

ספר מעגלי החיים

מדי שבת - פרשיות השבוע

הספר כולל דברי תורה: מגמרא, מדרשים, זוהר, אגדות, פרפראות, סיפורים, רעיונות והגיגים. בלי הגהות סופיות.

נערך בס"ד על ידי:

שמואל בן ר' שלום אהרן חיים ירושלמי

שנת התשע"ד ירושלים

לע"נ

אבי מורי שלום אהרן חיים ירושלמי בן מרים

ואמי מורתי נעימה גולסטן ירושלמי בת חייט

ת.נ.צ.ב.ה

ספרי שלחן שמואל

הספר מעמיד את השו"ע במרכז:

כשמצד אחד מביא בשורשי הלכה את מקורות הדינים: מקרא, משנה, גמרא והראשונים (מהבית יוסף), ומראה את השתלשות ההלכה (שו"ע והרמ"א) מתוך המקורות.

מצד שני מביא בענפי הלכה את האחרונים ואחרוני האחרונים (המפרשים על הדף כולל פתחי תשובה) עד אחרוני דורנו והכל בצורה קלה להבנה ולזכירה

חושן משפט

- ☞ ח"מ א: כולו, א-ע"ד תקנות הדין, 3 ספרים
- ☞ ח"מ ב: כולו, ע"ה-קפ"ה. 6 ספרים
- ☞ ח"מ ג: כולו, קפ"ט-תכ"ז. 5 ספרים
- ☞ אה"ע: פריה ורביה ואישות, קידושין
- ☞ הלכות טוענים רבניים

הספרים שיצאו לאור:

- ☞ מקוואות
- ☞ איסור והיתר ± שינונון.
- ☞ שביעית
- ☞ הלכות דרך ארץ (שני כרכים).
- ☞ חופה וקידושין ± שינונון
- ☞ תפילה וברכות שני חלקים
- ☞ תפילה וברכות מתכונת חדש
- ☞ הלכות נידה ± שינונון. ☞ הלכות שבת (שני כרכים)
- ☞ הלכות עירובין. ☞ מצוות התלויות בארץ, ☞ הלכות שמחות
- ☞ הלכות שביעית ☞ הלכות פסח ☞ הלכות יו"ט וחיה"מ פסח

ספרי מעגלי החיים

סדרת ספרים בדברי תורה לכל עת במעגלי החיים: מגמרות, מדרשים, זוהר, אגדות, חידושים וסיפורים

ניתן להשיג את ספרי שלחן שמואל ומעגלי החיים
אצל המחבר

02-5811-133 | 054-8456-923

S2079395@GMAIL.COM

ניתן לראות דוגמיות הספרים: באתר ודיברת:

<https://vedibarta.org/yerushalmi.html> בצורה מרוכזת

או באתר סמיכה לרבנות: [/http://www.smicha.co.il](http://www.smicha.co.il)

OVADIA YOSSEF
RISHON LEZION
AND PRESIDENT OF TORAH SAGES COUNCIL

עובדיה יוסף
הראשון לציון
ונשיא מועצת חכמי התורה

ירושלים ט"ו סיון תשפ"ג JERUSALEM

הסכמה

הובאו לפני גליונות מספר "מעגלי החיים" על עניני המועדים, מעשה ידי אומן נטע נאמן, יראת ה' היא אוצרו ועליו יציץ נזרו, מזכה הרבים הרב שמואל ירושלמי שליט"א. אשר השכיל לחבר ספר יקר הכולל ביאורים מעשיות משלים ועיונים המיוסדים על אדני פז, וחידושים מרבותינו זצ"ל ומהתלמוד, איישר חיליה לאורייתא.

ויהי רצון שחפץ ה' בידו יצליח לברך על המוגמר בקרב ימים, ועוד יפוצו מעינותיו חוצה בבריאות איתנה ונהורא מעלייא לאורך ימים ושנות חיים בטוב ובנעימים שובע שמחות וכל טוב "והיה כעץ שתול על פלגי מים, אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול, וכל אשר יעשה יצליח".

זכרונת יוסף

Rabbi CHAIM P. SCHEINBERG

Rosh Hayeshiva "TORAH ORE"
and Morah Hora'ah of Kiryat Mattersdorf

הרב חיים פינחס שיינברג

ראש ישיבת "תורה אור"
ומורה הוראה דקרית מטרסדורף

בס"ד, חודש אדר ראשון, תשס"ח

מכתב ברכה

הנה הביאו לפני ספר יקר אשר בשם "מעגלי החיים - זמנים" יקרא, והוא לקט דברי אגדה מדרשים רעיונות וסיפורים על מאורעות וזמני השנה, מלוקט מהחומש, מהגמרא הראשונים והמפרשים, אשר ליקטו וערכו בחן ובטוב טעם הרב שמואל ירושלמי שליט"א, והוא בחינת דבר בעתו מה טוב, וכבר איתמחי בספרו הראשון "מעגלי החיים" שמצא חן בעיני אלוקים ואדם.

ואברכהו שגם ספרו זה יעלה לרצון לפני כל המעיינים בו, ויפיקו הנאה מהנכתב בו, ויזכה לשבת כל ימיו באהלה של תורה מתוך הרחבת הדעת ומנוחת הנפש.

תוקים לטוב

ברוך שרגא
BARUCH SHRAGA

בס"ד

RABBI OF GIVAT SHAPIRA
AND CHIEF RABBINICAL
JUDGE OF THE ISRAEL CHIEF RABBINATE
AND BEIT YOSEF BEIT DIN TZEDEK

רב דגבעת שפירא
ואב בית הדין שע"י הרבנות ירושלים
ובד"צ בית יוסף

בס"ד יום אצני ה' תשל"ח

הסכמה

היו למאמר עיני גזיוולת הספר הנומן אמרי לסו
מצא התים וולק הנמנים ומוצרי ושלמ אלג
זינק בטע טעם בצע נגימיונה כבז הכ
היכר ונגיעה סולר בזולה הכ שמואל ינוולמי לוטל
ונכ יצא מוניטין לספרו מצא התים מצא האוטי
וצכה לפיו בין מצכה הכבים וכמצולו ברקטון
כ מצולו גלטי.

ולא נצרכה אלל לפרכה כי תפל ה' ניצו
'צלו וימשין לצלול אל התנים 22 כיאלו
איתנה ונוהגו מצויים אמר

2 דרכה התורה

2 כ"ק שרגא

ITZCHAK YOSEF
ROSH YEAHIVA HAZON OVADYA
AOTHER "YALKUT YOSSEF"

יצחק יוסף
ראש ישיבת "חזון עובדיה"
מח"ס "ילקוט יוסף"

תאריך: כ"ד אייר תשס"ח

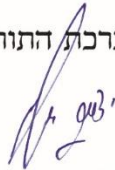
דברי ברכה

ראיתי גליונות מהספר מעגלי החיים על עניני חגים וזמנים במדרשי חז"ל אגדות ומשלים קטעי זהר רעיונות על חגי ומועדי השנה, מעשה ידי אומן, היקר והנעלה, מושך בעט, מזכה את הרבים, מוכתר במידות ובנימוסין, בשבח וקילוסין, אציל הרוח, שמן תורק שמו, כבוד שם תפארתו, ה"ה ר' שמואל ירושלמי שליט"א, פעיה"ק ירושלים ת"ו.

המחבר שליט"א עוסק בתורה זה שנים בכל יום אחר שעות העבודה במשך שעות רבות שקוד על תלמודו וזכה לעסוק בתורה ולחבר חבור יקר שיש בו תועלת לרבים וזיכוי הרבים להגדיל תורה ולהאדירה איישר חיליה לאורייתא.

וברכתי אליו שיזכה שיפוצו מעיינותיו חוצה, ויזכה להמשיך להגדיל תורה ולהאדירה, מתוך נחת ושלווה אמן.

בברכת התורה

יצחק יוסף

ראש ישיבת חזון עובדיה

ג' ס' ז

הרב דוד כהן מראשי ישיבת חברון

א"י ת

מכתב יציאת

שמחת המגד ארבעה ימים ספרו קונסל אל יציאת ההר
 שמואל ירושלים היום ב"ה ז' אלול, אהבה
 שבתית נפתח ארבעה ימים שלפני ארבעה ספר אל
 הקול אל המגד היום וארבעה ימים אורח אל
 המועדים אל בית יהודי, והנה המועדים הם
 ימי אל רוממות אל יבוצו ויבוצו אל מועד ומועד
 אל המועד המיוחד אל זמנו והשפית הנחה ארבעה
 ימים הארבעה מועד ומועד כלשהו ביומה ופרומה אל
 דברי יצחק ארבעה ושנים הרבות אל זמנו היציאת
 ודעת יהיה ארבעה ולכבוד ארבעה ימים
 והנה נביא הספיק אל יצא יצא המגד רבי
 יצחק אל סליחה רגש ימים חזן ארבעה ימים
 הרבה המגד המגד רבי חזן שמה אל סליחה
 ואין אל ארבעה המועדים אל סליחה חזן ארבעה
 וכמו ארבעה ארבעה המגד שנים ימים ארבעה
 ארבעה ימים ארבעה המגד ארבעה ימים ארבעה
 דברי רבי יצחק אל סליחה

ד' א' כ

בראשית

שבחודש תשרי כל עבודתנו להשי"ת הוא בפרהסיה ובגלוי כגון תקיעת שופר בצבור, סליחות ותחנונים ותפילות יום הכיפורים, הכל בצבור ובפרהסיה דוגמת הגוף הנגלה לעין כל, כך כל עבודתנו צריכה להיות בגלוי כדי שילמדו אחרים.

רבי יהושע אומר בניסן נברא העולם, כונתו הטהורה על הנשמה, כי עיקרו של האדם הוא הנשמה ואז בחודש ניסן כל מצוות הנוהגות בה הם בפנימיות ובסתר וגם בפרטיות ובשתיקה, כגון בדיקת חמץ בלילה, קרבן פסח בלילה, חובת אכילת מצה וארבע כוסות בלילה דוגמת הנשמה הנסתרת החופפת על האדם, הכל דברי אלקים חיים, רוצה לומר כי חובת האדם לאחד כוונת החכמים לקיים ישמחו השמים דהיינו הנשמה עם ותגל הארץ דהיינו הגוף, כלומר לעבוד את הקב"ה בגוף ובנשמה גם יחד, ולהיות ירא שמים בסתר ובגלוי, ה' יזכנו אמן. (אהבת חיים)

“בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ” (בראשית א - א)

בראשית – בראש כל דבר חייב אדם מישראל לדעת כי – ברא אלוקים את השמים ואת הארץ... (הה"ק רמ"ל מססוב).

התורה שבכתב מתחילה באות "ב" – בראשית – ואילו התורה שבעלפה מתחילה באות "מ" – מאימתי קורין את שמע. רמז לכך מצוי בפסוק "ודברת במ", שדרשו עליו חז"ל "ולא בדברים אחרים" (יומא יט), כלומר – ודברת רק בדברים מן התורה שבכתב ומן התורה שבעלפה, המתחילות שתיהן באותיות "במ", ולא בעניינים אחרים שהם דברים בטלים. (מגיד תעלומה).

התורה נצחית היא. גם כיום עוד נמשך אותו "בראשית ברא". השם יתברך מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית. בידוע, אומן שעושה כלי,

בעלי הרמז אמרו: שחיי האדם על אדמות כולם רמוזים בחומש "בראשית".

בראשית-נח: בהתחלה נח לו, הכל מטפלים באהבה וברוב חיבה, אפילו מלכלך סולחים.

לך לך: מתחיל ללכת כמה טוב לו כמה הוריו שמחים כאשר מתחיל לעשות את צעדיו הראשונים.

וירא: מתחיל לראות ולהתעניין בכל, ושואל כל הזמן מה זה? מה זה, והוריו נהנים מזה.

חיי שרה: הוא מתבגר ומתחתן וקול ששון וקול שמחה נשמעים במעונו.

תולדות: מתחיל להוליד ילדים.

ויצא: יוצא לחפש לו פרנסה לפרנס את משפחתו.

וישלח: מתחיל לחתן בניו ובנותיו ולשלוח אותם מביתו.

וישב: יושב בביתו בשלוה, ביקש יעקב לשבת בשלוה.

מקץ: בא הקץ הזקנה, מתחיל לחשוב על הסוף.

ויגש: מתחיל להתקרב אל ה', ויגש לשון קירבה.

ויחי: הגיע עת פקודתו, ואשרי מי שנכתב עליו ויחי בפטירתו כי ידוע שצדיקים שפתהם מדובבות בקבר ואורם אינו ניכבה לעולם. (מאמרי חן).

בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ (בראשית א-א)

האדם נקרא עולם קטן וכלולים בו שמים וארץ, גוף ונשמה. בראשית, רמז על הנשמה שהיא ראשית והיא חצובה מתחת כסא הכבוד דהיינו את השמים ואת הארץ זה הגוף עפר מן האדמה. יובן בזה מחלוקת שבין החכמים, רבי אליעזר אומר באחד בתשרי נברא העולם ורבי יהושע אומר בניסן נברא העולם. אלו ואלו דברי אלקים חיים.

רבי אליעזר אומר באחד בתשרי נברא העולם כי בראשית אותיות א' תשרי, כוונתו הטהורה בזה לומר כיון שבתשרי נברא האדם, עליו להמשיך על עצמו מעשי חודש תשרי בכל ימי חייו, כמו

המילה "בראשית" לנושא המאמר, כלומר – בר
א ש ו נ ה ברא אלוקים את השמים ואת הארץ.
 (ואמנם כך מפרשים הרבה מן הראשונים,
 שהתורה באה בעיקר למסור את סדר הבריאה).
 ואילו לגבי תלמי המלך, הרי מן הצורך היה
 להבהיר לו עיקר אמונה זה, שהאלוקים ברא את
 העולם, נעשתה ממילא המילה "אלוקים" לנושא
 המאמר, ולפיכך כתבו הזקנים: "אלוקים ברא
 בראשית". (שמן המור).
 על ידי רעיון זה אפשר לקשור את סיומה של
 התורה – "לעיני כל ישראל" – עם התחלתה. רק
 לעיני כל ישראל – ליהודים – נכתב: "בראשית
 ברא אלוקים", ואילו לגבי הגויים צריך להיות:
 "אלוקים ברא בראשית" ... (מפרשים).

בראשית ברא ה' את השמים ואת הארץ (בראשית א-א)

פרשת בראשית נקראת בפי רבים וטובים בשם:
 "פרשת האמונה", שכן בה מוצאים גדולתו של
 בורא עולם בבריאתו. ושאכן יש מנהיג לבירה, ועל
 ידי ידעה זו יתחזק האדם בקיום התורה והמצוות,
 החוקים והמשפטים. שאין העיקר באמונת "הלב"
 בלבד, אלא בקיום וישום המצוות בכל תחומי
 החיים, וכמאמר הנביא חבקוק: "וצדיק באמונתו
 יחיה".

החפץ חיים זכותו יגן עלינו אמן, היה נוהג לקרוא
 בכל בוקר פרשת בראשית, על מנת לזכור מי ברא
 את העולם, וכדי להתחזק באמונה תמימה
 ובדקדוקי המצוות בקלה כבחמורה. והעיד בנו,
 שאמנם ראה צדיקים גדולים במשך חייו, ונתקיים
 בהם מאמר חכמינו זיכרונם לברכה: "אף על פי
 שאני גוזר יש כח ביד הצדיק לבטל", אך רבנו
 החפץ חיים היה שונה בזה, שהיה הוא מקיים כל
 מה שהשם יתברך גוזר בשמחה ובטוב לבב, והיו
 מרגישים בכל מצווה שקיים, את הדבקות בבורא
 עולם, ואת שמחתו בקיום כל מצוות ה', ובפרט
 בערב שבת היו שומעים את ליבו פועם מהתרגשות
 כחתן ביום חופתו.

אדם שעומד ומתבונן בבריאה הנפלאה, "השמים
 מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע"
 (תהילים י"ט) חייב להתמלאות ליבו בהערכה

כיוון שגמר מלאכתו שוב אין קיומו של הכלי תלוי
 באומן זה, ואילו הבריאה זקוקה תדיר למאמר פיו
 של הבורא. אם ינטל, חלילה, כח זה אפילו לרגע
 אחד, יחזור העולם לתוהו ובוהו.

זה פירושו של: "המחדש בכל יום תמיד מעשה
 בראשית". (ספרים).

ומה טעם פתח בבראשית... שאם יאמרו אומות
 העולם לישראל לסטים אתם שכבשתם ארצות
 שבעה גויים... וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו.
 (רש"י). – הכנענים עצמם לא יאמרו כך,

כפי המובא במדרש, שכשתבעו הכנענים את
 ישראל למשפט לפני אלכסנדר מוקדון וטענו כי
 ארץ ישראל שלהם היא, היתה תשובתם של
 ישראל: "עבד שקנה נכסים, הנכסים למי? לא
 להאדון, כל מה שקנה עבד קנה רבו? והלא נאמר
 לכנען כי עבד עבדים יהיה לאחיו, וממילא שייכת
 ארצם לישראל, שהם בני שם". אלא אומות
 אחרות, שאף הן שמיות (ממוצא שם) יאמרו
 "לסטים אתם", שכן לא נאמר כי כנען יהיה עבד
 עבדים לישראל דוקא, כי אם לאחיו. (בראשית ט-
 כה), ואם כן הרי כל בני שם אדונים הם לכנענים
 וצריכים לזכות בנכסיהם, ולמה איפוא נטלו להם
 לישראל את ארץ כנען? על כך באה התשובה:
 "ברצונו נטלה מהם ונתנה לנו". (מלא העומר)

אמרו חז"ל, שכאשר תרגמו הזקנים את התורה
 לפני תלמי המלך, כתבו: "אלקים ברא בראשית"
 (מגילה ט').

מהו טעמו של שינוי סדר מילים זה? – שכן באמת
 לפי חוקי הלשון צריך לבוא נושא המאמר בראש
 המשפט, כדרך שאנו אומרים: "ראובן בנה ביתו"
 ולא "בנה ביתו ראובן", ולפי כך צריך היה גם כאן
 לבוא בתחילה "אלוקים", שהרי הוא נושא
 המאמר.

אולם, לגבי יהודים אין זה בכלל חידוש, שהשם
 יתברך ברא את העולם. היהודים השיגו את
 האמונה במציאות השם וחידוש העולם בעת יציאת
 מצרים, קריעת ים סוף ומעמד הר סיני, עד
 שנשתרש עיקר אמונה זה עמוק בלבם. אלא
 נתכוונה התורה בעיקר למסור את סדר הבריאה,
 מה נברא תחילה ומה נברא אח"כ, וממילא נעשית

לפני המלך, עמד והגיש לפניו את השיר ערוך בטוב טעם ודעת. "תפוחי זהב במשכיות כסף, תוכו רצוף אהבה, דבר דבור על אפניו מעוטר בציצים ופרחים, והמלך משתאה לדעת מהיכן חכמה זו, ושאל להחכם: מי כתב שיר נפלא זה? ענהו החכם: כי בחדרו יש קוף שעשועים סגור בכלוב, למען שישתעשע עמו בזמן הפנאי העומד לרשותו, והנה באחד הימים שכח לנעול את הכלוב ויצא מביתו, יצא הקוף הזה וקיפץ וריקד, ושפך הדיו, ונכתב השיר הזה. עמד המלך ספק כועס, ספק נבוך, וגער בחכם, איך יתכן שקוף בלא דעת ותבונה יכתוב שיר כזה? וגם אם נאמר שנשפך דיו, כיצד נכתבו אותיות ומילים, בתים וחרוזים, הלא אין זה כי אם אדם שחשב ותכנן, כתב וסגנן וכו'.

ענהו החכם: זוהי התשובה לאדני המלך, כי אם יתכן שיברא עולם כזה נפלא, עם מערכות בעליונים ובתחתונים, אלמלא הבורא העליון רם על כל רמים, שהוא ראשון והוא אחרון, ומבלעדיו אין אלקים, ומיד הודה המלך לדבריו.

אין דבר שאינו מופיע בתורתנו הקדושה, האדם רק חייב להאמין בתורה, ובנותן התורה. לא די באמונה בהשם יתברך, אלא חיונית היא גם ההשתדלות בקיום המצוות, רשב"י כתב בזוהר הקדוש (פרשת נח) שמשנת ת"ר (1840 למנינם). יתחילו גילויים נפלאים, ובאמת שמאז נתגלו, הטלפון, המכונית, הרדיו, הליון ועוד. האדם חייב להאמין בהשם יתברך, בשכר ובעונש, אף על פי שאינו רואה אותם.

יש מצוה להכיר בבורא עולם, והוא בבחינת "וידעת היום" וגדולה מזו היא מצות "והשבות אל לבבך" וכבר למדונו המפרשים ממשמעות הכתוב: "וידעת היום" ולא "והאמנת היום" שכן ידיעה לחוד ואמונה לחוד. וידיעה היא מעלה גדולה יותר, שעל ידה מגיע לקיום המצוות, בבחינת "והשבות אל לבבך" וכבר אמר אחד המדענים: "אני לא מאמין שיש בורא עולם, אלא יודע שיש בורא עולם" וזו למעשה המדרגה הגדולה ביותר, שידע בפועל שקיים ומצוי בורא לעולם. (כותונת פסים)

בראשית ברא אלוהים את השמים ואת הארץ (בראשית א-א)

ואמונה להשם יתברך. כמה גדול כל כוכב, ומה המרחק בין אחד לשני. המרחק בינינו לבין השמש הוא מרחק של מאות שנים, ואף על פי כן מרגישים אנו בחומה הרב, וזה לאחר שהשמש מצופה במעטה של קרח, שמצנן את החום, ונתקיים בהם "עושה שלום במרומיו" ועוד כמה וכמה ניסים ונפלאות שיש בכריאה, שרק מחמת ההרגל שלנו אין אנו מתפעלים. "יום ליום יביע אומר ולילה ללילה יחזה דעת אין אומר ואין דברים ולא נשמע קולם", כלומר הבריאה אינה מדברת ולא נשמע קולה בעולם אלא שתמונה אחת שוה אלף מילים שמעידים שיש בורא לעולם שנאמר "השמים מספרים כבוד אל...".

ספרו על אחד הצדיקים שיצא פעם לטייל בשפת הים ביחד עם תלמידיו, וכשראה את הגלים היה צועק בהתלהבות: "איזה ניסים ונפלאות", והיו תלמידיו תמהים על רבם, מדוע מתפלא הוא. עד שהסביר להם, שלמעשה יש בכח הגלים לשטוף ערים וארצות שלמות, והנה רק מגיע הגל לחוף מיד הוא נעצר, ולכאורה מי אמר לו לעצור, אם לא הקדוש ברוך הוא ישתבח שמו לעד, **והמשיל** להם משל לשני אחים, שנולדו אחד רואה ככל האדם, והשני סומא. והנה לאחר שנים נתפקחו עיני הסומא, והיה שמח ואמר: "הנה עצים, הנה ים, הנה שמים וכו'". ואחיו מתפלא מפני מה שמח אחיו, ולא הבין שמחתו אלא שהאמת עם האח הסומא שכן כל הדברים בעיניו כחדשים, ולכן שמח עליהם, וכן הדבר בנוף כאשר האדם שמתסכל על הבריאה כדבר טבעי או שגרתי, אכן איננו מתפעל ממנו, אך אדם שמסתכל על העולם, כל פעם בצורה מחודשת, מוצא הרבה דברים להתפעל מהם, וכדברי איוב: "מבשרי אחזה אלוה", דהיינו, אדם שמתבונן על בשרו, על מערכת גוף האדם, בזה לבד יגיע להכיר בבורא עולם.

ועיין בספר חובות הלבבות (שער היחוד פרק ו) והביאו **מעשה** במלך אחד, שקרא לאחד מחכמי היהודים, ואמר לו, "אני שרוצה הוכחה שהשם יתברך הוא שברא ומנהיג את העולם", בקש החכם שהות של כמה ימים כדי לכתוב שיר במליצה ובחרוזים לכבוד המלך, וכשהגיע זמן התיצבותו

לאחר מכן – והארץ – כל העניינים הארציים – תוהו ובוהו הם בעינינו... (חשבה לטובה).

“ורוח אלוקים מרחפת על פני המים” (א-ב) זה רוחו של מלך המשיח (מדרש). בעת שברא ה' יתברך את העולם, ברא אותו כפי שעתיד הוא להיות אחרי ביאת המשיח, נקי מכל רע. אולם, קילקל האדם בחטאו והשחית את העולם, עד שמוכרח הוא לעבור הרבה צרות ויסורים, גלויות ושעבודים, כדי להצטרף ולהזדכך מחדש, להיות ראוי למשיח. ברם, רוחו של משיח כבר היתה מרחפת לפני ה' יתברך עוד בעת הבריאה. (ספרים).

“ויאמר אלוקים יהי אור ויהי אור וירא אלוקים את האור כי טוב ויבדל” (דברים א-ג, ד) ראהו שאינו כדאי להשתמש בו רשעים והבדילו לצדיקים לעתיד לבוא (רש"י).

מאמר זה מרומז בפסוק גופו, שכן “יהי אור” זה לשון עתיד, וסמוך לכך נאמר: “ויהי אור” (ולא “ויעש” או “ויברא”), ואות “ו” בראש המילה מהפכת אותה מעתיד לעבר; האור היה איפוא מיד לעבר, כלומר – היה ואיננו עוד, כי נגנו לצדיקים לעתיד לבוא. (בשם הגר"א ז"ל מווילנא).

“ויקרא אלוקים לאור יום ולחשך קרא לילה” (בראשית א-ה)

קרא אלוקים לילה אין כתיב כאן אלא קרא לילה, שאין הקדוש ברוך הוא מייחד שמו על הרעה. הדא הוא דכתיב “ידע מה בחשוכא ונהורא עמיה שריא” (מדרש).

“מאתו לא תצא הרעות” אמר הכתוב, כי אפילו מה שנראה בעיני האדם כרעה, הרי בתכליתו לטובה הוא, אם כדי שיקבל את עונשו בעולם הזה, או אם כדי להגדיל את שכרו לעולם הבא. לפיכך “אין הקב"ה מייחד שמו על הרעה”, משום שלגבי ה' יתברך הכל “טוב” הוא ואין כל “רע” קיים לפניו. רק בעיני האדם נדמה דבר זה או אחר שהוא “רע”.

לא כתוב אלוהים ברא בראשית וכו', כי כך יש מקום לכפירה שישות בשם בראשית בראה את ה' השמים וארץ ח"ו?

ראו איך צדיק כמו הרשב"י הנקרא מחושבי שמו מפרש את הפסוק מנקודת מחשבה של חסיד כדי ללמדנו שאל יוציא אדם את שם ה' לבטלה. בכל יום שישראל אומרים קדושה ישנם שלוש כתות של המלאכים אומרים כל אחת משפט אחר ואינם יכולים להזכיר את שם ה' אלא אחרי שלוש תיבות שנאמר קדוש קדוש קדוש ד'... ולישראל יש אליהם יתרון שמזכירים את ה' אחרי ב' תיבות שנאמר ברוך כבוד ה' ממקומו. ומ"מ אין לנו רשות להזכירו בתחילת הדיבור.

ולכן טעות היא בידי העולם לומר כשמברכים איש את אחיו לומר בכניסה: ה' יתן לכם ימים טובים. ויש לומר: ימים טובים יתן לכם ה'. שבת טובה יתן לכם ה', כפי שתראו בספר ויקרא כי כשאדם רוצה לנדור מביא קורבן לבית המקדש ואסור לו לומר: לה' קרבן. אלא קרבן לה'. והטעם הוא מאחר שאין אדם יודע קיצבת ימיו יתכן שאחרי שמזכיר את שם ה' ימות ונמצא שהוציא שם שמים לבטלה, לפני שסיים שאר הדברים.

רוח אלהים מרחפת על פני המים (בראשית א-ב)

זה רוחו של מלך המשיח (מידרש) בעת שברא השם יתברך את העולם, ברא אותו כפי שעתיד הוא להיות אחרי ביאת המשיח, נקי מכל רע. אולם, קילקל האדם בחטאו והשחית את העולם, עד שמוכרח הוא לעבור הרבה צרות ויסורים, גלויות ושעבודים, כדי להיצרף ולהזדכך מחדש, ולהיות ראוי למשיח. ברם, רוחו של משיח כבר היתה מרחפת לפני השם יתברך עוד בעת הבריאה. (מעינה של תורה)

‘בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ והארץ היתה תהו ובהו’ (בראשית א – א, ב)

בראשית – אם מיד בראשיתו של יום זוכר האדם, כי ברא אלוקים את השמים ואת הארץ – הרי גם

ור' נחמיה אומר שהכל נברא ברגע אחד במאמר ה' אבל הם הלכו ונתגלו כל אחד ביומו אע"פ שכולם היו כבר מוכנים מן היום הראשון. ובניסן נברא העולם. ויש אומרים בתשרי. ואומרים כי כל הדעות נכונות. שבתשרי עלה במחשבתו של הקב"ה לברוא העולם, אבל לא נברא אלא בניסן, כי כן היה רצונו יתברך.

ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל (בראשית א, ג-ד).

ראהו שאינו כדאי להשתמש בו רשעים והבדילו לצדיקים לעתיד לבוא (רש"י)

זהו אור רוחני שגנוז בשמים והוא שמור לתלמידי חכמים שעמלים ויגיעים בתורה ומושכים אור מקיף מעל ראשם שמאיר את העולם ובונה אותו, לכן נאמר וירא אלוקים את האור כי טוב. על ידי אורם של תלמידי חכמים נעשים רק דברים טובים שלום בית, חינוך ילדים, הוראת הלכה ומוסר ועבודה על טוהר המידות שכל אלא מביא לתיקון העולם שנאמר כל בניך למודי ה' אל תקראי בניך אלא בוניך. שתלמידי חכמים בונים את העולם והכל בתנאי שמשתמשים באור הגנוז המופק מהתורה רק לטובה לכן הבדיל הקב"ה את האור לצדיקים.

כתוב במדרש אמר רבי יהודה ברבי סימון האור שברא הקדוש ברוך הוא ביום ראשון היה האדם צופה ומביט בו מתחילת העולם ועד סופו כיון שנסתכל הקדוש ברוך הוא בדורות הבאים כמו דור המבול ודור הפלגה וכיוצא שמעשיהם מקולקלים עמד וגנז את האור לצדיקים לעתיד לבוא (מסכת חגיגה), ראה הקדוש ברוך הוא שאינו כדאי שהרשעים ישתמשו בו הבדילו לצדיקים ואין הכוונה לאור כפשוטו כי את האור ברא ביום רביעי שניבראה השמש והירח.

פעם אחת שאלו מהבעש"ט דבר מן הדברים, פתח את ספר הזוהר שהיה מונח על השולחן והסתכל בו ואמר להם כל המאורע, ואחר כך נמצא שהאמת אתו ושכיוון לנכון. שאלו את פיו הקדוש איך זה

על כך מביא המדרש את הפסוק: "ידע מה בחשוכא ונהורא עמיה שריא", כלומר – יודע ה' יתברך את הצפון בתוך החשכה, את התכלית ואת הכוונה הפנימית שבצרה, וממילא יש לפניו רק טובה ואורה – "ונהורא עמיה שריא"... (כתב סופר).

ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד (בראשית א-ה)

אצל היהודים הולך היום אחר הלילה, והלילה מתייחס אל היום הבא ואילו אצל הגויים הולך הלילה אחר היום, והלילה מתייחס אל היום החולף.

הלילה מסמל חושך ויסורים, דינים ופורענויות, הרי שהיהודים תחילה סובלים הם צרות ויסורים ולסוף זורח להם היום עם שמש ישועה ומרפא. ואילו לגבי אומות העולם הדברים הפוכים, תחילה זורח להם היום, אך סופם הלילה, כדרך שאמרו חכמינו: "צדיקים תחילתן יסורים וסופן שלווה, והרשעים תחילה שלווה וסופן יסורים".

לפיכך אצל היהודים השבת ביום השביעי של השבוע, ואצל אומות העולם ביום הראשון של השבוע, משום שהיהודים תחילתם עמל ויגיעה וסופן מנוחה ושלווה, בעוד שהגויים תחילתם מנוחה ושלווה וסופן עמל ויסורים....(מענינה של תורה).

משל למה הדבר דומה לחבורה של אנשים שהלכו ביער והגיעו לפרשת דרכים ויש באפשרותם שני דרכים אחת תחילתה קוצים וסופה סלולה והשניה תחילתה סלולה וסופה קוצים ובאיזה דרך יבחר לו האדם ברור שאת הדרך הראשונה הדרך של העם היהודי.

ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור (בראשית א-ג)

עכשיו מודיעה לנו התורה כל הדברים שנבראו בעולם יום יום ודעו כי נחלקו ר' יהודה וחכמים בדבר. לדעת ר' יהודה נברא העולם בששה ימים.

ובימי קדם שאל אחד משאר האומות את רבי מאיר כיצד יתכן הדבר הזה? הביא לו מין כד שהיה מנוקב למטה נקבים קטנים, ולמעלה היה לו נקב גדול מאד. שדרכו היו ממלאים המים. וכשנקב זה פתוח מלמעלה נשפכים כל המים למטה. אבל אם סותמים הנקב שלמעלה יפה יפה אינם יוצאים מתחתיו אפילו טיפה אחת של מים.

והסיבה לכך הסבירו החוקרים כי אי אפשר להיות בעולם דבר שיתקיים בעודו ריק. לכן כשסגרו יפה למעלה אין מציאות שהמים יצאו כדי שלא להשאיר ריק. ואם פתוח למעלה, מאחר שיש לו מקום להכנס בו האויר יורדים המים מלמטה כי הכד מתמלא מאויר העולם ואותו גוי לא ידע מזה וכשראה שהמים נשפכים מלמטה, ניסה לסתום הנקב במטבע של כסף ושל זהב, וכל כמה שעשה לא עצר את המים. שם רבי מאיר את אצבעו על הנקב ונעצרו המים. והוכיח לו באומרו ראינו כי אצבע אחת מסוגלת לעצור את המים שלא יצאו החוצה ושום דבר אחר אינו יכול לעוצרם. קל וחומר למלכו של עולם הגדול והגבור שיכול לעצור את המים במקומם. ודבר זה הניח דעתו של הגוי שהודה על האמת. והמים שהם למעלה מן הרקיע אינם מים הניתנים לשימוש, אלא הם מים זכים ודקים הנקראים בלשון הקודש רוחניים. אבל מ"מ חייבים להאמין כי יש מים מעל לרקיע, וכן אמר דוד המלך הללוהו שמי השמים והמים אשר מעל השמים. אך היום כל בר דעת יודע שהעננים הם גזים וברגע שהשמש מחממת את הים עולים אדים דקים שמחממים את העננים שהם גזים והם משנים מצב צבירה מי גז למים ויורד מים מהשמים וגם מחוץ לאטמוספירה יש עננים וישנם גם מיליארדי כוכבים קפואים מלאים במים וזה ידע דוד המלך מבלי לטוס לחלל.

ויקרא אלהים לרקיע שמים ויהי ערב ויהי בקר יום שני (בראשית א-ח)

מפני מה לא נאמר כי טוב ביום השני? כמו שנאמר על האור "וירא אלוהים האור כי טוב" כי לא נגמרה מלאכת המים עד יום ג' ומלאכת המים התחילה ביום שני ונסתיימה ביום שלישי, שנאמר ביום השלישי "ויקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד" ... ואז כפל בו כי טוב ב' פעמים,

שפתח את ספר הזוהר והסתכל בו מעט ידע וראה מרחוק?

השיב הבעש"ט הלא מצינו, שאור שברא בו הקב"ה עולמו היה מאיר מראשית העולם ועד סופו, וגם האדם יכול לראות בו, וכיון שראה הקב"ה שאין העולם כדאי להשתמש באור זה עמד וגנזו לצדיקים לעתיד לבוא והיכן גנזו? בתורה, וכשאדם לומד תורה לשמה מאיר לו נתיב להשכיל ולראות מתחילת עולם ועד סופו כמו אז, קודם שגנז אור.

ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד (בראשית א-ה)

מה טעם לא נאמר "יום ראשון", כשם שנאמר "יום שני", כי אם "יום אחד"?

משום ש"ראשון" פירושו, שהיום הראשון שייך לימים הבאים אחריו, שהוא ראשון להם. ברם, לאמיתו של דבר היה אז יום זה מיוחד במדרגתו, מבלי כל קשר אל שאר הימים, שכן ביום הראשון נברא ה"אור" שנגנז לצדיקים לעתיד לבוא, שיאירו את נשמות ישראל מכיוון שלא היה העולם כדאי להשתמש בו (ראה פסוק ג') וממילא היה זה יום "אחד" ולא "ראשון" שהיה מיוחד במינו ובמדרגתו... (משך חכמה)

ובכלל כל ארבעת יסודות העולם רוח, מים, אש, עפר נבראו ביום אחד כמו כדור פלסטלינה המעורבב עם ארבעה צבעים. רק בשאר הימים הופרד כל יסוד למקומו הטבעי שנאמר ויקוו המים ונראתה היבשה. סידר הקב"ה את היסודות מתוך פלסטלינה מעורבת ואז ראינו יבשה לחוד מים לחוד שמים וארץ רוח צמחים שמש מיסוד האש וכו'.

ויהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים (בראשית א-ו)

כלומר הקב"ה הבדיל בין המים אשר מתחת לרקיע בארץ ובין המים שמעל לרקיע רצה לומר שלא היו כמים אשר בתוך הארץ, אלא היו תלויים למעלה מעל לרקיע ורחוקים ממנו.

המים אשר מעל לרקיע ויהי כן" (בראשית א-ז)

נאמר במדרש, שלפיכך לא אמר הכתוב "כי טוב" ביום השני, משום שנעשתה בו הבדלה בין המים שמתחת ומעל לרקיע, ובמקום שישנה הבדלה אין מקום ל"טוב".

נשאלת איפוא הקושיא: הרי גם ביום הרביעי נעשתה הבדלה בין האור ובין החשך, ולמה נאמר שם "כי טוב"? ברם, בין אור לחשך, שהם שני מושגים מנוגדים זה לזה, צריך להיות הבדל וההבדל הוא דווקא רצוי וטוב, משום שאור וחשך אינם יכולים לדור בכפיפה אחת. אבל מים ומים הרי דבר אחד הם וכאשר מבדילים בין שנים שהוא אחד, אין זה "טוב".

בני אדם בעלי דעה אחידה צריכים להיות מאוחדים והפירוד ביניהם הוא סימן לרעה. ואילו פירוד בין טובים ורעים הוא דווקא סימן לטובה... (מפי שמועה).

"ויקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה" (בראשית א-ט)

לכאורה נראות שתי המילים "ותראה יבשה" כמיותרות בפסוק? ברם, מרומזים כאן דברי חכמינו, שאמרו לגבי קריעת ים סוף, כי עוד בעת הבריאה התנה ה' יתברך תנאי עם הים שייקרא לפני בני ישראל – "וישב הים לאיתנו, לתנאו הראשון". וזה משמעו של הפסוק: "ויקוו המים אל מקום אחד" ויתהווה ים, אך מתנה אני תנאי, כי "ותראה היבשה", כלומר, לכשיהיה צורך בכך למען בני ישראל, תתגלה היבשה אפילו במקום שנקוו בו המים והיו לים... (אמרי שפר).
 "ותדשא הארץ דשא... עץ פרי עשה פרי למינו" (בראשית א-יא)

שיהא טעם העץ כטעם הפרי והיא לא עשתה כן אם לא ותוצא הארץ עץ עושה פרי ולא עץ פרי,

אחד לגמר מלאכת היום השני ואחד למלאכת היום השלישי שנאמר פעמים כי טוב (רש"י) ויקרא אלוהים לרקיע שמים: שמים נוטריקון שם מים, שנאמר בתהילים "יהללוך שמי שמים והמים שמעל השמים".

"ויהי ערב ויהי בקר יום אחד" (בראשית א-ח)

אצל יהודים הולך היום אחרי הלילה, והלילה מתייחס אל היום הבא; ואילו אצל הגויים הולך הלילה אחרי היום והלילה מתייחס אל היום החולף. הלילה מסמל חשך ויסורים, דינים ופורענויות, שהרי היהודים תחילה סובלים הם צרות ויסורים ולסוף זורח להם היום עם שמש ישועה ומרפא. ואילו לגבי אומות העולם הדברים הפוכים; תחילה זורח עליהם היום, אך סופם הלילה; כדרך שאמרו חכמינו: "צדיקים תחילתן יסורין וסופן שלווה, והרשעים תחילה שלווה וסופן יסורים". (אמרי שפר).

לפיכך אצל היהודים השבת ביום השביעי של השבוע, ואצל אומות העולם ביום ראשון של השבוע, משום שהיהודים – תחילתם עמל ויגיעה וסופם מנוחה ושלווה, בעוד שהגויים – תחילתם מנוחה ושלווה וסופם עמל ויסורים... (שם).

מה הטעם לא נאמר "יום ראשון", כשם שנאמר "יום שני", כי אם "יום אחד"?

משום ש"ראשון" פירושו, שהיום הראשון שייך לימים הבאים אחריו, שהוא ראשון להם. ברם, לאמיתו של דבר היה אז יום זה מיוחד במדרגתו, מבלי כל קשר אל שאר הימים; שכן ביום הראשון נברא ה"אור" שנגנז אח"כ לצדיקים לעתיד לבוא, מכיוון שלא היה העולם כדאי להשתמש בן (ראה פסוק ג'), וממילא היה זה יום "אחד" ולא "ראשון", שהיה מיוחד במינו ובמדרגתו... (משך חכמה).

"ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין

לפיכך כשנתקלל אדם על עוונו נפקדה גם היא ונתקללה. (רש"י).

לעתים קרובות היה רבי נתן צבי פינקל מוכיח את תלמידיו להזהר בעניני ממונות בכל חומר הדין, לפי עומק ההלכה.

בתקופה מסויימת השתרש נוהג, שעם הופעת ר' נתן צבי בישיבה לשאת שיחה מוסרית, היתה מתחילה ריצה בין התלמידים כדי לתפוס מקום סמוך לארון הקודש. ר' נתן צבי היה מוכיחם על כך ומקדים לפני שיחתו דברי ביקורת.

הוא היה גם מעיר לתלמידים על אשר הם דוחקים איש את רעהו, ונמצא לפעמים כשאחד גובר שהוא דוחק את הזולת ונוטל את מקומו.

צדיק משול לעץ שיש לו שורשים שנאמר צדיק כתמא יפרח ואילו רשע משול לעשב בלי שורשים שנאמר עד מתי יפרוחו רשעים כמו עשב.

ר' נתן צבי היה מוכיח מהאילנות כשנבראו במעשה בראשית לא יצאו בערבוביה, אלא כל אילן גדל במקומו, מרוחק מחברו, כדי לא להכנס בגבול השני.

והעשבים נשאו מהם קל וחומר לעצמם ומה אילנות שאין דרכן לצאת בעירבוביה שהרי גדולים הם וענפיהם מרובים, ואין ראויים לגדול רצופים ותכופים כי אם מפוזרים, אמר הקב"ה "למינהו", שיצא כל אילן בעצמו בריחוק מחברו שיהא לו היכר, לכן אם אנו נתנהג כמו עשבים שרבים אנו ודרכינו לצאת תכופין ומעורבבים, ואם לא יזהר כל עשב לצאת לבד הרי אין אנו ניכרין זה מזה, ועשב משול לרשע על אחת כמה וכמה, מיד כל אחד ואחד יצא למינו. פתח שר העולם ואמר "יהי כבוד ה' לעולם, ישמח ה' במעשיו" שכולם זהירים במצוותיו (חולין ס', א' וברש"י).

סיים ר' נתן צבי על אחת כמה וכמה שעלינו ללמוד קל וחומר מהעשבים ולא לדחוק איש את רעהו. ("תנועת המוסר" לוקט ממורשת אבות)

ויאמר אלהים יהי מארת ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה והיו לאתת ולמועדים ולימים ושנים (בראשית א-ד)

התלוננה הלבנה לפני הקב"ה ואמרה אי אפשר לשני מלכים להשתמש בכתר אחד. ואז כעס עליה הקב"ה והקטינה. והשמש נתגדלה יותר מכפי

שואלים המפרשים, על שום מה לא נעשה מיד, כי אם לכשנתקלל האדם? אולם, נאמר להלן: "ותרא האשה כי טוב העץ למאכל ותקח מפריו ותאכל" (ג-ו), והרי קשה לכאורה – מה ראייה היא מן העץ לגבי הפרי, וכי משום שראתה שהעץ הוא טוב לכן אכלה מן הפרי?

אלא סבורה היתה חוה, אם אמנם מתכווין ה' יתברך לטובתם, מאחר שפירות העץ רעים הם למאכל, הרי צריך היה מראהו של העץ להיות נבדל לרעה משאר העצים, והנה הפוכו של דבר – טוב העץ ונחמד מכל שאר העצים, ששאר העצים פירותיהם ראויים לאכילה ולא העץ עצמו, ואילו עץ הדעת – גם העץ עצמו ראוי לאכילה. לפיכך האמינה חוה לנחש. וזה משמעו של הפסוק: "ותרא האשה כי טוב העץ למאכל" – שאפילו העץ עצמו ראוי לאכילה – לפיכך "ותקח מפריו ותאכל" – האמינה לנחש שטען, כי לא יתכן שעץ טוב ומשובח כזה יביא מות בפירותיו, ואכלה מפריו.

מסתבר איפוא, שכל טעותה של חוה נבעה מכך שלא קיימה האדמה את מצוות הבורא והצמיחה את כל העצים מבלי שיהא טעם העץ כטעם הפרי; שכן אילו עשתה האדמה כמאמר הבורא וכל העצים היו ראויים למאכל כפירותיהם – לא היתה חוה מגיעה לידי חטא, כי לא היתה שומעת לקול הנחש.

לפיכך, לא נענשה האדמה לכתחילה, שהרי האדם הוא בעל בחירה חופשית ויכולה היתה חוה שלא לשמוע לקול הנחש, ואז עשויה היתה עוד להביא תיקון לאדמה, מאחר שהיא הגדילה את הנסיון וממילא גם את השכר. ברם, משלא עמדה חוה בנסיון וחטאה חטא שנגרם על ידי האדמה בהפרת מאמר הבורא – באה אז האדמה על עונשה... (אמרי שפר).

ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו, ועץ עשה פרי אשר זרעו בו למינהו (בראשית א-יב)

הלא אם תיטיב שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רובץ (בראשית ד-ז)

כאשר אדם שרוי בביתו הריהו לפי דרכו ולפי סדרו מימים ימימה, ואילו כאשר הוא יוצא מפתח ביתו, ללכת בדרכים, אזי מתגבר עליו יצרו מאד, משום שכאן נתקל הוא במניעות ובמכשולים שונים המפריעים לו בעבודת השם.

וזהו שאמר הכתוב: "לפתח" – ליד הפתח – שם "חטאת רובץ" ואורב לך בצאתך...

אין ליצה"ר שליטה וכוח על האדם להטותו מדרך הטוב רק במקום שיש פצע פתוח לפניו – כך אומר הגר"א.

היצה"ר אינו בא אל האדם ומבקש ממנו לעשות דבר שהאדם מקיים אותו ברמ"ח איבריו אלא היצר מחפש פתח כניסה, תופס את הספק, רגע של חולשה ואז האדם מתפתה לעבור עבירה.

מסופר על אחד מגדולי רבותינו, שלקראת סוף ימיו שם אדם מיוחד שיעיר אותו מידי בוקר לתפילת הנץ. שאלו אותו תלמידיו: רבינו, יש מניינים מאוחרים ואדם בגילך אינו צריך לקום כל כך מוקדם.

ענה להם: עוד מעט ואני צריך להשיב נשמתו לבוראי. כאשר אגיע לבי"ד של מעלה ישאלו אותי: שולחן ערוך קיימת? ויתחילו לבדוק סעיף אחר סעיף בשולחן ערוך ומה אענה להם כאשר ישאלו האם קיימת את כל המצוות? ויתחילו לבדוק בסעיף הראשון בשו"ע בו נאמר "יתגבר כארי לעבוד את בוראו שיהא הוא מעורר השחר". מה אענה להם על שאלתם לסעיף הראשון? האם כבר כאן אתחיל לגמגם בתשובתי? אבל אם את הסעיף הראשון אני אעבור בשלום, ממילא לגבי שאר הסעיפים גם אם יהיו בעיות אני אסתדר אבל לפחות ההתחלה היא חשובה מאוד.

מעשה שהיה בשמחת בר המצוה של רבי ישראל מרוז'ין זצ"ל. הפנה אחד הרבנים החשובים שהשתתפו בשמחה שאלה אל חתן המצוות: "כיצד הצלחת לעמוד עד עתה נגד יצר הרע, כשעדיין לא בא לעזרתך היצר הטוב?" השיב הנער: "בכל פעם כשבא יצר הרע להסיתני, הייתי עונה לו תשובה ניצחת".

"ומהי התשובה?" התפלאו המסובים

שהיתה קודם לכן, מפני שלא היה לה חלק במחלוקת זו. והלבנה נשארה בצד ולא שימשה כלל, עד שבא אדם הראשון והחזיר אותה בתפילתו.

ובכל חודש הולכת הלבנה ומצטמצמת עד שלא נשאר ממנה כלום, וכשמגיע המולד, הינו שהלבנה מתחילה להולד, אם אין עוברים שבע או שמונה שעות לפחות, אי אפשר לראותה כלל מרוב קטנותה.

ואין ללבנה אור משל עצמה אלא היא גוף עב וחשוך, ומטעם זה אנו אומרים ביוצר של שבת, ראה והתקין צורת הלבנה. רצה לומר שהיא צורה בלי אור.

וכשם שהברזל הנמצא בתוך שלהבת האש ניצת ונראה כמו גחלת בוערת, כך הלבנה המקבלת אורה מן השמש. שכן השמש נמצאת בגלגל הרביעי והירח בגלגל הראשון, ומפני שהיא למטה מן השמש היא מקבלת ממנה אורה. ואע"פ שיש גלגלים אחרים החוצצים בניהם, אבל מאחר שהם זכים ובהירים אינם מסתירים ביניהם. וכשהלבנה מתקרבת לשמש, וזהו יום אחד בסוף החודש וביום הראשון של החודש הבא אחריו, נסתרת אור הלבנה בגלל אור השמש הנמצאת בדיוק למעלה הימנה.

ומאחר שאנו נמצאים למטה, אין אנו יכולים לראותה. אבל כשהלבנה נמצאת רחוק מן השמש, בא האור מן הצד לחלק שאנו רואים, ולכן מוארת הארץ מאורה עד הט"ו בחודש כי השמש נמצאת אז למטה מן הארץ והלבנה היא בשמים. אבל כשגם השמש מעל הארץ אי אפשר לראות את הלבנה מפני שהיא מחשיכה מול השמש.

ואע"פ שהארץ חוצצת בין הלבנה והשמש, ובדין היה שלא נוכל לראותה גם בלילה, אבל דעו כי צל הארץ אינה מגיעה עד הלבנה ואינה יכולה להסתיר את אור השמש. שכן השמש היא גדולה בהרבה מן הארץ כפי שידוע. ודעו כי מלבד המעלות של השמש והירח שמאירות, הן מביאות עוד טובות. שכן השמש מצמיחה כל דבר בארץ ונותנת כוח לכל הדברים הבאים, והירח בלילה גורם גיאות למעיינות ולנהרות, ונותנת כח לכל הדברים הקרים והרעננים

לחטוף. נטפלו אליו בעלי החוב הגדולים בטענה: "מילא לנו מגיעים סכומים גדולים אבל חובך קטן ומה לך בינינו?"

והלה השיב: גם חובי חוב הוא ומכיוון שפשט את הרגל כאן כולן שווין ויחטוף כל אחד המגיע לו. כן העניין, שכל זמן שהאדם חי אין כל משחית יכול להשתלט עליו ומכיוון שמת הכל באים לתבוע את המגיע להם ואפילו החטאת, הבעל חוב הקטן ביותר גם כן שומר על הפתח.

ויאמר למך לנשיו עדה וצלה שמעו קולי נשי למך האזנה אמרתי כי איש הרגתי לפצע וילד לחברתי (בראשית ד-כג)

לאחר מכן נפל ריב בין למך ובין שתי נשיו והם פרשו ממנו בגלל ב' סיבות. הסיבה הראשונה היא כי בידוע הוא שכל אחד נפרע מידה כנגד מידה. וכפי שהאדם עושה כך נעשה לו. וכן אמר הקב"ה לקין כשם שהרגת את הבל שהיו עומדים לצאת ממנו ארבע שושלות, אף האדמה תפתח את פיה ותבלע ארבע שושלות שלך והם חנוך, עירד, מחויאל, מתושאל, וק"ל שנה אחרי שהיה נע ונד בארץ, נהרג.

וכך היה מעשה למך זה היה סומא בשתי עיניו, וכל יום היה יוצא לצייד. ובנו הקטן תובל קין היה מוביל אותו בידו. כשהיה רואה חיה אחת היה מודיע לאביו. ואע"פ שהיה סומא היה פוגע בו בחיצו. יום אחד בהיותם בשדה עבר לפנייהם קין, ובהיותו רחוק מאד סבור היה תובל קין כי הוא חיה, נתן רמז לאביו והוא שלח בו חץ והרגו. כשהלך לקחתו אמר ללמך אדוני. במקום החיה מצאתי אדם מת ויש לו קרן במצחו, ונצטער למך צער רב על שהרג את זקנו קין. תובל קין ראה זאת מהלחץ קיבל דום לב ומת וכך נשארו שני הרוגים, והם קין ותובל קין, ולמך לא היה יכול לזוז ממקומו, כי היה סומא. ונשאר לבדו באותו שדה.

וכשעברה השעה שבה היה צריך לחזור למקומו, יצאו אנשיו לחפשו, ומצאו אותו במצב זה, והם התחילו לבכות, באותה שעה פתחה האדמה פיה ובלעה ארבע משפחות אלו. וזה שאמר הכתוב כי איש הרגתי לפצע וילד לחברתי. ר"ל שהרג אדם וילד כאחד. לכן פרשו נשותיו ממנו. כי הן ידעו

"אמרתי לו, כי לפי ההלכה, אסור לו – לדיין לשמוע את דבריו של אחד מבעלי הדין, בטרם יבוא בעל הדין השני... (היצר הטוב)"

סיפר רבי צמח שלומוביץ, שבעיר אחת מערי ליטא, פרצה פעם מחלוקת גדולה שהיתה נטושה זמן רב, עד שגבר צד אחד והמחלוקת שככה. לאחר זמן הגיע ת"ח אחד לעיר והצטרף לצד החלש, ועי"ז שוב התעוררה המחלוקת בכל עוזה והגיעה השמועה הזו להגה"צ רבי ישראל מסלנט זצ"ל.

אמר על כך רבי ישראל: יש והיצר הרע מגדל יהודי ומפטם אותו בשבעים שנה של לימוד התורה הקדושה, הכל כדי שיוכל להצית מחלוקת, שכן בהיותו תלמיד חכם – כולם ישמעו לו וייסחפו במחלוקת.

והוסיף ע"ז ר' צמח, בשם רבי שמחה זיסל מקלם, שזהו מה שחז"ל סיפרו על יוחנן כהן גדול ששמונים שנה שימש בכהונה גדולה ולבסוף נשה צדוקי, והוא שאמר דוד המלך (בתהלים לז, לב): "צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו", שהיצר הרע אורב וצופה לצדיק שנים ארוכות כדי שיוכל להמיתו.

וכבר ידוע המעשה שהיה באחד שקראו לו "דוד שותק", שהחזוה מלובלין זי"ע אמר עליו, כי היצר הרע שמר אותו אפילו מאבק לשון הרע, כדי שיאמינו ללשון הרע שיאמר פעם אחת.

הלא אם תיטיב שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רובץ (בראשית ז-ז)

לפתח קברך חטאתך שמור (רש"י)

וצריך ביאור אומר ה"חפץ חיים" – חטאת באה על שוגג ועוון חטא במזיד, הוא פשע במדרגה יותר גדולה, וא"כ למה החטאת שומרת על הפתח ולא העוון או הפשע?

אבל העניין מבואר עפ"י משל לסוחר שלוה מעות מכמה אנשים ולבסוף פשט את הרגל. נטפלו אליו הנושים וכל אחד חטף סחורה או חפצים מביתו. מי שהיה חייב לו אלף שקל חטף ומי שחובו הגיע לחמש מאות ג"כ חטף. והיה בעל חוב אחד שבעל הבית היה חייב לו רק עשרים שקל והוא ניגש ג"כ

שסופו למות ולכן לא רצה להעמיד ולדות שסופם למות.

אבל הם לא הבינו כי התענית והפרישה היו כי רצה לעשות תשובה. ואע"פ שלתשובה אין אדם זקוק לפרוש מאשתו. אדרבה, זה מעשה רע, שהרי הוא עלול לצאת מן העולם בלי שיניח אחריו זרע, זהו לגבי שאר בני אדם, שאינם יודעים מה מידת ימיהם. אבל אדם הראשון שידע כי הוא עתיד לחיות תשע מאות ושלושים שנה, לכן היה בטוח ביותר, ולא היה איכפת לו לפרוש מאשתו במשך ק"ל שנה כדי לעשות תשובה שלמה.

וי"א שלמך היה חריף מאוד, ולימד לבנו הבכור להיות רועה. ואת הבן האחר לימד מלאכת הזמר והשלישי לעשות חרבות ושאר מיני כלי זיין. והיו נשיו חוששות שמא וייענשו על ידם. כי לקחו אומנות אביהם זקנם שהרג אחיו, והם עושים מכשירים לבני אדם שיהרגו זה את זה. השיב להם למך ואמר: מאחר שאינם הורגים איש אינם חייבים עונש על עשיית הכלי זיין. כי אין הרציחה תלויה בזה, כי גם בלי כלי זיין אפשר להרוג.

זה ספר תולדות אדם...זכר ונקבה בראם ויברך אותם ויקרא את שמם אדם (בראשית ה, א-ב)

המין האנושי נקרא אדם כיון שנוצר מהאדמה, ומדוע אם כן גם הבהמה לא נקראת אדם מאחר וגם היא נוצרה מהאדמה?

אבל ההסבר כך הוא, לאדמה יש טבע שכל זרע שיזרעו בה היא קולטת ומצמיחה ומשפרת, וזה גם תפקידו של האדם לשפר להצמיח ולתקן עצמו יחד עם העולם. מה שאין כן הבהמה כשמה כן היא "בה מה" כלומר יש בה רק מה שאתה רואה ותו לא. שור בן יומו נקרא שור, מצד יכולותיו ומהר מאד מיתבגר וגם לאחר שנים רבות עדין שור הוא, וכן כל בעלי החיים נשארים בכל חיי חיותם באותו מצב.

לעיתים נראה לאדם שהעולם הזה הוא התכלית, אך שלמה המלך החכם באדם אמר "הבל הבלים הכל הבל" (קהלת א, ב) ולמרות שהיה לו כל טוב בעולם הזה ולא חסר לו דבר מסקנתו "שהכל הבל", כי הבלי העולם דומים לצעצוע של ילד שחושב שזה הדבר החשוב ביותר, וככל שהוא גדל

שכעבור שבעה דורות עתידיים זרעו של קין לכלות מן העולם כפי שגזר הקב"ה. ומאחר שכבר נשלמו שבעת הדורות, והם קין, חנוך עירד, מחויאל מתושאל, למך, יובל, לא רצו להיות עוד עמו. ואלו היו טענות נשיו, ולמך הלך ופייס אותן ואמר להן שאין הן צודקות בזה שהן פורשות ממנו.

כי לטענה הראשונה שלהן שהרג את קין ואת תובל קין והן מתייראות שמא יכלה זרעו בגלל העון הזה, עליהן להיות בטוחות שלא יארע להם שום רע על כך. כי מאחר שהרג את שתי הנפשות האלו בשוגג, אין בו שום חטא. אמר להן אף אם תאמרו שאני חייב איזה עונש,, הרי עונש זה יבוא לאחר הרבה דורות, שהרי רואות אתן שלגבי קין זקני שהרג אחיו במיזד תלה לו הקב"ה שבעה דורות, על אחת כמה וכמה לי שהרגתי בשוגג שלא ינקום ממני אלא כעבור הרבה דורות.

ובענין הטענה השניה שאתן חוששות מגזרת ה' שאמר שלאחר שבעה דורות עתידיים זרעו של קין לכלות מן העולם ולכן אין אתן רוצות להעמיד ולדות בעולם גם טענה זו שוברת הנ"ל בצידה, כי מאחר שאנו רואים שלקין שהרג במיזד תלה שבעה דורות, לי עאכ"ו ואע"פ שזה קל וחומר של שטות שהרי בודאי יקיים הקב"ה את גזרתו, וכאן לא שייכות התחכמויות, בכל זאת חשב למך כי העזרה שגזר הקב"ה שזרעו של קין יכלה לדור שביעי, הוא בתנאי שיהיו רשעים, אבל מאחר שהם כשרים אינם צריכים למות בעוון זקנם. זהו היה הויכוח בין למך ונשיו. ומאחר שלא נצחום בסברות הסכימו ללכת להתדיין בפני אדם הראשון לראות הצדק עם מי.

ואז הלכו להתדיין לפני אדם הראשון וסיפרו לו את כל מה שאירע. אמר להן אדם הראשון הצדק עם למך. ולכן אל לכם לדקדק בגזרתו של הקב"ה, ואסור לו לאדם להימנע מלידת בנים בגלל המחשבה שהוא חושב על מה שעתיד לבוא להם. ואתן לכו ועשו כחובה המוטלת עליכן. כציווי השי"ת, והוא יעשה בהן כרצונו.

השיבו לו הנשים ואמרו: קשוט עצמך ואחר כך קשוט אחרים. וכונתן היתה כך כי ראינו לעיל שאדם הראשון פרש מחוה אשתו במשך ק"ל שנה שהיה סגור ומסוגר והיה שרוי בתענית ומתפלל. והיה העולם סבור שפרש מאשתו מפני שהוא ראה

אבל נעשים לא מתוך רצון לקיים רצון השי"ת הרי זה בגדר מחשבה רעה. אם ניקח לדוגמא, אדם שתורם סכום מסוים לטובת בית כנסת או תלמוד תורה ומטרתו היא שיפארו את שמו בשלטים ויודיעו על כך ברבים, וכוונתו העיקרית היא הטובה האישית שתצמח לו מכך הרי זה בגדר מחשבה רעה. הקב"ה בוחן לב וכליות והוא יודע בדיוק מה מחשבתו של אותו אדם (אור דניאל)

הגאווה והכבוד מוציאה את האדם מין העולם מסופר בספר יערות הדבש של הרב הגאון רבי יונתן אויבישיץ זצ"ל שהגיע אליו אדם עם פרתו והרב פסק שהפרה טרפה למרות שהפסק הלכה היה שרוי במחלוקת.

היהודי לא ניסה אפילו ללחוץ על הרב וקיבל את הפסיקה בהבנה למרות שהוא הפסיד מחיר של פרה כמו בימנו 5000 דולר. ואילו למחרת אותו יהודי הגיע לדין כאשר הוא תובע את חברו במחיר סימלי כמו בימנו חמישים ש"ח והרב פסק לטובת חברו היהודי.

החל להתלונן ולכעוס על הרב מדוע הוא לא בוחן את הדברים אחרת הרב שאל את עצמו אתמול היהודי הפסיד פרה ב-5000 דולר ולא כעס והיום לא רק שלא הפסיד חמישים ש"ח, אלא פשוט לא פסקתי לחברו לשלם חמישים ש"ח אז על מה כל כעסו. כעסו היה על כבודו שנירמס כאשר נוצח במשפט ולא חשוב לו הכסף והנזק אלא הכבוד על זה נאמר הכבוד והגאווה מוציאה את האדם מן העולם.

מליצה על אדם גאותן ועצבני שהלך לקורס טיס בצהל ונפל בשלב השני של הקורס הוא חזר לבקו"ם כדי לקבל תפקיד אחר. היהודי הגיע עצבני לבקו"ם ורצה ללכת רק לנ"מ (ר"ת "נגד מטוסים") שאלה הפקידה למה דווקא לנ"מ ענה החייל בגאווה "אם אני לא טס אף אחד לא טס" מצחיק אך לפעמים משקף את המציאות.

ויאמר ה' אמתה את האדם אשר בראתי מעל פני האדמה מאדם עד בהמה עד רמש....ועד עוף השמים כי נחמתי כי עשיתם (בראשית ו-ז)

הוא מבין שאין זה אלא צעצוע. ולכן אמר שלמה "סוף דבר הכל נשמע", שסופו של דבר, אדם רואה שהעיקר "את האלהים ירא ואת מצוותיו שמור (מהר"ל)

כי מלאה הארץ חמס מפניהם (בראשית ה-יג)

לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל (רש"י) וצריך להבין מדוע לעיל כתב רש"י (בפסוק י"א) שחטאתם היתה בזנות וגזל, והחשיבם בשווה? אלא הענין הוא שבדרך כלל ממונו של האדם עשוי להציל את בעליו כשאדם חוטא ורוצים לרמוז לו מהשמים על מעשיו הרעים שיחזיר למוטב פוגעים תחילה בממונו, וכמאמר רבותינו במדרש (ויקרא רבה י"ז-ד) "אין בעל הרחמים נוגע בנפשות תחילה".

אך כל זאת כשהממון שלו בהיתר, אבל דור המבול היות והיו גזלנים, נמצא שממונם לא היה שלהם וממילא לא היו יכולים להנצל בממון אחרים, לכן נענשו בגופם. ואם כן יוצא שאלמלא חטא הגזל והחמס של דור המבול לא היו נדונים מיד לכליה אלא תחילה היו נידונם בממונם, שזהו כופר תמורת גופו של האדם שלא ילך לאבדון (מלא העומר)

וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום (בראשית ו-ה)

האומנם מחשבות ליבו של האדם הם רק רע כל היום? היתכן שהאדם במשך כל היום, כפי שכתוב בפסוק, יעסוק ברע? הרי גם אדם שאינו עובד את הבורא לא עוסק במעשים רעים כל היום! לפעמים בחלק מן היום הוא אינו הולך בדרכי ה' אבל גם אותם אנשים רשעים אפשר לומר שיש זמן ביום שהם אינם עושים רע. אם כן מדוע ה' ראה כי יצר מחשבות לב האדם רע כל היום?

אומר הרב יצחק גולדווסר בספרו "אספריה כבודך": רעיון נפלא. מחשבה רעה אינה רק תכנית לעבור על רצון השי"ת, אלא כל דבר, שמתכוון האדם לעשות ואפילו דברים שנחשבים כטובים

וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ (בראשית ו-יב)

איתא במדרש הכל קלקלו מעשיהן בדור המבול, הכלב היה הולך אצל הזאב, והתרנגול היה מהלך אצל הטווס, ועל זה נאמר "כי השחית כל בשר" אפילו בהמות. ואמרו בשם רבי יהודה: אף הארץ זנתה היו זורעים בה חטין והיתה מוציאה זונין.

מדברי המדרש למדנו שבעלי החיים נענשו במבול משום שהשחיתו את דרכם, ונשאלת השאלה מה שייך להעניש בעל חי בעבירה, והרי אינם בעלי בחירה? וגם עצם הדבר צריך ביאור, האיך ולמה שינו בעלי חיים את טבעם ונזקקו לשאינם מינם, ובפרט הארץ שהיא גוש עפר דומם היאך שייך לומר שגם היא זינתה שהיו זורעים בה חטים ומוציאה זונין?

כדי להסביר את הענין, יש להקדים לספר עובדה שאירעה לפני שנים רבות. בעיר לומזה היה בית חולים בנוי מעצים עבים ישנים נושנים מזה כמה דורות עד שגם האנשים הזקנים בעיר זו לא ידעו מתי נבנה בית החולים. ואירע כמה פעמים שחולים אשר שכבו שם זמן ממושך חלו במחלות אחרות אשר לא חלו בהן מעולם. אנשי העיר התפלאו על זאת וכן הרופאים לא ידעו מנין מקור הבעיה.

ואז הוחלט להביא כמה פרופסורים גדולים מעיר ווארשא שידונו בענין. ישבו שם זמן ממושך וחקרו ובדקו עד שהגיעו לידי מסקנה, כי מאחר ובית החולים הוא ישן מאוד ומרוב שהתאשפזו שם הרבה חולים, נבלעו בקירות הבנין חיידקים מכמה סוגים מהחולים ששכבו שם משך כמה דורות, וזוה מקור המחלות שחלו בהן החולים הללו. הוחלט מיד להרוס את כל הבנין, ואת כל העצים והאבנים הוציאו מחוץ לעיר ושרפום, עד שלא נשאר זכר מכל הבנין.

אם במחלות הגוף החיידקים חדרו לכותלי הבנין והזיקו לאחר עשרות ומאות שנים, קל וחומר במחלות הרוחניות, חיידקי הטומאה של מחלות הנפש החוטאת ודאי שבכחם להרעיל את האויר בטומאה וזוהמה לאין ערוך ושיעור.

נאמר "אמחה את האדם". מרומז בזה פלא גדול על האמירה "אמחה את האדם" – לשון מחייה. בספר "ילקוט מעם לועז" מסביר זאת, שיש עצם אחת קטנה בצווארו של אדם הניקראת הלוז. והיא בתחילת השדרה ונקרא נסכוי ועצם זו אינה נהנית משום מאכל שאדם אוכל, אלא מזה שאוכל בליל מוצאי שבת ולכן מצווה גדולה היא לעשות סעודה רביעית אחרי ההבדלה, וזאת משני טעמים: כשם שאנו חולקים כבוד לשבת בכניסתה כן צריכים לחלוק לה כבוד ביציאתה. ועוד שאותה העצם איננה נהנית אלא מן המאכל שאוכלים במוצאי שבת.

ומצינו **מעשה** במלך אחד שהיה נקרא אדריאנוס, ששאל לרבי יהושע בן חנניא: מהיכן עתיד הקב"ה להחיות את האדם לעתיד לבוא מאחר שכל הגוף מתפורר ונעשה עפר? השיב לו, כי עתיד האדם להיווצר מחדש מאותה עצם קטנה. והסימן הוא שיתן העצם בין שתי אבני ריחיים ואף אם יטחנו אותה יום שלם לא תתחלק בשום פנים. ואף אם ישימו אותה בתוך תנור מוסק מאוד – לא תישרף. ואם יכו עליה בפטיש ג"כ לא תישבר. המלך ראה שאכן כך הוא.

והטעם שכל הגוף והעצמות מתפוררים ונעשים עפר חוץ מאותה עצם, יש אומרים מפני שאין הברכה שורה על דבר ריק.

והטעם הוא שאותה עצם נשארה כדי שנאמין בתחיית המתים, ואותו הגוף עצמו אינו זה שיקום אלה הקב"ה יברא גוף אחר שיהיה דומה לראשון והוא יקום לתחיה. כדי לקבוע הדבר בליבנו עשה הקב"ה את העצם הזאת חזקה כל כך ובזה אנו יודעים כי כשם שהיא בקיומה כך היא בתחייתה וכן בשאר הגוף עצמות ובשר אעפ"י שנרקבים בעפר.

לכן אנו אומרים בברכת קידוש לבנה "עטרת תפארת לעמוסי בטן שהם עתידים להתחדש כמותה" – כשם שאנו רואים בלבנה שהיא הולכת וקטנה עד שלא נשאר בה כלום ואח"כ היא הולכת ומתמלאת – אף האומה הישראלית כן. יש לה תקווה טובה לתחיית המתים אעפ"י שהגופות נרקבות בתוך ביתן. (אור דניאל)

השם יתברך מנהיג את העולם מידה כנגד מידה, ולכן האדם ביכולתו לדעת – שבגללו העונש שקיבל – במה הכעיס כביכול את הקדוש ברוך הוא, ועל מה הוא צריך לשוב בתשובה.

דוגמא לכך ניתן ללמוד **מהמעשה הבא**: מעשה ברכ הונא שהחמיצו לו ארבע מאות חביות יין, באו רבנן לבקרו, אמרו לו: עליך לפשפש במעשיך ולחפש את העון שבגללו החמיץ הקדוש ברוך הוא את יינך. אמר להם: וכי חשוד אני בעיניכם?! ענו לו: וכי חשוד הקדוש ברוך הוא שמעניש ללא סיבה?! אמר להם: מי ששמע עלי שנכשלתי באיזה חטא – שיאמר לי. אמרו לו: שמענו שכבודו לא נותן לאריס (פועל הנוטל שכרו באחוזים ממה שמוציא השדה) את חלקו בזמורות הגפן. אמר להם: הרי הוא גונב לי את הכל, לפחות בזמורות הגפן אני מרשה לעצמי לא להתחלק אתו. אמרו לו: זה מה שאומרים העם – הגונב מהגנב טועם טעם גניבה. אמר להם: מקבל אני על עצמי לשוב בתשובה ולתת לו את חלקו בזמורות הגפן, ומהרגע שקיבל רב הונא על עצמו לתקן מעשיו, נהפך החומץ וחזר להיות יין. יש דעה האומרת שמחירו של החומץ התייקר והגיע למחירו של היין, וממילא לא נגרם שום הפסד לרב הונא (ברכות ה)

ממעשה זה אנו למדים שהשם יתברך אינו מעניש את האדם ללא סיבה, ואם האדם נענש עליו לפשפש במעשיו בגין איזה עוון השם ית' הענישו, לכן גם האדם החרדי ביותר ויש לו יסורים – ידע שאין יסורים בלא עוון ואם נענש ידע שיש בידו עוון.

“ויעש אלוקים” (בראשית א-כה)

תקנם בצביונם ובקומתן (רש"י).

מתחילת בריאתם נבראו כל הברואים בצורה מפותחת ומושלמת. השור נברא הראשון היה מוגמר ושלם כשור מפותח מתמול שלשום, וכן שאר הברואים.

על ידי כך, מופרכות כל הוכחותיהם של חוקרי הטבע, הטוענים שהעולם קיים למעלה מששת

ומאותה סיבה אנשי דור המבול בעוונותיהם גרמו זוהמה לכל הנעשה בסביבם והשפיעו גם על חיות ובהמות ואפילו על האדמה. וממילא כיון שגם שבעלי החיים הושחתו ונדבקו מבני האדם היה צורך לאבד גם אותם כדי לנקות ולטהר את העולם מהזוהמה והטומאה.

קרה מקרה דומה לזה על מדינה הידועה, כמקום הטמא והפרוץ ביותר בארה"ב. באותה מדינה גדל סוג של עוף נדיר. אנשי שמורות הטבע גילו שמשפחת העופות הללו הולך ומתמעטת. לאחר חקירה מעמיקה גילו שהסיבה היא משום שאותו מין עופות הפסיקו לחיות זכר ונקבה, והם חיים זכר עם זכר. וכנראה שמחמת שהאנשים שבאותה מדינה נגועים מאוד במעשה פריצות השליכו על העוף רוח טומאה ולכן נתמעט והלך. ומאותה סיבה אמרו חז"ל (מגילה כח). שאסור לאדם להסתכל בצלם דמות אדם רשע משום שהוא משפיע על רואיו (אמרי שפר)

כך גם מי שעובר דירה והדיירים הקודמים לא שמרו טהרת המשפחה, או חללו שבת וכדומה, נאחזו בבית נגעים גדולים, ונבלעו בקירות הבית מחלות רוחניות, והנכנס לבית הזה יש לחשוש שמא יושפע מהטומאה ששוררת שם, ולכן כשעוברים דירה עושים סדר לימוד חנוכת הבית במנין כדי לטהר את הבית.

“כי לא אחפוץ במות המת” הרי אם כבר מת מה שייך שלא יחפוץ ה' במותו, אלא שהכוונה לרשעים שאף בחייהם קרויים מתים, שעליהם מקונן ה' שאינו חפץ שימותו גם לעולם הבא אלא רצונו שיחזרו בתשובה. וכבר נאמר שבמקום שבעלי תשובה עומדים צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד.

אם ח"ו נכשל אדם ועבר בשוגג על פשע מסוים תקנתו לקיים שפע, דהיינו ש-שמירת שבת כהלכתה. פ-פיזור כספו לצדקה. ע-ענוה שיחזיק במידת הענוה (חק לישראל משפטים)

חייב כל אדם לשאול את עצמו מה קורה לי ויתעורר לשוב בתשובה ולא להיות אדיש לגורלו כמו שאומר הנביא ירמיה אין ניחם על הרעה לשאול מה עשיתי.

וישע"י), הרי איפוא לפנינו פירוש נוסף לזה שנאמר "נעשה" בלשון רבים. והנה, מי שאינו נותן צדקה אלא מפייס את העני בדברים ומקרבו אליו, עדיין יש מקום לומר, שהוא מפרש את "נעשה" כפירוש רש"י – ללמד אותנו מדת עניוות. ברם, זה ש"מעלים עיניו מן הצדקה", אשר לו זו בלבד שאיננו נותן צדקה, אלא שגם אין זה לפי כבודו לתת דעתו על העני ולפייסו במילה טובה ומעודדת – הרי משמע שאיננו גורס את שני הפירושים יחד על "נעשה", לא מחמת צדקה ולא מחמת עניוות; יוצא איפוא בהכרח שהוא מפרש את הכתוב כפשוטו, שישנן חלילה שתי רשויות, וממילא הריהו כעובד עבודה זרה. (חוות יאיר בשם בעל אור חדש).

זה גם פירושו של הפסוק בתהילים: "בגאות רשע ידלק עני ותפשו במזמות זו חשבו", (י-ב). כשאדם מתגאה אבל נותן צדקה, אפשר לומר שהוא מפרש את "נעשה" לענין צדקה, כפי המדרש; מאידך כשאינו נותן צדקה אבל נוהג בעניוות, שוב אפשר לומר שהוא מפרש את "נעשה" לעניין עניוות, כפי רש"י. ברם, אם "בגאות רשע" – אם בעל גאווה הוא ולא עוד אלא "ידלק עני" – מגרש מעליו את העני בכעס, כי אז אין עוד בפניו כל תירוץ ל"נעשה" ולפיכך "יתפשו במזמות זו חשבו", שכן בעבודה זרה נענש אדם אפילו במחשבה בלבד... (שם).

לכן היה רבי מכבד עשירים, משום שראה רבי, כי העשירים מעדיפים להיות ענווים מאשר לתת צדקה, ואת ה"נעשה" מפרשים הם לענין עניוות ולא לעניין צדקה; היה מחלק להם כבוד, להודיעם, כי מוטב אילו חשקה נפשם במקצת כבוד והיו מפרשים את ה"נעשה" לעניין נתינת צדקה, מאשר לנהוג בעניוות ולא לתת צדקה... (ילקוט טוב).

נמלך בפמליא שלו. (רש"י).

אף כי כבר נבראה כל הבריאה, והלא כל תכלית הבריאה הוא האדם, בכל זאת עוד היה מקום לשיקול דעת. דבר זה בא ללמד לקח לאדם, כי אפילו "בדיעבד" חייב הוא לבחון ולשקול את אשר הוא עושה, כאילו עוד היה זה "לכתחילה".

אלפים שנה, מכיוון שמצאו באדמה עצמות יצורי קדם, או מחצבים שונים, אשר לפי חוקי ההתפתחות הקיימים כיום בטבע צריכה היתה התפתחותם להמשך מליונים בשנים, ובכך רוצים הם לסתור את מסורתנו בדבר שנות קיומו של העולם.

ברם, טעות גדולה בידם והיא נובעת מכך, שהם מחשבים כל דבר לפי התפתחותו הרגילה, בעוד שלאמיתו של דבר הרי נבראו הברואים בצורה מפותחת ומושלמת, ואי אפשר לדעת מה היה גודלה של חיה זו או אחרת בעת בריאתה, או מה היו צורתו ומתכונתו של מחצב זה או אחר בעת בריאת האדמה.

משל למה הדבר דומה, למי שירצה להביא ראיה בקשר לתקופת התפתחותו של תינוק נולד מתקופת התפתחותו במעי אמו, בו בזמן שגלוי וידוע כי לא תתכן כל שייכות בין זה לזה. מכיוון שהתנאים הם אחרים לחלוטין. כך גם אין להשוות את תנאי ההתפתחות אחרי הבריאה עם תנאי ההתפתחות בעת הבריאה. (אבני אזל).

"נעשה אדם" (בראשית א-כו)

אף על פי שלא סייעהו ביצירתו לא נמנע הכתוב מללמד דרך ארץ ומדת ענוה שיהא הגדול נמלך ונוטל רשות מן הקטן. (רש"י). בכך מסתבר מאמר חכמינו: "כל המתגאה כאילו עובד עבודה זרה" (סוטה ד) – שהרי אם הוא מתגאה הריהו מוכיח בכך שלפי שיטתו אין פירושו של "נעשה", שה' יתברך הראה דרך של עניוות, שהגדול ישאל לדעת הקטן; ואם כן משמע שהוא מפרש את "נעשה" כפשוטו, כלומר, שישנן חלילה שתי רשויות, וממילא הרי הוא עובד עבודה זרה... (פרשת דרכים).

כן מסתבר בכך מאמר אחר של חכמינו: "כל המעלים עיניו מן הצדקה כאילו עובד עבודה זרה" (כתובות ס"ח) – שהרי מובא במדרש, כי "נעשה אדם" אמור לגבי צדקה, כלומר, ה' יתברך אומר לו לעשיר – הבא נעשה אני ואתה את האדם, אני בראתיו ואתה תפרנסו, (מובא בספר "אורי

עיקר נעלתם ויתרוכם של מלאכים על בני האדם הוא, שכולם שווים בדעה אחת, כיון שאינם בעלי בחירה, בעוד שבני אדם מחולקים בדעותיהם, עקב היותם בעלי בחירה חופשית. ברם, עתה שנתגלו חילוקי דעות גם בין המלאכי, בנוגע לענין בריאת האדם – אמר להם הבורא: אם כך, הרי אינכם טובים מן האדם, יכול איפוא האדם להבראות.

“מה אתם מדיינים” – אם דעותיכם מחולקות, הרי זה כבר אדם – “כבר נעשה אדן”... (בשם חידושי הרי"מ).

וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב
(בראשית א-לא)

כי טוב בא להזכירנו שכל מה שעושה השם הוא לטובה

פעם יצא רבי עקיבא לדרך ולקח עמו שלושה דברים: חמור, תרנגול ונר. את החמור לקח עמו כדי שיוכל לרכב עליו, את התרנגול לקח, כדי שיקיצו משנתו בחצות הלילה, ואת הנר לקח להאיר וללמד לאורו.

הגיע רבי עקיבא לעיר אחת וחפש מקום ללון, אך שום איש לא נאות להכניסו לביתו. בלב מלא בטחון ואמונה באלהי עולם, אמר רבי עקיבא: "כל מה שעושה ה' – לטובה הוא עושה!"

כאשר ירד הליל פנה אפוא רבי עקיבא אל שדה סמוך שם לן בודד לנפשו.

לפתע נשבה רוח חזקה וכבתה את הנר. תוך כדי כך הגיח חתול וטרף את התרנגול. לא עבר זמן רב והינה זנק מן היער אריה וטרף את החמור. ועתה לא נותר לו דבר: לא חמור, לא תרנגול, אף לא נר. למרות זאת אמר רבי עקיבא: "כל מה שעושה ה' – לטובה הוא עושה!"

בבוקר נודע כי באישון ליל התנפלו אויבים על העיר, ואת כל התושבים לקחו בשבי.

אמר רבי עקיבא:

הוא אשר דברתי: כל מה שעושה ה' – לטובה הוא עושה! אלמלא טרף האריה את החמור – היה החמור נוער, ואילו לא טרף החתול את התרנגול – היה התרנגול קורא, ואילו לא כבתה הרוח את הנר

אף אם כבר נעשה הדבר, אין לו להמנע משיקול דעת ואפילו יצטרך לבטלו ולחסלו... (מגדול המוסר).

בשעה שבא הקב"ה לבראות את האדם... חסד אמר יברא... ואמת אמר אל יברא שכולו שקרים... צדק אמר יברא... שלום אמר אל יברא שכולו קטטה. מה עשה הקב"ה, נטל אמת והשליכו לארץ (מדרש).

מה טעם הושלך לארץ רק ה"אמת", והלא גם ה"שלום" אמר "לא יברא"? ברם, משמשליכים את האמת יש כבר גם הרבה "שלום". אימתי ישנה מחלוקת בין בני אדם? כאשר כל אחד נלחם ונאבק למען ה"אמת", למען כל דבר הנחשב לאמת בעיניו. ואילו כשבני אדם מסיחים דעתם מן האמת, ממילא אין מקום למחלוקת ול"שלום" אין עוד מה לקטרג... (בשם ה"ק מקוצק ז"ל).

עוד אפשרות לתרץ, כי כאשר הושל ה"אמת" לארץ, הרי נשאר ה"שלום" יחיד כנגד שנים – ה"חסד" וה"צדק" שאמרו "יברא", וממילא נשאר רוב מכריע בעד בריאת האדם. אולם, נשאלת הקושיא, מה טעם לא השליך הבורא את ה"שלום", שהרי גם אז היה ה"אמת" נשאר יחידי כנגד שנים?

אלא יש לתרץ, שכנגד ה"אמת" אין רוב יכול להכריע כל עיקר. לו גם יטענו ה"צדק" וה"חסד", שיש לברוא את האדם מכיוון שיעשה חסדים וצדקות – יבוא ה"אמת" ויוכיח, כי אפילו החסדים והצדקות עצמם אינם אלא שקר... לפיכך הושלך ה"אמת", ונשאר איפוא ה"שלום", הטוען "שכולו קטטה", שכנגדו אפשר להכריע ברוב של "צדק" ו"חסד"... (אהל תורה, בשם ה"ק מקוצק ז"ל).

בשעה שבא הקב"ה לבראות את האדם נעשו מלאכי השרת כתות כתות, מהם אומרים אל יברא, ומהם אומרים יברא. עד שמלאכי השרת מדיינים אלו עם אלו אמר להם הקב"ה מה אתם מדיינים – כבר נעשה אדם (מדרש).

יש לדקדק כי מאחר שאמר הכתוב "ויכל אלהים ביום השביעי" ברור ש"וישבות ביום השביעי" אם כן מדוע כפל הלשון?

ברם אמרו רבותינו ז"ל (אבות ה, ו) שהמזיקין נבראו בערב שבת, וכיון שלא נגמרה בריאת גופם עד שלא קדש היום לכן הם בריות פגומות. וקשה היתכן לומר כלפי הבורא יתברך שלא הספיק לגמור איזו שהיא בריאה? הלא ברוח פיו ברא כל העולם!

אלא שהשם יתברך רצה ללמדנו את מעלת וחומרת השבת, שאף אם נתחיל במלאכה ונראה שלא יספיק הזמן לגומרה עד שבת, עלינו לשבות ממנה אף אם יהיה נזק רב כדוגמת המזיקין. וזהו שהכתוב כפל את לשונו ולמרות שאמר "ויכל" הוסיף לומר "וישבת" כי מלבד שכלה ולא הוסיף עוד לעשות בריות חדשות פסק אפילו בבריות שהתחיל לברוא. (אור החיים הקדוש)

וכדי שלא יטעה אותנו יצר הרע: לומר הלא אתה מפסיד כל מלאכתך על ידי כן, לכן אמר הכתוב שוב "ויברך אלהים את יום השביעי", שהיום עצמו מבורך, ושאר ימים מתברכים ממנו, ואין מלאכת האדם קובעת, לכן נאמר לקראת שבת לכו ונלכה כי היא מקור הברכה.

כיוצא בזה כתוב "כי בו שבת מכל מלאכתו" שעל אף שלא שייך עניין של מנוחה כלפי השם יתברך, הלקח הוא עבור עם ישראל שישבתו בו ביום.

ואף הנשמות הנמצאות בגיהנם שובתים באותו יום, כמו שמסופר על טורנוסרופוס הרשע שאמר לרבי עקיבא: שבת שאתם שובתים הוא לחינם. שאלו רבי עקיבא: האם אתה מעלה באוב את אביך שנפטר? ענה לו כן! אמר לו רבי עקיבא: העלהו בשבת. ניסה ולא הצליח. ביום ראשון כשהעלהו, שאל את אביו: למה לא עלית אתמול? ענה לו: שבת היתה ובשבת הכל מושבת. אבל בזוהר הקדוש (פר' תרומה) כתוב שלמרות שבשבת אש גיהנם לא דולקת, מכל מקום אותם שלא שמרו שבת עושים להם גיהנם של שלג עד מוצרי שבת. כשם שלא נחו בעולם הזה, גם בעולם הבא אין להם מנוחה. (לבוש יוסף)

— הוא היה מאיר ואז היו חילי האויב מרגישים בנוכחותי ולוקחים אותי בשבי". (על פי מסכת ברכות, ס' ע"ב)

"משפטי ה' צדקו יחדיו" בית דין של מעלה ובית דין של מטה זהים ותואמים ורק אז המשפט, משפט צדק ועוד היה אפשר לבאר בס"ד "צדקו יחדיו", כפי שמספרים בשם הרב הצדיק החפץ חיים זיע"א ששאלו אותו פעם על מי שהיה צדיק ונפטר בקיצור ימים, אמר להם אמשול לכם **משל** למה הדבר דומה:

יהודי כפרי שהיה גר בכפר, מקום שאין שם בית הכנסת ולא היה יודע מנהגי בית הכנסת, פעם בא לעיר ונכנס לבית הכנסת ביום שבת קודש, ראה את הגבאי מעלה ראשון מצד מזרח בית הכנסת, ושני מצד אחר, שלישי מצד אחר, אמר לו לגבאי למה לא תלך לפי הסדר שורה שורה, ראשון, אחריו סמוך לו, ואחריו סמוך לו, ולמה אתה קופץ ממקום למקום?

ענה לו כנראה שאתה לא בא לבית הכנסת בכל שבת ולכן יש לך שאלות, אילו היית בא בכל שבת קודש לבית הכנסת לא היה לך שאלות, הראשון שהעלתי אותו מכאן זה כמה שבועות שלא עלה לספר תורה, שני הסמוך לו עלה לפני שבוע כי היה לו יארצייט והיה צריך להעלותו לכן עתה דילגתי עליו, השלישי כיוצא בזה, ואילו זה כמה שבועות לא עלה לכן הזמנתי אותו השבת. ואילו אתה שבאת רק השבת אתה רואה אי סדר במעשי.

הנמשל אנחנו באים בדור אחד ורואים שזה נפטר בשיבה טובה וזה בקיצור שנים, וחושבים שיש אי סדר ח"ו ואילו היינו באים בכמה דורות היינו יודעים את הטעם, זה שמת בקיצור שנים כבר היה בגלגול הקודם חי וחי חמישים שנה, היה חסר לו עשרים שנה להשלים תיקונו, ולכן בא עתה לתקן תיקן והלך לעולמו. לכן צדקו יחדיו הכוונה לגלגול ראשון ושני ביחד.

ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וישבת ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה (בראשית ב-ב)

שלא לעשות דברים מאוסים ומגונים כדי שכן הזוג לא יגאל לכן תמיד חשוב להיות נקים מנומסים ונוחים.

ויאמר אל האשה אף כי אמר אלהים לא תאכלו מכל עץ הגן (בראשית ג-א)

מדתו של הנחש הקדמוני הוא, להטיל באדם קרירות לקיום המצוות, להקל אותן בדברי ביטול: "וכי מה בכך אם נאמר כך? וזהו פשוטו של פסוק: "אף כי אמר אלהים" מה בכך אם אמר הבורא? אין בכך כלים אם פעם אחת אין שומעים בקולו ואין מדקדקים כל כך ביראת שמים.... וכך מנהגם של כל המסיתים והמדיחים עד היום להטיל קרירות בכל מצווה ולהמעט בערכה ובמשמעותה לפי דרכו של הנחש הקדמוני. (החידוש הרי"ם ז"ל)

ויאמר הנחש אל האשה לא מות תמתן (בראשית ג-ד)

דחפה לאילן עד שנגעה בו אמר לה כשם שאין מיתה בנגיעה כך אין מיתה באכילה (מדרש)

ותרא האשה...ותתן גם לאשה עמה ויאכל (בראשית ג-ו)

מפני מה חטא אדם הראשון מפני שראה שנים ולא ראה שלש (מדרש פליאה)

יש לומר שהדברים מכוונים כאן לשלושת הדברים, שאמר עקיבא בן מהללאל "הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה, דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון" (אבות פ"ג מא). אדם הראשון הלא היה "יציר כפיו של הקדוש ברוך הוא" ולא ראה אלא שני דברים "לאן אתה הולך ו"לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון" ולכן בא לידי חטא. (הגר"א)

יש מחלוקת במסכת ברכות איזה פרי היה בעץ הדעת:

ויברך אלהים את יום השביעי (בראשית ב-ג)

ברכו במאור פנים אינו דומה מאור פניו של אדם בחול כמאור פניו של אדם בשבת (מדרש)

דין הוא בשבע ברכות, שאין מברכים אותן בכל יום משבעת ימי המשתה, אלא רק כשיש פנים חדשות כלומר צריך אורח חדש שלא היה בפעמים הקודמות - בסעודה. ברם, בשבת אין צורך בפנים חדשות כדי לברך את שבע הברכות. "טעמו של דבר הוא, - אמר בעל השפת-אמת ז"ל - משום שבשבת הרי מקבל כל אדם מאור-פנים אחר, וממילא כל אחד ואחד הוא פנים חדשות, שכן אין אלה הפנים מתמול שלשום..."

וייצר ה' אלקים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה (בראשית ב-ז)

האוויר של בורא עולם בתוכנו ממש כמו שאנו מנפחים בלון כך נפח הקב"ה באפנו נשמה ויהי נפש חיה. לכן כל יהודי הוא חלק אלוה ממעל ממש ואסור חלילה לזלזל בו או לפגוע בנשמתו כי הוא פוגע בחלק מהשם ממש.

ויפל ה' אלהים תרדמה על האדם ויישן ויקח אחת מצלעותיו ויסגר בשר תחתנה ויבן ה' אלהים את הצלע אשר לקח מן האדם לאשה ויבאה אל האדם (בראשית ב, כא-כב)

וכך היה סדר בריאתה. בהיות אדם הראשון בהר המוריה, באותו המקום שבו נבנה בית המקדש, הפיל עליו הקב"ה תרדמה עזה, ובהיותו שקוע בשינה לקח אחת מצלעותיו מן הצד הימני. ודעו כי יש לאדם ט"ו צלעות בכל צד. וזה שנטל הקב"ה היה הי"ג וממנו יצר האשה.

ויש אומרים שאדם הראשון נוצר בצלע אחד מיותר כדי שממנו תיברא האשה וכך לא יחסר לו אבר אחד. והטעם שהפיל תרדמה על האדם הוא כדי שלא יראה כיצד נבראת מחתיכת בשר ולא תתגנה עליו. מכאן לומדים הנהגה מבורא עולם

השיב לו השר: כן, אני מאמין בזה אמר לו אדמו: פירוש הפסוק הוא, שבכל זמן קורא ה' לכל אדם (על דרך "בת קול שמכרזת בכל יום") ואומר לו "איכה?" איה אתה בעולם? הנה לאדם נקצבו ימים ושנים שבכל יום ובכל שנה יעשה הטוב עם ה' ועם אנשים, ועל כן התבונן, איה אתה בעולמך, כמה שנים עברו עליך ומה עשית באותן השנים הרי היית, למשל, כך וכך שנים (אדמו"ר תפס בדיוק את מספר השנים שהיה אז לשר) מה עשית בשנותיך, האם היטבת למי שהוא?...

השר נתפעל מאוד, טפח לו בידו על כתפו ואמר: "בראבו!" (יישר כוחך!)

ולאחר שראה ממנו אחר כך עוד כמה חכמות נפלאות בענינים שונים, הפליג השר לפני הקיסר על אדמו"ר שהוא חכם גדול ואיש אלוקי ושלפי דעתו רק עלילות שוא טפלו עליו המלשינים (סיפורי חסידים)

ויאמר ה' אלהים לאשה מה זאת עשית ותאמר הנחש השיאני ואכל (בראשית ג-ג)

בכמה קללות נתקלל הנחש והם:

שירדו מלאכי השרת וקצצו לו את ידיו ורגליו, וקול זעקתו היה נשמע מסוף העולם ועד סופו. בהיותו הגורם למיתה. כי כל ההורג חברו הרי נגרר אחרי תאוות לבו, לכן גם על הנחש נגזר שיגרר על גחונו.

פי עד עכשיו מאכלו של הנחש לא היה כמאכלים של כל הברואים אלא היה אוכל מאכלים רוחניים. אבל עכשיו נתקלל שיאכל עפר הארץ. ואפילו אוכל כל המעדנים שבעולם, הרי הוא טועם בחכו טעם עפר ועוד שאין דעתו מתקררת עד שהוא אוכל עפר. ואל תחשוב שהוא מסתפק בכל מין עפר שהוא, שהרי עי"כ לא היתה ברכה טובה מזו, שלא היה צריך עמול על פרנסתו. אלא שדרכו לרדת לתהומות כדי למצוא גידי עפר שמהם הוא ניזון.

ועפר תאכל כל ימי חייך (בראשית ג-יד)

אמרו חכמינו, כי על ידי זה שנתקלל הנחש לאכול רק עפר, הרי תמיד מזונותיו מזומנים לפניו. "עולה

רבי מאיר אומר גפן שאין לך דבר שמביא יללה לעולם כמו גפן ראו מה הגפן עשה לנח הצדיק וכך הגפן הכשיל את העולם

יש שטענו שהיה תאנה, חיטה, אתרוג אך השאלה היא למה התורה לא מגלה לנו איזה עץ היה עץ הדעת?

הגמרא מתרצת אדם שעשה עבירה עם בהמה הורגים את שניהם. ומה אשמה הבהמה שפסקו להורגה אלא חס השם יתברך על כבוד החוטא שאם ישאיר את הבהמה בחיים יגידו הבריות כאשר יתקלו בה שזו אותה בהמה שחטא איתה המנוח לכן התורה לא מגלה לנו איזה עץ בו חטאו אדם וחווה שלא נזכיר חטאם בכל פעם שניסתכל בעץ ואז יתבזה כבודם בעולם.

ויאמר לו איכה (בראשית ג-י)

אותן האותיות ל"איכה" ול"איכה", ללמדנו, כי מאז חטא האדם מחפשים אחרי האדם ושואלים "איכה", אך הוא טרם נמצא!

תמיד קורא הקול האלהי אל האדם ושואל "איכה!?" היכן אתה? התבונן נא וראה, עד כמה ששקעת בביצה! נוצרת על מנת שתהיה תמיד בגן עדן, ואילו אתה מקלקל בחטאך וגורם במעשיך שתגרש מגן העדן ותימסר לידי מלאכי החבלה. היכן אתה, אדם!...

כשהיה אדמו"ר הזקן בעל ה"תניא" חבוש בבית האסורים, ב"מועצה החשאית" ("טייני סוביט") בפטרבורג הבירה, בא אליו שר הז'נדרמים לחקירה ודרישה. ראה השר את אדמו"ר כי איום הוא, וכולו שקוע בהרהוריו, והבין, כי איש מורם מעם לפניו. והשר היה גדול בחכמה וגם בקי בתורה. אמר לו השר לאדמו"ר: שאלה אחת בתורה יש לי לשאול ממך. האם תשיב לי על שאלתי?

השיב לו אדמו"ר: שאלה מה תשאל.

שאל השר: אמור נא לי פירוש הפסוק "ויקרא ה' אל האדם ויאמר לו איכה". וכי הקב"ה לא ידע, איה הוא אדם?

אמר לו אדמו"ר: האם מאמין אתה, שהתורה היא נצחית, וישנה בכל זמן ובכל דור ובכל אדם?

חלקיקים של זכוכית יקרה מאוד, נפלה והתנפצה לרסיסים.

בעל הבית שהיה בדיוק בקומה עליונה נבהל מעוצמת החבטה וירד לראות מה קרה, והגנב שנמצא במחותרת פתח פיו להגנתו ונשבע בכל הקדוש לו שח"ו לא התכוון לקלקל ולהרוס את הנברשת ולא היה בדעתו אלא לקחת את הברגים, והוא מוכן להחזיר אותם מיד...

והנמשל מובן ופשוט מאליו, האדם לא יודע כמה עולמות הוא מקיים, זן ומפרנס ומכלכל על ידי מעשיו הטובים, ומאיך גיסא, אין לו מושג כמה עולמות הוא הורס, משחית ומחבל רח"ל ע"י מעשיו הרעים. לכן אם נכשל בעבירה כלשהי הוא חושב שכל חטאו אינו אלא עצם העבירה, והוא לא יודע שיכול להיות שע"י אותה עבירה הקטנה, לפעמים הוא מכריע את הכף לחובה ח"ו ומי יודע כמה צרות רעה ורעב, ביזה ומלחמה גרם לעולם כולו ע"י אותה עבירה. ואם הקב"ה יבוא לדון אותו ולהענישו כפי התוצאה ממעשיו הרי אין קץ וגבול לעונשו. ומה גם שהרי הוא עצמו לא מודע למה שגרם במעשיו.

על כן אל יסתכל אדם על הבורג הקטן אלא ראה את המכלול שללא אותו בורג – הנברשת קורסת... וכך היא דרכו של היצר להקטין ולגמד את העבירה, למצוא לה את ההיתרים ההלכתיים ואף הוא מוכיח שזהו רצון הבורא, אל נתפתה לתכסיו, בכל צעד נשאל מהי דעת התורה.

וכך ראו בני ישראל את עשיית העגל כדבר קטן, בסה"כ מדובר בצלם שיחליף את משה רק עד שהוא יגיע. הם לא הבינו שמדובר כאן בדבר נצחי וזו הייתה טעותם. הראיה הקצרה לטווח מצומצם היא הגורם הישיר לחטא. כי בכל דור ודור יש ניצוץ של חטא העגל שבני ישראל צריכים לתקן.

ויהי הבל רועה צאן וקין היה עובד אדמה
(בראשית ד-ב)

בעצם לא נברא האדם אלא בשביל שיעבוד את הבורא בתורה ובתפילה, אולם כדי שיוכל לפרנס עצמו חייב הוא גם לעסוק במלאכה, כדרך שאמרו חכמינו: "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ" (אבות פ"ב מ"ב).

לגג מזונותיו עמו". וכן אמרו חכמינו "הרואה נחש בחלום פרנסתו מזומנת לו". (ברכות נ"ז)

אל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך והרנך בעצב תלדי בנים ואל אישך תשוּקתך והוא ימשל בך (בראשית ג-טז)

הכתוב מודיענו שגם האשה היתה ראויה לעשר קללות על שנתפתתה והלכה אחר עצתו של הנחש.

ואלו הקללה שנתקללה בהן:

א. צער הוסת שבא לה תמיד. **ב.** דם בתולים. **ג.** צער העיבור שיש לה לשאת תשעה חודשים את העובר במעיה. **ד.** צער ההפלות, כי פעמים מפילה את התינוק לפני הזמן וזה נקרא שנתענתה לחינם. **ה.** היסורים הגדולים שיש לה בשעת לידה, שאין כאב כזה בעולם. **ו.** צער גידול בנים, לתת לתינוק חלב ולהלבישו ולנענעו ולהחזיקו על הזרועות ולנקותו. **ז.** כי היא צריכה תמיד לילך כשראשה מכוסה שלא יראו שערותיה. **ח.** צריכה לכבד את בעלה ולאפשר לו להנהיג את המשפחה שנאמר ו"הוא ימשול בך" כל עוד שהדבר הדדי מצד הבעל שחייב גם בכבודה. **ט.** שאינה ראויה לעדות. **י.** המיתה.

ומפני שגרמה מיתה לעולם היא צריכה לקיים שלש המצוות התלויות בנשים, אלו הן נידה הפרשת חלה והדלקת נרות בערב שבת. וכל אשה שאינה זהירה בג' המצוות האלו מתה בשעת לידה. בקרצה נאמר שאם זהירה במצוות אלו מתקנת נפשה ומתכפר לה העון מה שהביאה מיתה לעולם, ויהיה לה שכר טוב על כך. (מעם לועז)

וישלחו ה' אלוהים מגן עדן (בראשית ג-כג)

מעשה בגנב נכנס לבית מפואר של עשיר גדול, חיפש בכל פינות הבית ולא מצא דברי ערך שאפשר לסחור אותם בקלות. לפני שעמד לצאת נשא עיניו לתיקרה וראה ששם תקועים כמה ברגים שהוא זקוק להם. ניצל את ההזדמנות שהוא נמצא כבר בפנים והתחיל לשחררם.

אחרי שגמר לשחרר את הבורג האחרון נשמעה חבטה חזקה והנברשת הענקית העשויה ממאות

לשון צער), ואילו קין "היה עובד אדמה" – הוא היה עושה את עבודת האדמה מתוך שמחה, (אין :והיה" אלא לשון שמחה). לפיכך, "וישע ה' אל הבל ואל מנחתו ואל קין ואל מנחתו לא שעה"... (תפארת שלמה לוקט ממעינה של תורה)

לפיכך עוסק הצדיק בעניני העולם מתוך צער, משל כאילו היה כפוי לכך, שכן בעיקר רוצה הוא רק לעסוק בעבודת השם. ולעומתו הרשע הלהט אחרי תאות העולם הזה, הרי אצלו המלאכה והמסחר הם העיקר והוא שש לקראת כל עיסוק בעניני העולם הזה. וזהו שבאה התורה לרמז: "ויהי הבל רועה צאן" – הבל עסק ברעיית צאן מתוך צער, (אין "ויהי" אלא

נוח

ימי הייתי שואף, שלא אזדקק לזכות של "ברא מזכה אבא"... (חיי מוסר).

“אלה תולדות נח נח איש צדיק” (בראשית ו - ט)

“נח איש צדיק היה בדורותיו” (בראשית ו-ט)

יש להקשות, להלן נאמר: “כי אותך ראיתי צדיק בדור הזה” (ז-א) ולא נאמר עוד “תמים”?

תולדותיהן של צדיקים מעשים טובים. (רש"י). היהודי הקדוש מפשיסחה היה אומר: כל אדם רגיל לטעון, כי איננו עמל ויגע אלא בשביל בניו, שיגדלו ויהיו יהודים טובים ובני תורה. כאשר הבנים הללו מתבגרים, שוב אינם נותנים דעתם על עצמם וטוענים אף הם, כי כל עמלם ויגיעם אינו אלא בשביל בניהם. אי לזאת, כבר הייתי תאב לראות את הבן הראוי לשמו...

ברם, כידוע חי נוח בדור המבול וההפלגה. דור המבול היה מושחת מבחינה מוסרית – “כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ” – והניגוד לכך הוא המושג “צדיק”, (כשם שזכה יוסף לתואר צדיק, כיוון שהיה נזהר בעניין זה). ואילו דור ההפלגה היה מושחת מבחינת אמונה, כפי שאומרים חכמינו שאמרו אנשי דור ההפלגה: “נעשה קרדומות ונעלה לשמים ונלחם עמו” – והניגוד לכך הוא המושג 'תמים' – “תמים תהיה עם ה' אלוקיך”.

לפיכך, כאשר הדברים אמורים בתולדות חייו של נח בכלל – “אלא תולדות נח” – כי אז מספרת התורה, שגם בשני הדורות בהם חי נח – “בדורותיו” – היה יוצא מן הכלל; בדור המבול היה “צדיק” ובדור ההפלגה היה “תמים”.

לפיכך אמר הכתוב: “אלא תולדות נח, נח” – נח לא הזניח את עצמו, כדי לפעול רק בשביל בניו, כי אם ראה גם את עצמו כבן ושקד על עליית עצמו. הוא הוא אשר היה הבן הראוי לשמו, אשר הבין כי גם עליו מוטלת החובה לעבוד את האלוקים. וזהו פירושם של הדברים: “תולדותיהן של צדיקים מעשים טובים” – הצדיקים רואים במעשיהם הטובים כאילו הם בניהם... (בית יעקב מהה"צ ר' יעקב אהרן ז"ל מאלכסנדר).

הגאון רבי יושה בר מבריסק ז"ל היה אומר: כל

ואבטליון. אמרו אותו היום היה ערב שבת ובחודש טבת וירד עליו שלג מן השמים.

כשעלה עמוד השחר, אמר לו שמעיה לאבטליון: אבטליון אחי, בכל יום הבית מאיר והיום אפל. שמא יום המעונן הוא? הציצו עיניהם וראו דמות אדם בארובה. עלו ומצאו גובה שלוש אמות שלג! פרקוהו, הרחיצוהו והושיבוהו כנגד המדורה. אמרו: ראוי זה לחלל עליו את השבת!

הלל ראה שאי אפשר להיכנס וללמוד תורה בדרך רגיל, חיפש דרך אחרת שעל ידה ניתן לעלות, אפילו שהיא קשה ביותר, אך כל עוד אפשר לעלות לגג ולשים את האוזן עפ"י הארובה, ואפילו שעכשיו חודש טבת ויש חשש הצטננות ודאית – אך אם הדבר אפשרי קמים ועושים מיד. על כן כל עוד שזה לא הגיע לפיקוח נפש בפועל – זו חובה גמורה.

וכן מצינו אצל מרן הסטייפלר זצ"ל, שהעבידו אותו בצבא הרוסי בסיביר. ופעם אחת היה צריך לשמור בליל שבת קודש. השומר שלפניו הניח את מעיל השומרים על העץ והלך, כשהגיע מרן הסטייפלר לקחת את המעיל ולעמוד בחוץ לשמור, ראה את המעיל על העץ ובשבת הרי אסור להורידו מהעץ. היה זה פיקוח נפש ממש לעמוד כל הלילה בחוץ בסיביר, אך הוא אמר לעצמו: הרי אפשר להחזיק מעמד כחמש דקות ולא להגיע לפיקוח נפש ואם כן עכשיו אסור להוריד את המעיל מהעץ כי חמש הדקות הקרובות אינן בכלל פיקוח נפש. התאפק מרן חמש דקות. עברו חמש דקות ושוב אמר לעצמו הרי נראה שגם עוד חמש דקות אינם בכלל פיקוח נפש, אפילו שקר מאוד מאוד. וכך עברו להם עוד חמש דקות ועוד חמש עד שהאיר השחר.

זו תהיה התביעה מאתנו, עד כמה היה בכוחנו לעשות. יש באדם כוחות נסתרים ועצומים שעם רצון חזק ויראת שמים הוא יכול להעפיל למרומים. אם נסתכל בצרכים החומרניים נראה שהאדם משקיע מאמצים עילאיים וגם מגיע להישגים גדולים שבדרך טבעית ורגילה נראים כבלתי אפשריים ועל כך תהיה התביעה מאתנו גדולה וזאת ידעו גם הלל וגם נח.

ואילו להלן, אין הדברים אמורים אלא "בדור הזה" - בדור המבול בלבד – ולכן נאמר רק "צדיק", שהוא ניגודו של דור זה... (בשם רבינו מהר"י קארי ז"ל)

הגמרא מפרשת את המילה "תמים" – "תמים בדרכיו" (עבודה זרה ו:): ורש"י מפרש שם: "עניו ושפל רוח".

יש להבין מה טעם מציין המושג "תמים" דוקא את מידת הענווה? ויש לומר, משום שאמרו חכמינו: "האי מאן דיהיר בעל מום הוא" (מגילה כ"ט), ואם הגאווה מהווה מום, הרי העניו ושפל הרוח הינו "תמים"... (מפי הרב מעיר חדש בוורשה זצ"ל).

"תמים בדורותיו" – נח נשאר עניו ושפל רוח בעיני עצמו, אף על פי שהיה צדיק אחד בדור של רשעים, משום ש"את האלוקים התהלך נח" – בזוכרו תמיד בגדלות הבורא וממילא מעשיו לא היו נחשבים בעיניו; אם כי לגבי בני אדם היה צדיק, מכל מקום היה מעמיד תדיר את צדקותו ביחס לאלוקים, לפיכך נשאר תמים-עניו ושפל רוח בעיניו... (נועם מגדים).

נח איש צדיק תמים היה בדורותיו
(בראשית ו-ט)

יש מרבתינו דורשים אותו לשבח כל שכן אילו היה בדור צדיקים היה צדיק יותר. ויש שדורשים אותו לגנאי, לפי דורו היה צדיק, ואילו היה בדורו של אברהם לא נחשב לכלום. (רש"י)

השאלה היא, עד היכן תגיע התביעה מהקב"ה על האדם? עד כמה צריך האדם לעמול ולטרוח כדי לעשות רצון ה' ואולי כל מה שהאדם עושה עדיין אין זה רצון ה'?

על כך משיב בעל "קונטרס החיים" ומבאר שנוכל ללמוד מהלל הזקן עד כמה חייב האדם לעמול. הרי הלל הזקן היה טרוד במזונותיו ובכדי לשמוע דברי תורה היה צריך לשלם. כאשר ראה הלל שהשיג כדי מחיתו, נתן חצי לשומר ביהמ"ד וחצי לפרנסתו. פעם אחת לא מצא להשתכר ולא הניחו לשומר ביהמ"ד להיכנס. עלה ונתלה וישב על פי ארובה כדי שישמע דברי אלוקים חיים מפי שמעיה

ברם, פשוטו של דבר הוא, שאמרו, כי אותם שבחים שאמרה תורה עליו "צדיק תמים", נבעו מתוך שחיתותו וגנותו של הדור, שכן בראותו את רעת הדור, ראה חובה לעצמו להתגבר ולהתרחק מדרכי הדור עד הקצה האחרון, עד שנעשה צדיק תמים. ברם, אילו היה בדורו של אברהם, אז לא היה קיים המניע אשר ימריץ אותו להיעשות לצדיק תמים.

דווקא רשעותו של הדור צריכה לשמש דחיפה לאדם ולהכריחו להיעשות לצדיק תמים... (מעיינה של תורה)

את האלהים התהלך נח (בראשית ו-ט)

חכמינו אמרו במדרש, כי נח לא היה מוכיח את בני דורו. והלא נאמר בגמרא: "האי צורבא מרבנן דמרחמי ליה בני מתא משום דלא מוכח להו במילי דשמיא" (כתובות ק"ה) לכך היה נח "צדיק תמים בדורותיו" שהיה נחשב צדיק בעיני הכל וחיביב על הכל, משום ש"את האלוקים התהלך נח" שהיה תמיד מתבודד עם האלוקים ולא נתן דעתו על הבריות להוכיחן על מעשיהן... (מעיינה של תורה)

אלה תולדות נח, נח איש צדיק תמים היה בדורותיו את האלהים התהלך נח (בראשית ו-ט)

שלוש פעמים 'נח' נזכר בפסוק הזה. ונראה לפרש בס"ד על פי מה שהזכרנו למעלה על הפסוק "ונח מצא חן בעיני ה'", שצריך האדם להיות נח לבריות ובזה ימצא חן בעיני ה', ובא הכתוב כאן ואומר "אלה תולדות נח נח", כפל תיבת 'נח', ללמדנו כי לא מספיק שיהיה האדם נח אחד, כלומר מתנהג בנחת רק עם הבריות, אלא עוד נח, שגם בעיני שמים צריך להיות נח, שצריך האדם לדקדק בכל מעשיו ולקיים את שני סוגי המצות גם שבין אדם למקום, וגם שבין אדם לחברו, בדקדוק ובהידור. אמנם לפעמים ישנה התנגשות בין זה לזה, ואם יהיה נח לבריות לא יהיה באותה שעה נח למקום.

לזה אמר "את האלהים התהלך נח", כלומר אם יקרה לך דבר כזה, עזוב את "נח לבריות" ותתפוס

התביעה מנח הייתה גדולה על שלא הגיע למעלת אברהם, שהרי את האדם תובעים על מה שהיה באפשרותו לעשות ולא עשה.

מדוע אילו היה נח בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום?

כי אם נח לא היה לומד ומתחזק ממעשיו של אברהם, זה עצמו מראה על חסרון במהותו. ההבדל בין אישיותו של אברהם לבין אישיותו של נח, שאברהם היה חזק ולכן היה יכול לעמוד נגד הזרם, לעומתו נח שהיה חלש לא התנגד לזרם. נראה לומר עוד שמזה נבע השוני בניהם בגישה איך להיטיב ולהשפיע על אנשי דורם. בעוד שאברהם היה רודף אחרי החסד, הן חסד גשמי והן חסד רוחני, הסתפק נח בחסד גשמי בלבד. כי רק כך היה מסוגל נח להיטיב עם אנשי דורו. ובאמת כשניסה להיטיב ברוחניות, כאשר דיבר על המבול הצפוי, נכשל נח במשימה.

והנה לשון המזרחי בענין זה "נח היה צריך סעד לתומכו. בב"ר פירשו שהיה מתיירא להתחבר עם אנשי דורו, שלא ילמד ממעשיהם, מפני שלא היה חזק באמונתו, והיה מתבודד במקומות ההתבודדות הנקראים מקומות השם, כאילו היה עם השם, אבל אברהם אבינו ע"ה שהיה חזק באמונתו לא היה מתיירא שמא ילמד ממעשה אנשי דורו והיה מתחבר עמהן ומוכיחן להכניסן באמונתו".

בבית הלוי כתב נח לא הגנה זכותו על דורו שלא יכשלו גם הם, כיון במעשיהם היו יכולים להכשיל גם אותו, ולכן הוצרך להיות נפרד ונבדל מהם בתיבה ונשאר צדיק תמים גמור, אבל אברהם לא היה צריך סיוע והתגבר בעצמו גם נגד יצה"ר של אחרים, גם בדורו נמצאו רשעים גדולים כנמרוד וחבריו והוא התגבר גם נגדם". (אהל תורה)

צדיק תמים היה בדורותיו (בראשית ו-ט)

יש מרבתינו דורשים אותו לשבח ויש שדורשים אותו לגנאי, לפי דורו היה צדיק ואילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום. (רש"י)

אם אמרה תורה שבחו של נח, מדוע דרשו זאת לגנאי?

בלעה אותם האדמה, אך בעבור גזל וחמס הקב"ה החריב עולם שלם במבול של נח.

מכאן המסקנה שגזל חמור מע"ז גילוי עריות ומחלוקת שהיא בעצמה לשון רע שחמורה משפיכות דמים. והסיבה שהחמירו, כי הגונב נחשב ככופר שאין הקב"ה רואהו וגם אינו מאמין שהקב"ה הוא הזן ומפרנס ונותן לכל אדם כפי המגיע לו.

הרמב"ן ז"ל אומר, שדור המבול נענש על הגזל משום שהיא מצווה מושכלת ואינה צריכה לאזהרה מוקדמת.

עוד כתבו המפרשים, שכל זמן שגזל ביד האדם צריך לאחר מותו לחזור בגלגול לעולם הזה כדי לשלם לנגזל או ליורשיו.

מסופר על הצדיק רבי יעקב קנייבסקי זצ"ל, שפעם נשאלו אצלו פרוטות מחוב של אחד האברכים. הלך לחפשו בכל מקום בבני ברק עד שמצאו ונתן לו ואמר: "רציית שבגלל כמה פרוטות אלו אחזור בגלגול?"

לכן רבותינו נזהרו בדבר זה ביותר שלא יגיע לידם שום כסף שיש בו איזה ספק שאינו כשר.

“צהר תעשה לתבה” (בראשית ו-טז)

“תבה” פירושה: מילה של תורה ותפילה (בלשון המשנה תיבה זו מילה), המצילה ממבול הגשמיות והארציות המציף את העולם. וזה פירושו של “צהר תעשה לתבה” – שתעשה אור למילה, שתבוא כל מילה של תורה ותפילה, היוצאת מפיך, מאירה ובהירה... (שפת אמת).

נאמר בזוהר הקדוש, כי “נח” מרמז על “שבת” (מלשון מנוחה). השבת מהווה גם עוגן-הצלה לאדם מפני מבול העולם. מפליא הדבר, כאשר נוסף את הגימטריה של “צהר” – מאתיים תשעים וחמש – ל”תבה” – אבע מאות ושבע – יתקבל יחד המספר של שבע מאות ושתים – כגימטריה של “שבת”. “צהר תעשה לתבה” – כאשר תעשה צהר לתבה, יהיה זה בכחינת שבת, המצילה מפני המבול... (אבני אזל).

“נח למקום”, לזה אמר, את האלהים התהלך נח.” (קול יהודה)

“אלה תולדות נח... ויולד נח שלשה בנים את שם את חם ואת יפת” (בראשית-ט, י).

אלא הם מעשיו הטובים (“תולדותיהם של צדיקים מעשיהם הטובים” – רש”י) של נח, אשר לימד והשריש אצלו ואצל אחרים את שאלת הדברים הללו: את “שם” – לזכור תמיד את שם האלוקים; את “חם” – לקיים כל מצווה בחום ובהתלהבות; ואת “יפת” – לעשות אך ורק מעשים שהם “תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם”... (בשם הה”ק מפשיסחה).

“ותשחת הארץ לפני האלוקים ותמלא הארץ חמס” (בראשית ו-יא)

אם אדם מושחת “לפני האלוקים” – שאין בו יראת שמים בעניינים שבין אדם למקום – כי אז גם “ותמלא הארץ חמס” – מתמלא הוא ממילא גם בחמס בעניינים שבין אדם לחבירו. מבלי יראת שמים לא תיתכן גם אנושיות... (מפי שמועה).

ותמלא הארץ חמס (בראשית ו-יא)

לא נחתם גזר דינם אלא על עוון הגזל (רש”י)

הגמרא בסנהדרין (קח) אומרת, כי לא נחתם גזר דינם של דור המבול אלא על עוון הגזל. אעפ”י שהיה בהם גם ע”ז וגם גילוי עריות שהן עבירות חמורות ביותר, שעליהן אמרו חז”ל יהרג ואל יעבור. והסיבה שהקב”ה החמיר עמהם כיוון שהחמס שהיה ביניהם הוא הרס וחורבן החברה ובלעדיו אין מקום לקיום העולם והרי נאמר “עולם חסד יבנה” ואם אין חסד שהוא הנתינה אלא גזל, שהוא הלקיחה, ע”כ בא המבול.

ואפשר להבחין לפי מידת הפורענות שבא על ישראל בעבור חטא העגל מתו שלוש אלף איש ובעבור גילוי ערויות שחטאו עם נשות במדיין מתו עשרים וארבע אלף ובעבור מחלוקת קורח ועדתו

נתבונן היטב בחשבון אנו רואים כי מתושלח נולד בשנת תרפ"ז ליצירה. ובשעה שנכנס נח לשש מאות שנה נפטר מתושלח. וכדי להספידו כהלכה, מפני שמתושלח היה צדיק גמור, נתעכב המבול שבעה ימים אלו.

ובאותם שבעת הימים נשתנה העולם. כי בנוהג שבעולם חמה יוצאת ממזרח והולכת ומאירה כל היום ואח"כ שוקעת במערב. ואילו באותם הימים יצאה חמה ממערב ושקעה במזרח. ומאידך גיסא הטעימם הקב"ה באותם הימים הנאות רבות מעין העולם הבא. והטעם כדי שירגישו היטב צער המבול, אחרי שנהגו כל כך, ואז יהיה צערם כפול. (מעם לוועז)

ויעש נח ככל אשר צוהו ה' ונח בן שש מאות שנה והמבול היה מים על הארץ: ויבוא ובניו ואשתו ונשי בניו אתו אל התיבה מפני מי המבול (בראשית ז, ה-ז)

וזה שנאמר והקימותי את בריתי אתך ר"ל שהבטיחו הקב"ה להצילו מן האריות ומשאר החיות הרעות בשעה שיכנס לתוך התיבה כי בודאי היה עלול להרג על ידיהם. ועוד הבטיחו על המזון ועל הפירות ועל הירקות והזרעים שלקח מכל אחד מעט ולפי שהיה צריך להיות בתיבה י"ב חדשים בודאי היו כל הדברים האלה מתקלקלים ומתעפשים. כמו שאנו רואים באלו ההולכים ביים שאם הם שוהים חודשים המעיים שלהם מתהפכים והמים מתקלקלים ומשתנים עד שאי אפשר לשתותם. לכן אמר לו הקב"ה לנח שיהיה בטוח בדברים אלו. ועוד נס נעשה שנגזר על המבול להיות במים רותחין אבל סביב התיבה היו מים קרים לטובת נוח.

“ומן הבהמה אשר איננה טהורה” (בראשית ז-ח)

עקם הכתוב שמונה אותיות כדי שלא להוציא דבר מגונה מפיו (פסחים ג').

אבל הלא הרבה פעמים נאמר בתורה טמא, כגון: “וזה לכם טמא”, “טמא יהיה לכם”, וכיוצא בזה?

“ואתה קח לך מכל מאכל אשר יאכל... והיה לך ולהם לאכלה” (בראשית ו-כא)

המילים: “אשר יאכל” לכאורה מיותרים הם; וכן, היכן יכול היה נח לשים מלאי ענקי כזה של מזון, עבור כל האדם, הבהמה, החיה והעוף אשר בתבה, למשך שנה?

ברם, דרשו חכמינו בפסוק זה: “מכל האוכל אשר יאכל – אוכל שאתה יכול לאכלו בבת אחת ואיזהו זה כביצת תרנגולת” (יומא פ'); נמצאנו למדים שהמילה “יאכל” באה להורות על שיעור של כביצה, שאפשר לבלעו בבת אחת.

פירוש הדבר, שציווה ה' יתברך על נח להכין רק כשיעור של ביצה לכל סעודה, כפי “אשר יאכל”; והוא נתן את הברכה בשיעור זה שיהא בו כדי שביעה. ולכך מסיים הפסוק: “והיה לך ולהם לאכלה” – הגם שלא תכניס עמך אלא כשיעור של “אשר יאכל”, בכל זאת יהיה לכם שיעור זה לשובע. (בשם הגר"א מווילנא ז"ל).

הרמב"ן אומר, כי על כן עד נח היו האנשים אסורים באכילת בעלי חיים ואילו לנח הותר הדבר – משום שהרי נח החיה אותה בתבה והיו לו אסירי תודה בעד קיומם, וממילא מותר היה להשתמש בהם לאכילה.

זהו שמרמז הפסוק: “ואתה קח לך מכל מאכל אשר יאכל” – על ידי זה שאתה לוקח אותם עכשיו לתבה, הם נעשים ראויים ומותרים לאכילה על ידך... (קדושת הלוי).

כי לימים עוד שבעה אנכי ממטיר על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה ומחיתי את כל היקום אשר עשיתי מעל פני האדמה (בראשית ז-ד)

כבר כתבנו קודם שק"כ שנה קודם לכן היה נח עסוק בעשיית התיבה, והיה מוכיחם שיחזרו בתשובה. עכשיו מודיע לנו הכתוב שהקב"ה נתן להם שהות עוד שבעה ימים ועיכב את המבול לכבודו של מתושלח שנפטר באותו זמן. שאם

כאן לא נאמר עוד "נח צדיק תמים", כי אם רק "נח"; שכן במדרש נחשב לו לנח לחטא, מה שלא עשה דבר לתיקונו של הדור, ואם אין אדם עושה מאומה לתיקונם של אחרים – אף הוא יורד ונופל מטה. משנשאר נח לבדו, נוכח לראות כי איננו אלא רק "נח"... (הרה"ג מהר"ם שפירא מלובלין ז"ל).

“ויזכר אלוקים את נח ואת כל החיה ואת כל הבהמה אשר אתו” (בראשית ח-א)

כאשר זוכר הקב"ה את הצדיק להושיעו, הריהו מביא ישועה גם לאנשים פשוטים ונחותי דרגה, העומדים במדרגה אחת עם חיות ובהמות, משום "אשר אתו" – שהם מחוברים אל הצדיק ונכנעים לפניו... (הרבי מלובלין ז"ל).

ויהי מקץ ארבעים יום ויפתח נח את חלון התיבה אשר עשה וישלח את הערב ויצא יצא ושוב עד יבשת המים מעל הארץ (בראשית ח, ו-ז)

הכתוב מודיענו כי נח היה יודע שפות דיבורם של הברואים. וכך בעשרה לחודש אלו שהם ארבעים יום אחרי שנראו ראשי ההרים, אז פתח נח את חלון התיבה ושלח את העורב שהוא החרף ביותר בין העופות כדי שיודיעו מה נעשה בעולם. ונעשה ויכוח בין אלו, כי שלשה הם ששימשו מטתם בתיבה. והם חם, והעורב והכלב. ויש אומרים שלכך שימש חם בתיבה כי לפני המבול זנה עוג עם אשתו של חם, ורצה חם לחפות על הדבר ולכן שימש עם אשתו בתיבה. והבן שנולד לו קרא סיחון שהיה כמו עוג. ולעיל כבר כתבנו שמשנכנסו לתיבה נאסר להם להיות עם נשותיהם כי העולם היה שרוי בצער. וגם לבהמות החיות והעופות נאסר הדבר. והטעם לאלו, שאם היו משמשים היו מתרחבים מאוד עד שלא היה מקום בשבילם בתיבה.

וכל השלשה קיבלו עונשם. חם נענש שנעשה עורו שחור כמו הפחם וכל זרעו שחורים. והכלב נענש שנדבק לנקבה אחר תשמיש ובזה הוא מתבזה. והעורב נענש שזרעו בא דרך הפה, ובמקור הוא

אלא כאן, תוך סיפור עניין שאינו נוגע להלכה, יש להיזהר שלא להוציא דבר מגונה; ואילו שם, כשיש צורך להורות להלכה שזה טמא, כי אז אין לכסות דבר, אלא יש לבטא ברורות וחרירות: "וזה לכם הטמא!"... (לפי ראשונים).

ויגוע כל בשר הרומש על הארץ בעוף ובבהמה ובחיה ובכל השרץ השרץ על הארץ וכל האדם כל אשר נשמת רוח חיים באפו מכל אשר בחרבה מתו. (בראשית ז, כא-כב)

ואחרי שהמים הלכו וגברו מאוד כולם אבדו. הן אלו שבא"י והן אלו שבחוץ לארץ. חוץ מן הדגים שלא היו בכלל גזרת המבול, וזהו שאומר הכתוב: מכל אשר בחרבה מתו שמוכח מכאן שדגים שבים לא מתו, ואע"פ שהמים היו רותחים מאוד, אבל במצולות הים היו פושרים, ושם הלכו הדגים. ויש אומרים שגם הדגים היו בכלל הגזרה, וזה שאנו רואים כיום דגים אע"פ שנח לא נטלם עמם בכתיבה, לפי שחלק מהם ברחו לים אוקיינוס. כי לא ירד מבול אלא במקומות מאוכלסים. וזה מה שאומר הכתוב ויהי הגשם על הארץ ואינו אומר בעולם וי"א כי לא היה מבול בים. לפי שהדגים נתברכו ע"י השי"ת ולכן לא מתו במבול. ובארץ ישראל לא ירד מבול אפילו במקומות שהיו מיושבים, וזה שמתו שם האנשים, זה היה בגלל המים הרותחים שהיו חמים כל כך שהבעירו את כל העולם כמו תנור ומן החום מתו כולם. ודעו כי בתחילה מתו שאר הברואים אח"כ בני האדם כדי לראות אם יחזרו בתשובה. (מעם לועז)

וישאר אך נח (בראשית ז-כג)

כאן לא נאמר עוד "נח צדיק תמים", כי אם רק "נח", שכן במדרש נחשב לו לנח לחטא, מה שלא עשה דבר לתיקונו של הדור, ואם אין אדם עושה מאומה לתיקונם של אחרים אף הוא יורד ונופל מטה. לכן נקראו המים מי נח משנשאר נח לבדו, נוכח לראות כי איננו אלא רק "נח"...

“וישאר אך נח” (בראשית ז-כג)

“הרים – אלה האבות”. כשהתורה מזכירה את האבות, פעמים אברהם מוזכר ראשון ופעמים יעקב, כפי שנאמר: וזכרתי את בריתי יעקב ואת בריתי יצחק ואת בריתי אברהם” (ויקרא כו-מב); ואילו יצחק לעולם אינו מוזכר ראשון, כיון שמידתו היא מידת “יין”.

וזהו שמרמז הפסוק: “בעשירי” – ביום הכיפורים החל ביום העשירי לחודש, ו”באחד לחודש” – בראש השנה החל באחד לחודש – “נראו ראשי ההרים” – נראים לפני ה' יתברך רק ראשי האבות, אברהם ויעקב, שמידתם היא מידם החסד, ולא את מידת הדין של יצחק. (קול שמחה).

“והנה על זית טרף בפיה” (בראשית ח-יא)

אמרה יהו מזונותי מרורין כזית ובידו של הקב"ה ולא מתוקין כדבש בידי בשר ודם. (רש"י).

קשה להבין, מדוע הודתה היונה לנח בדברים כאלה, לאחר שהחזיק אותה שנה תמימה בתבה ודאג לכל צרכיה?

ברם, חוששת היתה היונה, שמא יאמר נח, כי לא מפני שיש עוד מים על הארץ חזרה אל התבה, אלא מפני שטוב לה כאן אצל נח הדואג למזונותיה ולצרכיה, בעוד שבאמת כבר אין מים על הארץ; לפיכך רמזה לו, כי אילו יכולה היתה להתפרנס בכוחות עצמה ואפילו בדוחק ובמרירות של זית, כי אז לא היתה חוזרת אליו... (משכנות יעקב)

ובחודש השני בשבעה ועשרים יום לחודש יבשה הארץ (בראשית ח-יד)

מעשה היה ברבי חייא ורבי יוסי שהיו מהלכים בדרך בהרי חושך שהם הרים גבוהים. וראו סימנים באדמה שנשארו מזמן המבול. כי כך הוא רצון השי"ת שהצדיקים יהיו מוזכרים תמיד לטובה ולא יישכחו, והרשעים יוזכרו תמיד לרעה. שאם לא היה כך היתה הארץ צריכה במשך שנים מרובות כל כך להתיישר היטב.

מזדווג עם הנקבה. ונח שידע כל זה לא הצטער לשלוח את העורב לסכנה ולכן אחזו בידו ושיחררו. והעורב התחיל להתלונן וטען רבונך שונא אותי וגם אתה שונא אותי ר"ל כי לעיל נאמר שלח מן הטהורים מכל מין שבעה שבעה, ומן הטמאים לקח זוג אחד מכל מין.

אמר העורב אם תשלח אותי ותארע לי סכנה נמצא המין שלי כלה מן העולם. והרי אתה יכול לשלוח מן המינים הטהורים שהם מרובים. ומאיזה טעם אתה שולח אותי. וכך עשה כמה סיבובים סביב התיבה ולא רצה ללכת. אמר נח זה שאני שולח אותך ולא מן הטהורים כי מהם אדם נהנה, אם לאכילה ואם לקרבן. ואילו אתה אינך ראוי לא לזה ולא לזה. ועוד שאתה רשע ושמשת בתיבה. ולכן לא קשה לי הדר לשלוח אותך לסנה. ומפני שהיה רשע לא רצה ללכת בשליחות.

והיה עף קצת ומצא נבלת אדם ישב עליו והתחיל לאוכלו, וכשביקש לחזור לתיבה לא רצה נח לקבלו. אז אמר לו הקב"ה שיקבלו כי הוא יביא תועלת, שכן אליהו הנביא בשעה שיברח למערה על שהודיע לאחאב, שלא יהיה גשם שלש שנים אז יביאו לו העורבים אוכל משלחנו של יהושפט, כפי שמסופר מלכים א' פרק ח'. (מעם לועז)

”וישלח את הער ויצא יצוא ושוב” (בראשית ח-ז)

שהיה חושדו בבת זוגו (רש"י).

העורב הוא סמל האכזריות וקשיחות הלב, שכן האם נוטשת את אפרוחיה הקטנים ואינה דואגת למזונם (כתובות מ"ט). משראה העורב שנה שולחו החוצה, למרות שהמים עדיין ממלאים את העולם, חשד אותו באכזריות ובכוונה לסלקו מן העולם. וזהו “שהיה חושדו בבת זוגו” – שחשד בנח, כי יש בו מידת האכזריות שבה מצטיינת בת זוגו... (אבני אזל).

“בעשירי באחד לחודש נראו ראשי ההרים” (בראשית ח-ח)

האבות קרויים “הרים”, כפי שאמרו חכמינו:

הקב"ה לנח שני דברים הדבר הראשון הוא כי בידוע הוא שיש אנשים מרי לב שבגלל זה שאין להם עמדה או בגלל יסורים, שהם מסובלים במחלות קשות, ומפני שחיייהם בצער ובסבל גדול, הם מבקשים למות בכל שעה ושעה, כמו שאנו רואים הרבה אנשים שבשעת צער הם מבקשים למות. ולכן ציוה הקב"ה על הסנהדרין שלא להרוג שום אדם אלא על פי שני עדים אבל אם אדם בא בעצמו לבית דין והוא מתודה שעבר עבירה פלונית או שהרג אדם והוא רוצה שיהרגוהו כדי שעונו יכופר,

אע"פ שהודה במו פיו מרצונו. אין רשות לסנהדרין להורגו ולא להלקותו. ואע"פ שלכאורה אין הדבר מובן שהרי הודאת בעל דין כמאה עדים היא, אבל הטעם הוא שמא הוא משקר בדבריו, שכן מאחר שצערו מרובה שירד מנכסיו הוא רוצה למות ולכן עשה תחבולה זו כדי שבית דין יהרגוהו, ועי"כ ייפטר מצער. וכן אנו רואים הרבה אנשים המאבדים עצמם לדעת, שהם מפילים עצמם מן הגג למטה, או שמטביעים עצמם, כי בשעת כעס הם מתייאשים מן העולם הזה. וזה נקרא מאבד עצמו לדעת.

ואם עושים כך הם מקבלים שלשה עונשים. א. כי הם מאבדים את העולם הזה. מאחר שרחמיו של הקב"ה מרובים והוא עושה ניסים עם כל אחד ואחד בכל יום ויום והסבלנות היא תרופה מצוינת לכמה סוגי צרות ובהתאבדות אין לו כל תועלת. אבל בעודו חי הרי יש לו בכל יום תקוה לטובה ולברכה. ב. כי הם מאבדים גם את העולם הבא, ועונשו של המתאבד גדול כי נפשו הולכת נע ונד ולא מקבלים אותה לשום מקום, שהרי עדיין לא הגיע זמנו להפטר מן העולם, וכן בגלל זה שאין לו חלק לעולם הבא ונמצא בכף הקלע ולכן אומר כאן הכתוב: אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש.

ודעו כי כל מי שעושה עבירה שחייבים עליה מיתה ואם היה בזמן הסנהדרין היו הורגים אותו, אבל כיום אסור לו להרוג את עצמו כדי שעונו יכופר לו כי גם זה בכלל מאבד עצמו לדעת, ותשובה אמיתית היא לבכות הרבה ולבקש רחמים מאת השי"ת שיכפר לו ויאמר וידוי ויפרט החטא שעשה, ויקבל עליו לעזוב את החטא בשברון לב אך לא בעצבות ח"ו.

ואם תשאל אם הם חטאו, הארץ מה חטאה שתחרב. התשובה היא כי כל מין חטא שעושה האדם גורם נזק רק לעצמו. אבל החוטא בהוצאת ז"ל פוגע גם באדמה. ובגלל זה היתה מיתתם במבול, שהרי בודאי היו יכולים למות במגפה או בשאר מיני מיתות, אבל מפני שהם חטאו ברותחין, היתה מיתתם ברותחים, עד שעורם נקלף ואח"כ מתו וכל גופם נמס ונעשה מים.

ואם תשאל כיצד יתכן הדבר שלא היו ביניהם כמה אנשים צדיקים שלא היו ראויים להישמד. התשובה היא כי בשאר עבירות מדת הדין פוגעת רק בחוטאים ואין סכנה לאחרים. אבל בעבירה של זנות שהיא מתועבת מאד בעיני הקב"ה באה גזרה קשה ההורגת טובים ורעים כאחד. ואע"פ שהיו ביניהם אנשים שעדיין לא היו בני מאה, בכל זאת היו ראויים למות בגלל עוון אבותיהם. כי כשם שהיום נענש הבן עד י"ג שנה בעוון אבותיו, כך היה אז עד גיל מאה.

ואע"פ שכך האמת שהבנים מתים בעוון האבות כמו שנאמר פוקד עוון אבות על בנים. אבל מאחר שגם האבות מתו, על כרחנו אנו אומרים שהם מתו בעוון הזנות שהוא עוון חמור מאד שמתים על ידו הטובים עם הרעים, אע"פ שלא חטאו כלל, ועאכ"ו אלו שחטאו בודאי לא היו ראויים להצלה על כן עדין לא נמלאו להם מאה שנה.

ואם תשאל מאחר שבא"י לא ירד מבול. למה הטריח הקב"ה את נח לעשות התיבה ולהיות בתוכה י"ב חודשים, והרי מוטב היה לשולחו לירושלים כדי להינצל או ע"י אמצעי אחר, שהרי רחמיו של הקב"ה מרובים הם.

התשובה היא שכל זה היה מכוון להחזיר הבריות בתשובה ולכן נתעסק נח בתיבה ק"כ שנה אע"פ שהיה יכול לגומרה בזמן מועט. ועוד טעם כי בזמן שיש מיתה בעולם מוטב לו לאדם להסתגר בביתו ואל יופיע בחוץ כי מאחר שניתנה רשות למשחית, אינו מבחין בין צדיקים לרשעים. אבל כל זמן שאינו מראה פניו אינו יכול לגרום לו נזק. ולכן נסתגר נח בתיבה (מעם לועז)

ואך את דמכם לנפשותיכם אדרש (בראשית

ט-ה)

ויאמר ברוך ה' אלהי שם ויהי כנען עבד למו: יפת אלהים ליפת וישכן באהלי שם ויהי כנען עבד למו (בראשית ט, כו-כז)

ואחרי שקלל נח את כנען התחיל לברך את שם ויפת כדי להודיע להם שאילו היתה לו זכות היה מתברך בגדולה כמותם. היינו לשם אמר: ברוך ה' אלהי שם. ר"ל שכל ארץ כנען עתידה להיות שייכת לשם, שהיא האומה הישראלית, והכנענים יהיו צריכים להעלות מס לישראל. ולכן אומר: ויהי כנען עבד למו.

והטעם שנכתב בתורה כל סיפורו של נח עם חם ושם ויפת, כדי ללמדני לקח שלא ימשוך אדם לבו ביין, שהרי צדיק אחד כמו נח שבזכותו ניצלו כל הברואים ובגללו נתחדש העולם, בכ"ז העבירו היין על דעתו והביאו לידי בזיון.

אנו רואים כי לפני שאדם שותה יין הוא נמוך רוח כמו גדי. וכשהוא שותה יין הוא מתחזק כמו אריה. וכשהוא שותה הרבה יין הוא דומה לחזיר כי הוא מוכרח להקיא ולטנף בגדיו. ואם הוא שותה הרבה מאד הוא משתכר ומתחיל לרקוד כמו קוף ומדבר נבלות הפה. כי לא נשאר לו דעת בראשו, הוא מאבד תפילה ושמע בזה שהוא מאחר לקום. ועובר עוד עבירות שיקצר המקום לפורטם ולכן מי שהוא בעל נפש לא ישתה הרבה יין עד שיאבד שכלו. ואפשר להגיע לשמחה ע"י ענווה שנאמר לענוים נתן חן. (מעם לועז).

מעשה ברב גדול שאביו היה שיכור ומתבזה בפרסיה. בנו שהיה רב העיר התבייש בו כי היה נשכב על הרצפה מרוב אלכוהול וילדים היו לועגים לו.

הבן ביקש מהאבא שלא ישתכר ברחובות שיבוא לביתו וישתכר שם ולא יגרום לעצמו ולבנו עוגמת נפש, האבא נענה בחיוב.

בוקר אחד קם הבן הצדיק לבית הכנסת וראה שיכור שוכב על שלולית ברחוב וילדים זורקים עליו אבנים.

הבן חזר לביתו כדי שאביו יראה את המחזה המבייש כדי שיבין איך הוא נראה בכל לילותיו המטופשים.

ויחל נוח איש האדמה ויטע כרם: וישת מן היין וישכר ויתגל בתוך אהלה (בראשית ט, כ)

וכך אמר לו הקב"ה לנח: למה לא למדת מהאדם הראשון שהיין הביא עליו פורענות קשה כל כך, ועל עוון זה שעשה נח נשתנה שמו. כי בתחילה נקרא איש צדיק תמים ועכשיו נקרא איש האדמה. וכן אומר הכתוב ויחל נח ר"ל שחילל עצמו אחרי שהיה קדוש.

כי בשעה שנודע לחם שאביו נמצא במצב זה והוא ערום לגמרי אמר בלבו: והרי לאדם הראשון היו שני בנים והרג האחד את השני. ולאבינו יש שלושה וכיצד הוא מעיז להוליד עוד בן שיהיו לו ארבעה.

כ"כ היתה גדולה קנאתו שבשעה שנכנס לחדרו סירסו, שנח לא יהיה ראוי יותר להוליד, אח"כ יצא לפרוזדור וסיפר לאחיו שראה את אביהם שוכב ערום בלי בגדים. אבל מאחר ששם ויפת היו צדיקים גמורים, חלקו כבוד גדול לאביהם ונכנסו לחדר ופניהם אחורנית וכיסו את נח. ולא הספיקו להסתכל בו. וכן מעיד הכתוב באומריו: וערות אביהם לא ראו שאפילו באותו רגע ממש שכיסו אותו לא ראו ערותו אף כי היה הכרח לראותו כדי לדעת כיצד לכסותו. כי לא הפכו פניהם מפני שחלקו כבוד לאביהם. ומלבד זה סתמו עיניהם בידיהם כדי שלא תהיה כל אפשרות להסתכל.

ויקץ נח מיינו וידע את אשר עשה לו בנו הקטן: ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו (בראשית ט, כד-כה)

וזה שנאמר וייקץ נח מיינו ידע את אשר עשה לו בנו הקטן, כי בודאי היה חם רשע ששימש בתיבה דבר שלא עשתה בריה אחרת, מכאן ידע נח שחם הוא שעשה לו צרה זו. ולכן אומר הכתוב: וידע את אשר עשה לו בנו הקטן, שיש לתמוה שהרי חם, היה הגדול שבהם. למה קורא אותו הכתוב כאן הקטן. אלא הכוונה בשם שקטן אינו חשוב בעיני הגדולים. אף חם היה נחשב קטן מפני שהיה רשע. ולכן קיללו ופרעו לו כגמולו.

ותאוריות חסרות אמונה שבזמן המבול היתה כת שהסבירה את תהליך המבול על דרך הטבע שכל אלף ותרנ"ו שנים פורץ מבול בעולם כמו הפילוסופים של היום, שטוענים שהקב"ה משגיח רק על הגלגלים והרקיעים והבריאה עצמה, ועל האדם אין מכבודו להשגיח שטוענים שלחיי האדם אין השגחה פרטית, ובדיעה זו החליטו לבנות מגדל שנקרא מיגדל בבל שבמקרה שיגיע המבול כולם יעלו למעלה וינצלו ממי המבול, והיתה עוד כת שניה שהצטרפה לתוכנית בניית מגדל בבל כדי להלחם בבורא עולם.

וכת שלישית רצתה להרגיז את הקב"ה והיתה בונה עבודת זרות בקצה המיגדל, ושלושת הכתות התאחדו שנאמר "ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים" וסופם הרי ידוע.

האבא כשראה את האירוע נידהם וניגש לכיוון השיכור, הבן חשב כי סוף כל סוף אביו ילמד לקח ויזדעזע, אך לפתע אביו ניגש לשיכור ושאל אותו בסוד כך: "סלח לי מהיכן קנית את הבקבוק הזה נראה לי זה חומר מצוין. הבן היזדעזע והבין שליפול לשכר זה בור ללא תחתית, ישמע חכם ויוסף לקח.

ויהי בנסעם מקדם וימצאו בקעה בארץ שנער וישבו שם (בראשית יא-ב)

הדעות הזרות והאפיקורסות התחילה כבר מבראשית שהיו כתות שונות שניסו להסביר את כל ניסי ומעשי הקב"ה על פי טבע וההגיון הלקוי שלהם.

מבראשית ועד המבול עברו אלף ותרנ"ו שנים, והמבול השאיר אחריו זעזוע כבד, האנשים האמינו בגדולתו של בורא עולם אך כמו היום ישנם סברות

ה' יתברך ציוה את אברהם אבינו ע"ה שיעזוב את ארצו, מקום מולדתו ובית אביו, משום שגלוי וידוע לפניו שבסופו של דבר תרח ישב בחרן (אבן עזרא).

והסיבה לכך על דרך שאמרו רבותינו ז"ל: לעולם ידור אדם בשכונת ארעי ולא בעיר עם רשעים. לכן למרות שאברהם אבינו כבר הכיר את בוראו, בכל זאת אם יגור בסביבה של רשעים יש חשש שמא ירד ברוחניות, וכשיש חשש לקלקול יש להתרחק אף מבני המשפחה (אור החיים הקדוש).

אמרו רבותינו בעשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו (אבות ה, ג). ו"לך לך מארצך" הוא אחד מהנסיונות. ולכאורה יש להבין איזה ניסיון זה, והרי אם יאמרו לאדם הפשוט ביותר שחשוך בנים הדר בחוץ לארץ שיסע לארץ ישראל שיש שם פרופסור גדול המומחה בטיפול וריפוי עקרות ודאי שיסע ברצון ובשמחה לארץ ישראל, וכל שכן אם יובטח לו שירות רפואי חינם ועליהם כל מחסוריו והוצאותיו. וכאן הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו מבטיח לאברהם שכאשר יסע לשם יזכה להיות גוי גדול, וגם יתברך בעושר וכבוד ואם כן איזה ניסיון הוא זה?

בפרשת "לך-לך" פותחת התורה את סיפורי אבות האומה: אברהם, יצחק ויעקב; ולכך היא מייחדת עשר פרשיות שלמות (מתחילת פרשתנו עד סוף ספר "בראשית"). סיפורי אברהם טבועים בשרשרת של נסיונות קשים, שבהם הוכיח אבי-האומה שלא בכדי נבחר על-ידי ה' להפיץ את אמונת הייחוד בקרב יושבי הארץ. לדברי חז"ל, נתנסה אברהם אבינו בעשרה נסיונות - החל בקריאה: "לך-לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך" (י"ב, א) וגמור בציווי: "קח נא את בנך... ולך-לך אל ארץ המוריה והעלהו שם לעולה" (כ"ב, ב). וציינו חכמי המדרש, שהניסיון הראשון והנסיון האחרון נמסרו לאברהם בקריאת "לך-לך": ניסיון ראשון ב"לך-לך מארצך וממולדתך", וניסיון אחרון ב"לך-לך אל ארץ המוריה".

ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר הראך (בראשית יב-א)

שלש פעמים. פעם ראשונה- בזמן שירודת לעולם השפל הזה, ופעם שניה- כשיוצאה מבטן האם לאוויר העולם. ופעם שלישית- כשיוצאה מן העולם הזה והולכת לתת דין וחשבון. ואשרי האיש היודע וזוכר תמיד תרועה זאת והוא מתרחק מכל מיני נדנוד עבירה.

לך לך בגימטרייה מאה. כי מצינו באברהם אבינו עליו השלום שבזמן שקם והלך ממולדתו היה בן שבעים וחמש, ובזמן שנבתלק מן העולם היה בן מאה שבעים וחמש, נמצא שבזמן שהתמסר לקיים מצוות הקב"ה- הוסיף לו הקב"ה מאה שנים על חייו.

ואעשך לגוי גדול ואברכם ואגדלה שמך (בראשית יב-ב)

מצינו בגמרא כי כל הקורא לאברהם "אברם" עובר על עשה, ואילו ליעקב מותר לקרוא יעקב, אף על פי שציווה השם יתברך לקראו בשם ישראל (ברכות יג).

ובאמת מה טעמו של דבר?

הנה שמות האבות "אברהם יצחק יעקב" מכילים שלש עשרה אותיות, כמנין "אחד" כלומר, שהם הכריזו בעולם על אחדות האלהים. גם שמות האמהות "שרה רבקה רחל לאה" מכילים שלש עשרה אותיות. ביחד זה עולה לעשרים ושש אותיות, כמנין השם "הויה".

אם כן, משנהיה חייבים לקרוא ליעקב ישראל, הרי יעלה המספר לארבע עשרה אותיות ולא יהיה זה כמנין "אחד" וכמנין "הויה", לפיכך חייב השם יעקב להשאר כמקודם.

כל זה בא רק מתוך שנתגדל השם "אברם" ל"אברהם", בתוספת אות אחת אבל אילו נשאר "אברם"

כמקודם, הרי מן ההכרח היה להגדיל שמו של יעקב ל"ישראל", כדי להשלים את מנין האותיות הדרוש.

וזהו פשוטו של דבר "ואגדלה שמך" מ"אברם" ל"אברהם", ו"זה שאומרים אלהי יעקב" שכן אלמלי אמרו ישראל, לא היה שמך יכול להתגדל ועל כרחו היה נשאר "אברם" כמקודם... (הה"ק

התירוץ הוא שבדבר הזה עצמו התבטא הניסיון, האם יקיים אברהם צווי ה' יתברך בגלל הנאתו וטובתו או בגלל ציוויו של ה' יתברך. ואמר הכתוב "וילך אברהם כאשר דיבר אליו ה'" ללמדך שאברהם הלך רק משום שה' אמר לו ולא משום נגיעות אישיות שלו, הרי שבודאי נסיון גדול מאוד הוא לצמצם את המחשבה שהמטרה תהיה רק משום צווי ה' יתברך ולא משום הבטחות גשמיות (אור"ח הקדוש לוקט מלבוש יוסף)

אפשר להסביר זאת בדוגמא: יש מצווה לצום ביום כיפור בעשרה בתשרי ויש מצווה לאכול הרבה בתשעה בתשרי. ודאי שלצום ביום כיפור לשם שמים אין בכך כמעט כל קושי. אני רגילים ב"ה שעם ישראל כמעט כולם מקיימים ציווי זה ובוודאי שהאדם צם לשם שמים כי הרי יכול לאכול במקום שלא יראו אותו. אבל בשעה שהאדם אוכל בתשעה בתשרי ונהנה מהמאכלים ודאי שיותר קשה לכוון לשם שמים. זה הכלל ככל שהנאה קיימת במצווה קשה לכוון לשם שמים. לכן הניסיון אצל אברהם היה גדול ביותר כיוון שהייתה לו הנאה מהמצווה ובכל זאת לא הלך בגלל ההנאה אלא הלך בגלל הציווי.

“ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך”. (בראשית יב-א).

בזוהר הקדוש כתוב: ויאמר ה' אל הנשמה שתחת כסא הכבוד; לך לך מארצך, כלומר הגיע הזמן שתרדי לעולם השפל הזה ותכנסי לגוף הראוי לך. וממולדתך, מתחת כנפי השכינה. ומבית אביך, מתחת כסא הכבוד. אל הארץ, היינו הגוף. אשר אראך, אשר ראוי לך, כדי שתקיים מצוות עשה ולא תעשה. ואעשך לגוי גדול. זה האופן הראשון. והאופן השני, שביציאת הנשמה מהעולם הזה אומרים לה: לך לך מארצך- מהעולם הזה וממולדתך ומבית אביך- שתעזוב אבא ואמא, אחים ואחיות וכל המשפחה. אל הארץ אשר אראך- לאותו מקום שזכית כפי מעשיך. ואומרים לה יבא שלום ינחו על משכבותם. ועל זה אומר הפסוק: “אשרי העם יודעי תרועה”. שידוע שהנשמה בוכה

ואכן, בשבעים וחמש שנות חייו בחוץ-לארץ לא זכה אברהם לבן; ולאחר בואו לארץ, התנסה אבי האומה בנסיונות רבים וקשים עד שנולדו בניו, ישמעאל ויצחק (אברהם היה בן שמונים ושש, כשנולד בנו ישמעאל; ובן מאה, כשנולד בנו יצחק).

גם בתולדות יצחק ויעקב חוזרת התופעה, שבניהם נולדו להם בשנות זקנתם: יצחק הוליד את בניו, כשהיה בן שישים (כ"ה, כ"ו); ויעקב החל בהקמת משפחתו הענפה, כשהיה בשנות השמונים לחייו (ראה רש"י לסוף פרשת "תולדות").

כמה מחכמי ישראל תוהים על עובדה זו, שכל שלושת האבות לא זכו לבנים בימי נעוריהם, אלא רק לעת זקנה ושיבה, וראוי להביא לכך הסבר מאלף של רבי אברהם שמואל בנימין סופר, בעל "כתב סופר": עליהם (על האבות) היה ללמד את האנושות דעת ה', ואילו היו להם בנים (בימי נעוריהם), היו עוסקים בעיקר בחינוך בניהם ומתמסרים להם ביותר, ולא היתה להם אפשרות ללמד לאחרים. לכן כבש ה' את מעיינם עד עת זקנה, כאשר כבר העמידו תלמידים הרבה, ויכלו להתמסר אחר-כך גם לחינוך בניהם...

"וילך אברם כאשר דבר אליו ה' וילך אתו לוט" (בראשית יב-ד).

לוט זה יצר-הרע כמובא בזוהר הקדוש. ולא עזב את אברהם, אלא שבכל מקום שאברהם היה הולך היה היצר-הרע רודף אחריו. "ויאמר אברם אל לוט הלא כל הארץ לפניך הפרד נא מעלי". כלומר אם האדם עוזב כל הטרדות שיש לו ושיכול להשיג, ורודף רק אחרי התורה ומסתפק במעט פרנסה כדי שיהיה פנוי לתורה, אז הפרד נא מעלי, יכול לומר ליצר-הרע שיפרד מעליו, כי הוא קובע עיתים לתורה. כמו שאמרו רבותינו: אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש. כי לימוד התורה מסוגל להכניע את היצר-הרע. אבל אם האדם להוט אחר ממון וכיוצא- דבר זה קשה מאוד.

"ויקח אברם את שרי אשתו ... ואת הנפש אשר עשו בחרן ... ויצאו ללכת

מהר"ש מאוסטרופולי ז"ל לוקט ממעינה של (תורה)

"ויאמר ה' אל אברם: לך-לך מארצך..." (בראשית י"ב, א)

רש"י מציין מלשון הכתוב "לך-לך", שהקדוש-ברוך הוא הבטיח לאברהם שהליכתו לארץ החדשה תהיה להנאתו ולטובתו, כמובא בהמשך הכתוב: "ואעשך לגוי גדול" (י"ב, ב).

שואל על כך רבי פנחס הורביץ מפרנקפורט, בעל "ה"הפלא"ה": כידוע, נמנית ההוראה "לך-לך מארצך" עם עשרת הנסיונות, שנתנסה בהם אברהם אבינו (אבות ה, ג), ואם הקדוש-ברוך הוא מבטיח כאן לאברהם, שלא זו בלבד שלא יפסיד בהליכתו לארץ, אלא שהליכה זו תהא להנאתו ולטובתו - מה ניסיון יש כאן מצד אברהם?

מתרץ זאת בעל "ה"הפלא"ה" בהסבר הבא: כשבא הכתוב לספר על קיום מצוות ה' על-ידי אברהם, נאמר: "וילך אברם כאשר דיבר אליו ה'" (י"ב, ד). בכך מדגיש בפנינו הכתוב, שהליכת אברהם לארץ לא היתה חלילה כדי להפיק טובת-הנאה בשבילו, אלא רק כדי לקיים מצוות ה'.

אברהם אבינו נבחן אפוא באותה שעה, האם לאחר שהובטחה לו הנאה וטובה בהליכתו לארץ - הוא ילך במחשבה ובכוונה להפיק מהליכתו טובת-הנאה, או שחרץ ההבטחה הגשמית שניתנה לו יתעלם מכך אברהם ויצא לדרך מתוך כוונה טהורה וצרופה לקיים מצוות ה', בלא כל פניות צדדיות. ואכן, מעיד הכתוב על אברהם, שהלך "כאשר דיבר אליו ה'" ולא נתן דעתו לשום טובת-הנאה שהובטחה לו; ומשום כך נחשבת הליכה זו לאחד מעשרת הנסיונות, שבהם נבחן אברהם ונמצא ראוי לשליחות האלוהית הגדולה שהוטלה עליו.

"ואעשך לגוי גדול..." (בראשית י"ב, ב)

על דברי ה' לאבי האומה: "לך-לך מארצך...ואעשך לגוי גדול" (י"ב, א-ב) מעיר רש"י: שם (בארץ ישראל) אעשך לגוי גדול; כאן (בחוץ-לארץ) אי (אין) אתה זוכה לבנים.

נביא במסגרת זו כמה סיפורים על קירובם לתורה של צעירים שברבות הימים הפכו לגדולי תורה ויראה.

כשנפגש רבי יצחק בלאזר בפעם הראשונה עם רבי יוסף יוזל הורוביץ הסבא מנובהרדוק, שאלו ר' יצחק בלאזר לאן הוא נוסע? ר' יוסף יוזל ענה שהוא נוסע ללייפציג לרגל מסחרו.

הוסיף ר' יצחק בלאזר לשאול: ומה בדבר חובת האדם, לימוד התורה? ענה לו ר' יוסף יוזל שהוא מטפל באשה ושה בנים וללא פרנסה ועם מה חיים?

על כך ענה לו רבי יצחק בלאזר, תוך כדי דיבור בנעימת התבוננות, "און מיט וואס שטארבט מען?" (ועם מה מתים?). דברי רבי יצחק בלאזר נכנסו וחלחלו בלבו של רבי יוסף יוזל ומשעה זו ואילך היה לו נוקף וחרד ממש, וניצוץ זה הפך לשלהבת שאליה התמסר רבי יוסף יוזל כל ימי חייו. (המאורות הגדולים, לוקט ממורשת אבות)

אלמנה צעירה, מטופלת ביתומים רבים, היתגוררה בעירו של רבי שמואל. פרה חולבת היתה לה, לאשה, וממכירת חלבה פרנסה האלמנה את משפחתה.

באחד הימים ארע דבר נורא הפרה צנחה ארצה ונפחה נשמתה! כסף על מנת לקנות פרה חדשה לא היה לה, לאלמנה. לפיכך נשארה המשפחה האומללה ללא מקור מחיה.

הדבר הגיע לאזני יהודי בשם שמואל והרעיד את נימי נפשו. הוא לא נח ולא שקט עד אשר השיג את הסכום הדרוש וקנה פרה חדשה בעבור האלמנה והיתומים.

המצוה שקים השבת מטה הלחם למשפחה בישראל, מלאה את לבו של הצדיק שמחה אין קץ. וימים רבים לאחר המאורע היה מתעניין ודורש בפרנסתה של האלמנה המרוצה היא מן הפרה. היה מבקש לדעת, השורה ברכה בתנובת החלב? הבאים לקוחות רבים לקנות חלב? ועוד כהנה וכהנה שאלות, שכולן התענינות בגורל האלמנה והיתומים.

באחד הימים כששאל רבי שמואל כמנהגו על אודות הפרה, פנתה אליו בתו היחידה, הצדקת מלכה ע"ה. "אבא", כך אמרה, "זה נכון שיש מצוה חשובה לתמוך באלמנה וביתומים, אך אותה

ארצה כנען, ויבאו ארצה כנען (בראשית י"ב, ה)

מעיר כאן הפרשן הספרדי, רבי עובדיה ספורנו: בתרח, אבי אברהם, נאמר: "ויצאו איתם (עם בני-משפחתו) מאור כשדים ללכת ארצה כנען, ויבואו עד חרן וישבו שם" (י"א, ל"א). תרח ומשפחתו יצאו, לפי זה, במטרה מוצהרת ללכת לארץ כנען; אבל לא התמידו במאמצייהם להשגת מטרתם לאורך כל הדרך, וכך נשארו לשבת בחרן שבחוץ-לארץ. בניגוד לכך דבק אברהם אבינו במצוות ההליכה לכנען, עד שהגיע למטרתו. דבר זה צריך ללמדנו, שמי שמקבל עליו לעלות לארץ ישראל, חייב להתמיד בשאיפה זו בלא פשרות ואסור לו להרפות מכל מאמץ עד להשגת מטרתו הנכספת.

אם מתכנסים הם כל האומות לברוא יתוש אחד, אין יכולים לזרוק בו נשמה - ואתה אומר "ואת הנפש אשר עשו"!? אלא אלו הגרים שגיירו. ללמדך, שכל מי שמקרב את הגוי - כאילו בראו. אמר רבי חוניא: אברהם היה מגייר את האנשים, ושרה - את הנשים.

אמר רבי חלבו: לעולם (תמיד) יהא אדם זהיר בכבוד אשתו; שאין הברכה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא בשביל אשתו, שנאמר: "ולאברם היטיב (פרעה) בעבורה" (י"ב, ט"ז). וזהו שאמר רבא לבני מחוזא (לאנשי ער מגוריו): כבדו נשותיכם, כדי שתתעשרו!

שנו רבותינו: האוהב את אשתו כגופו והמכבדה יותר מגופו, והמדריך בניו ובנותיו הדרך ישרה, והמשיאם סמוך לפרקם (קרוב לזמן הבגרות) - עליו הכתוב אומר: "וידעת כי שלום אהלך" (איוב ה, כ"ד).

ואת הנפש אשר עשו בחרן (בראשית יב-ה)

אשר עשו בחרן - שהכניסו תחת כנפי השכינה. אברהם מגייר את האנשים ושרי מגיירת את הנשים (רש"י)

סחורתי ביריד, ולכן לא רציתי להטריח עצמי סביב מכירת פיסת עור קטנה. אך שונה המצב כעת, ביריד לא הצלחתי למכור מאומה, וכל תקוותי התנפצו ועתה, מנסה אני להרויח אפילו את המכירה הקטנה הזו...

אדון שמואל הפנה מבטו לעבר בתו, "את, בתי, עדין רכה בשנים וחיים ארוכים משתרעים לפניך עוד תספיקי למלא את ימיך ושנותיך במצוות ובמעשים טובים לרוב. כן, בתי, עוד תספיקי לעשות ב"יריד" הרבה "עסקים" מצליחים וגדולים... אך אני - אני אדם זקן שחזרתי בתשובה בסוף ימי, נמצא אני בדרכי חזרה הביתה. ב"יריד", לא הצלחתי לעשות מאומה, ביריד החיים לא צברתי מצוות ומעשים טובים די הצורך. ולכן עתה, בהיותי בדרכי הביתה, משתדל אני לאגור כל מצוה המזדמנת לי. כל מצוה ומעט טוב נחשבת עתה בעיני כ"מציאה" ושש אני עליה כמוצא שלל רב. ואת, בתי, עודך שואלת מדוע מרעיש אני עולמות בגלל פרה אחת?"

ויקח אברם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו ואת כל רכושם אשר רכשו ואת הנפש אשר עשו בחרן ויצאו ללכת ארצה כנען ויבאו ארצה כנען (נח יב-ה)

נשאלת השאלה ואת הנפש אשר עשו בחרן, הרי נפש אי אפשר לעשות זה חלק אלוקי ממעל, שרק הקב"ה יכול לנפוח אותה באפנו. וי"ל שמי שרחוק מתורה ומצוות, הניצוץ של הנפש שלו רדום וברגע שנושפים על הניצוץ הוא נידלק ומתלהט ונהפך ללהבה וכך מי שמחזיר את חברו בתשובה מבעיר את נשמתו הרדומה והנפש מתעוררת ובאה לידי ביטוי ונחשב לו "כאילו" עשהו, ויש לו חלק בכל זכויותיו. וידוע כל האנשים שראו ושמעו את אברהם אבינו שניצל מכבשן האש, חזרו בתשובה.

"**ואת הנפש אשר עשו בחרן**" המילה עשו היא מלת פועל של עבר ומכאן אנו למדים שכל האנשים שחזרו בתשובה בחרן, חזרו בשאלה, אם הם היו עדיין בתשובה הפסוק היה נאמר אחרת ולא בלשון עבר שנאמר אשר "עשו" בחרן. ומכאן אנו למדים פלא גדול למרות חזרתם בשאלה עומדת

אלמנה ואותם יתומים, שעליהם אתה מדבר, מצבם רחוק מלהיות נורא ואיום. מדוע איפוא, אבא, מרעיש אתה עולמות סביב הפרה שקנית, כאילו המדובר במצוה חשובה, העומדת ברומו של עולם?"

שמע אדון שמואל את דברי בתו, והשיב לה במשל: "מעשה באדם שפרנסתו היתה מכירת צמר ועורות כבשים. נסע האיש בעגלתו העמוסה ליריד המתקים בעיר פולטבה. בדרכו התכוון ללון באכסניה על אם הדרך. כשראה האכסנאי את העגלה העמוסה בצמר ובעורות, חפץ לקנות פסת עור קטנה על מנת לתפור ממנה כובע לראשו.

אך הסוחר, ששמע את הבקשה, צחק בלבו. "אני, הסוחר הגדול, אתעסק בעסקה פעוטה שכזו?" ובקול אמר לאכסנאי: "ראה, הן זוהי טרחה מרובה לפרוק את כל חבילותי על מנת למכור לך פסת עור קטנה, שכמעט אינה מביאה לי רווחים..." שתק בעל האכסניה ולא אמר מאומה, מי הוא שיטריח, בגלל הכובע שלו, את הסוחר הדגול??

"בבוקר, לאחר שהחליף כח, המשיך הסוחר בדרכו אל היריד. אך שם נכונה לו אכזבה. מסיבה כלשהיא, בלתי נראית לעין, כלל לא הצליח למכור את סחורתו! אמנם היו אנשים שהתעכבו ליד עגלתו ובחנו את העורות - אך איש מהם לא ביקש לקנות! בתום ימי היריד, מצא עצמו הסוחר מעמיס את כל סחורתו על העגלה. כפי שהגיע לפולטבה, כן יצא ממנה, מאומה לא נגרע מסחורתו. "בדרכו אל עיר מגוריו שוב עבר ליד אותה אכסניה בה לן בדרכ אל היריד. גם עתה ביקש להנפש קמעה. כשהתקרבה עגלתו אל פתח בית האכסניה, ראה את האכסנאי לנגד עיניו. 'הו, אדוני', פנה אליו בנימוס, 'הן ביקשת לקנות אצלי עור לתפירת כובע. אם כן, המתן רגע ואפרוק את חבילותי, ואז תוכל לבחור את העור המבוקש!'

"לשמע דבריו של הסוחר הסתמנה הבעת פליאה על פני משרתו. "אדוני", לחש, "רצוני לשאלך דבר מה, מדוע כשהיינו פה בפעם הקודמת והאכסנאי ביקש לקנות פיסת עור, סרבת לפרוק את החבילות למלא את בקשתו, ואילו עכשיו באת אתה אליו והצעת לו לקנות, מבלי שהוא ביקש?!"

לכך היתה תשובה מן המוכן בפיו של הסוחר: האינך מבין? בדרכי אל היריד קויתי למכור את כל

ובזה יובן לשון הפסוק "ויראו המצרים את האשה כי יפה היא מאוד" לכאורה תיבת "היא" מיותרת. ניתן היה לומר "יפה מאוד"? נוספה המלה "היא" שמצד עצמה יפה היא ולא מצד קישוטיה. ועם כל זאת ידע אברהם למרות שמצד עצמה הייתה יפה עד מאוד ידע לשמור על צניעות שבשניהם. היופי הוא לא סתירה לשמירה על צניעות אלא ההיפך "כל כבודה בת מלך פנימה". (אור דניאל)

אמרי נא אחותי את (נח יב-יג)

"מכאן ששוחטין לחולה בשבת" (במדרש פליאה)

בספר כתב סופר כתב בזה שני ביאורים נחמדים, וזה לשונו: "ונ"ל כי אפשר לומר וחי בהם ולא שימות, שהוא בעצמו מותר לחלל שבת להציל נפשו שנאמר פיקוח נפש דוחה את כל התורה כולה אבל מנ"ל שמותר לאחר לשחוט לחולה כדי להצילו ולהחיותו, אלא דיש להוכיח זה מדאמר אברהם לשרה, אמרי נא אחותי את שלא יאמרו אשתו היא והרגו אותי ואותך יחיו, ואם הרגו אותו לא היתה היא באיסור אשת איש, ועכשיו שתאמר אחותי היא ולא יהרגוהו ותהיה באיסור אשת איש, שמע מינה שמותרת לעשות איסור כדי להצילו ממות והן דברי המדרש מכאן ששוחטין לחולה בשבת כנ"ל משום פיקוח נפש (קול יהודה)

ויהי כאשר הקריב לבוא מצרימה ויאמר אל שרי אשתו הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את והיה כי יראו אתך המצרים ואמרו אשתו זאת והרגו אתי ואתך יחיו אמרי נא אחתי את למען ייטב לי בעבורך וחיתה נפשי בגללך (בראשית יב, יא-יג)

יופיה של שרי ידוע ובהיות שבמצרים לא הורגלו לראות אשה יפה, כי כולם היו שחורים ומכוערים שהרי הם אחיהם של בני כוש, ודאי הדבר שבעיניהם תיראה שרה יפה פעמיים מכפי שהיא באמת. והיה אברם חושש שאם כך יהיה יהרגו אותו ויקחו אותה. כי ידע שאין בהם יראת ה', לכן

לאברהם הזכות לעשיית הנפש גם אם החזיקה מעמד לחיי שעה והלקח שאנו למדים לעצמינו שמי שגורם לחברו להרהר הרהורי תשובה והאיר את נשמתו ניקרא כאילו עשהו וזה שאחרי זמן מה הוא בחר לו להרדים בחזרה את נשמתו זהו כשלוננו בלבד. ומכאן אנו למדים שכל המלמד את חברו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו. כי הוא מביאו לחיי העולם הבא.

ויהי כאשר הקריב לבוא מצרימה ויאמר אל שרי אשתו הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את (נח יב-יא)

עד עכשיו לא הכיר בה מתוך צניעות שבשניהם (רש"י)

וכי רק עכשיו הכיר ביופיה? הרי חי איתה כל כך הרבה שנים. ואיך יתכן שכל השנים הללו לא הכיר ביופיה? האם עד עכשיו לא ידע ששרה היא אחת מארבע הנשים היפות בעולם? הרי מדובר באשתו. ויתכן אף לשאול מהאמור באבות "שלושה דברים מרחיבין דעתו של אדם" ואחד מהם "אשה נאה", אם כן הרחבת דעתו וגדולתו יתכן שבאה לו גם מצד יופיה של שרה?

אלא אומר ה"בן איש חי" בספרו "אדרת אליהו" הרואה אשה יפה ייתכנו שתי אפשריות או יופיה הטבעי או שמייפה עצמה בתמרוקין ובתכשיטים. מבחן היופי יהיה כאשר תלך היא בדרך ארוכה יומים שלושה ולא תתקשט, אז נדע האם זה טבעי או שנראית לא כ"כ טוב כיון שלא התקשטה. כמובן שאם יישאר בה הידור ויופי למרות הדרך נוכל לדעת שיופי זה הוא טבעי.

והנה אברהם ושרה כאשר יצאו למצרים והלכו בדרך זמן רב וראה אברהם עוצם יופיה כי רב הוא מאוד ולא נשתנה כלל, בזה הכיר שכל יופיה הוא מצד עצמה ולא מכוח הקישוטיין.

ועל זה נאמר "ויהי כאשר הקריב מצרימה" כאשר התקרב כבר למצרים ראה ששרה יפה כלבנה לכן אמר "הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את" מצד עצמך.

זו נשאר אברהם חייב תשובה... שהרי באמת לא היו אלא אלא נסיונות בלבד. אלה היו החובות, ה"הקפות", אשר נתחייב אברהם במסעיו. ורק בחזרתו, לאחר שכבר נתפרסם הנס שעשה השם יתברך לאברהם במצרים, שהביא על המצרי "נגעים גדולים" והם שילחו את אברהם ואת שרה אשתו ברכוש גדול "ואברהם היה כבד במקנה בכסף ובוזהב" אזי פרע את כל חובותיו "והקפותיו" שנשאר חייב מקודם עתה כבר היתה תשובה בפניו לשאלתם הקודמת.... (מעיינה של תורה)

“ואברם כבד מאד במקנה, בכסף ובוזהב, וילך למסעיו מנגב ועד בית-אל” (בראשית י"ג, ב-ג)

מעיר כאן רש"י, על-פי המדרש: כשחזר (אברהם) ממצרים לארץ כנען, היה הולך ולן באכסניות שלן בהן בהליכתו למצרים. לימדך דרך-ארץ (התנהגות נאותה), שלא ישנה אדם מאכסניא שלו. דבר אחר: בחזרתו (ממצרים) פרע הקפותיו (שילם חובותיו באכסניות שלן בהן בדרך למצרים).

שואלים כמה מחכמי ישראל: על יסוד מה הסיקו הקדמונים, שאברהם נעשה בעל-חוב גדול כשירד למצרים, ופרע את חובותיו בשובו משם לכנען?

השיב על כך הגאון רבי שלמה קלוגר, רבה של ברודי במאה הי"ט, בהסבר מבריק: אברהם אבינו היה בלא ספק שונא בצע; וכאשר מלך סדום קורא אליו, בשובו מן המלחמה בארבעת המלכים: "תן לי הנפש, והרכוש קח לך!" (י"ד, כ"א) - משיב לו אברהם בפסקנות: "הרימותי ידי אל ה... אם מחוט ועד שרוך-נעל ואם אקח מכל אשר לך" (י"ד, כ"ב-כ"ג). תמוה אפוא הדבר, שכאשר פרעה משפיע עליו במצרים מתנות רבות, אין אברהם מביע התנגדות כלשהי לקבל מתנות המצרים, ככתוב: "ולאברם היטיב (פרעה) בעבורה (בגלל שרה); ויהי לו צאן ובקר וחמורים, ועבדים ושפחות, ואתונות וגמלים" (י"ב, ט"ז).

עשה שתי תחבולות כדי להצילה האחת שהצניע אותה בתוך תיבה וכיסה אותה יפה בתוך החפצים כדי שלא יראו אותה המצרים בשעה שתיכנס לעיר מצרים. ולפי שהם עלולים לפתוח את התיבה, או בשהותם במצרים במשך הזמן עלולים הם לראות פניה, כי בודאי אי אפשר להחזיק אותה סגורה כל הזמן, לכן עשה תחבולה אחרת הוא ציוה לשרה שתאמר כי היא אחותו של אברם.

וכן ציוה הדבר הזה ללוט בן אחיו ולשאר האנשים שהלכו עמו למצרים, כי בשעה שהמצרים ישאלו על שרי, יאמרו כי היא אחותו של אברהם. ומפני שהיה חושש שמא תשכח כי היא רגילה תמיד לקרוא לו אדוני, כמו שהיו רגילות הנשים באותם הימים לקרוא לבעליהם כשהן היו מדברות אודותם, לכן ביקש ממנה אברם כי ברגע שהם יצאו לדרך, תתחיל לקרוא לו אחי, כדי שפיה יתרגל לכך ולא תבוא לידי טעות. ולכן אומר הכתוב: אמרי נא אחותי את כלומר מעכשיו התחילי לכנות אותי אחי.

ואברהם כבד מאד במקנה בכסף ובוזהב וילך למסעיו מנגב ועד בית אל עד המקום אשר היה שם אהלה בתחילה בין בית אל ובין העי. (בראשית יג, ב-ג)

וילך למסעיו: בחזרתו פרע הקפותיו (רש"י)

לכאורה, קשה להבין, כיצד יצא אברהם אבינו לדרכו בלי ממון ובלי צידה, עד שיהיה זקוק להלוואות והקפות? ועוד, מי זה היה מוכן להלוות ולהקיף לו לנווד זר? ברם, כוונה אחרת טמונה בזה.

בעת שהיה אברהם אבינו הולך בדרכים, היה מפרסם ברבים את שם שמים ומכריז על מציאותו של אל אחד ויחיד, בורא שמים וארץ, אשר אותו צריך כל אדם לעבוד, וכך היה מכניס אנשים רבים תחת כנפי השכינה. ואולם לא כל האנשים האמינו לו, כי היו רבים ששאלו אם אמנם אמת הדבר אשר אברהם אומר, מדוע איפוא מניח הבורא לעבדו הנאמן אברהם להיות נע ונד על פני האדמה ואיננו נותן לו בשכרו מנוחה ושלווה? מובן, כי על שאלה

יפרד ממנו אברם. אבל לוט שהיה רשע, וכן רועי רשעים היו לכן נוצר ריב גדול ביניהם. אברם ושרה היו עקרים שלא היו ראויים לילד. למרות שאחת הברכות של אברם היתה שבניו עתידיים לרשת את ארץ כנען. ולפי שרועי לוט רשעים היו והיו רועים בשדות אחרים ולא נחשב בעיניהם גזל. כי טענו מאחר שהקב"ה הבטיח לאברם את ארץ כנען, ואברם כבר זקן ואין לו בנים, ובעיניהם לא נראה שהקב"ה ישנה המזל בגללו. וכשם שאין הפרדה יולדת גם הוא לא ילד, כי אין הקב"ה משנה הטבע. הרי למחר כשימות אברם עתיד לוט לרשת אותו כי אין לו יורש אחר, נמצא כי כל הארץ שייכת לנו, ואנו יכולים לרעות צאננו בכל מקום שנחפוץ (מעם לוטז)

וילך אברם כאשר דיבר אליו ה' וילך אתו לוט, לוט זה היצר הרע כמובא בזהר הקדוש ולא עזב את אברהם, אלא שבכל מקום שאברהם היה הולך היה היצר הרע רודף אחריו. ויאמר אברם אל לוט הלא כל הארץ לפניך הפרד נא מעלי. כלומר אם האדם עוזב כל הטרדות שיש לו ושיכול להשיג, ורודף רק אחרי התורה ומסתפק במועט פרנסה כדי שיהיה פנוי לתורה, כמו שאמרו רבותינו אם פגע בך מגול זה משכחו לבית המדרש, כי למוד התורה מסוגל להכניע את היצר הרע, אבל אם האדם להוט אחר ממון וכיוצא דבר זה קשה מאד.

ויאמר אברם אל לוט אל נא תהי מריבה ביני וביניך ובין רועי ובין רועיך כי אנשים אחים אנחנו הלא כל הארץ לפניך הפרד נא מעלי. אברם זה הנשמה ולוט זה היצר הרע, אומרת הנשמה אל נא תהי מריבה בין הנשמה ובין הגוף העכור, כי אנשים אחים אנחנו, נהיינו אחים ושנינו גרים ביחד, והאחד בלעדי השני אינו יכול להתקיים. ולכן אל תצער אותי יותר מידי, הלא כל הארץ לפניך רצה לומר הלא כל הזמן הוא לפניך לאכול, לשנות, לטייל לפטפט, לישון, ולעבוד, ואני מבקשת הפרד נא מעלי.

נא ר"ת נפילת אפים, שהנשמה מתחננת ליצר הרע שיעזבנה דוקא בשעת התפילה וכל שכן בשעת נפילת אפים כי צריך האדם להשתדל בנפילת אפים לומר מילה במילה, לאט לאט, כי במזמור הזה יש סודות נפלאים כמו שכתוב בזהר הקדוש. וכל מי שמכוון במזמור זה בפרוש המילים ולא יחשוב

התנהגות מיוחדת זו של אברהם מוסברת על-ידי הקדמונים בכך, שאברהם אבינו היה אותה שעה עני מרוד, שנאלץ ליטול על עצמו חובות כבדים כשהיה בדרך למצרים. משום כך סטה, שלא ברצונו, ממנהגו הקבוע כל הימים ונאות לקבל מפרעה את המתנות שהשפיע עליו. ובשובו ממצרים לכנען, עבר אברהם באכסניות ששהה בהן בדרך למצרים ופרע את כל חובותיו.

“ויהי ריב בין רעי מקנה-אברהם ובין רעי מקנה-לוט, והכנעני והפרזי אז ישב בארץ” (בראשית י"ג, ז)

בסיפור הכתוב על הריב שפרץ בין רועי הצאן של אברהם לבין רועי צאנו של לוט, נאמר: “והכנעני והפרזי אז ישב בארץ”. שואלים חכמי ישראל: מהו הקשר בין סוף הפסוק - “והכנעני והפרזי אז יושב בארץ” - לתחילתו: “ויהי ריב בין רועי מקנה-אברם ובין רועי מקנה-לוט”?

אלא - אומרים חכמי ישראל - התורה באה כאן ללמדנו, שריב בין אחים והגם שאינו יאה בשום מקום ובשום זמן - קשה ומסוכן שבעתיים בשעה שקיימים שכנים אויבים ועוינים, המצפים לריב האחים כדי לנשלם מנחלתם ולרשת את אדמתם, ולא עוד, אלא חוסר האחדות בין חלקי העם הוא שמזמין את האויבים, השמחים לאיד יריביהם המפולגים ויודעים לנצל לטובתם את הריב הקיים בקרב מתנגדיהם. ויפה הדגישו חכמי המדרש על הפסוק שלפנינו: “כשמריבים אחים - מתיישבים הנכרים”. כשפורצת חלילה מחלוקת ונוצר פירוד במחנה העברים, התוצאה היא: “והכנעני והפרזי אז יושב בארץ” - הנכרים דוחקים את רגלי העברים מנחלתם ומרחיבים את תחומי האחוזות בארץ ישראל...

ויהי ריב בין רועי מקנה אברם ובין רועי מקנה לוט והכנעני והפרזי אז ישב בארץ (בראשית יג-ז)

ואע"פ שלוט היה בן דודו של אברהם, והיה להם מקנה רב, והיה להם צער להיות יחד, בכל זאת לא

ארבעה דיינים היו בסדום: שקראי (שקרון) ושקרוראי, זייפאי (זייפן) ומטה-דין. מי שקצץ אוזן חמורו של חברו, אמרו לבעל-החמור: תנהו לו (תן את החמור לחובל) עד שתצמח אזנו. מי שפצע חברו, אמרו לו (לפצוע): תן לו שכרו, שהקיז לך דם.

העובר את הנהר במעברה (בגשר) - נותן (מכס) ארבעה זוזים; העובר במים - נותן שמונה זוזים. פעם אחת נזדמן לשם כובס אחד. אמרו לו: תן ארבעה זוזים! אמר להם: אני במים עברתי. אמרו לו: אם כן תן שמונה, שעברת במים. לא נתן - פצעהו. בא לפני הדיינים (לתבוע נזקי הפציעה מהחובל). אמרו לו: תן לו שכרו, שהקיז לך דם; ושמונה זוזים - שעברת במים.

אליעזר, עבד אברהם, נזדמן לשם (לסדום). פצעהו - בא לפני הדיין. אמר לו הדיין: תן לו שכרו (לחובל), שהקיז לך דם. נטל אליעזר אבן ופצע הוא את הדיין. אמר הדיין: מה זה? אמר לו אליעזר: שכר שיש לי בידך (שאתה חייב לי על שהיקזתי לך דם) תנהו לזה (לאיש שפצע אותי); וזוזים שלי במקומם עומדים...

“ושמתי את זרעך כעפר הארץ...”
(בראשית י"ג, ט"ז)

לדברי הרד"ק (רבי דויד קמחי, מגדולי פרשני התנ"ך בימי הביניים), מובא דימוי זה על דרך ההפלגה (ההגזמה); וכיוצא בכך: “ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים” (כ"ב, י"ז). ובמדרש אמרו על כך: המשילם (הכתוב המשיל את ישראל) לעפר, והמשילם לכוכבי השמים: בזמן שאין (ישראל) עושים רצונו של מקום (רצון ה') - יהיו כעפר לדוש (יינתנו לכתושה ולרמיסה על-ידי הגויים); ובזמן שעושים רצונו של מקום - יהיו ככוכבי השמים לרוב.

אמר הקדוש-ברוך-הוא לאברהם: מה עפר הארץ מסוף העולם ועד סופו, כך בניו יהיו מפוזרים מסוף העולם ועד סופו. ומה עפר עשוי דייש (משמש מקום דריכה ורמיסה) לכול, אף בניך עשויים דייש

בשעת אמירת מזמור זה מחשבות אחרות, זהו רפואת גופו ונפשו, ונצול מדינה של גיהנום, ואמרו חכמינו זכרונם לברכה, על הפסוק לדוד אליך ה' נפשי אשא, (אש"א) נוטריקון אכילה, שתיה, אשה, רצה לומר שאין אדם חוטא אלא בשלושה דברים אלו ואנחנו באים לתקן עוונותינו ועוונות אבותינו באמירת מזמור זה והיצר הרע אינו מניח לנו.

אדם הראשון פגם באכילה שאכל מעץ הדעת, נח פגם בשתיה שנאמר וישת מן היין וישכר. ובני ישראל חטאו עם בנות מואב. וזה שאומרת הנשמה ליצר הרע הפרד נ"א מעלי בשעת נפילת אפים כי אני רוצה לתקן את שלוש העברות שנעשו על ידי אכילה ושתיה ואשה הרמוזים במילת אש"א.

נמצא שנפילת אפים מסוגלת לתקן את מה שקלקלנו, ולכן יזהר האדם שלא לדלג, ולא להבליע אותיות, ויסתכל בסדור, וזה סגולה נפלאה לכפרת עוונות. ושמעתי מפי חכם וצדיק אחד שבנפילת אפים יש כח לכפר אפילו על נדנוד עבירה חס וחלילה, ודוקא יזהר כמו שאמרנו לומר מילה במילה ולאט לאט, ולחשוב על מה שמוציא מפיו, וכבר ידוע ומפורסם המעשה שהיה ברבי מאיר חברו של רבי יהודה. ועוד, אמירת נפילת אפים שומר ומציל את האדם מעניני ניאוף וכדומה שלא יכשל בהם, כמו שמצינו בצדיקים גדולים שבא לידם עניני ניאוף וניצולו מהם. (אהבת חיים)

ואברהם כבד מאוד במקנה בכסף ובזהב
(בראשית יג-ג)

ובמקום אחר הוא אומר וישכם אברהם בבוקר ויחבוש את חמורו, וזאת בהיותו כבן מאה ושלושים ושבע שנה, והלך לעשות רצון בוראו בזריזות ובהשכמה ומאידיך גיסא נאמר כאן ואברהם כבד וכו', אלא אפשר לומר שבעניני העולם הזה אברהם היה כבד מאוד בכסף ובזהב, אבל מצד שני בעניינים שנוגעים לשמים אברהם היה קל כנשר ורץ כצבי לעשות רצון שמים, וזהו וישכם אברהם בבוקר למרות שהיה זקן.

“ואנשי סדם רעים וחטאים לה מאד”
(בראשית י"ג, י"ג)

אברהם לכבשן האש ויצא חי, נגרמה בושה גדולה לנמרוד שלא הצליח להרוג את אברהם וממילא נהיה קידוש שם שמים שהאלהים של אברהם הצילו, כעת חשש אברהם שאם יהרג לוט, יחשבו כולם שאברהם נהרג משום שהיו דומים מאוד בקלסתר פניהם (כפרש"י פרק י"ג ח) ובכך יגרם חילול ה' שחס ושלום אלהיו של אברהם לא עזר לו, לכן אברהם מסר עצמו לכבוד ה' יתברך. (ממרן הראשל"צ רבנו עובדיה יוסף שליט"א)

“ויאמר אברם אל לוט תהי מריבה ביני וביניך ובין רעי ובין רעיך כי אנשים אחים אנחנו” (בראשית יג-ח).

הלא כל הארץ לפניך הפרד נא מעלי. אברם זה הנשמה ולוט זה היצר-הרע. אומרת הנשמה: אל תהי מריבה בין הנשמה ובין הגוף העכור, כי אנשים אחים אנחנו, נהיינו אחים ושנינו גרים ביחד, והאחד בלעדי השני אינו יכול להתקיים, ולכן אל תצער אותי יותר מדי, הלא כל הארץ לפניך.

רוצה לומר: הלא כל הזמן הוא לפניך לאכול, לשנות, לטייל, לפטפט, לישון, ולעבוד, ואני מבקשת הפרד נ"א מעלי, שהנשמה מתחננת ליצר-הרע שיעזבנה דווקא בשעת התפילה וכל-שכן בשעת נפילת אפים (נ"א – נוטריקון נפילת אפים), כי צריך האדם להשתדל בנפילת אפים לומר מלה במלה, לאט לאט, כי במזמור זה יש סודות נפלאים כמו שכתוב בזוהר הקדוש. וכל מי שמכווין במזמור זה בפירוש המילים ולא יחשוב בשעת אמירת מזמור זה מחשבות אחרות, זהו רפואת גופו ונפשו, ונצול מדינה של גיהנם.

ואמרו חז"ל על הפסוק לדוד אליך ה' נפשי אשא-נוטריקון: אכילה, שתיה, אשה. רוצה לומר שאין אדם חוטא אלא בשלשה דברים אלו ואנחנו באים לתקן עוונותינו ועוונות אבותינו באמירת מזמור זה. והיצר-הרע אינו מניח לנו.

אדם הראשון פגם באכילה שאכל מעץ הדעת. נח פגם בשתיה, שנאמר: “וישת מן היין וישכר”. ובני

לאומות העולם (עמי העולם עתידיים לענות את ישראל). ומה עפר מכלה כל כלי מתכות (רואה בכליונים) והוא קיים לעולם, כך ישראל; כל אומות העולם בטלים, והם קיימים לעולם.

כאן המשיל הקדוש-ברוך-הוא את ישראל לעפר; ובברכה שלאחר העקדה נאמר לאברהם: “כי ברך אברך והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים” (כ"ב, י"ז).

אמרו על כך חכמים בתלמוד הירושלמי (שקלים א, ה): אומה זו (ישראל) משולה לעפר ומשולה לכוכבים. כשהם יורדים - יורידם עד לעפר; וכשהם עולים - עולים עד לרקיע...

ויקחו את לוט ואת רכושו בן אחי אברם וגו' ויבא הפליט ויגד לאברהם העברי וגו' (בראשית יד, יב-יג)

הפליט זה עוג, והגייד לאברהם שנשבה לוט כדי שיבקש אברהם להצילו ויהרג, ועוג ישא את שרה (בראשית רבה הובא ברש"י).

עם כל זה בעת מלחמת משה עם עוג הוצרך ה' יתברך לומר למשה: "אל תירא אותו" (במדבר כא, לד) ואמרו חכמינו ז"ל שמשה רבנו חשש שמא תעמוד לו לעוג זכותו שבא להגייד לאברהם על הסכנה המרחפת על לוט, ועל ידו ניצול לוט.

הרי יכולים אנו ללמוד מזה קל וחומר עצום. משה רבנו ובני ישראל חששו מפני זכותו של עוג, אשר לפני שנים רבות בא לספר לאברהם על אודות לוט, בעוד שכל כונתו לא היתה אלא "לישא את שרה" וגם לא יצאה טובה מזה לאברהם כי אם ללוט, על אחת כמה וכמה כשאדם עושה דבר טוב והוא מתכוון לטובה והטובה נעשית ליהודי כשר ונאמן, זכותו גדולה לאין שיעור ועומדת לדורי דורות (הרה"צ ר' יוסף זונדל סלנטר)

אולם יש להתבונן מדוע אברהם אבינו מסר עצמו עבור אדם רשע כלוט. איזה מעלה מיוחדת מצא בו? ברם האמת היא שלא טרח אברהם בשביל לוט אלא חש לכבוד ה' יתברך, שהרי כשנמרוד זרק את

לך, ולא תאמר אני העשרתי את אברם (בראשית יד, כב כג)

"הקב"ה הבטיחני לעשרני, שנאמר: ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה" (רש"י) הניסיון הגדול ביותר של האדם הביטחון בקב"ה

מסופר "סיפורי הסיידים" הבעש"ט נשלח ללמוד את מידת הביטחון מזקן אחד שהיה מוכסן באחד הכפרים. יום אחד נכנס באמצע הלילה שוטר ודפק במקל עבה שלוש דפיקות על השולחן והלך לו. הבעש"ט ותלמידיו שלא הבינו את פשר הדפיקות, הסתכלו בפני הזקן וראו שהוא שמח כבתחילה. כעבור חצי שעה, אחרי התפילה, שב השוטר ודפק שוב על השולחן והסתלק.

שאל הבעש"ט את בעל הבית מה פשר הדפיקות? והוא ענה לו: זוהי התראה שעלי להביא היום לאדון את דמי החכירה שלו. אם אחרי שלוש התראות כאלו אין מביאים את הכסף, לוקח האדון בשבי את המוכסן ואת בני ביתו. שאלו הבעש"ט: "משלוותך ניכר כי הכסף בידך, אם כן, לך לפני הסעודה לשלם ואנו נמתין לך", ענה לו בעל הבית: "לפי שעה אין לי אפילו פרוטה אחת. אך מסתמא יזמין לי ה' הבה נסעוד במנוחה שהרי יש לי עוד שלוש שעות".

כתום הסעודה בא השוטר בפעם השלישית ודפק על השולחן. בעל הבית נשאר שליו. בירך ברכת המזון במתינות אחר כך לבש בגדי שבת ואמר: "עתה אלך לשלם". שאלו הבעש"ט: "האם יש לך כבר את כל הכסף הדרוש?" השיב לו בעל הבית: "עדיין אין לי אף פרוטה, אבל בודאי יזמין לי ה'". הלך בעל הבית לדרכו. הבעש"ט ותלמידיו התייצבו על המרפסת לראות מה יקרה. לפתע ראו עגלה באה לקראת האיש. כשנפגשו החליפו ביניהם כמה מילים, והמשיכו איש לדרכו. אחרי זמן קצר נעצרה שוב העגלה. הנוסע קרא לבעל הבית שיחזור אליו והושיט לעברו סכום כסף, כאשר קרבה העגלה אל המקום בו עמדו הבעש"ט ותלמידיו, הם שאלו את בעל העגלה: "מה היה לך עם בעה"ב?"

השיב להם: "הצעתי לו עסק שאקנה ממנו את היי"ש שיעשה בחורף הבא. בתחילה לא השתוויתי איתו במקח. רק אחרי שראיתי כי מתעקש הוא,

ישראל חטאו עם בנות מואב. וזה שאומרת הנשמה ליצר-הרע הפרד נ"א מעלי בשעת נפילת אפים כי אני רוצה לתקן את שלש העבירות שנעשו ע"י אכילה שתיה ואשה הרמוזים במלת אש"א.

נמצא שנפילת אפים מסוגלת לתקן את מה שקלקלנו, ולכן יזהר האדם שלא למהר במזמור זה, ולא לדלג, ולא להבליע אותיות, ויסתכל בסדור, וזה סגולה נפלאה לכפרת עוונות. ושמעתי מפי חכם וצדיק אחד שבנפילת אפים יש כח לכפר אפילו על דנדוד עבירה חס-ושלום, ודווקא יזהר כמו שאמרנו לומר מלה במלה ולאט-לאט, ולחשוב על מה שמוציא מפיו.

ועוד, אמירת נפילת-אפים שומר ומציל את האדם מענייני ניאוף וכדומה שלא ישל בהם, כמו שמצינו בצדיקים גדולים שבא לידם ענייני ניאוף וניצלו מהם.

ומלכי צדק מלך שלם הוציא להם ויין והוא כהן לאל עליון (בראשית יד-יח)

כאשר שני צדיקים מזדמנים ביחד, הרי האחד לומד מחברו ומקבל ממנו את מידותיו הטובות. והנה, שם בן נח היה תמיד עוסק בתורה ועבודה בבית מדרשו (של שם ועבר) ולא היה נותן כלל דעתו על ענייני העולם הזה. מאידך היתה מידתו העיקרית של אברהם אבינו הכנסת אורחים, שהיה פותח את דלתות ביתו בפני זרים, מאכילם ומשקם וכך היה מקרבם אל תחת כנפי השכינה.

עתה משנזדמנו שניהם ביחד הרי "ומלכי צדק מלך שלם (שם בן נח – רש"י) הוציא לחם ויין" הוא הוציא מאברהם את מידת הכנסת האורחים, לתת לאנשים לאכול ולשתות מן הטוב והמובחר, "והוא, אברהם למד מאת שם "כהן לאל עליון" להוסיף ולשקוד יותר על התורה והעבודה, ככהן בבית המקדש. (שיחות צדיקים לוקט ממעינה של תורה)

ויאמר אברם אל מלך סדום, הרמתי ידי אל ה' אל עליון קנה שמים וארץ אם מחוט ועד שרוך נעל, ואם אקח מכל אשר

הרכבת אינו מסתובב כאן על הרציף עם משרוקית. הוא יושב לו על כורסתו למעלה במשרד ומשם הוא מעביר את ההוראות לפקידיו, ואנו רק מבצעים.

כך, אומר החפץ חיים, רוב בני אדם בחושבם כי הסיבות לכל מה שקורה בעולם פשוטות וברורות להם. למעשה, טעות גדולה הם טועים. הסיבה לכל הנעשה היא גזרת עליון. כל מה שנראה לאדם כסיבה אינו אלא המסבב מאת ה' - כשם שגם בעל המשרוקית אינו אלא המבצע של ההוראות שניתנו לו מגבוה. (מורשת אבות)

ויאמר ה' אלהים במה אדע כי אירשנה
(בראשית טו-ח)

אמר אברם רבש"ע, שמא ח"ו יחטאו בני ותעשה להם כפי שעשית לאנשי דור המבול ודור הפלגה. אמר לו הקב"ה אל תחשוש לזה, שאל אברהם באיזו זכות יישארו בארץ ישראל? השיבו הקב"ה בזכות הקרבנות שיביאו לפני אמר לו אברהם" זה יפה כל זמן שבית המקדש קיים. אבל בזמן שאין בית המקדש איזו תקנה תהיה להם. ענה לו הקב"ה בזה שיקראו לפני סדר הקרבנות יהיה הדבר חשוב כאילו הביאו קרבן לפני, ואכפר להם את כל עונותיהם.

ויאמר אליו קחה לי עגלה משלשת ועז משלשת ואיל משלש ותר וגזל ויקח לו את כל אלה ויבחר אתם בתוך ויתן איש בתרו לקראת רעהו ואת הצפר לא בתר
(בראשית טו, ט-י)

וכדי להבטיח לאברם שכל ארץ כנען תהיה שלו עשה לו סימן הנקרא ברית בין הבתרים. כי כן דרך אלו העושים הסכם ביניהם לקחת בהמה ולבתרה לשני חלקים ולעבור בין הבתרים. וזה סימן שצריכים למלא את מה שהבטיחו האחד לשני שכן בזה נותנים רמז שהם נעשו ידידים בלב ונפש, ושהתם שתי גופות ונשמה אחת שלא נפרדים אלא לאחר המוות.

ויש אומרים כי הדבר נחשב כמו שבועה או חרם שמקבלים עליהם שאם האחד יעבור על הברית יבתרו גופו כבמה הזאת. וכך צוה לו הקב"ה שיקח

ועומד במקחו והלך לדרכו, הוכרחתי לתת לו כמה שדרש. ידעתי שהוא איש ישר ונאמן. רציתי להאריך עמו כדיבור אך הוא אמר שהוא ממהר לבית האדון לתת לו את דמי החכירה".

אמר הבעש"ט לתלמידיו: **"ראו כמה גדול כח הביטחון!"**

ויוצא אתו החוצה ויאמר הבט נא השמימה וספר הכוכבים... והאמין בה' ויחשבה לו צדקה (בראשית טו, ה-ו)

בספר "חפץ חיים על התורה" מובא משל המעורר התבוננות באמונת ה'. ללא התבוננות רואים רק את המתרחש בעולמנו החומרי. התבוננות מביאה למסקנה שה' הוא המכוון והוא השולט בכל.

אדם המגיע בפעם הראשונה בחייו לתחנת רכבת, רואה שזמן קצר לפני צאת הרכבת לדרכה משמיע אדם מסוים קול שריקה חדה. מיד עם השמע השריקה נראים הרבה בני אדם נחפזים להכנס אל תוך הרכבת. זמן קצר אחר כך נשמעת שריקה שניה ואז ממהרים גם אלה שלא הזדרזו עד עכשיו. יודעים הם שזמן צאת הרכבת קרוב מאד. בהשמע השריקה השלישית כבר נמצאים כולם על מקומותיהם והרכבת יוצאת לדרכה מבלי להמתין לאף אחד ואפילו לאדם הנכבד ביותר.

עומד לו אותו אדם וצופה במחזה בפעם הראשונה בחייו. הוא מתמלא הערכה כלפי אותו פקיד הממונה על המשרוקית. הוא מחליט כי בודאי הוא המנהיג והמוליך את תנועת הרכבות. לדעתו, אין ספק כי איש זה קובע את זמני הנסיעה. על פיו תיסענה הרכבות ועל פיו תעצורנה. בהתאם למחשבתו, הוא ניגש אליו, נותן לו את הכבוד הראוי למנהלי חברות חשובות ושואל אותו שאלות על מהלך הרכבות.

בעל המשרוקית אינו מבין כלל את פשר הכבוד שנפל בחלקו, הרי מעולם לא כיבדו אותו כל כך, ואף פעם לא נשאל שאלות שרק המנהל יודע להשיב עליהם. לכן הוא פונה אל השואל ואומר לו: "את שאלותיך עליך להפנות למנהל הרכבת". עונה לו השואל: "הלא כבודו הוא המוליך והמביא?!" פורץ הפקיד בצחוק ואומר לו: אני רק פקיד זוטר שמקבל את ההוראות מגבוה. מנהל

בלשון יחיד כי אמרת הן לי לא נתת זרע, ולכן נולד לך בן ולי לא. אבל אם היית אומר בלשון רבים תן לנו, היה הבן הנולד לך יוצא מעמי. והדבר השני שגורם לי צער, שאתה שומע את עלבוני מפי הגר ואתה שותק. (מעם לוועז)

ותענה שרי ותברח מפניה (בראשית טז-ו)

יש לתמוה מדוע עינתה שרה את שפחתה עד שברחה ממנה שכתוצאה מזה אנו סובלים עד היום מבני בניו של ישמעאל?

בכל זאת נענשו שרה ואברהם כי בגלל שרדתה שרה בהגר, ואברהם לא מיחה, עד היום בני ישמעאל אורבים לנו.

ועוד ששרה דיברה כלפי הגר בלשון בזיון שמתחילה אמרה לאברהם "בא נא אל שפחתי", ולא כרחל שאמרה ליעקב "הנה אמת בלהה בא אליה" (בראשית ל, ג). אמנם אברהם דקדק בלשונו באומר לשרה "הנה שפחתך בידך עשי לה הטוב בעיניך", רמז לה בעיניך היא שפחתך, אבל

בעיני אינה כן. (העמק דבר לגאון הנציב) נמצאנו למדים שצריך להזהר מאוד גם בכבודם של הגוים, ובפרט אם הם זקנים כמו שמסופר בתלמוד (קדושין לג) על רבי יוחנן שהיה קם לפני זקנים ארמיים, אמר כמה הרפתקאות וצרות עברו עליהם, וראו נסים הרבה. קל וחומר שצריך לכבד כל יהודי ויהודי ולהזהר בכבודו, כי אחינו הוא, בני איש אחד אנחנו (לבוש יוסף)

אני הנה בריתי אתך והיית לאב המון גוים (בראשית יז-ד)

וכך פייס הקב"ה את אברם ואמר לו: עד עכשיו היה שמך אברם כי היית אב של עם ארם נהרים אביהם ופטרונם, אבל מכאן ואילך אמליך אותך על כל העולם, ולא יקרא עוד שמך אברם כי אם אברהם יהיה שמך. כי האות ה"א שאני מוסיף לך חשובה מאוד, ובכך ארבה אותך מאוד.

ודעו שמאז נצטוו הכל לקרוא לו בשם אברהם. וכל הקורא לו אברם עובר על שתי מצוות ה'. האחת שאמר: ולא יקרא עוד שמך אברם והשניה שאמר כי אם אברהם יהיה שמך. ולכן יש לדקדק בתפילת שמו"ע כשאומרים אלהי אברהם ומגן אברהם,

שלש עגלות שלוש עזים שלושה אילים וכל אחד מאלו יהיה בן ג' שנים, ותור וגוזל וכו'. (מעם לוועז)

ויבוא אל הגר ותהר, ותרא כי הרתה ותקל גברתה בעיניה (בראשית טז-ז)

וכשנשא אברהם את הגר נכנס ריב גדול וקנאה בין הגר לשרה. כי הגר התעברה בלילה הראשון, ושרי בהיותה יפיפיה אע"פ שהיתה זקנה היו באות כל המלכות בעולם לבקר אותה ולראות פניה, ולא היה יום שלא באו.

והגר היתה מסיתה אותם ואומרת שרי גברתי אינה טובה כפי שהיא מראה עצמה, ואתם מחזיקות אותה לחסידה ואינה כן כי לא זכתה ללדת בנים בכל השנים שהיתה נשואה לאברם ואילו אני נתעברתי אע"פ שנשא אותי בזקנותו שכן היה כבר בן פ"ה ואע"פ ששרה נצטערה מאד לשמוע דברים כאלו, לא היתה משיבה לה כדי שלא להשוותה עמה.

ותאמר שרי אל אברם חמסי עליך אנכי נתתי שפחתי בהיקך ותרא כי הרתה ואקל בעיניה ישפט ה' ביני וביניך (בראשית טז-ה)

ישפוט ה' ביני וביניך על הצער שיש לי בגללך משני דברים. משל הדבר לשני בני אדם שהושלכו לכלא. יום אחד עבר המלך דרך אותו רחוב התחיל האחד מצעק ואומר: אדוני המלך! עשה עמי צדקה והוציאני מן הכלא הזה. ריחם עליו המלך ושמע לקול צעקותיו ונתן פקודה והוציאו.

ואילו השני לא ידע את שעת הליכתו של המלך וכשראה שהוציאו אותו היה רב עמו ואומר לו: ה' יפרע ממך, שאילו היית אומר הוצא את שנינו הייתי גם אני משתחרר, כי בודאי היתה שעת רצון והיית יכול להוציאני מן השיעבוד הזה. כי בודאי קל יותר לבקש מאת המלך לשחרר שני אנשים בבת אחת מלבקש שישחררם בשני פעמים. כי רק פעם אחת הוא נותן פקודה ונמצא שאתה הגורם שאשאר כאן לעולם.

וכך עמך, כשבקשת מאת השי"ת שיתן לך בנים, בקשת רק על עצמך כי כן היה נוסח תפילתך

עוד נשאל, מדוע אברהם לא קיים מצות המילה מיוזמתו כפי שנהג בכל התורה כולה?
אמרנו שכל אחד מרגיש שדרך מצוה זו נכנסים לקהל ה'

כותב הבית הלוי: "התהלך לפניו והיה תמים ואתנה בריתי ביני ובינך", הנה בעיקר מצות מילה חקרו הראשונים ז"ל אם בגדר הסרת החסרון, דהערלה היא מום באדם ובמילה מפרידים את החסרון ממנו, או אם היא הוספת מעלה וקדושה כמו כל מצוות עשה שהם בקום ועשה שהם להוסיף מעלה וקדושה לאומה הישראלית.

ובאמת דיש בה שני ענינים אלו יחד... וזהו שאמר הכתוב התהלך לפניו והיה תמים ואתנה בריתי, אמר לו שני דברים, דמשמעותו של תמים הוא בלא מום ואמר לו שבמילה יוסר ממנו המום של הערלה וטומאתה ויהיה תמים. ואמר עוד ואתנה בריתי ביני וביניכם, דעל ידה יתווסף להם עוד קדושה ומעלה דבה יהיה כריתת ברית בין האומה ובין ה' יתברך שמו, והוא הוספת קדושה... והנראה דנוכל לומר דהני שני בחינות הם בחיתוך ופריעה.

דהחיתוך הוא הסרת מעליו הערלה, ובזה מוציא עצמו מכלל הכותים שנקראו ערלים, כי כל הגויים ערלים, ובחיתוך הוא מבדיל עצמו מהם. ואח"כ באה הפריעה, והוא לאות ברית קודש להתקשר ולהתקדש בקדושת ישראל להיות עם אחד. ועל זה אנחנו מברכים בברכות המילה וצאצאיו חתם באות ברית קודש, דהחותם של הברית באה ע"י הפריעה".

מהו הטעם והתוכן של מצות מילה?

יש מהמפרשים שפירשו שהמילה היא חק. וז"ל האבן עזרא (בראשית טז, א) "והיה תמים. שלא תשאל למה המילה". וכן פירש הכוזרי (מאמר שלישי אות ז) "אולם הצווים האלוהיים אין לשכלנו מבוא אליהם כלל. גדולה מזאת! השכל מרחיק אותם, ואין הוא מקבלם עליו כי אם כמו שאדם חולה מקבל עליו פקודת הרופא ותרופותיו. הלא תראה כי המילה, עם היותה רחוקה מן ההגיון ועם שאין לה כל מבוא לחוקה החברתית, קיים אותה אברהם".

אולם הרמב"ם והאברבנאל כתבו שהסרת הערלה מחלישה תאוות המין. וז"ל האברבנאל "שהסרת הערלה היא תחליש כח האבר ויתמעט הפועל

לומר השם בבהירות כדי שיכירו שהוא עם ה"א. ואלו המתפללים שמו"ע בשטף עוברי על שתי המצוות בבת אחת. (מעם לוועז).

אני הנה בריתי אתך והיית לאב המון גויים (בראשית יז-ד).

אברהם היה לאב המון גויים, קידש שם שמים בכל אתר ואתר וכמעט לא היה איש שלא מכירו ויודעו ומתקרב על ידו לאמונה בבורא עולם. וכלשון הרמב"ם (פרק א' בהלכות ע"ז) "עד שנולד עמודו של עולם והוא אברהם אבינו כיוון שנגמל איתן זה, התחיל לשוטט בדעתו והוא קטן והתחיל לחשוב ביום ובלילה והיה תמיד שואל היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהיה לו מנהיג ומי יסובב אותו".

ומוסיף הרמב"ם (הלכות יסודי התורה פרק ב') "בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול".

ויהי אברם בן תשעים שנה ותשע שנים וירא ה' אל אברם ויאמר אליו אל שדי התהלך לפניו והיה תמים ואתנה בריתי ביני ובינך וארכה אותך במאד מאד. (בראשית יז-א)

מצוות מילה

מצות מילה היא מצוה מיוחדת במינה, כל יהודי באשר הוא מוכן לקיים מצוה זו, גם כאלה שרחוקים מקיום הדת מקיימים מצוה זו ללא שום התלבטות על אף הצער הנגרם ע"י זה לתינוק שרק עכשיו נולד, וכאילו כל אחד מרגיש שדרך מצוה זו נכנסים לקהל ה'.

מהו התוכן של מצות מילה? ומדוע אברהם היה ראשון שנצטווה במצוה זו, ולא גדולי עולם שקדמו לו כמו נח או אדם הראשון? עוד צריך להבין, מדוע צוה הקב"ה את אברהם מצות מילה רק כאשר כבר היה זקן, בגיל שמסוכן לקיים מצוה זו?

ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר (בראשית יז-יב)

ר' שמשון ורטהימר, אשר חי בוינה לפני כמאתים שנה, התפרסם הודות לחכמתו ולמידותיו התרומיות. קיסר הממלכה, ליאופולד, הכיר בחכמתו ומנהו ליועצו הכלכלי. בתוקף תפקידו ידועים היו לר' שמשון סודות המלוכה, והשפעתו בחצר המלך – גדולה היתה.

ר' שמשון נתן דעתו לאחיו היהודים, ובמעמדו הרם פעל רבות לטובתם. הוא לחם בעוז נגד המעלילים והמלעיזים למיניהם, שקמו להתנכל לעם ישראל, ולבד מזאת תמך בכספו בכל נצרך ונזקק.

כפי שארע לא אחת בתולדות היהודים – מעמדו של ר' שמשון בחצר המלוכה עורר את קנאתם ושטנתם של הגויים. בין אותם שונאים היה כומר אחד, אשר הצליח להתקרב אל הקיסר ולרכוש את אמונו. העובדה שהקיסר כה סומך על היהודי היתה לצנינים בעיני הכומר, והוא פעל בתכסיסים שונים להטות את לב הקיסר מעם היהודי.

באחד הימים, בשעה ששוחח הכומר עם הקיסר, פלט לפתע, כאילו לתומו: "היהודי הזה, הממלא תפקידים נכבדים בארמונו, מה שמו? ורטהימר? ובכן, ורטהימר זה – הנאמן הוא לך בלב ובנפש?" "איזו שאלה!" השיב הקיסר. "אני נותן בו אמון מלא!"

"אמון מלא ביהודי?" תהה הכומר. שהיהודי מרמה אותך".

הקיסר לא הגיב. והכומר המשיך: "יש בידי הוכחות לכך שהיהודי מערים עליך וגונב מכספך שחדתי אחד מעוזריו, והביא לי העתקים מפנקסי חשבונותיו. היודע אתה, הקיסר, עד כמה עשיר הוא היהודי הזה? עושר אגדי יש לו! ואת הכל בודאי גנב מכספי הממלכה! מציע אני, כי הקיסר ישאל אותו מהו הסכום המדויק של כספו. אם ינקוב בסכום המדויק, הרשום בספרי חשבונותיו – אודה גם אני ואומר כי אדם זה, ללא דופי. אך אם הסכום שיאמר, יהיה נמוך מהסכום הנקוב – אות וסימן הוא, כי שקרן הוא וגנב! ואז, אבקש ממך, אדוני הקיסר, למסור את היהודי לידי, ואני

הבהמי". עוד פירוש מצאנו בכלי יקר, שהסרת הערלה מביאה לידי טהרת הלב. וז"ל "סתם מילה חיצונית זו לתכלית נכבד, והוא שממנה יוקח מופת על מילת ערלת הלב וטהרתו".

ומה תוכן המצווה? הנה דבריו של החינוך (פרשת לך לך מצוה ב) "והעם הנבחר חפץ השם יתברך להשלים תכונתו, ורצה להיות ההשלמה על ידי האדם, ולא בראו שלם מבטן, לרמוז אליו כי כאשר תשלום צורת גופו על ידו, כן בידו להשלים צורת נפשו בהכשר פעולותיו". כלומר מבחינת מכה בפטיש שיפרע אדם את המילה ובכך יסיים את מלאכת האדם, שהרי שלושה שותפים באדם אב ואם והקב"ה שזיכה את ההאדם לבצע את "הפיניש" ואח"כ יסעד וישמח.

עוד יש לשאול מדוע אברהם היה ראשון שנצטווה במצות מילה, ומדוע נצטווה אברהם לקיים מצוה זו בגיל כה מאוחר?

רק את אברהם, ודוקא בגיל זה, ציוה הקב"ה במצוה זאת, להיות הראשון המקיים אותה בכל תולדות ההיסטוריה, למען שלא יהיה לאומות העולם פתחון פה מדוע בחר בו הקב"ה להיות אב המון גויים. משך הקב"ה את תשומת הלב של כל באי העולם ומיקד אותה באברהם בזה שראו אדם זקן מסיר חתיכת עור מקום הערוה (יעויין בילקוט מעם לועז שכתב שאכן נימול אברהם בפרהסיה) מעשה מוזר ביותר! וזה נעשה בכוונה תחילה, להראות לכולם שהוא אכן ראוי בגלל טוהר מידותיו להיות ראש אומות העולם, וכדי שתתפרסם גם מערכת יחסיו המיוחדת עם בורא עולם. והנה לשון הכלי יקר אמר לו הש"י: "יודע אני בך שכבר הנה בריתי אתך כי טהור לב אתה, אמנם לפי שעכשיו אני רוצה לעשותך אב המון גויים צריך אני פתחון פה לכל באי עולם למה אני ממנה אותך אב המון גויים, וזהו לפרסם מעלתך וטוהר לבבך נגד עיני כל העמים ע"י מילה חיצונית זו המעידה על טהרת הלב למען ידעו דורותיכם כי בדין עשיתך אב המון גויים".

זוהי גם כן הסיבה מדוע לא קיים אברהם מצות מילה לפני ציווי ה', כי האבות קיימו התורה כדי להגיע לשלמות, ולתכלית המצוה כבר הגיע אברהם בלעדיה. (אוהל תורה)

מלא את לבו, על שכל השנים העז היהודי לגנוב את דעתו ואת כספו במצח נחושה!

את כל המתחולל בקרבנו לא הראה ליהודי, היושב לצדו. "עשה עתה, את אשר אומר לך", פנה הקיסר אל ר' שמשון. "לך אל מקום הכבשן, ושאל את התלינים אם מלאו את הוראותי".

מבלי לחשוך במאומה קם ר' שמשון ופנה למלא את מצות הקיסר. עודו בדרך, והנה נקרה לפניו יהודי ממכריו. פניו של האיש הביעו שמחה גדולה בראותו את ר' שמשון. "שלום עליך, רבי!" קרא בקול. "הן אותך בכבודך ובעצמך מחפש אני מאז שעות הבוקר. לבני הרך מלאו היום שמונה ימים, ועלי לערוך לו ברית מילה. עד עתה לא הצלחתי להשיג מוהל, ואתה – ידוע כמוהל מומחה. בוא נא עימי והכנס את ילדי לבריתו של אברהם אבינו".

לקיים מצוה כה חשובה – לא יכול ר' שמשון לסרב. הוא המשיך ללכת עם אבי התינוק, עד אשר הגיעו לביתו. ובבית, שמחה וצהלה. סוף סוף הגיע המוהל וניתן לגשת לקיום המצווה!

הברית נערכה, גם סעודת המצווה התקיימה ברוב פאר. והנה, חש ר' שמשון כי ראשו כבד ועייפות נוראה יורדת עליו. שכב, אפוא, על אחת הספות שבבית – ונרדם. שעות אחדות ישן שנה עמוקה, ואיש מבני הבית לא העז לעורר את האורח הנכבד משנתו.

במשך היום נודע לכומר כי תכניתו עומדת לצאת אל הפועל. נודע לו כי היועץ היהודי נשלח, בפקודת הקיסר, למצוא את מותו בכבשן האש. עוד סופר לו, כי הקיסר ציוה להחרים את כל רכושו של היהודי. שמחתו של הכומר לא ידעה גבול. "עלי לראות במו עיני את היהודי המושלך אל כבשן האש!".

במרץ רץ הלך אל מקום הכבשן. התלינים קדמו את פניו, והוא שאלם: "האים מלאתם את פקודת הקיסר?" שמעו זאת התלינים והשיבו: "לך אנחנו מחכים!" ובטרם קלט הכומר את המתרחש, תפסוהו ידים אמיצות והוא הושלך לכבשן...

בחצות הליל נעור ר' שמשון משנתו. מבוהל היה: בשל השנה העמוקה שבה שקע נאלץ לדחות את בצוע שליחותו של המלך!

הוא פנה אל ביתו, ושם קבלוהו בני הבית בפנים נפולות ומודאגות: בפקודת הקיסר הוחרם לפתע

אדאג שיקבל את העונש הראוי לו על מעשה רמאות שכזה!"

הקיסר השתכנע והסכים להצעת הכומר, אך הוסיף: "ובכל זאת, בטוח אני, כי אשמותיך חסרות שחר הן!"

"אני לא בטוח בכך", העז הכומר לחלוק על דברי הקיסר. "ומבקש אני, כי אם יוכח ששקר בפי היהודי – ישרפוהו חיים. כדאי להסיק מיד את הכבשן המלכותי, כדי שגזר הדין יבוצע לאתרו!" גם לכך הסכים הקיסר, ולתלינים, מפעילי הכבשן נתנה הוראה להסיקו...

אך עוד הוראה סודית נתן המלך לתלינים: "אם יבוא אליכם אדם, ויהא זה מיועצי הקיסר החשובים ביותר, ושאלכם 'האם מלאתם את הוראת הקיסר' – תפסוהו והטילוהו אל הכבשן הלוהט, בלא לחקור ולדרוש בענין" – זו היתה הוראת הקיסר.

שמח וטוב לב יצא הכומר מעם הקיסר. "סוף סוף עלה בידי להפטר מהיהודי שנוא נפשי!" הרהר בחזרה. בדמיונו ראה את היהודי מוטל בכבשן הלוהט, ואיש אינו נחלץ להצילו...

אך יצא הכומר מלפניו, ור' שמשון הוזמן לבוא אל הקיסר. בהגיעו, פתח הקיסר ושוחח עמו בידידות כימים ימימה. תוך כדי שיחה שאל לפתע הקיסר: "אמור נא לי, ידידי שמשון, השבע רצון אתה ממצבך הכספי?"

"ברוך ה' השיב היהודי, "אין לי כל סיבה להתלונן", מבין אני, אפוא, המשיך הקיסר, כי מקבל אתה שכר הולם עבור שרותיך בארמוני, אם כך,, הוסיף הקיסר להתעניין בעדינות, "התוכל לגלות לי מהו סכום הכסף שברשותך? ובכמה מעריך אתה את רכושך?"

השיב ר' שמשון: מבין אני כי הקיסר מצפה לתשובה מדויקת, אך איני מסוגל להשיב על כך ברגע זה, מבלי להתבונן בחשבונותי.

"הו, אינני מתכוון לדיוק מופלג של אגורות בודדות... "צחק הקיסר. "כונתי היא, בכמה מעריך אתה את רכושך באופן כללי?"

חשב ר' שמשון רגע קל, ואחר נקב בסכום. היה זה עשירית מהסכום שנרשם בפנקסי החשבונות שהציג הכומר! הקיסר הרגיש, כי הזעם מחלחל בקרבנו: "היהודי משקר!" הרהר. ואולם, גם צער

ור' שמשון השיב: "אם יועיל הקיסר לבנות בוינה העיר בית כנסת גדול, בו יוכלו להתפלל היהודים לפני קונם – יהיה זה הפצוי הגדול ביותר!"
הקיסר הסכים, וכעבור זמן התנשא על תילו בית כנסת גדול, שנודע בשם "בית הכנסת של ר' שמשון". (מעשיהם של צדיקים)

ויקח אברהם את ישמעאל בנו וגו' וימל את בשר ערלתם וגו' ואברהם בן תשעים ותשע שנה בהמולו את שר ערלתו
(בראשית יז, כג-כד)

ובשנת אלפים מ"ז ליצירה, בזמן שהיה אברהם בן צ"ט שנה בעשרה לחודש תשרי שהוא יום הכיפורים, באותו יום בבוקר נימול אברהם. וכך היה הדבר בהיותו חושש שאם ימול עצמו בלילה, יאמרו הבריות אילו ידענו מה שהוא עומד לעשות לא היינו מניחים לו לעשות כן, ולכן קיים המצוה הזאת בפרהסיא לעין כל.

ומל עצמו במו ידיו, והיה לו כאב גדול מפני שהיה זקן. והקב"ה סייע לו כדי ששכרו יהיה כפול וי"א ששם בן נח מל אותו ואת ישמעאל. וי"א שבשעה שלקח הסכין למול עצמו רעדה ידו לכן אומר הכתוב וברות עמו הברית ר"ל שהקב"ה עצמו היה המוהל, שהחזיק בידו כדי לעודדו ודעו כי אברהם נצטווה רק על המילה ולא על הפריעה כי הפריעה נתחדשה בזמנו של יהושע, ובכל זאת קיים אברהם גם את הפריעה.

פתאום כל רכושם, ומי יודע אילו סכנות עדיין צפויות להם...
ר' שמשון לא נתפס להרהורים עגומים. משהאיר היום שם פעמיו לכבשן, למלא את מצוות המלך. "האם מלאתם את מצוות המלך?" שאל את התלנים, בדיוק כפי שהורה לו המלך. "כן", השיבו הללו. "השלכנו את הכומר לכבשן, והוא נשרף חיים".

מכאן המשיך ר' שמשון אל ארמון הקיסר. הקיסר בראותו את היהודי, בהה לעברו בתדהמה: היתכן כי היהודי קם מקברו? נבהל. אך הנה הגיעו לאזניו דבריו של ר' שמשון: "מפאת סיבה בלתי צפויה נאלצתי לדחות את בצוע פקודת המלך להיום. אך האיר השחר הלכתי לכבשן, ושם אמרו לי כי אמנם נתמלאה פקודת המלך, והכומר הושלך לאש, כפי שצוה המלך".

"ואולם, רצוני לשאול שאלה נוספת", המשיך ר' שמשון, "שאלה הנוגעת בי עצמי: מדוע ציוה הקיסר להחרים את כל רכושי, אשר השגתי ביושר, בעמל כפי?"

לתדהמתו של ר' שמשון, פרץ הקיסר בצחוק רם, וסיפר לו את כל השתלשלות הענינים. "מבין אני כי אדם ישר ונקי כפיים אתה", סיים הקיסר, "וה' אלקיך הצילך ממות, אשר לא היית ראוי לו!"
עד מהרה נערכה בדיקה, והתברר כי אותם פנקסי חשבונות, שהיו, לדברי הכומר, הוכחה לתרמיתו של היהודי – לא היו אלא מעשה זיוף.
"במה אוכל לפצותך על עגמת הנפש שנגרמה לך?" שאל הקיסר את יועצו היהודי.

וירא

“וירא אליו ה' באלוני ממרא והוא ישב פתח האהל”
(בראשית יח - א)

אברהם אבינו היה כל כך שפל בעיני עצמו, עד כי חשב שלכשעצמו איננו ראוי כלל להשראת

והרי ידוע, שבשמים תובעים הלכה בהתאם לפסק דין של מטהן יוצא איפוא, שבשעה ששאלו המלאכים את אברהם: "איה שרה אשתך" והוא השיב להם: "הנה באהל" – "צנועה היא" (להלן פס' ט' רש"י) – אזי נתחדשה ההלכה, ש"אין דרכה של אשה לקדם", וממילא גם ההלכה של "מואבי ולא מואבית".

לפיכך, בשעה שנשלחו המלאכים, עדיין אי אפשר היה לשלוח מלאך מיוחד להציל את לוט, כיון שעדיין לא היה אז ברור אם ראוי להצילו אם לאו, מאחר שזכותו של דוד עוד לא היתה בטוחה כל עוד לא נתבררה ההלכה, אם יהא כשר לבוא לקהל לאחר אשר יצא מלוט. רק כאשר השיב אברהם: "הנה באוהל" ונתבררה ההלכה, כי "עמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואבית" – נתברר יחד עם זה, כי צריך להציל את לוט בזכותו של דוד, ורק אז נמסרה למלאך השליחות להציל את לוט... (בשם החידושי הרי"מ ז"ל).

כאשר עלה הגאון רבי שלמה קלוגר ז"ל על כסא הרבנות בברוד, נתכבד עוד ביום הראשון בסנדקאות. כשהגיע למקום הברית שמע, כי אבי הילד מוטל גוסס ר"ל; ומנהג היה בברוד, כי במקרה כזה היו מעכבים את ברית המילה עד לאחר פטירתו של האב, כדי לקרוא לילד בשם אביו. אולם, רבי שלמה קלוגר ציווה לאסוף חיש מהר מנין יהודים ולמול את התינוק. הדבר נעשה מיד ולאחר מכן קם האב מחליו והבריא לגמרי. מובן, כי כל העיר רעשה ותססה בקשר למופת זה. אותה שעה אמר רבי שלמה קלוגר ז"ל, כי הוא למד לנהוג כך מתוך רש"י שהזכרנו לעיל. שכן לכאורה קשה, כלום חסרים היו מלאכים בשמים, כדי לשלוח מלאך מיוחד להציל את לוט, ששליחות זו נמסרה לאותו מלאך שבא לרפא את אברהם? אלא מסתבר, שזכותו של לוט לא היתה כה גדולה, עד כדי לשלוח מלאך מיוחד להצלתו, ולפיכך חייב היה הדבר להתרחש בדרך אגב, על ידי מלאך שכבר נשלח בין כה וכה בשליחות לרפא את אברהם.

אף אני – אמר רבי שלמה קלוגר – חשבתי כך. מן הסתם הרי דנים עכשיו בשמים את אבי הילד

השכינה, אלא בזכותו של ה"צדיק" ממרא (הוא נחשב צדיק בעיניו על שום שיעץ לו להימול בגלוי) נראה אליו ה' יתברך; אבל "והוא יושב פתח האהל" – הוא גופו עדיין יושב ליד פתח הקדושה ועוד לא התחיל להיכנס פנימה... (אוהב ישראל).

"והוא יושב פתח האהל כחם היום"
(בראשית יח - א)

חכמינו אמרו, כי אברהם אבינו יושב ליד פתחו של גיהנום ואינו מניח להכנס לכל מי שנימול (עירובין י"ט ובראשית רבה פמ"ח). דבר זה מרמז כאן בפסוק: "והוא יושב פתח האהל" – הוא יושב תדיר על פתחו של האהל, בו באים הרשעים על ענשם, הקרוי "כחום היום", כדברי הנביא: "הנה היום בא בוער כתנור והיו כל זדים וכל עשה רשעה קש ולהט אותם היום בא" (מלאכי ג-יט). (ספרים).

"וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו"
(בראשית יח - ב)

אחד בא לבשר את שרה ואחד להפוך את סדום ואחד לרפאות את אברהם, שאין מלאך אחד עושה שתי שליחויות... ורפאל שריפא את אברהם הלך משם להציל את לוט. (רש"י). מקשים המפרשים, אם אין מלאך עושה שתי שליחויות, מדוע איפוא לא נשלח מלאך מיוחד כדי להציל את לוט?

ברם, באמת ניצול לוט בזכותו של דוד המלך, שעתיד היה לצאת ממנו. והנה, מה שהיה דוד המלך מותר לבוא בקהל, על אף מוצאו המואבי, הרי זה על פי ההלכה: "לא יבוא עמוני ומואבי – עמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואבית". ומפרשים טעמינו טעמה של הלכה זו, שהרי נאמר בתורה: "לא יבוא עמוני ומואבי... על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים" – ואין דבר זה שייך בנקבות, שכן "דרכו של איש לקדם ואין דרכה של אישה לקדם", כי על האשה להיות צנועה, "כל כבודה בת מלך פנימה" – ואינה צריכה לקדם פני אנשים זרים בלחם ובמים, (יבמות ע"ו).

שהיו אבריו רצים מעצמם לעשות רצון הבורא. לפיכך, מרגיש אברהם, כי רגליו מתנשאות מאליהן ורצות לקראת האורחים, הבין מתוך זה, שזוהי ההלכה – "גדולה הכנסת אורחים מקבלת פני השכינה" ... (הגה"ק מהר"ן אדלר ז"ל, וכן בשם הה"ק מהר"ם מפרמישלן ז"ל).

מה נפקא מינא להלכה בשבילנו, זה שגדולה הכנסת אורחים מקבלת פני השכינה? ברם, מזה אנו למדים, כי אף על פי שלפעמים הכנסת אורחים כרוכה בביטול תורה, או בשמיעת מקצת לשון הרע – בכל זאת אין להתחשב בזה, אלא לקיים מצוות הכנסת אורחים, שגדולה היא מ"קבלת פני השכינה" ... (בשם הבעש"ט ז"ל).

אילו היה אברהם אבינו מתבדל מן הבריות ומתבודד עם עבודת הבורא של עצמו – ודאי היה משיג מדרגות יותר גבוהות בהשגת האלוקות. בכל זאת ויתר על עלייתו העצמית במדרגות והתעסק עם הבריות, לקברן ולהכניסן תחת כנפי השכינה. שהרי זו היתה תכליתה של הכנסת האורחים שקיים אברהם אבינו, כפי שאמרו חכמינו, כי לאחרי האכילה והשתיה היה מבקש את אורחיו לברך ולהודות לה' יתברך הנותן לחם לכל בשר. מכאן שראה אברהם את הפצת האמונה בקרב הבריות, כעבודה יותר עליונה ויותר נשגבה מעבודת ההשתלמות וההתעלות העצמית.

זוהי, איפוא, כוונתם של דברים: "גדולה הכנסת אורחים מקבלת פני השכינה" – גדולה עבודת הכנסתם של זרים תחת כנפי השכינה, מעבודת ההתעלות העצמית בקבלת פני השכינה – בהשגות האלוקות. לכן הקריב אברהם את "קבלת פני השכינה" של עצמו למען מצוות "הכנסת אורחים" ... (אבני אזל).

"ורחצו רגליכם" (בראשית יח-ד)

כסבור שהם ערביים שמשתחווים לאבק רגליהם והקפיד שלא להכניס עבודה זרה לתוך ביתו, אבל לוט שלא הקפיד הקדים לינה לרחיצה, שנאמר ולינו ורחצו רגליכם. (רש"י).

ואילו להלן אומר רש"י (יט-ב) שלפיכך הקדים לוט לינה לרחיצה, כדי שלא יעלילו עליו אנשי

ואפשר שאין בידו זכויות במידה מספקת כדי לשלוח במיוחד את אליהו ולהחיש לו רפואה שלימה; לפיכך ציוויתלמול חיש מהר את הילד, שאז בודאי יבוא אליהו לברית המילה, ודרך אגב יביא כבר גם רפואה שלימה לאב החולה... אחד בא בדמות טעיא (סוחר מדברי) ואחד בא בדמות סדקי (סוחר תבואות) ואחד בדמות חובל (מנהיג ספינה). מדרש.

מדרך העולם הוא, שסוחר גדול המנהל עסקים גדולים, מעסיק במסחריו השונים כל מיני פקידים וסוכנים, המתפרנסים הימנו; וכאשר הסוחר נופל למשכב, הרי הראשונים הבאים לבקרו הם, כמובן, האנשים הללו, שכן הוא מפרנס אותם.

והנה חכמינו אמרו, כי כל העולם לא נברא אלא בזכותו של אברהם אבינו – "אלא תולדות השמים והארץ בהבראם – באברהם". והרי העולם עשוי שלישי מדבר, שלישי ים ושלישי ישוב, ועל כל שלישי ממונה מלאך מיוחד – "וגויתו כתרשיש כתרי אלפי פרסה" (חולין צ"א). לפיכך באו עתה שלושת המלאכים הללו לביקור חולים אצל אברהם, אשר בזכותו נבראו. נראה, איפוא, מלאך שלישי המדבר בדמות "סוחר מדברי"; מלאך שלישי הישוב – בדמות "סוחר תבואות", שאינו מצוי אלא במקום ישוב; ומלאך של שלישי הים – בדמות "מנהיג ספינה" ... (זרע ברך).

"ויאמר... אל נא תעבר מעל עבדך"
(בראשית יח-ג)

מכאן שגדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני השכינה. (שבת קכ"ז).

נשאלת השאלה בפי העולם: מנין ידע אברהם עצמו את ההלכה, שגדולה הכנסת אורחים מקבלת פני שכינה, כי הניח את השכינה ורץ לקראת האורחים? ברם, אברהם למד הלכה זו מזה ש"הוציא הקב"ה חמה מנרתיקה כדי שלא להטריחו באורחים" (רש"י פסוק א') – הרי ראייה מכאן, שבשעה שיבואו אליו אורחים לא יהא עליו להתחשב בנוכחותה של השכינה אצלו, אלא יהא חייב לקבלם... (הה"ק משפיטיבקה ז"ל).

גופו של אברהם אבינו היה כל כך מקודש, עד

לבבכם אין כתיב כאן אלא לבכם, מגד שאין יצר הרע שולט במלאכים. (רש"י).

קשה, איפוא, והלא לא ידע אברהם שאלה הם מלאכים והיה סבור שאינם אלא ערביים, ואם כן מדוע אמר "לבכם" ולא "לבבכם"? ברם, באמת מצויים בלב שני כוחות: כוח רוחני – "לב חכם לימינו" וכוח גופני פשוט של תשוקות חומריות – "ולב כסיל לשמאלו". כל מאכל מכיל בקרבו גם כח גשמי, המזין את הגוף, וגם כח רוחני – "מוצא פי ה'" – המזין את הנשמה. לפיכך נאמר: "ולחם ל ב ב אנוש יסעד" – הלחם סועד את שני הכוחות הלב, גם את הגופני וגם את הרוחני. אצל המלאכים קיים רק הכוח הרוחני ולכן נאמר "לבכם". וגם אברהם אבינו, בהיותו סבור שהם ערביים, אשר אין בהם כל כוח רוחני וניזונים רק בצד הגשמי שבמאכל – אמר אף הוא "לבכם", על ה"לב כסיל בשמאלו"... (מלא העומר).

"וימהר אברהם האהלה אל שרה ויאמר מהרי שלש סאים קמח סלת" (בראשית יח-ו)

התורה באה ללמדנו בזה, כי מידת הכנסת אורחים צריכה גם מהירות – "וימהר... מהרי" – לכל יצטרך הרעב לחכות זמן רב לאוכל; כפי שמספרים חכמינו על נחום איש גמזו, שעייב פעם עני עד שפרק משאו מן החמור ובינתיים גווע הלה מרעב, (תענית כ"א). (אבני אזל).

אותו זמן פסח היה (רש"י פסוק י'), ודין הוא שבפסח אסור ללוש יותר מכשיעור-חלה, מכיוון שעיסה גדולה קשה לשמור אותה מחימוץ. מקשה איפוא, הרא"ש, והלא לחם הפנים שצריך היה להיות מצה וכל חלה היתה בשיעור שני עשרונים? ומשיב על כך בעל "מגן אברהם": שאין להביא ראיה מלחם הפנים, כיוון שהתעסקו בזה רק כהנים שהם זריזים במעשיהם.

לפיכך כשציוה אברהם לאפות "שלש סאים קמח", המכילות עשרה שיעורי חלה – יכול היה לסמוך רק על שרה שהיתה זריזה, ואף זירזה עוד יותר באומר: "מהרי"... (הגאון מהר"ל חריף ז"ל).

סדום, שהאורחים כבר נמצאים אצלו כמה ימים. קשה איפוא, מה טעם אמר כאן רש"י, שלוט הקדים לינה לרחיצה משום שלא הקפיד בהכנסת עבודה זרה לתוך ביתו?

ברם, אילו היה לוט מקפיד על האיסור, אזי לא היה לו להתחשב בכך, מה שיאמרו אנשי סדום, שכן הלכה היא לגבי עבודה זרה – "יהרג ואל יעבור", ואפילו באיסור הפעוט ביותר שהוא רק בכלל "אביזריהו דעבודה זרה; וממילא היה חייב למסור את נפשו ולא לעבור על האיסור של "ולא תביא תועבה אל ביתך"...

אפשר לומר גם, כי אילו היו אנשי סדום יודעים שלוט נזהר ומקפיד באיסור עבודה זרה, כי אז לא היו ממילא מעלילים עליו עלילה כזו; שהרי עשוי היה להצטדק ולומר, כי לפיכך ציווה עליהם לרחוץ תחילה את רגליהם – כדי שלא להכניס עבודה זרה לתוך ביתו. אבל מעתה, משהיה חושש מפני עלילה, הרי מסתבר שהיו אנשי סדום מכירים ויודעים אותו, שמעולם איננו מקפיד בכגון זה... (אבני אזל).

ואקחה פת לחם וסעדו לבכם אחר תעברו" (בראשית יח – ה)

חכמינו ז"ל מספרים, כי שאל פעם טורנוסרופוס את רבי עקיבא: אם האלוקים יצר את האדם עם ערלה, מדוע אתם כורתים אותה, וכי צריך אדם לשפר את מעשה הבורא? השיב לו רבי עקיבא: הנה ברא האלוקים חטים ושעורים, ואי אפשר לאכלן ולהנות מהן, עד שהאדם דשן, מנקן, טוחנן, ואופה מהן לחם; כך גם האדם טעון תיקון ע"י הסרת העורלה. כסבור היה אברהם אבינו, שבאו אליו ערביאים כדי ללעוג לו, על אשר מל את עצמו ושינה את בריאתו של הבורא, כפי דבריו של טורנוסרופוס. לפיכך אמר להם: "ואקחה פת לחם" – אקח לכם ראיה והוכחה מפת לחם, העשויה לסעוד את הלב רק לאחר שעושים מן החיטה לחם – "ואחר תעברו" – על ידי כך תעברו מן הדעה שנקטתם בה עד כה ותבינו את ענין המילה, שאמנם מוטל על האדם לתקן את הנברא... (מדרש האתמרי).

הובא להם לחם מאחר שנטמא, ואם כן הרי לא היו צריכים לברך ומנין, איפוא, כוס של ברכה?

ברם, תדיר היה לחם מוכן אצל אברהם בשביל אורחים, ובכל זאת נוהג היה כל אימת שנזדמנו לו אורחים, לאפות בשבילם לחם טרי. ובכן, אם גם נטמא עכשיו הלחם הטרי, הרי היה לו לחם מתמול-שלשום, וממילא צריכים היו לברך ומכאן כוס של ברכה.... (נפלאות חדשות).

“ותצחק שרה בקרבה לאמר אחרי בלותי היתה לי עדנה ואדני זקן, ויאמר ה' אל אברהם למה זה צחקה שרה לאמר האף אמנם אלד ואני זקנתי”. (בראשית יח-יב, ג).

מובא בספרים הקדושים, כי “שרה” מרמזת על הגוף ו”אברהם” על הנשמה. הגוף צוחק בקרבו ואומר: “אחרי בלותי” – היתכן שלאחר בלותי ורקבי בקבר – “היתה לי עדנה” – אשוב להיות רענן ומחודש ואקום בתחיית המתים? ועוד טענה בפיו של הגוף: “ואדוני זקן” – היצר הרע השולט עלי הלא הוא “מלך זקן”, וחיוב אני משום כך לכבדו ולשמוע בקולו, שכן נאמר בתורה: “והדרת פני זקן”. משיב ה' יתברך על שתי השאלות ואומר: “האף אמנם אלד” – הלא עיניך הרואות כי מוליד אני בני אדם חדשים, והרי קל וחומר, אם יכול אני לברוא בני אדם שעוד לא היו מעולם, על אחת כמה וכמה שאוכל להקים לתחייה בני אדם שכבר היו. כפי שהשיבו חכמים לאותו צדוקי: “דלא הוי – הוי, דהוי-לא כל שכן” (סנהדרין צ”א).

ממילא מתורצת שאלתך הראשונה; ובאשר לשאלתך השניה, שהיצר הרע זקן הוא, התירוץ הוא: “ואני זקנתי” – אני קשיש ממנו... הלא אני הוא “עתיק יומין חי וקיים”, ועליך לשמוע קודם בקולי.... (אור פני משה, בשם הבעש"ט ז"ל).

התלונה הופנתה אל אברהם, שכן אם שרה צוחקת – הרי זה חסרון באברהם. (האשמה תלויה בבעל), כאשר האישה אינה נוהגת כשורה האשמה תלויה בבעל... (אלשיך הקדוש).

כתיב קמח וכתוב סלת, מכאן שהאשה עינה צרה באורחין. (ב"מ פ"ז).

הרמב"ם אומר, כי על האדם לילך בשביל הזהב, כלומר, לא לקמץ יתר על המידה ולא לפזר יתר על המידה. ברם, שטבועה בו מידה רעה והוא מבקש לעקרה מתוכו, הרי עליו לנקוט בצד הקיצוני, כדי שיוכל להגיע לבסוף אל שביל הזהב.

לפיכך, אברהם אבינו, שהיה מכניס אורחים מובהק, יכול היה לילך בשביל האמצעי וליתן לאורחים קמח; אבל שרה, שבתור אשה היה טבעה להיות “עיניה צרה באורחין”, חייבת היתה לנקוט בצד הקיצוני ולגלות מידה רבה של פזרנות, ולכן אמרה “סלת” – שהוא קמח יותר מובחר ונאה... (בשם ה"ק הרבי מלובלין ז"ל).

“והוא עומד עליהם תחת העץ” (בראשית יח-ח)

אחד מתנאי הכנסת אורחים הוא, שלא יגלה בעל הבית המארח עליונות כלפי אורחיו, כדי שירגישו האורחים את עצמם באווירה ביתית. כידוע קרוי הצדיק “הולך”, מכיון שהוא הולך ומתעלה במדרגות מפעם לפעם. לעומתו המלאך קרוי “עומד”, מכיון שעומד הוא תמיד במדרגה אחת. כפי שאמר הכתוב: “ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה” (זכריה ג-ז).

לפיכך, כשבאו עכשיו המלאכים אל אברהם, לא רצה להיות במדרגה (יותר) עליונה מן האורחים הללו, ולכן התלבש במדרגתם – “והוא עומד עליהם” – הוא הפך ל”עומד”, “עליהם” – בשבילם... (קדושת הלוי).

“ויאמרו אליו איה שרה אשתך” (בראשית יח-ט)

כדי לשגר לה כוס של ברכה. (רש"י).

והלא רש"י עצמו אמר לעיל (בפסוק ח'), כי לא

החולפות מתחת לסף ההכרה – כדרך שאמרו חכמינו: "מחשבה עד שלא נוצרה בלבו של אדם כבר היא גלויה לפניך" (בראשית רבה פרשה ט') – הריהו קורא לכך בשם הכחשה ואומר לה לשרה: "לא! כי צחקת!" – כי היתה זו מחשבה עמוקה, חבויה ובלתי בשלה, אשר את עצמך אינך יודעת עליה... (אדמו"ר מגור זצ"ל בשם אביו השפת אמת זצ"ל).

השפת אמת ז"ל הוסיף עוד לזה, לפי מאמר חכמינו: "מי שרב שחקו, מתמעטת יראתו" (הובא בארחות צדיקים שער שמחה) – על ידי מידה יתירה של צחוק מתמעטת אצל האדם יראת שמים שבו, כיון שבשעה שהוא טרוד בצחוקו, אין דעתו פנויה ליראת שמים. וזהו שאמרה שרה: "לא צחקתי – כי יראה" – אם היתה לה יראה באותה שעה, הרי ממילא לא היה מקום לצחוק, שכן שני ניגודים הם אלה, ואין זאת אלה שהיתה זו מחשבה עמוקה, חבויה...

"ויקמו משם האנשים וישקפו על פני סדם" (בראשית יח-טז).

מה משמעותה של המלה "משם"?

אלא, משראו המלאכים את גודל צדקותו ומידת הכנסת האורחים של אברהם אבינו, ובעת ובעונה אחת נזכרו בגודל רשעותה של סדם – נתגברו בהם הכעס והקטרוג כלפי סדם פי כמה וכמה... לפיכך אמר הכתוב: "ויקמו משם האנשים" – משם, מביתו של אברהם אבינו, נתגברה בהם ההשקפה, כי יש להשמיד את סדם – "וישקיפו על פני סדם" – כפי שאמרו חכמינו: "כל מקום שנאמר השקפה – לרעה" (רש"י)... (כלי חמדה).

"המכסה אני מאברהם אשר אני עשה... כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט" (בראשית יח-יז, ט).

מה נימוק יש ב"אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו" לגבי "המכסה אני מאברהם"?

"ותכחש שרה לאמר לא צחקתי" (בראשית יח-ט).

איך יתכן כזאת, שצדקנית כשרה תכחש?

ברם, באמת הלא התפלאה שרה וצחקה בגלל "ואדוני זקן", שאמרה: "אחרי בלותי היתה לי עדנה" – אמנם באמת כבר נוכחתי לראות, כי מצידי לא תהיה עוד מניעה לילד, אולם "ואדוני זקן" – אברהם כבר הזקין מכדי להעמיד בן.

וכאשר אח"כ שינה ה' יתברך את דבריה, מפני דרכי שלום, שכאילו אמרה על עצמה: "ואני זקנתי" – הרי רשאית היתה להכחיש זאת, כיון שבאמת צחקה לא על זקנותה שלה, אלא על זקנותו של אברהם. אך בכל זאת היה בזה משום חטא, מאחר שאמרה סתם "לא צחקתי", באופן שאפשר לפרש זאת, כאילו לא צחקה כלל וכלל. מכאן יכולים אנו ללמוד, עד כמה חייבים אנשי מעלה להתרחק מן השקר; שאפילו כאשר הדברים עצמם אינם שקר, אלא שאפשר לפרשם באופן שאינו מתאים לגמרי אל האמת – הרי גם זה חטא הוא... (הכתב והקבלה).

מיד לאחר המעשה חזרה שרה בתשובה, עד שנמחה החטא כאילו לא היה, ולפיכך אמרה: "לא צחקתי". בכל זאת קוראת לזה התורה בשם הכחשה, מאחר שהתשובה היתה רק "תשובה מיראה", ככתוב: "כי יראה" – שלאחריה עוד נשאר רושם כלשהו מן החטא. אמר לה אברהם: "לא כי צחקת" – צריך לשוב "תשובה מאהבה", שהצחוק עצמו יתוקן ויהפוך לזכות – "תשובה מאהבה, זדונות נעשו כזכיות".

ואכן כך היה, שמאותו צחוק נעשה "יצחק"; ושרה עצמה אמרה אח"כ: "צחוק עשה לי אלוקים" – היא תיקנה את הצחוק, עד שנעשה לזכות... (שפת אמת).

צחוקה של שרה היה "בקרבה" – בעומק המחשבה הפנימית, אשר היא עצמה לא ידעה אותה ולכן קראה: "לא צחקתי". אבל ה' יתברך, הבוחן כל חדרי לב ויודע גם את נצנוצי המחשבות הללו

כל גדרי הצניעות – תחת מסווה התירוץ – שההכנסות מוקדשות לצרכי צדקה. באמת אין זו אלא “מצוה הבאה בעבירה”. כדי לעשות צדקה, מן החובה גם לשמור על דרך ה'... (ילקוט גרשוני).

במובן זה פירש המלבי"ם ז"ל את המשנה: “הוי רץ למצוה קלה ובורח מן העבירה שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה” (אבות פ"ד מ"ב) – כלומר, הוי רץ מהר אף למצוה הקלה ביותר, אבל בכל זאת הוי גם “בורח מן העבירה שמצוה גוררת” – ברח מן העבירה, אף אם גוררת היא מצוה, שכן “מצוה ועבירה גוררת עבירה” – אם עושה אדם מצוה ביחוד עם עבירה, הרי התוצאה היא, שנגררות מזה עוד עבירת ולא מצוות...

“למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר אליו” (בראשית יח-ט).

במידה שדיבר אברהם על אודות ה' יתברך ופירסם את אחדותו וגדלותו בעולם – בה במידה ביקש ה' יתברך לגמול לו ולפרסם את גדלותו, שאין דבר מתרחש בעולם בלי ידיעתו. כפי שאמרו חכמינו: “אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם, אף אני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם” (ברכות ו'). (בינה לעתים).

“ויגש אברהם ויאמר האף תספה צדיק עם רשע” (בראשית יח-כג).

אברהם אבינו הלא היה יסוד החסד, וסדום היתה יריבתו העיקרית והמסוכנת ביותר, אשר ברשעותה סתרה את כל דרכיו; וההגיון מחייב, איפוא, שבשמעו על הפיכתה הקרובה של סדום זו, צריך היה לשמוח מאוד. אף על פי כן לא שמח אברהם, אלא התפלל עליה לבטל את גזר דינה. שכן אם יהא אברהם שמח ומרוצה במפלתה של סדום, הרי דבר זה כשלעצמו כבר מהווה שמץ של סדומיות... ואילו שאיפתו העיקרית של אברהם היתה, שהסדומיות לא תהא קיימת כלל וכלל, שהרשעות תאבד מן הארץ ולא הרשעים. – “יתמו

ברם, הסיבה להעלם ידיעה זו מאברהם, על אף היותו נביא, נעוצה בזה, שהיה טרוד בגיור גרים וקירוב הבריות אל השכינה, וממילא לא היתה שעתו פנויה להתבודד ולהגיע עד למדרגה העליונה של נבואה ורוח הקודש. (לפיכך גם היה “טפל לשרה בנבואה”, כיון שהיא היתה תמיד “באהל” ומתבודדת מאנשים יותר ממנו).

לכן, אמר ה' יתברך: “המכסה אני מאברהם?” – כלום מן היושר הוא, שאכסה ממנו הדבר הזה, בה בשעה שחסרון ידיעה זו נובע אצלו רק מתוך “למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו” – מאחר שהור מקדיש עצמו לחינוך ולקירוב הבריות אל תחת כנפי השכינה... (חתם סופר).

מחנך טוב יודע לנצל את ההתרחשויות החיים היומיומיים לתועלת עבודת חינוכו, כדי להשפיע אמונה או מוסר. כאשר מתרחש מאורע כלשהו, של מעשים טובים המביאים שכר טוב, או של מעשים רעים המביאים עונש – הריהו מביא את העובדות הללו כדוגמה ומופת בפני תלמידיו, כדי שילמדו לקח, להתרחק מן הרע ולבחור בטוב. והנה, כאשר שקד אברהם על עבודת החינוך שלו, ללמד “לעשות צדקה ומשפט” – שזה הניגוד הגמור למעשי סדום, הרי היתה הפיכתה של סדום – אשר הגיד לו ה' יתברך מראש – חומר מצויין להשתמש בו בעבודת החינוך, כדי להוכיח את תוצאות הרשעות והשחיתות.

זהו, איפוא, מה שאמר ה' יתברך: “המכסה אני מאברהם” – אמנם אשולל ממנו אמצעי מחנך כזה, בה בשעה “אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו” – כשהוא הינו המחנך והמדריך הגדול של הדור, המלמד את הכל “לעשות צדקה ומשפט” – והלא העובדה הזאת תביא לו תועלת מרובה בעבודתו הקדושה, מאחר שלא יוכלו אח”כ הבריות לומר, כי רק מקרה היה זה, בעת שהוגד לו לאברהם מראש – כי רק בתור עונש יבוא הדבר... (אבני אזל).

“ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט” – אפילו כדי לעשות צדקה ומשפט, גם כן מן הצורך לשמור “דרך ה'”; לא כמנהגם של אותן חברות צדקה המארגנות מסיבות ונשפי מחול, בהם פורצים את

ומשפיע דווקא על עתידו... (בית הלוי מהגאון מהרי"ב מבריסק ז"ל).

“סורו נא אל בית עבדכם” (בראשית יט-ב).

למה אמר אברהם “אל נא תעבור מעל עבדך” ולא הזכיר “בית”? מכיון שכשהיה אורח בא אל אברהם אבינו, מיד חדל אברהם מלהיות בעל הבית, כי אם היה מעמיד את כל הבית לרשותו של האורח והופך להיות משרת בלבד... (בשם חסיד אחד).

**ויצא אלהם לוט הפתחה והדלת סגר
אחריו ויאמר אל נא אחי תרעו הנה נא לי
שתי בנות אשר לא ידעו איש אוציאה נא
אותן אליכם ועשו להן כטוב בעיניכם רק
לאנשים האל אל תעשו דבר כי על כן באו
בצל קרתי** (בראשית יט, ו-ח)

ואע"פ שהן ארוסות אין זה חטא חמור כמו זה שאתם מבקשים, ולא כל שכן שהם אורחים שבאו אלי בזכות דודי אברהם ויש אומרים כי מכאן למדים על טיבו של לוט שהזנות לא היתה בעיניו חטא חמור, שהרי בנוהג שבעולם אדם מוסר נפשו על כבוד בנותיו.

“האחד בא לגור וישפט שפט” (בראשית יט-ט).

והלא הם עצמם מינוהו זה עתה לשופט (רש"י יט-א)? אלא, טוענים הם כי שופט מתמנה על ידי מדינה כלשהי, איננו זכאי לדון אלא רק לפי חוקי אותה מדינה ולא לחוקק מעצמו חוקים חדשים, והנה לבסוף “וישפוט שפוט” – הוא עושה על דעת עצמו משפטים שאינם מתאימים עם חוקי המדינה, ולזה לא קיבל מאתנו כל רשות... (כלי יקר).

למה סירבו כל כך אנשי סדום להכניס אנשים זרים לארצם? משום שהיו חוששים, פן יתפסו אותם זרים את כל הכהונות הגבוהות במדינה ואת רסן השלטון, תוך דחיקת רגליהם של ילידי הארץ. וכך אמרו ללוט: כיצד יכול אתה לדרוש מאתנו, כי

חטאים ולט חוטאים... (הרה"צ ר' נתן צבי פינקל זצ"ל).

**“אולי יש חמישים צדיקים בתוך העיר...
הלילה לך... להמית צדיק עם רשע והיה
כצדיק כרשע... השופט כל הארץ לא
יעשה משפט”** (בראשית יח-כד, כה).

אפילו אינם אלא צדיקים “בתוך העיר” – כלומר, ביחס לשאר אנשי העיר, בעוד אשר בעצם גם הם רחוקים מצדקות (כפי שאומר המדרש: כל מקום שנאמר צדיקים בסדום “צדיקים” חסר כתיב) – בכל זאת אינך יכול להשמיד את “הצדיקים החסרים” הללו יחד עם הרשעים, הגרועים מהם; שהרי אתה הוא “שופט כל הארץ” – ובעולם הגדול והרחוק יאמרו, כי “והיה כצדיק כרשע” – שגם אלה אשר נראו כצדיקים היו כרשעים; שכן מרחוק לא ידעו את האמת המדויקת על צדיקים אלה של סדום ויאמרו, כי צדיקי סדום נספו יחד עם רשעי סדום, ויתחלל איפוא שם שמים... (מלא העומר).

“ואנכי עפר ואפר” (בראשית יח-כז)

עפר אין לו כל חשיבות מצד העבר, אבל מאידך עשוי הוא להוציא פירות וצמחים, אחרי חרישה וזריעה. ולעומת זה האפר אין לו כל חשיבות מצד העתיד, שאיננו עשוי להצמיח דבר, אבל מאידך יש לו חשיבות מצד העבר, שהרי היה תחילה חפץ כלי מועיל.

אברהם אבינו היה כלכך שפל בעיני עצמו, מבלי שום מעלה, כדוגמת העפר והאפר גם יחד – כעפר מצד העבר וכאפר מצד העתיד.

לפיכך אמרו חכמינו, שבגלל זה זכה ל”עפר סוטה” ול”אפר פרה אדומה” – מידה כנגד מידה. כיון שהשפיל עצמו כ”עפר” שהוא חסר חשיבות מצד העבר – זכה במצווה של “עפר סוטה”, העשוי לברר דווקא דבר מן העבר, אם האשה חטאה אם לאו. וכיון שהשפיל עצמו כ”אפר” שהוא חסר חשיבות מצד העתיד – זכה במצווה של “אפר פרה”, העשוי לטהר את הטמא מהיום והלאה

אוכל להמלט ההרה פן תדבקני הרעה ומתי (בראשית יט, יח-יט)

אמר להם לוט, איני יכול למלא מבוקשכם וללכת אל דודי אברהם בגלל ב' רעות העלולות לפגוע בי האחת כי כל זמן שהייתי שרוי בסדום הייתי כצדיק ביניהם, ולכן הצילני הקב"ה. אבל בעירו של אברהם לפי שהוא צדיק גמור אהיה רשע בפניו. ואע"פ שהיה עמו הרבה שנים ולא הגיע לו שום נזקף אבל כיום נוהג אברהם בחסידות יתירה. ובפרט מן העת שמל עצמו שהגיע למעלה גדולה ואי אפשר לדור עמו. והרעה השניה כי הורגלתי לגור בסדום שהוא מקום נמוך, ואם אחליף מדורי למקום הררי יפגע הדבר בבריאותי, כי איני רגיל בכך. ומפני שמצאתי חן בעיניכם להצילני אבקש מכם חסד אחר. (מעם לוועז)

וה' המטיר על סדם ועל עמרה גפרית ואש מאת ה' מן השמים (בראשית יט-כד)

הקב"ה העניש את סדום ועמורה בעונש חמור במיוחד בהמטרת גופרית ואש מן השמים, עונש זה הגיע אליהם בגלל מעשיהם החמורים. עבירות מסוג זה אינן נעשות בבת אחת, אלא טיפין טיפין. תחילה פורץ האדם גדר קטן, אך כאשר הוא נכנס לשדה הוא הורס ומשחית.

הרב יוסף חיימוב ממחיש את הדברים בצורה נפלאה ע"י מעשה באדם שהיה לו פרדס הדור, נאה ורחב-ידיים ופירותיו היו משובחים ביותר. בתוך הפרדס הקים ארמון יפה כדי שיוכל לשבת בו וליהנות מן האוויר הצח וממראה פירותיו היפים והטובים.

בעת שישב בארמונו והשקיף דרך החלון במראה העצים היפים שבגן רואה הוא לפתע שדרך פירצה שבגדר הפרדס חדר ונכנס אדם, נתקרב ובא לאחד העצים והחל לקטוף פירותיו ולשימם בכליו.

המתין בעל הפרדס, שתק ולא אמר כלום. לאחר שעה קלה שמע שהגנב אומר לעצמו: "למה עלי להתייגע ולקטוף כל פרי ופרי לחוד? הרי מוטב שאתלוש בבת-אחד את הענף על כל פירותיו!" מיד החל תולש ענפים מלאים פירות מערימם

נכניס הנה אנשים זרים, בעוד רואה אתה כי "האחד בא לגור וישפוט שפוט" – הנה בא זר א ח ד והוא כבר נעשה לשופט, הרי אם יבואו זרים רבים יקחו מאתנו את כל השלטון... (אמרי שפר).

"דע כי מות תמות" (בראשית כ-ז)

מכאן שבן נח נהרג על שהיה לו ללמוד ולא למד. (מכות ט'). והרי קל וחומר מה בן נח נענש על שום שהיה לו ללמוד ולא למד – על אחת כמה וכמה מי שאינו בן נח וגם למוד למד, אלא שאיננו מקיים את אשר למד, שעונשו גדול לאין שיעור... (בשם אחד הגדולים).

"רק אין יראת אלוקים במקום הזה והרגוני על דבר אשתי" (בראשית כ-יא)

אל ישא אדם את עצמו לחשוב, כי גם מבלי יראת אלוקים אפשר לו לאדם להיות אציל אופי ובעל מידות טובות, מתוך אנושיות גרידא. לא! במקום שאין יראת אלוקים, גם אנושיות אין שם. בגלל תאוה כלשהי עלולים להתרחש שם מעשי רצה ופעולות בלתי אנושיות כל עיקר... רק אמונה ויראת שמים הינן קיר המגן היחידי בפני מעשים רעים, אפילו ביחס לבני אדם... (מלבי"ם)

ויפצרו באיש בלוט מאד ויגשו לשבר הדלת וישלחו האנשים את ידם ויביאו את לוט אליהם הביתה ואת הדלת סגרו ואת האנשים אשר פתח הבית הכו בסנורים מקטן ועד גדול וילאו למצוא הפתח (בראשית יט-יא)

וכשרצו לשבור את הדלת ליכנס לביתו שלחו המלאכים ידם והכניסו אותו בפנים והכו את האנשים בסנורים הוא מחלת עיניים.

ויאמר לוט אלהם אל נא אדני הנה נא מצא עבדך חן בעיניך ותגדל חסדך אשר עשית עמדי להחיות את נפשי, ואנכי לא

בעלה אודות מעט מלח שביקש עבור האורחים לכן הפכה ערמת מלח, שהכל נפרע מידה כנגד מידה.

רק אין יראת אלוהי במקום הזה והרגוני על דבר אשתי (בראשית כ-יא)

אל יחשוב האדם שגם מבלי יראת ה', אפשר לו להיות אציל ובעל מידות טובות, מתוך אנושיות לבד, לא ולא! במקום שאין יראת אלוהים, גם אנושיות אין שם, בגלל תאוה, או כל סיבה אחרת, עלולים להתרחש מעשה רצח, רק אמונה ויראת אלוהים הינם המגן היחידי מפני מעשים רעים, וכתריס מפני הפורענות.

ויטע אשל כבאר שבע ויקרא שם בשם ה' אל עולם (בראשית כא-לג)

מהו אשל? יש מחלוקת בין רב ושמואל. חד אמר שאברהם אבינו נטע פרדס להביא ממנו פירות לאורחים, וחד אמר נטע אהל(פונדק) לאכסניה ובו כל מיני פירות. ועל ידי אותו אשל התפרסם שמו של הקדוש ברוך הוא, שכשהיו אוכלים ושותים, היה אומר להם, ברכו למי שאכלתם משלו, וכי אתם חושבים משלי אכלתם? אלא משל מי שאמר והיה עולם אכלתם (גמרא סוטה י' הובא ברש"י ז"ל).

ומלבד שהיה אברהם אבינו ע"ה מאכיל ומשקה את האורחים, היה מלוה אותם לדרכם, והרי "אשל" ר"ת אכילה שתיה לוייה (רש"י כתובות ה: ר"ה בבריתו של אברהם).

מעשה באדם עשיר גדול בעל אכסניה שהיה מארח אנשים בכבוד, אך לא היה מלוה אותם לדרכם, ולבסוף נשרף ביתו וכל אשר לו רחמנא ליצלן. שאלו את הגאון ר' אליהו מוילנא זצ"ל מדוע המצוה לא הגינה עליו הלא היה זריז לקיים מצות הכנסת אורחים? השיב להם בהיות שמנהגו היה לקיים באורחים רק מצוות אכילה ושתיה, ולא קיים מצות "לוייה" ללוות את האורחים, אם כן נשאר מתיבת אשל "אש", לכן לא היה כח במצוה להגן עליו.

לערימה. דבר זה העלה את חמתו של בעל הפרדס אך עדיין שתק ולא אמר כלום.

כעבור רגעים אחדים שמע שוב את קולו של הגנב משיח עם עצמו: "שוטה אני! למה עלי להתייגע בתלישת ענפים בודדים? מוטב שאעקור את העץ כולו ואקחנו עמי!"

מיד הסמיך עשייה לאמירה וקם לעקור את העץ שעל ידו. לא שלט בעל הפרדס ברוחו, רץ ובא אל הגנב, תפשו בבגדו והרעים עליו קולו: "אי ריקא שכמותך! רשע מרושע! מילא בשעה שראיתך נכנס לפרדס וקוטף פירות, חשבת שרק רעבונך אתה רוצה לשבור ולא דנתיך לכף חובה. אמנם בעת שהתחלת לשבור את הענפים - חרה בך אפי. אולם הבלגתי על כעסי ושתקתי. ברם עתה, כשהתחלת לעקור את העצים בפרדסי ולהשחיתם - על מעשה רשע שכזה שוב לא אסלח לך ולא ארפה ממך עד אשר אכלה בך את כל חמתי!" יש רשעים הסרים מדרך ה' ובדרכיו לא יאבו הלוך.

אמנם תחילה אינם אלא פורצים את הגדרות ואת הסייגים שגדרו חז"ל ובעיקרי תורה, שהם נטיעות הכרם - עדין אינם נוגעים.

ברם, כשהם רואים כי אין איש קם כנגדם להתריע על מעשיהם, יגבה ליבם והרי הם שולחים ידם בענפים, לשברם ולהשחיתם - הם עוברים על לאווין מפורשים, אינם מניחים תפילין, אוכלים נבלות וטריפות וכיו"ב. אולם משנעשה ליבם גס בעבירות, הרי הם מתחילים לקצץ בנטיעות ממש ועוקרים עיקרי תורה, מחללים כל קודש ורומסים ברגל גאווה כל קדשי היהדות.

מעשים כאלה וודאי וודאי שלא יוכל ה' יתברך, בעל הכרם, נותן התורה, לראות ולהתעלם. הקב"ה ייפרע מרשעים אלה בכל חומרת הדין ויתבע מהם עלבונה של תורה. (אור דניאל)

ותבט אשתו מאחוריו ותהי נציב מלח (בראשית יט-כו)

אשתו של לוט עירית היה שמה. וכשהלכה עם בעלה נזכרה בשתי הבנות הנשואות שנשארו בסדום, והפכה פניה לראות אם באות אחריהם, ולכן הייתה חייבת מיתה כי מלאך גבריאל התרה בה שלא תביט מאחריה. ומפני שהיתה מריבה עם

יתברך, ובכל זאת לא חשש, אמר אם הקדוש ברוך הוא ציוה אותי להקריב את בני אני עושה ללא שום חשבונות, ולכן התורה פרסמה דוקא את הנסיון הזה במיוחד.

ועוד יש לומר שהרי כל הנביאים (חוץ ממשח רבנו) ראו באספקלריא שאינה מאירה, כלומר ראו דבר לא ברור, והיו צריכים לדעת מעצמם את כוונת ה' יתברך כמו שירמיה ראה מקל שקד וסיר נפוח (ירמיה פרק א') כך גם אברהם אבינו ראה מראה לא ברור, כגון הר וענן קשור על גביו, או מזבח וסכין. והיה צריך לפרש לעצמו שכוונת ה' היא לשחוט את יצחק וזה נסיון גדול לפרש כך, בזמן שאפשר לפרש אחרת (הגרא"מ שך שליט"א לוקט מלבוש יוסף)

ביום השלישי וישא אברהם את עינו וירא את המקום מרחוק (בראשית כב-ד)

ביום השלישי הוא יום ראש השנה ראה את המקום מרחוק שראה ענן חשוך ושונה משאר העננים ומסובב בהר, חשב בינו לבין עצמו נדמה לי שזהו ההר שאמר לי האלהים, אבל עדיין לא ידע זאת בבירור, כי חשב שמא מקרה הוא. ולכן שאל את יצחק לאמר: בני, האם אתה רואה משהו. ענה לו: כן. שאל את הנערים האם אתם רואים איזה דבר. אמרו לו: לא. ומכאן ידע שבאותו הר הוא צריך לערוך את העקדה. כי בראותו דבר נשגב לא היה להם זכות לראות אותו. שאם היה זה מקרה שירד ענן חשוך היו צריכים כולם לראותו כי זה דבר יוצא מן הרגיל. ויש אומרים שאברהם ראה בבירור שהשכינה שרויה באותו הר.

וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחוט את בנו (בראשית כב-י)

המקרה הבא מסופר ע"י יהודי בשם ר' ישראל שהיה נוכח במעשה: שנת תש"ח בירושלים הערבים ירו וזרקו רימונים בהרבה איזורים בארץ. אזעקות נשמעו ואנשים רצו למקלטים לעתים קרובות.

נמצאנו למדים שמצות חסד צריך לעשותה בשלימות כאברהם אבינו. ואברהם למד זאת משם בן נח, כשפגש אברהם אבינו את שם בן נח שאלו, כשהיה חרון אף בדור המבול מה הגן בעדכם שלא תשלוט בכם מדת הדין? ענה לו שם: זכות החסד שעשינו עם הבעלי חיים עשרים וארבע שעות ביממה שהאכלנום והשקיננום ולא ראינו שינה בעינינו, היא שהגינה עלינו ממידת הדין, אחרת לא היה בכוחותינו לצאת מהתיבה לעולם. ואברהם אבינו למד קל וחומר, ומה מצות חסד לבהמות כך, על אחת כמה וכמה לגמול חסד עם בני אדם, ובפרט שבזה הם נכנסים תחת כנפי השכינה.

ויהי אחר הדברים האלה והאלהים ניסה את אברהם ויאמר אליו אברהם ויאמר הנני (בראשית כב-א)

מדוע התורה פרסמה את נסיון העקידה דווקא, וכי הנסיון של אור כשדים שנכתב רק ברמז הוא פחות? והלא כשנמרוד זרק את אברהם לכבשן האש, נלחם אברהם לבדו נגד כל העולם להוכיח שה' הוא האלהים, שהרי עדיין לא התגיירו המון העם, וכן ביתר הנסיונות שנתנסה אברהם, מדוע לא הרחיבה התורה ואילו בנסיון העקידה התורה הרחיבה ופירטה את סדר הנסיון לפרטיו? התשובה לכך היא, שהנסיון העקידה למעשה היה מורכב מכמה נסיונות קשים יותר משאר הנסיונות: א. הנסיון הנורא שנתנסה אברהם אבינו להקריב את בנו יחידו לבורא עולם, בו בזמן שהובטח לו שיצא ממנו עם רב. ב. עד נסיון העקידה אברהם אבינו היה מקרב את כולם בדברי הוכחות שיש בורא לעולם ושהוא מנהיג את העולם והוא המטיב לנו, והנה כאן הקדוש ברוך הוא אומר לו לעקוד את יצחק בנו יחידו ולהעלותו עולה, למרות שיש חשש שהעולם ישאלו איפה החסד וההטבה שלימדת אותנו? ג. מה גם שמעשה העקידה נראה כביכול כסוג עבודה זרה של מעביר למולך, שמעבירים את בנם לתוך האש, ומכים בתופים ומחולות כדי שלא ישמעו צעקות הנער.

אברהם אבינו יכול היה לטעון להשם יתברך שמא מעשה זה יגרום שימנעו מלעבוד את הבורא

ר' ישראל עמד בפה פעור כשר' אריה ממשיך להסביר "רצתי מהמקלט כדי לחפש צלם בתחילה לא מצאתי אדם שיסכים לבוא איתי גם כשמצאתי לבסוף את האדם הזה נשמעו האזעקות למשך הרבה זמן והוא פחד לצאת. נסיתי להסביר לו את חשיבות המעשה שאנו חייבים לבצע אך בכל זאת הוא השתהה לאחר מכן אמרתי לו: "אני מבטיח לך שאתה ואני נתחלק בשוה בשכר המצוה בעולם הבא ורק אז הוא הסכים לבוא איתי" במצב חירום וסכנה כה גדולה רק אדם כר' אריה לוין חשב על מצוה כה גדולה (המגיד מספר לוקט ממורשת אבות)

ויקרא אליו מלאך ד'... (בראשית כב-יא)

בעת המחלוקת הגדולה על החסידים, כשהשתמשו המתנגדים בנשק של חרמות ושמחות נגד ה"כת", שלחו כתב חרם אחד גם להגאון ר' רפאל מהמבורג ז"ל בעל "תורת יקותיאל" (שהיה רב הגליל בהמבורג), שיחתום אף הוא עליו. בה מכתב ששלחו לו כתבו, שגם "הרב הדומה למלאך ד' צבאות" חתם על כתב החרם.

השיב הגאון:

כשציוה הקב"ה לאברהם אבינו לשחוט את יצחק לא מסר הדברים על ידי מלאך, אלא הקב"ה בעצמו אמר לו כן, ואחר כך כשציוהו שלא לשחוט שלח לו על ידי מלאך. להודיעך, כי להציל את האדם די שנשמע גם על ידי מלאך, אבל לשחוט אדם אין להאמין למלאך, אלא דוקא אם הקב"ה בעצמו יאמר כן.

לכן אסור למהר לפסול יהודי ולנדות אותו כי עלבונו גדול יותר משפיקות דמים.

ר' ישראל שהה באחד המקלטים בירושלים, כששמע על אחד מתלמידיו שנפגע מרימון והובא לבית החולים "ביקור חולים" בירושלים, הוא רץ לאורך הרחובות לבית החולים הוא נמנע מללכת במקומת הפתוחים אשר שם יוכל לפגוע בו כדורי הערבים.

כשהגיע לכניסה של בית חולים הוא ראה במרחק את הצדיק רבי אריה לוין רץ עם אדם נוסף לכיוון בית החולים

נכנסו למחלקה המרכזית של בית החולים הם נדהמו מהמראה הנורא של גופות רבות המכוסות בסדנים התוצאות הנוראות של התקפת הערבים. ר' ישראל החל לחפש אדם כדי לשאול ולאתר את מקום תלמידו באותו רגע הוא ראה דבר לא יאומן ר' אריה לוין עבר מעל לכל גופה הרים את הסדין הלבן שכיסה אותה וביקש מהאדם שליוה האותו לצלם את פניו של הגופה. וכך הם עברו מהרוג להרוג.

הוא ידע שר' אריה מפורסם כאוהב ישראל גדול ולכן הוא לא הבין כלל מדוע ר' אריה מצלם את הגופות האם אינו חושש לבזיון המתים ר' ישראל חשב בתחילה שכנראה ר' אריה רוצה את התמונות כדי לשלוח אותם לחו"ל ולהראות לעולם את אכזריותם של הערבים אך הוא הבין שאין זה הפתרון מעשי.

ר' אריה קרא ר' ישראל היכן כבוד המת? ר' ישראל השיב ר' אריה "אתה יכול להאמין לי שהדבר נצרך ביותר כשמעתי את החדשות הנוראות על ההרוגים עלה בלבי חשש שבגלל ריבוי ההרוגים לא יצליחו הקברנים לזהותם כראוי ונשותיהם תשארנה עגונות ולעולם לא תוכלנה להנשא שנית חשבתי שכנראה התמונות הללו יסיעו לרבנים בתפקידם.

חיי שרה

לדברי כמה מחכמי ישראל, הגיעו שנות חייה של שרה בדיוק לשנות חיי אברהם "העברי", לאחר הכרת אל עליון. שכן שנינו בפסיקתא רבתי, שאברהם היה בן מ"ח שנים כשהכיר את בוראו. והרי הורונו חז"ל במסכת יבמות (צ"ז, ע"ב): "גר שנתגייר כקטן שנולד דמי". ואם נחשב את שנותיו של אברהם מן היום שהכיר את הקדוש-ברוך-הוא, נמצא שאף הוא חי מאה עשרים ושבע שנים, כשנות חיי שרה...

הפסוק הראשון בפרשת "חיי שרה" מתחיל במלה "ויהיו", ומסתיים במלים "שני חיי שרה". מעיר על כך רבי אברהם מנחם בן יעקב רפא בפירושו "מנחה בלולה": "ויהיו" בגימטריא שלושים ושבע - רמז לשלושים ושבע השנים האחרונות של שרה אימנו, הנקראות "חיי שרה". כידוע, היתה שרה בת תשעים, כשילדה את יצחק בנה; וכל אותן השנים קודם שילדה את יצחק אינן נחשבות אצלה כשנות חיים, כי מי שאין לו בנים חשוב כמת. נמצאנו אפוא למדים, ששנות חיי שרה היו רק שלושים ושבע, כמנינו אותיות "ויהיו".

על דברי הסיום של הפסוק הראשון בפרשה - "שני חיי שרה" - מעיר רש"י: "כולן שווין לטובה". מקשים המפרשים: כלום אפשר לומר על מאה ועשרים ושבע שנות חייה של שרה אימנו "כולן שווין לטובה"? והלא כמה וכמה שנות צער וסבל עברו על שרה בשנות חייה הארוכות עם אברהם! די להזכיר את הרעב בארץ, שהביאם לרדת למצרים, וכל התלאה שפקדה אותם במצרים ובארץ פלשתים. למעשה, כל עשרת הנסיונות, שנתנסה בהם אברהם אבינו, היו נסיונות מרים וקשים גם לשרה. הכיצד אפשר לומר על חיים אלה של שרה: "כולן שווין לטובה"?

הסביר זאת הצדיק רבי זושא מאניפולי בדרך הבאה: שרה אימנו היתה צדקנית שלמה, וכך קיבלה כל צרותיה וייסוריה באהבה וברצון, ועל כל דבר היתה אומרת: "גם זו לטובה". מעולם לא הרהרה אימנו הצדקת אחרי מעשיו ונסיונותיו של הקדוש-ברוך-הוא ולא התרעמה על מנות הסבל והמצוקה שבאו עליה ועל בעלה בתקופות נדודיהם ממקום למקום, אלא נהגה כל הימים לפי הכלל

פרשה זו קרויה "חיי שרה", אף-על-פי שמסופר בה על מות שרה אימנו. בדומה לכך נקראת הפרשה האחרונה בספר "בראשית": "ויהי", אף כי היא מספרת בעיקר על מות יעקב. בכך יש רמז לדברי חכמינו ז"ל: "צדיקים במיתתם קרויים חיים" (ברכות י"ח, ע"ב; ועוד).

על דברי הפתיחה בפרשתנו: "ויהיו חיי שרה... אומרים חכמינו ז"ל: נאמר במגילת קוהלת (א), "ה'": "וזרה השמש, ובא (=ושוקעת) השמש" - וכי אין אנו יודעים, שזרה השמש ובא השמש? אלא עד שלא ישקיע הקדוש-ברוך-הוא שמשו של צדיק זה, הוא מזריח שמשו של צדיק חבירו.

עד שלא השקיע שמשו של משה, הזריח שמשו של יהושע. עד שלא שקעה שמשו יהושע, זרחה שמשו של עתניאל בן קנז (ראשון לשופטים בישראל). עד שלא שקעה שמשו של עלי (בסוף תקופת השופטים), זרחה שמשו של שמואל. עד שלא השקיע הקדוש-ברוך-הוא שמשה של שרה, הזריח שמשה של רבקה. בתחילה נאמר: "הנה ילדה מלכה גם היא... ובתואל ילד את רבקה" (כ"ב, כ"ג). ואחר-כך נאמר: "ויהיו חיי שרה וגו' ותמת שרה בקרית ארבע, היא חברון" (כ"ג, א"ב-ב").

במדרש זה מוכיחים חז"ל בדוגמאות שונות, שהקדוש-ברוך-הוא משגיח על עמו ומקים לו בכל דור מנהיג חדש, קודם הסתלקותו של המנהיג הקיים. משום כך מספרת לנו התורה בסוף הפרשה הקודמת על הולדת רבקה, לפני סיפור מותה של שרה אימנו.

"ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים" (בראשית כג-א).

· מכל ארבע האימהות של בית ישראל (שרה, רבקה, רחל ולאה) מיוחדת שרה אימנו בכך, שהתורה מציינת את שנות חייה עלי-אדמות. חכמינו הקדמונים תהו על מיעוט שנות חיי שרה לעומת שנות חיי אברהם. כך שנינו בבראשית רבה; ראויה היתה שרה להגיע לשנותיו של אברהם (שחי מאה שבעים וחמש שנים - כ"ה, ז'); ועל-ידי שאמרה: "ישפט ה ביני וביניך" (ט"ז, ו'), נמנעו (=נגרעו) מחייה ארבעים ושמונה שנים.

בספר "מנחת שמואל" כתוב שכאשר בא השטן אצל שרה אמר לה: "ראיתי בעלך הלך לשחוט את בנו, שאלתי ממנו: מה אתה עושה? אמר לי: אני מקריב קרבן לה', אמרתי לו: וכי בן אדם מקריבים קרבן? – ולא שמע בקולי". שרה לא האמינה לדברי השטן, אבל חשדה שמא יש אמת בדבריו. מה עשתה? הלכה אצל אחימן ששי ותלמי אמרה להם: אתם גבוהים מכל הברואים, תסתכלו מרחוק ותראו אם יש שם זקן ושני נעריו עמו. אמרו לה: אנחנו רואים זקן אחד עוקד בחור אחד וסכין בידו. כששמעה שרה כך פרחה נשמתה ממנה ומתה.

כל דברים אלו מלאים סודות נפלאים על חיי האדם בעולם הזה ובעולם הבא, אבל אין דבר יוצא מידי פשוטו. ואמרו חז"ל: כשמגיע יום פטירתו של האדם באים שלשה מלאכים ודורשים ממנו את הפקדון.

ואחר-כך בא זקן אחד וסכין בידו- אמרו בזוהר: אין זקן, אלא יצר הרע. שעליו נאמר: מלך זקן וכסיל, שהוא השטן- מלאך המוות. ואם אדם תקן מעשיו וחזר בתשובה אין בכוחו של מלאך המוות לקחת את נשמתו באכזריות, אלא יש מלאך אחד מיוחד והוא מלאך רחמים, הוא לוקח את נשמת הצדיקים, יען שסוף אדם למות, ואין אדם ניצול מן המוות, ועל זה אמרו חז"ל: אין שלטון ביום המוות.

"ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה"
(בראשית כג-ב)

יצחק, היכן היה? מבואר בזוהר הקדוש שמיכיוון שנשחט רוב קנה של יצחק והיה בסכנת מוות באו מלאכי השרת ולקחוהו לגן עדן כדי לרפאותו ונשאר שמה שלוש שנים. ולכן כתוב כשנכנס יעקב אצל יצחק אביו אמר יצחק: ראה ריח בני כריח השדה אשר ברכו ה', כלומר שיצחק אבינו היה מכיר מאז את הריח של גן עדן.

ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה
ושבע שנים חיי שרה (בראשית כג-א)

שקבעו לנו חכמינו ז"ל: "מברכין על הרעה, כשם שמברכין על הטובה" (ברכות ט"ז, ה"). בצדק מעיר אפוא רש"י: "כולן שווין לטובה", שבעיני שרה אימנו כל מה שבא עליה בחיים היה אך לטובה...

· רבי עקיבא היה יושב ודורש, והציבור מתנמנם. ביקש רבי עקיבא לעוררם. אמר: מה ראתה אסתר, שתמלוך על מאה ועשרים ושבע מדינות? אלא תבוא אסתר, שהיא בת-בתה (מצאצאיה) של שרה, שחיתה מאה ועשרים ושבע שנים, ותמלוך על מאה ועשרים ושבע מדינות...

"ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה
ושבע שנים שני חיי שרה. ותמת שרה
בקרית ארבע היא חברון..." (בראשית כג-א).

ידוע ששרה אמנו לפני שילדה את יצחק, היו כל חייה ביסורין, ורק שלושים ושבע שנה חייתה בשלווה, דהיינו מזמן שנולד יצחק עד יום מותה, והתורה רומזת דבר זה במלת "ויהיו" שזה בגמטריה שלושים ושבע- לומר שחייה של שרה שהיו ללא יסורים הם שלושים ושבע שנים.

ואנו צריכים לדעת שכל הצרות והיסורים שיש בעולם ובפרט לצדיקים יש להם יסורים רבים וקשים הכל מחמת שהדור אינו מושלם והשכינה נמצאת בגלות. ולכן אם חס ושלום יש לאדם יסורין לא יתלונן נגד מדותיו של הקב"ה, כי אין אנו טובים יותר משרה אמנו שהיתה צדקת ובעלת רוח הקודש, ובכל זאת קבלה את היסורין באהבה, ולא התרעמה על מדותיו של הקב"ה.

"ותמת שרה בקרית ארבע" (בראשית כג-ב).

רומז בזה ששרה היא הנשמה, ובשעת המיתה נפרדים ארבעת היסודות מן האדם (מים, אש, רוח ועפר) ואין שלטון ביום המוות, ולכן בחייו של האדם ישתדל לעשות מצוות ולעסוק בתורה להכין צידה לדרך לחיי נצח.

שדרשו חז"ל במסכת תענית שיעקב אבינו לא מת. שגדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהם. שאין להם חיבוט הקבר כי אין להם אפילו רשימו של עברות. רשמו זה רושם שנשאר מעברה שכבר כופרה בתשובה כמו פלטה עם מסמרים (עברות) אם נוציא את המסמרים ישארו חורים, החורים זה הרשימו שמהם אי אפשר להתעלם למרות שאדם עשה תשובה הרושם אינו נמחק ויש לכפרו בחיבוט הקבר.

“ותמת שרה...ויבא אברהם לספד לשרה ולבכתה” (שמות כג-ב)

בפסוק זה מציינת התורה, שאברהם בלבד בא לספוד ולבכות את שרה במותה. נשאלת השאלה: היכן היו אותה שעה שאר באי-ביתה של שרה אימנו? מדוע אין הכתוב מזכיר את כל הבנים שהיניקה שרה, שגם הם ספדו לה וביכו את מותה? והיכן היו במעמד עצוב זה “כל הנפש אשר עשו - אברהם ושרה - בחרן”? ותמוה לא במעט, שאפילו הבן יצחק אינו מוזכר כמשתתף באבל הגדול על מות שרה, כי אם אברהם לבדו.

דבר זה מאמת את מאמרם של חכמינו ז"ל במסכת סנהדרין (כ"ב, ע"ב): “אין איש מת אלא לאשתו, ואין אישה מתה אלא לבעלה”. יותר מכל שאר בני המשפחה, חש האיש את גודל האסון במות אשתו; והאישה חשה יותר מבן-משפחה אחר מלוא הכאב והצער במות בעלה. ויפה ביטא רבי יוחנן את צער הפרידה, שבין איש לאשתו: “כל אדם שמתה אשתו ראשונה בחייו, כאילו חרב בית-המקדש בימיו”

“ויקם אברהם מעל פני מתו” (בראשית כג-ג)

האדמו"ר רבי יחזקאל ראבינוביץ מראדומסק, בעל “כנסת יחזקאל”, היה מפרש את הפסוק “ויקם אברהם מעל פני מתו” על-פי המאמר הבא של חז"ל במסכת שבת (קנ"ג, ע"א): “רבי אליעזר אומר: שוב יום אחד לפני מיתתך! שאלו תלמידיו אל רבי אליעזר: וכי אדם יודע איזהו יום ימות?

ומודיעה לנו התורה ששני חיי שרה היו קכ"ז שנה. ונפטרה בחרון. וזה שחוזר הכתוב ואמר: שני חיי שרה ונראים הדברים יתרים ובא להודיענו שלא נחשבו שבאמת היתה צריכה לחיות יותר מזה, אבל היא מתה קודם זמנה מחמת הצער שנצטערה כששמעה שאברהם עקד את יצחק מפי השטן. לא כן הדבר כי באמת היו קצובים לה כך וכך שנים, והקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים שיהיו שלמות שלא יחסר יום. ובין כך היתה נפטרת אבל הסיבה למותה היה הצער הזה.

וכן מצינו בדוד המלך שבקש מהשי"ת שיודיעו לו מדת חייו וכמה שנים יש לו עוד לחיות. אמר לו הקב"ה גזרה היא מלפני ששום בשר ודם לא ידע מה מדת ימיו. אבל זאת הודיעו לו שביום השבת ימות.

אמר דוד: יותר טוב לי למות ביום ראשון כי אז יוכלו לחלוק לי כבוד ולהספידני, ואילו ביום השבת אי אפשר יהיה לנגוע בי ולא להספידני. אמר לו הקב"ה דבר זה אי אפשר, שכן כבר יגיע זמנו של שלמה למלך, ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלוא נימה הינו כשיעור השערה. אמר דוד: אם כן אמות יום קודם לכן, היינו בערב שבת. אמר לו הקב"ה: גם זה אי אפשר: כי טוב יום בחצריך נאלץ בחרתי וגו' (תהילים פד) היינו טוב יום אחד שאתה עוסק בתורה מאלף קרבנות שמכין שלמה בנך כדי להקריב בשעה שיבנה את בית המקדש. והואיל וכן, אע"פ שדוד המלך היה עוסק תמיד בתורה, בין ביום ובין בלילה, אבל ביום השבת היה עוסק כל היום בתורה בלי לבטל רגע. וכשבא מלאך המוות לא היה לו רשות להתקרב אליו כי לא פסק פיו מלגרוס.

ומאחר שכבר הגיע זמנו למות, יצא מלאך המות אל הגן שהיה אחורי ביתו, והניע את העצים בכוח. יצא דוד המלך לראות מה אירע, וכשעלה בסולם נשמט שלב אחד, ובגלל זה הפסיק דוד מן התורה וברגע זה נפטר.

ויהיו חיי שרה וכו', ולכאורה היה צריך לומר פרשת מות שרה ולא חיי שרה כי הרי שרה נפטרה, ואפשר לומר שצדיקים במיתתן קרויים חיים ולא עוד אלא שגדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם, וכן ראוי לומר כאן חיי שרה, על דרך

ויתן לי את מערת המכפלה אשר לו אשר בקצה שדהו בכסף מלא יתננה לי בתוכם לאחוזת קבר (בראשית כג-ט)

יש להבין איזו מעלה מיוחדת מצא אברהם אבינו במערכת המכפלה שהתאמץ כל כך לקנותה? ויש לומר כי מעשה שהיה כך היה כשבאו המלאכים אצל אברהם לבקר ולבשר ששרה תלד בן וביקש להאכילם בשר בקר כתוב "ואל הבקר רץ אברהם" אל תקרא אל הבקר אלא אל הקבר לומר שרץ אברהם לקבר של אדם הראשון במערת המכפלה ומהשמים כווננו כך על ידי ששלחו את המלאך רפאל ונדמה לפר (שהרי רפאל אותיות פר אל) וכשרצה אברהם אבינו ע"ה לשחוט את הפר לכבוד האורחים ברח לכיון מערת המכפלה. כשהגיע לשם נגלה לו אדם הראשון מיד נסתר ממנו כשאברהם ראה זאת הבין שבמקום הזה יש מעלה מיוחדת ואמר: מהשמים גילו לי שאדם הראשון קבור כאן בכדי שאני ואשתי נקבר גם במקום הזה ומאז נתאוה להיקבר שם. אלא שלאחר מכן אמרו לו אדם וחווה: אנו בבושה לפני הקדוש ברוך הוא בעולם ההוא בשביל החטא שגרמנו מיתה לכל באי עולם ואם תרצו להקבר כאן, היתוסף לנו בושה אחרת מפני המעשים הטובים שבכם.

וכששמע אברהם אבינו כך התחיל לדבר עם אדם וחווה בדברי פיוס ואמר להם אני אשתדל לבקש מלפני הקדוש ברוך הוא שלא תבושו לפניו ולכן כתוב "ואחרי כן קבר אברהם את שרה אשתו לומר לך שנתרצו אדם וחווה.

מערכת המכפלה ניקראת כי נקברו שם אבותינו בזוגות כלומר בכפולות והם אדם וחווה אברהם ושרה יצחק ורבקה יעקב ולאה בסה"כ ארבע זוגות לכן היא נמצאת ע"י קרית ארבע שנקראת על שם ארבע זוגות של אבותינו שניקברו שם. (זוהר הקדוש)

וכתב המקובל רבנו יוסף בנבנישתי זצ"ל שהסיבה שביקש אברהם לשלם לעפרון כסף מלא תמורת המערה היא בכדי שעפרון לא יוכל לחזור בו לעולם וזהו שכתוב "בכסף מלא יתננה לי" כלומר, שבתנאי זה אני לוקחה הימנו שתהיה מכירה זו שלימה בלי טעות וחרטה. עד שאפילו אם יתברר

אמר להם: וכל שכן ישוב היום, שמא ימות למחר; ונמצא כל ימיו בתשובה.

אמר האדמו"ר מראדומסק: האדם צריך בכל יום לדמות בנפשו, כי היום הזה הוא האחרון לימי חייו, שהניחווה עוד בעולם הזה מן השמים, כדי לעושת תשובה לפני מיתתו. ועל כך אומר הכתוב: "ויקם אברהם" - כל הקימה (=שיעור הקומה), המעלות והמדרגות של אברהם אבינו, היו "מעל פני מתו" - מפני שיום המיתה היה חופף תמיד על פניו.

ומספרים חסידי ראדומסק: כל ימיו של אותו צדיק היה נאה מקיים מה שהיה נאה דורש, ואף בשנות הנעורים שלו חש כאילו מרחף עליו צילו של יום המיתה. הוא נסתלק מן העולם בשבת פרשת "חיי שרה" (בשנת תרע"א), ובאותו ליל שבת שר בהתלהבות רבה את המזמור "אשת חיל מי ימצא", וחזר כמה פעמים על הפסוק "ותשחק ליום אחרון" (משלי ל"א, כ"ה) עד כלות הנפש ממש.

וידבר אתם לאמר אם יש את נפשכם לקבר את מתי מלפני שמעוני ופגעו לי בעפרון בן צחר ויתן לי את מערת המכפלה אשר לו אשר בקצה שדהו בכסף מלא יתננה לי בתוכם לאחוזת קבר (בראשית כג, ח-ט)

משראה אברהם שאותם בני חת אינם רוצים לקבל כסף עבור הקבר והוא היה שונא מתנות לכן העז לומר להם דבר כזה שימכרו לו השדה בכמה כסף שהם רוצים.

ואדם אחד היה ביניהם שהיה נקרא עפרון בן צחר שהיתה לו מערת המכפלה מפני שהיו שתי קומות. ויש אומרים מערה בתוך מערה, והיה זה מקום מושלם ומובטח בשביל קבורה. והיה אברהם יודע שבתוכה נקברו אדם וחווה, וכל מי שהוא קבור שם שכרו כפול.

ויש עוד טעם, כי יש לו לאדם להתרחק מלהיקבר בין אנשים רשעים ובהיות בני חת אלו רשעים, לא רצה אברהם ששרה תיקבר ביניהם. והורו רבותינו שאין לקבור צדיק עם רשע.

· באברהם נאמר: "וזה בירך את אברהם בכל". ביצחק נאמר: "ויבא לי ואוכל מכל" (כ"ז, ל"ג). וביעקב נאמר: "כי חנני אלהים, וכי יש לי כל" (ל"ג, י"א). הוא שאנו אומרים בברכה הרביעית של ברכת המזון: "כמו שנתברכו אבותינו, אברהם, יצחק ויעקב: בכל, מכל, כל - כן יברך אותנו כולנו יחד בברכה שלמה".

· מעיר כאן רש"י: "בכל" עולה בגימטריא "בן" (52); ומאחר שהיה לו בן, היה צריך להשיאו אישה. במסכת בבא בתרא (ט"ז, ע"ב) אומרים חז"ל: בת היתה לו לאברהם ו"בכל" שמה. נשאלת השאלה: מהיכן הסיקו חכמינו ז"ל, שלאברהם אבינו היתה גם בת - דבר שאינו מוזכר במפורש במקרא? מסבירים זאת חכמי ישראל, על-פי מחלוקת התנאים בעניין קיום מצוות פרייה ורבייה (יבמות ו", ו'): "בית שמאי אומרים: שני זכרים (=מי שהוליד שני בנים קיים בכך מצוות פרייה ורבייה).

לפי הגמרא, למדים זאת בית שמאי ממשו רבנו, שהיו לו שני בנים בלבד ופרש מאשתו; ובית הלל אומרים: זכר ונקבה, שנאמר: זכר ונקבה בראם" (בראשית ה", ב" - ובדומה לבריאה, מקיימים מצוות פרייה ורבייה בהולדת בן ובת). במחלוקת זו נקבעה ההלכה כבית הלל; וכוון שלפי מסורת חז"ל קיים אברהם אבינו כל מצוות התורה מן הסתם קיים גם את הראשונה בתרי"ג המצוות...

פרשת "חיי שרה" מסתיימת בפסוק הבא: "וישכנו (בני ישמעאל) מחוילה עד שור... על-פני כל אחיו נפל" (כ"ה, י"ח); ופרשת "תולדות" מתחילה בכתוב: "ואלה תולדות יצחק בן אברהם" (כ"ה, י"ט).

אומרים חכמי ישראל: יש קש ענייני בין סוף פרשת "חיי שרה" לתחילת פרשת "תולדות", בחינת הא בהא תליא. בסדר זה של הפסוקים באה התורה לרמז לנו את החזון הבא: כשיקוים בישמעאל "על-פני כל אחיו נפל" - כשיפלו בני ישמעאל מגדולתם באחרית הימים - יצמח ויעלה משיח בן-דויד, גואל ישראל, שהוא מתולדות יצחק בן אברהם.

שהיה בה אוצר והיא מלאה כסף לא יוכל לחזור בו.

ואילו ידע עפרון את חשיבות מערת המכפלה לא היה מוכן לקבל כל הון שבעולם תמורת אותו מקום.

"ואברהם זקן, בא בימים" (בראשית כ"ד-א)

· האדמו"ר רבי יהודה ליב מגור, בעל "שפת אמת", היה אומר: "בא בימים" פירושו: אדם שהביא עימו כל ימיו, ולא איבד לריק אפילו יום אחד בחייו על-אדמות. בסגולה נדירה ומיוחדת זו נחנו רק גדולי ישראל, כאברהם אבינו וכדויד המלך (מלכים א", א").

· שנו רבותינו: "אשת חיל מי ימצא" וגו' (משלי ל"א, י") - זו שרה הצדקת. כל זמן שהיתה שרה בחיים, לא נזרקה שיבה וזקנה באברהם; אלא לאחר מיתתה של שרה. משל לחובל (=לספן) גיבור, שהיתה לו ספינה, וכבש את המים ואת הרוחות. באו עליו פירטין (=גזלנים), עמד והרג את כולם. לאחר זמן הגיע לפתח הלימן (=הנמל), ובאה עליו רוח קשה ונשברה ספינתו. התחיל מבקש רחמים בני-אדם: בבקשה מכם, הצילו אותי!

אמרו לו: אתמול היית מכבש את המים והורג את הפירטין, ועכשיו אתה מבקש מאחרים שיצילו אותך? אמר להם: כל זמן שיתה ספינתי קיימת, הייתי גיבור ולא הוצרכתי שיייעונוי; ועכשיו משנשברה ספינתי, נשבר כוחי... כך אברהם גיבור היה; וכשבאו עליו פירטין (ארבעת המלכים ששבו את לוט), עמד והרג את כולם (י"ד, י"ד-ט"ו). אמרו לו (בני חת, כשנשא ונתן עימהם על רכישת קבר לשרה): אתמול היית שולט בכל העולם, שנאמר: "ברוך אברם לאל עליון, קונה שמים וארץ" (י"ד, י"ט); ועכשיו אתה אומר: "גר ותושב אנוכי עימכם" וגו' (כ"ד, ד"?). אמר להם: ומה אעשה שמתה אשתי, שנאמר: "ואקברה מתי" וגו' (שם, שם). מיד - "ואברהם זקן" (=נזרקה בו זקנה).

"והשם ברך את אברהם בכל" (בראשית כ"ד-א)

או עשור ואחר תלך" (שם כד-נה). ופירש רש"י ימים זו שנה.

או עשור היינו עשרה חדשים והדבר מפליא הלא הם בעצמם אמרו לו מתחילה 'קח ולך' כלומר תיכף, ועתה שינו את עורם בצורה גסה כזאת, ואמרו תשב הנערה אתנו ימים או עשור, ומפליא עוד יותר כי אליעזר לא שאל אותם על זאת, רק אמר להם (שם נו) "אל תאחרו אותי וה' הצליח דרכי". היה לו לשאול אותם כיצד זה שאתם משנים פתאום את דיבורכם?!

נראה לומר, כי בשעה ששמעו את דברי אליעזר שכל כך מפליג בשבחיו ובעושרו של יצחק, חששו שמא דבריו אינם נכונים. שאם לא כן מדוע בא לכאן? מדוע לא מצא אשה במקומו? הרי זה מעורר

חשד שמא יש בו מום או חסרון כלשהו! לכך עשו מתחילה בערמה ואמרו לו 'קח ולך' כדי לבחון את תגובתו של אליעזר. והיה אם אליעזר ישמח על ההצעה הזאת ויסכים ללכת מיד מבלי לחקור עוד על רבקה שמא היא חולה או דבר אחר, הרי זה מעורר חשד כיצד זה שתיכם, יקח וילך מבלי לדעת על בריאותה? לפחות חכה כמה ימים לראות התנהגותה ומעשיה!

לכך כשקם בבוקר וביקש ללכת, אזי נתעורר להם החשד הזה, שמא יש ביצחק איזה חסרון ולכן ממחר ללכת. לכך אמרו לו תשב הנערה אתנו עוד, כדי לחקור ולדעת את אמיתת הענין ואליעזר הבין כוונתם, ולכך לא שאלם על השינוי, אלא ענה להם ברמז "אל תאחרו אותי וה' הצליח דרכי", לכך אני ממחר ואיני חושש משום דבר כי ראיתי את השגחת ה' בדבר ובודאי שאין כל חשש, ואז אמרו "נקרא לנערה ונשאלה את פיה" (שם נז) כי הדבר תלוי בה ומה שתרצה תעשה. (קול יהודה)

ואשביעך בה' אלהי השמים ואלהי הארץ אשר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי יושב בקרבם (בראשית כד-ג)

מבנות הכנעני הם בנות ענר אשכול וממרא, ואע"פ שהם צדיקים ולא כל שכן מבנות שאר הכנענים. וכן לא מבנות ישמעאל, אלא לארצי ולמולדתי תלך, שהיא חרון, ומשם תקח אשה לבני יצחק. ואע"פ שגם הם עובדים עבודה זרה, אבל אינם

ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר לו, שים נא ידך תחת ירכי (בראשית כד-ב)

מודיעה לנו התורה שלפי שהיה לאברהם בן השתדל להשיאו בחייו כדי לראות נחת ממנו. וכך היה מעשה: בשעה שניצל אברהם מכבשן האש נתן לו נמרוד עבד בשם אליעזר. ויש אומרים שהיה בנו של נמרוד. וכשהיה ברשותו של אברהם נעשה מושלם מאד, והיה חכם גדול שהיה לומד הרבה מאברהם ומה שלמד היה חוזר ומלמד לאחרים. והיה מסוגל לכבוש את יצרו, והיה מתנהג בחסידות, וזהו שאומר הכתוב: המושל בכל אשר לו, שהרי בהיותו עבדו לא שייך לומר עליו המושל בכל אשר לו, אלא הכונה שהיה שליט ביצרו.

ויש ללמוד מחסידותו של אברהם, שעבדו אליעזר שלט בממונו וניהל לו את כל עסקיו באופן עצמאי לחלוטין, ואברהם נתן לו את אמונו ובמקום שישביע אותו לפני מותו, ויחתים אותו הסכם בכתב שיהיה נאמן ואחראי בניהול נכסיו, הוא משביע אותו שימצא כלה ראויה ליצחק בנו, כלומר רואים מכך שכמה שעניני הרוח והמצוות מדאיגות את אברהם כשהוא משביע אותו שבועה חמורה, ואילו על ניהול נכסיו המרובים של אברהם אבינו לא משביע אותו כלל ולמדים מכך שאברהם אבינו לא מודאג מעתיד הגשמי אלא מעתיד הרוח, ובאורח חיים כזה עלינו לחיות ובמיוחד לפני יום הכיפורים עלינו לדאוג למצבנו הרוחני בראש ובראשונה ולא לכתחילה לדאוג למצבנו בבנק או ברמת חיינו הגשמיים.

ויען לבן ובתואל ויאמר מה יצא הדבר וגו' הנה רבקה לפניך קח ולך (בראשית כד-ג)

הנה לאחר גמר סיפורו של אליעזר, תיכף ענו "מה' יצא הדבר הנה רבקה לפניך קח ולך". תיכף הסכימו לשולחה ואמרו לו בפירוש "קח ולך", ולהלן אנו מוצאים "ויקומו בבוקר ויאמר שלחוני לאדוני, ויאמר אחיה ואמה תשב הנערה אתנו ימים

כי הכנענים מושחתים במדות רעות, שהם זרעו של חם אבי כנען, אשר השחית והתעיב עלילה לפני אביו נח הצדיק, ואמנם החרימו וקללו בקללה נמרצת עד עולם ויאמר לו "ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו", כלומר כי חם השריש בקרבו ובקרבו לב בניו מדתו הרעה והארורה אשר לא יוכלו לצאת ממנה ונשארו כולם בעלי מומים עד עולם, אשר לא להם החרות ניתנה ורק עבד עבדים יהיה לאחיו!"

לבן ובתואל, עם היותם עובדי עבודת כוכבים לא היה מחוייב שיעבור רישומם לבניהם, ולכן בחר בהם אברהם והרחיק בנות הכנעני. כי מבני כנען רושם מדיותיהם הרעות עוברים לצאצאיהם ולא ניתנים לתיקון שביארנו לעיל ואילו מבני חרן אם האבא עכו"ם צאצאיו יכולים לעשות תשובה ולנקות את הרושם שקיבלו מבית אבא. (אהל תורה)

ויאמר אליו העבד אולי לא תאבה האשה ללכת אחרי אל הארץ הזאת, השב אשיב את בנך אל הארץ אשר יצאת משם ויאמר אליו אברהם השמר לך פן תשיב את בני שמה (בראשית כד, ה-ו)

אע"פ שהעבד העצלן מחפש תמיד אמתלאות כדי להשתמט משליחותו, והוא מייעץ לאדונו לחזור בו מסברתו, והוא מעמיד פנים כדי שלא ללכת לעשות שליחותו, והוא עושה עצמו יודע תעלומות ואומר פלוני בודאי אינו בבית, וכן על זה הדרך ממציא אמתלאות כדי שלא לזוז ממקומו. מכל מקום יש לשאול מה היה איכפת לו לאליעזר לעורר לאברהם קשיים כאלו, והרי היה צריך לעשות שליחותו וללכת למקום ששלח אותו. אבל הענין הוא שבת היתה לאליעזר שהיתה יקרה לו מאד והיה משתוקק מאד להשיא אותה ליצחק. אבל היה בוש להגיד כן בפירוש כי אין זה נאה לאדון להתחתן עם עבדו.

לכן רמז לו ברמזים כדי לגנוב לבו של אברהם לראות אם הוא חפץ בו שמאחר שידע שיצחק אין לו רשות לצאת מארץ ישראל, העמיד בפניו הבעיה הזאת באומרו אולי לא תאבה האשה ללכת אחרי. ורצה לשוע אם יגיד לו אברהם שאם כך יהיה יקח את בתו. אבל אברהם הבין את כונתו ואמר לו

מבנות כנען שיצאה קללה מפי נח ואמר לו ארור. ועוד שבענין נשואין צריך אדם לבחור לו אשה מעירו שהוא מכיר האנשים ומנהגיהם, ואל יקח מעיר אחרת אע"פ ממשפחה מפורסמת, כי אין מכירים אנשים מעיר אחת לשניה, ואין לסמוך על פירסום של הבריות, והוא יכול להכשל בכך אדם פחות ערך שנוהג יפה, ואין לזה תקנה בנקל.

כיצד סמך אברהם אבינו בדבר כה גורלי על אליעזר עבדו, ובפרט בשידוך של יצחק מי שעתיד להמשיך את פעילותו של אברהם?

מסופר בפרשה זו שאברהם זקן בא בימים לכן היה צריך לעזרה מאליעזר עבדו כי דרכו של אברהם מבחינת ריזים מקדימים למיצוה שנאמר: וישכם אברהם בבוקר וכו' אך אברהם בירך אותו קודם "הוא ישלח מלאכו לפניך". אבל גם בזה הוא לא הסתפק, הוא גם הנחה אותו "לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי יושב בקרבו".

ויש לשאול הקפדתו של אברהם שאליעזר לא יקח אשה לבנו מבנות כנען טעונה הסבר, הרי בנות חרן לכאורה לא היו טובות יותר?

והנה קטע מספר לב אליהו "מכל זה למדנו יסוד גדול...דאף כי היראה היא העיקר בעבודת האדם, וכמו שמצינו באברהם אבינו ע"ה..."עתי ידעתי כי ירא אלקים אתה" מ"מ יש לנו לידע כי אדם שיש בו עדינות הנפש ומדות טובות אף כי עומד במצב שעדיין לא קנה היראה אבל אם יגיע להכר בחיוב יראת שמים ירדוף אחריה וישיגנה בנקל, כי מי שיש לו מידות טובות יש בו היסוד לבנות את עצמו ולהגיע לכל המדרגות היותר נעלות.

מה שאין כן המושחת במדות, מחלה רעה היא ואיומה אשר מעטים מאד זכו להחלף ולהרפא ממנה, וכל זמן שהמדות הרעות שולטות באדם כל יגיעתו בעבודת השי"ת לריק הוא והולך לטמיון ר"ל".

עוד הוא כותב "גם יש לדעת כי המידות בין לטוב או למוטב מורישים האבות לבניהם אחריהם..מעתי נבין היטב מה שהקפיד אברהם אבינו ע"ה כל כך ופחד ורחב לבבו והשביע לאליעזר עבדו שלא יקח אשה לבנו מבנות הכנעני,

התורה וכל מה שברא הקב"ה בעולמו לא נקרא טוב מלבד לימוד התורה. שנאמר: "כי לקח טוב נתתי לכם – תורת אל תעזבו". ומי שלומד תורה על מנת לעשות רצון אבינו שבשמים בודאי זוכה לכל הטוב.

ב. צום, תענית - אמרו המקובלים, מי שרוצה לחזור בתשובה ושימחקו לו עוונותיו יפתח ידו לצדקה תמיד וזה אחד מהתיקונים, ואחר שנותן צדקה ובאו עליו יסורין ישמח. וזה סימן שעוונותיו נמחקין, ואם אדם רוצה להפטר מהיסורין, הוא בעצמו יביא על עצמו יסורין ויקדים לקבלם (כגון תענית). משום שיש הבדל בין היסורין שמקבל מהשמים לבין יסורין שמקבל על עצמו. וכאשר רואים בשמים את מעשיו פוטרים אתו מן היסורין, שכן כתוב במסכת תענית: כל המתענה נקרא קדוש.

ג. ממון - נתינת צדקה - זה תיקון לארבעה עולמות שהם: אצילות, בריאה, יצירה ועשיה. אבל זה בתנאי שיתן את הצדקה להקים את השכינה מן העפר (כלומר, שתבוא הגאולה) ושיתן את הצדקה למקום הראוי לצדיקים צנועים, לתינוקות של בית רבן, לאלמנות ויתומים ולמשפחות צנועים. וראיתי כתוב בליקוטי מוהר"ן שהצדקה נקראת משפט, שמהפך מדת הדין למדת הרחמים ועל ידי זה זוכה לאריכות ימים. ושמירת השבת עולה על כולנה כי השבת שקולה כנגד כל המצוות

ויאמר ה' אלוהי אדני אברהם הקרה נא לפני היום ועשה חסד עם אדני אברהם, הנה אנכי ניצב על עין המים ובנות אנשי העיר יוצאת לשאוב מים, והיה הנערה אשר אמר אליה הטי נא כדך ואשתה ואמרה שתה וגם גמליך אשקה אתה הוכחת לעבדך ליצחק ובה אדע כי עשית חסד עם אדני (בראשית כד, יב-יד)

אליעזר עשה שגיאה בזה שקבע לו הסימן הזה ולא היה צריך לעשות כן לומר הנערה הראשונה שתצא ותענה לו כך תהיה אשתו של יצחק. כי אע"פ שלא

השמר לך פן תשב את בני שמה. ואע"פ שאתה אדם טוב ותלמיד חכם, אבל מאחר שאתה בא מזרע כנען שנקרא ארור אין ראוי לדבק זרע ארור בזרע ברוך (מעם לוועז)

ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדניו וילך וכל טוב אדניו בידו ויקם וילך אל ארם נהרים אל עיר נחור (בראשית כד-י)

ואע"פ שמחברון לחרן יש מהלך של י"ז ימים, אבל משום כבודם של אברהם ויצחק שלח הקב"ה מלאך שליווה את אליעזר בדרכו והביאו לשם בשלש שעות ומפני שמלאך אינו יכול לעשות שתי שליחויות לכן שלח הקב"ה מלאך שני שיהיה עמו כדי לשדל אותם שישכימו לשלוח את בתם עמו אע"פ שהוא עבד. ואותה חרן נמצאת בין שני נהרות ולכן נקראת ארם נהריים.

"ויברך את הגמלים מחוץ לעיר לעת ערב לעת צאת השואבות" (בראשית כ"ד-יא).

זה מרמז על לאדם - מדה כנגד מדה לא בטלה, כל אדם מקבל לפי מעשיו ומילת גמלים הוא מלשון גמול, כמו שנאמר והשבות לו גמולו בראשו. ומה שאמר **מחוץ לעיר רצה לומר**: כאשר מוציאים את האדם מחוץ לעיר דהיינו לבית הקברות אשר נמצא מחוץ לעיר שם יקבל את הגמול לפי מעשיו.

לעת ערב - רצה לומר כאשר יחשך זמנו לעת צאת דהיינו ביציאת הנשמה, כל אלה הדברים צריך האדם לשקול בדעתו לפני שיקרב יום מותו ויקבל את גמולו. והכתוב אומר: "ולבני הפלגשים אשר לאברהם..." זרזונו רבותינו ואמרו: מי שאינו טהור, בין איש בין אשה שלא יהיו נשמותיהם ערטילאין רחמנא ליצלן, וצריך תיקון בשלושה דברים: תורה, תענית וצדקה. ושמירת השבת עולה על כולנה. ורבותינו אמרו: אין צדיק בארץ שלא יחטא במקרה לילה.

ויש להסביר הדבר:

א. לימוד התורה - כתב הגאון החפץ חיים, שבכוח לימוד התורה יכול האדם בכל דיבור ודיבור שלומד להדיח את מלאכי החבלה ובמקומם נבראים מלאכים קדושים, ואין דבר העומד לפני לימוד

של אברהם ויצחק עמדו לו שמן השמים נענו לו באופן יפה.

והיה הנערה אשר אמר אליה הטי נא כדך ואשתה ואמרה שתה וגם גמליך אשקה אתה הכרחת לעבדך ליצחק (בראשית כד-יד)

ביקש אליעזר לתהות על קנקנה ולבחון אותה בכל, אם מחוננת היא במידות טובות ואם מנצלת היא את המידות הללו בחכמה ובשכל. לכן ביקש ממנה להשקותו מים מתוך הכד גופו, כי אז יראה מה תעשה במים שישארו בתוך הכד אחרי שתייתו אם תקח אותם הביתה כדי להשתמש בהם לשתיה הרי אין זה מן הראוי והנכון, שכן צריכה היא לחשוש, שמא חולה הוא והדביק את המים במחלתו, ואם תשפוך אותם ארצה הרי יהא בזה משום עלבון כלפיו.

אם כן, לא תישאר בפניה עצה אחרת, כי אם לומר "וגם לגמליך אשקה" כדי לשפוך את שארית המים לפני הגמלים, ואז תצא ידי הכל. ובכן, אם היא תעשה כך, יהא זה סימן מובהק, שלא זו בלבד שהיא מחוננת במידות טובות אלא שהיא גם נבונה ופיקחת למצוא עצמה טובה בשעת הצורך.

ואמנם כך היה. ולא עוד אלא שהיא אמרה "גם לגמליך אשאב עד אם כלו לשתות" אל תהא סבור, כי שופכת אני את המים אל השוקת משום שאיני רוצה לפגוע בכבודך, אלא משום שרוצה אני, כי גם הגמלים ישתו ואף אשאב עוד פעם כדי שישתו. היא הלבישה, איפוא, את כוונתה האמיתית, שלא להעליבו, בלבוש של גמילות חסד נוסף... (הרה"ג ר' יוסף דב ז"ל מבריסק לוקט ממעינה של תורה)

ותאמר שתה אדני ותמהר ותרד כדה על ידה ותשקהו (בראשית כד-יח)

יש להתבונן ולהבין מנין למדה רבקה לעסוק במצות חסד, הלא בני ביתה היו רשעים, שהרי מי שרק היה שומע את שמו של לבן כבר יודע על מי מדובר כיון שהתפרסם ברמאות. כמו כן אביה בתואל מת ברשעותו ואם כן ממי היה לה ללמוד לעשות מעשים טובים שכאלו.

היתה סכנה שתצא איזו ממזרת או שפחה, שבודאי לא היה הקב"ה מזמין אשה כזאת ליצחק, כי בשמים אין מערבים צדיקים עם רשעים.

אבל יתכן היה שתצא נערה חגרת עם רגל של עץ או סומא, שיש לה עינים טובות אבל איננה רואה בהן, ונקרא שהוא גרם בדבריו, שהרי בודאי נתונה הבחירה בידי אדם, ואין גוזרים על האדם מי יצא ראשונה או שניה, כי זו שיש לה צורך במים הולכת ראשונה. ואליעזר היה צריך לפרש דבריו ולומר: בתנאי שאין בה מום, ואע"ג שהיו לו כתפים רחבות להשען עליהן, והוא זכותו של אברהם ויצחק, שהרי בודאי יזמין לו הקב"ה דבר מתאים אין ראוי להסמך על הנס שלא בכל יום מתרחש.

ולכן על האדם צריך לפרש בקשתו ותפילתו באופן ברור שלא ישתמעו הדברים לשתי פנים ובמיוחד לא לבלוע מילים ויחשוב שהוא מדבר לפני מלך בשר ודם כך ישתדל להיות לבוש יפה נימוסי דיבור ברור ונקי אז כל שכן שאנו מתפללים לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה והלואי שנתברך בברכה שבירך רבי יוחנן את תלמידיו לפני מותו הלואי ויהי עליכם מורא שמים כמורא בשר ודם. לכן צריך האדם לעריך את הקב"ה שהוא נותן לך הכח לעשות חיל ולהתפלל בשפה מדויקת וברורה.

מעשה שהיה באדם אחד שהיה מהלך בדרך רגלי והיה עייף מאד שרגליו נתפקקו. אמר: הלואי והייתי מוצא איזה חמור קטן, באותה שעה עבר שם אדם נכבד מרומא שנולד לו חמור בדרך, וכשראה אותו אמר לו לקחת את החמור הקטן בידי כי זה עכשיו נולד ואינו מסוגל ללכת ברגליו. אבל היה מוכרח לעשות כן. והיה הולך ובוכה בדמעות שליש, אמר: תפלתי נתקיימה, אבל מהר מדי. והאשמה היתה תלויה בו שהיה צריך לפרש תפילתו ולומר: הלואי ואמצא חמור לרכב עליו ולא אתייגע.

וכן תראו שיעקב אבינו פירש היטב בשעה שערך תפילה לפני הקב"ה ואמר: הצילני נא מיד אחי מיד עשיו, וכך היה אליעזר צריך לפרש דבריו, ואם היה זה אחר היה נופל לצרה. וגם אליעזר עצמו נתחרט על מה שאמר: כי בכל מקום שנאמר ויהי מרמז לצרה, אמר: מי הכניס אותי לניחוש הזה, והרי יכולה לצאת איזו נערה פחותה. אבל זכותם

מעבודת אלילים (רש"י)

זרקתי את האלילים מן הבית, כדי שאוכל להשיג מעט ממון כדי שאליעזר עבד אברהם יכנס ולא ירתע רשי בפסוק כ"ט: "אמר עשיר הוא ויתן עיניו בממון".

כך היא דרכם של הלבנים למיניהם, שהם נכונים לוותר על אליליהם בעד זהובים מספר ולצערנו כך נראה הדור שלנו פורקים את אלוקים כדי לעשות להם כסף וזהב. ואילו בדורות הקדמונים פרקו נזם וזהב כדי לעשות להם אלוקים הם חיפשו את האמונה ואת האמת רק שהם טעו ועבדו ע"ז כוונתם היתה טהורה והתאמצו בשבילה. ואילו עם ישראל נבחר מכל העמים שנפל לו הזכות להכיר את האמת ולעבוד את הקב"ה ועושים פעולה הפוכה עוזבים את אלוקים כדי לעשות להם כסף וזהב שנאמר הכסף יעוור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים.

ויבוא האיש הביתה ויפתח הגמלים (בראשית כד- לב)

ויבוא האיש הביתה: מדובר על אליעזר עבד אברהם "ויפתח התיר זמם שלהם, שהיה סותם את פיהם, שלא ירעו בדרך בשדות אחרים" מחשש גזל (רש"י)

פעם כשנסע החפץ חיים עם עגלון מראדין סיפר לו הלה על צרותיו, ושאל: מדוע נגזר על יהודי עני כמוני להתיישר? הרגיעו החפץ חיים ואמר: צדיק ה' בכל דרכיו, אך העגלונים עומדים בפני נסיונות וכשלונות משלהם. לפעמים הם מסכמים עם אנשים על מחיר נסיעה והובלה, ולבסוף הם דורשים הוספה. או בנוסעם בדרך, הם חוטפים תבן משדות אחרים, או משלחים סוסיהם לרעות במרעה של אחרים. לפיכך עליך להרהר יפה אם לא נכשלת בזה.

טען העגלון: רבי, אם כן מדוע נגנב פרוותך בחורף האחרון בתחנת הרכבת? נאנח החפץ חיים והשיב: סבור אתה שאני צדיק גמור, לדאבוני לא כן הוא, אף לי כשלונות משלי. עוסק אני בהדפסת ספרי, לפעמים מזדמן בספר דף קרוע או מחוק, או

אלא במדרש מובא כי אברהם אבינו היה שולח מכתבים לבני משפחתו בעניני יסודות האמונה והנהגות טובות כדי לקרבם ליהדות, וגם לבתואל שהיה בן אחיו (כמו שכתוב בסוף פרשת וירא) היה שולח מכתבים, וכשהיה פותחם והיה רואה שאין בהם כסף היה נותן לבתו רבקה שתקרא בהם, כי רק כסף ענין אותו. וכך בכל פעם שהיתה קוראת במכתבים של אברהם אבינו ע"ה היו הזכרים משפיעים עליה עד שבמשך הזמן הכירה בבורא עולם והחזיקה במדותיה הטובות (ממין רבינו עובדיה יוסף שליט"א לוקט מלבוש יוסף)

יש להתרחק גם מן אהבת הממון שעצם אהבת הממון יכולה להביא את האדם אט אט לידי נגיעה בממון שאינו שלו ויבוא להתיר לעצמו כל מיני היתרים ולכן צריך להתרחק ממידה זו, וכן מצינו אצל אברהם אבינו "לא אקח מחוט ועד שרוך נעל" רבנו אליהו לופיאן זצ"ל מביא **מעשה** באדם מכובד מאוד שכשהגיע לפרשת הכסף בטלו כל הנכבדות שבו.

וכשהגיע זמנו להיפטר מהעולם נאספו מכריו וידידיו להיפרד ממנו. ויראו כי הוא מנענע בשפתיו אבל לא שמעו את קולו כי כבר היה חלש מאוד כמעט גוסס התכופף אחד מן הנאספים והיטה אוזנו לשמוע מה הוא מדבר ושמעו אומר: ראו וקחו מוסר. אנוכי יודע מצבי וכי בעוד כמה רגעים אני הולך לעולם האמת. ואף על פי כן מכיון שהורגלתי הרבה באהבת הממון אם ייתן עכשיו ממון בידי אני אטמין את זה תחת הכר מראשותי".

ואמנם תיכף אחר זה יצאה נשמתו ומת. מבהיל עד כמה יכול האדם מתוך אהבת ממון לאהוב את עצמו ואין פחד ה' לנגד עיניו. אנו רואים זאת גם בחיי היום יום שאנשים אוהבים את ממונם יותר מגופם ועובדים יומם ולילה בלי מנוחה ומרגוע, בלב לימוד תורה וללא תפילה כראוי והכל מתוך אהבת הממון ומזה מגיעים מדחי אל דחי, לשקר, רמאות וגזל.

כדי לתקן הדבר יש להתרחק מחמדת הממון וזאת על ידי אמונה, שככל שהאדם מאמין יותר ויותר בהשגחה פרטית שהכל שלו יתברך ואין עוד מלבדו.

ואנכי פניתי הבית (בראשית כד-לא)

סיפור זה סופר ע"י רבי יחזקאל לוינשטיין בשנת תרצ"ט בהיותו מנהלה הרוחני של ישיבת מיר. ר' יחזקאל הוסיף שעל המשיח נאמר: "והריחו ביראת ה'" (ישעיה יא. ג) קיים חוש ריח רוחני מיוחד שעל פיו ניתן להבחין בעבירות או במצב רוחני. לאנשים שהתעלו מאד במדרגות הרוחניות קיימת תחושה להכיר פגמים רוחניים או חשש גזל וכדו' (מורשת אבות)

ויאכלו וישתו הוא והאנשים אשר עמו וילינו, ויקומו בבוקר ויאמר שלחני לאדני (בראשית כד-נד)

ודעו כי זכותו של אברהם עמדה לו להינצל מהרעלה. ובא מלאך מן השמים והחליף את הצלחות שעל גבי השלחן כדי שלא יאכל אליעזר מאותו מאכל מורעל ואותה צלחת נזדמנה ליד בתואל והוא אכל ממנה ומת.

בתואל היה מלך חרון, וכל בתולה שהיתה נישאת היו צריכם להביאה בלילה הראשון לארמונו. וכולם חרקו שן אבל לא היה להם עוז לומר לו דבר. עכשיו משראו האנשים שגומרים השידוך של רבקה, נועצו כולם, ואמרו אם בתואל יעשה כך גם עם בתו טוב, ואם לא נהרוג אותו ואת אליעזר ואת רבקה ולכן סיבבו מן השמים שיאכל מן המאכל המורעל כדי שיינצלו רבקה ואליעזר. וי"א שבתואל לא הסכים לשלוח את רבקה, כי טען יבא יצחק לכאן וישאנה. לכן היה ראוי למות במגפה באותו לילה.

ומפני שאליעזר היה חכם גדול וחסיד, שהיה תלמידו של אברהם אבינו. והיה לו זכות שהלכו עמו שני מלאכים במסע הזה, לכן נודע לו על הרעל ששמו במאכלו ואף ידע שהמלאך הפך את הצלחת המורעלת ושמה לפני בתואל ולכן לא רצה לאכול לפני שדיבר, שיודע היה שבתואל עומד למות ואז לא יוכל לדבר עמו אודות רבקה, כי אז יהיו שקועים באבלות ולא ירצו לשמוע דבריו, ושמה יאמרו לו שימתין עד שתסתיים השנה, שאין ראוי להשיאה בתוך השנה, ושמה לא ירצו לתת אותה ולכן הזדרז לומר את כל דבריו לפני אכילתו כדי שיסכימו בתואל ובנו. ובכך אפילו אם ימות יוכל אליעזר לזרזם כדי שיוכל לנסוע מהר, שכן אחרי שבתואל הסכים, לא יוכלו הקרובים לסרב. שהרי מצוה לקיים את דברי המת.

שחסר לגמרי. אמנם זהיר אני להגיה תחילה כל ספר וספר, ברם אדם הוא רק אדם, אי אפשר להשמר לחלוטין. ודא עקא, הקונים מתביישים לתבוע זאת ממני – אך בלבם פנימה מקפידים המה, ואם כן, מה לך להתפלא שגם אני נענשתי... (מכתבי החפץ חיים)

מסופר על אשתו של החפץ חיים שקנתה בשותפות עם שכנה דג גדול. הן סיכמו ביניהן שהשכנה תכנס לביתה והן תחלקנה את הדג ביניהן.

שעת הצהרים כבר הגיעה, אך השכנה טרם נכנסה. אשת החפץ חיים ניגשת תכופות לחלון, כי הגיעה העת לבשל. אך השכנה איחרה פעמיה לבוא. בראותה כי השעה מאוחרת חילקה אשת החפץ חיים את הדג לבדה. את החצי הגדול שמרה עבור שכנתה ואת הקטן נטלה לעצמה. הכניסה אותו לסיר ומיהרה לבשלו.

החפץ חיים נטל את ידיו, בירך ובצע על הפת, אכל את ה"כזית" הראשון ואח"כ אמר את מזמור כ"ג בתהילים: "ה' רועי לא אחסר".

בינתיים הגישה אשתו את הדג, שכבר התבשל, לשולחן, אך החפץ חיים לא שת לבו, והמשיך באכילת הלחם כאילו אין דבר אחר על השולחן.

בנו ר' לייב, חשש אולי לא הרגיש אביו שהניחו לפניו דג, וקירב את הצלחת אליו, אך החפץ חיים הסיט את הצלחת מלפניו והמשיך באכילת הלחם בלבד. הבין ר' לייב, כי לא דבר ריק הוא, נכנס למטבח וביקש מאמו שתספר את כל מאורעות הדג הידועים לה. סיפרה לו דברים כהווייתם, שהדג היה גדול מדי, והיא קנתה אותו בשותפות עם שכנה והשכנה עדיין לא הגיעה, ולכן חילקה את הדג ואת החצי הגדול הותירה לשכנה....

עתה הכל ברור ומובן, לחש לעצמו ר' לייב, הלא הלכה פסוקה היא בשולחן ערוך חושן משפט הלכות שותפין סימן קע"ו סעיף י"ח:

"אם לא קבעו זמן לשותפות או שקבעו ונשלם, ובא אחד לחלוק שלא מדעת חברו, חולק בפני שלשה, אפילו הם הדיוטות, ובלבד שיהיו נאמנים ויודעים בשומא, ואם חלק בפחות משלשה לא עשה כלום". ודאי שדג שנעשה בו מעשה כזה, אבא אינו יכול לאכול. החלוקה אינה חלוקה, והדג הרי שייך בחלקו עדיין לשכנה.

תולדות

טבעית בעינינו הקביעה הפסקנית של חכמינו ז"ל, ש"אברהם יצחק ויעקב - שלשתם שקולים זה כזה" (בראשית רבה).

· רש"י בפירושו מסביר בשני אופנים את כפל-הלשון בפסוק שלפנינו: לפי הפשט בא הכתוב ללמדנו, שלאחר שקרא הקדוש-ברוך-הוא שמו "אברהם" - אחר-כך הוליד את יצחק.

דבר אחר (לפי הדרש): על-ידי שכתב הכתוב "יצחק בן אברהם", הוזקק לומר: "אברהם הוליד את יצחק". לפי שהיו ליצני הדור אומרים: מאבימלך (מלך פלשתים) נתעברה שרה, שהרי כמה שנים שהתה עם אברהם ולא נתעברה הימנו! מה עשה הקדוש-ברוך-הוא? צר קלסתר-פניו (צייר דמותו) של יצחק דומה לאברהם, והעידו הכול: אברהם הוליד את יצחק.

מחכמי ישראל תוהים על שלום המדרש כאן: מדוע נקראים האומרים "מאבימלך נתעברה שרה" בשם "ליצנים"? הלא רשעים גמורים הם, המוציאים לעז חמור על אברהם ושרה ויצחק בנם, ומן הראוי לכנותם "רשעים ומלעיזים"!

אלא - משיבים חכמי ישראל - אותם ליצני הדור שהיו אומרים "מאבימלך נתעברה שרה", התכוונו לומר שעל-ידי תפילת אברהם בעד אבימלך ונשותיו, שנענשו בעצירת כל לידה (כ, י"ז-י"ח), פקד ה את אברהם בהולדת בנו יצחק (כ"א, א-ג)

"ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק" (בראשית כה - יט)

הפרשה הקודמת מסתיימת במילים: "על פני כל אחיו נפל" - וזה בא לרמז, כי כאשר יפול ישמעאל באחרית הימים, תזרח אז שמשו של משיח בן דוד, שהוא מתולדות יצחק בן אברהם... (בעל הטורים).

"תולדותיהם של צדיקים - מעשים טובים" - אמרו חכמינו. זהו איפוא פשוטו של פסוק: "ואלה תולדות יצחק בן אברהם" - מכאן נבעו מעשיו הטובים של יצחק, מתוך "אברהם הוליד את יצחק" - מזה שהיה תמיד זוכר מי אביו, שיש לו אב כאברהם... (הה"ק מהר"ם מאמשינוב ז"ל).

"ואלה תולדת יצחק בן אברהם, אברהם הוליד את יצחק" (בראשית כ"ה, י"ט)

· יצחק האריך ימים יותר מכל שאר האבות, הוא חי מאה ושמונים שה (ל"ה, כ"ח) - חמש שנים יותר מאברהם אביו ושלושים שנים יותר מבנו יעקב. עם זאת קצרות תולדותיו בתורה במידה רבה מתולדות שאר האבות. ואופייני הדבר, שגם שמו לא נשתנה כל הימים - בניגוד לשמותיהם של האבות האחרים.

דמותו של יצחק נשארה חקוקה בתודעת האומה כדמות מזהירה, בראש ובראשונה עקב מסירות-הנפש שגילה, בצד אביו, בנסיון העקדה. משום כך

על הפסוק שלפנינו אמר רבי יהודה אריה מודינה: לפי המסורה, מצויה המלה "בקחתו" רק שתי פעמים בכל המקרא כולו. בתחילת הפרשת "תולדות" נמר: "בקחתו... לו לאישה"; ובספר ירמיה (מ, א) נאמר: "בקחתו אותו והוא אסור באזיקים" (בששלאות, בכבלים). ואכן, שני פסוקים אלה קשורים ואחוזים זה בזה: לאחר שאדם מקיים בחיים את ה"בקחתו" הראשון ונושא לו אישה - מיד מתקיים בו ה"בקחתו" השני והוא משול למי שאסרוהו באזיקים...

· **אמר רבי יצחק:** אם ללמד שהיא מארם-נהריים, והלא כבר נאמר "מפדן ארם"; מה תלמוד לומר (מה בא ללמדנו) "בת בתואל הארמי"; "אחות לבן הארמי"? אלא בא ללמדך: אביה רמאי ואחיה רמאי, ואף אנשי מקומה רמאים ("הארמי" הן אותיות "הרמאי"); והצדקת הזו שיוצאת מביניהם למה היא דומה? לשושנה בין החוחים (לפרח ריחני הגדל בין הקוצים).

"ויעתר יצחק לה לנכח אשתו, כי עקרה היא" (בראשית כ"ה, כ"א)

חכמי ישראל תמהים על לשון הכתוב שלפנינו: מדוע מקדימה התורה לספר על תפילתם של יצחק ורבקה, לפי שהודיעה לנו את הסיבה לתפילה זו: עקרותה של רבקה?

הסביר עניין זה הפרשן והמקובל הספרדי, רבנו בחיי בן אשר, בפירושו לתורה: בכוונה תחילה מספרת לנו התורה קודם על תפילת יצחק ורבקה, כדי להקדים את העיקר לטפל, וכבר שנינו במדרש תנחומא: "למה נתעקרו האימהות? שהיה הקדוש-ברוך הוא מתאוה לתפילתן. אמר הקדוש-ברוך הוא: עשירות הן (האימהות), נאות הן; אם אני נותן להן בנים (מיד) - אינן מתפללות לפני".

לפי מדרש זה יוצא, שהעקרות לא היתה סיבה לתפילה של יצחק ורבקה, אלא התפילה היא שהיתה הסיבה לעקרות; ומשום שהתאוה הקדוש-ברוך הוא לתפילתם של יצחק ורבקה, גזר על רבקה שתהא עקרה. בדין איפוא מקדים הכתוב

- כפי שציינו חז"ל במסכת בבא קמא (צ"ב, א): "כל המבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו דבר, הוא נענה תחילה".

· **ולכאורה,** השמיעו אנשים אלה דבר נכון, אלא שהלבישו את דבריהם בלשון סתומה, המשתמעת לשתי פנים - שהרי השומע עשוי, חלילה, לפרש את המלים "מאבימלך נתעברה שרה" במשמעות גסה ונפשעת ביותר - לכן מכנים אותם הקדמונים בכינוי-גנאי "ליצני הדור". ללמדך, שגם דברים נכונים ונכוחים יש להלביש בלשון נקייה, כי "מוות וחיים ביד לשון" (משלי י"ח, כ"א).

· **לדברי הפרשן רבי יצחק אברבנאל,** מדגיש הכתוב במלים "אברהם הוליד את יצחק", ששני אבות האומה - אברהם ויצחק - היו דומים זה לזה במאורעות העיקריים, שפקדו אותם בחיים: אברהם לקח אישה ממשפחתו, וכן עשה יצחק. אברהם ואשתו היו עקרים שנים הרבה, וכן יצחק ואשתו. לאברהם נולדו שני בנים; ישמעאל הבכור שהיה רשע, ויצחק הצעיר שהיה צדיק; וגם ליצחק נולדו שני בנים: עשיו הרשע ויעקב הצדיק.

בימי אברהם היה רעב בארץ, ואברהם נסע לגרר שבארץ פלשתים ואמר שם על אשתו שהיא אחותו, ובסופו של דבר באו אבימלך מלך גרר ושר צבאו לבקש כריתת ברית עם אברהם; וכל זאת אירע אחרי-כן גם ליצחק. אברהם נתברך במקנה רב של צאן ובקר, ובין השאר חפר בארות מים; וכן היה אחרי-כן עם יצחק. משום הצדדים השווים האלה בתולדות אברהם ויצחק, יכלו הכול להעיד ולומר: "אברהם הוליד את יצחק".

"ויהי יצחק בן ארבעים שנה, בקחתו את רבקה בת בתואל הארמי מפדן ארם, אחות לבן הארמי לו לאשה" (בראשית כ"ה, כ)

· **החכם** רבי יהודה אריה מודינה היה רב ודרשן מפורסם בונציה שבאיטליה הצפונית במחצית הראשונה של המאה הי"ז, דרשותיו המלהיבות באיטלקית רהוטה משכו המוני עם, מבני-ברית ומשאינם בני-ברית.

ה" – הרי יש מקום לחשוב שה' יתברך אמנם קיבל את תפילתו רק בזכות רבקה, כפי רצונו לפיכך ציין רש"י: "לו ולא לה" – שהתפילה נתקבלה דוקא בזכותו הוא, משום "שאינו דומה תפילת צדיק בן צדיק לתפילת צדיק בן רשע"... (קדושת הלוי).

"ויתרוצצו הבנים בקרבה" (בראשית כה - כב)

כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ ומפרכס לצאת, עוברת על פתחי עבודה זרה עשו מפרכס לצאת. (רש"י). קשה איפוא: בשלמא עשו היה מפרכס לצאת, שכן במעי אמו לא היתה לו עבודה זרה; אבל יעקב למה ביקש זאת, והלא גם שם היה לומד תורה, כפי שאמרו חכמינו: "כשהתינוק במעי אמו מלמדן אותו כל התורה כולה" (נדה ל')?

ברם, אמנם למד שם יעקב את כל התורה כולה, אך לא רצה ללכת עם עשו ב"חדר" אחד ולכן, ביקש להמלט משם... (מפי השמועה).

"ותלך לדרוש את ה" (בראשית כה - כב)

שיגייד לה מה תהא בסופה (רש"י).

סבורה היתה רבקה, כי בן אחד הוא זה, ואותו פירכוס שהוא מפרכס לצאת ליד פתחי בתי מדרש וליד פתחי עבודה זרה, אינו אלה המאבק הסימלי בין היצר הטוב ובין היר הרע. שפעם מתגבר היצר הרע והוא מבקש לרוץ לעבודה זרה, ופעם מתגבר היצר הטוב והוא מבקש לרוץ לבית המדרש. לפיכך תאבה לדעת, "מה תהא בסופה" של מלחמה פנימית זו שבלב בנה? מי ינחית את המהלומה האחרונה וינצח במלחמה?... אמנם כל ימי חייו של האדם הם מלחמה תמידית ביצר הרע; לפעמים היצר מתגבר על האדם ולפעמים – האדם על היצר. על כל פנים צריך האדם להשתדל, שאת המהלומה האחרונה ינחית הוא על ראש היצר. "והיה עקב תשמעון"... (קול שמחה).

רבקה נוכחה לראות, כי בן אחד עתיד להיות רשע,

לספר על תפילותם של יצחק ורבקה, שהיא העיקר כאן, לפי הבאת עניין עקרותה של רבקה.

ויעתר לו ה' ותהר רבקה (בראשית, כה-כה)

הקב"ה גרם לכל האימהות להיות עקרות מכיון שמיתאוה לתפילתן של נשים צדקניות **מעשה** באשה שלא ילדה עשר שנים. הלך בעלה אל רבי שמעון בר יוחאי, ואמר לו שברצונו לגרש את אשתו.

השיב לו רבי שמעון: "כשם שנשאתם זה לזה במאכל ובמשתה כן תתגרשו זה מזה במתוך מאכל ומשתה".

עשה, אפוא, האיש סעודה גדולה, ובמהלכה השתכר מדין. כשהתפכח מדין אמר לאשתו: בתי, כל חפץ טוב שיש לי בבית תוכלי ליטול עמך בשובך אל בית אביך".

אותה אשה חכמה היתה. היא המתינה עד אשר נרדם בעלה, ואז הורתה לעבדיה לשאת אותו אל בית אביה.

באישון ליל נעור האיש משנתו ושאל: "היכן אני נמצא?"

השיבה לו האשה: "הן אמרת לי בערב: 'כל חפץ טוב שיש בביתי טלי אותו אל אביך'. ואני לא מצאתי חפץ טוב יותר ממך!"

הלכו אפוא שניהם אל רבי שמעון בר יוחאי. עמד הצדיק והתפלל עליה עד שנפקדה וילדה.

ללמדך, מה הקב"ה פוקד עקרות אף צדיקים פוקדים עקרות במיוחד נשים צדקניות. (על פי מדרש רבה, שיר השירים א, ל"א לוקט ממעשיהם של צדיקים)

"ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו... ויעתר לו ה" (בראשית כה - כא)

לו ולא לה לפי שאינו דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע. (רש"י).

יצחק שפל היה בעיני עצמו וסבור היה, כי בזכות עצמו איננו כדאי שתפילתו תתקבל לפני ה' יתברך, לפיכך התפלל רק "לנוכח אשתו" – כדי שיוושע בזכותה. ומעתה, כאשר אמרה התורה: "ויעתר לו

כך איני רוצה בי"ב שבטים כי לא אוכל לעמוד ביסורים. ותלך לדרוש את ה' והלכה לישיבת שם בן נח כדי לשאול מה יהיה סופה. ולא רצתה ללכת למדרשו של אברהם אבינו כדי שלא לצערו כי הוא הסבא של בנייה וביקשה משם בן נח שיסביר לה הסיבה למה יש לה צער כזה כפי שאין לנשים אחרות בעולם. אפשר לשים לב איך אישה צדקת נוהגת כשהיא בצער הולכת לרב שיתן לה סיבה רוחנית לצערה אח"כ הולכת לרופא ואילו הנשים שבימינו רצות לרופא.

ידוע המעשה באשת רבי מאיר, ברוריה, שמובא במדרש שוחר טוב (משלי, לא) על הכתוב: "אשת חיל מי ימצא" (משלי לא י). רבי מאיר דרש בשעת מנחה בשבת בבית המדרש, באותה שעה מתו בביתו שני בניו, הניחה ברוריה את שניהם על המיטה ופרסה עליהם סדין, בא רבי מאיר במוצאי שבת לביתו ושאל על בניו, נתנה לו כוס להבדיל, ואחרי שאכל וברך אמרה לו: שאלה יש לי לשאול אתמול בא אדם ונתן לי פיקדון, עכשיו בא לקחתו, הנחזיר לו? ענה לה רבי מאיר לתומו: פיקדון צריכים להחזיר. הוליקה אותו אל החזר שבו שכבו הילדים המתים והסירה מהם את הסדין, בכה רבי מאיר, אך ברוריה אמרה לו: רבי! לימדתני שפיקדון צריכים להחזיר, וכן נאמר בכתוב: "ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך (איוב א כא) ע"כ. בדרך כלל האשה מגיבה על אסון בצער רב יותר מאשר בעלה, כי היא יותר קשורה לילד, וכמו כן האשה יותר רגשנית, הנה כאן רואים להיפך, ברוריה מגיבה באופן רוחני, באמונה נדירה, ובעלה רבי מאיר הוא אשר פורץ בבכי.

"ויתרוצצו הבנים בקרבה" (בראשית כ"ה, כ"ב)

מעיר כאן רש"י על-פי המדרש: כשהיתה (רבקה) עוברת על פתחי תורה של שם ועבר, יעקב רץ ומפרכס (מפרפר, משתדל בכל כוחו) לצאת; עוברת על פתחי עבודת אלילים, עשיו מפרכס לצאת.

שואלים חכמי ישראל: אנו מבינים שיעקב לא

שכן הוא נמשך אל עבודה זרה, ולא עוד אלא- כפי שאמרו חכמינו – שביקש להרוג את אימו עוד בהיותו בבטנה; לפיכך: "ותלך לדרוש את ה'" – הלכה לשאול שאלה, אם מותא לה לראות את הבן הזה כרוּדף ולהשכים ולהורגו תחילה, וכך אמרה: "למה זה אנכי"? – למה זה אהיה אנכי נתונה בסכנה מפני הרודף הקטן הזה? שמא מוטב לקיים בו: "הבא להרגך – השכם להורגו"?

והשיבו לה: "שני גויים בבטנך", ואומר רש"י על זה: "גאים כתיב, אלה אנטונינוס ורבי", אם כן הרי גם עשו עתיד להוציא בנים טובים כמו אנטונינוס, ולכן אסור לך להורגו... (פני אריה זוטא).

ויתרוצצו הבנים בקרבה ותאמר אם כן למה זה אנכי ותלך לדרוש את ה' (בראשית כה-כב)

כשנכנסה לחודש השביעי לא היו שני העוברים שווים, כי האחד היה צדיק והאחד היה רשע, ולרבקה היה צער מזה כי הם היו נאבקים זה עם זה שהאחד רצה להרוג את חברו. וכשרבקה היתה הולכת ברחוב, ומתקרבת על יד ישיבה של שם ועבר או אחרת היה יעקב מפרכס לצאת, וכשעברה על יד בית עבודה זרה היה עשו מפרכס לצאת. וכן היו רבו השנים אודות הירושה של העולם הזה ושל העולם הבא. ומי שרב למעשה הם מלאך מיכאל שהוא שרו של ישראל, ומלאך ס"מ שהוא שרו של עשו, הם היו מריבים זה עם זה, כי ס"מ רצה להרוג את הבן הטוב. בא מיכאל בכעס כדי לשרוף את ס"מ, היות והמלאכים שם של אש. הגדול שורף את הקטן. עד שהקב"ה הפריד ביניהם וחילק את הירושה בין שני הבנים. שכן הרשע לקח את העולם הזה והצדיק לקח את העולם הבא, ולא טענו זה כנגד זה שהחלוקה היתה מן השמים.

ובגלל הסיבות האלה נצטערה רבקה צער הרבה. והיתה מסובבת בין הנשים ושואלת אותן, האם הרגשתן צער כזה בימי עיבורכן. ואם הייתי יודעת שמרובה כ"כ צער ההריון, לא הייתי מבקשת מאת הקב"ה שיתן לי בנים.

ודעו כי רבקה היתה עתידה לילד י"ב בנים שהם י"ב שבטים, אבל אמרה: אם צער ההריון גדול כל

זהו ששאל עשו: "האיך מעשרין את המלח ואת התבן" – כיצד מעשרין זאת, אם בשיעור של עשירית, או שצריך יותר מזה? ואכן, ממין "מדקדק במצוות" שכזה עשוי היה יצחק להתפעל באמת... (פרדס יוסף).

"ויעקב איש תם" (בראשית כה-כז)
מי שאינו חריף לרמות קרוי תם. (רש"י).

אדם צריך להיות אדון ומושל על מידותיו, כדי שיוכל לנצלן במקום הראוי ובאופן הראוי. שכן לפעמים יש גם צורך להשתמש במידה רעה לשם שמים, כפי שאמרו חכמינו: "כל מי שנעשה רחמן במקום אכזרי, לבסוף נעשה אכזר במקום רחמני" (קהלת רבה פ"ז). אין די, איפוא, רק ברכישת המידה של רחמנות, אלא יש גם לשלוט על מידה זו ולנצלה כראוי. לפיכך, נקרא יעקב אבינו "איש תם" – לפי שהיה איש, מושל ואדון על התמימות, ידע כיצד לנצלה כראוי ואימתי לסלקה לצדדין ולקיים "עם עקש תתפתל" – "אחיו אני ברמאות"...

זוהי הכוונה בדברי רש"י: "מי שאינו חריף לרמות" – מי שאינו מסוגל ב כל ל לרמות הריהו "קרוי תם" – רק "תם" ולא "איש תם" – לפי שבאמת מסוגל היה יעקב להשתמש בחריפות ובערמוניות בשעת הצורך, ואף על פי כן היתה בו מידת התמימות. זהו פירושו של "איש תם" – איש ואדון על התמימות... (הרבי הקדוש מלובלין).

ויגדלו הנערים ויהי עשו איש ידע ציד איש שדה ויעקב איש תם יש אהלים
 (בראשית כה-כז)

בעודם קטנים ידעו הבריות מעשיהם כי שניהם היו הולכים יחד ללמוד בישיבה ולא הכירו ברעתו של עשו. בעודם במאי אמם היה נאבק כדי לצאת לבית העבודה זרה, אבל כבר לפני שהתינוק נולד טופח לו המלאך על פיו שישכח את כל מה שיודע, ולכן בעוד עשו קטן לא ידע לעשות רע, אבל כשנעשה בן י"ג שנה אז גילה כל אחד את מה שהוא באמת. דהיינו יעקב היה לצד הטוב, וכל היום היה יושב

יכול היה לצאת, כשאימו עברה על פתחי תורה, משום שעשיו הבכור חסם לפניו את הדרך, אך מי עיכב בעד עשיו לצאת, כשאימו רבקה עברה על פתחי עבודת אלילים?

השיב על שאלה זו רבי יחזקאל מקוזמיר, מגדולי האדמו"רים בפולין במחצית הראשונה של המאה הי"ט: כבר אמרו חכמינו ז"ל במדרש ספרי ובבראשית רבה: "בידוע, שעשיו שונא ליעקב". מסתבר אפוא, שעשיו הרשע היה מוכן לוותר על עבודת האלילים, שכל כך השתוקק לה, ובלבד שלא להניח ליעקב להגיע אל פתחי התורה...

"ויקראו שמו עשו" (בראשית כה-כה)

הכל קראו לו כן. (רש"י).

עשו הנהו סמל השקר, כפי שאמרו חכמינו במדרש: "הוא שוא שבראתי בעולמי", ולדאבון הלב נמשכים הרבה אנשים אחרי השקר; הכל נכרכים אחריו. ברם, יעקב הנהו סמל האמת – "תתן אמת ליעקב". לפיכך נאמר רק: "ויקרא שמו יעקב" בלשון יחיד, לפי שהאמת אין לה אלא מעט אוהדים הכרוכים אחריה. יחידים הם אלה הנמשכים אחרי יעקב. (דגל מחנה אפרים).

"ויהי עשו איש ידע ציד" (בראשית כה-כז)

לצוד ולרמות את אביו בפיו ושואלו אבא האיך מעשרין את המלח ואת התבן. (רש"י).

מה טעם שאל "האיך מעשרין", בעוד שהיה צריך לשאול "אם מעשרין" – אם בכלל צריך לעשר מלח ותבן?

אלא, עשו גילה כאן צביעות מופלגת ושאל את אביו: אם מעשרין מן התבואה כשיעור של עשירית, הרי לאמיתו של דבר זה יותר מעשירית, שכן האדם השקיע בכך את החיטים אשר זרע; יוצא שבעשר הסאים שהוציא מושקעת סאה שזרע, ואם כן הרי זה אחד מתשעה ולא אחד מעשרה; מסתבר איפוא, כי מ"מלח" ו"תבן", שאינם טעונים זריעה מלכתחילה, יש להפריש מעשר יותר מעשר...

משום כך מדויק הכתוב ואומר: "ויאהב יצחק את עשיו" - בלשון עבר - כי אהבה זו היתה תלויה בציד שבפיו, ולכן היתה אהבה חולפת ועוברת. לעומת זאת היתה אהבת רבקה ליעקב אהבה "שאינה תלויה בדבר, שלעולם אינה בטלה. משום כך נאמר בה: "ורבקה אוהבת את יעקב" - בלשון הווה. בכל עת אוהבת רבקה את יעקב, כי אהבתה אינה תלויה בשם גורם גשמי; ואהבה שאינה תלויה בדבר חיצוני אינה בטלה לעולם.

· **על פסוק זה היה אומר הצדיק רבי נפתלי מרופשיץ:** התמימות היא אחת המידות הנאות, הנחוצות לכל אדם בחיים. אך זאת לדעת, שלעולם אין להסתפק במידה זו לבדה ואין להתקיים מתוך דבקות במידה טובה זו. בעניין זה נשתנו יצחק ורבקה זה מזה יותר משאר האבות והאימהות.

יצחק, "העולה התמימה", לא ידע כל ימיו מהי אונאה, ולא העלה בדעתו אפשרות של העמדת פנים והערמה כלפי הזולת. משום כך נפל ברשתו של עשיו הרשע, שהערים עליו בשפת חלקות: "איך מעשרים את המלח ואת התבן?"; וחי כל ימיו בתחושה מוטעית, שבנו הבכור הוא צדיק המדקדק במצווה קלה כבחמורה.

בניגוד לכך לא הצליח עשיו להערים על רבקה אימו, שהיתה בת בתואל הארמי ואחות לבן הארמי. וכוון שגדלה בבית רשעים, עובדי אלילים, עמדה מיד על טבעו המזויף של עשיו; ולכן רחשה אהבה יתרה ליעקב, שהיה שלם במידותיו הטובות וגילה כל ימיו שתוכו כברו.

· **שהיה עשיו צד (מרמה) את אביו בפיו: אבא, איך מתקנם (מעשרים) את המלח? אבא, איך מתקנים את התבן? (ולפי ההלכה, המלח והתבן אינם חייבים במעשר).**

לשון אחרת: כשהיה עשיו בא מן החוץ, היה אומר לאביו: אבא, המלח מהו שיהא חייב במעשר? והיה יצחק תמה ואומר: ראו בני זה, כמה מדקדק הוא במצוות! מלח הוא רוצה לעשר - שאר מעשרות (שאר דברים שחייבים במעשר) על אחת כמה וכמה!

ולומד בבית המדרש בישיבה של שם בן נח ובישיבה של עבר בנו.

ועשו היה הולך בדרכים רעות והיה צייד שאומנתו היתה ללכת לשדה ולצוד חיות ועופות. והיה רמאי שידע להטעות את הבריות, והיה מוכשר למשוך לצדו אנשים בדיבור פיו, כתחבולה שהיה עושה נמרוד ואילו לפני יצחק התראה כחסיד, וכל פעם היה בא לפניו ושאלה בפיו, כיצד מעשרים את המלח ואת התבן וכיו"ב, והיה אביו סבור שהוא יושב ולומד כל היום והוא יהודי כשר. (מעם לועז)

"ויגדלו הנערים... ויעקב איש תם, ישב אהלים" (בראשית כה-כז)

· **אומר על כך השל"ה הקדוש (רבי ישעיה הלוי הורביץ, בעל "שני לוחות הברית"):** בוא וראה, כמה צריך האדם להתרחק מדרך הרמאות והשקר. ביעקב אבינו היו, בודאי, מעלות טובות לאין מספר. והנה מכל המעלות והמידות הטובות של יעקב אל הזכיר הכתוב אלא זו, שהיה "איש תם". מכאן נמצאנו למדים, שאין לך מידה גדולה מחיי תום ויושר.

· **אמר רבי פינחס בשם רבי לוי:** משל להדס ולעצבונית (שיח קוצני), שהיו גדלים זה על-גבי זה. כוון שהגדילו - הפריחו: זה נותן ריחו, וזה נותן חוחיו (קוציו).

כל שלוש-עשרה שנה הולכים שניהם (עשיו ויעקב) לבית-הספר, ובאים שניהם מבית-הספר. לאחר י"ג שנה - זה הולך לבתי-מדרשות, וזה הולך לבתי עבודה-זרה.

"ויאהב יצחק את עשו, כי ציד בפיו; ורבקה אוהבת את יעקב" (בראשית כ"ה, כ"ח)

· **מעיר כאן השל"ה הקדוש:** אהבתו של יצחק לעשיו היתה אהבה התלויה בדבר (בסיבה חיצונית), ככתוב: "כי ציד בפיו"; ועל אהבה כזאת אמרו חז"ל (אבות ה, ט"ז): "בטל דבר, בטלה אהבה" - כשמתבטלת סיבת האהבה, בטלה גם האהבה עצמה ונעשית לדבר שבעבר.

מיד האהבה הופכת לנחלת העבר, ולפיכך נאמר "ויאהב" בלשון עבר, שכן אהב אותו רק בעבר, כאשר היה "צייד בפיו".

מאיך, רבקה אהבה את יעקב "אהבה שאינה תלויה בדבר" שאיננה בטלה לעולם, ולפיכך נאמר אצלה "ורבקה אוהבת" – בלשון הווה – שהיתה אוהבת אותו תמיד אהבה בלתי מוגבלת, שכן לא היתה תלויה בסיבות גשמיות כלשהן... (ש"ה הקדוש).

ויבא עשו מן השדה והוא עיף (בראשית כה-כט)

ברציחה, כמה דתימא כי עיפה נפשי להורגים (ב"ר). ובגמ' אמר ר' יוחנן: חמש עבירות עבר אותו רשע באותו היום, א) בא על נערה המאורסה, כתיב הכא, ויבא עשו מן "השדה", וכתוב התם כי "בשדה מצאה", ב) והרג את הנפש, כתיב הכא, והוא "עיף", וכתוב התם, אוי נא לי כי "עיפה" נפשי להורגים, ג) כפר בעיקר, ד) וכפר בתחית המתים, דכתיב הנה אנכי הולך למות, ה) וביזה את הבכורה, דכתיב ויבז עשו את הבכורה.

מעשה שהיה על מלך אחד, מלומד גדול, ואוהב ישראל, ומבין בתנ"ך, שהיה לו אהוב, רב גדול בישראל, וחכם בהוויות העולם, והמלך היה מתייעץ אתו בעניני הממלכה, וגם היו מחליפים דעות, ומתווכחים בעניני דת ומדינה. פעם אחת כשבא הרב לארמון המלך, שאל אותו המלך: כעת למדתי בספרי האגדה, אודות עשו, שנאמר עליו, ויבא עשו מן השדה והוא עיף, ודרשו עליו חז"ל שהוא עיף מרציחה, ואני תמה מאוד, כי הלוא לא מוזכר בתורה רק שהוא עיף, וטבעי הדבר שאדם שבא מן השדה הוא עיף, ואלו חכמיכם מרוב שנאתם לעשו, טפלו עליו אשמה כבדה שהוא עיף מרציחה.

ולעומת זאת, דוד מלכם, שחטא עם בת שבע, וגם רצח את אוריה החתי, כתוב בתלמוד שלכם, "כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה", שכל היוצא למלחמת בית דוד, כותב גט לאשתו, ונמצאת בת שבע פנויה היתה, ואף אוריה בדין נהרג, כי מורד במלכות היה, ואני סבור, שחכמי התלמוד נשוא

"ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו ורבקה אהת יעקב" (בראשית כה-כח)

יצחק היה עולה תמימה, תמיד מובדל ומופרש מן העולם, ולא העלה כלל על דעתו כי אפשר להערים ולרמות. לפיכך כאשר שאל אותו עשו: "האיך מעשרין את המלח ואת התבן" – סבור היה, כי באמת ובלב תמים שואל זאת עשו ומשום כך רחש לו אהבה יתירה. אבל רבקה הרי נולדה במחיצתם של רמאים; אחיה היה לבן הארמי, וכבר הכירה היטב את טיב העולם, שאפשר לשאול שאלות כמדקדק במצוות ולהיות בעת ובעונה אחת עשו הרשע... לפיכך אהבה את יעקב, אשר בו הכירה את האמת לאמיתה... (בשם הה"ק מהר"נ מרפשיץ ז"ל).

אמרו חכמינו, כי לעתיד לבוא יפנה הקב"ה לכל אחד מן האבות ויאמר לו: "בניך חטאו". אברהם ויעקב יאמרו: אם חטאו, יבואו על עונשם – "מחו על קדושת שמך". אבל יצחק יתחיל לחשב חשבונות ויוכיח, עד כמה פעוטים ואפסיים הם חטאים של בניו וימליץ טוב עליהם, (שבת פ"ט). נשאלת, איפוא, השאלה, מדוע דווקא יצחק, שהוא בבחינת פחד וגבורה, ימליץ על ישראל יותר מן האבות האחרים?

ברם, היה רבי מאיר'ל מפרמישילן אומר – טענה היתה בפיו של יצחק אבינו: אף אני היה לי בן חוטא, ובכל זאת, אף כי בשר ודם הנני, אהבתיו ומחלתי וסלחתי לו; הרי אתה, רבונו של עולם, שמוחל וסולח אתה, על אחת כמה וכמה שצריך אתה לאהוב את בניך ולסלוח להם, אף על פי שחטאו לך.

יוצא איפוא, שעל ידי אהבתו של יצחק לעשו, ניתנה טענה בפיו כדי ללמד זכות על ישראל. וזהו פשוטו של הפסוק: "ויאהב יצחק את עשו – כי ציד בפיו" – כדי שתהא לו אחר כך טענה מזומנת בפיו, להשיב לו לרבונו של עולם, כאשר יתאונן על חטאיהם של ישראל...

אהבתו של יצחק לעשו היתה רק "אהבה התלויה בדבר", משום "כי ציד בפיו", ואם כן הרי "בטל דבר – בטלה אהבה" – משמתבלת סיבת האהבה

שהמליצו רבותינו על דוד המלך, וכמו שהטיחו דברים כלפי עשו, כי בודאי חלילה וחס שדוד המלך חטא! משיח ה' החסיד והישר, לא ישל חלילה בעוון אשת איש, וכמו שנאמר: "ויהי דוד לכל דרכיו משכיל, וה' עמו", אפשר חטא בא לידו ושכינה עמו? ולכן הצדיקו את הצדיק דמעיקרא, ואמרו: "כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה".

ואולם עשו הרשע, שאף בוראו אמר עליו "ואת עשו שנאתי" והוא חשוד מאוד על רצח וניאוף וכדומה, ע"כ טפלו עליו חז"ל שהוא רצח, כי תולים הקלקלה במקולקל.

ובאמת קבלה ביד חז"ל, כי אותו היום, רצח עשו את נמרוד, וכמו שאמרו במדרש: פעם אחת הלך עשו לצוד חיות ועופות, מצאו נמרוד ואמר לו: למה אתה צד ביער שלי? בוא והלחם אתי, וקבעו זמן להלחם זה בזה, הלך עשו והתיעץ עם יעקב, איך לנצח את נמרוד?

אמר לו יעקב: כל זמן שנמרוד לובש את בגדיו החמודות של אדם הראשון לא תוכל עליו, אלא אמור לו, שיסירם מעליו תחילה, ואח"כ תלחם עמו, וכן עשה, וכשפשט נמרוד את בגדיו, קפץ עשו ולבשם במרמה, וקם והרג את נמרוד, ולפיכך היה עשו עיף, שנאמר כי עיפה נפשי להורגים, מיד הודה המלך לאהבו הרב על תשובתו המאלפת לאחר הדגמה אישית מהמלך עצמו. (ויאמר אברהם)

שאל גוי אחד את ר' יהושע - כיצד אתם אומרים שה' אלוקים יודע את העתיד להיות, והרי כתוב "וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ". משמע שבזמן הבריאה לא ידע שהם יהיו רשעים. ענה לו ר' יהושע - נולד לך בן, אמר לו כן. ומה עשית? שמחתי ושמחתי ועשיתי סעודה גדולה. ולא היית יודע שסופו למות? אמר לו ודאי, אך בשעת שמחה שמחה בשעת רעה רעה. אמר לו ר' יהושע אף כאן כך, אע"פ שידע הקב"ה שסופם להרשיע בכל זאת לא נמנע מלבוראם.

קיסר רומא היה רגיל להתווכח עם ר' יהושע בן חנניה. שאל אותו פעם הקיסר האם מישהו שולט בעולמנו? בודאי, השיב ר' יהושע היתכן שעולם יתקיים בדרך מקרה. ומי ברא שמיים וארץ?

פנים לדוד, ומרוב אהבתם אליו חיפו על מעשיו, בתירוצים שונים, ואני רוצה תשובה ממך!
ענה הרב למלך: אני אשיב למלך תשובה כהלכה בהזדמנות אחרת, ותוך כדי שיחה, הגיעה שעת הסעודה, והעבד הכושי אשר למלך הגיש לפני המלך מים כדי שיטול ידיו לפני האכילה, והמלך לפני הנטילה, הסיר את טבעתו והניחה על השלחן, ושכח להחזירה אחר הנטילה, והרב לקח בחשאי את טבעת המלך והטמינה בכיסו, והמלך התחיל לסעוד ממנות האוכל שהגישו לפניו, ולפני הרב הגישו המלצרים פירות משובחים.

בינתיים נכנס מזכיר המלך והגיש לפני המלך מסמכים חשובים לחתום עליהם, משרצה המלך לחתום, הופתע לראות שהטבעת אשר בה חותם אינה בידו, והתחיל לחפש אותה על השלחן, ומתחת לשלחן, ומשלא נמצאה, פקד מיד להזמין את העבד הכושי שהגיש לו מים לנטילת ידים, וכשהתיצב לפניו, שאלו המלך בכעס: איפה הטבעת שהנחתי על השלחן, כשרחצת את ידי? והעבד ענה: אין לי כל ידיעה, מהטבעת של אדוני המלך! מיד ציוה המלך, שייסרו אותו בשוטים עד שיודה, על גניבת הטבעת, מדי התחילו להלקותו בשוטים, והעבד צווח שהוא לא גנב את טבעת המלך.

אז בקש הרב מהמלך לתת הוראה, שירפו מן העבד ולא ילקוהו, ויוציאו כל איש מעליהם, ולאחר שנשאר לבדו עם המלך, פנה הרב אל המלך בשאלה: מדוע חשדת מיד בעבד הכושי שגנב את הטבעת? והרי אני הייתי יותר סמוך לשלחן המלך, ויתכן שאני חמדתי ולקחתי, ואיך לא חשדת בי, שאולי אני לקחתי, ומיד חרצת משפט, לייסר את העבד קשות?

ענהו המלך: איך יתכן לעלות על הדעת, שאדוני הרב, הישר והנאמן, היקר והחביב, וחכמתו כמלאך אלוקים, יגנוב את טבעת המלך, אשר הוא אהבו וידידו הטוב? אבל העבד הכושי, הנבזה, בודאי ובודאי, שהוא חשוד לגזול ולגנוב, וע"כ מיד חשדתי בו ולא בכך.

מיד הוציא הרב את הטבעת מכיסו והושיטה למלך. המלך נדהם! ופנה אל הרב בשאלה: מדוע עשית את הדבר הזה? השיבו הרב: דבר זה נאלצתי לעשות, כדי להשיב על שאלתו של אדוני המלך, והנני רואה שאדוני המלך, התנהג בדיוק כמו

ובזה, אמר המגיד מדובנא לאותו משכיל, אתה דומה לכפרי ההוא. אם יש לאדם לב - יש תועלת במי שעומד מולו ומעורר את לבו, ואזי הדרשן שמשמיע דברים שיוצאים מלבו, מובטח להם שייכנסו ללב השומע, אבל אתה, שאין לך לב כלל, וה"גחלים" שלך כבויות, מה יעזור שאעמוד ואניף את ה"מפוח"? אדרבא, כאשר מניפים מפוח על גחלים כבויות, הן מתקררות עוד יותר!... (שאל אביך ויגדך)

"ויאמר עשו הלעיטני נא מן האדם האדם הזה" (בראשית כה-ל)

כיון שבאותו היום נפטר אברהם אבינו והיו הכל שרויים באבלות, נתבייש עשו לומר, כי תאב הוא לאכול מן העדשים, שהוא מאכל אבלים. לבל יאמרו: הכל מתאבלים אחרי סבא והוא להוט אחרי האכילה! לפיכך העמיד פנים כאילו איננו יודע כלל שאלו הן עדשים וכי יום של אבלות הוא היום, ואמר: תן נא לי מן המאכל האדום הזה.

אך מיד נמלך בדעתו והירהר, הלא עם טעימת הכף הראשונה יא מוכרח להכיר בעדשים ותהיה זו בושה, שאינו עוסק באבלות ככל השאר, לפיכך אמר: "הלעיטני" – שפוך את הנזיד לתוך פי, כדי שלא יראה ולא ידע מה הוא אוכל, מתוך נימוק: "כי עייף אנכי" – ואינו עוצר כח להגיש את הכף במו ידיו אל פיו.... (בית הלוי).

ויאמר יעקב השבעה לי כיום וישבע לו וימכור את בכורתו ליעקב (בראשית כה-לג)

כיצד אפשר למכור בכורה, הרי כשם שהכהן לא יכול למכור את הכהונה משום שזה קדושת הגוף, כמו כן אי אפשר לכאורה למכור את הבכורה כי גם היא קדושת הגוף?

ויש לומר כי למרות שלא ניתן למכור את הבכורה, במעשה המכירה נעל יעקב הדרך בפני עשו שלא יוכל להקריב קרבנות לעתיד לבוא, וזו היתה מטרתו.

רשעים מרוב שהם חומרים וירדו לשלושת הקליפות הטמאות אין הם מיחסים חשיבות כלל לרוחניות עד שמוכנים למכור את בכורתם או את

הוסיף הקיסר לשאול. הקב"ה, שכל בריאת השמים והארץ כתובה בפרשת בראשית. שאל הקיסר מדוע אין אלוקים מתגלה לפחות פעם אחת בשנה ויראוהו ויפחדו ממנו. השיב לו ר' יהושע, זה בלתי אפשרי כל יצורי עולם לא יוכל ולשאת את זיוו וזהרו של בורא עולם. וכן נאמר בתורה הקדושה "כי לא יראני האדם וחי". אמר הקיסר אינני מאמין לך אני - הקיסר אנדריאנוס רוצה לראות את ה'. אמר לו - המתן עד מחר.

בשעת הצהריים ביקש ר' יהושע מן הקיסר לצאת עמו אל מחוץ לארמון, היה זה בעיצומו של חודש תמוז והשמש יקדה במלא עוזה העמיד ר' יהושע את הקיסר אל מול השמש ואמר לו הבט אל תוך השמש. אמר הקיסר הדבר בלתי אפשרי, כיצד אפשר להסתכל אל תוך השמש המסנוורת. אמר לו ר' יהושע: תשמענה אוזניך מה שפיך מדבר, השמש אינה אלא אחד מאלף אלפי משרתיו של הקב"ה. אליה אינך יכול להביט, קל וחומר שאת בורא עולם שמלא כל הארץ כבודו אינך יכול לראות - נכנע והלך לדרכו.

אחד המשכילים בא פעם אל המגיד מדובנא ואמר לו, כי שמע את דרשתו של המגיד, אבל היא לא השפיעה עליו כלום, וסימן הדבר שלא היו אלו דבריו היוצאים מן הלב, כי אם כן היו כך, היו משפיעים עליו, כדברי חז"ל: "דברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב".

ענה לו המגיד במשל לפחח שהיה לו מפוח שנועד להלהיט את הגחלים שבוערים מתחתיו, והנה עבר לידו כפרי אחד וראה איך שהפחח מניף את המפוח והאש מתלהטת בכל פעם בחוזקה. הלך הכפרי ורכש לעצמו מפוח כזה, באומרו לעצמו: עד עכשיו עומדים אני ובני ועובדים קשה כדי להדליק את האש ולהפיחה, מעכשיו יהיה לנו מפוח ולא נצטרך עוד לעמול. אבל כמה התאכזב כאשר לקח את מפוח והניפו פעם אחר פעם - ואש אין!...

רץ האיש אל הפחח וקבל לפניו: למה רימיתני? אני מניף את המפוח בלי הרף והאש לא מתלבה? השיב לו הפחח: המפוח לא יוצר אש, הוא רק מלבה אותה, ומסתמא לא הקדמת לשים מתחת למפוח גחלים בוערות, שאילו כך עשית, היה המפוח עושה את פעולתו כראוי.

שטר מכירה כדת וכדין ואז יהא העסק שריר וקיים!"

הסוחרים שאצל השולחן, התמוגגו מנחת – עיסקה שכזו לא ראו מימיהם! אחד מהם נחפז להביא גליון נייר, שני תרם עט - וחישי נרשמו כל פרטי המכירה, בשולי הגליון חתמו המוכר והקונה, וכמובן – לא נפקדו חתימותיהם של העדים. העני מסר לסוחר את הרובל שלו, ותמורת זאת קיבל את כתב המכירה – והעיסקה יצאה לפועל.

לקול צחוקם הרועם של הסוחרים שב האיש אל שולחנו. בזה הרגע נכנסה לפונדק אשתו של סוחר היהלומים וראתה את בעלה וידידו מתמוגגים מצחוק. "מה פשר הצחוק והשמחה?" התעניינה.

"חי...חי...חי.... רואה את את הבטלן ההוא, היושב על יד השולחן שבפינה?" אמר לה בעלה, ופניו זורחות. "זה עתה הוציא הוא את הרובל האחרון שלו על כלום שבכלום!"

"מה מכרת לו?" שאלה האשה, מתכוננת להשתתף בצחוק הכללי.

"את חלקי לעולם הבא מכרתי לו", השיב בעלה, צוחק בפה מלא. אך בהבחינו בהבעת פניה של אשתו – קפא צחוקו.

"החלק הזעום, שאולי יכולת לזכות בו בעולם הבא", התפרצה האשה, "גם אותו מכרת בעבור בצע כסף! ועתה, הנך גוי לכל דבר! אינני חפצה להיות אשתו של גוי! רצוני להתגרש ממך!"

בעלה בהה בה בעינים נדהמות, "אבל...גמגם", זו היתה רק מהתלה....

"לא!" ספקה האשה את כפותיה, "מכירה עם שטר מכר וחתימת עדים איננה מהתלה, זוהי מכירה של ממש. ועתה, אבדת את חלקך לעולם הבא, ועל כן רצוי להתגרש ממך!"

אובד עצות ומיאוש ניצב הסוחר על עמדו. אך לפתע עלה רעיון במוחו. הוא שלח את אחד ממשרתי הפונדק להביא לפניו את היהודי שקנה ממנו את חלקו בעולם הבא... עוד רגע – והיהודי ניצב לפני הסוחר.

"ר' יהודי", פנה אליו הסוחר בקול ידידותי, "בודאי מבין אתה, כי כל אותה מכירה לא היתה אלא מעשה לצון. הבה נחסל את הענין. הנה, אני נותן לך את הרובל שלך, ואתה השב לי את שטר המכירה".

העולם הבא שלהם בשביל פרוטות או בשביל תאות העולם הזה.

מעשה שהיה אל חדרו של הצדיק מאפטא נכנס יהודי שבור ורצוף. "רבי", התחנן הנכנס. "עזור לי! בת בוגרת יש לי בביתי ואין בידו להשיאה!" "מהו הסכום הדרוש לך כדי להשיאה?" שאל הרבי את היהודי הנסער.

"אלף רובל", באה התשובה. "וכמה כסף יש לך?" התעניין הרבי. "רובל אחד בלבד מצוי בכיס", השיב היהודי המסכן. הרהר הצדיק כדי רגע ואז אמר: "לך לך לשלום, והעסק הראשון אשר יזמן לך בדרך – אותו עליך לעשות, וה' יהא בעזרתך".

איזה עסק אוכל לעשות ברובל אחד בלבד? תהה האיש בלבבו. אך אמון רב רחש לשברי הצדיק, ועל כן לא הרהר אחר דבריו. חיש יצא לדרך, לשוב אל ביתו, נסע שעות אחדות והחליט לנוח ולסעוד בפונדק שעל אם הדרך.

נכנס לפונדק וישב לשולחן לטעום דבר מה, אגב כך שוטטו עיניו ברחבי החדר וסקרו את עוברי האורח שנקלעו – כמוהו – אל הפונדק. חבורת סוחרים, שהסבה באחד השולחנות, משכה את תשומת ליבו. עד מהרה הבחין כי הללו הנם סוחרי יהלומים, המנהלים עתה ביניהם מקח וממכר. את עיניו משכו יהלומים ואבני חן שנחו על שולחנם של הסוחרים. מתוך סקרנות קם האיש, קרב אל החבורה כדי להתבונן ביהלומים מקרוב.

הסוחרים, העסוקים בממכרם, הבחינו בזר הניצב מן הצד ומביט בהשתאות ביהלומיהם, "מה לך לוטש עיניים?" פנה אליו אחד מהם, "כלום חפץ אתה לקנות יהלום?"

המילה "לא" כבר עמדה על קצה לשונו של העני, אך בעוד מועד צצו ועלו בזכרונו דברי הצדיק מאפטא, כי עליו לעשות את העסק הראשון שיזדמן לו. ועל כל מהר להשיב: "כן!"

"וכמה כסף יש לך?" שאלו הסוחר. "רובל אחד", היתה תשובתו של האיש, תשובה שגררה פרצי צחוק אדירים מפי כל המסובים. "המתן רגע קט", אמר הסוחר כששכחו גלי הצחוק, "יש לי הצעה גם תמורת רובל אחד". "ומה?" שאל העני.

"את חלקי לעולם הבא!" השיב הסוחר תשובה ניצחת. "מסכים!" לא היסס העני. "אך הבה נערוך

וסייע בכך ליהודי להשיא את בתו – שוב לא יסולא בפז חלקו בעולם הבא!" (מעשיהם של צדיקים)

“וַיֹּאכַל וַיִּשֶׁת וַיִּלֶךְ וַיִּבְזוּ עֲשׂוֹ אֶת הַבְּרָכָה” (בראשית כה-לד)

בהתחלתה של המכירה עדיין יש מקום ללמד עליו זכות, שהיה עייף ורעב עד מאוד ומחמת הסכנה שברעב נאלץ להסכים למכירה, אולם לא נתכווין לבזות את הבכורה ולזלזל בערכה. אבל לאחר מכן, לכשכבר אכל ושתה, הלא ראוי היה לו לשאת קולו בצעקה: אנוס הייתי ואני מתחרט על כל המכירה, והנה לבסוף “וַיֹּאכַל וַיִּשֶׁת וַיִּלֶךְ” – הוא קם והלך לו בשתיקה ובשביעות רצון, כאילו מאומה לא אירע. או אז נתברר כי “ויבז עשו את הבכורה” – שכל עצם המכירה לא היה מחמת רעב, כי אם מתוך זילזול ובזיון, מאחר שלא היה לבכורה כלערך בעיניו. (שער בת רבים).

כך היא דרכו של עשו, שהוא מוכר בעד הזלילה את כל הקדוש והיקר. האכילה והשתיה ממלאות את כל יישותו ואין לפניו לא בכורה ולא עבודה. אולם, משבא יעקב, שאינו להוט כל כך אחרי האכילה והשתיה, והודות לעבודתו וחריצותו, עמלו ויגעו, הוא רוכש לו את הבכורה, את היד העליונה על כל ערכי הרוח – אזי בא עשו לכלל כעס וצווח, כי יעקב רימהו – “ויעקבני זה פעמיים”... עשו! כלום שכחת כבר, כי בגלל עצלנותך ותאוותך זרקתה את הבכורה במו ידך, ויעקב זכה בה על ידי הריצות ועמל, על ידי מיט אכילה ושתיה, ולא על ידי רמאות... (אבני אזל).

“ויבז עשו את הבכורה” – עוד מלפני כן כבר היה עשו מבזה את הבכורה. לפיכך ניצל ההזדמנות הזאת, כדי ליטול ממנו את הבכורה. מכאן למדונו, כי כאשר רואים בידי של רשע ספר תורה או כל דבר מצווה אחר, מותר לו לצדיק להוציא מידו את המצווה הזאת בכל מיני תחבולות וערמומיות... (רבי יהודה החסיד).

וַיִּרְא אֱלֹהֵי ה' וַיֹּאמֶר אֶל תְּרַד מִצְרִימָה שָׁכֵן בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים (בראשית כו-ב)

"לא היה זה מעשה לצון", השיב היהודי, "אני התכונתי לקניה במלוא הרצינות. לגבי – העסק שריר וקיים".

"יודע אתה?" אמר הסוחר בקול רך כחמאה, "אתן לך כמה רובלים ובלבד שתשיב לי את השטר".

אך היהודי דחה זאת בפסקנות: "אשיב לך את שטר המכירה רק אם תעניק לי אלף רובלים!"

"אלף רובלים!?" הזדעזע הסוחר, "כלום נטרפה עליך דעתך, שהנך מעז לדרוש סכום אדיר שכזה תמורת גליון ניר עלוב!"

"הבררה בידך להשאיר את הניר העלוב בידי", חתך קולו של היהודי.

"יהא כך!" זעק הסוחר, אך מיד שמע את קולה הצועק של אשתו: "אם כך, נלך לרב ויתן לי גט פטורים ממך!" "הן לא אוכל לשלם לו סכום רב שכזה בעבור הניר העלוב", הסביר הסוחר לאשתו בקול מעורר חמלה.

"אך אני – אינני מוכנה לחיות עם גוי גמור", זעקה האשה. "עליך לפדות את חלקך לעולם הבא, ואף אם תדרש לשלם תמורתו חמשת אלפי רובלים!"

נפנה הסוחר אל היהודי וניסה להפציר בו להוריד מהמחיר, הוא נאות לשלם מאתיים רובל ואפילו שלוש מאות רובל. אך העני עמד על שלו: "אלף רובל, ואף לא פרוטה אחת פחות!"

חכך הסוחר בדעתו, גרד את פדחתו ולבסוף שלך את ארנקו והעניק ליהודי אלף רובלים. רק אז מסר לו היהודי את שטר המכירה, והסוחר קרעו לגזרים בחמת זעם.

תוך כדי דברים סח היהודי העני באזני אשת הסוחר על אודות הצדיק מאפטא שממנו הוא שב זה עתה, ועל הבטחתו של הצדיק, כי העסק הראשון שיעשה – יצליח.

"רצוני לנסוע אל הצדיק מאפטא", הביעה אשת הסוחר את משאלתה, לאחר ששמעה את אשר סיפר היהודי, ואכן, בו ביום נסעה אל הצדיק.

כשנכנסה אשת הסוחר אל חדרו של הצדיק, אמרה לו: "שמחה אני מאוד, שעל ידי נתגלגלה הזכות להושיע את היהודי הנצרך, אך רצוני לשאול את הרבי: האמנם חלקו של בעלי בעולם הבא שוה אלף רובלים?"

השיב הצדיק: "כאשר מכר בעלך את חלקו ברובל אחד – לא היה חלק זה שוה אפילו רובל אחד. אך לאחר מכן, כשקנה את חלקו תמורת אלף רובל –

הפעם השנייה: כשהיו אברהם ושרה בגרר אצל אבימלך. גם שם הציג אברהם אבינו את שרה אשתו בתור אחותו, כי אמר אברהם אבינו: "כי אמרתי רק אין יראת אלהים במקום הזה והרגוני על דבר אשתי" (בראשית, וירא כ, יא). מהיכן ידע אברהם אבינו שאין יראת אלהים? הרי אבימלך מתלונן על אברהם אבינו: "מה עשית לנו ומה חטאתי לך כי הבאת עלי ועל ממלכתי חטאה גדולה מעשים שלא יעשו עשית עמדי" (שם, ט), לכאורה אומר לו אבימלך: הרי אנחנו אנשים מתורבתים ויש לנו סדרי שלטון וחוק וכמעט הבאת עלינו מעשה אשר לא יעשה במקומותינו. אם כן, היכן חוסר היראה?

על זה אומר רש"י לפי הגמרא (מכות ט ע"ב): אכסנאי שבא לעיר, על עסקי אכלה ושתייה שואלין אותו, או על עסקי אשתו שואלין אותו? אשתך היא או אחותך היא? – אומר אברהם אבינו, במקום שהחוקים אינם נובעים מיראת ה' אלא מדעת בני אדם, אזי במסגרת החוק תוכלו לחוקק חוק להרוג את הבעל לקחת את אשתו עבור המלך.

בשני המקרים שהובאו לעי"ל אצל אברהם אבינו היתה סיבה להתנהגותו, אם במצרים – בגלל שהיו פרוצים בזימה, ואם אצל אבימלך – על שאין יראת ה'.

אבל אצל יצחק אבינו לכאורה התנהגותו וחששותיו אינם מובנים כלל, שאומר הכתוב: "וישאלו אנשי המקום לאשתו ויאמר אחותי היא כי ירא לאמר אשתי פן יהרגוני אנשי המקום" (בראשית, תולדות כו, ז), הרי יצחק הגיע לאותו מקום שהיה אביו אברהם – גרר, ושם מלך עדיין אותו מלך – אבימלך. ואם היה חשש כפי שאמר אברהם אבינו, שאין יראת אלהים במקום הזה והרגוני על דבר אשתי, הרי שאנשי המקום ומלכם כבר עמדו במבחן שמעשים כאלה לא יעשו, אצל שרה אמנו. אם כן, מדוע כל חשש יצחק לספר את האמת למלך אבימלך? מה עוד שאבימלך הכיר את אברהם ואת גדולתו?

אלא, יהודי בכל מקום שהוא נמצא אין הוא יכול לסמוך על מערכת החוקים שנעשתה על ידי בשר ודם. לפעמים היא עומדת בפרץ ולפעמים לא. חוקי ה' הם חוקי תמידיים שאינם ניתנים לשינוי, מה שאין כן חוקי בשר ודם, ואפילו שידברו בשם

כך אמר לו הקב"ה דע שמזמן העקידה אתה נחשב כעולה ואין אתה רשאי לצאת לחוץ לארץ. לכן אני אומר לך שתעשה מגורך הקבוע בארץ.

ארמי אובד אבי וירד צרימה וכו' (בראשית כו-ה)

ולכאורה מה הקשר בין ירידת אבותינו למצרים לעניין לבן הארמי, וכבר אמרו חז"ל בהגדה של פסח שמתחיל בגנות ומסיים בשבח. **והרמז** בזה שכל סיבת ירידת אבותינו למצרים הייתה בגלל לבן הארמי, שהרי אחי יוסף מכרוהו בגלל קנאה שהייתה להם בכותנת הפסים ובגלל שאביו אהבו וכל זה מכיוון שלבן החליף, את לאה ברחל, כי אם רחל הייתה נשאת ראשונה ממילא יוסף היה הבכור ואז לא הייתה שום קנאה בין האחים כי הבכור נוטל פי שנים משאר האחים, ואז לא היה נמכר יוסף וממילא לא הייתה נגרמת גלות מצרים נמצא שאותו לבן הארמי גרם לזה, וזה שאמר ארמי אובד אבי וירד מצרימה. (וידבר יוסף)

וישאלו אנשי המקום לאשתו ויאמר אחותי היא כי ירא לאמור אשתי פן יהרגוני אנשי המקום על רבקה כי טובת מראה היא (בראשית כו-ז)

בפרשיות לך-לך, וירא ותולדות, מצינו שלוש פעמים שהאבות מסתירים את נשותיהם ומציגים אותם בתור אחותם.

הפעם הראשונה: כשירד אברהם אבינו למצרים, אומר אברהם אבינו לשרה אשתו: "והיה כי יראו אותך המצרים ואמרו אשתו זאת והרגו אותי ואותך יחיו, אמרי נא אחותי את למען ייטב לי בעבורך וחיתה נפשי בגללך" (בראשית לך-לך יב, יב-יג). אברהם עשה כן על מנת למנוע הריגתו, כפי שנאמר על פי המדרש (תנחומא לך-לך) שהמצרים שטופים בזנות, ולכן עשה פעולה שנתן את שרה בתיבה שלא יראוה המצרים, ובסוף גילוה, ע"כ.

“עקב אשר שמע אברהם בקלי וישמר משמרתי מצותי חקותי ותורתי” (בראשית כו-ח)

קיים אברהם אבינו כל התורה עד שלא נתנה אפילו עירוב תבשילין. (יומא כ"ח).

מה טעם יוצאת כאן מצוות עירוב תבשילין מכלל שאר המצוות דרבנן? אלא, אמר הגאון מוילנא ז"ל, באמת נאמר כאן בראשי תיבות "אפילו ע"ת", ופירושה הוא "עירובי תחומין" – דבר המתאים להדרש מהמילה "עקב" (מלשון פסיעות הרגל), כלומר, מצוה כזו התלויה בפסיעות הרגלים והיא – איסור הליכה בשבת יותר מתחום שבת ללא עירוב תחומין...

בעל החתם סופר ז"ל מביא פירוש על "עירובי תבשילין", שהם תבשילים מעורבבים. כלומר, אברהם אבינו נזהר ולא עירבב תבשילים של בשר וחלב. והרבותא שבדבר היא, שאף עלפי שנאמר בגמרא: "בשר בחלב דרך בישול אסרה התורה" ומפרשים בתוספות, כי רק אם האיסור בא מחמת הבישול ביחד, הרי זה אסור בתור בשר וחלב, אבל לא כאשר קיים כבר איסור אחר מלפני הבישול, שאז אין זה איסור בשר וחלב, (סנהדרין ג'). והנה, אברהם אבינו, שהיה נזהר גם במצוות בני נח, אסור היה לו להשתמש בחלב, שכן החלב נאסר על בני נח בתור "אבר מן החי" (ראה גמרא בכורות ו') והותר רק לישראל. ואם היה החלב אסור על אברהם, הרי לא היה צריך לאיסור בשר בחלב; לפיכך מספרים לנו חכמינו, כי בכל זאת נהג אברהם לחומרא ונזהר באיסור בשר וחלב.

הרבי מסוכטשוב, בעל אבני נזר ז"ל, אמר בקשר לזה שהזכירו חז"ל במיוחד את מצוות עירוב תבשילין, כדלהלן: לאמיתו של דבר ראוי היה להתיר הכנה מיום טוב לשבת, גם בלי עירוב תבשילין, שכן השבת חמורה מיו"ט. אלא, אמר הרמב"ן, יש ביום טוב מעלה יתירה לעומת השבת, כיוון ששבת היא "קביעה וקיימא", קדושתה קבועה בידי שמים; ואילו יום טוב "בית דין מקדשה ליה", ישראל עצמם קובעים את קדושתו. לפיכך קדושתה שישראל קובעים אותה בעצמם,

האחוה והשוויון. ואל יטעה אותך מראם החיצוני של אותם בני תרבות, כי בלא חוקי ה' יכולים להיות יותר גרועים מחיות, ואם תופתע – ההפתעה היא לא לאורך זמן.

בדורות האחרונים ראינו לכך דוגמאות הרוב. בצרפת "זכו" היהודים לאמנציפיה (=שוויון) וניסו להשתלב בחברה ובצבא הצרפתי וזה גרם להתבוללות. כשהגיע עלילת הקצין היהודי דרייפוס, ראו את פרץ האנטישמיות והשנאה במדינה של חוק האחוה והשוויון כביכול. בגרמניה, יהודים השתתפו במלחמות והתערו בחיי החברה הגרמנית. הגרמנים שהנם אנשי תרבות ומוסיקה ודואגים אפילו לבעלי חיים, אם כן בוודאי שידאגו לחיי אדם.

אביו של בעל ה"תורה תמימה" אמר עוד לפני השואה, שיגיע דור שיקיים את הכתוב: "זובחי אדם עגלים ישקון" (הושע יג, ה) – את בעלי החיים יטפחו וינשקו, אבל את בני האדם יאכלו. והנה אותו עם תרבותי מוסיקלי, עם חוקי יושר וצדק הדואג אפילו לבעלי חיים, התנהג יותר גרוע מהחיה הכי רעה שיכולה להיות עלי אדמות. חשבו היהודי לחיות במקום מסודר לפי כללי הצדק והיושר, אך אם זה על פי דעתו ושכלו של האדם, הוא מוגבל וזמני.

יצחק אבינו אמנם ידע שבגרר ישנו חוק וסדר, אבל זה תמיד יכול להשתנות, כי זהו חוק וסדר שנקבעו על ידי בני אדם. אכן בסופו של דבר יצחק אבינו לא טעה, כשהתעשר אומר הכתוב: "ויאמר אבימלך אל יצחק לך מעמנו כי עצמת ממנו מאוד" (בראשית, תולדות כו, טז). וכי היכן הם אותם עקרונות הצדק היושר והשוויון? ולא עוד, אלא שדורשים חז"ל בבראשית רבה (סד, ז): כל העושר והעוצם שעצמת – לא משלנו?! לשעבר היה לך כבש אחד, עכשיו יש לך הרבה כבשים, ע"כ.

זהו סמל האנטישמיות לדורותיה, שהיהודי מתעצם על חשבון הגוי. ולכן כשיצחק מגיע אפילו למקום שהתנהג בעבר בהגינות, אין הוא מסתמך על הגינותם, אלא משנה ואומר שאשתו היא אחותו. (אור חדש)

אחרי שרבו עבדי יצחק התפלל יצחק אל ה' ויבשה אותה הבאר, ולכן אם באו ואמרו שלהם הבאר אמר הלא חפרתיה במו ידי ומעצמם נתמלאו המים.

ואבימלך הלך אליו מגרר ואחזת מרעהו ופיכל שר צבאו ויאמר אלהים יצחק מדוע באתם אלי ואתם שנאתם אתי ותשלחוני מאתכם (בראשית כו-כז)

ואבימלך זה לפי שגירש את יצחק מארצו היה לשני ענשים:

העונש הראשון שבשרו נמלא נגעי צרעת כמו איוב. ולכן אומר הכתוב ואבימלך הלך אליו מגרר, והרי יודעים אנו שעירו של אבימלך היא גרר א"כ היה הכתוב יכול לחסוך תיבה זו. אבל תרגומו הוא שנגרר ונסחב מחמת צרעתו, שהתחרט על שגירש את יצחק.

העונש השני שבלילה באו גנבים סביב ארמונו והיו מצווחים ולא נתנו לו לישון, ובכך ידע אשמתו. כי האנשים שבאותו דור היו חכמים מאוד, וכשהגיעה להם איזו פורענות היו מפשפשים יפה במעשיהם שמא יש בהם עון שגרם לכך.

ומכאן אפשר ללמוד לקח, שאם יש בלילה נדודי שינה לאדם יידע שלא לחנם הם, אלא סימן גדול הוא מן השמי לפשפש במעשיהם ולתקנם. לפי שהנשמה עולה בכל לילה לרקיע והיא יודעת מכל הגזרות שגוזרים בישיבה של מעלה, והיא חוזרת ומודיעה לגוף, וכן רואים אתם אצל אחשורוש שנדדו שנתו לילה אחד והוא ביקש להביא לפניו את ספר הזכרונות כדי למצוא שם איזו עון שלא פרע לאדם איזה חוב. ולא היה כמו האנשים של היום שאם שנתם נודדת הם שותים בקבוק של יין כדי למשוך אליהם השינה. כי זוהי פחיתות גדולה, אלא מדרך בעלי הנפש לישוב ולפשפש במעשים כדי להזכר באיזה חטא קטן או גדול ויחזרו בתשובה, ואל יאמרו שהפרעושים או הפשפשים הם שגרמו לנדודים, לפי שהכל מן השמים הוא.

“ויחפור באר אחרת ולא רבו עליה ויקרא שמה רחבות ויאמר כי עתה הרחיב ה' לנו” (בראשית כו-כב)

יש בה מעלה יתירה לעומת קדושתה של שבת, ומשום כך יש צורך בעירוב תבשילין.

כל זה יאה רק לאחר שנצטוו ישראל על השבת. אבל אברהם אבינו, אשר קיים את כל התורה מעצמו ללא כל ציווי, הרי אצלו היתה גם קדושת השבת קבועה בידי אדם, וממילא לא היתה ליום טוב שלו כל מעלה יתירה לעומת שבת ומותר היה להכין מיום טוב לשבת אפילו בלי עירוב תבשילין; אך בכל זאת קיים אברהם אבינו את המצווה, אשר עתידים יהיו בניו לקיימה. הנה כי כן, זוהי הרבותא שבעירוב תבשילין...

“וכל הבארת אשר חפרו עבדי אבינו... סתמום פלשתים” (בראשית כו-טו)

התורה באה ללמדנו בסיפור זה, כי במעשיהם של הצדיקים, אשר עשו במו ידיהם ובכל מקום אשר השרו עליו קדושה עליונה – אין לידים זרות שום שליטה, להכחידם מן העולם. לפיכך, כיון שאת הבארות חפרו, “עבדי אבינו” ולא אביו עצמו, הרי “סתמום פלשתים” – יכלו להן הפלישתים לסתמן.

הוא הדבר גם אצל יצחק. כל עוד “ויחפרו עבדי יצחק”, היו הפלשתים מריבים על הבארות; אולם כאשר “ויעתק משם ויחפור באר אחרת” – שיצחק עצמו חפר את הבאר השלישית, שוב “לא רבו עליה” – משום שבמעשיו של יצחק אין שליטה לאיש.

לאחר מכן, כאשר “ויעל משם באר שבע – ויבן שם מזבח ויקרא בשם ה'” – שקידש את המקום בקדושה עליונה – גם כן הקנה לו כח קיום, ללא שליטה של ידים זרות, עד שאפילו “ויכרו שם עבדי יצחק באר” – ולא יצחק עצמו – בכל זאת לא יכלו הפלישתים לסתום אותה או לריב עליה, מחמת מעלתו של המקום... (בכורי אביב).

וישב יצחק ויחפר את בארת המים אשר חפרו בימי אברהם אבינו ויסתמום פלשתים,,, ויקרא שם הבאר עשק כי התעשקו עמו (בראשית כו, יח-כ)

את השבועה. אמרו לו: אע"פ שרבנו עמך וגירשנו אותך מן העיר, אבל לא עשינו לך שום נזק, אף אתה ברוך ה' צריך לנהוג כך עמנו. ומאחר שהיית בעירנו ולא נגעו בכך האנשים לרעה, בדבר זה עצמו אתה צריך לשמוח.

ומעשה שהיה בימי רבי יהושע בן חנניה שהמלך נתן רשות לבנות את בית המקדש. ורצונו של המלך היה חזק כל כך שכתב אגרות לכל חלקי הממלכה שהיהודים יבואו לירושלים בהקדם. ושלח סכום גדול של כסף עד שהיו מעמידים שולחנות מעכו ועד אנטוכיא ועליהם ערמות של כסף כדי להעניק ליהודים כסף וזהב. כל אחד כפי שהוא צריך, והתחילו היהודים ללכת לירושלים.

אבל בעונות לא הסכימו מן השמים שיבנה בית המקדש כ"כ מהר בפעם השלישית, נתחרט המלך, כי אנשיו אמרו לו: אם יעשה כך ירד מנכסיו ויעני, שכן היהודים יקימו ממלכה משלהם ולא ירצו לשלם לא מס ולא ארנונה וכיו"ב שצריכים לשלם עבור השדות. ודבריהם מצא חן בעיני המלך, אבל אמר להם: כיצד אוכל להתחרט ובידם נתונה פקודתי.

אמרו לו: אפשר לתקן הדבר בזה שתשלח להם אגרת זו: "אני שמח שנתתי לכם רשות לבנות את בית המקדש, אבל לפי שעשיתי עמכם חסד גדול דבר שלא עשה לכם שום מלך שקדם לי ופיזרתי ממון הרבה לשם כך, רוצה אני להיות בעל הבנין ושמי יהיה נקרא עליו, וכדי שלא להקניטכם אני נותן הברירה בידכם שתשו אחד משלשת הדברים האלה: שתבנוהו במקום אחר שיהיה טוב יותר מן הקודמים. או לעשותו ה' אמות גבוה ממדתו או ה' אמות פחות. כטוב בעיניכם עשו, ואני אסכים בתנאי שתעשו אחד הדברים האלה". ובכך תיפטר מן הענין, כי היהודים עצמם יתחרטו על כך. שכן ידוע הדבר שאסור לשנות את המקדש בשום פנים.

והיהודים כשקבלו את המכתב התחילו בוכים בבכי מר, והממונים התכנסו והחליטו לא לשאול את פי המלך שכן ראו שבכסף אפשר לעשות הכל, וחשבו למרוד במלך. אבל החכמים התכנסו במקום אחד וטיכסו עצה מה לעשות להניא את היהודים מן המעשה שיש בה משום סכנה, שאם המלך התחרט מי יעיז להמרות פיו. החליטו הזקנים שרבי יהושע

שתי הבארות הראשונות מרמזות על שני המקדשים הראשונים, שאז עוד היתה לאוייבים שליטה לריב עליהם ולהחריבם. ואילו הבאר השלישית מרמזת על בית המקדש השלישי לעתיד לבוא, שעליו לא יהא עוד שום קטרוג. אזי יהיה "רחובות" – בני ישראל יחיו בהרחבה ובשלווה, ושום אומה לא תעיז לנגוע בהם לרעה. (רמב"ן ועוד).

"אתה עתה ברוך ה'" (בראשית כו-כט)

תחילה לא נחשב יצחק בעיניהם לצדיק הדור, שכן אברהם תנהג בחסד גדול והיה מקרב אליו את הבריות, ואילו יצחק התנהג בדרך אחרת – "פחד יצחק" – עד שהיו להם לאבימלך ואנשיו הרבה קושיות כנגדו; ברם, היו נוהגים בו כבוד בתור בנו של אברהם, אבל עתה, משנוכחו לדעת שהוא צדיק הדור, נתיישבו להם ממילא כל הקושיות הקודמות והם אמרו: "ראה ראינו כי היה ה' עמך" – שאפילו בתחילה כבר היה האלוקים אתך, וכל מעשיך, אשר עוררו אצלינו קושיות, היו צודקים ונכונים. בתחילה כיבדנו אותך רק בזכות אביך אברהם, אולם עכשיו נוכחנו לראות, כי "אתה עתה ברוך ה'" – אף אתה עצמך הנך עתה ברוך האלוקים – צדיק דור – נוסף על היותך בן לאברהם... (בית יעקב).

ויאמרו ראו ראינו כי היה ה' עמך ונאמר תהי נא אלה בינותינו בינינו ובינך ונכרתה ברית עמך: אם תעשה עמנו רעה כאשר לא נגענוך וכאשר עשינו עמך רק טוב ונשלחך בשלום אתה עתה ברוך ה' (בראשית כו, כח-כט)

ואע"פ שאין ראוי למלך להתיירא מפני אדם ובפרט מיצחק שלא היה בעל מלחמות שיערוך מלחמה נגדו, אבל בהיותו בנו של אברהם חשש אבימלך מפניו שלא יעשה לו רעה, ולפי שגירשו מן העיר ועבר על השבועה שנשבע אבימלך לאברהם אף יצחק יעשה כן עם בניו ויגרשם, כי ידוע כבר שהארץ מובטחת ליצחק, לכן רצו לחדש

וראו שהעורב בא אצלו וידעו שהוא עוף טמא. אף כאן עשו שהיה רשע נשא נשים רשעיות. ויצחק ורבקה הצטערו על כך לפי שעבדו עבודה זרה. וביותר נצטער יצחק על שהשכינה נסתלקה ממנו שטמאים היו מצוים בביתו

ויאמר לו יצחק אביו מי אתה, ויאמר אני בנך בכורך עשו ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאוד ויאמר מי אפוא הוא הצד ציד ויבוא לי ואכל מכל בטרם תבוא ואברכהו גם ברוך יהיה (בראשית כז, לב-לג)

ברגע זה אחז את יצחק חרדה גדולה יותר גדולה מזו שהיתה לו בשעת העקדה כשאחז אברהם את המאכלת כדי לשוחטו. כי בראותו את הגיהנם נכנס עמו היה חושש מאד שמא הוא ראוי לאיזה עונש. **והטעם** שנכנס גיהנם עמו, הוא על פי מה שכבר כתבנו בפרשת לך לך שבברית בין הבתרים אמר הקב"ה לאברהם כשיחטאו בניך, באיזה עונש אתה בוחר בשבילם בגיהנם או בגלות. ואברהם בחור בשעבוד מלכיות, כי מוטב להם לסבול בעולם הזה כדי שתהיה להם מנוח בעולם הבא.

ולפי שיצחק ברך את יעקב לאמר יעבדוך עמים וישתחוו לך לאמים, ר"ל עשו ושבעת האומות יהיו משועבדים לו לכן כשנכנס עשו בא עמו שר של גיהנם כדי לרמוז ליצחק שהפר את ההתחייבות, שכך היה התנאי שלישראל לא תהיה מנוחה בעולם הזה. ומפני שבירכו באותם הברכות, ראוי להם להתענות בגיהנם על עונותם.

ויאמר מי אפוא הוא הצד ציד וגו' ומפני שאתה רואה ששרתה עלי רוח הקודש בשעה שברכת אותו, אף אתה אמור גם ברוך יהיה.

וכבר ביקש יצחק לקלל את יעקב על הרמאות שעשה, אמר לו הקב"ה אם אתה מקלל אותו את עצמך אתה מקלל שכך אמרת לו אורריך ארור. ואע"פ שידע יצחק שליעקב בירך ונועץ עם רבקה, אבל כדי לפייס את עשו אמר את הדברים האלה בקול רם כאילו התפלא שעשתה לו אשתו איזה זיוף.

ותקח רבקה את בגדי עשו בנה הגדל החמודות אשר אתה בבית (בראשית כז-טו)

בן חנניה ידרוש בפניהם דרשה. כי בהיותו חכם גדול ובעל דיבור נעים יוכל להניעם שלא יפצו פה בענין זה.

עמד רבי יהושע ודרש בפניהם דרוש זה וסיפר להם **המשל הזה**:

עצם נתקעה בגרונו של האריה. הוציא כרוז ואמר: מי שיכניס ראשו בגרונו ויוציא העצם יעשה עמו האריה חסד ויפרע לו כגמולו. בא עוף גדול שמקורו ארוך מאד מאד והוציא לו את העצם בקלות. וביקש מן האריה שישלם לו שכרו. השיב והאריה ואמר: וכי אתה צריך לפרעון גדול מזה שהיית בגרוני ויצאת בשלום. כי כל ימי חיך לא יספיקו לשבחני על כך. אף אנו צריכים לשמוח שיצאנו בשלום מידי האומות, והמקדש יבנה כשיגיע זמנו מן השמים.

אף כאן אמרו אבימלך ואנשיו כך: אם הייתם אצלנו ויצאתם בשלום, הרי אתם צריכים לשמוח על כך. זה בא להמחיש עד כמה הגוים שונאים את ישראל (מעם לוועז)

"וילכו מאתו בשלום" (בראשית כו-לא)

לכך מסוגל רק גוי כאבימלך. הוא היה אצל יצחק, אפילו אכל יחד אתו ולבסוף הלך ממנו "בשלום", שבע רצון עם עצמו... יהודי כשהוא בא לביתו של צדיק, הרי לבו נשבר בקרבו עד שאיננו מוצא מקום לעצמו... (הרבי ר' בונם ז"ל).

ויהי עשו בן ארבעים שנה ויקח אשה את יהודית בת בארי החתי ואת בשמת בת אילן החתי ותהיין מרת רוח ליצחק ולרבקה (בראשית כו, לד-לה)

שהיה מתראה כחסיד, ובראותו שיצחק אביו נשא אשה בהיותו בן ארבעים עשה אף הוא כמוהו. אבל כל אותו זמן היה עושה עבירות. ונשא את יהודית בת בארי החתי ואת בשמת בת אילו החתי. ומן השמים הסבו כך שכל אחד היה בסוף העולם וכל אחד מצא את מינו.

ומעשה היה בימי רבי חייא שעלה עוף בארץ ישראל ולא היו יודעי אם הוא מין כשר או טמא. אמר להם רבי חייא. שימו אותו על הגג. ופלי מיני העופות שיבאו אליו תקבעו אם הוא כשר או טמא.

אמר לו אבימלך איני יכול לעמוד בקנאה, שכן ראיתיך בא לכאן במעט נכסים ובזמן מועט נעשית עשיר יותר ממני. ואני שאני מלך אין לי כ"כ הרבה מקנה כמוך, ובזיון הדבר שביתך יהיה יותר מפואר מארמוני.

ויבוא אל אביו ויאמר אבי ויאמר הנני מי אתה בני ויאמר יעקב אל אביו אנוכי עשו בכורך... (תולדות כז, יח-יט)

למרות שרבקה הכריחה את יעקב לקחת את הברכות במירמה יעקב מצא דרך לא לשקר ששאל אותו יצחק מי אתה בני ענה לו יעקב אנוכי (זה אני) ואילו עשיו זה בכורך וכך היתחמק מהתשובה.

לכאורה הדבר תמוה למה יצחק רוצה לתת לעשיו את הברכות הגשמיות ולא ליעקב? כי יצחק ידע שיעוב איש תם ויושב אוהל ותורה וכסף לא הולכים ביחד לכן רצה לתת את הברכות לעשיו ודי לו ליעקב שעשיו יעשר לו ויתן לו מספיק כדי לחיות וכבוד אך רבקה ידע מה שלא ידעה יצחק שהלכה היא עשיו שונא ליעקב לא רק שהוא לא יעשר לו אלא יקח ליעקב את כל מה שיש לו לכן ביקשה מיעקב לקחת את הברכות הגשמיות במירמה.

ויאמר הקול קול יעקב והידים ידי עשיו (בראשית כז-כב)

מדרש בזמן שהקול קול יעקב נשמע בבתי כנסיות ובבתי מדרשות אין הידים ידי עשיו שולטות בכם. ומקשים המפרשים והלוא לא נאמר בפסוק "ואין הידים ידי עשיו" כי אם "והידים ידי עשיו" כלומר אפילו כשהקול קול יעקב גם אז "הידים ידי עשיו"?

אך נאמר "הקל" חסר ו' ופרושו נעשה קל, כלומר כאשר מורגשת חולשה והקלה בקול יעקב שהוא חסר, אזי שולטות בו "הידים ידי עשיו". ואילו כאשר קול יעקב הוא מלא ללא חולשה והקלה אזי אין ידי עשיו שולטות בו. (הגאון מוילנא)

אמר רבי שמעון בן גמליאל: כל ימי הייתי מכבד את אבי ולא הגעתי חלק המאה מן הכבוד שעשה עשיו לאביו! כי אני בשעה שהייתי נותן לו אוכל ורוחץ ידיו או מכבד ומרבץ לפניו, הייתי לובש הבגדים הישנים ביותר כדי שלא ללכלך בגדי. וכשאני יוצא לשוק, אני לובש בגדים נאים ואילו לעשיו הייתה מעלה זו כי כשבא לשרת את אביו היה לובש את בגדי החמודות. אמר: אין כבוד לאביו לשרתו בבגדים פשוטים אלא בכבוד מלכים (ב"ר סה, טז).

מעשה ברבי חיים מצאנז ובנו רבי יחזקאל משינובא דרו במרחק רב זה מזה, ועל כן התנהלה ביניהם חליפת מכתבים – מרביתם בעניני הלכה. באחד המכתבים התעוררו בין האב לבין בנו חלוקי דעות בענין הלכתי כלשהו כיון שכן, קם רבי יחזקאל ונסע לצאנז, אל אביו, על מנת לברר עמו בעל פה את הדין.

בהגיעו לצאנז, לא מיהר לגשת אל בית אביו. תחילה שם פניו אל בית המדרש, ושם פתח את ה"שולחן ערוך", בחלק יורה דעה, ולמד היטב את הלכות כבוד אב ואם, וזאת למען ידע כיצד ואיך מותר לו להתוכח עם אביו, אחר כך אמר כמה פרקי תהילים והתחנן לפני ריבון העולמים, שיעבור בשלום הויכוח הצפוי לו עם אביו, ולא יכשל חלילה בהלכה, ואף לא במצות מורא אב. לא היה זה הויכוח ההלכתי היחיד והראשון והראשון שהתנהל בין רבי חיים מצאנז לבין בנו. עוד קודם שעבר רבי יחזקאל לשינובא ניטש ביניהם ויכוח בסוגיה חמורה, ובמהלך הויכוח הלוחט גזר רבי חיים על בנו, שלא ידרוך עוד על סף ביתו.

כאמור, באותה עת עדיין התגורר רבי יחזקאל בבית אביו, ולשמע דברי אביו היה עליו לעזוב את הבית. אך כיצד יצא מבעד לפתח, והרי אביו גזר עליו "שלא יצא לכן קשר כמה שמיכות אחד לשניה וירד מהחלון ראו עד היכן מגיע ההידור של המיצוה.

ויאמר אבימלך אל יצחק לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד (בראשית כו-טז)

"ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו"
(בראשית כז-א)

ברם, מן השמים סיבבו כך, שלא ירצה יצחק לברך אלא את הבכור. שכן אילו היה יצחק מברך את יעקב בפירוש, היה זה נותן פתחון פה למקטרג לקטרג תמיד על ישראל, שאינם ראויים לברכות אלא רק כשהם במדרגתו של יעקב. לפיכך סיבב הבורא כך, שירצה לברך את עשו, למען יוכלו הברכות לחול על בני ישראל אפילו במצבם הירוד והגרוע ביותר, לפי שאף אז אינם גרועים מעשו... (הרה"ק מהר"י מוורקא ז"ל).

"הנה שמעתי את אביך צדבר אל עשו אחיך לאמר"
(בראשית כז-ו)

אף על פי שאביך יצחק אמר זאת לעשו בלחש (לשון "אמירה" זה "בלחש") – בכל זאת שמעתי זאת כאילו היה "מדבר" בקול. הרי סימן הוא זה, כי מן השמים רצו שאשמע את הדבר ואמסרהו לך... (הה"ק רצ"א ז"ל מדינאו).

"ואברככה לפני ה' לפני מותי"
(כז-ז)

קשה, הלא כלל לא אמר יצחק "לפני ה'" כי אם רק "בעבור תברכך נפשי בטרם אמות"? ברם, על הפסוק בפרשת יתרו "לאכל לחם לפני האלוקים" אומר רש"י: "מכאן שכל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם מיסב בתוכה כאילו נהנה מזיו השכינה". הרי כל שכן, שבסעודתו של יצחק היתה השכינה שרויה והיא היתה "לפני ה'". זהו איפוא, שאמרה רבקה: "הנה שמעתי את אביך... ועשה לי מטעמים ואכלה" – אם מבקש יצחק לברכו בשעת סעודתו, הרי יהיה זה בלי ספק "לפני ה'". (בן יאיר).

"עלי קללתך בני אך שמע בקולי ולך קח לי"
(בראשית כז-יג)

אמרה רבקה: יודעת אני את הקללות העתידות לבוא עליך והן מרומזות באותיות "עלי" – עשו, לבן, יוסף – ויותר מאלה לא תדע עוד כל צרה, לפיכך אין לך להתיירא עכשיו פן יאונה לך משהו.

אברהם גירש את ישמעאל מביתו, טיהר את הבית מכל טומאה, וכך היתה לו מנוחה לעת זקנותו ויכול היה להכניס את רבקה לביתו. אבל יצחק לא גירש את עשו מביתו ולפיכך החלה לעת זקנותו תקופה אחרת בבית, עד אשר כהו עיניו למראה התנהגותו של עשו עם נשיו, ויעקב נאלץ לברוח משם. אם אינך מגרש את עשו, הרי בסופו של דבר ייאלץ יעקב לברוח מביתך... (בשם אחד הגדולים מחכמי המוסר).

"הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי"
(בראשית כז-ב)

מה טעם נתיירא דוקא באותו יום מפני יום המיתה? שכן אמר תרגום יונתן, כי ערב פסח היה אותו היום ולפיכך ציוה להביא שני גדיים, אחד לקרבן פסח ואחד לקרבן חגיגה. והנה, הגמרא אומרת, כי "בפסח נולד יצחק" (ראש השנה י'), והלא כלל הוא, כי "הקדוש ברוך הוא יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום" (ראש השנה י"א) – הרי ידע יצחק שימות בפסח, אך לא ידע באיזה פסח ימות, ולפיכך אמר באותו יום של ערב פסח: "לא ידעתי יום מותי". (יסוד התורה).

"וצודה לי צידה"
(בראשית כז-ג)

במילים אלו מרומז שם "הויה" – ב"וה" של המילה "וצודה" ו"יה" של המילה "צידה". לפיכך אמרה רבקה אחר כך, כי שמעה את יצחק אומר: ואברככה לפני ה' לפני מותי" – אף על פי שהוא לא אמר "לפני ה'" – מכיון שבדבריו היה מרומז שם "הויה"... (בשם המגיד מקוזניץ זצ"ל).

"בעבור תברכך נפשי בטרם אמות"
(בראשית כז-ד)

מה טעם רצה יצחק לברך רק את הבכור ולא את יתר הבנים, כפי שברך יעקב את כל בניו לפני מותו?

בכורך", עשו הוא בכורך. אך בכל זאת קשה, איך אמר: "עשיתי כאשר דברת אלי", והלא אליו לא דיבר יצחק כל עיקר?

אלא, כך אמר יעקב: "עשיתי" – מלאתי את הכל בדייקנות, "כאשר דברת אלי" – כאילו היית מדבר אלי. אף כי לא דיברת אלי כי אם לעשו, בכל זאת מילאתי דבריך כאילו אלי דברת... (בשם האר"י ז"ל).

לפיכך אמר יעקב: "אני עשו בכורך, ועשו אמר: "אני בני בכורך עשו", משום שאותיות "אנכי" מנוקדות תמיד ניקוד אחיד, גם בנסמך וגם בנפרד; ואילו אותיות "אני" שונה הוא הניקוד בין בנסמך לנפרד, שבנסמך מנוקדת ה"א" בחתף פתח ובנפרד – בקמץ. ובכן, כשביקש יעקב להפריד את ה"אני" מ"עשו בכורך", לומר: הנני מה שהנני ועשו הוא בכורך – הוכרח לומר "אנכי", שמשמעותה היא אחידה גם בנסמך וגם בנפרד, ולא "אני", שכן אז לא היה יכול לומר ב"א" פתוחה, כלומר – בסמיכות ל"עשו בכורך", כי זהו שקר, ומאידך לא היה יכול לומר ב"א" קמוצה, פן יבחין יצחק בשינוי... (שמן המור)

"ויאמר הקל קול יעקב והידים ידי עשו"
(בראשית כז-כב)

בזמן שהקול קול יעקב נשמע בבתי כנסיות ובבתי מדרשות אין הידים ידי עשו שולטות בכם. (רש"י).

מקשים המפרשים, והלא לא נאמר בפסוק "ואיך הידים ידי עשו", כי אם "והידים ידי עשו", כלומר שאפילו כש"הקול קול יעקב", גם אז "הידים ידי עשו"?

ברם, "הקל" נאמר חסר "וי", ופירושו – נעשה קל. כלומר, כאשר מורגשת הקלה וחולשה בקול יעקב, שהוא חסר, אזי שולטות בו" הידים ידי עשו". אולם, כאשר קול יעקב הוא מלא, ללא כל הקלה וחולשה – אין ידי עשו שולטות בו... (הגר"א ז"ל מוילנא).

לכן אמר יעקב אחר כך, כאשר ביקשו בניו לקחת אתם את בנימין למצרים: "עליו היו כולנה" (בראשית מב-לו) – כלומר, כל הצרות המרומזות ב"עלי", אשר ניבאה לי אמי מראש, כבר באו עלי, ואילו מבנימין אין כל צער מגיע לי, ולמה תבקשו ליטול ממני גם את בנימין?... (הגר"א ז"ל מוילנא).

מדוע אמנם ציוותה עליו רבקה להסתכן ולהתחפש בפני יצחק? הלא צדקה שאלתו של יעקב: "אולי ימושני והבאתי עלי קללה?" ברם, רצתה רבקה לבטל על ידי זה את כל כוחותיו וזכויותיו של עשו. הלא זכותו של עשו היתה בקיום מצות כיבוד אב, אשר בגלל זה לא רצו מן השמים לגלות ליצחק שעשו הוא רשע, כדי שלא לגרום לו צער, וממילא לא היה יעקב יכול לקבל את הברכות; לפיכך יעצה עכשיו רבקה ליעקב, כי יקיים גם הוא מצוות כיבוד אב מתוך מסירות נפש, ובכך יחליש את כוחו של עשו. וכך אמרה לו רבקה: "עלי קללתך בני" – אפילו אם בגללי צפויות לך קללו חלילה, בכל זאת "שמע בקולי ולך קח לי" – עשה כפי שאמרתי לך מתוך מסירות נפש, ועל ידי כך תנצח את עשו ותוכל להיות ראוי לקבל את הברכות... (חידושי הר"ם ז"ל).

"ותקח רבקה את בגדי עשו בנה הגדל... ותלבש את יעקב בנה הקטן"
(בראשית כז-טו)

לשם מה מציין כאן הכתוב, כי עשו היה "בנה הגדול" ויעקב היה "בנה הקטן"? ברם, היה זה נסיון מצד רבקה, לראות אם עצתה תצליח אם לא. היא נטלה את בגדיו של עשו, אשר מלבד גילו הרי גם במבנה גופו היה יותר גבוה ורחב מיעקב, וניסתה להלבישם על יעקב הקטן, לראות אם יהלמו אותו, ואמנם לבסוף כך היה: "ותלבש את יעקב בנה הקטן" – הבגדים הלמו כאילו אלה בגדיו שלו ונתפרו לפי מידתו... (יסוד התורה).

"אנכי עשו בכרך עשיתי כאשר דברת אלי"
(בראשית כז-יט)

מפרשים חכמינו: "אנכי" – הנני מה שהנני ו"עשו

הזה. אמר לו הרב: טיפש מטופש ומגושם מתי אברהם יתברך בכלל הברכות שנאמר: "וברך ה' את אברהם בכל מכל כל" רק מתי שהוסיף לו את שמו שנאמר לא יקרא שימך עוד אברם אלא אברהם הוסיף לו את אות ה', וכן בעזרת השם הקב"ה יוסיף לך גם את האות ה' שלא יקרא שימך עוד מיסטר מן אלא מיסטר המן הרשע ששונא תלמידי חכמים ומי שחושב כמו מיסטר מן יתן לליבו. (בשם הרב יצחק דיין)

ויאמר עשו בלבו יקרכו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב (בראשית כז-מא)

מחשבה נוראה

וישנא עשו את יעקב שנאה גדולה ויאמר בלבו אם אהרגנה את יעקב ונשפטתי והיתה אחרי אתי רעה ומרה! על כן אלכה לי אל ישמעאל דודי ולקחתי לי את בתו לאשה ואסיתהו לריב עם יעקב את ריב בכורתי וסכסכתי את ישמעאל ביעקב וחרה אפו והרגהו או אז אקצוף על ישמעאל ואומר לו מדוע הרגת את אחי ותשפוך את דמו? ועתה דע כי גואלו אנכי ואת דמו אדרוש מידך... ובדברי את הדברים האלה אקום עליו והמתי אותו וירשתי את שניהם יום אחד!...

וידע ה' את מחשבות עשו ויפירן, כי הוגד הוגד לרבקה בדבר ה' לאמור מתנחם עשו להרוג את יעקב וכבר הקהיל אליו את מרעיו הריקים והפוחזים ויקח כוס וימלאהו יין ויאמר כוס תנחומין אנכי שתה על יעקב אחי הנחשב בעיני כחלל אשר כבר קבור ואיננו עוד!

ותשלח רבקה ותקרא ליעקב ותאמר הנה עשו אחיך חשב עליך רעה ועתה, בני, שמע בקולי קם ברח לך חרנה אל לבן אחי וישבת שם עד שכחו את אשר עשית לו, ושלחתי ולקחתיך משם, למה אשכל גם שניכם יום אחד כאשר ינבא לי לבי ובהמשך החומש אנחנו נראה שנבואת רבקה התגשמה ביום שבו ניקבר יעקב נפטר עשו לכן יעקב פחד מעימות עם עשו כי הוא ידע שנפשו קשורה בנפשו וזה אחד הסיבות שרחל ניקברה באפרתה ולא במערת המכפלה כי יעקב ידע שעשוי ילחם איתו על הזכות של המערה.

פשוטו של המדרש הוא: כאשר אנו רואים, כי יצחק קורא בתימהון: "הקול קול יעקב והידים ידי עשו?" כיצד שני הדברים הללו ביחד? – הרי למדים אנו מזה שאמנם אין שני המושגים הללו יכולים לעלות בקנה אחד, שכן שני ניגודים קיצוניים הם: אם "הקול קול יעקב, לא יתכן שיהיו "הידים ידי עשו"... (אבני אזל).

"ולא הכירו כי היו ידיו כידי עשו אחיו שערות ויברכהו" (בראשית כז-כג)

לא נאמר כאן במה ברכהו עתה, ורק להלן נאמרה הברכה, לשם מה איפוא אמר כאן הכתוב: "ויברכהו"?

אלא, אמרו חכמינו: "החושד את חברו במה שאין בו צריך לברכו" (ברכות ל"א) – ובכן, כאשר יצחק חשד בו שהוא מרמהו וניסה אותו בנסיונות שונים, עד שנתחוויר לו, כי לחינם חשד בו – ברך אותו ברכה מיוחדת בשל החשד, נוסף על עצם הברכה שברכהו לאחר מכן. (ספרוני).

ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך איתך לרשתך את ארץ מגוריך אשר נתן אלוהים לאברהם (בראשית כח-ד)

היה מעשה באדם עשיר מאוד שקוראים לו מיסטר מן. הגיע לעירו רב גדול שהתרים כסף לישיבות בארץ ישראל. הגיע הרב לביתו של מיסטר מן וביקש תרומה. מיסטר מן העשיר ענה בצורה בוטה "אני לישיבות לא נותן כלום!" למרות הדרישות והפצרות יצא הרב בראש מושפל ומיסטר מן טרק בפניו את הדלת בגסות, אחרי שסגר הציץ מיסטר מן מהעיינית של הדלת לראות את פרצופו של הרב איך הוא מגיב לכיזיון, ולהפתעתו הוציא הרב פתק רשם דבר מה ושם את הפתק בתוך תיבת הדואר שעל יד הדלת והלך.

פתח מיסטר מן את הדלת וקרא את המכתב ונדהם במכתב כתוב "ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך...." אמר בליבו מיסטר מן אני שלחתי אותו מושפל והוא רושם לי ברכות. מיסטר מן רדף מהר אחרי הרב עד שהשיגו וביקש הסבר לענין

ברורים אזי גם הברזל שבו מתפוצץ ויצר הרע שבו נעלם ומתחיל גם הוא ללמוד בשקידה וביראה.

אמנם יש לעמוד כאן על הביטוי "מנוול" מדוע כינו כאן את יצר הרע בשם "מנוול" דבר שלא נזכר ביתר המקומות? ועוד, כיצד מבטיח התנא שיצר הרע בכניסתו לבית המדרש מתפוצץ ונעלם ואיננו, האם בבית המדרש עצמו לא מצוי שיחטאו בו לפעמים בשיחה בטלה וכיוצא?

ונראה לבאר בס"ד, כי יש שני מיני יצר הרע. האחד יצר הרע "מנוול" המפתה לעבור עבירות חמורות ומאוסות כגון זנות, שוד, רצח וכדומה, עבירות מנוולות כאלו אין בבית המדרש לא הם ולא כיוצא בהם, ולכן אומר לנו התנא אם פגע בכ מנוול זה, כי גם לאנשי הרחוב הוא לא בא באופן קבוע, כי גם הם לא ישמעו לו, אמנם בדרך עראי יפגע בהם לפעמים, ולזה מיעץ התנא אם קרה שפגע בכ יצר הרע כזה משכהו לבית המדרש, שם בחובשי בית המדרש לא תמצא עבירות כאלו ולא כיוצא בהם ואז יצר הרע כזה מתפוצץ והולך לו.

אמנם יש יצר הרע מסוג שני, אינו מנוול, הוא נראה כעדין – אבל יותר מסוכן וזהו יצר הרע של עבירות קלות לכאורה כגון לשון הרע, רכילות, שיחה בטלה, הרהורי עבירה, הסתכלות במקום האסור וכדומה, עבירות אלו נראות קלות ועדינות ולכן הן מסוכנות, כי לרגל דקותם קשה להמלט מהן.

וישטום עשו את יעקב על הברכה אשר ברכו אביו ויאמר עשו בלבו יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחרי (בראשית כז-מא)

בפרשת תולדות אנו קוראי על ראשית השינאה בין עם ישראל לאומות העולם, רש"י (במפגש בין עשו ליעקב) על הכתוב: "ויפל על צווארו וישקהו" (וישלה לג, ד) מביא את הספר (במידבר בהעלותך פיסקא סט) "וישקהו" כולו נקוד, שלא נשקו בכל ליבו. אמר רבי שמעון בר יוחאי: הלכה היא, כידוע שעשו שונא ליעקב, אלא שנכמרו רחמיו באותה שעה ונשקו בכל ליבו ע"כ. רבי שמעון בר יוחאי מביא את השינאה בין יעקב ועשו בתור הלכה,

יקרבו ימי אבל אבי וארגה את יעקב אחי (בראשית כז-מא)

והשאלה מדוע צריך עשיו לחכות כדי להרגו את יעקב רק לאחר מיתת אביו האם חשש עשיו לצער את אביו אלא נראה לומר שידע עשו שכל זמן שיעקב יושב ועוסק בתורה אינו יכול לו כמו שנאמר הקול קול יעקב והידיים ידי עשיו אך בזמן שיעקב באבל ואסור ללמוד תורה אז שרו של עשיו יכול להילחם בו כי אין את כח התורה להגן על יעקב כי הוא נימצא באבלות ללא תורה. בזמן שקולו של יעקב נשמע בבתי כנסיות ובבתי מדרשות אין כח בידיו של עשיו לפעול מאומה כי התורה מגינה עליו ולכן אי אפשר להתגבר על יעקב כל עוד הוא עוסק בתורה.

איתא במסכת קידושין (דף ל' ע"ב) תנא דברי רבי ישמעאל, בני אם פגע בכ מנוול זה (כלומר היצר הרע) משכהו לבית המדרש, אם אבן הוא נמוח ואם ברזל הוא מתפוצץ, שנאמר "הלא כה דברי כאשר נאם ה' וכפטיש יפוץ סלה" (ירמיה כג, ט) אם אבן הוא נמוח שנאמר "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיה נה, א) ואומר, "אבנים שחוק מים" (איוב יד, יט).

התנא רבי ישמעאל נותן לנו עצה כיצד להתגבר על יצר הרע המתחדש על אדם בכל יום, אומר לנו אם אבן הוא נמוח, ואם ברזל הוא מתפוצץ, נראה לבאר שיש שני מיני יצר הרע.

האחד שהוא כ"אבן" בבחינת "אבן", המכביד על האדם ולא נותן לו לשקוד על התורה כראוי, לזה נתן עצה שימשכהו לבית המדרש ושם יראה כיצד תלמידי חכמים צעירים שוקדים על התורה יומם ולילה, ואז גם הוא מתחיל ללמוד בשקידה והאבן שבו נמוחה,

והשני שהוא בבחינת "ברזל", חם וקשה כברזל מבחינת "מידות ותכונות" שגם זה מפריע ללימודים, ובלי תורה אין אדם יכול להתגבר על יצרו כאמרם "בראתי יצא הרע בראתי לו תורה תבלין" שאין כח בעולם שיכול לשבור את יצר הרע שבאדם אלא התורה, וגם זה בשעת כניסתו לבית המדרש רואה כיצד תלמידי חכמים "שוקדים על התורה ביראה ובחיבה" כולם קדושים כולם

יתכן גם, שאת הפרנסה לבית הביא עשו גם עבור יעקב. וכך מבואר בפירוש "תוספות בן יחיאל" על תנא רבי אליהו זוטא (פרק יט, אות ג): חלוקת העולם הזה – גשמיות לעשו, והעולם הבא – רוחניות ליעקב, באופן אשר יחזיק את יעקב כמו זבולון ויששכר, או אז יחזיק במעונו שלום, ע"כ. כל זה היה עד שיעקב נכנס לתחומו של עשו. אבל לאחר שיעקב רוצה להיכנס לתחומו של עשו, זה בוודאי יגרום לקנאה שתביא לשנאה, לכן מכאן נובעת ההלכה שעשו שונא ליעקב, כי עשו אינו מוכן שיעקב יחיה חיים רוחניים וגשמיים יחדיו.

כמו כן אדם גשמי אינו סובל אדם רוחני שחי כמוהו. כשישנה הפרדה בין האיש הגשמי – בגשמיות, לבין האיש הרוחני – ברוחניות, אין שום קנאה, אבל כשאדם רוחני מצליח גם בגשמיות, זה יוצר קנאה ושנאה. וכך דרשו חז"ל (שבת פט ע"ב) על הר סיני, מדוע שמו "סיני"? – מכיון ששם ירדה שנאה לישראל, ע"כ. על ידי התורה שעם ישראל קיבל, מצפים ממנו שיהיה העם הנבחר, המוסרי והרוחני, וכשעם ישראל מצליח בגשמיות באה קנאה ושנאה, ואם חס וחלילה יהודי נתפס בקלקלתו זה עושה רעש הרבה יותר גדול מאשר סתם אדם. לכן כשישנה הפרדה, לא רק שעשו אינו שונא ליעקב, אלא עוד עוזר לו ותומך בו. לכן מצד אחד אמר רבי שמעון בר יוחאי: בזמן שעושים רצונו של מקום, שכל העם הוא רוחני ועוסק בתורה, אזי מלאכתם נעשית בידי אחרים. אבל כשאינם עושי רצונו של מקום ועוסקים בגשמיות, שעל ידי זה הם נכנסים לתחומו של עשו, אז הלכה היא שעשו שונא ליעקב.

בכל הדורות אנו רואים שבזמן שיהודי מנסה להדמות לגוי, להיכנס לתחומו ולהתחרות עמו, נוצרת קנאה ושנאה. ובכל דור ודור לצערנו הרב מזכירים לנו היכן מקומנו וכן גם ראינו מצב דומה בשיעבוד מצרים מי שלמד תורה בעיר הכוהנים לא ניפגע מהשיעבוד כי לא יתערב בחיים הגשמיים של המצרים.

אכן גם כלפי יצחק רואים התנהגות דומה. כשהגיע לגרר לאחר המעשה עם אשתו רבקה, מכריז אבימלך: "הנוגע באיש הזה ובאתו מות יומת"

וצריך לכאורה להבין היכן נקבעה הלכה זו? מתי זה נוצר? ומדוע?

אמרו חז"ל בברכות (לה ע"ב) תנו רבנן: "ואספת דגנך" (דברים, עקב יא, יד) מה תלמוד לומר? – לפי שנאמר: "לא ימוש ספר התורה הזה מפיו והגית בו יומם ולילה" (יהושע א, ח), יכול דברים ככתבן, תלמוד לומר: "ואספת דגנך", הנהג בהן מנהג דרך ארץ, דברי רבי ישמעאל. רבי שמעון בן יוחאי אומר: אפשר אדם חורש בשעת חרישה, וזורע בשעת זריעה, וקוצר בשעת קצירה, ודש בשעת דישה, וזורע בשעת הרוח, תורה מה תהא עליה? אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום – מלאכתם נעשית על ידי אחרים, שנאמר: "ואספת דגנך". ולא עוד, שמלאכת אחרים נעשית על ידן, שנאמר: "ועבדת את אויביך" (דברים, כ) – תבוא כח, מח), ע"כ.

לפי דברי רבי שמעון בן יוחאי, בזמן שיעשו ישראל רצונו של מקום, מלאכתם תעשה על ידי הגויים. ואם לפי רבי שמעון בן יוחאי שבעצמו אומר: הלכה שעישו שונא ליעקב, כיצד יסכימו הגויים לעבוד בשביל ישראל?

אנו מוצאים בפסוק, אשר כבר ביצירתם של יעקב ועשו נאמר: "ויתרוצצו הבנים בקרבה" (בראשית, תולדות כה, כב). ובמדרש אגדה כתוב, אמר עשו ליעקב: בוא ונחלוק העולם. אמר לו יעקב: טול אתה העולם הזה ואני אטול עולם הבא, וכן עשו אמר ליעקב: טול אתה העולם הבא ואני אטול העולם הזה, ע"כ. וכן בפועל זה בוצע במכירת הבכורה, עשו מכר ליעקב את הבכורה הרוחנית.

במשך כל פרשת תולדות לא מצינו חיכוכים בין יעקב לעשו עד לקיחת הברכות הגשמיות על ידי יעקב, ואז נאלץ יעקב לברוח. תהליך זה מראה שכל זמן שהיתה חלוקה ברורה שיעקב איש תם יושב אוהלים, ועוסק ברוחניות בלבד, ועשו הוא איש שדה, איש הגשמיות, ויעקב אינו נכנס לתחומו של עשו, ממילא אין ביניהם שום ויכוח ושנאה. כי כך היתה החלוקה ביניהם מעצם יצירתם, וכך כביכול הוסכם ביניהם.

שההצלחה הגיעה בזכות יעקב, אז כל גוי מחפש את היהודי שלו. אבל אם העם היהודי היה עושה רצונו של מקום ועוסק בתורה, היינו זוכים לאהבה מן הגויים עד כדי כך שמלאכתן נעשית בידי אחרים. (אור חדש)

משל למה הדבר דומה לכן של מלך שיצא לרחובות והלך אחרי אביו המלך כולם ראו את המלך ובנו המהודר והשויצר ואף אחד לא העיז לפצות את פיו כי יראת המלך על הציבור. פעם אחת יצא הבן של המלך לרחוב ללא המלך בגאווה ועוז והדר, ואף אחד לא הכיר אותו והגאווה שלו הרגיזה את הציבור והחלו להכות בו מכות נמרצות עד שברח לאביו בבכי גדול וצעק מה חטאתי שהרביצו לי. אמר לו המלך אל תבוא אלי בטענות אני אמרתי לך לא לצאת לרחוב בלעדי שאתה איתי יראת המלך על הציבור והם מפחדים ומכבדים אותך, אך שאתה לבד אין הם מפחדים ומכבדים אלא נהפוך הוא התדמית שלך מרגיזה אותם מאש ע"כ. **הנמשל** יהודי הוא בן של מלך מלכי המלכים הקב"ה ברגע שאנחנו הולכים עם המלך אף אומה לא יכולה להזיק לנו כי יראת המלך עליהם. "ויראו כל עמי הארץ כי שם השם חקוק עליך ויראו מימך". אך שאנחנו רוצים להיות מציאות אחרת מימנו יתברך ומסתובבים ככיבשה בין שבעים זאבים אז עם ישראל סובל וטועם את טעם הגלות.

(בראשית, תולדות כו, יא). לאחר שיצחק העשיר אומר לו אבימלך עצמו: **"לך מעמנו כי עצמת ממנו מאוד"** (שם, טז). ואמרו במדרש הגדול: נרמז לו בשני ממי"ם – שהוא עצום בעולם הזה ולעולם הבא, ע"כ (וכן בתנחומא קרח אות יב, במדבר רבה יח, כא). אומרים ליצחק: כל זמן שהיית בשלך ולא התעשרת, לא היתה קנאה. אבל לאחר שזכית למאה שערים והתעשרת, קבלת גם את העולם הזה, יצרת קנאה שהביאה לידי שנאה, לכן **"לך מעמנו"**.

אך בסופו של דבר, כשראו שהם מתברכים בזכותו של היהודי-יצחק אבימלך ברוב חוצפתו קורא לו לכרות ברית, ואומר לו: **"כאשר לא נגענוך וכאשר עשינו עמך רק טוב ונשלחך בשלום"** (בראשית, תולדות כו, כט). ואמרו בבראשית רבה (סד. י): לא די שלא לך רעה, אלא **"ונשלחך בשלום"**. משל לארי שנתחב עצם בגרונו ולא מצא חיה שיוציאו, מצא הקורא: (=חסידה) שצווארו ארוך, אמר לו: תן לי שכרי ואני אוציאנו. אמר לו: אני אתן לך כרצונך, הכניס צוארו והוציאו. אמר לו: תן שכרי, אמר לו: לא די שנכנסת בפי ויצאת בשלום! ע"כ. כך אמרו ליצחק: לא די ששלחנו אותך בשלום, האם לא מגיע לנו פרס על כך?! עשינו כך היא שנאת ישראל לדורותיה. בזמן שיעקב מתעשר ומצליח ונכנס כביכול לתחומו של עשו, אזי הלכה היא שעשו שונא ליעקב, ואומרים ליעקב במקרה הטוב: **"לך מעמנו"**. וכשרואים

ויצא

השבועה שנשבעת הנשמה לקיים את התורה ולא לעבור עליה חס-ושלום.

"ויצא יעקב", פירש רש"י שכל זמן שהצדיק בעיר הוא הודה וזיוה, הוא הדרה של העיר. כיוון שיצא הצדיק מן העיר אז מסתלק ההוד והזיו וההדר מן העיר, וזה שכתוב **"וילך חרנה"**, היה צריך להיות כתוב: וירד חרנה, שהרי ידוע שארץ ישראל

"ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה" (בראשית כח-י).

הנה פרשה זו מלאה תוכחות ומוסר לאדם משעת לידתו עד צאתו מן העולם. פרשה זו מדברת על הנשמה בבואה לעולם, ככתוב **ויצא יעקב מבאר שבע, יעקב- זו הנשמה, באר שבע- זה מקום שמשם יוצאות הנשמות לאויר העולם, שבע- על**

שבע, יעקב זו הנשמה, באר שבע זה מקום שמשם יוצאות הנשמות לאויר העולם, שבע, על השבועה שנשבעת הנשמה לקיים את התורה ולא לעבור עליה חס ושלום, כדאיתא בזהר הקדוש על פסוק ונפש כי תחטא עין שם.

ויצא יעקב, פרש רש"י שכל זמן שהצדיק נמצא בעיר הוא זיוה הוא הדרה של העיר כיון שיצא הצדיק מן העיר אז מסתלק ההוד הזיו וההדר מן העיר, וזה שכתוב וילך חרנה, והיה צריך להיות כתוב וירד חרנה, שהרי ידוע שארץ ישראל גבוהה מכל הארצות, אלא כיון שצדיק בכל מקום שהוא נמצא הוא גבוה ברוחניות, לכן אין לומר עליו לשון ירידה, אבל ברשע הענין הוא הפך מהצדיק ויצא יעקב וכו'. וילך חרנה הולך לחרון אפו של הקדוש ברוך הוא הינו בעולם הזה להלחם עם יצר הרע ורוחות רעות למיניהם. (אהבת חיים)

ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה (בראשית כח-י)

וכשיצא יעקב מבאר שבע קרא עשו לבנו אליפז ואמר לו בסתר קח את חרבוך ורד מהר אל הדרך ששם עומד יעקב לצאת, ותקדים ותהרגו ותזרוק גויתו אל אחד ההרים ותקח כל רכושו ותחזור הביתה. ואליפז זה שהיה בחור בן י"ג שנה, ושהיה גבור גדול ואיש מלחמה, לקח עמו עשרה לוחמים ורדפו אחרי יעקב והשיגו אותו בהר שממול שכם. ויעקב משראה אותו מרחוק נשאר עומד במקומות לראות מי הוא הבא. וכשנתקרב אליפז שלף חרבו הוא ואנשיו והתייצב בפני יעקב. שאל אותו יעקב למה באתם חמושים, ורוצה אני לדעת לשם מה באתם. אמר לו אליפז כך ציווה עלי אבא ואיני יכול להמרות פיו,

משראה יעקב שהוא במצב ביש החליט להערים על אליפז ואמר לו אני נותן לך את כל נכסי הן שלי והן אלו שנתנו לי אבי ואמי, ובלבד שתשאיר אותי בחיים. וייחשוב הדבר שקיימת מצוות אביך, שהרי עני חשוב כמת. והקב"ה נתן חנו בעיני אליפז והסכים לכך, ונתן לו כל רכושו ולא השאיר לו שום דבר ערך, ואפילו את מזונו לקח וחזר לביתו. ועשו כעס מאד כששמע שהניח אותו בחיים. וכששמע שלקח כל רכושו נרגע מעט, כי הסביר לו שעני חשוב כמת. (מעם לועז)

גבוהה מכל הארצות, אלא מכיוון שצדיק בכל מקום שהוא נמצא הוא גבוה ברוחניות, לכן אין לומר עליו לשון ירידה. אבל ברשע הענין הוא הפך מהצדיק. 'וילך חרנה' - הולך לחרון אפו של הקב"ה, הולך להילחם עם יצר הרע ורוחות רעות למיניהם.

"ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה" (בראשית כח-י).

ידוע מה שאמרו המפרשים: באר שבע זה ארץ ישראל, חרנה זה חוץ לארץ. באר שבע זהו בתי כנסיות ובתי מדרשות שיש להם בחינת אויר של ארץ ישראל. אבל היוצא מהם מיד יוצא לחרון אפו של הקב"ה דהיינו וילך חרנה בגלות.

אמרו חז"ל באותו יום שיצא יעקב מבאר שבע באותו יום הגיע לחרן, כמו שנאמר: "ויצא יעקב מבאר שבע" ומיד: "וילך חרנה". ואז בהיותו בחרן נזכר שעבר בהר המוריה ולא התעכב שם בתפילה על יציאתו אל הגלות וחפץ לחזור, אבל מיד שנתן לבו והתחיל לחזור, תיכף "ויפגע במקום וילך שם".

כל זה מלמדנו עד כמה שהקב"ה אב רחמן מחכה ומצפה לתשובת השבים, בשעה שאדם נותן לבו לחזור בתשובה ממקום היותו, אפילו בחרן, דהיינו באויר של חוץ לארץ, חרון אפו של הקב"ה, מאותה שעה ממש הקב"ה חותר חתירה מתחת כסא כבודו לעשות רצונו ולהחזירו לבחינת אויר של ארץ ישראל, בלבד שיהיה רצונו חזק, לכך, כפי מדת רצונו של האדם למטה, כך מדת רצונו של הקב"ה למעלה, כמו שנאמר: שובו אלי ואשובה אליכם, פתחו לי פתח כחודו של מחט ואני אפתח לכם פתח כפתחו של אולם, ואין דבר עומד נגד הרצון.

ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה (בראשית כח-י)

הנה פרשה זו מלאה תוכחות ומוסרי לאדם משעת לדתו עד צאתו מן העולם, פרשה זו מדברת על הנשמה בבואה לעולם, ככתוב ויצא יעקב מבאר

חשב על המטרה השנייה, שיעקב בנו יישא לו אישה הראויה למשפחת אברהם. מטרה כפולה זו של יעקב מרומזת בכפל-הלשון בפתח פרשתנו: "ויצא יעקב מבאר שבע, וילך חרנה".

• **כשיצא יעקב באר שבע**, רדף אליפז (בן עשיו) אחר יעקב להרגו במצוות אביו. כשהשיגו, ישב על-ידו בריחוק ארבע אמות והתחיל לבכות.

אמר לו יעקב: למה אתה בוכה?

אמר לו אליפז: אבי גזר עלי להרגך, וחייב אני לקיים מצוות אבי. ועד, שנשבע לכרות את ראשי, אם לא אביא את ראשך. ואני אי אפשי (איני רוצה) להרגך, כי אתה רבי שלימדתני תורה, ואיני יודע מה אעשה. אמר לו יעקב: טול כל מה שיש לי, ועל-ידי זה תקיים מצוות אביך, שהעני חשוב כמת. ולעניין הראש (ראשי הכרות), שאביך ציווה להביא לו, תאמר לו, שפגע בכ ארי וזרקת אותו (והשלכת את הראש לארי) להציל את נפשך. ונתרצה לו אליפז בזה, ונטל כל אשר לו וחזר למקומו.

• **זו אחת מארבע קפיצות שקפצה הארץ.** אחת בימי אברהם (כשרדף אחרי ארבעת המלכים ששבו את לוט), שנאמר: "ויחלק עליהם לילה" (י"ד, ט"ו). אחת לאליעזר (כשיצא לחרן להביא אישה ליצחק), שנאמר: "ואבוא היום אל העין" (כ"ד, מ"ב). אחת בימי דויד, שנאמר: בהצותו (בהילחמו) את ארם נהריים ואת ארם צובה" (תהילים ס, ב). וזאת: "ויצא יעקב מבאר שבע" (שקפצה לו הארץ בדרך מבאר שבע לחרן).

"ויפגע במקום וילן שם, כי בא השמש"
(בראשית כ"ח, י"א)

• **שנינו** במסכת ברכות (כ"ו, ע"ב): רבי יוסי ברבי חנינא אמר: תפילות אבות תיקונם (שלוש תפילות היום נקבעו על-ידי שלושת האבות, כמפורט להלן).

אברהם תיקן תפילת שחרית, שנאמר: "וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם את פני ה'" (י"ט, כ"ז); ואין "עמידה" אלא תפילה, שנאמר: "ויעמד פינחס ויפלל" (תהילים ק"ו, ל).

"ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה"
(בראשית כ"ח, י)

• **פרשה** זו מתחילה במלים: "ויצא יעקב מבאר שבע" (כ"ח, י). ואילו בהפטרה לפרשתנו נאמר: "ויברח יעקב שדה-ארם" (הושע י"ב, י"ג).

שינוי-לשון זה שבין התורה להפטרה מוסבר בדרך הבאה: עקב עזב את בית אביו משתי סיבות: (א) מחמת מצוות כיבוד אב, לאחר שנצטווה על-ידו: "קום לך פדנה ארם...ויקח לך משם אישה..." (כ"ח, ב); מפחד עשיו אחיו, שאיים להרגו (כ"ז, מ"א).

הנביא הושע מוסר לנו את הנימוק האנושי-הטבעי, המובן לקורא ולשומע: יעקב ברח מאיומי אחיו הרשע, שהרי הכירו מקרוב וידע שהוא מסוגל לבצע את האיום שזמן כלפיו. אולם התורה באה להדגיש לנו, שיעקב התמים התגבר על תחושת-הפחד הטבעית שקיננה בו, נוכח דברי האיום של עשיו אחיו, כדי לקיים מצוות כיבוד אב בטהרתה ובשלמותה.

• **על פסוק** זה שבפתח הפרשה מעיר רש"י: לא היה צריך לכתוב אלא "וילך יעקב חרנה", ולמה הזכיר יציאתו? אלא מגיד, שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם. שבזמן שהצדיק בעיר - הוא הודה, הוא זיווה, הוא הדרה; יצא משם - פנה הודה, פנה זיווה, פנה הדרה.

הגאון רבי יוסף דוב סולובייציק מבריסק, בעל "בית הלוי", מסביר את כפל-הלשון בתחילת הפרשה בדרך הבאה: כשאדם עובר ממקום למקום, הוא עושה זאת מאחת הסיבות הבאות: (א) הוא מחליט לעזוב את מקום-מגוריו, מנימוק זה או אחר; (ב) הוא משתוקק להגיע למקום החדש.

במקרה של הליכת יעקב לחרן נצטרפו שתי המטרות הבאות: לברוח מעשיו הזומם להרגו, ולהגיע לחרן כדי להקים לו משפחה הראויה לו. לגבי רבקה פעלה בעיקר המטרה הראשונה: להרחיק את בנה האהוב מפגיעת עשיו; ואילו יצחק

על דברים אלה של רבי נחמיה מעירים חכמי ישראל: המדרש שלפנינו רומז למאמרו של שמעון הצדיק בפרקי אבות (א, ב): "על שלושה דברים העולם עומד: על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים". לפי זה, נטל יעקב אבינו שלוש אבני-יסוד, שהעולם עומד עליהן: תורה, עבודה וגמילות חסדים. התחילה האבנים מריבות זו עם זו; וכל אחת טענה: אני הנני העיקר בעולם, ולכן "עלי ניח צדיק ראשו!" מ

ה עשה הקדוש-ברוך-הוא? צירף את כל שלוש האבנים לאחת ורמז בכך, שכולן צריכות להיות צמודות ומחוברות זו לזו, כי רק בצירוף שלשתן יכול האדם להגיע לשלמות נפשית בחיים.

· **שואלים** חכמי ישראל: הכיצד יתכן, שיעקב אבינו יצא לדרך רחוקה כל כך, בלא שנטל עימו כר להניח עליו את ראשו בלילות?

יש המסבירים זאת על-פי המדרש הבא: כשיצא יעקב מבאר שבע, רדף אחריו אליפז בן עשיו להרגו במצוות אביו. אמר לו יעקב: טול (קח) כל מה שיש בידי, ועל-ידי זה תקיים מצוות אביך, שהעני חשוב כמת. נתרצה לו אליפז ונטל כל אשר היה ליעקב. למקרה מצער זה מרמז יעקב בתפילתו, ערב הפגישה עם עשיו: "כי במקלי עברתי את הירדן" (ל"ב, י"א) - בשעה שעברתי את הירדן מזרחה, לא היה עמי לא כסף ולא זהב ולא מקנה, אלא מקלי לבדו (רש"י, שם).

חכמים אחרונים מסבירים את העובדה, שיעקב יצא לחרן בידיים ריקות, על-פי המשנה הבאה בסוף מסכת כתובות (י"ג, י"א): "הכול מעלין לארץ ישראל, ואין הכול מוציאין". לפי הסבר זה, אמר יעקב אבינו בצאתו מבית אביו: עלי נגזר לרדת לזמן-מה מארץ הקודש לחוץ-לארץ; ואילו המיטלטלין שזכו להיות בקדושת הארץ, אין לי רשות להורידם מקדושתם ולהוציאם מאדמת הארץ...

· **על הכתוב** "ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו" מעיר רש"י: עשאן כמין מרזב סביב לראשו... התחילו מריבות זו עם זו; זאת אומרת:

יצחק תיקן תפילת מנחה, שנאמר: "ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב" (כ"ד, ס"ג); ואין "שיחה" אלא תפילה, שנאמר: "תפילה לני כי יעטף (כשמתענה ומתעטף מצער), ולפני ה ישפך שיחו" (תהילים ק"ב, א).

יעקב תיקן תפילת ערבית, שנאמר: "ויפגע במקום וילן שם"; ואין "פגיעה" אלא תפילה, שנאמר: "ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תישא בעדם רינה ותפילה ואל תפגע ב" (ירמיה ז, ט"ז).

· **החכם** הספרדי רבי יצחק אבוהב, בעל "מנורת המאור", מעיר בעניין זה: צא וראה, שהאות השנייה בשמותיהם של שלושת האבות מרמזת על התפילה המיוחסת לכל אחד מהם:

האות השנייה בשם "אברהם" היא ב - רמז לתפילת בוקר;

האות השנייה בשם "יצחק" היא צ - רמז לתפילת צהריים (אחר הצהריים);

האות השנייה בשם "יעקב" היא ע - רמז לתפילת ערב

הוסיפו על כך חכמים אחרונים: בקריאה "שמע ישראל" (דברים ו, ד) מצוי רמז, שישראל צריכים להתפלל בכל יום שחרית, מנחה וערבית (ראשי-התיבות של שלוש התפילות מצטרפים למלה "שמע"; והנוטריקון של "שמע" במהופך הוא: עול מלכות שמים).

"ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו"
(בראשית כ"ח, י"א)

· **על כך** שנינו במדרש רבה, פרשה ס"ח: רבי יהודה אמר: י"ב אבנים נטל. אמר יעקב: כך גזר הקדוש-ברוך-הוא, שהוא מעמיד י"ב שבטים. אברהם לא העמידם; יצחק לא העמידם. אם מתאחות (מתחברות) י"ב האבנים זו לזו, יודע אני שאני מעמיד י"ב שבטים. כוון שנתאחו י"ב האבנים זו לזו, ידע שהוא מעמיד י"ב שבטים. רבי נחמיה אמר: נטל ג אבנים. אמר: אברהם ייחד הקדוש-ברוך-הוא שמו עליו; יצחק ייחד הקדוש-ברוך-הוא שמו עליו. אם מתאחות שלוש האבנים זו לזו, יודע אני שהקדוש-ברוך-הוא מייחד שמו עלי.

שואלים העולם אם כבר נעשה נס ליעקב אבינו שכל האבנים נעשו לאבן אחת בכדי שיניח הצדיק את ראשו מדוע לא נעשה נס גמור שיהפך לכרית שיהיה גם נוח לו? אלא מכאן רואים שמכיון שהאבנים נעשו לאבן אחת ע"י מריבה לכן לא זכו להפך לכרית שממריבה לא תצא טובה גמור (בשם הגאון מוילנה לבוש יוסף)

כך היה דרכו של אדמו"ר הזקן בעל ה"תניא", שהיה בא לידי ההתפעלות עצומה והיה מתגלגל על הארץ וצועק בקול. פעם אחת קרא בתורה בשבת פרשת "ויצא", וכשהגיע לפסוק "הידעתם את לבן", צעק בקול גדול מאוד "הידעתם את לבן", ונפל לארץ ונתגלגל כחצי שעה, ואחר כך קם מעל הארץ ואמר בקול ובניגון "ויאמרו ידענו". תמהו החסידים, מה ראה הרבי לבוא להתפעלות עצומה כזו בפסוק זה דוקא, עד שמצאו, שבמדרש יש על פסוק זה "ר' יוסי בר חנינא פתר קרא בגלות מחרן אנחנו מחרונו של הקב"ה אנו בורחים, הידעתם את לבן? הידעתם את מי שהוא עתיד ללבן עוונותיכם כשגל, השלום לו? ויאמרו שלום באיזו זכות? והנה רחל בתו באה מן הצאן, הדא הוא דכתיב (ירמיה לא, יד-טז). כה אמר ד' קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה..כה אמר ד' מנעי קולך מבכי...ויש תקוה לאחריתך". (סיפורי חסידים)

ויפגע במקום (בראשית כה-יא)

למדנו שאבותינו תקנו תפילות, אברהם תפילת שחרית שנאמר "וישכם אברהם בבקר" (בראשית כב, ג) יצחק תיקן תפילת מנחה שנאמר "ויצא יצחק לשוח בשדה" (בראשית כד, סג) יעקב תיקן תפילת ערבית שנאמר "ויפגע במקום". וכתב רבי יצחק אבוהב זצ"ל שדבר זה מרומז באות השניה של שמות האבות. אות השניה של אברהם ב' זהו בוקר שתיקן בו תפילת שחרית, ואות השניה של יצחק צ' זהו צהרים שתיקן בו תפילת מנחה, ואות השניה של יעקב ע' ערב, שתיקן בו תפילת ערבית. (לבוש יוסף)

נאמר במדרש (שמות רבה כא-ה) כיוון שראו ישראל שהיו מוקפין מג' רוחות: הים סוגר,

עלי יניח צדיק ראשו! וזאת אומרת: עלי יניח צדיק ראשו! מיד עשאן הקדוש-ברוך-הוא אבן אחת; וזהו שנאמר: "ויקח את האבן אשר שם מראשותיו" (כ"ח, י"ח). שואל האדמו"ר רבי אברהם מרדכי מגור: לאחר שכל האבנים נעשו אבן אחת, מדוע לא רבו ביניהן לאמר: "בצד זה יניח הצדיק ראשו? ומשיב האדמו"ר: לאחר שנוצרה אחדות בין האבנים המריבות, שוב לא היתה ביניהן קנאה ושנאה ותחרות...

· על פסוק זה מעירים חכמי התוספות: "לפי פשוטו יש לפרש, שלקח אבן אחת מאבני המקום" (חולין צ"א, ע"ב); כי אמר יעקב חביבה עלי אבן קשה של ארץ ישראל מכרים וכסתות רכים של חוץ לארץ. על יסוד זה - מאיר הרמ"א (רבי משה איסרליש) - נוהגים חסידים ואנשי מעשה לשים אבן למראשותיהם בליל תשעה באב, כדוגמת ישראל סבא בשעה שנאלץ לצאת מגבולות הארץ. ויש הקושרים לכך מנהג קדום של אבותינו, שבשעה שנסעו לחוץ-לארץ היו נוטלים עימם רסיס-אבן מאחד המקומות הקדושים שבארץ; והיתה זו סגולה בדוקה בעיניהם, שיזכו לשוב בשלום לארץ הקודש.

ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו (בראשית כה-יא)

האבנים הללו היו אבני המזבח שנעקד עליו יצחק אבינו ע"ה ונהפכו להיות אבן אחת והיא אבן השתיה שבבית המקדש (הרמב"ן).

ומכיון שמקום זה מקודש ביותר ובחר השם יתברך את המקום למקדש והיכל מלך, לכן העלימו הקדוש ברוך הוא בחלוקת הארץ כדי שלא תהיה מריבה בין השבטים, כי כל שבט ירצה שיהיה חלקו במקום מקודש כזה. (מורה נבוכים)

בתחילה כתוב מאבני המקום ולאחר מכן ויקח את האבן, לפי שבתחילה התחילו שריהם של האבנים רבות זו עם זו, זאת אומרת עלי יניח צדיק את ראשו וזאת אומרת עלי יניח, מיד עשאן הקדוש ברוך הוא אבן אחת. (רש"י ז"ל)

ללבוש...והיה ה' לי לאלהים' – הרי שהקדים גשמיות לרוחניות.
אך הצדיק המשיך ושאל: "האם נתן להשוות את הגשמיות של יעקב אבינו לזו שלנו?"
ענה לו "בעל התניא": "וכלום נתן להשוות בין הרוחניות שלנו לזו של יעקב אבינו?!" (מעשיהם של צדיקים)

ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו וישכב במקום ההוא (בראשית כח-יא)

פירש רש"י וישם מראשותיו עשאן כמין מרזב סביב לראשו שירא מפני חיות רעות. וצריכין להבין, אם פחד מפני חיות רעות למה דוקא פחד על ראשו, על כל הגוף היה לו לפחד? עיין בזה בליקוטי שיחות של האדמו"ר מלובוויץ [שליט"א] זצ"ל שאמר בזה רעיון נפלא, כי ידוע כל מעשה אבות הוא סימן לבנים, וכל החלום הזה וכל גלות יעקב, סימן לבנים, והכוונה כאן כי כשילכו ישראל בגלות, יפחדו מחיות רעות, אלו דעות רעות והשקפות רעות, פן יכנסו בראשם דעות מינים ואפיקורסים, שמא חס וחלילה תתבלבל דעתם, וזאת הסכנה תהא על כל הגוף. לכן יעקב אבינו בידועו את מצב לקח 'מאבני המקום' אבנים קדושים של בית המקדש, להגן על הראש, כי שם עיקר הפחד. ואז, אם השכל שמור, אין חשש מחיות רעות, ועם ישראל חי וקיים בקדושתו ובטהרתו.
ובדרך זו ביאר האדמו"ר שליט"א זצ"ל את הכתוב בתהלים "יגיע כפך כי תאכל אשריך וטוב לך" (קכח, בב), אם מוכרח אתה לצאת לעבודה, הזהר! "יגיע כפך כי תאכל" תשקיע שם רק את הידים ולא את הראש כי הראש צריך להיות שקוע בעבודת ה' ובלימוד התורה, גם כשאתה נמצא בעבודה ורק הידים והכפיים יהיו שם ולא הראש עיין שם ותהנה.
"ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו", גם האבנים צריכים להיות טהורים בבית, האבנים הצלחות והשולחן, זה האבן אשר שמתי מצבה יהיה בית אלקים, - האבנים הרהיטים הכל צריכים לשמש בית אלוקים.

והשונא רודף והחיות מן המדבר. תלו עיניהם לאביהם שבשמים וצעקו אליו...ולמה עשה להם הקב"ה כך, אלא שהיה מתאוה לתפילתן.
א"ר יהושע בן לוי: למה הדבר דומה? למלך שהיה בא בדרך, והייתה בת מלכים צועקת לו: בבקשה ממך, הצילני מיד הלסטים! שמע המלך צעקתה והצילה.

לאחר ימים ביקש לישא אותה לאשה. היה מתאוה שתדבר עמו ולא היתה רוצה. מה עשה המלך? גירה בה לסטים כדי שתצעק וישמע המלך. כיוון שבאו עליה הלסטים, החלה צועקת למלך. אמר לה המלך: לכך הייתי מתאוה לשמוע קולך.

כך, ישראל כשהיו במצרים והיו משעבדים בהם, התחילו צועקים ותולין עיניהם להקב"ה... התחיל הקב"ה מוציאן משם ביד חזקה ובזרוע נטויה. והיה מבקש לשמוע את קולם פעם אחרת ולא היו רוצין. מה עשה? גירה לפרעה לרדוף אחריהם, שנאמר: "ופרעה הקריב". מיד: "ויצעקו בני ישראל אל ה'?" באותה שעה אמר הקב"ה: לכך הייתי מבקש לשמוע קולכם. שנאמר: "יונתי בחגווי הסלע...השמעני את קולך" (שיר השירים ב,ד) אותו הקול שכבר שמעתי במצרים....

ממדרש זה אנו למדים כי הצרה היא אמצעי בכדי להגיע אל התפילה, והקב"ה החפץ בטובת בריותיו מביא את המצוקה כדי שיצעקו ויתעוררו אליו בתפילה. שנאמר "עת צרה ליעקב ממנה יושע" (אור דניאל)

יהודי תמיד צריך להתפלל על כלל ישראל שנצליח בגשמיות כדי שנוכל לעבוד את הקב"ה ברוחניות בישוב דעת ולא בצער שנאמר **"ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש"** (בראשית כח-כ).

בעת שנערכה סעודת נשואיו של נכד האדמו"ר "בעל התניא", קם הרבי וכמנהגו נשא אחול בזו הלשון: "ה' יתברך יעזור בגשמיות וברוחניות". כונתו היתה, כי הודות לכך שיהיו הצרכים הגשמיים – אפשר יהיה לפעול גם ברוחניות.
נכח במקום אחד מגדולי הצדיקים, ולשמע האחול פנה אל "בעל התניא" ושאל: "כיצד יתכן שגשמיות תקדם לרוחניות?"

השיבו "בעל התניא": "הן כך מצאנו אצל יעקב אבינו, שנאמר: 'ונתן לי לחם לאכול ובגד

בו בשר טרף, הרי האוכל נאסר למרות שהבשר נשחט כראוי. כן הדבר אצלך. אתה מבקש לומר דברי רבותינו כולם קדושים על טהרת הקדושה אך הצרה היא שהם יוצאים מפה לא טהור לכן נאסרים כל דברי התורה כי מלבד שלא ישפיעו על הציבור לטובה גם תושפע עליהם חלילה רוח טומאה. **מכאן** יש ללמוד שככל שהמלמד יהיה ספוג בתורה ויראת שמים כך תהיה ההשפעה גדולה עבור התלמידים. ואכן בדור שעבר היו בוחרים צדיקים וקדושי עליון ללמד התנוקות.

וסיפר הרה"ג ר' משה צדקא שליט"א (ראש ישיבת "פורת יוסף גאולה") כי אותו לימד הצדיק המקובל רבי אפרים הכהן זצ"ל, ובהיותם ילדים היה אומר להם הרב ז"ל "אנו לומדים כדי להקים שכינא מעפרא" ולמרות שהילדים לא היו מבינים את פשר הדבר, כשגדלו זכרו טוב את אותם המילים שיצאו מפה קדוש...

ואמר ר' צדוק הכהן מלובלין זצ"ל שעשרים שנה לקח לו כדי לעקור את ההשקפה הלא טובה ששמע פעם מאדם רשע. אם אדם ענק שכזה אמר כך קל וחומר אנו שלא בריאים בנפשנו שצריכים להקפיד לבל נושפע משום השקפה שאינה טובה, כמו שיעקב אבינו הקיף אבנים סביב ראשו להשמר מדעות והשקפות לא טובות. (לבושי יוסף)

והנה סלם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה (בראשית כח-יב)

ובדרך אחרת נראה לומר והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, סולם בגימטריא ממון, זהו ממון שהופקד אצל האדם להשתמש בו בדרכים טובות, ויזהר האדם לבל יחבול באותו ממון הנמצא עמו כפקדון, וכן שלא יבוא לידי התנשאות בחושבו שהוא עשיר, כי ה' משפיל אף מרומם, וזהו רמז הסולם, שבודאי אין המדרגה העליונה יכולה להתפאר על התחתונה ולראות את עצמה כגבוה מעל גבוה כי יבוא אדם ויהפוך את הסולם א"כ אותו עליון נעשה תחתון ואותו תחתון נעשה עליון.

וזהו סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה ואם כן מה לאדם להתגאות בעוה"ז כאשר ברגע קט יכול לאבד את ממונו ולהיות עני כיום הוולדו,

על דרך מה שאמר הכתוב "וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'" (יחזקאל מא, כב), בשעה שאדם יושב ואוכל, עליו לדעת כי השולחן קולט כל דיבורו אשר מדבר, "ואשריו" אם השולחן קולט דברי תורה הנאמרים בשולחן בשעת הסעודה כי לעתיד, יביאו את השולחן לפני ה', ויביע כל מה שקלט כמו שכתוב וידבר אלי זה השולחן, אשרי מי שהשולחן שלו יביע דברי תורה לפני ה' וחס וחלילה שלא יהיה להיפך ואשרי הזוכה.

ואין הדבר צריך להיות תמוה שהשולחן ידבר כי הכל מתקיים מחמת הקב"ה שנאמר מלא כל הארץ כבודו ובעשרת המכות כבר קרה שהמטה של האהרן שהוא דומם בלע את מטותיהם של החרטומים לכן לא רק השולחן גם קירות ביתו של האדם יעידו עליו ביום דינו שנאמר אבן מקיר תזעק.

כותב הכלי יקר על הפסוק "אם יהיה אלקים עמדי וגו'" חלילה לומר שהיה יעקב בספק בהבטחת ה' יתברך כי כבר אמר לו אלקים "והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך", ועל כן בודאי שיעקב לא ביקש כלל על שמירת הגוף, אלא ביקש עכשיו על שמירת הנפש מן ההטא...

מסופר על העיר בריסק שכידוע היו בה כמה דורות של גדולי תורה, ועד לפני כשבעים שנה חי בה הגאון רבי חיים מבריסק שהיה המרא דאתרא. בזמנו היה אדם הדורש לרבים שהיה מושך לב האנשים בדרשותיו, אבל הצרה היא שהיה מכניס דעות פסולות בדרשותיו, וחולק על רבותינו הראשונים. על אדם שכזה כתב הרמב"ם שהוא נחשב למין מכיון שהוא כופר בתורת אבותינו כי מפרש פירושים נגד התורה הקדושה.

ביקש הדרשן הנ"ל מרבי חיים מבריסק לדרוש לכל אנשי העיר ולא הסכים לו הרב. אמר אותו דרשן: יודע אני מדוע אינך מסכים שאדרוש בעירך, אבל אני מבטיח לך שבדרשתי אזכיר רק פירושים של רבותינו הרמב"ן, ואה"ח הקדוש, וכדומה, ולא אוסיף על דבריהם משלי. רבי חיים עמד על שלו, כשראה הדרשן כך הפציר הרב ואמר: בשבועה, שלא אוסיף דברים משלי.

אמר לו רבי חיים: בא ואסביר לך בדרך משל מדוע איני מסכים שתדרוש. כידוע שאסור לאכול אבר מן החי, ורק אם ישחטו את הבהמה כראוי אפשר לאכלה. אבל אם יבשלו את הבשר בסיר שבשלו

נראה לבאר על פי הכתוב בפסוק בשמים ממעל ועל הארץ מתחת, שהאדם מצריך להתבונן בדרך עבודתו בעוה"ז שבענינים הנוגעים לשמים צריך להסתכל מי למעלה ממנו, וזהו בשמים ממעל, ואילו בענינים הנוגעים לעוה"ז שהם בחינת ארץ, ועל הארץ מתחת, שאדם יסתכל מי פחות ממנו בעניני העוה"ז, וזהו רמז הפסוק שהוא מוצב בארץ וראשו מגיע השמימה.

ואין לאדם להפך היוצרות, שבעניני העוה"ז ישאף לעוד ועוד ובעניני שמים יסתפק במה שיש לו ובפחות מזה, וכמו שהובא בספרי המוסר **משל** בעשיר אחד שהיה לו עלית גג בחצרו, וסולם מוצב לעלות ולרדת בו. האנשים באו לכלל סכנה, קרא העשיר למשרתו ואמר לו: "בבקשה ממך תוריד את הסולם הזה לבלתי יהיה מכשול". המשרת, התחיל שובר את השלב הראשון ועולה את הלמעלה ממנו, וכן על זה הדרך שובר את התחתון ועולה למעלה ממנו, עד שהגיע לראש הגג ואינו יכול לרדת, כי כל שלבי הסולם נעקרו ממקומן, ומיד הוא התחיל לצעוק עד שהביאו חבלים והורידוהו.

אמר לו בעה"ב לאותו משרת שוטה שכמותך, היית צריך לעלות תחילה לראש הסולם ומשם להתחיל לשבור את השלבים וכך לרדת עד הרצפה, ואז הכל היה מתנהל נכון.

לימים קרא לו בעה"ב לאותו משרת ואמר, הבט נא וראה ישנו בור בחצר שיש לו מדרגות מסוכנות שיכולים לסכן חיי אדם, לך ושוברם. מיד נזכר אותו משרת במה שאמר לו בעה"ב שצריך לעלות למעלה ובדרך זו לשבור את הסולם. וכן עשה. ירד מדרגה ושבר שלב וכן על זה הדרך עד שהגיע לקרקעית הבור ואינו יכול לעלות. מיד התחיל צועק על מצבו ובא בטענות על בעה"ב אשר אמר לו לשבור את הסולם בדרך זאת.

אמר לו אדוני שוטה שכמותך, בראשונה הסולם היה מוצב בראש הגג על כן היית צריך לעלות למעלה ובירידתך לשבור את הסולם, אבל עכשיו שהסולם מוצב בתחתית הבור היית צריך לרדת למטה וכך לעלות, ואתה הפכת את היוצרות ועל כן בשני המקרים היית נפסד. וזהו רמז הפסוק סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, שצריך האדם להזהר לבלתי להפוך את הדברים ויהיה

וע"כ ילמד האדם מוסר זה מסולם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה (וידבר יוסף)

הממון מסוגל לשנות את האדם בשעה קלה מן הקצה אל הקצה על כך מסופר בספר "תנועת המוסר".

רבי נתן צבי פינקל רגיל היה **לספר** על מקרה שנזדמן לו לראות בצעירותו בשוק ווילנא.

אשה רוכלת שעמדה בשוק ומכרה פולים התרגזה רוגז רב על אחת משכנותיה, כנראה מתחרה שלה, וגידפה אותה בקולי קולות עד שקצף הותז מפיה, וכולה כוסתה זיעה. נדמה היה שנחוץ זמן רב עד שיעבור זעמה והנה בעודה קוצפת ורוגזת ניגש אדם לשולחנה וביקש ממנה פולים בפרוטה אחת, ופלא היה לראות, כיצד רוכלת זו השתנתה לפתע פניה צהלו, חיוך חלף על שפתיה ובאדיבות רבה פנתה אל הקונה ונתנה לו את מבוקשו.

מקרה זה גילה לרבי נתן צבי סוד גדול בכוחות הנפש: פרוטה אחת בכוחה להפוך אדם מקצה אל קצה ולבלום את המידות הסוערות ביותר, כאשר הן פועלות במלוא תוקפן. הפרוטה פעלה מה שלא יכלו לפעול כל אמצעי החכמה וההסברה הקיימים בעולם. ואם בפרוטה כך, הוא הדין בכל הנאה חושית כגון שבח או מחמאה, ולפעמים גם בחיוך קל או במילה אדיבה אחת אפשר לרכוש את לב בני האדם ולהפיג את רשעותם.

רבי נתן צבי למד מהמקרה שראה עוד נקודה נפלאה:

לאחר שהקונה שילם לרוכלת את הפרוטה שהגיעה לה תמורת הפולים, היא החלה להודות לו על החסד שגמל איתה ולהעתיר עליו שפע ברכות שיהיה בריא, שיאריך ימים עם אשתו וילדיו, שהקב"ה ישיב לו כפעלו הטוב ועוד.

רבי נתן צבי הוסיף שהוא בטוח שהרוכלת ברכה את הקונה בלב שלם ובאמת הרגישה כלפיו הכרת הטוב. כוחה של אותה פרוטה אינו מתבטא רק בהבלגה על שחיתות המידות טובת הנאה כל שהיא, בכוחה להפוך בני אדם לטובי לב לאוהבי הבריות ולאנשי חסד (מורשת אבות)

והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה (בראשית כח-יב)

מי האיש החפץ חיים, לא בכוח יגבר על יצור, יתגבר ויסתפק במועט באכילה ושתייה פחות ממה שיש לו, וכן במלבושים ודירות יבחר לו דרך אמצעי כבוד ה' אשר נתן לו, ולא ילך אחר המותרות, והמותר יתן לצדקה לעמלי תורה ויקנה לו חיי העולם הבא. וכן מצינו בדוד מלך ישראל, שאמר (דברי הימים-א, כב-יד) והנה בעניי הכינותי. ופרשו רבותינו זכרונם לברכה (ירושלמי פאה, פ"ד, ה"כ), שמה שהיה מצמצם בהנאתו ותענוגי מלכים, היה מפריש לבנין בית המקדש ואסף הון רב. אף אנן נמי תנינן (אבות א, ה) יהיה ביתך פתוח לרוחה ויהיו עניים בני ביתך. ופרשו המפרשים שכדי שתוכל לעשות שיהיה ביתך פתוח לרוחה, צריך שתנהיג את בני ביתך להסתפק במועט כעניים, ואם אתה עושה כן, אשריך וטוב לך.

מעשה בספר סיפורי חסידים מובא הסיפור על רבי יצחק מקלוש אחיו של רבי מאיר מפרמישלן: ביתו של רבי יצחק היה פתוח תמיד לרוחה לכל עובר ושב. פעם נכנס גוי וביקש פרוסת לחם. בבית נמצאו באותה שעה רק חלות שלימות שאפתה הרבנית לכבוד שבת, היא לא רצתה לחתוך חלה שלימה, כדי לתת ממנה לגוי. כשראתה זאת ר' יצחק הוא אמר לרבנית: חתכי את החלה, דם לא יצא מזה...

עשתה האשה רצון בעלה, ופרסה לגוי כדי שובעו. לאחר זמן נסע ר' יצחק להונגריה דרך הרי הקרפטים. לפתע בדרך תפסו אותו גזלנים לקחו את כל אשר לו, והוליכוהו לראש הכנופיה שלהם כדי שיחליט אם להרוג אותו שלא יגלה את מקומם או להניחו בחיים. ראש הגזלנים היה אותו גוי שנתנה לו הרבנית פרוסת חלה. מיד הכיר את ר' יצחק, ואמר לאנשיו היהודי הזה החיה את נפשי, לכן, אל תהרגו אותו ותחזירו לו את כל מה שלקחתם ממנו.

השיבו לו השודדים את כל אשר לקחו ממנו ושילחוהו לשלום. כשחזר רבי יצחק לביתו, פנה לאשתו ואמר: הלא אמרתי לך "חתכי את החלה, דם לא יצא מזה!" (סיפורי חסידים)

בבחינה של אותו משרת שיצא קרח מכאן ומכן. (וידבר יוסף)

ויחלום והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה...עולים ויורדים בו
(בראשית כח-יב)

סולם בגימטריה - ממון.

כך הוא טבע הממון, אשר כדוגמת הסולם עולים ויורדים בו. יש שהממון גורר את האדם לעבר פחת, ויש שהוא מעלה אותו לגבהי מרומים. הכל תלוי כיצד משתמשים בו. לכן מומלץ להשתמש בממון למטרות צדקה וקדושה ורק אז נאמר: "שכל טוב לכל עושהם צידקתו עומדת לעד" כלומר שכרו בזכות הצדקה היא לעולמי עולמים ולחיי העולם הבא ואם אותו ממון הוא למטרות אחרות אזי ההנאה מימנו זה רק לחיי העולם הזה. **הג"ר יעקב חיים סופר שליט"א** שסיפר בימי נעוריו היה מהלך בדרך אל הכותל המערבי ובקשה ממנו אשה זקנה בגיל שמונים שיתלוה עמה. סיפרה לו כמה גדולה מצות גמילות חסדים ובזה אפשר להציל נפשות, שהרי היה לה בן אחד כשהגיע לגיל שמונה שנים וכבר ידע מאה ועשרים דפי גמרא ונחלה בחולי של אגריפא שהיה שכיח אז, ומאחר ולא היה להם כסף בכדי לשלם לרופא לכן החליט בעלה למכור את ביתו ובכך יוכל לשלם לרופא.

לאחר שמכרו את הדירה ובידם בסך שתי לירות, רץ בעלה לרופא לשלם לו שירפא את בנו, כעס הרופא ונתן לו שתי סטירות לחי, ואמר לו: "עכשיו אתה נזכר לבוא אצלי? כבר אין תקנה!" ובאמת הילד לא התגבר על מחלתו ונפטר. אמרה לו תתאר לעצמך אילו היה אז גמ"ח היו ממהרים מקודם ללכת לרופא, ואז הילד היה חי, ואם היה ממשיך לגדול מי יודע איזה גאון היה יוצא הילד הזה ע"כ. ואכן העושה גמ"ח בממונו ואפילו בסכום קטן סגולה היא לעושר, מידה כנגד מידה, כשם שהוא עוזר לזולת בממונו כך יהיה לו סיעתא דשמיא וממונו יתברך (לבוש יוסף)

מלך אוהב צדקה ומשפט

הדור, ויחיד ורבים הלכה ברבים. על פי דין מוכרח איפוא רבנו ציית אלינו, הרבים, ולהורות לנו הדרך אשר נלך בה ברוחניות ובגשמיות השיב להם הרב:

אמנם כן, זהו שאמר דוד המלך עליו השלום בתהילים: "אתה ידעת לאיוולתי ואשמותי ממך לא נכחזו. אל יבשו כי קויך אל יכלמו כי מבקשיך (תהילים טו, ו-ז). רוצה לומר: אתה, רבש"ע אמנם יודע את איוולתי ואשמותי, שאינני לא חכם ולא צדיק, אבל בני האדם הלא אינם יודעים זאת, והם אומרים "רבי הושיענו!" ולשיטתם הם צודקים, שכן יחיד ורבים הלכה כרבים, אבל בבקשה ממך, רבש"ע, "אל יבשו בי קויך אל יכלמו כי מבקשיך" (סיפורי חסידים)

רבי מנחם מנדל שניאורסון בעל ה"צמח צדק", ביקר בכמה ערים גדולות ונחל שם כבוד רב גייס כספים לשיבתו, אחד מבניו שליווהו בדרכו, כתב משם מכתב לאמו שנשארה בבית, בין השאר הזכיר שהוא נהנה מאוד מהכבוד הגדול שאבא נוחל כאן, כשחזר ר' מנחם מנדל לביתו מצא את מכתב בנו לאמו, התרעם מאוד, קרא את בנו ונוף בו, פנתה הרבנית אליו בשאלה: מה הרעש? מה פשעו ומה חטאתו? השיב ר' מנחם מנדל דמי נשפך כמים מהכבוד שחלקו לי, והוא כותב שנהנה מזה?

הרי לנו ממעשה זה להבין שאותם שזכו למדרגה של ענווה, הם באמת הרגישו כך שהם כאין וכאפס וכשחלקו להם כבוד זה היה מצער אותם ושום הנאה לא היתה להם מזה. (זיכוי הרבים)

סיפור רבי יעקב משה חרל"פ על הענוה של רבו המובהק, רבי יהושע צבי מיכל שפירא בעל "ציץ הקודש".

מלבד מידת הענווה והבריחה מן הכבוד, מה מאד היה מתגבר להטמין ולהסתיר מעין רואה, לא רק את הליכותיו והידוריו בקודש, אלא גם מצוות רגילות שאין לעושיהם בעיני הבריות שום יתרון מעלה, גם שם היה מתחכם להסתירם, וכמו להבדיל שהגנב מחבל תחבולות עמוקות לבל תיודע גניבתו ועורמתו, כן היה ר' צבי מיכל מסתיר את דרכיו בכל מכל כל, שלא יעורר "חשד" עליון ושלא ימשוך חלילה את תשומת לב הבריות.

ויחלום והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה...עולים ויורדים בו (בראשית כח-יב)

אמר רבי שמואל בר נחמן, אלו שרי אומות העולם. הקב"ה הראה ליעקב שר של בבל עולה עשרים מעלות ויורד, שר של מדי עולה חמישים ושתים מעלות ויורד, שר של יון עולה מאה מעלות ויורד ושר של אדום עולה- ולא ירד. באותה שעה פחד יעקב ואמר, שמא לזה אין ירידה? אמר לו הקב"ה: 'ואתה אל תירא עבדי יעקב ואל תחת ישראל, אפילו עולה אצלי אני מורידו', שנאמר: (בעובדיה) "אם תגביה כנשר ואם בין כוכבים שים קנך משם הורידך נאום ה'".

ויאמר יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי (בראשית כח-טז)

הובא בחז"ל שארבעה דמויות חקוקות תחת כסא הכבוד, והם דמות אריה דמות נשר ודמות כרוב, ויעקב אבינו רגל רביעית במרכבה שדמותו חקוקה תחת כסא הכבוד, ואז בראותו זאת בחלום אמר אכן יש ה' במקום הזה, ואולם ואנכי לא ידעתי, זאת אומרת אריה כרוב נשר יעקב לא ידעתי, שלא הכיר יעקב לדעת שגם דמותו חקוקה תחת כסא הכבוד, ורק בחלום זה התברר לו שגם דמותו חקוקה למעלה (וידבר יוסף). זה רק מעיד על שיא הענוה של יעקב אבינו שרואה את עצמו כאדם פשוט.

דעתו של הרב הקדוש ר' שלמה מרדומסק ז"ל, בעל "תפארת שלמה", לא היתה נוחה מכתב ה"רבנות" שהכתירוהו. פעם אחת באו אליו הרבה חסידים על יום טוב, ובראותו אותם התחיל לקצוף עליהם וגער בהם בניזיפה:

מה אתם רוצים ממני? הרי אמרתי לכם כמה פעמים, כי אינני לא רבי ולא צדיק! אבל החסידים לא זזו ממקומם, וחיכו עד שיתן להם שלום. היה ביניהם תלמיד חכם זקן אחד, והשיב להרב:

רבנו! הרי אנחנו עומדים כאן הננו רבים כנגדו, ואנחנו, הרבים, אומרים שרבנו הוא רבי ומנהיג

כאן איזה יהודי זר, ואם הימצא ימצא יקרא אותו אליו. המשרת הלך ומצא את היהודי, והביאו לפני השר. שאלו השר אם יש לו שטר הגרלה, והשיבו שכן. אמר לו השר: גם אני יש תחת ידי שטר כזה, בוא נא ונחליף בינינו את השטרות, ואני אוסיף לך על שוויו כמה זהובים.

סירב היהודי לעשות כן ואמר: הוסיף לו השר עד אלף זהובים ובלבד שיחליף עמו והיהודי עומד בסירובו. אז קם השר בחמתו, וציווה למשרתו שיקח מהיהודי את השטר בחזקה. המשרת עשה כן, תקף את היהודי והוציא ממנו בכוח את השטר, ומסר לשר. אמר השר ליהודי: בכל זאת אינני רוצה לגזול אותך, ולכן הנני נותן לך את אלף הזהובים שהצעת לי לפניך, וגם את שטר ההגרלה שלי.

קיבל החסיד בעל כרחו את הכסף עם השטר של השר ואמר "גם זו לטובה", ונסע לביתו והשיא את בתו בהרחבה. לא ארכו הימים, והשטר שמסר השר ליהודי בעל כרחו זכה בהגרלה סכום גדול. ונסע החסיד לברדיצ'וב, לקבל פני רבו. אמר לו הצדיק: ראיתי כי מזלך הושפל עד לעפר, והוכרחת לשלוח את בעל החלומות שידבר על לב השר שיחליף איתך את השטר שלו, כי ראיתי שהשטר שלו יזכה ולא שלך, ואלף הזהובים שהוסיף לך הוא, משום שאמרת כי אתה מוכרח תיכף להשיא את בתך, לכן מתחילה היתה לך ישועה קטנה, ואחרי כן באה הישועה הגדולה. נסע החסיד לביתו, ונעשה עשיר גדול יותר משהיה בתחילה.

כשסיים הרב הצדיק מוויזניצא את הסיפור, אמר: לזה כיון הקב"ה באמרו ליעקב אינו "כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך", שלכאורה קשה: מאי "עד אשר עשיתי", וכי אחרי שיקיים הבטחתו יעזוב אותו? והלא אי אפשר להתקיים אפילו רגע אחד בלי השגחתו יתברך, אבל הפירוש הוא: אפילו עד שתבוא הישועה הגדולה גם כן לא אעזבם, ותהיה לך בינתיים ישועה קטנה. (אמרי חן)

“וירא והנה באר בשדה והנה שם שלשה עדרי צאן רוכצים עליה” (בראשית כט-ב).

וכה היה מפרש בשם גדול אחד את הפסוק: "אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה, אז תבין יראת ה'". האדם שהגיע לדרגה כלשהי בחיפוש עמקי התורה ומתעלה מעט, עליו לנהוג כאותו איש שמצא מטמון יקר של זהב ומרגליות, הירא פן יוודע הדבר למשטרה, כי היא תטול את המטמון ותחרים אותו לאוצר המדינה. לכן הוא עומד בפחד, מביט ומתבונן לכל עבר ורוח שלא יראו איך הוא זוכה באוצר היקר. כן ברוחניות, על האדם להטמין ולהסתיר כל מעשה טוב שעושה שלא תשורנו עין זר. ובזה יזכה לסיום הפסוק: "אז תבין יראת ה'" קו זה עמד לנגד עיני ר' צבי מיכל, ועל פיו חי את חייו הרוחניים. (מורשת אבות)

כי לא אעזבך (בראשית כח-טו)

הרב הצדיק ר' מנדל מוויזניצא ז"ל סיפר שחסיד אחד בא פעם לרב הקדוש ר' לוי יצחק מברדיצ'וב ז"ל, וסח לפניו דאגתו, כי מצבו רע מאוד, והוא בעל החוב גדול, והעולם עדיין אינו יודע מזה, כי עד עתה היה איש עשיר, ועתה איבד את כספו בעסקים רעים, ועדיין לא נשמע בין החיים דבר אסונו. אמר לו הרב הקדוש:

דעתי שתקנה שטר הגרלה, ואי"ה תושע מזה.

אמר לו החסיד:

אמנם, איני מפקפק, חלילה, שהבטחת הרבי תתקיים, אך מי יודע מתי, שהרי דרך שטרי ההגרלות שכמה שנים עוברות לפעמים עד שיזכו, ובין כה וכה יתחילו בעלי החובות לנגוש אותי, וגם יש לי בת שהגיעה לפרקה ואני צריך להשיאה.

הבטיח לו ר' לוי יצחק, שהשי"ת יזמין לו במהרה מעות, גם קודם שיזכה בהגרלה.

החסיד קיים, כמובן, את דברי הצדיק וקנה שטר הגרלה. כאשר נסע לביתו, הגיע בדרך למלון אחד, ונטה לשם ללון. בלילה סר למלון שר גדול אחד שנסע במרכבה לדרכו, ואף הוא נתעכב ללון שם. בלילה חלם השר, כי במלון הזה נמצא עכשיו איש יהודי שיש לו שטר הגרלה שמזלו טוב, ועליו להשתדל להחליף את השטר שיש לו בשטר של היהודי, כי השטר של היהודי ודאי יזכה, ושלו אינו שווה כלום.

וייקץ השר והנה חלום, ויישן ויחלום שנית כזאת, אז עמד ממשכבו, וציווה למשרתו שיחקור אם יש

ויאמר להם השלום לו ויאמרו שלום והנה**רחל בתו באה עם הצאן** (בראשית כט-ו)

האם אתם חיים בשלום איתו, הואיל והוא רמאי יתכן שאתם אויביו. ענו לו אנו בשלום עמו ואם אתה רוצה להאריך בדיבורים ולשאול שאלות רבות, הנה רחל עומדת לבוא עם הצאן וממנה תדע הרבה, שכל הנשים דברניות הן.

ויאמר הן עוד היום גדול לא עת האסף**המקנה השקו הצאן ולכו רעו** (בראשית כט-ז)

(ח)

כשראה את כולם רובצים במקום אחד היה סבור שרוצים לאסוף המקנה כדי לחזור לביתם, אמר להם אם שכירי יום אתם עדיין לא נשלם היום ששכיר יום שהשכיר עצמו לבעל הבית כדי ללמד או לכתוב או שאר המלאכות, אע"פ שיש לו רשות שלא להתחיל במלאכה עד שתצא השמש, אבל הוא מחויב לעבוד עד צאת הכוכבים. ולא ירמה לבטל ממלאכתו אלא יעבוד באמונה כל היום עד הזמן הנ"ל. וביום ששי יכול לילך קודם קצת בכדי שיוכל למלא קיתון של מים ולצלוח דג קטן וידליק נר לכבוד שבת, אבל שאר הימים אין לו רשות לילך לביתו עד אותו זמן. וזהו דין תורה.

ואפילו אם הצאן שלכם לא זמן האסף המקנה. לכן אני מיעץ לכם לכו והשקו הצאן והמשיכו לרעות. "עוד היום גדול"... חשש מפני גזל של בעל הבית שהיום עוד גדול ועדין לא שקיעה חיזורו לעבודה.

ויהיה כאשר ראה יעקב את רחל בת לבן**אחי אמו ואת צאן לבן אחי אמו ויגש****יעקב ויגל את האבן מעל פי הבאר וישק****את צאן לבן אחי אמו** (בראשית כט-י)

והוריד האבן ביד אחת כאדם המעביר פקק מפי צלוחית אע"פ שהיה עייף מן הדרך שהלך שלש פעמים ביום אחד, כפי שכתבנו, וזה מראה שהיה גבור ואמיץ כה. והמים עלו למעלה מעצמם והשקו את הצאן של לבן אחי אמו. ובראותו את הפלא הזה הבין שהקב"ה זימן לו את זיווגו במקום הזה. וזה שאומר הכתוב שלבן היה אחי אמו אע"פ שזה מוכן

ידוע שבשעת יציאת נשמתו של האדם באים אליו שלשה מלאכים, אחד כותב, אחד מודד, והשלישי הוא מלאך המוות רחמנא ליצלן. ושם תלוי יציאת נשמת האדם כפי מעשיו. על כן ישתדל האדם בחייו בכל רגע שיש נשמת חיים באפו לעשות רצון בוראו. ומה שהאדם עושה לעצמו עושה.

"והאבן גדולה על פי הבאר ונאספו שמה**כל העדרים וגללו את האבן מעל פי הבאר****והשקו את הצאן"** (בראשית כט-ב).

זהו רמז על החכמים והדרשנים הנמצאים בכל דור ודור, ומדריכים את ישראל בדרשות ומוסרים, ועומדים בתפילה ובבקשת רחמים על כל צרה שלא תבוא לעולם, ומשקים את הצאן, כלומר, את העם בדברי תורה ומסירים את האבן שבלבם - הוא היצר הרע. ויש דרשן שמכניס את היראה והאמונה בלב המון העם וזה יועיל להם למשך יומים שלשה, ויש דרשן המכניס את האמונה לבם למשך חודש ימים, אבל יש שיש בכוחו להחזיר בתשובה שלימה וגמורה את העם על ידי איזה פלאות שהוא עושה.

ויאמר להם יעקב אחי מאין אתם, ויאמרו**מחרן אנחנו ויאמר להם הידעתם את לבן****בן נחור ויאמרו ידענו** (בראשית כט, ד-ה)

ואע"פ שלבן היה בנו של בתואל, מאחר שבתואל היה שפל ונבזה בעיני הבריות, לא רצה לבן שיקראו לו על שמו, אלא בן נחור, שכן בהיותו אחיו של אברהם, הוא חשב זאת ליחוס.

ויש מפרשים שלא שאל אותם אם הם מכירים אותו, שבודאי לא נאה לשאול כך הואיל והיה מפורסם בעיר, אלא שאל אותם אם מכירים את אופיו, אם יש בו תכונות נאות כמו לנחור אחי אברהם, או שהוא רמאי גדול כפי שהיה מפורסם בכך. אמרו לו ידענו, ולא אמרו לו אנו יודעים אותו ולא, ומכירים אותו, אלא ידענו פירושו ירדנו לסוף דעתך. והראיה הנה בתו רחל באה היום עם הצאן, וזהו מפני ששום רועה אינו רוצה לרעות צאנו, לפי שכולם כבר נכוון בו, ולכן מוכרחה בתו לרעות הצאן.

**ויהיה כשמע לבן את שמע יעקב בן
אחותו וירץ לקראתו ויחבק לו וינשק לו
ויביאהו אל ביתו ויספר ללבן את כל
הדברים האהל (בראשית כט-יג)**

כשמע לבן את גבורתו וחסידותו ושלקה את הבכורה והברכות של אחיו, ושנראה לו הקב"ה בבית אל ושהוריד האבן ביד אחת ועלו לקראתו המים. רץ לקבל פניו ורחל סיפרה לו כל מה שאמר לה יעקב אבל לבן לא המתין עד שתגמור. וזה שאומר הכתוב ויהי כשמוע לבן את שמע יעקב בן אחותו ר"ל כשמע שבא יעקב והיה בן אחותו, כלומר חסיד כמותה רץ אליו מיד. שאם הוא מן הטובים בודאי יוכל לרמותו. אבל לא שמע את סוף דבריה שיעקב אמר לה אחיו אני ברמאות שאם כן לא היה מקבלו כ"כ מהר, וזה שרץ עכשיו מפני שהיה סבור שהוא עשיר מאד, והוא נזכר בבואו של אליעזר שבא בכבוד גדול אע"פ שהיה עבד, עאכ"ו הוא, וכשראה שאין עמו כלום חיבר אותו שמא יש לו כמה דינרים בכיסו, ומשלא מצא נשק לו על שני צידי פניו שמא יש לו כמה אבנים טובות בפיו, ויביאהו אל ביתו ויספר ללבן את כל הדברים האלה היינו שברח מפניי פחד אחיו, ובדרך שללו ממנו כל רכושו.

**ויאמר לו לבן אך עצמי ובשרי אתה ישב
עמו חדש ימים (בראשית כט-יד)**

אמר לו לבן מאחר שאין לך כלום איני מחויב להכניסך לביתי, אך מ"מ מצד זה שאתה קרובי השאר פה כחודש ימים, ואפרנס אותך כמו כלב שזורקים לו עצמות מתוך רחמנות, וכך היה עושה לו וגם זה לא היה לחינם, שכן כל יום היה שולח אותו ל רעות את צאנו, ואע"פ שביתו של לבן היה מלא עבודה זרה, בכל זאת הסכים יעקב לדור בביתו, כדי להכיר את הליכותיהן של רחל ולאה ולדעת אם הן יראי השם. ובחודש אחד שהיה שם הכירים הכרה מושלמת. וכשתתבוננו תמצאו שנעשו ליעקב במסע הזה חמישה פלאים:

מעצמו, אלא להודיענו שלא עשה כן מתוך אהבה לרחל, אלא בשביל רבקה אמו, וכל עשרים השנה היו הולכים המים ונובעי למעלה בזכותו של יעקב. (מעם לוועז).

**ויאמרו לא נוכל עד אשר יאספו כל
העדרים וגללו אין האבן מטל על פי
הבאר וקישקנו הצאן ויגש יעקב ויגל את
האבן מול פי הבא... (בראשית כט, ח-י)**

והאבן גדולה על פי הבאר ונאספו שם כל העדרים וגלו את האבן מעל פי הבאר והשקו את הצאן, זה רמז על החכמים והדרשנים הנמצאים בכל דור ודור, ומדריכים את ישראל בדרשות ומוסרים, ועומדים בתפילה ובבקשת רחמים על כל צרה שלא תבוא לעולם ומשקים את הצאן, הינו את העם בדברי תורה ומסירים את האבן שבלבם הוא היצר הרע. ויש דרשן שמכניס את היראה והאמונה בלב המון העם וזה יועיל להם למשך יומים שלשה, ויש דרשן המכניס את האמונה בלבם משך חודש ימים אבל יש שיש בכוחו להחזיר בתשובה שלמה וגמורה את העם על ידי איזה פלאות שהוא עושה כמו "הארי" ז"ל.

**וישק יעקב לרחל וישא את קולו ויבך
(בראשית כט-יא)**

ומפני שהיתה בת דודו נשק לה ונשא קולו ובכה, בגלל כמה סיבות: **הסיבה הראשונה** לפי שראה ברוח הקודש לא תיקבר אמו במערת מהכפלה. שהיה הכרח שרחל תיקבר באמצע הדרך שבשעה שילכו ישראל לגולה יעברו דרך שם ויתפללו ע"י קברה, ולכן בכה יעקב כי ראה את הגלות העתיד להיות.

הסיבה השנייה שבא בידים ריקות והיה מצטער מאד, אמר אליעזר שהיה עבדו של זקני אברהם הביא עמו עשרה גמלים טעונים כל טוב כאשר בא לכאן, כפי שספרנו בפרשת חיי שרה, ואילו אני אין לי כלום שהכל לקח ממני אליפז בנו של עשו כפי שספרנו למעלה. ואע"פ שאין ראוי לצדיקים להצטער על שאין להם ממון, ולא כל שכן לבכות על כך, שהרי זוהי אומנות הנשים.

היתכן שלבן הרשע יאמר ליעקב שטוב לי לתת את בתי לך לאשה מאשר לאיש אחר, והלא שום רשע לא יסכים לתת את בתו לאדם שומר תורה ומצוות, ומדוע אם כן במקרה זה לבן מעדיף שיעקב ישא את בתו לאשה ולא עשו הרשע? אלא הביאור הוא שכל זאת אמר לבן מתוך רשעות, וחשב הלא בתי צדקת, ואפילו אם היא תינשא לרשע, תהפוך אותו לצדיק, ואם כן עדיף שתתחתן עם יעקב, שהוא ממילא צדיק, ובכך ירוח לי שיהיה פחות צדיק בעולם (מחידושי מהר"ם שיק מלבוש יוסף)

ויאסף לבן את כל אנשי המקום ויעש משתה (בראשית כט-כב)

וכך אמר להם לבן אתם יודעים יפה כמה צער היה לנו בגלל המים שכל העיר היתה צריכה להתקיים מן הבאר הזאת והיו צריכים להמתין עד שיתכנסו כולם כדי לגולל האבן, לפי שלא היו מים אחרים ומאז שבא הצדיק הזה נתברכו המים. ועכשיו שילך שוב נסבול מן המים כבתחילה. ולכן אני מציב לפניכם לעשות לו תחבולה זו בלילה אתן לו את לאה במקום רחל, ובחושך לא יבחין בה. ומחר נעשה הסכם אחר לגבי רחל כדי שיעבדני עוד שבע שנים, ולפי שהוא אוהב אותה מאד מאד בודאי יסכים לכך. ונרויח הברכה של המים שנתברכה עירנו בזכותו והעצה הזאת מצאה חן בעיני בני עירו והסכימו לדבריו שלא יגלו את הסוד.

אבל מאחר שלבן היה רמאי לא הסתפק בזה שרימה אותו, אלא רצה לרמות גם אותם. מה עשה, אמר להם איני בטוח בכם שלא תגלו הסוד, ולכן רוצה אני שכל אחד מכם יביא לי ערבון, כל אחד הטוב שיש לו וכך הביא לו כל אחד ערבון. זה הביא לו בשר וזה יין וכיו"ב ובערבנות האלה עשה את המשתה ולא הוציא מכיסו כלום. וזה שאומר הכתוב ויאסף לבן את כל אנשי המקום ויעש משתה. והרי בתחילה עושים המשתה ואח"כ מזמינים את הקרואים אלא רמז יש כאן שע"י איסוף האנשים עשה את המשתה, בערבנות שלקח מהם.

והיה זה בערב שבת בזמן קבלת שבת. וישבו והתחילו לזמר היא לאה, היא לאה. וביטאו זאת מהר כל כך שהיה חושב שזה נוסח של הזמר והלחן

הפלא הראשון שהיום נתקצר בעבורו ושקעה החמה לפני זמנה כי הקב"ה חפץ לבדר עמו בהר המוריה.

הפלא השני שנעשתה לו קפיצת הדרך והלך מחברון לחרן כהרף עין
הפלא השלישי שהאבנים ששם למראשותיו נתאחדו לאבן אחת.

הפלא הרביעי שגלל האבן הגדולה שהיה הכרח שכולם יתאספו לגוללה והוא הורידה ביד אחת בנקל ואע"פ שכתבנו שהיה בעל כוח, אבל לא יתכן כוח כזה, ובודאי היה פלא גדול.

הפלא החמישי שהמים עלו למעלה, וכך נמשך עשרים שנה כל זמן שהיה יעקב בחרן.

ואותו חודש שישב יעקב בבית לבן היה רועה את צאנו, בחצי המחיר שלוקחים ורועים אחרים וכך רצה לנהוג תמיד. (מעם לועז)

ועיני לאה רכות ורחל היתה יפת תאר ויפת מראה (בראשית כט-יז)

וזכתה לאה לכך לפי שבני אותו הדור היו אומרים, ללבן אחי רבקה יש שתי בנות, ולרבקה יש שני בנים שהם יעקב ועשו, בודאי הגדול מיועד ללאה והקטן לרחל, כי כך עשו תנאי ביניהם. והיתה לאה הולכת ברחובות והיתה שואלת על עשו מה טיבו. וכשנודע לה שעשו רשע ויעקב צדיק נצטערה מאד. וישבה בתעניות הרבה כדי שלא ליפול לרשותו ואע"פ שעשו היה כבר נשוי כשהיה בן ארבעים שנה אבל חששה שמאה ירצה אביה להשיאה לו, לפי שהיה מזרע יצחק ולכן אומר הכתוב ויעיני לאה רכות.

ויש לשאול למה סיפר הכתוב בגנותה של לאה שעיניה היו תרוטות. ועוד שאין אדם רוצה לדעת איזו עיני היו לה אלא רמז יש כאן שהיתה בוכה הרבה והיתה מבקשת רחמים מלפני הקב"ה שלא תיפול בידו של עשו הרשע. עד שנשרו ריסי עיניה ורחל היתה יפת תאר ויפת מראה, כי הסימן שהיה לבריות להכירה היה יפיה.

ויאמר לבן טוב תתי אתה לך מתתי אתה לאיש אחר שבה עמדי (בראשית כט-יט)

בך מלידה שאפילו מתוך שינה כשקראת לך "רחל" ענית לי "כן (אמרי חן)

יעש לבן כן וימלא שבועה זאת ויתן לו את רחל בתו לו לאשה (בראשית כט-כח)

ניתן להסביר שאחד הטעמים שהתורה אסרה לשאת שתי אחיות היא משום קנאה, כי בדרך כלל כששתי אחיות נשואות לאדם אחד הקנאה מצוייה יותר משתי נשים זרות, והראיה לכך שהרי מצד הדין מותר לאדם לשאת שתי נשים ואילו לשאת אחות אשתו בחיי אחותה אסור.

ואם כן מכיון שראה יעקב שרחל מסרה את הסימנים לאחותה, הבין שאין לה שום קנאה על אחותה ואז נשא את שתיהן. ואכן כשהרגישה רחל שיש לה קנאה באחותה בגלל שאין לה בנים אמרה ליעקב "הבה לי בנים" שאחרת אני אסורה עליך מדין אחות אשתו "ואם אין מתה אנכי" (פלפולא חריפתא בשם מדרש יהונתן ע"פ הרמב"ם לוקט לבוש יוסף)

יעש יעקב כן וימלא שבועה זאת ויתן לו את רחל בתו לו לאשה (בראשית כט-כח)

צריך להבין מאחר והתורה אסרה לשאת שתי אחיות, כיצד התיר יעקב אבינו לעצמו לשאת את רחל ולא, והלא אמרו חז"ל (יומא כח) כי אבותינו קיימו את כל התורה כולה, ואפילו ערובי תבשילין ועירובי תחומין?

כמה תירוצים נאמרו לשאלה זו. יש מתרצים שאבותינו קיימו את התורה הקדושה בארץ ישראל בלבד אבל לא בחוצה לארץ, ומאת ה' יתברך היתה זאת שמתה רחל בדרך בתחילת בואם לארץ בכדי שלא תהיה תחת יעקב יחד עם אחותה בארץ ישראל (הרמב"ן).

תירוץ נוסף כי קודם מתן תורה היו האבות מקיימים את כל התורה כולה, אבל כל אחד ואחד היה צריך לקבל את התורה כמו גר, והרי אמרו חז"ל (יבמות צז) גר שנתגייר נחשב כקטן שנולד, וממילא כשנשא יעקב שתי אחיות בודאי גיירם לפני הנישואין, ולאחר שנתגיירו אין להם חשיבות

שיעקב לא הבין. וכונת לבן היתה להודיע לו ברמז, שאם למחר יבוא אליו בטענה יאמר לו והרי אמרתי לך שהיא לאה ולא היה איכפת לך וכך לקח את לאה והכניסה לחדרו של יעקב.

ויהי בבוקר והנה היא לאה (בראשית כט – כה)

אמרו במדרש: שכל אותו הלילה היה קורא לה "רחל" והיא עונה לו כן, וכי מה צריך היה ליעקב לקרוא בשם רחל כל הלילה?

אולם יתבאר ע"פ מעשה שהיה: סוחר אחד שכר עגלה נסע בה לרגל מסחרו, והנה באמצע הדרך, ירד העלגון מן העגלה, וציוה על הסוחר לפשוט בגדיו וללבוש את בגדי העלגון, ולא יהרוג אותו ומעתה הוא יהיה העלגון, ואילו העלגון לבש בגדי הסוחר, והתישב בעגלה, והסוחר ציית בעל כרחו, והנהיג את העגלה, עד שהגיעו לעיר.

וכשהגיעו לעיר, ראה את עצמו בטוח, וסר ממנו הפחד, הרים קול צעקה! והתחיל צווח על העלגון, שהוא העלגון לקח לו כל רכושו והעלגון צועק שהוא הסוחר, ובקיצור כל אחד אומר: אני הסוחר והוא העלגון ונעשתה מהומה גדולה עד שהגיעו לפני רב העיר, הרב רצה לבחון מי באמת הוא העלגון, ומי הסוחר באמת וע"כ בקש מהם קודם לנוח מטרחת הדרך.

וכשיתפנה מעסקו אז פנה אליהם וידון אותם והציע להם שתי מטות לנוח עליהם, והם מרוב עייפות הדרך השתקעו בשינה עמוקה, ואז הרב פתח את הדלת של החדר פתאום, והכריז בקול חזק: עגלון! ומיד העלגון האמיתי ענה "כן" כי הוא רגיל בכך ואילו הסוחר נשאר ישן, כי בהיות אדם משוקע בשינה, אינו מתעורר, כשקוראים בשם אחר, ואז התברר מי הוא העלגון באמת, ומי הוא הסוחר, וע"כ.

גם יעקב אבינו חשש פן לבן רימה אותו והכניס לו לאה במקום רחל וע"כ המתין לה עד שנשתקעה בשינה, ואז התחיל לקרוא "רחל" להעמידה במבחן, אם היא באמת "רחל" או שהיא "לאה" וע"כ כשהיא ענתה לו "כן" מתוך שינה היה בטוח שהיא רחל, וע"כ בבוקר כשנודע לו שהיא לאה, אמר לה: את רמאית בת רמאי שהרמאות מוטבעת

יש לשאול ולהבין, מה ראו אמותינו הקדושות להכניס צרות בחייהן בידיהן ממש? (צרה- שתי נשים מאיש אחד תקראנה צרתה והוא מלשון "צר ואויב", כי על פי רוב שונאות זו לזו. [רש"י]). גם שרה אמנו וגם רחל אמנו עליהם השלום. אמרו חכמי ספרד כי אמותינו הקדושות באו ללמד אותנו לדורות סגולה נפלאה לבנים, הוא ענין הכנסת כלה, מכיוון שבימהם לא היה עם מי לקיים את המצווה הרמה הזו, לכן לא חששו על הצער והקנאה שגורמת הצרה- האשה החדשה בבית, ומפני רוב החשק למצווה קיימו זאת בעצמן עם בעליהן ברצונן הטוב.

ותהר עוד לאה ותלד בן ששי ליעקב ותאמר לאה זכדני אלוקים אתי זכד טוב הפעם יזבלני אישי כי ילדתי לו ששה בנים ותקרא את שמו זבלון (בראשית ל-כ)

אחרי הדברים האלה ילדה לאה עוד שני בנים את יששכר ואת זבולון ותהר עוד ותתפלל אל ה' לאמור "אל מלא רחמים הנה נא ידעתי, כי שנים עשר בנים יולדו ליעקב אישי ואני ילדתי ששה בנים וזלפה ובלהה ילדו גם הן שנים כל אחת והיה כי אלד עתה בן שביעי ליעקב והיתה רחל אחותי שפלה גם מזלפה ומבלהה שפחותינו! על כן אנכי מתחננת אליך ה' לאמר רחם נא על רחל אחותי וילדה גם היא שני בנים, ואם ידעת ה' כי הילד אשר בקרבי בן הוא, והפכתו לבת!

וישמע ה' בקול תחנוני לאה ויהפוך את הבן אשר בבטנה לבת, ותלד אותה לאה ותקרא את שמה דינה לאמר ירחם ה' על רחל אחותי והפך את הדין הקשה לטוב! ואת רחל זכר ה' ותהר ותלד בן ותקרא את שמו יוסף, לאמר יוסיף לי ה' בן אחר!

ויזכור אלוהים את רחל (בראשית ל-כב)

זכר לה שמסרה סימנים לאחותה, ושתקה ולא גילתה את הסוד, וגם בנימין בנה שתק, ולא גילה את סוד מכירת יוסף לאביו, אף כי ידע במכירתו, ולאה שאמרה הפעם אודה את ה', גם בנה יהודה הודה במעשה "תמר". רואים מכאן שמידות

כשתי אחיות כי מאחר "שגר שנתגייר כקטן שנולד דמי" כאילו רחל ולאה נולדו מחדש כל אחת בפני עצמה ללא שייכות אחת לשניה, ולכן לא נאסרו על יעקב כלל (הרא"ם במק"א לוקט לבוש יוסף)

וירא ה' כי שנואה לאה ויפתח את רחמה ורחל עקרה (בראשית כט-לא)

ואל תחשבו שיעקב שנא אות ח"ו, שאם כן כיצד היה חי עימה, אבל מאחר שלא אהב אותה כמו שאהב את רחל היתה חושבת עצמה שנואה בעיניו.

ותהר עוד ותלד בן ותאמר הפעם אודה את ה' על כן קראה שמו יהודה ותעמוד מלדת (בראשית כט-לה)

משל לכהן שהיה בשדה. בא אדם ונתן לו סל מלא חיטה של מעשר ולא ברך אותו בשום ברכה. בא אדם אחר ונתן לו מעט תבואה והודה לו הרבה. שאלו הראשון מה טעם שאני נתתי לך סל מלא ולא הודית לי ולא אמרת לי לפחות חן חן ולזה שנתן לך מעט הודית לו.

השיב לו הכהן ואמר זה שנתת לי היה מעשר ובין כך היית צריך ליתנו. אבל זה נתן לי משלו. אף כאן חשבה לאה שחלקה בי"ב השבטים צריך להיות ג' בנים. אבל עכשיו שזכתה בכך רביעי בודאי זה חסד גדול מהקב"ה מלבד החסד שעשה לי שילדתי לפני רחל, יותר אני חייבת לו תודה מפני שמבנים אלו עתידים לצאת מלכים וביניהם דוד המלך שיודה ויהלל לה!

ואמרו חז"ל מיום שנברא העולם לא היה אדם שהודה להקב"ה עד שבאה לאה והודתה לה' ואם תתמהו, והרי מצינו בנח שאמר ברוך ה' אלהי שם, ומלכי צדק שהוא שם בן נח אמר ברוך אל עליון, ואליעזר עבד אברהם אמר ברוך ה' אלהי אדוני אברהם. אבל לא אמרו הודאה על קבלת איזה דבר כפי שקיבלה לאה. לפי שלא זכו יותר מחבריהם. ואילו לאה ילדה יותר מאחיותיה. ולכן קראה לו יהודה.

"ותרא רחל כי לא ילדה ליעקב... ותאמר הנה אמתי בלהה בא אליה ותלד על ברכי ואכנה גם אנכי ממנה" (בראשית ל-ג).

אלשיך, ולהצדיק עליו את הדין והתייצב ליד הפתח והקשיב באזניים קשובות לדרשת מהר"ם אלשיך. ועל כל מין תחבולה שהיה מדגים בדרשתו, היה לבן הארמי מנענע בראשו, כאומר הן, והיה מודה ומתודה שהכל עשה בדיוק נמרץ ליעקב, ולכן היה האר"י מחייך, כי כל התככים שהוזכרו בדרשתו של המהר"ם אלשיך על לבן הארמי, הכל אמת ויציב, ודבר ה' בפיהו אמת, וכל דברי רבותינו אמת וצדיק (פרפראות לתורה).

עם אשר תמצא את אלוהיך לא יחיה, הכר נא מה עמדי וקח לך (בראשית לא-לב)

יעקב אמר ללבן אפילו נניח שתמצא את אלוהיך מה יתן ומה יוסיף לך, "לא יחיה", הלא אין בו חיות, מוטב כי תכיר את האלוהים שעמדי, וקח לך, לעבוד אותו, תכיר באמונה האמיתית שעמדי, וקח אותה וזה יועיל לך לטובתך. (אמרי חן)
עד הגל הזה (בראשית לא-גב)

כשהלך יואב בן צרויה, שר צבאו של דוד המלך, להלחם בארם נהרים, יצאו בני המקום לקראתו ואמרו לו "אתה מבני בניו של יעקב, ואנחנו מבני בניו של לבן. והלא התנאי שלהם קיים עדיין, כפי הכתוב "עד הגל הזה", ומדוע באת להלחם בנו?" שמע זאת יואב וסב על עקבותיו הלך אל דוד המלך ואמר לו "כיצד אומר אתה לי להלחם עם בני ארם נהרים והלא התנאי של שבועת יעקב קיים עדיין?!"

מיד הושיבו סנהדרין לפסוק בענין וזו קבעה "אמנם היה תנאי בין יעקב ללבן, אך הם בני לבן עברו עליו תחילה כלום לא אמר בלעם הרשע (במדבר כ"ג, ז) "מן ארם ינחני בלק מלך מואב?" וכושן רשעתים, מלך ארם נהרים, כלום לא שעבד את עם ישראל, שנאמר (שופטים ג, ח). "ויעבדו בני ישראל את כושן רשעתיים... אם כך, הם הם שעברו על התנאי הזה פעמים!" שמעו דוד ויואב את הוראת הסנהדרין ומיד יצא יואב לערוך עמם מלחמה. (על פי מדרש תנחומא דברים ג' לוקט ממעשיהם של צדיקים).

עוברות בירושה, ויוסף חיבב את הארץ, ובנות צלפחד מזרעו חבבו את הארץ (מדרש אריאל)

ויקח לו יעקב מקל לבנה לח ולוז וערמון ויפצל בהן פצלות לבנות מחשף הלבן אשר על המקלות (בראשית ל-לז)

מעשה היה באדם אחד שחור שנשא שחורה וילדה בן לבן. ובא בטענה לפני רבנו הקדוש לאמר בודאי אין זה בני, מאחר ששנינו שחורים מהיכן בא הולד הזה, וביקש לגרשה. שאל אותו רבנו היש ציורים בבית אמר לו הן, ומה צבעם, שחורים או לבנים. אמר לבנים. אמר לו רבי כשהסתכלה בשעה הזיווג בצורות אלו ילדה כאלו, בדומה לצאן יעקב. וכך היה נוהג כשרצה שיוולדו נקודים היה מפצל הקליפה במקל במקומות רבים עד שיצאו נקודים. וכשרצה עקודים לקח מקל אחר והוציא הקליפה בשני צידי המקל. וכשרצה שחורים או אדמדמים היה לוקח המקלות כפי שנחתכו מן האילן והיו שחורים או אדמדמים. ואע"פ שהיו מקלות היה גם נס בדבר. שהרי יתכן היה שכבשה אחת תיולד בדמות אמה.

ואביכן התל בי והחליף את משכורת עשרת מונים ולא נתנו אלוקים להרע עמדי (בראשית לא-ז)

אין מונים פחות מעשרה, מונים הוא סכום כלל החשבון, והן עשיריות, למדנו שהחליף תנאו מאה פעמים (רש"י).

מסופר על מהר"ם אלשיך שפירש בכתוב הזה, איך השתמש לבן בתחבולות ומרמות כדי להונות ולרמות את יעקב. והאר"י שנוכח בדרשה פרץ לפתע בצחוק, והמשיך לחייך בכל הדרשה עד תומה.

משסיים את דרשתו, פנו הנוכחים אל האר"י בשאלה מדוע חייך בדרשה? השיבם האר"י כי נגזר על לבן הארמי להופיע בעצמו בדרשתו של מהר"ם

וישלה

וישלה יעקוב מלאכים (בראשית לב-א)

רמז לצדיק ירא ה' שעסק בתורה וקיים מצוות ומעשים טובים ונבראו מלאכים מהמצוות שקיים, הרי ביום פטירתו הוא שולחם כדורון לפניו, ככתוב 'והלך לפניך צדקך', 'אל עשיו אחיו', דהיינו נגד טענות היצר-הרע שמתדמה לאדם כאחיו.

ויצו אתם לאמר כה תאמרון לאדני לעשיו כה אמר עבדך יעקב עם לבן גרתי ואחר עד עתה (בראשית לב-ה)

ומעשה שהיה ברבנו הקדוש שאמר לו לר' אפס שיכתוב אגרת בשמו למלך אנטונינוס וכשהביא לפניו האגרת לאישור קרא בה כך מיהודה הנשיא לאדוננו המלך אנטונינוס נטל האגרת וקרעה לגזרים. אמר לו אתה צריך לכתוב מעבדך יהודה למלך אנטונינוס אמר לו ר' אפס למה משפיל הנשיא עצמו בפניו, השיב לו ואמר וכי חשוב אני מיעקב אבינו שצוה לאנשיו לאמר כה אמר עבדך יעקב.

אמר יעקב ואל תחשוב שנעשיתי עשיר גדול וחשוב, אלא עם לבן גרתי גר אני ואל תשנא אותי בגלל הברכות שלקחתי ממך כי אבי ברכני לאמר הוי גביר לאחיך לולא נתקיימה בי אחת מן הברכות ואע"פ שגרתי עם לבן הרשע קיימתי תרי"ג מצות ולא למדתי ממעשיו הרעים הוא רק רימה אותי שבזמן שאני הטבתי עימו.

עם לבן גרתי (בראשית לב-ה)

פעם אחת נזדמן לו לבעש"ט להיות בבית נוכרי, והיה באותו בית אליל של עבודה זרה. כשיצא מהבית, היה שרוי בשמחה גדולה, ואמר לתלמידיו: אני שמח מאוד, שבשעה אחת קיימתי כל התורה כולה, כי עבודה זרה דינה כדבר מאוס, ואסור להרהר בדברי תורה במקום המטונף, ומה ששמרתי מחשבתי מלהרהר בשום דבר מדברי תורה נחשב לי כאילו קיימתי כל התורה.

ואמר על זה הרב הצדיק ר' דוד מדינוב ז"ל: לכאורה הפסוק "עם לבן גרתי", לפי פירוש רש"י "ותרי"ג מצוות שמרתי", אינו מובן: הלא כמה מצוות הן תלויות בארץ, שלא היה יכול יעקב לקיימן! כי לכן גר בחו"ל אולם לפי המעשה של הבעש"ט ניחא: גם כאן, בבית לבן, היה מלא הבית תרפים וגילגולים, וכשנכנס יעקב לבית לבן הוכרח לשמור מחשבתו מלהרהר שם בשום ענין מדברי תורה, ודבר זה נחשב לו כאילו קיים כל התורה (אמרי חזן).

באנו אל אחיך אל עשו וגם הולך לקראתך וארבע מאות איש עמו (בראשית לב-ז)

ולכאורה מדוע המלאכים הפחידו את יעקב באמרם אליו וגם הולך לקראתך וארבע מאות איש עמו, ז"א שהוא מתכנן לערוך אתך מלחמה ואז התוצאות יכולות להיות חמורות ולכן ויירא יעקב וייצר לו, ואולם אין כונת המלאכים לעורר פחד ובהלה אצל יעקב, אלא אדרבא הם באו והודיעו לו שאין לו מה לירא מפני עשו, כי ה' עמו בכל אשר יפנה, ובדרך רמז אמרו לו וארבע מאות איש עמו, ז"א כאשר תוסיף ארבע מאות שהיא אות ת לעשו

על אדוני המלך כי קרב קצו, וקץ ממלכתו האדירה.

וישתומם המלך למשמע אזניו, כי דברי החוזה הטילו עליו אימה ופחד, ויירא לנגוע בו, ואז הוציא לאור משפטו, ויצא זכאי לפני המלך, ואדרבה שם המלך משמר ללוות את היועץ בכל אשר ילך כי האמין שדברי חזונו יבואו באחרית הימים, ועל זה נאמר (קהלת ז יב) "החכמה תחיה בעליה".

והנמשל הנה ידועים דברי חכמינו (סוטה יג) שרבקה נתנבאה שיעקב ועשו ימותו ביום אחד, כמו שנאמר "למה אשכל גם שניכם יום אחד", ואף על פי שמיתתם לא היתה ביום אחד ממש, מכל מקום נקברו ביום אחד, שכאשר עיכב עשו אתקבורת יעקב במערת המכפלה, נטל חושים בן דן מקל והכה בראשו של עשו ובא יהודה והשלים הריגתו כמו שכתוב "ידך בעורף אויבך" נמצא שדברי רבקה "למה אשכל גם שניכם יום אחד" נאמרו ברוח הקדש, ולכן "וירא יעקב" שמא יהרג, "ויצר לו" שמא יהרוג ואז ימות גם הוא כאחיו לקיים נבואתה של רבקה (ממרו הראשל"צ הגר"ע יוסף שליט"א).

ויש מפרשים "וירא יעקב" מתיירא היה יעקב אבינו מפני קטרוג, על שום שלא קיים במשך עשרים ושנים שנה מצוות כיבוד אב ואם, מה שעשו כן קיים באותו זמן ומרומז ב"וירא", כפי שנאמר "איש אמו ואביו תיראו" (ויקרא יט, ג) "ויצר לו" על שום שנשא שתי אחיות לנשים, ומרומז ב"ויצר" כפי שנאמר "ואשה אל אחותה לא תקח לצרור" (ויקרא יח, יח).

ולפיכך חצה את בניו לשני מחנות מחנה אחד של לאה וילדיה, ומחנה שני של רחל וילדיה, אמר לפחות ינצל מחנה לאה שלא נשאה לו באיסור ולא תסבו בגלל האחרת (מלא העומר דעת זקנים מבעלי התוספות).

ויש מפרשים "ויצר לו" היה מיצר על מיתת אביו יצחק, כלומר מאחר שאמר עשו "יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי" חשב יעקב שמא אביו מת ולכן החליט עשו לצאת לקראתו להורגו. (לבוש יוסף)

"וירא יעקב מאוד ויצר לו" (בראשית לב-ח).

יתקבלו אותיות תושע, ז"א מאותה צרה תושע ואין לך מה לחשוש מפניה (וידבר יוסף)

וירא יעקב מאד ויצר לו (בראשית לב-ח)

"וירא יעקב" שמא יהרג, "ויצר לו" אם יהרוג הוא את אחרים (רש"י).

לכאורה יש להבין, למה היה חושש פן יהרוג את עשו, והלא בדין הוא שיהרגנו וכמו שאמרו רבותינו חז"ל בתלמוד (סנהדרין עב.). "הבא להרגך השכם להורגו"?

ונראה לומר כי הנה אמרו חכמינו על נירון קיסר שהיה ממלכי אדום ונתגייר ויצא ממנו רבי מאיר וכידוע נקרא רבי מאיר בשם "אחרים" "מאן אחרים רבי מאיר" (הוריות יג).

וזהו שכתב רש"י "ויצר לו שמא יהרוג את אחרים" צר היה לו ליעקב אבינו שמא יהרוג את עשו, שממנו עתיד לצאת רבי מאיר המכונה בשם אחרים (פנינים יקרים).

ויש מפרשים על פי משל **מעשה** שהיה במלך צרפת שהיה לו יועץ חכם חרשים חוזה בכוכבים ובקיש באצטגנינות, והיה מגיד לו תמיד נסתרות ועתידות היה מאמין בו מאד לרוב חכמתו, ויעשירהו ויכבדהו. והנה יום אחד נהפך לב המלך עליו, על ידי הולכי רכיל שדיברו לשון הרע על היועץ מרוב קנאתם בו, שכאילו קשר היועץ קשר עם אויבי המלך להדיחו ממלכותו, ותיכף גזר אומר להביא לפניו את היועץ, ועלה בדעתו להכנס עמו בדברים טרם יהרגו כדין מורד במלכות.

והנה כאשר הובא החוזה בכוכבים לפני המלך, פנה המלך בשאלה האם יש בידך לחזות מה צפוי לך בעתות כאלה? ויאמר החוזה יש ויש, אמר לו מלך אם כן הגידה נא לי יום מותך ויבהל החוזה מאד שהרגיש כי רעה נגד פניו ויתבונן לחשוב במפת הכוכבים בלוחות ויעש כן בחכמה למראה עיני המלך כאילו הוא רואה במפת הכוכבים והמזלות ואחר איזה רגעים השתנו פניו והנה אימה חשכה גדולה נופלת עליו.

ויאמר למלך אדוני המלך! הכוכבים גילו לי כי סכנה גדולה מרחפת על ראשי, אולם צר לי מאוד כי על ידי הכוכבים נודע לי שיום מותי יהיה לפני יום מותו של המלך, ולא על עצמי אני דואג, אלא

“ובכל נפשך” - זו מלחמת האדם נגד היצר הרע.
 “ובכל מאודך” - זה הדורון (צדקה וגמילות-חסדים).

ויאמר אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לפליטה
 (בראשית לב-ט)

ומכאן למדים שאדם לא ישים כל מה שיש לו במקום אחד, שמא יבוא אחד שנודע לו על כך ויקח כל רכושו ויניחנו עני. וכן אל ישקיע אדם כל ממונו בעסק אחד, כי הוא עלול להתמוטט. אלא ישים קצת בכל מקום שאם יארע שבר בסחורה אחת, יוכל להתקיים ע"י השניה. ויעקב נתכונן לשלשה דברים לדורון, ששלח לו מתנות כדי לסמא את עיניו שע"י השוחד מתקנים אצלם הרבה דברים. לתפילה שביקש מאת הקב"ה שיצילנו מידו ולמלחמה להלחם עמו בכל מאמצי כוחו לנצחו.

ומעשה היה ברבי חייא רבי יוסי שהיו מהלכים בדרך, וראו אדם שבא כנגדם. והיה מעוטף בטלית ותפילין ותחת בגדיו היה מזוין במגינים ובשאר מיני זיין. אמר רבי חייא אדם זה הוא אחד משנים או שהוא יהודי כשר שאינו הולך פסיעה אחת בלי מצות, או שעושה כן כדי להטעות את הבריות. הוכיחו רבי יוסי ואמר המשנה אומרת והוי דן את כל האדם לכף זכות ומסורת בידינו שהאדם היוצא לדרך מתכונן לשלשה דברים, לדורון לתפילה ולמלחמה, ולמדנו כן מיעקב אבינו שהתכונן לשלושה דברים אלו כשעמד לצאת לדרכו ואם כן אפשר לומר שגם יהודי זה עשה שלשת הדברים הוא התעטף בטלית ותפילין שהם הכנה לתפילה והוא מזוין כדי להלחם, אם יהיה הכרח בכך.

כשהתקרבו אליו נתנו לו שלום ולא החזיר להם שלום אמר ר' חייא משמע שאין לו אחת מן הכונות האלה. שהרי אם לדורון אין לך דורון כמו שאילת שלום אמר רבי יוסי יתכן שהוא שקוע בתפילתו או בתורתו והיה אסור לו להפסיק הלכו השלשה יחדיו ולא דבר אדם זה כלום אח"כ התרחקו ממנו רבי חייא ורבי יוסי והתחילו לעסוק בתורה יחד. נתקרב אליהם אותו אדם ואמר להם שלום עליכם אמר להם האם חשדתי כשנתתם לי שלום ולא

אמרו המפרשים, שיעקב היה גבור גדול מאוד, וראיה לזה ממה שאמר הכתוב ויגל את האבן מעל פי הבאר, אותה האבן שהיתה גדולה וכבדה מאוד עד שהיו נצרכים להתאסף כל הרועים ולגלול אותה, אנו רואים שנגש יעקב ויגל את האבן מעל פי הבאר, הוא לבדו גלל את אותו האבן.

ונשאלת השאלה, מאחר שכח כה חזק היה ליעקב, מדוע פחד כל-כך ואמר בתפילתו 'הצילני נא מיד אחי מיד עשיו כי ירא אנכי אותו פן יבא והכני אם על בנים'?

אלא שיעקב אבינו ראה ברוח הקודש שאף אם יהרוג את עשיו לא יועיל, כי פחד יעקב אבינו לא היה מפני עשיו לבדו באותה שעה, אלא הוא חשש ממה שראה, שבקץ הימים יקומו מזרעו של עשיו לעשות רעות רבות לבניו, כמו שראינו בדורינו בלבד, גרמניה הארוורה אבדה ששה מליונים מישראל באכזריות נוראה.

וזה שאמר יעקב בתפילתו: 'פן יבא והכני אם על בנים'. וכיוון שראה יעקב את קושי חבלי משיח אז הצר לו מאוד, ובאותו רגע עמד בתפילה על בניו, לעתיד רמז לנו שכאשר יתפללו ישראל הקב"ה יקבל תפילתם ויבטל מעליהם את הגזירות הרעות, וזהו שאנו מתפללים ואומרים: 'יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלקי יעקב', שהוא התפלל על זה שכאשר אנו נתפלל אל ה' אז הוא יקבל את תפילתנו.

“אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו, והיה המחנה הנשאר לפליטה”
 (בראשית ל"ב, ט')

מעיר על כך רש"י, על-פי המדרש: יעקב התקין עצמו לשלושה דברים: לדורון, לתפילה ולמלחמה.

הוסיף כאן האדמו"ר רבי יהודה ליב מגור, בעל “שפת אמת”: שלושה הדברים האלה שנקט בהם יעקב אבינו כלפי עשיו, מרומזים בפרשת “שמע”, המנחה כל יהודי כיצד להגיע למדרגה גבוהה בעבודת ה': “ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך, ובכל נפשך, ובכל מאודך” (דברים ו', ה'). “בכל לבבך” - זה עבודה שבלב, הלא היא התפילה;

הרבה. ואחר שנה פתאום הורידוהו מעל כסא המלוכה. והניח מקומו וארצו. ותיכף הלך בפחי נפש, ויצעק צעקה גדולה ואמר: יותר טוב שלא מלך ממה שמלך עכשיו. וירד לשאול תחתית בלי אף פרוטה.

המלך החדש שהיה לו שכל בקודקודו כשהמליכוהו לא עשה כן אלא תמיד היתה מחשבתו להשגיח על ביתו הראשון, והיה בעת ממלכתו, שולח ממון הרבה ביד אוהביו ואמר להם שיבנו שם בית ושלח פועליו לחרוש שדותיו, וכאשר השלים זמנו הלך לו בשמחה ובששון לארצו, ששם מחכה לו כל הממון שצבר בזמן היותו מלך. ויצאו לקראתו כל בני עירו ויקבלוהו בשמחה וישב כמלך בגדוד בכבוד ובמנוחה.

הנמשל הוא: האדם בא לעולם הזה, והולך אחר יצרו, מקבץ ממון ובונה לו חדרים וחומריות, וחושב שהוא מלך בעולם הזה, ואינו מסתכל על אחריותו שסופו לעזוב הכל וילך לו, אלא מוציא כל ימיו ושנותיו בעבודת אלוקי השמים ובלימוד התורה ובעשיית מצוות, הבונה בשמים עליותיו, ועושה צדקות וגונז למעלה מקום שאין היד שולטת בו.

וכמו אותו השר ששאל אותו המלך: כמה ממון יש לך? ואמר: בחיי ראש המלך שאין לי אלא אלף זהובים. אז כעס המלך ואמר: אתה חייב מיתה! שנשבעת לשקר בחיי המלך, שהרי מפורסם שיש לך יותר מחמישים אלף זהובים. והשיב לו: זה אינו שלי, שאני עוזב לאחרים, ומה שהוא שלי באמת אינו אלא אלף שכך נתתי לצדקה, ואז הודה לו המלך שנאמר והלך לפניך צידקך. (אור דניאל)

קטנתי מכל החסדים (בראשית לב-יא)

נתמעטו זכויותי על ידי החסדים שעשיתי עמי
(רש"י)

מחסן ובו חביות יין רבות היו, לרב הונא. באחד הימים באו אנשים והודיעו לו, כי מחסנו עומד להתמוטט, ויש סכנה שהין שבחביות ישפך, והנזק עצום יהיה. חש רב הונא אל המחסן, לפנות מתוכו את החביות ולהציל את רכושו.

ואולם, חשש רב הונא כי בעת שיפנו החביות יקרסו הקירות והמחסן יתמוטט. והנה הבחין כי רב

החזרתי לכם שלום. אמר ר' יוסי, היינו חושבים שמא עסוק אתה בתפילה או בתורה אמר להם הקב"ה ידון אותכם לכף זכות. אבל דעו שיום אחד הייתי מהלך בדרך ופגשתי באדם ונתתי לו שלום. והוא היה לסטים ועמד להלחם עמי והיה לי צער הרבה עד שנצלתני מידו.

ומאז קבלתי על עצמי שלא ליתן שלום לשום אדם אא"כ אני מכיר אותו כי לאדם רע אסור ליתן שלום. וכן אומר הכתוב אין שלום אמר ה' לרשעים (ישעיה מח) ולכן לא החזרתי לכם שלום, שלא ידעתי מה טיבכם אח"כ דיבר עמהם בסתרי תורה והתענג על תורתם. והוא זיין אותם בכלי זיין טובים מבפנים והלביש להם בגדים על גבי כלי זיינם שלא יכירו אותם.

קטנתי מכל החסדים (בראשית לב-יא)

נתמעטו זכויותי על ידי החסדים והאמת
שעשיתי עמי (רש"י)

יעקב אבינו, בחיר האבות, שהבטיחו הקב"ה "והנה אנוכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך" אפילו הכי פחד ואמר "קטנתי מכל החסדים". ומדוע? שמא יגרום החטא (ברכות ד) לפיכך הקדים תפילה לצרה.

ועיקר התשובה שיסכים בדעתו שלא ישוב עוד לכיסלה, שאם לאו הרי הוא כטובל ושרץ בידו, ואמרו רז"ל (ברכות לד): מקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד. שמעלת בעל התשובה גדולה יותר ממעלת הצדיק הגמור, שזה טעם טעם החטא ואפילו הכי פירש ממנו. לא כן הצדיק גמור שלא טעם טעם חטא מימיו.

והעיקר הוא לקבוע עיתים לתורה בכל זמן שהוא פנוי, שאמרו רז"ל (סנהדרין ז): תחילת דינו של אדם - "קבעת עיתים לתורה?" שעל ידי עסק התורה ידע מהו האסור ומהו המותר, וכך יפסיד שכרו בעולם הבא ולא ידע מה לקחת איתו לדרך הברוכה.

משל למלך שהמליכוהו אנשי המדינה בעיר אחת, והיה אצלם חוק שלא ימלוך עליהם אלא שנה אחת, והמלך הסכל לא ידע מזה העניין. ומיד שמלך הגדיל מעשיו בבנין ארמונות, והיה כונס ממון

יהודים רבי התגוררו בקיסרין (קיסריה), העיר שעל שפת הים התיכון, גדול היה סבלם של יהודי קיסרין, שכן שכניהם הגויים היו תמיד מעלילים עליהם עלילות שוא באזני המושלים הרומאים.

באחד הימים טייל רבי יצחק בן אלעזר, מחכמיה הגדולים של קיסרין על שפת הים ונתקל בשוניות (סלעים חדים ומשוננים) המזדקרות מתוך המים. החל פוסע בשביל התלול והנה שמע רשרוש קל עיניו ראו כי דבר מה מתגלגל לעברו בשביל. כשקרר אותו דבר מה הבחין רבי יצחק כי זוהי קולה של עצם עגלגלה שהתגלגלה ככדור במורד השביל.

"מוטב אטמין אותה", חשב רבי יצחק, "שאם לא כן, עלול מישוהו הפוסע בשביל הצר הזה להתקל בה וליפול התכופף אפוא וטמן את העצם בנקיק שבין הסלעים.

לא הספיק רבי יצחק לפסוע כמה פסיעות, והנה יצאה הקולית ממקומה והמשיכה להתגלגל בשביל הבין רבי יצחק כי לא טמנה במקום עמוק למדי ועל כן העיפה אותה הרוח ממקומה.

חיפש סדק עמוק יותר דחף לתוכו את העצם ומיד מיהר לדרכו והנה, מה רואות עיניו? בשביל שלפניו שוב מתגלגלת לה אותה עצם קולית שרק לפני רגע קט טמן אותה!

אמר רבי יצחק כי עצם זו שלפניו מזומנת שליחות כלשהי, ושוב לא ניסה להחביאה. תוך כדי כך הגיע שליח מרומא ובידו אגרות מאת המלך מיעדות למושל העיר קיסרין.

אצה לו הדרך לשליח, והוא בקש להגיע במהירות אל העיר רץ נחפז, והנה מתקל במשהו מעד השליח וכהרף עין צנח מעל השוניות והצוקים החדים אל קרקעית הים ונהרג.

הלא נחשתם במה ניתקל השליח? היתה זו אותה עצם מתגלגלת!

יהודים שעברו בקרבת מקום והבחינו בנופל פשפש בבגדיו, שמא ייצאו עליו מסמך כלשהו שיבהיר להם מי הוא.

לא רק מסמך אחד מצאו המחפשים תיק מלא אגרות ומסמכים נשא האיש על גופו. קראו בהם היהודים, והסתבר כי אלו גזרות רעות חדשות שגזר מלך רומא על יהודי קיסרין.

אדא בר אהבה, מגדולי אותו הדור, מהלך לו בקרבת מקום. בטוח היה רב הונא כי אם רב אדא יעמוד בסמוך למחסן לא יתמוטט הבית בזכותו. מה עשה אפוא? נגש אל רב אדא והחל משוחח עמו בדברי תורה. שיחתם נתמשכה זמן רב, ובינתיים פינו פועליו של רב הונא את המחסן.

לאחר עבודה מאומצת הוצאו כל חביות היין מן המחסן. או אז נפרד רב הונא לשלום מרב אדא בר אהבה. ברגע בו פנה רב אדא לדרכו התמוטט הבית וקירותיו קרסו תחתם.

רב אדא, ששהה עדיין בקרבת מקום, הבין את מעשהו של רב הונא, והקפיד על כך רב אדא לא חשש מן הנזק שהמפולת עלולה היתה לגרום לו, הקפדתו היתה משום שחשש כי נתמעטו זכויותיו בשל הנס שנעשה לו. כפי שאמר יעקב אבינו: קטנתי מכל החסדים" (מסכת תענית דף כ').

“הצילני נא מיד אחי, מיד עשו” (בראשית ל"ב, י"ב)

חכמי ישראל עומדים על כפל-הלשון בפסוק זה: “מיד אחי, מיד עשיו”. רש"י מפרש: “מיד אחי - שאינו נוהג עמי כאח, אלא כעשיו הרשע”. ויש המוצאים כאן רמז לשתי השיטות, שבהן נוקטים שונאי ישראל במלחמתם ביהודים: א) רדיפות גלויות, עד כדי נסיונות של רצח והשמדה; ב) העמדת פני יידיים ואוהבים, תוך כדי חתירה מבפנים.

משום כך מבקש יעקב ערב הפגישה הגורלית עם אחיו העוין בקשה כפולה מאת ה': א) “הצילני נא מיד אחי” - הצל אותי משונאים, המעמידים בערמתם פני אח ואוהב, אולם חותרים נגדי בסתר; ב) “הצילני נא מיד עשיו” - הצל אותי משונאים, המניפים בגלוי דגל שנאת ישראל. בעניין זה אמר פעם רבי יוסף דוב סולובייצ'יק מבריסק: לא רק “מיד עשיו” - משונאים גלויים, המטילים אימה ופחד על ישראל - ירא יעקב, אלא גם “מיד אחי”: מהושטת יד אח ומהתקרבות יתרה של עשיו ותורתו אל בית יעקב. במקרה הראשון - גופו של יעקב בסכנה; במקרה השני - נשמתו של יעקב בסכנה...

הצילני נא...מיד עשו (בראשית לב-יב)

ששכח שם כדים קטנים ובא שנית לקחתם). מכאן לצדיקים, שחביב עליהם ממונם יותר מגופם, לפי שאין פושטים ידיהם בגזל. העיר על כך רבי ישראל מסלנט, אבי תנועת המוסר בליטא: דוק בלשונם של חז"ל, שצדיקים ממונם חשוב בעיניהם יותר מגופם שלהם, אבל לא מגופם של אחרים...

“ויזרח לו השמש, כאשר עבר את פנואל”
(בראשית ל"ב, ל"ב)

וכי השמש לו בלבד זרחה, והלא לכל העולם כולו זרחה? אמר רבי יצחק: שמש שבאה בעבורו, זרחה בעבורו (קודם הזמן).

דבר אחר “ויזרח לו השמש”: זרחה לו לרפאותו, אבל לאחריים לאורה. אמר רב הונא: היתה השמש מרפאה באבינו יעקב ומלהטת בעשיו ואלופיו; והבטיחו הקדוש-ברוך-הוא (ליעקב), שיהיה כן לעתיד לבוא. לישראל: “וזרחה לכם, יראי שמי, שמש צדקה ומרפא בכנפיה” (מלאכי ג', כ'); ולאומות: “כי הנה היום בא בוער כתנור” (שם, י"ט).

“על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה...עד היום הזה...” (בראשית ל"ב, ל"ג)

לפי פשוטו של מקרא, קיבלו בני ישראל מצוות גיד הנשה לאות ולזיכרון על הפגיעה שנפגע יעקב אבינו בכף ירכו, כשנאבק עם שרו של עשיו ממזרח למעבר יבוק. לדברי רבי אהרון הלוי מברצלונה, בעל “ספר החינוך”, נקבעה מצוות גיד הנשה לא רק כזכר ל”ותקע כף ירך יעקב”, אלא בעיקר כזכר ל”ויזרח לו השמש”. וכמו שמצינו ביעקב אבינו, שזרחה לו השמש לרפאותו ונושע מן הצער והייסורים שגרם לו שרו של עשיו - כן תזרח גם לנו, צאצאי יעקב, שמשו של משיח צדקנו, שירפאנו מצערנו ויגאלנו מכל צר ואויב במהרה בימינו...

ויותר יעקב לבדו (בראשית לב-כה)

אותן גזרות לא הגיעו לידינו של מושל קיסרין. הרומאים סברו כי התיק ובו האגרות נפל הימה ועד אשר התפנה מלך רומא לכתוב מחדש את אגרות גזרותיו הצליחו היהודי לפיסו במתנות והגזרות בטלו (ע"פ מדרש רבה בראשית יח לוקט ממעשיהם של צדיקים).

“ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו”
(בראשית ל"ב, י"ד)

שכך אמר יעקב: “כי השוחד יעוור עיני חכמים” (דברים ט"ז, י"ט) - קל-וחומר לרשעים.

דבר אחר: חשב ואמר: נכסי חוץ-לארץ אין בהם ברכה; לכך היה מבזבזם...

“ויקח את שתי נשיו...ואת אחד-עשר ילדיו” (בראשית ל"ב, כ"ג)

שואלים כאן חכמי המדרש: “ודינה היכן היתה?” ותשובתם היא: “נתנה בתיבה ונעל בפניה, שלא יתן בה עשיו עיניו” (על-פי רש"י). על מדרש זה יש מקום לשאול: מהיכן למדים חכמינו ז"ל, שדווקא דינה חסרה כאן; ולא אחד מאחד-עשר הבנים של יעקב? משיב על כך תשובה מבריקה רבי חיים מוולוז'ין משמו של הגאון רבי אליהו מוילנא:

נאמר במדרש רבה, שבית-המקדש נבנה בחלקו של בנימין, משום שבן זה של יעקב היה היחיד שלא השתחוה לפני עשיו הרשע (שעדיין לא נולד באותו זמן). יוצא מכאן, שמכלל שנים-עשר הילדים של יעקב חסרה דווקא דינה בתו. שאילו היה חסר כאן אחד הבנים האחרים של יעקב, שלא עבר לפני עשיו ולא השתחוה לפניו - מפני-מה זכה בנימין, ולא אותו בן אחר, שבית-המקדש ייבנה בחלקו?...

“ויותר יעקב לבדו...” (בראשית ל"ב, כ"ה)

על פסוק זה שנינו במסכת חולין (צ"א, ע"ב): אמר רבי אלעזר: שנשתייר על פכים קטנים (=יעקב נשאר לבדו בצד המזרחי של נחל יבוק, משום

נהוג היה בישיבת וולוז'ין, כי כל עשרים וארבע שעות היממה, לא פסק קול התורה בהיכל הישיבה, והיו המשמרות מתחלפות במשך כל היממה.

באחד הימים כשרבי חיים הסתובב במסדרוני הישיבה לאחר חצות הלילה, משקיף, משגיח ומעודד את שקידת התורה בהיכל הישיבה, והנה רואה הוא לתדהמתו עין בעין את הבחור הנפטר צועד לקראתו! רבי חיים לא נבהל, ושאל את הבחור: מה נשמע בדיןך למעלה? כאן גילה לו הבחור הנפטר, כי בהגיעו לפני בי"ד של מעלה, והחלו לערוך זכויותיו מול חובותיו, התברר כי הינו זך ונקי מכל חטא ועוון. בחור זה היה אחד המצויינים בתורתו ויראתו ומעט עוונות היו לו "שאינן צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא" ונפסק דינו להיכנס ישר לגן עדן.

והנה בהגיעו לשערי הגן, התייצב השטן, חסם את הכניסה בפניו וזעק כי לא ייתן לו להיכנס, היות ועוון גזל בידו. השטן גילה כי אותו בחור עזב את העולם הזה בהשאירו חוב של שבע פרוטות לבעל האכסניה, ואף כי אינו אשם בעוולה זו, מכיוון שמסר לחברו את הפרוטות ועשה אותו שליח לפרוע את החוב, העיקר הוא שבעל האכסניה נשאר חסר שבע פרוטות, וכי הוא לא ויתר עליהם, אלא האמין שיפרע לו.

עניין זה העסיק את בי"ד של מעלה והחליטו, היות ומצד אחד אין הבחור אשם כלל וכלל, כי עשה את כל מה שבאפשרותו לעשות. אך מאידך גיסא, נשאר בעל האכסניה עשוק שבע פרוטות, לכן, באופן יוצא מן הכלל, ניתנת רשות לבחור הנפטר להיראות כאדם חי, ולהיפגש עם רבו לבקשו לסדר את תשלום החוב. כל אלו דברי הבחור הנפטר אשר סיפר באוזני רבי חיים.

רבי חיים הבטיחו שיסדר העניין ולפתע נעלם הבחור, חלף ואיננו. רבי חיים קרא לחבר והלה אישר כי אכן קיבל את הפרוטות לפורעם, והצטער מאוד ששכח עד עכשיו מתשלום פעוט זה. הוא נסע שוב לבעל האכסניה ופרע לו את החוב ומאז לא נראה יותר הנפטר, כי הגיע למנוחתו בגנוזי מרומים.

רבותינו ידעו להקפיד אף על פכים קטנים כפי שנזהר בכך יעקב אבינו. ולא רק מצד ערכם הממוני אלא בעיקר מצד ההכרה שזה ממון שניתן מהקב"ה, ההקפדה אצל רבותינו הייתה כה גדולה

שכח פכים קטנים וחזר עליהם (רש"י) א"ר אלעזר: נשתייר על פכים קטנים מכאן לצדיקים שחביב עליהם ממונם יותר מגופם לפי שאין פושטים ידיהם בגזל (גמ' חולין צא.).

יעקב אבינו ידע להעריך על כל מה שהוא עמל עליו. על כן הכיר בחשיבות של כל ממון שזכה לקבל מהקב"ה, גם פכים קטנים אין לזלזל בהם, הרי נתקבלו מהקב"ה, וכשהמלך נותן מתנה, אפילו פעוטה, יש להעריכה מצד חשיבותה.

על כן כל ממון ובעיקר ממון הזולת אל לנו ח"ו לזלזל בהם. איסור גזל הוא מן העבירות החמורות שבין אדם לחברו. והגזל היא מצווה שכלית אף אם לא נצטוונו עליה היינו נזהרים בה.

במשנה באבות (ב, יז) נאמר: "יהי ממון חברך חביב עליך כשלך". התנא מזהירנו שבמצוות שבין אדם לחברו על האדם לדקדק כבממון שלו. וזהו גם היסוד לקיום המצוות שבין אדם למקום.

צדיקים אינם פושטים ידיהם בגזל וכמובן נזהרים מאוד בשמירה ובהקפדה על ממון הזולת. ומי שלא נזהר בממון חברו לא יינקה מיום הדין.

מעשה נפלא מובא בספר "מורשת אבות" שסיפר רבנו לאפיאן זצ"ל על רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל בעל המעשה: אחד הבחורים המצוינים מיישיבת "עץ חיים" בוולוז'ין חלה, בהיותו נזקק לטיפול, ארזו חבילותיו ונסע לבית הוריו. אחד מחבריו בישיבה נתלווה אליו לכל הדרך. לעת ערב הגיעו לאיזו עיירה והחליטו ללון שם באכסניה. בבוקר נקב בעה"ב את סכום התשלום. מנה הבחור החולה את כספו וראה כי חסר לו מהסכום שבע פרוטות. בעל הכסנייה הצהיר כי הוא מאמין לו שבהזדמנות יפרע לו את החוב הקטן. משם המשיכו בדרכם, עד שהגיעו לבית הורי החולה. כאן נפרד החבר מהחולה באיחולי רפואה שלמה במהרה.

לפני שנפרד זכר החולה את החוב, נתן ביד החבר סך שבע פרוטות וביקשו כי בחזרה לישיבה לא ישכח לשלם לבעל האכסניה. הלה הבטיחו לפרוע את החוב ונפרדו לשלום. בנתיים התגברה מחלתו של הבחור ולאחר זמן קצר שבק חיים לכל חי. כשהגיעה הבשורה המעציבה לישיבה ספדוהו ובכו עליו, כי עתיד היה להיות אחד ממאורי הדור.

לבדו ואין איש עמו, אין איש שיעזור לישראל, ועשיו באותה שעה יחשוב להפיק זממו לכלות, ולא להשאיר לישראל שריד ופליט חס-ושלום, אבל סוף-סוף יושב בשמים ישחק כי יש צדיקים וצדקניות בישראל, וירא כי לא יכול לו כי מוכרח שתקום מלכות לישראל כי כבר עלה השחר.

ויאמר שלחני כי עלה השחר ויאמר לא אשלך כי אם ברכתני (בראשית לב- כז)

צריך להבין, לשם מה צריך יעקב ברכה משרו של עשו?

ויש לומר שכאשר הברכה באה ממלאך טוב, אז יש מקטרגים רבים שהברכה לא תחול, אבל ברכה שבאה ממלאך שהוא עצמו מקטרג ורע כגון שרו של עשו, היא חלה בכלי שום קטרוג, כיון שאין מי שיקטרג מאחר שהשר שלהם הסכים לברך, ועל כן ביקש יעקב ברכה משרו של עשו (גבורת יעקב). וזה תפקיד יצר הרע למנוע בעדנו להתקרב לאבינו שבשמים. לכן התרופה שלו זה תורה שנאמר אש אוכלה. היצר בגימטריה 300 ואש משולה לתורה בגימטריה 301 לפי הרמז אנו רואים שהתגובה ליצר הרע זה לימוד תורה.

ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל כי שרית עם אלקים ועד אנשים ותוכל (בראשית לב-כט)

עד עכשיו היה שמך יעקב שפירושו הוא עקבה ומרמה ואפשר לחשוב כי לקחת הברכות ברמיה אבל מכאן ואילך תיקרא ישראל שפירושו ישר-אל שהקב"ה בעצמו עומד לברך אותך בבית אל ואז אף אני אסכים לברכות שלך.

וישאל יעקב ויאמר הגידה נא שמך ויאמר למה זה תשאל לשמי ויברך אותו שם (בראשית לב-ל)

למה זה תשאל לשמי שהרי אין לנו שם קבוע ואני נקרא על שם שליחותנו. למשל, אם שולח הקב"ה מלאך לרפא חולה הוא נקרא רפאל, ואם הוא הולך לעזור אדם נקרא עזריאל. וכן על זה הדרך משתנה

שהכירו בערך "דין פרוטה כדין מאה" ובעיקר כאשר מדובר בממון הזולת. (אור דניאל).

ויאבק איש עימו עד עלות השחר (בראשית לב- כד)

ללמדנו, כל זמן שהמאבקים נמשכים בעם ישראל פעם מאבק על גיוס בנות פעם מאבק על נתוחי מתים ופעם מאבק על חילול קברות וכו' נדע ברור שעדיין לא עלה השחר, כי כך כתוב "ויאבק איש עמו עד עלות השחר" והבן....

"ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר, וירא כי לא יכל לו ויגע בכף יריכו ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו וגו' על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הגשה" וכו' (לב, כה-לג), ויש להבין מה בכך שנקעה כף ירך יעקב אבינו, ומשום כך לא יאכלו את גיד הנשה, וכי לא קרה לאבותינו הקדושים איזו חולשה באיזה אבר האם גם שם לא נאכל אותו אבר?

עיינ באור החיים הקדוש שביאר בזה דברים עמוקים על פי הסוד. אמנם היה אפשר לומר על דרך הפשט, כי המאבק הזה בין שרו של עשו, ובין יעקב אבינו, לא היה סתם מאבק כי אם מעשה אבות סימן לבנים, "ויאבק איש עמו עד עלות השחר" לומר לך כי המאבקים ימשכו בעם ישראל עד עלות השחר, עיין ברמב"ן.

והנה 'ירך יעקב' רומז לתמכין דאורייתא כדברי הזהר לומר לך כי קיומו של עם ישראל תלוי בקיום התורה וקיום התורה תלוי בתומכים, ולכן המלאך שהוא שרו של עשו רצה להחליש את ירך יעקב, כלומר להחליש את כח התומכים בתורה, ועל ידי זה יחלש כה התורה ויתגבר ח"ו כח עשו כמו שכתוב (בראשית רבה פר' ס"ה) כשהקול קול יעקב אין הידיים ידי עשו ואם ח"ו להיפך, אז להיפך. ולכן אנחנו עושים זכר למאבק הזה בכדי שנדע להשמר ממנו (קול יהודה)

"ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר" (בראשית לב-כה).

רמז לקץ הימים, שכל האומות ישנאו את ישראל בקץ הימים, ואז ישארו ישראל לבדם בלי ששום אומה תעמוד לימינם, אז יקום אדם ויאמר, הוא

במדרש איתא כי המלאך שנאבק עם יעקב היה שרו של עשו, הוא השטן, הוא היצר הרע. כאשר יעקב שאל לשמו, אמר לו המלאך: "למה זה תשאל לשמי?". ונמצא למד שבמילים אלו השיב המלאך ליעקב על שאלתו ואמר לו ששמו הוא למה זה תשאל לשמי. ביאור הדברים: כידוע, כל שם מורה על מהות נושא השם. לפי זה נמצא שכאן אומר השר של עשו שמהות היצר הרע הוא "למה זה תשאל לשמי". דהיינו, אל תחקור ותבדוק אחרי, לפי שכל כוחו אינו אלא דמיון, הבל הוא אין בו ממש.

ודומה הדבר לאדם שרואה בלילה על הקיר כל מיני קישוטים יפים הנוצצים ע"י אורות שמטילים ממרחק צל על הכותל. כאשר הוא מתקשה להתבונן במראה הזה הוא נוטל לידו פנס ומקרבו אל הכותל כדי להאיר עליו וליהנות יותר מן המראה. אבל ראה זה פלא, מיד עם הגיעו לקירבת הכותל נעלמו כל הקישוטים והציורים, ושוב אין כאן כלום מלבד כותל אבנים פשוט.

כך הם גם תאוות העולם הזה שאין בהן אלא דמיון כוזב המתעתע באדם. כל זמן שבני אדם הולכים בחושך נהנים בהתענוגים המדומים. אבל כאשר מאיר במוחם אור ושכל, רואים הם בחוש כי שקר המה אין בהם ממש ורק הדמיון הוא זה שהולכים שובב בדרך התאוה. העצה לזה להשתמש בשכל וממילא יחלוף הדמיון ותיראה האמת כי הבל הבלים הכל הבל ורק אחת יש לנו: "סוף דבר הכל נשמע את האלקים

"וירץ עשו לקראתו ויחבקהו, ויפל על צואריו וישקהו ויבכו" (בראשית ל"ג, ד')

ביקש עשיו לנשכו ונעשה צווארו של שיש. לכך נקוד "וישקהו", שלא היתה נשיקה של אמת. "ויבכו" - למה בכו? **משל** למה הדבר דומה? לזאב שבא לחטוף את האיל. התחיל האיל לנגחו, נכנסו שיני הזאב בקרני האיל. זה בוכה, וזה בוכה: הזאב בוכה, שלא יכול לעשות לו כלום (בפעם הזאת); והאיל בוכה, שלא יחזור ויהרגנו (בעתיד).

שמנו כל יום, ואיני יכול להגיד לך שמי ולא תהיה לך שום תועלת אם אגיד לך שהרי למחר ישתנה השם.

ועוד שאין זה מדרך המלאכים לגלות את שמם כדי שלא יתגאו כי יאמרו הבריות נס זה נעשה ע"י מלאך פלוני והרי בודאי אין אנו עושים דבר אלא הרי אנו כעבדים המשמשים את רבם, ומה שהוא אומר אני עושה, וכל זה תלוי בשי"ת.

ועוד שדרך העולם שהמנצח מגלה שמו כדי שיתפרסם שמו וגבורתו. אבל אתה שנצחתני למה זה אגלה שמי. ולא הסתפק יעקב בזה שהבטיחו המלאך שיודה לו על הברכות, אלא לא נתן לו ללכת עד שהיה מוכרח לברכו ואמר לו יברכך ה' וישמרך יהי רצון שיוצאי חלצריך יהיו צדיקים כמוך, ואף הודה לו על הברכות שבירכו יצחק אביו.

"ויאמר למה זה תשאל לשמי" (בראשית ל"ג, ל')

דמיון כוזב מול הטוב האמיתי

הגרי"ל חסמן זצ"ל קובע בספרו אור יהל" (חלק ג' עמוד ס"ג): התורה הקדושה אמת, ואמת היא מציאות, ולכן כל עיקרה של התביעה אל האדם היא "טעמו". לכשתטעמו, תראו בעצמכם "כי טוב ה'". אכן, בלימוד התורה ובעבודה רוחנית, כל מה שאדם לומד יותר ויגע יותר, הרי הוא מרגיש מתיקות גודלה, יותר, בנוסף להתעלותו ולהתעדנותו. ולעוזב התורה נאמר "אם תעזבני יום יומים אעזבך".

בהבלי העולם – המציאות היא בדיוק הפוכה. ככל שמתרגל אדם יותר לתאוותנות, באותה מידה אינו מוצא בהם טעם וסיפוק. גם על רגעי הנאתו הקצרים נאמר "רשעים מלאי חרטות". בפנימיותו מרגיש האדם ויודע כי המה הבל אין בהם ממש. אלא שבשעה שהתאוה תוקפת אותו היא מעוררת את עיניו ומטמטמת את לבו, ולכן הוא מצייר לעצמו בדמיונו מתיקות התאוה. אחרי שמילא תאוותו ועבר מדמיון למציאות, הוא רואה בעיני שכלו את המציאות המרה. ושואל את עצמו במה נאחז? ומה הרויח? – ומתמלא חרטות.

הגאון רבי משה סופר מפרשבורג, בעל "חתם סופר", מפרש את המלה "שלם" על-פי נוריקון (ראשי-תיבות). שם, לשון, מלבוש. לפי זה מציין הכתוב כאן בדרך הרמז, שחרף ניתוקו הממושך מבית-אבותיו ושהייתו בנכר בקרב עובדי אלילים, שמר יעקב בקפדנות על הדברים המייחדים את משפחתו משאר גויי הארץ.

מן הראוי לציין, שהחת"ם סופר פעם כל ימיו לצמצום השפעת הסכיבה הנכרית על חיי היהודים באירופה, ובצוואתו הורה לשמור בלא פשרות על הייחוד של ישראל בשלושת התחומים הנ"ל, המשמשים תריס בפני טמיעה והתבוללות, האורבות לפתחם של יהודי התפוצות.

"ויקן את חלקת השדה..." (בראשית ל"ג, ט"ט)

לימדתך התורה דרך-ארץ: כשיהיה אדם בא מחוצה-לארץ מפורנס, צריך לקנות מקום בארץ ישראל.

"אם תהיו כמנו להמל...והיינו לעם אחד" (בראשית ל"ד, ט"ו-ט"ז)

נשאלת השאלה: מדוע הערימו בני יעקב על אנשי שכם והשיאו להם את העצה שיימולו ויהיו כמותם? כלום לא היה לאל ידם של בני יעקב הגיבורים להכות את אנשי שכם בלא שיהיו נימולים?

השיב על כך רבי יהונתן אייבשיץ מפראג בדרך החידוד: אילו פגעו בני יעקב באנשי שכם שאינם נימולים, היה קם בעולם רעש גדול וגויים רבים היו רוגגים ורוטנים על העזת בני ישראל להשתמש באלימות כלפי עם אחר.

לא כן הדבר, כשנימולו אנשי שכם ונודעו על-ידי כך כיהודים. במצב זה היו בני יעקב בטוחים, שגויי העולם לא יפצו פה ולא ינקפו אצבע על מעשיהם בשכם, כי על פגיעה ביהודים אין הגויים מגיבים...

"ויבא יעקב אל יצחק אביו, ממרא קרית הארבע, היא חברון" (בראשית ל"ה, כ"ז)

כמה פירש יעקב מאביו? עשרים ושתיים שנה:

אף כך עשיו ויעקב: עשיו בוכה, על שנעשה צוואר יעקב כשיש; ויעקב בוכה, שמא יחזור עשיו וינשכנו. על יעקב הכתוב אומר: "צווארך כמגדל השן" (שיר השירים ז', ה'); ועל עשיו נאמר: "שיני רשעים שיברת" (תהילים ג', ח').

"ואחר נגש יוסף ורחל וישתחוו" (בראשית ל"ג, ז')

כוון שקרב עשיו, דחק יוסף את אימו ועמד לפניה. אמר: שמא תתיירא ותפיל את פרי בטנה), שהיתה מעוברת בבנימין.

אמר לו הקדוש-ברוך-הוא ליוסף: אתה דחית את אימך מפני עשיו - חייך, אין זרעו של עשיו נופל אלא בידך, שנאמר: "והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשיו לקש...ולא יהיה שריד לבית עשיו" (עובדיה א', י"ח).

"ויאמר יעקב...ראיתי פניך כראת פני אלהים ותרצני" (בראשית ל"ג, י')

דברים אלה, משמיע יעקב באזני עשיו בעת פגישתם, מתמיהים אותנו לא מעט. ונשאלת השאלה: האם אין לראות מידה של חנופה והתרפסות מצד יעקב, הקורא לעשיו הרשע: "ראיתי פניך כראות פני אלוקים"?

והנה מצויה תשובה לתמיהה זו בדברי חז"ל, המובאים במסכת סוטה (מ"א, ע"ב): אמר רבי לוי: משל של יעקב ועשיו, למה הדבר דומה? לאדם שזימן את חברו, והכיר בו האורח שמבקש מארחו להרגו.

אמר לו האורח: טעם תבשיל זה, שאני טועם אצלך, כתבשיל שטעמתי בבית המלך. אמר המארח: מכיר אותו המלך? פחד ולא הרגו... מדברי חז"ל כאן יוצא, שיעקב אבינו אינו מחניף חלילה לעשיו, כי אם מטיל עליו אימה ופחד בהזכרת שם "אלוקים", העומד לימינו, וכך לא יעז עשיו לפגוע בו לרעה.

"ויבא יעקב שלם..." (בראשית ל"ג, י"ח)

מה עשה יעקב? חילק לשני חלקים: כל מה שהניח אביו לחלק אחד, ואת ארץ ישראל לחלק אחר. מה עשה עשיו? הלך אצל ישמעאל במדבר להימלך בו.

אמר ישמעאל לעשיו: האמורי והכנעני בארץ, ויעקב בוטח לרשת את הארץ. אלא טול (קח) מה שהניח אביך, ואין ליעקב מאומה...

לקח עשיו כל מה שהניח אביו, וארץ ישראל ומערת המכפלה נתן ליעקב. וכתבו כתב-עולם ביניהם; ולקח עשיו את נשיו ואת כל אשר לו "וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו"

עשרים אצל לבן, ושתיים עשה בסוכות ובבית-אל. וכנגדן פירש יוסף ממנו עשרים ושתיים שנה.

וכי עשרים ושתיים שנה פירש יעקב מאביו; והלא שש ושלושים שנה פירש? אלא אותן ארבע-עשרה שנה שהיה מברר תלמודו בהן אינן מן המניין.

"ויקח עשו את נשיו ואת בניו...ואת כל קנינו...וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו"
(בראשית ל"ו, ו')

אמר עשיו ליעקב: נחלק כל מה שהניח לנו אבא לשני חלקים; ואני בורר, שאני בכור.

וישב

ראה במידה רבה בבואה נאמנה של רעייתו המנוחה.
לדברי חז"ל, נקשרו עבותות אהבה עזים בין יעקב ליוסף משום הדימיון החיצוני שהיה בין השניים: "שהיה זיו קלסתר פניו של יוסף דומה לו". בתרגום אונקלוס מתפרש הביטוי "בן-זקונים" במשמעות רוחנית: "בן חכם". לפי זה, אהב יעקב את יוסף מכל בניו, כי יוסף הבן החכם ביותר, ולכן ראה בו יעקב ממשיך נאמן של שרשרת אבותיו הדגולים, אברהם ויצחק.

"וישב יעקב בארץ מגורי אביו, בארץ כנען" (בראשית ל"ז, א)

על פסוק זה שנינו במדרש הגדול: ישיבת חוץ-לארץ אינה נקראת ישיבה. מוסיפים על כך חכמי ישראל: הכתוב מדגיש שתי הדגשות: א) "וישב יעקב בארץ מגורי אביו" - כדי לתקן מצוות כיבוד אב, שפגם בה בהיותו מרוחק מאביו עשרים ושתיים שנה. ב) "וישב יעקב בארץ כנען" - כדי

כרקע לפרשת מכירת יוסף מתארת התורה את השנאה, שהלכה וגברה מצד האחים כלפי אחיהם הצעיר. כמה וכמה מעשים חברו יחדיו בטיפוח שנאה זו של אחי יוסף: הוצאת דיבה רעה מצד יוסף באזני אביו על מעשי אחיו, חלומות ההתנשאות שיוסף גילה לאחיו שוב ושוב; ועוד. אך בראש ובראשונה נבעה שנאת האחים ליוסף משום האהבה היתרה שאחיהם הצעיר זכה לה מצד אביהם, ככתוב: "ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם מכל אחיו, וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום" (ל"ז, ד).

אהבה יתרה זו, שהעניק יעקב ליוסף בנו, מנומקת בכתוב במלים: "כי בן-זקונים הוא לו" (ל"ז, ג), כלומר: משום שיוסף נולד לעת זקנתו של יעקב, העתיר עליו האב הזקן אהבה מיוחדת. אולם במקרה שלפנינו נצטרפו לאהבה זו נימוקים נוספים: מסתבר, שיעקב העביר את האהבה העמוקה שרחש לרחל אל בנה הבכור יוסף, שבו

הדר בארץ ישראל דומה כפי שיש לו אלוה, וכל הדר בחוצה-לארץ דומה כפי שיש לו אלוה. בפסוק שלפנינו מציין אפוא הכתוב, שיעקב בא לשבת "בארץ כנען" - שהיתה מלאה עובדי-כוכבים - משום שהיתה זו "ארץ מגורי אביו", היעודה לזרעו אחריו. וכבר גילה יעקב את דעתו על חשיבות הישיבה בארץ, כשנשא תפילה לה בשעה שנאלץ לנטוש לזמן-מה את גבולות ארץ אבותיו: "ושבתי בשלום אל בית אבי - והיה ה' לי לאלהים" (כ"ח, א). בכך יש משום קביעה לדורות, שרק בארץ האבות אפשר לעבוד את ה' בשלמות ולהיות תמים עם ה'.

וישב יעקב (בראשית לז-א)

ביקש יעקב לישב בשלווה, קפץ עליו רוגזו של יוסף. צדיקים מבקשים לישב בשלווה. אמר הקב"ה: לא די לצדיקים מה שמתקן להם לעולם הבא אלא שמבקשים לישב בשלווה בעולם הזה? (רש"י). מה חיסרון יש במה שביקש יעקב לישב בשלווה ומדוע לא יאכל פירות מעשיו הטובים בעולם הזה ותהיה הקרן שמורה לו לעולם הבא? הרמח"ל ב"מסילת ישרים" פרק ט' כותב: "כי האדם לא למנוחה הוא בעוה"ז אלא לעמל וטורח, והיינו רק ע"י שהאדם מוותר על תענוג בעוה"ז ומתייגע בעבודתו יתברך. על ידי זה הוא נבנה ומשיג את שלימותו". ה"חפץ חיים" זצ"ל היה אומר על הייסורים שבאים על האדם שצריך לקבלם בכובד ראש, והבועט בייסורים דומה בעיני לאסיר שמוליכין אותו כבול בשלשלאות ברזל ורוצה להסירן מעליו, וכל מה שמסובב ומנסה להיחלץ מכבליו בכוח, הרי הוא רק מזיק לעצמו והשרשראות מוסיפות וחותכות בבשרו.

בספר "שיחות מוסר" לבית שלום מרדכי מביא את דברי הגמרא (שבת לג) שם מסופר על רשב"י ובנו, שנתחבאו במערה מפני הרומאים שביקשו נפשם, נעשה להם נס ונברא להם עץ חרובים לאכול פירותיו ומעיין מים לשתות, והיו פושטים בגדיהם ומכסים עצמם בחול עד צוואריהם ולומדים כך כל היום. ובזמן התפילה היו לובשים

לתקן מצוות הישיבה בארץ, שממנה היה רחוק שנים הרבה.

על כתוב זה, בתחילת הפרשה שלפנינו, אומרים חכמי המדרש: "וישב" - ביקש יעקב לישב בשלווה, קפץ עליו רוגזו של יוסף. דורשי רשומות מצאו סמך לדברי מדרש זה על-פי הנוטריקון (ראשי תיבות) של פתיחת הפרשה: "וישב יעקב" - ויבקש יעקב שבת בשלווה, יוסף שלי וברוגזו...

הצדיק רבי שניאור זלמן מלאדי העיר על לשון הכתוב שלפנינו: לא במקרה משתמשת התורה בלשון "מגורי אביו"; כי למלה "מגורים" משמעות משולשת:

- (א) לשון דירה ומקום מושב;
- (ב) לשון מגור ופחד;
- (ג) לשון גרות וזרות.

מאז גלו ישראל מארץ האבות, משמשות ארצות הגויים בשביל המוני היהודים מקום דירה ומגורים. עם זאת גלוי וידוע לכול, שמגורים אלה אינם בטוחים כלל לאחינו בני ישראל, אלא הם כרוכים במגור ופחד מן השכנים הנכרים ובתחושה בלתי פוסקת של גרות וזרות. רק במקום אחד, בארץ נחלת אבותינו, משתחרר היהודי מתחושת המגור והגרות; והוא חש בכל רמ"ח איבריו, שמכאן הוא מקום מגוריו הקבוע.

נשאלת השאלה: מה מלמדנו הכתוב, המדגיש בסוף פסוק זה, שיעקב ישב "בארץ כנען"? כלום לא ידענו מכבר, שארץ מגורי אביו יצחק היתה ארץ כנען?

אלא - אומרים חכמי ישראל - בציון המלים "בארץ כנען" בא הכתוב להורות לנו, שאין דבר העומד בפני מצוות ישיבת ארץ ישראל. ובל יאמר אדם: טובה ישיבתי בגולה, במקום תורה, מלעלות לארץ שיש בה תופעות של "כנעניות" והתרחקות ממסורת אבות.

ועל כך כבר אמרו חז"ל בסוף מסכת כתובות (ק"י, ע"ב): "לעולם (תמיד) ידור אדם בארץ ישראל, אפילו בעיר שרובה עובדי-כוכבים; ואל ידור בחוצה-לארץ, ואפילו בעיר שרובה ישראל. שכל

מכל עזבתני. ענתה לו בת קול ממקום להפתעתו: "בני היקר עד מאוד, אני אוהב אותך ולעולם לא אעזבך. היו אלה עקבותי שלי כשנשאתי אותך על כפי".

הנמשל מובן מאליו כאשר נדמה לאדם שהוא סובל אך הוא אינו יודע שהקב"ה עושה עמו חסד כאשר ממרק את עוונותיו ע"י היסורין כדי שלא הצטרך לראות פני גהנום וכל מה שקב"ה עושה הוא לטובה.

חכם עיניו בראשו בעין אחת יראה את גדולת אלוהים בעין השניה יראה את אפסות עצמו כדי שלא יהיה כמו קורח שאומרת הגמרא עינו הטעתו כלומר רק עין אחת טעתה אצל קורח בעין אחת ראה את גדולת אלוהים ובעין השניה לא ראה את אפסות עצמו אלא רצה כבוד וגאווה שמוציא את האדם מן העולם.

ישנם כאלה גרועים יותר מקורח ועדתו שענים להם ולא יראו אוזניים להם ולא ישמעון אף להם ולא יריחון וכו' ישנם יהודים שלא רואים את גדולת אלוהים ולא את אפסות עצמם ומסתובבים בעולם כאילו אין דין ודיין ועל כל היסורים שבאים לעולם במקום לעשות תשובה ולהתעורר הם מאשימים אשמות כלפי שמים אוי להם מיום הדין אוי להם מיום התוכחה.

בתורה אנו קוראים על פגישת יעקב ויוסף בנו, וכן על פגישת יעקב אבינו עם פרעה מלך מצרים, והתורה מספרת ששאל פרעה את יעקב כמה ימי שני חייו, ויעקב אבינו השיב לו, שחייו הם מאה ושלושים שנה מעט ורעים וכו', והמפרשים כתבו, שיעקב אבינו נתבע על כך, וחי מאה ארבעים ושבע שנה, במקום מאה ושמונים שנה (ויש שהסבירו שקצרו ימיו בשלושים ושלוש שנים כמספר התבות שדבר עם פרעה). יעקב אבינו עם כל גדולתו, מסירות נפשו לתורה, נמדד ונענש על שנראה כמתאונן מעט על יסוריו, ומחמת שלא קבלם באהבה ובשמחה נענש בקצור ימים.

בגמרא ברכות (ה) אמרו רבותינו שהשמח ביסורין ומקבלם באהבה וברצון זוכה שנמחלין לו כל עוונותיו, וכדי להגיע לדרגה זו, צריך האדם להרגיל את עצמו להאמין שהכל מאתו יתברך, ואין דבר רע יורד מהשמים, גדולי ישראל היו זורקים את עצמם לכיבשן של אש בשמחה, בעבור יחוד שמו

בגדיהם ומתפללים ושוב פושטים בגדיהם ומתכסים בחול כדי שלא יבלו בגדיהם. כך חיו י"ג שנה עד שבוטלה הגזירה ויצאו מהמערה.

שמע רבי פנחס בן יאיר חותנו ויצא לקראתו לקבל פניו. הכניסו לבית המרחץ והיה מתקן ומחליק את בשרו, ראה שיש בקעים וסדקים בגופו מחמת שהיה יושב במערה בחול, היה בוכה ונשרו דמעות עיניו על הבקעים והיו צורבות את פצעיו של רשב"י, מר לו רפב"י: "אוי לי שראיתך בכך!" אל"ל: "אשריך שראיתני בכך שאילמלא לא ראיתני בכך לא מצאת בי כך!"

כי מתחילה כשהיה רשב"י שואל שאלה הי רפב"י מתרץ תריסר תירוצים ולבסוף לאחר שיצא מהמערה שכשהיה רפב"י שואל שאלה היה רשב"י מתרץ עשרים וארבע תירוצים.

וצריך להבין למה התכוון רשב"י בתשובתו "אשריך שראיתני בכך שאילמלא לא ראיתני בכך לא מצאת בי כך" - ויש לומר, שאמר לו: אלו הבקעים והסדקים בבשרי, שהותי במערה והסבל שחוויתי שם, הם שזיכו אותי שיהא בי כך, ובלעדיהם לא הייתי זוכה לריבוי תורה, שלימוד תורה זה מתוך עמל וקושי- מתוך גרות ועראיות, הם שקירבו אותי לעומקה ולפנימיותה של התורה – הם שהולידו את רשב"י (אור דניאל)

מספרים דרך משל על אדם שהוא חלם שהוא הולך לאורך החוף יש מלאך אלוהים צבאות על פני השמים חלפו במהירות כל מיני סרטי תקופות מחייו בכל סצינה הוא שם לב לשני זוגות עקבות רגלי בחול.

זוג אחד שייך לו והזוג השני למלאך אלוהים. עם חלוף הסצינה האחרונה של חייו הוא הסתכל אחורה לעקבות שבחול. הוא שם לב שפעמים רבות לאורך דרך חייו היה רק זוג עקבות אחד, כמו כן הוא שם לב שזה קרה בתקופות השפופות ביותר בחייו.

דבר זה הטרידו והוא שאל בחלום תוך כדי תפילה את אלוהים בנוגע לכך: "אלוהים, אתה אמרת שביום שאלך אחר חוקיך ומיצוותיך אתה תלך עמדי לאורך כל הדרך שנאמר: "כי ה' ישמור צאתך ובואך מעתה ועד עולם" והינה שמתי לב שבתקופות הקשות ביותר בחיי יש רק זוג עקבות אחד, אינני מבין מדוע כאשר הצטרכתי יותר

סרקו את בשרו במסרקות של ברזל, והיה קורא קריאת שמע, ולא מרגיש מאומה ממה שעושים לו, ורבים מתלמידיו תמהו, כיצד הגיע לכוחות נפש עילאיים כאלה?

אך לפי הדברים הנ"ל, יש לומר שהיה רבי עקיבא מקושר מאוד למעלה, וממילא התנתק מהעולם הזה עד שלא הרגיש מאומה, ויש שהמשילו זאת לאדם שהיה נמצא ביער, וחשש מחרקים ויתושים, עד שבדרכו פגש אריה מולו, הרי בודאי אותו אדם בזמן זה לא חשב על היתושים והפרעושים, וכל מגמתו ומחשבתו היו להנצל מהאריה, וכן היה ברבי עקיבא שבאותו רגע היה זמן קריאת שמע, והוא דיבר עם מלך מלכי המלכים, הקדוש ברוך הוא, והמליכו עליו, ומשום כך לא הרגיש מאומה, מהיסורים הנוראים שעבר.

כפרת עוונות

בעלי המוסר כתבו עצה, שאדם יוכל לקבל את היסורים באהבה, והיא על ידי הזכירה והשנון שכל היסורים באים לכפרת עונותיו, וכתב מוהר"ח בשם רבו האר"י, שאם אדם היה יודע מהי מעלת היסורים, היה רץ אחריהם, ומחפשם כמטמונים, וכמאמרם בגמרא "בואו בני בואו חביבי".

בגמרא ערכין (טז) אמרו, עד היכן יסורין, אפילו הכניס ידו לכיסו להוציא מטבע, ויצאה מטבע אחרת, אלו הן יסורין, ובגמרא חולין (ז) אמרו: דם הנקוף מרצה כדם עולה". ועל אחת כמה וכמה אם יורד מפצע או ממקום כואב והוא שותק ומקבל באהבה וברצון, שזה מכפר כעולה על גבי המזבח.

משל נפלא, במלך אחד, שהיה לו עבד נאמן, ואהבו אהבת נפש, והיטיב לו רבות, והנה באחד מן הימים נקרא בדחיפות לועידה בחוץ לארץ, והיה נצרך ללכת, וציוה למשנהו לכלכל את המדינה בתבונה ודעת, ביושר ובצדק עד לשובו בשלום לביתו ולחומותיו.

אך דא עקא, שהמשנה למלך שנא את העבד שנאה רבה, והחל לענותו ולהלקותו לעיני הרבים, והיה חוזר העבד בכל יום לביתו סר וזועף ובוכה על רוע מזלו. עברו מספר שבועות וחזר המלך לארמונו, והנה העבד הנאמן שלו חבול ופצוע,

יתברך, ועל אחת כמה וכמה צריכים אנו לשמוח ביסורין כשבאים, ולהאמין שהשם יתברך שלחם לטובתנו בלבד.

ורבותנו פרשו את הפסוק: "ברוך הגבר אשר בטח בה' והיה ה' מבטחו". אין "והיה" אלא לשון שמחה, ללמדך שמי שמאמין ובטוח בה', הוא זוכה להיות בשמחה, ואז באמת יהיה ה' מבטחו, ועל פי זה פרשו את הקשר בין פתיחת שולחן ערוך אורח חיים בלשון: "שויתי ה' לנגדי תמיד". לסיומו בלשון: "טוב לב משתה תמיד", כאשר אדם בכל רגע דבוק באמונת השם יתברך, הוא זוכה להיות תמיד בשמחה, ופעמים רבות בשעות צרה נוכל לראותו עושה משתה ושמח, כמי שלא ארע לו דבר.

מספרים על תלמיד חכם שבא להמגיד ממזריט' ש ושאלו: כיצד אמרו רבותנו, שחייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה, והרי דבר זה קשה ביותר? ענהו המגיד הקדוש שאת התשובה יקבל אצל תלמידו הקדוש רבי זושא מאניפולי. כידוע רבי זושא סבל יסורים ומכאובים, מכף רגלו ועד קדקדו, ובאמת היה לחידה ולפלא מה תהיה תשובתו של רבי זושא?

הלך אותו חכם לרבי זושא וסיפר לו שבא בשליחות רבו המגיד ממזריטש כדי שיסביר לו את המאמר התמוה הנ"ל של חכמינו זכרונם לברכה. הביט בו רבי זושא בתמהון, וענה לו: "הרי על שאלה כזו צריך לענות משהו שלפחות סבל פעם אחת איזה דבר רע, ואני שמעולם לא סבלתי דבר רע, איני יודע להשיב" הבין מיד אותו חכם את המשמעות של הדברים ונשא קל וחומר מהצדיק אשר מדוכא הוא ביסורים, וטוען שאינו יודע מהי רעה.

מופת הדור הגאון "חזון איש" כתב, שאדם שנסוכה בו אמונה הוא אינו מודאג או מוטרד משום דבר שבעולם, משום שהאמונה קושרת אותו למעלה, ומאבד את הקשר ואת השיכות לעולם הזה, ובלשונונו נאמר במקום קשר לממשלת עולם הזה, הוא מתקשר לממשלת העולם הבא.

בגמרא ברכות (סא) מסופר על הריגתו של התנא רבי עקיבא בן יוסף זכותו יגן עלינו אמן, כיצד

מלך המשיח. מכאן נמצאנו למדים, שגילויי שנאה - אפילו הם אמיתיים ומוצדקים - מביאים פורענות לעולם; ואילו גילויי אהבה ורחמים סופם להביא גאולה לעולם...

מה אמר לו יוסף? רבותינו אומרים: אמר לאביו: אחי נוהגים בבני בלהה וזלפה מנהג עבדו וקורין אותם עבדים, ואני נוהג בהם מנהג אחווה, שנאמר: "והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה" (ל"ז, ה). אמר לו הקדוש-ברוך-הוא: חייך (לשון שבועה), בו בדבר תלקה, שנאמר: "לעבד נמכר יוסף" (תהילים ק"ה, י"ז).

רבי יהודה אומר: אמר לו יוסף לאביו: אחי אוכלים אבר מן החי. אמר לו הקדוש-ברוך-הוא: אפילו בשעת קלקלה (השחתה ומעשה חטא; הכוונה למכירת יוסף) לא יעשו אלא בשחיטה, שנאמר: "וישחטו שעיר עזים ויטבלו את הכותונת בדם" (ל"ז, ל"א).

רבי יוסי אומר: יוסף היה אומר לאביו, שהיו אחיו נותנים עיניהם בבנות הארץ. אמר לו הקדוש-ברוך-הוא: חייך, בו בדבר אתה תלקה; הרי אדונתך (גברתך, אשת פוטיפר) נותנת עיניה בך, שנאמר: "ותישא אשת אדוניו את עיניה אל יוסף" (ל"ט, ז).

"וישראל אהב את יוסף מכל בניו, כי בן-זקונים הוא לו" (בראשית לזג).

תרגום אונקלוס מפרש "בן זקונים": "בר חכים" (בן חכם); ולפי זה מלמדנו כאן הכתוב, שיעקב מסר ליוסף את כל התורה שלמד בבית-המדרש של שם ועבר (השווה רש"י).

מעיר על כך רבנו יעקב בן אשר, "בעל הטורים": אותיות "זקנים" מרמזות לחמישה מששת סדרי המשנה: ז - זרעים; ק - קדשים; נ - נשים; י - "ישועות" (כינוי לסדר נזיקין - שבת ל"א, ע"א); מ - מועד (וכאשר כותבים "זקונים" בכתב מלא, מרמזת הו"ו על השישי בסדרי המשנה, סדר "טהרות"). נמצאנו אפוא למדים בדרך הרמז, שיעקב למד עם יוסף בנו כל התורה כולה...

נבהל המלך ושאלו לפשר הדבר. מיד פתח פיו העבד וסיפר למלך על מעלליו של משנהו, ואת עריצותו הנוראה. כעס המלך מאוד, וציוה למשנהו להתייצב מיד לפניו, ובבאו גער בו על התנהגותו, וגזר עליו כנגד כל מכה לשלם עשרה זהובים לעבד, לא הועילו תחנוניו של המשנה למלך, והלך והביא את הכסף במזומן, מאות דינרי זהב, ושלמם לעבד הנאמן.

והמלך גם הוא הוסיף משלו מתנות וחפצים טובים לפייס את עבדו, וכשחזר העבד לביתו עם רוב הכסף והמתנות החל בוכה. שאלה אותו אשתו, מפני מה אתה בוכה כעת? השיבה: מפני שאם היה מקבל עוד כמה מכות היה יותר עשיר, וחבל מאוד שהמשנה למלך לא ענה אותו עוד עיניים נוספים. **הנמשל** ברור לנו, שכאשר אדם מקבל יסורים הוא בוכה ומתאונן. אך לעתיד לבוא כאשר נראה מה הזכר עבור מעט היסורים, או שנראה כמה עברות נמחקו מחמת היסורים. נבכה על שלא נתנו לנו עוד מעט יסורים. ובעלי המוסר מביאים, שבעל האמונה גם כשהוא בדרגת יסורים גבוהה, שנראה לכאורה שאין דרך לצאת מהיסורים, אפילו על פי כן הוא מאמין ושמח (כותנת פסים).

"אלה תלדות יעקב יוסף..." (בראשית ל"ז, ב)

הצדיק רבי מנחם מנדיל מרימנוב השמיע פעם באזני חסידיו: כל אדם מישראל נקרא בשם "יעקב", ועל כל אחד ואחד אומרת התורה: "אלה תולדות יעקב"; ומה הן ה"תולדות"? "יוסף" - שלא יעמוד במקום אחד, אלא יוסיף בהתמדה תורה ומצוות ומעשים טובים, וילך מחיל אל חיל בעבודת ה'. כי עמידה במקום אחד היא נסיגה; ובמקום שאין עלייה והתמקדות, שם יש ירידה...

"ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם" (בראשית ל"ז, ב)

נתגלגלו הדברים ובני ישראל נשתעבדו למצרים. ואילו יהודה, שקרא באזני אחיו: "מה בצע כי נהרוג את אחינו?" (ל"ז, כ"ח) - אף-על-פי שחטא אחרי-כן בתמר כלתו - נתגלגל הדבר ויצא מחטאו

ומקובלת, שאב אוהב את בנו הקטן יותר משאר בניו. אלא הם חששו, שמא יעקב אבינו מרוב אהבתו ליוסף, בשעת פטירתו יוריש את הכל ליוסף. ז"א ממנו יצא לצאת עם ישראל, עם סגולה, ואילו להם יתן רק מתנות, כמו שעשה אברהם אבינו, שנתן כל אשר לו ליצחק, ואילו לשאר בניו נתן מתנות. ויקיים כי ביוסף ירא לך זרע. וזה היה חששם.

וע"כ דנו אותו למיתה כדין רודף, שע"י שהביא דיבתם רעה לאביהם – גרם לזה, שאביהם ישנא אותם, ויאהב רק אותו. וחשדו ביוסף, שכל כוונתו בזה היא, להשתלט עליהם. והחלומות שלו עוד חזקו את חששם, שראו שבכוונתו למלוך עליהם, ואין אדם רואה אלא מהרהורי ליבו. וגם התבוננו בדורות הקודמים, שתמיד אח אחד זכה, ואח אחד נדחה. יצחק זכה וישמעאל נדחה. יעקב זכה ועשיו נדחה. וחששו שגם אצלם יקרה כדבר הזה שיוסף יזכה והם יידחו. ולא סתם קנאה ושנאה הייתה להם. ח"ו לחשוד בשבטי י-ה בקנאה ושנאה. אבל באמת כל חששם היה בטעות. כי יוסף הצדיק, כל מטרתו בזה, הייתה רק להוכיחם לתקן מעשיהם, ולא היתה לו כל שאיפה להשתלט עליהם. ואפילו כשנהיה מלך לא התגאה עליהם ח"ו, אלא דאג לכלכל אותם ואת טפם באהבה בחיבה.

יש לשים לב שתמיד בני הזקונים לדוגמא: יצחק, יעקב יוסף הכי חכמים ואותו יותר אוהבים ותמיד הוא גונב את ההצגה, ויוצא שהאחים בכל משפחה יש נטיה לקנאות בבן הזקונים. אהרן הכהן שהיה מנהיג של בני ישראל במצרים לא קינא כשהקב"ה הכתיר את אחיו הקטן משה למנהיג שיוציא את העם מעבדות לחרות ולו תהיה הזכות להיות נביא ולקבל את התורה מפי גבורה.

אהרון רכש לו כבוד כאילו משה רבנו הוא האח הגדול מכאן אנחנו למדים את גודל חסידותו של אהרון הכהן שהיה אוהב שלום ורודף שלום ומקרב את הבריות לתורה שלא ושלטה בו מידת הקנאה במיוחד שבמשך כל הגלות הוא היה המנהיג של עם ישראל עד שהקב"ה מינה את משה רבנו למנהיג.

ויאמר לו הנני (בראשית לז-יג)

“וישנאו אתו ולא יכלו דברו לשלם”
(בראשית ל"ז, ד)

על פסוק זה העיר פעם רבי יהונתן אייבשיץ: עיקר הצרה כאן היתה, ש"לא יכלו דברו לשלום". שאילו נדברו האחים עם יוסף, היו מוצאים דרך לשיכוך השנאה. והוסיף רבי יהונתן: זוהי בעצם הגדולה בכל מחלוקת הפורצת בקרב אנשים, שאין איש נדבר עם רעהו ואין צד אחד מוכן לשמוע ולהבין את דברי יריבו. שכן במקרים רבים אילו נדברו האנשים זה עם זה, היו נוכחים לדעת שכל המחלוקת ביניהם תלויה על בלימה ויסודותיה הבל וריק...

אמר רבי אחא בר זעירא: מתוך גנותם של שבטים אתה יודע שבחם. להלן - בפרשת אמנון ואבשלום - נאמר: "ולא דיבר אבשלום עם אמנון למרע ועד טוב" (שמואל ב, י"ג, כ"ב); מה שבלב - בלבו (אבשלום הסתיר בלבו את שנאתו לאמנון). ברם (אבל) כאן (באחי יוסף) נאמר: "ולא יכלו דברו לשלום"; מה שבלב - בפה.

“ויחלם יוסף חלום...”

אמר רבי לוי: לעולם (תמיד) יצפה אדם לחלום טוב (שיתקיים חלומו לטובה) עד עשרים ושתיים שנה. מניין? (מהיכן למדים זאת?) מיוסף, שנאמר: "יוסף בן שבע-עשרה...ויחלום יוסף חלום" וגו' (ל"ז, ב; ה); ונאמר: "ויוסף בן שלוששים שנה בעמדו לפני פרעה" (מ"א, מ"ו). משבע-עשרה עד שלוששים כמה היו? שלוש-עשרה שנה; ושבע שנים של שבע ושתיים של רעב - הרי עשרים ושתיים שנה (עד שנתגשם חלומו של יוסף על גדולתו בעתיד במחיצת בית-אביו

וילכו אחיו לרעות (בראשית לז-יב)

עייין רש"י: לרעות את עצמם. מה פי' לרעות את עצמם?

ונ"ל פי' להתייעץ מה לעשות עם עצמם, כדי להציל את עצמם ואת עתידם. כי האחים ראו באהבה זו של יעקב אבינו ליוסף, לא אהבה רגילה

בבור, אז לאחר שנתגלה הנס שהנחשים לא הזיקו את יוסף, לא היו האחים מנסים להרע לו משום שהיה נגלה לעין כל שיוסף הוא צדיק וזכותו תצילו מכל רע, ואיך יגעו במשיח ה' אשר הוא חפץ בו? (הרמב"ן)

ולמעשה היו שם שני בורות, האחד היה מלא אבנים והשני מלא נחשים ועקרבים (בראשית רבה פ"ד ט"ז) ומסתבר לומר שראובן בחר לו בור של אבנים, אלא שהשבטים העדיפו בור של נחשים ועקרבים.

והשאלה היא מדוע השבטים לא הסתפקו מלזרקו לבור של אבנים ובחרו דוקרא בור של נחשים ועקרבים? אלא כך הוא ענשו של בעל לשון הרע להיות נשוך על ידי נחש כמו שכתוב (קהלת י"א) "אם ישוך הנחש בלא לחש ואין יתרון לבעל הלשון" ואומרת הג' (ערכין טו) לעתיד לבוא מתקבצות כל החיות אצל הנחש ואמרות לו ארי דורס ואוכל זאב טורף ואוכל, אתה מה הנאה יש לך? עונה להם ומה יתרון לבעל לשון הרע? לכן זרקוהו בור כזה (שפתי כהן).

כך גם מצינו בתורה שבעלי הלשון נדונים בנחשים כמו שאמר הכתוב "וידבר העם באלהים ובמשה", ולאחר מכן כתוב "וישלח ה' בעם את הנחשים" יבא הנחש שחטא בלשונו ויפרע מבעלי הלשון (כלי יקר).

יתר על כן אמרו רבותינו (ילקוט שמעוני וישב קמ"ב) וז"ל כיון שנתנוהו בתוך הבור, היה שמעון מצוה והיו משליכים אבנים כדי להורגו, אבל כשנפל הוא ביד יוסף היה משליך עליו פטומות כדי להאכילו.

והסיבה שצויה שמעון שיזרקו אבנים על יוסף, כי כך דינו של מספר לשון הרע, כפי שאמרו בתלמוד (ערכין דף טו) "כל המספר לשון הרע ראוי לסוקלו באבן" (לבוש יוסף)

לכו ונמכרו לישמעאלים (בראשית לו-כז)

האחים שמעו לעצתו של יהודה, למכור את יוסף לישמעאלים והיה בדעתם לעשות כך, בינתיים עד שהם אוכלים עברו אנשים מדיינים ע"י הבור, והוציאו את יוסף מן הבור, ומכרוהו לישמעאלים יוצא אפוא שלמעשה לא מכרו האחים את יוסף כי

נזדרזו למצות אביו ואף על פי שהיה יודע באחיו ששונאין אותו (רש"י)

פעם אחת באה אמו של התנא רבי ישמעאל אל בית המדרש והתלוננה לפני החכמים "בני ישמעאל אינו מכבד אותי?"

החכמים נבהלו ותמהו כיצד יתכן הדבר? איך אפשר שרבי ישמעאל, התנא הגדול לא יכבד את אמו? "במה אין הוא מכבד אותך? שאלו את האם הצדקנית. סיפרה אמו של רבי ישמעאל "אני אוהבת מאוד את התורה ואת לומדיה, ואני מאושרת על שבני הוא מגדולי החכמים. כאשר חוזר בני מבית המדרש, לאחר יום שלם של עסוק בתורה, רבה שמחתי לקראתו אני מבקשת אז לרחוץ את רגליו ורוצה לשתות את המים, שרחץ בהם רגליו הקדושות, אך בני אינו מסכים שאעשה זאת, והוא מסרב למלאות בקשתי.

כששמעו זאת החכמים, הבינו שרבי ישמעאל מסרב לאמו, כיון שאינו רוצה להטריח אותה, משום שהוא רוצה לשמור על כבודה.

בכל זאת צוה החכמים על רבי ישמעאל לציית לאמו ולעשות כרצונה, מכיון שמלוי רצונה של אמא הוא כבודה.

עשה כרצון אמך אמרו לו החכמים אף זהו כבוד אם! (ע"פ תוספות קדושין דף ל"א ע"פ הירושלמי)

ויקחוהו וישליכו אותו הבורה והבור ריק אין בו מים (בראשית לז-כד)

"והבור ריק אין בו מים" אבל נחשים ועקרבים יש בו (בראשית רבה)

ויש לדקדק מנין לומר שהיו בבור נחשים ועקרבים, אולי היה בו אבנים וכדומה? ברם ממה שכתוב "והבור ריק" משמע שהיה בבור דבר שלפעמים מתרוקן, והוא אומר שהכונה היא על נחשים ועקרבים שפעמים מתרוקנים מהבור שנכנסים ויוצאים לחורי וסדקי הבור (דעת זקנים מבעלי

ויש מי שאומר שהנחשים היו בפנים הבור ואחי יוסף לא ראו אותם, משום שהבור היה עמוק, שאילו היו יודעים השבטים שיש נחשים ועקרבים

אתה ציערת את אביך והטעית אותו: "טרופ טורף יוסף" (שם לז, לג) חייך, תשא אשה ותקבור בניך ותדע צער בנים, ע"כ.

שאלו גדולי עולם: כיצד שבטי י-ה עשו מעשה כזה מכירת אח קטן לעבד שלפעמים עבדות גרועה ממיתה, ולא התחשבו כלל בנפש אביהם הזקן, יעקב אבינו, אשר אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים הוא לו לאחר שהאבא יעקב עובר את כל הצרות והרדיפות בחייו וזוכה להקים משפחה ומבקש לישב בשלווה, באים האחים ומוכרים את בנו אהובו? היכן נעלם הרגש? אמנם כבר נדרש שמה שעשו האחים על פי דין עשו (ראה דרשה אור חדש בראשית, ויש עמוד 139) אבל אפילו שלכאורה הם צודקים, מדוע סבלו וצערו של יעקב אבינו לא הובא בחשבון?

המדרש תנחומא הנ"ל פותח צוהר קטן להבין זאת: ליהודה לא היו ילדים והוא היה פגום ברגשות כיצד מרגיש אבא כלפי ילדיו, מה מוכנים לעשות ההורים למען ילדיהם, ואם חס וחלילה הילד איננו בחיים, איזה צער נגרם להורים. בא הקדוש ברוך הוא וגלגל על יהודה לשאת אשה ולקבור בנים ועל ידי זה ידע מהו צער בנים (אור חדש)

פעם היתה מלחמה קשה בין שתי מדינות, החיילים בחזית היו מקושרים על ידי מכשירי קשר עם מפקדיהם, והנה אחד החיילים, כפרי מרושל, עם הארץ, חיפש חגורה למכנסיו, ומחוסר בררה לקח מספרים וחתך מטר חוט מהכבלים, שמקרב בין החזית לבין המפקדה, ומיד כשעשה כך, נותק הקשר, ונוצר בלבול, ונכנס האויב, והכה שוק על ירך. לאחר זמן רב, כשהתאוששו מהקרב, פתחו בחקירה, לדעת מי גרם זאת, ומצאו את החוט אצל הכפרי, וללא אומר ודברים חרצו את דינו למות בתליה.

והוא החל צועק על חוסר הצדק, מעולם לא נשמע שעבור מטר חוט יתלו אדם, והם הסבירוהו שאמנם מעשה זה הוא לקיחת מטר חוט, אך התוצאה הרעה שנגרמה על ידי מטר החוט הזו היתה קשה, הרבה חיילים נהרגו וכו'.

וכן הנמשל בנו, שהרי היהודי החוטא גורם לפגמים בעולמות עליונים, ונזק גשמי ליהודים אחרים, שהרי אוי לרשע ואי לשדכנו, ועם כל זה בחסדי השם יתברך עלינו, אין אנו מקבלים, אלא

מן השמים לא הניחו להם לעשות כדבר הזה, אעפ"כ נחשב להם הדבר לחטא, כאילו מכרוהו כי היתה להם מחשבה כזאת, וגמר גרמו לכך, ולכן לא נתחייבו השבים בעבירה של "וגונב איש ומכרו", כי לא הוציאו את מחשבתם לפרוע, ורק עוון גרמא היה להם, ומן השמים מנעו מהם לעשות מעשה חמור זה, זכות אבות עמדה להם. (רשב"ם)

ויטבלו את הכתונת בדם (בראשית לז-לא)

יתכן כי מה שיהודים סבלו במשך דורות מעלילות הדם, דבר שאינו ניתן להסבר, כיצד אפשר לחשוד ביהודים בעלילה מגוחכת כזאת, שהם שותים דם אדם בעוד שאנו מצווים למלוח את הבשר כדי להוציא את דמו, שאפילו בשר במה עם דמו אסור לנו ואיך אפשר להעליל עלינו עלילה כזאת? אלא הרי זה בתור עונש בגלל הדם אשר טבלו בו את כתונת הפסים ורימו את אביהם סבלנו מעלילות שונות ומשונות במשך הרבה דורות (אמרי חן)

וישלחו את כתונת הפסים ויביאו אל אביהם ויאמרו זאת מצאנו הכר נא הכתונת בנך היא אם לא (בראשית לז-לב)

כתוב בבראשית רבה (פד, יט) אמר רבי יוחנן: אמר הקדוש ברוך הוא ליהודה: אתה אמרת לאביך "הכר נא", חייך שתמר אמרת לך: "הכר נא", ע"כ. וכעין זה אמרו בגמרא סוטה (י ע"ב) על הכתוב במעשה תמר: "ותאמר הכר נא למי החותמת והפתילים והמטה האלה" (בראשית, וישב לח, כה) אמר רבי חמא בר חנינא: "ב"הכר" בישר לאביו, ב"הכר" בישרוהו, ע"כ. שמידה כנגד מידה לא בטלה יש לציין לשיבחו של יהודה שהודה כי שנאמר: "ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני".

כתוב במדרש תנחומא (ויגש אות ט): לאחר מכירת יוסף אומר הכתוב: "ויאמר כי ארד אל בני אבל שאולה ויבך אותו אביו" (בראשית, וישב לז לה), מה כתיב אחריו? "והמדנים מכרו" (שם, לו) ואחריו "ויהי בעת ההיא וירד יהודה מאת אחיו" (שם לח, א) אמר ליה הקדוש ברוך הוא ליהודה: אין לך בנים עד עכשיו ואין אתה יודע צער בנים,

ישמש עמה. ואע"פ שהייתה פנויה לא נשואה ולא ארוסה, אמרו חכמים ימות ואל ישמש עמה. אמרו הרופאים: לפחות תתייצב ערומה אחורי הגדר ותדבר עמו. ולא נתנו חכמים רשות כי כן היא תחילתה של עבירה שהאנשים פוקרים וחוטאים שנאמר לפתח חטאת רובץ כשם שקשה לקרוא בגד אך אם קרע את הבגד קרע קטן אז מאד קל לפרום את הבגד במשיכה אחת, כך הוא היצר תיפתח לו פתח והוא דוחף אותו לגמרי.

מעשה היה כשחרב בית המקדש נשבו יהודים, ובכללם היו נער ונערה שהיו מאורסים זה עם זה. והשבאים רצו להשיאם זה לזה כדי שיהיו להם עבדים מן התינוקות שיוולדו להם. אמרה לו: מאחר שאין לי כתובה אבקשך לא לגשת אלי. וכך לא נתקרבו זה לזה כל ימי חייהם. וכשמת אמרה לאנשי עירו: בואו והתעסקו באדם שכבש את יצרו יותר מיוסף הצדיק: שיוסף כבש שעה אחת, ולא היה במיטה אחת עמה והיא לא היתה אשתו. וכאן היינו יחד כל לילה במיטה אחת ואני ארוסתו ומכל מקום לא התקרב אלי.

ואת כל אשר עושים שם הוא היה עושה
(בראשית לט - כב)

הצדיק ר משה ליב מסאסוב ז"ל קודם שנתפרסם היה שוקד על התורה בכל יום עד שעות בלילה ואחר כך קם והולך אל בית מועד הבחורים הפריצים, במקום שהם מרקדים ואוכלים ושותים ומשחקים וכדומה והיה לובש גם הוא בגדים אחרים, כאחד מהם ובא בתוכם ורוקד ומזמר בקולו הערב וממתן עד עלות השחר, ואז היה שב לביתו ולובש בגדיו הראשונים ועומד להתפלל כך עשה כמה פעמים ועל ידי כך הצילם והרחיקם ממעשי תועבה.

לאחר כמה שנים כשנתפרסם לצדיק גדול, ונאספו אליו אנשים למאות בכל שבת, בא לשם גם אחד מן הבחורים הפריצים אשר רקדו ביחד עמו בימי נעורי כשראה את הרבי ר' משה לייב ז"ל הכירו, וחשב בליבו כמה יודע הוא לרמות את העולם שהרי זכור אני כי שיחק ורקד עמי יחד והוא איש כמוני. אחר כך כששמע את תורתו וחכמתו וראה את גודל קדושתו אמר בלי ספק גם אז היתה כוונתו

רק על המעשה עצמו, ולא על תוצאותיו בעם ישראל וכמו שנאמר: "ולך ה' החסד אתה תשלם לאיש כמעשהו" כמה תודה והוקרה, שבח והלל, צריכים אנו לתת לבורא עולם, על חסדיו עמנו, וגם כשנותן יסורים, נותנם במידה שאפשר לעמוד בהם.

אסנת

ודינה ילדה בת ותקרא את שמה אסנת לאמר לאסוני ילדתיה לשכם בן חמור אשר לקחני בחזקה לביתו. וירא יעקב את בניו עוינים את אסנת ויקח ציץ זהב ויכתוב עליו שם "קדושה" וישימהו על צוארה ויאמר לה לכי, בתי, אל אשר יהיה רוחך, כי צר לך המקום בביתי ותאמר אסנת איככה אלך לבדי ואני נערה קטנה? ויען יעקב ויאמר ה' ישמרך בכל אשר תלכי. והיה כאשר הרחיקה אסנת ללכת וירד מיכאל המלאך ויביאה מצרימה אל זליכה אשת פטיפר. וזליכה היתה עקרה אין לה ולד ותרא את הנערה הנחמדה הבאה אליה ותאספה אל ביתה ותהיה לה לבת.

ויהי כדברה אל יוסף יום ויום ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה (בראשית לט-י)

אשת פטיפר היא התחננה בפניו שרק יהיה עמה במיטה, ויתכסה בשמיכה שלו ורק ידבר עמה בעניני העולם. אבל הוא נשבע שלא להתקרב אליה כדי שלא להיות המה בגיהנם לעתיד לבוא. ואע"פ שכתבנו לעיל שאדם שהוא נימול בטוח שלא יראה פני גיהנם, אבל בודאי אין הדבר תלוי רק בחיתוך הערלה שאין זה דבר גדול כ"כ, אלא העיקר הוא שמירת הבריות שלא לטמאו וזהו כל היהדות. וביחוד אם בא על גויה שהיא קשורה בו ככלב שאינו יכול להפטר ממנה לא בעוה"ז ולא בעולם הבא, כי טומאתה מתועבת מאד. ולכן לא רצה יוסף אפילו לשכב במטתה שלא להרהר בעבירה.

כדי להמחיש את גודל העון והחומרה בשמירת העיניים ובדרכי צניעות נספר **מעשה** באדם אחד שחשק באשה אחת וחשקו הגיע עד כדי כך שנפל למשכב והרופאים אמרו שאין לו תקנה אלא שהוא

**כי אם זכרתי אתך, כאשר יטב לך ועשית
נא עמדי חסד והזכרתי אל פרעה
והוצאתני מן הבית הזה (בראשית מ-יד)**

בטחון בבן אדם

ויהי כשמע שר המשקים את דברי יוסף וישמח מאד. ויאמר יוסף כאשר ייטב לך אדוני ועשית עמדי חסד והוצאתני מן הבור הזה ויען שר המשקים את יוסף לאמר אם היטב יטיב לי המלך ועשה לי כאשר פתרת ועשיתי לך ככל אשר אמרת אלי. ויאמר יוסף בוטח אני בך אדוני כי תוציאני מן הבור הזה.

ויאמר ה' עקב אשר בטח יוסף בבן אדם ולא שם את מבטחו בי לכן ישכחהו שר המשקים ולא יצא מן הבור הזה עד עת בוא דברי לאמר בגלל חלומותיו נמכר לעבד ובגלל חלומות פרעה יחלץ מצרה וגדל ונשא מאד.

ויהי ביום ההוא ותלד אשת פרעה בן וישמחו פרעה ועבדיו שמחה גדולה. ויעש פרעה ביום השלישי משתה גדול לכל שריו ועבדיו חיל ארץ כנען וארץ מצרים ויהי במשתה היין ויאמר פרעה יושב שר המשקים על כנו כי חקרתי ודרשתי היטב ויודע לי כי עף הזבוב פתאום אל תוך הכוס ולא יכול שר המשקים לראותו ואת שר האופים ציוה פרעה לתלות כי אמר נעצל העבד הזה להניע את הקמח בכברה על כן נמצאו שבבים בכל ככרי הלחם אשר אפה ביום ההוא ושר המשקים לא זכר את יוסף וישכחהו וישב יוסף עוד שנתיים ימים בבית הסהר.

**כי אם זכרתי אתך, כאשר יטב לך ועשית
נא עמדי חסד והזכרתי אל פרעה
והוצאתני מן הבית הזה (בראשית מ-יד)**

בתקופת מלחמת נפוליאון באירופה המזרחית עשו לכבודו משתה בחצר אחד האצילים, בפלך קובנה. אל המשתה הזמינו את כהני הדתות, אך לא הזמינו רב יהודי בשעת הנאומים לכבוד "הגיבור המנצח" שאל נפוליון מדוע אין כאן בא כח הדת הישראלית? תיכף שלחו להביא אל המשתה את הרב הזקן של העיר הסמוכה.

להצילנו מחטאים ומיד קם והשתחוה לפניו ויאמר אלף תודות לאדוני, אשר הצילני אז מהרבה וחסטאים.

ואמר גדול אחד, שבמעשה זה של הרב ר' משה ליב ז"ל נבין מה שכתוב בתורה על יוסף "ויתן שר בית הסהר ביד יוסף את כל האסירים... ואת כל אשר עושים שם הוא היה עושה אין שר בית הסהר רואה את כל מאומה בידו וג' הפירוש הוא בבית הסוהר היו כמה אנשים פחותים ועשו כל התועבות שם ועל כן עשה יוסף הצדיק כמו הרבי ר' משה לייב ז"ל ונתחבר להם ושיחק ביחד עמהם למען הרחיקם מן העבירות כל הרואה היה דן שגם יוסף הוא כמותם, אבל שר בית הסוהר הבין כי הוא עושה זאת לשם שמים באשר ראה שהוא משכיל בכל דרכיו.

וזהו שאמר הכתוב "ואת כל אשר עושים שם הוא היה עושה", שגם הוא יוסף, עשה כמעשיהם ואף על פי כן "אין שר בית הסהר רואה את כל מאומה בידו", ותרגם אונקלוס "ליחת חזי כל סרחן בדיה", "באשר ה' אתו" שמתכוון לשם שמים והא ראייה "ואשר הוא עושה ה' מצליח". מכאן נילמד מוסר כדי להחזיר בתשובה יהודים רחוקים צריכים לרדת לעם חנוך את הנער על פי דרכו גם שיגדל לא יסור ממנה אך כדי לרדת לעם ולעלות בחזרה צריך להיות אדם חזק ביראה כמו יוסף הצדיק ושעליו נאמר עז פנים לגהנם כלומר בעוז והתלהבות רץ להחזיר בתשובה במקומות הטמאים והמשוקצים מבחינת גהנם.

**ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני כי על כן
לא נתתיה לשלה בני ולא יסף עוד לדעת
(בראשית לט-כו)**

בפסוק זה ניתן ללמוד שלושה דברים:

- א. הלבנת פנים שאומר הרשב"י טוב לו לאדם שיקפוץ לכבשן האש ושלא ילבין פני חברו ברבים.
- ב. את מידת הבושה עד כמה שהתביש יהודה שהיה מספיק חזק להודות על טעותו.
- ג. את מידת התוכחה שתמר הוכיחה את יהודה בחוכמה.

שיפטרו אותו מכל עונש וכל שכן שאין לו סיכוי לשוב אל מקומו הראשון.

כאשר פתר יוסף לשר המשקים, אשר ישב כבר שנה תמימה במשמרת ששיבו אותו על כנו כמשפט הראשון אשר היה משקה למלך ראה אות תמיהה על פני השר. אין זה מצוי, כאמור ששר נכבד ישוחרר מן הבור ועוד יחזור לבית המלך לפיכך הקדים יוסף ואמר לו מאחר ולא עשו חקירה ודרישה קודם מאסרך ישיבו אותך עכשיו על כנך. ואם תאמר איך יתכן ששימו שר גדול

כמוך בבית הסוהר בלי חקירה מוקדמת?

דע לך שזה באמת נגד הטבע ומשמים גזרו עליך שתדך אל בית האסורים ותראה שם נקי וצדיק אובד בעוניו, כדי להצילו משם והטעם אמיתי לשבתך בבית האסורים הוא "כי אם זכרתני... והוצאתני מן הבית הזה. לכן, אל תתמה איך קרה כדבר הזה.

אחר השמעת דברים אלו פנה הרב אל נפוליון, ואמר לו "באמת קשה להבין מה אתה עושה באירופה המזרחית שהיא כבית האסורים לעומת חיי העושר באירופה המערבית? וכן קשה להבין את כל הנצחונות שלך על כל העמים עד אשר הגעת הנה. אבל הטעם האמיתי הוא כי מן השמים שלחו אותך הנה כדי שתראה פה במו עיניך איך עם ישראל בניו של יוסף הצדיק אסורים פה איך המה סובלים מחוקים לא ישרים שחקקו נגדם איך כורתים אוכל מפניהם וגוזרים עליהם גזירות קשות ורעות.

אדוני המלך! אמר הרב, מהשמים נתנו לך כח ועוז לנצח את כל עמי אירופה המערבית ושלחו אותך לראות את הנקיים האובדים בצדקתם. "כי אם זכרת אותם כאשר ייטב לך", כאשר תנצח גם את אירופה המזרחית, והוצאת אותם מהבור הזה לתת להם חוקי ישרים למען יחיו ללא סבל וצער".

המלך לחץ בחזקה את ידי הרב הזקן והודה לו על דבריו שישרו מאד בעיניו (מורשת אבות)

ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו
(בראשית מ-כג)

מפני שתלה בו יוסף לזכרו הזקק היות אסור
עוד שתי שנים (רש"י)

כאשר נודע לרב דבר השליחות חרד מאד, כי לא הסכין לעמוד לפני מלך. כאשר הגיע תורו לנאום, פתח בהתנצלות כי הוא רב זקן מעיירה קטנה ורגיל הוא לדרוש רק בדברי תורה אבל לנאום לכבוד מלך אינו יודע.

אמר לו נפוליאון כי כבר שבעה אזנו מלשמוע בכל המשתאות שנערכו לכבודו רק דברי תהילה וחנופה, וכי הזמין רב לסעודתו כדי כדי לשמוע ממנו "דעת תורה": על מעשה הגבורה שלו ועל מטרת המלחמות שהוא נלחם.

אז נתעודד הרב ופתח ואמר הלא גם אתם אדוני המלך והשרים היושבים פה קראתם את מעשה יוסף והחלומות שפתר לשר המשקים ולשר האופים כידוע לכם, אחרי שהבטיח לשר המשקים שאחרי ג' ימים ישיבו פרעה על כנו הוא דורש ממנו שיזכיר אותו לפני פרעה להוציאו מהבור "כי אם זכרתני וגו'". אבל בקשה אין מתחילים ב"כי" במילה זו מתחילים טעם לענין אחר. אם כן מדוע אמר יוסף "כי אם זכרתני"?

התירוץ הוא שבאמת יוסף נתכוון בדבריו לנמק את פשר הפתרון המוזר והבלתי שגרתי שפתר כידוע ישנם שני סוגי פקידים בחצר המלכות. על הסוג האחד נמנים פקידים נמוכים אשר אך אם יעבור קול שעברו על החוק יוטלו למאסר ויחקרו ככל הדם אדם ימצאום השופטים חייבים ידונו ויענשו לחוטא.

ואם ימצאו זכאים יושבו על כנם על הסוג השני נמנים פקידים גבוהים ושרים היושבים ראשונה במלכות. אלה אם יצא עליהם קול שחטאו לא ימהרו להושיבם במאסר על סמך חשד באלמא. תחילה חוקרים היטב את הענין ואם אמת הדבר מעבירים אותם בדרך כבוד כלומר נותנים להם חופשה להבראה אם גדול עונם מנשוא שמים אותם במאסר ודנים אותם.

נמצא לפי זה שפקיד נמוך היושב במאסר, יש לו תקווה לא רק לצאת לחפשי אלא אפילו לשוב אל משמרתו. מכיון שעצם המצאו במאסר עדיין אינו אומר שהוא אשם שהרי תחילה אוסרים אותו ורק אחר"כ חוקרים את הענין, אבל שר היושב במאסר, מכיון שאין שמים אותו בבית הסוהר עד שתתברר אשמתו (כדי שלא לזלזל בכבוד השרים) ממילא יש לו רק תקווה שיקילו את עונשו בשעת בירור הדין ע"י פרקליטים טובים, אבל אין לו תקווה

לעני סכום נכבד סכום שיספיק לכל הוצאות החתונה.

התפלא העני על המעשה והחליט לשוב על עקבותיו, אל ביתו של רבי משה חיים ולברר את הענין. "מדוע נהג כך בתחילה" שאל את רבי משה חיים, "ומדוע שינה לבסוף את דעתו?"

השיב רבי משה חיים "כשראיתך בא אלי ובידך מכתבו של האדמו"ר הבנתי כי אתה סמוך ובטוח כי הכסף כבר בכיסך כה בטחת בי שאעניק לך כסף עד כי שכחת שיש בורא עולם ורק בו צריך לבטוח! משום כך דחיתך לשעה קלה קויתי כי על ידי כך תזכור מיהו אדון עולם ובמי עליך לבטוח ואז ורק אז הענקתי לך מכספי" (מעשיהם של צדיקים).

אל משה חיים רוטנברג אחיו העשיר של בעל "חידושי הרי"ם מגור, הגיע חסיד עני ובידו מכתב מהאדמו"ר רבי מנחם מנדל מקוצק. במכתב בקש האדמו"ר מרבי משה חיים לתרום לצרכי הוצאותיו של העני המתעד להשיא את בתו למזל טוב.

העניק לו רבי משה חיים רובל אחד ופטרו לשלום. נדהם העני ואמר "כלום יתכן הדבר? הן הוצאות הדרך עלו יותר מרובל!"

אך רבי משה חיים לא הוסיף אף פרוטה אחת. יצא העני מביתו בפחי נפש, ובלב שבור ונדכא התכוון לשוב לביתו.

עודנו בדרך והנה אץ בעקבותיו שליחו של רבי משה חיים "המתן! המתן!" קרא השליח והעניק

מקץ

הוא קורא ליוסף "גבר אשר שם ד' מבטחו", ואחר-כך הוא אומר, כי יוסף נענש על שום ששם מבטחו בשר-המשקים?

אלא, באמת מה חטא הוא זה, שהשתדל יוסף אצל שר-המשקים להשיג ממנו טובה, הלא חייב אדם לעשות כל אשר בידו כשהוא נתון בצרה, ואין זו כלל סתירה לבטחון?

אך מכאן הראיה, שיוסף היה כל-כך מופלג במידת הבטחון, עד שלעולם לא רצה בשום השתדלות בשר-ודם, כי אם שם כל מבטחו בהשם-יתברך. לפיכך הוא עצמו ראה את הדבר לחטא, מה שהשתדל אצל בשר-ודם, וקיבל עונש על עצמו. ואם-כן, הרי עצם הדבר "שבשביל שאמר לשר-המשקים זכרתני והזכרתני, נתוספו לו שתי שנים" - שהשתדלות כזו המותרת לכל אדם, נחשבה לחטא לגביו - מוכיח בראיה ברורה, שיוסף היה ה"גבר אשר שם ד' מבטחו" - שמדרגת הבטחון

"ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חולם" (בראשיתמא - א)

"ויהי מקץ" - כאשר מגיע קצו של אדם עליו ליתן דין-וחשבון בעולם העליון, אזי "שנתיים ימים" - שנים הרבה נחשבות לימים מספר, כי מובאים בחשבון רק הימים שבהם עשה ופעל משהו בתורה, בתפילה וביהדות, וממילא "ופרעה" - מתגלה (מלשון "פרעה אהרן"), כי "חולם" - שכל החיים עלי אדמות לא היו אלא חלום... (הה"ק מהר"א מיקאליאב זצ"ל)

אשרי הגבר אשר שם ד' מבטחו - זה יוסף, ולא פנה אל רהבים - שבשביל שאמר לשר-המשקים "זכרתני והזכרתני" נתוספו לו שתי שנים. (מדרש רבה).

לכאורה הרי המדרש סותר את עצמו, שבתחילה

בעבירה זו עם השפחה ואמר שדבר כזה לא אירע כלל.

אמר לו הרב: עכשיו אראה לך השפחה הארורה הדבוקה בך. ומיד הושיט הרב ידו למעלה הימנו, והופיעה הזונה הזאת והגביר ראה אותה לצידו. וכשראה אתה הכירה, ולא נותר בו נשמחה, ומיד נפל לרגלי הרב ואמר חטאתי. ואז הושיב אותו הרב והתחיל הגביר לצעוק בקול מר שיסיד ממנו הארורה הזאת. אמר לו, לא נעשה הדבר אלא להודיעך עד כמה גדולים דברי חכמים שאמרו כל המזנה עם גויה היא מלפתת אותו בעוה"ז ובעוה"ב, ואינה סרה ממנו אלא ע"י תשובה גדולה.

ואז הורה לו תיקונו כנגד העבירה הזאת. אמר הגביר הזה: מוכן אני לכל ד' המיתות שבעולם ולכל עונש שבעולם. אמר לו הרב" תיקונו באחת המיתות והיינו שריפה. וכששמע הגביר דבר זה הוציא כסף מכיסו ואמר שילכו מיד ויקנו עצים לשורפו. אמר לו הרב: דע שהשריפה לפי דינינו אינה בעצים, כדרך שדנים הגויים. אלא לוקחים כוס עופרת מותכת ויוצקים לפי הנידון ושורפת בני מעיו.

אמר הגביר: תהא המיתה ככל שתהיה. אני מוכן ומזומן לקבל עלי עונשי ויהיה כפרה על עונותי. אז צוה הרב להביא לפניו עופרת ואש, והתיך העופרת לפניו ואמר לו להשתרע על הארץ. וכך עשה. ואמר לו: פשוט ידיך, ופשט ידיו. אמר לו: עצום עיניך, ועצם עיניו. אמר לו: פתח פיך, ופתח פיו. אז לקח הרב כוס סירופ ושפכו לתוך פיו ואמר לו: וסר עונך וחטאתך תכופר. והקב"ה יכפר עונך ולא תמות. והקימו וסידר לו תיקונים על עונותיו.

"והנה שבע פרות עלות אחריהן... ותעמדנה אצל הפרות... ותאכלנה הפרות" (בראשית מא - ג,ד)

כאן מרומזים דברי חכמינו שאמרו, כי בתחילה בא היצר-הרע אל האדם כ"הלך" עובר-אורח, לאחר-מכן הוא בא אליו כאורח, ולבסוף הוא נעשה בעל-בית ומושל בו.

שבע הפרות הרעות הינן סמל כוחות-הרע של היצר, ובראשונה הן "עולות" - קימעה-קימעה הן

שלו היתה כל-כך גבוהה, עד שכל השתדלות קלה אצל בשר-ודם נחשבה לו לחטא ונענש על כך... (בית הלוי ועוד)

לפיכך נאמר למעלה (בסוף פרשת ויצא): "ולא זכר שר-המשקים את יוסף וישכחהו". שהרי לכאורה יש כאן כפילות בלשון, אם "ולא זכר" הרי מסתבר כי "וישכחהו"? אלא, יוסף הצדיק נמלך בדעתו, שעשה מעשה רע בפנותו אל בשר-ודם בהשתדלות, והתפלל לפני השם-יתברך שישכח שר-המשקים את הענין, למען לא יפיק כל תועלת מהשתדלותו.

וזהו פשוטו של פסוק: "ולא זכר שר-המשקים את יוסף" - לפיכך לא זכר שר-המשקים את יוסף - משום "וישכחהו" - לפי שיוסף פעל להשכיח ממנו את הענין... (הה"ק מהר"ם מאמשינוב זצ"ל)

ויהי מקץ שנתיים ימים (בראשית מא-א)

הרב הצדיק ר' מאיר'ל מפרמישלאן ז"ל סיפר בשם אביו, שפעם אחת היתה לו "עליית נשמה", וראה כי הביאו לעולם העליון איש אחד צעיר לימים, ואחריו איש זקן ושבע ימים.

והנה להצעיר קראו שם זקן וישיש, ולאיש הזקן - קטן וילד. ושאל: - הלא פה הוא עולם האמת, ולמה תתלוצצו?

השיבו לו, כי האמת כן הוא, כי האיש הצעיר פעל בשנותיו המועטות הרבה מאוד, ויום לשנה נחשב לו, אבל הזקן לא פעל כלום בכל שמונים שנות חייו, ועל-כן הוא ילד מסכן.

ואמר הצדיק ר' מאיר ז"ל, שזהו שאמר הכתוב: "ויהיה מקץ שנתיים ימים", שיש אשר בהגיע האדם לקץ חייו, והנה הוא רואה "שנתיים ימים", שמכל השנים הרבות שלו אין אצלו אלא ימים אחדים של תורה ומעשים טובים.

מעשה היה שאירע בזמנו של רבי יצחק לוריא ז"ל, שבא אליו עשיר אחד מעיר אחרת שעבר על כל העבירות שבעולם, ובא לנסות את הרב לראות אם הוא יודע לגלות העבירות שעשה מעודו ועד היום. וכשבא לפני הרב התחיל הרב למנות לפניו כל העבירות שעשה ובכלל העבירות שמנה מנה גם עבירה שעשה עם שפחתו. והגביר הזה הודה בכל מה שאמר לו הרב שאמת הדברים, אבל כיחש

ואפשר לומר מכיון שחלומו של פרעה היה בענין של רעב ושבע וכמו שפטר יוסף ומכיון שענין של רעב ושבע אינו נמסר בידי בשר ודם אלא מפתח של פרנסה (מטר) מופקד בידי הקב"ה ששלושה מפתחות לא נמסרו בידי אדם וסימנם **מפתח** מטר פרנסה תחיה וחייה ויען יוסף את פרעה לאמר בלעדי אלוהים יענה את שלום פרעה, ז"א שכל חלום זה שייך להקב"ה ולא נמסר בידי שליח, ולכן אינו בשליטה והחרטומים לא יכלו לפתור אותו לפרעה. (וידבר יוסף)

“והנה שבע שבלים עלות בקנה אחד בריאות וטבות” (בראשית מא - ה)

למה לא נאמר "בקנה אחד" גם אצל "שבע שבלים דקות ושזופות קדים" שבפסוק הבא?

לפי ש"שבע שני השבע", שהן הפתרון לשבלים הרעות, לא באו ברציפות אלא למקוטעין, שכן אחרי שנתיים של רעב נפסק הרעב עם בואו של יעקב מצרימה, ורק לאחר מותו של יעקב חזר הרעב למצרים - לפיכך לא נאמר "בקנה אחד" אצל השבלים הרעות... (כלי יקר)

“ויהי בבקר ותפעם רוחו” (בראשית מא - ח)

חלקו הראשון של החלום, על הפרות, שרמז כי יהיה מחסור בבשר לאכילה - לא הדאיג ביותר את פרעה. אם לא יהיה די בשר לאכילה - יאכל לחם. ברם, משבא חלקו השני של החלום, על השבלים, ורמז שיהיה מחסור אפילו בלחם - מיד "ותפעם רוחו"... (ספרי דרוש)

“ויריצהו מן הבור ויגלח” (בראשית מא - יב)

מפני כבוד המלכות. (רש"י)
ואילולא כבוד-המלכות, כלום אינו צריך אדם לגזוז שערותיו, אחרי ישיבה כה ממושכת בבית-הסוהר?

ברם, הלא אמרו חכמינו: "בראש-השנה יצא יוסף

עולות ומתגלות לעיתים רחוקות; לאחר-מכן "ותעמודנה אצל" - הן מתדבקות אל האדם כאורח, עד שלבסוף "ותאכלנה" - הן בולעות אותו לחלוטין... (בשם השפת-אמת ז"ל)

וייקץ פרעה וישן ויחלום שנית (בראשית מא, ד-ה)

זהו ההבדל שבין יעקב לפרעה, יעקב משמקיץ משנתו, מיד מזדרז אל התורה והעבודה, אומר: "אכן יש ה' במקום הזה" ואילו פרעה משמקיץ הוא משנתו, מיד "וישן שנית" - חוזר ושוכב שנית לישון... ולא מנסה לחקור לברר מה היה החלום המוזר הזה ומעלים מעיניו את ההשגחה הפרטית של הקב"ה.

והנה שבע פרות עולות חריהן... ותעמודנה אצל פרות... ותאכלנה הפרות (בראשית מא-ד)

כאן מרומזים דברי חכמינו שאמרו כי בתחילה בא היצר הרע אל האדם כ"הלך" עובר אורח, לאחר מכן הוא בא אליו כאורח ולבסוף הוא נעשה בעל בית ומושל בו.

שבע הפרות הרעות הינן סמל כוחות הרע של היצר ובראשונה הן "עולות" קימעה קימעה הן עולות ומתגלות לעתים רחוקות לאחר מכן "ותעמודנה אצל" הן מתדבקות אל האדם כאורח עד שלבסוף "ותאכלנה" הן בולעות אותו לחלוטין... (בשם השפת אמת ז"ל לוקט ממעינה של תורה)

ואין פותר אותם לפרעה (בראשית מא-ה)

ולכאורה הרי מצרים היתה מלאה בחכמים ובמכשפים ומדוע בפתרון של אותם מכשפים וחרטומים לא מצא פרעה קורת רוח שאמרו לו שבע מדינות אתה כובש וכו' שבע בנות אתה מוליד וכו', וכמובא במדרש רבה פותרים היו לו אבל לא לפרעה, שלא היה פתרון נכנס באוזניו ולכן נאמר ואין פותר אותם לפרעה, ולכאורה מדוע לא התקבלו פתרונות הללו אצל פרעה.

מתמהמה אפילו לרגע אחד יותר מהזמן הקצוב. ומכיון שהושלם הזמן שיוסף היה צריך להיות בבית האסורים הריצוהו מהר, לכן כתוב "ויריצוהו מן הבור".

וכמו כן כשתגיע עת גאולתנו ופדות נפשינו לביאת משיח צדקנו לא נתמהמה אף לרגע יותר על הזמן, אלא פתאום יבוא המשיח ויריצו אותנו במהירות מן הגלות לארצנו הקדושה במהרה בימינו (חפץ חיים זצ"ל).

ולמעשה כך היא כל דרך תשועת ה' שנעשית ברגע, כמו שנאמר "ישועת השם כערף עין" ועוד: "כי קרובה ישועתי לבוא (ספורנו). וכשם שיוסף הצדיק שהגיע למצב של עבד ועבר נסיונות רבים, והיה בבית הסוהר מקום חשוך ביותר, והישועה היתה רחוקה מלבוא מצד שכל האנושי, ובכל זאת בטח בה' יתברך ובזכות זה יצא מבית האסורים והמליכוהו למלך. כך כל איש ישראל יתחזק ויבטח בהשם יתברך בכל עת ובכל מצב.

אמר דוד המלך כשהיה נרדף על ידי שאול שרצה להרגו (תהלים ג') "לא אירא מרבבות עם". רבבות היו רודפים אותו, ומה כתוב לאחר מכן "אני שכבתי ואישנה" שכבתי וגם נרדמתי, ולא פחדתי מאף אחד "כי ה' יסמיכני". וכשדוד היה ביער ולא היה לו לאכול ולשתות כמעט יצאה נשמתו והזמין לו הקדוש ברוך הוא טעם מעין העולם הבא, ואז חיבר מזמור המורה על גודל הבטחון שהיה לו "ה' רועי לא אחסר" וכו' (תהלים כ"ג) כולו דברי נחמה ושמחה בבורא עולם למרות כל הצרות והרדיפות.

ולכן צריך להתפלל מעומק הלב כמו שכותב הרמב"ם שהתפילה לא תהיה כפועל שהוא חופר באדמה ועושה פעולה של חפירה בלבד ולא מעניין אותו מה יש בפנים, אלא צריכה להיות במחשבה עמוקה ולהיות בטוח שרק הקדוש ברוך הוא יכול לעזור לו.

ומסופר על הג"ר יוסף ידיד זצ"ל שכשעלה לארץ היה מוסר שעורי תורה אבל לא תמכו בו כי לא העריכו את מעלתו הגדולה. פגש אותו ידיו הג"ר אברהם עדס זצ"ל ואמר לו: מדוע אתה חי בעניות כה גדולה? אני מכיר שלושה אנשים מעדת הבוכרים שיש להם ממון רב, אשפיע עליהם שיתמכו בך בכסף רב שיספיק לך לשנה שלימה.

מבית-האסורים" (ראש השנה י') - ואם-כן כיצד התגלה יוסף ביום טוב? על כך משיב רש"י: "מפני כבוד המלכות" - שפי שפוסק הש"ך (יו"ד סימן קצ"ח), שלצורך מצוה מותר... (תורת משה)

"בראש-השנה יצא יוסף מבית האסורים" - בכל אדם מישראל מצויה נקודה פנימית של צדקות ויושר, שלעולם אינה נפגמת. כנגד נקודה זו אמרו חכמינו: "צדיק גמור אינו בולע" (מגילה ו') - אין היצר-הרע יכול לבלוע את הנקודה הזאת. כל ימות השנה נתונה אותה נקודה פנימית - הקרויה "יוסף הצדיק" - בבית-האסורים, בין כוחות הגשמיים ותאוות הגוף; ואילו שמגיע ראש-השנה, כאשר היהודי משליך מעליו את כל תאוות הגוף הוא מקבל עול-מלכות-שמים - אזי יוצאת נקודה זו מבית-האסורים ומתגלית... (ספרים)

וישלח פרעה ויקרא את יוסף וירצוהו מן הבור ויגלה ויחלף שמלותיו ויבא אל פרעה (בראשית מא-יג)

וביום ראש השנה יצא יוסף מבית האסורים. וקשה הרי האבות קיימו התורה א"כ איך הסתפר יוסף בר"ה?

אלא שחייב אדם לחלוק כבוד למלכות, למלך, ומי שפוגע בכבודו חייב מיתה, ולכן לא היה יכול להופיע לפני המלך בלתי מסופר. ולא היה אז מקום לחסידות מאחר שמן הדין היה מותר, שעדיין לא ניתנה תורה.

ומכאן אנו למדים שחייב אדם להתקין עצמו יפה לפני שמופיע בפני אדם חשוב, ואם אינו עושה כן נקרא שאינו מכבדו. וכשאדם לבוש יפה דבריו נשמעים עקב תדמית שנאמר בגדים עושים את האדם ואם מופיע בלבוש מרושל לא שומעים דבריו ולא מסתכלים בפניו, וקל וחומר שיש להכין את עצמו לפני התפילה כשעומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, הלבוש יפה ובריאה ואהבה.

וירצוהו מן הבור (בראשית מא-יד)

מכאן למדנו יסוד עצום שכשמגיע קץ הזמן המיועד, הן לטוב הן לרע, אין הקדוש ברוך הוא

אישיות, ובלא ליטול כבוד לעצמו, עד שאילו פרעה הרשע התפלא ונתן לו את השליטה על כל ארץ מצרים. מי שיתבונן במפרשים על גודל עריצותו ורשעותו של פרעה יתמה איך יתכן שמחמת פתרון חלום על ידי נער עבד עברי, יתן מיד בפשטות שלטון על מעצמה גדולה ובכלל הדבר נוגד כל הגיון, איך אדם ניכר בחכמה ובתבונה על ידי פתרון חלום אחד בלבד, ועוד שהוטב הדבר בעיני פרעה וכל עבדיו.

הסבא מקלם כתב שפרעה ראה ביוסף מדת ענוה ויראת שמים באומרו "בלעדי אלקים יענה את שלום פרעה", הוא לא החזיק טובה לעצמו, לא בקש להתעטר ולהתגדל אלא מטרתו היתה רק להציל את העולם מחרפת רעב, ולכן אמר "ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם, וישיתוהו על ארץ מצרים" ובהיות שראה זאת פרעה מיד נתאהב ביוסף ומנהו למשנה למלך ואכן ליוסף היתה סיעתא דשמיא בבחינת "ויהי ה' את יוסף" וזכה למלוכה של שמונים שנה בכבוד ובהדר.

ומעשי אבות תסימן לבנים כמה אדם צריך לדקדק במצות, ולשאוף אל השלמות, וכתב הגאון רבי חיים שמואלביץ זכר צדיק לברכה, שיוסף היה מושלם במדות וכשנפגש עם אחיו, ושלח עגלות בקש רשות מפרעה ולא סמך על סמכותו שמא הוא נגוע, וכמו שנאמר "ויתן להם יוסף עגלות על פי פרעה" (כותונת פסים)

וידבר פרעה אל יוסף בחלומי הנני עומד על שפת היאור (בראשית מא-יז)

כשסיפר פרעה את חלומי ליוסף בחן אותו אם באמת הוא חכם, לכן שינה קצת מהחלום, שלפי האמת ראה פרעה בחלום שהוא עומד על היאור כמו שכתוב "ופרעה חולם והנה עומד על היאור" ואילו כשפרעה מספר ליוסף את החלום כתוב "הנני עומד על שפת היאור".

ובאותו רגע הבחין פרעה בגדלותו של יוסף כי תיקן אותו ואמר לו חלמת שהינך עומד על היאור וזהו שכתוב (תהלים פא) "עדות ביהוסף שמו וגו' שפת לא ידעתי אשמע", עדות על יוסף שנחשב לחכם בעיני פרעה כי כשסיפר פרעה את חלומי, אמר לו יוסף שפת לא ידעתי כלומר שאמרת והנני עומד על שפת היאור לא ידעתי שכן היה, אלא רק

שמח הרב על כך שמעתה יוכל ללמוד ביישוב הדעת, לא עברו ימים וחזר רבי אברהם עדס לרבי יוסף ידיד ואמר לו: העשיר הראשון נפטר, והשני חזר לבוכרה עיר מולדתו, והשלישי אמר שאין לו עכשיו כסף לתת לך.

ענה רבי יוסף ידיד ואמר: זהו שאמר הפסוק בתהילים "אל תבטחו בנדיבים, בכן אדם שאין לו תשועה, תצא רוחו ישוב לאדמתו, ביום ההוא אבדו עשתונותיו". על הראשון שמת – נתקיים בו "תצא רוחו", ועל השני שחזר לארצו – נתקיים – "ישוב לאדמתו", ועל השלישי שהתחרט – אמר הכתוב "ביום ההוא אבדו עשתונותיו".

הבטחון היחיד הוא רק בבורא עולם כמו שאמר דוד המלך "ברוך הגבר אשר יבטח בה'". ואמר שלמה המלך עליו השלום "דאגה בלב איש ישיחנה" יש מפרשים ישיחנה ישיח דאגתו לפני הקדוש ברוך הוא כנאמר "ויצא יצחק לשוח בשדה" לשוח – לשון תפילה, ודורשי רשומות אמרו: ראשי תיבות של תפילה: תרופות פלא ליהודי המאמין (לבוש יוסף).

התפילה זאת התרופה האמיתית וכשם שאנו הולכים לרופא ועושים את כל מה שהרופא מבקש בלי לשאול הרבה שאלות תאורטיות ומעשיות על התרופה שנתן לנו הרופא כך להבדיל אין צריך להיות קושיות חלילה נגד תרי"ג המצוות שהם בריאות הנפש והתפילה היא התרופה היחידה שיכולה לספק ולהענג את הנפש.

ואני שמעתי עליך לאמר וכו' ויען יוסף את פרעה לאמר בלעדי אלוהים יענה את שלום פרעה (בראשית מא, טו-טז)

והובא במפרשים שרמז לו פרעה ליוסף אני שמעתי עליך, ז"א אותו מעשה שקרה לך עם אשת פוטיפר, האם נכונה שמועה זאת ובעבור זאת שמוך בבית הסוהר, א"כ מה היה מעשה זה, על זאת השיב יוסף לפרעה לאמר בלעדי כלומר זה עלילות שוא ולא היה ולא נברא, לאמר בלעדי לא נוגע לי כלל (וידבר יוסף)

בפרשה זו אנו קוראים על יוסף הצדיק שהיה שלם במעשיו, והכל למען שמו יתברך ללא נגיעות

מה שהרשעות יכולה להתקיים בעולם, הרי זה רק משום שבמעמקיה טמון ניצוץ של קדושה וניצוץ זה מקנה ל"רע" אפשרות של קיום. אף-על-פי שאין מבחינים כלל וכלל בניצוץ זה - "ולא נודע כי באו אל קרבנה" - כי מוסתר הוא מאוד, הרי בכל-זאת "ותבאנה אל קרבנה"... ואמנם זו המשימה המוטלת על היהודי, להפקיע על-ידי תורה ותפילה את ניצוצות-הקדושה הללו מתוך כוחות הטומאה, וממילא יחדלו מלהתקיים - "וכל הרשעה כעשן תכלה"... (לפי שפת אמת)

"ואמר אל החרטמים ואין מגיד לי"
(בראשית מא - כד)

למה לא נאמר כאן "ואין פותר", כפי שנאמר למעלה (בפסוק ח)?

ברם, החרטומים שפתרו את החלום בנוגע לעניינו האישיים של פרעה, כגון: "שבע בנות אתה מוליד ושבע בנות אתה קובר", או כי שבע מדינות תמרודנה בו (מדרש) - לא רצו להגיד לפרעה את הפתרון המעציב הזה, כי אם התלחשו והסתודדו ביניהם על כך.

לכן אמר פרעה: "ואין מגיד לי" - אין איש מהם מגיד לי את הפתרון, כי אם רק מתלחשים הם בינם לבין עצמם... (כלי יקר)

"ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם"
(בראשית מא - לג)

מקשים המפרשים, הלא פרעה קרא אותו לפתור את החלום ולא לתת עצות, ומה ראה יוסף לתת עצה?

ברם, הלא נאמר במשנה: "בפסח נדון על התבואה" (ראש-השנה ט"ז), והחלום היה בליל ראש-השנה - "בראש השנה יצא יוסף מבית-האסורים" - אם כן הרי מקום היה לשאול את יוסף, אם אמנם מן השמים רצו להראות לפרעה, כי עתידות לבוא שנות רעב - הלא היו צריכים להראות זאת בפסח, שאז דנים את התבואות, ולמה זה חל הדבר בראש-השנה?

לפיכך הוסיף יוסף ואמר, כי היות ופרעה יצטרך לבחור לו "איש חכם ונבון" כדי למשול על מצרים,

אשמע ממך (מרגניתא דרבי מאיר ועיין בתנחומא מקץ ג וספר העקדה).

ובשעה שאמר פרעה ליוסף "ובלעדיך לא ירים איש את ידו וגו'" אמרו אצטגניני פרעה הלא קנוהו לעבד בעשרים כסף וכיצד תמשילהו עלינו? אמר להם גווי מלכות אני רואה בו (כלמר גווי מלכות בחכמה גבורה ויופי) אמרו לו אם כן עליו לדעת שבעים לשון. בא גבריאאל ולימדו שבעים לשון וכשראה המלאך שיוסף שוכח את הלשונות הוסיף לו אות אחת משמו של הקדוש ברוך הוא ולמד, שנאמר "עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים: (סוטה לו) שידע יותר שפות מפרעה שפרעה לא ידע לשון הקודש וז"ש "שפת לא ידעתי אשמע" זו לשון הקדש (לבוש יוסף)

"וידבר פרעה אל יוסף בחלמי הנני עמד על שפת היאר"
(בראשית מא - יז)

הדא הוא דכתיב: עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים שפת לא ידעתי אשמע. (מדרש)

הלא באמת חלם פרעה "והנה עמד על היאר", ומדוע אמר "על שפת היאר"? ברם, בכוונה תחילה שינה במקצת, כדי לנסות את יוסף, אם ידע להבחין בשינוי זה. ויוסף, שידע גם הוא את החלום, אכן אמר מיד לפרעה, שלא היה זה "על שפת היאר", כי אם "על היאר".

דבר זה עורר אצל פרעה התפעלות יתירה והוא אמר: "הנמצא כזה איש אשר רוח אלוקים בו" - שיש בו רוח-קודש, לדעת לא רק את פתרון החלום, כי אם גם את החלום גופו לכל פרטיו ודקדוקיו.

לפיכך מביא המדרש את הפסוק: "עדות ביהוסף שמו" - זה העיד לפני פרעה על יוסף, שהוא איש-אלוקים, שכן "שפת לא ידעתי אשמע" - ששמע פרעה מיוסף את המילים: "שפת - לא ידעתי" - זה שאתה אומר "על שפת היאר" לא ידעתי מהו, מאחר שבכלל לא היתה "שפת" בחלום... (מרגניתא דרבי מאיר)

"ותבאנה אל קרבנה ולא נודע כי באו אל קרבנה"
(בראשית מא - כא)

אחד" רמוז יוסף כי כשתוסיף את המספר "אחד" ל"קנה" יהיה בגימטריה יוסף. **ועוד יש** לומר שאת המילה "ועתה" לא אמר יוסף, אלא פרעה לאחר ששמע את הפתרון של יוסף אמר לו ועתה? בלשון שאלה, כלומר אם כך הוא פתרון החלום שעתידות להיות שבע שנות רעב מה אתה מציע לעשות? ואז ענה לו יוסף "ירא פרעה איש נכון וחכם וכו' ויפקד פקידים על הארץ וחמש את ארץ מצרים" לכן המילה ועתה בטעם קדמא המראה להפסק בדיבור (הג"ר עזר עיה זצ"ל).

תירוץ נוסף אמת שפרעה לא ביקש מיוסף ליתן לו עצות, אך מרוב חמלתו על העם וברוב חסדו וטובו לא היה יכול לכסות את רגשותיו ולמנוע את העצה שיכולה להציל את העם, "ולא תכרת הארץ ברעב" ולכן הציע לפרעה שיבחר לו איש נבון וחכם להציל את העם (רבינו אברהם בנו של הרמב"ם זצ"ל).

ועוד יש לומר כי מאחר וראה יוסף ש"ויקץ פרעה וישן ויחלום שנית" חשש שמא פרעה לא יהיה ערני למצב הכלכלי העתיד להיות, ולכן אמר ירא פרעה איש נבון וחכם עליך להקיץ מתרדמתך לראות היטב את המצב (נחל קדומים).

ועוד יש לבאר על פי משל לבת מלך שחלתה ואף רופא לא הצליח לרפאותה והנה קם אחד מהיהודים שהיה מומחה גדול ברפואה וביקש מהמלך לרפאותה, אך פחד הרופא היהודי שמא יקנאו בו הרופאים הגויים של המלך ויאמרו שאין זו התרופה המתאימה לבת המלך החולה. לכן נהג הרופא היהודי בחכמה ואמר למלך יש לי רפואה מיוחדת אבל צריך להכנתה מיני מרקחת מיוחדים ואבקש מכבוד המלך שיבחר את הרופא הכי מומחה שירקח אותה, מכיון שצריך בה דיוק רב. אישרו כל הרופאים שנוכחו שם כי תרופה זו מתאימה וכשראה המלך שגם הרופאים שלו מסכימים עם עצתו של הרופא היהודי, אמר לו עדיף שאתה גם תכין את המרקחת. **והנמשל** הוא שכך גם נהג יוסף בחכמה, כי כשראה שהחרטומים של פרעה פתרו לו דברי הבל וריק, פחד יוסף אולי עכשיו כשיפתור את החלום

הרי כבר מדובר כאן בעלייתו של אדם לגדולה. וזה שפיר שייך לראש-השנה, שאז דנים את בני-האדם - "כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון" (ראש-השנה שם). וזה פשוטו של פסוק: "ועתה" - אם תשאל, מה שייך מן חלום כזה, על שבליים טובות או רעות, כעת בראש-השנה, בו בזמן שזה יותר מתאים לפסח - הרי התשובה היא: "ירא פרעה איש נבון וחכם וישיתתהו על ארץ מצרים" - ועלייתו של אדם לגדולה שפיר שייכת לראש-השנה... (קהלת משה)

למעלה נאמר: "וייקץ פרעה ויין ויחלום שנית" (מא ד-ה) - כלומר, שכל זה נתרצח בחלום. הוא חלם, שהקיץ וחזר ונרדם. יוצא איפוא, כי בשעה שפתר יוסף את החלום, צריך היה לפתור גם את קטע-החלום הזה - וזהו שאמר יוסף: "ועתה" אפתור לך את החלום של "וייקץ" והפתרון הוא - "ירא פרעה איש נבון וחכם" - עליך להקיץ מתרדמתך, לראות היטב את המצב ולהקדיש מאמצים ומרץ, למצוא איש נבון וחכם אשר יציל את הארץ מחרפת-רעב... (נחל קדומים)

ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם וישתתהו על ארץ מצרים (בראשית מא -לג)

צריך להבין והלא פרעה ביקש מיוסף בסך הכל לפתור לו את החלום ולא ליתן לו עצות ואם כן מדוע הפך יוסף להיות גם יועץ של פרעה ומה לו להכניס את ראשו בדברים שלא שייכים לו? תירוץ רבים נאמרו על כך התירוץ הפשוטני הוא שיוסף לא בא לתת עצות לפרעה אלא זהו חלק מפתרון החלום. והסביר יוסף לפרעה שזוהי הסיבה שהראו לו בחלום שהפרות הרעות בלעו את היפות בכדי שיפקד כעת פקידים ויתכונן לשנות הרעב (אור החיים הקדוש). **ובדומה** לזה תירצו כי עצה זו מכלל הפתרון של החלום, וכך אמר יוסף לפרעה מאחר והראו לך בחלום ששבע השבליים עולות בקנה אחד ולא בשבע קנים בודאי שיש רמז בחלום שצריך עתה למצוא איש אחד נבון וחכם ולהשיתו על ארץ מצרים ואז פרעה הבין מאליו שאין נבון יותר מיוסף ולכן מנהו על מצרים ואכן בתיבות "קנה

שהוא מפענח צפונות ברוח-אלוקים אשר בקרבנו, וממילא לא יתכן שהוא עבד, מכיון ש"אין הקדוש-ברוך הוא משרה שכינתו אלא על משפחות מיוחסות שבישראל" (קידושין ע').

שנית נתן לו את בתו של אדונו פוטיפרע; שהרי דין הוא בעבד, שאם "השיאו רבו אשה יוצא לחרות" (גיטין ל"ט) - משום שהאדון לא היה משיא את בתו לעבד. וכיון שבמצרים לא היה זה מן הנימוס לשחרר עבד - הרי ראייה מזה שהשיא לו פוטיפר את בתו, שמעולם לא היה עבד... (הגאון מהר"ל חריף ז"ל)

מגלה הצפונות (רש"י)

אם-כן היה צריך להיקרא "פענח צפנת"? ברם, יוסף זכה למדרגה עליונה זו של גילוי צפונות, על-שום שהיה מפליג מאד בצניעות ומסתיר את צדקותו מעיני הבריות. וזהו פירוש הענין: "צפנת" - משום שהיה מצפין ומצניע עצמו - "פענח" - זכה למדרגה זו של גילוי צפונות. (שפת אמת)

אחרי הודיע אלקים אותך את כל זאת אין נבון וחכם כמוך (בראשית מא-לט)

סח רבי שמחה זיסל מקלם: מסתבר שגם פרעה הבין, כי אדם שמחונן ביראת שמים אמיתית, הריהו ממילא גם חכם ונבון בכל...

הגאון והצדיק המפורסם רבי יעקב ישראל קנייבסקי (ה"סטייפלער") ז"ל, היה סובל מאיזה ליקוי בשמיעתו בימי בחרותו. כשפגש אותו הגאון ה"חזון איש", התרשם מאישיותו מאוד. הוא פנה אל אחותו להציע לה להנשא לו. כששמעה האחות שיש לו ליקוי בשמיעה, החלה להסס. היא טענה לאחיה: "למה לי לקחת בחור עם איזה ליקוי, הלא אוכל למצוא בחורים טובים מאוד שאין להם שום ליקוי?"

ענה לה החזון"א: "דעי לך, אני רואה עליו שהוא יהיה מגדולי ישראל. אולי הוא קצת לא שומע טוב, אבל כל העולם ישמע עליו טוב טוב..."

כולם יקנאו בו, לכן אמר "ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם וישיתתו וגו'" ואז כל אחד חשב בלבו אולי אותי יבחר המלך עדין לא אבדה תקותי? ולכן כולם הסכימו לעצתו של יוסף כמו שכתוב לאחר מכן "וייטב הדבר בעיני פרעה ובעיני כל עבדיו", ואז מיד אמר פרעה ליוסף בך אני בוחר, מאחר ונתגלה לי שאתה חכם מכולם (אהל יעקב לוקט לבוש יוסף)

"הנמצא כזה איש אשר רוח אלקים בו" (בראשית מא - לח)

אם נלך ונבקשנו מסוף העולם ועד סופו לא נשכח כמוהו. (מדרש)

השרים היו טוענים, שלפי חוקי מצרים אין עבד זכאי למשול (ראה רש"י פסוק יב), ולכן אמר להם פרעה, שאין זה עבד ככל העבדים, שהוא יוצא מן הכלל ואין חוק זה חל עליו כל עיקר.

חזרו ושאלו השרים: אם-כן, הרי צריך להיות סעיף מיוחד בחוק הזה, שעבד מחונן בכשרונות מופלגים זכאי למושל?

השיב להם פרעה: גם אם נלך ונבקש מסוף העולם ועד סופו, לא נמצא אדם כמותו, וממילא לא ידעו מחוקקי החוק לציין את הפרט הזה, מכיון שלא העלו כלל על דעתם שאפשר להיות אדם כזה בעולם... (נחמד ונעים)

"אחרי הודיע אלקים אותך את כל זאת אין נבון וחכם כמוך" (בראשית מא - לט)

מסתבר, שגם פרעה הבין, כי אדם שיש בו יראת-שמים ודעת-אלוקים, הנהו גם נבון וחכם ו"מדינאי" משובח... (בשם גדולי המוסר)

"ויקרא פרעה את שם יוסף צפנת פענח. ויתן לו את אסנת בת פוטיפרע כהן אן לאשה" (בראשית מא - מה)

טענה היתה בפי מצרים כלפי פרעה, על-שום שהמשיל עליהם עבד היה פרעה משתדל למצוא עצה, כדי להוכיח להם שאיננו עבד. מה עשה? ראשית קרא לו בשם "צפנת פענח" - כלומר,

אליעזר (פרק לח) שכב שכם לדינה והרתה וילדה את אסנת, ואמרו בני ישראל להורגה, שעכשיו יאמרו כל הארץ שיש בית זנות באהלי יעקב. מה עשה יעקב? הביא ציץ וכתב עליו שם הקודש ותלה על צווארה ושלחה והלכה לה. והכל צפוי לפני הקדוש ברוך הוא וירד מיכאל המלאך והורידה למצרים לביתו של פוטיפרע, שהיתה אסנת ראויה ליוסף לאשה, והיתה אשתו של פוטיפרע עקרה וגידלה עמה כבת. וכשירד יוסף למצרים, לקחה לו, ע"כ.

בסגנונות שונים מוסיפים, שגירשה יעקב מביתו והושיבה במדבר בתוך סנה, ולפיכך קראוה "אסנת". ותלה לה לוח בצווארה שהיא אסנת בת דינה בת יעקב (פירוש ה"חזקוני" בראשית, מקץ מא, מה).

וכשבא יוסף למצרים, יצאו כל הנשים לראותו מחמת יופיו, דכתיב "בנות צעדה עלי שור" (בראשית ויחי מט כב). וכל אחת זורקת לו חפץ או תכשיט, וזו לא היה לה מה לזרוק, וזרקה לו הקמיע שבצווארה, ונסתכל בו יוסף שהיתה בתו של יעקב ונשאה לו לאשה, ע"כ. וזהו שאמר לאביו "בני הם אשר נתן לי אלהים בזה" (בראשית ויחי מח ט). הראה לו הכתב ההוא (רבנו בחיי" בראשית, מקץ מא, מה), ע"כ.

יוסף מצא קווי דמיון בינו לבין אסנת שניהם לא היו רצויים בבית יעקב, כל אחד מסיבתו. אסנת הושלכה למדבר ויוסף הושלך לבור אסנת הורדה למצרים, ויוסף הורד למצרים אסנת מגיע לביתו של פוטיפרע ויוסף מגיע לביתו של פוטיפרע.

אסנת על שם שהושלכה בסנה, הסנה הוא שיח קוצני עקשן, כפי שרואים במעמד הסנה אצל משה רבנו נאמר "והסנה איננו אוכל" (שמות שמות ג) ובמדרש לקח טוב (שם פסוק ג) מסביר בוער לא יבער, שהיה כלה הסנה וצומח אחריו אחר ונראה כאילו איננו מתבער אלא עומד כמו שהיה בתחילה, ע"כ.

ובפירוש ה"חזקוני" מסביר "והסנה אינו אוכל" כנגד מצרים וישראל כי האויבים נמשלו לאש וישראל לסנה, וכמו שהאש לא היה מבעיר את הסנה, כך לא יוכל האויב לכלות את ישראל.

ע"כ הסנה מסמל את כוח העמידה כוח העקשנות וזאת הראתה אסנת, שלמרות שגדלה במצרים

האחות שמעה לעת אחיה שהיה מגדולי הדור באותה תקופה והסכימה להיפגש. קבעו מועד, שבו יבוא החזו"א לקחת את הבחור. ויהי בהגיע היום, ה"סטייפלער" ישב שוקד על התורה כהרגלו, וחיכה לחזו"א שיבוא, כפי שסוכם. השעות נקפו, והוא לא הגיע. ה"סטייפלער" סיים את הלימוד ופנה לישון, הוא אמר כהרגלו את קריאת-שמע וברכת "המפיל" בכוונה גדולה והתכוונן לעלות על מיטתו...

והנה דפיקה בדלת. החזו"א הגיע לקחתו... הוא סיפר שברגע האחרון היססה אחותו שוב, והם ישבו לדבר יחד. עכשיו היא רוצה בוודאות והוא בא לקחתו...

ה"סטייפלער" רמז לו בידיו כבר אמרתי 'המפיל'... אסור לי לדבר...

החזו"א בא במבוכה: מה יעשה כעת? אז רמז לו שוב ס"סטייפלער": אני אשכב ואירדם לפרק זמן כדי שלא תהיה ברכת "המפיל" לבטלה, ואח"כ אתה תעיר אותי ונלך...

ואכן כך היה: שליטתו הגדולה של ה"סטייפלער" על כוחות הנפש שלו עמדה לו. הוא נרדם חיש קל. החזו"א העירו ו... השידוך יצא לפועל.

וירכב אתי המרכבת המשנה אשר לו ויקראו לפניו אברך ונתון אותי על כל ארץ מצרים (בראשית מא - מג)

על הסוס שהיה הולך ריקן אחורי מרכבת המלך וי"א שהיה זה סוס מיוחד בשביל המשנה למלך והיו מכריזים לפניו אברך רצה לומר הוא אבי המלך שהוא אב בחכמה ורק בשנים כי אז היה בן שלשים שנה, וכבר נתמנה למושל מצרים, וכך מכריזים והולכים זהו האיש שנתמנה להיות פטרונו של כל מצרים, וכולם יכרעו לפניו ברך, וזהו שנאמר ויקראו לפני אברך.

ויקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח ויתן לו את אסנת בת פוט פרע כהן און לאשה (בראשית מא-מה)

עמדו כאן המפרשים על זה, מדוע יוסף לקח אותה לאשה? מה יתרון מצא בה? נאמר בפרקי דרבי

בנסיבות, ואז מובטח שזרעו של יעקב יעמוד בצידקתו וישיב את הצד השני בתשובה. **ואכן** רואים זאת ביעקב עצמו בזמן שגרש את אסנת מהבית הוא עצמו רשם לה קמיע שהיא מזרע יעקב וכל מי שמתחתן עמה נדבק בזרעו של יעקב, ואם זה טוב לגבי תינוקת, בוודאי שסגולת יעקב וחינוכו תועיל לבתו דינה שהיתה יותר גדולה. וכמו שמצינו שדמות דיוקנו של יעקב אבינו עזרה ליוסף בעת נסיון. לכן באו בתביעה ליעקב מדוע נעל את דינה בתיבה ומנע אותה מעשו אחיו. על זאת קיבל מידה כנגד מידה את מעשה דינה בשכם. (אור חדש).

"כי נשני אלקים את כל עמלי ואת כל בית אבי" (בראשית מא - נא)

כל זמן שהיה יוסף במצרים, היה יעקב שרוי בצער, ועצם דבר זה שאביו מצטער בגללו, גרם צער ליוסף. אבל עכשיו, משנעשה משנה-למך, נתמעט צערו של יעקב, לפי שראה "כי יש שבר במצרים" - ששברו, כלומר תקוותו, היא במצרים (רש"י פסוק מב-א), וממילא נתמעט גם צערו של יוסף.

וזהו שאמר יוסף: "כי נשני אלוקים את כל עמלי" - שהקל מעלי את עמלי, ומתוך כך "ואת כל בית אבי" - צער זה שנצטערת על-שום צערו של אבא, הוקל גם הוא... (לקוטי מגדים).

"לכו אל יוסף אשר יאמר לכם תעשו" (בראשית מא - נה).

שהיה יוסף אומר להם שימולו. (רש"י)

מה ראה יוסף לכפות על המצרים את המילה? ברם, יוסף היה מופלג עד מאוד בשמירת-הברית, עד שהוא נקרא "צדיק יסוד עולם", ובשל מידה זו לא היה יכול בשום-פנים לסבול ערלים... אף-על-פי-כן, לפי דברי חכמינו במדרש, נחשב לו הדבר לחטא, שהחתיים את המצרים בחותם הקודש - לפי שצדיק צריך להיות סבלן, אפילו כלפי אלה שהם היפוכן המלא של מידותיו... (שפת אמת)

במקום זימה וטומאה, הצליחה לשמור על טהרתה בזכות אותו קמיע. לכן, בזמן שכל הבנות האחרות זרקו על יוסף כל מיני דברים אחרים, היא זרקה אותו קמיע שקבלה מיעקב ועל ידי כך הראתה שהלכה נגד הזרם ושמרה על שם בית יעקב.

לפיכך בא יוסף שסמלו, שור ההולך נגד הזרם. והוא נשלח להכין את הדרך במצרים, ולמרות המקום שומר על צידקותו. הוא מזדווג עם אסנת, על שם "הסנה", שגם היא הולכת נגד הזרם ולמרות המקום שומרת על צידקותה. בסופו של דבר מראה יוסף את אותו קמיע ליעקב, שעל ידי הקמיע הוא מכשיר את שני בניו מנשה ואפרים כי זה הראיה ליעקב שישנם מקרים שאפשר ללכת נגד הזרם ולהצליח.

אנו רואים עוד במעשה דינה אמרו בבראשית רבה (עו ט) לקראת המפגש של יעקב עם עשו אומר הכתוב "ויקח את שתי נשיו ואת שתי שפחותיו ואת אחד עשר ילדיו" (בראשית, וישלח לב כג) ודינה היכן היתה? נתנה בתיבה ונעל בפניה אמר הרשע הזה, עינו כמה היא, שלא יתלה עיניו ויראה אותה ויקח אותה ממני.

רב הונא בשם רבי אבא כהן ברדלא אמר לו הקדוש ברוך הוא "למס מרעהו חסד (איוב ו יד) מנעת חסד מן אחיך כמה דנסבא לאיוב לא גיירתיה?! (איוב בימי יעקב היה ודינה אשת איוב היתה וכמו שגיירה את איוב כך אם היתה נישאת לעשו היתה מחזירתו למוטב) לא ביקשת להינשא למהול הרי היא נישאת לערל לא ביקשת להינשא דרך היתר, הרי היא נישאת דרך איסור הדא הוא דכתיב "ותצא דינה וגו'" (בראשית, וישלח לד א) ע"כ.

נשאלת השאלה: מה אשמתו של יעקב, וכי לא היה צריך לדאוג לחינוכה של דינה שמא תיפול בידי עשו יקלקלה? מי אמר שעשו יחזור בתשובה? אולי דינה תתקלקל.

אלא לאחר שראה יעקב שיצא ממנה אסנת ושהיא הלכה נגד הזרם והיתה בה עקשנות והצליחה לשמור על עצמה הבין יעקב שישנם מקרים שבאים בתביעה לאנשים גדולים כמוהו מדוע הזניח את אחיו עשו ולא נתן לו אפשרות לחזור בתשובה על ידי דינה בתו כי מי שיוצא מביתו של יעקב אבינו יוצא מחוזק בחינוך עם סגולה לעמוד

איפוא, דומה כולו לאביו, ומדוע באמת לא הכירוהו?

ברם, יוסף אמנם היה דומה לאביו בכל, ובהיותו עכשיו בן שלושים ותשע שנה, היה דומה ליעקב כפי שנראה גם הוא בגיל הזה; וממילא שפיר לא הכירוהו אחיו, שהרי הם נולדו ליעקב בעת שכבר היה בן שמונים ולא ידעו כלל את דמות-דיוקנו בהיותו בן שלושים ותשע שנה... (שפת צדיק)

"ויאמר אליהם מרגלים אתם" (בראשית מב - ט)

מה ראה להאשים אותם דוקא בחטא זה של "מרגלים" אלא, חושש היה שמא ילכו האחים לתור אחריו ולחפשו, בידועם שהוא נמכר למצרים, עד אשר יגלו את זהותו - לפיכך אמר להם: "מרגלים אתם" ובכך חסם בפניהם את כל הדרכים ונטל מהם כל אפשרות לחקור ולדרוש אחריו, כי אדם החשוד בריגול לא יעז להרבות בשאלות על-אודות מושל הארץ... (הה"ק ר' אברהם משה'לי ז"ל מפשיסחה)

ויאמר אלהם מרגלים אתם (בראשית מב-ט)

ודרשו חז"ל דרך רמז מאמי רחל גנבתם לאורחת ישמעאלים מכרתם זה ר"ת מרגלים ולכן חשד בהם יוסף כמרגלים לרמוז להם על אשר עשו עמו כאשר גנבוהו ומכרוהו לאורחת ישמעאלים. ולכאורה מדוע חשד אותם יוסף בחשד זה דוקא אלא אמרו חז"ל שירדו אחי יוסף למצרים כדי לחפש את יוסף שם שהרי הורד מצרימה, וכמו שמובא בחז"ל שהאחים הלכו לחפש את יוסף בשוק של זימה, כי ידעו שיוסף היה יפה תואר וודאי הלך אחרי יצרו ונמצא במקום בזוי זה וכמו שאמר להם יוסף לראות את ערות הארץ באתם, ומתוך כך שיחקרו אחרי יוסף יתברר להם שאותו עבד שנמכר למצרים עכשיו הרי הוא משנה למלך, וממילא ימצאו את יוסף שהוא מושל בכל ארץ מצרים וכדי למנוע זאת חשד אותם יוסף כמרגלים שאז ודאי לא ילכו לחקור ולחפש אחרי יוסף כי מרגל מפחד לחקור בעניני המלכות (וידבר יוסף)

"ויוסף הוא השליט על הארץ הוא משביר לכל עם הארץ" (בראשית מב - ו)

אף-על-פי שהוא היה השליט והמושל, בכל-זאת לא מסר את חלוקת התבואה לידי פקידיו ועובדיו, כי אם הוא בעצמו היה המשביר - כדי שלא ייעשה עוול לאיש וכדי לשמש דוגמה ומופת לבני-אדם, עד כמה צריכים לטרוח ולעמול במידת הרחמנות, כדי להציל אנשים מחרפת רעב. (שפתי כהן)

מובא במדרשים, שבמשך כל תקופת הרעב לא היה יוסף טועם פרוסת פת עד רדת היום, לאחר שהלקוח האחרון קיבל את שלו... (תוכן עלילות)

"וישתחו לו... ויכרם ויתנכר אליהם" (בראשית מב - ו, ז)

דרך העולם הוא אדם המנוצח על ידי חברו, הרי הוא מצטער על כך צער גדול. ובכן, אילו היו האחים יודעים בשעה שהשתחו ארצה, כי יוסף הוא זה, אשר כה לעגו לו בעת שסיפר להם את חלומו, שעתידים הם להשתחוות לו - הרי היו אז מלאי צער ודכאון, כיאות למנוצחים. לפיכך התנכר להם יוסף כעת, כדי למנוע מהם את הצער הזה.

התורה מספרת בזה שבחו של יוסף הצדיק. שכן אדם אחר הרי היה שמח לנצל הזדמנות כזו לשם נקמה, למען ירגיש השונא היטב את מפלתו וכניעתו; ואילו יוסף עשה את ההיפך מזה. דוקא בשעה אשר "וישתחו לו", העלים מהם את הזהות האמיתית, "ויתנכר להם", אף כי "ויכרם" - כדי למנוע מהם את הצער והחרפה של המנוצחים... (קדושת הלוי)

"ויכר יוסף את אחיו והם לא הכרוהו" (בראשית מב - ח)

הרי אמר רש"י על הפסוק "כי בן זקונים הוא לו": "שהיה זיו איקונין שלו דומה לו" (לז-ג) והיה,

סכנה, ולכן אפילו שקבלו עליהם לא לשתות מאותו יום אבל כאן המציאות הכריחה אותם לשתות, כי אחרת היו נתונים בסכנת נפשות (וידבר יוסף)

"וַיֹּאסֵף אֶתְכֶם אֶל מִשְׁמַר שְׁלֹשֶׁת יָמִים... זֹאת עֲשׂוּ וַחֲיוּ" (בראשית מב - יח)

הוא הזכיר להם את אשר עשו תוך שלושה ימים בשכם. הרי הרגו עיר שלמה, אחרי אשר כפו על אנשיו להימול, ואילו הוא פירנס את האנשים שנאלצו להימול על-ידו ונתן להם את מחייהם. אמנם "זאת עשו" - לכוף אנשים לברית-מילה, אולם "וחיו" - על-מנת להחיותם אחר-כך ולא להרגם... (זהר)

"את האלקים אני ירא" (בראשית מב - יח)

אמנם נשבעתי בחיי פרעה, כי "מרגלים אתם", אף-על-פי-כן אם אשחרר אתכם לא יהא בזה משום זלזול בכבודו, שכן ישנו מלך עליון על פרעה ועלי להתיירא מפניו... (שפתי כהן)

מה ראה יוסף להתפאר בכך, שהוא "ירא אלוקים"?

אלא, שביקש להשפיע עליהם יראת-שמים, למען יתעורר לבבם לתשובה. לפיכך אמר להם: "את האלוקים אני ירא" - ובכך עורר את היראה בקרבם.

ואכן מיד לאחר-מכן קראו ואמרו: "אבל אשמים אנחנו על אחינו"... (הרה"ק מהר"ם ז"ל מאמשינוב)

לפיכך אמרו חכמינו במדרש, על זה שציוה השם-יתברך כי יהושע יילחם בעמלק: "יבא בן בנו של שמי שנאמר בו: את האלוקים אני ירא, ויפרע ממי שנאמר בו: ולא ירא אלוקים" - כי עמלק הוא היפוכו הגמור של יוסף. יוסף היה משפיע מיראת-השמים שבו על אחרים, שיהיו גם הם יראי-שמים וישובו בתשובה; ואילו אצל עמלק היה ההיפך מזה: "ואתה עיף וידע ולא ירא אלוקים" - הוא היה

וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לֹא כִי עֲרוֹת הָאָרֶץ בָּאתֶם לְרֹאוֹת (בראשית מב-יב)

ושקר אתם אומרים. כי נמצאתם כולכם בשוק של זונות כיצד לא הייתם חוששים מעין הרע. ומלבד זה אתם ראויים לעונש על שהייתם במקום כזה, כי בודאי הדבר סימן שאתם אנשים חטאים. אמרו לו איבדנו איזה דבר והלכנו לחפשו אז לקח יוסף את גביע הכסף שלו ועשה עצמו כמו מנחש אמר אני רואה בקסמי ששנים מכם הרסו העיר הגדולה שכם ואח"כ מכרתם אח לשכם לישמעאלים אז נכנס פחד גדול בלבם.

בזאת תבחנו חי פרעה אם תצאו מזה כי אם בבוא אחיכם הקטן הנה שלחו מכם אחד ויקח את אחיכם ואתם האסרו ויבחנו דבריכם האמת אתכם ואם לא חי פרעה כי מרגלים אתם ויאסף אתם אל משמר שלושה ימים (בראשית מב, טו-יז)

וכשרצה יוסף לישבע לשקר היה אומר חי פרעה ואע"פ שהטיב עמו ולא עשה לו שום רע, מ"מ כיון שהיה רשע לא היה איכפת ליוסף.

וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יַעֲקֹב וְכוּ' יוֹסֵף אֵינְנוּ וְשִׁמְעוֹן אֵינְנוּ וְאֵת בְּנִימִין תִּקְחוּ (בראשית מב-לו)

ולא ידע עד היכן הדברים מגיעים, כי אחרי כן נתקיים בבני אפרים שהיה מזרע יוסף, שהרגו בהם אנשי גת ביציאתם ממצרים לפני הזמן, ומשבט שמעון שמתו עשרים וארבע אלף במגפה על מעשה שטים, ומשבט בנימין כאשר היה מעשה פילגש בגבעה שמתו רוב שבט בנימין.

ובאופן אחר נראה לומר שהרי יוסף חשד אותם כמרגלים כמו שהוזכר לעיל ואם הם עכשיו יסרבו לשתות עמו יין יאמר יוסף מדוע אינם רוצים לשתות, ודאי משום שהם חוששים שכאשר נכנס יין יצא סוד וא"כ יוסף יגלה את כל הסודות שלהם שבעוברים הם באו למצרים ואכן יתברר שבאמת הם מרגלים לכן שתו עמו מכיון שהיה בבחינה של

אחרינו עתידים לחטוא חטא המרגלים ואף אותנו דנים על שם העתיד... (מלא העומר)

"הלא אמרתי אליכם לאמר אל תחטאו בילד" (בראשית מב - כב)

כל אשר עשה לכם לא עשה מתוך כוונה להרע לכם, כי אם רק מעשי-ילדות היו אלה - ולא היה טעם לראותו כרוזף הראוי לעונש; לפיכך "וגם דמו הנה נדרש"... (ספורני)

ויאמר ראובן אל אביו לאמר את שני בני תמית אם לא אביאנו אליך תנה אותו על ידי ואני אשיבנו אליך (בראשית מב-לז)

את שני בני תמית בחרם שלך או בנדוי, אם לא אביאנו אליך ולראובן היו ארבעה בנים. וזה שאמר בניי, האחד עבור בנימין והשני עבור שמעון שנתחייב להביא שניהם. אמר ויעקב בכור שוטה בניך הם ולא בני ואם כן איזה ערבון אתה נותן לי

וייש אומרים שזה שאמר לו ראובן את שני בני תמית, לא התכוון להמיתם ממש, אלא לגרום שיהיו עניים שלא יתן להם ירושה בארץ כנען. לפי שראובן היה סבור שהארץ תיחלק לפי גולגלות ואם יהיו עניים יהיו חשובים כמתים אם כן שייך לומר שני בני תמית. אבל יעקב לא שם לב לדברו מפני שארץ כנען עתידה להתחלק ל"ב השבטים על פי גורל, כפי שמבואר בספר יהושע. (מעם לועז)

"ויאמר ראובן... את שני בני תמית... ויאמר לא ירד בני עמכם" (בראשית מב - לז, לח)

לא קבל דבריו של ראובן אמר בכור שוטה הוא זה. (רש"י)

כאשר אמר ראובן: "את שני בני תמית", התכוון לומר, שיטול ממנו את חלק הבכורה ובניו לא יקבלו את חלקם הראוי בארץ-ישראל. כשם שאמרו חכמינו על הפסוק: "ויהושע וכלב חיו מן

כל-כך רחוק מיראת-אלוקים, עד שהיה משפיע מקרירותו ועייפותו על אחרים. היית עייף ויגע, חסר כל התלהבות ליהדות, מכיון שהוא היה "לא ירא אלוקים" והושפעת ממנו. לפיכך יכול להלחם בעמלק רק צאצאו של יוסף. (אבני אזל)

"אבל אשמים אנחנו על אחינו... בהתחננו אלינו ולא שמענו" (בראשית מב - כא)

אף-על-פי שלא עשינו עוולה במכרנו אותו, מכיון שעל-פי דין עשינו זאת, הרי מכל-מקום כשהתחננו אלינו היינו צריכים לנהוג לפנים משורת הדין ולרחם עליו... (ספורני ומלבי"ם)

אפשר לומר, כי זוהי הכוונה בדברי חכמינו: "לא חרבה ירושלים אלא על שהעמידו דיניהם על דין תורה" (בבא מציעא ל') - שהרי מובא בספרים, כי חורבן בית שני נגרם בגלל חטא מכירת יוסף (ראה ספורני לז-כח), ובמעשה מכירת יוסף הלא היה החטא בזה, שלא נהגו ביוסף לפנים משורת הדין ולא ריחמו עליו... (אבני אזל)

משראו האחים את גודל יראת-השמים של יוסף, שאף כי נשבע "חי פרעה", וכל הנשבע בחיי המלך ואינו מקיים הריהו חייב מיתה, ובכל-זאת הוא מעמיד חייו בסכנה ומשחררם מבית-הסוהר, בזמן שהם זרים לו לגמרי - רק אז התחילו להשיג את חטאם, שהם לא ריחמו אפילו על אחיהם, עצמם-ובשרם, והתיחסו כלפיו בכל חומר הדין. לפיכך אמרו: "על כן באה אלינו הצרה הזאת" - בא עלינו העונש מידה כנגד מידה. אנו לא רצינו לרחם על אח - הרי אנו זקוקים עכשיו לרחמיו של גוי נכרי... (שפתי כהן)

"על כן באה אלינו הצרה הזאת" (בראשית מב - כא)

נענשנו מידה כנגד מידה. אנו רצינו להרוג את יוסף, על-שום שעתיד לצאת ממנו ירבעם בן נבט (מדרש) ודנינו אותו על שם סופו - לפיכך אומרים לנו עכשיו: "מרגלים אתם" - לפי שהדורות הבאים

אמרו חכמינו: "כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים" (שבת קנ"א). זהו שאמר יעקב: השם-יתברך יתן בלבכם רחמים, שתרחמו על אחרים - "לפני האיש" - עוד לפני שיתן השם-יתברך רחמים בלבם שירחם עליכם, כי אז תהיו בטוחים - "ושלח לכם את אחיכם ואת בנימין" - כי כאשר תרחמו אתם על הבריות - ירחמו עליכם מן השמים... (אמרי שפר)

מי שעתיד לומר ליסורין די הוא יאמר ליסורי די (מדרש)

ידוע מה שאומרים חכמינו, כי כל מה שאירע לאבות, סימן על מה שעתיד לבוא על בניהם - "מעשי אבות סימן לבנים" - וישועתם של האבות, סימן היא לישועתם של בניהם. כאשר ראה יעקב את הצרות העוברות עליו, אמר: אם רק סימן הוא זה ליסורים שעתידים לבוא על בני, הרי לא יתכן שיעצרו כוח לעמוד בהם.

אלא מסתבר שסוף-כל-סוף תרחם עליהם ותאמר ליסוריהם די, למען יעצרו כוח לעמוד בהם. אלא שמשתבר שסוף-כל-סוף תרחם עליהם ותאמר די ליסוריהם די, למען יעצרו כוח לעמוד בהם. אם כך, אמור גם עתה די ליסורי, שאינם אלא סימן ליסורי העתיד של בני ישראל.

משל למה הדבר דומה, לעולל יונק שחלה, ונתן הרופא לאם המניקה סם-הקאה, למען ישפיע הסם גם על היונק ויקיא וייטב לו. הסכימה האם לגמוע את הסם המר והחרף, אף-על-פי שהיא אינה זקוקה כלל לכך, כי אם למען טובת התינוק. אך היא ביקשה מן הרופא שיאמר די במחצית הכמות שנתן לה, ואילו הרופא עמד על שלו, שהיא צריכה לגמוע את הכל. אולם, לאחר מכן החל התינוק להקיא במידה מופרזת, עד שהיה הכרח לתת לו אמצעים לעצירת ההקאה. אז בכתה האם ואמרה: "אם-כן, איפוא, לשם מה הייתי צריכה לגמוע מנה כה גדולה מן הסם המר?"

כיוצא בזה אמר יעקב: הלא בין כה וכה לא יוכלו בני לעמוד בכל-כך הרבה יסורים קשים, ותהא חייב לומר להם די - אם-כן לשם מה צריך אני, הסובל רק בשבילם, לסבול יסורים כה רבים? אמור, איפוא, גם ליסורי: די!... (אהל יעקב)

האנשים ההם" - "שנטלו חלקם בארץ" (בבא בתרא קי"ח) - ואם נטילת חלק בארץ-ישראל נקראת "חיות", הרי שלילת חלק בארץ-ישראל נקראת "מיתה".

ברם, באמת כבר נטל ממנו יעקב את הבכורה עוד מלפני-כן, עקב מעשה בלהה, ולפיכך אמר: "בכור שוטה הוא זה" - שכן בגמרא נקרא בכור כזה, שאינו נוטל שני חלקים בירושה, בשם "בכור שוטה" (בבא בתרא קכ"ז) - בין כה וכה כבר אין לו חלק של בכורה... (תורת משה)

יעקב ראה בזה שאומרים עליהם: "מרגלים אתם" - שרוצים להענישם על חטא העתיד של המרגלים, כשם שהם הענישו את יוסף שעתיד לצאת ממנו ירבעם בן נבט, לפיכך לא רצה לקבל את ערבותו של ראובן, אשר שבטו עתיד לקחת חלק בחטא המרגלים. אולם, את ערבותו של יהודה קיבל, לפי שממנו לא יצאו מרגלים, אלא אדרבה, כלב בן יפונה, משבט יהודה, התנגד למרגלים בתוקף - וממילא ערבותו בטוחה היא... (מלא עומר)

"כי לולא התמהמהנו כי עתה שבנו זה פעמים" (בראשית מג - י)

אומרים בשם אחד מגדולי האדמו"רים בדורות עברו, שאמר בראש-השנה לפני התקיעות: "כי לולא התמהמהנו" - אחרנו גם את "אלול" ("לולא" - אותיות של "אלול") - כי עתה שבנו פעמיים - כבר היינו צריכים עתה לשוב פעמיים בתשובה, גם באלול וגם בראש-השנה...

"ואת אחיכם קחו וקומו שובו אל האיש" (בראשית מג - יג)

קחו אתכם את האחוה - "את אחיכם" - וקומו שובו אל האיש" - על-ידי-כך תשובו בתשובה לפני השם יתברך הקרוי "איש". אתם חטאתם בעזיבת האחוה - "הסיעו עצמן מן האחוה" (רש"י לז-יז) - הרי תשובתכם היא לחזור אל האחוה... (מפי שמועה)

"וא-ל-ש-ד-י יתן לכם רחמים" (בראשית מג - יד)

"וידברו אליו פתח הבית" (בראשית מג - יט)

כאשר נפרד מהם יעקב התפלל ואמר: "וא-ל-ש-ד-י יתן לכם רחמים", לפיכך עמדו בפתח ליד המזוזה, שעליה חקוק שם "ש-ד-י", כדי לעורר את תפילתו של יעקב. (שפתי כהן)

"אלקיכם ואלוקי אביכם נתן לכם מטמון... ויוצא אליהם את שמעון" (בראשית מג - כג)

השם-יתברך יגלה לכם את מטמוניות התורה, את הסודות הגנוזים בה. - "ויוצא אליהם את שמעון" - והתגלות זו תבוא על-ידי רבי שמעון בר יוחאי, העתיד לירד לעולם ולגלות את סודות התורה בזהר הקדוש... (מפי שמועה)

"כספכם בא אלי" (בראשית מג - כג)

לכאורה הרי לא היתה זו אמת, שכן החזיר להם את כספם? אלא, כך אמר להם: "כספכם" - הלא בין כה וכה כספכם הוא - "בא אלי" - כל אשר בא אלי כעת. לפי שנאמר במדרש, כי כל עיקרו של הרעב בא אז על העולם, למען יצטבר במצרים כסף תועפות, כדי שתוכל להתקיים ההבטחה: "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול".

ואכן נמצא, שכל הכסף הזורם כעת לאוצר המצרי נועד רק בשבילכם, ולמה לי לקחת ממכם עכשיו ולהחזיר לכם אחר-כך?... (הרה"ק מהר"ר מנחם ז"ל מאמשינוב, וכן באהל יעקב)

אלהיכם ואלהי אביכם נתן לכם מטמון... ויוצא אליהם את שמעון (בראשית מג-כג)

השם יתברך יגלה לכם את מטמוניות התורה, את הסודות הגנוזים בה. "ויוצא אליהם את שמעון, והתגלות זו תבוא על ידי רבי שמעון בר יוחאי,

ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש ושלח לכם את אחיכם אחר את בנימין ואני כאשר שכלתי שכלתי (בראשית מג-יד)

ושלח לכם את אחיכם אחר, אחיכם זה שמעון, אחר זה יוסף ואני כאשר שכלתי מיוסף שכלתי מבנימין עד שתחזרו לשלום. ואל שדי שיש בידו היכולת וזה שאמר לעולמו די הוא יאמר די לצרותי כי ידוע הוא שמעולם לא היתה לי מנוחה שבהיותי בבטן אמי היה עשו מתקוטט עמי ואחר כך כשנולדתי היה לי צער מעשו ואח"כ מתה רחל באמצע הדרך וצער בתי דינה וצער יוסף ושמעון ועכשיו עם בנימין ועד עכשיו אמרתי בלבי ראוי אני לסבול צער יוסף על שלא קיימתי מצות כיבוד אב ואם כ"ב השנים שהייתי בבית לבן ובראותי שכבר נשלם הזמן הזה ויוסף עדיין לא נמצא, אני מבקש רחמים מלפני הקב"ה שירחם עלי ויושיעני ויעברו כל צרותי. ורואה אני ברוח הקודש כשם ששכלתי את יוסף כן אשכל את שמעון ובנימין.

ואם תשאל מאחר שיעקב פחד לשלוח את בנימין שמא ימות בדרך, כיצד הסתפק בערבותו של יהודה, שהרי אין זה דבר שיהודה יכול לתקנו דעו כי זה היה רק אמתלא מצד יעקב שלא רצה לשלחו בערבותו של ראובן, שדיבר הבלים שאמר את שני בני תמית, כאילו הם נכרים ולא בני. וכדי שלא לבייש את ראובן נתן אמתלא זו.

אבל האמת היא שהיה חושש שמא יהרגו אותו האחים וימכרו אותו בדרך כפי שעשו ליוסף ולכן כשיהודה ערב לו שיחזירוה לו בריא ושלם היה בטוח מזה ובפרט שיהודה היה החזק בכולם והיה מסוגל להציל אותו מידיהם ואילו היה יהודה יודע שאביו יסתפק בערבותו היה מציע מיד ערבותו אבל משראה שדחה את ערבותו של ראובן חשש שלא יקבל ערבותו כיון שהיה חושש שמא ימות בנימין בדרך ובזה לא שייך שום ערבות.

לכן שתק והיתה לו סבלנות עד שיכלה האוכל אמר: בודאי יבקש ממני אבא לילך למצרים. וכשאביו אמר מי יערוב לבנימין אמר יהודה בלבן, בודאי רוצה אביו לרמוז לו שהוא יערוב לו כי ערבותו של ראובן אינה מספקת ולכן לא שלחו אז וכן עשה.

הרבה דמעות מרות. וכששמע יוסף דיבורים עצובים כאלה נכמרו רחמיו ובקש לבכות.

"וימהר יוסף כי נכמרו רחמין אל אחיו... ויבא החדרה ויבך שמה... ויתאפק ויאמר שימו לחם" (בראשית מג - ל, לא)

"יוסף" - כלומר, צדיק הדור, מתמלא רחמים על ישראל בגלל הגלות הארוכה והקשה, אשר אינה יודעת קץ - "ויבא החדרה ויבך שמה" - הריהו חודר אל תוך חדריו הפנימיים של השם-יתברך ובוכה מרה. ברם, שם מתברר לו שטרם הגיעה העת - "ויתאפק" - ואין לו אלא להתחזק ולהתאפק, שלא לדחוק את הקץ - "ויאמר שימו לחם" - הריהו מבקש על-כל-פנים שיהיו ישראל מתפרנסים בריוח ויהיה להם לחם די-צורכם, למען יוכלו לעמוד בכל צרות הגלות הארוכה... (תפארת שלמה)

"כי לא יוכלון המצרים לאכל את העברים לחם כי תועבה היא למצרים" (בראשית מג - לב)

המצרי אינו יכול לאאכול את לחמו בתיאבון, בידעו כי גם העברי יש לו פרוסת לחם לאכול. אין אכלו ערב לחכו, כל עוד רואה הוא את העברי חי גם הוא. "כי תועבה היא למצרים" - מידה רעה ונתעבה זו, של צרות-עין בפרוסת-לחמו של היהודי, טבועה היא בדמם, באופיים... (מפי שמועה)

"ותרב משאת בנימין ממשאת כלם... וישתו וישכרו עמו" (בראשית מג - לד)

מיום שמכרוהו לא שתו יין ואותו היום שתו. (רש"י)

מה טעם שתו אותו היום יין, והלא טרם ידעו שזהו יוסף?

ברם, כשראו שקיבל בנימין יותר מכולם ולא נתעוררה בהם קנאתם כלל, הבינו שכבר תיקנו את

העתיד לירד לעולם ולגלות את סודות התורה בזהר הקדוש...

"הזה אחיכם הקטן אשר אמרתם אלי ויאמר אלוקים יחנך בני" (בראשית מג - כט)

בעצם הלא אין כאן כל תשובה לשאלתו של יוסף? ברם, האלשיך אומר, כי לפיכך ציוה יוסף להביא את האח הקטן ואמר: "בזאת תבחנו בבוא אחיכם הקטן" - מכיון שהיה סבור, שילד קטן אין בו דעת כדי להעלים סוד, ויוכל להוציא מפיו הכל, וזו תהיה הבחינה.

אך משראה יוסף לפניו אברך בן שלושים שנה, אב לעשרה ילדים, קרא בתמיהה: "הזה אחיכם הקטן אשר אמרתם?" - כלום זהו ה"קטן" שלכם? (כלומר, אין כאן "הא השאלה", כי אם "הא התמיהה") - הלא כבר גדול הוא במלוא הדעת. לפיכך הוסיף מיד: "אלוקים יחנך בני" - כדי שלא יהא נראה, כאילו עינו צרה בגדילתו. כדרך שאומרים הבריות: "בלי עין הרע - יעלה ויגדל מעלה-מעלה"... (עמק שאלה)

וימהר יוסף כי נכמרו רחמיו אל אחיו ויבקש לבכות, ויבא החדרה ויבך שמח (בראשית מג-ל)

כי שאלו לאמר היש לך אח מאם אמר לו אח היה לי ואיני יודע היכן הוא א"ל יש לך בנים א"ל עשרה בנים יש לי שהם בלע, בכר, אשבל, גרא, נעמן, אחי, חשים, מופים, חופים, ארד.

אמר יוסף מה פשר השמות האלו הסתומים אמר לו קראתי אותם על שם אחי שאבד ואו השמות בלע, שנבלע בין האומות ואיני יודע היכן הוא בכר, שהיה בכור לאמו אשבל ששבו אל. גרא שהיה גר בארץ נכריה. נעמן שהיה נעים ביותר אחי וראש אחי היה וראשי מופים שלמד הרבה תורה מפי אבי וחפים שלא ראיתי חופתו ומיום שנעלם לא ברקתי ראשי ונהגתי כאבל ארד, שהורד מעיר לעיר ופניו היו דומים לורד.

ומיום שאחי נעלם לא שכב אבי לישון על מטתו אלא הוא ישן על גבי הקרקע וכל פעם שאני רואה את אחי שלכל אחד יש חבר ולי אין זולגות עיני

שהוא ראוי למלא מקום רבו הקודם. אחר כך החליט לנסוע תחילה להרבי החדש, ולתהות על קנקנו. עשה כן, כשהיה יושב עם הרבי בסעודה, אמר הרבי החדש לחסיד, שיאמר איזה דבר תורה! פתח החסיד ואמר:

כשבאו אחי יוסף ליוסף, כתוב: "וישתו וישכרו עמו", ופירש רש"י: שעד שבאו לכאן מיום שמכרוהו לא שתו יין. וקשה: בשלמא יוסף שתה עתה, מפני שהכירם שהם אחיו, אבל הם שלא הכירוהו, למה שתו?

אכן, כל השנאה שהייתה להם על יוסף, שבשביל כך מכרוהו, הייתה מחמת הקנאה על "כתונת הפסים", ולפיכך כשהתחרטו אחר כך על המכירה, השתדלו לעקור מקרבם שורש המידה המגונה של קנאה, ועדיין לא היו בטוחים בעצמם אם כבר נעקרה מהם מידת הקנאה, ולכן לא שתו יין.

אולם עתה שראו שיוסף נתן לבנימין חמש מנות, "ותרב משאת בנימין ממשאת כולם" (בראשית מג, לד), ולא הייתה להם שום קנאה עליו, נתברר להם, שכבר הוסרה מהם מידה מגונה זו, ולכן שתו עתה יין.

ולפיכך – סיים החסיד – גם אני שבאתי אל כבודו ואין בי קנאה על שקיבל את הנשיאות, צריך אני לשתות כוס יין. (סיפורי חסידים)

הבוקר אור והאנשים שלחו (בראשית מד-ג)

ללמדנו, שלעולם יכנס אדם לעיר מבעוד יום ויצא מן העיר אחר זריחת השמש. (מסכת פסחים ב' ופרש"י).

באחת העיירות בדרומה של ארץ ישראל ניצב בימי הרומאים פונדק. בעליו של הפונדק אדם רע מעללים היה, אך את מעשיו הרעים היה מעולל בערמה, ואיש לא ידע כי רשע הוא. לא יפלא איפה, כי אורחים רבים הזדמנו לפונדקו ללינת ליל.

באמצע הליל, כשחשכה עדין שוררת בעולם, נוהג היה הפונדקאי לקום משנתו, ולהשים עצמו כאילו הוא עומד לצאת לדרך. היה מעיר את אורחיו: "קומו! קומו!" היה מטלטל אותם.

"גם אני יוצא לדרך", אמר הפונדקאי, "אלוה אתכם לבל תיטעו, חלילה".

חטא מכירת-יוסף, שבא כתוצאה מקנאה - "ויקנאו בו אחיו" - ולכן כבר יכלו לשתות יין... (קב חן) חוששים היו, כי באם לא ישתו עכשיו יין, יחשוד בהם שוב שמרגלים הם, ולכן רוצים הם להיות מפוכחים, לבל יגלו את סודותיהם, שכן "נכנס יין יצא סוד". משו-כך היו מוכרחים לשתות יין... (קהלת יצחק)

"וישתו" - הם שתו רק מעט, במידה רגילה, ובכל-זאת "וישכרו" - נעשו מיד בגילופין, משום שכבר לא טעמו יין זה עשרים ושתים שנה...

כיוצא בזה גם נח, שנשתכר אחרי המבול, באמת שתה אז אותה כמות שהיה שותה לפני המבול, אלא שלא ידע כי בינתיים חל שינוי בטבע האדם, ואותה כמות יין שהיתה רגילה לפני המבול, נעשתה עכשיו גדולה על המידה עד כדי שכרון... (בשם השפת אמת)

וישא משאת מאת פניו אלי הם ותרב משאת בנימין ממשאות כולם חמש ידות וישתו וישכרו עמו (בראשית מג-לד)

ואמרו חז"ל מיום שפרש יוסף מאת אחיו לא שתו יין, ולכאורה א"כ מדוע כאן שתו עמו הרי עדין לא ידעו שזה יוסף.

ואפשר לומר שכל ענין מכירת יוסף היה בגלל הקנאה שקנאו בו אחיו, כמו שאמר ויקנאו בו אחיו בגלל כתונת פסים שעשה לו אביו, וזה היה סיבת ירידת בני"י למצרים. ועכשיו שרואים האחים שיוסף נותן לבנימין יותר מכולם הרי שוב היתה צריכה להתעורר אותה קנאה, ובפרט שהוא נותן יותר לבנימין שהוא אחיו של יוסף מאמו, ומכיון שעכשיו לא נתקנאו בבנימין לכן אמרו שבודאי שתקנו את אותו החטא שבגללו נמכר יוסף והכל בא על מקומו בשלום, ולכן אפשר עתה לשתות יין אעפ"י שעדיין יוסף לא נמצא. (וידבר יוסף)

וישתו וישכרו עמו (בראשית מג-לד)

מעשה בצדיק אחד שנפטר, ומילא מקומו צדיק אחר ונעשה רבי במקומו. והיה חסיד אחד שהתנשא לאמר "אני אמלוך", והתיימר בלבבו

שמח וטוב לב יצא הפונדקאי להביא את 'כי טוב' מבית הכנסת הסמוך. בהגיעו אל סף בית הכנסת קרא: כי טוב! כי טוב! מהר ובא אחיך ממתין לך!" אך שום כי טוב לא יצא החוצה... סר וזעף שב לפונדקו. השחר כבר עלה והשמש זרחה כשהגיע לפונדקו. ורבי מאיר שכבר סיים תפילתו עמד מוכן ומזומן לצאת לדרך. הפעם לא הצליח הפונדקאי בתכניותו הערמומית. ברוגז רב פנה אל רבי מאיר ושאלו: "והיכן אחיך שחכית לו וסרבת לצאת לדרך בלעדיו? מדוע יוצא אתה לדרך בלעדיו?" חיוך האיר את פניו של רבי מאיר. "אחי כבר הגיע", אמר לפונדקאי "כלום אינך רואה שעלה השחר ובא היום?! על האור נאמר: וירא אלקים את האור כי טוב. האור הינו אחי כי טוב. (על פי מדרש רבה בראשית צ"ב מעשיהם של צדיקים.

"הם יצאו את העיר לא הרחיקו ויוסף אמר לאשר על ביתו קום רדף אחרי האנשים והשגתם" (בראשית מד - ד)

"לא הרחיקו" - עדיין לא הרחיקו מן העיר כשיעור של פרסה, שאז צריך לומר תפילת-הדרך. לפיכך אמר יוסף: "קום רדוף" - בטרם יאמרו תפילת-הדרך - "והשגתם" - כי אז תשיגם, שכן לאחר תפילת-הדרך בודאי ינצלו מידך... (מפי השמועה)

"כי נחש ינחש איש אשר כמוני" (בראשית מד - טו)

כיצד הוציא יוסף דבר-שקר מפיו, ואמר שהוא מנחש בעת שלא היה מנחש כלל וכלל?

ברם, ב"איש אשר כמוני" התכוון לפרעה, שהוא כמוהו, כפי שנאמר להלן: "כי כמוך כפרעה" (מד-יח) - כלומר, פרעה שהוא כמוני, הוא אשר נחש ינחש. ובכוונה אמר בלשון כזו, שישתמע כאילו הוא מתכוון לעצמו, בשעה שבאמת התכוון לפרעה... (אורח חיים)

הרבי מקוצק ז"ל היה אוצר: "איש אשר כמוני" - מי שרוצה להדמות אלי ולחקות את מעשי הריהו

ואם כה דואג להם הפונדקאי עד כי קם ללוותם בדרך לא יכלו האורחים שלא להעתר להפצרותו, והיו קמים ויוצאים לדרך. הפונדקאי 'טוב הלב' נלוה אליהם, והורה להם להיכן יפנו ולאן ילכו, והאורחים צעדו בעקבותיו בלבבות שמחים ובטוחים.

לא ידעו האורחים התמימים, כי מאחורי האיש הטוב מסתתר נוכל רב מעללים. חבר היה אותו פונדקאי לכמה שודדים ויחד עמם תכנן כי בעת שאורחיו יגיעו למקום מסוים בדרך יתנפלו עליהם השודדים, יכפתו אותם ויטלו את כל כספיהם. רק לאחר ששחררו הקרבנות המסכנים נקים מכל נכסיהם היה הפונדקאי חוזר אל חבריו השודדים ומתחלק עמם בשלל.

כך נהג הפונדקאי הרשע לטמון פח לאורחיו משך ימים רבים. איש לא חשד בו, איש אף לא העלה על הדעת כי גם הוא שותף לפשע.

באחד הימים הזדמן רבי מאיר אל הפונדק שבדרום, סעד את ליבו ועלה על יצועו.

באישון ליל חש רבי מאיר ביד המטלטלת את גופו. "עורה! עורה ונצא לדרך!" שמע את קולו של הפונדקאי, העומד מעליו. הביט לעברו, והנה הפונדקאי לבוש כאילו עומד הוא לצאת.

"קום! קום! הפציר בו הפונדקאי, "אני אלוה אותך בדרכך, וכך לא אונה לך כל רע!"

רבי מאיר לא נעתר להפצרות, חשדות הציפו את ליבו מדוע כה טורח הפונדקאי להוציאו לדרך, ואף ללוות אותו, באמצע הליל! עוד זכר רבי מאיר, כי התורה מזהירה מפני סכנה ורומזת ללון בליל במקום מבטחים ולצאת לדרך רק לכשיעלה השחר. על כל השיב לפונדקאי "אינני יכול לצאת עדין! ממתין אני לאחי, ורק לאחר בואו נלך יחדיו לדרכו".

טובים השנים מן האחד!, הרהר הפונדקאי הרשע בשמחה, כך אוכל לצוד שתי צפרים במכה אחת! והיכן נמצא אחיך? שאלה בקול מתוק כדבר את רבי מאיר. "אלך לקרוא לו, כדי שלא תאלץ להתעכב בגללו!"

"אחי נמצא בבית הכנסת", השיב רבי מאיר.

"בבית הכנסת? ומה שמו?"

"שמו כי טוב!"

ובכל זאת, מדוע גזר עליו מי שגזר תקופת מאסר כה ארוכה?

בעיני בשר היה יוסף חף מפשע לכל הדעות. קרבן לעלילה שפלה, שבדומה לה התנסו מליוני בני אדם, במרוצת הדורות, במשטרי עריצות שונים, אולם, לאחר אמות המידה המקראיות אין טעויות סתם. אין יסורים בלא עוון, ואין מצוקות בלא סטייה וחטא קודמים. חייבת להיות משמעות למאורעות הנוחתים על האדם. ועל כן, אף כי הלשנת אשת פוטיפר הוציאה לפועל את גזירת הושבת יוסף מאחורי סורג ובריח, לא זו היתה הסיבה העמוקה לעונש הכבד.

אכן, המדרש הבא מאפשר לנו הצצה אל מעבר לפרגוד:

"שעל ידו נגרם צער לעשרה אחיו, ונענש עליהם. שנה לאח שנה לאח" (ספר הפרשיות על פי המדרש הגדול).

מדהים!

יוסף, שאחיו התעמרו בו ומכרוהו לעבדות, חטא אף הוא כלפיהם, ובעצם הוא שגרם להם למעשיהם. הוא הסב לעשרת אחיו צער מיותר. חלומותיו המלכותיים הם שדחפו אותם למעשים שלא יעשו. בעיניהם, היתה בחלומות אלו התנשאות, שלא במקומה. התנשאות מעוררת קנאה, המפירה את שלוות הרוח.

עליו לכפר, אפוא, על חטא זה. פירוש: עליו ללמוד ולהכיר, מה פרש הדבר לצער את הזולת. זו משמעותה של הכפרה: להבין מושג צער האח והידיד, כפי שהמקרא מבין מושג זה. לא רק להבין, כי אם לחוש אותו בכל היקפו, בכל עומקו ועל כל רבדיו.

עשר שנות הכלא, היו לו עשרה כלי מדידה למוד בהם את מידת הסבל, שגרם לאחיו. שנה לאח, שנה לאח. לא יאמן. באותן שנים קלט. שבעיני ההשגחה העליונה, שקולה שנת סבל ובדידות אחת בבור הכלא המצרי, כנגד עוגמת הנפש, שגרם לאח אחד.

"נחש ינחש"... חיקוי הזולת, כמוהו ככישוף... בחצרו של הרבי מרדומסק, בעל תפארת-שלמה ז"ל, היה חסיד זקן ופיקח.

פעם הבחין אותו חסיד באברך פלוני, שהוא מחקה בתפילתו את תנועותיו של הרבי. ניגש אליו ולחש לו לתוך אוזנו: "להוי ידוע לך, שאתה ראוי לשחיטה".

נבהל האברך ונכנס מהר אל הרבי, לספר לו את אשר אמר לו החסיד הזקן המפורסם. כששאל הרבי את החסיד לכוונת דבריו, השיב לו החסיד: "בצוואת רבי יהודה החסיד נאמר, כי תרנגולת הקוראת כמו תרנגול, יש לשחטה. וטעמו של דבר הוא: בשלמה התרנגול, בשעה שצורב לו תחת כנפיו, מוכרח הוא לקרוא. אבל את, התרנגולת, שאין לך צריבה תחת כנפך, מה לך כי תקראי? אלא אין זאת שאת סתם חקיינית, ולכן ראויה את לשחיטה".

"ממילא, - סיים החסיד דבריו - אם הרבי מצעק ועושה תנועות בתפילתו, הרי זה משום שצורבת בו התלהבות דקדושה. אבל אתה, אברך צעיר, שאין בך כל צריבה, מה לך מצעק ועושה תנועות? אלא אין זאת שאתה סתם חקיינית, ויש לעשות בך מה שעושים בתרנגולת הקוראת..."

"ויהי שם בבית הסהר" (בראשית לט, כ)

שנה לאח

מדוע ישב יוסף עשר שנים בכלא המצרי?

אכן, זכורה לנו היטב ההתרחשות, שארעה בפרשה הקודמת. הוא המאורע, שבמרכזו ניצבת אשת פוטיפר. זו האישה, שגאוותה הנשית נפגעה, כשדחה יוסף את חיזוריה, אנו זוכרים גם את תגובתה המרושעת בטפלה עליו האשמות שווא, ובזעמה הגדול לא שקטה, עד שהושלך אל בור הכלא.

יוסף קיווה להשתחרר מן הכלא בעזרת שר המשקים. שר זה, חשב יוסף, בוודאי מכיר לו טובה על הפתרון האופטימי שהעניק לחלומו. פתרון, בו בישר לו, שעתיד הוא לשוב למשרתו הקודמת בארמון פרעה. על כן, ביקשו שכאשר ישתחרר:

"זכרתני אתך... ועשית נא עמדי חסד והזכרתני אל פרעה והוצאתני מן הבית הזה" (שם מ, יד).

בקשה לגיטימית. כלום אפשר להתקיים בלי קשרים ופרוטקציה?

אבל, יוסף לא נהג כשורה. עובדה. שר המשקים שכח אותו. כך, נוספו לו שנתיים בכלא. כי התלות הזאת באדם, התקווה שממנו תבוא לו הישועה, מצביעה על פגימה כלשהי באמונה באלוקים. אצל אדם בגובה רוחני כשל יוסף זהו פגם משמעותי. הוא נועד לגדולות. תפקידים רמים מצפים לו בקרוב. על כן, לא יכולה פגימה בלבו להישאר בלא תגובה של ההשגחה העליונה.

והעונש? שתי שנות מאסר. שנת מאסר עבור כל מלה מיותרת שהשמיע - "זכרתני" "והזכרתני".

הדברים נראים חמורים ביותר. ושוב, לא מנקודת ראותו של המקרא. בהתאם לגישתו, רק האדם המאמין באמת באלוקים, הוא האדם המשוחרר. הוא הטועם את טעם החרות. זהו אדם, שאין לתנאי המציאות השפעה על רוחו. הוא פועל על פי האמת שבלבו. אין הוא נכנע, בניגוד לאמונתו, לרצון החברה ולרכילות מקורביו, ואין הוא מפחד מלעג הסביבה וכו'. הוא המתואר במילות השיר של רבי יהודה הלוי: "עבדי הזמן עבד עבדים המה, עבד ה' הוא לבדו חופשי".

כך עולה מדברי המדרש: יוסף לא פעל ברגע זה לאור החרות שהמקרא דורש מאישיו הדגולים. הוא האמין ביכולתו של שר המשקים להביא לשחרורו. סופו מפח נפש ושנתיים מאסר. ימים ולילות, שהוקדשו על ידו לחינוך מחדש, לתיקון הפגם ולנטיעת הבטחון המלא בבורא, כיאה לנצר אברהם. שנתיים אלו הועילו לו ביותר. הוא הוכיח עמידה רוחנית איתנה, כשהתייצב לבסוף לפני פרעה. ראשו לא הסתחרר שעה שפרעה אמר לו:

היה זה שיעור עצום לאדם כמו יוסף. זהו ביטוי חריף וקיצוני למושג "הקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה".

כי אישיותו הותכה בכור ההיתוך של הכלא וצורפו כל סיגיה. בית ספר טוב היה זה. שנות ייסורי נפש, חרטה ובדיקה אישית, הולידו מהפך. עשר שנים קשות אלו הצמיחו אדם חדש. חזק יותר ואציל יותר. אדם, שכלי החישה שלו לקלוט את צרכי הזולת וכאביו התחדדו לאין שעור.

היתה זו גם הכנה מועילה לקראת המלכות, המצפה לו בעתיד. התכונה, שרכש בימי הענות, תעמוד לו, בשעה שינהיג את מצרים הרעבה, כאשר יצטרך להתמודד עם אוכלוסיה חסרת מזון, שקועה בבעיות של אבטלה, וכדומה. או אז, יזכור גם את האדם הסובל מאחורי הגרפים הכלכליים והתל"ג (תוצר לאומי גולמי) של הכלכלה המצרית.

שתי מילים מיותרות

אולם, סאת יסוריו של יוסף לא מלאה בעשר שנים אלו. מתברר, שנוספו לו עוד שתי שנות מאסר מחוץ לחשבון. והכל בגלל... שתי מילים מיותרות.

כך נאמר בכתוב: ויהי מקץ שנתיים ימים ופרעה חלם" (בראשית מא, א).

מדוע מדגיש הכתוב שנתיים אלו?

מבחינת יחידת הזמן מתייחס אזכור זה לשנתיים שחלפו, מאז שוחרר שר המשקים מן הכלא, והושב על כנו. אך, מה חשיבות יש לשנתיים אלו מבחינת הסיפור המקראי?

אלו דברי החכמים:

"ודבר שפתים אך למחסור" (משלי יד, כג). על ידי שאמר (יוסף) לשר המשקים: "זכרתני והזכרתני" ניתוספו לו שתי שנים. שנאמר: ויהי מקץ שנתיים ימים" (מדרש רבה בראשית פט, ב).

"אילו הזכירו שר המשקים לפני פרעה, אז, והיה משתדל להוציאו מבית האסורים, היה שחרורו, אמנם, בא על ידי חלום זה, אבל לא היה מתגדל על ידו. כי באותה שעה היה צריך לחסדי פרעה, ולא פרעה צריך לו. כיצד יתגדל?"

אמר הקב"ה: מוטב, שימתין יוסף לחלום אחר. חלום ישר. שבו יתגדל ויתעלה. זה חלומו של פרעה" (ספר הפרשיות).

הנה דוגמא קלאסית לקוצר השגתו של אדם. יוסף רצה, ששר המשקים ימליץ עליו. אולם, מתברר שלמזלו שכח אותו השר המשתחרר. לו היה מזכירו בפני פרעה, והלה אולי היה משחררו מן הכלא, מה היה קורה אז? שום דבר! יוסף המשוחרר היה הופך לעוד נתין מצרי עלום שם. והנה דווקא, השנתיים הנוספות בכלא, הן הן שהעלוהו לגדולה והושיבוהו על כסא המלכות.

כך, הפכו הבור והכלא לאבני דרך בחייו של יוסף, לבית אולפנא, שעיצב את אישיותו המיוחדת.

"ואני שמעתי עליך לאמר: תשמע חלום לפתר אתו" (שם מא, טו).

אלא מיד השיב:

"בלעדי! אלקים ענה את שלום פרעה" (שם טז).

זאת ועוד, שחרור אישי זה, שהשיג בעמל נפשי רב, הועיל ליוסף רבות, כשתפס את רסן השלטון כמשנה למלך פרעה. במצב הקשה, אליה נקלעה כלכלת מצרים, ובמאמץ לקדם את פני הרעב, יכול היה יוסף לפעול בלא להיכנע ללחצי חצר שונים, עמוסים באינטריגות של "שמור לי ואשמור לך".

פרט מעניין נוסף:

"ולמה ניתוסף לו ב' שנים? כדי שיחלום פרעה, ויתגדל על ידי החלום, שנאמר: ויהי מקץ שנתיים ימים" (במדרש שם, יג).

במבט לאחור היו שנתיים אלו בכלא כדאיות ליוסף:

ויגש

ויגש אליו יהודה (ויגש מד-יח)

ברם בתחילה היה סבור יהודה כי הגיעה שעתם להענש על חטא מכירת יוסף, ומידה כנגד מידה לא בטלה, הם מכרו את יוסף לעבד, והריהם נלקחים עתה כולם לעבדים, והצדיקו את דינם, וע"כ אמר מה שאמר, אבל משראה יהודה, שהוא משחרר את כולם, ולוקח דווקא את בנימין לעבד, שבכלל לא השתתף במכירתו אז התברר לו שזו רק סתם עלילת שוא, וע"כ "ויגש יהודה" להתנגד לעלילה

בעצם אלו טענות היו לו עכשיו ליהודה, שדיבר אל יוסף בכעס? הלא הוא עצמו פסק את דינו "הנו עבדים לאדוני גם אנחנו גם אשר נמצא הגביע בידו" ואילו עתה כאשר הקל יוסף על העונש ואמר רק האיש אשר נמצא הגביע בידו הוא יהיה לי עבד, נמלך פתאום יהודה להתנגד ובתוקף רב, לפסק הזה?

מדרש תמוה זה נתפרש על-ידי רבי יעקב קראנץ ("המגיד מדובנא") בדרך הבאה: יהודה מבקש בכל כוחו להניא את השליט המצרי מלהחזיק בבנימין אחיו כעבד. משום כך הוא מביא לפניו חוק קדום בדיני גניבה, שגנב הנתפס בחטא ואין לו ממה לשלם - נמכר לעבד, ובעבודתו פורע את חובו לבעלים. ולכאורה, יש מקום לתמוה על חוק זה: כלום ירצה אדם להחזיק בביתו עבד, שהוא גנב ויכול לפגוע שוב ברכושו?

אלא ההנחה היא, שהאדם מטבעו ישר והגון, ונאלץ לשלוח יד בגניבה רק מחמת מחסור ומצוקה. ומעתה, שאינו עתיד לסבול מחסור בבית מעבידו, שוב לא ישלח ידו בגניבה. כל זאת - אומר יהודה - נכון לגבי גנב רגיל, שנכשל בחטא מחמת עניו ודלותו. אבל בנימין אחי הוא "בן-טובים", שלא חסר לו דבר בבית אביו.

ואם בכל זאת שלח ידו ברכוש הזולת - סימן שהוא מטבעו גנב; וקיים חשש סביר, שהלה יחזור לסורו בהזדמנות הראשונה. כלום יסתכן מישהו להחזיק בביתו אדם כזה, העלול בכל יום לשלוח ידו בכליו ובכל רכושו?!

שואל כאן האדמו"ר רבי אברהם מסוכאצוב: מדוע מתנגד עתה יהודה כל כך להשאיר את בנימין במצרים? הרי הוא עצמו הציע לא מכבר ליוסף: "הננו עבדים לאדוני, גם אנחנו גם אשר נמצא הגביע בידו" (מ"ד, ט"ז)! אלא - אומר האדמו"ר מסוכאצוב - בתחילה סבור היה יהודה, שאותה שעה שבה נמצא הגביע באמתחת בנימין מתחיל שעבוד מצרים, שנגזר בשעתו על בני ישראל, ולכן קיבל עליו באהבה וברצון גזירה זו.

אבל כשהודיע השליט המצרי בפסקנות: "האיש אשר נמצא הגביע בידו הוא יהיה לי עבד, ואתם עלו לשלום אל אביכם!" (מ"ד, י"ז) - הסיק מכך יהודה שאין כאן התחלת השעבוד של בני ישראל, אלא מזימה שפלה המופנית רק נגד בנימין. משום כך התקומם יהודה בכל כוחו נגד גזירה זו, והשמיע את דבריו התקיפים והמרשימים באזני השליט המצרי, כדי להניא אותו מגזירתו כלפי אחיו הצעיר.

אמר לו יהודה ליוסף: בנוהג שבעולם, מי שלוקח (שקונה) עבד ומצא אותו גנב - מחזירו

זו, בתוקף ובדברים קשים (אלשיך לוקט מאמרי חן)

"ויגש אליו יהודה" (בראשית מד-יח).

עיקר טעות הרחוקים מבורא עולם הוא מחמת שרואים הם שהנהגת העולם, לכאורה, היא על ידי מערכת המזלות ואז נופלים הם בטעותם, כל אחד כפי טעותו. חלק מהטועים חושבים שעל פי הטבע עולם כמנהגו נוהג.

ויש כאלה החושבים שצריך את האמצעי - דהיינו סיבה שבעזרתה יוכלו להאמין, סיבה שתקשר, לכאורה, בינם לבין הקב"ה. בטעויות אלו רבים נכשלים ועושים את האמצעי והסיבה כדבר העיקרי. לדוגמא - הפרנסה: על דרך מחשבתם, תהא הפרנסה בשפע רק על ידי שישקיע האדם מאוד בעניין המשא ומתן ולא בקב"ה, חלילה, שהוא זה המשפיע להם פרנסה. **הצדיק** מבטל בתפילתו מעינין המזלות, ואז נודע יותר הנגלה מאשר הסתום והמוסתר, דהיינו שנמצא שיש אלוקים השומע תפילתו. ועל כן נאמר: "ויגש אליו יהודה" - שהתקרבו שתי מלכויות (יהודה ויוסף - משניהם יצאו משיחים) - ועל ידי התקרבות זו מבקשת השכינה מהקב"ה רחמים על אותם הרחוקים, המאמינים במזלות אמצעים וסיבות, המפרידות אותם מהבורא, ומבקשת השכינה מהבורא - מכיון שלא ידוע לבני האדם אלא רק מהגלוי, ומכיון שזו התגלות הבורא - לכן טעו הם, כל אחד לפי טעותו.

אולם ברגע שהבורא מבטל רצונו בשביל הצדיק שנושא תפילה עבורם, אזי מתקיים מה שאמרו חז"ל: הקב"ה גוזר וצדיק מבטל, שעושה את רצון הצדיק ועל ידי זה נגלית המצאות האלוקים.

"ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדני..."
(בראשית מד-יח)

על פסוק זה שבפתח הפרשה שנינו במדרש רבה: אמר רב סימון: בנימוסין (=בספר החוקים) שלנו כתוב: "אם אין לו - ונמכר בגנבתו" (שמות כ"ב, ב).

- הוא אומר לי: לך והביאהו! כדרך שאמר על בנימין. לפיכך אמר לו: "ואחיו מת"...

"ונפשו קשורה בנפשו" (בראשית מד-כט)

כשאדם מכבד את הימים הטובים, היינו המועדים, זוכה הוא לענווה, ויזכה להרגיש את קדושת הימים-הטובים על ידי שיקשר עצמו לצדיק, כי הצדיק הוא בחינת קדושת הימים-הטובים, וסימן לכך הוא שיש לאדם שיפלות וענווה, ומתבטל מהגדלות הגאווה - כך ידע שהוא אכן מקושר לצדיק.

ועיקר התקשרות זו נעשית על ידי האהבה, שיאהב את הצדיק אהבה שלמה כמו שכתוב (בראשית מד): "ונפשו קשורה בנפשו" - חביבה עליו כנפשו, כמו שנאמר על דוד ויהונתן: "ונפש יהונתן נקשרה בנפש דוד". על ידי זה יוכל לקבל את קדושת היום טוב. כי עיקר קדושת הימים הטובים היא להעלות מלכות הקדושה מבין הקליפות, שהם כוחות הטומאה, ולבטל את המלכות של הסטרא-אחרא (הטומאה).

"והיה כראותו כי אין הנער, ומת" (בראשית מד-לא)

על הנמקה זו שבפי יהודה, שואל הצדיק רבי מנחם מנדיל מקוצק: מדוע מבקש כאן יהודה מיוסף, שיחוס על אביו הזקן של בנימין, העלול למות מרוב צער על הרחקת בנו האהוב ממנו; ואינו מזכיר כלל את עשרת הבנים של בנימין, הנמקים מצער על אביהם שרחק מהם? אלא - משיב הרבי מקוצק - לא הרי צער הבנים על אביהם, כצער אב על בנו. וכבר אמרו הקדמונים: "אב אחד יכול לפרנס עשרה בנים, ועשרה בנים אינם יכולים לפרנס אב אחד" (נופת צופים); וכן אמרו חז"ל: "אהבת אב על הבנים, ואהבת הבנים על בניהם" (סוטה מ"ט, ע"א). האדמו"ר רבי מאיר יחיאל הלוי מאוסטרובצה הסביר עניין זה בדרך הבאה: לא בכדי רבה מסירותו של אב לבנו יותר מן המסירות שמגלה הבן כלפי האב. כוון שתכונת האהבה והמסירות מאב לבן היא מורשה מבטן ומלידה, ואדם הראשון הוא שהוריש תחילה תכונה טבעית זו לילדיו.

למוכר; וזה שנמצא גנב, אתה מבקש לקחתו לעבד? אם לשמשך (לשרתך) אתה מבקשו, אני יודע לשמש יותר ממנו; ואם למלחמה אתה מבקשו, אני יודע להילחם יותר ממנו. אמר לו יוסף: למה אתה מרבה דברים? מסתכל אני, שיש גדולים ממך עומדים כאן ואינם מדברים. ואין ראובן גדול ממך; ואין שמעון ולוי גדולים ממך ואינם מדברים?! ואתה - למה תרבה דברים? אמר לו יהודה: מכל אלו אין אחד מהם חושש בו (=דואג מהחזקת בנימין במצרים) אלא אני, שנאמר: "אנוכי אערבנו" (מ"ג, ט).

"אדני שאל את עבדיו לאמר: היש לכם אב או אח?" (בראשית מד-ט)

אמר לו יהודה ליוסף: מתחילה בעלילה (באשמת שקר) באת עלינו. מכמה מדינות ירדו למצרים לשבור (=לקנות) אוכל, ולא שאלת אחד מהם כמו ששאלת לנו. שמא בתך באנו ליקח (=לקחת לאישה) או אחותנו אתה סבור לישא? אף-על-פי-כן לא כיסינו ממך דבר.

אמר לו יוסף: יהודה, למה אתה דברן מכל אחיך? ואני רואה בגביע, שיש באחיך גדולים ממך, ואתה פטיט (=פטפטן).

אמר לו יהודה: כל זאת בשביל הערבות שערכת אתו (מ"ג, י"ט).

אמר לו יוסף: מפני-מה לא ערכת את אחיך, כשמכרתם אותו לישמעאלים בעשרים כסף וציערת את אביך הזקן ואמרת לו: "טורף טורף יוסף" (ל"ז, ל"ג)? והוא לא חטא לך; אבל זה שחטא וגנב הגביע, אמור לאביך: הלך החבל אחר הדלי (צרת בנימין נגררה אחרי צרת יוסף).

כוון ששמע יהודה כך, צעק ובכה בקול גדול ובמר-נפש אמר: "כי איך אעלה אל אבי, והנער איננו אתי?! (מ"ד, ל"ד).

"יש לנו אב זקן וילד זקנים קטן, ואחיו מת" (בראשית מד-כ).

"ואחיו מת" - אדם ודאי (=דובר אמת) כיהודה יאמר דבר, שאינו ברור לו (כדבר אמת)? אלא כך אמר יהודה: אם אני אומר לו: קיים הוא (אחיו חי)

אמר לו יהודה תן לנו את בנימין ונעלה לאבינו ואם לא נחריב את כל העיר אמר לו לך ואמור לאביך שחיה רעה טרפה את בנימין כמו שאמרתם על יוסף אמר שמעון אין אנו צריכים לטרוח ולסובב בעיר לדעת כמה שווקים יש אלא נעלה כולנו להר ונעקור אבנים גדולות ונטיל אותן לתוך האנשים וברגע קטן נהרוג את כולם.

וכשראה יוסף שהם הגיעו לקצה ההחלטה הרעה שלח את מנשה שיביא כמה מלוחמי מצרים הלך מנשה והביא חמשים גבורים חמושים היטב ורכובים על גבי סוסים ועשרת אלפים רגלי וד' מאות לוחמים חזקים מאד שלא היו זקוקים לכלי זין וצוה עליהם שלא ירימו יד על אחד היהודים האלה אלא יבואו במהומה גדולה כדי להפיל עליהם פחדם למראה עיניהם, וכך באו וכיתרו את השבטים מכל העברים עד שהיו השבטים באמצע והשבטים היו מתיראים.

אבל יהודה לגלג עליהם ואמר ממה אתם מפחדים, הרי כונתנו לשם שמים ובודאי הקב"ה יעזור לנו וברגע זה שלף יהודה חרבו והתחיל לצעוק צעקות רבות ורמות ונוראות בזעם גדול עד שכולם נדהמו והתחילו נשמטים אחד אחד. והרבה מאנשי מצרים נפלו בשמען את צעקותיו של יהודה. אז רמז יוסף למנשה ושם ידו על כתפו של יהודה, ושיכך כעסו. **וכשראה** יוסף ששכך כעסו של יהודה כי הכיר הדבר על פי צבע פניו של יהודה התחיל לפייסו והבטיח לתת לו את בנימין, בתנאי שיביאו לו את אחיו מאמו.

אמר סיפרתם לי שירד למצרים ואם כן אולי תחפשוהו ותביאוהו עלי ואקחו לעבד במקום בנימין שאי אפשר לי להחזיק בבנימין מאחר שאתה ערבת לו ואילו השני מאחר שלא ערבת לו לא איכפת לך עליו ותוכל לילך לדרכך.

כעס שמעון ואמר וכי לא אמרנו לך שאין אנו יודעים אחיו של בנימין היכן הוא אם חי הוא או מת אם כן איך אתה מבקש מאתנו דבר שאינו בידנו. וי'א שהשבטים בראותם כל זה שיערו בנפשם שזהו יוסף אבל לא ידעו בבירור ואילו יהודה ידע כן בבירור וחיכה בסבלנות לראות איך יפול דבר.

ועוד יש לפרש שכל אדם צריך לומר לעצמו **איך אעלה אל אבי** (ביום הדין) **והנער איננו איתך**

לעומת זאת לא ידע אדם הראשון מסירות בן לאב, שהרי לא נולד לאב ואם טבעיים. משום כך לא הוטבעה תכונה זו בקרב בניו של אדם הראשון...

“כי איך אעלה אל אבי, והנער איננו אתי”
(בראשית (מד-לד)).

כשהיה מגיע הצדיק רבי מאירל מפרישמילן לדברי הסיום של יהודה ליוסף, היה נאנח ואומר: “כי איך אעלה אל אבי” - איך יכול אדם מישראל לעלות על אביו שבשמים לאחר שנות חיים בעולם הזה; “והנער איננו אתי” - אם הדור הצעיר לא הלך אתי בקבלת עול תורה ומצוות. כי בזאת נבחן כל דור בישראל: בהצלחתו למסור כראוי את מורשת האבות לדור הבנים.

כי איך אעלה אל אבי והנער איננו אתי פן אראה ברעה אשר ימצא את אבי (ויגש מד-לד)

ר"ל יהודה חשש שמא יאמר לו יוסף לילך יחידי לארץ כנען ולהביא משם כמה כיסים של כסף כדי לפדות את בנימין מעבדות, לכן אמר לו שאין מציאות שהוא יחזור לביתו בלי הנער.

אמר יהודה לנפתלי לך וראה כמה רחובות יש במצרים. וברגע קטן קפץ נפתלי וסיבב את כל העיר ושב והודיע שיש י"ב רחובות אמר יהודה לאחיו אני אחריב ג רחובות וכל אחד מכם יחריב רחוב אחד ונחריב את כל העיר ולא נניח בה אבן שלמה. השיבו לו אחיו ואמרו יהודה יהודה, מצרים אינה דומה לשכם, ודע בביטחה שאם אנו מחריבים את מצרים את כל העולם אני מחריבים, ואין הקב"ה חפץ בכל שנעשה פורענות כזו, ועוד שזה דבר בלתי אפשרי לעשות מה שאתה מצוה.

בארמון היה מוטל סלע גדול מאד לקחו יהודה בידו הימנית וזרקו לרקייע וחזר וקיבלו בידו השמאלית ואח"כ השיבו על הארץ ופורר בעוז אפו. ורמז יוסף למנשה והוא עשה כן לאבן הגדולה שהיתה מונחת במקום זה אמר לו יוסף וכי סבור אתה שאין אנו גבורים כמוך. דע שגם בינינו יש גיבורים כמותך.

ועד אז לא רצה יוסף להתוודע אל אחיו שהיה חושש שמא יהרגוהו כדי שלא יתביישו אבל עכשיו ששמע שהם מתכוונים להרוס עיר אמר יוסף, מוטב שאהרג ובלבד שלא תיחרב עיר שלמה כי עכשיו שהם זועמים כ"כ לא איפטר מהם ע"י זה שאתן להם את בנימין.

ועוד כל המהומה הזאת לא עשה יוסף כדי לצער את אחיו או להנקם מהם ח"ו אלא לברר אם הם אוהבים אותו כי לפי ההנהגה שלהם עם בנימין למד על עצמו שראה עד כמה משתדל יהודה לטובת בנימין ושם נפשו בכפו כדי להצילו אז ידע שיש להם לב טוב כלפי בני רחל, ולכן החליט להתודע אליהם.

וייש אומרים שירד מלאך בדמותו של יוסף והוא שגרם להם את כל הצער הזה. כדי שצער זה יהיה להם כפרה על מכירת יוסף.

הוציאו כל איש מעלי ר"ל שהיו שם הרבה מצרים ומאנשי פרעה, וכולם ביקשו ממנו לחון את בנימין בשומעם את דברי יהודה שהסביר כי אביו עלול למות מחמת צער וכך נפלו כל אותם האנשים לרגלי יוסף וכל אחד הפציר בו מצד אחר עד שלא היה יכול יוסף לסבול האנשים שהיו שם ולכן דבר אל עבדיו בכעס שיוציאו כל איש זר מעליו כי לא רצה לבייש את אחיו. ולא רצה להודיע להם פתאום שהוא יוסף כי בודאי היו מתים מרוב צער. וכך הזהירו חז"ל שאם אדם היה נעדר מביתו זמן רב, אסור לו להופיע פתאום בביתו, שהוא יכול לסכן בזה נפשות בני ביתו בראותם אותו בליל שיתכוננו לכך. לכן התחיל יוסף בדברים לאמר זה שאמרתם שאחיו של בנימין מת האם זה בטוח או לא.

אמרו השבטים כן אדוני הוא מת. אמר להם יוסף כיצד אתם מדברים שקרים והרי מכרתם אותו, אם כן מהיכן אתם יודעים שהוא מת ואני קניתי אותו כעבד ועכשיו אקרא אותו והתחיל לקרוא בקול גדול יוסף בן יעקב בא לכאן! יוסף בן יעקב בא לכאן ודבר עם אחיך! והשבטים התחילו להסתכל לכל ד' הרוחות לראות בואו וכשראה יוסף שדעתם נחה קצת אמר להם לאן אתם מסתכלים שם אני יוסף אחיכם האמיתי העוד אבי חי?

(אלו הבנים שלנו שצריך לחנך אותם לתורה ומצוות .

"ולא יכול יוסף להתאפק ויתן קולו בבכי" (בראשית מה-א).

המדרש אומר, כשם שלא פיס יוסף את אחיו אלא בבכי כך הקב"ה אינו גואל את ישראל אלא בבכי שנאמר: 'בבכי יבואו ובתחנונים אובילם'. אמרו רבותינו ז"ל: 'בבכי יבואו', ע"י תשובה, ותחלת התשובה היא התפילה שנאמר: "קחו עמכם דברים ושובו אל ה'". אין דברים אלא תורה ותפילה, אם-כן התפילה היא אחד הדברים העומדים ברומו של עולם ויש בתפילה כח לבטל כמה וכמה גזירות.

והנה מתעוררת כאן השאלה: האם חסר בישראל תפילות? האם חסר בישראל בכיות? האם חסר בישראל צדיקים וקדושים המקיימים "והגית בו יומם ולילה"? ואם כן מדוע עד עתה אנו בגלות ועדיין אין אנו נגאלים?

לשאלה זו השיב רבנו יעקב המגיד מדובנא תשובה פשוטה, והיא: שעלינו לדעת שהתפילה נקראת עבודת ה', וכולנו עובדים את ה', אבל כל אחד כפי יכולתו הפרטית, שלא תבוא צרה בעולם, בית-דין גוזרים יום תענית ותפילה, והנה כולם מתאספים בבית הכנסת ובוכים ומתפללים, קוראים תהילים וסליחות ותוקעים בשופרות, וכל מי שרואה אותם רואה איך שהם דומים למלאכי ה' צבאות, ובכיותם בוקעת את הרקיע.

אבל כל אחד שם ידו על מקום שכואב לו, למשל אחד סובל מהפרנסה אזי בשעת התפילה הוא מבקש עבור פרנסתו, וכן מי שיש לו חולה או דבר אחר גם זה בוכה ומבקש על עצמו, והקב"ה שומע תפילתם ועונה להם כפי בקשתם, אבל לא זה שמבקש הקב"ה מאתנו, אלא יש תפילה מיוחדת הנקראת: 'לשם יחוד קודשה בריך-הוא, ולאקמא שכינתא מעפרא', בלי שום הנאה עצמית כלל, והיה אם היינו כולנו מכוונים על זה אזי בוודאי שהיינו נגאלים.

ולא יכול יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו ויקרא הוציאו כל איש מעלי ולא עמד איש אתו (ויגש מה-א)

אותו יוסף הנער, שהיכרתם בשעה שמכרתם אותי ליורדים מצרימה. לא נשתנית מאז ועד היום הזה במידות ובארחות-החיים והמוסר, שקניתי בבית אבא. וכוון שבכך הדבר - אל תיעצבו בשל מעשה המכירה, כי לא גרמתם לי כל רע בכך...

ויאמר יוסף אל אחיו אני יוסף העוד אבי חי, ולא יכלו אחיו לענות אתו כי נבהלו מפניו (ויגש מה-ג)

אמר רבי אבא ברדלא: אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה. והרי יוסף קטן שבשבטים היה, ובכל זאת לא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו, עאכ"ו כשמלך מלכי המלכים הקב"ה שהאדם עתיד ליתן לו דין וחשבון על כל מעשיו. וכשיקרא לו הקב"ה וישאלו: למה לא קבעת עתים לתורה בכל יום, ולמה לא היית זהיר ללבוש ארבע כנפות כל יום. ולמה היית מדבר בתוך בית הכנסת שהוא מקום קודש שהשכינה שורה בו, וכיצד העזת לישבע בשם ה' ובתורה הקדושה ולדבר לשון הרע, ולגנוב ולעשוק ממון אחרים, או לקחת בגדו במשכון וציערת אותו עד ששילם לך, וכדומה משאר העבירות שהעולם דש בהם, עד שנשכחו מלב, בודאי לא יעצור האדם כוח לעמוד בפני הקב"ה. והשבטים נצטערו כל כך שנפלו ממש מתים, ועשה הקב"ה נס וחיו. (מעם לועז)

במשנה באבות (פ"ג, מ"א) "דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון". לכאורה דין וחשבון אינם בסדר הנכון? שהרי קודם יש לעשות את החשבון ורק לאחר מכן ניתן לחרוץ את הדין? וא"כ התנא היה צריך לומר חשבון ודין?

אלא כאשר נשמתו של אדם עולה לאחר אריכות ימים לעוה"ב האמת, ועומד ליתן דין על מעשיו בעוה"ז, עוברים מלאכים ושואלים אותו: רבי יהודי! אולי יש לך זמן עבורנו? אנו זקוקים לשכל ישר שיחזה את דעתו הצודקת בענין מסובך שלפנינו, ואז האדם חושב שבאו לכתובת המדוייקת, ושוטחים לפני אותה הנשמה את סיפורה המורכב, בו זקוקים לשיפוט צדק ללא משוא פנים, ואכן הנשמה עושה כמיטב כושר

"ויאמר יוסף אל אחיו: אני יוסף" (בראשית מה-ג)

כוון שראה יהודה ליוסף שאינו מתפייס (שאינו נעתר לבקשתו לשחרר את בנימין), התחיל לומר לאחיו: מה אנו עומדים? מזה (מיוסף) נתחיל, ובפרעה (מלך מצרים) נסיים. והם לא היו יודעים, שיוסף מבין לשונם. כוון שראה יוסף כך (שאחיו מוכנים למסור נפשם על אחיהם הצעיר), התחיל אומר להם בתחנונים ובלשון רכה: איני רוצה אלא לידע, מי נתן לו לבנימין זה עצה לגנוב את הגביע? כוון ששמע בנימין כך, אמר: לא הם נתנו לי עצה, ולא אני נגעתי בגביע.

אמר לו יוסף: הישבע לי! התחיל לישבע לו. ובמה נשבע לו? ביוסף אחיו נשבע, שלא נתנו לו עצה ולא נגע בגביע.

אמר יוסף: מי יודיע לי, שאתה נשבע על אחיך באמת?

אמר לו בנימין: משמותם של בני אתם יכול לידע, כמה אני מחבבו (עד כמה אני אוהב את יוסף אחי); שהוצאתי שמותם על מה שאירע לו (שקראתי לעשרת בני שמות, המביעים אהבתי וגעגועי לאחי המת)

כוון ששמע יוסף כך, לא יכול לכבוש רחמיו (לעצור את רגשות אהבתו לבנימין, בן אימו); "ויאמר יוסף אל אחיו: אני יוסף!"

"אני יוסף אחיכם, אשר מכרתם אתי מצרימה" (בראשית מה-ג)

שואל כאן הצדיק רבי מנחם מנדל מקוצק: כלום דרך פיוס היא, להזכיר לאחים בשעה גדולה זו של התוודעות את העוול שעשו לו אחיו במכירתו למצרים?

אלא - אומר רבי מנדלי - יוסף הצדיק משמיע כאן דברי ריצוי ופיוס באזני אחיו: אל נא תחששו, שירידתי למצרים בימי נעורי גרמה לי לקלקול המידות; ואל יעלה בדעתכם, שנפתיתי חלילה ללכת בדרכיהם המושחתות של המצרים. "אני יוסף אחיכם, אשר מכרתם אותי מצרימה" - הנני

ובאמת שרבינו האר"י גילה את סוד הגלגול שע"ז הרבה קושיות מתיישבים וכמו שאומר רבינו יוסף חיים, על הפסוק בתהילים "כל רעמך בגלגל", מבאר זאת כל תרעומת ותרעומת שיש לך תלהו בגלגל ז"א בתורת הגילגול.

וכמו שמובא **מעשה** העתיקו הרב שער יוסף שבימי רבינו האר"י, היה בחור אחד שהיה שמו שמעון, שהיה עם הארץ מדאורייתא ומדרבנן, והגיע לעיר הקודש צפת כדי להתקבל בישיבה, אולם כבר לאחר מבחן קצר הבחינו בו שאינו ברמה של הישיבה, וכך השיבהו ריקם עד שהגיע לישיבתו של רבי אברהם אנג'ל והגאון הסכים לקבלו בתור שמש, הלה הסכים, וכך נהגו לקראתו בפי כל שמעון השמש, וזה היה מנהגו לשמש את ת"ח והיה עונה אמן וקדושה.

לימים אשת רבי אברהם אנג'ל חלתה ונטתה למות קראה לבתה שהיה באותו זמן עומדת בפגישות כדי להנשא וצוותה עליה, את לא נישאת לשום בחור ללא שאבוא בחלומך ואתן לך את הסכמתי, נאותה אותה בחורה, וכך נפטרה אמה לבית עולמה.

לאחר שנה, אביה הציע לה בחורים רבים היתה יוצאת עימם פעם פעמים ולאחר מכן שוללת זאת, אביה הביא עוד בחורים ואת כולם היתה שוללת, עד שאביה כעס ושאל את בתו מדוע את עושה זאת? והלא כל הבחורים שהצעתי לך, עילויים הם!?

השיבה הבת: אבי! באמת רצוני להנשא להם אבל אמא באה בחלום ואמרת אינני מסכימה שתנשאי לשום בחור כי אם לשמעון השמש וזו אין רצוני, אמר אביה, באמת שגם לי אמך באה בחלום ואמרת לי שתנשאי לשמעון השמש. בואי ונלך לרבינו האר"י ונשאלהו לפשר הדבר.

הלכו שניהם לבית הרב, יצא רבינו האר"י לקראתם בקריאת שלום, בטרם שפתח את פיו רבי אברהם אמר רבינו האר"י, מזל טוב, שמעון השמש זה החתן לבתך.

כמובן רבי אברהם לא סירב לדברי רבינו האר"י וקבעו זמן נישואין, הדבר היה לפלא בעיני העם, אבל ידעו שזה דבר רבינו האר"י. לאחר זמן בת זו התעברה והתקשתה בלידתה ומתה והביאה בן לעולם, כמובן שרבי אברהם היה בצער גדול ממות בתו, אבל לא עברו שלושים יום וכבר החתן שמעון השמש בא לרבי אברהם ואמר לו הינך חייב לי

שיפוטה ופוסקת את דינה, ואז לאחר פסק הדין, מתברר שהוא עצמו שימש כשופט של עצמו, ויוצא שבמו פיו פסק לעצמו את דינו. ולכן אומר התנא דווקא הסדר יהיה "דין וחשבון" קודם פוסק האדם בעולם האמת את דינו ואז נערך החשבון. (מאמר אפרים)

כאשר נשלח נתן הנביא במצוות ה' להוכיח את דוד המלך על חטא בת שבע ולהודיעו מה ענשו, הוא רצה שדוד עצמו יפסוק את דינו לכן הוא מעמיד פנים כקובל לפני המלך על אותו עשיר שלקח את כבשת הרש, דוד המלך לא הבין כי משל הוא ופסק בחרון אף את דינו של האיש שעשה את הרעה, אחרי שנתן הנביא חושף את הנמשל: "אתה האיש!" לא נותר לו לדוד אלא להגיב בתגובה יחידה האפשרית לאדם מוסרי איש אמת: "חטאתי לה'!"

ולכן ר"א כשהיה מגיע לפסוק "ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו", היה מתפרץ בבכי ואומר: ומה תוכחה של בשר ודם כך, תוכחה של הקב"ה על אחת כמה וכמה.

אומר **החפץ חיים** אחי יוסף עומדים תוהים ומשתאים על כל מה שהתרחש עמם עשרים ושתיים שנה איך הגיעו למצב כזה של מכירה, ומדוע יוסף מתנפל עליהם בעלילה שהם מרגלים, ומדוע הניח את שמעון בבור, ומי החזיר להם הכסף בחזרה, ומדוע רוצה הוא את בנימין, ואיך יתכן שבנימין גנב את הגביע, שאלות וספקות שהיו בהם זמן רב ולא היו להם תשובות.

עד שיוסף הצדיק בא ואמר שתי מילים "אני יוסף", הכל הוברר להם הבינו שהמכירה היתה בשביל רצונו של הקב"ה שיוסף יכלכל אותנו בזמן הרעב, ולכן הבינו את כל השאלות,

כך אומר הח"ח לעתיד לבוא יבוא הקב"ה ויאמר אני ה', ואז יוברר לאדם כל ספקותיו של אדם, ישנם לפעמים לאנשים מסויימים שאלות רבות מדוע קרה לי כך ולמה הקב"ה עשה לנו כך, שאלות וספקות במשך שנים, אולם לעתיד לבוא יבוא הקב"ה ויאמר אני ה' ויובן לאדם כל דבר וכל ספק.

אומר רבינו האר"י שבימינו כמעט כולנו באנו בגלגול ואדם שרוצה לתקן את אשר קלקלו ידוע שהדבר הקשה ביותר שיש לו קושי לקיימו את זה הוא בא לתקן. (מאמר אפרים)

ולא יכלו אחיו לענות אתו כי נבהלו מפניו (ויגש מה-ג)

אבא כהן ברדלא אומר: אוי לנו מיום הדין, אוי לנו מיום התוכחה. ומה יוסף הקטן של שבטים, ולא היו יכולים לעמוד בתוכחתו - כשיבוא הקב"ה ויוכיח כל אחד ואחד לפי מה שהוא, על אחת כמה וכמה! (ב"ר פ' צג יא).

המגייד מדובנא המשיל כאן את משלו:

משל לאדם שהיה חייב לשר העיר כסף רב עבור מיסים של כמה שנים. המושל שלח לו התראה כי אם לא ישלם את החוב למועד פלוני - יעוקל רכושו והוא יגלה מן העיר. מיד קם האיש והחל ללוות מכל קרוביו ומכריו. הוא גם גבה מלקוחותיו כספים המגיעים לו, וכדרך המלווים והפורעים, זה נתן לו כסף, וזה שטרות, חלקם טובים לפרעון וחלקם אינם שווים את הנייר שעליו הם חתומים. יום אחד לפני המועד הנקוב ישב האיש לפני שולחנו, ערך את כל הכסף שגייס, והתחיל לערוך חשבון: הכסף המזומן כך וכך... אמר לו בנו: "אבא, שטר זה כבר יצא מן המחזור!" "ומה בכך?", אמר לו האב, "בין כל השטרות גם שטר כסף זה ייחשב..."

"ושטרות אלו כמדומני שהם מזוייפים!" הוסיף הבן. התבונן בהם האב, והצבע אזל מפניו: אכן רימוהו, אבל מיד התעשת ואמר: "הבלים, מי ישים לכך לב." כעת ערך את סיכום שטרות החוב: הוא נטל שטר אחר שטר ורשם לעמו את סכום הכסף הנקוב בו. אמר לו הבן: "אבא, בשטר זה חסרה החתימה!"

"לא נורא," ביטל האב את דבריו.

"ושטר זה תאריך פדיונו רק בעוד שנה!", אמר לו הבן.

"אז מה?" הגיב האב.

"אבא," הוסיף הבן לומר, "בשטר זה חסרה הסבה".

דירה וכסף ועליך לשלם לי. וכמובן רבי אברהם התרגש מאד היתכן?! אשתי מתה, ובתי מתה, ועשינו טובה שלקחנו את שמעון השמש לחתן וכעת כך מתנהג עמנו? אמר אלך לרבינו האר"י כדי לשפוך לבי.

כאשר הגיע לרבינו האר"י לפני שפתח פיו, רבינו האר"י אמר רצוני לספר לך סיפור, אמר רבי אברהם בבקשה, פתח רבינו האר"י את פיו וסיפר שהיה זוג שנישאו שהיו חיים תחילה בשלום כזוג יונים, אולם לאחר מכן שנאו אחד את השני, האישה רצתה להתגרש אך נענתה בסירוב מצד בעלה, עד שהגיעו מים עד נפש,

יעצו לה הרי את כעת מעוברת הרגי את עוברך ותטילי האשמה במות העובר, על בעלך. וכך היה אשה זו עשתה זאת, הלכה לרופא. הרופא נתן חוות דעת שהעובר מת מחבלה ומכות, וע"פ זה הלכה לבי"ד. הרב שראה כך חייב את הבעל לגרשה ואף לתת לה כסף רב.

לאחר שנפטרו זוג זה וכן אותו הרב באו לשמים ואז דנו אותם כך: כיון שהאשה, היא הרגה את העובר, ולכן צריכה היא לבוא בגלגול והעובר ימיתה, ודע לך שהזוג הזה לא פחות ולא יותר זה שמעון השמש ובתך ולכן זה היה התיקון שבתך דווקא תנשא לאותו שמעון ולכן עוברת המיתה. ודע לך שאב"ד שדנם דין לא אמת זה אתה רבי אברהם, ולכן כעת אתה באתה בגלגול לשלם לשמעון השמש את מה שהוצאת ממנו בגלגול הקודם כסף רב שלא בצדק. אמר לו רבינו האר"י עכשיו אתה מבין. אמר רבי אברהם משפטי ה' אמת וקבל עליו הדין. וזהו שאומר החפץ חיים, לעת"ל יאמר הקב"ה שתי מילים "אני ה'", ואז יוברר הכל, כעין מה שיוסף אמר "אני יוסף", ואז כל הגלגל לאחור הובאר לשבטים.

וכותב הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל העולם הזה דומה לנוסע באוטובוס יש נוסעים שיורדים בתחנה ראשונה ויש בתחנה שנייה ויש בתחנה סופית. ושוטה הוא האדם שיאמר למה הנוסע ירד בתחנה ראשונה הרי שילם כמו כולם, אבל יאמרו לו ריקא שכמוך אדם זה הולך לעסקיו וזה המקום שצריך לירד, כך בעוה"ז יש אנשים שמתים ל"ע בגיל צעיר ויש בגיל מבוגר והכל כמובן משום שהצעיר בא בגלגול וכבר תיקן את כל מה שהיה צריך.

והדבר נורא: הנה גם השבטים האחים הקדושים, בוודאי היו להם טעמים כבדי משקל שהצדיקו לעשות מה שעשו ליוסף. יתירה מכך: השכינה השתתפה והסכימה עמם. הן סוף סוף מדובר בקדושי עליון! ובכל אופן, כשעמדו פתאום לפני יוסף והוא אמר להם "אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אותי מצרימה" - נאלמו פתאום וכל התירוצים פרחו ואינם. "ולא יכלו לענות אותו דבר".

ואך אנחנו עצמנו נראה?

האם אנו יודעים כיצד נראות המצוות שלנו, שלא לדבר על העבירות ואיך נראית התפילות, הברכות, כיצד נראה לימוד התורה, ואיך מנוצל יום השבת...

אבל כולנו מצטדקים בלבנו: זה יעבור, לא ידקדקו כל כך, זה לא נורא... ואם מישהו מנסה להעיר את תשומת לבנו לטובתנו, הוא נחשב למוכיח בשער, לחוזה שחורות, לפאנאטי קיצוני, מציק ומפריע. אבל כשנתייצב שם, במרום, לבדנו לפני בורא עולם ומעשינו יפורטו אחד לאחד, יוקרן הכל באמת לגמרי עם כל הפנימיות של כל מעשה ומעשה, מכשול ועבירה, בסתר ובגלוי, באונס וברצון, מה נאמר אז?

אוי! אוי לנו מיום הדין, אוי לנו מיום התוכחה! (ספר "שערי ארמון" לוקט מאור דניאל)

ובבראשית רבה (צ"ג, י) אמרו אמר ר' אבא ברדלא: אוי לנו מיום הדין, אוי לנו מיום התוכחה, בלעם חכם האומות לא יכל לעמוד בפני תוכחת אתונו, יוסף קטן של שבטים לא יכלו אחיו לעמוד בתוכחתו, כשיבוא הקב"ה ויוכיח לכל אחד ואחד עאכ"ו.

“ועתה אל תעצבו ואל יחר בעיניכם כי מכרתם אתי הנה, כי למחיה שלחני אלהים לפניכם” (בראשית מה-ה).

לדברי האר"י הקדוש, אומר כאן יוסף לאחים: “אל תיעצבו!” - הרחיקו מלבכם כל שמץ של עצבות, וממילא לא יחר הדבר בעיניכם. שאם תתרחקו מתחושת העצב והצער, תשיגו כראוי את

האב נשא עיניו מטורי המספרים שלפניו ונעץ בבנו מבט מקפיא: "מה לך כי נטפלת לכסף ולשטרות, כלום החלטת למרר את חיי? אני אסתדר ודי! אני חפץ לשמוע עוד מלה!" שתק הבן.

קם האב והרהר בלבו: כאילו לא די לו בצרות האחרות, כאילו לא די לו בכך שעדיין חסר לו סכום נכבד והשלמת הפרעון, כאילו לא די בדאגה מנין יקח כספים להפרוע את הלוואות שנטל, עוד החליט בנו לרדת לחייו!

למחרת היום פנה האב אל ארמון השר וצרור הכסף בידו. הוא עלה במדרגות השיש ונשאל לרצונו על ידי אנשי המשמר. אחד הזקיפים ליווהו דרך המסדרונות האפלוליים. דלת הלשכה נפתחה ולעיניו נגלה השר שם על כסאו הרם לבוש בגדי השרד. יועציו ישבו לצידו דמומים.

השר נתן בו מבט מקפיא ואמר: "ובכן, הבא נראה!" נאמר לו להוציא את השטרות אחד לאחד ולהגישם לשר. המזכיר שלידו רשם את הסכומים והגזבר מן העבר השני קיבל את השטרות מיד השר.

"ומה זה?", שאל השר.

היה זה השטר שיצא מן המחזור. בחדר השתררה דממה. "המשך!", אמר השר.

הוא המשיך להגיש את השטרות ולפתע נשא השר את אחד השטרות אל האור. היה זה השטר המזויף.

"היודע אתה מה עונשו של מי שמחזיק שטר מזויף?"

האיש נדם. בכאב נזכר כיצד ענה אמש לבנו. היכן הוא ביטחונו עתה? היכן תשובותיו?

הכיצד אמר "הבלים", "אין זה נורא", זה יעבור... לא, זה לא עובר, ובאמתחתו עוד מפצים השטרות חסרי החתימה, נעדרי ההסבה, והשטר שתאריכו בשנה הבאה. לא, זה לא יעבור. ובכלל, אין לו את כל הסכום. מדוע בא בכלל, מדוע אין האדמה פוצה את פיה לבלוע...

"ובכן", אמר השר, מושיט את ידו ולקבל את השטר הבא. הביא הביט בשטר הבא בתור, ולחרדתו הבחין בעוד שטר מזויף והתעלף... עד כאן המשל.

אותם בשנות הרעב. כוח זה העניק יוסף לכל יהודי בכל הדורות.

פנימיותו של יהודי מידה זו (לגמול לחייבים טובות) היא עניין עיקרי, הנוגע למהותו של עם ישראל, ומכיוון שיוסף הוא המעניק כוח לכך, נקרא עם-ישראל כולו על שמו.

לכאורה אפשר לתהות על עצם הצורך להתנהג במידה זו: הלוא הזולת גמל לך רעה, ולמה אסור לך לשלם לו כפועלו ואפילו אתה נדרש לגמול לו טובה תחת רעה? אלא שסיבת הדבר קשורה למהותו הפנימית של יהודי. אמם בחיצוניות הדברים התנהג עמך הזולת במידה רעה, אבל בפנימיותו גם הוא טוב, ושומה עלינו להביט על יהודי כפי שהוא בפנימיותו.

גילוי עצם הנשמה

ההתנהגות עם יהודי שני במידה זו מעוררת גם בו עצמו את פנימיותו. כשהזולת רואה שאין משלמים לו כפועלו אלא מתייחסים אליו כאל יהודי יקר ואהוב, ואפילו גומלים לו טובה תחת רעה, גורם הדבר למהותו הפנימית להתעורר בקרבו ולעצם הנשמה להאיר. כשהיהודים מתנהגים כך זה עם זה, הם יכולים לפנות אל הקב"ה ולומר לו כמאמר המדרש בילקוט שמעוני: "מה יוסף גמלוהו אחיו רעה והוא גמלם טובה, אף אנו גמלנוך רעה, גמול אותנו טובות", והקב"ה אכן גומל את עם-ישראל טובה, ומביא את הטובה הגדולה ביותר - הגאולה השלמה על-ידי משיח-צדקנו.

"כי פי המדבר אליכם" (בראשית מה-יב).

כשנפגש יוסף עם אחיו והתוודה בפניהם שהוא יוסף, אמר להם (בראשית מה): "הנה עיניכם רואות... כי פי המדבר אליכם" - כשם שעניניהם ראו שיוסף היה מהול, כך הוא פיו המדבר אליהם בלשון הקודש. וידוע הוא שלשון הקודש יקרה עד מאוד, כי בלשון הקודש נברא העולם, כי על ידי לשון הקודש רוממנו מכל הלשונות, שכל לשונות העמים נופלים על ידי לשון הקודש. יוסף הצדיק שמר את הברית וזכה לשלומת

כוונת ה בכך שמכרתם אותי למצרים, שהרי "למחיה שלחני אלוקים לפניכם".

כידוע, אחד מיסודות החסידות היא עבודת ה בשמחה וחתירה מתמדת לדחיקת העצבות, הפוקדת את האדם בחיי יום יום. לפי תורת הבעש"ט, מטשטשת העצבות את הכרת האדם בבורא העולם, וכך אינו מסוגל להשיג ולהבין את הסיבות והתוצאות של הנהגת ה בעולם.

הצדיק רבי אהרן הגדול מקרלין היה אומר: השמחה כשלעצמה אינה מצווה - ואף-על-פי-כן בכוחה להביא לכלל קיום כל המצוות שבתורה. מאידך, העצבות אינה עבירה - אולם זו עלולה להביא לידי כל העבירות שבעולם...

טובה תחת רעה - "ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו ואת כל בית אביו" (בראשית מה-יב).

בין הדברים שהתורה מספרת על יוסף ואחיו, כלולה העובדה שיוסף פרנס את אחיו ובני-ביתם בשנות הרעב. פעולה זו היא בעלת חשיבות כה רבה, עד שבגללה עם-ישראל כולו נקרא על שם יוסף, כפי שנאמר: "נוהג כצאן יוסף" (שהכוונה היא, כי הקב"ה נוהג כצאן את עם-ישראל המכונה יוסף).

לכאורה אין הדבר מובן: שמו של דבר אמור לבטא את תוכנו האמיתי ואת מהותו הפנימית, ואילו העובדה שיוסף כלכל את אחיו בשנות הרעב נראית פעולה צדדית למדי, שאינה קשורה כלל למהותו של עם-ישראל. מדוע אפוא נקרא עם-ישראל כולו יוסף רק בגלל פעולה זו?

כוח לכל הדורות: אלא בכך באה לידי ביטוי משמעותה העמוקה של נצחיות התורה: כשם שבאותם ימים, במצרים, כלכל יוסף את אחיו ובני-ביתם, כך בכל דור ודור מפרנס יוסף את עם-ישראל ומעניק לכל יהודי, עד סוף כל הדורות, כוחות מיוחדים.

הכוח שיוסף נותן לנו הוא להתנהג עם הזולת במידת החסד ולא לגמול לו כפועלו, ואדרבה, "לגמול לחייבים טובות". כך נהג יוסף עם אחיו, לא גמל להם על הרעה שעשו לו, אלא להפך, כלכל

"יוסף ישית ידו על עיניך" (בראשית מו-ד).

להכניע את כוח המדמה הוא על ידי בחינת יד – "ביד הנביאים אדמה". יד היא בחינת שמחה: "ושמחתם בכל משלח ידיכם".

דומה הדבר לאדם המנגן בידו על כלי, שעל ידי זה הוא מקבץ ומלקט בידו את הרוח הטובה, שהיא רוח הנבואה מתוך הרוח הרעה, שהיא רוח העצבות.

המנגן צריך לדעת שכדי לבנות את הניגון שהוא – השמחה והרוח הטובה, עליו לכוין לבנות את השמחה – שהניגון יהיה בשלמות, ועל ידי זה מלקט ומצרף את הטוב מתוך הרע. המנגן צריך שתהא עליו יד הקב"ה, וזה: "וניגן בידו וטוב לך".

נאמר על יוסף – איש אשר רוח בו – רוח אלוקים, על ידי שנשמר מרע, על כן היתה עליו יד ה' וידע לברר הטוב מן הרע ונשמר מכח המדמה, שרוצה לקלקל ולפגום בטוב, לכן נאמר: "ויוסף ישית ידו על עיניך".

"אנכי ארד עמך מצרימה". (בראשית מו-ד).

מדרגות השכינה

שואל אור החיים, הרי מצרים מלאה בגילולים, וכתוב שמשא אומר "כצאתי את העיר" משום שאינו יכול לפנות אל רבונו של עולם בתוך מצרים בגלל היותה מלאה בגילולים. אם כן כיצד יש להסביר שהקדוש ברוך הוא אומר כאן ליעקב "אנכי ארד עמך מצרימה"?

אולי היה אפשר להסביר שהקדוש ברוך הוא לא ירד ממש אלא יהיה עם עם ישראל בצרותיהם, יצטער עימם.

אבל חז"ל אומרים לנו במפורש שהשכינה ירדה עם ישראל למצרים. מסביר אור החיים שיש מדרגות בשכינה. המדרגה הכי גבוהה שהתגלתה אי פעם במשך כל הדורות של הופעת השכינה היתה במעמד הר סיני, שם ראינו בעינינו, שמענו באזנינו כביכול את ההופעה האלוקית – את הקולות והברקים, הענן והאש. זה היה מראה חד פעמי, יחיד במינו במשך כל הדורות. לשיא כזה לא הגענו עוד אף פעם.

לשון הקודש, זכה להתקדש וזכה לרוח קודש – רוח אלוקים שהיא תיקון הברית, כי בלשון הקודש תלוי שמירת הברית – אדם הפוגם בברית מאבד את לשון הקודש.

"והגדתם לאבי את כל כבודי במצרים ואת כל אשר ראיתם ומהרתם והורדתם את אבי הנה". (בראשית מה-יג).

שאלו המפרשים, תורתנו הקדושה העידה שיוסף היה צדיק גדול, והצדקות שורשו בענווה, אם כן איך יוסף הצדיק ייחס לעצמו דברי גדולה כגון אלה 'והגדתם לאבי את כל כבודי במצרים'?

אלא יוסף הצדיק כדי לשמח את אביו, דבר בדרך רמז להודיע ליעקב שהוא עודנו אב ליוסף ויוסף עודנו בן ליעקב, כלומר, יוסף עודנו מחזיק בצדקותו ברוח הקדושה אשר למד מיעקב אביו, אף על היותו במצרים ארץ טמאה ושפלה, כי ידע יוסף אשר התגלותו בלבד לא ישמח את לב אביו יעקב מתוך חששות שיכול לחשוב אולי הלילה נטמא יוסף במצרים ואז כאבו יגדל שבעתיים, אבל יוסף הצדיק אמר 'והגדתם לאבי את כל כבודי במצרים, להורות כי גדולתי הוא מצד הקדושה.

לזה יש פסוק במשלי, כי 'בעד אשה זונה עד ככר לחם', כלומר שאף אם האדם נולד במזל מוצלח אך אם הלך בדרכים חשוכים מקלקל את מזלו הטוב ומשפילו עד כדי מצב להזקק ולהצטרך לככר לחם רחמנא-ליצלן.

וכאן יוסף אמר לאחיו שיגידו לאביו בעיקר שהוא חי במצרים וכי הוא מושל על כל ארץ מצרים, הוא חי במצרים מקום זימה ותועבה, מקום כשופים ולהטים, מקום שמלמדים אפילו ילדיהם במעשי שדים, מקום המטונף ביותר, מקור החלאה והזוהמא המשפילה את נפש האדם המעולה ביותר עד כדי ככר לחם. ויוסף בן יעקב הוא חי באותו מקום והוא שולט ברמה על כולם תוך חיי עושר ואושר גם יחד, לרמוז ליעקב כי הוא זכה והצליח לעבור את המכשולים ולעמוד בכל הנסיונות ולהכניעם תחתיו ולמשול עליהם בכח הקדושה והטהרה שירש מעודו בבית אביו יעקב.

לפני שמגיע יעקב למצרים הוא שולח את יהודה לארץ גושנה -

"ר' חנינא בריה דרבי אחא ורבי חנינא, חד אמר להתקין לו בית דירה, וחד אמר להתקין לו בית ועד שיהא מורה בו דברי תורה ושיהיו השבטים לומדים בו."

כלומר ראשית כל יש להקים בית מדרש. זה העיקר. צריך בית, אבל קודם צריך בית רוחני. "תדע לך שהוא כן, כיון שהלך לו יוסף מאצלו היה יודע באיזה פרק פירש ממנו שהיה משנה (=מלמד) אותו. כיון שבאו אחי יוסף אצלו ואמרו לו 'עוד יוסף חי' ויפג לבו'. נזכר באיזה פרק פירש הימנו, ואמר בלבו יודע אני שבפרק עגלה ערופה פירש ממני יוסף, אמר להם: אם אתם יודעים באיזה פרק פירש ממני אני מאמין לכם.

אף יוסף היה יודע באיזה פרק פירש הימנו, מה עשה יוסף? נתן להם עגלות שנה' ויתן להם יוסף עגלות על פי פרעה' (כלומר יוסף שלח לאביו עגלות על מנת להזכיר לו את העגלה הערופה, שעליה למד איתו בשעה שפירש ממנו). ללמדך שבכל מקום שהיה יעקב יושב היה עוסק בתורה כשם שהיו אבותיו".

כלומר כל עניינו של יעקב הוא התורה, עבודת ה', לימוד דרכיו, מצוותיו, תורתו של הקדוש ברוך הוא. כששמע יעקב אבינו שיוסף זוכר את הסוגיא אז הוא נרגע. זה אימת לו שאכן זהו יוסף. אך אפשר להבין את זה באופן פנימי יותר, "עוד יוסף בני חי" באופן פנימי רוחני. מספרים על ר' יצחק אלחנן שהיה לו זיכרון מופלא, וזכר כל אדם ואת הסוגיא האחרונה שעסק בה איתו וכשהיו שוב נפגשים והיה ממשיך מאותה נקודה. יעקב שמע שיוסף עדיין זוכר מה שלמדו וממשיך בדרך האבות וזה הרגיע ושימח אותו. יהיה אפשר להמשיך בסוגיא ולהציג אחד לשני את החידושים שהתחדשו במשך הזמן... כל החיות של האבות היא התורה, ההארה הרוחנית האלוקית בעולם.

ממשיך המדרש -

"ועד עכשיו לא נתנה תורה, וכתוב באברהם וישמור משמרתו", ומהיכן למד אברהם את

לאחר מכן התגלתה השכינה בבית המקדש, שם היה אפשר להיווכח במציאותה - "ולא יכלו הכהנים לבוא אל בית ה' כי מלא כבוד ה' את בית ה'" (דבה"ב ז,ב). ההופעה האלוקית מלאה את הבית. אולי אי אפשר לקרוא לזה "ענן" אבל זה היה משהו עליון אלוקי עד כדי כך שהכהנים לא יכלו להיכנס לשם. ויש גם הופעת שכינה בבית הכנסת, שכן אמרו חכמים שאם עומדים לבוא לביה"כ עשרה, הקדוש ברוך הוא אפילו מקדים ומשרה את שכינתו שם. עשרה שיושבים ועוסקים בתורה - שורה שכינה עימם, וכל שכן ביותר מעשרה.

השכינה הזו אינה נראית, היא לא כמו השכינה ששרתה בבית המקדש, אבל היא קיימת. גם כששניים יושבים ולומדים שורה שכינה. בעצם בכל פעם שאדם עוסק בתורה או במצוה שכינה כנגדו, אור ה' מופיע בו, הוא עושה פעולה אלוקית על פי צו אלוקי. רצונו של הקדוש ברוך הוא מתגלה על ידי האדם העושה את המצוה כדיבור או במחשבה. זוהי התגלות ממשית נראית, לא נסתרת. אין לזה משמעות אחרת מלבד עשיית רצונו יתברך. השכינה ממש מופיעה, רצון ה' מופיע בגלוי. אור ה' מקיף את האדם המקיים את המצוה. כך "בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך" - אפילו יחיד עוסק בתורה מזכיר את שמו של ה', גורם להשראת השכינה.

יתכן שאנשים עם כוחות רוחניים גבוהים, עם יכולת ראייה רוחנית דקה מאוד רואים את זה בפועל. אם כן יש מדרגות מדרגות בהופעת השכינה.

אומר אור החיים, אכן ירדה שכינה למצרים אבל לא במדרגה הגלויה. ונכון מה שאמרו חכמים שהשכינה לא ירדה למצרים וכוונתם באופן גלוי, ונכון מה שאמרו שירדה והכוונה באופן הנסתר. צריך להבין שבמצב רבוננו של עולם נמצא בכל מקום ואין עוד מלבדו והוא מלא עולם, אבל השינוי הוא בגילוי, בהופעה לעינינו, כמה מסכים עומדים ומסתירים אותה הופעה. יש מקומות שההופעה גלויה יותר ויש שהיא נסתרת.

"ואנכי אעלך גם עלה". (בראשית מו-ד)

הקשה מורנו הראשל"צ, וכי זה יפה לשאול ב"א זקן בן כמה אתה?

ותירץ ע"פ מעשה עם בעל השאגת אריה שהיה נוהג להחמיר מאד באיסור חדש ולא היה אוכל בשום מקום וכאשר היה מתארח היה דרכו לשאת עמו גם כלים שלו אולם הרב היה תקיף מאד ובמיוחד באיסור חדש ולכן לא אהבו אותו כ"כ ולא מינוהו כרב עליהם. לימים הזדמן הרב בבית הנודע ביהודה וכמובן היבא עמו את כליו וכן את קמחו, וביקש מהרבנית שתבשל לו אוכל בכליו. הרבנית נפגעה וכי כללי טרפים אמרה זאת לבעלה, אמר לה בעלה לא חשוב כיוון שרב גדול הוא תכבדי את רצונו.

באותו זמן ששהה בבית הרב נודע ביהודה, בא מכתב מעיר מייץ לכב' הרב נודע ביהודה וביקשוהו שיבוא להיות רב עליהם, הרב לא רצה וביקש משאגת אריה שהוא ילך, שלח הרב מכתב אני לצערי לא יכול אבל שולח אני לכם ת"ח לא פחות ממני והוא יגיע בעוד ד' חודשים.

כאשר הגיע הזמן המיוחל ערכו טקס קבלת פנים לרב שאגת אריה אולם הרב רק הגיע, האנשים החלו לעקם את אפם, משום שהרב היה אז בגיל שבעים אמרו אחד לשני מה שלח לנו הנודע ביהודה, רב שרגלו האחת בקבר? הרב שאגת אריה שמע זאת, כאשר הגיע תורו לשאת את דבריו הקשה קושיה זו היתכן שפרעה שואל את יעקב כמה ימי שני חיך, האם זה דרך ארץ? כיוון שכאשר יעקב הגיע היה צריך להיות עדיין עוד חמש שנים רעב, אבל זכותו של יעקב גרמה שפסק הרעב, ולכן כאשר ראה פרעה את יעקב זקן כ"כ חשש שהוא ימות עוד מעט, ולכן פחד ושאל כמה ימי שני חיך?

ואז השיבו יעקב אל תדאג מה שאתה רואה אותי כ"כ זקן אין זה כן אלא מעט ורעים היו ימי שני חיי. אמר הרב שאגת אריה שידוע את ליבכם שאינכם חפצים ברב כזה זקן מבטיח אני לכם שאני אחיה ואהיה עמכם עוד עשרים שנה. ובאמת כך היה הרב חי עד גיל תשעים.

ומסופר ביום אחרון למותו הלך לספריה כדי לקחת איזה ספר, והספרייה נפלה עליו ובשעת גסיסתו שמעו תלמידיו שהיה ממלמל ואומר כל הספרים מחלו לי על אף שהייתי תוקפם בלשון חריפה ובוטה אבל החייט – ז"א כך היה מכנה את

התורה? רבן שמעון אומר: נעשו שתי כליותיו כשתי כדים של מים והיו נובעות תורה".

כלומר מתוכו, מעצמו. אברהם חיפש את האמת, את דבר ה', ומתוך תוכו התגלתה לו התורה. כל נשמה יהודית מכילה את דבר ה', את אור התורה, וכשאדם מעמיק הוא יכול לשאוב מתוך תוכו את התורה.

"ומנין שכן הוא? שנאמר 'אף לילות יסרוני וגו'" (הכליות מייסרות, מדריכות. רבי לוי אמר: מעצמו למד תורה, שנאמר 'מדרכיו ישבע סוג לב ומעליו איש טוב יר' יונתן שר הבירה אמר: אפילו עירובי תבשילין היה אברהם יודע, שנאמר 'עקב אשר שמע אברהם וגו'".

ובן כמה שנים הכיר אברהם את בוראו? בן מ"ח שנה הכיר את בוראו. ריש לקיש אמר: בן שלש שנים דכתיב 'עקב' - מנין עק"ב, ואברהם חי קע"ה שנים, נמצאת למד שבן שלש שנים הכיר את בוראו. והיה משמר דקדוקי תורה והיה מלמד את בניו, שנאמר 'כי ידעתיו וגו', אמר לו הקדוש ברוך הוא: אתה למדת בניך תורה בעולם הזה, אבל בעולם הבא אני בכבודי מלמד לכם את התורה, שנאמר 'וכל בניך למודי ה'".

המדרש בא לומר לנו מי היו האבות. נצייר לעינינו את האבות העוסקים בתורה, עמלים בקדושה במדרגה רוחנית עליונה, וכל מהותם לעשות רצון ה' ולהאיר את אור ה' בעולם. המדרש הזה מתאים לשבת שאחרי החנוכה, אמצע הזמן, אמצע החורף. אלו הימים הנפלאים ביותר של האפשרות להתעלות בתורה. השנה היא שנה מעוברת וזמן חורף ארוך. אפשר לעלות מעלה מעלה ולעשות קפיצת מדרגה. זה כמובן תלוי במאמצים שאנחנו נעשה, בשקידת התורה, בהתרוממות פנימית. ללמוד גם ביני לביני, בשעות שלא כל כך רגילים ללמוד בהן, כגון יום שישי ומוצאי שבת. יש להתמיד גם בכמות שעות הלימוד וגם באיכותן - במאמץ של ריכוז, של הבנה, של זכירה. ו"יגעתי ומצאת - תאמין".

ויאמר פרעה אל יעקב כמה ימי שני חיך
(ויגש מז-ח)

וילקט יוסף את כל הכסף הנמצא בארץ מצרים ובארץ כנען בשבר אשר הם שוברים (בראשית מז-יד)

וכשראה יוסף שעל כל המטבעות היתה צורה של עכו"ם, והלכה אומרת שאין יהודי יכול לבטל עבודה זרה שברשותו אלא טעונה שריפה, אבל אם הגוי ביטל את העבודה זרה מותר להנות מימנה אחר כך, לכן כשהיו הגויים נותנים לו המטבעות היה אומר להם שיבטלו את העבודה זרה ע"י שישברו את המטבעות ואחר כך יביאו לו, וזהו שכתוב "בשבר אשר הם שוברים" (ממרון רבינו עובדיה יוסף שליט"א).

וכיוצא בזה מסופר בתלמוד על רבן גמליאל שהיה הולך בדרך ומצא צלם של זהב טהור, לפני שהגביהו אמר לילד גוי שישבור את הצלם ולאחר מכן זכה בו רבן גמליאל. (לבוש יוסף)

יש לנו מצווה לאבד ע"ז וזה מה שנאמר במזמור עלינו לשבח...להעביר גילגולים מין הארץ ואילילים כרות. וימצא הגביע באמתחת בנימין (בראשית מ"ד י"ב). מובא במדרש שבשעה שראו האחים את הגביע נמצא באמתחת בנימין צעקו לו האחים "גנבא בר גנבתא" כלומר גנב בן גנבה, שהרי גם אמך רחל גנבה את התרפים אשר לאביה והחביאתם בכר הגמל, ואפשר להסביר שהרי רחל גנבה את התרפים מכיון שלבן היה עובד ע"ז ורצתה למנוע אותו מכך, וכן כאן כאשר ראו האחים שיוסף מנחש בגביע א"כ גם חשדו אותו בע"ז, ולכן זו היתה סיבת הגניבה כדי למנוע אותו מע"ז ולהפריש אותו מכך, וזהו גנבא בר גנבתא, ז"א זו סיבת הגניבה בשני המקומות (וידבר יוסף).

"כל הנפש הבאה לבית יעקב" (בראשית מז-כז)

כשמתקשרים כמה אנשים וקושרים קשר נגד איש אחד, אפילו אם הוא אדם חשוב יותר מהם, עם כל זאת יכולים הם להפילו, כי מתקבצים חלקי הכבוד שיד לכל אחד מהם ועל ידי זה נתבטל חלק הכבוד שלו, ונופל הוא על ידם.

הלבוש מרדכי, הוא לא מחל לי ולכן נענשתי במיתה כזו.

מכאן לומדים מוסר השכל כמה אדם צריך לנהוג כבוד ברבותיו ובמיוחד בראשונים וגם שאינו מבינם לא יבטלם אלא יתלה זאת במיעוט.

"ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו לחם לפי הטף" (בראשית מז-יב)

עיקר כלי מלחמתו של המשיח הוא התפילה, ומשם עיקר חיותו וכל מלחמה שיעשה וכל מקום שיכבוש - הכל בזכות התפילה - "בחרבי ובקשתי" - פירש רש"י: בתפילה ובקשה.

כלי זה צריך לקבל על ידי בחינת יוסף - היינו שמירת הברית, וידוע הוא שיוסף ששמר את הברית, על ידי זה נטל את הבכורה שהיא בחינת עבודה ותפילה.

אדם שזוכה לחרב זו, צריך לדעת איך ללחום איתה, כדי שלא יטה אותה לימין או לשמאל וצריך הוא שיהיה קולע ולא יחטיא את המטרה, ויטה אותה אל האמצע. לדבר זה יזכה על ידי בחינת המשפט - "יכלכל דבריו במשפט" - יוסף היה צריך לקבל חרב זו ע"י בחינת המשפט, כדי שיכלכל דבריו במשפט, כי: "משפטיך למלך תן".

וכיצד יזכה למשפט? על ידי הצדקה שבעזרתה אפשר לאחוז במידת המשפט, כמו שכתוב: "משפט וצדקה ביעקב" - כי כשנותן צדקה מחסיר ומשפיל האדם ממונו ומעשיר לעני, וזה בחינת: "אלוקים שופט, זה ישפיל וזה ירים" - ועל ידי זה זוכה לאחוז במידת המשפט, כי קודם התפילה יפריש צדקה כדי שיוכל לכלכל דבריו במשפט, כדי שיהיה קולע ולא יחטיא את המטרה. אם כן, למה קיבל יוסף את הבכורה? מכיון שכלכל את יעקב במצרים, "ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו לחם לפי הטף" (בראשית מז) - כי היתה התפילה שגורה בפיו של יוסף, וע"י שנתן צדקה (כלכלה) לאביו יעקב, שהוא בחינת המשפט, זכה לבכורה.

דיברי גאווה של: "אני ואני ואני...". אם כן, כיצד נבחר גדול הדור?

מהרי"ל בלוך בספרו "שיעורי דעת" עמד על מדוכה זו בצורה הבאה. על הפסוק: "ויגש אליו יהודה".

אמרו במדרש: "הנה המלכים נועדו יחדיו עברו יחדיו, המה ראו כן תמהו נבהלו נחפזו, רעדה אחזתם שם חיל כילודה". וההסבר: "הנה המלכים נועדו", זה יהודה ויוסף. "עברו יחדיו", זה נתמלא עברה על זה וזה נתמלא עברה על זה. "רעדה אחזתם שם", אלו השבטים, אמרו: מלכים מתדיינים אלו עם אלו, אנו מה איכפת לנו" (בראשית רבה).

דברי המדרש אומרים דרשני.

א. מדוע נקראו יהודה ויוסף מלכים, הרי יהודה כלל לא היה מלך, ואף יוסף לא היה אלא משנה למלך?

ב. כיצד אפשר להבין שהשבטים נבהלים מאיש לרונם מדנה? וכן אדם דנושא משרת מלך מניח פחד על גדולי עולם כהשבטים?

האמת היא שבעולם רוחות טעות גסה באשר להגדרה האמיתית של מלך. בני אדם סבורים בדרך כלל שאדם היושב על כסא המלוכה וניתן כתר מלוכה בראשו, הוא מלך. אך אין זו הגדרה נכונה, כי לא כל מי שעומד בראש העם ויש לו משרתים רבים וארמון מפואר ראוי לתואר מלך. ידוע על מלך שהיה חי בארמון מפואר, וחי תמיד בפחד שמא יבגדו ובו ויהרגוהו. מסיבה זו היו האורות דולקים בכל חזרי הארמון במשך כל הלילה, הוא עצמו שינה את מקום מגוריו בכל שעה ועבר מחזד לחזר. הלזה יקרא מלך??? הלא עבד הוא לעבדיו!!!

אם כן, מי הוא מלך?

מלך הוא אדם בעל שליטה על המון העם ועל שריו. ר' ישראל סלנטר זצ"ל מסביר: חז"ל אמרו ש"פני הדור כפני הכלב". כאשר אדם הולך ברחוב וכלבו רץ לפניו, יש מקום לטעות ולחשוב שהכלב מנהיג את האדם הצועד

התקבצות חלקי הכבוד והתקשרותם יחד, נעשה על ידי זה חלק זה גדול יותר משל האדם שנגדו קשרו קשר. אולם אם האדם הוא גדול במעלה, יוכל להכניעם ולבטלם למרות שיתאחדו נגדו. צריך שלא יהיו אנשים אלה רשעים, כי קשר רשעים אינו מן המניין, כמו שאמרו חז"ל: כי רשעים אין להם חלק בכבוד, ויוכלו להפיל את האדם שהם חולקים עליו.

על זה התפלל יעקב אבינו, שלא תזיק מחלוקת קורח למשה רבנו ע"ה, וביקש הוא שלא יתאחדו ויתקשרו חלקי הכבוד של עדת קורח, כי אנשים חשובים הם. ברגע שחלקי כבוד אלו לא יתחברו, אז בודאי יוכל משה לעמוד נגדם ולהפילם. ואמר יעקב – כבודי – כי יעקב הוא בחינת הכבוד, בחינות הנפש: "כל הנפש הבאה לבית יעקב מצרימה". ודע דבר חשוב: כשמפילים אדם על ידי שקושרים נגדו – נופל הוא לתאוות ניאוף, חס ושלום.

מי הוא מלך אמיתי?

בעולם של ימינו, בחירות לראשות ממשלה או לראשות עירייה, הם דברים מקובלים ונפוצים. כמעט בכל העולם אנשים מציגים מעומדות לתפקידי הנהגה, ובעקבות זה הם עורכים מסע בחירות ותעמולה שבו הם משבחים ומפארים את עצמם בניסון לשכנע את הציבור מדוע דווקא הם מתאימים לתפקיד. לרוב, מלווה מערכת ההסברה והתעמולה בהשמצות הדדיות ובדיבורי לשון הרע ורכילות. כאשר מערכת הבחירות מסתיימת, ניגשים להצבעה, ומי שקיבל את מספר הקולות הרב ביותר הוא המנצח בקרב הגדול.

על רקע עגום זה מתעוררת השאלה: כיצד בעצם נבחרים לתפקידים מנהיגי הדור, גדולי התורה? הרי מעולם לא שמענו שתלמידי חכמים הציגו מועמדות לבחירתם לתפקיד זה, וגם לא השמיעו

ורעדה אחזתם. לא התואר הערטילאי של מלך הרתיע אותם, אלא מדרגתם הגבוהה בהיותם מלכים השולטים על עצמם. **שליטתם העצמית הנקנית ונבנית מתוך יגיעתם בתורה במשך מיטב שנות חייהם, היא היא העושה את רבנן למלכים.** התורה מזככת את נפשם, והם עמלים על תיקון המידות ועל טוהר הנפש, וכך מושם כתר הנהגת הדור על ראשם.

פרק בנושא אחריות

כאשר שבו בני יעקב ממצרים כשבשורת "עוד יוסף חי" (בראשית מה) בפיהם, מיאן יעקב אבינו להאמין להם. אולם כאשר מסרו לו "את כל דברי יוסף אשר דיבר אליהם" וכאשר ראה את העגלות, אז נאמר: "ותחי רוח יעקב אביהם". בעניין העגלות אומר רש"י: "סימן מסר להם במה היה עוסק כשפירש ממנו, בפרשת עגלה ערופה, זהו שנאמר 'וירא את העגלות אשר שלח יוסף', ולא נאמר אשר שלח פרעה". פשוטם של דברים הוא שהעגלות היוו סימן מובהק לכך שאכן שולחם הוא יוסף, לפי שיעקב ויוסף היו היחידים שידעו מה למדו בהיפרדם. אולם יש הרואים בסימן זה אות לעניין יותר עמוק ומהותי.

כאשר שלח יעקב את יוסף לראות את שלום אחיו הרועים בשכם, הוא ליווה אותו בצאתו לדרך. כיון שעסק במצוות לוויה, לימדו פרשת עגלה ערופה המהווה מקור למצווה זו. והכוונה: אדם היוצא מעיר ללא לוויה ובלא צידה, רוחו נכאה, הוא שפל בעיני עצמו וחש בדידות מדכאת, כי סבור הוא שאף אחד אינו מתעניין בו. וברגע שיתקפו אותו לא יהיה לו העוז וזקיפות-הקומה להיאבק עמהם ואף לא לברוח. ולפי הסבר זה מי שלא מלווה אותו ולא נותן לו צידה לדרך, נעשה שותף להורגיו. על מי תיפול אשמה כבדה זו?

כאן מלמדת אותנו התורה פרק בנושא אחריות, ובסוגיא זו עסקו יעקב ויוסף בעת צאת יוסף במצוות אביו לדרוש את שלום אחיו השונאים אותו. יתכן שבלימוד עניין האחריות ביקש יעקב לזרוז לבצע שליחות, למרות הקושי הכרוך בה.

בעקבותיו. אולם כאשר יגיע הכלב לפרשת דרכים, יפנה מבטו לקבל אות מהאיש להיכן לפנות, אזי ניכר מי הוא המנהיג ומי המונהג.

אולם כאשר מדובר במנהיג אמיתי, שונים פני הדברים תכלית שינוי. הוא קובע ומחליט, והכל מצייתים לו גם כאשר אין הדברים מוצאים חן בעיניהם. וכיצד מקבל העם את מרות המנהיג ונכנע לו? התשובה: **הכל תלוי באישיותו של המלך או המנהיג!** מנהיג השולט ומולך על עצמו, דהיינו על תאוותיו ורצונותיו, העם מרכין לו ראש. אולם אם לא ימלוך על עצמו, העם לא יקבל את מרותו ולא יחפוץ במנהיגותו.

לאור דברים אלה, יובנו דברי המדרש הנ"ל. מלכותם של יוסף ויהודה, אמנם לא באה לידי ביטוי על ידי כתר מלכות, או שרביט או ארמון. שניהם היו מלכים במובן האמיתי של המילה, הם הוכיחו שליטה על עצמם. יהודה הראה שליטה עצמית כאשר הודה באשמתו בעניין תמר כלתו. היתה לו אפשרות להתחמק מדברי תמר: "הכר נא החותמת והפתילים והמטה האלה". אולם לא כך נהג, אלא יהודה קם בגבורה ואמר: "צדקה ממני". ובזכות זה זכה באמת למלכות, והוא היה אבי שושלת מלכות בית דוד.

כך הוא הדין לגבי יוסף. בנסיון אשת פוטיפר הוכחה שליטתו על עצמו באופן מופלא. בזכות זה זכה להיות משנה למלך מצרים, ובעיקר זכה שמצאצאיו יצא משיח בן יוסף. חז"ל מציינים שאפילו פרעה הכיר במלכות שהיתה טבועה באישיותו של יוסף. כאשר עבדי פרעה שאלוהו כיצד הוא ממנה עבד שיצא מבית האסורים להיות משנה למלך, השיב להם: "גיוני מלכות אני רואה בו". עיניו הפשוטות של פרעה הבחינו שיוסף משל בכל איבריו. על כן ראוי גם שיצא ממנו משיח בן יוסף.

עתה מובנת היטב רעדת השבטים. הם היטיבו להכיר את אחיהם יהודה והכירו גם במעלות יוסף, הם ראו בשניהם שלטון עצמי. לכן הם הכתירו אותם בתואר "מלכים", ולכן גם נבהלו

"תהי צדיק!", תהיה יסוד עולם, תהיה אחראי לשלימות העולם עד כמה שהדבר בהישג ידיך.

אדם הלוקח דברים אלו אל ליבו, וחש תמיד אחריות לעשות שליחותו בעולם, יתקיים בו: "ולקץ הימים, אם עשה שליחותו באמונה, ישוב ובא בריתה ושמחת עולם על ראשו. כעבד אשר שלחו המלך לעבר הים, שאין עיניו וליבו זולתי על דבר שליחותו עד שובו אל אדוניו". (מתוך: ילקוט לקח טוב/ חיים של תורה).

מלך שולט ולא נשלט

יוסף הצדיק זכה שזיכהו בורא עולם להיות מלך שולט ולא נשלט. מדוע? "לפי שנטרתי הברית אשר גרמה לי מלכות זו" – כך ענה יוסף לאחיו. לאיזו ברית התכוון יוסף?

"ויאמר יוסף אל אחיו גשו נא אלי ויגשו" – וכי למה קרא להם הרי קרובים עמדו אצלו. אלא בשעה שאמר להם אני יוסף אחיכם תמהו שראוהו במלכות עליונה. אמר יוסף מלכות הזאת בשביל זה הרווחתי לה, שהראה להם את ברית המילה. אמר: זאת הברית שגרמה לי מלכות זו, לפי שנטרתי הברית. מכאן למדים אנו שמי שנוטר (שומר) אות הברית, מלכות שמורה לו.

שמירת הברית מביאה את האדם עד למלכות. רואים זאת גם אצל יוסף בנסיון אשת פוטיפר וגם אצל בועז אשר לא נתן ליצרו לשלוט עליו, בהיותו הוא השולט על המחשבה ולא לתת ללב לחמוד את תאוות היצר. מתוך עקשנות לא להיכנע ליצר שאין לו תמיכה מהבורא. עצם הכנעת היצר הוא תיקון הנפש. לכן הכנעת היצר ותאוותיו היא יסוד היסודות המביא לקשר אמת בין אדם לבוראו.

מה רב כוחה של שמירת הברית, שהלא היא חותמו של בורא עולם כי ממנה יסוד תשתית כל העולם - "הנני נותן לו את בריתי שלום" – מכיון שאדם שומר את בריתו, לכן נעשה אצלו שלום, ועל ידי כך הוא יצליח לעשות שלום גם

כי מתוך הדברים הובהרה ליוסף השיבות עניין האחריות. ואם היא מחייבת את דרישת שלום אחיו והצאן, יש לעשות זאת גם כשהנסיבות אינן נעימות.

חוש אחריות זה ליווה את יוסף במשך כל שהייתו הארוכה במצרים. לאור דברים אלה, תובן היטב הבשורה שנתבשר יעקב על ידי העגלות. בכך הודיע לו יוסף שעדיין הוא זוכר את עניין האחריות שלימדו בעת הפרידה, ויתכן שהיה בזה אף רמז לכך שעניין חשוב זה מהווה נר לרגליו. בזה נכפלת בשורת "עוד יוסף חי", כי בנוסף להיותה סימן ואות חיים היא מגלה שרושם החינוך שקיבל בבית אבא עדיין לא נמחה. חובת אחריות זו, שהשריש יעקב ביוסף בנו, היא הנהגה שהתורה מחייבת כל אחד מישראל בארבעה מישורים: אחריות כלפי העולם, אחריות כלפי כלל ישראל, אחריות ביחס למשפחה, ואחריות האדם לעצמו.

על כל אדם נדרש לעשות את מירב המאמצים שבאפשרותו, והם גדולים ורבים, במקום שהוא יושב ולומד, עם הכשרונות שלו ובתוך כל הקשיים הנערמים בדרכו. **כאשר אדם מגיע להכרה כי "אין הדבר תלוי אלא בי", נפתח בפניו הפתח לעלייתו.** כשאדם עושה תחילה חשבונות ומחפש את הישועה בדרכים שונות, לא שב בתשובה. אבל אחרי שמגיע להכרה ש"אין הדבר תלוי אלא בי" – בא לידי תשובה שלמה. ואז מקבל את העזרה משמים אותה הוא צריך, וידע לנצלה לעלות בשעה אחת מן הדיוטא התחתונה, ולהיות בעל תשובה גמור.

הגמרא במסכת עבודה זרה אומרת: "יש קונה עולמו בכמה שנים, ויש קונה עולמו בשעה אחת" – אותו אדם שהגיע להכרה של "אין הדבר תלוי אלא בי", קנה את עולמו בשעה אחת וזכה לחיי העולם הבא. ובא הדבר ללמדנו: **אחריות מהי?** – "אין הדבר תלוי אלא בי", דהיינו קבלת אחריות על ההוצא לפועל של תפקידנו בעולמנו. לכל אדם תפקידים ומשימות שצריך הוא למלא אותם. כל אחד הושבע טרם צאתו לאויר העולם

הביאו את בני ישראל למצרים. כמו שהתגלה הסוד הגדול של השבטים אשר מכרו את יוסף, שהרי אף אדם בעולם לא ידע זאת מלבדם. והנה יוסף מגלה את הסוד אשר רק הם ידעו ממנו באומרו: אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אותי מצרימה. דבר שהבהיל אותם בראותם את האמת עומדת לפניהם.

שמירת הברית, דהיינו שמירה מפני תאוות היצר ופיתוייו, היא זו אשר הובילה את יוסף הצדיק להיות מלך שולט שאינו נשלט. בעזרת: סכנה, פחד ותפילה התגבר יוסף על יצרו ומנע את שליטת היצר עליו. בזכות זה ראה פרעה את שליטתו של יוסף על אבריו, כיצד הוא מולך על עצמו ולכן העניק לו תפקיד מלוכה. יוסף – מלך שולט היה ולא נשלט.

(מתוך: זהרה של תורה/ הנפש אשר באדם).

מפגש יוסף ויהודה לדורות

חכמינו בתחילת הפרשה מרחיבים את הדיון על המשמעות של "ויגש אליו יהודה". יהודה ניגש לדבר עם יוסף. אומרים חכמים:

"אמר רבי יוחנן: בשעה שתפס יוסף הצדיק את בנימין ואמר להם לאחיו האיש אשר נמצא הגביע בידו הוא יהיה לי עבד, אמר לו יהודה: בנימין, את תפוס ושלום בבית אבא? מיד כעס יהודה ושאג בקול גדול והלך קולו ארבע מאות פרסה עד ששמע חושים בן דן (שהיה בארץ ישראל) וקפץ מארץ כנען ובא אצל יהודה ושאגו שניהם וביקשה ארץ מצרים ליהפך עליהם. אמר איוב: 'שאגת אריה וקול שחל', שאגת אריה זה יהודה שכתוב בו 'גור אריה יהודה', וקול שחל זה חושים בן דן ששניהם נמשלו כארי שנאמר 'ולדן אמר דן גור אריה', וימשיך מדרש שכיון שכעס יהודה נשרו שיניהם של כולם.

"אמר רבי יהושע בן לוי: אף אחיו, כיון שראו יהודה שכעס אף הם נתמלאו חמה ובעטו בארץ ועשו אותה תלמים תלמים, שנאמר 'ליש אובד מבלי טרף', זה יהודה שמסר עצמו על בנימין, אמר: שמא ימחול לי הקדוש ברוך הוא על אותו

בין אחרים. כך היה אצל יוסף הצדיק אשר עשה שלום לפרעה בפותרו את חלומו, זכה יוסף שעשה שלום לכל מצרים שהחייה אותם. ובעיקר עשה שלום עם אחיו שחזרו כולם יחדיו לשלמותם. כל זאת זכה מכח פיו, כמו בועז שהוציא כל יום מפיו שבועה שהצילה אותו. כך היה אצל יוסף הצדיק, שתפילה היתה שגורה בפיו ובקשה לכל עינינו ורצונותיו. תפילה לרחמיו של הבורא שיזכה אותו לעבודתו היחידה והחשובה, אותה תפילה הבוקעת רקיעים ומצמיחה ישועות, שהרי אין כמו התפילה אשר מצילה את האדם מן הנסיונות הקיימים במציאות חייו. כל נסיון הוא בחינת אש יוקדת המבערת את לב האדם. האדם לא יוכל לעמוד בלהט חום זה בשום אופן, כי אז בוער הוא מתוך האש שבתוכו ואש זו מסתעפת לשתי דרכים העומדות בפניו: האם להביא את האש לתכלית המטרה בקדושה? או – האם להביא את האש לתאוות להורידה ולכבותה?

יוסף הצדיק גר בבית פוטיפר, בית שהיה כולו מציאות היצר ותאוותיו, וכדי להינצל מכך קיים שלושה תנאים שעזרו לו לשמור את הברית: **סכנה, פחד ותפילה.**

החינוך מבית אבא, חינוך של קודש קודשים, הביא אותו לחיות בסכנה, ברגע שראה את אויבו שלא הניח לו לנשום קדושה. מתוך סכנה זו ראה את עצמו עומד ליפול. על כן, סכנה זו יצרה אצלו **פחד** חזק שהוא הולך לאבד את כל מה שהוא למד בבית אביו. פחד זה הלך והתגבר עד אשר יצר אצלו את **התפילה** הבלתי פוסקת, שתהיה כמעין המתגבר לבקשת רחמיו של הבורא, המתאוה לתפילתו של האדם. זו היתה דרכו של יוסף, מציאות של: "ואני תפילה" כדי להינצל מעצת היצר ומפיתוייו. ברגע שהצליח יוסף לקיים שלושה תנאים אלו ולהישמר בעזרתם מהחטא, ועל ידי זה לשמור את אותה ברית-הקודש, עמד הוא בפני אחיו שראו אותו במלכות העליונה, בזכות ברית הקודש ששמר.

על פניו ראו אחיו של יוסף את אור הקדושה בשעה שאמר להם: אני יוסף, העוד אבי חי? ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו. כאן התגלתה האמת בכל חלומותיו של יוסף אשר

אלו עם אלו, אנו מה אכפת לנו? (-) מי שינצח אנחנו איתו".

כלומר, אין כאן התדיינות בין שני אנשים, בין שני אחים, אלא בין שני מלכים. (הרב זלמן ברוך מלמד שליט"א)

יוסף לעומת יהודה

ליוסף ישנה דרך מיוחדת. חכמים אמרו עליו:

אמר רב חנא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא: יוסף שקידש שם שמים בסתר - הוסיפו עליו אות אחת משמו של הקדוש ברוך הוא, יהודה שקידש שם שמים בפרהסיא - נקרא כולו על שמו של הקדוש ברוך הוא".

כלומר, מהותו של יוסף היא קידוש שם שמים בסתר. יש עבודת ה' שהיא בסתר. "לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ובגלוי". זוהי הבחינה של יוסף, שלא שולטת בו עין הרע, "וידגו לרוב בקרב הארץ", כדגים. יוסף עובד את ה' בפנימיות, ביראת שמים גדולה, בצדיקות מיוחדת בימינה, בהתגברות נפלאה, והוא מנצח בעוצמה גדולה את יצרו בסיפור אשת פוטיפר. הוא מקדש שם שמים בסתר. וכך זה מופיע בשמו - יו"ד ה"א וא"ו (יהוסף) - באופן נסתר, לא כשמו הגלוי של שם ה', "אלוקים".

אולי משום כך לא מפחד יוסף לצאת ולהתמודד עם הגויים, ועל כן הוא השליח הראשון שנשלח למצרים, כדי להכין את הירידה של ישראל לשם, שכן יש לו עוצמות חזקות. הוא עובד את ה' בסתר ועל כן אין התנגשות ישירה עם הגויים, וזו הסיבה שהוא יכול להתמודד נגדם. ולכן הוא גם יכול לצאת להשפיע על העמים.

מה שאין כן בעבודת ה' באופן גלוי, שההבדל בין ישראל לעמים בולט ומקשה על ההתמודדות, ובצורה זו יש להיות יחד ולהאיר מבפנים כלפי חוץ ולא להסתכן בהשפעה שלילית של הגויים.

יהודה מקדש שם שמים בגלוי. שם שמים ניכר, גלוי, מפורסם, ועל כן דרכו היא שונה. - התכנסות

עוון שהטעיתי את אבא ואמרתיו לו 'אני מביאו לך'. באותה שעה נתמלא חימה על יוסף.

כיון שראה יוסף סימנין של יהודה מיד נזדעזע ונבהל, אמר 'אוי לי שמא יהרגני. ומה הן סימנין שהיו בו ביהודה? של בית שילו אמרו: שני שלטונין זולגות דם (שכעס זלגו עיניו דם), ויש אומרים: כמין שלטי הגבורים, וחמישה לבושים היה לובש. נימה (שערה) אחת היתה לו בליבו, כיון שהיה כועס קורע את כולם.

מה עשה יוסף באותה שעה? אותו עמוד של אבן שהיה יושב עליו, בעט בו ועשאו גל של צרורות. מיד תמה יהודה ואמר זה גיבור ממני. באותה שעה אחז יהודה חרבו לשלפה מתערה ואינה נשלפת לו, אמר יהודה: ודאי זה ירא שמים הוא, לכך נאמר 'החכמה תעוז לחכם'".

אנו צריכים להתבונן מה רצו חכמים לבאר בדרשה זו. האם הסיפור של הפגישה הזו, של השיחה בין יהודה ויוסף כפי שהיא מופיעה בתורה, אינו מספיק דרמטי? נראה שחכמים רצו לומר לנו שהפגישה של יהודה ויוסף אינה משהו אישי-פרטי בין שני האחים על רקע אותו מקרה, אלא יהודה מייצג את המהות של יהודה לדורותיו, וכן יוסף.

"מעשה אבות סימן לבנים", לא רק בבחינת סימן חיצוני אלא הם באמת התמצית. האיש יהודה מכיל בקרבו כל מה שעתיד להיות במשך הדורות. ומי לנו גיבור בהמשך הדורות כשמשון, שאכן היה משבטו של דן?! הכל כבר היה טמון בכוח שבטאים. גם ליוסף יש דרך, שיטה, מהלך. וכאן מתמודדות כביכול הדרכים העצומות שעתידות להתגלות במשך הדורות, וגנוזות באישים הללו, ביוסף וביהודה. על כך אמרו חכמים קודם לכן:

"כי הנה המלכים נועדו עברו יחדו". 'כי הנה המלכים נועדו', זה יהודה ויוסף, 'עברו יחדו', זה נתמלא עברה על זה וזה נתמלא עברה על זה. 'המה ראו כן תמהו, ויתמהו האנשים איש אל רעהו. 'נבהלו נחפזו', ולא יכלו אחיו לענות אותו. 'רעדה אחזתם שם', אלו השבטים. אמרו: מלכים מתדיינים אלו עם אלו, אנו מה אכפת לנו, יאי למלך מתדיין עם מלך. 'ויגש אליו יהודה', אחד באחד יגשו, זה יהודה ויוסף, 'ורוח לא יבוא ביניהם', אלו השבטים. אמרו: מלכים מתדיינים

לאומית, האומה מתקדמת ומשלימה את דרכה פנימה ומתוך כך מאירה כלפי חוץ לכל העמים.

פגישה עולמית

כשאנחנו קוראים את הפרשה מתעוררת בנו התרגשות לפעמים עד כדי דמעות. זה לא רק מעצם הפגישה בין יוסף ליהודה בצורה החיצונית, אלא זה מבטא את כל המהלך הגדול העליון הפנימי העולמי הזה, את הפגישה הענקית בין שני הכוחות הללו.

והפגישה מתרחשת, העולם חוזר אל מקורו, אל שלמותו, ו"מעשה אבות סימן לבנים" - בעז"ה כבר בעתיד הקרוב אנו הולכים ומתאחדים, כפי שאנו קוראים בהפטרה. אולי אנו נמצאים היום בשיא המתח, כבר יש פגישה, ועוד מעט תבוא גם ההתוודעות וההתחברות של כל השבטים, וההבנה שכל אחד משלים את השני ולא סותר אותו, ושעם ישראל הוא בעצם עם אחד עם כוחות עצומים שענינם היסודות הקיומיים של העולם. (הרב זלמן ברוך מלמד שליט"א)

אתה אף פעם לא לבד

האחים באים אל יעקב אבינו והקדוש ברוך הוא מתגלה אליו במראות הלילה ואומר לו "אל תרא מרדה מצרימה אנכי ארד עמך מצרימה ואנוכי אעלך גם עלה". למה הקדוש ברוך הוא מתגלה אל יעקב במראות הלילה?

חלום זה המדרגה הנמוכה של הנבואה, שבה התגלה ה' אל יעקב בזמן שעוד לא היה נשוי, "פלגא דגופא", וגם משום שלא היה בארץ ישראל. רק כשיעקב מגיע בחזרה לארץ ישראל עם משפחתו הקדוש ברוך הוא נגלה אליו במראה ממש. אם כן מדוע כעת מתגלה אליו ה' במראות הלילה? ה' מרמז לו שגם בירידה לגלות, גם בחשכת הלילה של הגלות יעקב אף פעם לא לבד. זה לא נכון רק כלפי ישראל ככלל אלא כלפי כל אדם ואדם, בכל מצב. גם במצבים של חשכה, של הסתר פנים, הקדוש ברוך הוא נמצא עם האדם, שומר עליו ומגן עליו. הכל תחת ההשגחה והסיוע האלווקיים. (הרב זלמן ברוך מלמד שליט"א)

אלו הן שתי דרכים שמתנגשות זו עם זו, ובמשך הדורות יש עימות מתמשך בין יהודה ליוסף. לכל שבט ישנה הדרך המיוחדת לו. שתי הדרכים הולכות ומתבררות בעם ישראל במשך הדורות - לפעמים הצד של יהודה מנצח ולפעמים הדרך של יוסף מנצחת, עד שיתאחדו שני הענפים לעץ אחד, כי אכן שתי הדרכים משלימות אחת את השניה. כשתתברר כל דרך בשלמותה תבוא העת לאחד את שתי הדרכים.

אפשר להתבונן באופן עמוק יותר. חז"ל לא רצו לבטא רק את הרעיון שהמפגש הוא בין השבטים לדורותיהם, אלא שעם ישראל הוא שורש כל המציאות כולה. כל כוח שמופיע בעם ישראל הוא כוח עליון גדול, כוח מיוחד.

מהותו של יוסף הצדיק היא כזו, הוא צדיק יסוד עולם, שורש העולם ומקיים את העולם. הוא יסוד נסתר, בתוך האדמה. רק הבניין הבנוי על גבי זה הוא ניכר, אף על פי שהוא לא יכול לעמוד בעצמו. יוסף הוא ביטוי של כוח גדול מאוד של קיום העולם. הצדיקות שבעולם היא המקיימת את העולם, היא הצד המקושר למקור האלוקי העליון והיא ממשיכה את השפע לעולם.

לעומת זאת, יהודה הוא הבחינה של ביטוי הצדיקות בפועל, הנהגת העולם, מלוכה. המלך מתאם בין כל הכוחות שנמצאים ומנהל את העולם בפועל. בפרשתנו נפגשים שני הכוחות הרוחניים הפנימיים העליונים הללו. והמפגש הזה הכרחי לקיומו של העולם - הצדיק צריך להיות משפיע על מי שהוא עתיד לחלק את כל האוצרות, את כל ההנהגה לכל חלקי העולם. זהו מעמד מיוחד במינו. כשאין איחוד בין הכוחות האלה בעולם העולם אינו מתוקן, חסר לו הקשר אל מקורו ויש בו משברים, נפילות וקלקולים רוחניים וגשמיים. כשיש חיבור בין העולם אל שורשו הוא מקבל שפע של ברכה, קיום, פרנסה, אושר ושלמות. הפגישה הפנימית הזו מתרחשת בצורה מאוד אינטימית - "ולא היה איש בהתודע יוסף אל אחיו". (הרב זלמן ברוך מלמד שליט"א)

ויחי

ברם, מן השמים רצו שהגלות תהיה קשה, מבלי ידיעת הקץ, ולפיכך נסתם ממנו... (הרבי ר' בונם ז"ל מפשיסחה)

“ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים” (בראשית מז-כט).

חסד שעושים אם המתים הוא חסד של אמת. (רש"י).

העלאתו של יעקב לקבורה בארץ ישראל אינה קרויה חסד של אמת, לפי שיוסף קיבל שכר על כך, שעצמותיו הועלו לקבורה בארץ ישראל, כפי שאומרת הגמרא: “יוסף זכה לקבור את אביו, מי לנו גדול מיוסף שלא נתעסק בו אלא משה” (סוטה ט'). ברם, יעקב ביקש ממנו, שאפילו באופן זמני, לפי שעה, לא יקברנו במצרים, כי אם יעלהו מיד עם מותו לקבורה בארץ ישראל; וזהו שפיר חסד של אמת, שכן עצמותיו של יוסף נשארו לפי שעה במצרים, כדי שזכותו תעמוד לישראל בעת קריעת ים סוף – “הים ראה וינוס – מה ראה? ארונו של יוסף”.

“ועשית עמדי חסד ואמת” – יהא זה חסד של אמת מה שתעשה עמדי: “אל נא תקברני במצרים” – שאפילו רק לפי שעה לא תקברני במצריים... (מלא העומר).

כל טובה הנעשית לאדם בעולם הזה, אין יודעים אם אמנם טובה אמיתית היא זו. לפעמים סבור אדם שעשה טובה לחבירו, ולבסוף מתברר שזו היתה רעה, או שיצאה ממנה רעה. לעומת זה, החסד הנעשה למתים, זהו חסד אמיתי, לפי שבוודאי זקוקים הם לו... (אהל יעקב).

ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה וגו' (בראשית מז-כח)

רצה לומר רק אותן י"ז השנה כמניין "ויחי" שהיה יעקב בארץ מצרים הוא חי במנוחה והיה שמח אבל כל אותן השנים שעברו עליו אינן מן המניין.

“ויחי יעקב בארץ מצרים” (בראשית מז - כח)

יעקב מרמז על מידת ה"אמת" – “תתן אמת ליעקב”. במידת האמת אפשר לבלות את כל העיתים הקש/ות והמצרים (מלשון מיצר) הקשים ביותר... (חידושי הרי"מ ז"ל)

למה פרשה זו סתומה? לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד. (רש"י)

מקשים המפרשים מה שנאמר במדרש, כי כל זמן שאחד מן השבטים עוד היה חי, לא היה כל שעבוד? ברם, שיעבוד-הגוף אמנם לא היה, אבל שיעבוד רוחני כבר התחיל מעתה. נסתרה האמת הפנימית, עד שהלב והעיניים לא היו רואים ומרגישים אלא רק את הצד החיצוני - והרי זהו עיקר הגלות... (שפת אמת)

דבר אחר שבקש לגלות את הקץ לבניו ונסתם ממנו. (רש"י).

מפני מה ביקש יעקב לגלות את הקץ? כי כאשר יודעים את קץ הגלות, אין הגלות קשה כל-כך.

מרן רבי יוסף קארו רבה של צפת, נשא דברי הספד נרגשים והכריז בהצביעו על הקבר הרענן- "כאן נגנז ארון התורה".

גם רבנים אחרים מבין הגדולים אשר התברכה בהם העיר הקדושה הספידו ובכו את גודל האבדה. לאחר שסיימו הללו את דבריהם, הזמין אחד מתלמידי רבי משה את רבי יצחק אשכנזי – האר"י – שיאמר אף הוא דברי הספד.

רבים מן הנוכחים תמהו על כך, מדוע ולמה זכה האר"י לכבוד זה, לומר הספד על רב גדול? הן אך זה לא מכבר בא לגור כאן, ואפילו שניכר היה כי תלמיד חכם הנהו, בכל זאת, מה מקומו של צעיר זה? מדוע הצעיר הזה מספיד בין יתר המספידים הנכבדים והדגולים, הגבוהים משכמם ומעלה משאר החכמים יושבי העיר הזאת?

ללא היסוס ומרץ ניגש רבי יצחק לשאת את דבריו והדגיש כי אין מיתתו של הצדיק באה כעונש על מעשיו.

אדרבה- שלם היה האיש בכל דרכיו, וכה דרש את הפסוק: "וכי יהיה באיש חטא משפט מות, והומת, שתלו אותו על עץ" (דברים כ"א, כ"ב) – המלה "חטא" משמעה – חסרון, אפשר להבין את הכתוב באופן זה:

וכי יהיה איש שיחסר בו משפט מות-שכן, צדיק הוא ושלם במעשיו, ואין מגיע לו אפוא משפט מות-ואף על פי כן הומת-אין לך לתלות את סיבת מיתתו אלא – "על עץ" – הוא עץ הדעת, בגלל חטאו של אדם הראשון, בעטיו נקנסה מיתה על העולם.

"אף אנו" – קרא האר"י בקול נשבר – אין לנו לתלות הסתלקותו של צדיק וקדוש זה מעמנו אלא בשל "עץ" ותו לא.

לאחר ההספדים ולאחר שהתפזר קהל המלוים ראו התלמידים לפי סמנים שונים שמסר להם הנפטר כי האר"י זצ"ל ראוי להיות רב עליהם והם היו נכונים לסור למשמעתו ככל אשר יורה, כתלמידים נאמנים. (613 סיפורים על התרי"ג)

"וישתהו ישראל על ראש המטה"
(בראשית מז-לא).

על שהיתה מטתו שלמה ולא היה בה רשע, שהרי יוסף מלך הוא ועוד שנשבה לבין הגויים והרי הוא עומד בצדקו (רש"י).

ראשי תיבות של "אמת" הם: ארון, מיטה, תכריכים – זהו החסד הנעשה למתים... (מדרש תלפיות).

ועשית עמדי חסד ואמת (בראשית מז-כט)

"חסד שעושיין עם המתים הוא חסד של אמת, שאינו מצפה לתשלום גמול" (רש"י).

בעיר אחת היה עשיר מופלג שהיה נודע ל"קמצן העיר" אפילו פרוטה אחת לא נתן לעני. עקב זאת היה שפל ומבוזה בעיני בני העיר באותה עיר היה אדם הרחוק מעשירות שהיה פזרן גדול לצדקה, והיה דואג לכל צורכי עניי העיר.

לימים נפטר העשיר הקמצן מיד למחרת כשבאו העניים לנדיב השיבם ריקם וגילה להם שכל מה שנתן היה מכספו של העשיר שמת הוא לא רצה להנות מכבוד וחפץ שהמצוה תהיה בלא שום אבק פניה זרה לכן, העדיף שיחזיקוהו לקמצן וישפילוהו, ואת כספו חילק באמצעות ידידו.

כששמע הבעש"ט את תכסיס העשיר, התפעל ואמר אשריו ואשרי חלקו, זהו חסד אמיתי.

ויקרבו ימי ישראל למות ויקרא לבנו ליוסף ויאמר לו שים נא ידך תחת ירכי אל נא תקברני במצרים (בראשית מז-כט)

מעשה שהיה – איך ניגלה לדור האר"י הקדוש שהפיץ את תורת הניסתר בגלוי בשנה בה עלה האר"י-רבי יצחק אשכנזי ממצרים, נתבקש רבי משה קורדובירו לישיבה של מעלה.

היה זה בשנת ש"ל בכ"ג בתמוז, רבי משה עצם את שמורות עיניו-ואבל כבד ירד על העיר צפת.

רבים רבים דומעים ועטופי יגון נהרו אל בית הנפטר להשתתף בהלוויתו.

כל החנויות ננעלו ואפילו הפחה של צפת והגליל באו לחלוק כבוד לצדיק היהודי.

רבני צפת וגדוליה צעדו ראשונה לאורך מסע הלויה, אחריהם הצטרף קהל עצום ורב, ראשיהם משפלים בצער ובכאב, עד הגיעם לבית הקברות.

הם, היה יוסף מסיק שהאב כבר מת, לפי שהמושג מחלה היה זר לו לחלוטין – לפיכך היה עליו לומר לו בפירוש: "הנה אביך חולה". הרי מכאן ראייה, כי "עד יעקב לא הוה חולשא" ... (קודש הלולים).

"הנה בנך יוסף בא אליך ויתחזק ישראל וישב על המטה" (בראשית מח-ב).

אמרו חכמינו: "כל המבקר את החולה והוא בן גילו, נוטל אחד מששים מחליו" (נדרים ל"ט). והרי יוסף היה בן גילו של יעקב – "כל מה שאירע ליעקב אירע ליוסף" (רשי"י לז-ב). – נמצא איפוא, שכשבא יוסף לבקר את אביו החולה, הופחתה המחלה באחד מששים. לפיכך "ויתחזק ישראל וישב על המטה" – יעקב התחזק וישב, לפי שנשארו רק חמישים ותשעה חלקים ממחלתו, כמנין "המטה". לעומת זה, מקודם היה "הנה אביך חולה" – מנין "הנה" עולה ששים... (אלשיך, באר מים חיים).

"ועתה שני בניך הנולדים לך... אפרים ומנשה כראובן ושמעון היו לי" (בראשית מח-ה).

כיון שרצה יעקב להזהיר את יוסף, כי יקיים את שבועתו אשר נשבע לו, שלא לקברו במצרים – לפיכך הזכיר לו את מותה של רחל, אשר לפי דברי חכמינו מתה בגלל החטא שיעקב הישהה את קיום נדרו. (משך חכמה).

וירא ישראל את בני יוסף ויאמר מי אלה, ויאמר יוסף אל אביו בני הם אשר נתן לי אלהים בזה ויאמר קחם נא אלי ואברכם (בראשית מח-ט)

המדרשים שואלים וכי לא היה מכירן, והלא בכל יום יושבין ועוסקין בתורה לפניו ועכשיו הוא אומר "מי אלה"? והרי קודם לכן אומר יעקב אבינו "אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי" (שם ה) ועכשיו שואל "מי אלה"?

ומפרש רשי (ומקורו במדרשים כאן) ביקש לברכם ונסתלקה השכינה ממנו לפי שעתיד ירבעם ואחאב לצאת מאפרים ויהוא ובניו ממנשה, "ויאמר מי אלה" מהיכן יצאו אלו שאינן ראויים

הלא תחילה נשבה לבין הגויים, ואחר כך נעשה מלך, ולמה הקדים רש"י ואמר: "שהרי מלך הוא" ואחר כך: "שנשבה לבין הגויים"?

ברם, המדרש אומר על הפסוק "וישמע ראובן ויצילהו מידם", שכששמע ראובן את יוסף בספרו את חלומו: "ואחר עשר כוכבים משתחיים לי", אמר, הריני רואה שהוא מונה אותי בחשבון האחים וחיוב אני להצילו (מדרש רבה וישב).

יוצא איפוא, שמתוך חלומו של יוסף הבין ראובן, שנמחל לו חטאו והוא נימנה בחשבון האחים. ובכל זאת לא היה ראובן בטוח בכך, לפי שהיה זה רק חלום והרי "דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין". אך משנתקיים החלום ויוסף נעשה מלך, כבר היה ברור שנמחל לו חטאו. זוהי איפוא הכוונה בדברי רש"י: "שהרי יוסף מלך הוא" – וראייה מכאן שנמחל חטאו של ראובן: "ועוד שנשבה לבין הגויים והרי הוא עומד בצדקו" – וראייה מכאן שיוסף היה צדיק. הרי מכאן ומכאן ראייה "שהיתה מיטתו שלמה ולא היה בה רשע" – לא מצד ראובן ולא מצד יוסף... (הגאון ר' נפתלי כץ ז"ל).

"ויאמר ליוסף הנה אביך חולה" (בראשית מח-א).

עד יעקב לא הוה חולשא, אתא יעקב בעי רחמי והוה חולשא, שנאמר הנה אביך חולה. (בבא מציעא פ"ז).

נאמר בגמרא, אדם המבשר בשורה רעה הריהו בכלל "ומוציא דבה הוא כסיל". אלא יש לספר את הדבר בצורה המשתמעת לשתי פנים, באופן שהלה יבין מאיליו את הבשורה הרעה. כגון אם הוא שואל: "האם אבא חי?" יש להשיב לו: "אמא חיה" (פסחים ג').

יש להקשות, איפוא, מדוע אמר כאן השליח ליוסף: "הנה אביך חולה", והיה בכלל "מוציא דיבה"? הלא צריך היה לומר לו, כי האחים בריאים הם וממילא היה יוסף מבין שהאב הנהו חולה? אלא, כיון שעד אז לא היתה בכלל מחלה בעולם, הרי אם היה השליח אומר לו, שהאחים בריאים

את אסנת על פי העתיד שעתידיה לשמור על צניעותה ולהינשא כדת וכדין ליוסף. אם כן מדוע לגבי אפרים ומנשה אתה דן אותם על פי העתיד ולא על פי ההווה? מיד נחה עליו רוח הקודש וברכם.

ויכוח מעין זה מצינו בין הקדוש ברוך הוא למלאכי השרת לגבי ישמעאל. לאחר שגורש מבית אברהם אבינו עם אמו הגר, נאמר בכתבו "וישמע אלהים את קול הנער ויקרא מלאך אלהים אל הגר מן השמים ויאמר לה מה לך הגר אל תראי כי שמע אלהים אל קול הנער באשר הוא שם" (בראשית וירא כא יז) ואמרו בגמרא (ראש השנה טז עב) אמר רבי יצחק אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה, שנאמר "כי שמע את קול הנער באשר הוא שם", ע"כ. וכן אמרו בבראשית רבה (נג, יד) אמר רבי סימון קפצו מלאכי השרת לקטרגו אמרו פניו ריבון העולמים! אדם שהוא עתיד להמית את בניך בצמא אתה מעלה לו באר? אמר להם עכשיו מה הוא? אמרו לו צדיק אמר להם הנני דן את האדם אלא בשעתו (אור חדש)

“שכל את ידיו כי מנשה הבכור” (בראשית מח-יד).

אחכמינון לידוהי (תרגום).

יעקב עיבד כל כך את אברי גופו, עד שלא היו יכולים לעשות דבר בניגוד לרצון ה' יתברך. הידים היו מחוכמות מעצמן ונינוחו בצורה הפוכה, כפי רצון שמים... (ליקוטי מגדים).

“ויברך את יוסף ויאמר” (בראשית מח-טו).

הלא מברך היה את בניו של יוסף ולא את יוסף עצמו?

ברם, אין ברכה יותר גדולה לאבא מאשר הברכה שיהיו בניו טובים ומוכשרים. אם “יברך את הנערים ויקרא בהם שמי ושם אבותי” – הרי זו ממילא הברכה הגדולה ביותר בשביל יוסף עצמו... (שלי"ה לפי הרמב"ם).

לברכה? עונה לו יוסף "בני הם אשר נתן לי אלהים בזה" הראה לו שטר אירוסין ושטח כתובה ובקש יוסף רחמים על הדבר ונחה עליו רוח הקודש ע"כ. לכאורה צריך להבין מה תשובתו של יוסף לטענתו של יעקב אביו שאין אפרים ומנשה ראויים לברכה בגלל שבעתיד יעבדו עבודה זרה. כיצד מה שמראה יוסף ליעקב אבינו שטר אירוסין ושטר כתובה, מספק את טענת יעקב ועל ידי כך נחה עליו רוח הקודש?

והנה, תרגום יונתן בן עוזיאל מתרגם את הכתוב "בני הם אשר נתן לי אלהים בזה" (בראשית ויחי מח ט) "בני הינון דיהב לי מימרא דה כדין כתבא דעליה נסיביתי אסנת ברת דינה ברתך" ע"כ. שיוסף לקח את אסנת בת דינה בת יעקב.

אסנת היתה בת דינה בת שכם בן חמור, וכשנולדה בת זו גירשה יעקב מביתו ותלה לה קמיע בצווארה שכתוב בו שהיא אסנת בת דינה בת יעקב, והושיבה במדבר בתוך סנה, וליכך קראוה "אסנת" ובא מלאך גבריאל והורידה למצרים לביתו של פוטיפרע ויוסף ראה את הכתב הזה ונשאה ואת הכתב הצניעו. וזהו שאמר לאביו "בני הם אשר נתן לי אלהים בזה" הראה לו את הקמיע ההוא, ע"כ.

אך גם לפי האמור לעיל צריך להבין, איך דבר זה סילק את הטענה שלעתיד לבוא יחטאו זרעם של אפרים ומנשה שבגלל כך הם לא היו לכתחילה ראויים לברכה?

אלא, כשיעקב עמד לברך את אפרים ומנשה הוא ראה את העתיד (ראה כלי יקר כאן) שמבניהם יצאו מסיתים ומדיחים לעבודה זרה, לכן חשב שאין הם ראויים לברכה מכיון שמסתכלים גם על העתיד בא יוסף ומבקש רחמים מאת יעקב אביו ואומר לו שלא יסתכל על העתיד אלא על ההווה כיום הם כשרים ונעשו בכשרות על ידי שטר אירוסין ושטר כתובה ואין בהם פסול, ומכון שהיום הם צדיקים ראויים הם לברכה מיד נחה רוח הקודש על יעקב וברכם. ולא עוד.

אלא שיוסף מראה ליעקב את אותו קמיע שאשתו היא אסנת בת דינה בת יעקב. על ידי מעשה זה מראה יוסף ליעקב שגם הוא דן את אסנת על פי ההווה ולא על פי העתיד שבזמן שנולדה גירשה מביתו (פרקי דרבי אליעזר פרק לח) שלא יאמרו כל הארץ שיש בית זנות באהלי יעקב ע"כ. ולא דן

“האלוקים הרעה אתי... המלאך הגואל אתי” (בראשית מח-טו, טז).

ויברך את יוסף ויאמר וכו' המלאך הגואל אותי מכל רע יברך את הנערים (בראשית

מח-טז)

ויש לדקדק הרי לא מצינו שיעקב ברך את יוסף, אלא את בניו בלבד, וכיצד אומר הכתוב ויברך את יוסף, להודיענו שהברכה הכי חשובה ורצויה לאדם היא שבניו ילכו בדרך התורה וביראת שמים אמיתית, ולכן נאמר ויברך את יוסף שהברכה של הבנים היא הברכה של אביהם שנאמר בריא מזכה אבא. (וידבר יוסף).

אף אם אינם ראויים לקבל ברכה זו ממך, האלוקים, בעצמך, ללא כל תיווך – הרי על כל פנים אבקשך נא, כי תצווה על “המלאך הגואל אותי” – שיברך אותם. וכך הוא איפוא, פשוטו של פסוק: “האלוקים הרעה אותי” – אבקש נא כי תצווה על “המלאך הגואל אותי” שהוא “יברך את הנערים”... (ספורני).

“ויקרא בהם שמי ושם אבתי” (בראשית מח-טז).

המלאך הגואל אותי מכל רע יברך את הנערים ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק וידגו לרב בקרב הארץ (בראשית מח-טז)

כתוב במדרש: "וידגו כדגים הללו שגדלים במים, וכל טיפה שיורדת מקבלין אותה בצימאון, כמי שלא טעם טעם מים מימיו" וכן ישראל גדלין בתורה, ושותים בצמאון כל דבר תורה, והיא ברכת יעקב אבינו שנאהב, נבקש ונרדף אחר חכמת התורה, ואמר אחד החכמים: "כל זמן שאדם מבקש את החכמה הוא משכיל, וכל שחושב את עצמו למשכיל אינו אלא סכל".

כאשר הבנים הולכים, חלילה, בדרך הרע – הרי הוריהם וסביהם בושים ונכלמים, לכשקוראים בהם את שם בניהם או נכדיהם. לפיכך ברך אותם יעקב אבינו, שיהיו ראויים להיקרא עליהם שם אבותיהם, לבל תהי חרפה בכך אם יאמר, שהם הינם נכדיהם וניניהם של אברהם יצחק ויעקב.... (מפרשים).

“וידגו לרב בקרב הארץ” (בראשית מח-טז).

שלמה המלך בקש מהשם יתברך: "ונתת לעבדך **לב שומע**" ויש לשאול כיצד הלב יכול לשמוע? אלא הכונה כל מה שקשור לדברי תורה יכנס מהאוזן האחת וישר ללב מבלי סינונים שחלק יצא מהאוזן השניה והתענה ארבעים יום כדי לזכות לחכמה. ומטעם זה ספר משלי מתחיל באות מ' רבתי, ואכן זכה לחכמה, לכסף ולזהב, ושאר תענוגים, וכן בגמרא בבא מציעא (פה). מסופר על רב יוסף שהתענה ארבעים יום, כדי לזכות לתורה.

אין מוצאים כלל בתורה, שאפרים ומנשה היו גדולים במספר יותר משאר השבטים, לא במנין שבמדבר ולא במנין שבערבות מואב? אלא, ברכתו של יעקב היתה "בקרב הארץ" – שבארץ ישראל ידגו לרוב; ואמנם ברכה זו נתקיימה, שכן מייד עם כיבוש ארץ ישראל, עוד לפני חלוקת הארץ, כבר נאמר: "וידברו בני יוסף אל יהושע, מדוע נתת לי נחלה גורל אחד ואני עם רב אשר עד כה ברכני ה'" (יהושע יז-יד) – בזמן מועט זה של "עד כה", שאנו נמצאים בארץ ישראל, כבר ברכנו הא-ל בעם רב.

בן יברך ישראל לאמר ישמך אלהים כאפרים וכמנשה (בראשית מה-כ)

למה יתברכו בני ישראל דוקא באפרים ובמנשה ולא בשני שבטים אחרים? ברם, יסודה של התורה כולה הוא שלא יתגאה אדם על חברו ולא יקנא בו משראה יעקב אבינו כי

ויהושע השיב להם על כך: "אם עם רב אתה עלה לך היערה ובראת לך שם" (יהושע יז-טו) ואמרו חכמינו, שציוה עליהם לעקור יער עצים, כדי שלא תשלוט בהן עין הרע (בבא בתרא קמ"ח) – לפי שריבוי זה תוך זמן מועט היה לפלא עצום. ברם, זה בא עקב ברכתו של יעקב: "וידגו לרב בקרב הארץ"... (אדרת אליהו פ' ראה).

כאפרים וכמנשה". לפיכך יהיו ישראל מתברכים בהם, משום שעל אף אשר "וישם את אפרים לפני מנשה" לא השפיע על שניהם הדבר לרעה – מה שלדאבון הלב לא היה אצל שאר האחים – "ויקנאו בו אחיו" ... (אגרא דכלה).

“אשר לקחתי מיד האמרי בחרבי ובקשתי” (בראשית מח-כב)

בצלותי ובבעותי (תרגום).

“צלותי” פירושו: “תפילה” ו”בעותי” – פירושו: “רצון” (מלשון: במה בעית טפי). פעמים רבות יש ומן השמים ממלאים את רצונו של הצדיק גם מבלי שהתפלל על כך, כפי שאמר הכתוב: “רצון יראוי יעשה” (תהלים קמח-ט). (דגל מחנה אפרים).

מה טעם נמשלה תפילה לקשת?

כי כשם שבקשת כל מה שאדם מושך אליו יותר את המיתר – הרי החץ מרחיק יותר לעוף; כך גם התפילה, כל כמה שאדם מתרכז יותר בכוונת הלב – מרחיקה התפילה יותר לעלות ולבקוע שחקים... (הרבי מקוצק ז"ל).

צא וראה מה בין יעקב לעשו.

עשו גם כשהוא מדבר על רוח ומוסר, על יושר וצדק, הרי פירושו של דברים: חרב וקשת. כאשר עשו בוכה לפני אביו יצחק ומבקש ברכה, אומר לו יצחק: “על חרבך תחיה”. ואילו אצל יעקב היפוכו של דבר, אפילו כשהוא מדבר על “חרב וקשת”, הרי פירושו של דברים: “צלותי ובעותי”... (אבני אזל).

בחרבי ובקשתי – במצוות ובמעשים טובים. (מדרש).

בנוהג הוא במלחמה, שבתחילה משתמשים בקשת, כדי לירות באויב מרחוק, ורק לאחר מכן, כאשר האויב מצליח להתקרב פנים אל פנים, משתמשים בחרב. ואילו היה כאן המכוון לחרב וקשת פשוטות, הרי היה צריך לומר תחילה “בקשתי” ואחר כך “בחרבי”. אלא, יש להסיק מזה שהמכוון כאן למצוות ולמעשים טובים, והמלחמה – מלחמת

למרות ששיכל את ידיו והקדים את אפרים הצעיר לפני מנשה הבכור, בכל זאת לא נשתלטה גאוה על אפרים ולא קנאה על מנשה כי אם נשארו שניהם כמקודם אמר, שיהיו כל בני ישראל כך ללא גאוה וללא קנאה.

ובכן, מה שאומר הכתוב “וישם את אפרים לפני מנשה” פירושו הוא על הברכה “ישימך אלהים כאפרים וכמנשה” לפיכך יהיו ישראל מתברכים בהם משום שעל אף אשר “וישם את אפרים לפני מנשה” לא השפיע על שניהם הדבר לרעה מה שלדאבון הלב לא היה אצל שאר האחים “ויקנאו בו אחיו”.

ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק (בראשית מח-טז)

ויש לדקדק כיצד הקדים יעקב אבינו את שמו לשם אבותיו אברהם ויצחק ומן הראוי היה להזכיר שם אבותיו תחילה ואחר כך שמו, והביאור בזה על פי מה שאמרו חז”ל שאברהם אבינו היה עמוד החסד, יצחק עמוד עבודה, ויעקב עמוד של תורה, ובא לרמוז לנו בזה שאי אפשר לעמוד החסד והעבודה בלי עמוד של תורה, ואם יש עמוד של תורה אז מגיעים לחסד ועבודה, ז”א שאין רצונו של יעקב להקדים את עצמו על פני אברהם ויצחק, אלא הכוונה להראות לנו שעמוד התורה קודם לחסד ועבודה (וידבר יוסף)

“בך יברך ישראל לאמר ישמך אלוקים כאפרים וכמנשה” (בראשית מח-כ).

למה יתברכו בני ישראל דווקא באפרים ובמנשה ולא בשני שבטים אחרים?

ברם, יסודה של התורה כולה הוא, שלא יתגאה אדם על חברו ולא יקנא בו. משראה יעקב אבינו, כי למרות ששיכל את ידיו והקדים את אפרים הצעיר לפני מנשה הבכור, בכל זאת לא נשלטה גאוה על אפרים ולא קנאה על מנשה, כי אם נשארו שניהם כמקודם – אמר, שיהיו כל בני ישראל כך, ללא גאוה וללא קנאה.

ובכן, מה שאומר הכתוב: “וישם את אפרים לפני מנשה” – פירושו הוא על הברכה: “ישימך אלוקים

רצונו של מקום ויהיו קרויים "ישראל", הרי ממילא תקדים הגאולה לבוא, בזמן של "אחישנה", וזמן זה הרי אינו ניתן להתגלות כלל וכלל, שכן בכל יום ויום עלול הוא לבוא – "היום – אם בקולו תשמעו" ... (שני המאורות).

"הקבצו ושמעו בני יעקב ושמעו אל ישראל אביכם" (בראשית מט-ב).

"יעקב", זה היה שמו מלידה, ולכן נחשב כל יהודי, מבלי להתחשב בהתנהגותו, כבנו של יעקב, רק הודות למוצאו היהודי. ואילו השם **"ישראל"** ניתן לו ליעקב אחר כך, כאשר הגיע למדרגתו העליונה – "כי שרית עם אלוקים ואנשים ותוכל" – לפיכך מבטא השם הזה, כשהוא נקרא על כלל היהודים, את מדרגתו הרוחנית העליונה של עם ישראל, בתור ממשיד דרכיו ושיטותיו של יעקב אבינו.

לפיכך אמר יעקב לבניו: **"הקבצו ושמעו בני ישראל"** – קודם כל האספו בתור בניו של יעקב, כבני לאום אחד; ברם, אין די באיחוד פשוט זה מצד המוצא, אלא, **"ושמעו אל ישראל אביכם"** – תכליתו של כל קיבוץ יהודי תהיה לחזק את רוח ישראל המקורית, את רוח ישראל סבא. התוצאה של **"הקבצו"** צריכה להיות שבני יעקב ישמעו את קולו של **"ישראל"** סבא ולקראו יחד אתו: **"ה' אלוקינו ה' אחד"** ... (אבני אזל).

"בסדם אל תבא נפשי... כי באפם הרגו איש" (בראשית מט-ו).

בסדם אל תבוא נפשי – זה מעשה זמרי, כי באפם הרגו איש – אלו חמור ואנשי שכם. (רש"י).

בידוע הוא, שמצוות הגורמות הנאה גם לגוף, קשה לקיים אותן בשלימות לשם שמים, פי כמה מאשר את המצוות שאין הגוף נהנה מהן כלל וכלל. נקל בהרבה לצום תעניות ולתת צדקה לשם שמים, מאשר לקיים עונג שבת לשם שמים. כי כאן מפתה היצר הרע את האדם שיתכוון להנאתו הגופנית,

היצר היא, ובמלחמת היצר הסדר הוא אמנם הפוך – בתחילה מתנהל מאבק מקרוב, כדי לגרש את היצר מתוך הלב, לאחר שקנה לו שם שביתה עוד מיום הלידה – **"כי יצר לב האדם רע מנעוריו"**; ורק לאחר מכן, משכבר גורש היצר, יש לנהל נגדו את המלחמה מרחוק, שלא יוכל לחזור למקומו הקודם. וזהו **"בחרבי ובקשתי"** – את מלחמת היצר מקרוב ומרחוק, ניהלתי בעזרת המצוות והמעשים הטובים... (קהלת יצחק).

"האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים" (בראשית מט-א).

העצה היעוצה לכם נגד הצרות, אשר תבואנה עליכם באחרית הימים, היא: **"האספו"** – שתיאספו כולכם יחד, **"ואגידה"** – ותיאגדו לאגודה אחת (אותיות אהו"י מתחלפות לפעמים) – כי אז יהיה לכם האיחוד הזה לעוגן הצלה מכל רע... (ליקוטי רמ"ל).

בקש יעקב לגלות את הקץ ונסתלקה ממנו השכינה – רש"י.

ביקש לגלות להם, כי גלות מצרים לא תארך ארבע מאות שנה שלמות, כפי שהיתה הגזירה: **"ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה"** – כי אם פחות במאה ותשעים שנה (מנין **"קץ"**) ובעוד מאתיים ועשר שנה יבוא הקץ לגלות... (ספרים).

בקש יעקב לגלות את הקץ אמר לו הקב"ה, לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל. (משרד פליאה).

מובא בגמרא, כי שני זמני גאולה הם: **"בעתה"** – בעת שנקבעה מראש, ואפילו אם לא יהיו ישראל ראויים לכך, ו**"אחישנה"** – בעת שיהיו ישראל ראויים, יחישו מן השמים את זמן הגאולה. כן אמרו חכמינו, כי כאשר ישראל **"עושין רצונו של מקום"**, הרי הם קרויים **"ישראל"**; וכאשר **"אין עושין רצונו של מקום"**, הרי הם קרויים **"יעקב"**. והנה, כשביקש יעקב לגלות את זמנו של הקץ הקבוע, אמר לו ה' יתברך: **"לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל"** – אם יהיו ישראל עושים

היה לכם לעקרו מן העולם – נתברר לי, כי גם במעשה שכם לא נתכוונתם לשם קנאות נאמנה, כי אם רק "באפם הרגו איש" ... (מפרשים).

בסודם אל תבא נפשי... כי באפם הרגו איש. (בראשית מט-ו)

בסודם אל תבוא נפשי זה מעשה זמרי, כי באפם הרגו איש אלו חמור ואנשי שכם. (רש"י)

בידוע הוא, שמצוות הגורמות הנאה גם לגוף, קשה לקיים אותן בשלמות לשם שמים, פי כמה מאשר את המצוות שאין הגוף נהנה מהן כלל וכלל. נקל בהרבה לצום תעניות ולתת צדקה לשם שמים, מאשר לקיים עונג שבת לשם שמים. כי כאן מפתה היצר הרע את האדם שיתכוון להנאתו הגופנית, ודרושה שמירה מיוחדת כדי שהעונג יהיה בשלמות לשם קדושה ולשם שמים.

מעשה הריגתם של אנשי שכם על ידי שמעון ולוי, היה גם הוא מסוג המעשים הללו. אם הוא נעשה מתוך כוונה לספק את רגשי הנקמה האישיים, על שום שפגעו בכבוד אחותם, הרי אין כאן אלא יצר הרע. אבל אם הוא נעשה מתוך קנאת השם צבאות, על שום שפרץ שכם גדר, לחלל כבודה של בת יעקב הרי מעשהו של יצר טוב הוא זה והוא נעשה לשם שמים, ברם, דבר זה טמון בעמקי לבו של אדם "דבר המסור ללבו של אדם" והוא נשר בגדר סוד לגבי כל בני תמותה, פרט להשם יתברך.

יעקב אבינו לא חדל מלחקור ולעיין בפעולה זו של שמעון ולוי, להיכח אם היתה לשם שמים אם לאו. ברם, משראה את מעשה זמרי העתיד להתרחש בדורות הבאים, הסיק מכך את המסקנה, שאילו היה מעשה שכם כולו לשם שמים, כי אז לא היה מעשה זמרי יכול להתרחש במשפחותיהם, שכן מסירות נפשם הטהורה נגד מעש זנות היתה עומדת להם לבני משפחתם, כפי שאמרו חכמינו "כל מצוה שמסרו ישראל נפשם עליה למיתה היא מוחזקת בידם" (שבת קל).

לפיכך אמר יעקב "בסודם אל תבוא נפשי" זה מעשה זמרי שממנו נתחוויר לו, כי כוונתם במעשה שכם לא היתה לשם שמים, כי אם "באפם הרגו איש" זה בא רק מחמת כעס ורגשי נקמה... (אהל יעקב להמגיד מדובנה מעינה של תורה).

ודרושה שמירה מיוחדת כדי שהעונג יהיה בשלמות לשם קדושה ולשם שמים.

מעשה הריגתם של אנשי שכם על ידי שמעון ולוי, היה גם הוא מסוג המעשים הללו. אם הוא נעשה מתוך כוונה לספק את רגשי הנקמה האישיים, על שום שפגעו בכבוד אחותם, הרי אין כאן אלא יצר הרע. אבל אם הוא נעשה מתוך קנאת ה' צבאות, על שום שפרץ שכם גדר, לחלל כבודה של בת יעקב – הרי מעשהו של יצר הטוב הוא זה והוא נעשה לשם שמים. ברם, דבר זה טמון בעמקי לבו של אדם – "דבר המסור ללבו של אדם" – והוא נשאר בגדר סוד לגבי כל בני תמותה, פרט לה' יתברך.

יעקב אבינו לא חדל מלחקור ולעיין בפעולה זו של שמעון ולוי, להיכח אם היתה לשם שמים אם לאו. ברם, משראה את מעשה זמרי העתיד להתרחש בדורות הבאים, הסיק מכך את המסקנה, שאילו היה מעשה שכם כולו לשם שמים, כי אז לא היה מעשה זמרי יכול להתרחש במשפחותיהם, שכן מסירות נפשם הטהורה נגד מעשה זנות היתה עומדת להם ולבני משפחתם, כפי שאמרו חכמינו: "כל מצוה שמסרו ישראל נפשם עליה למיתה – עדיין היא מוחזקת בידם" (שבת ק"ל).

לפיכך אמר יעקב: "בסודם אל תבא נפשי" – זה מעשה זמרי, שממנו נתחוויר לו סודם, כי כוונתם במעשה שכם לא היתה לשם שמים, כי אם "באפם הרגו איש" – זה בא רק מחמת כעס וריגשי נקמה... (אהל יעקב להמגיד מדובנה ז"ל).

"כי באפם הרגו איש וברצונם עקרו שור" (בראשית מט-ו)

הרגו איש – אלו חמור ואנשי שכם, עקרו שור – רצו לעקור את יוסף. (רש"י).

מה שייכות ישנה בין שני העניינים הללו? אלא, אמר יעקב: ראיתי את חריפותכם היתרה במעשה שכם ולא ידעתי, אם זה מחמת קנאות נאמנה וקדושה, או שמא מחמת יצר רציחה ונקמה בלבד; הייתי ממתין לשעת כושר אחרת כדי לברר דבר זה. וכשראיתי כיצד נהגתם באחיכם יוסף, כי נקל

והוסיף ואמר לו לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו. לא תיפסק מלכות יהודה, שיהיה מלך עד משה רבנו שיהיה משבט לוי כי משה היה המלך הראשון וגואל ישראל, ואז תסוב המלוכה לשבט לוי. אבל משם ואילך כל מלך שיעמוד לישראל יהיה משבט יהודה, ששום שבט לא ישלוט עליו, אלא הוא ישלוט על אחיו.

ואע"פ שבתחילה יהיה מלך משבט אחר, הוא שאול שבא מבנימין, אבל מלכותו לא תימשך הרבה, ואחריו ימלוך אחר משבט יהודה של תסור עוד מלכותו ממנו. וכן כל האנשי החושבים והמושלים שיש בעולם שיש בידם שלטון יבואו משבט יהודה. וכן הנשיאים שבארץ ישראל שהם רבנים גדולים היודעים לפסוק הלכה, וכן רוב הסנהדרים גדולה יהיו מיהודה. וכל זה לא יסור משבט יהודה עד כי יבוא שילה. הוא מלך המשיח כי אז הוא יהיה מלך על ישראל ולו יקחת עמים שאליו יתכנסו כל העמים וישמעו פקודתו.

“ידך בערף איביך ישתחוו לך בני איביך”
(בראשית מט-ח)

מצינו אצל שאול המלך, שהמלוכה ניטלה ממנו, על שום שלא מחה את עמלק בשלמות. כי שתי המצוות הראשונות שנצטוו ישראל לקיים מיד עם כניסתם לארץ ישראל, הן: “להקים להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק” – לפיכך תלוי קיומה של מלכות ישראל בהכרתו של עמלק.

ברם, אצל שאול רואים אנו, כי שבט יהודה לא היו בין אלה שחמלו על רכוש עמלק, שכן נאמר: “וישמע שאול את העם ויפקדם בטלאים מאתיים אלף רגלי ועשרת אלפים את איש יהודה” (שמואל א' טו-ד) – כלומר, ה"עם" מנה מאתיים אלף איש, ונוסף על כך “איש יהודה”, עשרת אלפים איש. לאחר מכן, כאשר שאל שמואל את שאול: “ומה קול הצאן הזה באזני”, השיב לו שאול: “אשר חמל העם על מיטב הצאן” (שם טו-טו) – הרי איפוא רק ה"עם" חמל על הצאן, אבל לא “איש יהודה”. לפיכך אמר יעקב: “ידך בערף אויביך” – כיון שידך אתה תרדוף אחרי עורף אויביך עמלק, להשמידו ללא חמלה, תזכה אתה למלכות – “וישתחוו לך בני איביך”. ואכן אחרי שאול, הומלך דוד משבט יהודה... (משך חכמה).

יהודה אתה יודוך אחיך ידך בערף איביך ישתחוו לך בני איביך גור אריה יהודה מטרף בני עלית. כרע רבץ כאריה וכלביא מי יקימנו לא יסור שבט מיהודה ומחקק מבין רגליו עד כי יבא שילה ולו יקחת עמים (בראשית מט, ח-י)

כשראו השבטים שאביהם כועס עליהם והיה מוכיח לראובן ושמעון ולוי, היו חוששים שמא גם אותם יוכיח בגלל אסונו של יוסף, והתחילו נשמטים אחד אחד לפינה אחרת. וי"א שיהודה היה חושש מאד בשומעו את הדברים האלו.

ופניו נעשו צהובות וביקש לברוח מן המקום כדי שלא לשמוע דבריו, וחשב להעלם מביניהם. אז התחיל יעקב לדבר עמו טובות ואמר יהודה אתה יודוך אחיך כלומר אין אתה דומה לאחד מהם כי כל אחיך מודים בך שאתה ראוי לכבוד.

אף אני אע"פ שאני אביך אני חולק לך כבוד הראוי לך, לפי שאני יודע מעלתך וכך אני מברך אותך ידך בעורף אויביך, שבראותו אותך אויבך יפחד ויחזיר פניו. ישתחוו לך בני אביך, כי מלבד החלק שתקח בארץ כמו שאר אחיך תהיה לך עוד מעלה שתהיה מלך עליהם וכולם יצטרכו לתת לך מעשר מצאנם ותוכל לקחת מהם המקום שימצא חן בעיניך.

כל אחיך נקראים בשמך כי כששואלים לאדם מי אתה, אינו אומר אני ראובני או שמעוני אלא יהודי אני. נמצא שכל השבטים ייקראו על שמך, כי יהודי ויהודה דומים. גור אריה יהודה כי בתחילה יהיה יהודה מושל כמו דוד בזמן שאול שהיה מושל במלכותו, אבל היה תחת שלטונו של שאול שהיה משבט בנימין והוא היה המלך, אבל אח"כ יגדל כמו ארי ותתפשט מלכותו בכל העולם.

כי מטרף בני עלית היית מעל טרף בני יוסף, שאמרת לאחיך מה בצע כי נהרוג את אחינו וכן גרמת להצלתה של תמר מן המות, שכבר הוציאו אותה לישראל ואתה הודית ולא בושתי ונשארה בחיים אע"פ שהיית יכול להכחיש אם היית רוצה בכך. ולכן ראוי אתה שיהיה לך כוח כמו ארי ושום איש לא יוכל להזיזך מגדולתך כרע רבץ כארי וכלביא מי יקימנו.

הרמב"ן אומר שלפיכך לא נתקיימה מלכות בית חשמונאי ולא נשאר מהם איש, אף על פי שקידשו את השם משום שעברו על ברכתו של יעקב "לא יסור שבט מיהודה" שהמלכות בישראל מגיעה רק לשבט יהודה ונטלו לעצמם את המלכות.

אמר על כך רבי שמחה זיסל מקלם ז"ל אם עונש כזה ניתן למי שעובר על ברכתו של יעקב, ואפילו בשעה שהוא מקדש את השם עד היכן איפוא, מגיע עונשו של העובר על ברכתו של השם יתברך, ולא כל שכן על קבלתו של השם יתברך, ועל אחת כמה וכמה כשאיינו מקדש את השם כי אם מחלל את השם! (מעינה של תורה).

"עד כי יבוא שילה" (בראשית מט-י).

צדיק הדור הוא בחינת משה רבנו, שהוא בחינת משיח. ולכן כתוב: "עד כי יבוא שילה", היינו משיח, ו-**שילה** בגימטריא = משה, לכן קראו התנאים אחד לשני משה. כי כשמחדשים דבר בתורה, דברי חידוש אלו הם בחינת משה-משיח, כי חידושי תורה הם בעצמם בחינת משיח, כי שם רוחו של משיח מרחפת.

אמרו חז"ל: משיח סובל עבור כל ישראל "והוא מחולל מפשעינו", כך הדבר לגבי צדיק הדור שגם הוא סובל יסורים בשביל כלל ישראל, כדי להקל מעליהם כי הוא בחינת משה-משיח.

"ומחוקק מבין רגליו" (בראשית מט-י).

כשהחסד מתעכב אצל הקב"ה ואין משפיעו עלינו, אז הגמול יהי בחינת: "כי אתה תשלם לאיש כמעשהו", היינו כפי העשייה והעסקים שעושה האדם, כך ישלם לו הבורא. אולם כשהחסד לא מתעכב והבורא משפיע עלינו חסדו, אז לא היינו צריכים לעשות כלום, אך אי אפשר לקבל את רוב החסד ואת הטוב מבלי לעשות כלי וצינור לקבלתו, כי דבר זה היה מוביל להתבטל במציאות. לכן על האדם להכין כלי לקבלת החסד, וכלי זה נעשה על ידי היראה, וזה בחינת: "מחוקק מבין רגליו" – כי רגל היא בחינת יראה בחינת סוף, כמו שכתוב: "סוף דבר הכל נשמע, את האלוקים ירא".

"כרע רבץ כאריה" (בראשית מט-ט)

זו מידתו של יהודה, שאפילו כשהוא נופל לפעמים וכורע – "כרע רבץ" – בכל זאת הריהו גיבור ואמיץ כאריה. איננו נופל לזרועות האוש, כי אם הוא מודה בכשלון ומתנער מיד לקום, על ידי תשובה. כשם שלא היה יהודה בוש להודות במעשה תמר, ומכך נוצר המשיח... (חידושי הרי"מ ז"ל).

"לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו" (בראשית מט-י)

בשעה שיהודים נרדפים על צואר בגלות ונתונים תחת כל מיני גזירות – דוקא אז מתרכזים הם יותר בחייהם הרוחניים, מייסדים תלמודי תורה, ישיבות, בתי כנסיות ובתי מדרשות, אשר מהם יוצאים מבחר גדולי התורה, תלמידי חכמים, גאונים ורבנים – מחוקקיו של עם ישראל.

זוהי איפוא הכוונה בפסוק: "לר יסור שבט מיהודה" – בשעה אשר שבט הצר הצורר לא יסור מגוו של יהודה, הרי "ומחוקק מבין רגליו" – מתגבר אצלו לימוד התורה והוא מוציא מקרבו את מיטב מחוקקיו, גאונים ופוסקיו... (מטה יהודה).

הרמב"ן אומר, שלפיכך לא נתקיימה מלכות בית חשמונאי ולא נשאר מהם איש, אף על פי שקידשו את השם, משום שעברו על ברכתו של יעקב: "לא יסור שבט מיהודה" – שהמלכות בישראל מגיעה רק לשבט יהודה, ונטלו לעצמם את המלכות.

אמר על כך רבי שמחה זיסל מקלם ז"ל: אם עונש כזה ניתן למי שעובר על ברכתו של יעקב, ואפיו בשעה שהוא מקדש את השם – עד היכן איפוא, מגיע עונשו של העובר על ברכתו של ה' יתברך, ולא כל שכן על קללתו של ה' יתברך, ועל אחת כמה וכמה כשאיינו מקדש את ה' כי אם מחלל את ה'!...

לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו
(בראשית מט-י)

הרב החיו את רוחי. הייתי שבור ורצוץ, ועתה ממש אחר אני... (ו"נסיד מלכות התורה"). לעת מחלתו האחרונה נכנסו כמה רבנים לבקרו. רבי יחיאל מרדכי צהל לקראתם ביקש מאיתם לשבת, הרבה לחלק להם כבוד, וסיפר להם כמה מילים דבדיחותא משיחות חולין של תלמידי חכמים. כאשר יצאו המבקרים מחדרו אמר אחד מהם לחבריו כנראה שאינו מבין את חומרת מצבו... נענה השני ואמר אדרבה, דוקא משום שהוא יודע עד כמה חולה מסוכן הוא, התאמץ לשמחנו והצהיל לנו פנים, כדי למנוע צער ועגמת נפש אודות חומרת מצבו ("מרכיצי תורה ומוסר" לוקטו ממורשת אבות)

חכלילי עינים מיין ולבן שנים מחלב (בראשית מט-יב)

רבתינו למדו מכאן שאדם צריך להראות פנים שוחקות לחברו, חכלילי מלשון חייך לי בעיניים וזה שווה יותר מהמשקה חברו יין, ולבן שיניים מחלב, בכתובות (קיא ע"ב) דורשת אמר רבי יוחנן, טוב המלבין שיניים לחברו יותר ממשקהו חלב, שנאמר "ולבן שיניים מחלב", אל תקרא ולבן שיניים אלא ולבון שיניים.

חז"ל למדו פרק חשוב בחיים שאדם צריך להראות לחברו פנים שוחקות, שהוא אות אהבה וחביבה יותר ממשקהו חלב. קצת איכפתיות, ישנם אנשים עם מועקה בלב חייבים לעודדם ולשמחם ולדאוג להם.

מסופר בחתן צעיר לימים שהיה צדיק מאוד, ובקושי היה מדבר עם אשתו, וכל זמנו היה יושב ולומד. הכלה הצעירה הרגישה מועקה בלב ולא יכלה להמשיך לחיות כך בחיי בדידות. הכלה פנתה לרבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל ושטחה בפניו את צרת לבה, אמר הרב אני אדבר עם בעלך והכל יסתדר, למחרת בבוקר שלח הרב שליח לבית אותו חתן וביקשו שיבוא אליו בשעה אחת בצהריים, חתן זה רק שמע שגדול הדור רוצה להפגש עמו התרגש עד למאד ולא ידע את נפשו "מה הרב רוצה ממנו".

כך עברו שעות של התרוצצות במוחו מה הרב רוצה ממני עד שהגיע השעה המיוחלת, הלה פנה לביתו של הרב, דפק הוא בהתרגשות, הרב הכניסו

אסרי לגפן עירה ולשרקה בני אתנו כבס ביין לבשו וכדם ענבים סותה הכלילי עינים מיין ולבן שנים מחלב (בראשית מט,יא-יב)

הגפן החלשה ביותר תוציא משא של חמור אחד והגפן החזקה ביותר תוציא משא של שני חמורים וכ"כ מרובה תהיה היין שיזרום מן ההרים כמו מים עד שיכבסו הבגדים ביין וז"ש וכדם ענבים סותה. והריו יהיו אדומים מן היין וילבנו בקעותיו מן החלב שיזרמו ממקנהו. ומלך המשיח עתיד להיות מלך אמיץ ונאה שיקום משבט יהודה וילחם באויביו ויהרגו הרבה מלכים ואנשיהם שיצאו נגדו יאדימו ההרים מן ההרוגים ובגדיהם ידמו כמו שכובסו במיץ הגפן שהוא היין האדום.

והנה בכל ברכת יעקב ליהודה יש כל אותיות הא"ב חוץ מן הזי"ן, והטעם שפירוש זי"ן הוא נשק. וזה רמז שמלכות יהודה לא תהיה דומה לשאר המלכות שמנצחים אויביהם בכח הנשק, שזוהי אומנותו של עשו, אלא כל הנצחון שלו שיהיה לו על אויביו לא יהיה בכח הנשקף אלא ענין פלאי שיתנהג על פי מצות השי"ת.

בחודשיו האחרונים כשהיה רבי יחיאל מרדכי גורדון שוכב על ערש דוי מתפתל ביסורים, בא לבקרו תלמיד ישיבה ערב בואו בברית הנישואין. ר' יחיאל מרדכי קיבלו בסבר פנים יפות ובחביבות יתירה, התענין בפרטי פרטים במצבו של החתן. משהרגיש שהחתן עצוב על דוחק מצבו הכלכלי, מיד העתיר עליו דברי עידוד חמים, בין השאר אמר: הכתוב אומר "והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאד" (איוב ח ז) וצריך ביאור, למה לא תהיה הברכה, שתיכף כבר בראשיתו ישגה?

אולם מוכח מכאן, שכך הטבע שהטביע הבורא יתברך בבריאה, שתחילת הבניה והיצירה שעמל האדם, תחל במצב של "מצער". כך היא דרך השפעת הברכה, מתחיל במעט והולך ורב. הוא פנה לחתן והפטיר אל תפול ברוחך ואל תדאג, כי הלא זוהי דרך השפעת הקב"ה "ראשיתך מצער" אבל אחר כך תשגה עד מאד!

הבחור התרשם מאד מדבריו הלבביים ובצאתו אמר למלווהו אין לך מושג עד כמה דיבוריו של

שיקדמנו חמור אחר, אף שבט יששכר עוסק בתורה ביום, וגם בלילה לא ישכב במטה במנוחה, אלא הוא שוכב מלובש כדי שיהיה מוכן להתעורר ולעסוק מיד בתורה, ותהיה לו מנוחה בארצו שתהיה מבורכת מאד.

ואע"פ שדן ונפתלי גד ואשר נולדו לפני יששכר, ובכל זאת אנו רואים שבירכם אחר שבירך את יששכר, זה לא קשיא, שכן הם היו בני בלהה וזילפה, ורצה יעקב לברך את ששת בני לאה בזה אחר זה, ואח"כ לברך את האחרים. אבל יששכר וזבולון שהיו בני לאה, הרי היה צריך להקדים ברכת יששכר לברכת זבולון.

הטעם הוא כי יששכר וזבולון היו שני שותפים קרובים. בתנאי שיששכר יהיה יושב ועוסק בתורה בישיבה יום ולילה ולא יעסקו בכל מלאכה וזבולון היה עוסק במסחר והיה הולך בדרכי הים. ומה שהרויח זבולון היה מחלק בינו ובין יששכר ומפני שזבולון היה גורם שיששכר היה יכול לישב ולעסוק בתורה, לכן ברך את זבולון תחילה ואח"כ את יששכר.

וכן עשה משה רבינו. כפי שאנו רואים בפרשת וזאת הברכה: שמח זבולון בצאתך ויששכר באוהלך, שמח זבולון שאתה יוצא ובא לעסקיך וכי יש לך קרן טוב, היינו יששכר שהוא יושב אהלים ועוסק בתורה. באהלך, היינו בישיבה. ויש עוד מדרגה בזה, שהגביר לוקח ת"ח ונותן לו היכולת לישב ולעסוק בתורה תמיד, שהוא נותן לו ההספקה שיוכל להתקיים. וי"א שזהו מה שעשה זבולון ליששכר שהיה נותן לו כל מה שהיה זקוק להוצאות הבית ולא נתן לו מחצית רווחיו.

בשנת תשכ"ח מינתה הממשלה ועדת שרים בענין דחיית גיוסם של בני הישיבות, בראשות שר הבטחון. רבי יחזקאל אברמסקי – כנשיא ועד הישיבות – הוזמן להופיע בפניה תוך כדי דיון פנה אחד השרים אל רבנו ושאלו האם אין רבנו סובר, כי חובת ההגנה על המדינה קודמת להגנה על התורה. נזדעק רבנו ואמר דבר ה' ליהושע, הכובש הראשון של הארץ, מוכיח היפוכו של דבר בפרק הראשון של ספר יהושע אנו מוצאים שני צווים שנצטוו יהושע מפי הגבורה, האחד על כבוש הארץ והשני על שמירת התורה, והנה על הראשון נאמר "חזק ואמץ (בלי תיבת "מאד") כי אתה

ורק אמר לו שלום ולא דיבר עמו מאומה, והחתן הזה מחכה בחוסר סבלנות מה הרב רוצה ממני והשעה היא אחת ורבע, והרב לא דיבר עמו מאומה, וכך השעון מסתובב עד שהגיעה שעה אחת וחצי, וחתן זה כבר התפוצץ ושאל את כבוד הרב, רבינו מה כבודו רצה ממני? אני לא יכול לחכות! אני מאד במתח, השיב לו הרב רציתי שתרגיש פשוט מה אשתך מרגישה שאינם מדבר עמה מאומה, הלה הבין את הרמז, ומאז שינה את דרכו. (מאמר אפרים)

זבולון לחוף ימים ישכון (בראשית מט-יג)

הקדים יעקב אבינו את זבולון ליששכר, וכמו שמצינו אצל משה שאמר בברכתו שמח זבולון בצאתך ויששכר באהלך, שלא נחשוב שאותם התומכים בלומדי התורה שכרם מועט ודרגתם פחותה בעולם העליון, אלא הקדים זבולון ליששכר ולהראות חשיבותו בעולם הבא, וכמו שדרשו חז"ל על הפסוק "בצל החכמה בצל הכסף", שאותם מחזיקי תורה שהם בבחינת כסף הם נמצאים בצל החכמה של התורה, שלעת"ל מלמדים אותם את התורה ואז יוכלו לשבת בעוה"ב עם לומדי התורה, כי הרי לעת"ל מה יעשו אותם תומכי תורה עם לומדי התורה בחפיפה אחת, אלא בצל החכמה בצל הכסף. לכן נאמר זבולון לחוף ימים ישכון כי אין מים אלא תורה וישכר שלומד תורה משול למים ומי שתומך בו שזה שבט זבולון ישכון יחד איתו בעולם הזה ובעולם הבא שנאמר בצל חכמה בצל כסף.

יששכר חמר גרם רבץ בין המשפטים וירא מנוחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה ויט שכמו לסבל ויהי למס עבד (בראשית

מט, יד-טו)

ליששכר אמר שיהיה עשיר מאד בכוח כחמור הנושא משא הרבה, ואף הוא יקבל עול התורה, וכשם שהחמור הולך ביום ובלילה ואינו נח. שאפילו בלילה אין בעליו מכניסים אותו לבית אלא הוא מחזיקו בין האשפות הנמצאים מחוץ לעיר כדי שיהיה מוכן להטעינו סחורה אם יידרש. לפי

הסוחר העשיר יצא לדרכו הביתה. כאשר היה בא למלון לחניית ביניים, לא ביקש אוכל טוב כדרך העשירים גם לא ביקש חדר מיוחד עבורו כדרך תמיד, הוא לך ואכל עם העגלונים העניים באולם גדול ומשותף לכולם.

באחת האכסניות פגש אותו עשיר אחד ששאל אותו: "האם אין כבודו פלוני בן פלוני"? ויען לו "כן אני הוא", ויאמר לו: "א"כ, איך זה יתכן שהנך נמצא בין העניים, הלא דרכך להמצא במקום מגורי העשירים?" ענה לו הסוחר: "הלא ידעת היטב כמה עמל ועגמת נפש אדם מוכן להוציא על רווח של מאה רובל. דע לך שאני מרויח ע"י הויתור על חיי רווחה בדרך, אלפי רובלים".

ואז סיפר לו את אשר הזדמן לו ולבסוף הראה לו את האבנים היקרות שקנה כשראה העשיר את האבנים אמר: "אמנם כן, השכל האמיתי מסכים עם מה שעשית. אבל עדיין אני מתפלא איך יכולת לקבל על עצמך תנאי חיים כה גרועים, הלא ידעתי את טבעך המפונק והענוג?" ענה הסוחר: "באמת מפעם לפעם תוקף אותי דיכאון גדול, אבל כאשר זה קורה לי אני פותח את התיבה ומתבונן באבנים המאירות ומיד אני מתעודד ושמח".

כך גם לומדי התורה, כאשר הם מתבוננים ביקרותה של התורה ובשכר הטוב הצפון ללומדיה, הם מתעודדים ויש בכוחם להתגבר על כל הקשיים. (לוקטו מורשת אבות).

"יששכר חמר גרם" (בראשית מט-יד)

"יש-שכר" – מה שיש שכר למעשיו הטובים של אדם בעולם הזה, הרי "חמור גרם" – חומריותו של אדם, המושכת אותו אל הרע, היא הגורמת לכך, שכאשר הוא מתגבר על החומר ועושה את הטוב – מגיע לו שכר... (אלשיך).

"וירא מנוחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה ויט שכמו לסבל" (בראשית מט-טו)

"וירא מנוחה כי טוב" – אימתי זוכה אדם למנוחה אמיתית, אם "ויט שכמו לסבל" – אם נוטל הוא על עצמו, שיוכל לסבול את הכל. אם האדם סבלן

תנחיל את העם הזה את הארץ" ואילו בשני כתוב: "רק חזק ואמץ מאד לשמור לעשות ככל התורה". דברי רבנו עשו רושם בל ימחה (ספר זכרון לרבי יחזקאל אברמסקי).

גם אם התורה ניקנת ביסורין כדאי לסבול בדרך כדי להגיע למטרה הנכספת.

יששכר, שהוא הסמל ללומדי התורה. הוא מטה שכמו לסבול עולה של תורה. את ההקרבה והעול של לומדי התורה, מסביר החפץ חיים **במשל**: עשיר גדול סוחר באבנים טובות נסע למדינה רחוקה כדי לסחור באבנים טובות. לפני צאתו לדרך הצטייד בשלושה אלפים רובל לצורך המסחר ובעוד ארבע מאות רובל להוצאות הדרך. כאשר הגיע למחוז חפצו רכש סחורה בכל הכסף שהיה לו ולא נותרו בידו אלא מאתים רובל המוקצבים לנסיעה בחזרה.

כאשר ביקש לצאת לדרכו בחזרה הביתה בא אליו אחד הסוחרים והציע לו אבנים יקרות מאד במחיר זול במיוחד. הסוחר השיב לו שכבר הוציא את כל כספו ואין באפשרותו להענות להצעה המפתה. הפציר בו המוכר ובקשו שלכל הפחות יאות לראות את האבנים ואז יבין שאין כמותן בכל העולם. כאשר הראה לו את הסחורה, נוכח הסוחר לדעת כי לפניו הזדמנות יוצאת מן הכלל. שווי האבנים הללו הגיע לסך של כמה אלפי רובל. עקב עלילות שקר שהוציאו עליו, נאלץ המוכר להיפטר במהירות מהסחורה שלו, לפני שיחרימו את כל רכושו ונתרצה למוכרן בזיל הזול.

הסוחר העשיר היה נבוך, מצד אחד הבין שתהא זו שטות מצידו להחמיץ הזדמנות נדירה זו, מאידך גיסא. אם יתן לו את שארית כספו, לא יהיה לו כסף להוצאות הדרך. לאחר עיון מדוקדק הגיע למסקנה שאין לותר על ההזדמנות הנפלאה שניתנה לו להתעשר באשר להוצאות הדרך – אמר העשיר – בלאו הכי השהיה בדרך הינה דבר זמני. קיבל על עצמו להתנהג בתקופה קצרה זו בצמצום גדול, וכאשר חשב כן עשה נתן למוכר את רוב כספו. השאיר לעצמו עשרים רובל להוצאות הדרך ההכרחיות ביותר, ובתמורה נתן לו המוכר תיבה קטנה ובה האבנים היקרות.

את שמשון אנכי מקוה אנא חזקהו ה' הפעם ותן בו כח לנקום את נקמת עיניו המנוקרות ובנפול עליו הבית אל נא יתערב בפלשתים והכירו אותו הוריו וקברוהו בקבורת אבותיו.

גד גדוד יגודנו והוא יגד עקב (בראשית מט-יט)

ויברך יעקב את גד לאמר בניך אשר יצאו ממך יהיו מלומדי מלחמה ופחדם יפול על כל גויי הארץ וייראו מהם.

לשבת גד יהיו גדודים של אנשים מזוינים כשיעברו הירדן לפני אחיהם כדי להלחם בכנעניים, והם יחזרו על עקביהם לעבר הירדן בהרבה נכסים, כפי שקוראים בפרשת מטות. וכל צבאותיו יחזרו לשלום באותה הדרך שהלכו לשם, ולא יחסר אחד מהם. ומפני שהחלק שיטול בארץ יהיה גדול ורחב, יבוא תמיד שכניך הרעבים שהם עמום ומואב וילחמו עמך בגלל הקנאה שיקנאו בך. אבל אנשיך יתגברו עליהם כמו ארי ולא יפחדו כלל מצבאותיהם ומהם עצמם יבואו לצדך.

מאשר שמנה לחמו (בראשית מט-כ).

ואל אשר אמר יעקב שמנה תהיה ארצך וגם לחמך ישמן ויטעם לחך אוכלו הבנות אשר תולדנה לבניך אחריך תהיינה יפות תאור אשר כמוהן לא תמצאנה בכל הארץ מלכים וכהנים יקחו אותן להם לנשים ובניהן אשר תלדנה ישרתו את ה' בבית מקדשו בשמונת בגדי כהונה.

“מאשר שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך” (בראשית מט-כ)

“מאשר” – כל אדם מישראל ילמד נא לקח מאשר: “שמנה לחמו” – המאכלים השמנים והדשנים ביותר היו לדידו בפרוסת לחמו הפשוטה, ברם “והוא יתן” – כאשר בא לתת צדקה – “מעדני מלך” – נתן את המאכלים המשובחים ביותר.

הוא – הריהו זוכה למנוחה האמיתית... (הה"ק מהר"י מוורקא ז"ל, בשם כפרי אחד).

ידוע מאמר החכם: “רצונך שלא תסבול – סבול ולא תסבול יותר” – כלומר, אם רצונך שלא תסבול – קבל את הכל באהבה מתוך בסלנות. שאם לא כן – תסבול יותר...

וירא מנוחה כי טוב ואת בארץ כי נעמה, ויט שכמו לסבול ויהי למס עובד (בראשית מט-טו)

לסבול עול תורה (רש"י)

בימי צעירותו הרבה רבי שלום מבלז לעשן, ובמיוחד עשה זאת בעודו לומד תורה בבית המדרש.

עד שיום אחד היה עד למאורע שבגללו הזיד עצמו מעשון: רבי שלום ישב ולמד, והנה ראה כי אחד מבאי בית המדרש מתכוון לעשן את מקטרתו מתכוון הא כיצד? טרח הלה ונקה את המקטרת, אחר פטם אותה בטבק, ולבסוף הצית והחל מעשן. בזמן שהאיש טפל במקטרתו הספיק רבי שלום ללמוד דף גמרא שלם!

באותו רגע הניח רבי שלום מידו את מקטרתו שלו ואמר "אם הכלי הזה מסוגל לגרום לאדם לבטל עצמו מלמוד דף גמרא אין הוא נכנס מעתה לפי!" אמר ועשה. ומהעת ההיא חדל לעשן. (מעשיהם של צדיקים).

דן ידין עמו כאחד שבטי ישראל יהי דן נחש עלי דרך שפיפן עלי ארץ הנשך עקבי סוס ויפל רכבו אחור לישועתך קויתי ה' (בראשית מט, טז-יח)

ויהי כי ברך יעקב את דן וירא ברוח קדשו והנה מנוח הדני לוקח לו אשה מבנות יהודה, וידע כי תלד האשה הזאת את שמשון הגבור אשר יחל להושיע את ישראל מידי לוחציהם אולם ברגע הזה ראה והנה שמשון עומד בין שני עמודים עיניו מנקרות ופלשתים רבים שמחים לידו ויצר ליעקב מאד ויתפלל אל ה' לאמר לישועתך ה' אשר תושיע

"בן פורת יוסף בן פורת עלי עין" (בראשית מט-כ).

חכמינו אמרו, כי משום שקידש יוסף את עיניו, זכה שבמשכן שלה, שלו מותר היה לאכול קדשים קלים בסביבת המקדש, לכל מלוא העין. לעומת זה, במקדש ירושלים מותר היה לאכול קדשים קלים, רק לפני מחומת ירושלים.

זהו שבא הכתוב לרמז: "בן פורת עלי עין" – אצל יוסף נתפשטה הקדושה כל כך, עד למקום שהעין מגעת; אבל "בנות צעדה עלי שור" – אצל שאר השבטים הגיעה הקדושה רק עד החומה... (חידושי הרי"מ ז"ל).

בן פורת יוסף בן פורת עלי עין בנות צעדה עלי שור (בראשית מט-כב)

סכנת עין הרע

דרשו על זה חז"ל (ברכות נה ע"ב) "עלי עין" שולטין על העין, ולא העין עולה בהן, שעין הרע אינה שולטת בהן.

בזכות מה זכה לכך? נאמר במדרש פסיקתא רבתי (פרשה יב פיסקא "פרשת זכור", ה) בפגישת יעקב עם עשו אומר הכתוב "ואחר ניגש יוסף ורחל וישתחוו" (בראשית, וישלח לג ז) ולא נאמר ותשתחווין רחל ויוסף, מדוע? אמר יוסף אין אעשה בעלת נוי כאימי, והרשע הזה חשוד על העריות, נתן עצמו ראשון ועמד לו לפניה שלא יראנה עשו. הוא שאביו מקלסו "בן פורת יוסף בן פורת עלי עין", מה "עלי עין"? שכסית עינו של אותו רשע מאמך, ע"כ.

טעם נוסף נאמר במדרש ילמדנו (מובא בבתי מדרשות חלק א, פרשת ויחי עז) כל מי שאינו מסתכל באשה אין יצר הרע שולט בו, שנאמר "בן פורת יוסף בן פורת עלי עין", אל תקרא "עלי עין", אלא "עולה עין", שלא רצה להנות מאשה שאינה שלו, אשת פוטיפר, לפיכך זכה למלכות, ע"כ.

על ידי ברכה זו שאין הרע לא תשלוט בו, זכה זרעו לאותו ברכה ונתרבו ונהיו לעם רב. וכך מבואר

כך צריך לנהוג כל אדם מישראל, לחיות בפני עצמו חיים פשוטים וצנועים, ואילו צדקה יתן מן הטוב ומן המובחר. (מפי שמועה).

"נפתלי אילה שלוחה הנותן אמרי שפר" (בראשית מט-כא)

בני ישראל מקבלים את השפע דרך ארץ ישראל, ושפע ארץ ישראל הוא הארת הפנים של יעקב, הארת התפילין ולכן נאמר: "הנותן אמרי שפר" – כי שפר זה בחינת פאר, ופאר הוא בחינת תפילין הנותנים לאדם אותיות הארה שיש בהם, ותפילין נקראים גם חיים. לכן נאמר: "נפתלי אילה שלוחה" – כי נפתלי הוא אותיות תפילין.

כשאנו אוכלים שפע אמת שמגיע דרך ארץ ישראל ואחר כך מהללים ומשבחים את הבורא על ידי זה נעשה כוח, בחינת שמים וארץ חדשים, כי השמים החדשים נעשים על ידי הארת פני יעקב, שהוא תיקון ואמת, כמו שכתוב: תתן אמת ליעקב, שהוא בחינת תפילין, כי יעקב הוא תפארת כללית הגוונים.

"בן פורת יוסף בן פורת עלי עין" (בראשית מט-כב).

דע שעל ידי מצוות ציצית האדם ניצול מעצת הנחש ומנישואים של רשע, שהם בחינת תאוות ניאוף. כי הציצית שומרת מתאוה זו, כמו שכתוב: "ויקח שם ויפת את השמלה וישימו על שכם שניהם", ושמלה היא ציצית. "ואת ערוות אביהם לא ראו" – כי הציצית שומרת מעריין.

חם – הוא היצר הרע המחמם את גוף האדם לעבירה, ונקרא ארור הוא, "ארור כנען", כמו שנאמר על הנחש: "ארור אתה מכל הבהמה".

הציצית שומרת מעצת הנחש ומזוהמת הנחש, וזה בחינת: "בן פורת עלי עין" – וזכה לכך מכיון שנשמר מזיווג של הסיטרא אחרא ועמד בניסיון אשת פוטיפר, ולכן זכה לזיווג של קדושה.

פורת – זהו לשון זיווג, מלשון פרו ורבו.

ודע שעיקר תאוות הניאוף בא מהעיניים, וציצית – היא בחינת עיניים, היא שמירה מעצת הנחש. על כן, ברגע שאדם נשמר עם ציצית ושומר על עיניו יכול לקבל עצות מהצדיק שהוא כולו זרע אמת.

ולכאורה צריך להבין, מצד אחד אומר רבי יוחנן שהוא מזרעו של יוסף ועין הרע אינה שולטת בו, אם כן, גם בזרעו אינה צריכה לשלוט, וזאת כפי שנאמר למעלה שלזרעו של יוסף ישנה תרופה לעין הרע ושלכן זכו לריבוי זרע, ומצד שני מתו עשרת בניו בחייו בעודם צעירים, מה ההסבר לכך?

ובמדורש ויקרא רבה (כח א.) אמר רבי בנימין בן לוי בקשו לגנוז ספר קהלת שמצאו בו דברים שהן נוטין לצד מינות. אמרו כך היה ראוי שלמה לומר "שמח בחור בילדותך ויטיבך לליבך בימי בחורותיך" (קהלת יא ט)! משה אמר "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" (במדבר שלח טו לט) ושלמה אמר "והלך בדרכי ליבך ובמראה עיניך" (קהלת שם)?!

אלא הותרה הרצועה לית דין ולית דיין? כיון שאמר "ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט: (שם) אמרו יפה אמר שלמה ע"כ. כלומר מי שמעמיד את עצמו בניסיון של לא תתורו...בסופו של דבר ניכשל כי מתגרה ביצר ויוצא שהלך בדרכי ליבך ובמראה עינים.

הפירוש "יפה תאר" מסביר שהמחלוקת הראשונית בין משה רבנו לשלמה המלך היא כיצד להתגבר על יצר הרע. האם להביא את יצר הרע לידי נסיון ולהתגבר עליו על ידי שמתחסנים מפתיים, זו שיטת שלמה המלך. או עדיף לא להביא את יצר הרע כלל לידי נסיון. המסקנה לפי כולם היא שאל לנו לגרות את היצר כלל, מי שיעשה זאת, אפילו שיתגבר על כך יעמוד על כל אלה במשפט לפני האלהים.

לפיכך, אמנם זרעו של יוסף שולט על עין והעין לא שולט עליו. אך כל זה בדרך רגילה, כשאדם אינו מכניס עצמו למצב של סכנה. אבל אם יבוא אדם אילו הגדול ביותר, וילך ויגרה את העין הרע נגדו עצם המעשה עלול להכשילו ובסופו של דבר לסבול מאותו עין הרע שהוא ניסה להתגרות בו. לכן רבי יוחנן מזרעו של יוסף, לא חשש מעין הרע, אבל היה לו לחשוש מחששם של חכמים שהזהירוהו מעין הרע, גם אם מישהו מזרעו של יוסף והוא כביכול מחוסן מעין הרע, אם הוא מתגרה בעין הרע, יתכן שהעין הרע תפגע בו, וזה מה שקרה אצל עשרת בניו. (אור חדש)

בגמרא (סוטה לו ע"ב) על הכתוב: "וידברו בני יוסף את יהושע לאמור מדוע נתתה ליל נחלה גורל אחד וחבל אחד ואני עם רב עד אשר עד כה ברכני ה', ויאמר אליהם יהושע אם עם רב את עלה לך היערה" (יהושע יז יד-טו). אמר להן לכו והחביאו עצמכם ביערים שלא תשלוט בכם עין הרע. אמרו ליה זרעא דיוסף לא שלטו ביה עינא בישא, דכתיב "בן פורת יוסף בן פורת עלי עין", ואמר רבי אבהו אל תהי קורא "עלי עין", אל "עולי עין", ע"כ.

המהרש"א בבבא מציעא (פד ע"א) מסביר אל תקרי "עלי עין" אלא עולי עין הוא לשון רפאות ותעלה, שיש לזרע יוסף רפואה לעין רעה, ויראה, לפי הדרש יהיה "פורת" מלשון "פרו ורבו", כדברי המתרגם. ופירוש הכתוב כי זרע יוסף פרו ורבו, שלא היה באחד מהשבטים מספר רב כמו שהיה באפרים ומנשה, פי שהם עולי עין ואינם מתים בעין הרע, ע"כ.

וזה על פי מה שאמר רב (בבא מציעא קז ע"ב) שהיה בבית הקברות והיה מכיר בקבר מאיזה חולי מת הנפטר, ואמר שצ"ט חלקי מתו מעין הרע, ואחז משאר מחלות, ע"כ. לכן, מכיון שלזרע יוסף ישנה תרופה לעין הרע, זכו להתרבות יותר משאר השבטים, בגלל שלא מתו מעין הרע אלא משאר מחלות.

והנה, בגמרא ברכות (כ ע"א) מסופר ר' יוחנן (רש"י רבי יוחנן אדם יפה תאר מאד היה) היה רגיל דהוה קא אזיל ויטיב אשערי טבילה (פתח המקוה). אמר כי סלקן בנות ישראל ואתיין מטבילה מסתכלן בי, ונהוי להו זרעא דשפירי כוונתי. אמרו ליה רבנן לא קא מסתפי מר מעינא בישא? (האם עינך מפחד מעין הרע?) אמר להו אנא מזרעא דיוסף אתינא שלא שלטא ביה עינא בישא, דכתיב "בן פורת יוסף", ע"כ. רבי יוחנן לא חשש מעין הרע, בגלל שהוא מזרעו של יוסף.

מצד שני, מספרת הגמרא (ברכות ה ע"ב) על רבי יוחנן דין גרמא דעשיראה ביר. מסביר רש"י זה עצם של בן עשירי שמת לו.

רב ניסים גאון פירש בשם רבנו שרירא לרבנו האי שרבי יוחנן קבר עשרה בנים זכרים, והעשירי שבהן נפל לתוך יורה גדולה שהיתה רותחת ריתוח קשה וחזק ונמסר בשרו ונצק, ונטל רבי יוחנן עצם של אצבע קטנה שלו וצררה בסדינו והיה מנחם בה אחרים, ע"כ.

שהוא כלול בכל שנים עשר השבטים, היה יודע כל שבט ושבט בשורשו, והיה בידו הכוח לתת חלקי עולם ליוסף, כמו שכתוב: "ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך" (בראשית מח), כי על ידי תפילתו היה משפיע חיות לכל שלושה חלקי עולם שהם: עולם השפל, עולם הכוכבים ועולם המלאכים. ולכן צריך כל אדם לקשר תפילתו לצדיק הדור, כי הצדיק יודע לכוין ולהעלות את התפילה אל השער אליו היא שייכת.

וישאו את בניו ארצה כנען ויקברו אותם במערת שדה המכפלה אשר קנה אברהם את השדה לאחוזת קבר מאת עפרון החתי על פני ממרא (בראשית נ-יג)

וכשהגיעו למערת המכפלה בא עשו וערער אמר: זהו המקום הנקרא קרית ארבע על שם ארבע הזוגות הקבורים שם אדם וחווה אברהם ושרה, יצחק ורבקה וישארו עוד ב' קברים ומאחר שכבר קבר שם את לאה נמצא שהמקום היחיד שייך לי שבחלקו של יעקב קבר את לאה.

אמרו לו השבטים: הוא קנה אותה ממך אמר עשו אמנם נכון הדבר שמכרתי לו החלק של פי שנים שהגיע לי עבור הבכורה כי מכרתי לו זכות הבכורה אבל חלק הפשוט מגיע לי בהיותו בנו של יצחק אמרו לו השבטים מכרת לו את הכל ולא נשאר לך שום חלק במערה אמר להם עשו הראו לי את שטר המכירה. אמרו לו את שטר המכירה השארנו במצרים והיו עומדים מהרהרים את מי ישלחו למצרים להביא את השטר מהר כי אין זמן להתעכב החלטו לשלוח את נפתלי שהיה קל כצבי. ובעודם ממתינים שאל אותם חושם בן דן למה מחכים ואין קוברים את יעקב כי בהיותו חרש לא הבין את הדין ודברים שעברו ביניהם, וכשהבין את המחלוקת כעס כעס גדול אמר כיצד יתכן הדבר שאבי זקני יהיה מוטל בבזיון וקבורתו תתעכב עד שיבוא נפתלי ממצרים נטל מקל ונתן לו מכה חזקה על ראשו עד שנפלו עיניו ונפלו בין רגליו של יעקב אז פתח יעקב עיניו וראה אותו.

“אביך צוה לפני מותו לאמר” (בראשית נ-טז)

“ויפוזו זורעי ידיו מידי אביר יעקב משם רועה אבן ישראל” (בראשית מט-כד)

להקים את האמונה הנפולה אפשר לעשות על ידי בחינת יעקב אבינו, היינו על ידי הנדר שאדם נודר (נדר שאומר ומקיים מיד). על ידי הנדר יקים בחזרה אמונתו וישוב לאמונת חכמים, כי כשאין לו אמונת חכמים זה בחינת הסתלקות החכמים, והתיקון לכך הוא על ידי הנדר שנודר ומעלה אמונתו, ועל ידי הנדר עולה האדם לשורש שהחכמים מושרשים שם אל פליאות החכמה, ואז זוכה לדעת ולהכיר את מעלות החכמים, ובדרך זו האדם שב לאמונתו ומאמין בהם.

יעקב אבינו הוא בחינת נדר, והוא ראש כל הנודרים, כמו שכתוב: "וידר יעקב נדר", ולכן נאמר: מידי אביר יעקב" – כי כשרוצה לתקן אמונתו ולתקן המלאך הנקרא אביר, צריך להשתמש בנדר שהוא בחינת יעקב אבינו, כי: "משם רועה אבן ישראל" – כי על ידי הנדר מתקנים את האמונה שנקראת רועה, בחינת: "ורעה אמונה".

“איש אשר כברכתו ברוך אתם” (בראשית מט-כח)

אפילו בשביל שמעון ולוי גם כן היתה זו ברכה. עצם הדבר שנטל מהם את המידה הארורה של כעס – "ארור אפם כי עז" – ברכה הוא, שכן "אין ארור מדבק בברוך" וממילא נטילת מידה מגונה זו הינה הברכה הגדולה ביותר... (קול שמחה).

“ויאסוף יעקב רגליו אל המטה” (בראשית מט-כח)

דע שיש שנים עשר שבטים כנגד שנים עשר מזלות, ולכל שבט יש נוסחא מיוחדת ושער מיוחד להכניס דרכו את תפילתם.

“ויאסוף יעקב רגליו אל המטה” – רגליו – זה בחינת תפילה, כמו שכתוב: "צדק לפניו יהלך" (תהלים פה), והכוונה היא: שהיה אוסף את התפילות ומעלה אותה כל אחת לשורשה. יעקב

שימחול לעשיר ויעשה שלום. השיבו החכם: כבר תיכף ומיד לאחר מעשה מחלתי לו. ונימק פשר זריזותו: היות ובזוהר נאמר כי חטאים של ישראל מכבידים על כנפי השכינה. אם כן איפוא, כל רגע ורגע שלא אמחול לעוון העשיר הלז, הרי יש צער לשכינה מהכבדה נוספת שנגרמה בגללי, לכן מיהרתי לימחול לו, ועל ידי זה למנוע צער מהשכינה.

כששמע רבי חיים בן עטר את נימוק החכם הוא נהנה מאד.

החיד"א חוזר ומשנן סיפור זה פעמים רבות. בספרו "מראית עין" בלבד הוא מביאו ארבע פעמים. ומציין: היות וענין זה יקר בעיני, והוא יסוד בעבודת ה', צריך לחזור עליו, כל הזמן

צמאון ותשוקה

ים גדול ורחב ידיים, נראה כמשתרע על מרחבי אין סוף גם עומקו – מי ישורונו, שכן עמוק עמוק הוא. בתוכנו מתרוצצים אנה ואנה דגים הבולעים בשקיקה כל העת טיפין טיפין מן הים. מובטחים הם במאגרי המים העומדים לרשותם, בבחינת "ואל יחסר לנו מזון לעולם ועד". אף על פי כן ראו איזה פלא! חכמינו ז"ל מעידים בדבריהם על הפסוק: "וידגו לרוב בקרב הארץ" (בראשית מח), כי ברדת הגשם של פני הים עולים הדגים לקראת טיפותיו ובולעים אותן בשקיקה, "כמי שלא טעמו מים מימיהון" (בראשית רבה צז ג). יש להם שפע רב, ובכל זאת צמאים הם לכל טיפה היורדת אליהם משמים.

מסיים המדרש ואומר: "כך הן ישראל – גדלין במים, בתורה; כיון שהן שומעים דבר חדש מן התורה, הן מקבלין אותו בצמאון כמי שלא שמעו דברי תורה מימיהון". אין זה המקום היחיד שבו משמשים הדגים ותכונותיהם משל לאדם וליחסו אל התורה. בנוסף לפסוק "וידגו לרוב", נאמר בנביא (חבקוק א): "ותעשה אדם כדגי הים". ובמאמרי חז"ל מצאנו בכמה מקומות, היבטים שונים של השוואה בין אדם לדגים.

היכן ציוה זאת יעקב לפני מותו? אלא, הרי אמר יעקב: "האספו ואגידה", "הקבצו" ולא יתכן קיבוץ ואיחוד אמיתי, אלא אם כן ימחלו זה לזה... (לקוטי מגדים).

"ועתה שא נא לפשע עבדי אלקי אביך"
(בראשית נ-יז)

אם אביך מת – אלוקיו קיים (רש"י).

אמרו חכמינו: "בזמן שאדם מצטער, שכינה מה אומרת? קלני מראשי קלני מזרועי" (חגיגה ט"ו). סבורים היו האחים, כי מה שלא העניש אותם בחיי אביו, היה זה משום שלא רצה לגרום צער לאביו. לפיכך אמרו לו: "אם אביך מת, אלוקיו קיים" – אם לא רצית לגרום צער לאביך, הרי לא כל שכן שאין לך לגרום צער לרבוננו של עולם, המשתתף בצערו של כל אדם מישראל... (עטרת צבי).

"כי תחת אלוקים אני ואתם חשבתם עלי רעה אלוקים חשבה לטובה"
(בראשית נ-כ).

אם עשיתם לי רעה כזו שיצאה הימנה טובה, הריצריך גם אני להחזיר לכם רעה כזו, שאחר כך תצא הימנה טובה, וזה הרי אינו בידי אדם כי אם בידי שמים – "התחת אלוקים אני"... (בשם הה"ק הרבי מאוסטרובצה ז"ל)

ויאמר אליהם יוסף אל תיראו כי התחת אלוקים אני. ואתם חשבתם עלי רעה, אלוקים חשבה לטובה
(בראשית נ, יט-כ)

כלומר יוסף אומר להם אל תפחדו אני לא ינקום ויטור בכם מידה כנגד מידה "כי תחת אלוקים אני" כלומר, אינני פועל אחר שרירות ליבי אלא מה שטוב לאלוקים טוב גם לי.

רבי חיים יוסף אזולאי מספר:
שמעתי מרבי חיים בן עטר בעל "אור החיים", מעשה בעשיר תקיף קרוב למלכות, שזילזל בכבוד תלמיד חכם אחד. פנה אליו ה"אור החיים"

בברכתו לבניו המשיל יעקב אבינו חלק מהשבטים לבעלי-חיים. את יהודה כינה "גור אריה", את נפתלי "אילה שלוחה", לזן אמר "יהי זן נחש" וכן הלאה. אמנם יש לתמוה: מדוע כינה בשם "חמור גרם" את יששכר אשר שבטו הוא שבט לומדי התורה, הרי חמור הוא בעל חיים בזוי?

בעבר הלא-רחוק, היו הסוס והחמור משמשים את האדם כבהמות עבודה. בכל כפר היו נראים החמורים והסוסים היוצאים עם שחר לשדה, כל אחד לתפקידו ולעבודתו. כאשר היו הבהמות שבות לכפר אחר יום עבודה מפרך, היו בעליהם נותנים להם לפוש מעמל היום. אולם סיגנון המנוחה של שני בעלי חיים אלה, היה שונה בתכלית. את הסוס היו צריכים לשחרר מהרתמות ומהמוסרות שהיו קשורות לגופו, ואז היה קופץ ומשתולל בצהלה. את החמור לעומתו, אפשר היה להשאיר רתום לעול כשכל המשא עדיין עליו, די היה לו לעמוד בפינה שקטה, וזו היתה מנוחתו.

מכאן מבינים אנו, שאם ימי חופשה מבטאים שבירת מסגרות הגובלת בפריקת עול, הרי זו חופשה מסוג החופש של הסוס. **בן תורה אמיתי יודע לשמור על מסגרת נאותה גם בימים של חופשה.** הנופש שלו הוא עם העול, כסוג מנוחתו של החמור. רעיון זה נרמז בזה שדוקא ליששכר, ששבטו הוא שבט לומדי התורה, נאמר: "יששכר חמור גרם". המסגרות המדוברות הן ההקפדה על זמני התפילות, וההקפדה על דקדוק במצוות בקלה כבחמורה. וכמובן שיש לשמור ולהקפיד על קביעות עיתים לתורה.

חופשה שהיא פריקת עול, כחופשת הסוס, מלווה במעשים של פריקת עול מופגנת. אולם **אין זו דרכה של תורה, המנחה את האדם בכל עת ובכל שעה כיצד עליו לנהוג.** אמנם ימי נופש מיועדים להחלפת כח על ידי ריבוי שינה ומנוחה, אכילה נאותה ואף טיול, אך כל זה תוך כדי שמירת הצורה והמסגרת המתחייבת מכח דיני התורה והנהגותיה. רעיון זה יש להרחיב לכל ימות השנה ולא רק לימי החופש. על כל יהודי לדעת שהתורה חייבת להיות נר לרגלו – בכל עת, בכל מקום ובכל מצב.

"והוי שותה בצמא את דבריהם"

"בתלמוד" – זה הקניין הראשון מתוך מ"ח דברים שהתורה נקנית בהם. ופירש "מדרש שמואל" – "בהיותו לומד לעולם, כי איזהו חכם – הלומד מכל אדם. ולעולם הוא מחשיב את עצמו חסר, וחושק לעולם ללמוד יותר. **זה ישיג מעלת התורה לפי שלעולם הוא צמא למים.** למדנו מדבריו שהצמאון הוא המפתח להשגת מעלות התורה. הצמא מהווה ביטוי לתחושת ההעדר, שבעטיה באה ההשתוקקות להשיג את הדבר המרווה. על כן חייב האדם להכיר עד כמה עדיין חסר לו בידיעת התורה, וללמוד בכל עת ומכל אדם. זהו חכם אמיתי, ולא יאה התואר: "תלמיד חכם".

אומר הגר"ח מוואלז'ין, על פי דברי התנא: "והוי שותה בצמא את דבריהם" (אבות פ"א, ד), לא נאמר "שותה כצמא", כי כל דמיון אינו שיוויון ממש, כמו שנאמר "היתה כאלמנה" (איכה א), ודייקו חז"ל: "ולא כאלמנה ממש". לפיכך אמר "בצמא", שיהיה שותה כמים מלוחים אשר ככל ששותים מהם נעשים צמאים יותר. כך גם התורה, כל מה שילמד יותר, יתאווה לו עוד לדעת תורת אלוהים, לכן אמר התנא "בצמא" – שותה ועדיין צמא.

ועוד נאמר: שתיית מים ולא שאר משקים. למה? כי נמשלה התורה למים, ועליה אמר הכתוב: "הוי כל צמא, לכו למים" (ישעיהו נח). ובמה שונה שתיית מים משאר משקים? לפי שעל מים אמרו: "השותה מים לצמאו" (ברכות מד.), כי בדרך כלל אין שותים מים אלא כאשר צמאים. אי לזאת מלמדנו התנא שהלימוד מתוך צמאון והשתוקקות, הוא תנאי עיקרי בעצם לימוד התורה.

המצוות ניתנו – "לטוב לנו כל הימים"

קו דק מפריד בין נופש ומנוחה לבין פריקת עול והוללות. בעולם הרחב, רבים אינם מבחינם בקו מפריד זה, וימי חופשה הם בעיניהם ימים של יציאה מן מסגרת, המגיעה עד כדי פריקת עול.

חייו לא היו חיים ואולי כדי שישגי את כאב צער השכינה על בניה.

לכן כתוב: **ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה**. כאשר בגימטריה המילה ויחי שווה לסך 34. מספר שנים אלה מלמד שאלו היו חייו היפים והמהנים של יעקב אבינו. שבע עשרה שנה ראשונות אשר היה יוסף יחד עם אביו עד שנעלם מעיניו. ועוד שבע עשרה שנה אשר חיו שוב יחדיו בתענוגי מעדני עולם בבית מלכותו של יוסף. וזאת היתה המטרה של הפירוד בין יעקב ויוסף. על מנת שיוסף הצדיק יהיה בבחינת צדיק הדור המשפיע לכל כסיבה אדירה למשוך את בני ישראל למצרים. ללמדנו, שהבורא מסבב הכל לטובת האדם. כי מאיתו יתברך לא תצא הרעה הנובעת מן האדם עצמו, בהולכו אחרי ההבל של עצת יצרו מחוסר סבלנות ואמונה.

"ויקרבנו ימי ישראל למות" - דרכו של אדם

את נטיותיו של האדם מאז ראה והרגיש בהתעוררות יצרו מנעוריו, ניתן להבין על פי הכתוב בתורה: "וכל יצר מחשבות ליבו רק רע כל היום". אם כן במידה והאדם עושה רק טוב כל היום, ידע שכל טובו נובע מרחמיו המרובים של הבורא יתברך הטוב והמטיב אשר רק הוא מחזיר נשמות לפגרים מתים.

מעשיו של האדם ניכרים בשעת שנתו שיכולה להיות מתוקה, נעימה ורגועה. במידה והתנהגותו במשך היום היתה סבלנית ושקטה בלי לחץ בלי מלחמות איש עם רעהו ובלי דאגות, על ידי כך דמו שבנפשו היה רגוע ושקט, אבל עם עייפות חיובית המצריכה את הלילה שנועד למנוחת הגוף הקרוץ מן העפר. אולם יש אדם שהלילה בשבילו הוא סיוט בשל מעשיו ותעלוליו במשך היום. מתוך מידותיו שלא יודע, או שלא רוצה להעביר את מידותיו לאפיקים הנכונים לעבודת הבורא, על זאת הוא כל היום מתהלך בגאווה וביסוד הכעס, הקנאה ולשון הרע המביאים לעצבנות על כל דבר, דברים אלה גורמים לו במהלך הלילה להפרעות במנוחתו, כי כל הנובע מכך גורם להרתיח את דמו.

ועל דברים אלו אפשר לאמר: הלא הדברים מפחידים ומרתיעים – וכי יכול אדם לחיות תחת עול תרי"ג מצוות באותה חומרה ורצינות בכל עת ברציפות? התשובה לכך היא – שלפחד מפני העול אין לו מקום!!! הדקדוק בחיי תורה ומצוות הוא זה המביא את האדם אל שלימות הנפש, אל הסיפוק ואל האושר כי: **האושר והסיפוק קשורים קשר הדוק עם הנשמה, והיא מוצאת את סיפוקה אך ורק בשמירה על קלה כבחמורה**. עלינו להבין שבכל מצב, הן של חופשה והן של עשייה, תפקידנו הוא להשביע את רצון הנשמה כי הנשמה רוחנית, וככל שאדם יחיה על פי התורה, כך יבואו כל תשוקותיו ורצונותיו הפנימיים על סיפוקם, ובכך יזכה לאושר האמיתי, על כן אין לאדם לחשוש לקבל על עצמו עול תורה שירתיע ויפחיד אותו. דוקא חיי תורה מביאים לאדם אושר, סיפוק ושמחה. וידע שכבלי המצוות הינם כבלי אהבה המנחים את האדם בדרכו אל האושר האמיתי. (מתוך: ילקוט "לקח טוב"/ חיים של תורה).

"ויחי יעקב בארץ מצרים" – מהי חיותו של יעקב אבינו?

חיותו של יעקב אבינו בעולמו של הבורא היה למען שנים עשר השבטים. כאשר מכולם אהב במיוחד את יוסף בנו יקירו כי הוא היה יסודו של עולם. אשר זה יצר אצל יעקב את שלמות השמחה המהווה את רוח הקודש. כי שמחתו היתה שמחת הבורא אשר משפיע לאדם השמח בו יתברך שפע ברכה והצלחה. עד שתשרה עליו רוח קודשו כי ממנו ינבע פרסום האלוקות בכל מעשיו, עד אשר יהיה בחינת: "מגלגלין זכות על ידי זכאי".

כל אדם יכול לזכות להיות מזכה את הרבים במידה והוא לא יהיה נשבר מכאביו הבאים אליו מרוב אהבתו של בורא העולם, ככתוב: מי שהקב"ה אוהב, מדכאו ביסורים כדי לקרבו אליו. אם כן אהבת הבורא ליעקב אבינו היתה אדירה לפי שכל ימיו היה בצער ונמצא בצער. כאשר הצער הגדול ביותר היה איבודו של יוסף שהיה קשור אל אביו, ואביו אליו בקשר נפש בנפש, דם בדם, וחיים בחיים. כשנעלם יוסף מנופו של יעקב אבינו, מאז

אדם אחר אשר יפריע לרגיעות מוחו המצטמצם מרוב קנאתו דאגתו מחשבתו המשלימים את דמיונותיו כדי לדעת מה מתבשל אצל חברו. ורק כשלונותיו וחסרונותיו של חברו יחזירו אותו למנוחה קצרה שתביא לו שלווה רישעית. ה האדם שעליו כתוב ספר תהילים: "לולי ה' שהיה לנו בקם עלינו אדם אזי חיים בלעונו" – ללמדנו עד כמה הוא מסוכן האדם בשעה שהוא לא קשור למחשבה הנכונה. כמו החיה אשר היא מסוכנת בשעה שהיא לא קשורה על ידי בעליה. אם כן כמה גדולים הם רחמי הבורא הטוב המצילים את האנשים הטובים מן האנשים ההורסים את כל הטוב הקיים בעולם בשל רשעותם בבחינת אנשי סדום ועמורה.

כאלה אנשים קיימים בכל דור ודור. אולם למרות רשעות זו, הבורא משגיח תמיד! למרות שהיה צריך לבחור ללכת תמיד בדרך של אהבה, מתוך בחירה חופשית, בחינת: "ואהבת לרעך כמוך". כדי שיזכה האדם להיות קשור בעסק בינו לבין הקדושה הנלמדת מתוך התורה הקדושה, וזו המתנה הגדולה שניתנה לאדם. להורות לו את הדרך להגיע למטרת תכליתו וקיומו מתוך שמחתו בשמחת קיום הכלל.

אדם שלא מסוגל להיות טוב עם עצמו ועם הזולת הופך לצר-עין. הצלחת הזולת הופכת אותו לצר עין המעורר את המידות לצד היצר הרע במלחמות על חבריו ועל מכריו. עד שיסוריו יעוררו אותו מכוח רעתו. כי אין דרך אחרת לעצור ולהעמיד את האדם במקומו בפרט מן היסורים המכאיבים את הנפש עד עומקה. כדי שידע האדם שכל המחשבות החולפות במוחו לעשות רע לאחרים, הוא למעשה עושה את הרע לעצמו. ומגיע למצב שיסוריו יחנכו אותו לחיות בפחד הסכנה מלחשוב לעשות רע. ומתוך כך יתחלפו אצלו היוצרות ואז מפיו תצאנה בשמחה הברכות לאחרים.

(מתוך: זהרה של תורה/ הנפש אשר באדם)

מתוך כך אפשר לצייר, להבין ולהשיג אפילו במעט את מושגי העידון של התענוגים הקיימים בגן עדן. לעומת הגיהנום אשר אותו האדם בורא במו ידיו המתבטא ביסורי נפשו, מכיון שהוא לא עומד ומשתדל בנסיונותיו הנשלחים ברחמי הבורא לאדם בימי חייו כדי להטיבו באחריתו.

על כן יש אדם הישן טוב בלילה, בזמן החושך מתוך בטחונו ותענוגו הנפשי בבורא עולם. ויש אדם שלא ישן טוב בראותו היטב את החושך הקיים במציאות הלילה בשל תענוגותיו הנובעים ממידותיו אשר קלקל אותם במשך כל היום. כך שהיום והלילה יהיו אצלו בחינת החושך הרע והמפחיד שרודף אותו. ויבין הוא שכל צרותיו ונגעיו נובעים ממנו, מדרכו הלא נכונה.

כתוב: "ויסב חזקיה פניו אל הקיר ויתפלל אל ה'" – מדוע ויסב פניו אל הקיר? ללמדנו שהתפלל תפילה היוצאת באמת מקירות הלב ישירות לבוראו ללא צורך בקריאה מספר. לפיכך האדם צריך לבוא לבוראו ולדבר איתו ולספר לו את כל כאביו, יסוריו, צרותיו, מלחמותיו, רצונותיו ובקשותיו. אל כל אלה מתאוה הבורא יתברך לשמוע מהאדם המוכיח את הכנעתו בפותחו את ליבו בלי שום הסתרה. כי הכל גלוי וידוע לפני הקב"ה. בתפילה זו מקריב האדם את עצמו לבוראו, שבודאי יזריח עליו את אור נשמתו שתביא לאדם את השמחה ממנה נפתחים שערי רפואות ושערי ישועות והצלחות.

"ויברך את יוסף ויאמר האלוקים אשר התהלכו.." - מברך ומשפיע

כתוב: טוב עין הוא יבורך, אל תקרא יבורך אלא יברך. מי הוא טוב עין? זה האדם שאין בו צרות עין הנובעת מרשעות קנאתו של אדם שכואב את הצלחת חברו. מכיון שאינו יכול לראות בטובת כל

שמות

“ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה”
(שמות א - א)

לא נאמר “אשר באו” כי אם “הבאים” - כלומר, שהם באים תדיר; בכל העיתים ובכל הגלויות, כאשר בני ישראל נתונים בצרה ובמצוקה, באים אתם שמות השבטים הללו וזכותם עומדת להם להחזיק מעמד. (חידושי הרי”מ ז”ל)

“הבאים מצרימה את יעקב” (שמות א - א)

בני ישראל עשויים להחזיק מעמד בגלות אך ורק כאשר הם נדבקים במידתו של יעקב אבינו, שהיה עניו ושפל רוח, (קטונתי מכל החסידים), מנע עצמו מלהתגרות בעשו אחיו ובתמימות היה יושב באהלה של תורה (איש תם יושב אהלים) - כי אז השכינה שרויה אתם בגלות ושומרת על קיומם.

ואילו כאשר אין בני ישראל הולכים בדרכי יעקב אבינו, כי אם שואפים רק להדמות אל הגויים, לחקות את מעשייהם, לחיות כמותם חיי מותרות והוללות, לעזוב את התורה ולנקוט בדרכיו ושיטותיו של עשו - אז הם הולכים ונשפלים יותר ויותר וכל קיומם נכרך בקשיים מרובים. (פרדס יוסף)

“ואלה שמות בני ישראל” (שמות א - א)

להודיע הבתן שנמשלו לכוכבים. (רש”י)

בני ישראל חייבים לדעת, כי השם-יתברך אוהב אותם, וכשם שברא את הכוכבים על-מנת שיאירו בחשכת הלילה - כך ברא אותם על-מנת שיפיצו את אור האלוקים ויחדירוהו למקומות החשוכים והמושפלים ביותר. (שפת אמת)

“איש וביתו באו” (שמות א - א)

סופי תיבות של “ואלה שמות בני ישראל הבאים” הם: “תהלים” - לרמז, שבכל הצרות והמצוקות - מצרים - יש להשתמש בספר התהלים ועל ידי כך תבוא הישועה. (הרב הצ’ מבנדין ז”ל)

“איש וביתו באו” (שמות א - א)

דרכו של עולם, כאשר אדם עוקר מעיירה קטנה ספוגה תורה ויראת-שמים אל כרך גדול שטוף הפקרות והבלי-הזמן - הרי הוא עצמו, שמנעוריו נתחנך ונתגדל בדרך היהדות, עודנו ממשיך לשמור תורה ומצוות כבתחילה; ואילו ילדיו מסתכלים קימעה-קימעה לחיי-ההפקר של הכרך עד שלבסוף הם סרים מדרך היהדות.

לפיכך באה התורה להודיענו, כי אצל בני יעקב לא היו הדברים כך. בבואם מעבר הנהר, מסביבה של אמונה ויראת שמים, למצרים הטמאה והאלילית - נשארו בכל זאת “איש וביתו”, לא חל שינוי בבית והבנים הלכו בעקבות אבותיהם תוך התאמה מלאה... (הדרש והעיון)

ובני ישראל פרו וישרצו (שמות א-ז)

דרש רבי עקיבא כי בזכות נשים צדקניות שבאותו דור נגאלו אבותינו ממצרים, מה עשו?

כשהלכו לשאוב מים היה הקדוש ברוך הוא מזמן להן דגים קטנים כדי מחצית הכד. היו מבשלות קדירה של דגים וקדירה של חמין ומביאות לבעליהן בשדה. שם היו מעודדות אותם בדברי נחומים, מרחצות אותם ומגישות לפניהן אכילה ושתייה. וכשהיתה מגעת שעתן ללדת הן יוצאות לשדה ויולדות.

כאשר היו בני ישראל מגיעים לכלל יאוש עקב קושי העבודה והענויים, עד שדעך בקרבם כל רצון של חיים ונשקפה סכנה לכל עצם קיומו של עם ישראל הרי דוקא הנשים היו מביאות עמהן עידוד ונחמה ועוררו בבעליהם רצון קיום וחדוות חיים.

על אף התנאים הקשים והגרועים ביותר הוסיפו לנהל

הם באו למצרים יחד עם בתיהם מארץ ישראל, **כל** אה, חיי המשפחה שלהן, כדי להגדיל את מחנה שהביאו איתם את בתי מדרשיהם ללמוד תורה, **שקאל**. הן לא נקטו בשיטות האפיקורסיות, כי בימי בתי מדרשות שבחוץ לארץ ישנה בהם קדושת **אעץ** ומצוקה יש למעט בילודה ככל האפשר, אלא ישראל. (תורת משה)

שמו מבטחן ותקוותן בהשם יתברך, כי ביכולתו

“ותמלא הארץ אותם” (שמות א - ז)

כיון שנתמלאו בתי הטרטיאות מהם, מיד גזרו עליהם שיפרשו מהם. (ילקוט)

כל מה שהיהודים חותרים לחזור לעולם-התרבות של הגויים, כך מתגברת יותר שנאת הגויים כלפיהם והם ממציאים חוקים שונים לבודד את היהודי ולהתרחק ממנו... (חידושי הרי"מ ז"ל)

“ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף” (שמות א - ח)

אילו היה יודע ומכיר את יוסף, את עברו ופרשת חייו, כי אז היה לומד לקח מזה, שדוקא כל האמצעים שהופעלו כדי להביא עליו רעה, הן ע"י האחים והן ע"י פוטיפר - הם היו הדרכים אשר הובילוהו אל פסגת ההצלחה והגדולה, וממילא היה חושש לענות ולהציק ליהודים, פן יגרום על ידי כך לגאולתם ועלייתם לגדולה. (אמרי אש להה"ק מגומבין ז"ל)

יוסף הינו סמל הקדושה, הצניעות והבריחה מתאוות מגונות. כל זמן שמצוי אצל ישראל כוחו של יוסף הצדיק אין כל רעה יכולה לבוא עליהם. “אשר לא ידע את יוסף” - כאשר חדלים לדעת מדתו זו של יוסף, אזי מתחדשות כל הגזירות. (לפי שפת אמת)

“הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו. הבה נתחכמה לו” (שמות א - ט, י)

לו - למושיען של ישראל (רש"י)

תמיד קם לו לעם ישראל מנהיג, המעודד ומחזק אותם בכל עת צרה, מאמץ את לבם ורוחם בדברים ועצות בכל שעת משבר, אינו מניחם להתרפות באמונתם בזמן של נסיונות, ובכך הוא מושיעם. דבר זה ידוע להם לשונאי ישראל שבכל הדורות, ולפיכך זוממים הם תמיד מחשבות רעות כנגד המנהיג והמושיע היהודי, כיצד לבטל את השפעתו על העם היהודי וכך להחלישו ולהכריעו כליל. מספרת לנו התורה, כי פרעה גם הוא אמר כך: “הנה,

לפרנס על ידי מלאכיו שלא כדרך הטבע ולהציל את ילדי עמו אפילו כאשר חורשים מענית על גבם... זו היתה צדקותן של נשי אותו הדור ובזכות זאת הביאו את הגאולה. (אבני אזל לוקט ממעינה של תורה).

“ובני ישראל פרו וישרצו” (שמות א - ז)

דרש רבי עקיבא, כי בזכות נשים צדקניות שבאותו הדור נגאלו אבותינו ממצרים. מה עשו? כשהלכו לשאוב מים היה הקב"ה מזמן להן דגים קטנים כדי מחצית הכד. היו מבשלות קדירה של דגים וקדירה של חמין והיו מביאות לבעליהן בשדה. שם היו מעודדות אותם בדברי ניחומים, מרחצות אותם ומגישות לפניהם אכילה ושתייה. וכשהיתה מגעת שעתן ללדת, היו יוצאות לשדה ויולדות תחת עץ-תפוח. אז היה הקב"ה שולח להן מלאך מן השמים, שהיה רוחץ הילדים, חותלם בחיתולים, ומניק אותם דבש ושמן.

כאשר בני ישראל היו מגיעים לכלל יאוש עקב קושי העבודה והעינויים, עד שדעך בקרבם כל רצון של חיים ונשקפה סכנה לכל עצם קיומו של עם ישראל - הרי דווקא הנשים היו מביאות עמן עידוד ועוררו בבעליהן רצון-קיום וחדוות-חיים. על-אף התנאים הקשים והגרועים ביותר הוסיפו לנהל את חיי המשפחה שלהן, כדי להגדיל את מחנה ישראל. הן לא נקטו בשיטות האפיקורסיות, כי בימי רעה ומצוקה יש למעט בילודה ככל האפשר, אלא שמו מבטחן ותקוותן בהשם-יתברך, כי ביכולתו לפרנס על-ידי מלאכיו שלא כדרך הטבע ולהציל את ילדי עמו אפילו כאשר חורשים מענית על גבם... זו היתה צדקותן של נשי אותו הדור ובזכות זאת הביאו את הגאולה. (אבני אזל)

“פרו וישרצו וירבו ויעצמו” (שמות א - ז)

טבעו של עולם הוא, שבני תאומים חלשים בגופם, לפי שאחד נוטל מכוחו של אחיו. ואילו כאן במצרים, אף על פי ש"פרו וישרצו" ונולדו אפילו בשישיות, בכל זאת היו מפותחים יפה ובריאים בגופם - "ויעצמו", מלשון "חזק ועצום". (תולדות יצחק)

בצרות ובקשיים ואילו בליל הסדר, כאשר הכל מסובים כבני מלכים, יושבים סביב שולחן ערוך, ועל השולחן כלים יקרים ונוצצים, פמוטות וגביעי כסף מפוארים, מטעמי חג עולים עליו - ואז מביטים ילדי ישראל וחושבים: מה זה קרה היום לאחינו היהודים העניים, המסכנים והרדופים?! והשאלה מתפרצת מפייהם: "מה נשתנה?".

היה זה בשבת הגדול, רבי יהונתן עלה על בימת בית הכנסת לדרוש את דרשתו, כמנהגו מדי שנה - והנה אחריו עולה אחד מפשוטי העם.

"יסלח נא לי הרב", ביקש אותו אדם, "ברצוני לשאול שאלה".

תמה הקהל, וכי מה יוכל אדם זה לשאול את רבי יהונתן? אך הרב בענותותו הרבה כיבד את השואל ואמר לו: "בבקשה, שאל! ברצון רב אענה אם רק אוכל!".

והאיש שאל: "היום קראתי, כנהוג, בהגדה של פסח מ'עבדים היינו' ועד למקום שאומרים בשבת הגדול - והנה קשה לי: מדוע מופיעים על המילים "וימררו את חייהם" טעמי המקרא שהם קדמא ואזלא והלא טעמים אלו הנם טעמי ניגון של שמחה - ומה שמחה יש בכך שהמצרים מררו את חיי אבותינו?"

כיבד רבי יהונתן את שאלתו והשיבו בנחת: "בני, שאלה גדולה שאלת! אשיב לך על שאלתך": ידוע שהקדוש ברוך הוא הבטיח שבני ישראל יהיו במצרים ארבע מאות שנה ואם כן, מדוע אפוא נמשכה גלותם רק מאתים ועשר שנה?

על ענין זה נאמרו תרוצים רבים ואחד מהם הוא: במשך מאתים ועשר שנה קבלו בני ישראל את כל מנת הסבל שנגזרה עליהם ושוב לא היה טעם להאריך את גלותם. זוהי אפוא הסיבה להטעמת המלים "וימררו את חייהם" בטעמים המסמנים ניגון של שמחה, שהם "קדמא ואזלא" כי אכן הקושי של השעבוד גרם שמחה לאבותינו, בעטיו התקצרה גלותם במאה ותשעים שנה!!

אך לפי זה - המשך הרב - נשאלת השאלה: מדוע מופיעים על מלים אלו דוקא הטעמים קדמא ואזלא - והלא יש טעמים אחרים המנוגנים בניגון של שמחה. אלא שעל כך יש להשיב: אם נחסר מהמספר 400 את שנות הגלות -210, נקבל את המספר 190 ושתי המלים קדמא ואזלא עולות בגמטריא 190. וזהו

עם בני ישראל" - הנה בזה טמון סוד שלמותו של עם ישראל - "רב ועצום" - שתמיד מצוי להם מנהיג חזק, רב עצום, אשר נותן להם עוז ועצמה לעמוד בעת צרה ומצוקה. לפיכך "הבה נתחכמה לו" - "למושיען של ישראל"... (נועם מגדים)

"ויקוצו מפני בני ישראל" (א - יב)

לפתע חשו המצרים בקרבם שנאה עזה כלפי בני ישראל, אף על פי שזה לא היה כל-כך מרצונם (בפה-רך). היה זה רצון ההשגחה העליונה, כדי לבודד את בני ישראל מן המצרים לבל יתבוללו בתוכם. לפיכך אומר נעים-זמירות-ישראל בתהלים: "הפך לבם לשנא עמו" (שפת אמת) "וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים" (א - יג)

על כך מובא בזוהר הקדוש: "בחומר דא קל וחומר, ובלבנים דא לבון הלכתא"

על ידי זה שישראל עוסקים בתורה שבעל-פה, המבוססת על שלוש-עשרה מידות שהתורה נדרשת בהן ואשר הראשונה שבהן היא "קל וחומר", ועוסקים בברור הלכות התורה - ניתן להם הכוח והעוז להחזיק מעמד בקשיי החומר והלבנים של הגלות... (הגאון רבי מנחם זמבה זצ"ל)

וימררו את חייהם בעבודה קשה בחמר ובלבנים ובכל עבודה בשדה (שמות א-יד)

רבי יהונתן איבשיץ זצ"ל - ניכר היה בו משחר ילדותו כי לגדולות נוצר. עוד בהיותו ילד רך הפליא את הסובבים אותו בפקחות המופלאה, בשכלו השנון והחריף, בתפיסתו המהירה ובזכרונו האדיר.

פעם, בהיותו ילד שאלו אביו בליל הסדר: "אמור נא לי, יקירי! מדוע שואלים ילדי ישראל "מה נשתנה" דוקא בחג הפסח, ולא למשל, בחג הסוכות, כאשר רואים כי הכל עוזבים את בתיהם ויוצאים לגור בסוכות למשך שמונה ימים?"

השיב הילד הפיקח: בחג הסוכות רואים ילדי ישראל את בני עמם יושבים בסוכה דלה, ולכן אין הם מתפלאים כלל וכלל, שכן מעולם מורגל עם ישראל

לפי שיוכבד ומרים יראו את האלוקים, זכו לבנים טובים והקימו בתים גדולים בישראל. מיוכבד יצא משה רבנו ואהרון הכהן, ומרים יצא בצלאל אשר הקים את המשכן, (מדרש).

אמהות טובות מעמידות בנים טובים...

כיון שראה פרעה, שהמילדות יראות את האלקים ואם ילכו לבתיהן של היולדות ישתמטו מלמלא את פקודתו, לפיכך הקים בתי-יולדות מיוחדים, ששם היו חייבות כל היולדות ללדת את ילדיהן, על-מנת שיוכל לפקח בקפדנות על כל פעולותיהן... (מלבים)

ותיראנה המילדות את האלהים ולא עשו כאשר דיבר אליהן מלך מצרים ותחיינה את הילדים (שמות א-יז)

בנות ישראל שבזכותן עם ישראל נגאלו ממצרים, היו מוכנות לסבול תשעה חודשים של סבל הריון, ואע"פ שידעו שיהרגו את ילדיהן, והסיבה משום שעצם הוצאת ילד לאוויר העולם זה דבר גדול. מסופר מפי האדמו"ר רבי אלעזר אבוחצירא שליט"א, שאמר שפעמים רבות באים אליו בשאלות האם מותר להפיל? משום שהרופאים לא נתנו כל סיכוי לעובר לחיות רק שעות, ואמר שאסור בהחלט! וזה נלמד מעם ישראל שהיו ובמצרים, שאע"פ שידעו שישליכו את בניהן ליאור לא הפילו, ובזכותם עם ישראל נגאלו ממצרים.

מעשה שקרה עם אחד הרבנים בארץ, באה אליו אישה מעוברת וביקשה היתר לעשות הפלה, לאישה זו היה בן בתוך העגלה שעמדה ליד הרב, שאל אותה הרב מה הסיבה שהיא רוצה לעשות הפלה? ענתה שקשה לה לטפל בעוד ילד! כי יש לה שני ילדים בבית ועוד התינוק הזה שנמצא בעגלה. **הרב** שהיה פיקח, בלי אומר ודברים הוציא סכין שחיטה, ולקח את התינוק שהיה מונח בעגלה והכין אותו לשחיטה. האשה נבהלה מאד וצעקה, מה כבוד הרב עושה? ענה הרב בקרירות, הלא אמרת שקשה לך לטפל בהרבה ילדים א"כ אנחנו נשחוט את זה, במקום לעשות הפלה, צעקה האישה: כבוד הרב אבל זה רצח! ענה לה הרב: ומה ההבדל בין הרצח

פרושם של קדמא ואזלא על המלים "וימררו את חייהם" שקדמו ואזלו - שהקדימו לצאת ממצרים לפני המועד במאה ותשעים שנה, כמנין קדמא ואזלא, וזוהי הסיבה לשמחה. וזהו אפוא הטעם לכך שמילים אלו הוטעמו דוקא בטעמים אלו.

כל הנאספים השתוממו לשמע חריפות תשובתו של רבי יהונתן אבשיץ והנאתם גדלה מאוד. (613 סיפורים על התרי"ג)

"ויאמר מלך מצרים למילדות העבריות אשר שם האחת שפרה ושם השנית פועה. ויאמר בילדכן את העבריות וראיתן על האבנים אם בן הוא והמתן אותו." (שמות א - טו, טז)

יודע היה פרעה, כי כל זמן שהמילדות יהיו נקראות בשמותיהן העבריים: "יוכבד" ו"מרים", לא יוכל כלל לבוא אליהן בהצעה אכזרית כזו, להמית את ילדי ישראל. לפיכך ציוה עליהן תחילה לשנות את שמותיהן ל"שפרה" ו"פועה".

סבור היה, כי לכשיהיו נקראות בשמות מצריים ישפיע הדבר על כל הלך-רוחן וישנה את מהותן ואופיין, עד אשר יהיו מסוגלות לרצוח את ילדי ישראל. ורק אז נתן להם את הצו השני: "אם בן הוא והמיתן אותו". כל עצמו של האדם הוא השם. טמיעת השם משפיעה מאוד על טמיעה פנימית של הרוח והאופי. (הה"צ רצ"א מדינוב זצ"ל)

"ותחיינן את הילדים" (שמות א - יז)

פעמים יש שנולדים ילדים יחסרי כח-חיים והם מתים מיד עם צאתם לאוויר העולם. היו איפוא המיילדות חוששות, שמא יחשדו בהן שהן המיתו את הילדים הללו, לכן התפללו ובקשו מהשם-יתברך כי ילדים שלא נועדו מטבעם לחיות יישארו גם הם בחיים, לבל יוטל עליהן כל חשד. זהו שאמרה תורה: "ותחיינן את הילדים"... (לפי המדרש)

"ויהי כי יראו המילדות את האלקים ויעש להם בתים" (שמות א - כא)

וזוהי איפוא כוונת הפסוק: כיון שיראו המילדות את האלוקים ומסרו את נפשן בעד יראה זו - "ויעש להם ביתם" - עשה אותן השם-יתברך לבתים של יראה, לנקודות-מרכז שמהן הוקרנה יראת-שמים על כל כלל ישראל. (דגל מחנה אפרים)

"כל הבן הילוד היאורה תשליכהו" (שמות א - כב)

תרגום אונקלוס אומר על כך: "כל ברא דיתיליד ליהודאי" - כל הבן הילוד ליהודים.

אמנם הפקודה ניתנה להשליך ליאור את כל הבן הילוד, שכן לא היה יאה למלוכה "תרבותית ומתקדמת" לחוקק חוקי-אפליה כאלו נגד היהודים בלבד. ברם, פקידי המלוכה קיבלו בחשאי את פירושו האמיתי של החוק והם כבר תרגמו: "ליהודאי..." (שיחות צדיקים)

וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי. ותהר ותלד בן וכו' (שמות ב - ב)

הקשה הר"א אבן עזרא (בפרשת ויגש מו, כג) מדוע כששרה ילדה בת תשעים התורה הזכירה נס ופלא זה, ולעומת זאת כשיוכבד ילדה בת מאה ושלושים הכתוב לא הזכיר פלא זה, על אף שהוא נס יותר גדול מהנס שנעשה לשרה?

וראיתי למרן הראשון לציון רע"י שליט"א בהגדה של פסח (חזון עובדיה דף רלב) שהביא את תירושו של המגיד מדובנא ע"פ משל לשני עניים ארזי פרחי שהלכו פעם אחת בדרך, והחל אחד מהם לשבח את הנדיב ר' ישעיה, שהוא נדיב גדול מאין כמוהו, כי פעם בגשתו אליו נתן לו בבת אחת מאה דולר.

ויען השני ויאמר, לא כי, אלא רבי משה הוא הנדיב הגדול שאין כמוהו בעולם, כי פעם ניגש אליו והעניק לו חמישים דולר. ויצחק עליו רעהו הראשון, באמרו: הלא מאה דולר הם יותר מחמישים דולר! ויען חבירו ויאמר, אמר נא לי מתי קבלת את הזהובים מאת ר' ישעיה, ויאמר: בפורים, אז ענה אותו לאמר: הלא כה דברי שאין בעולם נדיב יותר מרבי משה, כי פורים הוא עת משתה ושמחה, ומצוה ליתן מתנות לאבינונים

הזה בסכין לבין ההפלה, הלא גם העובר שבבטן הוא כמו הילד בעגלה, למה עליו את לא מרחמת? האישה הבינה יפה את הרמז, הודתה לרב וחזרה הביתה. לימים נולד בן ונזדמנה שוב לעבור ליד הרב, הרב עצר אותה ושאל זה הבן החדש? כמה ילד נחמד, לא היה חבל להרוג אותו, האישה השפילה מבטה כאות להסכמה לדברי הרב. (מאמר אפרים).

למה עשיתם דבר זה (שבקשתן מזונות עבור העניות) והחיייתם את הילדים. ותאמרנה המילדות אל פרעה לא כנשים המצריות העבריות, כי חיות הנה (שמות א-יט)

כלומר הן חכמות ומבינות כאילו היו מילדות ועוד שהם דומים לחיות השדה שאינן זקוקות למילדות, בטרם תבא אליהן המילדת וילדו. ואם תשאל והרי מן הראוי היה שהן ישיבו לפרעה אותה תשובה בתחילה, בעת שציוה עליהן להמית הילדים: ולמה לא השיבם פרעה ואמר: אתן מדברות שקר, שאם לא כן למה שתקתן קודם?

אבל הן הסבירו לפרעה לאמר: כשראו היהודים שהמלך קרא למילדות הסיקו מזה ברוב פקחותם כי המלך קרא להן לצוותן על ההריגה.

ולכן אינם רוצים להזמין המילדת כשהם צריכים ללדת וזה שאומרים לך כי אנו מזינים הילדים, דע כי אין אנו עושות כן בגלל חיבה, כי אין לנו חיבה. אלא מאחר שראינו כי שום אשה אינה מזמינה אותנו ליילד, יזמנו עצה זו כדי ששמענו ילך למרחוק שאנו מפרנסים הילדים. ובכך הם קוראים אותנו ליילד, ושוב נוכל לקיים מצותך להרוג הילדים. בכך השיבו על שתי השאלות של פרעה.

"ויעש להם בתים" (א - כא)

"בית" פירושו בית-אבא, נקודת-מרכז. אדם מישראל שמוסר את נפשו בעד מצווה, נעשית אישיותו לנקודת-מרכז, לבית, שממנו מוקרנות קרני הכיסופים, ההתלהבות והקדושה של המצווה, על אחרים הבאים אתו במגע. למשל, אדם מישראל המוסר נפשו בעד אהבת-השם - הריהו נעשה "בית" של אהבת-השם, ואם בעד יראת-השם - הריהו נעשה "בית" של יראת-השם.

בקיאה בחכמת השרטוט כלומר החכמה להכיר בקוי כף היד שעל ידי זה יודעים מה שעבר על האדם ומה שעתידי לעבור עליו וידיעה מי זה שבנה עתיד להיות ראוי לנבואה ויהיה חכם גדול ועשיר ושלם בכל.

וכן אמר הכתוב ותרא אותנו כי טוב וכל זה גרם לכך שיוכבד ייחודה תשומת לב רבה לילד הזה וכן ראתה בו סימנים טובים כי הוא נולד מהול וזהו שלמות גדולה וזוהרו היה גדול כי כשנולד נתמלא הבית אורה וזה היה סימן שנבואת מרים נתקיימה.

וכן ביום שנולד דיבר עם אביו ועם אמו והחביאה אותו שלש פעמים פעם אחת בתוך מערה תחת האדמה כדי שהמצרים לא ימצאו אותו.

ופרעה ציוה שהמצרים יסובבו בבתי היהודים במקומות שיש ספק שמא נולד שם תינוק ואמר להם כי יביאו עמם תינוק מן המצרים ויביאו אותו לידי בכי ובכך ישמעו את בכיו של התינוק היהודי כי כך דרכם של תינוקות שאם האחד בוכה כולם בוכים כנגדו ולכן כל הנשים שילדו היו מחביאות את ילדיהם תחת האדמה אבל המצרים נכנסו לבתים ומחפשים בכל הצדדים וכשלא מצאו הביאו את הקטן לידי בכי כשהיה על זרועותיהם וכך התחיל גם הילד היהודי לבכות לקחו המצרים את התינוקות וזרקו אותם לתוך הים.

ידעו המצרים את חשבון כל המעוברות הישראליות כי עשו הרבה דרישות וחקירות עד שנודע להם וכך היו יודעים על כל תינוק מתי יולד ולא היה להם ספק על אשה שלא ידעו בבירור מתי ילדה. ולכן לא יכלה עוד וכבד להצפין את בנה וחששה שמא יפול ילידיהם וכך עשתה תחבולה להצילו לשעה והניחה אותו ביאור בתוך תיבה.

צעיר לימים היה ה"שפת אמת" זצ"ל בעת שנתמנה כאדמו"ר המנהיג את החסידים. בין חסידיו הרבים היו, כמובן, גם אנשים באים בימים תלמידי חכמים ויראי שמים, הנודעים בצדקותם "כי צד זה אדם כה צעיר התמנה להנהיג אנשים מבוגרים, הידועים כתלמידי חכמים וצדיקים מופלגים?" התפלאו רבים. השיב להם על כך אחד החסידים **במשל**: אדם אחד עמד לרגלי הר גבוה עד מאד. "רצוני להעפיל לפסגתו!" אמר, וישא עיניו למרומים, אל המקום שבו התנשאה פסגת ההר. בלי להסס החל צועד במעלה ההר.

לכל הפושט ידו, ואם כטוב לבו ביין נתן לך מאה דולר אין בזה כל חידוש. אבל אני הייתי אצל רבי משה בחודש תמוז ואע"פ כן נתן לי חמישים דולר, זוהי ראייה נכונה על עוצם נדיבותו.

והנמשל הנה יוכבד ילדה במצרים, שאז היה דור המלומד בניסים, כמו בפורים, שכל הנשים ילדו ששה בכרס אחד וכמו שנאמר "ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד" וי"א ששים בכרס אחד, ואל תתמה על כך, שהרי העקרב משריץ שבעים בכרס אחד ולכן נאמר "וישרצו", ר"ל שהיו דומים לשרצים שיולדים הרבה בבת אחת.

וגם נאמר בגמ' על הפסוק "תחת התפוח עוררתיו" שהיו יולדות בשדה תחת עץ התפוח, מחמת הגזירה והקב"ה היה מוציא להם שני סלעים כמין דדי אשה ובאחד דבש ובאחד חלב ומשם היו יונקים, וכמו שנאמר "דבש וחלב תחת לשונך", ולכן אין זה כ"כ פלא שיוכבד ילדה בת מאה ושלושים שנה. אבל בעת שילדה שרה לתשעים שנה, היה דור שלא נשמע בעולם שום נס נפלא, ועולם כמנהגו נוהג, ולידת שרה לתשעים שנה היתה דבר חידוש נפלא גדול ולכן הזכירו הכתוב. (מאמר אפרים)

ותרא אתו כי טוב תצפנהו שלשה ירחים
(שמות ב-ב).

כשראתה אותו שהוא טוב היינו שהוא שלם באיבריו לקחה על עצמה לעשות כל הפעלות להצלתו. ומרים בנבואה קראה אותו טוב וי"א כי קראה אותו טוביה כדי לרמוז לאמו שכן זה יושיע את ישראל והיה נביא גדול שהיו לא ארבע מעלות יותר משאר הנביאים. כל הנביאים מתנבאים על ידי מלאך ובליל בחלום ובשעת הנבואה הם רועדים והם נקבלים פחד גדול, ונבואתם לא נמשכת כל היום אלא פעמים מסוימות. ואילו בן זה היה מדבר עם הקב"ה כדבר איש אל רעהו ונבואתו היתה ביום כשהוא ער לא היה לו שום מורא והיתה לו רשות בכל שעה לדבר עם הקב"ה כמו בן בית והיה בעל לב טוב ואוהב לעשות טובה לכל בני אדם, וניהל את ישראל בסבלנות רבה, ועננותו היתה גולה יותר משל כל אדם אחר. והיה נקי מחטא. ולא היה נביא כמותו בכל העולם והיה מופרש מהבלי העולם הזה.

ועבור כל זה היה ראוי לו השם טוביה כי היה טוב בכל ענינו ולא היה יותר טוב ממנו ויוכבד היתה

תופעה בלתי טבעית, בעוד אשר התורה מדגישה בהרחבה את פרשת הולדתו של יצחק בתור נס מופלא, בזמן ששרה היתה בת תשעים שנה בלבד? הסביר המגיד מדובנה דבר זה עפ"י משל:

שני אביונים נזדמנו יחד בדרך והיו משוחחים על אודות עיר אחת, שבה קיבצו נדבות. אחד דיבר בשבחם של בני העיר שהם בעלי צדקה ונדיבי לב, ואילו השני צווח ואמר, שהם קמצנים מושבעים וכי לא השיג אצלם מאומה.

לבסוף נתברר, כי הראשון ביקר בעיר בחג הפורים, בעת שהכל נותנים מתנות לאביונים, ואין פלא איפוא שקיבל נדבות ניכרות. ואילו השני ביקר שם באחד מימות החול האפורים ואמנם לא קיבל מאומה.

הוא הדבר גם כאן במצרים. כאשר כל עצם הילודה היה נס ופלא, שכן נשי ישראל היו ממליטות ששה ילדים בבת אחת וכולם היו בריאים ושלמים - לא היה ממילא משום חידוש מיוחד בזה שיוכבד ילדה בן בגיל מאה ושלושים שנה. ואילו בזמנו של אברהם היה עולם כמנהגו נוהג ובלידתו של יצחק בגיל תשעים היה משום חידוש עצום...

“ותרא אותו כי טוב הוא” (ב - ב)

איתא במדרש, “כי טוב” כלומר, שנולד מהול.

שכן “טוב” בתורה פירושו - שלם ותמים ללא פגם, ואילו “רע” פירושו פגום, בעל מום. (ראה בפרשת בחוקותי: “לא יבקר בין טוב לרע” - מפרשת הגמרא: “בין תם לבעל מום”). תמים ללא פגם יכול להיות רק אדם מהול, כפי שאמרה תורה אצל אברהם אבינו: “התהלך לפני והיה תמים”, ונאמר על כך במדרש, כי לפני המילה היה אברהם בעל מום ורק לאחר המילה נעשה תמים. ואם, איפוא, נאמר אצל משה רבנו עם היוולדו: “כי טוב הוא”, הרי למדים אנו מזה שהוא נולד מהול - שלם ותמים... (ברכת שאול)

“ותשם בסוף על שפת היאור” (שמות ב - ג)

אותו יום היה שביעי בחודש סיון, שכן משה רבנו נולד בז' אדר ושלושת החדשים בהם הצפינה אותו אמו נסתיימו בז' סיון. ובז' סיון קיבל אח"כ משה את

צעד יום, צעד יומים אט אט התקדם, אך הפסגה היתה עדין רחוקה מאד מאד. המשיך האיש בדרכו, ימים עברו חדשים חלפו, והאיש עדין בדרך אל הפסגה הגבוהה והרחוקה.

שנים רבות הוסיף האיש להעפיל במעלה ההר. כוחותיו כמעט כלו אך הוא לא אמר נואש "עלי להגיע אל ראש ההר, ויהיה מה!"

ואכן בתום שנים רבות של צעידה מאומצת הצליח האיש להגשים את שאיפת חייו פסגת ההר הלכה והתקרבה לעברו עד אשר באחד הימים מצא עצמו ניצב בראש ההר.

ואז, באותו רגע בו חש עצמו מאושר כפי בודאי רק מעטים חשים נתקללו עיניו בילד קטן העומד גם הוא על פסגת ההר.

מרום תמהון פער האיש את ידו ועיניו חשבו לצאת מחוריהן. 'היתכן?' חשב, 'היתכן שילד כה קטן עומד לו במקום, שלא נדרשו לי שנים ארוכות ומאמצים על אנושיים כדי להגיע?!'

"אמור לי ילד" פנה לבסוף אל הפעוט "כיצד הצלחת להגיע הנה, והרי לי ארכה הדרך שנים רבות!"

והילד השיב: "אתה הגעת הנה מתחתית ההר, וכדי להגיע לפסגה נאלצת להפעיל כח רב במעלה ההר ואילו אני נולדתי פה על פסגת ההר הגבוה!"

ועתה, סיים המספר את משלו ופנה לנוכחים: "האם מבינים אתם את הנמשל? נכון הוא כי ה'שפת אמת' צעיר לימים, ולמרות זאת מנהיג הוא אנשים באים בימים ונכבדים כי זאת לדעת: אותם אנשים זקנים וחשובים החלו דרכם בתחתית ההר, ושנים רבות היה עליהם לעמול עד שהגיעו למדרגתם הגבוהה. ואילו ה'שפת אמת' נולד על הפסגה, ובמשך חייו החל את דרכו בעבודת ה'. לא יפלא איפה כי ראוי הוא למרות גילו הצעיר להיות מנהיגם של כל חסידיו!" שקיבל נשמה גבוהה מאד וכך להבדיל נולד משה רבנו שאומר רש"י שנתמלא הבית אור גדול של נשמת צדיק כמשה (מעשיהם של צדיקים).

“וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי”
(שמות ב - א)

בת לוי זוהי יוכבד, שכבר היתה אז בת מאה ושלושים שנה, ואף על פי כן חזרה לנעוריה וילדה את משה.

ברם, למה מסופר מעשה זה כלאחר יד, על אף היותו

השתעשעו איתם והבנות מצאו חן בעיניהם והחליטו לאמץ אותם אחת מהם בתיה בת פרעה והשניה ציפורה בת יתרו.

לכן לא לחינם נמשכו נשמותיהם לעבריים, איך שגדלה בתיה נימאס לה להיטמא בבית הגילולים של פרעה הלכה היא ליאור לטבול ולהיטהר, שלח לה הקב"ה מתנה יקרה והיא משה רבנו איך שהיא פתחה את התיבה ראתה אור גדול ואימצה אותו וכל זיקתה לעבריים התעוררה בה מכאן למדים שהבא להיטהר מסייעין בידו ובזכות רצונה לטבול ולהיטהר קיבלה מתנה קדושה שרק מלראותה היא התקדשה בנשמתה וזכתה להיות מעשרת הצדיקים שנכנסו בחייהם לגן עדן ואז קיבלה הבנה רוחנית שחפשה למשה מינקת עבריה שלמעשה היתה אימו יוכבת.

והנה נער בכה.... ותאמר מילדי העברים זה (שמות ב-ו)

מתוך בכייתו שלנער זה נשמעת בכית ילדים עברים רבים. כבר מקטנותו למשה רבנו היתה נשמה שכוללת את כל עם ישראל מחיבתו אלהם.

“וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו ויפן כה וכה וירא כי אין איש ויך את המצרי” (שמות ב - יא)

אף על פי שהמצרי הכה יהודי שהיה “מאחיו”, מידידיו הטובים של המצרי, הדומה יותר למצרי מאשר ליהודי - בכל זאת בא משה לעזרתו, שכן חריצת משפטו של יהודי אם טוב הוא ואם רע אינה נתונה לסמכותו של המצרי, כי אם היהודים בינם לבין עצמם צריכים להחליט על כך. וזהו שאמר הכתוב: “וירא כי אין איש” - ראה משה רבנו, שהמצרי איננו האיש הראוי לחוות דעות ולדון את היהודי אם טוב הוא אם רע, ואם הוא מכהו הרי זה מוכיח על שנאתו ליהודים בכלל. (הדרש והעיון) במה הרגו? אחד אומר: באגרוף, שני אומר: במגריפה של טיט, ושלישי אומר: בשם המפורש. (מדרש)

יש סבורים, כי עשויים אנו לנצח את נוגשינו רק בכח האגרוף, אחרים סבורים, כי רק בעזרת מכשירי-העבודה נוכל לנצחם. ברם, האמת היא כי רק בעזרת

התורה על הר סיני, ולכן עמדה לו עתה זכות זו שיהא ניצול. (גמרא סוטה)

מכאן - אמר הגאון רבי מרדכי בנט ז"ל - נובע מנהג ישראל לרפד בחג השבועות את הבתים בעלים ירוקים הצומחים על המים, כדי להזכיר את “ותשם בסוף על שפת היאור”, אשר חל בשבועות.

“ותרד בת פרעה” (שמות ב - ה)

התורה אינה מזכירה את שמה של בת פרעה, ואילו בדברי הימים א' (ד-יח) מוזכר שמה: “בתיה”. חכמינו אמרו, כי השם “בתיה” ניתן לה רק לאחר מכן, כאות תודה על הצילה את משה. וכך אמר לה הקב"ה, את קראת לבני משה, הריני קורא לך בתי - בתיה. ברם, מצינו במדרש כי עוד במצרים היו קוראים לה “בתיה”, שכן אמרו דתן ואבירם למשה: אף שטוען אתה כי בנה של בתיה אתה, אינך אלא בנה של יוכבד.

אלא באמת קרא אותה פרעה, אשר ראה עצמו כאליל, בשם “בתיה”, שבלשון מיצרית פירושו: בת אלוקים, וכך קראוה גם דתן ואבירם. אולם, התורה לא רצתה לתת לבת פרעה תואר אלקי ולפיכך אמרה “בת פרעה” במקום “בת-י-ה”. אבל לאחר מכן, כאשר נטשה את אלילי אביה והצילה את משה, חזרה התורה לקרוא לה “בתיה”, שכן מעתה איננה מתייחסת עוד אל פרעה, כי על ידי מעשיה הטובים נעשתה לבת א-ל חי. (אבני אזל)

“ותראהו והנה נער בכה... ותאמר מילדי העברים זה” (ב - ו)

היא ראתה אותו בוכה, אבל לא שמעה אותו, לפיכך אמרה: אין זאת אלא מילדי העברים הוא זה, יהודי מסוגל לבכות חרש ללא השמעת קול... (הה"צ ר' בונם זצ"ל מאוטבוצק)

ותרד בת פרעה לרחץ על היאר ונערתיה הלכת על יד היאור (שמות ב-ה)

המדרש אומר שפרעה ויועצו יתרו הלכו לטייל ברחוב וראו שתי בנות עבריים קטנות חמודות ויפות

ויביאו את השהם ואת הגחלת ויקח המלאך ידו אל הגחלת וישא אותו אל פיו ותבער קצת שפתיו ושפת לשונו ונעשה כבד פה וכבד לשון ויחדלו המלך והשרים מלהמית את הילד ויהי הילד בבית המלך לבושו בגדי ארגמן ויגדל בקרב בני המלך ויהי בשנת שמונה עשר ליום הולדתו ויתאוה ילד לראות את הוריו וילך אליהם ויצא אל אחיו וירא בסבלותם.

וירא איש מצרי מכה איש עבר מאחיו ויהיה כראות האיש המוכה את משה וינס אליו לעזרה כי האיש משה נכבד וגדול מאוד בבית רעה ויאמר אליו בי אדוני האיש המצרי בא הלילה אל בתי ויאסרני ואל אשתי בא לפני ועתה מבקש את נפשי לקחתה ויהיה. כשמוע משה הדבר הרע הזה ויחר אפו מאוד וירא כי אין איש ויך את המצרי ויטמנהו בחול וילך משה וישב בית המלך האיש העברי שב אל ביתו וביקש לגרש את אשתו כי לא נכון לבית יעקב לבוא אל אשתו אחרי אשר הוטמאה (מכאן משמע שנבעלה באונס רש"י אומר היתה שסבורה שהוא בעלה) ותלך האשה ותגד לאחיה ובקש אחי האשה להרגו, וינס אל ביתו וימלט, מכאן התחיל התנ"ך של משה רבנו ממלכות פרעה והתחלת מנהיג גואל ומושיע לעם היהודי שלא היה כמותו בכל הדורות.

“והנה שני אנשים עברים נצים ויאמר לרשע למה תכה רעך” (שמות ב - יג)

כאשר יהודים ניצים ביניהם, בה בשעה שבחוץ שוררת כלפיהם משטמה עזה וכל מצרי מרשה לעצמו להכות ביהודי - אז הרי זה באמת חוסר-דעת ורשעות, אשר אין דעתו של משה רבנו סובלתם... (אבני אזל)

“אכן נודע הדבר” (שמות ב - יד)

תחילה לא הבין משה, על שום מה סובלים בני ישראל בגלות יותר מעמים אחרים; ואילו עתה, משנוכח לראות ביניהם רכילויות, מחלוקת ולשון הרע, כבר היטיב להבין עד כדי כך, שאפילו שאל: “וכי אוציא את בני ישראל” - משום איזו זכות ראויים הם בני ישראל להיגאל? מסתבר איפוא, כי בגלל לשון הרע, מחלוקת ורכילות, מתבטלות כל הזכויות. (שפת אמת)

השם-יתברך, באמונתו ובשמירת מצוותיו, יכולים אנו להתגבר על המצריים למיניהם המכים בנו. גם ה"אגרוף" וגם ה"מגריפה" זקוקים לשם-המפורש... (אבני אזל)

ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסיבלותם (שמות ב-יב)

אין התורה מספרת לנו כיצד הגיע משה המגודל אצל בת פרעה, לעזוב את ארמון המלך ולהצטרף אל אחיו. **בילקוט** שמעוני מבוא באריכות הסיפור הזה: ויהיה בשנה השלישית ללדת משה, ופרעה יושב על כסאו, והגבירה יושבת מימינו ובתיה יושבת משמאלו והנער יושב בחיקה, וכל שרי המלוכה יושבים אצלו ויהי הם יושבים והנער הושיט את ידו ויקח את העטרה מעל ראש המלך וישם אותה בראש. ויבהלו כל השרים ע"ז ויתמהו תמיהה גדולה.

ויען בלעם ויאמר למלך זכר נא אדוני המלך את החלום אשר חלמת ואת אשר פתר עבדך ועתה הלא זה העלם מילדי העברים אש אלהים בקרבכם ומחכמה עשה זאת ויבחר לו את מלכות מצרים מה עשה אברהם אשר התיש את חיל נמרוד מלך כשדים ואת אבימלך מלך גרר ירש את ארץ בני חת ואת כל ממלכות כנען, ויצחק מה עשה אשר גר בגרר ויעצם כחו מכל הפלשתים וגם את מלכם רצה להכשיל באמרו על אשתו אחותו היא ויעקב רימה את אחיו ולקח את בכורתו והלך פדנה ארם אל בית לבן ולקח את בנותיו ואת מקנהו ואת כל אשר לו ויברח.

ומכירת יוסף שירד מצרימה וינתן בבית הכלא שנים עשר שנה עד אשר חלם פרעה הקדמוני את חלומו ויפתור לו את חלומו ויוציאהו מבית הכלא ויגדלוהו על כל שרי מצרים ובשנות הרעה וישלח ויבא את אביו ואת אחיו מצרימה ויכלכלם בלא מחיר והון ואותנו קנה לעבדים ואם על מלך טוב נהרוג אותו בטרם יגדל ויקח את הממלכה ותאבד תקות מצרים אחרי מלכו.

וישלח הקב"ה מלאך ושמגבריא וידמה כאחד מהם ויען המלך ויאמר אם על המלך טוב יביאו אבן שהם וגחלת וישימו אותם לפני הילד והיה אם ישים ידו אל השהם דע כי מחכמה עשה זאת ונהרגהו ואם על הגחלת ישים ידו דע כי לא מחכמה עשה ונחיהו וייטב הדבר בעיני המלך השרים.

ולהצילם, ודאי איננו מצרי רגיל, על אף מראהו המעיד על כך. מצרי שכזה יש לחפשן ולהתבונן בו בהתפעלות ופליאה... (אבני אזל)

“וימת מלך מצרים” (שמות ב - כג)

אמרו חכמינו, שלא מת ממש אלא נעשה מצורע. שהרי הכתוב מכנהו כאן בשם “מלך”, ואם כן אין לפרש כפשוטו שהוא מת ממש, לפי שבמותו איננו קרוי עוד מלך, ככתוב: “אין שלטון ביום המות...” (הגאון מוילנה)

“ויאנחו בני ישראל” (שמות ב - כג)

בתחילה היו בני ישראל שקועים כל כך בגלות, עד שלא הרגישו כלל את הגלות... ואילו עתה, משהתחילו להתגלות ניצני הגאולה, באו לידי הרגשת והבנת הגלות ונאנחו. (חידושי הרי"ם)

“ותעל שועתם אל האלוקים מן העבודה” (שמות ב - כג)

בני ישראל לא הצטערו כל כך מעצם העבודה המפרכת, כמו מזה שלא ניתן להם להתפלל ולעבוד את האלוקים (איזוהי עבודה שבלב - זו תפילה); ואכן, שוועתם מן ה“עבודה” עלתה מיד השמימה ונתקבלה. (רבי שמלקי מניקלשבורג ז"ל)

“וירא אלוקים את בני ישראל וידע אלוקים” (שמות ב - כה)

ראה אלוקים את בני ישראל כיצד הם נצמדים ביהדותם, ועל אף כל הנגישות והענויים לא נגרע מאומה מצורתם היהודית ולא שינו את לשונם ואת מלבושם - לפיכך “וידע אלוקים” - גמר אומר לגאלם. (בשם צדיק אחד)

רישומם של עינויים ותלאות ניכר על ידי אותות וסימנים בחיצוניותו של המעונה, ואילו דכדוך פנימי וייסורי-נפש הצפונים בעומקה של נשמה אי אפשר לראותם מבחוץ; רק השם יתברך, שהוא יודע מחשבות, יודע אותם. לפיכך - “וירא אלוקים” - הוא

“ויאמר מי שמך לאיש שר ושופט עלינו” (שמות ב - יד)

זו דרכם מאז ומתמיד של כל מיני דתן ואבירים, שאם בא אדם להפריעם ממעשיהם הרעים, מיד מתחילים הם לשלול את זכותו לכך, לבדוק את ייחוסו לצוות: “מי שמך לשר ושופט”. ברם, כאשר הדברים אמורים במלחמה נגד הרע, חובה על כל אחד ואחד לעשות את כל אשר בידו. - “במקום שאין אנשים השתדל להיות איש”. (אבני אזל)

“איש מצרי הצילנו מיד הרועים” (שמות ב - יט)

נאמר על כך במדרש: “הוא עברי ולבושו מצרי”.
מאחר שהיה לבוש כמצרי אמרו עליו: “איש מצרי”.

בעת שממשלת הצר ברוסיה גזרה גזירה נגד התלבושת היהודית, וצדיקי הדור עשו כל מיני השתדלויות כדי לבטל הגזירה הזאת, שאל משכיל יהודי בעל השפעה להרבי הזקן מוורקי הרה"ק ר' יצחק ז"ל: מה לכם מרעישים כל כך עולמות? הלא משה רבנו גם הוא היה לבוש כמצרי? השיב לו על כך הרבי מוורקי ז"ל ואמר: ראה משה רבנו, כי יתרו מבקש להשיא את בתו רק לאיש עברי, אלא שהיה חושש מפני אומות העולם; התלבש מפני המדיינים, אשר יחשבוהו למצרי. דבר זה אפשר לעשותו רק במקרה מסויים, כדי להערים על המדיינים, אבל ללבוש מלבושי נכרים באורח קבוע - זה אסור ליהודי.

לפיכך מברכים אנו כל יום: “אוזר ישראל בגבורה” ו“עוטר ישראל בתפארה” - אומר הב"ח - כדי להודות להשם-יתברך על אשר הבדילנו מן הגויים אשר סביבנו במלבושינו המיוחדים.

“ותאמרן איש מצרי הצילנו מיד הרועים ויאמר אל בנותיו ואיו” (שמות ב - יט, כ)

אדם המסוגל לחרף נפשו למען נרדפים ומעונים

טובה לאיש הבלתי מוכר ולהזמינו הביתה לאכול לחם. השכר אמנם צפוי לצדיקים, אך עשיית המצוה צריכה להיות לשם שמים בלבד. ("הנותן אמרי שפר" הקדמה לחידושי הגרנ"א ממורשת אבות)

ותאמרנה איש מצרי הצילנו מיד הרועים וגם דלה דלה לנו ויושק את הצאן (שמות ב-ט)

שהשקה גם צאן הרועים שהספיק לכל. וקראו לו איש מצרי כי היה לבוש כמנהג המלבושים המצריים. ורבותינו אמרו משל לאדם אחד שנשכו ערווד, והוא מין נחש שנשיכתו רעה, ותרופתו שהוא רץ ומקדים עצמו למים, ואז יוצא כל הארס של הערווד, והוא מת. ואם הערווד מקדים למים, אין תרופה לנשיכתו. והנה כשאדם זה הלך למעיין מצא תינוק טובע. הושיט ידו והציל אותו. אמר לו התינוק: אילולא אתה היית טובע. אמר לו אדם זה, אילולא הערווד לא הייתי בא לכאן להצילך. וכן כאן אמר בנות יתרו תודות למשה על הטוב שעשה.

אמר להם משה: לא אני עשיתי, אלא אותו איש מצרי שהרגתי ולכך נאלצתי לברוח. וזה שאמרו: איש מצרי הצילנו. אותו איש מצרי שהרג משה הוא שהצילנו. ומשה אמר משל זה כדי שלא יחשבו כי הוא הצילן אותן, אלא להראות כי הכל מסובב על ידי הקב"ה כי השגיח עליהן בגלל זה שאביהן עזב את העבודה זרה ולכן הצילם.

שכל רחמנא דעביד לטבא דעביד הקב"ה מסבב הכל לטובה, הקב"ה הוא כולו טוב ודרך הטוב להטיב לכן ניבראו מוגבלים שנוכל לקבל הטבה בעולם הזה ואשרי עם ישראל שקיבל תורה ומצוות ששכרם הוא הטוב האין סופי שהנשמה אמורה להיתענג בו בחיי העולם הבא שנאמר: "היום לעשותם ומחר לקבל שכרם".

אך כדי לקבל את הטוב הרוחני שאין לו הגבלה צריכים לקיים מיצוות שעל פי רב יש לכל אדם מניעות מצד היצר הרע לקיים אותם ואם הוא מיתגבר על יצרו אזי מגיע לו שכר בעולם האמת.

ראה את העינויים החיצוניים - "וידע אלוקים" - הוא ידע את ייסורי-נפשם הפנימיים... (מלבים)

ויברח משה מפני פרעה ויש בארץ מדין וישב על הבאר (שמות ב-ט)

רבי נפתלי טרופ, ראש ישיבת ראדין, תיאר פעם בתיאור ציורי את מידת בטחונו של משה רבנו בקב"ה:

"התורה כותבת אודות משה רבנו: ויברח משה מפני פרעה וישב בארץ מדין וישב על הבאר. ולכהן מדין שבע בנות ותבאנה ותדלנה ותמלאנה את הרהטים להשקות צאן אביהן. ויבאו הרעים ויגרשום, ויקם משה ויושען ויושק את צאנם. ותבאנה אל רעואל אביהן ויאמר מדוע מהרתן בא היום. ותאמרן איש מצרי הצילנו מיד הרעים' וגם דלה דלה לנו ויושק את הצאן. ויאמר אל בנותיו ואין למה זה עזבתן את האיש קראן לו ויאכל לחם".

משה רבנו הגיע למדינה הזרה מדין, כפליט מבלי שיהיה לו שם מוצע או גואל. הוא ישב על הבאר, מבלי שיהיה לו מקום אחר שבו יוכל לאכל לחם וללון. והנה מזדמנת לו אפשרות להתוודע אל אחת מן המשפחות החשובות בעיר, אשר בודאי מתוך הכרת טובה תשמח לעזור לו במצבו החדש.

אך משה רבנו אינו נאחז בהזדמנות זו, אינו נכנס אפילו בדברים עם בנות כהן מדין, אשר הצילן מיד הרועים הוא אינו שואל לזהותן ואיננו מבקש מהן דבר נותן להן ללכת לדרכן בעוד שהוא נשאר יושב על הבאר. שכן כל מה שעשה, לא עשה מתוך צפיה לתשלום גמול ולהנאת עצמו.

בראותו שהרועים מגרשים נערות מן הבאר ומונעים בעדן מלהשקות את צאנן, הוא חש להציל את העשוקות מיד עושקיהן, משום שכך מוטל עליו לעשות וליותר מזה לא התכוון.

רק כאשר שבו הבנות אל אביהן וסיפרו לו על המאורע התעורר האב מעצמו, שמן הראוי להכיר

ה" - והבטיח לו להתנהג עם ישראל במידת הרחמים, ולגאול במהרה משעבוד מצרים.

“וידבר אלוקים אל משה ויאמר אליו אני ה' וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם” (שמות ו, ג)

תניא אמר רבי אליעזר בר רבי יוסי פעם אחת נכנסתי לאלכסנדריה של מצרים, ומצאתי זקן אחד ואמר לי: בוא ואראה לך מה שעשו אבותי לאבותיך, עיין שם באורך, את כל הנקמות שעשו המצרים לישראל במצרים, חלק מהם טבעו במים, מהם הרגו בחרב, מהם מעכו בכנין.

בעבור כך אמר משה ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך, רוצה לומר שמשה לכתחילה לא רצה לקבל העול הגדול על עצמו, ועכשיו שהלכתי לא די שלא הוצאתי אותם, אלא אדרבה, להיפך, קבלתי בזיונות משני צדדים, מפרעה שמעתי חילול ה', שנאמר ויאמר פרעה מי ה' אשר אשמע בקולו.

ומצד השני אמרו למשה הבאשתם את ריחנו בעיני פרעה לתת חרב בידם להרגנו, ענה לו הקב"ה למשה חבל על דאבדין ולא משתכחין, זאת אומרת חבל על החסידים הראשונים ואין ממלא מקומם כמו אברהם ויצחק ויעקב, הרבה נגלתי אליהם, והרבה נסיונות נסיתי אותם, ולא הרהרו על מדותי, ולא אמרו מה שמך, ואתה בתחילה אמרת לי מה שמך, ועכשיו אתה אומר הצל לא הצלת את עמך? זה מוסר גדול בנסיון על בני אדם כשיבואו לו חס ושלוה יסורים, שלא יתרעם על מדותיו של הקב"ה.

“וארא אל אברהם, אל יצחק ואל יעקב” (שמות ו, ג)

רש"י מפרש פסוק זה: “וארא” - אל האבות. נשאלת השאלה: כלום לא ידענו, שאברהם יצחק ויעקב קרויים “אבות”; מה אפוא מוסיף לנו רש"י בדבריו כאן? הסביר עניין זה הצדיק העממי, רבי מאירל מפרימישילן: רש"י הקדוש מתכוון להדגיש בפנינו, שהקב"ה לא נראה ליצחק משום שהוא בנו

“וידבר אלהים אל משה, ויאמר אליו אני ה'” (שמות ו, ב)

על פסוק זה שבפתח הפרשה מעיר רבי משה בן חיים, בעל ה"אלשיך": שנינו במסכת סוטה (י"ד, ע"א): “תפילתם של צדיקים מהפכת דעתו של הקב"ה ממידת אכזריות למידת רחמנות” (ממידת הדין למידת רחמים). אולם לגבי המצרים היה תהליך הפוך, ככתוב בסוף פרשת “שמות”: “ויאמר ה' אל משה: עתה תראה אשר אעשה לפרעה...” (ו, א); וכוונת הכתוב היא, שמידת הרחמים תיהפך לגבי פרעה למידת הדין, עד שישלח את בני ישראל מארצו.

משום כך מדגישה התורה בתחילת פרשתנו: “וידבר אלהים (כינוי למידת הדין) אל משה, ויאמר אליו אני ה'” (כינוי למידת הרחמים). בכך בא הכתוב לומר, שכלפי ישראל - העשוקים והנרדפים במצרים - ינקוט ה' בדרך הפוכה מזו הנקוטה כלפי פרעה והמצרים: לגביהם תיהפך מידת הדין למידת הרחמים, וכך יושיעם ה' במהרה מצרתם ויגאלם משעבוד מצרים המפרך.

הצדיק רבי ברוכל ממזבז, נכדו של הבעל-שם-טוב, דרש פעם על הכתוב בתהילים ע"ג, א: “אך טוב לישראל, אלהים לברי לבב” את הדרשה באה: “אך טוב לישראל - כלפי כלל ישראל מתנהג ה' במידת הטוב והחסד; “אלהים לברי לבב” - במידת הדין הוא מתנהג עם “ברי לבב”, אלה מנהיגי העם. העיר על כך האדמו"ר רבי ישראל מרוזין: אמת הדבר, שמנהיג בישראל אינו רשאי לשים על ראשו כתב של מנהיגות, אלא אם קיבל עליו לשאת באהבה וברצון את משא הסבל והייסורים, שכלל ישראל צריך לסבול. וזו בעצם היתה טענת משה לה, בשובו מארמון מלך מצרים: “למה הרעותה לעם הזה, למה זה שלחתני?” (ה, כ"ב) - כוון ששלחת אותי אל פרעה ועשית אותי מנהיגם של ישראל, הרי אני - ולא עמך ישראל - צריך לסבול! ומה השיב הקב"ה למשה על דברים אלה? את זאת אנו קוראים בתחילת פרשת “וארא”: “וידבר אלהים אל משה” - למשה דיבר ה' במידת הדין, כפי שיאה וראוי למנהיג העם; “ויאמר אליו אני

אבנים יקרות ונפלאות אלו ללא כל תועלת – לתת לדמעות היקרות מפז להיבלע באדמה במקום להעלותם למעלה, לקרוע על ידם שערי שמים, ולהביא שפע וברכה לו ולכל העולם, וכמו שאמרו חז"ל (ברכות לב): "אף על פי ששערי תפילה ננעלו – שערי דמעה לא ננעלו".

ולכן בעת צער האדם יוצאים ממנו אנחות ונאקות, עליו לכוון ולהקדיש צעקות אלו, שבין כך הן יוצאות, אל ה' שיחלצהו מצרותיו, שהרי באמת ובעומק מציאותן הן געגועים וכיסופים ובקשות ישועה מהקב"ה. (אור דניאל)

והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים (שמות ו-ו)

הצעד הראשון לקראת הגאולה היה זה, שהגלות נמאסה בעיני בני ישראל ולא היו יכולים עוד לסבול את המצרים. כי כל זמן שאפשר עוד לסבול את הגלות, אין הגאולה יכולה לבוא.

וזהו שאמר הכתוב: "והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים" – אוציא אתכם מתוך הסבלנות שיש בכם כלפי המצרים ואמאיס בעיניכם את הגלות. עד כי לא תוכלו לשאתה עוד (חדושי הרי"ס לוקט ממעינה של תורה).

"והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים" (שמות ו, ו)

האדמו"ר רבי יצחק מאיר מגור, בעל "חידושי הרי"ם", היה אומר על פסוק זה: הקב"ה חש, שכל עוד מסוגלים בני ישראל לסבול את חיי הגלות, אין הגאולה יכולה לבוא. לכן הוא מבטיח לבני ישראל: אוציא אתכם מן הסבלנות שיש בכם כלפי המצרים ואמאיס בעיניכם את הגלות, על כל תועבותיה, עד שלא תוכלו עוד לשאתה – ובדרך זו ייפתחו שערי הגאולה לפניכם.

"ולקחתי אתכם לי לעם... והבאתי אתכם אל הארץ... ונתתי אתה לכם למורשה" (שמות ו, ח)

מעירים על כך חכמי ישראל: שנינו במסכת ברכות (ה, ע"א): "תורה וארץ ישראל (והעולם

של אברהם, והתגלותו ליעקב לא באה משום שהוא נכדו של אברהם; אלא "וארא אל האבות" – כל אחד מהם הוא "אב" לעצמו ומכוח זכותו ומעמדו שלו זכה לדבר עם השכינה.

וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל (שמות ו-ה)

נאקה אינה לשון תפילה בעיקרה, אלא לשון גניחה וצעקה הנובעת מרוב ייסורים. טבעו של אדם שכאשר הוא בצרה או במועקה קשה, הוא משמיע קול אנחה והמיה מרוב צרה, ואפילו כשהוא יחידי ואין לו למי לצעוק – אלא צועק הוא מפני שבטבעו הוא כך – כך מבאר הרב שמשון דוד פינקוס שליט"א בספרו "שערים בתפילה". בכך גילו לנו חז"ל יסוד גדול בעבודת התפילה ובשאר עבודות ה', שנאקה שהיא דבר טבעי, נאקת כאב, צריך שתהיה מכוונת אל ה'.

בטבע האדם כאשר יש לו ייסורים הוא גונח ונאנק שלא מרצונו, לא יוכל לעצור עצמו בעד זה, אעפ"י שהצועק אינו יודע ואף אינו מכוון בדעתו. אבל בטבעם של דברים, פעולה זו במהותה היא כמיהה למקור הטוב והשלימות לבורא עולם.

נמצא, שכל צעקה בעולם במהותה, היא בעצם פעולה של תפילה, וזה אשר שם הקב"ה בטבע כל בריה להצילה ולרפאותה. וכאשר היא צועקת חש הוא לעזרתה, שהרי כל הצעקות מכוונות אליו.

מכאן היסוד שבכוח האדם לכוון בדעתו, שאת הצעקות האלו יש להביא אליו יתברך לתפילה.

משל למה הדבר דומה? למה שמספרים על הקדוש רבי ברוך בער ליבוביץ זיע"א:

כשהיה ילד, היכהו אביו על איזה מעשה שעשה כדרך הילדים. בעודו בוכה קם, לקח את הסידור והתחיל להתפלל מנחה.

שאלו אביו: "למה דווקא עכשיו אתה מתפלל מנחה?" וענהו: "הרי בין כך ובין כך אני בוכה, אנצל בכייה זו לתפילה".

זה נפלא למתבונן, שישתדל האדם שלא תצא מפיו צעקה לשווא, באמת חבל על דבר כל כך נפלא כמו צעקה לריק, ואם מכוונים לשם שמים אין לך דבר טוב מזה, שבאמת הדמעות והאנחות הטבעיות הבאות עלינו בעל כרחנו בעת צרה, המה יהלומים ומרגליות יקרים מאוד. שטות גדולה היא לאבד

ישראל ודאי תמהו וזעקו: מדוע עשה ה' כן, מדוע מצבנו הולך ורע?

המגייד מדובנא זצ"ל ענה על כך **במשל**: אדם עמיד ומכובד, מראשי הקהילה, התאלמן, לא עלינו. באו והציעו לו להשתדך באלמנה מבנות העיר. אשת חיל היא, אמרו לו. הנה בעלה נפטר לפני כמה שנים והיא נשארה בחוסר כל, אבל היא לא הניחה לרפיון וליאוש להשתלט עליה, היא לקחה סחורה בהקפה והחלה לסחור. בקיצור: העסק פעל כימים ימימה, עם רווחים קטנים וחובות גדולים. העשיר הציע לה נשואין וחיי אושר ועושר אך כל זאת בתנאי שתיסגור את חובותיה. הגברת החליטה להישאר עצמאית ולא הצליחה לסגור את חובותיה.

ראה העשיר שהאלמנה אינה יכולה לגבור על להיטות המסחר, ואינה ממהרת לחסל את עיסקה, הנישואין נדחים מחודש לחודש, והתאריך אינו נראה באופק, הלך בחשאי אל כל ספקי הסחורה וגילה להם שהאלמנה עומדת להינשא ולחסל את העסק, ומי יודע אם יראו את כספם בחזרה....

מיהרו הספקים לדרוש את המגיע להם, ומיאנו לספק לה סחורה חדשה. בעל כורחה, הלך העסק והתחסל. מובן, שהדבר היה למורת רוחה. היא חקרה ודרשה מי הפיץ את השמועה הזדונית, והוברר לה שהיה זה בעלה לעתיד.....

קצפה האלמנה ורגזה, עלתה לבית העשיר וטענה: "אם כך אתה נוהג בי לפני הנישואין, לאיזו שרירות לב אני צריכה לצפות לאחריהן?" ענה העשיר ואמר: "אל נא יחר באפך. הלא תביני, שלא נהגתי כן מחמת שרירות לב. ההיפך הוא הנכון! הואיל ואני רוצה לשאתך, וחפץ למהר את הנישואין, פעלתי לחסל את עסקך כדי למהר את אושרך!"

והנמשל: הן נגזר על עם ישראל להיות בגלות ארבע מאות שנה והם נגאלו לאחר מאתיים ועשר שנים, הואיל וקושי השיעבוד השלים את המניין. זאת משום שפעל הקב"ה להקשות עליהם ולהכביד את עול השיעבוד כדי למהר ולהחיש את גאולתם וכך זה בעוונותינו המרובים הקב"ה רוצה לגאול אותנו כמו שהעשיר רצה להתחתן עם האלמנה סוחרת אך תחילה עלינו לסלק את חובותינו לא להיכנס למינוס של עברות ולעשות תשובה כשלא עושים זאת הקב"ה מייסר אותנו כדי שנתעורר

הבא) לא ניתנו לישראל אלא על-ידי ייסורים". מאמר זה מבוסס על ההבטחה שנתן הקב"ה למשה בתחילת פרשת "וארא": "ולקחתי אתכם לי לעם" - זה מתן תורה; "והבאתי אתכם אל הארץ" - זו הכניסה לארץ ישראל. בפסוקים אלה ניתנת לישראל הבטחה ברורה ומפורשת, שהשעבוד הקשה במצרים עתיד לעשותם ראויים לקבלת שתי המתנות היקרות ביותר: התורה והארץ.

מדייק כאן רבי נפתלי צבי יהודה ברלין ("הנצי"ב מוולוז'ין") בפירושו לתורה: הבטחת הארץ ניתנה לא רק לדור יוצאי מצרים, אלא לכל הדורות העתידים לקום בישראל. משום כך נאמר בכתוב: "ונתתי אותה לכם מורשה" - ירושה היא לכם מאת ה', ואתם תורישו אותה לבניכם אחרים. בדומה לכך כותב הרב יעקב צבי מקלנבורג בפירושו "הכתב והקבלה": כשם שהתורה ניתנה לא רק לבני הדור שזכו לעמוד בהר סיני, אלא לכל דור ודור בישראל; כך ניתנה גם ארץ ישראל כמורשה עולמית לכל הדורות העתידים לקום בישראל.

מעיר כאן רבנו יעקב בן אשר, "בעל הטורים": בכך התורה כולה אנו מוצאים פעמיים בלבד את המלה "מורשה". בפרשת "וארא" נאמר על ארץ ישראל: "ונתתי אותה לכם מורשה"; ובפרשת "וזאת הברכה" נאמר על התורה: "תורה ציווה לנו משה מורשה" (דברים ל"ג, ד). בכך באה התורה לקשור את ארץ ישראל ולומר, שבזכות התורה יירשו בני ישראל את הארץ, ככתוב בתהילים: "ויתן להם ארצות גויים...בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינצורו" (ק"ה, מ"ד-מ"ה). וכן אמרו חז"ל: גדולה תורה, שבזכותה ישראל נגאלין מן האומות.

ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבדה

קשה (שמות ו-ט)

כידוע, ארבע מאות שנות גלות, שנאמרו לאברהם אבינו בברית בין הבתרים החלו בלידת יצחק. ומאז הלך המצב והחמיר: יצחק אבינו ישב בארץ ישראל, יעקב אבינו עבד בחרן וירד למצרים. לאחר מכן החל השעבוד והוסיף להכביד עד להשלכת הילדים ליאור ושיקועם בחומה. בני

חזר על זה כמה פעמים שאותה הנשמה שנוטלין ממנו מחזירין לו. וכשגמר לומר זאת – נשתתק. וזה היה הסוד של החפץ חיים! (שאל אביך ויגדך)

ודע שבזמן גדולתם של ישראל, כיון שהיו חביבים לפני הקב"ה ניתן על ידם מזון ושפע לכל העולם, ובזמן שהיו ישראל שרוים על אדמתם היה כל השפע יורד לישראל, וממה שנשתייר מישראל נהנו אומות העולם, אבל בעוונותינו עכשיו שאנו שרויים בגלות, הרי היפוך הדברים.

משל למה הדבר דומה, למלך שעושה סעודה לעבדיו. בזמן שעושים רצונו הוא יושב עמהם והעצמות הנשארות בשלחן זורקים לחיות הבית. אבל כשאין עושים רצונו הוא כועס עליהם וזורק כל הסעודה לכלבים.

אף ישראל כך, כל זמן שעושים רצונו של מקום זוכים לישוב ע"י השולחן אשר לפני ה', כיון שכל הסעודה שהם שפע הברכה שיורד מן השמים בזכותם הוא. אבל כשאין עושים רצונו של מקום הולכים וטורחים על מזונם ומה שנשאר מן הגויים מקבלים הם. ואוי לבן המלך שמצפה לשולחן העבד לאכול השיריים הנשארים על השולחן. ועל כך אומר הכתוב: תערוך לפני שולחן נגד צוררי דשנת בשמן ראשי כוסי רויה (תהילים כג).

ביקש דוד המלך מלפני השי"ת שיחזיר את ישראל למעלתם הראשונה, אמר: תערוך לפני שולחן נגד צוררי, ערוך שולחן לפני נגד הצוררים. דשנת בשמן ראשי, שהאוכל המובחר תיתן לפני. כוסי רויה, שכוסו של ידיד המלך יהיה תמיד מלא שלא יצטרך לבקש. שחבה זו היה הקב"ה מחבב את ישראל בזמן שבית המקדש היה קיים כשהיה השולחן עם לחם הפנים, כיון שעליו שפע מזונות מן השמים לכל העולם, ולכן אסור היה שיהיה ריקן אפילו רגע אחד, כיון שאין הברכה שרויה במקום ריקן. וכן כשאדם מברך ברכת המוציא וכן בשעת ברכת המזון, יש להביא לחם לשולחן כדי שברכות השמים יחולו על לחם מן הברכות האלו.

וידבר ה' אל משה ואל אהרון ויצום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים וגו' (שמות ו-יג)

ונרוז את החתונה של ביאת הגואל משיח צידקנו אמן. (אור דניאל)

נוהג היה החפץ חיים זיע"א לומר שיחה מוסרית בביתו, בליל שבת בין קבלת שבת לתפילת ערבית, ולשיחה הזו היו באים כעשרים וחמשה מבחורי הישיבה.

והנה, פעם אחת בליל שבת אמר לבחורים, כי יש לו סוד להגיד להם, אבל אין הוא יכול לאומרו סתם כך, אלא יחזרו נא בשעה שלוש לפנות בוקר, ואז יגיד את הסוד.

שמעו התלמידים כי יש לחפץ חיים סוד – ומיד עברה הרינה בקרב כל תלמידי הישיבה, ומהם לבעלי בתים ותהום כל העיר ראדין. היו בחורים שכבר לא שכבו על יצועיהם ונשארו ערים כל הלילה, ואחרים ביקשו שיעירו אותם בשעה המיועדת, ובשעה שלוש בבוקר התמלאו הבית והחצר עד אפס מקום. כולם באו לשמוע את הסוד של החפץ חיים.

ואז התחיל החפץ חיים לומר בלשון קדשו: אלקי, נשמה שנתת בי טהורה היא, והוא תירגם הכל לאידיש, אתה בראת, אתה יצרת וכו' ואתה עתיד ליטול ממני ולהחזירה בי לעתיד לבוא. שומעים אתם, אמר החפץ חיים: אתה עתיד לטלה ממני ולהחזירה בי לעתיד לבוא, ולהחזירה בי, ולהחזירה בי!...

וכולם עומדים ושומעים ואינם מבינים מה מתכוון החפץ חיים, עד שהמשיך ואמר:

לא נאמר בתפילה אתה עתיד לטלה ממני ולהחזיר לי נשמה, אלא כתוב ולהחזירה בי, אותה הנשמה הוא יחזיר בי, אותה נשמה, שאם היא טהורה היא תחזור טהורה, אבל אם היא מלוכלכת אז יחזיר נשמה מלוכלכת, ואם היא קרועה – יחזיר נשמה קרועה! אוי ואבוי! ולהחזירה, עם ה"א! אותה הנשמה, כמו שנטלת ממני ככה תחזירה לי. אוי ואבוי, נשמה מטונפת, נשמה קרועה! מחכים אנחנו לתחית המתים, אבל ילבישו לנו אותן הנשמות, אויה לנו, איזה בזיון! כולם יעמדו לתחיית המתים, משה רבינו, אהרון הכהן, האבות הקדושים, כל התנאים והמוראים, כולם יחזרו לתחיה עם נשמות מאירות, ואני אלך עם הנשמה המטונפת שלי, אוי ואבוי לי, "ולהחזירה בי", "ולהחזירה בי", והוא

בשהגיע הד"ר ארצה הזמינו הרב לביתו והתייחד עמו זמן רב. כשגמרו, הרב יצא מחובק עמו וליווהו עד לרכב. בני הבית, שידעו עד כמה נלחם הרב נגד אותו רופא לא יכלו להבין מה קרה לרב, הרי הרב חשש מד"ר זה בגלל אי קיום מצוות ה' ואיך מכבדו בכבוד מלכים שכזה. שאלוהו והשיב להם: וכי בגלל התנגדותי למעשיו והשקפתו אני שונאו?! בתור יהודי אני חייב לכבדו ומה שאני נלחם, לא צריך לגרוע בדין של בין אדם לחברו.

כבוד הבריות אינו עניין של נימוס ודרך ארץ אלא הכרה וגילוי מעלת הדבר כשהאדם מכבד את חברו, הוא מגלה בכך קדושת התורה. כשמכבדים את השי"ת מראה האדם בכך כי הוא מגלה אלקותו- אין עוד מלבדו. כבוד הבריות הוא גילוי כבודו של צלם אלוקים.

כששאלו התלמידים את רבי אליעזר: "רבנו, למדנו אורחות חיים ונזכה בהם לחי העולם הבא!" אמר להם: "הזהרו בכבוד חבריכם" (גמ' ברכות כח). וזוהי מחלה בדורנו, שכל המרבה לזלזל הרי זה משובח. בני התורה בדורנו נדרשים לקדש מידה נעלה זו של כיבוד חברים.

מעשה נפלא נוסף מסופר על הגאון ר' חיים עוזר זצ"ל אשר נודע בגאונותו וצדקותו. אומרים עליו שהיה מסוגל לכתוב, ולדבר עם זולתו כאחד. קבוצות קבוצות של בחורים נהגו להיכנס אליו ולהשתעשע עמו בדברי תורה. פעם בעת משא ומתן בדברי הגמרא, במסכת יבמות. אמר לתלמידים שיש תוס' אחד במסכת יבמות דף נ. הנוגע בסוגיה שבה התפלפלו. קם אחד מגאוני התלמידים ואמר: "סליחה כבוד רבינו, התוס' הזה נמצא בדף נא". "לא", ענה הרב, "זה בדף נ", והמשיך את השיעור.

אך הבחור התעקש, על דבריו ותוך כדי ויכוח, קם לעבר הספריה לפתוח את הגמרא ולהוכיח את צדקתו לעיני כל התלמידים. הרב קם ממקומו ועצר את הבחור: "וכי קל בעיניך לבייש יהודי?" חיוך של נצחון עלה על שפתי התלמיד. מיד בהגיעו ליישיבה, פתח לעיני חבריו את הגמרא להוכיח את נצחוננו. לתדהמתו הערבה גילה שאכן הרב צדק, זה

ציוה עליו לחלוק לו כבוד בדבריהם. (רש"י)

יש להתבונן ולראות עד כמה תורתנו, תורת אמת. למרות שפרעה מכביד את לבו על בני ישראל ועוד מעיז ואומר "מי ה' אשר אשמע בקולו" ומענה את בני" בכל מיני עינויים קשים ומרים. למרות כל זאת מצום הקב"ה **לנהוג בו כבוד מלכות**, כי מלך הוא.

ומכאן, אומר הגרי"ל חיסמן זצ"ל בספרו "אור יהל", אנו למדים **עד כמה מדויקת בתכלית הדקדוק מידת העונש לאדם כחוט השערה לא פחות ולא יותר**, הנה מענישים את פרעה בעשר מכות, צפרדעים מכרכרים בתוך מעיו, היש לך ביזיון גדול מזה? האם יש כאן כבוד מלכות? וכך בכל המכות ביזיון רודף ביזיון, ורשע זה אינו לומד לקח אדרבה, מתחצף למשה רבינו ואומר לו: "ביום ראותך פני תמות" (שמות י, כח)!!! ומשה עונה לו בפשטות: "כן דברת לא אוסיף עוד ראות פניך" (שם י, כט).

ומכאן אנו רואים יסוד גדול, עד כמה חשוב בעיני הקב"ה כבוד האדם. שהשכל צריך להיות במידה ובמשקל מה מותר ומה אסור, ואם משה רבינו שעלה השמימה, והוא זה שצריכים לחלוק לו כבוד, בכל אופן הוא מוותר על כבודו והוא מראה לנו דוגמא נפלאה עד כמה הוא יכול למשול ברוחו ולחלוק כבוד למלכות.

אנו לצערנו חושבים עצמנו כאנשים שצריכים לחלוק להם כבוד. גדולתו של האדם יכולה להיראות גם כלפי חוץ, כבוד הזולת זהו ערך שיש עליו ציווי, זו לא חומרה, או טובה שעל פי רצון האדם הוא צריך לעשות לחברו-יש לנהוג בכל אדם בכבוד הראוי לו.

מעשה נפלא הממחיש כיצד מכבדים אדם, מסופר על הרב שלמה זלמן אויערבאך זצוק"ל, מפוסקי דורנו הענקיים שהיה קשור למוסד רפואי גדול בירושלים, בכל ענייני ההלכה שצריכים.

והנה נודע לו שעומדים למנות למנהל ביה"ח רופא בכיר מארה"ב, עוד נודע לו שאותו רופא אינו שומר תורה ומצוות. הרב אויערבאך זצ"ל ביקש מהנהלה לבטל את המינוי. ואולם הם לא אבו לשמוע. הרב הגיש התפטרותו מבית החולים, וכתב מכתב לאותו ד"ר שלא יגיע ארצה.

שואל על כך האדמו"ר רבי יעקב יצחק הורוביץ, ה"חזוה" מלובלין: היאך ייתכן, ששני אנשים יהיו שקולים כחוט השערה ויימצאו כל הימים באותה מדרגה? והרי כבר הורונו חכמינו הדגולים: כשם שאין פרצופיהם של בני-אדם שווים זה לזה, כך אין דעותיהם שוות!

אלא - משיב ה"חזוה" - עניין זה אפשר ליישב על-פי המובא במסכת חולין (פ"ט, ע"א): גדול מה שנאמר במשה ואהרן ממה שנאמר באברהם. שכן אברהם קרא באזני ה': "ואנוכי עפר ואפר" (בראשית י"ח, כ"ז); ואילו משה ואהרן אמרו על עצמם: "ונחנו מה" (ט"ז, ז).

באמירה זו הציגו משה ואהרן מידה מופלגת של ענווה, בהצהירם שרואים עצמם כלא כלום - אפילו פחות מ"עפר ואפר" - ובכך נתייחדו מכל שאר בני-אדם. שכן אנשים הרואים עצמם כ"משהו", לעולם אינם שווים זה לזה. אבל כשהם מגיעים - כמשה ואהרן - לביטול עצמיותם באורח מוחלט, אפשר לומר עליהם בלא כל פקפוק, שהם "שקולים כאחד"...

"ואני אקשה את לב פרעה, והרביתי את אתתי ואת מופתי בארץ מצרים" (שמות ז, ג)

הפרשנים הקדמונים מציינים, שתשע המכות הראשונות שבאו על המצרים (עד למכת בכורות) מתחלקות לשלוש קבוצות, המקבילות זו לזה. בכל קבוצה של שלוש מכות היה קיים הסדר הבא: בשתי המכות הראשונות היה משה מתרה בפרעה, ובמכה השלישית לא היה מתרה כלל.

כך, למשל, התרה משה על בואן של מכות הדם והצפרדע, ובמכת הכינים לא התרה. אחר-כך התרה משה על בואן של מכות הערוב והדבר, ולא התרה על מכת השחין (השישית בעשר המכות). ושוב התרה משה על בואן של מכות הברד והארבה, ולא התרה על מכת החושך (התשיעית בעשר המכות). רבנו משה בן נחמן (הרמב"ן) מציע לעניין זה הסבר הגיוני. לדעתו, אין הקב"ה מתרה לפרעה אלא במכות שבהן עלולה לבוא

היה אמנם בדרך נ. ולא בדרך נא. אז הבין התלמיד שהרב התכוון בעצם למנוע בושה מהתלמיד, משום שלא קל לבייש יהודי מישראל.

בית הלל מלמדים אותנו עד כמה גדול שכרו של אדם שאוהב את חברו על אף שהוא חולק עליו. אומרים חז"ל (עירובין יג) מפני מה זכו בית הלל שתיקבע הלכה כמותן? - מפני שהיו נוחין ועלובין ושונים דבריהן ודברי בית שמאי. ולא עוד, אלא מקדימים דברי בית שמאי לדבריהם. ובזכות אהבה עצמית זו, בזכות כבוד הבריות שהם נהגו, זכו שהלכה נחתמה לדורות כמותם בכל בית ישראל.

"ובני קהת: עמרם ויצהר וחברון ועזיאל" (שמות ו, י"ח)

מעיר כאן הרשב"ם בפירושו: ברשימה של ארבעת בני קהת מפרטת התורה בניהם של שלושה: עמרם, יצהר ועזיאל. לעומת זאת אין התורה מזכירה כלל בניו של חברון, השלישי בבני קהת. ושמא נאמר, שלחברון בן קהת לא היו בנים? אין הדבר כך; בפרשת "פינחס" מוזכרת במפורש "משפחת החברוני" (במדבר כ"ו, נ"ח)!

אלא - אומר הרשב"ם - אין הכתוב בפרשתנו מונה את בני חברון, כוון שלא מסופר עליהם דבר בתורה. לעומת זאת מוזכרים בשמותיהם בני עמרם, בני יצהר ובני עזיאל, שעליהם מסופר אחרי-כן בתורה. בני עמרם היו: משה, אהרן ומרים, המוזכרים בפרשיות רבות; קורח בן יצהר התפרסם לגנאי במחלוקת שעורר על מנהיגותם של משה ואהרן (במדבר ט"ז); ובני עזיאל - מישאל ואלצפן - מוזכרים בסיפור מותם של נדב ואביהוא, בני אהרן (ויקרא י, א-ה).

"הוא אהרן ומשה, אשר אמר ה להם: הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים..." (שמות ו, כ"ו)

מעיר על כך רש"י, על-פי המדרש: יש מקומות שמקדים אהרן למשה, ויש מקומות שמקדים משה לאהרן; לומר ששקולים כאחד.

עוד מקטנות אצל פרעה, לכן הם המדברים אל פרעה הוא משה ואהרן.

ועוד אפשר לומר שכלפי יציאת מצרים היו שקולים שניהם כאחד, ולכן כאן הקדים זה פעם וזה פעם, אבל לגבי שאר דברים כל אחד היה בדרגתו שלו, והכתוב השווה אותם רק לגבי יציאת מצרים (וידבר יוסף).

ואני אקשה את לב פרעה והרביתי את אתתי ואת מופתי בארץ מצרים (שמות ז-ג)

מאחר שהרשיע והתריס כנגדי, וגלוי לך שאין נחת רוח באומות עובדי כוכבים לתת לב שלם לשוב, טוב לי שיתקשה לכו למען הרבות בו אותותי, ותכירו את גבורתי, וכן מידתו של הקב"ה: מביא פורענות על עובדי כוכבים כדי שישמעו ויראו... ואעפ"כ בחמש מכות ראשונות לא נאמר "ויחזק ה' את לב פרעה" אלא "ויחזק לב פרעה" (רש"י)

הקב"ה היקשה את לבו של פרעה ולא את שכלו. לא נמנעה מפרעה האפשרות להתחרט על מעלליו ולחזור בתשובה שלמה. ניתנה לו רק היכולת לקבל את המכות ולא להיכנע לייסורים הבאים עליו נגד רצונו, הוא חש אומץ לב לעמוד ברשעו – כך מבאר הרב **מרדכי יפה**ן זצ"ל בספרו "המוסר והדעת".

הסביר רש"י: שאומות העולם אין להם נחת רוח לשוב בלב שלם, על כן טוב שיתקשה לבם. ומה שהקב"ה מנע ממנו היא האפשרות לעשות תשובה מן השפה ולחוץ. לו היה נותן דעתו לעשות תשובה אמיתית, לא היה הדבר נמנע ממנו. וכן משמע מדברי המדרש שכתב: מה גרם להם (למצרים) שיהיו לוקים כל מכה ומכה? – על שהיו בוטחים בעבודה – זרה שלהם (שמו"ר טו, טז).

הדברים יכולים להתבאר עפ"י העניין המובא בגמרא עם אלעזר בן דורדיא, שהיה כל כך שקוע בעבירה עד שאמרה לו זונה אחת שכבר לא תתקבל תשובתו. כשומעו זאת נשבר לבו בקרבו ונצטער מאוד שלא יוכל לעשות תשובה. געה בבכי עד שיצאה נשמתו. יצאה בת-קול ואמרה: "ר"א בן דורדיא מזומן לחיי העולם הבא!" (ע"ז יז).

מיתה לאדם (מה שאין כן במכות הכינים, השחין והחושך).

לדברי המדינאי והפרשן רבי יצחק אברבנאל, מצויה בפרשת מכות מצרים הקבלה מדויקת בסוגי ההתראות שניתנו למצרים. בכל שתי מכות ניתנה התראה אחת בפומבי, לכל בני מצרים; והתראה שנייה ניתנה לפרעה מלך מצרים לבדו. ועוד אומר בעניין זה אברבנאל: את עשר המכות ראוי לחלק לארבע קבוצות, מבחינת המבצעים: א) שלוש מכות רצופות - דם, צפרדע וכינים - הוטלו על-ידי אהרן; ב) שלוש מכות רצופות - ברד, ארבה וחושך - הוטלו על-ידי משה; ג) שלוש מכות - הערוב, הדבר ומכת בכורות - הוטלו על-ידי הקב"ה (שלוש מכות אלו גרמו למות אדם ובהמה. ד) מכה אחת - השחין - הוטלה על המצרים על-ידי משה ואהרן יחד.

הוא אהרון ומשה אשר אמר ה' להם הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים וכו' הם המדברים אל פרעה וכו' הוא משה ואהרון (שמות ו, כז-כז)

והובא ברש"י מדוע פעם הקדים משה לאהרון ופעם הקדים אהרון למשה, מלמד שהיו שניהם שקולים כאחד, ולכאורה קשה הרי התורה מעידה על משה והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה וא"כ איך אפשר לומר ששניהם שקולים כאחד.

אלא הביאור בזה שלא עלתה על דעתו של משה שהוא יותר גדול מאהרון וכן אהרון לא העלה על דעתו שהוא יותר גדול ממה, לפיכך שקולים שניהם כאחד.

ובאופן אחר נראה לומר שבנ"י הכירו את אהרון יותר ממה, כי אהרון חי איתם בסבלותם במצרים ואילו משה רבנו היה רחוק מבני ישראל, כי מיד לאחר שהרג את המצרי ונודע הדבר לפרעה ברח משה ממצרים והלך למדין, לפיכך הוא לא היה רגיל עם בני ישראל במצרים, לכן כלפי בני ישראל הקדים אהרון למשה מכיון שאהרון היה קרוב אליהם יותר, אבל כלפי פרעה משה היה רגיל יותר

חדשה! יבואו ויראו אלו, הרשעים השוטים, הרחוקים מתורה ורחוקים מהקב"ה, שבידיו של אהרון היה מטה, עץ יבש, והקב"ה החזירו לפי שעה לבריה, שנשתנתה ברוח וגוף, אלו הגופים כבר היו בהם רוחות ונשמות קדושות ושמרו מצוות התורה ועסקו בהן ימים ולילות, הקב"ה הטמין אותם בעפר, והנה אחר כך בעת שישמח העולם על אחת כמה וכמה שהקב"ה יעשה אותם בריה חדשה!

ולא עוד, אלא אותו גוף שהיה, הוא יקום, לכך כתיב 'יחיו מתיך' (ישעיהו כו, יט) ולא נאמר 'יברא', משמע שהם כבר נבראו אבל צריכים רק שיחיו, כי עצם אחת תישאר מהגוף מתחת הארץ, ועצם ההיא אינה נרקבת ואינה נעדרת בעפר לעולם. בעת ההיא הקב"ה ירכך אותה ויעשה אותה כשאר בבצק, תעלה ותתפשט לארבע זוויות, וממנה ישתכלל הגוף וכל אבריו ואחר כך יתן בו הקב"ה את הרוח (אור דניאל).

הנה אנכי מכה במטה אשר בידי על המים אשר ביאור ונהפכו לדם (שמות ז-יז)

דוקא "היאור" שהוא "הנילוס" נהפכו המים שבו לדם, כי ידוע שהנילוס מקורו הוא בחבש, שהיא בדרומה של מצרים, ומשם נשפך ועובר אח"כ בכל ארץ מצרים, ואין ספק שלא לקו מי הנילוס בהיותם בחבש, כי מה הם חטאו שמימיהם יהפכו לדם, ורק כשבאו לגבול מצרים נהפכו לדם, וכשיצאו ממצרים שוב נהפכו למים.

וכשהמצרים היו עומדים מרחוק והיו רואים את המים הזורמים, חשבו נלך ונשתה מים, אבל בהגיעם לגבול מצרים, מיד נהפכו המים לדם.

ובזה ידעו כי אני ה', המהפך מים לדם, ודם למים, וממכה זו העשירו בני ישראל, כי בבית אחד שגרו בו יהודי ומצרי, והיה להם חבית מלאה מים בשותפות, וכשהמצרי היה ממלא את הקנקן מן החבית, היה מלא דם, ואילו כשהיהודי ממלא את הקנקן, מאותו חבית היה מלא מים זכים וטובים, והיה המצרי מתחנן ליהודי ואומר לו תן לי מידך ואשתה, וכששם הקנקן בפיו נהפכו המים לדם, ולא היתה להם עצה למצרים, אלא לקנות מים בכסף מן היהודים, בכל מחיר שבקשו, ועי"כ התעשרו, שכן המכה נמשכה שבעה ימים. (אמרי חן)

הרי שנסתמה ממנו דרך התשובה, ונבצר ממנו לשוב ולהישאר בחיים מרוב שהיה שקוע בעבירה, ובכל זאת אזר כוח לעשות תשובה גדולה במסירות נפש. מתוך צער על איבוד בחירתו, על אף כל מעשיו המכוערים, היה בו עדין ניצוץ של קדושה, אשר בו הכוח להפיק נחת רוח לפני הקב"ה ולשוב בלב שלם. ובשומעו שאיבד שכרו, התחזק בתשובה עד כלות נשמתו.

לא כן עובדי עבודה זרה שכל תשובתם אינה אלא להינצל מן העונש, בידועם שבנפשם הדבר, אבל בזמן שאין להם שום תועלת מכך מקשים הם את ליבם. על כן נתן הקב"ה לפרעה האמיץ לעמוד בייסורים ולא להיכנע מכוח המכות נגד רצונו, היות ותשובה על ידי כפייה הייתה קלושה מכדי להצילו מן העונש. לפיכך נמנעה ממנו אפשרות התשובה לגמרי, כדי שיתקדש שם שמים על ידו.

וישליכו איש מטהו ויהיו לתנינם ויבלע מטה אהרון את מטתם (שמות ז-יב)

מאחר שחזר ונעשה מטה, בלע את כולן (רש"י) מטה הרי הוא דומם וא"כ כיצד יתכן שמטה אהרון יקבל רוח חיים ויבלע את מטות החרטומים? מכאן נובעת המסקנה, כי אצל הקב"ה גם הדומם מקבל חיים. וכידוע, לעתיד לבוא קירות ביתו של האדם הם אלה שיבואו ויעידו עליו. הם הם המביטים בכל מעשיו בכל עת ואף במסתרים בתוך ביתו כפי שמבארת הגמרא (תענית יא) "ושמא יאמר אדם מי מעיד בי? אבני ביתו של אדם וקורות ביתו של אדם מעידין בו, שנאמר כי אבן מקיר תזעק וכפיס מעץ יעננה (חבקוק ב, יא). ויש אומרים איבריו של אדם מעידין בו, שנאמר אתם עדי נאום ה'".

גם בנידון דידן, במטה אהרון יכול הקב"ה להפיח רוח חיים, כפי שמובא בזוהר (ח"ב כח) על הפסוק "ויבלע מטה אהרון":

בוא וראה מטה אהרון, שהוא עץ יבש, עשה בו הקב"ה ראשית הניסים, ושתי שליחויות נעשו בו א. שהוא עץ יבש ובלע תנינים שלהם. ב. כי לשעתו קיבל רוח חיים ונעשה בריה.

אוי להם לאותם האומרים שהקב"ה אינו עתיד להחיות מתים, כי איך אפשר שיעשה מהם בריה

כיוון שהחיייה אותן באו עצמות וטפחו לו לאותו רשע על פניו.

אמר: מה טיבן של אלו אמרו לו: חבריהן של אלו מחיה מתים בבקע דורא פתח ואמר: "אתוהי כמה רב רבין ותמהוהי כמה תקיפין מלכותיה מלכות עלם ושלטנה עם דר ודר וגו'".

אמר רבי יצחק: יוצק זהב רותח לתוך פיו של אותו רשע! שאלמלא לא בא מלאך וסטרו על פיו ביקש לגנות כל שירות ותשבחות שאמר דוד בספר תהילים! ע"כ.

פלא רשע אומר שירה להקב"ה וכפי שמביאה הגמרא שכאשר הפיל נבוכדנצר את חנניה מישראל ועזריה לכבשן האש בא יחזקאל והחיה אותם מול תופעה מבהילה זו בא נבוכדנצר ואומר שירה להקב"ה "אתה וה' כמה רברבין מבאר ה"מצודת דוד" אותותיו מאוד גדולות ומופתיו התמוהים מאוד חזקים מלכותו מלכות כל עולמים וממשלתו על כל הדורות

נבוכדנצר מגיע כאן לרגעי שיא התעלות שאין כדוגמתה רשע זה משבח את הקב"ה ואומר לפני שירה יותר מאשר דוד המלך כמו שכותבת הגמרא שביקש לגנות כל שירות ותשבחות שאמר דוד בספר תהילים ופירושו הדבר שהיה מסדר תשבחות נאות יותר מדוד המלך ואילו אמרן הקב"ה היה נוטה אחריהן יותר מאחורי השירות ששורר דוד! וכשמגיע נבוכדנצר לרום המעלה באה הסטירה ומעכבת את המשך העליה. אם היה ממשיך לשיר מסוגל היה להעפיל לדרגות גבוהות לעומתו דוד המלך ידע לשיר להקב"ה "צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא גם כאשר אפפוני חבלי מוות בשם ה' אקרא!"

בדרך זו חפץ הקב"ה שנקים מצותיו למרות שלעיתים יש קשיים ואף יתכן שקיימת אפשרות להיפטר מן המצווה בטענה צודקת ובסיבה הגיונית.

אך הקב"ה חפץ שאדם ימסור נפשו למען קיום מצווה יגיע עד לשיא גבול היכולת האפשרית וזכות זאת יכולה להגן עליו ועל בני ביתו כפי שמעיד המעשה הבא, אותו **סיפר** הרב יחיאל גוטפרב.

ושרץ היאר צפרדעים ועלול ובאו בביתך ובחדר משכבך ועל מטתך ובבית עבדיך ובעמך ובתנוריך ובמשארותיך (שמות ז-כח)

מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן על קדושת השם לכבשן האש נשאו קל וחומר בעצמן מצפרדעים ומה צפרדעים שאין מצוין על קדושת השם כתיב בהו "ובאו ועלו בביתך וגו' ובתנוריך ובמשארותיך" וכו' אנו שמצוין על קדושת שם על אחת כמה וכמה (פסחים נג).

חנניה מישאל ועזריה קידשו שם שמים בכך שלא השתחוו לצלם ולא עשו אחר הציווי של נבוכדנצר על כך מקשים התוס ומה ק"ו הוא זה? הלא על ג' עבירות נאמר "יהרג ואל יעבור" ואחת מהן היא עבודה זרה וא"כ מחוייבין היו מן התורה לעשות זאת ומתרצים כי הצלם אשר עשה נבוכדנצר לא היה נחש לע"ז ממש ואם כן לא הייתה להם מחוייבות מדין שמים למסור עצמם ובכל זאת היו נכונים לעשות זאת.

מסירות הנפש של חנניה מישאל ועזריה נלמדה מן הצפרדעים הרי ידוע שהצפרדעים יכלו לבחור את המקום אליו ילכו, וכל צפרדע הלכה למקום אותו היא בחרה למרות שהצפרדעים נחשבים לגלמים שאין בהם רצון ובחירה מ"מ לא כן הוא הדבר כפי שאכן חז"ל הביטו על כלל הביראה כולה ועל כל בריה ובריה שיש לה שליחות למלא רצון בוראה כמו שהצפרדעים ראו את תפקידם וחלקם בחרו היכנס לתוך התנורים ולהישרף וכל זאת במטרה של שליחות לעשות רצונו יתברך.

מכאן שאבו חנניה מישאל ועזריה את הכוח והעוצמה לבדוק ולבחון מהו רצון הקב"ה איך בעיני הקב"ה רצוי קיום מצוה האם להיפטר ולומר שמדובר כאן רק בצלם, וזו אינה עבודה זרה ממש וכך להינצל אך לא כך הם נהגו במעשה גבורתם קידשו שם שמים ומסירות נפש נלמדה מהצפרדעים לראות את הקב"ה בתוך המצווה וכך לקיים רצונו יתברך.

סנהדרין צב: תנו רבנן בשעה שהפיל נבוכדנצר הרשע את חנניה מישאל ועזריה לכבשן האש אמר לו הקב"ה ליחזקאל לך והחיייה מתים בבקעת דורא

ויעשו כן החרטמים בלטיהם ויעלו את הצפרדעים על ארץ מצרים (שמות ח-ג)

המיצרים רצו להרוג את הצפרדעים היכו אותם אך ככל שניסו להתנגד כן ירבה וכן יפרוץ כשפגעו בצפרדע אחת יצא מימנה ארבעה צפרדעים וכשניסו לחתוך אותם יצאו מהם עשרות וכך המגפה הלכה והתפשטה.

מובא בילקוט, כי היה אז מצב של מלחמה בין מלכות מצרים ומלכות כוש, בדבר גבולות מדינותיהן, והצפרדעים הכריעו את הכף, שכן הכל ראו בעליל כי גבולה של מצרים מגיע עד למקום בו הגיעו הצפרדעים. כאשר העלו החרטמים גם הם את הצפרדע על מצרים, ביקשו להרחיב את שטחה של מצרים ולחדור לתוך גבולות כוש, אך השם-יתברך הפר את זממם - "ועלו הצפרדעים על ארץ מצרים" - אפילו הצפרדעים שהעלו החרטומים בלהטיהם לא חרגו מגבולותיה האמיתיים של מצרים. (עדות ביהוסף)

ויצא משה ואהרן מעם פרעה ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה (שמות ח-ח)

ומדוע היה צריך משה לצעוק אל ה' על דבר הצפרדעים ואילו בשאר המכות כתוב "ויעתר אל ה'" ולא כתוב ויצעק? אלא הענין הוא כי מאחר שהמתפלל צריך שישמיע לאוזניו וכפי שפסק מרן השו"ע (או"ח סי' ק"א ב), לכן הוצרך משה לצעוק על דבר הצפרדעים משום שהרעש שלהם היה חזק מאוד ובדיבור רגיל לא היו שומעות אזניו מה שמתפלל. (שפתי חכמים)

מסופר ביהודי, שבהיותו חייל בצבא הצאר ברוסיה, קרה לו פעם שבאמצע תרגיל צבאי נזכר שלא התפלל מנחה, ומיד פרש לצדדין והתחיל להתפלל. כשראה זאת מפקדו, התחיל להפליא בו מכות נמרצות והחליט להעמידו לדין. בתקופה ההיא שררה מתיחות בצבא הרוסי, ולעת כזאת – כל משפט הוא מסוכן, במיוחד משפט נגד

על דלת ביתו של אברהם תלמיד חכם מיקירי קרתא דירושלים שהתברך בלי עין הרע בארבעה עשר ילדים התדפקה אשה עניה וביקשה שיתנו לה בשר עוף לשבת. בעל הבית שכמו כל עמלי תורה אין הפרנסה מצויה בביתו בשפע והמזון הנמצא בביתם בקושי מספק לקיום עצמם הסביר לאשה שאת שני העופות היחידים שיש לו במקרר הוא שומר לחג הקרב ובא וזה הבשר היחיד שנשאר לו להאכיל את ילדיו.

למרות תשובתו האשה לא ויתרה והיא נשארה עומדת בפתח הבית מתחננת על נפשה וממתנה בכל זאת אולי יתרצה בעל הבית ויתן לה מנת עוף. **האברך** לא יכל לעמוד מול דמעוניה מיד עשה שיקול דעת נוסף והחליט שאם האשה האומללה הזו לא התביישה להגיע עד פתח ביתו ולבקש שיתנו לה בשר לאכול אותה הוא משמים כי בעת הגיעו מים עד נפש ואם כן אתן לה את מנתנו ולכל היותר ילדי לא יאכלו בשר בחג לא עברו רגעים אחדים ומיד התנצל בפני האשה על סירובו וביקשה שתמתין לקבלת העוף היחיד שנשאר במקרר.

כיוון שהבין את הזכות הגדולה שהזדמנה לידיו להאכיל אשה עניה שמח על כך שנתגלגלה לידו מצווה לסיע לאשה לקראת שבת האברך ניגש למקרר ופתאום נשמעה זעקה מפיו כשהוא עומד מול המקרר הפתוח ומסרב להאמין כאשר הביט פנימה ראה את ילדו בן השלוש שנכלא בתוכו מבלי יכולת להשתחרר. **הילד** היה כבר כחול לגמרי וסבל מקשי נשימה איומים בניסי ניסים הצליחו אנשי "הצלה" להחזיר אותו למצב נשימתי סדיר. רופאי בית הרפואה סיפרו לאברך כי אם הפעוט היה נשאר עוד מספר רגעים במקרר היה יכול לאבד חייו!

אין ספק כי מעשה החסד שהחליט בעה"ב לעשות ברגע האחרון הוא זה שהציל את בנו ממוות בטוח. כך חש האב בכל נימי נשמתו את דברי חז"ל צדקה תציל ממוות.

מעשה נפלא זה מלמדנו כיצד הקב"ה חפץ שנקיים מצוותיו ואם כך נשכיל לקיימן ודאי שלא ישיב פנינו ריקם הנה לך דוגמא נפלאה לקיום רצון הבורא מסירות נפש (אור דניאל).

מסופר במדרש, כי בכניסה לביתו של פרעה היה פתח נמוך שלעומתו ניצב אליל מצרי, כדי שיהיה הכרח לכופ את הראש בגלל המשקוף לפני הפסל עם כניסה לבית. ברם, בשעה שנכנסו לשם יעקב, משה ואהרן, נתרומם הפתח והם נכנסו דרכו מבלי לכופ את ראשם. לפיכך נאמר אצל משה: "והתייצב לפני פרעה", ואצל יעקב: "ויעמידהו לפני פרעה" (מו, ז) שנכנסו כשהם ניצבים ועמדים, מבלי להיתקל בפתח הנמוך. (אלשיך)

כצאתי את העיר אפרוש את כפי אל ה' (שמות ט-כ)

אבל בתוך העיר לא התפלל לפי שהיתה מלאה גילולים, (עיין רש"י), ומדוע באמת דווקא במכת הברד הקפיד משה לצאת מחוץ לעיר ולהתפלל, ואילו בשאר המכות התפלל בתוך העיר? דהנה ידוע שעבודה זה של המצרים הם הצאן, והנה כאן במכת ברד כתוב: "הירא את דבר ה' הניס את עבדיו ואת מקנהו אל הבתים", נמצא שהיו הצאן שהם ע"ז של המצרים בתוך העיר, משום הכי יצא משה מחוץ לעיר להתפלל, אבל בשאר המכות היו הצאן בשדות מחוץ לעיר, ולכן היה יכל להתפלל בתוך העיר, או בפשטות כי היו קולות וברקים בתוך העיר ולכן לא היה יכול להתפלל שם. (אמרי חן)

הירא את דבר ה' מעבדי פרעה הניס וגו' ואשר לא שם לבו אל דבר ה' ויעזוב וגו' (שמות ט, כ-כא)

התורה מכנה את המצרים בתואר "הירא את דבר ה'". אם נתבונן ביראתם של המצרים נראה כי היא טבעית והגיונית לאחר כמה מכות שקיבלו מהקב"ה ואחר שראו שאזהרותיו של משה כלפי העלול לקרות אותם אכן מתגשמות, הבינו שכדאי ליזהר מפני מכת הברד. שש המכות הראשונות הוכיחו להם שהדברים אינם מתרחשים מאליהם, אלא יש יד מכוונת וכאשר מגיעה מכת ברד הם חוששים לחייהם ונמלטים.

בספר "דעת תורה" להגאון רבי ירוחם לייבוביץ ממיר זצ"ל, מבואר אודות מידת יראתם של

יהודי, שרוצים להפגין לראווה את מידת החומרה, ובפשטות ניתן היה להניח שצפוי לו עונש מיתה. ואמנם, המשפט התחיל, העמידו שם קטגור וסנגור, ואילו היהודי החליט בנפשו שבתוקף הנסיבות אין לו מה לענות ומה לטעון, שהרי לא יקבלו מפיו שום דבר, ולכן על מה שישאלו יענה בפרקי תהלים, וכך באמת היה. כששאל אותו השופט לשמו החל לומר "שיר המעלות אשא עיני אל ההרים" וכששאלו אותו למקום מגוריו, ענה: "משכיל לדוד בהיותו במערה תפילה" וכן הלאה... החליט השופט שעומד לפניו אדם בלתי שפוי, וזו בעצם גם הסיבה שפרש באמצע התרגיל להתפלל. מיד הוציא עליו צו אישפוז ושלחו אותו לבית חולים לחולי נפש, שם שהה כמה שבועות, עד שהגיע הרופא הראשי, ולאחר שבדק אותו היטב מצא שהוא בריא לחלוטין, שיחרר אותו מבית החולים וניצל מהכל. (שאל אביך ויגדך).

ויעשו כן החרטומים בלטיהם להוציא את הכנים ולא יכלו ותהי הכינם באדם ובבהמה (שמות ח-יד)

והטעם שהחרטומים לא יכלו לברוא את הכינים הגמ' בסנהדרין (דף סז, ב) מבארת זאת, א"ר אלעזר, מכאן שאין השד יכול לברוא בריה פחות מכשעורה, והטעם כי השדים הם רוחות טמאים, ושיעור טומאה כשעורה, ולכן בפחות מן השיעור הזה לא מקבלים טומאה, ואין השדים שולטים. ויש עוד טעם שהם לא יכלו לעשות הכינים, כי המכשף ניצב על הארץ כדי שיוכל לעשות פעולה, ומאחר שכל עפר מצרים נעשה כינים לא יכלו המכשפים לעשות כשפים כי זה נקרא שהם באויר ואינם ניצבים על האדמה. לכן נאמר אח"כ ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע אלוקים היא וחיזק לב פרעה (שמות ח-טו) ובכל זאת חזק לב פרעה זה רק אומר שרשעים על פתחי גהנום אינם שבים בתשובה.

השכם בבוקר והתייצב לפני פרעה (שמות ט-יג)

לשאלו לחכמים בעבור איזה חטא נגרם לו ההפסד. רב הונא לא חיפש את הסיבה להחמצת היין בביתו בטמפרטורה שאינה נכונה, אלא הבין כי בהחמצת היין וההפסד, יש יד מכוונת. וכי הקב"ה חפץ שישים אל ליבו את הדבר וכך גם צריכים אנו להתייחס לכל דבר הקורה איתנו.

וישלח פרעה ויקרא למשה ולאהרון ויאמר אלהם חטאתי הפעם ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים וגו': העתירו אל ה' וגו': ויאמר אליו משה וגו': ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תיראון מפני ה' אלוקים (שמות ט, כז-ל)

פרעה קורא ביוזמתו למשה ולאהרון ומכריז שהוא מכיר בחטאו ובצדקת ה'. על כך עונה לו משה: ידעתי שעדיין אינכם יראים מפני ה'. וכפי שמתרגם אונקלוס: יודע אני שעדיין אינכם נכנעים מפני ה'. וגם "העמק דבר" מבאר שאיננו בטוח שלא תחזור בך בשוב העונש.

מכל האמור לעיל אנו רואים, שמשה רבינו אינו נותן שום פתח או סיכוי להאמין לפרעה. הפעם הוא ייכנע בסופו של דבר לנוכח המכה הקשה. אם כן מדוע מראש למנוע ממנו את האפשרות לשלח את בני ישראל? הרי הוא מודה בפה מלא: "חטאתי הפעם ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים".

מכאן ניתן לומר שהתורה מלמדת אותנו יסוד גדול וחשוב במלחמת היצר. אנו נתקלים במהלך חיינו פעמים רבות במצבים של "קבלות", החלטה על שינוי גדול במהלך חיינו, או הרהורי תשובה. אנו רואים בכנסים לבעלי תשובה איזו התעוררות, בכי, הבטחות של חזרה בתשובה ופעמים רבות תוך יום, הדברים נעלמים כלא היו. הכיצד זה יתכן?

הסיבה היא, שאם מאורעות חיצוניים הם המעוררים את הרהורי התשובה והאדם עצמו אינו מפנים את הדברים בעצמיותו, הרי שהם יחלפו במהרה בלי להשאיר כל סימן או זכר.

משה הבחין שכל דבריו של פרעה אינם נובעים מעצמיותו. מכת הברד היא שמדברת מתוך גרונו של פרעה. היה ברור למשה שלאחר שהוא יתפלל אל ה' והמכה תחלוף, יחזור פרעה לסורו וימאן

המצרים אשר לא ולקחו מוסר, לפי שראו את יד ה' וההשגחה העליונה במתרחש איתם, הם יודעים שמכה נוספת אמורה להגיע אליהם ולכן הם יראים וחוששים. ואת מי הם יראים? את ה'.

ומה נענה, אנו רואים צרה רודפת צרה ואין אנו מקשרים מה קורה איתנו, אלא מתייחסים לכל אירוע בתור "מקרה".

וכבר עמד והתפלא רבי ישראל סלנט על עניין יראת השמים שבאדם, ותמה **במשלו** הידוע, שאם ימצא אדם כוס של מים, ורבים מן האנשים יאמרו לו שהמים זכים ובריאים ואיש אחד יתרה בו ויזהירו שבכוס המים יש סם מוות, תיכף יחדל האדם מלגעת בכוס, למרות שרבים מן האנשים אומרים היפך הדברים. ואף אם יבטיחו לו שהם שתו מן המים, בכל זאת החשש יקנן בו, ולמה לו להיכנס לסכנת ספק חיים ספק מיתה.

מסיק מכך ר' ישראל מסלנט: איך האדם הולך בעולמו בריא ובטוח, אינו חושש, אינו ירא ואינו דואג על אחריותו. והרי ישנם אנשים המתרים בו ואמרים לו כי לעתיד ענוש ייענש ורע ומר יהיה לו על עוברו פי ה'. ואפילו אם הדברים אינם ברורים לו במאה אחוז, אפילו בחמישים אחוז, ואפילו בעשרה אחוזים, אומרים לו שרע ומר תהיה אחריתו והמוכיחים אותו, אינם סתם אנשים, כי אם צדיקים ויראי ה', מ"מ הוא נותר בשלו ועובר על עבירות חמורות, ואינו מרגיש שהוא שותה מסם המוות.

המצרים חששו לחייהם בעולם הזה, הזהירו אותם מפני העלול לקרות. ומיד אחזתם חיל ורעדה. והכתוב מזכירם במילים "הירא את דבר ה'" – דבר המורה על יראת שמים שהייתה בהם.

יראת שמים צריכה לבוא מתוך התבוננות במתרחש סביב. לצערנו, רבים מן האנשים "מסתכלים" אך לא רואים".

וכבר כתב הרמב"ם (הלכות תענית פ"א הלכה א): כל דבר שיצר לכם כאן: בצורת, ודבר, וכו', ידעו הכול שבגלל מעשיהם הרעי הורע לכם וכו', אבל אם לא יזעקו ולא ירעו אלא יאמרו 'דבר זה ממנהג העולם אירע לנו, זאת דרך אכזרית'.

ולכן חובת ישראל, כשיארע להם דבר חריג, לא יחסו לכך מקריות וטבעיות וכפי שמובא בגמרא ברכות, כשהחמיצו חביותיו של רב הונא הלך

עברו יום-יומיים, ירדה התמיהה ונכנס הדבר לשיגרה.

בעצם זו בחינתו של האדם עד כמה רצונותיו ומאווייו להתקדם בתחום הרוחני אכן מחזיקות מעמד, היכן שאיפותיו ומדוע החלטותיו להתקדם ולשוב בתשובה לא באות לידי הגשמה, הבחינה היא מה מעורר אותו באמת, איזו נקודת אור החלה לדלוק בו.

אב ובנו תעו בדרכם ונכנסו ליער עבות. הם ניסו לצאת מהיער, אולם היער היה כל כך גדול וסבוך עד שככל שהם רצו לצאת ממנו, הם העמיקו עוד ועוד לתוך היער ולא מצאו כלל את דרך היציאה. המזון שבכליהם אזל ומחוסר ברירה הם החלו לאכול, מתוך רעבונם, עשבים שגדלו ביער. עשבים אלו הינם מאכל בהמה ואינם ראויים כלל למאכל אדם. הדבר גרם לכך שהאב ובנו נתקפו בכאבים עזים וייסורים תמידיים היו מנת חלקם, אולם לא היה להם כל אוכל אחר להשביע את רעבונם ולכן הם נאלצו להמשיך ולאכול את העשבים ולהמשיך לסבול כאבים עזים מאכילה זו. **והנה**, באחד הימים, בא הבן בשמחה ובישר לאביו שהוא כבר התרגל לאכילת העשבים, עד שהוא אוכל אותם והדבר לא מזיק לו.

לנוכח דבריו אלו של הבן פרץ האב בכי והצטער צער גדול ביותר.

הבן היה מופתע מאוד. הרי הוא בא לבשר לאביו בשורה טובה ובסוף הוא גרם לאביו צער גדול. לא היה לו כל הסבר לסיבת הצער.

האב ביאר לו את הסיבה, וכך הוא אמר: "עד כה אמנם סבלנו מאוד מאכילת העשבים, אולם צער זה הוא שיחיד אותנו והבדיל אותנו מבהמות השדה. כל עוד אנו לא מסוגלים לאכול מאכל בהמה, אנו נימנים על חברת בני אנוש.

אולם, אם הצער והכאב נעלמו הרי שירדנו מדרגתנו ואיבדנו את הגורם שהבדיל בינינו לבין בעלי החיים. ועל כך אנו חייבים לבכות ולהצטער מאוד. הקשר לבני אנוש חשוב לנו מאוד, גם בהיותנו ביער, כי יש תקווה שעוד נמצא את הדרך ונשוב לחיות בחברת אנשים. איבוד צלם אנוש ימנע מאיתנו להשתלב בחברת האנשים ח"ו לעולם ועד!"

לשלוח את בני ישראל לחופשי. לכן אומר משה: "ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תיראון מפני ה' אלוקים", כל דבריך הם מהשפה ולחוז, ליבך טרם נכנע ואינך ירא מה' כלל וכלל, ואינני בטוח שלא תחזור כך.

מעשה במנהל בנק "חילוני", שבאחד הימים התעוררו בקרבו רשפי תשובה. והחליט לחזור בתשובה ולהיות יהודי כשר. קם בבוקר והניח תפילין בבית, התפלל, בירך על כל דבר לפני ואחרי שאכל, והלך לבנק כהרגלו.

ישב על כסאו המרופד, הפקידים הגישו לו כוס קפה ועוגה כדרכם בכל יום והנה נקלע למבוכה: מצד אחד איננו יכול לטעום מאומה ללא ברכה, ומצד שני אינו חבוש כובע בראשו ואיך יברך? ואם יחבוש כובע יהתלו בו, "מה? נהיית חסיד?!". וגם להימנע מלאכול ולשתות לא יכל.

בעוד שהוא מנסה להרגיז יצר טוב על יצר הרע, נכנס לבנק העשיר הגדול שבעיר ובידו שקית מלאה מטבעות זהב, לפתע נקרעה השקית וכל המטבעות התפזרו.

תיכף הורה מנהל הבנק לנעול את הדלתות והעשיר והפקידים החלו באיסוף המטבעות, העשיר השתטח על הרצפה, נכנס מתחת לשולחנות והספסלים וחיפש במרץ, ולא חס על בגדיו היקרים שהתאבקו והתקמטו, ולא על ביזוי כבודו ומעמדו, וגם הפקידים לא צחקו ממנו כלל אלא אדרבה הצטערו ממה שקרה לו וקיוו שימצאו את הכל.

מנהל הבנק התבונן בכל המחזה שניגלה לעיניו והרהר בלבו: מדוע לא צוחקים מהעשיר המוכן לבזות את עצמו כ"כ בשביל כסף. אלא היות ובעיניהם יש ערך גדול לכסף, ומה עוד למטבעות זהב, לכן מבינים שאין ממה להתבייש. ואני, שרוצה לברך, וכי זה פחות ממטבעות זהב, א"כ למה אתבייש?

החליט לחבוש כובע ולברך, ואף אם זה יעורר תמיהה אצל הרואים, ויתכן שאפילו יפלטו איזה מילים, זה יהיה רק יום או יומיים, אבל אח"כ יתרגלו לזה, וישלימו עם זה. וכך עשה.

לקח את העוגה והקפה, בירך בקול רם ברכה ראשונה ואחרונה, וכולם עמדו ותמהו מה קרה לו.

היו להם צער וייסורי מדון על כך שהם עוברים על ציווי ה', אך אט אט השתרשה בהם העבירה ואף נעשתה להם כהיתר. (אור דניאל)

משל זה מורה לנו בבירור מהו מצבו של האדם בעולם. מצויים אנשים שהתרגלו ר"ל לדרך החטאים והם אינם חשים במצבם. ההרגל הוציא אותם מחברת האנשים הצדיקים. בתחילה עדיין

פרשת בא

הגביר החסיד ר' מוטיל מקלשין ז"ל היה דובר צחות בלשון המדינה, והיו לו עסקים גדולים בוארשה. פעם אחת שלח אחריו הרב הקדוש ר' יצחק מוורקי ז"ל. כשבא אליו ביקש ממנו הרבי, שילך לשר גדול אחד בהשתדלות לבטל את רצון הממשלה לגזור שריפה על השולחן ערוך "חושן משפט". בטענה שיש חוקי המדינה, והיהודים מחוייבים ללכת עם משפטיהם לערכאות ולהתדיין לפי חוקי הממשלה, הגזירה עדין לא יצאה לאור, אבל ידוע היה שעומדים להוציא גזירה זה. השיב ר' מוטיל להרבי: אותו שר הוא כעסן גדול, והוא מאיים לירות ברובה את כל הבא אליו בהשתדלות איזו שתהיה.

אמר לו הרבי: הקב"ה אמר למשה "בא אל פרעה", ולא "לך אל פרעה", כי משה רבנו היה מתיירא מפרעה, ואמר לו ה', שילך עמו יחד (באידיש: "קום צו פרעה'ן). ואז הלך ר' מוטיל בשמחה לאותו שר, והשר בראותו את ר' מוטיל נבהל מפ ומילא את בקשתו (אמרי חן).

"ולמען תספר באזני בנך ובן בנך,,, וידעתם

כי אני ה'" (בא י-ב)

הכתוב מדגיש כאן, שאם "תספר באזני בנך ובן-בנך" - אם תעבירו את עלילות ה'" על-פני שלושה דורות רצופים - שוב לא תיפסק מכם האמונה בה'" וידיעת התורה והמצוות. וכן שנינו משמו של רבי יוחנן: "כל שהוא תלמיד-חכם, ובנו תלמיד-חכם, ובן-בנו תלמיד-חכם - שוב אין תורה פוסקת מזרעו לעולם" (בבא מציעא פ"ה, ע"א).

"ויאמר ה' אל משה: בא אל פרעה, כי אני

הכבדתי את לבו" (בא י-א)

כמה מגדולי ישראל תמהים על לשון הכתוב שלפנינו: מדוע נאמר כאן "בוא אל פרעה" - ולא "לך אל פרעה"? בעניין זה כותב רבי חנוך צבי מבנדין, חתנו של רבי יהודה ליב מגור (בעל "שפת אמת"), בספרו "יכהן פאר": זוגתי, הרבנית פייגא, אומרת כך: מדוע אומר ה' למשה "בוא אל פרעה", ואינו אומר לו "לך אל פרעה"? שהשם יתברך, כביכול, מרגיע את משה לקראת השליחות הקשה אל מלך מצרים ואומר לו: בוא אתי, ושנינו יחד נלך אל פרעה...

הצדיק רבי מנחם מנדיל מקוצק העיר על לשון הכתוב בפתח הפרשה: אין הקדוש-ברוך-הוא אומר למשה: "לך אל פרעה", כי לעולם אין פורשים ממחיצתו של ה' יתברך, ואי אפשר לו לאדם להתרחק מן הבורא, שהרי "מלוא כל הארץ כבודו" (ישעיהו ר"ג, ג'). משום כך קורא כאן ה' למשה: בוא אתי אל פרעה, והנני אתך בכל אשר תלך!

ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה (בא י-א)

"לך אל פרעה" לא כתוב אלא "בא אל פרעה" כי מן הקב"ה אין הולכים, כי הוא נמצא בכל מקום, "מלא כל הארץ כבודו" לכן אמר כאן, "בא" כלומר: בא אתי, הנני אתך בכל אשר תלך....

ותתן לי רשות להתפלל כדי לסלקה, היה טוב יותר להביא עליו מכה אחת שלא תפסיק עד אשר תכחידו, ואז יצאו ישראל בלי רודף? ועל זה אמר לו: "כי אני הכבדתי את לבו" בכוונה כדי לעשות תיקון הניצוצות, "למען שתי" לשון תיקון, "אותותי אלה" פירוש ניצוצות הקדושה שיתוקנו על ידי התפילה שלך (בן איש חי - דרושים).

למען תספר, אשר התעללתי במצרים ואת אותותי אשר שמת, (שמות יב-ב)

ויש לשאול: למה קרה למכות מצרים שחוק (התעללתי ר"ל שחקתי), וגם שהדברים כפולים שחזר ואמר "אותותי אשר שמת בו" היינו הך?

יש לדעת שבביאתו הראשונה של משה לפני פרעה לא נתן השם רשות לתת שום אות או מופת ורק בדבר השליחות, ורק בביאה שניה קיבל רשות לעשות האות של הנחש. ויש להבין מדוע?

ויש לומר שלכאורה יש לפרעה פתחון פה, שהקב"ה אמר "ועבדום ועינו אותם" ולא פירש שיעור העינוי, ולצאת מספק (ספק דאורייתא לחומרא) עשה עינוי קשה. אבל האמת הקב"ה יודע שעשה כן בשאט נפש ולא היתה כוונתו לקיים מאמר האל.

ולכן בביאה ראשונה לא נתן שום אות, ואז פרעה חשב שאין בו יכולת לעשות מופת וגילה רוע לבבו "מי השם שאשמע בקולו" שאם היה עושה לפניו אות לא היה מדבר גדולות. וממילא לא יוכל עתה לשקר כי עשה הקושי כדי לקיים מאמר האל, ועל כן נתחייב בכל המכות. וזה שאמר "אשר התעללתי" שחקתי בו, שבביאה ראשונה לא נתן אות ורק בשניה ועל ידי זה הטעתי את פרעה, ועל ידי זה גילה רוע לבבו.

עד מתי יהיה זה לנו למוקש (שמות יז)

ארז"ל: שהיתה מחלוקת בין מצרים לכוש על בעלות מצרים, שהמצרים רצו לגזול מאדמת כוש, ועל ידי מכת הצפרדעים נתבררו גבולות מצרים דכתיב "הנה אנכי נוגף את כל גבולך בצפרדעים". ועל ידי זה נתברר גבול מדויק של מצרים שלא היתה אף צפרדע בארץ כוש.

לפי רעיון זה, מתקשרת תחילת הפסוק שלפנינו ('ולמען תספר באזני בנך ובן-בנך') עם דברי הסיום שבו: "וידעתם כי אני ה'".

אומרים כאן חכמי המסורה: בשני מקומות בתורה מצינו את המלה 'ולמען'. בתחילת פרשת 'וארא' נאמר: 'ולמען תספר באזני בנך ובן-בנך'; ובפרת 'עקב' נאמר: 'ולמען תאריכו ימים על האדמה' (דברים י"א, ט'). לומר לך, שכל המטפל כראוי בחינוך בניו ובני-בניו - זוכה לאריכות ימים על האדמה, שהבטיח ה' לעמו.

רבי יהושע מאוסטורובה, בעל 'תולדות אדם', קושר כאן ראשיתו של הכתוב ('ולמען תספר באזני בנך ובן-בנך') לדברי הסיום: 'וידעתם כי אני ה''. לדבריו, עלינו להפיק מכאן מוסר-השכל לחשיבות היתרה של חינוך הבנים. אם נחזיר בלב בנינו ובני-בנינו את ההכרה בגדולת הבעולם - נתעלה גם אנו למדרגה גבוהה בידיעת ה' ויקוים בנו 'וידעתם כי אני ה'".

בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו, למען שתי אותותי אלה בקרבו (שמות י-א)

למה הוצרך לומר בא אל פרעה, שנראה שיש סיבה המונעת אותו לבוא. ועוד מה ביאור "שתי אותותי אלה"?

וידוע שכל ירדת ישראל למצרים היתה לברר ניצוצות הקדושה שנתפזרו שם חלק רב, ועל פי הסוד לבסוף "וינצלו את מצרים".

אך ידוע שהברור נעשה בכמה אופנים:

- א. על ידי יסורין, וזה היה לישראל במצרים יסורים גדולים.
- ב. על ידי תפילות, וגם זה היה אצלם, דכתיב "ויאנחו בני ישראל מן העבודה ותעל שוועתם אל האלוקים מן העבודה".
- ג. על ידי עסק התורה, וגם זה היה אצלם, לפי ששבט לוי לא הוטל עליו עבודה וישבו ועסקו בתורה.
- ד. על ידי מצוות, גם זה היה, שהיו שומרים מצוות ואפילו שמרו שבת.

וכשבא משה לפני פרעה עדיין לא נתברר כל הניצוצות, וכשהחלו המכות פסקה העבודה ופסק בירור שמחת היסורין. וגם מהצעקה הפסיקה ובטל בירור מחמת התפילה.

והיות והתפילות עושות ברור גדול ובטלו עכשיו, הוצרך להקשות לב פרעה כדי שירבו המכות ומחמת זה יתפלל משה על סילוק המכה, ותפילתו עושה בירור כנגד כל ישראל.

וזה שכתוב "בא אל פרעה", אל תאמר עד מתי יהיה הדבר כן שיסרב פרעה ותביא עליו מכות

כתב הגאון בעל כתב סופר: שהפילוסופים הראשונים נהגו לברוח אל המערות והיערות לפי שהבדידות טובה לעבודת השם. אולם תורתנו הקדושה גורסת הפוך, עיקר עבודת השם היא ברבים ואין דומים רבים העושים מצוה למעטים העושים מצוה.

זה היתה טענת פרעה "לכו נא הגברים כי אותה אתם מבקשים" כלומר הרי מבקשים אתם לעבדו את השם, ואותה טוב לעשות בבדידות ללא בלבול נערים ונשים וטף.

ומשה עונה לו: "בנערנו ובזקנינו נלך" אנו עובדים את השם ברבים.

ויגרש אותם מאת פני פרעה (שמות י-יא).

פרעה לא רצה לשלח את בני ישראל כלל, ורק בגלל לחץ עבדיו שאמרו לו "עד מתי יהיה זה לנו למוקש", שלח את האנשים" פירוש את הזכרים הגדולים. נתרצה פרעה ולכן קרא להם חזרה.

ברגע שהשיבו משה "בנערנו ובזקנינו נלך" מיד גירשם, כי חשש שמא יתרצה לבסוף רק לגברים מיהר לגרשם (בית הלוי).

ויאמר ה' אל משה נטה ירך על השמים ויהי חושך על ארץ מצרים (בא י-כא)

על הפסוק בתהילים (קה, כח) שאמר שלח חושך ויחשיך ולא מרו את דברו אומר המדרש בשעה שהקב"ה רצה להביא את מכת חושך על ארץ מצרים נתייעץ עם המלאכים וכולם הסכימו למכה זו על מצרים, שנאמר שלח חשך ויחשיך ולא מרו את דברו, שכולם הסכימו פה אחד לזאת, ופרוש הדברים שהרי במכת חושך גילו בני ישראל את כל הכסף וזהב שהיו למצריים, ותבעו זאת מהם לאחר מכן בהשאלה, והמצרים נתנו להם בחפץ לב, כי אמרו אם היו רוצים לקחת זאת היו לוקחים בימי החושך ולא היינו מרגישים, לכן האמינו להם ונתנו להם ככל אשר בקשו, וכך יצאו ברכוש גדול מארץ מצרים, אמנם ריבוי כסף וזהב זה גרם להם לעשות את העגל, שנאמר וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל, וא"כ אם יבואו מלאכי השרת לקטרטג בעוון זה על בני ישראל יאמר להם הקב"ה שאין להם כל טענה, כי הם הסכימו במכת חושך ולא המרו דבריו של הקב"ה. (וידבר יוסף)

ויהי חשך על ארץ מצרים וימש חשך (בא י-כא)

ולכן לפני מכת הארבה שכתוב בה "מביא ארבה בגבוליד", אמרו לו עבדיו "עד מתי יהיה זה לנו למוקש" שיהא בזה ניכר הגזלה שעל פי שני עדים יקום דבר (בן איש חי).

מי ומי ההולכים,,, בנערנו ובזקנינו

נלך (בא י-ח,ט)

מבאר המלבים: קדומי עובדי אלילים ופרעה טעו לחשוב שיש שני כוחות אלילים: הפועל לטוב והפועל לרע.

לפועל רע - כיפרו פניו שלא יעשה להם רע, זיבחו לפניו זבחים לרוות צמאוננו לדם הטבח. ולכן חששו להביא לפניו הטף פן יפגע בהם או יצווה לשוחטם.

לפועל טוב - לא עבדו בזבח כי לא חפץ בדמים רק בשמחה ותופים ומחולות. ולכן הביאו לפניו גם הטף אבל צאן אין צריך.

לפיכך שואל פרעה: מי ומי ההולכים?

אם תלכו לעבוד את הטוב - נכון שילכו עמכם הטף אבל צאנכם ובקרכם יוצג.

ואם תלכו לעבוד את הרע - קחו איפה הצאן, אך חמלו על הטוף.

משיב משה: בנערנו ובזקנינו נלך בצאנו ובבקרנו נלך, כי חג לשם לנו, ואלקונו אחד שמאחד הטובות והרעות יחד, והוא חפץ הן בזבחי רצון והן בשמחה עם הנשים והטף (מעיינות הנצח).

ראו כי רעה נגד פניכם (בא י-י).

כתב רש"י: מדרש אגדה שמעתי - כוכב אחד יש ששמו רעה, אמר פרעה למשה רואה אני באיצטגנינות שלי אותו כוכב עולה לקראתכם במדבר והוא סימן דם והריגה.

וכשחטאו בני ישראל בעגל ביקש הקב"ה להרגם, אמר משה בתפילתו "למה יאמרו מצרים ברעה הוציאם להרוג אותם בהרים" זוהי שאמר לו פרעה במצרים "ברעה" "וזה שאמר פרעה "ראו כי רעה נגד פניכם", מיד וינחם ה', על הרעה, והפך את הדם לדם ברית שמל יהושע אותם. וזה שאמר "היום גלותי את חרפת מצרים" שהיו אומרים להם דם אנו רואים עליכם במדבר (בן איש חי).

בנערנו ובזקנינו נלך,,, לא כן לכו

נא הגברים (שמות י-ט).

הראשון. וזה שאמר שיכלו לראות כל המטמונים של מצרים, כי באור הגנוז לא היה שום דבר נעלם. **לפיכך** לכל בני ישראל היה אור במושבותם (אוצר חיים).

דבר נא „ וישאלו איש מאת רעהו (שמות יא-ב).

גמרא: אין נא אלא לשון בקשה "א"ל הקב"ה למשה בבקשה ממך לך אמור להם לישראל בבקשה מכם שאלו איש מאת רעהו וכו.

וקשה: כדי לקחת כסף לא צריך לבקש, האדם מעצמו רץ, א"כ למה לשון בבקשה?

וי"ל: שבכלל הציווי היה שהעשרים ישאלו לענים כלי כסף וזהב ושמלות, כדי שכשיבואו העניים לשאול מהמצרים יראו עשירים וישאלו להם חפצים יקרים, שאם יראו עניים בבלויי סחבות ישאלם רק חפצים פחותים. ולכן ציווה הקב"ה בבקשה שהעשירים שישאלו לעניים (בן איש חן דרושים).

103*

ויקחו להם איש שיהיה לבית אבות שיהיה

לבית (שמות יב-ד).

שני סוגי ברור ניצוצות קודש יש על האדם לעשות :

א. מה שקלקלו אדם וחיה.

ב. מה שקלקל האדם עצמו בגלגול זה ובקודמים.

והנה: ידוע כי **שה** הוא לשון המשכה והבדלה והוא עניין ברור ניצוצות קדושה.

יש ברור השייך **לבית אבות** והוא קלקול אדם וחיה.

ויש ברור השייך **לבית** הוא גופו של אדם.

"ואם ימעט הבית מהיות **שה**" - שאין בכוחו להשלים הברור.

"ולקח הוא ושכנו" - שיהיה לו סיוע מהצדיק, ולכן קודם כל עשיית מצווה

אומרים בשם כל ישראל.

"הקרוב אל ביתו" - התועלת צריך להיות מן הקרוב אל ביתו, כלומר שהצדיק יהא משורשו "במכסת נפשות" קרוב הנפש.

"איש לפי אוכלו" - שכל אחד יעשה השתדלות בכל כוחו ולא יתעצל לסמוך על אחרים.

"תכוסו על השה" - שמלאכת הברור תעשה בצינעה, תכסו לשון כיסוי.

"שה תמים זכר" - שהברור יהיה שלם, בסוד זכר שהוא משפיע.

החושך הרגיל איננו בריאה בפני עצמה, אלא הצד השלילי של האור (העדר האור), ובמקום שאין אור ממילא שורר חושך. לפיכך אין כל ממש בחושך הזה ומעט מן האור דוחה הרבה ממנו. אבל החושך של מצרים היה בריאה מיוחדת שנבראה לאותה שעה והיה בה ממש - "וימש חושך" היה חושך סמיך שאפשר למשש אותו עד ששום אור לא היה בכוחו לגרשו... (ספורני)

ולבני ישראל היה אור במושבותם

(שמות י-כג)

על הפסוק "וירא אלוקים את האור כי טוב ויבדל" מפרש רש"י שאינו כדאי להשתמש לרשעים והבדילו לצדיקים לעתיד לבוא.

והנה במכת חושך שהרשעים לא יכלו להשתמש באור ממלא היה אפשר לישראל להנות מהאור הראשון. וזה שאמר שיכלו לראות כל המטמונים של מצרים, כי באור הגנוז לא היה שום דבר נעלם. **לפיכך** לכל בני ישראל היה אור במושבותם (אוצר חיים).

ואנחנו לא נדע מה נעבד את ה' עד בואנו

שמה (בא י-כו)

אמרו חכמינו בגמרא כי אלמלי לא נתנה תורה היינו לומדים הרבה דברים מבהמות וחיות, כגון צניעות מהחתול, גזל מהנמלה, דרך ארץ מהתרנגול וכיוצא בזה. הוא אשר אמר משה רבנו, כי מכיון "ואנחנו לא נדע מה נעבוד את ה' עד בואנו שמה" עלינו ללמוד בינתיים ממקננו (ארץ חמדה).

בעל החדושי הרי"ם ז"ל היה אומר: כל העבודות והמצוות שאנו עושים בעולם הזה, אין אנו יודעי אם יש להן ערך וממשות, אם כשרות וטהורות הן כל צורכך ואם עשויות הן לשם שמים "עד בואנו שמה" עד אשר נבוא לעולם החשבון, רק אז יתברר לנו מה היה טיב העבודה שלנו בעולם הזה. (מענינה של תורה).

ולבני ישראל היה אור במושבותם

(שמות י-כג)

על הפסוק "וירא אלוקים את האור כי טוב ויבדל" מפרש רש"י שאינו כדאי להשתמש לרשעים והבדילו לצדיקים לעתיד לבוא.

והנה במכת חושך שהרשעים לא יכלו להשתמש באור ממלא היה אפשר לישראל להנות מהאור

"ועבדום ועינו אותם" (בראשית ט"ו, י"ג) קיים בהם (ה"ה) בישראל, כדבריו בברית בין הבתרים); "ואחרי-כן יצאו ברכוש גדול" (שם, י"ד) לא קיים בהם. על מדרש זה יש מקום לשאול: האם רק בשל טענה זו של אברהם אבינו דאג ה", שישראל יצאו ממצרים ברכוש גדול? ואילו לא השמיע אברהם טענה זו, כלום אפשר להעלות על הדעת, שהקב"ה לא יקיים הבטחתו המפורשת לישראל בברית בין הבתרים?

מסבירים זאת חכמי ישראל בדרך הבאה: שאיפת החרות והרצון להינתק מכבלי השעבוד במצרים היו כה חזקים בקרב שבטי ישראל, עד שהיו מוכנים לוותר בלב שלם על אותו "רכוש גדול" מן המצרים, שהובטח להם בשעתו מפי ה", ובלבד שלא להתעכב אפילו שעה נוספת אחת בארץ השעבוד. משום כך פנה ה" באמצעות משה לעם במלים "דבר-נא": בקש מהם שישאלו מן המצרים כלי כסף וכלי זהב! כשם שגזירת הגלות והשעבוד הוטלה על ישראל בעל-כרחם, גם ההבטחה "ואחרי-כן יצאו ברכוש גדול-צריכה להתקיים בעל-כרחם, אפילו אין ישראל רוצים בכך.

לדברי הרשב"ם, משמעות המלה "וישאלו" אינה מלשון שאילה (קבלת דבר על-מנת להחזיר), אלא מלשון בקשה, ככתוב: "שאל בקש) ממני ואתנה גויים נחלתך" (תהילים ב", ח"). לפי זה, לא שאלו בני ישראל מן המצרים את כליהם היקרים כדי להחזירם אחרי-כן, אלא ביקשום במתנה - וממילא לא היתה כאן אונאה או הערמה מצד יוצאי מצרים.

רבי שמשון רפאל הירש, רבה של פרנקפורט דמיין, מתאר באריכות את היחסים הנלככים שנקמו בין מצרים לבני ישראל אחרי מכת החושך, עד שהמשעבדים היו מוכנים להעניק למשועבדים מתנות יקרות; וזה לשונו: במשך שלושה ימים היו נוגשים המצרים אסורים באזיקי-עיוורון, מוסגרים לידיהם חסרי-אונים. שלושה ימים נחשפו אוצרותיהם בדירותיהם, ושום יהודי לא ניצל הזדמנות זו לעשות בהם נקם; במאומה לא נקעו, מאדם ועד שרוך-נעל. גדלות מוסרית זו, שנגלתה למצרים ברגע בו הוחזר להם מאור עיניהם, הרימה קרנו של האיש משה בעיני המצרים יותר משנעשו זאת הנסים אשר חולל. ושמה משה והעם התקוממו בלבם לרעיון להעמיד בסכנת-מה ניצחון מוסרי זה על-ידי בקשות כאלה (פנייה למצרים, שיעניקו להם כלי-כסף וכלי-זהב).

אולם רצון ה" היה לבלי תת לעמו לצאת ריקם; הלא כל הדורות שנמקו בעבודתם לא היו מסוגלים לרכוש לעצמם אף מעט מן המעט. לכן אמר ה" למשה: "דבר-נא באזני העם" - שדלם בדברים והניעם לצעד זה! "ישמרתם את המצות" על כתוב זה שנינו במדרש מכילתא: אמר רבי יאשיה: אל תהי קורא "את המצות", אלא "את המצוות". כדרך שאין מחמיצין את המצות, כך אין מחמיצין (דוחים ומשהים) את המצוות. העיר על מדרש זה הצדיק רבי פנחס מקוריץ (מגדולי תלמידיו של הבעש"ט): כשם שמצה שהחמיצה - לו זו

"בן שנה" - וצריך שהמברר יהיה נקי מן החטא כבן שנה. (בן איש חי דרושים).

ראשון הוא לכם לחודשי השנה (בא יב-ב)

ה' ציוה את בני ישראל למנות את חודשיהם כך שניסן יהיה הראשון ואייר השני וכן הלאה. אלה שמשמשות לפעמים בחודשיהם של הגוים, מוטב כי יכנו את החדשים בשמותיהם ולא לפי מניינם, כגון הראשון, השני, השלישי וכיוצא בזה, כי חיישינן שמא יעבור בזה על "ראשון הוא לכם". ניסן הוא החודש הראשון ולא ינואר.. (מענינה של תורה בשם חתם סופר).

החודש הזה לכם ראש חדשים (בא יב-ב)

הברון ר' שמעון וולף רוטשילד - אחד מבני המשפחה שנודעה בעשרה - התפרסם בזכות מסירותו כל הקשור במצוות היהדות.

מספרים, כי בעת שרצה לקיים מצות כתיבת ספר תורה, לא סמך על סופר הסת"ם שבאשכנז (גרמניה) ארצו, שכן הללו לא היו בקיאים בכל חדרי התורה. מה עשה אפוא? הביא מרוסיה סופר סת"ם שנודע כירא שמים וכלמדן גדול, והאיש ישב בביתו של הברון תקופה ממושכת וכתב את ספר התורה בקדושה ובטהרה.

סוף סוף נשלמה מלאכת הקודש. ספר התורה היה מוכן, והסופר נכנס אצל הברון כדי לקבל את השכר המגיע לו. "האם כבר קבלת סכום כל שהוא על החשבון?" שאלו הברון רוטשילד.

"כן", השיב הסופר. הוא שלף פנקס מכיסו והחל קורא בקול: "בחודש אפריל קבלתי כך וכך...בחודש מאי קבלתי כך וכך...בחודש..."

אך כאן קטע אותו קולו של הברון: "עד כדי כך?" הרעים הברון רוטשילד בקולו. "האם סופר סת"ם ירא שמים מונה על פי חדשי הגויים ולא על פי חדשי ישראל או פרשיות השבוע? הגם סופר סת"ם, העוסק כל הימים בכתיבת ספרי תורה, עובר על הנאמר 'ושם אלהים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיך'?"

ובדברו נטל הברון רוטשילד את ארנקו ושלם לסופר את שכרו. "ובלכתך קח עמך את כל יריעות ספר התורה שכתבת!" ציוה עליו (מעשיהם של צדיקים).

"דבר-נא באזני העם וישאלו...כלי-כסף וכלי-זהב" (בא יא-ב)

במסכת ברכות (ט) דרשו חכמינו ז"ל: אין "נא" אלא לשון בקשה. אמר לו הקב"ה למשה: בבקשה ממך, לך ואמור להם לישראל: בבקשה מכם, שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב! שלא יאמר אותו צדיק (=אברהם אבינו):

כשהוא ארוז ומוצנע היטב לבל יתגלה. כי ידע הגוי שהעובר על החוק וסוחר בסחורה זו צפוי לקנס כבד מאוד.

הודה לו הרבי ופנה אל משמשו ואמר לו: "הא לך מטבע ולך הבא לי לחם מאחד היהודים, שלם לו ביד רחבה עבור ככר לחם. הביט המשמש בפני הצדיק ולא הביין: מניין ישיג עתה לחם?! כלום נשאר חמץ בבית יהודי? אך את הרבי אין שואלים שאלות והמשמש החל לסובב בבתיים לבקש לחם, אך כמובן, באף בית יהודי לא מצא את מבוקשו.

בידים ריקות שב אל רבו ואמר לו: "רבי, הן ערב פסח היום והחמץ - כל יראה ובלא ימצא, לא מצאתי לחם בשום בית יהודי!"

נשא רבי לוי יצחק את עיניו למרומים, ואמר בהתרגשות: "ראה, רבוננו של עולם, מי כעמך ישראל! הקיסר אסר על המסחר בטבך זה והציב אלפי שוטרים ופקחים והעניש בקנסות ובענשי מס, ולמרות זאת מבריחים בני המדינה כמויות אדירות מהסחורה האסורה. ואילו אתה כתבת בתורתך: "ולא יראה לך חמץ" ולא הצבת שום שוטר ופקח - ואין להשיג בבתי ישראל אפילו משהו חמץ! היש עם כעמך ישראל?!..."

ושמרתם את המצות ושמרתם את היום הזה לדורותיכם (בא יב-יז)

כשם שעליכם לשמור את עיסת המצות שלא תחמיץ, כך עליכם לשמור את היום הזה לדורותיכם שלא "יחמיץ" ברכות הדורות, ולא יתהפך חלילה "לחג ניצחון הצבא הישראלי על הצבא המצרי", ועליכם לשמור ולזכור תמיד, "כי בעצם היו הזה הוצאתי את צבאותיכם מארץ מצרים" ולא צבאותיכם הוציאו אתכם. (אזנים לתורה).

שלא לאכול מכל דבר שיש בו חמץ

אל הגאון רבי יוסף שאול נתנזון הגיע יהודי מבוהל וביקש תיקון לחטאו. "רבי, שתיתי בחג הפסח כוס של שכר, והרי זה חמץ גמור" אמר, וכאן החל לגולל לפני הרב את סיפורו.

"בימי חול המועד פסח הגעתי אל הפריץ כדי לדון בעניני מסחר ולאחר שהתכבדתי מידי הגוי בכוס שכר - שכחתי כי פסח אתה וגמעת את הכוס על תומה. מה אעשה?"

בכה היהודי לפני הרב, "כיצד אכפר על חטאי?"

שלחו רבי יוסף שאול אל רבי יהושע מבלז כדי שיתן לו תיקון על חטאו, וביקש מהיהודי שיבוא לומר לו מה

בלבד שאין באכילתה בפסח משום מצווה, אלא גם חייבים על כך עונש כרץ; כך עלינו לדעת, שכאשר מחמיצים מצווה כלשהי - לא רק מפסידים שכר מצווה, אלא גם נענשים על כך בעונש חמור מן השמים.

שה תמים...מן הכבשים ומן העזים תקחו (בא יב-ה)

הגמרא (שבת עז) אומרת, שדרכן של העיזים השחורות והזריות ללכת בראש העדר לפני הכבשים הצחורות המתנהלות לאיטן. ומדוע? "כבריינו של עולם", כמו שהחושך נברא לפני האור.

פירש הרב החיד"א זצ"ל בספרו "כסא דוד", שהעיזים השחורות והולכות בראש מסמלות את היצר הרע המתלווה לאדם משעת לידתו, והכבשים הלבנות, המשתרכות מאחור, מסמלות את היצר הטוב, המגיע רק בהיכנס האדם למצוות.

ואמר הרב יוסף חיים זצ"ל, בעל ה"בן איש חי", שלפיכך נצטוונו לקחת לקרבן הפסח מן הכבשים ומן העיזים, כי יש לו לאדם ללמוד הן מן היצר הטוב, המדריכו בדרך טובה, והן מן היצר הרע. כיצד? על כך המשיל משל בדרך המליצה:

נאמר בפרשת וישלח "עם לבן גרתי ואחר עד עתה" , אומר רש"י עם לבן גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים.

יש מפרשים דברי רש"י "ולא למדתי ממעשיו הרעים" בלשון אנחה, חבל שלא למדתי מלבן הרשע איך שהוא היה עושה את העבירות שלו בהתלהבות יתרה עם חשק גדול, אך אני לא למדתי ממנו לעשות כן במצוותי, אלא רק שמרתי תרי"ג מצוות כמצות מלומדה

נמצאנו למדים שאף מרשעים אפשר ללמוד איך לקיים תורה ומצוות.

שלא ימצא חמץ ברשותנו בפסח

ערב פסח לאחר חצות היום, ברחובות העירה ברדיטשוב ניכרת התכונה האחרונה לקראת החג הממשמש ובא, בתי ישראל נקיים, רחוצים וממורקים, שלות החג הקרב כבר החלה לרדת על בתי היהודים.

הרב הקדוש, רבי לוי יצחק מברדיטשוב זצ"ל, יוצא לשוק, קורא לגוי אחד ומבקש ממנו: "הא לך מטבע והבא לי מעט טבך תוצרת חוץ!" אותו טבך נאסר בסחורה על ידי המלכות. נטל הגוי את המטבע וכעבור זמן מה הביא לצדיק את הסחורה האסורה, את הטבך,

היתה תשובתו של הרבי מבלז. בהגיע היהודי אל הרבי מבלז סיפר לו שוב את מעשה החטא ובקול בוכים שאל שוב מה עליו לעשות כדי לכפר על חטאו. השיב לו הרבי:

"עליך לעלות לארץ ישראל!"

כשמוע הגאון רבי יוסף שאול נתנזון את תשובת הרבי מבלז תהה היכן המקור לתשובה זו, ואכן כעבור זמן מה נודע לו מפי רבי יהושע מבלז המקור. במגילת איכה מבואר: מכיון שאכלו חמץ בפסח חיבים הם גלות. ואם כן, חייב יהודי זה, בשל אכילתו חמץ בפסח לגלות מביתו. ואם כך מוטב שיגלה לארץ הקודש... כששמע רבי יוסף שאול נתנזון תשובה זו הוסיף ואמר: "ראו כיצד הצדיקים בחכמתם ובהכנתם מבינים כל תג וסימן בתורה". בתורה, על המילה "ונכרתה" (שם יב - ט), שנכתבה אודות אוכל חמץ בפסח יש גרשיים, בעוד שבשאר המקומות בתורה בהם כתוב 'ונכרתה' אין גרשיים, אין זה אלא בא לרמז התיקון לאכילת חמץ בפסח הוא גלות...

ופסח ה' על הפתח (בא יב-כג)

ידוע מה שאמרו חז"ל בספרי המוסר שבכדי שאדם יחזור בתשובה צריך הוא לפתוח פתח קטן כחודו של מחט ואז הקב"ה פותח לו פתח כפתחו של אולם, וזה דווקא שהצעד הראשון וההשתדלות הראשונה צריכה לבוא מידי האדם, ולאחר מכן אז הוא רואה את עזרת ה' בדבר.

אולם ביציאת מצרים הקב"ה לא חכה שבני ישראל יפתחו פתח כחודו של מחט כי אם עוד רגע אחד היו נשארים במצרים לא היו נגאלים, כי היו נכנסים לשער החמישים של הטומאה ולא יכלו להתמהמה, ולכן ופסח ה' על הפתח.

כוננת הדברים שהקב"ה ויתר על פתחו לי פתח כחודו של מחט, אלא מיד גאל את בני ישראל ממצרים לבלתי יכנסו בשער החמישים של הטומאה, שאם היו נכנסים בשער

ובמנוסה כי הקב"ה גואלם, שנאמר כי הולך לפניכם ה' ומאסיפכם אלהי ישראל, לכן אפשר לחכות עוד ולהתמהמה, כי אצל הקב"ה לא שייך חפזון ומנוסה, ובגאולה זו העתידה להיות ע"י הקב"ה בעצמו אין שייך יותר גלות אחריה, וזהו שאמר ישראל נושע בה' תשועת עולמים, ז"א הישועה תהיה לעולמי עד, כי מה הקב"ה נצחי אף גאולתו נצחית, וזהו תשועת עולמים. (וידבר יוסף)

ולא יתן המשחית לבוא אל בתיכם לנגוף (בא יב-כג)

ותמוה, הרי בפירוש כתוב: שמכת בכורות היתה ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו, שנאמר "ועברתי בארץ מצרים אני ולא מלאך" וא"כ מדוע אמר הכתוב ולא יתן המשחית לבוא אל בתיכם לנגוף?

הוא דר, כאן הוא דר; ומשחקים בו עד שמצאו למשה. אמר לו פרעה: "קומו צאו מתוך עמי!" (י"ב, ל"א). אמר לו משה: וכי גנבים אנו שנצא בלילה? כך ציוונו הקב"ה: "לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר" (י"ב, כ"ב) - לא נצא אלא ביד רמה, לעיני כל מצרים".

ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור בארץ

מצרים מבכר פרעה הישב על כסאו עד בכור

השבי אשר בבית הבור וכל בהמה (בא יב-כט)

ויהי בחצי הלילה בליל ט"ו בניסן, וה' הכה כל בכור בארץ מצרים. בשעה שהודיע הקדוש ב"ה למשה על אותה מכה עמדו כמה מצרים והביאו ילדיהם לבני ישראל, כל אחד למיודעו והיו אומרים להם, קחו הבן שלי ויישן בלילה הזה בביתך. וכך עשו בני ישראל שהיו נוטלים את בניהם של המצרים והיו שמים אותם במיטה על יד בניהם.

וכשהיה חצי הלילה התחילה מכת בכורות שהיתה מגפה גדולה שלא היתה הצלה ממנה וכל בכורי המצריים אע"פ שהיו נמצאים על יד בכורות ישראל נפגעו במכה. למחרת התעורר בעל הבית ומצא את בן המצרי מת על יד בניו. וזה היה עוד חסד לחוד שנעשה לישראל, כי מטבע המגפה להדביק, ובפרט אם נמצאים במטה אחת, ואעפ"כ לא נפגע שום יהודי ולא ניצול שום מצרי. (מעם לועז)

ותהי צעקה גדולה במצרים כי אין בית אשר

אין שם מת (בא יב-ל)

לכאורה, היה צריך לכתוב: "ותהי בכייה גדולה" כי על מת בוכים, ולא צועקים?

אלא במכת בכורות התגלה סרחוןן של נשות מצרים, שהיו כולן מזנות תחת בעליהן, ואף שמשה אמר "ומת כל בכור" דהיינו רק הבכור לבדו ימות, ואילו שאר הבנים

אלא ההסבר הוא: אמנם מכת בכורות היתה ע"י הקב"ה בעצמו, אבל הרי היו בלילה הזה גם מיתות "טבעיות" אלו שהגיעה שעתן למות באותו לילה, ואומר הכתוב שבאותה לילה, לא יתן ה' למשחית לבוא אל בתיכם, כדי שלא לתת פתחון פה למצרים לומר, שגם בני ישראל ניגפו על ידי מכת בכורות. (הגר"א).

והיה כי יאמרו אליכם בניכם: מה העבדה

הזאת לכם? (בא יב-כו)

לדברי הקדמונים, זו שאלתו של הבן הרשע, הקורא ביהירות ובלעג: "מה העבודה הזאת לכם?". ועל כך נאמר בהגדה של פסח: "לכם" - ולא לו; ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל, כפר בעיקר (בעיקרי האמונה). לכן מקהים את שניו (עולבים בו) ומשיבים לו מידה כנגד מידה: "בעבור זה עשה ה' לי (נסים ונפלאות), בצאתי ממצרים" (י"ג, ח"); "לי" - ולא לו. אילו היה שם (אילו היה הבן הרשע במצרים), לא היה נגאל.

העיר בעניין זה הרב משה אביגדור עמיאל: בשאלת הבן החכם נאמר בלשון יחיד: "כי ישאלך בנך...מה העדות והחוקים והמשפטים, אשר ציווה ה' אלהינו אתכם?" (דברים ו", כ"). גם הבן התם מוזכר בפרשתנו בלשון יחיד: "והיה כי ישאלך בנך...מה זאת?" (י"ג, י"ד). ורק בשאלת הבן הרשע נאמר בלשון רבים: "והיה כי יאמרו אליכם בניכם" וגו'. משום שהמציאות העגומה היא, שסוג זה של בנים הוא הרוב במשפחות רבו בישראל...

"ויקרא למשה ולאהרון לילה..." (בא יב-לא)

היה פרעה מחזר על פתחיהם של עבדיו ומעמידם כל אחד ואחד ממקומו, והולך עימהם וקורא בלילה ואומר: היכן הוא משה, והיכן הוא דר? והיו בניהם של ישראל לועגים לו ואומרים לו: פרעה, להיכן אתה הולך? והוא אומר להם: את משה אני מבקש, והם אומרים לו: כאן

יחיו, הנה בהרבה בתים, מתו ארבעה וחמישה, שכולם היו בכורים מאב, וע"כ היתה "צעקה גדולה" שכל בעל צעק על אשתו על שזנתה תחתיו, (עיי' רש"י). וגם הן צעקו על בעליהם שהם בוגדים. כמאמר הגמרא איהו בקארי. ואיני בבוציני. וע"כ כתוב ותהי צעקה גדולה במצרים ולא בכיה (אמרי חן)

ויקרא למשה ואהרון לילה (בא יב-לא)

ועוד יש לשאול והלא גזירת בין הבתרים היתה רק ארבע מאות שנה ולא יותר, ולמה היו ארבע מאות ושלושים שנה. יותר ממה שגזר הקב"ה? וי"ל כי גזרת הגלות של 400 שנה התחילה מלידת יצחק, שהרי יצחק הוליד את יעקב בן 60 וכשבא יעקב למצריים היה בן 130 והגלות 210 – הרי 400 שנה. היינו שלשים שמיטות, כי מאחר שהשמיטה חלה אחת לז' שנים, והם היו במצרים ר"י שנה נמצא כי היו שלשים שמיטות שהן ר"י שנה.

למה אמר לילה פעם שניה? אלא שפרעה חשב, שמשה לא ירצה לבוא אליו, שהרי אמר לו "אל תוסף ראות פני" לזה אמר, אני אמרתי כי "ביום ראותך פני תמות" אבל עתה הוא "לילה" וזה שאמר הפסוק: ויקרא למשה "לילה" כלומר כעת "לילה" ומותר לראות פני (גורל גדליהו לוקט מאמרי חן).

כל בן נכר לא יאכל בו (בא יב-מח)

מדוע "בכל נדרי" אנו מתירין להתפלל עם העבריינים, וגם בתעניות ציבור מצרפים "פושעי ישראל", ואילו בפסח אנו דוחים אותם, "כל בן נכר לא יאכל בו" שהתנכרו מעשיו לאביו שבשמים? ההסבר הוא אם העברייין רוצה להצטרף אתנו לתפילותינו ולתעניותינו ניחא, סימן שיש בו עוד ניצוץ של קדושה ואין להרחיקו, אבל אם הוא מתקרב אלינו רק להנות מקרבן פסח מצלי אש וממטעמי הסדר, ואילו התפילות והעינויים משאיר בשבילנו על זה נאמר: כל בן נכר לא יאכל בו.

שלא נאכיל מן הפסח לישראל משומד

שלא נאכיל מן הפסח לגר ולתושב

בתקופת בית המקדש השני, חי חכם גדול בתורה ושמר רבי יהודה בן בתירא, מקום מגוריו היה בעיר נציבין - לא

ולא יכלו להתמהמה (בא יב-לט)

שאלו התמהמהו היו שוקעים בני' שערי טומאה, ולא היתה להם תקנה ותקווה לצאת ממצרים, בא וראה! מה בין יהדות ללא תורה, המבוססת על לאומיות, ועל לשון, שמות ומלבושים לאומיים, אותם דברים ששמרו בני ישראל במצרים (שלא שינו שמותם, שפתם, ומלבושם) לבין יהדות של תורה.

הרי אבותינו היו במצרים רק רד"ו שנים, ואם היו מתמהמהים עוד היו מתבוללים לגמרי עם המצרים, אף ששמרו על סימני הלאום העברי, ואני הננו קרוב לאלפיים שנה בגלות, ואעפ"כ עם ישראל חי וקיים, ולא התבולל בעמים, כי התורה שקבלנו היא מגינה ומצילה אותנו (אזונים לתורה לוקט מאמרי חן).

ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרי שלשים

שנה וארבע מאות שנה (בא יב-מ)

הרחק מגבולה הצפוני של ארץ ישראל, שם גרו גם רומאים – פקידי מלך רומא.

בין הנכרים הללו, היה רומאי שידע היטב את מנהגי ישראל ואף דיבר בלשון הקודש. גוי זה נהג מדי שנה בשנה לעלות לרגל לירושלים כשהוא לבוש בגדי יהודי. הוא התערב בין עולי הרגל שבאו בהמוניהם כדי להקריב את קרבן הפסח.

רבים מאוד היו עולי הרגל, ולכן נקל היה לרומאי הזה להעמיד פנים, כאילו הוא יהודי המבקש לקיים מצות עליה לרגל. ואכן היהודים הניחו לו להצטרף למנינם על קרבן הפסח ולהשתתף בסעודת המצוה.

פעם אחת עת חזר הגוי מירושלים, נכנס אל רבי יהודה בן בתירה והחל ללעוג על תורת ישראל. הוא פנה אל החכם הזקן ואמר לו בלגלוג: "בתורתכם כתוב: "כל בן נכר וכל ערל לא יאכל בקרבן הפסח" פרוש הדבר שאסור לנכרי לאכול מקרבן הפסח. והנה אנוכי עולה מדי שנה בשנה לירושלים, מתבולל בין בני ישראל ואוכל איתם את קרבן הפסח. ולא עוד אלא שמקבל אני חלק טוב ומשובח מבשר הכבש ושום דבר רע לא ארע לי, כפי שאתה רואה". כך אמר הגוי וצחק צחוק גדול על שהצליח לרמות את היהודים.

שמע רבי יהודה בן בתירה את דבריו וכאב מאוד את הדבר. הוא חשב לעצמו: כנראה יש לרומאי זה סיבה מיוחדת לטרוח ולנסוע דרך ארוכה עד ירושלים כדי לאכול מקרבן הפסח.

וכי אין הוא יכול להשיג ביתר קלות בשר כבש צלוי כאן בעירו בניצבין? והוא אף מוכן לסכן את חייו בעבור זה! קרוב לודאי שמרגל הוא, מתחפש כיהודי ומתערב בין עולי הרגל כדי לשמוע את סודותיהם, שמא רוצים הם למרוד במלך רומי או לעבור על גזרותיו, אחר כך ילך וילשין, ואם כן, סכנה גדולה יש בדבר!

חשב רבי יהודה בן בתירה כיצד להפר את מזימותיו של הרומאי. הוא עצמו כבר היה זקן וחולה מכדי לעלות לירושלים. ואפילו אם היה מספיק לשלוח איש נאמן כדי להזהיר את החכמים - כיצד יכירו את הנכרי, והרי זה יודע להתחפש כל כך יפה! החליט רבי יהודה: אותו רשע צריך להודיע בעצמו שאיננו יהודי, אלא עובד-אלילים רומאי, פיו יכשילנו, ואז ידעו עם מי יש להם עסק! לא גילה רבי יהודה לנכרי מאומה ממשבותיו, הראה לו פנים שוחקות ושאלו:

- כל כך הצלחת? האומנם נתנו לך מן החלקים המשובחים ביותר של הכבש? למשל, האם נתנו לך לאכול מן האליה (זנב הכבש)?

- לא! - הודה הגוי. - עד עכשיו לא שמתי לב לזה. באמת. אף פעם לא האכילו אותי חלק קטן מן האליה!

- ובכן רואה אתה? - אמר לו רבי יהודה בן בתירה. - אולי בכל זאת הרגישו שאינך יהודי. עצתי לך, כשתעלה השנה לירושלים, בקש שיאכילו אותך מן האליה! הרומאי שם את הדברים האלו ללבו. היטב חרה לו שכנראה לא הצליח לרמות את היהודים כפי שחשב, כי הרי לא שיתפו אותו בחלק הכי שמן של קרבן הפסח ושמרו אותו לעצמם.

מה טוב שרבי יהודה העיר את אוזנו על ענין זה. מעכשיו כבר לא יותר ויעמוד על "זכותו" המלאה!

ושוב הגיע פסח והרומאי בא לירושלים, מחופש כרגיל. התערב בין עולי-הרגל, שוחח עמהם בלשונם והצטרף לקבוצה אחת להיות מנוי על כבש. כשהגיע הזמן לאכל את סעודת-המצוה, דרש בעזות:

- מן האליה אני רוצה לקבל!

הסתכלו בו האנשים בתמהון. בתחילה חשבו שאולי לא הבינו נכון:

- מה אמרת? מן האליה? ! הרי את האליה יש להקריב על המזבח ואסור לאכול אותה! מה אתה שח?!

עמד עובד-האלילים נבוך ומבויש על שלא ידע את הדין הזה, וכך נכשל בדבריו.

- הרי הזקן אמר לי במפורש, שאבקש את האליה - מלמל בכעס.

- מי אמר לך? - חקרו הסובבים אותו, אולי בור ועם- הארץ היה? לא שלט עוד הרומאי הנרגז ברוחו וקרא: "מי? דוקא חכם ידוע, רבי יהודה בן בתירא מנציבין, הוא שאמר לי לבקש מן האליה, מפני שזה החלק הכי משובח!"

נדהמו העומדים שם: רבי יהודה בן בתירא אמר?! היתכן? למה התכוון? מה הדבר המוזר הזה שבא לפנינו? עצרו את הרומאי והביאו אותו לפני החכמים. אלה הבינו שרבי יהודה ביקש להזהירם בדרך זו.

בתקופת מלכות רומי נגזרה גזרה על היהודים שלא ימולו את בניהם, ויהודי שיעבור על גזרה זו - דינו למות. יהודים רבים פחדו לעבור על גזרה זו ואכן לא מלו את ילדיהם מפחד העונש.

לרבן שמעון בן גמליאל נולד בעת ההיא בן. רבן שמעון כינס מנין אנשים בביתו ומל את בנו בשקט ובצנעה ויקרא שמו בישראל יהודה. כאשר נודע הדבר לשר העיר, כעס מאוד. כיצד העז אדם להפר את גזרת המלך הרומאי? - חיש שלח חילים להביא לפניו את רבי שמעון. שאל אותו השר: "מדוע עברת על דברי המלך ומלת את בנך?"

ענה ואמר לו רבי שמעון: "את מצות התורה קימת".

השר אשר הכיר את גדלותו של רבי שמעון אמר לו: "ידוע לי כי אדם גדול אתה, אך איני יכול להעלים עין מגזרת המלך, אין לי ברירה אלא לשלוח את התינוק עם אמו אל קיסר רומי, והוא יפסוק את דינכם."

בלב מלא בטחון ואמונה בה' לקחה אשת רבן שמעון את תינוקה הרך והחלו להטלטל בדרכים המובילות לרומא. בדרכה הקשה והארוכה החליטה אשת רבי שמעון להכנס ולנוח בבית ידידתה הרומאית, ואף לדרוש בשלומה. גם לידידה זו נולד תינוק זה לא מכבר.

שמחה האשה הרומאית בחברתה היהודית וקבלה אותה בסבר פנים יפות. "מדוע את מטלטלת עם התינוק הרך הלוייתן?"

בדרכים? "שאלה הרומית את אשת רבי שמעון, "ומדוע עצובה את ופניך כה דאוגות?"

סיפרה לה חברתה את צרתה ואת פקודת השר. רחמה האשה הרומית על חברתה הטובה, ומוחה טיכס עצה כיצד לעזור לה. לפתע עלה במוחה רעיון.

"הקשיבי ידידתי!" אמרה הרומית לחברתה, ועיניה אורו משמחה, "הרי לשתינו יש תינוקות בגיל זהה. קחי עמך לרומי את ילדי שהוא ערל והשאירי כאן את תינוקך המהול. אל תדאגי לו, אני אטפל בו כאילו הוא בני, ולבני איני דואגת - יודעת אני כי תטפלי בו כראוי.

שמחה אשת רבי שמעון לרעיון, וכשיצאה להמשך דרכה לרומי כבר היה בחיקה התינוק הרומי - אנטונינוס שמו. כאשר הגיעה למלך, הוכנסה אל הארמון בבהילות ושם מול המלך שמעה את השר האומר לו: "אשה יהודיה זו עברה על גזרתך ומלה את בנה."

המלך ציוה להביא אליו את התינוק ומה השתומם בראותו שלא נימול.

כעס המלך על השר שהטריח את האשה לבוא לשוא להטלטל בדרך כה ארוכה עם תינוקה, והחליט לבטל מיד את הגזרה. הקיסר נתן רשות ליהודים למול את בניהם ולאשת רבי שמעון אמר: "שובי בשלום לארצך", ושלחה בכבוד ופיצה אותה עם הצער שנגרם לה.

מאז נקשרה אהבת אמת בן אימו של יהודה, הלא הוא ר' יהודה הנשיא לבין אם אנטונינוס.

כאשר גדולו הילדים יהודה ואנטונינוס היו אף הם ידידים גדולים. בזכות החלב שהניקה אמו של רבי יהודה את אנטונינוס בימים ההם, זכה להעשות מלך רומי.

לימים החליט אנטונינוס למול את עצמו. וכך מספרים לנו חכמינו זכרונם לברכה: אנטונינוס בא אל רבי יהודה ושאלו: "האם אזכה בעולם הבא לאכול מסעודת הלוייתן?" - ענה לו רבי: "כן."

המשיך אנטונינוס ושאלו: "כיצד זה יתכן, הרי מקרבן פסח אינך נותן לי לאכול, וכיצד זה אוכל מסעודת הלוייתן?"

קיסר רוסיה מלך אדיר, כמה שופטים ושוטרים ובתי סוהר, כמה אנשי צבא וחיילי משמר העמיד כדי לפקח על הגבולות, ואעפ"כ מכניסים את כל מיני הסחורות. ואתה הזהרתנו "לא יהיה לך חמץ", לא העמדת שוטרים ולא אנשי צבא, ובערב פסח בעוד יום אין משהו חמץ מצוי בבית ישראל. **האם יש לך עם אחר כמו עם ישראל!** (אוצר החיים).

@@@

על כן אני זבח ליהוה כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה והיה לאות על ידכה ולטוטפת בין עיניך כי בחזק יד הוציאנו יהוה ממצרים (בא יג-טו)

מצות קידוש בכורות בארץ ישראל

לזכר מכת בכורות המכה האחרונה ששברה את גב הגמל ושילח פרעה את בני ישראל לחופשי. **מעשה**: דמעות ותחנונים שפכו בני זוג לפני רבון העולמים שיזכם ויברכם בילדים. זה שבע עשרה שנה שהם נשואים; את טובי הרופאים פקדו, כל סגולות אפשריות שניתנו להם על ידי נשים צדקניות ניסו, אך ללא הועיל. הם ציפו ויחלו לנס שישנה את מזלם ויולד להם ילד.

במר נפשם עליהם נסעו אל הרבי מליובאוויץ ושפכו לפניו את לבם והתחננו שיברכם בילדים. האדמו"ר שמע את צרתם ולאחר הרהור קל פנה אל הבעל ושאלו: "מתי לאחרונה בדקת את התפילין שלך?" נדהם האיש לשאלת האדמו"ר, והתחיל לאמץ את מוחו כדי להזכר מתי בדק את התפילין.

בעודו חושב, שמע את האדמו"ר מצוה עליו: "לך לבדוק את התפילין! ותושע!" לא הבינו בני הזוג את תשובת האדמו"ר, אך מיהרו לעשות את מצות רבם. נטל האיש את נרתיק התפילין ושם פעמיו למגיה התפילין שהיה גר בעירם.

השיב לו רבי: "מה אעשה, זו גזרת הכתוב 'כל ערל לא יאכל בו'. פרושו - אפילו האדם צדיק גמור אך הוא ערל כיון שמתו אחיו מחמת מילה, אסור לו לאכול מקרבן פסח". כיון ששמע כך אנטונינוס, שכל כך חביבה מצות מילה לפני הקדוש ברוך הוא, הלך ומל את עצמו.

וידבר ה' אל משה לאמר, קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא (בא יג-א)

והטעם כי הרגתי כל בכורות מצרים וכל מי שהוא בכור לאמור אע"פ שאינו בכור לאביו חייב, כי כן תלתה התורה החיוב באם. ואילו מי שהוא בכור לאביו אבל אינו בכור לאמו, אינו חייב בפדיון, ואם יש לו לאדם שתים ושלוש נשים ונולד לו בנים מכולן, חייב לפדות את כולן. ולכן חייב הכהן לשאול את האם לפני הפדיון כי היא עיקר החיוב אם זהו הילד הראשון שנולד לה. ואם הפילה איזו הפלה קודם שנולד זה, נמצא שזה אינו בכור. וכן יעשה חקירה ודרישה עד שיברר האמת.

לא יראה לך חמץ,,, בכל גבולך (שמות יג-ז)

משעה ברבי לוי יצחק מברדיצ'וב שאמר לשמשו בערב פסח אחר חצות בוא נטייל ברחובות ושווקים.

פגע האחד הערלים מעבירי הגבול ומברחי המכס, שאלו האם יש לך סחורה פלונית שמבריחים הגבול? א"ל יש ויש מכל הסוגים והמינים. הניחו הרב והלך.

נכנס לרחוב היהודים ופגע ביהודי. פנה אליו: יש לך מעט חמץ בבתיך או ברשותך? "חמץ" הרתע היהודי, מה עוול מצא כבודו בי כי חשדני שנשאר אצלי חמץ? פטרו הרב לשלום והלך לו. פגע ביהודי אחר ושוב שאלו לחמץ אך חמץ לא נמצא.

נשא הרב עיניו כלפי מעלה ואמר: ה' אלוקי ישראל השקיפה ממעון קודשך מן השמים וראה את עמך ישראל איך ששומרים הם מצוותיך.

כשמסר האיש את התפילין לבדיקה, נשאר עומד ליד ושני אברים ראשיים נמצאים באדם המוח והלב שבהם הסופר בעודו מאיץ בו לסים את המלאכה. המגיה לא הבין את הדחיפות שבענין אך כששמע שזה מצות רבם לא התמהמה, והחל במלאכתו. דממה עמוקה שררה בחדר, ובני הזוג עוקבים בדריכות רבה אחר עבודת הקודש.

לאחר זמן מה קפץ המגיה מכסאו וקרא בהתרגשות: "מה עיני רואות?! בואו וראו, הרי חסרה פה מילה שלמה, מילה שלמה! צמרמורת חלפה בגופו של הבעל והוא התקרב לראות כמו עיניו, ואכן ראה גם הוא, כי המלה "רחם" בפסוק: "כל פטר רחם" חסרה! עתה נתבאר לו פשר היותו חשוך בנים.

חיש מהר ציוה על המגיה להכין לו במקום פרשיות חדשות ובתפילין אלו החל להתפלל יום יום. לא עברה שנה והתקיימה ברכתו של האדמו"ר שבזכות התפילין יושעו - ולזוג נולד בן!

וכל פטר חמור תפדה (בא יג-יג)

החמור יש בו סימני טומאה, וטומאתו בולטת יותר מן החזיר והגמל שיש בהם סימן טהרה אחד, ובכל זאת דווקא החמור, אמרה התורה, "קדש לי" ובכורו נפדה, כי לפעמים מי שטומאתו גלוייה יותר אפשר לקרבו לקדושה, ממי שיש בו למראית עין איזה סימן טהרה (הרב קוק).

וכל בכור בניך תפדה (בא יג-יג)

"בראשית" נוטריקון בן, ראשון, אחר, שלושים, יום, תפדה.. (הגר"א).

והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך (בא)

(יג-טו)

ענין התפילין הוא, שנתן הבורא ית' לישראל שיהיו ממשיכים עליהם מקדושתו המשך ממש ויתעטרו בו,

והיה לאות על ידכה ולטוטפות בין עינים (בא)

(יג-טו)

לאות על ידכה נאמר בלשון יחיד, כי בתפילין של יד כל הפרשיות בבית אחת, ולטוטפות בלשון רבים, כי הפרשיות בתפילין של ראש, מונחות בארבעה בתים, ויש כאן רמז, שכל עוד הדברים הם בגדר מחשבה ורעיון, יכול כל אדם לחשוב כפי שעולה על רוחו, אבל כשמגיעים למעשה הפעולה צריכה להיות מאוחדת, ולכן בשל יד שזה מרמז על המעשה, הכל בבית אחד.

על מכת צפרדעים.

נאמר בתורה: "ותעל צפרדע" - ורש"י מפרש מדוע כתוב צפרדע בלשון יחיד במקום צפרדעים בלשון רבים וכך פירושו: "צפרדע אחת היתה והיו מכין אותה והיא מתזת נחילין נחילין". וכך כתוב במדרש תנחומא שהיו המצרים מכין אותה והיא מתזת וכו'...

מפרש הסטייפלר זצ"ל בספרו ברכת פרץ: והנה, כשראו המצרים המכים את הצפרדע כי על ידי זה מוסיפה להתיז צפרדעים הרבה, הלא הדעת נותנת שצריכים להפסיק מלהכותה כדי שלא להרבות השרצים הללו!

אבל, מידת הכעס אומרת שאדרבה מכיון שמכים את הצפרדע והיא מוסיפה להתיז, כל שכן שצריכים להוסיף ולהתנקם ממנה ולהכותה ככל האפשר. וככל שהוסיפה להתיז, הוסיפו לכעוס וחמתם בערה בהם וכך חוזר חלילה, הם הוסיפו להכות ולהתנקם והיא הוסיפה להתיז נחילין נחילין עד שכיסו הצפרדעים את ארץ מצרים. מלמד אותנו הסטייפלר יסוד חשוב בטיפול במידת הכעס וכן הוא בכל מקום שכועסים! כי אם ישמעו חרפתם ולא ישיבו למחרפיהם - ישתקע הדבר לאט לאט! אבל... כשמשיבים לשכנגדו, הרי הוא מוסיף להשיב

לעומתו כהנה וכהנה וכל מה שיוסיף להתנקם זה , גם הלה יוסיף לעומתו ככל האפשר ! ואם כן, הדעת נותן שטוב ויפה לו, לא להיטפל עם זה שציערו, ולעבור בשתיקה עד יעבור זעם. אבל מידת הכעס אומרת: הכי אנכי אשתוק על זאת ? ! ומתחיל להשיב או להתנקם, וגם שכנגדו הולך ומוסיף ומידת הכעס שלו אומרת, שכל שכן שיש להשיב מנה אחת אפיים וכך לעולם ! !

וסופו של הכועס - כמכת הצפרדעים במצרים !

בשלח

האחת שבני ישראל יוזמים ונלחמים כדי לצאת מהגלות. עושים השתדלות ומצליחים, ואז הוא בשמחה אמיתית.

אבל האופן השני הוא שהגויים דוחפים וזורקים את בני ישראל מארצם, ויהי בשלח פרעה, שפרעו גירשם, ואז הוא לשון ויהי לשון צער.

ויהי בשלח פרעה (שמות יג-יז)

איתא במדרש: מאן אמר ווי ? פרעה.

משמע שלמדרש היה ספק מי אמר ווי, עד שהכריע שפרעה אמר ווי. מה היה הספק שאחרים אמרו ווי ?

אמרו חז"ל: בשכר פסיעות שליוה פרעה את אברהם אבינו דכתיב "וישלח אותו" פירוש שליווהו, זכה פרעה ונשתעבדו בני ישראל בארצו (שהרי לא נתפרש היכן ישתעבדו בני ישראל).

לפי זה היה צד לומר שישראל אמרו ווי, לפי שפרעה שילחם וליווה אותם, ובזכות לוויה זו יצטרכו בני ישראל להשלים את שארית הגלות ק"צ שנים שנתרו (שהרי נשתעבדו רק 210 שנים במקום 400 שנה). אך מאידך יש לומר שפרעה אמר ווי שהפסיד כל כך הרבה עבדים. ולכן הכריע המדרש שפרעה אמר ווי, ועל ידי זה גילה דעתו שהלוויה שעשה להם לא מרצון אלא על כורחו ועל זה אין זכות. ולכן בני ישראל לא יצטרכו לחזור לגלות נוספת במצרים (בן איש חי).

ויהי בשלח פרעה את העם ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא כי אמר אלהים פן ינחם בראותם מלחמה ושבו מצרימה (בשלח יג-יז)

כלומר, לפי מה שראינו קודם כי בני אפרים טעו בחשבון ויצאו ממצרים שלשים שנה קודם הזמן כדי ללכת לארץ כנען. אז באו עליהם הפלשתים והרגו את כולם והניחו את גויותיהם בשדה ולא קברו אותם. ועד היום מוטלים עצמותיהם חמרים חמרים באמצע הדרך.

ויהי בשלח פרעה (שמות יג-יז)

מספרים בלשון בדיחותא: מעשה בעשיר אחד שהיה עם הארץ שחיפש חתן בן תורה. הגיע העשיר לראש הישיבה וביקש ממנו בחור עילוי חתן לביתו והבטיח סידור מלא לבני הזוג. חשב הרב והציע את אחד הבחורים העילויים. הזמינו העשיר לסעודת שבת.

בליל שבת לאחר הסעודה אמר העשיר לבחור: שאלה אחת לי אליך, אם תענה לי תהיה לי לחתן. כתוב בפרק שני ממסכת שבת: "חכמים אומרים: אין מדליקים בחלב. נחום המדי אומר: מדליקים בחלב מבושל". אבל אותו עשיר היה קורא כך: "חכמים אומרים אין מדליקים בחלב נחום. וכו' ", מדוע לא מדליקים בחלב של נחום, מה חטאו ?

ניסה האברך להסביר לעשיר שצריך להפסיק אחרי המילה חלב, ונחום המדי היא דעה אחרת, אך לשוא.

"אתה עם הארץ ולא מתאים לבתי" פסק העשיר, ושילחו לביתו.

שוב חזר העשיר לראש הישיבה בטענה: אני צריך לבתי באמת תלמיד חכם ולא כמו זה ששלחת לי. הבין הרב שיש כאן "טריק" והפעם הציע לו בחור מתוחכם.

כששאלו העשיר את אותה השאלה "למה לא מדליקים בחלב של נחום?"

ענה הבחור: כתוב בפרשת בשלח כתוב "ולא נחם אלוקים" וקרא "ולא נחום" שנחום לא רצה לצאת ממצרים. ולכן הענישו אותו שאין מדליקים בחלב של נחום.

פסק העשיר בשמחה: אתה תהיה חתני. ועל זה נאמר "ענה כסיל כאיוולתו".

ויהי בשלח פרעה (שמות יג-יז)

אין ויהי אלא לשון צער, ויש לשאול למה היה כאן צער הרי סוף סוף יצאו בני ישראל מהגלות המרה ?

ויש לומר שיש שני אופני יציאה מהגלות:

עשרת המכות נערכו כשנה, כל מכה היו מכריזים בכל מצרים במשך שלושה שבועות ובשבוע הרביעי היתה המכה לכל השבוע. וגם כך היה משפט המבול 12 חודש, וכן כך הוא משפט רשעים בגהנום 12 חודש.

ויקח משה את עצמו יוסף עמו כי השבע השביע את בני ישראל לאמר פקד יפקד אליהם אתכם והעליתם את עצמותי מזה אתכם (בשלח יג-יט)

מנין היה יודע משה היכן יוסף קבור? אמרו לו שרה בת אשר נשתיירה מאותו הדור, הלך ושאלה. אמרה לו שהמצרים עשו ליוסף ארון של מתכת ושקעוהו בנילוס, ואז ממילא כשלא יוכלו לקים את צווי יוסף לא יוכלו לצאת ממצרים. מה עשה משה?! עמד על נילוס נטל טס וחקק בו "עלה שור" וצווח ואמר יוסף יוסף, הגיעה השעה שהקדוש ברוך הוא גואל את בניו, והשכינה וישראל וענני כבוד מתעכבים בגלל, אם אתה מגלה את עצמך מוטב, ואם לאו אנו נקיים משבועתך, מיד צף ועלה ארונו של יוסף. ואז לקח משה את ארונו של יוסף ממצרים בכדי לקבורו בארץ ישראל. (מדרש תנחומא).

ויהי בשלח פרעה (שמות יג-יז)

זוהי דרכם של כל השונאים בכל העתים, שתחילה שוטמים אותנו, מאשימים אותנו בכל ומבקשים להיפטר ממנו. ואילו אחר כך צווחים הם, על אשר אנו רוצים ללכת, והם עושים כל אשר בידם כדי שלא נוכל לעזוב את הארץ. (פרדס יוסף)

ולא נחם אלקים דרך ארץ (שמות יג-יז)

השם יתברך לא נחם באופן טבעי, כדרכו של עולם. שהרי נהוג בעולם, כי מים יורדים משמים ולחם עולה מן הארץ, ואילו עם בני ישראל נהג ה' יתברך להיפך לחם הוריד מן השמים (המן) ומים העלה להם מן האדמה (ילקוט).

ולכן אמר אלהים אין טוב להנחות אותם דרך ארץ פלשתים, שמא יראו את עצמות אחיהם מוטלים בדרך, ויפחדו ויחזרו למצרים. כי אע"פ שבני ישראל ידעו כיצד אירע דבר זה, אבל לדעת ולהרגיש הם שני דברים נפרדים, כי בודאי בשעה שיראו את אחיהם מוטלים מתים יכנס דמיון בלבם והם ישובו. ומסיבה זו סיבב אותם הקב"ה מן הדרך הישרה בדרך ארוכה והובילם דרך פני המדבר לים סוף. ומכאן יכול אדם ללמוד עד כמה הוא צריך להרחיק עצמו מעבירה. שהרי אנו רואים כי הקב"ה בכבודו ובעצמו לא הוביל אותם בדרך הקצרה מחשש שמא יחזרו למצרים. וזה שאמר הכתוב פן ינחם העם ראו כמה עם ישראל מפונק אחרי כל כך הרבה ניסים ודרך הטבע שמים יורדים מהשמים ולחם עולה מן ארץ והקב"ה הוריד להם לחם מן השמים ומים מין הארץ בארה של מרים ועל זה נאמר לא נחם אלוהים דרך ארץ פלישתים אלא עשה להם ניסים מעל הטבע. הקב"ה סיבב הכל למען יראו ויראו לדורות ומזה ישאבו את האמונה לכן נאלץ לתת עשר מכות על מיצרים ולא מכה אחת שנאמר ויחזק ה' את לב פרעה ולא שילח את עם ישראל. אך בכל זאת פרעה ניקרא רשע כי ישנם מכות שהוא בעצמו יתחרט והיתעקש לא לשלח את עם ישראל ועל עקשנותו נענש מידה כנגד מידה.

משל למה הדבר דומה? למלך שאמר לעבדו, הבא לי דגים מהשוק. הלך והביא לו דג מסריח ומקולקל. אמר לו המלך לעבדו: בחר לך אחד משלושה עונשים שאני מטיל עליך, או שתאכל את הדג, או שתלקה מאה מכות, או שתשלם 100 זהובים. אמר העבד אני מעדיף לאכל.

וכשהתחיל לאכול בטרם גמר חצי דג נמאסה עליו נפשו ואמר אינני יכול לאכול יותר, אלקה מכות. והתחילו להלקותו ובטרם ילקה מחצית מכות צוח אני לא יכול לסבול יותר מכות אשלם את הקנס. ונמצא שגם אכל גם לקה וגם שילם.

כך פרעה שיעבד את

ישראל במצרים אמר לו הקב"ה "שלח את עמי ויעבדני" או תילקה או תשלם שכר שיעבודם ויען פרעה "מי ה' אשר אשמע בקולו לא ידעתי ה' וגם את ישראל לא אשלח" אמר לו הקדוש ברוך הוא חייך שתשלם ותילקה ותשלם להם שכרם.

'חכם לב יקח מצוות' - זה משה. שבשעה שכל ישראל עסקו בביזה עסק הוא בעצמות יוסף (ילקוט).

אמנם הביזה אך היא הייתה מצווה, אך היתה זו מצווה שהביאה גם תועלת אישית. חכמתו של משה היתה בזה, שהעדיף ליטול לעצמו מצווה שאין בה כל תועלת אישית, שכן מצווה כזו עומדת על מדרגה גבוהה יותר. לפיכך נאמר "ויקח", כי אין קיחה אלא לשון הגבהה" - הוא הגביה את עצמו בזה שעסק במצווה זו של עצמות יוסף. ('אבני נזר').

בעצם, יאה יותר לקרוא לזה חסידות, צדקות וכדומה, ולמה זה נקרא חכמה? אלא, משה רבנו דינו היה ככהן ואסור היה לו להטמא למת, לפיכך ניצל את שעת הכושר, אשר כל בני ישראל היו עסוקים וטרודים בביזה ונעשו עצמות יוסף בבחינת מת מצווה, כי אז כבר היה מותר להטמא - וזו היתה החכמה שבדבר. (פרדס יוסף). **משה** לקח אתו את "עצמותו" של יוסף, את תכונותיו וסגולותיו, ולמד מהן כיצד להנהיג עם ולפרנסו בשעת מחסור בלחם.

ואמר פרעה לבני ישראל נבכים הם בארץ (שמות יד-ג)

אם דתן ואבירם סירבו לצאת ממצרים, מדוע איפה לא מתו בשלושת ימי האפילה, כמו שאר הרשעים שלא רצו לצאת ממצרים? אלא, בעצם הרי דרש משה מפרעה, להוציא את בני ישראל רק לשלושה ימים - "דרך שלשת ימים נלך במדבר" - אם כן, לא רצו בני ישראל לצאת ממצרים ולא כל שכן לשאול כלים ובגדים מאת המצרים, שכן בשביל שלושה ימים לא היתה כל הטירחה הזאת כדאית להם.

נמסר להם איפוא בסוד, כי לא ישובו עוד למצרים, ולכן נאמר: "דבר נא באזני העם" - בחשאי תלחש להם באזניהם, כי אין זה רק לשלושה ימים אלא לצמיתות. ברם, דתן ואבירם הרי מוסרים ומלשינים ולפיכך נזהרו הכל מפניהם ולא גילו להם את הסוד. משום כך לא יצאו ממצרים, בסברם שיוצאים רק לשלושה ימים ולא רצו לטרוח על כך. וכיוון שלא ידעו

ולא נחם אלקים דרך ארץ פלישתים כי קרוב הוא (שמות יג-יז)

מן השמים רצו, שיוכלו בני ישראל אי-פעם לעבור דרכים שאינן כה חלקות וישרות, שיוכלו למצוא עצה לעצמם ולהחזיק מעמד בתקופות מאוחרות, אפילו כאשר הדרך תהיה משובשת, עקלקלה ורחוקה (שפת אמת).

וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים (שמות יג-יח)

אף על פי ששלח פרעה את בני ישראל למרות רצונו, עקב אותות ומופתים ויד חזקה, בכל זאת "התחפשו בני ישראל" בכלי הזין, כדי להוליך שולל את אומות העולם, שלא יגלו את סוד גבורות ישראל, שהם מנצחים בעזרת ניסים ונפלאות, אלא יהיו סבורים שזוהי מלחמת גבורה רגילה וממילא יבואו להילחם בהם בכח של רכב וסוסים וכלי זין - כי אז נצחונם של ישראל בטוח מראש.

זוהי גם כוונתו של הפסוק: "אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה' מגן עזרך ואשר חרב גאותיך" - ישועתך היא רק מאלקים, שהוא מגנך ועזרך, ואם לפעמים מתגאה אתה בחרב, הרי זה רק משום "ויכחשו אויביך לך" - למען יכחישו אויביך את ישועתך האמיתית, ולמען "ואתה על במותימו תדרוך" ... ('קטורת סמים').

וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים, ויקח משה את עצמות יוסף עמו (שמות יג-יז)

בני ישראל עלו חמושים, ומה יהיה כלי זינם? - עצמות יוסף, שכן זכותו של הצדיק מגינה על העם, ו"גדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהם". (תורת משה).

בני ישראל עסקו בביזת מצרים וצבירת זהב, ואילו משה עסק במצוות. לפיכך הרי זה "עמו", לפי שמצווה אדם לוקח עמו, ואילו זהב וכסף אין אדם לוקח עמו, אלא הם נשארים כאן - "לא ירד אחריו כבודו". ('כלי יקר').

צפון בילבל דעתם וסגר דרכם. וכך לא היה אף עבד אחד יכול לברוח ממצרים, כי אותה עבודה זרה היתה מכשפת בכל מיני כישופים כדי שאיש לא יוכל לעבור דרכה בלי רשות.

ואם תשאל איך יצאו בני אפרים ממצרים והרי בעל צפון זה אינו נותן רשות לעבור דרכו. דע כי בני אפרים לא היו בכלל השיעבוד, כי הם היו מזרע המלוכה, ומפני כבודו של יוסף לא העיזו המצרים להשתעבד בהם ולהעבידם בחומר ובלבנים כמו שעשו לשאר בני ישראל. ולכן לא מנע אותם בעל צפון מלעבור דרכו, כי לא עיכב רק את העבדים.

ואמר פרעה לבני ישראל נבכים הם בארץ סגר עליהם המדבר (בשלח יד-ג)

"לבני ישראל" אלו דתן ואבירם שנשארו במצרים (תרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל).

ויש לשאול והלא דתן ואבירם שניהם היו רשעים (כלי יקר), ואם כן מדוע לא מתו יחד עם שאר הרשעים במכת חושך? ותמוה אתמה בשנים, כי אמרו חז"ל שלאחר מכן נבקע הים במיוחד עבור דתן ואבירם ובכך נצטרפו לכלל עם ישראל במדבר, ואם כן מהי הזכות הגדולה שהיתה להם שמלבד שלא מתו במכת חושך גם נבקע להם הים?

אלא דתן ואבירם היו משוטרי ישראל שהוכו בגלל שלא רצו להכות את עם ישראל, וכל מי שנענש בגלל עם ישראל זכותו גדולה שמלאך המות לא יכול לו, והים נבקע לפניו. והיכן נענשו ומתו דתן ואבירם? במחלוקת קרח ועדת שנבלעו באדמה, שחמורה מחלוקת שאפילו יונקי שדים מתים בגינה (מהרי"ל דיסקין זצ"ל).

אלא שעדיין צריך ביאור, מדוע אם כן האדמה יכלה לשלוט בדתן ואבירם מאחר שזכות גדולה היתה בידם שלא מתו במכת חושך והים לא יכל עליהם?

ברם מכיון שהיה צד לומר כי מה שדתן ואבירם לא היכו את בני ישראל במצרים זה מתוך רחמנות שהיתה בהם לעם ישראל, לכן לא מתו במכת חושך ונצלו בקריעת ים סוף, אבל לאחר שנתגלה סרחונם של דתן ואבירם במחלוקת של קרח ועדתו שאמרו למשה רבנו "כי תשתרר עליו גם השתרר", התברר שהם לא סבלו שררה,

דבר לא היו ראויים לעונש, ולכן נשארו בחיים בשלושת ימי האפילה. ('עדות ביהוסף')

ויאסור את רכבו (שמות יג-ו)

אמרו חכמינו כי פרעה בכבודו ובעצמו אסר את רכבו ואץ לרדוף אחרי בני ישראל, מבלי לשים לב כלל לכבודו בתור מלך. פרעה ידע היטב, כי באם לא יהיו יהודים בארצו עתיד הוא לאבד את כל ממשלתו. יכול היה לנצל את שלטונו רק לגבי יהודים, שאותם אפשר לנגוש ולענות באין מפריע.

כך הוא הדבר מאז ומתמיד. שונאי ישראל עולים לגדולה ע"י נגישת יהודים, שכן כלפי היהודים יכולים הם בנקל להפגין את שלטונם, כמו שנאמר: כל המיצר לישראל נעשה ראש. ('שפתי כהן').

וה' הלך לפניו יומם בעמוד ענן לנחתם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם ללכת יומם ולילה (בשלח יג-כא)

משל למלך שהיה יושב ודן ובניו עומדים על ידו. בלילה נטל את האבוקה והלך לפניו כדי להאיר להם את הדרך. באו גדולי המלכות וביקשו ליקח ממנו את האבוקה ואמרו: בשבילנו נאה ללכת לפני הבנים להאיר להם. אמר להם המלך: זה שלקחתי האבוקה בידי אין זה מפני שחסרים לי עבדים, אלא כדי להראות את חיבתם של בני בפני כולם, כדי שכולם יחלקו להם כבוד.

וכן כאן ביקש הקב"ה להראות לכל אומות העולם עד כמה הוא מחבב את בני ישראל כדי שיתיראו מהם ויבאו לחלוק להם כבוד. כי הקב"ה הוציאם למסע זה כדי ללכת עמם במדבר והוא ית' עמם. וזה היה אצל של אברהם שליוה את המלאכים בשעה שיצאו מביתו, כי כן אומר הכתוב: ואברהם הולך עמם לשלחם (מעם לועז).

ואמר פרעה לבני ישראל נבכים הם בארץ סגר עליהם המדבר (בשלח יד-ג)

כי המדבר סוגר עליהם ואינם יכולים ללכת בחזרה ולא לפניהם, והם סגורים בארץ כי בעל

יהיו גם להם כוחות של מסירת נפש, למען יוכלו לעמוד נגד מסירת נפשו של פרעה. **השיב** להם ע"י נסיעה לתוך הים וממילא יתגברו על המצרים. (קדושת לוי).

הקריב את ישראל לעשות תשובה (מדרש)

עקב רדיפותיו של פרעה החלו להתירא מפני ה' יתברך ונתעוררו לתשובה. ועל זה יש לזעוק חמס: מדוע יש להמתין בתשובה עד אשר ירדוף פרעה ויענה בכל מיני עינויים, מבלי להיזכר בכך לפני כן?! "ויצעקו בני ישראל" על עצם דבר זה, שהתעוררות לתשובה באה בעקבות נגישותיו של פרעה. ('אבני אזל').

התיצבו וראו את ישועת ה' (בשלח יד-יג)

קשה זיווגו של אדם

יש לבאר על פי מה שאמרו חז"ל קשה זיווגו של אדם כקריעת ים סוף, ולכאורה מה הקשר בין זיווג אדם לקריעת ים סוף?

אלא כשיתבונן האדם ויראה בזמן שעמדו בני ישראל לפני הים לא ידעו לאן לפנות, הים מלפניהם, מצרים מאחריהם, פלשתים מצד אחד ומרוח אחרת המדבר, וא"כ לאן יפנו במצב כה קשה, כי מארבע רוחות סגור בפניהם.

אבל הקב"ה עשה להם נס שאף אחד לא העלה על דעתו, והוא שהים נבקע ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים, כן זיווגו של אדם הוא כקריעת ים סוף, ז"א שהאדם עומד חסר אונים מאין יבוא זיווגו, ואל לו להתיימשך שאע"פ שמכל עבר ופינה השערים נסגרו בפניו אבל הקב"ה יפתח לו פתח שהוא כלל לא חשב עליו ומאותו מקום תצמח לו הישועה האמיתית, וזהו דמיון זיווג האדם לקריעת ים סוף.

ובאופן אחר נראה לומר שודאי לא שייך לומר קשה כלפי הקב"ה, ומי איכא קושי גברי שמיא, אלא הכוונה שבקריעת ים סוף נעשה דבר נגד הטבע, שהמים דרכם לזרום ואין דרכם לעמוד במקום אחד, ובקריעת ים סוף המים נצבו כמו נד שנאמר נצבו כמו נד נוזלים, וכמו כן בזיווג האדם יש אותה בחינה, שמצד אחד האיש שהוא שונה בדעה ובמחשבה ובכל ענין מהאשה וכן האשה

ומתוך כך הבינו כל עם ישראל את הסיבה האמיתית שלא הוכו במצרים רק בגלל שלא סבלו את שררת השוטרים ולא שהגנו על עם ישראל לשם שמים. או שריחמו על עם ישראל, ואין להם שום זכות לכן נענשו מיד ונבלעו באדמה (אביטה אורחותיך).

ועוד נראה לבאר בס"ד מדוע דתן ואבירם ניצלו במכת חושך ובקריעת ים סוף, ואילו מבליעת האדמה במחלוקת של קרח ועדתו לא ניצלו, כי מאחר וכל ההצלחה שלהם במעשה רשעותם היתה ע"י האדמה, שכשמשו רבינו ראה את דתן ואבירם ניצים במצרים אמר לרשע "למה תכה רעך" אמרו לו "מי שמך לאיש שר ושופט עלינו הלהרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי" שטמנת אותו באדמה? לכן אדמה לא הגנה עליהם.

ויקח שש מאות רכב בחור (שמות יד-ז)

מה הטעם דווקא שש מאות? - ברם, כאשר האויב מתגבר על ישראל הרי שנים מהם יניסו רבבה מישראל ("איכה ירדף אחד אלף ושנים יניסו רבבה").

וכיוון שמספר בני ישראל היוצאים ממצרים היה, ששים רבוא, כלומר, שש מאות אלף, הרי צריך היה פרעה לרדוף אחריהם במאה ועשרים רכב. אולם, באמת הרי היה מספר בני ישראל במצרים פי חמשה מזה, כלומר, שלשה מליון, ורק כאשר יצאו משם נשארו מהם ששים ריבוא בלבד ("חמושים עלו בני ישראל" - אומר רש"י: "אחד מחמשה"). לאחר שהיתר מתו בשלושת ימי אפילה.

אבל פרעה הרי לא ידע דבר על כך והיה סבור שמספר בני ישראל מגיע לשלושה מליון, לפיכך שלח שש מאות רכב. (הגאון ר' חיים רפפורט זצ"ל).

ופרעה הקריב... והנה מצרים נוסע אחריהם...ויצעקו בני ישראל אל ה'. (שמות יד-י)

משראו בני ישראל כח עצום כזה של מסירות נפש מצד הטומאה, כאשר פרעה מחרף את נפשו ("ופרעה הקריב" - ראשונה) ומפזר את ממונו ("אחלק שלל") - צעקו אל ה' יתברך ובקשו, כי

שגוזל הוא את הציבור. הדיינים נתנו ליהודי ארכה על מנת לחשוב בדבר ולהתחרט על מעשהו.

השמועה על דין התורה בין הרש"ש ליהודי הפשוט עשתה לה כנפים בוילנא, עירו של הרש"ש, יהודי העיר נדהמו לשמוע, כי בדין התורה העז היהודי הפשוט להכחיש את טענת הרש"ש ולטעון כי שילם את חובו. אין צורך לספר לצד מי נטו יהודי העיר. לא יפלא, כי אותו יהודי סבל סבל רב: הציקו לו, פטרוהו מעבודתו בטענה שהוא גנב, ובנו – ששבע גם הוא השפלות ובזיונות – ברח מוילנא.

לא ארכו הימים והרש"ש שוב עיין באותה גמרא, שאחז באותו יום בבית המדרש. תוך כדי דפדוף – מצא את שטרות הכסף ומיד צץ ועלה המאורע בזכרונו. מזעזע עד עמקי נשמתו מיהר להזמין את היהודי, בעל החוב, אל ביתו.

היהודי הגיע, והרש"ש קם לפניו ואמר לו: "במה אפיס אותך על כל הצער, עגמת הנפש והבושה שגרמתי לך? מוכן אני לבקש את סליחתך בפרהסיא, לעיני כל הקהל בבית הכנסת, ובאזניהם אשמיע דברים כהויתם".

והיהודי, שהצער והסבל נכרו היטב על פניו, השיב: "לא יהא בכך כדי לפיסני. שכן, מה יאמרו הבריות? ברוב צדקותו וענותו נכמר ורחמיו של הרב על היהודי העלוב הזה – ועל כל החליט לפיסו בפרהסיא. כך יאמרו האנשים, אך הרושם כי גנב ושקרן אני – לא ימחה מלבם! אכן, בקשת סליחה בבית הכנסת לא תחזיר אלי את בני שנמלט מוילנא מרוב בושה..."

הבין הגאון את מצבו הקשה של היהודי הניצב לפניו. הוא שקע בהרהורים בחפשו דרך כיצד לעזור לאותו יהודי אומלל, ששקע בצרות אך ורק באשמתו.

חלפו דקות אחדות, ולפתע התנער הרב, רעיון עלה במוחו. "שלח לקרוא לבנך לשוב לוילנא", אמר אל היהודי "אקח אותו חתן לביתי, לאחר מעשה כזה יסור ממך כל חשד!".

לשמע הדברים – נאלם היהודי דום. להפתעה נפלאה שכזו לא פלל

מקץ ימים אחדים נערכו ארוסייהם של בת הרב ובן אותו יהודי, וכל נכבדי וילנא נטלו בהם חלק. הבריות לא חדלו מלדבר על המאורע. הם ראו בכך יד ה', היושב ומזוג זוגים. ומכיון שבשמים הכריזו "בת הרב תהא אשתו של בן היהוד

שונה בכל טבעה מהאיש, ועכשיו צריכים לחבר אותם כאחד כנגד טבעם, בזה חופף ענין קריעת ים סוף לזיווגו של אדם, שנוצר פה דבר נגד טבע הבריאה המצוי בעולם, וזה כביכול קשה. (וידבר יוסף).

מעשה שהיה שמו של הגאון רבי שמואל שטרשון, הנודע מהגהות הרש"ש על הש"ס, התפרסם בעם ישראל לא רק בשל גאוניות בתורה: רבי שמואל עסק רבות בצרכי הצבור והקים "גמילות חסדים" להלוואת כסף לנצרכים. הקפדה מרובה הקפיד על תשלומיהם של הלווים לקופת הגמ"ח (גמילות חסדים), שאם לא כן – ידע – עלולה הקופה להתרוקן, חלילה, ואז לא יוכל איש להנות מכספי ההלוואות.

אחד הלווים, היה זה יהודי פשוט, נטל פעם הלוואה בשיעור מאה רובל והתחייב לשלמה מקץ ארבעה חדשים. בהגיע יום הפרעון, בא אותו יהודי אל בית רבי שמואל לשלם את חובו, נאמר לו כי הרב שוהה בבית המדרש. פנה אפוא לשם וראה את הרש"ש רכון על גמרא ושקוע בסוגיה קשה.

ניגש אליו היהודי, הניח את צרור כספו על הגמרא ואמר: "זהו החוב שלי".

שקוע בתלמודו נענע הרש"ש בראשו לעומת היהודי, לומר כי הענין ברור. יצא היהודי מבית המדרש, והרש"ש המשיך בלמודו. תוך כדי למוד פרח הענין מראשו, ובדיפדופו כה וכה בדפי הגמרא כיסה את הדף שעליו הניח היהודי את שטרות הכסף. משסיים ללמוד, סגר את הגמרא, אחזה בידו ויצא מבית המדרש.

כאמור, הקפיד הרש"ש הקפדה מרובה על החזרת החובות לקופת הגמ"ח. לעיתים תכופות עיין ברשימת הלווים, לדעת מי מהם הגיע זמן פרעונו, והיה – אם הלה התמהמה, שלח להזכיר לו את חובו.

כדרכו, עיין גם הפעם ברשימת הלווים, והנה ראה כי אותו יהודי טרם שילם את חובו, אף שזמן הפרעון עבר, שלח אפוא להודיעו, כי עליו לפרוע את חובו.

מבוהל כולו בא היהודי אל בית הרש"ש, ואמר: "הן שלמתי כבר!"

אך הרש"ש שדבר התשלום פרח לחלוטין מראשו, החליט לתבוע את היהודי לדין תורה, על

ואמר למשה "הרם את מטך ונטה את ידך" להוציא מלב הטועים בחושבם שעל ידי המטה נעשה נס ומשם נלמד לכל המכות שהיו בהשגחה פרטית. (לבוש יוסף)

והנה מצרים נוסע אחריהם (בשלח יד-י)

בלב אחד כאיש אחד (רש"י)

ואילו אצל בני ישראל נאמר להיפך "כאיש אחד בלב אחד" (רש"י על הפסוק "ויחן שם ישראל" בפרשת יתרו), משום שבעצם בני ישראל הם כאיש אחד משורשם, וחסר רק שיהיה להם גם רצון אחד ולב אחד. לעומת זה אומות העולם הן מפוצלות משורשן ורק לב אחד ורצון אחד. להשיג דבר מסויים עשוי לעשותן כאיש אחד. (הה"ק בעל אבני נזר מסוכטשוב ממעינה של תורה).

ה' ילחם לכם ואם תחרישון (בשלח יד-יד)

לא בשעה זו בלבד ילחם לכם אלא לעולם ילחם לכם כנגד אויביכם (מכילתא).

לאו דוקא בשעה זו, כאשר בידכם טענה צודקת, כי הרי הוצאתיכם ממצרים והולכתיכם למדבר וחיית אני איפוא להושיעכם כי אם אפילו בשעה של "ואתם תחרישון" כאשר תהיו נאלצים להחריש מבלי למצוא מילים בפיכם, לאחר שתהיו חוטאים לפני ולא תוכלו לומר אלא "לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים" גם אז אלחם לכם נגד אויביכם ואצילכם מידיהם (משה חכמה).

לא היה עליהם לעשות שום מצווה, כמו בשעת יציאת מצרים שהיו צריכים להקריב קרבן פסח כי אם רק להחריש ולידום.

כי במקום שיש מסירות נפש למען השם יתברך, שם אין עוד צורך במאומה. הכח הזה והזכות הזאת, גדולים הם מכל המעשים והפעולות (בעל אבני נזר מסוכטשוב ז"ל).

הרב הקדוש רבי חיים מצאנז ז"ל אמר: מה טעם נבנה בית המקדש על הר המוריה ולא על הר סיני, שעליו ניתנו התורה ומצוותיה לפי שעל הר המוריה הושיט אדם מישראל את צווארו

הפשוט" – ארע כל המאורע בדבר הכסף, כדי לגלגל את הדבר, שמדרך הטבע לא היה יוצא לפועל...

ואתה הרם את מטך ונטה את ידך על הים ובקעהו וגו' (בשלח יד-טז)

במכת הכנים כתוב "ויאמר ה' אל משה אמר אל אהרן נטה את מטך והך את עפר הארץ" (ח, יב) ופירש רש"י שם שלא היה העפר כדאי ללקות על ידי משה לפי שהגין עליו כשהרג את המצרי ויטמנהו בחול, לכן אמר ה' יתברך למשה שיאמר לאהרן שיטה את ידו על העפר ללמדנו שלא להיות כפוי טובה.

לפי זה קשה כיצד בקריעת ים סוף נצטוה משה לנטות את מטהו על הים הלא גם המים הגינו עליו בשעה שהושלך לתוך היאור?

אולם למעשה גם כאן הוזהר משה שלא להיות כפוי טובה ולכן כתוב ואתה הרם את מטך ונטה את ידך וגו' הרם זהו לשון הסרה וסלוק כמו שנאמר "הרימו מכשול מדרך עמי והרם את העטרה" כלומר הסר את מטך בנטיית ידך לבד ואז יבקע הים (על פי פי' חזקוני).

ומה גם שאמרו במדרש כי מכיון שראו עם ישראל, שכל המכות נעשו על ידי המטה, חשבו שמכוח המטה נעשו, לכן אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה סלק את מטך ונטה את ידך, כי הרם לשון סילוק הוא, ולכך נאמר לאחר מכן "וירא ישראל את היד הגדולה", ראו כי לא בכח המטה עשה משה כל המעשה הנורא הזה, אלא זהו דוגמת היד החזקה של ה' יתברך (כלי יקר).

ומעשה במשכיל אחד שבא לפני הגאון רבי אליהו מוילנא ובידו אבן ושאל את הרב מה טיבה של אבן זו? מפאת הזמן לא יכל הרב להתבונן באבן אמר לו הנח לפני, לאחר זמן בא לרב לבקש את האבן ולא מצא הרב עד שבתו מצאתו בתוך כד של מים, כשביקש הרב להוציא את האבן ראה שהמים חלוקים לשתים אמר כנראה שזו אבן סנפרינון שהיא מסוגלת לחלק את המים ולכן המים שתוך הכד נחלקו. אמר הפילוסוף אם כן מי אמר שהים נבקע לשתים מכח הבורא אולי משה הכה במטה העשוי מאבנים האלו וכמו שכתב רש"י (שמות יז, ו)? חייך הרב ואמר לו טיפש שכמותך! לכן הדגיש הקדוש ברוך הוא

הנער: "תמה אני על גדולי ישראל, שאינם מוצאים בתורה תשובה המתירה את הענין" "הא כיצד?" נשאל.

והשיב: "בפרשת בשלח, בחומש שמות, מוצאים אנו שאמר משה רבנו לישראל: 'את אשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם'. ואחרי כמה פסוקים נאמר: 'וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים'. מכאן, שראית פני המת אינה ראייה. ועל כן, אין שבועתו של האח חלה גם על ראית פני אחיו המת". (מעשיהם של צדיקים)

ויסע מלאך האלהים ההלך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם. ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמד מאחריהם (בשלח יד-ט)

והיה עושה כן עמוד הענן כדי להבדיל בין ישראל למצרים, כי המצרים היו מטילים לעבר בני ישראל הרבה חצים ובליסטראות כדי להורגם. וכן בא עמוד הענן ועמד מאחוריהם כדי לקבל את החצים. וכתבנו כי ביום היה עמוד הענן ובליילה היה מסתלק עמוד הענן ובמקומו בא עמוד האש, אבל באותו לילה שהיה ליל שביעי של פסח, לא נסתלק עמוד הענן כהרגלו. אלא נסע לאחוריהם ונכנס בין מחנה פרעה ומחנה ישראל. ואותו ענן היה חציו חשוך וחציו מאיר. והיה הענן והחושך לצד המצרים. והצד השני המואר היה כלפי ישראל. ולכן לא קרב מחנה למחנה כל הלילה כי מאחר שהמצרים היו בצד החושך לא ראו כיצד לשלח את החצים כי לא ידעו היכן הם.

ולא קרב זה אל זה כל הלילה (בשלח יד-כ)

בקשו מלאכי השרת לומר שירה, אמר הקדוש ברוך הוא, מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה? (גמרא ערכין).

בשעה שרופאים מבצעים ניתוח בגופו של חולה מסוכן, אף כי נחוץ הדבר מאוד, בכל זאת אין משמיעים קול שירה בשעת מעשה, שכן ניתוח מכאיב הוא זה. רק לאחר שהניתוח עובר בשלום יש מקום לשמוח ולשיר.

לשחיטה למען כבוד השם יתברך והוא יצחק אבינו ואין לך דבר גדול מזה... (מענינה של תורה).

בשהות רבי אלחנן בונם וסרמן בבליגיה לצורך גיוס כספים עבור ישיבתו "אהל תורה" בברנוביץ', ביקש מאדם נכבד בקהילה שיצטרף עמו בביקורי בית אצל אנשי הקהילה להתרימם. חיכך הלה אם לקבל הזמנתו, היות ולא התנסה מימיו לעסוק בהתרמות, וחשש פן יסבול בגלל כך ביזיונות. ירד רבי אלחנן לרגשותיו ואמר לו: אם נגזר עליך משמים לספוג ביזיונות, הרי שבסופו של דבר יבואו הביזיונות אליך מכל מקום, אם מאשתך אם משכניך ומכריך, ולא תוכל להימלט מהם. ואם ככה הדבר, הרי מוטב שתסבלם בגלל כבוד ה' ותורתו. (אור אלחנן, טז).

אשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד (בשלח יד-יג)

אל גדולי ישראל בפולין הובאה שאלה בלתי רגילה שעליה נתבקשו לפסוק הלכה:

המדובר היה בשני אחים, שכל חיהם אהבו זה את זה ועסקו במסחר בשותפות, עד אשר פרצה ביניהם מריבה בעניני המסחר, וזו גררה בעקבותיה שנאה עמוקה. כה גדולה היתה השנאה שהשתררה בין השנים, עד כי אחד האחים נשבע בשבועה חמורה שאין להתירא כי לא יראה את פני אחיו לעולם!

לא עבר זמן רב והאח השני מת. אותו אח, שנשבע כי לעולם לא יראה את פני אחיו, התחרט על המריבה, וחפץ לראות פני אחיו המנוח ולבקש ממנו מחילה בטרם יקבר.

השאלה שהובאה בפני הרבנים היתה אפוא: האם השבועה, שנשבע לא לראות פני אחיו לעולם, חלה גם אחרי מותו של האח?

ישבו גדולי ישראל על המדוכה, דנו בשאלה, הביאו הוכחות וראיות מהש"ס ומהפוסקים, אך לכלל דעה אחידה לא הגיעו!

ענין השאלה הגיע גם לאזניו של הנער יחזקאל לנדאו בן השנים עשרה, אותו נער שלימים נודע כ"נודע ביהודה", רבה של העיר פרג, אמר

ויושע ה' ביום ההוא את ישראל... ויאמינו בה' ובמשה עבדו (בשלח יד-ל)

אשה אחת באה לפני הצדיק ר' חיים מצאנז, ובקשה שהצדיק יתפלל עבורה שתפקד בזרע של קיימא, אמר לה ר' חיים: העיקר היא האמונה בה', האמיני בה' ויושיעך!

רבינו הקדוש - השיבה האשה - אני מתפללת בכל יום, ובסידור כתוב תחילה "וישע ה' את ישראל" ואחר כך כתוב: "ויאמינו בה' ובמשה עבדו".

הדין עמך - נצחתי - ענה לה ר' חיים - מן הדין שהקב"ה יושיענו תחילה והוא יושיענו ויגאלנו ברחמיו, ואז יאמינו בניו, יאמינו וגם יאמינו. (סיפורי חסידים)

ויאמינו בה' ובמשה עבדו (שלח יד-לא)

בעקבות ההתגלות האלוקית בניסי מצרים באה האמונה הגדולה לעם ישראל כמ"ש "ויאמינו בה' ובמשה עבדו".

באמונה ישנם שני סוגים, כך אומר הרה"צ ר' שמחה זיסל מקלם זצ"ל ודבריו מובאים בספר **"דרכי מוסר"** להרה"ג יעקב ניימן ז"ל האמונה האחת היא אמונה הבאה על ידי חקירה, והאמונה השנייה מצויה בחוש ובתוך המציאות. כדי לזכות לשניהם צריך האדם שירגיל את עצמו למידת הענווה והצניעות.

ואמר על זה ציור נפלא: אדם שמעולם לא טעם טעם לחם והנה בא אליו פילוסוף ורוצה לשכנעו ולהוכיח לו כי הלחם הוא המשביע נפשו של האדם ומנגד יוכל לבוא לעומתו פילוסוף נוסף ולתת הוכחות משכנעות שלחם הוא דבר שאינו משביע, והוא יסביר זאת עפ"י חקירה והוכחה, כל אחד מהם יכול לשכנע את האדם בצידקתו אבל אם אחד היה רעב ואכל לחם כדי שביעה וסעד את לבו לשובע אפילו יבואו אח"כ מאה פילוסופים ויבררו לו עפ"י החקירה שהלחם הוא דבר שאינו משביע יתלוצץ מהם, אחרי שכבר ברור לו מן הניסיון, החוש והמציאות, כי לחם הוא דבר הזן ומשביע את האדם ולא ויעילו כל יתר הפילוסופיות והחקירות לברר לו אחרת ממה שראה והרגיש בחוש.

הוא אשר אמר הקדוש ברוך הוא עכשיו כאשר "מעשי ידי טובעים בים" בשעת בצוע ניתוח מסובך, כשאנשים טובעים בים, אף כי נחוץ הדבר מאד להעניש את הרע, בכל זאת הרי זה ניתוח קשה ומכאיב ואין השעה כשרה לשירה. לעומת זה, לאחר הניתוח "באבוד רשעים רינה" אפשר לשיר לשם תועלת (מענינה של תורה).

ועוד יש לומר שבקשו מלאכי השרת להרוג את מצרים על ידי שיגידו שירה ותפרח נשמתם, כמו שעשה הקב"ה לחיל סנחריב.

אמר להם הקב"ה: מעשי ידי, היינו בני ישראל טובעים בים, שהמצרים הטביעו את תינוקות עם ישראל, ואתם רוצים להרוג את המצריים במיתה קלה שנשמתם תצא על ידי שירה?

ויבואו בני ישראל בתוך הים ביבשה והמים להם חומה מימנם ומשמאלם (בשלח יד-כב)

כתוב "ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים" ואילו כאן שינה הכתוב את הלשון וכתב בתוך הים ביבשה מה פשר שנוי הלשון? וגם צריך להבין מדוע להלן כתוב "והמים להם חמה" דהיינו חומה בלי אות ו' שעל זה דרשו חכמינו שנתמלא עליהם חמה?

והביאור הוא שבבני ישראל היו שני סוגים, היו אנשים צדיקים המאמינים בה' ובעלי בטחון, והם קפצו תיכף לים עד כי באו מים עד נפש, וכמו שאמרו רבותינו שנחשון בן עמינדב קפץ ואחריו כל שבט יהודה, והנה אמרו במדרש שהיה קטרוג מה נשתנו אלו מאלו? הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה, והשיב השם יתברך, זכות האמונה והבטחון כדאי להם.

אם כן יש לומר שלגבי אותם שהלכו מקודם בתוך הים באמונה ובבטחון, כתוב ויבואו בני ישראל בתוך הים, ואחרי זה היה היבשה, ולכן המים היה להם חומה.

אבל אותם שלא היו מאמינים כל כך עד שראו בעיניהם היבשה בתוך הים, דהיינו קודם יבשה, עבורם היה המים חמה, כלומר שהיה קטרוג הנ"ל מה נשתנו אלו מאלו (לבוש יוסף).

שמילקא, מילאו מיד את בקשתו בדבר ביטול הגזרה מעל בני עירו (סיפורי חסידים).

זה אלי ואנוהו (בשלח טו-ב)

מלמד אחד מעיר גוריי הסמוכה ללובלין היה רגיל ל "החווה" מלובלין. פעם אחת אמר לו הרבי: בעיך נמצא נצוץ קדוש אחד, ראה נא לחקור אחריו ולהביאו אלי.

בבוא המלמד לביתו, התחיל לחקור ולחפש למי מבני עירו נתכון הרבי. פשפש ולא מצא.

ובאותה עיר נמצא אז בחור צעיר אחד בשם מנדיל, והוא הוא שברבות הימים נתפרסם בשם הרב הקדוש ר' מנחם מנדיל מקוצק ז"ל, ולו באמת נתכוון הרבי מלובלין, אבל לא עלה על דעתו של המלמד שזהו ה"ניצוץ" המבוקש, כי היה מתנהג אז כאיש מבוהל, וגם לא ראוהו מעולם כשהוא לומד.

נמלך המלמד לישון בבית המדרש, אולי ימצא שם אחד מבני העיר, שיוכל לשום עינו עליו. ויהי בחצי הלילה, ראה המלמד כי הבחור מנדיל בא יחידי לבית המדרש ולומד גמרא בהתלהבות עצומה, כשהוא עומד על רגל אחת. התחיל המלמד לשקול בדעתו, אם לבחור הזה כיון הרבי, או שמא מקרה הוא, עד שראה בכמה לילות רצופים שהבחור עושה כן.

פעם התחיל המלמד להשתעל ולפקק. הרגיש הבחור שאיזה איש נמצא כאן. מיד סגר את הגמרא, והלך למקום התנור, והכה את ידיו זו בזו, וכדומה מעשים מוזרים, כדי שיחשבוהו למבוהל. פנה אליו המלמד ואמר:

יודע אני שכל "שגעונך" הוא כדי לרמות בני אדם, אבל אותי לא תרמה, כי הרבי הקדוש מלובלין ציוה עלי להביאך אליו.

לא איתר הבחור, ונסע מיד ללובלין. כשראה אביו, שהיה מן ה"מתנגדים", שבנו איננו, ונודע לו שהוא בלובלין, נסע מיד אחריו ללובלין. וגער בו:

למה אתה מניח מנהג אבותיך?

השיב לו בנו:

הלא מקודם כתוב: "זה אלי ואנוהו" (כפי השגתי בלימוד התורה ובהשקפת עבודת השם) ואחר כן "אלקי אבי וארממנהו" (סיפורי חסידים).

עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה (בשלח טו-ט)

(ט)

בפרשה אנו קוראים על המן שירד לעם ישראל במדבר, פרשיות אלו נקראות פרשות האמונה, משום שהמתבונן בכל התהליך של יציאת מצרים, והנהגת ה' במדבר, מתחזק בנפשו, הן באמונה, והן בכטחון בהשם יתברך צור כל העולמים.

כך הדבר בעניני אמונה אמר הסבא מקלם זצ"ל אם אחד יאמין בה' מפני שלמד באמונתו עפ"י החקירה ממורה נבוכים וכו', יוכל לבוא חוקר אחר ולהפוך לו את החקירה על פיה. מי נקרא מאמין? זה שאמונתו היא חושית, מציאותית, "מבשרי אחזה" וכו'. אם אמונתו השתלמה עד למדרגה כזו שכשהוא לומד תורה ומקיים המצוות ומתקרב על ידי זה לה' הוא מרגיש בעצמו חיות נפשית עילאית, ולהיפך ה"ו כשמרפה מלימוד התורה וקיום המצוות הוא מרגיש ריקנות בנפשו, והוא מוסר מנוחה עד שיתקן דרכיו אמונה כזו שום אדם בעולם לא יוכל להכחישה, כי היא מוחשית וגדלה מתוך המציאות.

ולאמונה זו אמונה בחוש, הגיעו בני ישראל בקריעת ים סוף, כמו שנאמר "וירא ישראל את היד הגדולה" וכפי שאנו אומרים בהגדה "ובמורא גדול" זה גילוי שכינה. ופירוש הדבר שכל כך גדולה הייתה קירבת ישראל לשכינה וקירבת השכינה אליהם עד שראו בעיניהם את כבוד ה' והדר גאונו.

אז ישיר משה (בשלח טו-א)

בימי הרב הקדוש ר' שמילקא מניקלשבורג ז"ל יצאה פעם אחת איזו גזירה רעה על בני העיר. נסע ר' שמילקא עם תלמידו הרב הקדוש ר' משה ליב מסאסוב ז"ל לווינא, לחצר המלך, להשתדל שם על ביטול הגזירה. הדבר היה בזמן הפשרת שלגי, וכשהוצרכו לעבור את נהר דונאי, התרוצצו על הנהר גושי קרח בשטף גדול, ואי אפשר היה לעבור את הנהר בשום ספינה. והיות שהזמן היה דחוף, כי קרבו ימי צאת הגזירה לפועל, ביקש הרב ר' שמילקא מספן אחד שיתן לו עריבה קטנה, שיותר משני אנשים לא יוכלו לשבת בה. הספן נתן לו את העריבה. נכנסו לתוכה הר"ש ותלמידו הרמ"ל.

עמד ר' שמילקא ואמר שירת הים שבפרשת "בשלח", ותלמידו ענה אחריו. מיד עברה הספינה הקטנה בין גלי הכפור בשלום, בלא שום מכשול. ואנשי עיר ווינא עמדו מעבר הנהר, וראו כן תמהו על הפלא הגדול הזה. קם רעש גדול, עד שהגיעה השמועה גם לחצר המלך. כשראו המלך והשרים את גודל מעלתו וקדושתו של ר'

בתהילים: "אם לא שוויתי ודוממתי נפשי, כגמול עלי אמו כגמל עלי נפשי", והסביר: מה תינוק זה אוכל ואינו חושב על ארוחה הבאה, כך האדם צריך לאכול ולחיות מבלי לדאוג לעתיד, כי מה התינוק אמו דואגת לו, כן האדם אביו שבשמים דואג לו, וזהו הביטחון השלם. ובהתבוננות ועבודה אפשר לזכות לכך.

ונחננו מה לא עלינו תלנתיכם (בשלח טז-י)

מה אנחנו חשובין? (רש"י)

התורה מעידה על משה רבנו "והאיש משה ענו מאד" (במדבר יב-ג) וראוי להתבונן כי האות יו"ד ממלת "עניו" חסרה לומר לך שהיה עניו בכל רמ"ח אבריו, שגימטריא של עניו = רמ"ח.

ומפני שמשה מיעט עצמו, הקב"ה הגביהו ואף קרא את התורה על שמו, שנאמר "זכרו תורת משה עבדי".

גדלותו של משה באה לידי כך שלא נתפעל מכל ההשגות העליונות שהשיג, אלא נשאר שפל רוח בעיני עצמו, בדומה לאדם פשוט שעומד על גב גבוה אשר לא יעלה כלל על דעתו להתגאות בזה שהוא גבוה, שכן יודע הוא יפה כי מכחו אינו גבוה כל עיקר ורק הגג מגביהו, כך גם משה אף כי ידע את רוב מעלתו, היה סבור שאין המעלות משל עצמו אלא מתנת ה', ולו הו ניתנים לאחר היה הלה מנצלם יותר ממנו.

וכל מי שליבו שבור בכל יום ורוחו נמוכה ודבורו ממועט בפיו בכל יום, עמו שכינה מהלכת בכל יום. ולא עוד אלא שמעלה עליו הכתוב כאילו מזבח בנוי בלבו ומעלה עולות וזבחים עליו לפני הקב"ה. שנאמר: זבחי אלוהים רוח נשברה לב נשבר ונדכה. ודעו שאם אדם מתלכלך בחטאים באה רוח טומאה ושולטת בו והיא מביאה אותו לידי גאווה. ואם זוכה ומזכה עצמו ושובר אותה רוח טומאה, מזכים אותו, וקרבו מתקבל. וזהו שנאמר זבחי אלהים, רוח נשברה, מתי מתקבל קרבנו של אדם כששובר אותה רוח טומאה.

ומעשה היה ברבי עקיבא שיצא יום אחד לשוק למכור מרגלית אחת. והיה איש אחד עשיר גדול, אבל בעיני הבריות היה מראה עצמו כעני, והיה לובש בגדים בזוים, והיה שפל ביותר, והיה יושב בבית הכנסת עם העניים. וכשראה המרגלית בידי רבי עקיבא רצה לקנותה ממנו. הלך אחריו רבי עקיבא וחשב שהוא מתלוצץ איתו. כשהגיע לביתו יצאו לקראתו עבדיו והושיבוהו בכסא זהב ונתו לו מים ורחצו רגליו. וצוה להוציא ממון ולתת לר"ע דמי המרגלית. וצוה לשחוק אותה עם שש אחרות ולשים הכל ברפואות. וכשראה כך רבי עקיבא תמה

בזהר הקדוש כתוב, שבתורה הוזכר עניין יציאת מצרים כחמישים פעם, ועל סיפור יציאת מצרים נאמר, שכל המרבה הרי זה משוכח, משום שמחזק את האהבה והאמונה לחי עולמים, וכבר כתב הרמב"ם שלמוד האמונה יקר בעיניו מכל הלמודים (בפרוש המשניות סוף ברכות).

והרמב"ן מנה את האמונה כאחת ממצות עשה, וטעמה: שנכניס בדעתנו כי הכל מאתו יתברך, וכמו שנאמר: "כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם". וכן מבואר בגמרא יומא (עו) ששאלו תלמידיו של רשב"י, מפני מה לא הוריד השם יתברך מן לשבוע, אלא הוצרך להוריד מדי יום ביומו, השיב להם רשב"י, שרצון ה' היה שישעבדו את עצמם בכל יום לאביהם שבשמים, ויחושו שרק על השם יתברך כל מבטחם, וכדברי דוד המלך עליו השלום: "עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם את אכלם בעתו".

מספרים על הצדיק רבי מנדלי מרימנוב זכר צדיק לברכה, שהיה לו בן עני, והיה הרבי מפרנס אותו מידי שבוע, אך במקום לתת לו סכום שבועי מלא, היה נותן לו רק מחצית הסכום, ושאלו בנו: אם הוא כבר נותן, מדוע לא נותן ביד, רחבה? השיבו אביו, שאם יתן לו סכום מלא, יגרום לו להסיר את בטחונו מהשם יתברך לכן נותן לו רק את הבסיס ואת השאר ישיג בהשתדלות ובאמונה תמימה.

מספרים על יהודי אחד, צנוע וירא שמים, שהיה עובד אצל אחד הפריצים העשירים ביותר, והנה בוקר אחד נפגשו הפריץ והיהודי, ותוך כדי שיחה התפאר הפריץ שהוא מפרנס את היהודי, ובזכותו הוא מתקיים וכו', הפסיקו היהודי ואמר לו כי הפרנסה והחיים באים לו מן השם יתברך, ואילו הפריץ אינו אלא שליחו של השם יתברך בלבד, לשמע דברים אלה, כעס הפריץ ופיטר את היהודי, ועוד הוסיף: "נראה עכשיו כיצד יתפרנס היהודי?"!

היהודי התדרדר בגשמיותו, ופרנסתו לא הייתה מצויה, וכמעט והגיע עד פת לחם, והנה באחת הלילות נכנס הקוף של הפריץ לבית גנזיו, והתחיל לבלע יהלומים ומטבעות זהב, עד שנחנק ומת. בראות הפריץ את הקוף המת, ציוה להשליכו לבית היהודי, וזאת כ"נקמה" על עוזבו את עבודתו. והנה, איך שנזרק הקוף לבית היהודי, נתבקעה בטנו, ויצאו כל המטבעות והיהלומים, וכסף רב נשפך כמים.

שמחו היהודי ואשתו, בניו ובנותיו על מתנת שמים שקבלו. כשנודע הדבר לפריץ, התפעל והודה, כי אכן אין האדם אלא שליח, והחזיר את היהודי לעבודתו ולמשרתו, ונתקדש שמו יתברך בעולם. **מצאתי** ששאלו פעם את הגאון רבי אליהו מוילנא מהי מידת הביטחון? השיב להם: מה שכתוב

"מה שתזרע לא תקצור" כוונתם הילדים שיולדו לך לא ימותו בחייך חס וחלילה.
 "ולא תראה שנה חדשה" כוונתם לומר שלא תמות אשתך בחייך, ותצטרך להיות מחדש נקי שנה אחת. "מה שתמכור לא תקנה" כוונתם שבנותיך שאתה מוכר לבעליהם, לא יתגרשו חס וחלילה, ותצטרך לקנות אותם חזרה.
 "ומה שתקנה לא תמכור" כוונתם שהכלות שתקנה לבניך לא תתגרשנה חס וחלילה מבעליהן, ותצטרך למכור אותן חזרה להוריהן.
אם כן, ברכות גדולות ועצומות ברכוך, ולואי שתתקימנה כולן.

בשו"ת בנין ציון מקשה על זה: מדוע באו להפרד מרבי שמעון בבוקר, והרי אינו רבם? ועוד אם ראה רבי שמעון שאנשי צורה הם, מדוע לא אמר לבנו לבקש ברכה בהיותם בביתו. ואם כבר הלך רבי אלעזר מדוע ברכוהו ברמזים?
 ותרין, שהתשובה לכל השאלות אחת היא: "ענוה". הם אמנם לא היו תלמידיו, אך נהגו ברבי שמעון בר יוחאי כבוד כרבם. ורבי שמעון שידע את ערכם רצה "ליקר" את מעלתם, ולכן חיכה שילכו ואז שלח את בנו רבי אלעזר, והם שידעו את ערך רבי שמעון, וחשבו על "מעוט ערכם" ברכו בלשון נסתרת, כדי שרבי שמעון יחזור ויפרש, וממילא נמצא שרבי שמעון ברך ולא הם...

והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק (בשלח יז-יא)

יש לדקדק: למה אמרה התורה "וכאשר יניח ידו", ולא אמרה התורה דבר והיפוכו דהינו וכאשר יוריד משה ידו?

מבאר הרב יעקב אשכנזי שליט"א בספרו "קול יעקב" בדרך רמז, עפ"י מה שאמרו (חגיגה טו). "לא יערכנה זהב וזכוכית ותמורתה כלי", לומר שדברי תורה קשים לקנותם כזהב ונוחין לאבדן ככלי זכוכית.

ופירש רש"י שם: שכלי זכוכית אין צורך לשברם כדי שיישברו, אלא מספיק שעוזב אחיזתו מהם וכבר הם נופלים ונשברים, רמז לדברי תורה שע"י היסח הדעת משכחים אותם.

וזהו שרומזת כאן התורה "והיה (לשון שמחה) כאשר ירים משה רמז לת"ח שלומד תורה – אז "וגבר ישראל". אבל "וכאשר יניח ידו וגבר עמלק", כדי ליפול ח"ו ולאבד את רכוש התורה, אין צורך להוריד ידו אלא מספיק להניח את היד ברפיון, ואז ח"ו גובר עמלק שהוא מזרע עשו השולט בשכחה ומשכח הלימוד.

עוד אמרו חז"ל במסכת ע"ז (ג): על הפסוק "ותעשה אדם כדגי הים" (חבקוק א, יב) – מה דגים

מאד. והאיש צוה להכין השולחן לפניו וסעדו ר"ע ותלמידיו עמו.

כשסיימו לאכול אמר רבי עקיבא אחר שחננך האלקים כל העושר הגדול הזה למה אתה נוהג שפלות בעצמך ואתה יושב יחד עם העניים. אמר לו, רבי. הכתוב אומר אדם להבל דמה ימיו כצל עובר. והממון אינו עומד לעולם, ולכן רואה אני הישיבה עם העני טובה לי מאד, שבכך לא תגבה נפשי ולא תתגאה בעושר הגדול שחנני יוצרי. ועוד אני חושב שאנו שוים ביצירה שנאמר הלא אל אחד בראנו ואב אחד לכולנו (מלאכי ב) ובזמן שיתגאה האדם יחטא ביותר ויורש גיהנם לפי שהקב"ה שונא את הגאים והגבורים. וכשמוע ר"ע דברי האיש ומענה פיהו וענינו וענותנות, שבחו וברכו וייטב בעיניו עד מאד.

מעשה בבנו של ר' יהושע בן לוי שנטה למות ולבסוף הבריא. שאלו אביו: הרי נשמתך היתה כבר במרומים, ומה ראית שם? השיב: עולם הפוך ראיתי. עליונים למטה ותחתונים למעלה, כלומר, אותם שהם מחשיבים עצמם בעוה"ז נמצאים בעוה"ב במקום נמוך, ואותם שהם ענוים ושפלים בעוה"ז נמצאים בעוה"ב במקום גבוה וחשוב. אמר לו: בני, עולם ברור ראית!

בגמרא מסכת מועד קטן (ט) מסופר על רבי יונתן בן עמסי ורבי יהודה בן גרים שלמדו מסכת נדרים בבית מדרשו של רבי שמעון בר יוחאי, כשגרמו המסכת באו בלילה להפרד מרבי שמעון, ובבקר חזרו ונפרדו, שאלם רבי שמעון בר יוחאי, מדוע נפרדו בלילה וחזרו ונפרדו ביום? ענו לו: שכך למדו שתלמיד הנפטר מרבו ולן באותה העיר צריך לחזור ולהפטר מרבו בבוקר.

והנה לאחר שהלכו קרא רבי שמעון לבנו רבי אלעזר זכותו יגן עלינו אמן, ואמר לו: "לך רוץ אחריהם, ובקש ברכתם כי אנשי צורה הם". הלך ובקש ברכתם, אמרו לו: "יחרב ביתך, ויתבלבל שלחנך, מה שתזרע לא תקצור, ולא תראה שנה חדשה, מה שתמכור לא תקנה, ומה שתקנה לא תמכור".

חזר רבי אלעזר לאביו עצוב. שאלו אביו: "מה ברכוך?" ענה רבי אלעזר: "לא די שלא ברכו אותי, אלא גם צערוני בדבריהם".

אמר לו אביו: "בני ברכות גדולות ועצומות ברכו אותך, ועליך לשמוח בהם". ופירש לו אביו את ברכתם ואמר:

"יחרב ביתך" כוונתם לקבר שזהו הבית הקבוע של האדם, והתכוונו שתאריך ימים.

"יתבלבל שלחנך" כוונתם שיהיו לך הרבה ילדים ומתוך כך יבלבלו שלחנך כל הזמן.

והוא היה האויב הראשון שהעז להלחם בישראל, לפי שישראל לא הכירו גדלות ה' אחרי שעשה להם כל כך הרבה נסים והם עדיין ניסו את ה' ודברו דברים אלו. לכן הן ראויים לעונש.

משל לאדם שהרכיב בנו על על כתפו ויצא לדרך. היה אותו הבן רואה חפץ ואומר: אבא, טול חפץ פלוני ותן לי. והוא היה נותן לו וכן שניה וכן שלישית. פגעו באדם אחד, אמר לו אותו הבן ראית את אבא? אמר לו אביו: אינך יודע היכן אני? השליכו מעליו ובא הכלב ונשכו.

והנמשל הם ישראל שהוציאתם הקב"ה ממצרים, הקיף אותם בענני כבוד. וכשבקשו לחם הוריד להם מן השמים. וכשביקשו בשר נתן להם השליו, ואחרי כל זה העיזו ואמרו היש ה' בקרבנו ולכן היו ראויים להענש באותו צער,

ונחנו מה (טז ז)

גדול הנאמר במשה ואהרן יותר ממה שנאמר באברהם, דאילו אברהם כתיב ואנכי "עפר ואפר" ואילו במשה ואהרן כתיב "ונחנו מה".

הגדלות היא בכך, שאברהם אמר זאת להקב"ה, ונגדו יתברך אין מציאות לשום אדם, אבל משה ואהרן אמרו "ונחנו מה" נגד ישראל, שהם כאין וכאפס נגד ישראל, ובאמת הם היו הגדולים והחשובים שבישראל, וזה מעלתן וגדולתן. (כתב סופר).

מעשה ברבי יהונתן אייבשיץ, עמד ביום הכיפורים יהודי אחד והתפלל בשברון לב, "עפר אני בחיי ק"ו במיתתי" וכעבור שעה קלה, בשעה קריאת התורה שמע הרב כיצד יהודי זה מתקוטט עם הגבאי בדבר עלייה לתורה שלפי דעתו אינה לפי כבודו, ואומר לו: היודע אתה מי אני?

ניגש אליו הרב ואמר לו: הלא זה עתה אמרת "עפר אני" השיב והיהודי, אמנם כן, כנגד הקב"ה אני עפר ואפר, אבל כנגד "הגבאי הזה" מי הוא ומה הוא? וזה ההבדל כאן, אברהם אמר כך כנגד הקב"ה, ואילו משה ואהרן אמרו זה נגד המתלוננים (אמרי חז).

ויאמר אליהם בוא אשר דיבר שבת קודם להשם מחר את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו (בשלח טז-כג)

הכנה לשבת

רבי יוסי בר יהודה אומר: שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בערב שבת מבית הכנסת לביתו - אחד טוב ואחד רע. וכשבא לביתו ומצא נר דלוק ושולחן

שבים כיוון שפורשים מהמים מיד מתים, אף תלמיד-חכם כיוון שפורש מן התורה מיד מת.

והזוהר הקדוש בפרשת וישב כותב: "מאן דבטיל מדאורייתא כאילו חרב עלמא שלם" וכו', משמע שהאדם ע"י ביטול תורה יכול להחריב עולם שלם.

והחפץ חיים דימה את דברי התורה לאבנים טובות ומרגליות ואת דברי הבטלה לבוץ ורפש, והפונה לדברים בטלים דימהו למלך שמערב עם הפנינים שבבית גנוזי רפש וזבל.

בנו של הח"ח, ר' לייב, סיפר: כי בצעירותו היה מוכיחם הרב על ביטול תורה ושיחות שדיברו ביניהם בני הנעורים.

ר' לייב אמר לאביו פעם שאין זה מן הנימוס לדחות ידיד שניגש אליו בביהמ"ד לשוחח עמו. ענה לו הח"ח: "האם ראית את יום השוק שכל אחד טרוד במסחרו והחנויות מלאות קונים. ואם יבוא אל החנוני ידיד קרוב שלא ראהו זמן רב, ושמח מאוד בפגישתו, האם יאריך אז בדיבורים איתו? אמנם ידרוש בשלומו אך תיכף יבקש מחילתו ויתנצל שא"א לו להאריך איתו בדברים, ומבקש ממנו לבוא במועד אחר כאשר הוא פנוי מעסקים.

על כן צריך לזכור חומר עוון ביטול תורה, וזה מ"ש הכתוב "כאשר יניח משה ידו" - קצת רפיון, קצת עצלות, אי ידיעת מעלות התורה, מכאן קלה הדרך להגיע לביטול ואז - "וגבר עמלק", מיד הוא מנצח ללא שהות, ללא המתנה, הוא מגיע במרוצה.

ותען להם מרים שירו לה' כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים (בשלח טו-כח)

"ותען" לשון תשובה, מה שאלה שאלו שמרים ענתה להם?

ויש לומר ששאלו הנשים, הרי כל ניסי יצאת מצרים וקריעת ים סוף נועדו לשם קבלת התורה, ואם כן כיון שנשים פטורות מתלמוד תורה יהיו פטורות משירה?

ענתה להם שירו לה' כי גאה סוס ורכבו רמה בים, ולכאורה אם המצרים רדפו אחרי בני ישראל ביציאתם ממצרים א"כ להם מגיע לטבוע בים, ולמה גם אותו סוס רמה בים, אלא מכיוון שאותו סוס עזר וסייע למצרי לרדוף אחרי בני ישראל גם הוא ראוי להיכלל באותו עונש, נמצא מי שעוזר לשני הוא נכלל עמו, א"כ גם האשה מסייעת לבעלה בלימוד התורה הרי יש לה חלק בזה, ולכן עליה גם כן לשורר (וידבר יוסף).

ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים (בשלח יז-ח)

לא תשכח, יש אומרים מצוה זו נוהגת פעם אחת בשנה. ודעת הרמב"ם שצריך אדם לזכור תמיד מעשיו הרעים של עמלק כדי לעורר את איבתם, וזהו כונת הספרי זכור בפה לא תשכח בלב, שאסור לשכוח איבתו ושנאתו. וזה שתיקנו לקרות פרשת זכור לפני פורים, מפני שנאמר והימים ההם נזכרים ונעשים, הרי שיש להקדים זכירה לעשייה ומן הדין היה לקרות פרשת זכור ביום הפורים, שהרי זה מענינו של יום, שהמן הרשע היה מזרעו של עמלק, אבל כדי להודיע שיש לזכור קודם העשייה הנס הזה קבעוה לקרותה לפני פורים.

וזה שלא תיקנו ברכה על זכירת מחיית עמלק כמו שתיקנו על מגילת אסתר, מפני שאין עשייתה גמר תכליתה, כמו שאין מברכין על הקידושין, אף כאן עיקר המצוה שנזכור שנאתם, שתהיה חקוקה בלבנו שעל ידי זה נבוא לידי מעשה מחייתם. ומפני הטעם הזה לא נזכר שם השי"ת במגילת אסתר, שאין הקב"ה מזכיר שמו על הנס שעדיין לא בא לתכליתו. ויש אומרים כיון שבא ע"י עברה, שאם לא היה שאול עובר לא היה נשאר זכרו, ועוד שישראל חטאו שרפו ידיהם מן התורה.

הלחם בעמלק

ויש לשאול, מה נשתנה מצות זכירת מעשי עמלק שצריכה להיות בספר תורה בציבור?

הטעם האחד, לפי שלא בא עמלק אלא מפני שרפו ישראל ידיהם מן התורה. ואמרו חז"ל על כך משל למה הדבר דומה, למלך שהיה לו כרם והקיפה גדר והושיב בה כלב נשכן. אמר, כלל מי שיבא ויפרוץ את הגדר ישכנו הכלב. לימים בא בנו של המלך ופרץ את הגדר ונשכו הכלב. כל זמן שהיה המלך מבקש להזכיר חטא בנו היה אומר לו זכור כיצד נשך אותך הכלב.

כנ"ל כשרוצה הקב"ה להזכיר לישראל החטא שחטאו ברפידים אומר להם זכור את אשר עשה לך עמלק. וכיון שמצוה זו באה להזכיר לנו החטא שחטאנו שרפו ידינו מדברי תורה, צוה הקב"ה שתהיה מצוה זו ע"י קריאה בספר תורה.

הטעם השני, שמאחר שהדבר תלוי גם בנו, שנשבע הקב"ה שלא יהיה שמו שלם ולא הכסא שלם עד שיימחה שמו, באה זכירה זו בספר תורה שכולה שמות הקב"ה. לרמוז שאנו למטה והקב"ה למעלה יעשו זאת, שהקב"ה תלה הדבר גם בנו.

ערוך ומיטה מוצעת, מלאך טוב אומר: יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך, ומלאך רע עונה אמן בעל כרחו, ואם לאו – מלאך רע אומר: יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך, ומלאך טוב עונה אמן בעל כרחו. **כתבו הספרים**: מההכנה לשבת יהרהר בתשובה, ויפשפש במעשיו בכל ערב שבת, כי שבת נקראת "שבת מלכתא", וכאילו מקבל פני המלך יתברך שמו, ואין נאה לקבלו כשהוא לבוש בבלויי סחבות של חלאת עונותיו. (משנה ברורה סי' רנ סק"ג)

הכנה לשבת היא מצוה רבה. מצינו גדולי ישראל שהיו עוסקים בה. וכבר כתבו בשם האר"י ז"ל שמי שמזיע להכין צרכי שבת הוא תיקון גדול לפגם הברית.

זהירות מיוחדת מריב ומחלוקת המצויים בערב שבת

כתוב הבן איש חי בשם החיד"א: כעלות המנחה בערב שבת קודש, הנה הוא עת מסוכן למחלוקת בין איש לאשתו ובין המשרתים, והסטרא אחרא משתדלת הרבה לחרחר ריב. והאיש הירא יכוף יצרו שלא יעורר שום מחלוקת והקפדה, ואדרבא, יבקש שלום.

ראו כי ה' נתן לכם השבת

מהו "ראו"?

אמר ר' יוסי, ראו את המרגלית שאני נותן לכם. (שבת ביצה ט"ז) לכם ולא לגוים שנאמר במנוחתו לא ישכנו ערלים.

אמר ר' יוחנן בשם רשב"י כל מצוות שנתן להם הקב"ה לישראל, נתן להם בפרהסייה, חוץ השבת שנתן להם בצנעה כדי שהגוים לא יחמדו שנאמר "ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם" (ביצה ט"ז). **שלושה מעידים זה על זה**. ישראל ושבת והקב"ה. ישראל והקב"ה מעידים על השבת שהיא יום מנוחה. ישראל ושבת מעידים על הקב"ה שהוא יחיד בעולמו. הקב"ה ושבת מעידים על ישראל שהם גוי אחד בעולם.

וצא והלחם בעמלק מחר (בשלח יז-ט)

פירש הרבי מסלונים: הילחם בעמלק המפתה אותך בכל עת לאמור: "מחר" תעסוק בתורה, "מחר" תקיים המצוות, רק לא עכשיו...

יתרו

ספקות ואין לך סכנה גדולה מחיי הספק, מחוסר הביטחון והערעור באמונה השלמה! עמלק השתמש במידת הזריזות לדבר עבירה ובכך רצה גם לקרר את מידת הזריזות של ישראל לעבודת ה'.

מסופר על חסיד אחד, אשר התארח פעם אצל רבו בשבת ושם ראה ותמה איך רבו מתנהג בשבת הן בתפילה, בקידוש, בלמוד התורה. כל דבר בנגינה ובשמחה וממש בחיל ורעדה, וכל מילה היוצאת מפיו היתה כגחלי אש.

שאל החסיד את הרבנית: "האם כך נוהג הרב תמיד, בכל זמן?"

אמרה לו: "בוודאי כך הוא."

תמה: "מדוע לא יוכל הרב להתפלל או ללמוד יותר ברגיעה?"

ענתה לו הרבנית: "כיון שהרב בוער בקרבו ויודע תכליתה של כל תפילה, או דיבור קודש, וחשוב לו שכל מילה תהיה מאירה ומכוונת."

האורח, שהיה באמתחתו סכום כסף נכבד, ביקש להשאירו למשמרת אצל אשת הרב.

במוצאי שבת ביקש מאשת הרב לקבל משכונו חזרה. אמרה לו: "לא היו דברים מעולם!"

מיד קצף אותו חסיד: "והרי אמש בערב שבת הפקדתי אצלך סכום כה גדול ואיך לא תזכרי?"

אמרה לו: "הנך שקרן ולא היו דברים מעולם!"

אז צעק צעקות גדולות ומרות על איבוד כספו. מיד החלה הרבנית להרגיעו: "החשבת שבאמת שכחתי מכסף, חלילה? אלא ברצוני היה להראות לך עד כמה האדם מסוגל לצעוק ולרתוח על דבר שחפץ בו. אם כן לפי זה תבין מדוע כבוד הרב כ"כ מבטא כל מילה מהברכות והתפילות, בחמימות ובעוז כי הדבר חשוב לו ביותר ויודע הוא עד כמה הדברים פועלים." **נמצינו למדים**, כשלאדם הדבר כואב באמת אזי אינו עושה זאת בשלווה ובשקט אלא בהתלהבות וחמימות. את זה רצה למנוע עמלק והיו לו סיבות טובות לכך. (אור דניאל)

הקדוש ברוך הוא פנה אל שמואל הנביא ואמר לו: "הנה עמלק, העם הראשון שרצה ויצא להשמיד את ישראל יושב לבטח בארצו, ועדין לא בא על ענשו, לך אמור לשאול המלך:

וישמע יתרו (יתרו יח-א)

מה שמועה שמע יתרו ובא?

רבי יהושע אומר: מלחמת עמלק שמע ובא.

רבי אלעזר המודעי אומר: מתן תורה שמע ובא.

רבי אליעזר אומר: קריעת ים סוף שמע ובא. (זבחים קטז)

לכאורה קשה: השמועה ששמע יתרו - קריעת ים-סוף - היא אותה שמועה שממנה "שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת", ומכל מקום עדיין זה לא מה ששיכנע אותו. רק אחרי שנוספה לזה שמועת "מלחמת עמלק" אז הוא בא. מה הוסיפה שמועת

מלחמת עמלק שהיא זו שגרמה לו לבוא?

עם ישראל עבר במהלך קיומו מלחמות רבות עם עמים רבים אך התורה נתנה דגש מיוחד למלחמות עמלק: "זכור את אשר עשה לך עמלק" (דברים כה, יז), "מחה תמחה את זכר עמלק" (שמות יז, יד). הדגשה יתרה זו של התורה באה ללמדנו שעמלק זוהי שיטה, עמלק זוהי "תרבות אנשים חטאים". שיטה זו באה להחדיר את הספק בקרבו של האדם, לערער את הביטחון לאחר הניסים הגלויים שנעשו לעם ישראל במצרים ובקריעת ים-סוף.

מהי בעצם אותה שיטה של עמלק?

עמלק שם לו למטרה לתת את התחושה שהניסים והנפלאות שהם ראו זה לא כפי שהם סברו בתחילה והידיעה המוחלטת למה שאירע להם הפכה להיות ידיעה של "אולי", שמא טועים הם בדרך, אולי בכל זאת היתה כאן תופעת טבע בקריעת ים-סוף. עמלק בא לקרר את ההתלהבות, את כוח האמונה, את הידיעה הברורה שהכל מאתו יתברך. וכאשר האדם מתלהב, מתפעל, דווקא אז הוא יכול להגיע לדרגות גבוהות של אמונה - על כן מובנת ההדגשה במלחמתו של עמלק: מלחמתו אינה מלחמה בישראל אלא מלחמה בה' ומכאן נאמר "מלחמה לה' בעמלק" (שמות יז, טז).

מלחמתו זו של עמלק היא המלחמה שאנו בדורנו נלחמים, זו מלחמה שעוברת מדור לדור, והכוח של עמלק בא לידי ביטוי ב"ויזנב בך כל הנחשלים אחרריך ואתה עייף ויגע ולא ירא אלוקים" (דברים כה, יח). שיטתו של עמלק אינה באה להכחיש את מה שאירע כי כך בוודאי הוא לא יצליח, אלא בא עמלק ואומר שאכן תופעות אלו התרחשו אך מעוררים בקרבנו

היחוסים והתארים והעדיף עליהם את היחוס והתואר של "חותן משה" שאין תואר כבוד גדול מזה... (אור החיים).

"אני חותנך יתרו בא אליך" (שמות יח-ו)

רש"י אומר: "אם אין אתה יוצא בגיני... מה פירוש צא בגיני?"

בספר מעינה של תורה נאמר שיתרו ביקש ממשה רבנו שבשבילו, כלומר בשביל יתרו, יצא ממדרגותיו העליונות וישפיל קימעה את עצמו, כדי שתהיה לו מקצת שייכות אליו ויוכל להידבק בו ועל ידי כך יוכל להתעלות גם הוא כאשר משה רבנו יחזור ויתעלה למדרגותיו.

" ויחד יתרו על כל הטובה אשר עשה ה' לישראל אשר הצילו מיד מצרים" (שמות יח-טו).

ספר מעינה של תורה שואלים הרי לכאורה היה צריך להיות הכתוב לומר: "אשר הצילם"?

אלא, הרי יתרו בעצמו היה מיועציו של פרעה וממילא היה עשוי למות יחד עם כל המצרים, אלא שנמלט וניצול. לכן, שמח עכשיו על כל הטובה אשר עשה ה' גם לישראל וגם לו עצמו, שהצילו מן המצרים ונתן בו את הרעיון להתקרב אל ישראל.

שאל יתרו את משה (שם): מדוע כה רבים הם המשפטים והסכסוכים בין בני ישראל?

השיב לו משה רבנו כי הסיבה לכך היא שבענינים שבין אדם למקום באים תחילה לשאול שאלה (הסבר: שאלת רב) כמו שנאמר "כי יבא אלי העם לדרוש את ה'".

ואילו בענינים שבין אדם לחברו ממתנינים עד שיפרוץ הסכסוך ורק אח"כ בא האחד להזמין את חברו לדין תורה.

דרישת ה' ומשפטי ה'

יתרו תמה על מעשיו של משה, חתנו, ושואל אותו: "מדוע אתה יושב לבדך וכל העם ניצב עליך מבוקר עד ערב?" תשובתו של משה - מורכבת היא, ומצריכה עיון. ואכן נחלקו הפרשנים בשאלה זו.

הרמב"ן רואה כאן שלושה דברים נפרדים:

'מחה תמחה את זכר עמלק מתחת השמים', צא והלחם בהם והרג את כולם, איש ואשה, נער וזקן את כולם המת, צאנם ובקרבם השמד".

כששמע המלך את צו ה' מפי שמואל, לא מצא הדבר חן בעיניו: "מדוע עלי להרוג ילדים קטנים?" חשב, "והבהמות מה חטאו?" ראה ה' ללבו ואמר לו: "אל תהי צדיק הרבה. ילדי העמלקים, מוטב ימותו זכאים, לפני שחטאו, ואל ימותו חיבים כשיגדלו. ואת הבהמות אני מצוה להרוג מפני שהרבה עמלקים הפכו לבהמות בכשפיהם וינצלו ממות, אם לא יושמדו כל הבהמות".

לקראת המלחמה בעמלק שלח המלך שליחים לבני יתרו ואמר להם לצאת ממקומם, כיון שישראל עומדים לכבוש את המקום ולהרוג את יושביו, והם זכו להנצל בזכות אביהם יתרו, שחזר בתשובה כששמע מפי משה על נס יציאת מצרים. מעשה זה החשיב לו ה' לצדקה ולא המית את בניו יחד עם העמלקים.

בעה שנלחמו ישראל בעמלק, עמד שמואל והתפלל להצלחת העם. בגבורה מלאו בני ישראל את משימתם והרגו את העמלקים.

כמעט שלא נשאר זכר מהרשעים, לולא שמע המלך שאול בקול דואג האדומי שאמר לו: "איך זה אתה הורג כל כך הרבה אנשים שלא חטאו? על שור או שה אמרה התורה: 'אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד', ואתה הורג נער וזקן, טף ונשים ביום אחד?"

דברי הרשע השפיעו על שאול, והחליט להשאיר חלק מהבקר והצאן של העמלקים ולא להשמידם, וכן השאיר את אגג מלך עמלק.

מפי הקדוש ברוך הוא ידע שמואל, שהמלך לא קיים את דבר ה'.

בקול כעס מלא צער הוכיח הנביא את שאול: "הקדוש ברוך הוא התחרט על שהמליך אותך על ישראל", אמר לו והוסיף: "את דבר ה', מכיון שלא שמעת בקולי והשארתי בחיים את אגג מלך עמלק ואת צאנם ובקרבם, לא רוצה בך ה' כמלך על העם, לא בנך יהיה מלך אחריך, מזרעך תלקח המלוכה ותנתן לרעך הטוב ממך".

ויקח יתרו חותן משה את ציפורה אשת משה אחר שילחויה (יתרו יח-ב)

יתרו היה בעל יחוס חשוב ומוכתר בתארי כבוד שכן היה "כהן מדין" אע"פ השליך מאחורי גבו את כל

פעם אחת כתב הצדיק ר' מאיר מפרמישלאן ז"ל לגאון ר' שלמה קלוגר ז"ל מברודי, שרצונו להתראות איתו, ונתוועדו שניהם בכפר אחד הסמוך לזלוטשוב. כאשר באו לאותו כפר התאכסן הצדיק ר' מאיר בבית אחד, והגאון מהרש"ק בבית אחר. שלח הצדיק ר"מ את הגבאי שלו לשאול את הגאון מהרש"ק שיאמר על פי דין תורה, מי מהם צריך לילך להקדים שלום לחברו, מאחר ששניהם כאן אורחים. השיב הגאון, כי על פי התורה צריך הצדיק ר' מאיר ללכת להקדים לו שלום. עשה כן הצדיק והלך לקבל פני הגאון. אחר כך שאל ממנו למקורה של הלכה זו, והשיב הגאון: דבר זה מקורו בתורה "ויצא משה לקראת חותנו וישאלו איש לרעהו לשלום" (שמות יח, ז) ופירש רש"י, וכן הוא במכילתא "מי הקרוי איש? זה משה".

והנה שם במדבר היו שניהם, משה ויתרו, בדרך, ומה הקדים משה לשאול לשלום יתרו? כסבור אני, מפני שיתרו הלך מרחק רב ממדין ועד הנה, ומשה הלך דרך קצרה, לכן שאל משה תחילה בשלום יתרו. ובכן אני נסעתי מרחק רב מברודי, וכבודו נסע רק איזו פרסאות מעירו, על כן מגיע לי שלום קודם. (סיפורי חסידים).

ויספר משה לחתנו את כל אשר... ויחד יתרו את כל הטובה.. (יתרו יח, ח-ט)

כלומר יתרו חזר בתשובה. הכתוב אומר "ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו" (ישעיה א, ג), שמעתי פירוש נפלא מהרה"ג רבי לוי נחמני (שליט"א) זצ"ל, למה הנביא היה צריך ליתן שתי דוגמאות, שור וחמור? ואמר שזה רומז לשני סוגי תשובה מאהבה ותשובה מיראה, השור יודע קונהו ועובד מאהבה. שהרי לא רואה את האוכל לפניו בשעת עבודתו, וזה רמז לתשובה מאהבה. לעומתו החמור אבוס בעליו, הוא מכיר את האבוס ולא את קונהו. זה רומז לתשובה מיראה. ואילו עמי לא ידע לעשות תשובה מאהבה כמו השור. וגם לא כחמור לעשות תשובה מיראה. **וכן** אומר הכתוב "רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם". "יושיעם" דוקא ולא ישמידם, כי התשובה היתה רק מיראה.

אבל אם עושים תשובה מאהבה כמו שכתוב "שומר ה' את כל אוהביו" אז ואת כל הרשעים "ישמיד" לגמרי (קול יהודה).

"לדרוש אלוקים" - זהו סיוע לפתרון בעיות אישיות, על ידי תפילה או הודעת העתיד.

משפט - כפשוטו, לשפוט בסכסוכים שבין אדם לחבירו.

והודעת חוקי האלוקים - היינו לימוד התורה.

אלא שהסבר זה אינו מובן לאור מה שפותחת בו הפרשה: "וישב משה לשפוט את העם", וגם עצתו של יתרו אינה מתייחסת אלא לענין המשפט ולא לנושאים האחרים שעמד עליהם הרמב"ן.

מסיבה זו, כותב הרא"ם בהסבר דעת רש"י, שכל דברי משה מתייחסים לנושא אחד ויחיד: המשפט. ואכן על פי זה מובנת לשונה של התורה בפרשה זו. שמו של הקב"ה, לאורך כל פרשת יתרו הוא: ה' - שם "אדנות". לעומת זאת, בפרשיה זו, של משה ויתרו, מופיע באופן עקבי שם אחר: "אלוקים", שהוא השם המבטא את מדת הדין של הקב"ה. **לפיכך**, כאשר העם בא "לדרוש אלוקים" - הוא לא בא ללמוד תורה ומצוות שבין אדם למקום, אלא ללמוד את הלכות המשפט האלוקי. המשפט בישראל לא בא רק להסדיר את היחסים החברתיים אלא לממש את הצדק האלוקי, שהוא שונה לעתים מתפיסת הצדק האנושית. כאשר משה שופט בין איש ובין רעהו, באותו הזמן הוא מודיע את חוקי האלוקים ואת תורותיו. דרישת ה' ודרישת המשפט - חד הם.

על כן, בלשון הקודש, שם נרדף לדיין הוא: "אלוקים". "ונקרב בעל הבית אל האלוקים, אם לא שלח ידו במלאכת רעהו... עד האלוקים יבוא דבר שניהם, אשר ירשיעו אלוקים ישלם שנים לרעהו". הביטוי "אלוקים" באותם פסוקים אינו שמו של ה' ואין בו קדושה. זהו כינוי לדיין העושה משפט צדק, כאשר הוא נדרש לעשות זאת על פי מושגי הצדק של מידת הדין האלוקית.

על כן נאמר בספר תהילים: "אלוקים ניצב בעדת א-ל, בקרב אלוקים ישפוט..." אך כאשר השופטים אינם ממלאים את תפקידם ועושים עוול, אומר המזמור: "אני אמרתי אלוקים אתם ובני עליון כולכם; אכן כאדם תמותון וכאחד השרים תיפולו". ומסיים בתפילה: "קומה אלוקים שפטה הארץ, כי אתה תנחל בכל הגויים".

ויצא משה לקראת חתנו וישאלו איש לרעהו לשלום (יתרו יח-ז)

ה יתברך אין "שעות-קבלה" ומועדים נבחרים, שבהם הוא משגיח על ברואיו ומספק להם כל צרכי החיים. וכן היה מנהגו של משה רבנו לשפוט את העם "מן הבוקר עד הערב" תמהני אפוא עליכם, שאתם באים להציע לי דרך חדשה וזרה של קביעת ימים נבחרים ושעות-קבלה קצובות לפנים אלי.

וישלח משה את חותנו וילך לו אל ארצו (יתרו יח-כז)

כתוב במדרש אגדה מכאן שכל המצטער בצער צבור זוכה ורואה בנחמת ציבור. ויתרו לא היה בצער ציבור, לא זכה בנחמתו. ואיזו נחמה? זו מתן תורה, ולכן משה שלח את חותנו, ע"כ.

כעין זה כתוב במדרש פסיקתא דרב כהנא על הכתוב "בחודש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים" (שמות יתרו יט א), מה כתיב למעלה מן הענין? פרשת יתרו מה שהוא מלמד את משה "ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלהים וגו'" (שם יח כא) ואחר כך "וישלח משה את חותנו וילך לו אל ארצו" (שם, כז) ואחר כך "בחודש השלישי" (מתן תורה)

אמר שלמה "לב יודע מרת נפשו" (משלי יד י) לפיכך "ובשמחתו לא יתערב זר" אמר הקדוש ברוך הוא ישראל היו משועבדים בטיט ולבנים במצרים, ויתרו ישב בתוך ביתו השקט ובטח, ובא לראות בשמחת תורה עם בני? לפיכך "וישלח משה את חותנו", ע"כ. **מהמדרשים** לעיל אנו רואים שנתנית התורה היא ענין מיוחד רק לעם ישראל. כי הוא סבל והיה משועבד בארץ מצרים, לכן רק הוא ראוי לקבל את התורה. מה שאין כן יתרון שחי חיי שלוה, אינו ראוי לקבלת התורה, ולכן נשלח לביתו.

מצד שני, ידוע שבעת יציאת מצרים יצא גם ערב רב שעלה אתם (שמות בא יב לח), והרי הם לא סבלו במצרים כמו ישראל, ולא עברו שלב של עבדות, ובכל אופן קבלו את התורה, אם כן, מדוע לכאורה יתרו חותן משה לא יקבל את התורה?

והנה, במכילתא על הכתוב "ויסעו מרפידים ויבואו מדבר סיני ויחננו במדבר ויחן שם ישראל נגד ההר" (שמות יתרו יט ב) "ויחננו במדבר" נתנה תורה דימוס פרהסיא במקום הפקר, שאילו נתנה בארץ ישראל, היו אומרים לאומות העולם אין להם חלק בה, לפיכך נתנה במדבר דימוס בפרהסיא במקום הפקר, וכל הרוצה לקבל יבוא ויקבל, ע"כ.

ממדרש זה משמע שהתורה היא מבחינת הפקר שכל הרוצה ליטול – יטול, גם כלפי אומות העולם, ולעיל

עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלוקים (יתרו יח-י)

יש לתמוה על דבריו, הרי אין לך כפירה גדולה מזו, שכאילו אומר שגם אלוקים אחרים גדולים הם, אלא שה' גדול מכולם, א"כ הוא מאמין שיש אלוקים מבלעדי ה' חלילה, ויתכן לומר שהפשט בפסוק הוא כך עתה ידעתי כי גדול ה', כלומר הוא לבדו, ומנין לי הידיעה הזאת?

"מכל האלהים" עבדתי את כולם, ונוכחתי לדעת, שכולם הבל וריק, ורק ה' הוא לבדו האלוקים. (רב אלשיך).

ויקח יתרו חותן משה עלה וזבחים לאלהים (יתרו יח-יב)

בזה שיתרו "לקח את עצמו" לילך בדרך חדשה, בעזבו אחריו את מעמדו הרם ונכבד במדיין כדי ללכת עם בני ישראל במדבר שממה זה היה הקורבן הגדול ביותר שהביא לפני הקב"ה.

מן הבוקר עד הערב (שמות יח-ג)

מדוע אין לרב בישראל שעות קבלה הגאון רבי שמואל מסלנט ישב על כסא הרבנות בירושלים שבין החומות קרוב לשבעים שנה. בצד חוכמתו ובקיאותו בתורה ובהוויות העולם, התפרסם רבי שמואל ברבים בפשטות הליכותיו עם הבריות ובאורח חייו הצנועים; אך יותר מכול הרשים את המוני בני ירושלים בימים ההם בנכונותו התמידית להורות דין ולפסוק הלכה לכל דורש בכל עת ובכל שעה.

פעם שאלו מקורביו של רבי שמואל את רבם הנערץ: מדוע אין כבוד הרב קובע שעות מיוחדות ביום לקבלת קהל ולפסיקת שאלות בהלכה, כפי שנוהגים כמה וכמה רבנים אחרים?

השיב רבי שמואל בנימה אבהית לשואלים: כל יהודי, וביותר רב ומנהיג בישראל, צריך להשתדל בכל כוחו ללכת בדרכי ה' ולדבוק במידותיו. והרי דרך ה' היא לענות לפונים אליו בכל עת ובכל שעה. הנה אנו אומרים בברכת המזון: "שאתה זן ומפרנס אותנו תמיד, ובכל יום ובכל עת ובכל שעה". משמע שלפני

ו**ייתכן** שהבדילו מתוכם כל האספסוף אשר בקרבם ויחנו בני ישראל לבדם לפני ההר, וערב רב אחריהם, כי לישראל יתן התורה, כמו שאמר "כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל" (שם ג), וזה טעם "ויחן שם ישראל", ע"כ. וכתוב בספר "שפתי כהן" על הכפילות בפסוק "ויחנו", "ויחן" ב' חניות אחת לערב רב ואחת לישראל, לערב רב אמר "ויחנו" בלשון רבים, כי לא היו בלב אחד. ולא אמר "מדבר סיני", כי הם לא קבלו התורה. אבל ישראל "ויחן" שכולם בלב אחד נגד ההר", ע"כ.

ו**כמו** כן מביא התורה שלמה פירוש "קרני אור" רבינו סעדיה גאון אמר כן שמעתי, "ויחנו במדבר" הגרים. "ויחן שם ישראל" הם ישראל האזרחים, ע"כ.

לפי פירושים אלו, הן הגרים והן הערב רב היו במעמד נפרד מעם ישראל ולא עמדו במתן תורה, ולכן לא נאה שיגיע גם יתרו למעמד הר סיני וידחו אותו למעמד נחות של הגרים או הערב רב ולא יהיה בקבלת התורה עצמה מול ההר, ולכן עדיף שיחזור לביתו. והסיבה שגם הגרים, יתרון והערב רב, לא עמדו במעמד הר סיני בעצמו מול ההר, מכיון שלא היתה להם הכנה מספקת וראויה כפי שעבר עם ישראל בשעבוד מצרים, כפי שהוסבר לעיל.

לעתידי לבוא, מי שירצה לקבל את התורה, יצטרך קודם לעבור את השלב של ה"במדבר", ולא להגיע מתוך שקט ובטחה ותענוגות. ואם ישכיל לעבור את שלב ה"במדבר", אז התורה תתקיים בידו.

לפי האמור לעיל נזכה להבין בדרך נוספת את דברי הגמרא במסכת עבודה זרה (ג ע"א וע"ב) שלעתיד לבוא הקדוש ברוך הוא יתגלה בעולם ומניח ספר תורה בחיקו ואומר למי שעסק בה יבוא ויטול שכרו. מיד באים כל אומות העולם ואומרים סיבות להגנתן מדוע לא קבלו את התורה.

לאחר ויכוח ארוך מסכים הקדוש ברוך הוא לעשות עמם ניסיון נוסף אם יקבלו את התורה, ומנסה אותם במצות סוכה. מיד כל אחד ואחד נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו, והקדוש ברוך הוא מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז וכל אחד ואחד מבעט בסוכתו ויוצא שנאמר "ננתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותימו" (תהילים ב, ג) ע"כ.

ונשאלת השאלה מדוע מכל תרי"ג המצוות בחר הקדוש ברוך הוא את מצות הסוכה בכדי לנסות את אומות העולם אם יקבלו את התורה?

ולפי האמור לעיל הדברים מאירים. כדי קבל את התורה צריך לעבור שלב של "במדבר" ויתור על

ראינו שמנעו את קבלת התורה מיתרו מכיון שלא היה ראוי לקבלה כמו עם ישראל שסבל, מדוע?

כמו כן מובא בפסיקתא דרב כהנא (פיסקא יב בחדש השלישי) "בחודש השלישי" למה בחודש השלישי? שלא ליתן פתחון פה לאומות העולם לומר אילו נתן לנו את התורה היינו עושין אותה, אמר הקדוש ברוך הוא ראו באיזה חודש נתתי את התורה? "בחודש השלישי", במזל תאומים, שאם ביקש עשו הרשע להתגייר ולעשות תשובה ולבוא ללמוד תורה, יבוא וילמוד ומקבלו אני, לפיכך נתנה בחודש השלישי, ע"כ.

גם לפי מדרש זה, התורה אמורה להיות פתוחה גם לפני אומות העולם. ומצד שני, כשבא יתרו לקבלת התורה הוא נדחה. מה ההסבר לכך?

אלא על מנת לקבל את התורה צריכים הכנה, כדי שאדם יהיה מסוגל לקבלה, וההכנה היא ביטול העצמיות, וכן ויתור על תענוגות העולם הזה, וכפי שנאמר במדרש הגדול על הכתוב "ויחנו במדבר" (שמות, יתרו יט, ב) "במדבר" מה מדבר ריק מכל מעדנים, כך אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמונע עצמו מכל מעדנים, לכן הוא אומר "וממדבר מתנה" (במדבר חקת כא, יח), אין התורה מתקיימת אלא במי שמשים עצמו כמדבר, ע"כ.

וכן אמרו בגמרא עירובין (נד ע"א) אמר רב מתנה מאי דכתיב "וממדבר מתנה"? אם אדם משים עצמו כמדבר זה שהכל דשין בו, תלמודו מתקיים, ואם לאו אין תלמודו מתקיים בידו, ע"כ.

עם ישראל עבר את שלב ההכנה וההשפלה בזמן העבדות במצרים, שלב שהכל דשין בו, לכן הוא ראוי למתנת התורה, וכיון שעבר זאת אזי התורה תתקיים בידו גם בעתיד. אבל מי שישב בשקט ובשלווה, אין לו הכנה ראויה לקבלת התורה, ואינו ראוי למתנה. ואפילו אם יקבלה והוא רגיל לחיי תענוגים, אין התורה מתקיימת בידו או בזרעו לאורך זמן, לכן יתרו שישב בביתו בהשקט ובטח אין הוא ראוי לקבלת התורה.

הערב רב שלא סבלו ביחד עם עם ישראל וקבלו יחדיו את התורה. **ונשאלת** השאלה הרי לא היו ראויים ואכן ישנם מפרשים שאומרים שאמנם הערב רב, האספסוף, הופרד במתן תורה, כמו שאומר הרמב"ן על הכתוב "ויסעו מרפידים ויבואו מדבר סיני ויחנו במדבר ויחן שם ישראל נגד ההר" (שמות יתרו יט ב) מדוע הכפילות "ויחנו במדבר", "ויחן שם ישראל נגד ההר"?

שיבראו אדם כדמותם, או יתנו את התורה לעם ישראל, או שתרד שכינה למשכן?
ואולי אפשר לומר, שאצל המלאכים בינם ובין עצמם אין קנאה, מה שאין כן כלפי גורם חיצוני העולם למטה, בני ישראל או מקום משכן, יש להם קנאה. וזהו ההדגשה בלשונו של משה רבנו כלום קנאה יש "ביניכם", דהיינו, בינם לבין עצמם.

ננסה להבין מדוע בינם לבין עצמם אין קנאה וכלפי חוץ יש בהם קנאה?

מתי נוצרת קנאה? כששני בני אדם הגיעו מרקע דומה או למדו יחדיו או פעלו יחדיו, והנה אחד הצליח והשני לא. אם היה האדם פועל באופן הגיוני, היה אומר אולי השני מוכשר יותר, או שהשקיע יותר או התאמץ יותר. אבל טבע האדם הוא לקנאות במי שהצליח ממנו יותר. אבל מי שעלה יותר ממך ולא נמצא במישור שלך, לא שייכת שם קנאה, למשל, אם הדיוט לא יקנא בבן מלך שנהיה למלך, מכיון שזה בנו של המלך והוא לא.

דוגמא נוספת רופא לא יקנא בזמר למרות שהשני ירויח הרבה יותר ממנו, כי הוא רופא והשני זמר. וכן רופא צעיר לא יקנא ברופא ותיק שהשני מפורסם ממנו ומרויח יותר, בגלל שתולה את זה בוותק. מה שאין כן אם זוג רופאים למדו באותו מקום והם באותו גיל ועשו אותה התמחותו לאחר כמה שנים זה נתפרסם ומרויח הרבה כסף והשני אינו ידוע ומרויח פחות, אז נוצרת קנאה, מה אני לא נהייתי כמוהו.

אף שלכאורה מבחינה הגיונית ישנם הרבה סיבות לכך אולי השני מוכשר יותר או השקיע יותר, אבל לב האדם מקנא במי שהצליח יותר ממנו. קנאה נוצרת במקום שישנו מכנה משותף בין שני בני האדם, ואז ישנו בסיס להשוואה אם אחד עולה על השני, נוצרת קנאה.

מה שאין כן אצל המלאכים, אצלם אין עליות וירידות, מלאך הוא קבוע מיום יצירתו לתמיד, כפי שנאמר "ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה" (זכריה ג ז) מיום יצירתו, נועד המלאך לבצע משהו מסוים וזהו תפקידו. מלאך האש הממונה על האש, לא יקנא במלאך הים הממונה על הים. כי כל אחד לכתחילה נברא למסלול משלו, ואז אין קשר בין תפקיד של מלאך אחד לשני, ולכן לא שייך שתיווצר קנאה בין המלאכים בינם ובין עצמם. כי מה שייך לקנאות בתפקיד שמלכתחילה נועד לראשון מתחילת יצירתו ואילו לשני נועד תפקיד אחר מתחילת יצירתו.

תענוגות, הכנעה ויציאה למדבר. מצות סוכה מסמלת את היציאה החוצה למדבר, יציאה מהנוחות הביתית וייתור על התענוגות. ובסוכות זהו גם הזכר שיצאו ישראל ממצרים למדבר ושקבלו את התורה במדבר וחיו במדבר בסוכות ושהקדוש ברוך הוא הקיפם בענני הכבוד. לכן נתן להם מצות סוכה עם חמה קודרת, לבדוק אם הם מוכנים לוותר מתענוגות העולם הזה ולשים עצמם כמדבר. ותגובתם היתה כמובא למעלה. לומר לך, את התורה לא נותנים סתם במתנה, אלא "ממדבר מתנה", מי ששם עצמו כמדבר, זוכה למתנת התורה (מדרש אור חדש).

קנאת המלאכים

אמרו חז"ל בגמרא שבת (פח ע"ב פט ע"א) אמר רבי יהושע בן לוי בשעה שעלה משה למרום, אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא ריבוננו של עולם! מה לילוד אשה בינינו?!

אמר להן לקבל תורה בא. אמרו לפניו חמדה גנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם, אתה מבקש לי תנה לברוך ודם? "מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו?" (תהילים ח ה). אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה החזר להן תשובה. אמר לפניו ריבוננו של עולם! תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה? "לא תרצח", "לא תנאף", "לא תגנוב", כלום קנאה יש ביניכם? יצר הרע יש ביניכם? מיד הודו ולקדוש ברוך הוא, ע"כ.

גליון הש"ס שם מפנה אותנו לפירוש רש"י בחומש, על הכתוב "ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו" (בראשית, בראשית א כו) אומר שם רש"י ענותנותו של הקדוש ברוך הוא למדנו מכאן, לפי שהאדם בדמות המלאכים נברא, ויתקנו בו, לפיכך נמלך בהם, ע"כ.

אם כן, נשאלת השאלה כיצד אומר משה רבינו למלאכים שאין בהם קנאה, והרי בבריאת האדם מצינו קנאה אצל המלאכים, שהתנגדו לבריאת האדם בגלל קנאה? וכמו כן יש לשאול מגוף המאמר דלעיל אם אין למלאכים קנאה, כיצד הם מקנאים כשמוסרים את התורה למשה רבינו?

גם במדרש שוחר טוב (תהילים ח) מביא שלשה מקומות שהיו המלאכים מדיינין כנגד הקדוש ברוך הוא בבריאת האדם, במתן תורה ובבניית המשכן. וגם כאן קשה, אם אין קנאה במלאכים, מה מפריע להם

חלק מקבוצה גדולה מתקשרים ומתחברים החוטים כולם לחבל עבה וגדול, זכויות היחיד מתערבות עם זכויות הרבים וכוחו חזק הרבה יותר וזה נלמד גם מהפסוק - "ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו (וישב לב כה) על ידי כח הרבים מונעים את מלחמות היצר הרע, אבל אם "ויותר יעקב לבדו" - כאשר מתבדל האדם מן הרבים ונשאר לבדו - אז "ויאבק איש עמו" - מתחילה אצלו מלחמת היצר והחזק והמסוכנת. (מפי השמועה)

כאשר נפוליאון בונפרטה כבש חלקים גדולים מרוסיה הוא נהג מידי פעם להתיעץ עם גדולי ישראל אודות סיכוייו לנצח במלחמה, מסופר שהוא נפגש גם עם רבי חיים מוולוז'ין.

היתה זאת שעת לילה מוקדמת כאשר הגיעו חיילי הצבא הצרפתי לחניית לילה סמוך לוולוז'ין. עיירה זו השוכנת על הצטלבות דרכים ראשיות, איננה עיר מבצר ונוחה היתה להכבש. רוב תושביה ברחו מאימת המלחמה או שהתחבאו מאחורי סורג ובריח. כשנכנסו שליחו של נפוליאון ושרי צבאו אל העיירה, לא מצאו בה אלא בתים חשוכים ורחובות שוממים ריקים מכל נפש חיה. רק מבית המדרש של וולוז'ין גילה להפתעתו כמה קרני אור בוקעים מבעד לחלונות. הוא ניגש אל הבית, פתח את דלת בית המדרש ונכנס פנימה. והנה בקצה האולם יושב אדם זקן, בראשית שנות השבעים שלו, בידו נר דולק, וספר פתוח לפניו. היה זה ר' חיים מוולוז'ין, אשר בעת מצוקה כבעת שמחה מצא למפלט לו את בית המדרש. כל כך היה שקוע בתלמודו שלא חש בקצין הנכנס ומתקרב אליו, אך משפתח זה בקולו הרועם, ניתר הגר"ח ממקומו. **אמר** הגנרל - אולי תגיד לי היכן גר פה הרבי שלכם, "חיים" שמו, עליו שמענו רבות כיודע צפונות ועושה נפלאות.

ענהו רבנו: חיים, האיש המבוקש על ידיך, נמצא כאן בבית המדרש. אך מה שאמרת כי עושה הוא נפלאות, יכולני להגיד לך כי אין זה אמת.

הבין הקצין כי הוא האיש המבוקש, ולקח את הרב לנפגש עם נפוליאון. שאלו נפוליאון מה דעתך על עתיד מלחמה קשה זו שפתחתי בה. האם כקודמותיה תסתיים אף היא בנצחון כביר, או חלילה אסון נורא אורב לי אי שם בדרכי?

פתח רבי חיים אמשול לך **משל** למה הדבר דומה? נסיך אחד עשה את דרכו במרכבה רתומה לארבעה סוסים אבירים ומשובחים, מטובי היחס והאיכות. והנה בהגיעו לתוך יער עבות מעדו רגלי אחד הסוסים לתוך ביצה טובענית, הסוס משך אחריו גם את

אבל אצל בני אדם, כולם נולדים כביכול זהים חוץ מזכות אבות כל אחד עובד על פיתוח כשרונותיו, ואם אנשים בעלי רקע זהה מגיעים להשגים שונים בגלל שהאדם אינו קבוע ומשקיע בעצמו נוצרת קנאה בין המצליח פחות למצליח יותר, כי כביכול אומר הפחות מצליח מדוע לא הגעתי לרמתו של חברי?

וזה מה שאומר משה רבנו למלאכים "כלום יש קנאה ביניכם"? מכיון שכל מלאך נוצר מהיום הראשון לתפקיד מסוים והוא קבוע, אזי לא נוצרת קנאה אצל חברו, ולכן אין קנאה ביניהם. אבל אצל בני אדם שהם משתנים, נוצרת קנאה, כפי שהוסבר לעיל.

כל זה שייך רק במערכת היחסים שבתוך המלאכים, בינם לבין עצמם. אבל אם יעשו מערכת דומה להם, או יטלו משהו מהם ויעברו לאחרים, בוודאי שתהיה קנאה.

ולכן כשהקדוש ברוך הוא עומד לברוא את האדם במערכת חיצונית שהיא בדמות המלאכים, ישנה קנאה. וכן כשהקדוש ברוך הוא עומד למסור את התורה, שהיתה למעלה בשמים אצל המלאכים, לידי בני אדם, ישנה קנאה. וכמו כן כשהקדוש ברוך הוא עומד להשרות שכינתו גם במקום חיצוני, במשכן, ולא משרה את כל השכינה למעלה, נוצרת קנאה.

לפיכך אין כל סתירה בין טענתו של משה שלמלאכים אין קנאה בינם לבין עצמם, למעשי קנאת המלאכים במקומות שהוזכרו. (אור חדש)

ויחן שם ישראל נגד ההר (יתרו יט-ב)

כאיש אחד בלב אחד (רש"י)

בשעה שישראל מאוחדים ומלוכדים, "כאיש אחד בלב אחד" יכולים הם לעמוד, אף נגד "ההר", היצר הרע, הדומה להר (אור ישרים).

ענין האחדות נחוץ ביותר כדי לזרז את הגאולה שנאמר "ויהי בישראל מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל" עם ישראל נקראים ישורון והמלך הוא מלך המשיח.

כח הרבים - לרבים כח רב בעזרה להתעלות. עובדת היותו של אדם חלק מן הכלל מסייעת לו לסייעתא דשמיא ולהצלחה. דומה הדבר לחוט דק שקשור כביכול מכל אדם לקב"ה. חוט דק, עלול חלילה גם להקרע. ככל שהחבל עבה יותר ומורכב מחוטים רבים יותר, כך קטנים סיכוייו להקרע. כאשר היחיד הוא

במדבר ניתנה התורה לישראל. לאור הקשר העמוק שבין התורה לארץ ישראל, שהרי לא ניתנה התורה אלא להתקיים בארץ, מצפים היינו לראות את נתינת התורה בארץ דווקא. מדוע א"כ ניתנה התורה דווקא במדבר?

שונה הוא המדבר מן היישוב. בארץ המיושבת יכול האדם להרגיש ביטחון. גם הטבע עומד לצידו, וגם הפיתוח הטכנולוגי עומד לו לעזר. במדבר האדם נתון לאיתני הטבע. מים אינם עומדים לרשותו לפיתוח חקלאות. נאלץ הוא לנדוד ממקום למקום, ועקב כך אין ביכולתו לפתח טכנולוגיה באופן מלאכותי. כאן, במדבר, מרגיש האדם את התלות המתמדת באיתני הטבע. מתוך כך, חש הוא בכל צעד ושעל את התלות שלו ברבונו של עולם. מצב נפשי זה, של ענווה והתבטלות בפני מי שאמר והיה העולם, הוא המתאים לקבלת התורה.

אך לא רק זה הוא ייחודו של המדבר. המדבר, ארץ הפקר הוא. אין עליה בעלות. ובאותם ימים אף לא היתה עליו ריבונות מדינית כלשהי. אז היה המדבר מקום הפקר, השייך לאנושות כולה.

שני היבטים אלה של המדבר מצטרפים זה לזה בהכנה למתן תורה. אותה תודעה של ענווה והתבטלות בפני דבר ה', המלווה את העם בקבלת התורה - היא הנוטעת בו תודעה של שליחות, להביא את דבר ה' אל העולם כולו, עד אשר יבוא היום בו יבואו כל הגויים אל הר ה', ויבקשו לדעת את דרכיו ואורחותיו.

ויחן שם ישראל נגד ההר (יתרו יט-ב)

"ויחן שם ישראל כאיש אחד בלב אחד". (רש"י)

בספר "ניצוצי אור המאיר" **מסופר**: בשנת תרע"ב התקיים בעיר קייב שברוסיה משפטו המפורסם של מנדל ביליס, אשר העלילו עליו שרצח, כביכול, תינוק נוצרי להשתמש בדמו לאפיית מצות. כל העולם היהודי נזדעזע וחרד לגורלו של בייליס, שהיה גורלו של העם היהודי כולו. רבי מאיר שפירא מלובלין פנה אז לרבה הראשי של מוסקבה הרב מזא"ה וסיפק לו חומר כדי להפריך את טענות הקטגוריה, אשר טענה כי התלמוד הוא המסית הראשי להריגת נוצרים.

שלושת חבריו, והמרכבה התהפכה על צידה. כל מאמצי העגלון והמשרתים לחלצם מן הבוץ עלו בתוהו.

עברו שעות אחדות והנה איכר פשוט מתקרב עם עגלתו הרעועה, רתומה לשלשה סוסים כחושים, ואף הם החלו מועדים ושוקעים בביצה. אולם האיכר שלף תיכף את שוטו, הצליף על הסוסים, אלו אזרו את שארית כוחם, ופתאום משכו את העגלה אל מחוץ לביצה, ויהי הדבר לפלא בעיני הנסיך ומשרתיו. ניגש הנסיך אל האיכר ותמה באזניו: לי ארבעה סוסים אבירים ומיוחסים, ולך שלשה סוסים צנומים ודקים. ובכל זאת דוקא אלו שלך נחלצו ברגע אחד מן הבוץ, ואילו שלי כבר שעות מתבוססים בבוץ ואיננו יודעים כיצד נחלץ מצרה זו.

השיבו האיכר: שום סוד מיוחד לא עמד לי להצלחה זו. אלא, שסוסיך שלך טהורי גזע ומיוחסים המה. נטלת אחד מכאן ואחד משם, מהטובים והמובחרים שבכל מדינה. לפיכך כשמצליף אתה על גבם מושך כל סוס לרוח אחרת, ואינם מצליחים להתאחד למען המטרה. אדרבה, כשמוכה האחד, שמחים לאדיו כל עמיתיו. מה שאין כן סוסי הדלים והכחושים כולם משפחה אחת המה, אמא ושני בניה. לכן, כשמכה אני את האחד חשים זאת גם השנים האחרים ונחלצים מיד לעזרתו.

כיוצא בזה - אמר הגר"ח - בענין זה שאנו דנים בו, אתה כבוד המלך נפוליאון דומה הנך לנסיך ההוא. לרשותך צבא אדיר מחומש ומאומן היטב, אלא שאינו עשוי מעור אחד. מורכב הוא מצבאות אוסטריה, פרוסיה, ספרד ואיטליה, שנלוו אל הצבא הצרפתי אשר תחת פיקודך. לפיכך מתאמץ כל אחד מהם להסב לעצמו את תהילת הנצחון, ועוד שמח בנפילת עמיתו בן ארץ אחרת. מה שאין כן צבא רוסיה, אף כי דל הוא באמצעים, כיון שבנוי הוא כמקשה אחת, מבני עם אחד הלוחם להגנת ארץ אחת - ארצו שלו, הרי כל אחד חש בסכנה המשותפת, ועושים יד אחת לחרף נפשם למען הצלתם. - מכאן, הוד מלכותו, נובע הפקפוק שלי בנצחונכם - סיים הגר"ח את פרשנותו על עתיד המלחמה.

בהמשך המלחמה נחל נפוליאון מפלה גדולה ליד מוסקבה. לאחר מכן הוא נחל מפלה מוחצת במעבר הנהר ברז'ינה. כמעט כל חייליו אבדו בקרבות. הערכתו של רבי חיים מוולוז'ין התאמתה במלואה. (מורשת אבות)

וחנו במדבר (שמות יט-ב).

המהר"ל מפראג רואה את הדברים באור שונה. לדעתו גדלותן של הנשים היא הגורמת לכך שהדיבור אליהן יכול להיות בלשון רכה. לשם הבנת הדברים ראוי לכותבם ממקורם. שכן הרבה מאד יותר משל אנשים, ולכך מקדים הנשים תחילה, וכדאי תא בברכות: גדולה הבטחה שהבטיחן הקדוש ברוך הוא לנשים וכו'. האיש במה שהוא גבר איננו בעל שאנן והשקט מצד התגברותו והתפעלו, ואינו מוכן כל כך אל השאנן והמנוחה, הוא העולם הבא, שהוא המנוחה בעצמו.

אבל הנשים ראויות ומוכנות לה מצד עצמן, שאינן בנות פעולה והתעוררות מצד עצם בריאתן, לפיכך גדולה הבטחה שהבטיחן הקדוש ברוך הוא לנשים יותר מן האנשים מצד השאנן והשלווה, כי זהו חלק הנשים, וראויות לזה ביותר. במעט הסיוע שמסייעות לתורה שכן גדול מאד, כאשר כבר הן מוכנות אל השאנן, וכל המוכן לדבר מה בנקל ישיגו מצד תכונתו.

אבל האנשים צריכים שיהיו עמלים וטורחים בתורה מבלי מנוח לילה ויום. וזהו "ותגיד לבני ישראל", דברים הקשים כגידיים, הוא העמל הגדול הזה. אמנם לנשים בלשון רכה, כי אינן צריכות כל כך. ואף על פי כן הן ראויות לשכר יותר גדול עד שלזה הקדימן הכתוב".

פירוש דבריו הוא שהיות שיודעים אנו שהמצוות נועדו לשם זיכוך האדם, ובכל קיום מצוה הוא נעשה אדם שלם יותר, לכן הנשים שמטיבען קרובות אל השלמות יותר מהגברים, אינן זקוקות לכל המצוות כדי להגיע לשלמות רוחנית. על כן פטרה אותן התורה מחלק מהמצוות.

כך גם הסביר בספר ישועות יעקב מדוע נשים מברכות בברכות השחר ברכה שונה מברכת הגברים. אמירתן "שעשני כרצונו", מסביר הוא, משמעה שהקדוש ברוך הוא ברא את האישה, ללא התייעצות קודמת עם המלאכים (כדוגמת "נעשה אדם" הנאמר בבריאת האדם), ובתוך דבריו מסביר את גדלותה של האישה וכותב: "איננה עלולה לחטוא כמו האדם".

ראה גם בדברי החיד"א בברכי יוסף או"ח סי' רפד ד"ה ואולם).

ברוח מילותיו של המהר"ל, מרחיב הרב הירש (בפירושו לתורה ויקרא כג-מג), מדוע נשים פטורות

"ההוכחה" הראשית של הקטגוריה היתה מאמרו של רבי שמעון בר יוחאי: "אתם קרויים אדם, ואין הגויים קרויים אדם". העולה ממאמר זה, טענו הקטגורים, שרק היהודים הם בני אדם, בני גזע עליון, ואילו אומות העולם אינם נחשבים לאדם.

כתב מהר"ם שפירא לרב מזא"ה שעליו להסביר לקטגוריה ולחבר המושבעים שבמאמר זה טמונה תכונה מסוימת המאפיינת את עם היהודי.

כלל הוא – אמר המהר"ם שפירא – ש"כל ישראל ערבים זה לזה" (שבועות לט) ואם כן, גורלו של מנדל בייליס, שהוא גורלו של יהודי אחד בלבד, נוגע לכל העם היהודי, החרד לגורלו והעושה את מיטב המאמצים כדי להוכיח את צדקתו. מה היה למשל יחסו של העולם הגויי אילו היה נשפט גוי על עלילה דומה באיזו שהיא ארץ נידחת? ברור שרק בעיר בה מתגורר האיש היו מגלים ענין בעלילה. שאר בני מדינתו היו מגלים לכל היותר מעט סקרנות, ואילו אנשים שמחוץ לגבולות המדינה בוודאי לא היו מתעניינים כלל.

זה איפוא ההבדל בינינו לבין אומות העולם: "אתם קרויים אדם" – מדוע? כי אם נשפט אצלנו מנדל בייליס אחד עומד כל העולם היהודי לצידו כאיש אחד בלב אחד – וכאדם אחד. "ואין הגויים קרויים אדם" – "אנשים" (בלשון רבים) הם קרויים, אבל לא אדם אחד. (מורשת אבות)

כה תאמר לבית יעקב - "מעלת הנשים" (שמות י"ט ג)

"כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל" (יט-ג), כך פונה הקדוש ברוך הוא אל משה רבינו, בצוותו אותו לדבר אל עם ישראל. חלוקה לשני דיבורים ישנה כאן. אמירה והגדה.

דרשו חז"ל, אמור – בלשון רכה לנשים (מכילתא). מוסיף רש"י ומדגיש, שלנשים יאמר משה בשפה רכה. לגברים ידבר בדברים קשים, כגידיים.

רבים נטו להסביר שהסיבה לצורת הדיבור השונה היא שהנטיה הרגשית אצל נשים חזקה משל הגברים, על כן יש צורך לדבר אליהן ברכות, כי דיבור קשה יגרום להן להיפגע, ולא לרצות לקבל את הדברים. ואילו הגברים יכולים לשמוע גם דיבור קשה, ועדיין לא יתרחקו.

מלאכי השרת ביקשו לפגוע במשה רבנו. מה עשה הקב"ה? עשה את קלסטרון פניו של משה רבנו דומה לקלסטרון פניו של אברהם אבינו. אמר הקב"ה למלאכים: אתם לא מתביישים ממנו? לא זהו שירדתם אצלו ואכלתם בתוך ביתו? אמר הקב"ה למשה רבנו לא נתנה לך תורה אלא בזכות אברהם.

"כה תאמר לבית יעקב" (שמות יט-ג)

בכל מקום כשכתוב בתורה בית יעקב הכוונה לנשים. למה הקב"ה אומר למשה רבנו לפנות לנשים קודם? במדרש רבה מצאתי ג סיבות.

הראשונה: שהן מזדרזות במצוות, מזדרזות לקבל עליהם עול מלכות שמים. שהנשים קרובים לקבל באמונה ועושות בלא חקירה.

השנייה: הנשים מנהיגות את בניהן לתורה. מכיוון שהאשה נמצאת בבית ומשגיחה על הילדים מוטל עליה הדרכת הבנים בקטנותם בתורה כמו שנאמר "ואל תטוש תורת אמך".

שלישית: 'אמר הקב"ה כשבראתי את העולם לא צייתי אלא לאדם הראשון ואחר כך נצטוית חוה ועברה וקלקלה את העולם עכשיו אם איני קורא לנשים תחלה הן מבטלות את התורה!'

"ואשא אתכם על כנפי נשרים" (שמות יט-ד)

רש"י מפרש כאן: "כנשר הנושא את גוזליו על כנפיו .. אומר מוטב יכנס החץ בי. למה דוקא נשר? מכיוון שכל העופות פוחדים מעוף אחר ולכן הם נושאים את בניהם בין רגליהם. אבל הנשר פוחד רק מהאדם שלא יזרוק בו חץ (מכיוון שהנשר עף גבוה יותר מכך העופות) לכן הנשר נותן את בניו על גבי כנפיו. לכן אמר הקב"ה מוטב שייכנס החץ בי, ולא בבני.

הספר מעינה של תורה מביא את דברי בעל חדושי-הרי"ם שהיה מפרש את דברי רש"י כך: "כידוע בשעת קריעת ים-סוף קיטרגו המלאכים כנגד ישראל ושאלו, במה ראויים הם לישועה יותר מהמצרים, והלא הללו עובדי עבודה-זרה והללו עובדי עבודה-זרה, מה נשתנו אלה מאלה? ושום מענה לא ניתן להם למלאכים על שאלתם זו.

אמר השם-יתברך: מוטב תהיה קושיא כנגדי ובלבד שלא יסבלו חלילה בני-ישראל

ועתה אם שמוע תשמעו בקולי (שמות יט-ה).

מחובת קיום מצוות עשה התלויות בזמן, ומסביר: "שפטור נשים שהזמן גרמן איננו נובע מחשיבותן הפחותה כביכול, או מתוך שהתורה לא מצאה אותן ראויות כביכול לקיים מצוות אלה.

הטעם לאי חיובן במצוות אלה הוא כפי שנראה לנו בכך, שאין התורה חושבת שנשים זקוקות למצוות אלו ולקיומן, משום שדין התורה מבוסס על העובדה שאצל הנשים קיימת חיבה יתירה והתלהבות קודש לתפקידן בעבודת הבורא, יותר מאשר אצל הגברים. הגברים שהניסיונות בחייהם מסכנים את נאמנותם לתורה, זקוקים מזמן לזמן לתזכורות מדרבנות ומזהירות, בצורת מצוות שהזמן גרמן". פרשיות השבוע הנוגעות ליציאת מצרים מדגישות גדלות זו. שהרי הנשים היו אלו שנטלו עימן תופים ממצרים, ומביא רש"י את דברי חז"ל, שבטוחות היו שהקדוש ברוך הוא יעשה להם נס, והוציאו עימהן כלי שיר. הגברים נשברים ואומרים "ניתנה ראש ונשובה מצרימה" (במדבר יד), הנשים אומרות "תנה לנו אחוזה" (במדבר כו).

בזכות נשים צדקניות נגאלו ישראל ממצרים (סוטה יא,ב). אנו מאמינים כי זכותן, וזכות חיזוק הבית היהודי יזכו אותנו לראות בנחמה מקור: הרב דוד לאו שליט"א

ויחן שם ישראל נגד ההר (יתרו יט-ב)

"ויחן" מלשון חן (שם). האחדות האמיתית מתקיימת רק כאשר כל יהודי נושא חן בעיני רעהו. אחדות כזאת תיתכן רק כאשר ישנה מידת הענווה בכל אדם כך שאין אחד מתגאה על חברו. הר סיני זכה שתינתן עליו התורה דוקא בגלל היותו נמוך יותר מהרים אחרים. לכן כשהביטו על הר סיני למדו את מידת השפלות והענווה ועל ידי כך הגיעו ל"ויחן".

מסופר במדרש רבה כשעלה משה לקבל את התורה התווכח עם המלאכים וניצח אותם בטענותיו. על מה היה הויכוח?

המלאכים רצו שהתורה לא תמסר למשה רבנו אלא תשאר בשמים. אמר משה רבנו למלאכים הרי התורה נכתבה בשביל בני האדם והעובדה לכך היא מה שכתוב בה. כתוב בתורה "כבד את אביך ואת אימך" וכי אבא ואמא יש לכם? כתוב בתורה "לא תרצח", "לא תגנוב", "לא תחמוד" וכי יצר הרע יש לכם?

בשתי דרכים בא הקב"ה ומציע את התורה לעמו ישראל. הדרך האחת היא הצעה בלבד. עם ישראל הוא שהחליט בעצמו לקבל את התורה, ואמר "נעשה ונשמע". הדרך השנייה היתה כפייה. "ויתייצבו בתחתית ההר" - מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם: אם אתם מקבלים את התורה - מוטב, ואם לאו - שם תהא קבורתכם". מה תפקידה של הכפילות הזאת?

שתי דרכים יש לקשר שבין עם ישראל לבין הקב"ה: האחת - מלמעלה למטה. השנייה - מלמטה למעלה. בדרך הראשונה בא הקב"ה וכופה את רצונו על האדם.

בשנייה - האדם בוחר לקבל עליו את מלכות ה' מרצונו הוא. הכפייה לבדה - הרי היא פוגעת באישיותו האינדיבידואלית של האדם. הבחירה האנושית לבדה - הרי היא מקטינה את הקשר לרמה אנושית, ועושה אותו תלוי במצב רוחו של האדם. צירוף שני הגורמים ביחד - הכפייה האלוקית והבחירה האנושית - נותן לקשר את העוצמה והגדלות האלוקית כאשר היא מתחברת אל ההזדהות האישית והאוטונומיה העצמית של האדם עצמו.

וגם כך יאמינו (יתרו יט-י)

שיעור גדול באמונה היה לאבותנו כשעמדו על הר-סיני. וכבר עמד על כך "הנשר הגדול", הרמב"ם ב"אגרת תימן" ואמר: "וראוי לכם אחינו שתגדלו בניכם על המעמד ההוא הגדול, ותספרו בתוך קהל ועדה גדולתו והידורו, שהוא עמוד שהאמונה סובבת עליו". עם כל זה, דומה כי טעות תהיה בידינו אם כל בנין האמונה ייבנה רק על מעמד זה. ולא מפני שיש לפקפק, חלילה, בקיומו.

נשים לב לכך שאין בתורה אלא שתי מצוות הקשורות במעמד הר-סיני. האחת - מצוות לא-תעשה, שלא לשכוח את המעמד, והשנייה - מצוות עשה שהיא "זכר למעמד הר סיני", והיא מצוות "הקהל" (ואף בה אין הדבר מפורש). ואפילו חג השבועות לא הוזכר מעולם בתורה כ"זמן מתן תורתנו". ומאידך גיסא, צא וראה כמה מצוות ניתנו לנו "זכר ליציאת מצרים". האם אך מקרה הוא זה?

הבדל גדול יש בין המאמינים. יש המאמין בנותן התורה. אין הוא מכיר את הקב"ה אלא בתור מלך

ראשי תיבות של "שמע תשמעו בקולי" הם שבת. בשבת שומעים את קול קבלת התורה. לכן נאמר בספרים כי בשבת מחזיר משה רבנו לבני-ישראל את שתי העטרות שקבלו בעד "נעשה ונשמע" מכיוון שבשבת חוזרים ושומעים זאת.

וידבר ה את כל הדברים האלה לאמר (שמות יט-ו).

אלו דברים אמר? מדרש רבה אומר: "א"ר יצחק מה שהנביאים עתידים להתנבאות בכל דור ודור קבלו מהר סיני שכן משה אומר לישראל (דברים כ"ט) כי את אשר ישנו פה עמנו עומד היום ואת אשר איננו פה עמנו היום. עמנו עומד היום אין כתיב כאן אלא עמנו היום אלו הנשמות העתידות להבראות".

אנכי ה אלוקיך (שמות כ-ב).

במדרש רבה כתוב: "א"ר שמעון בן יוחאי אמר להם הקב"ה לישראל אלוה אני על כל באי עולם אבל לא יחדתי שמי אלא עליכם. איני נקרא אלוקי עובדי כוכבים ומזלות אלא אלהי ישראל.

א"ר לוי שני דברים שאלו ישראל מלפני הקב"ה שיראו כבודו וישמעו קולו והיו רואין את כבודו ושומעין את קולו שנאמר (דברים ה) ותאמרו הן הראנו ה אלינו את כבודו ואת גדלו. וכתיב (שם) ואת קולו שמענו מתוך האש.

ולא היה בהם כח לעמוד שכיון שבאו לסיני ונגלה להם פרוחה נשמתם על שדבר עמהם שנאמר נפשי יצאה בדברו. אבל התורה בקשה עליהם רחמים מלפני הקב"ה. יש מלך משיא בתו והורג אנשי ביתו. כל העולם כולו שמחים ובניך מתים. מיד חזרה נשמתן שנאמר (תהלים יט) תורת ה תמימה משיבת נפש. א"ר לוי וכי לא היה גלוי לפני המקום שאם הוא מראה כבודו לישראל ומשמיען קולו שאינן יכולים לעמוד. אלא צפה הקב"ה שהן עתידין לעשות עבודת כוכבים שלא יהו אומרין אלו הראנו את כבודו ואת גדלו והשמיענו את קולו לא היינו עושים עבודות כוכבים. לכך נאמר שמעה עמי ואדברה".

נעשה ונשמע (יתרו יט-ח)

והשועל, בשמעו זאת, ניחם גם בזה את עצמו ואמר "נו, גם על זה אוותר, העיקר שאת נפשי יניחו לשלל".

והנה, קולטות אזניו צייד שלישי שקורא "ואני מוצא חן בעיני עורו של השועל, אפשוט ממנו את עורו, ואעשה לי ממנו שטיח יפה לביתי".

כששמע זאת השועל, קרא בבהלה "אוי ואבוי!! עכשיו הם כבר רוצים להפשיט מעל את עורי!" מיד תפס את רגליו והתחיל לברוח, ואולם אז כבר היה מאוחר מדי...

לעתים חושב האדם לעצמו: מקסימום אאבד שם זנב, או שן אחת, אבל עדיין אשאר אני בצדקותי ובקדושותי, הוא אינו יודע, שבסופו של דבר, יפשיט ממנו היצה"ר את כל הרוחניות שבו! ואז כשיתפוס את עצמו, וירצה לקום ולברוח מן המקום יהיה כבר מאוחר מדי...(אור דניאל)

היו נכונים לשלושת ימים (יתרו יט - יא)

אמר רבי יהושע בן לוי: כשיצאו ישראל ממצרים היו בהם בעלי-מומים מעבודת פרך מכיוון שהיו עושים בטיט ובלבנים והיתה האבן נופלת עליו מן הבניין ושוברת את ידו וקוטעת את רגלו. אמר הקב"ה: אינו דין שאתן את תורתי לבעלי-מומין. מה עשה? רמז למלאכי-השרת, וירדו וריפאו אותם (פרפראות לתורה).

והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עליו ה' באש ויעל עשנו כעשן הכבשן ויחרד כל ההר מאד (יתרו יט-יח)

ומעשה היה ברב ששת שהיה סומא. יום אחד עבר המלך ברחוב וכל העולם רץ לראותו, כמנהג הבריות. ואף חכם זה יצא אחרי האנשים, לפי שמצוה להשתדל ולראות פני מלך אע"פ שהוא מאומות העולם, שאם יזכה לראות המשיח, יבחין בהבדל בינו ובין מלך זה. פגש בו מין אחד, אמר לו הכדים השלמים הולכים לנהר לשאוב מים, אבל הכד השבור מה מקומו שם, ר"ל מאחר שאתה סומא ואין אתה רואה, מה התועלת בזה שיצאת.

אמר לו רב ששת בא עמי ואראה לך שאני יודע יותר ממך שאתה רואה בעינים ואילו אני רואה בדעת. הלכו שניהם כשעברה בכל של אנשים בתופים ורעמים שאל לו המין האם עובר עכשיו המלך. אמר

הנותן פקודות לעמו, כאשר שכרן ועונשן בצידן. ויש מי שמאמין בקב"ה המוציא את עמו מארץ מצרים. שם לא נתגלה עליהם כמפקד. שם נתגלה הקב"ה לעמו כאב אוהב ומרחם, מושיע ופודה, מושיע אביונים ומשבר זרוע רשעים.

זהו עיקרה של האמונה במי שבחר בנו מכל העמים, ורק מתוך כך נתן לנו את תורתו. לא את האמונה בה' באנו ללמוד בהר סיני. זו נתבררה לנו עוד לפני כן. מעמד זה בא לבנות את הקומה השנייה: "בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם כך יאמינו לעולם".

לכן פותחת ההתגלות האלוקית על הר סיני בהסברתה של מצוות האמונה, האומרת כי "אנכי ה' אלוקיך", המלך, השליט והמפקד, הוא הוא אותו האב, אוהב עמו ישראל, "אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים".

וקדשתם היום ומחר (יתרו יט-י)

דרכו של היצר זה לקרר את הנשמה שלא נקיים תורה ומיצוות ע"י כך שמכניסים לנשמה דעות זרות או שאומר לאדם אתה משתדל ומקיים הרבה מיצוות לא יקרה כלום. אם תוותר פעם אחת על מיצוה כגון תפילה במנין וכדומה ומחזקת אותו להיכשל בסיסמא הידועה לא נורא יש לך עודף מיצוות.

הדברים יומחשו **במשל**: מעשה היה בשועל אחד, אשר בהיותו שוכב להנאתו בין עצי היער, קלטו אזניו קול יריות של ציידים, שיצאו לצוד חיות. אולם השועל שהיה עייף מאוד התעצל לקום ולברוח מהמקום, וניחם את עצמו ואמר "אני יכול לסמוך על הפיקחות שיש לי, אני אסדר אותם!"

מה עשה? שכב ועשה עצמו כמת מוטל על הארץ, בלא נוע לזוז כלל, וכשהתקרבו אליו הציידים, ראו פיגרת שועל זרוקה על הארץ ושכובה כמת.

אמר אחד הציידים "הנה! איזה זנב יפה יש לשועל, אקח אותו לי, ואתלה לי אותו לקישוט בסלון ביתי!" שמע זאת השועל, וניחם את עצמו "נו, שיקח את זנבי העיקר שאותי ישאיר בחיים".

והנה שומע השועל קול שני של צייד אחר "ואני דווקא מוצא חן בעיני השיניים של השועל, אקח לי את שיניו אחת, ואעשה ממנה תיק יפה מתנה לאשתי!"

מעשה היה עם אחד מגדולי הדור המפורסמים, שנסע לבית חולים מפורסם לטפל בעיניו, והנה תוך כדי הטיפול מספר לו מנהל המחלקה, שכל רופאי העיניים בארץ עשו השתלמות של כמה חדשים ארוכים לחקור ולדרוש כמה קרומים יש בעין? ענה הרב תוך כדי דיבור, יש שבעים קרומים. נבהל הרופא ושאל: מהיכן הרב יודע? הסביר לו הרב שרבנו האר"י זכרונו לברכה גילה שעין יש בה שבעים קרומים, שכן עין בגימטריא שבעים. נבהל אותו רופא מפורסם עד היכן כח התורה.

מכאן התשובה מוצאת לכל אותם עמי הארץ השואלים, מדוע לנו ללכת בעקבות אבותינו ורבותינו, ולא נסלל לעצמנו דרך חדשה בעידן ה"מודרני", ואותם אנשים טועים, עיניים להם ולא יראו את חכמת תורתנו, שדנה בכל בעיה ומצוקה, ואם יכניעו את עצמם ללכת באורחות יושר, יראו ברכה ושמחה בחייהם, כי אין לנו שיוך אלא התורה הקדושה, והיא חיינו ואורך ימינו (כתונת פסים).

אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים (יתרו כ-ב)

איתא במדרש כשמע משה "אנכי ה' אלהיך" עמד ובירך שלא עשני גוי, והדבר פלא! והרב הגדול המקובל האלהי רבי שמעון אגאסי זצוק"ל פירש בו פירוש נחמד, והוא עלי מה שביארו המפרשים הטעם שאנחנו מברכים בכל יום "שלא עשני גוי" בלשון שלילה ולא בלשון חיובי שעשני ישראל, מפני שנמנו וגמרו (עירובין יג, י) שנוח לו לאדם שלא נברא, ובכן כיצד יברך "שעשני ישראל" כאילו נוח לו שנברא, ולכן מברכים "שלא עשני גוי" כלומר אם כבר נברא, טוב שלא נברא גוי.

ובכן מעתה יובן לשון הפסוק בעשרת הדברות נאמר "אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים", ומדוע לא אומר הכתוב אנכי ה' אלהיך שבראתיך שהרי זה יותר חשוב מיציאת מצרים? **אלא** ודאי הטעם שלא אמר הכתוב כך, מפני שנוח לו לאדם שלא נברא, ולכן אמר הכתוב "אשר הוצאתיך מארץ מצרים (קול יהודה).

מארץ מצרים מבית עבדים (יתרו כ-ב)

"מארץ מצרים מבית עבדים" – בספר אור החיים על התורה שחיבר רבנו חיים בן עטר זצוקללה"ה נאמר

לו רב ששת לא, וכך ענה לו כשעברה כת שניה. וכשעברה כת שלישית והיה העולם שותק, אמר לו רב ששת עכשיו עובר המלך. אמר לו המין מהיכן ידעת כן. אמר לו מפני שמלכותה ארץ היא כעין מלכות של הרקיע, ואומר הנביא ואחר רעש אש לא בא ה' ואחר האש קול דממה דקה (מ"א יט).

אנכי ה' אלוהך (יתרו כ-ב)

בפרשת יתרו אנו קוראים על מתן תורה, מעמד הר סיני בקולות וברקים. וכתבו רבותינו זכרונם לברכה, שבזמן מתן תורה נדמה כל הבריאה, שור לא געה, עוף לא ציץ, הים לא העלה גליו, וכל העולם כולו עמד ושמע את המעמד הגדול הזה, ושמעו דברי השם יתברך "אנכי ה' אלקיך".

מעמד נשגב זה הוכן מששת ימי בראשית, כי תנאי עשה השם יתברך עם הבריאה כולה, שאין קיומה תלוי אלא בתורה הקדושה, בקבלתה ובקיומה, וכמו שנאמר "אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת"י ובבריאה כתיב "ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד, שני וכו'" ואילו ביום ששי כתוב יום "הששי" ויכולו השמים והארץ".

ופרשו חכמינו זכרונם לברכה, שתנאי עשה השם יתברך אם מקבלין ישראל את התורה, שנתנה ביום הששי ו' בסיון, הנה מה טוב, אך אם חס וחלילה לא יקבלו את התורה, אז "ויכולו השמים והארץ" חוזר הכל לתוהו ובוהו וחושך על פני תהום, ומטעם זה עשה השם יתברך את העולם עגול ולא מרובע, כדי שיהיה במקום אחד יום ובשני לילה וכך לא יהיה רגע בעולם, שלא יעסקו בתורה.

וכבר כתב הגאון רבי חיי מוולאז'ין בספר "נפש החיים" שאם יהיה בעולם רגע אחד פנוי מתורה, אז יחרבו חס ושלוה כל העולמות.

בישיבת וולאז'ין נהגו לחלק את הלימוד בדרך של משמרות משמרות, כדי שבכל שעות היום יהיו למודים בהיכל הישיבה, ובמוצאי הצום ביום הכיפורים עת היו כולם יורדים לאכול, היה יושב הגאון רבי חיים זכר צדיק לברכה ולומד ברציפות, בעודנו צם עד קרוב לחצות לילה בטענה, שמא חלילה, במוצאי הצום כשכולם עסוקים באכילתם, ימצא העולם בלא לומדי תורה, ויגרם נזק ח"ו.

ומכאן נלמד כמה אחריות צריכה להיות לאדם בידועו שהוא ממחזיקי העולם, וכתוצאה ממעשיו נגרם שפע או פשע לעולם.

לא תשא את שם ה' אלוהך לשווא כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשווא (יתרו כ-ז)

הגמרא במסכת שבועות מאריכה בחומר איסור שבועה, שאף על האמת ראוי להמנע. אומר הפסוק "את ה' אלוקיך תירא ואתו תעבוד ובו תדבק ובו תשבוע". רק אחרי שתגיע לדרגה "את ה' אלוקיך תירא וכו'" אז תוכל להשבוע בשמו.

הגמרא בנדריים מספרת באדם שהפקיד דינר בידה של אשה והיא נטלה הדינר ושמה אותו בתוך כד הקמח. עברו ימים והיא שכחה את הענין וכשלשה בצק מאותו קמח היה הדינר בפנים ולא נתנה דעתה לכך. בא עני אחד לבקש לחם, אירע ונתנה לו אותו הככר שהדינר היה בתוכו.

לימים בא בעל הפקדון ואמר הביא לי דינרי. אמרה יכנס חרב של מלאך המות בגרונו של אחד מבני אם נהניתי מדינרך כלום. לא עברו ימים מרובים ומת אחד מבניה. וזה היה בעון שבועה אף שנשבעה שבועת אמת שהרי היא לא ידעה מה שאירע, שאם היתה יודעת לא היתה נשבעת. אבל בהיות שהיה הדינר בלחם חסכה קצת קמח, וזה נקרא שנהנתה ממנו, ולכן נענשה.

וכששמעו חכמים דבר זה אמרו מאחר שהיא נשבעה לאמת ובכל זאת נענשה שמת בנה, כל שכן זה שנשבע לשוא, בודאי אין לו מחילה.

כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא (יתרו כ-ז).

למה כל בעל עבירה ינקה בעשותו תשובה שלמה, ורק הנשבע שבועת שוא, כתוב כי לא ינקה? אפשר לומר בדרך צחות כל עבירות שאדם עושה נכתבין בספר הזכרונות, וכשעושה תשובה מוחקין אותם, אולם הנשבע בשם ה' לשוא, אסור למחוק שם השם, משום כך "לא ינקה" (ר' מאיר מפרמישלאן). את חומר השבועה לשקר, הסביר הראב"ע באריכות וכך כותב לא מצאנו בעשרת הדברות, שכתוב שם שכר מפורש, רק בכיבוד אב ואם ולא עונש מפורש, רק בעבודה זרה ובנשיאות השם לשוא, ורבים חושבים כי הנושא השם לשוא, לא עבר עבירה גדולה.

על כך שבדרך אשר הוציאתיך ממצרים אני עתיד להוציאך מבית עבדים. זהו רמז לגלות האחרונה שאנו נמצאים בה אשר שעבדו בישראל כל אומה ולשון כמו שנוהגים בעבד

יוום השביעי שבת לה (יתרו כ- י)

בספר אור החיים נאמר שהמנוחה והשביתה בשבת קודש לא תהיה למנוחתו ולמרגוע של האדם אלא לקיום מצוות ה.

לא יהיה לך אלקים אחרים (יתרו כ, ב-ג)

ניצב ר' יוסף יצחק מליובאוויץ בפני חוקריו בתופת של מלכות הרשעה ברוסיה, ועומד בקשיות – ערפו, וסירב לוותר על שאיפתו לפעול לחיזוק היהדות, ואחד החוקרים איים עליו באקדחו ואמר לו: צעצוע קטן זה פעל על אנשים רבים, כי ישנו את דעותיהם. אולם האדמו"ר לא נבהל מזה, והשיבו בקור רוח – צעצוע קטן זה, יכול להפחיד רק אדם שיש לו אלהים רבים ועולם אחד, ברם, לי יש א-ל אחד, ושני עולמות – וצעצוע זה אינו מפחיד אותי (אמרי חן)

לא תשתחוה להם ולא תעבדם כי אנכי ה' אלוקך...פוקד עון אבות על שלושים ועל רבעים לשונאי (יתרו כ-ה)

ומעשה היה בגוי אחד ששאל את ר' יהושע בן קרחה, והרי אתם אומרים אחרי רבים להטות, א"כ עליכם לעבוד עבודה זרה, מאחר שאנו מרובים מכם, שאנו שבעים אומות ואתם אומה אחת.

אמר לו: יש לך בנים. אמר לו: הן. א"ל וכיצד הם מתנהגים, א"ל אתה מזכיר לי את צערי, שכל יום יש מחלוקת בבית והם מכים זה את זה שכל אחד עובד עבודה זרה אחרת, א"ל ר"י ואתה לאיזה ע"ז אתה עובד, א"ל לא לשל אחד מהם, כי אני עובד לע"ז אחרת, א"ל: אם אין אתה משתוה עם בניך, כיצד נשתוה אנחנו עמכם שאתם עובדים כל אחד לע"ז אחרת. ונתבייש אותו גוי מן התשובה המספקת.

אמר ר' יהושע לתלמידיו ההוכחה היא מן הפרשה הזאת. שנאמר אצל עשו ויקח עשו וג', ואת כל נפשות ביתו (בראשית לו, ו). הרי קרא להם נפשות בלשון רבים. ואילו אצל יעקב נאמר שבעים נפש שכולם היו נפש אחת, שכולם עובדים לה' אחד ששמו אחד.

כבוד את אביך ואת אמך (יתרו כ-יב)

דרכו של הגאון מווילנא בקיום מצוות כיבוד אב ואם היה לדקדק מאוד במצוות כיבוד אב ואם. כל אימת שהיה רואה את אביו ואת אימו, קם מכסאו וחלק להם כבוד רב; ולא היה חוזר ויושב אלא לאחר שישבו הם. ועוד היה נוהג הגאון לבוא בכל בוקר לבית הוריו ולברך את אביו ואימו בברכת "בוקר טוב".

אביו של הגאון (רבי שלמה זלמן) השתדל מציודו שלא להפריע את בנו הדגול בשעת הלימוד שלו. לכן מנע עצמו, ומנע גם את אשתו, מלבקר את רבי אליהו בחדר תלמודו, שלא לגרום לו לביטול תורה אפילו לשעה קצרה. בליל ראשון של חנוכה תקי"ט נפטר אביו של הגאון, ומאז והלאה נהג רבי אליהו לחלוק לאימו הצדקנית אותה מידת כבוד שחלק בשעתו לאביו. ואף האם, בדומה לבעלה, נמנעה במידת האפשר מלבקר את בנה, כדי למנוע ממנו ביטול תורה כלשהו

כבוד את אביך ואת אמך (יתרו כ-יב)

שני לוחות אבנים נתן הקב"ה למשה בהר סיני: הלוח האחד - למצוות שבין אדם למקום, ובכל אחת מהן נאמר "ה' אלוקיך", והשני - למצוות שבין אדם לחבירו, ובהן לא נזכר שם ה' (כלי יקר).

אך מצוה אחת יוצאת לכאורה מכלל זה: כיבוד אב ואם. במבט ראשון דומה כי היא אחת המצוות שבין אדם לחבירו, אך מבט עמוק יותר מראה כי אכן נטועה מצוה זו עמוק עמוק בין המצוות שבין אדם לבורא? **שני נימוקים** הם למצוות כיבוד אב ואם. הראשון והמפורסם מביניהם - הכרת הטובה למי שהדידו והדירו שינה מעיניהם על מנת להאכיל ולהבריא, לגדל ולפרנס, ללמד ולחנך אותך. לפי טעם זה, אין חובת כיבוד הורים כלפי אב ואם שלא זכו לגדל את ילדם במו ידיהם; אך יש חובה כזאת כלפי הורים מאמצים.

אך חז"ל, כאשר הם משווים את כבוד ההורים ומוראם לכבודו של הקב"ה (קידושין ל' ע"ב), נותנים לכך טעם אחר: לפי "ששלושתן שותפין בו... שלושה שותפין הם באדם: הקב"ה ואביו ואמו. בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו, אמר הקב"ה, מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבדוני".

וזה אינו, כי קשה היא מכל הלאווין, הבאים אחריו, כי הרוצח והנואף, לא יוכל כל עת לרצוח ולנאוף, כי יפחד, ואשר הרגיל עצמו להישבע לשוא, יישבע ביום אחד שבועות אין מספר, וכ"כ הוא רגיל בעבירה זו שלא ידע שנשבע ואם אתה תוכיחנו למה נשבעת עתה? אז יישבע שלא נשבע, מרוב רגילותו בה, כי לפני כל דיבור שידבר יקדים שבועה, והוא להם לשון צחות.

ואילו לא היתה בישראל רק זאת העבירה לבדה, דיה להאריך גלותנו, ולהוסיף מכה על מכותינו, וראה נא כי הרוצח את אויבו, מילא תאוותו בנקמתו, גם הנואף כן לפי שעתו, והגונב מצב הנאות לצרכו, ועד שקר להתרצות או להתנקם אבל הנשבע לשקר בכל עת, הרי הוא מחלל את ה' בלא הנאה שיש לו. וע"כ עווננו חמור. (אמרי חן)

זכור את יום השבת לקדשו (יתרו כ-ח)

"זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו". יש המבדילים בין "זכור" ל"שמור" - העני רוצה יותר ב"שמור". הוא עובד קשה כל השבוע, וצריך לקצת מנוחה, וגם לא יפסיד הרבה אם ישבית עסקיו בשבת, ואילו "זכור" קשה לו לקיים כדבעי, כי אין ידו משיגה לכבוד את השבת, במאכלים טובים וביין טוב, העשיר להיפך, "זכור" הוא מקיים על כל פרטיו, מרבה במעדני שבת ומתענג, אבל "שמור" קשה לקיים, להפסיק את העבודה בעסקיו ובמפעליו ביום השבת, ההפסד הוא גדול, והוא מחפש תחבולות לעקוף את ה"שמור".

לכן אמרו חז"ל, שזכור ושמור - בדיבור אחד נאמרו, ואי אפשר להפריד ביניהם, העשיר צריך לקיים את ה"שמור" ולעזור לעני לקיים את ה"זכור". (המגיד מדובנא)

בשעת מתן תורה קרא הקב"ה לישראל ואמר להם: בני! מקח טוב יש לי בעולם ואני נותן אותו לכם לעד לעולם. אם תקבלו את תורתי ותשמרו את מצוותי, משיבים ישראל ואומרים לפניו רבש"ע, איזה מקח טוב אתה נותן לנו אם נשמור את התורה, משיב להם הקב"ה - זה העולם-הבא - אמרו לו ישראל הראינו דוגמא של עוה"ב, משיב להם הקב"ה זה השבת, שהוא מעין עולם הבא. (מאמרי חן)

שאינו מצווה ועושה. שהמצווה ועושה יש לו צער מיצר הרע שמישאו שלא לקיים המצווה, והוא צריך להיאבק עמו, ולכן מקבל שכר הרבה על כך. אבל זה שאינו מצווה אין לו יצה"ר ועמלו מועט, גם שכרו מועט.

מעשה בשני בנים. האחד הניח את אביו שיטחן ברחיים וירש גן עדן, והשני האכיל את אביו עוף מפותם ויין ישן ולבסוף ירש גיהנם.

הבן שירש גן עדן באו מהמלך ולקחו אנשים לעבודת המלך ותפסו גם את אביו. אמר הבן לאבא, תטחן אתה ברחיים במקומי ואני אלך לעבודת המלך. שאם יהיה בזיון בעבודה זו – אתבזה אני ולא אתה. ואם יהיה מלקות – אלקה, אני ולא אתה.

והבן שירש גיהנם – מיירי ששאל אותו אביו: בני, מנין לך כל הכסף להביא לי כל יום ויום יין ובשר? אמר לו הבן בבזיון: אתה שב ותאכל ולא אכפת לך! ה' יתן לכל בן כח וסבלנות שיכבד את הוריו, והתיחס אליהם ביראה ובכבוד בלי שום קשר למעמדם וכבודם אינו נקנה בכסף.

בימים שאנשי מדין התגברו על ישראל והשחיתו את יבול הארץ ולא השאירו מחיה בישראל, באותו זמן עמדו גדעון ויואש אביו בגת לחבוט חטים. אמר גדעון לאביו: אבי הטוב, הנה אתה זקן ואין לך כח חזור הביתה פן יבואו המדינים ויעשו לך צרות. אמר יואש: ומה אעשה, הלא אין לי לחם בבית! אמר גדעון בנו: אבא, אני אחבוט את החטים ואביא לך הביתה. וייטב דברי גדעון בעיני הקב"ה ואמר: יען אשר כיבד גדעון את אביו ותיקר לו נפשו עד מאד – על כן אגדלהו וארוממהו ושמתיו לאב לישראל עמי, ונהיה שופט לעם ישראל. (מעשה אבות).

בעולם הזה הכל מתנהל מידה כנגד מידה. מדוע יעקב אבינו ע"ה סבל והתאבל במשך עשרים ושתיים שנה על יוסף? אמרו חז"ל בגלל עשרים ושתיים שנה שהיה בבית לבן ולא שימש את אביו יצחק. וזה נרמז בפסוק: "אויה לי כי גרתי משך". "אויה" = בגימטריא עשרים ושתיים, שהיה רחוק מן הבית. אפשר ללמוד גם מעשיו הרשע איך כיבד את אביו יותר מבניו של יעקב אבינו.

ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו (בראשית מה-ג) ואומר רש"י נבהלו מפניו הבושה, ולכאורה איזו בושה היתה כאן, אלא אמר להם יוסף הצדיק שהם יותר גרועים מעשיו הרשע, שהרי עשיו

לא רק הכרת טובה על טירחה ומאמץ יש כאן, אלא דבר הרבה יותר עמוק, שהוא מחייב לכבד גם הורים שלא עלה בידם לגדל את ילדם כראוי (ומבלי לגרוע מחובת הכרת הטובה כלפי הורים מאמצים).

את עצם החיים קיבל כל אדם מהוריו הטבעיים. אלמלא הם, לא היה בא לעולם כלל ועיקר. הם שנתנו לו את החיים. אך חיים אלו שנתנו לו, לא לבדם נתנו לו. אמנם בידיהם נמסרה יצירת הגוף, אך לא יכלו לעשות דבר מבלעדי השותף השלישי שנתן את הנשמה.

ולא זו בלבד. גם חיי הגוף שנתנו ההורים לילדם, לא משלהם נתנו לו. הם עצמם קיבלו אותם מהוריהם ומהורי הוריהם - עד אדם הראשון, ועד יוצר האדם... ההורים הם החוליה המקשרת את האדם למקור חייו. על כן, הדרך המובילה את האדם מישראל להידבק במקור החיים היא להידבק בשליחיו הנאמנים, הלא הם הוריו. על כן דווקא מצוה זו היא המזכה את האדם באריכות חיים.

כבד את אביך ואת אמך למען יאריך ימך... (יתרו כ-יב)

למה נאמר כבד את... ולא תכבד את ?

כי כבד פשוטו כמשמעו שהמצווה קשה מאוד וכבדה כי בדרך הטבע אופי ההורים לדאוג יותר מידי ולהעביר ביקורת על ילדיהם אפילו שהם נשואים. כולנו צריכים להיות סבלנים לספוג כל דבר שלא ניכשל במצווה זאת ולכן זאת משימה קשה וכבדה.

שאלו את רבי אליעזר עד היכן כיבוד אב ואם, וענה שנלמד מדמא בן נתינה גוי שגר בזמנו באשקלון שפעם אחת באו חכמים אצלו במשא ומתן אודות קניית אבן יקרה לאפוד של כהן, שהיה יכול להרויח בזה ששים אלף דינרים, ויש אומרים שמונים אלף דינרים, ולא רצה להעיר את אביו, לפי שהאבן היתה בתיבה והמפתח היה מתחת לראשותיו של אביו.

לשנה הבאה פרע לו הקב"ה שכרו שנולדה בעדרו פרה אדומה. ובאו חכמים לשלם לו, אמרו לו כמה אתה רוצה. אמר להם אפילו אתם נותנים לי אלף אלפים דינרי זהב איני לוקח אלא זה שאמרתי.

ולמדו חז"ל מה הגוי שאינו מצווה קיבל שכר זה, כל שכן ישראל שמקיים המצווה בודאי יהיה שכרו הרבה, שהרי קיימא לן גדול המצווה ועושה ממי

שאלם הצדיק: "האם למדתם פעם חומש?" תמהו לשאלה ולגלגו בלבם על כך, וכי מי ידמה להם במקרא ובדקדוק לשון הקודש חשבו בליבם, ואדם זה שואל שאלה זו כנראה שאינו מכיר בבני אדם, ומיד ענו לו:

"כן למדנו חומש".

הוסיף לשאלם: "האם ידעתם את הפסוק שבסוף פרשת יתרו: 'ולא תעלה במעלות על מזבחי?' "כן", ענו והחלו לפרש את הפסוק כפי שהרבי ביקשם, ובלבם צחוק על הבקשה המוזרה.

אמר להם הרבי: לא בכך הוא הפרוש אני אפרשהו לכם, "במעלות" הוא מלשון "נפש כי תמעול מעל" "מזבח" הוא הצדיק שזוכה את יצרו ותאוותו לה', כונת הפסוק שלא תלך בערמומיות למעול מעל בצדיק "אשר לא תגלה ערותך עליו" שאם לא תשמע, רק תעלה במרמה ומעל על הצדיק, אז הצדיק יגלה את אשר אתה עושה במסתרים דברים מכוערים ומגונים, שתבוש בהם.

כשמוע שני המשכילים את דברי הצדיק אחזה בהם חרדה ונמס ליבם כדונג, ולא יכלו לזוז ממקומם מגודל הבושה שכיסתה פניהם. הצדיק הוכיחם על מעשיהם וגילה לפניהם את תעלומות מעשיהם המכוערים שעושים בסתר. השנים כפפו ראשיהם ובכו בדמעות שלישי. אחר כך נחמם הרבי, דיבר על לי בם דברי תשובה, ולא זזו משם עד שנעשו בעלי תשובה גמורים, וקבלו עליהם דרך תורה ומצוות

לא רצה להרוג את יעקב אחיו רק כאשר יצחק יפטר מן העולם, כמו שאמר יקראו ימי אבל אבי ואהרבה את יעקב, ז"א כשיצחק חי לא היה רצונו "לצער" אותו בהריגת יעקב אחיו, רק אחר שימות, ואילו אתם אומר להם יוסף איך העזתם לעשות את הצער הזה לאביכם כל זמן שהוא חי, אלא היה עליכם להמתין שימות יעקב ותעשו זאת, ולכן אתם גרועים יותר מעשיו הרשע, ולכן נבהלו מפניו ולא יכלו לענות אותו, כשיפקוד הקב"ה את עונות כל אדם ואדם כיצד יוכל לעמוד. (וידבר יוסף).

מיצוות לא תעשה שלא לפסוע על המזבח

שני אנשים משכילים החליטו לנסוע אל הרבי מאלכסנדר כדי להתל ברבי. הם נדברו כי יכנסו אליו, ישאלו אותו אודות דבר מה שכביכול הם צריכים, ולאחר שובם יהיה להם חומר להתלוצץ על הרבי ועל חסידיו.

אמרו ועשו, שכרו עגלה שתוליכם מהעיר לודז' אל אלכסנדר, והגיעו אל הרבי בערב שבת. תחילה נכנסו לברך את הרבי מאלכסנדר בשלום, אך הרבי לא דיבר עמהם מאומה. משכילים אלו נשארו לשהות שם בשבת קודש, הם דאגו להצטייד בבגדי חסידים והתנהגו כמותם כדי שאף אחד לא יחשוך בהם. ביום ראשון נכנסו אל הרבי כדי לבקש ממנו ברכת פרדה, כדרך החסידים, אך כונתם היתה לתהות על דרכי הרבי כדי ללעוג לו.

משפטים

ראיתי שמסבירים מדוע נסמכה פרשת משפטים לפרשת תרומה?

שבשביל לתת תרומה ולתת צדקה צריך קודם שהכסף שלך יהיה כסף נקי שבא אליך ביושר ולא שבא אליך

ואלה המשפטים אשר תשים לפנייהם
(שמות כ"א א)

יתברך ולא משום שהשכל מחייב אותן. (חדושי הרי"ם).

לפיכך אמר רש"י, כי היה בדעתו של משה שלא לפרש לבני ישראל את טעמי המשפטים, עד שאמר לו השם יתברך: "אשר תשים לפניהם" כי סבור היה משה, שכאשר יפרש להם את הטעמים יעשו בני ישראל את המשפטים מפני הטעם ולא מפני רצון השם. אמר לו השם יתברך, שבכל זאת יפרש להם את הטעמים ועם זה ילמדם לעשות את המשפטים מפני רצון השם, על אף ידיעת הטעמים (שפת אמת)

“ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם” (שמות כא - א)

צריך אדם לשים את משפטי האלוקים לפניו. עליו להקדיש את כל ה"אני" שלו בעבור המשפטים ולמסור את נפשו עליהם. וזהו שאומר הכתוב: "לפניהם" - שיעמידו את המשפטים לפניהם, לפני קיומם העצמי... (קול שמחה)

אלה כלי הדיינים: מקל ורצועה לרדות בהם. (רש"י) מה צורך היה להראותם זאת תחילה, והלא תספיק השעה כאשר יהיו נזקקים לכך?

ברם, תמיד יש להראות לבני-ישראל מלכתחילה שקיימת מידת הדין בעולם, כדי שיהיו מתיירים לעשות רע וממילא לא יהא צורך להשתמש במדת-הדין. ואם כן הרי חסד הוא זה שמראים מקודם את המקל והרצועה...

“והאלוקים עשה שייראו מלפניו” - השם יתברך ברא את הרעה כדי שייראו מלפניו ולא יהא צורך לנצל את הרעה... (סדרו של שבת)

מה הראשונים מסיני אף אלה מסיני (רש"י).

כדי שלא יהיו אנשים סבורים, כי מכיון שהמשפטים הם בעלי אופי הגיוני ומחויבים לפי השכל, אינם איפוא מצוות אלוקיות אלא יצירות אנושיות - על כן העידה התורה, שהם "מסיני" כדוגמת מצוות אחרות שהן בבחינת חוקים ויש לקיימן רק מפני רצון השם-יתברך ולא משום שהשכל מחייב אותן... (חידושי הרי"ם)

לפיכך אמר רש"י, כי היה בדעתו של משה שלא לפרש לבני ישראל את טעמי המשפטים, עד שאמר לו השם-יתברך: "אשר תשים לפניהם" - כי סבור היה משה, שכאשר יפרש להם את הטעמים יעשו בני-ישראל את המשפטים מפני הטעם ולא מפני רצון

דרך גניבה. וזהו מה שאנו קוראים בהפטרה של תענית ציבור "שמרו משפט ועשו צדקה" ובע"ה יתקיים המשך הפסוק "כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות".

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם (משפטים כא-א)

אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה לא תעלה על דעתך לשנות לפניהם כמה פעמים עד שתהא סדורה בפיהם כפי שנמסרו לך הלכותיהן, ותאמר "איני מטריח עצמי להסביר להם טעמי הדבר", לכך נאמר אשר תשים לפניהם, כשלחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם (רש"י ז"ל).

והכוונה היא כי כשם שכשמאכילים ילדים קטנים צריך לפורר להם את האוכל הדק היטב, וישנם מאכלים שצריכים גם למתקן, כן ציוה הקדוש ברוך הוא את משה שעל אף שהוא הבין את עומק התורה אבל עם ישראל צריך לפרט להם, לפורר להם את חלקי התורה הנעימה לפירורים, כשלחן ערוך שצריך רק להכניס לפה.

ו"לפניהם" דרשו חז"ל (גיטין פ"ח) ולא לפני עובדי כוכבים, ואפילו שהעכו"ם דנים אותו כדיני ישראל (רש"י ז"ל).

משל לשני חולים שנכנס הרופא לבקדם, אמר לאחד האכילוהו והשקוהו מה שירצה, ולשני תשמרו ממאכל פלוני. אמרו לו: אדרבא, זה מסוכן יותר מזה! אמר להם היא הנותנת, לפי שידעתי שהוא הולך למות אמרתי אל תמנעו ממנו כלום, כי בין אם יאכל ובין אם לא יאכל ימות, אבל זה שעומד לחיים אמרתי אל יאכל דבר פלוני פן יכבד עליו חליו.

הוא הדין בחוקות הגויים כתוב "ונתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים כל יחיו בהם", אבל בישראל כתוב "ושמרתם את חוקתי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם", לכן גם אסר לנו הקדוש ברוך הוא שקצים ורמשים. (לבוש יוסף).

מה הראשונים מסיני אף אלה מסיני (רש"י).

כדי שלא יהיו אנשים סבורים, כי מכיון שהמשפטים הם בעלי אופי הגיוני ומחויבים לפי השכל, אינם איפוא מצוות אלוהיות אלא יצירות אנושיות על כן העידה תורה, שהם "מסיני" כדוגמת מצוות אחרות שהן בבחינת חוקים ויש לקיימן רק מפני רצון השם

במשתה, שלא תהא אתה אוכל פת נקי והוא אוכל פת קיבר, אתה שותה יין ישן והוא שותה יין חדש, אתה ישן על גבי מוכים והוא ישן על גבי תבן (קידושין כ).

הפרשה של "ואלה המשפטים" מתחילה דוקא במצוות "כי תקנה עבד עברי". ויש להבין מודע?

וראוי להבין מדוע המשפטים הראשונים נכתבו דוקא בנושאים אלו, הרי יש מצוות נוספות ואחרות שאולי בהן היה ראוי להתחיל את התורה?

לימדה אותנו התורה דרך יסוד ב"הלכות חיים", שהם הבסיס ליראת ה'. והחפץ לדעת עד כמה גדולה היא השמירה על כבוד האדם, ע"י כך, מובא מעשה נפלא בספר "טובך יביעו". התבוננות מעמיקה בו תסלול עבורנו את הדרך בנושא זה שהוא פרוץ במידה מרובה, ותוכיח לנו עד כמה יש להיזהר ולהקפיד שלא לבייש את רעהו:

מעשה במרן הגאון ר' חיים עוזר גרודז'נסקי זצ"ל, שהלך פעם ברחוב יחד עם כמה מתלמידיו ולפתע ניגש אליהם יהודי ושאל אם הרב מכיר רחוב מסוים. למרות שהרחוב ההוא היה בקצה העיר וכיוון ההליכה של הגר"ע היה שונה, נטלו רבן של כל בני הישיבות יד ביד והלך עימו כמחצית השעה עד שהגיעו אל המקום המדובר, ואז הראה לו את הכתובת המדוייקת. **שאלו** התלמידים את רבם: "היתכן? מדוע הקדיש לו רבנו כל כך הרבה זמן? וכי אי אפשר היה לעשות כפי שעושים בדרך כלל, דהיינו להראות לו את הכיוון. ובמקרה הגרוע, אם עדיין לא ימצא את המקום, יוכל לשאול בדרכו אדם נוסף מדוע צריך ללכת איתו עד לשם?"

השיב להם רבי חיים עוזר: "וכי לא הבחנתם שהיהודי הזה מגמגם, כבד פה וכבד לשון והייתה לו בושא גדולה להציג את שאלתו בפני. אם לא הייתי הולך איתו יד ביד עד הרחוב, היה נאלץ להתבייש עוד פעם ועוד פעם כדי להשיג את מבוקשו. כדי למנוע בושא

מיהודי שווה לעשות את הדרך שהלכנו עמו!" כך הייתה ראייתם של גדולי ישראל את הזולת, להסתכל צעד אחד קדימה, ובעיקר להבין ולחדור לנפש הזולת.

זו הסיבה שהפרשה מתחילה דוקא בעבד עברי, השפל, הבזוי והמסכן כי רצתה התורה ללמדנו להתייחס לכל אדם באשר הוא אדם כיציר כפיו של הקב"ה. (אור דניאל)

השם. אמר לו השם-יתברך, שבכל זאת יפרש להם את הטעמים ועם זה ילמדם לעשות את המשפטים מפני רצון השם, על אף ידיעת הטעמים. (שפת אמת)

"מילתא דאתיא בקל-וחומר טרח וכתב עלה וקרא" - מכיון שהדבר מובן מאליה מתוך קל-וחומר, המבוסס על ההגיון והשכל האנושי, כתבה התורה במתכוין פסוק מיוחד, ללמדנו שעלינו לקיים את התורה לא משום שהיא מובנת על פי השכל, אלא משום שכך הוא רצונו של נותן-התורה... (אדמו"ר רא"מ מגור זצ"ל)

נסמכת פרשת דינין לפרשת מזבח לומר לך שתשים סנהדרין אצל המקדש. (רש"י)

אצל כל אומות העולם אין חוקים והיחסים בין אדם לאדם ענין של דת, כי אם חובה חברתית או אזרחית כדי לקיים סדר ומשטר במדינה. ואילו אצלנו היהודים גם משפטים הם ציוויי השם ויש בהם קדושתה של מצוה. כשם שהקורבנות מהווים את עבודת השם בבית המקדש, כך גם מהווים המשפטים את עבודת-השם של היהודי בחייו היומיומיים - "שתשים סנהדרין אצל המקדש"... (אבני אזל)

הדא הוא דכתיב: מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל, לא עשה כן לכל גוי. (מדרש) המשפטים מבוססים על יסוד האמת והצדק. אך הרי העולם הוא "עלמא דשיקרא", עולם אשר בו יד השקר והחמס היא על העליונה, אין פלא איפוא שעמי העולם אינם מסוגלים לשמור על חוקי הצדק, האמת והיושר. רק בני-ישראל, שיש בהם כוחה של תורה שנקראת אמת, מסוגלים לקיים את המשפטים אפילו בעולם השקר. לפיכך כה מושרש בקרבם רגש הצדק, האמת והיושר.

"מגיד דבריו ליעקב" - מכיוון שנתן להם תורה, על כן "חוקיו ומשפטיו לישראל" - מסוגלים הם לקיים את החוקים והמשפטים אפילו בעולם השקר. אולם "לא עשה כן לכל גוי" ועל כן "משפטים בל ידעום"... (שפת אמת)

כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבד ובשבעת יצא לחפשי חנם (משפטים כא-ב)

כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו, שנאמר "כי טוב לו עמך" (דברים טו) - עמך במאכל ועמך

שהיא מגיעה מאוחר כתוצאה מאריכות הסעודה של בעל הבית.

מיד הביט רבי ישראל בפני תלמידו בעל הבית והוכיחו, שאין שום מצוה להדר כשהדבר בא על חשבון הזולת, וידוע שתמיד כששאלו את רבי ישראל מסלאנט על הדורים באפית מצות וכיוצא בזה, היה אומר כי ההדור הכי גדול הוא להזהר בכבוד הזולת. (כתונת פסים)

אם בגפו יבא בגפו יצא אם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו (משפטים כא-ג)

תכלית האדם בעולמו היא להחיות ימיו אשר חי בתורה ובמעשים טובים, כמ"ש אצל אברהם אבינו שהוא היה "זקן בא בימים", דהיינו שמילא כל יום ויום משנות חייו.

מפרש כ"ק האדמו"ר מבאבוב הרב נפתלי הלברשטאם זצ"ל בספרו "דברי נפתלי", שכוונת הכתוב "אם בגפו יבוא" היא: שההולך בעוה"ז בלא תורה ומצוות, אין לו מה להביא איתו לעולם הבא, לא מצוות ולא מעשים טובים, ויצא מהעולם הזה בלי שום כח וזכות. שנאמר בגפו יצא. אדם כזה אוי לו מיום הדין ואוי לו מיום התוכחה שהיה ביריד ויכל להביא מתנות (מצוות) יקרות בזיל הזול. ולהנות מזיו שחרם העצום.

וידועים דברי ה"אור החיים" (פר' כי-תבוא) על הנאמר "ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלקיך" ואין טוב אלא תורה, שאם היו בני אדם מרגישים במתיקות התורה היו משתגעים ומתלהטים אחריה ולא יחשב להם כסף וזהב והבלי העולם הזה כי מתיקות התורה כוללת הכל. לכן יתבונן האדם וידע שחיוו בעולם הזה משולים למלך שהנפיק מטבע שתוקפו פג לאחר שנתיים. היעלה על דעת אדם שפוי להשתדל בצבירתו? כן האדם שנותיו קצובות, לא לעולם יחיה, וזו כוונת הכתוב "אם בעל אישה הוא", (אם תהיה לו בעלות על התורה) אז "ויצאה אשתו עמו".

על כן ישתדל האדם בהאי עלמא לבדוק מעשיו ולהכין עצמו, כיון שאינו דומה ראייתו השטחית לערך מעשיו ולימוד תורתו לדקדוק הקיים בעולם הבא. ומי שמעריך שחרם של מצוות יחפש לרדוף

פרשת משפטים מדברת רובה ככלה על עברות שבין אדם לחברו, ובעיקר בציוויים ואזהרות בנושאים הקשורים בפגיעה פיזית, נפשית ורגשית של זולתינו. בתחלה מביאה התורה בפרשתינו את דיני ארבעת הנזיקין, ויורדת לנושא של ענוי יתום ואלמנה, ושוב יורדת לנושא של הלואה: "אם כסף תלוה את עמי את העני עמך" (ופרש רש"י שתראה עצמך כאלו אתה העני) ועוד יורדת התורה לצווי של עקירת השנאה מהתגברות על רגש הנקמה בצווי של: "כי תראה חמור שנאך רובץ תחת משאו וכו', עזב תעזב עמו:" ובגמרא בבא מציעא (לב:) אמרו חכמינו זכרונם לברכה, אם יש אוהב המבקש לפרק ושונא המבקש לטעון יש להקדים את הטעינה כדי לכוף יצרו, הדבר מפליא שכן תמיד הפריקה קודמת משום צער בעלי חיים, ואלו כאן התורה שנתה את צורתה כדי לכוף יצר הנקמה, ולכן יטעון עם שונאו.

גדולי ישראל למדו אותנו, כיצד להתנהג עם הבריות, וגם לפעמים לותר על חומרות וסיגים כדי שלא לצער את הזולת, ו**מעשה** היה עם הגאון רבי ישראל מסאלנט זכר צדיק לברכה, שהלך להתארח אצל תלמידו, ולפני הסעודה נטל ידיו בצמצום, הפך מנהגו לטול בשפע, כדאיאת בגמרא שבת (סב.) והתלמיד לא הבין מדוע דוקא בביתו אין רבו מהדר כמנהגו בכל מקום, בסעודה שאל את רבו בעונה, שתורה היא וללמוד הוא צריך, ומדוע לא החמיר לטול בשפע? ענהו הגאון רבי ישראל, שראה את המשרתת באה עם דליי המים בקשי רב, וכיון שהדבר גורם טרחה יתרה, אין מצוה להדר על חשבון הזולת.

מעשה אחר היה עמו, שהתארח בשבת אצל אחד מתלמידיו, ואחר גמר הקדוש צוה להגיש מיד את הדגים, וכשגמר נטל למים אמצעיים וצוה להגיש הבשר, ושוב סיים בזריזות, ובקש את הלפתן. אמר דבר תורה קצר, ובקש לטול ידיו למים אחרונים, התלמיד שלא הרגל לראות את רבו בכך, תמה אך שתק.

כשסיים הרב את ברכת המזון בקש לקרא למשרתת ובקש את סליחתה על שזרז אותה בעבודתה, אך להפתעת כולם היא הודתה לרב, ואמרה לו, שהיא תשמח אם בכל שבת ילחיצו אותה כך, משום שבכל ליל שבת ילדיה נאלצים להרדם בלא אכל, משום

ולא עוד, אלא שיחשוב בלבו שמצוה זו היא הנותנת לו חיים ובה תלוי קיומו - כך נאסוף לנו סניגורים. אי-אפשר לבוא לעוה"ב לבד.

אם אדוניו יתן לו אשה וילדו לו בנים או כנות... והוא יצא בגפו (שמות כ"א ד)

מבואר בפסוקינו שהאדון יכול לתת לעבד העברי שפחה כנענית ושאלת השאלה מדוע התורה משפילה את העבד עד כדי כך שמותר לו לישא גויה מה שאסור לסתם יהודי?

וביותר גדלה ומתעצמת השאלה לאור מה שמבואר בגמ' בקידושין (כ.) שהתורה מאד מקפידה על כבודו של העבד וצריך לכבדו ושיהיה כמוך. עד כדי שאם יש לאדון רק כרית אחת העבד צריך לשכב בה ולא לאדון, וא"כ מדוע התורה מתירה להביא לו שפחה כנענית?

והנראה בזה שכתב הרמב"ם פ"ג מהל' עבדים שרק נמכר בגניבתו אדונו יכול לתת לו שפחה כנענית אבל מוכר עצמו אין האדון יכול לתת לו שפחה כנענית וצריך לבאר מה הטעם בזה?

והנראה בביאור הדברים וכן כתב הרלב"ג כאן שהנה כתוב בגמ' סוטה(מז.) "אמר רבי יוחנן שלשה חינוות הן חן מקום על יושביו חן אשה על בעלה חן מקח על לוקחו" וזאת אומרת אפילו שהחפץ הוא לא טוב אבל אם הלוקח לקחו אזי הוא מוצא חן בעיניו מאד.

אדם עני שגונב מעשיר הוא מזלזל בקשר שבין האדם לממונו ולכן הוא גונב ממנו להחיות נפשו. מדה כנגד מדה נותנים לו אשה וילדים ובסוף שש שנים שנקשרה נפשו באשה ובילדים מצווים עליו לעזוב את אשתו והילדים. אחר פרידה כואבת כזאת הוא כבר לא יפריד בן אדם לממונו שהרי כמן ש"חן אשה על בעלה" כך גם "חן מקח על לוקחו". (שיעור ליום השבת)

ורצע אדוניו את אוזנו (שמות כא-ו)

אזן זו ששמעה על סיני לא תגנוב וזה הלך וגנב - תרצע. (רש"י)

אחריהם משל לאדם שמרים שק של אבנים על גבו ואם יאמרו לו שאלו יהלומים והם נתונים לו במתנה אז השק כבר לא יהיה כל כך כבד כי הוא מעריך מה כוחם על גבו והמצוות הם היהלומים.

מסופר על הרב הגאון יהודה צדקה זצ"ל, שיום אחד בשעות אחה"צ ישב על מקומו בהיכל הישיבה והביט למטה. לפתע קרא אליו את אחד התלמידים, ממקורביו, ויאמר אליו: "הבט נא אל קרני השמש הזורחת על רצפת ההיכל, הבט גם אל הצל הסמוך בריצפה, הבט ואמור נא ההבדל בין שני המקומות?" הסתכל התלמיד ומבלי לעמוד על כוונת רבנו ענה: "בצל נראית הרצפה נקיה מאוד... רק בשמש מבחינים בגרגירי אבק ובכל שריטה קטנה..." הוסיף גם הוא והסביר לתלמיד: "כך הוא במעשי אנוש... אדם מדמה לנפשו כי סיגל הרבה מצוות ומעשים טובים, אבל לאחר מותו כשיבוא לעלמא דקשוט, יבדקו את כל המעשה אשר עשה מול האור העליון האמיתי, שהוא הרבה יותר ולאין-ערוך מאור החמה..." ואז יראו את אבק לשון הרע ואבק המצוות שנעשו לא לשם שמים אלא לשם שכר ולא עונש אך בעולם הבא מתוך לא לשמה יבוא לשמה שזו היא עבודה אמיתית.

אומר רבנו ה"חפץ חיים" זצ"ל:

"שמעתי מגאון אחד שאמר: צריך אדם לחשוב ג' דברים:

하나. שאין לו אלא יום אחד לחיות - שלא יאמר 'יש לי עוד זמן', כי אם יש רק יום אחד ינצלו היטב.

둘. שאין לו אלא דף גמרא אחד ללמוד - שלא ירפהו היצר בטענה 'כמה יש לך עוד ללמוד... כמה צריך אתה עוד להשקיע...' לא!!! אין לי אלא דף זה בלבד.

셋. שהוא היהודי היחיד בעולם - שלא יאמר מאי נפקא מינה במעשיי? יש עוד הרבה יהודים המקיימים את העולם... לא!!! בשבילי נברא העולם."

וכך היא ההרגשה שצריכה להיות אצל כל אדם, שהעולם תלוי ועומד בזכות מעשיו, והעולם יכול להיחרב בגלל עונותיו. ובכל מצוה ומצוה שהאדם עושה מכריע את הכף וכל העולם תלוי באותה מצוה.

בתורה. ולכן האוון הזאת ששמעה בהר סיני את התורה תירצע ותזכור מי הוא הבעל הבית האמיתי שהעולם כולו.

וכי ימכור איש את בתו לאמה לא תצא כצאת העבדים (משפטים כא-ז)

איש זה קודשא בריך הוא כדכתיב איש מלחמה, בתו זה הנשמה בת מלך פנימה, לאמה זה הגוף לא תצא כצאת העבדים שלא תצא מן העולם הזה בבגדים מלוכלכים כמו העבדים שיש להם בגדי עבודה המלוכלכות זה מראה סימן שמחזיקים בו החיצונים רחמנא ליצלן.

וזה שאמר הכתוב תמיד יהיו בגדיך לבנים, על ידי שעוסק בתורה ובמצוות ולא נותן הזמן לבטלה להבלי העולם הזה, בכסף, אשה, כבוד. כי כל זה לא מלוים לאדם כמו שהביא בספר כסא רחמים, משל לאדם ששלח המלך אחריו שליחים להזמין לדין, והיו לו ארבעה אוהבים, שלושה מצויים אצלו בכל עת וזמן, והאחד אינו מצוי אצלו אלא לפרקים, שלח אחר האהוב הראשון ואמר לו: המלך שלח אחרי, ואני מפחד, תבוא עמי, אמר לו: הן אני קורצתי מחומר איני יכול לבוא אלא עד שער החיצון, שלח אחר האהוב השני ואמר לו: המלך שלח אחרי ואני ירא ללכת לבדי, תבוא עמי, אמר לו: אין לי פה להשיב, ואני ערל שפתיים, ובשביל שאנחנו אוהבים אני נותן לך מלבושים נאים שיהיה לך כבוד אצל המלך, כמו שכתוב כבוד האדם בלבשו, ואף על פי שאני חושש ששוטרי המלך ופרשיו יקחו ממך באמצע הדרך את המלבושים הנאים על כל פנים אני נותן לך אותם.

שלח אחר האהוב השלישי, השיב לו: הן אני עץ יבש, אין לי מלבושים ואין אני יכול לבוא לחצר המלך וכל שכן בחדר המלך, אמר בלבו אם כן הן אני נשארתי לבדי ועלי ללכת יחידי. כשהוא הולך בדרך פגע בו האהוב הרביעי שנמצא אצלו לפרקים, שאל אותו, ידידי לאן אתה הולך? אמר: לפני המלך, אמר לו: ולמה אתה הולך לבדך, ויש לך שלושה אוהבים קרובים אליך ומצויים אצלך יומם ולילה? אמר לו: כל אחד ואחד נתן לי תשובה אחרת, אמר לו ולמה לא שלחת אחרי? אמר לו: נתבישתי ונכלמתי, מפני שלא היית מצוי עמדי בכל עת, ונשאתי קל וחומר בעצמי, אם אלו שהיו תמיד מצויים אצלי ומסרתי נפשי עבורם אמרו לי כך כל שכן כבודך אמר לו האהוב

בעצם מה אשמה האוון אם האדם לא ציית אחר כך למה שהיא שמעה?

ברם - אמר בעל חידושי הרי"ם ז"ל - מסתבר, כי באם שלא לציית למה ששומעים, הרי מוטב יותר לא לשמוע מלכתחילה... בעד שמיעה כזו על מנת שלא לציית ראוי לרצוע את האוון...

אם שמעה האוון דברי תורה ובכל זאת לא קלט האדם את הנשמע, הרי מן ההכרח שאוון זו ספגה הרבה ליצנות וניבול-פה, אשר " טיפה אחת של ליצנות דוחה הרבה דברי תורה".

לפיכך יש לרצוע את האליה שבאוון, שהרי זו נבראה במיוחד לשמש תריס בפני ליצנות וניבול פה, ("שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון יכוף האליה לתוכה") וכיון שבאוון זו לא נוצלה האליה לתפקידה יש לרצוע אותה... (אדמו"ר רא"מ מגור זצ"ל)

והגישו אדניו אל האלהים והגישו אל הדלת או אל המזוזה ורצע אדניו את אזנו במרצע ועבדו לעלם (משפטים כא-ו)

אדונו מביאו אל האלהים, היינו לפני הדיינים, לפי שיש להועץ עם אלו שמכרוהו לו ולבקש מהם רשות. והם נותנים עצה לעבד שיצא לחפשי, שמסבירים לו שזוהי טובתו. הן לגופו והן לנפשו, שיהיה חפשי לנפשו בלי אדון לראשו. ובכך יהיה לו יכולת לעבוד את השי"ת ולעסוק בתורה ובמצוות. שכן בהיותו עבד לאחרים, אינו ברשותו לקיים התורה ולהתפלל בזמן. ועוד טעם יש למה הוא צריך להמלך בבית דין שכן יתכן שהוא גנב משני אנשים, אם כן עכשיו בסופם של שש השנים, לפני שיוצא לחרות, צריך האדון למסור אותו לרשות בין דין שיחזרו וימכרו אותו לעוד שש שנים בגלל הגנבה השניה שגנב. והוא הולך בעצמו לבית דין.

אבל אם הוא עומד על דעתו שאינו רוצה לצאת לחפשי, אז מביאו אדונו אל הדלת בצד המזוזה. ורצע, שינקוב האדון את אזנו הימנית במרצע, או בכל דבר שמנקבים בו. ובכך יעבוד אותו לעולם. ר"ל עד שנת היובל, אחת לחמישים שנה, היינו אחרי ז' שמיטות, היינו מ"ט שנים, והשנה החמישי היא שנת יובל. שבא יוצאים כל העבדים לחירות אע"פ שאדונם קנה אותם שנה אחת קודם ומכיוון שהעבד החליט להיות עבד של עבדים וזה דבר שימנה ממנו לעסוק כרצונו

נפשו, המכירה קיימת. והיא הנקראת אמה העבריה. ויש לו רשות לעשות כן כיוון שהוא עני מרוד באופן שאמרנו לעיל. אבל כל זמן שיש לו שום דבר. בין קרקע ובין חפץ, אין לו רשות לעשות כן.

עכשיו מודיענו הכתוב שאם ימכור איש את בתו לאמה, זה שקונה אותה מצוה עליו לקחתה לאשה בנשואין, ואינו רשאי להשאירה כך ברווקותה לעבוד לו, שמא יזנה עמה. ואף לא תצא כצאת העבדים הכנענים שיוצאים בשן ועין, שזה נאמר רק בעבדים כנעניים אבל זו שהיא עבריה, צריכה לעבוד את אדוניה שש שנים או עד היובל.

ואם פגע בתוך הזמן היא יוצאת לחירות. **למשל**, אם פגע יובל בתוך שש יוצאת לחירות אע"פ שלא השלימה שש. ואם הוציא לה עין או שן, הוא משלם לה ממון כפי הערך, אבל אינה יוצאת לחפשי. וגם זה מתוך מידת הרחמנות שחמל הקב"ה עליה ועל אביה שהיה לו הכרח למכור אותה, לכן צייתה תורה שהקונה אותה ישאנה ויחזיק אותה כעקרת בית ולא כאמה.

אם רעה בעיני אדניה אשר לו יעדה והפדה, לעם נכרי לא ימשל למכרה בבגדו בה
(משפטים כא-ח)

אם לא מצאה חן בעיני אדוניה ואינו רוצה לישאנה, הוא צריך לעשות דבר שתיפדה שיסייע בדבר ע"י גרעון כסף, שיוריד השכירות של הזמן שעבדה. כגון קנה אותה בששים דינרים, ובהיותה ברשותו עבדה שתי שנים, אנו אומרים לו: והרי היא היתה עתידה לצאת לסוף שש, שהתורה אסרה לעבוד יותר משש, כדין עבד עברי, אם כן הסכמת לקנות עבודתה בעשרה דינרים לשנה. עכשיו שעבדה לך ב' שנים אתה צריך לנכות עשרים דינרים, וטול מ' דינרים ושחרר אותה וזוהי מצות עשה המוטלת על האדון לסייע בפדיונה באופן שתוכל לצאת. ואינו יכול טעון לא אשחרר אותה, אלא תעבוד אותי כל שש השנים. אז שישלם לו מה שהפסיד הכסף שהשקיע בה, שהרי אם לא היה קונה אותה היה משקיע כספו בשום עסק בשום עסק והיה מרויח.

טענות כאלו אינו יכול לטעון, לפי שצוה הקב"ה על בריותיו לעשות חסד זה עם זה. ובפרט עם זו שאביה הגיע למצב כזה שהיה אנוס למוכרה, ובודאי ראויה היא לרחמים מרובים.

הרביעי, אפילו הכי אין אני עוזב אותך ואבוא עמך לפני המלך ואמליץ טוב בעדך וכו'.

הנמשל, אדם מצטער בעולם הזה ובונה בתים ועליות מצוירות ומרווחים, ונותן נפשו בכפו להביא לחם ומזון לאנשי ביתו, ובסכנת נפשות מקבץ ממון בימים ובלילות, ואם במקרה לפעמים יש לו פנאי שעה או שעתים אזי יושב ולומד תורה.

ביום המיתה המלך שולח אחריו, הינו מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, אז האדם אומר לבני ביתו תעשו לי

טובה תבואו עמי לפני המלך תמליצו בעדי להצילני, אומרים אנחנו באים עד החצר החיצונה, רצה לומר עד פתח הקבר אנחנו יכולים לבוא, ואנחנו עפר מהאדמה הן אנו קרוצי חומר ואין אנחנו יכולין לבוא לפני המלך הגדול והנורא.

ועוד מתחנן לכספו ולממונו משיבין הן אני ערל שפתים, אפשר יקחו ממני כדי לקנות בית הקברות ותכריכין ללבוש לפני המלך ומי יודע אם הוא ביושר ואינו בגזלה וחמס, בגנבה או בשקר ומרמה, ואם קונים בכסף הבא מגזל ומחמס בודאי פושטים התכריכין מעליו המשחיתים והמקטרגים ומלאכי חבלה האכזרים, ונשאר בערום ובחוסר כל.

וכשהולך לקבר באה התורה אצלו ושואלת אותו לאן אתה הולך? אומר, לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, לתת דין וחשבון, אומרת לו: למה לא שלחת אחרי? אומר לה, אוי לו מעלבונה של תורה שלא היה לו פנאי ללמוד כל הימים, ולמדתי שעה אחת או שעתים בשבת, אומרת לו: אפילו הכי בהתהלךך תנחה אותך ובשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך, וזה שכתוב אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישירו ויחננו ויאמר פדעהו מרדת שחת מצאתי כפר זו תורה הקדושה וכתוב והלך לפניך צדקך וכו'. (אהבת חיים)

וכי ימכר איש את בתו לאמה לא תצא כצאת העבדים
(משפטים כא-ז)

באותו זמן היה נוהג דין זה שאם אדם העני באופן שלא נשאר לו לא קרקע ולא מטלטלין ולא בגד על בשרו, שהיה מוכרח למכור הכל ונשאר בעירום ובחוסר כל מחמת מזונותיו, אם היתה לו בת קטנה פחותה מבת י"ב שנה ומכר אותה לאמה כדי להחיות

בדרך כלל לא יתכן דבר זה, שכן יקלל את אביו ואת אמו, אלא אם כן נותק הבן מחיק הוריו, נמכר וגדל בנכר, כך שאיננו מכיר אותם כלל ועל כן הוא מקלל אותם. ובכן, הבן הנגנב והנמכר הוא על פי רוב ה"מקלל אביו ואמו", לפיכך ראוי ה"גונב איש ומכרו" לעונש מיתה, שהרי הוא הביא את הבן לידי כך שיהיה "מקלל אביו ואמו". (אבן עזרא בשם רבי סעדיה גאון)

וגנב איש ומכרו מות יומת (משפטים כא-טז)

בספר "תנועת המוסר" מובא סיפור על מסירותו הנפלאה של רבי ישראל סלנטר להצלת ילד מידי שוביו:

בזמן עלות ניקולאי הראשון על כסא המלוכה ברוסיה השתנה היחס ליהודים לרעה. גזירות רבות ניתנו עליהם. באותה תקופה נגזרה גזירת "הרקרוטים" האכזרית. הרוסים היו חוטפים ילדי ישראל ומוסרים אותם למלכות לשם עבודת צבא ממושכת.

בחלקה של העיירה סלנט נפלה הגזירה לתת ילד אחד לצבא עיני ראשי הקהל התחילו לפזול לעבר משכנות הדלים כמנהג הימים ההם. באותם ימים נקלעה לסלנט אלמנה עניה, שהיתה מחזרת על הפתחים ומנגנת בתיבת נגינה כמקובל בסביבה ההיא היא הלכה בלויית בנה הקטן, שהיה אוסף את הפרוטות שהיהודים היו זורקים לה.

ממוני הקהל חטפו את הילד מידי אמו, שינו את שמו לשם אחר מילדי המקום ורשמו אותו לעבודת הצבא לשם מילוי חובתם למלכות. זעקות האלמנה העניה הרקיעו שחקים. דעתה נטרפה עליה, היא התרוצצה מבית לבית, דפקה על דלתות גבאי העיר, אך ללא הועיל.

באותו זמן הגיע רבי ישראל לסלנט לביקור לשבת. האשה בראותה לפניו איש נשוא פנים נפלה לרגליו והתחננה שיציל את ילדה. ר' ישראל הקשיב לסיפור דבריה, הרגיע אותה וביקשה לבוא לאחר שבת. אחר תפילת שחרית של שבת באו כל נכבדי המקום לאכסנייתו של רבי ישראל לקידוש. אחרי שקידשו על היין, קם פתאום ר' ישראל ממקומו בקצף נורא והתחיל לנזוף במסובים ולכנותם בשם רוצחים וגונבי נפשות. רבי ישראל קפץ ממקומו כאילו הכישו נחש, ותוך זעקה מרה שאסור להימצא בחברת רשעים עזב בבהלה את הבית ובאמצע יום השבת עזב את העיר.

לעם נכרי לא ימשול למכרה בבגדו בה אינו רשאי למכור אותה לאיש אחר שבגד בה ר"ל שוב אי אפשר למכור את הבת הזאת, לא האדון ולא האב. האדון אינו יכול למוכרה כיון שבגד בה, שלא רצה לישא אותה לאשה. שכבר בארנו שמצוה יש בדבר, ומפני שלא רצה לקיים המצוה, אין לו רשות למוכרה. וגם האב אינו יכול למוכר אע"פ שהיא קטנה פחותה מ"ב שנה, כיון שבגד בה שמכרה לאמה, שבודאי אכזריות גדולה יש בדבר. ופעם אחת הותר לו, אבל שוב אין לו רשות על בתו.

וכי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה מעם מזבחי תקחנו למות (כא - יד)

לאמיתו של דבר יש מקום לפטור כל רוצח מעונש, שמא היה הנרצח אדם טריפה, שלא היה יכול לחיות בין כה וכה. ברם, אין אנו משגיחים בכך, משום שאנו הולכים אחר הרוב, ורוב בני אדם בריאים הם ואינם טריפות.

דבר זה, שבדין תורה הולכים אנו אחר הרוב ולא אחר המיעוט, למדו חכמינו מן הקורבנות שהיו מקריבים אותם מבלי להשגיח על כך, שמא הבהמה טריפה מבפנים ופסולה היא לקרבן, לפי שהולכים אנו אחרי רוב בהמות שאינן טריפות (חולין י"א).

לפיכך אמרה התורה: "וכי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה" - שירצה לפטור עצמו מעונש בטענה, שההרוג היה טריפה, אזי "מעם מזבחי" - מהקורבנות שמקריבים על המזבח - "תקחנו" - תלמד לקח ותדע את הדין, כי "למות" - שחייב הוא עונש, שכן מהקורבנות אנו למדים שהולכים אחר הרוב... (הרב חיד"א בשם חכמי אשכנז).

מכה אביו ואמו מות יומת וגנב איש ומכרו מות יומת (כא - טו, טז)

אפילו בן סורר כזה, שמכה את אביו ואמו, אסור לגנבו ולמכרו. התורה מתעבת את מסחר-העבדים אפילו לגבי בני-בליעל... (משך חכמה)

וגנב איש ומכרו מות יומת ומקלל אביו ואמו מות יומת (כא - טז, יז)

ורפא ירפא (משפטים כא-יט)

כל מיני צער הבאים על האדם הם מן השמים ואפילו חירופים וגידופים מכוונים מהשמים. (החפץ חיים).
הגמרא (ב"ק ה): רבי ישמעאל אומר: "ורפא ירפא", מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות. למרות שהחולי הגיע מידי שמים אך נתן הקב"ה היתר לרופא לרפא את החולי. אך חס וחלילה אל יבעט בייסורים, כפי שאומר הגאון מוילנה: "אלמלי הייסורין לא היינו מוצאים ידינו ורגלינו ביום המשפט".

את הפסוק "רבים מכאובים לרשע והבוטח בה' חסד יסובבנהו" (תהילים לב), היה מפרש הגר"א מוילנה עפ"י משל מעולם הרפואה.

לפנים נהגו להשתמש בסמי רפואה חריפים לחולי מעיים, ואעפ"י שהסמים היו מלוחים ומרים, מ"מ לא היו שמים לב למרירות, והחולה היה סובל דומם את המרירות, ובלבד שיתרפא ממחלתו. אולם במשך הזמן מצאו דרך להקל על סבלם של החולים והיו עוטפים את הסמים במעטה דק (קפסולה בלע"ז), ובולעים את התרופה בלי לחוש במרירותה.

כן הדבר בייסורים. "רבים מכאובים לרשע" – כאשר באים על הרשע ייסורים, הוא חש במלוא מרירותם וצועק מתוך צער. אולם כאשר באים ח"ו ייסורים על הבוטח בה', אזי – "חסד יסובבנו", הייסורים מתעטפים במעטה של חסד, ושוב אין מורגש כלל טעם המרירות.

ומכאן יש ללמוד יסוד חשוב בהתייחסות האדם לייסורים. לעיתים שומעים אדם שאומר "נשבר לי מהחיים" אם זה בענייני גשמיות ואם בענייני רוחניות, טעות חמורה לחשוב כן, עליו ללמוד ממעשי ה' יתברך שנאמר "המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית", כשם שהשמש שוקעת ולמחרת שוב זורחת, כך אם אתמול לא הצלחנו ויצר הרע התגבר עלינו, היום אנו נתגבר עליו בע"ה, וכן אם אתמול היה יום עצב חלילה, היום זה חיים חדשים ותהיה רק שמחה. כי העבר אין, והעתיד הוא עדיין, וכעת נבטח בהקב"ה ותשועת ה' כהרף עין (האדמו"ר מקוצק).

מסופר על האדמו"ר מצאנז זצ"ל, שאשתו ועשרת ילדיו וכל קרוביו נספו בשואה רחמנא ליצלן. וכשעלה לארץ לבדו ערירי, לא היה בעצבות אלא

השמועה עברה מבית לבית. נזיפתו הצורבת של ר' ישראל, גאון וצדיק הדור, ובריחתו מהעיירה העליבה אותם עלבון נוקב ויורד עם תהום הנפש. גם ראשי הקהל, האחראים לחטיפה, הכירו בחטאם והחליטו לשחרר את הילד החטוף ולפייס את ר' ישראל, אולם, לא נמצא איש בכל העיירה שהיה לו העוז ללכת בשליחות זו ולהסתכל בפניו של ר' ישראל עד שר' אליהו מקרטינגה, שהיה באותו מעמד, קיבל זאת על עצמו. אחרי חיפושים רבים הוא מצא את ר' ישראל מהלך בין ההרים שבתחומי העיר שקוע במחשבות נוגות. אחרי שגילה לו ר' אליהו ששחררו את הילד החטוף נאות ר' ישראל לשוב העיר.

מסופר שכאשר בטלה גזירת הרקטורים ושוב לא חטפו את ילדי ישראל לצבא הצאר הרוסי, שמח רבי ישראל שמחה גדולה מאד. שמחתו על ישועת ה' והצלתו היתה כה גדולה עד שהוא גער בתלמידיו על שלא ברכו את ברכת "הטוב והמטיב" בשם ומלכות (מורשת אבות).

רק שבתו יתן ורפא ירפא (משפטים כא-יט)

דרש רבי ברוך מרדכי, שבתו זו שמירת שבת, רק אם ישמור האדם שבת, ירפא אותו הקב"ה מכל תחלואיו, מכאן אמרו "שבת היא מלזעוק, ורפואה קרובה לבוא"...

מעשה! באחותו של הגר"א שחלה בנה והגיע עד שערי מות, ר"ל באה לפני אחיה הגאון, ודמעתה על לחייה בבקשה שיתפלל עבורו, אמר לה כן אעשה אחותי השם יתברך ישלח לו רפואה שלמה חזרה ואמרה: אבל אחי יקירי הרופא כבר נואש לחייו! נענה הגר"א אבל לא כן אמרה תורתנו הקדושה! התורה אמרה: "ורפא ירפא" מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות "לרפא בלבד ניתנה הרשות לרופא", אבל לומר נואש לחייו אין לרופא רשות, לכן איפוא לשלום, ואל תתיאשי מן הרחמים והחותך חיים לכל חי ירפא את בנך ברפואה שלמה במהרה (אמרי חן).

ורפא ירפא כך הוא סדר הרפואה בישראל "בורא רפואות נורא תהילות אדון הנפלאות" ראשית כל לבקר אצלך רופא, ולקבל תרופות, "בורא רפואות" ואח"כ "נורא תהילות" לומר תהילים, ולבקש מעושה נפלאות לבדו, יעשה נס וירפא אותו מחליו, "אדון הנפלאות".

התרחש בשני מקומות, בשכונת אחוה ובשכונת בתי נייטין. חיילי הלגיון הירדני המטירו פגזים על ירושלים, ומתוכם נפל פגז אחד על בלון של גז וכתוצאה מכך פרצה שריפה, ואחר כך נפל עוד פגז על דוד מים, הדוד התפוצץ והמים שפרצו מהדוד כיבו את השריפה...

נמצאנו למדים: אם הקב"ה היה רוצה שלא תהיה שריפה, יכול היה לעשות שלא תהיה, אבל הקב"ה רצה להראות לאנשים כמה חביבים הם אצלו, ואז עשה שיפלו שתי פצצות, האחת תגרום שריפה והשנייה תכבה אותה, כנאמר: "מחצתי ואני ארפא" (דברים לב, לט)

"ורפא ירפא" (כא - יט)

מכן שניתנה רשות לרופא לרפאות (רש"י) לפני אחד הצדיקים הגדולים שבדורות עברו באו פעם אנשים ובכו ובקשו ממנו, כי יתפלל למען חולה מסוכן, אשר הרופאים כבר נתיאשו מחייו וקבעו, שאיננו יכול לחיות עוד.

נענה הצדיק ואמר: "התורה נתנה לרופאים רשות רק לרפאות אבל לא לייאש את החיים. לכן אין להם כל זכות, שכן לא קבלו רשות על כך".
הרבי מקוצק ז"ל היה אומר על כך: "יאוש שלא מדעת" - כל יאוש בא מתוך שאין דעת...

אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו ונקה המכה (כא - יט)

אמנם המזיק משלם בעד הכל: נזק, צער, רפוי, שבת ובושת, אולם הרי גרם לניזוק גם ביטול תורה ותפילה בעת מחלתו, ומי איפוא ישלם את ההפסד הזה? ואכן דבר זה נשאר כמעמסה תמידית על המכה ולעולם איננו יכול להיטהר מכך. במה דברים אמורים, רק אם אמנם עוסק המוכה בתורה ועבודה בקומו מחוליו, אבל אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו" - שהוא מתהלך בטל בחוצות, ולא זו בלבד שאיננו מצטער על אשר החסיר בעת מחלתו ואינו שואף למלא את החסר, אלא שהוא עוד מתבטל בחוצות, הריהו מוכיח בזה שהמכה לא גרם לו שום ביטול תורה, ועל כן "ונקה המכה"... (כרם הצבי)

התאמץ מאוד להיות בשמחה. ראשית, התחתן ובנה את ביתו והביא שוב ילדים לעולם, גם יזם את הדף היומי הידוע, והקים קריה חדשה על שמו וגם הקים גמ"ח ענק, ואת בית חולים "לניאדו" בנתניה.

כמו"כ האדמו"ר מבעלז זצ"ל עשה פעולות רבות על אף שאיבד את בני משפחתו, ואמר שזו התשובה לנאצים ימ"ש שיבואו ויראו מה יצא מכל העינויים שלהם, "וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ" (שמות א' יב).

יהודים רבים התגברו על קשים גדולים למען קדושת ה' כדרך אבותינו, ולמעשה זוהי אחת הסיבות שליהודי קוראים יהודי ולא ראובני או זבולוני וכו' משום שכולם נקראים על שם "יהודה" שהייתה בו מידת ההתחדשות בכל מצב, ולכן ליהודי לא שייך מצב של יאוש בעולם.

ומכאן עלינו לדעת כי כל חולי או צער הבאים על האדם הם מן השמים והבוטח בה' חסד יסובבנהו. (אור דניאל)

כל המקבל עליו עול תורה מורידים ממנו עול מלכות ומאריכים ימיו ושנותיו

מעשה שהיה: סיפר תלמיד חכם גדול, כי הוא סובל ממחלה מסויימת שכל אימת שהוא נתקף בה, הוא במצב מאוד מסוכן, והוא זקוק מיד לרופא. פעם אחת חש בהתקף כזה בליל שבת ובקושי רב ניגש לטלפון והתקשר לרופא שלו, וזה ענה לו שהוא מיד בא אליו. אבל לפני שהרופא הניח את שפופרת הטלפון, שאל את החולה: בעצם, מנין לך מספר הטלפון שבו התקשרת אלי, הרי אין אני בביתי עכשיו, כי אם בביתו של חולה אחר?...

מסתבר, כי החולה חייג מספר מוטעה, אבל משמים סיבבו כך שיחייג מספר לא נכון, ובדיוק היה זה מספר הטלפון של החולה האחר, שבביתו נמצא הרופא באותה שעה, כי אם היה מחייג את המספר הנכון - הוא לא היה מוצא את הרופא.

בזה הראו לו משמים כמה רוצים להציל אותו, וזהו הלקח שיש ללמוד ממקרה כגון זה. הקב"ה יכול לסבב שלא יקבל התקפה בכלל, אבל רצה להראות לו כמה הוא חביב בעיניו, שהוא עושה נס כדי להצילו.
אותו רעיון נמצא בסיפור נפלא אחר, שהתרחש באחד מימי המלחמה בירושלים, בשנת תשכ"ז. הדבר

צריך ליקח רופא אחר, לפי שאין רופא יכול להוציא צער עצמו, ואינו יכול לומר לו תן לי כסף ואני ארפא את עצמי. וכן אם המכה רופא, אינו יכול לומר אני אהיה רופאך ואתן לך תרופה שתתרפא בה בלא שכר, אלא צריך ליתן ביד בית דין השכר שלוקח הרופא שאם נוטל שכר הוא בודק יפה את החולה ומשתדל לרפאותו (מעם לועז)

"אם יום או יומים יעמד לא יקם כי כספו הוא" (כא - כא)

כל ימות השנה בולע אדם את תפילתו בחטיפה. ואף אם ביום אחד בשנה - ביום כיפור - או יומיים בשנה - בראש השנה - הריהו מאריך קימעה בתפילתו, גם אז "לא יקם" - איננו קם ועומד עמידה איתנה בתפילתו - "כי כספו הוא" - שאפילו אז מתכוין הוא לעצמו, שתהיה לו פרנסה בריוח, ואין דעתו נתונה על התיקון הרוחני האמיתי, הדרוש לאדם... (הרבי ר' בונם ז"ל מפשיסחה)

וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט...אם יום או יומים יעמוד לא יקום (משפטים כא, כ-כא)

אם הוא מכהו בשבט הרי זה סימן, שכל כוונתו היא רק להוכיחו ולהטיבו (שבט מוסר), ולכך יש לו הזכות. לפיכך הדין הוא, כי "אם יום או יומים יעמוד לא יקם", אבל אם מכהו בחרב או באבן, הרי זה סימן שהוא עושה זאת מתוך כעס או נקם, ואז אפילו אם העבד חי שנים רבות לאחר מכן בא האדון על עונשו (אור החיים עפ"י שיטת הרמב"ם לוקט ממעינה של תורה).

וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה ולא יהיה אסון ענוש יענוש כאשר ישית עליו בעל האשה ונתן בפללים ואם אסון יהיה ונתתה נפש תחת נפש (משפטים כא, כב-כג)

ראובן ושמעון שרבו זה עם זה ובאה אשה להפריד ביניהם ולהשקיט הריב והרים ראובן ידו בכוונה להכות את שמעון, ובמקום להכות אותו נתן מכה

"וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט.. אם יום או יומים יעמד לא יקם" (כא - כ, כא)

אם הוא מכהו בשבט הרי זה סימן, שכל כוונתו היא רק להוכיחו ולהטיבו (שבט היינו מוסר), ולכך יש לו הזכות. לפיכך הדין הוא, כי "אם יום או יומים יעמוד לא יקם". אבל אם הוא מכהו בחרב או באבן, הרי זה סימן שהוא עושה זאת מתוך כעס או נקם, ואז אפילו אם העבד חי שנים רבות לאחר מכן בא האדון על עונשו. (אור-החיים עפ"י שיטת הרמב"ם)

וכי יריבן אנשים והכה איש את רעהו באבן או באגרוף ולא ימות ונפל למשכב אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו ונקה המכה. רק שבתו יתן ורפא ירפא (משפטים כא, יח-יט)

כשאנשים רבים זה עם זה, והכה אחד את חברו באבן או באגרוף ולא מת מזה אלא נפל למשכב ונתבטל ממלאכתו, כשאירע כן לוקחים אותו ונותנים אותו בבית האסורים שנראה מה יהיה בסופו של המוכה. אם ימות מחמת אותה מכה, הורגים את זה שהכהו. אבל אם יקום ממיטת חוליו והתהלך על רגליו ברחוב בריא שהוא בכוחו, משחררים אותו מכלאו. ואע"פ שמת המוכה אחר כך, אין מענישים כלל את המכה, שמכיון שהמוכה עמד ממיטתו אנו תולים מיתתו שהוא עצמו גרם שנפתחה המכה לאחר שכבר הביא, ולכן אסור להורגו. ולפיכך אומר כאן הכתוב ונקה המכה.

שהרי יש לשאול, מאחר שעמד ממטתו והתהלך ברחוב ודאי נקי זה שהכהו, ולמה היה עולה על דעתנו להורגו בגלל מכה שנתן לחברו, ונקה המכה למה לי? אלא הכוונה שצריכים לשימו בכלא כדי לבדוק הדבר אם מכתו גרמה מיתתו, יומת ואם יבריא ויהלך בחוץ, יזכוהו.

רק שבתו יתן, ישלם רק בטלתו. ורפא ירפא, למשל, אם ע"י המכה חתך ידו, הוא צריך ליתן לו דמי ידו. ומלבד זה הוא צריך לשלם לו מה שנתבטל ממלאכתו, שעכשיו אינו יכול לעשות שום מלאכה מחמת המכה. וכן צריך ליתן לו ריפוי, מה שנתן לרופא שירפא אותו, ויחזיר בשרו לאיתנו. ואע"פ שהוא עצמו רופא,

לעצמו, שתהיה לו פרנסה בריוח, ואין דעתו נתונה על התיקון הרוחני האמיתי, הדרוש לאדם... (הרבי ר' בונם ז"ל מפשיסחה)

ואם שן עבדו יפיל (משפטים כא-כז)

לחפשי ישלחנו תחת שינו מה הטעם שעבד כנעני יוצא לחירות בשן ועין? לפי שהעבדות באה לו מקללתו של נח לבנו חם, והנה חטאו של חם היה בעינו "וירא חם אבי כנען" ובשינו "ויגד לשני אחיו בחוץ" (אמרי חן).

אם יום או יומים יעמד לא יקם כי כספו הוא (כא - כא)

כל ימות השנה בולע אדם את תפילתו בחטיפה. ואף אם ביום אחד בשנה - ביום כיפור - או יומיים בשנה - בראש השנה - הריהו מאריך קימעה בתפילתו, גם אז "לא יקם" - איננו קם ועומד עמידה איתנה בתפילתו - "כי כספו הוא" - שאפילו אז מתכוין הוא לעצמו, שתהיה לו פרנסה בריוח, ואין דעתו נתונה על התיקון הרוחני האמיתי, הדרוש לאדם... (הרבי ר' בונם ז"ל מפשיסחה)

ואם שור נגח הוא מתמל שלשם והועד בבעליו ולא ישמרנו והמית איש או אשה השור יסקל וגם בעליו יומת (משפטים כא-כט)

ואם שור נגח הוא, ר"ל שכבר נגח בני אדם ג' פעמים והרגם. והתרו בבעליו, ועכשיו הרג אדם, השור יסקל, שבשרו אסור בהנאה, ומלבד זה גם בעליו יומת. ר"ל שהוא חייב מיתה בידי שמים,

כי יכרה איש בר... בעל הבור ישלם כסף ישיב לבעליו (כא - לג, לד)

כל אדם בחטאיו כורה בור בעולם הזה, שבו ניזוקים בני-אדם אחרים. לפיכך העצה היעוצה היא: "בעל הבור ישלם" - החוטא יתקן את המעוות הזה על ידי "כסף ישיב לבעליו" - על ידי התשוקה והכסופים ("כסף" מלשון "נכסף נכספתי") לשוב בתשובה לפני בעליו של עולם... (ליקוטי שפת אמת)

לאשה והיתה מעוברת ויצאו ילדיה, שגרם לה שתפיל. ענוש יענש ראובן, והוא צריך לשלם כפי שיקבעו בית דין שמשערים כמה היתה שוה אשה זו אילו נמכרה לשפחה בהיות מעוברת, שבודאי שפחה מעוברת שוה יותר מפני הולדות שיוולדו. וסכום זה של מעות מוציאים בית דין מידי ראובן ונותנים לבעל האשה הזאת שהפילה מחמת המכה.

"ואם אסון יהיה ונתת נפש תחת נפש". אם מתה האשה מחמת מכה זו, הורגים לראובן בסייף שכן משפטו, נפש תחת נפש, אבל אם רק הפילה ולדותיה אינו חייב מיתה, אע"פ שהולדות מתו מן המכה הזאת, שרק לגבי בן נח יש חומרא זו שהוא חייב מיתה גם על הריגת עובר במעי אמו. אבל ישראל אינו חייב מיתה אלא אם יצא העובר לאויר העולם.

ובפסוק הזה נחלקו חכמים עם ר' שמעון, שהם אומרים שכונת הפסוק כפי שבארנו, שאם האשה מתה מחמת המכה חייב ראובן מיתה. אבל ר"ש סבור שאינו חייב מיתה, כיון שכונת רואבן היתה להרוג את שמעון שעמו היה מתקוטט, ולא נתכוון להרוג את האשה שנאמר נפש תחת נפש, שחייב לשלם ממון עבור האשה, מלבד הכסף שהוא חייב לשלם עבור הולדות.

עין תחת עין (משפטים כא-כד)

תניא עין תחת עין ממון (פירוש ישלם דמי העיין). ויש לומר כי דבר זה מרומז במקרא, שהיה צריך לכתוב עין בעין, וכתוב "תחת", לרמז שהעונש הוא תחת עין מה שאחורי האותיות של עין אחרי ה"עין" הוא פ' אחרי "יוד" בא "כף" ואחרי "נון" באה סמך", ועולה אותיות "כסף", וזה הפירוש, אם היכה את עינו, יתן "תחת עין" שזה כסף. (הגר"א).

אם יום או יומים יעמד לא יקם כי כספו הוא (כא - כא)

כל ימות השנה בולע אדם את תפילתו בחטיפה. ואף אם ביום אחד בשנה - ביום כיפור - או יומיים בשנה - בראש השנה - הריהו מאריך קימעה בתפילתו, גם אז "לא יקם" - איננו קם ועומד עמידה איתנה בתפילתו - "כי כספו הוא" - שאפילו אז מתכוין הוא

בא ואומר בדעתו: אם הבעל הבית ישמיע קול צעקה אקום עליו ואהרוג אותו כדי שאוכל לקחת את ממונו ולרוקן ביתו. נמצא שכונתו להרוג. לכן נתנה התורה רשות ואמרה הבא להורגך השכם להורגו, ואם קדם בעל הבית והרג את הגנב עשה טובה גדולה.

והוא הדין אם קדם אחר והרגו, שאין בזה הבדל בין בעל הבית לאחר. ואפילו בשבת מותר לו להורגו, בכל אופן שהוא יכול, כיון שהוא רודף, שהרי הוא רודף אחר חברו להורגו וליטול את מעותיו, ולכן דמו מותר

אם זרחה השמש עליו דמים לו. אם זרחה השמש עליו, היינו שהדבר ברור כשמש שהגנב הזה יש לו שלום עמך, וברור בעיניך שהוא לא בא לשם הריגה. למשל אם הבא לחתור בבית בנו, שידוע הדבר שרחמי האב על הבן ואינו בא על עסקי נפשות, אם בא אחד והרגו חייב מיתה, כיון ששפך דמים. שגנב זה לא בא להרוג אלא ליטול ממון. שלם ישלם. שכל הבא לגנוב אינו חייב מיתה, אלא שלם ישלם הגנבה. (מעם לוועז).

פוקד עוון אבות על בנים (משפטים כב-ה)

השם יתברך מחסיר ומקטין את עוון האבות בגלל הבנים (פוקד מלשון ולא נפקד ממנו איש). אם יש להם בנים טובים, מוחל הוא להם העוונות בזכות הבנים, ברא מזכה אבא.

מכשפה לא תחיה (משפטים כב-יג)

ודעו שאין ממשות בכשפים, ולא יוכלו לעשות שום נזק לאחרים אלא אם כן נגזר מן השמים שאותה רעה צריכה לבוא על אדם זה בין כך ובין כך. אבל אם האדם כשר אין לכשפים שליטה עליו. ומכל מקום אסרה התורה את הכשפים, וכן ציותה להרוג המכשף, כיון שעבר על מצוות השי"ת והביא רעה על אדם בזמן שעדיין לא הגיע זמנו לבוא. ומכיוון שישראל בהיותם משועבדים במצרים ידעו חכמה זו, שהרי שם מקום של ריבוי כשפים בא הכתוב כאן לאסור הכשפים.

והרמב"ם אומר שכל מיני הכישוף הם הבל הבלים ודברי שקר שעובדי העבודה הזרה הקדמונים בדו

כי יגנוב איש...ואם במחתרת ימצא הגנב והכה ומת אין לו דמים (משפטים כב-א)

מעשה באחד הימים שכר רבי יוסף זודל מסלנט עגלון יהודי, כדי שהלה יוליכו בעגלתו אל העיר הגדולה, שם התקיים "יום השוק".

בדרך עברה העגלה ליד שדה השייך לנכרי. ראה העגלון ערמת שחת קצורה נחה בלב השדה. הביט ימינה ושמאלה, וכשנוכח שאיש אינו מבחין במעשיו עצר את העגלה. חיש קל ירד הימנה, וכשבידו שק גדול ניגש אל ערמת השחת והחל למלא את שקו.

"**רואים! רואים!**" קרא רבי יוסף זונדל בקול גדול. נבהל העגלון ושמט באחת את השק מידי. חיש מהיר רוקנו מתכנו וכהרף עין שב אל העגלה והמשיך בנסיעה.

כשחזרה אליו שלותו הביט העגלון לצדדים, לראות מי זה שהבחין במעשהו, אך לתמהונו הרב לא ראה נפש חיה.

"רמית אותי!" הטיח ברבי יוסף זונדל. "חלילה וחס", הזדעזע הרב. "את האמת לאמיתתה אמרתי לך היה מי שראה אותך!" "מיהו אפוא?" התרתח העגלון, "הן אינני רואה איש בכל הסביבה!"

"אמנם בכל השדה הנרחב אין איש", השיב רבי יוסף זונדל, "אך שם למעלה", המשיך והרי עיניו למרום, "יש עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים..." (מעשיהם של צדיקים)

אם במחתרת ימצא הגנב והכה ומת, אין לו דמים אם זרחה השש עליו דמים לו שלם (משפטים כב, א-ב)

אם במחתרת ימצא הגנב, בשעה שהיה עוסק בחפירת הכותל וחתירתו, כדי להיכנס בפנים לגנוב.. או בגג או בחצר או בכל פינה אחרת של הבית, ועמד בעל הבית עליו והרגו ומת הגנב. אין על בעה"ב אשמה של שפיכות דמים עליו, כיון שהגנב כבר נקרא מת ולא חי, ולא נחשב שהרג את הנפש.

וטעמו של דבר, מפני שידוע שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו, וכשרואה שגנב בא ליטול ממונו לא יעמוד באפס מעשה. ודבר זה יודע הגנב, ועל דעת כן הוא

כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל גדיש או הקמה (כב - ה)

אין פורענות באה אלא בשביל רשעים ואינה מתחלת אלא מן הצדיקים (בבא-קמא ס') באמת, כשבאה פורענות לעולם הריהי מופנית בעיקר נגד הרשעים – "ומצאה קוצים". ברם, כל זמן שקיימים צדיקים הרי זכותם עומדת ומגינה, שהפורענות לא תוכל לבוא. לפיכך, אם הפורענות מוכרחה בכל-זאת לבוא, מסלקים תחילה, לגודל הכאב, את הצדיקים, למען לא תוכל זכותם לעכב את הפורענות – "ונאכל גדיש או הקמה"... (פרדס יוסף)

כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור וגונב מבית האיש אם ימצא הגנב ישלם שנים (משפטים כב, ו-ד)

"כי יתן איש אל רעהו איש" דא קדושא ברוך הוא, "רעהו" זה ישראל, "כסף" כמשמעו, למי שהקדוש ברוך הוא נתן לו כסף צריך שיהיה נאמן לה' וישמור, ואין שמירה אלא בצדקה במקום קדוש, כמו שעשה מונבז המלך כידוע, "או כלים לשמור" כלים אלו האברים של האדם, נתן לו הקדוש ברוך הוא ידים, רגלים, עינים, וכיוצא גם אבר קטן יש לאדם הנקרא "חותמא דמלכא קדישא" שלא יגנוב, ואם חס וחלילה לא שמר בקדושה וגנב מבית האיש חס ושלום, שהוא פגם והוציאו מן הקדושה, סוף סוף ימצא שהוא גנב, פגם "בחותמא דמלכא קדישא", בעל כרחו יבוא לשלם שנים, כדכתיב כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאותיה.

אבל "אם לא ימצא הגנב", כלומר כבר חזר בתשובה אז ונקרב בעל הבית אל האלקים, זאת אומרת קרוב אל האלקים יותר מצדיק מעיקרו, כי במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים יכולים לעמוד, ואז אף על פי שחטא ישראל הוא.

למדנו מכאן עד כמה צריך האדם לשמור כל כליו, שגוף האדם ישמור את הכלים שלא יגנובו, ובפרט בזמננו הזה ה' יצילנו.

הפסוק מסיים "אם לא שלח ידו במלאכת רעהו" ממש רוצה לומר שלא חטא בינו לבין חברו, אבל אם חס ושלום נגע ברעהו, אז אפילו יום הכיפורים לא מכפר עד שירצה את חברו (אהבת חיים).

אותם מלבם כדי למשוך האנשים אחריהם. וכיון שעם ישראל עם קדוש הוא ונבון, אסר עליהם הכתוב, הכשפים, שלא ימשכו אחרי ההבלים האלו, ואל יעלה בדעתם שיש בהם ממש, כפי שנאמר: כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל (במדבר כג). ר"ל שהנחש והקסם אינם נאים לאומה הישראלית. וכל המאמין בדברים אלו וחושב בלבו שהם אמת, ושיש איזו חכמה בהם אלא שהתורה אסרה אותם, הרי זה סימן לחסרון דעתו. אבל אלו החכמים מכירים ויודעים שאין כל ממשות בהם. וזה שאסרה אותם התורה לפי שבני אדם מאבדים זמנם עליהם במקום שיעסקו בענייני היהדות.

כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל גדיש או הקמה או השדה שלם המבעיר את הבערה (משפטים כב-ה)

כי תצא מי שמדליק אש בתוך שדה חברו ויצאה אש ואפילו מעצמה, ומצאה קוצים ונסתבכה בהם עד שנשרפו, או שנשרפה השדה עד כדי כך ששוב אינה ראויה לחרישה, ולזרוע בה, שלם המבעיר את הבערה, כיון שהוא הביא את הנזק, ואפילו אם הדליק את האש בתוך ביתו ויצאה האש ונסתבכה בקוצים וכדומה והיתה האש הולכת ומהלכת עד שבאה לשדה חברו או לביתו ושפרה אותם, והוא צריך לשלם את כל הנזק כי היה חייב לשמור על האש שלא תזיק. הרמז שרמזה התורה שהפורענות הבאה לעולם באה בגלל הרשעים, אבל בעונות אינה מתחילה אלא בצדיקים, שמכיון שניתנה רשות למשחית מלבד זה שאינו מבחין בין רשעים לצדיקים, אלא אף מתחיל בצדיקים,

וזהו שאומר כאן הכתוב כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל גדיש ר"ל כשיוצאת אש, היינו גזרה היוצאת מן השמים, ומצאה קוצים שהם הרשעים, אז אחרי ש"ונאכל גדיש" היינו שנספחים הצדיקים, אז פוגע בקוצים שהם הרשעים, אבל יש לדעת כי שלם ישלם המבעיר את הבערה. אותו רשע שעשה העברה במזיד בחדרו והביא מגפה בעולם או גזרה רעה אחרת, עתיד הקב"ה להינקם בו, וישלם הנזק שגרם.

בעל חידושי הרי"ם ז"ל היה אומר: "לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל" – השם יתברך מעלים עיניו מהרבה עוונות וחטאים בישראל, באם "ה' אלוקיו עמו" – אם מוסיפים לקבל עול מלכות שמים. עבירות כאלו, שאינן נוגעות בעול מלכות שמים ונשאר גם להבא "ה' אלוקיו עמו" – עליהן מוחלים מן השמים, לפי ש"בעליו עמו".

כל אלמנה ויתום לא תענון (משפטים כב-כא)

התורה הזהירה והחמירה במיוחד על מי שמענה אלמנה ויתום. כי דמעתן מצויה. ואפילו אם האלמנה עשירה ובעלת נכסים צריך זהירות רבה משום שדמעתה מצויה ונפשה שפלה (הרמב"ן).

תיבת "אלמנה" מורכבת היא משני שמות "אל - מנה" כלומר שהיא חסרה חלק אחד כי האיש ואשתו הנם כגוף אחד ובמות בעלה הרי היא משוללת מחלקו של בעלה, וכך גם כשהאשה מתה נקרא בעלה "אלמן" כלומר משולל מחלקו.

ויש אומרים כי אלמנה אותיות "אל מנה" כלומר הקב"ה מונה את דמעוניה להעניש המיצר לה על כל דמעה ודמעה.

אם ענה תענה אתו, והיה כי צעק יצעק אלי, שמע אשמע צעקתו (כב - כב)

אמרו חכמינו, כי בעת שציערה פנינה נינה לחנה נתכוונה לשם-שמים, כדי שתתפלל חנה ותבקש על בנים, אך בכל זאת נענשה ומתו עליה כל בניה ("ורב בנים אומללה").

הוא אשר אמרה כאן התורה: אפילו "אם ענה תענה אותו" – כדי שיהיה יצעק אלי, בכל זאת הרי זה עוון מצדך וגם "שמע אשמע צעקתו" ואתה ענוש תיענש... (פרדס יוסף)

את העני עמך (כב - כד)

לפיכך עליו להלוות לו, משום שכספו של העני מצוי בידך. הכסף אינו אלא פיקדון בידי העשיר, אשר הפקיד אצלו השם יתברך על מנת לשמור עליו

"כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמר וגנב מבית האיש אם ימצא הגנב ישלם שנים. אם לא ימצא הגנב ונקרב בעל הבית אל האלוקים" (כב - יז)

"כי יתן איש" – כאשר ה' יתברך, שנקרא "איש", נותן "אל רעהו" – אל היהודי, שהוא בבחינת רעהו ("רעך ורע אביך אל תעזוב") – "כסף או כלים" – את כל הצטרכויותיו החומריות והגופניות, "לשמור" – כדי שישמרם ויחזיקם בקדושה, ולבסוף "וגנב מבית האיש" – הוא פוגם, הוא מקלקל את אבריו ואת כספו וע"י כך הוא מוציא את כל זאת מתוך הקדושה, הרי "אם ימצא הגנב" – אם בעת נתנו דין-וחשבון על מעשיו ימצא, שהוא עדיין אשם ולא עשה תשובה, אזי "ישלם שנים" – הריהו נענש עונש כפול לפי חטאו ("כי לקחה מיד ה' כפלים מכל חטאתיה" – ישעיה מ). אבל "אם לא ימצא הגנב" – לא מתברר שעשה תשובה מיד, אזי "ונקרב בעל הבית אל האלוקים" – ע"י תשובתו הריהו מתקרב אל האלוקים עוד יותר מאשר לפני החטא, שכן "במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד"... (חתם-סופר בשם הגאון מהר"ר נתן אדלר זצ"ל)

וכי ישאל איש מעם רעהו... אם בעליו עמו לא ישלם (כב - יג, יד)

כל אדם קיבל את נשמתו ואת חייו בהשאלה מן השמים, על מנת שישתמש בהם לטובה, והרי שואל חייב אפילו באונסין, ואם-כן כיצד יכול אדם לפטור עצמו מן העבירות שהוא עושה באונס או בשוגג? רק כאשר "בעליו עמו" – שהוא זוכר תמיד את השם יתברך ומקבל על עצמו עול מלכות שמים, אזי "לא ישלם".

הוא אשר אמר דוד המלך: "אחת שאלתי מאת ה'" (תהילים כז) – הרי נשמה אחת ויחידה זו רק שאלתי אותה מאת הבורא, אם כן קיים החשש פן אתחייב אפילו באונסין, אך מכיון "אותה אבקש שבתו בבית ה' כל ימי חיי" – ששאפתי תמיד להתקרב אל השם יתברך ולהיות עמו, הרי זה איפוא שאילה בבעלים... (הרבי ר' בונם מפשיסחא ז"ל)

את החומרה המיוחדת שבאיסור זה רואים אנו גם מלשון הפסוק "ענה תענה", "צעוק יצעק", "שמע אשמע", לשון זו אינה שכיחה במקרא, אלא באה להדגיש לנו שעינוי יתום או אלמנה אינו כסתם עינוי בני אדם מן השורה, שכן כאשר נגרמת עוולה לאדם מן השורה או שאר הפסד ממון, אין לו אלא אותו עוול או ייסורים של אותו כאב ממון שנגרם לו, ואילו אצל יתום ואלמנה מדריך הטבע העוול או הכאב והפסד הממון מעלים בלבם גם את ייסורי יתמותם ואלמנותם.

על כן מי שמענה יתום או אלמנה ידע שהוא פוגע באופן ישיר בקב"ה, וכמ"ש בתהילים "אבי יתומים ודיין אלמנות אלוקים במעון קדשו", לכן כל הגוזל מהם כגוזל מהקב"ה, ונחשב ככופר בעיקר, ורצה הקב"ה להראות חשיבותם בעינוי, על כן הזכיר הפסוק שהם נמצאים במעון קדשו.

לפיכך חובה יתירה יש עלינו לא לזלזל באיסור זה שהתורה הדגישה בו הדגשה מיוחדת "שמע אשמע צעקתו" - שמיעה מיוחדת.

יתום ואלמנה מדריך הטבע חיים את יתמותם בכל רגע, ואחד הדברים החסרים להם בחיים זהו האב או האם שהולכים איתם לחנות לקנות בגד או מנעל, ואין זה רק הבגד או הנעל החדשה אלא ההליכה יחד לחנות, האווירה סביב הקניה החדשה. היא תחושה קשה החסרה להם, ומעיקה על רבים מן היתומים.

מעשה באחד מתלמידי רבי ישראל מסלנט הזמינו להתארח בביתו בשבת. ידע אותו התלמיד, כי רבי ישראל מקפיד על כל פרט ופרט ואינו מסכים להתארח בכל מקום, ועל כן תאר בפניו כיצד מתנהל ביתו: את הבשר, כך סיפר, הוא קונה אצל קצב ירא שמים, המבשלת בביתו היא אלמנת תלמיד חכם מפרסם, המקפידה על קלה כעל חמורה, ומעל הכל - סעודת השבת נערכות בביתו כדת וכדין - דברי תורה נאמרים בין מנה למנה וזמירות השבת בוקעות מפי ילדיו, משרות אוירה של קדושה. סיכם התלמיד - כי סעודת ליל שבת בביתו מתמשכת עד שעת ליל מאחרת.

"מקבל אני את הזמנתך", נענה רבי ישראל מסלנט לנכח התאורים, "אך זאת בתנאי שתקצר את זמן סעודת ליל השבת בשעתים".

התלמיד הסכים, שכן עז היה רצונו לארח את רבו בביתו. ואכן, בליל שבת נערכה הסעודה בחפזון רב:

ולתמוך בעני. שכן הדין הוא, שהכותב נכסיו לאחד מבניו לא עשאו אלא אפטרופוס, על מנת שיחלק את הנכסים בין יתר הבנים; כך גם השם יתברך עושה את העשיר לאפטרופוס גרידא על הכסף, על מנת שיחלקו כראוי בין בניו העניים... (מעשה רוקח)

מצות צדקה וגמילות חסדים יש לקיימה אפילו בזמן אשר "העני עמך" - כאשר העוני הוא גם מנת חלקך אתה וסובל הנך מחסור, בכל זאת עליך לפרוס מלחמך לעני...

חכמינו אמרו על הפסוק: "כבד את ה' מהונך" - "אל תקרי מהונך אלא מגרונוך" כלומר, לא רק בזמן שיש לך הון, אלא אפילו בזמן שמוכרח אתה לחסוך מגרונוך שלך, גם אז תפרוס מלחמך לעני הרעב... (הרבי ר' שמלקי זצ"ל מניקלשבורג)

אם ענה תענה אותו כי אם צעק יצעק אלי

שמע אשמע צעקתו (משפטים כב-כב)

ואף מלמד תינוקות שיש לו תלמיד יתום וצריך לחנכו, על כל פנים יתנהג עמו שלא כרגיל עם כל התלמידים אלא בעדינות יותר (הרמב"ם).

נמצאנו למדים מכל זאת שאף המסכנים אפילו שיש להם אב ואם אלא שאין מי שיגן עליהם יש מצוה מיוחדת לעזור להם.

וכמו **שמסופר** על רבי אריה לוי זצ"ל שכדרכו בקדש היה מקרב יהודים הרחוקים מהיהדות ומרבה בגמילות חסדים. יום אחד הלך לבקר בבית החולים של חולי נפש שאין ברגילות בני אדם לבקר אותם וראה שמכים אחד מהחולים, שאל לפשר הדבר, ואמרו לו אדם זה הינו מסכן ועושה שטויות, ובהיות שאין לו אף אחד ממשפחתו שיגן עליו לכן מכים אותו על כל שטות קטנה. מיד צעק הרב ואמר: אני הדוד שלו! כששמעו את דברי הרב כולם נבהלו ואמרו אם דוד שכזה יש לאדם הזה צריך לנהוג בו כבוד.

ואכן כך היה, מאותו זמן התנהגו עמו אחרת בצורה הנאותה לו, ומאותו פעם הקפיד הרב לבקר את אותו חולה פעם בשבוע, ובכל פעם היה מביא לו ממתק אחר. ופעם לא יכל הרב ללכת ושלח את בנו שילך לבקר את אותו מסכן (לבוש יוסף).

שליליים אצל המנהיגים העומדים בראש העם. כל החשדות, הקובלנות והטענות מופנים כלפיהם. אפילו משה רבנו נחשד בעיני רבים מן העם במעשים גרועים ביותר. לפיכך נתנה התורה ציווי מיוחד, שלא לבזות ולא לקלל את הנשיא המנהיג את העם.

אמרו חכמינו לגבי חמץ: "שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה". לעולם אין רואה אדם אצל עצמו שום חמץ ("חמץ" הוא סמל רע) – אבל רואה הוא תמיד חמץ אצל אחרים, ובמיוחד אצל "גבוה" – אצל מנהיגי העם בעלי המעמד הגבוה... (הדרש והעיון)

מלא אתך ודמאך לא תאחר בכור בניך תתן לי (כב – כח)

אמרו חכמינו, כי בעוון נדרים שלא שולמו מתים בנים.

זהו שמרמזת כאן התורה: "מלא אתך" – גם מה שנודר אתה בזמן שאתה מלא ושבע, "ודמאך" – וגם מה שמנדר אתה בעת צרה, מתוך דמעות וצער – "לא תאחר" מלשלם את הנדר, שאם לא כן הרי "בכור בניך תתן לי" – תהא חייב לתת לי את בניך. (זית רענן)

אם כסף תלויה את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנושה לא תשימן עליו נשך (משפטים כב-כד)

איתא במכילתא, רבי ישמעאל אומר כל מקום שכתוב "אם" רשות חוץ מאם כסף תלויה את עמי. ויש לדקדק אם כן מדוע הכתוב השתמש בלשון אם כסף תלויה את עמי בלשון ספק, היה צריך לומר בלשון ודאי כשתלויה את עמי אז לא תהיה לו כנושה? **מכאן** יש ללמוד כי מי שהושפע עליו שפע של ברכה, ידע שמהשמים הוסיפו לו יותר מכדי צרכו בהשגחה פרטית, בכדי שיסייע ביד הנצרכים כי למעשה ה' נותן שפע בחסדו לכל איש ואיש די מחסורו אך בהיות ואדם חוטא לכן אינו ראוי לקבל פרנסתו בכבוד מאד ה' יתברך, וברוב רחמיו מקבץ שכרו למקום אחר בכדי שיתפרנס בבזיון ובזה גם מזכה הקדוש ברוך

המנות הגשו במהירות, בלא שתהא הפסקה בין מנה למנה. לא חלף זמן רב מאז נטלו המסבים ידיהם לסעודה, וכבר הגישו לשלחן "מים אחרונים" טרם ברכת המזון.

לפני ברכת המזון פנה המארח אל רבי ישראל בשאלה: "יסלח לי, רבי מה פגם מצא אצלי בהנהגת שלחני, כשהתנה עמי לקצר את משך הסעודה בשעתים?"

במקום תשובה בקש רבי ישראל להזמין לחדר את המבשלת האלמנה. כשזו נכנסה, פנה אליה ואמר: "סלחי נא לי על שיגעתי אותך הערב, ובגללי נאלצת להגיש את המנות במהירות, שלא כמו תמיד".

להפתעת כל הנוכחים השיבה המבשלת: "יברך הרבי בכל הברכות. הלואי והיה הרבי מתארח כאן בכל ליל שבת. שכן תמיד" אמרה במבוכה, "נוהגים כאן להאריך בסעודה עד שעת ליל מאחרת. ואני, שעיפה ויגעה אני מעבודתי במשך כל היום, איני יכולה לשאת את רגלי מרב עיפות. אבל הערב, כיון שסימו במהירות את הסעודה, אוכל ללכת לביתי ולנוח".

כשסיימה המבשלת את דבריה פנה רבי ישראל אל תלמידו ואמר: "בדבריה של המבשלת תמצא את התשובה לתמיהתך. אכן, הנהגתך ליד שלחן השבת שלך נאה מאד. אך כשזו פוגעת באחרים - אין מן הראוי והנכון לנהג כן!". (מעשיהם של צדיקים)

אם כסף תלויה את עמי את העני עמך (משפטים כב-כד)

"אם כסף תלויה" האם הכסף ילוה אותך בשעה שאתה יוצא מן העולם הזה. "את העני עמך" רק את המעשים הטובים תהיה נוטל עמך וזוהי הצדקה שנתת לעני, רק זה יהיה אתך וילוו אותך בשעת פטירתך.

ואנשי קדש תהיון לי" (כב – כו)

קדושים אנושיים תהיו לי. שתקדשו את מעשיכם האנושיים, וזהו עיקר הקדושה הנדרשת מן האדם. מלאכים אינם חסרים לו לרבוננו של עולם בשמים... (הה"ק מקוצק ז"ל)

ונשיא בעמך לא תאר (כב – כז)

לדאבון הלב רגילים בני אדם לבקש חסרונות וצדדים

שב האנוס לביתו ובתום לב צוה על אשתו, כי מידי שבוע בשבוע, ביום השישי, תכין שתי ככרות לחם, עשויות קמח המנופה י"ג פעם, את הבצק עליה ללוש בטהרה – כך אמר – ולאפות היטב בתנור ביתם. זאת, משום שרצונו להקריב את הלחם לפני ה', כפי שהיה במקדש.

מדי יום שישי היתה אופה – על פי הוראותיו המדויקות של בעלה – שתי ככרות לחם, הבעל נוטל היה את הככרות אל בית הכנסת, שם התחנן והתפלל לפני ה', שיקבל את לחמו ברצון. ובתום תפילתו – היה יוצא מבית הכנסת ומותיר אחריו את שתי הככרות.

לשמש בית הכנסת נכונה מתנה מידי שבוע בשבוע: בכל יום שישי היה מוצא בבית הכנסת שתי ככרות לחם טריות וניחוחיות. מי הביא את הככרות – זאת לא ידע. אף לא טרח לברר. שמח וטוב לב היה נוטל את שתי הככרות לביתו ומענג בהן את שבתו.

לעת ערב היה אותו אנוס שב לבית הכנסת, וכמובן את שתי ככרותיו לא מצא. שמחה גדולה מלאה את לבו.

כך נהגו האנוס ואשתו לטרוח באפית הלחם ולהביאו לבית הכנסת מידי שבוע בשבוע.

והנה, באחד מערבי השבתות, בא הרב אל בית הכנסת וניצב על הבמה כדי להתכונן לדרשה שאמור הוא לשאת ביום המחרת, יום שבת קודש.

עודנו עמד שם – ואל בית הכנסת נכנס האנוס ובידיו שתי ככרות לחם, כמנהגו. הניח את הלחם והחל שוטח את דברי תחנונו, בלי להרגיש ברב, הניצב על הבמה.

הרב עקב אחר מעשי האנוס. ברגע הראשון נדהם למראה עיניו, אך מיד התעשת והחל גוער בקולי קולות: "שוטה שכמוך! כלום ה' אוכל ושותה? בודאי השמש הוא שלוקח את לחמך, ואתה – בתמימותך – מאמין שה' מקבלו! הן זהו חטא כבד מנשוא ליחס גשמיות לה' יתברך!!!"

שלח לו האריז"ל: "שוב לביתך ואמור לבני משפחתך כי ביום המחרת, באותה שעה שבה התכוננת לדרוש את דרשתך בבית הכנסת – מות תמות! כבר הוכרז על כך למעלה בשמים!"

נבהל הרב למשמע הבשורה הרעה. חיש מהר נשאוהו רגליו אל האר"י הקדוש. "מה חטאתי שכך באה לי?" שאל בקול נכנע.

הוא את העשיר באמצעות נתינת צדקה וחסר לרעהו שיזכה לשכר רב.

וזהו שאמר הכתוב "אם כסף" כלומר אם הנך רואה השפע יבואו דרכך ולכן לא תהיה לו כנושה" לשון נשיאות ומעלה לא תתנשא עליו כי משלו אתה נותן לו (אור החיים הקדוש ז"ל).

זאת ועוד שאם תחשוב שהכסף שלך הוא, בסופו של דבר תלוה בריבית והרי כתוב "לא תשימון עליו נשך" כלומר הלואה בריבית הוא כנשיכת הנחש, שהרי נחש עושה חבורה קטנה והאדם לא מרגיש, ופתאו החבורה מבצבצת ונופחת עד קודקודו, כך מי שלוה בריבית הוא לא מרגיש שום חסרון עד שהריבית עולה ומחסרתו ממון הרבה (רש"י).

ובכונה הדגיש הכתוב את "עמי" וגם "עמך" שמשני סיבות אתה חייב להלות לו, האחד כי הוא עמי כמו עמי הארץ, ודרך המלך הוא שבזמן שעמו ועבדיו מחוסרין צידה, כל אדם יכול להלוות להם על סמך שהמלך יפרע את חובו, כי על המלך לזון את עמו והנותן להם כאילו נתן למלך, ועל כן הוא בטוח שה' יפרע חובו גם כשנותן לעני.

השני הוא "עמך" שיותר ממה שאתה נותן לעני אתה מקבל ממנו, שכששאל טורנוסרופוס הרשע את רבי עקיבא (בבא בתרא י') אם אלוהכם אוהב ענים מפני מה אנו מפרנסתם? אמר לו רבי עקיבא כדי שניצול אנו מדינה של גהינם (כלי יקר).

ובדרך רמז אמרו: "אם כסף תלוה את עמי" היינו אם יש לך כסף ואתה רוצה לדעת מה לעשות בו, אז "תלוה את עמי" תנצל אותו לגמ"ח.

ונתת על השולחן לחם פנים (משפטים כב-ל)

במיקדש אסור שיהיה חמץ לכן הלחם היה מקמח מצה ונשאר חם מי שישי עד שישי בתבנית כיכרות לחם כך מי שמחשיב את עצמו תמים עניו ושפל לעומתו יתברך כמו חמץ שלא תופח שמסמל ענוה הקב"ה דואג לו שהארת השבת תשמור עליו קדוש מי שישי ועד שישי.

מעשה באחד מהאנוסים בתקופת האינקוויזיציה הצליח להמלט מפורטוגל והגיע לצפת שבגליל. מיד בבואו לצפת הזדמן האיש לדרשתו של הרב, והדרשה – עסקה בלחם הפנים, שהיה במקדש מידי שבת בשבתו.

הקב"ה מביא חטא על ידם שאינם נכשלים במאכל אסור. **כפי** שראינו בחמורו של ר' פנחס בן יאיר שהיה שרוי שלושה ימים בלי מאכל, לפי שהשעורה שנתנו לו לא היתה מעושרת. והבטחה זו אינה אלא בדבר מאכל, שבזה משגיח הקב"ה על הצדיקים שלא יבוא לידי אכילת מאכל אסור, אבל בשאר איסורים אינם בטוחים ממכשול, אלא הם עצמם צריכים להיות זהירים בכך, שיתכן שיזדמן שום איסור בשוגג והם לא ירגישו בכך.

באחת הפעמים, עת הוזמן ה"חדושי הרי"ם" לסעודה, הובא לפניו בשר.

בעל ה"חדושי הרי"ם" הביט בצלחת הבשר שהוגשה לפניו ולא נגע בה. שאלוהו: "מדוע הרבי אינו אוכל את הבשר?"

ענה בעל ה"חדושי הרי"ם": "בשר זה איננו נאכל, איני יכול לאכלו"

לא הבינו הסובבים אותו, מה כונתו: מדוע בשר זה לא "נאכל", אך הבינו שלא דבר של מה בכך הוא. הלכו חסידיו לברר את מקור הבשר. בדקו אצל השוחט, ולא מצאו כל דופי. בררו אצל בעל הפרה, והתברר שהיה זה בשר שאסור לאכלו מפני קדושת בכור.

באו בתדהמה אל האדמו"ר וסיפרו לו אודות חקירתם. נענה האדמו"ר ואמר: "בודאי חושבים אתם שאני נביא ויודע, אך אין זה כך. כל אדם מישראל יכול להרגיש זאת, לפעמים ליבו לא נותן לו לאכול". **והמשיך** ואמר הכתוב: 'בין החיה הנאכלת ובין החיה אשר לא תאכל, מה פרוש נאכלת? יש בשר "שנאכל", שרוצים לאכול, ומה פרוש אשר לא תאכל? יש בשר "שלא נאכל" שאין רצון לאכלו. (613) סיפורים על תרי"ג).

ומעשה ביהודי אחד שהיה לו מכיר גוי אחד בכפר. ומפעם לפעם היה הולך ומתאכסן בבית הגוי לרגל מסחרו, והיה הגוי מביא בפניו תבשילים שלהם, והיה היהודי אומר לו, ידידי, דבר זה אסור לנו על פי תורתנו הקדושה. והיה יושב שם כמה ימים ומסתפק בפת חריבה שהיה מביא עמו בילקוטו.

פעם אחת נזדמנו שני יהודים בכפר, וימות החורף היו, ולא היה להם מקום ללון. ונתדפקו על דלתו של אותו גוי, והניח לפניהם לאכול ממאכליו שבישל. והללו הושיטו ידם ואכלו מן המאכלים האלו כדי

השיבו האר"י: "כיון שביטלת נחת רוח שהיתה לקדוש ברוך הוא – נגזר עליך כזאת. דע לך, כי מיום שחרב בית המקדש לא נגרמה למלכו של עולם נחת רוח כפי שגרמו לו מעשיו התמימים של האנוס הזה, בהביאו את שתי הלחם ובסברו שה' קבלם. על שום שאתה גרמת לו להפסיק להביאם – נגזרה עליך מיתה, ואין כל פתח של תקוה להצלה!"

עצוב ומתייסר שב הרב לביתו והודיע לבני משפחתו את דברי האר"י הקדוש.

ואכן, ביום המחרת – הוא יום שבת קודש – בשעה שאמור היה לדרוש בבית הכנסת, השיב הרב את נשמתו ליוצרה. (מעשיהם של צדיקים).

מכאן ניתן ללמוד שתמימות זה שלימות ומסמלת את שיא האמונה בה' יתברך. לכן זכה יעקב אבינו שפרצופו יהיה בכיסא הכבוד שנאמר "איש תם יושב אוהלים" ובכל מקום שיש שם תמימות שם שוכנת השכינה.

אנשי קדש תהיו לי ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו (משפטים כב - ל)

ויש לשאול והרי הכתוב היה צריך לומר לכלב תשליכון אותה (ולא אותו), כיון שמדובר בבשר של טריפה?

יש כאן רמז שכל המאכיל נבלות וטרפות לישראל יתגלגל לכלב וצערו יהיה גדול. וזהו שנאמר לכלב תשליכון אותו, ר"ל את זה ששוחט ומוכר הבשר, ואם שוחט בסכין פגומה מיתתו במגפה, שכן פגימה אותיות מגיפה.

ומעשה היה ברבי אבא ששאל אותו גוי אחד, כיצד אומר הכתוב "טרף נתן ליראיו", והרי נאמר לכלב תשליכון אותו. אמר לו ר' אבא, אילו היה נאמר טרפה נתן ליראיו, היית יכול לשאול, עכשיו שנאמר טרף, הכוונה מזונות, שמשגיח על הצדיקים לתת להם אכלם. ואפילו אם תאמר שטרפה ממש, אין בזה קושיא, שהכוונה שדיני הטרפה נתן הקב"ה לעצמו כדי לקדשם שיהיו עם קדוש ויקיימו המצוות בקדושה. לא יטמאו פיהם במאכלות אסורות, שבו הם לומדים התורה הקדושה, וזהו שנאמר טרף נתן ליראיו אבל לא לכם.

וכן אמרו בגמרא שהצדיקים בטוחים שאין הקב"ה מביא תקלה על ידם ואפילו בהמתם של צדיקים אין

ורענן ונכתב כל זה בספר חברה קדישא ונעשה על ידי זה קידוש ה' גדול (קול יהודה).

ובשר בשדה טרפה לא תאכלו (כב – ל)

אם תהיו אנשי-קודש ישמרו עליכם מן השמים שלא תיכשלו באכילת טריפות. כדרך שאמרו רבותינו: "צדיקים אין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה על ידם" וכאן הכוונה בעיקר לשמירה ממאכלות אסורות. (פרדס יוסף)

אל תשת ירך עם רשע להיות עד חמס (כג – א)

אם מקיים אתה מצוה והנך מצרף לך שותף לאותה מצוה, את היצר הרע, בזה שאתה מקיימה מתוך נגיעה, בשביל כבוד או ממון, דע לך איפו שהוא, היצר הרע, יהיה אחר כך ל"עד חמס" – שיחמוס ממך את המצוה הזאת, כפי שאמרו חכמינו: "יורד ומסטיף עולה ומקטרג" – בתחילה הוא מסית את האדם לעשות רע ואחר כך הוא מקטרג עליו בשמים ומוכיח שאפילו מצוותיו אין להן כל ערך. (נועם אלימלך)

אל תקשור ידידות יתירה עם האדם הרע, כי ע"י כך הנך גורם שהלה יחמוס את הבריות על ידי עדותו. מכיון שאתה מתחבר איתו הריהו מוחזק לאדם הגון וישר ונותנים בו אימון, אפילו שהוא מעיד עדות שקר כדי לחמוס את רעהו. כפי שאומרת הגמרא על התנא ריש לקיש, שכשהיה מדבר עם אדם בשוק היה אותו אדם זוכה לאימון הבריות והיו מפקידים אצלו ממון בלי עדות. (תורת משה)

לנטת אחרי רבים להטות (כג – ב)

רק בדבר שאינו ברור, העשוי לנטות לצד זה או לצד אחר – "לנטות" – יש להטות אחר הרוב, אבל דבר ברור הנעלה מכל ספק אינו כפוף להכרעת הרוב. לפיכך לא יטו בני ישראל לעולם אחרי רוב העולם ביחס לאמונה... (הגאון בעל חת"ס)

לא תהיה אחרי רבים לרעות ולא תענה על ריב לנטת אחרי רבים להטות (כג – ב)

שובעם. כשעמדו מן השולחן ביקשו מקום ללון. אמר להם אותו הגוי, לכו אל מקום אחר באשר תמצאו. תמהו היהודים והתחילו מתחננים בפניו. אמרו לו, היכן נלך עכשיו בליל סופה וסערה. ומה עשינו לך ומה חטאנו. אמר להם הגוי, כיון שאכלתם מתבשילי סימן שאינכם נאמנים על דתכם, ושוב אין אתם נאמנים בכל דבר. וחושש אני פן תגנבו חפצים מביתי, כי מי שאין לו שורש ועיקר בדתו אין בו שום אמונה. שהרי יהודי פלוני יושב אצלי ימים ושנים ולא טעם שום דבר מתבשילי, ולכן היה נאמן בעיני.

ובשר בשדה טריפה לא תאכלו (משפטים כב-ל)

מדוע כתוב "בשר בשדה טריפה" וכי רק בשדה אסור ואילו בבית מותר? (עיין בפירוש אבן עזרא).

אלא ניתן לפרש על דרך הדרש. כי בדרך כלל מי שבני ביתו מקפידים לשמור על מאכלים כשרים, אע"פ שהוא אינו ירא ה' כל כך, הוא מתבייש לאכול מאכלים שאינם כשרים מפני שהוא נמצא במסגרת, או מפני שמצוי לו בלאו הכי בשר כשר ולמה לו לאכול בשר טריפה?

אבל כשהוא נמצא בשדה כלומר מחוץ לבית כגון בטיול או במילואים וכדומה אז יש חשש שמא ישל ויאכל טריפה כשאינו לו בשר כשר, וגם אין לו ממי להתבייש, חוץ מבורא עולם ולכן מפני חשש תאוות הבשר הזהירה התורה בפירוש "ובשר בשדה" טריפה לא תאכלו, בכל מצב שיהיה.

ומעשה בעיירה אחת שהממשלה גזרה לפנות את בית הקברות שלה לצורך כביש, ופינו את כל המתים ובכל בית הקברות נמצאו רק עצמות, חוץ משני קברים שהיו גופות שלמות האחת היתה של רב העיירה שהיה איש צדיק וקדוש. והשניה של חייל אחד וכולם תמהו איזו זכות היתה לחייל הפשוט הזה שנשאר גופו שלם?

לאחר שחקרו נודע שאותו חייל היה משרת בצבא הפלוני והיה תמיד נזהר שלא לטעום מפיוגוליהם. פעם אחת ספרו לקצין הגוי שכך נוהג היהודי שלא טועם מהאוכל שלהם. חרה לו מאוד וציוה לכמה חיילים להאכילו בכוח בשר חזיר. השכיבו את החייל היהודי ודחפו לתוך פיו בשר חזיר ולא בלע עד שנחנק ומת. וכעת לאחר מאה שנה נתגלה קברו והיה גופו שלם

פשוטה, אישית. ואם כן נהפכת גם שנאתי כלפיו לאישית והמצוה נשמטת והולכת. לפיכך אמרה התורה, שיש להושיט עזרה לשונא שכזה שהיותו נתון במצוקה, כדי לשמור בכך על תחומה של השנאה, שלא תהפך השנאה לשם מצוה לשנאה אישית, פשוטה וגסה... (תוספות פסחים קי"ז)

זהו פשוטו של פסוק בתהילים (קלט-כא): "הלא משנאיך ה' אשנא ומתקומיך אתקוטט" – "תכלת שנאה שנאתים" – שנאתי אליהם היא תכליתית, לשם מצוה; אבל "לאויבים היו לי" – הרי הם נעשים לי לאויבים פשוטים, שלא לשם מצוה, ויש איפוא מקום לומר שלבסוף נהפכת גם שנאתי להיות אישית. לכן הנני מבקש – "חקרני א-ל ודע לבבי, בחנני ודע שערפי" – הבט אל לבבי ומחשבותי ותראה, כי אין כאן שום נטיה אישית, כי אם רק "תכלית שנאה", משום שהם משנאיך ומתקומיך" ... (אדמו"ר מאוסטרובצה זצ"ל)

כי תפגע שור אויבך שמות (כ"ג ד)

המעין בפסוקים מגלה שינוי לשון מעניין שהכא תוב שור "אויבך" ואלו בפסוק הבא כתוב חמור "שונאך" ויש להבין מה טעם שינתה התורה את לשונה? והנראה בביאור הדברים להקדים מה ההבדל בין אויב לשונא דשנאה היא בלב וכמו שכתוב "אל תשנא את אחיך בלבבך" וכמו שכתוב תשנא את השקר וכמו שאמר שונאי בצע שזה רק בלב. אך אויב הוא שונא במעשה ויכול להזיק לאויבו. לכן לגבי סיוע בטעינה התורה כתבה שונא שהוא לא יזיק לך לו הנך מצווה לעזור לו אבל לאויבך שאם תקרב אליו אולי יזיקך אז אינך מחויב לעזור לו. אבל בהשבת אבידה שהנך יכול לעשות ע"י שליח הנך מחויב להשיב גם לאויבך.

שור אויבך או שור אחיך שמות (כ"ג ד)

הכא נאמר שור אויבך ואלו בפרשת כי תצא (כב-ד) נאמר שור אחיך והלא דבר הוא?

מסביר המשך חכמה שהנה אמרו בגמ' (פסחים קיג.) היאך אדם שונא את אחיך הרי התורה ציוותה "לא

ולא תענה על ריב – על רב, שאין חולקין על מופלא שבבית דין (רש"י)

דעתו של המנהיג הגדול – מופלא שבבית דין – גדולה היא מדעתם של המוני בני אדם פשוטים. לפיכך חייב הרוב להכנע תחת דעתו.

בעיר אחת נתחברו אנשים שפלים מבני ההמון והתמרדו נגד הרב וראשי הקהל, על אשר הם מנהלים את כל עניני הקהל, כגון תלמוד תורה, מקוה, כשרות וכדומה, מבלי להתייעץ גם אתם. "רבי!" טען אחד מהם בחוצפה כנגד הרב, "הלא גם התורה אמרה: אחרי רבים להטות?" "השיב לו הרב ואמר: "פעם נתאספו כל מאתיים ארבעים ושבעת אברי הגוף ובאו בטענה כלפי הראש, על אשר הם אינם אלא כמשרתים לפניו, מעולם איננו מתייעץ אתם, אינו שואל לדעתו של אף אחד מהם, כי אם הוא עצמו מחליט הכל וכל הנראה בעיניו הוא מצוה לעשותו. היתכן. – טענו כנגדו – והלא אמרה תורה: 'אחרי רבים להטות!' ולא שתהיה אתה רודן עלינו.

אמר להם הראש: פסוק זה שבתורה מכוון כנגד הסנהדרין, ששם ישבו שבעים ואחד ראשים, ולכן היה צורך לשאול לדעתו של כל אחד, ואם נתגלעו חילוקי דעות היו פוסקים לפי הרוב. אבל אתם, הרי אין ביניכם אף ראש אחד, כי אם כל "זנב" רוצה לחוות דעה, על כגון דא לא נאמר: אחרי רבים להטות" ... (מפי שמועה)

וכי תרא חמור שנאך רובץ תחת משאו... עזב תעזב עמו (כג – ה)

כאשר מסייעים לשונא המצוה גדולה יותר, לפי שבכך מדכאים גם את יצר השנאה. אף על פי שאין הכוונה כאן לשונא אישי, שהרי אסור סתם כך לשונא אדם מישראל, אלא הכוונה כאן לאדם שראה בחברו דבר עבירה, שאז מצוה לשונא אותו – בכל זאת עלולה כל שנאה של מצוה ליהפך במשך הזמן לשנאה אישית. שכן אם אני שונא אדם – אם כי לשם מצוה – מתחיל גם הלה לשונא אותי, משום "כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם", ושנאתו של הלה כלפי הרי איננה עוד לשם מצוה, כי אם שנאה

ודעו שאמרו בגמרא שבין במצות פריקה ובין במצות טעינה החיוב הוא כשיש בינו ובינו כשיעור רס"ו אמות ושני שלישי אמה. שאם היה רחוק מן השיעור הזה, פטור.

עזב תעשב עמו (משפטים כג-ה)

פעם עברה אשה אחת סמוך לביתו של רבי יוסף זונדל מסלנט, מורו ורבו של רבי ישראל סלנטר, לחפש את שואב המים. כשלא מצאה אותו ופגשה בר' זונדל, שחשבתו על פי תלבושתו לזקן עני, הציעה לו לשאוב לה חמישה פחי מים במחיר סכום מסוים.

ר' זונדל קיבל את הצעתה בשמחה, ושאל לה את המים. כשסיים לסייע לה אמר לזקנה שעכשיו אין לו צורך בשכר, ולכן יקח ממנה את השכר אחרי שישאב לה מים בפעם הבאה. אחרי שבוע חקרה הזקנה אודות שואב המים כדי לשלם לו את שכרו ונדע לה שהשואב היה ר' זונדל. שכשבאה אליו ובקשה את סליחתו, צחק ר' זנדל ואמר לה יישר כוחם, שעל ידך נודמן לי לגמול חסד בגופי! ("רבי יוסף זונדל ורבותיו").

מעשה ונקלע ר' יוסף זונדל לעיר וילנא, ועמו מכתב מעיירתו סלנט למוסרו לרבי גרשון אמסטרדם מרבני וילנא. הלך ר' זונדל לביתו גרשון, עמד ע"י הפתח והגיש לו את המכתב. הרב בחושבו לפי מלבושיו שהוא אחד העגלונים, רצה להנות אותו בשכר טרחתו, קרא לו שיכנס פנימה ומזג לו כוסית יין שרף, כפי שנהוג לתת לעגלונים. ר' זונדל לא סירב וקיים את ההלכה "כל מה שאומר לך בעל הבית עשה" (פסחים פו, ב) ושתה מן הכוס.

הרב בשומעו שהוא בא בשיחות מהעיירה סלנט, התחיל לשאול אותו על שלומו ומעשיו של ר' יוסף זונדל, החסיד הפלאי, הוא התחיל לגמגם בתשובות והמעיט את דמותו. הדבר עורר אצל הרב חשד ושאל לשמו, רק אחרי ששמע ששמו "זונדא", פנה ואמר לו: ה' רצון יראיו יעשה, שלא יהיה ניכר עליו כלל מי הוא. (אור ישראל לוקטו ממורשת אבות).

לא תטה משפט אביוןך בריבו (משפטים כג-ו)

שני יהודים באו לדין תורה לפני רבי חיים ליב רוטנברג (מישקובסקי) רבה של סטויסק. התובע היה

תשנא את אחיך בלבבך" אלא מדובר באדם שעבר עבירה שמוטר לשנואו.

א"כ הכא מדובר לפני חטא העגל אזי יכל בן ישראל לשנאו כי הוא צדיק אבל בפרשת כי תצא שמדובר אחר כל חטאי המדבר אזי היאך יהודי יכול לומר אני שונא את פלוני בגלל שעבר עבירה פלונית שהרי אתה בעצמך עברת ושנית ושילשת, לכן בפרשת כי תצא מוזכר שור אחיך ולא שונאך (המשך חכמה)

כי תראה חמור שנאך רבץ תחת משאו וחדלת מעזב לו עזב תעזב עמו (משפטים כג-ה)

עזב תעזב עמו. וזהו שנאמר "עזוב" היינו הנח את איבתך, וברגע זה אל תחשוב בה. וזה שנאמר "תעזב" שתלך לסייע לו לפרוק משאו. וזוהי אחת ממצות עשה שבתורה ונקראת מצות פריקה. ר"ל פריקת המשא מעל גבי הבהמה. ויש בזה עוד מצוה ששמה מצות טעינה, כלומר לעזור לו להטעין המשא על גבי הבהמה, כפי שמוזכר בפרשת כי תצא.

ויש הבדל בין מצוה אחת לחברתה, שבמצות פריקה יש חיוב לילך ולפרוק בחנם, כיון שיש בזה צער בעלי חיים, שלבהמה יש צער מן המשא המוטל עליה, בין אם המשא הוא כשיעור שיכולה לסבול, ובין אם הוא יתר מכדי יכולתה. וכן אם תמות הבהמה יאבד בעליה ממנו, ובגלל ב' הטעמים האלו צויה הקב"ה לעזור לו לפרוק משאו.

ומי שרואה אותו בכך ואינו עוזר לו, עובר על ב' מצות. האחת מצות עשה והאחת מצות לא תעשה. אלא אם כן הוא כהן והבהמה בבית הקברות, או שהוא זקן או תלמיד חכם, שפטרה אותו תורה ממצוה זו.

מעשה היה בשני בני אדם שהיו מהלכים בדרך. והיו שונאים זה לזה, באמצע הדרך נפל משאו של אחד מהם מחמורו, וכשראהו חברו בכך רץ להטעין משאו כדי לקיים מצות התורה. באותה שעה אמר הלה בלבו, אני טעיתי בפלוני, שחשבתני אותו לאויבי, ועכשיו בא וסייע לי להטעין המשא. ובכך התחילו מעט מעט לדבר זה עם זה עד שבאו לאכסניה. ושם אכלו ושתו יחד ונעשו רעים אהובים.

ומה גרם להם זאת על שקיים זה מצוה אחת מן התורה. שמצוה גוררת מצוה. ואומר הכתוב: דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום (משלי ג) ר"ל בגלל המצות שרויים שלום ואהבה בין הבריות.

הם שונאי ישראל מושבעים כאלה, שללא כל ספק היו מטים את הדין לטובת הגוי; אבל השוחד הניתן להם מאזן את שיפוטם באופן שווה, כך שיוכלו להוציא דין אמת. ניתנת שוחד כזו מותרת, לפי שמטרתה אינה להטות את הדין, אלא להיפך, למנוע הטיית-דין ודאית...

ושוחד לא תיקח כי השוחד יעוור פיקחים ויסלף צדיקים (מישפטים כג-ח)

מעשה בשני יהודים באו לדין תורה בפני רבי אברהם יהושע מאפטא. הרצה כל אחד מהם את טענותיו במשך שעות ארוכות, וכשסוף סוף נסתימו הטיעונים, ציוה עליהם הרב להמתין בחדר סמוך עד שיקבע פסק הדין.

בחדרו נותר הרב והתעמק בדין שהובא לפניו. תוך כדי עיון בספרי הפוסקים היה הרב מוציא קמצוצי טבק מקופסתו, עד שאזל הטבק. ביקש הרב מהשמש שיקנה לו טבק נו סף. בצאתו לקנות הציע לו אחד מבעלי הדינים שהוא יקנה, מקץ דקות אחדות שב בעל הדין ובידיו קופסה גדושה בטבק טרי וריחני. נטל השמש את הקופסה ונכנס אל חדרו של רבי אברהם יהושע.

והנה – פלא. ככל שהעמיק בספרים שלפניו, הרגיש עתה הרב שדעתו התהפכה ונוטה לזכות הקונה.

תוך כדי עיון בספר הושיט ידיו אל קופסת הטבק ליטול עוד מתוכה, ואז נתקלו אצבעותיו בחפץ נוקשה. קרב אליו את הקופסה והחל מחטט בה – והנה נימצא בקופסת הטבק מטבע זהב!

נדהם רבי אברהם יהושע: כיצד הגיע המטבע אל תוך קופסתו?!

קרא לשמש ושאלו: "מנין לקחת את הטבק?" נבהל השמש: כיצד הבחין הרב כי הוא, השמש, לא ציית להוראותיו, והניח לאחד מבעלי הדין לקנות את הטבק?!

בקול רועד סיפר לרב, כיצד התכון לצאת לרחוב המושלג ולקנות טבק, אך אחד מבעלי הדין התנדב ללכת במקומו. באותו רגע, היתודה השמש, נשתכחו ממנו הוראותיו של הרב. ועתה מבטיח הוא, כי מהיום הזה והלאה הדבר לא ישנה!

"קרא אפוא לבעל הדין הזה", ביקש הרב, בלי לספר לשמש על מטבע הזהב.

מוכר כפורק עול תורה ומצוות והנתבע היה שומר תורה.

הם הרצו את טענותיהם, שמע הרב וזיכה בדין את התובע פורק העול. הנתבע שיצא חייב סירב לציית לפסק דין, ועוד כעס על הרב שזיכה אדם רשע ובליעל...

לאחר שהלה המשיך לעמוד בסירובו אמר הרב לתובע: לך ותבע אותו בערכאות של גויים בעיר המחוז לידא, ואני אסע ואעמוד בבית המשפט להעיד עבורך. והימים היו בסוף ימי ספירת העומר.

אמר התובע לרב להזמין משפט בערכאות, אפשרי שיחול בחג השבועות. השיבו הרב אני אסע קודם החג לעיר לידא, ואסכים בעצם החג להופיע בבית המשפט ולהעיד לטובתך. הדבר עורר זעם ותמהון בין התושבים, וטענו האם לרשע הידוע הזה, צריך הרב לעמוד לימינו במסירות כה גדולה, ולבזות את כבודו בעצם ימי החג?

כידוע עבודת ה' של רבי חיים לייב בכלל, ובימי החגים בפרט, היתה בהתלהבות ויגיעה עצומה.

כאן מצא לנכון לעזוב את עירו וביתו וגם ללכת ביום טוב למסור עדות לפני עכו"ם.

אמר ר' חיים לייב הרי זו דרשת חז"ל מפורשת "לא תטה משפט אביון בריבו" אביון במצוות! אם כן חייב אני אפוא לעשות כל מאמץ ולהקריב הכל למען הציל את ממון ה"אביון במצוות" הזה היות ו"צדיק" הוא בריבו. ("פעולת צדיק" לוקט ממורשת אבות).

ושחד לא תקח (כג – ח)

לפי הגאון רבי יהושע'לה קוטנר ז"ל באה פעם אשה אלמנה ובדמעות עינים התאוננה על אחד מאנשי העיר שעשה לה עוול, וביקשה מן הרב שיזמין אותו לדין תורה.

ברם, רבי יהושע'לה כבר לא רצה להיות דיין באותו דין תורה, באומרו, כי שוחד אינו דוקא בממון, כי אם גם בדמעות, ובפרט של אלמנה רצוצה, עשויות לשחד את הדיין נגד בעל-הדין השני...

שאלו את הגאון ר' יאיר בכרך ז"ל (מחבר ספר שאלות ותשובות "חוות יאיר"), מדוע היו היהודים נוהגים בזמן ההוא להעניק מתנות לנסיכים ופריצים שונים, שהיו צריכים לשפוט ביניהם ובין הגויים. **השיב להם** לשואלים: משום שנסיכים ופריצים הללו

כי השוחד יעלים ממך המשפט הנכון במינוי הזה, שכן השוחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים.

מסופר על אב בית דין אדם חסיד שלם ישר שהיה דיין בדיני ממונות.

והנה הזדמן לו לדון משפט בין שני אברכים. כבר במהלך המשפט היה ברור שלאחד האברכים שהשופט נוטה לחרוץ את דינו לרעה. סיים השופט את המשפט וקבע שמחר יחרוץ את גזר הדין. למרות שמתוך מסקנות האישיות השופט יודע כבר מה תוצאת המשפט אך כדי להיות אחראי למעשה ולקיים את המשנה הווי מתונים בדין אמר לעצמו השופט שלא למהר לחרוץ את הדין ולישון על הסוגיה עוד לילה אחד ואחרון.

גורל המשפט היה ידוע לכולם והתייעץ אחד האברכים עם חברו. חברו והציע לו לשחד את הדיין שישלשלו לכיס מעילו של הדיין 5000 דולר בתקווה כשיגיע הביתה אולי יבין בצרכים ניסתרות ומבלי שאף אחד ידע ויקבל את השוחד.

אך הדיין לא מישמש את כיסו כל היום וכשהגיע היום למחרת ובא להכריע את גזר הדין פגם לב השופט שליבו נוטה לזכות את הנאשם שברצונו היה להרשיע.

מוזר הדבר היה בעיניו ומכוון שהיה ירא שמים ידע שיש כאן מעשה שטן ועצר את המשפט וקבע שהכרעת הדין תידחה ליום אחר.

הדיין הלך לביתו וכשהכניס את ידו לכיסו להוציא את המפתחות של הדלת גילה את השוחד 5000 דולר ואז הכל כבר היה ברור שהשוחד גרם לעיוות הדין

מדבר שקר תרחק (שמות כג-ד)

בספר "החינוך" (מצווה ע"ז) כותב: "ועל כן הזהירנו התורה להרחיק מן השקר הרבה כמו שכתוב 'מדבר שקר תרחק', והנה הזכירה בו לשון חוק לרוב מיאוסו מה שלא הזכירה כן בכל שאר האזהרות".

למדים אנו מכאן שאזהרת התורה "מדבר שקר תרחק" אינה רק משקר כפשוטו, אלא מכל הדברים הבאים על ידי השקר, ואזהרת התורה צריכה לזעזע אותנו על גודל הסכנה הטמונה באמירת השקר. **הרמח"ל** כותב ב"מסילת ישרים" (פרק יא).

כשנכנס בעל הדין, הגיש לו הרב את המטבע וצוה עליו בכל תוקף לקחתו. "את פסק הדין שלכם אני לא אוכל לחרוץ", אמר לו הרב בקול קשה. "כלום לא ידוע לך, מה אמרה התורה? כלום מימך לא למדת את הפסוק האומר: 'השוחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים'!?"

מדברי חז"ל אנו למדים, שהרי כל אותם התנאים והאמוראים שפסלו את עצמם לדין מחמת הפחד של קבלת טובת הנאה פעוטה, לא עשו זאת אלא מפני החשש שהשוחד יטעה אותם ולא ירגישו בטעותם. וכל המסתכל הסתכלות נכונה במהלך כוחות נפש האדם, רואה את נפתולי המידות והידיעות המשוחדות, כיצד הם טופלים שקר על שקר ויוצרים תלי-תילים של רעיונות ודיעות, מסולפים אף הם, כדי להחזיק את השקר הראשון.

האדם עומד בפני ניסיון האמת יום-יום. ניקח לדוגמא את העישון. אין אדם שאינו יודע את נזקו, אנשים מקבלים מחלות, לאנשים אחרים זה גורם הפרעות גופניות שונות, ולמרות הכל אחת התעשיות הגדולות במדינה היא העישון. ולא רק זאת אלא שאלפים מצטרפים מידי שבוע למעגל המעשנים למרות האזהרות המודפסות על הקופסאות. כולם יודעים את האמת ולא רק זאת, אין מדובר כאן בטיפשות, מדובר כאן באנשים חכמים ומשכילים ואף רופאים. מכאן המסקנה: אדם הנתקף בתאוה מתעלם מהאמת כי האמת מפריעה למילוי רצונו.

לא תטה משפט לא תכיר פנים ולא תקח שחד כי השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים:

ויש מפרשים לגבי הממנים, לא תטה משפט, מוסב על המינוי של השופטים והשוטרים שיהיה בלי משוא פנים. וזהו שאומר הכתוב: לא תטה משפט, אל תעשה כנגד המשפט, שאם יש דיין שיש בו כל המעלות הנצרכות לדיין בישראל, ואתה אינו ממנה אותו, אלא דיין אחר פחות מימנו במעלות, אבל אתה ממנה אותו משום שמוצא חן בעיניך, הרי אתה מטה בזה את המשפט. לא תכיר פנים, אל תמנה דיין מפני שהוא קרובך, ולא תקח שוחד, מאדם שאינו ראוי למנותו.

מנסים להגיע ל"פסגה" ובדרכם הם חוטאים באיסור זה אף מבלי משים לב ואינם רואים בו עבירה כל כך גדולה.

@@@

מעשה נפלא ממחיש לנו כי אמירת השקר לא תמיד מועילה לאדם מסופר על מלך סין שהיה חכם ונבון וטוב לב, וכיוון שהיה חשוד בנים חיפש יורש עזר למלכותו האדירה מקרב בני עמו. את המבחן לקבלת התואר הנכסף ערך ע"י חלוקת זרעים לכל הילדים ברחבי הממלכה.

כל ילד נצטווה לשתול את הזרע ולגדלו, והמלך יבחר את הפרח המלכותי שיוכיח על הנסיך הנבחר. כל הילדים לקחו את הזרעים, שתלו, השקו טיפחו את הפרחים, ורק לילד אחד לא צמח שום פרח מהזרע שקיבל. כמה שטרח וטיפל בו מאמציו לא נשאו פרי, והעציץ שלו נשאר מיותרם ללא פרח.

ביום המיוחל ניצבו כל הילדים לבושים בבגדי חג ונרגשים עד מאוד, אווזים בידיהם עציצים עם פרחים יפיפים, כדי שהמלך העובר במרכבתו ההדורה ישא עיניו ויבחר את המועמד שזכה.

השקיף המלך ממקום מושבו על כל העציצים הפורחים, אך לא מצא את מבוקשו. מאות ילדים ניצבו בצדדים ואף אחד לא נקרא אל המלך. עד שראה המלך ילד אחד ובידו עציץ ריק.

קרא אליו המלך ואמר: "גש אלי בני! מדוע לא הפרחת את הזרע שנתתי לך?"

ענה הילד בקול בוכים: "אדוני המלך! איני יודע מה קרה! עמלתי קשות על פריחתו, אך שום דבר לא צמח!"

אמר לו המלך: "אתה תהיה בני!" כולם התפלאו מדוע דווקא זכה הוא, ושאלו את המלך על כך.

אמר המלך: "כל הזרעים שחולקו היו זרעים מבושלים, וכידוע, מזרע מבושל לא צומח שום דבר. כל הילדים החליפו את הזרעים שקיבלו בזרעים אחרים, ולכן צמחו להם פרחים, ורק הילד הזה לא החליף את הזרע – כיוון שניחן הוא במידת האמת והמשיך לקוות שיפרח. זה היה זרע האמת, שעל ידו ביקשתי לבחון את בני-יורשי-לעתידי.

מי שהאמת היא נר לרגליו ועל פיה יונחו כל מהלכי חייו ראוי הוא למלכות וראוי הוא למלוך!"

אנו בניו של מלכו של עולם, שחותרו אמת, צריכים להיות עובדי ה' באמת ועי"כ נהיה ראויים למלכות.

"והנה דבר השקר גם הוא חולי רע נתפשט מאוד בבני האדם ואולם מדרגות מדרגות יש בו.

יש בני אדם שאומנותם היא השקרנות, הם הולכים ובדוים מליבם כזבים גמורים למען הרבות שיחה בין הבריות או להיחשב מן החכמים ויודעי דברים...

ויש אחרים קרובים להם במדרגה אעפ"י שאינם כמוהם ממש והם המכזבים בסיפוריהם ודבריהם והיינו שאין אומנותם בכך ללכת ולבדות סיפורים ומעשים אשר לא נבראו ולא היו אבל בבואם לספר דבר מה יערבו בהם מן השקרים כמו שיעלה על רוחם".

מעשה נפלא ומחריד אירע עם בעל ה"קהילות יעקב", המלמדנו שאפילו במצבים קשים ביותר אל יחשוש שהאמת תרע לו:

ה"סטייפלער" הקפיד לישון בסוכה גם בהיותו בצבא הרוסי בקור העז שהגיע עד לשלושים מעלות מתחת לאפס.

באחת המשמרות הוטל על רבנו לשמור על בית חולים מסויים. ההוראה הייתה כי כאשר יראה איזו תנועה חשודה – יירה ברובה, והם יכניסו את כל הבי"ח לכוננות.

רבנו שהיה עייף מעמל היום, נרדם על משמרתו, ונפלט כדור מרובהו, כמובן שהכניסו את כל הבי"ח לכוננות וציפו לראות כיצד יפול דבר, לכשנרגעו, יצאו ושאלוהו מה ראה ועל מה ירה. יכל רבנו לומר שראה משהו חשוד אך תיכף נחרד מהמחשבה, והלא "מדבר שקר תרחק". וענה ואמר: "נרדמתי ונפלט לי כדור, חטא אשר עונשו מוות".

תיכף אסרוהו מקום אשר הפושעים הגדולים אסורים שם, וגזרו דינו למות בתליה, אך רבנו לא חשש כלל, כי יודע היה בבטחון כי שומר מצווה לא ידע דבר רע, והלא כל מעשיו לשם שמים, אפילו שבדרך הטבע לא היה שום דרך הצלה. אך היד ה' תקצר? לאחר שלושה ימים יום הולדת הקיסר, נתנו חנינה להרבה אסירים בטחוניים ובתוכם רבנו, ורבנו יצא לחופשי.

אם נגזרה גזירה על האדם – גם השקר לא יועיל לו אם הייתה נגזרת מיתה באותו זמן על הסטייפלער אז היא הייתה מגיעה במועד שנקבע לה.

סיבות רבות יש לרבים מן האנשים לעבור על איסור "מדבר שקר תרחק". ויש שאינם חשים בחומרת האיסור. אחד מן הדברים הגורמים לשקר הוא יצר הכבוד והמעמד שהאדם יכול להגיע אליו "בזכות השקר" אנו חשים זאת בחיי היום יום כיצד אנשים

דרך הטבע אלא ודאי שהתורה מהשמים היא (פניני התורה)

להוסיף בטחון בקב"ה ועוד יש תועלת אחר נמצא בזה שיוסיף האדם בטחון בשי"ת, כי כל המוציא בלבבו לתת ולהפקיר לעולם כל גדולי קרקעותיו ונחלת אבותיו הגדלים בכל שנה אחת ומלומד בכך הוא וכל המשפחה כל ימיו, לא תחזק בו לעולם מידת הכילות הרבה ולא מיעוט הבטחון (ספר החינוך, מצוה פד).
כותב בכלי יקר: שטעם מצווה זו היא להשריש את ישראל במידת האמונה והבטחון בה' כי חשש ה' שישכחו ישראל את ה' ויסירו בטחונם ממנו, ויחשבו כי כוחם ועוצם ידם עשה להם את החיל ועולם כמנהגו נוהג... על כן הוציאם מן המנהג הטבעי לגמרי... שבשנה הששית תעשה התבואה לשלוש השנים... ועי"ז יהיו עיניהם אל ה' כמו שמצינו בירידת המן ליומו שהיו עיניהם נשואות אל ה' תמיד, ויבטחו בו תמיד, כן ענין השמיטה שלא יעבדו האדמה כל שנה שביעית אין זרע ואין קציר, ויסמכו על הנס שתעשה התבואה לשלוש השנים, וזה טעם נכון וברור (כלי יקר).

שמיטת קרקעות

ושש שנים תזרע את ארצך, ואספת את תבואתה. והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך, ויתרם תאכל חית השדה, כן תעשה לכרמך לזיתך (שמות כג, י-יא).

דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם, כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם, ושבתה הארץ שבת לה'. שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך, ואספת את תבואתה. ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה', שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור. את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצור, שנת שבתון יהיה לארץ, והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, לך ולעבדך ולאמתך, ולשכריך ותושבך הגרים עמך. ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכל. (ויקרא כה, ב-ז).

שמיטת כספים

מי שרוצה לדבק עצמו בהשי"ת עד שילך במחשבתו מהיכל אל היכל ויראה את ההיכלות בעיני השכל – ישמור עצמו מלומר שקר אפילו בטעות. (אור דניאל).

מדבר שקר תרחק

מדרש: לעתיד לבוא אליהו הנביא ירחק את הקרובים ויקרב את הרחוקים. ומדרש זה נעלם?

ויש מפרשים: אותיות א.מ.ת. הם מרוחקים זה מזה, ואילו אותיות ש.ק.ר. קרובים זה לזה. בעולם הזה אנשים נוטים לאמץ את השקר שהוא קל יותר. אך לעתיד לבוא אליהו יקרב את הרחוקים דוברי האמת וירחק את הקרובים דוברי השקר (שמעתי).

אמת מארץ תיצמח

אמת היא יסוד העולם, לאו דוקא ברוחניות, אדם שקרן אינו יכול לעסוק אפילו בעסקי העולם הזה, כי מי שהוא שקרן אין רוצים לעשות עמו אפילו משא ומתן ולדבר עמו. מה שאין כן בשאר המצוות, אפילו כשאדם אינו מקיים חלילה מצווה מסוימת אעפ"כ יכול לעסוק בעסקי העוה"ז. ומדוע?
כי האמת מדרגה גבוהה היא ולולי היתה מעמודי העולם לא היה האדם מעורר עצמו אל האמת ולכן עשה הקב"ה שבלא אמת לא יוכל האדם להתקיים אפילו בעסק העולם הזה בכדי שע"ז יעורר עצמו לבוא אל האמת בעבודת הבורא. וזה פירוש – "השליך אמת ארצה" – שגם בארציות – בעוה"ז לא ניתן להתקיים בלי אמת. (קדושת לוי).

שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך ואספת את תבואתה, ובשנה השביעית שבת שבתון (משפטים כג-י)

"בהר סיני" מה שמיטה נאמרו חוקותיה ודקודקיה מסיני אף כולן מסיני, למה מצוות שמיטה נאמרה בסיני משאר כל המצוות? בעבור שמצות שמיטה ראייה ברורה כי התורה מן השמים, איך אפשר שכן אדם כמשה רבנו בטוח לכל מי ששומר שמיטה תבואה לשלוש שנים שישי שביעי שמיני? הלא זה לא

היא שנה ראשונה למנין השני, דהיינו ששנת היובל היא גם שנה ראשונה של השמיטה הבאה.

יובל בזמן הזה

מצוות היובל נוהגת מן התורה רק בזמן שכל ישראל יושבים בארץ ישראל, שנאמר (ויקרא כה, י), "וקראתם דרור בארץ לכל יושביה" – ולמדו חכמינו, בזמן שכל יושביה עליה. לפיכך משהחלה גלות השבטים (עם גלות שבטי ראובן וגד וחצי שבט מנשה, שישבו בעבר הירדן) בטלו היובלות (ערכין לב: ע"פ רמב"ם הלכות שמיטה ויובל, פרק י').

כשחזרו ישראל לארצם מגלות בבל, לא שבו כל השבטים, לכן לא נהגו דיני שנת היובל וכן לא מנו יובלות, אלא מנו שש שנים, ובשנה השביעית נהגו שמיטה. (תוס' ע, ז, ט: ד"ה האי, רמב"ם וכסף משנה שם).

שמיטה בזמן הזה

נחלקו חכמינו אם שמיטה בזמן הזה (מזמן שבטלו היובלות) מדאורייתא או מדרבנן. חכמים אומרים: מדאורייתא, ולדעת רבי – שביעית בזמן הזה מדרבנן, הואיל ושמיטה תלויה ביובל, ובזמן שאין היובל נוהג אף שמיטה אינה מן התורה.

"רבי אומר: וזה דבר השמיטה שמוט (דברים טו, ב) בשתי שמיטות הכתוב מדבר: אחת – שמיטת קרקע (יובל, שבו חוזרות הקרקעות לבעלים, ואחת – שמיטת כספים (שביעית, שבה נוהגת גם שמיטת כספים, לעומת היובל שבו אין שמיטת כספים). בזמן שאתה משמט קרקע, אתה משמט כספים, ובזמן שאי אתה משמט קרקע, אי אתה משמט כספים".

פרוש: בזמן שהיובל נוהג – השמיטה נוהגת אבל בזמן הזה, שאין היובל נוהג – גם שמיטה אינה נוהגת מן התורה, אלא מדרבנן. (מו"ק ב – גיטין לו. רש"י ותוס' שם).

זוה"ק כותב: בשעתא דישאל נטרון שונא דשמיטה כדקא יאות, נשמתה דצדיקיא משתעין בגינתא דעדן ואתהדרו חתון, ועלייהו תמר וקווי ה' יחליפו כח. (פירוש בשעה שישאל שומרים שנת השמיטה

מקץ שבע שנים תעשה שמיטה, וזה דבר השמיטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו, לא יגוש את רעהו ואת אחיו, כי קרא שמיטה לה! את הנכרי תיגוש, ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ירך (דברים טו, א-ג).

במצוות השמיטה שני חלקים: שמיטת קרקעות ושמיטת כספים.

שמיטת קרקע הנה מצווה התלויה בארץ, הנוהגת בארץ ישראל בלבד, ואילו שמיטת כספים הינה חובת הגוף שאינה תלויה בארץ, ונוהגת אף בחוץ לארץ. כדברי רב יהודה (קדושין לז) כל מצווה שהיא חובת הגוף – נוהגת בין בארץ ובין בחוץ לארץ, חובת קרקע – אינה נוהגת אלא בארץ.

אימתי החלו ישראל לקיים מצוות שמיטה?

כשנכנסו ישראל לארץ, לא התחילו למנות לשמיטה כלומר, למנות שש שנים ולקבוע שמיטה בשנה השביעית עד אחרי שכבשו את הארץ וחלקוה בין השבטים, שהרי נאמר בתורה: "שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור" – שיהא כל אדם מכיר את שדהו וכרמו.

רק אחרי ארבע עשרה שנה שכבשו וחלקו את הארץ בין השבטים החלו למנות לשמיטה, ושנת האחת ועשרים לכניסתם לארץ היתה שנת השמיטה הראשונה של בני ישראל.

מנין השנים

לאחר השמיטה הראשונה המשיכו ישראל למנות שש שנים, ובשנה השביעית – שמיטה, וכך המשיכו למנות שבע פעמים. אחרי השמיטה השביעית באה שנת היובל שנאמר (ויקרא כה ח) "וספרת לך שבע שבתות שנים, שבע שנים שבע פעמים, והיו לך ימי שבע שבתות השנים תשע וארבעים שנה".

ונאמר בהמשך: "וקדשתם את שנת החמישים שנה...יובל הוא תהיה לכם...יובל היא שנת החמישים שנה תהיה לכם" וכו'. מכאן ואילך היו מונים לשמיטה וליובל.

נחלקו חכמינו כיצד היתה מנין השמיטה והיובל: האם שנת היובל אינה נכללת במספר השנים, ואחרי היובל מנו שנה ראשונה לשמיטה וליובל, או ששנת היובל

לזכר החזרת ענני הכבוד, ולכן נקרא כאן החג רק "חג האסיף" ... (משך חכמה)

ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלוקיך לא תבשל גדי בחלב אמו (כג – יט)

את ראשית ביכוריך – ילדיך הרכים בעודם באיבם "תביא בית ה' אלוקיך" כדי ללמדם תורה. "לא תבשל" – אל תקדיח את "גדייך" הרכים "בחלב אמו" – בעוד חלב אם נוטף משפתותיהם... (מפי שמועה)

הנה אנכי שולח מלאך לפניך (כג – כ)

שואל הרמב"ן מדוע להלן בפרשת כי תשא לא הסכים משה רבנו למלאך, כי אם אמר: "אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה?"

ברם, בידוע ששופט בבית הדין כפוף כולו לחוקת המדינה וחייב הוא לחרוץ את דינו של העברייך רק לפי ספר העונשים הרשמי. אבל מלך יש לו זכות חנינה ורק הוא זכאי לחונן את הנשפט. לפיכך בפרשת משפטים, כאשר בני ישראל היו מיד לאחר מתן-תורה, שבו "נעקר יצר הרע מלבם" – לא היה איכפת לו למשה אם מלאך ילך לפני בני ישראל. אבל אחר כך, בפרשת כי תשא, כאשר בני ישראל לאחר חטא העגל וחזרו להיות כאחד האדם, בעלי יצר הרע, לא רצה משה רבנו שילך מלאך לפניהם – שמא יכשלו בחטא והמלך לא יהא זכאי למחול להם; לפיכך ביקש משה: "ילך נא ה' בקרבנו – וסלחת לעוננו ולחטאתנו"... (קטרת סמים)

ועבדתם את ה' אלוקיכם וברך את לחמך ואת מימך (כג – כה)

אצל עבודה נאמר בלשון רבים ואילו אצל אכילה ושתיה נאמר בלשון יחיד? **אמר** על כך הרבי מקוצק ז"ל: משום שבתפילה – עבודת ה' – אפילו אם כל אחד ואחד מתפלל בפני עצמו ביחידות, מתמזגות אחר כך כל התפילות ומזה נעשית תפילת רבים. לעומת זה באכילה, אפילו אם רבים יושבים ליד שולחן אחד ואוכלים בציבור – הרי כל אחד ואחד אוכל בפני עצמו ביחידות...

כראוי, נשמות הצדיקים משתעשעות בגן עדן וחוזרות להיות חדשות ועליהן נאמר "וקווי ה' יחליפו כח".

"שש שנים תזרע" – סופי תיבות "שמע" הוא תחילת פסוק היחוד "שמע ישראל ה' אלוהנו ה' אחד" בפסוק זה שש תיבות, לומר לך: כל הזרע שש ונח בשביעי, מעיד ביחודו של הקב"ה, שהוא יחיד וברא כל העולם בששה ימים וינח ביום השביעי, וכל הזרע בשמיטה כאילו כופר ביחודו של עולם. (נחל קדומים). **עיקר** מצוה שבת ושמיטה היא להעיד שהקב"ה מקיים הנבראים בכל עת מחדש. כמאמר "אומר ועושה", פירוש, לבד המציאות שהמציא יש מאין רק שנותן בהם כח חדש תמיד (שפת אמת).

וביום השביעי תשבות למען ינוח שורך חמך (כג – יב)

מה משמעותו של הביטוי "למען ינוח"? שאתה עצמך תשבות באופן כזה, שבכוח השבת שלך תשפיע על סביבתך, שגם בהמתך תנוח מעצמה, כפי שמספרת הגמרא על שורו של ר' יוחנן בן תורתא, שסירב לעבוד בשבת גם אצל גוי. (האדמו"ר רא"מ מגור זצ"ל)

וחג האסיף תקופת השנה (כג – טז)

מה טעם אין חג נקרא כאן "חג סוכות", כמו במקומות אחרים בתורה?

ברם, הרי נשאלת קושיא, מדוע נחוג חג הסוכות בחמישה עשר בתשרי ולא בניסן, מיד עם צאת ישראל למדבר?

ומשיב על כך הגאון מוילנה ז"ל, משום שבתחילה לא היה צורך בזכרון מיוחד לענני הכבוד, שהגנו על ישראל במדבר, כשם שאין עושים כל זכר לאכילת המן ולבאר. אך מכיון שלאחר חטא העגל ניטלו ענני הכבוד ונשארו ישראל מגולים ("כי פרוע הוא...") ורק אחרי יום הכיפורים, כאשר מחל השם יתברך את החטא, הוחזרו ענני הכבוד – לפיכך נחוג חג הסוכות בתשרי אחרי יום הכיפורים, לרגל החזרת העננים... **יוצא** אפוא, שכאן בפרשת משפטים, שהיא לפני מעשה העגל, עדיין לא היתה מצוות ישיבה בסוכה,

הכתובים בתורה. כגון שאת הציצית תולין על הקיר משום שכתוב "וראיתם אותו", ואת התפילין מניחין בין העינים שכתוב "בין עינכים" ולא ירדו לעומק כונת התורה כמבואר בדברי רבותינו ז"ל שכל דבריהם נדרשים מהתורה הקדושה.

וכבר נכשלו הקראים בטעותם, כשטענו לפני המלך שבמעמד הר סיני לא היה תורה שבעל פה. אמר המלך שהיהודים יביאו ראיה לדבריהם והקראים גם צריכים להביא ראיה לדבריהם, שכל צד עליו להוכיח שהאמת כדבריו.

כשהגיע מועד הזמן להוכיח לפני המלך את האמת עמדו החכמים בחוץ, ונכנסו קודם הקראים וכמובן הורידו מנעליהם ונכנסו לארמון המלך והשתחוו. נכנסו אחריהם החכמים וגם הם הורידו מנעליהם אך הניחום תחת בית השחי. תמהו כולם על הנהגתם, חרה הדבר למלך ושאל מדוע הינכם עושים כן? אמרו לו כשעמדו ישראל לפני הר סיני לקבלת תורה חלצו מנעליהם, וכשחזרו לא מצאום, משום שהקראים גנבו אותם, לכן אנו כעת שומרים על נעלינו. הביט המלך לקראים לתשובתם, ענו הקראים: אדוני המלך באותה תקופה עדיין לא היו בכלל קראים.

ומיד נבהלו ועמדו על טעותם שהודו בפה מלא שבתקופת נתינת התורה לא היו קראים. וכבר הזהירה התורה (דברים יז, יא) "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל".

לפי האמור תובן היטב כונת התורה "ואלה המשפטים" בתוספת אות וא"ו, שדרשו מכך רז"ל מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני (רש"י) כי למרות שעם ישראל נצטוו במרה בחלק מהמצוות, בכל זאת חזר הקב"ה וצוה את עם ישראל במעמד הר סיני, משום שעד עכשיו היה צווי כחוק יבש, אבל במעמד הר סיני ראינו את כבוד ה' על ידי קיום מצוות.

ולכן בכל פעם כשמקיימים מצוות, אף במצוות שבין אדם לחבירו אין די בקיומן בלבד, אלא דרושה גם תחושה של מעמד הר סיני באותם רגעים, שכשם שכבוד ה' היה גדול ורב בעת הצווי, כך בכל פעם בעת עשיית המצוה יש להרגיש את כבוד ה' בעשייתה (רבינו ירוחם ממיר זצ"ל)

"וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עלת"' (כד – ה)

על זה שישראל אומרים "נעשה ונשמע" צריכים בני הנוער הישראלי להיות נכונים להקריב קורבנות. "נערי בני ישראל" צריכים להיות "ויעלו עולות"... (אבני אזל)

ומראה כבוד ה' כאש אוכלת (כד – יז)

כאשר אדם מישראל רוצה לדעת, אם אמנם הוא עושה נחת רוח לה' יתברך בעבודתו ואם באמת הנהו מרבה כבוד שמים, הרי הסימן המובהק לכך הוא, כשהוא מרגיש בקרבו התלהבות ולהט אש לעבודת השם. שכן אם נותנים לו מן השמים התלהבות, התעוררות ותשוקה לעבודת השם, הרי זו הוכחה שעבודתו מקובלת.

"ומראה כבוד ה'" – המבחן לאדם, אם אמנם הוא רואה את כבוד ה' בעבודתו, הוא "כאש אוכלת" – אם הוא מרגיש בקרבו תשוקה לזהות כאש לעבודת השם... אבל אם הוא צונן ושווה נפש, הרי זה סימן שעבודתו רחוקה מלהיות לרצון... (קדושת הלוי)

ויאמר ה' אל משה עלה אלי ההרה והיה שם ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורתם. (משפטים כד-יב)

פירש רש"י כל שיש מאות ושליש עשרה מצוות נכללים בכלל עשרת הדברות, זהו שאומר הכתוב "אשר כתבתי" זה תורה שבכתב. "להורתם" זה תורה שבעל פה. ורבינו סעדיה גאון פירש כיצד לומדים מכל דיבור ודיבור מצוות התלויות בו.

נמצאנו למדים שבמעמד הר סיני כבר נצטוינו על תורה שבעל פה. מאז נקבע שכל דברי חכמינו ז"ל הם קדש קדשים, ומכאן התשובה לכת הקראים שמאמינים רק בתורה שבכתב ואילו בתורה שבעל פה לא מאמינים ומתוך כך משבשים גם את הבנת

תרומה

אמרו חכמי המוסר כי זאת הפרשה מדברת בענין התורה והצדקה, בענין הצדקה הפסוק אומר וזאת התרומה אשר תקחו מאתם זהב, וכסף, ונחושת, זה שלושה דברים תלויים בלב האדם. זהב יש בן אדם הנותן מרצונו הטוב, גם משתדל שיתנו אחרים. וכסף מבחינת אדם שנותן כי כך צווה. נחושת זה הדרגה הירודה ביותר עד שאינו נידחק לפינה אינו תורם וגם לשם שמים (עונג שבת).

"כמתנת ידו" – בגימטריא 930. תענית בגימטריא 930. לומר לך שאדם שאין בכוחו לשבת בתענית, יתן צדקה ויועיל לו בעזה"ת.

חשובה מצוות צדקה, שכל הנותן צדקה כאילו מלוה להקב"ה עוזר לו לזון את עולמו כדכתיב: "מלוה ה' חונן דל". והקב"ה משלם לו כפלי כפליים. וגם אם אין באפשרותנו לתת צדקה אז אפשר לתת חיוך ושיחה חיובית אם לחיצת יד כמתנת ידו גם זה ניקרא צדקה.

"מלבד עולת הבוקר".

מלבד ר"ת: מלוה לעני בשעת דחקו. לומר לך: אדם העושה זאת כאילו הקריב עולת הבוקר. **ביום** שנברא אדם הראשון, אמר הקב"ה למלאכים: בואו ונגמול חסד עם האדם. שעל מידה זו העולם עומד. ואמר הקב"ה: חביבה גמילות חסדים יותר מעולות וזבחים. שנאמר: "כי חסד הפצתי ולא זבח".

ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו (כה - ב)

בזמן שיש לבני ישראל רצון ונדיבות הלב לקיים מצוות לשם שמים, אומר ה' יתברך: "לי תרומה" – אני בא על ידי כך לידי התרוממות. "כשישראל עושין רצונו של מקום מוסיפים כח בפמליא של מעלה" ... (קדושת הלוי)

"ויקחו לי תרומה מאת כל איש" (כה - ב)

השם יתברך אומר: יקחו נא תרומה גם ממני. חוץ מזה שיקחו "מאת כל איש", אתן גם אני את תרומתי. שכן אמרו חכמינו, כי העננים הביאו את אבני השהם ואבני המלואים ("והנשיאים הביאו – אין נשיאים אלא עננים, שנאמר ורוח"), וזו היתה תרומתו של הקדוש ברוך הוא... (הרב חיד"א ז"ל)

דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו ליבו תקחו את תרומתי (תרומה כה-ב)

ויקחו לי, משלי, ממה שאני נתתי, ולא מגנבה ומגזלה חס ושלום, אלא תרומה, "תרומה" אותיות מותר שיהיה מן המותר.

וגמילות חסדים אפשר לעשות בין לעשיר בין לעני, בין לגדול ובין לקטן ובין לחיים למתים.

ועשו לי מקדש - לשמי שמות (כה-ח).

את הציווי על בניית המשכן פותח הקדוש ברוך הוא בהוראה כללית: "ועשו לי מקדש". דורשים חז"ל, ועשו לי - לשמי. כלומר, עשיית המקדש צריכה להיות לשם הקדוש ברוך הוא. אם בנו בית, ואחר כך רוצים לעשותו מקדש, הוא אינו כשר. מפני שהבניה צריכה להיות במחשבה לצורך מקדש. אף חטיבת העצים וחציבת האבנים חייבת להיות לצורך בניית המקדש, דווקא. הרמב"ם פוסק (פ"א מהל' בית הבחירה ה"כ) שאבן שנחצבה במטרה לבנות בה בית כנסת, פסולה לבניית המקדש, מפני שכל מלאכת המקדש צריכה להיות במטרה אחת ויחידה, בניית הבית.

דוד המלך ע"ה רוצה לבנות בית לה! כוונתו היא מכל הלב. אין הוא מרגיש בנוח שהוא יושב בבית ארזים, ואילו ארון ברית ה' בתוך יריעה פשוטה. הקדוש ברוך הוא לא מניח לו לבנות את הבית, למרות שנתן הנביא סבור שאכן ראוי דוד לבניה. אך אומר האלוקים: "דם לרוב שפכת, ומלחמות גדולות עשית, לא תבנה בית לשמי, כי דמים רבים שפכת לפני" (דברי הימים א כב-ח).

ההבנה הפשוטה היא ששפיכות דמים ועבודת ה' אינם הולכים ביחד. בסוף פרשת יתרו למדנו שאין בונים מזבח מאבנים שהונף עליהן ברזל, כי המזבח נבנה להאריך ימיו של אדם והברזל נברא לקצר ימיו של אדם, אם כן לא מתאים שיונף המקצר על המאריך (מסכת מידות פ"ג מ"ד).

מוסיף הרמב"ם על דין זה ומחמיר ואומר: אבן שנגע בה ברזל, אע"פ שלא נפגמה, פסולה לבניין המזבח (שם פ"א הט"ו). על כן לא מתאים שמי ששפך דמים יבנה בית שיעודו הוא השראת שכינה, והעלאתה לדרגת "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי, כי מלאה הארץ דעה את ה'".

גם בעבודת המקדש מצאנו חידוש הלכתי בדברי הזוהר (ח"ג קכד, א) שסובר שראוי לכוהנים לא לשחוט את הקורבן, ולהניח מלאכה זו לזרים. שהרי אמרה התורה "ושחט" (ויקרא א-ה), ודרשו חז"ל ששחיטה כשרה בזר (זבחים לא, ב).

פעם אחת בשנת בצורת כשלא ירדו גשמים גזרו הרבנים על תענית ציבור. אמר הרב-בני התמלאו רחמים אלו על אלו (דהיינו לדאוג למחסור העניים) וגם הקב"ה מתמלא עליכם רחמים.

אצל ר' נתן מצ'רנוביל היה ידוע שאדם עני יכול לשהות עמו שעה ארוכה ולשיח את כל אשר בליבו בעוד שעם העשירים היה מקצר ביותר. שאלוהו פעם לפשר הדבר, ענה להם שהרי כך דרכו של הקב"ה שנאמר "כי יעמוד לימין אביון" ונאמר "מרום וקדוש אשכון ואת זכא ושפל רוח להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים".

הממון נקרא "דמים" ללמד מידותיו של הקב"ה, שאם חטא האדם ונגזרה גזירה על נפשו התלויה בדם שבגופו, הרי הוא יכול לפדות עצמו בממון שנקראו גם כן דמים, דם תחת דם דם הממון כנגד דם הגוף, ומתכפר לו שנאמר צדקה תציל ממות.

במהפיכת סדום אנו רואים את גודל חרון אף ה' כלפי עיר או קהילה שמונעת עצמה מעשיית צדקה וחסד עם הענים. וידוע המעשה בסדום שנערה אחת נתנה פת לחם לעני ודנו אותה למיתה משונה, שמרחו את גופה בדבש ונתנו אותה לפני דבורים שעקצו אותה עד שמתה. מזה לומדים שצריך תמיד שהעניים והלב יהיו פתוחים לצרכי העניים.

לא די בכך שהאדם עצמו נותן צדקה, אלא עליו לעורר גם את הזולת ולומר לו: "פתח תפתח את ידך". וזה גם משמעו של דרשת חז"ל: "כבד את ה' מהונך אל תקרי מהונך אלא מגרונוך". שחייב אדם לתת צדקה לא רק מהונו אלא גם מגרונו כלומר בדיבור, בדברי התעוררות שמביאים גם את האחרים לידי נתינה.

צדק צדק תרדוף: "צדק צדק" גימטריה שווה: "למשיח" שבזכות הצדקה נזכה לביאת המשיח. שנאמר: "בצדקה תכוונני". פירוש אחר: המילה "צדק" נכפלה פעמים לרמוז למי שנותן צדקה במהירות חשובה היא כשתי צדקות.

"כל מעשיך יהיו לשם שמים" לימדנו חז"ל (אבות פ"ב מ"ב).

אנו ניחל לימים שקטים ורגועים, בהם נוכל לעמוד בתפילה (ולעבדו בכל לבבכם – איזו היא עבודה שבלב, הוי אומר זו תפילה – תענית ב,א), בלב שלם לעבודתו. ימים בהם נוכל להכין עצמנו לשמחת הפורים, מתוך ביטחון בצור ישראל וגואלו, שיזכנו בשמחה שלימה, בבניית בניין שלם

ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (תרומה כה-ח)

השראת השכינה תהא במקדש וגם "בתוכם" - אצל כל אחד ואחד מישראל. (ספרים)

מעשה מיוחד שמור היה עם האדמו"ר רבי בונם, ואותו היה מספר לאותם חסידים שבאו אצלו בפעם הראשונה: עני מופלג היה ר' איזיק בן יעקל מקראקא. שנים רבות ידע אך דוחק ומצוקה, פרוטה לא היתה לו בכיסו, ובביתו היו הרעב והמחסור דירים של קבע. למרות כל הסבל - בטח ר' איזיק בה' בכל לבבו ותמיד האמין כי בבוא העת יחלצנו הקב"ה מסבלו.

באחד הלילות חלם ר' איזיק חלום מיוחד במינו: בחלומו ציוו עליו לנסוע מקראקא אל פרג. "שם, בפרג, מתחת לגשר המוביל לארמון המלך, טמון אוצר. חפור שם, ר' איזיק, ותתעשר!"

בתחילה לא יחס ר' איזיק חשיבות רבה לחלום. הן נאמר, כי חלומות שוא ידברון... אך כשבלילה הבא שוב חלם אותו החלום, מקץ לילותיו - חלם אותו חלום בפעם השישית, הבין ר' איזיק כי יש דברים בגו... קם אפוא בבוקר והחליט לנסוע לפרג. ארוכה היתה הדרך מקראקא לפרג, וכשסוף סוף הגיע - נחפז למחוז חפצו: הגשר המוליך אל הארמון.

אך שם נכונה לו אכזבה. על הגשר היו מופקדים שומרים יומם וליל. הללו צעדו שם, דרוכים וקשובים לכל המתרחש סביב. תחת משמר שכזה לא העז ר' איזיק לחפור ולחפש אוצרות... למרות זאת, לא חזר לקראקא עירו, בכל בוקר היה יוצא ממקום אכסניתו והולך אל הגשר, שם היה ניצב ומביט עד הערב. דמותו של היהודי, אשר בא אל הגשר מדי יום, עוררה את סקרנותם של השומרים. "אמור לי", פנה אליו באחד הימים ראש המשמר, "מדוע בא אתה לכאן בכל

אך הזוהר לומד שמורה לנו התורה שראוי שהזר ישחט, ולא הכהן הוא שיעסוק בשפיכות דמים. אם צריך, צריך. לכן כהן גדול שמחויב להקריב, הוא לבדו מקריב. אבל אם יש אפשרות אחרת, ראוי להרחיק את האישים הנעלים מפעולת שפיכות דמים. **דיעה** זו טעונה הבנה. וכי רצה דוד המלך ע"ה לשפוך דם? האם לא נאלץ לכך? הרי ליבו נקפו אפילו על השחתת כנף בגד שאול, וכשאינן צורך להרוג, חס הוא אפילו על שמעי בן גרא, האם שכרו על מלחמות המצוה שניהל, הוא שבכך נפסל מלבנות את בית ה', כחפצו?

דברי המלבי"ם (דברי הימים שם) למדנו סיבה אחרת מדוע לא היה ראוי דוד המלך לבניין המקדש. זכות המקדש מועילה לישראל להגן עליהם מפני אויבים. "ושמתי מקום לעמי ישראל ונטעתי, ושכן תחתיו ולא ירגז עוד, ולא יוסיפו בני עוולה לענותו כאשר בראשונה". בתקופה קשה לעם ישראל, קיים חשש שבניית המקדש תהא מעורבת ברצון עצמי לשקט ולשלווה, להשבית אויב ומתנקם. לא תהא זו בנייה למען קיום רצון ה' בלבד, אלא עלולה להתגנב מחשבה צדדית לליבם של עושי המקדש. והיות שלא תהא זו בניה לשם ה', לא יוכל הבית להגיע לייעודו המחנך. תקופתו של דוד רוויה הייתה במלחמות, וקיים החשש שמא לא יהא זה בית לשם ה' בלבד.

מקור לדברים ניתן לראות בהמשך דברי הקדוש ברוך הוא, האומר על שלמה שהוא יבנה את בית ה', שהרי "יהיה איש מנוחה, ושלום ושקט אתן על ישראל בימיו, הוא יבנה בית לשמי" (דברי הימים א כב, ט-י). כשיש שלום ושלווה, קל יותר להתרכז ולהתמסר לבניית בית, ללא נגיעה עצמית. חסרון, ולו קטן, במחשבה לשם ה', עלול לפסול כל מעשה, אפילו את בניין הבית הגדול.

בין המצוות התמידיות שנצטוונו היא מצות אהבת ה'. ספר החינוך (מצוה תיח) מגדיר מצוה זו ואומר: "ואהבת את ה' אלוקיך בכל לבבך וכו', ישים כל מחשבתו וכל מגמתו אחר אהבת ה', ויעריך בלבו תמיד כי כל מה שהוא בעולם מעושר בנים וכבוד, הכל כאין וכאפס ותוהו מאהבתו יתברך וכו'". מתוך לשון התורה "בכל לבבך", למד ספר החינוך שחובה לפעול ולעשות מתוך מחשבה ברורה למען שם שמים, ללא תערובת רצון עצמי.

ברכות ועצות וישועות כי האוצר הברכה והישועה בבית, בינך ובין האשה, בינך לבין קונך. ובמיוחד ששפע הברכות נמצאות בשבת שנאמר לקראת שבת לכו ונלכה כי היא מקור הברכה.

השבת היא מקור השפע, שהקב"ה מברך את האדם ששומר שבת שנאמר "ויברך אלהים את יום השביעי". יהי רצון שהקב"ה יחזיר את כל עם ישראל בתשובה שלמה ואמיתית ויביא לנו את משיח צדקנו במהרה בימינו ממש אמן כי יהי רצון.

"ויקחו לי תרומה מאת כל איש" (כה - ב) לי לשמי. (רש"י)

הרבי מקוצק היה אומר: "ויקחו לי, לשמי – תרומה שתקחו את שמי כשהוא מורם ונבדל מן העולם הזה...

בעל חידושי הרי"מ ז"ל אמר על כך: "לי לשמי" – שאפילו לא תהיו מתכוונים, כי נתינותיכם תביאנה לידי השראת השכינה, אלא פשוט "לשמי" – משום שכך עלה ברצוני...

הכוונה למלא את רצון השם גדולה היא מכל הכוונות הנשגבות והעמוקות ביותר...

ממון הוא בדרך כלל דבר שפל וירוד, ברם אם נותנים אותו למטרה טובה, לשם שמים – "לשמי" – הריהו מתעלה למדרגה יותר גבוהה; כפי שאמרו חכמינו: "אין קיחה אלא לשון הגבהה", ולכן נאמר "ויקחו" ולא "ויתנו"... (שיחות צדיקים)

בעל שפת אמת ז"ל היה אומר על הכתוב: "לי הכסף ולי הזהב נאם ה' צבאות" (חגי ב-ח) – כלום צריך השם יתברך להתפאר בכך שהכסף והזהב שלו הם, וכי מה אינו שלו? אלא כך הוא פשוטם של דברים: השם יתברך אומר להם לישראל, שמשימתם היא לעשות את הכסף והזהב כך שיהיו "לי" – להגביהם אלי על ידי קיום מצוות ומעשים טובים...

חכמינו אמרו: "צדיקים ממונם חביב עלהם יותר מגופם", וקשה להבין, איך יאה לצדיקים לחבב כל כך את הממון?

יום? האם מחפש אתה פה משהו, או שמא ממתין אתה למישהו?

הבין ר' איזיק כי לא יוכל לפטור את ראש המשמר בדברים חמקמקים, ועל כן החליט לספר לו על החלום שחלם, אותו חלום שבעקבותיו בא לפרג מביתו שבקראקא, העיר אשר בפולין.

האזין ראש המשמר לסיפורו של ר' איזיק ופרץ בצחוק אדיר. "חה... חה... דרך כל כך ארוכה עשית בגלל חלום! חה... חה... כנראה, זה מה שמסוגל לעשות מי שמאמין בדברי חלומות! אילו האמנתי גם אני בחלומות," המשיך ראש המשמר, "כי אז היה עלי לצאת לדרך לקראקא עירך, כי הנה, חלום חלמתי ובו נאמר לי, כי בקראקא שבפולין גר לו יהודי ושמו איזיק בן יעקיל. בביתו של איזיק זה", התמוגג השומר, "מתחת לתנור, טמון לו אוצר... האם חושב אתה, שאסע לי לקראקא להרוס את תנורו של היהודי ולחפש אוצר?"

חה... חה... נהנה מעצמו עזב ראש המשמר את היהודי הנצב מול הגשר, וחזר אל חבריו השומרים.

ואלו ר' איזיק – עלה על העגלה הראשונה הנוסעת לפולין, ושב לביתו אשר בקראקא. שם חפר מתחת לתנור, ומצא אוצר גדול, בחלק מהכסף שמצא בנה בעירו בית כנסת מפואר, שנשא את שמו ונקרא: "בית כנסת של רבי איזיק בן ר' יעקיל".

כששמעו החסידים את סיפורו של רבי בונים הבינו גם הבינו את כונתו של רבם הצדיק: לא רק בעת שהם מרחיקים נדוד ומסתופפים בחצר הרבי מסוגלים הם להגיע לאוצר הגדול – לעבודת הבורא בדבקות. גם בהיותם בעירם ובביתם מסוגלים הם למצוא את האצר, לעבוד את הבורא ולהגיע למדרגות גבוהות בתורה ובעבודה! (מעשיהם של צדיקים)

המסקנה שיהודי יכול להיות מבחינת "זה אלי ואנוהו" יכול להשכין את הקב"ה בתוכו ולדבוק בו ע"י תורה ומצוות שנאמר "זה אלי" על פי השגתו והשגת הנשמה שבו "ואנוהו" (אני והוא) חלק בלתי נפרד.

"אלוהי אבי ארמננהו" אלוהי אבותי מבית אבא ויחדיר גם את מידת היראה ואז יבנה לו כל יהודי ויהודי מקדש בתוכו וכשיבנה מובטח לו שיצליח שנאמר "ועשו מקדש ושכנתי בתוכם" וזה עדיף מלהתיאש מן העולם להסתובב בין רבנים ולחפש

נעשה בבחינת "ויקחו" – שהם לוקחים וקונים זאת לעצמם... (מלבים)

יפרישו לי מממונם נדבה. (רש"י)

אמנם מצות צדקה הריהי מצוה גדולה מאוד, אולם רק כשנותנים "מממונם" – מממון שלהם שנרכש ביושר; ואילו ממון שנרכש בדרכים ובאמצעים פסולים, ממון כזה אין השם יתברך דורש לקיים בו מצוות, כפי שאומר הכתוב: "כי אני ה' אוהב משפט שונא גזל בעולה" (ישעיה סא) – מכיון שאני אוהב משפט, צדק ויושר, לכן אני שונא כשמביאים לפני קרבנות בממון גזול ועשוק...

מצויים אנשים שרוצים לכפר על עוולותיהם בעיני ממון, בזה שהם מפרישים מממונם לצרכי צדקה; אולם באמת אין השם יתברך מקבל צדקה כזו, ולא עוד אלא שהוא שונא אותה. על כגון אלה אומר הנביא: "שמרו משפט ועשו צדקה" (ישעיה נו) – תחילה "שמרו משפט" – התנהגו בצדק וביושר ואל תעשקו את הזולת, ורק אז "עשו צדקה" – בממון כשר... (הדרש והעיון)

ויקחו לי תרומה (כה - ב)

הדא הוא דכתיב: לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו – אל תעזבו את הלקח שנתתי לכם. (מדרש)

השם יתברך נטע בבני ישראל כוח כזה, שיוכלו להיות בעלי תשוקה ורצון אליו. אפילו "לקח טוב" זה – הלקיחה הטובה, שיוכל להיות "ויקחו לי תרומה" – גם הוא ניתן מהשם יתברך על ידי כוח מיוחד. יש להשתדל רק, שלא לעזוב את הכוח הזה – "אל תעזבו את הלקח שנתתי לכם"... (חידושי הרי"מ ז"ל)

יש לראות את התורה כמקח וממכר. לעולם אין סוחר פורש מעסקיו משום שפעמים איננו

אמר על כך רבה של לובלין, הגאון מהר"מ שפירא ז"ל: הצדיקים יודעים כמה פעולות טובות אפשר לפעול בממון; להחיות בו נפשות, להחזיק בני תורה, להקים מוסדות תורה – דברים שאי אפשר לעשותם בעזרת הגוף בלבד; ולפיכך מחבבים הם את הממון יותר מגופם. לעומת זה, בעלי התאוה שמבזבזים את כל ממונם רק לשם תענוגות הגוף, הרי לגביהם כל עצם הממון אינו אלא בשביל הגוף, וממילא חביב עליהם גופם יותר מממונם...

כשנוטל אדם מישראל מקצת מתבואתו ומעלה במחשבתו, שזה יהיה תרומה לה', הרי זה נעשה קודש, שכן המחשבה לשם שמים מביאה קדושה על כך (תרומה נטלת במחשבה). כך גם כאן, משנצטברו כל הרצונות הטובים והמחשבות הנדיבות של בני ישראל בשעת נתינת התרומות, נוצרה מזה קדושה עצומה של משכן בעל מידה גדולה של השארת השכינה.

הכסף והזהב עשו את חיצוניותו של המשכן, ואילו המחשבות והרצונות הטובים של בני ישראל יצרו את פנימיותו – את קדושת המשכן. (ספרים קדושים)

אם אדם נותן לשם שמים אינו נותן אלא לעצמו, שכן השמים אינם זקוקים לכך, אלא לזכותו של האדם הוא. אם כן הרי נתינה זו אינה אלא לקיחה...

(ליקוטי שפת אמת)

למה נאמר "ויקחו" ולא "ויתנו"?

לפי שבאמת הרי הכל שייך להשם יתברך – "ממך הכל ומידך נתנו לך" – אלא בזה שאדם עושה מעשה טוב בממונו לשם שמים, הריהו קונה אותו לעצמו (כדרך שאמרו חכמינו, כי על ידי הברכה מתקיים "הארץ נתן לבני אדם"), ונמצא איפוא שהוא נותן את שלו.

אם כן יוצא, כי רק עם נתינת התרומה לה' זה

נדיבות, איננו נותן ממילא מאומה, לפי שהממון אינו שלו ורצון גם כן אין לו.

הוא אשר אמר הפסוק: "מאת כל איש אשר ידבנו לבו" – רק מזה שנותן מתוך רצון טוב ונדיבות הלב – "תקחו את תרומתי" – ממנו אתם לוקחים משהו, ואילו מאלה שאין לבם נודבם אינכם לוקחים מאומה... (תורת משה)

השראת השכינה על בני ישראל, שצריכה היתה לבוא על ידי המשכן, לא היתה יכולה לבוא אלא על ידי אהבה מוגברת מצד ישראל ורצון עז להתדבק באלוהות. אהבה אינה יכולה לבוא על פי צו ופקודה, כי אם מתוך רצון טוב עצמי, ולפיכך היה הכרח בהתרמה חפשית – "כל איש אשר ידבנו לבו" – ולא הטלת חובה. (הגה"ק בעל אבני נזר מסוכטשוב ז"ל)

מלכתחילה לא כפו על איש לתת, אלא מי שרצה לנדב היה מנדב. אולם, לאחר שכבר נדב איש את נדבתו, היו מוציאים זאת ממנו אפילו בכפיה – "תקחו את תרומתי" – שכן "אמירה לגבוה כמסירה להדיוט", ומרגע שהבטיח את תרומתו הרי זה נדר וזוהי כבר "תרומתי" – של השם יתברך... (צמח דוד)

"זהב וכסף ונחשת" (כה - ג)

בעל החתם סופר ז"ל מוצא כאן רמז מפליא, שאותיותיהן של שלוש מילים אלה מרמזות על כל ימות השנה שישנה בהם קריאת התורה:

זהב וכסף ונחשת (תרומה כה-ג)

בעל החתם סופר ז"ל מוצא כאן רמז מפליא, שאותיותיהן של שלוש מילים אלה מרמזות על כל ימות השנה שישנה בהם קריאת התורה:

ז – היום השביעי, שבת, ה- יום חמישי – בשבוע. ב' – יום שני בשבוע. כ- כיפורים, ס – סוכות, פ – פסח, פורים ג – נרות (חנוכה) ה – חודש (ובכלל זה גם

מצליח במסחרו; יודע הוא, כי בהזניחו לגמרי את עסקיו הריהו נידון לירידה גמורה עד עפר.

הוא הדין צריך להיות גם לגבי התורה; אף אם לפעמים אין מצליחים בלימודה, יש להמשיך בשקידה ובעמל מבלי להרפות את הידים. אם יחדל אדם לגמרי מלעסוק בתורה, ודאי לא יהא לו קיום.

(הה"ק ר' דוד ז"ל מקוצק)

כיון שאמרו ישראל נעשה ונשמע מיד אמר הקדוש ברוך הוא למשה: ויקחו לי תרומה. (תנא דבי אלהו)

התנאי הראשון להשראת השכינה בעולם שפל זה הוא, ביטול עצמי. אם אדם מבטל את עצמו לחלוטין בפני רצון השם, אז מסוגל הוא לזכות לגלוי שכינה. כפי שאומר הנביא: "השמים כסאי והארץ הדום רגלי, איזה בית אשר תבנו לי ואיזה מקום מנוחתי... ואל זה אביט על עני ונכה רוח וחרד על דברי" (ישעיה 50) – כלומר, הודות ל"עני ונכה רוח" המבטל עצמו בפני דבר ה', אפשר לבנות בית ומקום מנוחה שבו תהיה התגלות השכינה, במידה עצומה, יותר מבכל מקום אחר בעולם.

לפיכך, כיון שאמרו ישראל "נעשה ונשמע" וביטלו לגמרי את רצונם ודעתם בפני רצון השם, עוד לפני ששמעו מה נדרש מהם, זכו לכך שיצטוו לעשות משכן ושיתקיים בהם "ושכנתי" (יקר מפז)

מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי שמות (כה - ב)

באמת הרי הכסף והזהב של השם יתברך הם – "לי הכסף ולי הזהב נאום ד" – ואין אדם נותן כלל משלו. מה שבאמת הוא נותן, הרי זה רצונו הטוב ונדיבות לבו בשעת נתינת הממון, שהם של עצמו. ואילו זה שנותן לא בלב שלם ובלא

לכאורה צריך היה הכתוב לומר "בתוכו" – בתוך המקדש?

ברם, "בתוכם" מכון לבני ישראל, שיעשו לי כל אחד מהם מקדש בלבו, מקום להשראת השכינה, כי אז "ושכנתי בתוכם" – בתוך לבו של כל אחד מהם... (אלשיך)

לפיכך נאמר "וכן תעשו" – ואומר רש"י: "לדורות" – לפי שמקדש כזה בלבו של כל אדם, אפשר לעשותו בכל הדורות ובכל התקופות... (מלבים)

מתחילה ציווה השם יתברך על מלאכת המשכן ורק לאחר מכן, בפרשת כי תשא, ציווה על יום השבת: "אך את שבתותי תשמורו". ואילו כאשר חזר משה על כך לפני בני ישראל, בפרשת ויקהל, מסר להם תחילה מצוות שמירת שבת ואחר כך מצוות מלאכת המשכן?

ברם, אפשר לתרץ כך: שבת היא בבחינת "כבוד המקום" – שניתנה כדי לחוג את יום מנוחתו של השם יתברך בתור יום מנוחה וקדושה, ולהעיד על מעשה בראשית, שהוא ברא את השמים והארץ. לעומת זאת המשכן הוא בבחינת "כבוד ישראל", שבא להעיד על ישראל שהם "גוי אחד בארץ", כי ירד השם יתברך ממרומיו והשרה את שכינתו עליהם. לפיכך הקדים השם יתברך את מלאכת המשכן לפני השבת, כדי להוכיח בכך, שהוא מקדים כבודם של ישראל לכבוד עצמו. אבל משה רבנו הקדים שבת לפני מלאכת המשכן, לפי שאצלנו צריך כבוד המקום להיות קודם לכבוד ישראל. (כלי יקר)

הרבי ר' בונם מפשיסחה ז"ל אמר: "בעיקר צריכה רק הנפש להתפלל, ואילו הגוף יהיה רק כעין אלומת תבן הנגררת מאחור". רק מתוך זה שהגוף נגרר אחרי הפנימיות, מגיע גם הוא לידי הישג כלשהו...

ראש השנה, שגם הוא ראש חודש) ש- שבועות שמיני עצרת, שמחת תורה, ת – תענית. ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא (מעיינה של תורה).

וערות תחשים שמות(כה - ה)

מן חיה ולא היתה אלא לשעה והרבה גוונים היו לה לפיכך מתרגם ססגונא ששש ומתפאר בגוונין שלו. (רש"י)

את הקשר ההגיוני בין שני הענינים הללו ברש"י, ניתן להבין באופן כזה: כאשר התרגום קורא לבהמות, חיות ועופות שונים, בשם אחר מאשר בתורה (כגון: שור או כשב – תור או אימר; שפן – טפזא; חסידה – חוריתא; דוכיפת – נגר טורא וכיוצא בזה), הרי זה שפיר ומובן, שכן בלשון הארמית יש לבעלי חיים אלו שמות אחרים מאשר בלשון הקודש.

אבל בעל חי זה שקרוי "תחש", הרי אינו קיים לעולם, אלא נברא במיוחד בריאה חד פעמית בשביל המשכן, ואם כן הרי לא יתכן שיהיה לו שם אחר בארמית מאשר בלשון הקודש, ואיך יצא איפוא שבתורה הוא נקרא "תחש" ובתרגום – "ססגונא"?

אלא מסתבר בהכרח, שהשם "ססגונא" של התרגום אינו שם עצם של בעל חי זה, כי אם מציין משהו ממראהו החיצוני – "ששש ומתפאר בגוונין שלו".

מעתי שפיר ברור הקשר בדברי רש"י. מכיון שהוא אומר תחילה: "ולא היתה אלא לשעה", הרי עליו להוסיף מיד: "והרבה גוונים היו לה, לפיכך מתרגם ססגונא" – שהשם "ססגונא" אינו שם העצם של החיה בארמית, כי אם רק בא לציין את גווניו המרובים... (הגאון מהרי"ל דיסקין ז"ל)

ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם שמות(כה ח)

ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. ככל אשר אני מראה אותך... וכן תעשו שמות(כה - ח, ט)

זה שבצלאל, אהליאב וחכמי הלב, היו מוכשרים לעשות את המשכן בדיוקנות לפי רצון השם, היה זה הודות לרוח הקודש ששרתה עליהם, כפי שנאמר: "וימלא אותו רוח אלקים בחכמה בתבונה ובדעת" (שמות לה-לא).

על ידי "ושכנתי בתוכם" - מכיון ששרתה השכינה בין עושי המלאכה, לפיכך יכלו לעשות "ככל אשר אני מראה אותך" - בדיוקנות מלאה.
(תורת משה)

**וכן תעשו שמות(כה - ט)
לדורות (רש"י)**

אם כך תהיה לבני ישראל תשוקה אמיתית לבנות בית בשביל התגלות השכינה, יכולים הם להשיג זאת, ואם אינם זוכים לכך הרי זה סימן, שעדיין לא הגיעו לידי התשוקה הראויה וההתנדבות הנכונה.

לפיכך אמרו חכמינו: "כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו" - שכן אילו היה קיים רצון אמיתי לבנות בית המקדש היה באמת "נבנה בימיו"... (שפת אמת)

חייב אדם מישראל לדעת, שאי אדם יכול לפעול בעצמו מאומה, אם אין מסייעים לו מן השמים. אפילו המשכן אפשר היה לעשותו רק משום "ככל אשר אני מראה אותך" - משום שהשם יתברך סייע גם בהתחלה וגם בגמירה - "נעשית מאליה".

אם מאמינים בכך אמונה איתנה, נקל להבין, כי גם "לדורות", בכל העתים, יכולים בני ישראל לעשות כל אחד לעצמו משכן בשביל השכינה.

על ידי "ושכנתי בתוכם" מתקיים "ועשו לי מקדש" - בלעדי התוך הרי זה בול עץ בלבד... (חשבה לטובה מהרבי ר' העניך מאלכסנדר ז"ל)

בדומה לכך פירש הרבי מקוצק ז"ל את הפסוק: "ה' אהבתי מעון ביתך" - אם אני אוהב את הבית, אף כי איננו אלא עצים ואבנים, הרי זה רק משום "מקום משכן כבודך" - שזה מקום להשראת השכינה... ועשו לשמי בית קדושה. (רש"י)

אדם מישראל צריך להשתדל להכניס קדושה לתוך ביתו הפרטי שיהיו חיי משפחתו בקדושה, וזה נקרא "מקדש"... (הה"ק מהר"מ מאמשינוב זצ"ל)

במידה שאדם מישראל מקדש את מעשיו האנושיים היומיומיים שהוא עושה בביתו, וגורם להשראת השכינה במעונו - בה במידה מתגברת הקדושה והשראת השכינה בבית המקדש. קדושת המקדש תלויה בקדושה השרויה בבתי ישראל.

על ידי "ושכנתי בתוכם" מתקיים "ועשו לי מקדש"... (אבני אזל)

בדרך כזו פירש בעל שפת אמת ז"ל את הפסוק: "אם אבוא באהל ביתי, אם אעלה על ערש יצועי, אם אתן שנת לעיני לעפפעי תנומה, עד אמצא מקום לה' משכנות לאביר יעקב" (תהלים קלב - ג, ד) - שביקש דוד המלך למצוא מקום לה' בתוך כל הפעולות הנזכרות, ב"אבוא באהל ביתי", ב"אעלה על ערש יצועי", ב"אתן שנת לעיני" - שבכל המעשים הללו יהיה מקום להשראת השכינה, שיהיו טהורים ולשם שמים - וממילא יהיה זה בבחינת הקמת מקדש לה'...

זאת על אחרים, אלא הוא בעצמו חייב בעסק התורה, וזהו ועשו ארון, שכולם חייבים בלימוד ובעסק התורה.

על דרך שאמרו במשנה באבות שלושה כתרים הם כתר כהונה כתר מלכות וכתר תורה, שכתר מלוכה וכהונה רמוזים בענין של מזבח ושולחן, שרק איש מזרע אהרון או מזרע המלוכה יוכל לזכות בזה, אבל כתר תורה מונח בקרן זוית וכל הרוצה ליטול יבוא ויטול, וזהו ועשו ארון עצי שטים שכולם יבואו ויעסקו בתורה.

ועוד נראה לרמוז בלשון רבים שנאמר ועשו, שהרי לא כל אחד זוכה לשבת ולעסוק בתורה יומם ולילה, אלא יש שתומכים בלומדי התורה ומחזיקים בה בבחינת עץ חיים היא למחזיקים בה, וזהו בבחינת ועשו לשון רבים (וידבר יוסף).

מי שיתבונן בגדולת הבורא והשפעתו על כל היקום ישתומם להבין בשביל מה הקב"ה צריך תרומה, עצים, אבנים, עורות שנאמר: ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי וזאת התרומה אשר תקחו מאתם זהב וכסף ונחשת ותכלת וארגמן ותולעת שני ושש ועזים וערת אילם מאדמים וערת תחשים ועצי שטים שמן למאר בשמים לשמן המשחה ולקטרת הסמים אבני שהם ואבני מלאים לאפד ולחשן ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם **למה** הוא צריך את כל זה וכי הוא מוגבל וחסר כל ח"ו וכי משעמם לו ולכן הוא מעונין שיבנו לו בית ח"ו.

אלא כוונת הדברים שבורא עולם רוצה שעם ישראל יהיה קדוש כדי שניהיה כלי קיבול לישכון בתוכנו לכן ביקש מכולם תרומה שבאה מהלב שנאמר: ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי.

ולמה התרומה אמורה לקשר את בני ישראל עם הקב"ה? כדי להבין את הרעיון עלינו ללבן עניין פילוספי מי אוהב יותר הנותן או זה שמקבל.

אריסטו, הפילוסוף היווני, חקר תופעה ידועה: מדוע כאשר אדם מעניק דבר מה לזולתו, הנותן אוהב את המקבל יותר מאשר המקבל את הנותן, בעוד שההגיון היה מחייב שהמקבל יאהב את הנותן יותר מאשר הנותן את המקבל, שהרי לרשותו של המקבל התווסף משהו ומהנותן הוא נחסר!?

"אהל שכן באדם" – בכל אדם... ואף על פי שהאדם נתון בשפל המצב ואין כוחו אתו, עליו רק לשאוף לכך ברצון, כי אז מסייע השם יתברך בידו שיוכל... (ישמח ישראל מהה"ק מאלכסנדר ז"ל)

ועשו ארון... אמתים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קמתו שמות (כה – י')

כל אמות הארון שבורות הן – שתיים וחצי, אחת וחצי. זה בא לרמז, כי תלמיד חכם חייב להיות שבור בעיני עצמו; עליו לדעת, כי עדיין עומד הוא במחצית הדרך וטרם הגיע אל השלימות... (הגאון ר' נתן אדלר ז"ל)

זה בא לרמז גם, כי לעולם אי אפשר ללמוד את התורה עד תומה, כי היא "ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים". כל כמה שלומדים בה, אין מגיעים אלא עד החצי... (פרדס יוסף)

מקום ארון אינו מן המדה. (חז"ל)

תלמיד החכם האמיתי, שיש בו תורה כשם שהכיל הארון את לוחות הברית, אינו תופס שום מקום; כאפס הוא בעיני עצמו ואיננו רוצה כלל כי יוקצה לו מקום מיוחד... (הדרש והעיון)

כל דבר בטבע מן ההכרח שיהיה לו מקום. ברם, קיומם של תלמידי חכמים ולומדי תורה אינו טבעי כלל. בדרך הטבע אי אפשר להבין "במה הם מתפרנסים וממה הם ניזונים", ואם מתקיימים הם, בכל זאת, הרי זה "אינו מן המדה"... (מפי שמועה)

ועשו ארון ועצי שטים (תרומה כה-י')

בכל כלי המשכן נאמר ועשית, ואילו בארון שבו היו מונחים לוחות ושברי לוחות נאמר ועשו לשון רבים. **והרמז** בזה שהרי הארון רומז לתורה, ז"א שבענין לימוד התורה אין האדם יכול לפטור את עצמו ולהטיל

לכן העשיר אוהב את העני יותר מאשר העני את העשיר שהרי קיבל יותר.

מכאן ניתן להסיק שמי שנותן מלבו לזולת כגון לבנין בית כנסת באופן אוטומטי הוא מתקשר למקום ומרגיש בבית כי משהו שלו נימצא שם ולכן ישתדל לתת את הנשמה למקום ולדאוג שיצליח זה מה שבורא עולם רצה שניתן לו את הלב את אהבתנו אליו כך נוכל להתקדש עמו קודש קודשים.

ובכלל מצוות הצדקה נשגבה מאד שנאמר האל הקדוש נקדש בצדקה יש **מדרש שמספר** שניפגש רבי טרפון עם רבי עקיבא ביקש מרבי עקיבא אם הוא מכיר הזדמנות עסקית כדי לשלש את כספו אמר לו רבי עקיבא אני מכיר הזדמנות שיכולה להניב פרדסים שלמים רק זה יקח כמה שנים.

שמח רבי טרפון ונתן לו ממנו והלך אחר שלוש ארבע שנים חיפש רבי טרפון את רבי עקיבא כדי ליראות מה נעשה עם כספו, פגש אותו רבי עקיבא ואמר לו רוצה ליראות את הפרדסים שמחכים לך, רבי טרפון כבר לא יכל לעמוד בפיתוי ואמר ודאי שכן.

לקחו רבי עקיבא והראה לו את מפעל חיו עשרים וארבע אלף תלמידי חכמים ששוקדים מי הבקר עד הערב באהלה של תורה ולומדים את כל רבדי הפרדס: פשט, רמז, דרש, סוד.

הקפיד עליו רבי טרפון ואמר מה זה מה שיצא מי ממוני בזכות אותו לריק היכן כל הפרדסים שהבטחתה לי?

אמר לו רבי עקיבא ביום פטירתו של האדם לא מלויים אותו פרדסים שדות כסף וזהב אלא רק תורה ומצוות ומעשים טובים שנאמר: פזר נתן לאביונים צדקתו עמדת לעד קרנו תרום בכבוד, המניה שלך תרום בשמים לעד נישק אותו רבי עקיבא בראשו.

נשאלת השאלה איך רבי טרפון הקפיד על רבי עקיבא הרי הוא היה תנא קדוש וכי אין הוא יודע מעלת תומכי תלמידי חכמים?

כוונת הרב שאדם שנותן צדקה צריך לדעת לאן הצדקה הולכת ושהיא מנוצלת למטרות טובות ועוד יש כלל עניי עירך קודמים לעניי עיר אחרת וכו.

ענה לו ר"ע: כתוב "פיזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד". לכאורה פיזר זה נתן ונתן זה לא פיזר? אלא מלמד שבמצוות צדקה אף שהאדם מתפזר לו כספו בדרך הליכתו בלא כוונה, ומוצא אותם עני

כמו כן, נשאלה השאלה: מדוע הנותן נהנה לתת, יותר מאשר המקבל נהנה לקבל? את שיאה של תופעה זו אפשר לראות במערכת היחסים שבין הורי לבניהם **לשאלתו ניתנו מספר תשובות:**

א. כיון שהאדם נברא ב"צלם אלוקים" הוא דומה בהיבט מה לבורא העולם כמו שהבורא יתברך רק נותן לברואיו ואינו מקבל מהם, כך גם האדם בעל "צלם אלוקים" חש הגשמה עצמית כאשר הוא נותן, ומרגיש הרגשה לא נוחה ובושה כאשר הוא אמור לקבל מהזולת, משום שהדבר מנוגד לחלוטין לדרכו של הבורא שאינו מקבל כלל.

ב. הרב דסלר זצ"ל בספרו "מכתב מאלהיו" (קונטרס החסד), ניסח כך נושא זה: "יותר ממה שהנתינה באה בעקבות האהבה, האהבה באה בעקבות הנתינה". כלומר, בהתבוננות שיטחית בקשר שבין האהבה לנתינה, נראה שכאשר אוהבים מישהו מעניקים לו את צרכיו ונותנים לו את מבוקשו, אמנם הדבר נכון, אבל עוד יותר מכך, האהבה באה בעקבות הנתינה – כאשר נותנים לזולת, מתפתחת אהבה של הנותן כלפי המקבל.

כיון שאדם אוהב את עצמו, הרי הוא אוהב גם את מה שיש לו משלו אצל הזולת. זאת אומרת, שאת הזולת הוא אוהב באמצעות חלק ממנו המצוי במקבל, וככל שאצל הזולת יהיו יותר דברים משל הנותן, כך תרבה אהבתו של הנותן למקבל. למעשה זו היא אהבה אנוכית, אך הפעם היא אנוכיות חיובית.

מכאן נובעת, במידה רבה, אהבת ההורים לילדיהם ואהבת בני משפחה אלו את אלו. תהליך זה מצוי לא רק בין אדם לאדם, אלא אף אצל החקלאי האוהב את הפירות שטרח רבות לגדלם. כמוהו הבנאי, אוהב את הבית שבנה והשקיע בו את כוחו, מרצו ותבונתו.

אריסטו, אף הוא השיב על שאלתו, באומר: הסיבה שהנותן אוהב את המקבל יותר מאשר המקבל אוהב את הנותן, נובעת מכך שבעוד שהנותן העניק רק "נחושת" (פרוטה) לעני, העני נתן מעלה לנותן, מעלה שנחרתה באישיותו בעקבות קבלת הנזקק את הפרוטה ממנו, כלומר, נכון הוא שבידו של העשיר אין כבר את הפרוטה והיא נמצאת כרגע בידו של העני, אך הוא זכה בדבר הרבה יותר גדול – באישיותו של העשיר יש כרגע יותר מאשר בידו של העני – התעלות אישית, שהוא השיג בעקבות תמיכתו בעני.

נחשב הדבר לצדקה, אף שבשאר מצוות אינו כן שצריך צדקה.

מבית ומחוץ תצפנו שמות(כה - יא)

כל תלמיד חכם שאין תוכו כברו אינו תלמיד חכם. (יומא ע"ב)

במסכת ברכות (כח) מסופר שכשהיה רבן גמליאל נשיא הכריז ואמר, שכל תלמיד שאין תוכו כברו אל יכנס לבית המדרש. רק כאשר עברה הנשיאות לידי רבי אליעזר בן עזריה, סולק "שומר הפתח" מדלת בית המדרש וניתנה רשות לכל מי שרצה בכך, להכנס וללמוד תורה. ואמנם עד מהרה נתווספו ארבע מאות ספסלים בבית המדרש.

קשה איפוא להבין, מי היה זה אותו "שומר הפתח", שהיה מסוגל להבחין בכל תלמיד אם תוכו כברו? הרי לשם כך עליו להיות יודע מחשבות?

אמר על כך הרבי הזקן מסדיגורה ז"ל: באמת נסגרו דלתות בית המדרש על מנעול ולא ניתן לאיש להכנס. אולם, התלמיד שרצה במלוא הרצינות והשאיפה הפנימית להכנס וללמוד תורה, היה נוקט בכל האמצעים והפעולות, היה פורץ גדרות וחותר חתירות, כדי לחדור פנימה (כגון הלל, שעלה על גג בית המדרש ושמע דברי תורה דרך הארובה). ואם עשה התלמיד הכל כדי שיוכל להכנס, הרי זו ההוכחה הברורה ביותר כי תוכו כברו...

עוד תירוץ על כך אומרים בשם האדמו"ר רא"מ מגור ז"ל, כי עצם כרוזו וציוויו של רבן גמליאל, היה שומר הפתח, תלמיד שלא הרגיש עצמו כשר בתכלית וראוי להכנס, היה מתיירא ולא היה נכנס כלל, אף כי הדלת היתה פתוחה...

ועשית עליו זר זהב סביב שמות(כה - יא)

זכה נעשית לו זר, לא זכה - זרה הימנו.
(ע"ב) (יומא)

אדם מישראל הלומד תורה, אם הוא ירא שמים, בעל מדות טובות ואהוב על הבריות - נעשית לו התורה נזר ועטרה, היא מפארת אותו, והכל אומרים כי התורה היא אשר עידנה אותו במעשים ובמדות.

אבל אם איננו ירא שמים, אינו מצטיין במדות ובלתי אהוב על הבריות - על כורחה נעשית התורה זרה לו ומשתכחת הימנו. שכן על ידי ידיעתו בתורה מתהלל כבוד התורה, כיון שאומרים הבריות: "ראו פלוני שלמד תורה, כמה מקולקלים מעשיו", וטופלים את האשמה על התורה; הרי כדי להציל את כבודה וחשיבותה, מוכרחה היא להשתכח הימנו ולהיעשות זרה לו. (אבני אזל)

שמן זית זך שמות(כ"ז כ)

יש לעיין מדוע כתוב שמן זית ולא שמן זיתים?
[אמנם השאלה אינה קשה שמצינו שהתורה קוראת לרבים בלשון יחיד כמו שמצינו לגבי מכת צפרדע" ותעל הצפרדע" ועיין **בתירוץ** נוסף לשאלה זו כתב בעל ההפלאה בספרו פנים יפות לתרץ ע"פ הגמ' שכתוב שענבים שנטמאו סוחטן פחות מכביצה וכשרים לנסכים. וכידוע שני זיתים הם כביצה א"כ אם הזיתים היו טמאים [ומסתמא נטמאו בהיסח הדעת] היו צריכין לכתוש זית זית בשביל להוציא שמן טהור וזהו שכתבה התורה שמן זית ולא שמן זיתים.

ועשית קרנתיו על ארבע פנתיו ממנו תהיין קרנתיו וצפית אותו נחושת (תרומה כז-יב)

ולמה נקרא המקום שעליו מקריבים קורבנות בשם מזבח, מלשון זבח. שעליו זובחים הקורבנות. ועוד שראשי תיבות של מזבח הם מחילה זכות ברכה חיים. שכל אותם הטובות זכו מן המזבח. שבקורבנות שהיו

הנס השני שהמזבח היה בעזרה במקום פתוח, ולא היה שום כיסוי מלמעלה ובכל זאת לא כיבו הגשמים את אש המערכה.

והנס השלישי. שהעשן של המערכה היה מתמר ועולה ישר כעמוד, ולא היו הרוחות שולטים בו לפזרו לצדדים. וזהו שנאמר במשנה בפרקי אבות ולא כבו הגשמים אש של עצי המערכה ולא נצחה הרוח את עמוד העשן.

והטעם שהיה המזבח רחב חמש אמות כאורכו שאף הוא היה חמש אמות, להזכיר זכות עשרת הדברות שקיבלו, שהיו חרותים ה' דיברות על לוח זה וה' על לוח אחר. וכן שלוש אמות גובה של מקום המערכה, באו להזכיר זכותם של ג' הפרנסים שהיו לישראל, משה אהרון ומרים.

מקריבים עליו היו מתכפרים עונותיהם, ובזכות הקורבנות נתברכו ישראל והאריכו ימים.

ולכן ציוה הקב"ה שלא יגע שום דבר של ברזל במזבח כשבונים אותו, כדרך שנוהגים לתקן האבנים בכלי ברזל, כיון שהמזבח עשוי להאריך ימים והברזל נברא לקצר ימים, שבו הורגים אנשים. אם כן הם סותרים זה את זה, ולכן אל יגעו זה בזה.

ולכן נצטוו לעשותו נחושת ולא של מתכת אחרת, לרמוז שבא לכפר על עזותנו, כפי שנאמר וגיד ברזל ערפך ומצחך נחושה (ישעי' מח).

ושלוש סוגי ניסים נעשו במזבח.

הנס הראשון היתה אש יוקדת על המזבח יומם ולילה, ולא נשרף הציפוי הזה ולא עצי המזבח.

תצווה

"ואתה תצווה" (שמות כז-כ)

ללמד, שכן אין בני ישראל יכולים ללמוד מהקב"ה ישירות.

כך גם ביחס לכהונה גדולה מדרגתך גבוהה מדי לכפר על בני ישראל (אוהל יעקב).

"ואתה תצווה את בני ישראל" (כז - כ)

"תצווה" זה מלשון התחברות (צוותא יחד) – שתתחבר עם בני ישראל, כמו: "מלאכיו יצוה לך"...

בכל אדם מישראל שבכל הדורות יש ניצוץ ממשה רבנו. (אור החיים)

לפיכך "לא ידע איש את קבורתו" של משה רבנו, משום שהוא טמון בלבו של כל אדם מישראל... (שיחות צדיקים)

כיון שמסר משה רבנו את נפשו למען כלל ישראל, זכה שישאר כוחו לתמיד בקרב כלל ישראל... (שפת אמת)

לפי שאמר מחני נא לך לא נזכר שמו בפרשה זו. (בעל הטורים)

מכאן למדים אנו, כי אסור לו לאדם לקלל את עצמו, שהרי משה רבנו אמר "מחני נא", מתוך שמסר נפשו עבור כלל ישראל, ואף על פי כן זה עשה רושם, שלא יזכר שמו בפרשה זו – על אחת כמה וכמה אדם שעושה זאת מתוך כעס גרידא, ללא שום תכלית.

זוהי כוונת הכתוב: "ואתה תצווה את בני ישראל" – תספר להם את אשר אירע לך כתוצאה מזה שאמרת "מחני נא", ותזהירם לבל יוציאו מפיהם קללה על עצמם... (שפת אמת) (כהן)

"ויקחו אליך שמן זית זך" (כז - כ)

פעולתו של משה רבנו היתה תדיר, לפרסם בפני העולם כולו את קדושתו המיוחדת וייחודו

הובא בזוהר חדש כי ד' גלויות של ישראל, בכל אחד מהם נגאלו בזכות אחד האבות.

ראשונה בזכות אברהם, שניה בזכות יצחק, שלשית בזכות יעקב. גלות אחרונה נגאל בזכות משה רע"ה. לכן נתארך הגלות לפי שאין משה חפץ לגאול עם הבטלנים מהתורה.

וזה שרומז הכתוב "אתה תצווה", ויקחו אליך שמן זית שמסמל לתורה, שילמדו תורה. "זך" שתהיה התורה נקיה וזכה בלי שום פניה, ואז נזכה לגאולה העתידה (אור החיים).

ויקחו אלך שמן זית כתית למאור להעלות נר תמיד (תצווה כז-כ)

בית המקדש הראשון עמד (ת"י) ארבע מאות ועשר שנה והבית השני עמד (ת"כ) ארבע מאות ועשרים שנה. ביחד הרי זה "כתית". שני בתי המקדש האירו רק כמנין "כתית". אולם בית המקדש השלישי יהיה תמידי ונצחי "להעלות נר תמיד". (תולדות יצחק).

"להעלות נר תמיד" צריך אדם להדליק אצל עצמו את נר התורה מבחינת "נר מצוה ותורה אור", שישאר רושם לתמיד, שיהיה זה נר תמיד ויאיר אפילו בלילות החשכה של ירידה רוחנית ושפלות גלותית.

"ואתה הקרב אילך את אהרון אחיך" (שמות כח-א)

כשאמר הקב"ה למשה "הקרב אילך את אהרון" הרע לו, למה לא זכה הוא להיות כהן גדול. אמר לו הקב"ה תורה שלי ונתתי לך (מדרש רבה).

ויש להבין מה השבו הקב"ה?

ברם כדי לקרב את החוטאים (שאהרון מכפר על בני ישראל) צריך להיות מנהיג קרוב יותר לעם ואינו נעלה מהם. משה לפי מדרגתו לא היה מתאים לכך.

וזה שאמר לו הקב"ה אע"פ שהתורה שלי לא אני לימדתי את בני ישראל את התורה, אלא נתתי לך

שבני ישראל ניחנו בכוח כזה, שלא יוכלו להתחתן בהם, שלא יהיה החיתון תופס... (שפת אמת)

"כתית למאור" (כז - כ) **ולא כתית למנחות** (רש"י)

צריך אדם להיות "כתית" בעיני עצמו ושבור לב, אולם חייב הוא תמיד להזהר ששברון הלב לא יביאהו לידי עצבות ואזלת יד, שלא ירצה לעשות מאומה, מתוך ההנחה שבין כה וכה לא יהא כל ערך למעשהו. שברון לב כזה אינו רצוי כלל. אדרבה, שברון הלב צריך להגביר באדם את הרצון לעשות ולפעול ביהדות. אם עד כה לא עשה מאומה, חייב הוא להתחיל עכשיו בעשייה.

"כתית למאור" – על האדם להיות כתית ושבור כדי להגיע לידי מאור – "ולא כתית למנחות" – ולא כדי לשקוע בעצבות ובמנוחה של אזלת יד... (חשבה לטובה)

בדרך כזו פירש היהודי הקדוש ז"ל מפשיסחה את הפסוק: "הרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם" (תהילים קמז-ג): השם יתברך מרפא ומחבש את שבורי הלב, לבל יבואו עקב השברון לידי עצבות...

הרבי ר' אהרן מקרלין ז"ל אמר: "מרירות" רצויה, ואילו "עצבות" אין לך מידה גרועה מזו. בין מרירות לעצבות מבדיל רק כחוט השערה. מרירות פירושה: אין לי מאומה, ואילו עצבות פירושה: כבר אין לי תקנה ואבוד הנני. יש להיזהר איפוא, שהמרירות לא תיהפך לעצבות...

"כתית" – כאשר מטיפים לו לאדם מוסר ומבקשים לכתת ולשבור את ליבו, יש להתכוון "למאור" – להאיר לפניו ולהורותו את הדרך הישרה – "ולא למנחות" – אבל לא להנחיתו ולהשפילו... (הה"ק ר' יחיאל ז"ל מאלכסנדר)

מנחה הרי באה לכפר על אדם, ואדם שצריך כפרה ודאי איננו נקי מכל פסולת, לכן יכול שמן המנחה גם הוא להיות מעורב במעט פסולת.

של עם ישראל, ולמען יראו הכל כי השכינה שורה בישראל.

לפיכך אמר: "ובמה יודע אפוא כי מצאתי חן בעיניך אני ועמך הלא בלכתך עמנו ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה" (שמות לג-טז).

על זה שהשכינה שורה בישראל העידה במיוחד המנורה, כך שהנר המערבי היה דולק יממה שלמה, אף על פי שהיתה לו כמות שמן שווה לשאר הנרות; כפי שאמרו חכמינו: "עדות היא לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל" (שבת כ"ב).

לפיכך אמר השם יתברך למשה: "ויקחו אליך" – לקיחת השמן למנורה נוגעת אליך במיוחד, היא תביא לך תועלת, שכן על ידי המנורה תתגשם שאיפתך, שהעולם כולו יראה כי השכינה שורה בישראל... (אבני אזל)

הוא אשר אמר הפסוק: "מאת כל איש אשר ידבנו לבו" – רק מזה שנותן מתוך רצון טוב ונדיבות הלב – "תקחו את תרומתי" – ממנו אתם לוקחים משהו, ואילו מאלה שאין לבם נודבם אינכם לוקחים מאומה... (תורת משה)

ישראל נמשלו לזית, מה זית זה מוציא את שמנו רק לאחר שכותשים וסוחטים אותו, כך גם ישראל מגלים את מעלותיהם לאחר שמביאים עליהם יסורים.

כן נמשלו ישראל לשמן, מה השמן אינו מתערבב בשום משקה אחר כי אם צף ועולה תמיד למעלה, כך גם ישראל עומדים תמיד למעלה מאומות אחרות ואינם מתערבבים בהם (מדרשים).

והפלא שבדבר, שאף על פי שהם נרדפים ומעונים ביסורים הקשים ביותר, עומדים הם בכל זאת למעלה ממעניהם ואינם מתבוללים בהם... (צורר המור)

לעם ישראל ניתן כוח מיוחד, שלא יוכל להתבולל בין האומות אף אילו היה רוצה בכך, כדוגמת שמן הזית שאינו יכול מצד עצמיותו להתערבב במשקאות אחרים. לפיכך אמרה התורה: "לא תתחתן בהם" (בנין התפעל) ולא "לא תחתן" – לפי

את הנקודה הזאת ולחממה, כי אז היא מתלקחת מאליה ומשתלבת לאש מאירה... צריך רק להיות "מדליק" ואזי "שלהבת עולה מאליה"... (שיחות צדיקים)

"ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך" (כח - א)

הדא הוא דכתיב: לולא תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי - כשאמר הקדוש ברוך הוא למשה ואתה הקרב אליך, הרע לו. אמר לו תורה שלי היתה ונתתיה לך. (מדרש)

למה נתמנה אהרן לכהן גדול ולא משה? משום שבכדי לקרב גם את החוטאים דרוש היה מנהיג שהוא יותר קרוב אל העם ואינו נעלה עליו ביותר, ואילו משה רבנו לפי רום מדרגתו לא היה מתאים לכך; כשם שמלמד, הלומד עם נערים גמרא ומפרשים, אינו מתאים ללמד לדרדק אותיות ונקודות...

כאשר חרה לו למשה על אשר אין הוא מתמנה לכהן גדול, הסביר לו השם יתברך, שזה עקב רום מדרגתו. הנה תורה זו שהיתה לי - אמר לו השם יתברך - לא לימדתה בעצמי לבני ישראל, כי אם נתתיה לך על מנת שתלמדם - "היה אתה לעם מול האלקים" - שכן לא היו יכולים ללמוד ממני במישרין. הוא הדבר גם בכי ביחס לכהונה גדולה, שמדרגתך גבוהה מדי בכדי לכפר על בני ישראל ולקרבתם, ורק אהרן המעורב יותר בקרב העם מתאים לכך. (אהל יעקב להמגיד מדובנה ז"ל)

ואת הקרב אליך את אהרון אחיך ואת בניו אתו מתוך בני ישראל לכהנו לי אהרון נדב ואביהו אלעזר ואיתמר בני אהרון (תצווה כח-א)

דעו שמשה רבנו היה סבור שהוא יהיה הכהן הגדול. ואע"פ שהקב"ה התרעם עליו בשעה שהפציר בו בסנה לילך ולגאול את ישראל והוא סירב, וכעונש על כך ניטלה ממנו הכהונה הגדולה וניתנה לאהרון

אבל אור המנורה הרי בא לרמז על אור התורה, שהוא השכל האלוקי העליון, הריהו חייב איפוא להיות טהור בתכלית, ללא שמץ של פסולת... (הה"ק בעל אבני נזר מסוכטשוב ז"ל)

מכאן למדו חכמינו, שלמנחות לא היו צריכים שמן זך וטהור כמו למנורה.

ולהלן באותה פרשה נאמר אצל מנחת התמיד: "ועשרון סלת בלול בשמן כתית" (כט-מ) - ללמדנו, שאם בכל זאת לקחו שמן כתית למנחה הרי זה גם כן כשר (מנחות פ"ו).

וקשה לכאורה, למה לנו פסוק בשביל זה? וכי למה זה יעלה על הדעת, כי הואיל והשמן הוא זך וכתית יהא פסול למנחות? כלום חסרון הוא זה? **ברם**, הדין הוא שאם "רבה שמנה פסול", הרי אם השמן הוא כתית ומזוקק מאוד יש בו פחות שמרים ויותר שמן, ואם כן היה מקום לומר ששמן כתית יהא פסול למנחות משום "רבה שמנה" - שיש כאן שמן יתר על המידה שאמרה התורה, לפיכך צריכים אנו פסוק ללמדנו, כי גם שמן כתית כשר למנחות. (ליקוטי שפת אמת)

"כתית למאור להעלות נר תמיד" (כז - כ)

בית המקדש הראשון עמד ארבע מאות ועשר שנה - ת"י - והבית השני עמד ארבע מאות ועשרים שנה - ת"כ. ביחד הרי זה "כתית". שני בתי מקדש האירו רק כמנין "כתית". אולם בית מקדש השלילי יהיה תמיד ונצחי - "להעלות נר תמיד"... (תולדות יצחק)

"להעלות נר תמיד" - צריך אדם להדליק אצל עצמו את נר התורה ("נר מצוה ותורה אור"), שישאר רושם לתמיד, שיהיה זה נר תמיד ויאיר אפילו בלילות-החשכה של ירידה רוחנית ושפלות גלותית... (ספרים)

מדליק עד שתהא שלהבת עולה מאליה (רש"י) **בכל** לב יהודי מהבהבת נקודה של אור אלוה, לעולם אינה יכולה לדעוך לגמרי. יש רק להצית

נאנס ולא עשאה... (נחל קדומים בשם רבנו אפרים ז"ל)

"ששה משמתם על האבן האחת" (כח - י)
לפי הירושלמי (מסכת סוטה פרק אלו נאמרין) היה שמו של בנימין מחולק על אבני האפוד - "בן" על האחת ו"ימין" על השניה. מכאן נובעים דברי תרגום יונתן שאמר: "שיתא מן קצת שמהתהון" - ששה שמות אבל לא שלמות.

לפיכך נאמר אצל בנימין: "ובין כתפיו שכן" (דברים לג-יב), משום ששמו היה מחולק על שתי כתפות האפוד... (משך חכמה)

"חשן משפט" (כח - טו)

אותיות "חשן" הן היפוכן של אותיות "נחש" (מלשון "נחש ינחש בו").

"נחש" פירושו, שימוש בכוחות זרים כדי לנחש דבר בלתי ידוע. לעומת זה "חשן" פירושו, בירור ענינים בלתי ידועים בכוח הקדושה. על ידי האורים ותומים. (הכתב והקבלה)

"תרשיש שהם וישפה" (כח - כ)

חכמינו אמרו, כי "ישפה" היתה האבן של בנימין ("ישפה" עם הכולל עולה למנין "בנימין בן יעקב" - בעל הטורים).

באבן זו נתרשש מעשה, שיש בו לקח רב לענין מצות כיבוד אב; שכן מסופר בגמרא (ירושלמי פאה) על נכרי אחד בשם דמא בן נתינא שביקשו ישראל לקנות אצל אביו אבן ישפה, אך מכיון שאביו היה ישן אותה שעה על הארגז בו היתה טמונה האבן, וויתר על הריח העצום ולא מכר את האבן, בלבד שלא להעיר את אביו משנתו. אותו דמא בן נתינא מהווה דוגמה ומופת לקיום מצות כיבוד אב.

כיון שבנימין לא השתתף במעשה מכירת יוסף ולא ציער את אביו כשאר אחיו, ממילא הרי

מ"מ היה משה סבור שהקב"ה נתפייס, אחרי שראה משה שנעשו על ידו כ"כ הרבה נסים, ובפרט כשראה שהקב"ה מינה אותו להיות גזבר למשכן, שהכל היה צריך לעבור על ידו, וע"כ חשב שהוא עומד להיות כהן גדול.

ולכן כדי שלא יהיה הדבר קשה בעיניו אמר והקב"ה ואתה הקרב אליך, ר"ל אתה מנה לכהן גדול את כל מי שתמצא, שבזה נתיישבה קצת דעתו ומצא מעט ניחומים בזה שמי שיתמנה כהן גדול, על ידו יתמנה, ונמצא שכל גדולתו שלו תהיה.

ומשה ברוב ענוותנותו לא רצה לקבל תפקיד זה לבחור כהן גדול. אמר להקב"ה מאיזה שבט אתה רוצה לבחור כה"ג. אמר לו הקב"ה אליך, מן השבט שלך, הוא שבט לוי הקרוב אליך. ודע שהוא אהרון אחיך. באותה שעה שמח משה שמחה גדולה שאחיו יהיה כהן גדול ולא אחר.

"ועשית בגדי קדש" (כח - ב)

נאמרה מצות בגד כהונה בסמוך למצות שמן המנורה, משום שאם שמן מרמז על דעת המוח, שהיא תהיה זכה ונקיה - "שמן זית זך" - הרי בגדי כהונה מרמזים על הגוף, שהוא לבושה של הנשמה, שיהיה עשוי כהלכה - "לכבוד ולתפארת".

לפיכך אמר הכתוב: "בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך לא יחסר" (קהלת ט-ח) - תקון המחשבות שבראש וטהרת לובן הגוף, חייבים לבוא בד-בבד... (שפת אמת)

"וחשב אפדתו אשר עליו כמעשהו ממנו יהיה" (כח - ח)

ידוע שבמצוה "מחשבה טובה מצטרפת למעשה", ואפילו אם נאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה.

זהו שמרמז הפסוק: "וחשב אפודתו" - מחשבה של מצוה, שמקשטת את האדם (אפוד פרושו: קישוט), הריהי "כמעשהו" - כאילו כבר עשה את המצוה. אך במה דברים אמורים, כאשר "ממנו יהיו" - שרצה באמת לעשות את המצוה ורק

ואתה תדבר אל כל חכמי לב (תצווה כח-ג)

החוכמה אין מקומה בלב כי אם במוח, כל מקום
דכתיב "חכמי לב" הביאור יראת ה' (דבר העמק)

אמר שלמה בחוכמתו תן ליל לב לשמוע כלומר כל
מה שילמד יכנס ישר אל ליבו ויחרט ביראת שמים
ולא יכנס מאוזן אחת ויצא מהאוזן השניה (תמיד לב)
איזהו חכם? הרואה את הנולד.

מעשה באחד שנכשל באיזה עניין (הקשור בהנהגת
ציבור) ובא לפני רבנו הגרי"ז זצוק"ל לשאול איך
אפשר לתקן את המעוות?

השיב לו הרב דבריסק זיע"א **"מעשה** שהיה בעיר
אחת, שהיה שם בעל עגלה ותיק וזקן, שעמד על
משמרתו זו שנים רבות, והנה הופיע בעיר הזו בעל
עגלה חדש צעיר, והתחיל להשיג את גבולו של הזקן
הנ"ל.

פגש בעל העגלה הזקן את הצעיר ואמר לו "הנה באת
להשיג את גבולי שלא כדון, ועפ"י דין צריך אתה
לעזוב את המקום הזה. אבל לפניך משורת הדין מוכן
אני להסכים שתישאר בתפקיד בעל עגלה בעירנו,
אבל בתנאי אחד שתעמוד אצלי למבחן אם בקי אתה
בהלכות עגלונות. אם תצליח במבחן אסכים
שתישאר בעיר, ואם לא תצליח עליך לעזוב את
המקום".

הסכימו ביניהם כנ"ל, והתחיל הבעל עגלה הזקן
לבחון את הצעיר ושאל אותו "מה צריך בעל עגלה
לעשות כשנוסע בדרך, והעגלה עמוסה בנוסעים,
והנה שקעה העגלה בבוץ, והסוסים אינם מצליחים
בשום אופן למשוך את העגלה מן הבוץ?

השיב העגלון הצעיר "מבקשים מהנוסעים שיורידו
מהעגלות את המשאות כדי שימעט העומס שעל
העגלה, ואז יוכלו הסוסים למשוך את העגלה..."
ושאל העגלון הזקן "ואיך יהיה אם גם אחרי העצה
הזו עדיין שקועה העגלה חזק בבוץ ואין הסוסים
יכולים להזיזה?"

השיב העגלון הצעיר "כי אז מבקשים מהנוסעים
שירדו הם מהעגלה, כדי שתהיה הרבה יותר קלה..."
המשיך העגלון הזקן לשאול "ואם בכל זאת עדיין אין
העגלה זזה ממקומה?"

קיים מצות כיבוד אב בשלימות, לפיכך נתארע
באבנו מאורע של כיבוד אב, שמשמש לדוגמה
ומופת. (מפי שמועה)

"את האורים ואת התומים" (כח - ל)

על אבני החשן היו חרותים שמותיהם של
השבטים. משהיה הכהן הגדול שואל משהו
באורים ותומים, היו מאירות אותיות בודדות מבין
השמות החרותים הללו, ועל ידי צירוף מתאים של
האותיות היה הכהן מוצא את התשובה לשאלתו.
אולם כדי לצרף את האותיות בסדר הנכון, על
מנת לדעת את התשובה האמיתית, זקוק היה
הכהן לרוח הקדש והיה עליו לכונן את השם
"תומים".

וזהו שאמרו חכמינו: "אורים - שמאירים את
דבריהם, תומים - שמשלימים את דבריהם"
(יומא ע"ג).

בלעדי ה"תומים" אי אפשר היה לדעת את מובן
של האותיות המוארות, או כי אפשר היה לצרף
את האותיות בצורה מסורסת ולקבל תשובה
שלא ניתנה מן השמים. (רמב"ן)

לפי דברי הרמב"ן הללו פירש הגאון מוילנא
באופן נפלא את הויכוח בין עלי הכהן ובין חנה
(שמואל א' - א-יג, יד, טו). כאשר ראה עלי את
חנה והנה שפתיה נעות וקולה לא ישמע, חשב
אותה לשיכורה. על כך השיבה לו חנה: "לא
אדוני, אשה קשת רוח אנכי". אמרו חכמינו, כי
במילים "לא אדוני" נתכוונה לומר, שאין רוח
הקודש שורה עליו. ועל "אשה קשת רוח אנכי"
אומר רש"י: "כשרה".

כשראה עלי תופעה נדירה כזאת, שאשה עומדת
ומניעה בשפתיה, שאל באורים ותומים לדעת את
פשר הדבר, והאירו האותיות: **ש'כ'ר'ה'**. צירף
מהן עלי את המילה "שכרה" וחשב אותה
לשתויה. השיבה לו על כך חנה: "לא אדוני" - אין
רוח הקודש שורה עליך בענין זה, שכן צירפת את
האותיות לא בסדר הנכון, שהוא באמת "כשרה"
- לפי שאני "אשה קשת רוח" בגלל היותי עקרה,
כדוגמת אמנו שרה, שנצטערה על אשר אין לה
בן...

של אדם אינו מספיק למה שמוציא מפיו מה אומנותו של האדם בעוה"ז? ישים עצמו כאלם (חולין פט) וידביק שפתותיו כשתי ריחיים.

תלמידי רבנו הגאון ר' אליהו לאפיאן זצ"ל מספרים ברטט כיצד היה מדבר על חטא לשון הרע בהתרגשות שיצאה ממעמקי הלב ושואג כארי: "אבל חטא הלשון נורא מאוד!" וחוזר ואומר: "חטא הלשון נורא מאוד! נורא מאוד חטא הלשון! אף אחד אינו בא להגן ולסנגר על החוטאים בחטא זה!" והיו הדברים מרטיטים את לב השומעים והכל עמדו נפעמים לנוכח חרדת הדין ויראת החטא אשר השתקפו בהזדעזעותו הגדולה ובהתרגשותו הרבה של רבנו זצ"ל. אכן מה נורא חטא הלשון!
ועל כן עשה לנו הקב"ה מחסומים וגדרים לשמור על הלשון: את השיניים ואת השפתיים שתי חומות בצורות היכולות לסגור על הלשון. אך חומות אלו יכולות בנקל להתמוטט אם לא יודעים כיצד לשמור עליהן ועל האדם לשלוט עליהן.

המגיד מדובנא בספרו "אהל יעקב" מסביר את העניין עפ"י **משל:**

משל לשני שכנים עניים, אחד מהם היה חוטב עצים והשני היה גנב, והיו לזה בנות ולזה בנות. כאשר הגיעו בנותיו של חוטב העצים לפרקן השיא אותן אביהן ברוב פאר והדר, ואילו הגנב לא היה לו ממון להשיא את בנותיו ונשארו בתולות זקנות. הפציר הגנב בשכנו שיסביר לו איך הצליח להשיא את בנותיו ולתת להן נדוניא, בשעה שהוא עני ואביון כמוהו?

השיב לו חוטב העצים, שמנהגו הוא שבו שנולד לו ילד, עושה לעצמו תיבה קטנה (קופה) סגורה במסגר, ויום יום הוא נותן בתוכה אגורה אחת, ועד שיגיע לפרקו כבר יש לו עבורו כל צרכי הנישואין. חוטב העצים הציע לשכנו שיעשה כן גם הוא, דהיינו שיעשה ארגז קטן סגור במסגר וייתן בתוכו מידי יום מטבע עד שיתמלא.

כששמע הגנב את דבריו ואת עצתו, צחק מאוד ואמר: "העצה הזאת טובה רק עבורך, כי כאשר תיתן את המטבע לתוך הארגז הסגור, יהיה מונח עד שיגיע הילד אל פרקו, ואין חשש שתפתח אותו לפני הזמן גם אם תהיה דחוק, אבל אנכי הלא גנב אני, ואני פותח מסגרות נעולות אשר סגרו אחרים, וכל שכן מסגר קטן זה אשר אני עשיתי, שבוודאי שאני אפתח אותו כאשר אהיה דחוק לכסף".

השיב הצעיר "כי אז מבקשים מהנוסעים שידחפו את העגלה מאחריה, ועי"ז יוכלו לחלץ את העגלה מן הבוץ..."

והמשיך העגלון הזקן לשאול "ואם בכל זאת עדין אין העגלה זזה ממקומה?"

השיב הצעיר "כי אז אינני יודע עצה לזה..."

אמר לו העגלון הזקן "אתה נכשלת בבחינה! וכפי שהוסכם בינינו עליך לעזוב את העיר..."

אמר הצעיר "אכן אקיים את ההסכם ואעזוב את המקום כאשר הבטחתי, אבל אבקשך שתאמר לי מה היא באמת העצה במקרה הנ"ל?"

השיב לו העגלון הזקן "יקירי, באמת במצב ביש כזה אין שום עצה איך לחלץ את העגלה מהבוץ העמוק ששקעה בו, אבל בעל עגלה מנוסה נזהר מלכתחילה שלא להכנס לכזה בוץ שאי אפשר להיחלץ ממנו!..." (אור דניאל)

ועשית את מעיל האפוד כליל תכלת (תצווה כח-לא)

המעיל מכפר על לשון הרע ולא רק הכהן היה מכפר בעבודתו אלא גם בגדיו כגון המצנפת שבראשו היתה לתפארת כפרה על עוון הגאווה שידע האדם מה למעלה מימנו ולא יסתובב כמו אדון עולם.

הגמרא (כתובות ח) אומרת: "כל המנבל פיו או מוציא דבר נבלה מפיו אפילו אם נגזר עליו גזר דין של שבעים שנה לטובה נהפך עליו לרעה" חוץ מאשר העונש הנורא שהאדם מחליש מאוד את כוח הפה וממילא דבריו לא אצל הקב"ה.

פיו של האדם ממוקם הוא למעלה מעשרה טפחים, כאשר יוצאים מפיו אך נשמעים ורק דברי קדושה וטהרה מיד השכינה נקשרת בו, שהרי לא ירדה שכינה למטה מעשרה טפחים, ולכן הפה נקרא "היכל ה'", לפי שדרכו נכנסת ויוצאת השכינה מהאדם. אולם כאשר הפה פגום אין הקב"ה שורה שם לכן אין דבריו נשמעים.

מה שעל האדם לעשות הם גדרים וסייגים לכל אמירה ודיבור היוצא מפיו. לזה מה שנאמר "סוף דבר הכל נשמע את האלוקים ירא ומצוותיו שמור כי זה כל האדם" מי שיש לו יראת שמים דבריו נשמעים.

כותב הגר"א באגרתו ומביא מדברי הזוה"ק: "ומה לי להאריך בזה העון והחמור מכל העבירות 'כל עמל אדם לפיהו' (קהלת ו,ז) אמרו חז"ל שכל מצוותיו ותורותיו

בבואו ובצאתו. לכאורה יש כאן קושי, לפי שבבואו ברור שיש צורך שישמע קולו, כדי שידעו כולם שכהן גדול נכנס לעבודה לבית המקדש, שזהו כבודו. כדברי הרמב"ם (בהלכות כלי המקדש פרק ה הלכה לז):

ובית יהיה לו (לכהן גדול) מוכן במקדש והוא הנקרא לשכת כהן גדול ותפארתו וכבודו ושיהיה יושב במקדש כל היום ולא יצא אלא לביתו בלבד כלילה או שעה או שתיים ביום. ויהיה ביתו בירושלים ואינו זו משם.

אולם מדוע צריך להשמע קולו ביציאתו, וכי כולם צריכים לדעת השעה שכהן גדול עוזב המקדש?

בילקוט שמעוני (שפב) מסופר:

"ר' חנניא בן חכינאי ור' שמעון בר יוחאי הלכו ללמוד תורה אצל ר"ע בבני ברק ושהו י"ג שנה. ר' שמעון בר יוחאי שלח וידע מה נעשה בביתו. ר' חנניא בן חכינאי לא שלח ולא ידע מה נשמע בביתו. שלחה לו אשתו, בתך בגרה בוא והשיאה ולא הלך, אף על פי כן צפה ר"ע ברוח הקודש ואמר להן, כל מי שיש לו בת בוגרת ילך וישיאנה. קם ר' חנניא בן חכינאי נטל ממנו רשות והלך. כאשר הגיע לעירו לא ידע היכן ביתו כי נשתנו הרחובות. מה עשה? הלך למקום שבנות העיר יוצאות לשאוב מים ושמע קול הבנות שאומרות בת חכינאי מלאי כדך ובואי. הביך שזו בתו והלך אחריה עד שנכנסה לתוך ביתו נכנס אחריה פתאום, לא הספיקה אשתו לראותו עד שיצאה נשמתה. אמר לפניו, רבוננו של עולם עניה זו, זו שכרה לאחר יג שנה? חזרה נשמתה לגופה".

במסכת כתובות (סב): מסופר על ר' חמא בר ביסא שישב יב שנים בבית המדרש וכאשר חזר לביתו, אמר, לא אעשה כמו שעשה בן חכינאי, אלא שלח להודיע לאשתו שהגיע.

יש לתמוה מדוע ר' חנניא בן חכינאי לא התענין בשלום אשתו ובתו ולא ידע דבר מאשר בביתו?

אכן, ר' חנניא התעלה כל כך בלימוד התורה עד שזנח כל עניני עולם הזה כדי שלא יפריעוהו בעבודת ה' השלמה. וגם כאשר הגיע מכתבה של אשתו שהבת הגיעה לפירקה ויש להשיאה לא רצה לעזוב חיי עולם מפני ערכי שעה, נשואי בתו. ר"ע ברוח קדשו, בלא לביישו, פנה לשני התלמידים ר' חנניא בן חכינאי ור' שמעון בר יוחאי שיש לטפל בבעיות השעה. אולם דבקותו של ר' חנניא בן חכינאי בעולם הרוח כה נתקה אותו ממימד טרדות השעה עד כי לא חשב שיש להודיע לאשתו שעומד הוא לבוא לביתו.

והדברים ברורים: מי ששומר על תורה ומצוות יכול לעשות לעצמו מסגרת גם לפיו, והוא בוודאי גם יוכל לשמור אותה. אך מי שעובר על מסגרות אשר גדרה התורה, גם את שתי החומות הבצורות הבאות להגן על הלשון ישבור בקלות (אור דניאל).

דין בעלי לשון הרע דינם שווה כמו המינים והאפיקורסין וכופרים בתורה ובתחיית המתים ובביאת הגואל אשר אין להם חלק לעולם הבא. (הרמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"י).

הדבר מבהיל! הרמב"ם הפוסק הגדול העתיק את דברי חכמינו הקובעים שבעל לשון הרע אין לו חלק לעוה"ב, לא יועילו כל טענותיו של האדם למעלה, בעולם האמת יפוררו אותן אחת לאחת. אדם המדבר לשון הרע משחק באש, בלבה רותחת, ולא בחינם אמר שלמה המלך "שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו". העונש על כך הוא קשה.

הגמ' (ערכין טו) שונה: אמר מר עוקבא, כל המספר לשה"ר אומר הקב"ה לשר של גיהנום: אני עליו מלמעלה ואתה עליו מלמטה נידוננו, שנאמר "חצי גיבור שנונים עם גחלי רתמים" (תהילים קכ, ד) אין חץ אלא לשון ואין גיבור אלא הקב"ה. וגחלים מעץ רתמים שאינו ניכבה בקלות שגחלי רתמים דלוקים יכולים להישאר חודשים בפעולה עד שיכבו (אור דניאל).

את האורים ואת התומים (תצוה כח-ל)

על אבני החשן היו חרותים שמותיהם של השבטים. משהיה הכהן הגדול שואל משהו באורים ותומים, היו מאירות אותיות בודדות מבין השמות החרותים הללו, ועל ידי צירוף מתאים של האותיות היה הכהן מוצא את התשובה לשאלתו. אולם כדי לצרף את האותיות בסדר הנכון, על מנת לדעת את התשובה האמיתית, זקוק היה הכהן לרוח הקודש והיה עליו לכוון את השם "תומים". וזהו שאמרו חכמינו "אורים שמאירים את דבריהם, תומים שמשלימים את דבריהם" (יומא ע"ג).

בלעדי ה"תומים" אי אפשר היה לדעת את מובנן של האותיות המוארות, או כי אפשר היה לצרף את האותיות בצורה מסורסת ולקבל תשובה שלא ניתנה מן השמים. (רמב"ן).

"ונשמע קולו בבואו אל הקודש לפני ה' ובצאתו ולא ימות" (שמות כח-לה)

משמעות בגדי הקודש

פרשתנו מאריכה בפירוט בגדי הכהונה. בגדים אלו צריכים להיות "לכבוד ולתפארת". חכמינו ז"ל במסכת ערכין (דף טז ע"א) אומרים:

"אמר ר' ענני בר ששון: למה נסמכה פרשת בגדי כהונה לפרשת קרבנות? לומר לך: מה קרבנות מכפרין אף בגדי כהונה מכפרין.

כתנות מכפרת על שפיכות דמים, דכתיב זיטבלו את הכתנת בדם'.

מכנסים מכפרים על גילוי עריות, דכתיב זעשה להם מכנסי בד לכסות בשר ערוה'.

מיצנפת מכפרת על גסי הרוח, כדרכי חנינא, דאמר רבי חנינא יבא דבר שבגובה [המצנפת שהיא בראש] ויכפר על מעשה גובה [גסי הרוח].

אבנט מכפרת על הרהור הלב - אהיכא דאיתיה [על היכן שנמצא].

חושן מכפר על הדינין, דכתיב זעשית חושן משפט'. **אפוד** מכפר על עבודה זרה, דכתיב אין אפוד ותרפים'. **מעיל** מכפר על לשון הרע - אמר הקדוש ברוך הוא: יבא דבר שבקול [המעיל עם הפעמונים] ויכפר על מעשה הקול [החטא שבדיבור].

ציץ מכפר על מעשה עזי פנים - כתיב הכא [כתוב כאן] זיהיה על מצח אהרן וכתוב התם [שם] זמצח אשה זונה היה לך'.

כלומר, לכל בגד ובגד שלבש אהרון הכהן היה תפקיד נוסף של כפרה, מלבד השימוש הרגיל בעבודה הקדושה שבמקדש. כמוכן שאלו אינם רק דרשות של פסוקים בעלמא, אלא יש משמעות פנימית לדברים.

הכהן הגדול הוא הלב הפנימי של האומה. מעשיו משפיעים על כל האומה כולה. כשהוא מתקדש אף כל האומה מתקדשת. כל פעולה שהוא עושה היא פעולה כלל ישראלית ולא פרטית.

לבגדים יש תפקיד - הם מגלים את המהות הפנימית של האדם. בגדי עבודת המקדש מגלים את המשמעות הפנימית של עניינה של העבודה, שצריכה להיות דווקא בבגדים אלה. הוי אומר, שכשהכהן הגדול היה לובש את בגדיו - כל בגד ובגד היה מכוון אל התוכן הפנימי של כלל ישראל.

על כך באים חכמינו ז"ל ומפרטים מהי המשמעות של כל אבר שאותו הבגד מכסה. כל אבר צריך להיות מכוסה משתי בחינות - מצד אחד יש דברים שצריך להסתיר, ומצד שני צריך לכבד ולעטוף את האברים המכובדים שיש להם תוכן פנימי גבוה.

ר' שמעון בר יוחאי לעומתו, עם כל גדלותו הרוחנית, לא נטש דאגת משפחתו. ר' שמעון בר יוחאי חי בעולם עליון אולם רגליו עמדו מוצקות על קרקע העולם הזה.

יתכן שזוהי הכונה בצילצול פעמוני מעיל התכלת, כאשר הכהן נכנס פנימה לפני ה' עליו להתעורר כי הוא עומד לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא. עליו לעזוב כל בעיותיו ולדור במקדש כמו לומר שמלבד המקדש והקודש אין לו דבר. אולם מצב זה עלול לגרום לחוסר רגישות לבעיות עם ישראל, אלו שכפרתם תלויה בכהנים ובכהן גדול שבראשם. כאשר אין כהן גדול מרגיש מה הם הצרכים של העם, אינו יכול להתמסר לשיפור מצבם, ואין תפילתו עבורם שלמה.

ועל כן באו הפעמונים להזכירו בצאתו מן הקדש כי הוא שייך לעולם הזה על כל בעיותיו ועליו להיות ער לצרכי הפרט של כל יחיד ויחיד מישראל, אף על פי שכאשר הוא מתבונן מאספקלריה אלהית עליונה אין כל חשיבות לצורכי הגוף הפעוטים. תפקידו של כהן גדול לגשר בין עולמות הרוח והחומר.

ובזה יש להבין גם, מדוע אמרה תורה להניח לכהן גדול אבני שוהם על כתפיו, כאשר שמות בני ישראל חקוקים ששה משמותם על הכתף הימנית והששה הנותרים על האבן השנייה על הכתף השמאלית. צד ימין מורה על העולם הרוחני והצד השמאלי כנגד העולם הארצי, שנאמר, אף ידי יסדה ארץ, וימיני טפחה שמים, ידי היא שמאל היא בונה את הארציות החומרית, ואילו ימין היא היוסדת שמים שהם הצד הרוחני שבבריאה.

בשבטים שבישראל ישנם הנוטים יותר לעניני ארץ וישנם הנוטים יותר לעניני הרוח. תפקידו של כהן גדול לגשר על פני נטיות אלו ולאחדן ואיחוד זה מסומל באבני השוהם שעל כתפיו ובפעמונים המשמיעים קול בצאתו של הכהן גדול ובבואו. ולכן אסור לו להכנס לצד אחד ולשכוח הצד האחר לגמרי.

ישראל מקדשים את עולמם החומרי בהנחת תפילין על יד שמאלם, המהווה יחידה נפרדת בגופם. ברם. כהן גדול מאחד את צדו הימני ואת צדו השמאלי במעיל התכלת העוטה כל גופו בבת אחת, ובזה הוא מביא את עולם הרוח ועולם הגשם לקדושה ולתפעול מתואם בשלמות. (הרב אברהם יצחק הלוי כלאב)

אם כן תפקיד המצנפת היה להרבות יראת שמים, התבטלות כלפי רבונו של עולם. ויראת שמים מביאה את האדם להתגבר ולהימנע מעשיית עבירות.

הרב קוק זצ"ל במוסר הקודש אומר שיש כל מיני אנשים - יש אנשים בעלי נטיות חיוביות, יש אנשים בעלי נטיות בינוניות ויש אנשים שנטיותיהם אינן טובות.

ואומר הרב שאי אפשר לבלום את הנטיות השליליות על ידי מוסר אנושי אלא רק על ידי מוסר אלוקי, על ידי יראת שמים - רק על ידי הכרה בהנהגתו של רבונו של עולם, על ידי התבטלות כלפי רבונו של עולם. זהו כוח האמונה האדיר שמאפשר לאדם להתגבר על נטיותיו על אף שהן חזקות מאוד, ולא להיכשל.

האבנט והציץ - הרהור הלב ועזות הפנים

האבנט מכפר על הרהור הלב. גם הרהור הלב צריך כפרה. אמנם זה רק הרהור בעלמא, אבל חכמינו ז"ל אומרים ש"קשים הרהורי עבירה יותר מעבירה", מפני שההרהורים הם פנימיים בתוך ליבו של האדם, בבית המקדש הפנימי שלו.

במידה מסוימת אולי ניתן ללמוד מדברי הגמרא הזו שכל תפקידם של הבגדים הוא למנוע כניסה של מחשבות לא טובות. כפי שיש לאדם שליטה על גופו יש לו גם שליטה על לבבו. הבגדים שומרים על האדם מפני קלקולים, מחשבות ומעשים שליליים.

הציץ מכפר על מעשה עזי פנים. הציץ נמצא על המצח המבטא את כוח הרצון. כוח זה יכול להיות חיובי ויכול לא להיות חיובי. וכמוכן, תפקידו של הציץ לכפר על עזות פנים ולתעל את העזות, "הוי עז כנמר לעשות רצון אביך שבשמים".

כאן דיברה איתנו הגמרא על **הכפרה** שיש בבגדי הכהונה, אבל ודאי שלבגדי הכהונה ישנה קומה נוספת. הבגדים היו מרוממים את כל האומה לתיקון כללי של כל המידות והתכונות. הבגדים הם לבושים חיצוניים של האדם וגם המידות והמעשים הם לבושים פנימיים של האדם. על ידי המעשים האדם מגלה את רצונו, את תכונותיו, את נטיותיו הפנימיות. אלו הם לבושים. והלבושים הגשמיים מעידים על הלבושים היותר פנימיים - על המידות והמעשים.

על ברכת "מלביש ערומים", שאנו אומרים בכל בוקר, מבאר הרב (בספרו "עולת ראייה") שבעצם אנו מודים לקדוש ברוך הוא שתי הודאות:

א. על עצם ההגינות הנפשית שלנו שאנו מבינים שצריך להתבייש כשהאדם ערום ואינו מכוסה בבגדים. בעלי חיים אינם מתביישים, לעומת האדם שיש בו דעת, רגישות ותכונה של צניעות. עצם ההכרה הזו שאדם צריך לכסות את עצמו היא כבר מדרגה שעליה אנו מודים.

ב. על כך שהקדוש ברוך הוא נותן לנו בפועל בגדים שנוכל להתלבש בהם

כיסוי הראש

המצנפת באה לכפר על גסי הרוח. עניינו של כיסוי הראש קשור לגסות רוח. לא במקרה "דבר שבגובה מכפר על מעשה גובה".

המהרש"א על הגמרא הזו, שמופיעה גם במסכת זבחים, מסביר שכשאדם הולך בלא כיסוי ראש - יש בכך גאווה כלפי שמים, כפי שאומרת הגמרא בשבת (דף קנו ע"ב) "כסי רישך כי היכי דתיהו עלך אימתא דשמיא" [כסה ראשך כדי שתהיה לך אימת שמים].

הגמרא מספרת שם שחוזי הכוכבים בזמנו של רב נחמן בר יצחק אמרו לאימו: הבן שלך יהיה גנב. כך הם ראו במזלות. אמנם אומרת שם הגמרא ש"אין מזל לישראל", כלומר לא צריך להאמין במזלות, ומביאה לכך ראיות, כגון הסיפור על ביתו של רבי עקיבא שאמרו לה שביום חתונתה היא תמות ולבסוף היא ניצלה. מכל מקום אימו של רב נחמן בר יצחק דאגה מימי ילדותו שלא ילך בלא כיסוי ראש, וכך אמרה לו - "כסי ראשך כי היכי דליהוי לך אימתא דשמיא", ותמיד תתפלל על כך שלא יהיו לך נטיות שליליות חס ושלום. היא לא סיפרה לו על עובדי המזלות, אבל תמיד הזהירה אותו מכך, והוא לא ידע למה.

והגמרא מספרת שפעם אחת הוא ישב תחת עץ תמרים ונפל כיסוי הראש מראשו, ופתאום הוא התאוה תאוה רבה לקחת את התמרים, על אף שהעץ לא היה שלו, ומיד טיפס על העץ וחתך את הענף בשיניו. כלומר היתה לו נטייה חזקה לגנוב, שתמיד נשמרה על ידי כיסוי הראש, הזהירות והתפילה.

הננו נוכחים לדעת שהתורה נותנת ערך גדול לצורה האסתטית של מלאכת המחשבת של הציור, האריגה. בגדי הכהונה צריכים להיות לכבוד ולתפארת. מנורת הזהב צריכה להיות עשויה בשלמות נפלאה, כפתורים ופרחים. וכן הארון והכרובים.

מתוך פרשיות המשכן בתורה נדחית מאליה התדמית המוטעית כאילו התורה מכוונת את האדם להצטמצם בעולם רוחני מופשט, ושכל ייעודו של האדם לעסוק בתורה ובמצוות בלי לפזול לתחומים אחרים חיצוניים, בלי לפתח את החושים הטבעיים העמוקים של האומנות, היופי, הדמיון, האסטיקה. **לא כן הדבר.** אדרבא, התורה מצווה אותנו להעמיק את כל הכוחות הנפשיים, לפתח את כל הכשרונות, לא לוותר על אף תכונה, אלא לאמצה ולשכללה. כי רק על ידי כל הכישורים כולם יכול אדם לעבוד את ה' בשלמות. "זה אלי ואנוהו" - "התנאה לפניו במצוות".

הנה דווקא במקום הקדוש ביותר, מקום השראת השכינה בישראל בבית-המקדש, בקודש הקודשים, שם צריך להשתמש בכל הכשרון האומנותי על מנת לבנות את המקדש וכליו, בכל יופיים ותפארתם בית-המקדש נקרא "נויו של עולם".

הקב"ה אינו מסתפק בהוראה כללית לבנות בית-מקדש יפה, מפואר ומושלם, אלא ריבוננו של עולם נותן תכנית אלוקית מפורטת כיצד לעשות כל כלי וכיצד יראה הכל ביחד. בית-המקדש צריך להיות בעל יופי אלוקי עליון. כל מה שנעשה בו צריך להיות על פי מה שמשה רבנו הִרְאָה בהר. "וראה ועשה בתבניתם אשר אתה מְרַאֶה בהר" (שמות כה, מ). "והקמות את המשכן כמשפטו אשר הִרְאִיתָ בהר" (שמות כו, ל).

הוי אומר, כאשר משה עלה למרומים להר סיני, הקדוש-ברוך-הוא הראה לו את המקדש של מעלה, וציוה אותו לבנות כדוגמתו את המקדש של מטה. היופי, ההדר, הגוי והתפארת של בית-המקדש יסודם במרומים העליונים.

שמה עולה בדעתך לשאול: האם אין מקום לחשוש שהעיסוק ביופי החיצוני יפגום ברעיונות הרוחניים, יגרום לאדם להיות חיצוני, ובמקום להעמיק במשמעות העליונה של בית-המקדש שבו השכינה

שמן זית זך

הדלקת המנורה - בשמן זית היא בדווקא. מה זכה דווקא הזית לכך ששמנו הוא העולה למנורת המקדש? מעניינת היא תשובתו של המדרש, האומר שעם ישראל נמשל לזית. ואז שואל המדרש: "וכי לא נקראו ישראל אלא כזית הזה בלבד? והלוא בכל מיני אילנות נאים ומשובחים נקראו ישראל - בגפן... תאנה... תמר... ארז... אגוז!"

שאלה גדולה שואל המדרש: אם עם ישראל נמשל לצמחים רבים, מדוע דווקא הזית הוא העולה למנורה? המדרש לא יכול היה לענות שהזית הוא היחיד מכל הרשימה שאפשר להפיק ממנו שמן. וזאת מפני שגם מאגוזים ניתן להפיק שמן.

ואכן תשובתו של המדרש היא אחרת: מה הזית הזה - עד שהוא באילנו מכין אותו, ואחר כך מורידין אותו מן הזית ונחבט, ומשחובטין אותו מעלין אותו לגת ונותנין אותו במטחן, ואחר כך טוחנין אותו, ואחר כך מקיפין אותו בחבלים ומביאין אבנים, ואחר כך נותן את שמנו. כך ישראל...

כל עץ מסמל את עם ישראל במצב אחר. הזית - הוא המסמל את עם ישראל בייסוריו, והוא המעיד על כך שכל הייסורים נועדו רק להוציא ממנו את הטוב. נרות המנורה באים כנגד הבנין הרוחני של עם ישראל. השמן ואורו הם סמל החכמה המיוחדת לישראל. השימוש בשמן זית דווקא בא להעיד על כך שכוחות היצירה של עם ישראל יוצאים אל הפועל דווקא בתקופות של מצוקה וקשיים. זהו כוחה של המנורה, להאיר את האור דווקא מתוך המחשכים הבאים מכל עבר. ולהודיע לנו שהייסורים העוברים עלינו, דווקא הם המכשירים אותנו לקבלת אורה של תורה. (הרב עזריאל אריאל)

בית-המקדש נוי של עולם

כאשר אנו קוראים בתורה את הפרשות העוסקות במלאכת המשכן, הננו לומדים על יחסה של התורה לאומנות, לנוי, ליופי.

מעשה הכותנת: כל חוט ממנה יהיה כפול ששה נימין, ותהיה משובצת עשויה משבצות, והם כמו גומות כפי שעושים בתכשיטי זהב לקבוע בהם האבנים הטובות, אף בכותנת תעשה המשבצות האלו לשם נוי.

ועשית מצנפת שש, שאף היא תהיה עשויה פשתן, וכל חוט יהיה כפול שש כמות הכותנת, ומצנפת זו היתה עדינה ודקה מאד. ואורכה היה ט"ז אמה.

ואבנט תעשה מעשה רקם, הוא האזור שעל גבי הכותנת, תארוג אותו מעשה רוקם, היינו שיהיה עיבודו מצד אחד בלבד. שבמקום שהכתוב אומר מעשה רוקם הכונה שיהיה עיבודו בצד אחד בלבד. ובמקום שנאמר מעשה חושב, הכונה בשני הצדדים. ודע שהאבנט של הכהן גדול היה כלאים. שהיה מצמר ופשתים ארוגים יחד. ולכן כשהיה גומר את העבודה היה מיד מסיר ממנו את האבנט, שאסור היה ללובשו אלא בשעת עבודה, כיון שהיה כלאים. אבל שאר הבגדים אע"פ שהיו בגדי קודש מותר היה ללובשם אפילו אחרי העבודה, כל היום כולו.

ואורך האבנט הזה היה ל"ב אמה ורוחבו ג' אצבעות. והטעם שציוה הקב"ה שהכהן הגדול ילבש הבגדים אלה כשבא לקודש לעשות עבודה, לפי שיודעים המלאכים שהכהן הגדול הוא משרתו של המלך, ויש לו רשות ליכנס תמיד אל המלך, בלי לבקש רשות, אלא כל זמן שהוא נצרך לו.

משל למה הדבר דומה, לאחד שהיה פדגוגו של בן המלך והיה דואג לכל צרכיו. והיה הכרח שהפדגוג יוכל ליכנס בכל עת לארמון המלך לצרכיו של בן המלך. מה עשה המלך, הלבישו בגד מלכות והיו כל העבדים והשוערים יודעים שכיון שהוא לבוש בגד מלכות סימן שהמלך מסכים שהוא יכנס בכל עת.

כך הכהן הגדול שהיה נכנס לבית קודש הקדשים שהוא מקום קדוש ונורא, כשהיה נצריך ליכנס לשם לצרכי ישראל, והרי זה נקרא שנכנס לארמון המלך שהיה מקום של השראת השכינה, והיה חשש שינוק על ידי המלאכים שהם שומרי המקום, לפיכך עשה הקב"ה לכהן הגדול סימן, הם מלבושי הקודש, כדי שיכירו המלאכים שהקב"ה חפץ בו ולא יזיקו לו.

ובודאי אילו לא היו לו הרבה זכויות לא היה יוצא בשלום מידיהם של המלאכים, בשעה שהיה נכנס במקום נורא וקדוש כזה.

ודע שאע"פ שהיה הכהן הגדול מושלם במצות ומעשים טובים, לא היה אפשר לו ליכנס לבית קודש

שורה, יעסוק אדם במראה החיצוני, ושבמקום לראות את פני השכינה במקדש הוא יבקש לראות את הכלים הנאים הנפלאים ביופיים.

שאלות כאלו עלולות להתעורר רק מפני שנתרחקנו מעל אדמתנו ונתרחקנו מהימים שבית-המקדש היה קיים, כי בזמן שבית-המקדש היה קיים ושרתה בו השכינה, האמונה מלאה את כל הלב, השראת השכינה במקדש היתה מורגשת בכל החושים הנפשיים, לא היה אז ניגוד בין החיצוניות ובין הפנימיות, בין האורות ובין הכלים, אלא הרמוניה מלאה בין כל הכוחות הנפשיים ולא היה אפשר לחשוב אחרת, אלא שגדולת ההופעה של השכינה תופיע בכל תפארת הכלים. רק לאחר החורבן, ובגלות, נוצר ניגוד בין האירוח לבין הכלים, בין החיצוניות לבין הפנימיות. זהו מצב חולני של הגלות. לא כן במצב הבריאה של האומה בזמן בנין בית-המקדש.

לזה אנו מצפים, לבנין המקדש במהרה בימינו אשר בו ועל ידו יתאחדו כל הכוחות בהרמוניה נפלאה והשכינה תתגלה בנויו של עולם. (הרב זלמן ברוך מלמד שליט"א)

ועשית ציץ זהב טהור ופתחת עליו פתוחי חתם קדש לה' (תצווה כח-לו)

דוקא על הציץ צריך לכתוב קודש לה' ואילו על שאר בגדי אהרון הכהן לא צריך לכתוב וזאת מכיון שאז גם ההדיוטות היו לובשים ציץ כשל הכהן כמו שהמשנה (שבת פ"ו א) אומרת במה אשה יוצאה ובמה אינה יוצאה בשבת (משום איסור טלטול) לא תצא בטוטפת. ופירש הרמב"ם שם טוטפת הוא ציץ שקושרים אותו על המצח מאוזן לאוזן.

ובכדי שיהיה שינוי ניכר בין הכהן לשאר העם בלבוש הציץ לכן צריך לכתוב עליו "קודש לה'" כדי להבדיל בין קודש לחול, אבל בשאר הבגדים שרק הכהן גדול לובשם לא צריך היכר לכך (בית הלוי).

ושבצת תעשה מעשה רוקם (תצווה כח-לט)

לא ראתה, על כן לא טוב שיסכן אדם כל טובתו שמצפה לה, בגלל עוון של שטות זו שאין בו לא הנאה ולא תועלת.

לפיכך יתרחק אדם ממידה מגונה זו כמו מפי הארי, וידבק במידת הענווה שהיא סולם טוב שבו עולים אל כל המידות הטובות. וכמה יקר וחביב בעיני הקב"ה אדם שיש בו מידה טובה זו להיות שפל רוח.

מעשה מדהים אירע אצל ה"בבא סאלי" צוק"ל: יהודי אחד, קבלן במקצועו, היה מקורב מאוד אצל הרב.

צהריים אחד נזדמן אל הרב. והנה, כאשר ראהו הצדיק נזדעק וקם למולו, והחל לצעוק עליו בקול רם ומחריד: "שקרן! רמאי! נוכל אתה! הולכת אותי שולל כל כך הרבה זמן!" וכו'. נראה כי זעמו של הרב לא היה שגרתו, ובני הבית כולם נזעקו לקול קריאותיו. אבל ה"בבא סאלי" לא אבה להפסיק לצעוק, וקצף עליו כהנה וכהנה במשך דקות ארוכות ולא נתקררה דעתו עד אשר צעק בפניו: "תצא מהחדר שלי ואל תדרוך בו יותר!"

מרוב בהלה יצא מהחדר במנוסה. הוא בכה חרש בינו לבין עצמו ולא ידע את נפשו. "מה קרה?" שאל את עצמו "מה עשיתי בזמן האחרון? מה סיפרו לו עלי?" ולא היה מי שיתן לו תשובה. הוא הלך לביתו, הסתובב בפיזור נפש מחדר אחד למשנהו, ולא מצא טעם לחייו. הוא החליט ללכת לאתר הבניה שלו במצפה רמון, אולי יראה אנשים וישכח מצעריו. הוא שהה שם כמה שעות, ולקראת ערב לקח את הפועלים במכוניתו לביתם כמנהגו.

האירוע כולו לקח פחות משניה... המכונית שלפניו בלמה בפתאומיות באחד העיקולים של כביש מצפה רמון, וכיוון שהיה שקוע בצערו, תגובתו הייתה איטית למדי: כשהבחין ובלם בפראות בחלקיק השניה האחרון, כבר היה מאוחר למדי. המכונית הועפה אל התהום הנוראה שמשמאל לכביש, והתגלגלה שם כאבן קטנה...

למה לא הוצת מיכל הדלק עד היום הוא אינו יודע. באותם רגעים הוא לא חשב על זה. הוא עיקם את הדלת, וזחל בשארית כוחותיו. אז ראה את מכוניתו מרוסקת ואת שני פועליו הגויים מתים. לפתע התפרץ בכי: "ריבוננו של עולם, בזכות מה אני חי?" הוא מישש את גופו, ולא האמין: הוא בריא ושלם! החושך כבר ירד ואיש לא ראה אותו. בכל כוחותיו

הקדשים שהיה מקום כ"כ קדוש ורוחני שהיתה השכינה שרויה שם, כיון שגופו של אדם הוא עפר מן האדמה. אלא עמדה לו זכותה של ברית מילה שהיתה חתומה בבשרו שהיה חותם הקב"ה ונעשה בשרו רוחני והיה מסוגל ליכנס לשם ולכן היה הכהן הגדול עובד עבודתו בשמונה בגדים, רמז לברית מילה שנעשה לשמונה ימים.

וכל ערכה של המילה שבזכותה היה הכהן הגדול יכול ליכנס לבית קודש הקדשים, לא היה רק בגלל חיתוך הערלה, אלא העיקר שבה הוא שמירת הברית, שלא יעבור אדם על איסור זנות או על אחת המצוות התלויות בו, וינהג בקדושה בשעת זיווג. אם יקים כל זה תהיה מעלתו גדולה מאוד, ואפשר יהיה לקרוא לו איש קדוש. ולכן אומר הכתוב במלאכי פ"ב. בריתי היתה אתו החיים והשלום ואתם לו מורא ויראני ומפני שמי נחת הוא. ר"ל זה שיצא הכהן גדול בריא ושלם מבית קודש הקדשים, הרי זה היה בגלל זכות ברית המילה שחתומה באות בריתו.

וכל זה כשיש בו יראת שמים וליבו נכנס ונשבר מפני השם הקדוש החתום באות ברית קודש ומכניע יצרו הרע, ונוהר שלא לטמא, אז יוצא בשלום מבית המקדש.

ושבצת הכתנת שש ועשית מצנפת שש (תצווה כח-לט)

המצנפת מכפרת על עוון הגאווה ועוון זה מביא לידי הרבה עוונות גדולים אחרים, כיוון שהוא גורם שנאה בלבו על חברו, וכתוצאה מכך מדבר עליו לשון הרע.

וגבהות הלב גורמת לאדם שהוא מת קודם זמנו, כפי שמצינו בירבעם בן נבט שהיה אדם גדול בתורה שלא היה כמותו! כל חכמי ישראל היו לפניו כעשבי השדה, למרות שהיו בדורו אנשים גדולים ביותר, תורתו שלמד הייתה מאירה ביותר בלי שום טעות, והיה מפרש התורה ק"ג פנים וכולם היו אמיתיים.

ומכל מקום, כיוון שהייתה בו מידה רעה של הגאווה עקרתו מן העולם קודם זמנו, ואיבד העולם הזה והעולם הבא, והוא נימנה בין המלכים שאין להם חלק בעוה"ב. ונחשב עוון הגאווה כעבודה זרה וכאילו כפר בעיקר ח"ו.

ואמר בגמרא: **"כל המתגאה אינו עומד לתחיה"**. עוון הגאווה גדול כ"כ, עד שמאבד כל רכושו של האדם בעוה"ב, כיוון שכל התקווה הטובה שיש לו היא לעמוד בתחיית המתים, ולהנות מטובות ועינוגי העוה"ב שעין

התאמץ לטפס אל הכביש, ועצר טרמפ למשטרת ירוחם. סוף כל סוף הוא צריך להודיע על התאונה ועל ההרוגים. באמצע הדרך שינה את תוכניתו והחליט לנסוע לנתיבות אל ה"בבא סאלי".

"יהי מי!" חשב לעצמו "יצעק עלי הצדיק? אין ברירה. אני מוכרח ללכת אליו!"

לפני דלת חדרו של ה"בבא סאלי" נעצר שוב. הוא דמיין לעצמו מה מחכה לו, ורוחו נשברה בקרבו. הוא אזר אומץ בקרבו, דפק ונכנס...

והנה ה"בבא סאלי" קם למולו בפנים צוחקות כמימים ימימה, ואומר לו: "ברוך הבא! ברוך הבא! אני מחכה לך...בוא, חביבי...תשב".

זרם דמעות פרץ מעיניו של האיש, והמילים נעתקו מפיו. הוא הבין שאין טעם לספר לצדיק מה אירע ולכן קירר את התרגשותו והצליח לפלוט מילים אלו בלבד: "רבנו, תסביר לי מה היה היום?"

"**דע לך**", אמר לו ה'בבא סאלי" "כי המעשר שאתה נותן מכספך ללומדי התורה, מגן עליך כחומה בצורה, ולכן כמה פעמים שרצו המזיקים להזיקך, לא יכולו. אבל בזמן האחרון התחלת להתגאות על מעשיך הטובים האלה, וצמחה לך קרן רוחנית ברגל (!) כמאמר חז"ל: האי מאן דיהיר בעל מום הוי. וכשנכנסת היום בצהריים ראיתי (!) את מלאך המות קשור לך שם...והבנתי אין כך דרך להציל את חיך רק אם אצליח להוריד את גאוותך מיד. לכן השפלתי אותך. וכאשר רוחך ירדה כל כך, עזב אותך מלאך המוות. ולקח את שני הערלים...!!!"

לצערנו, אנו נתקלים כיום בתופעה שאנשים מאבדים ממון רב אעפ"י שאין להם כלום באוצרותיהם, וזאת כדי שלא להיות "נחותים" מחבריהם, ומשקיעים כל ממנם בדירות יוקרה, במכוניות פאר, ובכל מיני מותרות, וכל זאת למען יראו אחרים את יכולתם ולכל זה גורמת הגאווה.

וכך אנו מבקשים בכל יום בתפילה: "ונפשי כעפר לכל תהיה" זוהי לא סתם בקשה, אלא הרגשה תמידית שצריכה להתלוות אל האדם במשך כל חייו יום יום, רגע רגע.

הנביא צפניה אומר: "בקשו את ה' כל ענוי הארץ אשר משפטו פעלו, בקשו צדק בקשו ענווה אולי תסתרו ביום אף ה'" (צפניה ב, ג). מידת הענווה היא מידת הנצרכת לקנותה בעמל רב, פשוט ללמוד ולפעול ולעשות וכבר נאמר בתהילים "לענוים נתן חן" ובפרקי אבות "הוי שפל רוח בפני כל האדם".

כללו של דבר השפל עצמך וינשאך המקום!

דוגמא מאלפת מובאת בתנ"ך על הנזק שיכול הגאווה לגרום לעצמו, עד כדי כך שהוא מעדיף לאבד חייו מאשר לאבד מכבודו.

כדוגמא לדבר אנו מוצאים (שופטים ט, נ) אבימלך כבש את תבץ, כל אנשי העיר נסו לתוך מגדל וסגרו בעדם. ניגש אבימלך לפתח המגדל לשורפו באש, ותשלך אשה אחת סלע על ראשו של אבימלך וריצצה את גולגלתו. נתאר לעצמנו כאשר אדם נמצא במצב של פגיעה, הוא מיד קורא לרופא או לעזרה על מנת שיצילו את חייו. אולם אבימלך לא רק שאינו קורא לעזרה, אלא הוא קורא לנער שהיה נושא כליו, ואומר לו: "שלוף חרבך ומותתני פן יאמרו אשה הרגתהו וידקרהו נערו וימת". בכדי שלא יאמרו האנשים שגיבור כמו אבימלך אשה הצליחה להורגו, לפיכך מעדיף מוות בטוח מאשר ספק הצלה, והעיקר שלא יפגע מכבודו.

כל אדם בר דעת היה צריך להבין שכאשר מדובר על האפשרות להמשיך לחיות מול כבוד עדיף חיים. וכי זה הזמן להתעסק בגינוני כבוד? אבימלך היה צריך להזעיק מיד רופא ולנסות להציל את חייו. אך יצר הגאווה לא איפשר לו "להשפיל עצמו" ולמות ע"י אשה.

למדנים אנו מכך שאדם הרודף אחר הכבוד לא די שהוא מהלך כעיוור בלי שום ראייה בדרך שהוא הולך אלא אף מוכן לאבד חייו אך לא לאבד מכבודו. (אור דניאל)

ועשית להם אבנטיים (תצווה כח-מ)

האבנט מכפר על הרהור הלב. (ערכין טז ע"א)

איש אחד בא פעם אחת אל המגיד הגדול ממזריטש ז"ל, והתאונן לפניו שאיננו יכול לטהר את מוחו ממחשבות לא טובות והרהורים רעים, שנכנסים אליו בעל כרחו ומבלבלים אותו. ציווה הרב המגיד לנסוע להצדיק ר' זאב מז'יטומיר ז"ל.

ור' זאב החזיק אז בית מזיגה בכפר אחד. הלך האיש לאותו כפר, וכשבא לבית ר' זאב כבר היה לילה, ומצא את הבית סגור מבפנים. דפק האיש על הדלת, ואיש לא פתח לו. המתין זה מה, ודפק שוב על הדלת, ושוב אין פותחים לו. היה אז זמן הקור, והתחיל

וציערו בדברים ואמר לו ענה כסיל כאולתו. והגר הזה ערך דברים לפני רבינו משה בן מימון וסיפר לו גוף הדברים שאירעו בינו ובין רבו, והסכים רבינו משה בעיקר הדין ואח"כ השיב לו באגרת וכך כתב לו.

נצטערת בשומעי שרביך דבר עמך שלא כהוגן וציער אותך ובייש אותך וקרא לך כסיל, בודאי עברה גדולה עשה, וראוי לו לבקש ממך מחילה אע"פ שאתה תלמידו, ואח"כ יש בתענית ויכניע לבו ויצעק ויבקש רחמים מלפני הקב"ה אולי יכפר לו, ואולי שתוי היה באותה שעה שלא ידע של"ו פעמים הזהירה תורה על הגר שנוקירו ולא נצערו בדברים קשים. ואפילו אם היית מדבר דברי הבל היה לו להסביר לך בדברי נועם ולהעמידך על טעותך, כ"ש שדברת דברים נכונים והוא שטעה.

ועוד אני תמה עליו שהלך אחרי החקירות לחקור אם הישמעאלים עובדי ע"ז והיה צריך לחשוך בעצמו שמא ע"י כעסו הרי הוא כעובד עבודה זרה. וכ"ש שכעסו הביאו לבייש גר צדק שלא כדין, ודע שהחויב שחייבה אותנו תורה על הגרים גדול מאד, שהרי צונו לאהוב ולירא אב ואם ולכבד את הלויים ולהתיירא מפניהם, וזה יתכן אפילו אם לא נאהב אותם מאד מאד, שלא הזהירה אותנו תורה לאוהבם, ואילו על הגרים צותה לנו תורה לאהוב אותו כמו שנאמר "ואהבתם את הגר". ר"ל שעלינו לאהוב אותו מלב ונפש כפי שצוה לאהוב אותו יתברך כמו שנאמר ואהבת את ה' אלהיך. והקב"ה אוהב את הגר כמו שנאמר: "ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה".

וזה שקרא לך כסיל תמה אני כיצד העיז לכוונתך כך, שבודאי מי שעוזב אביו ואמו וממלכתו וכל נכסיו ומתחבר לאומה הישראלית אע"פ שבעונות שנואה מאד בעיני כל האומות, הרי מפני שהתנדב לבו לבוא תחת כנפי השכינה ולהתאבק בעפר משה רבינו ויהיה יחד בשפלות ישראל, ה"ו לומר לו שהוא כסיל ואדרבה, אתה הפקח והנבון והמשכיל, תלמידו של אברהם אבינו ומעלתך גדולה והקב"ה יברכך בעוה"ז ויאריך ימיך ויהיה לך שכר גדול בעוה"ב ותזכה לראות בכל הנחמות העתידיים לבוא על ישראל ממני משה בר מימון ז"ל.

"את הכבש האחד תעשה בבוקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים" (שמות כט-לא)

להתחנן שיפתחו לו, ולא הועיל מאומה. התחיל לדבר בכעס וברוגז:

איך זה אינכם מרחמים על יהודי להכניסו לבית? ומהבית – אין קול ואין קשב. אין פותחים. כאור הבוקר פתחו את הדלת, והוא נכנס והתאכסן שם כמה ימים, ור' זאב אינו שואל אותו על שום דבר. תמה האיש בלבו: על מה זה שלח אותי המגיד לכאן? והחליט לחזור לביתו. קודם הליכתו פנה לר' זאב בשאלה?

הנה רבנו המגיד שלח אוי לכבודו, ואיני ידוע על מה. השיב לו ר' זאב: אני אגיד לך למה שלחך רבנו אלי: שתלמד ממני, כי האדם הוא בעל הבית, ולמי שאיננו רוצה אין הוא מניחו להכנס (סיפורי חסידים).

ולקחת את הבגדים והלבשת את אהרון את הכתנת ואת מעיל האפד ואת אפד החושן ואפדת לו בחשב האפד (תצווה כט-ה)

מצות לא תעשה שלא יזח החושן מעל האפוד

רבי יוסף זונדל היה מפורסם בכל רחבי ליטא, הוא היה ידוע בפקחותו, בלמדנותו ובצדקתו.

פעם ביקש ה"חפץ חיים" מעגלוננו שיסור לביתו של רבי יוסף ויבקש עבורו ברכה. עשה כן העגלון ורבי יוסף ביקש להעביר ברכה זו: "יהי רצון שילך יחף וישא אבנים". נדהם העגלון לשמוע ברכה כזאת וכשחזר לראיין לא חפץ היה למסור ל"חפץ חיים" את הברכה. ה"חפץ חיים" שלח קרוא לעגלון ושאלו: "מדוע לא השבת לי תשובה? והעגלון סיפר לו את הברכה המוזרה. ה"חפץ חיים" שמח מאוד ואמר: "הלואי ותתקיים הברכה, אם כי די לי שאלך יחף גם אם לא אשא אבנים".

ולתדהמת הסובבים אותו הסביר: "קבלתי ברכה שיבנה בית המקדש, ואני ה"חפץ חיים" כהן הנני אוכל לעבוד יחף בבית המקדש, ואשא את אבני החושן".

וגר לא תלחץ ואתם ידעתם את נפש הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים (תצווה כט-יט)

ומעשה היה בגר צדק שהיה מתוכח עם רבו בענין הישמעאלים. שרבו אמר שהם עובדי עבודה זרה, והוא אמר שאינם עובדי ע"ז. ובתוך הויכוח כעס הרב עליו

בעלי בתים, ששאבו קורת רוח והנאה רוחנית מרעיונותיו.

בתקופה ההיא השתוללה תנועת "ההשכלה" ועשתה שמות בקרב הנוער היהודי, וכמו כן, נפגעו מקצת מבעלי הבתים בנגע ה"השכלה". המלבי"ם היה, כידוע, אחד היריבים הקשים לתנועה זו, והמשכילים מצידם כל אימת שניתן להם הדבר, יצאו נגדו.

היה זה בליל שבת פרשת תצווה, בהגיעו לפסוק האחרון שבפרשה. הוא פירש את הפסוק באופן שנתן "חומר" למשכילים להיתפס בו ולדבר בגנותו. בפסוק זה שבסוף "תצווה" כתוב: "וכפר אהרן על קרנותיו אחת בשנה מדם חטאת הכפורים. אחת בשנה יכפר עליו לדורותיכם קודש קדשים הוא לה' - רש"י מסביר כי "קודש קדשים" הכוונה היא למזבח.

ואילו המלבי"ם פירש כי "קודש קדשים" הכוונה היא לאהרן הכהן (ראה בפירושו המלבי"ם לפסוק זה).

פירושו קומם כנגדו את המשכילים בעשותם "מטעמים" - הרב נוטה מפירושו רש"י. ועוד, מאימתי התורה מהללת בן תמותה בתואר "קודש קדשים"? הם התלוצצו על חשבוננו של המלבי"ם, ומוקירי המלבי"ם השתתקו באין מענה בפיהם להסביר את ה"טעות"...

יחד עם זאת לא העיז איש להעמידו על "טעותו" מלבדי - מספר ר' שמעון אליהו - שאזרתי עוז ושאלתי את פיו. ברם, המלבי"ם ללא התרגשות ענני: נו, ולמי איכפת ליצנותם של המשכילים? בליל שבת הקרוב אחזור לפסוק זה.

ליל שבת "כי תשא" בא, והקהל כולו דרוך היה לקראת השיעור ומצפה לראות כיצד יצליח המלבי"ם להסביר את "טעותו"...

והנה המלבי"ם פותח את שיעורו באמרו: בטרם נתחיל ב"כי תשא" נחזור לפסוק אחרון של "תצווה": "קודש קדשים" - הוא אהרן הכהן!... והמלבי"ם עובר מיד לסדר "כי תשא" כדרכו, הקהל נשאר משתומם ולמחרת פונה אליו שוב ר' שמעון אלי' הרבי חזר על "טעותו"?... הירגע נא - ענהו המלבי"ם - אין כאן שום טעות, ומקרא מלא הוא בדברי הימים: "ויבדל אהרן להקדישו קודש קדשים הוא ובניו עד עולם".

ומדוע זה - שואלו ר' שמעון אליהו - לא הקהה רבינו את שניהם של המשכילים שעל אף

על האדם להשתדל לעבוד את השם גם בשנות נעוריו בבוקר חיו, שאז הוא בריא וחסון, מאידך דעתו קלה ורופפת. וגם לעת זקנתו בערוב ימיו שדעתו מיושבת עליו אך כוחותיו נחלשים.

"עצי שיטים תעשה אותו,,, וציפת אותו זהב טהור" (שמות לא-ג)

כל הכלים היו של עצי שיטים מצופים זהב, חוץ מהכפורת והמנורה, שנאמר "זהב טהור" בלא תוך עצי שיטים. מה הטעם?

המשכן וכליו רומזים לקומת האדם וצורתו. בכל האברים מותר לכוון המעשה לטובת עצמו כדי שיבוא אחר כך לשמה, אבל כפורת שהוא כנגד הלב והמנורה שהיא כנגד העניים, צריכים להיות מבוררים לגמרי שיהיו זהב טהור.

העין נקיה ומופשטת מתאוות וממילא גם הלב והנפש לא יחמדו רק לדבר שהוא רצון השם (אוצר החיים).

"ובהעלות אהרון את הנרות בין הערבים יקטירנה קטורת תמיד לפני ה' לדורותיכם" (שמות ל-ח)

נסמכה העלאת נרות לקטורת, רמז לת"ח שמבקש לקרב יהודי לתורה ומתכוון להדליק את נשמתו לתורה ומצוות, "יקטירנה קטורת תמיד" פיו יקריב קטורת שיצא מפיו ריח טוב כקטורת, לדבר בצורה נאה ומקרבת ליהדות (דרש משה).

וכפר אהרן על קרנותיו אחת בשנה מדם חטאת הכפורים, אחת בשנה יכפר עליו לדורותיכם, קדש קדשים הוא לה' (תצווה ל-י)

המלבי"ם היה מגדולי הלוחמים בתנועת ההשכלה. בתבונתו, בעוז רוחו באהבת ה' הגדולה שפעמה בקרבו הוא עצר את התפשטותה של ההשכלה, וסייע לרבים לשוב לתורת ה' ולמצוותיו. בחכמתו הרבה ידע המלבי"ם גם מתי לא להגיב לדבריהם של המשכילים. אחד המקרים הללו מובא להלן:

נוהג היה הגאון המלבי"ם בעירו בוקשרט, ללמוד כל ליל שבת פרשת השבוע, לפני קהל של כשלוש מאות

התרברבותם הרי אינם אפילו מקרא! לשם מה? - עונה המלבי"ם - "אל תען כסיל" כי אם אני יענה להם וזה יחשיב אותם למשהו ודעתם תישמע בצבור ועלול להכשיל עמי ארצות והם יחפשו עוד מצבים דומים להתלבט כדי שדעותיהם התפרסמו וכשאינך מתיחס ובז

למלעיזים ולא יורד לרמתם אז גם לא נתת להם במה, ולא לוקחים אותם ברצינות וזאת כל המטרה. (מורשת אבות).

כי תשא

למרבית הפלא ביקש הרב סכום גדול. באותו יום הלך החולה, לווה את הכסף ונתן לרב את כל הסכום הנדרש. ומיהר הרב וחילק למוסדות ולאברכים את כל הכסף, ועשה תיקון. לאחר שבועיים אמר לו הרב תאמר לרופאים שאני מבקש שלא יעשו ניתוח לפני שעושים צילום חוזר. הלך ואמר לרופאים כדברי הרב ולא הסכימו, וטענה בפיהם יש לנו צילום ברור מפעם שעברה, ושום דבר לא ישתנה. לאחר הפצרות רבות הסכימו הרופאים לצילום חוזר ואכן נדהמו למראה עיניהם כשראו שאין שום דבר בגופו ושלחוהו לביתו לחיים ולשלום על זה נאמר צדקה תציל ממות. (לבוש יוסף).

“זו יתנו... מחצית השקל בשקל הקדש”
(שמות-יג)

מדוע נצטווה משה לגבות מבני ישראל מחצית השקל ולא שקל שלם? התשובה היא שיש כוונה גדולה שטמונה בעניין זה. התורה באה לומר לכל אדם מישראל, שלעולם אינו מגיע לידי שלמות כשהוא בפני עצמו, אלא רק אחרי שמצטרף עימו אדם אחר מישראל. כל אחד מבני ישראל נתן במפקד שנערך על ידי משה רק "מחצית השקל", וכתוצאה מכך הצטרפו שתי נתינות של שני אנשים לשקל שלם. יותר מכך שום איש מישראל לא ידע מעולם מי הוא זה המצטרף אליו ומשלים את מחצית השקל שלו לשקל שלום. דבר זה מלמדנו, שהיהודי הפשוט ביותר בכוחו להשלים אף את הגדול שבישראל. **בעל הטורים** אומר המלה "שקל" עולה לגימטריא של "נפש" (430). דבר זה מרמז שמתן שקל (או מטבע אחר) לצדקה מכפר על נפשו האדם ומציל את הנותן מכל רע.

כותב כאן רש"י על פי המדרש: הראה לו (ה למשה) כמין מטבע של אש ומשקלה מחצית השקל ואמר לו: כזה יתנו!

שואלים כמה מחכמי ישראל: מדוע הראה ה למשה מטבע של אש דווקא? הסביר זאת הצדיק רבי נחמן מברסלב: קיים צד שווה בין האש לבין המומן. האש

כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם”
(שמות ל-יא)

מפקד נערך בקרב שבטי ישראל בתחילת מפעל התנדבות למלאכת המשכן. לדברי הקדמונים מפקד קשור בחטא העגל ובמגפה שפרצה בעם ונצאה מחטא כבד זה. אומנם התורה מביא את פור חטא העגל אחרי המפקד אבל הרי ידוע שאין קדם ומאוחר בתורה שהרי למעשה קדם מעשה העגל לציווי מלאכת המשכן יותר משמונים יום (חטא מחרת יום הכפורים). (מתוך פרפראות לתורה)

ונתנו איש כופר נפשו לה” (שמות ל-יא)

בנו יעקב בן אשר, "בעל הטורים" אומר שאת מילה "ונתנו" אפשר לקרוא ישר והפוך (מימין שמאל ומשמאל לימין); לומר לך: כל מה שאדם נותן נדקה, חוזר בסופו של דבר אליו ואינו חסר מאומה של קיום מצווה זו. (מתוך פרפראות לתורה)

דבר ה' אל משה לאמר כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם ונתנו איש כפר נפשו ה' בפקד אתם ולא יהיה בהם נגף בפקד אתם (תשא ל-יא)

זה יתנו" הראה ה' למשה כמין מטבע של אש ושקלה כחצי השקל ואמר לו "כזה יתנו" (רש"י).

ספרים על המקובל רבי מרדכי שרעבי זצ"ל שיום חד פנה אליו יהודי בדמעות שלישי ואמר לו שיש לו דול בגוף ב"מ, וצריך לעבור ניתוח בעוד שבועים. סתכל הרב על הצילום ואמר לו בעזרת ה' לא צטרך לעשות ניתוח, רק תתן שתים עשרה אלף רות עבור התיקון שנעשה. למרות שבדרך כלל היה מבקש ששים לירות אבל במקרה הזה

שהיהודים מרדו בו, ולכל זה גרם בית המקדש שיש להם, שבכוח בית המקדש אין עליהם שום מורא של מלכות, ונתן להם המלך רשות להחריב את בית המקדש ולעשות בהם כטוב בעיניהם.

באו היהודים והודיעו הדברים לשמעון הצדיק. מה עשה שמעון הצדיק לבש את בגדי הכהונה כדי שהבגדים יגנו עליהם כבואר בפרשת תצווה שהטעם שנכתבו שמות השבטים בבגדי הכהונה, כדי להזכיר זכות השבטים לפני הקב"ה, ובשעה שיראה הקב"ה השמות יזכור מעשה השבטים וירחם על ישראל. ולקח עמו מגדולי ירושלים ואלף חכמים שהיו כולם מלובשים בגדים לבנים, וכמה פרחי כהונה שהיו מנגנים בכלי שיר רבים מבית המקדש, והיו אבוקות דלוקות לפנייהם ויצאו לפגוש את המלך. והיו הולכים כל אותו הלילה.

כשהאיר השחר וראה אותם המלך שאל את הכותיים מי הם האנשים האלה הבאים לקראתי. אמרו לו הכותיים, אלה הם היהודים שמרדו בך. כשהגיעו לפני המלך שאל אותם המלך מי הם. אמרו לו: אנחנו בני ירושלים ובאנו לקבל את פניך. וכשראה המלך את שמעון הצדיק, ירד מן הסוס והשתחוה לפני שמעון הצדיק, אמרו הכותיים למלך, מלך גדול וחזק כמוך ישתחוה לפני יהודי. אמר להם דעו שדמותו של זקן זה מופיעה לי בכל המלחמות שאני נלחם, ומנצחת בשבילי בכל מלחמותי. ואם כן כיצד לא אשתחוה לזקן זה ולא אחלוק לו כבוד. אמר לה דעו שדמותו של זקן זה מופיעה לי בכל המלחמות שאני נלחם, ומנצחת בשבילי בכל מלחמותי. ואם כן כיצד לא אשתחוה לזקן זה ולא אחלוק לו כבוד. אמר המלך ליהודים: מפני מה באתם לכאן. אמרו לו: וכי יתכן הדבר שהמקום שאנו עורכים בו תפילה לחיים ולשלום מלכותך ייחרב, שבאו אנשים רעים ודיברו בפניך רעה עלינו ושידלו אותך להחריבו.

אמר להם המלך: מי הם אותם האנשים שביקשו לעשות רעה זו. אמרו לו: כותיים אלו העומדים לצידך הם שזממו דבר זה. אמר להם המלך: הכותיים מסורים בידיכם ועשו בהם כטוב בעיניכם. עמדו ונקבו עקביהם וקשרו אותם לזני הסוסים וגררו אותם כל אותה דרך עד שהגיעו להר גריזים, משהגיעו להר גריזים ששם היה מקור מדורם של הכותיים החריבו את בית פולחנם כפי שרצו לעשות לבית המקדש. ואותו היום קבעוהו יום טוב על הנס שנעשה להם.

היא בלא ספק אחד הדברים החשובים והחיוניים ביותר לאדם, ואין העולם יכול להתקיים בלעדיה; אך באותה אש מסוגל האדם להחריב עולם ומלואו.

והוא הדין בממון: הוא לכל הדעות דבר חשוב ומועיל, אם יודעים לנהוג בו כראוי, אך באותה מידה טמונה בו סכנה גדולה – אם נופל לידיים שאינן טובות... (מתוך פרפראות לתורה)

ונתנו איש כפר נפשו וכו' (תשא ל-יב)

את המילה ונתנו אפשר לקרוא גם מהסוף להתחלה, והרמז בזה שבענין צדקה האדם צריך לתת בכל פעם ובכל זמן, כי עליו לדעת כי הממון שנמצא ברשותו אינו אלא רק בבחינת פקדון המופקד אצלו ואינו בטוח כלל, כי אינו שלו, וכמו שאמרו מדוע קוראים להם זוזים, שזוזים מאחד לשני.

ולכן יתמיד האדם במצות הצדקה, כי אם ימנע את עצמו ממצוה זו יכול הוא להביא את עצמו למידה זו, כי ה' משפיל אף מרומם, ואם אדם זוכה ומקיים מצוה צדקה אל יחשוב כי יחוסו לו ע"י כך, אלא אדרבא עשר בשביל שתתעשר, וכמו שאמרו מלח ממון חסר, ז"א אדם רוצה שממונו יתקיים אצלו יחסר, וממילא יעמוד לאורך ימים, כמו המלח המקיים את הבשר לאורך ימים, וזהו מלח ממון חסר, לכן אפשר לקרוא "ונתנו" מהסוף להתחלה ונקבל ונתנו כי חוזר אליו הממון למפרע (וידבר יוסף).

זאת בגדי השרד ואת בגדי הקדש וגו' (תשא לא-י)

בגדי שרד בגדי כהונה. וזה שנאמר אחר כך ואת בגדי הקודש לאהרון הכהן, משמע שבגדי השרד אינם בגדיו של אהרון.

כך באור הדברים, ואת בגדי השרד שהם בגדי הקודש, ולמה נקראו בגדי כהונה שרד, שאלמלא בגדי כהונה לא נשתיירו משונאיהן של ישראל שריד ופליט, בגלל העבירות שעושים. וע"י הקרבנות שמקריבים הכהנים כשהם מלובשים בבגדי הכהונה מתכפרים כל עונותיהם ובכך הם יכולים להתקיים בעולם. נמצא שבגדי הכהונה הם הגורמים לכך שאין ישראל כלים, ולכן נקראו כן.

ומעשה היה בזמן שמעון הצדיק שרצו הכותיים להחריב את בית המקדש והסבירו לאלכסנדר מוקדון

רבות שנאמר "מרבה נכסים מרבה דאגה" אבל אם טוב לו במה שיש לו ולא חסר לו מאומה אז הוא מלא אושר וחיים (אור דניאל).

ועשית אותה קטורת רוקח מעשה רוקח ממוח טהור קודש (תשא ל-לה)

"בעל הטורים" מביא מדרש: "מעשה רוקח – זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח יקר מחכמה מכבוד סכלות מעט" (קהלת י, א), זהו שדרשו רבותינו שהיו מרננים אחר הקטורת לומר: בה מתו נדב ואביהוא, בה מתו עדת קרח, שנאמר "מוות" גבי "רוקח", דהיינו קטורת. ואמר להם משה: ראו שאין הקטורה ממית, אלא אדרבה, מחיה, שנאמר לאחר מעשה קרח ועדתו: "ויקח אהרון כאשר דיבר משה וירץ אל תוך הקהל והגה חל הנגף בעם ויתן את הקטורת ויכפר על העם, ויעמוד בין המתים ובין החיים ותעצר המגפה" (במדבר, קרח יז, יב-יג), דכתיב: "טהור קודש", אלא החטא ממית, ע"כ.

נדב ואביהוא נשרפו על שהקטירו קטורת, כפי שנאמר: "ויקחו בני אהרון נדב ואביהוא איש מחתתו ויתנו בהן אשר וישימו עליה קטורת ויקריבו לפני ה' אש זרה אשר לא ציוה אותם, ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם וימותו לפני ה'" (ויקרא י, א-ב). אצל קרח ועדתו אומר הכתוב: "ויקחו איש מחתתו ויתנו עליהם אש וישימו עליהם קטורת ויעמדו פתח אהל מועד ומשה ואהרון" (במדבר, קרח טז, יח), ואחר כך: "ואש יצאה מאת ה' ותאכל את החמישים ומאתים איש מקריבי הקטורת" (שם, לה). יוצא מזה שקטורת יכולה לגרום למיתה למי שמשמש בה.

ומצד שני, אנו רואים בשעת המגיפה שאותה קטורת יכולה לגרום לחיים ולהצלה. איזה דבר ישנו בקטורת שגורם לקוטביות הזו, שמצד אחד זהו הדבר הכי מסוכן לשימוש, ומצד שני זהו הדבר הכי יעיל נגד מיתה?

אמרו חז"ל בגמרא כריתות (ו, עב) אמר רבי חנא בר בזנא אמר רבי שמעון חסידא כל תענית שאין בה ממושעי ישראל אינה תענית, שהרי "חלבנה" ריחה רע, ומנאה הכתוב עם סממני הקטורת, ע"כ. ה"חלבנה" מנויה בין אחד עשר סממני הקטורת, ככתוב: "קח לך סמים נטף ושחלת וחלבנה סמים ולבונה זכה" (שמות, כי תשא ל, לד). הגמרא למדה מכאן, למרות שסמים נועדו לתת ריח טוב בזמן

נמצינו למדים מן המעשה הזה שבגדי הכהונה הגנו ולא נחרב בית המקדש וניצולו היהודי מן המיתה, ולכן נקראו בגדי הכהונה בגדי שרד.

העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל (תשא ל-טו)

הנה יש לנו להבין מי הוא הנקרא עשיר ומי הוא הנקרא דל? מורגלים אנו לחשוב שאדם אשר צבר ממון רב הוא זה הנקרא עשיר. ואילו אדם שלא עלתה בידו כך הרי הוא עני. האם גם כך היא הסתכלות התורה?

להבנת הדברים נעיין בדברי המשנה באבות (ד א): "בן זומא אומר: איזהו עשיר? השמח בחלקו!" לכאורה, משנה זו צריכה ביאור גדול: איך אפשר לקרוא לאדם "עשיר" רק משום שהוא שמח בחלקו? אמנם שמחה יש לו אך לא עשירות!

מכאן אנו יכולים ללמוד יסוד גדול בהנהגת חיינו. העושר לא נקבע לפי מה שיש לאדם יותר ולפי מה שמקובל בעולם. העושר נקבע לפי מה שחסר לו פחות! כך צריכה להיות הסתכלותו של האדם על מידת עושרו. וכפי שראינו אצל יעקב אבינו ועשיו יעקב אמר "יש לי כל" (בראשית לג יא) ואילו עשיו אמר: "יש לי רב" (בראשית לג ט) כלומר שזה עדיין לא מספיק לו יעקב אומר יש לי כל כלומר מאושר בחלקו ולא מחפש ורודף אחר ממון מי העשיר השמח בחלקו.

ידוע מאמר חז"ל (מד"ר קהלת א יג) ש לו מנה רוצה מאתים כלומר, מטבעו של האדם אשר ככל שיש לו יותר כך גם יחסר לו יותר. אדם שיש לו מאתיים חסר לו ארבע מאות. וכן על זה הדרך ככל שכספו של האדם רב יותר כך יחסר לו יותר על כן ברור מדוע הוא אינו נקרא "עשיר".

מכאן ברורה המסקנה אדם שיש לו מאתיים ואינו מרגיש שחסר לו כסף נוסף הוא זה שייקרא עשיר. זו כוונת המשנה (אבות ד א) "איזו עשיר? השמח בחלקו! וכמו שנאמר 'יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך (תהילים קכח ב) 'אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא". אדם השמח בחלקו לא יהיה לו טוב רק בעולם הזה אלא "וטוב לך בעולם הבא" משום שעיקר קילקול החיים בעולם הזה הוא בכך שאדם מתאוה לנכסים הרבה ומקנא במי שיש לו יותר, ובכך גורם רעה לעצמו ומביא עליו ועל משפחתו דאגות

עלינו גם השתרר" (במדבר, קרח טז, יג), הם טענו על משה שנטל לעצמו מלוכה ואת הכהונה נתן לאחיו, ואומר להם משה רבינו: "ויאמר משה אל קרח אתה וכל עדתך היו לפני ה' אתה והם ואהרון מחר, וקחו איש מחתתו ונתתם עליהם קטורת" (שם, טז-יז) אומר על זה המדרש תנחומא (במדבר, קרח אות ז) כשראה משה שעמדו בגאווה ובמרדיהם, אמר להם: אתם יודעים "ויאמר משה אל קרח וגו'" ע"כ. משה ראה את גאווה. לכן כשבאו מקטירי הקטורת מתוך גאווה להקטיר, אז סם החיים נהפך לסם מוות ונשרפו באש.

לעומת זאת אהרון, שהוא אוהב שלום ורודף שלום, ויש בו הכנעה כשהוא מקטיר את הקטורת, ממילא היא הופכת לסם החיים. ואכן גם בעצם מעשה פעולת ההקטרה שהפסיקה את המגיפה, לא עושה זאת אהרון מעצמו, אלא על פי משה רבינו, כפי שאומר הכתוב: "ויקח אהרון כאשר דיבר משה... ויתן את הקטורת ויכפר על העם" (במדבר, קרח יז יב). וזה בניגוד לנדב ואביהוא שלקחו מעצמם איש מחתתו, מבלי לשאול איש.

והטעם שחביבה קטורת יותר מכל הקרבנות, לפי שכל הקרבנות שהם חטאת עולה אשם שלמים מנחה באים על איזה חטא. אבל קטורת לא היתה באה על שום חטא, אלא לשמחה, כפי שנאמר בכתוב: ושמן וקטורת ישמח לב (משלי כז), היינו שמן המנורה והקטורת משמחים הלב, שנעשו לשם שמחה. וכן היו קשורות זו בזו. שבשעה שהיו מדליקים את המנורה היו מקטירים את הקטורת, כמו שנאמר בפסוק: ובהעלות אהרון את הנרות בין הערבים יקטירנה. ולכן היתה חשובה מאד בפני הקב"ה.

ומעלה גדלה היתה לקטורת שהיתה תרופה מאירה לטהר הבריות מן החטא. שכל מי שהיה מריח בריח הקטורת בשעה שהיו מקטירים אותה על גבי המזבח, היה מתעורר לבו לתשובה שלמה והיה לבו נטהר מכל הרהור רע ומטומאת היצר הרע.

וכמו הציץ שהיה חרות עליו שם הקב"ה, שכל המסתכל בו היה מקבל יראה גדולה בלבו, והיה חוזר בתשובה שלמה, כך היה בכל מי שהיה מריח בריח הקטורת בשעת הקטרתה. וכן היתה שוברת את הסט"א שלא היה יכול לדבר רע על ישראל, ולכן נקרא מזבח מקטר קטורת (שמות ל, א) אע"פ שלא הקריבו עליו שום קרבן אלא הקטורת היתה שוברת

הקטרת הקטורת, מכל מקום מערבים בו גם סם שריחו רע, לרמוז שאין לנו להקל ברשעים פושעי ישראל שלא יהיו בכלל תעניתינו ותפילותנו.

ושואלים המפרשים, מה מוסיפים כביכול אותם רשעים בתענית של כלל ישראל? וכי לא עדיף שיהיו כולם צדיקים?

אומר על כך המהר"ל בפירושו על התורה "גור אריה" (שמות, כי תשא): דע, כי הדבר הזה הוא דבר מופלג בחכמה, שכאשר גזרו תענית שכל תענית הוא העינוי שירחם השם עליהם, ואין הכנעה ממי שהוא כבר קרוב אליו כמו הצדיקים, ולכן אין הצדיקים מביאים הרחמים. אבל הרשע מביא הרחמים, כי כאשר הוא רחוק מן השם יתברך, ההכנעה הוא יותר, שאין לך הכנעה רק כאשר שונאו מכניע מפניו. וזה מביא רחמים, ולכך כל תענית שאין בו ממושעי ישראל שבו ראוי הכנעה, אינה תענית, ע"כ.

וכמו שתענית ציבור תוקפו חזק יותר במן שהרשעים מבטלים עצמם ומכניעים ליבם, כך גם הקטורת, חזקה יותר דווקא כשלוקחים חלבנה שריחה רע והיא מעורבת ומתבטלת עם כל הסמנים. ולכן, מכיון שכוח הכפרה והסגולה של הקטורת הוא בהכנעה ובביטול, אם חס וחלילה המקטיר את הקטורת אין בו הכנעה וביטול, אזי כוח החלבנה יפעל לצד השני, ואז כביכול הריח הרע גובר וגורם למיתה. אבל אם המקטיר הוא מי שמכניע ומבטל את עצמו, באופן כזה הריח הרע מכניע עצמו ומשתף פעולה עם הריחות הטובים, וזה גורם להצלת נפשות.

נדב ואביהוא שעשו מעשה בלי לשאול אף אחד, כפי שנאמר בגמרא (עירובין סג ע"ע, יומא נג ע"א) תניא רבי אליעזר אומר: לא מתו בני אהרון עד שהורו הלכה בפני משה רבן, ע"כ. והיתה בהם גאווה, כפי שנאמר בתורת כהנים על הכתוב: "ויקחו בני אהרון נדב ואביהוא איש מחתתו" (ויקרא, שמיני י, א), "נדב ואביהוא" – מה תלמוד לומר "בני אהרון"? (וכי אין אנו יודעי שהם בני אהרון?) שלא חלקו כבוד לאהרון. "נדב ואביהוא" לא נטלו עצה ממשה. "איש מחתתו" איש מעצמו יצאו, ולא נטלו עצה מזה, ע"כ.

ומי שבא להקטיר את הקטורת מתוך גאווה וכבוד, אז זה נהפך לסם המוות – לריח רע, כשם שאין אתה מבטל ומכניע את עצמך, כך גם החלבנה לא תתבטל ותכניע עצמה, וממילא הקטורת נהפכת לסם מוות.

ענין זה היה גם אצל מקטירי הקטורת בעדת קורח, הם נלחמו כביכול על כבודם, ואמרו: "כי תשתרר

הצדיקים, שאם לא כן הצדיקים נתפשים עליהם מפני ערבות, שהרי כל ישראל ערבים זה לזה. ומטעם זה נצטוונו במצוות לולב ליקח ארבע מינים באגודה אחת, ולתת ערבה שאין לה טעם וריח בכלל האתרוג שיש בו טעם וריח ובכלל הלולב וההדס וכו' ואנו מרצים לקב"ה בכולם כאחד. כדי שהערבה הדס והלולב האגודים ובעלי החסרונות יקבלו את הצבע וטעם של האתרוג לכן אוגדים אותם ומצמידים אותם לאתרוג ומנענעים כך ראויים ליפעול כל עם ישראל להידבר לאתרוג שהם תלמידי החכמים ולקבל מהם טעם וריח תורה ומיצוות.

“ראה קראתי בשם בצלאל..למטה יהודה; ואני הנה נתתי אתו את אליאב..למטה דן”
(שמות לא-ב)

על שום מה נבחרו בצלאל ואהליאב דווקא כראשי העושים במלאכת המשכן. לפי שמות רבה נבחר בצלאל משבט יהודה החשוב בשבטים יחד עם אהליאב משבט דן הירוד שבשבטים כדי ללמדנו שלא יתגאה אדם בייחוסו המשפחתי לפי שהגדול והקטן שווים לפני המקום. (מתוך פרפראות לתורה)

לחשב מחשבות לעשות בזהב (תשא לא-ד)

לבד מגדולתו בתורה, הצטיין רבי חיים מוולוז'ין בחכמתו ובפקחותו. בני דורו ידעו זאת היטב, ועל כן קבלו את דעתו ומרותו, ובעיני רבים של ריב ומחלוקת פנו אליו כדי שיפשר בין הצדדים.

בעת שיסד רבי חיים את ישיבת וולוז'ין, שיגר שליח מיוחד לאסוף מעות לצורך אחזקת הישיבה. בין התורמים היה כפרי כלשהו, שנידב לישיבה בעין יפה ובנפש חפצה.

חלף זמן והסכום שנאסף כמעט וכלה. שוב נאלץ השליח לצאת לדרך לקבץ מעות, בטרם יצא, בקש, כי יקנו לו בגדים נאים, ואז לכשיופיע בבגדים אלו בבתי התורמים יראה בעיניהם כאדם נכבד, והללו בודאי יגדילו עקב כך את תרומותיהם.

משנקנו בעבורו המלבושים, ביקש השליח שי תנו לו גם סוס ועגלה וזאת, לבל יאלץ לחפש אחר עגלה

ומכניע את הסטרא אחרא. ולכן נקרא המקום מזבח שבו היה נזבח הסט"א.

ומעשה היה בחכם אחד ושמו רב אחא, שהלך לעיר אחת שנקראה טרשא ונתארח אצל בעל בית אחד. ובעיר זו פשטה מגפה קשה שבעה ימים רצופים. וכשראו בני העיר את ר' אחא כשהוא בא, אמרו זה לזה: נלך אצל החכם. אמר להם רב אחא מאחר שהפורענות קשה והזמן דוחק, בחרו מביניכם ארבעים אנשים, מן המובחרים שבכם, ונלך לארבע רוחות העיר, עשרה אנשים לכל צד. ותאמרו מלב ונפש פטום הקטורת ופרשת הקורבנות, ובע"ה תוסר המגפה.

והם הלכו ועשו כן בארבע רוחות העיר, עשרה אנשים לכל צד, ואמרו פטום הקטורת ג' פעמים. ובטלה המגפה באותו מקום ואז שמעו בת קול האומרת למזיקים כדברים האלה: העצרו למעלה ואל תרדו למטה לעשות שום נזק בעיר הזאת, לפי שדין של מעלה אינו שולט בעיר הזאת כיון שהם ראויים שיבטל.

ואחרי כל זה נרדם ר' אחא מרוב חולשה, ושמע שאומרים לו בחלומו, כשם ביטלת מן העיר את המגפה, כן תעשה להחזירם בתשובה.

הלך רב אחא וסיפר הדברים לאנשי העיר והחזיר את כל אנשי העיר בתשובה שלמה, ואז שינה רב אחא שם העיר שהיתה נקראת טרשא וקרא לה מתא מחסיא.

קח לך סמים נטף ושחלת וחלבנה (תשא ל-ה)

וחלבנה – בושם שריחו רע...ומנאה הכתוב בין סממני הקטורת. ללמדנו שלא יקבל בעינינו לצרף באגודת תעניותינו ותפילותינו את פושעי ישראל שיהיו נמנין עמנו (רש"י).

כתב המהרש"א: וברמז יש ללמוד שהיו י"א מיני קטורת, עשרה ריחן טוב ואחד חלבנה ריחו רע, די ש לצרף גם הפושע, היינו בשיש עדה קדושה שהן מניין עשרה בלעדיו, אבל אין לצרפו בעשרה עמו, וזכר לדבר הפסוק: "לא אשחית בעבור העשרה" (בראשית יח, לב) אבל על פחות מעשרה לא התפלל.

ומה העניין בזה לצרף את הפושעים לתפילותינו? מפרש רבנו בחיי: כי שם שמים מתעלה ומתקדש בשעה שהרשעים חוזרים בתשובה ונמנין בכלל

תהיה לצורך השליח ועגלוננו, ויש גם אנשים, המנדבים כספים אך ורק למען הכבוד בכספים שלהם ישתמשו לצורך המספוא של הסוס ולצורך תקונו העגלה"...

"הוי, רבי!" הגיב הכפרי משסים רבי חיים את דבריו, "מודה אני לך, על שמנעת ממני להכשל באי נתינת תרומות לאחזקת הישיבה"..." ובדברו, הגיש לרב את נדבתו בשמחה וברצון (מעשיהם של צדיקים).

מספרים על הרב החסיד רבי אליעזר (אביו של הבעש"ט הקדוש) שהיה מכניס אורחים בצורה מיוחדת, ללא הבדלי מעמדות והשקפות, והשטן ירד פעם לנסותו, ובא בעצם יום שבת קודש לביתו עם מוקצה ביד, וחשב שמא יגער בו או יפגע בו, ויהיה פתחון פה לקטרג, אך לא עלתה בידו, אלא להפך. כבדו ושמשו בשמחה ובטוב לבב, בלא שום הערה, ואף לא ברמז. ובמוצאי שבת גילה לו השטן את מטרת בואו, והבטיחו שיזכה לבן שיאיר את העולם, הוא הבעל שם טוב הקדוש זכותו יגן עלינו.

"אך את שבתותי תשמורו... לדעת כי אני ה מקדשכם" שמות(לא-יג)

אמר לו הקב"ה למשה: משה, מתנה טובה יש לי בבית גנזי (באוצרותי) ושבת שמה, ואני מבקש ליתנה לישראל, לך והודיעם! אמר להם הקב"ה לישראל: אם תזכו לשמור שבת, מחשיב אני לכם כאילו שמרתם כל המצוות שבתורה. ואם חיללתם את השבת מעלה אני עליכם כאילו חיללתם כל המצוות וכן הוא אומר: "שומר שבת מחללו, ושמור ידוע מעשות כל רע" (ישעיה נ"ו, ב) (מתוך פרפראות לתורה).

כי אות היא בני ובניכם (שמות לא-יג)

הקיסר האוסטרי פרנץ יוסף (1830-1916) ערך פעם ביקור ממלכתי בכמה מערי גאליציה (המחוז הצפוני בממלכה האוסטר-הונגארית של הימים ההם), והגיע עם פמלייתו לקראקא שבמערב גאליציה, למחרת היום התעד "הקיר"ה" (הקיסר ירום הודו) לבקר בבית הכנסת הגדול שבעיר. מה עשו כמה משונאי ישראל שבמקום? הלכו והסירו בשעות

בכל עיר ועיר, ובכך יחסוך זמן רב. גם מבוקשו זה ניתן לו והאיש יצא לדרך.

בבגדיו ההדורים ובעגלתו המשובחת הגיע השליח לכפרים. והנה, אותו כפרי שבפעם הקודמת נידב סכום נכבד בעין יפה, סרב הפעם לתרום, לאחר שהעיף עין בבגדי השליח ובעגלתו.

כל הפצרותיו של השליח לא הועילו הכפרי נשאר איתן בדעתו. "אינני מוכן לתרום אפילו פרוטה אחת!"

כששב השליח ממסעו, בא אל רבי חיים וסיפר לו על אותו כפרי. שמע רבי חיים את הדברים והחליט לנסוע בעצמו אל האיש.

בכבוד רב ובסבר פנים יפות קידם הכפרי את פניו של רבי חיים מוולוז'ין. לאחר שיחה קלה פנה אליו רבי חיים בשאלה שהטרידה אותו: "מדוע סרבת בפעם הזאת לתרום למען הישיבה?"

השיב הכפרי "אומר לך את האמת, רבי. עד כה סברתי לתומי, שהנדבות מוקדשות לצורך תלמידי הישיבה ולכלכלתם, ועל כן נידבתי כספי בשמחה וברצון. אך כשראיתי כי הכסף מבוזבז לצורך מלבושים נאים ועגלה משובחת לשליח החלטתי כי איני מוכן לתרום לשם כך מכספי".

אמר רבי חיים "הסכת ושמע לי, ידידי. בודאי ידוע לך הפסוק בתורה "ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת... לחשוב מחשבות...בזהב ובכסף ובנחושת". לכאורה, כל מי שנדב למשכן הרים תרומתו רק לצורך קדשי הקדשים. אך למעשה, השתמשו בנדבות גם לצרכים אחרים. וזה היה תפקידו של בצלאל, שידע לחשוב מחשבות בבהירות שכלו ובהבנתו הנפלאה חדר בצלאל לתוך הלך מחשבתו של המנדב והבין את כונתו, אם אמנם נתן את נדבתו לשם שמים, בלי כונה להנות מכך או שהיתה בנתינתו כונה לעשות זאת לשם כבוד ותפארת.

"אדם, שנדב בלא שום כונה צדדית השתמש בצלאל בכספו לצורך קדשי הקדשים. ואילו בנדבתו של אדם, שתרם גם למען ההנאה הפרטית שלו השמש בצלאל לצורך ההיכל.

"כן הדבר בענייך", פנה רבי חיים אל היהודי הכפרי, "את כספך אתה נותן ליישבתנו בלב טהור ולשם שמים בלבד, ועל כן בודאי נשתמש בו לצורך אחזקת התלמידים וכלכלתם. אך יש אנשים שנודבים כספים גם כדי להתהדר במעשה זה נדבתם של אלו

לצורך הדרש לשתי מילים: "וי-נפש"). (מתוך פרפראות לתורה).

ויתן אל משה ככלתו לדבר איתו בהר סיני שני לחת העדת לחת אבן כתבים באצבע אלוהי (תשא לא-יח)

והטעם שנתן הקב"ה את עשרת הדברים בשני לוחות ולא בלוח אחד, לרמזו שהם כנגד השמים והארץ. להורות שאם ישמרו מה שכתוב בלוחות יתקיימו שמים וארץ, כפי שנאמר בירמיה (לג) אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת, היינו אילולא התורה שלומדים בה יומם ולילה לא היו מתקיימים שמים וארץ. וכן מרמזים ב' הלוחות לעולם הזה ולעולם הבא. שאם נקיימם נזכרה לעוה"ז ולעוה"ב.

ועוד טעם למה היו הלוחות שנים ולא אחד, לפי שנקראו לוחות העדות, ואין עדות בפחות משנים, שהם מעידים שהקב"ה נתן לנו התורה

ודעו שאע"פ שהקב"ה נתן לו התורה במתנה והצליח משה רבנו ללמוד באותם מ' הימים מה שאין אדם מספיק ללמוד בשנים הרבה, אל יעלה בדעתכם שעלה בידו ללמוד באותם מ' ימים כל התורה כולה הרחבה מני ים, כמו שנאמר באיוב ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים, ולא למד שם אלא כללי כל התורה, ובזה נקרא שלמד כל התורה. וזהו שנאמר כאן ויתן אל משה ככלתו, מלשון כללים, שמסר לו הקב"ה כללי התורה.

ויתן אל משה ככלתו לדבר אתו בהר סיני שני לחת העדות לחת אבן כתבים באצבע אלוהים (תשא לא-יח)

"ככלתו-ככלתו כתיב חסר, שנמסרה לו תורה במתנה ככלה לחתן, שלא היה יכול ללמוד בזמן מועט כזה, ד"א מה כלה מקושטת בכ"ד קישוטים, אף תלמיד חכם צריך להיות בקי בכ"ד ספרים" (רש"י).

נביא להלן סיפורים המורים על חביבות התורה על לומדיה, ככלה החביבה על חתנה, "ככלתו כתיב": ישיבת וולוז'ין היתה תוססת, בחורי הישיבה, המצוינים והחריפים, כולם יגעו את מוחם בסוגיה אחת ויחידה, קשה ועצומה.

הלילה את תמונת הקיסר, שהיתה תלויה בקביעות בפרוזדור בית הכנסת; ובשעה שהאורח הנכבד נכנס בשערי בית-הכנסת, לחשו לו שונאי ישראל על אוזנו, שראשי הקהילה הם שציוו להסיר את תמונתו מתחומי בית-הכנסת, כדי להפגין בכך את איבתם לשליט הנכרי.

כשמע הקיסר דברי שטנה אלה, פנה אל רבי שמעון סופר - רבה של קראקא, שהיה גם ציר בבית המחוקקים האוסטרי - ואמר לו: כלום יש אמת בדבר, שתמונתי היתה תלויה כאן ימים רבים, ורק הבוקר הורידו אותה כצעד הפגנתי נגדי?

רבי שמעון נדהם לרגע קט, כי רק עתה נודע לו על התעלול הגס של שונאי ישראל שבמקום; אך לא איבד את עשתונותיו ומיד השיב לקיסר האורח: אמת הדבר, שתמונת הוד מלכותו תלויה כאן בקביעות, והיום הזה הסירו אותה לקראת הביקור הקיסרי; ויש טעם לדבר: לפי חוקי אמונתנו, נצטוונו להניח תפילין בכל יום כ"אות ברית" בינינו לבין הבורא.

אולם השבת-קודש אסורה עלינו הנחת תפילין, כי על השבת נאמר בתורתנו: "כי אות היא ביני וביניכם" (ל"א, י"ג). ביום שבת הננו חשים את השכינה המרחפת מעלינו, ולכן איננו זקוקים לאותות ולסמלים אחרים, שיקשרו אותנו עם ה' יתברך.

כיוצא בכך נהגנו בארוע החגיגי, שפקד אותנו היום הזה. כל הימים תלויה כאן תמונת הוד מלכותו כאות-ברית בין הקיסר ירום הודו לקהילה היהודית שבעירנו, אולם היום, נוכח הביקור המלכותי בבית-תפילתנו, תהא זו פחיתות-כבוד אם נביט בתמונת הקיסר הדוממת, שבשעה שאנו זוכים לראות את הוד מלכותו פנים אל פנים.. (מתוך פרפראות לתורה)

"כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, וביום השביעי שבת וינפש" שמות(לא-יז)

אמר רבי שמעון בן לקיש: נשמה יתרה נותן הקב"ה באדם ערב שבת, ולמוצאי שבת לוקח אותה ממנו. שנאמר: "וביום השביעי שבת וינפש" - כיוון שעברה השבת וי (אוי), אבדה נפש! (המלה "וינפש" נפרדת

תשכ"ד, בהיותו מאושפז בבית החולים "שערי צדק" אחרי התקף לב. והנה הוא יושב ליד שולחן עם גמרא ושקוע בעיון, הוא היה אז בן קרוב לתשעים שנה. כששאלוהו כיצד הוא לומד לאחר התקף לב, הוא הסתכל על השואל בפליאה גדולה על שאלה זו, ואמר לו: שכחתם רמב"ם מפורש בהלכות תלמוד תורה שאפילו בעל יסורין חייב בתלמוד תורה וכן נפסק בשו"ע ללא כל חולק? (ספר "לשכנו תדרשו" לוקט ממורשת אבות).

מדוע היו הלוחות כתובים משני עבריהם?

סוחר נודע השכים פעם פתחו של רבי חיים אלעזר וקס, רבה של קליש, ושטח לפני בקשה מיוחדת במינה.

מורנו ורבנו! – קרא האיש בעיניים דומעות, הנני ידוע בציבור כאיש עתיר-נכסים; אך באחרונה הורע מצבי הכלכלי, וחרף עסקי המסועפים אני נמצא על סף פשיטת-רגל. שמא יורשה לי לעשות פעם אחת איזו אונאה מחוכמת בעסקה חשובה, שאני עומד לגמור בימים הקרובים, העשויה להעמידני מחדש על קרקע מוצק!

השיב לו הרב בסבר-פנים חמורות: קרא-נא מה שכתוב בפרשת "כי תישא" על הלוחות, שמשה הוריד לישראל. נאמר בהם:

"כתובים משני עבריהם, מזה ומזה הם כתובים" (ל"ב, ט"ו). דבר זה בא לרמז לך, שלאיזה צד שלא תהפוך את הלוחות, יתבלט עליהם מיד הצו האלוקי: "לא תגנוב!"... (מתוך פרפראות לתורה)

חטא העגל

הסיפור המרכזי בפרשה זו הינו סיפור חטא העגל, שחטאו ישראל ביום הארבעים למתן תורה. הפרשנים הקדמונים מדגישים בפנינו, שמרבית בני ישראל לא חטאו אותה שעה בחטא הכבוד של עבודה זרה. רבי אברהם אבן עזרא אומר: "חלילה שעשה אהרן עבודה זרה.

גם ישראל לא ביקשו עבודה זרה, ולכבוד השם נעשה העגל. על כן בנה אהרן מזבח לפניו והכריז שיזבחו מחר לכבוד השם, וכן עשו כאשר ציווה". **הרמב"ן**

רבי אייזל חריף, מגאוני הדור, הגיע לוולוז'ין לחפש חתן לבתו. היות ולא היה בכוחו לבחון את כל בחורי הישיבה, שאל בבית המדרש קושיה עצומה והכריז כי הבחור אשר יצליח לתרצה-יהיה חתן לבתו. עמלו הבחורים, אימצו מוחותיהם, שקדו יומם ולילה, שכן מי אינו רוצה להיות חתנו של גאון הדור. תור ארוך השתרך לפני דלת חדרו של ר' אייזל. בחורים מופלגים הרצו לפניו את תירוציהם, אך איש לא הצליח למצוא את התירוץ הנכון לקושיה. אחר ימים אחדים יצא רבי אייזל לדרכו בידים ריקות. אחר שעברה המרכבה כברת דרך מן העיר, שמע לפתע העגלון קול קורא מאחוריו:

עצור, עצור!!

אחד מבחורי הישיבה, רבי יוסף שלופער, קרב תשוש ויגע אל המרכבה.

"רבי", קרא מתנשף, "את התירוץ!!

"האם מצאת תירוץ לקושיה?" שאל רבי אייזל

"לא, רבי", אמר, "אך חייב אני לדעת-מהו התירוץ!" בך בחרתי!" קרא תשוקתך העצומה לתורה אשר הריצה אותך עד לכאן...לא הבחינה של המעמד הכבוד הוא זה שהוריד ודחף אותך לחפש את התירוץ, אלא אהבת התורה לישמה לכן אותך בחרתי ואתה תהיה חתני". (מורשת אבות).

רואים אנו כמה חביבה התורה על לומדיה כמו חתן וכלה.

רבי שלמה זלמן אחיו של רבי חיים מוילוז'ין, בא מוילנא לוילוז'ין להשתתף בשמחת נישואי אחד מילדיו של רבי חיים. ר' חיים ביקש לשמח את אחיו באופן מיוחד. הוא הזמין זמרים ונגנים שיבואו וינגנו למענו בחדרו, וישמחו את לבבו. לאחר שקיבל את הסכמת ר' זלמן אכן באו המנגנים, ובכמה וכמה כלי זמר שבידיהם ניגנו ושרו זמן מה והלכו. כל אותה עת ישב ר' זלמל'ה שקוע בעולמו, ושפתותיו מרחשות, כדרכו, דברי תורה.

כעבור שעה, כשנכנס ר' חיים שנית לראות את שלום אחיו, השתומם עד מאד לשמוע אותו שואל ומתפלא: הלא הבטחת שתשלח לי "כליזמרים" לשמחני, מדוע איפוא לא שלחת אותם? מחשבותיו העמוקות בדברי תורה כבשו את לבו, והוא לא שמע מאומה.

באו לבקר בשעות הלילה את רבי אליעזר יהודה פינקל, ראש ישיבת מיר, בשנתו האחרונה שנת

לייחד מקום להשראת השכינה. ואכן כוונתם הייתה בזה לטובה.

התיקונים בעולמות העליונים יכלו להתקיים רק אם התורה ציוותה לעשות אותו מעשה. כך גם במעשה המשכן, רק אחרי שציווה ה' לעשותו בכל פרטיו וקיימו את הציווי, רק אז נעשו התיקונים למעלה. בזכות הציות לציווי של מקום, זכו שיהיה המשכן מוכן וראוי להשרות בו שכינה, וכל זה מתקיים רק בתנאי שזהו קיום רצונו יתברך. ואם הדבר נעשה ללא ציווי, לחטא גדול יחשב, וזהו בעצם חטא העגל. **מכאן** מובנים הדברים ששיקף חטא העגל היה במה שהלכו אחרי ההגיון במקום ללכת אחרי דעת תורה. גם כשיש כוונות טובות ורצון לעשות דברים טובים, על האדם לבטל דעתו בפני דעת תורה.

בעל ספר "החינוך" (מצווה תצו) כותב, שאילו היה כל איש פועל על פי שכלו הוא, היו לנו אלף תורות. לכן נצטוונו לשמוע בקול החכמים ואפילו כאשר יאמרו על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין.

ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול (תצוה לב-י)

בשעה שאמר הקב"ה למשה "רד מההר כי שיחת עמך אשר העלית מארץ מצרים" תשש כוחו וירד גדולות ולא נישאר לו כח לדבר ולהתפלל עבור ישראל מכון שהיה מפוחד כי הקב"ה זועם למרות שהוא לא חטא, פחד שיחריב את עם ישראל ואין לקב"ה ענין יותר במשה רבנו בתור מנהיג, ואולי יכלול בגזרה גם אותו בתוכם אך כששמע משה שאמר לו הקב"ה "ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם"... שאל משה בליבו הניחה לי? מה אני זה שמונע מהקב"ה להעניש את העם, סימן שיש בי כח ושהקב"ה מתחשב בי ואז חזר לו הצבע לפנים והתחזק והחל בתפילות ובקשות שנאמר ויחל משה...ועוד מחני נא מספרך אשר כתבה.

משל למה הדבר דומה למלך שהיה לו ידיד נפש שהיה מאד אוהב אותו והנה בנו של המלך נכנס לחדר בזמן שהם משוחחים, למלך היה מטענים קשים כלפי התנהגות בנו במלאכה, והחל לנזוף בו על זה שאינו מקיים את הוראותיו והענינים גלשו בצורה אלימה

כותב: " לא ביקשו העגל להיות להם לאל ממית ומחיה; אבל ירצו שיהיה להם במקום משה, מורה-דרכם. וכיוון שראו העם את משה (ברדתו מן ההר עם הלוחות), מיד הניחו את העגל ובעטו בו, שהניחו לו לשרפו ולזרות עפרו על פני המים, ולא היה מהם חולק עליו כלל".

דברים אלו עונים לנו על השאלה הנוקבת איך ירדו יוצאי מצרים ירידה תלולה כל כך ימים מטעים בלבד לאחר המעמד הנשגב של מתן תורה בסיני? לפי זה מתברר שמרבית בני העם לא בגדו חלילה באלוקי אבותיהם, ועשיית העגל לא באה אלא לצורך השגת מורה דרך במקום משה, שבטעות היו סבורים שמת. עם זאת היה מיעוט קטן בעם, שמנה שלושת אלפים איש, שעבדו את העגל לשם עבודה זרה; ואלה באו על ענשם הראוי מידי הלוויים, נאמני משה. (מתוך פרפראות לתורה)

וירא העם כי בשש משה לרדת מן ההר (תשא לב-א)

בשעה שעלה משה למרום, אמר להם לישראל: בסוף ארבעים יום בתחילת שש אני בא. לסוף ארבעים יום בא השטן ועירבב העולם ואמר להם: משה רבכם היכן הוא? אמרו לו עלה למרום. אמר להם: באו שש. ולא השגיחו עליו. מת. ולא השגיחו עליו. הראה להם דמות מיטתו (שבת פט).

מקשה בעל "בית הלוי" כיצד יתכן שבני דור דעה נכשלו בחטא גדול כחטא העגל? הרי ארבעים יום קודם לכן ראו גילויי שכינה הגדול ביותר מימות העולם. והנה כאשר משה רבנו אינו מגיע בשעה היעודה לפי חשבונם הם עובדים עבודה זרה? **ומתריץ**, שבאמת לא הייתה כאן כלל עבודה זרה אלא כוונתם הייתה לייחד מקום לשכינה. הן ידוע שעל ידי קיום מצווה נעשים תיקונים בעולמות העליונים.

אחרי שראו שמשה העומד בינם לבין ה' אינו שב, רצו לעשות מקום מיוחד שיהיה מסוגל שתשרה בו השכינה. ומכיון שלא רצו לסמוך על חוכמת עצמם, הלכו אל אהרון הכהן שהיה גדול מהם וידע עומק הדברים יותר מכולם, וביקשו ממנו "קום עשה לנו אלהים" (שמות לב, א) כוונתם הייתה, כאמור,

ביותר, את אומרת מפני שראה ידיה מפוחמות שעה אחת רצה לגרשה; את – שכולך מפוחמת ושחורה ממעי אימך – על אחת כמה וכמה! כך: לפי שאומות העולם מקניטים לישראל ואומרים: זה המירו כבודם בחטא העגל. אומרים להם ישראל: ומה אם אנו לשעה חטאנו, כך נתחייבנו; אתם – על אחת כמה וכמה!

”למה ה יחרה אפך בעמך, אשר הוצאת מארץ מצרים” שמות(לב-יא)

מה ראה משה להזכיר כאן יציאת מצרים? אלא אמר משה: ריבון העולם! הנחת כל העולם ולא שעבדת בניך אלא במצרים, שהיו עובדים טלאים; ולמדו מהם בניך ואף הם עשו עגל. לפיכך אמר: "אשר הוצאת מארץ מצרים" - דע, מהיכן הוצאת אותם.

”ויהי כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל... וישלך מידיו את הלוחות וישבר אותם תחת ההר” שמות(לב-יט)

מלמדך, שלא שיברם משה עד שראה בעיניו את העגל והמחולות. אפשר שלא היה משה מאמין בהקב"ה שאמר לו: "לך רד כי שיחת עמך!"

אלא הודיע משה דרך ארץ (התנהגות רצויה) לישראל: אפילו יהא אדם שומע מן יחידי נאמן, אסור לקבל עדותו ולעשות דבר על פיו, אם אינו רואה.

”כי לא יראני האדם וחי” שמות(לב-כ)

שאל אדרינוס קיסר (שמשל ברומי בימי מרד בר כוכבא) לרבי יהושע בן חנניה: יש אדון לעולם? **אמר** לו רבי יהושע: וכי עולם של הפקר הוא? **אמר** לו אדרינוס: ולמה אינו נגלה שתי פעמים בשנה, כדי שיראוהו הבריות ותהא אימתו עליהם? **אמר** לו רבי יהושע: לפי שאין העולם יכול לעמוד בזהרו המבריק, שנאמר: "כי לא יראני האדם וחי". **אמר** לו אדרינוס: אם אינך מראה את פני ה איני מאמינך.

בצהריים העמידו רבי יהושע כנגד השמש ואמר לו: הסתכל בשמש ואתה רואה את ה. **אמר** לו אדרינוס: ומי יכול להסתכל בשמש? **אמר** לו יהושע: ולא ישמעו אזניך מה שפיך מדבר?

והחל המלך לזעום בצורה מחרידה והיכה את בנו מכות נימצות מאד.

והילד בוכה וידיד המלך היה חסר אונים כי ריחם על הילד ולא ידע מה לעשות למרות שהוא ידיד נפש של המלך אך הוא ראה את מצב הכעס שהמלך נמצא בו אמר בליבו: "אמנם אני ידיד נפש אך זה מפחיד מאד המלך מכה את בנו ומפחד אני להתערב שמה יהרוג אותי". והנה המלך ממשיך להכות את בנו עד זב דם ואמר לבנו "אם לא ידידי ואהובי לידי ההיתי הורג אותך!" שמע כך ידיד המלך קיבל בטחון והבין שיש בכוחו להשפיע על המלך וישר קפץ על המלך והרגיעו והמלך הניח לבנו.

וירא אהרן ויבן מזבח לפניו שמות(לב-ה)

מה ראה אהרון לבנות מזבח לעגל הזהב? אמר רבי אלעזר: ראה את חור שהיה מוטל הרוג לידו. אמר: אם אין אני שומע להם (לבנות מזבח לעגל) – הם עושים לי כמו שעשו לחור, ומתקיים בהם: "אם יהרג במקדש ה כוהן ונביא" (איכה ב, כ), ולא תהיה להם תקנה (בגלל הריגת כוהן ונביא כאחד). מוטב שיעבדו לעגל; אפשר תהא להם תקנה בתשובה.

אמר אהרן: אם הם בונים את המזבח לעגל הזהב – זה מביא אבן קטנה וזה מביא אבן קטנה, ונמצאת מלאכתם נגמרת בבת אחד, מתוך שאני בונה אותו אני מתעצל במלאכתו, ורבנו משה יורד; ומתוך שאני בונה אותו – אני בונה אותו לשמו של הקב"ה, זה שכתוב: "ויקרא אהרון ויאמר: חג לה מחר"; "חג לעגל מחר" לא כתוב כאן, אלא "חג לה מחר" (מכאן שהמזבח של אהרן נבנה לשם ה).

לך-רד, כי שיחת עמך שמות(לב-ז)

אמר רבי יצחק: מעשה באשה עירונית אחת, שהיתה לה שפחה כושית. ירדה השפחה למלאות מים מן המעיין, היא וחברתה. אמרה לחברתה: חברתי, למחר אדוני מגרש את אשתו ולוקח אותי לאשה. אמרה לה חברתה: למה? ענתה לה: בשביל שידיה מפוחמות (שחורות כפחם).

אמרה לה חברתה: אי, שוטה שבעולם! ישמעו אזניך מה שפיך מדבר. ומה אם אשתו, שהיא חביבה עליו

אין מדובר כאן בחטא שאדם עבר ועליו לתקן, יש כאן שבירת מוסכמות, העבירה שנעשתה ע"י בני ישראל היא אינה בגדר "עוד עבירה" שעליה צריך תשובה. מדובר כאן בשבירת כללי המשחק וזו עבירה שיש לתת לה מענה מייד, וכאשר ראה זאת משה בעיניו הבין שאי אפשר לתת להם את הלוחות, הם אינם ראויים ללוחות אלו ועל כן שיבר אותם. (אור דניאל).

ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל (תשא לג-יא)

שהיו עסקיו לעמוד על תורה שבעל פה שהיה כמעין הנובע באהל משה ולא רצה להפנות משקידת לימודו לשום דבר. (העמק דבר).

הרבה תירוצים שלא נעסוק בתורה היצר הרע מזמן לנו, ורק כאשר האדם ירגיש שהתורה היא שלו וכאשר הוא בטל ממנה הוא חש את ההפסד, אז ירגיש את ערכה האמיתי.

משל למה הדבר דומה? לאדם שרצה לערוך סעודה מפוארת לרגל נישואי בנו, ולעת ערב הלך לקנות מוצרי מזון בסכום גדול מאוד. כאשר הגיע לאחד המרכולים הגדולים התברר שהוא הגיע עשר דקות לאחר זמן סגירת החנות.

האיש ניגש לשומר השער וביקשו שיואיל לפתוח את שערי החנות כיון שברצונו לקנות בסכומים גדולים מאוד ובוודאי בעה"ב ישמח. למרות הסבריו של בעל השמחה לא נעתר השומר לבקשתו. גם תחנוניו של האיש כי אין לו זמן אחר לקניות ומועד המסיבה קרוב, לא שינו את דעתו. בצר לו נאלץ האיש לעזוב את החנות ולחפש מקום אחר.

בהגיעו חנות השניה הביט בשלט המורה על שעות פתיחת החנות וסגירתה וראה שהדלת סגורה גם כאן. האיש לא ידע את נפשו מרוב צער. הוא הביט פנימה אל תוך החנות וראה כי בעה"ב עסוק בסגירת הקופה, נקש בדלת וביקש שיפתח לו. כששמע בעה"ב את הרכישות שמוכן האיש לערוך, מיד פתח את הדלת ושירת אותו בשמחה רבה ואף הגיש לו כיבוד קל במהלך הקניה.

האיש שמח עד מאוד על השירות הנפלא, שילם ביד נדיבה ובמזומן. לקראת צאתו שאל את בעה"ב: "אמור לי, מדוע בחנות השניה סירב השומר לאפשר

ומה השמש, שהוא אחד מאלף אלפים וריבוא רבבות משמשים (משרתים) שמשמשים לפניו – אין כל בריה יכולה להסתכל בו; הקב"ה שזיוו מלא עולם, על אחת כמה וכמה! (כל שכן שאין יכולים להסתכל בו). **ויהי כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל ומחלת ויחר אף משה וישלך מידיו את הלחת וישבר אתם תחת ההר** (תשא לב-ט)

ידוע שהלוחות היו מורכבות משני חלקים, כדכתיב "שני לוחות אבנים" (שמות לד, א). לוח אחד היו בו מצוות בין אדם למקום, וכששמע משה רבנו שבנ"י חטאו במצוות שבין אדם למקום, עדיין לא שבר את הלוחות, כיוון שסבר שאם יקיימו את המצוות שבין אדם לחברו עדיין מצבם טוב, שכן לפחות הם מקיימים מצוות חשובות, אך כאשר ירד מן ההר וראה את המחולות כלומר חטאו מתוך שמחה ויתר מזו התברר לו שקמו לצחק ורקודים ולא מתוך אונס.

ומפרש רש"י שעסקו בגילוי עריות ושפיכות דמים, שהן בעיקרן עבירות שבין אדם לחברו. אז ראה שאין עוד ערך לשני לוחות הברית, כיוון שבכך הם עברו על שני לוחות הברית. והבין שאין קיום של מצוות בין אדם לחברו ללא קיום מצוות שבין אדם למקומו.

אין אלו שתי יחידות נפרדות ובנוסף שנהנים מטעם החטא כשראה את המחולות הבין שאלו הם לא חוטאים מתוך ידיעה או חלישות הדעת כי על זה אפשר לעשות תשובה, אלא הם נהנים מהחטא ע"ז ועל זה אין תשובה. גויים מקיימים מצוות שבין אדם לחברו שכן פרי השכל וההגיון המחייבים זאת. אבל אצל עם ישראל אין הדברים כן.

אצלנו קיום המצוות שבין אדם לחברו הוא משום ציווי ה', ומי שאינו מחזיק במצוות של בן אדם למקום לא יכול לקיים את המצוות שבין אדם לחברו, כי מקיימן בגלל ההיגיון שהמצווה ולא בגלל ציווי ה' ועד מהרה ייכשל בהן כיון שאין יראת אלוקים בו. וזאת אנו רואים אצל עם ישראל בהיכשלם בע"ז, מכאן הייתה הדרך קצרה לעבירות כמו גילוי עריות ושפיכות דמים, אשר מהוים את בסיס קיומו של העם היהודי, והעובר עליהם נחשב כאילו עובר על כל התורה כולה.

חש צער מסוים בלבו על שהוא נהג ההיפך והיה מקללו מידי יום ביומו.

באותו יום לקראת הערב נתבקש השוחט ליבדוק באחד המקררים כשרות של שחיטה מסויימת. הוא וחברו ניגשו לאחד המרתפים וכאשר ניכנסו לתוך המקרר נסגרה לפתע הדלת אחריהם. כל מאמציהם להזעיק עזרה עלו בתוהו כיוון שכל הפועלים והשוחטים סיימו כבר מלאכתם. אט אט הם החלו לקפוא וכבר הרגישו כי תוך זמן קצר הם יקפאו למוות.

השומר בשער, הכושי, המתין באותה שעה לצאתו של היהודי כדי לברכו סוף סוף ולהודות לו על התייחסותו הלבבית אליו אך מה רבה אכזבתו שלמרות שהסתיימה לה העבודה, השוחט היהודי אינו יוצא.

הוא החליט יחד עם חברו לאתרו. כאשר הגיעו לאחד המרתפים במשחטה, שמעו נקישות עמומות בדלת וזעקות שבר של יאוש. הדפיקות החלשות והקולות הובילו אותם אל המקרר במרתף. כאשר פתחו את הדלת נדהמו לראות את שני השוחטים במצב של כמעט קפיאה מוחלטת, רועדים ובוכים.

"איך הגעת לכאן?!" שאל השוחט את הגוי. "רציתי לומר לך 'ערב טוב' ולהודות לך על הארת הפנים שאתה נוהג עמי כל יום."

נצטט חידוש נפלא מהרב ניסים יגן זצ"ל:

נאמר: "בזכות נשים צדקניות נגאלו ישראל ממצרים". לכאורה, מדוע דווקא בגללן? מה עם הבעלים, עם כל הסבל, הצער, ההשפלות? האם זכות זו לא נזקפת לגאולת ישראל?

אך ניתן לבאר שדווקא הנשים יכולות לזכות את עם ישראל בגאולה העתידה וזאת כיוון שכאשר היו הולכות לשדה ופוגשות את בעליהן עייפים, טרודים, לחוצים וכואבים, דווקא אז הן ידעו לחייך אליהם, להאיר להם פנים, לשוחח עימם ובכך לגרום להם לשכוח מהצרות.

לעיתים אנו עדים לתופעה שאב המשפחה פוטר מעבודתו והוא נקלע למצב כלכלי קשה. ודווקא אז כאשר רוחו שפלה, ומצבו הנפשי בכי רע מוסיפה לו האשה ייסורים על ייסוריו עקב המצב שאליו נקלעו. מתחילות להן מריבות, לעיתים מושמעים ביטויים קשים ומעליבים, נוצר מתח אדיר בחיי המשפחה

לי לרכוש את המוצרים? הרי אף שם הייתי משלם טבין ותקילין!"

ענה לו בעה"ב: "בחנות ממול ניצב שומר שיש לו שעות עבודה קבועות ואין לו שום קשר לחנות. אין זה מעניינו מה היקף הקניות במרכול. אך כאן אני הוא בעל החנות, כל ההכנסות שייכות לי. כאשר ראיתי את רשימת המוצרים שהינך מעוניין לרכוש, הבנתי מיד שכדאי לי להשקיע זמן נוסף, כי כל רגע נוסף שאתה בחנותי הכנסותי גדלות".

כך צריכה להיות הרגשתו של האדם לגבי לימוד התורה, שכל רגע ורגע של לימוד הוא שלו, זהו רכושו, בכך הוא מגדיל את זכויותיו וכדאי לו להשקיע "שעות נוספות" בלימוד. אך אם האדם ירגיש כ"שומר בשער" שכל רגע נוסף שהוא נשאר בבית-המדרש הוא חש צער וסבל, משמע שהוא בבחינת שומר שמחכה לסיים את שעות עבודתו אז התורה אינה קניינו. (אור דניאל)

וראו בני ישראל את פני משה כי קרן עור פני

משה (תשא לה-לה)

מעשה ביהודי שנהג להאיר פניו תמיד לא רק עם יהודים אלא גם כלפי גויים.

לאחת המשחטות בחו"ל הגיע יהודי שעסק בשחיטה ובפיקוח על הכשרות. מידי בוקר היה מתייצב לעבודתו והיה מברך את השומר בשער, גוי כושי, בברכת "בוקר טוב" ואף חייך אליו. כך נהג גם בצאתו בשעות הערב. הוא בירך את השומר ב"ערב טוב ושמירה נעימה" וכל זאת בשפה העברית.

השומר, שלא הבין מאומה מדברי השוחט לא בכניסתו ולא ביציאתו, היה רגיל שהשוחטים היהודים אינם מתייחסים אליו, וחשב בליבו שהיהודי מקללו מידי בוקר וערב ואף הוא היה משיב לו בקללה עסיסית בשפתו הוא.

באחד הימים כאשר הגיע השוחט כהרגלו בבוקר לעבודתו, שוב בירך את השומר בברכת "בוקר טוב". בעמדת השמירה היה באותו זמן אדם נוסף, חברו של השומר, המבין את השפה העברית וכאשר שמע את השוחט מברך בכניסתו השיב לו בנימה לבבית ואף שוחח עמו בשפה העברית.

השומר הגוי שראה את הדו-השיח ביניהם ביקש מחברו שיסביר לו סוף סוף את דברי השוחט. כשהבין

לא יחמוד איש את ארצך שמות(לד-כד).

הירושלמי (פאה ג) מספרת ביהודי שעלה לרגל לי"ם ושכניו חיכו לרגע שיוכלו לגנוב מביתו. שלח הקב"ה מלאכים בדמות בני אדם ושמרו הבית. לאחר הרגל כשחזרו בני הבית והביאו מתנות גם לשכנים, התברר גודל הנס.

וקשה למה בפרשת משפטים שציוותה התורה לעלות לרגל לא הבטיחה "לא יחמוד איש את ארצך"? **ארז"ל** (ערובין נד) אילמלא נשתברו הלוחות לא שלטה אומה ולשון בישראל, לפיכך בפרשת משפטים שהיה לפני חטא העגל לא היו צריכים להבטחה זו. אבל עתה לאחר חטא העגל ושבירת הלוחות היו צריכים להבטחה.

והבית כולו הופך למאכולת אש. אין ספק כי הלחץ הכלכלי נותן אותותיו וכל המשפחה נמצאת במערבולת שנראית כ"סוף הדרך".

אך צריך לזכור, ש"מאשפות ירים אביון" – להקב"ה היכולת לרומם את האדם אף אם הוא במעמקים, זה מה שנאמר "ממעמקים קראתיך ה'". כאן צריכה לבוא לידי ביטוי גדולתה של האשה. דווקא עכשיו היא יכולה לעודד, לסייע, לתמוך ולהקל מהצער. אך אם תנהג בטיפשות ותוסיף לו עוד מנה של ייסורים על מנותיו. בוודאי שמכך לא תצמח לו הישועה.

זאת ידעו לעשות היטב הנשים במצרים. הן הבינו שדווקא כאן נדרשת מהן התעלות והקרבה עצמית למען בעליהן והן ידעו לעשות את המלאכה בצורה מושלמת. הנשים הבינו שזה הזמן להאיר פנים. דווקא עכשיו האשה היא זו שיכולה לסייע לבעלה לחדש כוחותיו. וזכות זו היא שתגאל את עם ישראל לעתיד לבוא. (אור דניאל)

תורה

אלה פקודי המשכן משכן העדות (פקודי לח- כא)

"אלה פקודי המשכן, משכן העדת" (שמות לז-כא)

מדוע כפל הלשון שבתחילה הפרשה: "המשכן משכן"? למדים אנו מכאן שהכתוב רומז "למקדש שנתמשכן בשני חורבנין על עוונותיהם של ישראל" (רש"י).

רבינו בחיי בן אשר מוצא בכתוב שלפנינו רמזים על שלוש תקופות בתולדותינו, שבהן זכו ישראל למשכן או למקדש:

"משכן" בגימטריא 410, כנגד השנים שבהן עמד בית המקדש הראשון על מכונו.

"המשכן" – בצירוף חמש האותיות של מלה זו (*) – בגימטריא 420, כנגד השנים שבהן עמד על מכונו בית המקדש השני.

"העדת" – הגימטריא 479, כנגד השנים שבהן היה קיים המשכן, עד להקמת בית המקדש הראשון על ידי המלך שלמה.

אם עשית חבילות של עברות וכו' עשה כנגדן חבילות של מצוות כי צריך האדם לתקן החטא בדוגמא. והנה ישראל חטאו בעגל ואמרו "אלה אלהיך" (לב, ד) לזה באה "אלה פקודי" זאת בבחינת הזכות לכפרת עוון זה ותמצא כי אמרו העדות. שעדות היא להם שנתכפר עוון העגל. (אור החיים, מדרש רבה). כלומר באו אלה לכפר על אלה אלוהיך ישראל. כמו שנתנו כסף וזהב לחטא העגל בנחישות באותה נחישות יתנו כסף וזהב לבנות את מישכן העדות וכך יוצא שבאו אלה לכפר על אלה.

בחטא העגל בנינו מזבח לה' והעלו עליו עולות, נתנו זהבם וכסףם וכל חמדתם לה', פרקו נזמיהם והביאו עדים והכריזו "אלה אלהיך ישראל" (שמות לב, יד). וכאן באה כפרתם באותה מילה שבה השתמשו "אלה פקודי" לכפרה.

אהרן הכהן. כי הוא היה מומחה החכמת המניין והחשבון, ועל ידו עבדו הלוויים בבירור החשבונות; שאין לך משא כבד ועול גדול מלהיות מבקר אמת למעשים וחשבונות של אחרים. ולפיכך היתה זאת מעבודת הלוויים, כי להם – הנושאים התמידיים בעול – יאתה.

ובצלאל בן אורי... עשה את כל אשר צוה ה' את משה ואתו אהליאב בן אחיסמך למטה דן

מעיר כאן רבי פינחס הורביץ, בעל ה"פלא"ה", בספרו "פנים יפות": על בצלאל מספרת התורה במפורש מהו הדבר שעשה במלאכת המשכן, ככתוב: "ויעש בצלאל את הארון" וגו'. לעומת זאת לא מצינו במפורש את הדבר שעשה אהליאב, שעמד עם בצלאל בראש העושים במלאכה קדושה זה. מסתבר אפוא מכאן, שרק בצלאל עשה דברים של ממש במלאכת המשכן. ומדוע הושיבו לידו את אהליאב למטה דן? אין זאת אלא משום ההלכה שקבעו חכמים, ש"אין עושין שררות (=שלטון בענייני כספים) על הציבור פחות משניים" (בבא בתרא ח', ע"ב).

"אלה פקודי המשכן" (שמות לח - כא)

אליאב דאמת לא היה כל צורך בעריכת דין וחשבון זה, אלא "אשר פקד על פי משה" – משה רבנו דרש זאת, כדי לקיים "והייתם נקיים מה' ומישראל" – שמא יעלה ברצונו של מישהו לדעת, מה נעשה בכל הכסף שנתרם למשכן... (אור החיים) לפיכך מסר משה דין וחשבון רק על הכסף ולא על הזהב (גם האבן-עזרא מתעכב על כך בתור קושיא), משום שהכסף בא ממחצית-השקל שנתנו כל ישראל כמס חובה, והבין משה שבין כל ישראל ימצאו אי אלה אשר ידרשו חשבונות ויטילו חשדות; אבל הזהב הרי ניתן בתור נדבה רק על ידי נדיבי-הלב, ובניהם לא היה מקום לחשוש לחשדנים ולדורשי חשבונות... (אבן יהונתן)

נשאלת איפוא השאלה, מדוע מסר משה דין וחשבון על הנחושת, שגם הוא ניתן בתור נדבה? משיב על כך העולם: משום שדוקא הממעיטים לתת

רש"י קושר את הכינוי "משכן העדות" בעובדה שמעשה המשכן בא לכפר על חטא העגל: "משכן העדות" – עדות לישראל, שוויתר להם הקב"ה על מעשה העגל, שהרי השרה שכינתו ביניהם. לדברי הרמב"ן, אמר הכתוב "המשכן משכן העדות", בעבור כי יריעות שש משזר הן שייקראו "משכן" במצווה (בפרשת "תרומה") ובמעשה (בפרשת "ויקהל").

אבל "משכן העדות" כולל הבית בכללו, שהוא המשכן הנעשה ללוחות העדות.

רעיון זה מרחיב הגאון רבי מאיר שמחה מדווינסק בספרו "משך חכמה": בפרשת תרומה נאמר: "ואל הארון תתן את העדות (=לוחות עשרת הדיברות), אשר אתן אליך".

וכבר הדגישו חז"ל שקדושת המשכן היתה קיימת רק בשעה שהארון היה בתוכו, כפי ששינו בתוספתא זבחים: "אוהל מועד נטוי כדרכו ואין הארון נתון שם – הרי זה במה גדולה".

יוצא מכאן, שכל עיקרו של השם "משכן", המורה על השראת השכינה, היה בגלל הארון והלוחות שבתוכו. משום כך נקרא המשכן בפרשתנו: "משכן העדות".

המלבי"ם כותב בעניין זה: המשכן עצמו היה עד נאמן, שבמלאכת המשכן וכליו היה חשבון מדוקדק, ולא היה כל דופי ושימוש לרעה בכספי התרומות למשכן. שאילו, חלילה, היה שמץ ואבק גניבה במלאכה קדושה זו – לא היתה באה השראת השכינה במקום זה ולא היה נעשה למשכן ה', שהרי כבר נאמר: "אני ה' ... שונא גזל בעולה" (ישעיה ס"א, ח').

עבודת הלויים ביד איתמר בן אהרן הכהן (שמות לז-כא)

שואל כאן הפרשן אברבנאל: מה עניין "עבודת הלוויים: לדין וחשבון שמסר משה לעם על מלאכת המשכן: והלא עבודת הלוויים היתה נשיאת כלי המשכן במסעות בני ישראל, ועדיין לא סיפר על כך הכתוב דבר?

משיב אברבנאל: אמר "עבודת הלוויים ביד איתמר" – רוצה לומר: עשיית חשבונות הקודש ומנינם לכל הוצאותיהם, החשבון הזה נעשה ונמנה ביד איתמר בן

ממנו איש") – משום "על פי משה" – מפני שלא נכנס משה לארץ ישראל בגלל החטא שנכשל בפיו... (תורת משה)

איך מותר היה ליטול את המשכן בתור משכון, והלא אמרה התורה: "לא יחבל רחיים ורכב כי נפש הוא חובל" (דברים כד-ו) – וכלום יש לך דבר שנפש ישראל תלויה בו יותר מן המקדש?

על כל פנים אל יהא זה גרוע ממלבוש העשוי להתכסות, שיש להשיבו עד בוא השמש, כפי שנאמר: "אם חבל תחבל שמלת רעך עד בוא השמש תשיבנו לו" (שמות כב-כה) – וכלום יש לך דבר שישראל זקוקים לו כל כך יותר מבית המקדש?

ברם, הרי אמרה שם התורה: "במה ישכב והיה כי יצעק אלי ושמעתי" – כיון שבעל החוב מרגיש כל כך בחסרון שלמותו והוא צועק מעומק לבו, יש להחזירה לו.

ובכן, יושב הקדוש ברוך הוא ומצפה, שירגישו בני ישראל כל כך בחסרונו של בית המקדש, עד שיצעקו מעומק נשמתם, ומיד ישיבהו להם... אפילו יחיד בישראל, שזוכה להרגיש באמת בחסרונו של בית המקדש והוא צועק על כך מעומק נפשו, מחזירים לו את חלקו בבית המקדש – השראת השכינה... (תולדות אדם)

הוא אשר אמר הפסוק: "מאת כל איש אשר ידבנו לבו" – רק מזה שנותן מתוך רצון טוב ונדיבות הלב – "תקחו את תרומתי" – ממנו אתם לוקחים משהו, ואילו מאלה שאין לבם נודבם אינכם לוקחים מאומה... (תורת משה)

כאשר שאל הנביא: "על מה אבדה הארץ?" השיב לו הקב"ה: "על עוזבם את תורת" – כלומר, חורבן בית המקדש נגרם בעיקר בגלל עזיבת התורה. לפיכך אומר הנביא מלאכי: "זכרו תורת משה עבדי... הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא" (מלאכי ג-כב, כג) – אם תשובו לזכור את תורת משה תזכו מיד לגאולה. הוא אשר אמרה כאן התורה: "אלא פקודי המשכן" – בזאת יוכל בית המקדש שנתמשכן להפקד (מלשון "פקד יפקד") ולהגאל – "על פי משה" – אם ישובו בני ישראל לזכור את תורת משה. בגלל עזיבת התורה נחרב המקדש ועל ידי זכירת התורה ישוב וייבנה... (תולדות יעקב יוסף)

– נחושת – דורשים חשבונות יותר מן המרבים לתת...

הנותנים צרי-העין מבקשים תמיד טענות וחשדות, כדי למצוא אמתלא שלא לתת יותר... הזוהר הקדוש מקשה, לשם מה בכלל מנו את הכסף, והלא אין הברכה שרויה אלא בדבר הסמוי מן העין? **ומשיב** על כך, מכיון שהכסף נמנה על ידי משה רבנו יכולה היתה הברכה לשרות עליו גם כשהוא מנוי. זהו איפוא פשוטו של פסוק: "אלה פקודי המשכן" – מנו את נדבות המשכן, אף על פי שבדרך כלל אין הברכה שורה בדבר מנוי, משום "אשר פקד על פי משה" – שהמנין נעשה בידי משה ולכן היתה הברכה יכולה לשרות גם בדבר מנוי.

לפיכך אומר המדרש: "איש אמונים רב ברכות – זה משה" – מכיון שמשה רבנו, איש האמונים, הוא היה המונה, לכן "רב ברכות" – אף כי היה זה דבר מנוי... (ספרים)

מה טעם "אין הברכה שורה אלא בדבר הסמוי מן העין"? משום שהברכה היא כוח פנימי של קדושה, והקדושה מחבבת רק צניעות וסתר. דבר גלוי ומנוי כבר שולטים בו כוחות חיצוניים רעים ואין הברכה יכולה להגיע אליו.

ברם, כאשר המנין נעשה בכוחו של משה רבנו, שעליו מעידה התורה: "בכל ביתי נאמן הוא", הרי מצוי כאן כוח האמת ובמקום שיש אמת שם אין שליטה לשום כוחות חיצוניים ורעים. לחיצוניות יש שליטה רק במקום בו השקר מצוי... (הגה"ק מסוכטשוב ז"ל)

"אלה פקודי משכן העדת אשר פקד על פי משה" (שמות לח - כא)

רמז למקדש שנתמשכן בשני חורבנין על עונותיהם של ישראל. (רש"י)

פידוע, שאילו היה משה רבנו נכנס לארץ ישראל, לא היו ישראל חוטאים ולא היה בית המקדש נחרב. אך מכיון שנסתלק משה במדבר, בעטיו של חטא מי מריבה (שאמר לבני ישראל: "שמעו נא המורים"), ולא נכנס לארץ ישראל, לא זכתה זו לקיום נצחי. זוהי כוונתו של הפסוק: "אלה פקודי המשכן... אשר פקד" – לפיכך נתמשכן בית המקדש (שאף הוא קרוי משכן) ונפקד אחר כך (מלשון חסרון, כמו "ולא נפקד

עליהם. הרי בית מדרש זה, שבו לימד משה לכל ישראל היה בו משום כפרה על אותו חטא. (חתם סופר)

"אלה" בגימטריה שלושים ושש, כנגד ל"ו צדיקים שבכל דור ודור. גם הצדיקים נלקחים בתור משכון עקב עוון הדור, כדוגמת בית המקדש; כפי שאמרו חכמינו: "צדיקים נתפסים בעוון הדור". (פרדס יוסף)

"משכן" בגימטריה ארבע מאות ועשר, כנגד מספר שנות קיומו של בית המקדש הראשון. "המשכן" – בצירוף חמש האותיות – הגימטריה ארבע מאות ועשרים, כנגד מספר שנותיו של הבית השני. **"העדת"** בגימטריה ארבע מאות שבעים ותשע, כנגד מספר שנות קיומו של המשכן עד לבנין בית המקדש הראשון. (רבנו בחיי)

מה טעם בגימטריה שכנגד בית שני חסרים חמישה ויש צורך לצרף את חמש האותיות? אמר על כך החתם סופר: זה בא לרמז על חמשה הדברים שחסרו בבית שני (ראה יומא כ"ב).

תחילה אומר רש"י, שמשכן מרמז על חורבן בית המקדש, ואחר כך אומר רש"י, כי משכן הוא עדות לכך שהשכינה שורה בישראל.

את ההמשך של הדברים אפשר להבין על פי מה **שסיפרו** חכמינו על רבן גמליאל, רבי אליעזר בן עזריה, רבי יהושע ורבי עקיבא, שהגיעו להר הבית וראו שועל יוצא ממקום קדשי הקדשים, התחילו כולם בוכים ורבי עקיבא היה משחק. שאלו אותו: מפני מה אתה משחק? השיב להם: מפני מה אתם בוכים? אמרו לו: מקום שאמרה עליו תורה "והזר הקרב יומת" יוצאים ממנו שועלים ואנו לא נבכה?

אמר להם: משום כך אני משחק, כי הואיל ונתקיימה נבואתו של אוריה הנביא: "ציון לשדה תחרש" – יש לצפות איפוא שתתקיים גם נבואתו של זכריה הנביא: "עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים". אמרו לו: עקיבא, ניחמתנו! עקיבא, ניחמתנו! (עיין מכות כ"ד).

ובכן, עצם הדבר שבית המקדש יחרב ויתקיימו נבואותיהם הרעות של נביאי ישראל – מוכיחה, שהשכינה תוסיף סוף כל סוף לשרות על ישראל, כאשר תבוא הגאולה העתידה ויתקיימו גם נבואותיהם

חכמינו אמרו, כי המשכן נקרא גם מקדש, והמקדש נקרא גם משכן.

"מקדש" היה שמו, על שום שקידשוהו בני ישראל ונתכנסו בו לדברים שבקדושה. "משכן" היה שמו, על שום שהשכין בו השם יתברך את שכינתו. לפיכך נאמר: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (שמות כה-ח) – את ה"מקדש" עושים הם, בני ישראל, ואילו את ה"משכן" עושה השם יתברך על ידי "ושכנתי"...

חורבנם של המקדשים מרומז איפוא ב"משכן" – אף כי המשכן רק נגזר ולא נחרב – כי כאשר השם יתברך מסלק את שכינתו ממילא חדל המקדש מלהיות "משכן"... (שם משמואל)

"משכן העדת" (לח - כא)

המשכן עצמו העיד על כך שהדין וחשבון הינו נכון ולא היתה כאן חלילה שום מעילה. שכן אילו היה כאן אף צל ונדנוד של גניבה, כי אז ודאי לא היתה השכינה שורה ולא היה משכן כלל. "אני ה' שונא גזל בעולה"... (מלבים)

המשכן היה יונק את קדושתו רק מן הארון הנתון בו, כפי שאמרו חכמינו: "אוהל מועד נטוי כדרכו ואין הארון נטוי שם, הרי זה במה גדולה" (תוספתא סוף זבחים). והארון חייב היה להכיל תמיד את לוחות-העדות ("ואל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך" – שמות כה – כא).

מכיון שנקרא משכן רק משום הארון שבו, לכן נקרא "משכן העדות". (משך חכמה)

אמר להם כך וכך עשיתי למשכן וביתר עשיתי משכן לעדות (מדרש).

מה טיבו של "משכן העדת" שעשה משה, נוסף על המשכן?

אמרו על כך המפרשים, שבסמוך למשכן הקים משה בית מדרש, בו הרביץ תורה ברבים. זה היה תיקון לחטא שחטאו בני ישראל בהסכמתם לעצת יתרו, למנות שרי אלפים ושרי מאות, בזמן שהיו צריכים לומר: מעדיפים אנו ללמוד מפני משה עצמו, (ראה רש"י דברים א-יד). הסכמתם זו נתפרשה, כאילו אין הלימוד מפי משה רבנו חביב

הטובות של אותם הנביאים.
(הדרש והעיון)

אלה פקודי המשכן משכן העדות (שמות לח-כא).

אמר הקב"ה לישראל: בשעה שעשיתם את העגל הכעסתם אותי ב"אלה אלוקיך". עכשיו שעשיתם את המשכן ב"אלה" אני מתרצה לכם, הוי "אלה פקודי המשכן" (שמו"ר נא).

וקשה: האם רק באמירה הכעיסו את הקב"ה ולא עצם עשיית העגל. וכן האם לא הקמת המשכן עצמה ריצה את הקב"ה רק אמירת "אלה" ?

ברם, ידוע בכל מקום שנאמר "אלה" פסל את הראשונות, "ואלה" מוסיף על הראשונות. כיון שאמרו בני ישראל "אלה אלוקיך" הרי פסלו את הראשונות "אנכי ה' אלוקיך" ועל זה כעס הקב"ה. ועכשיו שעשו את המשכן ב"אלה" התרצה הקב"ה לפי שחזרו בהם ממעשה העגל "אלה אלוקיך" (שולחן גבוה).

"כל זהב העשוי למלאכה בכל מלאכת הקדש" (שמות לח – כד)

כל עצם בריאתו של הזהב בעולם, הוא רק כדי שישתמשו בו לדברים מועילים שבקדושה. "כל זהב העשוי" הוא רק "למלאכה בכל מלאכת הקודש"... (תפארת יהונתן)

"מאת אדנים למאת הככר ככר לאדן" (שמות לח – כז)

מאת אדנים היו למשכן ומאה ברכות צריך אדם מישראל לברך בכל יום. כשם שהאדנים היו יסודות המשכן, כך גם הברכות הן יסודות הקדושה בכל אדם מישראל. "אדן" הוא מלשון אדנות – על ידי הברכה מעיד האדם שהשם יתברך הוא האדון על כל הבריאה.

מאה הברכות הינן ממילא מאה האדנים למשכן של כל אדם מישראל... (חידושי הרי"ם)

"ואת האלף ושבע המאות וחמשה ושבעים עשה וויים לעמודים" (שמות לח – כח)

אמרו חכמינו, כי בשעת עריכת החשבון שכח משה בתחילה מה עשה באלף ושבע מאות ושבעים וחמשה השקלים, עד שנזכר כי עשה בהם וויים לעמודים.

אפשר להבין את הכוונה שבדבר על פי מה שנאמר בספרים, כי עיקר שורש ישראל הוא שש מאות אלף נפש, שיש להן מקום באותיות התורה והיתה להן גם אחיזה במשכן. אשר ליתר בני ישראל שמחוץ למספר זה, שלא היה להם קשר אמיתי לתורה ולשורש ישראל, לא ידע משה בתחילה כיצד לצרפם אל הקדושה, עד שמצא להם עצה, שיתחברו אל הצדיקים – שהם עמודי העולם – ויתמכו בתלמידי חכמים. על ידי כך יהיו בבחינת "וויים" ל"עמודים, ויוכלו גם הם להשתייך אל הקדושה... (תורת משה)

כיוצא בזה, אך באופן אחר, אומרים בשם הרבי מקוצק ז"ל: משראה משה רבנו ששכח מה עשה באלף ושבע מאות ושבעים וחמשה השקלים, הבין מכך שכוונתם של הנותנים לא היתה טהורה ולשם שמים די הצורך, ותיקונם על ידי זה שחיברם לצדיקים, בבחינת "וויים לעמודים"...

"וירקעו את פחי הזהב וקצץ פתילים" (שמות לט – ג)

מגושי הזהב עשו חוטים דקיקים וארגו אותם בתוך התכלת והארגמן. יש בזה משום רמז לאנשים המשופעים בזהב, שלא יתגאו בכך כי אם ישפילו עצמם ויתבטלו בין אלה שהם פשוטים ועניים לעומתם... (שפתי צדיק)

"אבני זכרון לבני ישראל" (שמות לט – ז)

חכמינו אמרו, כי בשעה שהיה יוסף נתון בנסיון בביתו של פוטיפר, נראתה לו דמות דיוקנו של אביו, שאמר לו: שמות אחיך יהיו חרותים על אבני האפוד, כלום רוצה אתה שיחסר שמך, אם חלילה תכשל בחטא? **יוצא** איפוא, שאבני האפוד משמשות אות זכרון לכל בני ישראל. כאשר יעלה אדם מישראל בזכרונו, ששמות כל השבטים חרותים עליהן, יבוש ויכלם מלעבור עבירה... (משך חכמה)

אולם משה רבנו לא ידע מה היתה כוונתם הפנימית בשעת העבודה, עד אשר ראה את ה"מלאכה" של המשכן והנה נשלם הכל בדיוקנות מלאה, ללא כל מכשולים ומניעות, ממש "כאשר צוה ה'" – הבין מזה כי ה"עבודה" של ישראל היתה גם היא "כאשר צוה ה'"... כפי שאמרו חכמינו על שליח צבור, שאם תפילתו היא כשורה ללא כל טעויות, הרי זה סימן טוב לשולחיו.

זהו שאמרה תורה: "וירא משה את כל המלאכה והנה עשו אותה כאשר צוה ה'" – הבין מזה כי "כאשר צוה ה'" את משה כן עשו בני ישראל את העבודה", והוא הביע את קורת רוחו בברכה - "ויברך אותם משה"... (תורת משה)

"וירא משה" – מה ראה?

משה ראה את המלאכים שנבראו מן המצוה שקיימו ישראל בהביאם את נדבותיהם למשכן – (העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד), והנה הם בעלי שלימות ומדרגה גבוהה ביותר, והבין מזה שהמצוה נעשתה באמת ובתמים – "כאשר צוה ה'" – מתוך מחשבה טהורה וקדושה ביותר, ולכן ברך אותם. (ברכת שמים)

הרבי ר' זושא ז"ל היה אומר: מעולם לא ראיתי מלאך שלם שנברא מעבירה הנעשית, חלילה, על ידי יהודי מאמין. המלאכים הללו הינם תמיד חסרי אבר כלשהו. למי חסרה יד ולמי רגל. כי יהודי כזה, אף כשהוא נכשל חלילה בחטא, הריהו מצטער מיד על כך ונאנח מרות מחרטה ושברון לב. ומחמת האנחות ושברון הלב מתקצצים אבריו של מלאך המקטרג, שנברא מן העבירה..

הגמרא אומרת: "ישראל קדושים הם, יש רוצה ואין לו ויש שיש לו ואינו רוצה" (חולין ז'). נשאלת איפוא הקושיא, אם יש לו ואינו רוצה לתת, למה הוא נקרא קדוש?

ומשיבים על כך בתוספות, שהוא עושה מפני הבושה. אך עדיין קשה, אם הוא עושה רק מחמת בושה, כלום אפשר לו להקרא קדוש?

ברם, - אמר הרבי ר' זושא ז"ל – אדם מישראל כשהוא עושה מצוה נברא מזה מלאך. מלאך זה יש לו גם הוא גוף ונפש, מלבוש חיצוני וכוח פנימי אלוהי. והנה זה שהוא "רוצה ואין לו", אין לו אלה מחשבה

ולא יזח החושן מעל האפוד " (שמות ל"ט כ"א)

לב דיסקין מסביר את הסיבה שהתורה מצווה אותנו שלא יזח החושן מעל האפוד. האפוד בא לכפר על ע"ז והר' יונה אומר שבאים לחזור בתשובה על עבירה מסוימת צריך לחזור גם על הסיבות לעבירה.

חטא העגל חטאו בגלל הערב רב שמשה גיירם שלא כדין ולא התייעץ עם הקב"ה, והגמ' ביבמות אומרת שגירות היא נחשבת כדין וצריך ג' דיינים וכדו' שהוי דין, והחושן מכפר על עיוות הדין ז"א על עיוות הגרות שמשה גייר את הערב רב, לכן נצטוונו שהכפרה על ע"ז (האפוד) תהיה מחוברת בכפרה על עיוות הדין (החושן).

"ותכל כל עבודת משכן אהל מועד ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה ה' את משה" (שמות לט – לב)

כל זמן שעסקו ישראל בעבודת המשכן, לא נתעסקו במצוות אחרות, שכן "העוסק במצוה פטור מן המצוה"; רק עכשיו משנגמרה עבודת המשכן כבר יכלו לעסוק בכל שאר המצוות.

אחרי "ותכל כל עבודת משכן אהל מועד" ניתנה אפשרות של "ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה ה' את משה" – לקיים את כל שאר המצוות. (אמרי שפר)

"ככל אשר צוה ה' את משה כן עשו בני ישראל את כל העבודה, וירא משה את כל המלאכה והנה עשו אותה כאשר צוה ה' ויברך אותם משה" (שמות לט – מב, מג)

את כפל הלשונות בפסוקים הללו אפשר להסביר בדרך זו:

"מלאכה" פירושה: העבודה המעשית של המשכן, לעומת זה **"עבודה"** פירושה: הכוונות הנדיבות והטובות של ישראל בעת שהביאו את נדבותיהם לעבודת המשכן ("עבודה" יכולה להיות גם בלב בלבד – "איזוהי עבודה שבלב, זו תפילה"). בני ישראל עשו את העבודה שלהם – הבאת הנדבות – מתוך הכוונות הטובות והרציניות ביותר, כפי רצון הבורא – "כאשר צוה ה' את משה".

הכתוב ישראל נושע בה' תשועת עולמים, שע"י ישועה של הקב"ה תהיה תשועה עולמית. (וידבר יוסף).

''ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים את משכן אהל מועד'' (שמות מ – ב)

לפי המובא בספרים, היה כל מעשה המשכן דומה בכל פרטיו למעשה בראשית, וכשם שעל בריאת העולם אמרו חכמינו: "עלה במחשבה בתשרי ונברא בניסן", כך גם במשכן הביאו את הנדבות בתשרי – ממחרת יום הכפורים – והמשכן היה אז אצלם רק במחשבה, ואילו בראש חודש ניסן הוקם למעשה. (שיחות צדיקים)

לפי המדרש כבר היתה כל מלאכת המשכן גמורה בעשרים וחמשה לחדש כסלו, ואילו למעשה הקימו את המשכן רק בראש חודש ניסן, אם כן היכן החזיקו את הכלים במשך שלושת החודשים? ברם, כל זמן שהכלים לא נמשחו בשמן המשחה עדיין לא הייתה קדושה עליהם, וממילא לא היתה כל חשיבות למקום המצאם; ואילו בשעה שמשחו אותם כבר היה המשכן מוכן.

אף על פי כן הבין בצלאל, שיש לעשות תחילה את אוהל מועד ואחר כך את הכלים, בשאלו: "כלים שאעשה להיכן אכניסם?" (ראה רש"י בפסוק לח-כב) – משום שסבור היה שאם יעשה את הכלים תחילה יהיו גם נמשחים תחילה, ואחרי המשיחה הרי כבר היה צורך במקום להכניסם שמה. (הגה"ק ר' נתן אדלר ז"ל)

''ובהעלות הענן מעל המשכן יסעו בני ישראל'' (שמות מ-ל)

כותב כאן הפרשן רבי עובדיה ספורנו: כל כך היתה שריית השכינה קבע במשכן, שלא היה מסתלק כלל משם עד שהיו ישראל צריכים לנסוע. וזה לא היה בשילה, ולא בבית ראשון ואל בבית שני. אבל יותר מזה יהיה בבית שלישי, ייבנה וייכונן במהרה בימינו; כמובא בדברי הנביא זכריה (ב', ט'): "ואני אהיה לה חומת אש סביב, ולכבוד אהיה בתוכה."

טובה בלבד ואילו לכלל מעשה איננו יכול להגיע, הרי מרצונו הפנימי הטוב נוצרת נפשו הפנימית של המלאך. מאידך, זה שהוא "יש לו ואינו רוצה" אלא שבכל זאת הוא נותן מחמת בושה, יש לו רק מעשה טוב ואילו המחשבה הטובה נעדרת, הרי ממעשהו נוצר גופו החיצוני של המלאך.

בין כה וכה נוצר משניהם בשותפות מלאך שלם, ולפיכך נקראים הם "קדושים". משום שעל ידי שניהם נבראים מלאכים קדושים. אף כי כל אחד בפני עצמו אינו יכול להיות קדוש, משום שחסר לו חלק במחשבה או במעשה, הרי "ישראל" בכללם "קדושים הם".

מעשה שפיר מדוייקים דברי התוספות שם: "ואפילו הכי אקרי קדושים שמזמין את חברו לאכול אצלו מפני הבושה" – לא קדוש בלשון יחיד, ואף כי הדברים אמורים ביחיד, כי אם קדושים בלשון רבים, לפי שרק על ידי שותפות שניהם נעשים הם לקדושים...

ויברך אותם משה'' (שמות לט- מג)

פרש"י: אמר להם יהי רצון שתשרה שכינה במעשי ידכם.

וקשה: הרי כבר הבטיחם הקב"ה "ועשו לי משכן ושכנתי בתוכם" ?

ויש לומר: בתוכם הכוונה על אנשי אותו הדור ולא בהכרח על זרעם אחריהם, ברכה משה שתשרה שכינה במעשי ידם. ואיזה מעשי ידי של האדם הוי אומר בניו ובנותיו, כמ"ש "למה יקצוף האלוקים על קולך (נדר שנדרת) וחבל את מעשיך, (אלו בניו ובנותיו – נדרים לב:).

ביום החודש הראשון באחד לחודש תקים (ופקודי מ-א)

ג' פעמים כתיב בפרשה לשון הקמה תקים, הוקם, ויקם, שהם כנגד ג' בתי מקדש, שני בתי מקדש ראשונים שנבנו ע"י ב"ו ונחרבו נאמר בהם לשון תקים ויקם, ואילו ביהמ"ק השלישי שעתידי להבנות ע"י הקב"ה נאמר בו הוקם, והכונה שיקום מאליו ולא יהיה תלוי במעשה בשר ודם, אלא יהיה בית מקדש נצחי שאין אחריו חורבן וגלות, מכיון שמעשה ידיו של הקב"ה הוא ולכן לא יהיה תלוי בזמן, וכמו שאמר

ויקרא - א

ויקרא אל משה (ויקרא א-א)

מעשה במקורבו של רבי חיי עוזר גרודז'ינסקי שהציץ במכתב המיועד לר' חיים עוזר, והבחין בשגיאת כתיב, במקום "הגאון המפורסם בכל קצוי ארץ", נכתב שם "קצבי ארץ". הקורא חייך וצחק, העיר לו ר' חיים עוזר: שגיאה גדולה מזו יש במכתב, כי התארים המופלגים מתאימים לר' עקיבא איגר בדורו, והנה בא זה ובטעות כותבם עלי...

פעם כשנחלש ר' חיים עוזר הקריאו לפניו מכתב. כשהשמיעו בקול את כל תארי הכבוד שעטרוהו, החל לצחוק, והסביר: נזכרתי בימי הריבולוציה ברוסיה כאשר ירד ערך המטבע, ובעד דולר אחד היו משלמים מיליוני רובלים רוסיים, כל אדם למרות שהוא עני מרוד, הפך בן לילה למיליונר... כך הם התוארים המופרזים שהשתרשו בימינו, אינפלציה בעולמינו הרוחני. (תולדות רבי חיים עוזר).

מעשה במזכיר כולל בשכונת מחסה בירושלים ציווה לשמשו לך והזמן את גברת רוזנפלד שבשכונה ומסור לה שתכנס לקבל סכום כסף שמחכה עבורה ולחתום על הקבלה. נחפז השמש, התבלבל וטעה, הוא החליף את השם רוזנפלד – לזוננפלד ומ"גברת" עשה ל"הרב". ירד לביתו של רבי חיים זוננפלד, רבה של ירושלים, ואמר לו שהמזכיר מבקשו שיעלה אליו.

מיד הזדרז הרב ועלה למשרד. משנפתחה הדלת תמה המזכיר: אם הרב זקוק לי למה לא שלח לקרוא לי? ענה הרב בפשטות: השמש הזמינני אל כבודו. עד מהרה התבררה הטעות. רצה המזכיר לנזוף בשמש, אך הרב מנע בעדו באומרו כי זה עלול לקרות לכל אדם. מיד פרס בשלום ויצא מהמשרד, אולם לא לדירתו חזר, אלא עלה במעלה השכונה דפק על דלתה של גב' רוזנפלד והודיעה: מזכיר הכולל מבקש שתכנסי אליו, הגיע עבורך כסף... ("האיש על החומה" לוקטו ממורשת אבות). זאת דוגמא טובה לענווה.

ויקרא אל משה (ויקרא א-א)

– **כשבת** צחוק על שפתיו השיב לו ה"חפץ חיים" ואמר: "אין לי כל ספק כי כבודו אוכל "קוגעל" בשבת. אם יתאוה לאכול מן הקוגעל בים ששי תיעץ לו בודאי בעלת ה"חפץ חיים" לטעום משהו אחר בטענה כי קוגעל אוכלים רק בשבת. סיים החפץ חיים ואמר כבוד זהו קוגעל ואותו אוכלים רק ב"יום" משחיבב הקדוש ברוך הוא את משה רבכם – שכולו שבת (בעוה"ב), והיה אם מאן דהו לא יוכל להתאפק הוא את בלעם", סח גוי אחד באזני ר' אלעזר, ויאכל אותו בערב שבת (בעוה"ז) יאלץ להשאר תמסלו נשמעה נעימת לעג. בשבת... (מורשת אבות).

האלף הזעירא ב"ויקרא" באה לרמז, כי אין לימוד התורה מתקיים אלא אצל אדם שמקטין עצמו ונוהג בענווה. "אלף" כלומר, לימוד תורה (ואאלפך חכמה") מתקיים רק אצל "זעירא" מי שזעיר בעיני עצמו. כדרך שמובא בילקוט, שלפיכך זכה משה רבנו לקריאה זו "ויקרא אל משה" משום שהיה עניו ובורח מן הכבוד, באמרו: "לא איש דברים אנכי". (ספרים).

איש אחד בא לפני הרבי ר' בונם מפשיסחה ז"ל ושאל אותו: "הנה תמיד בורח אני מן הכבוד ואף על פי כן אין הכבוד רודף אחרי. היכן איפוא האמת שבדרכי חכמינו? השיב לו הרבי ר' בונם:

"מתוך שאלתך משמע, שבשעה שאתה בורח מן הכבוד הרי אתה פונה מדי פעם בפעם לאחוריק, לראות אם הכבוד אחריך, ממילא כשהכבוד רואה שאתה פונה אליו, הריהו סבור שמתכוון אתה לרדוף אחריו ומיד הוא מפנה עורף ובורח מפניך..."

הכוונה שבדבר היא, שהוא בורח במתכוון מן הכבוד כדי שהכבוד ירדוף אחריו, כלומר, הוא מעמיד פנים כענו כדי שיזכה על ידי כך לכבוד יתר, ובזה כשלעצמו הריהו רודף אחרי הכבוד (ממעיינה של תורה).

באחת הפעמים שנסע ה"חפץ חיים" בעניני ישיבתו למוסקבה ביקש להסתיר ממקורביו וממיודעיו את יום בואו לעיר, כדי שלא יבואו לקבל את פניו בבית הנתיבות, לאחר הגיעו שאלו אחד המקורבים המאוכזבים מדוע מנע מהם את הזכות לבוא ולקבל את פניו וליתן לו את הכבוד הראוי לתלמיד חכם כמוהו.

כשבת צחוק על שפתיו השיב לו ה"חפץ חיים" ואמר: "אין לי כל ספק כי כבודו אוכל "קוגעל" בשבת. אם יתאוה לאכול מן הקוגעל בים ששי תיעץ לו בודאי בעלת ה"חפץ חיים" לטעום משהו אחר בטענה כי קוגעל אוכלים רק בשבת. סיים החפץ חיים ואמר כבוד זהו קוגעל ואותו אוכלים רק ב"יום" משחיבב הקדוש ברוך הוא את משה רבכם – שכולו שבת (בעוה"ב), והיה אם מאן דהו לא יוכל להתאפק הוא את בלעם", סח גוי אחד באזני ר' אלעזר, ויאכל אותו בערב שבת (בעוה"ז) יאלץ להשאר תמסלו נשמעה נעימת לעג. בשבת... (מורשת אבות).

פנים ואופן שאחד ממשרתיו יקרא לידידו האהוב, רק הוא, בכבודו בעצמו, מזמין את הידיד להכנס פנימה. "ועתה תרצה שמוע בודאי, גם את הנמשל", פנה ר' אלעזר אל הגוי הקשוב.

הגוי הנהן בראשו ור' אלעזר המשיך: "הנמשל מדבר, כמובן על משה ובלעם. בלעם דומה היה לאותו מצורע שהתדפק על שערי הארמון וחפת להכנס פנימה. ומה אמר על כך הקדוש ברוך הוא? 'אליך בעצמי אל שערי הארמון למנוע אותו מלהכנס פנימה. שכן, אם יכנס עלול הוא לטמא את ארמוני', ועל כן בא הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו, לדבר עם בלעם.

"לעומת זאת משה רבנו כמוהו כידידו של המלך. כאשר שמע מלכו של עולם את קול ידידו, קרא לו להכנס פנימה, אל אהל מועד שכמוהו כארמון המלך שכן אהב הוא להמצא במחיצת ידידו. ולכן נאמר בתורתנו הקדושה: 'ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד' רק לידיד האהוב קורא מלכו של עולם בשמו ומזמינו להכנס אל תוך ארמונו!" "ועתה", סיים ר' אלעזר, "כלום תטען עוד, כי את בלעם אהב אלקיני יותר משאהב את משה רבנו?" (זוהר הקדוש פרשת בלק לוקט ממעשיהם של צדיקים)

**ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד
לאמר (ויקרא א-א)**

הבל פה שאין בו חטא

אמר רבי יהודה בוא וראה כמה חביבין תינוקות לפני הקב"ה. גלתה סנהדרין ולא גלתה שכינה עמהם, וכיון שגלו תינוקות גלתה שכינה עמהם. הדא הוא דכתיב (איכה א, ג) "עולליה הלכו שבי לפני צר" (מדרש איכה פ"א, ה).

ספר ויקרא עוסק בחלקו הגדול בדיני הטהרה וזו הסיבה שדווקא בו מתחילים ללמוד עם תינוקות של בית רבן, כיוון שעל הבל פיהם העולם קיים. לימוד התורה ושמירת ענייני הטהרה הם מן הדברים המקיימים את העולם.

ישנה סיבה נוספת לכך, והיא, עפ"י דברי הגמרא בשבת (ק"ט) המבהירה את חשיבות לימוד חומש זה עם תינוקות של בית רבן "אמר ריש לקיש משום רבי יהודה נשיאה אין העולם מתקיים אלא בשביל הבל תינוקות של בית רבן. אמר

"את בלעם חיבב הקדוש ברוך הוא יותר מאשר את משה רבנו?!" התפלא ר' אלעזר לשמע דברי הגוי. "ועל סמך מה אומר אתה זאת?"

לגוי היתה תשובה מן המוכן: "הן כתוב במפורש בתורתכם, כי בעת שחפץ ה' לדבר עם משה, שלח ויקרא לו לבוא אל המשכן. אך כאשר רצה לדבר עם בלעם נאמר 'ויבוא אלקים אל בלעם', ולא קרא לו לבוא כדי שלא להטריד את בלעם. כלום אין הדבר מוכיח, שאת בלעם אהב יותר?!" סיים הגוי את טענתו בתרועת נצחון.

"אם תשמע את המשל שבפי תבין את הענין ואז, ממילא, תשנה את דעתך", אמר לו ר' אלעזר.

"ניחא, אשמע את המשל", הסכים הגוי. ור' אלעזר נשא משלו: "אל ארמון המלך הגיע מצורע הוא מצא את שער הארמון נעול, והחל מקיש עליו, 'פתחו לי! אני רוצה להכנס פנימה!' קרא והלם על השער. המהלומות והצעקות הגיע לאזני המלך היושב בלשכתו הפנימית. 'מיהו הדופק על השער?' שאל. 'מצורע כלשהו נמצא שם ורוצה להכנס אל תוך הארמון' השיבו לו עבדיו.

"להכנס לתוך הארמון?' הגיב המלך. 'כדבר הזה לא יהיה! אך, כיצד משלחים אותו מכאן? אם אשלח שליח שיורה לו להסתלק מהמקום הדבר יקומם אותו, והוא יתפרץ הנה בכח ואז, עלול הוא להדביק חלילה, את בני במחלת הצרעת... ומה אעשה?"

"והנה עלה רעיון בדעתו של המלך: 'מוטב אקום מכסאי ואגש בעצמי אל פתח הארמון, ושם אאים עליו לבל יעז להכנס פנימה. ממני הוא, בודאי, יבהל'..."

"קם המלך ממקומו וניגש אל שערי הארמון. ראה את המצורע הולם בפראות על הדלת ולאזניו הגיעו קריאותיו 'פתחו ללי! פתחו לי!' הרים המלך את קולו וקרא לעבר המצורע: 'הסתלק מכאן, ואל תעז להראות עצמך כאן שנית, שמא תדביק את בני. ואם לא תשמע לי רע ומר יהיה גורלך!'

"לשמע דברי המלך חורו פניו של המצורע והוא מיהר להמלט מן המקום.

"וכאשר מגיע ידידו של המלך אל הארמון ודופק על השער גם אם מבקש המלך לדעת מיהו הדופק. וכשמספרים לו כי ידיד נפשו עומד בחוץ ודופק על שערי הארמון, קורא המלך מתוך הארמון אל ידידו העומד בחוץ: 'הכנס, ידידי, הכנס אל ארמוני!' החיבה נשמעת בקולו של המלך, ואין הוא חפץ בשום

כאשר שב הבעל לביתו ונודע לו דבר ביקורו של הסוחר, הצטער על הרווח הצפוי שנמנע ממנו. אמר לאשתו: "מיום זה והלאה, אם יבוא איש וישאל עלי ואני אהיה בבית המדרש, שלחי לקרוא לי ואמהר לבוא".

אמרה האשה: כן אעשה כאשר דיברת". לימים, בא לביתו אדם אחד לתבוע ממנו את חובו ולא מצאו בביתו.

אמרה לו אשתו: "המתן מעט וארוץ לקרוא לו". אך שמע האיש שמחפשים אחריו, מיהר לבוא בזריזות ובשמחה. אך בבואו, חשכו עיניו מראות את הנושה ממתין לו ודוחק בו לפרוע את חובו, וכאשר לא היה בידו לשלם, תקפו בחרפות ובביזיונות. לאחר שהלך הנושה לדרכו כעוס ונרגז, פנה האיש אל אשתו ואמר לה "הוי, פתיה, החלפת את השיטה. כאשר בא סוחר לקנות ממני סחורה, היית עצלה לקרוא לי, וכאשר בא הנושה לתבוע ממני, היית זריזה וקלת רגליים להזעיקני..."

הנמשל הוא, כי ישנם שני סוגי מצוות. מצוות עשה ומצוות לא תעשה. למצוות העשה נצרכת הזריזות וההתלהבות ולמצוות לא תעשה נדרש כוח העצלות. אבל בני האדם מחליפים את השיטה, הם עוברים על מצוות לא תעשה בחמדה ובזריזות, ועצלים מלעשות את מצוות עשה.

הדם מסמל את הזריזות במרוצת הדם וחומו. החלב והשומן מסמלים את הרפיון ואת העצלות. נתינתם על המזבח מורה לנו, כי יש להשתמש בשניהם לרצון ה'. ואם חטאו והחליפו את התפקידים ועל ידי כך עברו עבירה שנתחייבו עליה קרבן, מקריבים את החלב ואת הדם לכפרה.

משתי פעולות אלו של הקרבה על האדם ללמוד כיצד לבצע את פעולותיו בעבודת ה', יש ולפעמים צריך להקריב את העצלות, דהיינו, צריכים להיות עצלים ולא למהר לעשות אלא להתבונן ולחשוב ושוב להתבונן! במצוות לא תעשה יש להיות עצלים לבל יחטא ולבל יזדרז לעשות דבר בלא דעת, וכן לתאוות וענייני העוה"ז צריך האדם להיות מתון ושליה ולא להתלהב מכל אשר ראוות עיניו. על כל מעשה יחשוב האם הוא נחוץ והכרחי ויברר האם בעשייתו ימלא את רצון ה' ולא ינהג כמו הטיפש שמיד מתלהב ורץ לעשות בלי לחשוב.

מנגד יש לדעת מתי כן צריך לנהוג במידת הזריזות. כך מצינו אצל אברהם ע"ה שנאמר עליו "ואברהם

לי ה רב פפא לאביי דידי ודידך מאי? (וכי תורתי ותורתך לא ראויים להעמיד את העולם?) אמר ליה אינו דומה הבל שיש בו חטא להבל שאין בו חטא.

אדם כי יקריב מכם קרבן לה' (ויקרא א-ב)

הקרבן הוא מוסר חי. כאשר האדם מתבונן במעשה הקרבן ובכל פעולה מפעולותיו אזי יוכל ללמוד בצורה מוחשית כיצד עליו להיזהר מכל חטא ולתקן את מידותיו כי כך היה ראוי שיעשו לו. והוא המוסר הגדול שיכול האדם ללמוד כשמקריב הקרבן כיוון שרואה את המעשים בפועל ובצורה מוחשית.

והדברים מבוארים בספר החינוך (מצווה טז) "ועתה, בני, שמעה זאת והטה אוזניך ושמע, אלמדך להועיל בתורה ומצוות. דע, כי האדם נפעל כפי פעולותיו ולבו וכל מחשבותיו תמיד אחר מעשיו שהוא עוסק בהם אם טוב ואם רע ואפילו רשע גמור בלבבו וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום, אם יערה רוחו וכו' ובכוח מעשיו ימית יצה"ר, כי אחרי הפעולות נמשכים הלבבות ואפילו אם יהיה צדיק וכו' אם יעסוק תמיד בדברים של דופי וכו' ישוב זמן מן הזמנים מצדקת לבו להיות רשע גמור, כידוע הדבר שכל אדם נפעל כפי פעולותיו והם המלמדים את האדם אם לטוב ואם לרע.

ומכיוון שכשהאדם חוטא הוא מפעיל את כל אבריו וחושיו בעשיית החטא ומשתמש גם במחשבה ודיבור כדי למלא תאוותו בעשיית החטא. כך כשבא לכפר על עצמו, עליו לרכז כל מחשבתו, דיבורו וכל אבריו לתקנם במה שחטא בהם. ולכן שמונה פעולות עיקריות יש במעשה הקרבן והן: סמיכה, שחיטה, קבלה, זריקה, הפשטה, ניתוח, נתינת אש על המזבח, עריכת הנתחים על האש ורחיצת הקרב והכרעיים.

ודרך ההתבוננות יבין את המטרה בהקרבת הקרבן. בכל הקרבנות מקריבים את החלב והדם ומדוע בחר הקב"ה דווקא את אלו שיקריבו לפניו? כתוב בהגדת ה"בן איש חי":

משל לסוחר שהלך מביתו לבית המדרש ללמוד, ובינתיים הגיע לביתו סוחר ממדינה אחרת לקנות ממנו סחורה.

שאל את אשתו "איך בעלך?"

ענתה: "הוא לומד בבית המדרש".

לא רצה האיש להמתין, הלך לסוחר אחר וקנה ממנו סחורה.

ואכן כך היה. רוטשילד זכה לעשירות אך לא לבנים תלמידי חכמים.

לעיתים אדם מחפש נוחות על פני קיום תורה ומצוות ורק אחר כך כאשר הוא מתעשת הוא מיצר על שאיבד את המצווה.

שמו של רוטשילד הפך לסמל העשירות בעולם. הבה נדמיין לעצמנו שבמקום זאת הוא היה הופך לסמל של בנים ת"ח גדולי עולם, שהיו מאירים את עיני העולם בחוכמת תורתם.

מי יודע איזו מרגלית יפה ויקרה הוא איבד בעלמא הדין.

על כן לימדונו חז"ל עצה נפלאה בכל אשר מעשה אשר אנו עושים. סוף מעשה במחשבה תחילה! ובמיוחד נקפיד כאשר מדובר בדברים שיש בהם קדושה.

וידוע מאמר רבותינו בגמרא (פסחים קיג) "כל היודע בחברו שיש בו דבר אחד טוב יותר ממנו חייב לנהוג בו כבוד".

אדם כי יקריב מכם... (ויקרא א-ב)

עצם הבאת הבהמה כקרבן שמכפר, היא ההכנעה שאדם חוזר בתשובה ונכנע. והכניעה לא שלמה אלא אם כן יראה בעיניו מה שעושים לבהמה ויחשוב ויתבונן שהכל היה צריך לעבור עליו, ובזה שהאדם מביא את הבהמה הרי הוא מתעלה וגם היא מתעלה עמו בכך שגרמה לאדם להיות מתוקן על ידה. וכמו שמותר לנו לשחוט בהמה כדי לאכול ולתחזק בגופנו ובכך היא מתעלה ומגיעה לשלמותה, כי הרי זהו יעודה שסוף בהמה לשחיטה כי הסוף והתכלית שלה נתקנת בזה ע"י השחיטה, ואין בכך שום גזל כי לכך היא נבראה והיא אף שמחה בזה על אחת כמה וכמה שמותר להביא בהמה לתיקון הנפש ואין בזה שום גזל.

מעשה מובן הגזל האמור כאן לא מדובר באדם שגזל את חברו אלא אדם שגזל את בהמתו. אם האדם לא יחזור בתשובה הרי לא נתכפר לו, וממילא הבהמה לא נתקנה בכך וזה גזל בהמה כי אכל ולא בירך או הקריב קורבן לכפרה וחזר לסורו.

מכאן נבין את דברי רש"י, שאם אדם חושב שהקרבן הוא הכפרה ובכך הוא מרגיש אנחת רוחה "הנה הקרבתי בהמה, החטא כופר ומעתה אני יכול

כבד בכסף ובזהב" (בראשית יג, ב), דהיינו בקנייני העוה"ז היה כבוד ולא מתלהב, אך לעומת זאת לתורה ומצוות "ואל הבקר רץ אברהם" (בראשית יח, ז).

לפנינו מעשה נפלא שממנו נוכל ללמוד היכן יש לנהוג ב"עצלות" ולא ב"פזיזות" ולא יזהה נזק עצמי גורם האדם הנוהג במידה זו של פזיזות ואינו עושה מעשיו במחשבה תחילה:

מסופר על ה"חכם צבי" שהתארח פעם אצל בעל בית אמיד, אבי אביהם של בני משפחת רוטשילד, המצאותו בבית זה גרמה קשיים לא מעטים, כיוון שבהיותו מתמיד עצום הגיע לפעמים אל הבית בשעה לילה מאוחרת.

בני הבית לחצו על אביהם שיוציא את הבחור וישלחוהו מקום אחר, אך הוא לא נענה להם. כך נמשך הדבר זמן רב ובעל הבית עמד בניסיון ולא העז להוציא מילה אחת של טרוניא מפיו.

ויהי היום, וגם בהע"ב עצמו הגיע למצב שהוא כבר לא היה מסוגל יותר לסבול את הקשיים. היה זה כאשר בדיוק באותו יום נתקל בבעיות שונות בענייני מסחרו, ובלבו הצטבר מלאי של תחושות כעס ומרירות וכל אלה הביאוהו לפלוט כמה מילים נגד הבחור. אמנם הוא לא אמר לו במפורש שימצא מבתו, אבל הנימה שהייתה בפיו גילתה על יחס שונה מעט ממה שהיה עד היום.

מיד לאחר מכן הרגיש בעה"ב בדבר, התחרט מאוד על כך ואף ניגש אל הבחור וביקש ממנו בדמעות מחילה, סליחה וכפרה.

והנה, לא עברה שעה קלה מאז פליטה הפה, הגיעו פרנסי הקהילה הסמוכה לבקש מהבחור שיכהן כאב"ד בעירם. ה"עיסקה" נחתמה בו ביום וכבר למחרת יצא ה"חכם צבי" מן הבית ועבר להתגורר בעיר הסמוכה.

בצאתו את הבית, פנה לרוטשילד ואמר לו כדברים האלה "אתמול, כאשר לא התגברת על עצמך, היה היום האחרון שהייתי צריך להישאר אצלכם. עוד בתחילת בואי אליכם, נגזר כך מן השמים שזה יהיה היום האחרון. אם היית זוכה להתגבר עוד שעה קלה בלבד ולא היית נוהג עמי בפזיזות ומתרעם על הקשיים שגרמתי לך ע"י לימוד התורה שלי – היית זוכה לבנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות, עכשיו שלא זכית לכך בנים מופלגים בעשירות ובממון יהיו לך. תלמידי חכמים לא יהיו לך.

כדי לבדוק אם אין בה, חלילה, דם סחה האישה לפי תומה.

ותשובה תמימה זו הוכיחה לשופטים כי היהודים חפים מפשע בע"ה יתברך יביא לנו את משיח צידקנו ולא נצטרך להוכיח לאומות העולם את צידקתנו ויגאל אותנו מהגלות החשוכה הזאת

אדם כי יקריב מיכם קרבן לה' (ויקרא א-ב)

אדם כי יקריב מיכם קרבן לה' !!!
היתכן שבזמננו רוצה שנקריב את עצמנו או את בננו קורבן ועוד במקום אחר בתורה כתוב קדש לי כל פטר רחם באדם ובבהמה....?

כוונת הדברים שאדם צריך להקריב מהזמן הפרטי שלו לעבודת ה' נפש גם אם קשה לו לשנות הרגלים של שינה, אכילה, בטלנות הוללות ח"ו וכו...
לכן נאמר לפום צערה אגרא ככל שיותר קשה לאדם כך שכרו בשמים גדול יותר ובכך נימדדת עבודת ה' לא בכמות המיצוות אלא באיכותם וביגהתם במסירות נפש עד גבול קצה יכולתו.

ידע לו האדם שעבודת ה' משולה לרכיבה על אופנים אם קשה לרוכב סימן שהוא בעליה ואם קל לו לנסוע סימן שהוא בירידה.

אדם שעובד את הקב"ה רק מתי שקל לו אין לו בעבודתו שום מסירות נפש והוא ניקרא חסיד בעל הבית.

דברי קהלת בן דוד (הוא שלמה בן דוד ונקרא בשם קהלת לפי שהמונים היו נקהלים לשמוע את דבריו) **מלך בירושלים. הבל הבלים אמר קהלת, הבל הבלים הכל הבל.** (חזר והדגיש כדי להבהיל את כל ענייני העולם הגשמי מכל כיוון וזוית שיהיו) **מה יתרון לאדם בכל עמלו (הגשמי) שיעמול תחת השמש, דור הולך ודור בא וכו'.**

הגדלתי מעשי, בניתי לי בתים, נטעתי לי כרמים. עשיתי לי גגות ופרדסים, ונטעתי בהם עץ כל פרי. עשיתי לי ברכות מים, להשקות מהם יער צומח עצים. קניתי עבדים ושפחות, ובני בית היה לי, גם מקנה בקר וצאן הרבה היה לי מכל שהיו לפני בירושלים. כנסתי לי גם כסף וזהב, וסגולת מלכים (תכשיטים ואבנים יקרות שהמלכים מסגלים בגנזיהם) והמדינות. עשיתי לי שרים ושרות ותענוגות בני אדם שידה ושידות. וגדלתי והוספתי מכל שהיה לפני בירושלים וכו'.

והוא מסכם בסוף ספרו:

להמשיך" בבחינת עולם כמנהגו נוהג, הרי שנחשב שהקריב מן הגזל(אור דניאל)

מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם (ויקרא א-ב)

כמה טעמים נאמרו על אשר אין מביאים קרבן מן החיה אלא רק מן הבהמה

א. משם שהבהמה ניתן להשיגה בנקל ואילו חיות נמצאות רק ביערות ומקומות מרוחקים וטירחה יתירה כרוכה בהשגתם, והקדוש ברוך הוא חס על בניו.

ב. משום שהחיות נוהגות בגאווה ויש בהן נטיות ויצרים רעים, ואילו הבהמה מהלכת תמיד בראש מורכן לקרקע ואינה יודעת גאווה, לכן ציווה ה' שנביא קרבן מן הבהמה כדי שנלמד הנהגה זו ממנה.

ג. משום שהבהמה נרדפת על ידי חיות הטרף, וכך אמר הקדוש ברוך הוא: שור נרדף מפני ארי, עז נרדף מפני נמר, כבש מפני זאב. לא תקריבו מן הרודפים אלא מן הנרדפים "והאלהים יבקש את נרדף" (קהלת ג'). כמו כן עם ישראל שהוא העם הנרדף מכל האומות, הקדוש ברוך הוא מבקש אותנו תמיד ומצילנו מידם. (ויקרא רבה כ"ז, ה', תנחומא אמור לוקט מלבוש יוסף)

וכל דם לא תאכלו (ויקרא ג-יז)

באחת מערי מזרח אירופה העלילו הגויים על יהודי העיר עלילת דם. היהודים – כך טענו הנוצרים – רצחו נער נוצרי כדי להשתמש בדמו לאפית מצותיהם.

נערך משפט, ובמהלכו הגן רב העיר על בני קהילה. "המותר לי להזמין לכאן אחת מהנשים היהודיות העוברות ברחוב?" שאל הרב את השופטים. האישור ניתן, ואל אולם בית המשפט הובאה אישה יהודיה. הושיט לה הרב ביצה ואמר: "טגני נא לי חביתה, כי רעב אני וברצוני לאכול".

מיהרה האישה לשבור את קליפת הביצה, ובטרם תשפוך את תכנה למחבת, בדקה היטב את הביצה שמא יש עליה כתם של דם. מדוע את מתבוננת כך בביצה? שאל הרב, לאוזני השופטים הגויים.

יכול לנגן, הריני מעניש אותו בכל חומרת הדין על כל פשעיו עד עכשיו.

על פי סיפור זה מסבירים את דברי הפסוק "על מה אבדה הארץ, על עזבם את תורת". אף שישראל חטאו בהרבה חטאים, אך כל זמן שעדיין קול התורה נשמע בישראל, הרי שה' מעכב את העונש. אך כשעזבו את תורת ה', הרי שמיד נענשו ויצאו לגלות ואבדה הארץ בדיוק כמו אצל המנגן שכל זמן שניגן למלך – ניצל!

"איזהו מקומן...הפסח אינו נאכל אלא בלילה", כלומר התורה צריכה להילמד בפה-סח כלומר בשפה ברורה. "אינו נאכל אלא בלילה", כלומר זמן לימוד התורה מוכשר בלילה, ועוד לילה רומז לעולם הזה, ולגלות שדומה ללילה. אשרי מי שלומד תורה בעניות, אף בגלותו בצערו שדומה ללילה. "ואינו נאכל אלא עד חצות", כלומר אינו יכול להבין סודות וטעמי תורה עד שילמוד ארבעים שנה שהוא שיעור חצי ימיו של אדם. "ואינו נאכל אלא למנויו", ואינו נאכל אלא בחבורה.

"ולכן נשבעתי לבית עלי אם יתכפר עוון בית עלי בזבח ובמנחה עד עולם" (שמואל א') בזבח ובמנחה אינו מתכפר אך מתכפר בדברי תורה. שקיל אורייתא לקביל כל הקורבנין בעלמא (זוהר קדושים ג'). אמר ר' יצחק שני דברים בימינו של הקב"ה צדקה ותורה. צדקה דכתיב "צדק מלאה ימינך". תורה דכתיב "מימינו אשדת למו". (לוקטו ממעשה אבות).

תורה שבע"פ היא המנגינה על ישראל ולכן נקראת **גמרא** ר"ת גבריאל מיכאל רפאל אוריאל. לומר לך שכל העוסק בגמרא חונה מלאך ה' סביב לו להצילו (אמרי שפר).

עבודת ה' צריכה להיעשות בשמחה ובהתלהבות ולחוש הנאה מכל רגע שמקיימים את רצון הבורא. בעניין זה נשא **המגיד מדובנא** את משלו הידוע, אשר זכה לקילוסו של האדמו"ר מקוצק: סוחר שלח שליח לנמל, כדי להביא לו חבילה אשר הגיעה עבורו מחוץ לארץ. מפעם לפעם הביט הסוחר בשעונו, ותמה מדוע עדיין לא חזר השליח. כעבור שעות אחדות שמע הסוחר קול אדם העולה בכבוד במדרגות. מפעם לפעם נעצר האיש כדי לנוח

וזכור את בוראך בימי בחורותיך (בעודך בחור זכור את בוראך) **עד אשר לא יבוא ימי הרעה והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ** (אלו ימי הזקנה). וכו'. **ביום שיזועו שומרי הבית** (אלו הצלעות המגינים על חלל הגוף) **והתעותו אנשי החיל** (אלו השוקיים שנשען כל הגוף עליהם) **ובטלו הטוחנות** (אלו השינים) **כי מיעטו** (ששינוי מתמעטות לעת הזיקנה) **וחשכו הרואות בארובות** (אלו העינים) **וכו' וישוב העפר על הארץ כשהיה** (כשם שהיה שהגוף נברא מן העפר) **והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה. הבל הבלים אמר הקהלת הכל הבל וכו' סוף דבר הכל נשמע, את האלהים ירא, ואת מצוותיו שמור, כי זה כל האדם** (לוקט מחיים שלאחר החיים).

מדוע נקרא הרי סיני גם הר חורב? משום שמשם יצאה חורבה לעולם. הכוונה אם חלילה יעזבו בני ישראל את התורה חורבה תהיה להם, כמו שראינו בזמן ירידת עם ישראל לגלות ששאלו מהנביאים שהיו בדורם על מה אבדה הארץ? ולא יכלו לענות, עד ששאלו מהקב"ה והוא אמר להם "על עזבם את תורת". ואם נשאל מדוע אומות העולם אינם עוסקים בתורה ולא מקיימים מצוות ולא נענשים, התשובה היא כמו שנאמר "ובך בחר ה' להיות לו לעם סגולה" ורק בשביל עם ישראל ירד ה' על הר סיני ואמר "אנוכי ה' אלוהיך", רק לעם ישראל ולא לאומות העולם. (אבי ידע).

מעשה במלך גדול אחד שכל פעם שהיה רוחו עצוב היה שולח אחרי המנגן שלו שיבוא וינגן לו. מנגן זה ניצל את מעמדו החשוב והיה מזלזל בבריות מתגאה עליהם ואף מתקוטט עימם. וכל פעם שהיו האנשים מתלוננים בפני המלך, היה שומע את תלונתם אך לא היה עושה כלום. פעם אחת בקטטה גדולה עם אחד מעבדי המלך פגע העבד במנגן וקטע את אחד מאצבעותיו כך שלא יכל יותר לנגן, הגיע הדבר למלך והעבד הועמד למשפט. והנה במשפט פסק המלך שיוציאו את המנגן להורג ואת העבד לשחרר. כולם התפלאו מאד על פסק הדין והמלך הסביר כך דעו לכם, שכל הזמן היתה לי תרעומת על המנגן בגלל התנהגותו עם הבריות אך לא עשיתי לו כלום כי הייתי זקוק לנגינותיו. ועכשיו שאצבעו נקטעה ויותר אינו

ירושלמי מכות פ"ב דף ז), שאלו לחכמה חוטא מה עונשם?

אמרה וחטאים תרדף רעה, כלומר מבחינת החוכמה אין תקנה לחוטא, למה הדבר דומה לאדם עם אקדח שירה בחברו בשוגג איזו תקנה יש לו, כלום נאמר כיון שירה בחברו בשוגג לא תפעל בו היריה? בהכרח שהיריה תפעל בו, כי כך טבע העולם, ולא ישתנה בעבור שהוא שוגג, וחברו יפגע באותה מידה בין בשוגג ובין במזיד.

ובכן אם בנזקי הגוף כך, מה יהיה בנזקי הנפש על אחת כמה וכמה שהוא צריך למות. כי הנפש קשורה בשמירת המצוות כמו שכתב "וחי בהם" (ויקרא יח, ה) אם אין מצות אין חיות רוחנית וזה טבעי לנפש. ובכן החכמה אמרה "וחטאים תרדף רעה" אין לה תקנה, כמו שלגוף אין תקנה כך אין לנפש תקנה אמנם זה מצד החכמה.

עזבו את החכמה ופנו לתורה, ושאלו אותה אדם החוטא מה יעשה? אמרה יביא קרבן ויתכפר לו, ושאלו את הקב"ה ואמר יעשה תשובה ויתכפר לו, נמצא שה' הציל את האדם ואת הבהמה ממות כי החכמה חייבה את האדם מיתה, והתורה חייבה את הבהמה מיתה כדי לכפר בעד האדם, אמנם ה' הציל את שניהם ממיתה ע"י זה שאמר יעשה תשובה ויתכפר לו, ולזה נאמר "אדם ובהמה תושיע ה'" כי מושיע את שניהם ממיתה. (מהרב יצחק דיין שליט"א)

נפש כי תחטא בשגגה מכל מצוות ה' אשר לא תעשינה ועשה מאחת מהנה (ויקרא ד-ב)

במעשה הקורבנות אנו רואים שמביאים קרבן חטאת לכפרה על השוגג ולא על המזיד, נשאלת השאלה: מדוע? לכאורה אם על השוגג מביא קרבן לכפרה, קל וחומר במזיד? במדרש הגדול אנו מוצאים על זה את שני הטעמים העיקריים המובאים במדרשים ובמפרשים.

טעם ראשון, דכתיב: **"ואם נפש כי תחטא ועשתה אחת מכל מצוות ה' אשר לא תעשינה ולא ידע ואשם ונשא עונו"** (ויקרא ויקרא ה, יז) רבי אליעזר אומר: מפני מה ענש הכתוב למי שנהרג בשגגה (גלות) ואת מי שחטא בשגגה? כדי לעשות סיג לתורה, כדי שיאמר אדם: אם כשאני שוגג אני מתחייב, קל וחומר כשאני מזיד. ובמסכת נזיר (כג

קמעא, ואחר כך המשיך לעלות באיטיות. בפתח משרדו של הסוחר נעצר האיש, הניח את החבילה ונכנס למשרד מיוזע ומתנשף.

"הבאתי לך את חבילתך", אמר לסוחר. הלה השיב לו מיד "לא את חבילתי הבאת!" "מנין לך זאת?" שאל השליח "הרי עדין לא ראית את החבילה המונחת בפתח!" השיב הסוחר ואמר "מי שישא את חבילתי לא יזיע ויתנשף, כי היא אינה כבדה כלל, ומכיון שנראה עליך שמשא החבילה היה כבד לך מאוד, ברור לי שלא את חבילתי הבאת."

כך מפרש המגיד מדובנא את הפסוק "ולא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל" (ישעיה מג, כב). כל מי שעבודת ה' היא עליו כמשא כבד, אינו נושא את החבילה הנכונה. כלומר, אדם הרואה בה עול וקשה לו לקיים את כל המצוות כהלכתן, עליו נאמר "ולא אותי קראת יעקב", כיצד יודעי זאת? "כי יגעת בי ישראל". אם זו מעמסה, אין כאן עבודת ה' הנכונה.

אדם כי יקריב מכם קרבן לה' מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם וכו' (ויקרא א-ב)

כאשר האדם מקריב את עצמו בתור קרבן לה', אדם כי יקריב מכם, אז זה קרבן לה', אבל כאשר האדם מביא מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן, רק בעל חי בלבד בלתי הקרבה מצדו, זה תקריבו את קרבנכם, ואינו חלק הראוי לה', וכמו שדרשו חז"ל במנחתם של קין והבל לפני ה' שאצל הבל נאמר והבל הביא גם הוא, ז"א בנוסף לקרבן הביא "גם הוא", ז"א הביא גם את עצמו קרבן לה', ממילא וישע ה' אל הבל ואל מנחתו, ואילו בקין נאמר "וקין הביא מפרי האדמה" בלי שום התעוררות של תשובה מצידו, לכן לא נתקבלה מנחתו אצל ה', כי רחמנא לבא בעי, ז"א שעיקר הקרבן זה בהתעוררות הלבבות לאביהם שבשמים, ואז הקרבן מתקבל ברצון לפניו בבחינת ריח ניחוח אישה לה', ודרשו חז"ל נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני. (וידבר יוסף)

הרב הגאון רבי עזרא עטייה זצ"ל אמר על הפסוק "צדקתך כהררי אל משפטיך תהום רבה אדם ובהמה תושיע ה'" (תהילים לו, ז) מה ענין אדם ובהמה המוזכר כאן? אלא ידוע מה דאיתא במדרש (עין

ע"כ. מכאן למדים שהקב"ה חס גם על האדם וגם על הבהמה שנאמר "אדם ובהמה תושיע" וכל מה שהקב"ה מבקש שהאדם יעזוב את החטא ואין הוא חפץ במות הרשע או בקרבנו אלא שיעשה תשובה ויכופר לו.

תשובה נוטריקון **תשוב-ה** לשוב לשם השם ומי שעובר עברה מלשון מעבר מצד של קדשה לצד אחר הוא מתרחק מהקב"ה מתרחק משם השם שהוא ה לכן על ידי שחוזרים לצד הקדשה ועוזבים את החטא מחזירים את שם השם בחזרה בקרבנו שנאמר **תשוב** – ה.

אשר נשיא יחטא ועשה אחת מכל מצוות ה' אלהיו אשר לא תשינה ואשם (ויקרא ד - כב)

אומר על זה הזוהר כאן: רבי יצחק למד, מה נשתנה כאן? שבכל מקום כתוב בהם "ואם" **אם הכהן המשיח יחטא** (שם ג), **"ואם כל עדת ישראל ישגו"** (שם, יג) וכאן "אשר נשיא יחטא", ולא כתוב: ואם נשיא יחטא, מה טעם הדבר? אלא לי שהכהנים אינם נמצאים כל כך בחטא, שהרי הכהן שומר עצמו תמיד, לפי שהעול של ריבוננו של עולם מוטל עליו בכל יום, וגם העול של כלל ישראל והעול של כל יחיד מישראל, ולכך יש לתמוה אם הוא יחטא, ולפיכך כתוב "ואם". וכן "אם כל עדת ישראל ישגו" יש לתמוה על שכולם ימצאו בחטא אחד, שאם אלו חוטאים אלה לא יחטאו, ולפיכך כתוב: "ואם". מה שאין כן כאן "אשר נשיא יחטא" בוודאי, לפי שליבו גבה בו והעם הולכים אחריו ונמנים תחתיו, ועל כן לא כתוב בו "ואם", שהרי ענינו בספק הוא, ע"כ.

לפי דברי הזוהר, מכיוון שאצל מלך ישנה גאווה, אזי ישנו חשש גדול, כמעט ודאי, שיגיע לידי חטא בשגגה. וממשיך הזוהר על הכתוב בהמשך: "או הודע אליו חטאתו" (שם, כג) שבשביל שגבה ליבו בו לא השגיח בחטאו, ע"כ. ולכן צריך הנשיא מלך, להביא קרבן לכפרתו [ראה הוריות (י ע"א) משנה: איזהו נשיא? זה מלך, ע"כ].

מי שעולה לגדולה נמצא בסיכון גבוה שיגיע לידי עבירה, מפני שכולם מכבדים אותו או משתחווים לפניו, אזי מגיע לידי זחיחות דעת ולגאווה יתירה, עד שהוא קרוב להיכשל בדבר עבירה. לכן עצם העובדה שאדם הגיע למצב כזה, ממילא מכניס עצמו לנסיון גדול, ולפיכך הוא נקרא רשע לשמים.

ע"א) תנו רבנן: כשהיה מגיע רבי עקיבא אצל פסוק זה, היה בוכה. ומה מי שנתכוון לעלות בידו בשר טלה ועלה בידו בשר חזיר, כגון חתיכה ספק של שומן ספק של חלב, אמר קרא: "ונשא עווננו", מי שנתכוון לעלות בידו בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר, על אחת כמה וכמה, ע"כ.

טעם שני, מביא מדרש הגדול שלא יטעם טעם החטא וילך ויעשה כן, פעם טעה ואומר: מה הראשונים פטור אני, אף השניים אני פטור, ונמצא בחטא, ע"כ. וזה כעין דברי הגמרא ביומא (פו ע"ב): כיוון שעבר אדם עבירה ושנה, נעשית לו כהיתר, ע"כ.

וכתב רבנו יונה על הרי"ף (ברכות א ע"ב) ולמה החמירו על הספק יותר מן הוודאי? מפני שעל הוודאי משים האדם החטא אל ליבו ודואג ומתחרט עליו וחוזר בתשובה שלימה, אבל על הספק עושה סברות, ואומר: אותה חתיכה שאכלתי אולי הייתה מותרת, ולא ישית אל ליבו לשוב, ולזה החמירו בו יותר, ע"כ. כשאדם חוטא בשגגה, גופו חטא, ולא נשמתו. ולכן אפשרי הדבר להביא קרבן בהמה לכפר, גוף הבהמה כנגד גופו של האדם. כי מערכת הגוף בין אדם ובהמה יש לה דמיון, וכמעט זהה מבחינה עקרונית, הן באיברים והן בתפקודם. אבל אם אדם חטא במזיד, דהיינו שגם נשמתו חטאה, א"כ כיצד אפשר להביא בהמה שתכפר על הנפש, וכי אפשר להשוות בין נפש האדם שיש לו כוח הדיבור ומעלה רוחנית גבוהה, לנפש הבהמה?! לכן, מי שחטא במזיד אין לו כפרה בקורבן, כי הקורבן הבהמי אינו יכול להוות תחליף לכפרה על נפש האדם שחטאה, אלא רק תשובה המורכבת מעזיבת החטא, חרטה ווידוי.

ומצינו בירושלמי (מכות ב, ו) אמר רבי פנחס: **"טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך"** (תהילים כה, ח) למה הוא "טוב"? – שהוא "ישר". ולמה הוא "ישר" – שהוא טוב, "על כן יורה חטאים בדרך", "בדרך" שמורה דרך תשובה. שאלו לחכמה: חוטא מהו עונשו? אמרו להם: **"חטאים תרדף רעה"** (משלי יג, כא). שאלו לנבואה: חוטא מהו עונשו? אמרה להן: **"הנפש החוטאת היא תמות"** (יחזקאל יח, ד), ע"כ. ובפסיקתא דרב כהנא (דף קמח) נוספה שאלה, ששאלו לתורה: חוטא מהו עונשו? אמרה להן: יביא אשם ויתכפר לו, דכתיב: **"ונרצה לו לכפר עליו"** (ויקרא, ויקרא א, ד). שאלו לקדוש ברוך הוא: חוטא מהו עונשו? אמר להם: יעשה תשובה ויתכפר, דכתיב: **"טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך"**

נחנק מהתרגשות הצליח הנער לפלוט: "הוא בא לבקש ממנו מחילה"...הסתבר, כי אביו של חתן השמחה נוהג להתפלל בבית המדרש "לדרמן"-בו התפלל הסטפלו זצ"ל.

בעת שהיה הילד כבן שבע שנים, נדמה היה לו, למרן זי"ע, כי הילד לומד בזמן התפילה. הוא גער בו על כך, ואחר כך התברר לו כי סדורו של הילד דומה היה לגמרא, והילד אמנם התפלל ולא למד. כיון שכך, חפץ הצדיק לבקש את מחילתו של הילד אך לפי שקטנים (טרם בר-מצוה) אינם בני מחילה – לא יכול לבקש את מחילתו. לפיכך בירר הסטיפלו זצ"ל מה שמו של הילד ומה גילו.

שש שנים שמר את הדבר בליבו, ובהתקרב מועד בר המצוה של הנער, בקש לדעת היכן תערוך שמחת המצוה. ומיד עם צאת הכוכבים, ביום בו מלאו לנער י"ג שנים והוא יצא מגדר "קטן", מהר הצדיק לבקש את מחילתו... (מעשהם של צדיקים).

״ויקרא אל משה״ (א - א)

מה טעם מתחילים ללמוד חומש עם תינוקות של בית רבן החל מפרשת ויקרא? משום שבפרשה זו מדובר על קרבנות שהם "טהורים", והרי תינוקות של בית רבן גם הם טהורים מכל חטא ועוון - יבואו איפוא טהורים ויעסקו בפרשת "טהורים". (ילקוט).

כדי לחנך את הילדים לתורה ולמצוות מן הצורך שיהיה האדם מוכן להקריב קרבנות ולמסור את נפשו. עליו לשלם שכר לימוד, אף אם אנוס הוא לחסוך פת לחם מפיו. אין לדאוג דאגה יתירה בנוגע ל"תכלית", כי אם להקדיש את שנות נעוריו של הילד ללימוד התורה. לפיכך מתחילים ללמוד עם הילד בפרשת קורבנות, לרמז בזה להורים, כי יהיו נכונים להקריב כל קרבן אם יש נפשם לחנך את ילדם לתורה. (אבני אזל)

אמר הגאון רבי מאיר שפירא ז"ל, רבה של לובלין: לפיכך אמרו חכמינו: "הזהירו מבני עניים שמהם תצא תורה" - לפי שהוריהם של הללו מוסרים את נפשם כדי לחנכם לתורה, שהם משלמים שכר לימוד מתוך צער וחוסכים מפיהם ומגופם ובלבד שילמד בנם תורה. כח מסירת הנפש של ההורים הוא איתן ויציב

ומצד שני, מלך שרוצה שמלכותו תימשך, חייב לנהוג במידת הענווה, כפי שכותב הרמב"ם (הלכות מלכים פרק ב הלכה ו) כדרך שחלק לו הכתוב הכבוד הגדול וחייב הכל בכבודו, כך ציווהו להיות ליבו בקרבו שפל וחלל, שנאמר: "ולבי חלל בקרבי" (תהילים קט, כב). ולא ינהג גסות לב בישראל יותר מדי, שנאמר: "לבלתי רום לבבו מאחיו" (דברים, שופטים יז כ). לעולם יתנהג בענווה יתירה, אין לנו גדול ממה רבנו, והוא אומר: "ונחנו מה, לא עלינו תלונותיכם" (שמות בשלח טז, ח) ויסבול טרחם ומשאם ותלונותיהם וקצפם כאשר ישא האומן את היונק, ע"כ.

אבל אם מי שעלה לגדולה ורוצה שגדולתו תימשך, ולמרות הכבוד שמקבל הוא יודע להתנהג במידת הענווה, אזי עוונותיו נמחלים יותר מאחרים שאינם עומדים באותו נסיון. כי כל הגדול מחברו, יצרו גדול יותר, ואם למרות גדולתו התגבר על יצרו נמחלין לו כל עוונותיו (ראה דרשה דברים, שופטים, עמוד 382 אור חדש).

אשר נשיא יחטא (ויקרא ד-כב)

לשון אשרי – אשרי הדור, שהנשיא שלו נותן לב להביא כפרה על שגגתו. (רש"י)

לקהל המשתתפים בשמחת בר המצוה של אחד מילדי העיר בני ברק נכונה הפתעה: בפתחו של אולם השמחות נראתה לפתע דמות מוכרת. "הסטיפלו!" עברה לחישה מפה לאוזן. והכל קמו ממקומותיהם, מבקשים לחזות בהדרת פניו של הצדיק, אשר זה זמן רב אינו יוצא-מפאת חלשתו-מפתח ביתו.

נרגשים במיוחד היו בני משפחתו של חתן השמחה, נרגשים ונבוכים כאחת-הן אין הם קרובי משפחה של רבי יעקב ישראל קניבסקי. על מה ולמה זכו הם אפוא, כי הצדיק, ששנים רבות אינו משתתף אף בשמחות משפחתיות יגיע דוקא לשמחתם??

עד מהרה התבררו הדברים. שכן, עם הכנסו לאולם השמחות בקש הסטיפלו לשוחח ביחידות עם חתן בר המצוה. נפעם לחלוטין שמע הנער מה בפיו של הצדיק הדור. ובתם השיחה, עזב האורח הנכבד את המקום. "מה אמר לך?" הקיפו הנוכחים את הנער, "מה אמר לך הסטיפלו?"

מרגיש וחס בקדושה העליונה האופפת את כל הסביבה - מיד היה מתעורר בו רצון אמיתי להביא את הקרבן. כאן היה מתגלה לעיניו כל מעוט ערכו ואפסותו והיה בא לידי ענווה ושברון לב, עד שהיה נותן את הקרבן במלוא הרצון והמסירות. "אל פתח אוהל מועד" - אפשר שהיו כופין אותו ש"יקריב אותו"; אולם כאן היה זה הופך "לרצונו", כאשר אך הגיע "לפני ה'". (שיר מעון מנכד החת"ס ז"ל)

“ריח ניחוח לה” (א-ט)

הריח מורגש עוד מרחוק, ולפיכך כל דבר שמבחינים בו ומריחים אותו עוד בטרם ניגשים אליו קרוי "ריח". על הקרבן להיות בבחינת מבשר טוב, שעל ידו אפשר להרגיש מעתה במעשים הטובים שיעשה בעל הקרבן מהיום ואילך; שהרי זהו עיקרו של הקרבן - התשובה מביאה לידי שיפור במעשים שלהבא. בלעדי זה הרי אמר ה' יתברך: "למה לי רוב זבחיכם" (ישעיהו א'). הרגשה מוקדמת זו של המעשים הטובים להבא היא היא ה"ריח ניחוח לה" (חידושי הר"ם)

“והסיר את מראתו בנצתה והשליך” (א-טז)

רש"י: בשביל שניזון מן הגזל. אמרה תורה דבר זה אצל קרבנו של העני ללמדנו, שאפילו העני אל יורה היתר לעצמו לשלוח ידו אל ממון חברו. (אלשיך)

ונפש כי תקריב קרבן מנחה לה' (ב - א)

רש"י: מי דרכו להתנדב מנחה - עני אמר הקב"ה מעלה אני עליו כאילו הקריב נפשו. לכאורה קשה להבין, למה לא נאמר "נפש" מטעם זה גם אצל קרבן עוף? הרי ברור הדבר כי עשרון סולת, שמן ולבונה, הדרושים למנחה, מחירים עולה בהרבה על מחירו של תור בן יונה, ואם כן הרי זה שמקריב קרבן עוף הנהו יותר עני מזה שמקריב מנחה? על כך משיב החתם סופר ז"ל: מי שמקריב מנחה מוכיח בזה שאין לו אפילו מספר פרוטות הדרוש לקניית תור בן יונה, והריהו נוטל איפה מעט סולת ומעט שמן ממה שאסף בלקט, שכחה ופאה, ומביא זאת לקרבן; יוצא אם כן שהוא חוסך ממש מפיו את פת לחמו כדי להביא

ובניהם נשארים תמיד בני תורה - "שמהם תצא תורה"...

לפיכך נכתבה ב"ויקרא" אלף זעירא", כדי לרמז בזה להורים, כי כשם שהאלף היא האות הראשונה באלף- בית כך יש להתחיל עם הפעוטות בלימוד פרשת ויקרא. (כלי יקר)

“אדם כי יקריב מכם קרבן לה” (א - ב)

מה שהאדם מקריב מגופו - שיש לו הכנעה ולב נשבר - הוא הוא הקרבן האמיתי. אם הקרבן אינו מלווה בתשובה ובהכנעה, אין השם יתברך חפץ בו ("אין חפץ בכסילים"). "אדם כי יקריב מכם" - אם המקריב הוא מ מ נ ו, מן ה"אני" שלו - אזי הרי זה "קרבן לה". (ספורני)

הרמב"ן אומר כי עניינו של קרבן הוא, שכאשר יראה אדם כיצד זורקים את דם הבהמה ושורפים את אבריה, יחשוב בליבו כי מן הדין ראוי היה הוא עצמו שייעשה לו כך בגלל חטאיו, אך חסד הוא מאת ה' יתברך שהוא מקבל את הבהמה בתור כפרה תחתיו. זהו שאמר הכתוב: "אדם כי יקריב מכם" - לאמיתו של דבר ראוי היה הקרבן להיות "מכם" - מן האדם גופו, אלא "קרבן לה" מן הבהמה" - חסד שעושה ה' יתברך עם האדם ואיננו דורש זאת ממנו, אלא שיקריב בהמה תחתיו. (אלשיך)

“אם עולה קרבנו” (א - ג)

מחשבתו של אדם קודמת תמיד לכל מעשה - "סוף מעשה במחשבה תחילה", ומכיון שקרבן העולה בא לכפר על המחשבה הרעה נאמר הוא בתורה תחילה לפני שאר הקרבנות. (רבנו בחיי)

“אל פתח אוהל מועד יקריב אתו לרצונו לפני ה'” (א - ג)

אפילו זה שהיה הכרח לכפות עליו את הבאת הקרבן נגד רצונו, היה זה בכדי שיביא את הקרבן עד לפתח אוהל מועד; שכן בהיותו שרוי בביתו, שקוע בגשמיות ותאוות הגוף, לא היתה נפשו חושקת להביא קרבן; אולם משהיה מגיע לפתח אוהל מועד ורואה את בית המקדש, את הכהנים העוסקים בעבודת הקודש, והיה

בתור ביכורים ("קרבן ראשית תקריבו") ואילו הדבש היוצא ממנה אינו ראוי אפילו לביכורים (דבש אין מביאים בתור ביכורים) - כלומר, שהבנים הינם יותר גרועים ויותר מרוחקים ממני מן האבות. (משך חכמה)

"שאור" מרמז על יצר הרע ("מי מעכב? שאור שבעיסה") ו"דבש" מרמז על תאוות. את הדברים הללו אי אפשר להקריב לפני ה' יתברך אלא רק בתור "קרבן ראשית" - בהתחלה, כאשר אדם מישראל מבקש להרגיל עצמו בעבודת הבורא, יכול הוא להשתמש גם במקצת פניה עצמית ושאר כוונות, כדרך שאמרו חכמינו: "לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה יבוא לשמה". (כלי יקר)

קרבן לה' ולפיקך הריהו "כאילו הקריב נפשו". (תורת משה)

כי כל שאר וכל דבש לא תקטירו... קרבן ראשית תקריבו אתם לה' ואל המזבח לא יעלו (ב-יא)

בזה מסתבר היטב הפסוק: "כענבים במדבר מצאתי ישראל כבכורה בראשיתה ראיתי אבותיכם" (הושע ט-י). ה' יתברך אומר: "בעת שלקחתי לי את ישראל לעם ציפיתי שיהיו כענבים הללו, שאף על פי שהם עצמם אינם ראויים להעלות על המזבח (כל פרי מתוק הוא בכלל "כל דבש לא תקריבו"), בכל זאת מנסכים על המזבח את היין היוצא מהם; כך ציפיתי שבניהם יהיו יותר טובים ויותר קרובים אלי מהם, והנה לבסוף נעשו כבכורה של תאנה, שאת עצמה אפשר להביא

צו

צו את אהרון (ויקרא צו ו-ב)

שהיה בשוגג, ויוציא ממנו את הדם שהיה ראוי להביא מעצמו ויכפר לו.

יוצא שעיקר הקורבנות באו לכפר ולתקן את מידת הזריזות שלא דע להשתמש בה כהוגן והשתמש בה לרעה, כי רק על לא תעשה חייב להביא קרבן, כי זה מעיד על חטאו שקם והזדרז לעשות עוונות, אמנם מצות עשה שלא עשה אין צורך בקרבן כי זה לא מעיד כל כך על זדונו הרע שהרי ישב ולא עשה מצווה ואין בו כל כך אשמה אם שגג. יוצא מזה שכל הקורבנות באים על שחטא במידת הזריזות ולכן התורה כתבה בלשון "צו" להראות שכל קרבן בא על הזריזות שנכשל בה והשתמש בה לרעה, ולכן על אהרון להזדרז ולתקן את מידת הזריזות שנכשל בה העם. (קול יהודה)

וידבר ה' אל משה וכו' צו את אהרון ואת בניו וכו' (צו ו, א-ב)

ואמרו חז"ל אין צו אלא לשון זירוז, שמכיון שמדובר כאן על קרבן עולה שהיא נשרפת כליל על גבי המזבח ואין כאן שום הנאה לכהנים כמו שיש בשאר הקרבנות שמקבלים את מנת חלקם, על כן בא כאן הזרוז באופן מיוחד, בכדי שיהיה גדול המצווה ועושה ממי שאין מצווה ועושה, כי שמא יתרשלו הכהנים בעבודתם זו שאין להם בזה שום הנאה, ולכן היה צריך זירוז מיוחד בעבודה זו.

צו את אהרון (ויקרא ו-ב)

לשון זרוז, ביותר צריך הכתוב לזרוז במקום שיש בו חסרון כיס. (רש"י).

רבי ישראל מסלנט הזדמן פעם לפונדק שבאחד הכפרים. ראה בעל הפונדק כי לפניו אדם בעל הדרת פנים, ופנה אליו בשאלה: "שמא שוחט הוא מר? יש

ש"י מבאר בשם תורת כהנים אין צו אלא לשון זרוז ומיד, עיין שם.

ידין להבין מה נשתנה כאן שהתורה מצווה על ריזות הלא כל מצוות עשה צריכה לעשותן בזריזות מה רק כאן התורה הזהירה במיוחד על הזריזות?

אה לומר בהקדים מ"ש המפרשים הטעם שמקטירין חלב והדם מהקרבנות מלבד קרבן עולה שנקטר לו, כי חטאי האדם באים משתי סיבות, או מהדם כו או מהחלב שבו.

לומר, הדם שבאדם מגביר בו את המרץ, ואילו חלב שבאדם להיפך מכביד על הדם את המרץ שבו. ידוע כי במצוות התורה ישנם שני סוגים, מצוות עשה מצוות לא תעשה. מצוות עשה, לעשות את המצוות וזו מילה, סוכה, מצה, תפילין וכו' ולזה צריך זריזות ובע מהדם, ואילו מצוות לא תעשה, מחייבין את אדם להימנע מלעשות עבירות כגון, חילול שבת התורה מכריזה לא תעשה מלאכה ועוד ועוד.

נה תפקיד החלב שבאדם שלא ליתן לו לעשות עבירות כגון לא לרצוח, לא לגנוב וכו'. ואילו האדם מבין יודע שיש לו שתי מידות הטבעיים בו זריזות צלול, והוא יודע כיצד להשתמש בהם. במידת ריזות משתמש לעשיית מצוות ובמידת העצלול ששתמש שלא לעשות עבירות.

מנם החוטא משתמש בהם להיפך, במקום שצריך יזות כגון, עשיית המצוות לא עושה אותם ומשתמש מידת העצלול, ואילו לעשיית עבירות הוא זריז לומר, משתמש במידת הזריזות ולכן יוצא שאדם זה טא בזריזות וחטא בעצלול, שלא ידע כיצד השתמש בהם, ולכן חוטא זה שחטא בשניהם עליו להביא קרבן להוציא ממנו את הדם ולזורק אותו על גבי המזבח, לתקן את מידת הזריזות שחטא בהם הוציא את החלב הרומז למידת העצלול שלא ידע צד להשתמש בהם, וזה היה ראוי לעשות בגופו חטא, אמנם ה' חס עליו וציוה שיביא קרבן כיוון

בשלווה ולא יראה כל זריזות על מנת לחטוף כמה שאפשר.

מידת הזריזות יכולה לתת לאדם מנוף בעבודת ה'. בספר "צדיק יסוד עולם" מסופר כי באחת השבתות ביקר ר' אריה לוי בביית הסוהר המרכזי ב"מגרש הרוסים" כדי להתפלל עם אסירי ציון ולקרוא לפנייהם בתורה. בתום התפילה ניגשו אליו כל האסירים כדי לברכו בברכת "שבת שלום", והוא, כדרכו, השיבם בלחיצת יד חזקה, בחיך מלבב ובמאור פנים. כרגיל, היה ר' אריה שואלם אם יש "פנים חדשות" בקרבם, דהיינו, האם הובאו לכלא אסירים חדשים. לשאלתו, השיבוהו בחיוב ואמרו לו כי בפנית החדר הסמוך ישנו אדם רזה וצנום היושב תוהה ובוהה וממרמר בבכי כל הזמן. בא ר' אריה לבקרו, שאל לשלומו ולסיבת בכייתו.

השיבו האסיר: "הכי צד לא אבכה? הלכתי לתומי ברחוב ולפתע תפסוני שוטרים בריטיים והשליכוני לכלא ואנכי חף מפשע, ולי הורים זקנים ותשושים שאינם יודעים כלל שנאסרתי ולבטח דואגים הם היכן נעלם בנם".

ר' אריה ניסה לעודדו וביקשו שיחדל מלבכות, אף שאלו למקום מגורי הוריו. השיב האסיר כי הם מתגוררים בשכונת שערים שליד העיר רחובות וכי אין שמות לרחובות. יכול הוא לתאר לר' אריה את סמטאות שכונתו, שכונת "שעריים", ונקב בשמות הוריו.

לחיך ר' אריה את ידו והשיבו "הסר דאגה מלי בך וה' יהיה בעזרך!" משנפרד ר' אריה מהאסירים, ניגשו האסירים לתימני בודד זה ושאלוהו "מה שוחח עימך ר' אריה ומה אמר לך?"

השיבם האסיר דברים כהווייתם. חבריו למאסר נדו בראשם והיו שאמרו לו כי ברכה לבטלה בירכו הרב, שהרי עד צאת השבת ישכה ר' אריה את שם הוריו ואת מענם.

קל לשער מה גדלה השתוממותם של האסירים בראותם למחרת היום זוג תימנים קשישים המשרכים דרכם בחצר הכלא בבואם לבקר את בנם. התברר כי מיד עם צאת השבת עשה ר' אריה את דרכו לרחובות וטרח טרחה מרובה כדי למצוא את הורי האסיר ולגלות את אוזנם כי ביקר את בנם ואל להם לחשוב כי נעלמו עקבותיו.

ואכן כך, הבינו רבותינו זריזות מה היא.

לי בהמה המיועדת לשחיטה, וקשה לי להולכה אל השוחט שבעירה הסמוכה".

"לא", השיב רבי ישראל. "אינני שוחט".

ישב רבי ישראל בפונדק וכעבור זמן מה פנה אל הפונדקאי בבקשה: "המוכן אתה להלוות לי רובל אחד?"

כיצד אעז להלוות לך ואינני מכיר אותך?" השיב הפונדקאי בתמיהה. "מי ערב לי שתפרע את החוב?" "השומעות אזניך את שדובר פיך?" שאל רבי ישראל בתשובה. "בממון אינך סומך עלי אפילו ברובל אחד, ואילו בשחיטה, שהתורה כה מחמירה בה, סמכת עלי עוד בטרם ברכתך לשלום" (מעשיהם של צדיקים)

צו את אהרון... (צו ו-ב)

מידת הזריזות היא תכשיט לכל המידות אין צו אלא לשון זירוז מיד ולזרות (רש"י).

מידת הזריזות היא בניין אב להרבה מידות נכונות ומפתח ראשי לבניין אישיותו של האדם השלם כך כתב בעל "אורחות צדיקים" (שער הזריזות) כי מידת הזריזות היא תכשיט לכל המידות והיא מתקנת את כולן.

חובת הזריזות למצווה נדרשת בפי חז"ל מן הפסוק "ושמרתם את המצות" (שמות יב, יז).

רבי יאשיה אומר אל תקראי "את המצות" אלא "את המצוות". כדך שאין מחמיצין את המצות כך אין מחמיצין את המצוות, כלומר, אם באה לידך עשה אותה מיד.

חז"ל בדרשתם זו הדגישו את ההבדל בעשיית המצווה כמצוות אנשים מלומדה לבין מצווה הנעשית רק בכדי לצאת ידי חובה. כה עמוק ההבדל שבין אלו כהבדל בין מצה לחמץ. בהשתהות קלה שהיא כהרף עין עלול להיות הבדל גורלי!

בחיינו אנו מבחינים בשני סוגי בני אדם אלו הזריזים להשלים כל דבר הקשור לחומריות, הם לא יוותרו על אף פרט. אם, לדוגמא, אדם קנה מכונית וחסר אביזר כלשהו ברכב, מיד הוא ירוץ ויתרוצץ עד אשר ישיג את החלק המבוקש. אך האם כך ירוץ ויזדרז לכל דבר שבקדושה?

אך לעומת זאת יש אדם שהתעורר מאוחר והנה הוא עומד להחסיר חלק מן התפילה, לעיתים ימשיך

וכל המשפחה פרצה בצחוק שנזכר לדורות.

ההבדלה של ה"אור החיים"

בכל יום חמישי היה ה"אור החיים" הקדוש שוחט עגל לכבוד שבת קודש, ממנו היה נוטל חתיכה אחת לעצמו, ואת השאר היה מחלק לתלמידיו ולתלמידי חכמים עניים.

פעם אחת נטרפה השחיטה של כל העיר, וכל הבהמות שנשחטו על-ידי שוחטי דמתא לא נמצאו כשרות, רק הבהמה ששחט ה"אור החיים" הקדוש היתה כשרה למהדרין.

גביר אחד מנכבדי העיר רצה לקנות בשר לכבוד שבת ולא השיג. אחר-כך שמע, של"אור החיים" יש בשר עגל כשר, ותכף הלך אל ביתו.

"ימכור נא לי הרב חתיכת בשר לכבוד שבת", ביקש הגביר.

"אינני יכול", ענה ה"אור החיים", כי הכל מיועד לתלמידי חכמים עניים".

התאכזב העשיר מאוד, אך החליט בכל זאת להמתין בבית צדיק עד לתום החלוקה, אולי תישאר בעבורו איזו חתיכת בשר.

והנה התחילו להופיע תלמידי החכמים ליטול את חלקם, והעשיר עמד והביט בכל אחד מהם לראות מי הם מקבלי הבשר. ביניהם הגיע תלמיד חכם אחד, שאף הוא נטל את הנתח המיועד לו לכבוד שבת. כשראה אותו הגביר, אמר בתמיהה ובזלזול: "האם גם זה נקרא תלמיד חכם?..."

ה"אור החיים" שמע דברים אלו ושתק. באותו לילה גילו לו מן השמים, כי הואיל ושמע בזיון תלמיד חכם ולא מחה, מענישים אותו שילך לגלות למשך שנה אחת.

קיבל עליו הצדיק את הדין, ומיד למחר בבוקר לבש בגדים פשוטים ובלויים, כבגדי עני המחזר על הפתחים, ויצא לדרך, לגלות.

באותו שבוע קראו בתורה את פרשת "בחוקותי", וה"אור החיים" הרהר בעת הליכתו על אודות פרשת השבוע. כאשר עשה את דרכו בשדה, עלו בדעתו פרושים שונים לפסוק הראשון של הפרשה: "אם בחוקותי תלכו", וכך פרש ארבעה-עשר פרושים. כשסיים, חרץ סימן במקלו על האדמה, כדי שלא ישכח את הפרושים. הוא המשיך ללכת, ותוך כדי הליכה חידש עוד ארבעה-עשר פרושים על אותו פסוק, ושוב שירטט במקלו בעפר השדה, כדי שלא

הרמח"ל בספרו "מסילת ישרים" (פרק ו) בביאור מידת הזריזות כותב "ומי שרוצה לזכות לעבודת הבורא יתברך צריך שיתגבר נגד טבעו עצמו ומתגבר ויזדרז שאם הוא מניח עצמו ביד כבודו ודאי הוא שלא יצליח".

והא מה שאמר התנא (אבות ד) "הוי עז כנמר, קל כנשר, רץ כצבי".

על מוקדה על המזבח כל הלילה (צו ו-ב)

האות מ' שב"מוקדה" היא זעירא ובאה לרמוז שההתלהבות והלהט של אדם מישראל לתורה וליהדות אינם צריכים להיות בולטים לכל עין אלא חבויים בליבו פנימה, משום שככל שההתלהבות תהיה פנימה היא תתברך ותגבר באדם (הרבי מקוצק זצ"ל).

ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים (צו ו-ד)

תנא דבי רבי ישמעאל (שבת קיד) לימדך התורה דרך ארץ, בגדים שבישל בהן העבד קדירה לרבו אל ימזוג בהן כוס לרבו.

והכוונה היא, לענין שנוי בגדי שבת. שכשם שהכהן לא היה לובש בשעות העבודה אותם בגדים שבהם היה מוציא את הדשן אלא לבש בגדים אחרים יותר נאים ויותר נקיים, כך גם בשבת יש לבוש בגדים נאים ונקיים יותר מימי חול (מהרש"א)

מסופר ברבי יהונתן אייבשיץ שהיה קטן היה נוהג לטעום את המאכלים בערב שבת והנה פתח את אחד הסירים וטעם איזה עוף גדול ומשובח.

הגיע זמן סעודת שבת ואמו של הרב יהונתן הגישה את האוכל למשפחה התבוננה בסיר של העופות ונדהמה, מנהג היה שאת העוף הגדול ביותר מקבל האבא והעוף נעלם. שאלה על אודות העוף ואף אחד לא עונה. היא כבר מיד הבינה מי שיכול לעשות את הקונצים האלו זה רק יהונתן הקטן. כעסה אמו ואמרה נו זה יפה ככה לעשות לאבא, לאכול את העוף הגדול. אמר יהונתן אני קיימתי מצוות טעימה בערב שבת, מה עשיתי?

אמר לה אביו, עזבי אותו, סה"כ הוא מקיים את המצווה טועמיה חיים זכו. ענתה אמו טועמיה נאמר ולא לאכול כזה עוף גדול. ענה לה יהונתן הקטן אך גם נאמר ואוהביה גדולה בחרו.

אמר: "אל נא תענישו אותי, כי הלא רואים אתם שאדם עני הוא, ובודאי גם דעתו משובשת עליו, אנא, הניחו לו". שמעו הנוכחים לדבריו והרפו מה"אור החיים".

למחרת בבוקר, אחרי התפילה, סעד שוב ה"אור החיים" בבית השמש, והלה אמר לו, שהמנהג בעיר ללכת גם בסעודת היום אל בית הרב, לשמוע דברי תורה ולברך על המזון. "אך היום", ביקש ממנו, "התנהג נא בדרך ארץ ושמור על לשונך, שלא לדבר דברי עזות".

ה"אור החיים" לא הגיב על בקשה זו, והשמש חשב ששתיקתו מהוה הודאה לדבריו.

רב העיר ישב שוב שקוע בדבקות ופניו מאירות כפני מלאך. אחר כך פתח ואמר עוד ארבעה-עשר פרושים על הפסוק "אם בחוקותי תכלו", וכשסיים אמר: "את כל זה שמעתי עכשיו במתיבתא דרקיעא בשם ה'אור החיים' הקדוש".

והנה נשמע קולו של ה"אור החיים" ממקומו בסוף השולחן: "כן אמר חיים בן עטר". סערה התחוללה בחדר. הנוכחים לא יכלו להשלים עם דבריו החצופים של העני, הפוגע בכבוד ה"אור החיים" הקדוש, ורצו להענישו בכל חומר הדין. השמש, שראה כי כלתה אל אורחו הרעה, ביקש בתחנונים שירפו ממנו, באמרו: "אנא, רחמו עליו כי עני ואביון הוא, וכנראה גם חסר דעה ואיננו אחראי למעשיו".

לבסוף הצליח להוציאו מידיהם ונטלו עמו לביתו. **בסעודה** השלישית יצא עוד פעם השמש עם אורחו ללכת אל בית הרב, והפעם ביקש ממנו בתחנונים שינצור את לשונו ויתנהג בדרך ארץ, בהזהירו: "אם גם עכשיו לא תתנהג כראוי לא אוכל עוד להגן עליך". ה"אור החיים" שתק ולא ענה, והשמש קיווה בלבו שהפעם ישמע בקולו.

הרב התחיל גם בסעודה זו להגיע את דברי התורה בהתלהבות, ואמר עוד ארבעה-עשר פרושים על אותו פסוק שפרש בסועות הקודמות, וגם בפעם הזו, השלישית, הכריז: "אלו דברי התורה ששמעתי במתיבתא דרקיעא בשם ה'אור החיים' הקדוש".

ושוב נשמע קולו של ה"אור החיים" בקראו: "כן אמר חיים בן עטר".

את המהומה שפרצה באולם אין לתאר. קריאות זעם נשמעו על "ארחי פרחי" זה, שהעזו זה הפעם השלישית להזכיר את שמו של ה"אור החיים", ולא עוד, אלא בלי להוסיף לו את התואר "הקדוש", למרות ההתראות החוזרות ונשנות. האנשים החליטו

ישכח את החידושים הנוספים. לאחר שנח מעט, חזר לצעוד, גם עתה הוסיף לחדש עוד ארבעה-עשר פרושים, ואף בפעם השלישית רשם במקל סימן בעפר.

ביום ששי, בצהרי היום, הגיע ה"אור החיים" אל מקום ישוב אחד מרוחק. יש מספרים, שמלאך העביר אותו מעל לנהר ה"סמבטיון" הרועש בכל ימות השבוע, ויש אומרים שהיה זה במקום נידח אחר.

ראה הצדיק, שהשבת מתקרבת, ולא המשיך בדרכו, אלא פנה והלך אל בית-הכנסת שבאותו מקום. שמש בית-הכנסת, שראה את בגדיו העלובים של האורח וחשבו לאחד מ"ארחי פרחי" המקבצים נדבות, הבין שלא יהיו הרבה קופצים על אורח כזה להזמינו לשבת, לכן פנה אליו ואמר: "אם רוצה אתה, יכול הנך להיות אורחי ולסעוד אצלי בשבת".

הסכים ה"אור החיים", ולאחר התפילה בליל שבת הלך יחד עם השמש לביתו. השמש קידש והם טלו ידיהם וישבו לסעוד. ה"אור החיים" נזהר שלא לגלות את גדולתו, התנהג בפשטות ועשה כמעשיו של בעל הבית.

בתוך הסעודה אמר השמש לאורחו: "הרב של עירנו צדיק גדולה הוא, קדוש וטהור, ואנו נוהגים ללכת אחרי הסעודה קודם ברכת המזון אל בית הרב לשמוע מפיו דברי תורה.

מבקש אני ממך, שתצטרף גם אתה אלי ונלך יחד אל הרב".

נאות הצדיק לדבריו ויחד הלכו לבית הרב. כיון שה"אור החיים" נחשב בעיניהם לאיש פשוט, הושיבוהו בקצה השולחן.

הרב, שהיה איש אלוקים, הניח את ידו על ראשו ופניו להטו באש של קדושה. הנוכחים ישבו וציפו בדממה לשמוע את דברי תורתו, דברי אלוקים חיים. לאחר שעה קלה של ציפיה דרוכה, פתח הרב את פיו והתחיל להגיד חידושי תורה על הפסוק "אם בחוקותי תלכו". הוא אמר ארבעה-עשר פרושים על הפסוק, וכשסיים הכריז: "את כל הפרושים הללו שמעתי במתיבתא דרקיעא בשם רבנו ה'אור החיים' הקדוש!"

בו ברגע נענה ה"אור החיים" מקצה השולחן וקרא: "כן אמר חיים בן עטר!" רעש גדול נעשה בין הקהל על "חוצפתו" של האורח, שהעז להזכיר את שמו המלא של ה"אור החיים" וגם לא הוסיף לו את הכינוי "הקדוש".

היו שרצו לעשות בו שפטים ולהכותו על דבריו, אבל השמש, שהרגיש כי בתור מארח עליו להגן על אורחו,

ומזה העניין ציוונו להבעיר אש במזבח, אעפ"י ששם יורד אש מן השמים, כדי להסתיר הנס, לפי הדומה שהאש היורדת מן השמים לא הייתה נראית בירידתה חוץ מיום השמיני של מלואים..."

כלומר, גם נס גלוי ממש, כדוגמת קריעת ים סוף, וירידת אש מן השמים, אינו מתרחש בלי שיהיה בו משהו מן ההסתר. הסתר זה חשוב לפני הקב"ה עד שלצורך כך ניתנה לנו מצווה מיוחדת, "אש תמיד תוקד על המזבח!" מה עניין ההסתר הזה? כשעושה הקב"ה נס גלוי, שיש בו משום שינוי סדר הבריאה, מטרתו להראות את יד ה', להביא את האדם לידי התבוננות בכדי שיבין שאין המאורעות מתרחשים ללא יד מכוונת. אך גם כאשר הקב"ה עושה נס שלא כדרך הטבע הוא נותן מקום לאדם להיכשל ולא להבחין בנס.

"**החינוך**" מזכיר בדבריו את הגדול שבניסים מאז ומעולם, נס קריעת ים סוף. גם נס זה התחולל באופן שאפשר היה לטעות ולחשוב שרוח הקדים העזה שנשבה כל הלילה, היא זאת שגרמה ל"ויבקעו המים". על כגון דא נאמר "צדיקים ילכו במ פושעים יכשלו במ" (הושע יד, י). כלומר, הצדיק המתבונן ומחפש לראות את יד ה', הוא הולך בדרך הישרה וזוכה להבחין בניסים. אבל הרשעים אשר אינם פוקחים את עיניהם, הם נכשלים ומפרשים כל תופעה בדרך טבעית ולא יבחינו בנס המתחולל נגד עיניהם. גם כאשר הקב"ה עושה נס עדיין נותן הקב"ה פתח לאדם לחשוב שגם בנס זה יש אפשרות לראות אותו כהתרחשות טבעית, ונשאלת השאלה מדוע הקב"ה נותן את האפשרות לאדם לטעות ולמעט בנס?

הגר"י לוינשטיין זצ"ל בספרו "אור יחזקאל – אמונה" מבאר, שתכלית עשיית הנס היא עבורנו, כדי שנתבונן ונלמד מזה גדלותו יתברך. עם זאת, כדי שלא לשלול מהאדם את הבחירה, עושה הקב"ה את הנס באופן שעדיין אפשר להכחישו, כלומר, על האדם מוטל להגיע מעצמו להכרת האמונה, ואילו הניסים המתחוללים סביבו היו גלויים לחלוטין הרי האמונה הייתה כה ברורה עד שאין זה נחשב שהגיע אליה מעצמו.

מכאן נבין, שגם כשהקב"ה מחזק את אמונתו בו ע"י ניסים גלויים, אין הוא רוצה שניסים אלה יחייבו אותנו בעל כורחנו להאמין בו ולירא מלפניו. תכלית בריאת האדם היא, שיכיר את בוראות מתוך מאמץ שכלי ונפשי, שישקיע מחשבה ועמל ויגלה את הבורא בכוחות עצמו. גם כשנותן לנו הקב"ה מכשיר, שיעזור

שאי-אפשר לעבור בשתיקה על מעשה כזה ומוכרחים להביא את האורח לפני בית-דין מיוחד, שיעיין בדינו של מבזה תלמיד חכם כזה ויענישו בכל חומר הדין. בינתיים, עד שיעמידו בית-דין כזה, החלט לסגור את ה"אור החיים" בחדר מיוחד, שהקהילה השתמשה בו למאסר במקרים כאלו, ואמנם כן עשו.

הגיע מוצאי שבת, וה"אור החיים" הכלוא בחדר לא יכול להבדיל על הכוס. רעש גדול נעה בשמים, מפני שהרשעים, אשר בשבת פטורים מעונש הגיהנום, היו חוזרים בכל שבוע לגיהנום רק לאחר שה"אור החיים" הקדוש עשה הבדלה, אבל בשבוע זה, כשהצדיק לא הבדיל, לא יכלו להחזיר את הרשים לגיהנום.

אז הודיעו לרב העיר מן השמים וגילו לו, כי האיש האסור בחדר המעצר אינו אלא ה"אור החיים" הקדוש בעצמו, וכל זה בא עליו על אשר שמע דברים נגד תלמיד חכם ולא מחה. כמו כן אמרו לו להגיד לצדיק, כי בזה, שהיה שבת אחת בגלות, ובגלל הצער שעבר עליו, נחשב לו כאילו היה שנה שלמה ורשאי הוא לחזור לביתו.

מיד רץ הרב אל החדר שבו נכלא ה"אור החיים", פתח את דלתו ונפל לפניו בבקשת סליחה ומחילה, על הצער ועגמת הנפש שנגרמו לו. מוהן, שהצדיק מחל לו בלב שלם, שהרי לא ידעו את זהותו ולא בזדון עשו לו זאת. הרב מסר לו את הדברים שנאמרו לו משמים, ואמנם למחרת עזב ה"אור החיים" את העיר ושב אל ביתו. (מקראי קודש)

אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה (צו ו-ו)

הנס דורש התבוננות

כידוע המזבח לא היה זקוק כלל וכלל לאש של הדיוט. האש שירדה מן השמים הייתה מסוגלת לאכול קרבן שלם כהרף עין, אלפי קורבנות ביום. מדוע, אם כן, הזהירה התורה כאן בציווי מיוחד שהאש של הדיוט לא תכבה אפילו לרגע?

בספר "החינוך" מבואר העניין (מצווה קלב) "ידוע הדבר בינינו ואצל כל חכם, כי ניסים גדולים אשר יעשה הקב"ה לבני האדם בטובו הגדול, לעולם יעשה דרך סתר, ונראים העניינים נעשים קצת כאילו הם בדרכי הטבע ממש, או בקרוב לטבע, כי גם בנס קריעת ים סוף, שהיה נס מפורסם, כתוב שם ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה כל הלילה וישם את הים לחרבה (שמות יד, כא).

לא תאפה חמץ חלקם נתתי אותה מאשי קודש קדשים היא כחטאת וכאשם (צו ו-י)

בפרשיות ויקרא צו אנו קוראים על המנחות, ומוציאים אנו שיש הקפדה שלא יהיו חמץ, כי שנאמר: "כל המנחה אשר תקריבו לה' לא תעשה חמץ" (ויקרא, ויקרא ב,יא) ונאמר: "לא תאפה חמץ חלקם וגו'" (ויקרא צו ו, י). החמץ שאור מסמל את יצר הרע, ובעיקר את הגאווה נפיחות. וזאת אסור להקטיר במנחות.

זה קרבן אהרון ובניו וגו' (צו ו-יג)

בקדשים אין מלאכה בזויה

דבר פלא הוא ששמו של אהרון הכהן לא נזכר בפרשת ויקרא אפילו פעם אחת, מה שמצויין הוא רק "בני אהרון". ואילו כאן בפרשת תרומת הדשן התורה מציינת "צו את אהרון ואת בניו".

בעל "חובת הלבבות" מסביר מדוע ציוותה התורה לכהנים להתעסק בתרומת והוצאת הדשן "וחייבו הבורא להוציא את הדשן בכל יום תמיד, כדי שישפיל ויסיר הגבהות מלבו".

עבודה זו היא עבודת השמשים הפשוטים, וביצוע עבודה כזו בפרהסיא לפני קהל ועדה מהווה השפלה שאין כמוה לכהן רם מעלה, וזה רצונו של הקב"ה להראות שבעבודת ה' אי התנשאות גם אם נבחר האדם לתפקיד של מורם מעם.

ה"ח"ת"ם סופר" מבאר, שעבודה זו שונה היא משאר עבודות שבמקדש. בשאר העבודות נוהג הכלל שבכל המצוות מצווה שאפשר לקיימה ע"י אחרים אינה דוחה תלמוד תורה. אהרון הכהן שתורתו הייתה חביבה עליו מזו של בניו, העדיף שעבודת הקורבנות תיעשה ע"י בניו. אך במצוות תרומת הדשן, מטרתה היא לחנך את האדם לשפלות וענווה, הריהי עבודה שאותה מבצעים השמשים הפשוטים, ובה בחר אהרון להתעסק. עבודה זו נחשבת כמצווה שבגופו כהנחת תפילין וקריאת שמע, שאי אפשר לקיימן ע"י אחרים. ומכאן באה ההדגשה שבפסוק "צו את אהרון ואת בניו" בעבודה זו חייב אהרון להשתתף לא פחות מאשר בניו.

חשיבות יתירה נודעת לה לעשייה של ה"עבודות הפשוטות".

לנו לגלות ולראות את האמת, בצורה של ניסים גלויים, מכל מקום מוטל עלינו להשתמש במכשיר זה. אם חלילה לא ננצל את ההזדמנות הנפלאה הזאת, יחלוף הנס ללא השפעה עלינו וירד לטמיון.

ולא בענין זה בלבד אלא לכך נוצר האדם מתחילת בריאתו, כדי לגלות את ההסתר, להוריד את האבק מעל פני אמת. העובר במעי אמו לומד את כל התורה כולה. הוא צופה ומביט מסוף העולם עד סופו, כל סודות הבריאה גלויים לפניו. ובסוף, ברגע שיוצא לאוויר העולם, בא מלאך וסוטר על פיו, כדי שישכח את כל מה שיודע, לשם מה? שיגלה את התורה, את הבורא, בכוחות עצמו!

אם בניסים הגלויים כקריעת ים סוף נאמרו הדברים, אם גם הם עטופים בעטיפה דקה של "טבע", שיש להוריד אותה כדי להפיק מהם תועלת, על אחת כמה וכמה בניסים אחרים, שבהם המעורבות הטבעית היא גדולה יותר.

אנחנו מוקפים בניסים מכל עבר אומר הרמב"ן ומכל מקום, אין אנו מסוגלים להתעלות על ידם. מבחינה זו אין כל הבדל בין טבע לנס מי שחפץ לראות את יד ה' יוכל בנקל לגלות אותה גם בטבע, ומי שמעדיף להתעלם ממנה, לא ישפיע עליו כל נס שבעולם, ולכן אין הכופרים בתורה מבחינים ביד ה', שהנהיגה את הטבע בצורה מופלאה וניסית. ללא הכנה מתאימה וללא התבוננות מעמיקה, אין לצפות מניסים השפעה חיובית של חיזוק האמונה והלוואי שלא תהא שלילית...

לצערנו, החוט המפריד בין נס ל"טבע" מבחינת אדם הוא דק מאוד וצריכה התבוננות מצד האדם כי לראות צעד אחד קדימה ולהבחין שגם הטבע הוא בעצם נס, רק עוד קצת התבוננות.

כתוב בספר "אור יחזקאל", שהכרת האדם בניסים הנסתרים ובהשגחת הבורא היא עיקר יסודות האמונה ובה תלויה כל הצלחת האדם, צריך האדם לדעת שטבע פירושו מלשון מטבע, דהיינו שהקב"ה הטביע בטבע את הנהגתו בעולמו. הקב"ה רצונו שהכל יתנהג עפ"י הטבע ומהלך קבוע, כוח הראייה והשמיעה, כוח העיכול וכוח הדוחה, כל הטבע זה מציאות של נס, וההבדל ביניהם שהנס גלוי והכל מבינים שאין בו מהלך טבעי. ואילו בטבע יש הנהגה ניסית שנסתרת היא מעינינו ואנו לא מבינים אותה כראות וסבורים שהיא טבע בעולם.

הטבע והנס שניהם באים מכוח אחד – מבורא עולם והנהגתו.

אלו הן מרגליות יקרות שעל ידה ניתן להסיר גבהות הלב. חבל שנאבד אותן בגלל "כבוד מדומה". (אור דניאל).

אם על תודה יקריבנו וגו' (צו ז-יב)

ההודאה לה' – בלימוד התורה

אם על דבר הודאה על נס שנעשה לו כגון יורדי הים והולכי מדבריות וחבושי בית האסורים וחולה שנתרפא, שהן צריכים להודות (רש"י).
אומר רבי צבי הירש קייזנובר זצ"ל חז"ל תיקנו לומר בכל יום מזמור ק' בתהילים, שהוא "מזמור לתודה". כיוון שאדם צריך להודות בכל יום על הניסים שעושה לו ה', ולהביא קרבן תודה כי אין בעל הנס מכיר בניסו (נדה לא) וכשאומר מזמור זה, יחשוב בלבו כאילו הוא מביא קרבן תודה לבית ה'.

בוא וראה מה שהעיד על עצמו הרב החסיד רבי אברהם בהקדמת ספרו "שבולי הלקט":
אזכיר כאן נפלאות שעשה ה' עמדי – חליתי במחלה קשה ורבו עלי מכאובים, וקרובי רחקו ממני כי הייתי עליהם למשא. לבי פחד בקרבי, בזוכרי שאני עומד לצאת לדרך רחוקה, והצידה שיש לי (תורה ומצוות) היא מעטה.

כאשר ראו האנשים שעומדים לידי שהגעתי למצב של גסיסה, הוציאו החוצה את אשתי וצאצאיי כדי שלא יראו במיתתי.

אבל ברגע האחרון עשה ה' עמדי נס. לא בזכותי אלא בזכות אבותי הקדושים. פתאום ראיתי אדם נמוך עומד לפניי ונר דולק בידו. הוא כיבה את הנר במהירות ומיד הדליק אותו שוב.
אמרתי לו בבקשה אדוני, אמור לי פשר הדברים שאתה עושה לפני בנר הזה".

השיב האיש "הנר הוא רמז לנשמה שלך. זה שכיבתי את הנר מרמז שימי חיך כבר נגמרו. וזה שהדלקתי אותו מהר, מרמז שתהיה לך רפואה במהרה. וידוע תדע שהיו במשפט שלך מיימינים ומשמאילים ושקלו במאזניים את הזכויות שלך. ובאתי לבשר לך שהא-ל הרחמן הוסיף ימים על ימך כיוון שאתה עתיד לזכות את הרבים, ובעוד שלושה ימים תתרפא מחולי זה".
מיד התחזקתי וכתבתי פירוש על התנ"ך, וקראתי לו "שבולי הלקט" ("קב הישר" פרק יח).

הגמרא (פסחים נז) מלמדת אותנו עד כמה חשוב להקפיד בעניינים אלו:

מעשה היה כהן גדול שהיה נקרא יששכר איש כפר ברקאי, וכשהיה רוצה לעשות עבודה בבית המקדש היה כורך את ידיו בבתי ידיים כדי שלא יגעו ידיו בבשר ובדם של הקורבנות כיון שהיה מפונק. גזרו מן השמים שיקוצצו ידיו בעוון זה, שנקרא שהוא מזלזל בקדשי השי"ת שנמאס לו לנגוע בהם.

פעם אחת היו יושבים המלך והמלכה ומתווכחים ביניהם והם היו ממלכות בית חשמונאי. המלך אמר "בשר הגדי טעים יותר מבשר הטלה". והמלכה אמרה ההיפך.

אמרו "נזמין את יששכר איש כפר ברקאי, שהוא כהן גדול והוא בקי בוודאי בטעם, שהרי הוא מקריב כל יום קורבנות בביהמ"ק".

הביאו את יששכר איש כפר ברקאי ושאלו אותו שאלה זו. אמר להם בתנועת יד כרומז "איזו שאלה היא זו?! הלא בוודאי הטלה חביב עליו יותר, שכן התורה ציוותה להקריב שני כבשים לתמידין שבכל יום ולא ציוותה להקריב גדיים".

כעס המלך בגלל אותה תנועת יד שעשה, שנקרא שזילזל בשאלת המלך אמר לו "לא זו בלבד שהפרכת את דבריי אלא אף הראית בתנועת יד של זילזול כמו שאתה מזלזל בשאלה!"
גזר לקצץ ידו הימנית.

נתן יששכר שוחד שיקצצו לו במקום זה את ידו השמאלית. קיצצו לו את ידו השמאלית.
מששמע המלך כך כעס וציווה לקצוץ לו גם את ידו הימנית.

אמר רבי יוסף "יששכר איש ברקאי קיבל מן השמים עונשו הראוי לו, מאחר שזילזל בקדשי השי"ת והתגעל מלנגוע בבשר הקורבנות ושם כפפות בשעת העבודה. לכן קוצצו ידיו מידה כנגד מידה!".

וכן מצינו בשבנא הסופר שהיה כהן גדול, ומפני שהיה מזלזל בקדשים סיבבו מן השמים שייהרג בידי סנחריב.

לא אחת אנו נתקלים בתופעה דומה יש לויים שהם עשירים ובהיותם בביהכ"נ אינם זזים ממקומם כדי לרחוץ ידיהם של הכהנים העניים לפני שהם נושאים את כפיהם, לפי שהם רואים בזה פחיתות כבוד, עליהם לידע בכירור שהם עתידים להיענש קשה על כך, מאחר שזוהי עבודה הנוגעת לכבוד שמים. וכל המקפיד על כבודו בדבר שנוגע לכבוד שמים, כבודו מתמעט וכבוד שמים במקומו מונח. עבודות "בזויות"

כמו כן ההשוואה בין כפרת בגדי כהונה לכפרת הקרבנות גדול, שהרי מלשון הגמרא משמע שבגדי כהונה מכפרים על העבירות דלעיל ללא הבדל בין שוגג למזיד, ולעומת זאת הקרבנות, כידוע, מכפרים רק על עבירות בשוגג.

כיצד הבגדים מכפרים? אין הכוונה שעצם הבגד מכפר, אלא מכיון שכל בגד מרמז לכפרת כל עוון השייך לכפרת אותו בגד, לכן ברגע שהכהן הגדול לובשו, הוא יודע מה לבקש בתפילתו מאת הקב"ה על מנת שלא ייכשלו עם ישראל. כשלושב כתונת הוא מבקש שלא תהיה שפיכות דמים, כשלושב מכנסים הוא מבקש שלא ייכשלו בגלוי עריות, וכך בכל בגד ובגד. והכפרה עצמה היא להגן על הכהן הגדול בעצמו, שלא ימות בגלל עוונות הכלל. כי כשיש תקלה ועוון בעם ישראל, באים אליו בתביעה מדוע לא התפלל על בני דורו שלא ייכשלו.

לפי זה מובן גם הדמיון בין כפרת הבגדים לכפרת קורבנות. הרי הקורבנות אינם מכפרים על דברים שבמזיד, אלא על עבירות שבשוגג, ואילו המעשים שעליהם מכפרים בגדי כהונה משמע שמכפרים גם על מעשים שנעשו במזיד. אלא כלפי הכפרה של הכהן הגדול, אצלו כל זה נחשב לשוגג, שהרי את המעשים עצמם הכהן הגדול לא עשה חס וחלילה, אלא כל אשמתו היא שלא התפלל די על דורו, וזה מבחינת שוגג ולא מזיד, כי בוודאי אין לחשוך בכהן גדול שלא ירצה להתפלל כלל על דורו. ולכן, כמו שהקורבנות מכפרים על אדם שחטא בשגגה, כך בגדי כהונה מכפרים על הכהן הגדול ששגג באי תפילת יתר להגנת בני דורו של ייכשלו במעשיהם ובמחשבותיהם.

במעשה הקרבנות לומדים מוסר רב מהבאת הקרבנות, שכן מה שמוקרב למזבח מבעלי החיים הם רק מן הבהמה: בקר וצאן, ומן העופות: תורים ובני יונה, ומדוע?

אמרו חז"ל במדרש ויקרא רבה (כז, ה) על הכתוב: "והאלהים יבקש את נרדף" (קהלת ג, טו) לעולם הקדוש ברוך הוא תובע דמן של נרדפין מן הרודפין, תדע לך שכן הוא, שכן הבל נרדף מפני קין ובחר הקדוש ברוך הוא בהבל, שנאמר: "וישע ה' אל הבל ואל מנחתו, ואל קין ואל מנחתו לא שעוה" (בראשית ד, ד-ה), ישראל נרדפין מפני האומות ובחר הקדוש ברוך הוא בישראל, שנאמר: "ובכך בחר ה' להיות לו לעם סגולה" (דברים, ראה יד, ב).

ההודאה מביאה להכרה בחסדי ה', והאדם חייב להודות להקב"ה על הניסים והנפלאות שבכל יום ויום. בעל "שבולי הלקט" לימדנו כיצד מודים להקב"ה, מהי המרגלית הטובה ביותר בה בוחר ה' כתודה. ספר "קב הישר" שהפך למורה דרך לרבים כדאי היה בשבילו להצילו ממוות (אור דניאל).

והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומה לה' לכהן הזרק את דם השלמים... (צו ז, יד-טו)

נותן ממנו לכהן שמקריב את החזה והשוק ושאר החלות והבשר יאכל בעל הקרבן ושיעור זמן אכילה: יום השחיטה וליילה שאח"כ עד חצות ואסור להותיר ממנו למחרת בכלל כל מה שקשור בקורבנות דורש דיוק וזהירות כי קורבנות זה לשון הקרבה שמקריבים אותנו לקב"ה שיכפר לנו את עוונותינו ואין להקל ראש בתהליך הקורבנות שכולו קודש קודשים.

קח את אהרון ואת בניו אתו ואת הבגדים וגו' (צו ח-ב)

מובא בגמרא (זבחים פח: ערכין טז.) אמר רבי ענני בר ששון: למה נסמכה פרשת קרבנות לפרשת בגדי כהונה – לומר לך, מה קרבנות מכפרים, אף בגדי כהונה מכפרים. כתונת מכפרת על שפיכות דמים... מכנסים מכפרים על גלוי עריות... מצנפת מכפרת על גסי רוח אבנט מכפר על הרהור הלב... חושן מכפר על הדינין... אפוד מכפר על עבודת כוכבים... מעיל פעמונים שקשורים אליו מכפר על לשון הרע... וציץ מכפר על עזות פנים... ע"כ.

לכאורה אם נבין את דברי הגמרא למעלה כפשוטם, אם כן בטלו ארבעה מיתות בית דין, כי לרוצח ולנואף ולעובד עבודה זרה ישנה כפרה על ידי בגדי הכהן הגדול. וזה תמוה מאד לומר זאת.

התוספות בזבחים מביאים חלוקה בין הרוצח עצמו ששם בגדי כהונה לא מכפרים, לבין עם ישראל שערבין זה בזה, ולהם יש כפרה על ידי הבגדי כהונה. ע"כ.

והתוספות בערכין שם (ד"ה הא דאהנו מעשיו) מביאים חלוקה נוספת, שרוצח ממש אין בגדי כהונה מכפרים, אבל מי שלא הרג ממש אלא שהלבין פני חברו ברבים שעל זה נאמר (בבא מציעא נח ע"ב): כל המלבין פני חברו ברבים כאילו שופך דמים, על זה בגדי כהונה מכפרים, ע"כ.

אמור כב, כז), ע"כ. וכן לגבי העופות העולים למזבח נאמר (בבא קמא צג ע"א) אמר רבי אבהו: לעולם יהא אדם מן הנרדפין ולא מן הרודפין, שאין לך נרדף בעופות יותר מתורים ובני יונה והכשירן הכתוב לגבי מזבח, ע"כ. (אור חדש)

רבי אליעזר ברבי יוסי בן זמרא אמר: אף בקרבנות כך, אמר הקדוש ברוך הוא: שור נרדף מפני ארי, עז נרדף מפני נמר, כבש מפני זאב, לא תקריבו לפני מן הרודפים אלא מן הנרדפין, דכתיב: "**שור או כבש או עז כיולד והיה שבעת ימים תחת אמו ומיום השמיני והלאה ירצה לקרבן אשה לה**" (ויקרא,

שמיני

הי ביום השמיני קרא משה לאהרון וכו'

(שמיני ט-א)

בבבב אמרו חז"ל יום השמיני שהוא היה שמיני לימי מילואים, והוא ר"ח ניסן, שבו ביום הוקם המשכן תעטר אותו יום בעשרה עטרות כמו שמובא בסדר לם, ובשבעת ימי המילואים הללו היה עומד משה שמש ככהן בהקמת המשכן ובפרוקו, וביום השמיני הוא ר"ח ניסן אמר לו הקב"ה לקרוא לאהרון בניו, שכאן הפסיק משה רבנו לכהן בתור כהן עבודת המשכן, אלא אהרון יטול הכהונה והיתה לו זרעו אחריו.

ל זאת מפני שסרב משה רבנו ללכת בשליחות ה' סנה, ושבעה ימים היה הקב"ה עומד ומפציר במשה בצע שליחות זו, ואז אמר לו הקב"ה חייך שאפרע מך על זה שסרבת שבעה ימים, ופה נפרע ממנו קב"ה שהקים משה את המשכן ושמם בכהונה בעה ימים בלבד, וביום השמיני שהוא ר"ח ניסן יא משה לאהרון ולבניו.

כן אמרו דרך רמז ויהי הוא לשון צער, ומה צער ביום בו הוקם המשכן ונתעטר בעשרה עטרות, אלא הצער הוא למשה רבנו שנלקחה ממנו הכהונה ותנה לאהרון אחיו (וידבר יוסף).

קחו בני אהרן נדב ואביהוא איש מחתתו

תנו בהן איש וישימו עליה קטרת ויקריבו

פני ה' איש זרה אשר לא צוה אתם (שמיני י-א)

כתוב אומר איש זרה חמשה אותיות ראשי תבות להם, א-אשה, לא היה להם. ש-שתויי יין. ז-זרע היה להם. ר-רחיצת ידים ורגלים לא רחצו. ה-הוראה לפני רבם. והגזרה נחתמה עבור היין וא שגרם לכל הקלקול כמו שמצינו.

ויש אומרים שחטא נדב ואביהו היה שנכנסו שתויי יין למשכן לעשות עבודת הקטורת. שזהו דבר מכוער ליכנס לבית המלך לעשות עבודה בשעת שכרות. וכן בהיותם שכורים לא חשבו במה שעשו, והקטירו הקטורת שלא נצטוו לעשות כן, שכן עבודה זו שהיתה החשובה ביותר היתה צריכה ליעשות בידי משה או אהרן, שהם היו הגדולים. ולכן היו חייבים מיתה.

והסברא הזו שחטאם של נדב ואביהוא היה משום ששתו יין מסתברת מתוך ספור הכתוב, שאחרי שהודיע הכתוב על מותם של נדב ואביהוא נאמר שהקב"ה הודיע לאהרן הכהן ולבניו הנותרים: יין ושכר על תשת אתה ובניך אתך בבואך אל אהל מועד ולא תמותו, חקת עולם לדרותיכם. היינו, שלא ישתו יין כשבאים לעבוד עבודה ולא יכנסו שתויי יין למשכן.

ויקריבו לפני ה' איש זרה... ותצא איש מלפני ה' ותאכל אותם (שמיני י א-ב)

על שום מה מתו נדב ואביהוא? אומר על כך המדרש: על שום שלא נשאו נשים.

ואם כך, כיצד מתישבים דברי המדרש עם הכתוב המפורש בתורה, שנדב ואביהוא נענשו על שהקריבו איש זרה לפני ה'?

סיפור המעשה הבא מתרץ את הדברים בדרך החריפות:

מחלה אנושה פקדה את הצדיק רבי דוד'ל מזבלטוב (בנו של רבי מנחם מנדל מקוסוב). כה חמורה היתה המחלה, עד כי טובי הרופאים, שהזעקו אל מטתו, אמרו נואש לחייו.

ואולם, לא הכל הסכימו עם דברי הרופאים: אשתו של הצדיק, הרבנית פסיה לאה בת האדמו"ר מסאסוב, סירבה להשלים עם הדברים. היא ישבה ליד מיטת חליו של הרבי ולא חדלה להתפלל, להתחנן ולשפוך דמעות. "אנא ה', חוס נא על בעלי הצדיק ושלה לו במהרה רפואה שלמה!" התחננה.

ויאמר משה אל אהרון הוא אשר דיבר ה' לאמור בקרבי אקדש ועל פני כל העם אכבד וידם אהרון (שמיני י-ג)

ובשכר זה שאהרון שתק וקיבל דינו באהבה, פרע לו הקב"ה שכרו שהפרשה הבאה דיבר הקב"ה רק עימו, היינו האיסור לשתות יין לכהנים כשנכנסים לעבודה. וכן תראו שנאמר שם וידבר ה' אל אהרון, ולא נזכר שם משה.

ומכאן ילמד אדם לקח, שאם אירעה לו איזו צרה גדולה במיתת בנים ר"ל או באבדת ממון, אל יפליג לקיצוניות להצטער יותר מדי ולהאריך בקינותו, אלא ישא צרתו בסבלנות ויאמר: אין רע יורד מן השמים, והכל מה שאירע הוא לכפרת עונות, וינתן לו השכר הטוב בעולם הבא.

שהרי אנו רואים כאן באהרון הכהן שהיה גדול ובניו גדולים, והם מתו שניהם ביום אחד במיתת פתאום, ואף היה הדבר ביום שמחתם, שאם היה נעשה ביום אחר היה צערו גדול מאוד, עאכ"ו השמחה, מכל מקום כשבא משה ודיבר עמו שני דבורים נשאר דומם וקיבל עליו תנחומים, ושוב לא דיבר על כך כאילו לא אירע לו דבר. וכך צריכים לנהוג אלו שיש להם ביטחון בהקב"ה והם בעלי נפש, כי בשעה שיש להם צרה לא לנהוג בקיצוניות כי יש בזה חטא. (מעם לועז)

ואת הארנבת כי מעלת גרה היא ופרסה לא הפריסה טמאה היא לכם (שמיני יא-ו)

לפני שגילו את קרני הרנטגן חשבו המדענים שהארנבת לא מעלה גרה משום שניתחו אותה וגילו שלארנבת יש רק קיבה אחת וממילא אין אפשרות שתעלה חתיכה מהקיבה ותלעס אותה שוב. ומשהומצאו הקרניים החודרניות קרני הרנטגן, וצלמו את הארנבת בתא מיוחד, התגלה שכל כחצי דקה הארנבת מעלה מעט מזון מהקיבה לועסת ובולעת והיא כן מעלה גרה! וחזרו להודות לתורתנו הקדושה. (לבוש יוסף).

ככל שהחיה שואפת יותר לאדמה כך היא יותר משוקצת וכל חיה שיותר מרוחקת מהאדמה כלפי מעלה היא פחות משוקצת כגון: בעלי כנף שיש בהם רק סימן אחד לטהרה ואילו לחיות והדגים שהם על פני הקרקע יש שני סימנים והם נוטים להיות יותר

תפילותיה של האשה הצדקנית בקעו רקיעים, ולמרות תחזיתם הקודרת של הרופאים חלה הטבה במצבו של החולה, ומקץ זמן לא רב החלים רבי דוד'ל כליל ושב להנהיג את עדת חסידיו.

רבי דוד'ל לא שכח לה, לאשתו הרבנית, את המסירות שגילתה בימי חליו. ופעם, בהיותו במחיצת מקורביו, אמר עליה: "כעת, לאחר מחלתי, מבין אני מדוע אומר המדרש, כי נדב ואביהוא מתו משום 'שלא היו להם נשים'. אילו היו זוכים לנשים כדוגמת הרבנית פסיה לאה, אין ספק כי הללו כמוה היו מצילות אותם מן המוות". כל התיקון של האדם היא אישה שנאמר: עזר כנגדו אומר רש"י בגמרא עוזרת לו וסותרת את דבריו.

אמר רבי נחמן מברסלב אישה זה כמו מראה איך שאתה ניראה ככה היא תיתנהג אליך אם יש לך עברות עברה גוררת עברה ומגלגלים את המלאכים הרעים שניקראים מכח העברה לאישה והיא באה לתקן אותך ולמרק את העוונות, לכן עדיף לא לחטוא כדי לא לפגום בשלום בית שנאמר "לא שריא באתר פגים" (הקב"ה לא שורא במקום פגום).

וידם אהרון (שמיני י-ג)

פעם אחת בא הרב החסיד לר' ליפמאן ז"ל מרדומסק, חתנו של הגאון הקדוש ר' שלמה מרדומסק ז"ל בעל "תפארת שלמה", להגאון הקדוש הרמ"מ ז"ל מקוצק. שאל אותו הרבי מקוצק, אם יודע הוא איזה דברי תורה מחמיו ז"ל. והשיב, שהוא יודע. דרש הרבי מקוצק, שיגיד לפניו איזה דבר. **אמר** לו אותו חסדי: חותני הצדיק ז"ל אמר: באהרן הכהן כתוב "**וידם אהרן**", וזוהי מדרגה גדולה, אבל דוד המלך עליו השלום הרחיק לכת למדרגה גבוהה עוד יותר, והוא אמר "למען יזמרך כבוד ולא ידם" (תהילים כט, יג) שבעת צרה עוד היה מגן ומזמר.

כששמע הרבי מקוצק דבר זה הפליג אותו מאוד, ואמר כי היטיב אשר ידבר. מכאן רואים מעלתו של דוד המלך שהיה בשמחה גם בזמן יסורים וכשם שהשמחה חתומה בו.

כבמעשה יצחק וכו', ועל כן אם רואה האדם מניעות ידע שמעשה שטן הוא ויתחזק במצוה זו (לבוש יוסף).

מעשה שהיה באחד ממלכי אומות העולם פנה לר' תנחום ואמר לו: "הבה ונהיה עמי ועמך לעם אחד!" השיב לו ר' תנחום: "טוב ויפה! אך אנו היהודים הננו נמולים ועל כן לא נוכל להיות כמוכם, הגויים. המולו אפוא אתם, ותהיה כמונו, היהודים".

ירד המלך לסוף כונתו של ר' תנחום והבין את הפקוחות שבתשובתו. אמר לו: "אכן, נצחתני בדבריך. ואולם, על פי החוק מי שמנצח את המלך מושלך הישר אל גוב האריות".

מיד קרא למשרתיו והללו אמנם השליכו את היהודי אל הגוב. וראו זה פלא: האריות נצבו ליד ר' תנחום, הביטו בו אך לא נגעו בו לרעה!

באותו מעמד נכח מומר אחד, והלה התרעם על הנס שארע ליהודי. בזעמו הרב פנה אל המלך ואמר לו: "נראה שאין האריות רעבים עתה, ועל כן לא נגעו ביהודי".

"הבה נערוך נסיון ונוכח אם רעבים האריות אם לאו", הציע המלך וקרא למשרתיו: "השליכו אל הגוב את האדם הזה", ציוה בהצביעו על המומר. השלך המומר לגוב האריות, ובאחת התנפלו עליו האריות ואכלו את בשרו לתאבון... (על פי מסכת סנהדרין דף ע"ח לוקט ממעשיהם של צדיקי).

מעשה שהיה בקיסר רומא שונא ישראל שמלך בתקופה בה שלטה מלכות רומי בישראל. קיסר זה חיפש בכל הזדמנות להרע ליהודים. יום אחד, עת ישב על כסאו, ושריו ויועציו – סביבו, שאלם הקיסר שאלה: "אדם אשר ברגלו נהיה נמק – ריקבון, מה יעשה, האם יקטע את רגלו ובכך יציל את חייו, או לא יעשה כן, ואז הרי יכאב לו ויצטער מאד, מה עדיף?" אמרו לו חכמיו ויועציו: "כדאי לו שיקטע את רגלו ויחיה – ויחלים".

שאלה זו – כיון הקיסר נגד היהודים ששנא אותם ודימה את היהודים למחלה – נמק - שצריך לקטוע, צריך להרגם. ושמה על תשובת החכמים שיעצו לו לקטוע – להרוג את היהודים, וקיבל עצתם.

בין יועציו היה אחד ידיד היהודים ושמו קטיעא בר שלום, הוא התנגד לגזרה זו נגד היהודים ואמר לקיסר: "אי אפשר לעולם להתקיים בלי עם ישראל כשם שאי אפשר לעולם להתקיים ללא ארבע רוחות

משוקצים וכל שכן שרצים ופרות ים וסרטנים למיניהם שעצם קיומם בקרקע הם הכי טמאים ומשוקצים.

ואת החזיר כי מפריס פרסה הוא ושוסע שסע פרסה והוא גרה לא יגר טמא הוא לכם (שמיני יא, ז)

אמרו הז"ל ולא תטמאו בהם ונטמתם במ (ויקרא יא מג) אם מטמאים אתם בהם, סופכם ליטמא במ, והיינו כי המאכלות האסורים מכניסים טומאה ממש בלבו ובנפשו של אדם, עד שקדושתו של מקום ב"ה מסתלקת ומתרחקת ממנו, והוא מה שכתבו ז"ל (יומא ל"ט ע"א) אל תקרי ונטמאתם אלא ונטמטם במ, שהעבירה מטמטמת ואוטמת לבו של אדם, כי מסלקת ממנו הדעת האמיתית ורוח השכל, שהקב"ה נותן לחסידים וכו' והנה הוא נשאר בהמין וחומרי משוקע בגסות העוה"ז, והמאכלות האסורים כיון שהם נכנסים בגופו של אדם ממש ונעשים בשר מבשרו (נפש ישעיה).

וביום השמיני ימול בשר ערלתו (שמיני יב-ג)

בוא וראה כמה ישראל מחבבים את המצוות, שהם מוציאים הוצאות כדי לשמור את המצוות ולשמוח בהם. אמר הקדוש ברוך הוא: אתם משמרים את המצוות ותשמחו בהן, אני מוסיף לכם שמחה שנאמר (ישעיה כ"ט, י"ט) "ויספו עינינו בה' שמחה" (מדרש תנחומא תזריע ה').

נהגו ישראל לעשות סעודה ביום המילה, וראיה לדבר מאברהם אבינו, שנאמר "ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק", וכשתחלק תיבת "הגמל" לשתי תיבות, יצא הג-מל והיינו שביום הג ביום שמיני (ה"ג בגימטריה שמונה), מל את יצחק (תוספת שבת דף ק"ל ד"ה שש).

ומובא בספרים הקדושים שיש לאדם להשתדל בכל עוז לעשות סעודת מילה, אפילו אם יראה מניעות ועיכובים, צריך להתגבר על כל המכשולים. כי עיקר השתדלות השטן הוא שלא יעשו סעודת מילה, וכמו שמרומז בשמו של המלאך סמא"ל – ראשי תיבות" סעודת מצוה אין לעשות, כדי שלא תגדל זכות ישראל

בנ"י עצמם עובדים ע"ז בלי ירבעם לכן עתה היו צריכים כפרה על מכירת יוסף. (הגהות מהר"ד)

ואפשר לומר עוד דהאחים נימקו את מכירת יוסף שאמרו שיוסף לא היה מוכיחם אלא ישר הלך לספר לאביהם והחשיבו זאת כלשון הרע, אבל בעת מעשה העגל הוכיחו בני ישראל שהם לא מקבלים תוכחה שהרי חור שהוכיחם הרגוהו א"כ עתה בטל הנימוק שבגללו מכרו את יוסף ולכן עתה היו צריכים לכפר על מעשה העגל. (משך חכמה).

קח לך עגל בן בקר לחטאת... ואל בני ישראל תדבר לאמור... ועגל... לעולה
(ויקרא ט' ב')

צריך ביאור מדוע אהרון הכהן הביא עגל לחטאת ובנ"י הביאו עגל לעולה?

מסביר ה"כלי יקר" שקורבנות אלו באו לכפר על מעשה העגל (עגל הזהב), אהרן חטאו היה במעשה בלבד שהוא עשה את העגל אבל במחשבת ע"ז לא חטא כמו שמפרש רש"י בשמות ל"ב ה' על הפסוק "חג לה' מחר": "בלבו היה לשמים בטוח היה שיבוא משה ויעבדו את המקום". אבל בנ"י חטאו גם במחשבה שחשבו לעבוד ע"ז.

וכיון שקרבן העולה בא לכפר בעיקר על המחשבה לפיכך לא הביא אהרן עגל לעולה לכפר על המחשבה האסורה דהרי לא חטא במחשבה אבל בני ישראל שחטאו גם במחשבה א"כ היו צריכים להביא עגל לעולה שחטאו במחשבה ובנוסף לזה הביאו גם קרבן חטאת לכפר על המעשה. (כלי יקר)

קחו שעיר עיזים לחטאת ועגל וכבש בני שנה תמימים לעולה ויקרא ט-ג)

וכתוב בתורת כהנים על פסוק זה

"מה ראו ישראל להביא יותר מאהרן אלא אמר להם יש בידכם בתחילה ויש בידכם בסוף. יש בידכם בתחילה שנאמר וישחטו שעיר עיזים (נאמר במכירת יוסף) ויש בידכם בסוף שנאמר עשו להם עגל מסיכה (חטא

השמים. ישראל הם חלק מהעולם וכיצד תהרגם?" – ועוד הוסיף קטיעא ואמר: "דע לך שכולם יקראו לך קיסר בעל מלכות קטועה".

שמע הקיסר את דבריו והבין כי צודק הוא, אמר לו: "דבריך נכונים, אך בודאי ידועים לך חוקי המלוכה ברומא והם שאין לנצח את השליט – את הקיסר. לפיכך, אסור לך לנצח אותי, והנה עתה עצתך טובה מהחלטתי. לכן, עלי להענישך בעונש הראוי והוא להשליך אותך לכבשן האש".

לקחו עבדי הקיסר את קטיעא בר שלום והוליכוהו לכבשן האש. והנה בדרך פגשה אותם גבירה רומית אשר ידעה לאן מועדות פניהם ומדוע נענש. אמרה לנדון למות – "אתה הולך למות – אוי לה לספינה שהולכת בלי מכסה" – כונתה היתה שספינה שלא משלמת מכס אינה יכולה להכנס לתוך המדינה. כך אתה, אינך יכול לקבל חלק לעולם הבא יחד עם היהודים מכיון שלא מלת את עצמך.

שמע זאת קטיעא בר שלום – מל את עצמו ומיד אחר כך זרקוהו לכבשן האש.

יצאה בת קול ואמרה: "קטיעא בר שלום מזומן לחיי העולם הבא".

קחו שעיר עיזים לחטאת ועגל וכבש בני שנה תמימים לעולה (ויקרא ט-ג)

וכתוב בתורת כהנים על פסוק זה "מה ראו ישראל להביא יותר מאהרן אלא אמר להם יש בידכם בתחילה ויש בידכם בסוף. יש בידכם בתחילה שנאמר וישחטו שעיר עיזים (נאמר במכירת יוסף) ויש בידכם בסוף שנאמר עשו להם עגל מסיכה (חטא העגל) יבא שעיר עיזים וכפר על מעשה העגל" עכ"ל.

והשאלה המתבקשת והעולה מדברי המדרש היא מה הקשר לכפר על מכירת יוסף יחד עם הכפרה על מעשה העגל?

הנראה לומר הוא שכתוב במדרש שהסיבה שאחי יוסף כעסו על יוסף, והוא משום שראו בנבואה שעתיד לצאת ממנו ירבעם בן נבט שהעמיד עגלי זהב להחטיא את ישראל והם רצו להרגו בשביל שלא יצא ממנו ירבעם, א"כ עד שבנ"י לא חטאו בע"ז כלו לתרץ את התירוץ הנ"ל אבל אחרי שחטאו בעגל א"כ

קח לך עגל בן בקר לחטאת ואיל לעולה
תמימים... ואל בני ישראל תדבר לאמור...
ועגל וכבש בן שנה תמימים לעולה (ויקרא ט-
(ב)

צריך ביאור מדוע אהרון הכהן הביא עגל לחטאת
ובנ"י הביאו עגל לעולה?

ומסביר ה"כלי יקר" שקורבנות אלו באו לכפר על
מעשה העגל (עגל הזהב), אהרן חטאו היה במעשה
בלבד שהוא עשה את העגל אבל במחשבת ע"ז לא
חטא כמו שמפרש רש"י בשמות לב. ה. שמפרש על
הפסוק חג לה' מחר כותב "בלבו היה לשמים בטוח
היה שיבוא משה ויעבדו את המקום". אבל בנ"י חטאו
גם במחשבה שחשבו לעבוד ע"ז.

וכיון שקרבן העולה בא לכפר בעיקר על המחשבה
לפיכך לא הביא אהרן עגל לעולה לכפר על המחשבה
האסורה דהרי לא חטא במחשבה אבל בני ישראל
שחטאו גם במחשבה א"כ היו צריכים להביא עגל
לעולה שחטאו במחשבה ובנוסף לזה הביאו גם קרבן
חטאת לכפר על המעשה.

העגל) יבא שעיר עיזים ויכפר על מעשה
העגל" עכ"ל

והשאלה המתבקשת והעולה מדברי המדרש היא מה
הקשר עתה דווקא לכפר על מכירת יוסף יחד עם
הכפרה על מעשה העגל?

הנראה לומר הוא שכתוב במדרש שהסיבה שאחי
יוסף כעסו על יוסף שראו בנבואה שעתיד לצאת ממנו
ירבעם בן נבט שהעמיד עגלי זהב להחטיא את ישראל
והם רצו להרגו בשביל שלא יצא ממנו ירבעם, א"כ
עד שבנ"י לא חטאו בע"ז יכלו לתרץ את התירוץ
הנ"ל אבל אחרי שחטאו בעגל א"כ בנ"י עצמם
עובדים ע"ז בלי ירבעם לכן עתה היו צריכים כפרה
על מכירת יוסף. (הגהות מהר"ד)

ואפשר לומר עוד דהאחים נימקו את מכירת יוסף
שאמרו שיוסף לא היה מוכיחם אלא ישר הלך לספר
לאביהם והחשיבו זאת כלשון הרע, אבל בעת מעשה
העגל הוכיחו בני ישראל שהם לא מקבלים תוכחה
שהרי חור שהוכיחם הרגוהו א"כ עתה בטל הנימוק
שבגללו מכרו את יוסף ולכן עתה היו צריכים לכפר
על מעשה העגל. (משך חוכמה)

אמורים, כשהאדם הוא "זכה" – שהוא ממלא את תפקידו באמונה ושואף להגיע אל מטרתו; אבל אם "לא זכה" – שאיננו עושה את המוטל עליו בתור אדם, הרי באמת כל בעל חי גדול ונעלה ממנו, שכן איננו צריך לעמול קשות בעולם כמו האדם – "יתוש קדמך" ... (כתב סופר).

זוהי גם הכוונה בדברי המשנה במסכת אבות: "כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות וכל המחלל את התורה גופו מחולל על הבריות" – אם האדם מכבד את התורה וממלא את תפקידו בתור אדם, הרי בזה גופו מתכבד ומתעלה על כל יתר הברואים – "על הבריות". אבל אם הוא מחלל את התורה ואיננו ממלא את תפקידו בתור אדם, הרי גופו מתחלל, מתרופף וסובל יותר מכל שאר הברואים... (שם)

וילדה זכר וטמאה שבעת ימים (יב – ב)

הטומאה הינה תוצאה של הסתלקות השכינה. כאשר הקדושה מסתלקת, באה הטומאה ותופסת את מקומה; בדומה לטומאת המת שנובעת מהסתלקותה של הנשמה. חכמינו אמרו בקשר ליולדת, כי מפתח הלידה נתון בידי ה' יתברך ואינו מסור בידי שום שליח, כפי שנאמר: "ויפתח אלוקים את רחמה". יוצא איפוא, שבכל לידה ישנה השראה של קדושה אלוקית עליונה, הרי ממילא כשמסתלקת הקדושה באה הטומאה במקומה... (הה"ק מקוצק זצ"ל).

וביום השמיני ימול בשר ערלתו (יב – ג)

בני ישראל קרויים נימולים, אף אם מאיזו סיבה שהיא טרם נכרתה מהם הערלה. ומאידך נכרי, אפילו אם נימול הריהו קרוי ערל – "ערלי לב" – ואמנם כך הוא הדין, ש"הנודר מן הערלים – מותר בערלי ישראל ואסור במולי עכו"ם" (גדרים ל"א). לפיכך אמר הכתוב: "ימול בשר ערלתו" – יש לכרות רק את בשר הערלה, שכן בתור בן

אשה כי תזריע (יב – ב) לפיכך נאמרו בפרשה הקודמת דיני בהמות טמאות, שקצים ורמשים, כדי להודיענו, שאם ההורים אוכלים מאכלות אסורים הריהם גורמים בזה שהילדים הנולדים להם יהיו פגומים ולוקים בטמטום הלב. (אגרת הרמב"ן).

אמר רב שמלאי כשם שיצירתו של אדם אחר כל בהמה חיה ועוף המעשה בראשית כך תורתנו נתפרשה אחר תורת בהמה חיה ועוף. (רש"י).

על ידי המשכן זכו בני ישראל להשראת השכינה ולמדרגות רמות. היו עלולים איפוא לבוא לידי זחיחות הדעת ולומר: גדולים אנו אפילו מן המלאכים – לפיכך הקדימה תורה דיני בהמה, חיה ועוף, לפני דיני האדם, ללמדנו כי אף אם הצדיקים שבבני האדם גדולים הם מן המלאכים, הרי לעומת זה המצורעים והטמאים, שנטמאו עקב עוונותיהם, גרועים הם מן הבהמה והחיה וטומאתם גדולה הרבה מטומאת הבהמה (בהמה אינה מטמאה בחייה ואילו אדם מטמא בחייו. זאת ועוד, נבלת הבהמה מטמאה רק במגע ובמשא ואילו מת אדם מטמא באהל). לפי שהאדם הוא בעל בחירה והוא גרם לעצמו את הטומאה בחטאיו שלו... (תורת משה).

אם זכה אדם אומרים לו אתה קדמת לכל מעשה בראשית, ואם לאו אומרים לו יתוש קדמך (מדרש). גופו של האדם הוא מטבעו רופף וחלש מגופם של שאר בעלי החיים. האדם נופל מכל שאר בעלי החיים גם בזה, שהללו מזונותיה מצויות ומזומנות להן בשדה וביער, וכן אינן זקוקות כלל למלבושים מיוחדים, בעוד שהאדם חייב לטרוח ולעמול הרבה בזיעת אפו כדי להשיג את מזונו והלבשתו. אף על פי כן, נחשב האדם לנזר הבריאה והוא נעלה ונכבד מכל הברואים בעולם, לפי שיש לפניו תכלית ומטרה, לעבוד את ה' יתברך ולעסוק בתורתו, והמטרה הזאת עושה אותו לגדול וחשוב. ברם, במה דברים

וכבר יצא מחזקת ספק נפל, אפשר לקראו "בן" או "בת". (משך חכמה
**אישה כי תזריע וילדה זכר...וביום השמיני ימול
 בשר ערלתו (תזריע יב ב-ג)**)

אנו מוצאים בתורה שלשה דברים שנאמר עליהם שהם "אות". האות הראשון: ברית מילה, שנאמר: "ונמלתם את בשר ערלתכם והיה לאות ברית ביני וביניכם" (בראשית, לך לך יז, יא). האות השני: תפילין, שנאמר "והיה לאות על ידכה ולטוטפות בין עיניך" (שמות, בא יג, טז). האות השלישי: שבת, שנאמר: "ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש" (שמות, כי תשא לא, יז).

אמרו חז"ל בגמרא (עירובין צו ע"א) רבי עקיבא אומר: יכול יניח אדם תפילין בשבתות וימים טובים? – תלמוד לומר: "והיה לך לאות על ירך" (שמות, בא יג, ט), מי שצריכין אות, יצאו אלו שהן גופן אות, ע"כ. ומסביר רש"י (ד"ה מי שצריכין אות): ימים שישראל צריכין להעמיד אות על עצמן להכיר שהם מחזיקים בתורתו של הקדוש ברוך הוא, יצאו שבתות וימים טובים שהן עצמן אות בין הקדוש ברוך הוא לישראל, דכתיב: "כי אות היא ביני וביניכם" (שמות, כי תשא לא, יג), ע"כ.

והנה, על מצות מילה מצינו שדרשו בגמרא (שבת קלב ע"א) על הכתוב: "אשה כי תזריע וילדה זכר... וביום השמיני ימול בשר ערלתו" (ויקרא, תזריע יב, ב-ג), אמר הכתוב "שמיני" – אפילו בשבת, שאם חל היום השמיני בשבת, מילה דוחה שבת, ע"כ. נשאלת השאלה: הרי שבת היא אות וגם המילה היא אות, מדוע נדחה האות של שבת מפני המילה. והרי ראינו לעיל שמפני שהשבת עצמה היא אות לכן אין צורך להניח בה תפילין שהם אות. אם כן מדוע ברית מילה שהיא אות תדחה שבת שהיא עצמה אות, מדוע לא נאמר את אותו עקרון שנאמר לגבי תפילין בשבת?

אומר על כך ה"מנורת המאור" (גר השלישי כלל ג חלק ה פרק א): מילה, שבת ותפילין בשלשתן נכתבו "אות", ואין ישראל מברר עדותו (שמחזיקים בתורתו של הקדוש ברוך הוא) אלא בשני עדים, כמו שנאמר: "על פי שני עדים... יוקם דבר" (דברים, שופטים, יט טו) אם יש את העדות של מילה ושבת – פטור מלהניח תפילין. מה שאין כן בחול, אם אינו מניחם, לא נשאר לו כי אם עד אחד, ע"כ. לפי דברי

ישראל הריהו כבר מהול ואין לו ערלה כלל, אלא יש לסלק רק את בשר הערלה. לעומת זה אצל הגרים והעבדים נאמר: "ומלתה אותו" – "המול לו כל זכר" (שמות יב – מד, מח) ולא נאמר "בשר" – לפי שבעצם הריהם ערלים והמילה מסלקת את הערלה ולא רק את הבשר... (תורת משה).

בכל קדש לא תגע ואל המקדש לא תבא עד מלאת ימי טהרה (יב – ד)

חייב אדם לדעת כי אין לו כל מגע עם הקדושה ואיננו יכול להיות בבחינת מקדש – מקום להשראת השכינה, כל זמן שלא מילא ימי הטהרה, שלא טרח ועמל שנים רבות כדי לטהר עצמו מעוון ושחיתות. קודם טהרה לא תיתכן קדושה... (נועם אלימלך)

ואם נקבה תלד וטמאה שבעים (יב – ה)

חכמינו אמרו, שלפיכך חייבת יולדת להביא קרבן חטאת, משום שבשעת חבלי לידה הריהי נשבעת ששוב לא תחזור אל בעלה; אולם לאחר מכן היא מתחרטת על השבועה, כי התינוק משמח את ליבה ומשכיח ממנה יסוריה. לפיכך עליה להביא חטאת, לכפר על השבועה הזאת.

אם כן מסתבר שפיר, שבלדתה נקבה הריהי מביאה את הקרבן יותר מאוחר, אחרי ששים וששה ימים, לפי שהשמחה בהולדת נקבה פחותה מזו שבהולדת זכר והחרטה מתעוררת איפוא באיחור... (כלי יקר)

ובמלאת ימי טהרה לבן או לבת (יב – ו)

רק עתה, אחרי ימי הטהרה, אפשר לקרוא לתינוק "בן" או "בת", ואילו לפני כן קרוי הוא רק "זכר" או "נקבה". שכן עד שלושים יום כל תינוק הוא בחזקת ספק נפל, ונפל אינו לא "בן" או "בת", אלא אפשר לציינו אך כזכר או כנקבה. רק לאחר ימי הטהרה, משכבר מלאו לתינוק שלושים יום

רוח טומאה, ולכן הסמיכה התורה ענייני מאכלות אסורות לענייני עיבור האשה. (לבוש יוסף).

פשוט הדבר שלא יוכל האדם לזכות לראות כאור עליון שהוא קירבה אל השי"ת להבין התורה ומצוותיו, אם מטמא עצמו במאכלות אסורות שהם ההפך מה' יתברך שהוא אור אין סוף שכולו זך וטהור, פירש רש"י על הפסוק "ואנשי קדש תהיו אלי" אם אתם קדושים ופרושים ושקוצי גבילות וטריפות אתם שלי ואם לא אינכם שלי, וכן מובא (בספר דגל מחנה אפרים פרשת עקב) בשם הבעש"ט הקדוש, שכן ציוה הרמב"ם להשיב למדינה אחת ששאלו מהרמב"ם שיוכיח להם שתחיית המתים אמת כדרשת חז"ל, וא"ל הרמב"ם מדבריתם נראה שאתם כופרים בדברי חז"ל, א"כ לא נזהרתם מאכילת איסור ודברים טמאים, והשכל והדעת שלכם נעשים מגושמים מהדמים של טריפות ואיסורים, והשכל ודעת שלכם נמשך להכריע אל הטומאה כי ממנו נעשה. נמצאת למד שמאכלות אסורות מעבות הנפש ולא יוכל לדבר בקדושה, כי קדושתו של המקום ב"ה מסתלקת ומתרחקת ממנו.

וביתר שאת ויתר עוז וכדברים כדרכנות הם דברי **הזוה"ק** פרשת משפטים וז"ל מי שאוכל מאכלות אסורות נסתלק מיניה צלם האנושי ומקבל פני חיה. וכ"כ הרמב"ן בסוף פרשתנו כי התורה אסרה דברים הטמאים שמולידים טבע אכזריות בגוף האדם ושכל אם קדש צריכים להיות להם מדת החסד. והרמב"ם (במורה נבוכים) כתב הטעם כי הם מזיקין וקשים לגוף כחרבות. ומולידין מזג ותכונה רעה ובחזיר לא מצא דבר וכתב (בספר יערות דבר סוף ח"ב) לכן הנמנע מחזיר שחרו כפלים ע"כ.

וזאת הסיבה העיקרית שבעיני העולם איסור מאכלות חמור. **ובזוה"ק** פרשתנו פרשת שמיני דף מ"א נאמר שהאוכל מאכלות אסורות מתדבק לסט"א ורוח טומאה שורה עליו ועוד דברים קשים ונוראים ע"ש, ושם בסוף הפרשה מובא כי כל העונשים שאדם מקבל אחר מותו בגהנם רח"ל הם בשביל שלא שמר פיו מלטמא במאכלות אסורות, ולא זו בלבד אלא גם אם אכל בשוגג פוגם, ולכן הביאו התוס' בכמה מקומות (שבת י"ב, חולין ו') ועוד שאין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים במאכלות אסורות דוקא. (אמרי דניאל).

על כן צריך להיזהר ולהזהיר כל יהודי שידבוק בכשרות המאכלים עד מקום שידם מגעת על כל סרך

ה"מנורת המאור" אולי אפשר לומר שאות של שבת דוחה אות של תפילין, כי ממילא נשארים עם שני אותות: מילה ושבת. אבל תינוק שאינו מהול, אם לא יהיה מהול יהיה לו רק אות אחד: שבת, ואם יש לו אפשרות שיזכה לאות השני אין דוחים אותו לאחר שבת (אור חדש)

אישה כי תזריע וילדה זכר... (תזריע יב, א-ב)

נסמכה פרשת תזריע לפרשת שמיני, כיוון שפרשת שמיני מסתיימת בפסוק: "להבדיל בין הטמא ובין הטהור ובין החיה הנאכלת ובין החיה אשר לא תאכל", ואמרו רבותינו (יומא לט): עבירה מטממת לבו של אדם שנאמר "ולא תטמאו בהם ונטמתם בהם" אל תיקרי "ונטמתם" אלא "ונטמטם".

למדנו מדברי רבותינו שאדם שנטמא במאכלות אסורות, נסתם חלילה מוחו וליבו וקליפות קשות חופפות את נשמתו, אבל מי שלא נטמא במאכלות אסורות, נקל לו להבין את התורה, וזו הסיבה שאותם משפחות שלא שמרו על המצוות אבל לא טמאו עצמן במאכלות אסורות זכו לחזור בתשובה בקלות יותר מאשר משפחות שטימאו עצמן במאכלות אסורות.

ולזה רמזה התורה: "להבדיל בין הטמא ובין הטהור ובין החיה הנאכלת ובין החיה אשר לא תאכל", דהיינו שאדם שנזהר ממאכלות אסורות, קל לו לקיים את דיני טהרת המשפחה הכתובים בפרשת תזריע, אבל אדם שלא הבדיל בין המאכלות, קשה לו להבין ולתפוס את דיני התורה ובכללם דיני טהרת המשפחה, ומכל מקום שערי תשובה לא ננעלו גם בפניו שאם יתאמץ ביתר שאת יזכה גם הוא לחזור בתשובה (בשם הרה"ג רבי ראובן אלכזה שליט"א).

עוד יש לפרש את הסמיכות של פרשת תזריע לפרשת שמיני שמדברת על מאכלות אסורות על פי מה שכתב הרב "פרי עץ הגן", והוא, כי האשה בהיותה בזמן עיבורה צריכה לשמור עצמה הרבה ממאכלות אסורות משום שהם שגורמים לטמטום העובר ויהיה פגום בשכלו עכ"ל, וכבר חקרו המדענים וגילו את האמת שידועה לנו מכבר מדברי חז"ל שאף את המנגינות והדיבורים שאשה שומעת בימי עיבורה העובר קולט והם משפיעים עליו הן לטובה הן לרעה. וקל וחומר מאכלים האסורים שהאשה אוכלת בימי עיבורה יש בהם השפעה גדולה על העובר להכניס בו

אמר משגיח שתפקידו להשגיח על ישוב גדול מאוד הכולל בית מלון והרבה מפעלי מזון וחנויות וכו' והוא לבד אחראי על הכל. (או שהוא צריך להיות אחראי) על כל חנויות הבשר שיכשירו את הבשר וישמרו הבשר שיהיה בהקפאה טובה שלא יעברו עליו ג' ימים מעת לעת, כדי שלא יקרא פיגול ולהשגיח על כל הירקנים לעשר להם שהוא בעצמו יעשר להם את כל הסחורה המגיעה לכל החנויות כי אינם יראי שמים להשגיח על מאפיית לחם ולהשגיח על הבית מלון ושאר המטבחים שבישוב הגדול שכל הכבד שצולים יצלה כדבעי, וינפו הקמח כדבעי, ויבדקו האורז שאמר מו"ר הרה"ג ר' בן ציון אבא שאול שאסור לאכול שום אורז בשום מקום, שלא יעלה על דעתך שיבדקו טוב את האורז בכמויות כאלו גדולות.

ועוד בדיקות תמידיות שלא שייך להתחיל להשגיח על כל המעצמה הזו כשרק משגיח אחד על הכל, בהתעסקות עם אנשים חסרי יראת שמים שבלי שיעמדו עליהם כל הזמן הם לא יעשו שום דבר כשר ורק יאכילו נבלות וטרפות, ו"המשגיח" הנ"ל אמר שהוא רואה איך שעוקפים אותו, כגון שבערב עבר ליד המטבח וראה משאית מלאה סחורה, ולמחרת כבר המשאית ריקה וכל התכולה שלה כבר נמצאת בשקיות החתומות "בהכשר"!!!

במקום אחר יושב משגיח בתוך המשרד של המנהל ובחוף נמצאת משאית ערבית ומפרקת סוכריות על מקל בצבע "אדום" בצורת תרנגולת, ומיד עוטפים אותם בשקיות "בהכשר"...!!! כשרצו למשגיח לאמר לו שזו סחורה מהערבים, אמר להם שהוא משגיח עד הבלטה הזו, ואסור לו לצאת מהמשרד הזה. המנהל יפטר אותו! כך והרבה יותר מזה נראים ההכשרים למיניהם.

וכבר הכריז רבה של "עכו" הרב הגאון והצדיק לופס זצוק"ל שביקשו ממנו לתת הכשר למפעלי מזון שבעירו ולא היו לו משגיחים לפקח על כשרות המוצרים ו"החוק" לקח את החותמת שלו והחתים על המוצרים! לכן יתעניין האדם על כל הכשר שהוא מכניס לביתו, וישאל רב גדול שבקי בענינים אלו האם מותר לסמוך על הכשרים אלו, כי הסיפורים רבים וה' יזכנו שלא נכשל לעולם ועד.

אם היתה קערת אוכל מיוחדת במינה מונחת לפני האדם, ובא יהודי שלא מכיר אותו ואומר לו שהוא ראה איך שהכניסו רעל לקערה דומה לזו, דאמליל

איסור כמאמר הכתוב "והתקדשתם והייתם קדושים" וכו', שהנה אחד מיסודות תורתנו הקדושה היא כשרות, ולא כל מה שאדם מתאוה והעין חומדת מותר להכניס לפיו, ואף אותם הדברים המותרים באכילה כגון בהמות, חיות, ועופות, כשרים מותרים רק לאחר שחיטה, בדיקה, ניקור ומליחה כדת על פי המבואר ביסודות ההלכה (כשרות השולחן ח"א בהקדמה).

בזמנינו אין נזהרים מענינים אלו (ממאכלות אסורות) רוב הבנים יוצאים לתרבות רעה ורובם הם עזי פנים שבדור, ואין יראת ה' נוגעת בלבם, ואף אם יוכיחם על פניהם לאו בר קבולי מוסר נינהו וכו'. (פרי חדש).

בירורי הלכה אצל רבנים אמיתיים

חובה קדושה מוטלת על השואל, שכאשר מתעוררת אצלו שאלה בעניני כשרות (ובשאר ענינים), לגשת אך ורק לתלמיד חכם מובהק אשר בקי בהלכות, ואשר יראתו קודמת לחכמתו, ולא לגשת לרבנים שאינם בקיאים בהלכה כלל, או דרשנים בלבד ואשר אין להם ידיעה מינימלית בהלכה, (ועל אחת כמה וכמה, שאין לגשת ל"רבנים" מזוייפים שקמו לאחרונה, "פועלי ישועות" שאינם אמיתיים וריקם הם מיראת שמים ולפעמים גם מתורה וכל מטרתם אך ורק להגדיל כיסם ושמם, וגורמים לחילול השם, יש להזהיר את כולם לבל יתפתו אחר המזוייפים הנ"ל כיוון שקובע כאן הוא ידיעה רחבה בהלכות ודינים ויראת שמים טהורה (הבה"י).

"ההכשרים למיניהם" עדים נאמנים ראו בשר שבא מהגויים ונמכר בהכשר... ערבי ששוחט את התרנגולת ומיד אנשים מבשלים אותם, ועל החנות מתנוססת חתימה "בהכשר"... הרבה משגיחים יראי שמים עזבו את מקום עבודתם משום שלא נתנו להם להשגיח ולראות מהיכן הדברים מגיעים, או שאימו עליהם שאם יספרו את מה שראו יפטרו אותם מעבודתם, היו שעזבו את תפקידם, אך הרבה מאוד משגיחים חסרי יראת שמים, מפחדים על פרנסתם וממשיכים לעבוד והעם שאוכל בהכשרים כאלו אוכל נבלות וטרפות. כמה משגיחים מגיעים רק לקחת את משכורתם בתוספת עוגות או שאר דברי היצור שכביכול הם משגיחים שם ובזה מבצעים את תפקידם. וכשהגיעו הדברים לממונים עליהם, אמרו הממונים תודה רבה, שלום! זה לא הענין שלך!

ליום, התחיל להזהיר אותו ולאיים עליו, כי באם ימשיך לעמוד בעקשנותו ובסירובו הוא ייענש והוא ספג עונש של מכות, וגם אז לא חזר בו ועמד בעקשנותו, עד שיום אחד היכה אותו מפקדו בצורה אכזרית ביותר.

אבי המוכה והנכלם, מוסיף ומספר לי איש שיחי, התיישב וכתב מכתב לקיסר ויליאם בכבודו ובעצמו: הנני חייל ומשרת בצבא הקיסר, ואני יהודי, הנני שומר על כללי כשרות לפי ההלכה היהודית, ולא די שלא נותנים לי אוכל כשר, אלא עוד מכים לי מכות נמרצות ואכזריות בגלל שאני מסרב לאכול מהאוכל הלא כשר...

עברו שבועיים ימים, והנה מכריזים במחנה הצבאי על מסדר לכל החיילים שעומד להתקיים תוך זמן מועט. ומיד אצים רצים החיילים עם כלי נשקם בידיהם, ממהרים להסתדר בשורות, לפי הסדר הצבאי המדוקדק. מגיע המפקד ומודיע, כי הגיע מכתב מהקיסר, שיקרא עוד מעט בפני כל החיילים. עתה קורא המפקד בשמו של אבי ופוקד עליו לפסוע קדימה שלוש פסיעות מתוך השורה שבה הוא נמצא, לעבר רחבת המסדר. ליבו של אבי החל לרעוד ולהלום בחזקה. טקס כזה, של קריאת חייל לפסוע שלושה צעדים קדימה, פירושו הכרזה על הטלת עונש חמור, והוא הלא יודע כי כתב מכתב לקיסר, ומי יודע אם לא עומדים להעישו על העזתו להתלונן בפניו

אבי מיהר, כמובן, למלא אחר הפקודה ופסע שלושה צעדים קדימה, ואז מודיע המפקד כי עומדים לקרוא את מכתב הקיסר, ולכבוד זה כל החיילים מצטווים לעבוד לעמידת דום ולדגל את נשקם, הכל לפי הטקס הצבאי המושלם. אבי עומד ורועד כולו, ובאותו רגע שולף המפקד את המכתב ומתחיל לקרוא:

הואיל והחייל בעל מספר פלוני, שהוא יהודי, מתלונן כי לא נותנים לו אוכל כשר ומכים אותו אני נותן בזה פקודה שייספקו לו אוכל כשר, ואם אין אוכל כזה מצוי במחנה מוכרחים למצוא עבורו מקום שבו ניתן להשיג את האוכל הזה, ואם גם לא ימצא מקום זה חייבים לתת לו את הכסף הדרוש כדי שיוכל להסתדר ולקנות לעצמו את האוכל הדרוש לו בכוחות עצמו!... מובן מאליו, כי לאחר הטקס הזה גדל כבודו ויקרו של היהודי בעיני כל קציני וחיילי הגדוד לאין שיעור. את כל הסיפור הזה סיפר לי איש שיחי אשר ישב לידי, ולא הבחין כלל בהקשר שיש בין סיפורו זה

לזו, והלה רעב מאוד, האם הוא יאכל? ואם הספק הוא לאחד מאלף קערות, האם הוא יאכל? פשוט שהוא לא יאכל. הרעל ממית את גופו של האדם מעולם גשמי שבכל מצב הוא ימות, אך מאכל אסור ממית את נשמתו של האדם לנצח!!! "ושמת סכין בלועך אם בעל נפש אתה". מאכל אסור ממית את הנשמה בעולם הבא ומשחית את מידותיו בעולם הזה (קונטרס החיים).

מספר הרב שלום שבדרון הכהן זצ"ל

בהיותי בפעם הראשונה בביקור באירופה, נזדמן לי לנסוע ברכבת מאנטורפן לאמסטרדם. אני ברכת ולפתע אני שומע דיבור בעברית. הטיתי מיד את אוזני, כי כולם מדברים בלגית, ופתאום אני שומע בקול הברה בעברית. התבוננתי מסביבי, ואני רואה שלא רחוק ממני יושב אדם והוא מסתכל בי. היתה לו רעמת שער גדולה, וכשהבין שאני מסתכל בו קם והתיישב לידי ואמר לי "שלום", וכששמעתי את המלה "שלום" נכנסה שמחה בלבי.

כאשר התיישב לידי, הוא מסביר לי שאיננו מדבר עברית טובה, אמנם כבר ביקר ב"פלשתינה", כפי שהתבטא, פעם או פעמיים, אבל השפה העברית אינה שגורה על פיו, ועל כן הוא דיבר אלי גרמנית, הוא סיפר לי בחטף שהוא צייר וכי יש לו גלריה של תמונות מעשה ידיו באמסטרדם, ושאננו יהודי דתי, אבל הוא אוכל רק מאכל כשר.

אני אוכל כשר, הוא חוזר ואומר, לא מפני שאני יהודי דתי, אלא אינני יכול לאכול טריפות. הללו, האוכלים טריפות, נוחרים סוסים ואוכלים זוהמה ולכלוך, ונפשי נגעלת מזה. אתה הלא יהודי דתי, נוסע לאמסטרדם, ולבטח יש לך כתובת של מקום כשר, ואני מבקשך לתת גם לי את הכתובת.

כמובן שנתתי לו את הכתובת, ואנחנו ממשיכים לשוחח על דא ועל הא. ולפתע, הוא מתחיל לספר לי ואומר: אני אמנם לא דתי, אבל אבי כן היה יהודי דתי, וסיפר לי מעשה שהיה אתו, מעשה מופלא שכולו הוד והדר על מסירות נפש של יהודי שלא להתגעל במאכלות אסורים ולאכול רק אוכל כשר, אפילו כאשר שירת כחייל בצבאו של ויליאם, הקיסר האחרון של גרמניה. וכך הוא סיפר לי באותה נסיעה: אבי היה חייל, כאמור, והוא התעקש לאכול רק אוכל כשר, ולכן לא באו לפיו אלא לחם ומיני ירקות בלבד. המפקד שלו שראה שהוא נעשה רזה ונחלש מיום

והחסידיים מתכוננים להזמין סעודה. הם פונים לבעל הבית ושואלים אם יוכלו לקבל סעודה של מאכלי חלב.

מצטער מאד משיב בעל הפונדק במטבחי אינני מכין כלל וכלל מאכלי חלב אלא סעודות בשר בלבד לא ששו החסידיים לאכול בשר בכפר שאינם מכירי היטב את בעלי המקום, ועל כן החלו חוקרים ודורשים: מי הוא השוחט? איך היתה הבהמה אחר הבדיקה? האם כשרה וחלקה בלי פגם בריאה? איך מלחו את הבשר? והנה שומעים הם קול הדובר אליהם: "חסידיים חסידיים". מביטים החסידיים סביבם ואינם רואים איש. מביטים ומחפשים והנה מגלים הם יהודי לבוש קרעים, היושב מאחרי התנור, ואותו יהודי פונה אליהם ומוכיח: חסידיים, חסידיים! על מה שאתם נותנים לתוך הפה חוקרים ודורשים אתם: מי הוא השוחט, והבשר איך הוכשר, אבל מה שאתם מוציאים מהפה, כלומר הדיבורים היוצאים מהפה עליהם אין לכם שום שאלה כלל? (לבוש יוסף).

כעת, למה שביקש ממני לתת לו את הכתובת של מסעדה כשרה באמסטרדם, כאמור למעלה, אבל אני הבנתי מיד כי במסירת נפשו של אביו לאכול כשר, זיכה את בנו ונבלע בדמו טהרת נפש אביו לבתי התגעל במאכלי טריפות, אף אם הוא לא כיוון כלל לשם מצוה, אלא שבשר טריפה היה לו לגועל נפש ותיעוב כאילו היה זה דבר טבעי!...

והנה אע"פ שאמרו חז"ל (סנהדרין ק"ד א') ברא מזכה אבא, (אבל) אבא לא מזכי ברא. היינו לעוה"ב. כמ"ש בגמ' שם מהפסוק (דברים ל"ב) ואין מידי מציל אין אברהם מציל את ישמעאל, ואין יצחק מציל את עשו. אבל בעוה"ז ודאי הרבה מאד קדושה וטהרה הוריש אברהם לישמעאל, וכן יצחק לעשו, אלא שהם קלקלו מעשיהם ונאבדו מעוה"ב.

והוא הוא שלמדנו מהסיפור הנפלא הזה האיך שאביו של זה שמסר נפשו וקיבל מכות נאמנות שלא להתגעל במאכלות אסורות השפיע מקדושתו וטהרתו על בנו. אע"פ שלא היה דתי כאמור... (שאל אביך ויגדך).

אישה כי תזריע... (תזריע יב, א-ב)

וידבר השם אל משה לאמור דבר אל בני ישראל לאמור: אישה כי תזריע וילדה זכר (תזריע יב, א-ב)

נסמכה פרשה זו לפרשת שמיני ששם מדבר בענין איסורי מאכלות מפני שהמאכלות האסורות האמורות בפרשת שמיני מוליד עיפוש ומיני נגעים לילד אשר בבטן אמו בשביל זה הזהירה התורה קודם ההריון והלידה את זה תאכלו ואת זה לא תאכלו כדי שיצא הילד מלובן ומזורז לעבודת השם ויתברך ואם חס ושלום לא נזהרי הילד יצא טומטום הלב אפילו שהוא חריף גדול ושטן בדמות אדם, אבל לא לענין הקדושה רחמנא לצלן, אלא רשע גדול וכופר בעיקר כי הילד ניזון ממה שאמו אוכלת, ומאליו מטמאת נשמתו של הילד רחמנא לצלן (אהבת חיים).

אישה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים (תזריע יב-ב)

הטומאה הינה תוצאה של הסתלקות השכינה, כי כאשר הקדושה מסתלקת באה הטומאה ותופסת את מקומה בדומה לטומאת המת שנובעת מהסתלקותה

רוב רובה של פרשת תזריע הם עניני נגעים ומצורעים ופרשת שמיני רוב רובה עניני מאכלות אסורות, וכידוע רוב האנשים לא נכשלים במאכלות אסורות משום שאדם לא מוכן לבלוע תולעת, אבל מוכן לבלוע את חברו על ידי דבור הלשון הרע עליו. לכן הוסמכה פרשת מאכלים הטמאים לעניני המצורע ללמדך שכשם שאתה נזהר ממאכלות טמאים תזהר גם בזה (ר' י ישראל מסלנט זצ"ל) ועל זה המליצו את הפסוק בתהילים "ואנכי תולעת ולא איש" אמר דוד המלך ע"ה תחשבו שאני תולעת ואז לא תבלעוני חי. ומסופר על היהודי הקדוש מפשיסחא שציוה פעם לרבי בונם מפשיסחא (שאחר כך מילא את מקומו) שיסע לדרך. לאן יסע? לשם מה יסע? הרב לא ביאר והתלמיד לא הקשה. כמצות רבו, לקח אתו חסידיים אחידים, הזמינו את העגלון ונסעו לדרך. נמשכה הנסיעה ורבי בונם אינו מפפק, אינו מטיל ספק בנסיעה ללא כיוון ללא מטרה ידועה.

חלפו שעות והרעב מציק לכל. הנה הם מגיעים לכפר אחד, פונה העגלון לשביל הכפר ומכוון את הסוסים לעבר האכסניה, יורדים הם מן העגלה ונכנסים לחדר האוכל הגדול, רבי בונם מקבל לעצמו חדר סמוך,

הבדל בין יהודי לגוי במהות וזה נקרא אטימות הלב שנגרמה מהלבושים הצואים שהם הגוף שהוא כלי לנשמה האוטם את הנשמה האלוקית היהודית לבוא לידי ביטוי והם בדרך כלל אותם אנשים שאוכלים שרצים ורמסים ולא צמים בכיפור או אוכלים חמץ בפסח כי אינם מרגישים שיכות לשורש הטהר. ודעו לכם דבר חשוב מאוד הבית שלנו הוא תא קטן אם הוא חזק הוא שורשי ואם קדוש וטהור הוא, הוא עוצמתי.

אחד מיסודי היסודות של הבית היהודי, הוא הרעיון של טהרת המשפחה בישראל. כבר חקרו גדולי וחכמי אומות העולם ומצאו כי דיני נדה – שהנם כל כך יסודיים בטהרת המשפחה – מתבארים באופן מפליא על פי חוקי הרפואה וההיגיינה. אך מעבר לכך הם חקרו ובאו לידי מסקנה שחוקי התורה הללו יותר ממה שישראל שמרו אותם – הם שמרו על עם ישראל.

הודות ליסודות טהרת המשפחה נשמר התא המשפחתי והצרוף הרב-תאי של המוני תאי בית ישראל.

אוצר הטהרה

הוא אשר יוצר את האומה הנצחית השורדת בכל ימות העולם.

הודות לחוקים אלו, נשתמרו בעם ישראל כוחותיו הרוחניים והשכליים ורעננותו הפנימית, כפי שאין דוגמתה באומות אחרות.

הטומאה והטהרה במובן של תורתנו הקדושה, הנם ענינים רוחניים סודים בלתי מובנים. המדע בכל התקדמותו לא הגיע לסוד החלק הרוחני של האדם בכלל, ושל סוד הרוחניות המיוחדת לעם ישראל בפרט. קצרה בינתו לדור אל תוכו של הרוח שבאדם, ונבצר מאתנו להשיג את מהות הטבילה שצותה תורתנו הקדושה בכדי לטהר אשה מטמאת נדה. אך זאת נקבע מעל לכל ספק: חסנו של הבית היהודי קשור בקשר עבות עם שמירה כהלכה על מצות טהרת המשפחה ואין ביכולת האדם הגשמי והמוגבל להבין איך דברים רוחניים פועלים ומשפיעים. ולא כל מה שאינו מובן מעיד שאין זה נכון. כמו זבוב שרואה אותך מתקן הוא אינו מבין את המיתרש, אך אין זה אומר שמה שאתה מתקן ופועל

של הנשמה. והרי חכמינו אמרו בקשר ליולדת כי מפתח הלידה נתון בידי השם יתברך ואינו נמסר בידי שליח (תענית ב) וכפי שנאמר "ויפתח אלהים את רחמה", יוצא אם כן שבכל לידה ישנה השראה של קדושה אלהית עליונה וממילא כשמסתלקת הקדושה באה הטומאה במקומה (הרבי מקוצק).

טהרת המשפחה

אומרים חז"ל שלושה שותפים לאדם אב ואם והקב"ה אב ואם נותנים את הגוף שהוא הכלי והקב"ה נופח את הנשמה שנאמר "ונפחתי באפך נישמת חיים וההית לנפש חיה". ואפשר להבחין שאדם בגימטריה 45 אב=3 אם=41 ואלוקים הוא האחד והיחיד ביחד 45 לכן הנשמה שהיא למעשה האדם האמיתי עם תכונותיו וכישוריו וכי היא עתידה להיות אין סופית בעולם הזה ובעולם הבא ואילו הגוף שהוא הכלי שמאחסן את הנשמה הוא כלי זמני שנאמר מעפר אתה בא ולעפר תשוב ואומר שלמה המלך הנשמה חוזרת לאלוקים אשר הוא נפחה.

יכולה לרדת נשמה מאד גדולה לעולם אך היא אינה יכולה לבוא לידי ביטוי, כי היא קיבלה לבושים צואים שהם הכלי שההורים הביאו לעולם בזמן שקימו יחסי אישות אם הביאו ילד לעולם מתוך טהרה, שהיא שמירת נידה וטבילה במקווה טהרה אז יוצא זרע קדוש ולבושיו זה הגוף והדם שנקרא נפש והנשמה הטהורה קיבלה כלי שהוא מבחינת לבושים טהורים ויפים לנשמה ששם הנשמה יכולה ליפעול במלוא עוצמתה המהות של האדם תמיד יהיה קשור לשורש ישראל ולקדושה אך אם ההורים הביאו ילד לעולם שלא בטהרה אז הביאו לבושים צואים, שהם הגוף שהוא הכלי לנשמה. לכן הנשמה קשה לה לבוא לידי ביטוי כי לבושיה צואים וטמאים והיא מבחינת בת מלך יפה עם שימלה קרועה מלוכלכת וטמאה.

לכן האדם שלא נולד בטהרה יהיה לו יותר קשה להבין ענינים רוחניים ולהתחבר לשורש ישראל ולקדושה ולכן אנחנו מבחינים בעם ישראל בנים ובנות שמתחננים עם גוים ובמיוחד בנות שמתחננות עם ערבים כיום ישנם בערך 7000 יהודיות שנשואות לערבים וכל הסטייה הקיצונית הזאת נובעת מלבושים צואים שהביאו ההורים לעולם בלא שמירת טהרה לכן האדם אינו מרגיש קשר עמוק בשורש ישראל ואינו מסתייג מהגויים. מבחינתו אין

כשעמדו להוריד את גופת הבעל לקבר, שאלה האלמנה בקול חנוק: נוהגים לומר לפני שקוברים כמה מלים... 'הספד' על הנפטר?" "כן", ענו "אבל אין כאן בינינו אף אחד שהכיר אותו, לכן איננו יודעים מה לומר". "אם כך", אמרה בקול מתחנן, "אשא אני דברים ברשותכם. אל תחששו, אדבר בקצרה". "הערש'ל, הערש'ל, אתה עולה עכשיו לבית דין של מעלה, ויש בלבך חשש שיתבעו אותך על כך שלא השארת אחריו ילדים. ואני אומרת כאן לפני מטתך, שאין לך כל סיבה לחשוש. הרי הנך יודע שכאשר היינו במשך למעלה מארבעים שנה ברוסיה, לא היתה לנו אפשרות להגיע למקוה טהרה, וכשהגענו לאמריקה הייתי כבר מבוגרת. לכן אל תדאג. לא יתבעו אותך בשמים". כל אנשי החברה קדישא, כאיש אחד פתחו באמירת קדיש בהתייחסות עצומה, הם ידוע שהערש'ל אינו צריך ל'קדיש' שלהם, כי מקומו בגן העדן מובטח.

אפילו ילד בן 5 יכול להתגבר

באחד הסימנרים של ערכים השתתף אדם ששמע את כל ההרצאות ולא השתכנע. המרצים כמעט והתיאשו ממנו. במוצאי שבת קודש לקראת הסמפוזיון קרא לצד את אחד המרצים ואמר לו: דע לך שהשתכנעתי לחזור בתשובה אבל לא אתם המרצים גרמתם לכך, אלא ילד קטן בן 5, ומעשה שהיה כך היה: בשבת בבוקר הוצאתי חבילת סוכריות מיוחדות מאד תוצרת חו"ל וחלקתי לילדים שהיו סביבי. אחד מהם, ילדו של מרצה חטף את הסוכריה ורץ. סוקרנתי לדעת להיכן הוא רץ. עקבתי אחריו, וראיתי אותו ניגש לאמו ושואל אותה, האם יש לזה הכשר? האם התבוננה בסוכריה, וראתה שזה תוצרת חוץ ובלי הכשר. הסבירה יפה לילד את הענין ונתה לו ממתק אחר תחתיו. הילד הסתפק ולא אמר דבר. כשראיתי את כח האיפוק של הילד בן ה-5 אמרתי בלבי אם זה כוחה של היהדות כזה רוצה אני להיות.

אף פעם לא מאוחר מידי...

אשה תל-אביבית סבלה ממחושי גוף קשים. נכנסה לבדיקות לבית החולים "הדסה" שבהר הצופים.

אני זה נכון. ובכלל איזה מין אלוקים הוא זה מחשב שאפשר להבין ולהשיג את דרישותיו הרוחניות בשיכלנו הגס והקטן כי אם ההינו מבינים את דרכיו ההינו גם ברמת הבנה אלוקית מה שאינו ניתן לנו כיצורים מוגבלים לכן נאמר "הניסותרות לה' אלוהינו והניגלות לנו".

החפץ חיים, במכתבו אודות יהודי אחד שהתעסק בנושא טהרת המשפחה, כותב: "באם יצליח להשפיע, אפילו על אשה אחת, לקיים את מצות טהרת המשפחה, אני מקנא בחלקו בעולם הבא". כי מצוות טהרת המשפחה זו ממש הצלת נפשות שנאמר בויקרא שלא ימותו בטמואתם.

אמותינו הצדקניות ואבותינו הצדיקים שהיו סמלי הטוהר והזוך, הצניעות, האצילות הנפשית והקדושה, קיימו וקיבלו עליהם למלא אחרי הדרישה התורתית הזאת ולקיימה ככלה אשר נקבע בתורה שבכתב ובע"פ – אין ספק כי קיום המצווה מרומם אותנו מדרגת הבהמה והחיה ומנחלת לנו את העולם הבא ואף את העולם הזה עם אושר שאין למצוא דוגמתו אצל שום אומה. וכלשון הכתוב "ברך בניך בקרבך" – שהבנים יתברכו בעודם בבטן אמם. לזכותו זכות אותן אמהות היודעות את המעלה הגדולה של טהרת המשפחה המביאה לקדושת הבית, לקדושת הבנים, וזו סגולה נפלאה להתחיל את חייו של הרך הנולד בקדושה ובטהרה. (אור דניאל).

סיפר הרב זילברשטיין שליט"א בשם הגרמ"צ ברלין:

יום אחד הופיעה אשה בוכיה במשרדי החברה-קדישא. בעלה נפטר, והיא מבקשת להסדיר את קבורתו. על פי מבטאה היה ניכר שהיא רוסייה, על פי המראה לא נראתה דתיה.

מלאו שאלון ובקשו לודא את יהדותו. היא נקבה בשם הורי בעלה ומוצאם, ולאחר ברור הוסר כל חשש, אכן יהודי הוא.

מיד נקבעו סדרי ההלויה, שאלו אם יש בנים או מלואים, התברר שאין. מדובר בזוג ערירי בלא ילדים, עולים חדשים יחסית, בלא משפחה ומכרים. מלבד האלמנה הבוכה ואנשי החברה קדישא לא היו מלואים.

מובא בספרים הקדושים שכאשר התנהגותו של האדם במצוות הבורא הנה הנהגה המבוססת על מסירות נפש, הרי שגם משמים נוהגים עמו מעל ומעבר לשורת הדין והנו זוכה לנסים על טבעיים. הרבנים והמדריכות העוסקים בהדרכת טהרת המשפחה, עדים לכך. לא אח מופיעה אשה שקיבלה על עצמה לשמור טהרת המשפחה כהלכה, ובפיה ספורי מופת על ניסים והנהגות על טבעיות שזכתה ממרום. כך היא דרכו של בורא עולם מידה כנגד מידה שנאמר "ה' צילך על יד ימיניך" כשם שצל מחכה את תנועות האדם ועושה אחריו כך הקב"ה אתה ותרן הוא ותרן אתה עקשן הוא גם ידון את הנשמה בעקשנות.

מסירות שהצילה ממות

מספר הרב אפרים עובד שליט"א:
סיפרה לי מדריכה על אשה שנסעה עם בעלה לנופש. אך באותו מקום לא היה מקוה טהרה. האשה לא התיאשה והלכה עד למושב הסמוך שהיה רחוק כמה קילומטר ולא התיאשה מהמרחק ומהשעה המאוחרת. כעבור תקופה קצרה התקשרה האשה למדריכה וסיפרה: קימתי מצוה זו בדיוק כפי שהדרכת אותי. שעות אחדות לאחר שטבלתי הגיע הביתה הבן, המשרת בצבא בצפון הארץ. הוא אמר: "אמא, קרה לי נס גדול לפני שעות אחדות, והמפקד שלח אותי הביתה ליום חופשה". שאלתי בחרדה: "מה קרה? ספר!" והבן המשיך "אמא, שכבתי הלילה בשק השנה שלי, ולא יכלתי להרדם. חשתי צמא עז למים. התגברתי על עיפותי ויצאתי משק השנה לכוון המטבח. כאשר חזרתי, ראיתי קבוצת חברים עומדת סביב שק השנה שלי, והם חוזרים ואומרים: "נס! נס!" מה קרה? – כדור תועה של חבר, אשר נקה את רובהו, פלח את שק השנה שלי בזמן שהלכתי לשנות". אני מודה לך, שהייתי שליחה טובה, סימה האשה בדמעות – שבאת לביתי ללמד אותי מצוה נהדרת זו, אשר בזכותה ניצל בני מות". הרבנית גרינברג ע"ה סיפרה באחד מימי העיון על אשה מפתח תקוה, שהסכימה ליטבול לאחר שכנועים רבים. סיפרה האשה: "בלילה – טבלתי". בבוקר אמרתי לבנותי: "הביאו לי את התינוק מן הלול. ברגע שהגיע התינוק לידי, היתפרקה כוננית כבדה, עמוסת

עברה שרשרת בדיקות יסודיות והרופאים גילו את אזנה שלקתה במחלה ממארת ברחמה. חשך עליה עולמה.

והנה שמעה את שמעו של הרבי מזוועהיל כפועל ישועות. קמה ועלתה לירושלים ופנתה לרבנו. נענה לה רבנו:

אם תשמרי טהרת המשפחה – תושעי...

האשה לא ניהלה אורח חייהם דתי, לא היא ולא בעלה. אולם, במצבה הקשה החליטה לקבל דבריו של רבנו ולשנות ארצות חייה. בעלה הסכים עימה שהכל כדאי כדי להושע.

שינתה המשפחה את ארות חייה והחלו מנהלים אורח חיים דתי, כשרות, שבת וטהרת המשפחה.

והאשה החלה להרגיש טוב יותר. מצבה הלך והשתפר ומחוישי הגוף פסקו, נעלמו. חזרה למסלול חיים תקין.

לימים הגיעה האשה לביקורת לבית החולים "הדסה", שבהר הצופים. עברה שוב שרשרת בדיקות, והנה תמהו להוכח שאין כל ממצאים פתולוגיים בכל הבדיקות. לא מצאו עתה כל הצדקה לדיאגנוזה שקבעה ברורות שהאשה חולה במחלה ממארת. בדקו וחזרו ובדקו, אך דבר לא נמצא שיצביע על אותה מחלה. נמנו הרופאים וגמרו שכנראה נפלה טעות. נתחלפו, כנראה, בדיקות שלה בשל אחרים והדיאגנוזה הראשונה בטעות יסודה. חזרה האשה לביתה מאוששת, והחלה לאט לאט נוטשת את אורח חייה הדתי, מאחר שנתברר שהכל בטעות יסודו, אם כן אין צורך להשמע לדברי הרבי. הכל טעות. אך עם הזמן החל שוב מצבה להדרדר. מחושיה הראשונים חזרו, וביתר תוקף. דרשה שוב ברופאים ונכנסה לבדיקות לבית החולים הדסה, והנה, נתגלו בעליל עקבות המחלה. הדיאגנוזה הראשונה אומתה ובחריפות יתר. עתה הניחו הרופאים שהטעות היתה בדיאגנוזה השניה. ולא הותירו כל ספק באשר למחלתה. קמה האשה ופנתה שוב לרבי מזוועהיל, מביעה צערה על שנטשה לשמור על יסודות הדת, מבטיחה שמעתה תשכיל להקפיד ככל אשר יצוה עליה הרבי...

נאנח הרבי לעומתה:

מאוחר מידי.

בזכות מסירות נפש זוכים להנהגה על טבעית

הנה מעשה מופלא היכול להמחיש לנו בצורה נפלאה על השפעתו של המוהל וכוח תפילתו בזמן המילה: בשעת לילה מאוחרת נשמע צלצול טלפון בביתו של רבי רפאל, מוהל מפורסם. על הקו הייתה אשה שהזמינה אותו לערוך ברית לבנה בביתם שבתל אביב בשעת בוקר.

המוהל התעניין לדעת מי שלחה אליו והיא ענתה כי מצאה את שמו ב"דפי זהב", תשובה מוזרה למדי... ביום ובשעה שנקבעו הגיע רבי רפאל לכתובת הבית. היה זה בית מפואר בשכונה צפון תל-אביבית מטופחת. רבי רפאל צילצל בפעמון ובפתח הופיעה אשה. היא הודיעה לו קצרות כי למעלה, בקומה השנייה, שוכב התינוק. על השולחן מעטפה ובה כסף והיא עצמה חייבת לצאת מן הבית. בעוד כרבע שעה תגיע המטפלת לשחררו. רבי רפאל לא הספיק להתעשת מתדהמתו וכבר נכנסה למכוניתה ונסעה... עלה רבי רפאל במדרגות הבית ומצא תינוק קטן שוכב בעריסה מהודרת בחדר מפואר ביותר... הוא מל את התינוק, כשהוא המוהל, הוא הסנדק, והוא המכובד בברכות....

משסיים רצה ללכת, אך המטפלת עדיין לא הופיעה. בנתיים החל התינוק לבכות והמוהל הנבוך נטל אותו בידיו ומחוסר אונים החל לבכות יחד איתו... בעודו מתייפח, חיפש את המטבח, שם מצא בקבוק חלק והאכיל את התינוק הצורח. התינוק נרגע אך ר' רפאל עדיין לא....

הוא המשיך לבכות בכי מלא כאב על אנשים אומללים אלה, שביום היכנס בנם בבריתו של אאע"ה, אינם מתפנים להיות נוכחים במקום. יש להם עיסוקים חשובים יותר...

הדמעות נשרו על פניו של התינוק, שבנתיים נרדם על זרועותיו של המוהל לישון שנת ישרים. רק לאחר כשעתיים הגיעה המטפלת. היא זרקה תירוץ כלשהו ורבי רפאל אף לא האזין. הוא נטל את תיקו ונמלט על נפשו... חלפו שלוש עשרה שנה.

יום אחד התקשרה לרבי רפאל אשה. היא הזכירה למוהל את הברית המוזרה שערך לבנה שלוש עשרה שנה קודם לכן...

רבי רפאל לא היה זקוק לתזכורת, אז סיפרה לו האשה "הילד שערכת לו את הברית רוצה לשמור מצוות. בעצם, מאז היותו ילד קטן, הוא רוצה להתפלל, לשמור שבת, לחבוש כיפה. התייעצנו עם

ספרים, שניצבה בקיר מעל הלול, ונפלה בכל כבדה לתוך הלול". האין זה נס גלוי ועצום?

וביום השמיני ימול בשר ערלתו (תזריע יב-ג)

חשיבות בבחירת הסנדק והמוהל הכל כשרים למול וישראל גדול שיודע למול קודם לכולם (שו"ע יורה דעה רס"ד א).

הקב"ה ציווה אותנו לקבוע אות בגופנו ובכך להבדילנו משאר העמים. וטעמה של מצווה זו כותב ה"לבוש" מפני שזה סימן אמיתי שאינו משתנה לא בחיים ולא אחר המוות וחתום יפה בבשרנו, להורות שאנו עבדי הקב"ה ומחויבים לקיים מצוותיו ולא לעבור עליהם כי לכך נוצרנו.

ורצה הקב"ה לברוא האדם בחיסרון זה בעורלה אע"פ שהיה יכול לברוא כשהוא מהול כי הדבר משמש סימן שכשם שאדם מסוגל לתקן את מום גופו הוא יכול לתקן פגם נשמתו שכן בידו הדבר להיות טוב ולא לחטוא.

כמוכן חשיבות יתרה נודעת לכך בבחירת המוהל והסנדק כיוון שאם הם כשרים ויראי שמים, יש בכוחם להמשיך קדושה וטהרה על הנולד. לכן יש לבחור סנדק ומוהל צדיקים ויראי שמים (בנוסף למה שהמוהל חייב להיות בקי ומומחה).

מספרים על הגה"צ ר' יעקב מוצפי זצ"ל שהיה מקפיד מאוד על מוהל וסנדק שיהיו יראי שמים. וסיפר פעם על חכם עובדיה צדקה זצ"ל שהיה איש החסד, ורודף אחר צדקה ומצוות ששאלוהו "במה זכית לכל החסידות ולכל המעלות הטובות האלו?" ענה חכם עובדיה "אני בבחינת חומץ בן יין, והייתי צריך להיות הרבה יותר חסיד וירא שמים ממה שאני טיפה מן הים הגדול, וכל זה למה, מפני שהסנדק שלי היה הגאון רבי יוסף חיים, בעל ה'בן איש חי', והמוהל שלי היה אחיו, ועד כמה שהסנדק והמוהל קובעים את מהלך החיים של הנולד אין לשער ולתאר, ולכן אני אומר שלא הגעתי לכלום ממה שאני הייתי צריך להגיע".

וכך היה מסיים את סיפורו "בחרו לכם מוהל וסנדק ירא שמים, לטוב לכם ולילדיכם כל הימים..."

להתעלות מעלה מעלה ככל העניינים השמימיים, וסופי תיבות של מילים אלו הוא הוי"ה, להורות שעל ידי המילה משרה בתוכו את השכינה. על כן ציווה אותנו הקב"ה למול את בנינו ביום השמיני.

אם נתבונן במצווה זו נראה, לכאורה, דבר מפתיע המילה היא בעצם דבר מכאיב. חותכים בבשרו של התינוק, והרך הנולד בוכה וצורח והדבר כואב לו מאוד.

ובאותו הזמן כל המסובים יושבים סביב שולחנות ערוכים, שרים, נהנים ואף רוקדים.

ואף האם שנשאה את בנה במשך תשעה ירחים והנה, סוף סוף הוא נולד בריא ושלם, ופתאום ביום השמיני המוהל נוטל את ערלתו, ואותה האם אינה מסרבת למצווה זו, אלא גם היא בוכה ומתייפחת מהתרגשות בעת המילה כיוון שהיא יודעת שכך ציווה אותנו הבורא.

ב"ה, כיום אין לנו שום בעיה למול את בנינו. כל בן זכר שנולד גורם לשמחה ולאפשר להורים המזדריים להכניסו בכריתו של אברהם אבינו, אך הדבר שונה בארצות הניכר. שם אין זה מן הדברים השגרתיים למול תינוק. אף בעבר לא תמיד השלטונות התירו למול את התינוקות והדבר היה כרוך במסירות נפש של ממש.

הורים סיכנו חייהם על מנת לקיים מצווה חשובה זו (אור דניאל).

ובמלאות ימי טהרה לבן או לבת תביא כבש בן שנתו לעולה ובן יונה או תור לחטאת (תזריע יב-ו)

נשאלת השאלה: איזה חטא חטאה היולדת? (הגמרא (נדה לא ע"ב) אומרת, אמר רבי שמעון בן יוחאי: יולדת מביאה קרבן חטאת, שבשעה שכורעת לילד קופצת ונשבעת שלא תזקק לבעלה. ורב יוסף חולק על זה בגלל הצער שיולדת יש לפרש גם על דרך צחוק

"יולדת" – אילולא החטא הקדמון – האשה לא היתה מתקללת: "בעצב תלדי בנים". זאת אומרת, שהיה יכול להיות מצב יותר טוב, וכיום הוא חסר. ועל חסרון זה מביאים קרבן חטאת. היום אין לנו בית מקדש לכן אנו עושי מסיבת הודיה לה?

מומחים ואלה לא הצליחו לעקור מראשו את שיגינותיו. החלטנו להניח לו ללכת בדרכו. רק אותך אנו מכירים מבין היהודים שומרי תורה ומצוות ואנו מבקשים שתדריך אותנו..."

הברית היא חותמת בבשרו של האדם

ת"ר: המל אומר "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על המילה".

אבי הבן אומר "אשר קדשנו במצוותיו להכניסו בכריתו של אברהם אבינו"

העומדים אומרים "כשם שנכנס לברית כך ייכנס לתורה, לחופה, למצוות ולמעשים טובים" (שבת קלז).

מצוות המילה רמה ונשגבה עד מאד, טעמים טמירים וסודות עצומים צפונים בתוכה, וכאשר האב מכניס את בנו לברית אומרים העומדים "כשם שנכנס לברית כך ייכנס לתורה, לחופה, למצוות ולמעשים טובים".

ומעניין מדוע רק במצוות הברית מברכים את התינוק "כשם שנכנס לברית כך ייכנס לתורה, לחופה, למצוות ולמעשים טובים"? מדוע אנו לא מברכים בברכה דומה את חתן הבר-מצווה "כשם שנכנס למצוות כך ייכנס לתורה וכו'" או אדם ששומר שבת או כל מצווה אחרת.

פירוש נפלא על כך נאמר מפי הרה"ג יוסף מוגרבי שליט"א בשם הבעש"ט הקדוש ההבדל בין מצוות המילה לשאר המצוות מתבטא בכך שהברית היא חותמת בבשרו של היהודי ועל ידה האדם משלים את גופו ונפשו לעבוד את ה' ומחותם זה אין הוא יכול להיפרד ואף אינו יכול למחותו. מה שאין כן בשאר המצוות. כאשר אדם מקיים מצוות תפילין או שבת או שאר מצוות הוא יכול באחת ההזדמנויות להיפרד ממצווה זו ולהחליט שאין הוא רוצה לקיימה יותר.

הדבר מרומז יפה בפסוק "מי יעלה לנו השמימה" (דברים ל, יב) ר"ת מילה, שע"י המילה האדם יכול

מצורע

ועוד יש לשאול מה הקושי בפסוק שר' ינאי לא הבינו בלי הרוכל.

אלא שהיה קשה לרבי ינאי הרי נאמר בתורה שכל המדבר לשון הרע עונשו שהוא לוקה בצרעת, ואנו רואים הרבה אנשים שמדברים לשון הרע ואין להם כלום, וכן מה שכופל הכתוב: ואומר: מי האיש החפץ חיים: אוהב ימים לראות טוב.

והנה בא הרוכל ואמר: מאן בעי סם חיי, היינו מי רוצה להיות בריא בגופו ונפשו שלא ילקה בהם בצרעת, שכן מצורע חשוב כמת. וכשנודע לר' ינאי שיש צרעת בנפש כמו בגוף נתיישבו לו הקושיות שהיו לו ואמר: עכשיו אני מבין משמעות הדברים שאמר שלמה המלך ע"ה: שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו. כי מצרות הוא כמו צרעת, ואמר נפשו מכאן מוכח שיש צרעת בנפש כמו בגוף.

וזה שאמר הכתוב צרעת הנפש ולא נקט צרעת הגוף, מפני שחמורה צרעת הנפש מצרעת הגוף כפי שהראנו למעלה ועוד מאחר שהנפש טמאה בצרעת אין תפילתו מתקבלת עד שיכנע ויחזור בתשובה. ולכן אומר הכתוב: ביום טהרתו והובא אל הכהן, ר"ל ביום שיטהר מעון לשון הרע ויחזור בתשובה, אז יובא אל הכהן רמז להקב"ה ותפילתו תתקבל. ותרופתו של המספר לשון הרע שיעמול בתורה אחרי שיחזור בתשובה.

איש אחד בא לרב ואמר: "האם שמעת כבר מה שמספרים על הידיד שלך?"
"לא" ענה הרב, "אבל לפני שאתה מספר, תגיד לי: האם העברת את השמועה על ידי דרך שלוש המסנות?"

"אילו מסנות?" שאל האורח
"הראשונה מסנת האמת" אמר הרב, "האם, אתה בטוח שהדבר שאתה עומד לספר לי על ידידי אמת?"
האורח היסס: "בעצם, אני לא בטוח. אני רק שמעתי את הסיפור מפי אחר. ומה המסנת השנייה?"
"המסנת השנייה", אמר הרב, "היא מסנת הטוב, האם הדבר שאתה עומד לספר לי על ידידי הוא דבר טוב?"

זאת תהיה תורת המצורע ביום טהרתו והובא אל הכהן (מצורע יד-א)

ואל תתמהו על מה שאומרים חז"ל שהמספר לשון הרע לוקה בצרעת הרי אנו רואים הרבה אנשים שמדברים לשון הרע והם בריאים ושלמים ואין שום פגימה בבשרם.

דע שהצרעת הנאמרה בתורה היא או בגוף או בנשמה. שאם אינה פוגעת בגופו היא פוגעת בנפשו. וצרעת הנפש יותר גרועה מצרעת הגוף, כי כל לילה כשהנשמה עולה למעלה בשמים, כל קדושי מעלה נפרדים ממנה והולכים ומכריזים לפניה שהיא טמאה, כמו שנאמר: וטמא טמא יקרא.

ואם אינו עושה תשובה בזה העולם, כשהוא נפטר מן העולם אין נותנים לנפשו להיכנס למחנה הצדיקים וכולם בורחים ומסתלקים מפניה. וכמה צער יש לאותה נשמה הנקלעת ממקום למקום ואין אחד הרוצה לעמוד במחיצתה. מתייסרות הנשמות של מספרי לשון הרע ביסורים קשים, ובזה תבינו המעשה המסופר במדרש.

מעשה ברוכל שהיה מחזור בעיירות והיה מכריז ואומר: מאן בעי סם חיי. מי רוצה לקנות תבלין של חיים. אמר לו: היכן תבלין החיים שאתה מוכר. הוציא הלה ספר תהילים מכיסו והראה לו בפרשה ל/ד שאומר הכתוב: מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב, נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה. פירוש מי שרוצה לקנות חיים, נצור מפיו מלדבר לשון הרע.

אמר רבי ינאי: כל ימי חיי לא עמדתי על משמעת הפסוק הזה, עכשיו שאמר לי הרוכל הזה אני מבין הפסוק, וכן אמר שלמה המלך: שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו (משלי). מי ששומר פיו ואינו מדבר לשון הרע, שומר נפשו מצרעת. זהו המעשה המובא במדרש.

ויש לתמוה מהי החכמה שאמר הרוכל עד שאמר עליו ר' ינאי שאילולא הוא לא היה מבין משמעות הכתוב. והרי מה שאמר הרוכל כתוב בפסוק ואנו אומרים אותו כל יום.

נוביסלץ, רבי מאיר מו"ץ בוילנא ורבי יהושע מחבר הספר "מעוז הדת". (שאל אביך ויגדך)

מעשה בשני יהודים ישבו זה בסמוך לזה ברכבת הנוסעת לראדין: האחד מהם ידוע ומפורסם בקרב העולם היהודי היה זה מרן ה"חפץ חיים", אשר שב אל ביתו שבראדין. ואולם, היהודי שישב לצידו, כלל לא הכיר את מראה פניו של ה"חפץ חיים", כיוון שהתגורר בעיר מרוחקת.

כדרכם של נוסעים. היושבים זה לצד חברו משך שעות רבות, נקשרה שיחה בין השניים. ובמהלך השיחה סח אותו יהודי לשכנו: "היודע אתה, נוסע אני לראדין להתברך מפי פאר דורנו, ה'חפץ חיים'!" שכנו לספסל לא הגיב על כך.

אך הדובר המשיך: "אתה, כתושב ראדין, בודאי שמעת על הצדיק המופלא הזה, הלא כן? ואולי זכית לראותו אי פעם..."

מה הופתע האיש, בשמעו את שכנו אומר: "אין הוא צדיק כלל... הוא יהודי פשוט, ממש כמו כל היהודים". אחוז כעס קם השכן ממקומו וקרא: "כיצד תעז לומר דברים שכאלה?"

"אמרתי לך את האמת לאמיתה", השיב לו ה"חפץ חיים", "מכיר אני היטב את ה'חפץ חיים'", הוסיף. התשובה הזו זעזעה לחלוטין את היהודי. "חצוף שכמוך!" קרא לעבר שכנו, הלא הוא ה"חפץ חיים". ואל שאר הנוסעים בקרון הפטיר: "הראיתם מימכם אדם עלוב שכמוהו? מעז הוא לזלזל בפאר הדור, ב'חפץ חיים'! לא, איני מסוגל לשבת ליד אדם שכזה!" קרא בשאט נפש ועזב את הקרון.

כשהגיעה הרכבת ליעדה ועצרה בבית הנתיבות אשר בראדין, מיהר האיש לרדת מהקרון בו עשה את שארית הדרך. 'אינני חפץ להתקל שוב באותו יהודי עלוב, המעז פנים נגד ה'חפץ חיים'!, הרהר, ועל כן חמק חיש מהר, עזב את שטח התחנה ופנה לעבר ביתו של מרן ה"חפץ חיים".

"אבינו איננו בבית", אמרו לו בני משפחתו של ה"חפץ חיים", כשהגיע אל הבית, "הואל נא להמתין, ר' יהודי, עוד מעט מן הסתם הוא יגיע הביתה".

נרגש וקצר רוח המתין האורח לבוא בעל הבית. בהתרגשות הרבה לא יכול לשבת על מקומו, והלך אנה ואנה בחדר. הן עוד מעט יפגוש פנים אל פנים את גדול הדור... ליבו החיש את פעימותיו. וכשנפתחה דלת הבית ונשמע קולו של מרן ה"חפץ חיים" הלם

"להיפך", אמר האורח, "זה משהו איום ונורא, והשלישית?"

"השלישית היא המסנת של הנחוי" המשיך הרב, "האם זה נחוי לספר לי את הדבר הנורא על ידידי, שספק אם הוא אמת?"

אחרי הפסק אמר האורח: "לא, אין זה נחוי כל כך". "אם כך" אמר הרב "כדאי שתשתוק" זיכרו מה שלא נחוי אין לנו שום רשות לספר כי זה לשון הרע ועונו גדול מנשוא.

המספר "לשון הרע" על חברו ובתוך ספורו ערבב מעט דברי שקר, חטאו יקרא מעתה בשם "המוציא שם רע" ענשו חמור הרבה יותר מסתם לשון הרע ורכילות. (רמב"ם דעות, פז ב' חפץ חיים פתיחה, עשין י"ג).

אבי אמו של הגאון רבי יחיאל מיכל הלר זצ"ל בעל "עמודי אור", היה אדם עשיר מאד, פעם נסע לעסקיו מחוץ לעיר, והשאיר את בתו לבדה לנהל את החנות. אז יצא עליה רנון.

כאשר התבגרה לא רצו להשתדך עמה בשל כך. וכבר היתה מאד מבוגרת וטרם נמצא לה זיווג. אביה התייסר מאד ודאג לעתיד בתו. ואז הגיע למסקנה, כי אין לו בררה אלא למצוא לה שידוך פשוט. כדי שלא תשב עד שילבינו שערותיה.

בעיר מגוריו היה בחור שקראו לו "אהרון שמיסער", מפני שעבד כעוזר לאחד מבעלי העגלות ושימש לו מצליף לסוסו. וכמובן שהיה בחור פשוט עד מאד.

בשכרון לב קרא האב לבתו ואמר לה: הרי רואה את מה המצב, לא נותרה בררה אלא שתנשאי לאותו אהרון אם רק יסכים להשתדך אתך. בלית בררה נתנה את הסכמתה ואז הלך אביה לעגלון והציע לו את השידוך. אך המצב היה, שאפילו הוא אמר שעליו לחשוב על כך. אבל בסופו של דבר הסכים וקבעו זמן לחתונה.

בעומדה מתחת לחופה אמרה הכלה: ריבוננו של עולם אתה הלא יודע את האמת, שכל הרינון שיצא עלי אינו אלא מעשה רשעות של אנשים, הוצאת שם רע עלי אנשים שהתקנאו בעשרו של אבי, והאמת היא שאני טהורה לגמרי, ולכן מבקשת אני ממך, ריבוננו של עולם שאם נתפשרתי והסכמתי לשידוך כזה, תיתן לי בזכות זאת, בנים צדיקים ותלמידי חכמים.

ואכן זכתה לארבעה בנים גדולי ישראל וחתנין רבנן רבי יחיאל רבה של סובלק, רבי ישראל רבה של

נכשלתי פה ממש ששמעתי וקיבלתי לשון הרע, ואני מתחרט כבר על שנסעתי אתכם, ובודאי לא היתה מצווה בנסיעתי אתכם...

כשראה אותו אדם גדול כיצד התעטף החפץ חיים ביגון, נאחז חרדה ותדהמה, אך גם תמה תמיהה מסויימת: מה לו כי נזעק ונסער כל כך? ואולם מכיון שבחפץ חיים מדובר, פתח ושאל: מה כבר אמרתי, רבי ישראל מאיר, איזו לשון הרע היתה פה?...

ענהו החפץ חיים: כלום אין לשון הרע במה שאמרתם לבעלת הבית שהתבשיל חסר קצת מלח? הן לא היה שבישלה את האוכל כי אם המבשלת שהיא מעסיקה, וזו אישה אלמנה, ומיד כששמעה את הטענה מפיכם על המלח, הלכה למטבח ופתחה בטענות על המבשלת המסכנה: למה לא שמת מלח בתבשיל, והמבשלת ענתה, כמובן, כי כן שמה מלח, ואז כבר הרעימה בעלת הבית את קולה וגערה בה באומרה לה: הלא הרבנים הסועדים על שולחני ואוכלים את התבשילים שבישלת אומרים שלא שמת מלח, וכיצד זה את אומרת אחרת?

כך התווכחו השתיים, כשהמבשלת אומרת בביטחה ששמה מלח ובעלת הבית מטיחה בה וצועקת עליה שהיא שקרנית, שכן אם הרבנים אומרים שהאוכל חסר מלח, בודאי שהיא משקרת, והאלמנה התכעסה ואמרה ברוגז: בטוחה אני ששמתי מלח בתבשיל, ושומעה כך, אמרה לה בעלת הבית: אם את כה מעיזה פנים לומר על הרבנים שהם שקרנים, הרי את מפוטרת ממשרתך ואיני רוצה בכך יותר כמבשלת!... חברו למסע של החפץ חיים, שכאמור אדם גדול היה, יושב ושומע בהקשבה מרובה לדברי החפץ חיים ופליאתו גוברת מרגע לרגע על דמיונו המופלג: מנין לו כל זה? איך הוא בונה מדיבור כל כך פעוט מגדלים באויר? ובגמר פליאתו הוא אומר: רבי ישראל מאיר, הנכם מגזימים!...

ענה לו החפץ חיים: אם כן, אם ברצונכם להיווכח שצדקתי, הבה ניכנס שנינו למטבח ונראה מה מתרחש שם...

קמו שניהם ונכנסו למטבח, ומצאו איך שתי הנשים נרגזות ונרגשות ומוחות דמעה מעיניהן, וכל זאת לאחר דיון ודיבור קולני ופוגע ולאחר שבעלת הבית הודיעה למבשלת שהיא מפוטרת, הכל כפי שתיאר החפץ חיים קודם לכן.

כשראה אותו אדם גדול מה שקרה, השתדל, כמובן, בכל כוחו לשנות את הדבר, הוא שילם טבין ותקילין

ליבו של האיש הממתין בכל עוז... עוד רגע, עוד רגע קט ויראה את ה"חפץ חיים"...

והנה הרואות עיניו נכונה? ההוזה הוא בהקיק? אל החדר נכנס לא אחר מאשר אותו יהודי שישב לצידו ברכבת בראשית הנסיעה, אותו יהודי שבעטיו נאלץ לעבור לקרון אחר... ויהודי זה אינו אלא בעל הבית, ה"חפץ חיים"!

ליבו של האיש החסיר פעימה. פניו חורו ולשונו דבקה לחיכו. חלפו רגעים אחדים עד אשר התאושש. או אז קרב אל ה"חפץ חיים", השפיל מבטו ואמר: "עכשיו מבין אני את הכל. אנא, רבנו, מחל נא לי על הדברים הקשים שטענתי נגדך!"

"אל תבקש ממני מחילה", נשמע קולו של ה"חפץ חיים", "נהפוך הוא: אני הוא שצריך לבקש את סליחתך, כיון שהדברים שאמרתי לך צערו אותך. ובאותה שעה למדתי דבר חשוב: ליהודי אסור לדבר לשון הרע אפילו על עצמו"..." (מעשיהם של צדיקים).

הגה"צ ר' משה אהרון שטרן שליט"א, משגיח דיישבת קמניץ בירושלים, סיפר **מעשה** מהחפץ חיים זיע"א, אותו שמע בבחרותו בארה"ב, במהלך שיעור מפי הגאון רבי יעקב קמיניצקי זצ"ל.

פעם יצאו החפץ זיע"א ואדם גדול נוסף (ויודע אני מי היה אדם גדול זה), לנסיעה ארוכה בענין דחוף של מצוה, הדרך ארכה להם כמה ימי נסיעה, כי המקום שאליו נצרכו להגיע רחוק היה. בהגיעם לאחד המקומות, שמו מיד פניהם לתור להם מקום אכסניה למען יוכלו להשיב את נפשם מעמל הדרך ולהשביע רעבונם.

והנה, לאחר שמצאו אכסניה אצל שולחנה של בעלת בית יראת שמים, שהידורי הכשרות אצלה ענו על הדרישות המיוחדות של החפץ חיים וחברו למסע, ישבו שניהם וסעדו נפשם בתבשיל שהוגש להם. בתוך סעודתם נכנסה בעלת הבית ושאלה אותם האם האוכל ערב לחיכם. החפץ חיים ענה מיד: האוכל טוב מאד, ואילו אותו אדם גדול שחבר למסע אמר: כן, האוכל טוב למדי, אם כי חסר היה קצת מלח, אבל באופן כללי היה טוב מאד...

שמעה האשה ויצאה מהחדר, אבל מיד בצאתה מהחדר תפס החפץ חיים בידיו את זקנו וראשו ואנחת שבר בקעה מגרונו באומרו: אוי ואבוי, כל ימי נזהרתי בעצמי מלדבר ומלשמוע לשון הרע, ועתה

הצרעת באה על האדם בגלל עוון לשון הרע. יש אנשים הסבורים, כי איסור לשון הרע הינו מילה נרדפת להפצת דברי שקר.

אך אין הדבר כן איסור לשון הרע כולל גם חיפוש חטאים ופגמים אצל הזולת! ועל כן אומרים לו, לבעל הלשון הרע: אם חושב אתה את עצמך למומחה במציאת חטאים ועוונות צא נא אל מחוץ למחנה. ושם, לכשתבודד עם עצמך ימים רבים לא תוכל לחשוף את חטאי זולתך, אך תוכל בהחלט לחשוף ולגלות את כל העוונות שלך". (מעשיהם של צדיקים).

זאת תהיה תורת המצורע ביום טהרתו) (מצורע יד – ב)

לכאורה יש לתמוה, לשם מה צריך המצורע להביא קרבן, והלא יסורים ממרקין כל עוונותיו של אדם ולמה איפוא לא יתכפר חטאו על ידי היסורים שבאו עליו עקב הצרעת?

ברם, דבר זה, שיסורים ממרקין כל עוונותיו של אדם, למדו חכמינו מקל וחומר משן ועין, מה שן ועין שהן אחד מאבריו של האדם – עבד יוצא בהן לחרות, הרי יסורים שממרקין כל גופו של אדם על אחת כמה וכמה (דברים ה').

והנה עבד הרי אינו יוצא לחרות אלא אם קטע לו האדון ראשי אברים שאינם חוזרים, אם כן אפשר להביא מזה ראייה רק על יסורים שאין להם עוד רפואה; אבל אם המצורע נתרפא מצרעתו, הרי מתברר שהיו אלה יסורים שיש להם רפואה, ואם כן אפשר שאינם מכפרים ולכן עליו להביא קרבן בתור כפרה.

זהו שמתכוין הכתוב לומר: "זאת תהיה תורת המצורע" – שעליו להתכפר על ידי קרבן; ואם תשאל, למה לא יכפרו עליו יסוריו? הרי התשובה היא: "ביום טהרתו" – הנה הלא נתרפא סוף סוף מצרעתו, ויסורים שיש להם רפואה אי-אפשר ללמוד משן ועין שהם מכפרים... (דברי הגאונים בשם הגאון מהר"ם אש ז"ל).

המצורע – המוציא רע (חז"ל).

חכמים אמרו, שנגעים באים על חטא לשון הרע. המדרשים וספרי המוסר מרחיבים את הדיבור על

עבור האלמנה כדי שתוכל לחזור למשרתה וכדי שישררו ביניהם השלום והשלווה!..(שאל אביך ויגדך).

מעשה שהיה הרה"ק רבי משה מפשעווארסק זצ"ל היה מפורסם בעולם החסידות כאחד הצדיקים הגדולים וכבעל רוח הקודש. במיוחד נודע כסופר סת"ם, שכל מה שכתב היה בקדושה ובטהרה ובכל הכוונות הדרושות. סיפרו עליו, כי פעם אחת קנה אצלו אחד מהצדיקים המפורסמים ספר תורה ונתן אותו למגיהים שיגיהו אותו, בהבטיחו להם שעבור כל טעות שימצאו, יתן להם עשרים רובל.

אחד מן המגיהים הללו היה אדם מרושע והחליט למצוא טעות בכל מחיר, מה עשה? הלך וביצע מעשה זדון, בעוותו במו ידיו את המילה "נגע", ואחר כך רץ לרבי והודיע לו שמצא טעות. הלך הרי לצדיק רבי משה מפשעווארסק וסיפר לו שמצאו טעות במלה "נגע".

נענה רבי משה ואמר: אותו מגיה הוא שקרן ורשע, מפני שאני אפילו זוכר את הכוונות שכיוונתי בשעה שכתבתי מלה זו, ובגלל מעשה זדון זה שעשה, יבוא עליו הנגע.

ואמנם, אותו מגיה נענש ונעשה מצורע. (שאל אביך ויגדך).

דבר ידוע הוא, כי בעת שפוקדת צרה אל ישראל, מתחילות הבריות לפשפש במעשיהן ולחפש אחר עוונות וחטאים.

כך ארע בשנת תר"ח, כאשר מגפת חולירע פרצה בעיר וילנה ובסביבתה. המחלה הקשה הפילה חללים רבים, והבריות פשפשו איש איש במעשיו ויש ששבררו אף במעשי הזולת כדי לחשוף את החטאים שגרמו למגפה הקשה.

אחד מאותם אנשים, שחיפשו חטאים לא רק בחדרי ליבם אלא גם אצל זולתם, הופיע בביתו של רבי ישראל מסלנט ולחש באזני הרב על אודות מעשיו הגרועים של פלוני. "בודאי עקב מעשיו הרעים פקדה אותנו המגפה הקשה", סיים האיש בהתרגשות.

כדרכו, האזין רבי ישראל בסבלנות לדברי האיש. ומשהשתק הלה, אמר לו: "כידוע, צייתה התורה לשלוח את המצורע אל מחוץ לשלושת המחנות. ומדוע הורחק המצורע עד כדי כך? חכמינו זכרונם לברכה אמרו (במסכת ערכין ט"ז, ע"א), כי מחלת

שעליו דיבר, מתרפא על ידו ברגע אחד מכל חטאיו ופשעיו, ואילו הוא גופו יורד לגיהנום... (שם).

תורת המוציא שם רע, שהנגעים באים על לשון הרע (מדרש וגמרא).

חטא לשון הרע הוא כה חמור, שלא זו בלבד שאסור לדבר בגנותו של הזולת, אלא חכמינו הזהירו גם שלא לדבר בשבחו של הזולת, כי "מתוך שבחו אתה בא לידי גנותו".

כן הזהירו חכמינו על "אבק לשון הרע", שלא יאמר אדם: "נורא בי פלניא" – כלומר, בביתו של אדם פלוני אפשר למצוא תמיד אש בוערת, לפי שזה עלול להתפרש כאילו אותו אדם להוט יתר על המידה אחרי האכילה ותדיר מבשלים ואופים בביתו.

וכיוון שדיבורים כגון אלו נחשבים גם הם לאבק לשון הרע, אכן אמרו חכמינו שקשה מאוד להזהר בכך – "שלושה דברים אין אדם ניצול מהם בכל יום... אבק לשון הרע".

בזה היה המגיד מקלם ז"ל מפרש את הפסוקים בתהילים: "אמרתי אשמרה דרכי מחטוא בלשוני... נאלמתי דומיה החשיתי מטוב וכאבי נעכר חם לבי בקרבי בהגיני תבער אש דברתי בלשוני" (תהילים לט – ב, ג, ד) – דוד המלך תוהה ותמיה, על שום מה נענש ביסורים בעוד שהוא היה נזהר מלשון הרע. ולכן הוא אומר: "נאלמתי דומיה" – הן כה שמרתי את לשוני, עד כי נאלמתי בדומייתי לבלי להוציא מפי דבר רע על איש; יתרה מזו: "החשתי מטוב" – נמנעתי אפילו מלומר דבר טוב על איש, שלוא לבוא לידי דיבור רע, ואף על פי כן "וכאבי נעכר" – על שום מה הנני כואב ומנוגע ביסורים? ברם "חם לבי בקרבי" – לבי מתלהט ונצרב בהעלותי על זכרוני, כי "בהגיני תבער אש" – שאמרתי דברים שאינם אלא אבק לשון הרע בלבד, כגון: בביתו של פלוני תבער תדיר אש (שזה מסמל את המושג אבק לשון הרע) – "דברתי בלשוני" – גם זה נחשב לדיבור לשון הרע ולכן אני מנוגע ביסורים...

מעשה ברוכל אחד שהיה מחזיר בעירות והיה מכריז ואומר מאן בעי למזבן סם חיים. רבי ינאי שמעיה, אמר ליה זבין לי, אמר ליה לאו אנת צריך לי ולא

חומר החטא של לשון הרע, שלא זו בלבד שחטא זה נמנה בשורה אחת עם העבירות החמורות: עבודה זרה, גלוי עריות ושפיכות דמים – אלא שהמדבר לשון הרע גם מטמא את פיו ואפילו דברי תורה ותפילה שיוצאים מאותו פה נטמאים ונופלים לידי כוחות הטומאה.

לפיכך אמר דוד המלך: "נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה סור מרע ועשה טוב" (תהילים לד – יד, טו) – אין ערך לעשיית הטוב אלא אם כן שומרים על הפה מלשון הרע, שאילולא כך אין הטוב מגיע לעולם למקומו הנכון.

אבל אם המצורע חוזר בתשובה ומיטהר מחטאו, אזי באים על תיקונם כל דברי התורה שלמד עד כה, ורק עתה הם נזקפים לזכותו. זהו שאמר הכתוב: "זאת תהיה תורת המצורע" – התורה הנלמדת על ידי המצורע מתקבלת רק "ביום טהרתו" – שאז היא באה על תיקונה, ואילו עד לטהרה אין לה כל ערך. (קומץ מנחה).

לפיכך אמרו חכמינו על בעל לשון הרע: "מה תקנתו? יעסוק בתורה ויתרפא" – רק עתה "ביום טהרתו" עשוי לימוד התורה להביא לו רפואה, ואילו לפני כן, בטרם נטהר וחזר בתשובה, אין זה מועיל לו ולא כלום... (אור לחיים).

נאמר ב"חובת הלבבות", כי בשעה שאדם מדבר לשון הרע על חברו נוטלים הימנו את מצוותיו וזוקפין אותן לזכותו של האדם המדובר; ומאידך מעבירים את חטאיו של זה לבעל הלשון הרע. לפיכך אמר הכתוב: "זאת תהיה תורת המצורע ביום טהרתו" – רק החל מיום זה, בו הוא מיטהר וחוזר בתשובה, נשאת התורה שהוא לומד ברשותו והיא שייכת לו. אבל עד כה נזקפה כל תורתו לזכותו של האדם שעליו דיבר לשון הרע, ולא היתה שלו... (ארץ צבי).

לפי דברי "חובת הלבבות" דלעיל מסתברת היטב הכוונה שבמאמר חכמינו: "כל המעביר על מידותיו מעבירין ממנו כל פשעיו" – כלומר, אדם שמדברים עליו לשון הרע ואף על פי כן הוא מעביר על מידותיו ומבליג, מעבירים ממנו את כל פשעיו וזוקפים אותם לחובתו של בעל הלשון הרע... (שם).

אפשר שזוהי גם הכוונה במאמר חכמינו: "טוב שברופאים לגיהנום" – הדברים אמורים כלפי בעל לשון הרע, שהוא טוב שברופאים, שכן אותו אדם

מישהו – מוטב כי תהלל את השם יתברך... (תולדות יעקב יוסף).

זאת תהיה תורת המצורע (מצורע יד-ב).

מצורע נוטריקון מוציא רע וידוע הפסוק החיים והמוות ביד הלשון.

הכוח האצור בלשוננו גדול הרבה יותר מכל מה שנוכל לתאר לעצמנו. על האדם לדעת שתוצאותיו של דיבור אסור הן הרות אסון.

כדי להבין מדוע התורה מדגישה כל כך את כוח הדיבור, די להעיף מבט חטוף בהשפעתה של המילה על הסביבה. לדוגמא, אדם יכול להיכנס לחדר, לומר כמה מילים המביעות כעס, וכבר הצליח להרגיז את כל הנוכחים במקום וכתוצאה מכך יכול אח"כ להיגרם חורבן ממשפט אחד.

משפחות רבות נהרסו בגלל משפטים בלתי שקולים של איש אל אשתו וכן להיפך. מילה שנאמרת שלא במקומה לא ניתן לקחתה בחזרה גם אם נבקש אלף סליחות.

גם כאשר אדם אומר משפט קשה על רעהו או על פ"פ שהתנצל וביקש את סליחתו בכל אופן הפצע נשאר פתוח ולא במהרה הוא מגליד.

כאשר אנו שולטים בכוח הדיבור בצורה הנכונה אנו שולטים גם בחיינו. הקב"ה נתן לנו הוראות מפורשות כיצד לשמור על לשוננו, עשה לנו מחסום עליון ותחתון בפה כדי שלא נתיר רסן לשוננו במהרה כי התוצאות הן חמורות, ואין פלא שכאשר האדם משחרר רסן לשונו הוא אינו יכול לראות את הנזק החמור העלול להיווצר ממשפט אחד.

מעשה בשליח תלמיד חכם מצפון הארץ שהגיע לארגנטינה לשם גביית כספים לישיבה מסויימת.

בשבת עלה אותו תלמיד חכם לתיבה ודרש דברי אלוקים חיים, כשפיו מפיק מרגליות. הציבור שתה בצמא את דבריו הנלהבים, והתרשם מאוד מדברי תורתו.

בסעודה שלישית שוב דרש הרב והחליט כי כעת כבר הקרקע מוכשרת לעריכת מגבית ופנה לעשות כן... והנה הוא רואה שחלה תפנית דרסטית בציבור, ואותם אנשים שהיו מקודם רתוקים למוצא פיו, החלו

דכוותך. אטרח עליה, הוציא לו ספר תהילים הראה לו פסוק: "מי האיש החפץ חיים", מאי כתיב בתריה: "נצור לשונך מרע". אמר רבי ינאי כל ימי הייתי קורא הפסוק הזה ולא הייתי יודע היכן הוא פשוט עד שבא רוכל זה והודיע. (מדרש רבה).

אותו רוכל שהיה מוכר כל מיני סמים לרפואה, הוכיח להם לבריות כי גם שמירת הלשון מרע מהווה במובנה הפשוט רפואה יעילה, הנותנת בריאות וחיים. שכן על ידי כך מונע האדם כל מיני מריבות, שנאות, התרגזויות ותככים – דברים שמזיקים לבריאותו של אדם, מרופפים את עצביו ומקצרים את ימיו.

התפעל מזה רבי ינאי ואמר, שתמיד היה מפרש את הפסוק: "מי האיש החפץ חיים" – שהכוונה היא לחיי העולם הבא, שם מקבל אדם שכר רב בעד שמירת הלשון, ומעולם לא העלה על דעתו שהדבר אמור גם לגבי החיים היומיומיים בעולם הזה; עד שבא אותו רוכל ופירסם את הדבר בין הבריות, כי שמירת הלשון אינה רק מצוה שמתן שכרה הוא בעולם הבא, אלא היא מהווה גם רפואה פשוטה לבריאותו של האדם ונותנת לו חיים, מאחר שעל ידה הוא מונע התרגזויות וזעזועי עצבים, החותרים תחת בריאות האדם ומקצרים את ימיו... (כוכב מייעקב).

אף כי אמר הרוכל לרבי ינאי, שלא לאנשים שכמותו הוא מתכיון, בכל זאת לא הירפה ממנו והפציר בו, עד שהזהיר גם אותו על שמירת הלשון. רבי ינאי הוכיח בזה, שאפילו אנשי מעלה צריכים ללמוד, לשקוד ולעמול על ענין "נצור לשונך מרע" שהוא ענין קשה ביותר... (אוסף מכתבים מאדמו"ר רא"מ מגור זצ"ל).

רבי ינאי למד מאותו רוכל, שאין די בזה שאדם שומר על עצמו מלשון הרע, אלא מחובתו ללמד זאת גם לאחרים ולהזהירם על כך. מזה שהרוכל היה מחזיר על העיירות ומכריז: "מי האיש החפץ חיים?" ואחר היה משיב להם לאנשים המתקהלים סביבו: "נצור לשוך מרע!" – הסיק רבי ינאי פשוטו של פסוק, שגם דוד המלך נהג כך והיה מהלך ומכריז: "מי האיש החפץ חיים? – נצור לשונך מרע!"... (כתב סופר).

הבעל שם טוב היה אומר: אם חשקה נפשך לבזות מישהו – בזה את עצמך. ואם חשקה נפשך להלל

המילים הן כחותם בחותמו של הקב"ה שבו הוא חותם את גזר דינו ביום הכיפורים. כך מעניקות המילים גושפנקא סופית למחשבותינו.

הגר"א זצ"ל כותב באחת מאגרותיו, ששום מילה אינה הולכת לאיבוד והכל נרשם. מלאכי שמים נשלחים לכל אדם כדי לרשום כל מילה ומילה שהוא מוציא מפיו ולעולם אין הם נפרדים ממנו כמ"ש "כי עוף השמים יוליך את הקול ובעל כנפים יגיד דבר" (קהלת י, ב).

עלינו אם כן לזכור כי לשון הרע הוא נשק המיוצר כולו אך ורק ממילים, ובכל זאת רואה בו התורה כוח הרסני מאין כמוהו.

"חפץ חיים" כותב, ששמירת הלשון משביחה את כוח תפילתנו, נותנת תוקף ללימוד התורה שלנו, מזכה אותנו בהשגחה אלוקית ומשפיעה עלינו את השפע הטוב שהקב"ה בחסדו הגדול מוכן להרעיף עלינו.

לפיכך הדיבור הוא כל כך חשוב ומשמעותי בחיינו ועליו אומר דוד המלך ע"ה "מי האיש החפץ חיים נצור לשונך מרע וגו'" (תהילים לד, יד) ולא רק זאת אלא האיש החפץ בחיים נצחיים חיי העוה"ב וגם אוהב ימים "לראות טוב", דהיינו שיראה כל ימיו טובים.

אם כן, מדוע נאבד סגולה נפלאה זו של חיים מאושרים בעוה"ז ובעוה"ב וזאת רק אם נשכיל לדעת כי החיים והמוות – ביד הלשון. (אור דניאל)

זאת תהיה תורת המצורע (מצורע יד- ב)

לא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה

בתנא דבי אליהו מובא, שלשון הרע שבני אדם מספרים עולה עד כסא הכבוד, שנאמר "שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ" (תהילים עג, ט) מבהיל!!! כמה צריך האדם להזדעזע ולחשוש כאשר יזכור שעוונותיו הגיעו עד כסא הכבוד.

כידוע, גדול עווננו של המדבר לשון הרע ונחשב לחמור יותר מכל העבירות, כלשון התוספתא המובאת בפירוש המשניות להרמב"ם "ולשון הרע כנגד כולם".

לפתע להזעיף לו פנים ולשלוח לעברו מבטי בוז מוסתרים. הוא גם ראה שהמגבית נתקלת בקשיים.

הרב פנה אליהם ושאל בתמיהה "וכי מה קרה כעת ומדוע נשתנו פניכם אלי?"

קם הגבאי ושאל "האם כבוד הרב גם סופר סת"ם?"

הרב המופתע השיב "כן".

פני כולם חוורו. הנה אמת נכון הדבר...

הרב ביקש לשמוע במה העניין, ואז אמר הגבאי "אם כבוד הרב מבקש אספר לו זה עתה נודע לנו כי כבודו לוקח בעירו את ספרי התורה כביכול להגהה, ואחר כך מוכר אותם בגניבה, ובא לחוץ לארץ עד יעבור זעם ומעמיד פני חסיד... וכך מנהגך הרע תמיד...!"

הרב תפס עת עצמו לבל יאבד עשתונותיו ושאל את הגבאי באיפוק מאיפה הוא יודע את זה.

הגבאי השיב שפלוגי אמר את זה. שאלו את פלוגי היושב שם והוא הכחיש והשיב שלא אמר שהרב גונב תמיד ספר תורה, אלא ש"הרב גנב פעם אחת ספר תורה".

"האם ראית אותי גונב ספר תורה?" ממשיך הרב ללחוץ.

"לא..." משפיל האיש את עיניו "אבל פלוגי אמר שהוא ראה".

ניגשים לפלוגי "אתה ראית את הרב בגניבת ספר או ספרי תורה?"

"לא" משיב האיש "אמרתי שהרב גנב ספר. לא אמרתי ספר תורה".

"ומנין אתה יודע שגנבתי ספר?" שואל הרב.

"אה", משיב האיש בנימה בטוחה ומצביע על איש למדן וחכם שהיה בקהל "הוא אמר כך בפירוש!"

החכם הלמדן משתומם "אני אמרתי שהרב גנב ספר?! אני בסך הכל שמעתי את הדרשה היפה של הרב וליקקתי את השפתים כמו כולם, ואמרתי שדרשה כזאת יפה מסתמא הרב לא חיבר לבד אלא גנב אותה מאיזה ספר..." , כך נראה פטפוט מיותר...

הפה הוא הכלי העיקרי שבו האדם מגשים את ייעודו ע"י לימוד תורה וקיום מצוות שונות הנעשות על ידו. כל השומר את לשונו פיו הופך להיות כאחד מכלי השרת במקדש. כאשר הפה משמש להגשמת היעודים שנקבעו לו על ידי ה', הריהו מתעלה למעמד של כלי קודש.

ומנגד אותו כלי שרת, הפה, יכול להיטמא ובכך נפגמת יכולתו למלא את תפקידו.

נתייעץ עם איזה רב גדול אחד אם יכול לפתוח את הקבר ולהוציא את הארנק כיוון שבטוח הוא שנפל שם. הורה לו הרב שיכול לפתוח את הקבר ולא יתעכב בזה.

כשפתח את הקבר ראה את הארנק שם אך הגופה של הנפטרת איננה! אולם היו שם שני נחשים גדולים. כשהוציא את הארנק הוכש ע"י אחד הנחשים. הלכו לברר על הנפטרת מה הייתה עושה בחיים ונודע שהייתה רגילה לספר לשון הרע...

החפץ חיים מבאר זאת במשל לאדם שנכנס לבית חרושת גדול ובתוכו שלל של מכונות. הגישה היתה חופשית לכל אזור המפעל פרט למכונה קטנה שניצבה בקצה האולם, לצידה ניצב שומר שהתיר את הכניסה לשטחה רק לאנשים העונדים תג זיהוי.

תמה אותו אדם על כך ושאל "מה שונה מכונה קטנה זו משאר המכונות שאליהן הגישה חופשית?"

השיבוהו "שוטה שכמותך! מכונה קטנה זו היא מרכז הבקרה של כל המפעל. מה ערך לכל המפעל עם המכונות הגדולות בשעה שמכונה קטנה זו תיפגע".

הנמשל בגופנו 248 איברים, ואבר קטן – הפה. ובו אפשר להגיע להרבה תפילות, מצוות וגמילות חסדים, ואפשר חלילה בדיבור אחד קטן להרוס הכל! משום שהדיבור אינו סתם מילים מתגלגלות. זהו כוח הבא מהנשמה, לכל מילה יש משמעות והשלכות על ההווה ועל העתיד.

כשאדם משחרר את רסן לשונו הריהו בהכרח מאבד את השליטה על הדיבור, ומכאן ועד להדרדרות לשפל המדרגה הדרך קצרה ביותר.

ידועים דברי הגר"א באגרתו "בכל רגע שאדם חוסם את פיו, זוכה בשבילו לאור הגנוז שאין מלאך ובריה יכולים לעמוד".

חז"ל דימו את הלשון לחרב, רומח וחץ. ולשון הרע גרועה מן החרב. ונמשלה לחץ כיוון שאם ישלוף האדם החרב שבידו להרוג את חברו והוא מתחנן לו ומבקש רחמים, מתנחם ההורג ומחזיר החרב לנרתיקו אבל החץ כיוון שנורה אפילו מבקש להחזירו איננו יכול.

במדרש רבה (ויקרא ד) נאמר, שכל מצוותיו וחובותיו אינו מספיק לאדם למה שמוציא מפיו.

הדרך לשמירת הלשון היא שהאדם יקבע בתודעתו שחטאי לשון הרע ורכילות הם אומנם מאוד חמורים, עד שחז"ל אומרים שכתוב בפרשה חמש פעמים

במשנה באבות (א, יז) שמעון (בנו של רשב"ג) אומר "כל ימיי גדלתי בין חכמים ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה".

הרמב"ם (הלכות דעות ב, ד) כותב "לעולם ירבה אדם בשתיקה. ולא ידבר אלא או בדבר חוכמה או בדברים שצריך להם לחיי גופו".

אמרו על רב, תלמיד רבנו הקדוש, שלא שח שיחה בטלה כל ימיו וזו היא שיחת רוב כל אדם. ואפילו בצרכי הגוף לא ירבה אדם דברים. ועל זה ציוו חכמים ואמרו "כל המרבה דברים מביא חטא". ואמרו "לא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה". וכן בדברי תורה ובדברי חכמה יהיו דברי האדם מעטים וענייניהם מרובים, והוא שציוו חכמים ואמרו "לעולם ישנה אדם לתלמדיו דרך קצרה".

בספר "**תנועת המוסר**" ח"ד מסופר:

כדי להמחיש ערכן של מילים, היה מרן בעל ה"חפץ חיים" נותן משלים שונים. פעם נפגש בעיר מוסקבה עם אחד הנדיבים הידועים ונכנס איתו בשיחה בעניינים שונים.

חתנו רבי צבי שליווה אותו, שלח באותו זמן מברק דחוף וכרגיל עשה כל המאמצים לצמצם במספר המילים כדי לחסוך בהוצאות התשלום.

תוך השיחה עם הנדיב, הרגיש הח"ח שעלולים לבוא לידי דיבור שיש בו משום לשון הרע, והעיר מיד "ראו נא כמה מדקדקים האנשים בניסוח מברק וסופרים כל מילה ומילה, ולמה? משום שהם יודעים שכל מילה עולה להם בכסף. ואם בעניינים הנוגעים לענייני כסף בלבד מדקדקים כך הבריות, כמה יש לדקדק ולספור כל מילה אם זה נוגע לאיסורים חמורים ופוגע גם בהפסדי ממונות וגם בדיני נפשות וכו'..."

ובספר "**חסדי דוד**" הביא **מעשה** הממחיש את חומרת העניין.

בתחילת שנת תשנ"ה איש אחד מעובדי חברא קדישא מעיר הקודש ירושלים ת"ו, כשהגיע לביתו לאחר שעסק בקבורת נפטרת ראה שאבד לו ארנקו ובו סכום כסף גדול.

היה לו חשש אולי הכסף נפל לתוך הקבר, וכיוון שהיה זה לפני החגים הוא היה מאוד לחוץ מזה.

"טהרות פרט לעוף טמא. לפי שהנגעים באים על לשון הרע שהוא מעשה פטופטי דברים, לפיכך הוזקקו לטהרתו צפרים שמפטפטים תמיד בצפצוף קול", ישנו תולעת ואזוב ישפיל את עצמו מגאוותו כתולעת וכאזוב (רש"י).

בתקופת גלותו שכר הגר"א עגלון יהודי עם עגלתו, על מנת לנסוע בה מעיירה אחת לשניה. בדרכו סטה הסוס לצידי הדרך הכבושה, ובפרסות רגליו דרך על ערוגות גינה הגובלת עם הדרך ופגע בהן. כאשר הבחין הנכרי בעל הגינה בנזק שנגרם לערוגותיו, מיהר אל העגלה ועצר אותה. העגלון מיהר להסתלק, והנכרי בכעסו פגע באדם היושב בה, הוא הגר"א, על שלא השגיח על הסוס ולא עצר בו, שלא לנטות מן הדרך הכבושה.

הגר"א יכול היה לענות לו: "לא אני אשם אלא העגלון, שלא כיוון את סוסו בדרך הישרה", אך בכל זאת החליט להמנע מכל תשובה. הנכרי, שתבע שישלמו לו דמי נזיקין, הוסיף להרביץ בו, והגר"א ספג את מכותיו של הנכרי ולא פצה פה.

לאחר זמן הסביר הגר"א כי לא פתח את פיו להצטדק בפני הנכרי, בעל הגינה, שכן אילו היה נכנס עמו בדברים ומטיל את האשמה על העגלון, היה רואה עצמו כמלשין על יהודי בפני נכרי, שהוא עוון גדול מאד. ("הגאון החסיד מוילנא").

מעשה ברבי אברהם ישעיהו קרליץ בעל ה"חזון איש", שהלך בחוץ לארץ בליווי תלמידו. הלכו אחריהם גויים פולניים והשמיעו דברי לעג על חשבונם. לא רצה הצעיר להישאר בעל חוב, והשיב להם מנה אפיים. הוכיחו החזון איש: אינך בן תורה! תמה התלמיד: וכיצד ובאיזו צורה משיב בן תורה? ענה החזון איש: בן תורה אינו משיב כלל! ("פאר הדור" לוקטו ממורשת אבות).

בדרך כלל מדברי הלשון הרע הם אנשים ביקורתיים שלא נוטים לדון כל אדם לכף זכות וזה נובע מגאוה וכבוד שראייתם היא רק בקלון הדיבור ולא משפילים עצמם כענויים ומשתלטים על תאוותם לדבר לשון הרע וכדי להינצל ממידה זו צריכים ללמוד הרבה תורה.

"זאת תהיה תורת המצורע" כדי לרמוז לנו שמי שמדבר לשון הרע נחשב כמי שעבר על חמישה חומשי תורה, ולעיתים הוא נחשב ע"י חז"ל כמי שעבר על עבירה החמורה מעבודה זרה, גילוי עריות, ושפיכות דמים.

עונשו של המצורע הוא "בדד ישב מחוץ למחנה מושבו". טמונה בעניין זה תועלת מעשית גדולה ביותר האדם נוטה לדבר על הזולת במקום להתבונן בנפשו פנימה. אילו האדם היה מורגל למבט פנימי הוא היה חש שגם אצלו יש הרבה מה לתקן וממילא ביקורתו על אחרי הייתה נחלשת ואולי אפילו נעלמת.

זאת תהיה תורת המצורע (מצורע יד-ב)

המצורע – המוציא שם רע (מדרש רבה).

רצה רבי רבי יהודה הנשיא ללמד את תלמידיו להקפיד על דבוריהם. הזמינם לסעודה, וצויה להניח לפניהם על השולחן לשונות מבושלות. חלק מהלשונות – רכות היו, כי התבשלו די צרכן. אך אחרות היו קשות, שכן לא התבשלו די הצורך.

גם רבי עצמו השתתף בסעודה, וכמארח הפציר בתלמידיו לאכול מהלשונות. והנה, שם ליבו לכך שאיש מבין התלמידים לא נטל לצלחתו מן הלשונות הקשות. רק הלשונות הרכות, המשובחות, הובאו אל פי התלמידים.

התבונן רבי במעשי תלמידיו ואמר להם: "תנו דעתכם למעשיכם: הנה, כולכם בחרתם בלשונות הרכות, ואת הקשות הנחתם בצד. נהגו כך תמיד: כאשר מדברים אתם איש עם רעהו, בחרו בלשון רכה, דברו בנחת, ואת הלשון הקשה את דברי הכעס הניחו בצד!"

לכן נאמר כל העולם כולו מתקיים בזכות הבל פיהם של תינוקות של בית רבן שלא חטאו שלשונם רכה שנאמר "לשון רכה תשבר גרם" 'תשבר גרם' ראשי תבות תינוקות של בית רבן גזרות רעות מבטלות.

וצוה הכהן ולקח למטהר שתי צפרים חיות טהרות ועף ארז ושני תולעת ואזוב (ויקרא יד-ד)

נוטלים עוונות הזולת כבר עדיף שיטלו עוונות הצדיקים. וכמה יקר מה שכתב הרמב"ן באגרתו: "וחשוב הדיבור קודם שתוציאנו מפיך" (לבוש יוסף).

ובא אשר-לו הבית והגיד לכהן לאמר כנגע נראה לי בבית (מצורע יד-לה)

הרב ר' מרדכי מפנינשוב ז"ל היה תלמידו של "החזוה" הקדוש מלובלין ז"ל, והיה עני מדוכא, וגם היו לו שלוש בנות שהגיעו לפרקן, ולרש אין כל צרכי נדוניא ונישואין. כפעם בפעם כשהיה נוסע לרבו הקדוש, היתה אשתו מציקה לו ומזהירה אותו שישיה את מצבם המדוכא לפני הרב ויבקש ממנו עצה וברכה. אבל הוא בכל פעם כשהיה בא אל הרבי היה שוכח לגמרי על מצבו, ולא דיבר עם הרבי על אודות זה כלל.

פעם אחת נמלכה אשתו, ונסעה גם היא ללובלין אחרי בעלה, בלא שהגידה לו מקודם שהיא נוסעת. כשבא ללובלין וראה את אשתו, הוכרח כבר להגיד לרבו את כל אשר אתו. אמר לו הרבי: למה לא אמרת לי מזה עד הנה?

השיבו רבי מרדכי: חשבתי שהרבי ברוח קדשו יודע בעצמו את מצבי.

לא כן, השיבו הרבי, הנה בנגעי נפש כתוב בתורה: **"אדם כי-יהיה בעור-בשרו שאת... והיה בעור-בשרו לנגע צרעת והובא אל-אהרן הכהן... וראה הכהן את-הנגע"** (ויקרא יג, ב-ג) כלומר: כאשר יובא המצורע אל הכהן, וראה הכהן בעצמו את הנגע, בלי שיגידו לו על זה מקודם, אבל בנגעי בתים כתוב: **"ובא אשר-לו הבית והגיד לכהן לאמר כנגע נראה לי בבית"**, הרי שבנגעי בתים, רוצה לומר, בצרכי הבית, צריכים להגיד לכהן... (סיפורי חסידים)

והזרתם את בני ישראל מטמאתם ולא ימתו בטמאתם (ויקרא טו-לא)

מעשה שספרו חברה קדישא על רוסי פשוט שערכו לו מצוות לוויה ובקושי היה מנין ללוותו לקבר. לפני שיכניסו אותו לקבר בקשה אשתו לומר כמה מילים. ואכן כך אמרה: אני ובעלי כיום בערך בגיל שישים ואין לנו ילדים ולהוי ידוע לכם שזה לא משום שאני או הוא לא יכולנו להביא ילדים, אלא מעשה שהיה

וציוו הכהן ולקח למטהר שתי צפרים סחיות טהורות ועץ אחז ושני תולעת ואזוב (מצורע יד-ד)

המאמין בה' יתברך לעולם לא ידבר לשון הרע ואף אם הפסיד ממון רב בגלל הזולת, שהרי אמרו רבותינו במדרש (במדבר רבה כב, ח) זוזים למה נקרא שמם כן על שזוזים מזה וניתנים לזה. העולם הזה כגלגל המזל יכול להתהפך על האדם ולעשותו לעני. ומי שמדבר על תלמידי חכמים גדול עונו מנשוא וכבר אמר התנא באבות "הזהר בגחלתן שלא תיכוה" משום שזכות התורה מגנת בעדו. ואף אם הוא נראה אדם פשוט ביותר צריך זהירות יתירה שלא לדבר עליו.

פעם בא יהודי אל החפץ חיים על מנת לרכוש את חיבוריו, אמר את כל הספרים אני מוכן לקנות, חוץ מספר שמירת הלשון, משום שאני סוחר, ובחברת הסוחרים לא שייך שלא לדבר לשון הרע לצורך עסק הסחורה, ועדיף להיות שוגג ולא מזיד.

אמר לו החפץ חיים זצ"ל דע לך שלפני שהוצאתי ספר זה לאור התייעצתי עם רבי ישראל מסלנט ושאלתי: אולי לא כדאי לפרסם הספר הזה שעדיף, שיהיו שוגגים ולא מזידים? אמר לי הרב: אפילו אם יקימו הלכה אחת מכל הספר הזה כבר היה שווה לכתוב את הספר אף אתה אני אומר לך כן: אף אם תקיים הלכה אחת מהספר הזה כדאי לך לקנות הספר הזה.

וזאת משום שעבירה זו חמורה ושקולה כנגד ג' עבירות, גלוי עריות, שפיכות דמים, ועבודה זרה, שעליהם אמרו חז"ל יהרג ואל יעבור:

שהרי בעוון **עבודה זרה** בחטא העגל כתוב (שמות לב, לא) "אנא חטא העם הזה חטאה גדולה" לשון יחיד, וכן **בגלוי עריות** כתוב לגבי אשר פוטיפר כשהתגרתה ביוסף הצדיק (בראשית לט ט) "ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת" בלשון יחיד וכן **בשפיכות דמים** כתוב אצל קין (בראשית ד יג) "גדול עוני מנשוא".

ואילו על דבור לשון הרע כתוב (בתהילים) "לשון מדברת גדולות" לשון רבים, לומר ששקול עוון לשון הרע כנגד כולם. אם כן לא לחינם לדאבוננו מצוי מאד שמדברים לשון הרע על תלמידי חכמים כי אם כבר

וינשקוהו ואז ישבו ודיברו עמו שעה ארוכה. בתום שיחתם נפרדו ממנו לשלום וילכו. בצאתם פנה הת"ח אל שכנו ושאלו מי הם האברכים הללו ומה מעשיהם אצלו.

"שמע ואספר לך", השיב בן שיחו "בשנות השואה אשתי הייתה בת שש שנים. יום אחד תפשה אותה אמה בידה ואמרה לה: 'בתי, אני הולכת כעת, את לא תראי אותי יותר. אני מבקשת ממך שתבטיחי לי: כשתהיי גדולה תשמרי על טהרת המשפחה. כעת אינך מבינה מה זאת, אבל לכשתגדלי תביני ותשמרי את ההלכות. זו הבקשה והצוואה האחרונה שלי ממך'. הבת הבטיחה לה ונפרדה מאמה בבכי.

לכשגדלה ועלתה לארץ, עמדה להינשא לבן זוגה. בקשת אמה נחקקה היטב בלבה. היא פנתה אל בעלה – זה אני – ואמרה לי: 'להכל אני מוכנה, לאיזה אורח חיים שתרצה. אבל בתנאי אחד: טהרת המשפחה אני שומרת!' אני שראיתי את נחישותה, הסכמתי לזה. נישאנו זו לזו". כאן עצר המספר בסיפורו.

המתין הת"ח להמשך ולבסוף שאלו:

"עדיין אינני מבין, מי הם שני האברכים הללו?"

"אלה שני הילדים שלי!" זעק הלה ופרץ בבכי....

כך היה: כשהתגוררנו ברוסיה במשך כעשרים שנה לא היה במקומנו מקוה טהרה והיות והייתי אסורה לבעלי ללא מקוה, לכן בעלי לא נגע בי ולא קרב אלי. ולאחר שעלינו לארץ כבר לא יכולתי להביא ילדים ע"כ.

אשה ששומרת על צניעות וטהרת המשפחה זוכה לילדים טהורים וצדיקים גם אם האמא חילונית ולא חינכה אותם בבתי ספר תורניים, לעתיד לבוא בטוח שהילד יחזור לצור מחצבתו כי האמא נתנה לו כלי טהור ולא אטום שיכול לינוק רעיונות רוחניים ולישם אותם וזו הברכה שנתברכה בה בזכות טהרת המשפחה שנאמר: "ברך בניך בקרבך".

מעשה נפלא הובא בספר "האיגוד" (להרה"ג י. בר-שלום שליט"א): בבית הרפואה "וולפסון" בחולון שכב תלמיד-חכם אחד לאחר שנפצע בתאונת דרכים. לחדרו הוכנס חולה נוסף: אדם בגיל העמידה, בעל חנות לבגדים ב"אופנה מתקדמת". לאחר שיחה קצרה נתברר שהוא מגיע מקיבוץ של "השומר הצעיר". בזמן שהותם בבית הרפואה, נכנסו שני צעירים, לבושי כאברכי חמד, ומיד שהבחינו בחולה השני – ניגשו אליו, נפלו על צוואריו, ויחבקהו

אחרי מות

וכמו שכתוב בתהילים: "לב נשבר ונדכה, אלקים לא תבזה". וכך אומר הפתגם: "אין לך דבר שלם יותר מלב שבור".

והיה ממשיך ואומר: כששמע אהרן הכהן ע"ה על פטירת שני בניו היה בוכה. אמר לו משה: אהרן אחי, תדע לך שערכם של נדב ואביהוא גדול לפני הקב"ה יותר ממני וממך. לפי שאמר לי הקב"ה: "בקרובי אקדש" והייתי חושב שהכוונה היא אלי או אליך שאנו הכי קרובים אל ה'. אבל עכשיו אני רואה ששני בניך קרובים יותר. כששמע אהרן דברי תנחומים אלו, נרגע שנאמר: "וידם אהרן".

ונתן אהרן על שני השעירים גורלות (אחרי מות טז-ח)

מעמיד אחד בימין ואחד בשמאל (רש"י)

סימן לטובה אם יצא הגורל לה' ביד ימין. השעיר לעזאזל הלא נועד לדחות את פסולתם של ישראל ולטהרם מעוונותיהם ולעומת-זה השעיר לה' נועד לקרב את נשמות ישראל אל הקדושה ולהחזיקם אל שורשם. והרי אמרו חכמינו: "לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת" - ולפיכך יאה הדבר, שהשעיר לעזאזל, שהוא "דוחה", יהיה ביד שמאל, והשעיר לה'.

וכל אדם לא יהיה באוהל מועד בבאו לכפר בקודש עד צאתו וכפר בעדו ובעד ביתו ובעד כל קהל ישראל (אחרי מות טז-יז)

מודיענו הכתוב שאסור לעשות אדם להמצא באהל מועד בשעה שהכהן הגדול נכנס לתוך קודש הקדשים כדי לעשות שם עבודתו. ורק הוא לבדו ימצא שם. ואפילו מלאך אינו יכול להופיע שם באותה שעה. וזהו שאומר הכתוב: וכל אדם לא יהיה באוהל מועד

אחרי מות שני בני אהרן בקרבכם לפני ה' וימותו (אחרי מות טז-א)

לכאורה הרי ידוע שאין בית דין של מעלה מענישים פחות מבן עשרים שנה, ואם כן איך נענשו בני אהרן שהיו עדיין לפני עשרים, ואפשר לומר שאם האדם קרוב ביותר אצל הקב"ה אז מענישים אפילו פחות מבן עשרים שנה, וזהו שאמר בקרבכם לפני ה' וימותו, מכיון שהיו קרובים מאוד להקב"ה לכן מתו, וכמו שאמרו על הפסוק וסביביו נשערה מאד שהקב"ה מדקדק עם חסידיו אפילו כחוט השערה, וכמו שראינו שאמר משה לאהרן על הפסוק (ויקרא י"ג) בקרובי אקדש, שאמר לו משה לאהרן אהרן אחי ידעתי שיתקדש הבית במיודעיו של מקום, והייתי סבור או בי או בך, עכשיו רואה אני שהם גדולים ממני וממך, הובא ברש"י מתורת כהנים, ולכן מכיון שהיו במדרגה כה גבוהה בקרבכם לפני ה' ולכן מתו אפילו שהיו פחות מבן עשרים שנה, כי היו במדרגות עליונות כמשה ואהרן כמו שאומר הפיוט ליום הכיפורים נדב ואביהוא כמשה ואהרן נשקלו. (וידבר יוסף)

פטירת נדב ואביהוא בני אהרן היה בחודש ניסן ומדוע אנו קוראים זאת ביום כיפור?

אלא כתוב שלפעמים בחורים צעירים מתים בעוון הדור. הקב"ה לוקח אותם בגיל צעיר כדי שהציבור יורידו דמעות ויחזרו בתשובה. וכתוב שקשה מיתת צדיקים לפני הקב"ה כחורבן בית המקדש. ועוד כתוב שהמוריד דמעות על פטירת צדיק הקב"ה מונה את הדמעות וגונז אותם באוצרותיו. ומדוע הקב"ה בעצמו עושה זאת ולא המלאכים? אלא רק הקב"ה יודע את האמת מדוע אדם בוכה, האם מצטער על הצדיק או אולי בגלל איזו סיבה פרטית שלו.

כל כלי בעולם, אם ישבר יפחת מחירו וערכו. אך לב של אדם, אם הוא שבור - ערכו עולה כפלי כפליים.

שהוא הקטן. וכך אמר להם שחוננו יכנס במקומו לפי שהוא בקי יותר בסדר העבודה.

אבל אחרי שנפטר לא רצה חוננו לשמש בעבודה כדי שלא להטיל דופי באחיו שמעי שהיה גדול ממנו בב' שנים ומחצה. ונכנס שמעי במקומו. עתה שנכנס שמעי נתחרט חוננו על המעשה שעשה שנתן לו הכהונה הגדולה כי רק לו נתן אביו. וביקש להורגו לאחיו כדי לחזור לגדולתו לפי שלא היה יכול להוריד את אחיו מגדולתו מפני שכבר זכה בה, והדין הוא שאם אדם זוכה במעלה שנתנו לו שוב אין מורידין אותו ממנו, למוסרו לאחרים אא"כ מצאו בו פסול.

לכן עשה תחבולה כדי שיהרגוהו ויכנס הוא תחתיו, אמר לאחיו: בא ואלמד אותך סדר העבודה, כי אין אתה עדיין רגיל בה, הלך והלביש אותו מלבוש אשה שנהגו ללבוש אז שהיה דומה קצת לבגדי כה"ג ונתן לו להתקרב למזבח בבגדים אלו ואמר לו: המתן כאן עד שאני אבוא. והלך ואמר לשאר הכהנים: כיצד העמדנו לזה כהן גדול. שמעתי היום שיש לו ידידה זונה ואמר לה שביום שיתמנה לכה"ג ילבש בגד זונה והראיה לכו וראוהו עומד ע"י המזבח בבגד אשה.

כשבאו וראוהו הכהנים ביקשו להורגו, אמר להם שמעי: חכו כמה רגעים ואומר לכם שנים שלשה דברים. וסיפר להם כל העלילה, וכששמעו הכהנים כך ביקשו להרוג את חוננו על שזמם להרוג אחיו על לא עון בכפיו, והלך וברח לאלכסנדיה, ושם אסף הרבה ריקים ובנה שם מזבח והתחיל להעלות קרבנות לשי"ת, אבל לא היה להם דין של קרבנות שהרי ציונו השי"ת: הישמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה כי אם אל המקום וכו'. וכל זה גרמה לו הגאווה הרעה.

וכששמעו חכמים כך שעשה כן אמרו אם בגלל השררה, שלא רצה בה ויותר עליה לטובת אחיו היה יכול לבוא לידי שפיכת דם אחיו, מי שכבר ירד לשררה עאכ"ו שלא יוכלו להורידו שלא יגרום רעה בגלל הקנאה.

וכפר בעדו ובעד ביתו ובעד כל קהל ישראל (אחרי מות טז-יז)

כמה טפשים הם אותם עסקני-ציבור, שאינם דואגים כלל לתקן את עצמם ואת ביתם, בו בזמן שהם מבקשים לתקן את הכלל כולו. עסקנות שכזו אינה

שהיה הכתוב יכול לומר ואדם לא יהיה באהל מועד, וז"ש "וכל" בא לרבות, שאפילו אותם שנאמר בהם: ודמות פניהם פני אדם (יחזקאל א) שהם המלאכים, אינם רשאים להיות שם.

במשך ארבעים שנה בהם שימש שמעון הצדיק בכהונה גדולה היו נסים מצויים בבית המקדש. כאשר היו מטילים גורלות ביום הכיפורים היה עולה גורל השעיר הנעשה לה' מן הקלפי ביד ימין, ולאחר מותו היה עולה לפעמים בימין ולפעמים בשמאל.

כמו כן, הלשון של זהורית פתיל אדום שנקשר בראש השעיר המשתלח - היה מלבין מאליו, וסימן היה זה לישראל שהקדוש ברוך הוא מחל לישראל, כדברי הנביא ישעיה "אם יהיו חטאיכם כשנים, כשלג ילבינו", לאחר מותו לשון הזהורית לפעמים מלבין ולפעמים אינו מלבין. גם הנר המערבי של מנורת המקדש דלק בנס כל היום אף על פי שנתן בה שמן כמידת שאר הנרות ולאחר מותו, לפעמים דלק ופעמים כבה.

אש המערכה שעל המזבח היתה מתגברת בעצמה, ולא היו הכהנים צריכים להביא עצים למערכה, לאחר מותו של שמעון הצדיק היתה האש מתגברת לפעמים, ולפעמים אינה מתגברת, והיו הכהנים מביאים עצים למערכה כל היום כולו.

הברכה היתה מצויה בעומר, בשתי הלחם ובלחם הפנים במשך כל הזמן ששימש שמעון הצדיק.

באותה שנה שבה נפטר שמעון הצדיק אמר לאחיו הכהנים, בשנה זו אני מת, אמרו לו, מנין אתה יודע? אמר להם, בכל יום הכיפורים, כשאני נכנס לבית המקדש לקודש הקדשים היה מראה כבוד השכינה נגלה לפני בדמות זקן לבוש לבנים ועטוף לבנים, והיה נכנס עמי ויוצא עמי, היום נזדמן לי זקן, לבוש שחורים ועטוף שחורים נכנס עמי ולא יצא עמי.

ואכן לאחר חג הסוכות חלה שמעון הצדיק שבעה ימים ונפטר ומני אז נסתלקו הנסים בבית המקדש ונסתתרה השכינה מישראל.

לשמעון הצדיק היו שני בנים שמעי וחוננו, ולפני ששמעון הצדיק נפטר שאלוהו ישראל את מי משניהם הוא רוצה שיירש מקומו בכהונה הגדולה, שאע"פ ששמעי היה הגדול והיתה מגיעה לו הכהונה הגדולה, אבל חוננו היה יודע יותר סדר העבודה שלמדה בזמן אביו, ויתכן שהוא רוצה בחוננו אע"פ

יכפר עליכם" הקב"ה בעצמו מנקה אותנו, כדי שנוכל לגשת ולבוא לפניו.

זהו שאמר רבי עקיבא "אשריכם ישראל, לפני מי אתם מיטהרים ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים, שנאמר 'וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם' (יחזקאל לו, כה), ואומר 'מקוה ישראל ה'' (ירמיה יז, יג). מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל". וטהרתו על ידי תשובה שישוּב אל ה' בכל ליבו.

המגיד מקוטנא זצ"ל המשיל משל:

מעשה בבן מלך משכיל וחכם שהסתבך. נטל הלוואות בריבית, איבד את הכסף בעסק רע, ולא היה בידו לשלם. למלווים בריבית יש דרך בדוקה לטפל בשומטי חובות. הם שלחו גברתנים והתחקו אחר בן המלך, אבל לא יכלו לגשת אליו ולעולל לו דבר משחם שבן המלך התלווה אל אביו בכל אשר הלך, ואביו לא מש ממנו. ולמלך מתלווים, כידוע, שומרי ראש ומקיפה אותו פמליא גדולה וכבודה, וכך נבצר מהם לעשות דבר. אבל הגברתנים לא התייאשו. הם דבקו במשימתם ועקבו אחר בן המלך יום אחר יום, שבוע אחר שבוע.

יום אחד שתה בן המלך לשוכרה, ובהיותו במחיצת אביו החל להקיא, הסתחרר ונפל והתגולל בקיאו. סלד המלך בחברתו, לא יכול היה לעמוד במחיצתו ופנה ממנו או אז הגיחו הגברתנים והפליאו בבן המלך שנותר לבדו את מכותיהם!

והנמשל מובן: עברנו חלילה עבירות ונתחייבנו חלילה בייסורים. ונשלחו לנו "משלחות מלאכי רעים", כמו שנאמר "תיסרך רעתך ומשובתיך תוכיחוך" (ירמיה ב, יט) אבל כל זמן שאנו דבוקים בהקב"ה, אין הם יכולים להרע לנו, כמו שנאמר "שויתי ה' לנגדי תמיד" (תהילים טז ח). ועל ידי כך "מימיני בל אמוט". אבל זאת בתנאי, שלא נבריה חלילה את הקב"ה מאיתנו. וכיצד ניתן להבריהו? ע"י גאווה והתנשאות, שאז הקב"ה אומר: "אין אני והוא יכולים לדור כאחד" (סוטה ח), ואז, אם הקב"ה יעזבנו, חלילה, מי יגן עלינו מפני המזיקים והנוזקים? על כן נתאזר בענווה ונבוא לפני בוראנו בשפלות ברך לבקש סליחתו ויקויים בנו "לפני ה' תטהרו" אם תהיו דבוקים בו ותעמדו לפניו, תזכו לישועתו!"

עשויה להצליח. תחילה צריך להיות "בעדו ובעד ביתו" ואז אפשר שיהיה גם "ובעד כל קהל ישראל". במקרה ההפוך הרי הם ובתייהם מהווים פירצה לציבור וממילא אין כל תועלת בתיקונם...

ושלח ביד איש עתי המדברה (אחרי מות טז-כא)

מהו איש עיתי? בעיתו ובמועדו ישתלח ולא יעבור, ואפילו חל בשבת.

(יומא כא:) מסופר על הגאון רבי חיים מבריסק שנסע פעם ברכבת יחד עם עיתונאי רוסי שונא ישראל, שהתיימר להיות ידען בענייני יהדות, והתחיל לשפוך אש וגפרית על היהודים ולספר על חסרונותיהם.

אמר לו רבי חיים: אם אתה ידען גדול כל כך, בוודאי ידוע לך מה שנאמר בתורה שאת השעיר לעזאזל היו שולחים "ביד איש עיתי", מה הכוונה לאיש עיתי? העיתונאי שתק ולא אמר דבר כי לא ידע.

אמר לו רבי חיים: אני אסביר לך, את השעיר מסרו ביד איש עתי העוסק בעיתונות המסקרים מעת לעת, היודע כל עוונות הדור, אבל היו משגרים אותו יחד עם העוונות לעזאזל... (מהרה"ג ראובן אלבו שליט"א לוקט מלבוש יוסף)

כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם... לפני ה' תטהרו (אחרי מות טז-ל)

אמר הרה"ק ה"ישמח משה" זצ"ל **משל** לאדם שנשפך על בגדיו רוטב מאכל, והכתימם, ודאי שלא יצא כך לרחוב אלא ינסה להעביר את הכתם במעט מים. אם מזומן הוא לארוע כלשהו, ישפשף את הבגד היטב, עד שהכתם יעלם כמעט, אבל אם הזמינוהו להופיע בפני המלך כי אז ימסור את הבגד למכבסה, כדי שלא ישאר שום רושם מהכתם! אף ימסור אותו למכבסה המעולה והטובה ביותר, על מנת שתסיר את הכתם לגמרי!

וזהו "לפני ה' תטהרו".

אבל מי יכול לכבס ולטהר את העוונות מכל וכל? איה המכבסה המעולה הזאת? הרי זהו הקב"ה כביכול בעצמו! ועלינו לשפוך לבנו לפניו ולהיטהר, כדי שנוכל לגשת אליו כראוי וכיאות. וזהו "כי ביום הזה

"וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם", ואומר "מקוה ישראל ה'" מה מקוה מטהר את הטמאים, אף הקדוש ברוך הוא מטהר את ישראל (יומא פ"ה:). לכאורה מדוע לא די בפסוק "וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם" ללמדנו שהקדוש ברוך הוא מטהר את הטמאים. ומדוע מביאה המשנה גם את הפסוק "מקוה ישראל ה'?"

אלא אומר רבי ישראל ברוך קמאי - באה המשנה ללמדנו דרכה של תשובה מה היא, כשם שמקוה המטהרת את הטמאים אינה מועילה אלא אם כן הטמא מכין עצמו ומסיר מעליו כל חציצה וכל כתם, שאם לא כן לא הועילה המקוה מאומה, כך התשובה אין כוחה אלא בהכנה תחילה, על ידי שיסיר מלבו כל שמץ של זוהמה וטנופת החוצצים בינו לבין אבינו שבשמים.

זהו שאמר רבי עקיבא, אף שה' הוא המטהר אתכם, שנאמר: "וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם", אין טהרה זו אלא בדומה לטבילה במקוה, שנאמר "מקוה ישראל ה'", לפיכך עליכם להכשיר עצמיכם תחילה (משלחן גבוה לוקט מלבוש יוסף)

בבית הכנסת שברדין כבר סיימו תפילת נעילה של יום-הכיפורים ונותר מעט זמן עד לתפילת ערבית. ישבו המתפללים ושוחחו ביניהם שיחת-חולין. ראה זאת רבי בנימין, המגיד של רדין, ונתעגמה נפשו עד מאוד, כי אחרי יום שלם של עבודת יום-כיפור כבר שוקעים לשיחה בטלה.

עלה רבי בנימין לבימה ואמר: אמשול לכם **משל**. כידוע, היו ברוסיה גזירות קשות נגד היהודים, שללו מהם את כל מקורות הפרנסה, הכל נאסר עליהם, ולא היתה להם ברירה אלא לעסוק במסחר שחור. היו שם שתי עיירות יהודיות, שכל אחת מהן השתייכה למדינה אחרת, ושתייהן היו על הגבול, ובתווך שביניהן היה יער שנחשב לשטח הפקר. יהודי שתי העיירות היו מתגנבים באישון-לילה לתוך היער ומחליפים ביניהם סחורות, וכך הצליחו לעשות קצת לפרנסתם.

פעם אחת יצא יהודי אחד באמצע הלילה ועל גבו שק מלא סחורה ונכנס ליער, כדי שיוכל להעבירו בעיסקת-חליפין עם יהודי מן העיירה השנייה. מובן מאליו שהיה מפוחד וזהיר, וכל רשרוש שמע עצר את נשימתו. לפתע ראה מרחוק שוטר. לבו עמד מלפעום. מיד הלך והשליך מעל שכמו את השק,

אך עלינו לזכור כי כדי לזכות בכפרה ב"תטהרו" חובה עלינו שנרגיש כי עניים ודלים אנו ואין לנו אלא לבקש מלפניו חסד חנם שירחם עלינו. ומעיקרי התשובה הוא הוידוי, שהפה קולמוס הלב, ולזאת נדרש שהפה יתחבר עם הלב שאם פיו ידבר ואין ליבו מרגיש ממילא כל התפילה תיחשב אף לחטא.

אשה תל-אביבית סבלה ממיחושי גוף גדולים, ולאחר בדיקות נתגלה אצלה מחלה ממארת, ה' ירחם. אותה אשה, אף שהייתה רחוקה משמירת התורה והמצוות, עלתה לירושלים אל בית הרבי מזוועהיל זצ"ל. הרבי הרגיעה ואמר "אם תשמרי על טהרת וצניעות הבית תיוושעי!"

אותה אשה אכן החלה להתחזק בדרכי התורה והצניעות כדרך בנות ישראל הכשרות. מיום ליום מצבה השתפר, עד שהבריאה לגמרי.

לימים הגיעה שוב לבית הרפואה לוודא שהכל בסדר. הרופאים שהחלו שוב בסדרת בדיקות, היו המומים "אין לך שום דבר!" ומרוב פליאתם קבעו נחרצות כי טעות הייתה בבדיקות הקודמות כנראה שהתחלפו הבדיקות בבדיקות של אשה אחרת...

אותה אשה, בראותה שתוצאות הבדיקות הקודמות היו בטעות, החלה לחזור לסורה ולנטוש את דרך הטהרה והצניעות, בחושבה שהכל היה טעות, ואם כן, למה לשמוע לדברי הרבי מזוועהיל.

עם הזמן החלה שוב להרגיש מיחושים בגופה, עד שהוצרכה להגיע אל בית הרפואה. לאחר מספר בדיקות קבעו הרופאים הפעם ברור שנתגלתה אצלה המחלה, ה' ישמור, וכנראה שהבדיקות השניות שהראו שאין לך כלום היו בטעות... כעת התוצאות מראות שהמצב יותר חמור מהפעם הראשונה....

אותה אשה רצה במהירות לבית הרבי מזוועהיל, בהבטיחה לפני הרבי שלא תעיז לסור מדיני התורה. אולם הרב הקדוש השיבה: "כעת מאוחר מדי...". (אור דניאל)

כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו (אחרי מות טז-ל)

אמר רבי עקיבא: אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרין, ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים, שנאמר:

הבל היה יושב על הארץ ולא היה יודע קין מה לעשות עם גייתו. זימן לו הקדוש ברוך הוא שני עופות טהורים והרג אחד מהם את חברו וחפר באדמה וקברו, וממנו למד קין וחפר וקבר את הבל לפיכך זכו העופות לכסות את דמן (מדרש תנחומה בראשית י'). **ורבי אליעזר** בן פדת אמר שעופות השמים וחיות טהורות קברו את הבל ונתן להם הקדוש ברוך הוא שכרן ב' ברכות שמברכים עליהם, האחת על השחיטה והשניה על כסוי הדם (בראשית רבה כב-ח) נמצאנו למדים מדבריהם של רבותינו ז"ל, שאין הקדוש ברוך הוא מקפח שכר ואפילו של בעלי חיים. (פירוש מהרז"ו על המדרש שם). וכן "לכלב תשליכון אותו" בזכות שלא חרץ לשונו, וכן "וכל פטר חמור תפדה" על שעזרו לעם ישראל בצאתם ממצרים, הכלבים לא נבחו והקימו מאומה.

טעם נוסף לכסוי דם עופות וחיות הוא, כשאליעזר עבד אברהם הביא את רבקה לביתו של אברהם עבור יצחק לא נמצאו לה בתולים, וחשדו באליעזר, אמר להם אליעזר: רבקה נפלה מהגמל ומזה נשרו בתוליה. ואכן כשהלכו לשם ראו דם הבתולים על הקרקע וחיה ועוף היו מכסין את דמה, ומכיון שכסוי הדם גרם לרבקה שלא תתגנה, לכן זכו החיות והעופות שיכסו דמם ובברכה (רוקח הובא בטעמי המנהגים). ויש מפרשים שעיקר טעם הכסוי הוא לעשות היכר שלא יבא לידי אכילת דם (לבוש יוסף).

ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם אני ה' (ויקרא יח-ה)

מעשה שהיה אצל הגאון הצדיק רבי שמחה בונם ורנר זצ"ל. בשכונה שייסד, הלא היה שכונת "בתי ורנר" בשכונת ל"מאה שערים" התגוררה ישישה אחת שזכתה והגיעה לגיל מופלג ביותר מאה ושש עשרה שנים. והנה קרב יום הכיפורים של אותה שנה. הישישה כבר היתה חלושה ביותר. כמעט כל כוחותיה עזובה. הלכו ושאלו אצל הרופא, האם מותר להניח לה לצום. מיהר הרופא לבדוקה וקבע בצורה החלטית ממש פיקוח נפש! אסור בתכלית להניח לה לצום!

שמעה הישישה והגיבה בביטול רב: 104 שנים שאני צמה ביום הכיפורים והשנה לא אצום! לא בא בחשבון! אצום כמו תמיד! לא שייך לשנות מאומה!

שהשוטר לא יוכל לתפוס אותו ביחד עם הסחורה, והמשיך לצעוד כך, ללא ההסחורה.

אבל פלא בעיניו, הוא רואה שהשוטר מסתכל עליו, אבל הוא עומד כבול-עץ, ללא נוע. הוא מתקרב עוד יותר, והשוטר אינו זז ואינו מניע איבר. החליט היהודי, בודאי זה איזה גולם או שיכור. אם כך, חושב הוא לעצמו, למה ישאיר את השק הפקר. חוזר הוא על עקבותיו, מרים את השק ושם אותו על שכמו וממשיך ללכת. עיניו אינן סרות מהשוטר, והשוטר ממשיך לעמוד באותו מצב, ללא תנועה, ממשיך הוא ללכת, הוא אפילו עבר כבר את השוטר, הוא כבר בטוח...

אבל לפתע, לאחר שעבר את השוטר מרחק מסויים, רואה הוא שהשוטר מתחיל ללכת אחריו. עכשיו כבר אין לו שום ברירה. הוא לא יכול לסלק את השק מעל גבו שהרי כבר נראה עם השק, לעצור אינו יכול כי השוטר הולך אחריו.

מה לעשות? ממשיך הוא ללכת, והשוטר הולך אחריו ושותק. חושב היהודי, אולי בכל זאת לא קרה כלום. הוא הולך, השוטר הולך אחריו ושותק. מילא, שילך, העיקר שהוא לא אומר כלום. כך עובר היהודי לאורך כל היער, והוא כבר מגיע אל העיירה השניה, ואז לפתע צועק השוטר כנגדו: אי, יהודי, מה יש לך בשק?...

פורץ היהודי בבכי מר ונואש: רשע מרושע, הלא ראית אותי כבר לפני שלושה קילומטר, למה נתת לי ללכת את כל הדרך הזו, כשלבתי דופק והולם בחזקה וכתפי נשברות מכובד המשא? איך יכולת לתת לי ללכת שלושה קילומטר בבוץ ואתה כל הזמן שותק, ועכשיו תשלח אותי חזרה על עקבותי?

סיים רבי בנימין המגיד ואמר: כך נראה יום-כיפור שלנו עם היצר-הרע. אנחנו באים ל"כל נדרי" והוא שותק. בשחרית הוא שותק, במנחה הוא שותק וגם בנעילה הוא שותק. והנה, עוד מעט כבר מתפללים ערבית, וברגע זה הוא מנתר ממקומו וקופץ עלינו והודף אותנו חזרה לאחור!... (שאל אביך ויגדך)

ואיש איש מבני ישראל ומן הגר הגר בתוכם אשר יצוד ציד חיה או עוף אשר יאכל ושפך את דמו וכסהו בעפר (אחרי מות יז-יג)

ישנם כמה טעמים לכסוי דם בעפר ודוקא בחיה ועוף, ראשית אמרו חז"ל במדרש שבשעה שהרג קין את

ואדרבא אם אין למכונת בלמים, ככל שהיא משוכללת וחדישה יותר, כך מעלותיה הופכות אותה לכלי רצה והרג מסוכן יותר. ככל שתסע טוב יותר, מהר יותר וחלק יותר, כך ללא הבלמים היא מסוכנת שבעתיים.

כיוצא בזה, אוי לו לאדם שמאבד את בלמיו ואינו שולט בתאוותיו לרסן אותם, אזי דם כזה מסוכן מאין כמותו. וככל שילמד יותר חכמות ויוסיף ידע והבנה והשכל, הוא ישתמש בהם לרעה וסכנתו תגבר ותגדל יותר.

את המעצורים שבעזרתם בולמים, שולטים ומכונים את המכונת ליעד הרצוי, מעניקה התורה הקדושה בהלכות טהרת המשפחה.

אדם שלא משתמש במעצורי שנתן לו בורא עולם, ימצא עצמו במהרה מזנק לתהום בדרך להתרסקות, כאשר לפני כן הוא מותר הרוגים ופצועי גופנית נפשית, במעשים הנלוזים הנקראים "גילוי עריות", שתוצאותיה כרת ואבדון.

ושמרתם אתם...ולא תעשו מכל התועבות האלה... (אחרי מות יח-כו)

שנאמר בתהילים חטאים תרדוף רעה וע"י תאוות מגיעים לידי חטא והארץ תקיא אתכם שכל חטא גורם לרעה.

סיפור זה הוא באחד האדמו"רים הגדולים, שמשמשו איש פשוט היה ואף עני מרוד עד מאוד. פעם ראה הרבי שהמשמש מהלך בנעלים קרועות ונכמרו רחמיו עליו. אבל מה יעשה, אם הוא עצמו עני גדול ואין בידו פרוטה לפורטה? הלך וביקש מכמה מחסידיו שינדבו כל אחד קצת כסף עבור השמש, כדי שיוכל לקנות לעצמו נעלים חדשות. החסידים נענו לו והביאו לידי את הכסף. ובעוד הכסף מונח על שולחנו, יצא מחדרו לכמה רגעים, ובינתיים נכנס המשמש, וכאשר ראה כסף על השולחן, החליט לקחתו לעצמו, בהניחו כי בודאי לא ירגיש בכך הרבי. נטל את הכסף ושם בכיסו.

בינתיים חזר הרבי, וכאשר ראה שהכסף אינו על השולחן, הבין מיד שהשמש לקח אותו. פנה אז אל המשמש ואמר לו: טיפש שכמותך, אילו היתה לך מעט סבלנות, הרי היה לך כל זה בהיתר, עכשיו שלקחת באיסור – איבדת גם את הנעלים וגם את נאמנותך.

שמע רבי שמחה בונם ורנר והתלבט מה לעשות כאן. הרופא אוסר עליה את הצום. הוא אכן ישישה מופלגת בשנים וסכנת פיקוח נפש היא ממש בעליל. מצד שני, היא מתנגדת, היא מסרבת לקבל את הכרעת הרופא. ואולי מי יודע, אם תאכל אולי דוקא זה יזיק לה. הגע בנפשך! ישישה כה מופלגת שעברו עליה כדבריה כבר 104 תעניות של יום כיפורים כמה זה ישפיע עליה לרעה אם נכריח אותה לאכול! איזו עגמת נפש תהיה לה!...

אבל לבסוף מצא רבי שמחה בונם עצה נפלאה: האשה לא רק ישישה וחלושה היתה אלא גם מאור עיניה כבר ניטל ממנה ולא הבחינה אף בין אור לחושך שלח לומר לה: יהי כדברך! את תתעני ביום הכיפורים כמנהגך מימים ימימה. לא ניטול את הדבר הזה ממך. נרגעה הישישה ומלמלה דברי תודה על כך.

ואולם, ביום הכיפורים, שעות אחדות בלבד לאחר שהאיר היום, בא רבי שמחה בונם לביתה של הישישה, ביחד עם כמה אנשים צעירים, וביזמתו הוציא אחד מהם שופר ותקע תקיעה, וכל האחרים עמדו וקראו את הקיראה: "לשנה הבאה בירושלים", כפי המנהג שתוקעים במוצאי יוה"כ"פ...

הישישה, שכאמור מאור עיניה כבר ניטל ממנה מפאת זאת לא יכלה עוד לחשב בדיוקנות חשבון של שעות, שמעה את הכל וקיבלה כי תם צום יום הכיפורים. הלכה ונטלה לפיה מעט משקה ואוכל והשביעה את נפשה כלאחר הצום בערב.... כזו היתה חרדתו של צדיק זה לנפש אחת מישראל, וכך הפליא בעצמה להחיותה! (שאל אביך ויגדך).

בלי מעצורים מעלה או סכנה?

כתב הגאון רבי אברהם הכהן זצ"ל מספאקס: כאשר חיים בלי מעצורים למה זה דומה? מכונת גם אם היא מקרטעת והמנוע מרעיש וגונח גם אם היא מאבדת שמן והמנוע מתחמם, גם אם ההלוכים חורקים וההגה מסתובב בכוח, עם כל זאת עדיין נתן לנסוע במכונת כזו, אמנם בקושי ובחשש ובזהירות, אבל זה אפשרי. אבל אם במכונת כל המערכות יעבדו בצורה מצוינת ורק הבלמים יתקלקלו ולא יעבדו, אזי כל שומר נפשו ירחק מימנה כל עוד נפשו בו. כיון שאז הופכת המכונת לכלי רצה והרג. רצה – לכל מי שיקלע בדרכה, והרג – לנהג שנמצא בה.

בטלים. כשכלו ארבעים יום ואין קול ואין קשב, החליט לנסוע להצדיק מרוז'ין שיבאר לו הסיבה והטעם שלא הועילו לו מעשיו להשיג רוח הקודש.

והצדיק מרוז'ין היה נוהג, כידוע, מנהג שררה ומלכות. אין כסף וזהב נחשב למאומה בחצר הצדיק, ותענוגות ומעדנים וכל מיני סגולות מלכים היו שם לרוב, לא תשבע העין מלראות והאוזן מלשמוע. וכשבא אותו איש לחצר הצדיק וראה שם את כל העושר והמותרות, תמה בלבו ואמר: וכי זוהי דרך צדיקים? וכי כך היא דרכה של תורה? וכל שהוסיף האיש לשבת ברוז'ין ולראות את מנהג החצר, הוסיף לתמוה ולהתפלא, עד שהחליט שאין זה צדיק כלל, ואין כדאי לבוא אליו בשאלה של רוח הקודש.

ובאותו יום שרצה האיש לנסוע לדרכו בחזרה מרוז'ין, בלי לבקר את הצדיק, ראה והנה הצדיק מתכונן לנסוע לטייל. רתמו ארבעה סוסים אבירים למרכבה, והצדיק הלך לשבת במקומו שבמרכבה. אך קודם שישב, ניגש הצדיק אל אחד הסוסים והחליק בידו על גבו אחת ושתים ושלוש. לתמהונו של אותו איש לא היה גבול. לא יכול האיש להתאפק, ניגש אל הצדיק ושאלו:

ילמדנו רבנו, איזו "עבודה" היא לצדיק ללטף את הסוס?

השיב לו הצדיק:

סוס זה, ליהוי ידוע לך, כבר עברו עליו ארבעים יום שלא דיבר דברים בטלים... אז מה ההבדל בין יהודי – לבהמה, ליהודי יש חלק אלוהי ממעל ממש שהקב"ה נתן לו הוראות יצרן שהם מיצוות שכן אדם למקום כמו שעטנז שמירת שבת ועוד שאם יהודי לא מקיים אותם משחית את שורש נשמתו בעולם האמת וזה המעלה של היהודי על הבהמה ואם הוא לא מקיים את המיצוות אז נשאר לו רק מיצוות של בן אדם לחברו שזה על פי שכל צריך לקיים.

והסוס (הבהמה) מקיים את זה יותר טוב מהיהודי הוא לא מדבר לשון הרע לא משקר ולא מקלל. לכן ההבדל בין האדם לבהמה זה האמונה באל עבודת ה' לשם שמים עד כדי דביקות מאהבה בה' יתברך ללא אינטרס אישי של כבוד או לשם שכר בגן עדן וכדומה.

את משפטי תעשו ואת חקתי תשמורו ללכת בהם... (אחרי מות יח-ד)

ומוסר השכל הוא סיפור זה לכל מהלך החיים, שהרי כך הוא הדבר בכל העבירות, שלאדם אין סבלנות והוא רץ וממלא תאוותו, אבל אילו התאזר בסבלנות היה הקב"ה מזמין לו הנאתו בהיתר, ועכשיו שרץ ונכשל בעבירה, הוא מאבד בידיו שני עולמות – עולם הזה ועולם הבא! האדם חושב שאם הוא יעבוד יותר שעות או לא יהיה הכי ישר במסחר ישיג את תאוות העולם הזה אך טעות גדולה בידו. (שאל אביך ויגדך)

הסבא מקלם מביא את הסיפור הידוע אודות הויכוח שהיה לרמב"ם עם חכמי אומות העולם. הם סברו שאפשר ללמד בעלי חיים נימוס ודרך ארץ, ולהפוך את טבעם שינהגו כבני אדם. הרמב"ם טען לעומתם שדבר זה אינו אפשרי, וכי אי אפשר להפוך את טבעי בעלי החיים. רצו אותם חכמים להוכיח את צדקתם, וקיבלו על עצמם ללמד חתול נימוס ודרך ארץ תוך פרק זמן מסוים.

כאשר הגיע היום המיועד להציג את הצלחתם באילוף החתול, התקבץ קהל רב לראות כמו עיניו את ה"חתול המלומד". ואכן בשעה היעודה נכנס החתול והחל לשמש בתפקיד של מלצר, סידר כמה שולחנות והציע עליהם מפות. אח"כ הלך להביא מגש עם יין וכוסות. כאשר חזר עם היין והכוסות, השתוממו כל הנאספים מהמחזה הנדיר וכמעט אמרו שאכן צדקו אותם חכמים.

באותו רגע הוציא הרמב"ם קופסא קטנה מכיסו ופתחה, ועכבר קטן זינק מתוכה. כאשר ראה החתול את העכבר, השליך מידיו את המגש, היין נשפך והכוסות נשברו, ורץ אחר העכבר להשיגו. מיד הודו כולם לרמב"ם ונוכחו לדעת שגם אם אמנם אפשר ללמוד בעלי חיים דברים מסוימים, אולם את טבעם לא ניתן לשנות.

גם ליהודי יש נפש בהמית שהולכת אחרי שרירות הלב אך ע"י הנשמה שבמוח שתאיר ותשפיע על הגוף בתורה מיצוות ומעשים טובים תיגבר על הנפש הבהמית כמו עגלון שמכוון את הסוס ע"י מושכות מה שאין כן אצל הבהמות. לאדם יש את היכולת לישלוט בתאוות מה שאין כן לבהמה ואם הוא אינו שולט אז במה הוא שונה מהבהמה?

מעשה היה בימי הצדיק ר' ישראל מרוז'ין ז"ל באיש אחד שהשתוקק לזכות לרוח הקודש, ונזהר בשביל כך ארבעים יום רצופים מלדבר דברים

והוא הנמשל לנידוננו, שלמרות שאדם באמת לא היה חפץ להוולד בעולם, אך כשנולד עושה הוא את הכל כדי להשאיר בעולם ולא למות, כנראה שכל כך טוב בחיים האלו, רק שכפויי הטובה לא מעריכים את החיים ומה שיש להם זה כבר בר השגה רק מה שחסר להם מפריע ומדכא אותם וחבל. האדם צריך להסתכל על העולם בשמחה ובחיוב שנאמר תחת אשר עבדת את ה' אלוהיך בשמחה ובטוב לבב.

אדם שקונה לוח שנה, יש לפניו שתי אפשרויות, האחת לוח שהדפים נתלשים, וכל יום הוא תולש עוד דף ועוד דף, שבסוף השנה נשאר עם הקרטון, שגם אותו הוא לוקח וזורק מחוסר שימוש בו, אך יש אפשרות שניה לקנות לוח שנה שרושמים בו את כל מה שעשה, ובסוף שנה יש לפניו לוח שנה מלא בכל מעשיו וביקוריו, דבר שיכול לשמש למזכרת טובה שתשמח אותו בכל עת וזמן.

ולמעשה הוא הדבר אצלנו, שמיום לדתנו אנו צועדים לקראת המות, וכמו שנאמר: "ויום המות מיום הולדו" אך מה העיקר בעולם הזה? "סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם" מי שהוא חי לפי תאוות לבו, הרי הוא תולש מחייו עוד יום ועוד יום, ושמגיע לסוף הרי רק הקרטון בלבד בידו, מה שאין כן מי שידוע לנצל יום ביומו, וממלא את הימים בקדושה ובטהרה, הרי שבאחרית ימיו יקצור את כל עמלו בתורה וביראה, ויהנה לראות אוצר פרי עמלו. וזה מה שהיה אומר ומשנן תמיד רבי ישראל מסלאנט זכותו יגן עלינו אמן: "כל זמן שהנר דולק אפשר עוד לתקן".

ורבנו בחיי כותב בחובות הלבבות: "הימים הם גליונות, כתבו עליהם מה שאתם רוצים שיזכרו לכם" וכו'.

מעשה שהיה פעם הלכו חתן וכלה ברחוב. החתן היה רכוב על החמור והכלה הולכת ברגל. עברו כמה בני אדם ואמרו: "איזה אדם אכזרי, הולך הוא רכוב על החמור ואשתו ברגל, אין לו רחמנות, איפה כבוד האשה?". ירד מהחמור ונתן לאשתו לרכב על החמור. הלכו כמה מטרים, והנה קבוצת אנשים באה, וגם הם דיברו: "איזו חוצפה, היא על החמור ובעלה הולך ברגל, אם כך היא עושה עכשיו מי יודע מה תעשה בעוד כמה שנים, בטח תרכב עליו וכו'".

בארו המפרשים את המשנה באבות (פרק ד'): "על כרחך אתה נולד על כרחך אתה מת ועל כרחך אתה עתיד ליתן דין וחשבון", דלכאורה אדם יכול לטעון לבורא עולם שאינו אשם שנולד בעולם, שכן בשמים גזרו עליו שירד ויהיה לו יצר הרע וכו', ואין זה בהסכמתו כלל.

מיד הקדוש ברוך הוא מזכיר לו, שאכן אמת הוא דובר, אך גם לאחר שקיבל את חייו סרב למות ולהפטר מן העולם, וכיון שהיה לו נח להשאיר בעולם, אזי על כרחו יתן דין וחשבון.

ושמעתי ממרן הגאון רבינו עובדיה יוסף שליט"א, בליל חג השבועות, שהביא את פרוש הגר"א על-פי הגמרא במסכת בבא בתרא, גבי אחד שעשה גדר בינו לבין חצר שכנו, שאין השני חייב לשלם, אך אם סמך השכן השני איזה דבר לכותל כגון פרגולה וכו' ומשתמש בגדר, אז מגלגלים עליו, שהרי מעשיו מוכיחין שהוא נהנה מהגדר הזאת, והוא הדין לדברי המשנה הנ"ל, וראיתי להמגיד מדובנא, שתרגן ופרש המשנה כדרכו בקודש על-פי משל, ואלו דבריו:

משל לאדם עשיר, שהיו לו שתי בנות מבוגרות, שלא מצאו את זיווגן. אחת מהן היתה מכוערת, שכל הרואה אותה בורח כפי שבא, והשניה היתה יפה, אך לשונה תהלך בארץ.

מקללת ומגדפת את היוצא עמה עד שבורח חזרה, לימים בא שדכן וביקש מהעשיר סכום כסף עבור ב' חתנים לבנותיו, ואחר שהסכים העשיר להצעה, הלך והביא בחור עיור לבת המכוערת, ובחור חרש לבחורה המקללת, וחיו באושר ועושר, שכן העיור חשב שאשתו היא היפה שבעולם, והחרש חשב שאשתו מברכת אותו והשיב לה ברכות בכפלים.

והנה הגיע רופא מפורסם לעיר, והודיע שיש בכחו לרפאות הרבה מחלות. ואמר: אני פוקח עיוורים, משיח אלמים, מפענח נעלמים וכו', ובין הבאים באו שני החתנים דידן, והצליחו בחסדי ה' יתברך להתרפאות. אך כשחזרו כל אחד לביתו, חשך עליהם עולמם, הראשון יצא אדמוני, וראה את אשתו מלאה פצעים וחבורות ומכה טריה, והשני שמע קללת אשתו, עד שחזרה להם וחמתם בערה בהם, חזרו להם לרופא בטענה שהרס את חייהם, והוא הציע להם שאפשר להחזירם למצבם הקודם, אך הם לא רצו, שכן יש דברים אחרים שהם צריכים לשמוע ולראות, ונמצא שבתוך תלונתם ועם מרירותם היו חפצים להמשיך לראות ולשמוע.

"בן עזאי אומר הוי רץ למצוה קלה כבחמורה ובורח מן העבירה", לא אמר הוי מקיים מצוה אלא "רץ למצוה" להשיג את "שלימות האהבה" ובורח מן העבירה להשיג "שלימות היראה". (קול יהודה)

מספרים על **הגאון מוילנא** שהיה רגיל להדר במצות ארבעת המינים, ובפרט באתרוג נאה, באחת הפעמים לא היה בנמצא שום אתרוג, וגם לא בדרגת הידור הפחותה ביותר, רק אצל איזה יהודי היה אתרוג נאה ומהודר. הלכו נכבדי הקהילה לשדלו בדברים למכור את האתרוג עבור הגאון, והוא הסכים בתנאי ששכר המצוה בעולם הבא יזקף לזכותו, השליחים הוכו בתדהמה, שכן לא ציפו לתנאי שכזה, אך כששאלו את הגאון רבי אליהו, ראו שהוא שמח מאוד עבור תנאי זה, וציוה מיד להביא את האתרוג. כששאלוהו מדוע שמח מאוד, ענה להם ואמר: "זו הפעם הראשונה בחיי, שאעשה את המצוה ללא ציפיה לקבלת שכר, שכן אין השכר שייך לי אלא לבעל האתרוג".

הגאון **רבי עקיבא איגר** זכותו יגן עלינו אמן, כותב שאדם שיודע שהוא משמש רב גדול או אדמו"ר מפורסם, או מלך בשר וכיוצא בזה, אין הוא מצפה לקבלת שכר ביודעו שעצם הזכות שניתנה לו לשמשם היא השכר, ועל אחת כמה וכמה כשאנו יודעים את מי אנו משרתים, את מלך מלכי המלכים הקב"ה, ולכן אין לצפות לקבל שכר, אלא לעשות את המצות בשמחה ובלב מלא אהבה ויראה כאחד. בשלימות ובזריזות וסוף הכבוד לבוא. יהי רצון שהקב"ה יטע אהבתו ויראתו בלבנו ונזכה לעשות רצונו ולעובדו בלבב שלם, אמן. (כתונת פסים

ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם אני ה' (אחרי מות י-ה)

כתוב בגמרא (סנהדרין נט ע"א) אמר רבי יוחנן עובד כוכבים שעוסק בתורה חייב מיתה, שנאמר "תורה צויה לנו משה מורשה קהלת יעקב" (דברים וזאת הברכה לג, ד) "לנו מורשה" ולא להם. שואלת הגמרא. מדוע איסור לימוד תורה בגוי אינו כלול בשבע מצוות בני נח? מתרצת הגמרא: מי שדורש

שמע זאת. הוריד את אשתו והלכו שניהם ברגל, והנה שוב כמה אנשים עוברים ואומרים: "איזה עולם, יש להם חמור והולכים ברגל, אנשים מוזרים" וכו'. שמעו זאת ועלו שניהם על החמור. עברה קבוצת אנשים ואמרה: תראו איזה אנשים אכזריים, שנים כאלה שמנים על חמור כזה רזה. כחוש וקטן" ירדו מהחמור והרימו אותו עליהם. והנה ראו כמה אנשים שאומרים זה לזה: "ראו, הנה שלושה חמורים..."

כך זה כשאדם מתפעל מדיבורים, חובה עלינו להתחזק במעשינו ולא להתפעל משום דבר חיצוני, ואדרבא עלינו להזהר מהחברה וסביבה קלוקלת ולהדבק בטובים, כדברי הרמב"ם.

ואז נוכל להתעלות יותר בתורה וביראת שמים טהורה, ועל כגון זה אנו מתפללים בכל יום: שתרחיקנו היום ובכל יום מעזי פנים ומעזות פנים, מאדם רע, מחבר רע, משכן רע, ומפגע רע" וכו'. ועל ידי התפילה נבוא לידי מעשים טובים.

איתא במדרש (שוחר טוב קיד) "הים ראה וינס", (תהילים קיד, ג) מה ראה, ארונו של יוסף יורד לים, אמר הקדוש ברוך הוא הים ינוס מפני הנס, שנאמר על יוסף "ויעזוב בגדו בידה וינס", (בראשית לט, יב) הדבר מפליא מאד, הים רואה את משה רבינו ע"ה אהרן הכהן וכל ישראל, כולם יורדים לים, ולא זע ולא פחד! רק ראה ארונו של יוסף ברח! מהי הסיבה? אמנם אפשר לבאר בטעם שעזב בגדו בידה וברח מפני שלא רצה להיות בחברתה אפילו רגע אחד, כי מי יודע מה יכול לקרות ברגע אחד, לכן מיד וינס, וזה יסוד גדול ביראה.

ובזה מובן לשון המדרש, אמר הקדוש ברוך הוא, הים ינוס מפני הנס. למה הזכיר רק את ענין הבריחה ולא הזכיר את עצם הנסיון? אלא הניסה מעידה על גודל היראה שהיתה אצל יוסף שלא רצה להיות בחברתה אפילו רגע אחד, ובכן מידה כנגד מידה, ינוס הים מפני הנס, וכעין זה במידת האהבה, כשם שהניסה מעידה על גודל היראה כך הריצה למצות מעידה על גודל האהבה כמו שאמר דוד המלך ע"ה, "דרך מצותיך ארוץ כי תרחיב לבי" (תהילים קי"ט, לב).

נמצא שיש שתי מידות באדם. הריצה והבריחה, אדם שרץ לקיום המצות זו היא שלימות האהבה, אדם שרץ לקראת חברו זה מראה "על שלימות האהבה", אדם שבורח מן העבירה זה מראה על שלימות היראה, וזה שאמר התנא באבות (פרק ד' משנה ב')

אך אמרו חז"ל (סוטה כ ע"א במשנה) רבי אליעזר אומר כל המלמד בתו תורה מלמדה תיפלות. והגמרא (שם כא ע"ב) שואלת וכי עולה על דעתך תפילות ממש? אלא מתרצת הגמרא כאילו מלמדה תיפלות. אמר רבי אבהו מאי טעמא דרבי אליעזר? דכתיב "אני חכמה שכנתי ערמה" (משלי ח יב) כיוון שנכנסה חכמה באדם, נכנסה עמו ערמומיות, ע"כ (רש"י לימוד תורה לבת עלול להביאה למכשול, שמתוך הלימוד מבינה ערמומיות ועושה דברים בהצנע).

ועוד מובא בגמרא (יומא עב ע"ב) אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מאי דכתיב "למה זה מחזיר ביד כסיל לקנות חכמה ולב אין" (משלי יז טז) אוי להם לשונאיהן של תלמידי חכמים שעוסקין בתורה. מכריז רבי ינאי חבל על דלית ליה דרתא (חצר) ותרעא (שער) לדרתיה עביד (רש"י שהתורה אינה לא שער ליכנס בה ליראת שמים, לכן צריך שתקדים לו יראת שמים). אמר רבי יהושע בן לוי מאי דכתיב "וזאת התורה אשר שם משה" (דברים, ואתחנן ד מד)? זכה נעשית לו סם חיים, לא זכה נעשית לו סם מיתה ע"כ.

לפי הגמרא ביומא, אותה התורה, לאחד זהו סם חיים ולשני סם מיתה מדוע? אלא כי מי שלומד תורה על מנת לקיימה וכפתח ליראת שמים, בשבילו התורה סם חיים. מה שאין כן מי שלומד אותה רק על מנת להוסיף דעת ולא על מנת לקיים, אזי התורה מוסיפה בו תחכום וערמומיות, וזה מביאו לידי דברים שליליים.

אמנם גם מי שלומד תורה על מנת לקיים ולקבל יראת שמים נכנס בו ערמומיות, אך מכיון שמקיים את המצוות כמי שמצווה ועושה, ומוכן לקבל את כל מצוות התורה, כולל את הגבלותיה ודרכיה, ממילא לא יגיע לרמאות להונאה ולניצול הערמומיות לרעה שלא על פי דין תורה. אבל מי שלומד תורה רק על מנת לדעת, מבלי להתחייב לקיים מצוות התורה ולקבל עול מלכות שמים, אזי הוא יותר קרוב מאחרים להיכשל בערמומיות, וזה נהפך לו לסם מוות.

לפיכך נכרי, מכיון שאינו מצווה לקיים מצוות התורה, אם ילמד תורה תכנס בו ערמומיות ואין מה שיגביל את יצרו. כי עצם לימוד תורה אצלו (חוץ משבע מצוות בני נח האמורים לעיל) גורם לשלילה,

"מורשה" מלשון ירושה לנו, כלול איסור לימוד תורה לנכרי בתוך גזל. ומי שדורש "מורשה" מלשון מאורסה, דינו כנערה המאורסה בסקילה.

שואלת הגמרא היה רבי מאיר מנין שאפילו עובד כוכבים ועוסק בתורה שהוא ככהן גדול? שנאמר "ושמרתם את חקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם אני ה'" (ויקרא, אחרי מות יח, ה) כהנים לויים וישראלים לא נאמר, אלא "האדם" הא למדת, שאפילו עוסק כוכבים ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול. מתרצת הגמרא רבי מאיר מתכוון על לימוד שבע מצוות בני נח, להיות בקיאים בהם, ע"כ (רש"י שם מביא שרבי מאיר אינו סובר כרבי שמעון בר יוחאי הדורש שרק בני ישראל קרואין "אדם" ואין עובדי כוכבים קרויים אדם הסבר לסברא זו אפשר למצוא בספר אור חדש ע"מ 11).

עוד מצינו בגמרא (בבא קמא לח ע"א) אמר רב יוסף "עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים" (חבקוק ג ו) מה ראה? ראה שבע מצוות שקיבלו עליהם בני נח ולא קיימום, עמד והתירן.

שואלת הגמרא וכי שכר מגיע להם על כך? אם כן מצינו חוטא נשכר? אמר מר בריה דרבינא לומר, שאפילו מקיימים אותן אין מקבלין עליהן שכר. שואלת הגמרא וכי אינם מקבלים עליהם שכר?! והתניא, רבי מאיר אומר מנין שאפילו נכרי ועוסק בתורה שהוא ככהן גדול? תלמוד לומר "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם" (ויקרא, אחרי מות יח, ה) כהנים ולויים וישראלים לא נאמר, אל "האדם", הא למדת, שאפילו נכרי ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול.

אמרי אין מקבלים עליהן שכר כמצווה ועושה, אלא כמי שאינו מצווה ועושה, דאמר רבי חנינא גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה, ע"כ. **בשני** מאמרי הגמרא דלעיל מביאים בתור שאלה את דעת רבי מאיר שנכרי העוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול. ולאחר התירוץ, המסקנה היא, מה שלנכרי מותר ללמוד הם רק שבע מצוות בני נח, וגם על זה הוא מקבל שכר של אינו מצווה ועושה. אבל אם הנכרי לומד שאר דברים, הוא מתחייב מיתה. ננסה להבין מדוע ישנו איסור כה חמור שלנכרי אסור ללמוד תורה, עד כדי כך שמתחייב במיתה? מדוע לא ייחשב לו כלימוד כל מקצוע אחר שלא מחייבו בשני התנהגותו כנכרי? או אולי אפילו שיקבל שכר כמי שאינו מצווה ועושה?

ולא שתיה ולא שיחה ולא קנאה ולא תחרות ולא משא ומתן ולא פריה ורביה אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה" (ברכות יז).

פעם אחת התכונן אדם לנסוע לאמריקה, ובימים ההם ארכה נסיעה כזו כמה חדשים באניה, ומכיוון שאי אפשר לעשות דרך כה ארוכה ברצף אחד, היתה האניה נעצרת בצרפת ושם נחו שבועיים ימים, מצטידיים באוכל שיספיק להמשך הדרך, ואז היום חוזרים ומפליגים.

ידע האיש שהוא נוסע לאמריקה לזמן רב ובדרך ישהה בצרפת שבועים. כדי להסתדר באמריקה, צריכים לדעת אנגלית, אבל גם כדי להיות שבועים בצרפת צריכים לדעת צרפתית. אך מכיון שתחילה יהיה בצרפת, החליט להקדים ללמוד צרפתית. בינתיים עבר הזמן, הספיק רק ללמוד צרפתית, אבל אנגלית כבר לא הספיק ללמוד, הגיעה האניה לצרפת, ירד ממנה, והוא נהנה מכל רגע. ידיעת השפה הצרפתית ברהיטות סייעה לו והוא הסתדר בצורה הטובה ביותר. אחרי שבועים חזר לאניה והמשיכו בדרך לאמריקה.

עתה הגיעו לאמריקה והוא ניסה גם שם לדבר צרפתית, אבל אף אחד לא הבין אותו והוא לא הבין גם מה שדיברו אליו. אמרו לו אנשים: שוטה שבעולם! ידעת שתשהה בצרפת רק שבועיים ימים ואת שארית חיך אתה בא לבלות באמריקה הלכת ולמדת צרפתית במקום שתלמד את השפה האנגלית, שאליה אתה זקוק כל החיים.

והן זה הנמשל סיים רבי יוסף לייב "מרגלא בפומיה דרב", רב היה אומר, בן אדם, אתה בא לעולם הזה לשבעים שנה, אבל בעיקר תהיה בעולם הנצח, ושם אין מדברים בשפה הזו של קנאה ושנאה ותחרות, אכילה ושתייה. אבל מה עושים אנשים? לומדים את השפה של עולם הזה ושוכחים שבעולם הנצח אין לה שום מקום, כי שם אין לא אכילה ולא שתיה ולא קנאה ולא תחרות. אלא מה היא השפה שם? "צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה". ואזי באים אל האדם בתביעה ושואלים אותו למה לא למדת איך להנות מזיו השכינה, שזה העיקר!?

ושמרתם את משמרתי (אחרי מות יח-ל)

כי אין לו שום מניעה והגבלה של מצוות התורה, לכן נכרי שלומד תורה חייב מיתה. (אור חדש).

את מישפטי אשר יעשה אותם האדם חי בהם (אחרי מות יח-ה)

לעולם הבא, שאם תאמר בעולם הזה הלא סופו הוא מת לכן הכוונה לעולם הבא (רש"י).

סיפר פעם החפץ חיים שבעיירה זלווה, פלך גרודנא, היה מתקיים יריד שנתי גדול שהיה נמשך ארבעה שבועות תמימים, כל תושבי העיירה היו מצפים בכליון עיניים במשך השנה ליריד, שכן בהשכירם כל פינה ובקחתם מחיר טוב תמורת כל חדר, היו מרויחים כדי להתקיים במשך כל השנה.

תושבי זלווה היו נעשים עייפים ויגעים במשך תקופה זו. ללא מזון ושינה כראוי היו עסוקים תמיד בעבודתם לספק צרכי המשתכנים אצלם, ולשם כך היו אף שוכרים אנשים שיעזרו להם בעבודה זו.

ה"חפץ חיים" שאף הוא עשה פעם בזלווה בתקופת היריד, שמע פעם יהודי יגע שעבד אצל בעל בית קורא "מתי אזכה כבר שהיריד יגיע לקיצו, נפשי כבר שואפת למנוחה!"

בעל הבית בשומעו את דברי הפועל גער בו "אי לך שוטה! מה זאת תדבר? הלוואי וימשך היריד זמן יותר ממושך. אמנם אתה עייף עתה, אולם ברווחים אוכל לחיות לאחר מכן במנוחה ולהנות במשך שנה שלמה!"

עשו דברי האחרון רושם עמוק על ה"חפץ חיים" והיה חוזר עליהם ומוסיף "כדי לו ליהודי שיתעייף, לא יאכל ולא ישן כהוגן. ויגור במסדרון במשך כל תקופת היריד, כדי שברווחים הגבוהים יחיה לאחר מכן ברווחה! יתר על כן, איננו מרגיש כלל עיפות והנהו מרוצה לקבל באהבה את כל אי הנוחות בידועו שדוקא זה יביא לו את הרווחה!"

מה מאושר היה האדם, אלמלי היה מתאר לעצמו שהעולם הזה הוא פרוזדור לטרקלין, יריד קצר. ששומה על האדם לצבור בתקופה זו אמצעים להתפרנס בהם מבחינה רוחנית בעולם הבא, וממילא לא ירגיש שום צער באי נוחות כלשהי" ... (מורשת אבות).

משל נאה אמר רבי יוסף לייב בלוח על מאמר חז"ל "מרגלא בפומיה דרב, העולם הבא אין בו לא אכילה

חוסם פיו לגמרי, וממילא לא יכשל. ואם כי עבודה קשה היא להשתמש ברמיזות ולהיות לשחוק בעיני אחרים, אבל מה לא יעשה האיש הנלבב וירא החטא. ומוטב להתבייש בעולם הזה ולא להתבייש בעולם הבא. עד כאן דברי אבי.

בשנים שלאחר מכן נודע לי שאיש זה בא להתייעץ עם אבי על הקמת ישיבה, ובאמת יסד אחר כך ישיבה גדולה מפורסמת והוא היה מנהלה. והאיש היה ירא ה' מפורסם וגם חכם בהוויות העולם. זכרוננו לברכה כי נפטר לפני כמה שנים בארץ הקודש (מורשת אבות).

רבנו ה"חפץ חיים" כותב באריכות בספרו את חומר העון של לשון הרע, שפעמים רק על ידי עקימת אף או קריצת עין אפשר להרוג בן אדם, וכמו שנאמר: "כי באפם עקרו שור" הוא יוסף הצדיק, שעליו נאמר: "בכור שורו הזר לו וקרני ראם קרניו".

מעשה מזעזע היה בארצות הברית באיזה תלמיד שהיה בביתו של הגאון מפוסקי הדור, רבי משה פינשטיין זכר צדיק לברכה, בארוחת בוקר, והנה על שולחנו של הגאון היו שני קנקנים עם שתי שקיות חלב, של שתי חברות שונות בהכשרים מדורים, והתלמיד היקר שלנו ראה את הגאון הנ"ל מושיט ידו לאיזו שקית, והחזירה למקומה, ולקח את השקית השניה, מיד הסיק אותו בחור שהרב סומך על החברה השניה, ולא על הראשונה, וחשב שיש "מצוה" לפרסם את הדברים לתועלת הרבים.

הלך לישיבה והתחיל לספר, וכן עשה בעוד ישיבות עד שלאט לאט החברה השניה עמדה לפני פשיטת רגל, החליטה הנהלת המפעל ללכת לבית הרב לשאול איזה דופי מצא בחברתם, שפסל אותה. עלו ובאו לביתו, וכששמע הרב את דבריהם נבהל, קם והלך למקור, והביא להם חלב של חברתם, באומרו שרק הבוקר שתה חלב שלהם, וכן כמעט בכל בוקר וערב, ואינו מבין מי המציא זאת.

ישב, חשב וזכר, באותו מעשה וסיפר להם על חשדו בבחור שהיה אצלו, אך פשוט כשאחז בשקית החלב של אותה חברה, היא היתה ריקה, ולכן לקח את השקית השניה, ורק ההבנה של אותו בחור גרמה לכל הצער, והשם הרע על אותה חברה.

מפסוק זה נלמדת חשיבות עשיית סייג וגדר לבל יכשל האדם בעבירה עצמה. החפץ חיים היה מחשיב את השתיקה כגדר של הדיבור וכדרך המנעות מדיבורים אסורים.

בספר "דרכיו, נימוקיו ושיחותיו של החפץ חיים" מספר בנו של החפץ חיים את הדברים הבאים: בזכרוני, כי בתחילת שנת תרמ"ז באתי לבית אבי לחג הסוכות ומצאתי אורח בבית אבי, איש בחצי ימיו, תואר פניו כבן תורה וירא אלקים. ומר אבא השתעשע עמו בדברי תורה ויראה, וחגג עמנו כל החג. אמנם כל מנהגי האיש היו לי כחידה סתומה, כי הרגשתי בו שאינו מדבר. ואם כי מר אבי שח עמו בעיני מוסר ואהבת תורה, אמנם היה רק כמנענע בראשו להסכמה, אבל לא יצא הגה מפיו.

ואמרתי אולי מקרה הוא, פומא הוא דכאיב ליה. ובאמת למחרת דיבר עם מר אבא ונשא ונתן בכל הענינים. אבל ביום השלישי שוב הפסיק לדבר. וכה דיבר לסירוגין כל ימי החג. ובאשר נערות היתה בי, צחקתי עליו לפני אבי וחשבתי אותו לחסר דעה, אמנם מר אבי מיחה בי ואמר לי במשל:

בעירות הקטנות יש לכל בעל בית גן ירק סמוך לביתו ומגודר בהוצא ודפנא (מיני שיחים). כאשר הגדר אינה גבוהה קופצות לשם עיזים ומכלות את הירקות ודורסות על הערוגות. אז מגרשים אותן ומגיביהם מעט את הגדר. אמנם עדיין נותר מקום לעיזים להכנס דרך הפתח שבכניסה לגינה. לפעמים שוכחים בני הבית לנעול את השער ואז נכנסות העיזים ומכלות את הגינה ואז בעל הגינה צועק על אנשי ביצתו על אשר לא נזהרו לנעול את דלת הגינה. וכך עוברים ימים של צעקות ומריבות.

אמנם יותר גרוע מכל אלה הוא שלפעמים נכנסים חזירים דרך הפתח הפתוח. והחזירים מכלים את הגינה לגמרי, באשר החזיר נובר בחוטמו ועוקר את הצמחים מן השורש. מה עושה בעל הגינה? גודר את הפתח ומטפס כדי להיכנס ולצאת מעל הגדר. ואם כי עמל גדול הוא לטפס מעל הגדר, מכל מקום מה יעשה, הלא הירקות דרושים לו למחית בני ביתו. ואם לא יעשה אמצעים אלו, לא ישאר לו מאומה בגינתו.

הנמשל הוא לעניין חטאי הלשון. אם רואה אדם שנכשל פעם אחר פעם בלשונו בדברי ליצנות ולשון הרע הוא עושה לעצמו סייגים. אך גם זה אינו מועיל לו. מה יעשה איש אשר יראת אלקים נגד עיניו?

עתה למקום קדוש ביותר שאסור לבוא אליו בכל ימות השנה, תבואהו לידי מורא ופחד, עד שמתוך זה יהיה באמת ראוי לבוא אל הקודש... (מלא העומר). האמצעים שבידי ישראל לבטל גזירות רעות הם: "צום", "קול" ו"ממון" ("ותשובה ותפילה וצדקה, מעבירין את רוע הגזירה"). כל אחד מהם עולה למנין מאה שלושים ושש, ושלושתם ביחד עולים למנין ארבע מאות ושמונה - כמנין "זאת". וזהו הרמז שבדבר "בזאת" - בשלושת הדברים הללו: "צום, קול, ממון", העולים למנין "זאת" - אפשר לבוא אל הקדש כדי לבטל גזירות רעות מעל ישראל. וזהו גם הרמז שבפסוק: "אם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח" (תהילים כ"ז-ג') - במלחמותיהם הקשות ביותר של שונאי-ישראל נגדנו, הריני בוטח ב"זאת" - בשלושת הדברים: "צום, קול, ממון..."

"ולקח את שני השעירים והעמיד אותם לפני ה'"

במדרש מסופר על הפר שנתן אליהו הנביא לנביאי-הבעל, על-מנת להקריבו על מזבחם, שסירב להיות קרבן לעבודה-זרה, עד ששידלו אליהו בדברים ואמר לו, כי כשם שעל-ידי הפר הראשון יתקדש שם-שמים כך יתקדש שם-שמים גם על-ידו, מאחר שלא תרד אש לשרפו ויראו הכל כי ה" הוא האלוקים. גם כאן סירב השעיר, שנפל עליו הגורל לעזאזל, ללכת, והיה מתרעם על כך שהשעיר השני, הדומה לו בקומה ובמראה, יהיה חטאת לה" ואילו הוא ילך לעזאזל. היה אהרן צריך לשדלו בדברים והסביר לו, כי גם על-ידו יתמלא רצון הבורא. זהו שאומר הכתוב: "ולקח את שני השעירים" - שיקח אותם בדברים, "והעמיד אותם לפני ה'" - שיאמר להם כי שניהם מועמדים לפני השם-יתברך. אפילו גם על-ידי השעיר ההולך לעזאזל מתרבה כבוד-שמים ומתמלא רצון הבורא...

"את משפטי תעשו ואת חקתי תשמרו ללכת בהם אני ה' אלוהיכם"

את משפטי וחוקתי תעשו ותשמרו לא על-מנת לקבל

כמה עלינו להזהר בלשון הרע, שלא לדבר רע על שום יהודי, והזהירונו חכמינו זכרונם לברכה, שהמדבר רע על יהודי, הוא כמוציא לעז על התפילין של הקדוש ברוך הוא, שכתוב בהם: "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ" (עין בגמרא ברכות ו) וזוהי סיבת הצלת עם ישראל ממצרים, והיא מפתח הגאולה העתידה. (כותונת פסים)

"דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל הקדש...ולא ימות"

שלא ימות כדרך שמתו בניו (רש"י). בתורת-כהנים נאמר, שההזהרה הזאת מוסבה על יום-הכיפורים, שאם הוא נכנס לקדשי-הקדשים יותר מכפי שהתירה תורה הריהו חייב מיתה. והנה בגמרא (שבועות י"ג) מקשים על עבירות שביום-הכיפורים, כיצד נענשים עליהן והלא יום-הכיפורים מכפר? ומתרצת הגמרא, כי יתכן הדבר כאשר אדם עובר עבירה ביום-הכיפורים ומת בטרם היה סיפק שיכפר עליו יום-הכיפורים. זוהי כוונתו של רש"י: "שלא ימות כדרך שמתו בניו" - שלא ימות פתאום כדרך שמתו בניו באורח פתאומי, כי אז ממילא יכפר עליו יום-הכיפורים...

דבר אל אהרן אחיך שאמרתי לך הלא אהרן אחיך הלוי וראך ושמח בלבו (ברייתא דראב"ע). חושש היה משה פן יעורר קנאה בלבו של אהרן, לכשיאמר לו: "אל יבא בכל עת אל הקדש", בו בזמן שעליו עצמו לא חל האיסור הזה ("אחיך בבל-יבא ואין משה בבל-יבא" - תורת הכהנים); אמר לו הקדוש-ברוך-הוא: הלא זהו אותו אהרן אחיך, אשר בשמעו כי אתה נועדת להיות גואלם של ישראל ממצרים, לא רחש כלפיך שום קנאה, אף כי הוא קשיש ממך, אלא אדרבה - "וראך ושמח בלבו", ממילא אין לך גם עתה שום יסוד לחשוש שמא יקנא בך, כי אם "דבר אל אהרן אחיך"...

בזאת יבא אהרן אל הקדש

בדבר זה גופו, שנאמר לו: "ואל יבא בכל עת אל הקדש", יבוא אהרן אל הקדש. הכרה זו, שהוא בא

ולא יקפא על שמריו, אלא ילך ויתקדם ויעלה במדרגות הקדושה - "ללכת בהם". לפיכך אמרו חכמינו על ימות המשיח: "נערים פני זקנים ילבינו וזקנים יעמדו מפני נערים" - כיון שהנוער יהיה מושחת ויבייש את זקניו, יעמדו איפוא הזקנים במקומם ולא יתקדמו בדרך היהדות, כי יקדישו את מיטב כוחותיהם בכדי שישארו לפחות במקומם ולא יסוגו אחורנית. "זקנים יעמדו מפני נערים" - מפני הנערים הרעים והמושחתים יעמדו הזקנים במקומם...(כתב סופר).

פרס ושכר, אלא משום שעל-ידם תלכו ותתרוממו במעלות הקדושה - "ללכת בהם". שכר מצוה מצוה שלכם תהיה המצוה שהראשונה גוררת אחריה - "שכר מצוה - מצוה". אולם אל תבואו על-ידיכם לידי טעות לחשוב, שאין חלילה מתן-שכר למצוות - כדרך שטעו צדוק וביתוס תלמידיו של אנטיגנוס - שכן "אני ה אלהיכם" ונאמן אני לשלם שכר פעולתם כפי אשר הבטחתי לעושי דברי, איני דורש מכם אלא שלא תעשו את המצוות בשביל השכר, כי אם שלא על-מנת לקבל פרס...(כתב סופר).

עיקר העבודה ביהדות הוא, שלא יעמוד אדם תחתיו

קדושים

קדושים תהיו (קדושים יט-ב)

וידבר ה' אל משה ל אמור: דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אליהם קדושים תהיו כי קדוש אני ה' אלהיכם (קדושים יט, א-ב)

מפרש האר"י הקדוש ז"ל את הנאמר בהגדה של פסח: "ועברתי בכל ארץ מצרים אני ולא מלאך" טומאתה של מצרים היתה כה גדולה, עד שאפילו מלאך עלול היה להשתנות שם ורק השם יתברך, שהוא "אש אוכלה" וקדושתו היא העליונה והעמוקה שבכל הקדושות, יכול היה להעניש את מצרים..

הקדושה שהתורה דורשת מן האדם מישראל אינה זו, שיהא מתרחק מן הבריות ומובדל מן העולם, אלא שיהא דוקא מעורב בין הבריות "בהקהל" ויחד עם זה ינהל חיים של קדושה. ה"קדושים תהיו" צריך להיות "בהקהל" להיות מהמובילים שבחברה ולא מהניגרים לעצת רשעים להיות מין המשפיעים הרוחנים ולא מהמושפעים של יצר הרע והקב"ה יזכה את כל בני ישראל להגדיל תורה ולאדיר.

ומעשה היה ברבי אבא ורבי יוסי שהיו מהלכים מעיר אחת לשניה. ובהיותם בדרך פגעו באדם אחד שהלך לקראתם. אמר רבי אבא לרבי יוסי: נפנה לדרך אחרת שלא נפגש באדם זה שיש בפניו סימן שעבר על אחת מן העריות. אמר לו רבי יוסי: מי יאמר לי שסימן זה שיש לו אומר כן.

לבסוף קרא רבי אבא לאדם הזה שיבוא, אמר לו אני רואה סימן בפנים, הגד לי מהו. אמר להם אותו אדם: אני מבקש מכם לא להעניש אותי יותר. שכן עונותי גרמו לי סימן זה. אמר: פעם אחת הלכתי בדרך עם אחותי ובאנו לפונדק אחד. ושם השתכרתי ועשיתי עמה עבירה כל הלילה. ובדואי הסימן הזה הוא מאותו עון. ומצאתי רופא חכם שנתן לי רפואה טובה לזה אמר לו ר' אבא: ומי הוא אותו רופא טוב. אמר לו רבי שמלאי, אמר לו: איזו רפואה תן לך אמר לו: רפואת הנפש, היינו תשובה. ומאותו יום חזרתי בתשובה ובכיתי כל יום, ובדמעות אלו אני רוחץ פני. אמר לו רבי אבא: בודאי רפואה טובה היא ואמר עליו

נקט בלשון עתיד, כלומר להמשיך בזה עוד ועוד, כי אין סוף לדרגה הזאת. ויש להתמיד בקדושה ולעלות מדרגה לדרגה ולא להסתפק במדרגה אחת.

עיינ בספר "יד יוסף צרפתי" שכתב, כי היו שלוש דורות שטעו בדרכם! והם דור המבול, דור הפלגה, ודור סדום, וכולם טעו ואבדו, ורק אבותינו שדבקו בה' נתקיים בהם "ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום".

שלושה תקופות היו בעולם! תקופת דור המבול, דור הפלגה ודור סדום, וכולם רצו אחר האושר, אלא שנחלקו בטובו של אושר.

דור המבול חשבו שעיקר האושר שיש להשתדל להשיגו הוא התענוגים, ולכן לקחו בנות מאשר בחרו, וגזלו וחמסו והתענוגו עד שהשחיתו דרכם על הארץ, ואבדו מן העולם.

דור הפלגה, רצו אחר הכבוד כי חשבו שזה עיקר תכלית האושר ועליהם להשיגו כמו שאמרו "ונעשה לנו שם..." (בראשית יא, ד) ואבדו מן העולם.

דור סדום, אהבו עושר וחשבו שזה עיקר תכלית האושר שיש להשיגו, ולכן גנבו וחמסו ולא נתנו פרוט לעני וכולם אבדו מן העולם.

אבל אבותינו הקדושים דבקו בה' יתברך, ונתקיימו, כמאמר הכתוב "ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום".

ועל פי זה ביאר הרב הנזכר את המשנה, הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם. הקנאה זה קנאת העושר של דור סדום. התאוה היא תאות הזימה של דור המבול. והכבוד זה דור הפלגה שרדפו אחר השם והכבוד. מוציאים את האדם מן העולם וכולם אבדו מן העולם.

לכן בא הכתוב ואמר "קדושים תהיו" פרושים תהיו מן העריות לא כדרך דור המבול, אלא קדש עצמך במותר לך, ולא ללכת אחר הקנאה דוגמת דור סדום אלא להיפך קדש עצמך במותר לך, וכן לא ללכת אחר תאות הכבוד דוגמת דור הפלגה אלא קדושים פרושים תהיו (קול יהודה)

אמו היתה בזויה בעיניו לאחר נשואיה והדבר ניכר היה בהתנהגותו.

לימים, נסע הבן לסחור, הוא הפליג באניה להגיע לארץ רחוקה. והנה באחד הימים התנווד האיש על ספון האניה, החליק, ומעצמת המכה נהרג האיש במקום. רב החובל הצטער בגנו, אך להושיע לא יכול, לפיכך נטל את גויתו של היהודי וזרקה לתוך הגלים הזועפים.

בתום המסע הגיעה האניה חזרה למקום מוצאה ושם נודע לתושבי המקום כי הבן שנסע לרגל מסחרו מת וגופתו הושלכה לים. ערכו היהודים בדיקות וסריקות מקיפות בכל אזור החוף כדי למצוא את גויתו ולהביאה לקבר ישראל. ידעו הם שגלי הים פולטים החוצה אל החוף חפצים שונים, לפיכך חפשו שמא פלט גם את גופת היהודי. ואכן, לאחר מאמצים גילו את גופת הבן על שפת הים ומה נדהמו כאשר ראו עין אחת של היהודי מנוקרת, העורבים נקרוה.

ומדוע נקרוה העורבים? כיון שבזה ולזול במצות כבוד הורים. ועל זה אמר שלמה המלך (משלי ל', י"ז) עין תלעג לאב ותבז ליקהת אם יקרוה ערבי נחל ויאכלוה בני נשר". (613 סיפורים על תרי"ג).

מי שראה את אביו של זבולון, לא האמין כי זהו אביו! האב הזקן נראה כאחד הקבצנים העלובים שבעיר, וזאת בעוד זבולון בנו מתגורר לו עם משפחתו בבית הדור למראה ועושה חיל בעסקיו.

אכן, זבולון התעלם מאביו הישיש. כלל לא חס על האב התשוש, שכוחותיו עזבוהו זה מכבר. בשום פנים ואופן לא הסכים זבולון להכניס את אביו לביתו ולתת לו אוכל ובגדים. "ידאג הוא לעצמו!" נהג זבולון להפטיר בזלזול. לא יפלא אפוא, שהאב הזקן סבב לו ברחובות עם שאר קבצני העיר הן בימות החורף הקרים והן בימות הקיץ הלוהטים.

היה זה יום חורף צונן במיוחד. האב הזקן ישב לו בחברת כמה מרעיו העניים על ספסל עלוב באחד מרחובות העיר. והנה עבר במקום נכדו הקטן, צעיר בניו של זבולון.

קם הסב ממקומו וניגש אל הנכד. "בקש מאביך שישלח לי בגד חם, ללבוש בימים הקרים הללו".

אץ הנכד הביתה ואמר לאביו: "סבא מבקש בגד חם!" האב לא הראה סימני התעניינות מיוחדים. "עלה אל העליה. שם יש בגד התלוי על מסמר", פלט לבסוף, "הורד את הבגד ותן לו".

וסר עונך וחטאתך תכופר, ואמר לו כך ג' פעמים וסימן זה נסתלק ממנו.

ויש אומרים שזה שאומר כאן הכתוב קדושים תהיו לא בא רק להזהיר על פירשה מן עריות ומשאר איסור, שעל זה לבד אין אדם ראוי לתואר קדוש, אלא הכוונה שיפרוש האדם אפילו מן הדברים המותרים. וזהו מה שאמרו חז"ל בכמה מקומות קדש עצמך במותר לך. שאם התורה התירה לו אשתו, אינו צריך להיות שקוע בתאוה, וכן לא יהיה נגרר אחרי האכילה ולא ימלא כריסו בכל מה שימצא, אע"פ שהוא דבר של היתר, אלא יסתפק במועט, וכן ינהג זהירות ביין, שכל הפורענות באות בגלל היין. כפי שמבואר בע"ה בפרשת נשא. וכן יזהר שלא יגע בדברים טמאים. אלא ינהג בטהרה. וכן אל יטמא פיו בדיבורי אסורים ובדברי בטלים. ועל כל זה הזהירה עלינו תורה כאן קדושים תהיו. ר"ל מלבד זה שאסרתי עליכם עריות ומאכלות אסורות שלא להטמאות בהם, השתדלו גם להיות קדושים לפורש גם מדברים מותרים ולא להיגרר אחרי התאוות, אמר הקב"ה אם תנהגו כך תיקראו קדושים, כי קדוש אני, וכך תהיו דבקים בי.

איש אמו ואביו תיראו (קדשים יט-ג)

עיין בפירוש רש"י שביאר היות והאדם ירא מאביו יותר מאמו לכך הקדים ביראה את אמו, לומר שעל האדם להתאמץ להיות ירא גם מאמו.

שלא לקלל אב ואם על המבזה אביו או אמו בלבו, או בדברים או במעשה שסותר דבריהם או יושב במקום המיוחד להם וכיוצא בזה, נאמר ארור המקלל אביו ואמו, פרשו שאינו לשון קללה אלא לשון בזיון. (ספר חרדים).

בן אחד היה מפרנס את אמו האלמנה בכבוד רב. מידי יום ביומו היה דורש בשלומה ומביא אל ביתה דברי מאכל ומשתה, מתעניין בשלומה, דואג לכל מחסורה ומשתדל למלא את רצונותיה. כך עברו הימים בנחת, והאם רוותה נחת מבנה. היא ראתה כמה משתדל הוא לקיים את מצוות כיבוד אם.

והנה לאחר זמן מה החליטה האם האלמנה להינשא בשנית. לא מצא הדבר חן בעיני הבן. הוא אמנם, המשיך לבוא ולבקר את אמו, אך החל לזלזל בכבודה,

סיפר תלמידו של רבי אריה לייב הכהן, בעל "קצות החושן": כאשר מורי ורבי חלה ונחלש, בסוף ימיו, באחת הפעמים זכיתי לשמש את רבי הקדוש. בפעם הזאת שכבר הרבי אין אונים, עד שהוצרכתי להלביש לו את הגרביים, וכך הוה: לא שאלתי שאלות, נגשתי ולקחתי גרביים שהיו מונחים באיזה מקום, והלבשתים, ויהי איך שגמרתי להלבישו את הגרביים, נזדעזעתי לשמוע איך הרבי שבקושי היה יכול לנענע שפתיו מרוב חולשה, קיבל גבורת ארי, ושאג בקול גדול: "זה דוקר! זה דוקר!... ואני מרוב בהלה חשבתי לתומי שבאמת דוקר, ונגשתי ופשטתי את הגרביים כשאני הופכם לצד השני והלבשתים שנית, ויהיה אך גמרתי להלבישם, ושוב אותה שאגת ארי: "זה דוקר! זה דוקר! ומיד נצנץ במוחי שלא מדובר בדקירה גשמית – אלא בדקירה רוחנית... מסתמא הגרביים הם "שעטנז".

וכך היה: מיד כשהחיליתי לבדקם נתגלה לנגד עיני שגרבי הצמר תפורים בחוטי פשתן... גוף קדוש וטהור היה לרבנו ה"קצות" זיע"א, סיים התלמיד, אשר מרוב קדושתו, הרגיש מיד בדקירה הרוחנית, ובמצב של חולשה גדולה כזו – שאג כלביא. ("תורת זאב" לוקט ממורשת אבות).

בספר "תורת הבגד" – פרקי הדרכה בנושא השעטנז, מובאים סיפורים קצרים על זהירותם של גדולי ישראל משעטנז.

בספר "עמוד אש" מסופר על פרשת העלילה שהביאה למעצרו של המהרי"ל דיסקין זצ"ל. לא עברה יממה מאז הגיש המומר את תביעתו למשטרה ובעיצומו של יום נעצרה לפני חצר רבנו עגלת משטרה הדורה... רבנו התרומם לאיטו מכסאו, אזר בהתלהבות את אבנטו ובירך ברכת דיין האמת... כל הרחוב היה לחרדת אלקים.... בשעה שעמד לעלות על העגלה, הבחין רבנו שהעגלה מרופדת פנימה באריג של שעטנז. רבנו סירב לעלות. הקצינים נאלצו להביא עגלה אחרת. משראה רבנו שאין בה שעטנז, עלה וישב לו כשהוא עצמו כולו דבוק ביוצרו וזיו השכינה לא מש מעל פניו.

גם על הגר"י קניבסקי זצ"ל מסופר שבשנות בחרותו נסע פעם נסיעה ארוכה מאוד ברכבת שמושביה היו מרופדים. מחשש שעטנז הוא עמד במשך כל זמן הנסיעה הארוכה ולא התישב על הכסאות המרודפים.

טיפס הנכד אל העליה, לחפש את הבגד, אך כשראה למה התכוון אביו הזדעזע! הבגד הישן, שהיה תלוי על מסמר חלוד, היה קרוע ובלוי, כולו חורים חורים. דאב ליבו של הנכד על סבו המסכן. הרהר רגע קט, ואחר נטל זוג מספרים שמצא בעליה וגזר את הבגד לארכו לשני חצאים שוים.

אביו, שהרגיש כי הבן מתמהמה בעליה זמן רב מהנחון, קרא אליו מלמטה: "רד כבר! מדוע אתה מתעכב? מה אתה מעולל שם?" לבסוף ירד הבן ובידו מחצית הבגד.

"מה זה?" שאל האב, וכעס בקולו, "מדוע חתכת את הבגד לשנים? והיכן המחצית השניה?" "המחצית השניה נשארה בעליה, תלויה על המסמר", השיב הבן.

"מדוע?" האב היה תמה ורוגז.

"את המחצית השניה שומר אני בשבילך. בעוד שנים, כשאתה תזקין, אוציא אותך מהבית הזה. ואז תסתובב אתה ברחובות העיר יחד עם יתר העניים. ובימות הקור, כשתבקש ממני בגד חם ללבוש, אשלח לך את מחצית הבגד שנותרה בעליה, כי, כפי שאתה מתנהג עם אביך – כך אנהג אני איתך בבוא העת".

בוש האב ונכלם. צעיר בניו עורר אותו לחשוב מה מעולל הוא לאביו. מיד יצא לחפש את אביו ברחובות העיר, ביקש ממנו מחילה והכניסו לביתו. (ניפלאים מעשיך)

כשנפטר הרב טולידנו, הספידו הרב משאש, והוא סיפר כי למד עם הנפטר בהיותם ילדים. פעם אחת, כשהרב טולידנו היה ילד בן עשר נפל למשכב, והוא בא אליו לביקור חולים. כשהוא נכנס אליו היה נאנח מרוב כאבים, אבל לפתע הפסיק להתאנח, אך כעבור כמה רגעים, חזר ונאנח שוב.

שאל אותו הרב משאש, האם הרגשת קודם טוב יותר, כשהפסקת להתאנח? ענה הרב טולידנו:

לא, כאב לי גם אז, אלא ראיתי שאבי עובר על יד החדר ולא רציתי לצער אותו, לכן הפסקתי להתאנח. (שאל אביך ויגדך)

ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך (קדושים

ט-ט)

שבמנורה זו יש גם גאווה וגם שקר ודבר כזה לא יכנס לביתי, ולא יעמוד על שולחני".

סיפור נפלא על רבי שמחה זיסל זכותו יגן עלינו אמן, שהלך פעם לבקר איזה חולה, והיה רואה אותו נאנח ונאנק. גחן הצדיק ליד אזנו של החולה ואמר לו שאם צועקים מעט יותר ממה שכאוב הרי זה שקר, ומאד צריכים להזהר מהשקר שהוא שנוי ומשוקץ בעיני ה' ואדם, ובפרט צריכים להזהר שלא ללמד את הילדים לשקר, כיון שהילדים עוקבים אחרינו וכוהנים לראות דרכינו, ואם חס ושלום נתרגל בשקר סוף דבר ינחל בנינו אחרינו מידה מגונה זו חלילה. ובגמרא סוכה (מ) הזהירונו חכמינו זכרונם לברכה שלא יאמר לבנו אקנה לך כך וכך כשאינן כונתו לכך, כדי שלא ללמדו על השקר.

מצינו בגמרא יבמות (סג) שאשתו של רב היתה מצערת אותו ביותר, וכל מה שהיה מבקש לאכול היתה עושה לו להפך. כשגדל חייא בנו ראה את מעשי אמו והיה הוא מהפך דברי אביו כדי שאמו תעשה באמת רצון אביו, אחרי כמה ימים אמר רב לבנו חייא, כמדומה שאמך השתנתה לטובה, אמר לו חייא לרב, שהוא זה שמהפך הדברים כדי שתעשה רצון אביו, אמר לו רב, שלא טוב לנהוג כך, משום "למדו לשונם דבר שקר"...דהיינו גם כשאדם משקר לצורך, צריך להזהר לא להתמיד בשקר שלא יתרגל בו חס ושלום.

הרב עזרא עטיה זכר צדיק לברכה, שהיה נוהג לתת תעודות הוראה לתלמידיו רק אם הם עומדים לפני קבלת משרה או שליחות, כדי שיחזרו על למודם בכל עת,

והנה באמצע המלחמה עת ישבה הישיבה בשכונת גאולה היה אחד התלמידים צריך את התעודה לשם יציאה לחו"ל, וכשבא הרב לחתום בתעודה ראה שכתוב: "החותם פה בתוך ישיבת פורת יוסף בעיר העתיקה" וחשב שאם יחתום הרי זה שקר, משום שהוא לא נמצא בעיר העתיקה. חשב שוב והחליט שעם כל הסכנות ילך לעיר העתיקה, יכנס לבנין הישיבה, יחתום ויחזור, וכך עשה, והעיקר שלא יחתום על דבר שהוא שקר חס וחלילה.

מעשה דומה ארבע לרבנו ה"חפץ חיים" שהוזמן לדרוש באיזה מקום. וכשהגיע ראה שכתוב במודעות

בספר "בית רבי" על מרן הגר"י קניבסקי זצ"ל מסופר: סיפר רבנו שבהיותו במוסקבה בשעת גיוסי לצבא הצאר, שרר שם קור של כשלושים מעלות מתחת לאפס, והוא חשש לשעטנו בבגדי החורף של הצבא ומיאן ללבשם, ולא הבינו את הנהגתו עד שלבסוף הוליקוהו למחסן הבגדים והניחוהו לבחור בגדי קיץ כרצונו.

דרכו של מרן הגר"י קניבסקי זצ"ל, עוד מימי נעוריו, היתה להתרחק מכל סרך שאלה או חשש הלכתי. מסופר שבאחד הימים, בעת שלמד בישיבת נובהרדוק, שמע תלמידים מהישיבה המשוחחים ביניהם בהקשר לחששות שעטנו שהתגלו בבטנה של המעילים.

מיד בשומעו את החששות שהתעוררו, קם ללא אומר ודברים, ניגש למעילו, קרע את כל הבטנה של המעיל ושב מיד לתלמודו. (מורשת אבות)

לא תגנבו ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו (קדושים יט-יא)

איתא בגמרא סנהדרין (קג) אמר רב חסדא אמר רב ירמיה בר אבא, ארבע כתות אינן מקבלות פני שכינה, כת חנפים, כת לצים, כת מספרי לשון-הרע, וכת שקרנים שנאמר: "דובר שקרים לא יכון לנגד עיני". ובספר החינוך (מצוה ע"ד) כתב שאין דבר נתעב ונאלח בעיני הכל כמו השקר, ומרוב מיאוסו אמר הכתוב: "מדבר שקר תרחק", מה שלא נאמר בשום מצווה או בשום מקום, ובמשנה באבות (סוף פרק א') אמר רבן שמעון בן גמליאל: "על שלושה דברים העולם קיים על הדין על האמת ועל השלום". ללמדנו שאין קיום לאדם הפרטי ולעולם הכללי בהעדר האמת.

גדולי ישראל נזהרו מאוד מהשקר, ומתולדות השקר, והקפידו אפילו בדברים קטנים שלא יראו כשקר, **מספרים** על הצדיק רבי רפאל מברשיד זכותו יגן עלינו אמן, שקבל מתנה מאחד מחסידיו – מנורת כסף יפה ומהודרת, גבהה עשרים אמה. אך הצדיק לא היה רוצה ליטול את המתנה בטענה שהיא גורמת גאווה. והיא גרמה לבזבוז כסף רב וכו', אמר לו אחד מחסידיו שאלבא דאמת אין מנורה זו מכסף טהור אלא רק דמוי כסף. כששמע זאת הצדיק נבהל והזדעזע ואמר בהחלטיות: "אם כן, רואה אני

לרגליו וביקש ממנו למצוא לו איזו תקנה ללמדו הנהגה טובה שישוב בתשובה שלמה.

אמר לו: תקנתך לישבע שבועה חמורה שלא תוציא דבר שקר מפִיך. אמר לו אותו אדם, הלא אדוני יודע שעונותי מרובים, הן בזנות והן בגזל, ולא הנחתי עבירה של עברתי, וכיוון שעונותי מרובים כ"כ כיצד אתקן עצמי בזה שלא אדבר שקר. אמר לו החכם: אתה תעשה כפי שדברתי ותראה שלא תשוב לכסלה עוד. נשבע לו שבועה חמורה שלא לדבר שקר והלך לעסקיו.

עבר זמן מועט והיצר השיאו להכנס לבית חברו כשלא היה שם ולגנוב כל ממונו, והוא הלך ועשה כן. משיצא את הבית חשב בלבו, עכשיו ישאלוני שכני מהיכן לקחתי חפץ זה וזה, אם אודה יקחו ממני. ויצא שם רע שאני גנב. ואם אומר שלי הם שקבלתי בפקדון, אעבור על השבועה שנשבעתי שלא לדבר שקר. ובכך כבש יצרו והחזיר הכל למקומם. וכן היה בענין הזנות שהיצר השיאו והוא חזר בו. שאם אשתי תישאל אותי איפוא היית הארץ לשקר. עד שעם הימים נגמל מעונותיו וחזר בתשובה שלמה.

לא תגנובו (קדשים יט-יא)

אזהרה לגנוב ממון. אבל "לא תגנוב" שבעשרת הדברות אזהרה לגנוב נפשות (רש"י).

כפרי אחד נכנס אל בית המדרש הגדול שבולוז'ין להתפלל בצבור. בתום התפילה נעלם סידורו של האיש ואיננו! חיפש הכפרי בכל פינות בית המדרש אך לסידור אין זכר.

לפתע נפל מבטו של האיש על ילד קט שישב בקרבת מקום, ולמד מתוך חומש. הילד, זלמל'ה שלימים נודע כרבי שלמה זלמן מוולוז'ין, מתלמידיו המובהקים של הגאון מוילנה ישב שקט ודומם, ושלוחה הזו עוררה חשד בלב הכפרי.

"אתה רואה את הילד הזה?" לחש הכפרי באזני אחד הזקנים מבאי בית המדרש. "הוא נראה חשוד בעיני. בודאי הוא שגנב את סדורי".

הזקן, שהכיר את זלמל'ה הקטן כילד שנועד לגדלות, קימט מצחו בזעף ונוף בכפרי: "ש...ש...הילד הזה הנו ילד פלאים, שעליו גאותנו וממנו תקותנו, ואתה חושד בו שעבר על 'לא תגנוב'?! חלילה לך לחשוד בו!"

שידרוש הגאון רבי ישראל מאיר הכהן מראדין זכר צדיק לברכה מחבר ספר משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים וכו', הוציא הרב עט מכיסו וכתב על המודעה: "לעת עתה יצא חלק אחד עד סימן קכ"ח ובעזרת השם יתברך במשך הזמן יצא על כל אורח חיים" והסביר לתלמידיו שאם לא יכתוב זאת יש בזה משום שקר, שיחשדו בו שחיבר על כל שולחן ערוך אורח חיים.

כך נזהרו רבותינו מהשקר, גם בדברים הקטנים ביותר, ומהם עלינו ללמוד וכן לעשות (כותונת פסים)

חותמו של הקב"ה אמת ובו ברא את העולם שנאמר **"בראשית ברא אלהים"** סופי תיבות **אמת** ומי שמשנה בדיבורו מהרס יסוד העולם ואפילו אם פוגע באות קטנה כגון **א'** נשאר אמת מת יוצא שהשקר מביא מיתה לעולם.

נאמר בסנהדרין לשקר אין רגלים שקר הם אותיות קרובות זו לזו (ש-ק-ר) ושהשקר עומד על רגל אחת ואינו יציב כל כך ואילו אותיות אמת יש להם התחלה **א** אמצע **מ** וסוף **ת** כמו שלושה עמודים במרחקים מסודרים שאז האמת מתישבת באופן יציב כמו בנין עם יסודות יציבים.

אפשר לבאר בדרך **מליצה** מה ההבדל בין שקר ואמת:

שופט אחד הזהיר את העד בבית משפט: "האם אתה מבין שנשבעת לאמר את האמת וכל האמת ורק אמת?" "כן" ענה העד.

"האם ברור לך מה יקרה אם לא תאמר את האמת?" "כן, הצד שזימן אותי יזכה במשפט".

אמנם זה מצחיק אבל זאת כוחה של אמת כאשר אדם מכיר את האמת הוא אינו חושש מכלום כי הוא יודע ששפת אמת תיכון לעד לכן ישנם חוזרים בתשובה שזכו להתקרב לאמת ובעד כל הון שבעולם לא ימכרו אותה שנאמר טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף ואילו לפני שהתקרבו לאמת שהיא התורה הקדושה היו מוכנים למכור הכל בשביל בצע כסף.

מעשה היה באדם אחד שהיה עובר עבירות הרבה, והיה עושה תשובה והיה חוזר ועובר עבירות. וכן היה נוהג זמן מרובה. יום אחד בא אצל חכם אחד ונפל

נטל אף פרוטה מן המעות שהיו מונחות על הקרקע. חוץ מאשה זקנה שכפפה עצמה לארץ ונטלה שתי פרוטות.

עתה גילה לו האריז"ל: בגלל אותה אשה שהיתה אורגת מומחית, והיה מגיע לה יותר שכר, ולקחה בשוה כשאר הפועלים, לכן דקדקו עמו משמים, כי לא הגון היה מה שעשה. אולם עתה שתיקן משגה זה כבר נמחה שמץ הגזל שהיה רשום במצחו.

מכאן נלמד לקח, אם בגלל דבר זה נרשם במצחו של אותו חסיד וקדוש עוון גזל, על אחת כמה וכמה מי שגוזל את חברו ממש או מרמהו, בודאי במצחו עוונות רבים וידוע שבעבור גזל יורדת הנשמה בגילגול. (מורשת אבות).

כששהה רבי ישראל מסלנט בורשה ביקר את האדמו"ר בעל חדושי הרי"מ. כבוד גדול חלק האדמו"ר למחולל תנועת המוסר, ובתום הביקור ליוה את האורח עד הרחוב.

עד מהרה עשתה לה השמועה על בואו של האורח הגדול כנפים בין חסידי האדמו"ר. וכשפנה רבי ישראל אל בית הכנסת הסמוך, להתפלל מנחה, המה המקום מחסידים שבאו לקבל את פניו.

עקבו החסידים אחר הרב המתפלל, ומה רבה היתה פליאתם – ואכזבתם! בראותם כי רבי ישראל מקצר בתפילתו כאחד מפשוטי העם, ואינו מאריך בתפילה כדרך גדולי ישראל.

משסיים את התפילה, חש רבי ישראל בתמיהה העומדת בחלל בית הכנסת, והוא הסביר לחסידים: "ראיתי כי בגללי בטלים אנשים כה רבים ממלאכתם: עזב החייט את מחטו, הסנדלר את מרצעו, הנפח את מפוחו, עזבו הכל את עבודתם ובאו לראותני. נמצא, שאם אאריך בתפילתי אגרום הפסד ממון לישראל..." (מעשיהם של צדיקים).

אבא חלקיה לא הפסיק באמצע עבודתו אפילו להשיב שלום לאנשים אחרים, פן יקפיד המעביד על הפסד זמן בעבודתו (תענית כ"ג).

רבי אלעזר בן צדוק ואבא שאול הקפידו אפילו על מיצוי מידות (השמן המובלע בדפנות הכלים בחנותם, שם מכרו ללקוחות) ונדבו סכום מסוים לבית המקדש כדי שלא ייהנו לעצמם מן הגזל. (תוספתא ביצה ג' ה').

בטרם הספיק הכפרי להגיב, פלח את חלל בית המדרש קול ילדו צלול: "אילו אמנם גנבתי את סידורו של האיש, גם אז לא הייתי עובר על 'לא תגנוב'!"

בינתיים נקבצו ובאו למקום כל המתפללים, והם זקפו גבותיהם בפליאה. למה כוונתו של זלמל'ה הקטן? כיצד יתכן לקחת סידור של הזולת בלי לעבור על איסור גנבה?

עודם משתאים, ושוב נשמע קולו של הילד: "איסור גנבה נזכר בתורה: בעשרת הדברות שם נאמר 'לא תגנוב', ובפרשת קדושים שבחומש ויקרא, שם כתוב 'לא תגנוב'. ומפרש רש"י, שבפעם הראשונה כוונת הפסוק לגנוב נפשות, ואילו בפעם השנייה הכוונה היא לגנוב ממון. ואם כך, בגנבת ספר או כל חפץ אחר", סיים הילד, "עוברים על 'לא תגנוב' ולא על 'לא תגנוב'..." (מעשיהם של צדיקים)

לא תלין פעלת שכיר אתך עד בקר (ויקרא יט ג-יג)

רבי אברהם גלאנטי, מגדולי חכמי צפת, בא לפני האריז"ל לבקש תיקון לנפשו. תחילה לא רצה האריז"ל להעטר לו, באמרו: מי אני כי אתן תיקון לכבוד תורתו?! ברם, ר' אברהם הפציר בו.

נסתכל האריז"ל במצחו ואמר: רואה אני שרשום במצחו שמץ עוון גזל. נדהם ר' אברהם, הלך לביתו אבל ועצוב. פשט את בגדיו, לבש שק ואפר, ישב על הארץ ונתן קולו בבכי והחל לפשפש במעשיו.

היה לו לר' אברהם בית מלאכה לאריגה ולטוויה. מיד קיבץ את כל הפועלים, וביקש מהם לעשות עמו חשבון כמה הוא חייב להם. אמרו לו כולם כאחד, שכל המעות שקיבלו ממנו עד כה שורה בהם הברכה, כך שלא היו מחשבים את המעות שנתן להם. אמר ר' אברהם: אכן נודע הדבר, זהו מכשול הגזל שיש בידי, כי לקחתם שכרם בלא סדר וחשבון, לכן מעתה אם תקבלו עליכם לדקדק עמי בחשבון אפילו בשווה פרוטה מה טוב, ואם לאו לכו לשלום איני רוצה להיכנס לגהינום בגלל בית מלאכה זה.

המשיך ר' אברהם: ועתה עלי לתקן מה שעבר, הנה אשים כסף לפניכם, וכל אחד יטול כמה שרוצה, ואחר כך יאמר בלב שלום: "קבלתי כל מה שחייב לי בעל הבית, ואם חייב לי יותר, הריני מוחל לו במחילה גמורה". מיד מחלו לו הפועלים, ואף אחד מהם לא

טוב על חברו, אף מלאכי השרת מדברים עליו טוב. ואם ראית אדם שמדבר רע על חברו – אף מלאכי השרת מדברים עליו רע.

ובזה נתבאר הפסוק (תהילים קכא) "ה' צלך על יד ימינך", דהיינו כפי שהצל עושה מה שהאדם עושה, כן מתנהגים עמו מלמעלה. לכן אם מתנהג בחסד וברחמים ומלמד זכות על אחרים – כך מתנהגים עמו מלמעלה. לכן אם מתנהג בחסד וברחמים ומלמד זכות על אחרים כך מתנהגים עימו משמים.

רבי נחמן מברסלב זיע"א כותב ב"ליקוטי עצות" אפילו מי שנראה רשע גמור ח"ו צריך לחפש ולמצוא בו איזה מעט טוב שבאותו המעט הוא אינו רשע ועל ידי צד זה שיצא בו איזה דבר טוב ודן אותו לכף זכות על ידי זה מעלה אותו באמת לכף זכות. קל וחומר למי שלא מוחזק כרשע אלא ע"י מעשה מסוים מטיל ספק בצדקותו או ביושרו, אל לנו להיות חפוזים ולהחליט לדונו לכף חובה כי יתכן שאנו חורצים דין בטרם עת.

כאשר החלה ההתנגדות לספרו של הרמב"ם "מורה נבוכים", הגיעה השמועה על כך עד אשכנז הרחוקה. אולם לשם הגיעה השמועה כי הספר מכיל דברי כפירה ח"ו.

חכמי אשכנז החליטו לשלוח את רבי מאיר כדי לתהות על קנקנו של הרמב"ם והוא יצא לדרך. הרמב"ם קיבלו בסבר פנים יפות ובמשך שעות למדו יחד. אמנם רבי מאיר ראה כי הרמב"ם מגלה למדנות מופלאה, אך כיוון שהגיע מתוך מחשבה כי הרמב"ם אינו כשר ח"ו – חשד בכל מעשיו.

לעת ערב כאשר הזמינו הרמב"ם לאכול, ראה ר' מאיר לחרדתו הרבה כי בצלחת יש תבשיל מוזר הדומה לאצבעות אדם ועל כן אמר לרמב"ם כי אינו חש בטוב ולכן אין הוא יכול לאכול. קרא הרמב"ם למשרתו ואמר לו "פתרוס, גש והבא לאורח יין!"

התפלא ר' מאיר הלא פתרוס הוא שם של גוי ואם יגע ביין ינסך אותו! לכן התנצל בפני הרמב"ם כי מחמת תשישותו מהדרך אין הוא מסוגל אפילו לשותות.

כששכב ר' מאיר על מיטתו שמע את הרמב"ם אומר למשרתו: "פתרוס, מחר בבוקר תהרוג את העגל כדי שנוכל לכבד את האורח בבשר רך וטעים!"

שנתו של ר' מאיר נדדה מעיניו. בליבו החליט כי אין שום ספק כי השמועות שיצאו על הרמב"ם נכונות.

רבי חנינא בן דוסא, מהיכן היו לו עזים? מעשה ששמר אבידה (תרנגולת), מכר התרנגולות כשהרבו להטיל ביצים, וקנה עז. וכאשר גם אלו התרבו ונעשו עדרים עדרים - חזר האיש שאבד שם התרנגולת הראשונה, רבי חנינא בן דוסא החזיר לו כל עדרי העזים, באומרו שהוא רק "שומר" עבור בעל האבדה. (תענית כ"ה).

חמורו של רבי חנינא היה נזהר מלאכול תבן שאינו שלו. בהמתן של צדיקים נהגו חסידות כמותם (אבות דרבי נתן ח).

רבי חנינא מכר דבש של דבורים, ובטעות החליף ומסר לקונה דבש של תמרים, ואע"פ שאחר כך מחלו לו, נתן את ההפרש במחיר לטובת בית המדרש (ירושלמי פאה, ז' סוף הלכה ג').

ר"א בן פדת לא רצה לקבל מתנות אפילו מבית הנשיא, מפני – "שונא מתנות יחיה" (מגילה כ"ח).

רבי שמעון בן שטח, קנה חמור מגוי ומצא מרגלית טמונה בכיס האוכף אשר בעל החמור לא ידע ממנו. ר"ש החזיר את האבידה לגוי, למרות שהוא פטור, כי רצה לקדש שם שמים. (ירושלמי ב"מ ב).

רב ספרא היה באמצע תפילה ובא גוי והפציר בו למכור איזה חפץ. כל לפעם שאמר מחיר, רב ספרא לא ענה כי היה באמצע שמונה עשרה, והגוי הכפיל המחיר כמה וכמה פעמים. לבסוף אמר לו רב ספרא קח לך במחיר הראשון שאמרת, כאשר בלבול תפילתי בצעקותיך תוך אזני, כבר החלטתי אז למכור לך באותו מחיר, וכעת אין לי רשות לבקש ממך יותר. (מכות כד).

בצדק תשפט עמיתך (וקדושים יט-טו)

הוי דן את כל האדם לכף זכות הוי דן את חברך לכף זכות (רש"י).

הדן את חברו כף זכות דנין אותו לכף זכות (שבועות ל) ובמדרש (משלי יב) נאמר אם ראית אדם שמדבר

בדרך וביד אחד קיתון של מים, אם שניהם שותים – שניהם מתים, ואם שותה אחד מהן – מגיע לישוב. דרש בן פתורא מוטב שישתו שניהם וימותו ואל יראה אחד במיתתו של חברו.

עד שבא רבי עקיבא ולימד: "וחי אחיך עמך" – חייך קודמין לחיי חברך.

בשו"ת "חוות יאיר" מבאר כי משמע מדברי הגמרא שדווקא כאשר ישתו שניהם ודאי ימותו, אז חל הכלל "חייך קודמין". אך אם קיים ספק לגבי מיתתם משמע שישתו שניהם, ומכאן משמע שחייב להציל את חברו גם אם מכניס עצמו לספק סכנה.

על משמעות הפסוק "לא תעמוד על דם רעך" מובא מעשה מחריד שאירע בתקופת השואה אותו מביא הרב י' מייזליש זצ"ל בספרו "שאלות ותשובות ממעמקים":

בערב ראש השנה נקבצו על ידי השומרים הנאצים ושליחיהם במחנה כל הבחורים הצעירים למטה משמונה עשרה שנים, אשר נמצאו עוד מפוזרים בתוך המחנה. בחורים אלו הצליחו באופנים שונים להתחמק מעיניהם הקפדניות של השומרים בעת הביקורת הראשונה שנערכה מיד בבואם למחנה. בביקורת זו הועברו מיד כל הילדים ל"צד השני" והובלו לאחר מכן – לתאי הגאזים.

עכשיו בא תורם של הנערים שניצלו קודם לכן מהשמדה.

כך נאספו על מגרש ריק, מאחורי הבלוקים שבמחנה, כאלף ושש מאות נערים צעירים. כולם ידעו איזה גודל מחכה לנערים אומללים אלה.

לאחר מכן ניגש אליהם ראש המחנה, צורר נאצי אכזרי, וציווה לתקוע באדמה כלונס של עץ ובראשו הצמיד קרש שטוח שהיה נראה כאות דל"ת.

פקודה ניתנה שכל הנערים יעברו אחד אחד מתחת לעמוד זה, וכל מי שיגע בראשו בדף העליון – יישאר בחיים וישלח בחזרה למחנה. הנערים שקומתם לא תגיע לראש העמוד – אחת דתם להישלח לתאי הגאזים. על ידי "הבחנה" זו קבע הצורר את גילם וכשרם של הנערים לעבודה.

מאחר שהנערים ידעו ושיערו את הפירוש של אי נגיעה בדף – שעל ידי כן נחרץ הגורל לחיים או למוות – ניסו כמה מהם לעמוד על בהונות רגליהם ברגע שעברו על פני העמוד, אולם הצורר שעמד על דם, כאשר ראה ילד מתרומם – הנחית עליו מכת

הוא אוכל אצבעות אדם, שותה יין נסך ואף לא מקפיד על השחיטה!

הוא ציפה כבר שיאיר השחר ויוכל לעזוב מהר ככל האפשר את ביתו של הרמב"ם.

בבוקר חיכה לו הרמב"ם ואמר לו "יודע אני כי באת אלי בגל החשדות שחושדים בי! ידוע לי מדוע סירבת לאכול ולשתות, אך דע כי המאכל שסירבת לאכול הוא מין ירק הדומה לאצבעות, והוא כשר בתכלית. אמנם למשרתי קוראים פתרוס, אך זהו גם שם יהודי. הלא לאביו של ר' יוסי פתרוס, כמובא בתלמוד ירושלמי! בנוסף לזאת ציוויתי עליו להרוג את העגל ולא לשוחטו, כי עגל זה נמצא בבטנה של פרה שנשחטה כדין, ועל כן אין צורך לשוחטו".

כאשר שמע ר' מאיר את ההסברים האלו נחה דעתו, והבין כי דן את הרמב"ם לחובה בלי שום הצדקה. אחרי שהסביר לו הרמב"ם את מהותו של הספר "מורה נבוכים" והתפלפל עימו בדברי תורה, נפרד ממנו ר' מאיר בידידות ובהתפעלות מגדלותו וגאונותו והביע בפניו צער וחרטה על אשר חשד בו. לעיתים קרובות מזמנין לנו מהשמים מצבים בהם אנו רואים חבר או מכר שמתנהג בצורה שגוררת אחריה תגובה, לזכות או לחובה, עלינו להיות מתונים בדין ולזכור כי במידה שאדם מורד – מודדין לו. הרגיל דון לכף זכות, גם בשמים ידונו אותו לכף זכות, והדן לכף חובה מביא על עצמו ח"ו פסק דין של חובה. (אור דניאל)

לא תעמד על דם רעך אני ה' (קדשים יט-טז)

כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא

מנין לרואה את חברו טובע בנהר או חיה גוררתו או לסטים באין עליו שהוא חייב להצילו? תלמוד לומר: "לא תעמוד על דם רעך" (סנהדרין עג).

שנינו כל המאבד נפש אחת מישראל – כאילו איבד עולם מלא. וכל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא (סנהדרין לז).

הגמרא (בבא מציעא סב) מביאה ראייה לחשיבות של שמירה על חיי הזולת. שנינו: שניים שהיו מהלכין

אך היו גם הרבה יהודים, בעלי נפש, שלא רצו לפדות את בניהם על חשבון חייו של ילד אחר.

לעולם לא אשכח עובדה נוראה אחת, שהייתי עד לה. מעשה זה מסמל אל נכון את קדושת בני ישראל ומסירותם לדרכי התורה הקדושה, שלא איבדו את צלם האלוקים אפילו בעת צרתם וסבלם.

והנה סיפור המעשה:

ניגש אלי יהודי ואמר לי דברים אלה:

"רבי! בני יחידי, היקר לי כבבת עיני, נמצא בין הנערים הנידונים למשרפות ויש בידי היכולת לפדותו. אולם מאחר וברור לי ללא צל של ספק, כי אנשי הקאפו יתפסו מיד ילד אחר במקומו, על כן אני שואל שאלה ואבקש לפסוק לי את הדין על פי התורה – אם אני רשאי לפדותו, וכאשר יפסוק – כן אעשה..."

בשומעי את השאלה המחרידה הזאת, אחזתני רעדה.

כיצד אוכל לפסוק בדיני נפשות?

השבתי לו "איך אוכל לפסוק לך הלכה ברורה על שאלה כזו? הלא גם בזמן שבית המקדש היה קיים, נפסקה ההלכה בדיני נפשות ע"י הסנהדרין, ואני כאן באושוויץ, בלי ספר הלכה ובלי רבנים אחרים איתם אפשר להיוועץ, ובלי ישוב הדעת מרוב התלאות והצרות".

אחרי שאמרתי לו דברים אלה, ביקשתי ממנו שיתן לי זמן להרהר כמה רגעים.

ניסיתי למצוא צד היתר להצלת בנו יחידי. אמרתי לנפשי אם אנשי הקאפו נוהגים לשחרר מקודם את הילד העצור ורק אח"כ לחטוף ילד אחר במקומו, יש מקום לצד קצת להיתר, כי אנשי הקאפו היו יהודים ולהם בוודאי אסור על פי ההלכה להכניס בסכנה ילד אחר אשר לא נועד להריגה, והריהו ב"יהרג ואל יעבור". אם כן, יש מקום לתלות שאין זה ברור שיקחו נפש תחת נפש במקום הנפדה, כי אולי ברגע האחרון יתעורר הרגש היהודי בליבם והם לא יקחו אחר במקומו.

אך לדאבון לבי נוכחתי לדעת שדרכם של אנשי הקאפו לתפוס מקודם נער אחר מהמחנה ורק אחר כך הם משחררים את הילד הפדוי, כדי שיהיו בטוחים שלא ייגרע ממניין הילדים שעליהם למסור בערב לידי הס"ס.

על כן קראתי לו שוב ואמרתי לו בלב שבור:

מוות על ראשו במגלב שבידו. הילד נפל במקום מתבוסס בדמו. אחדים מהמוכים נפחו נשמתם מיד ואלה שעדיין פירפרו בחייים נלקחו משם ישר למשרפות.

כאלף וארבע מאות ילדים נשארו על המגרש. והם הועברו מיד לבלוק מבודד סגור ומסוגר, עד למחרת. הם לא קיבלו יותר שום אוכל לפיהם, והשומרים עמדו בשערי הבלוק ולא נתנו לאף אחד להיכנס אליהם.

למחרת היום יום א' של ראש השנה, ביום זה אשר כל באי עולם יעברון לפניו כבני מרון, נשתררה מבוכה איומה במחנה אושוויץ.

מפה לאזון עברה השמועה, כי לעת ערב יילקחו הנערים לכבשנים (בדרך כלל נהוג היה באושוויץ להעביר את הטרנספורט למשרפות רק בלילה).

רבים מבין היהודים, שבקרב הנערים המבודדים נמצאו בניהם, התרוצצו כל היום מבוהלים מסביב לבלוק הסגור, בניסיון אחרון להציל את יקיריהם ברגע האחרון.

אך אנשי הקאפו, ששמרו על מבואות הבלוק לא שעו אל תחנוניהם ובכיותיהם של האבות האומללים להוציא איזה נער או ילד מבין הילדים הכלואים.

פידוע, היו אנשי הקאפו על פי רוב רשעים ואכזרים, פסולת שבפסולת מעמנו, ואף ניצוץ של רחמים לא היה בליבם, אך כעת טענו, שגם אם ירצו לעשות למישהו טובה, לא יוכלו לעשות זאת, כי הם היו אחראים על מספר הילדים שהופקדו בידיהם, ועליהם למסור אותם במספר ובמניין לידי אנשי הס"ס לעת ערב, והם הוזהרו שאם יחסר אחד מהנערים, דמם בראשם וכי יקחו אותם במקומו למשרפות.

אולי אחרי השתדלויות ומו"מ חשאי עם כמה אבות, גברה בהם תאוות הממון והסכימו בעד תשלום סכומים גדולים ככופר נפש לשחרר איזה נער. אך תיכף חטפו במקומו נער אחר, שנמצא עוד חופשי בתוך המחנה – כדי להשלים את המכסה.

לאנשים רבים היו עוד ברשותם סכומי כסף גדולים, זהב או אבנים יקרות, מוסתרים במקומות סתר על גופם. בין אלה היו כמובן אנשים שמצפונם לא ייסר אותם, והם היו מוכנים למסור את כל רכושם המוסרת לשם פדיון יקיריהם, בלי להתחשב בזה שבמקום הילד הפדוי, נחטף ע"י אנשי הקאפו מיד ילד אחר.

אמרתי בלבי: 'אמנם בי"ח לחולי נפש המקום, אך בכל זאת אין זה נשמע רגיל'.

סרתי וראיתי אדם חבול מוכה בכל חלקי גופו מתהלך במסדרון אנה ואנה צועק, זועק, נאנח וגונח מתוך ייסורים. שאלתי את דיירי הבית לפשר הדבר והם השיבוני שמכיוון שהאיש השתולל קשרוהו והיכוהו עד שהפסיק להשתולל, שאלתי 'וכך עושים גם לכל היתר?' וענו לי 'אמנם עד לפני תקופת מה זו הייתה השיטה. אך לא מכבר מטפלים בנו בתרופות שהגיעו מחו"ל ומאז הפסיקו להכותנו'.

'ובמה שונה חולה זה מאחרים?'
'הוא גלמוד, אין לו קרובי משפחה שיגנו עליו, ולכן הוא עדיין ממשיך להיות מטופל בשיטה הישנה'.

בזעקתי 'היתכן? הרי אני קרובו!'
ניגשתי אליו והתוודעתי אליו כקרובו, וכדי להמחיש קרבתנו, נכנסתי לחנות הסמוכה ורכשתי עבורו ממתקים וכל החולים ראו וידעו שהגיב קרובו, השמועה עשתה לה כנפיים ומאז ידעו הכל שלחולה זה יש קרוב ואין להכותו עוד. אכן השגתי את המטרה אך מכיוון שהכרזתי שאני קרוב והריני קרובו, ומאז הנני נוהג בכל ראש חודש לבוא ולבקרו'.

הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא (קדושים יט-יז)

אדם צריך לדעת כיצד להוכיח כי כשם שיש מצוה לומר דברים במקום שסופם להשמע באותה מידה יש מצוה לא לומר דברים במקום שסופם לא להשמע. ואדם שאינו ראוי להוכיח או לא יודע להוכיח עליו נאמר שב ואל תעשה עדיף כי יכול לגרום לחילול השם גדול וחכם עניו בראשו.

ארע פעם ולש"ך הלא הוא רבי שבתי כהן בעל ה"שפתי כהן" היה דין ודברים בעניני ממונות עם אחד מנכבדי הקהילה. הסכימו ביניהם לבוא לפני רב לדין תורה.

אך למי יפנו? הן הש"ך מוכר וידוע כגדול בתורה, וכל רב עלול, חלילה, לשאת לו פנים בדין. כיון שכך, החליטו להתדין בעיר מרוחקת בבית דינו של רב אשר אינו מכיר את הש"ך.

בטרם יצאו לדרך עיין הש"ך שוב ושוב בספרי הלכה ראשונים ואחרונים, ואכן, לפי כל המקורות נמצא שהצדק עמו.

"אין אני פוסק לך הלכה מה לעשות, כי באמת זוהי שאלה חמורה מאוד, ואין בידי לומר לך דין תורה".

אך הוא לא הירפה ממני כל היום ולמרות הפצרותי שאל ישית עלי את האחריות על הדבר הנורא הזה – עמד בשלו – כי ברצונו שאפסוק לו פסק הלכה, וכפי שאומר לו כך יעשה.

היות ולא יכולתי לקבל עלי את האחריות להתיר לו ללפי הדין לפדות את בנו – נמנע מלשחרר את מחמד נפשו, למרות שהתפתל בייסורי איוב.

לעת ערב בא אלי עוד פעם ואמר לי כדברים האלה "אף שהיה יכולת בידי לפדות את בני יקירי, נמנעתי מלעשות מעשה זה בגלל שהתורה לא התירה לי זאת, ותהא חשובה הקרבת בני יחידי לה' כעקידת יצחק אבינו, שהייתה גם כן בראש השנה..."

בסיימו דבריו, נפתחו חרצובות עיניי ודמעות כמים שפכתי באותו מעמד. (אור דניאל).

אהבת ישראל

רבי אריה לוינ' זצ"ל היה ידוע באהבת הבריות המיוחדות שהייתה טבועה בו. מצווה זו של "ואהבת לרעך כמוך" הייתה חרוטה בנימי נפשו.

סיפור נפלא על מסירות נפשו למען הזולת סיפר בנו הגאון רח"י לוינ' זצ"ל, רבה של פרס חנה: בהיותי ילד זכור לי שכל ראש חודש היה אבא נוהג לקנות ממתקים ולאורזם בחבילה קטנה ולהביאם לחולה נפש מסויים המאושפז בבית החולים "עזרת נשים" בפאתי העיר.

פעם אחת הפצרתי באבא שיקחני עמו. בדרך פגשנו באחד מיקירי ירושלים ששאל את אבא לשלום קרובו חולה הנפש. אבא משיב: "ברוך השם, הנני בדרך לבקרו".

התפלאתי מאוד כי הרי לא ידעתי על קיומו של חולה כזה במשפחתנו אך לא הרהבתי עוז לשאול לפשר הדבר.

הגענו לביה"ח, אבא נכנס פנימה ואני המתנתי לו בחוץ ליד השער. לא עברו רגעי מועטים ואבי חזר בהותירו את הממתקים בידי החולה "הקרוב".

בדרכנו אחזני אבא בידי ואמר שהיה: "בוודאי תתפלא על הקרוב הלא מוכר שביקרנו זה עתה, בוא ואספר לך **מעשה שהיה**: באחד הערבים עשיתי דרכי ליד ביה"ח הזה ובעוברי קרוב לחומת ביה"ח הגיעו לאוזניי צווחות אימים, שמעתי צעקות גבר הנאנק בייסורים.

שצמאה למים, כל טיפה של מים מתקבלת באהבה לארץ, וכן כל דבר הפכי, עשיר אוהב את העני היות שהוא הפכי ממנו, ואילו את חבירו העשיר לא אוהב, בגלל שהוא דומה לו, כדרך שאמרו כל אומן שונא בני אומנותו.

אמנם אריסטו לעג עליו ואמר כי זה לא נכון, ולזה לא יקרא אהבה, כי הארץ שמקבלת את המים באהבה אין זה מחמת שאוהבת את המים אלא מחמת שאוהבת את עצמה, וכן העשיר אוהב את העני כדי להשקיט מצפונו, כי יודע שהוא מזכהו לעולם הבא וזה נובע מחמת שאוהב את עצמו וכדומה.

אמנם עיקר האהבה האמיתית שאדם יאהב את חבירו הדומה לו, שלא משיג ממנו שום תועלת, ולא זקוק לו, ובכל זאת אוהבו זהו גדר האהבה האמיתית, ובוה ביארו "ואהבת לרעך כמוך" כלומר, "רעך הדומה לך" כמוך" ואתה אוהבו זהו אהבה אמיתית. (קול יהודה).

לא תיקום ולא תיטור את בני עמך (קדושים יט-יח)

ברכת הנוסעת מקובנא לוילנא ישב רבי ישראל סלנטר. לבדו היה בלי מלוים, ולבושו כלבוש אדם פשוט, לצידו ישב יהודי צעיר, ניכר עליו שזה עתה סיים להיות סמוך אל שולחן חותנו וכעת מבקש הוא פרנסה לעצמו.

ישב רבי ישראל ועישן סיגריה, שכן היה זה קרון המיועד למעשנים. והנה פנה אליו שכנו בקול חמור: "הפסק לעשן! אינני סובל את ריח הסיגריות!" יכול רבי ישראל לומר לו כי זהו קרון המעשנים, אך לא כך עשה, הוא ביקש סליחה וכיבה את הסיגריה. הרכבת המשיכה במסעה, והנה שוב נשמע קולו הזועם של הצעיר: "סגור את החלון!" ציוה על רבי ישראל, "מהקור החודר פנימה אפשר להצטנן!" "סלח נא לי", הצטדק רבי ישראל, "אך לא אני פתחתי את החלון", ומיד ניגש וסגר את החלון.

דבר בואו של רבי ישראל סלנטר נודע ליהודי וילנא, והם התקהלו בבית הנתיבות לקדם את פני רבם ומאורם. כבר מרחוק הבחינו יושבי הרכבת בהתקהלות, וכשירד אותו צעיר מן הרכבת ניגש לברר מה פשר ההתקהלות. "האינך יודע כי רבי ישראל סלנטר הגיע ברכבת זו לעירנו?" השיבו לו אנשים מן הקהל.

לאחר נסיעה ממושכת התיצבו השנים לדין תורה. הרב, אכן, לא הכיר את הצדדים, ושמע את טענותיהם בלא כל פניה אישית.

היה זה ענין מסובך, ועל כן לא מיהר הרב להרוץ את פסק הדין, אלא ביקש מהצדדים לבוא שוב ביום המחרת.

לאחר לכתם הוסיף הרב לעיין בנושא מכל צדדיו, ולבסוף לאחר שעות מרובות הגיע להחלטה שפסק הדין אינו לטובת הש"ך.

כששמע הש"ך ביום המחרת כי יצא חייב בדין התפלא מאוד ובקש מהרב שיראה לו על מה הסתמך בפסק הדין.

אמר הרב "עניניכם ניראה לי מסובך מאוד, ובתחילה אמנם סברתי כי הצדק עמך. אך בכל זאת הוספתי לעיין בדבר. ואכן, מצאתי ספר חדש פרוש על ה"שולחן ערוך" שהגיע לידי לאחרונה, ובו ראיתי סברות ישרות ומעמיקות בנושא הסכסוך. מהן משתמע כי הצדק אינו עמך".

ובדבר קם הרב ופנה אל ארון הספרים, הוציא מאחד התאים ספר חדש, דפדף בו ולבסוף הראה אותו לש"ך.

הביט הש"ך בספר ופער פיו בתדהמה, הספר לא היה אלא סיפרו שלו, ה"שפתי כהן!"

עייין אפוא הש"ך בפרושו, ומצא בו ללא כל ספק כי הצדק עם בעל דינו! או אז לא יכול עוד להבליג וגילה לרב כי הוא מחבר הספר...

הופתע הרב והתרגש מאוד לראות לנפיו את הרב הדגול בכבודו ובעצמו, והמילים נעתקו מפיו. אך הש"ך אמר "הו, כמה גדולים דברי חכמינו, שאמרו אין אדם רואה חובה לעצמו!" (מעשיהם של צדיקים)

ואהבת לרעך כמוך אני ה' (קדושים יט-יח)

הרב ערבי נחל כותב, "ואהבת לרעך כמוך" אם כפשוטו לא יתכן, ולכך ביאר בתרגום מאן דעליך סני לך, לחברך לא תעביד, כלומר, בשלילה מה שאתה לא רוצה שיעשו לך, לא תעשה לחברך, כל אחד רוצה שלא ירמוהו במסחר, בעבודה ובכל דבר, ולכן גם הוא לא ירמה את חבירו ולא יבוהו ולא ידבר עליו לשון הרע כשם שלא רוצה שידברו עליו.

ועוד הזכיר הרב ערבי נחל, שהפילוסוף אפלטון אמר שגדרי האהבה לא יתכן אלא בדבר הפכי כגון הארץ

לשוחט מומחה. הוא הוסמך לתפקידו על ידי כמה רבנים, ורבי ישראל לא נח ולא שקט עד אשר מצאו לו, לאותו אברך, משרה בקהילה נכבדה! לימים שאלו את רבי ישראל: "מדוע השתדל רבנו כל כך בעבור אותו צעיר?" והשיב רבי ישראל: "כשהלה בא וביקש את סליחתי, אמרתי לו שמוחל אני בלב שלם ואין בליבי כל טינה עליו. ואמנם, אמרתי את הדברים הללו בלב שלם. אך מכיון שבשר ודם אני, חששתי שלמרות כל זאת תתגב ללבי שנאה כלשהי כלפיו, ועל כן חפשתי כיצד לעזור לו ולגמול עמו טובות והכל במטרה להוציא מליבי אפילו שמץ של טינה כלפיו!" (מעשיהם של צדיקים).

מעשה היה בירושלים, שאחד מן האנשים עמד וביזה ברבים ובחוצפה יתירה את אחד מגדולי ירושלים. שאל אחד הנוכחים את הרב, למה איננו מעמיד את אותו מבזה על מקומו, והלא נאמר "כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו ת"ח"?.. **ענה** הרב: כדאי לדייק בלשון שנקטו בה חכמים, באומרם "שאינו נוקם ונוטר כנחש", למה דוקא נחש? הסיבה היא מפני שהנחש כשהוא מכיש, אין הוא נהנה בהכשתו, וכך גם צריך הת"ח בעת שנוקם ונוטר, שיעשה זאת בלא שום הנאה עצמית, אבל אם בנקימתו מתערב איזה שהוא קורטוב של הנאה, הרי שהוא עובר כבר על הלא של "לא תיקום". **והנה**, איש זה עבר על מעשה הבזיון בפני רבים, ועל כן קשה מאוד הדבר לבדוק האם לא מעורבת בנקימה גם הנאה אישית, ולכן עדיפה השתיקה!...(שאל אביך ויגדך).

לא תקום ולא תטור את בני עמך ואהבת לרעך כמוך (קדושים יט-יח)

ומעשה שהיה בגוי אחד שביקש להתגייר ובא לפני שמאי הזקן ואמר לו גיירני על מנת שתלמדנו כל התורה כולה על רגל אחת. כעס עליו שמאי הזקן ודחה אותו. אמר: כיצד יתכן כדבר הזה ללמוד כל התורה כולה על רגל אחת. בא הגוי אצל הלל הזקן וביקש ממנו אות הבקשה הסכים הלל למה שבקש ואמר לו: כל התורה כולה כלולה בפסוק הזה: ואהבת לרעך כמוך. מה שעליך שנאוי אל תעשה לחברך, ואם תקיים הפסוק הזה

הבין האיש כי רבי ישראל היה שכנו לנסיעה ועניו חשכו! כל אותו הלילה לא יכול לעצום עין: "איך העזתי להתגרות בקדוש ישראל? איך העזתי להשפילו?" יסרוהו כליותיו.

בליבו החליט. איך יאיר היום, יקום וילך לאכסניתו של רבי ישראל לבקש את סליחתו.

ואכן, כך עשה. נבוך ומבויש נכנס לחדרו של רבי ישראל. אך שם נכונה לו הפתעה. "מה שלומך?" פנה אליו רבי ישראל בחביבות, "ההספקת לנוח מן הדרך?"

לקבלת פנים כה לבבית לא ציפה האיש. הוא נדהם ופרץ בבכי גדול. בתוך בכיו מלמל מלות סליחה ומחילה.

"אל תצטער, ידידי", עודדו רבי ישראל. "אין בליבי עליך מאומה!"

קם האיש ללכת, ורבי ישראל שאלו: "אמור נא לי, מה הביאך לווילנא?"

סיפר הצעיר כי למד להיות שוחט, ועתה בא לווילנא לקבל "סמיכה".

שמח רבי ישראל: "אוכל לעזור לך בכך. חתני הנו מראשי הרבנים כאן, והוא יעזור".

עד מהרה הובא הצעיר לחדרו של החתן, והלה גלגל עמו שיחה בהלכות שחיטה. במהלך השיחה עמד הרב על טיבו של האיש: הלה לא מצא ידיו ורגליו בהלכות!...

בקול רך ונעים פנה רבי ישראל סלנטר אל הצעיר הנבוך ואמר לו: "כנראה, עייף אתה מן הדרך. תנוח מעט, ותשוב להבחן בעוד ימים מספר".

האיש יצא, אך כעבור ימים מספר לא שב.

כשנוכח רבי ישראל, שהאיש אינו מתכוון לשוב, פנה בעצמו אל אכסניתו. "מדוע לא שבת להבחן?" שאל את הצעיר.

וזה השיב: "מודה אני לרבנו על שפקח את עיני והעמידני במקומי הנכון. מתכוון אני לשוב מיד לביתי!"

אך רבי ישראל לא ויתר. "עליך לחזור וללמוד היטב הילכות שחיטה", המריצו, "ואז תקבל 'סמיכה'".

ובכך לא אמר די: חיפש רבי ישראל ומצא שוחט מובהק שהורה לאיש את הילכות שחיטה כראוי. אף התחנן רבי ישראל לפני ריבון העולמים שיפתח את לב האיש לקלוט את דברי ההלכות.

ואכן, לא ארכו הימים ופרות עמלו של רבי ישראל נראו לעין. הצעיר למד במרץ ובשקידה, ונעשה

ילדים. "אני לא מבטיח ילדים", אומר הסטייפלער, "זהו רק בידי הקב"ה. אני יכול רק להתפלל." אולם האברך מר הנפש, שכבר סבב אצל כל גדולי ישראל בבקשה שיתפללו עליו, לא היה יכול יותר עוד לישא מר חיו, ואמר: "אני לא אצא עד שהרב יבטיח לי ילדים!" כך אמר במר נפשו ופרץ בבכי. **הסטייפלער** נתן בו עיניים נוקבות וזה הספיק לאותו אברך כדי שייכנס פחד נורא בלבו, והוא יצא והלך, אולם, תשעה חודשים אח"כ בא אביו של אותו אברך להזמין את הסטייפלער להיות סנדק לבן הנולד לבנו. הוא הביע בפני הסטייפלער את התפעלותו, איך שהברכה שבירך התקיימה. אך הסטייפלער הפסיקו במחי יד: "יאמין לי כבודו, אם גם הייתם בוכים עליו כמו שאני בכיתי, הוא היה נושע באותה מידה...." **יושב** לו יהודי זקן מאוד, עם צרות של חצי העולם על ראשו, ובוכה לילה שלם אל ה' עבור אברך שאינו מכיר כלל. זוהי גדלות שאין לתאר. רק מי שמרגיש את המבקש כאילו הוא בנו יחידי הפרטי ממש, מסוגל לבכות עליו כל כך, אך אצל רבותנו אהבת ישראל היתה ממש כך. רחל אמנו, שכל אחד מישראל באופן פרטי הינו בנה יחידה, וזה מה שנאמר רחל מבכה על בניה. (אור דניאל).

וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו את פרו, שלוש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל (קדושים יט-כג)

דעו שאמר להם הקב"ה לישראל, אע"פ שתיכנסו לארץ תמצאו אותה מלאה כל טוב, אל תאמרו בלבכם: למה לנו לטרוח ולעמול ולזרוע בשביל אחרים, כיון שבשבילנו יש די והותר לכל ימי חיינו. אל תאמרו כן, אלא כי תבואו אל הארץ תעסקו בחרישה ובזריעה ובנטיעת כל מיני אילנות של מאכל.

וכשם שנכנסתם ומצאתם כל מיני אילנות שנטעו אחרים, אף אתם תטעו ותזרעו לטובת בניכם, שכך נברא העולם, ואל יאמר אדם, הרי אני זקן, וכמה שנים יש לי עוד לחיות, ולמה לי לעמול ולטרוח ולזרוע בשביל אחרים, שלכך העלים הקב"ה יום מותם של הבריות כדי שלא יאמר אדם: למחר אני מת. אם כן למה לי לטרוח לאחרים, אלא יחרוש

ייקרא שקיימת את כל התורה. מאחר שרוב מצות התורה תלויות בה, והשאר הכתוב בתורה הוא ביאור למצוה זו. והגוי הסכים לזה והלך ונתגייר.

מעשה שהיה בשני ידידים שהידידות שהיתה שרויה ביניהם היתה מפליאה ביותר, והגיע זמן שהיו מלחמות בין המלכויות ושני הידידים האלה נשבו, כל אחד במלכות אחרת.

וכשעבר זמן רב נזדמן האחד לעירו של השני, כמרגל, ושהלכו להורגו התנפל לרגלי המלך והתחיל לבכות ויתחנן שיעשה לו טובה אחת. שאל המלך איזו טובה הוא מבקש ענה לו: אדוני המלך, אני סוחר גדול בעיר פלונית, ופזרתי כספי בין הרבה אנשים ולא נשאר לי שטרות מהם, עכשיו שתהרגני ישארו בני בלי לחם, לכן אבקשך, תן לי רשות לחזור לעירי ושם אסדר שטרות על החובות שיש לי בידי אחרים ואשוב, וכך לא ימותו ב"ב ברעב.

אמר לו המלך: כלום אאמין לך שתשוב לכאן כדי ליהרג אמר לו האיש: אדוני המלך, כאן בעיר יש לי ידיד יקר מאוד והוא בודאי יערוב לי. אמר המלך לידיד שגר באותה העיר, האם אתה ערב בעד האיש הזה שאם לא יחזור אהרגך במקומו. ענה לו אני ערב, ואם לא יחזור אמות במקומו. אמר המלך: רוצה אני לראות בפלא הזה שאדם מוסר נפשו בשביל חברו, ושכהגיע הזמן שקבע המלך והגיע היום האחרון של החודש.

והגיע זמן הערב וראה המלך שהשני לא בא, נתן צו להוציא את חברו מבית האסורים ולהורגו במקום חברו. וכשהביאוהו לגרדום ורצו לשים את החרב בצוארו נשמע קול בעיר שבא אותו אדם הנידון שהמלך חיכה לו. וההוא בא לפני המלך ותפס החרב בידיו שבקשו לשים על צואר חברו ושמו על צוארו. וכך התחילו השנים להאבק על החרב, זה מושכה אליו וזה מושכה אליו. וכשראה המלך הפלא הזה שסופו היה נפלא יותר מתחלתו, היה הוא ואנשיו משתוממים על המראה הזה אז ציוה המלך להוציא חרב מידיהם וחנן חיו. אמר להם: מאחר שיש אהבה גדולה כל כך ביניכם. רוצה אני שתצרפו גם אותי לחברתכם וכך עשו. וזהו שאומרת המשנה וקנה לך חבר. (מעם לועז)

מעשה באברך נגיש אל הסטייפלער זצ"ל, והתחנן לפניו שיבטיח לו בנים. הוא נשוי זמן רב ואין לו

לבסוף אמרה לבעלה: זקן זה הלך והביא למלך סל מלא פירות והמלך מילאו דינרים. אף אתה לך למלך ועשה כמוהו. הלך ומילא סל גדול של הרבה פירות טובים ובא למלך. אמר: אדוני המלך, שמעתי שאתה אוהב פירות, ולכן באתי והבאתי לך הפירות האלו. כעס המלך וצוה לקושרו לדלת ולזרוק בפניו ובין עיניו כל אותם הפירות וכך עשו והוא חזר לביתו מוכה ובוכה ומורגם ואומלל. וכשראתה אותו אשתו במצב זה שאלה אותו מה אירע. והוא סיפר לה כל אותו מעשה. ואמר לה, כל זה אירע לי מפני ששמעתי בקולך את האשה רעה שלא די לך בחלק שנתן לי השי"ת אלא בקשת עוד, ואילו שמעתי הכל מה שאמרת והייתי מביא אתרוגים לא היו נשאת לי עצם אחת שלמה.

מכאן אנו למדים שאשה הדורשת הרבה דרישות מבעלה שאינו יכול לעמוד בהם מביאה אותו עד שערי מוות. וכן אנו למדים מן הסיפור הזה מעשה הטוב של האדם שהוא צריך לעסוק בחרישה וזריעה וכל זמן שהוא חי, ולא מוכרח לעבוד בשביל אחרים כי אף הוא עצמו יהנה מכך וזהו שאומר כאן הכתוב: כי תבוא אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל, שאילו בא הכתוב רק כדי ללמדנו דיני ערלה, היה די לומר: כי תבוא אל הארץ וערלתם ערלתו את פרו.

ויזרע כל זמן שהוא חי ותהיה לו זכותו יאריך ימים ויהנה מעמלו, ואם לא יהנו בניו ממנו.

ומעשה באנדרינוס שעבר בדרך טבריה וראה אדם זקן שנטע אילן אמר לאותו זקן רוצה אני שתאמר לי בן כמה אתה. אמר לו בן מאה אני. אמר לו: אם זקן מופלג אתה למה אתה עמל וטורח בשביל אחרים. אמר לו אותו זקן אדוני המלך. אני נוטע ואם יתן לי הקב"ה זכות אהנה אני מן הפירות. ואם לאו יהנו מהם בני. אמר לו המלך: בחייך אם תזכה לאכול מן הפירות הודיעני. והמלך הלך לדרכו ונתעכב במלחמה שלש שנים. אחר כך חזר המלך למקומו.

וכשנודע הדבר לאותו זקן, מילא סל תאנים טובות מן האילן שנטע אז והלך אצל המלך. אמר לו: עברו ג' שנים מאז שראית אותי ואמרת לי למה אני עמל בשביל אחרים. ואמרת לי אם יזכני הקב"ה אני עצמי אוכל מפרי, והנה הפירות שזיכני הקב"ה לאכול מהם ואלו הפירות שצמחו. אמר המלך לעבדיו: טלו ממנו הסל ומילאו אותו דינרים. אמרו לו עבדיו: אדוננו המלך, למה אתה מכבד ליהודי זה, אמר להם: מה לא אכבדהו והקב"ה כיבדו בגיל כזה. צוה המלך ומילאו סלו דינרים ושלחוהו לביתו בשלום. וכשבא לביתו ספר לאשתו ולבניו מה אירע לו. והיתה גרה על ידו שכנה רעה. ששמעה הדברים. והיא היתה דורשת תמיד מבעלה דברים הרבה שלא היה יכול לתת לה.

אמור

"אמור אל הכהנים בני אהרן" (כא - א)

(מכות י"א) – לפי שבהיותם כהנים גדולים כבר לא היו להם אבות כי אם רק אמהות...

"קדושים יהיו לאלוקיהם ולא יחללו של אלוקיהם" (כא-ו)

מצינו בירושלמי, ששאל מין אחד על הכתוב: "כי אלוקים קדושים הוא" – והלא לשון רבים שנקט הכתוב מוכיחה על שתי רשויות חלילה? והשיבו לו: "הן לא נאמר "אלקים קדושים הם" אלא "הוא", והיינו שהוא אלוקיהם של ישראל שהם קדושים.

ברם, דבר זה ניתן לאומרו רק בעת שישראל הם באמת קדושים, אבל אם לא כן יכולים המינים להקשות את קושייתם וזה עשוי לגרום לחילול ה'. לפיכך אמר הכתוב: "קדושים יהיו לאלוקיהם" – שיהיו באמת קדושים, כך שיהיה אפשר לפרש "אלקים קדושים הם", שהוא אלקיהם של קדושים – כי אז ממילא "ולא יחללו שם אלוקיהם", שלא יהיה פתחון פה למינים לומר, שיש חלילה שתי רשויות... (ילקוט טוב בשם תורת משה הקדמון).

"וקדשתו כי את לחם אלוקיך הוא מקריב. קדש יהיה לך כי קדוש אני ה' מקדשכם" (כא-ח)

אף כי הכהן הגדול חי על מתנות כהונה שאתה נותן לו, בכל זאת אל יקל ערכו בעיניך לזלזל בכבודו (כדרך העולם: "נהנה ממנו, נחשב לו ככלי זכוכית"... אלא "וקדשתו", כי ראשית – "את לחם אלוקיך הוא מקריב" – אכלו של הצדיק ותלמיד החכם השקול כנגד הקרבת קרבנות ("כל הרוצה לנסך יין על גבי המזבח ימלא גרונו של תלמידי חכמים יין"), אם כן הרי המתנות שאתה נותן לכהן שקולות כנגד הקרבנות שמכפרות עליך; ושנית – הכהן משפיע קדושה על ישראל בתורתו ובעבודתו, על כן "קדש יהיה לך", שכן "אני ה' מקדשכם" על ידי הכהן, שממשיך שפע של קדושה על ישראל, וממילא מחוייב אתה לנהוג בו כבוד וקדושה, אף כי אתה מהנה אותו ומחזיקו במתנות... (כתב סופר).

אמרות ה' אמרות טהורות, למה הקב"ה מזהיר את ישראל בשביל קדושתן וטהרתן (מדרש תנחומא). כיון שבני ישראל הם כה קדושים וטהורים, לפיכך עליהם להיות מופרשים מכל טומאה ותועבה יותר מכל אומה אחרת. בן מלך שאוכל מאכל גס מיד הוא לוקה בחולי, אבל איש כפר פשוט אינו נוח לחלות כה מהר. מפאת קדושתם ועדינותם, רגישים בני ישראל מאוד לגבי טומאה קלה שמזיקה להם, ועל כן יש להזהירם מאוד על כך. (דברי שערי חיים).

"לנפש לא יטמא בעמיו" (כא - א)

אין לטמא את הנפש בעמעום ("בעמו" מלשון "גחלים עוממות") ובקרירות. יש למנוע את דעיכתו של הניצוץ האלוקי בנפש האדם, אלא להלהיבו בלי הרף... (הה"ק רח"ה ז"ל מאלכסנדר)

"לאמו ולאביו" (כא - ב)

ה"אבן עזרא" אומר, שלפיכך אמר הכתוב "אמו" לפני "אביו", משום שעל פי רוב חייו של זכר ארוכים מחייה של נקבה והאם מתה קודם. ומקשה העולם על ה"אבן עזרא", הלא נאמר להלן באותה פרשה (פסוק יא): "לאביו ולאמו לא יטמא" – אביו לפני אמו? על כך השיב הגאון רבי יעק'לה גזונדהייט ז"ל מוורשה תירוץ פשוט וברור. להלן בפסוק י"א הן מדובר בכהן גדול, והרי כהן גדול נמשח הכהן ההדיוט אחרי שאביו מת והוא ממלא את מקומו (כפי שאמרה התורה בהרבה מקומות: הכהן המשח תחתיו מבניו") – אם כן אצל כהן גדול קודמת תמיד טומאת אב לטומאת אם, משום שאף אם אמו מתה קודם הרי עדיין לא היה אז כהן גדול.

על כן אומרת הגמרא לגבי הגולים לעיר מקלט: "לפיכך אמותיהם של כהנים גדולים מספקות להם מחיה וכסות כדי שלא יתפללו על בניהן שימותו"

אמירה ראשונה שלא יטמא למת, "ואמרת" אף על פי שאמרת להם: לא יטמאו, למת מצוה יטמאו, ולצדיקים גם כן, לפי שהצדיקים במיתתם הם חיים. ומעשה היה ברבי עקיבא שתפסוהו וחבשוהו בבית האסורים, והיה רבי יהושע הגרסי משמשו. פעם אחת ביום הכיפורים רבי יהושע לקח רשות מרבי עקיבא והלך לו לביתו, בא אליהו ואמר לו רבי עקיבא רבך מת

מיד הלכו שניהם כל הלילה עד שהגיעו לבית האסורים, ומצאו הפתח פתוח ורב האסורים ישן וכל העם ישנים, באותה שעה הגיע אליהו אצל הפתח ונפתח הפתח, נתחזק אליהו ונטפל בו.

אמר לו רבי יהושע לאליהו הנביא: ולא כהן אתה? אמר לו: בני! אין טומאה לצדיקים ולא לחכמים, ולך אמור לחכמים שילמדו לתלמידיהם כי אין טומאה לצדיקים. ועל זה משה רבינו הזהיר לכהנים: "לנפש לא יטמא בעמיו" אבל למת מצוה ולצדיקים ולחכמים אין להם טומאה. ע"כ.

לפי מדרש זה, כהן יכול להיטמא הן למת מצוה והן לצדיק, אך בגמרא, הן בבבלי והן בירושלמי, מצינו רק שכהן יכול להיטמא (בנוסף לקרובים המותרים) למת מצוה.

כך אמרו בירושלמי (נזיר ז, א) על הכתוב: "לא יטמא בעל בעמיו להחלו" (ויקרא אמור כא, ד), "בעמיו" אינו מטמא, אבל נטמא הוא למת מצוה (מפרש ה"קרבן העדה": לא יטמא בזמן שהמת בתוך עמיו, שיש לו קוברין, שאינו מת מצוה).

ויש לומדים מכאן: "להחלו" להחלו אינו מיטמא, אבל יטמא הוא על מת מצוה (מפרש ה"קרבן העדה": טומאה שהיא לו חולין וזר, שאין זה כבודו שיטמא למת. אבל מטמא הוא למת מצוה שאין לו בזה שום חילול, ע"כ). וכן אמרו בתלמוד בבלי (נזיר מח ע"ב). ונשאלת השאלה: מדוע לא דורשים הן בבלי והן בירושלמי שכהן יכול להיטמא גם לצדיק, כמובא במדרש אגדה? (הרמב"ם (הל' אבל פרק ג הלכה י) מוסיף גם נשיא שמת, הכהן מיטמא לו, על פי הירושלמי (שם), שעשו דין נשיא שמת כדין מת מצוה).

אך הטעם שהתורה נתנה איסורי טומאה לכהן הוא כדי שיחיה חיי קדושה, מפני שהכהנים משרתים במקדש. ואכן אחד ההבדלים בין כהן לכהן נאמר במשנה (סוטה כג ע"א): כהנת מטמאה למתים, ואין כהן מטמא למתים, ובגמרא (שם ע"ב) אמרו: מאי

"ובת איש כהן כי תחל לזנות את אביה היא מחללת" (כא-ט)

ישנם רשעים אשר הרישעות עוברת אליהם בירושה מהוריהם ומשתרשת בקרבם; ומאידך ישנם רשעים אשר סרו מעצמם מדרך הישר, מאחר שהלכו שולל אחרי יצרם הרע.

כידוע אין יצר הרע מסית את האדם מיד לעבירה גדולה, שכן בוודאי לא ישמע לו, אלא תחילה מסיתהו לעבירות קלות עד שהוא מביאו לידי עבירות חמורות, כפי שאמרו חכמינו: "כך דרכו של יצר הרע, היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך, עד שאומר לו לך ועבוד עבודה זרה"... ברם, מי שהרישעות מושרשת בקרבו כתורשה מהוריו, עשוי לעבור מיד על העבירות החמורות ביותר, שכן עליו אין יצר הרע צריך לבוא בעקיפין, תוך גישה אטית שיטתית..

לפיכך אמרה התורה: "ובת איש כהן כי תחל לזנות" – אם כבר בתחילה היא עושה חטא גדול וחמור כזה, הרי סימן הוא שאין זה מחמת יצר הרע שלה עצמה, אלא שכוחות הרע מושרשים בקרבה כתורשה מהוריה, הרי ממילא "את אביה היא מחללת"... (אמרי שפר).

מצויים יהודים כאלה, שהם מוחזקים בעיני עצמם לכהנים, בעלי יחוס וקדושים, שאין שעתם פנויה לתת דעתם על חינוך בנותיהם, כי כל דעתם נתונה לעצמם. הם עוסקים בזוהר הקדוש, בה בשעה שבנותיהם שוקדות, להבדיל, על ספרי זימה. בסופו של דבר יוצאות הבנות הללו לתרבות רעה והן מחללות את קדושתו של אביהן. הן מוכיחות בעליל ש"קדושה" כזו הדואגת רק לעצמה ואין לה כל ענין בחינוך הילדים הרכים, אינה אלא חילול הקודש... (אבני אזל)

ויאמר ה' אל משה אמור אל הכהנים בני אהרון ואמרת אליהם לנפש לא יטמא בעמיו (אמור כא-א)

כתוב במדרש אגדה: ומפני מה שני אמירות ("אמור", "ואמרת") נאמרו אל הכהנים? אלא

שקטו והמשיכו בטענתם כי הרי הוא נתמך בדיוק כמו כל אחד עני שבקהילה ולא יותר מכך. באחד הימים ישב רבי שאול בראש אספת נכבדי הקהל שדנו בנושאים שונים לצרכי הקהילה והנה קם אחד מהמתנגדים לרב, אחד מראשי המתסיסים את הקהל נגדו והחל קבל עם ועדה להתסיס נגדו במילים בוטות ולהשמיצו ברבים. קם רבי שאול, שכהן היה, ואמר: "אבקש מכל הכהנים הנמצאים כאן, שיצאו יחד עמי". כל הנוכחים, תמהו לבקשתו, אך שמעו לדבריו קמו הכהנים שנכחו במקום ויצאו מהחדר כשרבי שאול עמם, והנה כאשר יצא האחרון שבהם נשמעה חבטה עזה מכוון האדם שהשמיץ והוא נפל ארצה ומת! הבינו כל הנוכחים שהתקיים כאן מאמר חכמינו זכרונם לברכה (ברכות י"ט) שהקדוש ברוך הוא תובע את עלבוננו של החכם. ורבי שאול שידע כי גורלו של המשמיץ, המתסיס נגדו נחרץ, מנע את הכהנים שהיו נוכחים במקום מלהטמא באהל מת. נזהרו הכל מיני אז בכבודו ונהגו מעצתו וברכתו. (613 סיפורים על תרי"ג).

ובת איש כהן כי תחל לזנות את אביה היא מחללת (אמור כא-ט)

אל חצרו של הרבי מלובביטש זצ"ל הגיעו ערב שבת קבוצת בחורים, שרצונם היה לשהות במחיצת הרבי במשך השבת. בחורים אלו שלא שמרו תורה ומצוות שמעו על בית הרבי כמכניס אורחים והם החליטו לבוא ולטעום טעמה של שבת אחת. לאחר השבת עמדו בתור יחד עם קהל גדול כדי להיכנס "ביחידות" בחדרו של הרבי. אחד מהם היה כהן, ובאותם ימים עמד כהן זה לשאת אשה לא יהודיה. כשנכנס כהן זה אל הרבי שאלו לשמו וכאשר ציין את שמו אמר לו הרבי "אתה גם כהן" הלה, היה מופתע, כיצד ידע זאת הרבי והרי לא אמר לו ולו רמז, הוא השיב בחיוב. הצביע הרבי מלובביטש על ארון הספרים הגדול שבחדרו ואמר: "האם רואה אתה את ארון הספרים

טעמא? שנאמר: "אמור אל הכהנים בני אהרון" (ויקרא, אמור כא, א), "בני אהרון" ולא בנות אהרון, ע"כ.

איסור טומאה אצל כהנים נובע מהצורך לשרת בקודש. מעשה הקרבנות מסמל את החיבור בין העולם הזה והעולם הבא, על ידי שלוקחים קרבן שהוא גשמי, ומעלים אותו למעלה לדרגה רוחנית, ונהיה קדשי שמים. וזה כדוגמת האדם החי, המסמל גם כן את החיבור בין העולם התחתון לעולם העליון, גופו הוא מהתחתונים ונשמתו היא מהעליונים. אך ברגע שהם נפרדים ונשמתו חוזרת למעלה, נוצרת המיתה אשר מביאה לטומאה גוף בלא נשמה אשר הגיע מן התחתונים הוא דבר טמא. ולכן, הכהן שצריך להישאר בקדושתו על מנת לשרת במקדש, אינו יכול להיטמא לגוף האדם שמת.

מה שאין כן צדיק שהצליח בחייו לקדש את גופו ולהעלותו לדרגה רוחנית גבוהה כמו הנשמה, אזי גם כנפטר גופו נשאר קדוש, מבחינת צדיקים במיתתם הם חיים. לכן צדיק שנפטר אינו נחשב למת, ואזי אין טומאה, ואומר אליהו הנביא לרבי יהושע הגרסי, שלמרות הכהונה מותר לו להיטמא לצדיק, לרבי עקיבא (אור חדש).

הגאון רבי שאול הכהן זצ"ל מג'רבה, זכה לשני שולחנות: תורה וגדולה במקום אחד, עשיר גדול היה וגומל חסדים. הוא היה ראש וראשון לכל דבר שבקדושה.

מכיון שעמד בניסיון העושר, נסוהו מן השמים גם בניסיון העוני, ואמנם באחת השנים נהפך עליו הגלגל והוא איבד את כל רכושו ונהפך לאדם עני.

בני ג'רבה זכרו את ידו הרחבה, והוקירו את גאונותו וגדלותו בתורה, והחליטו שעליהם לתמוך בו ברווחה כדי שיוכל לשבת במנוחה ללמוד תורה ולעבוד את ה'.

אולם בתוך הקהילה היו מספר אנשים קמצנים וחסרי לב והם התסיסו סביבם אנשים וכל הקבוצה טענה כי אין הקהילה חייבת בפרנסת הרב יותר משאר העניים.

שמעו את טענותיהם רבני טוניס והם החליטו לשכנעם לטובת רבי שאול, הם הזהירו את הכל לנהוג כבוד ברבי שאול ולהכיר לו טובה על פעלו הרב לרווחת הקהילה אך המתסיסים לא נרגעו ולא

יש לדקדק מדוע הסמיכה התורה עניין כהן גדול ל"ובת איש כהן כי תחל לזנות"

והענין יובן על פי המסופר בתלמוד: אחאב בן קוליה וצדקיהו בן מעשיה ה' נביאי שקר, והלכו לבתו של נבוכדנצר. אחאב אמר לה: "כה אמר ה' השמעי אל צדקיהו (למעשה זימה), וצדקיהו אמר לה: "כה אמר ה' השמעי אל אחאב". הלכה הבת וסיפרה זאת לאביה נבוכדנצר. אמר לה אביה: אלהיהם של אלו שונא זימה הוא, ולכן כאשר הם יבואו אליך תשלחי אותם אלי, וכן היה ששלחה אותם לאביה.

כשבאו לנבוכדנצר שאל אותם: מי אמר לכם זאת? אמרו לו: הקדוש ברוך הוא. אמר להם נבוכדנצר: והרי אני שאלתי את חנניה מישאל ועזריה, ואמרו לי שיש איסור בדבר. אמרו לו אחאב וצדקיהו: אנחנו גם נביאים כמותם, להם לא נתגלתה נבואה זאת, ולנו כן נתגלתה.

אמר להם נבוכדנצר: חנניה מישאל ועזריה הם בדוקים אצלי שהם כשרים, שנזרקו לכבשן האש ויצאו חיים, ולכן רוצה אני לבדוק גם אתכם באש. כשראו שנכנסו למלכות אמרו לו: הם שלשה צדיקים, ואנו רק שני צדיקים. אמר להם: תבחרו לכם אדם שלישי שיכנס עמכם לכבשן האש, נתנו עיניהם ביהושע בן יהוצדק הכהן הגדול, כי חשבו שמכיון שהוא צדיק, אזי הם גם ינצלו בזכותו.

מיד יצאה פקודה מהמלך להשליך את יהושע ואת שניהם לכבשן האש. הם נקלו ונשרפו מיד, ואילו יהושע נשאר חי וקיים, אולם נחרכו בגדיו. לאחר שיצא יהושע מכבשן האש, אמר לו נבוכדנצר: יודע אני בכך שאתה צדיק, אבל ברצוני לדעת מדוע אצל חנניה מישאל ועזריה, בגדיהם לא נחרכו מהאש, ואילו בגדיך נחרכו? השיב לו יהושע: הם היו שלשה אבל אני הייתי לבדי, שאל אותו נבוכדנצר: והרי גם אברהם היה יחיד וניצל מכבשן האש? השיב לו יהושע: אצל אברהם לא היו רשעים אתו, ולכן לא ניתנה רשות לאש לשרוף, מה שאין כן אצלי שהייתי עם שני רשעים ניתנה רשות לאש לשרוף, ולכן נחרכו בגדי.

ומסיימת הגמרא, שתשובה זו היתה רק בשביל נבוכדנצר, אבל האמת היא שיהושע נענש, כיון שהיו בניו נושאים נשים שאינן לגונה לכהונה ולא מזה בהם. וזהו שכתוב (זכריה ג', ג-ד): "ויהושע היה לבוש בגדים צואים ועומד לפני המלאך. ויען ויאמר

הזה? רואה אתה כמה ספרים הוא מכיל? אני למדתי את כל הספרים הללו, ועוד הרבה ספרים ואף על פי כן אין בכך כדי לעשותני כהן. ואלו אתה זכית בזכות גדולה של כהונה. הכהן ניהן בקדושה טבעית גבוהה ביותר ולכן חל עליו איסורי נישואין יותר מכל אדם מישראל כגון אסור לשאת גרושה, אסור לכהן לשאת אפילו גיורת ואילו אתה, עומד לשאת גויה, איך תוכל לעשות זאת?!"

נדהם הקשיב הבחור לדברי הרבי, הוא יצא מחדרו כשהוא נסער ונרגש כולו. כעבור זמן מה נשא לו לאשה בת ישראל כשרה. (613 סיפורים על תרי"ג)

ובת איש כהן כי תחל לזנות את אביה היא מחללת בארץ תשרף (אמור כא-ט).

את אביה היא מחללת חיללה וביזתה את כבודו, שאומרים עליו, ארור שזו ילד, ארור שזו גידל (רש"י בסנהדרין נב).

ארבע מיתות נמסרו לבית הדין סקילה, שריפה, הרג וחנק. לכאורה על עבירה זהה שעברו שני בני אדם העונש היה צריך להיות זהה אם כן, מדוע בת ישראל שזינתה דינה חנק ואילו בת כהן שזינתה דינה שריפה?

כך שואל ומשיב הגר"י ניימן זצ"ל בספרו "דרכי מוסר" הגמרא (סנהדרין נב) מתרצת את אביה היא מחללת חיללה וביזתה את כבודו.

יסוד גדול וחשוב לימדה אותנו תורתנו הקדושה. אינו דומה הדיוט העובר עבירה לאדם הנושא אתר על ראשו. בת כהן המחללת את כבוד אביה אינה מחללת רק את כבודו, אלא היא ביזתה גם את כבוד הכהונה.

מכאן מתבקשת לה המסקנה בן תורה שאינו מתנהג כראוי לו, הרי שהוא מחלל ומבזה את כבוד התורה אותו הוא נושא על ראשו. על כן גם עונשו גדול יותר. בן תורה חלה עליו חובת זהירות כפולה ומכופלת, עיניים רבות נשואות אליו. וכאשר ח"ו אינו מתנהג כבן תורה, הרי שהכתר אותו הוא נושא אינו ראוי לו וכגודל מעלתו כן יכבד עוונו.

והכהן הגדול אשר יוצק על ראשו שמן המשחה (אמור כא-י)

לך כי "לא יקרב" – שבעצם איננו ראוי מצד נשמתו להקריב קרבנות... (ספרים).

"ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים" (ויקרא כב-ז)

במשנה, בראש ברכות, שנינו: "מאימתי קורין את שמע, בערבית משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן".

ברם, משרואים אנו כי כאשר אך העריב היום כבר מותרים הכהנים לאכול בתרומתם, אף על פי שכל היום היו טמאים ואפילו לאחרי טבילתם אסורים היו באכילת התרומה – הרי סימן הוא זה, שאחרי צאת הכוכבים מהווה זמן חדש לגמרי, שאין לו כל קשר ליום החולף, וממילא ניתן ללמוד מזה שעכשיו צריך אדם לקבל עליו מחדש עול מלכות שמים בקריאת שמע חדשה, שכן אותה קריאת שמע של שחרית חלה בזמן אחר לגמרי ואינה יפה עוד לעכשיו... (אגלי-טל בשם אביו ז"ל).

"ואחר יאכל מן הקדשים כי לחמו הוא" (שמות כב-ז)

מה הכוונה שבטעם "כי לחמו הוא"? אלא, אליבא דאמת לא היה צריך לאכול תרומה עד אשר יאיר היום. אולם, "כי לחמו הוא" – כיון שהוא כה משתוקק אל הקדושה, עד שזוהי בחינת "לחמו", צורך ראשון במעלה שאיננו יכול להתקיים בלעדיו. לפיכך, התירו לו לאכול תרומה מיד לאחרי הערב השמש.

כמו כן מצינו בחז"ל, שלפיכך אכל דוד המלך מלחם הפנים שנתן לו אחימלך (שמואל א-כא), משום שאחזו בולמוס של רעב. וגם כאן הכוונה היא כדלעיל, שתקפה אותו השתוקקות עצומה אל הקדושה, עד שלא היה עוצר כח לשאתה, וממילא מותר היה לו לאכול מלחם הפנים... (בשם אדמו"ר רא"מ מגור זצ"ל).

"ולא יחללו את קדשי בני ישראל" (כב-טו)

חטאת ששחטה לשם חולין כשרה, קדשים מחללים קדשים ואין חולין מחללין קדשים (גמרא זבחים ג').

אל העומדים לפניו לאמר הסירו הבגדים הצואים מעליו ויאמר אליו ראה העברתי מעליך עוונך והלבש אותך מחלצות וכי דרכו של יהושע ללבוש בגדים צואים? אלא מלמד שהיו בניו נושאים נשים שאינן הגונות לכהונה ולא מחה בהן (סנהדרין צ"ג).

"והכהן הגדול מאחיו אשר יוצק על ראשו שמן המשחה ומלא את יד ללבש את הבגדים ... ומן המקדש לא יצא... כי נזר שמן משחת אלקיו עליו אני ה'" (כא-י, יב)

בזמן הבית השני כבר לא היה שמן המשחה, והכהן הגדול לא היה אלא "מרובה בגדים" – כלומר, שהיה לובש ארבעה בגדים יותר מהכהן ההדיוט. אולם קדושתו לא נתמעטה במאומה, לפי ששמן המשחה מהבית הראשון השפיע שפע של קדושה גם על הכהנים הגדולים של הדורות הבאים וחלו עליהם כל הדינים של הכהנים הגדולים שהיו משוחים בשמן המשחה.

זהו שאמרה התורה: "והכהן הגדול מאחיו אשר יוצק על ראשו שמן המשחה" – "ומלא את ידו ללבש את הבגדים" – ימלא את ידו של הכהן הגדול שאיננו אלא "מרובה הבגדים", כי תהיה גם בו אותה קדושה ויחולו עליו כל דיני כהן גדול – "כי נזר שמן משחת אלקיו עליו" – אף כי הוא עצמו לא נמשח בשמן המשחה, בכל זאת יש בו רושם מן המשחה הקדומה, שכן "אני ה'" – וקדושתו אני נצחית היא לדורי דורות... (מלא העומר)

"איש מזרעך לדרתם אשר יהיה בו מום לא יקרב כי כל איש אשר בו מום לא יקרב" (כא-יז, יח)

התורה מפרשת טעם לדבר, שלפיכך לא יקרב בעל מום אל העבודה, משום שגלוי וידוע לפני ה' יתברך, אשר הוא א-ל – דעות, איזו נשמה אינה ראויה להקריב קרבנות, והוא עושה איפוא את האדם ההוא לבעל מום, למען לא יוכל ליקרב אל העבודה.

זהו איפוא פירושו של כתוב: "כי כל איש אשר בו מום" – כשאתה רואה אדם שיש בו מום, יהא ידוע

אל הנהר. במקום עמדו כמרי הכנסיה לבושים בבגדי חג וחיכו לבוא הקיסר הכל היה ערוך ומסודר להמרה כללית המונית של הילדים.

הילדים האומללים עמדו כפסילי שיש בלי לנוע. מרכבת הקיסר התקרבה והקיסר ציוה לקנטוניסטים להתקרב לנהר ולטבול לנצרות "כדברך כן נעשה" ענו כל הילדים היהודים קול אחד בדעה אחת ולב אחד קפצו הילדים המימה...ניקולאי השתומם בתחילה למשמעת נפלאה כזו..

המים כיסו את הילדים והנה על פני המים נראו רק בועות הילדים טבעו במצולות נהר... על קידוש השם. הילדים החליטו בהסכמה כללית למסור את נפשם על קידוש השם במעמד הקיסר... ועליהם אמר הפסוק: "אמר ה' מבשן אשיב, אשיב ממצולות ים" (מורשת אבות).

לא תחללו את שם קדשי וניקדשת בתוך... (אמור כב-לב)

בגמרא בתענית (יח ע"ב) הובא המעשה הזה של האחים פפוס ולולינוס שהיו צדיקים גמורים שעליהם אומרת הגמרא (בבא בתרא י ע"ב פסחים נ ע"א) הרוגי מלכות אין כל ברייה יכולה לעמוד במחיצתן והם הרוגי לוד האחים פפוס ולולינוס.

ומביא רשי שם את מעשיהם שנהרגו על בתו של מלך שנמצאה הרוגה. ואמרו הגויים: היהודים הרגוה וגזרו גזירה על עם ישראל ועמדו אלו ופדו את ישראל ואמרו: אנו הרגנו את הילדה וכל זה כדי לבטל את הגזירה וללכת כפרה על עם ישראל. עלינו להיות קדושים ולהידבק במיצותיו של הקב"ה עד כדי מסירות נפש שנאמר ואהבת את ה' אלוהך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך.

"מועדי ה' ... אלה הם מועדי ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון" (כג, ב, ג)

שבת היא כעין הקדמה למועדים, שכן אמרו חכמינו: "אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלין" (שבת קי"ח) – הרי אז לא היתה מתבטלת הסמיכה של בית הדין בירושלים ואפשר היה להוסיף

אם אנשי חולין, חוטאים ופושעים, מבזים ומחללים את כבוד הצדיקים הקדושים של העם, אין בכך משום פגיעה גדולה, לפי שאין כל ערך לחילול שלהם. אבל אם צדיקים וגדולי תורה מבזים ומחללים איש את כבוד רעהו – אזי הרי זה חילול קודש אמיתי והוא מרבה חילול ה'... (דברי שערי חיים).

"ונקדשתי בתוך בני ישראל אני ה' מקדשכם" (ויקרא כב-לב)

מיד לאחרי זה נאמרה מצוות המועדים: "אשר תקראו אותם מקראי קדש" – כי הודות לזה שבני ישראל הינם קדושים בעצמם מהותם, שהיקנה להם ה' יתברך את כח הקדושה, מסוגלים הם לקדש את המועדים ולהשפיע קדושה על הימים שבית דין קובעים אותם ליום טוב... (חידושי הרי"ם ז"ל). ונקדשתי – מסור עצמך וקדש את שמי וכשהוא מוסר עצמו ימסור עצמו על מנת למות, שכל המוסר עצמו על מנת הנס אין עושים לו נס (רש"י). למה פירש רש"י טעמו של דבר, לפי שאין עושים לו נס, ולא אמר פשוט – משום שצריך למסור את הנפש לשם ברם, אליבא דאמת הלא על ידי נס מתקדש שם שמים, ואם כן הרי יתכן אמנם שהוא מתכוין לשם שמים, כי יתרחש נס על מנת שזה יגרום לקידוש ה' – על כן היה צורך להזהיר על כך, שלא לכוין אפילו כוונה כזאת, משום שאם מוסר אדם נפשו על מנת שיתרחש נס – אין עושים לו נס ואיננו משיג המטרה, אם כן הרי מוטב אם יעשה זאת פשוט לשם שמים, כי אז עלול גם להתרחש נס ויתקדש שם שמים... (שפת אמת).

ונקדשתי בתוך בני ישראל, אני ה' מקדשכם (אמור כב-לב)

בספר "זכרון יעקב" מסופר על גבורת הנפש של הקנטוניסטים ילדים שנחטפו לצבאו של הצאר ניקולאי

בעיר קאזאן ברוסיה בשנת ת"ר כאשר חיכו לבואו של הצאר ניקולאי רצו שרי הגדוד להתפאר לפניו ולהראות לו כיצד הם מחנכים את בני היהודים. הם הוציאו את כל הקנטוניסטים היהודים מן הקסרקטין

עבד היית בארץ מצרים ויוציאך ה' אלקיך משם ביד חזקה ובזרוע נטויה, על כן צוך ה' אלקיך לעשות את יום השבת".

הרי לנו ב' נימוקים בתורתנו הקדושה במצות השבת: **א.** כי ששת ימים עשה ה' את השמים וכל הבריאה וינח ביום השביעי. **ב.** וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוציאך משם ביד חזקה ובזרוע נטויה.

במצות האמונה נצטוינו ב' ציוויים הכלולים בפסוק "וידעת היום והשבות אל לבבך": **א** - "כי ה' הוא האלקים", **ב** - "אין עוד מלבדו".

ציווי א' באורו: להכיר ולידע כי ה' הוא האלקים - הוא הבעלים של העולם, כיון שהוא בראו וחידשו יש מאין. וכשעלה ברצונו לברוא עולמו, בששת ימים בראו, במאמר פיו בלבד אמר - ויהי, וכשהשלים כל אשר ברצונו לברוא - וינח ביום השביעי.

ציווי שני באורו: שנצטווינו במצות האמונה להכיר ולידע שהשגחתו על עולמו לאחר שבראו הוא באופן מתמיד, והשפעת חיותו נמשכת רגע רגע ללא הפסק כלל לקיום עולמו, ואלמלא תפסק השפעת חיותו ולו לרגע אחד - יחזור העולם לתוהו ובוהו כפי שהיה.

ונביא טעם נוסף נפלא לאיסור ושבתה ממלאכה ביום השבת: רבים מהטועים שואלים מדוע נאסר מלאכה ביום שבת, מאחר שבשבילם עונג הוא לעשות מלאכה, להבעיר ולבשל, ועוד מלאכות כיוצא באלו, ואם כן למה נצטוינו לעונג שבת דוקא בשבת המלאכה?

מסביר זאת בספר "סידורו של שבת" על פי משל נפלא, למלך הרוצה לעשות יום שמחה לבניו, ומצוה עליהם לבוא לארמונו עם כל בני ביתם בלבוש מהודר ומצוחצח במצב רוח של שמחה, כי רצונו לעשות להם יום שלם של סעודה, אכילה, שתיה, מנוחה, ולשמוח עמם, ושישמחו המה בו ויעזבו כל ענינים ועיסקים ויבואו לשמוח בשמחת המלך בלבד. ובאו כולם לכבוד אביהם המלך מלבד בן אחד שלא בא. וכששאלו אביו מדוע נפקדת מלבוא לשמוח בשמחתי, עונה לו אותו בן: הרי לא נתכונת בזה אלא לשמחני, לי היתה שמחה אחרת בזה שהלכתי לבלות בבתי משתאות וקרקסאות, ובזה נהניתי ושמחתי יותר מאילו הייתי בא אליך.

ולקדש את החדשים. יוצא איפוא שקידוש המועדים תלוי בשמירת השבת... (מלא העומר).

הן פתחה הפרשה בענין מועדים, ולמה עברה לבסוף לענין שבת? אמר על כך הגאון מוילנה ז"ל, שהכתוב מתכוין כאן גם למועדים; שהרי ששה ימים טובים הם, לפי התורה, שמותר לעשות בהם מלאכת אוכל נפש: שני ימים של פסח (ראשון ושביעי), יום אחד של שבועות, יום אחד של ראש השנה, ושני ימים של סוכות (ראשון ושמיני). לפיכך קבעה התורה כלל לגבי כל המועדים הנמנים להלן בפרשה: "ששת ימים תעשה מלאכה" - בששת ימי המועדים מותר לעשות מלאכה לצורך אוכל נפש, אולם "וביום השביעי שבת שבתון" - ביום השביעי של המועדים, שהוא יום הכיפורים, אסור לעשות מלאכה אפילו לצורך אוכל נפש, שכן הוא שבת שבתון... (שם משמעון בשם הגר"א).

ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון מקרא קדש כל מלאכה לא תעשו שבת הוא ליהוה בכל מושבתיכם
(אמור כג-ג)

שבת וינפש

ראיתי לנכון להעתיק כמה מאמרים וסיפורים שיבארו וילבנו את מצות שמירת השבת שמצוה זו היא מצוה מהותית שמצילה את עם ישראל מן האומות בעולם הזה ומי ששמר שבת כהלכתה מובטח לו שכר בעולם האמת מה שאין כן לאומות העולם. נצטט כמה מאמרים מספר **אות ישראל**.

על מצות השבת נצטוינו בדברות ראשונות בפרשת "יתרו", ובדברות שניות בפרשת "ואתחנן".

בפרשת יתרו נאמרה מצות השבת ונימוקה: "זכור את יום השבת לקדשו וגו' כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר במ וינח ביום השביעי, על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו".

בדברות שניות נאמרה שוב מצות השבת בנימוק שונה: "שמור את יום השבת לקדשו וגו' וזכרת כי

יחד עם שאר התוקעים אמר המלך: מי הוא שיודע לתקוע בקול צלול בשופר. הלך המשומד הזה והביא מביתו שופר והתחיל לתקוע לפני המלך תקיעה ושברים, וביקש לתקוע גם תרועה ולא היה יכול בשום אופן. והתאמץ הרבה ולא היה יכול.

ונצטער המשומד צער גדול בלב, אמר: מה טעם שכל הקולות יכולתי לתקוע וקול התרועה לא. והלך לביתו ולקח עוד פעם השופר בידו וניסה לתקוע קול תרועה ולא עלה בידו. אמר המושמד בלב: לא אשקוט ולא אנוח עד שאדע הטעם.

הלך לפני רבי אברהם היכני ע"ה וסיפר לו כל אותו מעשה, ושאל אותו לפשר הדברים. אמר לו הרב הזה: כך היה צריך להיות, שכן הפסוק אומר מפורש: אשרי העם יודעי תרועה. ר"ל אשריהם ישראל שיודעים תרועה ולא אמר הכתוב קול אחר: תקיעה או שברים, אלא תרועה.

כך פירושו: רק אדם מישראל יודע להריע קול תרועה ולא שאר האומות, שקול זה בא לשבור כוחו של ס"מ ולעורר רחמים, מה שאין שאר הקולות מסוגלים לעשות. וכן מפני שקול התקיעה כנגד אברהם, והשברים כנגד יצחק כנ"ל, ומאחר שמאברהם יצא ישמעאל ומיצחק עשו, ולכן יש לאומות אחיזה קצת בשני הקולות האלו, בגלל חלק ישמעאל ועשו. אבל תרועה כנגד יעקב, שלא יצא ממנו שום זרע פסול, אין לאומות שום אחיזה בקול התרועה.

כששמע המשומד דברים אלו מפי הרב נצטער צער גדול, נמס לבו אמר: כיצד העזתי פני והפכתי עורף לאלקי ועזבתי תורתו ודבקתי בדת כוזבת ונכריה. ועמד ועקר לעיר אחרת, וחזר ליהדות ושב בתשובה שלמה. ואח"כ ניסה לראות אם יוכל לתקוע תרועה, וראה שהוא יודע וברך את השי"ת ואמר: ברוך ה' שבחר בעמו ישראל. אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלקיו. (מעם לועז)

“וקראתם בעצם היום הזה מקרא קדש יהיה לכם... ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה” (כז-כא, כב)

עליכם לחוג את חג השבועות, חג קבלת התורה, לא רק על החוקים אשר אילולא התורה לא היו ידועים לכם כל עיקר, אלא גם על המצוות השכליות, כגון

“אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אתם במועדם” (ויקרא כג-ד)

אתם – אפילו שוגגים, אפילו מזידים אפילו מוטעין (גמרא).

אפשר ללמוד מזה קל וחומר – מה כאן שנאמר "אותם" בחולם, דורשים בכל זאת את הכתוב כאילו נאמר "אתם" וילפינן מזה: אפילו שוגגים, מוטעין ומזידין – הרי על אחת כמה וכמה בפסוק: "בנים אתם לה' אלוקיכם" (דברים יד-א), שנאמר בו בפירוש "אתם", ודאי שהכוונה היא: "אתם" – אפילו שוגגים, מוטעין ומזידין – בכל זאת בנים אתם לה' אלוקיכם... (בשם המגיד מקוונין צ"ל).

השם יתברך מבטיח בזה, שבכל זמן שיקבעו בית דין את המועדים יהיה זה הזמן הנכון – "במועדם" – לפי שבית דין של מעלה יסכימו תמיד לכך ואכן יהיה אז המועד הנכון... (ספרים).

וידבר ה' אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל לאמר בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה מקרא קדש: כל מלאכת עבודה לא תעשו והקרבתם אשה לה' (אמור כג, כג-כד)

יום כיפור

"אשרי העם יודעי תרועה". יש לתמוה, וכי אומות העולם אינם יודעים כיצד מריעים, והרי כמה חצוצרות וכלי תרועה יש להם. אלא כך כונת הכתוב: אשרי העם היודעים לעשות כל מיני תחבולות כדי לרצות את בוראם ולפייסו, שבשיבתו על כסא דין עומד ויושב על כסא רחמים והוא מרחם עליהם ע"י תרועת השופר.

וזהו שאומר הכתוב: עלה אלקים בתרועה ה' בקול שופר. ר"ל כשעולה הקב"ה לשבת על כסא דין, שזהו שם אלקים שהוא שם של מדת הדין, ה' בקול שופר, כששומע קול השופר יושב על כסא רחמים וזהו: ה' בקול שופר.

ומעשה היה ביהודי אחד שהיה תוקע ונשתמד והוא היה התוקע של המלכות. יום אחד בעומדו לפני המלך

דעת. והנה בכל ימות השנה מלא האדם חטאים ועוונות והרי "אין האדם חוטא אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות" ונמצא שהוא "חסר דעה" לפיכך אין הוא יכול לקיים מצות סוכה. רק לאחר ראש-השנה ויום הכיפורים משכבר נטהר האדם מחטאיו ונתכפר עליהם אזי נשיג הוא את הדעת האמיתית וזהו הזמן המתאים למצות סוכה.

דבר אל בני ישראל לאמר בחמישה עשר יום לחדש שביעי הזה חג הסוכות שבעת ימים לה' (אמור כג-לד)

חג הסוכות הוא אחד החגים המפוארים של עם ישראל "זכר לענני כבוד", כאן כבר מדובר על הכבוד המיוחד שניתן לעם ישראל. כי שאר החגים הם חגי גאולה או חגי הצלה שצריך האב, כלומר הקב"ה, לעזור לבניו שלא ישתעבדו או שלא ירעבו.

אמנם כאן נתגלה כבודו של העם על ידי שעשה ה' להם נסים לא בכדי שלא ישתעבדו או שלא ירעבו, אלא להודיע כבודם של ישראל שזכו לענני כבוד, ובזה מתיישב לנו למה לא עושים גם זכר למן ולבאר, מכיון שלא היה בהם שום חידוש, כי כל אב מאכיל ומשקה את בנו, ואם משום שעשה להם בדרך נס, אין בזה שום חידוש לפני הקב"ה כי לפניו בין טבע ונס אין הבדל, אמנם אנחנו עושים זכר לענני כבוד שזה מעיד על גדולתם וכבודם של ישראל שעשה להם ה' "ענני חופה וכבוד" ולכן התורה מדגישה "למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים" (ויקרא כג, מג), כי הידיעה כאן חשובה להכיר גדולתם ומעלתם של ישראל מה שאין כן בשאר הנסים. ומתוך כך גם לא לזלזל באף יהודי כי לכל יהודי יש בנשמתו חלק אלוק ממכל ממש לכן ציוה הקב"ה "ואהבת לרעך כמוך אני ה'" שיש בכל אחד מאיתנו חלק מהקב"ה אז אסור להזיק ליהודי שיש בו אלוקות ממש.

ארבעה סוגים שבישראל

אחד הרמזים של הלולב ומיניו, הוא כנגד ארבעה סוגים שבישראל. האתרוג שיש בו טעם וריח רומז לתלמיד חכם שיש בו תורה ומצות. הלולב שהוא מין תמרים, רומז למי שיש לו טעם ולא ריח, אלו בעלי תורה שאינם עוסקים כל כך במצות כגון צדקה וגמילות חסדים.

צדקה לעניים ורחמים על אומללים, גם כן יש להודות ולהלל להשם יתברך, שציווה זאת בתורתו הקדושה. כי הנסיון כבר הוכיח, שבלי אמונה באלוקים עשוי האדם להפוך לחית יער, ללא זיק של רחמים, אשר בגלל אנוכיותו האישית או הלאומית יעשה את המעשים הנתעבים והשפלים ביותר. רק משום ש"אני ה' אלוקיכם" תשמרו גם את המצוות שהן "לעני ולגר"... לפיכך עליכם לקרוא לחג השבועות מקרא קודש אפילו לגבי מצוות של "ובקצרכם"... שכן אילולא קבלת התורה לא הייתם שומרים אותן... (משך חכמה).

"וכל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה... כי כל הנפש אשר לא תענה בעצם היום הזה ונכרתה מעמיה" (כג-כט, ל)

בכל המועדים מותר לעשות מלאכה לצורך אוכל נפש, פרט ליום הכיפורים שאז אסורה אפילו מלאכה כזו – "וכל מלאכה לא תעשו" – ומיד מוסיפה התורה טעמו של דבר, לפי שביום זה חובה היא להתענות ואינו שייך בו אוכל נפש, (ומה שצריכים להכין אוכל לפעוטות אינו בא בחשבון, לפי שזה צריך להיות "שוה לכל נפש"). בזה מתחוויר היטב מה שבעת חנוכת בית המקדש הראשון, כאשר בני ישראל אכלו ושתו ביום הכיפורים מחמת השמחה (מועד קטן ט'), גם בישראל ביום הכיפורים (רש"י בעין יעקב) – והלא יכולים היו להכין את המאכלים מערב יום כיפור? אלא מכיון שמותרים היו אז לאכול הרי היה איפוא הבישול לצורך אוכל נפש ולכן מותר היה לבשל כמו בכל מועד אחר. (הג' מהר"ל חריף ז"ל).

"למען ידעו דורותיכם, כי בסוכות הושבתי את בני ישראל..."

רש"י: "ענני כבוד".

וידועה שאלת הטור - מדוע א"כ אין עושים סוכות בחודש ניסן? בזמן בו יצאו ישראל ממצרים והוקפו בענני הכבוד?

השיב על-כך בעל חידושי הרי"ם ז"ל, שאצל סוכה נאמר: "למען ידעו" כלומר בשביל סוכה דרושה

בתלמוד (סוכה דף נ"ג) מתואר כיצד רבותינו היו שמחים בחג "וכל מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו" ושם מסופר על רשב"ג שכשהיה שמח בשמחת בית השואבה היה נוטל שמונה אבוקות של אור וזורק אחת ונוטל אחת ואין נוגעות זו בזו.

וכשהוא משתחוה נועץ שני גודליו בארץ ומתכופף ונושק את הרצפה לקיים מה שנאמר (תהילים ק"ב) כי רצו עבדיך את אבניה (רש"י) וזוקף, ואין כל בריה יכולה לעשות כן.

"אמר רבי יהושע בן חנניה כשהיינו שמחים שמחת בית השואבה לא ראינו שינה בעינינו", וזהו משום שכל היום היו טרודים בשמחת החג, שבשעה ראשונה היה תמיד של שחר, משם לתפילה, משם לקרבן מוסף, משם לתפילת המוספין, משם לבית המדרש, משם לאכילה ושתייה, משם לתפילת המנחה, משם לתמיד של בין הערביים, מכאן ואילך לשמחת בית השואבה.

ונשאלת השאלה כיצד אפשר לראות את השינה בעינים שר' יהושע אמר לא ראינו שינה בעינינו? ברם הכוונה שבדבר הוא, שלא ישנו אז שינה שכזו שבה העינים פקוחות שהרי "הולך בטל כישן דמי" והבטלה אינה איפוא אלא שינה בעינים פקוחות, כי אם עסקו תדיר בעבודת השם ולא ישבו בטל אף רגע אחד (בשם החתם סופר, לוקט מלבוש יוסף)

הדס רומז לאותם שעוסקים במצות אמנם לא עוסקים כל כך בתורה שהם בבחינת הדס שיש בו ריח ולא טעם. ערבה שאין בה לא טעם ולא ריח רומזת לעמי הארץ שאינם עוסקים בתורה ובמצות, והם דומים לערבה שאין בה לא טעם ולא ריח. אמנם יש להתבונן, כיצד יש בישראל כאלו הדומים לערבה, הלא רבותינו דרשו (חגיגה כז ע"א) על הפסוק בשיר השירים (ד, ג) "כפלה הרימון רקתך", שאפילו ריקנים שבך מלאים מצות כרימון, הרי שאפילו הריקן שבישראל מלא מצות, וכיצד אנחנו אומרים שאין בהם לא טעם ולא ריח?

ונראה בס"ד לומר כי דוקא כשהם לבדם, כשאינם מחוברים עם הצדיקים, אז אנו אומרים שהם דומים לערבה, כי אז אין בהם לא טעם ולא ריח, אבל כשמתחברים עם התלמידי חכמים ולומדים תורה מפיהם ומשתתפים בשיעורים הרי הם נהפכים לאיש אחר, ומתמלאים מצות כרימון, ויש בהם גם טעם וגם ריח. ולכן רצתה התורה שנאגוד אותם ביחד, כדי שיתקרבו לתלמידי חכמים ויקבלו גם טעם וגם ריח.

ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים
(אמור כג-מ)

בהר

משפיעה שפע של ברכה לעצמה וגם לשש השנים הבאות.

הוא הדבר היה גם בהר סיני. כל ההרים הגבוהים והרמים אצו והשתדלו, שתינתן התורה עליהם "למה תרצדון הרים גבנונים" ואילו הר סיני, מפאת שפלותו, פרש לצדדים ולא עשה דבר; לפיכך זכה יותר מכולם, שעליו תרד השפעת הקדושה לעולם.

אם כן שפיר יש ענין שמיטה אצל הר סיני. גם הר סיני וגם שנת השמיטה, אינם עושים דבר ואף על פי כן משפיעים קדושה וברכה לאחרים.

יש עניין שמיטה אצל הר סיני, לפי שמיטה מהווה ראייה ברורה לכך, שהתורה ניתנה מן השמים ולא שבדה אותה, חלילה, משה רבינו מלבו, שכן מי אנוש ויעיז להבטיח כזאת: "וצויתי את ברכתך, ועשת את התבואה לשלש שנים?" רק השם יתברך, הכל יכול, אפשר לו להבטיח הבטחה כזו. הרי איפוא יש בשמיטה משום ראייה, שהשם יתברך נתן את התורה על הר סיני.

"ושבתה הארץ שבת לה" (שמות כה/ב)

טעמה של מצות שמיטה הוא, שתשבות האדמה ותנוח כנגד כל השבתות שבהן הצמיחה צמחים ועשתה מלאכה.

כל שנה מכילה (לפי ימות החמה) שלוש מאות ששים וחמשה יום, וביניהם חמישים ושתים שבתות. לפי חשבון זה יוצא שמספר השבתות בשבע שנים הוא שלוש מאות שישים וארבע. ומכיון שהאדמה עושה את מלאכתה גם בשבתות, עליה לשבות איפוא שנת שמיטה שלמה, של שלוש מאות ששים וחמשה יום, כנגד השבתות שלא שבתה בהן...

ברם, מכיון שבשנת השמיטה גופה ישנן גם כן חמישים ושתים שבתות, שבהן האדמה מוציאה ספיחים ויש בזה משום חילול שבת כלשהו לפיכך צייתה תורה, שלאחרי שבע שנות שמיטה, שבהן

"וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר" (כ"ה),
(א)

מה עניין שמיטה אצל הר סיני? (רש"י).

מובנה של מצות שמיטה הוא, להשריש בתוך הלבבות את ההכרה, שהעולם השפל נתון תדיר תחת השגחתו של השם יתברך וממנו באה השפעתה להוציא מלבם של מינים הטוענים, כי אין זה לפי כבודו של מלך עליון, המושל בשמי שמים, שיתעסק בעולם החומרי השפל אלא "במקום גדולתו שם ענותנותו", וכן "רם ה' ושפל יראה". על אף רוממותו וגדולתו, הנהו משגיח על הנמוכים והשפלים ביותר.

ההוכחה הברורה ביותר לכך היא, שבחר לו השם יתברך את ההר הפעוט והנמוך סיני, לגלות עליו את שכינתו ולתת שם את תורתו. בזה הוכיח לנו בעליל, כי למרות גדולתו ורוממותו הריהו מחבב שפלות רוח. אם כן יוצא, שהשראת השכינה על הר סיני הינה הראייה הברורה ביותר למצות שמיטה, שבאה להורות לנו כי רבנו של עולם הוא המשפיע והמשגיח על העולם השפל...

אדם עלול לחשוש, שמא יבוא לידי הפסד בעטייה של שמיטה, מאחר שלא יזרע ולא יקצור את שדהו שנה שלמה. לפיכך אמר תורה: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך ולבהמתך ולחיה אשר בארצך" (להלן פסוק ו, ז) אף על פי שלא תעבד את שדך, בכל זאת יהיה לאכלה במידה מספקת, לך ולביתך ואפילו לבהמה ולחיה. יתר על כן, שנת השמיטה תשפיע ברכה על כל ששת השנים הבאות "וצויתי את ברכתך לכם".

לפיכך נקראת שמיטה "שבת", ורש"י גם אומר שם: "שבת לה" לשם ה' כמו שנאמר בשבת בראשית" (פסוק ב) כי כשם ששבת קודש משפיעה ברכה על כל ימות השבוע "כל שיתא יומין מיניה מתברכין" כך גם שמיטה, אף אם אין עושים בה מאומה, הריהי

שנים רבות למד שמעון בן אלעזר בישיבה, וכשספג לקרבו תורה וחכמה לרב כנוהו הכל: רבי שמעון בן אלעזר. הגיע היום ורבי שמעון בקש לשוב אל עירו. קנה חמור, ורכוב על גבו יצא לדרך, שמח וגאה שלמד כה הרבה תורה. והנה הופיע למולו אדם.

כשהתקרב הלה, ראה רבי שמעון כי אדם מכער מאד הוא, והנה נשמע קולו של האיש. הוא פנה אל רבי שמעון ואמר: "שלום עליך רבי!". כעס רבי שמעון על שאדם מכער שכזה מעז לדבר אליו ולהפריע לו במחשבותיו, ובזעמו אמר: "טפש שכמוך! כמה מכוער אתה! האם כל אנשי עירך מכוערים כמוך?" האיש נעלב מאד. "איני יודע", אמר, "אך אם מראה פני אינו מוצא חן בעיניך, לך נא אל האומן שעשה את פני ואמור לו: כמה מכוער אני."

הרהר רבי שמעון כדי רגע, והבין: אותו אומן שברא כלי זה הלא כלי זה שעשית! הוא ה' הן הוא ברא את כל בני האדם! עתה הצטער רבי שמעון על הדברים שיצאו מפיו. הוא ירד מעל חמורו והשתחוה לפני האיש העומד למולו. "אנא, סלח לי!" בקש. "אנא, אל תכעס עלי עוד, כי מתחרט אני על הדברים הרעים שאמרתי!" אך האיש סרב לשמוע. "לא אסלח לך", כך אמר בתקף, "עד אשר תלך אל האומן שיצרני, ותאמר לו, כמה מכער כלי זה שעשה!" ובדברו, הסתובב האיש והפנה גבו לרבי שמעון.

אך רבי שמעון הוסיף ללכת בעקבותיו, וכל הדרך בקש את סליחתו. היה זה לשוא האיש סרב למחול. וכך הגיעו השנים אל עירו של רבי שמעון. כבר בפאתי העיר עמדו אנשים רבים, והמתינו לרבי שמעון ברצותם לברכו לשלום.

"שלום עליך, מורנו ורבנו!" שאל האיש המכער: "למי קוראים אתם מורנו ורבנו?: השיבו לו העומדים "כך קוראים לנו לאיש ההולך בעקבותיך. כלום אינך יודע שזהו רבי שמעון בן אלעזר? רב וחכם הוא, ולאחר שלמד תורה הרבה שב סוף סוף לעירנו!"

אמר האיש: "אם אמנם רב וחכם הוא מי יתן ולא ירבו כמוהו בישראל!" למשמע דבריו התפלאו האנשים.

"מדוע אומר אתה כך?" שאלו בתדהמה והאיש הסביר וספר להם כיצד ברך את רבי שמעון, וכתשובה – העליב אותו קשות. אמרו האנשים: "ולמרות הכל, מחל לו, בזכות כבוד התורה שלמד!"

נצטברו שוב שלוש מאות ששים וחמש שבתות אשר לא נשמרו כהלכה תהיה שנת יובל, למען תנוח שוב האדמה שנה שלמה, כנגד השבתות שלא שמרה במשך שבע שנות השמיטה, שחלפו בארבעים ותשע השנים האחרונות

שש שנים תזרע שדך (בהר כה ג)

שש שנים תזרע – סופי תיבות שמע – רמז לפסוק שמע ישראל שיש בו שש תיבות ולומר לך – כל הזרע שש שנים ונח בשביעית מעיד ביחודו של הקב"ה שהוא יחיד וברא את כל העולם בששה ימים ונח בשביעי, וכל הזרע בשמיטה כאילו כופר ר"ל ביחודו של עולם. (החיד"א)

וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו (בהר כה יד)

כתוב במדרש תנחומא (ויקרא בהר אות א) על הכתוב: "וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו" זהו שאומר הכתוב: "נבהל להון איש רע עין ולא ידע כי חסר יבואנו (משלי כח כב) הפסוק הזה מדבר בהרבה בני אדם "נבהל להון איש רע עין: זהו קין. אמר הקדוש ברוך הוא: אתה נבהלת לירש את העולם, חייך חסרון יש לך הוי "ולא ידע כי חסד יבואנו" ומה היה לו? שנטלטל בעולם שנאמר: "נד ונד תהיה בארץ" (בראשית ד יב).

רדיפת ממון בגלל השתלטות על אחרים. חצי העולם היה שייך לקין אבל גם להבל אחיו יש את חצי העולם השני. דבר זה יצר קנאה אצל קין וגבר בו יצר ההשתלטות על הבל אחיו, ורצה לשלוט על העולם כולו על ידי שרצה את אחיו עונשו היה, שלא שלט על שום מקום, אלא נאלץ לנדוד בכל העולם כאדם רדוף ללא בית ובכל מקום הוא נחשב לגר וזר.

ולא תונו איש את עמיתו (בהר כה יז)

הזהיר על אונאת דברים, שלא יקניט איש את חברו (רש"י)

ממש פרה בחמור ונזהר אגב כך בכל דיני התורה, בודאי ובודאי שזוהי עובדה גדולה וחשובה לפני המקום..

“ולא תונו איש את עמיתו” (כ"ה, י"ז)

חכמינו מספרים על שמואל שקנה פעם אצל נכרי כד של-זהב בתור כד של ברזל, ובשעה ששילם לו ארבעה זהובים בעד הכד הבליע זהוב אחד (בבא-קמא קי"ז).

והדבר הוא לפלא, מדוע באמת הונה שמואל את הנכרי, ולא עוד אלא שגם גזל ממנו זהוב אחד? ובעיקר, לשם מה מספרים לנו חכמינו דבר זה?

ברם, הכוונה שבדבר היא ממש הפוכה, וחכמינו מספרים בזה את גודל צדקותו של שמואל.

ראה שמואל שיש לו לאותו נכרי כד של זהב, ששוויו עולה בהרבה ממון, ואף-על-פי-כן אינו מבקש בשבילו אלא ארבעה זהובים בלבד. תהה שמואל ולא ידע מה נעשה פה - אם הנכרי אינו יודע שהכד עשוי זהב והוא סבור שאיננו אלא מברזל, אם-כן הרי מן החובה להעמידו על טעותו כדי שלא להונות אותו; ואם אמנם יודע הוא שהכד עשוי זהב, אלא שגנוב הוא עמו ולכן הריהו מוכרו במחיר כה מוזל, אם-כן הרי מצוה היא לקנותו בממון מועט על-מנת להצילו ולהחזירו לבעליו.

מה עשה שמואל? נתן לו חמשה זהובים במקום ארבעה, היינו שהבליע לו זהוב נוסף ("מבליע") פירושו, שנותנים בלא-יודעים יותר מן הדרוש. כמו: "מבליע דמי אתרוג בלולב" - סוכה ל"ט) - על-מנת לבחון בזה את הנכרי: אם יחזיר לו את הזהוב המיותר, הרי יהא זה סימן שהוא אדם הגון וכי איננו יודע שהכד עשוי זהב - אזי יוסיף לו את ההפרש המגיע לו לפי שווי הכד; אבל אם לא יחזיר לו את הזהוב המיותר, הרי יהא זה סימן שהוא גנב וכי גם הכד גנוב הוא - אזי תהא זו מצוה לקנות את הכד בממון מועט על-מנת להחזירו לבעליו...

הוא אשר נתכוונו חכמינו לספר לנו, עד כמה היו התנאים והאמוראים הקדושים נזהרים בדיני הונאה

הסכים האיש: "רק למענכם מוכן אני לסלוח לו. רק משום שאתם בקשתם זאת אמחל לו. אך זאת, בתנאי ששוב לא יתנהג כפי שהתנהג!"

שמחה גדולה שמח רבי שמעון כשנודע לו כי האיש מסכים לסלוח. מי שנכנס לבית המדרש ללמד תורה לבני עירו. הדבר הראשון שלמדם היה: "לעולם יהא אדם רק כקנה (מין עשב) ואל יהא קשה כארוז (עץ)". לאמר, כל אדם חייב להתיחס ברכות ובנעימות אל זולתו ולא להתנשא ולחוש עצמו כעץ נקשה, אשר כל התקבל בו נפגע פגיעה קשה ומכאיבה! (על פי מסכת תענית דף כ').

“שנת החמשים שנה יוכל היא לא תזרעו ולא תקצרו” (ויקרא כ"ה, י"א)

בבריאת-העולם מצינו, שהאדמה הוציאה את דשאייה רק ביום הששי. אף כי אמר הבורא עוד ביום הרביעי: "תדשא הארץ דשא", בכל-זאת נאמר ביום הששי: "וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ" - ואמרו על כך חכמינו: "מלמד שיצאו דשאים ועמדו על פתח הקרקע עד שבא אדם הראשון" (חולין ס) - ויש להבין טעמו של דבר?

ברם, הלא אמרו חכמינו שהתורה קדמה אלפיים שנה לפני בריאת העולם, ואם-כן הרי התחיל מנין-השנים של התורה אלפים שנה לפני הבריאה, ונמצא שאותה שנה בה נברא העולם היתה שנת-יובל וימי הבריאה-מהעשרים-והחמשה באלול ועד ליום הששי, שבו התחילה שנה חדשה פשוטה וכבר הותרה מלאכת שדה...

“וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך” (כ"ה, י"ד)

אם אדם נושא-ונותן ביושר לפי חוקי-התורה והוא נזהר מאונאה, ריבית ומאזני-שוא - הרי דבר זה כשלעצמו הוא בגדר עבודה גדולה וקדושה.

וכך אמר הבעש"ט ז"ל: הלא קל-וחומר הוא - מה אדם שלומד במשנה "המחליף פרה בחמור" (בבא-מציעה ק), הריהו חשוב מאד בעיני המקום, שכן הוא עוסק בתורתו הקדושה, מכל-שכן אדם שהוא מחליף

אם ישאלו "מה יאכל" - יהיה צורך לצוות על הברכה, ברם אילו היתה בהם אמונה תמימה ולא היו מקשים קושיות, כי אז כבר היתה הברכה מצויה מאליה. **ברם**, לא כל הדורות ראויים שיתרחשו להם ניסים, וירצו איפוא לדעת מהי דרך-הטבע של פרנסתם. על כך באה התשובה, שתהא הברכה שרויה על התבואה של השנה הששית וממילא יהיה לזה במידת-מה לבוש של דרך-הטבע.

אך באמת צריך אדם לדעת, כי טבע ונס הם היינו-הך. הטבע גופו אינו אלא הנס הגדול והמופלא ביותר. ואם מבינים את הדברים כך, אין מקם לשאלה כזו, שהרי כל שנה בה הפרנסה מצויה, הריהי בגדר נס, ומה נפקא-מינה איך ובאיזה אופן הנס מתרחש. אולם אם אכן ישאלו את השאלה הזאת, הרי זאת-אומרת שמבדילים הם בין טבע ובין נס, ואם-כן מן ההכרח שיהיה "וצויתי גם ברכתי" - בדרך הטבע...

כיוצא בזה, אך באופן אחר, אמר הגאון רבי ליבוש חריף ז"ל: אם אדם מישראל משליך יהבו על אלהיו ובוטח בו בטחון מלא, מבלי לשאול כל שאלות, איננו זקוק לברכת-שפע, שיצמיח שדהו הרבה תבואה ועל-ידי-כך יגדל וירבה עמלו בעבודות הקצירה, הדישה והטחינה - אלא כפי שאמר הכתוב לעיל: "ואכלתם לשובע" - היינו "אוכל קימעה ומתברך במיעו". אך מכיון שישאלו "מה נאכל", הרי יהא זה סימן שבטחונם אינו עז ואיתן כל-כך, לפיכך יהיה "וצויתי את ברכתו" - שתתרבה התבואה בשדה ויחד עם זה יגדל וירבה העמל, בעוד אשר באכילה גופה לא תהא הברכה שרויה...

וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית, הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתנו. וצויתי את ברכתי לכם בשנה השישית ועשת את התבואה לשלש השנים (בהר כה, כ כא)

מצוות שמיטה כל כוונתה לחזק את הביטחון של עם ישראל שרגילים בעבודה ושלא יבואו לידי טעות שבזכות יגיע כפיהם הם מתפרנסים אלא בורא עולם זן ופרנס לכל שמזונותיו של האדם קצובים לו מראשית השנה.

אפילו ביחס לנכרי, וכמה גדולה היתה חכמתם במעשיהם היומיומיים...

הרבי ר בונם מפשיסחה ז"ל היה אומר: התורה הזהירה שלא להונות את הזולת, ואילו חסיד נוהג לפנים משורת-הדין ואסור לו להונות גם את עצמו...אסור לו להשלות את עצמו במדרגות יותר גבוהות מכפי שיש לו באמת...

"ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאליך כי אני ה' אלהיכם" (כ"ה, י"ז)

הלא כבר נאמר לעיל (בפסוק י"ד): "אל תונו איש את אחיו", ולשם-מה חוזר הכתוב על כך? **אלא**, קודם מדובר על איסור הונאה כלפי אדם ישר והגון ואילו כאן מזהירה התורה שאפילו אם הלה הוא "עמיתו" - כלומר, חברו, רמאי כמותו, שכבר הונה אפילו אותו עצמו ויש איפוא מקום להוראת היתר, שיונה את עמיתו כפי שהונה הלה אותו - בכל-זאת אסור להונות אותו.

לפיכך מסיים הכתוב: "ויראת מאלהיך" - אף-על-פי שמפניו אי אתה מתיירא, לפי שהוא גם הונה אותך, הרי עליך להתיירא מפני רבונו-של-עולם - "כי אני ה' אלהיכם" - שאני הוא אלהי שניכם ונתון תתנו לפני את הדין גם הוא, על אשר הונה אותך, וגם אתה על אשר תונה אותו.

בידוע: "מזונותיו של אדם קצובים לו מראש-השנה". ברם, אם אדם צובר לו הון על-ידי הונאה ומרמה, בניגוד לרצון הבורא, סופו לאבד את ההון הזה על-ידי חליים רעים ושאר אסונות.

לפיכך אמר הכתוב: "ולא תונו" - אל תצבור לך הון בדרך של הונאה, משום "ויראת מאלהיך" - שתתיירא מפני מידת-הדין, אשר תוציא מידך את ההון הגזול הזה על-ידי חליים ואסונות...

"וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתנו וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש השנים" (ויקרא כ"ה, כ-כ"א)

מהר אך לא יותר הרבה, וכן אתם תוכלו אמנם להרוויח יותר מהר אך לא יותר כי מה שכבר הוקצב הוא מה שיינתן לכם!"

נמצאת למד, כי הפרנסה והמזון קצובים ומוכנים לאדם, לא החריצות והעמל הם המביאים אותה, אלא הבוטח ובטוח בדבר זה היא תבוא אליו.

באותה מידה שאדם בוטח בה' כן הקב"ה מתנהג עמו. זה מה שנאמר "כי צילך על יד ימינך" ה' משול לצל הצל מחכה את האדם לפי תנועות ורק בורא עולם מתנהג עם האדם לפי מעשיו.

רבנו האלשיך הקדוש דרש פעם אודות גודל מידת הביטחון, ואמר כי האדם השם מבטחו בה' ישיג כל מבוקשו ויגיע לו עד לפיו, והיה אחד מקהל השומעים שהאמין באמונה שמה לדבריו של הרב היוצאים מלב טהור ואמר ליישם הדבר הלכה למעשה, וכבר למחרת החליט לישב ולהתענג על ה' בתורה ועבודה ולא לצאת לפועלו ולעבודתו עדי ערב. כך עברו כמה ימים ואשתו רגזה עליו מדוע אינו יוצא למלאכתו.

והנה באחד הימים נכנסו גנבים לאורווה וגנבו את חמורו וברחו, ועל חמור זה נשאו משא כבד של כסף וזהב שגנבו ממקום אחר, ומחשבתם הייתה להגיע לאיזה מקום ושם להתחלק ברכוש הגדול, אך כל אחד מהגנבים נתן בממון עינו ורצה לקחת לעצמו את כל הכסף, וכל אחד חשב כיצד להרוג את חברו ולקחת כל השלל לעצמו.

בהגיעם למקומם אמר אחד לחברו שילך ויקנה מהעיר איזה דבר מאכל וכך היה, וכשהלך חפר חפירה וכיסה אותה בכיסוי קל ואמר כשיבוא חברו יפיל אותו לשם ומיד יכסה אותו ויזכה בכל הרכוש וכן חברו חשב בדרך אחרת והיא לשים רעל במאכל. בהגיעו עם האוכל זרקו חברו לבור ומיד כיסה וישב בשמחה לאכול לחמו וגם הוא מת מהרעל, כך שהחמור עמד על עומדו טעון בכסף וזהב ומוסווה בעפר שעליו, וכיון שעמד החמור זמן רב ובלא רועה הלך והגיע למקומו. (אור דניאל).

סיפור נפלא סיפר הגאון רבי אשר וייס שליט"א: אברך תושב העיר הקדיש את כל עיתותיו לתורה, ולמד בהתמדה עצומה. גם כאשר המשפחה הלכה וגדלה בס"ד, המשיך האב לשקוד על תלמודו וכל ניהול הבית נפל על אשתו שמסרה נפשה למען הלימוד של בעלה. רבים תמהו כיצד מתפרנסת

מספר הרב דסלר לפני שנים רבות נדדתי בארצות הצפון וראיתי עדת זאבים רעבים, הרצים ומחפשים מזונם, וימצאו נבלה חיה קטנה מושלכת על הארץ, ויקפצו עליה כולם. אבל לא יכלו לאכול טרף כי כל אחד מהם קפץ על חברו וידחפנו מבלי להשאיר לו מקום.

כך נשכו זה את זה עד אשר כולם היו פצועים וזב מהם הרבה דם ונשארו מוטלים על השלג חסרי אונים. רק אחדים, הגיבורים שבהם, הם תקעו את שיניהם בנבלה.

אבל, כעבור רגע, גם הבודדים שנשארו התחרו זה בזה ויכו וינשכו איש את רעהו, עד אשר גבר אחד מהם ויחטוף את הנבלה וינס.

התבוננתי וראיתי את המנצח רץ מרחוק, והנה כל הדרך אשר רץ עליה, מלאה דם מדמו אשר זב מפצעיו הרבים אשר פצעוהו חבריו.

חזרתי לראות את הנשארים, והנה פצעיהם רבים וחמורים מפצעיו. דמם אבד, וכוחם סר מעליהם.

מה הועילו במלחמתם? לא רק שלא השביעו את רעבונם אלא גם נפצעו קשה וגם הרגישו חרפת מנוצחים.

כאשר אני מתבונן על התאוה לחומריות אומר הרב דסלר עולה בזכרוני מעשה זה. הוא יכול לשמש כמשל לבני האדם גם המנצח בהתחרות, פצעו הוא, חולה, עייף ויגע. מלבד זאת נצחונו אשר ניצח אינו שווה מאומה. כי הרעב שלו להנאות העולם הזה לא רק שלא יתמלא אלא יתרבה.

לעומת זאת, אדם שאינו תאב לחומריות ויודע שאף מה שיש לו אינו שלו הא בוודאי לא ידאג אם יחסר לו ממון אלא יסתפק במועט שבמועט כדי להחיות נפשו ואדרבה כל כוונתו ורצונו תהיה לטובת חברו.

ופירש בזה ר' ע' עטיה זצ"ל, שדייקו רבותינו לומר "מזונותיו של אדם קצובים" ולא אמרו "כספו של אדם", דהיינו אף אם יתייקרו המצרכים והמדד ישתנה, מכל מקום המזונות הם קצובים ובהם לא יחול שינוי, ויקבל כל אשר הקציבו לו.

מסופר על ה"חפץ חיים" זצ"ל שפעם באו אליו שני קבלנים וסיפרו לו שיכולים הם לקבל עבודה גדולה ולהרוויח ממנה הרבה ושאלו אם לקחת את העבודה. ענה להם לשאלתם בדרך משל "משל לדוד גדול שממנו היו מוריקים יין ורצה בעל הדוד להנות כביכול מיותר יין ופתח עוד ברז. הרי שבא היין יותר

שכלל שני מפעלים גדולים ועוד נכסים רבים למשפחה הגדולה ביותר בעיר.

"בדקנו במירשם התושבים" אמר לו השופט "ומצאנו שמשפחתך היא הגדולה ביותר. אמנם עוד לפני שבועיים היתה בעיר משפחה נוספת של שנים עשר ילדים אך הבן השלוש עשרה שנולד לכם לאחרונה הפך אתכם למשפחה הגדולה, לכן לכם מגיעה הירושה!"

אין ספק, כי האדם צריך את מידת ההשתדלות, אך עם כל זה להתפלל לה' שיעזרהו ויצליחו בכל ענייניו. (אור דניאל).

"בכל מעשה ידך אשר תעשה"

ומה שכתוב "בכל מעשה ידך אשר תעשה" (דברים ב), שהאדם עושה ובו שולח ה' הברכה. זה למי שלא הגיעו למדרגה זו שאמונתם וביטחונם צרופה בו יתברך, ולא הגיעו למדרגה שאצלם הנס והטבע אחד, ולכן צריכים לעשות. אבל אותם שהגיעו למדרגה זו אזי אינם צריכים גם את העשייה כמו רבי חנינא בן דוסא (תענית כה) "מי שאמר לשמן וידלוק יאמר לחומץ וידלוק".

וזיהו שאומר הפסוק בתהילים (קכא) "ה' צילך על יד ימינך", ה' הוא כמו הצל שכפי שאתה מתייחס כן הקב"ה גם כן מתייחס אליך, שאם הנך בוטח בו בביטחון גמור כן הוא יתברך ימלא חפצך בשלמות, וכפי שהאדם רואה בטבע נס, כך ה' ראהו גם ניסים גלויים.

וכמו שאומר הרמב"ן (בסוף פרשת בא) "מן הניסים הגדולים והמפורסמים אדם מודה בניסים הנסתרים שהם יסוד התורה כולה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבנו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכולם ניסים, אין בהם טבע ומנהגו של עולם בין ברבים ובין ביחיד, אלא אם יעשה המצוות יצליחנו שכרו, ואך יעבור עליהם יכריתנו עונשו הכל בגזירת עליון".

נמצאת למד, שכפי ביטחוננו כך יהא שכרו גם בעולם הזה לבל יטרח וידאג ויטרד, כי הקב"ה ימציא לו כל צורכו וגם אם הוא מעט, יתברך ויהנה בכל אשר לו.

הדבר דומה לאדם שישב לו להנאתו על שפת הים ודג לו דגים והיה צולה אותם ואוכל ונהנה מכל אשר לו.

משפחה זו, כאשר האב לומד כל היום והאשה עסוקה מבוקר עד ערב בגידול ילדיה.

למעשה הם חיו בעוני גדול והסתפקו במועט, ונתמכו מעט בעזרת ההורים וידידים. כך המשיכו לחיות בדלות והסתפקו במועט שבמועט, יש לחזור ולהדגיש שהנהגתו של אברך, זה אינה דרך לרבים אלא ליחידי סגולה.

כאשר זכו ללידת הילד העשירי, הפכו השאלות של הסובבים אותם לדאגה של ממש. הורי האברך תבעו ממנו לצאת לעבוד, ניסו להתפשר עמו והציעו שיקח רק משרה חלקית. אך הכל ללא הועיל. כך היה גם כאשר נולד הילד האחד עשר, ההורים ניסו שוב את כוחם והבן בשלו. אני אמשיך ללמוד וה' יעזור.

כעבור זמן נולד ילד נוסף, ובעל הביטחון דגן לא דאג אפילו רגע והמשיך אורח חייו כמו בימים עברו. דבר לא נשתנה בהשקפתו גם כאשר בא לאויר העולם הילד השלוש עשר.

ההורים כבר לא ידעו את נפשם מרוב דאגה וכמעט פרץ סכסוך בינם לבין הבן, אך אז קרה דבר יוצא דופן.

ימים אחדים אחרי ברית המילה לילד האחרון, הבחין האברך בשוב לעת ערב מהכולל במעטפה גדולה חומה המבצבצת מתיבת המכתבים שלו, על המעטפה היה מוטבע סמל המדינה ונכתב לידו באותיות רשמיות "רשם בית המשפט המחוזי".

הוא ניסה לנחש איזה עניין יש לו עם בית המשפט, אך לא הגיע לשום מסקנה סבירה כאשר פתח את המעטפה גילה שהוא מתבקש להתייצב בבית המשפט בתאריך פלוני, כדי לממש את צוואתו של מיסטר ג'ון פ. קלאבארי שנפטר בתאריך פלוני. העניין נראה לו מוזר, מעולם לא היה לו עסק עם אדם בשם כזה, ואף פעם לא שמע עליו. בוודאי מדובר כאן בטעות, אמר לעצמו.

מיד שיגר מכתב לבית המשפט העמיד אותם על טעותם. אולם לאחר מספר ימים קיבל שוב מכתב מרשם בית המשפט ובו נכתב מפורשות שעל פי החוק הוא חייב להתייצב ביום ובשעה שנקבעו לדון. עוד נאמר שם שמדובר בצוואה המקנה לו סכום של... חצי מיליארד ליש"ט.

באין ברירה נסע ביום המיועד לבית המשפט. שם התברר לו שמיסטר קלאבארי הלך לעולמו כשהוא חשוך ילדים. בצוואתו הורה לתת את כל רכושו

אכן ההבדל הוא גדול. משום שכשאדם משליך יהבו על אלהיו ובוטח בו בכל לבו מבלי לשאול שאלות איננו זקוק לברכת שפע שתצמיח שדהו הרבה תבואה, אלא כפי שאמר הכתוב לעיל "ואכלתם לחמכם לשובע" היינו "אוכל קמעה ומתברך במעיו", אך אותם שישאלו "מה נאכל" הרי זה סימן שבטחונם אינו עז ואיתן כל כך, ועבורם נאמר "וצויתי את ברכתי" שתתרבה התבואה בשדה ויחד עם זה יגדל ויתרבה העמל במקום שתהיה הברכה באכילה עצמה (הגאון רבי ליבוש חריף).

כיוצא בזה כתב נועם אלימלך (בשם אחיו ר' זושא זצ"ל) בביאור הפסוק, שאם ישאלו "מה נאכל" אז יהיה צורך לצוות על הברכה, אך אילו היתה בהם אמונה תמימה ולא היו מקשי קושיות אז הברכה היתה מצויה מאליה.

טעות היא לחשוב שהפרנסה היא לי עמל האדם בעולם הזה שהרי אמרו חז"ל (ביצה טז) כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד ראש השנה.

ומעשה בתלמיד שהפסיק להגיע לשיעורי תורה. ושאל עליו רבו מדוע פלוני נעדר מהשיעורים? אמרו לו שנולדו לו תאומים ולכן ניאלץ לעבוד שעות נוספות בכדי שיוכל לפרנס את שני התאומים. המקצוע של אותו תלמיד היה נפח, מה עשה הרב? לקח מיחם של מים ושלח ביד אחד מהתלמידים שיבקש מהנפח שירכיב לו ברז נוסף במיחם. תמה התלמיד הנפח ואמר: בשביל מה ברז נוסף וכי אחד לא מספיק? אמר לו הרב: בכדי שיצאו הרבה מים. אמר לו הנפח: והלא יש כמות מוגבלת במיחם וכי לי רבוי הברזים יתרבו המים במיחם?

אמר לו הרב: ישמעו אזניך מה שפיך מדבר, כשם שכמות המים שבחבית היא מוגבלת ושום ברזים לא יוסיפו לכמות המים כך גם הפרנסה שקצבו לך מהשמים לא תתוסף. אם אתה רוצה לקבל מה שקצבו לך מהשמים בבית אחת בבקשה. הדברים נגעו ללבו של התלמיד וחזר ללימודו הרגיל והברכה היתה מצוייה במעשי ידיו. (לבוש יוסף)

מעשה באיכר שהיה מביא תבואה למכירה לסוחר יהודי. הם הסכימו ביניהם שבשעה שהיו שוקלים את שקי התבואה במאזנים, היה הסוחר חורט חריץ בקיר כנגד כל שק תבואה ואחר כך היו שניהם סופרים את

ראה אותו אדם אחד וחשב עצמו לחכם, ואמר לו "מדוע אינך עושה רשת גדולה ודג הרבה דגים? תוכל למוכרם ויהיה לך כסף רב".

שאלו "ואחר כך מה אעשה?"

אמרו "אחר כך תקנה ספינה קטנה ותוכל לשוט בה לתוך הים ודוג הרבה".

שוב שאלו "ואחר כך?"

אמר לו "יהיו לך פועלים רבים ותרוויח הרבה ותוכל לבנות בתים ומגדלים ותתעשר עושר רב".

שאלו "ולבסוף מה?"

אמר לו "לבסוף תוכל לנוח ולהנות ממה שיש לך".

ענה לו "איני מבין הצעתך כלל. הרי עכשיו בלי כל הטרדות והעמל והטורח אני נהנה ממה שיש לי ושמח וטוב לי".

מזה נלמד מוסר גדול ואמיתי כמה האדם טורח ויגע שלא לצורך, וצובר לעולם שאינו שלו כשיכול להנות ולשמוח בחלקו בלי כל העמל והיגיעה הזו.

ועל המשתדל יותר המשיל המגיד מדובנא **משל** למסכן שהיה נגרר עם משאו הכבד, עבר עשיר עם עגלתו והציע לעני לעלות.

שמח העני ועלה לעגלה והנה אחר שעה מסתכל העשיר לאחוריו והופתע לראות כי העני יושב בעגלה והמשא עדיין על כתפו.

תמה ושאל "מדוע אינך מניח המשא מעליך?"

ענה לו העני בתמימותו "די שהנך נושא אותי, גם תשא את המשא שלי?"

#####

וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתנו. וצויתי את ברכתי לכך בשנה הששית ועשיתי את התבואה לשלש השנים (בהר כה כ-כא)

יש להבין, והרי מי ששואל שאלות "מה נאכל", אינו חזק באמונה כל כך ובכל זאת התורה מבטיחה לו ברכה, ומדוע לא נכתבה ברכה מיוחדת לאותם מאמינים שלא שואלים שאלות?

יהיה לו גואל, ודאי שהשם-יתברך ישלח לו את ישועתו, שיוכל לגאול את עצמו. באבוד כל תקוה מן האדם, כאשר אין לו עוד איש לצפות ממנו לישועה והוא נושא את עינו אל אביו שבשמים - אזי שולח לו השם-יתברך ישועה, שיוכל למצוא בעצמו את הדרך לגאולתו...

‘ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה ימים תהיה גאלתו’ (ויקרא כ"ה, כ"ט)

מפני-מה נשתנה הדין לגבי עיר-חומה, שאי-אפשר לגאול בה בית. כעבור שנה ואפילו ביובל אינו חוזר לבעליו?

לפי ששערי-החומה שימשו בתור מבצרים, אשר נועדו להגן מפני אויב מתקיף, והתושבים היו חייבים להיות בקיאים בכל מבואותיה, מנהרותיה ומחבואיה הנסתרים של העיר. כן היו חייבים להכיר יפה איש את רעהו, למען ידעו להיות מלוכדים היטב במקרה של התקפה מצד אויב.

ובכן, אילו היו הבתים הנמכרים חוזרים לבעליהם הראשונים בשנת-היובל, היו באים אל העיר בבת-אחת הרבה תושבים חדשים, זרים, אשר מסחרי העיר אינם נהירים להם וממילא היתה מתערערת מערכת-ההגנה של העיר. לפיכך קבעה התורה זמן לגאולת בתים בעיר-חומה רק שנה אחת בלבד, למען לא תהא זו קלה בעיניהם למכור את בתיהם, אלא ישארו תושבים קבועים להגן על העיר.

וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו וכו' וחי אחיך עמך וכו' (בהר כה-לה)

מלוה ה' חונן דל

אדם המפרנס את העני הוא בגדר מלוה ה', כי הקב"ה הרי מפרנס את האדם, ואם הוא נשאר עני ואתה בא וחוטף את המצווה נחשב הדבר בגדר הלוואה להקב"ה.

אם נתאר לעצמנו שהיה אדם עשיר בא ומבקש מאיתנו סכום מסוים לכמה ימים, ודאי שהיינו נותנים

החריצים, וידעו שכמספר החריצים כן מספר הפדיה של שקיי התבואה שהביא האיכר.

לימים נמלך האיכר בדעתו שדרך זו של חשבון סכנה יש בה, שהרי יכול הסוחר לטשטש את אחד הסימנים שעל הקיר והוא יפסיד פדיה של תבואה. לכן הציע לסוחר דרך אחרת כנגד כל שק של תבואה שישקל במאזנים ישים הסוחר מטבע על גבי צלחת, ואחר כך ימנו את המטבעות וידעו את מספר הפודים.

התחילו נוהגים כך. ברם בשעת מעשה לא עצר האיכר כח לכבוש את יצרו, וכשראה שהסוחר אינו מבחין במעשיו היה ממהר לשלוח ידו בחשאי, נוטל מטבע מערימת המטבעות שבצלחת ומשללה לתוך כיסו. הסוחר היה משלם לו אחר כך על שקי התבואה לפי מספר המטבעות שבצלחת, ויוצא שהאיכר גונב מהצלחת של עצמו.

סיפור זה היה רגיל ה"חפץ חיים" לספר, כשבת צחוק על שפתיו, כליל אלה החושבים שאם יקפצו את ידם מאחיהם האביון, הם יתעשרו. הרי נוהגין הם ממש כמנהגו של אותו איכר. שכן תלויים אנו בחסדיו יתברך שישפיע עלינו את ברכתו. (משלי החפץ חיים).

‘כי גרים ותושבים אתם עמדי’ (ויקרא כ"ה, כ"ג)

ביני וביניכם - אומר הקב"ה - קיים תמיד יחס של גרים ותושבים. אם אתם רואים עצמכם כגרים בעולם, בזכרם כי כל קיומכם כאן אינו אלא לפי-שעה, כבפרוזדור, אזי הנני תושב בקרבכם ושכינתי שרויה תמיד ביניכם. אבל אם אתם רואים עצמכם כתושבים קבועים בעולם - אזי הנני כגר בתוכם...

מכל-מקום הננו, גם אני וגם אתם, גרים ותושבים - או אתם הגרים ואני התושב, או אתם התושבים ואני הגר...

‘ואיש כי לא יהיה לו גואל והשיגה ידו ומצא כדי גאלתו’ (ויקרא כ"ה, כ"ו)

להלן נאמר: "או דודו או בן דודו יגאלנו...או השיגה ידו ונגאל-(פסוק מט). ולמה נאמר כאן: "והשיגה ידו"? ברם, התורה מבטיחה בזה, כי איש אשר לא

וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו גר ותושב וחי עמך (בהר כה-לה)

כאן מודיענו הכתוב שיש לעשות חסד עם החבר, וכאשר הוא נתון במצוקה והוא עומד ליפול, יש לעשות השתדלות להעמידו על רגליו שלא יפול לגמרי, שחייב להושיט לו יד ולהשאיל לו כסף כדי שיוכל להתאושש, ואל יתן לו ליפול ללא תקנה שיצטרך לתמוך בו בתורת צדקה.

משל למה הדבר דומה לאדם ההולך בדרך ופוגש אדם ההולך ומתנדנד מצד אל צד ועמד ליפול. אומרים לו האנשים מרחוק, הושט לו יד שלא יפול בבוץ, אמר להם: למה אני צריך להושיט לו יד עכשיו, אם אראה שיפול ארימו, ובעודו מדבר נפל הלה לבוץ, ולא נשארה לו עצם שלמה, ושקע מכף רגלו ועד ראשו בבוץ שלא נשאר בו מקום לאחוז בו ולהרימו, שנתלכלכו פניו ועיניו. וכשרצו בסוף להביאו לביתו לרוחצו ולנקותו, לא היה יכול להגיע למצבו הקודם, אם כן איזו זכות יש לאדם זה שהרימו לאחר שנפל. ואילו לפני נפילתו היה יכול לאחזו בידו ולמנוע נפילתו.

וזה מה שאומר כאן הכתוב: וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו גר ותושב וחי עמך. ר"ל כשתראה אחיך שנתרושש, והוא עומד ליפול, תושיט לו יד ותחזיק בו בעודו חי. ואל תמתין עד שיתמוטט ואח"כ תפרנסנו בדרך צדקה, שהגמילות חסד גדולה מן הצדקה לעניים.

וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו (בהר כה-לה)

אמר רבי אבין, העני הזה עומד על פתחך והקב"ה עומד על ימינו, דכתיב "כי יעמוד לימין אביון (תהילים קט, לא) אם נתת לו, דע מי שעומד על ימינו ונותן לך שכרך, ואם לא נתת לו דע מה שאמר הכתוב, "אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ה'" (תהילים מא, ב) (מדרש רבה לה).

בספר "היא שיחתי" הובא **מעשה נפלא** שאירע עם ה"חפץ חיים":

לו כי בעוד כמה ימים התמורה שהוא יחזיר לנו תהיה כפל כפליים.

למה לא נחשוב כך גם לגבי הקב"ה? אם הקב"ה גרם לכך שיהיו עניים זה בכדי שאנו נפרנסם ובכך נזכה לתמורה נאותה לא ממלך בשר ודם אלא ממלך מלכי המלכים הקב"ה! מי מאיתנו לא יחפוץ לזכות במתנה נפלאה זו?

מספרים על הצדיק מאפטא, בעל "אוהב ישראל" שבא אליו חסיד ואמר לו ששמע כי הרבי מחלק סגולות בדוקות ליראת שמים, ואת זאת הוא מחפש כבר זמן רב. צחק הצדיק ואמר לו: "סגולה ליראת ה' אין לי, אך סגולה לאהבת ה' יש לי "בשפע" שמח החסיד ואמר לו: "אשמח לקבל סגולה בדוקה ומנוסה לאהבת ה', ויואיל נא רבנו למסרה לי" השיבו הרבי: "הסגולה הגדולה ביותר לאהבת ה' היא אהבת ישראל".

הנשיאה בעול עם השני היא מעלה חשובה ומידה נפלאה, שמראה על טהרת הנפש. פעמים שהדבר בא על חשבוננו הפרטי של הנושא בעול, אולם מכל מקום כמה שמחה יש בליבו של יהודי כאשר הוא יודע ששמח או עזר ליהודי נוסף, אין שמחה גדולה מזו. רק צריכים להתאמץ ולהתחזק במעלה זו, ואז במשך הזמן נתרגל להעניק ולתת לשני, ונגרום נחת רוח לשם יתברך.

מעשה שבאה פעם אשה בערב שבת קודש לרבי יהונתן איבשיץ, ובכתה לו שאין לה פרוטה אחת לשבת קודש. התפלא הרב, ואמר לה שכפי הידוע לו יש לה דוכן של תפוחים בשוק, ומדוע אין לה פרוטה? בכתה האשה ואמרה לו, שהוציאו לעז על התפוחים שאינם טריים ואינם טעימים, ולכן מהבוקר ועד עתה לא מכרה אפילו תפוח אחד!

כשמוע הרב דברים אלו, סגר את ספריו לבש את מעילו ויצא עמה לשוק, והתחיל לצעוק מי רוצה תפוחים, מי לא קנה עוד תפוחים לשבת קודש וכו', תוך זמן קצר התמלא הדוכן בקונים שנלחמו מי יקנה ראשון תפוחים מידי של הצדיק. כשנגמרו כל התפוחים וחזרה האשה לביתה שמחה ומאושרת בסכום גדול שנשאר לה לכמה ימים, רק אז חזר הרב ללמודיו.

(כותונת פסים).

הביט בו הרב שעה קלה ואמר "הזוכר אתה אם סירבת פעם לקבל לביתך לארוחה נער שרעב מאוד ללחם?"

נבוך האיש, חיטט בזיכרונו והודה כי אכן יתכן הדבר. או אז הודיע לו הרב "ובכן, אותו נער שנשאר רעב ללחם באותו היום – אני הוא..."

חוררו פניו של האיש, כולו נרעש ונפחד, והוא בוש ונרעד עד עמקי נשמתו.

"ואף על פי כן" הרגיע אותו הרב "את בקשתך אמלא ואעשה ככל יכולתי לעזור לך".

התרגש צריצין וקרא בקול גדול "מוכן אני לתת כל סכום אשר ישית עלי הרב, ובלבד שיהיה לי חלק בתורתו של הרב".

חיך הח"ח ואמר "לא, בני, איחרת את המועד! בעת ההיא יכול היית לחלוק בתורתי אלו אירחת אותי, אך לא עתה! כיום אתה יכול לרכוש חלק באחזקת הישיבה שלי אך לא בתורתך!"

את שבתותי תישמורו ומיקדשי תיראו אני ה' (בהר כו-ב)

ויהי כאשר נלחם יהושע עם האמורי ויום השבת קרב לבוא ויצר לו מאד, ויירא פן יחללו בני ישראל את השבת, ויאמר אל השמש דם ואל תאוץ לבוא עד כלות המלחמה, ויאמר השמש, לא אשמע בקולך כי גדול אני ממך, אתה נוצרת ביום הששי ואנכי נעשיתי ביום הרביעי, ויהי כשמוע יהושע את הדברים האלה, ויפרש את דגלו אשר כתוב בו משנה תורת ה' לעיני השמש ויצוהו בשם ה' לעמוד בחצי השמים. וידם השמש וירח, עמד שלשים ושב שעות עד מוצאי שבת, ויראו כל מלכי הארץ וישתאו וישתו ממועד מאד, כי לא היה כיום ההוא לפניו ואחריו, שנאמר שמש בגיבעון דום וירח בעמק איילון.

גדולה שבת שנתקדשה בשלש קדושות: מעשה, דיבור ומחשבה

קדושת המעשה קדושת המעשה הלא הם כל איסורי ל"ט מלאכות ותולדותיהן ואיסורי רבנן שנצטוונו שלא לעשותם.

כשמלאו לו לישראל למאיר תשע שנים בא המלמד שלו בעיירת הולדתו ז'טל אל אביו ר' אריה זאב הכהן לאמור כי קטנה היא העיירה מכפי מידת גדלותו של הנער. אין בה ישיבה בה יוכל ללמוד בחברת נערים ברמתו, אף לא תלמידי חכמים שמהם יוכל לשאוב דעת ולהשכיל. אי לכך על האב לקחת את בנו לוילנא הסמוכה כדי ללמוד שם בחברה מתאימה.

נטל האב עמו את בנו לוילנא שם השאיר אותו ללמוד והוא, כאמור, בן תשע שנים בלבד. גם שם, בוילנא, שהייתה העליתה של תורה בימים ההם, ממשיך הילד בן התשע ללמוד באותה התלהבות ובאותה התמדה כשהוא מנצל עד תום את כשרונותיו הגאונים, כשהסביבה ה"למדנית" תורמת אף היא את חלקה בהתפתחותו.

בגיל אחת עשרה הוא בקי כבר במתאים דפי גמרא, וידיו רב לו בהוויות דאבי ורבא, כשהוא מקשה ומפרק כדרכה של תורה, ועד מהרה התפרסם כ"העילוי מז'טל".

בימים ההם עת דחק ליושבים באוהלה של תורה, נהוג היה שבעלי בתים של העיירות בהן התקיימו ישיבות היו לוקחים ל"ימים" את בחורי הישיבות שלמדו בישיבה במקומם וכל בחור היה אוכל על שולחן בעה"ב, על פי רוב כל יום בבית אחר.

יום אחד, בתקופת ילדותו בוילנא, היה ישראל מאיר הקטן אמור לאכול בבית אחד מבעה"ב בשם, צריצין. אולם אותו יהודי חזר בו ובאמתלאות שונות סירב לארח את הנער. גם הניסיונות להסביר לו לצריצין, כי הנער הוא מעולה ומיוחד במינו, השוקד כל הזמן על תלמודו, לא הועילו.

האיש עמד בסירובו, וישראל מאיר הנער נשאר ללא פת לחם, כשהרעב מציק לו כל אותו יום, והצטער צער רב על כך.

שנים רבות לאחר מכן אירע דבר והשניים נפגשו. היה זה לאחר שהנער ישראל מאיר הפך להיות ה"חפץ חיים" המפורסם, שהיה נערץ אפילו על אנשי השלטונות, ואילו אותו צריצין נעשה סוחר גדול ואמיד ביותר.

לימים הסתבך צריצין עם השלטונות והועמד לדין. סכנה של מאסר ממושך וקנס כספי כבד ריחפה על ראשו. ביאושו, נחפז האיש אל ה"חפץ חיים" בתקווה כי הרב בעזרת קשריו עם השלטונות יוכל להצילו. משהגיע אל הח"ח הכיר אותו מרן כאיש רע לב שבעטיו נותר רעב כל כך באותו יום אומלל.

וישבות מכל מלאכתו אשר עשה, רומז על השבתה בלב, וכמו שאמרו רז"ל: אין השבתה אלא בלב, וכנאמר בענין החמץ: "וכשאור תשביתו" הינו ביטול בלב, שיש לבטל בלבו כל עסקי מלאכות עולם הזה.

מעלה נפלאה שלא להסיח דעת בשבת מקדושת שבת, וג' עצות לזכות לזה מובא בספר "תולדות יעקב יוסף" (פרשת בשלח ופרשת קדושים) שקיבל מרבו, רבנו הבעל-שם-טוב הקדוש זי"ע, שבשבת אסור להסיח דעתו מקדושת השבת קל וחומר מתפילין, ותפילין נלמד קל וחומר מציץ שאסור להסיח דעתו ממנו, כי קדושתו חמור מציץ, כל שכן קדושת השבת שקדושתו גדולה יותר מקדושת התפילין - שבשבת פטור מתפילין מצד גודל מעלת וקדושת השבת - בודאי אסור להסיח דעתו משבת. ועין שם שמאריך בזה במתיקין ודובשין.

לצדיק רבי זונדל מסלנט, שהיה רבו של רבי ישראל סלנטר, אבי תנועת המוסר, נולד בן. אך לדאבון לב הוריו נפטר התינוק עם כניסת השבת, ומכיון שכך, לא הספיקה השמועה להתפרסם בעיר. בליל שבת באו ידידיו של רבי זונדל למסיבת "שלום זכר" והוא קיבלם כאילו לא ארע דבר. האורחים שתו לחיים וברכו אותו בברכת "מזל טוב" כנהוג, והצדיק הבלגי על צערו ויגונו ולא אמר להם מאומה, כדי שלא יצטערו בשבת.

קידוש וסעודות שבת

אמר רב יהודה אמר רב: כל המענג את השבת, נותנים לו משאלות לבו לטובה, שנאמר: "והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך (תהילים לז, ד). עונג זה איני יודע מהו. כשהוא אומר "וקראת לשבת עונג" (ישעיה נח, יג). הוי אומר: זה עונג שבת. במה מענגו?

רב יהודה בן רב שמואל בר שילת בשם רב אמר: בתבשיל של תרדים ודגים גדולים וראשי שומים שנחשבו מאכלים חשובים בזמנם]. (שבת קיח:)

'וידבר ה אל משה בהר סיני לאמר' (ויקרא כ"ה, א)

מה עניין שמיטה אצל הר סיני? (רש"י).

קדושת הדיבור כמו שכתוב "ממצוא חפציו מדבר דבר" שדיבור חול אסור בשבת. נצטוינו שלא לומר בשבת: למחר אעשה כך או כך. כל דבר שאסור לעשותו בשבת, אסור גם לומר בשבת שיעשנו בחול, וזהו איסור מדינא. ואף דיבור חול בשבת החמירו בזוהר (ח"ב דף מז:): מאוד משיחת חול בשבת. הרב "פלא יועץ" כתב בזה סברא פשוטה, שהרי נצטוינו לשובות ממלאכה כשם ששבת מלכנו אלקינו ביום השביעי, והלא מה היתה מלאכתו יתברך בששת ימים - דיבור, שנאמר: "בדבר ה' שמים נעשו" (תהילים לג, ו), ואם כן, ממלאכתו של ה', שהיא דיבור, נצטוינו לשובות אף אנו, והוא על ידי שנסבות בדיבורנו מדברי חול, וכל דיבורנו יהא קודש ועסק התורה בלבד.

כמובא במדרש (ויקרא רבה לד), רבי שמעון בן יוחאי הוה ליה אמא סבתא דהוה משתעי סגי. אמר לה: אמא, שבתא הוא. שתקה. כי הקפיד אפילו על אשה שלא תדבר בשבת.

ואשרי חלקו למי ששומר דיבוריו בשבת, כי נעשה מרכבה לפה העליון, כי בשאר ימים גם כן - כל דיבור הוא ענין גדול, וכל שכן בשבת קודש, ואז כל אחד שובת ממלאכתו, ואם יקבל על עצמו שביתה בדבור - אשרי חלקו וגורלו.

קדושת המחשבה - אמרו במכילתא: יראה אדם בשבת כאילו כל מלאכתו עשויה. עיקר השבת ניתנה למנוחה ושלוה, והמנוחה לא תהא אלא אם כן מחשבתו של אדם אינה טרודה.

הרי לנו לראות שאף את מחשבתנו יש לקדש בשבת לפנותה מכל עניני ועסקי עולם הזה, וליחזקה רק לאהבה וליראה את ה'.

ויש לזה רמז במקרא. "ויכולו השמים והארץ וכל צבאם, ויכל אלקים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה, וישבות ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה". ג' לשונות נאמרו במקרא זה: ויכולו, ויכל, וישבות, לרמז לנו כנגד ג' קדושות שנתקדשה שבת. **ויכולו** השמים והארץ כנגד שביתת המעשה, דיש לנו לשובות ממלאכה כשם שכביכול כלו מלאכות שמים וארץ.

ויכל אלקים ביום השביעי מלאכתו - כאן בא לרמז הדיבור, שכביכול כלה מלאכתו יתברך, שהיא נעשתה בדבור, וכנאמר: "בדבר ה' שמים נעשו".

תנוח שוב האדמה שנה שלמה, כנגד השבתות שלא שמרה במשך שבע שנות-השמיטה, שחלפו בארבעים ותשע השנים האחרונות.

“שנת החמשים שנה יוכל היא לא תזרעו ולא תקצרו” (ויקרא כ"ה, י"א)

בבריאת-העולם מצינו, שהאדמה הוציאה את דשאייה רק ביום הששי. אף כי אמר הבורא עוד ביום הרביעי: "תדשא הארץ דשא", בכל-זאת נאמר ביום הששי: "וכל שיה השדה טרם יהיה בארץ" - ואמרו על כך חכמינו: "מלמד שיצאו דשאים ועמדו על פתח הקרקע עד שבא אדם הראשון" (חולין ס) - ויש להבין טעמו של דבר?

ברם, הלא אמרו חכמינו שהתורה קדמה אלפיים שנה לפני בריאת העולם, ואם-כן הרי התחיל מנין-השנים של התורה אלפים שנה לפני הבריאה, ונמצא שאותה שנה בה נברא העולם היתה שנת-יובל וימי הבריאה-מהעשרים-והחמשה באלול ועד ליום הששי, שבו התחילה שנה חדשה פשוטה וכבר הותרה מלאכת שדה...

“וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך” (ויקרא כ"ה, י"ד)

אם אדם נושא-ונותן ביושר לפי חוקי-התורה והוא נזהר מאונאה, ריבית ומאזני-שוא - הרי דבר זה כשלעצמו הוא בגדר עבודה גדולה וקדושה.

וכך אמר הבעש"ט ז"ל: הלא קל-וחומר הוא - מה אדם שלומד במשנה "המחליף פרה בחמור" (בבא-מציעה ק), הריהו חשוב מאד בעיני המקום, שכן הוא עוסק בתורתו הקדושה, מכל-שכן אדם שהוא מחליף ממש פרה בחמור ונזהר אגב כך בכל דיני התורה, בודאי ובודאי שזוהי עובדה גדולה וחשובה לפני המקום...

“ולא תנונו איש את עמיתו” (ויקרא כ"ה, י"ז)

חכמינו מספרים על שמואל שקנה פעם אצל נכרי כד של-זהב בתור כד של ברזל, ובשעה ששילם לו ארבעה זהובים בעד הכד הבליעי זהוב אחד (בבא-קמא קי"ז).

והדבר הוא לפלא, מדוע באמת הונה שמואל את הנכרי, ולא עוד אלא שגם גזל ממנו זהוב אחד? ובעיקר, לשם מה מספרים לנו חכמינו דבר זה?

ברם, הכוונה שבדבר היא ממש הפוכה, וחכמינו מספרים בזה את גודל צדקותו של שמואל.

ראה שמואל שיש לו לאותו נכרי כד של זהב, ששווי עולה בהרבה ממון, ואף-על-פי-כן אינו מבקש בשבילו אלא ארבעה זהובים בלבד. תהה שמואל ולא ידע מה נעשה פה - אם הנכרי אינו יודע שהכד עשוי זהב והוא סבור שאיננו אלא מברזל, אם-כן הרי מן החובה להעמידו על טעותו כדי שלא להונות אותו; ואם אמנם יודע הוא שהכד עשוי זהב, אלא שגנוב הוא עמו ולכן הריהו מוכר במחיר כה מוזל, אם-כן הרי מצוה היא לקנותו בממון מועט על-מנת להצילו ולהחזירו לבעליו.

מה עשה שמואל? נתן לו חמשה זהובים במקום ארבעה, היינו שהבליע לו זהוב נוסף ("מבליע" פירושו, שנותנים בלא-יודעים יותר מן הדרוש. כמו: "מבליע דמי אתרוג בלולב" - סוכה ל"ט) - על-מנת לבחון בזה את הנכרי: אם יחזיר לו את הזהוב המיותר, הרי יהא זה סימן שהוא אדם הגון וכי איננו יודע שהכד עשוי זהב - אזי יוסיף לו את ההפרש המגיע לו לפי שווי הכד; אבל אם לא יחזיר לו את הזהוב המיותר, הרי יהא זה סימן שהוא גנב וכי גם הכד גנוב הוא - אזי תהא זו מצוה לקנות את הכד בממון מועט על-מנת להחזירו לבעליו...

מובנה של מצות-שמיטה הוא, להשריש בתוך הלבבות את ההכרה, שהעולם השפל נתון תדיר תחת השגחתו של השם-יתברך וממנו באה השפעתה - להוציא מלבם של מינים הטוענים, כי אין זה לפי כבודו של מלך עליון, המושל בשמי-שמים, שיתעסק בעולם החומרי השפל - אלא "במקום גדולתו שם ענותותו", וכן "רם ה' ושפל יראה". על אף רוממותו וגדולתו, הנהו משיח על הנמוכים והשפלים ביותר.

ההוכחה הברורה ביותר לכך היא, שבחר לו השם-יתברך את ההר הפעוט והנמוך סיני, לגלות עליו את שכינתו ולתת שם את תורתו. בזה הוכיח לנו בעליל, כי למרות גדולתו ורוממותו הריהו מחבב שפלות-רוח. אם-כן יוצא, שהשראת-השכינה על הר סיני הינה הראיה הברורה ביותר למצות-שמיטה, שבאה להורות לנו כי רבנו-של-עולם הוא המשפיע והמשיח על העולם השפל...

אדם עלול לחשוש, שמא יבוא לידי הפסד בעטייה של שמיטה, מאחר שלא יזרע ולא יקצור את שדהו שנה שלמה. לפיכך אמר תורה: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך ולבהמתך ולחיה אשר בארצך" (להלן פסוק ו, ז) - אף-על-פי שלא תעבד את שדך, בכל-זאת יהיה לאכלה במידה מספקת, לך ולביתך ואפילו לבהמה ולחיה. יתר על כן, שנת-השמיטה תשפיע ברכה על כל ששת השנים הבאות "וצויתי את ברכתי לכם".

לפיכך נקראת שמיטה "שבת", ורש"י גם אומר שם: "שבת לה" - לשם ה כמו שנאמר בשבת בראשית" (פסוק ב) - כי כשם ששבת-קודש משפיעה ברכה על כל ימות השבוע - "כל שיתא יומין מיניה מתברכין" - כך גם שמיטה, אף אם אין עושים בה מאומה, הריהי משפיעה שפע של ברכה לעצמה וגם לשש השנים הבאות.

הוא הדבר היה גם בהר סיני. כל ההרים הגבוהים והרמים אצו והשתדלו, שתינתן התורה עליהם - "למה תרצדון הרים גבוננים" - ואילו הר סיני, מפאת שפלותו, פרש לצדדים ולא עשה דבר; לפיכך זכה יותר מכולם, שעליו תרד השפעת-הקדושה לעולם.

אם-כן שפיר יש ענין שמיטה אצל הר-סיני. גם הר-סיני וגם שנת-השמיטה, אינם עושים דבר ואף-על-פי-כן משפיעים קדושה וברכה לאחרים.

יש ענין שמיטה אצל הר-סיני, לפי ששמיטה מהווה ראייה ברורה לכך, שהתורה ניתנה מן השמים ולא שבדה אותה, חלילה, משה רבינו מלבן, שכן מי אנוש ויעזז להבטיח כזאת: "וצויתי את ברכתי, ועשת את התבואה לשלש שנים?" רק השם-יתברך, הכל-יכול, אפשר לו להבטיח הבטחה כזו. הרי אפוא יש בשמיטה משום ראייה, שהשם-יתברך נתן את התורה על הר-סיני.

“ושבתה הארץ שבת לה”

טעמה של מצות שמיטה הוא, שתשבות האדמה ותנוח כנגד כל השבתות שבהן הצמיחה צמחים ועשתה מלאכה.

כל שנה מכילה (לפי ימות החמה) שלוש מאות ששים וחמשה יום, וביניהם - חמישים ושתיים שבתות. לפי חשבון זה יוצא שמספר השבתות בשבע שנים הוא - שלוש מאות ששים וארבע. ומכיון שהאדמה עושה את מלאכתה גם בשבתות, עליה לשבות אפוא שנת-שמיטה שלמה, של שלוש מאות ששים וחמשה יום, כנגד השבתות שלא שבתה בהן...

ברם, מכיון שבשנת-השמיטה גופה ישנן גם-כן חמישים ושתיים שבתות, שבהן האדמה מוציאה ספחים ויש בזה משום חילול-שבת כלשהו - לפיכך צייתה תורה, שלאחרי שבע שנות-שמיטה, שבהן נצטברו שוב שלוש מאות ששים וחמשה שבתות אשר לא נשמרו כהלכה - תהיה שנת יובל, למען

אולם אם אכן ישאלו את השאלה הזאת, הרי זאת-אומרת שמבדילים הם בין טבע ובין נס, ואם-כן מן ההכרח שיהיה "וצויתי גם ברכתי" - בדרך הטבע...

כיוצא בזה, אך באופן אחר, אמר הגאון רבי ליבוש חריף ז"ל: אם אדם מישראל משליך יהבו על אלהיו ובוטח בו בטחון מלא, מבלי לשאול כל שאלות, איננו זקוק לברכת-שפע, שיצמיח שדהו הרבה תבואה ועל-ידי-כך יגדל וירבה עמלו בעבודות הקצירה, הדישה והטחינה - אלא כפי שאמר הכתוב לעיל: "ואכלתם לשובע" - היינו "אוכל קימעה ומתברך במיעו". אך מכיון שישאלו "מה נאכל", הרי יהא זה סימן שבטחונם אינו עז ואיתן כל-כך, לפיכך יהיה "וצויתי את ברכתו" - שתתרבה התבואה בשדה ויחד עם זה יגדל וירבה העמל, בעוד אשר באכילה גופה לא תהא הברכה שרויה...

"כי גרים ותושבים אתם עמדי" (ויקרא כ"ה, כ"ג)

ביני וביניכם - אומר הקב"ה - קיים תמיד יחס של גרים ותושבים. אם אתם רואים עצמכם כגרים בעולם, בזכרם כי כל קיומכם כאן אינו אלא לפי-שעה, כבפרוודור, אזי הנני תושב בקרבכם ושכינתי שרויה תמיד ביניכם. אבל אם אתם רואים עצמכם כתושבים קבועים בעולם - אזי הנני כגר בתוכם...

מכל-מקום הננו, גם אני וגם אתם, גרים ותושבים - או אתם הגרים ואני התושב, או אתם התושבים ואני הגר...

"ואיש כי לא יהיה לו גואל והשיגה ידו ומצא כדי גאלתו" (ויקרא כ"ה, כ"ו)

להלן נאמר: "או דודו או בן דודו יגאלנו...או השיגה ידו וגאל-פסוק מט). ולמה נאמר כאן: "והשיגה ידו"? ברם, התורה מבטיחה בזה, כי איש אשר לא יהיה לו גואל, ודאי שהשם-יתברך ישלח לו את ישועתו, שיוכל לגאול את עצמו. באבוד כל תקוה מן האדם, כאשר אין לו עוד איש לצפות ממנו לישועה והוא נושא את עיניו אל אביו שבשמים - אזי שולח לו השם-יתברך ישועה, שיוכל למצוא בעצמו את הדרך לגאולתו...

"ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה ימים תהיה גאלתו" (ויקרא כ"ה, כ"ט)

מפני-מה נשתנה הדין לגבי עיר-חומה, שאי-אפשר לגאול בה בית. כעבור שנה ואפילו ביובל אינו חוזר לבעליו?

לפי ששערי-החומה שימשו בתור מבצרים, אשר נועדו להגן מפני אויב מתקיף, והתושבים היו חייבים להיות בקיאים בכל מבואותיה, מנהרותיה ומחבואיה הנסתרים של העיר. כן היו חייבים להכיר יפה איש את רעהו, למען ידעו להיות מלוכדים היטב במקרה של התקפה מצד אויב.

ובכן, אילו היו הבתים הנמכרים חוזרים לבעליהם הראשונים בשנת-היובל, היו באים אל העיר בבת-אחת הרבה תושבים חדשים, זרים, אשר מסחרי העיר אינם נהירים להם וממילא היתה מתערערת מערכת-ההגנה של העיר. לפיכך קבעה התורה זמן לגאולת בתים בעיר-חומה רק שנה אחת בלבד, למען לא תהא זו קלה בעיניהם למכור את בתיהם, אלא ישארו תושבים קבועים להגן על העיר.

הוא אשר נתכוונו חכמינו לספר לנו, עד כמה היו התנאים והאמוראים הקדושים נזהרים בדיני הונאה אפילו ביחס לנכרי, וכמה גדולה היתה חכמתם במעשיהם היומיומיים...

הרבי ר בונם מפשיסחה ז"ל היה אומר: התורה הזהירה שלא להונות את הזולת, ואילו חסיד נוהג לפני משורת-הדין ואסור לו להונות גם את עצמו...אסור לו להשלות את עצמו במדרגות יותר גבוהות מכפי שיש לו באמת...

"ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאליו כי אני ה' אלהיכם" (ויקרא כ"ה, י"ז)

הלא כבר נאמר לעיל (בפסוק י"ד): "אל תונו איש את אחיו", ולשם-מה חוזר הכתוב על כך?

אלא, קודם מדובר על איסור הונאה כלפי אדם ישר והגון ואילו כאן מזהירה התורה שאפילו אם הלה הוא "עמיתו" - כלומר, חברו, רמאי כמותו, שכבר הונה אפילו אותו עצמו ויש איפוא מקום להוראת היתר, שיונה את עמיתו כפי שהונה הלה אותו - בכל-זאת אסור להונות אותו.

לפיכך מסיים הכתוב: "ויראת מאלהיך" - אף-על-פי שמפניו אי אתה מתיירא, לפי שהוא גם הונה אותך, הרי עליך להתיירא מפני רבונו-של-עולם - "כי אני ה' אלהיכם" - שאני הוא אלהי שניכם ונתון תתנו לפני את הדין גם הוא, על אשר הונה אותך, וגם אתה על אשר תונה אותו.

בידוע: "מזונותיו של אדם קצובים לו מראש-השנה". ברם, אם אדם צובר לו הון על-ידי הונאה ומרמה, בניגוד לרצון הבורא, סופו לאבד את ההון הזה על-ידי חליים רעים ושאר אסונות.

לפיכך אמר הכתוב: "ולא תונו" - אל תצבור לך הון בדרך של הונאה, משום "ויראת מאלהיך" - שתתיירא מפני מידת-הדין, אשר תוציא מידך את ההון הגזול הזה על-ידי חליים ואסונות...

"וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתנו וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש השנים" (ויקרא כ"ה, כ"א)

אם ישאלו "מה יאכל" - יהיה צורך לצוות על הברכה, ברם אילו היתה בהם אמונה תמימה ולא היו מקשים קושיות, כי אז כבר היתה הברכה מצויה מאליה.

ברם, לא כל הדורות ראויים שיתרחשו להם ניסים, וירצו איפוא לדעת מהי דרך-הטבע של פרנסתם. על כך באה התשובה, שתהא הברכה שרויה על התבואה של השנה הששית וממילא יהיה לזה במידת-מה לבוש של דרך-הטבע.

אך באמת צריך אדם לדעת, כי טבע ונס הם היינו-הך. הטבע גופו אינו אלא הנס הגדול והמופלא ביותר. ואם מבינים את הדברים כך, אין מקם לשאלה כזו, שהרי כל שנה בה הפרנסה מצויה, הריהי בגדר נס, ומה נפקא-מינה איך ובאיזה אופן הנס מתרחש.

בחוקותי

אם בחקותי תלכו וגו' (בחוקותי כו-ג)

עמל התורה הוא רצון הבורא שתהיו עמלים בתורה (רש"י)

ה"אור החיים" הקדוש שואל מדוע עמל התורה נקרא בלשון "חוק", מדוע נאמר "בחוקותי" בלשון רבים? ועוד, מהו לשון "תלכו"? ועוד, מהו עמל התורה? מה שנאמר "בחוקותי" לשון רבים הוא מלשון חוק וזמן, שצריך לקבוע לו עת לתורה ביום ובלילה, כדכתיב: "והגית בו יומם ולילה" (יהושע א, ח). ועוד, אמר "תלכו" ללמדך שצריך לעסוק בתורה אפילו בהליכה כמ"ש "ובלכתך בדרך" (דברים ו, ז) דבכל רגע ורגע חייב אדם בלימוד התורה, כמו שמצינו במדרש (ויקרא רבה לה, א) "חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך" (תהילים קיט, ט), שהיה דוד חושב לעשות עניינים ועסקי ורגליו מוליכות אותו לבית המדרש, וזה בא מצד החשק והרצון שהיה למוד התורה, שאפילו היה רוצה ללכת למקום אחר היו רגליו מוליכות אותו לבית המדרש.

ו"תלכו", דהיינו אל תעמדו במקומכם, כל יום ויום תלכו ממעלה למעלה וזה ההבדל בין אדם לבהמה. עגל בן יומו קרוי עגל, עם לידתו יכול הוא כבר ללכת ואין לו כל התקדמות בחייו. לעומת זאת, התינוק כשנולד הוא הולך ומתעלה מיום ליום כיוון שזו היא תכליתו. וזה אף עדיף על המלאכים שאצלם לא שייכת התקדמות. וזו חובתו של האדם ללכת ולחפש כיצד להתעלות בתורה, למצוא את מקום לימודו וללמוד בחשק ואהבה. כך אפשר לקיים "ובתורתו יהגה יומם ולילה" (תהילים א, ב) ומהי "תורתו"? הרי זו תורת ה'! אלא כאשר האדם מתחיל ללמוד עדיין זו תורת ה', אך אם הוא עמל בתורה היא כבר נקראת "תורתו".

עוד מסבירים המפרשים, מדוע כללה התורה את עמל התורה בלשון "תלכו"? והסבירו זאת בדרך **משל**: משל לאדם שנכנס לבית וראה אנשים יושבים סביב לשולחנות ערוכים, מלאכים במאכלים טעימים, ובכל סוגי השתיה והמעדנים, כסעודת שלמה המלך, וראה שכולם לבושים בבגדים נאים.

כל כך נהנה האיש מהפאר שראו עיניו, כיוון שכולם נראו לו יפה. והנה לאחר שגמרו את הסעודה, התחילו האנשים לקום ממקומם לילך לביתם, ואז הופתע כאשר ראה כי האנשים הינם בעלי מומים ברגליהם, ואינם יכולים ללכת.

הצטער מאוד ואמר "מה שווה כל תלבושתם היפה אם אינם בריאים ויכולים ללכת?"

והנמשל הוא: באה התורה ללמדנו כיצד ידע האדם שהוא עמל בתורה? וכך יבדוק עצמו כאשר הוא יוצא מחוץ לבית המדרש ועדיין הוא שקוע בלימודו, זה מראה שהוא עמל בתורה, לעומת זאת בתוך כתלי בית המדרש, שם כולם נראים כעמלים בלימודם, רק כאשר יוצאים מחוץ לבית המדרש, אז מורגש ההבדל מי שחושב על לימודו בצאתו ובלכתו, וגם בדרך מדבר בדברי תורה. זה נקרא עמל התורה. לכן כתבה התורה את העמל בתיבת "תלכו". (אור דניאל).

קניין התורה הוא קניין החיים שתהיו עמלים בתורה (רש"י)

בגמרא (ברכות סג) נאמר אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה.

כאשר האדם עמל בתורה הרי הוא מנצל את כל זמנו למטרה זו. אחז המפסידים הגדולים בחיי האדם הוא ביטול הזמן וכאשר האדם מבטל זמנו לריק ממילא גם עמלו בתורה נפגם וכדי לזכות לאהבת תורה, הרי צריך האדם להרגיש כי התורה שייכת לו, שהוא אינו יכול לחיות בלי לימוד תורה. ומאידך, מי שהתורה אינה משאת נפשו והוא אינו מתחבר אליה ממילא הוא אינו רואה שום ערך בלימוד התורה, וגם כאשר הזמן חולף והוא אינו לומד, ממילא הוא לא מרגיש שהוא איבד איזה שהוא דבר, כיוון שממילא התורה אינה קניינו.

גדולי ישראל היו יגעים בתורה עד כלות כוחם. בני הגר"א אמרו שאביהם קיבל על עצמו כל ימיו לא לישון יותר מחצי שעה רצופה וכל לילותיו הזמן היה קם, נוטל ידיו ולומד בקול רם וישן שוב חצי שעה. כך היה שיעור שנתו ג' מחציות השעה בלילה ומחצית השעה ביום.

ירגע יהיה מנוצל כדבעי. אך מי שאינו מבין את ערכו של לימוד תורה ממילא לא יחוש באיבוד זמנו.

סיפר הגאון רבי יוסף חיים **מעשה** באדם שהיו לו ארבעה בנים. האחד, אהב לאכול עד בלי די, לזלול מעדנים ולסבוא יינות מבושמים. השני עמל כל העת לכנוס כסף ולאסוף הון. קימץ בהוצאותיו, במאכלו ובלבושיו לצבור פרוטה ולחסוך בגאוה. השלישי אהב לטייל ולראות עולם, ואינו יכול לשבת יומיים במקום אחד. שוטט ממקום למקום, חרש ברגליו הרים וגאיות, יערות ומדבריות, והבן הרביעי חשקה נפשו בתורה, והיה הוגה בה בשקיקה ובשקידה עצומה ולא מש מתוך האוהל.

פעם עלה בדעת אביהם לנסותם ולראות כמה מידת החשק של כל אחד מהם לעסוק בשלו.

קרא לבן הראשון, שכל מעייניו בבטנו ובמעיו, להיוועץ בו מה להכין למחר לסעודה שהוא מבקש לערוך לאורחיו. נקב הבן במאכל פלוני כפתיחה לסעודה, אחר פירט את המנה השניה, השלישית, הרביעית, קינוחי הסעודה, הכל מכל. מסר האב את הרשימה לטבח ופני הבן צהלו והכין עצמו לסעודה כהלכתה, דשנה וטעימה.

בלילה הלך האב לתלמיד חכם ממכריו, ושיחר פניו שילך עם שחר לבנו ויאמר לו שחלם חלום רע ועליו לישב בתענית כדי לבטלו.

בצהרים קראו אביו לסעודה הגדולה. הודיעו הבן כי נבצר ממנו לבוא כי שרוי הוא בתענית. הראה האב עצמו כמצטער בצערו, אך בליבו אמר אין תאוות אכילתו אצלו כה חזקה, שהרי פחד קל של חלום שחלמו עליו אחרים גבר על תאוותו וביטלה.

עתה פנה לנסות את בנו השני, אוהב הממון. שינה את כתב ידו ושיגר לבנו מכתב ללא חתימה כי חלם עליו חלום רע בחלום ציווהו להודיעו שיתן כופר נפשו ונפשות בני ביתו כך וכך זהובים ויחלקם לעניים. ואם לאו – ידע כי בנפשו הוא.

נבהל הבן למקרא המכתב, רץ אל אביו והראהו, עשה עצמו האב נרעש ואמר "חובה עליך לקים דבר המכתב, לפדות את נפשך ונפשות בני ביתך מני שחת!"

מיהר הבן להפריש ממנו לצדקה וידע האב כי אהבת הכסף של בנו אינה חזקה כל כך, שהרי פחד החלום הפיגה.

ידוע גם שלא היה יוצא מפתח ביתו ומתייחד בחדרו, כשתריסי חלונותיו מוגפים אפילו ביום, וכך היה יושב ועוסק לאור הנר בתורה.

פעם אחת באה אליו אחותו לאחר שלא התראו עידן ועידנים ובקושי הכניסוה אצלו. החזיר פניו אליה, הפשיט טליתו במקצת ואמר לה "בעולם הבא תהא שעתנו פנויה להתראות, כאן בעולם הזה אין שעת פנויה אלא לתורה".

כך ראה הגר"א את עיקר חייו לצבור עוד ועוד שעות של תורה כיוון שהתורה והוא חד הם, ואם לוקחים לו את התורה נוטלים את חייו.

ה"בן איש חי" בספרו "**בן איש חיל**" (ח"ד עמ' קסא) הביא על כך **משל נפלא**: לשני אנשים שהתחרו זה בזה בעושרם.

זה אומר "אני עשיר ממך" וזה אומר "עושרי גדול מעושרך".

נענה אחד מהם ואמר "הבה נערוך ניסיון ונראה מי עשיר יותר".

אמר חברו "כיצד נוכיח זאת?"

ענה ואמר "נכין שקים מלאים מטבעות זהב, נעלה על ספינה המפליגה בים ונזרוק לים מטבע אחר מטבע, מי שיפסיק ראשון מפני שלבו יכאב על מעותיו, הרי זו הודאה שממונו מצומצם יותר!"

הסכים החבר והלך להביא את הכסף. אבל המציע היה רמאי. הוא פנה אל צורך נחושת והזמין אצלו מטבעות מזוייפות.

עלו שניהם אל הספינה והחלו להשליך מטבע אחר מטבע. הרמאי השליכן בשאננות מפתיעה, בשלוות נפש מלאה, ואילו חבר, שהיה עשיר יותר, כאב לבו על כל מטבע שזרק משום שהיו אלה מטבעות זהב אמיתיות, ששוות הון עתק!

מובן, שלאחר זמן לא רב הכריז שהוא נכנע...

כך הוא הדבר אצל בני אדם המבטלים זמנם לריק, הם אינם חשים שהם איבדו דבר מה, שזמנם הלך להבל ולריק. בני תורה שתורתם אומנותם זמנם, הוא יקר ובו הם יכולים לרכוש חיי עולם הבא. כדאי שנדע לנצלו כדבעי, כי התורה היא זו שלעתיד לבוא תוכל להציל אך כל זאת בתנאי שידע האדם שתורה שווה חיים. ללא תורה אין ערך לחי האדם וגם חיו אינם חיים. אם כך תהיה תחושתנו ממילא כל רגע

"ונתנה הארץ יכולה ועץ השדה יתן פריו" (ויקרא כ"ו, ד)

עץ השדה הן אילני סרק שעתידין לעשות פרי (רש"י). הדין הוא, שאם מברך אדם בורא-פרי-אדמה על פרי-העץ גם-כן יצא ידי חובתו, שהרי בעצם גם פרי-העץ צומח מן האדמה. והנה, כיוון שנאמר כאן: "ונתנה הארץ יכולה", הרי ממילא גם פרי-העץ בכלל זה. למה איפוא נאמר שוב: "ועץ השדה יתן פריו"? - אלא עלינו להסיק מזה, ש"עץ השדה" אין פירושו עץ-פרי, כי אם אילני-סרק שעתידיים לעשות פרי.

אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אתם ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יכולה... והשיג לכם דיש את בציר... ואכלתם לחמכם לשבע וגו' (בחוקותי כו, ג-ו)

התנה הקב"ה לברכה שתהיו עמלים בתורה. (רש"י)

פרשת בחוקותי פותחת במילה "אם" שהיא לשון תנאי והקב"ה מבטיח שאם נקיים את חוקי התורה ואת מצוותיו נשמור, וכוונתו לשמירת החוקים שעפ"י דברי רש"י הוא עמל התורה, אז נזכה לקבל גשם בעתו, מזון, שלום וכו'.

אך עלינו להבין כי הדברים קשורים אחד לשני. אם ראה שאין גשם משמע יש פגם בקיום חוקות התורה, ואם יש קושי בפרנסה או אין שלום, עלינו להבין שאין אנו עמלים בתורה כפי שצריך!

אל לנו לחפש את הסיבה ב"חום הלוהט" כאשר היכול דל ובוודאי לא לקשור זאת בתופעות טבע, ואם ח"ו לא ננצה במלחמות אל לנו לתלות זאת במטוסים וטנקים חדישים שרכש האויב.

התורה מדגישה לנו אם יש תנאי כיצד לקבל את השפע והביטחון מהקב"ה, ואם אתה לא עומד בתנאי ממילא גם הקב"ה לא ימלא את מבוקשך. אך, לצערנו, לא תמיד האדם מבין את הקשר בין הדברים, בדרך כלל האדם תולה זאת בנסיבות המקרה.

היטיב להמחיש זאת הגר"י גלינסקי שליט"א שהוזמן להרצאה בקיבוץ לא דתי ואת דבריו פתח

פנה לנסות את הבן השלישי, אוהב הטיולים. התחזה כחולה ובאו בניו לבקר קרא לרופא ושיחדו שיאמר לבניו כי מחלתו מדבקת ועליהם להסתגר בבית אביהם חודש ימים לוודא שלא ידביקו אחרים.

מיהרו האחים וישבו בבית אביהם. נוכח האב לדעת כי גם חשק בנו לטיולים אינו חזק כל כך, שהרי דמיון קל של דברי רופא ביטל את הרגלו ולא שלח אפילו אחרי רופא אחר שיבחן את דברי הרופא הראשון ואולי יבטלם.

עתה נותר לו לנסות את בנו הרביעי, השוקד על תלמודו.

שיחד את רופאו לשים בכוס בנו סם המחליש את הגוף עד מאוד. שתה הבן ונחלש. ומיהר האב לקרוא לאותו רופא אשר אמר את הדברים ששם האב בפניו, כי שקידתו היתרה גרמה את חולשתו ואם חפץ חיים הוא, עליו לנוח חודש ימים ואסור לו להגות בספר. הסכים הבן כדי לא לצער את אביו.

אמר אביו בליבו הנה גם הוא כאחיו.

הלך הבן לביתו וסח לאשתו על חולשתו. אמרה להזעיק את הרופא. סח לה שהרופא כבר בדקו ואמר מה שאמר ומיד נטל ספר והחל ללמוד. חרדה האשה. אמר לה "שמעי נא, אם אלמד אולי אמות. אם לא אלמד, ודאי אמות, שכן הלימוד הוא כל חיי וכל חיותי ממנו!"

שלחה לומר לחמיה שבעלה מסכן את עצמו. שמח האב היווכח שחשק בנו אמיתי ואמיץ (נחלת אבות). רק מי שמבין שהתורה היא "הנותנת חיים לעושיה" וקיום התורה הוא המחייבה את האדם אז הוא גם יבין שאין ערך לחיים ללא לימוד תורה.

לצערנו, רבים הם האנשים שמסיבות שונות חושבים שאין עוד טעם לחייהם בגלל נפילות כלכליות או עקב בעיות רפואיות, רק אדם היודע מה הכוח העצום שיש בתורה מבין כי התורה היא טעם החיים וללא התורה גם מכה קטנה יכולה להביאו ליאוש, על כן הבה נאמץ את הסיסמא: "תורה היא טעם החיים". (אור דניאל).

"אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו" (ויקרא כ"ו, ג)

שתהיו עמלים בתורה (רש"י). אם היו עמלים ועוסקים בתורה, נקל יהיה לכם להיזהר במצוות לא-תעשה. עסק התורה כשלעצמו מציל מן היצר-הרע.

מים חיים לחצוב להם בורות נשברים אשר לא יכילו המים" (ירמיהו ב).
אכן כך!

אנו דומים בדיוק לאותם בדואים אם ואין אנו מקשרים בין האירועים השונים. כאשר יש פיגוע מחבלים, האם אנו תולים זאת בחוסר עמל בתורה או בזילזול במצוות? אנו בדר"כ מיד תולים את האשמה בראש הממשלה, בשלטון, שאין אנו יודעים להגיב כראוי, שלא הייתה עירנות מספקת במקום ואם...ואם...וכו".

כדאי שנבין, שיש קשר בין הברז למשאבה, למעיין, רק צריך למצוא את הצינור המקשר. וחשוב שנתעורר מתרדמתנו ונבין כי אנחנו אשמים ומה היא "תרופת הפלא"? עמל התורה! (אור דניאל).

אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אתם (חוקותי כו-ג)

מעשה שהיה – כשהיה רבי אליעזר בן הורקנוס צעיר לימים – לא למד תורה. אפילו תפילות וברכות לא ידע. מידי יום יצא עם אחיו לחרוש את שדות אביהם, ואל בית המדרש לא פנה. חרשו אחיו את האדמה הטובה אשר במישור, ואילו אליעזר חרש על ההר התלול, שאדמתו קשה וסלעיו מרובים.

והנה הבחין אביו, כי בנו יושב ובוכה. ניגש אליו ושאלו: "מדוע תבכה? האם משום שאחיך חורשים אדמה נוחה וטובה, ואתה חורש על סלעים? אל תבכה, בני, עכשיו תחרוש אתה במישור".

פנה אליעזר לחרוש במישור, ושוב הבחין אביו כי הוא בוכה. קרב אליו ושאלו בפליאה: "מדוע תבכה עכשיו? שמא מצטער אתה על שבמישור הנך חורש?"
"לא", השיב.

"אם כך, מדוע תבכה?"

השיב הבן: "משום שרצוני ללמוד תורה. אם הצלחתי לחרוש את אדמת ההר הסלעית ודאי יש בכוחי ללמוד תורה!"

צחק האב: "בתורה אתה חפץ? בחור גדול כמוך יתחיל עתה ללמוד תורה? בעוד שנים אחדות ילמדו בניך תורה!"

אך אליעזר לא אמר נואש. "רצוני לעלות לירושלים וללמוד שם תורה אצל רבן יוחנן בן זכאי!" בקש.

במעשה שהיה במשלחת של בדואים בני אחד הישובים המרוחקים בנגב, אשר הגיעה לביקור רשמי בכרך תל-אביב.

הם סיירו במשך היום במקומות שונים בעיר ולסיום הביקור הוזמנו לארוחת ערב בבנין העירייה. במהלך הסעודה פנה נציג העירייה אל האורחים ואמר להם "ברצוננו להעניק לכם שי למזכרת. אם ראיתם במשך היום דבר מסוים היכול לשפר את איכות החיים במקום מגוריכם, אימרו לנו מהו ונשתדל לתת לכם אותו".

פה אחד השיבו האורחים: "כן, ישנו דבר שאנו חפצים בו מאוד. דעו לכם שביישובנו הדל אין באר מים, ואנו נאלצים להביא בכל יום פחי מים מרחוק. את הפחים אנו נושאים על גבי חמורים והטירחה רבה מאוד. והנה כאן בעיר ראינו שבכל בית ישנו ברז והמים מגיעים לכל מקום בנקל. נהיה אסירי תודה אם תואילו להעניק לנו ארבעים ברזים, כמספר המאהלים שביישובנו. דבר זה ישנה במידה רבה את אורח חיינו ויהווה הקלה עצומה לכל אחד ואחד מאיתנו".

מיד ניתנה ההוראה למלא את מבוקשם, ותוך זמן קצר הובאו לבניין העירייה ארבעים ברזים חדשים ארוזים בחבילה גדולה. האורים ישמחו מאוד במתנה שניתנה להם, וחיש מהר יצאו לדרכם כדי להתקין את הברזים באוהליהם. מה רבה הייתה אכזבתם בראותם שבברזים שהותקנו לא זרמו המים.

מיד הזעיקו שרברב מהעיר הגדולה כדי שיבוא לבדוק מדוע אין מים בברזים. כאשר הגיע השרברב וראה את הברזים המותקנים בכל אוהל, פרץ בצחוק רם ואמר "כיצד העליתם בדעתכם שיצאו מים מתוך הברזים? הרי לא הברז נותן את המים. הברז אינו אלא קצהו של צינור ארוך המתחבר בצידו השני למשאבה השואבת את המים מן הבאר. והנה אתם לא התחברתם כלל אל הבאר, רק נעצתם את הברז בקיר וכיצד סברתם שהברז יושיעכם?!"

המשיך הרב ואמר לשומעיו "כל מי שסבור שלימוד תורה יכול להיחשב כחוויה נעימה שאינה מחייבת הליכה לאורה, אינו אלא טועה! חובתנו להיות קשורים למעיין התורה שהוא מקור החיים. והנה, לצערנו, רבים מאיתנו עזבו את התורה שהיא מקור מים חיים והלכו לחצוב להם בורות נשברים, כמו שנאמר "כי שתיים רעות עשה עמי אותי ועזבו מקור

נשאר רבי אליעזר שנים רבות בבית מדרשו של רבן יוחנן ולמד תורה יומם ולילה, עד שנעשה חכם גדול ומפורסם.

באחד הימים ערך רבי יוחנן סעודה גדולה, אליה היו מוזמנים גדולי תורה ואנשים נכבדים וחשובים. כשהסבו הכל אל השולחן, ורבי יוחנן אמר דברי תורה, נכנס לפתע אורח בלתי קרוא: הורקנוס. אביו של רבי אליעזר.

ומדוע בא? כדי להתאונן על בנו אליעזר, שעזב אותו וברח לו לירושלים.

כשראה רבן יוחנן את אביו של רבי אליעזר אמר לתלמידיו: "פנו לו מקום בין האנשים הניכבדים היושבים כאן".

והנה רמז רבן יוחנן לאחד התלמידים לקום ולשאת דרשה בפני הקהל. קם התלמיד ממקומו, ואת מי רואות עיני הורקנוס? את אליעזר בנו!

דברים יפים ומשמחים את האוזן, כמו דברי התורה ששמעו בני ישראל במעמד הר סיני, יצאו מפיו של רבי אליעזר. ובסיימו, קם רבן יוחנן והטביע נשיקה בראשו.

ראה זאת הורקנוס – ופחד ורחב לבבו: הזהו בנו? הוא קם ממקומו וסיפר: "באתי לירושלים במטרה להתאונן על אליעזר בני ולהעניש אותו. בקשתי להדיח אותו מכל אוצרותי. אך כעת, כשראיתי כי תלמיד חכם מופלג הוא, הריני אומר: את כל אוצרותי אתן לו, ואחיו לא יקבלו מאומה!"

השיב רבי אליעזר: "אבי, אילו חפצתי בכסף ובוזהב – יכלתי לבקשו ישירות מאת ה', אשר לו הכסף ולו הזהב. לא למען כסף וזהב באתי הלום, אלא משום שאוהב אני את התורה ובה חשקתי. ואת כל האוצרות – תן לאחי, שכן אינני זכאי ליותר מהם. דע לך, אבא, כי אינני מבקש מאומה מהקב"ה, לבד משאוכל לשבת וללמוד תורה!"

ואמנם, נשאר רבי אליעזר בירושלים והוסיף ללמוד תורה עד שנעשה רבם של כל ישראל.

אם בחקתי תלכו (חוקותי, כו-ג)

יש לומר כי בכונה כינה הכתוב את עמל התורה בלשון חוקה "אם בחוקותי תלכו" שכשם שכתב מתקיים לעולם רק כשחוקקים בסלע, כך דברי התורה צריכים להיות חקוקים בלבו של האדם שלא

התכעס האב: "את כל השדה שלפניך – עליך לחרוש וכל עוד לא תסיים – לא תקבל דבר מאכל!" ובלבו חשב: "העבודה הקשה תשכיח מראשו את רצונו ללמוד תורה!"

בבוקר המחרת השכים אליעזר קום וחרש את כל השדה הגדול. בסיימו, לא פנה הביתה לאכול-אלא צעד ברגל לירושלים.

ארוכה היתה הדרך והרעב הציק לאליעזר. כה רעב היה, עד אשר לעס בפיו גושי אדמה לבל יחוש ברעב. והנה נראו לפניו בתיה של ירושלים. החיש את צעדיו אל בית מדרשו של רבן יוחנן בן זכאי, ונכנס. בבית המדרש ישבו רבן יוחנן ותלמידיו. התישב אליעזר בצד והטה אוזן, אך הכל היה זר לאזניו – מאומה לא למד עד כה.

מלאו עיניו של הבחור דמעות, על שאין הוא מבין מאומה. לפתע ראה רבן יוחנן את הצעיר היושב מן הצד ובוכה, קרא לו ושאלו: "מדוע בוכה אתה, בני?" סיפר אליעזר: "משום שמבקש אני ללמוד תורה כיתר התלמידים".

"האם לא למדת מאומה עד עתה?" שאל רבן יוחנן, בהביטו אל הבחור המגודל הנצב לפניו.

"מאומה", הודה אליעזר בן הורקנוס בלשון רפה. "אלמד אותך אפוא קריאת שמע, ברכת המזון ותפילה", אמר רבן יוחנן בן זכאי, והחל מלמדו. הבחור גילה חריצות מופלאה, וחזר על כל שלמד עד שידע זאת היטב.

משידע את הברכות והתפילות – למדו רבן יוחנן דברי תורה, וגם אותם למד הצעיר בחשק רב ובהתמדה גדולה.

והנה חש רבן יוחנן בריח רע של אדמה לעוסה העולה מפיו של תלמידו. הבין – כי לא בא אוכל לפיו זה זמן רב. קרא לו ושאלו: "אליעזר, האכלת כבר היום?" בוש רבי אליעזר לספר כי לא אכל מאומה – ושתיק. שלח אפוא רבן יוחנן תלמידים אל מקום אכסניתו של רבי אליעזר, ובקשם לברר אם קיבל היום דבר מאכל. ואז נודע כי זה שמונה ימים לא טעם כלום.

שוב קרא רבן יוחנן לרבי אליעזר, וכך אמר לו: "אליעזר בני! כשם שיצא מפין ריח רע, על שלא אכלת שמונה ימים – כן תזכה ויצא לך שם טוב מפני כל הבריות, על שתהיה תלמיד חכם מפורסם! ומהיום והלאה, מוזמן אתה לסעוד על שולחני".

"ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד" (ויקרא כ"ו, ו)

אם יהיה שלום בעולם ("בארץ" ולא "בארצכם") תנומו גם אתם את שנתכם בשלווה. כאשר אך מתחוללת מלחמה בעולם הרי היהודים הם הנפגעים העיקריים ממנה. חכמינו אמרו, שמימי לא ראה דוד המלחך חלום טוב, לפי שתמיד היה טרוד במלחמות והן גזלו את מנוחתו אפילו בשנתו בלילות. משמע איפוא, שבימי שלום גם אדם את שנתו בשלווה ואין חלומות רעים מבהילים ומחרידים אותו.

"והשבתי חיה רעה מן הארץ" (ויקרא כ"ו, ו)

השם יתברך נתן טבע בחיה, שתהא טורפת רק בהמות ולא בני-אדם, שכן אמרו חכמינו: "אין חיה שולטת באדם עד שנדמה לה כבהמה" (שבת קנ"א), ואילו היתה מטבעה טורפת גם בני-אדם הרי לא היתה יודעת להבחין בין אדם טוב לאדם רע; לפיכך הריהי טורפת רק במות, או בני-אדם שנראים כבהמות בשל מעשיהם הרעים.

ברם, אם "בחוקותי תלכו" - שיהיו הכל צדיקים, הרי לא יצטרכו עוד החיות לאכול בהמות, לפי שכבר לא יהיו בני-אדם דמויי-בהמות להענישם, ממילא "והשבתי חיה רעה מן הארץ". לפיכך אמר הנביא: "ואריה כבקר יאכל תבן" (ישעיהו י"א, ז) - שלעתיד לבוא לא יטרפו עוד החיות את הבהמות, כי לא יהא עוד צורך בכך.

"ורדפו מכם חמשה מאה ומאה מכם רבבה ירדופו" (ויקרא כ"ו, ח)

וכי כך הוא החשבון? אלא אינו דומה מועטין העושין את התורה למרובין העושין את התורה (רש"י).

כאשר רבים מקיימים את התורה בצוותא ובמאורגן, הרי כוחו של כל אחד מהם בהדיפת הרע הוא גדול פי כמה וכמה מאשר אילו היה יחיד, או אחד ממועטים, אותו ראובן או שמעון, אשר בהיותו אחד מחמשה היה מסוגל לרדוף רק עשרים (חמשה - מאה), הרי

ישכח אותם לעולם (הגר"ח קופשיץ מראש ישיבת פורת יוסף העתיקה).

ועוד אפשר לבאר על פי המשנה שאומרת (אבות ו, ו) בארבעים ושמונה דברים התורה נקנית, ובלעדי התנאים האלו לא יוכל שום אדם לקנות את התורה. ושם יבוא אדם ויאמר: חלק מקניני התורה אני מבין כיצד הם מתקשרים, כגון "בשמיעת האוזן" שצריך הלומד תורה להשמיע לאזניו את מה שמוציא מפיו כי בכך יותר קל להבין ולזכור את התורה וכו'.

אבל יש תנאים שלא מובנים כגון "במיעוט תענוג", וכי מה יש אם אני ארבה בתענוגים וגם אלמד תורה? וכן מה הקשר בין "השמח בחלקו" ללימוד התורה? וכו'. לכן התורה כתבה "אם בחוקותי תלכו" לומר שהתנאים בלימוד התורה הינם כחוק ואל תהרהר אחרי רבותינו, וזאת משום שבכדי לקלוט את התורה שהיא רוחנית יש לוותר על הגשמיות שרוחניות וגשמיות סותרים זה לזה ואכן רבותינו הגדולים בארו כיצד מתקשרים הדברים כי התנאים הללו מכינים את האדם להיות כבית קיבול לתורה הקדושה.

ואכלתם לחמכם לשובע (חוקותי כו)

הלחם יהיה כל כך טוב וטעים שתוכלו לאכול אותו אפילו בהיותכם שבעים (הרב חידא ז"ל נחל קדומים) כידוע שזו ברכה גדולה כמו שבקש יעקב אבינו עליו השלום לחם לאכול ובגד ללבוש, וצריך זכות לאדם שיהיה בריא ויאכל לתאבון, דבר אחר ואכלתם לחמכם לשובע וישבתם לבטח בארצכם, הכונה היא מפני רוב השובע שיהיה בארץ לא יצטרכו ללכת נע ונד בארץ אחרת לבקש פרנסה.

"ואכלתם לחמכם לשבע וישבתם לבטח בארצכם, ונתתי שלום בארץ" (ויקרא כ"ו, ה)

אם יש פרנסה בריווח ואוכלים לחם לשובע, אפשר לישב בארץ בשלווה. אין צורך לתור אחרי מקומות-הגירה ולנדוד לארצות זרות. כי זה בא תמיד כתוצאה ממחסור כלכלי בארץ-המולדת. כמו-כן שורר אז שלום בין בני-האדם, שכן ע-פי רוב באים אנשים לידי מריבה בגלל מחסור בפרנסה, שהאחד מקנא ברעהו ומבקש להוציא את פרוסתו מבין שיניו.

התורה ולמאוס בהם, בטענה שהם בלתי-מובנים ואדם אין לו לעשות דברים שאינם מובנים לו. ברם, אין זו אלא אמתלה בלבד, שהרי אחר-כך הם מבליים אפילו את מצוות-התורה שטעמיהן מובנים ומובהרים- משום שכל כוונתם אינה אלא לפרוק עול. זהו שאמרה התורה: "ואם בחוקותי תמאסו" - אם בתחילה תמאסו בחוקים שאין טעמיהם גלויים ומובנים לכם, הרי אחר-כך "את משפטי תגעל נפשכם" - לא תרצו לקיים אפילו את המצוות שהם בגדר משפטים, בעלי יסוד הגיוני ברור - כי בסופו של דבר אין הכוונה אלא "לבלתי עשות את כל מצוותי להפרכם את בריתי".

ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא גאלתים לכלותם (בחוקתי כו- מב)

אפילו שאני נותן לבני ישראל את הפורענות אשר אמרתי, לא מאסתים לכלותם לגמרי ולהפך בריתי אשר איתם.

בתקופת נפולאון, הקיסר הצרפתי, היו יהודים רבים שתלו בו תקוות רבות. סבורים היו אותם יהודים, כי אם נפולאון אכן ביטל כמה גזרות שהיו תלויות נגדם שנים רבות ועוד העניק להם כמה זכויות – זהו אות כי הגאולה קרבה....

אל אותם יהודים תמימים הפנה החת"ם סופר את המעשה הבא:

בנו האהוב והמפונק של המלך סר לפתע פתאום מהדרך הטובה, והחל לעשות מעשים אשר לא יעשו. החליט אביו להגלותו לכפר נדח. ושם, בכפר, התגורר בן המלך בביתו של איכר עני. קשים היו חייו של הנסיך המורגל בתפנוקים: האיכר העבידו בפרך, ותמורת עבודתו לא נתן לו אלא פת יבשה ומים.

באופן זה, קיווה המלך, ילמד בנו להכיר את החיים הקשים, ושוב לא יטה לבו אחר דרכים מפוקפקות. ובבוא היום – לכשיגיע זמנו לעלות על כס המלוכה – יהא הבן ראוי לשבת על הכסא הרם.

בן המלך לא התמרד. הוא קיבל באהבה את כל היסורים שכפה עליו אביו. תקוה אחת פיעמה בלבו: בקרוב יחזירנו אביו אל ארמונו!

חי לו הבן בכפר וספר את הימים עד ליום המיוחל. והנה, באחד הימים ראה קבוצת פועלים מגיעה לכפר.

בהיותו אחד ממאה כבר היה מסוגל לרדוף מאה (מאה - רבבה). כוח-הרבים מגביר כמה וכמה מונים את כוחו של הפרט.

ואכלתם ישן נושן וישן מפני חדש תוציאו (חוקתי כו-י)

כלומר שכל מה שתוכלו יהיה מבחינת יין, כשם שיין כמה שהוא יותר ישן הוא משובח וטוב, כך יהיו מזונותיכם ככל שיתישנו יהיו יותר משובחים מהמזונות החדשים שנאמר: "ישן מפני חדש תוציאו".

ונתתי משכני בתוכם ולא תיגעל נפשי אתכם והתהלכתי בתוכם והייתי לכם לאלוהים ואתם תהיו לי לעם אני ה'...ואולך אתכם קוממיות (חוקתי כו-יא-יג)

ונתתי מישכני: זה בית המקדש והתהלכתי בתוכם מפרש רש"י אטייל אתכם בגן עדן כאחד ולא תיזדעזעו ממני שנהיה כאחד שנאמר קודשא ברוך הוא ישראל ואוריתא חד היא.

ואולך אתכם קוממיות: מפרש רש"י ואולך אתכם בקומה זקופה.

אך חז"ל אומרים: שכל זה בתנאי שיעשו מרצונם. אבל אם לא יעשו תשובה, אזי די לו להקב"ה שעומד באבלו כל הימים, ודי לישראל צער הגלות. אם כן, מה יעשה הקב"ה כדי לגאול אותם?

אלא מעמיד להם הקב"ה מלך קשה, שגזרותיו קשות כהמן – שביקש להשמיד להרוג ולאבד את כל עם ישראל, אנשים נשים, טף ונערים ביום אחד, וישראל עושים תשובה בעל כרחן – ומחזירן למוטב – ומיד נגאלין.. (סנהדרין צז).

'ואם בחוקתי תמאסו ואם את משפטי תגעל נפשכם לבלתי עשות את כל מצותי' (ויקרא כ"ו, ט"ו)

אלה שמבקשים פרוק מעל עצמם את עול התורה והמצוות, הרי בראשונה הם מתחילים לזלזל בחוקי-

נותרו המתלוננים בהיכלו של המלך, והמלך שלח לקרוא לאותם יהודים, עליהם ספרו המתלוננים כי בביתם נמצא ההרוג.

"אמרו לי את האמת", פנה המלך אל היהודים שנכנסו לחדרו, "מה היתה כונתו של דוד המלך שאמר בתהילים: 'הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל'?" שמעתי מחכמים הבקיאים בלשון הקודש, כי לתנומה ולשנה יש משמעות זהה. אם כך, מדוע יש כפל בפסוק?"

היהודים דממו. ניצבו מחרישים אל מול המלך, אינם יורדים לסוף כונתו.

"אתם שותקים. אינכם יודעים להשיב. אבל לי יש הסבר לפסוק, ואותו הבנתי לאחר מה שראו עיני בלילה האחרון.

"בלילה הזה התהפכתי על משכבי ולא הצלחתי להירדם. משנקפו השעות החלטתי לקום ולצאת לחצר. טיילתי אפוא בחצר, לאור הירח המלא, ופתאום ראיתי – מבעד לאשנבי הגדר המקיפה את חצרי – קבוצת אנשים רצה ברחוב. קרבתי אל אחד האשנבים והבטתי החוצה. ומה ראות עיני? אחד מן האנשים הרצים החזיק אדם על כתפו... 'בודאי יש דברים בגו', הרהרתי, ונחפזתי לשלוח שלושה מעבדי בעקבות הרצים. ציויתי על עבדי לעקוב חרש חרש אחר האנשים ולודא אם האיש שנושאים הם על כתפיהם חי הוא או מת.

"ואכן, עבדי לא הכזיבו אותי. הם עקבו אחר האנשים הרצים ונוכחו שנושאים הם אדם מת על כתפיהם ומניחים אותו בחצר ביתם של אותם היהודים העומדים כאן בחדר.

"ומי היו האנשים שנשאו את המת? – מבקשים אתם לדעת", הרעים המלך בקולו, "הללו היו אותם אנשים היושבים פה בחדר, אותם בני בליעל שחרשו מזימה נגד יהודי העיר!"

"ועכשיו מבינים אתם את כפל הלשון בפסוק 'לא ינום ולא יישן'! – הקב"ה, אלקי היהודים, היושב בשמים לא ינום, אף לא יניח לאחרים לישון, כאשר יש הכרח בדבר. וכך גרם לי בלילה האחרון נדודי שנה, כדי שאראה את הדברים כמו עיני והעלילה תתבטל!" (מעשיהם של צדיקים)

עקב אחריהם ונוכח כי הם יוצקים יסודות ומתחילים להקים בנין גדול ומרווח.

"בשביל מי מקימים אתם את הבית הזה?" הסתקרן בן המלך. והפועלים השיבו בשמחה: "המלך ציוה עלינו להקים פה ארמון מפואר בעבורך, בן המלך!" מה הופתעו הפועלים לראות כי במקום לשמוח ולצהול פורץ הנסיך בבכי מר.

"האם אין הבנין מוצא חן בעיניך כבוד הנסיך?" חרדו הפועלים.

מבעד לדמעותיו השיב להם הנסיך: "הארמון נפלא, נהדר. ומשום כך בוכה אני"....

"משום כך?" לא יכלו הפועלים להבין. "מדוע ולמה?"

"כל עוד התגוררתי בבית האיכר, עבדתי בפרך ואכלתי פת חרבה – ידעתי כי קרוב היום בו יגאלני אבי וישיבני אל ארמונו", הסביר הבן. "אך כעת, כששלח אתכם אבי לבנות לי ארמון מפואר – מי יודע כמה זמן חפץ הוא להשאירני כאן, בנכר, מרוחק מארמונו שלו"....

היהודים שהאזינו לדברי החת"ם סופר הרכינו ראשיהם. כן, הם הבינו את הנמשל. אך החת"ם סופר המשיך ואמר: "עם ישראל סובל בגלות, אך בתוך חשכת הגלות יש קרן אור אחת: התקוה לגאולה הקרובה. אך עתה, כשהקב"ה שולח את הקיסר הצרפתי להקים לנו היכל נאה בגלות – היכל של שויון זכויות – מי יודע עוד כמה זמן תמשך גלותנו?... אין לנו לשמוח על כך, אלא להצטער ולבכות בכי תמרורים". (מעשיהם של צדיקים)

אל ארמונו של מלך ספרד הגיעה קבוצת נכרים. בפי הבאים היתה האשמה חמורה: בביתו של יהודי מיהודי העיר נמצא הרוג מבין בני העיר! בטרם הספיק המלך להשיב דבר למתלוננים, פצה פיו יועצו של המלך. הלה, שונא יהודים מושבע היה, ומפיו נטפו דברי ארס ושטנה נגד היהודים.

דבריו של היועץ עודדו את המתלוננים והם אמרו: "אם המלך לא יעשה משפט ביהודים – נלך אנחנו בעצמנו אל שכונת היהודים, ושם נהרוג כל יהודי ויהודי שנמצא!"

לשמע דבריהם אמר המלך: "ידוע לי כי אין בפיכם אלא עלילת שקר בלבד. השארו כאן – ועד מהרה תוכחו בדבר, וידעו הכל כי עלילה חרשם על יהודי עירנו".

ויש לומר כי כך אמר הקדוש ברוך הוא: כדאי הוא יעקב הקטן לכך, ואם אינו כדאי- הרי יצחק עמו, ואם אינו כדאי – הרי אברהם עמו שהוא כדאי (רש"י).

ועוד ניתן לבאר על פי **משל**: נכנס אדם לחנות וביקש לקנות קילו אגוזים. לאחר ששילם למוכר ביקש הקונה שיוסיפו לו במתנה שנים שלושה אגוזים, והסכים לכך המוכר. והנה נער אחד שהיה ניצב שם וראה שהמוכר נתן לו בחינם כמה אגוזים, ביקש שיתן לו גם במתנה כמה אגוזים כשם שנתן לקונה.

אמר לו המוכר: הקונה שקנה ממני כמות של אגוזים הוספתי לו כמה אגוזים במתנה, אבל אתה שלא קנית מאומה, איך תבקש ממני תוספת אם אין את העיקר? **והנמשל**, אם הקדוש ברוך הוא היה זוכר לפי הסדר: "וזכרתי את בריתי אברהם ואף את בריתי יצחק וכו'", היו באים גם בני ישמעאל ועשו, והיו מבקשים שהקדוש ברוך הוא יזכור להם ברית אברהם ויצחק כיון שאברהם הוא אבי ישמעאל, ויצחק הוא אבי עשו, לכן אמר קודם "וזכרתי את בריתי יעקב", ורק אחר כך הוסיף "ואף את בריתי יצחק" וגו', וכיון שבני ישמעאל ועשו אין להם כל זכות לגבי יעקב, אינם זכאים גם לדרוש "תוספת זכות" לגבי אברהם ויצחק (אהל יעקב).

ועוד יש לומר לפי הדורשים את הפסוק הזה לחובה שהלא כל הקללות הללו באים בעוון העדר לימוד תורה, לכן כשמידת הדין מבקשת להיפרע מאותם שלא עוסקים בתורה היא מעוררת תחילה את הברית אשר כרת ה' עם אבותינו (לבוש יוסף)

והארץ אזכור (חוקותי כו-מב)

ארץ ישראל ניתנה לעם ישראל בתנאי שעם ישראל ישמור תורה ומצוות ולא יטמאו את הארץ ולא הארץ תקיא אתכם.

אם עם ישראל לא עומד בתנאי של בורא עולם, אזי הוא ניקרא עם כובש ואין לו זכות להתישב בארץ כדת כי הקב"ה גירש את הכנעני החייתי החיווי והיבوسی שהיו יושבים בארץ ישראל עוד מלפני אברהם אבינו ונתן לנו את הארץ בתנאי שנשמור על קדושתה.

וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור והארץ אזכור (חוקותי כו,מב)

יש להבין איך נכנס פסוק זה באמצע התוכחה, והרי פסוק זה נראה כנחמה?

והענין יובן על פי **משל**: שני גנבים נתפסו בשעת גניבה, וכאשר הביאו אותם לפני השופט, התחיל לשאול ולחקור אותם מאיזה עיר הם, מאיזה משפחה הם באים ומי אביו של כל אחד? ענה הגנב הראשון: אבי הוא פלוני וכעת הוא נמצא בבית הסוהר, בגל שנתפס על עוון גניבה. אחר כך הביאו את הגנב השני, שאל אותו השופט: בן מי אתה? השיב הגנב: אבי הוא רב בעיר הגדולה ואני לומד אצל חכם פלוני, ואני גר עם בית אבי בשכונת הרבנים.

השופט היקל במשפטו של הראשון ופסק לו מאסר ששה חודשי בבית הסוהר, ועוד קנס בסך מאה דינרים. ואילו לשני הגדיל את העונש ופסק לו שנה מאסר וקנה של מאתיים דינרים.

הגנב השני התפלא מאוד על פסק דינו של השופט, ושאל אותו: מדוע הקלת בעונשו של הגנב הראשון, ולי החמרת ופסקת עונש כפול? השיב לו השופט: הראשון הוא גנב בן גנב, וכל חינוכו היה בין חברת הגנבים, לכן אין להאשימו כל כך, ואין להטיל עליו עונש יותר ממה שפסקתי לו. אבל אתה הלא גדלת בין ברכי חכמים ובבית אביך הצדיק והישר, ואיך הגעת ובאת להיות בחברת גנבים? לכן החמרתי בעונשך.

והנמשל, כי אכן פסוק זה הוא לא דברי נחמה, אלא אדרבה דברי תוכחה, שכן הוא אומר "וזכרתי את בריתי יעקב", כלומר אזכור את אביכם יעקב אשר גדלתם על ברכיו ואשר בריתי היתה אתו, ולא עוד אלא "ואף את בריתי יצחק", אבי אביכם, "ואף את בריתי אברהם אזכור", ותראו עד כמה יקר הוא הגזע אשר צמחתם ממנו. זאת ועוד "והארץ אזכור", שחטאתם נגד הארץ הנבחרת, מגיע לכם עונש של "והארץ תעזוב מהם". וממילא פסוק זה נכתב דרך תוכחה, איך עזבו את אבותיהם הקדושים וירדו מטה מטה (אהל יעקב לוקט מלבוש יוסף)

יש להבין, מדוע הכתוב אינו מונה את שלושת האבות כסדרם: אברהם יצחק ויעקב?

במדבר

פיהן הקדוש ברוך הוא ואמר להן: הביאו לי ספר יוחסין שלכם כשם שבני מביאין. לכך מנאן בראש הספר הזה אחר המצוות, "אלה המצוות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל בהר סיני" ואחר כך "וידבר ה' במדבר סיני... שאו את ראש כל עדת בני ישראל" שלא זכו ליטול את התורה אלא בשביל היוחסין שלהן (ילקוט).

אמרו חכמינו: "לעתיד לבוא מביא הקדוש ברוך הוא ספר תורה ומניחו בחיקו ואומר: מי שעסק בה יבוא ויטול שכרו, מיז מתקבצים ובאים אומות העולם... אומרים לפניו: רבוננו של עולם, כלום כפית עלינו הר כגיגית ולא קבלנוה, כמו שעשית לישראל...? מיז אומר להם הקדוש ברוך הוא: הראשונות ישמיעונו – שבע מצוות שקבלתם היכן קיימתם?" (עבודה זרה ב').

למה הדבר דומה, לאב שחלו אצלו בנו ובן חורג, רשם להם הרופא סם מריר ששניהם סירבו לגמעו, והכריח האב את בנו לגמוע את הסם ואכן הוא נתרפא מהר, ואילו את הבן החורג לא הכריח ולכן נמשכה מחלתו זמן רב יותר. לאחר מכן שאל הבן החורג את האב: מדוע לא הכרחת גם אותי לגמוע את הסם? השיב לו האב: בשעתו כבר הכרחתך לגמוע סם טוב ומתוק ופלטת גם אותו, לפיכך לא רציתי עכשיו להכריחך שתגמע סם מר.

אומות העולם גם הן יטענו כך: אמנם סבורים היינו שהתורה מרה היא, אולם אתה שידעת כי טובה ומתוקה היא, מדוע לא כפית אותה עלינו? מיד ישיב להם השם יתברך: הן כבר נתתי לכם בשעתו שבע מצוות, אשר טעמתם מהן וראיתם כי טובות הן, ואף על פי כן מאנתם לקיימן, הרי לא היה איפוא כל טעם לכפות עליכם עוד תרי"ג מצוות.

זוהי גם הכוונה שבדברי הילקוט. שואלות אומות העולם: למה זכו ישראל בתורה והלא גם הם לא רצו בה אלא הוכרחו לקבלה, אם כן צריך היה להכריח גם אותנו? משיב להם השם יתברך: הביאו לי ספר יוחסין שלכם, זכרו כיצד נהגו אבותיכם ביחס לשבע המצוות שקבלו, והשוו אותם לעומת אבותיהם של ישראל אשר קיימו את התורה עוד לפני שניתנה

"וידבר ה' אל משה במדבר סיני" (מדבר א, א)

בשלשה דברים ניתנה תורה באש במים ובמדבר.

הקו האופייני של עם-ישראל הוא זה, שמיום היותו לעם גילה תמיד מסירות-נפש בעד תורתו ואמונתו. בני-ישראל הלכו אל הגרדומים ומוקדות-האש, נתנו צוואריהם לשחיטה, קפצו לתוך הים ומסרו את חייהם - כל אימת שהכריחו אותם רשעי האומות לבגוד בתורתם ובאמונתם.

כח זה ותכונה זו של עם-ישראל באו לידי גילוי עיקרי בשלושה מאורעות של דברי-ימי-העם. אברהם, אבי האומה, נזרק לכבשן-האש בעד אמונתו הטהורה אשר הפיץ בקרב בני-האדם, ובזה נטע את הכח של מסירות-נפש בבניו אחריו. ואם היה זה צעד של יחיד נעלה מורם-מעם, הרי בא המאורע השני של קריעת ים-סוף - שאז קפץ עם שלם אל תוך הים הסוער, לפי ציווי האל - "ויסעו". אם היה זה רק נסיון של-רגע, הרי בא המאורע השלישי, כאשר בני-ישראל הלכו למדבר-שממה שורץ חיות רעות ונחשים ועקרבים, ללא מזון ומים, לתקופה ממושכת - רק מתוך אהבתם ומסירותם לאלהים ולנביאו, כפי שאמר הכתוב: "זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולותייך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה" (ירמיהו ב, ב).

הודות לשלושת הניסיונות הללו, של "אש" הכבשן, "מים" של ים-סוף וה"מדבר" שבו הלכו בני-ישראל תוך מסירות-נפש בעד דבר האלהים - ניתנה להם התורה כקנין עולם. שלושת הניסיונות הללו הינם הערובה הבטוחה ביותר לקיומו הנצחי של עם ישראל.

שאו את ראש כל עדת בני ישראל (במדבר א- ב)

בשעה שקבלו ישראל את התורה נתקנאו אומות העולם בהן, מה ראו להתקרב יותר מן האומות, סתם

והנמשל, אבותינו הקדושים הפקידו אצל הקדוש ברוך הוא את זכותם שתהיה שמורה בעד בניהם אחריהם, ואם הוא יתברך יתן לנו את הירושה מיד, הלא נאכל אותה פרוטה פרוטה עד תום זכות האבות, לכן אמר "והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה", ותתייגעו בעבודה, אז יהיה הריוח שלכם "ושמר ה' אלקיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך" (אהל יעקב).

"שאו את ראש כל עדת בני ישראל" (במדבר א, ב)

המפקד הביא לידי כך, שתהא השכינה שורה על ישראל. שכן כל אחד ואחד שם על לבו שיש חשבון מדויק והוא האחד עלול להכריע את גורל העולם כולו, כפי שאמרו חכמינו: "לעולם יהא אדם רואה את עצמו ואת העולם חצי זכאי וחציו חייב, עשה מצוה אחת - אשריו, שהכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות; עבר עבירה אחת - אוי לו, שהכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף חובה". חשבון זה של כל יחיד, שהוא אחד מרבים, מביא לידי תשובה וממילא לידי השראת-השכינה.

בשעה שקבלו ישראל את התורה נתקנאו אומות העולם בהן, מה ראו להתקרב יותר מן האומות, סתם פיהן הקב"ה ואמר להן: הביאו לי ספר יוחסין שלכם כשם שבני מביאין.

אמרו חכמינו: "לעתיד לבוא מביא הקב"ה ספר-תורה ומניחו בחיקו ואומר: מי שעסק בה יבוא ויטול שכרו. מיד מתקבצים ובאים אומות העולם... אומרים לפניו: רבנו של עולם, כלום כפית עלינו הר כגיגית ולא קבלנוה, כפי שעשית לישראל?... מיד אומר להם הקב"ה: הראשונות ישמעונו - שבע מצוות שקבלתם היכן קיימתם?"

למה הדבר דומה, לאב שחלו אצלו בנו ובן-חורג, רשם להם הרופא דם מריר ששניהם סירבו לגמעו, והכריח האב את בנו לגמוע את הסם ואכן הוא נתרפא מהר; ואילו את הבן החורג לא הכריח ולכן נמשכה מחלתו זמן רב יותר, לאחר-מכן שאל הבן החורג את האב: מדוע לא הכרחת גם אותי לגמוע את הסם? השיב לו האב: בשעתו כבר הכרחתיך לגמוע סם טוב

להם, כי אז תבינו היטב למה את ישראל הכרחתי לקבל את התורה ואתכם לא הכרחתי... (שער בת רבים).

בני ישראל ירשו את הקדושה מאבותיהם, אשר עבדו את השם יתברך בכל לבבם ובכל נפשם, הרי היו איפוא במהותם הפנימית טובים וקדושים, אלא הכוחות הגופניים מנעו מלקבל את התורה, לפיכך אפשר היה לנקוט לגביהם באמצעי כפיה. אבל אומות העולם לא ירשו כזאת מאבותיהם, כך שבמהותם היו רעים וטמאים, הרי ממילא אין בכוחו של שום אמצעי כפיה לעורר בהם את הרצון האמיתי, זהו איפוא מובנה של התשובה: "הביאו ספר יוחסין שלכם"... ראו עד כמה מגן זכות אבותנו על עם ישראל מעשיהם הקדשים אינם נישכחים וניזכרים לעד לטובתינו כמו שנאמר: **וידבר ה' אל משה במידבר סיני באהל מועד באחד לחודש השני שאו את ראש כל עדת בני ישראל ושמר ה' אליהך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך** (דברים ז-יב) **יש להבין מדוע צריך השם יתברך לשמור להם חסדי אבות, והרי אם הם בעצמם ישמעו וישמרו את המצוות, אינם זקוקים לזכות אבות, ויכולים לקבל שכר בזכות עצמם?**

והענין יובן על פי משל לאדם זקן אחד שהיה לו בן קטן, וחסד עברו אלף זהובים. קרא האב לאחד מאוהביו ובקשו להיות אפוטרופוס לבנו לגדלו ולהשגיח על רכושו והיות מאוכלי שולחנו. וכן היה, לאחר שהאב נפטר לבית עולמו, לקח אותו ידיד אביו ומינה אותו להיות פקיד בבית מסחרו, ופסק לו שכר קצוב לשנה.

לאחר שעברו כמה שנים שמע הנער כי יש לו אצל בעל הבית שלו אלף זהובים בירושה שנשארה לו מאביו, ואמר בלבו למה לי להתייגע ולסמוך על שולחן אחרים? ניגש אליו הנער ואמר לו: תן לי את כספי ואתפרנס משלי בלי יגיעה. אמר לו בעל הבית: אם רצונך לקחת תוכל לקחת, אבל אם תשמע לעצתי, שמור לך את המעות ולא תיקח עתה מאומה, כי המעות יתבזבוזו לך ותישאר ריק מכל וכל, לכן עדיף יותר שתתייגע באיזה עסק ומזה תאכל ותשבע, וכספך יהיה שמור אצלי כפי שהיה שמור עד היום, ובבוא העת יהיה לך את הכסף להשתמש בו לצרכי נישואין וקניית דירה וכדומה.

ישראל למישפחותם (במדבר א, א-ב)

מיתוך חיבתן לפניו מונה אותם כל שעה כשיצאו ממצרים מנאם, אחרי שנהרגו בעוון חטא העגל מנאם את הנותרים, וכשבא להשרות שכינתו עליהם מנאם, באחד בניסן הוקם המישכן ובאחד באייר מנאם. (רש"י)

זה רק מראה לך את חיבתו ואהבתו של הקב"ה לעם ישראל שנאמר "בנים אתם לה' אלוקיכם, "הקב"ה ספר את עם ישראל כדי להראות את חשיבותם. **משל למה הדבר דומה** לבן אדם שיש לו סכום גדול של כסף בכיס וכל כמה דקות מכניס את היד לכיסו לבדוק שהכל במקום הקב"ה ציווה בתורה הקדושה "והלכת בכל דרכיו" שכשם שהוא רחום אף אתה תהיה רחום כשם שהוא חנון אף אתה תהיה חנון עלינו להדבק במידותינו ולעבדו באהבה ויראה.

בימי נעוריו בסלנט היה רבי ישראל יושב בעליית בית ולומד תורה, ואת מזונותיו היו שולחים לו מבית חותנו על ידי אחי אשתו, נער צעיר לימים. בבוקר היה רגיל אותו נער להביא לו עוגות וקפה. פעם לחש ר' ישראל באזני הנער, שבבית המדרש יושבים עניים זקנים שקשה עליהם הלעיסה ויש למסור להם את העוגות, ואילו הוא יכול להסתפק בפת רגילה. הוא הבין שבני ביתו לא הסכימו לזה, והתנה עם הנער שלא יגלה לאיש את הדבר. ומאז היה נוהג במשך שנים רבות למסור יום יום את עוגת לעניים הזקנים והוא היה ניזון בלחם שחור. ("תנועת המוסר" ממורשת אבות).

מקורבו של רבי מאיר שמחה זצ"ל, הגביר ר' יוסף שרשבסקי, סיפר כי פעם נכנס לרבי מאיר שמחה ונתגלה לפניו מחזה שלא ייאמן. הרב רוקד במעגל עם בעל, אשה והילד שלהם. גדול הדור, ה"אור שמח", מחזיק ביד אחת את הבעל ובידו השנייה את הבן והבעל והבן מחזיקים בידי האשה!

ר' יוסף ממש לא ידע את נפשו מרוב תדהמה לנוכח חזיון בלתי שכיח שכזה והיה כולו תמיהה גדולה. והנה, לכשנסתיים הריקוד וכולם התיישבו, סיפר לו רבי מאיר שמחה מה שקרה:

הבעל ואשתו באו אתמול לפניו כדי לקבל גט. הבעל הירצה את הטענות שלו, והאשה שטחה את טענותיה

ומתוק ופלטת גם אותו, לפיכך לא רציתי עכשיו להכריחך שתגמע סם מר.

אומות-העולם גם הן יטענו כך: אמנם סבורים היינו שהתורה מרה היא, אולם אתה שידעת כי טובה ומתוקה היא, מדוע לא כפית אותה עלינו? מיד ישיב להם השם-יתברך:

הן כבר נתתי לכם בשעתו שבע מצוות, אשר טעמתם מהן וראיתם כי טובות הן, ואף-על-פי-כן מאנתם לקיימן, הרי לא היה איפוא כל טעם לכפות עליכם עוד תרי"ג מצוות. זוהי גם הכוונה, שואלות אומות העולם: למה זכו ישראל בתורה והלא גם הם לא רצו בה אלא הוכרחו לקבלה, אם-כן צריך היה להכריח גם אותנו? משיב להם השם יתברך: הביאו לי ספר-יוחסין שלכם. זכרו כיצד נהגו אבותיכם לפנים ביחס לשבע המצוות שקבלו, והשוו אותם לעומת אבותיהם של ישראל אשר קיימו את התורה עוד לפני שניתנה להם, כי אז תבינו היטב למה את ישראל הכרחתי לקבל את התורה ואתכם לא הכרחתי.

בני-ישראל ירשו את הקדושה מאבותיהם, אשר עבדו את השם-יתברך בכל לבבם ובכל נפשם, הרי היו איפוא במהותם הפנימית טובים וקדושים, אלא הכוחות הגופניים מנעו מלקבל את התורה, לפיכך אפשר היה לנקוט לגביהם באמצעי-כפיה. אבל אומות העולם לא ירשו כזאת מאבותיהם, כך שבמהותם היו רעים וטמאים, הרי ממילא אין בכוחו של שום אמצעי-כפיה לעורר בהם את הרצון האמיתי. שזו איפוא מובנה של התשובה: "הביאו ספר יוחסין שלכם".

"למשפחתם לבית אבתם במספר שמות" (א, ב) כוחם של בני-ישראל להחזיק בטהרת משפחותיהם ויחוסם בגלות קשה כזו של מצרים, מקום שם היו משועבדים ונתונים להפקר - נבע מזה ששמרו על עצמיותם ומקוריותם והתרחקו מכל שמץ של התבוללות. הם נמנעו מלהתקרב אל הסביבה הזרה אפילו על-ידי שינוי שמותיהם. וזה שמר עליהם מפני טמיעה גמורה.

בזכות "במספר שמות" - שהחזיקו בשמותיהם המקוריים והתרחקו מן הסביבה הזרה - יכלו לשמור על "למשפחתם לבית אבותם".

רבי נתן הרגיעו ופייסו, בסך הכל ריחמתי על העגלון שנשאר בחוץ לשמור על סוסו בעוד אנו מתחחמים להנאתנו בתוככי הבית, הצעתי לו להתחלף מעט. והנה זה מספר שעות שלא חזר. ואכן מצאו בני הבית את העגלון ישן שנת ישרים ליד התנור. רבי נתן לא הרשה להעירו, והוא חזר לבית רק כשאחד מבני הבית הסכים להחליפו בשמירה על הסוס. (מורשת אבות)

מעשה שהיה בתקופת החפץ חיים שהיה כבר זקן ותשוש, כשהגיע שליח מיוחד מאת הגאון רבי חיים עוזר זצ"ל מוילנא, ובקשתו בא שהחפץ חיים יאות לבא לוילנא וכדי לעורר על ענין טהרת המשפחה, כששמעו בני ביתו על דבר הבקשה נחרדו עד מאוד כיצד יעלה על הדעת שיצא לדרך בחולשתו הגדולה? אבל הח"ח היה איתן בדעתו למלא אחר בקשתו של הגר"ח"ע, ולתמיהת בני משפחתו ענה: הלא רבי חיים עוזר טוען שצריך לחזק בענין טהרת המשפחה, והיאך אפשר לשבת בראדין בזמן שאפשר להביא תיקון בענין כה נשגב?

משראו בני הבית כי הח"ח איתן בדעתו, החליטו כי ימנעו את נסיעתו בדרך של התחכמות, הכל מפני שחרדו כ"כ לשלומו. מה עשו? אמרו למשמשו הקבוע, שהיה נוסע עמו למקומות מרוחקים כי יצא מהבית ובמילא לא יהיה לח"ח עם מי לנסוע, וכך עשה. ראה הח"ח שמשמו איננו, מיד שאל היכן הוא, וכשענו שהלך לו למקום לא ידוע, אמר אם כן אסע לבדי, והוא קם ממקומו נשען בידו על הקירות הבית וכך התקרב עד לדלת, יצא אל החצר, וכל זה במאמץ ובשארית כוחותיו.

כשראו בני הבית שלא יוכלו לשנות את דעתו של הח"ח, שלחו וקראו למשמשו הקבוע וביקשוהו באין ברירה שיסע עם הח"ח. בהגיעו לוילנא, דרש בבוקר לפני אלפי אנשים, ואחרי הצהרים דרש באסיפה של נשים, והנה בלילה נכנס אליו זקן מתושב וילנא לקבל את ברכתו, והח"ח דיבר אתו בעניני אמונה, וכשעמד לצאת הודה הזקן לח"ח ואמר לו שחזיק אותו מאוד באמונה.

פנה הח"ח למשמשו ואמר לו: הנה, אין אני יודע אם הדרשות שדרשתי הועילו כדי לתקן את הדרוש תיקון בעניני טהרת המשפחה, אבל יהודי אחר זה אמר לי שבודאי חיזקתי אותו באמונה, ואם כן, כדאית היתה

היא, ואז שאל אותם רבי מאיר שמחה: וילדים יש לכם? השיבו הם: כן, יש לנו בן אחד. ואצל מי יהיה הבן אחרי הגט, אצל האבא או אצל האמא? שאל רבי מאיר שמחה כאילו לעצמו, ומיד ענה להם: תבואו אלי מחר ביחד עם הילד.

ואכן למחרת שוב באו והילד אתם. נטל רבי מאיר שמחה את הילד והושיבו על ברכיו והתחיל לבכות. "בני", אמר הגאון, "אתה נשאר מעתה יתום חי", בלי אבא, בלי אמא. התחיל הילד לבכות גם הוא, ואחריו פרצה האם בבכי מר, וכשכולם בכו- התייפח גם האבא, ואז החליטו שניהם לא להתגרש וכולנו יחד התחלנו לרקוד מרוב שמחה!... (שאל אביך ויגדך).

צריך ללמוד מרבותינו הצדיקים כיצד היו מקדמים למצוות מתוך אהבת ישראל מוסרים בשמו של רבי יוסף יוזל הורביץ, הסבא מנובהרדוק את האימרה הבאה:

"לו היה האדם עוסק במסירות נפש לטובת הרבים במדה כזו שהוא מתאמץ ומתייגע יומם ולילה לטובת בן אחד ממשפחתו, היה יכול לייסד מאה ישיבות". (המאורות הגדולים)

כששאלו פעם את החפץ חיים למה הוא משקיע מאמצים כה רבים להפיץ את ספריו, השיב במשל: "הפריצים הנוהגים לערוך ציד, טורחים כמה טרחות ויגיעים יגיעות רבות שמא יצליחו לצוד צבי אחד, דוב אחד, זאב אחד וכדו'. אף אני עמל ועושה את כל המאמצים, אולי הצליח למשוך לעבודת השם רבי צבי אחד, רבי דוב אחד רבי זאב אחד וכדומה!" (מורשת אבות)

פעם הוזמן רבי נתן לסנדקאות בעיר רחוקה מפרנקפורט. למרות הקור העז והשלגים יצא רבי נתן לדרך אף הגיע אל בית הרך הנימול וזכה במצווה, לפתע אחרי הברית בזמן סעודת המצווה, נכחו הכל לראות שרבי נתן נעלם. בדאגה ובמבוכה החלו הכל לחפשו. לא עבר זמן והנה ראו את רבי נתן עומד בחוץ רועד בקור ושומר על... הסוס והעגלה שהביאה אותו.

"וכי איזה עוול מצא הרבי בביתי, שאל בעל הבית הנעלב, שעזב את הבית החמים כדי להסתובב בחוץ בקור המקפיא".

גם אותו", בקש. שארית החמין הובאה, ורבי אביגדור אכל גם אותה עד תם.

התפלאו בני הבית והנוכחים עד מאד. חשבו הם בלבותיהם, כי ודאי יש לו, לרבי אביגדור האורח, כונות עמוקות ונשגבות בענין אכילת חמין של שבת...

כעבר זמן והתגלה פשר המעשה מפיו של הרב עצמו: כשהוגש לו סיר החמין, חש כי ריחו אינו כשורה. טעם מעט – והבין כי המשרתת טעתה, ובמקום לצקת שמן לתבשיל, תבלה אותו בנפט. 'אם ידעו זאת בני הבית', חשב הרב, 'תהא אחריתה של המשרתת – מרה!' רחם אפוא על המשרתת המסכנה והחליט לאכול בעצמו את כל התבשיל עד תומו. 'מוטב יחשבו עלי כי אני זולל וסובא מוטב כי אתיסר באכילת נפט – ובלבד שלא תפגע המשרתת האמללה' – החליט הרב. וזה היה סודו העמוק של החמין... (מעשיהם של צדיקים)

מסופר על רבי ישראל סלנט, שהתכוון לעבור לפני התיבה ביום יאהרצייט של אמו, והיה שם בבית כנסת איש פשוט שרצה לעבור לפני התיבה עבור עילוי נשמת בתו שמתה. כידוע, חובת הבן לאמו, קודמת לחובת האב על בתו, ואע"פ שתלמידיו, שהיו שם במקום, רצו למחות באותו איש פשוט, רי"ס עיכב בעדם, וגם ויתר על הקדישים. וענה ולימד להם שזכות עשיית נחת רוח וחסד ליהודי אחר (שהוא מצוה מהתורה) עולה מזכות המצוה לעילא לעילא מכל נוסח הקדיש, אשר הוא אינו מהתורה.

ומתוך הרגש אחדות עם כל אחד ואחד בישראל הגיעו רבותינו למעשים נוצצים. מסופר בספר "מאורות הגדולים" דף ש"ע, שבזמן מלחמת העולם הראשונה, התעוררה פעם אשתו של החפץ חיים ומצאה שאיננו ישן במיטתו, אלא על גבי ספסל עץ וידו תחת ראשו במקום כרית. על שאלתה לסיבת השינוי, ענה כי אחינו בני ישראל מתגלגלים בחפירות ובבוץ בחזית המלחמה, וסובלים מרעב וקור, ואיננו יכול לישון אז במנוחה וברוחה. (ומקור יש לו בתענית י"א).

וכן ראינו בדורנו משגיח של ישיבת פוניבז, רב יחזקאל לווינשטיין זצ"ל, מאז אז מלחמת העולם השנייה, לא השעין את גבו על משענת כסא, אלא תמיד ישב כפוף לפניו. כי אין כסאו של ה' שלם.

כל הטירחה שטרחתי ונסעתי עד וילנא, כדי לחזק יהודי אחד באמונה! (שאל אביך ויגדך).

מעשה שהיה אצל רבי אלי' רוגולר, גאון ידוע בדור הקודם, התארח פעם אחת אורח, שנכשל בגניבת טבעת משובצ יהלום של הרבנית. כאשר גילתה הרבנית שהטבעת נגנבה, הלכה מיד למשטרה וסיפרה זאת, ואז רדפו אחר האורח, תפסוהו ובאמת מצאו בכיסו את הטבעת הגנובה. כמובן שלקחו ממנו את הטבעת ושמנו אותו במעצר.

מיד נעשה רעש גדול בעיר, אבל רבי אלי' לא ידע על כל הענין, אבל לאחר שנודע לו מה קרה, וכי האיש יושב בבית כלא, הלך מיד למפקד המשטרה ואמר לו: אני תמיד מפחד שאולי יקרה ומשהו יגנוב אצלי איזה חפץ ויעבור בזה על הלאו של "לא תגנוב", ככתוב בתורתנו, ולכן, כדי שלא יכשל אצלי מישוהו בחטא של גניבה, אני נוהג מדי ערב לפני לכתתי לישון, להפקיר את כל חפצי שאז הכל הפקר.

מכאן איפא, שאדם זה לא גנב, כי הטבעת היתה הפקר, ולכן אסור להחזיקו במעצר, כי לקח מן ההפקר. מפקד המשטרה מוכרח היה לעשות כפי שאמר רבי אלי' ושחרר את העצור... (שאל אביך ויגדך).

מעשה שהיה רבי אביגדור הלברשטם, אב"ד דוקלא, שבת פעם בעירה כלשהי והתארח בביתו של אחד מנכבדי העירה. מנהג היה בימים ההם – כי בעל הבית מגיש לאורח החשוב את סיר החמין, והאורח מחלק לכל המסובים את מנותיהם. ואכן, בשעת הסעודה הוגש הסיר, כפי המנהג, לרבי אביגדור כדי שיחלק את תכנו.

טעם רבי אביגדור מן התבשיל. הביטו לעברו הנוכחים, בצפיה שיחלק את מנותיהם. אך – לא. שוב טעם הרב מן החמין. הבינו המסבים כי טעמו של התבשיל משבח עד מאד, והשתוקקו גם הם לטעום ממנו.

ואולם לשוא חכו. רבי אביגדור המשיך לטעום מן התבשיל בסיר כף אחרי כף, עד שאכל את כל התבשיל, בלי שנתר מאומה לבני הבית.

כשהניח את הסיר הריק על השלחן, התפלאו הנוכחים לשמוע את שאלתו של האורח: "אולי נותר עוד מעט חמין?" "כן", השיבה בעלת הבית. "אנא, הביאו לי

לאולם בו נמצא החפץ חיים לרגעים ספורים בלבד, כי דבר חשוב הוא רוצה לשאול וכל עתידו תלוי בזה. נענה בעל האכסניה לבקשתו כי העריך אותו ואת מעשיו הכבדים, הושיבו על יד השולחן שעליו סעד החפץ חיים והבטיח לו להציג אותו לפניו מיד לאחר ברכת המזון.

באמצע הסעודה החל רבינו לומר את הפרק "מזמור לדוד ד' רועי לא אחסר", כדרכו בקודש בזמן הסעודה. סיים את הפסוק האחרון של הפרק: "אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי", פנה אל האורח הנ"ל (שרבינו לא הכירו מעודו) וביאר את הפסוק כדלהלן: "פליאה עצומה היא על דוד מלך ישראל כיצד הוא אומר, שטוב וחסד ירדפוהו, היתכן ששני הדברים הטובים האלה יהפכו לרודפים, הלא כבוד וחוסר המה הרודפים ויורדים לחיי האדם, אבל טוב וחסד? אתמהה?"

שמע מינה, שלפעמים נדמה לו לאדם שעסקי הטוב והחסד נעשים כרודפים ויורדים לחייו, גוזלים את זמנו היקר לו, מפריעים בעסקיו וגורמים לו הפסדים, משביתים את שלום הבית וכו'. והיצר מפתהו להזניח את מעשי הטוב והחסד. מה יש לו אדם לעשות אז. וכאן מיעצהו נעים זמירות ישראל, שמע בני, אפילו אם לפי דעתך הטוב והחסד רודפים אותך באמת, אל תעזבם, אלא התפלל לה' ש"אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי", רק "רודפים" כאלה ולא אחרים ח"ו כי ישנם רודפים הרבה יותר גרועים. מרודפים של טוב וחסד לכן בודאי לא יאונה לצדיק כל און, ורק יקויים בו "ושבתי בבית ה' לאורך ימים"...

איך שסיים רבינו את באורו על הפסוק הנ"ל, קם האורח נרגש ופנה אל בעל הבית בברכת פרידה... בעל האכסניה הביע את תמיהתו בפני האורח שהתאמץ לקבל רשות כניסה לרכבו רק כדי לשאול אותו שאלת חיים חשובה, והנה לפתע אין לו כל צורך בשאלה זו?

האורח ענה לו בבת צחוק כי החפץ חיים ענה לו ללא שאלה, ובטרם הרצה לפניו את דברי שאלתו קיבל תשובה כהלכה. הוא הסביר את דבריו:

הוא הקים בעירו תלמוד תורה וקופת גמ"ח שהוא מנהלם בעצמו, המוסדות התפתחו יפה בע"ה, והעבודה בשני שטחים אלו גוזלת את זמנו. הוא נאלץ להזניח את עסקיו הפרטיים והם סובלים... רעיתו החלה להציק לו ודורשת במפגיע שימסור את הנהלת המוסדות לאנשים אחרים.

ואולי למד זה ממעשה חפץ חיים, מובא בח"ח על התורה, מהדורת רב גריינימן, דף ע"א עיי"ש.

ומובא ב"מאורות" דף ר"ג, שכאשר רבי נתן צבי, הסבא מסלבודקה, היה בחדר המתנה של רופא שיניים, ושמע מבפנים גניחות ואנחות, היה תיכף ומיד קם ממקומו, ועומד בפניה צדדית של חדר ההמתנה, ושופך שיח ותחנונים לפני אדון כל להקל מכאבי החולה. וזה נקרא השתתפות בצער הזולת.

ואלה תולדות אהרן ומשה...ואלה שמות בני אהרן (במדבר ג-ב)

אינו מזכיר אלא בני אהרן ונקראו תולדות משה, לפי שלמדן תורה, מלמד שכל המלמד את בן חברו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו (רש"י)

הרב אברהם קלמנוביץ ז"ל, היה ראש ישיבה ידוע באמריקה, וסיפרו בו, כי היה זה החפץ חיים שדחף אותו למעשה המבורך של פתיחת ישיבה.

והנימוק שהיה בפי החפץ חיים להרב קלמנוביץ: אם תשב ותלמד לבדך, כמה תספיק ללמוד בימי חייך? תלמד עשר פעמים ש"ס, או עשרים פעמים. אבל אם תפתח ישיבה, יהיו לך אלף פעמים ש"ס, כי אין שום אפשרות להספיק לעשות בחיים מצוות כה רבות כמו מי שמזכה את הרבים!

משל למה הדבר דומה – הוסיף ואמר לו החפץ חיים – לסנדלר, כמה זוגות נעלים מסוגל הסנדלר לייצר בשבוע? אבל אם בא מישהו ופותח בית חרושת לנעלים, הריהו מייצר בשבוע אחד מה שהסנדלר לא מספיק לייצר בכמה וכמה שנים. כך הדבר, אם מישהו פותח ישיבה, אזי הוא מזכה את הרבים, מקים עולה של תורה ומעמיד תלמידים הרבה, והש"ס נלמד עשרות ומאות פעמים, ומכל זה גדולות ורבות הן הזכויות של מקים הישיבה!... (שאל אביך ויגדך).

הדבר קרה בשנת תרפ"ג בזמן שהותו של החפץ חיים בעיר ווינה כדי להשתתף בכנסיה הגדולה הראשונה של "אגודת ישראל".

רבינו התאכסן בבית הנכבד ר' עקיבא שרייבר. כרגיל צבאו על הבית אנשים רבים שאדיר היה חפצם לראות את רבינו ורק יחידי סגולה זכו להכנס פנימה. פנה אז לבעל האכסניה עסקן מפורסם של היהדות באנגליה בבקשה שטוחה לאפשר לו את הכניסה

איש ראש לבית אבתיו הוא (במדבר א-ד)

שני בני אדם היו מריבים זה עם זה. הטיח האחד ביריבו "אין לך כל יחוס!" נענה הלה ואמר "אמנם מיוחס אתה, אולם בך היחוס מסתיים, ואילו בי היחוס מתחיל"...

זוהי הכוונה שבפסוק "ראש לבית אבותיו הוא" כל אחד מהם היה מיוחס מכח עצמו, כך שהתחיל בו יחוס חדש לבני המשפחה הבאים אחריו. (הר"מ חפץ ז"ל)

״ויתילדו על משפחתם לבית אבתם״ (במדבר א, י"ח)

עצם הדבר שכל איש מבני-ישראל עבר לפני אבי-כל-הנביאים ואחיו קדוש ה, והוא נודע אליהם בשמו גם בכתב - "בכתב בני ישראל" - היה בזה בשבילו משום זכות לחיים, שכן הם שמו עליו עינם לטובה ובקשו עליו רחמים, להרבות ולהגדיל את מספר בני-ישראל.

בדברים אלה של הרמב"ן הננו מוצאים מקור לזה, שבבוא אדם לפני צדיק על-מנת שיתפלל בעדו, הריהו מזכיר לפניו את שמו ודוקא בכתב על פתקה.

״כאשר צוה ה את משה ויפקדם במדבר סיני״ (במדבר א, י"ט)

והלא מן הדין היה הכתוב צריך לומר להיפקד: "ויפקדם במדבר סיני כאשר צוה ה את משה"?

ברם, נשמותיהם של ישראל הן המהוות את התורה. כל אדם מישראל הנהו אות מן התורה, כפי שמצינו בספרים שראשי-תיבות של "ישראל" הם: יש ששים ריבוא אותיות לתורה. יוצא איפוא שכאשר פקד משה את ישראל היה לומד בזה את התורה. הוא אשר אמר הכתוב: "כאשר צוה ה את משה" - כשם שלמד משה את התורה מאשר צוה אותו השם-יתברך, כך למד את התורה גם כאשר "ויפקדם במדבר סיני".

הוא עצמו אינו רוצה לעזוב את הטוב והחסד ומשום "שלום בית" הגיעו שניהם לכלל החלטה למסור את הכרעת הענין לרבנו החפץ חיים, וכאשר יגיד כן יקום.

מכיון ששמע עתה מפורש יוצא מפי כהן גדול כי אף אם "טוב וחסד" רודפים אחרי האדם באמת, ומפריעים לו בעסקיו הפרטיים, בכל זאת אל יזניחם וימשיך לעסוק בהם, הוא קיבל תשובה לשאלתו, שאלת החיים החשובה, וממהר לבשר לרעייתו את הכרעת רבנו החפץ חיים. (עמוד החסד)

״מבן עשרים שנה ומעלה כל יוצא צבא בישראל״ (במדבר א, ג)

מכיוון שמתמלאות לאדם עשרים שנה הריהו נעשה בן-עונשין גם מצד בית-דין של מעלה, ואז מתחילה מלחמת-היצר האמתית והאדם נעשה בבחינת יוצא-צבא, דרוך ומוכן תדיר ללחום נגד היצר-הרע, שכן "הבא להרגך השכם להרגו".

הוא אשר אמרו חכמינו: "בן עשרים לרדוף" (אבות פ"ה מכ"א) - כיוון שמגיע אדם לגיל עשרים שנה, מתחילים לרדפו בבית-דין של מעלה על חטאיו, ולפיכך עליו להתגבר ולרדוף את היצר-הרע.

אף שהיו בני עשרים שכבר נענשים בידי שמים, בכל-זאת היו ראויים להיות יוצאי-צבא ולהצטרף למלחמה, אשר בה נאמר: "מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישוב אל ביתו" (דברים כ, ח) ואמרו על כך חכמינו: "ירא מעבירות שבידו" (סוטה מ"ג) - לפי שהיו כולם צדיקים ולא היה בהם שום חטא.

״איש ראש לבית אבתיו הוא״ (במדבר א, ד)

דרכו של עולם, כשעולה אדם לגדולה ונעשה ראש ומנהיג, טיבו נעשה יותר גרוע משהיה לפני-כן, (כדרך שאנו מוצאים אצל ירבעם בן נבט, שבתחילה היה צדיק והוכיח את שלמה המלך, ואילו משעלה על כסא המלוכה נעשה חוטא ומחטיא את הרבים). לפיכך מעידה כאן התורה, כי "ראש לבית אבותיו הוא" - שכל אחד מהם נשאר תמיד כמות שהיה ("הוא - בצדקו מתחילתו ועד סופו").

שלוש פעמים חזר הכתוב ושנה אותן הלשונות, לפי שכאן מרומזים שלושת הטעמים של הציווי לפקוד את ישראל:

(I) כדי שיעברו לפני משה ואהרן ויזכרו בשמותיהם (עיין ברמב"ן) - לפיכך אמר הכתוב הראשון: "אלה הפקודים אשר פקד משה ואהרן".

(II) כדי לקבוע מי ראוי לצאת למלחמה ומה מספר האנשים בעלי הכושר הקרבי - לפיכך אמר הכתוב השני: "ויהיו כל פקודי בני ישראל...מבן עשרים שנה ומעלה כל יוצא צבא בישראל".

(III) כדי להודיע כמה גדולים חסדי הבורא, כי משבעים נפש שירדו מצרימה יצא מחנה עצום של למעלה מששים ריבוא אחרי תקופה של עשרים שנה בלבד - לפיכך אמר הכתוב השלישי: "ויהיו כל הפקודים שש מאות אלף ושלושת אלפים וחמש מאות וחמישים".

"ואתה הפקד את הלויים" (במדבר א, נ)

בעל-הטורים אומר על כך, שאנו מוצאים פעמיים במסורה את המלה "הפקד": פעם אחת בפסוק שלפנינו:

"הפקד את הלויים" ופעם שנית בתהילים: "הפקד עליו רשע" (פרק קט"ו). מכאן רמז לדברי חכמים שאמרו: "אין אדם נעשה שוטר מלמטה אלא אם כן נעשה רשע מלמעלה".

"נעשה הרשע מלמעלה" - כף החובה עולה למעלה וכף הזכות יורדת למטה, שכן אמרו חכמינו: "העולה לגדולה מוחלין לו כל עוונותיו", וכששוקלין את זכויותיו וחובותיו על כפות-המאזנים, עולה כף החובה למעלה, לפי שהיא ריקה.

ושמרו הלויים את משמרת משכן העדות
(במדבר א-נג)

"בני נפתלי תולדותם למשפחתם" (במדבר א, מ"ב)

אצל כל השבטים נאמר "לבני", פרט לנפתלי שנאמר אצלו "בני", ויש להבין ענינו של דבר?

ברם, המיפקד הנוכחי הרי נועד לקבוע את מספרו של כל שבט לחוד, שכן מפקד כללי כבר נערך באותה שנה והסיכום היה עתה כמקודם (עיין רש"י). נמצא שהיה צורך לפקוד כל שבט ושבט ולקבוע את מספר נפשותיו. אבל לאחר שכבר נפקדו כל השבטים ונשארו רק שבט נפתלי, כבר היו יודעים ממילא את מספר נפשותיו, בהתאם למיפקד הכללי הקודם, ולא היה עוד צורך לפקדו. לפיכך לא נאמר "לבני" כי אם "בני נפתלי" - שכבר נתברר ממילא מה מספרם של אלה.

וידבר ה' אל משה לאמר את את מטה לוי לא תפקוד ואת ראשם לא תשא בתוך בני ישראל (במדבר א, מה-מט)

עכשיו ציוה הקב"ה למשה לאמר, ראה שאת הלויים לא תמנה כדרך שמנית את שאר השבטים מבן עשרים ומעלה, שכן כל הלויים יימנו מבן חודש ומעלה, מאחר שהם לגיונו של מלך, שהם עומדים לשרת בבית המקדש, ולכן רואים הם להימנות בנפרד, שיימנו מקטנם ועד גדולם, לפי שחשובים הם. ואפילו מבן חודש חשובים.

ועוד טעם לדבר שהלויים לא נמנו מבני עשרים שנה ומעלה כשאר ישראל, מפני שעתידיה היתה להיגזר על כל אלו שהם מבני עשרים שנה ומעלה למות במדבר ושלא יכנסו לארץ ישראל בגלל עון העגל ועון המרגלים, כפי שקרה בפרשת שלח לך ולכן צוה הקב"ה שהלויים לאימנו מבני עשרים ומעלה, כדי שלא יכנסו בכלל הגזרה. שהלויים לא חטאו בעגל ולא במרגלים. (רש"י)

"אלה הפקדים אשר פקד משה ואהרן...ויהיו כל פקודי בני ישראל...כל יצא צבא בישראל...ויהיו כל הפקדים שש מאוד אלף" (במדבר א, מ"ד, מ"ה, מ"ו)

עשרים יום, לא פחת מספרם ולא מת אחד מהם. וזה פלא גדול שבהמון גדול כ"כ של ששים רבוא לא ימות בעשרים יום אפילו אחד. ולכן אומר הכתוב למטה: כן חנו לדגליהם וכן נסעו. כלומר: משעה שנמנו חנה כל אחד באהלו עד שנסעו, ולא מת אחד מהם.

“ואלה שמות בני אהרן הבכר נדב ואביהו”
(במדבר ג, ב)

בין "הבכור" לבין "נדב" יש מקף לסימן הפסקה, לפי ש"הבכור" אינו מוסב על "נדב", שמת ערירי ללא בנים ולא היה לבכורתו שום ערך ממשי.

“וימת נדב ואביהו לפני ה בהקריבם אש זרה...ובנים לא היו להם”
(במדבר ג, ד)

לא מתו נדב ואביהו אלא על שלא היו להם בנים.

באמת היה חטאם בזה שהקריבו אש זרה, אלא אלמלי היו להם בנים היה העונש נדחה לדורות אשר יבואו אחריהם, כפי שנאמר: "פוקד עוון אבות על בנים" (שמות ל"ד, ז), אך מכיוון שלא היו להם בנים נענשו הם עצמם. לפיכך אמר כאן הכתוב: "ובנים לא היו להם".

למה נאמר "וימת" בלשון יחיד, ולא "וימותו" בלשון רבים?

ברם, הלא אמרו חכמינו: "לא מתו נדב ואביהו אלא על שלא היו להם נשים", אם-כן הרי היה כל אחד מהם בבחינת "פלג-גוף", ורק שניהם ביחד היוו גוף שלם, ועל-כן נחשבו שניהם כגוף אחד ויאה להם לשון יחיד. זה גם מובנים של דברי הכתוב: "ובנים לא היו להם" - מאחר שלא נשאו להם נשים ולא העמידו בנים, יאה לומר על שניהם "וימת" בלשון יחיד.

וימת נדב ואביהו לפני ה' בהקריבם אש זרה לפני ה' במדבר סיני ובנים לא היו להם
(במדבר ג-ד)

הלויים נפקדו מבן חודש ומעלה ועם זה יעודו להיות "שומרי משמרת הקודש", מה שמירה איפוא יכול לשמור תינוק בן חודש ימים?

ברם, דבר זה בא ללמדנו כי השמירה מסביב למשכן לא נשאה אופי חומרי, אלא רוחני בלבד. לא בכוחם הגופני שמרו הלויים על המשכן, כי אם בקדושתם ורמתם הרוחנית, ובסגולות אלה היה בן לויים מחונן מיד עם צאתו לאויר העולם.

טעות היא בידי אלה הסבורים, כי אפשר לשמור על נכסי האומה הישראלית בכח ושלטון בלבד. רק קדושתם של השומרים וכוחם הרוחני עשויים להגן ולשמור מכל רע "אם ה' לא ישמר עיר שוא שקד שומר" .. (אבני אזל לוקט ממעינה של תורה)

“ושמרו הלויים את משמרת משכן העדות”
(במדבר א, נ"ג)

הלויים נפקדו מבן חודש ומעלה ועם זה נועדו להיות "שומרי משמרת הקודש", מה שמירה איפוא יכול לשמור תינוק בן חודש ימים?

ברם, דבר זה בא ללמדנו כי השמירה מסביב למשכן לא נשאה אופי חומרי, אלא רוחני בלבד. לא בכוחם הגופני שמרו הלויים על המשכן, כי אם בקדושתם ורמתם הרוחנית, ובסגולות אלה היה בן-לויים מחונן מיד עם צאתו לאויר העולם.

טעות היא בידי אלה הסבורים, כי אפשר לשמור על נכסי האומה הישראלית בכח ושלטון בלבד. רק קדושתם של השומרים וכוחם הרוחני עשויים להגן ולשמור מכל רע - "אם ה' לא ישמר עיר שוא שקד שומר".

אלה פקודי בני ישראל לבית אבתם כל פקודי המחנות לצבאתם שש מאות אלף ושלושת אלפים וחמש מאות וחמישים
(במדבר ב-לב)

כאן חוזר הכתוב ומודיע סכום מספר כל ישראל, שהיו שש מאות אלף ושלושת אלפים ותק"נ אע"פ שכבר הודיע הכתוב דבר זה לעיל, כדי להודיענו פלא גדול שאע"פ שעברו מן המניין ועד התחלת המסע

נדב ואביהוא עכשיו, הריני מערבב שמחת תורה. למחר שמחתי באה, מוטב בשמחתי ולא בשמחת תורה, דכתיב "ביום חתונתו וביום שמחת לבו" (שיר השירים ג, יא) "ביום חתונתו" זה סיני "וביום שמחת לבו" זה אהל מועד. (אור חדש).

לא מתו נדב ואביהו אלא על שלא היו להם בנים
(חז"ל)

באמת היה חטאם בזה שהקריבו את זרה, אלא אלמלי היו להם בנים היה העונש נדחה לדורות אשר יבואו אחריהם, כפי שנאמר: "פוקד עון אבות על בנים" (שמות לד-ז), אך מכיון שלא היו להם בנים נענשו הם עצמם לפיכך אמר כאן הכתוב: "ובנים לא היו להם". (מגדל דוד)

למה נאמר "וימת" בלשון יחיד, ולא "וימותו" בלשון רבים? הלא אמרו חכמינו "לא מתו נדב ואביהו אלא על שלא היו להם נשים", אם כן הרי היה כל אחד מהם בבחינת "פלג גוף", ורק שניהם ביחד היוו גוף שלם ועל כן נחשבו שניהם כגוף אחד ויאה להם לשון יחיד.

זה גם מובנם של דברי הכתוב "ובנים לא היו להם" מאחר שלא נשאו להם נשים ולא העמידו בנים, יאה לומר על שניהם "וימת" בלשון יחיד.. (מעיינה של תורה)

"ויכהן אלעזר ואיתמר על פני אהרן אביהם" (במדבר ג, ד)

מצינו בספרים הקדושים, שכאשר קינא פינחס קנאת ה צבאות והרג את זמרי, קיבל הוא את נשמותיהם של נדב ואביהו ואז נקבע שיהיה כהן.

זהו שמרמז כאן הכתוב: "ויכהן אלעזר ואיתמר על פני אהרן אביהם" - בחייו של אהרן לא כיהנו אלא אלעזר ואיתמר בלבד, ואילו לאחר מות אהרן כיהנו גם נדב ואביהו בדמותו של פינחס בן אלעזר.

וידבר ה' אל משה לאמר: הקרב את מטה לוי והעמדת אתו לפני אהרון הכהן ושרתו אתו ושמרו את משמרתו ואת משמרת כל

לאחר שבני ישראל דרשו בשר בקברות התאוה, אומר הכתוב: "ויאמר ה' אל משה אספה לי שבעים איש מזקני ישראל" (במדבר, בהעלותך יא, טז) שואל המדרש במדבר רבה (טו, כד) ושבעים זקנים ראשונים שהיו במצרים להיכן נעלמו?

אלא בשעה שבאו ישראל לאותן הדברים "ויהי העם כמתאווננים" נשרפו כולם באותה שעה, אלא שהיתה שריפתם כשריפת נדב ואביהוא, שאף הם הקלו ראשם בעלותם להר סיני כשראו את השכינה "ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו" (שמות משפטים כד, יא) וכי אכילה ושתיה היתה שם?!

למה הדבר דומה? לעבד שהיה משמש את רבו ופרוסתו בידו והיה נושך ממנה, כך הקלו ראשן כאוכלין ושותין, והיו רואיין להישרף באותה שעה הזקנים נדב ואביהוא, ומפני שהיה יום מתן תורה חביב לפני הקדוש ברוך הוא, לפיכך לא רצה לפגוע בהן בו ביום לעשות פרצה בהן, דכתיב "ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו" (שם), מכלל שהיו רואיין להשתלח יד. אבל לאחר זמן גבה מהן נדב ואביהוא אף הן נשרפו כשנכנסו לאוהל מועד בזמן חנוכת המשכן ביום השמיני, ע"כ.

לפי מדרש זה, הקדוש ברוך הוא לא רצה להיפרע מנדב ואביהוא ושבעים הזקנים בזמן מתן תורה כדי שלא לקלקל את שמחת התורה, ולכן נפרע מהם בהזדמנות אחרת. אם הסיבה שלא להיפרע בזמן מתן תורה היא כדי לא לקלקל את השמחה, מובן מדוע נפרעו משבעים הזקנים בקברות התאוה, כי שם לא היתה שמחה. אך מדוע נפרעו מנדב ואביהוא בזמן חנוכת המשכן, הרי שם היתה שמחה גדולה לכל עם ישראל שהקדוש ברוך הוא משרה שכינתו בתוך עמו ומעיד שסלח להם על חטא העגל?

אך מצינו במדרש במדבר רבה (ב, כה) על הכתוב "וימת נדב ואביהוא לפני ה' בהקריבם את זרה לפני ה' במדבר סיני" (במדבר ג, ד). וכי במדבר סיני מתו? אלא מלמד שמהר סיני נטלו אפופסין שלהן למיתה, דכתיב "ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו" (שמות משפטים כד, יא) אמר רבי פינחס מכאן שהיו ראוין להשלחת יד.

ולמה לא מתו באותה שעה? משל למלך שהיה משיא את בתו ונמצא בשושבין שלה דבר שמחייבו מיתה, אמר המלך אם אני הורגו עכשיו, הריני מערבב שמחת בתי. למחר שמחתי באה, ומוטב בשמחתי ולא בשמחת בתי. כך אמר הקדוש ברוך הוא אם אני הורג

וקירבו את הבריות למקום - "אוהב את הבריות ומקרבן לתורה".

"כי לי כל בכור... לי יהיו אני ה'" (במדבר ג, י"ג)

לא לקחתי לי את הבכורים שיעשו את העבודה, אלא בתנאי ש"לי יהיו אני ה" - כי יהיו "שלי" ויאמינו באלהותי. אולם מאז שסגדו לעגל הזהב וכפרו באלהותי, חדלו מלהיות "שלי" והנני לוקח איפוא במקומם את הלויים, שלא סגדו לעגל הזהב.

"פקד את בני לוי לבית אבתם" (במדבר ג, ט"ו)

מה טעם לא נאמר במנין הלויים "לגולגלותם", כפי שנאמר במנין בני ישראל?

ברם, אמרו חכמינו ששכיח כי יולד תינוק בעל שתי גולגלות, אלא שאינו שכיח כי יחיה למעלה משנים-עשר חודש. הי לכך, בני ישראל שנמנו מכן עשרים שנה ומעלה, אפשר היה למנותם לפי הגולגלות. אבל בני לוי שנמנו מכן חודש ומעלה, הרי אפשר היה שיימצא ביניהם תינוק בעל שתי גולגלות, ואלמלי היו מנויים "לגולגלותם" היה תינוק כזה נחשב לשנים ושוב לא היו יודעים את מספרם המדויק של האנשים. על-כן לא נאמר אצל בני לוי "לגולגלותם", לפי שבאמת לא נמנו לפי הגולגלות אלא לפי הגופים.

"מבן חדש ומעלה" (במדבר ג, ט"ו)

משיצא מכלל נפלים הוא נמנה לקרוא שומר משמרת הקודש. למדו הוא אותו השבט להיות נמנה מן הבטן. להלן אצל בכור נאמר גם כן: "מבן חדש ומעלה" (פסוק מ) ואומר שם רש"י: "משיצא מכלל ספק נפלים". מה ראה רש"י לשנות את הלשון?

ברם, לפי שיטתו (בבא קמא י"א) ציוותה תורה לפדות את הבכור רק אחרי שלושים יום, משום שאז בטוחים אנו כי איננו נפל, שכן עד שלושים כל וולד

העדה לפני אהל מועד לעבד את עבדת המשכן ושמרו את כל כלי אהל מועד ואת משמרת בני ישראל לעבד את עבדת המשכן ונתת את הלויים וגו' (במדבר ג, ה-ט)

הקב"ה אמר למשה: מאחר שכל עבודת המשכן ונשיאתו מוטלים על אהרון ובניו, שהרי אסור לשום זר לגשת לשם אם כן הם זקוקים לאנשים אחרים שיסייעו בידם, ולכן הקרב לשם כך על ידם את שבט לוי, כדי שיעזרו להם. נתונים נתונים המה לו מאת בני ישראל, הם נבדלו לשם כך משאר העדה ולא יעסקו אלא בעבודות המשכן ולא יעסקו בעסק אחר, ולכן הפרשתי להם המעשרות מכל בני ישראל כדי שלא יהיו טרודים בפרנסה, ושכל מחשבתם יהיו נתונות לעבודתם. וכן כשיבנה בית המקדש, יהיו העבודות מיוחדות ללוויים ולא היו יכולים לעסוק בהן אלא הלויים.

"הקרב את מטה לוי" (במדבר ג, ו)

הדא הוא דכתיב: צדיק כתמר יפרח כארוז בלבנון ישגה.

שני מיני צדיקים הם - יש צדיק שהוא טרוד תדיר בדביקות ובעבודתו הקדושה, אבל רק בינו לבין עצמו מבלי שיטרח כלל להשפיע מצדקותו גם על הזולת. צדיק כגון זה נמשל ל"ארוז", שהוא אילן גדול וכביר, אבל אינו נושא פרות, כך גם צדיק זה גדול בתורה ובעבודתו רק לעצמו ואינו נוקף אצבע כדי להרבות עוד צדיקים בעולם. מאידך יש צדיק אחר, שנמשל ל"תמר", אשר הוא גם גבוה וכביר וגם מפריח פרי, כן גם הוא פורח ומפריח אחרים, מביא אנשים לידי תשובה ומקרבת אל אביהם שבשמים, הארוז בלבנון אינו אלא בבחינת "ישגה" - שהוא משגשג רק בשביל עצמו, ואילו התמר הוא בבחינת "יפרח" - שהוא פורח ומשפיע טובה לעולם.

שבט לוי, אף שהיו עוסקים בתורה ובעבודה, בכל-זאת היו גם הם כתמר הזה, שהיו מורים את תורת הלאחרים - "יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל" -

והלויים היו שומרים בכ"א מקומות ואלו הן: בחמשה השערים של הר הבית. ובד' הפינות של הר הבית. וד' פינות של העזרה מצד חוץ, וגם בחמש השערים של העזרה מצד חוץ.

ובעוד שלשה מקומות בלשכת הקרבן ובלשכת הפרוכת ואחורי ההיכל במקום שהיה נקרא אחורי בית הכפורת. וממונה היה על כל השומרים והיה נקרא איש הר הבית. ובכל לילה היה מסובב על השומרים, וכל שומר שלא עמד על רגליו ולא ענה כשאמר לו הממונה שלום עליך, בודאי היה ישן, והיה הממונה מכהו במקלו. והיה רשאי לשרוף לו כסותו, שהיה ישן ולא שמר כפי חובתו. (מעם לועז)

“כל פקודי הלויים...שנים ועשרים אלף”
(במדבר ג, ל"ט)

מה טעמו של דבר שהיה שבט לוי מועט במספרו מכל יתר השבטים?

לפי שבני-ישראל, אשר סבלו ונתענו בשעבוד מצרים, היפרה והירבה אותם השם-יתברך שלא כדרך הטבע, ככתוב: "וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ" (שמות א, י"ב). אבל שבט לוי, שלפי דברי חכמינו לא היה בשעבוד מצרים ולא עבד עבודת פרך, היתה איפוא ילודתו בדרך הטבע וברכת "כן ירבה וכן יפרוץ" לא חלה עליו.

מטעם זה גם לא נמנה שבט לוי ביחד עם כל ישראל, שהרי לא בא המנין אלא להראות גודל חסדיו ונפלאותיו של השם-יתברך, שתוך תקופה קצרה יצאה אומה כה גדולה משבעים נפש שירדו מצרימה; אבל גידולו של שבט לוי הלא היתה בדרך הטבע, מבלי כל נס מפליא, על-כן לא היה כל קשר בין מניינו הוא ומנין בני-ישראל.

אפשר לפרש טעם נוסף לסיבת מספרם המועט של בני לוי לעומת שאר השבטים, לפי שמצינו בגמרא (סוטה י"ב):

"עמרם גדול הדור היה, כיון שגזר פרעה כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו אמר: לשוא אנו עמלים, עמד וגרש את אשתו, עמדו כולם וגרשו נשותיהן. אמרה לו בתו: אבא, קשה גזרתך יותר משל פרעה

הוא בחזקת ספק נפל ומכאן ואילך הוא יוצא מספק זה. לפיכך גם אומר רש"י להלן אצל בכור, שנמנו "מבן חודש ומעלה", משום שאז כבר יצא מכלל "ספק נפלים".

אבל כאן אצל הלויים הלא נערך המנין "על פי ה" - שהלך משה ועמד על פתח כל אהל ואהל ובת קול יצאה מן האהל ואמרה: כך וכך תינוקות יש באהל זה (ראה רש"י פסוק ט"ז) - אם כן ממילא לא היה מקום לחשוש לספק נפל, שהרי לגבי שמים אין שום ספקות (מי איכא ספיקא כלפי שמיא), אלא כך היה רצון השם-יתברך למנותם מבן חודש ומעלה. לפיכך אומר רש"י כאן, בתור קביעת עובדא בלבד ולא בתור פירוש טעם על הפסוק, שבאמת "משיצא מכלל נפלים הוא נקרא להיות שומר משמרת הקודש" ואפילו עדיין לא מלאו לו שלושים יום, אם רק לא היה בעצם נפל - ובשמים הלא ידוע דבר זה בלי כל ספק - כבר היה ראוי להימנות בתור שומר, שכן "למוד הוא אותו השבט להיות נמנה מן הבטן". ואם בכל זאת לא היה נמנה אלא מבן חודש ומעלה, הרי זה רק משום גזירת הכתוב, לפי שכך עלה ברצונו יתברך.

**והחנים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד
מזרחה משה ואהרן ובניו שמרים משמרת
המקדש למשמרת בני ישראל והזר קרב
יומת** (במדבר ג-לח)

ודעו שהן במשכן והן במקדש היתה מצות שמירה. ומצוה זו מוטלת על הכהנים והלויים. ואע"פ שלא היה שם מורא לא מפני הגנבים ולא מפני הלסטים, מכל מקום כבוד הוא וגדולה לפלטרין של מלך להיות שמור כל הלילה. והיו המשמרות חלוקות לכ"ד מקומות בבית המקדש.

ובשלושה מקומות היו הכהנים שומרים: האחד על גבי שער הניצוץ והמקום השני בבית המוקד. שהיתה קיימת על גבי הקרקע והיתה הלשכה מוקפת ספסלים של אבן, והיו שם מדורות של אש, והכהנים היו מתחממים שם, כי היו הולכים יחפים על גבי רצפת העזרה והיו מצטננים. וזה היה על יד השער האחר שהיה נקרא שער בית המוקד. והמקום השלישי שהיו שומרים שם הכהנים היה בבית אבטינס.

הקשה הרמב"ן מדוע כאן כאשר נפקדו ישראל לא היה בהם נגף ואילו כאשר דוד מנאם בימיו נהרגו במגיפה שבעים אלף מישראל, הלא קשה לחשוד את דוד המלך שעבר על הפסוק "ולא יהיה בהם נגף" וכו'? והסביר הרמב"ן דאצל דוד הספירה היתה שלא לצורך שמנאם כדי לשמח את ליבו שמולך על עם רב. אך לפי"ז יש להבין שאם דוד חטא מדוע נהרגו בני ישראל?

ויש לתרץ ע"פ דברי הרבינו בחיי בפרשתינו שמסביר שהספירה אצלנו היתה ע"י מחצית השקל ולא ספירה לגולגלותם משום שכאשר מונים את ישראל לגולגלותם נידון כל יחד לבדו ודינו יכול להיפסק לחובה ומשא"כ כאשר אינם נמנים הקב"ה מודד את זכויותיהם ככלל ישראל, ולכן כל יחיד ויחיד ניצול בזכות הכלל וא"כ מובן שכאשר דוד מנאם לגולגלותם כ"א נידון בפני עצמו וממילא נידונו במגיפה כי "אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא" אבל אצלנו מנאם ע"י מחצית השקל (ולא "לגולגלותם") ולכן לא היתה מגפה בהם. (הרב יעקב יצחק רודמן)

אשר נקבו בשמות (במדבר א/יז)

ומפרש רש"י במקום "אשר נקבו - לו כאן בשמות". ויל"ע מה כוונתו בזה דמה אכפת לנו היכן נקבו בשמות?

והנ"ל בזה שפסוק אח"כ כתוב ואת כל העדה הקהילו ומהלשון הקהילו משמע ע"י משהו, וזה החצוצרות שכך היה המצווה להקהיל את העם, ולעומת זאת לגבי הנשיאים כתוב "ויקח משה ואהרן" משמע באופן ישיר. ולכאורה היה קשה לרש"י מדוע לא קרא להם גם ע"י החצוצרות שהרי כתוב: (במדבר י', ד') "ואם באחת יתקעו ונועדו אליך הנשיאים", ועל זה בא רש"י ומתרץ שמכיוון שעדיין לא ידעו מי הם הנשיאים ממילא לא יכלו להקהילם ע"י חצוצרה.

הרשע...עמד והחזיר את אשתו, עמדו כולם והחזירו נשותיהם". נמצא איפוא שהיו בני לוי פרושים מנשותיהם משך תקופה ארוכה, ועל-כן היה מספרם מועט משל שאר השבטים.

וידבר ה' אל משה לאמר קח את הלויים תחת כל בכור בכני ישראל ואת בהמת הלויים תחת בהמתם והיו לי הלויים אני ה' (במדבר ג-מה)

כל פטר חמור של ישראל תפדה בשה של הלויים.

עכשיו אמר הקב"ה משה: מאחר שמספר כל הלויים כ"ב אלף ומספר הבכורות כ"ב אלף ורע"ג. נמצאים רע"ג בכורות ישראל עודפים על הלויים. ונשארו בלי פדיון לכן תפדה אותם בשקלי קודש, חמשת חמשת שקלים לגלגלת (שכל אחד ואחד שלשים דראמות של כסף מזוקק).

והטעם לשיעור הזה לפדיון, מפני שמכרו את יוסף, ומאחר שכל סלע הוא ארבעה דינרים, נמצא שחמשת השקלים שהם חמשה סלעים הם עשרים דינרים. שבסכום זה מכרו האחים את יוסף ולפי שהיה יוסף בכור לאמו רחל, צוה הקב"ה שפדיון הבכור יהיה בה' שקלים.

ומשה היה מהרהר בלבו מה אעשה לפדיון רע"ג הבכורים העודפים. שאם אבקש מכל בכור העודף שיתן לי ה' שקלים, יאמר לי מהיכן אתה יודע שאני הוא הבכור העודף, שמא אני אחד מאלו שהלויים פדו אותם ואני פטור מלתת חמשה השקלים.

וכן על זה הדרך יאמר כל בכור ובכור. מה אעשה משה. לקח כ"ב אלף פתקים, וכתב על כל אחד מהם בן לוי. ולקח עוד רע"ג פתקים וכתב על כל אחד חמשה שקלים. ולקח את כל כ"ב אלף ורע"ג הפתקים ושם אותם בתיבה (כפולה) וכל אחד מהבכורות לקח פתק סגור, וכל מי שנמצא כתוב בפתקו חמשה שקלים היה חייב חמשה שקלים (מעם לועז

"כל יוצא צבא בישראל תפקדו אותם לצבאותם (ויקרא א/ג)

נשוא

נשא את ראש בני גרשון גם הם לבית אבותם למשפחותיהם (נשא ד-כב)

רק לאותם שממשיכים בדרך אבותם, ויהיו ראויים להתייחס עליהם, וכתיב בכל מקום מקוטר ומוגש לשמי ומנחה טהורה, דרשו חכמינו זכרונם לברכה אלו תלמידי חכמים שבבבל שעוסקים בתורה כאילו הקריבו כל הקרבנות, הינו לבני גרשון. לבני פרוש לבון עונותיהם, לבית אבותם, שעל ידי תשובה זוכה לחזור לבית אבותם, למשפחתם אל הקדושה העליונה. וראיה לזה שאחריו כתוב בפרשת תשובה, איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל בשם, ואם חס ושלום לא ממחר לעשות תשובה, מה כתוב אחריו איש איש כי תשטה אשתו ומעלה בו מעל, עכשיו יבוא בעל כורחו אצל הכהן הוא ואשתו בכושה וחרפה ולפני קהל ישראל הפך ממה שלא בא הוא לבדו אצל החכם בצנעה.

נשא את ראש, ראיתי ב"כסא רחמים" שבני גרשון היו נזהרים הרבה משלושה דברים שכתוב בפרשת מטות נ'דר, שבועה, א'סור, שנאמר איש כי ידור נדר לה' או השבע שבועה לאסור אסור, למה נסמכו אלו השלושה זה לזה? לומר כל מי שנודר אחרי כן יבוא להשבע שבועה, ואחר כך אוסר אסור על נפשו, יען שזה מכשול גדול ומביא צרות לאדם, ראיה מיעקב אבינו עליו השלום בחיר שבאבות, כמה צרות באו עליו בעבור שאיחר נדרו, פגע בו עשו ולקח מנחה גדולה ובא המלאך ויאבק עמו כל הלילה והוא צולע על ירכו, צרת דינה, צרת יוסף, מיתת רחל, אמר הקדוש ברוך הוא עד מתי הצדיק הזה לוקה בשביל נדרו ואינו מרגיש? מיד אמר לו קום עלה בית אל אשר נדרת לי שם נדר. ובני גרשון שהו נזהרים באלו השלושה דברים, סימן לדבר נשא ראשי תבות נדר, שבועה, אסור. (אהבת חיים)

"וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש" (נשוא ה, ב)

אדם נברא עם תשוקות ומאוויים, על-מנת שינצל אותם לצורך ענינים רוחניים יותר גבוהים, שיהא

"נשא את ראש בני גרשון גם הם" (נשוא ד, כ"ב)

מה טיבו של הביטוי "גם הם" כאן? וכי למה זה יעלה על הדעת שלא לשאת אותם? וכן, למה להלן, אצל בני מררי, לא נאמרה כלל לשון נשיאת ראש, כי אם רק "בני מררי למשפחותם לבית אבותם תפקוד אותם" (פסוק כ"ט)?

ברם, שלושת בני לוי מרמזים על שלושת תקופותיו של עם ישראל.

"קהת" - מרמז על התקופה שבה היו ישראל מקובצים יחד בארצם ("קהת" מלשון "ולו יקהת עמים"), היו עומדים ברום המעלה ("ובני קהת עם רם"), היו מאירים את העולם ("יצהר" מלשון "צוהר") והיו עזים וחזקים בקדושתם ובהתחברותם להשם-יתברך ("חברון ועוזיאל"). לתקופה כזאת יאה ביותר לשון נשיאת ראש.

"גרשון" - מרמז על התקופה שבה גלו ישראל מארצם ("גרשון" מלשון גרוש), לפיכך אמר הכתוב, שאף-על-פי שגלו מארצם בכל-זאת עדיין המה גם רמים ונשואי-ראש - "נשא את ראש...גם הם" - לפי שהם מבטלים את עצמם מפני חכמיהם ולומדים תורה מפייהם והרי זה נחשב כאילו היו מקריבים קרבנות, כפי שאמרו חכמינו: "בכל מקום מוקטר ומוגש לשמי ומנחה טהורה - אלה תלמידי חכמים שבבבל שעוסקים בתורה כאילו הקריבו כל הקרבנות", ("ובני גרשון לבני ושמעי" - שנתלבנו ונתכברו חטאיהם על שום ששמעו בקול חכמיהם).

ואילו **"מררי"** - מרמז על התקופות הנוראות והמרות ("מררי" מלשון "וימררו את חיהם"), שבהן ישראל נרמסים ונשפלים עד עפר, ("בני מררי מחלי ומושי" - שהם סובלים כל מיני חליים ויסורים והם מנותקים מן הכל, ואף-על-פי כן הם מוסרים את נפשם בעד השם-יתברך ותורתו) - הרי אין טעם לומר: "נשא את ראשם לבית אבותם" שכן אינם בבחינת טפל לאבותם, אלא עולים בהרבה על גביהם, כפי שאמרו חכמינו: "דורו של שמד אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתם".

“למעל מעל בה” (נשוא ב, ו)

שהרי כאן הכתוב מדבר בגזל הגר (רש"י), לפיכך הרי זה מעל בהשם-יתברך, כי זה שגוזל את הגר, שבא לחסות בצל כנפי האמונה הישראלית, גורם לחילול-השם גדול והיינו מועל בקודש.

למעל מעל בה' (נשא ה-ו)

שהרי כאן הכתוב מדבר בגזל הגר (רש"י), לפיכך הרי זה מעל בהשם יתברך, כי זה שגוזל את הגר, שבא לחסות בצל כנפי האמונה הישראלית, גורם לחילול השם גדול והיינו מועל בקודש... (ספורנו).

מעשה היה בשנת התר"ן ביהודי שהתיישב בירושלים ופתח טחנת קמח קטנה, והיה טוחן כל שבוע בעזרת סוסו מעט קמח בשביל בעלי הבתים היהודים שבסביבה, עם הזמן הצליח במסחרו ולקח לו גם עוזר ושמו ראובן, שהיה מסתובב בין הלקוחות ורושם כמה כל אחד מבקש לקנות קמח. ויהי היום ואותו עוזר נפטר לבית עולמו, ואחר זמן קצר, הסוס שהיה לו בטחנה הוליד סייח קטן חרוץ מאוד.

הסייח הקטן הזה היה עובד כ"כ טוב ככח של חמישה סוסים. באו כמה יהודים וערבים וביקשו לקנות ממנו את הסוס הקטן החרוץ, אך בעל הטחנה לא הסכים למכרו, בטענה כי הסוס נחוץ לו לעבודתו. הלכו הערבי והלשינו למושל, שיהודי זה יש לו סוס פלא. מיד שלח המושל את אחד מפקידיו שיקנה את הסוס. היהודי שפחד מהמושל שמא יזיק לו, הסכים בעל כורחו למכור לו את הסוס, ואמר לפקידים שיבואו מחר לקחת את הסייח החרוץ. היהודי בעל הטחנה היה נוהג לשבת כל לילה ללמוד תורה, והיה לומד ומתנמנם. באותו לילה ראתה אשתו את בעלה שקם בחצות הלילה הדליק פנס ויצא מהבית, ולאחר שעה קלה חזר אך לא דיבר עם אשתו מאומה. בבוקר הלך ומצא את הסוס הקטן החרוץ מת, ושמח שמחה גדולה. שאלוהו השכנים: על מה אתה שמח כ"כ שמת הסוס?

אמר להם היהודי: אספר לכם המעשה, זה האיש שהיה עוזר לי בטחנה גנב היה, ולא ידעתי מזה. אתמול בלילה בא אלי עוזרי בחלומי בוכה בדמעות שלישי, וסיפר לי שבית דין של מעלה גזרו שנשמתו תתגלגל בסוס הקטן החרוץ הזה, וע"י שיעבוד

משתוקק אל הקדושה ואל אהבת-השם, כפי שאמר דוד המלך: “צמאה לך נפשי כמה לך בשרי” (תהילים ס"ג, ה), “נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה” (תהילים פ"ד, ג), “נגדך כל תאוותי” (תהילים ל"ח, י) - אלא שמתערבים הכוחות הגשמיים ומושכים את תשוקותיו ומאווייו של האדם כלפי מטה, לעניני העולם השפל. לפיכך, עיקר עבודתו של האדם מישראל הוא, לטהר את התשוקות הללו מכל פסולת - “הגו סיגים מכסף” - להגות את הפסולת והסיגים מן הכסף (“כסף” מלשון “נכסוף נכספתי”), לשלח מתוך מחנהו העצמי, היינו מן האברים וכוחות הגוף, כל טמאה, צרעת וזוהמה, כי אז “ויצא לצורף כלי” - חוזר ויוצא האדם מצורף ומזוקק ללא כל פגם.

וכך פירש בעל החידושי-הרי"ם ז"ל: “מאשפות ירים אביון” - השם-יתברך מרים את מאווייו של האדם (“אביון” מלשון “תאב לכל דבר”) מן האשפות, כך שהמאוויים לא יהיו מכוונים לענינים שפלים, כי אם לענינים רוחניים עליונים.

“ויעשו כן בני ישראל וישלחו אותם אל מחוץ למחנה כאשר דבר ה אל משה כן עשו בני ישראל” (נשוא ה, ד)

לשם מה חזר הכתוב ואמר: “כן עשו בני ישראל”, לאחר שכבר נאמר בראש הכתוב: “ויעשו כן בני ישראל”?

ברם, טיבה של מצוה זו היא, שכשיראו בני-ישראל כיצד מרחיקים את המצורע מחוץ למחנה וכיצד גופו לקוי ונאלח בצרעת, יהיו נזהרים מן העבירות המביאות לידי צרעת (גאווה, לשון-הרע, צרות-עין). כיוצא בזה, כשיראו כיצד מרחיקים את הזב ואת טמא-המת, מיד יעלו בזכרונם: “מאין באת - מטפה סרוחה” (זב) “ולאן אתה הולך - למקום עפר רימה ותולעה” (מת) - וממילא לא יבואו לידי עבירה. לפיכך אומר לנו הכתוב כי בני-ישראל עשו את המצוה משתי הבחינות גם יחד, הן מצד המעשה והן מצד הכוונה.

גם קיימו “וישלחו אותם אל מחוץ למחנה” וגם למדו את הלקח מן המצוה, להזהר מן הדברים המביאים לידי צרעת, זיבה ומיתה - “כאשר דבר ה אל משה” - גם את המטרה אשר היתה לפני השם-יתברך בתת את המצווה הזאת - “כן עשו בני ישראל”.

אמרה בעלת הבית: "אך נס הוא זה ואין סומכין על הנס. וכבר אמרו חכמים שלא בכל שעה מתרחש נס. עלי להינשא לאיש כדי שיהא ממוני שמור!"

מיד קמה ועלתה אל הישיבה ופנתה אל ראש הישיבה שיבחר בעבורה תלמיד יר"ש שתינשא לו. הורה ראש הישיבה לעברו של אותו בחור, שהיה יושב ולומד. אמר לה: "אם בקולי תשמעי, הינשאי לבחור זה, כי בעל מידות טובות הוא וירא שמים עד מאוד אפילו שאינו עשיר".

אמרה: "בעושר זיכני הקב"ה די והותר". ובאו מיד בברית האירוסין. אמר אותו בחור לעצמו: "יפה אמרתי אמש, שאם דינרים אלו מוכנים בעבורי – אקבלם בהיתר ובכבוד!".

כך צריכה להיות עבודתו של האדם את השי"ת לא לחמוד או לגזול את מה שאינו שלו.

מי שחוטא בעוון הגזל הורס הוא יסודות התורה ועוקר שורש האמונה שכל מצוות התורה תלויין בה, ואין לך חמור מכל האיסורים שבתורה מעונש הגזל. כיוון שהתיר אדם לעצמו גזילת חברו, הרי הוא מוכן כבר לכל חטא ועוון.

מעשה בכפרי אחד שהיה לו סוס נאה וחזק שעבד למענו בכל כוחו. כשראה הבעל שם טוב את הסוס ידע שמגולגלת בו נשמת אדם שהיה חייב בחייו כסף לאותו כפרי, ומכיוון שלא פרע את חובו נגזר עליו להתגלגל בסוס ולעבוד למען אותו כפרי.

ניגש הבעל שם טוב אל בעל הסוס וביקש ממנו למכור לו את סוסו. לא הסכים הלה בטענה שסוסו זה הוא הטוב והמועיל שבסוסיו. "אם כן, הראה נא לי את השטרות אשר עליהם חתומים האנשים שחייבים לך כסף", ביקש הבעל שם טוב. משהראה לו הכפרי את שטרותיו, הפציר בו הבעל שם טוב לתת לו שטר אחד.

למה לכם השטר הזה? תמה הכפרי, "האיש החתום עליו נפטר, וממילא לא יחזיר לי את החוב". "ואף על פי כן חפץ אני בשטר זה", אמר הבעל שם טוב. לאחר שקיבל הבעל שם טוב את השטר מידי הכפרי במתנה גמורה, עמד הבעל שם טוב וקרעו לגזרים. באותו רגע נפל הסוס ומת, וכך היה תיקון לנשמתו של האיש והוא בא אל מקומו. (נפלאות הבעש"ט).

"**החפץ חיים**": ודע עוד, שאדם הגונב והחומס לחברו, לא די שממון העול ילקח לבסוף מידו, אלא

במשנה מרץ, ע"י כך ישלם את מה שגנב, ובכה ואמר לי שמכיון שמחר יקחו אותו למושל, א"כ לא יהיה עוד תיקון לנשמתו האומללה והמיוסרת!!

ולכן ביקש שאמחל לו, שהרי אם אני מוחל לו בלב ונפש על הגניבות, אז הוא ימות ויכניסוהו במחיצתו! סיים בעל טחנת הקמח: ועל כן קמתי אתמול בלילה, לקחתי את הפנס והלכתי לטחנה, תפסתי את אזנו של הסייח לחשתי לתוכה ואמרת: מחול לך, מחול לך, מחול לך, ובבוקר שראיתי שהסייח מת, הבנתי שאכן הצלתי מצער נורא, נפש אחת מישראל! ואיך לא אשמח?! על כן יחרד האדם עד כמה חמור עונשו של גזל!!! (אהבת חיים ח"ב עמ' פט)

ה"בן איש חי" מביא **מעשה** הממחיש את הדברים: מעשה בבחור ירא שמים, שהיה דרכו לקום בחצות הליל ולערוך "תיקון חצות" ולאחריו היה הולך לישיבה ללמוד עם ראש הישיבה ותלמידיה. יום אחד נטרד במחשבה כיצד יוכל להינשא, ואביו עני מרוד ואין בידו פרוטה לנדוניה.

כאשר הלך אצל הישיבה עבר ליד ביתה של אלמנה צעירה, שבעלה נפטר מיד לאחר נישואיה והוריש לה הון רב. בא היצר הרע ולחש לאוזנו: "האשה והמשרתות ישנות, הבית חשוך, שער החצר פתוח, התגנב פנימה וטול את ממונה. לא בתור גניבה, רק בתור הלוואה לזמן מה, עד שתצליח להשיב את הכסף והרי אתה עושה זאת כדי לקיים מצווה, שתוכל לשאת אשה".

כך דרכו של היצר הרע, שהוא מפתה בהיתרים כוזבים. והבחור נשמע לו, ומצא את עצמו בבית החשוך, מגשש את דרכו אל תיבת הממון ובתוך כדי כך נתקל ברהיטים, בשולחנות ובכסאות והקים רעש עד שהקיצו דיירות הבית אך פחדו לזעוק כי חששו שזהו שודד חמוש ואם יצעקו – יהרגן.

מצא הבחור את תיבת הכסף והתכשיטים, שבר אותה ונטל ממון מלוא ופניו. לפתע נזכר במימרא "אין אדם נוגע במה שמוכן לחברו". ונזכר בשיחה שהשמיע ראש הישיבה על אותה מימרא.

אמר לעצמו: "אם דינרים אלו מוכנים לי – מדוע אקחם באיסור? ואם אינם שלי – לא תועיל לי הגניבה!"

מיד שמט את הכסף מידי וועזב את הבית. האלמנה והמשרתות לא יכלו עוד להירדם. הן שהו על יצוען בעיניים פקוחות עד הבוקר ואז פנו לסקור את הנזק. להפתעתן ראו שדבר לא נגנב!

ברם, אליבא דאמת הרי כל עבירה היא בכלל גזל. שכן השם יתברך נותן לאדם חיות וכח למען יעשה את רצונו. אם האדם מנצל את הכח והחיות כדי לעבור על רצון הבורא, הרי ממילא הוא גוזל את קנינו של השם יתברך. לפיכך שפיר יאה כאן המצוה של תשובה ויודוי.. (שפת אמת בשם הרי"ם ז"ל בשם מעינה של תורה).

מה משמעותן של המילים: "אשר עשו"?

הנה, הרופא המנוסה והמוכשר מחפש למצוא בכל מחלה את הסיבה שגרמה לה, והוא מתאמץ לסלק את הסיבה הזאת, כי אז ממילא מתרפאת המחלה. הוא הדבר, כאשר האדם בא לשוב בתשובה על חטא של גזל, עליו להתבונן בסיבות ובמניעים שהביאוהו לידי חטא זה. מן הסתם רק קינא תחילה בחברו ועבר איפוא על "לא תחמוד", והלא עבירה גוררת עבירה וכך הגיע לידי חטא של גזל.

זהו שאמר הכתוב: "והתוודו את חטאתם" שבשעה שיתוודו על החטא כשלעצמו, יתוודו גם על "אשר עשו" על דברים שעשו קודם ואשר גרמו לחטא. (מעינה של תורה)

“והתוודו את חטאתם אשר עשו” (נשוא ה, ז)

מדוע נאמרה כאן לשון רבים, בעת שכל הפרשה מדברת בלשון יחיד? “השיב”, ונתן”?

ברם, מצינו בגמרא שהמפקיד ממון אצל חברו ללא עדים הריהו עובר על “לפני עור לא תתן מכשול”, לפי שעל-ידי כך הוא מביא את הנפקד לידי הכחשה (עיין בבא-מציעא ע”ה). יוצא איפוא שגם המפקיד יש לו חלק בחטא זה של הנפקד המבקש לגזלו, ולכן גם עליו להתוודות על חטאתו.

מה טעם נאמרה מצוות וידוי - שהיא יסוד התשובה על כל החטאים - דוקא אצל חטא גזל?

ברם, אליבא דאמת הרי כל עבירה היא בכלל גזל. שכן השם-יתברך נותן לאדם חיות וכח, למען יעשה את רצונו. אם האדם מנצל את הכח והחיות כדי לעבור על רצון הבורא, הרי ממילא הוא גוזל את קנינו של השם-יתברך. לפיכך שפיר יאה כאן המצוה של תשובה ויודוי.

מה משמעותן של המילים: “אשר עשו”?

כל חלקי הצער שציער אז בזה לחברו, ינתן לו גם כן במידה ומשקל ממש.

ויש לבאר הפסוק בקהלת: "ושבתי אני ואראה את כל העשוקים הנעשים תחת השמש והנה דמעת העשוקים ואין להם מנחם ומיד עושקיהם כח ואין להם מנחם". ועין בפרוש רש"י. והנה כפל לשון על שתי פעמים "ואין לו מנחם" וגם תיבת "ומיד עושקיהם כח" אין לה באור.

אך בזה יבואר בפשיטות, דהנה אנו, שעניי בשר לנו, אם נראה איש עני שלוח מאחד עשרים רובל כסף, ויסע מביתו לנוד באשר ימצא, להשתכר מעט להחיות את נפשו. ובהיותו בדרך מצאו לסטים אחד, ויתחנן לו העני כי ירף ממנו. והרוצח לא שמע לדבריו ויכהו מכות נמרצות ויגזלהו עד פרוטה האחרונה. והעני הזה בכה במר נפשו עד מאד ואין לו מנחם, עד שנחלש ונתעלף בדרך.

וימצאוהו אנשים מושכב בשדה, וברוב עמל ויגיעה השיבו את רוחו, ויספר להם את כל הקורות אותו. ויתמהו איש אל רעהו לאמור "מה סבב אלקים לאיש כזה, שהוא איש עני, ובמה יבוא עתה לביתו לפרנס הטף שלו?"

אבל כל זה הוא רק לעיני בשר, שאין אנו יודעין מה עשה עד עתה. אבל באמת מי חשוד קדושא בריך הוא דעביד דינא בלא דינא. ומסתמא הוא עשה גם כן כעין זה בגלגול זה או בגלגול ראשון לאיש אחר. בהפסד המעות ובסיבוב הצער, עד שלא היה לאיש ההוא גם כן מנחם מרוב הדאגה. ולכן פרע לו הקב"ה עתה מידה במידה.

וזהו כונת הכתוב: "ושבתי אני ואראה את כל העשוקים הנעשים תחת השמש", הינו שנעשו עשוקים פה בעולם הזה, והם בוכים במר נפשם על זה ואין להם מנחם. והתבוננתי ברוח הקודש וראיתי אשר מעושקיהם לבסוף ינטל מהם זה הממון וגם כן בצער כל כך עד שאין להם מנחם. וזהו שאמר: "ושבתי אני ואראה את כל העשוקים וגו' ואין להם מנחם". והראה לו הקב"ה שמיד עושקיהם ינטל לבסוף גם כן הכח, והבכיה תהיה רבה כל כך עד שלא יהיה להם גם כן מנחם מרוב הדאגה. (נדרי ישראל)

והיתודו את חטאתם אשר עשו (נשא ה-ז)

מה טעם נאמרה מצוות וידוי שהיא יסוד התשובה על כל החטאים דוקא אצל חטא גזל?

ועיקר, תוך-הרף-עין עלול כל הונו להינדף כעשן.

ואם לא שכב איש אותך (נשוא ה, ט)

בעיר טנג'יר שבמרוקו התגוררה משפחה יהודית בשם חג'וואל. אבי המשפחה היה יהודי כשר וירא שמים ועוסק במלאכתו באמונה. בתו הצעירה סוליקה, הייתה יפת תואר עד מאוד. "כל כבודה בת מלך פנימה" היה אביה נוהג לומר לה "ככל שתמנעי לצאת מהבית אל הרחוב כך ייטב לכולנו" ואכן, סוליקה הצנועה והחסודה קיבלה את דברי אביה באהבה ונמנעה ככל האפשר מלצאת אל הרחוב. בין יהודי טנג'יר התפרסמה הנערה סוליקה בטוב ליבה וביופי מידותיה שהאפילו אף על יופיה הנדיר. בנוסף לחוכמתה ופקחותה נודעה גם כבעלת יראת שמים נדירה. לא יפלא איפוא שכל משפחה יהודית בעיר טנג'יר התברכה בליבה בבת מופלאה כסוליקה.

באחד הימים, התרגשה ובאה צרה על משפחת חג'וואל. אחד מבני השכנים ראה במקרה את הנערה סוליקה, וגמר אומר בנפשו שרק את הנערה הזו ישא לאשה... אך כיצד יוכל המוסלמי להתחתן עם נערה יהודיה? הרי חוקי המוסלמים אוסרים זאת? בא איפוא אביו של הנער אל משפחת חג'וואל והודיע שאם ביתם סוליקה לא תתאסלם כדי שתוכל להנשא לבנו, רע ומר יהיה גורלם! פחד ובהלה תקפו את בני המשפחה, עולמם חשך בעדם.

הם ידעו שאיומיו של המוסלמי אינם איומי סרק, ומאומה לא ימנע מידו לבצע את זממו. עד מהרה החביאו את סוליקה בביתם של ידידים, ומיום ליום גבר פחדם מהצרה העומדת להתרגש עליהם. ואכן, לא עבר זמן רב, וחיילי המושל הגיעו לבית חג'וואל. ובידם פקודת מאסר נגד בתם סוליקה.

"סוליקה ברחה מן הבית" אמר לחיילים "ואינני יודע היכן היא נמצאת" החיילים 'הפכו' את כל הבית בחפשם אחר הנערה, ומשלא נמצאה אסרו את אמה כבת ערובה. כשהגיע דבר המאסר של אמה לאזניה של סוליקה, לא נתן לה הדבר מנוח. היא ידעה על תנאי המאסר הנוראיים של היהודים שנאסרו בפקודת המושל. ולא יכלה לתת מרגוע לנפשה על צערה וסבלה של אמה.

סוליקה גמרה אומר בנפשה להסגיר את עצמה לידי המושל ובלבד שאמה תשתחרר ממאסרה. האם שוחררה והנערה סוליקה הובאה למשפט בפני השופטים המוסלמים. העלילה שהעליל עליה

הנה, הרופא המנוסה והמוכשר מחפש למצוא בכל מחלה את הסיבה שגרמה לה, והוא מתאמץ לסלק את הסיבה הזאת, כי אז ממילא מתרפאת המחלה. הוא הדבר, כשאר האדם בא לשוב בתשובה על חטא של גזל, עליו להתבונן בסיבות ובמניעים שהביאוהו לידי חטא זה. מן הסתם רק קינא תחילה בחברו ועבר איפוא על "לא תחמוד", והלא עבירה גוררת עבירה וכך הגיע לידי חטא של גזל.

זהו שאמר הכתוב: "והתוודו את חטאתם" - שבשעה שיתוודו על החטא כשלעצמו, יתוודו גם על "אשר עשו" - על דברים שעשו קודם ואשר גרמו לחטא זה.

"האשם המושב לה לכהן" (נשוא ה, ח)

איך בעצם נחשב בתור השבה מה שהוא נותן לכהן, אשר לחלוטין זר הוא לנגזל?

ברם, הן ידוע שמזונותיו של אדם קצובין לו מראש-השנה, ואם אדם גוזל מחברו הריהו מטריח כביכול את השם-יתברך להשלים את חסרונו של הנגזל (עין סנהדרין ח). לפיכך כשלא הספיק הגזלן להשיב את הגזילה לבעליה, הרי כבר השלים לו השם-יתברך לה הוא את חסרונו, כך שהגזלן מחוייב עתה להשיב את הגזילה לרבונו-של-עולם. ובכן, כשהוא משיב אותה לכהן על-פי ציווי השם-יתברך, הרי זה כאילו השיב לרבונו-של-עולם כביכול - "המושב לה לכהן".

"ואיש את קדשיו יהיו איש אשר יתן לכהן לו יהיה" (נשוא ה, י)

מה ענין זה לפרשת גזל?

ברם, אנשים שוטים סבורים כי הממון המונח בקופתם שלהם הוא, ואילו הממון שהם נותנים אינו עוד שלהם, ועל-כן שואפים הם למלא את אוצרותיהם בממון זרים. ואולם, באמת הדברים הפוכים. דוקא הממון הניתן למטרות קדושות - "איש את קדשיו" - והניתן לכהנים ולתלמידי-חכמים - "אשר יתן לכהן" - הוא הוא אשר נשאר קנינו של האדם לצמיתות - "לו יהיה" - ואילו זה שהוא צובר בקופתו, ומכל-שכן ממון של זרים, אינו שלו כלל

כדי להציל את אחיי היהודים. אולם, לא אחטא לאלוקי, אפילו כדי להחיש ישועה למשהו. אמור נא לי כבוד הרב", הוסיפה סוליקה ושאלה, "המותר לו ליהודי לרמוס את מצוות התורה, לבגוד בעמו ובאלוקיו למען הביא תועלת למישהו?"

הרב הישיש היה גאה לנוכח אמונתה הזכה והטהורה של בת ישראל זו, הוא השיב ואמר: "בתי היקרה, הנה אסתר המלכה נישאה למלך אחשורוש, וכפי שמסופר במגילת אסתר, שע"י כך באה ישועת ישראל".

"כבוד הרב", השיבה סוליקה, "נכון אמנם שאסתר נישאה לאחשורוש, ואולם אסתר לא נדרשה לבגוד בה' אלוקי ישראל. הרי במגילה נאמר במפורש 'לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה' ואילו אני אמרה סוליקה כשהיא פורצת בבכי תמרורים נדרשת לבגוד בעמי ובאלוקי, הרי בן מלך דורש ממני להתאסלם.

"היה לא תהיה! קראה סוליקה בהתרגשות מוכנה אני למות על קידוש השם ובלבד להשאר יהודיה!" עמידתה האיתנה של הנערה הצעירה ודבריה הנרגשים, הביא את הרב לכדי דמעות, הוא ברך את הנערה ויצא.

גזר דינה של סוליקה נחרץ. היא קיבלה זאת בשוויון נפש ובשלווה גמורה, והכינה עצמה לרגע בו תקדש שם שמים ברבים.

לפני הוצאתה להורג, שוב ניסה הנסיך לדבר על ליבה: "שווי נא בנפשך" אמר לה הנסיך "מה תהיי מאושרת כאשר תקבלי על עצמך את דת האסלם. את תהיי המושלת בכל מדינת מרוקו, וכל חמודות לא אמנע ממך..."

סוליקה אטמה אזניה משמוע את דבריו, ודחתה אותו מעליה בשאט נפש. חמתו של הנסיך היהיר בערה בו והוא ציווה לבצע מיד את גזר הדין. סוליקה השיבה את נשמתה ליוצרה בקדושה ובטהרה. מאותו היום הפכה הנערה סוליקה לסמל של קדושה ומופת ליהודי מרוקו. על כל צרה של תבוא היו משתטחים על קברה של סוליקה ומיד נושעים.

וידוע סיפורה המפורסם של סוליקה כאשר קשרו אותה על זנב סוס וגררו אותה. ולפני כן ביקשה בקשה אחרונה סיכות, וקשרה את בגדיה לבשרה משום צניעות...זכותה תגן עלינו אבי"ר.

ומקובל כפי המון העם כי לרווקות יש סגולה מיוחדת להתפלל על קברה ולמצוא את זיווגם ההגון.

מסירות נפש זו מלמדת אותנו עד כמה טועים הם אותם אנשים החושבים שעיקר החיוב לקיום מצוות

המוסלמי הייתה שסוליקה קיבלה על עצמה את הדת המוסלמית כדת וכדין, ולאחר מעשה חזרה בה ושבה ליהדותה...מעשה זה נחשב בעיני המוסלמים לחטא גדול, ובררה נתנה בידה לשוב לדת האיסלם, או שתוצא להורג.

בגאווה ובעוז נעורים הגיבה סוליקה לשופטים "מעולם לא התאסלמתי. יהודיה הייתי ויהודיה אשאר לעולם... לא המוות ואף לא הענויים ירתיעו אותי, מוכנה אני למות על קידוש השם ובלבד שלא להפנות עורף לאמונת אבותי..." דבריה התקיפים של הנערה הצעירה הדהימו את השופטים המוסלמים. הם לא שיערו בנפשם שהנערה תעדיף לההרג ובלבד שלא לבגוד באמונתה.

השופטים דחו את משפטה למועד אחר וסוליקה הוחזרה אל הכלא. משהמשיכה סוליקה להתעקש שלא לעבור לדת האיסלם חרצו השופטים את גזר דינה להיהרג בחרב, והיא הועברה לעיר פס מקום מושבו של המלך, שם היו מוציאים להורג את הנידונים, לאחר שהמלך היה מאשר בחתימת ידו את גזר הדין.

אחד מבני המלך שראה את הנערה הבטיח לה עושר וכבוד אם תסכים להתאסלם ולהינשא לו. "כבוד מלכים יפול בחלקך" העתיר בן המלך בחלקת לשונו "לא אמנה ממך את כל אשר תחפצי, ואת תהפכי למלכת מרוקו..."

אין הכסף והזהב, הכבוד והשלטון, השיבה סוליקה אל בן המלך, יכולים להשתוות בערכם לאמונה באלוקי האמת ובתורתו הקדושה, ושום דבר שבעולם לא יפתי לבגוד בעמי ובאמונתי.

כשראה בן המלך כי דבריו נופלים על אזנים אטומות, קרא אליו את רבה של העיר פס וציווהו לדבר על לב הנערה שתמיר את דתה לדת האיסלם כדי שתוכל להנשא לו. הוא רמז אף שאם הנערה תתמיד בעקשנותה הוא יתנקם ביהודי מרוקו כולם.

השמועה על הנערה הנמצאת במאסר בארמון המלך ומתעקשת שלא להמיר את דתה עשתה לה כנפיים, ובכל מקום שוחחו האנשים על גבורתה ואומץ ליבה של הנערה הצעירה.

רבה הישיש של פס הובא אל מקום מאסרה של סוליקה, ואמר לה: "הידוע לך כי גזרות קשות מרחפות על יהודי מרוקו, ובכווץ להציל הרבה יהודים?"

"כן", השיבה הנערה בענוות חן, "אף הנסיך הודיע לי זאת. בחפץ לב הייתי מוסרת את דמי, את כל חיי,

רש"י את דברי המדרש: "מי שמעכב מעשרותיו ואינו נותן - לו יהיו המעשרות, סוף שאין שדהו עושה אלא אחד מעשרה שהיתה למודה לעשות".

ובכן, שכהוא מפסיד את נכסיו בגלל עיכוב מתנות כהונה, מתחילה אשתו לחשדו בפריצות המביאה לידי עניות, כפי שאמר הכתוב: "ורועה זונות יאבד הון" (משלי כ"ט, ג), ואם-כן שוב אין היא חוששת מפני בדיקת המים המאררים, שהרי כלל הוא בידינו: "בזמן שאין האיש מנוקה מעוון אין המים בודקין את אשתו", והיא מתחילה איפוא גם היא לחיות חיי פריצות, כך שהבעל נאלץ להביאה אל הכהן בתור סוטה.

על דברי רש"י שאמר: "אם אתה מעכב מתנות הכהן חייך שתצטרך לבוא אצלו להביא לו את הסוטה" יש להקשות: למה זה תסכול האשה מחמת חטאיו של בעלה? מכאן, איפוא, למד ריש לקיש כי "אין מזווגין לו לאדם אלא לפי מעשיו" - לפיכך מן השמים זימנו לו לאדם זה, הראוי לעונש, אשה כזו שאף היא אינה טובה הימנו וראויה היא להתבזות בתור אשה סוטה.

"איש או אשה כי יפלא" (נשוא ו, ב)

אם נמצא איש הפורש מתאוות העולם הזה ומבקש להתקדש כולו להשם יתברך - הרי זה בגדר פלא מופלא, לפי שרוב בני האדם אינם נוהגים כך, אלא הולכים הם אחרי תאוות לבם.

למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה, לומר לך שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין (רש"י סוטה י"ב).

חטאה של אשה סוטה מנוגד הוא לשכל ולאנושיות. פרישתו של נזיר גם היא מנוגדת לשכל האנושי, אם העולם, בעניניו השפלים, נוהג בנגוד לשכל ולנמוס, הרי חייבים גם הפרושים, בענינים שבקדושה, לנהוג בניגוד לשכל ולהתרחק מן השפלות עד לקיצוניות, על-ידי עשיית גדרים וסייגים.

"לאביו ולאמו ולאחיו ולאחתו לא יטמא" (נשוא ו, ז)

כהן מותר לו להטמא לקרובים, ואילו נזיר אסור

הוא כאשר אפשר לקיימן באין מפריע. מתוך השקפה מוטעת זו סבורים הם שכאשר מזדמן קושי מסוים מיד יש מקום להקל ולהיפטר מן המצווה. ואם בכל זאת עשו את המצווה חשים אותם אנשים שעשו מעשה גדול בבחינת "אינו מצווה ועושה".

כל ביאתנו לעולם היא כדי לעמוד בניסיונות ולהתגבר על קשיים, ועיקר קיום המצווה בשלמות הוא שכאשר יש קושי ומתגברים עליו זוהי המסירות נפש הנדרשת מכל אחד מאתנו, וככל שיותר קשה כך השכר גדול יותר.

ומתוך לימוד התורה וקיום המצוות אפשר להרגיש את ה', וללא לימוד תורה יקשה על האדם להוכיח את מציאות ה', ובני ישראל בזכות קירבתם להקב"ה זכו להגיע לאמונה כה גדולה במשה רבנו "ויאמינו בה' ובמשה עבדגו" אמונה מוחלטת (אור הניאל).

"וידבר ה' אל משה לאמר" (נשוא ה, י"א)

לאמר - לדורות.

מהטעם דוקא בפרשת סוטה נאמר: "לאמר" לדורות? ברם, מצינו בגמרא שבהיות בני-ישראל במדבר היה המן מברר כל ספק של סוטה (עיין יומא ע"ה) - ואם כן הרי במדבר לא היה צורך כלל להזקות אשה סוטה במים המאררים, ולא נאמרה איפוא פרשה זו אלא לדורות יבואו.

"כי תשטה" (נשוא ה, י"ב)

אין אדם חוטא אלא אם כן נכנס בו רוח שטות (חז"ל).

לפנים בישראל לא היה אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות, ואילו כיום אין אדם עושה מצוה אלא אם כן נכנס בו רוח חכמה...

"איש איש כי תשטה אשתו" (ה, י"ב)

מה כתיב למעלה מן הענין ואיש את קדשיו לו יהיו, אם אתה מעכב מתנות הכהן חייך שתצטרך לבוא אצלו להביא לו את הסוטה (רש"י).

מה קשר יש בין עיכוב מתנות כהונה ובין סוטה?

ברם, על הפסוק "ואיש את קדשיו לו יהיו" מביא

התרומה היא קודש לכהן, אבל אותה תרומה מצויה אצל הישראל, ובידו להביאה למקומה הנכון בקדושה, או להשאירה אצלו בגניבה ועל ידי כך לחללה. במקביל לזה, אשה מקודשת לבעלה, אבל שמירת קדושתה לבעלה מצויה בידה, אם תנהג בצניעות וביראת שמים לא תגיע למצב שתחלל עצמה עם זר.

ומצינו במדרש תנחומא (אות ה) על הכתוב: "איש איש כי תשטה אשתו" (במדבר, נשא ה, יב) "איש איש" ללמדך שמועלת וכופרת בשנים. ב"איש מלחמה" שלמעלה, ובאישה שלמטה. אמר לה הקדוש ברוך הוא: באישך את משקרת, שמא בי את יכולה לשקר!?

משל למה הדבר דומה? לאיש שהוא חבוש בתוך שני בתים זה לפנים מזה והיו שם שני שומרים, אחד בפנים ואחד בחוץ, פתח את הפנימי ויצא ולא הרגיש בו השומר, בא לצאת מן החיצון הרגיש בו השומר שבחיצון, תפסו ואמר לו: באותו שבפנים שחקת, אבל בי אין אתה יכול לשחוק, כך הקדוש ברוך הוא אומר לאשה המנאפת: באישך את משחקת, אבל בי אין את יכולה לשחוק, ואני יושב ומשחק על בריותי, שנאמר: "יושב בשמים ישחק ה' ילעג למו" (תהילים ב ד) עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ (זכריה ד-י)

“וכפר עליו מאשר חטא על הנפש” (נשוא ו, י"א)

שציער עצמו מן היין (רש"י).

הן כל נזיר מצער את עצמו מן היין ואף-על-פי-כן הוא מתקרא קדוש בתורה, ולמה איפוא נחשב הנזיר הטמא לחוטא בשל הצער הזה?

ברם, אליבא דאמת אין משום חטא כלל בצער כזה הנובע מתוך הרצון להיות נזיר ולהתרחק מן התענוגות, אלא אדרבה - זוהי פרישות וקדושה. אולם אם לא נזהר הנזיר כראוי ובא לידי טומאה, אזי הרי הדין הוא ש"והימים הראשונים יפלו", ויוצא שלפני כן לא היה נזיר כלל, ואם-כן הרי צערו שציער עצמו מן היין היה לחינם, לא לשם נזירות, וזה אמנם נחשב לחטא.

להטמא אפילו לקרובים. לפי שכהן הרי לא קבל על עצמו את הקדושה, אלא נולד כהן והקדושה חלה עליו מאליה, ויתכן איפוא שלא יוכל לעמוד בנסיון לכשיאסרו עליו להטמא להוריו. לעומת זה הנזיר, אשר אסר על עצמו את הנזירות מרצונו הטוב, הרי יש להניח כי מן הסתם בדק את עצמו והשתכנע שיוכל לעמוד בכל הנסיונות הכרוכים בכך.

ואיש את קדשיו לו יהיו איש אשר יתן לכהן לו יהיה...איש איש כי תשטה אשתו (נשא ה, י-יב)

אמרו חז"ל בגמרא (ברכות סג ע,א) אמר חזקיה בריה דרב פרנך אמר רבי יוחנן: למה נסמכה פרשת סוטה לפרשת תרומות ומעשרות? לומר לך: כל שיש לו תרומות ומעשרות ואינו נותן לכהן, סופו נצרך לכהן על ידי אשתו (שנעשה סוטה), שנאמר: "ואיש את קדשיו לו יהיו איש אשר יתן לכהן לו יהיה" (במדבר, נשא ה, י) וסמך ליה: "איש איש כי תשטה אשתו" (שם, יב), וכתוב: "והביא האיש את אשתו אל הכהן" (שם, טו). ולא עוד, אלא סוף שנצרך להן, שנעשה עני וצריך ליטול מעשר עני, שנאמר: "ואיש את קדשיו לו יהיו" לעצמו יצטרכו, ע"כ.

הגמרא מביאה מידה כנגד מידה. מי שמעלים תרומות ומעשרות מהכהן, העונש שמגיע עליו כפי שהגמרא אומרת בסוף, שהוא עצמו יזקק למעשר עני. במקרה זה מובן מהי המידה כנגד מידה. (כפי שמובא במבוא לתנחומא ישן דף סג) על הכתוב: "עשר אעשרנו לך" (בראשית, ויצא כח כב) כפל מילה הוא כמו: עשר תעשר" (דברים, ראה י, כב), אמרו רבותינו ז"ל: "עשר" בשביל שתתעשר, שכל המעשר בעין יפה, נכסיו מצליחין.

זה שאומר הכתוב: "ואיש את קדשיו לו יהיו" (במדבר, נשא ה, י), שכל המעכב מעשרותיו, סוף הוא לקבל מעשרות משל אחרים, ע"כ. אבל מהי המידה כנגד מידה שהאדם יענש דרך אשתו? ננסה להבין את ההקבלה בין העלמת תרומות ומעשרות מהכהן ובין אשה סוטה. ואם הקשר הוא כלשון המדרש: שיוזק לכהן, הרי ישנם עוד דברים שישראל יכול להיזקק לכהן. אם בדבר טוב כגון פדיון הבן, ואם בדבר רע כגון נגעי צרעת שהכהן חייב לראות, אם כן מהו הקשר היותר עמוק בין תרומות ומעשרות והשקאת אשר סוטה?

אמר לו המלך: אם תשובה זו בפיקך למה ברחת. אמר לו: שכעסת עלי ומתוך כעס כלום בטוח הדבר שתטה אזנך לדברי טעם. ומוטב שאבברח כמו שנאמר: חבי כמעט רגע עד יעבור זעם (ישעי' כו'). אמר לו המלך: ומה זו הגדולה שאתה נהגת בעצמך שישבת בין המלך והמלכה. אמר לו: כך כתיב בבן סירא: סלסלה ותרוממך ובין נגידים תושיבך. ר"ל התורה היא תרומם אותך ותושיב אותך בין נדיבים. ע"כ ראו עד כמה רבותינו מסרו את נפשם לציווי הקב"ה.

“ביום מלאת ימי נזרו יביא אתו אל פתח אהל מועד” (נשוא ו, י"ג)

יביא את עצמו (רש"י).

למה, באמת, נאמרה לשון כזו, שיביא את עצמו בזמן שהוא בא מעצמו?

ברם, הלא טיבה של הנזירות הוא בעיקר כאין רפואה לאדם, שיוכל להגביל את עצמו מתאוות ומותרות ולכבוש את אנוכיותו. אם הנזירות אילפה את האדם שיהא מסוגל לראות את עניניו הוא מאותה נקודת-ראות הימנה הוא רואה את עניני הזול, מבלי שיהא משוחד כל-עיקר מנטיותיו האנוכיות - אזי הושגה מטרת הנזירות וכבר יכול הוא לחדול מלצער את עצמו.

לפיכך אומר הכתוב, כי בזמן אשר “יביא אותו” - שיביא את עצמו ממש, כאילו היה מביא אדם אחר, מבלי שתהא בו נטיה כלשהי לעצמו יותר מאשר לאחרים, כי אז סימן הוא זה ש”מלאת ימי נזרו” - שכבר נגמרה נזירותו לאחר שהשיגה את תכליתה הרצויה.

“ואחר ישתה הנזיר יין” (נשוא ו, כ)

אף-על-פי שכבר מותר לו לשתות יין, בכל-זאת נשאר הוא נזיר גם להבא, שלושים ימי הנזירות משפיעים עליו שישאר קדוש לתמיד, כך שגם שתייתו תהיה של נזירות.

“דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישראל” (נשוא ו, כ"ג)

לשם מה צריך היה הקדוש-ברוך-הוא לצוות על הכהנים כי יברכו את בני ישראל, והלא יכול הוא

וזאת תורת הנזיר ביום מלאת ימי נזרו יביא איתו אל פתח אהל מועד (נשא ו-יג)

מעשה היה בזמנו של שמעון בן שטח שבאו שלש מאות נזירים שנשלמו ימי נזירותם והיו עניים, שלא היה בידם להביא את שלשת הקורבנות שהיו מחויבים לפי התורה. בא שמעון בן שטח ועשה חקירה בנדר שהם נדרו ובק"נ נזירי מצא להם פתח כאילו הנדר שנדרו אינו נדר, ואם כן לא היו מחויבים להביא קורבנות, שנדרם לא היה נדר. אבל לשאר מאה וחמישים הנזירים לא מצא פתח, אם כן היה כל אחד מחויב להביא שלשה קורבנות שהם ת"נ בהמות בשביל כל המאה והחמישים.

הלך שמעון בן שטח אצל ינאי המלך שהיה גיסו, שכן המלכה היתה אחותו. אמר לו: דע ששלש מאות נזירים השלימו היום נזירותם והם צריכים להקריב תשע מאות קורבנות, שלש בהמות לכל נזיר, והם עניים, ואני מציע שאני ואתה נשתתף בזה. אתה תביא עבור ק"נ נזירים ואני עבור ק"נ. וכשראה המלך ששמעון בן שטח נותן בשביל ק"נ נזירים הסכים לתת ק"נ בהמות האחרים, ולא היה צורך אלא לק"נ שלאחרים רבי שמעון מצא פתח. לימים הלשינו בפני המלך ואמרו לו: דע ששמעון בן שטח רימה אותך. כששמע המלך כך כעס כעס גדול, ושלה לקרוא לשמעון בן שטח. וכששמע שמעון כך ברח והתחבא. באו לינאי המלך בני אדם גדולים וחשובים מפרס להתארח אצלו. וכשהיו יושבים בסעודה עמו אמרו למלך: נזכרנו שכאן היה זקן אחד חכם שהיה סועד אתנו ושמענו מפיו דברי חכמה נאים. סיפר להם המלך כל המעשה, שרימה אותו ומתוך פחד עמד וברח. אמרו למלך: מחול לו פשעו ושלה וקרא לו. שיש צורך למלכות באדם חכם כזה. שלח המלך להביא אותו. כשחזר מצא את המלך והמלכה כשהם סועדים יחד. ישב בין המלך והמלכה שהיתה אחותו כנ"ל.

אמר לו המלך: רוצה אני שתסביר לי למה רימית אותי שאמרת לי ששלמת עבור הקורבנות של המאה והחמישים נזירים, ואני פרעתי עבור הק"נ האחרים ואתה לא שלמת כלום מכיסך. אמר לו שמעון בן שטח, דע אדוני המלך שלא רימית אותך, אלא פרעתי עבורם מנכסי חכמת התורה שמצאתי להם פתח לק"נ הנזירים ופטרתי אותם מן הקורבנות, ולכן נקרא הדבר שעל חשבונני נפטרו כמו שאומר הכתוב: כי בצל החכמה בצל הכסף (קהלת ז).

נתונים לשלטונם של המזיקים (תוספות חולין), לפיכך מיד אחרי "יברכך בממון" יש להוסיף גם "וישמרך מן המזיקין".

"יאר ה פניו... ישא ה פניו" (נשוא ו, כ"ה-כ"ו)

מצינו בזהר הקדוש, כי אותיות השם שהיו חרותות על הציץ, היו מאירות ונוצצות, וכל מי שהציץ בהן היה נתקף אימה, לבו היה נשבר, וכך היו חטאיו מתכפרים. יוצא איפוא שעל-ידי "יאר ה פניו" - שהאיר השם-יתברך את שמו, חזרו בני ישראל בתשובה וזה הביא לידי "ישא ה פניו אליך".

"ישא ה פניו אליך" (נשוא ו, כ"ו)

שאלו מלאכי השרת לפני הקדוש-ברוך-הוא: מפני מה אתה נושא פנים לישראל, והלא כתבת בתורתך אשר לא ישא פנים? אמר להם הקדוש-ברוך-הוא: והאיך לא אשא להם פנים, שאני כתבתי בתורתך ואכלת ושבעת וברכת והם מדקדקין על עצמם עד כזית עד כביצה" (ברכות כ ובמדרש).

מה נשיאת-פנים היא זאת להשם-יתברך בזה שהם מדקדקין על עצמם עד כזית ועד כביצה?

ברם, דרכו של עולם, כשמקבל אדם מתנה מאדם חשוב, אף שאין זו אלא מתנה פעוטת ערך בכל-זאת נודעת לה חשיבות מרובה מפאת חשיבותו של הנותן. בני-ישראל נושאים פניהם להשם-יתברך בזה שעל אף נתינתו המועטת הרי מתנתו חשובה בעיניהם עד כדי לברך עליה, לפי שחביב ויקר עליהם הנותן. לפיכך גם השם-יתברך נושא להם פניו ומקבל את עבודתם הפעוטה כשהוא מודיע לה חשיבות מרובה, לפי שהיא נעשית על-ידי בני-אדם על אף מיעוט יכולתם וקוצר השגתם. זוהי בחינת מידה כנגד מידה.

"מדקדקין על עצמם" - רק על עצמם מדקדקים הם להסתפק במועט, אולם כשהם נותנים צדקה לעני הריהם מאכילים אותו לשובע, וזוהי נשיאת-פנים שלהם.

וידבר ה' אל משה לאמור: דבר אל אהרון לאמר כה תברכו את בני ישראל אמור להם: וברך ה' וישמרך... ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם (נשא ו, כב-כז)

להשפיע עליהם טובה וברכה אם ירצה בכך, גם בלעדי ברכת הכהנים?

ברם, השם-יתברך שהוא צופה כל הנסתר עד סוף כל הדורות, רואה לפעמים מראש כי באם יתעשר אדם פלוני סופו לסטות מדרך היהדות, או שיתמעט עיסוקו בתורה ועבודה, ועל-כן הוא מונע ממנו את העשירות. אולם, אם הכהן, או הצדיק, מברכים את אותו האדם, השם-יתברך מסכים עם ברכתם. לפיכך ציווה על הכהנים לברך את בני ישראל, כי הלא הם לא יוכלו לראות עתידו של אדם ולא תהא בפניהם שום מניעה, וכאשר יברכו הם יתקיים ממילא "ואני אברכם" - אף שרואה אני כי לא תצמח טובה מזה.

ואולם פעמים יש ואפילו הצדיק אינו רוצה להשפיע ברכה, כי חש הוא שהדבר עלול להזיק לו לאדם מבחינה רוחנית, לפיכך אנו אומרים: "כרצונו, כרצון יראיו וכרצון כל בית ישראל" - שיהיה זה כרצון הבורא וכרצון יראיו, ואם אין הם רוצים מחמת ראיית העתיד, יהיה זה איפוא כרצון כל בית ישראל, שחפצים הם אך טובה וברכה ומקבלים הם על עצמם להוסיף ולשמור אמונים גם להבא לתורה וליהדות.

כשמתברכים בני-ישראל הרי גם הכהנים מפקים טובה מזה, שכן מתרבות מתנות-כהונה שלהם. אם-כן הרי בזמן שהם מברכים את בני-ישראל עלולים הם להתכוון גם לטובת עצמם, על-כן אמרה תורה: "אמור להם - בכוונה ובלב שלם" (רש"י) - שתהיה כוונתם רק לטובת בני-ישראל ולא לטובת עצמם. זהו שמדגיש התרגום ואמר: "כד תימרון להון" - ברכתם תתקבל רק אם תימרון להון ולא תתכוונו לעצמכם.

לפיכך מזכיר כאן הכתוב את אהרון לחוד, שכן במדבר, בעת כהונתו של אהרון, עדיין לא נהגו מתנות כהונה ואם-כן בודאי היתה כוונתו טהורה ונאמנה, אך ורק לטובת בני-ישראל, אמרה איפוא תורה שבני-אהרון במדבר - "כה תברכו".

"יברכך ה וישמרך" (נשוא ו, כ"ד)

יברכך בממון וישמרך מן המזיקין (רש"י).

חכמינו אמרו שאין המזיקים שולטים בדבר המנוי, ואילו הברכה אינה שרוה אלא על דבר הסמוי מן העין. יוצא איפוא שהדברים המתרבים עקב הברכה

ובפסוק השלישי יש שבע תיבות כנגד שבעת רקיעים, ושלוש התיבות שבפסוק הראשון הם כנגד שלשת העולים שעולים לתורה בשני ובחמישי, וה' בפסוק השני כנגד ה' הקרואים ביו"ט, והשבע בפסוק הג' כנגד ז' הקרואים בשבתות. ומפני שנאמר בברכת כהנים וישם לך שלום וכדי שלא יבואו בית לוי והישראלים לידי ריב בעליה לתורה.

וכן יש בפסוק הראשון ט"ו אותיות כנגד שם י-ה, ובפסוק השני יש כ' אותיות, וזה כנגד הי"ה ובפסוק השלישי יש כ"ה אותיות כנגד יה"י, לרמוז שהקב"ה היה הוה ויהיה. הוא היה לפני שנברא עולם והוא הווה והוא יהיה, ברוך הוא וברוך שמו. (מעם לועז)

“ושמו את שמי על בני ישראל” (נשוא ו, כ"ז)

הכהנים מברכין במקדש. שנאמר: ושמו את שמי, בגבולין מניין? תלמוד לומר, לכל המקום אשר אזכיר את שמי (ספרי).

בידוע שבבית-המקדש היו הכהנים מזכירים את השם המפורש כפי שהוא כתב, ואילו מחוץ לבית-המקדש לא הזכירו את השם המפורש אלא כפי שהוא נקרא כיום. שם הויה, כפי שהוא כתוב, היינו: “שמי”, ואילו שמות אחרים אינם אלא כזכר לשם הויה, ונקראים “זכרי” - “זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור” (שמות ג, ט"ו).

זהו פשוטם של דברי הספרי: “ושמו את שמי” מוסב על הברכה בבית-המקדש, כאשר הזכירו הכהנים את שם-המפורש במלואו. ואשר לגבולין, לומדים מ”אזכיר”, שכן שם לא היו מזכירין אלא זכר לשם-המפורש.

ישנם סודות עצומים שהקב"ה מבקש מהכהנים שיברכו את עם ישראל. וברכה זאת רק כהנים ששומרים על נשמתם הרוחנית שלא תיטמא, יכולים להיות כלי קיבול לברך את העם בברכה זו.

רש"י מסביר את כוונתה ואומר:

“אמור להם” שיהיו כולם שומעים ומרוכזים בברכה **“יברכך”**: שיתברכו נכסך:

“וישמרך” שלא יבואו עליך שודדים ליטול ממונך, שהנותן מתנה לעבדו אינו יכול לשמרו מכל אדם, וכיוון שבאים לסטים עליו ונוטלין אותה ממנו אז מה ההנאה שיש לו במתנה זו, אבל הקב"ה הוא הנותן והוא גם השומר.

“יאר ה' פניו אליך” יראה לך פנים שוחקות, ויאיר את דרכך

“ויחנך”: יתן לך חן.

“ישא ה' פניו אליך”: יכבוש כעסו.

“שמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם”. בשם המפורש כלומר אסכים עם ברכת הכהנים

“וישם לך שלום” (נשוא ו, כ"ו)

אם בני-ישראל נושאים פנים להשם-יתברך ומתחלקים במועט הניתן להם, כדי לברך את בוראם אפילו על כזית, הרי עלול דבר זה להביא לידי-מחלוקת, שכן כשיש מחסור במזון המחלוקת שכיחה, על כן מברכים אותם ב”וישם לך שלום”.

ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום: ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם (נשא ו-כז)

בפסוק הראשון יש שלוש תיבות, כנגד אברהם יצחק ויעקב. ללמדנו שהקב"ה, מברך בזכותם. ובפסוק השני יש חמש תיבות, שזכות ה' חומשי תורה,

בהעלותך

“בהעלותך את הנרות” (במדבר ח, ב)

בהעלותך את הנרות זה חנוך הבנים שנקראים נרות שאם נותנים להם חנוך תורני אז הם מאירים את העולם בקדושתם בתורתם ובמדותהם. הנשמה היא מבחינת נר שנאמר: "נר השם נשמת אדם" ובדרך שאדם הולך מוליכים אותו, אם נחנך את נשמת ילדנו לתורה ומצוות אז הם יאירו ויהיו לתפארת שנאמר: "נר מיצוה ותורה אור", ובזכותם העולם מתקיים מהבל פיהם של תינוקות של בית רבן שלא יודעים חטא.

אך אם לא נחנכם בדרך התורה כמו שצונו "בית יעקב נלכו ונלכה באור השם" אז יגדל דור של חוצפה דור עז פנים שימרוד בהוריו במוריו ובזקניו.

וידבר ה' אל משה לאמר דבר אל אהרון ואמרת אליו בהעלתך את הנרות אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות (במדבר ח, א-ב)

למה נסמכה פרשת מנורה לפרשת הנשיאים, לפי שכשראה אהרון חנוכת הנשיאים חלשה דעתו שלא היה עמהם בחנוכה, אמר לו הקדוש ברוך הוא חייך שלך גדולה משלהם שאתה מדליק ומטיב את הנרות (רש"י)

ויש אומרים שכך אמר הקב"ה למשה, לך ואמור לאהרון שלא יצטער על חנוכת המזבח שלא הביא קרבן, לפי שעתיד אני לעשות חנוכה אחרת לחוד בידי בניו שעתיד אני לעשות ניסים ונפלאות לישראל בידיהם של החשמונאים, וזו תיקרא חנוכת בית חשמונאי, שבה ידליקו נרות. והיא מצוה גדולה מן הקרבנות. לפי שהקרבנות מביאים רק בזמן שבית המקדש קיים, ואילו נרות חנוכה יהיו נוהגים גם בזמן שאין בית המקדש קיים, לדורות. וכן ברכת כהנים זו המצוה תמיד. ולכן נסמכו ג' הפרשיות האלו. זו לזו שבתחילה נאמרה הפרשה של ברכת כהנים ואח"כ פרשת קרבנות הנשיאים וסמוכה לה פרשה זו ללמדנו שבאותן ב' המצוות פייס הקב"ה את אהרון שלא יצטער על זה שלא זכה להביא קרבן לחנוכת המזבח.

למה נסמכה פרשת מנורה לפרשת הנשיים, לפי שכשראה אהרון חנוכת הנשיאים חלשה דעתו שלא היה עמהם בחנוכה, אמר לו הקב"ה חייך שלך גדולה משלהם שאתה מדליק ומטיב את הנרות.

במה גדולה הדלקת הנרות מקרבנות הנשיאים?

במדרש רבה נאמר על כך: “הקרבנות כל זמן שבית המקדש קיים היו נוהגין, אבל הנרות לעולם קיימין”. אך עם זה עדיין קשה להבין, והלא בזמן שבית-המקדש אינו קיים ואין הקרבנות נוהגים הן גם המנורה אינה קיימת? **ברם** - אומר הרמב"ן - כאן הבטיח לו השם-יתברך לאהרון הכהן, שעל-ידי בניו החשמונאים יתרחשו ניסים ונפלאות בחנוכה שניה, כאשר ידליקו את המנורה שמונה ימים בפך שמן של יום אחד, ותישאר לדורות מצווה של הדלקת-נרות - נרות החנוכה, שנוהגים אפילו בזמן שבית-המקדש אינו קיים. כלפי הנרות הללו נתכוון המדרש באמרו: “אבל הנרות לעולם קיימין”.

קרבנות הנשיאים בא כדי לכפר על החטאים שהרגיש כל אחד מהם בשבטו.

אהרון הכהן הרגיש בעצמו את חטא עשיית העגל, לפיכך חלשה דעתו שלא הביא גם הוא קרבן, פן יגרום חטא זה לעיכוב בהשראת השכינה. על כן הראה לו השם-יתברך על המנורה, אשר הנר המערבי שבה היה דולק תמיד בדרך נס, אף כי לא יצקו בו שמן יותר מבשאר הנרות, למען ישמש עדות שהשכינה שורה בישראל (ראה שבת כ"ב) - הרי ממילא זוהי ההוכחה הברורה ביותר שנתכפר חטא העגל.

וידבר ה' אל משה לאמר דבר אל אהרון ואמרת אליו בהעלתך את הנרות אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות (במדבר ח, א-ב)

“ולקחו פר בן בקר... ופר שני בן בקר תקח לחטאת” (במדבר ח, ח)

כאן נאמרה עולה לפני חטאת, ואילו אחר-כך בפסוק י"ב נאמר: “ועשה את האחד חטאת ואת האחד עולה” - חטאת לפני עולה?

ברם, הדין הוא בכל הקרבנות שמקריבים את החטאת לפני העולה, שכן תחילה יש לכפר על החטא ואחר-כך יש להביא מתנה; פרט לקרבנות על חטא של עבודה-זרה, שמקריבים תחילה את העולה, לפי שבעבודה זרה מחשבה מצטרפת למעשה ויש להקריב איפוא תחילה את העולה שבאה לכפר על הרהור הלב.

קרבנות הלויים הלא באו לכפר על חטא העגל ומן הדין צריך היה להקדים את העולה לפני החטאת, כנהוג בקרבנות של עבודה-זרה. ברם, השם-יתברך שהוא יודע-מחשבות, ידע שלא חטאו בני-ישראל במחשבה, כי כוונתם היתה לשם-שמים ולא רצו אלא שיהיה להם מנהיג, לפיכך אמר: “ועשה את האחד חטאת ואת האחד עולה”, כנהוג בשאר קרבנות.

“ואתנה את הלויים” (במדבר ח, י"ט)

חמש פעמים נאמר בני ישראל במקרא זה להודיע חבתן שנכפלו אזכרותיהן במקרא אחד כמנין חמשה חומשי תורה.

מה טעם זה נזכר דוקא בפרשה זו?

ברם, כאשר נבחרו רק הלויים לעבודה הרי עשויים היו בני-ישראל לבוא לידי חולשת-הדעת, שאין הם ראויים לעבודה; לפיכך מזכיר כאן הכתוב את חיבתם לפני המקום, בדומה לחמשה חומשי-תורה, אשר אם כי כל אחד מהם הוא ספר בפני עצמו בכל-זאת מהווים חמשתם יחד תורה אחת.

כך גם בני-ישראל, אף כי מחולקים הם לכהנים, לויים וישראלים, בכל-זאת מהווים הם ביחד עם-סגולה אחד.

משל למלך שעשה משתה גדול, ובכל יום היה מזמין אנשים הרבה, והיה למלך זה ידיד גדול שאהבו מאד ולא הזמינו עמהם. והיה אוהבו זה מצטער צער גדול, אמר ודאי יש בלב המלך עלי שלא הזמיני למשתה. אחר כך שלח המלך ואמר לאוהבו אמנם עשיתי משתה והזמנתי אנשים הרבה, דע שאותך אני רוצה להזמין לחוד ולעשות לך סעודה גדולה, מאחר שאתה אוהבי. אף כאן. הקב"ה הוא ממ"ה. והסעודה כנגד חנוכת המזבח. אמר הקב"ה לאהרון אל תצטער על שלא נטלת חלק בקרבנות של חנוכת המזבח שאתם הכהנים תהיה לכם חנוכה לעצמכם (מעם לוועז)

“ויעש כן אהרן” (במדבר ח, ג)

להגיד שבחו של אהרן שלא שינה

בכל הבריאות שבפרשת מעשה-בראשית נאמר: “ויהי כן”, ורק בבריאה של האור נאמר: “ויהי אור” ולא נאמר “כן”.

ואמרו על כך חכמינו, לפי שהאור הנברא נגזז, מאחר שלא היה העולם ראוי לו, ובמקומו נתהווה אור אחר, קטן ושונה מכפי שנברא. אהרן הכהן, בהדליקו את המנורה, תיקן את העולם והחזיר לו את האור הראשון, ונמצא שהוא החזיר את ה"כן", שעשה את האור כפי שנברא מלכתחילה בלי השינוי שחל בו אחר-כך, והיינו “שלא שינה”.

טבעו של אדם הוא, שכשהוא עולה למדרגה רמה הריהו בא לכלל התפעלות עצמית. ואילו אהרן הכהן עשה עצמו כמנורה עצמה - “ויעש כן אהרן” - כשם שהמנורה אינה מרגישה כלל אם גבוהה היא או נמוכה, כך גם הוא לא נתפעל כלל מעלייתו למדרגות יותר רמות - “שלא שינה”.

אדם אחר בעשותו עבודה שכזו היה ודאי מאבד את שווי-משקלו מחמת גודל ההתלהבות והיה שופך מן השמן ארצה ומשקיע את הפתילות. שבחו של אהרן היה בזה, שעל אף גודל ההתלהבות עשה את הכל בדייקנות ללא שום שינוי. זהו כח אדיר שכמעט אי-אפשר להשיגו.

היה הענן במקומו היה סימן שהם חונים במקומם. וכשנסתלק הענן היה סימן למסע. (מעם לועז)

ויהי העם כמתאוננים רע באזני ה' וישמע ה' ויחר אפו ותבער במ אש ה' ותאכל בקצה המחנה (במדבר יא-א)

מהתוצאה העצובה של ברית כל העדה על ענין המן יש לנו להפיק לקחים, שאם באים על האדם יסורין לא יטיח אשמות כלפי מעלה אלא יפשפש במעשיו וירבה בתפילה שנאמר "נחפשה דרכנו ונחקורה ונשוב עד ה'". פישפש ולא מצא יתלה את יסוריו בעוון של ביטול תורה, שנאמר "אשרי הגבר אשר מתורתך יה תיסרנו". תלה ולא מצא. ידע שאלו הן יסורין של אהבה.

זכרנו את הדגה... ואת השומים (במדבר יא-ה)

מעשה שהיה: רבנו משולם היה רופא של המלך, ולעתים היתה נקשרת ביניהם שיחה. באחד הימים הפנה אליו המלך שאלה: "כפי הנראה, היו אבותיך כפויי טובה, וכל הטוב שהעניק להם ה' כלל לא נשא חן בעיניהם".

"למה כונתך, אדוני המלך?" התפלא רבנו משולם. והמלך הסביר: "ידוע, כי הקב"ה הוריד להם לישראל מן מן השמים, ובמין הזה יכלו לחוש טעם של מעדני מלכים. מדוע אפוא התלוננו ובקשו קישואים ושומים, שהנם מאכליהם של העניים והפחותים? וכי איזו תשובה תתן לכך?"

"את תשובתי אתן לך מחר, אדוני המלך", השיב הרופא היהודי ועזב את המקום.

משם פנה אל שר הטבחים, הוא אשר היה ממנה על מאכליו של המלך. "ידוע אני", אמר לשר, כי המלך רגיל לאכול בסיום הארוחה פלח שום לא גדול. ואולם, אני רופאו, וברור לי שהדבר מזיק לבריאותו, על כן אבקשך לא להגיש לו שום מעתה"

"בודאי! בודאי!" הסכים השר עם הרופא. ואכן, הוא מלא את ההוראה בדיקנות, ביום המחרת שוב לא הוגשו שומים לשולחן.

והמלך, שרגיל היה לקנח את סעודתו בפלח שום, המתין למאכל, כהרגלו. אך השום לא הובא אל השולחן. "היכן השומים?" קרא המלך בקול זועם.

וביום הקים את המשכן כסה הענן את המשכן לאהל העדת ובערב יהיה על מהשכן כמראה אש עד בקר: כן יהיה תמיד הענן יכסנו ומראה אש לילה: ולפי העלות הענן מעל האהל ואחרי כן יסעו בני ישראל. ובמקום אשר ישכן שם הענן שם יחנו בני ישראל (במדבר ט, טו-יז)

מודיענו הכתוב כיצד היה סדר בני ישראל במדבר, בחנייתן ובמסעם, שלא היו לפי רצונם, אלא על פי ה'. שביום הקמת המשכן והעמדתו במקומו, שזה היה בראש חדש ניסן, ירד עמוד הענן מן השמים והקיף את המשכן. זה היה ביום, שמיד שהאיר היום כסוה עמוד הענן. אבל בלילה ירד עמוד האש על המשכן. וכן היה תמיד ביום כסוה הענן ובלילה אש. ומראה את חביבותו של הקב"ה לבני ישראל שנאמר בנים אתם לה' אלוקיכם (לכן) לא תתגודדו (תעשו אגודות אגודות).

משל למה הדבר דומה, למלך שהיה לו ידיד. שלח המלך ואמר לידידו זה שיתכונן לביקורו, שהוא עומד לבקר. וידיד זה לא האמין שהמלך עומד לבקר בביתו. אמר: מי אני שיבא המלך לבקרני בביתי. שלח והודיעו בשניה. אמר הידיד: אפילו אם יבא המלך לבקרני, בודאי יבא בלילה באין רואים. או שיבא מחופש שלא יכירו בו שהוא המלך. כשנודע למלך מה אומר אותו ידיד. שלח ואמר לו: חייך, אבקרך ביום שיראוני כל הבריות, וארכב על סוס שרכבתי עליו ביום הכתרת. ואלבש בגדי מלכת שלבשתי ביום הכתרת, כדי שכל הבריות יראו החבה שאני מחבב אותך.

כך כשנגלה הקב"ה בהר סיני לישראל נגלה בענן, כמו שנאמר: הנה אנכי בא אליך בעב הענן. וכשאמרו ישראל נעשה נעשה ונשמע המליכו הקב"ה עליהם. לימים אמר להם: ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. והיו ישראל תמהים ואומרים: כיצד אפשר הדבר שהקב"ה ישרה שכנתו בתוכינו. אמר להם הקב"ה: חייכם שאני בא ודר אתכם בפרהסיא, שידעו כולם שבעב הענן נגליתי עליכם בהר סיני, אני נגלה לכם היום. וידעו כל האומות עד כמה גדולה חבתכם בעיני, וזהו שאומר כאן הכתוב: וביום הקים את המשכן כסה הענן את המשכן לאהל מועד, שאז שרתה שם שכינה. וענן זה היה סימן לישראל מתי יחנו ומתי יסעו. שאם

האדם לאסוף כסף וזהב ויהלומים כאהבת נפשו בעשר הדקות הללו.

החלו כל העיר בחיפושים כי עשר דקות באוצר המלך אפשר להיות מליונר, למרבה המזל מסתבר שהטבעת נפלה מהחלון כשנשבה רוח חזקה והעיפה אותה לבריכה של המלך וכמעט נכנסה לניקוז של הביוב. האינסטלטור שתיקן את סתימת בור הניקוז של הבריכה מצא את הטבעת – האינסטלטור המאושר בא למלך עם הכרוז ורוצה שהמלך יקיים את הבטחתו.

המלך החל לערער בליבו עשר דקות בפנים! אבל בכל זאת הבטחתי לכולם ומילה של מלך זאת לא סתם מילה. אך בעשר דקות אם יש לו שכל הוא יכול לבוא עם עגלה וסוס ולהעמיס כמעט חצי מהמלוכה. אמר המלך בליבו במצבים כאלו עלי לפנות ליהודים להם יש עצות לכל דבר, וכך עשה. אמר היהודי למלך אין אדם מת וחצי תאוותו בידו תברר מה האינסטלטור הזה מחבב ואוהב מכל, בירר המלך ע"י מקורביו ואמרו לו שהוא אוהב שירים מזרחיים עם רקדניות בטן ומאכלים מרוקאים למיניהם וציורים עתיקים של ציירים דגולים. כלומר מדובר בעם הארץ ואת המידע העביר המלך ליהודי.

אמר לו היהודי לפני שתכניס אותו לאוצר המלך תעשה לו חדר מזרחי מלא ברקדניות בטן שירקדו איתו עם זמרים מזרחיים ואחרי החדר הזה תעשה יציאה וכניסה לעוד חדר מלא מאכלים מרוקאים תבשילים ועוגיות למיניהם שמרוב הריחות הוא ירדם שמה. ואחרי חדר זה שים לו ציורים של כל מיני ציירים דגולים ומטופשים ובזמן שיהיה מסונוור מכל הציורים מרוב ההתענינות בחדרים האהובים הוא ישכח מהזמן ויעבור עשר דקות ואז "גלינג" תכה בפעמון, ותאמר אזל הזמן וכן כך היתה התוכנית. אפשר לדמיין מה היה: האינסטלטור נהנה קצת מכל חדר מרוב תאוותיו, ובמקום לעבוד עם השכל ששם מקור הנשמה שהיא מחושבת וקרה יותר מהלב הוא עבד עם הלב על השכל והנפש הבהמית הוליכה את האינסטלטור אחרי שרירות ליבו שנהנה מתוכן החדרים עד שניזכר לשם מה הוא נכנס לארמון והזדרז במהירות לפתוח את חדר האוצר ושמע קול "דלינג", אזל הזמן. הוא התחנן להערכה אך לא יעזור לו כלום ההסכם היה עד עשר דקות.

הנמשל חיי האדם בעולם הזה שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה נמצאים בחדר אוצרותיו של

"רופאך הורה לא להגיש לך שום". השיב שר הטבחים.

קרא המלך לרופא. "מדוע הורית לשר לא להגיש לי שום?" תבע לדעת.

השיב לו רבי משולם הרופא: השומעות אזניך את שפיך דובר? הנה, רק בארוחה אחת לא אכלת שום – וכבר התלקח כעסך והתלוננת על הדבר. ואילו בני ישראל, שהתרגלו במצרים לשומים ולקשואים במשך תקופה ארוכה, אמורים היו להיות במדבר ארבעים שנה מבלי לטעום שום. וכלום הם לא יתלוננו על כך?"

הבין המלך את הדבר. "יפה אמרת", שבח את רופאו, "דבריך אמת ותורתכם אמת!" (מעשיהם של צדיקים).

זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם (במדבר יא-ה)

מביא רש"י את הספרי: "האם תאמר שהמצריים נותנים להם דגים חנם?! והלא כבר אמר: **"ותבן לא ינתן לכם"** (שמות ה, יח), אם תבן לא היו נותנים להם חנם, דגים היו נותנים להם חנם?! ומהו אומר "חנם"? - "חנם" מן המצוות, ע"כ.

בקברות התאוה נתאו בני ישראל לחיי עבודת מצרים חיים ללא אלקים - פטורים מן המצוות.

ויקרא את שם המקום קברות התאוה כי שם קברו את העם המתאווים מקברות (במדבר יא-לד)

למרות שהמן היה בכל הטעמים עדיין העניין הפסיכולוגי שצורתו תמיד לא השתנתה הפריעה לבני ישראל וזה מה שאומרים בעלי המוסרים שהתאוה היא שורש גס שמביא את האדם לאבדון.

מעשה במלך שהיתה לו טבעת ישנה ובעלת ערך היסטורי עתיק מאד מדורות.

בוקר אחד קם המלך ממיטתו ונעלמה הטבעת. "הפך" המלך את הארמון וביצע חקירות קפדניות אצל כל מי שסובב אותו בארמון ועדיין לא מצא. הוציא המלך כרוז כל מי שמוצא טבעת זו מובטח לו שאני נותן לו להיות עשר דקות בחדר האוצרות של המלוכה ויכול

מטה הימנה ומיעוט אמונתם בשי"ת. האחד, שהם חטאו יותר מהערב רב. שכן הערב רב התאוות תאוה, הם רק אמרו בלבם, אבל לא דיברו דברים. ואילו בני ישראל היו מתלוננים בפה. שהתחילו לבכות וכפרו בהשי"ת ודברו דברים בוטים נגדו לאמר מי יאכילנו בשר.

ועוד בענין המאכל עצמו שנגלול כגרגרנים, שהרי היה להם המן שטעמו בו טעם מעדני מלכים והם ביקשו לאכול קשואים ואבטיחים שומים ובצלים, שהם מאכל עניים, הם עובדי האדמה והגננים שאוהבים מאכלים אלה ולא מאכלי מעדנים.

בלתי אל המן ענינו (במדבר יא-ו)

כתוב במדרש פליאה: מכאן שמדליקים נרות בשבת. ואכן המדרש נעלם וסתום !!! ויש לשאול: מה תלונות העם, הרי במן היו כל הטעמים?

ויש לומר: שבני ישראל התלוננו שעיניהם רואות רק את המן אע"פ שטועמים טעמים שרוצים, עניהם לא זנות מהאוכל. כידוע חלק מעונג האכילה הוא מראה העניים, ולכן מקשטים את האוכל. וזה היה חסר להם ולכן התלוננו "בלתי למן ענינו" אנו רואים רק את המן.

מאידיך הדלקת נרות בליל שבת הוא לצורך שלום בית ובנוסף לצורך עונג שבת. כשהאדם בנוסף לאכילה גם רואה את המאכלים שהוא אוכל הרי זה עונג שבת מושלם.

ולפ"ז אומר המדרש: מכאן להדלקת נרות בשבת, כדי שיוכל האדם להתענג כראוי בסעודות שבת.

וירדתי ודברתי עמך שם ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם, ונשאו אתך במשא העם ולא תשא אתה לבדך. (בהעלותך יא-יז)

ודברתי עמך. אבל לא עמהם שעדיין לא הגיעו למעלה זו שאדבר אני עמהם, ואצלתי מן הרוח וגו' אלא אאציל מרוח הנבואה שעליך ושמתי עליהם, ותשרה עליהם רוח הקודש, ונשאו אתך במשא העם אז יוכלו לעזור לך בהנהגת העם ולא תשא אתה לבדך. וכאן אנו רואים גדולתו היתרה של משה שהיה דומה כביכול לשכינה, כשם שהקב"ה משפיע מן השפע שלו על שבעים שרים של בית דין של מעלה,

הקב"ה עלינו לאסוף כמה שיותר מיצוות בשק כמו שאמר רבי חנניה בן עקשיה. רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הירבה להם תורה ומצוות שנאמר ה' חפץ למען צידקו יגדיל תורה ויאדיר. הקב"ה במקביל נתן לנו גם תאוה לאוכל, ליצנות, נשים רחמנא ליצילן וכדומה, שיעכבו אותנו לאסוף את המיצוות המשולות ליהלומים. יש שאומרים עוד מעט, אני עוד צעיר עוד שנה, שבוע הבא, שאהיה זקן אחזור בתשובה. בנתיים התאוות רק הולכות ומתגברות ויוצא שמגיע יום הדין "ודלינג" והאדם צריך לתת את הדין. נגמר אין לרדת למטה יותר אפילו לא בשביל מיצווה הכי קטנה והצער יהיה גדול איך ביזבזנו את זמננו בתאוות והלכנו בשרירות ליבנו בעולם המבלבל הזה.

"ויקרא את שם המקום קברות התאוה כי שם קברו את העם המתאווים" (במדבר י, א, ל"ד)

רק את המתאווים קברו שם, כי אם התאוה עצמה נקברה שם. היא חדלה מלב כל אלה שחזו בעונש הנורא. על-ידי קבירת המתאווים נקברה התאוה עצמה, ולפיכך נקרא המקום בשם "קברות התאוה" ולא "קברות המתאווים".

ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המן ענינו (במדבר יא-ו)

שאינו אנו בטוחים אם ירד למחר אם לאו. ואע"פ שהיו טועמים במן כל מיני הטעמים שבעולם שאמנם הם טעמו במן כל הטעמים האלו, אבל הם לא ראו דברים אלו בעיניהם, שאינו דומה מי שרואה מאכלו למי שאינו רואה מאכלו. והדבר דומה לסומא שאוכל ואינו שבע, לפי שאינו רואה מאכלו בעיניו. וזהו מה שאמרו כאן: ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המן ענינו. ר"ל אמת שאנו טועמים במן כל הטעמים שבעולם, אבל מה יוצא לנו מזה אם אין עינינו רואות אלא את המן.

ויש אומרים שזה שהתאוננו על שאכלו מאכל אחד זמן רב, שאומרים הרופאים שאם האדם מוסיף לאכול מין אחד זמן מרובה הוא עלול למות מזה. ודעו שבדברים אלו שדברו ישראל הוכיחו פחיתות שאין

וה' אמר אל משה, אספה לי שבעים איש מזקני ישראל. וישמעו אלדד ומידד את הדברים האלה ויאמרו, לא לנו, לא לנו הכבוד הגדול הזה, כי אם לאנשים טובים וצדיקים ממנו, ויאמר ה', עקב אשר קטנתם בעיניכם עד מאד, על כן אגדיל את חסדי עמכם, ונחה עליכם רוח קדשי והתנבאתם לעולם.

ויהי כאשר ניגש משה לבחור שבעים זקנים כאשר אמר ה', ויאמר בלבו, כי אקח חמישה חמישה זקנים לכל שבט והיה מספרם רק ששים איש, וכי אקח ששה ששה ונוספו שנים אנשים על המספר אשר אמר ה', והיה כי אקח חמישה אנשים משבט אחד וששה משבט שני וקנאו איש ברעהו והיתה מריבה ביניהם, על כן אין טוב לי בלתי אם אקח שבעים ושנים פתקים, וכתבתי על השבעים "זקן" ועל שני הפתקים הנותרים לא אכתוב מאומה והיה האיש אשר יוציא את הפתק אשר כתבתי עליו "זקן", יעמוד לבד ואשר יוציא את הפתק החלק ועמד לבד.

ויעש משה כן כאשר אמר וירא העם את הדבר הזה וייטב בעיניו. ויהי כנוח רוח ה' על אלדד ומידד ויתנבאו במחנה לאמור, משה מת ויהושע משרתו מביא את בני ישראל אל הארץ אשר נשבע ה' לתת אותה להם. ויהי כשמוע יהושע את הדברים האלה, ויקנא למשה מאוד וירץ אליו ויגד לו את כל הדברים אשר שמע, ויאמר אנא, אדוני משה, שים אותם בכלא ונתת על רגליהם עבותים למען ישמע העם ולא יזיר לדבר ככל העולה על רוחו, וישמע משה את דברי יהושע ויאמר לו, אל ירע בעיניך הדבר הזה, הן נחה רוח ה' על אלדד ומידד ויתנבאו. ומי יתן והיתה רוח ה' על כל העם ודמו אלי וגדלו ורוממו ומצאו חן בעיני ה'.

ויען יהושע בן נון משרת משה מבחריו ויאמר אדני משה כלאם (במדבר יא-כח)

אמר יהושע בדין שתכלא אותם בבית הסוהר, שכן אמרת לעם שהשי"ת יאציל מן הרוח אשר עליך וישים על הזקנים שיהיו עמך באהל מועד, והללו לא היו באהל מועד והם מתנבאים, בודאי נביאי שקר הם, לכן יש לכלוא אותם כמו שוטים. וי"א שיהושע קינא על כבוד משה, שפגעו בכבודו כשאמרו משה מת ויהושע מכניס, לכן ביקש לכולאם.

אף הוא השפיע על שבעים הזקנים שהיו הבית דין שלו.

וכשאמר הקב"ה למשה אספה לי שבעים איש מזקני ישראל, הרהר משה בלבו. אמר, כיצד אעשה. אם אקח ששה מכל שבט, ישארו שנים. ואם אקח חמישה מכל שבט, יחסרו עשרה זקנים. ואם אקח ששה משבט אחד וחמישה משבט אחר, שיהיה החשבון מדויק, אטיל קנאה בין השבטים, ויאמרו מה טעם לקח משבט פלוני ששה ומן השבט שלנו חמישה. מה עשה משה. לקח מכל שבט ששה, וכולם היו ע"ב. נטל ע"ב פתקים. בשבעים פתקים היה כתוב זקן ובשתי פתקים היה כתוב חלק. ועירבב כל הפתקים ושםם בקלפי. וקרא לע"ב הזקנים וצוה על כל אחד מהם להוציא פתקה. לזה שהוציא זקן אמר משה: הקב"ה קידש אותך ורצה בך. ולזה שהוציא חלק אמר משה: הקב"ה אינו חפץ בך ומה אעשה אנכי.

לא יום אחד תאכלון ולא יומים ולא חמשה ימים ולא עשרה ימים ולא עשרים יום עד חודש ימים עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרע. יען כי מאסתם את ה' אשר בקרבכם ותבכו לפניו לאמר למה זה יצאנו ממצרים (במדבר יא, יט-כ)

עד אשר יצא מאפכם שלא תוכלו לסבול אפילו את ריח הבשר עד שתבואו לידי מיתה. כדי שתדעו שהכל מן השמים שחשקתם כ"כ בבשר, ולבסוף קצה נפשכם בבשר, ותמותו על שקצה נפשכם בי ופגעתם בכבודי.

וזה שקבע הכתוב גבול זה של יום אחד ויומיים, ועשרה ימים ועשרים יום, וחודש רמז לאופן מיתתם. שיש שימותו ביום אחד ויש בשני ימים ויש בעשרה ימים ויש בעשרים יום. ויש בחודש. שהרשעים שביניהם ימותו מיד ביום הראשון, וזה שאינם רשעים כ"כ יחיו עוד כמה ימים.

ויש אומרים להיפך, שהכשרים שבהם, שלא היו רשעים כ"כ, ימותו מיד. והרשע יתענה הרבה ימים בעומק מיטתו ויבקש מותו.

ויאמר אלדד ומידד מתנבאים במחנה (במדבר יא-כז)

הדיבור לא היה מתקיים כל עסק, שע"י הדיבור שהמוכר משבח ומפאר את סחורתו נגמר המקח. וכן ע"י זה שמהללים הכלה בעיני החתן נגמרים האירוסין. וכן על זה הדרך, כל עניני העולם צריכים לדיבור.

אמר המלך לזה שהיה משבח את השתיקה מהיכן אתה מביא ראייה שהשתיקה יפלה. התחיל לדבר ולהביא ראיות שהשתיקה יפה. בא השני וטפח לו על פיו שלא ידבר. שאלו המלך למה טפח לו על פיו. אמר אדוני המלך. וכיצד לא הייתי טופח לו על פיו, שהרי אני הבאתי ראייה שהדיבור יפה באמצעות הדיבור עצמו, שהללתי את הדיבור. אבל זה כיצד בא להגן על דעתו בדבר שהוא שלי, בדיבור.

וכאמור, לא נאמר שהשתיקה יפה, רק בענינים שאין בהם הכרח. אבל בדבר מצוה הדיבור יפה. ובוא וראה כמה נזק גורם הדיבור שאינו בא מתוך הכרח. אהרון ומרים שגדולי הדור היו, שהבא שממנו שתו כל ישראל, בזכותה של מרים היה. וענני הכבוד היו בזכותו של אהרון, אבל מאחר שדברו על משה שמץ של לשון הרע מתוך דיבור יתר נענשו ולא סלח להם הקב"ה אע"פ שהיו אנשים גדולים.

טעם הסמיכות ולמה נסמכה פרשה זו לפרשת המתאוננים והמתאווים. כדי ללמדנו כמה רעה גרם רוב הדיבור, וכמה צרות מביא הן על המון העם והן על גדולים. שהרי אהרון ומרים אחרי ששמעו מה שאירע למתאוננים ולמתאווים שדברו דברים שלא כחוק. ונענשו, והם דברו במשה ולכן נענשו, כפי שנבאר.

כי בשעה ששבעים הזקנים נכנסו לגדולה, כפי שראינו לעיל, שמחו ישראל שמחה גדולה והעלו נרות. וכשראתה מרים את רוב האורות שאלה לצפורה שמא יודעת את מה פשר האורות האלו. מה אירע היום אמרה צפורה דעי שכך וכך אירע. אמרה מרים אשריהן של נשי הזקנים שזכו ובעליהם נכנסו לגדולה. אמרה צפורה וי לאותן הנשים, ששוב לא יזדקקו להן בעליהן אמרה לה: מהיכן את יודעת דבר זה. אמרה: בעלי מאז שדבר עמו הקב"ה לא נזקק לי. **ויש** אומרים שמרים ראתה את צפורה שאני מתקשטת כדרך הנשים. אמרה לה למה אין את מתקשטת אמרה לה כי לא איכפת לו לאחיך אם אני מקושטת אם לאו. ובזה רמזה לה שאין משה מזדקק לה. הלכה מרים וסיפרה הדברים לאהרון אחיה.

הממעית אסף עשרה חמרים (במדבר יא-לב)

למה זה דוקא עשרה חמרים?
ברם, השלו הרי נפל סביבות המחנה (פסוק לא), יוצא איפוא שהמתגוררים בקצות המחנה יכולים היו לאסוף כמות יותר גדולה, שכן השלו היה סמוך לאהליהם, ואילו המתגוררים במרכז המחנה נאלצים היו לצאת ולבוא דרך ארוכה, דבר שהיה גוזל מהם הרבה זמן והיו איפוא ממעיטים לאסוף.
כידוע היה שטחו של מחנה ישראל שנים עשר מיל (רש"י במדבר לג-מט) היינו שלש פרסאות (פרסה ארבעה מילין), ונמצא שהמרחק הגדול ביותר ממרכז המחנה עד לסביבות המחנה היה פרסה ומחצה, והדרך הלך וחזור היתה איפוא כשיעור שלוש פרסאות. והנה מצינו שיכול אדם ללכת עשר פרסאות ביום (פסחים צ"ג) יוצא איפוא שבמשך הזמן של "כל היום ההוא וכל הלילה וכל יום המחרת" הספיקו ללכת כשיעור שלושים פרסה, היינו עשר פעמים הלך וחזור, וכל פעם אפשר היה להביא חמר אחד. אם כן שפיר מתאים החשבון של "עשרת חמרים" דוקא... (מעינה של תורה הגר"א מוילנה ז"ל).

ותדבר מרים ואהרון במשה על אודות האשה הכושית אשר לקח כי אשה כושית לקח (במדבר יב-א)

על זה אמר שלמה המלך עליו השלום ברוב דברים לא יחדל פשע חושך שפתיו משכיל (משלי י). ר"ל אם אדם מדבר הרבה לא יתכן שלא יבוא לידי חטא ולא ידבר לשון הרע על חברו. וזה שחושך שפתיו מלדבר לשון הרע על חברו הוא נכון. שיש לו דעת, וכשיש לו הכרח לדבר, כשרואה שהוא בא לספר לשון הרע על חברו, הוא חדל מזה ושותק. וזהו מה שאומר התנא במשנה באבות ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה. ר"ל בדברים הנוגעים לגופו של אדם ולא לנשמתו אין טוב אלא שתיקה, היינו דיבור הכרחי ביותר, שכן ברוב דברים לא יחדל פשע. אבל בדברי הנוגעים לנשמה, כגון תורה ותפילה או דבר מצוה, שם לא ישתוק, אדרבה, מצוה לדבר.
מעשה היה באדריינוס המלך שהיו לו שני יועצים. האחד אמר דיבור יפה, וחברו אמר שתיקה יפה זה שאמר דיבור יפה הביא ראייה מן המסחר, ושאלולא

ובת.., אמר לו הקב"ה שעכשיו יפרוש ממנה. אמר לו הושע שאינו יכול לפי שיש לו בנים ממנה. אמר לו הקב"ה הושע אתה שנשאת אשה זונה ובניך אין אתה יודע אם שלך הם או של אחרים אין אתה יכול להיפרד מהם, ובני בני אברהם יצחק ויעקב אמרת לי להחליפם באומה אחרת? כיון שהכיר בעצמו שחטא עמד לבקש רחמים על עצמו, אמר לו הקב"ה עד שהינך מבקש רחמים על עצמך בקש רחמים על ישראל. (מעשה אבות)

פעם נסע החפץ חיים בעגלה עם סוחרים בהמות וסוסים. בכל הדרך שוחחו הסוחרים על שוורים, פרות, סוסים וכדו'. ר' ישראל מאיר ישב שקוע במחשבותיו ולא שם ליבו לשיחותיהם. פתאום העלה אחד האנשים שיחה על סוחרים אחרים והתחיל ללעוג עליהם. ר' ישראל מאיר כאילו הקיץ משנתו, והעיר להם בנחת: "אחים! עד כה עסקתם בשיחה נאה על הסוסים והשוורים הנוגעת לפרנסתכם, אבל למה עברתם לשוחח בעסקי הבריות? הרי יש בזה עבירות חמורות של לשון הרע ורכילות" שכניו בעגלה, שהיו אנשים פשוטים, חשבו אותו להלך מוזר והגיבו בדברי לעג ובוז על אשר הוא מתערב בעניניהם מטיף להם דברי תוכחה.

ר' ישראל מאיר לא השיב לגידופיהם והיה נראה כאילו הוא נהנה מכך שהם הפסיקו בינתיים את שיחותיהם בעניני לשון הרע. לאחר שגמרו ללעוג לו, הם המשיכו לספר על חבריהם. החפץ חיים העיר להם שוב והתחנן לפנייהם שידברו על סוסיהם ופרותיהם ולא על חבריהם. כשלא הועילו דבריו הוא ביקש מהעגלון שיוריד אותו מהעגלה. מוטב לו להשאר באמצע הדרך מלשבת בחבורת לצים ולהקשיב לדברי לשון הרע ורכילות. (מורשת אבות) **בעת** מסעותיו למכור את ספר "חפץ חיים", נקלע ר' ישראל מאיר באחת השבתות לעיר ידבוונה והתאכסן בביתו של השוחט. כשהתכונן ליטול ידיים לסעודה שלישית, שמע שהשוחט מספר לאשתו שיוסף הקצב רימה את פלוני והבטיח לו כי הבשר משחיטת אתמול הוא בלי סירכא.

ר' ישראל מאיר הסתלק מיד מהבית מבלי לדבר דבר. כשהשוחט הרגיש כי אורחו איננו, החל לחפשו בעיירה, עד שמצאו מיסב לסעודה שלישית באחד הבתים לשאלת השוחט, למה שינה פתאום את האכסניה שלו, השיב לו ר' ישראל מאיר שאינו יכול

התחילו מרים ואהרון לדבר עם משה אודות האשה הכושית אשר לקח. כי לצפורה קראו כושית לפני שהיתה נאה ביותר, שפעמים קורא אדם לבנו היפה כושי, שלא תשלוט בו עין הרע. וכן כושית בגימטריה יפת מראה.

ומלבד זה שהיתה יפה בתוארה היתה גם נאה במעשיה, ולכן חוזר הכתוב ואומר: כי אשה כושית לקח כלומר: למה היה צריך לפרוש ממנה והרי היתה אשה נאה ביותר ומושלמת בכל. ואם פרש ממנה בגלל הדיבור שדיבר עמו הקב"ה. (מעם לוועז)

החיים והמוות ביד הלשון

ואמרו רבותינו זכרונם לברכה: לשון הרע הורגת שלשה בני אדם: האומרו והמקבלו ואותו שנאמר עליו (ערכין טו ע"ב) והמקבלו נענש יותר ממי שאמרו. בעלי לשון הרע, אסור לדור בשכונתם, וכל שכן לישוב עמהם ולשמוע דבריהם: ולא נחתם גזר דין על אבותינו במדבר אלא על לשון הרע בלבד.

עוד יש רעה בלשון הרע, כי המספר לשון הרע על חברו אז הוא מתגאה ויראה עצמו צדיק בעיניו, כי יחשוב: פלוני עשה כך וכך, ואני לא עשיתי! נמצא שהוא מתגאה ומחזיק טובה לעצמו, היה רע מאוד, כל שכן וכל שכן שעושה עבירה גדולה בלשון הרע ומחזיק טובה לעצמו. ואם אדם מספר לשון הרע על היתומים ועל האלמנות, אז ענשו עוד יותר, כי בלאו הכי הם מצטערים, והוא מצער אותם יותר. (אורחות צדיקים).

אין הקב"ה חפץ לשמוע לשון הרע על עם ישראל! ישעיה הנביא אמר "בתוך עם טמא שפתיים אנוכי יושב" והענישו ה' שנאמר "ויעף אלי אחד מן השרפים ובידו רצפה (גחלת) ויגע על פי...אליהו הנביא אמר לקב"ה שבנ"י עזבו את בריתו, וחייבו הקב"ה שבכל מקום שבעולם שיהודי עורך ברית מילה יצטרך אליהו להופיע ע"מ להעיד אח"כ שבנ"י לא עזבו את ברית ה'. בגלל שהוציא דיבר על עם ישראל. הושע הנביא כאשר אמר לו הקב"ה בניך חטאו לא עמד בתפילה עליהם אלא אמר לפניו רבש"ע, כל העולם שלך הוא החליפם באומה אחרת. אמר לו הקב"ה להושע לך וקח לך אשה זונה ותלד לך בני זנונים. הלך ועשה לאחר שנולד לו שני בנים

סיבת הצלת עם ישראל ממצרים, והיא מפתח הגאולה העתידה. (כותונת פסים)

והאיש משה עניו מכל אדם (במדבר יב-ג)

שלמה המלך מהול בחכמתו העליונה "ויחכם מכל האדם" הרי מן הסתם היה גם הגדול שבענווים, שכן אין לך בעל גאווה אלא שוטה. משה רבנו מהולל בענוותו הגדולה, הרי מן הסתם היה גם חכם, שכן טבעו של שוטה להיות בעל גאווה. ובכן הרי היו שניהם גם חכמים מופלגים וגם ענווים מופלגים, מדוע איפוא מהללים את משה בענווה ואת שלמה המלך בחכמה?

ברם, הדין הוא כי "רב שמחל על כבודו כבודו מחול, מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול". משה רבנו היה בבחינת רב, שכן לימד תורה לישראל, הרי יכול היה לנהוג בענווה, מהולל הוא איפוא בענווה. אבל שלמה שהיה מלך, הרי לא היה יכול למחול על כבודו ולנהוג תמיד בעניויות, מהולל הוא איפוא בחכמה. חכמתו התבטאה בזה שהקפידו כלפי חוץ על כבוד המלכות, נשאר בכל זאת מבחינה פנימית העניו המופלג ביותר... (מעיינה של תורה בשם הרה"ק מהר"י ז"ל מרוזין).

ויהי כאשר העלה דוד את ארון ה' מבית עובד אדום אל עיר דוד, ותראהו מיכל אשתו מכרכר ומפזז לפני ה' ותבו לו בליבה. ויעל דוד עולות ושלמים ויברך את העם בשם ה', ויחלק לכל העם מאיש ועד זקן חלת לחם אחת, ובשר אחד וילך כל העם איש לביתו. וישב דוד לביתו ותצא מיכל בת שאול לקראתו ותאמר, מה שפלת היום ומה נכלמת הן מלך אתה על ישראל, ובכל זאת נגלית היום לעיני אמהות עבדיך כהגלות נגלות אחד הריקים, עתה רואה אנכי כי משפחת אבי היתה נאה ממך מעודם לא נראה פס ידם ורגלם ועקבם מגולים, ויהיו כל בני בית אבי מכובדים ממך.

ויען דוד את מיכל אשתו ויאמר, אנשי בית אביך רדפו אחר הכבוד ולא שמו לב לכבוד ה' ותפארתו, אולם אנכי לא ארדוף אחר הכבוד, ולא אשים אליו ליבי טוב לי כבוד ה' והדרו מאלפי תהילות ותשבחות אשר ישבחוני בני האדם בראותם אותי מתכבד ומתהדר.

להתאכסן יותר בביתו. אם יש למר טענות על הקצב, הרי זו שאלה של איסור והיתר ויש לקראו אל הרב או יש להוכיחו בינו לבין עצמו, אבל כיצד הוא מספר זאת לאשתו? הרי יש בזה משום לשון הרע. "הנני עוסק במכירת ספרים על זהירות מדיבורים אסורים, וכיצד אני רשאי להתאכסן בבית שמדברים בו לשון הרע?" סיים החפץ חיים את דבריו (מאורות גדולים).

פעם בא לרבי נפתלי אמסטרדם יהודי לבקש "היתר מאה רבנים" כדי להוסיף אשה על אשתו. ובינתיים הוציא על אשתו דיבה רעה ככל העולה על לשונו. ר' נפתלי הפסיקו ושאל אותו, אם כבר קיבל היתר ממאה רבנים על איסור לשון הרע. (מורשת אבות)

מעשה מזעזע היה בארצות הברית באיזה תלמיד שהיה בביתו של הגאון מפוסקי הדור, רבי משה פינשטיין זכר צדיק לברכה, בארוחת בוקר, והנה על שולחנו של הגאון היו שני קנקנים עם שתי שקיות חלב, של שתי חברות שונות בהכשרים מדורים, והתלמיד היקר שלנו ראה את הגאון הנ"ל מושיט ידו לאיזו שקית, והחזירה למקומה, ולקח את השקית השניה, מיד הסיק אותו בחור שהרב סומך על החברה השניה, ולא על הראשונה, וחשב שיש "מצוה" לפרסם את הדברים לתועלת הרבים.

הלך לישיבה והתחיל לספר, וכן עשה בעוד ישיבות עד שלאט לאט החברה השניה עמדה לפני פשיטת רגל, החליטה הנהלת המפעל ללכת לבית הרב לשאול איזה דופי מצא בחברתם, שפסל אותה. עלו ובאו לביתו, וכששמע הרב את דבריהם נבהל, קם והלך למקרר, והביא להם חלב של חברתם, באומרו שרק הבוקר שתה חלב שלהם, וכן כמעט בכל בוקר וערב, ואינו מבין מי המציא זאת.

ישב, חשב ונזכר, באותו מעשה וסיפר להם על חשדו בבחור שהיה אצלו, אך פשוט כשאחז בשקית החלב של אותה חברה, היא היתה ריקה, ולכן לקח את השקית השניה, ורק ההבנה של אותו בחור גרמה לכל הצער, והשם הרע על אותה חברה.

כמה עלינו להזהר בלשון הרע, שלא לדבר רע על שום יהודי, והזהירונו חכמינו זכרונם לברכה, שהמדבר רע על יהודי, הוא כמוציא לעז על התפילין של הקדוש ברוך הוא, שכתוב בהם: "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ" (עין בגמרא ברכות ו) וזוהי

“והאיש משה עניו מכל האדם” (במדבר י"ב,

ג)

מה פשוטם של דברים אלה?

ברם, יתכן שלא ידעו אהרן ומרים להעריך במידה הראויה את גדולתו של משה, אבל עצם דבר זה נחשב להם לחטא גדול כלפי השם-יתברך, שכן היה עליהם להבין ולדעת שאם השם-יתברך מודיע חיבה יתירה למשה, ודאי אין זה לחינם - "היה לכם לומר אין המלך אוהבו חינם, ואם תאמרו אינו מכיר במעשיו, זו קשה מן הראשונה (רש"י פסוק ח).

ואם אכן ידעו להעריך נכונה את גדולתו של משה, הרי היה חטאם כלפי משה חמור יותר - מזיד - בעוד שהיה יותר קל כלפי השם-יתברך.

לפיכך התחננו לפני משה: "אם שוגגין אנו" - שלא ידענו את גודל ערכך, הרי מאידך גדול חטאנו כלפי השם-יתברך, על-כן "מחול לנו כמזידין" - מחל לנו על כבודך, כאילו היינו מזידין כלפיך, למען יקל חטאנו כלפי השם-יתברך...שכן נקל היה לו למשה רבנו למחול על כבודו הוא מאשר על כחוט השערה מכבודו של השם-יתברך.

“אל נא תהי כמת” (במדבר י"ב, י"ב)

מי רואה את נגעה אהרן קרוב, משה זר (מדרש).

למה יש לפרש אצל משה רבנו טעם בתור זר, והלא גם הוא היה קרוב? ברם, משעה שנעשה משה איש-אלהים שמימי חדל מלהיות קרוב.

הדין הוא שאף-על-פי שקרוב פסול להיות דיין, הרי אם בעל-הדין אומר: "נאמן עלי אבא" כשר אפילו האב להיות דיין.

מכיוון שאמר הקדוש-ברוך-הוא מקודם: "לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא", ממילא לא היה עוד פסול בתור קרוב.

“ויצעק משה אל ה לאמר אל נא רפא נא לה” (במדבר י"ב, י"ג)

· ישנה ענווה פסולה, שאדם נוהג עניויות על-מנת שיזכה בתהילה, ועל-כן כשהוא נוכח לראות כי מרגנים אחריו שהוא בעל-גאווה ולא עניו, הריהו משליך באמת את הענווה מאחריו גוו. אבל הענו האמיתי נשאר עניו אפילו כאשר הבריות חושדות בו בגאווה.

“ותדבר מרים ואהרן במשה” - הם דברו במשה, כי גאווה היא מצדו שפרש מן האשה, שכן “גם בנו דבר” - ואף-על-פי-כן נשאר משה “עניו מאד מכל האדם”, הרי זה סימן של ענווה אמיתית.

· עניו מאד - שפל וסבלן. אף כי היה משה רבנו כה גדול וקדוש, שעלה השמימה וקבל את התורה מפיה גבורה, בכל-זאת יכול היה לסבול כל אדם, על אף שפלותו ונחיתותו. “שפל וסבלן” - שהיה מסוגל לסבול את שפלותו.

“ותמנת ה יביט” (במדבר י"ב, ח)

והלא לשון “הבטה” היא רק מלמעלה למטה (רש"י בראשית)?

ברם, “תמונת ה” היינו מידותיו של הקדוש-ברוך-הוא: “מה הוא רחום אף אתה תהא רחום, מה הוא חנון אף אתה תהא חנון” - הוריד משה רבנו מלמעלה למטה, לתוך לבותיהם של ישראל, את מדותיו של השם-יתברך, את “תמונת ה”.

“ויחר אף ה במ וילך” (במדבר י"ב, ט)

חרון-האף לא האריך להתקיים ועד מהרה נגוז והלך (“וילך” מוסב איפוא על “ויחר אף”), כפי שאמרו חכמינו: “וכמה זעמו - רגע” (ברכות ו).

“אשר נואלנו ואשר חטאנו” (במדבר י"ב, י"א)

אם שוגגין אנו מחול לנו כמזידין (ילקוט).

רבי יצחק בלאזר שנכח באותה אסיפה ישב כל הזמן ולא פצה את פיו. ר' יוסף דב תמה ואמר: זהו שאומרים עליו אדם גדול הוא?

כשבא לביתו ביקש שיביאו לפניו את הספר "פרי יצחק" כדי לתהות על קנקנו, ולהפתעתו מצא שם את הקושיה עם שני התירוצים. השתומם ר' יוסף דב ואמר: כמה גדולה מידת ענוותנותו של ר' יצחק בלאזר.

מעשה שהיה כשעלה המשגיח הגה"צ רבי אליהו לאפיאן זצ"ל לארץ ישראל, עורר הדבר שמחה רבה אצל ראשי הישיבות, וטבעי הדבר שרבים מהם פנו אליו וביקשו אותו לבוא ולהשמיע שיחות מוסר בפני תלמידיהם, אבל רבי אליהו דחה את כולם, באומר: "באתי לארץ ישראל ע"מ לעסוק רק עם עצמי, ולא כדי להתמסר לאחרים".

משגברו עליו הלחצים עד מאוד ולא הירפו ממנו, נסע לבני ברק ונכנס אל החזון איש זי"ע, ובגמר השיחה בירך אותו החזון איש: "עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו להגיד!".

נתרצה רבי אליהו ובאחת משיחות המוסר הראשונות שהשמיע מאז נעתר לבקשת החזון"א, סיפר משל באדם שתעה ביער עבות ולא מצא את הדרך לצאת ממנו, והנה לאחר שעברו עליו כמה ימים בסבך הזה גילה לפתע אדם עומד לפניו, וכמובן שמח מאד על כך, ומיד שאל אותו: היודע אתה איזה דרך מוצא מן היער הסבך הזה? השיב האיש: כמוני כמוך תועה אני ביער מזה זמן רב אבל יתרון אחד יש לי עליך, שאני יכול לומר לך היכן לא ללכת...

וסיים רבי אליהו ואמר: וכי אני יכול לומר מוסר? כלום תיקנתי את דרכי באון שאדע איך יוצאים מסבך היער? מי אני ומה אני, אבל זאת כן אוכל לומר: מכיון שזקן אני וכבר עברתי כברת דרך גדולה בסבך היער של העוה"ז, ולכן אוכל לומר היכן לא ללכת!...

מעשה שהיה: הרב ר' יעקב יצחק רודרמן זצ"ל, מייסד וראש ישיבת "נר ישראל" בבלטימור, סיפר לי עובדה מופלאה על הג"ר ברוך בער זצ"ל, עד כמה מאס בכבוד ובחל בזה.

הדבר היה לעת שהגיע רבי ברוך בער לארה"ב במסעו למען ישיבתו בקמניץ. אחד מתלמידיו אירגן לכבודו: ארוחת צהרים ובמעמד כל הנדיבים

מה לאמר - השיבנו אם אתה מרפא אותה אם לאו (רש"י).

לשם-מה היה צריך לתשובה, והלא יכול היה לברר דבר זה על-פי סימנו של רבי חנינא בן דוסא: "אם שגורה תפילתי בפי יודע אני שהוא מקובל" (ברכות ל"ד)?

ברם, רש"י אומר שלפיכך לא האריך משה בתפילה, שלא יהיו ישראל אומרים אחותו עומדת בצרה והוא עומד ומרבה בתפילה. ולגבי תפילה קצרה אינו יפה סימנו של רבי חנינא בן דוסא, שכן מספר מילים קצרות שגורות תמיד בפה, ולכן ביקש משה תשובה

והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה (במדבר יב-יג)

בהיותו מהלך פעם ברחוב, שמע רבי משה פיינשטיין קול קורא: "משה! משה!" בהביטו סביב, ראה כי זהו קולו של מר, אשר ישב ליד הגה מכוניתו, מבלי להניד עפעף, ניגש ר' משה אל המכונית.

האיש הבין שר' משה חשב שהקריאה היתה מכוונת אליו והסמיק מרוב מבוכה, הוא אמר: "תוך כדי נהיגה הבחנתי בבני משה, פה ברחוב, לא הייתי מעלה בדעתי לקרוא לראש הישיבה בצורה כה פשוטה. נוסף לכך, לו הייתי מבקש לדבר עם ראש הישיבה, הייתי יוצא ממכוניתי וניגש אליו. לא הייתי מעיז לבקש מראש הישיבה כי יבוא אלי..."

ר' משה הבטיחו נאמנה כי אין לו סיבה לדאגה: "זה שנים רבות שאיני מייחס כל משמעות לדברים הללו..." (ספר "רבי משה פיינשטיין" לוקט ממורשת אבות).

באסיפת רבנים שהתקיימה בפטרבורג בהשתתפות גדולי הדור, השתתף גם הגאון רבי יוסף דב, רבה של בריסק, הגאון הנ"ל הקשה קושיה חריפה בשם בנו ר' חיים והתפתח ויכוח סוער בין הרבנים שנוכחו במקום. לאחר מכן תירץ הגאון הנ"ל תירוץ אחד שלו ותירוץ נוסף בשם בנו ר' חיים אשר הפליאו את השומעים.

מעשה שהיה בימיו של ה"חזזה מלובלין: ישב על כס הרבנות בעיר לובלין רבי עזריאל הורביץ. הוא הצטיין בחריפותו הרבה, ועל כן כונה "ראש ברזל". דרכו של רבי עזריאל שונה היתה מדרכו של ה"חזזה", ועל כן לא סמך ידיו על האספות המוני חסידים בביתו של ה"חזזה".

פעם אחת פנה רבי עזריאל אל ה"חזזה" בשאלת תמיהה: הן ה"חזזה" עצמו יודע שאין הוא רבי ומדוע אפוא מדריך הוא אחרים לפי מנהגיו?

השיבו ה"חזזה": "וכי מה באפשרותי לעשות, הרי הבריות באים אלי מעצמם, לא אני הוא זה שקורא להם!"

אמר רבי עזריאל: "אם כך, יש לי עצה: בשבת הבאה יפרסם ה'חזזה' קבל עם ועדה כי איננו רבי, או אז יחדלו לבוא אליו".

קיבל ה"חזזה" את עצת הרב, בשבת הבאה הודיע ברוח שבורה לכל קהל החסידים, שאך ורק אדם פחות ערך הוא ועל כן אל להם לדבוק במנהגיו ולבוא לבית מדרשו.

ואולם, במקום שיחדלו החסידים להסתופף בצל, הושגה בדיוק המטרה ההפוכה: החסידים התלהבו עד מאד מדברי הענוה וההשפלה של רבם, ואף הם נסו החדיר בעצמם ענוה לא יפלא אפוא, כי הדבקותם בדרכו של הצדיק גברה עוד יותר משהיתה...

כשנודמנו שוב החזזה ורבי עזריאל יחדו, סיפר ה"חזזה" כי אמנם נהג הוא כעצת הרב, אך העצה כלל לא הועילה!

יעץ לו רבי עזריאל: "דרכם של חסידים היא לאהב את הענוה ולהתרחק מן הגאווה. יגיד להם אפוא, לחסידיו, כי הוא מהצדיקים האמיתיים. או אז לכשישמעו החסידים דברי גאווה אלו ימהרו ויעזבו..."

שמע זאת ה"חזזה" והשיב: "אמנם אינני רבי, אך גם שקרן אינני. כיצד אוכל לומר על עצמי שהנני צדיק אמיתי??"

מעשה שהיה בליל ראש השנה. התפילה בבתי הכנסת כבר נסתיימה, "לשנה טובה תכתבו ותחתמו" מאחלים בשעה זו יהודים איש לרעהו בכל אתר ואתר, הכל פוסעים בתחושת חג מהולה בכבוד ראש לעבר בתייהם, להסב לסעודת החג.

שהתאספו, התחיל אותו תלמיד להציג בפני הקהל את תארו של רבי ברוך בער זצ"ל, את גדלות התורה שלו ואת צדקותו המופלגת.

כשמע זאת רבי ברוך בער זצ"ל התחיל להראות סימנים של חוסר סבלנות, כי בענונותו לא מסוגל היה לשמוע את כל שפע דברי התהילה והשבח שהרעיפו עליו, ועם כל רגע שעבר נטרדה מנוחתו יותר ויותר, עד כי פנה בקול לנואם: שקר הוא, אינו אמת, אין הנואם דובר נכונה!...

התלמיד כופף מיד את עצמו ולחש לאוזן רבו: רבי, הלא הגעתם לאמריקה כדי לאסוף כספים והתרים את הקהל למען הישיבה, וכאן באמריקה מוכרחים לדבר בשפה הזו, כי אחרת אין שום סיכויים להצליח בערב כזה, וככל שירבו התהילות והשבחים כך יגדלו הסכומים שיתרמו...

שמע זאת רבי ברוך בער והניע בידו בתנועת ביטול, באומרו: טוב, דבר, אבל הוא תפס בקצות שרווליו וחזפה בהם על שתי אזניו כדי ששוב לא ישמע את דברי השבח והתהילה, וכך המשיך לשבת עד לגמר הנאום של תלמידו. מחזה זה חזר ונשנה בערב נוסף שערכו לכבודו, ולאחר גמר המסיבה, כשהלך עם תלמידו לאכסניית, דיבר בהתמרמרות רבה על הגורל המר שנפל בחלקו, שכך מרעיפים עליו שבחים בלי גבול.

כשהגיעו לאכסניה, דאג בעל הבית להזהירו מראש לבל יאכל מהדגים שהוגשו לשולחן, שכן הוא חושש שאינם טריים כל כך והם עלולים לגרום לו להרעלת קיבה. אך רבי ברוך בר לא שמ לב לדברים הללו ואכל מן דגים. לאחר סיום הסעודה נכנס לחדר שהכינו לו מבעוד מועד, וככל יתר בני הבית אף הוא עלה על יצועו לנוח את מנוחת הלילה, אך כעבור זמן מסויים, כשכל בני הבית כבר נמו את שנתם, התעורר לפתע בעל הבית בשומעו קול של הקאה. הוא התקרב לדלת חדרו של רבי ברוך בער ומיד התחוויר לו כי האורח הדגול הוא המקיא.

בראותו כך נכנס אליו בחרדה באומרו לו: הלא הזהרתי את הרב לבל יאכל מדגים אלה. אלא שרבי ברוך בער ענהו: כלום אתם חושבים שאני מקיא בגלל הדגים? לא מיניה ולא מקצתיה. אני מקיא מכיון שמעי התחילו להתהפך בקרבי מחמת בחילה וגועל מרוב השבחים והתהילות שהמטירו עלי בימים האחרונים עד כי חשתי צורך להקיא בגלל זה!... (שאל אביך ויגדך).

ממלמות דבר מה. הממתינים מטים אוזן קשבת, ואכן הם מבינים את המילים "אל תבואני רגל גאוה!" כך מתפלל האדמו"ר מגור שעה שבחזן ממתין לברכתו תור ארוך ארוך של יהודים... (מעשיהם של צדיקים).

רבי עקיבא איגר וידידיו רבי יעקב לוברכוים רבה של ליסא בעל נתיבות המשפט באו לוורשה לכנס גדול של רבנים. יצאו יהודי וורשה אל שער העיר לקבל את פניהם של שני גדולי הדור. בכבוד רב הובילום במרכבה הדורה רתומה לשני סוסים, והכניסום לעיר בקול תרועת המון חוגג. מרוב התהלכות לכבוד נושאי דגל התורה, התירו אנשים את הסוסים מהמרכבה, רתמו עצמם במקום הסוסים והסיעו את המרכבה.

כשהרגיש רבי עקיבא איגר בדבר, אמר: למי כל הכבוד הזה, אם לא לר' יעקב מליסא? ירד מן המרכבה ונבלע בין ההמון מרוב צפיפות לא הכירו בו' והוא כיתר ההמון הנלהב, הצטרף להסיע את המרכבה. ר' יעקב מליסא אמר בלבו למי כל הכבוד הגדולה זה אם לא לר' עקיבא איגר גאון הדגור? ירד גם הוא מן המרכבה והצטרף לאנשים המסיעים. כך הסיעו והסיעו עד שהרגישו שהיא ריקה מאדם. (מורשת אבות).

אשה אחת נהגה לטלפן לר' משה פעמים אחדות בשאלות הלכתיות פשוטות למדי, לעתים קרובות היא נהגה לצלצל פעמיים ושלוש, רק כדי לוודא שאכן שמעה נכון את התשובה, מישוה עמד ליטול את השפורפרת ולהסביר לה שהיא מבזבזת את זמנו היקר של ראש הישיבה, "לא", עמד על כך ר' משה, "היא חוששת, ואין היא יכולה לנהוג אחרת". ליד דלתו של ר' משה ניצבה פעם אשה וביקשה לדבר איתו. כאשר נאמר לה כי הוא עסוק, התעקשה האשה לדבר עמו, והסבירה כי היא מבקשת ממנו שיתרגם לה מכתב שהגיע מאחותה מרוסיה, האדם שעמד בפתח נדהם: "אין להטריד את ראש הישיבה בדברים כגון אלו!" "מה פירוש?" התרעמה האשה, "והרי הוא עשה זאת עבורי כבר עשרים שנה!" ("רבי משה פיינשטיין")

הגאון הצדיק ר' יצחק מאיר מגור ז"ל בעל "חידושי הרי"ם" סיפר שבימי הרב הקדוש רבי אלימלך

ואולם, באחד מרחובותיה של ירושלים נראה שאיש אינו נחפז לביתו הפוך הוא, המונים מצטופפים באותו רחוב,, וכולם כולם חפצים להכנס ולו רק לרגע אחד, אל הבית השוכן בקרן הרחוב.

בית זה מעונו של האדמו"ר רבי ישראל אלטר מגור הוא. ועתה, בליל התקדש החג ובפרוס השנה החדשה את כנפיה חפצים המונים מיהודיה של ירושלים, ואף כאלה שמרחוק באו לזכות ולהתברך בברכת "שנה טובה, כתיבה וחתימה טובה" מפי האדמו"ר הקדוש. **בדחילו** ורחימו ממתינים האנשים. רבים מהם נמנים עם חסידיו של האדמו"ר, אך לצדם נתן למצוא יהודים מכל העדות ומכל שכבות הציבור כאלה הלבושים בלבוש זה או אחר, צעירים לצד זקנים אדמו"רים וראשי ישיבות לצד המוני העם מטרה אחת להתברך מפי הרבי הקדוש.

שורה ארוכה של יהודים נפעמים עוברת במשך שעות על פני הצדיק. והרבי, ניצב על מקומו ומברך את היהודים הנרגשים בברכת "שנה טובה". בעיניו המפיקות אהבה ומסירות סוקר האדמו"ר את קהל העוברים, לזה מעניק חיוך של עדוד לאחר שולח מבט של תשומת לב. וכל אחד מבין העוברים חש בצאתו, כאילו זכה בתשמת לב מלאה מצד הרבי.

שעות רבות עוברים היהודים על פני האדמו"ר, ועדיין גדול הקהל הממתין בחוץ, ומן הרחובות הסמוכים ממשיכים לנהור יהודים המבקשים להתברך.

האנשים שעדיין לא התברכו ממתינים בצפיה. והנה עוברת שמועה: "האדמו"ר ציוה לסגור הדלת לשעה קלה!"

הממתינים אמנם ממהרים לעזוב את המקום. איש מהם אינו מוכן לותר על ברכתו של הצדיק. הם ממשיכים לחכות, ובינתיים עוברות חולפות השערות מפה לאוזן:

"שמא התעייף הרבי וברצונו לנוח קמעה?"

"ואולי אחד הבאים הפנה אליו ענין חשוב, ועל הרבי להתייחד עמו ולדון בענין הדחוף?"

השמועות עושות להן כנפיים. הקהל ממשיך לחכות. אך את הסיבה האמיתית לסגירת הדלת שמעו רק אותם אנשים שעמדו בראש השורה, ועמדו להכנס לרגע קט אל הרבי.

מבעד לסדק שנותר עם סגירת הדלת מבחינים העומדים באדמו"ר. ביראת כבוד הם מתבוננים לעברו. הרבי מהלך כה וכה בחדר והנה שפתיו

הקדוש ברוך הוא הניח כל הרים וגבעות והטה ענונותו על הר סיני וירד למטה, וכתוב "הקיצו ורננו שוכני עפר כי טל אורות טלך" (שם כו יט) מי שנעשה שכן לעפר בחייו בעולם הזה יחיה לעולם הבא, וכתוב: "כי רם ה' ושפל יראה" (תהילים קלח ו) ומי שמשים ליבו רך כבשר תפילתו נשמעת, דכתיב (ישעיה סו כג) "יבוא כל בשר להשתחות לפני אמר ה'" (סוטה ה ע"א) וכתוב: "שומע תפילה עדיך כל בשר יבואו" (תהילים סה, ג).

צריך האדם שיתנהג במענה רך כמו שנאמר: "מענה רך ישיב חמה" (משלי טו א) ובקול נמוך, כי זה מדריך השפלות, כמו שנאמר: "ושפלת מארץ תדברי ומעפר תשח אמרתך" (ישעיה כט ד), ולא יתעסק בנוי המלבושים והתכשיטים, כמו שנאמר: "הורד עדיך מעליך" (שמות לג ה), ויהיו תמיד עיניו שחות, כמו שנאמר: "ושח עינים יושיע" (איוב כב, כט) ולא יתעסק בתענוגים, כענין שנאמר: "צדיק אוכל לשובע נפשו" (משלי יג כה) כל אלו הם סמני הענוה (אורחות צדיקים).

ויצעק משה אל ה' א-ל נא רפא נא לה (במדבר יב-ג)

רבי אברהם מרדכי מגור ורבי מאיר יחיאל מאוסטרובצה הזדמנו יחדיו ונקשרה ביניהם שיחה. במהלך השיחה הזכיר רבי מאיר יחיאל את שמו ושם אמו ובקש מהאדמו"ר מגור שיתפלל בעבורו לרפואה שלמה.

כדי רגע השתומם רבי אברהם מרדכי, אך מיד אמר: "בגמרא, במסכת ברכות ל"ד, נאמר: "כל המבקש רחמים על חברו (בפניו), אין צריך להזכיר שמו שנאמר: "א-ל נא רפא נא לה". כך התפלל משה וכלל לא הזכיר את שמה של מרים. מדוע אפוא הזכיר מר את שמו בפני?"

השיב רבי מאיר יחיאל: "ובכל זאת גם באותו פסוק נרמז שמה של מרים ושם אמא. נאמר "רפא נא" ובגימטריא עולות מאותיות אלו המילים מרים יוכבד שם החולה ושם אמא... (מעשיהם של צדיקים).

מליז'נסק ז"ל היה רב אחד צדיק נסתר, אב"ד בעיר אחת קטנה. והנה ראה השמש של אותה עיר כי בכל יום באים אל הרב שני אנשים זקנים בעלי הדרת פנים, ולאחר שהולכים בא איש אחד ושואל על שני האנשים הזקנים הללו, אם היו עתה פה אצל הרב ולהיכן הלכו משם. כאשר ראה השמש את החזיון הנפלא הזה בכל יום ויום, תמה מאוד, ופעם אחת הרהיב עוז לשאול את הרב לפשר החזיון. הרב היה צדיק תמים מאוד, וחשב בתמימותו שכמו שבאים אליו כן הם באים לכל האנשים, ולכן השיב בתמהון לשמש:

למה לא תדע? הלא שני הזקנים הם אליהו ואלישע. והאיש האחרון שבא תמיד לשאול עליהם הוא גיחזי משרת אלישע: וזה ענשו שרוזף תמיד אחריהם ואינו יכול להשיגם ולראותם, שכן רצונו דרוש מהם טובה ותיקון, אבל עדיין אינו ראוי לכך.

כשמוע השמש את הדברים האלה אחזתו רעדה מגדולתו וקדושתו של הרב, וברוב התפעלותו לא יכול להתאפק וסיפר הדברים לאנשי העיר. נעשה רעה והתרגשות גדולה בעיר, כי לא ידעו עד היכן מגיע גודל קדושת הרב שלהם. כאשר נודע הרעש שבעיר להרב, חדל השמש לראות עוד את החזיון הפלא הזה. הלך ושאל את הרב:

מה יום מיומיים? מדוע לא באו היום הזקנים?
השיב הרב:

מכיוון שנזדעזתי מהרעש שנעשה בעיר, וראיתי ונוכחתי שהצדיקים האלה אינם באים אלא אלי בלבד, אמרתי לצדיקים: מאחר שאתם באים רק אלי ולא לאחרים, שוב אינני רוצה בביאתכם. (סיפורי חסידים).

והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה (במדבר יב-ג)

הענוה היא סולם לעלות לדרכי הקדוש ברוך הוא, שנאמר: "ידרך ענוים במשפט וילמד ענוים דרכו" (תהילים כה, ט) וממנו יגיע להשיג יראת השם ברוך הוא, שנאמר (משלי כב, ד): "עקב ענוה יראת ה'" השכינה שורה על הענוים, שנאמר: "מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח" (ישעיה נז, טו) שהרי

שלח

למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים לפי שלקתה על עסקי דיבה שדברה באחיה ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר (רש"י).

מה מוסר יכלו המרגלים ליקח ממרים, והלא מרים דיברה במשה רבינו ואילו המרגלים לא דברו אלא בארץ-כנען שאינה אלא אדמה אדרבה, הרי אמר רש"י בסוף פרשת יתרו על הפסוק: "אשר לא תגלה ערותך עליו - והלא דברים קל-וחומר, ומה עצים ואבנים אמרה תורה שלא יבזו אותם קל-וחומר אדם שנברא בצלם יוצרו על אחת כמה וכמה" - אבל אין ללמוד את הקל מן החומר, על עצים ואבנים ממה רבינו?

ברם, הרי העידה תורה על משה רבנו: "והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על-פני האדמה" (לעיל י"ב-ג), שהיה נחשב בעיני עצמו כעצים וכאבנים ולא היה העלבון איכפת לו כלל. לפיכך נאמר שם: "וישמע ה'" (י"ב-ה) - ה שמע ואילו משה עצמו לא הטה אוזן ולא נתן דעתו על כך. מאדם כגון זה היו צריכים לקחת מוסר שאסור לדבר אפילו על עצים ואבנים.

על-כן אומר רש"י:

"שלח לך לדעתך, אני איני מצוה אותך אם תרצה שלח" - לפי דעתך שאפס אתה בעיניך, יכול אתה לשלוח, כי יתכן שיקחו מוסר שלא להוציא דיבה על הארץ; ברם, לפי גדולתך האמיתית אמנם אין ללמוד ממך שאסור לדבר אפילו על עצים ואבנים ולא היית צריך לשלוח.

מה לשון היא זו ברש"י: "ראו ולא לקחו מוסר", והלא די היה לו לומר: "לא לקחו מוסר"?

ברם, באמת הרי מקום היה לומר שיסוריה של מרים לא באו עליה כעונש על אשר דיברה במשה, אלא היו

שלח לך אנשים ויתרו את ארץ כנען... (במדבר יג, א-ב)

כלומר אם כבר הם רוצים להריח את הארץ, שיתרו את הארץ ולא ירגלו ובוזה הם נכשלו. ונסביר את הענין בס"ד:

יש הבדל בין שתי המילים לתור ולרגל. לתור זה מלשון תייר, כל מי שתייר בחו"ל מחפש היכן לתור ומקבל מדריך היכן נמצאים המקומות הטובים של הארץ. תייר שמגיע לארץ זרה בא לחופשה והוא מתפעל ורואה דברים חדשים ששונים מהתרבות שלו, והוא בא להנות ולבזבז כסף במקומות היפים והטובים שיש בארץ הזרה לו ואם הוא שואל את ילידי הארץ היכן לטייל שולחים אותו למקומות הטובים ומספרים לו בשבח המדינה כי זה גאוותם ומעלימים ממנו את הדברים הרעים שיש במדינה. לכן לתור זה מלשון תייר.

מרגל כשמגיע לארץ זרה הוא מבחינת פצצה מתקתקת. הוא מחפש נקודות תורפה שיש בארץ את החולשה של המדינה היכן אפשר לתקוף מה היכולות של המדינה מבחינת כלכלית, צבאית, כח ההשרדות שלה ואין לו זמן לבלות במדינה אלא רוצה להשיג את האינפורמציה הרעה שיש על המדינה ולברוח משם שלא יתפשו אותו.

הקב"ה נענה לבקשת בני ישראל למרות שהם קטני האמונה והרשה למשה לומר להם דכתיב "שלח לך", אתה לא אני (כי אני לא מוצא לנכון לשלוח) אך אם הם רוצים כל כך אין בזה פסול בתנאי שהם יתרו את הארץ ויבוא ויספרו דברי שבח על הארץ.

המרגלים לא מילאו אחר הוראות הקב"ה והם ריגלו בארץ והכעיסו את בורא עולם ישתבח שמו לעד. הוציאו דיבה ולשון הרע על הארץ. במקום ללבוש משקפי תייר לבשו משקפי ריגול (בשם הרב דין שליטא).

"שלח לך אנשים" (במדבר יג, א)

משום כך ישלחו אנשים, אבל אני נשבע שלא יראו הם את הארץ, כמו שנאמר אחר כך: אם יראו את הארץ אשר אני נותן לבני ישראל. ר"ל אותה הארץ שאני נותן, לבניהם אתן ולא להם. כמו שנאמר שם: אם יראו את הארץ אשר נשבעתי לאבותם וכל מנאציה לא יראוה. וזה רמז הקב"ה למשה לפני כן כשאמר לו: שלח לך אנשים ויתורו את ארץ כנען אשר אני נותן לבני ישראל.

זה הניסיון של כל יהודי אמונה והביטחון בבורא עולם גם אם עינינו הגשמיות רואות אחרת יש לנו לבטוח בהשם יתברך ולא להיות קטני אמנה וניתן ביד בני אדם לתעתע בנו כי אם הבטיח הקב"ה להוריש את הארץ מה יש לרגל בארץ וכי הקב"ה מוריש ומעשיר וישועת השם כהרף עין.

מעשה שהיה במהלך כל התקופה שרבי יחזקאל אברמסקי היה כלוא בסיביר, היה החפץ חיים אומר בכל יום ארבעה פרקי תהילים לשלמו. הרבה פעלו בעולם הגדול כדי להשיג את שחרורו, והנה הגיע ערב יום כפור ולתאו נכנס אחד מהסוהרים ואומר לו: אתה חופשי, אתה יכול ללכת, והוא צייד אותו בכרטיס נסיעה ברכבת. לקח רבי יחזקאל את צרור סחבותיו שהיה עמו, כי נעלים ומלבושים רגילים שיש לבני אדם לא היו לו, אם מחמת שבלו ואם שנעלמו לו, וכך ניגש אל תחנת הרכבת כדי לחזור לביתו.

בעמדו בתחנה שהיתה ריקה מאדם, הגיע אליו פתע המפקד הראשי של כל מחנה המעצר, שהיה יהודי, אבל רשע מרושע, ואחרי שהתבונן מסביב סביב וראה שאין איש שם לב אליהם, שאל אותו: אתה עומד לנסוע ברכבת? רבי יחזקאל השיב בחיוב. אחרי זה שאל אותו המפקד: אתה רב? וגם על זה השיב לו ב"הן". אמר לו המפקד: תראה לי את הכרטיס שלך. חשש כבר רבי יחזקאל כי הוא זומם לקחתו ממנו, אבל לא היתה לו ברירה, והוא הראה לו.

נטל המפקד את הכרטיס, ולאחר שהתבונן בו אמר לרבי יחזקאל: - יודע אתה, נתנו לך כרטיס לקרון קר מאוד, ואם תיסע בקרון זה - אין סיכוי שתגיע הביתה, כי אתה עלול לקפוא באמצע הדרך (כך היו עושים להרבה אנשים, בכוונה להמיתם...).

המפקד התבונן עוד פעם מסביבו וכאשר ראה שוב שאין איש רואה, שלף מכיסו כרטיס אחר ונתן לו בידו, ואמר לו: עם הכרטיס הזה יתנו לך מקום בקרון חם, ותוכל להגיע הביתה בריא ושלם. הוא לא

אלה יסורים של אהבה, אבל מכיון ש"ראו" הכל את צרעתה של מרים כבר אי-אפשר היה לומר שאלה הם יסורים של אהבה, כפי שאמרו חכמינו כי נגעים בפרהסיה אינם יסורים של אהבה (ברכות ה), וממילא צריכים היו לקחת מוסר שהיא נעשה על עסקי דיבה.

על הכתוב "לך לך" שנאמר אצל אברהם אבינו דרשו חכמינו: "להנאתך ולטובתך".

בדומה לזה אפשר לפרש גם את "שלח לך", שהרי נגזר על משה רבינו שלא יכנס לארץ-ישראל, ואם-כן הודות למרגלים, אשר הוציאו את דיבת הארץ ועיכבו את כניסת ישראל לארץ ארבעים שנה, צמחה טובה למשה שניתן לו לחיות עוד ארבעים שנה.

שלח לך אנשים ויתורו את ארץ כנען אשר אני נתן לבני ישראל. איש אחד איש אחד למטה אבתיו תשלחו כל נשיא בהם (במדבר יג-ב)

הקב"ה נענה בחיוב למשה ואמר אם עם ישראל החליטו לשלוח מרגלים לא יהיה השלוח על דעתם כי אם על דעתך. שאם הם ישלחו יהא בזה משום מרידה בך, ואוי לדור שכולם מנהיגים. אלא אתה תהא בעל השליחות ותשלח את מי שאתה מבקש לשלוח. ומפני שלא האמינו בי, לא יזכו לראות את הארץ כשאנחילנה.

משל למזה הדבר דומה, למלך שהכין לבנו אשה מושלמת בכל המעלות, הן במלבוש והן בממון והן ביוחסין. אמר בנו: רוצה אני לראותה, שאיני מאמין לדבריו. כעס אביו כעס גדול על זה שאינו מאמין לדבריו. אמר אביו בלבו: אם לא אראה אותה לו יאמר מפני שהיא כעורה איני רוצה להראותה. אמר לו המלך: אראה לך את האשה כדי שלא תאמר שאני רוצה להטעותך ושאיני משקר. אבל אני נשבע שלא אתה תקחנה אלא בנך.

כך הקב"ה אמר לישראל שהוא נותן להם ארץ חמדה שלא יחסר כל בה, ובאו הם ואמרו: נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ. לראות אם היא טובה. אמר הקב"ה: אם אעכב בידם ואומר להם שלא ישלחו יאמרו רעה היא, ולכן אינו רוצה שנשלח אנשים.

שנה, שכן בעשירי בניסן עברו ישראל את הירדן לארץ, ככתוב: "והעם עלו מן הירדן בעשור לחודש הראשון" (יהושע ד, י"ט), ואילו ממצרים יצאו בחמשה-עשר בניסן, חסרים איפוא ארבעה ימים, ונוסף על-כך הרי היה עליהם ללכת אחד-עשר יום בין כה וכה, ככתוב: "אחד-עשר יום מחורב דרך הר שעיר עד קדש ברנע" (דברים א-ב) - וביחד חסרו איפוא חמשה-עשר יום?

לפיכך אומר רש"י: "באותה שעה כשרים היו" - ואם מחשבים שנה כנגד יום, שיש בו עשרים וארבע שעות, יוצא חצי חודש כנגד שעה, שכן שנה כוללת עשרים וארבעה חצאי חודשים - וכיון שאותה שעה היו כשרים הרי לא נענשו עליה, ושפיר הגיע להם עונש של ארבעים שנה פחות מחצית החודש.

וישלח אתם משה ממדבר פארן על פי ה' כלם אנשים ראשי בני ישראל המה (במדבר יג-ג)

שיש לתמוה, כיוון שהקב"ה לא שלחם למה נאמר על פי ה', אלא על פי דברינו יובנו הדברים שמשה בחרם והקב"ה הסכים על ידו.

ומעשה היה ברבי יהושע בן לוי, שרצה להיפגש עם אליהו הנביא ז"ל. התפלל לפני הקב"ה שימלא לו מבוקשו, ותפלתו נתקבלה ונגלה אליו אליהו הנביא. אמר לו אליהו: מה אתה מבקש, אמר לו: רוצה אני לראות מה אתה עושה בעולם. אמר לו אליהו: דבר זה לא יתכן. אמר לו: למה, אמר לו, מפני שתראני עושה דברים שלא תוכל לסבול. אמר לו: אעפ"כ רוצה אני לילך עמך. אמר לו: טוב, בא עמי.

התחילו שניהם ללכת. כשהחשיך היום נשארו ללון אצל עני אחד שהיו איש ואשתו ולא היה להם אלא פרה קטנה. והעני קיבל אותם בסבר פנים יפות ונתן להם לאכול ולשתות, וחלק להם כבוד מלכים כפי ערכם. בחצות הלילה קם אליהו ונתן מכה אחת על ראש הפרה והמיתה. כשראה זאת רבי יהושע אמר: חס ושלום שזה אליהו הנביא, שדבר זה לא יעשה אפילו השודד שבהרים. אמר לו לאליהו הנביא: האם אין זה חטא מה שעשית. והלא פרה זו היא כל חייו של העני הזה, ואתה באת והרגת אותה. האם זהו הגמול שנתת לך על שהאכילך והשקך וחלק לנו כבוד

הסתפק במתן הכרטיס, אלא גם עמד וביקש ממנו מחילה על כל מה שפגע בו, בציינו כי היה אנוס לעשות כך, כי כזו היתה הפקודה שהוא קיבל. "גם אני יהודי", סיים המפקד את דבריו, "ואני מבקש ממך מחילה".

המפקד נפרד ממנו והרכבת הגיעה ואמנם נתנו לרבי יחזקאל מקום בקרון מחומם. במהלך הדרך הבחין כמה פעמים איך משליכים מהחלונות גופות של אנשים שקפאו בגלל הקור העז ששרר אז.

כאמור, היה זה ערב יום כיפור, והוא לא הספיק להגיע לביתו בו ביום. הוא ירד מהרכבת באחת העיירות הקטנות, ולא הספיק אפילו לאכול סעודה מפסקת, כי מיד עשה את דרכו לבית הכנסת, שם הניח את צרורו ובו עשה את כל יום הכיפורים. רק למחרת יום הכיפורים יצא בדרכו לביתו, אבל עוד היו לו הרבה תלאות בדרך, כי הכל היה תחבולה מאת הרשעים הרוסיים, שאמנם התחייבו בפני השתדלנים שפנו אליהם לשחרר את הרב, אבל עשו כל מה שביכולתם כדי שלא יגיע חי, אלא שאם הקב"ה רצה שיינצל - לא הועילו להם כל עלילותיהם.

והנה, בנסעו מאחת העיירות בליטה לוורשא, הוא פוגש ברכבת את רבי אלחנן ווסרמן, שניהם התחבקו והתנשקו והיו, כמובן, נרגשים מהפגישה הפתאומית הזו, לאחר השחרור מן המאסר. לפתע אומר רבי אלחנן לרבי יחזקאל: נכון שיצאתם מסיביר בערב יום כיפור? השיב לו רבי יחזקאל: אמת ונכון הדבר, אבל מנין לכם זאת, והלא אפילו בביתי לא ידעו מכל זה? השיב רבי אלחנן: מה פירוש מנין אני יודע? בערב יום כיפור בבוקר, הלכתי עם החפץ חיים מן הישיבה לאחר התפילה, ובאמצע הדרך הוא נעצר ואמר: נו, הבולשביקים לא הצליחו, עכשיו שיחררו את הרב דסלוצק מבית האסורים!... (שאל אביך ויגדך)

"כולם אנשים" (במדבר י"ג, ג)

כל אנשים שבמקרא לשון חשיבות ואותה שעה כשרים היו (רש"י).

הרי אמרה תורה: "יום לשנה יום לשנה תשא את עונותיכם ארבעים שנה" (י"ד, ל"ד), כלומר:

כנגד ארבעים יום ששהו המרגלים בדרך נתחייבו ישראל לשהות במדבר ארבעים שנה, וקשה איפוא לכאורה - הלא חסרו חמשה-עשר יום מארבעים

שהוא מעשה נסים ויפול פתאום ולא הימצא את האוצר הזה.

אמר לו: ולמה ברכת אותם העשירים שלא נתנו לנו כלום שיהיו להם מנהיגים הרבה. אמר לו: לא ברכה היא זו אלא קללה. שכן ברבות המנהיגים סופם הרס. כמו שאומרים העולם: ברבות הקברניטים טובעת הספינה.

ואותם העניים שעשו לנו טובה ברכתים יהיו להם רק מנהיג אחד. כי כל עיר שיש לה ראש אחד, סופה להתקיים. ואם אתה רואה רשע שהוא בוטח בעושרו, דע שאין זה לטובתו. ואם אתה רואה צדיק הסובל צער וחוסר מזונות, אין זה לרעתו אלא לטובתו, לכפרת נפשו. ואם יש לאדם כסף והוא נותן צדקה לעניים יתקיימו נכסיו, ואם לא יפרח כספו, שכן יש כנפים לכסף. וזהו שאומר כאן הכתוב: "כל נשיא בהם, שאמר לאנשים רק על פי נשיא אחד ולא יהיו כולם נשיאים כל שעשו ההיפך ממה שצוה אותם. (מעם לועז)

ואלה שמותם למטה ראובן וגו' אלה שמות האנשים אשר שלח משה לתור את הארץ ויקרא משה להושע בן נון יהושע (במדבר יג, ד-טז)

אלה שמות כל האנשים שנקראו כן מלידה אבל יהושע היה שמו הקודם הושע ומשה קראו יהושע. ואע"פ שראינו לפני זה שקרא הכתוב ליהושע כמה פעמים בשם הזה, כי ידע הכתוב שלבסוף ישנה משה את שמו ויקרא לו יהושע ולכן נקרא שם על שם העתיד.

והטעם לשינוי השם ולתוספת היו"ד לשמו, מפני שראה משה ברוח הקודש שהוא עתיד ליטול עשרה חלקים בארץ ישראל. שיהושע ירש את חלקם של עשרת המרגלים שהוציאו דבת הארץ רעה. וכן זכה כלב וניתנה לו חברון כמו שנאמר בשופטים ויתנו לכלב את חברון (שופטים א).

ויש אומרים שלא שינה משה את שמו, מצינו שנקרא קודם לכן בשם הזה. שנאמר בפרשת בשלח ויחלוש יהושע את עמלק. וכן בפרשת כי תשא אומר הכתוב: ומשרתו יהושע בן נון נער. אלא מה שנאמר כאן ויקרא משה להושע בן נון יהושע, שהיה מתפלל עבורו שהקב"ה יושיעו מעצת מרגלים (יה-הושע),

מלכים. אמר לו אליהו ז"ל אם תשאלני עוד הפעם, אפרד ממך ולא תוסיף עוד ללכת עמי. ואם אתה רוצה ללכת עמדי תשתוק ולא תשאלני כלום למה אני עושה דברים.

והם הלכו לדרכם ובלילה השני לנו בביתו של עשיר גדול שבאותו לילה היה עסוק בבנין ביתו. וכשראה אותם לא רצה להפנות ראשו אליהם ולא קם ולא זע ממקומו, ולא נתן להם לא מאכל ולא משקה. בחצות קם אליהו הנביא ואמר לר' יהושע בן לוי קח קצה החבל הזה. נטל ריב"ל קצה החזד של החבל ואליהו את הקצה השני ומדדו את הקירות ובנה לו ארמון נפלא בהדרו ובו ק"פ חדרים.

היה ריב"ל מתמה ואומר: אותו עני הכניס אותך לביתו ונתן לך מאכל ומשקה וחלק לך כבוד מלכים ובלילה עמדת והרגת את פרתו. ועשיר זה לא עשה לך שום טובה, ואפילו לא ערך לך קבלת פני כראוי לך, ועשית לו טובה כזו שבנית לו ארמון גדול כזה שאין לבנותו בדמים מרובים.

משם הלכו למקום אחר. שם היו כולם עשירים. והם היו בעלי גאווה כאלה שלא רצו אפילו להסתכל על שני החכמים האלה. ולא רצו לתת להם לא מאכל ולא משקה. למחרת עמד אליהו והתפלל להשי"ת שייעשו כולם מנהיגים.

משם הלכו למקום אחר וכולם היו שם עניים וכשראו את שני החכמים קיבלו אותם בסבר פנים יפות, ונתנו להם לאכול ולשתות וחלקו להם כבוד גדול והכל במיעוט ממונם. למחרת עמד אליהו ובקש רחמים מאת השי"ת שלא יתן להם אלא פרנס אחד. אמר ריב"ל לאלהו: איני יכול לסבול המעשים שאתה עושה. ואני רוצה שתבאר לי פשר כל המעשים שעשית, לפי שאין אני מבינם כלל.

אמר לו אליהו: אם אני אסביר לך הכל, שוב לא תלך עמי. אמר לו רבי יהושע: אני מסכים לכל ובלבד שתסביר לי למה הרגת פרתו של אותו עני, אמר לו אליהו: דע שבאותו לילה עמדה אשתו למות. והיתה חביבה עליו יותר מאלפי אלפים דינרי זהב. לכן עמדתי והרגתי פרתו שתהיה כפרה לאשתו. נפש תחת נפש. אמר לו ריב"ל: ולמה לאותו עשיר שלא הפך פניו להסתכל עלינו, ולא נתן לנו לא מאכל ולא משקה בנית הארמון הגדול הזה. אמר לו: דע אם היה אותו עשיר חופר שתים שלוש אמות תחת אותו בית, היה מוצא אוצר גדול ולכן הקדמתי ובניתי לו הארמון. והארמון הזה לא יתקיים זמן מרובה מפני

למנהיג - ועל-כן התפלל עליו שינצל מעצת המרגלים.

טבעו של עניו הוא, שלא להיות תקיף בדעתו ותמיד מבטל הוא את דעתו מפני דעת הזולת. המרגלים הרי היו נשיאים של שבטים ואנשי-שם, היה משה חושש איפוא שמא יבטל יהושע את דעתו מפני דעתם מחמת עניויותו, כל-כן התפלל עליו: "יה יושיעך מעצת מרגלים".

בנוגע ליהדות אי-אפשר לנהוג תמיד בעניויות, שכן פעמים יש לנהוג דוקא בדעה תקיפה. וכדי לדעת אימתי - לשם זה אכן זקוק אדם לסייעתא דשמיא.

תמיד היה יהושע מתפלל לפני רבונו-של-עולם ומתבקש ממנו ישועה. על כך מרמז השם "הושע", שפירושו: אלי, הושע נא! - לפיכך קרא לו משה רבינו בשם "יהושע" - שבדבר זה גופא כבר מובטחת לו הישועה. כי יצילך השם-יתברך מעצת המרגלים...בהתפללך תמיד לישועה, הרי בזה גופא הנך כבר נושע.

מה הטעם נאמר "בן" בחיריק ולא בסגול כרגיל?

לפי שאמרו חכמינו, כי אותה "יוד" שהוסיף משה ליהושע היתה "יוד" זו של שרה אמנו, שנקראה תחילה "שרי", ככתוב: "לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה" (בראשית י"ז, ט"ו).

ברם, ה"יוד" של "שרי" הרי לא היתה מנוקדת, ומנין איפוא לקח משה את שתי הנקודות הדרושות בשביל השוא שמתחת ל"יוד" ב"יהושע"? - על-כן נאמר "בן" בחיריק במקום סגול, כי מכאן נטל משה שתי נקודות ונתנן תחת ה"יוד" של "יהושע".

מה ראה משה להתפלל על יהושע יותר מן האחרים?

לפי שהיו בני-ישראל מתייראים בעיקר מפני עמלק, שכבר נלחם בהם, ואכן המסו המרגלים את לב העם באמרם: "עמלק יושב בארץ הנגב" (פסוק כ"ט) - ואם יהושע, אשר בעצמו ניהל את המלחמה נגד עמלק - ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב" (שמות י"ז-י"ג) - יתבהל גם הוא מפני עמלק, הרי

אם יועצו לדבר רע אל א"י. וזה שהתפלל על יהושע ולא על אחר מפני שהיה תלמידו, וכשתלמיד יוצא לתרבות רעה הרי הקלקלה תלוי ברבו, שאומרים מרבו למד לעשות כן, לכן התפלל עבורו.

ולמה לא שלח משה מרגלים משבט לוי. מפני שלא נטל שבט לוי נחלה בא"י ולא שלח אלא מן השבטים שהיה להם חלק בארץ ישראל וכששינה הקב"ה שמה של שרה שאמר לו לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה (ברא' יז) היו"ד של שרי פרחה באויר והופיעה בפני כסא הכבוד אמרה: מפני שאני הקטנה שבאותיות הוצאת אותי משמה של הצדקת שרה. אמר לה הקב"ה עתיד אני לקבוע אותך במקום טוב יותר. כי עד עכשיו היית בשמו של אשה, מכאן ואילך תהיי בשמו של איש ובתחילה. ויו"ד זה קבע משה בראש שמו של יהושע.

"ויקרא משה להושע בן נון יהושע" (במדבר י"ג, ט"ז)

התפלל עליו: יה יושיעך מעצת מרגלים (רש"י).

תרגום יונתן אומר על הפסוק הזה: "וכדי חמא משה ענותנותיה קרא משה להושע בן נון יהושע". וקשה, מה ענין זה אצל עניויות?

ברם, בעצם למה צריך היה משה להתפלל על יהושע שינצל מעצת המרגלים, והלא לפי הנאמר בספר יוחסין כבר היה אז יהושע בן ארבעים שנה, והלא אמרו חכמינו: "כיון שעברו רוב שנותיו של אדם ולא חטא שוב לא יחטא", ובין כה וכה כבר לא יכשל בחטא? אך משראה את ענותנותו של יהושע היה חושש לו שמא יכשל, שכן אמרו חכמינו כי תלמיד-חכם שמעביר על מידותיו מוסיפין לו על שנותיו (תענית), הרי יתכן איפוא שהוא יאריך ימים ושנים וכי ארבעים שנותיו עדיין אינן "רוב שנותיו" ועדיין עלול הוא להכשל בחטא, על-כן התפלל עליו.

כיוון שראה משה שנתכעס יהושע על אלדד ומידד בהתנבאם: "משה מת יהושע מכניס" - הבין מה גדולה מידת עניויותו, שאיננו רוצה להיות מנהיג ובורח הוא מן הכבוד. לפיכך חושש היה משה, שמא בגלל דבר זה כשלעצמו יסכים יהושע לעצת המרגלים, למען ישארו ישראל במדבר תחת הנהגתו של שמה ולא יכנסו לארץ-ישראל מקום שם יהא עליו להיות

דרך התגרים, בתחילה מראים את הסחורה הגרועה ואח"כ את המשובחת.

ועכשיו נבאר לכם שאם חברון היא הגרועה שבא"י מה גדול שבחה של כל ארץ ישראל.

שכשיצאו ישראל ממצרים אמרו: האם נמצא עוד ארץ טובה כמו ארץ מצרים המבורכת בכל טוב ובהרבה זרעים. אמר להם הקב"ה לארץ מצרים היא (דברים יא) ר"ל ארץ שאני עומד לתת לכם אין להשוותה לארץ מצרים, שכן היא הרבה יותר משובחת הימנה. כי מצרים היתה המשובחת בכל הארצות כפי שאומר הכתוב כגן ה' כארץ מצרים (שם) והחלק המשובח בכל מצרים היתה צוען, ששם ה' מקום מושבם של המלכים ושל גדולי מצרים, כמ"ש כי היו בצוען שריו (ישעיה ל).

וחברון שהיתה הגרועה שבא"י היתה פי שבע טובה מצוען שהיתה העילית שבמצרים. שכן אומר הכתוב וחברון נבנתה שבע שנים לפני צוען מצרים (במדבר יז). שהיתה מבונה ומושכללת פי שבע מאשר צוען מצרים שהיתה המשובחת שבמצרים. ומכאן תדעו מה היתה שבחה של שאר א"י.

“הטובה היא אם רעה” (במדבר י"ב, י"ט)

הארץ טובה היא, אפילו אם תראו כי רעה היא...קדושת ארץ-ישראל מצויה וקיימת תמיד, אלא שהיא מכוסה ונסתרת. מתחת ה"רע" השטחי שלה מסתתר ה"טוב", וכאשר נכנסים אליה אזי נחשפת הקדושה הנסתרת.

הרב הצדיק ר יוסף חיים זוננפלד ז"ל היה אומר: "וראה בטוב ירושלים" - ישתדל האדם לראות רק את הצד החיובי והטוב של ירושלים.

“וחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים” (י"ג, כ"ב)

אפשר שבנה חם את חברון לכנען בנו הקטן קודם שיבנה את צוען למצרים בנו הגדול? אלא שהיתה מבונה בכל טוב על אחד משבעה בצוען (רש"י בשם גמרא סוטה ל"ד).

לפי זה אין פירוש המלה "שנים" כפשוטה, אלא

ודאי מאבדים כל תקווה לבוא אל הארץ, לפיכך התפלל עליו משה במיוחד.

מה טעם הזכיר משה דוקא בתפילה זו את השם "יה"?

שהרי על הפסוק: "כי יד על כס יה" (שמות י"ז-ט"ו) אמרו חכמינו: "אין השם שלם ואין כסאו שלם עד שימחה זרעו של עמלק". ובמצוות מחיית עמלק נאמר: "ושם באזני יהושע" (שמות י"ז, י"ד), שכן יהושע הכניס את ישראל לארץ ועליו הוטל קיומה של מצוה זו, כפי שאמרו חכמינו: "שלוש מצוות נצטוו ישראל בכניסתם לארץ, למחות זרעו של עמלק", וכן: "אין זרעו של עשיו נופל אלא על-ידי זרעה של רחל" (והרי יהושע היה משבט אפרים, נינה של רחל אמנו) - לפיכך ביקש עליו משה רבנו: "יה יושיעך מעצת מרגלים" - שם זה שאינו שלם אלא על-ידי מחיית עמלק, הוא יושיעך מעצת המרגלים, כדי שתיכנס לארץ-ישראל ותמחה את זרעו של עמלק, כי אז ממילא יהא השם שלם.

וישלח אתם משה לתור את ארץ כנען ויאמר אלהם עלו זה בנגב ועליתם את ההר (במדבר יג-יז)

ומפני שיהיו המרגלים בעלי לב ולא יהיו חוששים מתושבי הארץ, מסר להם משה את מטהו שהיה חקוק בו השם המפורש ואמר להם קחו את המטה הזה בידכם ואל תחששו משום אדם, שאם יראו את המטה הזה, יאחזם חיל ורעדה ולא יתייצב איש נגדכם. וכך היה, שבשעה שראו בני הענקים את המטה אחזם מורא והם ניצולו מידיהם. וזהו שאומר כאן הכתוב: עלו זה בנגב ועליתם את ההר, שהתיבה "זה" רומזת על המטה, כמו שנאמר: ואת המטה הזה תקח בידך (שמות ד).

ויש אומרים שמסר לידם של י"ב אותיות שאם היו בצער היו מזכירים השם הזה והיו ניצולים. ואף זה מרומז בתיבה זה בגימטריה י"ב.

עלו זה בנגב וגו' אמר משה למרגלים כשתיכנסו לא"י תפנו לצד דרום של א"י שהיא חברון, כי היא האדמה הגרועה ביותר של א"י, שכן היא אדמת טרשים ואינה ראויה לזריעה, וקבעו אותה כמקום לקבורת מתים. ולכן רצה שילכו לשם תחילה שכן

וישבו מתור הארץ מקץ ארבעים יום (במדבר יג-כה)

כאן מודיענו הכתוב שהקב"ה קיצר להם את הדרך של ארץ ישראל, שמהלך יום שהיו צריכים להלך הלכו בארבעים יום. שכן אי היא ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה. וכל פרסה היא ד' מילין, וחכמי הגמרא שהיו חכמים גדולים הבינו בחכמתם שמהלך של אדם בינוני שהולך הליכה בינונית, שאינו רץ ואינו משתהה הם עשרה פרסאות ליום, שהם מהלך ארבעים מילין. נמצא שבארבעים יום אפשר ללכת ממזרח למערב ד, מאות פרסה ולא יותר. ואילו הם הלכו לארכה ולרחבה של א"י במשך ארבעים יום, שהוא מהלך של מאה וששים, היינו פ' בהליכה ופ' בחזרה. אבל ידע הקב"ה שהם עתידים להוציא שם רע על א"י, ויגזור עליהם יום לשנה יום לשנה להיות במדבר, לכן קיצר להם את הדרך שהגזירה תהיה קלה יותר.

"וילכו ויבאו אל משה ואל אהרן" (במדבר י"ג, כ"ו)

להקיש הליכתן לביאתן, מה ביאתן בעצה רעה אף הליכתן בעצה רעה (רש"י).

אם-כן קשה, והלא לעיל (פסוק ג) אמר רש"י: "ואותה שעה כשרים היו"?

ברם, אמרו חכמינו: "מחשבה טובה הקדוש-ברוך-הוא מצרפה למעשה, מחשבה רעה אין הקדוש-ברוך-הוא מצרפה למעשה, ואלא מה אני מקיים: הנה אנכי מביא רעה אל העם הזה פרי מחשבותם - מחשבה שעושה פרי הקדוש-ברוך-הוא מצרפה למעשה" (קידושין מ) - לפי זה יוצא, שבשעה ששלח משה רבינו את המרגלים, אף כי הליכתם היתה מלכתחילה בעצה רעה, הרי עדיין אל צורפה המחשבה הרעה אל המעשה ועל-כן כשרים היו באותה שעה; אבל עכשיו, לאחר שכבר הוציאו לפועל את מחשבתם הרעה, היינו:

מחשבה שעשתה פרי, הרי כבר צורפה המחשבה אל המעשה - "להקיש הליכתן לביאתן".

מלשון "משנה" - כפילות, היינו: פי שבע יותר טוב מצוען. ברם, עדיין קשה: אפשר שבנה חם לבנו הקטן פי שבע יותר טוב מכפי שבנה לבנו הגדול?

אלא בידוע שהעולם מתפתח ומשתכלל יותר ויותר עם התקדמות הזמן, ומובן איפוא כי דוקא משום שבנה לבנו הקטן בזמן מאוחר יותר היתה העיר טובה ויותר משוכללת.

"ויכרתו משם זמורה ואשכל ענבים אחד...ומן הרמונים ומן התאנים" (במדבר י"ג, כ"ג)

האר"י הקדוש אומר על הפסוק: "והימים ימי בכורי ענבים" - שמצוות בכורים מהווה תיקון לחטא המרגלים. הללו המאיסו את הארץ ואילו המצוות בכורים ניתנה משום חיבת הארץ, ועל-כן היא נוהגת רק בשבעה מיני הפירות שבהם נשתבחה ארץ-ישראל.

ראוי לתשומת-לב הדבר, שבמשנה של סדר בכורים מצינו: "אדם יורד בתוך שדו ורואה תאנה שבכרה, אשכול שבכר, רמון שבכר, קשרו בגמי ואומר הרי אלו בכורים" (בכורים פ"ג מ"א) - ומוזכרים כאן רק שלושה משבעה המינים, והם: אשכול, תאנה ורימון, אשר הביאו אתם המרגלים מארץ-ישראל.

"למקום ההוא קרא נחל אשכול על אדות האשכול אשר כרתו משם בני ישראל" (במדבר י"ג, כ"ד)

אם רק מעכשיו החלו לקרוא למקם הזה "נחל אשכול", למה איפוא כבר אמר הכתוב לעיל: "ויבואו עד נחל אשכול"?

ברם, יתכן שגם לפני-כן נקרא המקום "נחל אשכול", על שמו של אדם בשם אשכול, (כגון: ענר, אשכול וממרא), ולכן נאמר לעיל "אשכל" חסר, בלי "וי", שמשמעותן: אחת) ולאחר שכרתו המרגלים את אשכול-הענבים החלו לקרוא למקום: "נחל אשכול", מלא עם "וי", שאז כבר היתה זו לשון רבים (כפי שאמרו חכמינו על "בסכות" ו"קרנות" שמשמעותן: שתיים) בשל שני האשכולות, האחד: אשכול האיש, והשני: אשכול הענבים.

מעשה שהיה באדם קל דעת, בן למשפחת צדיקי וגדולי תורה, הזדמן פעם לחצרו של רבי מאיר מפריילשן. אף שהיה האיש חומץ בן יין, התפאר ביחוסו, ובהגיעו לחצר הרבי מנה את שושלת היחוסין של משפחתו לדורותיה. שמע רבי מאיר את דברי ההתפארות, ואמר לאיש: "הבה ואספר לך מעשה נאה:

"בחצר הפריץ היה סוס ששרת את אדוניו ואת משפחתו משך שנים רבות במסירות ובאמונה. אך משהזקין ותשש כוחו, שוב לא היתה בו תועלת. כדי להפטר ממנו, החליט הפריץ לשלחו אל היער. בלבו פנימה זכר הפריץ עד כמה היטיב עמו הסוס ונכמרו רחמיו שמא יטרפו חיות היער את הבהמה הזקנה וחסרת האונים. עטף אפוא את הסוס בעורות אריה, דב וזאב על מנת להרתיע מפניו את חיות הטרף, וכך שלחו אל מעבה היער.

"וביער בין בעלי החיים עושות השמועות כנפים כמעט כמו בקרב בני האדם, עד מהרה נודע ל'מלך החיות', הלא זה האריה, כי בממלכתו משוטט בעל חיים משונה ספק אריה, ספק דב וספק זאב.

"שלח האריה להביא לפניו את החיה המסתורית. וכשבא תמה ה'מלך' למראה ושאל: 'מי את?' 'גדלתי בבית הפריץ', השיבה החיה המוזרה בגאוה. 'שאלתי מי את?' חזר האריה על שאלתו. 'שרתתי באמונה את הפריץ', השיב הסוס. 'הכל טוב ויפה', המשיך האריה לשאול, 'אך מי את?' 'בקרתי בהיכלות מלכים', היתה התשובה. 'ובכל זאת מי את?' עמד האריה על שלו.

"**אני**', השפילה החיה המוזרה את ראשה במבוכה ובבושה, 'אני אינני אלא סוס...'"
זה המעשה שסיפר רבי מאיר מפריילשן והמבין הבין... (מעשיהם של צדיקים).

הנמשל הוא שהכבוד והגאווה מוציא את האדם מהעולם ישנם אנשים שיש להם יחוס מכובד ומתגאים ביחוסיהם ומרשים לעצמם לעבור עבירות או לזלזל באנשים אחרים. שמכבדים אותם או מפחדים מהם בגלל יחוסיהם או מעמדם בחברה עקב אבותם אך מצד עצמם הם עמי ארצות פוחדים וריקים.

עמלק יושב בארץ הנגב וכו' (במדבר יג-כט)

'וגם זבת חלב ודבש היא וזה פריה' (במדבר י"ב, כ"ז)

כל דבר שקר אין אומרים בה קצת אמת בתחילתו אין מתקיים בסופו (רש"י).

מנין לנו שאמרו דבר זה רק כדי לקיים את השקר, ואולי לא אמרוהו אלא משום שהאמת היא כך?

ברם, כאשר שלח אותם משה רבנו אמר: "החזק הוא הרפה, המטע אם רב", ורק לבסוף הוסיף: "השמנה היא אם רזה, היש בה עץ אם אין", והיה איפוא עליהם להשיב על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, כדרך העולם, ומכיון שהפכו את הסדר והקדימו להשיב על השאלה האחרונה, הרי זה סימן מובהק שאמרו זאת רק כדי שיהיה דבר-אמת בתחילת דבריהם, ועל-כן לא השיבו לאלתר על השאלה הראשונה: "החזק הוא הרפה" את תשובתם: "אפס כיעז העם", שכן אז היה השקר בא ראשונה ולא היה יכול להתקיים.

אפס כי עז העם היושב בארץ והערים בצרות גדולות מאד וגם ילדי הענק ראינו שם (במדבר יג-כח)

המרגלים ניסו להפחיד את בני ישראל לשכנע אותם להשאר במדבר מכמה טעמים טעם אחד מכיוון שבמדבר היה להם הכל טוב וחיים רוחניים המן הגיע בזמן, שבגדיהם לא התישנו וגדלו אתם, ענני כבוד עשו להם צל עמוד האש האיר בלילה וכו'. לכן אם יכנסו לארץ יהיה להם מצוות התלויות בארץ כמו זריעה חרישה קצירה תרומות ומעשרות עבודה בשדה שנאמר "ואספתה דגנך" וכדומה.

טעם שני מעמדם בחברה, כי במדבר הם היו נשיאים ואילו בארץ ישראל הם יחטפו מכה רוחנית ויצטרכו להסתגל ולשלב רוחניות עם גשמיות ומי שיעבוד בקודש זה הכהנים והלויים ואילו הנשיאים ירדו במעמדם החברתית ולזה הם גם חששו. ראו איזה שיקולים אנוכיים היו להם שגרמו לקב"ה לענישם וזה מה שנאמר **שכבוד וגאווה מוציא את האדם מן העולם**.

עלה נעלה - אפילו בשמים והוא אומר עשו סולמות ועלו שם נצליה בכל דבריו (רש"י).

מה רעיון הוא זה, לעשות סולמות ולעלות השמימה? ברם, בספר דברים (א, כ"ט) אמר הכתוב, שאמרו המרגלים על ארץ-ישראל: "ערים גדולות ובצורות בשמים" - ועל כך השיב להם כלב ואמר, שאפילו יצווה משה רבנו לעשות סולמות ולעלות על הערים הגדולות עד לב השמים, נצליה גם אז עלות לשם.

המרגלים טענו: "ארץ אוכלת יושביה" (פסוק ל"ב) - שאי אפשר לישב בה בארץ זו במקום אחד, אלא מן ההכרח להיות בה תמיד בבחינת עולה, שחייב אדם לעלות במדרגות הקדושות ואם לא כן הריהו נופל מטה. והרי עליה מתמדת כזו היא בגדר עבודה קשה לאין-שיעור ומי יעצור כוח להגיע לידי כך?

על כך השיב כלב: "עלה נעלה - נעשה סולמות" - הן לא בבת-אחת חייבים להעפיל השמימה, אלא קימעה-קימעה, מעלה אחרי מעלה, כדרך שעולים בסולם, נשתדל לעלות עד אשר נגיע אל מדרגת-הקדושה העליונה.

"ויציאו דבת הארץ" (במדבר י"ג, ל"ב)

הרמב"ן אומר על הפסוק הזה: "ודע כי מוציא דבה הוא כסיל ואשר יאמר שקר, אבל מגיד אמת יקרא מביא דבה".

ולכאורה פלא הדבר, שהרי מצינו בגמרא (פסחים גד) כי לא רצה ר' יהושע בריה דרב אידי לספר להם לרבנן שמת רב כהנא, משום "מוציא דבה הוא כסיל", וכיוצא בזה לא רצה רב לומר לו לרבי חייא כי הוריו מתו. משום הוצאת דבה, אף-על-פי שאמת היה הדבר?

ברם, אפשר לומר שמאחר והם עתידים לקום בתחיית-המתים, הרי אין מותם אלא בבחינת שינה וכל האומר שמתו הריהו בכלל "מוציא דיבה".

אמרו חכמי המוסר שהיצר הרע הוא משול לעמלק שיושב בארץ הנגב, והרמז בזה שאותו יצר הרע שוכן בלב הפנוי מתורה והוראה, כנגד שאין בו מים, ואין מים אלא תורה.

האדם צריך להכניע את אותו עמלק ולדחות אותו בכל כוחו ע"י עסק התורה. שאמרו חז"ל בראתי יצר הרע בראתי לו תורת תבלין, שאם פגע בכך מנוול (יצר רע) זה מושכהו לבית המדרש.

אחד מטכסיסיו של היצר הרע הוא להניח לאדם לקיים מצווה קטנה במטרה להכשילו בעבירה גדולה.

"ויהס כלב את העם אל משה ויאמר עלה נעלה וירשנו אתה" (במדבר י"ג, ל)

מדוע החריש כאן יהושע ולא אמר דבר?

ברם, עיקר פחדם של ישראל נבע מזה ששמעו את נבואתם של אלדד ומידד: "משה מת, יהושע מכניס", ונפל רוחם בקרבם: כיצד יוכלו להתגבר על ענקים וערים בצורות כאלה בלעדי משה. הסביר להם כלב, כי טעות היא בידיהם בייחסם את כל המופתים למשה. אדרבה, בני ישראל עצמם חוננו בכוחות כבירים, שיהיו ראויים לניסים הללו, כך שגדולתו של משה נובעת מקדושתם הם ("כל זמן שהיו ישראל כנזופין במדבר לא נתייחד בדבור עם משה").

זהו איפוא פשוטם של דברים: "ויהס כלב את העם אל משה" - היסה כלב את העם, שתולים היו ומייחסים הכל אל משה, "ויאמר עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה" - אפילו בלעדי משה יכול נוכל לעלות ולרשת את הארץ. דבר זה יכול היה לומר רק כלב ולא יהושע, שכן אילו היה יהושע אומר כך, מיד היו ישראל אומרים: לכבוד עצמו הוא דורש, כיון שהוא יורש מקומו של משה.

אחרי מות משה אמר יהושע לבני ישראל: בזאת תדעו כי אל חי בקרבכם והורש יוריש מפניכם את הכנעני" (יהושע ג, י) - אל תהיו סבורים, שמאחר ומשה איננו אתכם לא יתרחשו לכם ניסים. להוי ידוע לכם כי "אל חי בקרבכם" - כל הניסים נעשים על-ידי האל החי תמיד בקרבכם, וגם להבא יעשה לכם ניסים.

תועיל עוד שום תפילה כדי לבטלה, כפי שאמנם עלה בסופו של דבר.

ולכאורה קשה: משה ואהרן הלא גדולים היו מיהושע וכלב, ולמה איפוא לא ידעו הם את אשר ידעו יהושע וכלב?

לפיכך אמר הכתוב כי יהושע וכלב היו "מן התרים את הארץ" - שהיו בארץ-ישראל, והלא כלל הוא בידניו שאדם הבא לארץ-ישראל זוכה להתעלות גדולה בחכמה ובקדושה - "חז מינן כי סליק להתם עדיף כתרי מינייהו" (כתובות ע"ה) - ועל כן עלו באמת בידיעתם על משה ואהרן.

"טובה הארץ מאד מאד. אם חפץ בנו ה...אך בה אל תמרדו" (במדבר י"ד, ז-ח-ט)

יש בכוחה של ארץ-ישראל לסייע לו לאדם, כי יתעלה במעלות הקדושה ויזכה למדרגות רמות. אך במה דברים אמורים, אלא כשהאדם עמל ומתייגע על עצמו מתוך רצון אמיתי להיות טוב, ואם חלילה להיפך הרי "זה לעומת זה עשה אלהים" - מתגבר כוחו של היצר פי כמה מן הרגיל ועלול האדם ליפול מטה-מטה.

אמנם "טובה הארץ מאד מאד", אולם זכרו היטב: "אך בה אל תמרדו!"

"סר צלם מעליהם" (במדבר י"ד, ט)

הרע המצוי בעולם אין לו באמת שום זכות קיום, לכשעצמו, ולא נברא אלא כדי לתת בחירה לאדם, שיהא לו מה להילחם בו ולהתיירא מפניו. ברם, משמתגבר האדם על הרע וכובשו, הריהו נוכח לראות שאיננו ולא כלום, בדומה לאדם המהלך יחידי בלילה ונדמה לו שהוא רואה מרחוק דמויות-אימים המטילות עליו פחד וזוועה, וכשהוא מתחזק ומתאזר עוז להתקרב לשם הריהו נוכח לראות כין אין אלה אלא צללים שאין בהם ממש ואין בכוחם לעשות מאומה. יהושע וכלב גם הם אמרו כך:

רק דמה נדמה לכם כי ראיתם שם ענקים וערים

"ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם" (במדבר י"ג, ל"ג)

שמענו אומרים זה לזה: נמלים יש בכרמים כאנשים (רש"י).

הלא בפסוק נאמר "חגבים", ומה ראש רש"י לומר "נמלים"?

ברם, הרי אמר הכתוב: "לך אל נמלה עצל, ראה דרכיה וחכם" (משלי ו, ו), כלומר: מן הנמלה אפשר ללמוד כיצד יקבל אדם על עצמו עול מלכות שמים, וכיון שהמרגלים פרקו מעליהם את עול מלכות-שמים הזכירו להם את הנמלה.

הנמלה נוהגת זהירות יתירה גם בעיני גזל, כפי שאמרו חכמינו: "אלמלא ניתנה תורה היינו למדים גזל מנמלה".

כידוע הרי טוענות אומות-העולם כנגד ישראל, שהם נטלו את ארץ-ישראל מידי הכנענים בגזילה. לפיכך נרמז להם, כי האנשים אשר בכרמים רחוקים מן הגזל כדוגמת הנמלה, שכן באמת שייכת ארץ-ישראל לבני ישראל.

אם רוחו של אדם נמוכה והוא אפס בעיני עצמו, הריהו מקבל צורה כזו גם בעיני יריבו והלה אכן רומסהו ברגליו. אם "ונהי בעינינו כחגבים" הרי ממילא "וכן היינו בעיניהם".

"ויפל משה ואהרן על פניהם...ויהושע בן נון וכלב בן יפנה מן התרים את הארץ קרעו בגדיהם" (במדבר י"ד, ה-ו)

לשם-מה צריך הכתוב לחזור ולומר, כי כלב ויהושע היו "מן התרים את הארץ", והלא זה כבר ידוע לנו מלפני-כן?

ברם, רואים אנו שנפלו משה ואהרן על פניהם לשם תפילה, שכן נפילת-אפים אינה אלא לתפילה, כפי שאמרו חכמינו: "אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אלא אם כן נענה כיהושע" (תענית י"ד) - היינו, שסבורים היו כי עוד יש תקוה להתפלל ולבטל את הגזירה. ואילו יהושע וכלב קרעו את בגדיהם, שהוא סימן אבלות, לפי שידעו כי הגזירה כבר נחתמה ולא

הנאמן, ומשום כך הפכתי במתכוון את כל הקערה על פיה, למען יראו הכל וידעו כי משפט-צדק עשית בי".

תשובה זו מצאה מאד בעיני המלך ומיד שחרר את משרתו מכל עונש.

ובכן, מליצה זו של "בקש איוב להפוך את הקערה על פיה" צוטטה מן הסיפור הזה, ונתכוונו חכמינו לומר בזה, כי גם איוב, אשר נודע שמו כצדיק גדול, בראותו את היסורים הנוראים שבאו עליו מן השמים, היה חושש מפני חילול כבוד-שמים בעיני ההמון, שאינו יורד לעומקם של דברים ואינו מבין את דרכיה הנפלאות של ההשגחה העליונה, ועל-כן התחיל להטיח דברים קשים כנגד הנהגתו של השם-יתברך, למען יצא לו שם של חוטא וממילא יראו הכל וידעו כי השם-יתברך צדק ומשפטו צדק.

כיוצא בזה דורשים חכמינו (סנהדרין ק"ז) על דוד המלך, שביקש לחטוא במתכוון, למען יצדק השם-יתברך במשפטו - "לך לבדך חטאתי והרע בעיניך עשיתי, למען תצדק בדברך תזכה בשפטך" (תהילים נ"א, ו)

סר צלם מעליהם (במדבר יד-ט)

מגנם וחזקם כשרים שבהם מתו, איוב שהיה מגין עליהם (סוטה ל"ח).

מתוך מאמר זה אנו למדים שאיוב היה צדיק, וכן מציינו מאמר שני: "גדול הנאמר באיוב יותר ממה שנאמר באברהם" (בבא-בתרא ט"ו). וקשה איפוא מאמרם של חכמינו: "אמר רבא בקש איוב להפוך קערה על פיה" (בבא-בתרא ט"ז) שבקש לכפור בכל, ורחוק היה אם כן מלהיות כשר וצדיק?

ואמר על כך הגאון מוילנה, כי המליצה "להפוך קערה על פיה" מקורה בסיפור עממי ידוע, שהיה נפוץ בקרב העם בזמנים קדומים (מובא בספר "בן המלך והנזיר" שער כד).

...ואוריחנו ואעשה אותך לגוי גדול (במדבר יד-יב)

רואים את ההבדל בין מנהיג אמיתי כמו משה רבנו ובין המרגלים שהיו נשיאים בעם ישראל. המרגלים

בצורות בשמים, כי כאשר תתאזרו בבטחון ובעוז להתקרב אליהם, או אז תיווכחו לראות שאין זה אלא צל בלבד, אשר יגוז ויסור עם המגע הראשון - "סר צלם מעליהם" אם "וה אתנו אל תיראום".

סר צלם - מגנם וחזקם כשרים שבהם מתו, איוב שהיה מגין עליהם (סוטה ל"ח).

מתוך מאמר זה אנו למדים שאיוב היה צדיק, וכן מציינו מאמר שני: "גדול הנאמר באיוב יותר ממה שנאמר באברהם" (בבא-בתרא ט"ו). וקשה איפוא מאמרם של חכמינו: "אמר רבא בקש איוב להפוך קערה על פיה" (בבא-בתרא ט"ז) - שבקש לכפור בכל, ורחוק היה אם-כן מלהיות כשר וצדיק?

ואמר על כך הגאון מוילנה, כי המליצה "להפוך קערה על פיה" מקורה בסיפור עממי ידוע, שהיה נפוץ בקרב העם בזמנים קדומים (מובא בספר בן המלך והנזיר, שער כ"ד).

מעשה במלך כעסן וקפדן, אשר לא ידע לסלוח ולחון. אם נכשל אדם בחטא הקל ביותר, אחת דתו היתה להמית ופסק-הדין היה תמיד מוצא לפועל בדייקנות. ויהי היום, ומשרתו של המלך לא נזהר כהלכה בשעה שהגיש לפניות את סעודתו ושפך קימעה מן המרק אשר בקערה על השולחן.

נתכעס המלך מאד, עד שהאדימו פניו. ראה המשרת כי כבר כלתה אליו הרעה וכי כבר נחתם גזר-דינו למות, נטל את הקערה והפכה המתכוון על פניה, כך שכל המרק נשפך והציף את השולחן המלכותי. מובן כי המלך ציווה לערוף את ראשו לאלתר. לפני שהניף עליו התליין את גרזנו, פנה אליו המלך ושאלו:

אמור נא לי, מה ראית לעשות את המעשה אשר עשית? הלא בתור שוגג היה מצבך עשוי להיות הרבה יותר נוח מאשר בתור מזיד?" השיב המשרת ואמר:

"אדוני המלך! יודע הייתי כי בנוגע לפסק-דין-המות שלי אחת היא לי, ועלי לשלם בחיי בעד חוסר-הזהירות הפעוט הזה, על-כן בקשתי לפחות למנוע ממך חילול-הכבוד, שכן יאמרו הבריות כי בגלל חטא פעוט ואווילי כזה ערף המלך את ראש משרתו

עונש זה שבא עליך אינו בגלל חטאיך אתה, אלא בגלל חטאיו של אביך, אשר טרף אדם בשעתו". זעק הזאב בקול מר: "היתכן? העלי לסבול בגלל חטאו של אבי?" השיב לו השועל בכת צחוק ערמומית: "זה רק עתה רצית לטרוף אדם, אף כי ידעת שבניך עתידים לסבול בגלל זה. על כן מוכרח אתה לסבול כעת בגלל חטאי אביך"...

מעשה מובן היטב מה שהבנים נענשים בגלל חטאי האבות, שכן אם גם הם חוטאים, על אף ידיעתם כי יגרמו בזה סבל לבניהם אחריהם, הרי ראויים הם לסבול בגלל חטאי אבותיהם, מידה כנגד מידה. אם "אוחזין מעשי אבותיהם בידיהם" הריהם ראויים לכך שיהיה "פוקד עוון אבות על בנים"... (מעיינה של תורה בשם פרדס יוסף).

וימתו האנשים מוצאי דיבת הארץ רעה...ויהושע בן נון וכלב בן יפונה חיו (במדבר יד, לז-לח)

וכבר נאמר: חיים והמוות ביד הלשון ומעשה שהיה: מחלה קשה פקדה את מלך פרס, מחלה שכילתה את בשרו וגרמה לו להיות כחוש וצמוק עד מאד. דרש המלך בטובים שברופאים, והללו קבעו: "תרופה אחת ויחידה יש למחלתך והיא: חלב לביאה. לכשתשתה מחלב זה תרפא ממחלתך הנדירה". להשיג חלב לביאה, אין זה דבר של מה בכך, כלל ועיקר! הן הלבאיא, נקבת האריה חייט טרף היא וכל הקרב אליה שם נפשו בכפו. ואולם, ידע מלך פרס כי שלמה מלך ישראל, החכם מכל אדם, בודאי ימצא דרך כלשהי לקרוב אל לביאה ולחלב ממנה את חלבה. על כן שיגר שליחים אל שלמה המלך, ובפיהם בקשה "השג נא בעבור מלכנו חלב לביאה". שליחיו שלמלך פרס הצטידו בממון רב, ידע המלך כי על מנת להשיג את החלב הנדיר יהיה בודאי צורך בתשלום הגון. כשקבל המלך שלמה את הבקשה, קרא לבניהו בן יהוידע. "אותך אשלח להביא את החלב", כך אמר לו המלך.

"אך מנין אשיג חלב לביאה?" לא הבין בניהו. "עליך ליטול עמך עשר עיזים ואז תפתח בפניך הדרך להשיג את החלב", אמר המלך בחכמתו, והסביר לבניהו כיצד יעזרו לו העיזים להשיג את חלב הלבאיאה.

משום שחששו לכבודם ומעמדם הוציאו דיבת הארץ, ואילו משה רבנו הקב"ה מציע לו ושישמיד את עם ישראל ויעשה אותו לגוי גדול ורב וזה לא מה שבכלל מעניין אותו אלא במסירות נפש הוא מהגן על עם ישראל, מנסה לשכנע את הקב"ה שלא יעשה זאת וגם נקרא חושבי שמו של השם יתברך שאמר לקב"ה "מה יאמרו הגויים שהקב"ה הוציא את בני ישראל ממצרים כדי לאבדם במדבר ולא יכל לשאת את צרכיהם".

פה נמדד מנהיג אמיתי בלי שום קשר למעמד או לבצע כסף וכדומה. ראינו גם במעשים רבים של רבותנו הקדושים איך שמסרו נפשם למען יהודים באהבת ישראל וקידשו שם שמים ברבים.

ארך אפיך ורב חסד. פוקד עוון אבות על שילשים ועל רבעים (במדבר יד-יח)

כלומר שהבנים משלמים ביסורין על עוון אבותיהם עד דור רביעי אך את עוון חטא העגל כל דור ודור משלם ומתקן עד לביאת משיח צידקנו.

לכאורה קשה: מדוע בעצם אשמים הבנים בחטאיהם של האבות ולמה עליהם לסבול מכך? ואפילו אם הבנים חוטאים גם הם – "כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם" – אין להם לשאת אלא את עוונם הם ולא את עוון אבותיהם?

ברם, אפשר לתרץ זאת על פי משל המובא בספר "משלי שועלים": פעם היה הזאב רעב עד מאוד וביקש לטרוף את השועל, אמר לו השועל: "מה יתן ומה יוסיף לך בשרי הכחוש? הנה שם עומד אדם גדול ושמן, מוטב כי תאכל אותו ותיהנה יותר". השיב הזאב: "הלא אסור עלינו לאכול בשר אדם וסופי להיענש על כך".

אמר השועל: "אל לך לחשוש מזה, כי העונש לא יבוא עליך אלא על בניך, שכן אבות יאכלו בוסר ושיני הבנים תקהינה". נפתח הזאב לדברי השועל ופנה והלך אל האדם. תוך כדי הליכה נתקל הזאב ברשת פרושה ונפל לתוך בור עמוק. לקול זעקותיו של הזאב מיהר השועל אל הבור. צעק אליו הזאב: "שקרן שכמותך! הן אמרת כי רק בני יענשו על חטאי!" נענה השועל והשיב לו: "שוטה שכמותך!

ואין בך אפילו עצם קשה אחת, כפי שיש בנו!
הישארי אפוא בתוך הפה, ואל תתערבי בוֹיִכּוֹחַנו!
אך הלשון לא שעתה לנזיפתם של האיברים, באומץ
השמיעה קולה ברמה: "עוד היום תיווכחו, שאני
הלשון שולטת בכולכם!" אמרה, ושבה אל מקומה
אשר בפה.

עד מהרה נעור השליח משנתו. דבר החלום צף ועלה
בזיכרונו, אך כיון שמהר הוא אל המלך לא הירבה
להרהר באותו חלום מוזר.

לא ארכו השעות ורגלי השליח ניצבו בשערי עיר
הבירה. עוד זמן קצר חלף, והאיש היה בארמון, לפני
המלך.

"**אדוני המלך**", אמר השליח בקול נרגש, "הא לך
חלב של כלבה שהבאתי בעבורך. שתה מן החלב,
ומחלתך תעלם כלא היתה!"

מה הופתע השליח כשבמקום לשלוח את ידו אל כד
החלב, קמץ המלך את אגרופו, והלם בשולחן בחמת
זעם: "לך מפה!" זעק לעבר השליח המבולבל
בעיניו: קחוהו מכאן ותלו אותו מיד!" הורה המלך
למשרתו.

והללו, נכונים למלא את מצות המלך, גררו עמם את
השליח הרועד מפחד והוליכוהו לעבר עמוד התליה.

רעד האיש כעלה נידף, רעדו כל איבריו כאילו צינה
עזה שוררת באויר. רק הלשון לא רעדה, היא הגחזה
ממקומה אשר בפה ופנתה אל האיברים הרועדים:
"הן אמרתי לכם כי היום תיווכחו שאין בכם ממש.
ראה תראו כי אני אציל את כולכם, ואז תודו כולכם
כי אני, הלשון, שולטת עליכם!" וכל האברים ביקשו
סליחה והתחננו שתציל אותם הלשון.

ובפנותה אל התליינים אמרה: "השיבו אותי אל
המלך, כי רצוני לומר לו דבר מה חשוב ביותר!"
נענו התליינים לבקשה, והחזירו את השליח אל
המלך. אדוני המלך, מדוע ציווית לתלות אותי?"
שאלה לשונו של השליח.

"מכיוון שהבאת לי חלב כלבה", השיב המלך. אדוני
המלך השיבה הלשון מרוב התרגשות התבלבלתי זה
חלב לביאה וזאת היתה כוונתי כעת תישתה מן החלב
ויהיה לך רפואה שלמה, וכך היה הודו כל האיברים
ללשון ואמרו כולם חיים והמוות ביד הלשון.

**וישכמו בבוקר ויעלו וכו' אל המקום אשר
אמר ה' כי חטאנו ויאמר משה למה זה אתם**

עמוס בשר העיזים יצא בניהו לדרך, עד אשר הגיע
אל גוב האריות. מרחוק ניצב וראה בין חיות הטרף
לביאה אחת מניקה את גוריה. הביט בניהו לעבר
הלביאה, וממקום עמדו במרחק גדול ממנה, השליך
לעברה אחת מהעיזים שהביא עמו. הלביאה התנפלה
על העז ואכלה את בשרה לתאבון.

ביום המחרת קרב בניהו קמעה לעבר הלביאה, ושוב
כביום האתמול השליך לעברה עז נוספת. גם הפעם
טרפה הלביאה את העז.

ביום השלישי קרב עוד ותר, וכך המשיך להתקרב
עוד ועוד, בכל אחד מהימים הבאים. וכמוכן, בכל יום
יום נהג להשליך עז לעבר הלביאה.

והלביאה התרגלה במשך הימים למיטיבה, המשליך
לעברה מזון כה משובח. עד אשר ביום העשירי ניצב
בניהו בן יהודע לצד הלביאה, ואף השתעשע עמה.
חית הטרף הביטה בהכרת טובה באיש שסיפק לה
מזון במשך הימים הקודמים, וכשניגש אליה וחלב
אותה כלל לא הראתה סימני התנגדות לכך!

שמח וטוב לב שב בניהו בן יהודע אל המלך שלמה,
והגיש לו את כד החלב. מיד נתן המלך את החלב
לשליחו של מלך פרס, וזה מיהר לצאת לדרכו. הן
המלך החולה ממתין בכליון עיניים לתרופה שתושיע!
ארוכה היתה הדרך אל פרס, ובלילות נאלץ השליח
לחנות באכסניות. בלילה האחרון, עת ישן באכסניה,
חלם חלום מוזר, בחלומו, התווכחו כל אבריו וכוּח
סוער.

אמרו הרגלים: "חשובות אנו מכל האיברים. אלמלא
יצאנו לדרך כיצד היה מגיע חלב הלביאה?"

"לא!" טענו הידיים. "אנחנו חשובות מכן. בלעדינו
לא היה השליח מצליח לחלוב את הלביאה!"

התערבו העיניים בוֹיִכּוֹחַ וטענו בלהט: "אנחנו
חשובות מכל האיברים. אלמלא הורנו לו, לשליח, את
דרכו לא היה הולך, אף לא היה שב ועמו החלב".

"טעות עמכם", השמיע הלב את קולו, "כולכם טועים
טעות חמורה. אני נתתי את העצה להביא למלך חלב
לביאה. לולא עצתי זו מה תועלת היתה בכל
פעולותיכם?"

בזה הרגע השמיעה הלשון את קולה. "אני חשובה
ומועילה מכולכם. אלמלא כוח הדיבור, מה היה
כוחכם ומה היה פעלתכם?"

שתקי, לשון!" קראו לעברה כל האיברים כולם,
"כיצד מעיזה את לדמות עצמך אלינו? הן את יושבת
במקום חשוך ואפל. ובכלל, את רכה, כולך בשר,

הגרף פוטוצקי, אחד מנכבדי העיר וילנא, דבקה נפשו ביהדות, וליבו נמשך לחסות תחת כנפי השכינה. בכל שבוע, אם פרוס שבת קודש, היתה רוח התלהבות אופפת אותו, מבלי שיבין על מה ולמה. שעות על שעות היה מסתובב אנה ואנה, חסר מנוחה, ושואל וחוזר ושואל בלשון הפולנית: "צו טה סובוטה?" כלומר, שבת זו – מה טיבה? כה גדולה היתה דבקותו בדת ישראל עד אשר קם והתגייר.

השמועה על הגרף שהתגייר עשתה לה כנפים בעולם הנוצרי שממנו בא, ועוררה בקרב ראשי הכנסייה הנוצרית זעם רב. החליטו הכמרים, כי עליהם ללכוד את הגרף פוטוצקי, ואז בוא יבוא על עונשו. ואכן, מזימתם של ראשי הכנסייה הצליחה: הם הצליחו להגיע אל הגרף שנתגייר, לכדו אותו והשליכוהו לבית האסורים. בכל כלי העינויים שעמדו לרשותם עינו בכלא את הגרף פוטוצקי למען יחזור לדת אבותיו. אך הגרף פוטוצקי, ששמו בישראל נקרא "אברהם בן אברהם", לא נשבר תחת עול העינויים. הוא קיבל את יסוריו באהבה. וכאשר נגזר עליו דין מוות, אמר: "שש אני להקריב את חיי על קדוש ה'!".

וכשהומת אברהם בן אברהם על קדוש ה' היה זה שלוש שנים מאז שהתגייר. והעידו בו צדיקי הדור, כי נשתלה בו נשמה עילאית, שירדה לעולם הזה להשלים את שחסר היה לאברהם אבינו בחייו. ומה חסר היה? נאמר "בן שלוש הכיר אברהם את בוראו". שלוש השנים שבהן חי אברהם בן אברהם כיהודי כנגד שלש שנים אלו באו.

ואמר ה"חפץ חיים" בשם אברהם בן אברהם, הלא הוא הגרף פוטוצקי, שמסר נשמתו על קדוש ה':

לפני מעמד הר סיני, כשחזר הקב"ה אחר כל אומה ולשון ושאלן אם ירצו לקבל את התורה נמצאו בכל אומה מתי מעט, יחידי סגולה, שאכן השתוקקו לקבל את התורה. אך מכיון שרוב בני האומות סרבו לקבלה, הם שהכריעו את הכף, והאומות לא קיבלו את התורה.

ומה עלה בגורלם של אותם מעטים מבין האומות, שהשתוקקו לקבל את התורה? מהם יצאו נשמות הגרים שבכל דור ודור....

עוברים את פי ה' והיא לא תצלח (במדבר יד מ-מא)

ומן התימה הרי בני ישראל היו מוכנים להכנס לארץ, וכמאמר הכתוב הננו ועלינו אל המקום אשר אמר ה' כי חטאנו.

אלא התורה באה ללמד אותנו שהיסוד הראשון לחזרה בתשובה שעל האדם ראשית כל להכיר במעשה החטא שהוא עשה, אחרת לא יוכל לחזור בתשובה, ולכן כאן אומרים בני ישראל הננו ועלינו אל המקום אשר אמר ה' כי חטאנו, זאת אומרת רק ה' אמר כי חטאנו, ואילו אנחנו נקיים מעבירה, ואם אדם לא מודה בחטא אין מקום לתשובה, לכן אומר להם משה מדוע אתם עוברים את פי ה' והיא לא תצלח.

וכעין שמצאנו בחטא העגל, כאשר עומד משה בתפילה על חטא חמור זה אומר משה בתפילתו אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ועשו להם אליה זהב. ולכאורה במקום שמשה יקטין את החטא ויאמר להקב"ה שהיו שוגגים ולא ידעו את גודל החטא משה עושה בהיפך, אלא היא הנותנת, שהיסוד הראשון הוא להכיר בחטא, ולכן הם מכירים שעשו חטא גדול ועצום לפני בורא עולם, ולכן אמר לו הקב"ה סלחתי כדברייך, וכן מה שאומרים בתחנון וסלחת לעוני כי רב הוא, זאת אומרת יודע אני שעשיתי מעשה חמור לכן כשאני מכיר בזה ראוי אני שתתקבל תשובתי, וכמו שאמרו חז"ל ומודה ועוזב ירוחם, שמי שמודה בחטא שעשה ראוי הוא לרחמים ולתשובה, מה שאין כן במרגלים שלא הודו בחטאם אלא טענו שרק ה' אמר כי חטאנו, ועל זאת השיב להם משה מדוע אתם עוברים את פי ה' והיא לא תצלח.

ובזה אפשר לפרש ולהסביר את דברי הנביא ירמיה (פרק ב') שאמר הנני נשפט אותך על אומרך לא חטאתי, זאת אומרת שהקב"ה הקפיד יותר על זה שאדם מצדיק את עצמו ואומר לא חטאתי מאשר אדם המודה כי נכשל בעבירה ומבקש לחזור בתשובה על כך, וכמו שאמרו מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועוזב ירוחם, וזה שאומר לא פעלתי און עונשו יותר גדול מאשר אדם מודה במעשיו הרעים ומבקש עליהם סליחה. (וידבר יוסף).

תורה אחת...יהיה לכם ולגר (במדבר טו-טז)

ויש אומרים שעונו של המקושש היה שהביא עצים מחוץ לתחום, וזו אחת מן המלאכות לא לצאת חוץ לתחום, ולא שקצץ עצים.

ויש אומרים שאדם זה שמצאוהו מקושש לא היה רשע, אלא אדם כשר והוא היה צלפחד בן חפר משבט יוסף, וכונתו היתה לשם שמים, שראה את ישראל והנהגה הם מתרשלים מאד במצות שבת ולא ידעו מה דינו של המחלל שבת. לכן העיז וחילל שבת כדי שידינוהו למיתה, ואז ידעו כולם שעונשו של מחלל שבת הוא סקילה, ועוד ששמע את ישראל אומרים מאחר שנגזרה עליהם למות במדבר, ולא יכנסו לארץ ישראל שוב אינם מחויבים במצות, ונעבור על עבירות שיזדמנו לידינו. לכן עשה עבירה זו שחילל את השבת שיהרגוהו. וילמדו ישראל.

ויש לשאול אם צלפחד היה ישראל כשר שעשה כדי שילמדו ישראל, כיצד חילל את השבת שהיא עבירה חמורה שעונשה סקילה. והתשובה היא על פי הדין שכל מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה. כלומר אדם שעשה מלאכה בשבת אבל אין לו צורך באותה מלאכה, ועושה אותה למטרה אחרת, הוא פטור ממיתה. למשל החופר גומא ואין לו צורך בגומא אלא בעפר היוצא ממנה, אינו חייב סקילה על כך. וכאן קצץ צלפחד העצים לא מפני שהיה צריך להם, אלא מפני שרצה להוכיח לישראל שהמחלל שבת עונשו סקילה, לכן לא היה חייב מיתה. אבל מ"מ בין דין שאינם יודעים מה שבלבו של אדם, המיתוהו, אבל הוא לא עשה איסור חמור כל כך.

ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם
(במדבר טו-לט)

חכמינו זכרונם לברכה כתבו שמלבד התאוה והיצר לעריות יש חלק גדול לעין, משום שהעין רואה והלב חומד וכלי המעשה גומרים. בגמרא סוטה (י) אמרו: "גמירי, אין יצר הרע שולט אלא במה שענינו רואות". ובירושלמי (פרק א' הלכה ב') אמרו: "לבא ועינא תרי סרסורי עברה הם".

גדולי ישראל נלחמו לא רק על יצר התאוה שלהם, אלא גם עבדו על היצר החיצוני של פגם העיניים. וכמו **שמסופר** בילקוט (פרשת ויחי) "מעשה היה ברבי מתיא בן חרש זכותו יגן עלינו אמן, שהיה יושב בבית המדרש ועוסק בתורה, והיו פניו מאירות

ולעומת זאת, נמצא בקרב עם ישראל מעוט של אנשים שסרבו לקבל את התורה. אך כאן הכריע הרוב, שחפץ בתורה ואמר "נעשה ונשמע". ומה גורל אותם שסרבו לקבל את התורה? ממעוט זה יצאו בכל דור ודור מושמדים מזרע ישראל... (מעשיהם של צדיקים)

ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו איש מקושש עצים ביום השבת (במדבר טו-לב)

יש אומרים שענין זה של מקושש אירע בשנה השניה לצאת בני ישראל ממצרים, מיד אחרי מעשה המרגלים. ולכן נאמר ויהיו בני ישראל במדבר. כלומר בעוד ישראל במדבר פארן ששם אירע ענין המרגלים, אירע גם מעשה מקושש.

ויש אומרים שמעשה מקושש אירע בשנה הראשונה לצאת בני ישראל ממצרים מיד בשבת השניה שניצטוו ישראל על השבת. שבמרה נצטוו על השבת, מיד אחר שיצאו ממצרים, כמו שנתבאר בבשלח פ"ד. ולכן נאמר כאן ויהיו ישראל במדבר שרצה הכתוב לספר בגנותם של ישראל שלא שמרו אלא שבת אחת בלבד ובשניה בא זה וחיללה.

וכאן אומר הכתוב: וימצאו איש מקושש עצים ביום השבת, שהתרו בו ואמרו לו ראה ואל תקושש עצים כי שבת היום, וזה שאתה עושה אסור, שהעושה כן חייב מיתה. ובכל זאת לא שמע לקולם ולא הפסיק מלקושש עצים. ולכן חוזר הכתוב ואומר ויקריבו אותו המוצאים אותו מקושש עצים, למה נאמר עוד הפעם מקושש עצים, אלא בא הכתוב להודיענו שגם אחרי שמצאוהו והתרו בו היה עדיין מקושש עצים.

ויקריבו אתו המצאי אתו מקושש עצים אל משה ואל אהרן ואל כל העדה ויניחו אתו במשמר כי לא פרש מה יעשה לו (במדבר טו, לג-לד)

ואע"פ שנאמר בפסוק מחלליה מות יומת, אבל לא היו יודעים באיזה מיתה ימות, חנק או סקילה, שהכתוב אומר סתם מות יומת. ולכן הניחו אותו במשמר עד שיבקש מאת הקב"ה שיאמר לו באיזו מיתה ימות.

בגדיהם לדורותם...וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם" (שם לח-לט), ע"כ.

מעשה שהיה באותה שנה היתה עצבות נסוכה על פניהם של יהודי וילנא בערב סוכות, ולא לשוא הקימו היהודים את סוכותיהם ורכשו ארבעה מינים בעוד עיניהם דומעות ופניהם קודרות הגאון רבי אליהו מוילנא, חלה במחלה אנושה!

כל ימיו סרב הגאון מוילנא להזדקק לעזרת רופא, בהיותו חולה. אך הפעם נענה להפצרותיהם של בני ביתו, כיון שלא יכול לראות בצערם, והסכים שרופא מומחה יבוא לבדקו.

בא הרופא וניגש לבדוק את החולה האנוש. הוא רכן מעל מיטת הגאון וקרב אזנו כדי לשמוע את קצב פעימות הלב ואת מצבם של איברי הנשימה. לאחר הבדיקה יצא הרופא אל החדר השני, שם הקיפוהו בני המשפחה ושאלו בדאגה: "מה מצבו" היכן הוא עומד?"

ענה הרופא: "הוא עומד במסכת כלים". לרגע לא הבינו בני המשפחה את דברי הרופא, והוא הסביר, כי בשעה שקרב את אזנו אל החולה, שמע אותו חוזר בקול חלוש, כמעט בלתי נשמע, על מסכת כלים. היה זה אחד מימיו האחרונים של הגאון מוילנא, מחלה קשה כרסמה בו וכמעט לא הותרה בו כוחות אך הוא המשיך בלמוד תורה עד הרגע האחרון!

כשהאיר היום, בבקרו של היום החמישי לסוכות, ביקש הגר"א לקיים מצות נטילת לולב. הגישו לו את ארבעת המינים, ברך עליהם הגאון בשמחה ולאחר הברכה המשיך להחזיקם בידיו וכך, כשהלולב והאתרוג בידיו הקדושות, עברו רגעיו האחרונים בעולם הזה.

דקות מעטות לפני פטירתו, נטל הגאון את ציציותו בידיו, וכה אמר לבני ביתו שנצבו סביב מטתו: "כמה קשה להפרד מהעולם הזה! כמה יקר כל רגע בעולם הזה! הנה, על ידי ציצית, שמחירה פרוטות מעטות מקיים היהודי מצוה ומסוגל להגיע למדרגות עליונות, ואף לקבל את פני השכינה. היכן נוכל למצוא זאת בעולם הבא?!"

ובמילים אלו יצאה נשמתו בטהרה ועלתה אל גנזי מרומים (מעשיהם של צדיקים).

והיה לכם לציצית...ולא תתורו אחרי לבבכם (במדבר טו-לט)

ומבהיקות. עבר השטן ונתקנא בו. הלך לפני הקדוש ברוך הוא ואמר לו: רבוננו של עולם רבי מתיא מהו לפניך? אמר לו: צדיק גמור. ביקש השטן רשות לרדת ולנסות אותו. אמר לו הקדוש ברוך הוא: לא תוכל לו.

אמר השטן אף על פי כן רוצה אני לנסות. נתן לו השם יתברך רשות והתחפש לאישה יפה, שלא הייתה כמותה מימות תובל אחות קין. כיון שראהו רבי מתיא הפך פניו, עבר השטן לפינה השניה ושוב הפך פניו, כיון שראה רבי מתיא שאינו מניח לו, ביקש מתלמידו אש ומסמר. לקח המסמר לבנו באש ונתנו בעיניו ונתעוור. כשראה זאת השטן נזדעזע ונפל לאחוריו. שלח הקדוש ברוך הוא את רפאל לרפאת את רבי מתיא. וסרב בטענה שמא לא יעמוד בנסיון פעם אחרת, עד שהבטיחו הקדוש ברוך הוא שיתבטל ממנו יצר הרע, ואז הסכים להתרפאת". עד כאן תוכן דבריו.

הדברים מבהילים ביותר, עד היכן כוחו של יצר העריות, שאפילו על גדולי ישראל הוא מסוגל להשפיע עד שעושים פעולה שעוקרת אותו משורשו, ואם בענקי הרוח, עיני העדה, וליבם של ישראל כך, על אחת כמה וכמה אנחנו הקטנים אזובי הקיר.

דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם לדורותם ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת (במדבר טו-לח)

כתוב בתנא דבי אליהו רבה במידבר (כו, ו) כשהיו ישראל במדבר נאמר "ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו איש מקושש עצים ביום השבת" (במדבר, שלח טו, לב) אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: משה! מפני מה חילל זה שבת? אמר לפניו: ריבוננו של עולם! איני יודע. אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: אני אומר לך כי בכל ששת ימי חול יש לו לישראל תפילין בראשו ובזרועו ורואה אותם וחוזר ממעשיו הרעים, עכשיו ביום השבת שאין לו תפילין בראשו ובזרועו, כן חילל זה את השבת.

באותה שעה אמר הקדוש ברוך הוא למשה: צא וברור להם מצוה אחת שיהיו נוהגים בה בשבתות ובימים טובים, זה מצות ציצית, שנאמר: "דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם ועשו להם ציצית על כנפי

שמא רוצחים ושוודים הם?! "הו אבא!" השיב הבן בבטול, "מדוע תחשוב כך? אנשים הגונים הם!" **בהגיעם** לבלו נכנסו שניהם אצל הרבי. והרבי, פתח בשיחה מלבבת עם אותו בן, עד שחש כי הבן רוחש לו אמון רב. או אז הגיש לו הרבי "טלית קטן" מצויצת, לבנה כשלג. "לבש אותה מתחת לבגד", אמר הרבי לבן "אמור אתה להמצא בקרב הנכרים, וזהו מקום סכנה, והטלית הזו תהא לך לשמירה".

הבן שרחש אמון לרבי ושמח כי הרבי כלל אינו מנסה להשפיע עליו לבל ינשא לנכריה הסכים ללבוש את הטלית. זמן קצר לאחר ששבו האב ובנו מנסיעתם לבלו, הגיע מועד נשואיו של הבן. ואותם נשואין אמורים היו להערך בהילולה וחיגא כדרכם של הנכרים.

על פי עצת הרבי מבלו, השתתף בטקס גם האב היהודי. הוא ישב מן הצד, ליד שולחן קטן שהוכן במיוחד בעבורו, ועקב בעיניו אחר הנכרים המתהוללים. בראש השולחן ישב בנו ה"חתן" והשתכר והתהולל כחבריו הגויים.

כטוב ליבו ביין חש הבן ה"חתן" בחום רב והסיר את בגדו העליון. למרות זאת יקד היין בקרבו והציף אותו בחום. ניסה אפוא להשתחרר מעוד מלבוש ומעוד מלבוש עד אשר נגלה לעיני כל קהל הנוכחים בגד מוזר: "טלית קטן" בצבע לבן!

"**הביטו** קרא אחד הנוכחים בתדהמה, "הן זהו בגד של יהודים! החתן לובש בגד של יהודים!" "החתן הוא יהודי!" ובחמת זעם התנפלו עליו. "מדוע אמרת שאתה גוי? כיצד העזת הרעימו בקולותיהם והפליאו בו מכותיהם. מכות קשות ומכאיבות ספג ה"חתן" ולבסוף גורש מהחתונה ונאלץ לנוס על נפשו כל עוד רוחו בו. או אז נזכר בדבר אביו על אודות משפחתה של הכלה הוא נוכח כי אכן בני משפחתה אינם אלא חבורת גזענים אלימים. החבילה נתפרדה אפוא, והבן נעשה לבעל תשובה וחזר לצור מחצבתו. (מעשיהם של צדיקים).

"אדם שחושב שהוא חגב, משוכנע שאחרים רואים בו נמלה. הוא משוכנע בכך לחלוטין. ככה זה - דימוי עצמי ירוד הופך אותך לפרנואיד"

על פני היהודי, שנכנס אל חדרו של האדמו"ר רבי יהושע'לה מבלו, ניכר עצב עמוק. וכשפצה האישה את פיו וסח את אשר מעיק על ליבו התבררה הסיבה ליגונו.

"בני יחידי, אשר אהבתי: סיפר האישה בקול רוטט מבכי, "התחבר לאנשים ריקים ופוחזים והושפע מדרכיהם הנלוזות. הוא יצא לתרבות רעה, והתדרדר מדחי אל דחי. ועתה..." אנחה שוברת לבבות בקעה מפיו של האישה, "עתה מתכון הוא לשאת אשה נוכריה! כה כעסתי כששמעתי זאת", האישה הרים את קולו "עד אשר גרשתי אותו מעל פני והוצאתי אותו מביתי. אך לאחר מעשה חשבתי לעצמי: האם מן הראוי היה לעשות זאת, או שמא היה עלי לנקוט דרך אחרת!"

"אכן", נענה הצדיק, "לא היה זה נכון להרחיקו מהבית. שנה את התנהגותך כלפיו, ומעתה התחל לקרב את הבן אליך. השב אותו הביתה, והשתדל להביא אותו הנה אלי..."

שב האישה אל עירו ופנה לחפש את בנו. כשמצא את הבן, לא האמין האב למראה עיניו: אותו בן כשעזב את ביתו גאה והדור היה עתה מסכן ואומלל בגדיו הקרועים השתלשלו ברשלנות מעל גופו ומקום מגורים כלל לא היה לו! עשה אפוא האב כדברי הרבי ופנה אל הבן: "בוא הביתה", אמר. הבן הסכים, ובבואו הביתה זכה ליחס נפלא: אביו האכילו והשקוהו במיטב המאכלים והמשקאות ואף רכש בעבורו בגדים חדשים ונאים.

כל אותה עת לא שוחח האב עם בנו מאומה על אודות נשואיו לאותה נכריה. והבן התענג על שהותו בבית אביו והתאווש מהעוני והמחסור שהיו מנת חלקו בעת האחרונה. באחד הימים פנה האב אל הבן: "אני מתכוון לנסוע לבלו, התחפוץ להצטרך אלי?"

הבן, שהכיר טובה לאביו על כל מה שעשה בעבורו, החליט לגרום לו קורת רוח והצטרף לנסיעה. במהלך הנסיעה שוחחו השנים על נושאים רבים, ובין היתר דברו על אודות נשואיו של הבן. בזה הרגע לבשו פני הבן ארת של נחישות והוא אמר חד משמעית: "בענין זה לא אשנה את דעתי, ואיש בעולם לא יצליח להשפיע עלי לשנות את דעתי, גם הרבי שלך לא יצליח בכך!" "ומה בדבר בני משפחתה של אותה נוכריה?" שאל האב את בנו, "כיצד לא תחשש מהם,

שלקו בהעדר ביטחון עצמי. על זה ה' מוותר. האשמה היא בכך שסברו שבעיני הכנענים הם מצטיירים כנמלים. מה ההבדל?

ר' חנוך ליבוביץ זצ"ל מסביר שדימוי עצמי נמוך הוא ענין רגשי. קשה להתווכח עם רגשות. לעומת זאת האדם מסוגל להפעיל את שכלו כדי להתגבר על רגשותיו ולהכיר במצבו האמיתי. לא אחת ניתן להבחין בתופעה המוזרה שבה דווקא אדם מוכשר ביותר סובל מדימוי עצמי נחות. זה לא שהוא אינו מודע לכישורו. הוא יודע זאת היטב ברמה השכלית. אבל השכל אינו מצליח לגבור על הרגש.

האדם נידרש להשליט את שיכלו על רגשותיו. על הדימוי העצמי הירוד ('ונהי בעיניהם כחגבים') אין באים בטענות למרגלים. החטא היה בכך שלא הפעילו את השכל כמשקל נגד לרגש. אחרי שצפו בנסי קריעת ים סוף וידעו שכלית שה' מסוגל להציג אותם בעיני הכנענים כמלאכים אסור היה להם לחשוב שבעיני הכנענים הם נמלים. זה היה החטא. לא חסרון האמונה היה חטאם כי אם עצם הכניעה לרגש בזמן שהיה עליהם להאזין לדברי השכל (חידושי הלב, במדבר עמ' פ"ו).

זוכרים את נחשון בן עמינדב, הראשון שהעז לזנק למים. בעת קריעת ים סוף? המים הגיעו עד חוטמו ורק אז נבקעו המים. אמונתו השכלית של נחשון גברה על הפחד הרגשי ("לא מגיע שיעשה לי נס"), ואמונה זה הצדיקה את התרחשות הנס. את הלקח הזה חשוב ליישם בחיים. גם כשהרגש יוצר תחושות של נחיתות חייבים לבסס את החיים על המציאות העובדתית. העובדה היא שלמרות כל החסרונות שאנחנו רואים בעצמנו, עדיין אנחנו אהובים ורצויים בעיני ה'. משמע, למרות הכל, יש לנו סיכוי להצליח.

נחשון חולל נס כאשר שכלו גבר על רגשותיו. גם אנחנו מסוגלים לחולל נסים אם רק נטה אוזן למה שהשכל אומר לנו. נעריך את יכולותינו, ובעזרת ה', נגיע איתם רחוק (הרב אברהם טוורסקי)

בין המכשולים הגדולים ביותר המפריעים לאדם בדרכו להצלחה הוא דימוי עצמי נמוך.

ללא הערכה עצמית בריאה אין האדם מאמין שהוא מסוגל להצליח. בלי אמונה ביכולתו להצליח אין לאדם מוטיבציה להתאמץ. בלי מאמץ האדם באמת לא מצליח. כך הופך הדימוי העצמי הירוד לנבואה שמגשימה את עצמה.

המפתח להבנת התהליך הפסיכולוגי המרתק והמזיק הזה מצוי בפסוק קצר שכמעט נבלע בשטף האירועים של חטא המרגלים, ועם זאת אוצר הפסוק הזה בקרבו את המפתח לניפוץ מעגל הקסמים ההרסני של הדימוי העצמי הנמוך.

במהלך שליחותם בארץ ישראל נתקלו המרגלים בחבורת כנענים, מפגש שהותיר רושם עז על המרגלים. כאשר שבו הביתה תיארו המרגלים את האירוע במילים הבאות – 'ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם' (במדבר י"ג, ל"ג). התיאור הזה מעורר תמיהה - כיצד הבינו המרגלים את שפת הכנענים? מנין ידעו את שיחתם? זאת ועוד – רש"י מסביר שהמרגלים שמעו את הכנענים אומרים זה לזה: 'נמלים יש בכרמים [בצורת] אנשים'. אם היו המרגלים בעיני עצמם כחגבים מנין לרש"י שהם חשבו שבעיני הכנענים הם נמלים?

לכל השאלות הללו יש תשובה אחת: בפסוק הזה אנחנו פוגשים את הדימוי העצמי הנמוך בפעולה. אדם שחושב שהוא חגב, משוכנע שאחרים רואים בו נמלה. הוא יודע את זה גם בלי לדעת מילה אחת בכנענית. הוא משוכנע בכך לחלוטין. ככה זה - דימוי עצמי ירוד הופך אותך לפרנואיד.

אבל מדרש תנחומא לפסוק זה ממשיך ומבאר עיקרון פסיכולוגי נוסף: "אמר הקב"ה: על 'ונהי בעינינו כחגבים' ויתרתי, על 'וכן היינו בעיניהם' מקפיד אני. וכי יודעים הייתם מה עשיתי בעיניהם – מי יאמר לכם שלא הייתם בעיניהם כמלאכים?

במילים אחרות, הטענה כלפי המרגלים איננה על כך

קורח

היה הדבר כשר, טובה גדולה רק כשנותנים אותה מן השמים. בכוחות עצמו אין אדם יכול לקחתה.

ומה ראה קרח לחלוק על משה, נתקנה על נשיאותו של אליצפן בן עוזיאל (רש"י). הן אותו מעשה של נשיאות אליצפן בן עוזיאל נתרחש מיד לאחר הקמת המשכן, ומדוע איפוא דחה את המחלוקת זמן רב כל-כך? **ברם**, כל עוד היתה השעה משחקת להם לישראל ולא חסרו דבר מכל צרכיהם, היה מתיירא לחלוק על משה, שכן איש לא היה שומע לו. אבל עתה, לאחר שהורע קימעה מצבו של העם בעקבות מעשה המתאוננים ומעשה

המרגלים אשר גרמו לידי מגיפות ופורענויות בקרב העם, ביקש קרח לנצל מיד את המרירות ולהסית את העם נגד משה, בתלותו את האשמה בהנהגתו הלקויה של משה, כדרכם של כל מחרחרי-הריב.

מה ראה קרח לחלוק על משה? פרה אדומה ראה (מדרש).

אמרו חכמינו במדרש, שכשביקש משה על ישראל אחרי חטא-העגל אמר: "לי ציוית ולא להם", שכן נאמרו עשרת הדברות בלשון יחיד ואין ישראל ראויים לעונש. אבל עתה, כיון שטען קורח: "כל העדה כלם קדושים - כולם שמעו דברים בסיני מפי הגבורה" (רש"י פסוק ג), הרי עורר שוב קיטרוג

ויקח קורח בן יצהר בן קהת בן לוי ודתן ואבירם בני אליאב ואון בן פלת בני ראובן (במדבר ט"ז-א)

בגמרא סנהדרין (קי) אמרו: "כל המחזיק במחלקת עובר בלאו, שנאמר: ולא יהיה כקרוח וכעדתו". ובגמרא קדושין (עא) מובא שבארץ ישראל היו בודקים בזמן ששנים רבים ביניהם מי הוא השותק המוותר ראשון, ולפי זה ידעו שהוא מיוחס, מפני שאדם שאוהב לריב שמץ של פסול יש בו. ועוד אמרו בגמרא סנהדרין (ז) שהתגרה דומה לפרצה קטנה של מים, שאם אין סוגרים אותה מיד היא מתפרצת ומתרחבת.

כתוב במדרש רבה: צא וראה כוחה של מחלקת שבכל העברות אין עונשין אלא מבן עשרים שנה ומעלה, ואילו במחלקת עונשין קטנים וגדולים, ואפילו יונקי שדים. ולכן בבריאה כולה נאמר: "וירא אלקים כי טוב" וכו'. חוץ מיום שני שבו נבראה המחלוקת. ואמרו חכמינו זכרונם לברכה, שאין גדול יותר מהשלום שאפילו בשעה שעובדים עבודה זרה ויש ביניהם אהבה ואחוה שלום ורעות, אין הקדוש ברוך הוא יכול להזיקם. וכמו שנאמר (הושע ד'): "חבור עצבים אפרים הנח לו" אולם אם הם עובדי ה' גדולים והם במחלוקת (כותנות פסים).

“ויקח קרח” (במדבר ט"ז, א)

ביקש קרח לקחת לעצמו גדולה ושררה ולכן לא

נפקא-מינה לך אם אהרן יהיה הרב ואם קרח יהיה הרב, כי בין כה וכה אתה תישאר התלמיד? אמר לה: מה אעשה, עמם הייתי בעצה ונשבתי לו. השקתה אתו יין והלכה וישבה על פתח האהל כששערותיה סתורות ופרועות וכל מי שבא וראה חזר מיד על עקבותיו (סנהדרין ק"ט).

למה נרתעו מפני ראשה הפרוע?

ברם, הרי קדושים היו בעיני עצמם, ולדעתם היה כל אחד ראוי לשמש בכהונה גדולה, ואצל כהן גדול הלא נאמר: "וכפר בעדו ובעד ביתו - זו אשתו", ואם-כן חייבת אשתו של כהן גדול להיות אשה צנועה, שאם-לא-כן הרי זה פגם בכהן גדול עצמו וזה עשוי לערער את כהונתו. עכשיו משראו שאשתו של און פוערת את ראשה לעיני זרים, הסיקו מזה שבעלה אינו ראוי להיות כהן גדול, ועל-כן לא רצו עוד לצרפו לחבורתם.

הן יכול היה און בן פלת להשיב לה לאשתו: אמנם כעת איני אלא תלמיד, אבל אם אתמוך בקרח שטוען כי אין הכהונה שייכת לאהרן, הרי יתכן שאי-פעם יהיו בני לכהנים גדולים. לפיכך סתרה את שערותיה כדי למנוע בזה את האפשרות שיהיו בניה כהנים גדולים, כפי שסיפרו חכמינו על האשה קמחית שזכתה לבנים כהנים-גדולים, משום ש"מימי לא ראו קורות ביתי קלעי שערותי" (יומא מ"ז), ואם צניעות בשיער של אשה מביאה לידי כך שיהיו בניה כהנים גדולים, הרי חוסר-צניעות בשיער מהווה ניגוד לכהונה גדולה.

ויקח קורח (במדבר טז-א)

בן שבע שנים היה רבי ישראל מהוסיאטין בעת שלמד את דברי רש"י בפרשת קורח: "וקורח, שפיקח היה, מה ראה לשטות זו? עינו הטעתו". פנה הילד אל מלמדו, הרב החסיד ר' יוחנן מסקאליט ושאל: "מדוע כתוב עינו, בלשון יחיד והלא לאדם יש שתי עינים!"

"אדרבה", ענה המלמד, "אמור אתה!" והילד הסביר: "מה הסיבה שהאדם נברא בעל שתי עיניים? כדי שבעין אחת יתבונן תמיד בגדלות

על ישראל בגלל חטא העגל, וקשה איפוא: מה ראה קרח לעולל כזאת?

על כך באה התשובה: "פרה אדומה ראה" - הוא שמע את פרשת פרה אדומה, שבאה לכפר על חטא-העגל ("תבוא האם ותקנח צואת בנה" - רש"י פרשת חוקת בשם ר"מ הדרשן), והיה סבור שאין עוד צורך בסנגוריה של משה רבנו: "לי ציוית ולא להם", ועל-כן אמר: "כל העדה כולם קדושים".

איזוהי מחלוקת שהיא לשם שמים, זו מחלוקת שמאי והלל, ואיזוהי מחלוקת שהיא שלא לשם שמים זו מחלוקת קרח וכל עדתו (אבות פ"ה מ"כ).

מה טעם לא נאמר: "זו מחלוקת קרח ומשה", כפי שנאמר: "זו מחלוקת שמאי והלל"?

לפי שכוונתו של משה רבנו היתה בודאי לשם-שמים, ורק כוונתם של קרח וכל עדתו לא היתה לשם שמים. "זו מחלוקת קרח וכל עדתו" - היינו, שגם בינם לבין עצמם היו מחולקים. לכל אחד מהם היתה כוונה אחרת ונגיעה אחרת, ולא היו מאוחדים אלא בדבר אחד: לחלוק על משה, ועל-כן אמנם היתה מחלוקתם שלא לשם שמים. לפיכך נאמר "שמאי והלל" ולא "בית שמאי ובית הלל" - שכן שמאי והלל עצמם ודאי נתכוונו לשם-שמים, אבל אצל תלמידיהם אפשר שנתערבו אי-אלה פניות ונגיעות אישיות, שהיה כל אחד אומר: רבי גדול מרבך...ואף-על-פי-כן היה זה לשם-שמים.

מנין אנו למדים שמחלוקת קרח ועדתו היתה שלא לשם שמים?

לפי שהיה חולק על רבו וכל החולק על רבו כחולק על השכינה, וממילא הרי לא יתכן שכוונתם היתה לשם-שמים.

"ואון בן פלת" (במדבר ט"ז, א)

להלן, כשנבלעו קרח ועדתו באדמה, שוב לא נזכר שמו של און בן פלת, ואמרו על כך חכמינו כי אשתו של און בן פלת הצילתו, שאמרה לו: מה

וכן אמר שציוה אותו השי"ת: והנפת אותם תנופה, שנטל כל אחד ואחד מן הלווים והיה מניע אותם כלולב לכל רוחות העולם, וכל זה בודאי עשה כדי לעשות אתכם ללעג ולקלס. אמר לה קרח: לא יתכן שעשה כן כדי לצחוק עלינו, הרי הוא עצמו עשה כן, שגילח את שערו כפי שעשינו. אמרה לו אשתו: מזה שאף הוא התגלח אין להביא ראיה, שמאחר שנטל כל הגדולה לעצמו אמר: תמות נפשי עם פלשתים, אמר: אעשה ממני צחוק קצת ובלבד שאעשה כולם ללעג ולקלס.

כששמע קרח את כל זאת מאשתו אמר בלבו: יש לבקש אנשים כדי לחלוק על משה, היה הולך ומסובב בכל מחנה ישראל ולא הכירו אותו, כי היה מגולח לגמרי, השפה והזקן וגבות העיניים. שאלו אותו: מי עשה לך כל זה. ענה: כך עשה לי משה. ולא לי בלבד עשה כך אלא לכל הלויים, שהיה מנענע אותנו כמו לולבים והיה אומר לכל אחד הרי את טהור, הרי את טהור. ולאחיו אהרון הלביש וקישט והושיב אותו כמו כלה באהל מועד.

וכששמעו אויביו של משה את הדברים האלה התחילו אף הם לחדד את הסכין והסיתו את כל בני ישראל ואמרו: כיצד אפשר לסבול את משה זה. שעשה עצמו מלך ואת אחיו עשה כהן גדול, ולשני בניו עשה סגני כהונה. התרומה לכהן. כ"ד מתנות כהונה, לכהן. אחרי כן נאספו סביב קורח המון אנשים וקורח התחיל ללגלג על משה ובדא דברי ליצנות מליבו. אמר להם: שמעו ואספר לכם מעשה שאירע לאלמנה עלובה שהיתה גרה בשכונתי. וכך היה המעשה: בשכונתי גרה אלמנה עניה, ולה היו שתי בנות.

וכל רכושה היה שדה אחת קנה שממנה התפרנסה היא ושתי בנותיה. התחילה אותה אלמנה לחרוש השדה שלה. אמר לה משה: הזהרי שלא תחרשי בשור וחמור יחדיו. שכך ציוה הקב"ה: לא תחרוש בשור וחמור יחדיו. וכשבאה לזרוע אמר לה משה: הזהרי שלא תזרעי שדך כלאים. באה לקצור אמר לה משה: הזהרי להניח לקט שכחה ופאה. באה לשים הדגן באוצר אמר לה משה: עליך לתת תרומה ומעשר ראשון ומעשר שני, והאלמנה סבלה בדומיה ועשתה ככל אשר ציוה לא משה. וכשראתה כך אמרה האלמנה: לא כדאי לי להחזיק שדה ולהתחייב בכל הטורח הזה.

הבורא יתברך שמו, ואילו בעין השניה עליו להתבונן בשיפלות עצמו.

"וקורח", המשיך הילד, "מנושאי הארון היה, ובעל רוח הקודש, ובעינו האחת בודאי היטיב לראות את גדלותו של הבורא, אך העין השניה, זו שבה צריך היה לראות את שפלותו עין זו הטעתה אותו, שכן ראה בה שושלת גדולה יוצאת ממנו וכלל לא ראה בה את שפלות עצמו!" ולכן יש לנו ללמוד לקח מעצת קורח, ובכל פעם שהיצר הרע מושך אותנו למחלוקת אנחנו נגיב לו בשלילה.

ויקח קרח בן יצהר בן קהת בן לוי ודתן ואבירם בני אליאב ואון בן פלח בני ראובן (במדבר טז-א)

בשעה שהודיע משה לישראל מצות ציצית שאלה אשתו של קרח את קרח, איזה חידוש היה היום בשיבתו של משה רבינו. אמר לה קרח: מצוה חדשה צוה אתנו היום, היא מצוות ציצית עם תכלת. אמרה לו אשתו: מצוה זו של תכלת מה היא.

אמר לה קרח: כך אמר לנו בשם השי"ת שיש להטיל ציצית בכל אחד מד' כנפות הבגד של ארבע כנפות, שלשה חוטים של לבן ואחד של תכלת. אמרה לו אשתו: צחוק עושה עמכם זה, שכל יום הוא בא אליכם בדבר חדש ואומר שכך ציוה לו הקב"ה. אין זה אלא מעצמו אומר הדברים. עכשיו שבדא אותו מאחר שהתכלת כ"כ חשובה, שבחוט אחד יוצאים ידי חובה, אעשה לך עכשיו ולכל האנשים שעמך טליתות שכולן תכלת ותלכו בפני משה ותאמר לו מה הדין בטלית כזו, אם חייבת בציצית אם לאו, ותראה מה שיענה אותך.

ומשם תדע שכל הדברים שאמר לכם בדא מלבן, וכך נטל כל הגדולה לעצמו, שהוא המלך ואת אחיו עשה כהן גדול, ולבני אחיו עשה סגני כהונה, הוא אומר: התרומה לכהן, הבכור לכהן, בעוד שאתם הלוויים אינם נוטלים אלא מעשר ותו לא. ומזה עליכם להפריש מעשר ולתת לכהן. ועל כל זה עשה עמכם צחוק, שנטל את הלוויים וגילח כל שערה שבראשכם, שכך אמר שציוה אותו השי"ת: והעבירו תער על כל בשרם.

מלגלגים עליו, אמרו: כיצד יתכן הדבר שבית ריקן מספרים, אם נותנים בפתח ב' פרשיות קטנות שהם שמע והיה אם שמוע די בכך, ובית מלא ספרים, שיש בו גם חומשים עם כל פרשיותיו שהם מאתים ושבעים וחמש, אינו דין שיהיה פטור מזוזה.

ומכאן מוכח שכל המצות מדעתך יצאו. ולכן נסמכה פרשת קרח לפרשת ציצית כדי ללמדנו שתחילת מחלוקתו של קרח היתה בענין הציצית, וזהו מה שאומר הכתוב: ויקח קורח, שלקח טלית שכולה תכלת ועמד בפני משה כדי להתחיל לריב עמו.

ויש אומרים שזה שאומר הכתוב ויקח קורח, שלקח את ראשי העדה והסית אותם שיעשו עמו יד אחת. וי"א שויקח לשון ריב ומחלוקת כמו שנאמר: מה יקחך לבך שהוא לשון התנגדות וריב. וזה ששאל קורח למשה ב' השאלות האלו האחת בטלית והשניה במזוזה, מפני ששני הדברים האלו היו נוגעים למחלוקתו, שהתחיל לריב עם משה ואהרון. שהמזוזה רומזת למשה שעל ידו ניתנה תורה, וזו היתה מעלתו. והתכלת רמז לאהרון שמעלתו היתה בגלל בגדי הכהונה. ורצה לומר: מאחר שכל העדה כולם קדושים ומלאים תורה, שכולם אנשים גדולים, למה הם צריכים למזוזה שהוא משה ולתכלת שהוא אהרון.

ויקמו לפני משה ואנשים מבני ישראל חמשים ומאתים נשיאי עדה קראי מועד אנשי שם (במדבר טז-ב)

כלומר אותם האנשים שקמו על משה ואהרון היו אנשים גדולים ("חשובים") קריאי מועד. שהיו קוראים להם בכל אסיפה שכינסו לדון בצרכי העדה. אנשי שם. אישים מפורסמים, שבכלל האנשים האלו היו י"ב הנשיאים שהביאו קרבן בחנוכת המזבח. והשאר היו ראשי הסנהדרין ויש אומרים אנשי שם. שהיו חכמים ביותר שידעו את שם המפורש.

ויש אומרים שחשבון ר"ג האנשים האלה שלקח קרח מפני שרצה ליקח מכל שבט הסנהדרין קטנה שהם כ"ג אנשים, ומי"א שבטים יוצאים רנ"ג איש והשלושה היו דתן ואבירם ואון בן פלת.

מכרה את השדה וקנתה ב' טלאים כדי להשתמש בצמרם, שתגזוז אותם ומכך יתפרנסו היא ושתי בנותיה. וכשהכבשים עמדו ללדת בא אהרון ואמר לה ליתן לו את הבכורות, שכך ציוה הקב"ה: כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש לה' אלהיך. סבלה האלמנה צערה בדומיה ונתנה לו את הבכורות. אחר כך כשבאה לגזוז את צמרם, שוב בא אהרון ואמר לה: עליך לתת לי את ראשית הגז שכן אמר הקב"ה: ראשית גז צאנך תתן לו.

אמרה האלמנה עד עכשיו נפלתי בפח ולא יכולתי להיפטר. עכשיו אשחוט אותם. כששחטה אותם שוב בא אהרון ואמר לה: תני לי הזרוע והלחיים והקיבה. אמרה האלמנה: אני רואה שגם בשחיטתם לא נפטרתי מהם אם כן אעשה הכל חרם ונראה מה יאמר. כשעשתה הכל חרם בא אהרון ואמר: עכשיו תתני לי הכל. שכך אמר הקב"ה: כל חרם בישראל לך יהיה. וכך נטל ממנה הכל ולא השאיר לה ולב' בנותיה שום דבר ומתו ברעב. אלו הם המעשים שעשה משה עם אחיו, והם תולים הכל בהקב"ה ואומרים שכן ציוה להם הקב"ה ולא ציוה.

ומן הסיפור הזה שסיפר להם קורח מוכח כמה גדול כוחה של לשון הרע, שאע"פ שהשומעים יודעים שכל מה שמדבר בעל הלשון הרע, שקר וכזב, בכל זאת נכנסים הדברים לליבם, שהרי כשהיו ישראל במדבר לא היה מקום לא לחרישה ולא לזריעה, כמו שאומר הכתוב: לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון (במדבר כ).

אם כן מהיכן היתה לאותה אלמנה שדה שחרשה אותה וזרעה אותה ואהרון תבע ממנה את מתנותיה. ועוד שעדיין לא נצטוו על מצוה זו של מתנות, ועוד בהיותם במדבר לא היו חושבים כלל בעניני מזונות, שהכל היה יורד להם מן השמים, אם כן כיצד מתה אלמנה זו מרעב. אלא כל הדברים האלה בדא קורח מליבו כדי לדבר לשון הרע, ונכנסו הדברים לליבם של מחוסרי הדעת.

ויקח קורח טלית שכולה תכלת ועמד בפני משה ושאל אותו, טלית שכולה תכלת חייבת בתכלת או לא, אמר להם: חייבת. התחילו ללגלג ואמר: כיצד יתכן שטלית של מין אחר, חוט אחד של תכלת פוטר אותה, ואילו טלית שכולה תכלת לא תפטור את עצמה. חזרו ושאלו אותו: בית מלא ספרים חייב במזוזה או לא. אמר להם: חייב. שוב התחילו

הרבי ר נפתלי מרופשיץ ז"ל היה מפרש את הפסוק: "ויקנאו למשה במחנה לאהרן קדוש ה" (תהילים ק"ו, ט"ז) - שכך הוא דרכם של כל בעלי המחלוקת ומחרחרי-הריב, כי ככל אשר תהיה התנהגותו של הצדיק ימצאו תמיד קובלנות נגדו ומגרעות בהליכותיו. אם מופרש הוא מן העולם ועוסק יומם ולילה בתורה ובעבודה, הריהם טוענים כנגדו שאין העולם מפיק ממנו שום הנאה ותועלת; ואילו אם הוא מעורב בדעתו עם הבריות ועוסק גם בצרכי ציבור, הריהם טוענים שוב שהוא מבזבז זמנו על עניני-הכלל ומבטל מתלמודו.

"ויקנאו למשה במחנה" - משה שלמד תמיד תורה באהלו שמחוץ למחנה, מצאו בו חסרון על אשר איננו בפנים המחנה ואינו מתערב בעניני העם - "ולאהרן קדוש ה" - ואילו אהרן שאכן היה מעורב בין הבריות, רודף שלום ביניהן ומתעניין בגורלו של כל יחיד ויחיד, שוב מצאו בו חסרון שבהיותו קדוש ה אין לו להתערב בעניני-הכלל, כי אם להיות שרוי כל היום בבית-המדרש.

בזמן שהחרדים לא עסקו בעניני הכלל, היו מרננים אחריהם שהם בטלים ומפגרים, הרחוקים מחיי החברה. ואילו משהתחילו להתערב בחיי החברה, קמה שוב צעקה: מה לכם ולעניני הצבור, לכו לכם לבית-המדרש... זו דרכם של הדתנים והאבירמים למיניהם מאז ומתמיד.

"וישמע משה ויפל על פניו" (במדבר ט"ז, ד)

חכמינו אמרו: "אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אלא אם כן נענה כיהושע בן נון (תענית י"ד). לפיכך לא רצה משה רבינו, שהיה עניו ולא היה חשוב כלל בעיניו, להשתמש לעולם בנפילת אפים. אבל מששמע עתה מפי קרח ועדתו: "רב לכם" - שאמנם הוא הוא הרב והנשיא בישראל - החל להשתמש בנפילת אפים.

מה טעם לא נפל משה על פניו בכל שאר תלונות ישראל שאירעו עד כה, כי אם דוקא הפעם? לפי שכשמתחילים לטעון ולהכריז, כי הכל קדושה וכל

"נשיאי עדה קריאי מועד אנשי שם" (במדבר ט"ז, ב)

מצינו בזוהר-הקדוש, שתלמיד-חכם נקרא "שבת". הכוונה שבדבר היא, כי צריך תלמיד-חכם שקדושתו וגדולתו תהיינה מכח עצמו, כשם שקדושת השבת היא עצמית, ולא רק משום שמוחזק הוא לקדוש בעיני הבריות, כמו קדושת יום-טוב שאינה אלא משום שקידשו ישראל את היום הזה ליום-טוב.

לפיכך אמר הכתוב, שאף-על-פי שאותם מאתיים וחמישים איש היו "נשיאי עדה", הרי לא היו ראויים לכך מצד קדושתם העצמית, אלא "קריאי מועד" - לא היו אלא כמועדים ישראל מקדשים אותם - "אנשי שם" - רק שם טוב היה להם, אבל באמת מצד עצמם לא היו קדושים כלל וכלל.

"רב לכם כי כל העדה כלם קדושים ובתוכם ה" (במדבר ט"ז, ג)

זו דרכם של כל בעלי-המחלוקת ומחרחרי-הריב, שהם באים בטענות כלפי רבה של עירם: אלמלי היה הוא בעיר אחרת, כבר מזמן היו מגרשים אותו משם, ורק משום שאנחנו הננו יהודים כשרים, יראים ושלמים, עדיין יש לו מקום בקרבנו.

אנשי קרח גם הם אמרו כך: "רב לכם" - זה שאתם עוד שרויים בגדולתכם ועדיין תופשים אתם בכהונות-הכבוד שלכם, הרי זה משום "כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה" - משום שקדושים וטובי-לב אנחנו, שאם אל כן כבר היינו מזמן מורידים אתכם מגדולתכם, ומה לכם איפוא עוד להתרברב עלינו - "ומדוע תתנשאו".

אחד הפלאים הגדולים הוא, שכל החולקים על צדיקים בודים עליהם מלבם דברים כאלה, שהם ממש ההיפך הגמור מטיבם ומהותם. גם נגד משה רבנו, אשר התורה העידה עליו כי הוא "עניו מאד מכל האדם", לא מצאו קובלנה אחרת אלא דוקא שהוא בעל-גאווה - "ומדוע תתנשאו".

וגו'. העוון השני היה במתאוננים, ושם נאמר: ויתפלל משה וגו'. החטא השלישי במרגלים ושם נאמר: ויאמר משה אל ה' ושמעו מצרים וגו' וכשראה הסרחון הרביעי במחלוקתו של קרח נתרשלו ידיו.

משל למה הדבר דומה. לבן מלך שסרח על אביו ופייס עליו אוהבו פעם ושתים ושלוש. כשסרח רביעית נתרשלו ידי האוהב ההוא. אמר: עד מתי אטריח על המלך שלא יקבל עוד ממני. וזהו שנאמר כאן: וישמע משה ויפול על פניו. ר"ל אין בי כח עוד להתפלל עליהם. ואז סופם תדעו שהמחלוקת לקחה נשים וטף ולא הבחינה. (תנחומא ורש"י).

רב לכם כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו על קהל ה'... וידבר אל קורח ואל כל עדתו... רב לכם בני לוי (במדבר טז, ג-ז)

קרח ועדתו ערערו על סמכותו של משה רבנו וכפרו בעיקר טענו שמשה רבנו בדאי ודואג לחלק את המשרות הבכירות ובעלות הכבוד, לו ולמשפחתו הקרובה, ואומרים למשה "רב לכם כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו על קהל ה'" (במדבר, קרח טז, ג-ז) אומר המדרש אגדה אתה מלך, ולאהרן אחיך עשית כהן גדול. ולא ציוה הקדוש ברוך הוא אלא מדעתך אתה נותן שררה לכל מי שתרצה, ע"כ.

זוהי כפירה בעיקר, כי כל מעשי משה רבנו הם על פי הגבורה, ואם חס וחלילה משה בדאי, עלולים לחשוב שהוא בודה דברים נוספים, כגון שאר מצוות התורה ששמעו מפי משה

ואמרו חז"ל בירושלמי (סנהדרין י, א) רב אמר קרח אפיקורס היה. מה עשה? עמד ועשה טלית שכולה תכלת, ובא לפני משה ושאל טלית שכולה תכלת, מהו שתהא חייבת בציצית? אמר לו חייבת וכו' בית מלא ספרים, מהו שיהא חייב במזווה? אמר לו חייב וכו', אמר לו בהרת כגריס (טומא צרעת) מהו? אמר לו טמא. אם פרח בכולו? אמר לו טהור. אמר קרח אין תורה מן השמים, ולא משה נביא ולא אהרון כהן גדול, ע"כ. ומכיון שכפרו

אחד קדוש הוא, מיד נופל משה על פניו, שכן מי כמוהו יודע כמה קשה להגיע אל מדרגת הקדושה.

מה שמועה שמעו? מלמד שחשדוהו מאשת איש (סנהדרין ק"ט).

היכן מצינו בפסוק רמז לחשד כזה? **ברם**, הדין הוא (בעל המפה חו"מ, סימן תק) שאם אומר אדם לחברו בשעת מריבה: "אני אינני רשע", הריהו כאילו קרא לחברו רשע. שכן מכלל דבריו אתה למד: אני אינני רשע אבל אתה הנך רשע.

ובכן, כשאמרו: "כי כל העדה כולם קדושים" - הרי השמיעו בזה שרק הם קדושים הינם, ואילו משה אינו קדוש, ובידוע שהיפוכו של קדושה היא ערווה, שכן "כל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה".

"שחשדוהו מאשת איש" היינו: סבורים היו שלא זכה משה רבנו לגדלותו וקדושתו מצד עבודת עצמו בתורה ויהדות, אלא מבטן אמו - "מאשת איש" - יצא כאיש-אלוקים, וממילא אין לבוא בטענות כלפי אחרים שאינם במדרגה כה רמה וקדושה כמוהו; ובזה כפרו במושג הבחירה, שיכול כל אדם לעמול ולהגיע עד למדרגתו של משה רבנו.

וידבר אל קרח ואל כל עדתו לאמר בקר וידע ה' את אשר לו ואת הקדוש והקריב אליו ואת אשר יבחר בו יקריב אליו (במדבר טז-ה)

מחר יודיע הקב"ה מי הוא זה שהצדק עמו. ובאותה שעה לא עשה משה דבר אלא נפל על פניו ארצה, ורצה לומר בזה: כי אין כל גדולה, שאני דומה לעפר האדמה.

ויש אומרים לפיכך נפל על פניו שרצה לומר בזה: לי אין פנים לעמוד פני הקב"ה ולהתפלל עבורם, לפי שזה להם העוון הרביעי. ועד העוון השלישי הייתי מתפלל עליהם. שהעוון הראשון היה חטא עגל, ושם התפלל עליהם כמו שנאמר: ויחל משה

לבנים, שהאבות אינן מצילין... אבל הבנים מצילין את האבות מדינה של גיהנום... והלא קרח היו לו בנים צדיקים ומפני מה לא ניצל בזכותן? אלא משה רבינו ביקש מלפני הקדוש ברוך הוא שלא ינהג עם קרח במידת רחמים כדרך שהוא נוהג במידת הרחמים עם כל אדם, אלא במידת הדין, שנאמר "אם כמות כל האדם ימותון אלה ופקודת כל האדם יפקד עליהם לא ה' שלחני" (במדבר, קרח טז, כט) איזה הוא "פקודת כל אדם"? אף על פי שהיו לו בנים צדיקים אינו ניצל בזכותן. ומנין שהיו לו בנים צדיקים? שנאמר "ובני קרח לא מתו" (במדבר פנחס כו יא). ע"כ.

“רב לכם בני לוי” (במדבר ט"ז, ז)

וקרח שפקח היה מה ראה לעשות לשטות זו? עינו הטעתו. ראה שלשלת גדולה שיוצאת ממנו, שמואל, ששקול כנגד משה ואהרן. אמר: בשבילו אני נמלט. ולא ראה יפה לפני שבניו עשו תשובה ומשה היה רואה (רש"י).

מהכתוב: “שר חמישים” דרשו חכמינו, שאין מעמידין פרנס על הציבור אלא אם כן מלאו לו חמישים שנה. ולפי זה הרי לא היה קרח רשאי להיות מנהיג על ישראל, שכן מצינו שהו א היה מטועני הארון (רש"י) ולוי שכבר עבר את גיל החמישים כבר לא היה רשאי לעשות עבודה זו.

ברם, עוד דרשו חכמינו מ”שר-חמישים”, שאין מעמידין פרנס על הציבור אלא אם כן הוא בקי חמישה-חומשי-תורה. ובכן, משראה קרח שעתידי לצאת ממנו שמואל הרמתי, ששנות חייו לא עלו על חמישים ושתים ואף-על-פי-כן שפט את ישראל גם בגיל שלמטה מחמישים שנה, ו”שר חמישים” היינו מי שבקי בחמישה-חומשי-תורה - על-כן ביקש להיות מנהיג, אף כי עדיין לא מלאו לו חמישים שנה.

אמרו חכמינו: “אין מעמידין פרנס על הציבור אלא אם כן קופה של שרצים תלויה לו מאחוריו” (יומא כ”ב) - כלומר: מן ההכרח שיהיה לו למנהיג איזה פגם במשפחתו, כדי שלא יוכל להתגאות יתר על המידה.

בעיקר, מובן עונשם החמור שהאדמה בלעה אותם ונשרפו אותם מאתים וחמישים מקטירי הקטורת. **ואמרו** בגמרא (סוטה יג ע”ב) אמר רבי לוי ב”רב לך” בישר במחלוקת קרח ועדתו ב”רב לך” בישרוהו בבקשת משה רבינו להיכנס לארץ ישראל. ב”רב לך” בישר “רב לכם בני לוי” (במדבר קרח טז, ז). ב”רב בישרוהו” רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה” (דברים ואתחנן ג כו) ע”כ (רש”י והקדוש ברוך הוא מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה ונענש באותה מידה, ע”כ). כעין זה אמרו במדרש רבה (יח יח) על הכתוב “רב לכם בני לוי”, אמר הקדוש ברוך הוא למשה את מחית בחוטרא (=מקל) ובמה דמחית את לקי. את אמרת “רב לכם”, למחר את שמע “רב לך” ע”כ (פירוש “מתנות כהונה” אתה הכית אחרים במקל, ובמה שהכית תלקה בו גם אתה).

ננסה להבין, הרי משה רבנו נהג כדין עם הכופרים, כפי שהוסבר לעיל, אם כן, מדוע כביכול משה נענש על כך מידה כנגד מידה שהקדוש ברוך הוא עונה לו באותו מטבע לשון “רב לך”?

אך מצינו במדרש אל יתהלל (הובא בבית המדרש חלק ו אוצר המדרשים עמוד 17) על הכתוב “אל יתהלל עשיר בעשרו” (ירמיה ט, כב) זה קרח בן לוי, שנתגאה בעושרו ונכשל. אמר לו (למשה רבנו) למה תשתרר עלינו בן עמרם ותתגאה עלינו? אמר לו משה לבוקר משפט.

בבוקר נתקבצו אצל קרח מאתים וחמישים איש במחנות הקטורת, מיד עמד משה לפני הקדוש ברוך הוא ואמר לפניו ריבונו של עולם! נבואה זו ששלחתי אמת היא? אמר לו אמת, ועתה תראה מה אעשה לקרח. ולמה נקרא שמו “קרח”? שבימיו נעשה קרחה בישראל. מיד רמז הקדוש ברוך הוא לארץ ובלעתם עד טבורם. צעק קרח ואמר משה! רחם עלינו! אמר להם משה “רב לכם בני לוי”, מיד נבלעו. והשאר נשרפו, ע”כ.

מדרש זה מחדש, שהאדמה לא בלעה אותם תיכף לגמרי, אלא בשלבים. תחילה עד טבורים, וביקשו רחמים מאת משה רבנו, ואז ענה להם משה “רב לכם בני לוי” ואחר כך נבלעו באדמה ונשרפו.

על אותו משקל מובא במשנת רבי אליעזר (או “מדרש ל”ב מדות” הוצאת הימן פרשה חמישית) גדולה הצלת בנים לאבות יותר מהצלת האבות

“וקרח שפקח היה”. מצינו בגמרא שביקשה חנה על שמואל שיהיה לא חכם ולא טפש (ברכות ל"א) – ויש להבין, למה זה ביקשה שלא יהיה חכם? ברם, חנה נתכוונה לזה שהוא לא יהיה “חכם” כקרח סבו, אשר פקחותו היתה בעוכריו.

לכן אתה וכל עדתך הנועדים על ה' ואהרן מה הוא כי תלינו עליו (במדבר טז-יא)

חזר משה ואמר לעדת קרח דעו בודאות שזה שאתם מתקהלים ומתכוננים לריב עמי, לא עלי אתם חולקים לפי שאני עשיתי הכל על פי ציווי השי"ת, והמחלוקת הזאת היא כנגד השי"ת, ולא עלי. וכן אהרון, אילו היה לוקח בעצמו את הכהונה הגדולה היה לכם סיבה לריב עמו, אבל מאחר שהקב"ה הוא שנתן לו את הכהונה מה יש לכם נגד אהרון שתלינו עליו. ועוד, וכי ראיתם באהרון שהתנשא על אדם או שרב עם אדם מעולם שבאתם לריב עמו, שאמרתם ומדוע תתנשאו על קהל ה', ולכן אומר הכתוב הנועדים על ה', ר"ל דעו שזה שאתם מריבים, לא עמנו אתם מריבים אלא עם הקב"ה.

וכשתבוננו תראו שכל הדברים האלה אמר משה רבנו, ולא מצינו שהשיב לו קרח דבר. אבל זה שלא השיב על דברי משה, לא מפני שהסכים עמו אלא נמנע מכך בגלל רוב רעתו שהיה ערום ברעתו אמר בלבו, אם אשיב על דברו עלול משה לנצחני בדברים, שהוא חכם גדול ממני, ולכן מוטב שאשתוק ולא אשיב לו כלל, וכשראה משה שאין לו כל תועלת בדיבורו עמו, נפרד ממנו.

“לכן אתה וכל עדתך הנועדים על ה' ואהרן מה הוא כי תלינו עליו” (במדבר ט"ז, י"א)

דרכו של עולם, כשאדם מבזה אדם חשוב ורם-מעלה ואחר-כך הוא מבזה איש פשוט ונחות, אין הלה נעלב ממנו, שכן אומר הוא לנפשו: אם אדם זה מבזה אנשים גדולים ממני בהרבה, שוב איני צריך להיפגע מבזיונותיו.

לפיכך שואל רש"י: “מה ראה לשטות זו” - איך רצה להיות מנהיג ונשיא בזמן שהיה מיוחס גדול ולא היתה לו קופה של שרצים מאחוריו? והוא מתרץ, שראה כי עתיד נינו שמואל להיות שופט על ישראל אף-על-פי שגם הוא לא תהא לו קופה של שרצים ויהיה בן אותה משפחה מיוחסת. אולם “לא ראה יפה” - שלא ידע כי באמת תהיה לשמואל קופה של שרצים מאחוריו, היינו עצם היות לו סבא כקרח.

מדוע לא ראה קרח גם זאת, שבניו יחזרו בתשובה ולא ימותו?

ברם, אליבא דאמת אפילו אם חוזר אדם בתשובה, בכך זאת נשאר רושם של פגם בבניו אחריו, וזהו כפשוטו של “פוקד עוון אבות על בנים” - שנשארת פקידה של חטא על הבנים. אך משראה קרח שעתידיה לצאת ממנו “שלשלת גדולה” כשמואל הנביא, הסיק מזה שלא יתכן כי הוא יעבור על חטא, אפילו אם בניו יחזרו בתשובה.

אף-על-פי-כן לא ראה יפה, שכן במה דברים אמורים אלא כשהאבות מתים באורח טבעי ותקין, כאשר “ופקודת כל האדם יפקד עליהם”, אבל כאן הרי היה “אם בריאה יברא ה' ופצתה האדמה את פיה ובלעה אותם” (פסוק ל) - שחידש משה רבינו דרך חדשה, שיבוא עונש על-ידי בריאה חדשה שאינה מניחה פגם על הבנים - לפיכך אפשר היה שיצא שמואל על ידי התשובה של בני קרח, קרח לא ראה דרך חדשה זו שחידש משה רבנו.

מה היה, באמת, מקור תשובתם של בני קרח?

שידל משה רבנו את קרח בדברים: “רב לכם בני לוי”, והשתדל להחזירו למוטב, ודיברו של צדיק אינו הולך לאיבוד. אם אין דבריו משפיעים על האדם גופו, הריהם משפיעים על בניו, הודות לדיבוריו של משה נעשו בני קרח בעלי-תשובה. אבל קרח שלא האמין בגודל כוחו של משה רבנו ובהשפעה האלוקית הצפונה בדבוריו, לא היה מסוגל איפוא לראות כי בניו יחזרו בתשובה.

אמרו איפוא דתן ואבירם: "העיני האנשים ההם תנקר" - אפילו אם תסיר את המסווה מעל פניך וקרני-האור תנקרנה את עינינו, גם כן לא נשגיח בזה, שכן "רשעים אפילו על פתחו של גיהנום" - אפילו בראותם כבר את האמת לאמיתה - "אינם חוזרים בתשובה".

"ואתה ואהרן איש מחתתו" (במדבר ט"ז, י"ז)

אף כי היתה לאהרן המחתה הקבועה של המשכן, בכל-זאת יקח עתה מחתה חדשה משלו - "מחתתו" - ולא את מחתת הציבור שבמשכן, שכן במשכן הו כל הכלים הראשונים טעונים משיחה בשמן המשחה, אבל אחר-כך לא היו טעונים עוד משיחה, אלא על-ידי עצם העבודה היו מתקדשים ("כל הכלים שעשה משה משיחתן מקדשתן, מכאן ואילך עבודתן מחנכתן").

ואם איפוא יטול אהרן את מחתת המשכן, יאמרו הם שלפיכך נתקבלה קטורת שלו משום שמחתו נמשחה משמן-המשחה. לכן ציווה משה על אהרן לקחת מחתה חדשה ככולם, לבל יהא להם שום פתחון-פה.

"בזאת תדעון...כי לא מלבי" (במדבר ט"ז, כ"ח)

ארי לא מרעותי (תרגום אונקלוס).
מה כוונתו של התרגום בפרשו "מלבי" - מרצוני?

ברם, אמרו חכמינו שבכל שבעת ימי המילואים, כאשר עשה משה רבנו את העבודה, היה סבור שהכהונה הגדולה כבר תישאר בידו לתמיד, עד שבא הקדוש-ברוך-הוא ואמר לו שהכהונה של אהרן היא.

הוא אשר אמר עכשיו משה: מינויו של אהרן לכהונה גדולה לא היה כלל מרצוני-"מרעותי"- משום שאני עצמי שאפתי לכהונה גדולה, שאם-כן איפוא איך אתם חושדים בי שאני הוא אשר מינית

זהו שאמר משה רבינו: "אתה וכל עדתך הנועדים על ה" - הלא באמת מתכוונים אתם בטענותיכם להטיח דברים כלפי השם-יתברך, ואם-כן "אהרן מה הוא" - מה יוכלו איפוא דבריכם לפגוע באהרן, "כי תלינו עליו" - כשאתם מתלוננים עליו. אם חולקים אתם על גדולים ממנו, שוב לא ייפגע ממכם כלל.

"וישלח משה לקרא לדתן ולאבירם" (במדבר ט"ז, י"ב)

מכאן שאין מחזיקין במחלוקת (רש"י).

אין חזקה במחלוקת. אסור לומר, כי מאחר וכבר נעשו כמה וכמה נסיונות להשכין שלום, שוב לא יועיל מאומה, אלא יש לנסות שוב ושוב.

לפיכך לא נלאה משה רבנו אחרי שדיבר כמה פעמים ושלח שוב לקרוא לדתן ולאבירם.

"העיני האנשים ההם תנקר לא נעלה" (במדבר ט"ז, י"ד)

מה ראו להזכיר זוקא ניקור עינים ולא שום עונש אחר?

ברם, בידוע שרמ"ח אבריו של אדם מכוונים כנגד רמ"ח מצוות-עשה שבתורה. כל מצוה מכוונת כנגד אבר מסויים. והלא הם כפור במצוות ציצית (ראה רש"י פסוק א) שהיא כנגד העינים, ככתוב: "וראיתם אותו" - ממילא ראויים היו לעונש בעיניהם, ועל-כן התבטאו ואמרו: "העיני האנשים ההם תנקר".

בעצם הלא ראו בעליל את קרני-האור הקורנות מפניו של משה וידעו היטב כי נישאהו השם-יתברך מעל לכל הקהל, ולמה איפוא שאלו: "ומדוע תתנשאו על קהל ה"?

ברם, הואיל ונשא משה מסווה על פניו, כדי להסתיר את קרינת אור פניו, לבל יכיר איש ברום מדרגותיו, על-כן יכלו לחרחר-ריב נגדו בקרב העם.

סימן "כי נאצו האנשים האלה את ה" ואין מספיקים בידם לעשות תשובה.

יהי ככלתו לדבר את כל הדברים האלה ותבקע האדמה אשר תחתיהם: ותפתח הארץ את פיה ותבלע אתם ואת בתיהם ואת כל האדם אשר לקורח ואת כל הרכוש. (במדבר טז, לא-לב)

וכן מה שנאמר ויאבדו מתוך הקהל בא לרמוז שלא נקברו שם מתים, אלא הארץ פתחה פיה עד התהום ונשארו שם חיים כפי שהיו למעלה על טפם ונשיהם, ולא היו אלא אבודים מתוך הקהל. וישראל שמעו את קולם מלמעלה מה שצעקו מלמטה, שבשעה שבלעה אותם האדמה היו צועקים: משה אמת ותורתו אמת שהורידה מלמעלה. והם בדאים (אלשיך ורבנו בחיי).

"ותפתח הארץ את פיה ותבלע אותם" (במדבר ט"ז, ל"ב)

מה טעם נענשו להיבלע בתוך האדמה?

אמר על כך הרבי ה וולף מסטריקוב בדרך צחות: משה רבנו הלא היה נמוך (קטן בעיניו) מכל האדם אשר על-פני האדמה, והיינו שהיה מגיע ממש עד עפר, ובכל זאת טענו כנגדו: "ומדוע תתנשאו", זאת אומרת שאפילו מין ענווה כזאת, להיות שפל עד עפר, נחשבת גם היא בעיניהם לגאות והתנשאות, אם-כן לא נשאר להם אלא לירד מתחת לפני האדמה

וכל ישראל אשר סביבותיהם נסו לקלם כי אמרו פן תבלענו הארץ (במדבר טז-לד)

ששמעו קולם מלמעלה ונסו.

ומעשה היה ברבה בר חנה שהיה הולך בדרך אמר לו טייעא (מנהיג השיירא) שהלך עמו בא ואראך מקום שבו נבלע קרח. הלך רבה בר חנה עם הטייעא וראה שני פתחים באדמה שיצא מהם עשן. לקח חתיכת צמר ושם אותה בקצה החנית ותחב אותה לתוך הפתחים האלו והוציא צמר חרוך. אמר

את אחי לכהונה? אילו בי היה הדבר תלוי, כי אז הייתי נוטל את הכהונה לעצמי, אלא עשיתי זאת אך ורק על-פי ציווי השם-יתברך.

"אם כמות כל אדם ימתון אלה...לא ה שלחני" (במדבר ט"ז, כ"ט)

איך הרהיב משה עוז לסכן את כל האמונה בנבואתו ובתורה מן השמים, והרי אפשר שיחזרו בתשובה וממילא ימותו כמות כל אדם, שכן "אין לך דבר העומד בפני התשובה"?

אלא מצינו ברמב"ם, שבעל-תשובה הריהו כקטן שנולד ונחשב לאדם אחר לחלוטין. לפיכך דייק משה ואמר: "ימתון אלה" - חוטאים אלה כמות שהם, בלי תשובה, אם ימתון כמות כל אדם - כי אז "לא ה שלחני", אבל אם יחזרו בתשובה הרי לא יהיו עוד "אלה" כי אם בריות חדשות.

"ופקדת כל האדם יפקד עליהם" (במדבר ט"ז, כ"ט)

כאן מצאו חכמינו רמז לביקור-חולים, שמצוה היא לבקר אצל כל חולה (נדריים ל"ט). ויש להבין, למה דוקא כאן נרמז הרמז הזה?

ברם, בידוע שלפני יעקב אבינו לא היה חולי בעולם, עד שבא יעקב וביקש רחמים כי יחלה האדם לפני מותו, למען ידע להכין עצמו ולחזור בתשובה (ראה בבא-מציעא פ"ז). ואכן, תפקידם של מבקרי החולים הוא - לפי ספרי המוסר - לעורר את החולה לתשובה.

אבל עדת קרח הרי היו חוטאים ומחטיאים את הרבים, אשר אין מספיקים בידם לעשות תשובה, וממילא לא תהא להם כל תועלת במחלה ועליהם למות איפוא מיתה פתאומית.

זהו שאמר משה רבנו: "ופקודת כל האדם יפקד עליהם" - אם יחלו הללו לפני מותם ויבואו אנשי לבקרים, הרי זה סימן כי "לא ה שלחני", אבל אם מות ימותו פתאום ללא כל מחלה מוקדמת, הרי זה

החולק עליו, וזה בזיון בשבילו. וכך עשו. ואע"פ שהיו במחלוקת אביהם.

אבל באותה שעה חזרו בתשובה ופתחה הארץ פיה כדי לבלוע אותם, ובאותה שעה נעשה כמו עמוד אש בגיהנם והם ישבו בקצה עמוד האש וכל ישראל ראו ואמרו: ינצלו אלו וניצלו, ונשארו בחיים. ואח"כ עלו לא"י והעמידו משפחה גדולה מהם, שיצאו מהם שמואל ובניו. והמזמור שאמרו בני קורח להצלתם הוא מזמור פ"ח שמתחיל: שמי מזמור לבני קורח למנצח על מחלת. והשיר שאמרו על אביהם הוא מזמור מ"ט המתחיל למנצח לבני קורח מזמור שמעו זאת כל העמים וגו'.

הלקה ממחלוקת קורח ומאותה מחלוקת של קורח ילמד אדם לקח עד כמה הוא צריך להתרחק מן המחלוקת, שהרי בית דין של מעלה אין עונשים אדם כשהוא פחות מבן כ' שנה, ובמחלוקת זו של קורח נענשו גם יונקי שדים, שנולדו באותו יום, וקשה היא המחלוקת, שהקב"ה מאבד זכרם של בעלי המחלוקת, שכך אומר הכתוב: ואש יצאה מאת ה' ותאכל את החמישים ומאתים איש מקריבי הקטורת (מדרש רבה).

ואמרו חז"ל אפילו שמו של קורח שהיה כתוב בפנקסיהם של אחרים נימוח מן הפנקס ולא נמצא, שכן אומר הכתוב: ותכס עלי הם הארץ ויאבדו מתוך הקהל. מאחר שנאמר ותכס עלי הם הארץ אנו יודעים שנאבדו מתוך הקהל. אלא בא הכתוב להודיענו ששם נאבד מן העולם. ויש אומרים שאין להם חלק לעולם הבא, שכך אומר הכתוב: ותכס עליהם הארץ ויאבדו מתוך הקהל, למה נאמר, ללמדנו שמלבד זה שכיסתה עליהם הארץ, אף נאבדו מתוך הקהל שאבדו בעוה"ב. ויש אומרים שחנה התפללה עליהם לפי ששמואל היה מזרעם, שיהיה להם חלק בעולם הבא. וזהו שנאמר בתפילתה: ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל, שזה מוסב על בני קורח שהקב"ה הורידם לגיהנום והעלם.

הטייעא לרבה בר חנה: התכופף ושים אזנך לפתח הזה, ועשה כן ושמע קול יוצא משם האומר: משה אמת ותורתו אמת והם בדאים. אמר לו הטייעא לרבב"ח דע שבכל ראש חודש מהפכים להם הגהנם כמו בשר בקדרה, ואומרים כן משה אמת ותורתו אמת והם בדאים.

ויש לשאול, למה הם צריכים להוסיף והם בדאים והרי באומרים משה אמת ותורתו אמת ממילא משתמע שהם בדאים והתשובה שאין פירוש הדברים כפי שאנו מבינים כיום, אלא כך הפירוש: זה שחלקו על משה לא מפני שטענו שנבואתו אינה אמיתית, שאם היה כך לא היה עוונם גדול כל כך, שהרי הם טעו בענין הזה.

אלא הם ידעו שנבואת משה רבנו אמת היא וזה שחלקו עליו היה כדי להכעיס. לכן היו אומרים: משה אמת ותורתו אמת, שזה שחלקו מפני שהיו בדאים, שבשקר חלקו. ולכן אומר קודם הכתוב: וירדו חיים שאולה וידעתם כי ניאצו האנשים האלה את ה'. בזה שירדו חיים שאולה ישמיעו את הדברים האלוף תדעו שהם ניאצו את ה' וכל מעשיהם היה להכעיס ולא טעו במחלוקתם. (מעם לועז)

ואש יצאה מאת ה' ותאכל את החמשים ומתאים איש מקריבי הקטורת (במדבר טז-לה)

ובני קורח בזכות זה שחלקו כבוד למשה ניצולו מן המוות במהפכה הזאת. שבשעה שהיה קורח מריב עם משה, היו הם באותו מעמד וכבשו פניהם בקרקע, שלא היו יודעים מה לעשות. אמרו: אם אנו עומדים ומתערבים לכבודו של משה, נקרא שאנו מבזים את אבינו, שהרי הוא החולק עליו, ונצטוינו על כבוד אב ואם. ואם לא נעמוד ונתערב לכבודו של משה, נקרא הדבר שאנו עוברים על מצוות התורה מפני שיבה תקום. ולכן מוטב שנעמוד ונתערב לטובת משה אע"פ שאבינו הוא

חוקת

זאת חוקת התורה אשר ציוה ה' לאמור וכו' (חקת יט-ב)

וקשה מכיון שפרשתנו עוסקת בדיני פרה אדומה היה הכתוב צריך לומר זאת חוקת הפרה ולא התורה?

ואפשר להסביר ולומר שפרה אדומה היא מטהרת את הטמאים ומטמאה את הטהורים, שכל העוסק בפרה אדומה נטמא. ולפיכך אומות העולם מונין את ישראל במצוה זו שאם היא מטהרת מדוע היא מטמאה ואם היא מטמאה מדוע היא מטהרת, אלא חוקה חקקתי גזרה גזרתי ואין אתה רשאי להרהר אחריה.

ולפיכך כשם שמצאנו בפרה אדומה שיש לה את האפשרות לטהר ולטמא כמו כן כל העוסק בתורה יכול לעלות מטומאה ולטהר את עצמו, אבל מצד שני אם האדם לא זך אין בכח התורה לטהר אותו, וכמו שאמרו על הפסוק "כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בהם ופושעים יכשלו בהם" זאת אומרת באותה תורה עצמה אפשר ללכת ולהתעלות או חלילה להכשל בה, וכמו שאמרו זכה נעשית לו סם חיים לא זכה נעשית לו סם המות, וזהו ופושעים יכשלו בהם, נמצא שאותה תכונה ובחינה שנמצאת בפרה אדומה נמצאת גם בתורה לכן שפיר קאמר הפסוק זאת חוקת התורה.

ובאופן אחר נראה לומר מדוע נקט זאת חוקת התורה ולא חוקת הפרה, כי רואים אנחנו במצות פרה אדומה שאין לה טעם והבנה אלא חוקה חקקתי וגזרה גזרתי ואין אתה רשאי להרהר אחריה, כמו כן כל התורה כולה וכלל מצוותיה הם בבחינה של חוקה, ולא תלוי הדבר אם מבינים את טעם המצוה או לא מבינים את טעם המצווה, כגון במצות כלאים ושעטנז וכדומה במצוות שאין לנו טעם והשגה בטעמם ובהבנתם, ולכן צריך לקיים את כלל התורה בבחינת חקה כפרה אדומה ולכן אמר הכתוב זאת חוקת התורה, להודיעך שכל מצוות התורה הם מבחינת חוקת וגזרת מלך על עבדיו (וידבר יוסף).

וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמור זאת חוקת התורה (חקת יט, א-ב)

למה נאמר הטעם חוקת התורה בו בזמן שמדבר רק על דיני הפרה ולכאורה היה צריך לומר זאת חוקת "הפרה".

וייש לומר כי כל דיני פרה אדומה מלמדים אותנו ענין טומאה וטהרה, וכל זה נובע מדיני התורה, שאלמלא תורה לא היו לנו דיני טומאה וטהרה כמו שאצל הגויי אין דיני טומאה וטהרה, כי אין גוי מטמא באהל כידוע, יוצא שכל זה נובע מקבלת התורה שעל ידה נהיינו מזוככים וכל פגם אפילו בדבר דק מן הדק משפיע עלינו וצריכים טהרה.

כי נתאר לעצמנו שיש אוהל ענק מאוד ויש כזית מת מתחת לאוהל וכל ישראל נמצאים מתחת לאוהל כולם נטמאים אפילו כהן גדול. ואילו יעמדו תחת האוהל הזה אלף גויים לא נטמאים? הלא הדבר הזה הוא נגד השכל, אלא זוהי חוקת התורה שהמת מטמא דוקא את היהודי אבל הגוי נשאר כמו שהיה.

וכתב באור החיים הקדוש שהסיבה לכך משום שגוף היהודי הוא קדוש וטהור ודומה לצנצנת של דבש שלאחר שמרוקנים אותה באים הרבה זכובים ומתחילים לינק מהדבש. שכל עוד הנשמה הקדושה שורה בגוף האדם, אין החיצונים יכולים להדבק בגוף. אך ברגע שהנשמה נפרדת מהגוף מיד באים החיצונים לידבק בגוף המת והם שגומרים את הטומאה

אבל בגוף הגוי שהוא טמא מעיקרו אין לחיצונים מה לחפש שם ולכן אין הגוי נטמא במותו. לכן אמר כאן זאת חוקת התורה ולא חוקת הפרה כי כל הסיבה שיש טומאת מת ליהודי ולא לגוי שהיהודים שקבלו את התורה וחלה עליהם קדושה והחיצונים רוצים לינוק מן הקדושה.

“זאת חקת התורה” (במדבר י”ט, ב)

אלמלא מצוות תוכחה היה כל צדיק יושב בשלווה

גזירה היא! מצוה היא מהשם-יתברך וחייב אני לקיימנה - "ואין לך רשות להרהר אחריה" - אחרי המצוה עליו להסיח דעתו ממנה ולא יהרהר בה, כאילו לא עשה מאומה.

"ויקחו אליך" (במדבר י"ט, ב)

לעולם היא נקראת על שמך, פרה שעשה משה במדבר (רש"י).

כתב האר"י הקדוש ז"ל, כי אדם שאינו יודע לכוון את כל כוונות התפילה, יכוון בדעתו שהוא מכוון את כל הכוונות אשר כיוונו אנשי-כנסת-הגדולה.

והרי אמרו חכמינו, שאמר השם-יתברך למשה: "לך אני מגלה טעמי פרה ולאחרים חוקה" - יוצא איפוא שרק משה רבנו ידע את טעמי פרה אדומה, וכאשר באו בני ישראל אחר-כך לעשות פרה-אדומה לא יכלו אלא לומר כי הם מכוונים את הכוונות אשר כיוון משה רבנו.

היינו: "לעולם היא נקראת על שמך" - לעולם היא הכרח להסתמך עליך ולכוון את הכוונות אשר כיוונת אתה בעשותך את הפרה הראשונה במדבר.

אליך - אמר לו הקדוש-ברוך-הוא למשה, לך אני מגלה טעמי פרה ולאחרים חוקה (מדרש).

העבירות והחטאים שבידי אדם הם הם הגורמים לכך שלא יוכל להשיג כראוי את התורה והמצוות, והם הם המחיצות המאפילות על העינים שלא לראות את האור האלוקי, הטומאה היא המהווה את המסך המבדיל, השולל מן האדם את הכושר להשיג עניני-רוח נעלים ונשגבים. "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ - אשפוך רוחי על כל בשר".

"פרה אדומה" (במדבר י"ט, ב)

כשעלה משה למרום שמע שהקדוש-ברוך-הוא אומר, אליעזר בני אומר פרה בת שנים, אמר יהי רצון שיצא זה מחלצי (מדרש).

בביתו, עוסק בעבודת-השם, והוא לא היה נענש בעוון הדור.

ובני הדור גם הם יכולים היו להצטדק וללמד זכות על עצמם, כי לא היה להם ממי ללמוד את הטוב ואיש לא הזהירם ולא הוכיחם על מעשיהם, כי אז היה עונשם קל בהרבה. עכשיו משנתנה מצוות "הוכח תוכיח את עמיתך", הוטלה אחריות כבדה על הצדיק ואין עוד שום תירוץ בפי הבריות.

זהו שמרמז כאן התרגום: "זאת חוקת התורה אשר צוה לאמור" - חוקה זו אשר ציווה ה לאמר לאחרים, להזהירם, להוכיחם וללמדם תורה ומצוות, היא היא "גזירת אוריתא" - הגזירה העיקרית של התורה. גזירה היא לדור שאינו שומע את התוכחה, ולצדיקים שלעולם אינם יוצאים כראוי ידי חובתם באמירת תוכחה.

לפי שהשטן ואומות-העולם מונין את ישראל, מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה, לפיכך כתב בה חוקה. גזירה היא מלפני ואין לך רשות להרהר אחריה (רש"י).

מדוע שואלות אומות-העולם שאלה זו דוקא על מצוה זו, והלא ישנן עוד כמה וכמה מצוות שאין להם טעם? ברם, להלן מביא רש"י בשם ר משה הדרשן טעם על פרה אדומה, שבאה כדי לכפר על חטא העגל. לפיכך שואלות אומות-העולם דוקא על טעמה של מצוה זו, כדי להזכיר את חטא העגל ולעורר קיטרוג על ישראל. משום-כך אמר כאן השם-יתברך בלשון "חוקה" - שלא לגלות להם את הטעם.

בשעה שאדם מישראל בא לקיים מצוה, אומר לו היצר-הרע (הוא שטן הוא יצר-הרע): "מה המצוה הזאת?" וכי מה משמעות יש למצוה כי תקיימנה? הלא אין זו מצוה כלל ועיקר! ואילו לאחר שכבר קיים את המצוה, שוב אומר לו היצר-הרע: "מה טעם יש בה" - מה רב ועמוק הוא טעמה של מצוה זו אשר קיימת - כדי להביאו לכלל גאוה ויוהרה.

כן יתן האדם-מישראל אל לבו תמיד ויזכור: "גזירה היא מלפני" - לפני המצוה יאמר לנפשו:

ברם - אומר החדושי-הרי"ם ז"ל - התנהגותו של הנכרי, שהפסיד ממון כה רב בשביל כיבוד אב, עוררה בשמים קטרוג גדול נגד ישראל; הוכיח איפוא השם-יתברך, כי בעוד שנכרי מסוגל לפזר ממון רב על מצוה אשר השכל מחייב אותה, הרי ישראל גדולים ממנו בהרבה, שהם מסוגלים לפזר את הסכומים הגדולים ביותר אפילו על מצוה כפרה אדומה, שאינה אל חוקה ואינה כלל הגיונית.

“אשר אין בה מום אשר לע עלה עליה על” (במדבר י"ט, ב)

מי שרואה את עצמו כאילו כבר הגיע לתכלית השלמו וכבר אין בו שום פגם ומגרעת, הרי זה סימן מובהק שעדיין אין עליו בכלל עול-מלכות-שמים. אלמלי היה עליו מקצת של עול-מלכות-שמים, היה מבין יפה כי עדיין איננו אלא מומים בלבד.

וידבר ה' אל משה ואל אהרון לאמור: זאת חוקת התורה אשר צוה ה' לאמור דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדומה תמימה אשר אין בה מום אשר לא עלה עליה על (חקת יט א-ב)

בפרשה זו מודיעה התורה דין של פרה אדומה תמימה, ולהביאה בהר המשחה שהוא הר הזיתים שהיה בדיוק נוכח בית המקדש, וישחטו אותה שם וישרפו אותה וימלאו מים חיים וישמו בכלי ויזרקו האפר של הפרה לתוך אותם המים ויזו את המים האלו על גבי הטמאים והמים האלו נקראים מי נידה. והיתה להם סגולה שהיו מטהרים את הטמאים ומטמאים את הטהורים.

ומצוה זו היא אחת מסודותיה המופלאים של התורה שאי אפשר לחקור ולא לשאול טעמה, אלא יש לקיים אותה כחוקה, ביראה ובאהבת השי"ת, ולא נתגלה סודה אלא למשה רבנו בלבד, ונרמז בתיבה "אליך" ויקחו אליך פרה אדומה תמימה, שרק לך נתגלה הטעם, ולא לאחר ואפילו שלמה המלך שהכתוב אומר עליו חכם מכל האדם (מ"א ה) שהיה בקי בכל מיני חכמה לא השיג סודה של

למה נתפעל משה כל-כך מן ההלכה של "פרה בת שתיים"?

ברם, באמת הלא מצינו טעם על פרה אדומה, שבאה לכפר על חטא העגל, כפי שאומר רש"י להלן: "תבוא האם ותקנה צואת בנה". הרי אם ננקוט בסברה שמצינו במדרש, כי בני-ישראל לא חטאו בעגל-הזהב, כי אם רק אנשי הערב-רב, לא יהא יסוד לטעם זה.

זאת ועוד, לפי הטעם הנזכר מן ההכרח הוא שתהא הפרה בגיל הראוי להולדה, כדי שיתאים לה הביטוי: "תבוא האם ותקנה צואת בנה", והלא כלל הוא בידו שאין פרה מולידה אלא אחרי מלאת לה שלוש שנים (תוספות בכורות י"ט).

לפיכך, מששמע משה את ההלכה של "פרה בת שתיים", היינו בגיל שבו אינה מסוגלת להוליד, ולא יתכן איפוא שהפרה באה לכפר על חטא העגל, ואם-כן יש להגיע למסקנה שבני-ישראל לא חטאו בעגל, כי אם רק אנשי הערב-רב - וזהו שעורר כל-כך את התפעלותו של משה, לפי שזכות היא זו לישראל, וביקש: "יהי רצון שיצא זה מחלציי".

“אדמה תמימה” (במדבר י"ט, ב)

שתהא תמימה באדמימות. הא אם יש בה שתי שערות שחורות פסולה (רש"י).

תמימות זו נפסלת רק בשתי שערות, ואילו התמימות של "תמים תהיה עם ה' אלהיך" נפסלת אפילו בחוט-שערה אחד.

חכמינו מספרים על נכרי בשם דמא בן נתינא, שהפסיד פעם ממון רב בשביל מצוות כבוד אב, ולשנה האחרת נתן לו השם-יתברך שכרו, שנולדה לו פרה אדומה בעדרו ושילמו לו ישראל בעדה כאותו סכום כסף שהפסיד בשעתו (עיין קידושין ל"א).

ויש להבין, מה טעם קיבל את שכרו דוקא על-ידי פרה אדומה?

וכל המומים הפוסלים בקרבן פוסלים גם בפרה אע"פ שאינה נקרבת כקרבן. ויש מעלה לפרה מה שאין לקרבנות היינו שהעבדה פוסלת בה, שאם נעשתה בה כל עבודה שהיא, ואפילו קשר עליה העול, אף שלא חרש בה, פסלה. שכן נאמר בפסוק: אשר לא עלה עליה עול. ואפילו נשתמש בה שימוש קל ביותר פסול. כגון שרכב עליה או שעבר הנהר או שם בגד עליה או שנשען עליה, פסולה. ואם קשר בה מוסרה אם קשר כדי לשומרה שלא תצא ותזיק כשרה. ואם לא לשם שמירה, פסולה שם עליה מכסה בשביל הזבובים שלא יעלו עליה כשרה. שזה מצורך הבהמה. הכלל הוא, כל דבר שעושה לצורכה, כשרה. לצורכו או לצורך אחרים פסולה.

ואותה הפרה שעשה משה רבנו שהיתה הראשונה, צוה הכתוב ששרפתה יהיה ע"י הסגן של הכהן הגדול שכן אומר הכתוב: ונתתם אותה אל אלעזר הכהן, שהיה סגנו של הכה"ג שהרי אהרון הכהן היה עדיין בחיים. אבל שחיטת הפרה אינה צריכה להיות בידי כהן גדול, וכשרה אפילו ע"י זר אם כהן עומד על גביו. שכן נאמר כאן ושחט אותה לעניו שכל אחד יכול לשחוט אותה לפני אלעזר הכהן, ואלעזר מקבל הדם, ולא יקבלו בכלי אלא בידו השמאלית בכפו ויזה הדם הזה שבכפו באצבעו הימנית שבע פעמים, ויכוון את ההזאות נגד פתח אהל מועד, ויסתכל בשעת ההזאות אל פתח אהל מועד, שכן נאמר והזה אל נוכח פני אהל מועד.

ואחר שגומר להזות כל ההזאות הוא מקנח ידיו בגוף הפרה, ומצית את האש ושם את הפרה על גבי האש. ואח"כ נוטל עץ ארז ואזוב וצמר צבוע בתולעת משקל חמשה סלעים (שלשים דראמים) ואומר לעומדים שם: עץ ארז זה עץ ארז זה עץ ארז זה ג פעמים וכן שני תולעת זה ג פעמים והם אומרים לו: הן הן ג"פ על כל אחד ואחד.

ויקחו אליך פרה אדומה (חוקת יט, א-ב)

אמר ר' יהודה אמר רב שמואל צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד לאביו באשקלון ודמא בן נתניה שמו ביקשו חכמים ממנו אבנים לאפוד של כהן

פרה אדומה וזהו שאמר: אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני (קהלת ז) כלומר: חשבתי בלבי אני אחכים ואגיע להבין סודה של פרה אדומה והנה היא רחוקה ממני והי"א רחוק"ה בגימטריא פרה אדומה.

ומעשה היה ברבן יוחנן בן זכאי שגוי אחד אמר לו: אותם הדברים שאתם עושים בפרה האדומה נראים כמעשה כשפים שאתם לוקחים פרה ושורפים אותה, ולוקחים את האפר ומטילים אותו לתוך מים ואתם מזים על מי שנטמא במת פעמים, ובזה אתם אומרים לו שהוא טהור. והרי דברים אלו אי אפשר להבינם.

אמר לו רבן יוחנן בן זכאי האם נכנס פעם רוח רעה בגופך, אמר לו: לא. אמר לו: האם ראית אדם שנכנס בגופו רוח רעה, אמר לו: כן אמר לו ומה הרפואה שעשו לו. אמר לו היו מביאים שורש ומקטירים אותו תחת האיש הזה, ומזים עליו מים ואז ברח אותו הרוח הרע. אמר לו החכם הזה לא ישמעו אנזיך מה שפיך מדבר. אותו הדבר היא הפרה האדומה. שהטומאה היא רוח רעה השורה על האדם שנטמא במת. כמו שנאמר ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ (זכריה יג) כלומר כשיבוא מלך המשיח תעבור רוח הטומאה מן הארץ, וכך עושים במי אפר הפרה האדומה, והתשובה מצאה חן בעיני הגוי והלך לדרכו.

משהלך אמרו לו תלמידיו לריב"ז לאותו הגוי דחית בקנה, מה תשיב לנו. אמר להם: זה שנאמר בפרשה זאת חוקת התורה, שאותה מצוה היא סוד גדול ואל תהרהרו בה למצוא טעמה. חוקה חקקתי וגזרה גזרתית ואין לכם רשות להרהר בה.

הפרה האדומה עלתה בדמים מרובים, שהיתה צריכה להיות כולה אדמונית שלא יהיו בה שתי שערות לבנות או שחורות שאם היו בה ב' שערות לבנות או שחורות היתה פסולה, ומצותה שתהא בת שלש שנים או בת ד'. ואם היתה זקנה כשרה. ואין קונים אותה בעודנה עגלה ומגדלים אותה, שהרי נאמר ויקחו אליך פרה אדומה, שהלקיחה צריכה להיות כשהיא כבר גדולה. ואם לא מצאו אלא עגלה, קוצבים המחיר עם הבעלים, ותהיה אצלו עד שתגדל ואז לוקחים אותה. ואפשר לקנותה אפילו מגוי. ואסור שיהיה בה שום מום.

שבת, פרה אדומה ודינין, ע"כ. אם כן, לכאורה הציווי על פרשת פרה אדומה אין לו קשר לחטא העגל, וכיצד ניתן להבין המדרשים דלעיל?
אלא, פרה אדומה באה לטהר טמאי מתים. ומי גרם למיתה בעולם? – הנחש הקדמוני גרם למיתה על ידי שהסית את חוה שפיתתה את האדם לאכול מעץ הדעת, ואז נגזרה מיתה בעולם, ועל ידי המיתה נגרמה הטומאה. וכדי לטהר מהטומאה הזו, עושים את מעשה פרה אדומה. בנוסף למוות שגרם הנחש הוא גרם לדבר נוסף, וזהו הזוהמא שהטיל. וכך נאמר במדרש אגדה: **"ותאמר האשה הנחש השיאני ואוכל"** (בראשית ג, יג) מהו "השיאני"? מלמד שבא נחש על חוה והטיל בה זוהמא, ע"כ. ואמרו חז"ל בגמרא (שבת קמה ע"ב) מפני מה עובדי כוכבים מזוהמין? שלא עמדו על הר סיני. שבשעה שבא נחש על חוה, הטיל בה זוהמא. ישראל שעמדו על הר סיני, פסקה זוהמתן. עובדי כוכבים שלא עמדו על הר סיני, לא פסקה זוהמתן, ע"כ.

מהי אותה הטלת זוהמא? יש מהראשונים שפירשו שפיתוי הנחש היה במחשבה לאכול ולא במעשה. אם כן, מהי אותה זוהמא שהטיל הנחש במחשבת האדם? (אומר רש"י על התורה: "השיאני"- הטעני, כמו: **"אל ישיא אתכם חזקיהו"** (דברי הימים-ב לב, טו). אך מצינו בתוספתא (סוטה ד, ה): וכן מצינו בנחש שנתן עינו להרוג את האדם ולישא את חוה. אמר לו המקום: אני אמרתי תלך בקומה זקופה, עכשיו "על גחונך תלך". אני אמרתי שתאכל מעדנים כאדם, עכשיו "ואיבה אשית". נמצאים אומר בנחש: מה שביקש לא ניתן לו, ומה שבידו – נטל ממנו, ע"כ. הנחשב מסמל כפיות טובה, נתינת רעה תחת טובה. הרי הוא היה מורם מכל החיות ומלך עליהם, ובמקום להודות ולהוקיר על מה שזכה, הוא משיב רעה תחת טובה ואינו מוכן לקבל שישנו האדם שנמצא מעליו. כה חזק היה יצר הקנאה ואי הכרת התודה והטובה.

ואמרו חז"ל בגמרא (תענית ח ע"א) אמר ריש לקיש: מהי דכתיב: **"אם ישוך הנחש בלוא לחש ואין יתרון לבעל הלשון"** (קהלת י, יא)? לעתיד לבא מתקבצות ובאות כל החיות אצל הנחש ואומרים לו: ארי, דורס ואוכל, זאב, טורף ואוכל, אתה מה הנאה יש לך שאתה רק הורג?

גדול שהיה ברשותו בכספת. ובתמורה היו מוכנים לשלם כל מחיר והיה המפתח של הכספת תחת ראשו של אביו הישן ולא רצה לצער וללהעירו משנתו כדי לקבל את הכסף תמורת האבן היקרה ובזכות מצווה זאת של כבוד הורים בשנה הבאה אח"כ נולדה לו פרה אדומה, ובאו אליו חכמים ואמרו לו תביא לנו את הפרה אמר להם יודע אני בכם שאם אני מבקש ממכם כל הון שבעולם אתם נותנים לי, אבל אין אני מבקש ממכם אלא את אותו ממון שהפסדתי בשביל כבוד אב ואם.

מזה אנחנו צריכים ללמוד מוסר השכל: כף זכות על עם ישראל שאותו גוי ויתר על סכום עצום בשביל מיצווה מובנת ויש בה טעם כבוד אב ואם ואילו "בני ישראל מוכנים להוציא הם את אותו סכום למצווה שאינה מובנת כמו פרה אדומה.

וזאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמור דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדומה תמימה (חקת יט-ב)

מצות פרה אדומה היא הסמל לחוקה בתורה – מצוה בלא טעם. ואמרו חז"ל בבמדבר רבה (יט ג) אמר שלמה: על כל אלה עמדתי, ופרשה של פרה אדומה חקרת וישאלתי ופשפשתי **"אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני"** (קהלת ז, כג), ע"כ. בכל אופן באו חז"ל ונתנו טעם. וכך אמרו במדבר רבה (יט, ח) "פרה"- מפני מה כל הקרבנות (רש"י: קרבנות ציבור) זכרים, וזו נקבה? אמר רבי איבו: משל לבן שפחה שטינף פלטין של מלך. אמר המלך: תבוא אמו ותקנה הצואה. כך אמר הקדוש ברוך הוא: תבוא פרה ותכפר על מעשה עגל, ע"כ. וכן נאמר במדרש אגדה: למה צוה הקדוש ברוך הוא להביא פרה אדומה? – לכפר על מעשה העגל. "אדומה"- לפי שהעגל היה אדום. "תמימה"- לפי שלא הלכו עם הבורא בתמימות, לכך תהיה תמימה, ע"כ.

שואלים המפרשים, כיצד יתכן לומר טעם שפרה אדומה באה לכפר על חטא העגל, הרי על פרה אדומה נצטוו קודם לחטא העגל, עוד כשהיו במרה, שנאמר: **"שם שם לו חוק ומשפט ושם נסהו"** (שמות, בשלח טו, כה) ומפרש רש"י: נתן להם מקצת פרשיות של תורה שיתעסקו בהם:

לידי ביטוי בחטא העגל. לכן אומרים המדרשים לעיל: תבוא האם, פרה אדומה, ותקנח צואת בנה – חטא העגל. תבוא פרה אדומה ותכפר גם על מעשה העגל. (מידרש אור חדש).

“ושחט אתה לפניו” (במדבר י"ט, ג)

ויבדיקנה בתמני סרי טריפן (תרגום יונתן בן עוזיאל).

תרגום-יונתן זה פלא עצום הוא בעיני העולם, שהרי מצינו גמרא מפורשת (חולין י"א) כי אי-אפשר היה לבדוק את הפרה האדומה, מאחר שנשרפה כשהיא שלימה, ומכאן למדו חכמינו שהולכים אחר רוב בהמות שאינן טריפה ואין צורך כלל בבדיקה; ואיך איפוא אומר תרגום-יונתן כהיפוכה של גמרא מפורשת?

ברם, באמת מכוונים דברי התרגום לפרה-האדומה שנעשתה במדבר, שאז אפשר היה לבדוק בדיקת-טריפה על-ידי עמוד-הענן, שהיה משקף כל דבר ומאיר את המקומות האפלים ביותר (בדומה לקרני-רנטגן של ימינו), עד שאפשר היה לראות מבחוץ מה שבתוך חבית או קנקן (תוספות שבת, ד"ה וכי לאורה, בשם ברייתא דמלאכת המשכן), ובדרך זו אפשר היה לבדוק את מעי הפרה אפילו בעודנה שלימה. אבל בזמן שכבר לא היה עמוד-הענן, אכן אי-אפשר היה לבדוק את הפרות האדומות והכרח היה לסמוך על הרוב, כדברי הגמרא.

“ואזוב ושני תולעת” (במדבר י"ט, ו)

מספרים על פילוסוף אחר שאמר, שלפיכך יכולים בני-אדם לשלוט על הבהמות, שכן אם יש לנו הזכות לאכול את בשרן הרי ודאי שזכאים אנו לשלוט עליהן בחייהן. אמר לו חכם אחר: אם-כן הרי צריכות התולעים לשלוט על האדם, שכן אחרי מותו הן אוכלות את בשרו.

לפיכך אומר הכתוב, שיקח הטמא איזוב המרמז על שפלות – “ישפיל עצמו כאיזוב” – כי עליו לזכור ש”ושני תולעת” – שהוא השני לתולעת, כלומר

אמר להם: “ואין יתרון לבעל הלשון”-וכי איזה הנאה יש לבעל לשון הרע? ע"כ.

את כל החיות ניתן לאלף, ולאחר שמאלפים אותם הם לא יפגעו לרעה בבעליהם שהאכילו אותם ואילפו אותם, חוץ מהנחש, שאפילו כשהוא מאולף הוא אינו מכיר את מגדלו, ואם יש לו הזדמנות להכישו – יעשה זאת, לנחש אין מושג של הכרת טובה. מה שאין כן ארי, נמר וברדלס.

האדם מתנהג לפעמים יותר גרוע מבהמה וחיה. בהמה וחיה יודעת להכיר טובה למי שמאכיל אותה ומגדלה, ולפחות לא יפגעו במי שמטיבם. אבל האדם, מנין לקח תכונה כה שלילית של כפיות טובה? להשיב רעה תחת טובה, שאינו מוכן להסתפק במה שיש לו, ויש בו את הגאווה והתאוה לעוד ועוד, יש לו מנה רוצה מאתיים, מהיכן מגיע כל זה?

אלא זוהי הזוהמא שהטיל הנחש באדם. והקב"ה נפח באדם נשמת חיים בחינם ללא דרישות מעבר ליכולת האדם רק שיקבע עיתים לתורה ואינו קובע לא רק שלא קובע אלא משחית הורס. בזמן מתן תורה אומר הכתוב: “ויחן שם ישראל נגד ההר” (שמות יתרון י"ט ב) – כאיש אחד בלב אחד, היתה אחדות ולא היתה שנאה, אזי פסקה זוהמתן.

אבל בחטא העגל חזרה הזוהמא, חזרה הגאווה כל מי שמתגאה כאילו עובד עבודה זרה שאומר הקדוש ברוך הוא: אין אני והוא יכולים לדור בכפיפה אחת (סוטה ד ע"ב) מקביל למאמר (יבמות קיב ע"ב): אין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת.

הנחש גרם לשני דברים. הראשון-מוות בעולם. והדבר השני – זוהמא של קנאה, גאווה ואי הכרת הטוב, הדבר השני פסק בזמן מתן תורה וחזר אחר כך בזמן חטא העגל. וכן הציווי הראשון במרה לפני מתן תורה בפרשת פרה אדומה שבאה לטהר טמאי מתים, היה צווי לתקן את המוות-הטומאה שנגרמה בחטא הקדמון על ידי הנחש. ואילו הדבר השני שנגרם על ידי הנחש – הזוהמא זה היה צריך להיות מתוקן על ידי מתן תורה.

ולכן הציווי הראשון הוא רק על תיקון טומאת מת. אבל לאחר שחטאו בחטא העגל, חזרה זוהמתן, אם כן, יש לאפשר פרה אדומה תיקון נוסף: לתקן את הזוהמא שהטיל הנחש בהתנהגות האדם שבאה

לפיכך, פרה אדומה זו, שהיא חוקה חסרת טעם הדורשת מן האדם שיבטל לחלוטין את שכלו מפני רצון השם, הינה כפרה על חטא עץ-הדעת וממילא היא מטהרת מטומאת-מת.

זאת התורה אדם כי ימות באוהל (חקת יט-יד)

הכוונה למסור נפש כדי ללמוד תורה גם אם זה קשה כי הם חינו ואורך ימנו לכן נאמר אדם כי ימות באהלה של תורה. דברי חז"ל אלא מהווים לדעת החפץ חיים על התורה עצה טובה לניצול הזמן ללימוד תורה ובדרך **משל** הימשיל זאת לסוחר גדול שהיה טרוד במיסחרו מבוקר ועד ערב. מרוב טרדותיו לא היה לאיש זמן להתפלל בציבור וכמו כן לא נותר לו הרבה זמן במשך היום והלילה לקביעת עתים לתורה.

חלפו השנים ושיער לבן החל מבצבץ בזקנו, כוחותיו נדלדלו, והוא החל לחוש כי קיצו קרב ובא, ולא רחוק היום בו יצטרך ליתן דין וחשבון על מעשיו לפני מלך מלכי המלכים. אי לכך, החליט כי עליו להכין צידה לדרך, ולצורך זה עליו לשנות את סדר יומו. מאותו יום ואילך הלך בכל יום לבית הכנסת לתפילת שחרית בציבור, אחר התפילה נשאר במשך שעותיים בבית המדרש כדי ללמוד ואחר כך הלך לחנותו.

כאשר הגיע לחנות, לאחר שהיה של כשלוש שעות בבית הכנסת ובבית המדרש שאלה אותו אשתו בתמהון לפשר איחורו, והוסיפה ואמרה לו: "הלא ידעת כי בשעות אלו החנות הומה סוחרים הממהרים לדרכם, ומה לך כי התמהמת מלבוא!? התחמק הבעל מלהשיב לה רק זאת אמר לה שהיה טרוד בענין חשוב מאד ונאלץ היה להתעכב. וכך במשך כמה ימים היה מאחר מלבוא לבית המסחר, ובכל פעם התחמק מלספר לאשתו היכן היה.

בוקר אחד פקעה סבלנותה של האשה, וכאשר ראתה ששוב הוא משתהה מלבוא לחנות, יצאה לדרך כדי לחפש אחריו ולברר פעם אחת ולתמיד להיכן הוא נעלם בכל בוקר.

שהתולעת קודמת לו, כיון שהיא אוכלת אותו, ובמה איפוא יוכל להתגאות.

“וכבס בגדיו” (במדבר י"ט, ז)

אף-על-פי שהפרה היתה מטהרת את הטמאים, בכל-זאת היתה מטמאה את הטהורים אשר התעסקו בה.

משום שהפרה האדומה הרי באה לכפר על חטא העגל, ולפי מה שאמרו חכמינו כי באמת לא היו ראויים בני הדור ההוא לחטוא, ולא חטאו אלא כדי להורות דרך של תשובה לדורות הבאים (עבודה זרה ד), ונמצא שהדור עצמו נענש ועל-ידו יצאה תקנה לדורות אחרים. לכן גם בפרה אדומה, שמכפרת על חטא העגל, כך הדבר - שיש בה תקנה לאחרים הטעונים טהרה, וטומאה לאלה המתעסקים בה.

“הוא יתחטא בו ביום השלישי וביום השביעי יטהר” (במדבר י"ט, ב)

מה טעם מטהרת הפרה האדומה מטומאת-מת?

שהרי אמרו חכמינו, כי אלמלא חטאו ישראל בעגל היה מלאך-המות בטל לחלוטין ממתן-תורה ואילך ("אל תקרי חרות אלא חרות ממלאך המות"), וממילא לא היתה אז טומאת-מת בכלל - על-כן הפרה האדומה, שבאה לכפר על חטא העגל, גם היא מטהרת מטומאת-מת אשר נתחדשה שוב בעטיו של עגל.

כידוע באה מיתה לעולם, וממילא גם טומאה של מיתה, בעטיו של חטא אדם הראשון וחווה, שאכלו מעץ-הדעת. וחטא עץ-הדעת הרי נגרם על-ידי הנחש, שפיתה אותם: "והייתם כאלהים יודעי טוב ורע" - היינו, ששידל אותם להאלהת השכל העצמי של האדם, לבל יבטל את שכלו מפני מצוות השם-יתברך. הרי איפוא ביטול שכלו של אדם מפני זיעת התורה מהווה כפרה על אותו חטא ומטהר מן הטומאה שנגרמה על-ידי המיתה.

הרמב"ם (פרק ד' מהלכות תלמוד תורה) שאין דברי תורה מתקיימים במי שמרפה עצמו עליהן, ולא במי שלומד מתוך עדון ומתוך אכילה ושתייה אלא במי שלא נותן שנה לעיניו ותנומה לעפעפיו. ולא יאמר אדם אלך אקבץ ממון, ואחרי כן אלמד, כי לעולם לא יסתפק. יש לו מנה רוצה מאתים וכו'. (כותונת פסים).

המגיד מדובנא אמר משל על חביבות התורה:
הנביא ישעיה (פרק מג) אומר: "ולא אותי קראת יעקב, כי יגעת בי ישראל". משל לסוחר שבא ממדינת הים. בהגיעו לנמל ביקש מאחד הסבלים שעבדו שם, שיעלה לאניה ויביא את חבילותיו לביתו. כאשר הגיע הסבל לבית הסוחר מזיע ומתנשף וביקש את שכרו, אמר לו הסוחר: "החבילות שהבאת אינן שלי". שאלו הסבל: "וכי מנין לך זאת, הרי לא ראית כלל את החבילות שהבאתי?" השיב לו הסוחר: "חבילות הן חבילות קטנות של יהלומים. אילו הבאת אותן בודאי לא היית מזיע ומתנשף כל כך. מאחר שראיתי עד כמה התעייפת, הבנתי שבודאי לא את הסחורה שלי הבאת".

כך אומר הקב"ה לעם ישראל: "ולא אותי קראת יעקב", ומוסיף הקב"ה: "כי יגעת בי ישראל". כלומר, מהיכן ידעתי כי לא קראת בשמי? על ידי שראיתך עייף ויגע. כאשר הצדיקים לומדים תורה ומקיימים מצוות, אין הם חשים עמל וטורח, אלא אדרבה, יש להם טעם, עונג ושמחה.

בכל **שנות חייו** הקפיד רבי דבר בעריש ווידנפלד, הרב מטשיבין, על כל רגע של בטלה. בבוקרו של יום אחד, בשעה שבע, כאשר נכנס אליו אחד התלמידים, מצאו רכון על גבי הגמרא, שקוע במשנתו ולומד בהתלהבות, עד שלא הרגיש בכניסתו. התלמיד הצטדק באמרו שבא לשאול ענין מסוים הקשה בעיניו. השמיע את שאלתו ורבינו נענה לו. בסיום שיחתם, פנה אליו רבינו בשאלה: "מה הדחיפות שהיתה בכירור זה, עד כדי כך שהטרכת עצמך לבוא אלי לאחר חצות הלילה?" "מה – השיב התלמיד בהכנעה וכולו תמיהה – הרי השעה היא כבר שבע בבוקר?"

מה רבה היתה תמיהתה וכמה גדול היה קצפה, כאשר נתברר לה שבעלה נמנה בשעות אלו עם חובשי בית המדרש. היא מיהרה לשים פניה לעבר בית המדרש, ואכן ראתה במו עיניה את בעלה יושב רכון על הספרים והוגה בתורה. מיד הרימה קול גדול ואמרה: "מה אתך? האם יצאת מדעתך?! הלא החנות מלאה קונים ואתה יושב כאן ולומד?! לא איכפת לי ההפסד שהנך גורם לנו, אבל כלום אפשר לגרש לקוחות קבועים מהחנות, בשעה שמכל עבר ישנם סוחרים המתחרים בנו!"

ענה בעלה ואמר לה: "שמעי נא רעייתי ועני לי מה היית עושה אילו בוקר אחד היה בא מלאך המוות ואומר לך שהגיע זמני להפטר מן העולם, כלום היית יכולה לומר לו שאין אתה פנאי לכך, הואיל והחנות מלאה קונים? בוודאי לא היית יכולה לומר זאת. אם כן מהיום ואילך חשבי בכל בוקר בשעות שאני נעדר מהחנות, כאילו נלקחתי על ידי מלאך המוות ומה איכפת לך שאחרי שעה או שעתיים אקום לתחיה ואבוא לעזור לך בחנות".

רעיון זה כלול במאמר "אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית את עצמו עליהם". על האדם לחשוב כאילו הוא מת, ואז יתבטלו מאליהם כל התירוצים והסיבות המעכבים אותו מללמוד. באופן זה יבחין היטב עד כמה טרדותו ומפריעיו טפלים לעומת לימוד התורה, וימצא על ידי זה זמן רב ללימוד. ועוד שנאמר נעשה ונישמע ומה אנו צריכים לשמוע אם ניקבע עיתים לתורה למרות שהיום דוחק?

נאמר מי שמקבל עליו עול תורה מורידים ממנו עול מלכות כלומר שאם נתמיד בלימוד הקב"ה ימלא לנו את אותם שעות שהמתנו את עצמנו עליהם במשך היום ללמוד תורה ולא נפסיד את שכרם בעולם הזה ובעולם הבא שנאמר תלמוד תורה כנגד כולם.

בגמרא ברכות (סג) אמר ריש לקיש: "מכאן שאין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליהם". ובמשנה באבות (פרק ו') שאמרו: "כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה". פרש רש"י: לא העשיר נאמרה משנה זו, אלא על העני, שאפילו אין לו אלא פת במלח ומים במשורה, אף על פי כן ישב ויעסוק בתורה. וכן פסק

בתורה, אבל להמתין לו – לא, לא מחוייבים... (שאל אביך ויגדך).

ויביאו בני ישראל כל העדה מדבר צין בחודש הראשון וישב העם בקדש ותמת שם מרים ותיקבר שם (חקת כ-א)

אומר בעל הטורים סמכו מיתת מרים לפרשת פרה אדומה. ללמדנו כשם שמפרה אדומה מכפרים כך, גם מיתת צדיקים מכפרות על עם ישראל והראיה פרה אדומה בגימטריה מכפר.

ומצינו בגמרא (מועד קטן כח ע"א) אמר רבי אמי: למה נסמכה מיתת מרים פרשת פרה אדומה? לומר לך, מה פרה אדומה מכפרת, אף מיתתן של צדיקים מכפרת. אמר רבי אלעזר: למה נסמכה מיתת אהרון לבגדי כהונה? מה בגדי כהונה מכפרים, אף מיתתם של צדיקים מכפרת, ע"כ. וכעין זה בירושלמי (יומא א א) אמר רבי חייא בר אבא: בני אהרון באחד בניסן מתו, ומה הוא מזכיר מיתתן ביום הכיפורים (בפרשת אחרי מות)? ללמדך, שכשם שיום הכיפורים מכפר על ישראל, כך מיתתן של צדיקים מכפרת על ישראל, ע"כ.

הציבור חי בזכותו של הצדיק. כי אם אדם יתלה את חייו בזכויותיו שלו, הוא יראה כי כבר מזמן כלו, ולכן אנו נתלים בזכויות הצדיקים. ואנו מוצאים במשנה במסכת סנהדרין (צ ע"א): כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, ואלו שאין להם חלק לעולם הבא... אפיקורס.

ואמרו בגמרא (שם צט ע"ב) מהו אפיקורס? אפיקורס הוא אדם שאומר: וכי איזה תועלת יש בתלמיד חכם שלומד? הרי הוא לומד בשביל עצמו! ע"כ. ומסביר רש"י: והם אינם יודעים שהעולם מתקיים עליהם, ע"כ.

אמר רבי אלעזר אמר רב חנניה תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמרו כל בניך לימודי ה' אל תקראח בניך אלא בוניך, תלמידי חכמים שבונים את העולם ומרבים שלום בעולם שנאמר יהיה שלום בחילך שלווה בארמונתך למען אחי ורעי.

רק אז הבין התלמיד שכל הלילה ישב רבינו ועסק בתורה, מבלי להרגיש שכבר פנה הלילה, עלה השחר והגיע זמן קריאת שמע של שחרית.

מאוד הייתי רוצה לחיות ולהתגורר בעיה"ק צפת בזמנו של האר"י הקדוש – אמר פעם אחד האדמו"רים בהשתוקקות גדולה. ומה הפלא? איזו תקופת זוהר היתה זו לעיר המקובלים? האר"י הק' ובני היכלא קדישא שלו מילאו ובישמו את העיר בקדושה ובטהרה. האר"י הק' היה הרבי, ה"בית יוסף" היה הרב, האלשי"ך היה המגיד, וה"חרדים" היה ה... שמש, ומזה עצמו ניתן לתאר מה היה שם בצפת באותה תקופה.

כל בני החבורה הקדושה הזו התפללו בבית כנסת אחד, הלא הוא בית הכנסת של האר"י הקדוש. ומנהג היה בבית כנסת זה, שלהתחילת חזרת הש"ץ היו ממתניים למי שהיה מאחר יותר בתפילת הלחש שלו. אם האר"י הק' היה עומד עוד בשמור"ע בשעה שה"בית יוסף" כבר פסע לאחוריו – המתניו להאר"י הק', וכן גם להיפך. אולם, בדרך כלל היו ממתניים להאר"י הקדוש, כי היה מאריך הרבה בתפלתו בכוונותיו עפ"י דרך הנסתר.

והנה קרה פעם, שהאר"י הק' סיים את התפילה ופסע לאחוריו בעוד ה"בית יוסף" עומד בתפילת הלחש שלו, והורה לחזן להתחיל מיד בחזרת הש"ץ. איש, כמובן, לא קם לערער ע"ז, כי אם האר"י הק' מצוה-שומעים לו, ואמנם החזן התחיל בחזרת הש"ץ. כתום התפילה ביקש האר"י הק' לנעול את הדלתות וציוה על כולם לחכות במקום. הוא ניגש לבימה, דפק ואמר: רבותי, שלא יעלה חשד בלב איש כי בזה שאמרתי שלא להמתין ל"בית יוסף", כאילו רציתי לזלזל, חלילה, בכבודו של ה"בית יוסף", אלא שצריכים להמתין לו כשהוא מתפלל, אבל לא כשהוא לומד!...

ניגש ה"בית יוסף" לבימה בחיוך על שפתיו ואמר בקול: אמת הדבר, עד "שמע קולנו" התפלל, אבל באמצע ברכה זו עלתה במחשבתו שאלה, והיא אכן כתובה ב"בית יוסף", בדבר טחנות רוח, אם יש בהן משום השמעת קול בשבת. ומשעלתה השאלה במוחו, הוא התהרהר בלימוד, והאר"י הק' הרגיש מיד שהוא הוגה אז בלימוד, ולכן פסק שאין צריכים להמתין עליו. הוא אמנם יכול להמשיך ולהגות

טהר עצמם ולהקריב את קרבן-הפסח בטהרה. ובכן, הטמא שלא רצה אז להיטהר לא היה יכול ממילא לעשות את הפסח וממה-נפשך יתחייב עונש כרת: אם יעשה את הפסח הרי יתחייב כרת על-שום שנכנס למקדש בטומאה, ואם לא יעשה את הפסח גם-כן יתחייב כרת על שום שביטל במזיד מצוות הפסח.

“ותמת שם מרים ותקבר שם” (במדבר כ, א)

מלמד שכלו מתי מדבר (מדרש).

מה פשוטם של דברים אלה? ברם, הרי אמרו חכמינו שבימי היות בני-ישראל במדבר היו חופרים להם קברים בכל תשעה-באב ולנים בתוכם, ולמחר היו מהם נשארם מתים ומהם קמים וחוזרים לבתיהם. כך היו נוהגים עד אשר מתו כל אנשי דור המרגלים, אשר נגזר עליהם למות במדבר. יוצא איפוא שבמדבר היתה תמיד הקבורה קודמת למיתה. וכיון שנאמר כאן תחילה “ותמת” ואחר-כך “ותקבר” - הרי מכאן ראייה שכבר כלו מתי מדבר ולא היו עוד מקדימים קבורה למיתה.

“לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון ומים אין לשתות” (במדבר כ, ה)

בעת שאין אפילו מעט מים לשתות כלום יש מקום להתאונן על מחסור בפירות משובחים ויקרים?

ברם, אחרי המלה “לא” יש בתורה פסיק, שכן כך הוא פשוטם של דברים: “לא!” - שוב אין בפינו כל טענו על “תאנה גפן ורמון” שחסרים לנו, כי אפילו “ומים אין לנו לשתות” - ולנוכח מחסור במים מי יתן דעתו על פירות?

וידבר...קח את המטה והקהל...ודברם אל הסלע לעיניהם נתן מימיו והוצאת להם מים מין הסלע והשקית את העדה ואת בעירם (חקת כ-ח)

“ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת ונתן עליו מים חיים” (במדבר י"ט, י"ז)

האדם נקרא בשם “אדם” משום שהוא נברא עפר מן ה“אדמה”. נוסף על כך יש בזה גם רמז ל“אדמה לעליון”, שאף כי צריך אדם להיות שפל כעפר בעיני עצמו, הרי מאידך עליו לשאוף להידמות במעשיו ובמדותיו לעליון, כפי שאמרו חכמינו: “הדבק במדותיו, מה הוא רחום אף אתה רחום”. עליו לזכור שיש בו נשמה שהיא חלק אלוה ממעל, ולומר תמיד לעצמו: “בשבילי נברא העולם”. **לפיכך** היה צורך לקחת בשביל טיהור הטמא “מעפר שרפת החטאת” ולתת עליו “מים חיים”. לכשעצמו צריך אדם להיות שפל כעפר, אולם יחד עם זה עליו לדעת כי יש בו נשמת רוח חיים.

“ולקחו” לטמא - בלשון רבים, משום “הבא לטהר מסייעין אותו - הכל מסייעין אותו לבוא לידי הטהרה. אבל “ונתן” עליו מים חיים - בלשון יחיד, כי להשפיע עליו מים חיים מן הדעת העליונה יכול רק “יחידו של עולם”, ככתוב: “וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם”.

“ולקח אזוב” (במדבר י"ט, י"ח)

שתי המילים הללו מנוגדות בטעמי “קדמא ואזלא”, שכן “אזוב” מרמז על שפלות - “ישפיל עצמו כאזוב” - ולידי שפלות יכול אדם להגיע לכשיזכור את “קדמא”, היינו: מה שהיה מקודם - “מאין באת - מטיפה סרוחה”, ואת ה“אזלא” - היינו: “ולאן אתה הולך - למקום עפר רימה ותולעה”.

“ואיש אשר יטמא ולא יתחטא ונכרתה הנפש ההיא” (במדבר י"ט, כ)

באמת אין כרת אלא כשהטמא נכנס למקדם או כשהוא אוכל קדשים, ולפלא הדבר למה אין זה מוזכר בפסוק, והלא זהו עיקר העבירה?

ברם, לפי דברי חכמינו נשרפה הפרה האדומה הראשונה באחד בניסן, למען יוכלו בני ישראל

ברוך-הוא: "בני מתים בצמא ואתה יושב ומתאבל?" הלא צורך-הרבים הוא ויש בזהמשום סכנת-נפשות, מותר לך איפוא ללמוד תורה אפילו בימי-אבלות.

מכאן משמע שאף-על-פי שבאכילה צריך אדם להאכיל תחילה את הבהמה ואחר-כך יאכל בעצמו, כפי שאמרו חכמינו: "ונתתי עשב בשדך לבהמתך" ואחר-כך "ואכלת ושבעת" - הרי בשתיה אין הדבר כך, אלא תחילה "והשקית את העדה" ואחר-כך "ואת בעירם".

"שמעו נא המרים" (במדבר כ, י)

לשון יוני שוטים, מורים את מוריהם (רש"י).

מה ראה רש"י לכלול שני פירושים אל המלה "מורים" - גם שוטים וגם מורים את מוריהם?

לפי שנאמר: "ראית איש חכם בעיניו תקוה לכסיל ממנו" (משלי כ"ו, י"ב) ומי שמבקש להורות לרבו הרי חכם הוא בעיניו מכל האדם, וממילא גרוע הוא מכסיל, נמצא איפוא ששני הפירושים אינם אלא אחד - אין לך שוטים יותר גדולים מן המורים את מוריהם.

"ויך את הסלע במטהו פעמים ויצאו מים רבים" (במדבר כ, י"א)

האותיות האמצעיות שבאותיות "סלע", היינו: סמך, למד, עין, הן "מים", לפיכך אמר הכתוב: "ונתן מימיו" - שיתן את מימיו שלו הנמצאים בתוכו.

על-כן הכה משה את הסלע פעמים, כדי להכות את האותיות הראשונות - סלע - ואת האחרונות - דן - של "סמך, למד, עין" - כי אז תישארנה ממילא האותיות האמצעיות "מים" - "ויצאו מים".

"יען לא האמנתם כי להקדישני" (במדבר כ, י"ב)

ענין חטא מי-מריבה שנוי בחילוקי-דעות בין

ציוה ה' את משה לדבר לסלע ותוציא להם מים ובפסוק יא מבואר שמשה היכה בסלע ולא דיבר לסלע יוצא שלא קיים את ציווי הקב"ה בדיקדוק ולכן ה' הענישו משה רבנו הבחין שעם ישראל יותר מידי תלוי בו ושוכחים שהוא רק המנהיג של ישראל ולא בורא עולם התפלאו מניסיו הגדולים שעשה להם יציאת מצרים והדיבור לסלע זה דבר עצום שיכול לבלבל את עם ישראל ולחשוב שמשה רבנו בעל כוחות ויעשו אותו כמין אלוקים ה"ו לכן הפחית את הנס והיכה בסלע וכוונתו היתה לטובה ולא לרעה אך הקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה.

דבר אחר אלה מסעי בני ישראל אשר יצאו מארץ מצרים ביד משה ואהרן, כלומר בזכות משה ואהרן כתוב (בפרשת כי תשא) מחני נא מספרך אשר כתבת, מפרש המגיד מדובנא, משל לשר גדול וחשוב בעיני המלך, בנו של השר הזה יצא לתרבות רעה, וכל פעם שחטא המלך היה סולח לו בגלל אביו שהיה מבקש רחמים על בנו, אבל בראותו אביו שבנו סומך עליו יותר מדי ואינו מטיב דרכיו ואין סוף לדבר, בקש מהמלך שיורידוהו מגדולתו בכדי שהבן ידע שכבר אין לו על מי לסמוך כמו כן בקש משה רבנו עליו השלום מחני נא מספרך אשר כתבת, הורידני מגדולתי על ידי כך לא יחטאו ישראל בראותם שאין להם לסמוך עלי (אהבת חיים).

"קח את המטה...ודברתם אל הסלע" (במדבר כ, ח)

אמר לו הקדוש-ברוך-הוא בני מתים בצמא ואתם יושבים ומתאבלים על הזקנה (מרים) - (ילקוט).

בילקוט נאמר: "ודברתם אל הסלע - שנה עליו פרק אחד", ובזכות לימוד התורה יתן מים, כי אז יווכחו בני-ישראל לראות כי כל שפע של טובה וברכה אינו אלא על-ידי התורה.

אבל משה רבנו הלא היה שרוי אז באבלות אחרי מרים אחותו ובימי-אבלות אסור ללמוד תורה, לפיכך נמנע מלדבר אל הסלע. אמר לו הקדוש-

שכן "כל הכועס שכינה מסתלקת ממנו" וממילא בשעת כעסו לא היתה השכינה מדברת מתוך גרונו ואפילו דיבורו היה איפוא בגדר שליחות.

זהו פירושו של הפסוק: "ויקציפו על מי מריבה וירע למשה בעבורם כי המרו את רוחו ויבטא בשפתיו" (תהילים ק"ו-ל"ג, ל"ד) - לפיכך נענש משה משום "המרו את רוחו", שהביאו לכלל כעס, וצריך היה להיות איפוא רק "ויבטא בשפתיו" - כי אפילו בדברו אז אל הסלע היה זה על-ידי שליח, ומכיון שהכה את סלע נענש - "וירע למשה בעבורם".

"לא תעבר בי פן בחרב אצא לקראתך"
(במדבר כ, י"ח)

למה נאמר "פן", והלא מן הדין היה הכתוב צריך לומר: "כי בחרב אצא לקראתך"? ברם, כך אמר מלך אדום:

אמנם נכון הדבר שלעת עתה לא אפסיד מאומה אם אתן לכם לעבור את ארצי, אולם "פן בחרב אצא לקראתך" - אולי יארע אי פעם ואצטרך לצאת נגדכם בחרב למלחמה, לכן איני רוצה שתעברו כעת את ארצי ותראו אגב-כך את כל מוציאה ומבואיה ותלמדו להכיר את מערכת ביצוריה.

אתם מתגאים בקול שהורישכם אביכם ואני אצא עליכם במה שהורישני אבי (רש"י).

גדולה תפילתו של אדם-מישראל, אבל רק כשאין האדם בא לידי גאות מן התפילה. אם ישנה חלילה איזו פניה של גאווה בשעת תפילה, אין זו תפילה כלל. אם "אתם מתגאים בקול" - אם על-ידי התפילה אתם באים לידי גאות, הרי "ואני אצא" - אזי מתגבר עשו ויוצא נגדנו... ואילו כאשר התפילה כשרה וטהורה, אין כח לעשו להרע לישראל - "הקול של יעקב - אין הידים ידי עשו".

"ויאמר ה... על גבול ארץ אדם... יאסף אהרן"
(כ"ג, כ"ד)

מגיד שמפני שנתחברו כאן להתקרב לעשו הרשע נפרצו מעשיהם וחסרו הצדיק הזה (רש"י).

הרמב"ם והרשב"ן. הרמב"ם אומר, שעיקר החטא היה בזה שכעס משה על בני-ישראל והעליבם בדברים: "שמעו נא המורים", אילו הרמב"ן אומר שעיקר החטא היה בזה שהיכה את הסלע ולא דיבר אליו.

לאמיתו של דבר אין שני הטעמים הללו אלא אחד. שכן שני מיני צדיקים הם - יש צדיק שאינו פוסק מלהוכיח את ישראל עד שהם חוזרים בתשובה, ומאידך יש צדיק שנוהג להיפך - הוא מעלה ומרומם את ישראל כל-כך עד שבוששים הם לחטוא. וההבדל בין שני הצדיקים הללו הוא בזה: זה שמביא את ישראל לידי תשובה מרצונם הטוב, הרי גם טבע הבריאה נכנע אליו ועושה ברצון את כל אשר יצווה לטובת ישראל, שהרי לא נברא העולם אלא בשביל ישראל. אבל זה שכופה את התשובה על ישראל על-ידי דברי-תוכחה קשים וחריפים, נאלץ לכפות גם על הבריאה כי תעשה את רצונו לטובת ישראל, אבל לא מרצונה הטוב תעשה זאת.

יוצא איפוא, כי הואיל ובא משה לכלל כעס והוכיח את בני-ישראל בדיבורים קשים: "שמעו נא המורים" - לא רצה גם הסלע לציית לדיבורו בלבד, אלא נאלץ מה להכותו ולהוציא ממנו את המים בכפיה.

אמרו חכמינו, כי המן ניתן לישראל על-ידי השם-יתברך בכבודו ובעצמו - "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים" - לפי שאברהם אבינו גם הוא הגיש בעצמו לחם למלאכים - "ואקחה פת לחם" - אבל מים שנתן להם אברהם על-ידי שליח - "יוקח נא מעט מים" - נתן השם-יתברך גם הוא לבניו על-ידי שליח, לפיכך הכה משה רבנו את הסלע, שהרי השכינה היתה מדברת מתוך גרונו, ואילו היה מדבר אל הסלע היה זה כאילו השם-יתברך עצמו מדבר אל הסלע, ואם-כן לא היה זה "על-ידי שליח" - על-כן הכה את הסלע כדי שתהיה זו שליחות של משה.

ברם, כל זה היה טבו ויפה אילולא בא משה לכלל כעס, אבל עכשיו משבא לכלל כעס ואמר: "שמעו נא המורים", הרי כבר יכול היה לדבר אל הסלע,

כאלוקינו? ומי כאדונינו? והלא הסדר צריך להיות הפוך שהרי קודם כל שואלים ואחר כך משיבים?... "נבון אתה", חייך הרב "בתשובה, אמשול לך **משל** נחמד":

"מכיר אתה ודאי את "מערת צדקיהו" שע"י שער שכס"? הילד הנהן בראשו, והרב המשיך: ברחבי העולם, ודאי ידוע לך, קיימות מערות נוספות, ישנן מערות קצרות וישנן ארוכות יותר, יש גם מערות ענקיות. ברור כי אין אור השמש יכול לחזור אל תוך המערות ועל כן שוררת שם תמיד חשיכה מוחלטת. מה יעשה אדם הרוצה להלך במערה ולצאת ממנה לאחר מכן, כיצד ידע את הדרך חזרה?

"אדם פיקח, המשיך הרב, עושה לו סימנים בדרכו: כאן יש אבן גדולה, ובפינה זו יש עמוד יצוק בקרקע וכדו' לכשירצה אותו פיקח לצאת מן המערה, יחזור על פי הסימנים ולא יטעה בדרכו. **שוטה**, לעומת זאת, אינו חושב על המחר, ואינו שם לבו לעתיד. נכנס הוא במהירות, אינו משגיח, ואינו קובע לעצמו סימנים, ועל כן סביר להניח שיטעה מן הדרך הישרה, חזקה עליו שיאבד את שבילי דרך המלך. ואכן כבר אירע לא אחת שאנשים שלא קבעו סימנים, איבדו את דרכם ומתו ברעב!

יוצא, אם כן, שהסימנים שהאדם קובע בדרכו הם הבטחונות שבידי האדם השומרים עליו שיוכל לחזור בדרך הסלולה והישרה, ולא יטעה, חלילה, בדרכו.

"גם עלינו", הסביר הרב בלהט, "לעשות לנו סימנים כדי שלא נתעה בדרכי החיים, ובכדי שלא נאבד את הדרך הסלולה לנו מדור לדור. ועל כן קודם כל אנו מכריזים: "אין כאלוקינו" וזהו סימן אחד! ואחר כך "אין כאדונינו" וזהו סימן שני! כעת, לאחר שסיימנו לקבוע לנו את הסימנים אפשר לצאת לדרך ולשאול: "מי כאלוקינו", "מי כאדונינו". שאלות מסוג זה לרוב מסוכנות המה, אך לאחר שהסימנים הראשונים בידינו, איננו צריכים לחשוש - אנו בדרך הנכונה, הישרה - דרך המלך!". כי כבר הסכמנו "שאין כאלוקינו" וגם אם נחקור "מי כאלוקינו" ועדיין ישארו לנו קושיות זה לא מה שיפריע לנו לצאת ממערת חושך הגלות כי האמונה מושרשת לנו מהשורש "שאין כאלוקינו ואין כאדונינו" וכבר אמר שלמה המלך

הלא הפסוק מפרש טעמו של דבר: "על אשר מריתם את פי למי מריבה" - ולמה איפוא מוסיף רש"י טעם שני:

שנתחברו לעשו הרשע"? ברם, הרבי ר בונם מפשיסחה היה אומר: "משפטי ה אמת צדקו יחדיו" - מלך בשר-ודם שמעניש אדם חוטא, אינו צודק בדינו אלא כלפי הנדון החוטא בלבד, אבל לא כלפי קרוביו וידידיו של הנדון, אשר פסק-הדין גורם להם צער-חינם בלתי-צודק, שכן במה אשמו הם! ואילו השם-יתברך בהענישו אדם חוטא, הרי גם צערם של הקרובים אינו לחינם, כי אם מגיע להם בעד חטאים אשר חטאו. הוא הדין גם כאן לגבי אהרן הכהן, מפרשת לנו התורה את הטעם:

"על אשר מריתם את פי", ואילו רש"י בא לפרש הטעם על צערם של ישראל שנצטערו על חסרונו של צדיק זה שהיה כה חביב עליהם, משום "שנתחברו כאן להתקרב לעשו הרשע"

בדרך המלך נלך לא נטה ימין ושמאל (חקת כא-כב)

דרך התורה היא דרך המלך ויהודי הוא בן של מלך ודרך המלך הוא האמונה כשהיודי נמצא בחושך הגלות ותלמידי חכמים הם האור לנתיבותינו כי נר מצוה ותורה אור שנאמר "לא תסור ימין ושמאל מכל אשר יורוך" ועלינו לעמוד במיבחן האמונה, רבי יוסף חיים זוננפלד נהג לרקוד בשמחת תורה יחד עם מאות ילדים, אחד ממאות ילדים שזכו לרקוד עם רבי יוסף חיים ב"הקפות של הילדים" - היה הילד אברהם ברגמן שסיפר בסוף ימיו את המעשה הבא: שנה אחת, לאחר שסיים רבי יוסף חיים לומר את "אין כאלוקינו", ניגש אליו אברמל"ה הקטן, הביט ברב בעינים ביישניות, ואמר בקול שקט: - רבי, יש לי קושיא חמורה על הסיפור...

הביט בו רבה של ירושלים ברוך, בפניו המאירות השתקפה היטב אהבתו העצומה לילדי ישראל. ליטף את לחיו של הילד, "שאל בני היקר" - אמר בעדינות. - מדוע, רבי, אנו אומרים קודם "אין כאלוקינו, אין כאדונינו" ואחר כך שואלים "מי

אדום ורצו להתחבר עמו כאילו היו ידידים, נפטר אהרן לפני הזמן ואבד צדיק הדור. ועוד בזה שביקשו לעבור בארצו והוא מיאן ויצא בחרב לקראתם נעשה חילול השם גדול בעולם, שאמרו האומות היכן גבורתם שברחו מפני אדום. שהרי לא ידעו שזה שלא יצאו למלחמה על אדום מפני שהקב"ה צוה להם כך, ולא מפני שהיו חוששים מפניהם.

ויסעו מקדש: ששם היו מי המריבה, ויבאו וגו' **הר ההר:** הר על גבי הר כתפוח קטן על גבי תפוח גדול. ואע"פ שהענן היה מיישר להם הדרך ולא נשאר שום הר כדי שלא יהיה לישראל טורח הדרכים, אבל שלשה הורים נשארו, והם הר סיני שעליו ניתנה תורה. הר ההר, שבו נקבר אהרון והשלישי הוא הר נבו ששם נקבר משה רבנו. (רש"י רבא).

וכשהגיעו ישראל להר ההר אמר הקב"ה למשה, דע שהגיע זמנו של אהרון למות ואתה צריך להודיע לו זאת שכן מודיעים לצדיקים זמן מיתתם קודם לכן כדי שיוכלו להוריש כתריהם לבניהם, ויעמידו את בניהם במקומם. אמר הקב"ה למשה: רוצה אני שתאמר לו דבר זה לפי שאין לי פנים כביכול לומר לו. ותקחהו בדברים טובים ותאמר לו: אשריך שאתה זוכה להוריש כתרך לבנך ושיכנס בנך במקומך, דבר שאין אני זוכה לו, שכן לא בני ימלא מקומי אלא יהושע בן נון.

והפשט את אהרן את בגדיו והלבשתם את אלעזר בנו ואהרון יאסף ומת שם (חוקת כ-כו)

תלביש את אהרן שמונת בגדי הכהונה הגדולה והעלוה אל הר ההר ושם תפשיט את אהרן בשעת פטירתו, כשיהיה עדיין בחיים. וההפשט צריך להיות על סדר ההלבשה, היינו בתחילה הכתונת, שהוא הבגד הפנימי שעל גבי הבשר. וכן על זה הדרך כל ח' הבגדים על הסדר שהלבשת אותו שזה שלבש ראשונה יופשט ראשונה. והבגד שתוציא ראשונה תלביש בו ראשונה את אלעזר בנו. כדי שאהרן יראה הדברים במו עיניו ויהיה לו נחת רוח בראותו את בנו מלובש בבגדי הכהונה הגדולה והוא ממלא מקומו.

"אחרית טובה יונקת מראשית טובה" ולכן הראשית שלנו זה אמונה "אין כאלוקינו" וגם אם בדרך יהיו מכשולים של חושך הגלות האחרית תישאר טובה. כי האמונה משורשת לכתחילה וכל מה שלא מובן אנחנו תולים בהגבלת שיכלנו הגס והקטן.

ויאמר אליו אדום לא תעבור בי פן בחרב אצא לקראתך (חוקת כ-יח)

משה רבנו ביקש לספר לבני אדום את התלאות שעברו אבותינו במצרים שה' יתברך הוצאנו ביד חזקה... וברצוננו לעבור בארצך לא נאכל ולא נשתה ולא ניגע בכלום ונאמר אליו אדום לא תעבור בי פן בחרב אצא לקראתך אתם מתגאים במה שהורישכם אביכם. ואני אצא לקראתכם במה שהורשני אבי על חרבתך תחייה (רש"י).

ויסעו מקדש ויבאו בני ישראל כל העדה הר ההר ויאמר ה' אל משה ואל אהרון בהר ההר על גבול ארץ אדום לאמר יאסף אהרון אל עמיו כי לא יבא אל הארץ אשר נתתי לבני ישראל על אשר מריתם את פי למי מריבה (חוקת כ, כב-כד)

הכתוב בא להודיע שמיתתו של אהרון הוקדמה מפני שנתחברו לעשו הרשע לכן נפרצו מעשיהם וחסרו הצדיק הזה, שכל המתחבר לרשע סופו ללקות, כמו שמצינו ביושפט מלך יהודה שנתחבר עם אחאב מלך ישראל כדי לסייע לו במלחמה כפי שמבואר בספר מלכים פכ"ב, כעס הקב"ה עליו ונענש, כמו שאמר לו הנביא לרשע לעזור ולשונאי ה' תאהב ובזאת עליך קצף מלפני ה' (דהי"ב יט). וכן מפני שנתחבר עם אחזיה בנו של אחאב פרץ ה' מעשהו, כמו שאמר לו הנביא בהתחברך עם אחזיהו פרץ ה' את מעשיך שהקב"ה הרס מעשיו. ולכן נאמר כאן ויאמר ה' אל משה ואל אהרון בהר ההר על גבול ארץ אדום לאמר יאסף אהרון אל עמיו וגו' כלומר בגלל זה שביקשו לעבור בגבול

צאו מכאן. ויצאו שניהם ונסגרה המערה. וכשראה משה פטירתו של אהרון אמר: יהי רצון שכך תהא מיתתי.

וכן היה, שבשעה שנפטר משה מן העולם אמר לו הקב"ה והאסף אל עמך כאשר מת אהרון אחיך. ר"ל. כמיתת אהרון שביקשת.

וכשנסגרה המערה ירדו השנים מן ההר, משה ואלעזר. ומשה ירד כשבגדיו קרועים והיה צועק ובוכה ואומר: אוי לי ואוי לך לאהרון אחי שהיית עמוד של תפלות ישראל. שאחת לשנה היית מכפר עליהם. ווי שהלך המגן הזה של ישראל (מעם לועז)

ויראו כל העדה כי גוע אהרון ויבכו את אהרון שלשים יום כל בית ישראל (חוקת כ-כט)

כשראו ישראל שבעליה עלו שלשה ובירידה ירדו שנים, ואהרון אין עמהם נתפלגו לשלש כיתות, וכל כיתה אמרה סברה אחרת. מהם אמרו משה הרג לאחיו כדי לירש את הכהונה הגדולה. ומהם אמרו אלעזר הרג לאביו כדי לירש ממנו הכהונה הגדולה. ומהם אמרו הגיע זמני למות.

וכשירדו משה ואלעזר נתקהלו עליהם כל ישראל, אמרו אהרון היכן הוא. אמרו הגיע זמנו למות ומת. אמרו כיצד יתכן שאהרון מת והרי הוא שלט במלאך המות ועצרו ולא נהרגו שאר העם במגפה במעשה קרח, כמו שנאמר שם ויעמוד בין המתים ובין החיים ותעצר המגפה, כיצד ישלוט בו עכשיו מלאך המות ליטול נפשו. אם תביאו אותו מוטה, ואם לאו דעו בבטחה שאנו נסקול אתכם.

באותה שעה היו משה ואלעזר נדהמים ולא ידעו מה לעשות, לפי שפתח המערה נסגר ואי אפשר להראות את קברו. ובשעה שהיה משה שרוי בצער שטח תפילתו לפני הקב"ה ותפילתו נתקבלה, אמר הקב"ה למלאכים הוציאו את ארונו של אהרון ושמוהו באויר כדי שכל ישאל יראו שאין להם דבר נגד משה ואלעזר. באותה שעה באו המלאכים והוציאו מטתו של אהרון באויר והקב"ה היה הולך לפני המטה ומספידו והיה אומר תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון (מלאכי ג).

ואמרו חז"ל שבהפשטת הבגדים האלו נעשו נסים גדולים, שהרי אי אפשר להפשיט הכתונת שהיא הבגד הפנימי בלי להפשיט תחילה האבנט שבו היה חוגר החושן והאפוד. וכאן הוציא לו הכותנת בעוד האבנט עליו, אלא שהיה דרך נס שההפשטה היתה כפי סדר הלבשה, וכך הלך והלביש לאלעזר הבגדים בלי שאהרון יהיה ערום כולו.

ואע"פ שלא נאמר מפורש בכתוב שאמר הקב"ה למשה ליקח את אהרון ולהלביש לו את הבגדים ויעלהו בהר. אלא נאמר סתם והפשט את אהרון את בגדיו והלבשתם את אלעזר בנו וגו'. אבל נאמר כאן קח את אהרון ונאמר גם בפרשת צו במלואים קח את אהרון, מה שם נאמר לבישה מפורש, אף כאן לבישה ולא היה הכתוב צריך לפרש כאן (מעם לועז בשם רבה וילקוט).

ויש אומרים שלא היה צריך משה להלביש לו את בגדי הכהונה, שכבר היה לבוש ועומד בגלל העבודה שעשה אהרון באותו היום. שבשעה שירד אהרון מהקרבת התמיד ומהקטרת הקטורת ומהדלקת המנורה לקח את אהרון בעודו מלובש בבגדיו והעלה אותו על גבי ההר ושם הפשיט את כל בגדיו והלביש בהם את אלעזר.

ובכל בגד שהפשיט משה את אהרון, הלביש לו הקב"ה בגד רוחני מבגדי השכינה ולא הניח את אהרון ערום מבגדי הכהונה. (הרמב"ן).

עלו שלושתם להר ההר ומשה הפשיט את אהרון. אמר משה לאהרון, אהרון אחי, מה אתה רואה. אמר לו אהרון איני רואה כלום אלא ענני הכבוד.

אמר לו משה: אחי, הכנס למערה זו. נכנס למערה וראה מיטתו מוצעת ומנורה בת שבעה קנים למראשותיו. דבר שלא זכה לו שום צדיק. וזהו מה שרמז הכתוב אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות. כלומר בזכות המצוה שאתה מדליק המנורה במקדש יאירו לך שבעת הנרות בשעת פטירתך. אמר משה לאהרון שכב במיטה זו: ושכב אהרון במטה זו אמר לו היישר זרועותיך, ויישר זרועותיו. סגור פיך, וסגר פיו. עצום עיניך ועצם עיניו. אמר משה לאהרון אמור לי כיצד אתה מרגיש, אמר לו שעת המיתה עצמה איני יכול להגיד לך, אבל קודם לכן הרגשתי טעם שאין לתאר. באותה שעה ירדה שכינה ונשקה לאהרון ונטלה נשמתו. וכסהו עמוד הענן. ובאו משה ואלעזר ונשקו לו ואמר הקב"ה למשה ולאלעזר

אל תחשוש, שכן כבודך יהיה גדול מכבודם, שאני עצמי אהיה על ידך ואעסוק בקבורתך. וכשם שנתעלמה המערה של אהרון כך תעלם המערה שלך ולא ידע עליה איש. וכשם שבאהרון לא שלט מלאך המות שאני נשקתי לו ומת בנשיקה, אף אתה תמות בנשיקה. אז נחה דעתו של משה.

ואשריהם לצדיקים שהקב"ה בעצמו מקבל פניהם כמו שכתוב: והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספך (ישעיה נח) וכן יוצאים מלאכי השרת לקראתם ושמחים במ ומקבלים אותם בסבר פנים יפות ואומרים ברוכים הבאים, כמו שנאמר יבוא שלום ינוחו על משכבותם (שם נז). ובכך נשלם ענין פטירתו של אהרון זכר צדיק לברכה ונשמתו לחיי העולם הבא. (מעם לוועז).

ויבכו את אהרון שלשים יום כל בית ישראל (חוקת כ-כט)

וּפּרַשׁ רַשׁ"י לְפִי שֶׁהִיָּה אַהֲרֹן רוֹדֵף שְׁלוֹם וּמְטִיל אֶהְבָּה בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ שֶׁשְׁלוֹם זֶה אֶחָד מִשְׁמוֹתָיו שֶׁל הַקַּב"ה וּבִפְרֶשֶׁת סוּטָה מְבוֹאֵר שֶׁהַקַּב"ה בְּשִׁבִיל שְׁלוֹם מוֹכֵן לְמַחֹק אֶת שְׁמוֹ בְּמִים אִז מִי אֵנְחָנוּ שֶׁלֹּא נִימְחַל עַל כְּבוֹדֵנוּ וְנֵאָהֵב שְׁלוֹם וְנִרְדּוֹף שְׁלוֹם בְּעוֹלָם וּבְמִיּוּחַד בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ שֶׁאִם אֵין שְׁלוֹם אֵין הַקַּב"ה יִכּוֹל לְדוֹר בְּאוֹתוֹ מְקוֹם נֹאמֵר לֹא שְׂרִיא בְּאַתֵּר פְּגִים.

ויסעו מאבות ויחנו... על כן ואמר בספר מלחמות ה' את זהב בסופה ואת הנחלים ארנון... (חוקת כא, יא-יד)

יְדוּעַ שֶׁהַקַּב"ה גָּזַר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא לְהִלָּחֵם עִם מוֹאָב וְעַמּוֹן. אֶךְ לְצוֹרֵךְ מְצַבֵּם לֹא יִכְלוּ לְעַבְרוֹ דְּרָכָם.

אִז הַקַּב"ה סוֹבֵב אֶת הַמְצַב שֶׁסִּיחֹן שֶׁהִיָּה גִיבּוֹר חֵיל וְאַחִיו עוֹג שֶׁכִּבַּשׁ אֶת מוֹאָב וְעַמּוֹן וְהָיוּ תַּחַת שִׁילְטוֹנוֹ וְאִז יִכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהִלָּחֵם וּלְיִכְבּוֹשׁ אֶת סִיחֹן וּלְנַצֵּחַ כֶּךָ שֶׁעֲבָרוּ דֶּרֶךְ מוֹאָב וְעַמּוֹן לְלֹא אִיסוּר מִן הַתּוֹרָה.

כֹּל זֶה הִיָּה כְּתוּב בְּסִפְרֵי מִלְחָמוֹת ה', שֶׁהַחֲכָמִים שֶׁבְּאוֹתָם הַיָּמִים הָיוּ כּוֹתְבִים בְּסִפְרֵים כֹּל הַמִּלְחָמוֹת הַגְּדוֹלוֹת וְהַדְּבָרִים הַנִּפְלְאִים שֶׁאִירָוּעַ, וְהָיוּ

שָׁכַךְ הָיוּ מַעֲשֵׂיו שֶׁל אַהֲרֹן. כִּשְׁהִיָּה הוֹלֵךְ בְּרַחוּב וְרוֹאֵה רֶשַׁע אֶחָד הִיָּה נוֹתֵן לוֹ שְׁלוֹם בְּפָנִים יְפוֹת. וְכִשְׁרָאָה הַרֶשַׁע הַזֶּה שֶׁנִּתֵּן לוֹ שְׁלוֹם בְּסִבֵּר פָּנִים יְפוֹת כֹּל כֶּךָ, כִּשְׁבִיקֶשׁ לַעֲשׂוֹת אִיזוֹ עֲבִירָה הִיָּה אוֹמֵר בְּלִיבּוֹ: כִּי־צַד אַעֲשֶׂה עֲבִירָה זֹו וְהָרִי אַהֲרֹן הוּא אָדָם גְּדוֹל כֹּל כֶּךָ וְהוּא מְכַבֵּד אוֹתִי כ"כ, בְּאִיזָה פָּנִים אֶפְגוֹשׁ מִחַר אֶת אַהֲרֹן. וְכִשְׁחֲשַׁב כֶּךָ הִיָּה הַרֶשַׁע חוֹזֵר בּוֹ מִמַּחֲשַׁבְתּוֹ. וְזֶה שֶׁנֹּאמֵר בְּאַהֲרֹן וּרְבִים הָשִׁיב מֵעוֹן (מְלֹאכִי ב). שֶׁע"י תַּחְבּוּלוֹתָיו הָשִׁיב רַבִּי מֵעוֹן.

וְכִשְׁרָאוּ כֹל יִשְׂרָאֵל הַהֶפְסֵד שֶׁעֲשֶׂה הַקַּב"ה וְהַמְלֹאכִים, הַתַּחֲחִילוּ אֶף הֵם לְהַסְפִּידוֹ מְקַטְנֵם וְעַד גְּדוֹלָם, אֲנָשִׁי וְנָשִׁים, וְעָרְכוּ לוֹ מִסְפֵּד גְּדוֹל שֶׁלְשִׁים יוֹם וְזֶהוּ שֶׁנֹּאמֵר: **ויראו כל העדה כי גוע אהרון ויבכו את אהרון שלשים יום כל בית ישראל.** ר"ל כִּשְׁרָאוּ אֶת אַרְוֹנוֹ שֶׁל אַהֲרֹן וְאֶת הַהֶסְפֵּד שֶׁנַּעֲשֶׂה לוֹ, הָאֲמִינוּ שֶׁמֵּת אַהֲרֹן. שֶׁאִילוֹ לֹא הָיוּ רוֹאִים בְּמוֹ עֵינֵיהֶם לֹא הָיוּ מְאִמִּינִים. וְלֹא הִיָּה הַסְפֵּד גְּדוֹל כֹּזֶה בְּעוֹלָם כְּפִי שֶׁעָשׂוּ לְאַהֲרֹן, שֶׁאֵת מְרִים הַסְפִּידוֹ רַק מִשֶּׁה וְאַהֲרֹן.

וְלֹא כֹל יִשְׂרָאֵל אֶפִּילוֹ עַל מִשֶּׁה לֹא בָּכוּ כֹל יִשְׂרָאֵל, לְפִי שֶׁהָיוּ אֲנָשִׁים שֶׁלֹּא הָיוּ עִמּוֹ בְּשְׁלוֹם, כִּיּוֹן שֶׁהִיָּה מוֹכִיחַ אוֹתָם בְּכָל דְּבַר וְדַבֵּר, אֲבָל אַהֲרֹן לֹא הִיָּה בְּרִיָּה שֶׁלֹּא אֶהְבּוּ, שֶׁכֹּל דְּבָרָיו הָיוּ בְּנַעֲיֵמוֹת וּבְמִתְקַן שְׁפָתַיִם. וְאִם חֲטָא אָדָם בְּאִיזָה חֲטָא לֹא הִיָּה אוֹמֵר לוֹ חֲטָאתָ. אֲלֵא ה' מְדַבֵּר אֵלָיו בְּרוּב כְּבוֹד בֵּין לְאִישׁ וּבֵין לְאִשָּׁה. וְהִיָּה אוֹמֵר לוֹ בְּנִי, אֲנִי מִבְּקֶשׁ מִמֶּךָ שֶׁלֹּא תַעֲשֶׂה עוֹד כְּדַבֵּר הַזֶּה, לְפִי שֶׁאֵין זֶה לְרַצּוֹנוֹ שֶׁל הַקַּב"ה.

וְכִשְׁרָאָה אִישׁ וְאִשָּׁה שֶׁהָיוּ רְבִים זֶה עִם זֶה, לֹא הִיָּה זֹו מֵהֵם אֲלֵא א"כ הַשְּׁכִיֵן שְׁלוֹם בֵּינֵיהֶם. וְלִכֵּן לֹא הִיָּה אָדָם שֶׁלֹּא אֶהְבּוּ. וְכֵן תִּרְאוּ שֶׁהַכְּתוּב אוֹמֵר כֹּאֵן: וַיִּבְכוּ אוֹתוֹ כֹּל בֵּית יִשְׂרָאֵל, גְּדוֹלִים וְקַטְנִים אֲנָשִׁים וְנָשִׁים. וּבְמִשֶּׁה נֹאמֵר: וַיִּבְכוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מִשֶּׁה (דְּבָרִים לַד) אֲנָשִׁים בָּכוּ וְלֹא כוֹלָם.

וכשראה מִשֶּׁה כְּבוֹדוֹ שֶׁל אַהֲרֹן שֶׁאַרְוֵנוֹ הִיָּה תְלוּי בְּאוֹיֵר וְהַקַּב"ה וְהַמְלֹאכִים מְקִיפִים אוֹתוֹ וְעוֹשִׂים הַסְפֵּד גְּדוֹל כֹּל כֶּךָ, יֵשֵׁב וּבִכָּה. אִמֵּר: אוֹי לִי שֶׁנִּשְׁאַרְתִּי בּוֹדֵד וְגַלְמוּד, שֶׁהָרִי כִשְׁמַתָּה מְרִים לֹא בְּאוֹ יִשְׂרָאֵל לְהַסְפִּידָהּ, אֲבָל אֲנִי וְאַהֲרֹן עֲסָקוּ בְּכְבוֹדָהּ. וְכִשְׁמַת אַהֲרֹן הַתַּעֲסָקְנוּ אֲנִי וְאַלְעֹזֵר בְּכְבוֹדוֹ. אֲבָל כִּשְׁאֲנִי אֲמוֹת מִי יִתְעַסֵּק בִּי, שֶׁאֵין לִי לֹא אֲב וְלֹא אִם לֹא אֶח וְלֹא אֶחָוָה. אִמֵּר לוֹ הַקַּב"ה

ומדבר מתנה... (חקת כא-יט)

אם אדם מתנהג כמידבר (עניו שקט צנוע) פתוח ומופקר, אז התורה נותנת לו במתנה כלומר שתהיה לו סיעתה דשמיא בעבודת ה' יתברך ויהיה מצליח ומשכיל.

האנשים האלה נקראים מושלים, שהיו כותבים כל הדברים בלבושי משלים ומליצות. ואת הספר הזה קראו ספר מלחמות ה', לפי שכל המאורעות וכל המלחמות הם מעשי השי"ת. והספר הזה נאבד בגלות, יחד עם עוד ספרים שהיה להם מן האנשים גדולים, כמו ספרו של נתן הנביא ועדו הנביא ודברי הימים של מלכי ישראל, השירים והמשלים של שלמה המלך.

בלק**וירא בלק בן ציפור את כל אשר עשה ישראל לאמורי (במדבר כב-ב)**

פירוש שיפתי חכמים כמו שהשור עוקר את השדה מהשורש כך בני ישראל ילחכו את אויבהם.

וירא בלק בן ציפור את כל אשר עשה ישראל לאמורי (במדבר כב-ב)

כתוב בספר שמנה לחמו מאחר שראה בלק את מה שעשו ישראל לשני מלכים האדירים שכל העולם נזדעזע מלשמוע איך ישראל כילו אותם כרגע ושלא כדרך הטבע וכולם העידו שזה היה נס גדול לישראל, ועוד בלק יודע שהקדוש ברוך הוא נלחם במצרים בעד ישראל גם יודע איך ישראל עברו בים סוף ואיך ענני הכבוד מלוים אותם מאחר שידע את כל זה איך עלה בדעתו להלחם בישראל ולגרש אותם מן הארץ? וגם בלעדם איך הסכים להתחבר עם בלק שהוא בעצמו אמר אל מוציאים ממצרים כתועפות ראם לו? גם בלק ובלעם היו פילוסופים גדולים איך נתבלבלה דעתם להלחם

פחד בלק כי אם ישראל גברו על סיחון ועוג שהיו ניקראים למלכים החזקים באזור אז על אחת כמה וכמה שינצחו את מלכות בלק (רש"י).

ויאמר מואב אל זיקני מדין עתה ילחכו הקהל את כל סביבותנו כלך השור... (במדבר כב-ד)

מואב ומדין היו אויבי ושונאים אך מהפחד והשינאה לבני ישראל כרתו ברית שלום ביניהם והתלכדו בעזות נגד בני ישראל כשנודע להם שכוחם של בני ישראל בפה וניצחונם הוא מעל הטבע.

הגיעו למסקנה שאם כוחם בפה אנו נילחם אתם עם אדם שכוחו בפיו וזהו בילעם הרשע.

שוב חזר ליד הישמעאלים, ועד מתי תהיה הארץ ביד הישמעאלים? עד מה אשור תשבך עיין רש"י ובשמנה לחמו באורך שהארץ הזאת תפול מישמעאל לישראל וכתוב שם אף על פי שעזרו לו כמה אומות לישמעאל ובראשם ברטניה ואז תהיה עת צרה ליעקב שיבואו לעזרת ישמעאל כל יושבי סביבות נהר פרת וכולם יהיו עדי אובד

וזוהו שכתב דוד המלך עליו השלום וירד מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ, אבל ישראל, בגויים לא יתחשב שלא ישאר מהגויים אלא אותם הטובים והחסידים שלהם שלא עשו רעה לישראל והם עתידים להכיר את אלהי האמת ולעבדו כולם שכם אחד ואת כל זה ראו בלק ובלעם רק שבלק חשב שיהיה תכף, ובלעם אמר אראנו, ולא עתה, אשורנו, ולא קרוב, ואם עד כדי כך ידע, אם כן למה נתן להחטיא את ישראל אשר בגלל זה הוא בעצמו גם כן נהרג.

משל זה מספרים על פילוסוף אחד גדול חוזה בכוכבים, פעם אחת יצא בחצות לילה והסתכל בכוכבים לראות מה יהיה הסוף, ובינתיים אינו רואה איפה הוא דורך יען שהוא מסתכל למעלה ועל ידו היה בור עמוק, נפל לתוכו ונפצע קשה ומת, בא השכן ואמר המשוגע הזה אינו רואה מה שיהיה עתה, הולך ומתנבא על הרחוק? כך היה אצל בלעם מתנבא על אחרית הימים והבור שנפל ומת במיתה משונה, היה זה שהחטיא את ישראל.

דבר אחר וירא בלק בן צפור מה ראה שפחד כל כך עד שהלך ושכר לאותו הפילוסוף הרשע? ידוע שאותו הזמן כל העולם היו מפחדים מסיחון ומעוג ומכיון שנפלו ביד ישראל הבינו כולם שפה יש יד העליונה, פרשה זו התחילה בשבחן של ישראל איך שהקדוש ברוך הוא לוחם מלחמתן של ישראל.

אבל מסיים ויהיו המתים במגפה ארבע ועשרים אלף, זהו חרבו של בלעם הרשע ומבלעם למדו כל הגויים איך להלחם בישראל לכתחילה לא באים בחרב ובנשק שכבר כולם יודעים בשעה שאמר בלעם לבלק כי מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב זאת אומרת שישראל יש להם הרבה מגינים, זכות אבות, זכות אמהות,

עם ישראל? ועוד בלק לא היה צריך לפחד מישראל מפני שידע שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה אל תצר את מואב ואל תתגר במ מלחמה וישראל נאמנים לשם ולמה פחד בלק כל כך.

אמר המחבר הנכון הוא שבלק לא פחד מישראל אלא הפסוק אומר ויגר מואב מפני העם מאד כי רב הוא אחרי כן אומר ויקץ מואב מפני בני ישראל, אבל לכתחילה אומר בפרוש כל פחדו של בלק היה דוקא מערב רב כי הם היו רבים מאוד יותר מישראל ורצה לקלל אותם אמר בלק לבלעם הנה העם היוצא ממצרים לא הקדוש ברוך הוא הוציא אותם אלא הם בעצמם יצאו, וכבר כיסה את עין הארץ מרוב שהם רבים וחזקים ובעלי מרד כמו שמרדו בפרעה הם שלחכו את כל סביבותינו, ואחרי כן התחברו עם ישראל.

אמר בלעם אלו ערב רב אתה לא הוצאת אותם, כי אתה הוצאת רק את ישראל והאותות והמופתים שעשית רק לישראל עשית, אבל לא לערב רב, ולכן אם אני מקלל אותם שלא תקפיד עלי אז ואגרשנו מן הארץ, אבל בלעם רשע היה וחשב אם יתן רשות לקלל את ערב רב הוא יקלל גם את ישראל, והקדוש ברוך הוא ידע מה כונתו אמר לו לא תלך עמהם לא תאור את העם כי ברוך הוא, כיון שנתדבקו בישראל שהם זרע ברוכי השם גם העם ברוך.

דבר אחר וירא בלק בן צפור הוא ראה קץ המשיח איך ישראל ירשו את כל העולם ומוחץ פאתי מואב ומקרקר כל בני שת אמר בלעם לבלק כל מה שאתה רואה נכון אבל לא עתה זה יהיה אלא באחרית הימים שאז דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל ועוד. כלחוך השור את עשב השדה, זה משיח בן יוסף שראה בלק איך לוחם עם האומות ומנצח, ומשיח בן יוסף נמשל לשור שנאמר בכור שורו הדר לו. וישא משלו ויאמר איתן מושבך ושים בסלע קנך כתוב בשמנה לחמו שזו ישמעאל הרשע שנמסרה ארץ ישראל בידו כמו שומר עד שיחזרו ישראל למקומם אמר לו הקדוש ברוך הוא לשרו של ישמעאל: כל זמן שתהיה הארץ הזאת תחת יד ישמעאל תהיה הארץ שממה.

זהו שאמר בלעם הרשע איתן מושבך שנתישבת בארץ ישראל ושים בסלע קנך שנתישבת כמו סלע וכמה פעמים ניסו עמים אחרים לקחת מידי ישמעאלים במלחמות חזקות ולא האריכו ימים

“וירא בלק בן צפור” (במדבר כ"ב, ב)

ואם תאמר מפני מה השרה הקדוש-ברוך-הוא שכינתו על גוי רשע?

כדי שלא יהיה פתחון-פה לאומות לומר אילו היו לנו נביאים חזרו בתשובה. העמיד להם נביאים והם פרצו גדרו של עולם (רש"י).

אך הלא הקושיה נשארת במקומה, שכן עדיין יהיה להם פתחון-פה לטעון: למה העמיד לישראל נביא כמשה, ואילו לנו העמיד נביא פורץ גדר כבלעם הרשע?

אומות-העולם לא האמינו במשה רבנו, רק משום שלא האמינו בקיומם של כוחות אלוקיים על-טבעיים, ולדעתם לא היו כל האותות והמופתים אל אירועים אקראיים וטבעיים.

על-כן נתן להם השם-יתברך נביא משלהם, אשר עסק גם הוא בנביאות ובכוחות על-טבעיים, ואף-על-פי-כן האמינו בו – הרי מעתה לא היה להם עוד שום פתחון-פה, שכן אם כבר מאמינים היו בקסמיו של בלעם הרשע הרי מוטב היה אילו האמינו בכוחות האלוקיים של הנביא האמיתי משה רבנו.

אנשי-השם הגדולים של כל עם אינם בגדר פרט בפני עצמו, אלא מתהווים מכוחותיו הרוחניים של העם, שהם מתרכזים ומתגלמים באדם אחד, עד שהוא נעשה למנהיגו ונביאו של העם. מכוחותיו הרוחניים של עם-ישראל נתהווה משה רבנו,

ואילו מכוחותיהן הרוחניים של האומות נתהווה בלעם הרשע. הרי ממילא נסתמו כל טענותיהן של האומות. אמנם ניתן להם נביא, אך הוא הפך להיות בלעם הרשע, משום שלא היו מסוגלים הוציא מקרבם נביא טוב ממנו.

“הנה עם יצא ממצרים הנה כסה את עין הארץ” (במדבר כ"ד, ה)

אמר לו: אם כן אברכם: אמר לו: אינם צריכים לברכתך כי ברוך הוא. משל אומרים לצרעה: לא מדובשך ולא מעוקצך (רש"י).

למה ניתן לסדרה זו השם “בלק” שהוא שמו של שונא-ישראל מובהק?

ברם, באמת כל הגויים שונאים לישראל – “בידוע שעשיו שונא ליעקב” – אלא שהם מסתירים את שנאתם ומחפיים עליה במילים ומליצות נאות, כך שאין יודעים להיזהר מפניהם.

ואילו בלק היה גוי “הגון” – שגילה את שנאתו לישראל לעיני הכל, וגוי “הגון” שכמותו זכאי שתיקרא סדרה בתורה על שמו.

“עתה ילחכו הקהל את כל סביבותינו כלחך השור את ירק השדה” (במדבר כ"ב, ד)

בעצם קשה, למה כה נתייראה מואב מפני בני-ישראל, והלא הם נצטוו: “אל תצר את מואב”?

ברם, באמת אמרו חכמינו: “עמון ומואב טהרו בסיחון” – שלאחר שכבש סיחון את עמון ומואב הותרו ישראל לכבשם, ומזה נתייראו – פן יכבשו אומות אחרות את ארצם ואז יוכלו ישראל לכבשה מידיהן.

הוא הדין גם במאכלים. כל המאכלים מתעלים ובאים לידי תיקונם על-ידי אכילתו של האדם. עשב השדה, שאינו יפה לאכילת אדם, מתעלה באמצעות הבהמה שאוכלת את העשב ואחר-כך אוכל האדם את בשרה, וכך מגיע העשב לידי תיקונו.

לפיכך אמרו: “עתה ילחכו הקהל את כל סביבותינו” – אם לא במישרין הרי בעקיפין, באמצעות אומות אחרות אשר סביבותינו – “כלחוך השור את ירק השדה” – כשם שעל-ידי לחיכת השור את ירק השדה בא הירק לידי תיקונו.

“וישלח מלאכים אל בלעם בן בעור” (כ"ב, ה)

לפיכך אמר בלעם: "מה אקב לא קבה אל ומה אזעום לא זעם הויה" (כ"ג, ח) – איך אוכל לקוב ולזעום, אם השמות "אל" ו"הויה" הבאים אל פי, אינם שמות של דין וחימה, אלא של רחמים.

וזהו גם הכוונה שבדברי הכתוב: "לא אוכל לעבור את פי ה' אלהי לעשות קטנה או גדולה" – לא אוכל לשנות את שני השמות הללו, ולהקטין את השם "הויה" ל"י-ה" או להגדיל את השם "אל" ל"אלהים".

"אם לקרא לך באו האנשים קום לך אתם ויקם בלעם... וילך עם שרי מואב ויחר אף אלהים כי הולך הוא" (במדבר כ"ב, כ"ב)

אם ניתנה לו רשות ללכת אתם, מה מקום היה איפוא לחרון-אף?

ברם, אמר לו השם-יתברך: "לך אתם" – המושג "אתם" פירושו בלשון-הקודש: ללכת אתם בדרך אחת, אבל לא בכוונה אחת ולמטרה אחת. ואילו בלעם הלך "עם שרי מואב" – היינו, עמם למטרה אחת ובכוונה אחת, לקלל את ישראל, לכן "ויחר אף אלהים".

ולהלן אמר לו המלאך: "לך עם האנשים" (פסוק ל"ה) – ואכן אמר שם רש"י: "בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו.

אילו השם-יתברך אוסר עליו בתוקף שלא ללכת, היה אותו רשע מתפאר ואומר, כי אכן חוששים בשמים מפני קללותיו. ואילו היה מניחהו ללכת לאלתר, שוב היה מתפאר ואומר כי בן-חורין הוא לחלוטין ואין השם-יתברך יכול למנוע בעדו.

לפיכך התרחשו הדברים באופן כזה, שבתחילה נאסר עליו ללכת, למען יראו הכל כי אין הוא נתון ברשות עצמו, ולאחר-מכן הורשה ללכת, למען יהא גלוי וידוע לכל כי אין משגיחים כלל בקללותיו.

בשני אופנים מתנכלות האומות להביא חלילה כליה על עם-ישראל. חלק מהן זומם לעשות זאת על-ידי גזירות קשות ועינויים קשים, וחלק מהן – על ידי התקרבות יתירה ומשיכתם לטמיעה ולשמד.

בלעם הרשע ניסה בתחילה את דרך הקללה, וכשנוכח לראות כי איננו מצליח בזאת, לפי "שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו והקדוש-ברוך הוא מצילנו מידם" – ביקש איפוא לנסות את הדרך האחרת, של הברכה וההתקרבות, כדי להביאם לידי טמיעה.

לפיכך אומר לו הקדוש-ברוך-הוא: מוחלני לך טובותיך וברכותיך – "לא מדובשך ולא מעוקצך" – לא מנשיכתך ולא מנשיקתך".

"לא אוכל לעבר את פי ה' אלהי לעשות קטנה או גדולה" (במדבר כ"ב, י"ח)

אם לא יוכל לעשות קטנה, הרי קל-וחומר שלא יוכל לעשות גדולה, ולמה לו להוסיף: "או גדולה?"

ברם, על הנאמר בפסוק להלן: "וישם ה' דבר בפי בלעם" (כ"ג, ה) – אמרו חכמינו: "חד רסן וחד אמר חכה".

ומשמעותם של דברים כך היא: כאשר בא בלעם הרשע לקלל את ישראל ביקש לעורר עליהם דינים וקטרוגים, כדי שיהא מקום לקללתו לחול עליהם, ולכן רצה להשתמש בשמות המציינים את מידת הדין, היינו: "אלהים" ו"י-ה".

אך מן השמים אילצוהו להשתמש דוקא בשמות המציינים את מידת הרחמים. כשביקש לבטא את השם "אלהים", היה פיו נסגר באמצע המלה, כאילו הושם רסן בפיו, כך שיצאה מפיו רק המחצית הראשונה "אל" – שהוא שם של רחמים. וכשביקש לבטא את השם "י-ה", היתה לשונו של הדג מפיו, כך שהיה אנוס להוסיף גם את ה"וה" של השם ויצא שם "הויה", שהוא שם של רחמים.

זהו איפוא שמרמז כאן הכתוב: "ויחר אף אלהים" – חרה לו לאפו של השם-יתברך – "כי הולך הוא" – על אשר הוא, הכעס, נאלץ ללכת ולהפסיק את פעילותו לתקופה מסויימת.

"גדר מזה וגדר מזה" (במדבר כ"ב, כ"ד)

סתם גדר של אבנים הוא (רש"י).

מה נפקא-מינה לנו ממה הגדר היתה עשויה?

ברם, יעקב אבינו הלא כרת ברית עם לבן בגל-אבנים – "עד הגל הזה ועדה המצבה אם אני לא אעבור אליך את הגל הזה ואם אתה לא תעבור אלי את הגל הזה ואת המצבה הזאת לרעה" (בראשית ל"א, נ"ב)

ובלעם, שהיה נינו של לבן הארמי, היה הראשון אשר הפר את הברית ובא לעשות רעה לזרעו של יעקב, לכן התנקמו בו האבנים לראשונה – "יד העדים תהיה בו בראשונה".

האתון לחצה את רגלו אל גדר-האבנים ושברתה, ומכאן ואילך נעשה חיגר, כפי שכינוהו חכמינו: "בלעם חגורא". זהו שנתכווין רש"י לציין, כי הדגר היתה של אבנים, ולפיכך נענש על-ידה בראשונה.

ויפתח ה' את פי האתון ותאמר לבלעם מה עשיתי לך כי הכיתני זה שלוש רגלים
(במדבר כב-כח)

הקב"ה שם בפיה הדברים האלה "שלוש רגלים" לרמוז לו איך אתה מבקש לעקור אומה החוגגת שלוש פעמים בשנה כמו שנאמר שלוש רגלים תחוג לי בשנה.

"ויפתח ה' את פי האתון" (במדבר כ"ב, כ"ח)

"קום לך אתם את הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה" (במדבר כ"ב, כ)

בעצם היה הכתוב צריך לומר: "אותו תדבר?"

ברם, אמרו חכמינו במדרש: בוא וראה כמה חביבים ישראל לפני המקום, שהישרה את שכינתו על בלעם הרשע לטובתם. זהו איפוא פשוטו של פסוק: "קום לך אתם" – רשאי אתה ללכת, אולם שום רעה לא תצמח לבני-ישראל – ואך את הדבר הזה אשר אדבר אליך" – פרט לדבר אחד, שאשרה את שכינתי עליך ואדבר אליך – "אותו תעשה" – זו תהיה ה"פעולה" אשר תפעל וזה יהיה ה"הישג" היחידי שלך.

"ויחבש את אתנו" (במדבר כ"ב, כ)

אמר הקדוש-ברוך-הוא: רשע כבר קדמך אברהם אביהם, שנאמר: וישכם אברהם בבוקר ויחשוב את חמורו (רש"י).

מה הדימוי בין זה לזה?

ברם, כך אמר לו הקדוש-ברוך-הוא: הן רואה אתה כי גם אביהם השכים בבקר וחבש בעצמו את חמורו, כדי לעשות לי נחת-רוח ולמלא את רצוני, ואף-על-פי-כן לא יצא מאומה מכל זה, שכן לא הינחתי לו להקריב את יצחק משום שרצוני היה כי יצא ממנו עם-ישראל – הרי על אחת כמה וכמה, כשאתה משכים בבוקר וחובש את אתונך כדי לגרום רעה לישראל בניגוד לרצוני, שלא יצא מאומה מכל זה.

"ויחר אף אלהים כי הולך הוא" (במדבר כ"ב, כ"ב)

מצינו בגמרא: "אמר להם הקדוש-ברוך-הוא לישראל: דעו כמה צדקות עשיתי עמכם, שלא כעסתי בימי בלעם הרשע, שאלמלי כעסתי לא נשתיר משונאיהם של ישראל שריד ופליט" (ברכות ז).

תחילה לא היתה בעיני בלעם אלא אתון חסרת-דעת ולכן לא הרגיש עצמו נעלב, אבל עכשיו משפתחה פיה לדבר היה בלעם סבור כי אינה אלא אדם שנתקלל והפך לאתון ובמתכוין הריהי משימה אותו ללעג ולצחוק, ולכן חרה בה אפו.

השיבה לו האתון: "הלא אנוכי אתנך אשר רכבת עלי מעודך" – ולא יתכן איפוא שהנני אדם מקולל, שכן ידוע כי אין בכוחה של קללה להפוך אדם לבהמה יותר משבע שנים, ואילו אתה כבר רוכב עלי הרבה יותר משבע שנים.

אמרו לו, מאי טעמא לא רכבת אסוסיא. אמר להון, ברטיבא שדאי (רש"י).

מה תירוץ הוא זה? ואם היה הסוס בשדה, כלום אי אפשר היה להביאו משם?

ברם, במכת ברד נאמר: "הירא את דבר ה מעבדי פרעה הניס את עבדיו ואת מקנהו אל הבית ואשר לא שם לבו אל דבר ה ויעזוב את עבדיו ואת מקנהו בשדה" (שמות ט"ז, כ"א), ואומר שם תרגום יונתן, כי "הירא לדבר ה" היינו: איוב, ו"אשר לא שם לבו" היינו: בלעם, שהשאיר את מקנהו בשדה והברד השמידו.

זהו איפוא פשוטם של דברים: "ברטיבא שדאי" – הינחתי את הסוסים בשדה, עוד בעת מכת ברד במצרים, ולכן אין לי כעת סוסים.

רצה הקדוש-ברוך-הוא כי ילך לבלעם ויברך את בני-ישראל תחת לקללם, כדי שישמעו האומות מפי הנביא שלהן את גדולתו ומעלותיו של עם-ישראל, כי אז תיפול עליהם אימה ויתיראו לפגוע בהם לרעה.

אך אומות-העולם הרי הכירו את בלעם כבעל "נפש רחבה" שמחבב ממון, ועלולים היו איפוא לטעון כי בני-ישראל שחדוהו בממון ועל-כן הוא משבחם ומברכם – לפיכך נתרחש הנס של פתיחת פי האתון, כדי שיראו אמות-העולם תופעה פלאית זו ויאמינו שזהו ענין אלוהי וכי גם דיבורו של

הוכיחו לו לבלעם, לבל יתגאה בכך שזכה לנבואה, שכן אתון זו שבוודאי אינה ראויה לראות פני מלאך ולדבר, בכל-זאת זכתה לראות פני מלאך ונפתח פיה לדבר, מכיון שהדבר היה לטובת ישראל – כך גם לא זכה הוא לנבואה אלא משום שיש בה תועלת לישראל, ואילו הוא עצמו אינו ראוי לזה יותר מן האתון.

"כי היכתני זה שלש רגלים" (במדבר כ"ב, כ"ה)

רמז לו: אתה מבקש לעקור אומה החוגגת שלש רגלים בשנה (רש"י).

מה טעם הזכירו לו דוקא זכות שלש רגלים?

ברם, על הפסוק: "וישת אל המדבר פניו" (כ"ב, א) אומר התרגום: "לקביל עגלא דעבדו ישראל במדברא" – היינו: שביקש בלעם להזכיר את חטא-העגל, כדי לעורר קיטרוג על ישראל, למען תוכל קללתו לחול עליהם.

אך אנו אומרים בפיוט של שחרית ליום שני של פסח: "יכופר אלה באלה הם מועדי" – חטא העגל, שאמרו ישראל: אלה אלהיך ישראל", מתכפר ב"אלה הם מועדי". כלומר: בזה שישראל חוגגים את המועדים מהווה כפרה על חטא העגל.

לפיכך נרמז לו לבלעם: "אתה הולך לעקור אומה" – משום שעשו את העגל, אולם זאת אינך רואה כי אומה זו "חוגגת שלוש רגלים" – וזה שמכפר על חטא העגל.

מצינו במדרש, ששאל הקדוש-ברוך-הוא לבלעם: אם תאור את ישראל, מי יקיים את התורה? השיב בלעם: אני אקיימנה. לפיכך נרמז לו, שישראל חוגגים שלש רגלים בשנה ומקיימים מצוות עליה-לרגל, ומצוה זו הרי לא יוכל לקיים, שכן הוא היה סומא באחת מעיניו וחיגר באחת מרגליו ובעל-מום שכזה פטור מן הראיה.

"כי התעללת בי" (במדבר כ"ב, כ"ט)

**ויאמר בלעם לבלק התיצב על עלתך
ואלכה אולי יקרה ה' לקראתי ודבר מה
יראני והגדתי לך וילך שפי.** (במדבר כג-ג)

הוא אמר לו עמוד על עלתך, אולי יזדמן ה' לקראתי במידת הרחמים שלו ויסכים עמדי לקללם, אע"פ שאין דרכו לפגוש אותי ביום אלא בלילה. וכך עשה בלעם והלך יחיד במקום. וזהו שפי יחידי, כדי שתשרה עליו שכינה.

וי"א שפי צולע על רגל אחת. והפסוק בא להודיענו שאע"פ שנשאר צולע על רגל אחת, לא נרתע לאחור, והוסיף לילך ברשעו לראות אם יוכל לקלל את ישראל.

ויש אומרים שר"ת שפ"י שה פזורה ישראל. שעלה לראות אם יוכל להסתכל על ישראל ולהטיל בהם עין הרע. וראה אותם פזורים בד' כנפות הארץ, שלא היה יכול לראות כולם בבת אחת.

ויש אומרים שהלך במנוחה על שישראל שתקו כי לא ידעו שהולך לקללם ויבטלו כוחו בתפילתם ולא ידע אותו רשע ששומר ישראל לא ינום ולא יישן, כפי שאומר הכתוב: הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל. ולא ידע ששפ"י הוא גם ר"ת של שומר פתאים ה'.

**כמראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו
הן עם לבדד ישכון בגוים לא ותחשב**
(במדבר כג-ט)

מראש צורים – אלו האבות

וגבעות אשורנו – אלו האימהות

שהאבות והאימהות מהוים את התשתית והיסוד לחוזקה וחוסנה של בני ישראל במשך כל הדורות חייב האדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשה אבותי אברהם יצחק ויעקב.

מראש צורים – בגימטריה מזכות אבות.

מגבעות – בגימטריה הן האימהות.

**תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי
כמוהו** (במדבר כג-י)

מעשה ביהודי אחד שבא לפני האור החיים ואמר שהוא רוצה לעשות תשובה בתנאי שימות מיד, אם

בלעם אינו אלא משום שכך נצטווה מן השמים לדבר ולא בגלל שוחד.

**ויאמר בלעם אל מלאך ה' חטאתי כי לא
ידעתי וכו'** (במדבר כב-לד)

ואפשר לבאר בדרך מוסר ויראת ה', כאשר יתבעו את האדם על מעשיו הרעים לבלתי עשותו את רצון ה', הוא יטען ויצדיק את עצמו שלא ידע ולא למד, על זה רומז הכתוב חטאתי כי לא ידעתי, כי חסרון ידיעה אינו מהווה הצדקה לעבור את רצון ה', וכמו שרמז התנא במסכת אבות באומרו שגגת תלמוד עולה זדון, זאת אומרת שיבוא אדם ויטען שהוא שוגג ולכן נכשל, הרי משיבים לו שחוסר ידיעה לא פוטר, ולכן היא עולה לזדון ונחשב למזיד, שעל האדם לדרוש מפי ספרים וחכמים לדעת מה יעשה האדם לעבוד את בוראו. (וידבר יוסף)

**ויזבח בלק בקר וצאן וישלח לבלעם ולשרים
אשר אתו** (במדבר כב-מ)

הוא זבח בן בקר אחד וכבש אחד בלק הזמין את בלעם ולשרים שיבאו לאכול. ומכאן אנו למדים על מדתם הרעה של הרשעים שאומרים הרבה ועפי' מעט אינם עושים שהרי שהבטיח לבלעם ואמר כי כבד אכבדך מאד לא שחט לו אלא בן בקר אחד וכבש אחד ולכל אנשיו.

ואת ההיפך מצינו אצל הצדיקים שאומרים מעט ועושים הרבה, כפי שראינו אצל אברהם שאמר למלאכים ואקחה פת לחם וסעדו לבכם, שעיקב אותם לאכול רק פרוסה. ולבסוף עשה להם אותה סעודה גדולה, כפי שראינו בפרשת וירא. וכן בלעם היה לו עין צרה וכשראה הסעודה הזאת אמר: זה הוא נותן לי אחרי שהבטיח לי לתת בעין יפה אף אני אטיל עין רעה בנכסיו ולא יראה הם ברכה (מעם לוועז).

בו" – כשהוא נשאר דבוק במלכות-שמים גם להבא ולא פרק חלילה עול מעליו, כי אז אין החטא אלא בגדר מקרה בלבד ובלי ספק הריהו חוזר מיד בתשובה.

“הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא”
(במדבר כ"ג, כ"ד)

ה"ארי" חזק מן ה"לביא". בשעה שיהודי קם ומבקש לעבוד את השם-יתברך, הריהו כמו "לביא" בלבד, אולם עד מהרה מסייעים אותו מן השמים – "הבא לטהר מסייעין אותו" – והוא מתנשא כארי.

הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא לא ישכב... (במדבר כג-כד)

נראה בס"ד שהתכוון לאבותינו שהיו זריזים במיצוות כמו שנאמר על אברהם וישכם אברהם בבוקר... וכדומה, מכאן עלינו לצפות ולומר עד מתי יגיעו מעשינו למעשה אבותינו ונהיה זרזים וחרוצים מלאי ביטחון בקב"ה כמוהם.

“גם קב לא תקבנו גם ברך לא תברכנו”
(במדבר כ"ג, כ"ה)

הרי הפך השם-יתברך את קללותיו של בלעם לברכות, כפי שנאמר: "ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה ולברכה" (דברים כ"ג, ו), יוצא איפוא כי במידה שהיתה הקללה צריכה להיות גדולה יותר בפיו של בלעם, בה במידה היתה גם הברכה גדולה יותר.

כמו-כן אומר רש"י, כי "קבה" זו קללה קשה יותר מ"ארה".

לפיכך צווח עתה בלק: "גם קב לא תקבנו!" – לפחות אל תקלל קללות כה נמרצות, כדי "וברך לא תברכנו" – לבל תהיינה הברכות מכופלות ונמרצות יותר.

ידע שימות מיד, יעשה תשובה, כי לא מוכן לחיות עוד חמישים שנה שלא יחלל שבת, שלא יאכל בלי ברכה, וכדומה, כי לא יכול, אמר לו הרב אור החיים הקדוש וכי חכמה למות יהודי? חכמה לחיות יהודי! (קול יהודה).

“תמת נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמהו” (במדבר כ"ג, י)

למה נאמר "כמוהו" בלשון יחיד, אחרי שנאמר "ישרים" בלשון רבים?

אמר על כך הרבי רא"מ מגור ז"ל בדרך צחות: הרי מצינו במשנה: "נדר במוהי הרי זה כנוי לשבועה" (נדרים י) – לפי ש"מוהי" הוא כינוי ל"משה".

וכיון שב"תמות נפשי מות ישרים" נתכווין בלעם לאבות (עבודה-זרה כ"ה, והובא בבעל-הטורים) הרי גם ב"ותהי אחריתי כמוהו" נתכווין למשה רבנו המכונה "מוהי".

כך דרכם של רשעים, שמבקשים הם להיות לאלתר כגדולם של ישראל.

“אפס קצהו תראה וכלו לא תראה”
(במדבר כ"ג, י"ג)

כשמסתכלים על פרט אחד מישראל, על "קצה", עוד אפשר לראות איזה חסרון – "תראה" – ברם, כשמסתכלים על כלל-ישראל, על "כולו", אזי "לא תראה" – אין למצוא בו שום חסרון ופגם.

מבחינת הכלל עולים ישראל על-גבי כל אומות-העולם.

“לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל ישראל ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו”
(במדבר כ"ג, כ"א)

אין השם-יתברך זוקף לחובתו של אדם-מישראל איזה חטא אקראי, אם "ה' אלהיו עמו ותרועת מלך

וירא את ישראל שכן לשבטיו (במדבר כד-
ב)

ראה שאין פתחיהם מכוונין זה כנגד זה עלה
בליבו שלא יקללם (רש"י).

ואמרו חכמינו שאמר הקב"ה "פתחו לי פתח כחודה של מחט ואני אפתח לכם פתח כפיתחו של אולם". כלומר מבקשים רק פתח קטן והם פתחו פתח גדול וימה ענינו של המימרה כפיתחו של "אולם" דוקא?

אמר על כך הרבי מגור ז"ל: לפי שמצינו במשנה "כל הפתחים שהיו שם בבית המיקדש היו להם דלתות חוץ משל האולם" היינו שפתח האולם היה פתוח תמיד. אם יש שמץ של רצון באדם מישראל ופותחים לפניו פתח כזה שאינו נינעל לעולמים.

"וירא את ישראל שכן לשבטיו" (במדבר כ"ד, ב)

ראה שאין פתחיהם מכוונין זה כנגד זה עלה בלבו
שלא יקללם (רש"י).

אמרו חכמינו, שאמר הקדוש-ברוך-הוא לישראל: "פתחו לי פתח כחודה של מחט ואני אפתח לכם פתח כפתחו של אולם. היינו: "אין פתחיהם מכוונין" – שדורשים מהם פתח קטן ופותחים לפניהם פתח גדול. והרי דבר זה מוכיח כמה גדולה חשיבותם של ישראל לפני המקום.

מה ענינו של המשך "כפתחו של אולם" דוקא?

אמר על כך הרבי רא"מ מגור ז"ל: לפי שמצינו במשנה: "כל הפתחים שהיו שם (בבית-המקדש) היו להם דלתות חוץ משל אולם" – היינו, שפתח האולם היה פתוח תמיד.

אם יש שמץ של רצון באדם-מישראל, פותחים לפניו פתח כזה שאינו ננעל עולמית.

"ונאם הגבר שתם העין" (במדבר כ"ד, ג)

חכמינו מפרשים שהיה בלעם סומא באחת מעיניו.

הכוונה שבדבר היא: שהרי כל אדם צריך לשתי עינים, למען יראה באחת את גדלות הבורא, ובשניה יראה את שפלותו ואפסותו שלו. בלעם ידע את גדלות הבורא, כפי שאמר הכתוב: "וידוע דעת עליון", אבל לא ראה את שפלות עצמו והיה גבה-רוח, ממילא הריהו בגדר סומא באחת מעיניו.

ואימר גברי דשפיר חזי (תרגום).

אם היה בלעם סומא באחת מעיניו, איך אפשר לומר עליו "דשפיר חזי", היינו: שהיטיב לראות? ברם, באמת אין אדם זוכה לנבואה אלא אם כן הוא מקדש ומטהר את כל החושים והאברים לעבודת-השם, ואכן כן עשו כל הנביאים. אבל בלעם הרי היה הניגוד הגמור מזה, שכן הוא טימא את כל חושיו ואבריו, על-כן כאשר רצו מן השמים להשרות עליו רוח-נבואה, "כדי שלא יהיה פתחון-פה לאומות העולם" – סימאהו השם-יתברך באחת מעיניו, למען לא יוכל לחטוא לכל-הפחות בעין זו, ואז אפשר היה שיחול קורטוב של רוח-נבואה על עין זו.

יוצא איפוא, שמכיון ועין זו היתה שתומה היה מיטב לראות בה.

מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל
(במדבר כד-ה)

ראה בילעם שעושים בני ישראל את מחיתם בעולם הזה עראי כאהל שאין זה מקום קבע של מגורים.

מסופר שבא אורח לביתו של החפץ חיים, תייר מארץ רחוקה, שהתבונן סביבו הבחין את הפשטות שמאפיין את הבית. בבית היו רק דברים הכרחיים ביותר. הביע האורח תמיהתו על כך באוזנו של החפץ חיים זצ"ל.

השיב לו החפץ חיים בתמיהה "וכי היכן רהיטיך: השיב לו האורח: אמנם אני גר בארץ רחוקה וכאן אני מתגורר זמני במלון ויש לי רק ריהוט הכרחי בלבד אך בביתי בארץ הרחוקה יש לי רהיטים רבים ומפוארים. נענה החפץ חיים ואמר לו: אכן גם אני נוהג כמוך בעולם הזה אני מרגיש את עצמי

וירא את עמלק וישא משלו ויאמר ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אבד (שם כד-כ)

כשהסתכל בלעם בפורענויות העתידה לבוא על עמלק אמר: ראשית גוים עמלק, שהם התחילו ללחום בישראל לפני כל אומה, וגם סופם יהיה שילחמו עם אומות אחרות בזמן המשיח וכולם יפלו בידיהם של ישראל, ויאבד שמו של עמלק מן העולם.

וירא את הקיני וישא משלו ויאמר איתן מושבך ושים בסלע קנך: כי אם יהיה לבער קין עד מה אשור תשובתך (שם כד, כא-כב).

כשהסתכל בקיני הוא יתרון שנתגייר אמר: אני מתפלא לראותך במקום נאה וחזק כזה. מאחר שהיית עמי בעצתו של פרעה כשאמר הבה נתחכמה לו, ואז היינו שנינו. ועכשיו זכית להיות במקום חזק כזה סמוך לישראל, שהוא מקום חזק כסלע שאין אומה היכולה להם. שאפילו אם אתה עתיד לגלות עם עשרת השבטים לילך בגולה לאשור, אבל עד מה אשור תשובתך, זה יהיה רק לזמן קצר שסופם ליגאל, וכן שאר הגלויות יגאלו בזמנו של מלך המשיח.

וישא משלו ויאמר אוי מי יהיה משמו אל (שם, כד-כג)

אוי לאומה שתהיה אז בזמן שיגאל הקב"ה את ישראל. משל לאריה ולביאה הבאים להיזדווג מי יעיז לזרוק בגדו לשם למונעם מכך. אף באותה שעה כשתבא גאולתם של ישראל, איזו אומה תעיז להתערב ולמנוע את גאולתם של ישראל.

ואוי לאנשים ההולכים אחרי תאות העולם הזה, ונגררים אחרי תענוגות העוה"ז ואינם שמים לב לעוה"ב לעשות מצות ומעשים טובים, והם פורקים מעליהם עול התורה והמצות. אוי להם בשעה שיבוא הקב"ה לתת שכר לצדיקים שקיימו התורה והמצות ולהפרע מן הרשעים. והשאלה מי ישרד בביאת המשיח שנאמר "אוי מי יהיה" והתשובה

עובר אורח. ומקום מגורי בעולם הבא שם אקבע את ביתי על כן לא ראיתי לנכון למלא את ביתי בריהוט מפואר. כל מה שאני משתדל כל ימי הוא לרכוש רק אוצרות נצח בעבודת ה' יתברך כדי להכנס לטרקלין שהוא עולם הבא.

אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל ומחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שת (במדבר כד-יז).

אראנו ולא עתה וגו', כלומר, אני רואה עכשיו נבואה אבל היא לא לעכשיו, אני צופה ענין שיקרה, אבל לא בקרוב. ומה אני רואה בנבואתי, דרך כוכב מיעקב וגו'. שיקום מלך לבית יעקב ומושל בישראל שימחץ החזקים של מואב ויכלה את כל בני שת. שהם אנשי גוג ומגוג שעתידיים לערוך מלחמה עם ישראל, וכולם יפלו שדודים לפני מלך ישראל.

ויש אומרים שהכונה של וקרקר כל בני שת, לכל אומות העולם שכולם יצאו משת בנו של אדם הראשון שאחרי המבול לא נשאר בעולם אלא נח ובניו שהיו בני שת, שמלך המשיח עתיד לכלות את כל האומות.

דרך כוכב מיעקב זהו מלך המשיח וקם שבט מישראל זה שבט יהודה

והיה אדום ירשה והיה ירשה שעיר אויביו וישראל עשה חיל (שם כד-יח)

אדום תהיה ירושה לבנ"י וכן שעיר וישראל יתגברו על כולם.

וירד מיעקב והאביד שריד מעיר (שם כד-יט)

וירד מיעקב, עתיד לשלוט שליט מבית יעקב והוא מלך המשיח. והאביד שריד מעיר, יאבד שריד מעיר שלא ישאר שריד ופליט מרומי שהיא עירו של עשו, כמו שאומר הנביא בספר עובדיה ולא יהיה שריד לבית עשו כי ה' דבר.

מה היה חרי האף הגדול של בלק על בלעם, הקשה בספר "בית יצחק" בשם בעל "בית הלוי" זצ"ל, הלא מיד כשבא בלעם אצלו הקדים ואמר: "הנה באתי אליך, עתה היכול אוכל דבר מאומה, הדבר אשר ישים אלקים בפי אותו אדבר". מראש אמר לו שאינו יודע אם יוכל לקלל, מדוע איפא כעס עליו בלק?

ביאורם של דברים: כאשר אדם אומר "לא אוכל לעשות דבר זה" יש לדברים שתי משמעויות, והכל לפי הענין. אם למשל, יאמר אחד לחברו שילך ויתן סטירת לחי לאדם נכבד, והוא ישלם לו תמורת זה סכום כסף מסוים – ישיב חברו "לא אוכל לעשות דבר זה". אם יפנה האיש אל אדם אחר ויבקשו להרים את חומת העיר תמורת אותו סכום כסף, אף כאן תהיה התשובה: "לא אוכל".

גם אם זהות שתי התשובות בסיגנון, הבדל גדול קיים ביניהן, הראשון באמת יכול לבצע את מה שנתבקש, אלא ששכלו והרוח האנושית אשר בקרבו, אינם מניחים לו לעשות את הדבר הזה. השני לעומת זאת – באמת אינו יכול לבצע את הדבר.

הנפקא מינה שבין שני ה"לא אוכל", תבוא לידי ביטוי ברגע שסכום הכסף המובטח יוגדל לסך עצום ורב. בתנאים כאלה יתכן בהחלט שהראשון יסכים לסטור על לחיו של הנכבד. אך זה שנתבקש להרים את החומה לא יוכל לעשות זאת בעד כל הון שבעולם, לפי שפעולה זו הינה באמת בלתי אפשרית.

בזה תוסבר אי ההבנה שהיתה בין בלק ובלעם. כאשר בלעם אמר לו שאינו יכול לקלל את ישראל, הבין בלק שכוונתו היא שאינו רוצה לעשות דבר שהוא נגד רצוון הקב"ה, לכן גם לא התייאש, לפי שהכיר היטב את תכונותיו של בלעם, וידוע ידע כי נפשו הרחבה לא תשבע כסף. על כן חשב בלבו שיבטיח לו עוד ועוד כסף, עד ש"יתגבר" על "אי יכולתו" לעשות נגד רצון ה'.

כאשר ראה בלק שגם בפעם השניה והשלישית עדיין עומד בלעם ומסרב לקלל את ישראל, חרה אפו ואמר לו: "מה עשית, לקוב אויבי קראתיך והנה ברכת ברך זה שלש פעמים". אז השיב לו בלעם: "טעית בחשבונך. אתה סבור שבאמת אוכל לקלל אותם, ורק רוחי המעודנת לא תתנני להלוך נגד רצון ה', ולפיכך חשבת להטות רצוני על ידי

"משמו אל", כלומר מי ששמו מסתיים באל. ישמעאל וישראל.

ונאם הגבר שתם העין (במדבר כד-ו)

חכמינו מפרשים שהיה בלעם סומא באחת מעיניו. הכוונה שבדבר היא: שהרי כל אדם צריך לשתי עינים, למען יראה באחת את גדלות הבורא, ובשניה יראה את שפלותו ואפסותו שלו. בלעם ידע את גדולתו של הבורא, כפי שאמר הכתוב: "וידוע דעת עליון" אבל לא ראה את שפלות עצמו והיה גבה רוח, ממילא הריהו בגדר סומא באחת מעיניו שנאמר ונאם הגבר שתם העין.

וישלח מלאכים אל בלעם בן בעור גוי (במדבר כב-ה)

אל בלעם בן בעור פתורה – בגימטריה זהו פותר חלומות. אומר רש"י ה' נתן להם נביא שהיה בגדולתו של משה שלא יהיה להם פיתחון פה. ההבדל בין משה לבלעם שמשה עבד על מיצותיו ולמד תורה וציית לחוק ועלה במדרגות מעלה מעלה שנאמר "והאיש משה עניו מכל האדם אשר על פני האדמה" ובאותו זמן היה בילעם מתעסק בחכמת השכל והזניח את הנשמה והיה יורד ושוקע בתהום התאוה והכבוד והגאווה עד שירד לשפל המדרגה שלא היה מספיק חכם לשלוט ביצרו מה שנאמר "חכמה בגויים תאמין, תורה בגויים אל תאמין" ומכאן אנו למדים שיכול להיות בן אדם החכם ביותר בעולם ללא תורה שעל ידה מקיימים תרגילי כושר וסיבולת נגד היצר הרע, האדם אינו שונה מהבהמה היא תאוותנית והוא תאוותן אך האדם שלומד תורה יש לו את האמצעים לשלוט ביצרו שנאמר מיהו הגיבור? "הכובש את יצרו" ולא היודע חכמות. שע"י התורה מקבלים יראת שמים וזאת החכמה האמיתית שנאמר "ראשית חכמה יראת השם".

ויחר אף בלק אל בלעם ויספק את כפיו ויאמר בלק אל בלעם לקב אויבי וגוי (במדבר כד-י)

אמר זמרי לאותה זונה: השמיע לי. אמרה לו כזבי בת צור אני בת מלך וצוה עלי אבא שלא להזדקק אלא לגדול שבכם והוא משה. אמר לה זמרי אני הגדול, שכן משה רבינו הוא נשיא שבט לוי שהוא השלישי בשבטים ואני נשיא שבט שמעון שהוא השני בשבטים.

ואחז אותה בבלוריתה ובא לפני משה ברוב עזות. ואמר לו בן עמרם, אשה זו אסורה אם מותרת. ואם תאמר לי שהיא אסורה, בת יתרו מי התיר לך, שהיתה מדינית. וזו לא היתה שאלה, כי משה לקחה לפני מתן תורה. ובשעת מתן תורה כשם שכל ישראל נכנסו לכלל יהדות בקבלת התורה, אף אשת משה עשתה כן, כמו שנתגיירו הרבה מן הערב רב. ולא המתין זמרי עד שיענה לו משה, אלא תפס את כזבי בפני משה ובפני כל ישראל ונכנס לאהל ועשה עמה עבירה.

ומשה כעס ונתעלמה ממנו הלכה שהבועל ארמית קנאים פוגעים בו שהמקנאים קנאת ה' צבאות הורגים אותו באותה שעה שבעל הנכרית. אבל לאחר שפרש ממנה אסור להורגו ולא ב"ד דנים אותו, אלא נפרעים ממנו מן השמים. ובתוך כל עדת ישראל נעלמה ממנו הלכה זו ולא היה יודע מה לעשות ואז התחילו כל העדה לבכות פתח אהל מועד.

”וירא פנחס בן אלעזר” (במדבר כ"ה, ז)

ראה מעשה ונזכר הלכה...קנאין פוגעין בו (רש"י).

משרואה אדם את חוצפתם ושחצנותם של עוברי-עבירה, הריהו נזכר בהלכה של הקנאות, אם חוצפתם כה גדולה, איך אפשר לחשוב ולא לקנא לבוד השם-יתברך.

על הלכה זו של “קנאין פוגעין בו” אמרו חכמינו: “הלכה היא ואין מורין כן” – אם אדם עושה כך מעצמו, הרי זה כהלכה, אבל אם הוא בא לשאול מהו – פוסקין לו שאין לעשות כך.

והסביר בעל החדושי-הרי"ם ז"ל את הדבר: כל עצמה של הלכה זו הלא אינו אלא קנאות – שרואה

כסף. ובכן, מודיע אני לך שגם אם תתן לי מלא ביתך כסף וזהב 'לא אוכל לעבור את פי ה' באמת לא אוכל לעשות זאת".

זהו שאומרת הגמרא שנתן הקב"ה חכה בפני בלעם, שלא היה מניחו לקלל. (לקח טוב).

ויאמר ה' אל משה... נגד השמש ויש חרון אף... (במדבר כה-ד)

ויש אומרים זה שנאמר והוקע אותם לה' נגד השמש, שישים את כלם נגד השמש. וכל מי שיתקפל הענן מכנגדו והחמה תזרח עליו סימן שחטא וחייב מיתה ונתלה. ובכך ידעו מי חטא ומי לא חטא. וכל מי שהענן היה סותם השמש שלא תזרח עליו היו יודעים שלא חטא.

ויש מפרשים זה שנאמר כאן קח את כל ראשי העם והוקע אותם, ר"ל, שיקח ממש את ראשי העם, שראו כיצד עוברים עבירה של זנות וע"ז ולא היו מוחים בידם.

ויאמר משה אל שפטי ישראל הרגו איש אנשיו הנצמדים לבעל פעור (במדבר כה-ה)

אמר להם להושיב בתי דינים ולהרוג את זה שהוא מחויב במיתה. וכשראה שבט שמעון שהושיבו בתי דינים ואת נשיא שבטו הוא זמרי לא הזמינו נתאספו כל בני שבט שמעון ואמרו לזמרי למה את שותק והרי אנו נדונים במיתה, ואינם מחשיבים אותך למנות אותך בין השופטים, ועכשיו דע מה שאתה עושה.

והנה איש מבני ישראל בא ויקרב אל אחיו את המדינית לעיני משה ולעיני כל עדת בני ישראל והמה בכים פתח אהל מועד (במדבר כה-ו)

כשמע זמרי את דבריהם נכנסה לשון הרע לתוך אזניו, אמר להם: ראו עכשיו כיצד אדון אותם. ואסף כ"ד אלף אנשי שבט שמעון ותפס את המדינית ששמה היה כזבי בת צור שהיתה בתו של בלק, ששלח אותה בלק לזנות עם ישראל על פי עצת בלעם הרשע.

רמח בידו. שסיכן רמ"ח אבריו שלא חס על נפשו ועל גופו ועשה מעשה הקנאות. ואפילו אם היה זמרי פורש מן העבירה היתה גם כן גבורה גדולה שנכנס לאהל נוכח כ"ד אלף איש שעמדו על יד האהל מבחוץ ששמרו על זמרי.

ויבוא אחר איש ישראל אל הקב"ה וידקר את שניהם את איש ישראל ואת האשה אל קבתה ותעצר המגפה מעל בני ישראל
(במדבר כה-ח)

ויקח רמח בידו. שהוציא את הברזל ושמך בחיקו, ורק את הניצב החזיק, והראה כאילו הוא נשען עליו בהליכתו. שאילו היו רואים אותו אנשי זמרי שהולך עם רומח, היו הורגים אותו, ולא היו נותנים לו להיכנס לתוך האהל של זמרי. וכשנתקרב לאהל אמר להם היכן מצינו ששבט של לוי יותר חשוב משבט שמעון. שהרי שבט שמעון הוא שבט שלכם יותר גדול משבט לוי, ואתה נצמדים לבנות מדין ומואב, למה אנו צריכים להיות צדיקי יותר מכם, וכששמעו דברים אלו יוצאים מפיו של פנחס היו סבורים שאף הוא רוצה לזנות ונתנוהו להיכנס בפנים. וכשנכנס פנחס לאהל ומצא אותם יחד, הוציא את הברזל של הרומח והכניסו לתוך הניצב ודקר שניהם בעודם מצומדים. והוציאם מחוץ לאהל.

מה יהיה באחרית הימים?

מתוך העלון חמדת ימים

לעומת נאומיו הראשונים של בלעם שנאמרו בהזמנת בלק בן צפור מלך מואב, נאומו האחרון ניתן בהתנדבות. בלק שהתייאש מן האפשרות שבלעם יבצע את המשימה שבקש ממנו, מתרגז, סופק את כפיו בייאוש ומגרש את בלעם:

"וַיִּחַר אֶף בְּלֶק אֶל בְּלַעַם וַיִּסְפַּק אֶת כַּפָּיו וַיֹּאמֶר בְּלֶק אֶל בְּלַעַם לָקֵב אִיבֵי קַרְאֲתֶיךָ וְהִנֵּה בְּרַכְתָּ בְּרַחֵךָ זֶה

אדם את העבירה והוא מזדעזע כל-כך עד שמרגיש הוא דחיפה עזה לפגוע מיד באותו רשע.

אבל אם יש לו פנאי וסבלנות לבוא ולשאול שאלה, הרי סימן הוא שאין כאן קנאות לטהט וממילא אין מורים כן

וירא פנחס בן אלעזר בן אהרון הכהן ויקם מתוך העדה ויקח רמה בידו (במדבר כה-ז)

ראה פנחס אותו מעשה ונזכר הלכה. אמר לו למשה: מקובלני ממך הבועל ארמית קנאים פוגעים בו, כן למדתנו כשירדת מסיני, ולא היה מי שיקום ויפגע בו אע"פ שהשבטים נמשלו לחיות, שיהודה נמשל לאריה כמו שנאמר גור אריה יהודה. וכן דן נמשל לאריה כמו שנאמר דן גור אריה. וכן בנימין נמשל לזאב, כמו שנאמר בנימין זאב יטרף. אמר לו משה: הקורא את האגרת הוא נעשה השליח.

וייש לשאול מאחר שהזכיר לו פנחס הדין שהבועל ארמית קנאים פוגעים בו, למה לא צוה משה להורגו מיד. והתשובה היא, אמנם הדין שיש להורגו, אבל אין זו מיתה המסורה לבית דין, אלא דינו מסור לשמים ומסבבים לו מיתה. ואם באים ושואלים פי ב"ד, הם אינם מורים לומר לכו והרגוהו. אלא כך אומרים קנאים פוגעים בו. ר"ל אלו שהם קנאים ומקנאים קנאת ה' צבאות ורצים לעשות קידוש השם יכולים להרגו.

וזוהי שעה קלה, שאי אפשר להורגו אלא בשעת מעשה ולא אחר שפירש. ואם הלך ומצא שפירשו, שוב אין לו רשות להורגו. ואם הרגו חייב מיתה זה שהרגו, ומביאים אותו לבית דין והורגים אותו. ואם הבועל עצמו קדם והרג את הקנאי שמבקש להורגו, פטור עליו. מפני שטוען הבא להורגך הכם להורגו. ואם כן אין בית דין גוזרים על שום אדם להרוג את הבועל כדי לא להכניס אותו לתוך סכנה. אלא אומרים קנאים פוגעים בו. והרוצה לקנאות קנאת ה' צבאות ולהכניס עצמו לכלל סכנה, הורגו. לכן אמר משה לפנחס אתה נזכרת בדין הזה ואתה רוצה לקנא קנאת ה' צבאות, התערב בדבר, אם אתה רוצה. אבל אני אינו גוזר עליך לעשות כן.

ופנחס זכה לשכר גדול על כך, כפי שנראה בפרשה הבאה, מפני שסיכן עצמו. ולכן אומר הכתוב ויקח

1. לא יהיה שינוי מהותי בעולם לכשיבוא המשיח, לא מבחינה מדינית פוליטית ולא מבחינה רוחנית בקיום מצוות התורה.
2. ימות המשיח יהיו מעין חזרה לימי דוד, מיסודה של מדינת היהודים הראשונה.
3. התורה ולא הנביאים, היא המקור המחייב גם בתחום זה. לכן הכופר בביאת המשיח כופר בתורה ואת נבואות הנביאים יש להסביר לפי הכתוב בתורה.

הרמב"ם מדגיש עקרונות אלה לאורך שני הפרקים האחרונים ב"הלכות מלכים ומלחמותיהם" העוסקים באחרית הימים: וז"ל "ואל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם..." (פרק יא ה"ג) ועיקר הדברים ככה הן, שהתורה הזאת אין חוקיה ומשפטיה משתנים לעולם ולעולמי עולמים ואין מוסיפין עליהן ולא גורעין מהם..." (שם)

"אל יעלה על הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם, או יהיה שם חידוש במעשה בראשית, אלא עולם כמנהגו נוהג, וזה שנאמר בישעיה וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירביץ משל וחידה, ענין הדבר שיהיו ישראל יושבין לבטח עם רשעי עכו"ם המשולים כזאב ונמר, שנאמר זאב ערבות ישדדם ונמר שוקד על עריהם, ויחזרו כולם לדת האמת, ולא יגזלו ולא ישחיתו, אלא יאכלו דבר המותר בנחת עם ישראל, שנאמר ואריה כבקר יאכל תבן, וכן כל כיוצא באלו הדברים בענין המשיח הם משלים, ובימות המלך המשיח יודע לכל לאי זה דבר היה משל, ומה ענין רמזו בהן" (שם פרק יב ה"א) "אמרו חכמים אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות בלבד" (שם, שם ה' ב). גם אחרי כל זה מסכם הרמב"ם וקובע "וכל אלו הדברים וכיוצא בהן לא ידע אדם איך יהיו עד שיהיו" (שם).

מה רב המרחק בין התרברבותו של בלעם לענוותנותו של הרמב"ם

ש'לש פְּעָמִים: וְעָתָה בָּרַח לְךָ אֶל מְקוֹמְךָ... (במדבר כ"ד י-יא).

בלעם הפגוע מגלה מעט מגבהות רוחו (אבות פ"ה משנה יט) ומגדיר עצמו בפעם הראשונה "וְיִדְעַ עֲדַת עֲלִיוֹן" (שם, שם טז). או אז נושא הוא את נאום "אחרית הימים":
אֶרְאֶנּוּ וְלֹא עָתָה אֲשׁוּרְנּוּ וְלֹא קָרוֹב דְּרָךְ כּוֹכַב מִיַּעֲקֹב וְקָם שִׁבְט מִיִּשְׂרָאֵל וּמַחֲזִי פְּאֲתֵי מוֹאָב וְקָרָקַר כָּל בְּנֵי שֵׁת: וְהָיָה אָדוֹם יְרֻשָׁה וְהָיָה יְרֻשָׁה שְׁעִיר אֵיבּוֹ וַיִּשְׂרָאֵל עֲשֵׂה חַיִּל: וַיַּרְדֵּךְ מִיַּעֲקֹב וְהָאֵבִיד שְׁרִיד מְעִיר: (שם, שם יז-יט)

הרמב"ם מגדיר נאום זה כ"נאום המלך המשיח" וז"ל: המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה, ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל, וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות, ועושין שמטין ויובלות ככל מצותה האמורה בתורה.

וכל מי שאינו מאמין בו, או מי שאינו מחכה לביאתו, לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר, אלא בתורה ובמשה רבינו, שהרי התורה העידה עליו שנאמר ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך וגו' אם יהיה נדחך בקצה השמים וגו' והביאך ה', ואלו הדברים המפורשים בתורה הם כוללים כל הדברים שנאמרו על ידי כל הנביאים, אף בפרשת בלעם נאמר ושם נבא בשני המשיחים, במשיח הראשון שהוא דוד שהושיע את ישראל מיד צריהם, ובמשיח האחרון שעומד מבניו שמושיע את ישראל [באחרונה].

ושם הוא אומר אֶרְאֶנּוּ וְלֹא עָתָה זֶה דוּד, אֲשׁוּרְנּוּ וְלֹא קָרוֹב זֶה מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ, דְּרָךְ כּוֹכַב מִיַּעֲקֹב זֶה דוּד, וְקָם שִׁבְט מִיִּשְׂרָאֵל זֶה מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ, וּמַחֲזִי פְּאֲתֵי מוֹאָב זֶה דוּד, וְכֵן הוּא אֹמֵר וַיְרֵךְ אֶת מוֹאָב וַיִּמְדְּדֵם בַּחֲבַל, וְקָרָקַר כָּל בְּנֵי שֵׁת זֶה הַמֶּלֶךְ הַמְּשִׁיחַ שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ וּמְשָׁלוּ מִיָּם עַד יָם, וְהָיָה אָדוֹם יְרֻשָׁה זֶה דוּד, שֶׁנֶּאֱמַר וְתָהִי אֲדוֹם לְדוּד לְעַבְדִּים וְגו', וְהָיָה יְרֻשָׁה שְׁעִיר אֵיבּוֹ זֶה הַמֶּלֶךְ הַמְּשִׁיחַ שֶׁנֶּאֱמַר וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים בְּהַר צִיּוֹן וְגו' (הלכות מלכים פרק יא ה"א).

שלשה עקרונות חשובים קובע כאן הרמב"ם:

פנחס

מישראל, לפיכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן (רש"י).

חשדו השבטים בפנחס, שלפיכך הרג את זמרי משום שמוצאו מעובדי-עבודה-זרה ויש בו איפוא מטבע האכזריות, לקום ולשפוך דם. על-כן בא הכתוב ומייחסו אחר אהרן, שהיה אוהב שלום ורודף שלום, כדי להוכיח בזה, שלאמיתו של דבר דומה פנחס בטבעו לסבו אהרן, ועשה מה שעשה רק מתוך קנאת-הטהורה.

בשביל שנתעצל משה במעשה זמרי לא ידע איש את קבורתו (מדרש).

יש להבין, למה באמת נתעצל משה רבנו להרוג את זמרי – כפי שמציין המדרש – עד שבא פנחס ועשה זאת?

ברם, הלא זמרי העליב מאד את משה, בהביאו לפניו את המדינית ובשאלו אותו: "בת יתרו מי התיר לך?" – לכן נמנע מלעשות דבר שאינו אלא "הלכה ואין מורין כן", כדי שלא יחשדו בו כי עשה זאת מחמת נגיעה עצמית.

לפיכך היו השבטים מבזים את פנחס, כי מאחר שהיה מזרעו של יתרו ודברי-העלבון של זמרי נגעו גם אליו, היה עליו להימנע ממעשה-הקנאות כדוגמת משה – ועל-כן מייחסו הכתוב אחר אהרן הכהן, להעיד עליו כי לא עשה זאת מחמת נגיעה עצמית, אלא מחמת קנאת ה צבאות שנתלקחה בקרבו.

מה עניין מעשה-זמרי לקבורתו של משה?

ברם, הרבי ר יהונתן ז"ל מפרש טעם לזה שלא

בקנאו את קנאתי בתוכם וכו' (במדבר כה-יא)

ואמרו חז"ל בקנאו את קנאתי שתי קנאות שהיו לפנחס, כאן במעשה זמרי, ומכיון שפנחס הוא אליהו, ובאליהו נאמר במעשה אחאב (מ"ב י"ט י') ויאמר קנא קנאתי לה' אלהי צבאות כי עזבו בריתך בני ישראל וכו', וכבר אמרו חז"ל שאליהו נענש על אשר אמר כי עזבו בריתך בני ישראל, ואמר הקב"ה הפה שאמר עזבו בריתך הוא יבוא ויעיד שבני ישראל שומרים ומקיימים את הברית בינם לבין הקב"ה, כי אין הקב"ה חפץ שילמדו קטגוריה על בניו.

וכבר אמרו חז"ל שהעונש בזה לאליהו היה שהוא צריך להתחלק לכמה ניצוצות של בחינת אליהו ולהיות נוכח בכל ברית וברית, ובשכר קנאה זו זכו בני ישראל לכפרה, שנאמר ויכפר על בני ישראל, כמובא בחז"ל שאמר לו אליהו להקב"ה כיצד אוכל ללכת ולהיות נוכח בכל ברית וברית, שמא יש שם אנשים דלא מעלי ואין אני יכול לסובלם בעוברם על דבר ה', על זה אמר לו הקב"ה בשבילך אני מכפר להם, וזהו שאמר בקנאו את קנאתי ויכפר על בני ישראל, ובודאי שצריך לומר שהכפרה הזו מועילה כאשר האדם מתעורר בתשובה באותו מעמד, ואז יש כוח בהתעוררות זו לקבל את האדם בתשובה ולכפר על מעשיו הלא טובים שעשה. (וידבר יוסף).

"פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן" (במדבר כ"ה, י"א)

לפי שהיו השבטים מבזין אותו: הראיתם בן פוטי זה שפטם אבי אמו עגלים לעבודה-זרה והרג נשיא

על-ידי זה שקינא פנחס את קנאת ה והרג את זמרי, החדיר ללב כל ישראל – "בתוכם" – את מידת הקנאות, שלא יוכלו לסבול בקרבם עוברי-עבירה.

אף-על-פי שהוא היה כה עז וחריף, מקנא קנאת ה, בכל-זאת נשאר "בתוכם" – מעורב עם כל ישראל ולא התבדל מהם.

וידבר ה' אל משה לאמר: פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי (במדבר כה, י-יא)

לאחר שהיתה מגפה גדולה בישראל ונפלו כ"ד אלף מישראל, היו ישראל יכולים לטעון שבזה שהרג פנחס את זמרי לא הועיל כלום. וזה שיכך את חמתו של הקב"ה היה מותם של כ"ד אלף מישראל שנקם מהם על העברה שעשו. לכן אמר כאן: פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי. זה שנעצרה המגפה ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי היה רק בגלל מעשה פנחס, שאם לא הוא, לא היה נשאר שריד ופליט מישראל.

משל למה הדבר דומה, למלך שהיה מהלך בדרך, ופגע בסיעה של בני אדם. בא אחד מהם וזלזל במלך. כעס המלך כעס גדול ובקש להרוג את כל בני הסיעה. עמד אחד מהם והרג את זה שזלזל במלך, וכשראה המלך כך שכך זעמו, כשראה שיש אחד מהם שחרה לו על שזלזל במלך ועשה מעשה. כך היה פנחס, שהקב"ה היה מלא כעס על מעשה זמרי מה שהעיז לעשות, וחשב לעשות ח"ו כליה בישראל על ששתקו ולא מיחו, ולא היה מי שיעשה משפטו. אז עמד פנחס ומסר נפשו על קדושת שמו יתברך ועשה משפטו בזמרי. אמר הקב"ה די בזה לשכך את כעסי.

וכשראו השבטים אותו מעשה שעשה פנחס, התחילו ומבזים אותו והיו אומרים הראיתם בן פוטי זה, בנו של מפטם, שפיטם עגלים לעבודה זרה, שאבי אמו הוא יתרון, ועכשיו בא והרג נשיא שבט מישראל.

ידע איש את קבורתו של משה: מפני שטוענים האפיקורסים, כי לא יתכן שהיה משה רבנו כה גדול כפי שכתוב בתורה, שכן אילו באמת הגיע משה למדרגה עליונה כזו,

לעלות השמימה ולדבר פנים-אל-פנים עם השכינה, כי אז מן הנמנע היה שימות כבשר-ודם רגיל ולא יזכה לחיי-נצח כמו חנוך ואליהו. לפיכך – טוענים הכופרים – עלינו להסיק, כי לא היתה זו אלא התפארות עצמית של משה בשביל הדורות הבאים, ואילו לאמיתו של דבר לא היה כך.

אולם, טענה זו מגוחכת היא, שכן אילו היה משה רבנו מזויף, חלילה, וכותב בתורה כרצונו, מי איפוא היה מכריחו לכתוב "וימת משה"? הלא במקום זה יכול היה לכתוב, כי עלה חי השמימה ובכך היה מגדיל פי כמה וכמה את כבודו ותפארתו.

ואם רואים אנו בכל-זאת, שנאמר מפורש: "וימת משה", הרי זו הראיה המובהקת ביותר כי "משה אמת ותורתו אמת". אולם, כוחה של ראיה זו אינו יפה אלא משום שלא ידע איש את קבורתו של משה, שכן אילו ידוע היה מקום קבורתו שוב לא היה יכול לכתוב, כי עלה חי השמימה מאחר שהקבר היה מוכיח את ההיפך. הרי עצם דבר זה שלא ידע איש את קבורתו, מהווה ראיה מובהקת לאמיתותה של תורת-משה.

מעתה יובנו היטב דברי המדרש. אילו לא היה משה מתעצל במעשה זמרי והיה מקנא את קנאת ה צבאות, היר היה זוכה אף הוא לשכרו של פנחס, לחיות חיי-נצח – שכן כל מצוה יש לה סגולתה המיוחדת ושכרה הקבוע – וממילא לא היתה סיבה לכופרים להרהר אחרי אמיתות התורה.

אך מכיול שלא עשה כך והוא מת כאחד האדם, היה הכרח איפוא להעלים את מקום קבורתו, כדי שזה ישמש ראיה כנגד הכופרים כי משה אמת ותורתו אמת.

"בקנאו את קנאתי בתוכם" (במדבר כ"ה, י"א)

שהוא מסר נפשו על הדבר, סייעו לו מן השמים. וכן בכל מצוה, כיון שהתחיל אדם אע"פ שהוא ענין קשה, מסייעים לו מן השמים לגומרה. ואף המלאכים רצו להזיק ולדחות לפנחס על שדיבר דברים מיותרים לפני הקב"ה כפי שבארנו לעיל. אמר להם הקב"ה: הניחוהו ואל תגעו בו. שדבר גדול עשה שמסר נפשו על קידוש השם והוא קדם לכל האומה הישראלית והצילם ממות, שהייתי מכלה כולם. ונקט מידת אבותיו שהיה קנאי בן קנאי, כשם שאביו לוי היה קנאי במעשה שכם על שזנה עם דינה ונקם מהם, אף פנחס שבא מלוי קינא על זנות. וכשם שהיה אבי אביו משיב חמה, כשהקטיר הקטורת ועמד בין החיים והמתים. כפי שנתבאר בפרשת קרח, אף בן בנו פנחס עשה כן, שהשיב חמתי מעל בני ישראל.

לכן אמר הנני נתן לו את בריתי שלום (במדבר כה-יב)

כפי שאני נותן רוב שלום על פנחס ואני אומר לו חן חן על כך. ואני משלם לו שכר טוב על שמסר נפשו על כבוד, ומפני שהוא גרם להטיל שלום ביני ובין ישראל בעולם הזה, הוא עתיד להיות אליהו הנביא ולשים שלום ביני ובין ישראל. והוא יהיה השליח לביאת המשיח כמו שאומר הכתוב: הנני שולח לכם את אליהו הנביא והשיב לב אבות על בנים. וכן אתן שלום בין ד' יסודות גופו. שכן ד' יסודות יש בו באדם, והם יסוד העפר, והאש, והאוויר והמים. וכל זמן שאותם ד' היסודות שרויים בשלום, אין יסוד אחד מתגבר על חברו, הוא בריא ושלם. אבל אם אין אחדות ביניהם אלא מחלוקת, שהאחד רוצה להתגבר על חברו, אז נחלה האדם והוא עלול למות.

וזהו שאומר הקב"ה לפנחס: הנני נתן לו את בריתי שלום, שאשכין שלום ואחדות בין יסודות גופו. ובכך לא ימות אלא יחיה לעולם. וכן היה, שנשאר בחיים לעולם, שפנחס הוא אליהו.

ועוד אמר הקב"ה למשה: והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם וגו', זה שביישוהו השבטים וקראו לו בן פוטי, בן זה שפיטם עגלים לע"ז, אני מייחס אותו שיהיה ראשון לשושלת כהנים גדולים. וכך היה, שרוב כהנים הגדולים שהיו בבית ראשון ובבית השני יהיו מזרע של פנחס,

והבאור הוא לפי הדין שאין גר יכול להיות דיין בישראל אא"כ היתה אמו מישראל, אבל מותר לו לדון גר אחר כמוהו. וזה מה שאמרו השבטים: מאחר שפנחס בא מגרים, שהרי אמו היתה בת יתרו, אם כן כיצד היה דן ישראל. ואם היה גר היה ניחא, אבל עכשיו שהוא ישראל, כיצד דן. לכן אומר כאן הכתוב: פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן. כלומר, מתי אינו יכול לדון, כשגם אביו גר, אבל כאן הרי בא מאלעזר בן אהרן הכהן, שהיה משלשלת היוחסין, ואין גדול ממנו, ועוד, בקנאו את קנאתי בתוך בני, מתי אין גר דן, כשהענין תלוי בבית דין. אבל כאן, הרי זה בא מתוך קנאה, שכל הבעל ארמית קנאים פוגעים בו, וזה יכול לעשות כל אחד. ואין הכרח שיהיה ראוי לדיינות.

ועוד טעם לזה שאמר כאן הכתוב פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן, שבשעה שבא ליכנס לאהלו של זמרי להורגו נתכנסו אלפי בני שבט שמעון ורצו להורגו, ומרוב פחד פרחו נשמתו, והקב"ה שלח באותה שעה את שתי הנשמות של נדב ואביהווא ונכנסו בגופו, ומאותה שעה זכה להיות כהן גדול, ועדיין לא היה כהן, כי בשעה שנמשהו אהרן ובניו כבר נולד פנחס, ולא הועיל שמן המשחה שנמשה בו אהרן, שלא הועיל אלא לזה שנולד אחרי כן ואם כן לא היה פנחס כן. ובמעשה זה של זמרי זכה בכהונה. ולפיכך אומר כאן הכתוב: פנחס אלעזר בן אהרן הכהן. ר"ל פנחס זה הוא גם בנו של אלעזר וגם בנו של אהרן, ששתי הנשמות של נדב ואביהווא נכנסו בו.

ועוד טעם למה הוצרך הכתוב לומר בן מי היה ובן בנו של מי היה, אע"פ שהדר ידוע מקודם. וזה כדי ללמדו הגבורה וקדוש השם שעשה פנחס, שאילו היה זה איש מלחמה הרגיל בנשק, לא היה פלא כל כך, אבל הוא היה תלמיד חכם ובנו של אלעזר, שאף הוא היה תלמיד חכם והיה נכדו של אהרן, שאף הוא היה תלמיד חכם, ומהיכן למד אומנות זו להשתמש בנשק, שלקח רומח בידו, ולהרוג שני אריות כאלו. נשיא שבט שמעון וכוזבי בת צור בת מלך, ובוודאי דבר גדול הוא. ולפיכך אומר הכתוב: פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן, ראו מי הוא פנחס ומה המעשה שעשה, האם אין זה ענין הראוי לשבח. ואע"פ שהקב"ה עשה את כל י"ב הניסים המפורטים במידרש תנחומא, אבל פנחס הוא שהתחיל במצות ומסר נפשו למיתה. ומאחר

ואהרן ושבעים הזקנים ולומר: אם הם מחשים ואינם נקפים אצבע, למה לי איפוא להיות ירא-שמים יותר מהם? – ובכל-זאת לא התחשב בכך, כי אם עשה את אשר מצא לנחוץ לעשות לכבוד השם-יתברך – לפיכך נאמר: "אשר קנא לאלהיו" – דומה היה עליו באותה שעה כאילו רק אלהיו שלו הוא וחובה מוטלת עליו לקנא לכבודו, אף כי איש אינו עושה זאת.

ושם איש ישראל המכה אשר הכה את המדינית זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעני (במדבר כה-יד)

עכשיו מודיע לנו הכתוב מי היה האיש שבא על המדינית שהרגו פנחס. מה שלא הזכיר הכתוב בפרשה הקודמת מי היה. אלא נאמר סתם והנה איש מבני ישראל וגו', אבל עכשיו שהזכיר הכתוב את פנחס לשבח, על שקידש את השם, בא לגנות את הרשע, לאמר, נשיא בישראל לא נרתע מלעשות עון זה.

ועוד בא הכתוב לומר שפנחס לא פגע בסתם אדם, אלא באיש חשוב שהיה נשיא שבט שלם, וכאילו הרג כל השבט, ומ"מ לא נרתע ממעשהו. וכן פירש הכתוב מי היתה האשה שהרג: הלא היא כזבי בת צור, היינו בתו של מלך, ועד כמה שנאו המדינים את ישראל שהפקירו בת מלכם לעשותה זונה ובלבד להחטיא את ישראל. ועוד בא הכתוב לשבח את פנחס שהרג בת מלך, והיינו כאילו הרג אומה שלמה, ומ"מ לא נרתע מלעשות כן.

ועוד בא הכתוב להודיענו בזה שנאמר ושם איש ישראל המוכה וגו' שבזה שנהרג האיש לא נתכפר לו עונו אלא את המדינית הוא נשאר דבוק בה גם בעולם הבא ושם יקבל עונשו. שכל הבועל ארמית הוא נדבק בה ככלב ולא נפטר ממנה לא בעוה"ז ולא בעוה"ב (מעם לועז).

וע"י שקינא פינחס את קינאתה שהרג את זמרי בן סלוא והחדיר ללב כל ישראל את מידת הקנאות, שלא יוכלו לסבול בקרבם עוברי עבירה. אך השבטים חשדו בו הרי מותר לקנאות קינאת ה' רק כמו שהפסוק אומר: בקנאו את קינאתי שפינחס ליבו היה טהור והמעשה לשם שמים ולא לשם שכר וכבוד.

בשכר זה שקנא את קנאת ה' צבאות, וגרם לכך שנסלח עונם של ישראל, וכן היה עתיד להיות תמיד שמזרעו הוא הכהן הגדול יכפר על ישראל.

"לכן אמר הנני נתן לו את בריתי שלום"
(במדבר כ"ה, יב)

בדין הוא שיטול שכרו (מדרש).

רש"י אומר, שהיו השבטים מבזים אותו על אשר הוא מזרעו של יתרו, ולכן בא הכתוב ויחסו אחר אהרן. וקשה, הלא ייחוסו זה אינו מבטל את העובדה שהוא היה מזרעו של יתרו?

זהו שאמר הכתוב: "פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן" – אפילו לפי דבריכם, שהו מזרעו של יתרו, אולם הלא הוא "השיב את חמתי מעל בני ישראל" ועשה איפוא "עובדא דאהרן", ועל-ידי-זה הוא נקרא "בן אהרן הכהן" וממילא ראוי הוא לברכתו של אהרן: "הנני נותן לו את בריתי שלום".

היינו: "בדין הוא שיטול שכרו" – שכר זה, ברכת השלום, בדין מגיע לו, לפי שעשה "עובדא דאהרן".

אף-על-פי שהקנאות הינה לכאורה היפוכו של השלום ונראית היא כמחלוקת, בכל-זאת אמרה תורה כי קנאות אמיתית וכשרה מביאה דוקא לידי שלום.

"תחת אשר קנא לאלהיו" (במדבר כ"ה, י"ג)

דרכו של כל חוטא, להיתלות בזולת ולומר: "ההוא גם כן עשה כך".

לפיכך הכריז השם-יתברך את עשרת הדברות בלשון יחיד, כדי שיהא דומה על כל אחד ואחד מישראל, כאילו ניתנה התורה לו בלבד ואין לו להשגיח באחרים.

והנה, פנחס בודאי עשוי היה להשגיח במשה

מוזכרת ה"הא" – שהיא אות השם אשר ב"אשה", לפני ה"יוד", שהיא אות השם אשר ב"איש".

“לאזני משפחת האזני” (במדבר כ"ו, ט"ז)

אומר אני שהוא מפחת אצבון (רש"י).

מה קשר יש בין שני השמות הללו?

ברם, אמרו חכמינו שנבראו אבצעותיו של אדם ארוכות ודקות, למען יוכל לסתם בהן את אזניו בשמעו דבר שאינו מהוגן. הרי איפוא נבראה האצבע בשביל האוזן, וממילא שני השמות “אצבון” ו”אזני” אחד הם.

אך בגורל יחלק את הארץ לשמות מטות אבותם ינחלו (במדבר כו-נה)

ויש אומרים שארץ ישראל נתחלקה בגורל לי"ב חלקים, שוים לי"ב שבטים, שלא היה לאחד שטח גדול יותר מחברו. וזה שאומר הכתוב לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעט את נחלתו, שמשמע מכאן שהיו מחלקים הארץ לפי מספר הנפשות שיש בכל שבט, מי הרבה ומי מעט. היינו לאחר שכבר נפל חלק לכל שבט היו באים הנשיאים ומחלקים אותו חלק לפי נפשותיו. שאם היה לשבט הרבה נפשות היו מחלקים אותה להרבה חלקים ואם היה מעט, חילקו למעט חלקים.

ויש אומרים שהגורל היה מודיע החלקים של כל שבט, והגורל הודיע שחלק פלוני יטול שבט פלוני, אבל לא אמר כמות המקום שיקח כל שבט. ולכן היה הכרח שיצוה הקב"ה את אלעזר עם הנשיאים שיראו לפי הנפשות של כל שבט שיתנו לי מדת השטח באותו תחום שקבע הגורל. שאם שבט יש לו הרבה אוכלוסים נתנו לו שטח גדול ולהיפך. וזה שנאמר לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעט נחלתו וגו'.

ואלה פקודי הלוי למשפחתם לגרשון משפחת הגרשני לקחת משחת הקהתי וכו' (במדבר, כו-נז)

וחשדו בפניחם שליבו לא טהור ולא קנא את קינאתו כי היה בן פוטי שהיה עובד ע"ז וכנראה יש בו את מידת האכזריות של עובדי הע"ז ולחיתוך כך החליט לקום ולשפוך דם חברים.

צרוך את המדינים והכיתם אותם כי צוררים הם לכם בנכליהם אשר נכלו לכם על דבר פעור ועל דבר כזבי בת נשיא מדין (במדבר כה, טז-יח)

והמחטיא את האדם גרוע מן ההורגו, שההורגו מאבד רק גופו, והמחטיאו מאבד גם נשמתו. ומאחר שהמדינים רצו לאבד אתכם מן העוה"ז ומן העוה"ב, לכן אתם צריכים להשתדל ולהורגם, שהבא להורגך השכם והורגו.

ויש אומרים זה שצוה הקב"ה לצרור את המדינים ולא להתגרות במואב, מפני שעתידה היתה לצאת מהם רות המואביה זו המרגלית הטובה. ולכן אחרי שנולדה רות המואביה לחמו במואב.

“לחנוך משפחת החנכי” (במדבר כ"ו, ה)

הטיל הקדוש-ברוך-הוא שמו עליהם, הא מצד זה ויוד מצד זה, לומר: מעיד אני עליהם שהם בני אבותיהם (רש"י).

בן בשמו של הקדוש-ברוך-הוא באה ה"יוד" לפני ה"הא", ולמה איפוא באה כאן ה"הא" לפני ה"יוד"?

ברם, חכמינו אמרו: “איש ואשה שכינה שרויה ביניהם” – ב”איש” יש “יוד” וב”אשה” יש “הא”, ואם מנהלים הם חיי-משפחה קדושים וטהורים, השכינה שרויה ביניהם.

ומאחר שאז היו הנשם נזהרות בענייני צניעות יותר מן האנשים, כפי שאמרו חכמינו: “אחת היתה, שלומית בת דברי, ופרסמה הכתוב”, ואילו לגבי האנשים נאמר: “בורים למשפחותיהם – על עסקי עריות שנאסרו להם”.

לפיכך, בסימן שניתן כאן על טהרת-המשפחה,

ברם, מאידך מצינו גם דעה האומרת: "מקושש לשם-שמים נתכוון" – ואם-כן לא איבד את נחלתו.

לפניכך: "ויקרב משה את משפטן לפני ה'" – שהוא יודע-מחשבות וכוונתו של צלפחד גלויה לפניו, אם היתה לשם-שמים אם לאו, ממילא יוכל להכריע אם מגיע לו נחלה בארץ-ישראל אם לאו.

כיון שאמרו בנות צלפחד: "והוא לא היה בתוך העדה הנועדים בעדת קרח", ורצו להשמיע בזה למשה כי צלפחד לא נימנה על מתנגדיו – הרגיש משה את עצמו כאילו הוא נוגע בדבר ולא רצה לפסוק את ההלכה בעצמו, כי אם הקריב את משפטן לפני השם-יתברך.

בכך יובנו היטב דברי רש"י: "ויקרב משה את משפטן – נתעלמה הלכה ממנו וכאן נפרע על שנטל עטה לומר: והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי". שהרי איך אפשר להעלות על הדעת, כי משה רבנו, הענין מכל האדם, אמר זאת חלילה מחמת גיאנות, עד כי ייענש על כך?

ברם, כשאמר משה רבנו: "והדבר אשר יקשה מכם", נתכוון לומר: אם תהיה לכם נגיעה כלשהי בדבר ויקשה לכם לפסוק דין אמת, אזי תביאו את הדבר אלי. הרי מטעם זה גופא הוכרח עתה, כשהיה הוא נוגע בדבר, להגיש את המשפט לפני הקדוש-ברוך-הוא, כי לא היה יכול לפסוק דין בעצמו.

הנה כי כן, אין כאן הכוונה שנענש משה, אלא היה זה פועל-יוצא פשוט מהדברים שאמר בשעתו.

"כן בנות צלפחד דברות" (במדבר כ"ז, ז)

כאשר אדם בא לפני צדיק ומגיש לפניו בקשה בענינים גשמיים, מלמד עליו הצדיק זכות לפני השם-יתברך, כי באמת מתכוון הוא לשם שמים. אפילו כשיהודי מבקש ממון, אין כוונתו אלא כדי שיוכל לקיים מצוות ומעשים-טובים ולגדל את בניו לתורה.

בפרשה זו מודיע הכתוב מנינם של שבט לוי, מפני ששבט לוי נמנה לחוד לפי ששאר השבטים נמנו מבני עשרי שנה ולמעלה, ושבט לוי נמנה מבן חודש ומעלה. והטעם ששאר השבים נמנו מבני כ' ומעלה ושבט לוי מבן חודש, כי אלו שהיו מבני כ' ומעלה עתידי היו ליטול חלק בארץ ולכן נמנו כדי לדעת מספר האנשים שיטלו חלק בארץ, אבל שבט לוי לא לקח חלק בארץ לכן נמנו מבן חודש ומעלה.

@@@@@

איש על העדה (במדבר כז-יז)

מדוע צריך למנות איש על עדה, הרי היו שבעים זקנים, בנוסף היו שרי אלפים ושרי מאות וכו'? הגמרא מספרת: על רבי יהושע בן לוי שהיה חבר של אליהו הנביא. נתלווה רבי יהושע לאליהו בתנאי שלא ישאל שאלות על מעשיו, וברגע שישאל יצטרך להפרד מהמסע.

ואכן הגמרא מאריכה בעובדות תמוהות של אליהו. פעם הגיעו לעיר אחת שלא קיבלו אותם יפה ולא אירחו אותם. כשנפרד מהם אליהו בירכם "יהי רצון שתהיו כולם לראשים". תמה רבי יהושע אך לא העז לשאול.

פעם אחרת נזדמו לעיר אחרת וכאם קיבלו אותם יפה ואירחו אותם. אך כאן בירכם אליהו "יהי רצון שיהיה לכם ראש אחד".

לא יכול רבי יהושע ושאלו לפשר הדבר. הסביר אליהו כשיש ראש אחד הכל נשמים לו, אבל כשיש כמה ראשים יש מחלוקות, כל אחד רוצה שיקבלו את דבריו, והדבר גורם שאין להם מנהיג.

"ויקרב משה את משפטן לפני ה'" (במדבר כ"ז, ה)

נחלת ארץ-ישראל תלויה בשמירת-השבת, כפי שאמרו חכמינו: "כל השומר שבת כהלכתו נותנין לו נחלה בלי מצרים", הרי ממילא מחלל-שבת מאבד את נחלתו.

והנה, חכמינו אמרו: "מקושש – זה צלפחד", אם-כן הרי מחלל-שבת היה ואיבד את נחלתו וטענתן של בנותיו לא היתה טענה כלל.

יבום, והראיה לכך מזה שנצטרכה תורה למעט "אשת אחיו שלא היה בעולמו" – היינו, אח שנולד אחרי מות אחיו, שאסור עליו לייבם את אשר אחיו, אף-על-פי שבין כך ובין כך צעיר הוא ממנו – הרי עלינו להסיק איפוא כי אפילו על אח צעיר חל דין יבום.

ודין זה, שאסור לייבם אשת אח שלא היה בעולמו, דרשו חכמינו מן הכתוב: "כי ישבו שניהם יחדיו" – היינו, רק כאשר ישבו יחדיו.

יוצא איפוא, כי הודות למלה "יחדיו" – שבאה למעט אשת אח שלא היה בעולמו ואשר ממנה למדנו כי דין יבום חל אפילו על אח צעיר – הוצדקה טענתן של בנות צלפחד: "אם אין אנו כבנים – תתייבם אמנו", והשם-יתברך אישר את דרישתן ואמר: "כן בנות צלפחד דוברות".

זוהי איפוא הכוונה שבמדרש: "משפטי ה אמת צדקו יחדיו – זה בנות צלפחד – מן המלה "יחדיו" אנו למדים כי משפט ה בבנות צלפחד היה צודק ואמיתי, לפי שטענתן היתה צודקת.

"יפקד ה" (במדבר כ"ז, ט"ז)

כיון ששמע משה שאמר לו המקום תן נחלת צלפחד לבנותיו, אמר משה: הגיע השעה שאתבע צרכי שירשו בני גדולתי (רש"י).

לכאורה קשה, מה ענין ירושת בני משה לירושת בנות צלפחד, הלא כי בן יורש את אביו כבר ידוע היה מלפני כן? ועוד, מה ענין ירושה של גדולה לירושה של נחלה?

ברם, הן אמר רש"י לעיל (בפסוק ה) שנתעלמה ההלכה ממשה על-שום שנטל עטרה לעצמו לומר: "הדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי".

והנה, אמרו חכמינו: "מפני מה בניהם של תלמידי-חכמים אינם תלמידי-חכמים, מפני שמתגאים על הציבור" (נדרים פ"א) – לפיכך, מתחילה לא תבא משה שיירשו בניו את גדולתו, מכיון שהרגיש בעצמו את חטא התגאותו על

הוא הדבר היה גם כאן. כאשר ביקשו בנות צלפחד נחלה, פירש משה רבנות אתכוונתן שהיא לשם-שמים – כי הודות לעשירות הן תוכלנה לעבוד את הבורא ביתר שאת. היינו: "ויקרב משה את משפטן לפני ה'" – הוא קירב את טענתן, שאין זו טענה גשמית גרידא אלא מכוונת היא לשם-שמים – "לפני ה'".

השיב לו השם-יתברך: "כן בנות צלפחד דוברות" – אינך צריך לפרש כך בתור למוד-זכות, כי כך הם הדברים באמת. אמנם כפי אשר אמרת כן הן דוברות, ללא כל כוונה אחרת.

"נתן תתן להם אחזה נחלה" (במדבר כ"ז, ז)

בעצם צריך היה הכתוב לומר "להן" בלשון נקבה?

אלא, בתוספות (בבא-בתרא קט"ו) מצינו, כי במקום שאשה יורשת כזכר מדבר עליה הכתוב בלשון זכר (לפיכך נאמר: "הוא ענה", אף-על-פי ש"ענה" היתה נקבה).

הרי ממילא, מכיון שציוה כאן השם-יתברך לתת להן נחלה כאילו הן זכרים, מדבר עליהן בלשון זכר – "להם".

משפטי ה אמת צדקו יחדו – זה בנות צלפחד (מדרש).

מה הכוונה שבדבר? ברם, אמרו חכמינו שהיו בנות צלפחד באות בטענה: ממה-נפשך, אם אנו כבנים – יש לתת לנו נחלה, ואם אין אנו כבנים – תתייבם אמנו (ראה בבא-בתרא ק"י).

במה דברים אמורים, אלא אם נאמר שאפילו אח צעיר חייב לייבם את אשר אחיו הגדול שמת בלי בנים, אבל אם דין ייבום אינו חל אלא על בכור האחים בלבד, הרי אין טענתן טענה מכיון שצלפחד היה הבכור באחים.

ובאמת הדין הוא שאפילו על אחים צעירים חל דין

ואכן, זה יהיה רע ומר. שכן מנהיג-ישראל אמיתי חייב ללכת לפני העם ולהורותו את דרך ה', למרות שכתוצאה מזה לא ירכוש לו אהדה יתירה בקרב ההמון ואף יהא נתון תחת "שבט הבקורת" של דעת הרחוב.

"אשר יצא לפניהם" – היינו: אשר תצא נפשו למען אדם-מישראל.

ביקש משה רבנו מאת השם-יתברך, כי יפקד על ישראל מנהיג כזה אשר יביאם מן המלחמה כפי אשר הוציאתם, מבלי שייפקד מהם איש, כמו במלחמת מדין, שנאמר: "ולא נפקד ממנו איש".

"ולא תהיה עדת ה כצאן אשר אין להם רעה" (במדבר כ"ז, י"ז)

חזקה על כל רועה שאיננו מתכוון לטובת הצאן אלא לטובת עצמו, שהרי אין הוא של הצאן, אלא הצאן הן שלו. לפיכך מבקש משה רבנו שיהיה מנהיג-ישראל רועה כזה אשר כל כוונתו אינה אלא לטובת הצאן ואשר ימסור נפשו למענן, ולא "כצאן אשר אין להם רועה – אשר הרועה אינו שלהם כי אם מתכוון הוא לטובת עצמו.

הרועה האמיתי של ישראל הוא השם-יתברך, כפי שאמר יעקב אבינו: "האלהים הרועה אותי" (בראשית י"ח, ט"ו), וכפי שאמר דוד המלך: "ה רועי לא אחסר" (תהילים כ"ג, א) – אך לדאבון-הלב שרוי דבר זה בהסתר ולא כל אחד רואה זאת וחש בכך.

מוטל איפוא על הצדיקים ומנהיגי-ישראל התפקיד, להראות לעולם כולו, כי הרועה חי וקיים וכי השם-יתברך משגיח תמיד על בניו ושומר עליהם בכל העתים הקשות. אבל בזמן שאין להם לישראל המנהיגים הראויים, אשר יגלו לעיניהם את השגחת השם-יתברך מתוך ההסתר שומא עליהם כי אין להם, חלילה, רועה וכי אלהיהם עזבם.

השופטים. אבל עכשיו שנענש ונתעלמה ממנו ההלכה, סבור היה שכבר נתכפר לו אותו חטא וממילא כבר ראוי הוא שיירשו בניו את גדולתו.

"אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם ואשר יוציאם ואשר יביאם" (במדבר כ"ז, י"ז)

מנהיג אמיתי צועד לפני העם ואינו נגרר מאחוריו. שומה עליו להרימם אליו ולא להשפיל עצמו אליהם, תוך וותרנות ומילוי כל מבוקשיהם. "אשר יצא לפניהם ואשר יבוא לפניהם" – שיצא לפניהם וינהיג את העדה אחריה, ולא שיפנה לאחוריו לראות מה העם מבקש ולמלא אחר רצונו.

מנהיג שיוצא לפני העדה, הריהו מרים אותה אליו. כפי שפירש בעל חידושי-הרי"ם ז"ל: "אשר יוציאם" – שהוא מפקיעם מן השפלות והטומאה, "ואשר יביאם" – ומכניסם אל הרוממות והקדושה. אבל מנהיג שיוצא אחרי העדה, הריהו נגרר אחריה אל שפלותה.

רעיון כעין זה הביע הה"צ רבי ישראל סלנטר ז"ל, על מאמר חז"ל במסכת סוטה: "בעקבתא דמשיחא – פני הדור כפני הכלב" – ויש להבין, מה טיבו של משל זה?

ברם – אמר רבי ישראל ז"ל – טבעו של כלב, שהוא רץ תמיד לפני אדוניו ומפרק לפרק הוא מפנה ראשו לאחוריו, לראות לאן פני אדוניו מועדות וללכת בכיוון זה.

בעקבות המשיח יהיה "פני הדור" – אלה שמתיימרים להיות מנהיגיו ודובריו של הדור – כ"פני הכלב" – שינהגו מנהג כלב; אמנם הלוך ילכו לפני העם ויעמדו בראשו, אולם לא תהיה להם דרך סלולה משלהם ולא תהא להם השפעה עם העם שילך בעקבותיהם, אלא אדרבה – מפעם לפעם הם יפנו אחורנית, לראות ולשמוע מה בפי ה"רחוב", מהי דעת העתונות, ובהתאם לכך יעצבו את השקפתם הם כדי למצוא חן בעיני ההמון.

ברם, צעירים שבאותו דור משראו את רבם החדש אמרו: גם הרבי הקודם לא היה בצעירותו אלא "כפני לבנה", ורק אחר-כך נתעלה ונעשה "כפני חמה". אבל זקנים שבאותו דור הכירו את הרבי הקודם גם בצעירותו וידעו כי אפילו אז כבר היה "כפני חמה", ולכן אמרו: "אוי לה לאותה בושה, אוי לה לאותה כלימה".
מה בושה ומה כלימה היתה זו לזקנים?

ברם, אמרו חכמינו במדרש, שזכה יהושע להיות מנהיג במקום משה, על-שום שנהג בחיי משה כמשרת ("ויהושע בן נון משרת משה"), והיה מסדר את הספסלים בבית-המדרש ופורס את המחצלאות, ולפיכך נתקיים בו: "נוצר תאנה יאכל פריה".

הזקנים, אשר בשעתו בושים היו לעשות מה שעשה יהושע, משראו עכשיו שדוקא בזכות זה נעשה יהושע למנהיגם של ישראל ופניו מאירים כפני לבנה קראו: "אוי לה לאותה בושה ואוי לה לאותה כלימה!" – אוי לבושה זו אשר התביישנו אז לסדר את הספסלים בבית-המדרש. אותה בושה גרמה לנו עכשיו כי נהיה תלמידיו של יהושע הצעיר.

וידבר ה' אל משה לאמר צו את בני ישראל ואמרת אלהם את קרבני לחמי לאשי ריח ניחחי תשמרו להקריב לי במועדו (במדבר כח, א-ב)

בפרשיות אלו הודיע הקב"ה למשה איזה קרבנות יביאו בכל יום וביום השבת ובכל ר"ח והקרבנות של כל מועד כיצד יהיו בשעה שיכנסו לארץ ויבנה בית המקדש.

ולמה נסמכה פרשת הקרבנות למותו של משה, להודיענו שכל זמן שהיה משה קיים לא היו ישראל צריכים לקרבנות, שהיה די בזכותו של משה להגן עליהם במקום הקרבנות, אבל עכשיו שהגיעה שעתו של משה להסתלק מן העולם, ולא ישאר מי שיגן עליהם, צוה הקב"ה למשה על הקרבנות שיגנו עליהם.

אשר יצא לפניהם ואשר יבוא לפניהם ואשר יוצאים ואשר יביאם (במדבר כז-יז)

"**יצא לפניהם**" ינהיג את העדה אחריו וירד לעם כדוד המלך שרקד עם עמו.

"**ואשר יוציאם**" מן השפלות והטומאה.

"**ואשר יביאם**" ומכניסם אל הרוממות והקדושה. אמר רבי ישראל מסלנט זצ"ל על מאמר חז"ל במסכת סוטה: "בעקבא דמשיחה פני הדור כפני הכלב" ויש להבין מה טיבו של משל זה?

טבעו של כלב שהוא רץ תמיד לפני אדוניו ומפעם לפעם הוא מפנה ראשו לאחוריו לראות לאן פני אדוניו מועדות ללכת שלא יברח לו.

בעיקבא דמשיחה יהיה "**פני הדור**" אלא שמתמרים להיות מנהיגיו של הדור הפנים (דוברי הדור) "**כפני כלב**" שהולכים לפני העם אמנם רשמי הם ראשי ממשלות אך בפועל הם שבויים בידי התקשורת העיתונות ומה שאומרים ברחוב ונתונים לסחטנות של מפלגות שמאיימות על הכסא שלהם ולכן לעולם הם לא יעשו מה שהם רוצים אלא מה שמכוון אותם הציבור.

בשיטה זו אף פעם לא יהיה מנהיג אמיתי שינהיג את העם באמת שנאמר "ולא תהיה עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה כי המנהיגים של היום דומים לבובה עם חוטים. ישנם שתי סוגים של רועה צאן האחד רואה את הצאן ומטפל בו בצורה ניפלאה אך לא בגלל שאוהב את הצאן מכיוון שהצאן הוא מקור פרנסתו וממנו הרועה מתקיים כלומר את טובת עצמו הוא מבקש. זה כמו מנהיג שדואג לעם בדיקדוק לשם שישאר בכיסא המנהיג לשם כבוד ומעמד. ואילו יש רועה שרועה צאן בחינם בשדות של אחרים לא לשם פרנסתו אלא אך ורק לשם הצאן והבקר זה מנהיג אמיתי

"ונתתה מהודך עליו" (במדבר כ"ז, כ)

מהודך ולא כל הודך. זקנים שבאותו דור אמרו: פני משה כפינו חמה, פני יהושע כפני לבנה. אוי לה לאותה בושה ואוי לה לאותה כלימה (בבא-בתרא ע"ה).

למה דוקא הזקנים אמרו כך?

קרבן תמיד של בוקר, מקריבים עודג שני כבשים עם מנחתו ונסכו, כפי שמביאים עם קרבן התמיד, וזה נקרא קרבן מוסף.

ובחדש הראשון בארבעה עשר יום לחודש פסח לה' (במדבר כח-טז)

אחרי שצונו הכתוב אודות הקרבנות של כל יום ושל שבת ושל ר"ח מודיענו כאן דיני קרבנות המועדים. ופתח בקרבנות הפסח, שהוא היום טוב הראשון שנצטוו עליו ישראל.

ובחדש הראשון שהוא חודש ניסן בארבעה עשר יום לחודש פסח לה' אז יש להקריב קרבן פסח כפי ובחמישה עשר יום לחודש הזה וגו', מלבד עלת הבקר וגו'. כל זה מלבד העולה שצריכים להקריב כל יום. וביום השביעי מקרא קדש וגו', שהותר רק מלאכת אוכל נפש ובאמצע חול המועד

“והקרבתם אשה עלה לה” (במדבר כ"ח, י"ט)

אם הקרבתכם נעשית ב"אשה" – באש של התלהבות, אזי הריהו "עולה לה" – השם-יתברך מתעלה על-ידה, כפי שאמר הכתוב: "ימלא ה כל משאלותיך" – היינו, שתמלא את כל משאלותיך ורצונותיך בה, בכוונה להגדיל ולהאדיר את כבודו בעולם

שהקב"ה ציוה לנו על הקרבנות מאהבתו שאוהב אותנו, ובפרט מצוה זו של קרבן תמיד שיהיה רפואה לעונותנו. ולכן כל מי שהיה דר בירושלים לא היה בידו עון, שתמיד של שחר היה מכפר על עונות של לילה ותמיד של בין הערבים היה מכפר על עבירות שעשה אדם במשך היום.

ויש אומרים עוד רמז למה נסמכה פרשה זו לענין מותו של משה, שאמר הקב"ה למשה: למה אתה מבקש ממני שאמנה מנהיג על הציבור, צוה להם אתה. משל לאשת מלך שעמדה להסתלק מן העולם. בקשה מן המלך שינהוג עם בניה בטוב ולא יכאיבם בדברים קשים. אמר לה המלך וכי לי את צריכה לצות על כך. צווי על בניך שישמעו בקולי ובודאי אנהג בהם יפה. אף משה כשעמד להסתלק מן העולם ביקש מאת הקב"ה יפקוד אל אלהי הרוחות לכל בשר וגו' שיעמיד עליהם פרנס טוב, אמר לו הקב"ה צו את בני ישראל וגו' ר"ל, וכי לי אתה צריך לבקש על כך, אמור לבנ"י שיחלקו לי כבוד ואל יעבדו ע"ז וממילא אנהג בהם יפה (מעם לוועז)

וביום השבת שני כבשים בני שנה תמימים ושני עשרנים סלת מנחה כלולה בשמן ונסכו (במדבר, כח-ט)

כאן צוה לנו הקב"ה שמלבד קרבן התמיד שמביאים בשבת כמו שמביאים בכל יום, יש להקריב בו גם קרבן מוסף, שאחרי שמקריבים

מטות

הרי "זה הדבר אשר צוה ה'". דברי-סופרים כדברי-תורה הם, ויש לשמוע אותם כשם ששומעים דברי אלהים חיים.

לפיכך הקדימה זאת התורה לפרשת התרת-גדרים, שכן מה טעם יכול חכם להתיר גדר ולעקרו

“וידבר ה אל ראשי המטות לבני ישראל לאמר זה הדבר אשר צוה ה'” (במדבר ל, ב)

אמר משה רבנו לבני-ישראל על אודות ראשי המטות, שיהיו יודעים כיצד להעריך את דברי מנהיגיהם, שכן כל אשר יאמרו הם, ראשי המטות,

תירא ואותו תעבוד", כי אז "ובשמו תשבע", ולא עוד אלא שעליו להיות ירא-שמים כיוסף ואיוב ולא תהא לו שום עבודה אחרת לעבודת-השם.

וברור איפוא כי אנשים כגון אלו יחידי-סגולה הם, הלא המה הצדיקים הגדולים מנהיגי ישראל. לפיכך מכוונים כאן הדברים אל ראשי-המטות, כי רק שכמותם יכולים להרושת לעצמם להוציא שבועה מפיהם.

"איש כי ידר נדר לה" (במדבר ל, ג)

הדא הוא דכתיב, כי לא ידע האדם את עתו (מדרש). מה ענין פסוק זה לכאן?

ברם, מצינו בגמרא, שבשעה שאדם נודר קרבן אל יאמר "לה קרבן", כי אם "קרבן לה", משום שמא יבטא את השם ולא יסיים את המלה "קרבן" ויהא מוציא שם שמים לבטלה (נדרים י). ומבארים המפרשים, כי החשש הוא פן ימות פתאום בטרם יהא סיפק בידו לומר "קרבן".

זוהי איפוא הכוונה שבמדרש, שלפיכך אמר הכתוב "נדר לה" ולא "לה נדר", משום "לא ידע האדם את עתו" – ויש מקום איפוא לחשוש פן ימות באמצע ויהא מוציא שם-שמים לבטלה, על-כן עליו לומר תחילה "נדר" ואחר-כך "לה".

אמר להם הקדוש-ברוך-הוא לישראל, לא תהיו סבורים שהותר לכם להישבע בשמי, אפילו באמת אין אתה רשאי להשבע בשמי אלא אם כן יהיו בך כל המדות הללו: להשבע בשמי אלא אם כן יהיו בך כל המדות הללו: את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד ובשמו תשבע (מדרש).

מהו, באמת, עניינו של דבר זה, שאסור להישבע אלא אם כן מחונן האדם בכל המידות הללו? ברם, אמרו חכמינו: "יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ואלמלא הקדוש-ברוך-הוא עוזרו לא היה יכול לו" (קדושין).

הרי נתון איפוא האדם במאבק קשה ומר עם היצר-הרע ואינו יכול לנצחו אלא בסייעתא דשמיא. אך

מלמפרע כאילו לא היה – אומר ה"כלי יקר" – משום שחיו היומיומיים ומעשיו של כל אדם מישראל צריכים להיות מסודרים על-פי דעתם ורצונם של חכמי-התורה,

וממילא אומרים אנו: "כל הנודר על דעת חכמים הוא נודר" – מלכתחילה מתכוון הנודר, שלא יהא תוקף לנדרו אלא אם כן יסכימו לכך החכמים, אבל אם לא יסכימו ויאמרו: "מותר לך", יפקע תוקפו מעיקרא, כשם שיכול הבעל להפר את נדרי אשתו, משום ש"כל הנודרת על דעת בעלה היא נודרת".

הרי כל ענין התרת-נדרים מבוסס על יסוד אמונת-חכמים והנהגת-חכמים, ולכן שפיר יאה כאן ההקדמה הזאת, כי דבריהם של ראשי-המטות, חכמי-התורה, נחשבים כדבר ה'.

אף אם יעשה אדם-מישראל את המעשה הכביר ביותר, ואפילו אם ימסור נפשו ויקריב קרבנות, הר אם לא ייעשה הדבר על-פי דעת ורצון חכמי-התורה – לא זו בלבד שלא יהא כל ערך לקרבנות אל עוד יהיו נחשבים כ"שחוטי-חוץ" – כקרבנות שהוקרבו במקום ובאופן שאינם רצויים לפני השם-יתברך, דבר המחייב בכרת. והוא אשר רמזו חכמינו בדרשם את "זה הדבר" שנאמר כאן אצל "ראשי המטות", מ"זה הדבר" שנאמר אצל שחוטי-חוץ (רש"י) – מכיוון שכל פעולה שאינה לפי רצון ראשי-המטות, הריהי מנוגדת לתורה, ואם זוהי פעולה של מסירת-נפש והקרבה – הרי זה בבחינת "שחוטי חוץ" שהם תועבת ה'.

"וידבר משה..זה הדבר אשר צוה ה'" – וכי היכן מצינו קודם שאמר ה' למשה את ענין התרת נדרים, שהוא מוסר בזה לבני-ישראל? ברם, אחרי חטא-העגל נאמר: "ויחל משה" – ודרשו חכמינו, שהתיר משה את נדרו של הקדוש-ברוך-הוא להכחיד את ישראל (ברכות ל"ב) – הרי מעצם העובדה הזאת כבר ידע משה רבנו, שיש התרה לנדר, וכבר לא היה צריך לציווי מיוחד על כך.

מה טעם נאמרה מצוה זו לראשי-המטות? שכן אמרו חכמינו הבמדרש, כי אין אדם רשאי להישבע אלא אם כן יהיו בו כל המדות הללו: "את ה' אלהיך

הסכים מלאך המוות ומסר לרבי יהושע את סכינו. כשהגיעו לשם הגביהו מלאך המוות, כדי לראות את מקומו, מיד קפץ רבי יהושע חי לגן עדן ונשבע שלא יצא משם.

בא מלאך המוות וסיפר לפני בית דין של מעלה את כל מה שקרה, ועל שבועת רבי יהושע בן לוי, אמר הקדוש ברוך הוא לבדוק בפנקסיו של רבי יהושע בן לוי, אם קרה שפעם אחת חזר בו משבועתו, וכשבדקו ראו, שאף פעם לא חזר בו משבועתו, ופסקו, שכיוון שנכנס ונשבע, גם עתה לא יחזירוהו משבועתו, אך חיבוהו להחזיר את החרב למלאך המוות, כיוון שאם לא כך יתבטל המלאך משליחותו. ממעשה מזעזע זה יש ללמוד כמה חשוב הוא מי שלא נשבע לשווא. ובזכות זה זכה רבי יהושע להיכנס חי לגן עדן, אם כן כמה צריכים אנו להיזהר בנדירים ובשבועות, כדי שלא נכשל חס וחלילה!?

מספרים על חסיד אחד, ירא ה' וסר מרע, שהיה מבאי ביתו של הסבא משפולי זכותו יגן עלינו אמן, אותו חסיד היה עשיר מופלג, ולא חסר לו מאומה, מלבד צרתו האחת, שלא זכה להיפקד בפרי בטן. בכל פעם היה העשיר מתחנן על נפשו לפני רבו האדמו"ר הקדוש, שיבטיחו להיפקד בבן זכר של קיימא, אך הצדיק דחהו בלך ושוב.

במשך חדשים רבים נדחה על ידי רבו עד שהחליט אותו חסיד להיכנס לרבנות, לשבת ולהטרידו, עד שיגזור אומר, שתפקד אשתו בפרי בטן. אותו יום היה הסבא משפולי עסוק בדברים העומדים ברומו של עולם, לבטל גזרה קשה מעל ראשם של בני הקהילה, והנה פתאום מופיע אותו חסיד, ומתחיל להעסיק את הרבי בבקשה פרטית, התחיל הסבא לומר לו, שאין זו שעת הכושר, ועתה הוא עסוק והתחנן לפני שיניחו ויבוא פעם אחרת. אך החסיד בשלו: "אינני זו עד שהרבי יגזור ויבטיח שאזכה השנה בבן". הדבר עיכב את הרבי וציערו עד מאוד, וכל מה שעשה לא עזר, אלא החסיד הוסיף, והכפיל להטריד את הצדיק, הרבי ביקש מהחסיד שילך, ואם לא יעשה כן הוא יתחרט. אך גם לזאת לא שמע החסיד.

כראות הסבא משפולי, שהחסיד בשלו, אמר לו: "אני נשבע לך, כי לא יהיו לך בנים לעולם". כשמוע החסיד את הדברים האלה נבהל וברח מיד

במה דברים אמורים, באיסורים שאסרה תורה על האדם – שמסייעים לו לאדם מן השמים כי יוכל לשמרם, אבל בנדירים ושבועות שאדם מקבל על עצמו מרצונו שלו, איננו מקבל כל עזרה וסיוע מן השמים במלחמתו נגד היצר, שכן מי ביקש ממנו כי יוסיף על עצמו עוד איסורים על איסורי התורה, כפי שאמר הכתוב בענין נדרים:

“למה יקצף אלהים על קולך” (קהלת) – ברצונך ובדיבורך שלך קשרת את עצמך באיסור זה, על-כן עליך להתגבר בכוחות עצמך על היצר-הרע העושה את כל המאמצים להעבירך על האיסור הזה, ברור איפוא שזקוק אדם לזכויות גדולות, לכוחות כבירים ולמידות נאצלות, כדי שיוכל לנצח לבדו במאבק קשה זה.

“לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה”
(במדבר ל, ג)

מי שנזהר בדיבורו, לבל תחולל שום מלה היוצאת מפיו ולא תהא לבטלה, עליו הכתוב אומר: “ככל היוצא מפיו יעשה” – ברכתיו מתקיימות וכל דיבור שלו נחשב כגזירה שיש למלאה, כפי שאמרו חכמינו: “ותגזר אומר ויקם לך – צדיק גוזר והקדוש-ברוך מקיים”.

איש כי ינדור נדר... ואישה כי תדר נדר אסר בבית אביה בנעריה... (במדבר ל, ג-ה)

המקובלים כתבו: שנפש המלאך הנבראת מאותה נדבה עומדת תלויה עד שהאדם ישלים את נדרו, ובגמרא תענית (ח) אמרו: “שאין גשמים נעצרים אלא בשביל פוסקי צדקה ברבים ואין נותנים”. והדברים אמורים גם כלפי שבועת שווא, שצריכים להיזהר שלא להישבע לשווא (לעולם לא להישבע אפילו בדברי אמת).

מצאנו בגמרא כתובות (עז) **מעשה מזעזע ברבי יהושע בן לוי**, שכשהגיע זמנו להיפטר מן העולם הגיע אלו מלאך המוות כשסכינו שלופה בידו. ביקשו רבי יהושע להראות לו ברגעיו האחרונים את מקומו בגן עדן. הסכים מלאך המוות והתחילו ללכת לשם. בדרך אמר רבי יהושע למלאך המוות, שיתן לו את הסכין, משום שמפחד ממנה, גם לזה

הדברים מאירים, וכתובים בפסוק בפרשתנו: "לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה" פרוש: אדם שהוא לא מחלל את דברו ככל היוצא מפיו יעשה, כך מקיימים בשמים את דבריו. עלינו להיזהר לשמור את דברינו ולקיימם, ולהיזהר רבות בעוון נדרים ושבועות, משום שאפילו אם מקיימם נקרא "רשע" ולכן הטוב ביותר לומר תמיד "בלי נדר" ולהיזהר לקיים כל הבטחותיו, כמו שנאמר: "מוצא שפתיך תשמור", ובוזה נישא טובה וברכה לחיי העולם הבא, אמן.

"לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה" כי מי שאינו מדבר דברים בטלים אלא כל היוצא מפיו מקיים, גם הקדוש ברוך הוא יעשה דבריו, כי צדיק גוזר והקדוש ברוך הוא מקיים (פניני התורה).

מעשה נורא על רבי יצחק הלוי מברדטשוב זכרונו לברכה שמנהגו היה למול רק בבוקר תכף אחרי תפילת שחרית, והנה פעם ביתו הביאה ילד וביום המילה כרגיל באו כל החסידים בבוקר והוא גמר תפילתו ונכנס בביתו, אמר להם תחכו לי, הוא נכנס לחדר מיוחד וסגר עליו מבפנים ונשאר שם ארבע שעות רצופות, וכל אחד ואחד כמעט משתגע באין סבלנות לא יודע מתי יצא? אם ללכת הביתה או להישאר שם? כמובן גם אבי הבן גם היולדת מצטערים מאוד מלראות שהקהל הולך ומתפזר ולא נשאר שם כי אם מנין מצומצם.

ואחר זמן זה יצא בשמחה גדולה מל את הילד ותכף קרא שמו יהודה לייב, אבי הבן שזה חתנו, אותו הרגע היה מצטער כי רצה לקרוא לילד שם אחר אבל שתק. ואחרי המילה סדרו סעודת מצווה, ובאמצע הסעודה שאל חתנו שני שאלות, שאלה ראשונה למה איחר כל כך ארבע שעות ולא מל תכף כרגיל? שאלה שנייה למה קרא אותו יהודה לייב כי רציתי לקרוא לו שם אחר.

אמר להם לכל המסובים שמחה גדולה יש לי היום וכדאי לספר לכם, כשבאתי לכאן בדרך ראיתי ענן שחור ורעש גדול בפנים הענין, רצתי תכף בתוך החדר הזה לשמוע ולראות מה קרה? שמעתי אחרי הפרגוד שנפטר צדיק יסוד עולם ושמו רבי יהודה לייב מעיר אפטא אותו הרגע יצאו כתות צדיקים מגן עדן בתופים ובמחולות לקבל את האורח הנכבד וידעו צדיקים כאלה דרכם לגן עדן צריכים לעבור דרך גיהנם כשהגיע לאותו המקום ופתאום

מחצרו של הצדיק, ונאנח, כמי שחרב עליו עולמו. וכבר התייאש מדבר זה והשלים עם המציאות.

לימים נסע אותו חסיד לעיר קוריץ לצורך מסחרו, ושמע רבות אודות הרב הקדוש רבי פנחס מקוריץ זכותו יגן עלינו אמן, ועל היותו בעל רוח הקודש, בעל מופתים, ודבוק בהשם יתברך בכל אבריו וגידיו. שאל החסיד העשיר את בני העיר למצבו הכלכלי של רבי פנחס. וכששמע שמצבו הגשמי ירוד, עני מרוד הוא עד פת לחם. הלך לביתו ואמר לרבנית שתקנה לליל הסדר את כל הדברים על חשבוננו. שולחן, כסאות, מפות, מלבושים, בשר, עופות, דגים, יין, פירות וירקות, קמח למצה שמורה ועוד. ובקש בתמורה מהרבנית להתארח בבית הצדיק בליל הסדר.

שמחה הרבנית והתחילה להזמין את הדברים, ואילו מן הצד משתומם לו רבי פנחס, מדוע אין אשתו מטרידה אותו השנה על הכסף עבור הוצאות החג? הרבי לא שאל מאומה, והמשיך בעבודת הקודש שלו.

בערב פסח רואה רבי פנחס שהבית מאיר, כלי כסף וכלי זהב, שמלות חדשות, רהוט חדש, כלים מבריקים, מיד שאל הוא את הרבנית מהיכן כל הפאר הזה? הצביעה הרבנית על האורח החסיד, ואמרה שהכל בזכותו. נתן לו רבי פנחס יד לשלום וישבו לקדש. התחיל באמרו, ההגדה, ולאחר הכוס השני, טרם ניגשו ליטול ידיים, שאלו רבי פנחס, מדוע הגיע? ומה חסר לו? סיפר לו אותו חסיד בקול בוכים, את מה שקרה אצל הסבא משפולי זכותו יגן עלינו אמן, ובקשו לבטל את השבועה, כדי שיזכה להיפקד בבן זכר של קיימא.

הרהר רבי פנחס רבות בבקשתו של העשיר, ואמר לו: "אם יש לי זכות בשמים, אני נשבע לך, כי עוד השנה הבאה אשתך תלד בן זכר של קיימא". שמח אותו עשיר ונשק את ידיו של הצדיק, ואכן כך היה, לאחר שנה ילדה אשתו בן זכר.

הצדיק רבי ישראל מרוז'ין זכותו יגן עלינו, סיפר לחסידיו שבשעה שנשבע רבי פנחס מקוריץ, נעשה רעש גדול בשמים. שני צדיקי עולם נשבעו, שבועתו של מי תתקיים? פסק בית דין של מעלה: מי שלא נשבע אף פעם אפילו באמת, את שבועתו נקבל. חקרו ובדקו וראו שרבי פנחס לא נשבע אף פעם בחייו, ולכן קיימו את שבועתו, לתת לאותו חסיד עשיר בן זכר של קיימא.

בידו לגבאי או לעני תכף. מה שאין כן הנודר, אומר בפיו שעה זו ובשעה אחרת נותן בידו. שאין נתינת הרי סמוכה לנתינת הפה, ולכן הצדקה נקראת פדיון כי צרוף פה עם יד יהיה אותיות **פדי"ה** או **יפד"ה** ללמד כי עיקר הצדקה הראויה להיות פדיה לנפש. הוא על ידי שהאדם נותן צדקה תכף שתהיה נתינת היד סמוכה לנתינת הפה. שיהיו מחוברים יחד שאז יהיה מהם צרוף פדי"ה או צרוף יפד"ה וזה שאמר נתון תיתן לו רוצה לומר שני נתינות סמוכים זה לזה ומחוברים זה לזה. והם של הפה ושל היד.

“ושמע אביה את נדרה..והחריש לה אביה וקמו כל נדריה” (במדבר ל, ה)

כאן, בהפרת האב, נאמר סתם: “והחריש לה אביה”, ואילו להלן (בפסוק ח), בהפרת הבעל אצל ארוסה, נאמר: “ושמע אישה ביום שמעו והחריש לה”, ולהלן מזה (בפסוק ט"ו), בהפרת הבעל אצל נשואה, נאמר: “ואם החריש יחריש לה אשה מיום אל יום”.

ויש להבין, מה משמעותם של השינויים הללו? ברם, אצל האב ביחס לנדרים של בתו יתכן אי-פעם שאפילו אם יחריש לה רגע אחד בלבד, שוב לא יוכל להפר את נדרה; כגון, אם נדרה נדר ברגעים האחרונים של ימי-נעוטה, על סף בגרותה, שאז כבר אין בידי האב להפר את נדרה. לפיכך לא נאמר כאן: “ביום שמעו”, שכן אפילו ברגע אחד עלול האב לפעמים לגרום לידי “וקמו כל נדריה”.

אצל ארוסה גם-כן יתכן שאפילו אם יחריש לה הבעל שעות מספר, שוב לא יוכל להפר את נדרה, כגון אם בינתיים נשאה לאשה, שאז הדין הוא: “אין הבעל מיפר בקודמין”, ואחרי הנשואין אין עוד בידו להפר את אשר נדרה באירוסיה. לעומת-זה אצל אשה נשואה יש בידי הבעל פנאי של יום תמים, כדי להפר את נדרי אשתו, ורק אם החריש לה “מיום אל יום” אזי “והקים את כל נדריה”.

איש כי ינדור נדר...לא יחל דברו כל אשר יוציא מפיו נעשה (במדבר ל-ט).

עזב את כל הגדולה ואת כל הכבוד וקפץ בתוך גיהנם.

אמרו לו רבנו מה קרה כאן? אמר להם כעת אני נמצא בעולם האמת אני מעיד על עצמי שקיימתי לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה גם קיימתי מצוות פדיון שבועיים זה למדתי מהקדוש ברוך הוא שהוא פדה שישים רבוא נפשות מישראל ממצרים ואמר כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא ועוד הבטיח לנו כל המקיים היוצא מפיו וגם הצדיק גוזר והקדוש ברוך הוא מקיים, לכן אינני זז מכאן עד שאני עושה פדיון שבועיים מגיהנם.

הלכו הצדיקים לפני הקדוש ברוך הוא, אמרו לו מה לעשות עם רבי יהודה לייב, שנכנס בגיהנם ולא רוצה לצאת בידיים ריקניות, אמר הקדוש ברוך הוא שיפתחו הפנקס של פדיון שבועיים לראות כמה נפשות הציל בחיים שלו? ומצאו מאתיים ועשרים, אז נתן לו רשות שיקח מספר כזה, מה עשה רבי יהודה לייב, ירד במדור השביעי ששם היו אותם הנשמות שיורדים ואינם עולים והיו כמה שנים נדונים שם, הוציא משם כפלים מזה, ובכל מדור שהיה עולה היה מוציא גם משם, אמר לו הממונה מה אתה עושה? כבר לקחת יותר מכפלים, אמר לו זה מתנה והכניסם לגן עדן, כשראיתי כוחו של צדיק קראתי את נכדי על שמו רבי יהודה לייב שיזכה לעשות חיים וחיל, אז שמחו כולם.

נמצאנו למדים לא יחל דברו ככל היצא מפיו יעשה אז זוכה לכמה מעלות ראשית כל תפילותיו נשמעים, ויש בכוחו לבטל גזרות רעות, וגם אחר אריכות ימים יש בכוחו להוציא נשמות מגיהנם ולהציל מצרות את החיים והמתים (אהבת חיים).

“נתן תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך”.

אמרו רבותינו זכרונם לברכה, מה בין נדר לנדבה? נדר, מתנדב ולא נותן תכף, נדבה הרי זה נותן תכף, וידוע שהקדוש ברוך הוא חפץ בנדבה שאומר הרי זה. שהוא נותן במזומן. תכף ומיד. אבל הנודר שאומר הרי עלי לתן כך וכך. אף על פי שמקיים אחר כך נקרא חוטא. **והנה** נמצא הנדבה שאומר הרי זה. עושה שתי נתינות בבת אחת בזה אחר זה, הראשונה בפיו שאומר הרי צדקה ושניה שנותן

פיהם של יהודים עשירים. אותם יהודים המבטיחים ואינם מקיימים, ועושים שקר בנפשם. לאחר מותם של אנשים אלו עתידים לבוא מלאכי השקר ולהעיד על מעשיהם. ומכיון שמלאכי שקר הם יש להניח כי יספרו על מעשים שלא היו ולא נבראו, ועלולים הם להטות את גזר דינם של האנשים לחובה... " (מעשיהם של צדיקים).

מעשה בנערה אחת יפת תואר, לבושה בבגדים נאים ומקושטים בתכשיטים, אשר הלכה בדרך אל בית אביה. והנה לפתע שמה אל ליבה כי טעתה בדרך, והיא הולכת במקום לא מיושב. המשיכה ללכת כדי למצוא את דרכה, אך הצמא החל להציק לה. מכיוון שכבר עברו מספר שעות בהם לא שתתה. והנה לשמחתה ראתה לפתע באר מים בזריזות הגיעה עד לבאר היא אחזה בחבל שמחובר בקצהו של הדלי, והיא החלה להשתלשל מטה אל המים כדי לשתות ולהרוות צימאונה ואכן, מה גדלה שמחתה כשרותה. אך עתה בהיותה במעמקי הבאר ניסתה לעלות למעלה ולטפס בחבל, אולם לא הצליחה.

לאחר מספר נסיונות נוכחה לדעת שאין באפשרותה לעלות למעלה, החלה בוכה וצועקת במר נפשה מי הוא זה אשר יצילנה ויעזור לה לעלות למעלה. בעודה בוכה וצועקת לעזרה עבר ליד הבאר אדם אחד, הוא נדהם לשמוע קולות וצועקות בוקעות מתוך הבאר. תחילה נרתע לאחוריו, כיוון שהיה בטוח שהקולות שהוא שומע הם דמיוניים או אולי קולות של רוחות ושדים. אך כשהקשיב היטב ושמע שוב את קולות הבכי פנה אל תוך הבאר ושאל מי צועק שם, האם מבני אדם או שמא רוח או שד? כששמעה הנערה את קולו בכתה לפניו ואמר "עזור לי לצאת מפה, מבני אדם אני, האמן לי, הוצא אותי מפה זעקה, ותוך כדי בכי סיפרה לו את סיפורה כיצד צמאה למים, ירדה לבאר ולא הצליחה לעלות.

אמר לה האדם: "שמעי לי, אם אני מעלה אותך מהבאר הרי זה רק בתנאי שתסכימי להינשא לי", הסכימה לכך הנערה מיד.

חיש מהר שלשל את החבל והעלה אותה בריאה ושלמה למעלה. ואז החלה להתעניין מאין הוא, וסיפרה לו מאין היא, ומי הם בני משפחתה, אנשים מכובדים וידועי שם, "ועתה לאחר שהבטחתי לך

מעשה ביהודי כופר שנהג לזלזל ברבנים במזיד. ניכנס היהודי לשיעור של רב העיר להפריע לו. השיעור היה על פרשת מטות. אמר הרב על הפסוק: "לא יחל דברו כל אשר יוצא מפיו יעשה" ואם יפר נידרו אומרת הגמרא בעבור עוון נדרים מתים אישתו בניו ובנותיו הקטנים של האדם.

לאותו יהודי כופר לא היו ילדים כי אשתו היתה עקרה והוא מירר לה את חייה שנאה שינאה גדולה רחמנא ליצלן.

התפריץ היהודי לדבריו של הרב ואמר לו איזה שטויות אתה מדבר כל חיי אני נודר ולא מקים למה הקב"ה לא לוקח את אשתי, אני לא סובל אותה שיקח אותה כבר.

תדהמה גדולה נפלה על הקהל לאור דבריו הגסים של היהודי, ענה לו הרב זה בדיוק העונש שלך בגלל שאתה נודר ולא מקים רחמנא ליבה בהא יודע כוונותיו של האדם לכן הוא לא ממית את אישתך ועוד יאריך ימיה כדי שתישאר ותיסבול איתה עד סוף ימך.

מעשה ברבי משה מפשוורסק הגיע לעיירה אחת, ונודע לו כי סוחריה היהודים אינם זהירים במידות ובמשקלות. הזמין אפוא את בני העיירה לשמוע את דרשתו בבית המדרש.

"בודאי יודעים אתם", פתח דרשתו ואמר, "את ששנו חכמינו במסכת סוטה (ח' ב'): 'במידה שאדם מודד מודד לו'. וכאשר יש לאדם מישראל מאזני שקר בחנותו, הרי שלאחר מותו ימדדו וישקלו את זכויותיו וחטאיו במאזני השקר שלו, והוא יצא חייב בדינו..."

בהזדמנות אחרת, כשהגיע רבי משה לעיר קראקא, נודע לו כי רבים מעשירי העיר נודרים בבית הכנסת בשבת לנדב בעין יפה לצרכי העניים, וכשבאים אליהם הגבאים לגבות את הכסף בימות החול, הם מקטינים את הסכומים ונותנים פרוטות עלובות.

בשבת, בשעת סעודה שלישית, בעוד עשירי העיר מסובים גם הם לשלוחן, אמר רבי משה: "יודעים אתם, בודאי, כי מכל מצווה שמקיים אדם מישראל נברא מלאך טוב, ומכל עברה מלאך רע ומשחית. מתוך כך מבינים אנו, כי שם, למעלה, יש לא רק מלאכי אמת אלא גם מלאכי שקר, הנבראים מהבל

כשהגיע אל הנערה עשתה שוב עצמה כשוטה כיוון שעבר זמן רב והיא לא הכירה אותו והוא החל לספר לה את המעשה ואת העדים חולדה ובאר שהעידו. אמרה הנערה, אכן אתה הוא זה שנשבעת לשאת אותי לאישה זוכרת אני את העדים שהועדנו, והסכימה להינשא לו וזרקה מעליה את מעטה השוטה, וחתונתם נחוגה ברוב שמחה והדר. (סיפור זה קרה בימי בית שני 70 שנה קודם מלחמת יון).

ואם היו תהיה לאיש ונדריה עליה או מבטא שפתיה אשר אסרה על נפשה ושמע אשה בים שמעו והחריש לה, וקמו נדריה ואסרה אשר אסרה על נפשה יקומו (במדבר ל, ז-ח)

גם הבעל יכול להפר את נדר אישתו ואמרו במדרש אל תהיה פרשת נדרים קלה בעיניך שביגלל נדר נהרגו סנדרין הגדולה.

מעשה היה בנבוכדנצר שבשעה שנצח נבוכדנצר את צדקיהו המלך עשה אותו לאדון על חמישה מלכים, כמו שנאמר בירמיה פכ"ז ושלחתם אל מלך אדום ואל מלך מואב ואל מלך בני עמון ואל מלך צור ואל מלך צידון ביד מלאכים הבאים ירושלים אל צדקיהו מלך יהודה. ובשעה שהיה נבוכדנצר עם צדקיהו, היה צדקיהו נכנס ויוצא אצלו בלי רשות, שהיה חשוב מאד בעיני נבוכדנצר.

יום אחד נכנס צדקיהו אצל נבוכדנצר ומצא אותו אוכל ארנבת בעודה חיה. שצד אותה ובעודה מפרפרת אכל אותה. שדרך הגבורים ההולכים במלחמה לאכול בשר חי בלי בישול כדי לחזק לבם ולעשות מעשים אכזרים, אבל נבוכדנצר עשה אכזריות יתירה מזו, שברגע שתפשה אכלה כשהיא חיה.

וכשראה נבוכדנצר את צדקיהו כשהוא נכנס אצלו אמר לו השבע לי שלא תגלה לאיש האכזריות שעשיתי. נשבע לו צדקיהו במזבח הפנימי, שהיה בבית המקדש שעליו היו מקטירים הקטורת שלא יגלה לאיש. לימים דברו חמשת המלכים סרה על

שאנשא לך, בוא אל הורי ואני מתארסת לך", הסכים לכך וכרתו ביניהם ברית.

שאל אותה מי יהיו העדים שכרתנו ביננו ברית? באותו רגע עברה במקום חולדה, אמרה הנערה, הנה, "חולדה" וגם "באר" זו יהיו לעדות, שאין אנו מכזבים אחד לשני. הסכים האיש לעדים אלו. ונפרדו כשהוא מבטיח לבוא לבית הוריה ולבקש להינשא לנערה זו שהציל.

עבר זמן מה, והאדם לא בא לבית הנערה אלא שכחה, ואילו הנערה זכרה היטב את הבטחתה ואת שבועתה ועל אף שביקשו ממנה הוריה להינשא לבחור זה או אחר סרבה. וכדי שלא יאלצוה להנשא בעל כורחה, ועל ידי כך תפר את ההבטחתה שמה עצמה לשוטה, היא קרעה את בגדיה, פיזרה שערותיה, ובני אדם נמנעו מגשת אליה. והיא עצמה הסתגרה בבית הוריה וחיכתה לקיים את שבועתה.

אך לא כן האדם אשר כרת עמה ברית, כאשר נפנה ממנה והלך לדרכו שכח את השבועה שנשבע והגיע חזרה לעירו, כעבור זמן מה נשא אשה ונולד לו בן. והנה יום אחד בשעה שהיה התינוק בן שלושה חודשים הגיחה לפתע חולדה גדולה וחנוקה את הילד. נבהלו בני הזוג, אך מקרה זה לא הזכיר לאדם את הנדר שנדר.

כאשר ילדה אשתו בן בפעם השניה הלכה עמו יום אחד ליד הבאר והנה נפל התינוק לתוך הבאר ומת. אמר לו אשתו דבר מוזר קורה לנו, בנינו מתים לא בדרך רגילה, אלא במיתה משונה עם על ידי חולדה ופעם נפילה לתוך באר. כשאמרה דברים אלו ניזכר לפתע בהבטחה שנתן לנערה שהציל, ואת העדים החולדה והבאר. והנה עדים אלו באו עתה להענישם על שלקח אשה אחרת. סיפר האדם לאשתו את כל המעשה, והחליטו כי עליהם להתגרש.

אמרה לו האשה אתה צריך ללכת ולישא את הנערה שהצלת, כי זהו חלקן שנתן לך הקדוש ברוך הוא. עזב האדם את ביתו והלך אל העיר שהנערה אמרה לו.

כשהגיע אל העיר ושאל אודות הנערה ומשפחתה, נדו לו כולם בראשם ואמרו, שוטה היא, לא ניתן לגשת אליה ולדבר עמה. אמר האיש אף על פי כן הולך אני לבית הוריה. סיפר לאביה את כל המעשה ואמר שמוכן הוא לשאתה לאשה למרות שגעונה.

כנ"ל. וכן בעון נדרים בניים מתים ר"ל. יהיה רצון שיצילנו השי"ת מעון זה ומשאר עוונות אמן. (מעם לועז)

“ונדר אלמנה וגרושה כל אשר אסרה על נפשה יקום עליה” (במדבר ל, י)

בכל הפרשה לא נאמר אלא “יקום” או “יקומו” בלי “עליה”, ואיללו כאן אצל אלמנה וגרושה נאמר: “יקום עליה”? ברם, הגמרא (זבחים מ"ג) מפרשת את הפסוק: “והנפש אשר תאכל בשר וטומאתו עליו” (ויקרא ז, כ), כי הכוונה היא רק לטומאת-הגוף, לפי ש”עליו” היינו “מי שטומאה פורחת ממנו” – שהטומאה שרויה עליו ובידו להסירה מעליו על-ידי טבילה.

כידוע קיימת דעה אצל כמה מהפוסקים, כי אשה שיש לה בעל או אב, אי אפשר להתיר את נדרה אלא על-ידי הפרת הבעל או האב, אבל לא על-ידי התרת חכם, לעומת-זה, אלמנה וגרושה, שכבר אין להן הפרה של בעל, אפשר להתיר את נדרן על-ידי התרת חכם.

לפיכך, סתם אשה נאמר בה רק “יקום” בלי “עליה”, שכן ההפרה אינה תלויה בעצמה, כי אם בבעלה או באביה – אבל אלמנה וגרושה, שיכולות להתיר את נדרן על-ידי התרת חכם, יאה לומר בהן “עליה”, לפי שהנדר שרוי עליהן ובידן להשתחרר הימנו – כשם ש”עליו” הנאמר אצל טומאה כוונתו לטומאה השרויה על האדם ובידו להיטהר הימנה.

“וידבר משה אל העם לאמר” (במדבר ל"א, ג)

אף-על-פי ששמע שמיתתו תלויה בדבר עשה בשמחה ולא איחר (רש"י).

השם-יתברך אמר למשה: “נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים” (פסוק ב), ואילו משה אמר לבני-ישראל: “לתת נקמת ה במדין?”

שכן באמת הרי חטאו המדינים כלפי אלהים, כי

נבוכדנצר ואמרו לצדקיהו: המלוכה ראויה לך שאתה מזרע דוד, ולא לנבוכדנצר שהוא איש שפל. וכשראה צדקיהו שהללו מדברים סרה בנבוכדנצר ואותו משבחים, ביקש אף הוא לגלות את מה שראה, אבל בגלל השבועה שנשבע, לא היה יכול לגלות, ונצטער על כך. וכשראה שהוא מצטער, אמר: יכול אני להתיר עצמי בלי רשותו. וכששמעו המלכים האלה זבריו הלכו ואמרו לנבוכדנצר יהודי זה שהוא חשוב כ"כ בעיניך, שהוא נכנס ויוצא בארמונו בלי רשות, אמר לנו שראה אותך אוכל ארנבת חיה. וכששמע נבוכדנצר הדבר הזה, בא לירושלים וישב בחומת אנטוכיה, ומיד יצאו סנהדרי גדולה כדי להקביל פניו. ויש אומרים ששלח וקרא לסנהדרין ולצדקיהו. כשבאו הסנהדרין הושיב אותם על כסאות של זהב. אמר להם רוצה אני שתסבירו לי את תורתכם. הביאו לו ספר תורה והיו הולכים ומבארים לו פרשה פרשה. וכשהגיעו לפרשת נדרים והתחילו לפרש לו הפסוק איש כי ידור נדר לה' וגו' שאל אותם מה הדין אם אדם רוצה להתחרט על הנדר או על השבועה, האם הוא יכול לחזור בו. אמרו לו אם הוא הולך אצל חכם והוא מבטלו הנדר, או השבועה. הנדר או השבועה בטלים. אמר להם בודאי אתם בטלתם את השבועה שנשבע לי צדקיהו. ויש אומרים כך אמר להם נבוכדנצר השבעתי לצדקיהו שלא יגלה והוא אמר שהתיר הנדר, אמר להם וכי ע"י התרה בטל הנדר. אמרו לו הן, אמר להם האם אין צריכה ההתרה להיות לפני זה שנשבע לו אמרו לו הן. פנה נבוכדנצר ואמר לסנהדרין אם כן כיצד התרתם הנדר לצדקיהו שלא בפני.

אז נדהמו הסנהדרין ולא ידעו מה להשיב. מיד שמטו כסאות הזהב שמתחתיהם וישבו על הארץ. וזהו מה שנאמר באיכה: ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון. אח"כ לקחו בעונות את הסנהדרין וקשרו אותם בזנבי סוסיהם וגררו אותם מירושלים ועד לוד. וזהו שנאמר באיכה הורידו לארץ ראשן בתולות ירושלים. ואת בני צדקיהו שחטו לעיניו, ואת עיני צדקיהו עיור ואסר אותו נבוכדנצר ונשאר במאסרו כל הימים שנבוכדנצר היה חי ומכאן אפשר לראות מה חמור עון הנדרים, שגרם למותם של שבעים הסנהדרין. וכן תראו שנדרים בגימטריא רוצח, שעל ידם אפשר להרוג נפשות

מעל רגלו"). משה רבנו אומר לבני-ישראל, כי יחלצו מעל עצמם כל נגיעה עצמית שהיא ולא תהא כוונתם במלחמה זו לא לכבוד עצמם ולא לשם ענין אישי כלשהו, כי אם רק לכבוד שמים – "לתת נקמת ה' במדין".

לפיכך אומר רש"י: "אנשים – צדיקים", לפי שרצה משה רבנו כי תהיה מלחמתם רק לשם-שמים ולא מחמת שאיפות-נקמה אישיות, ולשם כך דרושים באמת אנשים צדיקים. ועל-כן היה הכרח לגייסם בעל-כרחם – "וימסרו – על כרחן" – מאחר שלא האמינו כי אכן צדיקים הם וכי יוכלו באמת לכוון רק לשם-שמים.

כל מאבק המתנהל למען היהדות, מן החובה שיהיה כולו לשם-שמים, טהור מכל פניות ונגיעות. אמנם בכל מלחמה נעוץ הרבה מן הרע, אולם אם הכוונה טהורה היא ונאמנה, לשם-שמים, אזי אין המלחמה מזיקה כלל. אבל אם אין הכוונה טהורה, משפיעה המלחמה לרעה.

"אלף למטה אלף למטה לכל מטות ישראל" (במדבר ל"א, ד)

לרבות שבט לוי (רש"י).

מקשים המפרשים, אם גם משבט לוי גוייסו אנשים למלחמה, הרי צריכים היו להיות שלושה-עשר אלף איש משלושה-עשר שבטים, ולמה איפוא נאמר בפסוק הסמוך: "וימסרו מאלפי ישראל...שנים-עשר אלף?"

ברם, על הכתוב: "וימסרו" אומר רש"י: "מששמעו שמיתת משה תלויה בנקמת מדין לא רצו ללכת עד שנמסרו על כרחן" (פסוק ה). במה דברים אמורים אלא בשאר שבטי ישראל, ואילו לגבי שבט לוי הלא נאמר: "האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע" (דברים ל"ג, ט) – שבכוחם לשכוח את כל הקרובים והיקרים להם מפני רצון וכבוד השם-יתברך, ואף אם ידעו כי מיתת מנהיגם האהוב תלויה במלחמה זו, בכל-זאת הלכו ברצון למלא את רצון השם-יתברך.

הכשילו את בני-ישראל בזנות, וכן חטאו כלפי ישראל, כי נדמו לנפילתם של עשרים וארבעה אלף איש מהם, אמר איפוא השם-יתברך למשה: מוחל אני על כבודי, אולם על אשר עשו לבני-ישראל איני יכול למחול – "נקום נקמת בני ישראל". אך מששמע משה: "אחר תאסף אל עמך" – כי מיתתו תלויה במלחמת-מדין זו, חושש היה שמא יאמרו ישראל, כי גם הם מוחלים על כבודם, מתוך רצון להאריך את חייו, לפיכך אמר להם: "לתת נקמת ה' במדין" – שהמדובר הוא בכבוד-שמים ואין למחול על כך.

ולפיכך נאמר: "וימסרו" – היינו: "על כרחן" (רש"י) – שהיו מוכרחים ללכת בניגוד לרצונם, מאחר שאמר להם משה כי נקמת ה' היא. הרי מכאן ראייה, שעשה זאת משה רבנו בשמחה, שכן יכול היה בנקל לעכב את הנקמה, אילו אך היה מוסר לבני-ישראל את דברי ה' כהוייתם: "נקום נקמת בני ישראל", אלא בכך-זאת רצה שיתמלא רצון השם-יתברך, אף כי מיתתו תלויה בדבר.

כאשר מלך יוצא למלחמה כדי לנקום את נקמת עמו, עדיין אין בכך משום הוכחה, שהוא עושה זאת מחמת חיבתו לעמו, אלא יתכן מאד שהוא עושה זאת רק לטובת עמו, שכן "אין מלך בלי עם" ועליו להגן איפוא על עמו, כדי לשמור על מעמדו המלכותי. רצה הקדוש-ברוך-הוא שיהיו בני-ישראל יודעים, כי משה רבנו יוצא למלחמה במדין אך ורק לטובתם ולכבודם, משום שהוא עצמו לא יפיק עוד משה שום תועלת, שכן מיד לאחרי המלחמה עליו להאסף אל עמו.

זהו איפוא החידוש שבדבר, שאף-על-פי-כן עשה זאת משה בשמחה וברצון, כי בין כה ובין כה לא נתכוון לתועלתו כי אם לטובת ישראל. משראו בני-ישראל את גודל אהבתו של משה אליהם, נתגברה בהם פי כמה אהבתם אליו וסירבו ללכת – "וימסרו – על כרחן".

"החלצו מאתכם אנשים לצבא...לתת נקמת ה' במדין" (במדבר ל"א, ג)

"החלצו", היינו, הסרה (כגון: "וחלצה את נעלו

מדוע שואל עכשיו רש"י: "למה הלך פינחס ולא הלך אלעזר" – אחרי שהיה פינחס שקול כנגד כולם?"

ברם, באותו פסוק להלן אומר רש"י, כי בעזרת הציץ הרג פינחס את מלכי מדין, ולפיכך היה הוא שקול כנגד כולם, שכן אנשי-הצבא הרגו את המון העם ואילו פינחס הרג את המלכים, והמלך הלא שקול הוא כנגד כל העם ויוצא ממילא שהגדיל פינחס לעשות במדה שעשו כל אנשי-הצבא.

ובכל, מתחילה לא היה רש"י יכול לשאול, למה הלך פינחס ולא הלך אלעזר, שהרי אלעזר היה הכהן-הגדול וחייב היה לעשות את העבודה במשכן, ואילו פינחס לא היה אלא כהן-הדיוט, ועל-כן הלך הוא ולא אלעזר.

אבל עכשיו שאמר רש"י, כי פינחס היה שקול כנגד כולם, מאחר שהרג את מלכי מדין בעזרת הציץ הנכלל בין בגדי-הכהונה של הכהן הגדול, ואם-כן כבר לא היה אלעזר יכול לעשות את העבודה במשכן, משום שהיה הציץ חסר לו – ממילא חוזרת הקושיה: למה הלך פינחס ולא הלך אלעזר עם הציץ, והלא פינחס בהיותו כהן-הדיוט יכול היה לעשות את העבודה גם בארבעה בגדים? מתרץ איפוא רש"י תירוץ אחר: "מי שהתחיל במצוה יגמור".

כוח הרע של מדין החטיא עשרים וארבעה אלף איש משבט שמעון, אשר במעשיהם הוסיפו עוצמה ויתר שאת לכוח-הרע. לפיכך, משבאו ללחום נגד הכוח הזה של מדין, היו זקוקים לכוח כביר של עשרים וארבעה אלף צדיקים. כל המחנה מנה שנים-עשר אלף ופינחס היה שקול כנגד כולם, הרי ביחד: עשרים וארבעה אלף

ואת מלכי מדין הרגו וגו' ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב (במדבר לא-ח)

למה נאמר בחרב: להודיענו כשם שבלעם תפס אומנותם של ישראל שכל כוחם בפה וביקש לקללם בפה, אף הם תפסו אומנותם של האומות

ובכן יוצא שאמנם יו שלושה-עשר אלף, אך להלן הלא הכתוב מדבר באלה שנמסרו על כרחם, והם באמת לא מנו אלא שנים-עשר אלף בלבד, שכן האלף של שבט לוי הלך מרצונו הטוב.

"וימסרו מאלפי ישראל" (במדבר ל"א, ה)

להודיעך שבחן של רועי ישראל כמה הם חביבים על ישראל. עד שלא שמעו במיתתו מהו אומר: עוד מעט וסקלוני, ומשמעו שמיתת משה תלויה במקמת מדין לא רצו ללכת עד שנמסרו על כרחן (רש"י).

לשם-מה מוזכר כאן, אגב ציון שבחן של ישראל, מה שאמרו: "עוד מעט וסקלוני"?

ברם, כל אימת שיש לישראל טענות ותרעומות כלפי מהניגיהם, אפשר שתהא לזה אחת משתי משמעויות: או שכוונתם רעה, או להיפך – שהמנהיגים חביבים ויקרים עליהם ביותר, עד שהם מתייחסים אל המנהיג כאל אביהם, ודרך העולם הוא שבנים מפנים את כל טענותיהם כלפי אביהם ותובעים ממנו את כל צרכיהם.

ואכן כך אמר משה רבנו: "האנוכי הריתי את העם הזה או אנוכי ילידתיהו" – הרי משמע שאלמלי היה אביהם היו טעמונתיהן צודקות.

אם-כן, מאחר שגילו בני-ישראל חיבה כה גדולה למשה רבנו ולא רצו ללכת ולנקום באויביהם כדי להאריך את חייו – הרי זו איפוא הוכחה מובהקת כי גם בזמן שהיו להם טענות ותרעומות כלפיו, עד שאמר הוא: "עוד מעט וסקלוני", לא היה זה מחמת כוונות רעות, אלא משום שהתייחסו אליו כאל אביהם, והרי דבר זה גופו יש בו משום שבח לישראל.

"וישלח אתם משה אלף למטה לצבא אתם ואת פינחס" (במדבר ל"א, ו)

מגיד שהיה פינחס שקול כנגד כולם, ולמה הלך פינחס ולא הלך אלעזר? אמר הקדוש-ברוך-הוא: מי שהתחיל במצוה יגמור (רש"י).

בעצם הרי לא נצטוו מתחילה להרוג את הנקבות, ולמה איפוא קצף עליהם עתה?

הרי מכאן ראייה, כי דבר שהשכל מחייבו יש לעשותו מבלי לחכות לפקודה. לפיכך אמר גם בלעם: "חטאתי כי לא ידעתי כי אתה נצב לקראתי" (כ"ב, ל"ד) – שאם אין אדם מבין דבר שיש להבינו, הרי זה בגדר חטא...

ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא הבאים למלחמה זאת חקת התורה אשר ציוה ה' את משה (במדבר לא-כ)

נשאלת השאלה למה לא נאמר בפסוק "הבאים מן המלחמה"... על פי הדקדוק נכון לומר כך. אלא כתבו "הבאים למלחמה"...

התשובה היא כדי להזהירם מהיצר הרע שהם ניצחו במלחמה ובטח הם בעלי גאווה ביתר שאת הבא מתוצאת הניצחון, ועכשיו מחכה להם מלחמה הרבה יותר קשה והיא מלחמת היצר שלא יתלו ניצחונם לכבודם אלא לכבוד ה' יתברך ועוד שלא יריבו על השלל הבזוז לכן נאמר הבאים למלחמה מי מלחמה פיסית גשמית למלחמת היצר וזאת המלחמה האמיתית שנאמר מי הוא הגיבור? הכובש את יצרו ולא נאמר הכובש מדינות.

ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא הבאים למלחמה זאת חוקת התורה אשר ציוה ה' את משה (במדבר לא-כא)

אמר ריש לקיש: כל אדם שכועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו אם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו.

ומשה בא לידי כעס ויקצוף משה על פקודי החיל... כמובן לשם שמים אך גם כעס לשם שמים פוגע בנשמה.

כמו שכתוב בסדרת תיקון המידות: גדול תלמידי האר"י ז"ל רבי חיים ויטאל אמר: "מורי ז"ל היה מקפיד בענין הכעס יותר מכל שאר העברות אפילו שהוא כועס בשביל מיצווה. ואפילו כשאני (ר' חיים ויטאל) הייתי מלמד את אחי, והייתי כועס

שכל כוחם בחרב, ומידה כנגד מידה לא בטלה וכמו שנאמר ועל חרבך תחיה לכן הרגו את בלעם בחרב.

אך נשאלת השאלה איך הרג פנחס את בילעם בחרב הרי אסור לו בתור כהן להיטמא למת?

ויש לומר שפנחס לא הגיע לכהונה אלא אחרי שהשכין שלום בין השבטים בימי יהושע בן נון ולכן שהרג את בלעם עדיין לא היה כהן.

תירוץ שני מתרץ שרבי שמעון בר יוחאי אומר שמותר להיטמא למת עכו"ם ואפילו לנגוע בו שעכו"ם אינו מטמא.

ולכן גם החיילים הכהנים שבצה"ל יכולים להרוג את אויבנו הגוים בזמן מלחמה כי גוי אינו מטמא, אין בו קדושה וידוע שהחיזונים נדבקים לקדושה,

ויצאו משה ואלעזר הכהן וכל נשיאי העדה לקראתם אל מחוץ למחנה ויקצף משה על פקודי החיל שרי האלפים ושרי המאות הבאים מצבא המלחמה ויאמר אליהם משה החייתם כל נקבה (במדבר לא יג-טו)

כשפנחס וכל הצבא חזרו מן המלחמה, יצא לקראתם משה ואלעזר הכהן וכל הנשיאים לקבל פניהם לכבוד הנצחון שנצחו. וכשראה משה את הנשים שהביאו, כעס על פקודי החיל, הממונים על החיל, ללמדנו שכל סרחון הדור תלוי בגדולם שיש כח בידם למחות. אמר להם: מה עשיתם שהחייתם כל נקבה, והרי כל הפורענות באה עליכם בגלל הנקבות שהסיתו לזנות וזה הביא למגפה, ובדין היה שהן יקבלו עונשם.

וכדי לחלוק כבוד לפנחס לא הוכיח אותו אע"פ שהוא היה הגדול שבהם. ויש אומרים שלכך לא הוכיח את פנחס לפי שלא התערב פנחס בענין המלחמה, אלא היו בידו כלי הקודש והחצוצרות ולא ראה כלום, לכן הוכיח משה רק את הלוחמים בלבד.

"ויקצף משה על פקודי החיל...החייתם כל נקבה" (במדבר ל"א-י"ד, ט"ו)

שהכועס חושב חס ושלום, שענינים מסוימים נחתכים על ידי בשר ודם, והרי זוהי כפירה! הבולמים פיהם בשעת מריבה, חיים בהרגשה ומצהירים: כי רצון ה' הוא השולט והמנהיג. ולכן תגובתם במקרים כאלו היא השתיקה, כי הרי ה' אמר לו קלל!

מצינו בגמרא שבת (לא) מעשה נפלא בשני חברים שדיבור אודות מידת הסבלנות של הלל, נשיא ישראל, והתערבו ביניהם על ארבע מאות זוז, אם יוכל האחד מהם להביא את הלל לכלל כעס. הלל היה גדול הדור ולא קל להכנס אליו לשאלות פשוטות קם אחד מביניהם, והלך ביום שישי מתחת ביתו של הלל, והיה צועק: "מי כאן הלל", כביכול אינו מכיר את ביתו. מיד יצא הלל באמצע המרחץ, ושאל את האיש מה רצונו, פתח את פיו אותו אדם ושאל, מפני מה ראשם של הבבלים עגלגל? השיבו הלל בנחת: "שאלה גדולה שאלת בני", ותרץ לו שזה משום שהמילדות מזניחות את הילדים.

הלך לו אותו אדם וחזר אחרי כמה דקות, וצעק שנית: "מי כאן הלל". שוב יצא הלל בנחת, ושאלו הלל: "מה רצונך בני?" ענה אותו אדם: "שאלה יש לי לשאול, מפני מה רגליהם של האנשים הגרים באפריקה רחבות?" השיבו הלל: "מפני שיש שם ביצות, והשם יתברך עשה אותם כך, שלא ישקעו בבוץ.

שוב נפרדו, אך אותו אדם חזר בשלישית, וצעק: "מי כאן הלל", יצא גם הפעם הלל בנחת ושאלו: "מה רצונך בני?" שאל אותו האיש: "מפני מה יש אנשים בארץ מיוחדת שעניניהם שטוחות?" ענה הלל: "מפני שיש רוחות המעיפות את החולות בעיניהם".

התרגז אותו האיש ואמר להלל הזקן: "יש לי שאלות רבות לשאול, אך מפחד אני שתכעס", ענה הלל: "שב בני, ותשאל את אשר תחפוץ". ישב אותו אדם, ואמר לו: "אתה הוא הלל שאומרים עליך נשיא ישראל?" ענהו: "כן". אמר לו אותו האיש: "אם אתה הוא, יהי רצון שלא ירבו כמותך בישראל", נבהל הלל ושאלו: "מדוע בני תאמר כך?" ענהו: "מפני שעל ידך הפסדתי ארבע מאות זוז, ואמד והסביר להלל את סלע מחלקתו עם חברו, ואיך שסבלנותו של הלל גרמה לו להפסיד ארבע מאות זוז. מיד ענהו הלל: "תדע בני,

עליו לפעמים לשם שמים גם על הדבר הזה הזהירני מורי ז"ל והוכיחני במאוד מאוד והיה ניתן טעם זה ואומר: "כל שאר העבירות פוגמים באיבר אחד, אבל מידת הכעס פוגמת בכל הנשמה כולה ועושה אותה טריפה.

ולגבי הפסוק שלנו "ויאמר אלעזר הכהן" ... זעזוע יעבור בקרבנו אם נצייר לעצמנו את אשר התחולל באותה שעה במחנה ישראל, שישים ריבוא מבני ישראל עומדים לפני משה רבינו ומצפים לשמוע מפיו הלכות הגאלת כלים אשר שמע מהקב"ה, והוא עומד כנגדם ושוקק. ובמקומו יוצא אלעזר ואומר: "זאת חוקת התורה אשר ציוה ה' את משה" מיד תלוי כל ישראל את עיניהם במשה ותמהים תמיהה עצומה: הרי הקב"ה דיבר עם משה וכי למה משה לא מדבר? למה אלעזר הכהן נושא דבריו במקומו?

ומהי הסיבה? כמו שאמר ריש לקיש בנ"ל כל אדם שכועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו ואם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו ומשה נשכחה ממנו ההלכות כי כעס ואליעזר הכהן העביר את השיעור במקומו וכנראה כעס משה יתר המידה בימי אבלו של משה נשתכחו 300 הלכות והחזירן ענתיאל בן קנז בפלפולו. והאבק של כעס שהיה למשה רבנו נימדד בשמים כקצף גדול כשאמר שימעו נא המורים.

אמרו בגמרא: אמר רבי אלעא, אין העולם מתקיים אלא בשביל מי שבולם את עצמו בשעת מריבה, שנאמר "תולה ארץ על בלימה". בזכות אותם אנשים היודעים לותר, יש קיום לכל העולם. ואימתי עת זו? שעת מריבה. בשעת מריבה אין אנשים מוכנים לשתוק. והתוצאה היא השתלטות הכעס על האדם. מדוע כועסים אנשים על זולתם? התשובה מזעזעת ומחרידה, אבל תשובה אמיתית חוסר אמונה גורם לכעס.

כאשר ניגש לאדם הכועס, ונאמר לו: אינך יהודי מאמין! הוא יזדעזע. האם משום שאני כועס על חברי שפגע בי, שהעליב אותי, שגרם לי נזק, אינני בכלל יהודי מאמין? וכי מה הקשר בין השנים? אדם הכועס חושב שחברו גרם לו רעה, אבל לאמיתו של דבר החבר הוא רק שליח מההשגחה העליונה, כדי שהאדם יקבל עלבון או נזק המגיע לו. ומה טעם לרגוז ולקצוף על שליח?! מכאן

לסגני כהונה, ע"כ. עושרו של קרח הגדיל את גאוותו והחליט למרוד במשה, ועליו דורשת שם הגמרא בשם ריש לקיש: "עושר שמור לבעליו לרעתו" זה קורח.

"המן" הגאווה והכבוד הוציאו אותו מן העולם. אמר המן: "וכל זה איננו שוה לי בכל עת אשר אני רואה את מרדכי היהודי יושב בשער המלך" (אסתר ה' יג) ומה ראה המן לומר כך? והרי נישאו המלך מעל כל השרים, וכל מדינות המלך מאה ועשרים ושבע מדינה כורעים ומשתחווים להמן, ורק יהודי אחד מרדכי, אינו כורע ואינו משתחוה, ומה בכך?

אלא כתוב במגילה: "ויספר להם המן את כבוד עשרו ורוב בניו ואת כל אשר גדלו המלך ואת אשר נשאו על השרים ועבדי המלך, ויאמר המן אף לא הביאה אסתר המלכה עם המלך אל המשתה אשר עשתה כי אם אותי" (שם, יא-יב) ונדרש בתנחומא (שמות, משפטים אות ח) על הכתוב: "עושר שמור לבעליו לרעתו" (קהלת ה, יב) זה המן, שנאמר: "ויספר להם המן את כבוד עשרו" ולבסוף "ויתלו את המן" ע"כ.

וכן מצינו במדרש הגדול (במדבר, בלק כב, כ) קשה היא גסות רוח, שהקדוש ברוך הוא מבקש להשפיל את הרשעים, בתחילה הוא מוסיף להן גדולה כדי שתגבה רוחן, שנאמר: "לפני שבר גאון ולפני כשלון גובה רוח" (משלי ט ז, יח). וכן את מוצא בהמן, עד שלא יאבדנו הקדוש ברוך הוא, הוסיף לו גדולה והוסיף לו גבהות, שנאמר: "ויספר להם המן את כבוד עושרו... ויאמר המן אף לא הביאה אסתר המלכה" ע"כ.

גם בני ראובן ובני גד, עושרם הביא אותם לגאווה ורצו לקבל חלקם שלא מברכת שמים, אלא על ידי בחירה שלהם.

ה"כלי יקר" על הכתוב: "ויבאו בני גד ובני ראובן ויאמרו אל משה" (במדבר מטות לב-ב) שואל: הרי היה לו להקדים בני ראובן הבכור לבני גד? ומתרץ שמתוך רום לבכם קפצו לדבר בראש לפני בני ראובן הבכור, כי כך טבע העושר, שנותן רום לב לבעליו, ועשיר הדיוט קופץ בראש ויענה עזות, לא ישוב מפני כל איש, אינו חולק כבוד לבכור ולא לשום בעלי המעלה האמיתית, כי על ידי העושר הוא מתרומם.

שמוטב להפסיד ארבע מאות זוז, ועוד פעם ארבע מאות זוז, ובלבד שהלל לא יכעס".

ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד (במדבר לב-א)

הכתובים ממשיכים שבגלל אותו מקנה, הם ביקשו להישאר ולקבל נחלה בעבר הירדן. ואמרו חז"ל במדרש במדבר רבה (כב, ז) אם זכה במתנת העושר זכה בכל. אימתי? בזמן שהם מתנות שמים ובאות בכוח התורה, אבל גבורתו ועושרו של בשר ודם אינו כלום. ומתנות אלו בזמן שאינן באין מן הקדוש ברוך הוא, סופן ליפסק ממנו.

שני עשירים עמדו בעולם, אחד מישראל ואחד מאומות העולם, קרח מישראל, והמן מאומות העולם, ושניהם נאבדו מן העולם. למה? שלא היה מתנתן מן הקדוש ברוך הוא, אלא חוטפין אותה להם. וכן אתה מוצא בבני גד ובני ראובן שהיו עשירים והיה להם מקנה גדול, וחבבו את ממונם וישבו להם חוץ מארץ ישראל, לפיכך גלו תחילה מכל השבטים, ע"כ.

מדרש זה משווה את התנהגות בני גד וראובן להתנהגות קרח והמן. ובפרשה, משה רבינו משווה את התנהגותם למעשה המרגלים: "כה עשו אבותיכם בשלחי אותם מקדש ברנע לראות את הארץ" (במדבר מטות לב, ח) ננסה למצוא מה היה הכשלון המשותף בין מעשה המרגלים, קרח והמן, לבקשת בני גד ובני ראובן.

הכישלון המשותף הוא מידת הגאווה. עשירות שלא מובנת בצורה נכונה שניתנה על ידי ה' מן השמים, עלולה להכשיל את האדם מבחינת "עושר שמור לבעליו לרעתו" (קהלת ה', יב) העשירות עלולה להביא את העשיר לרום לב ולהכשילו בגאווה.

"קרח" אבד את עולמו בגלל הכבוד והגאווה ששלטו בו. וכי היה חסר לו ממון וכבוד? אלא עצם הדבר שישנו מישוה מעליו משה ואהרון זה פגע בו והוציאו מן העולם.

ואכן מביאה הגמרא (סנהדרין קי ע"א) את דברי ההסטה של אשת קרח, שעסקו בעניני כבוד, אמרה: ראה מה עשה משה, את עצמו מינה למלך, את אחיו אהרון מינה לכהן גדול, בני אחיו מינה

על כן גבה לבם וקפצו לדבר בפני בני ראובן הבכור, ע"כ.

גם אצל המרגלים מצינו שנכשלו במידת הגאווה והכבוד. כך נאמר בספר הזוהר (פרשת שלח) על הכתוב: "וישלה אותם משה... כולם אנשים" (במדבר שלח יג, ג) כולם היו צדיקים וראשי ישראל, אבל הם נטלו לעצמם עצה רעה, שאמרו: אם יכנסו ישראל לארץ, יעבירו אותנו מלהיות ראשים וימנה משה ראשים אחרים, שהרי זכינו להיות ראשים רק במדבר, אבל בארץ לא נזכה, ע"כ. ומכיון שהמרגלים חששו לכבודם, נכשלו והוציאו את דיבת הארץ רעה.

הכשלון המשותף לבני גד וראובן, המרגלים, קרח והמן, הוא הגאווה והכבוד, שהביא אותם למעשים רעים. בסופו של דבר המן נתלה קרח מת בבליעה, המרגלים מתו ביד ה', ובניגד ובני ראובן גרמו שיגלו ראשונים מבני ישראל. (מדרש אור חדש)

וראיה לדבר, מה שדרש (תנחומא במדבר, מטות אות ו) על הכתוב: "כי לא ממוצא וממערב ולא ממדבר הרים, כי אליהם שופט זה ישפיל וזה ירים" (תהילים עה, ז-ח) מהו "לא ממוצא וממערב"? לא ממה שאדם יוצא ועמל בסחורה והולך ממזרח למערב נעשה עשיר, אלא אפילו פרש בספינות והולך ממזרח למערב וחוזר על המדברות ועל הרים, אינו נעשה עשיר. מהו "ולא ממדבר הרים"? אמר רבי אבא: כל הרים, אינו נעשה עשיר. מהו "ולא ממדבר הרים"? אמר רבי אבא כל הרים שבמקרא הרים, חוץ מזה, שהוא רוממות, שאין אדם מתרומם מן הדברים הללו, ומה הקדוש ברוך הוא עושה? נוטל נכסים מזה ונותן לזה שנאמר: "כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים", ע"כ (תנחומא).

ומסמך המדרש פסוק זה לבני גד וראובן, תלמד מזה שמצא בהם דרך גאה וגאון. ולי שמצא הכתוב כי בני גד היה להם מקנה עצום מאד על בני ראובן,

בתנאי שלא ניתקע לעד כי מי שנתקע ונישאר במקום בסופו של דבר הוא ידרדר אחורה.

לכן אנחנו צריכים ללמוד לקח ממסעי בני ישראל שתמיד התקדמו והסתכלו מעלה מעלה והתקדמו למרות החניות הקצרות והארוכות העיקר שלא חוננים לעד. והחניות הם הכרחיות לעבודת ה' יתברך כשם שאדם עולה בסולם הוא עולה לאט לאט שלב שלב או שתים או שלושה שלבים ביחד אך הוא צריך לנוח כי אם יעלה עשרה שלבים במהירות הוא יכול ליפול ואם הוא נופל אז הוא נופל עד למטה ויוצא שלא עשה פה כלום.

ולכן שיטת מסעם של בני ישראל היא דוגמא קלאסית בשבילנו כיצד לעבוד את ה' יתברך יהיה רצון שהקב"ה יחזיר את כל עם ישראל בתשובה שלמה. (בשם הרב ישראל אלפרין)

אלה מסעי בני ישראל (במדבר לג-א)

כשם שמטרת בני ישראל במשך ארבעים שנה היתה לנחול נחלה בארץ ישראל. עברו הרבה מסעות ומקומות שונים שבכל מקום ומקום התנסו בניסיונות ומצבים אחרים עד שהגיעו לנחלה. הם הלכו אחרי ענני הכבוד ולפעמים הם התקדמו מאוד ואח"כ חנו חניה קצרה ולפעמים הם התקדמו מעט וחנו חניה ארוכה אך בסופו של דבר הגיעו לנחלה. וכן כך אמורה להיות עבודתנו בעולם הזה. כדי לחזור בתושבה צריכים לעלות מעלה מעלה בדרגות היראה יש ירידות ויש נפילות. לפעמים אנחנו מתקדמים ולוקחים על עצמנו יותר עול תורה ומצוות במשך תקופה ארוכה ופתאום חוננים חניה קצרה ולא מתקדמים ולפעמים אנו מתקדמים בעבודת ה' יתברך לאט לאט ואח"כ חוננים חניה גדולה ותקועים במקום הרבה זמן. הכל טוב ויפה

"אלה מסעי בני ישראל אשר יצאו מארץ מצרים לצבאתם ביד משה ואהרן" (במדבר ל"ג, א)

ויסעו ממרה ויבאו אילמה (במדבר לג-ט)

המפרשים הקדושים פירשו זאת שכאשר אדם נוסע (בורח מתרחק) מהמרה השחורה והעצבות הוא מגיע אילימה. מלשון אלים חזק, דהיינו שמתחזק בעבודת ה' יתברך. והצדיק מרוזין וצ"ל אמר שיש לזה ראייה מהתורה שנאמר "ועתה אל תעצבו ואל יחר בעיניכם" מלמד שמי שמתעצב מגיע לכעס חס ושלום.

מספרים על בן מלך אחד, שהיה בעצבות גדולה, וחשב לשלוח יד בנפשו. הלך להתייעץ עם אחד החכמים הגדולים של הממלכה, והוא השיאו עצה להשיג חולצה של אדם שאין לו דאגות ושמח בחלקו. וכשילבש חולצה זו יתרפא. מיד הלך בן המלך והתחיל לחפש נסיכים, עשירים, רוזנים, מי שמח בחלקו למי אין דאגות?

פעם אחת יצא בחברת עבדיו כדי לצוד ציד, ובדרכו פגש איזה רועה צאן יושב תחת העץ ומנגן בחלילו, ונראה כאילו אינו מבני עולם הזה. פנה אליו הנסיך ושאל אותו לשמו ולמעשיו, ענה לו אותו רועה צאן, שהוא יוצא בכל בוקר לרעות את צאנו, ויושב לנוח, ולנגן מעט, וכך מבלה הוא את יומו בששון ובשמחה, ולא חסר לו מאומה. הביט בו הנסיך וראה אותו לבוש בלוי סחבות וגופיה דלה עליו.

שאל בן המלך את רועה הצאן: "האם אתה שמח בחלקך?" ענה לו הרועה: "כן" המשיך בן המלך לחקרו: "האם אין לך דאגות?" ענה לו הרועה: "אין". חזר ושאלו: "האם היית מוכן להתחלף איתי ולהיות נסיך? ענה לו: "לא".

הרהר הנסיך בלבו שהנה זכה סוף סוף למצוא אדם ששמח בחלקו, ואינו דואג. פנה אליו הנסיך ואמר לו, שהוא מבקש ממנו חולצה אחת תמורת תשלום. ענה לו אותו רועה צאן בפשטות ובתמימות: "אין לי חולצה"... ילמד אדם ממעשה זה, שלא העושר הוא המביא את האושר, אלא אפילו עני חסר אמצעים יכול לשמח את עצמו על ידי מה שיש לו. **נמצאנו** בתורה הקדושה בפרשת וישלח כשניפגשו יעקב ועשיו, הציגו איש לרעהו את כל הבנים והבנות שברשותם והנה יעקב אבינו, עליו השלום, אמר "יש לי כל". כלומר ולא חסר לי מאומה. ואילו עשו הרשע אמר: "יש לי רב"

מצינו במדרש, כי מכיוון שגאולת-מצרים באה על-ידי בשר-ודם לא יכלה להיות נצחית ומן ההכרח היה שתבאו אחריה גלות אחרת; אולם לעתיד תבוא הגאולה על-ידי השם-יתברך בכבודו ובעצמו, ואז היא תהיה נצחית.

זהו שמרמז הכתוב: "אלה מסע בני ישראל" – לפיכך יהיו ישראל נאלצים לנדוד עוד בגלויות שונות אחרי גאולת-מצרים, משום "אשר יצאו מארץ מצרים ביד משה ואהרן" – שנגאלו ממצרים באמצעות בשר-ודם, ולכן אין הגאולה יכולה להיות נצחית.

ואכן, ראשי-התבות של "אלה מסעי בני ישראל" מרמזים על ארבע הגלויות הבאים: אדום, מדי, בבל, יון.

"ויכתב משה את מוציאהם למסעיהם ואלה מסעיהם למוצאיהם" (במדבר ל"ג, ב)

שמות המקומות השונים במדבר ניתנו בהתאם למאורעות שנתרחשו שם בבני-ישראל (כגון "קברות-התאוה", "מרה", "רפידים", וכיוצא בזה). זהו איפוא פשוטו של פסוק: "ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם" – משה רבנו כתב את המאורעות ("מוצא" פירושו גם מקרה ומאורע, ככתוב: "את כל המוצאות אותם" – יהושע ב, כ"ג), אשר אירעו לישראל במסעיהם; "ואלה מסעיהם למוצאיהם" – ואלה שמות מקומות-מסעיהם אשר הותאמו אל המאורעות הללו.

מצינו במדרש, כי בגאולה העתידה יעביר השם-יתברך שוב את בני-ישראל דרך כל אותם ארבעים ושניים המסעות אשר עברו במדבר אחרי יציאת-מצרים, כפי שאמר יחזקאל הנביא בנבואתו: "והבאתי אתכם אל מדבר העמים" (יחזקאל כ, ל"ה). זהו איפוא שמרמז הכתוב: "ואלה מסעיהם" – המסעות הללו יהיו גם "למוצאיהם" – כאשר בניהם אחריהם יצאו מגלותם האחרונה, יעברו גם הם את המסעות האלה.

השירה". ובגמרא שבת (ל) אמרו: "אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה".

מסופר על בת צדיק אחד שהיתה עקרה שנים רבות, והלכה לצדיק רבי רפאל מברשיד זכותו יגן עלינו אמן, כדי להתברך מפיו, אמר לה הצדיק: אם תהיי בשמחה תזכי בקרוב לכן זכר של קימא. הלכה אותה בת לאביה וסיפרה לו את דברי הצדיק, ואמרה שאינה מבינה מה הקשר בין שמחה לבנים? הסביר לה אביה את כונת הצדיק, והראיה לדבריו, שהרי מצינו בשרה אמנו, עליה השלום, שהיתה עקרה, וכתוב בה: "ותצחק שרה בקרבה". מיד סמוך לה "הנך הרה ויולדת בן". וכן דוד המלך אמר: "אם הבנים שמחה" אם רצונך להיות אם הבנים תהיי בשמחה, ואכן כך עשתה, וזכתה לכן זכר בשעה טובה ומוצלחת.

בת הטבח התלוננה בשיחה עם אביה על הקושי אשר בהתמודדות עם הבעיות בחיים. הטבח הובילה למטבח והראה לה שלושה סירים בהם רתחו מים. בסיר הראשון הוא שם גזר בסיר השני הכניס ביצה בסיר השלישי שפך גרגירי קפה. לאחר זמן מה שלף הטבח את הגזר מן הסיר ושם אותו בצלחת, דג את הביצה מן המים הרותחים והניח אותה בקערה, סינן את הקפה ומזג אותו בספל.

הביט בביתו ושאל: "מה את רואה, יקירתך?" הבת התקרבה לשולחן ובחנה את התוצרים: הגזר היה רך ונמעך. היא קילפה את הביצה, שהייתה קשה הקפה הדיף ריח נפלא וטעמו היה טוב ומענג.

אמר הטבח: "כך בני אדם שונים התמודדים עם קושי זהה. המים הרותחים הם אותו מצב נתון עבור שלושת החומרים: הגזר שהגיע למים התקשה, התרכך עד מאד וניתן עכשיו לפורר אותו בקלות. הביצה, שהגיעה עדינה ונוזלית תחת קליפתה הדקה, התקשתה כולה. פולי הקפה, לעומת זאת, הם ייחודים! לאחר שהותם במים הרותחים, הם הפכו את המים אותם למוצר משובח".

"**לאיזה** מהם את דומה, בתי היקרה? כאשר בעיות מגיעות למפתן דלתך, איך את מגיבה? כגזר שנראה חזק אך מאבד תכונותיו במצבי לחץ?

דהיינו, יש לי הרבה. כך היא מדתם של רשעים, שאינם שמחים בחלקם, אך אנו עם ישראל חי וקיים לעד בזכות השמחה בכל מה שנתן לנו הקדוש ברוך הוא, וכמאמר הכתוב: "ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלקיך" ועל ידי השמחה יכול לצאת מכל הצרות, כדכתיב: "כי בשמחה תצאון" ודרשו: "תצאון" מכל הצרות.

הגמרא בתענית (כב) מספרת על רב ברוקא שפגש את אליהו הנביא בשוק ושאל אותו אם יש משהו בשוק שהוא בן עולם הבא? הצביע אליהו הנביא על שני אנשים שנראו כפשוטים ואמר לו: הללו בני עולם הבא הם. ניגש אליהם רב ברוקא ושאל למעשיהם. ענו לו: אנשים בדחנים אנו. אם רואים אדם עצוב משמחים אנו אותו. משמחים חתן וכלה וכו'. ילמד אדם מהגמרא, עד היכן כח השמחה, אפילו להביאו לעולם הבא, ורבנו האר"י זכרונו לברכה, זכותו יגן עלינו אמן, אמר שאין דבר הגורם מניעה בעבודת ה' כמו העצבות והמרה השחורה, וכבר ידוע מחכמי הרופאים שיש בכח השמחה להעביר מהאדם את כל המחלות והכאבים, וחס וחלילה להפך, על ידי העצבות אפשר להגיע למחלות שונות ומשונות.

הרב הקדוש רבי נחמן מברסלב זכותו יגן עלינו אמן, אמר: "מצוה גדולה להיות בשמחה תמיד", ובלקוטי מוהר"ן (סימן רפ"ד) כתב שלמדת השמחה אפשר להגיע על ידי מציאת נקודות טובות בעצמו, והביא ראיה מהתפילה שאנו מתפללים לבורא עולם: "מה אנחנו, מה חיינו וכו'" אך אחרי כן מיד אנחנו מחיים ומשמחים את עצמנו באמירת: "אבל אנחנו עבדיך, עמך בני בחיריך". ובאופן כזה יהיה האדם בשמחה בכל עת ובכל מצב, כיוון שעם כל הרע מוכרח שתהיה בו איזו נקודה טובה, שאין בשום בריה בעולם. רק צריך לחפש זאת.

עוד כתב שם, שטוב לשמוע נגונים שמשמחים אותו, והאריך מאוד בשבח הנגינה, וכבר אמר הרב הקדוש רבי נפתלי מרופשיץ זכותו יגן עלינו אמן, שעל ידי הנגון אפשר לפתוח את כל שערי השמים. וגמרא מפורשת הוא בערכין (יא) "תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב – זו

לחכות עד סוף הלימודים, עד שתרד במשקל, עד שתתחתן, עד שהילדים שלך יעזבו את הבית, עד שתתגרש, עד יום ששי בערב או עד יום ראשון בבוקר, עד הקיץ, עד הסתיו, עד החורף או האביב, או עד סוף חייך כדי להחליט שאין זמן יותר טוב להיות מאושר. האושר הוא דרך לא גורל.

1. תאהב כאילו אף פעם לא פגעו בך.
2. תעבוד כאילו אתה לא זקוק לכסף.
3. תרקוד כאילו שאף אחד לא רואה אותך.
4. האושר הוא המסע עצמו ולא היעד! כי אין אדם נפטר וחצי תאותו בידו לכן איזה העשיר השמח בחלקו שידוע להעריך את החיים בעולם הזה ולא מתרגל לכל הטובות שעשה עימו הבורא כמו חושים תקינים ראייה שמיעה ילדים וכו'.

מעשה כדי לסבר את האוזן: פעם אחת כשעסקתי בשיפוץ של בית ישן, שכרתי את שירותיו של אינסטלטור שיטפל בכל ענייני הצנרת של הבית. אחרי שסיים את יום העבודה הראשון שלו, יום קשה ומתיש, יצא אל האוטו שלו וראה שיש לו פנצ'ר. לא נעים, חשבתי לי. אחרי יום כזה הוא עוד צריך לתקן פנצ'ר... אבל הוא עשה את זה בצ'יק צ'ק, וכשסיים, נופף לי בידו לשלום ונכנס לתא הנהג של הטנדר שלו. ניסה להתניע ו... כלום. המנוע שבק חיים. איזה מזל ביש, הרגשתי ממש לא נעים בשבילו. מיד הצעתי לו טרמפ הביתה. כשהגענו אליו הביתה, הוא הזמין אותי להיכנס ולהכיר את המשפחה שלו.

בעודנו פוסעים לעבר דלת הכניסה של הבית, הוא עצר לרגע ליד עץ קטן בצד השביל ונגע בקצות העלים שלו בשתי ידיו. על מפתן הבית, שניה לפני שפתח את הדלת, חל באיש שינוי מדהים: פניו המיוגעות אורו בחיוך רחב ושמח, הוא חיבק את שני ילדיו והניף אותם באוויר בעליצות, ונתן חיבוק אוהב לאשתו. לא יאומן שהאיש קשה היום הזה, נמלא כל כך הרבה חיוניות ומרץ ושמחה כשנכנס הביתה. בתום הביקור, לאחר שביליתי במחיצתם שעה נעימה, הוא ליווה אותי החוצה אל מכונית, עברנו ליד העץ שבצד השביל והייתי כל כך סקרן שלא יכול להתאפק ושאלתי אותו מה זה היה, הקטע של העץ.

כביצה בעלת אופי עדין שמקשה את ליבה לאחר פיטורים, גירושים, מוות של אדם אהוב? שנראית אותי דבר מבחוץ אך ליבה ונשמתה התקשו עד מאוד? או אולי את פול קפה, אשר תפקידו בחיים להפוך את המצב הכואב לדבר הטוב ביותר שניתן?

בשביל להיות פול קפה רק צריך לזכור כי לכל מה שקורה בחיים יש סיבה... רק נשאר לנו לגלות מה היא וללמוד ממנה. כל חיסרון אפשר להפוך ליתרון כמו אם אדם עצלן שיהיה עצלן גם בלעשות עברות או אם אדם פיזי מידי וקופצני שישתמש בתכונה זו לעשות מיצוות שנאמר זריזים מקדימים למצוה.

הכל דמיונות

אנו משכנעים את עצמנו שחיינו יהיו טובים יותר אחרי שנתחתן. אחרי שיהיו לנו ילדים. אנו מתוסכלים כי הילדים אינם מספיק גדולים, ושנהיה מאושרים יותר כשהם יגדלו. אחר כך אנחנו מתוסכלים כי הם מתבגרים וקשה אתם. אנו בטוחים שנהיה מאושרים יותר לאחר שהם יעברו את השלב הזה. אנחנו אומרים לעצמו שחיינו יהיו טובים יותר ויהיו מושלמים כשהבן/בת זוג שלנו יצליח יותר. כשתהיה לנו מכונית טובה יותר או בית יותר גדול, כשנוכל לנסוע לנופש, כשנהיה בפנסיה.

האמת היא שאין זמן טוב יותר להיות מאושרים "מעכשיו". אם לא עכשיו את מתי? החיים תמיד מלאים באתגרים ומכשולים. עדיף לקבל זאת ולהחליט להיות מאושרים בכל מקרה. מישוהו אמר פעם: משך הרבה זמן היה נדמה לי ש"החיים האמיתיים" היו אמורים להתחיל עוד מעט. אך תמיד היה מכשול אחר, בעיה שעלי להתמודד אתה, פקס לא פתור, חוב שצריך לשלם. רק אז החיים היו אמורים להתחיל. עד שהבנתי שהמכושלים האלה הם הם החיים שלי. הפרספקטיבה הזאת עזרה לי להבין שאין דרך לאושר: האושר הוא הדרך לכך!!! יהיה טוב אם תשמור כל רגע שיש לך לבד או עם מישוהו מספיק מיוחד ששוה לבלות את זמנך איתו. כי תזכור... הזמן לא מחכה לאף אחד. לכן, תפסיק

היו לו חתנים גדולי הדור. וכן המשא ומתן שמחה, שכן ממעטים במשא ומתן בחודש אב, משמע שגורם שמחה לאיש, וכל השמחה ביסורים מביא ישועה לעולם. וכבר אמר דוד המלך למרות יסוריו "למען יזמרך כבוד ולא ידום" כלומר למרות כל יסוריו של דוד המלך לא רק שהוא נדם ולא התלונן אלא שר ושמח וכתב שירות ותישבחות לבורא עולם שנאמר למען יזמרך כבוד ולא ידום".

ומדרך העולם, כשאדם מצליח בעניניו הוא מייחס ההצלחה לחכמתו וכוחו, ואינו מזכיר את חסדי השי"ת שהפליא לעשות עמו. ורק כשהגלגל חוזר והוא יורד מנכסיו הוא אומר, ומה אעשה והקב"ה גזר עלי כן שאפסיד. וזהו שאומר כאן הכתוב: תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל, שלא הזכרת את ה' אלהיך בשעת טובה, ועבדת את אויביך אשר ישלחנו ה' בך, אז תכיר שמן הקב"ה באה הפורענות עליך (מעם לועז)

מרצה ידוע התחיל את הרצאתו בהחזיקו ביד שטר של 20 דולרים. בחדר בו היו 200 אנשים, המרצה שאל, "מי מעונין בשטר זה של 20 דולרים?" "ידיים החלו להתרומם." "אני עומד לתת שטר זה לאחד מכם, אולם תחילה הרשו לי לעשות זאת". הוא החל לקמט את השטר. ושוב שאל: "מי רוצה זאת?" הוא זרק את השטר על הרצפה והחל למעוך אותו לתוך הרצפה באמצעות נעלו. הוא הרים אותו מהרצפה, כעת כולו מקומט, מעוך ומלוכלך.

"עכשיו, מי עדיין רוצה זאת?" עדיין הידים התרוממו לאויר. "חבריי", אמר המרצה. כולכם למדתם שיעור בעל ערך רב מאוד. לא חשוב מה עשיתי לכסף, אתם עדין רציתם אותו מכיוון שערכו לא ירד. הוא עדיין היה שווה 20 דולרים.

פעמים רבות בחיינו, אנחנו מועדים, מתכופים, ושוקעים בעפר בעקבות החלטות שקיבלנו, או בגלל נסיבות שנקרו בדרכינו. אנו מרגישים אז חסרי ערך. אבל אין חשיבות למה שקרה או למה שיקרה, אתם לעולם לא תפסידו מערככם. אתם מיוחדים – לעולם אל תישכחו זאת! "אתם יהודים בנים של בורא עולם. לעולם אל תתנו לאכזבות של אתמוול להאפיל על עתידתכם, כי אתם תכנסו למרה שחורה.

"**אה**, זה מאוד פשוט", ענה לי "העץ הזה הוא עץ הצרות שלי. אני יודע שבסוג העבודה שלי, זה בלתי נמנע שיהיו לי צרות ובעיות וקשיים. אבל דבר אחד בטוח, הצרות האלו לא שייכות למשפחה שלי, לאשתי וילידיי. לכן, כשאני בא הביתה, אני פשוט תולה את כל הצרות של אותו יום על העץ, ומבקש מאלוהים שיטפל לי בהן. ואז, למחרת בבוקר, כשאני יוצא מהבית, אני ניגש לעץ ולוקח מעליו את הצרות שנשארו שם. ואתה יודע מה, ממש מפליא, אבל כשאני ניגש לעץ בבוקר להוריד את הצרות ממנו, תמיד תמיד יש עליו הרבה פחות צרות ממה שזכרתי שתליתי שם בלילה הקודם, כי הזמן שחלף משכיח את הצרות.

עלינו לנהוג כמו העץ שנאמר "כי האדם עץ השדה" כשם שעץ כדי לגדול אינו צריך מי עדן אלא מספיק לו מים מלוכלכים בחולות כלומר משקים אותו מים מלוכלכים והוא להיפך מניב פירות טובים ומתוקים, כך גם צריך להרגיש האדם גם אם עוברים עליו קשיים ביום יום ופוגעים בו בחברה משקים אותו מים מרים הוא צריך להניב פירות טובים שזה הארת פנים אהבת ישראל ולתלות הכל בחטא עץ הדעת שמאז בא מיתנה ויסורין לעולם וכמו שרבי נחמן מברסלב אומר כל העולם כולו גשר צר מאוד והעיקר לא לפחד כלל.

מעשה ברבי ברוקא שמצא את אליהו הנביא זכור לטוב בשוק. שאל ר' ברוקא את אליהו ע"ה אם יש בין האנשים בשוק כאלו המזומנים לחיי העולם הבא. ובין כך באו לקראתם שני אנשים. אמר אליהו ע"ה לרב ברוקא הללו מזומנים לחיי העולם הבא. שאל אותם רב ברוקא מה מעשיכם שבגללם זכיתם לחיי העוה"ב. אמרו לו האנשים שמחים אנחנו ומשמחים אחרים, שבשעה שאנו רואים אנשים עצבים אנחנו משמחים אותם.

וזה שאמרו אנו שמחים ומשמחים אחרים בא ללמדנו, שאם אדם רוצה לשמח אחרים צריך הוא עצמו להיות שמח, שאם הם עצמם היו עצבים אפילו אם היו רוצים לשמח אחרים לא היו יכולים. וכן ישמח האב בשעה שנולדת לו בת למז"ט שכשמגדילים הצאצאים מביאים שמחה בבית, ורב חסדא היה אומר לי חביבים בנות יותר מבנים, כי

צלמי מסכתם תאבדו (במדבר ל"ג, נ"א-נ"ב)

מצינו בגמרא, שהיה משה רבנו מסוגל לבטל לחלוטין את יצר העבודה זרה, אלא שחסרה לו זכותה של ארץ-ישראל (ראה עירובין ל"ב). לפיכך אמר הכתוב: "כי אתם עוברים את הירדן" – מכיון שרק אתם עוברים את הירדן בלעדי משה, על-כן "ואבדתם את כל משכיתם ואת כל צלמי מסכתם תאבדו" – לבל תיכשלו בהם. ואילו היה גם משה עובר עמכם את הירדן אל הארץ, היה הוא מבטל את היצר העבודה-זרה ולא הייתם חוששים מפני כל אלה.

"אל אשר יצא לו שמה הגורל לו יהיה"
(במדבר ל"ג, נ"ד)

מקרא קצר הוא זה (רש"י).

חכמינו אמרו, שלפיכך נקראת ארץ-ישראל "ארץ-הצבי", כי כשם שהצבי הזה משהופשט עורו מעליו שוב אינו יכול לחזור ולכסות את גופו מאחר שהוא מתכווץ, כך גם ארץ-ישראל בזמן שישראל יושבים עליה הריהי מתכווצת (גיטין נ"ז).

משמע איפוא כי לפני שנכנסו ישראל לארץ היה שטחה מצומצם מאד, כך שלא הספיק לכל שבט השטח שניתן לו; אך לאחר שהוטל הגורל נתרחבו ממדי השטח בהתאם לגודלו של השבט. זהו איפוא פשוטו של הפסוק: "אל אשר יצא לו שמה הגורל – לו יהיה", אחרי שנפל הגורל על שטח פלוני בשביל שבט פלוני, נתהווה השטח הראוי בהתאם לצרכיו של השבט.

וזהו שנתכוון רש"י לומר: "מקרא קצר הוא זה" – המקרא מדבר כאן בכברת-האדמה הקצרה שנתרחבה אחר-כך.

"והיו הערים להם לשבת" (במדבר ל"ה, ב-ג)

לשם-מה חוזר הכתוב על כך פעמיים? ברם, ערי

היו היו בערבות סין איש זקן וחכם ולו בן יחיד, יום אחד הגיע אל פתח ביתו של הזקן סוס פראי, בנו של הזקן תפס את הסוס והכניסו לאורווה, אבל הזקן לא היה מאושר.

שאל אותו בנו: "אבא למה אתה לא שמח? תפסתי את הסוס והכנסתי אותו לאורווה. אתה לא חושב שזה טוב – אנחנו זקוקים לסוס בריא וחזק", הזקן נד בראשו ואמר: "האם זה טוב או רע, את זה נדע רק בעתיד".

למחרת היום ברח הסוס מהאורווה. הבן היה מאוד עצוב, אבל אביו לא אמר דבר. הבן שאל את הזקן: "אבא האם אתה לא חושב זה נורא שהסוס ברח לנו? היינו זקוקים לו".

הזקן רק נד בראשו ואמר: "האם זה טוב או רע, את זה נדע רק בעתיד".

אחרי שלושה ימים חזר הסוס ואיתו שתי סוסות חדשות. הבן היה מאוד נרגש, והכניסן האורווה. אביו לעומת זאת נותר אדיש. הבן לא יכול היה להבין זאת, "אבא", אמר הבן, "זאת סיבה לשמוח. יש לנו שלושה סוסים עכשיו" הזקן רק נד בראשו ואמר: "האם זה טוב או רע, את זה נדע רק בעתיד".

בערב הנער היה כבר עייף מטיפול בסוסים, הוא ניסה לאלף את הסוס הפראי, אבל זה בעט בו ושבר את רגלו. "אבא!" קרא הנער. "שברתי את רגלי. האין זה נורא?" האב הזקן קיבע את רגלו של בנו ואמר: "האם זה טוב או רע, את זה נדע רק בעתיד".

אחרי מספר שבועות פרצה מלחמה, הגיעו אנשי צבא ולקחו את צעירי הכפר לשמש חיילים בצבא. את הבן של הזקן השאירו מאחור, כיון שרגלו הייתה שבורה. היה קרב נורא וכל צעירי הכפר מתו במלחמה. והזקן רק נד בראשו ואמר: " אין רע בעולם הכל הוא לטובה כי ה' הוא טוב ודרך הטוב להיטיב ואם קרה לנו משהו רע בחיים זה לשם כפרת עוונות שקילקלנו את נשמתנו במעשנו לכן יסורין הם כמו ניתוח כמו שנאמר הניתוח יכאב אך החולה יבריא אז הוא מיד נכנס לשמחה.

"כי אתם עברים את הירדן אל ארץ כנען...ואבדתם את כל משכיתם ואת כל

בשעת הצורך הפעיל הגר"א את ידיעותיו וחכמתו להציל עשוק מיד עושקו. היה זה כאשר בני בליעל הוציאו דיבה על בתו של אחד מנכבדי וילנא, ואף שכרו עדי שקר לאמת את העלילות ולאלץ את הבעל לגרשה. האשמות היו כה ברורות והוכחו לכאורה, שבית הדין נטה לקבל את דברי העדים, אולם כשהגיעו הדברים לאזני הגר"א, חושש היה כי אותה אשה מושמצת על לא עוול בכפה.

הגר"א פנה לבית הדין וביקש לקיים בירור נוסף בנוכחותו, אך שני עדי השקר עמדו במרדם במצח נחושה, העיזו להעליל על בת ישראל, ובעדות מכוונת ומדויקת חזרו על העלילה. משסיימו השנים את עדותם, פרץ הגר"א בקריאה: "עדי שקר הם", לתמיהת הדיינים ויתר הנוכחים.

מחויץ לחדר בית הדין הסביר להם הגר"א, מדוע הוא משוכנע כי שקר הם דוברים. במשנת סנהדרין (פרק ה' משנה ד) שנינו לגבי גביית עדות בבית הדין שמקבלין עדות מפי אחד העדים, ואחר כך מכניסין את חברו ושומעין את עדותו: "אם נמצאו דבריהם מכוונים". ממשמעות המלה "נמצאו" אנו למדים שאין הכרח שעדות שני העדים, אף אם הם מעידים על אותו נושא, תהיה זהה מלה במלה, לכל אדם סגנון משלו, וכך הוא מוסר את הדברים, מזוית ראיתו ובניסוחו. רק בית הדין, השומע את שני העדים קובע שעדותם זהה. יתר על כן, אם עדותן זהה מלה במלה, יש לחשוש ששני העדים נדברו ביניהם וחזרו על הדברים פעם ופעמים, להשמיע אותם בעל פה, ולכן דייק התנא במשנתו "אם נמצאו" כלומר, שדברי העדות נמצאו מכוונים, אך אינם זהים לחלוטין.

הגר"א שהאזין לדבריהם, הבחין בכך כי לא היה כל שינוי בדברי שני העדים אף במלה אחת, ולכן היה משוכנע הם עדי שקר. ההאשמה החמורה שיצא מפיו בצורה תקיפה הבהילה את העדים, ותוך שעה הם הודו בכוננתם הזדונית (מורשת אבות)

הלויים הלא שימשו בעת ובעונה אחת גם ערי-מקלט לרוצחים בשוגג, והשם-יתברך הרוצה לראות אך טוב, בישראל אומר איפוא: מי יתן ולא יקרו מקרים כאלה ולא תהיינה הערים הללו מקום המוכן לפורעניות כי אם רק "להם לשבת" – ללויים בלבד

גאל הדם הוא ימית את הרצח בפגעו בו הוא ימתנו ואם בשנאה יהדפנו או השליך עליו בצדיה וימת או באיבה הכהו בידו ימת, מות יומת המכה רצח הוא גאל הדם ימית את הרצח בפגעו בו (במדבר לה, יא-כא)

ואם לא הרגו בית דין את הרוצח ונס אל עיר המקלט ומצאו גואל הדם אפילו בתוך עיר המקלט, יכול גואל הדם להורגו. כי עיר המקלט מצילה רק את ההורג בשוגג ולא את ההורג במזיד. ואם ההורג בשוגג יצא מעיר המקלט ומצאו גואל הדם והרגו, אין כל תביעת דמים נגד גואל הדם. כיון שיצא הלה מעיר המקלט. ואם הלך גואל הדם לתוך עיר המקלט והרג שם את הרוצח, חייב גואל הדם מיתה.

ולא תקחו כפר לנפש רצח אשר הוא רשע למות כי מות יומת (במדבר לה-לא)

כן ההורג במזיד בעדים ובהתראה שדינו למות, ובין ההורג בשוגג לפני עדים, אסור לקחת ממון מהרוצח במזיד לפוטרו מן המיתה ולא מן ההורג בשוגג לפוטרו מן הגלות, על הראשון נאמר הפסוק ולא תקחו כפר לנפש רוצח וגו' כי מות יומת.

והיו אלה לכם לחקות משפט לדרתיכם בכל מושבותיכם. כל מכה נפשף לפי עדים, ירצח את הרצח, ועד אחד לא יענה בנפש למות (במדבר לה, כט-ל)

דברים

אלה הדברים (דברים א-א).

תלמידי ישיבת לומז'א בפתח תקוה, אשר שהו בתקופה שבה שימש רבי אליהו דושניצר בקודש בישיבה זו, זוכרים כיצד היה ר' אליהו פונה אל תלמיד בישיבה ומוכיחו על דברים שיצטרכו תיקון, כשחוט של חסד משוך עליו. עם חיוך מוצנע על פניו היה פונה בלשון רכה לתלמיד, מוכיחו בתקיפות המהולה בריכוך אמהי.

הוא לא היה נפרד מן התלמיד מבלי לומר לו בלשון רפה ופניו כולה אומרת רצינות: "סלח לי". והיה מוסיף ואומר: "בוא ואסביר לך מדוע מבקש אני סליחתך. הלא ידוע מה שהורו לנו חז"ל: כשם שמצוה על האדם לומר דבר הנשמע, כך מצוה עליו שלא לומר דבר שאינו נשמע, ועל כן אם הנך נמנה עם אלה המוכנים לקבל דברי תוכחה, ניחא. אולם אם נמנה את ח"ו עם אלה שאינם מוכנים לקבל תוכחה, הרי לא רק שלא קיימתי כל מצוה אלא גרמתי לך עגמת נפש בלבד, ועל כך מבקש אני סליחה".

כאשר זכו לשמוע דברי תוכחה מסוג זה יוצאים מפי ר' אליהו חשו את דברי רב הונא: "כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעים, שנאמר: סוף דברי הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם" (ברכות ו) ומפרש בעל ה"תורה תמימה": "כי על פי רוב סיבת הדבר שאין דבריו של אדם נשמעים הוא מפני שחושדים בו בנטיה ובפניה עצמית. מה שאין כן מי שהוא ירא ה' באמת, אומר בודאי את דבריו בתמימות, ולא חושדים בו, ולכן דבריו נשמעים." ("לקח טוב").

ערב אחד, בעת שטיל רבי ישראל מוז'ניץ, כדרכו בלויית שמשו, הרחיק עד לשכונה שבפאתי העיר. בשכונה זו נצבו בתים הדורי מראה, ומרבית יושביהם היו יהודים, שסרו מעם דרך התורה והמצוות.

מה התפלא השמש לראות את הרבי עוצר ליד ביתו ההדור של מנהל בנק ידוע. קרב הרבי אל דלת הבית, והשמש בעקבותיו, מלא תמהון היה השמש בהכנסם אל תוך הבית. 'מה לרבי וליושבי הבית

הצדיק רבי יהודה ליב מגור, בעל "שפת אמר", היה אומר: ספר "דברים" הוא בבחינת "תפילין של יד", שכל הפרשיות בהן מרוכזות בבית אחד. לעומת זאת ארבעת הספרים הראשונים בתורה (בראשית, שמות, ויקרא, במדבר) הם בבחינת "תפילין של ראש", בהן ערוכות ארבע הפרשיות בארבעה בתים. ונקרא הספר החמישי בתורה "דברים", כוון שבתחילתו ובסופו מצויים הרבה דברי-תוכחה, שתכליתם לקרב ולקשור ליבותיהם של ישראל אל התורה – בדומה לתפילין של יד, שאנו מקיימים בהן "וקשרתם" כנגד הלב.

אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר, בערבה, מול סוף, בין פארן ובין תפל ולבן וחצרות ודי זהב (דברים א-א)

"אלה הדברים לפי שהן דברי תוכחות ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן, לפיכך סתם את הדברים והזכירו ברמז, מפני כבודו של ישראל (רש"י).

אל תוכח ליץ פן ישנאך, הוכח לחכם ויאהבך

מהפסוק "אל תוכח ליץ פן ישנאך, הוכח לחכם ויאהבך" (משלי ט) למד השל"ה הקדוש כלל גדול בענין מצוות תוכחה: כאשר אתה מוכיח את עמיתך אל תאמר לו רק את חסרונותיו, כי אז ישנאך ולא ישמע לדבריך, והיינו "אל תוכח ליץ" – אל תוכיח אותו בזה שתאמר לו שהוא ליץ. רק אדרבה, אמור לו חכם אתה, ולכן, לא מתאים לך לנהוג כפי שנהגת. וזהו "הוכח לחכם" כלומר, תעשנו לחכם, אז יאהבך וישמע לקול דברי התוכחה שלך.

שבפי הרבי – כן גדלה והולכת הסתייגותו של הרבי.

לבסוף, לא יכול עוד רבי ישראל לעמוד בפני הפצרותיו של האיש. "ברצונך לשמוע את הדבר – ובכן, הסכת ושמע, אלמנה אחת בעירנו, אשה עניה מרודה, חייבת לבנק שבהנהלתך סכום כסף תמורת משכנתא על דירתה, בימים הקרובים מתכוון הבנק להעמיד את בית האשה למכירה פומבית, ואת האלמנה ויתומיה ישליכו החוצה. רציתי לבקש ממך לבטל את החוב של אותה אלמנה, אך לא אמרתי לך את בקשתי, שכן, כשם שמצוה לומר דבר הנשמע – כך מצווה שלא לומר דבר שאינו נשמע".

שמע הבנקאי את דברי הרבי והגיב בתמיהה, "איך אפשר לעשות דבר כזה, לותר לאשה על חובה? הרי אין זה חוב פרטי שהיא חבה לי, החוב הוא לבנק כולו – ואני אינני בעל הבנק אלא רק מנהלו. ומדובר כאן בסכום גדול..."

"אם כך", הפסיקו הרבי, "צדקתי באמרי, שלא תשמע לדברי, ומצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע..." והרבי נכנס אל ביתו, בלוי שמשו. על מפתן הבית נותר הבנקאי העשיר. רגע עמד שם, תפוס בשרעפיו. אחר פנה לשוב לביתו, בדרך הביתה גמלה בלבו ההחלטה...

ואם חפצים אתם לדעת את סופו של המעשה, נספר לכם רק זאת, ביתה של האלמנה לא העמד למכירה פומבית.

אלה הדברים אשר דבר משה (דברים א, א)

(א) פרשת "דברים" נקראת בכל שנה בשבת הסמוכה לתשעה באב, וכל כך למה? כי בפתח הפרשה הזאת מספר משה על חטא מרגלים, שהוציאו דיבת הארץ היעודה לישראל והמיטו בכך אסון כבד על דור יוצאי מצרים (שימותו במדבר ולא יבואו אל הארץ המובטחת) ארעה בליל תשעה באב.

כך שנינו במסכת תענית (כ"ט, ע"א) על הפסוק "ויבכו העם בלילה ההוא" (במדבר י"ד, א): אותו לילה, ליל תשעה באב היה, אמר להם הקב"ה לישראל: אתם בכיתם בכייה של חינום (בכייית שווא, בשעה שהמרגלים הוציאו דיבה על הארץ;

הזה? התפלא אך לא העז לשאול. בציתנות פסע בעקבות רבי ישראל.

ואם פליאתו של השמש היתה גדולה – גדולה היתה עוד יותר פליאתו של בעל הבית כפל כפלים, בראותו את הצדיק מפסיע אל תוך ביתו. הוא קם לקראת הרבי וקבל את פניו בכבוד ובדרך ארץ. "שלום עליכם, רבי, ישב נא רבי". ישב הרב, אך מילה לא הוציא מפיו. ישב ושתק רגעים ארוכים, משנתארכה השתיקה, העז בעל הבית ללחוש לעבר השמש: 'לשם מה בא הרבי לביתי?' והשמש השיב בלחשישה נבוכה: 'גם אני אינני יודע!...'.

שוב השתררה דממה. לאחר דקות אחדות קם הרבי ממקומו ומבלי לומר מילה עזב את הבית.

קם בעל הבית ויצא ללוות את הרבי. הלך בעקבות רבי ישראל עד שהגיעו לפתח ביתו, והרב עדיין שותק. ואז, כשעמדו על סף ביתו של הרבי, לא יכול מנהל הבנק להבליג ואמר: "ימחל לי הרבי על שאלתי: כששהה הרבי בביתי לא היה זה מן הנימוס לשאול אותו, מדוע זכיתי בבקורו. אבל עכשיו, ברצוני לדעת מהי סיבת הביקור!"

ואז שבר לראשונה הרבי את שתיקתו וכך אמר: "באתי לביתך לקיים מצווה. ובעזרת ה', קיימתי את המצווה".

תשובתו של רבי ישראל הגבירה את פליאתו ומבוכתו של הבנקאי העשיר: "איזו מצווה קיים הרבי כשישב בביתי ושתק?" נפלטה השאלה מפיו. והרבי הסביר: "חכמינו זכרונם לברכה הורו לנו: 'כשם שמצוה לומר דבר הנשמע – כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע, אם אני אשב בביתי וכבודו ישב בביתו – איזו מצווה תהא אז, כשלא אומר לו את הדבר שאינו נשמע?!"

"לפי דברי חכמינו", המשיך הרבי, "עלינו ללכת לביתו של האיש, אשר אינו שומע לנו, ושם לא לומר דבר, ואז מקיימים אנו את המצווה כתקונה. וכך, אמנם, עשיתי. באתי אל ביתך, ולא אמרתי את הדבר שאינו נשמע".

תשובתו של הרבי לא סיפקה את הבנקאי. "ואולי יאמר לי הרבי את הדבר? ואולי כן אשמע לדברו?" "לא", השיב הרבי, "בטוח אני שלא תשמע".

המשיך הבנקאי להפציר ברבי – אך הרבי מסרב, וככל שמפציר האיש ומבקש לשמוע את הדבר

שבין אדם למקום, שהמוני העם לוקים בהן מדעת ושלא מדעת.

בתום הדרשה אמר רבי לוי יצחק למגיד האורח: אחרי שהשמעת באזני הקהל הקדוש דברי מוסר והוכחת את אנשי ברדיצב על עוונותיהם כלפי אבינו שבשמים – הגיע הזמן לזעוק כלפי מעלה על הצער והייסורים, שסובלים אחינו בני ישראל בגלות הארוכה, עד שיתעוררו רחמיו של הבורא יתברך על עמו הנענה והנדכא..

“ולבן וחצרות” (דברים א, א)

אמר להם (משה לישראל בשם ה'): לא היה לכם ללמוד ממשה שעשיתי למרים (אחותו של משה) בחצרות (שלקתה בצרעת על שדיברה לשון-הרע באחיה – במדבר י"ב)?! אם למרים הצדקת אל נשאתי פנים בדין – קל וחומר לשאר בני-אדם!

דבר אחר "וחצרות": ומה מרים, שלא דיברה לשון-הרע אלא באחיה הקטן (הצעיר ממנה), כך נענשה; המדבר במי שגדול הימנו – על אחת כמה וכמה (כל שכן שיענש בכל חומרת הדין)! דבר אחר "וחצרות": ומה מרים, כשדיברה הדבר (לשון-הרע באחיה) לא שמעה כל בריה אלא הקב"ה בלבד, שנאמר: "וישמע ה'" (במדבר י"ב, ב), כך נענשה; המדבר בגנותו של חברו ברבים – על אחת כמה וכמה (ודאי שענשו חמור)!

ויהי בארבעים שנה, בעשתי-עשר חדש באחד לחדש, דבר משה אל בני ישראל... (דברים א, ג)

א) כותב כאן רש"י: הכתוב כאן מלמדנו, שמשה לא הוכיח את ישראל אלא סמוך למיתה; והוא למד זאת מיעקב אבינו, שלא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה (בראשית מ"ט). ומפני ארבעה דברים אין מוכיחים את האדם אלא סמוך למיתה: כדי שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו (שלא יצטרך להוכיחו שוב ושוב על אותה עברה), ושלא יהא חברו (המוכח על-ידו) רואה ומתבייש ממנו, ושלא יהא בלבו עליו (שלא תהא טינה בלבו של המוכח כלפי

ובכך גיליתם שאינכם בוטחים בה, שהבטיח להוריש לכם את ארץ כנען); ואני קובע לכם בכייה לדורות (בליל תשעה באב, שבו עתידים ישראל להתאבל על חורבן בית-המקדש).

ב) אומרים חכמי ישראל: "אלה" – ראשי תיבות של אבק לשון-הרע. בכך מרמז לנו הכתוב, שעל חטא לשון-הרע דיבר משה בהדגשה יתרה סמוך לפטירתו.

במסכת בבא בתרא (קס"ה, ע"א) שנינו: רובם של החוטאים – בגזל; מיעוטן – בעריות (בעברות על מוסר חיי המשפחה);

וכולם – באבק לשון-הרע. ממאמר-חז"ל זה משמע, שחטא לשון-הרע שכיח בקרב המוני העם יותר משאר החטאים בתחום שבין אדם לחברו. משום כך התעכב משה רבנו על חטא זה במיוחד, כשבא להוכיח את בני ישראל לפני מותו.

ג) על פסוק זה אומר הצדיק רבי לוי יצחק מברדיצב ("סגורם של ישראל"): "אלה הדברים" – דברי המוסר והתוכחות – לא אמר משה אלא בשעה שהשמיע דבריו "אל כל ישראל". אבל כאשר היה מכוון דבריו כלפי מעלה, באזני הקב"ה, לא הזכיר חלילה עוונותיהם של ישראל; אלא הרבה לספר בשבחם והיה מפליג בדברים על מידותיהם הטובות של בני עמו.

וכן מצינו בזוהר הקדוש (חלק א, רנ"ד): גדעון בן יואש (השופט מבני מנשה – שופטים ו-ח) לא היה צדיק ולא בן צדיק. ומשום שאמר טובות על ישראל, אמר לו הקב"ה: "לך בכוחך זה, והושעת את ישראל!" (שופטים ו, י"ד). לעומת זאת ישעיהו הנביא, שכינה את ישראל "עם טמא שפתים" (ישעיהו ו, ה). נענש על כך קשות, כמובא במסכת יבמות (מ"ט, ע"ב).

בעניין זה מספרים, שהצדיק רבי לוי יצחק נכנס פעם לבית-המדרש הגדול בברדיצב ומצא שם מגיד אורח, שעמד על הבימה ודרש באזני הקהל, כדרך מגידים, הוכיח האיש את קהל-השומעים בדברים קשים, וביחוד התעכב על עברות

שדברי משה מושמעים לאחר נצחונותיהם על שני המלכים שממזרח לירדן; ולא קודם לכן?

אלא – אומרים חכמי ישראל – מציון פרט זה בפתח הפרשה אנו למדים שני דברים חשובים על הדרך שמנהיג בישראל צריך לילך בה: ראשית, על המנהיג המסור לעמו להקדים מעשים לדברים; כשם שמשה רבנו הקדים להכות את אויבי ישראל, לפני שהתפנה להשמיע לבני עמו דברי תוכחה ומוסר. ושנית, רועה נאמן אינו מייסר את צאן מרעייתו בשעה סכנה.

בראש ובראשונה הוא דואג לבטחון הנפש והרכוש של נתיניו מצד אויבים מבחוץ; ולאחר שחלפה הסכנה לעצם קיומו של העם, נתונה דעתו לתיקון ליקויים ופגמים שבתוך המחנה...

אלה הדברים אשר דיבר משה אל כל ישראל (דברים א-א)

שנכנס אב ממעיטים בשמחה

חומש דברים הנקרא בשם ספר משנה תורה, פותח בתוכחה בימי חודש אב, ימים קשים לעם ישראל, כדי שנזכור כולנו שגרמנו צער לקדוש ברוך הוא. והצער הזה נהפך לצער עבורינו, ימי דין, ימים שמזלם של ישראל למטה חס וחלילה, ומשום כך פותחים דוקא בפרשת תוכחה, שנדע להזהר במשנה זהירות בימים אלה להרגיש בצער השכינה ובגלותה – גלותינו.

הרב הקדוש רבי מרדכי מנדבורנא זכותו יגן עלינו אמר היה אומר: בטבע העולם, אבא שיש לו עשרה בנים ומתו מתוכם שבעה, הרי השלושה הנותרים אהובים ביותר, משום שאלו מה שנשארו לו בחייו. אף הקדוש ברוך הוא כן, אנו שארית הפלטה, ולכן אהבתו וקרבתו אלינו גדולה, ובפרט בימים טרופים אלו. ועיקר מטרת הריחוק שהרחיקנו השם יתברך מאדמתנו היא כדי שנזכור עונותינו, נתחרט על מעשינו, ונחזור בנו. וכמו שנאמר: "בושו והכלמו מדרכיכם בית ישראל".

המוכיח), ושלא יניחנו וילך (שהמוכח לא יתרחק מן המוכיח תוך כדי דבריו).

ב) החכם רבי אליהו מזרחי (ראש רבני טורקיה בסוף המאה ה"ט"ו ובראשית המאה ה"ז) מפרש את דברי רש"י "כדי שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו" בדרך הבאה: כשאדם מגיע סמוך למיתתו ראוי לו להוכיח את הבריות; כי אותה שעה יכול להיות סמוך ובטוח, שהוא עצמו לא ישל עוד בדבר-עברה. אבל קודם לכן ימנע אדם עצמו מן התוכחה "כדי שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו – שלא יגיע למצב המביך, שלאחר השמעת התוכחה מפיו כלפי חבריו, יחזיר לו חבריו "מנה אחת אפיים" ויוכיחו על כך שהוא עצמו עובר עברות...

ג) כמה מן המפרשים שואלים כאן: הרי נאמר בתורה (ויקרא י"ט, י"ז): "הוכח תוכיח את עמיתך?"

משיב על כך רבי יוסף שאול נתנזון, בעל "דברי שאול", בהסבר הבא: יש שני אופנים של תוכחה: (1) המוכיח את חברו על-ידי פרוט כל חטאיו ועונותיו; (2) המוכיח את חברו באופן כללי, שראוי לו להימנע מכל חטא ועוון.

במקרה הראשון מתבייש האדם. בשעה שמפרטים באזניו את חטאיו; לעומת זאת במקרה השני אין החוטא בא לידי בוש, ולכן רשאים להוכיחו בדרך זו הרבה פעמים. הוא שנאמר במצוות תוכחה: "הוכח תוכיח את עמיתך" – אפילו עד מאה פעמים – "ולא תישא עליו חטא" (ויקרא י"ט, י"ז) – בתנאי שלא תפרט באזניו את חטאיו ולא תביאהו לידי בוש. וכוון שמשה רבנו פירט כאן עונותיהם של ישראל, לא הוכיחם אלא סמוך למיתה, כפי שנהג בשעתו יעקב אבינו.

"אחרי הכתו את סיחן מלך האמרי... ואת עוג מלך הבשן..." (דברים א, ד)

שואלים חכמי ישראל: מדוע מציינת התורה את המועד המדויק, שבו השמיע משה את נאומו התוכחה שלו לבני עמו? כלום יש חשיבות לכך,

אלא הדברים אשר דיבר משה אל כל ישראל (דברים א-א)

ספר דברים פותח בדברי תוכחה בימי חודש אב. ימים שמסמלים את הגלות ומזכירים את חורבן בית המקדש ובתקוה שכולנו ניגאל גאולה אמיתית ושלמה. עיקר הגאולה תלוי בתשעה באב,

משל למה הדבר דומה, לאישה שצוות רופאים מנסים לילד אותה והמצב הסתבך, הסבירו הרופאים לאשה שאם היא רוצה לחיות היא צריכה להפיל את הולד ואם היא רוצה להציל את הולד היא צריכה למות במקומו. למרות כל זאת האמא חיכתה עשרים שנה לילד והאכזבה שלה היתה קשה ביותר לכן החליטה למסור את נפשה ולהחיות את הולד. והיא נפטרה לחיי העולם הבא. **האבא** שהגיע לחדר הלידה וקיבל את הבשורה המרה. הצטער על ההחלטה הזאת כי אישתו לא היתה בקיאה בהלכה, ועשתה מעשה שנוגד את ההלכה. הבקשה האחרונה שהיא ביקשה לפני מותה אמר הרופא לאב שהילד שלה בכל יום שנת פטירתה יעשה לה אזכרה גדולה בכל שנה ושנה. האבא נאלץ לגדל את הילד וכשהגיע הילד לגיל מיצוות לקח אותו אביו לבית קברות והראה לו את הקבר של אימו ואמר לו: בזכות האישה הזאת אתה נימצא פה היום, וסיפר לו את המעשה שהיה, וגם נתן דגש לבקשת אימו שכל שנה היא רוצה שאתה תעשה לה אזכרה גדולה עם רבנים וכו' זה התנאי שהיא הסכימה למות ולתת לך חיים.

וכן כך היה כל שנה הילד עשה אזכרה גדולה וכשנאלץ הילד להתגייס לצבא שכח כבר בזכות מי הוא חי, שכח את הקב"ה שכח את האזכרה של אימו שהיה אמור לעשותו מידי שנה ואפילו את אביו שכח. אחרי הצבא כמו כל המיתהבלים החליט לטוס לחו"ל, לאבא שלו היה צער גדול שלח לו מכתבים אין קול ואין עונה ואין צווחא ברחובותינו, והאבא החליט לטוס למזרח הרחוק כדי למצוא את בנו ולבשר לו שהוא בסכנת נפשות גדולה כי אימו מסרה את נפשה למענו כדי שיעשה לה אזכרה גדולה מידי שנה וזה התנאי שהוא בחיים ולא רק זאת גם לאבא הוא לא מתייחס, ואין שום סיבה שכפוי טובה שכזה אמור לחיות. ע"כ המשל.

הנמשל הוא שבני ישראל חטאו להשם יתברך והתחייבו מיתה הקב"ה זכר את בריתו לאברהם יצחק ויעקב לזרעם והשכינה המשולה לאמא של עם ישראל במקום לפגוע בבני ישראל שמשולים לולד שנולד העדיפה השכינה לפגוע בעצמה ולהחריב את בית המיקדש.

לכן נשלחנו לגלות עד ביאת משיח, ומין הסתם אנו חייבים לה הרבה לשכינה הקדושה לכן בגלות אנו צריכים לקיים תורה ומצוות ולקרב את הגאולה אך תנאי אחד היה לשכינה שנעשה לה אזכרה מידי שנה בשנה בתשעה באב לזכר חורבנה ואם לא נקיים את האזכרה בתשעה באב שזה יום תענית לפי כל דקדוקיה והליכותיה אז אנו משולים לאותו ולד שבגד באימו המשולה לשכינה הקדושה ולא מתייחס לאביו שהוא משול לאבינו שבשמים אם כך מי שאינו מתאבל על ירושלים אינו זוכה לראותה בבינינה.

עלינו ללמוד מהצדיקים איך היו מתאוננים על השכינה לא רק בתשעה באב אלא בכל יום ויום, שהיו מתפללים בתיקון חצות למרות שאין להם גרמא בניזקים ומה עלינו לומר שסה"כ מצפים מאיתנו להתאבל באופן אמיתי ופנימי בתשעה באב, פעם בשנה ובמיוחד בגלל חלישות הדור אין מתאבלים בתיקון חצות כל יום.

מעשה היה בביתו של החפץ חיים ששיחקה מחבואים עם חברה והתחבאה מאחורי מבנה כרבע שעה ואף אחד לא בה לחפש אותה. הילדה נפגעה והלכה לחפץ חיים לספר לו את המעשה בבכי גדול הרגיע אותה החפץ חיים והתחיל לבכות.

שאלה אותו אישתו למה הוא בוכה ענה לה שהבת שלה התחבאה ולא באו לחפש אותה כרבע שעה, מה נגיד שאנחנו מתחבאים מהשכינה יותר מ-1900 שנה ועושים לה צרות צרורות אז איך היא אמורה להרגיש כשהיא מחכה שיגאלו אותה בבית אסורים של הגלות ומעונינת שנתקן את עוונות חורבן בית המקדש ונעשה תשובה שנאמר "ובא לציון גואל שבי פשע מבית יעקב" ובמקום להביא גואל אנחנו לא מתאמצים להביא אותו ומסתתרים מהשכינה שנאמר "פני הדור כפני הכלב השלכתי צמא ורעב לארץ לא צמא למים ולא רעב לאוכל אלא צמא ורעב לדברי תורה" והחי יתן לליבו (מפי הרב יצחק דין שליט"א).

בזמן שישראל מאוחדים ומלוכדים עדיין אפשר לשאת את משאם, אבל בזמן שהם מפולגים ומרוחקים זה מזה וכל אחד הוא כעולם בפני עצמו - אזי קשה מאד על המנהיגים להנהיגם. זהו שאומר משה רבנו: "לא אוכל לבדי שאת אתכם" - משום ש"ד' אלהיכם הרבה אתכם", ולא עוד אלא "והנכם ככוכבי השמים" - מפולגים ומובדלים הנכם ביניכם לבין עצמכם ככוכבי השמים הללו - במצב שכזה מן הנמנע הוא שאוכל להנהיגכם לבדי - "איכה אשא לבדי טרחכם" ... (מעינה של תורה)

"איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם וריבכם" (דברים א, י"ב)

"**טרחכם**" - מלמד שהיו ישראל טרחנים (טרדנים, שהרבו להטריד את משה בענייניהם). היה אחד מהם רואה שנוצח חבירו בדין, אומר: יש לי עדים להביא, יש לי ראיות (שיוכיחו את צדקתי)! "ומשאכם" - מלמד שהיו אפיקורסים (כופרים ומלגלגים במנהיגם). הקדים משה לצאת מביתו בבוקר, אמרו: מה ראה בן-עמרם לצאת מוקדם כל כך? שמא אינו שפוי (שקט) בתוך ביתו! אחר לצאת, אמרו: מה ראה בן-עמרם שלא לצאת מביתו במועד הקבוע? מה אתם סבורים - יושב ויועץ עליכם (נגדכם) עצות ומחשב עליכם מחשבות!

הבו לכם אנשים חכמים ונבונים ויודעים לשבטיכם ואשמם בראשיכם (דברים א-יג)

שהתיבה **ואשמם** חסרה יו"ד ואפשר לקרוא אותה ואשמם, מלשון אשמה, שכך אמר משה לישראל שמעו לקול ראשיכם המנהיגים ואל תעברו על דבריהם, שאם אין אתם שומעים לדבריהם תבואו לידי חטא, ובהנהגת הקרבות כשתלחמו עם אויביכם בשעה שתיכנסו לארץ ישראל ותאמרו: כך נראים בעינינו הדברים יפה ואין אנו רואים לשמוע בקול הממונים עלינו ותטעו בדבר מן הדברים, הרי האשמה תהיה בראשיכם שהם הזהירו אתכם ואתם לא רציתם לשמוע בקולם.

בית המקדש נחרב בגלל שנאת חינם והוא עתיד להבנות בגלל אהבת חינם ונאמר בסנהדרין דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו והמסקנה שברגע שעם ישראל לא מאוחד הבית לא יבנה שנאמר "מחריביך ומהרסיך מימך יצאו" ואפשר לפרש אחרת כשעושים תשובה ויש אהבת ישראל ואחדות אז "מחריביך ומהרסיך מימך יצאו" שהמשיטנים יצאו מאתנו וישאר רק שלום ורעות אהבה ואחוה שבמצב כזה אפשר לבנות את בית המקדש ולהביא את משיח צדקנו.

בעבר הירדן בארץ מואב משה באר את התורה הזאת לאמר (דברים א-ה)

והלא מצוות התורה מתחילות רק מפרשת ואתחנן בעשרת הדברות ועד אז נאמרו רק דברי תוכחה בלבד, אם כן היה צריך לומר רק שם בפרשת ואתחנן "הואיל משה באר את התורה הזאת", ומדוע כתב זאת כאן? **ויש** לומר כי הרי כתוב בספרים שאחד מעיקרי העבודה ביהדות הוא לשוב בתשובה לפני שבאים ללמוד תורה, כמו שאמר החוזה מלובלין שכל הלומד תורה ואינו חוזר בתשובה לפני כן עליו הכתוב אומר, "ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי" (תהילים נ"א) לפיכך פתח גם משה בדברי תוכחה. **לפי** זה מובן יפה מדוע כתוב בפרשתנו בפרשת התוכחה "הואיל משה באר את התורה הזאת", שמכיון שביקש לבאר להם את מצות התוכחה, לכן הקדים להם דברי תוכחה על חטאיהם להביאם לידי תשובה כי שניהם קשורים אחד בשני (מאור השמש מתוך לבוש יוסף).

לא אוכל לבדי שאת אתכם ד' אלהיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרב (דברים א, ט-י)

בני ישראל משולים לחול הים ולכוכבי השמים. החול טבעו להיות כל גרגר מלוכד עם משנהו. לעומת זה כוכבי השמים מן ההכרח שיהיו רחוקים אחד מהשני וכל כוכב מהווה עולם בפני עצמו.

לא תכירו פנים במשפט כקטן כגדול תשמעון (דברים א-יז)

"כקטן כגדול תשמעון – ושיהיה חביב עליך
דין של פרוטה כדין של מאה מנה" (רש"י)

רבי ישראל סלנטר לא הביא בחשבון את מידת הערך הכספי, כמקובל אצל ההמונים. הוא הקפיד בכל חומרת הדין בגזל או נזק של פרוטה אחת כמו בשל מאה מנה. כי לגבי הלאו "לא תגזול" אין בזה כל הבדל.

הסכסוך המפורסם בין מדפיסי דפוס וילנא, לבין מדפיסי סלאויטא האחים שפירא, בשנת תקצ"ה, הרעיש בשעתו את העולם היהודי, והרבה מגאוני הדור כתבו שאלות ותשובות ארוכות בשאלה זו, מי לזכותו של צד זה ומי לזכותו של הצד השני.

היה תמה ר' ישראל: למה דוקא במשפט שבין עשירי עולם הנוגע לסכומים גדולים, קמה התעוררות כזאת במחנה גדולי התורה, ולמה לא קרה כדבר הזה בסכסוך שבין שני עניים? והרי מקרא כתוב (דברים א): "כקטן כגדול תשמעון", ודין פרוטה כדין מאה מנה. (מורשת אבות).

כי המשפט לאלהים הוא (דברים א-יז)

מה שאתה נוטל מזה שלא כדין אתה מזקיני להחזיר לו. (רש"י)

וזה מה שנאמר רחמנא ליבא בא הא הקב"ה בוחן כליות ולב ורק אצלו מונחת האמת והמשפט האמיתי ביום הדין.

מעשה במשפחה יהודית נכבדה ומיוחסת התגוררה לפני כמה מאות שנים בעיר ארם צובא (חלב) שבסוריה. שם המשפחה היה פיג'וטו אך בשל חשיבותם הוסיפו לה תואר של יחוס וכנוה: די פיגוטו.

בני משפחת די פיגוטו יצגו בסוריה את מדינת אוסטריה ובמלים אחרות: בניה היו הקונסולים הנציגים הרשמים מטעם אוסטריה בסוריה.

משל למה הדבר דומה לנחש שאמר זנבו לראשו עד מתי תלך אתה לפני ואני אחריך, אמר הראש לזנב: לך אתה ראשון, וכשהלך ראשונה ופגע בשלולית מים, נכנס ובקושי יצא. ואח"כ פגע בקוצים וברקנים והלך לשם ונסרט בשרו. מה גרם לו לכל זה, מפני שהזנב הלך ראשונה.

כך אם ישראל שומעים לקול מנהיגיהם שמוכיחים אותם, אינם נכשלים, כמו הנחש כשהראש הולך לפנים ולכן נקראו חכמים עיני העדה, כשם שרמ"ח אברי האדם משועבדים לעיניים, כך אין ישראל יכולים לעשות שום דבר בלי עצת חכמיהם. לכן כשיש צער ח"ו הרי החכמים הם המתפללים עבור ישראל והקב"ה מבטל הגזרה בזכותם אבל אם אינם שומעים לקול גדוליהם, כשחוטאים אין מי שיתפלל עליהם. וזהו שאומר הכתוב: ואשמם בראשיכם, האשמה תלויה בראשיכם, שאילו הייתם שומעים בקול גדוליהם לא היתה האשמה בראשיכם.

ואקח את ראשי שיבטכם אנשים חכמים וידעים ואתן אותם ראשים עליכם שרי אלפים.... (דברים א-ט)

סנהדרין היו יושבים ודנים בלשכת הגזית שבבית המקדש ובבתי הדינים שישבו בהר הבית, כגון בית דין של כ"ג היו צריכים להיות גדולים מהם בתורה ובעלי דעת גדולה, וצריכים לדעת פרקים בחכמות העולם, כגון חכמות וחשבונות ותקופות ומזלות וכשפים וכיו"ב שאם יבוא לפנייהם דין באותם הענינים יהיו מוכנים לדון בהם.

ומלבד כל זה צריכים שלא יהיה בהם כל מום, ומשתדלים לחפש זקנים ובעלי קומה ובעלי מראה יפה ויודעים לדבר, היינו שאם מדברים דיבורם קצר וברור שמבינים האנשים, כדי שיתיראו מהם ושידעו לכל הפחות רוב של שבעים לשון, שאם יבואו עדים ממקום אחר שאינם יודעים לשון הקודש יבינו מה שמדברים בלשונם. שאם יצטרכו לשמוע מפי המתורגמן לא נחשב הדבר ששומעים מפי העדים עצמם, והרי זה עד מפי עד.

בוקר המחרת הגיע, והערבי נזכר בצרור הכסף. חפשו פה ושם, ולא מצאו. אז זכר שבלייל אמש הניחו בחלקת הכרוב אשר בגן הירק. אץ רץ כל עוד נשמתו בו לאותו מקום. חפש וחפש אך את הצרור לא מצא. כי דבר ידוע הוא מידי ליל נפתחים עלי הכרוב וביום נסגרים הם. אמש, כשהניח הערבי את הצרור היו עלי הכרוב פתוחים, אך עתה, בבוקר נסגרו ובלעו את הצרור האדום... ניסה הערבי להפריד את עלי הכרובים, שמא יוכל לגלות את אוצרו, אך ללא הצלחה... ממורמר ומאוכזב חזר לביתו, וחשד החל מקנן בלבו בודאי לקח מישהו את צרור הכסף לעצמו.

אך עזב הערבי את גן הירק ופועליו הגיעו למקום. אותם פועלים היו ממונים על היכול, כשהבשילו הירקות היו קוטפים ומוליכים אותם העירה, אל השוק. עברו הפועלים בין הערוגות וכל ירק בשל וטוב נקטף והוכנס לסל. כשהגיעו לעורגת הכרוב קטפו מבלי דעת גם את הכרוב אשר 'החביא' בין עליו את הצרור היקר. כשנתמלאו הסלים יצאו הפועלים העירה. ראשית לכל, בטרם פנו לשוק, נגשו לחנותו של ירקן אחד, אשר היה קונה מהם במחיר גבוה כל ירק משבוח ונאה. כשראה הירקן את ראש הכרוב העגלגל והכבד בקש לקנותו "בדיוק הגיע בזמן", אמר והורה לנער השליח אשר בחנותו: "מהר וקח את הכרוב הזה אל ביתו של סניור די פיגוטו. לפני ימים מספר בקש ממני, שאם יזדמן לי כרוב יפה אשלחנו אליו".

יצא השליח לבית הקונסול ומסר את הכרוב. המבשל החל לטפל בירק כדי לנקות את עליו תלשה עלה אחר עלה והניחה את העלים בצנצנת. ונדהם מבין העלים הירוקים שעדין נותרו על קלח הכרוב, בצבץ פתאום דבר מה אדום... מבהולת הפסיקה את מלאכתה וקראה לסניור "ראה... מלמלה. "יש משהו אדום בתוך הכרוב.."

נטל הסניור את הכרוב לידיו ובזהירות רבה תלש כמה עלים עד אשר נגלה לעיניו הצרור האדום, הצרור הזה נראה לי מוכר מאיזשהו מקום, הרהר, כשנטל את הצרור למשרדו ואז נזכר: הן אתמול

אחד מבני משפחה זו שהיה חי מלפני כמאה שנה, עסק בנוסף לתפקיד הקונסול גם במסחר ובהלוואת כספים, לקוחותיו העיקרים היו ערביי העיר. ערב אחד הגיע אל ביתו של סניור די פיגוטו ערבי עשיר ורב נכסים. כשראהו היהודי חורו פניו: ידוע ידע, כי כסף שמלויים לערבי עשיר זה אינו מוחזר לעולם!

פתח הערבי ואמר: "נמצא אני במצוקה כספית קשה. התוכל להלוות לי מאתים לירות זהב למשך ששה חדשים? רק הודות לכך אצליח להחליץ ממצבי הקשה".

אף שידע סניור די פיגוטו כי האיש שלפניו אינו מתכוון להחזיר את הלוואתו, השיבו: "מסכים אני למלא את בקשתך!"

אורו פניו של הערבי. בעינים נוצצות משמחה עקב אחר היהודי השולף את פנקס שטרות החוב. עוד רגע קט, ושטר נכתב ונחתם ואז אמר היהודי: הנה השטר המוכן. ועתה, כל אשר עליך לעשות הוא להביא הנה ערב אחד, שיחתום על השטר ההלוואה ויערוב לכספי.

"ממני מבקש אתה ערבות??, נעלב הערבי. "והלא הנני בעל נכסים רבים הכל יצחקו וילעגו לי אם אבקש להביא הנה ערב אחד".

אך סניור די פיגוטו לא חזר בו. "אינני מעניק כסף ללא חתימת ערב! אמר.

"אם בערבות אתה חפץ" השיב הערבי, יהא אלקים ערב בשבילי".

שמע זאת הסניור והחליט בלבבו, כי כדי לקדש שם שמים עליו להסכם לערבות זו. אמר אפוא לערבי: "לערב זה מסכים הנני". ומיד נתן לו את מבוקשו מאתים לירות זה.

שלף הערבי מטפחת אדומה מכיסו. וצרר בה את הכסף. אחר הטמינה בחיקו.

שמח וטוב לב יצא מבית היהודי. מה קל לרמות את היהודי הלזה", הרהר באושר.

בצעדים מאוששים פנה אל אחת מנחלותיו הרבות. שם, בגן הירק הגודל, פנה אל חלקת שתילי הכרוב צרור הכסף שנח בחיקו הכביד עליו. הוציאו אפוא והניחו על כרוב גדול שצמח בקרבת מקום. כעבור זמן מה סיים את עסוקיו בערוגת הכרוב וקם לשוב לביתו. הכסף הצרור במטפחת האדומה נשכח כליל מלבו.

המרגלים, היו בני ישראל נכנסים לארץ מים עם מרים, ולא היה משה בא לכלל עונש זה.

"כי ה' אלהיך ברכך בכל מעשה ידך..."
(דברים ב, ז)

יכול (הייתי חושב) אפילו יושב ובטל זוכה לברכת ה'! תלמוד לומר (צא ולמד מלשון הכתוב): "בכל מעשה ידך". אם עושה אדם (אם הוא עמל ויגע במלאכתו) – הריהו מתברך במעשה ידיו; ואם לאו – אינו מתברך.

כיצד הוכיח רבי זושא מאניפולי עוברי עברה בישראל?

רבי משולם זושא מאניפולי, אחיו הצעיר של רבי אלימלך מליזנסק, נודע כל ימיו כצדיק תמים, הנזהר בכבודו של כל אדם, וכאשר נתקל בעובר עברה וביקש להוכיחו על חטאיו כדי להחזירו למוטב, לא פנה במישרין לאותו חוטא ופושע בדברי מוסר אלא התייצב בקרבתו של האיש, שרצה לעורר בו הרהורי תשובה, והחל מוכיח את עצמו בדברים הבאים: זושא, זושא! היאך נואלת להיכנע ליצר-הרע ועשית כזאת וכזאת שלא כדת וכדין?! (כאן הזכיר רבי זושא את העברות, שנכשל בהן אותו אדם שבקרבתו עמד). אוי ואבוי לך, זושא! מה תענה בבית-דין של מעלה, כשתתן דין וחשבון על מעשיך בעולם הזה? חזור בך, זושא, כי שערי תשובה לא ננעלו כל זמן שהנשמה הטהורה לא ניטלה מגופך!

דברים אלה וכיוצא בהם קרא רבי זושא בלב שבור ובעיניים דומעות; והיה חוזר עליהם כמה וכמה פעמים, עד שחש שהדברים נכנסו בלבו של החוטא שניצב על-ידו ועוררו אותו לשוב בתשובה שלמה...

עתה קמו ועברו לכם את נחל זרד ונעבר את נחל זרד
(דברים ב-יג)

הכתוב מודיע לנו, שלאחר שהגיעו לתחום מואב וכבר הגיעה שנת הארבעים, שגזר הקב"ה שיהיו

ראה צרור דומה לזה בידיו של אותו ערבי שלוה ממנו מאתים לירות!

התיר אפוא את קשורי המטפחת ומנה את מטבעות הזהב אשר בתוכה: מאתים לירות בדיוק! קשר את הצרור והניחו בקופת הברזל אשר במשרד ובפיו תודה לה': ברוך המחזיר אבדה לבעליה! שכן, סבור היה כי את מאתים הלירות לא יזכה לקבל לעולם...

חלפו ששה חודשים ומועד פרעונו של שטר החוב הגיע. באותו יום בא הערבי אל ביתו של סניור די פיגוטו. "אדוני הסניור", פתח ואמר, "לצערי אין בידי ברגע זה כסף כדי לפרוע את חובי. אנא, המתן עוד חדשים שלושה ואז אשלם לך את סכום ההלוואה בתופסת ריבית!

"האמן", המשיך הערבי כלל לא נהייתי מהכסף שלוייתי אצלך באורח מסתורי נעלם ממני. זכורני כי הוצאתיו מחיקי שעה שהייתי בגן הירק שלי ולמחרת נעלם ואיננו!

ניגש הסניור אל קופת הברזל, הוציא את הצרור אשר טמן שם ושאל: הנה הצרור שלך?

כן כן התלהב הערבי: "זהו הצרור!"
"אם כך" הוסיך הסניור לשאול אמור לי את האמת: האם בזמן שלוית ממני את הכסף היה בדעתך להשיבו?"
הודה הערבי: "לא"

והסניור המשיך: "בודאי זוכר הנך כי הצדת את ה' לערב. וה' בוחן כליות ולב, ידע כי זומם אתה לא השיב לי את ההלוואה אי לכך גלגל הוא את המאורעות כך שהכסף הושב לי כבר למחרת היום!" (מעשיהם של צדיקים).

"גם כי התאנף ה בגללכם לאמר: גם אתה לא תבא שם" (דברים א, ל"ז)

לדברי רבי שלמה אפרים מלונציק, בעל "כלי יקר", רומז כאן משה לבני ישראל, שהגזרה שנגזרה עליו שלא להיכנס לארץ קשורה קשר הדוק לחטא המרגלים. שעל-ידי חטא זה נתעכבו ישראל במדבר ארבעים שנה, ובתוך תקופה זו הגיע זמנה של מרים למות; ועל-ידי זה נסתלקה הבאר במיתתה וחסרו להם מים. ונתגלגל עניין מי מריבה (במדבר כ, א-י"ג). ואילו לא חטאו

ויאמר ה' אלי אל תירא אתו כי בדרך נתתי אתו ואת כל עמו ואת ארצו ועשית לו כאשר עשית לסיחון מלך האמרי אשר יושב בחשבון (דברים ג-ב)

אמר משה רבנו כיון שראיתי את עוג נתייראתי מאד. אמר לי הקב"ה אל תירא אותו, כי בידך נתתי אותו ואת כל עמו ואת ארצו ועשית לו כאשר עשית לסיחון מלך האמרי אשר יושב בחשבון. ולכאורה יש לתמוה שהרי די היה אילו היה אומר אל תירא אותו כי בידך נתתי אותו ואת כל עמו, ובודאי היה מובן שיעשו לו כאשר עשה לסיחון. וכן למה נאמר אל תירא אותו כי בידך נתתי אותו. אבל הדברים יובנו על פי המעשה הזה שאמרו בגמרא:

מעשה בר' שמואל בר נחמני שבימיו היה רעב ומגפה והיו אומרים כיצד נבקש רחמים. אם נבקש על הרעב ועל המגפה אי אפשר לבקש על שני דברים. אמרו נבקש רחמים על המגפה שתיפסק. אמר להם ר' שמואל בר' נחמני, נבקש רחמים על הרעב שיפסק, המגפה תיפסק ממילא. שכן למי הקב"ה נותן מזונות לחיים הוא נותן. שהרי אין הקב"ה שעושה נס בשביל המתים.

ואנו למדים מכאן שאין הקב"ה עושה נס בכדי. וכאן רצה הקב"ה להגיד למשה שלא יתיירא מעוג שמזה שעשה לסיחון הוא יכול לקחת דוגמא שימסור את עוג בידו. שאם לא כן, הרי הנס שעשה במלחמת סיחון היה ליחנם, ואם אח"כ עתיד לבוא עוג ולהרוג אותם. וזה שאומר הכתוב כי בידך נתתי אותו ועשית לו כאשר עשית לסיחון מלך האמרי. ברגע זה שהרגל את סיחון מסרתי בידך גם את עוג.

וזה שנאמר אשר יושב בחשבון, אע"פ שידוע הדבר, כדי להודיע לו כשם שנתתי בלב סיחון לצאת מן העיר חשבון לחוץ ולהלחם בשדה. שבתוך העיר אי אפשר היה כלל להילחם עמו, כפי שכתבנו לעיל, שאפילו אם היו הערים מלאים פרעושים אי אפשר היה להלחם בהם. כך אתן בלב עוג לצאת מן אדרעי כדי להלחם בכם ולא יהיה לכם טורח להילחם בתוך הערים.

במדבר מ' שנה, נתפייס הקב"ה עמם ואמר להם עתה קומו ועברו לכם את נחל זרד. ונעבור את נחל זרד.

והימים אשר הלכנו מקדש ברנע עד אשר עברנו את נחל זרד שלשים ושמנה שנה עד תם כל הדור אנשי המלחמה מקרב המחנה כאשר נשבע ה' להם (דברים ב-יד)

והימים אשר הלכנו מקדש ברנע, שמשם שלחנו המרגלים עד שעברנו נחל זרד, ל"ח שנה. למה נקרא הנחל הזה זרד, שבנחל היו מים כשיעור זרת, אבל לא היו יכולים לעבור אותו מפני הגזירה, עד תם כל הדור אנשי המלחמה היינו מבני עשרים ולמעלה, שלמטה מכן אין יוצאים למלחמה.

ויש מפרשים: אנשי המלחמה הם אלו שהפך צירו לעלות ההרה ולהלחם בכנעני אחרי שהקב"ה אמר להם שלא יעשו כן. והעמלקי והכנעני ירדו והיכו אותם מכה גדולה וזהו שאומר הכתוב עד תם כל הדור אנשי המלחמה. היינו האנשים שהלכו ללחום נגד רצון השי"ת ושדברו במשה ושלח בהם הנחשים, והם אנשי המלחמה, שהיו מוכנים תמיד ללחום. וכן כשהתלוננו על המן. וכשכלה כל אותו דור כפי שנשבע הקב"ה היו צריכים לנחול את הארץ שבכל ליל תשעה באב היו מתים חלק מהם.

ויצא סיחון לקראתנו הוא וכל עמו למלחמה יחצה (דברים ב-לב)

וכשראו אותנו יוצאים למלחמה על סיחון אמרו האמוריים זה לזה, אומה זו המעיזה לצאת למלחמה על סיחון, איזו מין אומה היא זו. האם גבורים הם או לא. ומכמה אומות האנשים ההם. והשיבו זה לזה: בניהם של אברהם יצחק ויעקב הם.

אמר סיחון, כיוון שהם בני אברהם יצחק ויעקב בלבד, הרינו חוגרים כלי זיין ויוצאים כנגדם ולוחמים עמם ונכבשם ברגע אחד, ונהרגם. ואז יצא סיחון הוא וכל עמו במקום הנקרא יחצה. ולא רצה לקרוא לאחיו עוג מלך הבשן שיבוא ויעזור לו, כיון שהיה בטוח בגבורתו.

ואכל ממנה בתואל. אמר הקב"ה למשה אם משום כך אל תירא, שאמסרנו בידך, כיון שכבר נפרע שכרו, שאברהם שיחררו מעבדותו. ואף אני פרעתי לו שכרו, שהמלכתי אותו על הארצות האלה, ואם כן אין לו לבקש שכר בעוה"ב. **והטעם הרביעי** לפי שראה משה רבנו ברוח הקודש שעתיד לצאת ממנו צדיק אחד ששמו ר' שמעון בן נתנאל שהיה ירא חטא גדול והיה חושש שמא תעמוד לו זכותו ש אותו צדיק. אמר לו הקב"ה למשה אל תירא אותו, שגם ממך עתיד לצאת צדיק גדול הוא רבי יוחנן בן זכאי שהיה רבו של ר' שמעון בן נתנאל ולכן נקרא עוג מלך הבשן, שר"ת בש"ן שמעון בן נתנאל.

תוכחה בלשון רכה:

כידוע, ספר "דברים" פותח בתוכחות משה רבנו, אלא שהוא אמר אותן ברמז כדי שלא לפגוע. "סתם מפני כבודם של ישראל", שאכן, אחד מתנאי מצות תוכחה הוא שתאמר בלשון רכה ובעדינות, כלשון הרמב"ם: "המוכיח את חברו... צריך להוכיחו בינו לבין עצמו, וידבר לו בנחת ובלשון רכה ויודיעו שאינו אומר לו אלא לטובתו, להביאו לחיי העולם הבא". הכל בנועם ובעדינות.

לכאורה יש על זה קושיא מהגמרא "ערכין", הסוגיא העיקרית בענייני תוכחה, הקובעת שעל האדם להמשיך ולהוכיח את חברו, אפילו יקבל על כך תגובה חריפה מאוד.

"תוכחה עד היכן?" יש אומרים "עד נזיפה" - עד שהמוכח יכעס עליך, כמו שמצינו שיונתן הוכיח את שאול על התנהגותו כלפי דוד, עד אשר: "ויחר אף שאול ביונתן". ויש שקובעים שיעור עוד יותר גבוה: "עד קללה". גם זה נלמד משאול שקילל את יונתן ואמר לו: "לבשתך ולבשת ערות אמך". קללה חריפה! ויש מחמירים עוד יותר, שחייב המוכיח להמשיך "עד הכאה", כמו אצל שאול: "ויטל שאול את החנית עליו להכותו".

לכל הדעות אנו רואים שאדם צריך למסור נפשו על מצות תוכחה, ולהיות מוכן "לחטוף" נזיפה, קללה או הכאה, ונפסקה הלכה כדעה האחרונה. אך

ויש לשאול לאחר שהקב"ה כפת שרו בשמים והטילו לפניהם כשהוא כפות, והקב"ה אמר לו לשים רגלו על צווארו, והבטיחו שמסרו בידו למה היה משה מתירא מאד? ועוד אפילו אם לא היה עושה לו הקב"ה כל זה, אבל מאחר שהיה משה בעל רוח הקדוש ושכינה היתה עמו, כיצד היה מתירא מבשר ודם, והרי משה עצמו הזהיר ישראל ואמר להם אל תערצו ואל תחתו מפניהם. ועוד יש לשאול, כיון שסיחון ועוג היו אחים, בני שמחזאי אחד המלאכים שירדו לארץ ולקחו נשים וילדו בנים מה טעם לא התייראו מסיחון והתייראו מעוג?

ויש לזה כמה תירוצים:

הטעם הראשון שכך מדת הצדיקים, אע"פ שהקב"ה מבטיח להם לתת להם טובה, הם מתייראים שמא יגרום החטא והקב"ה יתרחק מהם.

והטעם השני שנתירא, לפי שעוג זה היה אליעזר עבד אברהם, ובשעה שמל אברהם כל אנשי ביתו מל גם את עוג. וכשראה עוג שישראל עומדים להלחם עמו אמר, קדמה זכות מילתי מימי אברהם אבינו, ולכך העיז לצאת ולהלחם עם ישראל וכשראה משה שסמך על מצות ברית מילה שמל אותו אברהם במו ידיו, נתירא משה רבנו מאד כי מי יכול לעקור זכות זו. אמר לו הקב"ה, אל תתיירא ממנו שכבר טימא ברית מילתו. וכל המטמא ברית קודש נעקר מן העולם, וזהו שאומר הכתוב ויאמר ה' אלי אל תירא אותו. שהו"ו של אותו יתירה לכאורה, אלא בא לרמוז על אות, כמו שנאמר אות היא לעולם. שאמר לו הקב"ה למשה אל תחשוש מן האות של ברית המילה שלו, כיון שכבר חיללה.

הטעם השלישי שחשש שמא תעמוד לו הזכות שהלך בשליחות אברהם למצוא בת זוג ליצחק ועמל אצל לבן עד שלקח את רבקה והביאה. שבשעה שראו המרגליות שהביא לרבקה ביקש לבן (ואנשיו) להורגו ולקחת את כל רכושו. וכשראה את גבורתו שלקח את עשרת הגמלים בשתי ידיו והרימם ועבר את הנהר אמרו אין אנו יכולים לו. ואח"כ הטילו סם המות בקערה שלו כדי להורגו, ובזכותו של אברהם נתחלפה הקערה

אלא בארץ ישראל, אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי, אמר לו הקב"ה כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר מעלה אני עליך כאילו עשיתם וכו' " (סוטה יד.).

ובמהרש"א (על אתר חידושי אגדות) הקשה וכן הקשה בספר באר-שבע (הוב"ד במהר"ץ חיות על אתר) היאך נעלה על הדעת שמה שהעניו רצה להכנס לארץ ישראל על מנת לקבל שכר מצוותיה, הרי אנו מצווים לקיים את מצוות ה' כעבדים **שלא** על מנת לקבל פרס (עי' ברוח החיים אבות פ"א מ"ג בהסבר משנה זו באריכות נפלאה, ובהסבר דבריו מה ששמעתי מפי מו"ר מרן ראש הישיבה זצ"ל), ותירצו שני תירוצים:

א. המהרש"א כתב לתרץ דמאי דתנן בפ"א דאבות דהיו כעבדים המשמשים את הרב שלא ע"מ לקבל פרס, הוי דווקא במצוות שכבר נצטוו ונתחייבו בהם, אבל במצוות שטרם נצטוו יכולים לדרוש שכר, ומצוות התלויות בארץ שרק כאשר יכנס לארץ ישראל יתחייב בהם והקב"ה לא רצה כביכול בכך, עליהם יכול הוא לקבל שכר.

ותירוצו קשה דמ"ט תהא נפ"מ בין אם כבר נתחייב בהם או לא, אם למעשה חייב בהם בזמן כלשהו היאך יבקש שכר עליהם, הרי יקבל שכר על עבודת ה' ויסוד המשנה הוא שלא יעבוד את ה' על מנת לקבל שכר.

(עוד היה אולי מקום להעיר שמצד האמת כבר נתחייב בהם בקבלת כל התורה כולה, אלא שאכתי אינו יכול ואף אינו צריך לקיימם מפני שלית ליה ארץ ישראל).

ב. בחידושי המהר"ץ חיות כתב לתרץ וז"ל "אולם כבר בארו המפרשים מה שאמרו שכר מצווה מצווה דכל ענין העבדות נערך בכל עת להשגה וכל מה שהוא חכם ומבין יותר מגדולת יוצר כל, כך תרב השמחה עת כי זכה למלאת רצונו יתברך, **והמצווה בעצמה היא השכר**, ומשה נתאוה לארץ ישראל כדי לקיים מצוות התלויות בה ופעולות אלו המצוות יהיו שכרם, אשר זכה למלא רצונו יתברך ומזה הצד אמר לו הקב"ה כלום אתה מבקש רק לקבל שכר היינו שכר עשיית המצווה, דהמצוות

האם עד הכאה ממש או קרוב לה? מספר "החינוך" משמע, שזה עד הכאה ולא עד בכלל, אלא קרוב לה, ומהרמב"ם משמע, שזה עד הכאה ועד בכלל ממש.

נשאלת כאן שאלה: איזו מין תוכחה בנועם היא זו, שהמוכיח מרגיז את השני, עד-כדי כך שהוא כבר אינו שולט על עצמו ובא להכותו? אלא שהסביר בספר "חסידים", שדין זה נאמר רק בבנו או באביו או באוהבו, אבל לא באיש אחר, שאדרבא, ישנא אותו יותר.

אצל אנשים הקרובים אחד לשני והאוהבים אחד את השני, יש מקום לפעמים לדבר בצורה תקיפה, ואגם אם זה יגרור תגובה נזעמת, אין זה נורא כל כך, מפני שאחר-כך האהבה תגבר עוד יותר ושוב יתחברו הדודים. אבל אם אין כל כך הרבה אהבה, יש להזהר מאוד, מפני שהתוכחה עלולה לגרום הרחקה עוד יותר גדולה. לכן אם מתחילים להוכיח ורואים שאין הצלחה, יש לחדול מיד, ולא לנסות לפרוץ בחוזק יד.

תוכחה ואהבה קשורות יחד: "לא תשנא את אחיך בלבבך, הוכח תוכיח את עמיתך... ואהבת לרעך כמוך". כשאוהבים באמת, אז יש מקום להוכיח, ויש חשק להוכיח לשם שמים. "כל אהבה שאין עמה תוכחה אינה אהבה".

ומתוך כך מוסיפים עוד יותר אהבה

ראיית ארץ ישראל

תחנונים רבים מפיל משה רבנו ע"ה לפני הקב"ה על מנת שתינתן לו האפשרות להכנס לארץ ישראל, אך הדבר לא ניתן לו מסיבות שונות.

בקשתו של משה גלומה במספר מילים "אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן ההר הטוב הזה והלבנון" (דברים ג', כה').

ודורשים חז"ל: "דרש רבי שמלאי מפני מה נתאוה משה ליכנס לארץ ישראל, וכי לאכול מפריה הוא צריך או לשבוע מטובה הוא צריך, אלא כך אמר משה, הרבה מצוות נצטוו וישראל ואין מתקיימין

אך נראה ששורש ויסוד להבנת עומק דברי חז"ל אלו טמונים בעניין שונה לגמרי כמבואר.

שהרי אמנם תפילות רבות ותחנונים הפיל משה לפני ה', ומתוך זה מבינים חז"ל את גודל תאוותו של משה להכנס לארץ ישראל, אך עדיין מוטל עלינו להבין מדוע נראים הדברים שכביכול פשוטם של מילות דברי משה נעלמו בתוך דברי חז"ל.

"שנאמר 'אעברה נא ואראה' משה מדגיש שרצונו נחלק לשניים, גם לעבור אל הארץ אך גם לראותה, אך מעבר לכך תו לו מידי. ומתוך כך יש להבין מהיכתי תיתי שישנם כן את האפשרויות שרצה משה לאכול מפריה ולשבוע מטובה או לחילופין לזכות בשכר המצוות התלויות בארץ.

וא"כ קשיא לן כמה וכמה דברים:

א. היאך נתאוה משה לקבל שכר, הרי המידה היא לעבוד את ה' כעבדים המשמשים את הרב שלא ע"מ לקבל שכר.

ב. ממ"נ היאך אנו מזכירים בברכה מעין שלש ונאכל מפריה ונשבוע מטובה – שהרי בפשוט הגמ' דברים אלו שליליים הם או מאידך היאך יפרנס הב"ח את דברי הגמ'.

ג. מדוע לא נתייחסו חז"ל בדרשתם אלא כל תיבות המקרא בפשוטם.

ונראה דשמא יש מקום להסביר שכל דברי חז"ל מוצאים מקומם בתוככי מילות הפסוק. אעברה – אראה ר"ל – שהרי ע"מ להכנס לארץ ישראל פשוט וברור שזקוק משה לעבור מהיכן שהוא נמצא או גבול מסויים, ע"ז מבקש מהקב"ה שיתן לו את האפשרות לכך. אך מ"ט נזדקק משה גם לראות את הארץ (בודאי לפי דברי המדרש שמשה אמר לקב"ה שיסמא את עיניו כדי שלא יהא כשר למלוכה), שכביכול זו בקשתו מאת ה' ועליה מפיל תחנוניו, לא סגי ליה בכך שיעבור אל הארץ, ושמא ע"י ביאור שתי התיבות הללו ובפרט המילה **אראה** נצליח לעמוד ולהבין את מובן בקשתו של משה.

בעצמם שכרם אתם מעלה אני עליך כאילו כבר עשיתם והרצון בעצמו מספיק".

גם **אמנם** גם דבריו קשים במקצת, חדא שהרי אכתי מקבל הוא פרס על קיום המצוות (אע"פ ששכר זה הוא עצם האפשרות לקיום מצווה). ועוד האם זהו רצונו של משה – שהקב"ה יאמר לו שרצונו מספיק, הרי לארץ ישראל רוצה הוא להכנס ע"מ לקיים מצוותיה, ולעבוד את אדמתה וע"י כך להתקרב לקב"ה שלא כדרכו עד עתה ומאי מהני רצונו.

וממילא זקוקים אנו לחזור לנסות וליישב אולי בדרך שונה קושיא זו ויתבאר.

ועוד הקשה בספר תורה תמימה על פסוק זה וז"ל "דע דלפי דרשה זו צ"ע בנוסח הברכה מעין שלש ובנה ירושלים והכניסנו לתוכה ונאכל מפריה ונשבוע מטובה, והלא כמבואר אין מן המידה לבקש הכניסה לארץ ישראל לתכלית זו, ואף כי בודאי אין ראייה ממש רבנו על כלל ישראל, אך בכל זאת איך תקנו לכתחילה נוסח כזה שאינו מן המדה וצ"ע רב" עכ"ל.

והנה כתב הטור או"ח סי' כח' בשם ר' יונה וז"ל: "ויש אומרים ונאכל מפריה ונשבוע מטובה ואין לאומרו שאין לחמוד הארץ בשביל פריה וטובה ולא לקיים מצוות התלויות בה וכו' ". ותמיהני על בעל התורה תמימה שלא הזכיר דברי הטור הללו שהרי לכאורה אלו הם דבריו.

אולם בב"ח על אתר כתב טעם על זה וז"ל "תימה הלא קדושת הארץ הנשפעת בה מקדושת הארץ העליונה היא נשפעת גם בפירותיה שיונקים מקדושת השכינה השוכנת בקרב הארץ וכו', על כן ניחא על שאנו מכניסים בברכה זו ונאכל מפריה ונשבוע מטובה כי באכילת פירותיה אנו ניזונים מקדושת השכינה ומטהרתה, ונשבוע מטובה" עכ"ל. דברי הב"ח מוסבים על מה שכתב הטור בשם ר' יונה שהם עצמם נראה מיוסדים על דברי הגמ' הנ"ל. וא"כ היאך יפרנס הב"ח את דברי הגמ' ששללה את האפשרות שמשם רבנו רוצה היה אך לאכול מפריה ולשבוע מטובה, שהרי לפי דברי הב"ח אין בכך שום גריעותא, ויש להבין.

האדם יכול להביט בבריאה ולחזק אמונתו בה' יתברך כמבואר ברמב"ם (פ"ב מהלכות יסודי התורה ה"ב), אך יכול הוא לומר מה נאה אילן זה, ולהתחייב בנפשו כמאמרם ז"ל (אבות פ"ג מ"ז). אך תלוי הדבר האם התבוננותו כוונתה להתקדמות ולהשתלמות במעלות הרוחניות, או ח"ו להתעכב ולפסוק ממצעדו אלא עבר הקדושה והטהרה.

המתבונן על מעשיו בכל רגע ורגע ערב בוקר וצהריים ומחשב לעצמו לאן מוליך אותו כל מעשה – האם לעבר מטרתו הנעלה, או ח"ו להיפך הוא זה הזוכה להגיע לדרגה רוחנית גבוהה ביותר.

משה רבנו ע"ה ביקש עבור ישראל את ההתקדמות הגשמית – כיבוש הארץ וישיבה בה – מתוך אכילת פירות ושביעה משוב הארץ (אף זאת מתוך השתדלות רוחנית מלאה של הרגשת שפע קדושת הארץ), אך לצורך עצמו בקשתו היתה אך ורק תועלת רוחניות מקדושת הארץ וזאת בין אם ע"י כך שהוא צריך לאכול מפריה ולזכות על ידי כך בשפע רוחני – שהרי רק מביט ורואה משה את השפע הגשמי שכל כולו מכיל רוחניות או באופן ישיר לגעת באותה רוחניות – קיום המצוות התלויות בארץ – ונראה שע"ז אומר לו הקב"ה שיקבל שכרם של המצוות, ושמא זהו ביאור העניין ולפי דברנו נראה דמיושבים הדברים אחד אל אחד.

בראשונה עמדנו על השאלה היאך ביקש משה לקבל שכר – ונראה שזהו עצם תירוצי רבותינו האחרונים – רצונו היה אך ורק בקשה רוחנית ולא שכר גשמי כלשהו, ודאי שלא שכר בעולם הזה, ואפי' לא שכר רוחני בעוה"ב. אלא קירבה רוחנית גדולה אל הקב"ה ע"י קיום המצוות התלויות בארץ ובמדרגה הגבוהה ביותר.

ובשנית הקשינו מחד היאך מזכירים אכילת פריה ותנובתה של הארץ כדבר חיובי והרי הגמ' רואה בכך כביכול בגישה שלילית. ונראה לפי דברינו שתלוי הדבר היאך מתבוננים על עומקם של דברים, אם יתבונן כל אחד (כדברי הב"ח הנ"ל) על האוכל הבא מן הארץ כירידת השפע האלוקי – אזי אין בכך שום פסול וחסרון באמירה זו (כמובן

וכבר עמד הכלי יקר על הצורך בשני הביטויים הללו, והוסיף להבין מדוע רק בתיבה אעברה מדגיש משה את תוספת הבקשה "נא" ולא לגבי האריה גופא, ומ"ש.

ותורף דבריו – משה ביקש שתי בקשות, האחת – כביכול גשמית יותר – על ישראל, והשניה – רוחנית יותר – על עצמו.

אברהם אבינו קנה את ארץ ישראל בראשונה "שא עיניך וראה וגו' " (בראשית יג', יד'), ורק לאחר מכן "קום והתהלך בארץ" (שם יז').

ההתהלכות קנתה בקניין חזקה – מכי דייש אמצרי – לא סגי בראיה גרידא אלא זקוקים למעשה – הקניין הגשמי שבארץ ישראל נעשה ע"י הליכה בה. אך מאידך עומדת הראיה המהווה את הנדבך הראשוני והוא החלק הרוחני שיונק לשדו ממקום המקדש – ההר הטוב הזה. (בהר ה' יראה-בראשית כב', יד').

את החלק הגשמי של המעבר – אעברה נא – אכילה מפירות הארץ ביקש משה עבור ישראל, ומשום כך הוסיף את המילה "נא" שהרי את מה שרוצה האדם יותר, אותו הוא מבקש יותר, ולישראל נצרך היה החלק הגשמי – להחזיק את הארץ עד אין סוף ע"י אכילת פירותיה, אך על עצמו ביקש משה את החלק הרוחני הנקנה בראיה גרידא.

השלימות הגשמית מתקיימת במעשה ההליכה – "אעברה נא", המעבר ממקום אחד למשנהו מספיקה לה ההליכה, אך על מנת ליצור את שאיפת השלימות הרוחנית זקוק האדם לראיה. הראיה משמשת את האדם ע"מ לחוש באופן הנעלה ביותר את התקדמותו הרוחנית, היא זו הגורמת לאדם להביט קדימה להתעלות ולהשתלם במדרגותיו הרוחניות היא היא ההליכה הרוחנית, והיא זו המעבירה את האדם אל המדרגה הרוחנית הגבוהה ביותר.

כוחה של הראיה הלזו יונק שורש כוחותיו מן ההתבוננות.

בעומק תפיסתם דקדקו במילות בקשותיו של משה המחלוקת לשניים כמבואר, ולפי דבריהם אלו הכל בא על מקומו בשלום. וכמובן יש עוד להאריך ולהוסיף נדבכים חשובים ואכהמ"ל. (הרב נתנאל ברקוביץ)

אין ר"ל שמי שמסתכל בצורה שאינה כזו אזי יש בו חסרון או פסול, אלא זהו רק פשוטם של דברים). ומשום כך ישנם מן הראשונים שאינם אומרים תיבות אלו, ומובנים היטב דברי הב"ח.

ובשלישית הקשינו מדוע כביכול חז"ל לא בארו פשוטם של מקראות – אך נראה דדוקא חז"ל

ואתחנן

עולות למניין זה (515). וכשאנו מצרפים לכך אותיות שם הוי"ה, העולות למניין כ"ו (26), אנו מגיעים לתקמ"א (541), שהוא בגימטריא "ישראל", בכך יש רמז, שכאשר ישראל דבקים בקדוש-ברוך-הוא מתקבלת תפילתם, ככתוב בהמשך הפרשה: "ואתם הדבקים בה אלהיכם, חיים כולכם היום" (ד, ד).

ועוד אומרים כאן חכמי ישראל: "ואתחנן" בגימטריא "תפלה" וגם "שירה". בכך מצוי אפוא רמז, שראוי לנו להתפלל בשירה ובזמרה, בחינת "כל עצמותי תאמרנה" (תהילים ל"ה, י).

ב) אמר לפניו משה: רבוננו של עולם! עצמותיו של יוסף נכנסות לארץ, ואני איני נכנס לארץ?! אמר לו הקב"ה: מי שהודה בארצו, נקבר בארצו; ומי שלא הודה בארצו, אינו נקבר בארצו. יוסף הודה בארצו – שאמר לשר המשקים של פרעה: "כי גונב גונבתי מארץ העברים" (בראשית מ, ט"ו) - קברוהו בשכם (יהושע כ"ד, ל"ב). ואתה, שלא הודית בארצך (כשאמור בנות יתרו לאביהן: "איש מצרי הצילנו" וגו' – שמות ב, י"ט), אין אתה נקבר בארצך.

פרשת "ואתחנן" נקראת כל שנה בשבת שלאחר תשעה באב ("שבת נחמו"). עובדה זו הסביר המגיד רבי ישראל מקוזניץ בספרו "עבודת ישראל": לפי ההלכה, אסור ללמוד תורה בתשעה באב (חוץ ממדרשי "איכה", אגדות החורבן וכיוצא באלה); כי הלימוד גורם שמחה לאדם, ככתוב: "פקודי ה' ישרים משמחי-לב" (תהילים י"ט, ט).

ואין לשמוח ביום החורבן והאבל הלאומי. משום כך אנו קוראים פרשת "ואתחנן", המספרת על מתן תורה לישראל, מיד אחרי תשעה באב – שבו פסקנו מלימוד תורה – כדי להדגיש קבל עולם ומלואו, שאנו מתחילים שוב את לימוד התורה ומקבלים עלינו מחדש עול מלכות שמים ועול מצוות.

"ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר" (דברים ג, כ"ג)

א) מעיר על כך רבי משה סופר, בעל "חת"ם סופר": שנינו במדרש רבה לפרשת "וזאת הברכה", שמשה רבנו התפלל באותו זמן 515 פעמים, כמניין "ואתחנן" (אותיות "ואתחנן" עולות לגימטריא של 515). גם אותיות "תפלה"

אמר לו חזקיהו: כלה נבואתך וצא. כך מקובלני מבית אבא, אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל יתייאש מן הרחמים. אע"פ שתפילה זו הנאמרת בשעה זו היא בלי כוונה, מכובד המחלה שהוא חולה בה, מכל מקום מוטב שיתפלל הוא עצמו ויבקש רחמים מלפני הקב"ה שישלח לו רפואה שלמה מאשר יתפללו עליו אחרים בכונה שלמה. וזהו שאומר דוד המלך ע"ה בתהילים: קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת. ר"ל, הקב"ה קרוב למי שקורא אליו בכונה בשעת צערו.

אע"פ שאין התפילה נאמרת בכונה שלמה, שהרי הוא שרוי בצער גדול ובפורענות קשה, ובכל זאת קרוב ה' לקריאתו, ומצילו מן הצער שיש לו. והפסוק אומר לנו כך, דעו שמכאן ואילך תתנו דעתכם למה שאתם מוציאים מפיכם, אע"פ שעכשיו אני מצילכם מן הפורענות אפילו כשהתפילה בלי כוונה שלמה, ועוד אמר דוד המלך ע"ה מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה. היינו שהיתי שרוי במיצר קראתי אני עצמי אל ה' ולא סמכתי על תפילת אחרים, אע"פ שתפילתי לא היתה בכונה שלמה מרוב עוצר ויגון. והקב"ה לא זו בלבד שהצילני מן הצער, אלא אף נתן לי טובה מרובה ומרחביה.

וכך עמד חזקיהו המלך והתחיל להתפלל לפני והקב"ה ממעמקי ליבו ואמר: רבונו של עולם, והרי שונמית לא עשתה אלא עליית קיר קטנה כשעבר שם אלישע הנביא, כדי שימצא מקום מוכן לו, ואתה החיית את בנה בגלל אותה זכות.

סבי אבא, שלמה המלך, שציפה את היכל הקודש כולו בכסף ובזהב בשעה שבנה את בית המקדש לכבודך, על אחת כמה וכמה שאתה צריך לזכור הזכות הזאת ולרפא אותי מחולי. וזכור שהתהלכתי לפניך בלב תמים, והתחיל לבכות לפני הקב"ה בדמעות שלישי. ובאותה שעה קיבל הקב"ה תפילתו, והוסיף לו על שנותיו עוד ט"ו שנה. ומכאן אנו למדים שאע"פ שמן השמים ניגזר על חזקיהו שימות ואף נפל למשכב, בכל זאת לא מנע עצמו מן הרחמים, והקב"ה ביטל הגזרה והוסיף לו 15 שנות חיים.

רבי לוי יצחק מברדיצ'ב סנגורן של ישראל, נכנס לבית הכנסת בעיר לבוב, וראה קבוצת סוחרים

ואתחנן אל ה' וגו' ... (דברים ג-כג)

אין יאוש בעולם

עכשיו הודיע משה רבינו לישראל שאחרי שלחם מלחמת סיחון ועוג ואחרי שחילק שטחים לבני ראובן ולבני גד ולחצי שבט המנשה, ומינה את יהושע במקומו, וציווה לו להיות חזק ואמיץ לקראת המלחמה עם ל"א המלכים, ושלא יתירא מהם, כי ה' יתברך הוא שילחם עבורם, אחרי שעשה כל זה התחיל להתחנן לפני הקב"ה שיבטל הגזרה שגזר עליו שלא יכנס לארץ ישראל, וזהו שאמר: ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר.

ויש לשאול, למה המתין משה רבנו כל אותו זמן עד שכבש את ארץ סיחון ועוג וחילק הארץ לראובן וגד וחצי שבט המנשה והעמיד את יהושע במקומו, ורק אז התחיל להתחנן אל ה' שיתן לו להכנס לא"י, והרי מן הראוי היה שבתחילה יבקש רחמים על עצמו מיד לאחר שכעס עליו הקב"ה וגזר עליו הגזרה הזאת, ורק לאחר שהיה רואה שהתפילה לא נתקבלה היה צריך לחלק את ארץ סיחון ועוג ולמנות את יהושע במקומו.

משה רבינו המתין עד עכשיו בתפילתו כדי ללמדנו, שאפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם, אל ימנע עצמו מן הרחמים. ויבקש ויתפלל לפני הקב"ה שיצילו מן המוות, ואל יאמר: שוב אין לי כל תקווה להצלה.

וכן מצינו בחזקיהו מלך יהודה שנפל למשכב, ובא אליו ישעיהו לבקרו, וציווה עליו לעשות צואה לביתו כי הוא עומד למות מן החולי הזה ולא יחיה לעולם הבא, שאל אותו חזקיהו: מה פשעי ומה חטאתי שנגזרה עלי הגזרה הרעה הזאת. אמר לו ישעיהו, מפני שלא השתדלת לישא אשה, אמר לו חזקיהו, דע שראיתי ברוח הקודש שהבנים שעתידים לצאת ממני לא יהיו טובים. ואם אלה ילדים רעים מוטב שלא אשא אשה כלל. אמר לו ישעיהו: מה לך להתעמק בנסתרות של הקב"ה, צריך לקיים את מה שמצוים, והקב"ה מה שירצה יעשה. אמר לו חזקיהו תן לי בתך, ובזכות שנינו יצאו בנים טובים. אמר לו ישעיהו, עכשיו מה שהיה היה, כבר נגזרה גזרה ברקיע.

"טיפש בן טיפש" אמר המלך בחיוך מתחת לשפמו: "מדוע מבקש הנך בקשה כה אוילית, הן יכלת לבקש שאעשה אותך עצמך לקצין, לגנרל..." הנמשל הוא, שיהודי מתפלל לה' להחלמה ממחלה, לקצו של כאב שיניים, לפרנסה טובה, אולם כל אלה אינם אלא קטנות, מוטב להתפלל לגאולת כלל ישראל ובתוך הכלל יושע גם הפרט.

ה' אלוהים אתה החלת להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך (דברים ג-כד)

עלנו לשבח לאדון הכל

לפני שמתחיל משה להתפלל הוא מהלל ומשבח את בורא עולם ומכאן למדו חז"ל שלפני שמתפללים משבחים את בורא עולם ולכן תיקנו שלוש ברכות ראשונות בתפילת העמידה יהיו ברכות שבח לה'. **משל למה הדבר דומה**, למלך שראה אשה וביקש ממנה להינשא לו, והיה הולך ומבקש ממנה הרבה פעמים, והיא לא נתרצתה להינשא לו, אבל לאחר שהפציר בה פעמים הרבה, נישאה לו, לא עברו ימים מרובים והוא כעס עליה וביקש לגרשה. אמרה לו האשה, וכי לא אמרתי לך פעמים הרבה שאיני רוצה להינשא לך. אתה שפיתית אותי להנשא לך, כלום הגון עכשיו לגרשני. כך אמר משה להקב"ה, כשנגלית עלי בסנה הסתרתי פני ממך. ואח"כ הפצרת בי שאלך למצרים ושומר לפרעה להוציא את בני ישראל ממצרים, ואני לא רציתי לילך ואתה הפצרת בי עד שהלכתי, ועכשיו אתה משפיל אותי עד כדי כך, שאני מתחנן בפניך כל כך להכנס לא"י ואתה מסרב למלא בקשתי. והרי מדתך לשלם מדה כנגד מדה. ואם חטאתי בחטא המרגלים, הרי הם נענשו מפני שהוציא דבת הארץ רעה, ואילו אני דברתי בשבחה של א"י שהיא ארץ זבת חלב ודבש. ואם יש בידי שום עון, הענש אותי כפי אותו עון.

ועוד אמר משה לפני הקב"ה והרי עצמותיו של יוסף זכו להכנס לארץ ואני איני זוכה, אם בגלל

הממהרים ליריד, מתפללים במהירות ובחטף תפילת שחרית.

כשסימו את התפילה פנה אליהם רבי לוי יצחק ואמר: "ברצוני לומר לכם דבר מה".

היטו הסוחרים אזניהם לשמוע מה בפי הצדיק.

פתח רבי לוי יצחק ואמר: "א, א, ב, ב, ב".

התפלאו הסוחרים לשמוע קולות אלו מפי הצדיק ולא הבינו כוונתו.

המשיך הצדיק: "מ, מ, ג, ג, ג". וכשראה את המבט השואל בעיניהם, אמר: "מדוע אינכם מבינים את דברי? הלא כך אתם שוחחתי עם רבוננו של עולם עתה, כשחטפתם את תפילתכם" שתקו הסוחרים ולא ענו.

לפתע נענה אחד הסוחרים, ואמר: רבנו, אמת היא כי התפילה שהתפללנו היתה הברות קטועות, אולם רבוננו של עולם, שיודע תעלומות, מבין גם את שפתנו את הברותינו כשם שאמא מבינה את שפת תינוקה, כשממלמל הברות קטועות!"

כשמע סגורן של ישראל את תשובתו המחוכמת של הסוחר, אורו פניו, והוא החל רוקד משמחה מאז היה מספר מעשה זה בהזדמנויות שונות, ובסימו היה מוסיף: "רבוננו של עולם, ראה את בניך הנתונים למשסה בין גויים לרדיפות ולתלאות, בכל זאת מקיימים הם מצוותיך במסירות נפש, קמים לתפילה, ואפילו שממלמלים הם את התפילה בהברות קטועות, הרי הם מתרפסים לפניך כתינוק לפני אמו".

חובתו של כל יהודי להתפלל לשלומה של הבריאה כולה, תפילה לגאולתו של העם כולו". כך אמר רבי נפתלי מרופשיץ, והסביר זאת **במשל** הבא:

הצאר הרוסי, נקולאי הראשון השקיף על מסדר גיסותיו שנערך לפניו. אחד מאויבי המלך מצא שעה זו כשרה לטעון רובהו לכונו אל ליבו של הצאר. חייל פשוט שהבחין בכוונתו של המתנקש, רץ במהירות הבזק אל הצאר ומשך אותו הצידה, במעשהו זה הציל את המלך ממוות בטוח.

"במה אוכל לגמול לך על שהצלת את חיי?" שאל הצאר בקול נרגש.

"הסמל של כתתי הוא רשע מרושע, ועושה לי צרות צרורות", השיב החייל, ציווה נא, הוד מעלתך הצאר, שיחדל לענותיני".

צריך לדעת שלא לשכוח את העיקר, כי כשאדם מתחזק בעבודת השם יתברך ומתפלל מקירות ליבו זו ברכה הגדולה ביותר עבורו.

ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה (אתחנן ג-כו)

יש להקשות מה שאמרו חז"ל בתלמוד (יבמות ס"ד) מפני מה עשה הקדוש ברוך הוא את האמהות עקרות משום מתאוה לתפילתן של צדיקים. מדוע אם כן אמר הקדוש ברוך הוא למשה "אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה" ומנע אותו מלהתפלל? **משל** לעני אחד שנזדמן לשכונה של אנשים קמצנים, ומכיון שהיה רעב פנה אל איש וביקש ממנו רק בצל, לאחר מכן אמר לו: וכי אפשר לאכול בצלי בלי לחם?! לאחר שקבל לחם אמר: וכי אפשר לאכול בלי לשתות?! ואז בליט ברירה גם אכל וגם שתה.

כך גם הקדוש ברוך הוא ידע מה שיכול לקרות עם משה רבינו ע"ה שבתחילה יבקש מעט ולבסוף יקבל הכל, ולכן כשראה שהתפילות עלו על גדותיהן אמר לו שיפסיק מלהתפלל משום שאם ימשיך להתפלל כבר יכמרו רחמיו של הקדוש ברוך הוא ובהכרח שיסכים לתפילותיו של משה להכנס לארץ. (ממרו הגר"ע יוסף שליט"א).

שמא תאמר, ומה בכך שיכנס משה לארץ? כבר אמר המקובל רבינו מאיר פאפריש זצ"ל שהרי אמרו חז"ל שמעשי ידיו של משה לא בטלו, והמשכן שבנה לא נחרב אלא נגזז, ואים היה נכנס משה לארץ ישראל ובונה את בית הבחירה, כשעם ישראל היו חוטאים בהכרח שתהיה חלילה כליה על עם ישראל, כי הקדוש ברוך הוא לא ישפוך את חמתו על מעשי ידיו של משה רבינו, בתור כפרה על עם ישראל, לכן מנע משה רבנו שיכנס לארץ. וזהו שאמר משה רבנו לבני ישראל, "ויתעבר ה' בי למענכם", הקדוש ברוך הוא מנע ממני להכנס לארץ למענכם להצילכם בשעת חורי (לבוש יוסף).

ועוד נאמר, רב לך.. מפרש רש"י שרב לך השכר שיהיה לך בעולם הבא וגם "רב לך" מידה כנגד מידה לא בטלה כך אמר משה רבינו לקורח שהאדמה בלעה אותו ואת עדתו עד טבורם וביקשו רחמים משה ומשה לא ויתר ואמר להם רב

יוסף ירדו אבותינו למצרים, הרי על ידי נגאלו ממצרים, ועאכ"ו שזכאי אני להכנס לא"י.

אחד הטעמים מדוע לא קיבל הקב"ה תפילת משה ומשה נקבר בחוץ לארץ, זה כדי שיהיה תקוה למתי חוץ לארץ. **משל** לאדם שהלך לשאוב מים מהבאר עם כד חרס ונפל הכד לבאר והיה מצטער מאד, בנתיים הגיע עבד המלך לשאוב מים עם כד זהב וגם כד זה נפל למים, החל האיש צוהל ושמה. שאלו אותו על מה אתה שמח ענה להם, עד עכשיו מצטער הייתי על כד החרס שלי שהרי אף אחד לא ירד לעומק הבאר להשיבו לי, אבל עכשיו שנפל כד המלך ודאי שירדו לבור להביאו ואגב כן יעלו גם את כדי. והנמשל עכשיו שמה קבור בחו"ל ובתחיית המתים ודאי יביאו הקב"ה לארץ, אם כן יחד עמו כבר יביא הקב"ה את שאר מתי ישראל. (מעשה אבות)

שערי דמעה לא ננעלו

בתלמוד (ברכות לב) אף על פי ששערי תפילה ננעלו שערי דמעה לא ננעלו שנאמר (תהלים ל"ט) "שמעה תפילתי ה' ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש" ופרשו המפרשים כי הסיבה היא שהפתח אשר נכנסים שם התפילות שנאמרות בדמעות אינו נפתח על ידי שום מלאך או ממונה כי אם הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו פותחו (ז"ל ספר "דרך משה" הובא בפירוש עץ יוסף על עין יעקב שם). וכדי לסבר את האוזן כיצד יש בכוחן של הדמעות להגיע לפני ולפנים למרות שהדלתות נעולות. יש לדמות הדבר לדלתות של הבית נעולות שאי אפשר להוציא משם כלום מלבד המים שיכולים לעבור תחת הדלת, כך הדמעות, כל המסכים לא יעצרו את התפילה כשהיא עם דמעות.

שאלו את החפץ חיים מה הזכות המיוחדת שהיתה לאמו שזכתה לבן גדול הדור שכזה? לקח הרב ספר תהילים שבביתו, פתח אותו ואמר להם: אתם יודעים מדוע הדפים שבספר בלויים, זה מרוב הדמעות שאימי הזילה על הספר כדי שבנה יצא תלמיד חכם. ישנם המחזרים אחרי רבנים ואדמורים שיברכו את בניהם שיגדלו בתורה, בודאי שטוב וכדאי לקבל ברכה מצדיקים אבל

המורים, גרמתם לכך שכעס עלי הקב"ה וגזר שלא אזכה להכנס לארץ ישראל. ולא זו בלבד שלא רצה לקבל תפילתי אלא אף לא רצה לשמוע דברי, כעבד שכעס עליו רבו, שמלבד זה שאינו רוצה לעשות בקשתו אף אינו רוצה לשמוע דבריו. שאם היה החטא מה שאמרתי שמעו נא המורים, הרי החטא לא היה חמור כל כך שהעונש יהיה חמור שלא תישמע תפילתי.

רב לך אל תוסף דבר אלי מובא בזוהר שלכל אדם הוקצב לו כמה מילים לדבר במשך כל ימי חייו וכשהוא מרבה לדבר מקרב מיתתו, חוץ מדברי תורה שמרבה חיים לכן אמר קוהלת אל תהי כסיל, למה תמות בלא עתך? כי הכסיל מרבה דברים ויצטרך למות קודם זמנו (פניני התורה).

על ראש פסגה ושא עיניך ומה ודפנה ותימנה ומזרחה וראה בעיניך כי לא תעבור את הירדן הזה (אתחנן ג-כז)

ויש לשאול הרי יותר יש צער גדול לאדם כשרואה דבר ואינו יכול להשיגו. והרי זה דומה לאדם שמראים לו מאכל מרחוק ולא נותנים לו לאכול אותו.

ויש לדעת שכבר בארנו שהיה קשה על משה רבנו זה שעלולים הבריות לומר שגם הוא היה בעצת המרגלים ולכן נגזר עליו שלא להכנס לא"י. כמו שנאמר וכל מנאצי לא יראוה (במדבר יד) לכן ביקש משה רבנו מהקב"ה שלכל הפחות יראה לו את הארץ כדי שלא יאמרו העולם שנטל חלק בעצת המרגלים שהרי המרגלים לא זכו אפילו לראות את הארץ.

וזה שנקט הכתוב ימה וצפונה, והרי המזרח הוא החלק הראשון של העולם שמשם זורחת השמש, יש לדעת שישראל היו למזרחה של ארץ ישראל וכבר נתבאר שהקב"ה הראה למשה המקומות הרחוקים שבא"י כאילו היו קרובים אליו ואם משה רבנו היה במזרח, בודאי הראו הקב"ה את המקומות שבמערב הרחוקים. כאילו קרובים לו. וזה היה פלא גדול ביותר שנתן הקב"ה כוח בעיניו לראות את המקומות המרוחקים פרט לפרט, וכל המקומות הניסתרים וכל הערים והכפריים, כאילו

לך..ואז האדמה בלעה אותם כליל. כשם שמשה לא חס עליהם כך גם הקב"ה לא חס לתפילתו ורומז למשה באמירת "רב לך"...

"ויתעבר ה' בי למענכם..." (דברים ג, כ"ו)

לדברי רבי דויד מושקוביץ, בעל "גלילי זהב", אומר כאן משה לישראל: במי מריבה הכיתי את הסלע, ולא דיברתי אליו כמצוות ה' (במדבר כ, ז-י"א), כל זאת עשיתי רק למענכם – שלא לעורר חלילה קטרוג עליכם. לאמור: הסלע הזה, שהוא אבן דוממת, בכל זאת כשמדברים אליו בשם ה' – הוא מיד שומע ומקיים את הדברים שמצווים עליו; ואילו אתם, אף-על-פי שאני מדבר אליכם יום יום בשם ה' – אינכם נשמעים לדבר האל. וכדי למנוע קטרוג זה כלפיכם, נטלתי עלי אחריות כבדה שלא לדבר אל הסלע, אלא להכותו; כדי להראות קבל עם ועדה, שבלי הכאה אין הסלע נותן מים...

"ויאמר ה' אלי: רב-לך, אל-תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה" (דברים ג, כ"ו)

אמר לו הקב"ה למשה: אם אתה נוטל הכול, אין אתה מניח ליהושע תלמידך כלום. גאלת את ישראל ממצרים, הנהגתם בים (במעבר ים-סוף) והורדת להם את המן ואת התורה, והנהגתם במדבר ארבעים שנה – ואתה מבקש (עוד) ליכנס לארץ? אין אתה מניח ליהושע כלום!

אמר לו משה: ינכס יהושע ויחלק הארץ להם (לבני ישראל) ויהיה מנהיגם; ואני נכנס עימם כפגן (כהדיוט).

אמר לו הקב"ה: רב הוא לך?! (הייתכן כדבר הזה, שיהושע תלמידך יהא לך רב ומנהיג?!) יהא יהושע יושב ודורש ומנהיג את ישראל ומלמדם – ואתה יושב ורואה אותו?!

ויתעבר ה' בי למענכם ולא שמע אלי ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה (אתחנן ג-כו)

ובגללכם שבקשתם ממני להוציא לכם מים מן הסלע והכעסותם אותי ואמרתי לכם שמעו נא

בשבילו, לפיכך התחנן כל כך וביקש להכנס לארץ ישראל.

והטעם השני כי עיקר המצוות התלויות בארץ עתיד היה אהרון להנות מהן, כגון תרומות ומעשרות ומתנות כהונה שניתנים לכהנים, ואפשר היה לחשוך בו שזה שהוא מתחנן כל כך להכנס לא"י מפני שרוצה לקבל את מתנות הכהונה. אבל משה רבנו לא היה עתיד ליטול מכל אותם המתנות השייכות לכהנים, לכן הפציר כל כך להכנס.

והטעם השלישי שהמעלה שהשיג משה רבנו היתה מעלה גדולה ביותר שהיה מדבר עם הקב"ה פנים בפנים, וקרן עור פניו עד שלא היו ישראל יכולים להסתכל בו ובבואו לדבר עם ישראל היה צריך לשים על פניו מסוה, וזה בא מזיו השכינה בדברה עמו.

ולמעלה זו לא הגיע שום נביא, ורק הצדיקים בגן עדן יכולים להגיע אליה. כל אחד כפי מדרגתו, ולכן לא רצה משה למות. אמר: מה תועלת במיתתו, אם המעלה של העולם הבא כבר השגתי בחיים אבל אהרון הכהן שלא היה יכול להשיג מעלה זו בעודו בזה העולם, ביקש להיפרד מן העולם הזה שעה אחת קודם. כדי לילך לגן עדן להשיג מעלה זו להנות מזיו השכינה.

והטעם הרביעי לפי שראה אהרון ברוח הקודש שנפשו צריכה להתגלגל בעזרא הסופר שעלה מבבל ובנה את בית המקדש, וזה מרומז בפסוק הנאמר בעזרא הוא אהרון הראש הוא עזרא (עזרא ז, ה-ו) כדי לרמוז שאהרון נתגלגל בעזרא. וכן תראו שהשם עזרא בגימטריא רע"ח והשם אהרון בגימטריא רנ"ו, ונשארו כ"ב, לרמוז, שאחרי כ"ב דורות חזר אהרון ונתגלגל בזה העולם. וכן אהרון במספר קטן בגימטריא י"ג וד' אותיות אהרון הם י.ז. (וגם עזרא במספר קטן י"ז לרמוז שאהרון הוא עזרא).

ולכן לא התחנן אהרון להכנס לארץ ישראל, כיון שראה ברוח הקודש שהוא עתיד להתגלגל לזה העולם ויבנה בית המקדש על ידו, ואז יקים המצוות התלויות בארץ, אבל נשמתו של משה רבנו גנוזה תחת כסא הכבוד, ושוב לא היתה נפשו חוזרת ומתגלגלת בזה העולם. בפטירת משה רבנו, לכן התחנן כל כך והפציר להכנס לארץ ישראל.

והטעם החמישי שיודע היה אהרון שהקב"ה נשבע וגזר שלא יכנסו לא"י, וכל גזרה שיש עמה

היה הולך ברגלו ממקום למקום ורואה אותם בעיניו.

ויש לשאול, מה הטעם שאחרי שהתפלל משה כ"כ הרבה פעמים והתחנן כל כך, לא קיבל הקב"ה תפילתו, והרי לא היה בעולם איש יותר גדול ממשה רבינו, ועוד שהרי מזה עלול היה לצאת נזק גדול שישראל יתייאשו ולא יתפללו שיאמרו משה רבנו התפלל כלל כך ולא נענה. אנו עאכ"ו שלא נתקבל תפילתנו, שאין אנו כלום לגבי משה. אבל עליכם לדעת שתי סיבות היו שלא נתקבלה תפילתו.

הסיבה הראשונה שכל דבר שגזר הקב"ה ונשבע על כך, גזרה זו אינה מתבטלת לא בתפילה ולא בשום דבר אחר. וכאן ידע משה רבנו שתפילתו לא תתקבל, ולכן סילק הגדולה מעצמו ומסרה ליהושע. ואח"כ התפלל שיכנס לא"י, שהרי השבועה היתה שלא יכניס את ישראל לא"י, ועכשיו יהושע יכניסם. והרי הוא כשאר אדם ולכן לא קיבל הקב"ה תפילתו, שלא יהיה זה לפי כבודו של משה שיהושע יהיה הרב ומשה יהיה כאחד העם.

הסיבה השנייה כל המדבר בגנות ישראל עונשו מרובה. ולכן לא נתקבלה תפילתו של משה רבנו, שיאמרו ישראל אם משה שהיה מנהיגנו ורצה להוכיחנו כייסר איש את בנו ואמר לנו שמעו נא המורים נענש בגלל כן ולא נתקבלה תפילתו להכנס לא"י, אנו על אחת כמה וכמה שצריכים אנו להזהר בכבוד חברנו ולא ידבר זה על זה לשון הרע, שבוודאי אדם העושה כן ייענש קשה.

ועדיין יש לשאול מה הטעם שבשעה שאמר הקב"ה לאהרון הכהן שיעלה להר ההר שכבר הגיעה שעתו למות, עלה מיד עם משה ולא אמר דבר ונפטר, ולא התחנן ולא הפציר כלל להכנס לארץ ישראל כדי לקיים המצוות התלויות בארץ, כפי שהתפלל משה כדי להכנס לארץ ישראל.

ויש לומר שהרבה טעמים היו לאהרון שלא התחנן להכנס לא"י ואלו הם:

הטעם הראשון שהיתה לו נחת וזכות גדולה שבניו עתידים היו לרשת מקומו. אבל משה רבנו לא זכה לכך שבניו ירשו גדולתו, וזה היה צער גדול

יודע האדם מתי ימות שישוב יום קודם, אמר להם אדרבא, ישוב היו שמא ימות למחר, ונמצא שאם בכל יו חושב האדם על זאת הרי הוא דבק בה' יתברך ויחזור בתשובה בכל יום, כי יודע שאין לפניו אלא יום זה בלבד שהוא עומד בו, וכפי שרמז החכם מכל האדם בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר, ולכן על זה רמז הכתוב ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום, שאין לאדם לצור צרת מחר אלא היום בלבד לפניו ומשום כך יהיה דבק עם הקב"ה (וידבר יוסף).

“לא תספו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם, ולא תגרעו ממנו...” (דברים ד, ב)

רש"י מדגים את האיסור של “לא תוסיפו” על-פי המובא בספרי: כגון חמש פרשיות בתפילין (במקום ארבע). חמישה מינים בלולב, וחמש ציציות בארבע כנפות.

על כך יש מקום לשאול: האמנם יש פגם בדבר, אם במקום ארבע פרשיות בתפילין יוסיף מישהו פרשה חמישית, ובמקום ארבעה מינים שנוטלים בסוכות (אתרוג, לולב, הדסים וערבות) יטול אדם מין נוסף?

הסביר זאת רבי יהונתן אייבשיץ מפראג במשל מן החיים: נתאר לעצמנו, שרופא מומחה רשם לחולה סם-מרפא בכמות מסוימת, והחולה נטל מן התרופה על דעת עצמו כמויות גדולות פי כמה ממה שרשם לו הרופא. נקל לשער את התוצאות הקשות, שהחולה עלול להמיט על עצמו במעשהו הנחפז וחסר-האחריות.

בתחום של בריאות הגוף מבין אפוא כל בר-דעת, שסמי רפואה יש לקחת במידה מדויקת, כפי שקבע הרופא המומחה – לא פחות ולא יותר. כיוצא בכך – אומר רבי יהונתן אייבשיץ – עלינו לנהוג לגבי מצוות התורה, שהן בבחינת סם-מרפא לנפש האדם, אותן יש לקיים בכתבן וכמידתן – לא להוסיף עליהן דבר, ולא לגרוע מהן משהו – כי ריבון העולמים רשם אותן במתכונת הראויה ובמידה הנדרשת...

“ואתם הדבקים בה' אלהיכם, חיים כלכם היום” (דברים ד, ד)

“חיים כולכם היום” – אימתי? משתהיו כולכם אגודה אחת (כשתהיו מאוחדים ומלוכדים). וכן אתה מוצא, שאין ישראל נגאלים עד שיהיו כולם

שבועה אינה מתבטלת. אבל למשה רבנו היתה טענה, שאמר כיון שאמר לי הקב"ה לכבוש את ארצות סיחון ועוג ואחלק אותם בידי לבני ראובן וגד ולחצי שבט המנשה. משמע שכבר התיר השבועה, ולכן העיז להתחנן שיכנס לארץ ישראל. ועוד, כיון שהקב"ה נשבע לכן לא תביאו את הקהל הזה (במד' כ), שנשבע הקב"ה שמשה ואהרן יחד לא יכניסו את ישראל לא"י, לכן לא העיז אהרן להתפלל לפני השי"ת, אבל משה רבנו משראה שמת אהרן אחיו, מצא פתח לשבועה, כי טען אתה נשבעת ששנינו יחד לא נכנס לא"י אבל עכשיו שמת אהרן נתבטלה השבועה. וכך הדין נדר שהותר מקצתו הותר כולו (מעם לוועז).

לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו (אתחנן ד-ב)

רמזו בזה שאם אדם אינו שלם ביראת שמים אז הוא זקוק לגדרים וסיגים הרבה לכן כתוב ואתם הדבקים בשם אלקיכם זאת אומרת לא תצטרכו להוסיף לא סיגים ולא גדרים זהו לא תוסיפו (פניני התורה).

ראה למדתי אתכם, כאשר צוני השם אלקי לעשות כן בקרב הארץ, היו הרבה פילוסופים שחשבו לחיות חיים קדושים ולהגיע לשלמות נפשם באופן שצריך לברוח מן הישוב למדבריות ולחיות בסגופים ולפרוש מחיי העולם הזה, אבל טעות בידם, לא כן דרכה של תורה הכתוב אומר ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים וטהרה ולעמוד בנסיונות בכל מה שהוא רואה וכו' זהו בקרב הארץ (ערבי נחל לוקטו מאהבת חיים).

ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום (אתחנן ד-ד)

אם האדם רוצה להיות דבק בהקב"ה לבלתי יסור ימין ושמאל מאתו יתברך, עליו לחשוב שהוא חי רק היום ואין הוא יודע מה ילד יום המחרת, ואם האדם הוא במחשבה זו ודאי שיהיה דבק בהקב"ה, וזהו מה שאמרה המשנה באבות רבי אלעזר אומר שוב יום אחד לפני מיתתך, ואמרו לו תלמידיו וכי

זהו איפוא פשוטו של פסוק: "כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו" – לגבי בני ישראל אפילו מידת הדין תכליתה לקרב ולא להרחיק. כיון שעומדת לבוא ישועה חדשה, כן ההכרח שיבואו תחילה יסורים – חבלי לידה. "עת צרה היא ליעקב וממנה יושע" – מן הצרה צומחת הישועה... (שפת אמת).

רק השמר לך ושמר נפשך מאוד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך והודעתם לבניך ולבני בניך (דברים ז-ט)

משל למה הדבר דומה. למלך שהשיא את בתו לאיש. כל זמן שהיא אשתו הרי הוא מכובד בעיני הבריות, שהוא חתן המלך, והמלך קרוב אליו יומם ולילה. אבל אם אינו רוצה בבת המלך, המלך מתרחק ממנו ואינו מכובד עוד בעיני הבריות. שכל אותו כבוד לא בא לו אלא מפני שהיה חתן המלך. וזה שאומר הכתוב רק השמר לך ושמור נפשך מאוד, שכל אותה גדולה בעיני האומות מפני שאתה נשמר ונזהר בכל מה שראו עיניהם בהר סיני ולא תוציא מלבך התורה והמצוות כל ימי חיך. ועוד שלא תשמור מפני שהם בעיניך חוקים ומשפטים ישרים, שהדעת מחייבת אותם, אלא מפני שכך צויתך.

הקשו חכמינו זכרונם לברכה וכי זה דבר רשות אם ירצה ילך ואם לא ירצה לא ילך? וכן אם ירצה לעשות ואם לא ירצה לא יעשה? ולכתחילה כך מובן הכתוב אם בחוקותי תלכו כאילו הדבר אינו חובה, אלא צריכים להבין שבמקומות רבים בתורה כתוב אם, כמו, אם כסף תלוה את עמי ואם תקריב מנחת בכורים, ופירש רשי זכרונו לברכה ואם תקריב מנחת בכורים חובה.

גם כאן חובה ובעל כסא רחמים זכרונו לברכה כתב אם תקריב אל תקרי אם אלא אם, והתורה נקראת על שם האם מפני שהיא משתדלת על בנה בענין מאכל ומלבוש ותלמוד תורה וכו' וכן כתוב שמע בני מוסר אביך ואל תישוש תורת אמך כך דרכה של התורה שנקראת כנסת ישראל מזרזת אותנו ואומרת בני מיום שהייתם בהר סיני כבר אתם

אגודה אחת, שנאמר: "בימים ההמה ילכו בית יהודה על בית ישראל (יתאחדו עם שאר השבטים), ויבואו יחדיו מארץ צפון... (ירמיה ג, י"ח).

ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום (דברים ז-ד)

אתם הרוצים להיות דבוקים בה' אלהיכם, אלא שהיצר הרע מפנה את לבכם מעבודת השם הרי העצה היעוצה לכך היא, כי תשיבו ליצר הרע תאמרו לו ש"חיים כולכם היום" רק היום בלבד חיים אתם, שכן "היום כאן ומחר בקבר", ועל כן ברצונכם לעבוד את השם יתברך רק היום הזה בלבד, כדי לקיים מה שאמרו חכמינו "ושוב יום אחד לפני מיתתך" וכך תאמרו לו גם מחר, וכן הלאה... (בשם הרח"ה מאלכסנדר זצ"ל).

כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו (דברים ז-ז)

הה"ד יענך ה' ביום צרה, משל למה הדבר דומה, לאשה היושבת על המשבר, אומרים לה: מי שענה לאמך הוא יענה לך (מדרש).

קשה היה לו למדרש, היאך אפשר לומר "ביום צרה", והלא "יום" מסמל את האורה וזהו היפוכה של "צרה" ומן הראוי היה לומר "בליל צרה"? לפיכך אומר המדרש, כי כל הצרות המתרגשות ובאות על ישראל תכליתן לטובה. כשם שצירי היולדת אינן אלא הכנה להולדת הולד, כך גם הכנים והיסורים הבאים על ישראל אינן אלא לילולדת: "מי שענה לאמך הוא יענה לך" – שכך היא דרכה של כל לידה: אמך סבלה יסורים בטרם ילדה אותם והיסורים הללו הביאו אותך לעולם, כך גם יסוריך לך יביאו חיים חדשים לעולם. ישראל גם הם צריכים להיות סמוכים ובטוחים, כי סבלם ויסוריהם בהכרח יגררו אחריהם עזרה וישועה, כמו שאבותנו סבלו יסורין וניגאלו במיצרים ביד חזקה ובזרוע נטויה וכו' כך אנחנו ניסבול את חבלי לידתו של משיח צידקנו וניגאל בע"ה במהרה בימנו אמן.

ב) רבי ישראל ליפקין מסלנט (אבי תנועת ה"מוסר" בליטא) היה אומר: ראיתי אנשים רבים, הדואגים דאגה יתרה לגוף שלהם ולנשמה של הזולת. כוון שכך הם מטיפים מוסר לאחרים, כשנדמה להם שאינם מהדרים במצוות; וכאשר פלוני נכשל בעברה קלה, הם עטים מיד להוכיחו בשבט מוסר ואינם מסתירים את שמחתם נוכח כשלונו של הזולת.

ואני סבור, שחסיד אמיתי הוא מי שדואג תמיד לנשמה שלו ולגוף של הזולת, וכתוצאה מכך הוא בוחן את עצמו בקביעות בענייני יראת-שמים והיזור מצוות, ובאותו זמן משתדל למלא מחסורם של עניי ישראל בכל שידו משגת...

ליראה אותי כל הימים אשר הם חיים (אתחנן ד-י)

בשעת ליל מאוחרת עבר רבי ישראל ליפקין מסלנט ברחובות העירה. כל הבתים היו חשוכים, כולם מלבד בית אחד שממנו בקע אור חלוש. קרב רבי ישראל אל מקור האור והנה, זהו ביתו של סנדלר העיר. מבעד לחלון ראה רבי ישראל את הסנדלר גחון על מלאכתו לאור הנר הדועך. הקיש על הדלת ונכנס פנימה. "מדוע יושב אתה ועובד עדיין?" פנה אל הסנדלר בשאלה. "הן השעה כה מאוחרת!" השיב לו הסנדלר בתמימות: "כל זמן שהנר דולק אפשר עדיין לתקן ולפעול!"

לשמע התשובה אחזה התרגשות גדולה את רבי ישראל: אם לצרכים הגופניים כמו לצורך תקון המנעלים יש לעמול ולפעול כל עוד הנר דולק, על אחת כמה וכמה צריך לפעול, לעמול ולעבוד למען צרכיו הרוחניים של האדם כל עוד נשמת האדם שהיא נר ה' קיימת ודולקת. (מעשיהם של צדיקים).

כי ה' אלהיך אש אכלה הוא אל קנא (דברים ז-כד)

בנים לשם אלקיכם, וכמו שאבא ואמא אומרים לילד אם תלך לתלמוד תורה ותלמד ותהיה ילד טוב, אנחנו נותנים לך לחם ומזון ומלבוש וכיוצא ואם לאו, תקבל מכות כן גם בפרשה זו שיש בה הרבה תוכחות כתוב אם בחוקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם ונתתי גשמיכם בעתם אזי גם הארץ תתן יכולה, גם האילנות יתנו פרים והשיג לכם דיש את בציר וישבתם לבטח בארצכם ונתתי שלום בארץ וגו' ואם חס ושלום תלכו עמי בקרי ולא תאבו לשמוע לי אז אני אתן מכה שבע כחטאתכם זהו כל הצרות שלנו. (אהבת חיים)

והודעתם לבניך ולבני בניך (אתחנן ד-ט)

מדי יום שישי נהג רבי יהושע לחזור עם נכדו על כל אשר למד הנכד במשך השבוע. באחד מימי השישי שכח ללמוד עם הנכד ופנה לבית המרחץ, להתרחץ לכבוד שבת. בהיותו בבית המרחץ נזכר פתאום שעדיין לא למד עם הנכד. חיש התלבש, בטרם טבל והתרחץ, שב לביתו ולמד עם נכדו.

ראה זאת תלמידו, ר' חיא, ושאל: "הלא רבנו למדנו, שאם אדם נכנס לבית המרחץ, ולאחר שפשט בגדיו נזכר שעדיין לא התפלל, אינו חייב להתלבש ולמהר להתפלל, ואם כן, מדוע מהרת להתלבש וללכת ללמוד עם נכדך?"

השיב רבי יהושע: "והלא כל השומע פרשה מבן בנו כאילו הוא שומעה מסיני. שנאמר: 'והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת לפני ה' אלוקיך בחורב'."

"רק השמר לך ושמר נפשך מאוד..." (דברים ד, ט)

א) ה"חזזה" מלובלין (רבי יעקב יצחק הורביץ) היה מפרש פסוק זה בדרך החסידות והמוסר: "רק השמר לך" – לענייני גופך תקדיש זמן מועט וכוחות מצומצמים; ורמז לדבר: "אכין ורקין מיעוטיך" ("אך" ו"רק" במקרא באות למעט – ירושלמי ברכות י"ד, ב). לעומת זאת "ושמור נפשך מאוד" – כל הכוחות הגנוזים בכך תשקיע בשמירת הנפש ובטיפוח ענייני הרוח, שבהם מותר האדם מן הבהמה...

יפות. הוא הכניסם פנימה, ומזג להם תה מהביל. שני היהודים גמעו מן התה בשקיקה ובקשו דבר מה לאכול, שכן רעבים היו.

"מה תבקשו לאכול?"

"בסעודה הגונה, בשר ומיני תבשילים. נשלם לך בעבור הכל במיטב כספנו". הודיעו השנים.

"הן אצלי יש רק בשר טרפה ואתם יהודים!" התפלא הגוי.

"אין בכך ולא כלום", חייכו השנים, "הכן לנו את הסעודה, ונאכל!"

"הכן אכין, אך יהא עליכם להמתין זמן מה עד שאסיק את התנור ואבשל את הבשר לסעודה", ובסיימו יצא מהחדר.

ישבו השני נינוחים והמתינו לסעודה הדשנה, ולפתע נכנס הגוי אל החדר וגרזן בידו. "התכונו למות!" הודיע לשני האורחים הנדהמים בחמת רצח, "אל תנסו אף להתחנן על נפשכם! גזלן אני וזוהי מלאכתי!"

בעוד השניים בוהים לעברו עזב הרוצח את החדר ונעל את דלתו על מנעול ובריח. מבחוץ הגיעו קולות ורחשים לאזני הכלואים. הם שמעו היטב כיצד משחזז האיש את גרזנו ואומר לבנו שיהא נכון לבוקר: רק יאיר היום ושניהם יכנסו ויהרגו את האורחים הכלואים.

הבינו שני היהודים כי אכן מר המות מרחף עליהם ודמעות החלו לזלוג מעיניהם והרהורי חרטה ותשובה על כל מעשיהם הרעים עלו בלבבם. הם הצטערו והתחרטו על שעזבו את "תחום המושב" ונטמעו בין הגויים על שלמדו מאורחות הגויים והתכחשו ליהדותם.

עודם שקועים איש איש בהרהוריו, ולפתע נפתחה הדלת. שוב ניצב בפתח "מארחם". "דעו לכם", אמר, "כי אך זמן מועט נותר לכם לחיות. אם רצונכם להתפלל ולומר וידוי לפני מותכם אתן לכם חדר מיוחד לכך. אך עשו זאת במהירות, בתוך זמן קצר יגיע סופכם!"

בעיניים דומעות וברגלים כושלות נכנסו היהודים אל החדר המיועד. ברגעים אלו שלפני המות גברו וגאו הרהורי התשובה והחרטה בקרבם. בדבקות עצומה עמדו והתפללו את התפילות שעדיין היו שגורות על לשונם מימים עברו. בלב רוטט וכואב התפללו, והמילים היוצאות מהלב בקעו מפיותיהם בבכי ובצעקה.

ואפשר לומר עוד שכך אמר משה כל זמן שאני חי זכותי מגן עליכם ואני מתפלל עליכם. אבל כיון שאני הולך למות מי יגן ויתפלל עליכם.

וכן מצינו ברבי זירא שהיו קורין לו קטינא חריך שקי, שהיה יושב מאה תעניות כדי שלא תשלוט בו אש הגהנם. וכל שלשים יום היה בודק עצמו, שהיה מדליק תנור והיה יושב בתוכו ולא היתה האש שולטת בו. יום אחד ראו אותו החכמים שנכנס לתנור, ומפני שראוהו נחרכו שוקיו, ולחכם זה היה גוף כקטן ולכן קראו לו קטינא חריך שקי (הקטן חרוך השוקיים).

ולחכם זה היו שכנים בריונים, והיה מדבר עמם טובות שיחזרו בתשובה. וכשמת החכם הזה אמרו עד עכשיו היה חי ואם היינו חוטאים היה מגן עלינו. עכשיו שמת מי יגן עלינו בתשובה וזה מה שאמר להם משה רבנו ראו ביניכם לבין עצמכם להזהר מעבודה זרה ולחזור בתשובה כיון שאנכי מת ולא יהיה מי שיגן עליכם ויתפלל עליכם.

ויש אומרים שכך אמר להם משה אילו הייתי נכנס לא"י הייתי מלמד אתכם חוקי ה' ומצותיו ולא הייתם באים לעבוד ע"ז. עכשיו שאני נכנס ואין מי שילמד אתכם לכל הפחות אל תשכחו את השי"ת (מעם לועז)

בצר לך... ושבת עד ה'... (אתחנן ד-ל)

ספור **המעשה** התרחש ברוסיה, בימים שבהם ישבו היהודים על פי גזרת השלטונות ב"תחום מושב". מתוקף הגזרה הותר להם לשבת אך ורק באזורים מסוימים ברוסיה, ואילו לאזורים אחרים נאסרה כניסתם לצורך מגורים.

ארע, ושני סוחרים יהודים נקלעו בדרך כלשהי, לרגל מסחרם, אל חלקה הפנימי של רוסיה, מקום שהיה מחוץ ל"תחום המושב". אמנם הצליחו השנים במסחרם, אך כיון שבמקום מגוריהם לא היו יהודים נוספים פרקו עד מהרה עול תורה ומצוות ולמדו ממעשי הגויים.

שנים רבות חלפו והסוחרים החליטו לשוב לעיר מולדתם אשר "בתחום המושב". ארוכה היתה הדרך, ושני הסוחרים הטלטלו בעגלה רעועה עד שהגיעו סוף סוף לכפר אחד. היה זה באישון ליל, והשנים הדפקו על דלתו של אחד הבתים ובקשו מקום ללון. בעל הבית הגוי קיבלם בסבר פנים

זה לעורר לתשובה שלימה חרטה וידוי ועזיבת החטא ולא כדי לבוא לזמן במנגינות נעימות לאוזן. שנאמר:

“ותחת כי אהב את אכתִיך ויבחר בזרעו אחריו” (במדבר ז, ל"ז)

הכתוב כאן פותח בלשון-רבים (“אבותיך”) ומסיים בלשון-יחיד (“בזרעו”); ואין זה מקרה, כפי שמציין אבן-עזרא בפירושו. שאילו נאמר כאן: “ויבחר בזרעם”, היו כלולים בכך גם זרע האבות שאינם בני ישראל, כגון: בני קטורה, אשר אברהם (בראשית כ"ה, א-ד). ובני ישמעאל ועשיו. בביטוי “ויבחר בזרעו אחריו” ניתנת אפוא הבטחה לישראל, שהקב"ה בחר רק בזרע יעקב כדי להוריש להם את ארץ-נחלתם.

“וידעת היום...כי ה הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת...” (דברים ז, ל"ט)

פסוק זה מסיים את הקטע הראשון בתפילת “עלינו לשבח”, הנאמרת על-ידינו בברכת “מלכיות” בראש השנה ובסיום התפילות בכל ימות השנה (רב האי גאון מייחס תפילה זו ליהושע בן-נון, שאמרה בעת כבוש יריחו – יהושע ו).

כמה מחכמי ישראל מוצאים במלים “בשמים ממעל ועל הארץ מתחת” הנחיה נאותה לדרך שכל אדם ראוי לילך בה בחיים: א) “בשמים ממעל” – כשמדובר בענייני “שמים”, כהשגת תורה ויראת-שמים ועידון המידות. עליך להתבונן “ממעל” – כלפי אלה שעומדים בתחומים אלה מעליך, וכתוצאה מכך תשאף להידמות אליהם ולהתקדם ככל האפשר במעלות התורה והיראה. ב) “ועל הארץ מתחת” – בעניינים ארציים, כהשגת ממון ושאר צרכים גשמיים, עליך להסתכל באלה שמצויים “מתחת” – שיש להם פחות ממך ומצבם הגשמי קשה ממצבך. כתוצאה מכך תהיה שמח בהישגים הגשמיים שהגעת אליהם, ותפנה עיקר מרצך לעשות חיל בתורה ובמצוות השם.

והנה, בטרם כילו את תפילתם הנסערת נשמע קול הדלת הנפתחת. הגיעה העת! והגדילו את בכים ושועתם.

אט אט קרב הגוי לעברם, וכשראוהו השנים לא האמינו למראה עיניהם האיש נראה ננוח ופניו שוחקות, לא עוד הבעת הזעם, לא עוד מבע הרצה בעיניים.

“לא התכונתי להרגכם, חלילה”, אינני שודד. אין זו מלאכתי כלל וכלל”.

“ומדוע...מדוע אימת עלינו אפוא? מצאו סוף סוף השניים את לשונם.

“אספר לכם **מעשה** שהיה ותבינו”, השיב האיש והחל מספר:

“לפני שנים רבות עבר בכפרנו צדיק אחד והתאכסן בביתי. בהיותו כאן חלה אנושות, ופה בחדר הזה השיב נשמתו ליוצרה. לפני פטירתו ברכני הצדיק באריכות ימים ואמר לי כדברים הללו: 'בקשה אחת מבקש אני ממך: אם יזדמנו הלום עוברי אורח יהודים קבלם בסבר פנים יפות. והיה, אם ירצה אחד מהאורחים לאכול בשר טרפה איים עליו באיומי רצה, כמובן רק מן השפה ולחוץ, כי חלילה לך מלפגוע ביהודי!’

“הצדיק נפטר ובני משפחתו קברוהו בעיר הסמוכה. את החדר הזה, בו נפטר הצדיק, נעלתי על מנעול ובריה, ורק כאשר בא יהודי ומבקש להתפלל בו מכניסו אני לכאן.

“ועכשיו”, סיים הגוי את דבריו, “מבינים אתם משום מה איימתי לרצוח אתכם, לאחר שהסכמתם לאכול בשר טרפה!”

נפעמו היהודים לשמע הדברים ובקשו דעת מי היה אותו צדיק שנפטר בחדר זה, והיכן נקבר.

הם דרשו וחקרו בענין ונדע להם כי הצדיק לא היה אלא “בעל התניא”. הוא ברח עם בני משפחתו כשהגיעו חיילי צרפת בתקופת נפוליאון להלחם על אדמת רוסיה. ובשנת תקע"ג נפטר בכפר זה ונקבר בעיר היידיץ שבפלך פולטבה.

נסעו אפוא השניים לעיר היידיץ להשתטח על קברו של “בעל התניא”, ולא עזבו את המקום עד שנעשו בעלי תשובה גמורים.

חודש אלול הוא חודש של תפילות ויידים כאשר קימים כמינהג הספרים ארבעים יום לפני יום כיפורים ומרבים בסליחות במנגינות שמעוררות את הלב. אך אלינו לזכור שכל ענין של הסליחות

התורה כולה. ולכן אומר המדרש שאל יעלה בדעתנו שלרעתנו ניתנה השבת, שלא ניתנה אלא לטובתנו. והראיה, שכל המשמר את השבת לקדשו במאכלנו ובמשתה ובכסות נקיה והוא מענג את נפשו, הקב"ה פורע לו שכר טוב בעוה"ז, כמו שנאמר: "אז תתענג על ה'" (ישעי' נח).

ויש לשאול וכי כיצד היה הדבר עולה על דעתנו שלרעתנו ניתנה לנו השבת, שהיה צריך לומר שלטובתנו ניתנה.

אבל יש לדעת שאמרו חז"ל כל המחלל השבת כאילו עובד עבודה זרה. ואם כן אנו עלולים לטעות ולומר שניתנה לרעתנו כדי להעניש אותנו בעוה"ב בעונש חמור כעובד ע"ז. לכן בא הקב"ה והודיע לנו שלטובתנו ניתנה השבת כדי לתת לנו שכר טוב, שכל המשמר את השבת כאילו קיים את כל התורה. והראיה, שאפילו מי שמענג את השבת במאכל ובמשתה ובכסות נקיה עתיד לקבל שכר טוב בעוה"ז, כמו שנאמר אז תתענג על ה'.

באחד הפעמים כאשר נסע רבי שלום דובער מלובביץ לחוץ לארץ, למעינות מרפא, הוא נפגש עם יהודי אחד שבימי ילדותו היה פעם בלובביץ. היה זה בעת שאביו חסיד לובביץ הביאו פעם לרבי כדי לקבל ממנו ברכה. כששמע היהודי שהרבי נמצא בעירו הוא נזכר בגעגועים בימים שעברו ובא אל הרבי לקבל פניו.

הרבי קבלו בסבר פנים יפות, ושוחח עמו על מצבו ועסוקיו, הוא סיפר לרבי כי הוא מתעסק בעסקי מסחר. הוא מקבל סחורות ברכבת ודואג להעבירם לבעליהן. עוד סיפר היהודי כי עסקו גדול וכי הוא מצליח בו מאוד.

שאלו הרבי: "כיצד אתה נוהג בשבת?" השיב האיש בפשטות, כי אין בררה והוא מוכרח לעבוד גם בשבת.

אמר לו הרבי, "הרי אפשר להמתין יום אחד ולשחרר את הסחורות ביום ראשון?" הסביר לו האיש שאי אפשר את הסחורות שהגיעו בשבת חייבים לשחרר בשבת אחרת יהיה לו נזק כספי גדול.

המשיך הרבי ושאלו הרי אפשר למסור את שחרור הסחורות לגוי? השיב לו האיש כי אינו יכול למסור את העבודה לאיש שאינו בקי במסחרו. שוב הציע הרבי כל מיני עצות כיצד יוכל להשתחרר מעבודתו

אנכי עמד בין ה' וביניכם (דברים ה-ה)

ה"אנוכיות" – ה"אני" של האדם היא המחיצה העומדת בין ה' וביניכם. כל זמן שהאדם נתון תחת שלטון ה"אני" שלו, איננו מסוגל להגיע עד האלוהות....

פנים בפנים דבר ה' עמכם וכו' (אתחנן ה-ד)

וקשה הרי בפרשת כי תשא נאמר הראני נא את כבודך והשיב לו הקב"ה וראית את אחורי ופני לא יראו, וא"כ כיצד כתוב כאן שפנים בפנים דבר ה' עמכם במעמד הר סיני, ואמרו חז"ל כאן קודם החטא וכאן לאחר החטא, שקודם חטא העגל יכלו בני ישראל להגיע למדרגה של פנים בפנים דבר ה' עמכם, אבל לאחר החטא אי אפשר להגיע לאותה מדרגה, אלא רק בבחינת וראית את אחורי ופני לא ראו (וידבר יוסף).

לא תשא את שם ה' אלוהך לשוא כי לא ינקה... (אתחנן ה-יא)

כי לא ינקה ה' וגו', והפסוק מסביר ואומר שאינו דומה עוון זה לעונות אחרים כגון ע"ז ועבירות אחרות שאדם מביא קרבן ומתכפר שכן על עבירה זו לא ינקה ה', וכן אתם רואים שבכל עבירות לא פירש התורה העונש. ואילו בעבירה זו נאמר כי לא ינקה ה', ועוד שבכל עבירות אין נפרעים מיד, אלא הקב"ה מאריך אף עד שנים ושלושה דורות, ואילו בעבירה זו נפרעים מיד, כיון שיש בזה משום חילול השם.

ובפסוק לא תשא וגו' יש י"ז תיבות כמנין טו"ב. ללמדנו שכל הנשבע לשוא נעקר מטוב העו"ה וכל הנזהר בשם שמים שלא להוציאו לשוא ושלא

שמור את יום השבת לקדשו כאשר צוך ה' אלהיך (דברים ה-יב)

ואם היו ישראל שומרים היום ב' שבתות כהלכתן היינו נגאלים מיד. ושקולה שבת כנגד כל מצות התורה. וכל השומר שבת כהלכתה כאילו קיים כל

חכמים פרקמטיא בששים ריבוא שטר, והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו שהיה ישן, ולא ציערו. אמר רב יהודה אמר שמואל: שאלו אחר רבי אליעזר: עד היכן כבוד אב ואם? אמר להם: צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד לאביו באשקלון ודמא בן נתינה שמו, בקשו ממנו חכמים אבנים לאפוד בששים ריבוא שטר, ורב כהנא מתני: בשמונים ריבוא, והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו, ולא ציערו.

לשנה האחרת נתן הקדוש ברוך הוא שכרו, שנולדה לו פרה אדומה בעדרו. מה שנאמר על פרה אדומה חק, זאת חוקת התורה כך גם כבוד הורים חק ואין רשות להרהר. נכנסו חכמי ישראל אצלו, אמר להם: יודע אני בכם שאם אני מבקש מכם כל ממון שבעולם, אתם נותנין לי, אלא אין אני מבקש מכם אלא אותו ממון שהפסדתי בשביל כבוד אבא, ע"כ.

לפי גמרא זו, השכר שקיבל דמא בן נתינה על כיבוד הורים היה פרה אדומה. ננסה להבין מדוע הגמול לכיבוד הורים הגיע בצורת פרה אדומה שנולדה בעדרו?

ה"חתם סופר" שואל, מדוע כתוב במצוות כיבוד הורים: "כאשר צוך ה' אלהיך", וכי על כיבוד הורים הקדוש ברוך הוא צריך לצוות אותנו? הרי אנו צריכים להבין מעצמנו שחייבים להכיר תודה להורינו, שהם מגדלים אותנו, מאכילים, מלבישים, מחנכים ודואגים לכל צרכנו, האם על כך צריך לצוות שנכיר תודה?!

אלא מסביר ה"חתם סופר" שציווי זה נאמר בזמן המדבר. כשאנו חיים כיום חיים רגילים והורינו דואגים לכל, בוודאי שחייבים לכבדם, מה שאין כן בתקופת המדבר, מידת המחויבות והטיפול של ההורי כמעט ולא באה לידי ביטוי, שהרי האוכל והמים ניתן לכל אחד ואחד משמים, הבגדים גדלו עם האנשים, כמו שנאמר: "שמלתך לא בלתה מעליך" (דברים, עקב ה, ד), החינוך היה ישירות ממש רבינו על פי הגבורה. ואם כן, מצב כזה היה יכול להביא לידי מחשבה שאין חיוב בכיבוד הורים, כי כאן לא צריך כל כך להכיר תודה. לכן בא הכתוב לומר שבכל אופן הוא חייב לכבד הורים, בגלל ציווי של הקדוש ברוך הוא, ע"כ.

מהאמור לעיל יוצא שבמצוות כיבוד הורים ישנם שני חלקים. ראשית, החלק השכלי, שהנך חייב

בשבת, אך היהודי על כל עצה מתרץ כיצד לא יתכן הדבר.

אמר לו הרבי "אם באמת אין עצה להזהר מחלול שבת, בעסק כזה, הרי שאתה מוכח להפסיק ולעזוב את העסק הזה".

"לא רבי", השיב האיש "נתח שמן הוא העסק הזה ואי אפשר להסתלק ממנו".

השיב הרב:

"עתה אני מבין סוד אחד בתורה "לא תביא אתנן... ומחיר כלב בית ה' אלקיך" נראה לנו חלק פסוק לא מובן מודע אסור להביא קרבן שנקנה מהמחיר שנמכר כלב, במה חטא הכלב?

אלא שהכלב, אף על פי שהוא ידיד נאמן של בעל הבית ומאד מסור לבעליו, בכל זאת אם יראה מרחוק איזה נתח שמן, יעזוב מיד את בעל הבית וירוץ אל הנתח השמן (613 סיפורים על תרי"ג).

כבד את אביך ואת אמך כאשר ציווך ה' אלהיך למען יאריך ימך ולמען ייטב לך על האדמה אשר ה' אלהיך נותן לך (דברים ה-טז)

כתוב במדרש אגדה: על כן צוך ה' אלהיך, כשם שנצטוו במרה. לפי ששתי מצוות נצטוו ישראל במרה, ואלו הם: שבת וכיבוד אב ואם, שנאמר: "שם שם לו חוק ומשפט" (שמות, בשלח טו, כה) "חוק" זה שבת, שחייב אדם לענגו, שנאמר: "וקראת לשבת עונג" (ישעיה נח, יג) "ומשפט" זה כיבוד אב ואם, שהדין נותן שיכבדנו, שהוא גדלו והאכילו והלבישו, וכן חיוב הוא לעשות לו, ולכך נאמר: "כאשר צוך ה' אלהיך" בכיבוד אב ואם, ע"כ.

ובמדרש תנחומא ישן (שמות, בשלח אות יט) דורש: "חוק" זה כיבוד אב ואם, ע"כ. ונשארו המפרשים בצריך עיון מדוע כיבוד אב ואם זה חוק, והרי לפי המדרש אגדה הנ"ל וכן על פי הסברא, "משפט" הוא כבוד אב ואם, שהדין נותן שיכבדנו שהוא גדלו והאכילו והלבישו?

והנה, אמרו חז"ל בגמרא קידושין (לא ע"א) שאלו את רב עולא: עד היכן כיבוד אב ואם?

אמר להם: צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד באשקלון ודמא בן נתינה שמו, פעם אחת בקשו

במצוות "כיבוד אב כלולה גם ההכרה בלבו של הבן שאביו הינו חשוב ונעלה. ככל שדמותו של האב חשובה יותר במחשבת הבן, כן גדולה מצוות כיבוד אב ואם שלו. נביא מעשה שקשור לענין זה. בספר "עמוד אש" מסופר על המהרי"ל דיסקין: כאשר ר' יהושע לייב עבר דירה בירושלים, הוא שכר אדם שיוביל את הכתבים של דברי התורה לדירה החדשה. הכתבים הכילו שתי תיבות, ור' יהושע לייב אמר לאותו אדם שיחזיק את התיבות אחת למעלה ואחת למטה ושלא ישנה חלילה את הסדר. לכל אורך הדרך היה המהרי"ל אומר לאותו אדם שיזהר לא להפוך את סדר התיבות. הסבל היה סקרן לדעת מהי סיבת הדבר, ושאל: רבי, מה יקרה אם ישתנה סדר התיבות? הסביר לו המהרי"ל: בתיבה העליונה נמצאים כתבי תורתו של אבי, בתיבה התחתונה נמצאים הכתבים שלי, לא ראוי שאפילו שעה אחת יהיו כתבי אבי תחת הכתבים שלי. (מורשת אבות)

בירושלמי פאה (פרק א') מסופר על רבי טרפון שהיה מכבד את אמו ביותר. בכל פעם שרצתה לרדת או לעלות למיטה, היה מתכופף והיתה אמו עולה על גבו. פעם יצאו בשבת לרחוב ונקרעה רצועת הסנדל של אמו, התכופף רבי טרפון והניח כפות ידיו תחת רגלה וזחל כך עד לביתה. וקרה פעם שחלה רבי טרפון ושכב במיטתו, באה אמו לבית המדרש ובכתה לחכמים שיתפללו על בנה, ואמרה להם: "שמכבד אותה בצורה מיוחדת וכו'". שאלוה חכמים: "וכי איך הוא מכבד אותך?", ענתה להם: "כך וכך עושה לי בעלותי למיטה, וכן בירידתי, וכך עשה עמי בשבת, ולא חס על כבודו". אמרו לה חכמים: "אפילו עשה לך פי אלף לא הגיע לקיום חצי ממצווה זו". (כותונת פסים)

כבד את אביך ואת אמך (דברים ה-טז)

שקועים היו ה"יהודי הקדוש" מפשיסחא ותלמידיו בלמוד, והנה הגיע ענין קשה מאד. התעמק הצדיק בלמודו, וכלל לא חש בנעשה סביבו. כל אותה עת ישבו סביבו התלמידים והמתינו עד אשר ימשיך רבם בשעורו. ואולם, עיונו של הצדיק באותה סוגיה חמורה ארך זמן רב.

לכבד מצד הכרת הטוב. וישנו חלק נוסף, שהוא מבחינת חוק בלא טעם, שהנך חייב לכבד את הורייך אפילו אם בפועל אתה לא נהנה מהם. כלומר, שגם בלא הגיון וטעם חייבים בכיבוד הורים בגלל שהם הולידו אותך. ולכן מובא בתנחומא ישן הנ"ל על הכתוב: "שם שם לו חוק ומשפט", ש"חוק" זה כיבוד אב ואם.

דמא בן נתינה כיבד את אביו לא רק בגלל הכרת הטוב, אלא גם מבחינת חוק בלא טעם. אם נתבונן במעשהו, הרי יתכן שכשאביו יתעורר אולי ינזוף בו על שלא העיר אותו כדי לבצע עיסקה מוצלחת, ודאי שלא יתכן ובכל אופן חושב דמא בן נתינה: אם אבא ישן, אין להעירו עבור כל הון שבעולם. זהו לכאורה כיבוד הורים לא הגיוני, אלא כיבוד הורים מבחינת חוק, ללא טעם.

ומכיון שדמא בן נתינה כיבד את אביו מבחינת חוק, זיכהו הקדוש ברוך הוא שבעדרו תיוולד פרה אדומה. פרה אדומה מסמלת את החוקה שבתורה, עשיית מצוותה' גם בלי להבין טעמים, שכן אומר הכתוב: "זאת חוקת התורה אשר ציוה ה' לאמור דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדומה" (במדבר, חוקת יט, ב), ואומר המדרש במדבר רבה (יט, ג) רבי יצחק פתח: "כל זה ניסיתי בחכמה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני" (קהלת ז, כג), אמר שלמה: על כל אלה עמדתי, ופרשה של פרה אדומה חקרתי ושאלתי ופשפשתי, "אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני", ע"כ.

וכעין זה מצינו במדרש תהילים (מזמור ט) על הכתוב: "ביקש קהלת למצוא דברי חפץ" (קהלת יב, י), ביקש שלמה לעמוד על עסקי פרה, דאמר רבי יצחק: כל העוסקין בפרה, מטמאין בגדים, והיא עצמה מטהרת טמאין.

מכיון שבמצוות כיבוד הורים ישנו דין כיבוד הורים מצד חוקה בלא טעם, לכן, כשדמא בן נתינה כיבד את אביו נגד ההיגיון, בלא טעם, זכה שתיוולד בעדרו פרה אדומה, המסמלת חוקה בלא טעם. (מדרש אור חדש)

כבד את אביך ואת אמך כאשר צוך ה' אלקיך (דברים ה-טז)

"הנה, אמא, השחת שבקשת" הגיש את החבילה לאמו בעינים מושפלות מבושה. "אנא, מחלי לי על שלא מילאתי את בקשתך מיד".

על פניה של האם הסתמן חיוך של קורת רוח. "רוב תודות, בני. ועתה, רוצן ללמודיך, מקוה אני שלא הפסדת ולו גם מעט מדברי רבך!"

כשלב קל עליו מיהר הנער אל בית המדרש. "אנא ה" רחשו שפתיו, "אינני רוצה להפסיד את דברי הרבי, עשה שלא אאחר!"

בידים רוטטות פתח את דלתו של בית המדרש. בחלל החדר עמדה דומה. ה"יהודי הקדוש" שקוע היה עדיין בעיונו. והנה, אך נפתחה הדלת, הרים הצדיק ראשו מן הספר וחיוך האיר את פניו הקדוש. הוא קם ממקומו ופנה אל התלמיד הניצב על הסף. "האם ידוע לך מי מלוה אותך כעת?"

הנער היתום השפיל פניו במבוכה. חבריו התבוננו חליפות ברבם ובחברם אך זולת הנער שבפתח לא ראו מאומה.

"אמור נא", שב ה"יהודי הקדוש" לשאול, "איזו מצוה חשובה קיימת זה עתה, שבזכותה בא עמך מלוה כה נכבד?"

והנער עדיין שותק במבוכה.

"כשנכנסת הנה", המשיך ה"יהודי הקדוש", "ראיתי כי האמורא אביי מלוה אותך. ובהיכנסו, האיר את עיני וישב את הקושיה החמורה שהתלבטתי בה שעה ארוכה. אמור לי אפוא, על מה ולמה זכית למלוה גדול שכזה?"

או אז פצה הנער את פיו ובקול לחש סח את אשר עבר עליו בשעה האחרונה. "הבנתי שטעיתי", סיים, "ולכן שבתי הביתה ומילאתי את רצון אמי".

"**אכן**", פנה הצדיק אל תלמידו, "ברור כשמש על שום מה זכה חברכם ללוויו של אביי. אביי יתום היה מאביו ומאמו. ושמו הנו ראשי תיבות של המלים: "אשר בכך ירחם יתום. האמורא אביי לא זכה בימיו לקיים את המצווה החשובה, מצות כבוד אב ואם, ולפיכך מאז פטירתו נוהג הוא ללוות את המקימים את המצווה הזו, שכן עז רצונו להצטרף אל אלו הזוכים לקיים את המצווה החשובה, מצוות כבוד אב ואם" (מעשיהם של צדיקים).

לצערנו כיום בימות עיקבא דמשיחה אנחנו מבחינים איך שהנבואות וסימנים מתממשים. נערים ילבינו פני זקנים, בת קמה באמא, כלה קמה

לפתע חש אחד התלמידים הממתינים ברעב. אמר אפוא לנפשו: 'בודאי יוסיף הרבי להגות בסוגיה עוד זמן רב. בינתיים יכול אני למהר לבית אמי ולטעום דבר מה על מנת להשקיט את רעבוני. עתה, מציק לי הרעב ומונע ממני להתעמק בלמוד. ואם לא אוכל כעת כיצד אצליח להתרכז בלמוד מאוחר יותר?'

ובמהשבה זו מיהר אל ביתו, אכל דבר מה ופנה לשוב אל בית המדרש. עודנו על סף הבית, וקולה של אמו השיגו: "אנא, בני, התוכל לעלות אל עלית הגג ולהוריד חבילת שחת? הן יודע אתה, בני, שאינני מסוגלת לטפס עד לגג, וכה זקוקה אני עתה לשחת!"

"אבל, אמא", השיב הבן, "עלי לחזור מיד אל בית המדרש. הן הרבי יסיים עד מהרה את עיונו בסוגיה ויתחיל להסביר את הדברים באזני התלמידים!"

"מוטב, בני", הבינה האם והפטירה אנחה, "שתשוב ללימודך. סלח לי על שבקשתך לטפס אל עלית הגג. אך מה לעשות, ואני זקוקה לעתים קרובות לעזרתך. כן... דמעה נגרה מעיני, "לא קל להיות אשה אלמנה..."

כשהמילים של אמו מלוות אותו יצא הבן מהבית ופסע לעבר בית המדרש. תחילה צעד במהירות, חושש היה שמא יפסיד שמץ מדברי רבו. אך הנה נעשו צעדיו מתונים קמעה, ולפתע עצר על מקומו בבהלה. "לשם מה אני לומד?" שאל את עצמו שאלה נוקבת. "לאיזו מטרה אני כה ממהר אל בית המדרש? האם כדי ללמד ולדעת עוד ועוד? וכי מה אשיג אם אוסיף לעצמי ידיעות והרי כל מטרתו של הלמוד היא על מנת לקיים את הדברים!

"והנה, עתה", הכהו לבו, "לא מילאתי את בקשתה של אמי. אמנם למדתי הלכות כיבוד הורים, וההלכות שגורות על פי. אך כאשר הגיע הרגע לקיימן מה עשיתי? עזבתי את אמי ולא מילאתי את משאלתה. האם לשם כך למדתי את ההלכות?"

"לא! כל מטרת הלמוד היתה על מנת לקיים את הדברים. ולכן, עלי למהר הביתה ולעשות את שבקשה אמי!"

וחיש סב הנער על עקבותיו ושב לבית אימו. הוא טיפס אל עלית הגג, חיטט בין החפצים עד אשר מצא את חבילת השחת המבוקשת.

עכשיו מודיע לנו הכתוב הטעם למצוה זו שצונו הקב"ה לשמור את השבת, וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים וגו'.

ויש לכם לשאול, והרי הטעם של השבת לפי שברא הקב"ה את השמים והארץ בששה ימים וינח ביום השביעי.

ושני הטעמים האלו נאמרו בפרשת יתרו בציווי השבת, שנאמר שם: זכור את יום השבת לקדשו ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך. ויום השביעי שבת לה' אלהיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך, ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך, כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר במים וינח ביום השביעי. **והטעם השני** רמוז בזה שנאמר ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך. היינו המלאכה שלך ולא של אחרים. ורק ששת ימים, ואילו במצרי היית צריך לעבוד עבודת פרעה כל שבעת הימים.

וגם בפרשה הזאת מרומזים שני הטעמים, שנאמר כאן שמור את יום השבת לקדשו וכו' וזכרת כי עבד היית באר מצרים וגו וזה הטעם השני. וזה שנאמר למעלה שמור את יום השבת לקדשו כאשר צוך ה' אליהך רמוז בזה הטעם שנאמר בפרשת יתרו זכור את יום השבת לקדשו כי ששת ימים עשה ה' וכו'

וזהו מה שאמרו חז"ל זכור ושמור בדבור אחד נאמרו שאע"פ שיש שני טעמים למצות השי"ת את שניהם צונו הקב"ה ואל יעלה בדעתכם שמשנה רבנו שונה דברי הקב"ה אלא נרמז כאן הטעם ולא נצרך משה לאומרו בפירוש כי אם ברמז, כיון שכבר נאמר בפרשת יתרו.

מי יתן והיה לבכם זה ליראה אותי... (דברים ה-כו)

אמרו חכמינו זכרונם לברכה צדיקים ליבם ברשותם, רשעים הם בעצמם ברשות ליבם הינו הצדיקים מושלים ביצרים ובתאות ליבם והרשעים הלב מושל עליהם והם משועבדים לתאותיהם, וזה שאמר מי יתן והיה לבכם זה להם שהלב יהיה שלהם ואדם ישלוט על ליבו. (אהבת חיים)

בחמותה, החוצפה תישגה אין כיבוד הורים כהילכתו. הדור של היום מקל בכבודם באופן חריג ואם בכלל אפילו אחרי מותם אין מכבדים אותם שלא אומרים עליהם קדיש כל השנה בשלוש תפילות שזה הצער הגדול ביותר לנשמה עד כדי כך שהנשמה יכולה לרדת גילגול או לבוא בדיבוק או בחלום לקרוביה.

ומעשה שהיה: באדם שבא אל האדמו"ר ה"אמרי אמת" מגור זי"ע, כשהוא מבקש עצה על חלום מטריד שחוזר אליו כמה וכמה פעמים. בחלום הוא שומע קול האומר לו: הלא אביך מת, ולמה אינך אומר קדיש עליו? בפעם הראשונה, כשראה שאין זה אלא חלום הסיח דעת מזה, אבל אחרי שהחלום חזר אליו כמה פעמים, קם ונסע לעיר שבה מתגורר אביו, והנה הוא חי וקיים, ואז, נרגע. ברם, לאחר שובו לביתו החלום חזר ונשנה, ועל כן בא לרבי מגור לשאול בעצתו, כדת מה לעשות?

ענה לו הרבי מגור, כי יתאמץ למצוא את המינקת שלו ויחקור אותה, האיש התפלא על התשובה, אבל מיד החל לברר מי היתה המינקת שלו ומצא שהיא עוד בחיים. כשהגיע אליה התחיל לחקור אותה על השנים הרחוקות ההן, ולמרות שהיה לו קשה לדלות מפיה פרטים לא הירפה, ואחרי מאמץ של מספר חדשים הודתה האשה וסיפרה לו סיפור נורא:

אני זו שהינקתי אותך, היית ילד לאב עני, אבל באותו זמן הינקתי גם ילד של איש עשיר, והנה אותו ילד של העשיר מת תחת ידי מחמת רשלנות פושעת שלי, מאוד פחדתי מזעמו של העשיר, ולא היתה לי ברירה אלא לבצע החלפה, הלכתי לאביך העני ואמרתי לו שבנו מת, ואותך נתתי לאיש העשיר.

כך התברר לאיש, שאביו האמיתי אכן מת בו ביום שראה את החלום הראשון! (שאל אביך ויגדך)

וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויצאך ה' אלהיך משם ביד חזקה ובזרוע נטויה על כן צוך ה' אלהיך לעשות את יום השבת (אתחנן ה-טז)

התלוי במחשבה בלבד ואינו תלוי בידו כמו המצוות שיש בהן מעשה?

עצת הספרי נראית לכאורה פשוטה בתכלית: לקרוא קריאת שמע פעמיים בכל יום. אך למרבה הפלא, רבים הם הקוראים קריאת שמע ובכל זאת רחוקים הם עדיין מאהבת ה'.

פשרו של דבר יוסבר על פי **משל** לבעל בית עשיר שהחזיק בביתו שמש עני כדי שיהא על ידו תמיד לשמשו. פעם אחת הוצרך העשיר להעדר מביתו כמה ימים. קרא אליו את שמשו ומסר לידו גליון של נייר שעליו היו כתובים, מפורטים ומבוארים באר היטב, כל הדברים וכל העבודות שעליו לעשות באותם הימים שיהא רבו נעדר מן הבית. כדי שלא ישכח לעשות אפילו דבר אחד, ציווה עליו בעל הבית שיחזור, ויקרא יום יום את הכתוב בגליון.

לאחר ימים אחדים, כשחזר העשיר לביתו, קרא מיד לשמשו ושאל אותו: "ובכן, עשית ככל אשר צויתך?" "כן אדוני" - השיב השמש - "קראתי וחזרתי וקראתי פעמים אחדות בכל יום את הכתוב בגליון שמסרת לי".

"אי לך, שוטה שבעולם!" - קרא אליו בעל הבית בכעס - "כלום צויתך לקרוא את הכתוב בגליון הנייר לשם קריאה בעלמא? כל כוונתי לא היתה אלא שעל ידי כך תזכור היטב את כל המלאכות והעבודות שעליך לגמור ולעשות עד שובי הביתה.

בקריאה בלבד עדיין לא פעלת כלום!"

פרשת קריאת שמע היא באותו גליון נייר שבו מנויות העבודות והמלאכות שחייבים אנחנו לעשות. המחשבה שעל ידי קריאה גרידא נוכל להגיע לידי אהבת ה' היא חסרת טעם והגיון.

כשם שלא יעלה על הדעת שמצוות הנחת תפילין אפשר לקיים על ידי שינון הפסוק וקשרתם לאות על ירך". כן הוא הענין באהבת ה'. אין אנו יוצאים ידי חובה, רק בקריאת הפסוק של "ואהבת", עד שנתבונן היטב בדברים ונגיע לאהבת ה' יתברך בפועל. (לקח טוב)

ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך וגו'
(דברים ו-ה)

שאלו הפילוסופים: כיצד יתכן צווי לאהוב, הלא אהבה היא בטבעו של האדם כשבאמת אוהב את

ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך (דברים ו-ה)

בעת שיצאה הלוייתו של רבי אברהם זצ"ל (בנו של ה"חפץ חיים" זצ"ל) בדרכה לבית העלמין, עמד ה"חפץ חיים" ופתח בהספד על בנו:

בשנות השמד והגזירות ת"ח-ת"ט, שפך ה' את כל חרון אפו על עשרות קהילות, ואלפי יהודים נהרגו ונשחטו על קידוש שמו הגדול - התגוררה באחת העיירות אם עם בנה היחיד שהיה יקר לה יותר מבבת עינה. הבית שבו התגוררו האשה ובנה עמד בקצה העיירה, ובשעה שפרצו שונאי ישראל ימ"ש לעיירה התנפלו מיד על בית האלמנה ושחטו את בנה יחידה לעיניה.

עמדה האשה באלם יגונה על יד גופתו של בנה וכפיה פרושות לשמים. יבש מקור דמעוניה, אולם שופכת היא מרי שיחה וקובלת לפניו יתברך: "רבון העולמים! בחזהו של כל אדם ואדם נטעת לב כדי שיאהב אותך. רק אני, שפחתך החוטאת, לא יכולתי לאהוב אותך בכל לבי, מחצית האהבה היתה לבני אשר ילדתי. אולם עתה, לאחר שנעשה רצונך ובני נלקח ממני, שוב אוכל לאהוב אותך בכל לבי!"

כל ימי - כך סיים ה"חפץ חיים" הספדו - רציתי לאהוב את ה' בכל לבי. אולם הרי אין אני אלא בשר ודם ואב לילדים, ורחמי אב על בניו ואהבתו להם, טבע הוא באדם. עמדתי וחילקתי את האהבה לחלקים - חלק לילד זה וחלק לילד זה. ואת החלק הגדול חילקתי לה'. אולם עתה, משלקח הקב"ה ממני את אחד מילדי, הרי נשאר לי עוד חלק אחד של לבי לאהבתו יתברך". (לקח טוב)

ואהבת את ה' אלקיך וגו' (דברים ו-ה)

"לפי שהוא אומר ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך, איני יודע באיזה צד אוהבים את הקב"ה, תלמוד לומר והיו הדברים האלה... על לבבך, שמתוך כך אתה מכיר את הקב"ה ומידבק בדרכיו" (ספרי)

דברי הספרי, אומר בעל ה"חפץ חיים" בספרו "שם עולם" (פרק יד), עונים על השאלה הקשה כיצד ניתן להעמיס על האדם מצוות עשה בדבר

וכתב הרמב"ם שעל ידי שיתבונן האדם בפלאי העולם, ובראותו את התכנון המופלא של גופו, (כמו שמתגלים על ידי המדענים בכל יום גילויים נוראיים ומרעישים על כל פרט בגוף האדם), מיד הוא יאהב את הקדוש ברוך הוא אהבה עצומה. (לבוש יוסף)

הדבר, אחרת לא תהיה אהבה, ואם כן כיצד אפשר לאהוב את בורא עולם רק בגלל צווי? והאמת היא כי התירוץ נעוץ בקושיא עצמה, כי מזה שצוה ה' יתברך "ואהבת" יש להסיק שאכן יש בטבעו של כל אדם מישראל לאהוב את הבורא ואין צריך אלא לעורר את הכוח הטבעי הזה. ואכן זוהי הדרך להגיע למצב של "ואהבת" שתעשה את כל הפעולות הדרושות כדי לעורר את הכוח שמוסתר בקרבך לאהוב את ה' יתברך (שפת אמת)

עקב

ואף במצות עצמן יש מצות שאין אדם מקפיד עליהם ודש עליהם בעקיבו. ועל כך הזהירם הכתוב, והבטיח: ושמר ה' אלהיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבתך, כפי שנתבאר בסוף הפרשה שלפני זו שבזכות האבות עושה הקב"ה חסד עם הבנים עד אלף דור. וכן השבועה שנשבע לתת הארץ לבניהם. כי חמור עונשו של זה המזלזל במצות והולך ועובר עליהם כל יום. ועל כך אומר הכתוב: עון עקבי יסובני (תהילים מט), אמר דוד המלך ע"ה, אני חושש מפני העבירות שאדם דש בעקביו. וזהו שאומר הכתוב והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה. והיה עקב, המצות שאתה דש בעקב, יהיו בעיניך חמורות ותשמור אותם כאשר תשמעון את המשפטים האלה. היינו, המצות החמורות, אז ישמור ה' אלהיך את הברית ואת החסד.

ושמר ה' אליהך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבתך (דברים ז-יב)

יש להבין מדוע צריך השם יתברך לשמור להם חסדי אבות, והרי אם הם בעצמם ישמעו וישמרו

והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה (דברים ז-יב)

פרשת עקב היא המשך לפרשת ואתחנן, כי בסוף פרשה שעברה כתוב "וידעת כי ה' אלהיך הוא האלקים האל הנאמן שומר הברית והחסד לאוהביו ולשמורי מצוותיו לאלף דור, ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו", כלומר כשם שהוא נותן שכר טוב להולכים בדרכיו, כן הוא משלם גמול לעוברי רצונו. ועל זה אומר בורא עולם לישראל "והיה עקב תשמעון", בסופו של דבר הלא תהיו מוכרחים לשמוע את דברי ולקבלם כי אכפה אתכם, ולכן מוטב שתשמעו לאלתר.

ויש מפרשים שזה שנאמר עקב תשמעון הכונה למצות שאדם דש בעקביו היינו שהן קלות בעיניו, כגון הסיגים שגדרו חכמים כדי שלא לעבור על דברי תורה. ואדם דש בהם לעבור עליהם ואומר: רק את המצות עצמן אני רוצה לקיים ולא את הגדרים. ובכלל האיסור לדוש מצות בעקב, שלא לזלזל בהן, כגון למנוע הציצית מלהגרר על הארץ וכן רצועות התפילין.

יכפו אתכם לכך, שאם-כן הלא מוטב כי תשמעו לאלתר.

לפני כל צעד שאומר אדם לעשות, עליו לשמוע תחילה היטב ולהתבונן אם בצעד זה יעשה את רצון השם-יתברך, ואם לאו – אל יעשהו. וזהו פירושו של הכתוב: "והיה עקב" – והיה בכל צעד שתאמרו לעשות – "תשמעון" – תשמעו תחילה היטב אם הוא יהיה לרצון השם-יתברך אם-חס-וחלילה לא.

חכמינו אמרו: "אין והיה אלא לשון שמחה". וכך הוא איפוא פירושו של הכתוב: "והיה" – שמחה גדולה תהיה ברקיע, אם "עקב" – כאשר בסוף ימי הגלות, בעקבתא דמשיחא, יבואו על האדם מישראל נסיונות וקשים מרים, ובכל-זאת "תשמעון" – תוסיפו גם אז לשמוע בקול השם-יתברך ולשמור את תורתו, כי אז ישמח שמחה גדולה.

"את המשפטים האלה" (דברים ז, י"ב)

מה טעם הזכיר כאן הכתוב רק "משפטים"? לפי שבני-ישראל במדבר היו "דור דעה", אשר במשך ארבעים שנה עמדו בנסיונות קשים עד מאוד, ומצוות התורה נעשו חלק מן ה"אני" שלהם, כך שאפילו החוקים היו להם למשפטים. כלל לא היו מסוגלים להבין אחרת ונפשם הגדולה השיגה גם את החוקים כמו משפטים.

"ברוך תהיה מכל העמים לא יהיה בך עקר ועקרה" (דברים ז, י"ד)

מצינו במדרש, שלפיכך היתה רבקה עקרה, כדי שלא יאמרו אומות-העולם כי ברכתם אשר ברכוה: "אחותנו את היי לאלפי רבבה", היא אשר השפיעה עליה ללדת בנים.

אומר איפוא כאן הכתוב: "ברוך תהיה מכל העמים" – אף כי כל העמים יברכוך, בכל זאת לא יהא בכך משום מניעה לפריוןך ורבייתך, ו"לא יהיה בך עקר ועקרה" – שלא יושם לב לזה שיאמרו כי הדבר הוא בזכות ברכתם.

את המצוות, אינם זקוקים לזכות אבות, ויכולים לקבל שכר בזכות עצמם?

והענין יובן על פי **משל** לאדם זקן אחד שהיה לו בן קטן, וחסך עבורו אלף זהובים. קרא האב לאחד מאוהביו ובקשו להיות אפוטרופוס לבנו לגדלו ולהשגיח על רכושו והיות מאוכלי שולחנו. וכן היה, לאחר שהאב נפטר לבית עולמו, לקח אותו ידי את בנו ומינה אותו להיות פקיד בבית מסחרו, ופסק לו שכר קצוב לשנה.

לאחר שעברו כמה שנים שמע הנער כי יש לו אצל בעל הבית שלו אלף זהובים בירושה שנשארה לו מאביו, ואמר בלבו למה לי להתייגע ולסמוך על שולחן אחרים? ניגש אליו הנער ואמר לו: תן לי את כספי ואתפרנס משלי בלי יגיעה. אמר לו בעל הבית: אם רצונך לקחת תוכל לקחת, אבל אם תשמע לעצתי, שמור לך את המעות ולא תיקח עתה מאומה, כי המעות יתבזזו לך ותישאר ריק מכל וכל, לכן עדיף יותר שתתייגע באיזה עסק ומזה תאכל ותשבע, וכספך יהיה שמור אצלי כפי שהיה שמור עד היום, ובבוא העת יהיה לך את הכסף להשתמש בו לצרכי נישואין וקניית דירה וכדומה.

והנמשל, אבותינו הקדושים הפקידו אצל הקדוש ברוך הוא את זכותם שתהיה שמורה בעד בניהם אחריהם, ואם הוא יתברך יתן לנו את הירושה מיד, הלא נאכל אותה פרוטה פרוטה עד תום זכות האבות, לכן אמר "והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה", ותתייגעו בעבודה, אז יהיה הריוח שלכם "ושמר ה' אלקיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך" (אהל יעקב).

"והיה עקב תשמעון" (ז, י"ב)

משל למה הדבר דומה, לבן שאביו דורש ממנו כי ירצה ללמוד תורה, שאם לא כן ילקהו עד שיאמר רוצה אני, הרי ברור איפוא שמוטב לו לרצות לאלתר כדי לחשוך מעצמו את המלקות. כך אומר גם משה רבנו: "והיה עקב" – הלא בסופו של דבר "תשמעון" – שתהיו מוכרחים לשמוע, כי הרי

ולא תביא תועבה אל ביתך (דברים ז-כו)

הצדיק רבי יצחק מברדיטשוב היה אומר: המכניס גאוה אל תוך ליבו עובר ב"לא תעשה" של "ולא תביא תועבה אל ביתך", שהרי אין לך תועבה מתועבת כגאוה, ומקרא מלא הוא (משלי ט"ז, ה): "תועבת ה' כל גבה לב". והלא דברים קל וחומר: ומה המכניס גאוה לתוך ביתו כך, המכניס גאוה לתוך ליבו על אחת כמה וכמה.

ומעשה באברך אחד שבא אצל רבו, ונפשו בשאלתו, שיתן לו עצה איך וכיצד להלחם במידת הגאוה.

שאלה גדולה שאלת בני אמר לו הרב שב והמתן עד שיכנסו גדולי מעשה.

משישב והמתין נכנס אדם אחד ושטח בקשתו לפני הרב: בתו התארסה, עם בחור הגון בן טובים, אך אין בידו צרכי החתונה שיעלו לפחות כמה מאות זהובים. פנה הרב לאברך הממתין: תן נא למסכן זה שלש מאות זהובים, ילך וישיא את בתו בשעה טובה ומוצלחת. עני אני השיב האברך אין בידי פרוטה שחוקה.

לאחר שעה מועטת נכנס ה"מורה הוראה" שבעיר, שאלה חמורה באה לפניו, דין קשה מאד שאין בידו לפותרו. רצוני לשמוע חוות דעת קדשו של רבינו. ישאל כבודו שאלתו מהאברך היושב אתנו כאן. רבי התנצל האברך כמבויש עדיין לא מלאתי כרסי בש"ס ובפוסקים ואין בידי להורות בשאלה כה חמורה.

שוב עברה שעה קלה, נדחק ונכנס אחד מן הסוחרים הגדולים. רבינו אומר הסוחר נסתבכתי בדין ודברים על דבר עסק גדול שהיה לי עם פריץ פלוני ואינני מוצא ידי ורגלי. אנא ילמדני נא עצה ותושיה איך להחליץ מן המיצר. פנה נא אמר לו הרב לסוחר הנבוך לאברך זה היושב עמנו, שהוא יעזור לך בעצה טובה. אני נאנח וגונח האברך אינני בקי ביותר בהוויות העולם ולא נהירים לי שבילי המסחר.

אותה שעה נתן הרב עיניו באותו אברך, פתח ואמר לו: אברך, אברך, מי שאין לו עושר, לא תורה ולא סחורה, צריך הוא עצה כנגד הגאוה? אתמהה!! מלך אביון במה יתגאה?...

"וכל מדוי מצרים הרעים לא ישימם בך ונתנם בכל שנאיך" (דברים ז, ט"ו)

כלל שנינו בגמרא, שלשון "נתינה" היינו בשיעור – "נתינה ככזית" – ואילו לשון "שימה" היינו בלי שיעור, אפילו בכלשהו (כריתות ו). לפיכך אומר הכתוב: "לא ישימם בך" – אפילו כלשהו מכל מדוי מצרים לא ישים בך, אולם "ונתנם בכל שנאיך" – הללו יקבלו זאת בכמות ראויה, בשיעור.

בהגדה של פסח טורחים התנאים רבי יוסי הגלילי, רבי אליעזר ורבי עקיבא, להגדיל את מספר מכותיהם של המצרים – זה אומר חמישים מכות וזה אומר מאתיים מכות ואילו השלישי מגדיל את המספר עד למאתיים וחמישים. מה, בעצם, הנפקא-מינה בזה? אמר על כך הגאון מווילנה ז"ל: לפי שבקשו להגדיל ככל היותר את מספר החליים והמדווים הרעים, אשר לא תהיה להם שליטה על ישראל, כפי שמבטיח כאן הכתוב: "כל מדוי מצרים הרעים לא ישימם בך" – הרי ממילא ככל שיגדל מספר מכותיהם של המצרים, כך יגדל מספר המכות והיסורים שלא יושמו על ישראל.

והסיר ה' ממך כל חלי וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך ונתנם בכל שנאיך (דברים ז-טו)

בהגדה של פסח טורחים התנאים רבי יוסי הגלילי, רבי אליעזר ורבי עקיבא להגדיל את מספר מכותיהם של המצרים - זה אומר חמישים מכות, וזה אומר מאתיים מכות ואילו השלישי מגדיל את המספר על למאתים וחמישים. מה, בעצם, הנפקא מינה בזה?

אמר על כך הגאון מווילנה ז"ל: לפי שבקשו להגדיל ככל היותר את מספר החליים והמדווים הרעים, אשר לא תהיה להם שליטה על ישראל, כפי שמבטיח כאן הכתוב: "כל מדוי מצרים הרעים לא ישימם בך" - הרי ממילא ככל שיגדל מספר מכותיהם של המצרים, כך יגדל מספר המכות והיסורים שלא יושמו על ישראל... (מענינה של תורה)

לחדרו ואומר לו: בת יש לך בביתך שהגיעה לפרקה, ואתה צריך להשיאה, ואני יודע בדיוק שאין לך פרוטה לפרוטה ואין לך במה להשיאה, הרי לך שלוש מאות רובל, הטרח עצמך במטותא וסע לביתך, הבא את הכסף לזוגתך, תשתדלו ותתאמצו למצוא לה חתן הגון, ויעזור ה' שיהיה בהצלחה!

כאשר רבו פוקד עליו לעשות מעשה, אין רבי זושע משתהה לרגע. נוטל הוא מיד את מקלו ותרמילו, ובכיסו שלוש מאות הרובל, סכום הגון ונכבד בימים ההם, ויוצא לדרכו, אל ביתו.

הדרך ארוכה, וצריך לעשות חניות במקומות שונים, וכך הוא נקלע באחר צהרים אחד לאחת העיירות. הוא פונה לאכסניה ומניח שם את צרורו, במגמה לנוח וללון שם, כדי להמשיך למחרת היום בדרכו.

והנה, רק הגיע לאכסנייתו, ולאזניו מגיע קול המולה, צעקות וקולות של בכי מהולים יחד. הרבי ר' זושע רוצה לדעת מה מתרחש, מתענין ושואל, וכזה הוא הסיפור:

אשה אלמנה גרה בעיירה ההיא, בתה הגיעה לפרקה, והשתדכה עם בחור, והיום הוא יום חופתה. הכל כבר מוכן לחתונה. הקרובים והאורחים, מקרוב ומרחוק כבר הגיעו, אבל דא עקא, האלמנה הבטיחה לחתן נדוניה בסך שלוש מאות רובל, והנה החתן דורש כי סכום הנדוניה יועבר לידיו עוד לפני החופה. האלמנה שהבטיחה, מוכנה היתה מיד להביא לידיו את הכסף, היא הכינה את הסכום מבעוד מועד והחביאה אותו במקום בטוח בביתה, אבל שוד ושבר! הלכו לבית להביא את המטמון, כדרישת החתן, אבל הכסף נעלם ואיננו, נגנב או אבד בדרך כלשהי ולא די לה לאותה אלמנה אומללה בזה שהכסף אבד אלא שהחתן מסרב ללכת לחופה!...

שומעת האם שהכסף שהחביאה במגירה סמויה בביתה נעלם, והיא מתעלפת, שומעת הכלה כי החתן מסרב ללכת לחופה, וגם היא מתעלפת, וכאשר מעוררים את האם ואת הכלה גם הדודה מתעלפת. אין שיעור לבהלה שירדה על כולם. צעקות רמות של "הצילו" מתערבבות בצעקות "חפשו את הגנב" שיתן עצה איך להציל משפחה שלימה מבושה ואסון!

ואשר על כן הפסדים רבים נגרמים לגאותן שהרי אמרו רבותינו ז"ל בתלמוד (פסחים סו) כל המתגאה אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו, ואם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו. ועוד אמרו חז"ל בתלמוד (בבא בתרא צ"ח) שאין דבריו של הגאווה מתקבלים אפילו על אנשי ביתו. ובזוהר הקדוש כתוב: כשאתה רוצה לדעת אם האדם הוא ריק ואין בו תורה, סימן לדבר "שבוחי", כלומר שתמיד הוא משביח את עצמו. וזאת משום שהתורה מרובה ועמוקה כים, וככל שאדם נכנס לעובי הקורה של חכמת התורה מרגיש יותר ויותר שחסרה לו חכמה, ונחשב הוא לעם הארץ. והלא רק להבין את דברי קדשם של התנאים ואמוראים זו כבר זכות, ואילו לחדש חידושים ולבנות סוגיות כמוהם, בדורות האלו לא נמצא אדם כזה. אם כן על מה יתגאה האדם עלי אדמות בעולם השפלה הזה? ומי ששפל נעשה לבית קיבול לחכמת התורה. וחוט של חן וחסד משוך עליו (לבוש יוסף).

מעשה שהיה ברבי זושע צנוע ונחבא אל הכלים היה, הרבי ר' זושע. כל מעייניו נתונים לעבודת ה', לתורה ותפלה וזיכוך המדות. לעצמו אינו צריך דבר ואינו דורש דבר. בתומו התהלך עם ה', מתרחק מהמון העם ומסתתר תמיד בקרן זווית. עני היה, מדוכא ביסורים, אבל תמיד מלא שמחה. עניני החומר והגוף זרים לו, ועל כן מה חשוב לו אם יש או אין לו פרנסה די מחסורו? אם יכול הוא למלא פיו רינה להקב"ה, לעסוק בתורתו ולהרבות מצוות אין אדם מאושר ממנו, והוא שמח בחלקו תמיד, ולא חסר לו כלום. אכן, בביתו שורר המחסור, ואף כי גם בני ביתו מסתפקים במועט, אבל העניות מצויה. ולא זו בלבד, אלא שבינתיים הגיע בתו והגיעה לפרקה, וכבר צריך להתחיל לחפש עבורה חתן מתאים, והרבי ר' זושע אין לו פרוטה וצרורו נקוב לצרכי יום יום, וכיצד עוד יהיה לו כדי להשיא את בתו לחתן הגון?

אמת! הרבי ר' זושע איננו דואג, אבל רבו דואג עליו. ר' זושע מרותק כולו לעבודת הבורא שלו, אבל רבו מתבונן מרחוק בבעיות ביתו וב"צרת הבת", וכך הוא מזמין יום אחד את הרבי ר' זושע

המהומה היא גדולה. הזמן עובר. החתן נמצא כבר עם רגל אחת בחוץ, הוא דורש את שלו, ובלי זה הוא עלול להסתלק בכלל. במצב זה מתערב כאן אחד הדודים ופונה בגערה לר' זושע, והפעם כבר איננו פונה אליו בדרך ארץ, הוא כבר לא אליהו הנביא, אלא סתם אדם מן השוק: שמע נא יהודי, כמה אתה רוצה? כסבורים היו שלא ידרוש ולא יבקש אלא איזה חצי רובל או רובל שלם, אבל ר' זושע מדהים אותם בדרישתו: אני רוצה עשרים וחמשה רובלים, לא פחות!...

הסבלנות פוקעת לגמרי: מה? עשרים וחמישה רובלים, והלא עם סכום כזה אפשר לחיות כמה חודשים! והחתן, שמא תאמרו שהתרכך משהו? לא ולא! הוא תובע את מלוא הסכום שהובטח לו, שלוש מאות רובל מלאים! הרעש במקום מחריש אזנים ממש. בא יהודי שעמד להציל את כל העולם, ועכשיו רוצה לקבור את כל העולם! איך זה יתכן?! זה צועק וזה גוער, לא רבי כאן ולא כלום, רק מאן דהוא שרוצה לחמוס ולגזול. עד שקם יהודי חכם אחד וצועק לתוך כל ההמולה: מה צריך לריב כאן, ניקח אותו לרב! וכך היה, עמדו ותפסו את ר' זושע וסחבו אותו בידי וברגליו אל הרב ושטחו בפניו את כל הסיפור על שלוש מאות הרובל שאבדו והיהודי הזה שמצא אותם ועתה הוא לא מתבייש לדרוש כר טרחה של עשרים וחמישה רובל. שומע הרב ומתחלחל ממש: מה? כסף הוא דורש, ועוד סכום כזה? לא יקום ולא יהיה! אני פוסק: אפילו פרוטה אחת לא לתת לו! עליו להחזיר את כל שלוש מאות

קם הרבי ר' זושע ואמר: אני באמת רציתי לקבל עשרים וחמישה רובל, אבל אם הרב פסק כפי שפסק אין לי ברירה אחרת, קחו נא את כל שלוש מאות הרובל, ואחד הקרובים שהיה במקום מיהר להוציא מידו את הכסף, כשהוא פולט לעברו מלת גנאי ואף יורק על הרצפה לאות בוז על כל עסקיו של זה!

עברה תקופה מסויימת ורבו של הרבי ר' זושע נזדמן לעיירה. כמנהג העולם סר לערוך ביקור אצל המרא דאתרא. תוך כדי שיחה התברר לרב, כי אותו עובר אורח עם מעשה שלוש מאות הרובל הוא תלמידו. לא שתק הרב ופנה לרבי ואמר: כך

כאשר שומע הרב ר' זושע את כל המתרחש, הוא ממהר אל המקום, נכנס ומשתיק את כולם בקול רגוע: שא, שא, אני מצאתי! אני מצאתי את הכסף האבוד! כמובן מאליו שכולם מפנים את עיניהם לאיש הפודה ומציל. הכסף נמצא! הכלי זמר אינם משתהים לרגע אלא פוצחים מיד במנגינות עליזות והקהל נסחף אחריהן.

לאחר כמה רגעי שמחה וששון פונים ואומרים לר' זושע: נו, איפה הכסף, הואל נא להעבירו לחתן כדי שנוכל לערוך את החופה במזל טוב. משיב ר' זושע: וכי שוטה אני בעיניכם, שאסתובב עם סכום גדול של שלוש מאות רובל בכיסי? אלא מאי, השארתיו באכסנייתי במקום שמור ביותר, ומכם אני מבקש: היות ועלי להיות בטוח שהכסף שמצאתי הוא אכן שלכם, על כן, תנו לי נא סימנים מדוייקים על הכסף, היינו כמה ממנו היה בשטרות של מאה, של עשרה ושל חמישה רובל, ואזי אשוב ואבדוק, ואם אמצא שהכל מדוייק מיד ארוץ ואביא לכם את הכסף. ואמנם כך קרה. האלמנה פירטוה בדיוק את סדרי הגודל של שטרות הכסף, הרי ר' זושע שמע ויצא לדרך.

את דרכו עשה אז הרי ר' זושע, כמובן, לחלפן בעיירה, כדי שימיר לו שטרות בדיוק לפי הסימנים שנתנה האלמנה. מקץ מחצית השעה חזר לקום החתונה, כולם מקיפים אותו מיד בסקרנות: נו, זהו זה? ור' זושע מכריז בקול שמח וצוהל: זהו זה! מיד ניתנה שוב הפקודה: כלי זמר, לפצוח ולשמח! ושוב רינה וזמרה. כולם משמחים את עצמם ורוקדים מסביב לר' זושע. מילתא זוטראתא! כמו מלאך ומושיע נראה להם, הציל עולם ומלואו....

הזמן מתארך, כולם עומדים ומצפים כבר שר' זושע יעמוד ויסלק את הסכום לידי החתן, אבל הוא משתהה משום מה. איננו ממהר. מתעשת אחד מן הנוכחים ופונה אליו: כמו אליהו הנביא הופעת אלינו! אתה מצאת את הכסף, ממש ישועה, אבל, צריך לתת את הכסף לחתן...

משיב ר' זושע: אמנם כן, מצאתי, וזה באמת הכסף, אבל אני רוצה "שכר טרחה" על השבת אבידה!?

אבל ר' זושע מתעקש: כן, אני רוצה, אני דורש זאת!...

ולהיות בריא ושלם מאשר להיות חולה ו מרובה בטובות.

לכן אומר משה רבנו לישראל והסיר ה' ממך כל חולי. היינו המחלות הרגילות לבוא לעולם מחמת שינויי העתים והזמנים וזה שנאמר כל חולי הכונה למחלת המרה, שכל המחלות תלויות בה, שאמרו חז"ל שיש פ"ג מיני מחלות במרה, ואפשר להסירם ע"י פת שחרית, ואפילו אם אוכלים פת קיבר ושותים מעט מים. ועוד מעלות יש למי שאוכלת שחרית. שנצול בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים. ומחכימה האדם, שיש לו דעת מיושת ולמודו מתקיים בידו. ואינו מזיע, והורגת הכינה שבמעיו. ואם רודפים אחריו הרבה רודפים אינם יכולים להשיגו.

אכלת את כל העמים אשר ה' אלהיך נתן לך לא תחוס עינך עליהם ולא תעבד את אלהיהם כי מוקש הוא (דברים ז-טז)

ויש מפרשים שנאמר בלשון אכילה, ללמדנו שמותר לנו לאכול רכושם, כיון שהם אוכלים מן הטובה שנשתיירה ממנו נחשבת כשלנו וזה דוקא באומות המשוועבדות תחת ידינו. אבל שאר אומות אסור לנו לגזול מהן. וזהו שאומר הכתוב ואכלת את כל העמים אשר ה' אלהיך נתן לך. ומכאן למדו חז"ל שגזל גוי בזמננו אסור, כיון שאינם תחת ידינו. וחמור גזל גוי מגזל ישראל כיון שנגרם בזה חילול השם שמבזים תורתנו, ואילו בגזל ישראל אין נגרם בזה חילול השם.

וכבר נתבאר כמה פעמים שעון חילול השם חמור ביותר. ולכן אם גזל מגוי צריך להחזיר לו כאילו גזל מישראל. ורק טעות גוי מותרת, אם לא ידע מזה, ואין בזה חילול ה'. אבל להטעותו אסור, ואם טעה הגוי צריך הישראל לומר לו, דע שאיני עושה חשבון ועליך אני סומך.

**וגם את הצרעה ישלח ה' אלהיך במעמדך
אבד הנשארים והנסתרים מפניך (דברים ז-טז)**

ומלבד שיעשה עמהם הקב"ה נסים שלא כדרך הטבע, אף יעשה לכם נסים בדרך הטבע, שיבאו

הם נראים החסידים של כבודו, מוצאים אבידה ותובעים שכר טרחה על ההחזרה!...

הבין מיד הרבי מה בדיוק עשה הרב ר' זושע עם שלוש מאות הרובל שנתן לו כדי להשיא את בתו. כשחזר לבית מדרשו שלח וקרא לרבי ר' זושע ושאל: יקירי, מעיקרא מאי קסבר ולבסוף מאי קסבר? זה שנתת את הכסף אני מבין. ראית שהולך לקרות אסון, עשית מה שעשית, מיהרת והצלת משפחה שלמה. אבל מה זה שביקשת עשרים וחמשה רובל "שכר טרחה"?...

משיב ר' זושע לרבו ואומר: כאשר נכנסתי ואמרתי: מצאתי את שלוש מאות הרובל, בא אלי הבעל דבר (הוא היצה"ר, הוא השטן וכו') והתיישב עלי בכל הכוח: זושע, הוא אמר י, עשית מצווה כה גדולה, עין עוד לא ראתה! עוד לא זכה איש למצווה אשר כזו! הרגשתי בנפשי כי אני כמעט מתמוטט.

התחלתי להתאבק אתו והצלחתי להתגבר עליו. ושוב, כשבאתי אל חלפן הכספים כדי להחליף אצלו את השטרות שיתאימו בדיוק לסימנים שנתנו לי, שוב בא אלי בכל מיני דבורים כאלה ושוב הכרעתי אותו ניצחתי. אבל כשהחלתי ללכת למקום החתונה כדי למסור את הכסף הוא נפל עלי בצורה נוראה: אתה רשבה"ג אמר לי, אתה גדול הדור, יחיד הדור, ממש אין דוגמתך. כאן כבר הרגשתי שאינני יכול יותר לעמוד מולו. שלפתי את הנשק האחרון שהיה בידי

מה? כבוד התחשק לך? אני כבר אראה לך מה זה כבוד! ואז נכנסתי ואמרתי להם: כן. אני רוצה שכר טרחה, וזכיתי ויצאתי בבזיונות וכך נצחתי אותו, את הבעל דבר, ונצלתי ממזימותיו להביאני ח"ו לגאות וגאון. תודה להש"ית על שעזרני בעת צרה!... (שאל אביך ויגדך).

והסיר ה' ממך כל חלי וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם כך ונתנם בכל שנאיך (דברים ז-טו)

והסיר ה' ממך כל חלי. שמלבד כל הברכות שיהיו לך, אף יסיר ממך הקב"ה כל מיני מחלה, שהרי אם יש לאדם כל טוב שבעולם והוא חולה, אינו נהנה כלל מן הטוב הזה, ונוח לו לאכול פת יבשה

לאלתר, יהפכו הכל לצדיקים ולא תהיה עוד בחירה.

והנה, חכמינו אמרו: "בשעה שעלה משה למרום, אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש-ברוך-הוא: רבוננו של עולם, מה לילוד-אשה בינינו? אמר להן: לקבל תורה בא, אמרו לפניו: חמודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם אתה מבקש ליתנה לבשר ודם? מה אנוש כי תזכרנו ובן-אדם כי תפקדנו... אמר לו הקדוש-ברוך-הוא למשה: החזיר להן שובה... אמר לפניו: רבוננו-של-עולם, תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה: אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים – אמר להן: למצרים ירדתם, לפרעה השתעבדתם, תורה למה תהא לכם? שוב מה כתיב בה: לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, בין עמים אתם שרויים שעובדים עבודה-זרה? שוב מה כתיב בה: זכור את יום השבת לקדשו – כלום אתם עושים מלאכה שאתם צריכין שבות? שוב מה כתיב בה: לא תשא – משא ומתן יש ביניכם?... כבוד את אביך ואת אמך – ואם יש לכם?... לא תרצח, לא תנאף, לא תגנוב – קנאה יש ביניכם? יצר הרע יש ביניכם? מיד הודו לו להקדוש-ברוך-הוא."

הרי נמצינו למדים מכאן, שאלמלא היתה בחירה לאדם היו המלאכים מנצחים בטענתם, שאין לתת את התורה לבשר-ודם ילוד-אשה.

זהו שאומר הכתוב: "לא תוכל כלותם מהר" – לא תוכל לכלות את העמים ללא כל קשיים, שאם כן הרי תבטל הבחירה לכשיראה העולם כי הכל מתנהל שלא כדרך הטבע, ואם לא תהא בחירה הרי ממילא "תרבה עליך חיית השדה" – החיות-הקודש, שרפים ואופנים שברקיע, ירבו ויתגברו עליך בטענתם כי אין לתת את התורה לבשר-ודם, כיון ששוב לא יהא מקום לתירוץ שיש יצר-הרע לאדם.

"לא תחמד כסף וזהב עליהם ולקחת לך פן תוקש בו" (דברים ז, כ"ה)

לפעמים יתכן שעל-ידי הכסף והזהב שתקח לך מעל העבודה-הזרה, תצליח בעסקיך ותבוא לידי

להלחם בהם בחשאי שלא תראו אותם והקב"ה ישלח הצרעה, היינו מין נחש שהיה זורק בהם ארס ומעורר עיניהם, וכן סירסו אותם שלא יהיו מסוגלים לילד, ולא נותר בהם כח להלחם בישראל. ואם תזכור כל זה לא יהיה פחד בלבך.

לא תערץ מפניהם כי ה' אלהיך בקרבך אל גדול ונורא (דברים ז-כא)

אל גדול ונורא, היכול לעשות נסים נסתרים כפי שיעשה בצרעה שישלח, והאנשים שיראו יחשבו שזה מקרה שבאה לעולם צירעה זו, וכן נורא הוא לעשות נסים שלא כדרך הטבע.

"כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני איכה אוכל להורישם, לא תירא מהם" (דברים ז, י"ז-י"ח)

ב"חובת הלבבות" מסופר על חסיד אחד שאמר, כי בוש ונכלם הוא להתיירא מפני מי בעולם, פרט להשם-יתברך. אם אדם מחבב את רעהו, חולק לו כבוד או מודה לו בעד טובה שעשה עמו, אין זה פוגם כלל באהבת השם או בכבוד השם. מה שאין כן לגבי יראה, שאם מתיירא אדם מפני בשר-ודם, הרי זה סימן מובהק שיראת-השם שבו אינה שלמה ותמימה. אם אדם מתיירא באמת מפני השם-יתברך, שוב לא יוכל להתיירא מפני יצור שלו.

לפיכך אמרה תורה: "לא תערץ מפניהם" – מפני העמים – "כי ה...גדול ונורא" – רק הוא נורא, ואם תערץ ותירא מהם יהיה זה פגם במוראך מפני השם-יתברך.

"לא תוכל כלתם מהר פן תרבה עליך חית השדה" (דברים ז, כ"ב)

והלא יכול היה השם-יתברך לעשות כך, שלא תוכלנה החיות להזיק? ברם, זה שאנו רואים פעמים רבות כי מתפללים אנו ואין אנו נענים, ולפעמים גם צדיקים אינם נענים לאלתר, ברי זה בכדי שלא תבטל הבחירה החפשית שניתנה לאדם; שכן אם כל תפילה ותפילה של צדיק תיענה

שאדם-מישראל נוטל פרי ואומר: "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם", מתעוררים הכוחות הרוחניים הפנימיים שטמונים בתוך הפרי מכוח הדיבור האלוהי בשעת הבריאה, והם מהווים מזון רוחני עבור הנשמה.

זהו שאומר הכתוב: "אל על הלחם לבדו יחיה האדם" – לא על הלחם החיצוני הגשמי חי האדם – "כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם" – כי אם בזכות הדיבור שיצא מפי השם-יתברך בשעת הבריאה, הנותן כוח קיום ללחם, שכן כוח רוחני זה הוא המזון לנשמה.

וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך (דברים ה-ה)

וידעת עם לבבך וגו' מזה שראית הנהגת השי"ת במדבר, שביד אחת ייסר אתכם וביד אחת ריפא אתכם, שהרעיב אתכם וגם שלח לכם המן, מזה תשיב אל לבבך, שבשעה שהקב"ה שולח לכם יסורים, לא כדי להיתנקם בכם שולחם, אלא לטובתכם, בגלל האהבה שאוהב אתכם. כאשר ייסר איש את בנו, שאין כונתו להיתנקם בו, אלא להחזירו למוטב שילך בדרך טובים, ביד אחת מכהו וביד אחת מרפאו כך ה' אלהיך מיסרך. ביד אחת מכה ביד אחת מרפא, כדרך שנהג עמכם במדבר. ועשה לך הקב"ה כן, כדי שיתעורר לבכם לחזור בתשובה מחטאיכם.

כך אמר הקב"ה לישראל, אל תחשבו שאנהג בכם כמו עבדים. שאם אדם רואה עבדו שלא תצא טובה ממנו הוא מבקש למוכרו. לפי שאין אני מביא עליכם יסורים אלא כדי להחזירכם בתשובה. שכן נשבעתי שלא לעזוב אתכם לעולם.

וכך אמרו לנו חז"ל, אם רואה אדם יסורים באים עליו, יפשפש במעשיו, ויראה שמא עשה שום חטא שבגללו הוא ראוי ליסורים כדי שתהיה מידה כנגד מידה על שחטא, וישתדל לחזור בתשובה, כי היסורים ממרקים העונות, וכשם שהמלח ממתק הבשר שמוצץ הדם שנבלע בתוך הבשר, כך מוצצים היסורים את רתיחת הדם שהביאה את האדם לידי חטא. וגופו נעשה נקי שלא יבוא לידי חטא.

עשירות, ואז תתחיל לחשוב כי הצלחת בזכות כוחה של העבודה-הזרה ונמצא שעל-ידי הכסף והזהב תיכשל בעבודה-זרה גופא.

"למען ענתך לנסתך לדעת את אשר בלבבך... ויענך וירעבך ויאכלך את המן" (דברים ה, ב-ג)

שנינו במשנה: "כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל" (אבות פ"ו, מ"ד). כידוע אפשר היה לחוש במן את טעמם של המאכלים המובחרים ביותר בעולם. זה היה איפוא הנסיון – לראות אם יסתפקו לטעום במן רק את טעמה של פת-במלח, כדי שיוכלו לזכות בתורה. היינו: "לדעת את אשר בלבבך" – מה תבא כוונתך שעה שתאכל את המן, אם תתן דעתך על מטעמים ומעדנים, או על פת-במלח בלבד.

מכאן שמדליקין נרות בשבת (ילקוט). אף-על-פי שהמן היה מחונן בכל הטעמים שבעולם, בכל-זאת התאוננו בני-ישראל ואמרו: "ועתה נפשנו יבישה אין כל בלתי אל המן עינינו" (במדבר י"א, ו) – ואמרו על כך חכמינו, לפי שלא ראו אלא את המן בלבד ולכן לא ידעו שובע, כשם שסומא אוכל ואינו שבע. הרי למדים אנו מכאן שלצורך עונג-שבת יש להדליק נרות בשעה סעודת-השבת, למען אפשר היה לראות את המאכלים ולאכול לשובע. ובכן, מזה שאמרה תורה על המן: "ויענך וירעיבך", מכיון שלא ראו את אשר אכלו – יש להביא ראיה שמדליקין נרות בשבת, כדי שהאכילה לא תהא בגדר עינוי אלא עונג-שבת.

"כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם" (דברים ה, ג)

בעצם קשה להבין, היאך יכולה הנשמה, שכל עצמה אינה אלא רוחניות, להיות ניזונה ממאכל חומרי?

ברם, מכיון שכל עצם נברא אינו מתקיים אלא בכוח דיבורו של השם-יתברך בשעת הבריאה ("בדבר ה' שמים נעשו"), "בעשרה מאמרות נברא העולם" – הרי אותו כוח של הדיבור האלוהי הטמון בתוך המאכל, הוא המזון לנשמה. שעה

משל למה הדבר דומה. לאדם שהלוה מעות לשני אנשים. האחד היה ידיו והשני היה אויבו. מידידו היה נפרע מעט מעט, וכשהגיע זמן הפרעון היה נקל לו לשלם. ומן השני לא לקח כלל אלא המתין עד שיגיע זמן הפרעון. וכשהגיע הזמן ולא היה יכול לשלם לו, שלח אותו לבית אסורים.

כך היסורים, בגלל האהבה שאוהב הקב"ה את ישראל, הרי כל פעם שעושה אדם חטא נפרע מן החוטא ע"י יסורים. שאם יבוא הזמן שיסתלק מן העולם, יהיה נקי מחטאים. אבל מאומות העולם אין הקב"ה נפרע בעולם הזה, וכל החטאים מצטברים במקום אחד, ואח"כ דן אותם בגיהנם על כל העונות שעשו. ולכן אמרו חז"ל שעולם הבא אינו נקנה אלא ביסורים. שעל ידי היסורים בא נקי ונוחל העוה"ב.

ולכן ישמח אדם ביסורים הבאים עליו, יותר משהוא שמח על טובה הבאה לו, שאם יש לאדם טובה, אינו מיטהר מחטאיו. אבל ע"י היסורים מתמרק הוא מעונותיו. וגדול השמח ביסורין מן המביא קרבן. שכן בזמן שבית המקדש קיים כשאם היה חוטא היה מביא קרבן ומתכפר, והקרבתו היה מביא מנכסיו. ואילו היסורים פוגעים בגופו, ולכן ניצול מן הדין ויורש מיד גן עדן. נמצא שהיסורים רעים לגוף אבל טובים לנפש.

משל למה הדבר דומה. לאם הרוחצת בנה, אע"פ שהיא גורמת לו צער והוא בוכה, הרי היא עושה כן לטובתו, שהלכלוך לא יזיק לו. וכן האב המכה בנו, חסד הוא עושה עמו, שילך בדרך טובים. כך היסורים, שאם אדם סובל יסורים אין מדקדקים עמו כ"כ בעולם הבא. וכך אומר הקב"ה לישראל, היסורים שאני מביא עליכם אינם כפי מעשיכם, אלא כדרך אב המכה בנו, שמכהו ברחמים, כפי שחטא.

וזהו שאומר כאן הכתוב: "וידעת עם לבבך כי כאשר יסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך". כשם שהאב המכה בנו אינו מייסרו לפי מעשיו ואינו משלם לו כגמולו אלא פחות מן הראוי לו, כיון שבנו הוא ואוהבו אוהב אותו. כך הקב"ה מייסר אותך ביסורים בעולם הזה, שאינו מייסר אותך לפי מעשיך.

וכך אמר יצחק אבינו לפני הקב"ה, רבונו של עולם, כשאדם מת בלא יסורים, מדת הדין מקטרגת עליו שתיפרע ממנו כפי מעשיו, ותדון אותו

וסימן לדבר, את אשר יאהב ה' יוכיח, שמייסרו ביסורים להזריכו בדרך הישרה. ויש יסורים באים על גופו של אדם, ויש מחמת נכסיו שהקב"ה לוקח ממנו. ויש שבאים הן בגופו והן מחמת נכסיו, שבא לידי חולי וממונו כלה, עד השיעור שגזרו עליו, גם מחלתו כשיעור הגזרה שנגזרה עליו, מתרפא. ויש שבא לידי עניות, יסורים אלו קשים מכולם.

ומעשה היה ברב הונא שהחמיצו לו ד' מאות חביות של יין. נכנסו חכמים לבקרו ואמרו לו, יפשפש מר ויראה על איזה עון בא לו הצער הזה. שודאי הדבר אם נחמצו לו ד' מאות חביות ממין אחד, מן השמים בא לו הנזק על שום צער. אמר להם רב הונא, וכי אני חשוד בעיניכם בחטא. אמרו לו וכי חשוד הקב"ה לעשות דין בלא דין. ובודאי עשית עבירה שבגללה נחמצו לך חביות היין. אמר להם רב הונא, איני יכול להזכר בשום דבר, שמא אתם יודעים דבר. אמרו לו, שמענו שאין מר נותן לאריסו חלק מן הזמורות היוצאים מן הגפנים כשבוצרים אותם. שהדין הוא כשם שהאריס לוקח חלק בענבים כן לוקח חלק בזמורות. אמר להם רב הונא, הוא קדם ולקח ממני, שהוא לקח הכל והניח לי מעט. אמרו לו: הם גונבים, אבל אין מר צריך להחזיק דבר גנוב ברשותו. וקיבל על עצמו לתת לו חלקו. יש אומרים שנהפך החומץ ליין. ויש אומרים שעלה מחיר החומץ ונמכר במחיר היין.

ויש לשאול, כיצד היה סבור רב הונא שהקב"ה עושה ח"ו דין בלא דין. ויש לומר שהיה סבור שפעמים הקב"ה שולח יסורים לצדיק לכפול לו שכרו בעוה"ב, או שיכפר על דורו. אבל הם ידעו בעון זה ולכן אמרו לו לבדוק במעשיו.

וזה שיש לפשפש במעשים ולא די בתשובה סתם, כי על כן עון יש תיקון ותשובה משלו. ולכן יפשפש לידע דרך התשובה.

ומתוך האהבה שאוהב הקב"ה את ישראל, הוא מייסרם ביסורים להפרע מהם כל יום מעט, שבשעת מותו של אדם יהיה נקי וטהור מן העונות, ושלא תהיה מידת הדין מקטרגת עליו. וזהו שאומר הכתוב: "רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם" (עמוס ג), היינו הקב"ה מייסר אותנו כאן בעולם הזה על כל עונותיו.

לקבל יסורין באהבה, אני רוצה בהם כדי שיכפרו עונותי. אבל עכשיו שאין לי כח לסובלם ולקבלם באהבה איני רוצה לא בהם ולא בשכרם. ואמר לו ר' יוחנן, אם אין בכך כח לקבלם, תן לי ידך. ונתן לו ידו והעמידו מחוליו, ברוח הקודש.

ולכן חייב אדם לקבל הרעה בשמחה כשם שמקבל הטובה. וזהו שאומר הכתוב: חסד ומשפט אשירה (תהלים קא), אמר דוד המלך ע"ה, הן אם אתה עושה עמי חסד, אני שר ומהלל לשמך, והן כשאתה עושה בי משפט.

מעשה היה באדם אחד שראה את חברו והנה רגליו מלאות פצעים, ואי אפשר היה לו ללכת. אמר לו, מצטער אנכי מאד על המכות ששלח בכך הקב"ה, השיב לו האיש, ואני מודה ומשבח לבוראי שלא שלח לי הפצעים האלו בעיני, שזה היה גרוע פי כמה, ומעולם לא בקשתי מהקב"ה שירפאני, ואם הייתי בשמש לא בקשתי להיות בצל, אלא מה שטוב בעיני הקב"ה טוב גם בעיני. וזוהי מדתו של נחום איש גם זו, שהיה אומר על כל דבר גם זו לטובה, לא קרא הקב"ה לאברהם אוהבי אלא לאחר שבחנו וניסוהו בעשרה נסיונות וקיבל כל היסורים באהבה.

ולפיכך כשבאים צער ויסורים על האדם אל יצטער הרבה ואל יתעצב יותר מן המידה, כי הכל לטובתו, ויקל יסוריו באהבה והקב"ה ירחם עליו וירפאהו. אבל אם לא מקבל יסוריו באהבה והולך ומתעצב ומתלונן ואומר על מה באה עלי הרעה הזאת, הרי יצאו מזה שתי רעות, שהעצבות יכולה להזיק לו יותר מאשר המחלה. ועוד שמאחר שהוא מתלונן הקב"ה יאריך לו יסוריו, ולפיכך ראוי לקבל הכל באהבה.

מעשה בחולה אנוש ששכב על ערש דוי והיה מתייסר ביסורים קשים, ומחובר היה למכשירים שונים שעל ידם הוא עדיין נשאר בחיים. הרופא המטפל בו בראותו את גודל יסוריו הרבים החליט שכיון שאין סיכויים לרפואתו אם כן, למה לו חיים, והסיר מהחולה את כל המכשירים שהיה מחובר אליהם, ולאחר זמן קצר נפטר החולה לבית עולמו.

כעבור ימים מספר נתגלה החולה אל הרופא בחלום ואמר לו שבמצב היה שנותר לו לחיות עוד

בגיהנם. אבל אם תביא עליו יסורים שוב לא יהיה פתחון פה לקטרג עליו. אמר לו הקב"ה חייך, דבר טוב שאלת, ולכן כאשר זקן יצחק כהו עיניו ולא ראה. כמו שנאמר: ויהי כי זקן יצחק ותכהנה עיניו מראות.

ודע שפעמים הקב"ה שולח לאדם יסורים קלים כדי להצילו מיסורים קשים שעמדו לבוא עליו, כפי שאנו למדים מן המעשה הבא:

מעשה היה באדם אחד שעמד ליכנס לספינה, וישב קוץ ברגלו ולא היה יכול לילך בספינה. והיה מצטער הרבה שסחורתו נשארה לו. אחר כך נודע לו שהספינה נטרפה בים, נמצא שניצול מיסורים קשים ע"י יסורים קלים. ויסורים אלו קרויים יסורים של אהבה, שמחמת אהבת הקב"ה אליו שולח לו יסורים קלים להצילו מן היסורים הקשים. ולפיכך כשבאים יסורים על האדם, הן בממונו והן בגופו, יאמר כל מה שעושה הקב"ה לטוב עושה. ויקבלם באהבה בשימחה ובטוב.

מעשה היה ברבי עקיבא שהיה מהלך בדרך, והביא עמו חמור קטן ותרנגול ונר. והמשיך היום, ונכנס למקום אחד ללון, ולא נתנו לו להכנס לשם אמר: "כל מה שהשם עושה לטוב עושה", ושכב לישון באמצע שדה, בא ארי ואכל חמורו. ובאה חתולה ואכלה התרנגול. בא רוח וכבה הנר. אמר, כל מה שעושים מן השמים לטוב הוא. בלילה ההוא באו שודדים ושדדו את כל אנשי העיר, אמר, זהו שאמרתי כל מה שעושים מן השמים לטוב עושים, שאם היה הנר דולק היו רואים אותו השודדים. וכן אם היה החמור נוער והתרנגול קורא, היה הגייס בא ובוזז אותי, ולפיכך יקבל אדם יסוריו באהבה.

וכשחלה ר' אלעזר נכנסו חכמים לבקרו. והיה שוכב בבית אפל, שמחמת עניותו לא היה לו נר להדליק. וראוהו כשהוא בוכה. אמרו לו, למה אתה בוכה, אם מפני תורה שאין אתה יכול ללמוד, הרי אמרו חכמים אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו למקום. ואם מפני עניותך הרי אמרו חכמים שאין כל אדם זוכה לשני שולחנות. אח"כ שאלוהו: חביבים עליך יסורים, אמר להם, לא הם ולא שכרם. ואין זה מפני שלא רצה ח"ו לקבל יסורים באהבה, אלא כך אמר, כל זמן שאני יכול

עשיר מלפת את הפת במאכל כלשהו כדי להוסיף טעימות לפת.

לפיכך אמרה תורה, כי לחמה של ארץ-ישראל יהא כה משובח וטעים, עד שאפילו העשיר יאכלנו בלי מאכל-לווי.

“ארץ אשר אבניה ברזל...ואכלת ושבעת וברכת” (דברים ה, ט-י)

הלא הברזל אינו ניתן לאכילה ואם-כן יאה היה לומר “ואכלת ושבעת” לפני-כן, אחרי הפסוק: “ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון, ארץ זית שמן ודבש”, ולא כאן אחרי: “אבניה ברזל”?

ברם, את הפסוק “ארץ חטה ושעורה” דרשו חכמינו על השעורים שבתורה מרומזים כולם בפסוק זה (ברכות מ”א).

והנה מצינו בגמרא: “אלף ושבע מאות קלין וחמורין וגזירות שוות ודקדוקי סופרים, נשתכחו בימי אבלו של משה – אף על פי כן החזירן עתניאל בן קנז בפלפולו” (תמורה ט”ז).

כן דרשו חכמינו על הפסוק: “אשר אבניה ברזל” – “אל תקרי אבניה אלא בניה, אלו תלמידי-חכמים שעוסקים בבנינו של עולם ומחדדים זה את זה כברזל” (תענית ד).

וכן ידוע מה שאמרו חכמינו, שלפיכך השם-יתברך נושא פניו לישראל, על שום שהם מדקדקים על עצמם לברך אפילו על שיעור כזית או כביצה, אף שאין חיוב לברך אלא על אכילה כדי שביעה, ככתוב: “ואכלת ושבעת וברכת”.

זהו איפוא המשכם של הפסוקים. בראשונה נאמר הפסוק: “אֶרֶץ חֹטֵה וְשֹׁעֲרָה”, שבו מרומזים השעורים שבתורה. ברם, שעורים אלו הלא נשתכחו בימי אבלו של משה ואם כן לא היו ישראל יודעים להחמיר על עצמם ולברך אפילו על כזית וכביצה, ואז ממילא לא היתה נשיאת-פנים לישראל – לפיכך מוסיפה התורה מיד: “ארץ אשר אבניה ברזל” – שבארץ ישראל מצויים תלמידי-

ארבעה ימים ע”י המכשירים ולסבול עוד ארבע ימים יסורים קשים ואז היה נכנס לגן עדן זך ונקי ע”י שנתמרק ביסוריו, ואילו עכשיו שהרופא הסיר ממנו את המכשירים וגרם בכך שימות ארבעה ימים קודם, הרי חסרים לו עכשיו היסורים של ארבעה ימים אלו ואינו יודע כמה זמן יקה עד שיתמרק משארית עוונותיו. (כידוע שיסורים בעולם הזה ממרקים הרבה יותר מאשר יסורי גהנום). הרופא נתעורר משנתו ונזדעזע כולו עד שהפך לבעל תשובה מחדת הדין. (ספר “לשכנו תדרשו” מפי רבי יעקב גלינסקי לוקט ממורשת אבות)

זוכרת את כל הדרך אשר הוליכך השם אלקיך זה ארבעים שנה במדבר (דברים ה-ב)

ולמה הוליכם ארבעים שנה במדבר היה לו להכניסם לארץ מיד? לכן אמר שעשה זאת למען ענותך לנסותך, שאילו היה מביא אותם לארץ מיד, היו בוטחים בחילם ובכח ידם, לכן הוליכם ארבעים שנה במדבר כדי להרגיל אותם באמונה וביטחון בשם יתברך, שיראו שיוכל לערוך להם שולחן במדבר, וגם יוכל לתת להם לחם בארץ לא זרועה, וכדי להרגילם במידת ההסתפקות ולהרחיקם ממותרות, לכן נתן לכולם לחם בשווה כעטני כעשיר, מן לכל אחד עומר לגלגלת, כדי להרגילם בזה שלא יבקשו מותרות כי כן דרכה של תורה, זהו למען ענותך לנסותך, אם לא לא תבעט בתורה ובמצוות, וזהו לדעת את אשר בלבבך התשמור מצותיו אם לא, אם תבחר בחיים כאלה ללכת בדרכי התורה והמצוות, ולחיות חיי הסתפקות ושלא לבקש מותרות ותענוגים (שמנה לחמו לוקט מאהבת חיים).

“ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם” (דברים ה, ט)

מה רבותא היא זו, שלאחרי כל הברכות לא יהיה שם עוני ומחסור?

ברם, דרכו של עולם שהעני אוכל פת בלבד ואילו

“המוליכך במדבר הגדול והנורא נחש ועקרב וצמאון אשר אין מים המוציא לך מים מצור החלמיש” (דברים ה, ט"ו)

מצינו בירושלמי: “חברבר זה (מין נחש) כשהוא נושך לאדם, אם האדם קדם למים – החברבר מת, ואם החברבר קדם למים – האדם מת. אמרו עליו על רבי חנינא בן דוסא שהיה עומד ומתפלל ובא חברבר והכישו ולא הפסיק את תפילתו. והלכו ומצאו אותו חברבר מת מוטל על פי חורו... אמר רב יצחק בר אלעזר: ברא לו הקדוש-ברוך-הוא מעין תחת כפות רגליו”.

לפיכך אמרה תורה: “המוליכך במדבר... נחש שרף ועקרב” – השם-יתברך הוליקך במקום שורץ רמשים ארסיים, “וצמאון אשר אין מים” – וגם מים לא היה שם, אף-על-פי-כן ניצלת ממות. שכן “המוציא לך מים מצור החלמיש” – בדרך נס פתח לך השם-יתברך מעינות מי מתוך הסלע וכך ניתנה לך האפשרות להקדים אל המים לפני הנחש ולהינצל מהכשתו.

המאכילך מן במדבר אשר לא ידעון אבותיך למען ענותך ולמען נסותך להיטיבך באחריתך (דברים ח-טז)

שואלים חז"ל: מה היה העינוי והנסיון במן? הרי הם קיבלו את המן במדבר באופן קבוע בלי להתאמץ, ואדם יכל לטעום בו את כל הטעמים שרצה, כפי דברי הגמרא (יומא עה ע"א) על הכתוב: “והיה טעמו כטעם לשד השמן” (בהעלותך יא-ח) אמר רבי אבהו: אל תקרא “לשד” אל “שד”, מה שד זה מתהפך לכמה גוונים, אף המן מתהפך לכמה טעמים. איכא דאמרי: “לשד” זה דד, מה דד זה, תינוק טועם בו כמה טעמים, אף המן, כל זמן שישראל אוכלין אותו מוצאים בו כמה טעמים, ע"כ. ואם היו במן כל היתרונות הללו, מהו העינוי והנסיון בזה?

מתרצת על זה הגמרא (יומא עד ע"ב) רבי אמי ורבי אסי. חד אמר: אינו דומה מי שיש לו פת בסלו, למי שאין לו פת בסלו. וחד אמר: אינו דומה מי שרואה ואוכל, למי שאינו רואה ואוכל (רש"י:

חכמים מופלגים שמחזדים זה את זה כברזל ובפלפולם החזירו את כל אשר נשתכח וחזרו וחדשו את השעורים – הרי ממילא יתכן “ואכלת ושבעת וברכת” – אפילו על כזית או על כביצה.

ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלוהך על הארץ הטובה שנתן לך (דברים ח-י)

בהקדמה לספר "לב אליהו" מסופר על אדם שישב בעת הסעודה ליד רבי אליהו לאפיאן. לאחר סיום הברכה פנה אליו רבי אליהו: אנו אומרים בברכת המזון "ונא אל תצריכנו וכו' כי אם לידך המלאה, הפתוחה וכו'". ויש לשאול מכיון שידו של ה' מלאה ופתוחה ורחבה, א"כ למה כ"כ הרבה אנשים שאין להם? והתשובה היא כתוב גם "והקדושה" ומי אינו שייך לקדושה, כיצד הוא יכול לזכות לשפע ברכות שמים?

“השמר לך פן תשכח את ה' אלהיך” (דברים ח, י"א)

הרבי רבנו מנחם מנחם פשיסחה ז"ל נכנס פעם אצל הרבי מלובלין ז"ל ומצאו שהוא מודאג ביותר. משראהו הרבי מלובלין התאונן לפניו, שזה עתה עבר על לאו מפורש שבתורה: “השמר לך פן תשכח את ה' אלהיך” – הוא הסיח לרגע את דעתו מהשם-יתברך.

נענה הרבי רבנו מנחם ואמר: “הדין הוא לגבי שיכחה כי עומר בן סאתיים אינו בגדר שיכחה, לפי שמחמת גודל חשיבותו הריהו שכוח ולבסוף זכור – שחזקה על בעל-הבית שייזכר בו מיד. הוא הדין גם במר. היסח-הדעת של רגע אחד אינו בגדר שכחה, שכן חזקה עליו שמיד ישוב ויזכור והיינו לבסוף זכור, ואין לו איפוא כל סיבה לדאגה”.

“יישר כוח! החייתני!” – קרא הרבי מלובלין ז"ל.

אך בשר בנפשו דמו אל תאכלו... מיד כל חיה אדרשנו (דברים ט-ה)

בשר בנפשו אסר להם אבר מן החי (רש"י)

יש להבין, מה שייכות יש בין איסור אבר מן החי ובין הפסוק השני: "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש מיד כל חיה אדרשנו"?

ברם, מובא בריקאנטי, כי אדם האוכל אבר מן החי, סופו להיות מגולגל בבהמה וחיה רעה. מידה כנגד מידה.

וזהו שמרמז הפסוק: "אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו" אל תאכלו אבר מן החי, ואם אכול תאכלו זאת, כי אז "את דמכם לנפשותיכם אדרוש מיד כל חיה אדרשנו" שתיטרפו בשיני חיה רעה בהיותכם מגולגלים בבהמה.. (ויכתוב משה לוקט ממעינה של תורה).

מעשה ברבי יהונתן (בעל יערות דבש) זכרוננו לברכה ששאל אותו הנסיך איך אתם יש לכם דינים שאין מתישבים על פי השכל ואין להם טעם, אצלכם תולע שפרש מן הפרי יש לו דין שרץ השורץ על הארץ דחיבים עליו כמה מלקיות, ואם לא פרש מהפרי חשוב כפרי ואינו אסור, ואיך השכל יסבול דבר זה דמה נשתנה גוף התולע ברגע זה שפרש.

ויקח הגאון מעל השולחן כף ריקן ויאמר לנסיך שירוק בתוכו וירוק, ותיכף ומיד אמר לו שיחזיר הרוק לתוך פיו וימאן הנסיך ויאמר מאוס זה עלי, ויאמר הגאון כיצד הוא נמאס והלא ברגע זה היה תוך פיך, ומה נשתנה בהיותו בתוך הכף, ויאמר הנסיך יכיון שפרש נמאס עלי להחזירו, ויאמר הגאון כן הוא הדבר הזה שדברת עליו שזה התולעת בעודו בתוך הפרי כיון שלא פרש אדם בולעו ואינו נמאס בו, אך כיון שפרש אפילו ברגע אחד נמאס, ולכן אסור:

למדנו מזה על מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה על תלמיד חכם ששנה ופרש קשה וכו' רחמנא ליצלן, יען כי נמאסה אצלו חמדת התורה כמו הרוק שפרש מן הפה, אם כן קשה מאד מאד לחזור ולקנות חמדתה וחשקה בלבו, לזאת אמרה תורה ולא יסורו מלבבך כל ימי חיידך השם יתברך יזכנו אמן כן יהיה רצון. (בן איש חי)

אכילת המן, טועם טעם כל המינים, ואינו רואה (אלא מן). אמר רב יוסף (שהוא עצמו היה סומא): מכאן רמז לסומין שאוכלין ואין שבעין. אמר אביי: אמר אביי הילכך, מי שיש לו סעודה, לא יאכלה אלא ביום, אמר רב זירא: מאי קרא? "טוב מראה עינים מהלך נפש" (קהלת ו, ט), ע"כ. כעין זה אומר המדרש לקח טוב על הכתוב: "אין כל בלתי אל המן עינינו" (במדבר בהעלותך יא, ו) אף על פי שהיו טועמין במן כל מיני מאכל וכל מיני משקה, לפי שלא היו רואין, היה בעיניהם כאין, שנאמר: "בלתי אל המן עינינו", ע"כ.

אנו רואי מדברי חז"ל הנ"ל, שהנסיון במן היה, כי כדי שיהנה וישבע האדם מן האוכל הוא צריך לראות את האוכל ושיהיה בו גיוון. אדם האוכל אוכל אחיד, אפילו אם יהיה טעים, ולמרות שבפה זה משתנה לאיזה טעם שירצה, אין זה מספק את נפשו של האדם, כי מראה וגיוון האוכל וההכנה סביב האוכל חשובים לא פחות מהאוכל עצמו, ולכן מוסיפים חז"ל שעוור אינו שבע, כי אינו רואה את האוכל. וכן אדם פקח לא יאכל בלילה, מפני שאינו רואה את האוכל. ואם יאכל בלילה, יאכל לאור הנר, כדברי מדרש לקח טוב על הכתוב: "ולחם בבוקר לשבוע" (שמות, בשלח טז ח) מלמד שאין שביעה אלא במראית העין, וכן אמרו חז"ל: לא יאכל אדם תבשילו אלא לאור הנר.

ואלה שאוכלין לילי שבתות בלא הנר, בחשך, ידמו כי אין אוכלין לשבוע נפשם. לפיכך אמרו חז"ל: הדלקת נר בשבת – מצוה, שיתענג בשבת במאכל ובמשתה, ע"כ.

"והיה אם שכח תשכח את ה' אלהיך"
(דברים ה, י"ט)

"והיה" זו לשון שמחה. אם שכוח תשכח את ה' והיה", היינו את השמחה, ותהא שרוי בעצבות, ברי כי "תשכח את ה' אלהיך". עצבות גוררת שכחת הבורא.

אם "והיה אם שכוח תשכח את ה' אלהיך" – שלא זו בלבד שתשכח אלא עוד תשמח על כך ששכחת את ה' אלהיך, אזי "העידותי בכם היום כי אבד תאבדון" – ברי שלא תהא לך תקומה עוד.

בעלתי ההרה לקחת לוחת האבנים לוחת הברית וכו' (דברים ט-ט)

בפרשה זו מוזכר חטא העגל לפרטי פרטים באריכות מיוחדת, והדבר קשה שהרי בתחילת פרשת דברים נזכרו עונותיה של ישראל רק דרך רמז משום כבודן של ישראל ופה לא מתחשבים בזה ומאריכים ביותר בענין זה.

אלא מכיון ששמעו בני ישראל את תוכחתו של משה וחזרו בתשובה, וגדולה תשובה מאהבה שזדונות נעשות כזכיות, ולכן כאן בכדי להרבות בזכיותיהן של בני ישראל הרבה לפרט חטא זה.

על דרך שהסבירו בדברי הנביא ירמיה בימים ההם ובעת ההיא יבוקש את עון ישראל ואיננו ואת חטאת יהודה ולא תמצאנה כי אסלה לאשר אשאר, ולכאורה וכי הקב"ה מחפש עונותיהם של ישראל, אלא מכיון שבני ישראל חזרו בתשובה מאהבה וזדונות נעשות כזכיות לכן כביכול הקב"ה מחפש עוד עונות של ישראל בכדי להרבות להם זכיות. (וידבר יוסף)

סרתם מהר מן הדרך וכו' (דברים ט-ט)

ידוע שבכדי לעבור על כל התורה כולה צריך זמן ארוך למשל כדי להתחייב באיסור חמץ "צריך שיגיע זמן איסור חמץ בפסח, ובכדי לעבור על מצות סוכה צריך שיגיע זמן חג הסוכות, וכן על זה הדרך, ובפרט ענין מצות שמיטה שצריך מספר שנים לכך.

נמצא שאי אפשר לעבור על כל התורה במהרה, מה שאין כן כאשר האדם עובד עבודה זרה כאילו כפר בכל התורה כולה, ולכן נאמר סרו מהר מן הדרך, ואם תאמר איך אפשר במהרה לעבור על התורה, על זה אמר עשו להם עגל מסכה. (וידבר יוסף)

ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלהיך (דברים י-יב)

אמרו חז"ל בגמרא (מנחות מג ע"ב) תניא היה רבי מאיר אומר חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנאמר "ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך

מסופר באחד הסמינרים לחזרה בתשובה השתתף יהודי בעל עסק מפורסם, בענף הממתקים, אותו אדם חילק לילדים מעט שוקולדות וכדומה והילדים כולם שמחו וששו על הממתקים, ואכלו את זה מיד והנה בעל הממתקים רואה את אחד הילדים שלא קיבל ממתק והוא עומד לבד בצד. (אותו ילד היה אחד הילדים של אחד המרצים בסמינר) ניגש אליו בעל הממתקים ושאל אותו האם הוא ג"כ רוצה ממתק הילד השיב כן: הילד לקח את הממתק והחל ללכת, סקרנות איומה תקפה את ליבו של הנותן, והחל ללכת אחרי הנער, והנער מסתובב אנה ואנה עד שמצא את אמא שלו.

ולפתע רואה בעל הממתק את הילד שואל את אימו, אמא האם השוקולד כשר? האמא השיבה לבנה שהממתק אינו כשר ואסור לאוכלו. אותו בעל חברה אמר שאת כל העבירות שבעולם הוא עשה, וברגע זה כשראה ילד קטן שיודע להתגבר על הדבר שהוא הכי אוהב ולפני שהוא אוכל אותו הוא שואל האם זה כשר, זה גרם לו להבין מה זה יהודי.

אותו רגע שינה את כל חייו, והנ"ל הפך לבעל תשובה. (רב יצחק דיין שליט"א).

"ואפן וארד מן ההר" (דברים ט, ט"ו)

"ואפן" – עשיתי פנים לעצמי. אחרי חטא העגל, כאשר נפלו ישראל והיו שרויים בשפל המדרגה, התחזק משה רבנו והתאזר עוז, לבל יפול בזרועות העצובות. לא היו לו פנים בעיני עצמו, אולם הוא התחזק ועשה פנים לעצמו.

הלא להלן, אצל לוחות שניות, נאמר גם-כן: "ואפן וארד מן ההר ואשים את הלוחות בארון" (י, ח) – ומה איפוא פירוש של "ואפן" שם? ברם, מסתבר שהיה הבדל גדול בין הלוחות הראשונות שהיו "מעשי אלהים" ובין הלוחות השניות שנפסלו בידי משה רבנו. משהבחין משה בהבדל זה, שוב לא היו לו פנים בעיני עצמו, אך הוא התחזק ועשה פנים לעצמו

ומלתם את ערלת לבכם וערפכם לא תקשו עוד (דברים י-טז)

בזמן שתקיימו "ומלתם את ערלת לבכם וערפכם" – לא תהא לכם שום קושיה על הנהגתו של השם יתברך – לא תקשו עוד... (דגל מחנה אפרים).

החפץ-חיים זצ"ל היה אומר: מי שמאמין אין לו קושיות, ומי שאינו מאמין לא יועילו לו תירוצים... פעם בבוקרו של יום שבת פתח בעל חדושי הרי"ם ז"ל את דלת בית המדרש ומצא קהל של חסידים יושב ולומד תורה לפני התפילה. נענה ואמר:

"באמת מן הראוי בשבת קודש להתפלל עם בוקר וללכת לאכול את הסעודה בשביל עונג שבת, אך אם לומדים תורה לשמה ומתכוונים לקיים את הכתוב: 'ומלתם את ערלת לבכם' – אז מילה דוחה שבת"... (מעינה של תורה).

ולמדתם אתם את בניכם לדבר במ בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכנך ובקומך (דברים יא-ט)

וישתדל האדם לייסרו, כי זה מחכימו. וזהו שאומר הכתוב: בן חכם מוסר אב ולץ לא שמע גערה (משלי יג). שאם אתה רואה בן שיצא חכם, הרי זה בגלל המוסר שייסרו אביו. שהוכיחו מילדותו והדריכו מאז בדרך הישרה. ואם אתה רואה בן לץ, הרי זה מפני שלא שמע גערה מאביו מילדותו. ואם מחנכו מנוער לא יסור ממנו גם בזקנותו, כמאמר הכתוב: חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה (משלי כב). ואם יחנכו על פי דרכו, דרך הנערים, שאינם רוצים ללמוד ואוהבים לשחק, הרי גם כשיזקין לא יסור ממנו מנהג רע זה.

ארץ אשר ה' אלהיך דרש אתה תמיד עיני ה' אלהיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה (דברים יא-יב)

כי אם ליראה את ה' אלהיך". רב חייא בריה דרב אליא, בשבתות ובימים טובים היה טורח אחר בשמים ומיני מגדנים שטעונים ברכה, כדי להשלים למאה ברכות (כי באותם ימים לא אומרים שמונה עשרה ברכות בתפילת עמידה), ע"כ. וכן נפסק להלכה בשולחן ערוך (או"ח סימן רצ סעיף א) ומסביר שם רש"י "מה ה' אלהיך", "מה" קרי ביה "מאה", ע"כ.

ומסביר המהרש"א כשקוראים את הפסוק בפשטות בלשון "מה" כביכול זהו דבר קל, אזי קיימת שאלת הגמרא בברכות (לג ע"ב) וכי יראת שמי מילתא זוטרתא היא? (דבר קטן הוא). ולכן דרשו אל תקרי "מה" אלא "מאה", והכי פירוש "מה ה' אלהיך שואל וגו'" מאה ברכות שואל הקדוש ברוך הוא מעמך, אין כוונתו כי אם ליראה וכו', שהיא ודאי מילתא דרברבי (דבר גדול), ע"כ.

כי אם ליראה (דברים י-יב)

ממשמעות הכתוב כי אם ליראה, מובן שזוהי בקשה קטנה, ותמוה היתכן כן, הלא להיות ירא שמים זו גדלות מיוחדת? אלא אמרו רבותינו ז"ל שכלפי משה רבינו זו בקשה קטנה (ברכות ל"ג). אולם עדיין קשה והרי בקשה זו נאמרה גם עבור כלל ישראל ולדורות הבאים, כי התורה היא נצחית ושייכת לכל הדורות, ואם כן מה התשובה של התלמוד שכלפי משה רבינו זו בקשה קטנה? ויש לתרץ על פי מה שכתוב בזוהר הקדוש, שבכל דור ודור יש אחד שהוא בחינת משה רבינו, וכן מצינו בתלמוד (שבת קא): שרבא אמר לרב ספרא "משה שפיר קאמרת" והיינו שהיה לו ניצוץ של משה רבינו. כך גם כל תלמיד חכם בדורו הוא בבחינת משה רבינו, ויפתח בדורו כשמואל בדורו. וממילא כשם שכלפי משה רבינו יראת שמים היא בקשה קטנה, כך כלפי התלמיד חכם של עם ישראל ושאר העם שנמצאים במחיצתו, בנקל יוכלו לקנות מדה זו של יראת שמים כי מושפעים הם מהצדיק. והדבר דומה לכוס שמלאה במשקה ככל שישפכו לתוכה משקה, יגלוש תחילה לתחתית שמסביב הכוס. כך הצדיק שבכל יום מתווסף עליו יראת שמים הרי שהיא משפיעה לאותם שמסביבו. (ממרו הגר"ע יוסף שליט"א לוקט מלבוש יוסף)

בת קול ואמרה להם: להחריב עולמי יצאתם? חיזרו למערכתכם, ע"כ. וכל זה לעומת דעתו של רבי ישמעאל שלכאורה מקילה יותר במצות לימוד תורה, ואומר שיש לנהוג מנהג דרך ארץ.

והנה, כתוב בגמרא מנחות (צט ע"ב) אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי, אפילו לא קרא אדם אלא קריאת שמע שחרית וערבית, קיים "לא ימוש ספר התורה הזה מפיד" (יהושע א ח), ודבר זה אסור לאומרו בפני עמי הארץ. שאל בן דמה, בן אחותו של רבי ישמעאל, את רבי ישמעאל כגון אני שלמדתי כל התורה כולה, מהו ללמוד חכמה יונית? קרא עליו המקרא הזה "לא ימוש ספר התורה הזה מפיד והגית בו יומם ולילה", צא ובדוק שעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה, ולמוד בה חכמת יונית. ופליגא דרבי שמואל בר נחמני, דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן פסוק זה אינו לא חובה ולא מצוה, אלא ברכה, ע"כ. (רש"י "ופליגא" הא דרבי ישמעאל דאמר חובה ללמוד כל היום).

לפי הגמרא במנחות משמע שרבי שמעון בן יוחאי מיקל במצות לימוד התורה, שאומר שדי בקריאת שמע שחרית וערבית, וזה לכאורה סותר את הגמרא בברכות לעיל שמשם משמע שרבי שמעון בן יוחאי מחמיר בלימוד תורה, שאומר תורה מה תהא עליה. לעומת זאת לרבי ישמעאל, מהגמרא במנחות משמע שהוא מחמיר במצות לימוד תורה ואומר שהיא חובה כל היום, וזה לכאורה סותר את דעתו בגמרא בברכות, ששם משמע שהוא מיקל ואומר הנהג בהן מנהג דרך ארץ אם כן, לכאורה ישנה סתירה בין רבי שמעון בן יוחאי לרבי שמעון בן יוחאי, ובין רבי ישמעאל לרבי ישמעאל.

אך בתלמוד תורה ישנם שתי מצוות. ישנה מצות תלמוד תורה להראות שאנו נבדלים מאומות העולם בזכות התורה שקיבלנו, ועל זה מספיק הזכרה בוקר וערב, ודי לומר פרק בבוקר ופרק בערב על ידי קריאת שמע שחרית וערבית. וזוהי מצוה בפני עצמה, אך ישנה מצוה נוספת בתלמוד תורה עצם לימוד התורה, על מנת להיות בקי בכל התורה כולה.

החלוקה בין הגדרים למעלה מובאת גם בר"ן (גדרים ח ע"א) חייב כל אדם ללמוד תמיד יום ולילה כפי כוחו ואמרינן בקידושין (ל ע"א) תנו רבנן "ושננתם לבניך" (דברים ואתחנן ו, ז) שיהיו

ותיבת מראשית חסרה א', רמז לישראל שאם יהיו בעיניהם רשים ודלים ויבקשו רחמים מאת הקב"ה יש להם תקוה טובה לאחרית השנה. ועוד שע"ז שחסרה א' נהפכת אותיות התיבה ל"מתשרי", רמז שבראשית תשרי נידון העולם, אם יזכו לטובה על מעשיהם הטובים או להיפך. ואם לא היה חסר א' אז בכתיב נכון "מראשית" נהפוך אותיות ל-א' בתשרי שזה ראש השנה שחל בראש חודש ביום של חסד ולא של דין.

והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי..ונתתי מטר ארצכם בעתו ואספת דגנך ותירושך ויצהרך (דברים יא, יג-יד)

אמרו חז"ל בגמרא (ברכות לה ע"ב) תנו רבנן "ואספת דגנך ותירושך ויצהרך" (שם, יד) מה תלמוד לומר? לפי שנאמר "לא ימוש ספר התורה הזה מפיד" (יהושע א, ח) יכול דברים ככתבן? תלמוד לומר "ואספת דגנך" הנהג בהן מנהג דרך ארץ, דברי רבי ישמעאל (רש"י שאם תבוא לידי צורך הבריות, סופך להיבטל מדברי תורה).

רבי שמעון בן יוחאי אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה, וזורע בשעת זריעה, וקוצר בשעת קצירה, ודש בשעת דישה, וזורע בשעת הרוח, תורה מה תהא עליה? אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, מלאכתן נעשית על ידי אחרים, שנאמר "ועמדו זרים ורעו צאנכם" (ישעיה סא, ה). ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום, מלאכתן נעשית על ידי עצמן, שנאמר "ואספת דגנך ותירושך ויצהרך" ולא עודף אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידן, שנאמר "ועבדת את אויביך" (דברים כי תבוא כח, מח) אמר אביי הרבה עשו כרבי ישמעאל, ועלתה בידן, כרבי שמעון בן יוחאי, ולא עלתה בידן, ע"כ.

מגמרא זו אנו רואים את החמרתו הגדולה של רבי שמעון בן יוחאי במצות לימוד תורה. וכן ידוע אותו מעשה המובא בגמרא (שבת לג ע"ב). **על** רבי שמעון בן יוחאי ובנו רבי אלעזר, שברחו מהשלטונות ושהו במערה שנים עשרה שנה ולמדו תורה, וכשיצאו, ראו אנשים החורשים וזורעים את אדמתם, אמרו מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה! כל מקום שנותנין עיניהן, מיד נשרף. יצתה

ולדבקה בו (דברים יא-כב)

"ולדבקה בו – אפשר לומר כן והלא אש אוכלת הוא, אלא הדבק בתלמידים ובחכמים, ומעלה אני עליך כאילו נדבקת בו". (רש"י).

בני כפר אחד באו לפני רבי יצחק אלחנן מקובנא, ובקשו ממנו שימליץ בפניהם על מועמד מתאים לכהונת רב בכפרם. שלחם ר' יצחק אלחנן אל אברך מסויים בהמליצו עליו כמתאים למלא את מבוקשם. כאשר באו האנשים אל האברך והציעו לו את המשרה, אמר להם שמצידו הוא מוכן, אבל היות והוא סמוך על שולחן חותנו, הוא מוצא את עצמו חייב לבקש ממנו רשות לכך. כאשר הציע את הענין בפני חותנו אמר לו הלה: "לשם מה אתה זקוק לזה, וכי חסר לך כסף? א"כ אוסיף לך על הסכום שהנך מקבל ממני בכל חודש, ובלבד שתשאר עמי".

חלפה שנה ובפני רבי יצחק אלחנן התיצבה משלחת מעיירה חשובה ושאלה ממנו על מועמד מתאים להיות רב בעיירה שלהם. ר' יצחק אלחנן שלחם אל אותו אברך, והלה השיב להם כדברים שאמר לקודמיהם. אשתו ששמעה את ההצעה חפצה שיענה בחיוב, אך הסכימה שישאל את אביה. התשובה לא איחרה לבוא. שוב חזר החותן ושאלו: "לשם מה נחוץ לך הענין, וכי חסר לך כסף? א"כ אוסיף לך על הסכום החודשי שהנך מקבל ממני ובלבד שתשאר כאן".

חלף פרק זמן נוסף ושוב באה אל רבי יצחק אלחנן משלחת בבקשה להצעה של מועמד לרבנות. הפעם היתה זו משלחת נכבדים מעיר גדולה וחשובה. גם הפעם הפנה ר' יצחק אלחנן את המבקשים אל אותו אברך. בבוא משלחת הנכדים עם כתב רבנות בידם, לא יכלה האשה לעמוד מנגד ואמרה שהפעם היא איננה מוותרת. התשובה צריכה להיות חיובית. בעלה הלך לשאול את אביה, והלה חזר על דבריו ושוב הבטיח לו תוספת על התקציב. אך כאן התפרצה האשה ואמרה לאביה: "עד מתי תחזיק ותתמוך בנו? הגיע הזמן שנפרד ולא נהיה יותר תלויים בך". תגובתו של האב היתה קצרה: "מי יודע מי מחזיק את מי?"

כעבור כמה שבועות של הכנות עזבו האברך ואשתו את העיירה, כשהם על עגלה עמוסה

דברי תורה מחודדין בפוך שאם ישאלך אדם דבר, שלא תגמגם ותאמר לו. וקריאת שמע שחרית וערבית לא סגי להכי, ע"כ.

בגמרא במנחות המחלוקת היא על המצווה הראשונה בלימוד תורה, להראות שאנו עם נבחר בגלל התורה. שם אומר רבי שמעון בן יוחאי די בקריאת שמע ערבית ושחרית, ואילו רבי ישמעאל סובר שחובה ללמוד כל היום. אבל בגמרא בברכות המחלוקת היא על עצם לימוד התורה ושינונה, לרבי ישמעאל אמנם ישנה חובה ללמוד כל היום, אבל כדי שלא תזדקק לבריות הנהג בהן מנהג דרך ארץ ורבי שמעון בן יוחאי תולה בזכות עם ישראל, שאם יזכו לא יצטרכו לנהוג מנהג דרך ארץ, אלא כל היום יעסקו בחיי עולם ולא בחיי שעה.

לפי האמור לעיל יהיה תירוץ על השאלה מדוע שונה מצוות תלמוד תורה משאר המצוות, ששאר המצוות מברכים עליהן רק ברכה אחת קודם עשייתן, ואילו מצות תלמוד תורה מברכים לפנייה שתי ברכות האחת, אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו. והשניה, אשר קדשנו במצוותיו וציונו לעסוק בדברי תורה.

אך לפי האמור זה מובן, ברכת התורה היא כפולה כי מברכים כאן על שתי מצוות. על ההודאה שאנו נבדלים מאומות העולם על ידי לימוד התורה אנו מברכים אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו (שכדי לקיימה, לרבי שמעון בן יוחאי מספיק שאומרים פרק שחרית וערבית בקריאת שמע), ועל מצוות לימוד תורה בעצמה, שהיא ההתמדה והשינון, אנו מברכים לעסוק בדברי תורה (וראה ב"ח אורח חיים סימן מז).

ננסה להבין מה משמעות הלשון "לעסוק בדברי תורה", מדוע לא מברכים ללמוד תורה? אלא אם אדם רוצה לזכות ללמוד תורה, אם יקח את לימוד התורה רק בתור לימוד, כלומר, שרק כשיש זמן, אזי תורה מה תהיה עליה? וכפי שאומרת המשנה (אבות פרק ב משנה ד) אל תאמר לכשאפנה אשנה, שמא לא תפנה, ע"כ. אבל אם מברך "לעסוק", כלומר, שלוקח את התורה בתור עסק, וכמו עסק, ישנם שעות פתיחה וסגירה ושם לא עושים חשבון של זמן ודברי אחרים, אז אם תעשה כן גם עם לימוד התורה, אזי תזכה לקבוע עתים לתורה. ולכן לשון הברכה היא לעסוק בדברי תורה. (אור חדש)

אשר בזמנו סירב להעניק לו זוג נעליים משומשות, ואמר לו: "אחרת את המועד!" בניו של הרב שהיו נוכחים במקום תמהו על אביהם. מדוע בניגוד לטבעו, הוא דחה את העשיר הסביר להם ר' יצחק אלחנן: "אל תתמהו בני, שמעו ואספר לכם: בצעירותי הייתי יתום ועני, הגיע חורף קשה, נעלי היו קרועות, והייתי זקוק לזוג נעלים טובות כדי ללכת בגשמים ובשלגים. ניגשתי לאדם זה ובקשתי את עזרתו, אך הוא דחני. דעו לכם בני, יתכן שאילו היה לי אז זוג נעלים טובות, אולי הייתי מוסיף חיל בתורה, אולי הייתי מגיע להישגים גדולים יותר, ואז היה לאותו אדם חלק הגון בתורת, אולם מאחר שלא זכה העשיר לתמוך בנער הקטן, אין הוא ראוי עתה לתמוך בהוצאות הדפס הספר" (מורשת אבות).

ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם וקשרתם אתם לאות על ידכם והיו לטוטפות בין עיניכם (דברים יא-יח)

וצוה להם משה רבינו ואמר להם, ושמתם את דברי אלה על לבבכם, היינו אל תסיחו דעתכם מהם, ועשו דברים שלא תשכחו אותם, שלא תאבדו כל הטובה הזאת. ואח"כ תסבלו כל אותן הפורענויות בגלות.

מעשה באלישע בעל כנפים. שהיה לובש התפילין כל היום. ולמה היה נקרא בעל כנפים, שפעם אחת גזרה המלכות גזרה על ישראל שלא יניחו תפילין, וכל המניח תפילין ינקרו את מוחו, ואלישע זה היה הולך בשוק עם התפילין בראשו. וראהו אחד מגדולי המלכות ורץ אחריו. וכשראהו אלישע שהוא רץ אחריו מיהר והסיר התפילין מראשו והחזיקם בידו, וכשבא אצלו שאלו מה יש לך בידך, אמר לו כנפי יונה, ופתח ידו ונמצאו שם כנפי יונה.

והטעם שאמר כנפי יונה ולא אמר כנפים סתם, לפי שנמשלו ישראל ליונה, כמו שנאמר: כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירק חרוץ (תהילים סח). ללמדנו כשם שכנפי היונה מגינות על היונה, שאינה מריבה עם שאר העופות בפיה אלא

בחפציהם, ומגמת פניהם אל העיר הגדולה. כאשר יצאו את עירם והגיעו עד מרחק של תחום שבת, השיג אותם פרש בהול ובפיו בשורה מרה: "אבי האשה שבק חיים לכל חי". אז הבינו כולם היטב את משמעות דברי האב: "מי יודע מי מחזיק את מי". (לקח טוב)

בבחורתו היה רבי יצחק אלחנן ספקטור מקובנא שרוי בעניות גדולה. הגיעו הדברים לידי כך שבתקופה מסוימת לא היה לו כסף אפילו לקנות נעליים לרגליו, לכן לא יכול ללכת ללמוד בבית המדרש ונאלץ להשאר בבית.

במצוקתו, פנה יום אחד לבחור בן גילו שהיה בן עשירים ועמד להנשא, וביקש ממנו: "ראה נא את מצבי הכספי הירוד, עד שאין ביכולתי לרכוש לעצמי זוג נעליים חדשות. הואיל ואתה עומד להתחתן בימים הקרובים, מרשה אני לעצמי להניח כי קנית לך בגדים חדשים ליום שמחת לך. אנא בטובך, תן לי את הנעליים הישנות שלך, אשר בוודאי כבר לא תזדקק להן אחרי נישואיך, ואז אוכל שוב ללכת ללמוד בבית מדרש".

החתן העשיר הביט אליו בבוז ואמר: "אם תלך לעבוד ותרויח כסף לא תזדקק למתנת בשר-ודם ותוכל לקנות נעליים בכסףך!"

חלפו שנים, רבי יצחק אלחנן התפרסם בכל אתר ואתר כתלמיד חכם מופלג וכפוסק הדור. יום אחד הגיע ר' יצחק אלחנן לוויילנא כאשר באמתחתו כתב-יד של אחד מספריו כדי להדפיסו. קהל רב יצא לקראתו וקבלו בכבוד מלכים. מספרים שהקהל הרב שיצא לקראתו מנה כעשרים אלף איש, והדבר השאיר רושם כה גדול עד שמושל מחוז וויילנא אסר עליו לשוב ולבוא לשם, מאחר שהכבוד שניתן לו, היה גדול מן הכבוד שניתן לצאר בבואו לוויילנא, והיתה זו פגיעה בכבוד הצאר.

בין הבאים לחלות את פני הגאון היה גם אותו בן עשירים. הלה ידע שר' יצחק אלחנן עומד להדפיס את ספרו ולכבוד היתה נחשבת בעיניו הזכות לממן את הוצאת הספר לאור. ולכן אמר האיש לאורח הנכבד: "הנני מוכן לקבל על עצמי את כל הוצאות הדפס הספר והכריכה ואף את הפצתו". הביט ר' יצחק אלחנן באיש וזיהה אותו כאותו בן עשירים

החזית. החיילים החלו להעמיס במהירות את הנשק, ולעלות על המשאיות המחכות.

מכיון שהיתה שעת הבוקר עת הניח משה תפילין, לא הספיק להכניס את התפילין בין חפציו והמשאית החלה לזוז, משה קפץ על המשאית כשבידו נרתיק התפילין, חיש מהר קשר משה את הנרתיק לצוארו בחבל, והשחילו מתחת לחולצתו, ומעליה רכס את המעיל.

בשמחה, על שמצא מקום לשמור על התפילין, נסע עם חבריו לקו החזית.

היה זה קרב קשה מאד, והנה באחד הקרבות פגע כדור במשה, אך בגבורה אבירית המשיך לירות מרובהו, למרות שמפקדו התחנן בפניו שיעזוב את שדה הקרב כי פצוע הוא, אך משה לא שם לבו לפצעו והמשיך להלחם.

לא עברו רגעים אחדים ומשה צנח על מקומו, ואלו שסבבוהו הספיקו לשמוע אותו קורא: "אני מת!" הובילוהו מיד למרפאה, פקד המפקד לחיל הרפואה!

כעבור שעה קלה שכב משה על שולחן הניתוחים כשהוא נושם בכבדות, הרופאים הצבאיים נגשו בזהירות לעבודתם. בפעולה מהירה ומוצלחת הצליחו לחלץ את הכדור שנתקע בחזהו, ובאורח נס לא פגע בליבו.

כשפקח משה את עיניו, נגש אליו הרופא וברכהו להצלתו. "אני מביע לך את ברכתי" אמר הרופא, "עלי להודות על האמת – ארע לך נס גלוי, הכדור היה בלי כל ספק פוגע בלבך וקוטל אותך, אלולא נרתיק קטן שהיה תלוי על לבך ועצר את חדירתו של הכדור". באמרו זאת הניח הרופא לפני משה את הנרתיק.

"הו! הלא אלה התפילין שלי" לחש משה בהפתעה. "רבנו של עולם, עכשיו רואה אני עד כמה הגנתך פרושה על האנשים שאינם נוטים מדרך הישר. הו, אלולא נרתיק התפילין שנשאתיו על לוח לבי, היתה גופתי מתגוללת עתה על פני השדה כמאכל לחית הארץ ועוף השמים..."

בהרהורים אלו נרדם משה – והרופא בחששו שכל התרגשות נוספת עלולה לגרום לקשיים בהחלמתו צוה על החיילים מסביב להשגיח היטב על מנוחת החולה. כשהבריא מעט הרשתה לו חופשה לחזור לביתו.

בכנפיה, כך ישראל המצות מגינות עליהם שלא יגיע אליהם כל נזק.

הרכבת בה נסע משה התרחקה מרחק ניכר מהתחנה, באופק הרחוק נראו תימרות עשן, אף על פי כן המשיכו בני משפחתו לנפנף בידיהם נפנוף של פרדה, ובעיניהם נקוו דמעות.

כשעזבו את רציף תחנת הרכבת בדרכם לשוב לביתם, התחזקו בתקותם ובאמונתם שבורא עולם ישגיח על בנם ויזכו לראות את משה שב אליהם בריא ושלם.

היה זה עת מלחמה בין צרפת לגרמניה, ומשה, כמו אזרחים גרמנים רבים נאלצים לשרת בצבא, ולצאת לקו החזית להלם בצרפת.

קשה מאד היתה פרדתו ממשפחתו האוהבת, אך בררה לא היתה לפניו, לאחר שכל המאמצים שהשתדלו לפטרו מהשרות עלו בתוהו הוא נאלץ לצאת ולשרת בצבא. טרם עזב את ביתו, עת ארז את חפציו, אחז אביו את נרתיק התפילין שלו ואמר: "משה, בני, ידוע לכל מה מצבו של חייל בצבא, אך הבטח לי, בני, שתשתדל להשאיר יהודי שומר תורה ומצוות והקפד להניח מידי יום תפילין ולו לרגע קטן ובטוחני שה' לא יעזובך".

אמו הנרגשת לקחה את הנרתיק ועטפה אותו באריזה נוספת במלמלה, "שגשם ושרב לא יקלקלו את התפילין, שמר עליהם, בני, וחזר אלינו במהרה".

בעת הטלטל משה ברכבת המלאה חיילים, נזכר משה בדברי אביו ואמו, ובתנועה מהירה פתח את המזוודה ומשש בתוכה את התפילין ובהרגישו באריזה הקשיחה חייך אל עצמו וחשב בלבו: "אכן אמא ארזה אותן היטב, אשתדל לשמור עליהן".

החדשים הבאים עברו על משה במהירות רבה, הוא הצטיין במלחמה, והיה ללוחם מוצלח, הלך בקו האש הראשון, פעמים אין ספור ראה את המוות לנגד עיניו, אך ניצל בחסדי ה'. ומשה שמר על דתו וקיים בקפדנות את המצוות גם תוך כדי שרותו בצבא, ואכן ה' שמר עליו מכל פגע ומכשול.

כוחות צרפת נגפו בפני הצבא הגרמני הכובש, אך המשיכו ללחום בעזות מצח, פלגתו של משה נקראה לפנות בוקר להתקדם ולהתמקם בקו

את מעילו העבה וכך צעד אחרי השוטרים אל המכונית הסגורה שהובילה אותו לבית המעצר.

רבי מרדכי התישב על הכיסא הקר בחדר האפל ופיו לא פסק מלומר תפילה.

כשנשמעו קולות נעליו של השוטר המתרחק הסיר את מעילו, חלץ את התפילין של יד, נשקם ודמעות התגלגלו על לחייו, "מכאן לא יוצאים מהר", הרהר, "ומי יודע מתי אזכה לשוב ולהניח גם תפילין של ראש, הן אותן השארתי בבית".

צלצול מפתחות וקולות הבריה המוסט נשמעו מבחוץ, חיש מהר החביא רבי מרדכי את התפילין של יד בין חפציו, וכעבור מספר רגעים צעד אחרי השוטר אל המפקדה, מקום בו "ישפטוהו" השופטים כטוב בעיניהם.

שנים רבות נתק רבי מרדכי מביתו וגם הקשר עם אשתו נתק. מדי פעם היה מהרהר באותו בוקר גורלי, בו אסרוהו ועד למשפט המהיר, בו נשלח לסיביר וליבו היה מתכווץ מכאב.

עשר שנות גלות חלפו ובמשך שנים אלו שמר רבי מרדכי על תפילין של יד במסירות אין קץ, ועז היה חפצו לשוב ולהניח גם את התפילין של ראש שלו שנשארו בביתו. "מי יודע היכן הם עתה" הרהר?

זקן בעשר שנים צעד רבי מרדכי עם צרור עלוב על כתפו אל עבר ביתו, היה זה כשסיים לרצות את עונשו.

בדמיונו תאר את הפגישה עם אשתו ובני משפחתו, אך מה התאכזב כששמע מפי אנשים זרים שגרו בביתו, כי אשתו ובני המשפחה עלו מזמן לארץ ישראל.

תלאות וקשיים עברו על רבי מרדכי בשנית, עת הגיש את בקשתו לעלות לארץ ישראל, אך לא אדם כרבי מרדכי יתייאש, אם הצליח לשרוד בגהינום הסיבירי יוכל גם עתה בעזרת השם לעמוד ולהאבק על זכותו לעלות לארץ ישראל. ואכן בחסדי הבורא זכה באחד הימים לחונן את עפרה של ארץ הקודש. דמעות אושר התערבבו בדמעות צער על אי ידיעת מקום המצאם של בני משפחתו, אולם ידידיו שתמכו בו עודדוהו, כי ה' יהיה בעזרו והוא ימצא את אשתו

רבי מרדכי החל בחפזים קדחתניים אחרי משפחתו אך כל מאמציו עלו בתוהו, ואט אט החל

כאשר הופיע על מפתן בית הוריו, החזיק את נרתיק התפילין בידו ונפל לזרועות הוריו.

המלחמה פסקה בינתיים, ומשה שהבריא לגמרי הלך לבית הכנסת וברך ברכת הגומל. מפה לפה עבר הספור על הנס שעשה ה' למשה, נס התפילין, בארון ביתו של משה מונח לראוה נרתיק התפילין המעוך המספר לעין כל את הנס שנעשה לבעליו. (613 סיפורים על תרי"ג).

מצות תפילין של ראש

תריסי החלונות בביתם של משפחת כהנא – קרובי רבי מרדכי – עדין לא הורמו, וקרני השמש הראשונות לא הצליחו לחזור פנימה, אך בתוך הבית היתה כבר תנועה ערה, רבי מרדכי קם עם שחר והתפלל עם הנץ החמה כפי שנהג להתפלל בזמן היותו בביתו, בחודש האחרון התקיימה תפילתו בבית משפחת כהנא.

רבי מרדכי הסתתר בביתם מפחד המשטרה החשאית, שהחלה מחפשת אחריו בעוון הפצת תורה וחסידות, משהתגברו החפוישים החליט ר' מרדכי לעבור עם אשתו הצעירה לגור בביתם עד יעבור זעם.

גם בבוקר זה, התפלל רבי מרדכי בחדר שהתריסים בו מוגפים ושפך את שיחו לפני רבון העולמים.

לפתע באמצע התפילה נשמעו דפיקות חזקות בדלת ולאחריהם קול צעקות רמות: "לפתוח את הדלת ומיד!"

אשתו של רבי מרדכי מהרה אל הדלת ובטרם הספיקה לפתחה עמדו לפניה אנשי המשטרה החשאית, שפרצו את הדלת בכח ובקול רועם שאלו: "היכן בעלך, מרדכי?"

רבי מרדכי שמע את קולם הרועם של השוטרים וחיש מהרה חלץ את התפילין של ראש והטמינם בארון, ואת שרוול חולצתו הוריד כדי להסתיר את התפילין של יד, שלא הספיק לחלצם, בתוך כך כבר עמדו מולו אנשי המשטרה. "בא אתנו" – פקדו.

רבי מרדכי אשר חי חודש ימים בפחד שמא יאסר, לא חש עתה כל אימה מפני השוטרים. הוא נטל מספר חפצים כשעיני הקג"ב עוקבות אחר מעשיו, ובמהירות הכניסם לתוך נרתיק, על גופו, הלביש

לאחר מספר דקות הנהן בראשו ואמר: "אכן, תפילין מהודרות יש לך, כתבם סופר מומחה". ותוך כדי עיון בתפילין הפטיר הסופר כאומר לעצמו – מתי ראיתי לאחורנה כתב דומה לכתב היד שבתפילין אלו? דומני שכבר התפעלתי מהאותיות המקצועיות והיפות הללו. ובעודו בוחן היטב את הכתוב החל מוחו עובד בקדחתנות כמנסה להזכר מתי והיכן ראה תפילין דומות, לפתע התנער, טפח על השולחן קלות ואמר, "אכן", נזכר אני.

"על מה הנך שח?" שאלו רבי מרדכי שעקב אחר דבורו של הסופר.

והסופר ענה לו, כמדומני שאוכל להתאים לך תפילין של ראש הדומות להפליא לתפילין של יד שלך לפני מספר שבועות הגיעה לכאן קרובת משפחתי ובקשה למכור לי תפילין של ראש והיא ציינה שתפילין אלו נכתבו על ידי סופר מומחה. אך אני דחיתי אותה, ואמרתי לה, "רק אם יזדמן לי קונה שירצה לקנות תפילין של ראש ישנות, אפנה אליה, ועתה – שוב לכאן בערב ועד אז אשתדל להביא לכאן את התפילין של ראש.

רבי מרדכי יצא מביתו של הסופר והוא אינו יודע היכן יבלה את שעותיו הקרובות עד הערב. הוא שוטט ברחובותיה הצרים של ירושלים נכנס לבתי הכנסת הביט בעוברים ושבים ולבו כבד עליו.

"אנא רבון העולמים, השמיע תפילה מעמקי לבבו, "עזור נא לי כשם שעזרתני עד היום ואזכה למצוא את משפחתי. דמעות חמות התגלגלו על לחייו והרטיבו את זקנו העבות, שהלבין בטרם עת. לאחר מספר דקות התנער, והחלטה גמלה בלבו "לא אפל לזרועות היאוש, ישועת ה' כהרף עין". ובהחלטה זו חזר אל ביתו של הסופר, שכן כבר העריב היום.

חום נעים קידם את פניו של רבי מרדכי, עת נכנס לחצר הסופר. לצד השולחן עמדה אשה שזה עתה נתנה את התפילין שלה לסופר – קרוב משפחתה, רבי מרדכי עמד בצד אינו מביט לצדדים, עומד בעינים עצומות, וכולו לתפילה לאלוקים שיזכהו בתפילין מהודרות של ראש.

הסופר בדק את שני זוגות התפילין וראשו נע מצד לצד כאינו מאמין.

"לא יאמן, ממש לא יאמן, נראה כי יד אחת כתבתם".

היאוש לקנן בלבו. חבריו וידיו לא נתנו לו לשקוע בזרועות היאוש והחליטו, בד בבד עם הרחבת החפזים אחרי אשתו יעזרו לו להגשים את משאלתו לרכוש תפילין מהודרות של ראש שיהיה תואם לתפילין המהודרות של יד, אשר נשארו לו עוד בטרם נפרד מאשתו.

לאחר הפצרות ידידיו קבל מהם את סכום הכסף שאספו למענו והפנו אותו לכתבתו של סופר מומחה וירא שמים בירושלים, שם בודאי יוכל להשיג את חפצו.

במכוננית העולה ירושלימה ישב לו רבי מרדכי שקוע בשרעפיו, שנות חייו עוברות ביעף נגד עיניו, אותו יום גורלי בו נפרד מאשתו לא מש מנגד עיניו, שוב ושוב נזכר הוא בתחושה שחש עת היו התפילין של יד מסתרות תחת מעילו הכבד, עודו רואה לנגד עיניו את מקום הסתרת התפילין של ראש, הוא שומע במעמעעם את צליל קולו הלוחש לאשתו שמרי על התפילין עוד נפגש במהרה. ועוד רואה את שני שוטרי הקג"ב המובילים אותו למכוננית בעוד אשתו הצעירה נותרה מאחור בוכיה.

לזכר אשתו חלף רטט קל בגוו, "היכן היא עתה? האם שמרה על התפילין של ראש שלו? האם גם הם עלו לארץ הקודש? האמנם יזכה לראות את אשתו, ולהניח שוב את זוג התפילין המהודרות בשלמות – תפילין של ראש ושל יד?

בעודו נזכר במאורעות חייו נעצרה המכוננית שהגיעה ליעדה. רבי מרדכי יוצא ממנה כשפניו אל הכתובת שציודוהו ידידיו, אל סופר הסת"ם, רגליו הובילוהו ברחובות הצרים של ירושלים לעבר ביתו של רבי ישעיהו הסופר.

אט אט עלה במדרגות האבן הרחבות והישנות ובהיגעו אל הכתובת נעצר קמעה נשם נשימה עמוקה מהדרך ונקש קלות על הדלת.

את הדלת פתח לו רבי ישעיהו הסופר, אדם זקן וחביב, שזקן לבן מעטר את פניו ובסבר פנים יפות הכניסו לביתו.

"רצוני בתפילין של ראש מהדרות" בקשו רבי מרדכי. תפילין שיהיו תואמות לתפילין של יד המהודרות שיש לי. ובדברו הוציא את התפילין של יד ונתנם לסופר שיבדקם. הסופר פתח לאט את בתי התפילין, הוציא את הפרשיות ובעינים בוחנות החל לעקוב ולבדוק את הכתוב.

מאיר למישהו את דרכו בלילה? האם גם המלך אוהז באבוקה עבור מישהו?"
"לא! השיבו החיילים.

"ואם כך", המשיך אונקלוס "ראו כמה חביב עם ישראל בעיני הקדוש ברוך הוא. כשהלכו בני ישראל במדבר, בצאתם ממצרים, הקדוש ברוך הוא בעצמו שהוא מלך מלכי המלכים האיר להם את דרכם בעמוד אש!"
"גם אנחנו רוצים להיות יהודים!" התלהבו החיילים.

לאחר ששמעו את דברי אונקלוס. ומיד התגירו כולם ולא שבו אל המלך.

עד מהרה הגיע הדבר לאזני המלך וחמתו בערה בו. חיש שלח גדוד חיילים נוסף אל אונקלוס. את החיילים הללו הזהיר אזהרה חמורה לבל יעזו לדבר ולו רק מילה אחת עם אונקלוס. עליהם לאסרו ולהביאו אל המלך.

הגיעו החיילים אל אונקלוס, ומבלי לומר מילה אסרוהו ויצאו לדרך. כשעמדו לצאת מפתח הבית, הניח אונקלוס את ידו על המזוזה וחיך.

למראה חיוכו לא הצליחו החיילים להבליג ושאלו:
"מדוע מחייך אתה?"

השיב אונקלוס הגר: "השמעתם מימכם דבר מופלא שכזה? בכל העולם נהוג שהמלך יושב בבית פנימה ועבדיו שומרים עליו מבחוץ. לא כן אצל מלך מלכי המלכים, הקדוש ברוך הוא: עם ישראל, עבדיו, יושבים בבית פנימה. ובפתח בתיהם קובעים הם, על פי צווי ה', מזוזות. ועל ידי כך שומר המלך על העבדים מכל רע!"

"אם כך, גם אנחנו חפצים להיות יהודים!" הגיבו החיילים הרומאים. מיד התגירו כולם ולא שבו אל המלך.

נוכח אדריאנוס שאין הוא מצליח לעולל כל רע לאונקלוס, ולא זו בלבד: כל החיילים ששולח הוא מתגירים אף הם. החליט להניחו לנפשו ולא שלח עוד חיילים להביאו. (על פי מסכת עבודה זרה י"א)

למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם כימי השמים על הארץ (דברים יא-כא)

רבי מרדכי הרים את עיניו ובאותו רגע הרימה האשה גם היא את ראשה להביט בפני האדם שיש לו תפילין מהודרות כשלה, ותדהמה אחזה את שניהם.

האשה החזיקה היטב בקצות השולחן לבל תצנח ארצה, ורבי מרדכי שעניו לא האמינו למראה אשתו הנצבת לידו מלמל אל הסופר בפנים חירות כסיד ובקול רועד ובוכה מרוב אושר ומהתרגשות אמר: "אכן, יד אחת כתבה את התפילין, תפילין מהודרות אלו מצאו זו את זו תפילין של ראש ושל יד נפגשו ובזכותם...מצאתי את אשתי..נפגשה המשפחה....

אונקלוס, בן אחותו של מלך רומי אדריאנוס הרשע, החליט להתגייר ולהיות יהודי.

החל אונקלוס הגר ללמוד תורה, ובמהרה נעשה חכם גדול ותרגם את התורה ללשון הארמית. את תרגום אונקלוס קוראים אנו עד היום, ובכל החומשים נדפס הוא לצד דברי התורה.

כשנודע לאדריאנוס כי בן אחותו התגייר כעס מאד...כיצד זה יתכן שאחד מבני משפחתו מסתפח אל העם היהודי.

שלח גדודי צבא לארץ ישראל לאסור את אחינו ולהביאו לפניו. באו החיילים אל אונקלוס ונתקבלו בסבר פנים יפות. החל אונקלוס מסביר לחיילים את דברי התורה, עד שהללו הכריזו: "טובים הם דברי התורה, גם אנו רוצים להיות יהודים!" התגירו ולא שבו אל המלך.

נודע הדבר למלך וכעסו גבר. שלח גדוד חיילים נוסף, אך בטרם יצאו הללו לדרך, הורה להם שלא לשוחח עם אונקלוס בדברי תורה ואף לא להקשיב לדבריו. כל שעליהם לעשות לאסור את בן אחותו ולהביאו לרומא.

הגיעו החיילים אל אונקלוס, אסרוהו והלכו עמו לרומא.

בדרך פנה אליהם אונקלוס ואמר: "אשאל אני אתכם שאלה: כאשר שר חשוב יוצא לדרכו בלילה, נלוה אליו שר פחות חשוב ממנו ומאיר לו את דרכו באבוקה. ואילו השר החשוב כשנלוה הוא אל שר חשוב מאוד, הוא השר החשוב מאיר לו את הדרך. וכשיוצא המלך לדרך מאיר לו השר החשוב מאוד את דרכו. ועתה, תמה אני: האם גם המלך

עצוב, אך לא התייחס לזה. והנה לאחר הסעודה, באו למלך השרים הגויים, ואמרו לו, שיראה כיצד היהודי היה עצוב, להוציא ממון רב, עבור המלך. והציעו לו לתת ליהודי סכום מסוים עבור עוד סעודה, וגם לזה שעה המלך, וביום הסעודה הגיעו כולם, והנה היהודי שמח וטוב לב.

הדבר חרה מאד למלך, וחמתו בערה בו, שכן שריו וחכמיו צדקו בדבריהם, וקרא לשר היהודי, לבוא ולקבל ענשו, אך היהודי עמד על נפשו, והסביר למלך את סיבת התנהגותו, כי בפעם הראשונה היה עצוב ודואג שמא חסר משהו? שמא לא בזבו ממון מספיק? שמא לא ינעם למלך? אך כאשר נצטווה להכין סעודה בסכום מסוים של ממון, ספור ומדוד, כבר לא היה מודאג, שכן זהו הסכום המצוי בידי, ובו חפץ המלך שיכין את סעודתו, שמח המלך על תשובותו המחכימה, וגדלו יותר ויותר.

הנמשל פשוט: באמת יקשה עלינו הדבר, להודות ולהלל להשם יתברך, שכן כמה שנודה אין זה אלא מעט, אך כאשר השם יתברך נתן לנו פה ואיברים מסוימים, אז אפשר להודות בהם. ע"י כח הדיבור שצריך האדם להתפלל שלוש תפילות ביום בכוונה גדולה.

על כל פנים חייב כל אחד להודות להשם יתברך בכל רגע, ולהכיר טובה על מה שעושה לנו, וכן מכלל הדברים להכיר טובה לכל בריה, שגמלה אתנו חסד, וזאת למדנו מהתורה הקדושה, שבה נצטוינו: "לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו", ואף על פי ששעבדונו בפרד, וענו אותנו, עם כל זה כיוון שהיה לנו מקום ללון ולאכול, די בזה להכיר טובה, וכן מכת דם וצפרדע נעשו על ידי אהרון, וזאת מפני שלא רצה משה רבנו, עליו השלום, להיות כפוי טובה ליאור, ששם שהה עם התבה. (כותונת פסים).

התורה אומרת לנו, זה שצויתי אתכם ללמד תורה לבניכם ולהניח תפילין ולקבוע מזוזה, כדי שירבו ימיכם וימי בניכם ותאריכו ימים על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם, ואם לא, לא תאריכו ימים.

ומעשה היה בר' יוחנן שאמרו לו שיש זקנים בכל, היה תמה ואומר והרי מן הכתוב למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה, משמע רק בא"י יאריכו ימים ולא בחוץ לארץ. אבל כשאמרו לו שיש להם זכות שהם משכימים לילך בבוקר בבית הכנסת ומעריבים בלילה. שאם לא מחשיך היום אינם יוצאים, אמר זכות זו עומדת להם והם מאריכים ימים. וכן צוה ר' יהושע בן לוי לבניו, אמר להם: היו משכימים ומעריבים בבית הכנסת כדי שתאריכו ימים.

מעשה באדם שהיה מעריך ומנצל כל רגע וזמן פנוי, להודות לבורא עולם. ואף על פי שכתוב: "ואילו פיננו מלא שירה כים ולשוננו רינה כהמון גליו, ושפתותינו שבח כמרחבי רקיע, ועינינו מאירות כשמש וכירח, וידינו פרושות כנשרי שמים, ורגלינו קלות כאילות, אין אנחנו מספיקין להודות להלל ולשבח על אחת מאלף אלפי אלפים וכו'", אך בהמשך כתוב: "הן הם יודו ויברכו וישבחו וכו'", ואין סתירה בין הדברים, ופרש זאת הגאון רבי יוסף חיים מבבל על פי **משל**:

מעשה היה במלך גדול ומהולל, שהיה לו שר יהודי ירא שמים, והשרים הגויים נתקנאו בו, ורצו להזיקו, והיו טופלים עליו עלילות ברשע, אך המלך לא שעה לדבריהם. והנה באחד הימים בא אחד השרים והציע למלך, בוא וננסה את היהודי, ונאמר לו שהמלך והשרים יבואו אליו הביתה ביום פלוני לסעודה, והמלך יראה אם פניו זועפים, ויהי כאומרם אליו יום יום, הסכים המלך, וצוה על השר היהודי, לטבוח טבח ולהכין סעודה.

וכשהגיע היום, בא המלך עם כל שריו ועבדיו, וראה בתום הסעודה, שאכן השר היהודי קצת

ראה

שאלו פעם את המגיד מדובנא, עליו השלום, במה שונה חודש אלול משאר חדשי השנה?
ענה להם כדרכו **במשל**: אדם אחד בא לבית הכנסת, ומרוב עשירותו היה לבו גס, ולא התערב בין הבריות, בקושי רב פלט "שלום" לכמה אנשים. והנה הגיע זמן הבחירות לועד בית הכנסת, ואותו עשיר הגיש מעמדותו. מיד החל לשנות את יחסו, לאחד קנה פתיחת ההיכל, ולשני הרמת ספר תורה, ולשלישי עליית ששי, וכך עשה בכל שבת ושבת, והיה מתערב עם הבריות. מה גרם לו זאת? הבחירות!!!

כך הוא האדם, בכל השנה שקוע בתרדמה עצומה, בקושי מגיע לבית הכנסת, בקושי מקים מצות בסיסיות, ועל חומרות, מאן דכר שמיה?? אולם בהגיע חודש אלול רואה הוא את עצמו קרוב ליום הדין, ומיד נותן אל לבו לקיים כל מצוה וחסידות שבאה לידי ליפול בחלק החיים, הפרנסה, הבריאות, השלום, השלוה וכו'.
ודבר ראשון שעלינו לדעת הוא, שיצר הרע אורב לנו בכל יום ובכל רגע, וכבר ספרו על חילים שחזרו מהמלחמה ששים ושמחים על הנצחון ופגשו בחסיד אחד שאמר להם: "חזרתם מן המלחמה הקטנה, ועתה נכונה לכם מלחמה גדולה - היא מלחמת היצר".
(כתונת פסים)

בעל התניא היה אומר "בחודש אלול שהמלך בשדה" משל למה הדבר דומה אם אזרח רוצה לכתוב מכתב למלך שמעונין להפגש איתו או שיעזור לו ע"י שיחת טלפון. הסיכוי להיפגש עם המלך קלוש, אולי יש איזה אחוז מתוך מאה אלף שהמכתב בכלל יגיע למלך ולא יעבור סינון ע"י עבדיו. ופתאום באותו עיר יצאו בכרזות שמחר המלך יורד לעם לטקס חגיגי ללחוץ ידים לאזרחים דבר שפעם בשנה קורה. ואותו אזרח פשוט שכבר שנים מחכה לתשובה לגבי מכתבו מוצא את עצמו לוחץ יד למלך ומשוחח איתו בספונטניות וזה הזמן לפרוק ולדרוש הכל, אותו דבר חדש אלול נאמר שהמלך בשדה שהשכינה שורה למטה כל חודש

ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה (דברים יא-כו)

כתב הגאון חתם סופר רמז מוסר כי הברכות והקללות לא נתנו אלא לבינונים יען שהצדיקים לא חוששים לכל זה, ולרשעים לא יועילו כל תוכחות שבעולם נמצא שכל הרעש הגדול הזה רק לבינונים שהם נמצאים בין שני גורי אריות יצר הטוב ויצר הרע.

על זה אמרו חכמינו זכרונם לברכה שהצדיקים שופטם יצר הטוב והרשעים שופטם יצר הרע והבינונים שופטים אותם זה וזה ולהם יצדקו הברכות ואם חס ושלום קלקלו דרכיהם, יש קללות, בשביל זה קוראים את ארץ ישראל ארץ כנען שאם זכו הרי ארץ ישראל, ארץ זבת חלב ודבש ואם חס ושלום לא זכו ארץ כנען ראשי תבות כנור נעים עם נבל שהשכינה נקראת כנור נעים ואם לא חס ושלום ביד נבל כך כתוב בשמנה לחמו. (אהבת חיים).

ימים אלו הם מסוגלים לכך ביותר, וכמבואר בספרי המוסר והחסידות כי "פרשת ראה" נקראת לעולם קודם חודש "אלול". ומרן הגאון הצדיק רבי יהודה צדקה זכר צדיק לברכה, אמר: שסדר הפרשיות: ראה שופטים, כי תצא, כי תבוא, נצבים, וילך, האזינו, וזאת הברכה, בראשית, רומז לנו דבר יפה. רא"ה ראשי תבות, ראה אלול הגיע, לפיכך "שופטים" ושוטרים תתן לך בכל שעריך, תבדוק מעשיך, תשפוט דרכיך, ועוד עליך לזכור "כי תצא" מן העולם אז יהיה "כי תבוא" לשמים, ושם תעמוד לדין שנאמר אתם "נצבים", אחרי כן "וילך" אך לאן? אם "האזינו" שמע לתורה, אז "וזאת הברכה", ואם לא אז "בראשית" מתחיל גלגול חדש לתקן הכל.

בחודש אלול צריך אדם לעבוד כמה שיותר לרכוש לעצמו מצות ומעשים טובים, ואפילו דקדוקי סופרים, חומרות וחסידיות, כיון שאינו יודע איזה מהם יכריע את הדין לטובה.

נענה רבי הירשלי ואמר: מה יכול כפרי כמוני לומר? תורה כפרית... כתוב "ראה אנכי", פירוש: יסתכל כל אחד ב"אנכי" שלו, אל יפזול לעברו של הזולת ואל יעמידהו לבחינה...

ועוד יש לתרץ על פי מה שאמרו רבותינו ז"ל בתלמוד: לעולם יראה אדם את כל העולם כולו חציו זכאי וחציו חייב. עשה מצוה אחת הכריע את כל העולם לזכות, ואם עשה עבירה חלילה מכריע את כל העולם לחובה. לפי זה יש לומר שלכן בתחילה דיבר הכתוב בלשון יחיד, משום שעל כל אחד מבני ישראל לדעת בידיעה ברורה שבמצוה אחת שהוא עושה מכריע את כל העולם לזכות, וחלילה להיפך "כי אנכי נותן לפניכם" ההשפעה היא על כל העולם כולו להכריעו לחובה או לזכות כלומר הקב"ה אינו כופה עלינו באיזו דרך ללכת ומגיש לפנינו דרך טובה ורעה ברכה וקללה והבחירה שלנו לבחור את הדרך היא בחירה על המעשה ולא על התוצאה.

הקב"ה מודיע שאם ילכו בדרכי תורה התוצאה ברכה ואם לאו התוצאה קללה ואין הקב"ה בא בטענות לאף אחד אלא בחירת הדרכים בידינו זה כמו שיש שתי עוגות לפנינו אחת מתוקה ואחת חמוצה אם נבחר בעוגה המתוקה יהיה מתוק ואם לאו יהיה חמוץ.

ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו התורה באה לומר לנו שעיקר התשובה הוא לשמוע בקול ה', ולא כאותם החושבים שעיקר התשובה היא לבישת שק ואפר, אלא העיקר הוא שינוי המעשים ושמיעה בקול ה'. וכפי שאמרו רבותינו בתלמוד (תענית ט"ו): לא נאמר באנשי נינוה "וירא אלקים את שקם ואת תעניתם", אלא "וירא אלקים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה".

וזהו שאמר כאן הכתוב "ושבת עד ה' אלקיך" - אם רוצה אתה לשוב בתשובה לפני ה' אלקיך, אזי "ושמעת בקולו" - תשמע בקולו ובקול התורה הקדושה... (תורת הפרשה לוקט מלבוש יוסף)

“ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה” (דברים י"א, כ"ו)

ראה שלא תנהג בדרכי-בינים ובפשרו, כי אנכי נותן לפניכם ברכה וקללה, שהם שני ניגודים

אלול "אני לדודי ודודי לי" ר"ת אלול קול דודי דופק ואומר לנשמה. קומו אורי כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרח". חדש אלול זה הזמן הכי נכון שאלוקים קשוב ובוהן ביתר שאת וביתר עוז כל אחד ואחד לכן עלינו להשאיר רושם טוב כדי שניכתב לחיים טובים ולשלום בראש השנה.

ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה (דברים יא-כז)

ראה, ר"ת ראה אלול הגיע.

הלא דבריו של משה רבינו מכוונים לכל עם ישראל אם כן מדוע אמר "ראה" בלשון יחיד ולא בלשון רבים ראו אנכי נותן לפניכם וכו'?

ויש לבאר על פי מה שמובא במדרש תנחומא **משל** לזקן שהיה על אם הדרך והיו לפניו שתי דרכים, אחת תחילתה קוצים וסופה מישור, והשניה תחילתה מישור וסופה קוצים, והיה מזהיר את העוברים ושבים ואומר להם: אף על פי שאתם רואים תחילתה של זו קוצים, לכו בה משום שסופה מישור.

וכל מי שהיה חכם שמע לו והיה מהלך בה ומתייגע מעט, ואז היה הולך לשלום וחוזר לשלום. אבל אותם שלא היו שומעים לו היו הולכים ונכשלים בסוף הדרך. כך היה משה אומר לבני ישראל יש דרך חיים ויש דרך מוות (ברכה וקללה) "ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך" וזהו שכתוב (איכה ג') "מפי עליון לא תצא הרעות".

לפי זה מובן מדוע משה שליח ה' אומר "ראה" בלשון יחיד משום שאזהרתו היתה לכל אחד ואחד מבני ישראל לבל יטעה אחר ראות עיניו בהבלי העולם המטעה את האדם, אשר תחילתו מישור וסופו עקלתון לאין סוף, לכן לא התספק בהתראה כללית.

מסופר על רבי הירשלי, איש כפר גידזל, שהיה נחשב כצדיק נסתר, וגדולי דורו הרבו לכבדו ולהעריצו. פעם ביקרו בביתו רבי אברהם משה מפשיסחה ורבי יצחק מוורקי ואמרו לתהות על קנקנו. הדבר היה בפרשת "ראה", פתחו שני הצדיקים בדברי תורה וביקשו מרבי הירשלי שיגיד אף הוא דבר מה וכך חשבו לבחון אותו.

קיצוניים ביותר. אם לא בדרך הברכה, הרי זו כבר מילא דרך הקללה, דרך-ביניים אין בנמצא כלל.

פתח הכתוב בלשון יחיד: "ראה" ועבר מיד ללשון רבים: "לפניכם"? שכן ליתן נותנים להכל במידה שווה, אבל לראות רואה כל אחד באופן אחד. אדם כמות שהוא, כך רואה הוא.

דרכו של עולם, כשרוצים לקרב לבו של ילד קטן ללימוד התורה, מראים לו אגורה ושוט ואומרים לו: "אם תלמד תקבל את האגורה, ואם לא תלמד תספוג מלקות בשוט".

וכל זה משום שעדיין שכלו של הילד פעוט מכדי להבין, שעצם לימוד-התורה ברכה הוא, ועצם אי-לימוד התורה קללה הוא, אבל משהוא מתבגר וקנה דעת, שוב אין צורך להראות לו את האגורה ואת השוט, כי מבין הוא מעצמו שעליו לחפוץ בלימוד התורה, לפי שיגיעת התורה ברכה היא לאדם ואי-דיעתה קללה היא לאדם.

לפיכך אומר משה רבנו לבני-ישראל: ראו והיכלמו, עד היכת הגעתם בעולמכם, שעכשיו לאחרי אברעים שנות עמל ונסיונות – "אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה" – עדיין צריך אני להציע לפניכם "אגורה" ו"שוט". "את הברכה אשר תשמעו" – הן כבר הגיעה העת שתבינו מעצמכם כי הברכה היא עצם העובדה שאתם שומעים, "והקללה אם לא תשמעו" – זה שאינכם שומעים היא היא הקללה. והנה לבסוף עדיין הנכם כילד מתחיל שיש לעורר את חשקו על-ידי ברכה ולאיים עליו בקללה.

"את הברכה אשר תשמעו" (דברים י"א, כ"ז)

על מנת אשר תשמעו (רש"י). מה כוונתו של רש"י בזה? ברם, הדין הוא שכל תנאי צריך להיות קודם למעשה, ואם אין תנאי קודם למעשה – התנאי בטל.

וכאן הלא פשוטם של דברים הוא, שהשם-יתברך נותן את הברכה בתנאי שבני-ישראל ישמעו, אם-כן הרי "אשר תשמעו" זה התנאי ו"את הברכה" זה המעשה, והיה צריך לומר להיפך: "אם תשמעו – ברכה" (כשם שנאמר: "אם תאבו ושמעתם – טוב הארץ תאכלו", וכן: "אם בחוקותי תלכו – ונתתי גשמיכם בעתם").

על-כן אומר רש"י: "על מנת אשר תשמעו" – היינו שהמלה "אשר" משמעותו כמי שאומר: "על מנת", והלא הדין הוא ש"כל האומר על-מנת כאומר מעכשיו דמי", וב"מעכשיו" אין צורך עוד בדיני התנאים ואפילו המעשה קודם לתנאי גם-כן התנאי קיים.

"והקללה אם לא תשמעו וסרתם מן הדרך" (דברים י"א, כ"ח)

אצל ברכה נאמר רק: "אשר תשמעו", ואילו אצל קללה נאמר נוסף על "לא תשמעו" גם "וסרתם מן הדרך"?

לפי שמחשבה טובה הקדוש-ברוך-הוא מצרפה למעשה, הרי ממילא בשמיעה גרידא, עוד לפני העשיה, כבר באה הברכה. אבל מחשבה רעה הלא אינה מצטרפת למעשה, לכן אין הקללה באה מיד אחרי אי-השמיעה, אלא מן ההכרח שיהיה גם מעשה – "וסרתם מן הדרך".

והקללה אם לא תשמעו וסרתם מן הדרך (דברים יא-כח)

אצל ברכה נאמר רק: "אשר תשמעו", ואילו אצל קללה נאמר נוסח על "לא תשמעו" גם "וסרתם מן הדרך"?

לפי שמחשבה טובה הקדוש-ברוך-הוא מצרפה למעשה, הרי ממילא בשמיעה גרידא, עוד לפני העשיה, כבר באה הברכה. אבל מחשבה רעה הלא אינה מצטרפת למעשה, לכן אין הקללה באה מיד אחרי אי-השמיעה, אלא מן ההכרח שיהיה גם מעשה – "וסרתם מן הדרך" ... לכן בימים אלו זה

“אבד תאבדון את כל המקומות... אשר אתם ירשים אתם” (דברים י"ב, ב')

הדין הוא שיכול נכרי לבטל עבודה-זרה, אבל אם זוהי עבודה-זרה של ישראל אין תועלת בביטול אלא חייבים להשמידה כליל. לפיכך מן החובה היה להשמיד את העבודה-הזרה מארץ-ישראל, שכן ארץ-ישראל, ירושה היא לבני-ישראל והרי זו איפוא עבודה-זרה של ישראל.

ברם, יש להקשות, אם ארץ-ישראל של ישראל היא, היאך יכולים היו הגויים לאסור שם דבר בתור עבודה-זרה, והלא דין הוא שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו?

ומתוצאת על כך הגמרא, שהואיל ובני-ישראל שבאותו הדור עבדו לעגל, הרי הוכיחו בזה כי ניהא להם בעבודה-זרה וממילא כבר יכלו הגויים לאסור את שלהם בארץ-ישראל, לפי שבכך רק עשו את שליחותם ורצונם של בני-ישראל (עיין סוף עבודה-זרה).

לפיכך אמרה תורה: “אבד תאבדון” – חייבים אתם להשמיד את העבודה-הזרה שתמצאו בארץ-ישראל ולא יועיל לכם ביטול, משום “אשר אתם” – הלא אתם הנכם אשר עבדתם לעגל, והרי אתם “ירשים אותם”, וזוהי איפוא עבודה-זרה של ישראל ואינו חל עליה הכלל: “אין אדם אוסר דבר שאינו שלו”, לפיכך הריהי טעונה איבוד.

אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים אשר אתם ירשים אתם את אלהים על ההרים הרמים ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן (דברים יב-ב)

משל למה הדבר דומה למלך שצוה לבנות לו פלטרין שיקבע שם את מדורו. והיה המקום ההוא אינו טהור ומלא זיהום. אמר המלך הדבר הראשון שאתם צריכים לעשות הוא לטהר המקום מכל הלכלוך והזיהום, ואח"כ תבנו שם את ארמוני. כך אמר הקב"ה לישראל אבד תאבדון וגו'.

הזמן לסור מן הדרך הרעה כדי שהקללה לא תחתם ביום כיפור ח"ו ואם לא מאהבה אז מיראה.

מסופר על רב סעדיה גאון שהגיע לאיזה כפר, והתארח אצל כפרי אחד שלא ידע שהוא הרב סעדיה גאון, הכפרי כיבד אותו כמו שמכבדים כל אורח. והנה אחר כמה ימים נודע לו את זהותו של הרב, שהוא רב סעדיה גאון, הלך הכפרי ונפל לפני רגליו, ובוכה מתחנן, תסלח לי כבוד הרב לא ידעתי את ערכך ולא כבדתי אותך כראוי לך, והרב אומר לו הלא כבדת אותי בכל כחך, והכפרי ממשיך לבכות ולהתחנן, לא כיבדתי אותך כראוי לכבוד הרב, וגם למחרת חזר שוב על הדבר הזה...

רב סעדיה גאון למד מוסר גדול מזה המעשה, ומאותו יום התחיל לסגף עצמו בכל מיני סיגופים, ולהתגלגל בשלג, וכדומה, שאלו אותו תלמידי: רבינו! על מה ולמה הוא עושה סיגופים כאלה? וסיפר להם את המעשה עם הכפרי, ואמר להם: גם אני מסגף את עצמי, כדי לכפר על הימים הראשונים שלא עבדתי את ה' כראוי, שהיום אני מכיר את בוראי יותר מאתמול, וכל יום אני מכיר אותו יותר, וע"כ כל יום אני מסגף את עצמי על חוסר עבודתי של אתמול, ושל ימים עברו. וככל שאיש גדול יותר כך נובע מאיתנו להשתדל יותר.

“ונתת את הברכה על הר גרזים ואת הקללה על הר עיבל” (דברים י"א, כ"ט)

להקיש קללות לברכות, מה ברכות בקול רם אף קללות בקול רם (מדרש תנחומא).

דרכו של עולם, כשבאים לשבח אדם בעד מעשה טוב שעש, משבחים אותו בקול רם בפני הציבור כולו. אבל אדם שעשה מעשה רע ויש להוכיחו על פניו, עושים זאת בצניעה לבל ישמע אדם, כי חוששים פן יבוא הלה לכלל כעס.

ברם, רצונו של השם-יתברך הוא, שכשם שמשבחים לאדם בעד מעשיו הטובים בקול רם, כך יש להוכיחו בעד מעשיו הרעים גם-כן בקול רם, למען ישמעו הכל וייראו לבלי ללמוד ממעשיו הרעים, ולא להחניף לו ולטשטש את מעשהו בשתיקה.

ועברתם את הירדן וישבתם בארץ מן הכתוב הזה למדים שלא נתחייבו לבנות את בית הבחירה אלא לאחר שכבשו וחלקו את א"י שבזמן שהיו ישראל במדבר עשו את המשכן, וכיון שנכנסו לארץ העמידו את המשכן בגלגל ארבע עשרה שנה, היינו שבע שנים שבהם עסקו בכיבוש הארץ מידי ל"א המלכים, ושבע שנים שבהם עסקו בחלוקת הארץ. ומשם באו לשילה ובנו שם בית של אבנים ופרשו יריעות המשכן עליו, ולא היתה שם תקרה. ומשכן שילה עמד שס"ט שנה. וכשמת עלי חרב, ומשם באו לנוב וגבעון ובנו שם מקדש, ומגבעון באו לירושלים שנקרא בית עולמים, וימי נוב וגבעון היו נ"ז שנה, י"ג שנה בנוב ומ"ד שנה בגבעון (מעם לוועז)

לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים פה היום איש כל הישר בעיניו (דברים יב-ח)

כאן מזהיר הכתוב את ישראל ואומר אל יעלה בדעתכם לעשות בא"י כמו שאתם עושים פה במדבר, שלא מוטלת חובה על כל אחד להביא עולות וזבחים למשכן. אלא איש כל הישר בעיניו יעשה. שאין אדם מחויב להביא קרבן ולא בהמה ולא מעשר שני, שכל אלו תלויות בארץ ולא היו נוהגים במדבר דרך חובה אלא דרך רשות. איש כל הישר בעיניו אם רוצה להתנדב מתנדב. למה. כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה. שעד עכשיו הייתם טרודים במסעות ממקום למקום ולא היה המדבר מקום נחלתכם. אבל כשתעברו הירדן ותשבו בארץ אשר ה' אלהיכם מנחיל אתכם ותבואו לכלל מנוחה אז המקחם אשר יבחר ה' אלהיכם בו לשכן שמו, שמה תביאו את כל אשר אנכי מצוה אתכם עולותיכם וזבחיכם מעשרותיכם ותרומת ידכם וכל מבחן נדריכם אשר תדרו לה'.

"לשכנו תדרשו ובאת שמה" (דברים י"ב, ח')

"תדרשו" - אם תדרשו ותשאפו להתקרב למשכן ה' - ודאי יעלה הדבר בידך - "ובאת שמה, שכן "הבא לטהר מסייעין אותו".

ודעו שבפסוק הזה כלולה אחת ממצות עשה שבתורה. המצוה לאבד עבודה זרה ומשמשיה בכל מיני איבוד שאפשר וכל מין במה שראוי לו עד שלא ישאר רושם וגם נאמר כי אם כה תעשו להם מזבחותיהם תתוצו (דברים ז) וזה שנאמר שתי פעמים אבד תאבדון.

"לא תעשון כן לה' אלהיכם" (דברים י"ב, ד')

אף כי נאמר לעיל: "את אלהיהם על ההרים" ודרשו חכמינו: "ולא ההרים אלהיהם" היינו שמחובר אינו נאסר בתור עבודה-זרה - הרי זה רק לגביכם, להדיוט, אבל לגבי השם-יתברך, לגבוה, אפילו מחובר גם-כן אסור, כפי ההלכה שמחובר שעבדו לו אסור להקריבו בבית-המקדש (עבודה זרה מ"ה).

לשכנו תדרשו ובאת שמה (דברים יב-ה)

פתח בלשון רבים: "תדרשו" וסיים בלשון יחיד "ובאת"? ברם, חכמינו אמרו: "ציון היא ודרש אין לה - מכלל דבעי דרישה". (ראש השנה ל'). מה טיבה של "דרישה" זו? - שצריך אדם לחקור ולדרוש אחרי הסיבות שגרמו לחורבן ולתקנו, כדי לאפשר את הבנין מחדש.

והנה, הסיבה לחורבן הבית האחרון הלא היתה שנאת החנם ששרדה בין בני ישראל, והתיקון לכך הוא: אהבה ואחדות. זהו איפוא שמרמז כאן הכתוב: "לשכנו תדרשו" - דרוש תדרשו לברר, למה המשכן איננו, כי אז יתברר לכם שהסיבה לכך היא, משום שהייתם "רבים" - מפולגים לפלגים רבים מחמת שנאת חנם, לכן תתקנו זאת ותהיו כולכם כאיש אחד, כך שיהיה "ובאת שמה" בלשון יחיד. בכוח האחדות ייהפך מלשון רבים ללשון יחיד... (אדמו"ר רא"מ מגור זצ"ל, לוקט ממעיניה של תורה)

ועבדתם את הירדן וישבתם בארץ אשר ה' אלהיכם מנחיל אתכם והניח לכם מכל אויבכם מסביב וישבתם בטח (דברים יב-ז)

לכאורה מקום היה לחשוב, כי נח עלה בדצקותו על האדם הראשון, שכן הותר לו לאכול מה שנאסר על אדם הראשון

אולם באמת אין הדבר כך, אלא אדם הראשון בתור יציר כפיו של הקדוש-ברוך-הוא היה במדרגה כה גבוהה עד שברצותו לאכול בשר היה טועם את טעמו של הבשר גם בירקות שהיה אוכל כדרך שהיו בני-ישראל טועמים במן את כל הטעמים שאיוותה נפשם – ממילא לא היה צורך להמית בעל-חי כדי לטעום טעם בשר. אבל נח אל היה בעל מדרגה כה גבוהה ולכן ברצותו לאכול בשר נאלץ היה להמית חילה בעל-חי.

זהו שאמר הכתוב: "כי ירחיב ה' את גבולך" – כי תהיה מבחינה רוחנית גדול במידה מספקת, במדרגה של צדיק גמור, אזי "ואמרת אוכלה בשר" – יספיק אם רק תאמר שרצונך בבשר – "בכל אות נפשך תאכל בשר" – וכבר תשיג את מבוקשך ותאכל בשר, גם אם לא תשחט מאומה, לפי שתטעם את טעמו של הבשר בכל מאכל שתאכל; אבל אם "כי ירחק ממך המקום" – השם-יתברך, שהוא מקומו של עולם, ירחק ממך, לא תהיה במדרגה של צדיק גמור אזי לא יועיל לך הרצון בלבד, אלא "וזבחת מבקרך ומצאנך" – יהא עליך לטרוח ולשחוט בעל-חי כדי שיהיה לך בשר ממש.

רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר כברכת ה' אלוהיך אשר נתן לך בכל שעריך הטמא והטהור ואכלנו כצבי וכאיל (דברים יב-טו)

האדמו"ר מקולויזנבורג, הרב יקותיאל יהודה הלברשטאם, זצ"ל סיפר את שעבר עליו בשואה, בהיותו במחנה אושביץ.

היה זה בערב שבת, עת הורידו את כל היהודים מהרכבת, ודחקו בהם להיכנס לתוך המחנה. בהיכנסם למחנה נדחקו כולם פנימה, ואת האנשים שנמצאו כשירים לעבודה אספו למקום מיוחד ושם חילקו להם ארוחת בוקר בשרית, האנשים המורעבים והמיוסרים עטו על האוכל, אך

פתח בלשון רבים: "תדרשו" וסיים בלשון יחיד: "ובאת"?

ברם, חכמינו אמרו: "ציון היא ודרש אין לה – מכלל דבעי דרישה" (ראש השנה ל'). מה טיבה של "דרישה" זו? – שצריך אדם לחקור ולדרוש אחרי הסיבות שגרמו לחורבן ולתקנון, כדי לאפשר את הבנין מחדש.

והנה, הסיבה לחורבן הבית האחרון הלא היתה שנאת-החנם ששררה בין בני-ישראל, והתיקון לכך הוא: אהבה ואחדות.

זהו איפוא שמרמז כאן הכתוב: "לשכנו תדרשו" – דרוש תדרשו לברר, למה המשכן איננו, כי אז יתברר לכם שהסיבה לכך היא, משום שהייתם "רבים" – מפולגים לפלגים רבים מחמת שנאת-חינם; לכן תתקנו זאת ותהיו כולכם כאיש אחד, כך שיהיה "ובאת שמה" בלשון יחיד. בכוח האחדות ייהפך מלשון רבים ללשון יחיד.

"ואת תרומת ידכם" (דברים י"ב, ו')

אלו הבכורים (רש"י).

יש להרים את כל הפעולות הנעשות בידי ולקדשם לשמים (כפי שאמרו חכמינו: "יקדשו ידי לעושיהם"). וזהו ענין הבכורים, שמקריבים את בכוריהם של הפירות הצומחים בעזרת עבודת-כפים בשדה ובגן, לפני השם-יתברך על המזבח. לפיכך נקרא חג מתן-תורה בשם "יום הבכורים", לפי שרק על-ידי התורה אפשר להגיע לידי כך, להרים ולקדש את כל פעולות האדם לשמים.

"כי ירחיב...ואמרת אכלה בשר...בכל אות נפשך תאכל בשר. כי ירחק ממך המקום...וזבחת מבקרך ומצאנך" (דברים י"ב, כ'-כ"א)

אדם הראשון אסור היה עליו לאכול בשר, כי אם רק צמחים, ואילו לנח הותר לאכול בשר.

וכך ישב לו האדמו"ר מקלויזנבורג ואכל את סעודת השבת הכשרה, שזימן לו הקדוש ברוך הוא (613 סיפורים על תרי"ג).

רק הדם לא תאכלו על הארץ תשפכנו כמים (דברים יב-טז).

רק הדם לא תאכלו, אע"פ שנאמר קודם לכן שהם כצבי וכאיל, ואין דמם נזרק על גבי המזבח, ואפשר לטעות שמותר הדם באכילה, בא הציווי ואומר רק הדם לא תאכלו. ומכל מקום אינו דומה לצבי ואיל, שכן רק חיה ועוף דמם טעון כיסוי אחר השחיטה, אבל כאן אין דמם טעון כיסוי.

וחמש פעמים נאמר בתורה איסור דם (מלבד הלאוין שבאו לדרשה מיוחדת) האחד בפרשת ויקרא חקת עום וגו' כל חלב וכל דם לא תאכלו. והשני בפרשת צו כל דם לא תאכלו בכל מושבותיכם. והשלישי בפרשת אחרי מות דם כל בשר לא תאכלו. והרביעי בפרשה זו רק הדם לא תאכלו ועוד פעם בפרשה זו לא תאכלנו על הארץ תשפכנו כמים וזה שכתוב אחר כך לא תאכלנו ועוד פעם בפרשה זו רק את דמו לא תאכלו.

כי אם לפני ה' אלהיך תאכלנו במקום אשר יבחר ה' אלהיך בו אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי אשר בשעריך ושמתח לפני ה' אלהיך בכל משלח ידך (דברים יב-יח)

לפני ה' אלהיך תאכלנו. מה שתאכל יהיה לשם שמים, ולא אכילה גסה. וגם לא תיסב בסעודה אלא אם כן אתה יודע מי מיסב עמך, כפי שנהגו נקיי הדעת שבירושלים, וזה רמוז בתיבות: במקום אשר יבחר ה' אלהיך בו. שהמקום היה ראוי והגון, ואז תהיה בן חורין ותזכה לשמחה.

ומכאן ילמוד אדם הנהגת אכילה ושתייה בכלל שיתכוון בהם לקיום גופו לעבודת בוראו. וישתדל האדם לאכול רק כדי צרכו, ואל ילעיט עצמו במאכלים, ולא יהיה גרגרן, כפי שאמר עשו הלעיטני נא מן האדום האדום הזה. ונאמר ובטן רשעים תחסר. שאם אדם אוכל בנחת הברכה שרויה במעיו, כיון שהשולחן דומה למזבח, ובכל

האדמו"ר מקלויזנבורג סרב לקבל את מנתו, בהפטירו שבשום אופן הוא אינו רוצה לאכול טרפות וכך הוא צם במשך כל היום, ובערב נשכב תשוש ורעב לישון.

בבוקרה של השבת נשמעה צעקה לכיוון האסירים, המכריזה לבוא לאכול.

האדמו"ר ישב מכונס בתוך עצמו. וכשהתרוקן הצריף ולא נשאר בו אף אחד, הוא התפרץ בבכי, ונחלי דמעות זרמו מעיניו. למרות שהרבי לא נהג לבכות, הוא עשה זאת, כשהוא מתפלל לקדוש ברוך הוא על כל מה שקורה.

בצהרי יום השבת בכיו של הרבי התגבר והוא אמר: "רבנו של עולם, נשארתי לבדי, חסר כל, את הכל לקחת ממני, נשארתי ערירי ויחף, ועוד אלך ואוכל טרפות? איני רוצה לאכול טרפות, איני אוכל!"

והנה בעודו יושב ומדבר עם עצמו נכנס אל הצריף יהודי מבוהל. הלה ניגש ישר אל הרבי ושאלו: "האם הוא הרבי מקלויזנבורג?"

הרבי נבהל לשמע השאלה, כי את הרבנים והאדמו"רים היו הגרמנים מובילים ראשונה אל הכבשן, אך תוך כדי דיבור בא אליו יהודי נוסף ואמר לו, שהוא חייב לגשת מיד אל הדלת, כיוון שמישהו ממתין לו.

לא נותרה לרבי בררה, והוא קם ממקום מושבו, למרות חששותיו, וכאשר הגיע אל הפתח, ראה אדם מבוגר, יהודי שפנה אליו בשאלה, "האם הרבי מקשאנוב היה דודך?"

האדמו"ר עמד תוהה ומשתומם, מהיכן ידע איש זה כי הרבי שרוי במחנה אושביץ, ומהיכן ידע כי אכן רבי דוד מקשאנוב היה דודו?

אך יחד עם התמיהה השיב מיד ואמר ליהודי, כי אכן, הרבי מקשאנוב היה דודו. איש זה מיהר להושיט לאדמו"ר ככר לחם וצלוחית מלאה ריבה, ואמר לו, כי הוא הביא לו את האוכל, כדי שישביע נפשו, וכהרף עין נעלם האיש המסתורי והסתלק, והוא שוב לא ראה אותו.

כשסיפר האדמו"ר סיפור זה, אמר, כי אז הוא חש שיש אלוקים בארץ השומר עליו, מפני שלא רצה לאכול טרפות. מיד לאחר מעשה זה קיבל עליו מחדש שלא יאכל טרפה בשום אופן.

גם הוא כך. כנגד הדחה כזו נאמרה הפרשה השלישית של עיר-הנידחת: "יצאו אנשים בני בליעל מקרבך וידיחו את יושבי עירם". כאן מן הצורך לנהל מלחמה: "הכה תכה את יושבי העיר היא".

בזמננו מצויים, לגודל דאבון-הלב, שלושת גורמי-ההדחה גם יחד ויש להזהר יפה מפניהם.

"אחרי ה' אליהם תלכו ואתו תיראו ואת מצותיו תשמרו ובקלו תשמעו ואתו תעבדו ובו תדבקון" (דברים י"ג, ה')

אותם הדברים נאמרו בעצם גם בפרשה הקודמת, בלשון יחיד: "את ד' אלהיך תירא אותו תעבוד ובו תדבק" (י', כ') – ולמה איפוא חזרה תורה ואמרה זאת כאן בלשון רבים?

ברם, אם בימים כתיקונם מסוגל כל אחד להיות ירא-שמים ועובד-השם ביחידות, הרי בזמן שיש מסיתים ומדיחים בעולם, אין בכוחו של היחיד לפעול מאומה, אלא מן ההכרח שיווצר מכל היחידים כוח-רבים מלוכד כדי להתגונן מפני ההסתות והדחות.

לפיכך, כאן בפרשה המדברת בהדחתו של נביא שקר, חוזרת התורה ואומרת אותם הדברים בלשון רבים, לפי שאז חייבים היחידים להתלכד יחד, למען יוכלו לקיים: "אותו תיראו ואת מצוותיו תשמרו ואתו תעבדו ובו תדבקון".

"כי יסיתך" (דברים י"ג, ז')

מאמר מעניין מצינו בירושלמי (סנהדרין פ"ז) האומר: "מסית אומר בלשון הקודש ומדיח אומר בלשון הדיוט".

יש כאלה שמבקשים להדיח את בני-הנעורים שלנו מדרך-היהדות על-ידי לשון-הקודש. מקנאים הם לכבודה של לשון-הקודש ושואפים להפיצה בקרב הנוער, ודוקא בלשון זו לוכדים הם נפשות מישראל ומנתקים אותן מדרך התורה. מאידך יש כאלה המבקשים להדיח את בנינו לעבודה-זרה של

מקום יש השראת השכינה הברכה מצויה. ולא ירבה אדם באכילת בשר שגורם לכבודות האברים ולביטול תורה. וגם לגאווה.

כמו שאמרו חז"ל אין ארי נוהם מתוך קופה של תבן אלא מתוך קופה של בשר.

ומעשה היה בימי רבי יוסף קובו ז"ל הרב בעיר שלוניקי שבימיו היה איש צנוע באורחותיו, ואמרו עליו שיש לו מגיד ומגלה לו רזין. והלכו אליו גדולי שלוניקי. ותמהו לשמוע מפיו סודות נפלאים, שלא ידעו קודם לכן. וכשנודע הדבר לר' יוסף קובו ז"ל אמר לכו וראו איך הוא מתנהג באכילתו ושתינתו. אמרו לו מכירים אנו אותו שהוא אוכל ושותה הרבה יותר מדרך בני אדם, אמר הרב, אם כן איני זקוק עוד לחקירה ודרישה. שפה האוכל הרבה מעיד שכל מה שיודע מכה הסט"א הוא. ולא מן הקדושה, כי הקדושה אינה שורה על אדם שאוכל ושותה הרבה. וגזר שלא לילך אליו, ואח"כ נתברר כדבריו שצדק בהבחנתו.

"כי יקום בקרבך נביא" (דברים י"ג, ב')

שלושת הפרשיות שבתורה המדברות בהסתת והדחת האדם לרעה, הן כנגד שלושת אופני ההדחה הקיימים בעולם.

יש הדחה מצד אישיות מזוייפת. פלוני מוחזק בעיני הבריות למשורר, מדינאי, מרחיק-ראות, ובכוח אישיותו המעושה הוא מכניע אנשים תחת השפעתו והם מודחים על-ידו מדרך היהדות. כנגד מדיח כזה נאמרה הפרשה הראשונה של נביא-השקר, שעליו אמרה תורה: "לא תשמע אל דברי הנביא ההוא".

יש הדחה מצד קרובים וידידים, אחים, אחיות ושאר-י-בשר, שמשפיעים לפעמים על אדם להדיחו מדרך הישר. כנגד מדיח זה נאמרה הפרשה השנייה: "כי יסיתך אחיך בן אמך או בנך או בתך או רעך אשר כנפשך" והתורה מצווה ואומרת: "לא תאבה לו ולא תשמע לו".

ויש גם שאדם נסחף אחרי מצב-רוח המוני ונופל תחת השפעת הרחוב, האופנה, דעת הקהל. כיון שהכל אומרים כך ועושים כך, הריהו אומר ועשה

להרוג נפש יש להם חשק גדול לעשות מעשה שכזה בגלל שהוטבעה בהם המידה הרעה הזו, לכן הוצרכו לברכה מיוחדת "ונתן לך רחמים ורחמך" מקור הרחמים ישפיע בהם כח הרחמים מחדש, לבטל כח האכזריות שנולד בהם מכח המעשה (אור החיים הקדוש לוקט מלבוש יוסף).

בנים אתם לה' אלהיכם וכו' (דברים יד-א)

וסמך ליה זאת הבהמה אשר תאכלו וכו'. ולכאורה מה הקשר בין שני ענינים אלו. ואפשר להסביר על פי מה שאמרו חז"ל **משל** למה הדבר דומה, לרופא שנכנס לבקר שני חולים שהיו לכאורה באותו מצב של חולי, לאחד אמר שיאכל וישתה ככל אשר יחפוץ וככל העולה על רוחו, ולחולה שני צוה אותו לאכול מאכלים מסוימים ולהימנע משאר מיני מאכל ומשתה, לבל ינזק יותר חלילה ושאלו לאותו רופא הרי שני חולים אלו באותו מצב, ומדוע לזה ציוית כך ולזה צוית כך. והשיב להם על הראשון לא ניכרי סימני חיים בו ולכן למה לו לענות ולייסר את עצמו, שיעשה ככל העולה על רוחו, אבל לחולה שני שניכרים בו סימנים גדולים של חיות ועתיד לחזור לאיתנו לכן צויתי אותו על כך, ובציווי זה כאשר ישמר בו אז יחזור לחיים.

ולכן כאשר התורה אומרת בנים אתם לה' אלהיכם, מכיון שאתם קרויים בניו של מלך עליכם להיזהר ולהישמר במאכלות אסורות לבלתי תנזקו, כי עם ישראל יש לו אחרית ותקוה טובה לעתיד לבוא, מה שאין כן אומות העולם שאחריתם לשאול תחתית ולאבדון מוחלט מעל פני האדמה, לכן יעשו ככל העולה על רוחם ואינם צריכים להיזהר במאכלות אסורות, בבחינת בן מלך ובן כפר, שבן מלך אם יאכל דבר שאינו מתוקן מיד ינזק, ואילו בן כפר אפילו כל ימיו בכל מיני אשפתות לא יזק מאומה (וידבר יוסף).

בנים אתם לה' אלהיכם לא תתגודדו (דברים יד-א)

"לא תתגודדו - לא תעשו אגודות אגודות אלא היו כולכם אגודה אחת (יבמות יד. ספרי ופסיקתא זוטרתי ראה יד, א).

כפירה ופריקת-עול על-ידי קנאה לכבודה של השפה היהודית. זו לשון-ההדיוט המדוברת בפי המוני יהודי הגולה.

מכל-מקום מסיתים ומדיחים הם, גם בעשותם זאת בלשון-הקודש וגם בעשותם זאת בלשון-הדיוט, ויש להיזהר יפה מפניהם. ברם, לפי הדין מסוכן המסית יותר מן הדיח, אמנם דוקא משום שהוא משתמש בקדושה ומטיף את כפירתו בלשון-הקודש.

"ואת כל שללה תקבץ אל תוך רחבה ושרפת באש" (דברים י"ג, י"ז)

אם יכולה היתה עיר שלמה להיכשל בעבודה-זרה, הרי סימן הוא זה כי אנשיה היו שטופים רק בעניני רווחי-ממון ולא נתנו דעתם על כל ענין נעלה מזה. על-כן ניטמטם לבם כל-כך עד כי נוח היה להדיחם. ממילא ראוי גם הונם ורכושם, אשר גרמו לידי כך, להישמד כולו באש.

"ונתן לך רחמים ורחמך" (דברים י"ג, י"ח)

אל לך לחשוש מכך, שלאחרי הריגת עיר שלמה של אנשים, נשים וטף, תסגל לעצמך טבע של אכזריות - שכן התורה מבטיחה לך: "ונתן לך רחמים" - מכיון שאתה עושה זאת למען רצון השם-יתברך וכבוד-שמים, לא ישחית המעשה הזה את מידותיך אלא אדרבה - עוד יחון אותך השם-יתברך במידה של רחמנות

ונתן לך רחמים ורחמך (דברים יג-יח)

יש להבין כי מאחר וצוותה התורה שלא לרחם על עיר הנדחת ולהרגם לפי חרב מדוע אמר הכתוב "ונתן לך רחמים ורחמך"?

ויש לומר כי כשאמר הכתוב "ונתן לך רחמים" זה לא מוסב על שעת הריגת עיר הנדחת אלא לאחר מכן, שמאחר שנצטוו להחריב את עיר הנדחת ואפילו את בהמתם יש חשש שמא המעשים הללו ישרישו בעם ישראל טבע האכזריות, כדרך הישמעאלים כת הרוצחים, שכשהמך מצוה אותם

אחד ואחד מסייע לנצחון על פי דרכו, ועושה דבר שאין בכוח חבריו לעשותו. כת זו מנצחת בכח התורה וכת זו מנצחת בכח התפלה, ואילו כת שלישית מנצחת בכח ניגוניה וכיוצא בזה. העיקר אינו אלא שידעו כל הכיתות וכל סוגי הצבא שהמטרה היחידה היא המלחמה ביצר הרע והנצחון עליו. (לבוש יוסף)

בנים אתם לה' אלהיכם לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת (דברים יד-

(א

הקשר בין תחילת הפסוק "בנים אתם לה' אלהיכם" לסוף הפסוק הוא כך רק אחר שתדעו שאתם בנים לה' אלהיכם והוא אוהב אתכם כאב לבן אז אל תתגודדו, לא תתאבלו על המת, כי כל מה שעושה הוא לטובה ואף אם לא תבינו. כמו שהבנים הקטנים לא יבינו מעשה אביהם אלא סומכים עליו כן תעשו גם אתם לסמוך על אביכם שבשמים שהכל לטובה (אבן עזרא).

בנים אתם לה' אלהיכם לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת (דברים יד-

(א

למה נסמך ענין זה לפרשת עיר הנדחת? יש לדעת שהמנהג הזה להתגודד ולעשות קרחה בין העינים היה ממנהגי העבודה זרה וכומריה. כמו שנאמר ויתגודדו כמשפטם (מלכים יח), ולן אחרי שהזהיר לנו הכתוב קודם לכן על הע"ז באזהרות הרבה, צוה לנו שלא להתגודד.

ודע שהלאו הזה נאמר גם בלשון אחרת, שנאמר בפרשת קדושים ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם, וגדידה ושריטה דבר אחד הוא, שכשם שהעכו"ם היו שורטים בבשרם על מתייהם מפני הצער כך היו חובלים בעצמם לע"ז כפי שעהבאנו לעיל מן הכתוב ויתגודדו כמשפטם. ומה ההבדל בין שורט על מת לשורט על עז שהשורט למת עובר בין אם שרט ביד ובין אם שרט בכלי, ואילו לע"ז דוקא אם שרט בכלי חייב מלקות ובידו פטור.

מסופר על ה"חפץ חיים" זצ"ל, שפעם בא אליו אדם ושאלו: מה טעם לכל הנוסחאות והמנהגים השונים שבתפילה, ומה צורך יש בהם? חסידים מתפללים כך ואילו מתנגדים מתפללים אחרת, ואף החסידים עצמם מנהגים שונים להם - אלה בהתלהבות, בנגינה ובריקודים - ואלה בשקט, בשלוה ובניחותא וכיוצא בזה. כלום לא מוטב היה אילו התפללו כל ישראל בנוסח אחד?

השיב לו ה"חפץ חיים": באמת יכולת לבוא ולשאול שאלה זו עצמה מאת הקיסר הרוסי: לשם מה לך אדוני הקיסר, צבאות וחילות רבים ומשונים כל כך? חיל רגלים וחיל פרשים, יורים בתותחים ויורדי ים, שומרי גבולות וכו' וכו', כלום לא היית מטיב לעשות אילו איחדת כולם בחיל אחד, מזוינים באותם כלי זיין ושר צבא אחד ממונה עליהם, הרי בכך פוטר היית עצמך מדאגות רבות ושונות?

ברם כל בר דעת מבין שלכל סוג וסוג של חילות הצבא, מטרה מיוחדת ותכלית נפרדת לו לעצמו, ותפקידו המיוחד אך לו בלבד. כי הלא המטרה העיקרית והכוללת של הצבא כולו היא לנצח את האוייב, ולתכלית זו מחפשים דרכים ואמצעים שונים.

בדקו ומצאו כי מה שיש בכוחו של חייל מחיל הרגלים לעשות - אין בידיו של פרש לעשות, ואילו מה שיש בכוחו של זה אין בכוחו של זה. חיל הרגלים יכול להלחם בקרב פנים אל פנים עם האוייב, ברם חיל הפרשים תנועתו קלה יותר והוא יכול להמלט יותר מהר או לדלוק מהר אחרי השונא. מעלה יתירה יש לתותחים שכן הם יכולים לפגוע באוייב גם ממרחקים, מה שאין כל שאר החיילים יכולים לעשות כן. ואפילו התוקעים בחצוצרות שאין כוחם יפה לעשות מלחמה, תועלתם מרובה, שכן בניגונים שהם משמיעים הם מפייחים רוח של גבורה בקרב החיילים.

והרי כל פעולתינו אינה אלא מלחמה מתמדת עם הסטרא אחרא, הוא השטן הוא המסית, הוא המדיח, ואנו מבקשים ומחפשים תחבולות שונות כיצד לנצחו ולהתגבר עליו. לשם כך ולתכלית זו מצויים לנו בחילותינו סוגי צבא שונים: רגלים פרשים ויורים בתותחים. כל סוג וסוג חשיבותו גדולה ותועלתו מיוחדת - כי כל אחד ואחד נלחם באוייב על פי דרכו ובכלי הזיין המיוחדים לו, וכל

הבא, תנו רבנן: "והתקדשתם והייתם קדושים" אדם מקדש עצמו מעט מקדשין אותו הרבה, מלמטה מקדשין אותו מלמעלה, בעולם הזה מקדשין אותו לעולם הבא. (יומא ל"ט).

עשר תעשר את כל תבואות זרעך היצא השדה שנה שנה (דברים יד-כב)

ומצינו באבותינו הקדושים שקיימו מצוות תרומות ומעשרות. אברהם תרומה גדולה שאמר הרמותי ידי אל ה' אל עליון לשון תרומה וכן יצחק הפריש מעשר שני שנאמר, ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה ההיא מאה שערים שאע"פ שאין הברכה שורה לא על דבר השקול ולא על דבר המדוד, מדדן בשביל לעשרן יעקב הפריש מעשר ראשון שנאמר: וכל אשר תתן ליל עשר אעשרנו לך וזהו שאומר הכתוב: נצור בני מצות אביך וגו' (משלי ו כ) ולא עוד אלא שעישרו יעקב גם את בניו שהפריש את לוי להיות עומד בפני השי"ת לשרתו והיו לו י"ד בנים כי גם מנשה ואפרים נחשבו לבניו כמו שנאמר: אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי אבל כיון שהיו ד' בכורים מצד ד' האמהות ואין הבכורים מתעשרים לכן הפריש רק אחד.

ואע"פ שאסור לנסות את הקב"ה אבל במעשרות הותר הדבר שכן נאמר במלאכי הביאו את כל המעשר וגו' ובחנוני נא בזאת וגוי אם לא אפתח לכם ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די. ולמה נסמך ענין זה של מעשר למה שנאמר למעלה לא תאכלו כל נבלה.

והסבירו חכמינו ענין זה על פי משל: לחבורה של גנבים שחתרו תחת ארמון המלך ונכנסו לתוך אוצרות הארמון ובתוך הארמון היו אוצרות של כל מיני דברים הנצרכים לעבודת המלך והנה גנב אחד גנב זהב, והשני גנב עורות ותפסו אותם והביאו אותם לפני המלך. ויצא דינם להרג. התחיל אותו גנב שגנב ערות לבכות ולהתחנן לפני המלך אמר: זה גנב זהב ואני גנבתי עורות וכיצד אנו נידונים באותו עונש חמור אמר לו המלך: הכל שייך לאוצר המלך, ואין הבדל בין העורות לזהב כי בזה שאתה חתרת ונכנסת לארמון המלך בלי רשות עברת על ציוי המלך ואתה חייב מיתה כך אין הבדל בין זה

וזה דוקא במתגודד על המת או על ע"ז אלב המתגודד על שום פורענות שאירעה לו אע"פ שכדבר מכווער ואסור אין נכלל האיסור בלאו הזה. ואם תשאל והלא מצינו ברבי עקיבא שהיה מכה עצמו עד שבשרו שנת דם כשמת רבי אליעזר רבו. תשובה לדבר, ר"ע היה מצטער על התורה שאבד, שלא יהיה לו עוד ממי לשאול ספקותיו ובענין זה שאינו קשור בדבר מהבלי העוה"ז מותר.

ואמרו חז"ל לא תתגודדו, לא תעשו אגודות אלו על אלו, שלא תשימו קרחה בכם, כשם שעשה קרח שעשה אגודות אגודות ועשה קרחה בישראל שנבלעו כמה מאות בני אדם. והכונה שלא תשימו קרחה בין עיניהם היינו בין ראשיכם ודייניכם שהם עיני העדה.

ונסמך פסוק זה בנים אתם לה' אלהיכם לפסוק הקודם שנאמר בו כי תשמע בקול ה' אלהיך לשמור את כל מצותיו אשר אנכי מצוך היום לעשות הישר בעיני ה' אלהיך כדי ללמדנו שבזמן שנעשה רצונו של מקום, אז אנו נחשבים בנים, אבל כשאין אנו עושים רצונו של מקום אנו קרוים עבדים.

כל ציפור טהורה תאכלו (דברים יד-יא)

הנה כבר אמרו חז"ל שיש ארבעה סימנים לעופות טהורים והן אצבע יתרה, זפק, אינו דורס ואוכל, וקרבן נקלף, וכולם רמוזים במילה ציפור, שהאות השניה של אצבע היא צ', והאות השניה של זפק היא פ', והאות השניה של דורס היא ו', והאות השניה של קרבן היא ר', והם עולים למלה צפור, וליכא מידי דלא רמיזא באורייתא.

נאמר בתורה: "אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ, ולא תטמאו בהם ונטמתם במ. כי אני ה' אלוהיכם, והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני, ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ הרומש על הארץ" (ויקרא יא, מג-מד).

ודרשו רבותינו בתלמוד: תנא דבי רבי ישמעאל: עבירה מטממת לבו של אדם שנאמר (ויקרא יא, מג): "ונטמתם במ", אל תקרא "ונטמתם" אלא אלא "ונטמטם". תנו רבנן: "ולא תטמאו בהם ונטמתם במ" אדם מטמא עצמו מעט מטמאין אותו הרבה מלמעלה, בעולם הזה מטמאין אותו לעולם

השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל... ורעה עינך באחיך האביון (דברים טו-ט)

כל המעלים עיניו מן הצדקה, כאילו עובד עבודת כוכבים. כתוב כאן "השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל", וכתוב למעלה (דברים י"ג, י"ד) "יצאו אנשים בני בליעל... וידיחו... ונעבדה אלהים אחרים" מה להלן עבודה זרה, אף כאן עבודה זרה. (מסכת כתובות ס"ח, א).

כל ימיו נהג רבי שמואל מקמינקא תלמידו המובהק של ה"אוהב ישראל" מאפסא לפזר צדקה לעניים ולנוזקים. את כל כספו היה מחלק, ולעצמו לא הותיר אפילו פרוטה אחת.

באחד הימים שב לביתו מן הדרך ובידו אין לפרוטה, באותה עת לא היה בביתו מזון, ובני המשפחה קיוו שאביהם יביא עמו מעט כסף כדי שיוכלו לקנות לחם. כשנוכחו, כי שב בלא פרוטה התמרמרו מאד, "הן בודאי נתנו החסידים לאבינו כמה וכמה מעות!" טענו בני הבית. "ואנחנו נאלצים פה לרעוב ללחם..."

"אכן", הודה רבי שמואל ואמר, "קבלתי מעות מן החסידים, אך את כל הכסף חלקתי לצדקה. ממש עד הפרוטה האחרונה".

"ידענו..." הפטירו בני הבית ופניהם עצובות. הביט רבי שמואל אל בני משפחתו העצובים ושאל "אמרו נא לי, וכי מוטב היה אילו באתי מן הדרך והתברר לכם כי השתמדתי, חלילה וחס?"

הבעת העצב התחלפה לה בתמהון. "להשתמד?" נבהלו בני המשפחה. "מדוע ו למה??"

השיב אביהם "אמרו לנו חז"ל, כי כל המעלים עיניו מן הצדקה כאילו כפר בעיקר, אם כך, אלמלא הייתי מפזר את המעות שבידי לצרכי צדקה כפי שאמנם עשיתי הייתי שב הביתה מושמד, חלילה וחס..." (מעשיהם של צדיקים).

נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברוך ה' אלהיך בכל מעשך ובכל משלח ידך (דברים טו-י)

שאוכל נבילה לזה שאוכל בלי מעשרות (מעם לועז).

כי יהיה בך אביון מאחד אחים באחד שערך בארצך, לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ידך מאחיך האביון. כי פתח תפתח את ידך לו והעבט תעביטנו די מחסורו (דברים טו-ח)

אל הדרו של רבי עקיבא איגר נכנס עשיר שירד מנכסיו ובפיו בקשה "ילוה לי הרב מאה זהובים!" בדיוק באותה עת לא היה כסף בידי רבי עקיבא, אך כיצד יתכן לשלוח את האיש המבקש בידיים ריקות? לקח הרב אחד מתכשיטי הזהב של אשתו, נתנו לאיש ואמר לו "לך למשכן את התכשיט הזה, וקבל תמורתו מאה זהובים".

נטל האיש את התכשיט והודה לרב. הלך ומשכן אותו וקיבל תמורתו מאתים זהובים.

משחלף זמן רב, והלווה עדיין לא פדה את המשכון, החליטה הרבנית, אשתו של רבי עקיבא איגר, ללכת ולפדות בעצמה את תכשיטה הממושכן. ושם נודע לה כי תמורת התכשיט קיבל האיש לא מאה אלא מאתים זהובים.

כועסת ורוטנת שבה הביתה ופנתה לבעלה "אדם תמים אתה, ואת תמימותך מנצלים אנשים בלתי הגונים".

"למה יכוננו דברייך?" התפלא הרב.

"אני מתכוננת לאותו יהודי שרחמת עליו ונתת לו את תכשיט הזהב שלי, הלה, לא די בכך שעד היום לא פדה את התכשיט, אלא קיבל תמורתו מאתים זהובים ולא מאה, כפי שהורית לו!"

שמע רבי עקיבא את דבריה ועצב כיסה את פניו. "זוהי אשמתי, אשמתי בלבד", אמר. "כנראה, זקוק היה האיש למאתים זהובים, אך התבייש לבקש סכום שכזה, ולכן ביקש מאה..."

ומאותו היום והלאה העניק רבי עקיבא איגר לכל המבקש ממנו סכום כפול ממה שביקש. (מעשיהם של צדיקים)

שלבסוף מצא אור יוצא מאיזה בית, היה זה כבר אחר חצות לילה.

ניגש העגלון ודפק בדלת היה זה ביתו של הרב שהיה יושב ועוסק בתורה על יד תנור חם, הרב פותח את הדלת ושואל מה קרה שהוא דופק בשעה זו? העגלון ענה לו שהוא יהודי שטעה בדרך ומחפש מחסה מפני הקור והשלג. מיד הרב הכניסו לביתו ונתן לו לאכול, והשקה אותו משקה חם ונתן לו שמיכה חמה וסידר לו מיטה לישון. העגלון נרדם וישן לו במנוחה. בבוקר קם והרגיש שנעשה בריה חדשה, הודה לרב ואמר לו שהחיה אותו שכמעט היה הולך למות, ואילו עתה נעשה בריה חדשה.

אך יש לי שאלה אחת, אומר העגלון, לרב, רבי! אתה רואה כמה אני עובד קשה כל היום! יגע בקור ובחום ביום ובלילה בשלגים וכדומה, ולבסוף אין לי עולם הזה, אמור לי רבי, האם לכל הפחות יש לי עולם הבא? ענה לו הרב ישמעו אנכי מה שפיך מדבר, אתה אומר שאתה עובד כל היום ואין לך עולם הזה, כיצד אתה דורש עולם הבא בלי עבודה? לכל הפחות אם היית קובע עתים לתורה, שעה ביום ושעה בלילה יהיה לך עולם הבא, אבל אם כל היום אתה עם הסוס, כיצד תזכה לעולם הבא שעליו נאמר, יפה שעה אחת בעולם הבא מכל חיי העולם הזה?

אם כל התענוגים של עולם הזה אינם שווים לשעה אחת של עולם הבא, ואתה עובד כל היום בכדי להשיגם ואינם משיגם כיצד אתה דורש עולם הבא בלי עבודה? האם אתה חושב שהעולם הבא הוא שטח הפקר? ובכן נשאלת השאלה כיצד אומר התנא "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא"?

מבאר הרב הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל וזהו לשונו:

אמנם ראיתי לרב חפץ חיים צוק"ל, שביאר בזה ביאור נחמד ואני ארחיבהו, והוא שלכל אחד מישראל יש לו חלק לעולם הבא, כלומר, מגרש ריק ועליו לעבדו ולטפחו ולשתול בו אילנות טובים ופרחים יפים שיתנו ריח טוב, ריח גן עדן. ובכן הדבר מובן אם האדם עושה מצות ועוסק בתורה, הריהו שותל לו שם שתילים יפים אשר מהם יתענג ויהנה.

ולא ירע לבבך בתתך לו שלא תבוא לידי גאווה ע"י מתן הצדקה, ובכך תריע ותשחית לבך במידה רעה זו אלא נהוג בענוה כי אם הצדקה כולה לאף ולא לחמה, הרי הענוה כופה לשניהם. כי בגלל הדבר הזה, אם תנהג בענוה יברכך ה' אלהיך בכל מעשי ידיך.

ויש מפרשים כך שכבר כתב בעל ספר חסידים שיש אנשים שרוצים לפרסם שמם, ואע"פ שהם יודעים שיש עניים מרודים הזקוקים למתנת ידם והם אינם חוששים למחסורם, אינם נותנים להם, אלא נותנים ליד הגבאי כדי שיעשה להם "מי שברך" בקול רם. ועליהם אומר הכתוב: מברך רעהו בקול גדול השכם קללה תחשב לו (משלי). **וכנגד** אנשים כאלו אומר הכתוב כאן, נתון תתן לו, היינו נתון לעני, ואל תאמין לתת לגבאי כדי שיברכך בקול רם. ותתן לו בסתר ב' נתינות, מזון וכסות, ולא ירע לבבך בתתך לו, היינו שלא תצטער על כך שאתה נותן לעני עצמו ולא לגבאי, כי אדרבה, בגלל הדבר הזה, שאתה עושה בסתר, יברכך ה' אלהיך בכל מעשך ובכל משלח ידך. (מעם לוועז)

"כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ, נצר מטעי מעשה ידי להתפאר (בסנהדרין פ"י מ"א) הנה צריכין להבין מאמר זה, וכי "עולם הבא" הוא שטח הפקר שכולם יכולים לזכות בו? הלא רבותינו אמרו במסכת ברכות (דף ה) שלושה נקנים ביסורין ואחד מהם "עולם הבא", וכיצד אפשר לומר שלכולם יש עולם הבא? היתכן שלכולם יהיה, גם לאלה שלא עמלו ולא יגעו בו? **מעשה** בעגלון יהודי שהיתה לו עגלה עם סוס והיה נוסע יום יום עם עגלתו לכפר להביא ממנו פירות וירקות לעיר ועל ידי כך היה מתפרנס, פעם אחת לאחר שיצא מן העיר החל לרדת שלג. השלג ירד כל היום, לא הפסק, הקור היה עז עד כדי כך שהסוס קפא מן הקור ולא היה יכול לזוז, העגלון מצליף בו עם השוט והסוס זו קמעא ושוב נעצר, וכן הלאה ובינתיים חשך היום והסוס לא הגיע לכפר, ושוב מצליף בו העגלון עד שהסוס.

נכנס ליער וטעה בדרך והחושך הולך וגובר והשלג ממשיך לרדת. לבסוף עזב את העגלה עם הסוס ביער והחל לחפש לו מחסה, הסתובב והסתובב עד

לתת להם רק תפוחי אדמה? יהי רצון מלפניך, שיהיו תפוחי האדמה חשובים לפניך כאילו האכלתי את בניך במעדני מלכים!"

ירד הלילה ובביתו הדל הציע המארח מצעות דלים לאורחיו. ושוב שמע רבי משה ליב כי שפתיו דובבות. וכך אמר האיש: "רבונו של עולם, יהי רצון מלפניך שמצעות דלים אלו, שמציע אני לאורחי, יהיו חשובים לפניך כאילו הם מצעות מלכים, שהרי ראויים בניך, בני מלכים, לישון על מצעות מלכים, ואני משתוקק לכבדים בכך!"

דברי האיש, שנאמרו מתוך אמונה תמימה וזכה, הפעימו את רבי משה ליב. "יהודי שכה מחבב את מצות הכנסת אורחים ראוי הוא שברכת ה' תשרה עליו!" אמר הצדיק בלבו. ובטרם עזב את בי תו של האיש, בדרך את מארחו המופלא "יהי רצון שתזכה לקיים את מצות הכנסת אורחים מתוך עושר והרחבת הדעת! יהי רצון שתזכה לכבד את אורחך בכבוד הראוי לבני מלכים!"

נתקימה ברכתו של הצדיק, ומקץ זמן מה נתהפך הגלגל ומלמד התינוקות התעשר עושר רב. ואם סבורים אתם, כי עתה, כשהכסף היה בידיו אמנם זכו האורחים שבאו אל ביתו במעדני מלכים ובמצעות מלכים? טעות בידים!

אותו אדם, שבעת היותו מלמד תינוקות עני, קים את מצוות הכנסת אורחים בהתלהבות ובמסירות לא עמד בנסיון העושר.

כה תאב היה לממון, וכה חס על ממונו עד כי נעל את שערי ביתו בפני האורחים, ואת מצוות הכנסת אורחים, שכה חביבה היתה עליו בימי עניו, עקר כליל מלבו!

עד מהרה נודע הדבר לרבי משה ליב מסאסוב. גדול היה צערו של הצדיק, על שברכתו אותה ברכה שהביאה לעשרו של האיש לא עשתה את הפרי המקוה, ועתה, במקום לקיים את מצוות הכנסת אורחים בהדור חדל האיש לגמרי מלקימה! **החליט** הצדיק לנסוע לעיירתו של האיש ולהוכיח במו עיניו אם אכן נכונה השמועה. בכל ליבו קיוה הרבי, כי שמועת שוא היא זו. אך בהגיעו לעיר התברר לו, לצערו הגדול, כי אמת הדבר. האיש אינו מוכן להכניס אורח אל ביתו המפואר, ואף אותו, את הרבי משה ליב, שהצליח להכנס אל הבית פנימה, ניסה בעל הבית לדחות מעל פניו בתרוצים מתרוצים שונים.

אם תרצה לדעת כמה ערך יש לריח גן עדן עיין במסכת בבא מציעא דף קי"ד ע"ב, ברבה בר אבוחה שקלטתה גלימתו ריח גן עדן ומכרה בשלוש עשרה אלף דינרי זהב, צא ולמד מה זה עולם הבא. ובכן אם אדם עושה מעשים טובים בעולם הזה זוכה ושותל שתילים יפים בעולם הבא, וכשהוא הולך לעולם האמת ומוצא שם שתילים יפים ונהדרים וריחם הטוב הולך למרחקים, ריח שמחיה נפשות עצובות ומעורר שמחה גדולה שאין לתאר כמו שאמר הכתוב "עין לא ראתה אלוהים זולתך למחכה לו" (ישעיה סד, ג) הרי שהוא שמח ואומר "מעשה ידי להתפאר".

שהרי זה בא לו מכח מעשה ידיו שעשה בעולם הזה, השכים והעריב לבתי כנסיות ולבתי מדרשיות, נתן צדקה ועשה חסד עם הבריות וכן כל כיוצא בזה, אבל אם לא עשה כן, והוא הולך לעולם הבא ורואה שדהו (כלומר חלקו) בגן עדן שדה בור, אין בו אילנות ולא פרחים טובים ולא ריחות טובים, כמה מן הבושה מגיע לו, איזו חרפה ואיזו בושה ה' ישמור.

ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברוך ה' (דברים טו-י)

מלמד תינוקות עני התגורר באחת העירות הסמוכות לסאסוב. ואולם, לרמות דלותו נודע האיש כמכניס אורחים המקבל בסבר פנים יפות כל אדם מישראל.

שמעו של העני מכניס האורחים הגיע אל רבי משה ליב מסאסוב, וחפץ הצדיק להכיר את האיש. נסע אפוא אל עיירת מגוריו של אותו מלמד תינוקות וסר אל ביתו.

"ברוך הבא!" קידם בעל הבית את פניו בשמחה, ומיד הזמינו לשולחן, לסעוד את נפשו. סביב השולחן ישנו כמה וכמה אורחים, אשר אף הם סרו בדרכם אל ביתו של מלמד התינוקות.

עד מהרה הגיש המארח אל השולחן קערה ובה תפוחי אדמה מבושלים. הבחין הצדיק כי האיש ממלמל דבר מה, והיטה אזנו לשמוע.

ומה אמר אותו מלמד תינוקות עני? רבונו של עולם, גלוי וידוע לפניך, שברצוני לכבד את אורחי היקרים במעדני מלכים, שהרי בני מלכים הם, וראויים למטעמים שכאלה. אך מה אעשה, וביכלתי

ניכרים דברי אמת, והרבי שראה כי האיש מתחרט על מעשיו הרעים השיב: "אני מסכים לבקשתך. אם תשוב להיות מכניס אורחים ורודף צדקה וחסד ברכת העושר לא תעזוב אותך. אך עליך לקיים את הבטחתך".

ואכן, מאותו יום והלאה הרבה האיש במעשי צדקה וחסד הוא הכניס אורחים ודאג לכל נזקק. וכיון שניצל את עשרו כראוי לא ניטל ממנו כספו והוא נותר בעשרו (מעשיהם של צדיקים).

ידוע המעשה המפורסם בשער הרבים ברבי לוי יצחק מברדיטשוב בזמנו היה בעירו איש צנוע יחזקאל הנפח שמו, ואף אחד מאנשי עירו לא ידעו מה מעשיו, וכשנפטר מן העולם שמע רבי לוי יצחק זכרונו לברכה שמכריזים ליה על יחזקאל הנפח, אמר לתלמידיו אחד מעמודי העולם נסתלק מאתנו בואו ונשתתף בלויתו שהאיש הזה צדיק גדול הוא ואנשי עירו היו מחזיקים אותו כאיש פשוט וכשיצאו דברים אלו מפי הרב הקדוש לתלמידיו מיד נתפשטה השמועה בכל העיר, ובמשך כמה רגעים כל העם שמע והתפלא איך יכול להיות שזה צדיק?

והנה ראו שההלוייה עוברת והרב מברדיטוש הולך מאחרי המטה וכל אחד ואחד בראותם את כבוד הרב מיד כל העיר סגרו חנויותיהם והשתתפו בהלוייה וכל הרבנים ברואתם זאת גם באו והשתתפו ונעשה באותו יום בטול מלאכה כשהגיע הלוייה למגרש גדול שלפני בית הקברות העמידו את ההלוייה כי הרב רוצה להספיד.

עמד הרב במקום גבוה פתח פיו ואמר רבותי המנוח הצדיק היה לו שלשה פעמים דין תורה אצלי וכדאי לכם לשמוע ונקבל כולנו מוסר גדול מזה, סוחר אחד משלנו והוא נמצא פה אבל אני מבקשו שלא ידבר עד שאני אגמור לדבר.

הסוחר הזה צנוע עד מאד ופעם כמעט שפשט רגלו והיה דחוק מאד והיה נחוץ לו סכום של חמש מאות רובל, נודע לו שאצל הנפח הזה אפשר להשיג הלואה ינגש אליו ובקש ממנו אמר לו הנפח שהוא מוכן לתת לו אבל צריך ערבות אמר לו הסוחר בכדי שההלואה הזאת תהיה בסתר והוא בישן רק הקדוש ברוך הוא יהיה ערב, הסכים יחזקאל הנפח וכתב שטר שהקגדשו ברוך הוא יהיה ערב ומועד פרעון החוב בעוד שני חדשים עבר הזמן והסוחר

ניצב רבי משה לייב בחדרו המפואר של האיש וליבו בוכה מצער. ואולם בעל הבית כלל לא נתן דעתו עליו, שכן באותה עת עמד ליד המראה הגדולה, תקן שפמו, סרק את שערו והתבונן על פניו בשימת לב יתרה.

"את מי אתה רואה בזכוכית שאתה מתבונן בה?" שאלו הצדיק.

"כלום אינך יודע", השיב ובעל הבית וחיוך על פניו, "כי זוהי מראה. ובמראה משתקפת דמות המסתכל בה. אם כך את עצמי אני רואה בזכוכית זו".

"ואת מי אתה רואה מבעד לזכוכית הזו?" שאלו רבי משה לייב והוליכו אל שמשות החלון.

"מה השאלה?" זכוכית זו אני רואה את האנשים שברחוב, אנשים רבים, גדולים, קטנים..."

לרגע שתק הצדיק ואחר הרים עיניו ונעץ מבטו בפני איש שיחו. "כלום יודע אתה", שאל בקול מוכיח, "משום מה נשקפה אליך בזכוכית המראה דמותך שלך בלבד, ואילו מבעד לזגוגית החלון ראית אנשים רבים?"

"פשוט מאוד", השיב האיש, מבקש להפגין את ידיעותיו הרבות, "כאשר הזכוכית אינה מרוחה בשכבת כסף, אפשר לראות מבעדה את העולם שבחוץ. אך כשמורחים את אחד מצדדיה במעטה של כסף אז הופכת היא למראה והאדם מסוגל לראות דרכה רק את עצמו ולא את זולתו!"

אכן, צדקו דבריו, הגיב רבי משה לייב. "כל עוד לא היית משוח בכסף ובעושר, ראית שיש בעולם אנשים רבים, הזקוקים לעזרה, ואמנם עזרת להם. אך מאז ברכתי אותך ונעשית משוח בכסף, כזכוכית המראה רואה אתה את עצמך בלבד, ואינך רואה איש זולתך.

"אך, קיימת עצה על מנת להחזירך למצבך הקודם: יש להסיר ממך את מעטה הכסף, ליטול ממך את העושר שבו ברכתיך. ואז תחדל לראות רק את עצמך ותוכח במו עיניך כי קיימים בעולם אנשים רבים מיני ספור הזקוקים לעזרתך".

לשמע הדברים הנוקבים החוירו פני האיש ודמעות עלו בעיניו. "אנא, רבי", התחנן לפני הצדיק, "אל תיטול את כספי. מבטיח אני להיות אותו אדם שהייתי בימי עניי אכניס אורחים, אקיים מצוות צדקה וחסד, אדאג למסכנים. אנא, רבי, רק את כספי אל תקח".

ופעם עלה בדעתו ללכת למרחקים אולי על ידי שישנה מקומות ישתנה מזלו ושם יעזור לו וישלח מחיה לו ולאשתו קם יום אחד בבוקר ואמר לאשתו הנה ממולנו גר נפח, ורבי יחזקאל שמו, מגיע לי ממנו סכום כסף לכי תגידי לו בשמי שיתן לך כל יום חצי רובל עד שהקדוש ברוך הוא יעזור לי לחזור בשלום.

היא חשבה שזה אמת וכשהלכה אצל הנפח, תכף ברח בעלה מעירו והיא אמרה לנפח כך וכך אמר לי בעלי, הרגיש הנפח שהיא מדברת בתמימותה והוא לא מכיר את האיש הזה עמד כמה רגעים התבונן ואמר לה טוב, וכן היה שכל יום היתה מהלכת ומקבלת חצי רובל ממנו, וביום ששי היתה הולכת ומקבלת רובל שלם.

כעבור כמה שנים האיש ההוא הצליח בדרכו ואסף סכום כסף גדול וחזר לעירו ואשתו סיפרה כי מיום שהלך עד היום הזה כל שבוע היתה מקבלת שלשה רובל וחצי מהנפח והוא התפלא לשמוע לבסוף ישב בביתו ועשה חשבון וראה שבמשך כל הזמן שהוא לא היה בביתו מגיע לנפח כך וכך רובל ובא לשלם לנפח.

אמר לו הנפח אני לא מכיר לא אותך ולא את אשתך וזה אומר לו כי במרמה דברתי לאשתי כדי לברוח ממנה ועכשיו עזר לי הקדוש ברוך הוא, ברוך השם הבאתי סכום כסף גדול ולמה לי גזל קח מה ששיך לך והנפח מסרב באופן ששניהם אנשים קשים עד שהחליטו ביניהם לבוא לדין.

אמר להם הרב מורי ורבותי תחילת דינו של אדם שואלים נשאת ונתת באמונה? או לנו מיום הדין מה נדבר ומה נצטדק וסוף אדם למות ובאיזו בושה נעמוד לתת את הדין כי הכסף הוא בנפשו של האדם ועבור הכסף אדם שם את עצמו בסכנות גדולות כדי להביא ככר לחם בביתו כי בנפשנו נביא לחמנו.

והמנוח הזה לא היה כל כך עשיר ועמד בנסיונות קשים כאלה וצדיק כזה נסתלק מאתנו ומי יודע אם יש איש בעירנו ממלא מקומו. ועשה לו הספד גדול ובכו כולם כששמעו שזה היה צדיק ומנוע ורבים חזרו למוטב ועשו חשבון נפשם ומי שהיה גזל חברו בידו כששמע את הספור הזה הלך ועשה פשרה בינו לבין רעהו ונתרבה שלום אהבה ואחווה ביניהם. למדנו מפה איך שהצדקה מגינה לכל בני ישראל.

לא פרע את חובו והיפח לא תובע למשפט והנה אחר שנה הסוחר הצליח במסחרו והביא את הכסף לפרוע את חובו.

הנפח סירב לקבל באמרו שהקדוש ברוך הוא היה ערב ושלם לו ולא מגיע לו ממנו כלום, והסוחר עומד בחזקה לשלם שמפחד מאיסור גזל והתוכחו ביניהם עד שסיכמו לבוא לבית דין, ובאו לפני לדין, אז אמרתי: נפח, הדין הוא שתקבל את הכסף ועדין הוא מסרב באמרו שהקדשו ברוך הוא שלם כשראיתי שמשני צדדים לא רוצים את הכסף אז אמרתי להם אם אתם לא רוצים תתנו לי את זה הכסף תרומה לשיבה, ושמחו שמחה גדולה אמר להם רבותי זהו המנוח שסירב לקבל את הכסף.

דין תורה השני, יום אחד נכנס איש אחד לחנות מכולת וקנה מה שקנה ונפל מכיסו סכום גדול של מאתיים רובל ולא הרגיש, החנוני לקח את הכסף והסתירו אצלו, כעבור חצי שעה, האיש הזה בא בבכיות גדולות ושאל מהחנוני אולי שכחתי סכום כסף כאן? והחנוני הכחיש באמרו שלא ראה, ממונו.

היה זה הנפח וראה את כל אשר נעשה אמר לו לא תבכה הכסף אצלי אני מצאתיו, רק תגידי לי בתור סימן כמה כסף היה לך אמר לו מאתיים רובל לקח אותו לחנותו ונתן לו את כל הכסף מכיסו.

וכשראה החנוני את זה התביש ובא אצל הנפח ואמר לו חטאתי לשם אלקי ישראל שאני לקחתי הכסף והיצר הרע פתני והכחשתי ועכשיו אני מתחרט חרטה גמורה ומבקש סליחתך קח את הכסף של האיש ההוא אמר לו הנפח אני לא מכיר אותך ואת כספך אני לא מקבל, וזה עומד לתת לו בחזקה כי לפי הצדק חייב לתת לו והנפח רבי יחזקל עומד ומסרב באמרו אני לא מכיר אותך.

בינתיים התוכחו ביניהם והחליטו לבוא לבית דין כשאני שמעתי משני הצדדים אמרתי לנפח שיקבל הכסף ולא רצה בשום אופן אז אמרתי להם אם תרצו תתנו לי את הכסף הזה בשביל השיבה, ושמחו שמחה גדולה כשקבלתי את הכסף מהם.

דין תורה שלישי הנה הוא גם כן נמצא פה איש אחד צנוע וכן טובים, לאחר חתונתו חי בעניות גדולה וישן כמה לילות בלי אוכל ולא פשט ידיו לקבל שום מתנה מאף אחד.

שום צדקות, ולמה הנך מטריח את כבוד הרב! אמר לו הרב בצחוק: שמע אדוני ואל יפחד כי לא באתי אליך בשביל לקבל צדקה, כי אם לקיים מצות בקור חולים, שמעתי שכבודו חולה מסוכן במחלת נפש.

צחק בעל הבית ויאמר אנכי בריא אולם, ברוך ה', אמר לו הרב: טעית ידידי, תפתח ספר קהלת ותראה מה שכתוב: "ראיתי גם זו חולה רעה תחת השמש עושר שמור לבעליו לרעתו. "אם כן אתה חולה בנפש לכן נכנסתי אליך לקיים מצות בקור חולים. אמר לו בעל הבית: אם כל כך חשובה בעיניך מצות בקור חולים בוא ואראה לך לא רחוק מכאן יש בית חולים, ושמה תוכל לקיים מצוה של רבים. אמר לו הרב: בבקשה, ראשית כל אני זקן, איני יכול ללכת דרך רחוקה, ושנית ששם יש הרבה חולים ואיני יכול לסבול מחלת רבים.

ולכן באיתי אליך שהנך כעת יחיד חולה בביתך. אמר לו בעל הבית: יסלח לי כבוד הרב, ידעתי שמעולם לא קימתי מצות צדקה מפני שלא נזדמן לי עדין איש תקיף כמו כבודו, ולכן אני מוכרח לתת כמה שכבודו יגזור עלי, אמר לו הרב: יש לי ישיבה של מאה ושלושים תלמידים, כמה שאתה רוצה לתת תן.

הוציא סכום הגון ונתן לרב. אחר שקבל הרב את הכסף אמר לו הרב: זה לא מספיק, איני זו מכאן עד שתבטיח לי שתעשה רצון העניים מהיום והלאה. הבטיח לו הגביר ובקש ברכה שמהיום והלאה יפתח אוצרו הטוב לכל נצרך, שיתקיים העושר בידו לטובה. כבוד הרב ברך אותו ויפרדו איש מעל אחיו בשמחה גדולה.

על זה אמרו רבותינו ז"ל: גדול המעשה יותר מן העושה? (אהבת חיים)

אם בחוקותי תלכו הינו שלא יעמדו במקחם אחר ובמדרגה אחת, רק ילכו מחיל אל חיל וממדרגה למדרגה כי זה כלל גדול ברוחניות אך לצערנו זה בדיוק ההפך האדם מחפש להתקדם בגשמיות ואילו ברוחניות אינו שאוף לעלות שנאמר צידקתו עומדת לעד (אהבת חיים).

והאל הקדוש נקדש בצדקה

מעשה ברב אחד גדול ומוסם שמו רבי הירש לייב והיה גדול בתורה ובמעשים טובים ועשיר גדול, והיתה לו ישיבה ברשותו.

פעם אחת נסע לוילנא לאסוף כסף עבור הישיבה, והתארח אצל רב העיר. ובקש ממנו שילך עמו אחד מהגבירים הנכבדים שיש לרב לכמה אחדים מהעשירים של העיר לקבל מהם נדבה הגונה עבור הישיבה.

הרב הסכים לתת לו מתלמידיו שילכו עמו. והיה מידי עברו ויפגעו בארמון אחד גדול ומפואר. שאל הרב הירש לייב למי שייך הארמון המפואר הזה? ויענו לו: לגביר יהודי אחד. אמר להם: אם כן כדאי הוא להכנס אליו. אמרו לו: לא כדאי מפני שהעשיר אפילו על אחיו אינו מרחם.

אמר להם הרב" אף על פי כן נכנס אליו. מה אנו מפסידים? וננסה להשפיע עליו, ואם לא יועיל לא יזיק. דפקו על הדלת, באותו הרגע רצה בעל הבית העשיר לצאת מהבית, ופתח את הדלת כדי לצאת, ונפגשו בדלת פנים אל פנים. אמר לו המשרת: זה שעומד הוא הגביר.

נתנו לו שלום, והעשיר הזמין אותם להכנס לפנים הבית, וכבדם בכבוד. והתחילו לדבר על מצב העניים. פנה בעל הבית אל התלמיד החשוב שליוה את הרב רבי הירש לייב, ואמר לו: מתפלא אני עליך ידידי, כי אתה יודע אותי כי אני לא נותן על

מעלת המשפט שלמה המלך ע"ה אמר במשלי: דרכיך דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום (משלי ג).

שפטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלוהיך נתן לך לשבטך ושפטו את העם משפט צדק (דברים טז-יח)

“שפטים ושטרים תתן לך... אשר ה' אלהיך נתן לך” (דברים ט"ז, י"ח)

מנה תמנה עליך שופטים כאלה, אשר יתנו לך את ה' אלהיך – שיחדירו את האלוהות בקרבך (בוציאו דנהורא) .

התורה פונה בזה אל הפרנסים והמנהיגים, הממנים את הרבנים על הקהילה, כי לא ישלו את עצמם שאינם חייבים לנהוג כבוד ברב ולסור למשמעתו משום שהם הם אשר מינוהו לרב, אלא "תתן לו" – גם בשבילך אתה ניתן הרב וגם עליך לסור למשמעתו, שכן רק באם אתה תנהג בו כבוד ודרך-ארץ, אזי יתקיים "ושפטו את העם משפט צדק" – שאז יסורו גם המוני-העם למשמעתו של הרב ויצייתו למשפטיו. (כלי חמדה) .

“כי השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים” (דברים ט"ז, י"ט)

בעת שישב בעל "אוהב-ישראל" זצ"ל, מאפטא, על כסא הרבנות בקולבסוב, באו פעם לפניו שני בעלי-דין לדין תורה. יתר הדיינים לקחו שוחד והיו נוטים לצד אחד, אולם הרב מאפטא גילה כלפיהם התנגדות נמרצת והוכיח להם כי אין ההלכה כמותם. יעצו הדיינים לבעל-הדין כי ישחד גם את הרב. אך כיצד עושים זאת, והלא בשום-פנים לא יסכים הרב לקבל שוחד? יעצו לו איפוא לשלשל בחשאי סכום-כסף ניכר לכיס בגדו של הרב. בעל-הדין עשה כעצתם ואיש לא ידע דבר על כך.

למחר, כאשר ישב הרב להמשיך בדין-תורה, הרגיש כי דעתו החלה להסס בדבר וכי קם בו רצון להסכים עם דעת הדיינים. מיד דחה את ישיבת בית-הדין וכל אותו היום בכה והתחנן לפני רבונו-של-עולם, כי יאיר את עיניו לראות את האמת. כך עברו ימים מספר עד אשר גילה הרב את הכסף בכיס בגדו ומיד הבין כי בעל-הדין הוא אשר שם את הכסף בכיסו כדי לשחדו. כל-כך גדול הוא כוחו של שוחד, שאפילו אם הדיין אינו יודע מאומה על כך, בכל-זאת זה משפיע על שכלו לסלף את דעתו.

שכל נתיבות התורה היינו יסודותיה ועיקריה שלו. ושלוש קיום העולם, וכשם שהשלוש קיום העולם, כך המשפט הוא קיום העולם שאלמלא המשפט היו הבריות גוזלין וחומסים והורגים זה את זה ולא היה העולם מתקיים ועל ידי המשפט הוא מתקיים כמו שאמרו חז"ל על שלושה דברים העולם עומד על הדין ועל האמת והשלום. שנאמר אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם (זכריה ח) שהשופטים מעמדים השלוש שכל העולם תלוי בו. ולכן נצטוונו למנות בית דין בכל שער ושער.

ומעשה היה ברבי חנינא בן אליעזר, שהיה לו אילן נטוע בתוך שדהו ונפיו נוטים לשדה אחר היינו אמרי האילן וענפיו נטו לשדה אחר. בא אדם אחד וטען על חברו שענפי אילנו נוטים לשדהו ובא לחייב אותו לקצוץ האילן. אמר רבי חנינא לאיש הזה לך עכשיו ובוא אלי למחרת אמר לו האיש והרי כל הדיינים שבאים לפניך אתה פוסק להם את הדין מיד שאין אתה משהה את הדין ולי אתה אומר לבוא למחר מה עשה רבי חנינא, מיד שלח פועליו וקצץ את האילן שלו שהיו ענפיו נוטים לשדה חברו. למחר כשבא האיש לפניו לדין, אמר לו לבעל דינו צריך אתה לקצוץ אותו אמר לו בעל דינו לרבי חנינא ולמה אילן שלך ענפיו נוטים לשדה אחר, אמר לו ר' חנינא צא לשדה וראה את האילן שלי, מה שעשיתי לאילן שלי עשה לאילן שלך מיד הלך ועשה כן.

וגם השוטרים בכלל השופטים הם שהרי בלי שוטרים אין ערך לדין השופטים. שהרי קודם שהתחילו את הדין היה הנתבע חושב שהדין עמו אבל עכשיו שנתגלה שהדין אינו עמו, והוא יסרב להחזיר הממון לבעליו הרי יהיה זה גזל בידו. וזהו שאומר הכתוב ושפטו את העם משפט צדק. ושפטו מוסב גם על השוטרים כי בזה שם עושים הדין של השופטים הם עצמם נחשבים כשופטים.

ועוד שאילולי השוטרים עלולין הדיינים להתיירא מפני בעלי דין קשים והמשפט עלול לצאת מוטעה. אבל אם יהיו גם שוטרים ישפטו הדיינים את העם משפט צדק .

כדאי הוא מנוי הדיינים הכשרים להחיות את ישראל ולהושיבן אל אדמתן.

שנינו במשנה: "חרב בא לעולם על עוות הדין, גלות בא לעולם על עובדי עבודה זרה" (אבות פ"ה מ"ט)

כן אמרו חכמינו: "כל המעמיד דין שאינו הגון כאילו נוטע אשירה". (סנהדרין ז').

הרי פירושו של דבר הוא, שעל ידי מינוי דיינים בלתי כשרים חרב באה לעולם, לפי שהם מעוותים את הדין, וגם גלות באה לעולם, לפי שזה נחשב כעבודה זרה ("נוטע אשירה").

ואילו על ידי מינוי דיינים כשרים מונעים חרב מן העולם וזה גורם "להחיות את ישראל", וכן מונעים גלות "להושיבן על אדמתן" ... (בנין אריאל לוקט ממעינה של תורה).

לא תטע לך אשירה כל עץ אצל מזבח ה' אלהיך (דברים טז-כא)

אזהרה לנוטע אילן ולבונה בית בהר הבית (רש"י)

המקום הקדוש צריך להיות נאה בעיניך בזכות קדושתו ולא בזכות קישוטים חיצוניים כגון עצים נאים ובנינים מפוארים. אם מבקש אתה לפאר את הקדושה בקישוטים חיצוניים, הרי משמע שאתה מזלזל ביופיה המקורי של הקדושה

לפיכך אמרו חכמינו: "כל המעמיד דין שאינו הגון כאילו נוטע אשירה אצל המזבח" (סנהדרין ז) אם ממנים דין שאינו הגון מצד התנהגותו בדברים שבקדושה, אלא שיש בו מעלות חיצוניות כגון השכלה גבוהה וכשרון נאום הרי זה באמת "כאילו נוטע אשירה אצל המזבח" שבמקום היופי המקורי והפנימי של תורה ויראת שמים מבכרים את היופי החיצוני המקושט.... (אבני אזל לוקט ממעינה של תורה).

לא תטע לך אשירה כל עץ וגו', כאן נכללת מצוות לא תעשה שלא לנטוע אילנות במקדש או אצל המזבח. וטעם האיסור לפי שכך היו עושים עובדי עבודה זרה בבתי הע"ז שלהם שהיו נוטעים שם אילנות יפים, והתורה רצתה להרחיק מחשבת הבאים לעבוד עבודת הקודש מכל דבר העלול

זהו פירושו של הפסוק: "ויסלף דברי צדיקים" – אמר הרב מאפטא זצ"ל – אפילו אם הדיין מוסיף להיות צדיק גם לאחרי קבלת השוחד, שכן ראה ולא ידע מאומה על כך, בכל-זאת יש בכוחו של השוחד לסלף את בינתו ואת דבריו.

מכאן יש ללמוד קל-וחומר: אם נגיעה יש בה כדי לעוות את העינים, הרי מכל-שכן "מידה טובה מרובה ממידת פורעניות" – שאם אדם מסלק מעל עצמו את כל הנגיעות והפניות וטורח לרדוף אחרי הצדק, עיניו נפקחות ומוארות להשיג ולהבין את האמת (שפת אמת).

"צדק צדק תרדף" (דברים ט"ז, כ')

רדוף תרדוף אחרי הצדק בצדק. האמצעים שבהם תבקש להשיג מטרה צודקת, יהיו גם הם צודקים – שלא ככלל הידוע של הגויים, שהמטרה מקדשת את האמצעים (הרבי ר' בונים ז"ל מפשרה).

"למען תחיה וירשת את הארץ" (דברים ט"ז, כ')

כדאי הוא מנוי הדיינים הכשרים להחיות את ישראל ולהושיבן על אדמתן (רש"י).

שנינו במשנה: "חרב בא לעולם על עוות הדין, גלות בא לעולם על עובדי עבודה-זרה" (אבות פ"ה מ"ט). כן אמרו חכמינו: "כל המעמיד דין שאינו הגון כאילו נוטע אשירה". (סנהדרין ז').

הרי פירושו של דבר הוא, שעל-ידי מינוי דיינים בלתי כשרים חרב באה לעולם, לפי שהם מעוותים את הדין, וגם גלות באה לעולם, לפי שזה נחשב כעבודה-זרה ("נוטע אשירה"). ואילו על-ידי מינוי דיינים כשרים מונעים חרב מן העולם וזה גורם "להחיות את ישראל", וכן מונעים גלות – "להושיבן על אדמתן". (בנין אריאל)

למען תחיה וירשת את הארץ (דברים טז-כ)

דברי ריבת בשעריך, שחכמי ישראל חולקים בדבר, זה מטמא וזה מטהר, זה מחייב וזה מזכה, ויש מפרשים בדינים הנוגעים לריבות ומחלוקת בין אדם לחברו. וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו. שתעלה אל ירושלים שבו נמצא בית המקדש שהוא גבוה מכל המקומות, ושם תשאל את פי בית דין הגדול שבירושלים שהם יבררו לך כל הספקות, ששלשה בתי דינים היו יושבים שם האחד על פתח הר הבית ואחד על פתח העזרה ואחד בלשכת הגזית, שמשם תורה יוצאת לכל ישראל (מעם לוועז)

על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת, לא יומת על פי עד אחד (דברים יז-י)

מצינו במדרש: "שאלו לחכמה: חוטא מהו עונשו? אמרה להם: חטאים תרדף רעה. שאלו לנבואה, אמרה להם: הנפש החוטאת היא תמות. שאלו לתורה, אמרה להם: יביא אשם ויתכפר לו. שאלו להקדוש-ברוך-הוא, אמר להם: יעשה תשובה ויתכפר לו".

יוצא איפוא כי "על פי שנים עדים" - על-פי שתי דעותיהן של החכמה והנבואה, או אפילו "שלושה עדים" - גם לי הדעה השלישית של התורה - "יומת המת" - אין לו לחוטא תקנה אלא עליו למות שכן אפילו לפי דעת התורה שעליו להביא קרבן, מה יעשה בזמן שאין בית-המקדש קיים ואי-אפשר להביא קרבן, או כאשר אין בידו משגת להביא קרבן?

ברם, "לא יומת על-פי עד אחד" לפי דעתו של ה"אחד", הוא הקדוש-ברוך-הוא, לא יומת החוטא, שכן עצה קלה יעוצה לו כי יעשה תשובה ויתכפר לו... (הרה"ק ר' אברהם ממיקאלייב ז"ל לוקט ממעינה של תורה)

לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל (שפטים יז-יא)

ריב נפל בין פריץ העירה לבין היהודי שחכר (שכר) את משקו ואת פנדקו. כעס הפריץ על

להזכיר את מקומות הע"ז ולכן אסרה לנו תורה נטיעת האילנות.

"לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלהיך" (דברים ט"ז, כ"א)

אזהרה לנוטע אילן ולבונה בית בהר-הבית (רש"י).

המקום הקדוש צריך להיות נאה בעיניך בזכות קדושתו ולא בזכות קישוטים חיצוניים כגון עצים נאים ובנינים מפוארים. אם מבקש אתה לפאר את הקדושה בקישוטים חיצוניים, הרי משמע שאתה מזלזל ביופיה המקורי של הקדושה.

לפיכך אמרו חכמינו: "כל המעמיד דיין שאינו הגון כאילו נוטע אשרה אצל המזבח" (סנהדרין ז') - אם ממנים דיין שאינו הגון מצד התנהגותו בדברים שבקדושה, אלא שיש בו מעלות חיצוניות כגון השכלה גבוהה וכשרון-נאום - הרי זה באמת "כאילו נוטע אשרה אצל המזבח", שבמקום היופי המקורי והפנימי של תורה ויראת-שמים מבכרים את היופי החיצוני המקושט. (אבני אזל)

כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין ובין נגע לנגע דברי ריבת בשעריך וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו (דברים יז-ח)

כי יפלא ממך דבר, אע"פ שצויתי למנות שופטים בכל עיר ועיר, אבל לא תמיד ידונו השופטים שבאותה עיר, שאם יפלא דבר שיהיה נבדל ומכוסה מן הדיינים כיצד נוהגים באחד הדינים, יעלו לירושלים. בין דם לדם בין רציחה לרציחה, שיש רציחה שחייבים מיתה עליה כגון שהיתה במזיד, ויש רציחה, שהרוצח אינו חייב מיתה, כגון שהיה בשוגג. וגולה לאחת מערי המקלט.

ויש מפרשים שיש ספק בטומאת נידה בין דם טהור לדם טמא. בין דין לדין שיהיה ספק אם לפסוק הדין שפלוני זכאי או שפלוני חייב. בין נגע לנגע, בין נגע טהור ובין נגע טמא כפי הדינים בפרשיות תזריע ומצורע.

ביום השלישי נקלעה כרכרה הדורה רתומה לסוסים אבירים לקרבת ביתו של ר' משה הגבוה - שקעה שם בבוץ סמיך ואחד מציריה - נשבר. יום חרף גשום וטחוב היה אותו יום ובתוך הכרכרה השבורה ישבו הפריץ ובתו הצעירה ורעדו מקור. שעות ארוכות ישבו כך, ואיש לא בא לעזרם. היום רד ומבעד לחרכי הכרכרה הבחין הפריץ באור חלוש, הבוקע מעלית גג סמוכה.

בלית ברירה עזב הפריץ את הכרכרה ופנה אל עלית הגג לבקש עזרה. הוא הקיש על דלת העץ, הרעועה, והחוכר - שזה שלשה ימים אומר הוא תהלים בעלית הגג - נגש אל הדלת ופתחה לרוחה. ממצמץ החוכר בעיניו בהפתעה. את מי רואה הוא אם לא את הפריץ, אותו אדם רע מעללים שנשלו מפרנסתו?! ואולם, הפריץ לא הכירו ושטח בפניו את הבקשה: "עזרו לי, כרכרתי נשברה ואיננו יכולים להחליץ מן הבץ".

פנה החוכר להעיר את ר' "משה הגדול" ולספר לו על ה'אורח'. "משה הגדול" לא התרגש למראה הפריץ. הוא נגש אל הפתח והזמינו ללגם כוס תה חם. עד מהרה הובאה לבית גם בתו של הפריץ - והשנים נהנו מהכנסת אורחים למופת. הם אכלו ושבעו, לנו את שנתם, ובבקר תוקנה הכרכרה והיתה נכונה לצאת לדרך.

בטרם יצאו, נגש הפריץ אל בעל הבית ואמר לו: "ברצוני לגמל לך על הכנסת האורחים שלך. אלמלא עזרתך - איני יודע אנה היינו באים. נקב אפוא את השכר המגיע לך, ואשלם לך בעין יפה". "לא אקח כסף מעמך", סרב "משה הגדול". "יהודי אינו מכניס אורחים תמורת בצע כסף. ואולם", המשיך, "אם באמת ברצונך לגמל עמי טובה - הנה, תוכל לעשות זאת: אחד מידידי היה בעבר חוכר השדות והפונדק שלך. אתה נשלת אותו מתפקידו, והאיש נותר חסר פרנסה. מצבו של ידידי בכי רע: אשה וילדים רעבים תלויים על צוארו - עליו לפרנסם, ואין לן מנין. זאת הטובה אשר תוכל לגמול עמי: השב לו את השדות ואת הפונדק - ויהא זה חסדך עמדי!"

"מסכים אני, מסכים אני", התלהב הפריץ. אסיר התודה. "ויותר מכך: את הפונדק אתן לו, לידידך במתנה!"

ואכן, החוכר חזר אל שדותיו והפונדק הפך לנחלתו. עתה הבין האיש כי ה"צמח צדק" ידע,

היהודי והודיע לו שמהיום והלאה בטלה החכירה מכל וכל!

נדהם היהודי: בלא השדות והפונדק החכורים - נותר הוא ללא מקור פרנסה! עצוב ומדכא, כאדם שעולמו חרב עליו, בא האיש האמלל אל הרבי מלובביץ, בעל ה"צמח צדק", וסח באזניו את הצרה שפקדה אותו.

הרבי האזין לדברי היהודי, ולבסוף נתן לו אגרת עבור יהודי אחר, בשם ר' משה, המתגורר בעירתו. "מכתב זה יעזר לך", עודדו הרבי, והיהודי יצא מחדרו רגוע.

בהיותו ברחוב הביט אל מעטפת המכתב - ונפלו פניו: על המעטפה נכתב "לכבוד ר' משה ראטנר". היתכן? התפלא היהודי האומלל, היתכן שה"צמח צדק" טעה והחליף משה במשה?

כי זאת לדעת: שני יהודים הנושאים את השם משה התגוררו בעירה. אחד מהם, המכנה "משה הקטן" (על שום קומתו הנמוכה), היה אדם עשיר, ויחסיו עם פריצי האזור - מצוינים היו. ואלו משה השני, שהכל כנוהו "משה הגדול" (על שום קומתו הגבוהה), היה אמנם אדם מכובד, אך בצרכי הצבור לא עסק. שם משפחתו של "משה הגדול" היה ראטנר.

התפלא היהודי: מדוע ולמה פונה ה"צמח צדק" למשה הגדול שישתדל בעדי, כלום אין כאן טעות??

נבוך ואבד עצות עמד בפתח ביתו של הרבי. להכנס ולשאל את הרבי על הענין - לא ההין. ללכת אל משה הגדול גם כן לא רצה. לבסוף החליט להמליך בבני ביתו של הרבי ולנהוג בעצתם.

הוא פנה אל אחד מבניו של ה"צמח צדק" וספר לו על לבטיו. "אבי אינו טועה", השיב הבן. "סע לעירתך ועשה כפי שאמר לך לעשות".

כשהגיע היהודי לעירתו פנה אל משה ראטנר, הוא "משה הגדול", והגיש לו את מכתבו של הרבי. הלה התפלא למראה אגרתו של הרבי הממענת אליו. אך את מצות הרבי החליט לקיים. בלי הרהור ופקפוק. "עלה ושב בחדרון הקטן שבעלית הגג", אמר ליהודי שבא אל ביתו "אמור שם תהלים, נמתין לישועה שתבוא, ואולי תבוא היא באמצעותי".

עלה החוכר לחדרון, ובעינים נוטפות דמעות קרא פרקי תהלים. יומים תמימים ישב שם, והישועה עדין לא באה.

כעסה המלכה על היהודים ובאה אל המלך ואמרה לו: "היהודים מורדים בך, לך וכבוש אותם. ביום שמחתי בוכים וביום צרתי שמחים". שמע לה המלך עלה עליהם בחיל רב והכניעם, וכך נחרבה לה יהדות אלכסנדריה (סוכה נא: ירושלמי סוכה פה, א. דברי ימי הבית השני פל"ו לוקט מ-613 סיפורים על תרי"ג)

ראשית דגנך תירשך ויצהרך וראשית גז צאנך תחן לו (דברים יח-ד)

בפסוק הזה מבוארים שתי מצות, האחת מצות התרומה, והשניה מצות ראשית הגז. ובזה שנאמר ראשית דגנך תירושך ויצהרך וגו' תחן לו, נכללת אחת ממצות עשה שבתורה, להפריש תרומה גדולה מן הדגן והתירוש והיצהר, ונותן אותה לכהן. ומדין התורה אין שיעור לתרומה, אלא אפילו חיטה אחת פוטר את כל הערמה, אבל חז"ל אמרו להפריש יותר, ומי שיש לו עין בינונית מפריש אחד מחמישים וסמכו על הלשון תרומה, תרי ממאה (שנים ממאה, והיינו אחד מחמישים)

תמים תהיה עם ה' אלוהך (דברים יח-ג)

סיפר רבנו יוסף חיים מבבל זצ"ל על אדם תם עם הארץ שלא ידע להתפלל, ואפילו פירוש מילים של הפסוקים ושל תורה לא ידע. וה' יתברך חננו בעושר וברבוי בנים ובנות. בבית הכנסת שבו היה מתפלל היה חזן קורא את הקרבנות בנעימה וכשמגיע לפסוק, "אלו ואלו נשרפים בבית הדשן", היה אומרו בנעימה מיוחדת יותר מכל התפילה. וזה העם הארץ שאינו יודע פירוש המלים חשב שכנראה תיבות האלו הם ברכות גדולות ובהם החזן מברך את הקהל, ולכן מגביה קולו בכדי להשמיע לציבור. במשך הזמן קלט את חמשה תיבות האלו בעל פה וכשהיו בניו נגשים לקבל ממנו ברכה בערב שבת היה מברך אותם ואומר: "אלו ואלו נשרפים בבית הדשן".

פעם התארח בביתו תלמיד חכם וכששמע אותו שמברך את בניו, "אלו ואלו נשרפין בבית הדשן", אמר לו: מה אתה עושה?! אתה מקלל את בניך ולא

כמובן, את אשר הוא כותב על מעטפת המכתב, ולא היה לו להרהר על כך, כלל וכלל... (מעשיהם של צדיקים).

לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד (דברים יז-טז)

העיר אלכסנדריה שבמצרים נוסדה על ידי אלכסנדר מוקדון ונקראה על שמו. יהודים רבים התיישבו בה מראשית יסודה. אלכסנדר מוקדון הושיב בה יהודים ובני עמים אחרים, כדי להביא להתקרבות בין אזרחי ממלכתו הגדולה. במשך הדורות הלך וגדל מספר היהודים שבאלכסנדריה, ובסוף תקופת בית המקדש השני היו למעלה משליש תושביה יהודים. יהודי אלכסנדריה נהנו מזכויות אזרחיות רבות, הם תפסו עמדות חשובות בצבא ובפקידות ממשלתית, היו ביניהם אזרחים עשירים והרבה אומנים יהודים.

בית כנסת גדול ומפואר בנו להם יהודי אלכסנדריה במצרים. רבי יהודה במסכת סוכה אומר: "מי שלא ראה בית כנסת בעל מבנה מיוחד של אלכסנדריה, לא רע בכבודם של ישראל". שבעים ואחת כיסאות של זהב היו בה, כנגד שבעים ואחד זקנים, ובמה של עץ באמצעיתה. וחזן בית הכנסת עומד עליה והסודרים בידיו. וכיון שהגיע לענות "אמן", הוא היה מניף בסודרים והם עונים "אמן".

שגשוגה של קהילת אלכסנדריה הגיעה לקיצה עם בואו של מלך רומי טרכינוס, מלך רע ואכזר. טרכינוס הרס את העיר, והכניע את היהודים באכזריות רבה. ומדוע נענשו? משום שעברו על האיסור "לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד", עברו על האיסור לרדת חזרה למצרים. טרכינוס האכזר התנפל על היהודים והרג בהם, כשהוא תולה זאת במרידתם בו.

כיצד הוכיח זאת? היתה זו אשתו של המלך שהתלוננה על היהודים. לאשת טרכינוס נולד בן בתשעה באב. יום זה הוא, כידוע, יום שמתענים ואבלים בו. לא מצא הדבר חן בעיני המלכה, שביום שמחתה היהודים אבלים. והנה לתקופת זמן מת בנו של המלך בחנוכה, והיהודים מדליקים נרות וחוגגים בזמן זה.

להשיב לו ברמזים, ואם לא יצליחו היהודים סכנת גרוש מרחפת עליהם וזוהי צרה גדולה.

כששמע הכפרי הדברים האלה, רץ אל הרב הקדוש הזקן בתוך בית הכנסת שהיה מעוטף בטלית ומכותר בתפילין ופניו ממש על הרצפה ויורד ממנו דמעות כמים. אמר לו כבוד הרב, מה אתם כל כך מצטערים? בעזרת השם אני הולך תכף אל המלך ואני אשיב לכומר. הרב וכל הציבור כששמעו את דבריו חשבו אותו למשוגע, אבל הכפרי נסע בעגלה שלו ישר אל המלך.

החל הכומר לבחון אותו ברמזים, הוציא שתי אצבעות ממול היהודי. והיהודי הוציא אצבע אחת ממולו, נשתנו הפנים של הכומר, השביע המלך לכומר שלא ישקר ויגיד את האמת מה שאלת ומה ענה לך? אמר לו הכומר למלך אני אמרתי לו שיש שני אלוה בעולם, והוא ענה לי שיש אלוה אחד בעולם זוהי שאלה ראשונה ופתרונה.

שאלה שניה הכומר הראה ליהודי חמש אצבעות פרודות אחת מהשניה, והיהודי הראה לו אגרוף אמר לו המלך מה זה? אמר הכומר למלך רמזתי לו אתם אומרים שיש אלוה אחד בעולם למה אתם מפוזרים? ענה לי שעתידים להקבץ על מקום אחד זהו האגרוף.

בשאלה השלישית לקח הכומר בקבוק יין אדום הראה ליהודי מרחוק, כשראה היהודי את היין האדום תכף הוציא מכיסו את ככר הגבינה הלבנה והראה לו, ראה המלך שהכומר הולך ומתעלף אמר לו המלך שמע אנוכי הרשיתי לך על מה שבקשת ממני עכשיו תגיד לי מה זה היין והגבינה? אמר לו הכומר אדוני המלך יין אדום זה דם, אמרתי לו אתם שפכתם דם נביא שלכם בתוך בית המקדש, ואיך תתקבצו כמו שאתה אומר? והוא הראה לי גבינה לבנה, כתוב בתורת ישראל אם יהיו חטאיכם בשנים כשלג ילבינו. אותו הרגע שמח המלך ביהודי ונתן לו מתנה הגונה ושלח אותו.

לאחר מכאן נתאספו סביב לרב רבנים מגדולי התורה כדי לראות את הכפרי ולשמוע ממנו נתנו לכפרי כסא לשבת על יד הרב ושאל ממנו. ידידי,

תגיד לי שאלה ראשונה מהכומר מה היתה?

אמר לו הוא הראה לי שתי אצבעות, אני הבנתי שרוצה להוציא ממני שתי עיניים, ואני הראתי לו אצבע אחת, שיבין שאני לא פחדן כלומר, באצבע אחת אני מוציא את שתי עיניו.

מברכם?! אותו עם הארץ נדהם, והצטער צער גדול. בלילה באו לתלמיד החכם הזה בחלום מן השמים בכעס, ואמרו לו: דע לך שכשהעם הארץ הזה היה אומר את המלים הללו בתמימות בחשבו שזה ברכה, הקדוש ברוך הוא היה לוקח את המילים ובחסדו מסדר אותם לברכה. כשקם אותו תלמיד חכם משנתו נצטער עד למאוד.

ועל כיוצא בזה דרשו, "ודגלו עלי אהבה" ודילוגו עלי אהבה, שאף על פי שהוא מדלג אותיות או תיבות, ובוזה משתנה משמעות הדברים, או תתהפך מטוב לרע, עם כל זה הם אהבה שיהיו נשלמים ונתקנים בסדר הנכון (עוד יוסף חי פרשת מטות עה"פ לא יחל דברו).

אולם יש לציין שכל זה למי שתמים ואינו יודע מימינו ומשמאלו, אבל מי שיודע לקרוא ואינו מדקדק בתפילתו עונשו כפול ממי שאינו מתפלל כלל, כי אם כבר הוא מתפלל סימן שהוא הגיע להכרה שהוא מחוייב בתפילה ומדוע הוא מזלזל בכך? וכמו שאמרו חז"ל כל המזלזל בנטילת ידיים נעקר מן העולם ומדובר באחד שכבר נוטל אלא שהוא מזלזל בכך, ודאי שעונשו חמור יותר ממי שאינו נוטל כלל. (לבוש יוסף)

מעשה ביהודי כפרי שלא למד תורה מקטנותו, אבל היה בעל אמונה, היתה לו עגלה שפעם בשבוע היה מביא בה ירקות מהכפר לעיר. והנה פעם אחת בא לעיר כרגיל ומצא כל החנויות סגורות ואפילו ילד אחד לא נמצא ברחובות ולא ידע מה קרה? רק שמע קולו של בכיות, הלך באותו כיוון וראה בית הכנסת הגדול מלא מפה לפה וכולם בוכים, שאל מאחד מה קרה? אמר לו אין אתה יודע? הלא ששני ימים כל ישראל בתענית ומבקשים מהקדוש ברוך הוא שיבטל מעלינו הגזרה הזאת.

והגזרה כך היתה שבאותה העיר היה כומר רשע גדול ורצה לנקום מישראל על ידי עלילות דברים ובא לפני המלך ובקש ממנו הרבה שיוצא המלך כרוז כזה בעוד שבוע ימים, אם יש חכם בישראל צריך שיעמוד לפני המלך ביום פלוני, ובשעה פלונית, ושם על ידי המלך יעמוד כומר אחד שרוצה לשאול שלש שאלות, אבל בלי דיבור רק ברמזים בלבד, בפנטומימה והעונה גם כן צריך

תכין לך הדרך תתקן הדרך, שאם יש פרשת דרכים. שכמה דרכים נחלקים צריכים להעמיד לוח עץ ובו כתוב מקלט, שהרוצה יכיר מיד באיזה דרך לפנות שאם לא כן ילך בדרך אחרת וגואל הדם ימצאו ויהרגהו.

ושלשת את גבול ארצך שהארץ תהיה מחולקת בשוה לארבעה רבעים כדי שיהיה מרחק שוה בין שלש הערים שמדרומה של ארץ ישראל עד חברון ששם העיר הראשונה יהיה אותו המרחק כמו מחברון לשכם, ומשכם לקדש כמו מקדש לצפון. וקבעו שלש בעבר הירדן ושלש בארץ ישראל, והיתה כל אחת מן השלש שבעבר הירדן כנגד אחת מן השלש בא"י כמו שתי שורות שבכרם, וזה שנאמר אשר ינחילך ה' אלהיך בא לרבות שגם בעבר הירדן יש לעשות כאותה צורה.

לא יקום עד אחד באיש (דברים יט-טו)

מעשה באדם אחד ששמו היה טוביה. טוביה חטא בחטא וראה זאת אדם ששמו היה זינגוד. בא זינגוד לפני רב פפא והעיד על טוביה שעבר עברה. והנה לתדהמתו היכה אותו רב פפא מלקות. פנה זינגוד אל רב פפא שאלו טוביה עבר עברה ואת המלקות אני מקבל? **אמר** לו רב פפא, אתה חייב מלקות על כך שאתה לבדך אמרת עדות על טוביה, צריכים שני עדים שכתוב "לא יקום עד אחד באיש" ואתה שאמרת לבדך עדות הוצאת עליו שם רע ואין כל ערך לעדותך ועל כך אתה עובר על לא תלך רכיל. (מסכת פסחים דף קיג ע"ב)

שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען יטב לך והארכת ימים (דברים כ-ז)

ואת הבנים תקח לך רמז שמותר לאכול ביצים אע"פ שהם יוצאים מן החי והייתי יכול לומר שדינם כאבר מן החי.

ועוד למען ייטב לך והארכת ימים, אמרו חז"ל בקדושין למען ייטב לך בעולם שכולו טוב, והארכת ימים בעולם שכולו ארוך.

השאלה השניה: הראה לי חמש אצבעות, רצה לתת לי סטירה ואני הראתי לו אגרוף. אם תרצה לתת לי סטירה באגרוף שלי אני אוציא את השניים שלו.

השאלה השלישית: כמדומה לי שפחד ממני, הלך והביא בקבוק יין. אני ידעתי שרוצה לפייס אותי ואני נתתי לו גבינה לעשות שלום בינינו.

קם הרב ונשק את מצחו. הבינו כל הרבנים שנעשה נס על ידו שאלו אותו, למדת תורה? מניח תפלין כל יום? אמר להם שאינו יודע כלום. רק מניח טלית ותפלין ואומר שמע ישראל וצועק ואומר דע מה למעלה ממך וממנו אני ירא כך למד מבית אביו. נמצאנו למדים כמו שכתוב בתורה תמים תהיה עם השם אלקיך ובכל דרכיך דעהו. (אהבת חיים).

כי הגויים האלה אשר אתה יורש אותם אל מעוננים ואל קסמים ישמעו ואתה לא כן נתן לך ה' אלהיך (דברים יח-יד)

עכשיו מבאר הכתוב למה הוזהרו כל כך שלא להיגרר אחרי המעוננים והמכשפים, כי הגויים האלה אשר אתה יורש אותם אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו, שהם נתונים להשגחת השרים הממונים עליהם ואתה לא כן נתן לך ה' אלהיך שלא מסר אתכם הקב"ה ביד המזל, ואין אתם תלויים בסדר המזלות, ולכן עליהם לפנות אל נביאי האמת ואל אורים ותומים. ויש מפרשים ואתה לא כן נתן לך ה' אלהיך, הקב"ה עשה שלא יתקיימו בכם הדברים שמגידיים עליכם, כמו שאמרו חז"ל אין מזל לישראל. ישראל מעל המזל.

שנאמר "ישראל חזא מזליה חזא" שישראל מעל המזל ולא כמו הגויים שמיום היוולדו רשום להם את גורלם. ואילו ישראל ע"י תורה ומצוות משנים סדרי עולם כמו שנאמר צדקה תציל ממות, כבוד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימך...וכן על זה הדר.

תכין לך הדרך ושלשת את גבול ארצך אשר ינחילך ה' אלהיך והיה לנוס שמה כל רצח (דברים יט-ג)

מכל אסורים, ואפילו חכם וצדיק שעוסק בתורה ימים ולילות, אינו יכול להכניע היצר הרע עד שישא אשה.

פוק חזי מה שנאמר בגמרא (קדושין כט): כשבא רב המנונא לפני רב הונא וראה דלא פרס סודרא, ושאלו: מאי טעמא? ואמר לו: משום דלא נסיבנא, ואהדרינאו רב הונא לאפה מנה ואמר לה: חזי, דלא חזית לאפאי עד דנסבת! ואמרו בגמרא – משום דסבר רב הונא: כל מי שלא נשא אשה, יהיה בהרהורי עברה כל ימיו, ולכן, הרוצה להלחם ביצרו, אינו יכול לו עד שישא אשה.

וזה שכתוב: "כי תקרב אל עיר" – הוא הגוף שלך שנקרא בשם "עיר", "להלחם" – עם היצר הרע, "עליה" – רוצה לומר: בשבילה, שלא יחריבנה היצר הרע – אז תחילת הכל צריך שתקרא אליה לשלום, היא מצות הנשואין, שיהיה לה עזר במצוה זו יותר מכל המצוות, מה שאמרו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (יבמות סב): כל השרוי בלא אשה, שרוי בלא שלום, שנאמר (איוב ה כד): "וידעת כי שלום אהלך וכו'" וכנזכר בגמרא דיבמות (דף סב). (בן איש חי)

כי האדם עץ השדה (דברים כ-ט)

מיתת האדם, אינה חידלון סופי. אלא רק תהליך של מיחזור אלוקי, כדי לשוב לחיים חדשים – אך הפעם יותר יפים – מהחיים של עכשיו.

אם נרצה לראות תחיית המתים עין בעין. נתבונן נא בתולעת המשי, היא חיה כמה שבועות ומתנועעת ואוכלת, אחר כך אוחזנה השבץ. אורגת היא סביב עצמה פקעת חוטים, ומתקשה בתוכה, ונהפכת לגולם, וביתה זהו קברה. שם היא מונחת כמתה במשך חמישה או שישה שבועות אם תפתח פקעת כזו של גולם בתוך זמן זה, תמצא בה דבר מושחת, הנראה כמעופש ואפילו מסריח.

אולם לאחר כלות זמן התהוותה בתוך הפקעת, במקום להתפורר ולהיכחד, לפתע מנקרת הבריאה הזאת את הקליפה, ויוצאת לאור עולם בדמות בריה חדשה, שכנפיה מבריקות ויפות, ופרפר עליז ושמח יעופף לו הנה והנה.

וכמו סוף התולעת המקבלת צורה חדשה, ומבריקה בכנפיה ומעופפת לה לחיים חדשים, כן הוא סוף האדם. מכין הוא את עצמו לחיים חדשים

ויש לציין כי במצווה הזו יש הרבה פרטים כיצד לקיימה כתיקונה כמו שכתוב "שלה תשלח את האם", ולא את האב, ואיך יוכל אדם להבחין אם האם נמצאת על הביצים או האב? אלא שביום האב נמצא ובלילה האם. ויש עוד תנאים במצוה זו, שיהיו הביצים ראויים לאכילה, ואם זה גוזלים שתהא האם רובצת עליהם ממש שזה רק כעשרה ימים אחרי הבקיעה וגם שיהיה ברשות הרבים ולא מזומן, לכן יש לציין בכל הפרטים בהלכות שילוח הקן, ולאחר שילמד את המצוה הזו יזכה בע"ה לקיימה כתיקונה.

מסופר על הגאון רבי עזרא עטיה זצ"ל שהיה רגיל למסור שיעור בגמרא בפני פקידים, סוחרים, ותעשיינים. כשהגיעו לסוגיית מצות שילוח הקן (בגמרא חולין קל"ט): אז דנה הגמרא על הפסוק, "כי יקרא קן ציפור לפניך בדרך בכל עץ או על הארץ", מה יהיה הדין אם ימצא קן על ראשו של אדם? אחד מן השומעים אמר: איזו מין שאלה לא מציאותית זו, מדוע עוסקת הגמרא בכזו שאלה?

ענה לו הרב בנועם אך בתקיפות: דברי הגמרא הם קדש קדשים, ואין להרהר אחריהם ומכיון שראה הרב שלא הועילו דבריו לאותו תלמיד, התפלל מתוך כאב ואמר: רבוננו של עולם תוכיח את אמיתות תורתך הקדושה.

והנה לפתע נכנס אחד מהתלמידים שנעדר זמן רב, שמח הרב ואמר בלבו: יש כאן הזדמנות להסיח את דעתו של העיקש, ושאל את הבא: היכן היית זמן כה ארוך? ענה ואמר: היה לי עסק בהודו שהיא ארץ מוזרה ואורחותיה מוזרים. תארו לכם יושב אדם משועמם בידים משולבות תחת עץ יום יומיים שלושה, ומשום שלא שינה את תנוחתו באה ציפור ובנתה לה על ראשו קן, והוא אפילו לא הזיז את ידו כדי לגרשה. מה אתם אומרים? אמר הרב עזרא עטיה זצ"ל: אנו אומרים משה אמת ותורתו אמת! ואותו אדם שלעג על כך כבש עיניו בקרקע מרוב בושה. (לבוש יוסף).

כי תקרב אל עיר להלחם עליה, וקראת אליה לשלום (דברים כ-י)

האדם נקרא (נדריים לב): "עיר קטנה ואנשים בה מעט" וכמו שנאמר בקהלת (ט יד). והדבר ידוע שיצר הרע יתגרה וילחם באדם באסור עריות יותר

המים, ואחד יוצר כלי מן הטיט. איזה מהם יוצר משובח יותר?" אמר לה: זה שיוצר מן המים! כיון שבלתי אפשרי ליצור כלי מן המים". אמרה לו: אף הקב"ה כן, אם מן המים הוא מייצר אדם (כי אדם בא מטיפה סרוחה, שהיא כמים) מן הטיט שזה העפר לא כל שכן שיכול לייצר אדם מחדש?!
בישיבת רבי ישמעאל, למדו "קל וחומר" מהתשובה שהשיבה בת הקיסר לאביה, על כלי זכוכית: "ומה כלי זכוכית שנעשה ברוח של אדם, שנופח בו מתוך השפורפרת ונעשה כלי, ואם נשבר יש לו תקנה להתיכו ולחזור ולעשות ממנו כלי. אדם שנעשה ברוחו של הקב"ה, על אחת כמה וכמה שיחיה אחר מותו!" שנאמר "ונפחתי באפך נישמת חיים והיית לנפש חיה".

כי תצור אל עיר ימים רבים להלחם עליה לתפשה לא תשחית את עצה וכו' כי ממנו תאכל וכו' (דברים כ-ט)

דרך העולם כאשר מדינה יוצאת למלחמה על חברתה היריבה, וכשהיא רואה שהנצחון אינו נמצא בדרכה אלא ההיפך אז היא משמידה כל אשר בדרכה, שאם לפחות לא עלה בידה הנצחון תגרום נזק לשכנתה ככל האפשר, ובא הכתוב לברר לעם ישראל שכאשר יצאו למלחמה אל להם להכרחית ולהשחית את העצים ושאר דברים שיש באותה מדינה, כי מובטח להם שהנצחון יהיה בידם, ומאותם עצים הם יאכלו לשובע כפי שאמר כי ממנו תאכל, ואם כך אל תכריתו ואל תשחיתו מאומה (וידבר יוסף)

והיה העיר הקרבה אל החלל ולקחו זקני העיר ההוא עגלת בקר אשר לא עבד בה אשר לא משכה בעל (דברים כא-ג)

והיה העיר הקרבה אל החלל שמכיוון שבתחומה נהרג אדם ודאי גם הם עשו עבירה דומה. שאם כל בני העיר צדיקים אין הקב"ה מגלגל תקלה סמוך להם.

ומעשה היה בר' יהושע בן לוי שהיה אליהו רגיל לדבר עמו יום אחד אכל ארי אדם אחד בתוך ג' פרסאות לעירו ושוב לא רצה לדבר עמו שלא הגן

בקברו, משם אם יזכה – יגאלנו ה' גאולת עולם, ויצא ויעופף לו לחיים חדשים המתוקנים לו עדי עד, כאשר אמר הנביא (יחזקאל ל"ז י"ג): "כי אני ה', בפתחי את קברותיכם".

מי שלא ידע, ולא ראה תהליך זריעה מעולם. והוא חיזר אורח בכדור הארץ ויספרו לו שנשמת האדם לא מתה. וגם יספרו לו: שאם יקחו גרעין פרי אחד – ויניחוהו בתוך האדמה עד שירקב ויכלה, ולאחר מכן יצמח מהגרעין הזה – עץ נחמד למראה עם עלים לחים, ופרחים יפים, ופרות טעימים, אשר בהם יהיו רבבות גרעינים כדוגמת זה אשר נרקב תחת רגבי האדמה. מה יחשוב זה השומע?

הלוא יחשוב בעצמו שמעשה הזריעה שסיפרו לו, הינו מעשה בדוי. ויעדיף להאמין יותר בהשארות הנפש! כי איך אפשר להבין בשכל קר והגיוני, שאחרי שנרקב הגרעין לגמרי ונהיה מעופש, מסריח, ונימוח לגמרי! שוב יחיה, יתפתח, ויתרבה עוד – פי אלפי פעמים יותר מאשר היה בתחילה?
אם נעמיד לפנינו אדם, שלא ראה ושמע על חורף, שלג, קרח וכפור, ועצים יבשים. ויספרו לו שהטבע לא מת, אלא עובר תהליך של מנוחה ומיחזור. ואחר כך יחזור הטבע עם כל הצמחיה לחים ותשגשג שנית. מה יחשוב האדם הזה? הלוא יאמר בליבו: איזה מן דיבורים אלו? הרי כאן רואים בחוש, כי הטבע והצמחיה מתה בדיוק כאדם, ולא ישוב כל זה לפרוח ולשגשג עוד בארץ החיים!

אבל כל זה רק מנקודת מבט של אדם בור, שאינו יודע כי אין המות המדומה הזה, השולט בחורף בכל הטבע – אינו, אלא רק סיבת החיים שלו. ושינת הטבע בחורף בלי שום סימן חיים – אינה, אלא מנוחה כדי לאסוף חיים חדשים, על מנת לשוב באביב לימי נעוריו.

איך עפר יכול להיות?

קיסר אחד שאל את רבן גמליאל: "איך אתם אומרים: שהמתים חיים לעתיד לבוא, הלוא הפכו להיות עפר. והאם עפר יוכל להיות?"

אמרה בת הקיסר לרבן גמליאל: "הנח לו! ותן לי להשיב לאבי על שאלתו". אמרה לאביה: "אילו היו בעירנו שני יוצרי כלים אחד יוצר כלי מן

זכותו על אותו אדם שלא יאכלו ארי. אף כאן כיון שאירע דבר כזה בסמוך לעיר הזאת, כל בני העיר חייבים לראות עצמם אשמים בדבר

תצא

דומה לזכוב, כשם שהזכוב למרות שיגרשוהו יחזור שוב עד שיהרגוהו כך הוא היצר הרע (חפץ חיים).

והזכוב הולך בדרך כלל למקום הפצעים גם היצר הרע מוצא את נקודות התורפה באדם, לזכוב יש על פי המדע מעל 500 עינים קטנות, כך היצר הרע שהוא השטן והוא מלאך המות כל גופו מלא עינים. **מספרים** על אלכסנדר מוקדון שלאחר שחזר ממלחמותיו הקשות, התגאה בפני אריסטו על הצלחתו הגדולה במלחמה. אמר לו אריסטו דע לך שאת המלחמה הקשה עדין לא עברת, שזו מלחמה היצר. (לבוש יוסף)

כי תצא למלחמה על אויבך ונתנו ה' אלקיך בידך ושבת שבינו, וראית בשביה אשת יפת-תואר וחשקת בה ולקחת לך לאשה (תצא כא-י).

בגמרא קדושין (כא) אמרו חכמינו זכרונם לברכה: "לא דיברה תורה אלא כנגד יצר הרע, שאם לא נתיר לו לקחתה ישאנה באיסור", עד כאן. לכאורה הדבר תמוה ביותר, שהרי מדובר באנשים צדיקים וחסידים, המדקדקים במצוות, קלה כבחמורה, שאפילו אם דיברו בין תפילין של יד לתפילין של ראש, היו חוזרים לביתם, וכיצד אפשר לחשוד בהם שאם לא נתיר להם לקחת אשה זו, יקחו אותה באיסור???

כי תצא למלחמה על אויבך ונתנו ה' אלהיך בידך ושבת שבינו (תצא כא-י)

נסמכה פרשה זו לפרשת שופטים, לרמז שאם נעשה הדין והמשפט כשורה, אז ננצח במלחמה "ונתנו ה' אלהיך בידך ושבת שבינו" (צרו המור).

ואמר הכתוב "כי תצא למלחמה על אויבך", ולא "כי תלחם", בכדי לנטוע בתוכנו מידת האמונה שהנצחון במלחמות זה לא ביד האדם, ואילולא שהקדוש ברוך הוא מסייע לנו, לא היינו מצליחים לכבוש את כל המריבים (כלי חמדה).

ואכן האויב האמיתי והעיקרי של האדם הוא יצר הרע, כי הנה אמרו חכמינו בתלמוד (קדושין ל) "יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום, ואלמלא הקדוש ברוך הוא עוזרו אין יכול לו", ומשמע מכאן שבדרך הטבע קשה לאדם לכבוש את היצר הרע, ואם כן יש חשש שהאדם יתייאש ולא ינסה להלחם עם היצר, על כן אמר הכתוב "כי תצא למלחמה על אויבך" כאשר רק תצא ותנסה להלחם עם היצר, אזי "ונתנו ה' אלהיך בידך" מן השמים יסייעוך לנצחו כיון שהבא ליטהר מסייעים לו מן השמים (תורה משה).

אילולא שהקדוש ברוך הוא עוזר לאדם אינו יכול לכבוש את יצרו משום שהוא דבר רוחני והאדם גשמי, ובפרט שאמרו חז"ל (ברכות ס"א) יצר הרע

**כי תצא למלחמה על אויבך ונתנו ה'
אלוהך בידך ושבות שביו: וראיתה
בשביה אשת יפה תאר וחשקת בה ולקחת
לך לאישה (תצא כא, י-יא)**

מההיתר של אשת יפת תואר שהתורה מתירה לקחת בזמן מלחמה יש ללמוד שלא יתכן שתצוה התורה מצוות שאי אפשר לקיימן, והראיה שבמקרה של מלחמה ירדה התורה לסוף דעתו של אדם שאינו יכול לכבוש יצרו, ולכן התירה אשת יפת תואר. כמו כן אמרו חז"ל במשנה (יומא פ"ג) מי שאחזו בולמוס, כלומר חולי שאוחזו את האדם מחמת רעבון, עיניו כהות, והוא עומד למות, מאכילין אותו אפילו דברים טמאים עד שיאורו עיניו כי כשראיתו חוזרת בידוע שנתרפא.

ומכאן אמר הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל – יש לנו הארה נפלאה עד מאוד הסותמת פי הדוברים הבל ואומרים כי יש תקופות או מצבים שבהם אי אפשר לקיים את המצוות התורה ואזהרותיה כפי שהן, **על כן חושבים הם כי צורך לשנות חלילה כמה דברים ולהתאימם לרוח הזמן.**

דין יפת תואר בא וטופח על פניהם ומוכיח שאין שחר לטענתם, שכן כאשר רואה הבורא שיש בתורה דבר שקשה מאוד לעמוד בו, הוא יתברך מתיר את האסור, ועוד מדובר באיסור חמור של עריות, לכן הקב"ה הוא היצרן של האדם הוא יודע מה היכולות של ברואיו ולא יעמיד אותם בניסיון בלתי אפשרי.

לפיכך אין אדם יכול לפטור עצמו מן הדין על ידי הטענה שאינו יכול בשום און להתגבר על יצרו ולקיים את התורה ומצוותיה. הטענה לאי יכולת נובעת אך ורק מחוסר רצון לנסות ולהשתדל, וכל הבא ליטרהר מסייעין בידו. (לקח טוב)

**"כי תצא למלחמה על אויבך ונתנו ה'
אלהיך בידך ושבת שביו" (דברים כ"א, י')**

הכתוב מדבר כאן על המאבק התמידי הנטוש בין האדם ובין אויבו הנצחי – היצר-הרע.

הרי אמרו חכמינו: "יצרו של אדם מתגבר עליו

זאת ועוד שהפרשה הקודמת מסתיימת במילים: "כי תעשה הטוב והישר בעיני ה'" וסמך ליה: "כי תצא למלחמה על אויבך" ורמזה כאן התורה, שרק מי שעושה הטוב והישר בעיני ה' רשאי לצאת למלחמה. וממילא הקושיה מתעצמת, כיצד דווקא לצדיקים כאלה צריכה לבוא אזהרה על דברים גדולים כמו: גילוי עריות או עבודה זרה וכיוצא בזה?

רבתינו גילו לנו שהמלחמה בזמנם הייתה שונה מאשר המלחמות הרגילות, והמדיינים הרשעים היו מלבישים את בנותיהם בבגדים נאים ומושכים בצורה מיוחדת, כדי שהחיילים יתנו עיניהם בבנות אלו, וממילא ישכחו את מטרת בואם למלחמה. אולם התורה ירדה לתוך מחשבות ליבו של האדם ובאה ואמרה לו: מותר לך לקחתה אחרי שתשבה אותה. רק אל תשכח את מטרת יציאתך.

מכאן למדו בעלי המוסר יסוד עצום בעבודת ה', שאדם נגרר באופן טבעי אחר ראות עיניו. ומושפע הוא ביותר מסביבתו. ומשום כך כתוב בתורה: "ובשר בשדה טרפה לא תאכלו", ולכאורה תמוה מדוע דווקא כתבו בשדה? והרי אסור לאכול טרפה בשום מקום? אלא, שרבינו יהודה צדקה זכר צדיק לברכה כתב: שבאמת בביתו של אדם הכל "חלק" או "גלאט" וכו', אך הבעיה מתחילה בשדה. כשהוא יוצא ל"פקניק" עם חבריו וקרוביו. והאוכל לא כל כך "מהודר". כאן באה התורה והזהירה: "אל תגרר", "אל תכנע", תלך נגד הזרם ואל תושפע מסביבתך, אל תלמד ממעשיהם.

הרמח"ל כתב בספור "מסילת ישרים" (פרק ה') שפעמים רבות, אפילו אם נתאמתה לאדם מהי חובתו בעולמו, עם כל זאת אינו מקיים את הדברים כדי שלא ילעגו לו חבריו או כדי להתערב עמם בחברתם.

וכן כתב הרמב"ם (פרק ו' מהלכות דעות) שדרך האדם להמשך אחר חבריו וסביבתו, ולכן צריך אדם לחפש חברה טובה ולהזהר מחברה רעה. וכדברי שלמה המלך, עליו השלום: "הולך את חכמי יחכם ורועה כסילים ירוע", ומצוות עשה להידבק בחכמים, וכמו שנאמר: "ובו תדבק וכו' עיין שם (כותנת פסים).

שהתירה תורה לקחת יפת-תואר מהווה תריס נגד היצר-הרע, שכן מעתה יסית את האדם שלא לקחתה; ואילו היתה התורה אוסרת יפת-תואר, היה היצר-הרע מסיתו לקחתה דוקא. והיינו: "לא דברה תורה אלא כנגד יצר-הרע" (הה"ק ר"מ מפרמישלן ז"ל).

"ובכתה את אביה ואת אמא ירח ימים"
(דברים כ"א, י"ג)

מה טעם נמר "ירח" ולא "חדש"? לפי שמצינו בחזו"ל: "אין אביה ואמה אלא עבודת-כוכבים, שנאמר: "אומרים לעץ אבי אתה ולאבן אתה ילדתנו" – והיינו: שתפרוש מהעבודה-הזרה ותצטרף לכלל ישראל. לפיכך נאמר "ירח", שהוא שמה של הלבנה – סמל עם ישראל (דברי שאול)

אפשר לומר טעם נוסף על כך: בכתובה כותבים את התאריך "יום...לחודש", ואילו בגט כותבים "יום...לירח" – לפי שקידושין נאמר בתורה: "כי יקח איש אישה חדשה", ויאה כאן לשון חודש, ואילו לגבי גרושין נאמר: "גרש ירחים", ויאה כאן לשון ירח. והנה כאן אצל יפת-תואר הלא אמר רש"י: "סופו לשנאותה" – שכבר ברור מראש כי סופו לשלחה מעליו, לפיכך כבר ננקטה מראש לשון של גירושין: "ירח".

"והיה אם לא חפצת בה" (דברים כ"א, י"ד)

הלא צריך היה הכתוב לומר: "אם לא תחפוץ בה" בלשון תיד, כשם שנאמר בתחילה: "וחשבת בה"? ברם, החילוק שבין "חשק" ובין "חפץ" הוא זה, ש"חשק" פירושו: התלקחות רגעית של התאוה, של הרגש, ואילו "חפץ" פירושו: רצון המבוסס על השכל ושיקול-הדעת. לפיכך אמרה תורה, שלאחר שתקח אותה ותשקיט את חשקך הרגעי, או אז יתברר לך כי מלכתחילה לא היה לך כל "חפץ" אליה, כי אם רק "חשק" בלבד.

והיה הבן הבכור לשנואה (תצא כא-טו)

בכל יום ויום ואלמלא הקדוש-ברוך-הוא עוזרו לא היה יכול לו" (קדושין ל') – משמע איפוא שבדרך הטבע קשה מאוד לכבוש את היצר-הרע, ואם-כן הרי עלול דבר זה לרפות את ידיו של האדם מללחום בו – על-כן אמרה תורה: "כי תצא למלחמה על אויבך" – אם אך תתחיל לנהל את המלחמה כבר יכול אתה להיות סמוך ובטוח, כי "ונתנו ה' אלהיך בידך" – מן השמים יסייעוך לנצח, שכן "הבא לטהר מסייעין אותו". (תורת משה).

שעה שאתה לוחם את מלחמתך התמידית נגד אויבך התמידי, היצר-הרע – "ושבית שביו" – למוד תלמד ממנו לקח, כיצד לנהל את המלחמה ובאותה מידה של זריזות ועקשנות שהוא משתמש בה כדי לשבותך – תשתמש אתה כדי לשבות אותו. (הבעש"ט ז"ל).

"ולקחת לך לאשה" (דברים כ"א, י"א)

לא דברה תורה אלא כנגד יצר-הרע (רש"י).

המילים "לא" ו"אלא" נראות לכאורה כמיותרות, שהרי די היה לומר: "דברה תורה כנגד יצר-הרע"? ברם, חכמינו מספרים על רב שהיתה אשתו מצערתו ושאלוהו תלמידיו, מדוע איננו מרחיקה מעליו, אמר להם: "דיינו שמגדלות את בנינו ומצילות אותנו מן החטא" (יבמות ס"ג). נמצינו למדים איפוא, שעיקר זכותה של האשה הוא בזה שהיא מגדלת את הבנים ומצילה מן החטא.

ואילו יפת-תואר הלא סופה להעמיד לו בן סורר ומורה (רש"י בפסוק שלפנינו), וממילא אין לה הזכות של "ומגדלות את בנינו", אלא רק של "מצילות אותנו מן החטא", לפיכך אומר רש"י: "לא דברה תורה אלא כנגד יצר-הרע" – יפת-תואר אין לה אלא הזכות של "מצילות אותנו מן החטא", אבל לא של "מגדלות את בנינו", שכן "סופו להוליד ממנה בן סורר ומורה" (תפארת יהונתן).

דרכו של היצר-הרע היא, להסית את האם נגד כל דבר אשר למצוה יחשב. תמיד מסית הוא לעשות בדיוק ההיפך ממה שאמרה תורה. הרי איפוא זה

"כי יהיה לאיש בן סורר ומורה" (דברים כ"א, י"ח)

פרשה זו של סורר ומורה יש לה שייכות לפרשה הקודמת של בכור. כשם שחשיבותו של הבכור נובעת מזה שהוא הבן הראשון, כך גם שנותיו הראשונות של האדם יש להן חשיבות מרובה לגבי שאר שנותיו ונודעת להן השפעה ניכרת על כל החיים.

אם רואים אנו שהבן מושחת הו בשלושת החדשים הראשונים להיותו גדול ובר-עונשין (הוא הזמן של בן סורר ומורה) – הרי זה סימן מובהק שסופו להיות מושחת כל ימיו חייו ועתיד הוא להיות מחויב-מיתה, אמרה איפוא תורה: "ימות זכאי ואל ימות חייב" (עיין רש"י).

מכאן עלינו ללמוד לקח, שצריך דם לשים לב ולהקפיד בעיקר על הימים הרשונים שלאחרי הבר-מצוה, עלי הימים הראשונים של השנה על שעותיו הראשונות של היום – כי יהיו טובים וישרים, לפי שההתחלה יש לה השפעה מרובה על העתיד. (שם משמואל).

חכמינו אמרו: כל הנושא יפת-תואר סופו להוליד ממנה בן סורר ומורה (עיין רש"י פסוק י"א). שכן חינוכו של ילד עשוי לתת פרי טוב, רק לכשאינ משגיחים ביופי החיצוני, אלא רק בתוכן הפנימי – לא היכן לומדים, אלא מה לודים. אפשר שיהיו חדרים מרווחים ונאים, מורים מהודרים ונעימי-הליכות – אבל אם התוכן הוא נבוב ונעדר כל רוח של תורה ויהדות, אוי מן הנמנע הוא שיגדל מזה בן ישראל ונאמן, כי אם בן סורר ומורה.

ביפת-התואר בגלל יופיה, מבלי להתחשב בכך שהיא בת-נכר, הרי משמע שהוא מעמיד את המראה החיצוני למעלה מן התוכן – אם-כן "סופו להוליד ממנה בן סורר ומורה" (אבני אזל).

כי יהיה לאיש בן סורר ומורה וכו' (תצא כא-יח)

היתה עובדה לפני הגאון מוילנא זכר צדיק לברכה שאיש אחד נשא אשה ונתעברה ממנו וגרשה, ולקח אשה אחרת ונתעברה ממנו ולאחר שבע חדשים נולד בן האשה השניה (החדשה) ואחריה ילדה גם הגרושה בן זכר לתשע חדשים, ונשאלה השאלה מי הוא הבכור לקחת פי שנים בירושת האב? זה שנולד ראשון מאשתו השניה, או זה שנולד במאוחר מגרושתו שהוא ראשית אוננו? אמר הגאון רבי אליהו שדין זה מפורש בפסוק "כי תהינה לאיש שתי נשים האחת אהובה" זו שחי עמה עכשיו "והאחת שנואה" זו שגרשה וילדו לו בנים כמו שמסופר למעלה "והיה הבן הבכור לשנואה" הגם שנולד יותר מאוחר כי הוא ראשית אוננו (פניני תורה לוקט מאהבת חיים).

"לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה הבכר" (דברים כ"א, ט"ז)

הרמב"ן אומר שהלאו הזה אינו חל אלא כשהבכור עודנו חי בעת קבלת הירושה, אבל אם הוא עצמו כבר איננו בחיים אלא בניו באים לקבל את הירושה, לא נאסר על האב לבכר בן אחד על השני – שכן "על-פני" היינו רק בעודנו חי, כמו: "על-פני אהרן אביהם", "על פני תרח".

ברם, באמת מצינו במדרש (במדבר רבה פרשה ב') שני חילוקי דעות על הפסוק: "על פני אהרן אביהם" – ר' יצחק אומר כי הכוונה היא שעודנו בחיים, ואכן מביא הוא ראיה מהפסוק: "וימת הרן על פני תרח ביו", ואילו ר' חייא בר אבא אומר כי הכוונה היא לאחר מיתה, והוא מביא ראיה מהפסוק: "ויקם אברהם מעל-פני מתו". ממילא יהיו דברי הרמב"ן תלויים בחילוקי-הדעות הללו של התנאים. (אבני אזל).

"לתת לו פי שנים" (דברים כ"א, י"ז)

מעניין הדבר, שהאותיות "בכר" כשלעצמן מרמזות על כך, שהבכור זכאי לחלק פי שנים בירושת האב. שכן כל אות ב"בכר" מניינה כפול ממנין האות שלפניה באלפא-ביתא: ב' כפולה מן הא', כ' כפולה מן ה' ור' כפותה מן הק'.

אם אחד ההורים "חרש" הוא ואיננו שומע בעצמו את אשר הוא דורש מבנו, מן ההכרח שיהיה הבן "איננו שומע" ואין האשמה תלויה בו, וממילא אי-אפשר לדון אותו בתור סורר ומורה, שכן האשמה תלויה בהוריו. ובכן, מכיון שאמרה תורה: "איננו שומע בקולנו" – מחמת שחיתותו ורשעותו, הרי משמע מזה שההורים עצמם אינם "חרשין" ושומעים הם מה שיוצא מפיהם, שכן אלמלי היו "חרדין" ובעצמם לא היו מתנהגים ביושר ובהגינות, הרי לא היה ה"איננו שומע" של הבן מחמת שחיתות ורשעות, אלא משום שדברי-ההורים אינם עשויים להשפיע עליו (מפי השמועה).

"ובערת הרע מקרבך וכל ישראל ישמעו ויראו" (דברים כ"א)

אתה תבער מקרבך, מעצמך, את הרע – אזי ישמעוך אחרים לכשתטיף להם דברי-מוסר. אבל כל עוד הרע מצוי בקרבך, לא ישמעו אחרים את דבריך (פרח לבנון).

אם חלילה מתרגשות ובאות צרות על ישראל, אל תבקש עצות כדי לבער את הרע ולבטל את הצרות על-ידי סיבות חיצוניות, אלא "מקרבך" – הדבר תלוי בך עצמך. אם יחזרו ישראל בתשובה שלמה ויפנו ת לבם לאביהם שבשמים, יתבער הרע ממילא (דברי שערי חיים).

ובערת הרע מקרבך וכל ישראל ישמעו ויראו (תצא כא-כא)

אם תבער מקרבך, מעצמך, את הרע, אזי ישמעוך אחרים לכשתטיף להם דברי-מוסר. אבל כל עוד הרע מצוי בקרבך, לא ישמעו אחרים את דבריו. שנאמר סוף דבר הכל נשמע את האלוהים ירא את מצותיו שמור כלומר ירא שמים דבריו נשמעים בכל ענין.

לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו (תצא כב-יא)

וכבר אמרו חז"ל שכן סורר ומורה נידון על שם סופו, שהגיעה תורה לסוף דעתו שמכלה ממון אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא ועומד בפרשת דרכים ומלסטם את הבריות, אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב.

וכבר הקשו המפרשים על ענין זה כי הרי ראינו אצל ישמעאל שהקב"ה עשה לו נסים ומצאה אמו את באר המים והתגלו אליה ארבעה מלאכים, וכבר אמרו מלאכי השרת לפניו יתברך זה שעתידי להמית את בניך בצמא אתה עושה לו נסים, אמר להם באשר הוא שם, עכשיו הוא צדיק ואין דנין את האדם על שם סופו, ולכאורה מבן סורר ומורה רואים ההיפך.

וכבר אמרו מספר תירוצים בענין:

ראשית מבן סורר ומורה הוא התחיל בעבירה ולכן יש חשש שילך וידרדר עד שסופו ללסטם את הבריות מה שאין כן אצל ישמעאל באותו זמן צדיק היה.

ועוד תירצו חז"ל שכל מה שאמרנו שדנין את האדם על שם סופו נאמר דוקא בבית דין של מטה, אבל בבית דין של מעלה אין דנין את האדם על שם סופו.

ואפשר להסביר עוד חילוק בענין זה, שכן סורר ומורה הנדון הוא על אותו בן שלעתידי ילסטם את הבריות ויבוא לידי שפיכות דמים, ולכן מוטב ימות זכאי ואל ימות חייב, אבל אצל ישמעאל הרי הוא היה צדיק ורק זרעו אחריו הם אשר יצערו את בני ישראל וילחמו עמם, ולכן אין לדון אותו על שם סופו.

"איננו שומע בקולנו" (דברים כ"א, כ)

היה אחד מהם חרש אינו נעשה בן סורה ומורה שנאמר: איננו שומע בקולנו, ולא חרשין (סנהדרין ע"א).

מה ראייה היא זו, שאם אחד ההורים חרש הוא אינו נעשה בן סורר ומורה, והלא הכתוב "אינו שומע בקולנו" מוסב על הבן? ברם, כשאדם מטיף מוסר לזולת אין הוא עשוי להשפיע עליו אלא אם כן הוא עצמו שומע את אשר פיו אומר והוא עצמו מקיים את אשר הוא דורש מחברו, כי אז הרי אלו דברים היוצאים מן הלב והם נכנסים אל הלב.

שה דאבידה לדברי הכל קשיא (בבא-מציעא כ"ז).

"שה" זה מיותר הוא לכאורה בפסוק זה, ברם – הכתוב מרמז בזה על "שה פזורה ישראל" האובדת בגלות ("שה דאבדה") ולדברי הכל קשיא: למה הגלות נמשכת זמן כה ארוך? אולם, סוף-כל-סוף יקיים השם-יתברך: "השב תשיבם", וישיב את בניו אל אדמתם...

זהו פירושו של הפסוק: "תעיתי כשה אובד בקש עבדך כי מצוותיך לא שכחתי" (תהלים קי"ט, קע"ו) – תעיתי בגלות כשה האובד, הנני מפיל איפוא את תחינתי לפניך: "בקש עבדך" – בקש נא אחרי אבדתך שלך, שכן "מצוותיך לא שכחתי" – אותה מצוה שאמרת: "השב תשיבם" לא שכחתי, וראוי לך איפוא לקיים מצוה זו (מהרש"א סוף מכות).

"שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך" (דברים כ"ב, ז)

ומה שכר אתה נוטל, שאם אין לך בנים אני נותן לך בנים. אם קיימת מצוה זו אתה ממנהר לבוא מלך המשיח. אם קיימת המצוה הזאת אתה ממנהר את אליהו הנביא (מדרש רבה).

במה גדולה מצוה זו ששכרה גדול כל-כך, לזכות בבנים ולהביא את משיח ואלהיו הנביא?

ברם, שורש כל הרע שבעולם וכל הקלקולים, גם בחינוך הבנים, גם בעבודת-השם וגם במעשים שבין אדם לחבירו- הוא האנוכיות, היינו מה שאין אדם מסוגל לוותר על נגיעותיו ועניניו האישיים לטובת הכלל, לטובת רעיון נעלה או לטובת השלמה רוחנית. בגלל נגיעה של ממון נמנע אדם מלתת לבניו חינוך תורני וסופו שהוא מאבד אותם מידי.

בגלל נגיעה של כבוד או ויכוח מתהבים כל מיני מחלוקות, שנאות וקנאות ועוד כיוצא באלה מעשים רעים. ברם, אילו היתה האנושות מסוגלת

כתב החינוך (מצוה תקנ"א בדעת הרמב"ם) הטעם שאסרה התורה ללבוש צמר ופשתים יחדיו, לפי שהיו הכומרים של עכו"ם לובשים כן. ואף יש איסור לשבת על כלאים מזרבנן כשהן רכים שמא יכרך על גופו של היושב.

מסופר על מהרי"ל דיסקין זצ"ל שפעם נתבקש אל המלך, ובקשו להושיבו בעגלה על כסא מרופד. הרב חשש שמא יש בו כלאים לכן ביקש שיושיבוהו על כסא לא מרופד, ולמרות שאז היתה סכנה מגזירת המלך, לא עשה שום חשבון מכיון שהיה חשש של איסור.

טעם נוסף אמר רבי יונתן אייבשיץ לפי חכמי הקבלה, כי יש שבעה כוכבי לכת, **הצמר**, הוא אחד מהמזלות מבחינת החסד, והשאר הם מבחינת דין, לכן אין לערבב את מידת הרחמים בדינים, וכלאים זהו לשון הכלאה מאחר שצמר ופשתים הם מנוגדים לזה לזה.

וכעת לאחר מחקר גילו ביפאן שישנה תגובה מסויימת לגוף האדם בלבישת הצמר, ולפשתים תגובה אחרת, וכששניהם ארוגים יחד גורם לכל מיני גרויים, אולם אין אנו צריכים לכל זאת משום שציווה ה' יתברך עלינו ומבחינתנו זה קודש קודשים גם אם לא מובן לנו הציווי (לבוש יוסף).

"וכי יהיה באיש חטא משפט מות והומת ותלית אתו על עץ" (דברים כ"א, כ"ב)

בעת שנפטר המקובל הגדול רבי משה קורדברו ז"ל, פירש האר"י הקדוש ז"ל את הפסוק: "וכי יהיה באיש חטא משפט מות": וכי יהיה איש צדיק גדול, אשר יחסר בו היסוד של משפט-מות ("חטא הוא מלשון "חסרון", כמו: "והייתי אני ושלמה בני חטאים") – שאין עליו שום עבירה, אשר בעטיה יהא עליו למות, ובכל-זאת "והומת" – הוא נפטר מן העולם – "ותלית אותו על עץ" – לתה תתלה זאת בחטא של עץ-הדעת, שבעטיו נגזרה מיתה אפילו על צדיקים כאלו, כמו שאמרו חכמינו: "ארבעה מתו בעטיו של נחש" (בבא-בתרא י"ז).

"לא תראה את שור אחיך או את שני נדחים...השב תשיבם לאחיך" (דברים כ"ב, א')

כבוד-אב-ואם "חמורה שבחמורות", שכן ידוע כי הכנה למצוה היינו: אהבה ויראה, ובזהר הקדוש מכונות האהבה והיראה בשם "אבא ואמא" – הרי איפוא מצות כבוד-אב-ואם היא היסוד להכנה.

"כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך, ולא תשים דמים בביתך כי יפל הנפל ממנו" (דברים כ"ב, ה')

· **אף-על-פי** שקיימת מצוות שלוח-הקן והתורה הבטיחה לך אריכות-ימים, בכל-זאת אל תהא סבור כי מעתה אינך צריך לעשות מעקה כדי לשמור על עצמך, שכן אף אם אתה עצמך הובטחת הרי יתכן "כי יפול הנפל ממנו" – שמא יפול מי שראוי לו ליפול, אל תהיה איפוא אתה הגורם לכך, כפי שאומר רש"י: "ראוי זה ליפול ואפ-על-פי-כן לא תתגלגל מיתתו על-ידך" (בנין אריאל).

· **ראשי-תיבות** של "מעקה" הם: היראה עבירה קשים מעבירה". מוחו של אדם, שהוא המקום הגבוה ביותר בגופו, נקרא "גג". עליך לשמור על מוחך מפני היראה עבירה (תולדות אדם).

"לא תחרש בשור וחמור יחדו" (דברים כ"ב, י')

"שור" היינו מדרגה גבוהה. יפרושו של "שור" הוא: הבטה למעלה (כמו: אשורנו ולא קרוב) – ואילו "חמור" מרמז על החומריות שבאדם. יש בני-אדם שעובדים את השם-יתברך בתורה ובתפילה, ואף-על-פי-כן שטופים הם בחומריות ובתאוה. לפיכך אמרה תורה: "לא תחרש בשור וחמור יחדו" – לא יתכן לעבוד את השם-יתברך במדרגות גבוהות ובחומריות בבת-אחת. אם נפשך שואפת למדרגות, שומה עליך לכבוש את החומריות ולשבור את המידות (מאור ושמש).

"והנה הוא שם עלילת דברים" (דברים כ"ב, י"ז)

לעיל, בפסוק ד', נאמר: "ושם לה עלילות דברים", מדוע איפוא נעדרה כאן המלה: "לה"?

לוותר על הענינים האישיים לטובת ענין יתר נעלה, או רעיון נשגב כלשהו, כי אז היה העולם בא לידי התיקון האמיתי והשלם בכל הענינים, גם בחינוך-הבנים וגם בחיים החברתיים והדתיים, ואז היתה זו הגאולה השלמה.

ואכן, מצוות שילוח-הקן באה ללמדנו דבר זה. אף כי הציפור הגדולה, האם, נתונה בידי של האדם, ויכול הוא להפיק ממנה תועלת אישית, בכל-זאת מצווה עליו התורה לשלח את האם לטובת הכלל, למען תוכל היא להביא עוד ציפורים לעולם, לבל יכחד מין זה מן העולם.

על-ידי קיום מצוה זו מסתגל האדם לכבוש את אנוכיותו לטובת הכלל, ועל-כן אמנם גדול הוא שכרה של מצוה זו – שיוכל לחנך את בניו לתורה ולקרב את בואם של מלך המשיח ואלהו הנביא.

"למען ייטב לך והארכת ימים" (דברים כ"ב, ז')

הרמב"ן מפרש טעם על מצוות שלוח-הקן – כדי לנטוע בלבנו את מידת הרחמים על כל בריה ובריה. והנה חכמינו מנו את הרחמנים בין השלושה אשר "חייהם אינם חיים" (פסחים ק"ג), לפי שהרחמן מצטער תמיד בצערו של הזולת ואין בידו להושיעו, על-כן חייו מתמררים ומתקצרים. לפיכך אמרה תורה, כי אדם המקיים מצוות שילוח-הקן ועל-ידי כך הוא מסתגל להיות מן הרחמנים – אל ידאג לכך שמא יתמלאו חייו צער. שכן "למען ייטב לך" – ויכול תוכל להושיע לכל האומללים והנצרכים – "והארכת ימים" – ממילא לא תקצר הרחמנות את חיך ותאריך ימים (כתב סופר).

אם מצוה קלה שאין בה חסרון כי אמרה תורה: למען ייטב לך והארכת ימים, קל-וחומר למתן שחרן של מצוות חמורות (רש"י חולין קמ"ב). למה נקרא שילוח-הקן "מצוה קלה", והלא ישנן עוד מצוות שאין בהן חסרון כיס ובכל-זאת הן חמורות? ברם, זוהי מצוה שאינה טעונה הכנה כלשהי – "כי יקרא, פרט למזומן" – ומצוה ללא הכנה מצוה קלה היא. לעומת זה נקראת מצוה

חכמינו אמרו, שביקשו מתנגדיו של דוד המלך לפסול אותו מלבוא בכלל ישראל, בשל מוצאו מרות המואביה, עד שנתבררה ההלכה למשה מסיני: "עמוני ולא עמונית, מואב ולא מואבית" (יבמות ס"ט).

בזה יובנו היטב הפסוקים: "שרים רדפוני חנם ומדברך פחד לבי, שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב" (תהילים קי"ט, קס"א-קס"ב) – שכן לפי רבנו בחיי (פרשת יתרו) התורה-שבכתב נקראת "דיבור", ואלו התורה שבעל-פה נקראת "אמירה". לפיכך אומר דוד המלך: "שרים רדפוני" – זה שהשרים רדפוני ואמרו לפסלני מלבוא בקהל – "חנים" – לא היה זה אלא לחנים, שהרי ההלכה היא: "מואבי ולא מואבית". אף כי "ומדברך פחד לבי" – היה עלי לחשוש מפני תורה שבכתב, שלא נאמר בה במפורש החילוק בין מואבי למואבית, אולם "שש אנכי על אמרתך" – שש אנוכי על תורה שבעל-פה, שבה נאמרה ההלכה: "מואבי ולא מואבית" (הגאון בעל ברוך-טעם ז"ל).

לפיכך אמרו חכמינו על דוד המלך: "וטוב רואי – שכל הרואהו נזכר לתלמודו" (מדרש) – כל מי שראה את פניו של דוד היה מבחין בו מיד שיהודי כשר הוא וממילא היה נזכר בהלכה האומרת: "עמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואבית".

"על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים" (דברים כ"ג, ה')

מה מידה-כנגד-מידה היא זו?

ברם, הלא אמרו חכמינו: "גזרו על פתם משום יינם ועל יינם משום בנותיהם" (שבת י"ז) – אם-כן הרי בעצם היטיבו עמון ומואב לעשות בזה שלא רצו לקדם את ישראל בלחם ובמים, שכן עקב אכילת לחמם היו ישראל באים לידי נשיאת בנותיהם. אלא כוונתם היתה לרעה, שכן יודעים היו כי עתידות כמה מבנותיהם להינשא אי-פעם לאנשים מישראל – הלא הן "שתי פרידות טובות" רוצה המואביה ונעמה העמונית, אשר סופן להביא טובה

לפי שהבעל אינו מתכוון באמת אלא לה, שהוא שונא אותה ורוצה להיפטר הימנה על-ידי העלילה. אבל האב טוען, כי העלילה נוגעת לא רק לבתו אלא גם לו, לפי שהוא נתן לה חינוך לקוי וסיגל אותה לכך שתוכל לעשות מעשה שכזה, לפיכך אומר הוא: "עלילות דברים" סתם בלי "לה".

מעשה שפיר ונכון מה שמטילים על המוציא-שם-רע עונש כפול: מלקות ומאה כסף – שכן למלקות ראוי הוא על אשר זמם לעשות לה רעה, ואת הקנס משלם הוא על החרפה והבזיון שגרם לאב, והיינו איפוא: "מלקות לזה ותשלומין לזה".

"גם דור עשירי לא יבא לו בקהל ה'" (כ"ג, ג')

אם האיסור חל לצמיתות, למה איפוא הזכירה התורה דוקא "דור עשירי"?

ברם, מצינו בירושלמי דעה האומרת, כי בריה בטלה בתשע מאות וששים.

והנה אם נחשב את החשבון עד לדור עשירי של ממזר נמצא שאז אין הממזרות אלא חלק אחד מתשע מאות וששים. הדור הראשון שנולד ממזר ואשה כשרה, אינו אלא חצי ממזר, הדור השני – רביעי; השלישי – שמיני; הרביעי – חלק מששה-עשר; החמישי – חלק משלושים ושניים; השישי – חלק משמונים וארבע; השביעי – חלק ממאה ועשרים ושמונה; השמיני – חלק ממאתיים חמישים וששה; התשיעי – חלק מחמש מאות ושנים-עשר; ואילו בדור העשירי אין עוד ממזרות אלא חלק מאחד מאלף עשרים וארבעה – אם-כן הרי מקום היה לחשוב, כי חלק ממזרות זה יהא בטל בתשע מאות וששים, אמרה איפוא תורה: "גם דור עשירי לא יבוא בקהל ה'" – כי חלק הממזרות אינו בטל עולמית. (בשם ה"ק מאוסטרובצה זצ"ל).

"לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה'" (דברים כ"ג, ד')

פירש הרה"ג ר' שלום משאש שליט"א, והוא על פי מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, למי שחוזר בתשובה מאהבה, זדונות נעשות לו כזכיות, והנה ידוע כי יותר קל לעשות עבירות מלעשות מצוות, כי היצר מתנגד, ואם למשל צדיק עושה אלף מצוות ביום, הרשע עושה כפליים עבירות, וכשחוזר בתשובה והזדונות נעשות כזכיות, אם כן בואו חשבון להעריך את החוזר בתשובה, כמה אלפי מצוות יש לו, לגבי אדם שעושה מצוות, ולא יגיע לשליש ולרביע ממה שעשה הבעל תשובה, ולכן לא יוכל להגיע למקום הבעל תשובה.

אבל בכל זאת קשה להבין, מדוע אדם שחוזר בתשובה כל עבירותיו יהיו כזכיות, אלא הסיבה היא שאינו דומה אדם שלא טעם טעם חטא, שאינו צריך להתגבר על יצרו, כאדם שטעם טעם חטא ושנה בו עד שנעשה לו כהיתר, שצריך גבורה עילאה להתרחק מן החטא.

לא תשיך לאחיך נשך כסף נשך אוכל נשך כל דבר אשר ישך לנוכרי: תשיך ולאחיך לא תשיך למען יברכך ה' אלוהך בכל משלח ידך על הארץ אשר אתה בא שמה לרישתה (תצא כג, כ-כא)

ליהודי אסור לקחת ריבית (ללא התר עיסקה) ואילו לגוי מותר לקחת ריבית.

הדוכס של ברלין היה מנהל שיחות עם רבי צבי הירש לוין אודות היהודים ומנהגייהם. רבי צבי הירש היה מתרץ לו את קשיותיו אחת לאחת.

והנה באחד הימים שוב החל הדוכס לקנטר את היהודים ופנה אל רבי צבי הירש ושאלו: "הרי תורתכם, תורת משה, היא הראשונה שהבדילה בין ישראל לבין נכרי, נאמר בתורתכם: "לנכרי תשיך ולאחיך לא תשיך", כלומר, לגוי מותר לכם להלוות בריבית וליהודי לא. שואל אני אותך, האם במצוה זו יש משום הדין, האם יש פה אמת ויושר?"

ענה לו הרב: תורת ה' תורת צדק היא. ואמנם, הצטוו בני ישראל על נשך וריבית. לכל אדם מישראל אסור להלוות וללוות בריבית. גם המלווה

לישראל, על-כן ביקשו למנוע התקרבות ביניהם ובין ישראל.

לפיכך שולם להם מידה-כנגד-מידה. מכיוון שלא רצו כי ישאו בני-ישראל נשים מבנותיהם, נאסר עליהם לשאת בנות ישראל לנשים; ומכיוון שרצו למנוע את בואן של רוצ המואביה ונעמה העמונית בכלל ישראל, נאמר להם: "עמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואבית" – כדי שרות ונעמה תוכלנה להינשא לאנשים מישראל ולהקים את מלכות בית דוד, אשר לחמה בהם והכחידה אותם (ילקוט הלוי).

לא יבוא ממזר בקהל השם (תצא כג-ג)

גם דור עשירי לא יבוא לו לפי ההכלה אף על פי שכתוב "גם דור עשירי" הכונה היא לעולם ולמה לא כתוב בפרוש "עד עולם"? יתכן שבא לרמוז למה שנאמר (קדושין י"ב) שעתידין ממזרים להטהר לעתיד לבוא ולכן לא כתוב עד עולם (תורה תמימה).

לא תתעב אדמי כי אחיך הוא (תצא כג-ח)

העוונות והחטאים נקראים "אדומי" (לפי לשון הכתוב: "אם יאדימו כתולע"). אומרת איפוא התורה: אל תראה את העוונות והחטאים כתועבות שאין להן עוד תקנה, שכן יכול אתה להפכם לאחיך, לעשות מהם זכיות על-ידי תשובה מאהבה, כפי שאמרו חכמינו: "זדונות נעשו לו כזכיות", ועוד ימליצו טוב עליך.

מעניין הדבר, כי ראשי-תיבות של "כי אחיך" הם: "אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו" ... (יסוד התורה לוקט ממעינה של תורה)

נאמר בתלמוד: במקום שבעלי תשובה עומדים, צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד (ברכות לד) **והרבה** טעמים נאמרו על דברי חכמינו זכרונם לברכה אלו, כי סוף סוף קשה להבין איך יתכן אדם שחטא כל ימיו וכשיחזור בתשובה תהיה מעלתו יותר מצדיק גמור שכל ימיו עסק בתורה ובמצוות.

זכור את אשר עשה ה' אלקיך למרים בדרך בצאתכם ממצרים (תצא כד-ט)

החפץ חיים כותב משל המסביר את האזהרה החמורה המובאת בפסוקנו: **מעשה** באדם שהיו לו שני בנים. אחר מהם היה חריף ובקי ושמו נתפרסם כעילוי בכל הסביבה, ואילו השני היה נער פשוט ורגיל.

זחה דעתו של הנער העילוי והתחיל להתגאות על כל חבריו, היה מקנטרם בדברים, ולפעמים היה הענין נגמר כדרכם של נערים במריבה של ממש. דבר זה היה רע מאד בעיני אביו, ופעם בשעה שגבר כעסו ביותר לקח את הנער והלקה אותו לעיני כל, למען ידע הוא וידעו חבריו שאין דעתו נוחה מהתנהגות זו.

לאחר מכן התחיל אחיו של העילוי, הנער הפשוט, ללכת בדרכי אחיו והתחיל אף הוא להתגאות ולהתנשא על חבריו ממש כמו שהיה נוהג אחיו העילוי קרא האב לנער ואמר לו "שמע בני, הלא ראית מה שעשיתי לאחיך, ואף על פי שעילוי הוא ושם של חריף ובקי יצא לו בכל הסביבה לא חסתי עליו, ובגלל מעשים מגונים אלה שעשה, הלקיית אותו בפני כל חבריו. עכשיו יכול אתה לשער בנפשך מה גדול יהיה העונש שתקבל אתה אם כמנהגו תנהג ובדרכיו תלך".

זוהי משמעות הכתוב "זכור את אשר עשה ה' אלקיך למרים" ומה מרים שהיתה אחותם של משה ואהרון והיא עצמה נביאה, קיבלה את עונשה מיד ובפומבי אנו אנשים פשוטים, על אחת כמה וכמה. ("משלי החפץ חיים").

לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה...איפה שלמה וצדק יהיה לך (תצא כה, יד-טו)

יש להיזהר לדייק במשקולות כי אי אפשר לעשות על זה תשובה ברגע שהסוחר מזייף משקולת הוא מכשיל מאות קונים שדין פרוטה כדין מאה ויוצא שיש בידו הרבה גזלות לכן החמירה התורה בזה בעונש כרת כי אי אפשר לחזור בתשובה ולהחזיר את הגזלות למאות קונים שרומו.

וגם הלווה מוזהרים על כך. אבל, אין הדבר כן לגבי אומות העולם. הן לא הצטוו על איסור לקיחת ריבית או נתינתה. הנכרי רשאי להלוות כספו בריבית גם לאדם מישראל מבלי שמשוהו ימחה בידו.

ועתה, שואל אני את כבוד הדוכס", המשיך הרב ואמר, "האם יש בכך משום הדין, האמת והיושר, שנכרי המלווה לאדם מישראל יהא רשאי ליטול ממנו ריבית, ואילו לאיש מישראל, המלווה לנכרי, אסור יהיה ליטול ריבית?!"

לכן, אמרה תורתנו הקדושה: "לנכרי תשיך", זאת משום שהנכרי גם הוא נוטל ממך נשך, אך "לאחיך לא תשיך", מכיוון שאף הוא אינו נוטל ממך נשך. אל נא, אדוני הדוכס, אל תדבר סרה בתורתנו, שכן משה אמת ותורתו אמת!" (613 סיפורים על תרי"ג)

בעירו של הגאון רבי עקיבא איגר מת עשיר גדול. עשיר זה היה מלווה בריבית.

דרשו אנשי החברא קדישא סכום כסף גדול כדמי קבורה, ואם הכסף לא ישולם, מסרבים הם לקברו. **חרה** הדבר מאוד לבניו של הנפטר, והם פנו בתלונה אל הנסיך המושל. ציוה המושל לקרוא אליו את רב העיר, רבי עקיבא איגר.

כאשר בא הרב אל הנסיך, פנה אליו הנסיך בטון קשה, ושאלו: "מדוע אתם נוטלים עבור קבורה סכום כסף כה גבוה, והרי מקום הקבר הוא קטן, ארבע אמות בלבד? ונוסף לכך, משום מה אתם לוקחים מכל האנשים סכום מועט, ורק מיורשיו של מת זה אתם תובעים סכום כה גבוה?"

השיב לו רבי עקיבא בטון רגוע ושלו: "נאמר בתלמוד שמלוה בריבית אינו קם בתחיית המתים, אלא נותר בקבורתו, ובעוד שאצל כל האנשים, הקבר הינו דירת ארעי בלבד, שכן כולנו מצפים לתחיית המתים שתבוא במהרה. הרי שאותו מת, שעסק בהלוואה בריבית, מקום קבורתו הוא לצמיתות, ולכן המחיר גבוה פי כמה וכמה".

דברי רבי עקיבא איגר נשאו חן בעיני הנסיך המושל, ומיד ציוה על היורשים לשלם לאנשי החברה קדישא את הסכום שדרשו (613 סיפורים על תרי"ג)

טענה אחת מהן בראותה את ערמת הכבסים: "הכל שייך לי!"

ואילו השניה אמרה: "מכירה אני את הכבסים שלי, אבחר אותם מתוך הערמה ורק אותם אקח". כך אמרו השנים ובפי כל אחת טענה, זו טוענת הכל שלי, וזו אומרת, הניחו לי ואבחר את שלי, לא ידעו יורשי הכובסת מה לעשות, והחליטו להביא את הענין לפני רבי דב בר מיזליש, יפסוק הרב למי שיכים הכבסים.

ארזו את כל הכבסים בסל גדול ובאו אל בית דינו של הרב, שלח הרב לקרוא לשתי הנשים והללו הופיעו ובפי כל אחת מהן הטענות שלה.

ציוה עליהן הרב לשוב לבתיהן ולחזור לבית הדין רק למחרת היום. כשעזבו הנשים את בית דינו, ביקש הרב מבני ביתו להניח בתוך סל הכבסים גם כמה כלי מיטה מביתו, ולערבב בין שאר הכבסים, ואכן הדבר נעשה, למחרת חזרו הנשים והרב פנה אל האישה שטענה כי הכל שייך לה ואמר: "שמא תכירי בכל זאת בתוך הערמה דבר שאינו שייך לך?"

הביטה האישה לעבר הערמה, הרימה פריט אחד, הביטה פנימה לסל הכביסה, הוציא פריט נוסף ואחר אמרה: "לא ולא! הכל שייך לי!"

פנה הרב אל האישה השניה, זו שטענה כי רק חלק מהכבסים שלה ואמר לה: "התוכלי למצוא בערמה זו את הכבסים השייכים לך?"

התכופפה האישה לעבר הסל והחלה ממינת את הכבסים, את הפריטים השייכים לה הניחה בצד אחד, ואת הפריטים שלא ראתה קודם לכן הלא הם כלי המיטה שהובאו מבית הרב הניחה בצד, בערמה נפרדת, בהסבירה שאותם כלל אינה מכירה ולא ראתה אותם בין כל הכבסים.

התבונן הרב במעשיה ופנה אל האישה האחרת: "כלום כל הכבסים שייכים לך ומה עם עוון גזל, הן רצית לגזול מחברתך את השייך לה הואילי נא איפוא להסתפק במה שיש לך ולא לגזול את השייך לזולתך!"

ביומו תתן שכרו (תצא כד-טו)

היה זה יום של שלג. הצדיק רבי ישראל מאיר הכהן מראדין, הלא הוא ה"חפץ חיים" התכונן לנסוע אל העיר הגדולה ורשה. מרחק רב הפסיק

מעשה באברך פלוני שנישא זה לא כבר, בא אל רבי אברהם מסוכצ'וב ובפיו שאלה: "האפתח בעירי חנות לצורך פרנסתי?"

הרבי השיב בחיוב, ואכן פתח האברך חנות בסמוך למפעל גדול. באותו מפעיל הועסקו פועלים רבים, ועל כן רבו הלקוחות בחנות הסמוכה, ומידי יום התמלאה מגרת הכסף עד לגדותיה.

כעבור זמן מה החליט האברך, בעל החנות, לערוך מאזן של הוצאות והכנסות. מה גדולה היתה תמיהתו, כשהסתבר לו כי למעשה לא הרויח מאומה כל העת! היה הדבר לפלא בעיניו. 'כיצד זה יתכן', הרהר, 'הן קונים רבים פקדו את החנות, מידי יום ביומו היה הפדיון רב – ואם כך להיכן נעלם הרוח?' כיון שלא מצא כל תשובה מתקבלת על הדעת, קם ונסע אל הרבי מסוכצ'וב, לשאלו לפשר הענין.

"הן הרבי יעץ לי לפתוח את החנות", סח באזני רבי אברהם מסוכצ'וב, "ואכן, זה חדשים אחדים מוכר אני בחנות. לקוחות רבים נכנסים, ונדמה היה לי שרוחי גדולים. אך כשערכתני מאזן, הסתבר לי שלא הרווחתי מאומה, כיצד יתכן הדבר?"

במקום תשובה שאל הרבי שאלה: "האם המידות והמשקולות שבהם הנך משתמש מדויקים הם?" "אודה על האמת", השיב האברך, "לעיתים אינני מדקדק כל כך במדות ובמשקולות, אך כל הלקוחות הנם גויים. איש מהם אינו יהודי...." מיהר להצטדק.

כעת ברורה הסיבה לכך שחנותך אינה נותנת רווחים. הן נאמר מפורשות בתורה 'לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה....איפה שלמה וצדק יהיה לך' כלומר, אם יש בידך משקולות ומידות בלתי מדויקים או אז 'לא יהיה לך', לא יותר בידך כל רווח מכל עמלך...אך, לעומת זאת, כאשר יש לך 'איפה שלמה וצדק' כשמידותיך ומשקולותיך מדויקים או אז 'יהיה לך' – כלומר, תפיק רווחים מעסקיך, ובביתך יהיה כל טוב". (מעשיהם של צדיקים).

מעשה בשתי הנשים, שגרו בעיר ורשא שמסרו לכובסת את כביסתן, אך בטרם הוחזרה להם הכביסה חזרה, נפטרה הכובסת, באו שתי הנשים לביתה כדי לקחת את כביסהן.

קנאה מהצלחה, או פחד מכיבוש והשתלטות על ידי עם ישראל. להלן נביא רק את המקרים שמצינו בתורה.

שנאה ראשונה נגד עם ישראל מצינו כבר אצל יצחק אבינו, שאומר אבימלך ליצחק: "לך מעמנו כי עצמת ממנו מאוד" (בראשית, תולדות כו טז) השנאה כאן נובעת מקנאה מהצלחתו של יצחק אבינו, כפי שאומר הכתוב: "ויהי לו מקנה צאן ומקנה בקר ועבודה רבה ויקנאו אותו פלשתים" (שם, יד).

שנאה נוספת נגד עם ישראל מצינו במצרים. שם ישנה סיבה של פחד השתלטות ומלחמה מעם ישראל, כפי שאומר הכתוב: "הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו, הבה נתחכמה לו פן ירבה והיה כי תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שונאנו ונלחם בנו ועלה מן הארץ" (שמות א, ט-י).

שנאה נוספת נגד עם ישראל מצינו בזמן שבלק בן ציפור מלך מואב שוכר את בלעם לפגוע בעם ישראל. גם שם ישנה סיבה, בגלל שהיה פחד מפני עם ישראל, כפי שאומר הכתוב: "ויגר מואב מפני העם מאוד כי רב הוא ויקץ מואב מפני בני ישראל" (במדבר, בלק כב, ג) וכן נאמר אחר כך: "ויכס את עין הארץ עתה לכה קבה לי אותו אולי אוכל להלחם בו וגרשתי" (שם יא).

בשני מקומות בתורה מצינו שבאו להילחם בעם ישראל בלי שרואים סכנה כלשהי כלפי המתקיף. במקום הראשון: "ויבוא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים" (שמות, בשלח יז, ח). ואומר הילקוט שמעוני (דברים, כי תצא כה) דבר אחר: "עמלק" עם לק, שבא ללוק דמן של ישראל ככלב. למה היה עמלק דומה? לזבוב שהוא להוט אחר המכה, כך היה עמלק להוט אחר ישראל ככלב, ארבע מאות פרסה פסע עמלק ובא לעשות מלחמה עם ישראל ברפידים, ע"כ.

לפי מדרש זה, עם ישראל כלל לא סיכן את עמלק ולעמלק לא היתה שום סיבה לבוא לשנוא ולהלחם, עמלק היה רחוק ארבע מאות פרסה מעם ישראל, ועשה את אותו מסע רק כדי להילחם בעם ישראל, בגלל שנאה ללא סיבה.

המקום השני שמצינו שבאו להילחם בעם ישראל ללא סיבת סכנה, הוא לאחר פטירת אהרון הכהן, אמר הכתוב: "וישמע הכנעני מלך ערד יושב הנגב

בין ראדין לורשה והנסיעה היתה קשה וכרוכה בסכנות. לא יפלא אפוא, כי בביתו של ה"חפץ חיים" שררה תכונה גדולה בטרם יצא לדרך.

ולפתע נקרע מעיל הפרוה של ה"חפץ חיים". שלחה הרבנית את אחד הילדים אל החיט בבקשה שיתקנו מיד הזדרזו החיט במלאכתו, וכעבור זמן קצר שב הילד הביתה והגיש את המעיל לאביו.

לבש ה"חפץ חיים" את מעילו, נפרד מעל בני ביתו ויצא לדרך. הוא שכר עגלה רתומה לסוס ובהטלטל בדרך המושלגת אל תחנת הרכבת לורשה, שבעירה הסמוכה. סוף סוף הגיעה העגלה אל בית הנתיבות, ולפתע שמע גרשון העגלון את ה"חפץ חיים" אומר: הבה ונשוב לראדין!"

"**מדוע?**" התפלא העגלון "לאחר הדרך המיגיעת חזור? הן הרכבת לורשה עומדת לצאת לדרכה! השיב לו ה"חפץ חיים" שכחתי לשלם לחיט את שכרו עבור תקון המעיל. נחזור אפוא לראדין, כי עלי לשלם לחיט עוד היום, בטרם תשקע השמש, הן תורתנו הקדושה מחייבת לשלם לפועל את שכרו ביום עבודתו. וכי לא נאמר: ביומו תתן שכרו.

"אם כך" הציע גרשון העגלון, "ימשיך הרב אל הרכבת, ואלו אני אשוב לראיין ואהיה שליחו לשלם לחיט את שכרו" אך ה"חפץ חיים" בקש לקיים את המצוה בעצמו. לא נותר לו, לעגלון אלא להפנות את העגלה לכוון הנגד, ולשוב לראיין כדי שיוכל הרב לקיים את המצוה "ביומו תתן שכרו" (מעשיהם של צדיקים).

זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים...תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח (תצא כה, יז-יט)

המפרשים שואלים: מדוע עמלק יוצא דופן מכל אומות העולם שאותו צריך למחות? רוב האומות אפילו מקבלים גרים מהם, אך אפילו אותם האומות שלא מקבלים מהם גרים, כגון עמון ומואב, מכל מקום אין ציווי להשמידם, מה המיוחד בעמלק שאותו בכל מקרה לא רק שלא מקבלים בתור גרים אלא חייבים להשמידו?

כל מקום שמצינו שנאה כלפי עם ישראל, היתה סיבה חיצונית כלשהי לשנאה. הסיבה יכולה להיות

כדברי המדרש במדבר רבה (יט, כ) מי היה מלך ערד? זה עמלק, ע"כ. בכל המקומות שהיתה שנאה לעם ישראל, היתה גם סיבה, לכאורה הגיונית, נגד עם ישראל. מה שאין כן אצל עמלק, מצינו שנאה לשם שנאה בלא שום סיבה חיצונית, אלא הסיבה לשנאת עמלק היתה סיבה אידיאולוגית העוברת מדור לדור.

כי בא ישראל דרך האתרים וילחם בישראל" (במדבר, חקת כא, א). ישראל לא אימו עליהם במלחמה, אלא כפי שדרשו חז"ל במסכת ראש השנה (ג ע"א) על הכתוב: "וישמע הכנעני", מה שמועה שמע? שמע שמת אהרון ונסתלקו ענני הכבוד וסבור ניתנה רשות להילחם בישראל. באו להילחם בישראל בלא כל איום מצד עם ישראל, אלא מתוך שנאה שלמה. ואמרו חז"ל ש"הכנעני מלך ערד יושב הנגב" הוא לא כנעני, אלא עמלק,

(י) - זה שאני מביא לך את ראשית פירותי, הרי זה "אשר נתת לי" - שאתה נותן לי (נחל קדומים).

והיה כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלהיך נותן לך נחלה וירשתה וישבת בה, ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך אשר ה' אלהיך נותן לך ושמת בטנא והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך לשכן שמו שם (דברים כו, א-ב)

אמרו חז"ל בגמרא (ברכות מה ע"ב) רבי מאיר אומר: מנין שכשם שמברך על הטובה כך מברך על הרעה? תלמוד לומר: "אשר נתן לך ה' אלהיך", דיינך בכל דין שדנך, בין מידה טובה ובין מידת פורענות (שם ה' הוא מידת הרחמים, ושם אלהים הוא מידת הדין), ע"כ.

המפרשים שם תולים את הדרש בפסוק שנאמר בברכת המזון: "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך" (דברים, עקב ה, י) אבל רבי מאיר אינו אומר את ה' אלהיך, אלא "אשר נתן לך ה' אלהיך". לכן נראה לומר שהמקור הוא במצוות ביכורים (וכן מובא בספר "אבני שוהם") ששם כתוב: "ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלהיך" (דברים, כי תבוא כו, יא), ועל זה דורש רבי מאיר שיש להודות

"והיה כי תבוא אל הארץ" (דברים כ"ו, א')

עשה מצוה זו שבשכרה תכנס לארץ" (ספרי).

באמת לא נתחייבות ישראל להביא בכורי אלא לאחר שכבר נתיישבו בארץ-ישראל - "לאחר ירושה וישיבה" - ברם, עצם הדבר שקבלו עליהם ישראל כבר מעכשיו לקיים את המצוה הזאת לכשיכנסו לארץ-ישראל, שימש זכות בידם לסייע אותם כי יוכלו להכנס לארץ (מלבי"ם).

"ולקחת מראשית כל פרי האדמה...אשר ה' אלהיך נתן לך" (דברים כ"ו, ב')

מצינו בגמרא, שהנותן מתנה לאדם חשוב הרי זה כאילו מקבל הוא ממנו, שכן הנאה יש לו על אשר קבלו האדם החשוב ממנו את מתנתו (קדושין ז).

לפיכך אמרה תורה על הבאת הבכורים מלשון "ולקחת" - שכן האדם לוקח מהשם-יתברך את ההנאה מכך שזכה להביא לפניו מתנה.

זהו גם פשוטו של הפסוק: "ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי ה'" (להלן פסוק

עוונותה. אך ישנם עברות שעונשם כרת וכיתמם לא ניתן לזיכוך או לכיבוס.

הדרך היחידה לנקותם ולתקנם זה ע"י גלגול הנשמה שנאמר "שלשה פעמים גילגולי גבר" (איוב) מתגלגלים עד שלוש פעמים באדם ואם עדיין הנשמה לא תיקנה את כיתמה כדי לזכות להיכנס לגהנום, אזי מתגלגלים בחי, צומח, או דומם כלומר כשם שהנשמה בגופנו כך היא תהיה בתור עלה ותרגיש את כל נזקי הטבע חום קור גשם וכו', וזה יכול לקחת אלפי שנים עד שיבוא לתיקונו של הכרתות ורק אז יזכה להיכנס לגהנום לנקות עוונותיו מחיו הראשונים כדי שיוכל להנות משכרו בגן עדן שנאמר שכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה והחי יתן ללבו.

מצוות ביכורים

מצוות ביכורים מסמלת את הכרת הטוב, כמו שנאמר: "וענית ואמרת לפני ה' אלהיך ארמי אובד אבי וירד מצרימה... וירעו אותנו המצרים... ונצעק אל ה' אלהי אבותינו... ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה... ויביאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת ארץ זבת חלב ודבש, ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי ה'" (דברים, כי תבוא כו, ה-י). אדם רואה את ראשית פרי עמלו ותאב לאוכלו, בא יצר הכרת הטוב ואומר: לפרי הראשון תכרוך "גמי" – ראשי תיבות "גדולים מעשי ה'" – ותביאהו כביכורים וכתודה לקדוש ברוך הוא, כדי שלא תיכשל במחשבת זדון של "כוחי ועוצם ידי עשה לי זאת". לפיכך, במצווה של ביכורים המסמלת הכרת הטוב, אין לנו יותר סמלי מהפרי תאנה, אשר היא מסמלת אותו רעיון. ולכן המשנה בביכורים המתארת כיצד מפרישין את הביכורים מביאה בתור פרי ראשון את התאנה, ומקדימה את הגפן שבכתוב.

הספרי שדרש: עשה מצווה של ביכורים שבשכרה תכנס לארץ, לומר, שאם תרגיש במצווה הזאת את תוכנה הפנימי, שהוא הכרת הטוב, אזי בכל שנה יתעורר רגש התודה על ידי שתחשוב שכעת נכנסת לארץ, שעד היום היית עבד במצרים, וזו כביכול השנה הראשונה שהקדוש ברוך הוא נתן לך ארץ זבת חלב ודבש. טבע האדם הוא, שבמשך הזמן

לשמוח ולברך גם על מידת הרחמים – שם ה', וגם על מידת הדין – שם אלהים, בין מידה טובה ובין מידה

ולקחת מראשית כל פרי האדמה (דברים כב-ב)

הכוונה למצוות שנאמר: אלו דברים שאדם עושה אותם אוכל מפרותיהם בעולם הזה, והקרן קימת לו לעולם הבא" ואלו הן: כיבוד אב ואם, גמילות חסדים וביקור חולים והכנסת אורחים... ותלמוד תורה כנגד כולם.

אשר תביא מארצך (זה העולם הזה) **אשר ה' אלהיך נתן לך** (והירבה לך פרותיו, הן גשמים והן רוחניים שנאמר: רבי חנניא בן עקשיה היה אומר רצה הקב"ה לזכות... יגדיל תורה ויאדיר).

ושמת בטנא (זה האגירה של המצוות).

והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלוהך לשכן שמו שם. לשכן שמו שם זה מקור נשמתנו שהם חלק אלוהך ממעל שהם חוזרים למקור צימצומם היכן שהקב"ה משכן שמו שם העולם הבא עולם של אין סוף ברוך הוא.

כל אחד יגיע לעולם הבא משלו לפי מה שיש לו בטנא, אם יש לו פירות טובים "מראשית פרי האדמה" כגון הכנסת אורחים, ביקור חולים, וכל שכן מצות תלמוד תורה שכל אות שבתלמוד תורה שקול כנגד תרי"ג מצוות שנאמר "כנגד כל התורה כולם".

אך מי שיש לו פרות רקובים בטנא, כגון: מצוות שהאדם אינו קיים ומנע חיות והארה לנשמתו או עברות שעבר שטימאו ופיחמו את נשמתו ופגמו בזכותה ובאפשרותה להכנס לגן עדן, עקב שיקוץ פרי המצוות ישארו לו פירות רקובים בטנא להביא לעולם הבא. כדי לנקות כזאת זוהמה מהנשמה מפני העולם הבא שהוא מזוכך וטהור שבו הקב"ה **"משכן שמו שם"**, צריך עולם כמין מכבסה וזהו הגהנם רחמנא ליצלן, וכשתתכבס הנשמה "מהטנא" הפגום תחזור למקור חיותה אם ירצה ה', שנאמר כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא. אך לצערנו ישנם מצוות שמי שמבטלם עונשו כרת שנאמר "ונכרתה הנפש ההיא מעמה" ואין ביכולת הגהנום לזככה. הגהנום הוא אינו עונש אלא הוא מין מכבסה שמנקה את הכתמים של "הבגד הלבן" כך הגהנום מנקה את כתמי הנשמה מפיהם

וזה גרם לגלות-מצרים. ברם, אלמלא היה יוסף הבכור, כי אז לא היו אחיו מקנאים בו, שכן בכור זכאי לקבל יותר מכל אחיו (אלשיך).

"וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט"
(דברים כ"ו, ה')

בעצם היה הכתוב צריך לומר להיפך: "וירד מצרימה במתי מעט ויגר שם"?

ברם, מסופר בירושלמי שהראה אחד החכמים לחברו בית-כנסת מפואר ומהודר, נענה וקרא את הכתוב: "וישכח ישראל עושהו ויבן היכלות" – לפי שבחוץ-לארץ אין להקים בנייני-פאר גדולים, כי אם לנהל חיים צנועים.

זהו איפוא פשוטו של הפסוק: "ויגר שם במתי מעט" – יעקב התגורר במצרים באורח-חיים צנוע תוך צמצום (בשם אדמו"ר רא"מ מגור זצ"ל).

"וירעו אותנו המצרים" (דברים כ"ו, ו')

לכאורה היה הכתוב צריך לומר: "וירעו לנו"?

ברם, פשוטם של דברים הוא, שהמצרים השפיעו עלינו במעשיהם הרעים כל-כך, עד שאנחנו עצמנו הפכנו להיות רעים. (מפי השמועה).

"ויביאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת" (דברים כ"ו, ט')

הלא צריך היה הכתוב לומר להיפך, שהרי תחילה נכנסו ישראל לארץ-ישראל ורק לאחר-מכן הוקם להם בית-המקדש?

ברם, תרגום יונתן אומר על הפסוק: "ואשא אתכם על כנפי נשרים" – שבלייל פסח הראשון נשאו העננים את ישראל אל מקום המקדש ושם אכלו את קרבן הפסח. יוצא איפוא שעוד לפני "ויתן לנו את הארץ הזאת", כבר נתקיים: "ויבאנו אל המקום הזה".

"ועתה הנה הבאתי" (דברים כ"ו, י')

הוא שוכח את מיטיבו, ואם חס וחלילה תגיע למצב הזה ותכפור באדוני הארץ, אזי תגיע לגלות. אבל אם תקיים מצוות ביכורים כהלכתה, ותדע להכיר תודה לקדוש ברוך הוא אדון הארץ, אזי כאילו תכנס לארץ כל שנה מחדש (אור חדש).

"ולקח הכהן הטנא מידך" (דברים כ"ו, ד')

הרמב"ם פוסק, שאם כי לא נתנה תורה שיעור מסוים להבאת הבכורים, הרי נתנו חכמים שיעור של "אחד מששים" (ירושלמי בכורים פ"ג).

ואפשר למצוא בתורה רמז לשיעור זה. שכן מתבאר מהמשנה (כלים פ"ב מ"ג) כי הטנא מכיל חצי סאה. כן מצינו בגמרא, שבזמן שהברכה שרויה בארץ-ישראל אין לך כל אילן סרק שבארץ ישראל שאינו מוציא פירות כדי משא שתי אתונות (כתובות ק"א), ומשא של אתון הוא – לפי דברי חכמינו – חמש-עשרה סאה. יוצא איפוא שאילן אחד היה מוציא שלושים סאה.

ומכיון שחיוב בכורים חל אפילו על אילן אחד ("הקונה אילן וקרקעו") הרי איפוא מדברת התורה בשיעור-בכורים המועט ביותר, אפילו של אילן אחד בלתי-פורה, ואם מצוה התורה להביא טנא המכיל מחצית הסאה, הרי זה באמת אחד מששים מפירותיה של אילן אחד, המוציא שלושים סאה. ליכא מידי דלא רמיזי באורייתא... (עליות אליהו).

"וענית ואמרת לפני ה' אלהיך" (דברים כ"ו, ה')

לפני שבא אדם לומר דבר לפני השם-יתברך, עליו להכניע את עצמו ולהתבונן במעוט ערכו ושפלותו. "וענית" – היינו: שתכניע את עצמך (מלשון "לענות מפני") תחילה, לפני "ואמרת לפני ה'" (תפארת שלמה).

"ארמי אבד אבי וירד מצרימה" (דברים כ"ו, ה')

מפני שנהג לבן הארמי מנהג רמאי ונתן ליעקב אבינו את לאה לפני רחל, נתגלגלו הדברים שיוסף הצדיק לא היה הבכור – לפיכך כאשר עשה לו אביו כתונת-פסים עורר הדבר את קנאתם של אחיו

בכל הטוב שיש בידך תשמח, "והיית אך שמח" אתה וביתך לעבודתו יתברך (משכיל אל דל).

ולכן אומר בעל "תפארת שלמה" כי אמר הכתוב "אשר נתן לך ה'", כשתזכור שה' הוא שנתן לך את הכל אז בודאי שתהיה שמח.

ועוד יש לומר כי על כן הדגיש הכתוב "ושמחת בכל הטוב", כדי להוציא מלב הטועים שלהבלי עולם הזה קוראים טוב, אלא הטוב האמיתי הוא הקדוש ברוך הוא שהוא מקור הטוב, "אשר נתן לך ה'" היינו שכל הטובות ממנו הם מתנת חנם, כמו כן אין טוב אלא התורה, שאם היו בני אדם מרגישים במתיקות וערבות טוב התורה היו משתגעים ומתלהטים אחריה, ולא יחשב בעיניהם מלא עולם כסף וזהב למאומה כי התורה כוללת כל הטובות שבעולם (אור החיים הקדוש).

ולכן שלמה המלך החכם באדם, כשהיתה לו הזדמנות לבקש מה' יתברך כסף וזהב או חכמה, אמר "ונתת לעבדך לב שומע" (מלכים א, ט) משום שהאשר האמיתי הוא מי שיש לו חכמה ומנצלה לתורה (לבוש יוסף).

כך השכינה תהיה שרוי בו אז יתקיים הפסוק "לא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם על יד ביתו של הצדיק ר' זושא מאניפולי ז"ל עברה פעם תהלוכת נישואין. ראה ר' זושא מהחלון את התהלוכה יצא מהבית, ורקד בשמחה רבה בתוך הרחוב לפני החתן והכלה. כשנכנס בחזרה לביתו, העירו אותו בני הבית, שלא נאה הדבר לפניו, ואין זה לפי כבודו לצאת ולרקוד ברחוב לשם איזו חתונה. השיב להם ר' זושא:

"בערתי הקדש מן הבית" (דברים כ"ו, י"ג)

הבערתי (מלשון "לא תבערו אש") את הקדושה מהמצוות אשר עשיתי בבת. הקדושה התלקחה ונשתלחה יותר ויותר בכוחן של המצוות. (תפארת שלמה).

"לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי" (דברים כ"ו, י"ג)

לשם-מה כפילות לשון זו?

ברם, יתכן שיקויים אדם מצוה ויסיח דעתו הימנה, כי ישכח את זה אשר ציוו אותה ויקיימה מתך

ועתה – לשון מיד, הנה – לשון שמחה, הבאתי – משלי (מדרש).

שלושה תנאים הם בעשיית מצוה: שלא לדחותה לזמן יותר מאוחר, אלא לעשותה לאלתר בזריזת – "מיד"; לעשותה בשמחה, כמו שכתוב: "ששים ושמחים לעשות רצון קונם" – "בשמחה"; ולעשותה אפילו בממון הדרוש לו לאדם בשביל עצמו ולא להמתין עד שיהיה לו ממון מיותר – "משלי" (דברי שערי חיים).

"ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה'" (דברים כ"ו, י"א)

אדם שמקבל מתנה מאת המלך, איננו שמח כל-כך על עצם ערכו של החפץ, כפי שהוא שמח על העובדה שהמלך נתן לו מתנה, חשיבותו של הנותן היא העיקר בשמחתו.

לפיכך אמר הכתוב: "ושמחת בכל הטוב" – לא רק משום שהוא טוב, אלא בעיקר "אשר נתן לך ה' אלהיך" – משום שהשם-יתברך הוא הנותן (תפארת שלמה).

זוהי גם הכוונה שבדברי-הבקשה: "שמחנו בישועתך" (תפילת שבת) – שנהיה שמחים לא רק בעצם הישועה, אלא בעיקר משום שהישועה היא ישועתך (אבני אזל).

ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלהיך ולביתך אתה והלוי והגר אשר בקרבך (דברים כו-יא)

יש לתמוה כי בדרך כלל כשיש לאדם כל טוב אין צורך לצוותו שישמח משום שממילא הוא שמח, ואם כן מדוע בהבאת פרותיו הנאים ציווה התורה, ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלהיך?

אלא, שלפעמים יש לו לאדם שפע וכל טוב ולא חסר לו מאומה, ועם כל זה איננו שמח בחלקו הן מצד מה שאמרו במדרש (קהלת רבה ג, י) שאדם שיש לו מנה רוצה מאתים, והן מסיבות אחרות שגורמות לו לעצב, וממילא כל עושרו וטובו אינם משמחים את ליבו, ולשם כך ראתה התורה צורך להזהירנו "ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה'".

יתפרנס למחר? חס עליו הכהן והקריב את שני התורים.

בלילה חלם אגריפס המלך, שאמרו לו, קרבן העני הקדים בשמים את אלף העולות והזבחים שלך. שאל אגריפס את הכהן לפשר הדבר, וסיפר לו. מיד הבין אגריפס, שאין הקדוש ברוך הוא חפץ בעולות וזבחים לרוב, אלא דוקא מעט שבא מעומק הלב חביב עליו ביותר.

בעלי המוסר כותבים: שתמיד צריך האדם לקחת יוזמה עצמית לשנות מעשיו, ולא לסמוך על אחרים שיעשו זאת. ובפרט כשבאים איזה יסורים לאדם, יפשפש תמיד במעשיו, ולא יתחמק מהמציאות, ויזכור לזעוק להשם יתברך שממנו באה הישועה, ומה נואלו אותם אנשים שמיד בבוא אליהם איזו צרה תולים זאת כביכול "בעין הרע" או "מקרה" ועוד שטויות והבלים, או שרצים ישר לרבנים מבלי להתבונן במעשיהם. ואם יחכים האדם וידע שלמעשה הכל תלוי בו עצמו, במעשיו ובהתעוררותו, ידע לתקן הדבר מהר, ולחסוך מעצמו טרחות רבות.

מעשה היה, שבאה אישה חשוכת בנים להרב הקדוש רבי מאיר מפרמישלאן זכותו יגן עלינו אמן, ושטחה את בקשתה לברכת הצדיק, שתזכה להפקד בקרוב בפרי בטן. הצדיק ענה לה, שהוא מוכן לברכה בתנאי שתתן לו סכום עתק כפדיון נפש, והיא התחננה על נפשה שיוריד הצדיק מהסכום שכן אין באפשרותה לשלם אף רבע מהסכום הנקוב, אך הצדיק עמד בעקשנות על המחיר, ולא אבה להוריד אף מעט מהסכום, כשראתה האשה את עצמה ללא עזרה, אמרה לצדיק, שהיא תפנה להקדוש ברוך הוא ישירות, והוא כבר יתן לה בחינם...

כששמע הצדיק את דבריה, אורו עיניו, ואמר לה: "כעת אני מבטיח לך שבעוד תשעה חדשים תחבקי בן, וכל מה שעשיתי היה רק כדי שיכאב לך, ותדעי היכן הכתובת האמיתית".

האדם בעולם הזה צריך לטרוח בכוחות עצמו, מבלי לסמוך על אחרים, וכדברי הגאון רבי חיים מוולאזין, על רבו הגאון רבי אליהו מוילנא, שלא רצה שיבוא לו מגיד משמים לגלות לו תורה, משום שרצה לעמול בעצמו על התורה. האדם לא צריך לחיות בעולם הזה בשלוה, אלא חייב הוא לעמול בתורה, ואף על פי שיושב אדם רוב היום, ושומע

רגילות גרידא – "מצוות אנשים מלומדה". לפיכך אומרים: "לא עברתי ממצוותיך ולא שכחתי" – שעה שקיימתי את המצוות לא שכחתי אותך, אשר ציוויתנו אותן (בשם שפת-אמת ז"ל).

נאמר במדרש, שהמונע עצמו מן המעשרות סופו שהעכברים אוכלים את תבואתו; וכמו כן מצינו בגמרא, כי האוכל ממה שעכבר אוכל שוכח את תלמודו (הוריות י"ג).

לפיכך אומרים: "לא עברתי ממצוותיך" – אלא הפרשתי מעשת כהלכה, הרי ממילא לא אכלו העכברים מתבואתי, ועל-כן "לא שכחתי" את תלמודי (ערבי נחל).

"ולא נתתי למת" (דברים כ"ו, י"ד)

מצינו בספרים הקדושים, כי העושה מצוה שלא כראוי, מתוך כוונות של תועלת אישית, מתגלגלת אותה מצוה לידיהם של הסיטרא-אחרא ומגבירה את כוחם.

לפיכך אומרים: "ולא נתתי ממנו למת" – לא נתתי את מצוותי לכוחות-הרע ולא עשיתי מהן "זבחי מתים" (תפארת שלמה).

ולא נתתי ממנו למת (דברים כו-יד)

מצינו בספרים הקדושים, כי העושה מצוה שלא כראוי, מתוך כוונות של תועלת אישית, מתגלגלת אותה מצוה לידיהם של הסיטרא אחרא ומגבירה את כוחה. לפיכך אומרים: "ולא נתתי ממנו למת" לא נתתי את מצוותי לכוחות הרע ולא עשיתי מהן "זבחי מתים"... (תפארת שלמה).

האדם צריך להשתדל בעולם הזה, אפילו מעט מן המעט, ודוקא המעט הוא חביב הרבה אצל השם יתברך, וכמו **שמסופר** במדרש על אגריפס המלך, שצויה להקריב ביום אחד אלף עולות, ושלא יקבלו שום קרבן אחר מלבד עולתיו, והנה בצהרי היום הגיע עני ובידו שני תורים, וביקש להקריבם על גבי המזבח, הכהן אמר לעני שאין הוא יכול להקריבם מחמת צווי המלך, בכה העני וטען שכל יום הוא צד ארבעה תורים, שנים הוא מקריב, ושנים הוא אוכל, ואם לא יקריב היום, כיצד

היום הזה, בו קבלת עליך בשבועה לקיים את התורה, נהיית לעם. הלאומיות הישראל איננה מתחילה משעה שישראל זוכים לרץ משלהם או שפה משלהם, אלא דוקא משעה שהם מקבלים עליהם עול תורה, ואפילו בעודם שוריים במדבר ללא ארץ וללא כל אמצעי-קיום טבעיים הדרושים לעם.

זהו ייחודה של הלאומיות הישראלית (רבי שמשון רפאל הירש ז"ל).

"אשר יעשה פסל ומסכה... ושם בסתר"
(דברים כ"ז, ט"ו)

אין לך גרוע מזה, כשעושים פסל ומסכה, תועבת ה', "ושם בסתר" – ומצניעים את האליל מאחורי מסווה של דיבורים נאים ורעיונות נעלים, כגון "תחיה לאומית", תרבות, השכלה וכיוצא באלו. כאשר שיטת-הכפירה נאמרת בגלוי והכל רואים בעליל את הפסל והמסכה – איננה כה מסוכנת כמו בעת שהיא מתעטפת באיצטלה של מלים יפות ומושגים מקודשים. לפיכך אמרה תורה על כגון זה: "ארור" (אבני אזל).

ארור האיש אשר יעשה פסל (דברים כז-טו)

כל שאר הארורים נאמרים בלשון הוה, ולא בלשון עתיד, ולמה אמר כאן אשר יעשה בלשון עתיד, ולא אמר בלשון הוה ארור האיש עושה פסל ומסכה? ונראה לי שבכל שאר העברות אינו מצרף מחשבה למעשה ולא נענש על מחשבתו בזה, רק כשיעשה העברה בפועל אז יעניש על זאת, אבל על חטא עבודה זרה נענש גם על מחשבתו, ומחשבה של עבודה זרה מצטרפת למעשה להעניש עליה, כמו שכתוב על חטא עבודה זרה (יחזקאל יד) למען תפשות את בית ישראל בליבם. לכך נאמר כאן בחטא העבודה זרה אשר יעשה לשון עתיד, שאף משיחשוב רק לעשות עבודה זרה יענש עליה ויהיה בכלל ארור, אבל בשאר החטאים אינו נענש עד שיעבור עליהם בפועל, לכך נאמר אצל שאר הארורים בלשון הוה, שאינו נענש, עליהם עד שיעשה (שמנה לחמו לוקט מאהבת חיים)

קלטות של תורה וכיוצא בזה. מכל מקום חייב להתעסק בתורה, וללכת לבית הכנסת או למקום ששם עוסקים בתורה בחבורה בגמרא או בהלכה, במקרא או במוסר. (כותונת פסים).

"השקיפה ממעון קדשך... וברך את עמך ישראל" (דברים כ"ו, ט"ו)

וברך את עמך ישראל בבנים ובבנו (ספרי).

כשמקיים אדם מצות בכורים, יודע ומבין הוא שאין המצוה הזאת נוגעת דוקא לפרי-האדמה בלבד, אלא גם לפרי-הבטן – שיש להקריב לפני השם-יתברך את בכורי שנות-ילדתו, בעודם רכים, ולקרבם אל הקודשה על-ידי חינוך תורני כראוי.

אם נוהג אדם כך, הריהו מתברך ממילא "בבנים ובבנות" – שאז הילדים מהווים ברכה להוריהם ולעולם אינם מתנכרים להם (אבני אזל).

"וה' האמירך היום להיות לו לעם סגלה... ולשמר כל מצותיו" (דברים כ"ו, י"ח)

השם-יתברך נתן לך גדלות וחשיבות בזה שהטיל עליך לשמור את מצוותיו. זה יתרונוך לעומת יתר האומות, אשר לא זו בלבד שלא נתחייבו במצוות אלא אדרבה: "גוי ששבת חייב מיתה" (הכתב והקבלה).

"וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת באר היטב" (דברים כ"ז, ח')

השם-יתברך אומר למשה רבנו, כי יכתוב את דברי-התוכחה והקללות דלהלן באופן כזה, שיהיה "באר היטב" – שידעו הצדיקים והחכמים בדורות הבאים לבארם ולפרשם לטובה.

מכאן רמז, שאכן יש בכוחם של הצדיקים לבאר את התוכחות לטובה ולהפוך את הקללות לברכות (הרה"ק רר"א מליזנסק זצ"ל).

"היום הזה נהיית לעם" (דברים כ"ז, ט')

לבקש עצה וברכה, יום אחד התדפק על דלתו ביתו של הגר"ח ונהרהר גדולה על פניו. וכה סיפר: חבריי ודורשי טובתי הראו לי את דבר ספר חרדים הכותב שמי שמתנכל לחיות ומציק להן, לא יתברך בילדים, ונזכרתי במעשה שאירע בביתי. יונים רבות התקבצו להן במרפסת הבית והציקו מאוד לי ולרעייתי. כאשר החלו היונים להביא גם את ה'חברות' שלהן. ולא היה באפשרותנו לנוח לא בצהרים ולא בלילה, החלטתי לשפוך זפת על מעקה המרפסת כדי להרחיק אחת ולתמיד את היונים הטורדניות.

כששמעתי את דברי ספר החרדים חשבתי בליבי שאולי זו הסיבה שהקב"ה ממאן לפקוד אותנו בילדים, וקיבלתי על עצמי לעשות תשובה על ידי כך שנחזיר את היונים לביתנו. התחילנו להניח פירורי לחם במרפסת, ובתוך יום יומיים הוצפנו שנית ביונים רבות.

וזמן קצר לאחר מכן התברכנו בברכתו של הקב"ה, סיפר האברך להגר"ח קניבסקי, כשכולו קורן מאושר ושמחה. אפשר ללמוד מכך, הוסיף הרב זילברשטיין שליט"א, שאם הקב"ה תובע בצורה כזו את בלבונם של בעלי חיים, על אחת כמה וכמה שיש להזהר שלא לפגוע ביהודי, בנו של מלך מלכי המלכים.

"ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגוך"
(דברים כ"ה, ב')

פעמים רבות יש שאדם בורח מפני דבר שבעצם לטובתו הוא, כי איננו יודע ואיננו רואה את הטובה העשויה לצמוח לו ממנו. לפיכך אמרה תורה: "והשיגוך" – הברכות ידלקו אחרך, וישיגוך, אף אם תברח מפניהן. כיוצא בזה ביקש גם דוד המלך: "אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי" (תהילים כ"ג, ו') – ירדפוני נא הטוב והחסד, גם כאשר לא אדע כי טוב וחסד הם ואברח מפניהם (שער בת רבים).

"והשיגוך" – שימצאוך באותו מקום בו היית עד כה, שלא תלך שולל אחרי העשירות וההצלחה לסטות מדרך היהדות האמיתית, כדרכו של עולם (חשבה לטובה).

"ברוך אתה בעיר" (דברים כ"ה, ג')

"אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם" (דברים כ"ז, כ"ו)

יש בני-אדם שמקיימים את המצוות מתוך כוונת-רמיה, למען היו מוחזקים לאנשים חשובים וישרים ועל-ידי-כך יזכו לאמון בעניני-ממון או לכיבודים שונים. והיינו: "אשר לא יקים... לעשות אותם" – שאיננו מקיים את המצוות משום שצריך לקיימן, אלא תוך שאיפה להשיג את מטרותיו השפלות. אדם שכמותו הוא בכלל "ארור" (עקדת יצחק).

כידוע סברו הרפורמים הראשונים, כי מן הצורך להקל את עול-היהדות ולבטל חלק מן המצוות, כדי לאפשר לאנשי הדור החדש להשאר במקצת בתחומי היהדות. אם דורשים מאנשי דורנו – טענו הרפורמים – יתר על מידה, הרי זה קשה מדי בשבילם והם מנערים עצמם לחלוטין מן היהדות.

אמר על כך בעל הכתב-סופר ז"ל, כי זוהי כוונת הפסוק: "ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת" – ארור כל מי שאומר כי אין צורך לקיים את כל התורה כולה, אלא יש לבטל חלק ממנה, ואפילו אם כוונתו היא "לעשות אותם" – כדי שיקיימו לפחות חלק אחד ממצוות-התורה.

"אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם" – היינו, מי שאומר כי מצוות-התורה אין צורך לקיימן דוקא למעשה, אלא די אם יורד אדם לעומק מובנן ולבו מרגיש את קדושתן, בהסתמכו על דברי חכמינו: "רחמנא לבא בעי" – אפיקורסים שכמותו הם בכלל "ארור" (כתב סופר).

הרמב"ן מביא על הפסוק הזה מאמר חז"ל: "אמר רב אסי בשם רבי תנחום בר' חייא: אפילו למד ולימד ושמר ועשה והיה ספק בידו להחזיק (לומדי-תורה) ולא החזיק, הרי זה בכלל ארור" (ירושלמי סוטה).

והיה אם שמוע תשמע בקול ה' אלקיך וכו' ברוך פרי בטנך (דברים כח, א-ד)

מעשה באברך שבמשך שנים לא נפקד בזרע של קיימא, היה מגיע מידי פעם להגר"ח קניבסקי כדי

ישראל", שכן אמרו חכמינו: "נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא משנברא" (עירובין י"ג) – ואם-כן שוב אי-אפשר לאדם לברך על אשר נברא, שהרי נוח לו אלמלא לא נברא, אלא מברך הוא על-כך שלפחות לא נברא גוי.

אולם בתוספות נאמר, כי רק לגבי סתם בני-אדם אמרו: "נוח לו שלא נברא" אבל צדיק, שלומד תורה ומקיים מצוות, אשריו ואשרי דורו שנברא.

נמצינו למדים, כי רק כשהזכרים אמורים בברכה יש להשוות את "צאתך" ל"בואך" – "מה ביאתך לעולם בלא חטא אף יציאתך בלא חטא" – שהרי עצם היבראו של אדם אינו כלל בגדר ברכה, לפי שנוח לו לאדם שלא נברא, אלא באם הוא יוצא מן העולם בלא חטא אזי כדאי יה לו להיברא. אבל כשהזכרים אמורים בקלל, היינו כשלא קיים תורה ומצוות, אזי הרי עצם היבראו של אדם קללה הוא, לפי שנוח היה לו אילולא נברא, וממילא כך הוא פשוטו של פסוק: "ארור אתה בבואך" – עצם בואך לעולם היה בגדר קללה (בנין אריאל)

ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך
(דברים, כח-ו)

שתהא יציאתך מין העולם בלא חטא כביאתך לעולם בלא חטא (רש"י)

וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך (דברים, כח-ו)

אלו תפילין שבראש (מסכת ברכות ו' א).

חבורת שודדים התפרצה אל ביתו של הגאון רבי אליהו מוילנה. שמעו השודדים כי בבית זה מתגורר ה"רבין" (רב בשפה הפולנית) הגדול של היהודים, ובודאי מצויים במעונו אוצרות של כסף וזהב ואבנים טובות.

אכן אוצרות היו בביתו של הגאון מוילנה, אך הללו היו אוצרות רוחניים אוצרות תורתנו הקדושה. אוצרות גשמיים כמו כסף וזהב לא היו בבית זה, ההפך הוא הנכון הגאון מוילנה חי חיי דחקות ועוני. השודדים שחדרו לבית נכנסו בתחילה אל חדר המבוא. בחדר זה ישבו תלמידי הגאון אף הם תלמידי חכמים מופלגים ולמדו תורה. פתאום

בעיר – בשכר במצוות שאתה עושה בעיר
(מדרש).

יש בני-אדם שבביתם פנימה הריהם מקיימים תורה ומצוות, אולם בכואם בין הבריות מתביישים הם ביהדותם, לבל ייאמר עליהם חלילה כי "חשוכים" הם, "נחשלים" וכדומה, על-כן אמר הכתוב: "ברוך אתה בעיר" – רק אם לא תבוש ותקיים את המצוות גם בעיר, לעיני כל הבריות, אזי תהיה ברוך. וכך נאמר גם בסימן הראשון בשולחן-ערוך: "ולא יתבייש מפני המלעיגים עליו" (דברי שיערי חיים).

יהודי אמיתי אל לו להיות יהודי ירא-שמים רק בפני עצמו, אלא עליו להשתדל ולעשות הכל כדי להשפיע גם על סביבתו; עליו לדאוג לכך שגם "בעיר" יקיימו תורה ומצוות (שם).

נוהגים העולם לומר על אדם אשר הוא צדיק בפני עצמו ואינו עושה מאומה בשביל אחרים, כי הוא "צדיק בפרוה".

שכן יש אדם, אשר בהשתלט עליו הקור הריהו מתעטף בפרוה וחם לו, אולם יתר הנוכחים בבית מוסיפים לקפו בקור. אבל מאידך יש אדם שבמקרה כזה הוא מסיק את התנור וכך הוא משפיע חום גם על האחרים. לפיכך, צדיק הדואג רק לעצמו, שאינו נותן דעתו על אחרים ומניחם "לקפוא" – הריהו "צדיק בפרוה" (הרבי ר' בונם מפשיסחה ז"ל).

"ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך"
(דברים כ"ח, ו')

שתהא יציאתך מן העולם בלא חטא כביאתך לעולם (רש"י).

מקשים המפרשים, והלא להלן נאמר: "ארור אתה בבואך וארור אתה בצאתך" (פסוק י"ט), כלום גם שם אפשר לפרש: "יציאתך כביאתך". הן ביאתו של אדם לעולם ודאי שהיה בלא חטא?

ברם, מצינו ב"בית-יוסף", שלפיכך מברכים אנו כל יום "שלא עשני גוי" ואין אנו מברכים "שעשני

מכאן תוכחת מגולה ללומדים תורה חס ושלום שלא לשמה, וכל שכן על מנת לקנטר ולהתיהר וכו' ה' יצילנו מהם וכיוצא בהם ויזכנו ללמוד תורה לשמה אמן כן יהי רצון. (בן איש חי)

יצו ה' את את הברכה באסמך... (דברים, כח-ח)

באסמך אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין לא בדבר השקוף לבריות... (תענית ח).

וראו כל עמי הארץ כי שם ד' נקרא עליך ויראו ממך (דברים כח-י)

"ויראו" - העמים יתחילו להתיירא מפני השם יתברך - "ממך" - בגללך, מכיון שיהיה "שם ד' נקרא עליך" - ישפיע הדבר על כל עמי הארץ לירא מפני השם יתברך. (בוצינא דנהורא)

ואמרו חז"ל **משל למה הדבר דומה**, לבן מלך שהיה מהלך אחר אביו, וכיון שהיו האנשים רואים אותו מהלך אחר אביו, היו כולם יראים ממנו, שאימת המלך היתה מוטלת על הבריות ולא העיז איש לנגוע בו.

אחר ימים כשגדל קצת, הניח את אביו והיה מהלך בעצמו. וכיון שלא ראו את המלך לא הכירוהו והתחילו מכים בו. בא הבן אצל אביו ובכה לפניו ואמר לו, מה פשעי ומה חטאתי שעשית לי כך. אמר לו המלך, וכי אני עשיתי לך כך, והרי אתה עשית כן לעצמך, שאמרת די לי לילך אחר אבי, ורוצה אני לילך לבדי.

והנמשל הם ישראל, שאם עושים רצונו של מקום והולכים אחר בוראם ית', ואמות העולם יראים מהם, כמו שנאמר כאן וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. וכן נאמר בשירת הים שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת. וכשישראל לא עושים כך באים וצועקים לפני הקב"ה, ואומר להם הקב"ה, הרי אתם גרמתם לכך. וזהו שאומר הנביא תיסרך רעתך. שאם אדם רוצה להיות בן חורין, הוא חייב לבטל דעתו בפני מי שגדול ממנו.

וכן מציינו באליעזר עבד אברהם שהשתבח ואמר אני עבד לאברהם, ועבד מלך הוא מלך. וכן אמר דוד בספר תהלים, אנא ה' כי אני עבדך וגו' בן אמתך, פתחת למוסרי, בזה שאני מקבל עלי את

התנפלו עליהם השודדים, הפליאו בהם מכותיהם ודרשו את הכסף והזהב שבבית.

בחדרו הפנימי יושב הגאון רבי אליהו עטוף בטלית ועטור בתפילין והתבודד בלימוד התורה. לשמע הרעש והמהומה קם ממקומו ויצא אל חדר המבוא. והנה, ברגע בו ראו השודדים את דמותו של רבי אליהו הרימו רגליהם ונמלטו מהבית כל עוד נפשם בם.

התפלאו התלמידים ושאלו את רבם: "מדוע נמלטו השודדים כשנכנס רבנו לחדר?"

הצביע הגאון על התפילין של ראשו ואמר: "על הפסוק בפרשת כי תבוא: 'וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך' דרשו רבותינו: אלו תפילין שבראש".

התפלאו התלמידים עוד יותר: "הן גם אנחנו עטורים בתפילין, מדוע לא פחדו השודדים מאתנו?"

הסביר הגאון מוילנה: "לא נאמר 'אלו תפילין שעל הראש' אלו תפילין שבראש! לא די בכך שאדם נושא את התפילין על ראשו, עליו גם לחוש את משמעותם ותכנם בתוך ראשו. אז, ורק אז, נקרא עליו שם ה'! (מעשיהם של צדיקים).

מעשה ברב אחד שנכנס לבית המדרש המכיל תלמידים הרבה עוסקים בגמרא והיה קולם במלחמתה של תורה נשמע למרחוק זה מקשה וזה מתרץ ומנגחין זה את זה בהלכה בקולי קולות זה בונה וזה סותר זה צועק מכאן וזה צועק מכאן ויכנס הרב וישב בראש ויען ויאמר לתלמידים ההם אני רואה הבית הזה כולו תורה מלא עד התקרה, וישמחו התלמידים על דבריו כי חשבו בשבחן הוא מדבר אשר מלאו את בית המדרש בתורה.

כאשר ראה הרב שלא הבינו כונתו אמר להם בני דברי אלה הם תוכחת מוסר לכם הלא תדעו כי הלומדים תורה לשמא אז תיכף ומיד הבל התורה היוצא מפיהם עולה לעולם העליון למעלה ונברא ממנו אורות קדושים אשר שם בעולם העליון המה יחנו אך הלומדים תורה שלא לשמה אין הבל התורה שלהם כדאי לעלות ונשאר למטה, על כן בראותי שאין למוד שלכם לשם שמים אמרתי הבית הזה מלא תורה יען כי תורה שלכם שבכל יום ויום אינה עולה ונשארת למטה בבית הזה לכן נתמלאה עד התקרה ויבשו התלמידים ויקחו דברי הרב האלה מוסר גדול על ליבם.

ויש לפרש עוד שמוסב על הנאמר קודם ולברך את כל מעשה ידך. שידוע הדבר שפרוטה של צדיק עושה ברכה. כמו שמצינו באיוב ובאברהם, שאמרו כל הנוטל פרוטה מאיוב היה מתברך. וכן נוהגים בעלי בתים לשתף עמהם ת"ח בעסקיהם שתשרה הברכה בעסקים. וזהו שאומר כאן הכתוב: והלוית גויים רבים, לא שיהיו זקוקים לכך אלא שתשרה הברכה בממונם, ואת לא תלוה.

ומעשה היה באחד שראה בחלום סולם גדול שיש בו אלף שלבים, והיה המלך עולה בסולם ההוא והגיע לחציו. בבוקר הלך וסיפר חלומו למלך, וישמח המלך על חלומו ויצו לתת לו אלף זהובים במתנה.

שמעה אשת השכן משכנתה שבעלה הרויח ע"י החלום, אמרה לבעלה, אף אתה צא מחר למלך וספר לו שחלמת והנה ראית סולם של אלף, שלבים והמלך עלה והגיע למעלה למעלה. ואז בודאי יתן לך עשרת אלפים זהובים, וכן אעשה.

וכשבא וסיפר למלך כך צוה המלך לגרשו בבושת פנים אמר: חלום רע הוא, כיון שלא נשאר עוד מעלות בסולם לעלות בהם, אם כן יש לירד. אבל החלום הראשון כיון שעלה עד חציו סימן שיש לו עוד לעלות ולא ירד.

וזהו שאומר כאן הכתוב והיית רק למעלה. שנאמר אחר כך: הגר אשר בקרבך יעלה עליך מעלה מעלה, ומרוב העילוי יפול לארץ ואילו אתה תרד מטה מטה, וכל רבוי בא למעט, שסופך לעלות. וכך היה אצל המן הרשע, אחרי שנישאו המלך מעל כל השרים סופו שנתלה.

ואמרו חז"ל אשריהם ישראל, בזמן שהם עושים רצונו של מקום הוא מעלה אותם כמלאכי השרת שנאמר והיה אם שמוע תשמע וגו' והיית רק למעלה, אין כתיב כאן אלא רק למעלה, מהו רק, מיעוט, שפעמים אתם למעלה ופעמים למטה, שבזמן שעושים רצונו של מקום הם למעלה.

אבל בזמן אין עושים רצונו של מקום הרי נאמר בדברי התוכחה להלן הגר אשר בקרבך יעלה וגו', ואתה תרד מטה מטה, שכך הבטיח הקב"ה לאברהם אבינו מתחילה הבט נא השמימה וספור את הכוכבים וגו' ואילו במקום אחר נאמר והיה זרעך כעפר הארץ. אלא כך אמר לו הקב"ה לאברהם אבינו, בשעה שבניך עושים רצונו של מקום יהיו למעלה כשם שהכוכבים עליונים על כל

אדנותך, ואני מרגיש עצמי לפניך בתכלית השפלות, בזה גופא פתחת למוסרי, עשית אותי בן חורין. ואפילו אם האדם גדול, אם נדבק לגדולים ממנו נעשה גדול יותר. ומצינו בנעמן שלא רצה לקבל עליו מרותו של אלישע הנביא כשנצטרע, ועבדיו הפצירו בו לילך ולבקש רחמים אצל אלישע ולבסוף הסכים ונתרפא, כמבואר בספר מלכים.

וזה ענין הבכורים ודווי המעשר, שמקבל האדם עול מלכות שמים, כמו שנאמר את ה' האמרת היום וגו' וה' האמריך לעם סגולה. שאם אתה מקבל עליך עול מלכות שמים, אתה נעשה גדול במעלות. וזהו שנאמר בקללות להלן, תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב ועבדת את אויביך. שאם אין אתה מקבל עליך עול מלכות שמים, אתה מקבל עליך עול מלכות שמים, אתה מקבל עליך עול מלכות שמים, וזוהי ההבטחה שמבטיח הכתוב כאן: וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. שע"י קבלת עול מלכות שמים, תהיה בן חורין מעול בשר ודם.

מוהרא"ש נ"י אמר: על ידי שאדם מדבק את עצמו תמיד בו יתברך, וממשיך על עצמו ערבות, ידידות, נעם, זיו השכינה הקדושה, ויודע שאין בלעדיו יתברך כלל, ובכל תנועה ותנועה שם אלופו של עולם, על ידי זה זוכה לחיות חיים קלים, כי איש אמונות רב ברכות, ועל ידי אמונה זוכה לחיות חיים אמתיים, ולכן הזהיר אותנו רבנו ז"ל על אמונה, ואמר שמי שיש לו אמונה - חיו חיים. (אמרי מוהרא"ש חלק ב', סימן תסד)

מענין להתבונן כי בגמטריה אדם = 45. ואמרו חז"ל: שלשה שותפים באדם, הקב"ה, אביו - ואמו. ושלתם כלולים בו. כיצד? אב = 3 - אם = 41. ביחד עם ה' אחד ושמו אחד, יוצא כמנין אדם 45. אם נוריד מהמילה אדם את האלף שזה אלופו של עולם כמנין אחד ישאר לנו 44 = בגמטריה קטנה מת. להורות: שאדם ללא ה' אחד, הריהו מת. מה שנישאר לו להישען בעולם הזה זה לא על אביו ואימו אלא על אבינו שבשמים שמי שהולך דרכיו ניפתחים לו שערי שלום פרנסה אושר וכו'.

יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר בעתו ולברך את כל מעשה ידך והלוית גוים רבים ואתה לא תלווה (דברים כח-יב)

יככה ה' בשחפת ובקדחת ובדלקת ובחרחר ובחרב ובשרפון ובירקון ורדפון עד אברך (דברים כח-כב)

יככה ה', ד' פעמים נזכר בתוכחה יככה ה' רמז לד' הגליות. בשחפת חולי הגורם לנפיחת הבשר וניונונו. ובקדחת, אש של חולי שהיא חמה מאד מלשון קדח כמו שנאמר כי אש קדחה באפי. ובדלקת מחלה אף היא גורמת לחום אבל חזק יותר ובחרחר חולי המחמם הגוף והוא נעשה יבש והוא צמא מיד למים ובחרב, גייסות ובשדפון רוח קדים המשדף את התבואה ובירקון שפני התבואה מכסיפים ונהפכים לירקון עד אברך עד שתאבד ממילא ממחלות מרעב. ונזכרו כאן שבעה מיני פורענות בשחפת ובקדחת ובדלקת ובחרחר ובחרב ובשדפון ובירקון כנגד שבע תועבות בלבן.

יככה ה' בשחין מצרים ובעפלים (ובטחורים קרי) ובגרב ובחרס אשר לא תוכל להרפא (דברים כח-כז)

יככה ה' בשחין מצרים שהיה רע מאוד, לח מבפנים ויבש מבחוץ, שאין לו רפואה. וכן הדין שאם נפלה מחלת האבעבועות בעיר אף שהיא לחה בלבד מתענין ומתריעין, אבל על יבש לא מתענין רק מתפללין.

ובעפלים, היינו מכת תחתוניות שהיא במקום הסתר, ובגרב, שחין לה, ובחרס שחין יבש כחרס. והמכות שתילקה בהם יהיו צרות זו לזו מה שטוב לזו רע לשניה והנה השחין היא הצרעת והאדם שיש בו מחלה זו ל"ע צריך לישיב בדד מחום למחנה ואילו זה שלוקה בטחורים צריך בני אדם שימשוהו וזהו שאומר הכתוב יככה ה' בשחין מצרים ובטחורים ובגרב ובחרס. שגם הרפואה למכה זו לא מועילה למכה השניה, שמיני שחין שונים הם זה לחה וזו יבשה. וע"כ אשר לא תוכל להרפא וגם לא יהיו לך אנשים שיטפלו בך.

אשר לא יוכל להרפא שמיני השחין רבים שרפואה לזו תהיה צרה לשניה. וזהו שאנו מברכים בברכת אשר יצר רופא כל בשר ומפליא לעשות שמרפא כל בשר ואפילו זה שיש לו מחלות סותרות שהרפואה לזו מזיקה לזו. ובזה יתבאר גם מה שאנו אומרים בתפילת י"ח והעלה רפואה

העולם כך בניך עליונים על הכל. וכשאינם עושים רצונו כשם שהעפר למטה והכל מדיישים אותו כך הם. אבל אין הדבר כן לעולם (מעם לוועז).

והיית רק למעלה ולא תהיה למטה (דברים כח-יג)

כמו ששינינו במשנה באבות פרק ד "הווי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים" שנאמר גדולה שימושה של תורה יותר מלומדיה שמי שמשמש צדיק זוכה ללמוד בחכמה ובהנהגה ומגיע למעלות נשגבות לכן עדיף להיות זנב לאריות (גדולי דור) למרות שאתה תלמיד חכם מבחינת יהושע בן נון ששימש את משה רבינו. מאשר ראש לשועלים מאשר להיות רב של תלמידי ישיבה.

רואים אנו בטבע העולם, כי אבן הנופלת כלפי מטה הרי יורדת במהירות רבה, ואילו אבן הנזרקת כלפי מעלה הרי מתרומת לאט. והיפוכו של דבר רואים אנו באש, שכלפי מעלה מתרומת היא במהירות, ואילו כלפי מטה יורדת היא לאט. לפי שהאבן מטבעה נמשכת אל האדמה, ואילו האש מטבעה שואפת למעלה. כללו של דבר: כל עצם הולך מהר בכיוון אל שורשו הטבעי והולך לאט בכיוון ההפוך לשורשו.

הנפש הישראלית הקדושה שואפת תמיד לרום שמים, לפי ששם הוא שורשה, והירידה היא בניגוד לטבעה. לעומת זה הנפש הטמאה שואפת אל האדמה והעליה היא בניגוד לטבעה.

על כן אמרה תורה: "והיית רק למעלה" שתהיה עלייתך מהירה, שהרי מטבען הנשמה מקומה למעלה "ולא תהיה למטה" שלא תהא עלייתך כעלייתו הכבדה של עצם הנמשך מטבעו כלפי מטה.

ואילו להלן בקלות נאמר: "הגר אשר בקרבך יעלה עליך מעלה מעלה ואתה תרד מטה מטה" (פסוק מג) עלייתו של הגר, אשר נפשו נמשכת מטבעה כלפי מטה, תהא כבדה ואיטית: "מעלה מעלה", כעין "קיימעה קיימעה" וירידתך אתה, אשר מטבעך נפשך שואפת כלפי מעלה, תהא גם היא כבדה ואיטית: "מטה מטה" לא בבת אחת... (מענה של תורה).

ורב חסדא היה אומר לי חביבים בנות יותר מבנים, כי היו לו חתנים גדולי הדור. וכן המשא ומתן שמחה, שכן ממעטים במשא ומתן בחודש אב, משמע שגורם שמחה לאיש, וכל השמחה ביסורים מביא ישועה לעולם. וכבר אמר דוד המלך למרות יסוריו "למען יזמרך כבוד ולא ידום" כלומר למרות כל יסוריו של דוד המלך לא רק שהוא נדם ולא התלונן אלא שר ושמח וכתב שירות ותשבחות לבורא עולם שנאמר למען יזמרך כבוד ולא ידום". ומדרך העולם, כשאדם מצליח בעניניו הוא מייחס ההצלחה לחכמתו וכוחו, ואינו מזכיר את חסדי השי"ת שהפליא לעשות עמו. ורק כשהגלגל חוזר והוא יורד מנכסיו הוא אומר, ומה אעשה והקב"ה גזר עלי כן שאפסיד. וזהו שאומר כאן הכתוב: תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל, שלא הזכרת את ה' אלהיך בשעת טובה, ועבדת את אויביך אשר ישלחנו ה' בך, אז תכיר שמן הקב"ה באה הפורענות עליך (מעם לועז).

שלמה לכל מכותינו אע"פ שיש לנו מכות סותרות זו את זו תעלה להם ארוכה (מעם לועז).

תחת אשר לא עבדת את ה' אלוהיך בשמחה ובטוב לבב (דברים כח, מז-מח)

מעשה ברבי יהושע בן לוי שמצא את אליהו הנביא זכור לטוב בשוק. שאל ר' ברוקא את אליהו ע"ה אם יש בין האנשים בשוק כאלו המזומנים לחיי העולם הבא. ובין כך באו לקראתם שני אנשים. אמר אליהו ע"ה לרב ברוקא הללו מזומנים לחיי העולם הבא. שאל אותם רב ברוקא מה מעשיכם שבגללם זכיתם לחיי העוה"ב. אמרו לו האנשים שמחים אנחנו ומשמחים אחרים, שבשעה שאנו רואים אנשים עצבים אנחנו משמחים אותם. וזה שאמרו אנו שמחים ומשמחים אחרים בא ללמדנו, שאם אדם רוצה לשמח אחרים צריך הוא עצמו להיות שמח, שאם הם עצמם היו עצבים אפילו אם היו רוצים לשמח אחרים לא היו יכולים. וכן ישמח האב בשעה שנולדת לו בת למז"ט שכשמגדילים הצאצאים מביאים שמחה בבית.

נצבים

לסליחות". ואכן, במוצאי שבת הסמוך לראש השנה (או במוצאי שבת שלפניו) משכימים בני קהילות אשכנז באשמורת הבוקר לסליחות הראשונות, וכך מתקיים בכל דור ודור הכתוב: "אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלהיכם".

שבת פרשת "נצבים", הסמוכה לראש השנה, אינה "שבת-מברכים" - כשאר השבתות הסמוכות לראש-חודש, שבהן מברכים את החודש הבא בתפילה מיוחדת. וכל כך למה? כדי לבלבל את השטן, המבקש לקטרג על ישראל, שלא ידע מתי יחול ראש השנה.

ורמז לדבר בכתוב הבא, שנזכר בו ראש השנה:

פרשת "נצבים" נקראת תמיד בשבת שלפני ראש השנה; ואין זה מקרה.

בפרשה זו מדובר הרבה על התשובה וגמולה, ככתוב: "ושבת עד ה' אלהיך ושמע בקולו... ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך; ושב וקבצך מכל העמים, אשר הפיצך ה' אלהיך שמה" (ל', ב'-ג'). ואף תחילת הפרשה מרמזת, שאנו עומדים ערב יום הדין: "אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלהיכם" (כ"ט, ט') פירשו חכמים בדרך הרמז: אתם עומדים היום בדין של מלכו של עולם.

דורשי רשומות מציינים, ש"אתם נצבים היום" בגימטריא 694, כמניין המלים "לעמוד

פיוס ועידוד: "אתם נצבים היום כלכם" וגו' - כיום הזה, שהוא קיים והוא מאפיל ומאיר (=חוזר ומאיר לאחר החשכה), כך האיר לכם (ה') וכך עתיד להאיר לכם; והקללות והייסורים מקיימים אתכם ומציבים (=מחזקים) אתכם לפניו (רש"י, שם).

לדברי הגאון רבי אליהו מווילנא, מתכון כאן הכתוב לארבע הדרגות של שרים, שנתמנו על-ידי משה בעצת יתרו: "שרי אלפים, שרי מאות, שרי חמישים ושרי עשרות" (שמות י"ח, כ"א). "ראשיכם" הם שרי אלפים, שהם ראשים על כולם. "שבטיכם" הם שרי המאות, שהם שופטי ישראל; כמו "לא יסור שבט מיהודה" (בראשית מ"ט, י'). "זקניכם" הם שרי החמישים, המלמדים תורה ברבים. "ושוטריכם" הם שרי העשרות, הכופים את המוני-העם על פסקי הדיינים.

אתם נצבים (=עומדים וקיימים לעד), ולא אומות העולם. משל לאבן גדולה, שהיתה מושכבת בתוך הרחוב. כל מי שהיה רואה עצמו גבור, היה בא ומתגולל בה (=ומתגלגל עליה) - והיא נופלת עליו ושוברתו ומת; ואילו האבן עומדת במקומה. כך אומות העולם משעבדים בישראל, וישראל קיימים לעולם.

משה הקדים ראשים (=מנהיגים) לזקנים (=לתלמידי-חכמים), וביהושע (שאסף את כל שבטי ישראל לשכם לפני מותו) כתוב: "ויקרא לזקני ישראל ולראשיו" (יהושע כ"ד, א'); לפי שבמשה כולם היו תלמידיו, וביהושע לא היו כולם תלמידיו (לכן הקדים יהושע את תלמידי-החכמים למנהיגי העם).

דבר אחר: לפי שצפה משה ברוח-הקודש, שעתידים ישראל להיסגר (=להימסר) למלכויות, וראשיהם עומדים על-גביהם (להנהיג את העם בימי השעבוד) - לפיכך הקדים ראשים לזקנים.

**אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלהיכם
ראשיכם שבטיכם זקניכם ושטריכם כל
איש ישראל (נצבים כט-ט)**

"תקעו בחודש (=בראש-חודש) שופר, בכסה ליום חגנו" (תהילים פ"א, ד') - שיהא יום החג (=ראש השנה החל בראש-חודש מכוסה, ולא יפרסמוהו ברבים).

**"אתם נצבים היו כלכם לפני ה' אלהיכם:
ראשיכם שבטיכם, זקניכם ושטריכם..."
(דברים כ"ט, ט')**

למה נסמכה פרשת "אתם נצבים" לקללות (לתוכחה הקשה שבפרשת "כי תבוא": כ"ח, ט"ו-ס"ח)? לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתיים (=תשעים ושמונה קללות) - חוץ ממ"ט שבתורת כוהנים (=מלבד ארבעים ותשע הקללות שבפרשת "בחוקותי": ויקרא כ"ו, י"ד-מ"ג) - הוריקו פניהם (=החווירו מרוב פחד) ואמרו: מי יוכל לעמוד באלו (=בקללות מרובות אלו)?! התחיל משה לפייסם: "אתם נצבים היום... - הרבה הכעסתם למקום (=לה'), ולא עשה אתכם כליה, והרי אתם קיימים לפניו (=כולכם ניצבים לפני ה' בלא פגע).

נשאלת השאלה: מדוע "הוריקו פניהם" של ישראל, כששמעו את הקללות שבפרשת "כי תבוא", ולא הגיבו כך על הקללות שבפרשת "בחוקותי"?

מסביר זאת רבי גרשון אשכנזי בספרו "עבודת הגרשוני": הקללות בפרשת "בחוקותי" נאמרו בלשון-רבים; וכבר אמרו חז"ל בדברים רבה (ב', י"ד): "כל צרה שהיא של יחיד - צרה; וכל צרה שאינה של יחיד (אלא מופנית לרבים) - אינה צרה".

משום כך לא התרשמו רבים בישראל מן התוכחה שבפרשת "בחוקותי"; כי אמרו בלבם: אין הדברים מופנים אלינו, אלא לאחרים! אולם לאחר השמעת התוכחה בפרשת "כי תבוא" בלשון-יחיד - חש כל אדם בישראל, שהדברים מופנים אישית אליו; ולכן "הוריקו פניהם" והביעו באזני משה את תחושת הפחד, שאפפה אותם מפני הבאות.

על כך השיב משה, הרועה הנאמן, לישראל בדברי

יכולים לעמוד בפני הקב"ה. ולכן נאמר לשון נצבים ולא עומדים, כי לשון נצבים מורה על הצבה וקיום, וזכו ישראל לכך רק עכשיו, שכן במעמד הר סיני היו גם הערב רב, אבל עכשיו לאחר שעברו מ' שנה ומתו כולם במגפה, בתבערה ובמסה ובקברות התאווה, נשאר ישראל לבדם והיו להם יציבות וקיום.

וזהו שאומר משה לישראל, אתם נצבים היום כלכם, שאין בכם שום ערוב. ראשיכם שבטיכם וגו' כל איש ישראל, כלכם שייכים לישראל.

ועוד שתהיו נצבים ומושרשים בארץ. לפי שנאמר קודם ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם למען תשכילו את כל אשר תעשון. ודרשו חז"ל ושמרתם זה לימוד ועשיתם זה מעשה. ואמרו חז"ל כל שמעשיו מרובים מחכמתו למה הוא דומה לאילן ששרשיו מרובים וענפיו מועטים שאפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזים אותו ממקומו. וזהו שאמר הכתוב אע"פ שנצתותם על לימוד ומעשה, המעשה גדול שמצוה גוררת מצוה, ועשיתם אותם למען תשכילו את כל אשר תעשון, ואם יהיו מעשיכם מרובים אז תהיו נצבים כאילן ששרשיו מרובים. ועוד אמר להם משה מתי תזכו להיות נצבים ועומדים, כשתהיו אגודה אחת. וזהו שנאמר "כולכם".

מעשה היה בזקן אחד שהיה נוטה למות, קרא לכל בניו ואמר להם: הביאו לי אגודה של קנים לחים. הביאו לו האגודה. נתן את האגודה לכל אחד מהם ואמר להם האם אתם יכולים לשבור הקנים האלו. נטל כל אחד מהם האגודה והתאמץ בכל כוחו לשברה ולא היה יכול, אמר להם אביהם הזקן, ועכשיו תראו כיצד אני שובר. תמהו הבנים והיו מסתכלים זה בזה בתמיהה. נטל הזקן האגודה והתחיל מוציא קנה אחר קנה ושוברה.

אמר להם הזקן: מזה תלמדו לקח. כל זמן שתהיו באגודה אחת אין אדם יכול להזיק לכם. אבל אם תהיו בפירוד ובמחלוקת, תישברו אחד אחד.

וזהו שאמר משה לישראל, אם תהיו היום כולכם כאיש אחד אין אחד יכול לשלוט בכם. וכן מצינו בנביאים שאין ישראל נגאלים עד שיהיו באגודה אחת, שנאמר: ילכו בית יהודה על בית ישראל ויבואו יחדו מארץ צפון (מיכה ו), שאם יצטרפו

לאחר ששמעו ישראל ק' קללות חסר ב', שנמנו בפרשת כי תבא חוץ ממ"ט קללות שנמנו בפרשת בחקתי, נפחדו ופניהם נהפכו לירקון מרוב פחד. ואמרו מי יכול לעמוד בכל אלו הקללות.

מיד קרא אותם משה והיה מפיסם בדברים ואמר להם אתם נצבים היום כולכם. לא זו בלבד שלא תפלו אלא יהיה לכם יציבות וקיום, שנכנסתם בברית. שכן לא כאומות העולם עם ישראל. שכן אומות העולם בשעה שבאים עליהם יסורים הם מבעטים ואינם מזכירים שמו של הקב"ה, כמו שנאמר שפוך חמתך על הגוים אשר לא ידעוך ואשר בשמך לא קראו (תהלים עט).

ואילו ישראל כשיסורים באים עליהם הם נכנעים. שנאמר כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא. היינו כשהקב"ה עושה לי ישועה ואני מרים את הכוס הישועה אני קורא בשם ה', וגם צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא. גם להיפך ח"ו אם פורענות באות עלי, אני קורא בשם ה' ית'.

וכך אמר משה לישראל, הקללות, היינו היסורים, הם מעמידים אתכם ונותנים לכם קיום. כמו שנאמר למען נסותך להטיבך באחריתך.

וכבר אמרו חז"ל נאמרה ברית במלח ונאמרה ברית ביסורים, מה מלח מקיים את הבשר שלא יסריח, כך היסורים מקיימים את ישראל. וזהו שאמר להם "אתם", רק לכם יש תקומה ולא לעכו"ם.

משל למה הדבר דומה לאבן גדולה שהיתה מוטלת בתוך הרחוב. וכל מי שהיה רואה עצמו גבור היה בא ומתגושש עמה. וסופה שהיתה נופלת עליו והורגת אותו והאבן עומדת במקומה. כך הגוים משעבדים את ישראל והם קיימים לעולם, שנאמר אשים את ירושלים אבן מעמסה (זכריה יב).

ועוד אמרו חז"ל משל לשתי תמונות, האחת היתה עשויה שעוה והשניה עשויה זהב. ולמראית עין היו שתיהן דומתו זו לזו. וכיצד נתברר איזו של שעוה ואי זו של זהב, שהציתו בהם אש. זו שהיתה של שעוה אבדה מיד ואותה שהיתה של זהב נתקיימה.

אף כאן אומר משה רבינו מפי הגבורה: אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלהיכם. אע"פ שאתם לפני ה' אלהיכם שהוא אש אוכלה, אתם נצבים וקיימים. אבל אומות העולם כשעוה הם ואינם

בעשרים שנים הבאות שר האדם שירים, משום שבאותן שנים נולדים לו ילדים ושאר שמחות. והעשרים קומות האחרונות, משולות לימי חייו האחרונים של האדם שיש בהם כמה מחלות וכל מיני עניני צער.

אך אוי לו לאדם שכשיגמור את סיפור חייו בלא תיקון מעשיו ויגיע לבי"ד של מעלה, יאמרו לו: חביבי, שכחת את המפתחות למטה, עליך לחזור שוב לרדת למטה ולהתחיל הכל מהתחלה!!! (סידור איש מצליח)

"מי שלא בוכה בהתחלה, בוכה בסוף"

במדינת פולין העמיד המושל העריץ בגבול מדינתו שומרים רבים, כדי שלא ינסו להבריח שום סחורה אל מעבר לגבולות מדינתו. כל סחורה היתה בכלל האיסור, מלבד מתים לקבורה.

אך הסוחרים הממולחים ידעו לעקוף את החוק, וכל כמה ימים היו מקיימים הלויית מת "מדומה" אל חוץ למדינה. השומרים לא ידעו כי הלא הלוייה אמיתית היא, אלא... הברחת סחורה מתחת לתכריכים הלבנים... חלפו הימים, וקבוצת הסוחרים כבר התרגלה לעובדה כי פעם בשבוע מביאים הם מת לקבורה.

ואז זה קרה המקרה, ארבעה סוחרים אחזו במיטה והשאר צוחקים ומדברים בעניני פוליטיקה וכד'. השומרים הבולשים בשבע עיניים, חשו שהלוייה זו משונה: אין קולות בכי, אין עצבות, ללכת אל בית הקברות כך?! הדבר עורר את חשדם והם פנו לבדוק את הענין... הסוחרים כמובן ניסו למונעם משום "כבוד הנפטר", אך שום דבר לא הועיל, השומרים נגשו אל המיטה והרימו את התכריכים. ומיד גילו את כל הסחורה המוברחת... תוך רגעים ספורים נכבדו ידיהם של הסוחרים והם הובלו אחר כבוד אל הכלא... מיד הבינו הסוחרים את רוע גורלם ופרצו בבכי מר כשדמעות זולגות מעיניהם. הביט בהם המפקד הראשי בבת שחוק על פניו.

ואז אמר להם: אילו הייתם בוכים בהתחלה, לא הייתם צריכים לבכות עכשיו בסוף!!!

והנמשל: אם בני ישראל בוכים בתחילה בראשית השנה ביום הדין והמשפט, אזי לא יצטרכו לבכות אח"כ במהלך השנה כיון שבודאי יכתבו לחיים

יחד יהודה וישראל ולא יהיה פירוד ביניהם, אז יזכו לבוא יחדו מארץ צפון. (מעם לועז)

שלושה ידידים הגיעו לניו-יורק הסואנת, בחפשמ מקום מגורים ליד מקום עבודתם. בלית ברירה שכרו דירה קטנה בקומה הששים בבנין מגורים גדול. נחמה מועטת היתה מעלית שדאגה להעלותם בכל ערב בשובם מעבודתם לקומה הששים. היה זה ליל ששי לאחר שבוע עמוס ומייגע, חזרו החברים בשעת ערב מאוחרת לביתם. גופם זקוק למעט מנוחה לחלץ את עצמותיהם העייפות.

והנה אך קרבו אל המעלית חשכו עינים - פתק קטן הכריז: "המעלית מושבתת עקב תקלה טכנית". הם הביטו האחד בפני רעהו והחוורון דיבר יותר ממילים, לעלות ברגל ששים קומות אין זה דבר פשוט כלל וכלל! ישבו השלושה וטכסו עצה. אט אט התגבשה החלטה - בעשרים קומות הראשונות יספר אחד מהם בדיחות וסיפורים משעשעים, שיסיחו את דעתם מהמאמץ הגופני הקשה של העליה. בעשרים הקומות הבאות ישורר אחד מהם שירים ופיוטים הנעימים לאוזן. ובעשרים הקומות האחרונות יספר השלישי דברים עצובים שקרו בעולם, וכך מתוך היגון ישכח הקושי של העליה. ואכן כך היה, בעשרים קומות הראשונות צחקו וצחקו עד שלא הרגישו בקושי העליה. בעשרים הקומות הבאות נהנו מפיוטיו של חברם נעים זמירות ישראל. בעשרים קומות האחרונות נאנחו האנשים אנחות שוברות לב ודמעות היו בעיניהם, מהסיפורים העצובים ששמעו.

והנה בהגיעם לקראת הסוף ממש, כמה קומות לפני הקומה הששים, הזדקף לפתע בעל הסיפורים העצובים ואמר: אין לי יותר סיפורים עצובים. לחצו עליו חבריו שינסה בכל זאת להזכר באיזה סיפור עצוב. חשב הלה ולבסוף אמר: אכן מצאתי דבר יותר עצוב מכל הסיפורים שאמרתי עד כה. מהו? שאלו חבריו בדריכות. "שכחתי את מפתחות הדירה למטה, ועלינו לרדת ולעלות שוב", השיב הלה...

והנמשל הוא: חיי האדם משולים לאותן קומות. בעשרים קומות הראשונות - דהיינו בעשרים שנים הראשונות של חיי האדם, צוחק הוא ומחייך.

ועל כן פירט הכתוב לאחר מכן "ראשיכם שבטיכם" וכו' שכל אחד יתחייב כפי מה שיש בידו: "ראשיכם" הם הגדולים שבכולם שיכולים למחות בכל ישראל - יתחייבו על כולם, "שבטיכם" - כל שבט ושבט יתחייב על שבטו, זקניכם ושוטריכם - כל זקן יתחייב על משפחתו, "כל איש ישראל" הם שאר העם כל אחד יתחייב על בני ביתו. ואחר שאמר כל איש ישראל אמר טפכם נשיכם וגרך בנפרד. כי הם לא נתפסים בעוון אחרים, משום שקטנים אינם בני דיעה, ונשים וגרים אינם יכולים לשלוט על ישראל. (אור החיים הקדוש)

פרשת נצבים תמיד סמוכה לראש הנהגה שהיא יום הדין יום שכולנו נצבים לפני ה' ביום הקדוש הזה. ומי יוכל להיות שקט ושאנן מאימת יום הדין הנורא (בשם החתם סופר).

ולכן על כל איש מישראל להתעורר לשוב בתשובה וכפי שהסמיך לזה הרמב"ם (הלכות תשובה פרק ג,ד) עוררו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם.

וסגולה לזכות ביום הדין, כתב הרש"ש זצ"ל (בהקדמה לספר נהר שלום), שמי שיקבל עליו ביום הדין אפילו קבלה אחת, הוא ערב שהקבלה הזאת תהיה לו למליץ יושר. ולכן אם אדם יקבל על עצמו למשל לברך ברכת המזון מתוך הסידור, הרי זו וכיוצא בזה קבלה מעולה לזכות ליום הדין כי בדוק ומנוסה שברכת המזון מתוך הסידור היא יותר בכוונה, וסגולה היא לבטל גזירות קשות ורעות. (הגרא"מ ש"ך זצוק"ל בשיחה לאברכים).

ובכדי לכוון בברכות, לימד אותנו מרן הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל (ראש ישיבת פורת יוסף גאולה) עצה, לחלק את הברכה לשלושה חלקים, דהיינו: ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם, שהכל נהיה בדברו. בכך יבוא לידי כוונה.

וכך היה רגיל הרב לומר: כשאדם תופר חליפה הוא רגיל לשאול את בני ביתו כיצד החליפה עומדת עלי? ולמה לא ישאל כיצד הברכה שברכתי, הטובה היא אם רעה?

צריך כל אדם לעשות חשבון נפש לעצמו באיזו מצוה הוא חלש, ויתחזק בה, ובכך יקנה לו זכויות ליום הדין. אך צריך להיות זהיר לבל יקבל על

טובים ולשלום. אך מי שלא בוכה בהתחלה, חבל עליו שסופו שיבכה בסוף!

וזהו שאמרו רבותינו: כל שנה שישראל עושים עצמם כרשים (עניים) בתחילתה - מתעשרים הם בסופה. (סידור איש מצליח).

הרב נסים יגן זצ"ל המשיל את הדברים באופן נפלא: אדם רוצה להגיע לחיפה ובטעות הוא עלה על האוטובוס הנוסע לאילת. ככל שהוא יקדים לגלות את טעותו ולהבין שהוא נוסע לאיזור הדרום במקום לאיזור הצפון, התיקון יהיה קטן יותר, אך אם הוא יגיע לקצה הדרך תקשה עליו מאוד החזרה.

וזאת חייב כל אדם לדעת: גם אם הוא טעה ישנה דרך חזרה אך הדרך חזרה יכולה להיות קצרה ככל שהאדם יגלה מהר יותר את טעותו. ויש אנשים המכירים היטב את הדרך, צריך רק לשאול, איך היצר הרע מסמא את עיניהם של האנשים ולא נותן לשאול לחפש את דרך האמת. וביום הכיפורים אפשר לראות את כולם, זה גם עצת היצר לבוא רק פעם אחת בשנה בתקוה שה' יכפר, טעות גדולה בידיהם ומזלנו שהיצר הרע לא מקטרג ביום כיפור.

אתם ניצבים לפני ה' אלהיכם ראשיכם שבטיכם זקניכם ושטריכם כל איש ישראל (דברים כט-ט)

יש לדקדק מדוע צריך הכתוב להוסיף ולומר "ראשיכם שבטיכם" הלא לאחר שאמר "כולכם" אני מבין שכלל את כולם?

ברם כונת משה רבינו היתה להכניס את כל עם ישראל בערבות זה לזה כדי שישתדל כל אחד בעד חברו שחלילה לא יעבור אף אחד מישראל על ציווי ה' יתברך, שאם אחד יחטא הרי כולם יהיו נתפסים בחטאו, לכן בתחילה כלל כולם יחד "אתם נצבים היום כולכם" וכמו שאמרו רבותינו בתלמוד (שבת נד.) כל מי שיש בידו למחות באנשי ביתו ואינו מוחה נתפס על אנשי ביתו, וכל מי שיש בידו למחות באנשי עירו ואינו מוחה נתפס על אנשי עירו, ומי שיש בידו למחות בכל העולם כולו נתפס בעוון כל העולם כולו.

יתברך. משום שהתשובה כוחה גדול מאוד, מתי שיחזור להשם יתברך יקבלו באהבה וברצון, כי: "לא יחפוץ במות המת כי אם בשובו מדרכיו וחייה". והתשובה היא אחת מתרי"ג מצוות. וכמו שנאמר: "ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו". והנביאים בכל הדורות זעקו על התשובה, וכמו שנאמר: "שובה ישראל עד ה' אלקיך". "שובו אלי ואשובה אליכם" וכו', וידועים דברי הרמב"ם בהלכות תשובה, שאף-על-פי שאתמול היה אותו אדם שנוי, מתועב ומשוקץ, הרי זה היום אהוב יקר ונחמד.

משל נפלא על דבר זה: מעשה היה באדם אחד רצה לעבור באיזה גשר מסוכן, ומאוד פחד מחמת הסכנות האיומות המרחפות על ראשו. עמד לפני הגשר והתחיל לבכות: "רבונו של עולם, יודע אני שחיים ומות בידך, אנא תן לי הצלחה, ותשמור עלי שאעבור בשלום, ואם תעבירני בשלום אקום בכל בוקר למנין בנץ החמה, אקבע עתים לתורה, אניח תפילין, אשמור שבת" וכו'. ואחרי הכל שם מטבע לצדקה והתחיל ללכת בזהירות על הגשר.

הפחד הלך והצטמצם. והנה באמצע הגשר התחיל להרהר בלבו: "הרי זה לא כל כך מסוכן ומפחיד, ומדוע לי לקבל בשביל זה קבלות כל כך גדולות? מספיק להניח תפילין גם בצהרים, אקבע עתים לתורה בשבת בלבד" וכו'.

והנה תוך כדי הוא מהרהר, הגשר התחיל להתנועע, והאדם הזה התחיל להטלטל מצד לצד, וכפסע בינו לבין המות. התחיל צועק אל השם יתברך: "ריבונו של עולם, אשמור הכל, אקים יותר, רק תציל אותי" והשם יתברך עזר לו והצילו מן המוות. מה גרם לו לבעוט? הוי אומר: המצב הטוב שנכנס אליו. ומה גרם לו לבכות ולהתחנן? האיתותים למות. כל אחד ואחד מאתנו צריך לזכור את הקדוש ברוך הוא בכל צעד ושעל. בכל מקום וזמן, ולא לשכוח חס וחלילה, שהכל מסובב מאתו יתברך, ובאופן כזה אדם זוכה להכיר את בורא עולם תמיד, ואינו מגיע לזמנים רעים בהם שולחים לו תזכורות חס וחלילה.

"היכון לקראת אלקיך ישראל" אצל עם ישראל חשובה ההכנה. לפני התפילה אומרים: ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך" באים ומכינים עצמינו

עצמו הרבה קבלות בבת אחת, שמא לא יוכל להתמודד אתם.

משל לסוחר שמעביר סחורה של בדים לחנויות. אמרו לו מכיריו, הזהר מבעל חנות אלמוני שפשט את הרגל. כי אם תקבל ממנו צ'ק עבור סחורתך, דע לך שאין לו כיסוי כי הוא לא אחראי למכור את הסחורה. כשבעל החנות בא לבקש סחורה, אמר לו הסוחר: איני יכול

ליתן לך סחורה, כי שמעתי שאין כיסוי לצ'קים שלך. וכל תחינותיו ובקשותיו היו לריק.

עבר שם עובר אורח וראה את הפצרותיו של בעל החנות. אמר לו: אחרי הכל, הסוחר הזה צודק, למה לך לקחת סחורה מרובה? תיקח ממנו סחורה מועטת ותמכור, וכשיראה הסוחר כי הנך אחראי למכור את הסחורה בודאי שיעביר לך אף סחורה מרובה.

והנמשל הוא שכאשר עומד האדם בסוף השנה יש לו הרבה בקשות מהקדוש ברוך הוא, ורוצה הוא שהשנה החדשה לא תהיה כשנה שעברה, אבל הבעיה היא שאין כיסוי לכל הבקשות הללו. ולכן אם יקבל אדם על עצמו הרבה קבלות ולא יוכל לקיימן, אז חלילה לא יקבל גם משאלה אחת מהקדוש ברוך הוא, אבל כשתהיה עקביות אפילו בקבלה אחת בודאי שהקדוש ברוך הוא ישפיע שפע של ברכות והצלחות. (המגיד מדובנא, לוקט מלבוש יוסף)

אתם ניצבים היום כולכם לפני ה' אלהיכם ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם כל איש ישראל, טפיכם נשיכם וגרך אשר בקרב מחנך מחוטב עציך עד שואב מימין. (דברים כט-ט)

שבת ניצבים היא השבת האחרונה של השנה, על-פי רוב, ופרשת נצבים נקראת תמיד קודם יום הדין, ובתחילת הפרשה הכתוב מזכיר לנו שבעוד ימים ספורים אנו עומדים ביום הדין לפני ה', כולם בלי הבדלי מעמד, גיל, השקפה, עדה וכדומה, אלא כל איש ישראל.

טבעי הדבר מאד, שגם מי שלא התעורר עד עכשיו יקום ויתנער וישוב בתשובה שלימה אל השם

אליו הנוכל בתשובה: לא כך, כשאתה מביט בתבואה עליך להפוך את המשקפת לצד המקטין שלה, והכל יבא על מקומו בשלום. הוא המתין רגע, עד שהפך האיכר את המשקפת והביט בתבואה - ואכן היא קטנה לגודל מזערי. פניו של האיכר קרנו, והנוכל המשיך בדרכו ונעלם מן העין.

הביט האיכר בריכוז בעד המשקפת המקטינה על מטען התבואה, ומשך ברסן הסוסים. הם משכו בעולם - ולשוא, הרים עליהם את שוטו והצליף בהם - ומאומה. עד האיכר אובד עצות, ולא הבין מה ארע כאן הוא מביט בתבואה בצד האחד של המשקפת והיא קטנה עד מאוד, הופך את המשקפת ומביט בפתח - והוא גדול עד מאוד, הפתח גדול והתבואה קטנה במשקפת, א"כ פלא הוא מדוע התבואה אינה נכנסת... ואין את מי לשאול, כי הנוכל שמכר לו את משקפת הפלאים נעלם.

עבר אדם פיקח, וראהו מסתכל כך ומתבונן כך, ומצליף בשוטו בלא תכלית. אמר לו: הוי שוטה נבער, הפסק! הלא תבין שהמשקפת לא תשנה את המציאות. הלא תבין שאי אפשר להסתכל על הפתח מצד זה ועל התבואה מצד אחר. אמר האיכר: ומה אעשה? ענהו הפיקח: אין פשוט מזה, הסר מן התבואה עד לגובה הפתח ואז תכנס העגלה בקלות.

והנמשל אנו שלווי נפש, על אף התודעה שבמוחינו שהנה באים אנו ליום הדין עם עגלה מלאה עוונות למעלה ראש, באיזו זכות ובאיזה טיעון סבורים אנו שנוכל להכנסת בשערי הרחמים והרצון? והתשובה היא שיצר הרע מכר לנו משקפת פלאים, מצד אחד היא מגביהה לאין שיעור את שערי הרחמים והסליחות, ומן הצד השני היא מקטינה ומזעירה את עוונותינו עד שכמעט הם נעלמים מן העין, באופן כזה אין כל סיבה מדוע העגלה לא תעבור בקלות. וכמובן שזוהי תרמית עצמית. יש לנו איפוא לזנוח את משקפת התרמית ולהסתכל נכונה, ולהבין שעד שלא נסיר את הר העוונות מן העגלה ע"י תפילה תשובה

וצדקה - אין העגלה יכולה לעבור. (מסידור איש מצליח)

קודם התפילה, ידועה האימרה: "מי שטרח בערב שבת אכל בשבת, ומי שלא טרח בערב שבת מה יאכל בשבת? הכנה חשובה צריכה בחודש אלול ובימים הנוראים, ובפרט בכל צעד ושעל ששיך למצות, על הכל צריכים הכנה גדולה מאוד. (כתונת פסים)

בימים אלו עלינו להתמלאות ביראת שמים ולכפות על עצמנו תשובה אמיתית כי רחמנא ליבא בעי שיוכל לדון אותנו לטובה בראש השנה. אפשר להגיע ליראת שמים ע"י לימוד מוסר וסיפורי צדיקים וצריך כל אדם לומר לעצמו מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי.

מעשה באיכר סבל שהעמיס על עגלתו את יבול שדהו, ערמות אלומות לאין מספר. וביקש להכניס לגרנו. פתח את דלתות המחסן ומשך ברסן סוסיו. הסוסים נכנסו פנימה אבל העגלה נתקעה. היא היתה טעונה תבואה בגובה עצום, ופתח הגורן היה נמוך מדי בשבילה.

הכה האיכר הסכל בסוסים ללא הפסק, אבל העגלה לא הצליחה להכנס.

עבר שם ליץ אחד ואמר: למה תכה את סוסך לשוא, האינך רואה שהמטען גדול מן הפתח? השיבו האיכר: ומה אעשה? השיבו הליץ: קנה ממני בסכום הגון משקפת המגדילה כל דבר לאין ערוך, הבט בה על הפתח - והוא יהיה גבוה, כך תוכל להכניס את העגלה ללא כל מאמץ. האיכר שמח שמחה גדולה וקנה במחיר גבוה את משקפת הפלא, והליץ פנה והלך לדרכו.

הביט האיכר בפתח מבעד למשקפת, ואכן הפתח גבה פלאים. מך האיכר ברסן בסוסים כשהוא מביט במשקפת, אך הם לא משו ממקומם. הכה אותם ולשוא... תמה והשתומם הלא הפתח גדול, ומדוע א"כ העגלה אינה זזה החל לצעוק בקול גדול אל הליץ הנוכל המתרחק:

ענהו הנוכל: שוטה הלא תבין, הפתח אמנם גדל, אבל אם תביט באותה משקפת גם על העגלה והתבואה תראה שגם הם גדלו בהתאם. הביט האיכר במשקפת על התבואה, וראה שאמנם כן הוא, הפתח גבה אך גם התבואה גדלה והכל נשאר כשהיה. צעק לנוכל ואמר: א"כ לא הועלת לי מאומה, קח את המשקפת והשב לי את כספי. צעק

הקדמונים לתקוע בשופר כל חודש אלול, שהוא "חודש הרחמים והסליחות". ומכוח התקיעות בימי אלול יעקרו מלב האדם כל השרשים הרעים, המשחיתים את הגוף והנפש.

“והתברך בלבבו לאמר: שלום יהיה לי, כי בשררות לבי אלך” (דברים כ"ט, י"ח)

על דברי הכתוב כאן מעיר רבי אברהם שמואל בנימין סופר, בעל "כתב סופר": מצויים בתוכנו אנשים, נכנעים ליצר-הרע ועוברים עברות רבות. ובכל זאת הם מצדיקים עצמם בטענה, שהעיקר הוא לב טוב; כאילו מי שנחן בלב טוב - הותרה הרצועה לגביו, ואין מי שיאמר לו מה תעשה, כלפי אנשים אלה קורה משה רבנו באזני כל קהל ישראל סמוך לפטירתו: "והתברך בלבבו" - מי שמתברך ומתפאר בלבבו הטוב; "לאמר: שלום יהיה לי, כי בשררות לבי אלך" - וסבור בטעות שלא יארע לו דבר, אפילו מהלך כל הימים אחרי נטיות הלב ועובר עברות רבות, קוראת כלפיו התורה: "לא יאבה ה' סלוח לו" (כ"ט, י"ט). שלפי תורת ישראל המקורית נידון כל אדם בראש ובראשונה על-פי מעשיו, והלב הטוב אינו אלא מכשיר ואמצעי להגיע על-ידו למצוות ולמעשים טובים.

אומר רבי יחזקאל מקוזמיר: מי שמתנער מקיום מצוות מעשיות בטענה המיתממת, ש"רחמנא לבא בעי" (לשון-רש"י בסנהדרין ק"ו, ע"ב) - שדי לו לה' הרחמן בלב טהור ונכון של האדם ובמחשבתו הטובה - אף הקדוש-ברוך-הוא ישלם לו שכור במחשבה בלבד, ולא במעשה - מידה כנגד מידה...

הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת (דברים כט-כז)

כתב רבינו החיד"א (בשם הרב יהוסף קונקי ז"ל) יש ללמוד מהכתוב על דרך דרש כהסבר לדברי חז"ל במדרש שאמרו לא נכתב בתורה שכוון של המצוות למעט כיבוד אב ואם שהיא חמורה, ומצות שילוח הקן שהיא קלה. ובשתייהן נאמר, "למען ייטב לך והארכת ימים".

“לעברך בברית ה' אלהיך ובאלתו... למען הקים אתך הים לו לעם” (דברים כ"ט, י"א-י"ב)

מעיר כאן רבי שלמה אפרים מלונצ'יץ, בעל "כלי יקר": בכל הפרשה הזאת מדבר משה לישראל בלשון רבים, ככתוב: "אתם נצבים היום כולכם" וגו' (כ"ט, ט'); ; חוץ ממקום אחד, שבו מזכיר את הברית שה' כורת עם ישראל (כ"ט, י"א-י"ב), שעובר לדבר בלשון-יחיד.

בכך מבקש משה רבנו להורות לבני ישראל, שעליהם להתלכד לעם אחד ולחוש ערבות הדדית איש כלפי רעהו - כפי שמרגיש גופו של אדם שנפגע באחד מאיבריו. שבענייני החטא וענשו נקבע הכלל הגדול, שכל ישראל ערבים זה בזה (שבועות ל"ט, ע"א; ועוד); וכאשר היחיד נכשל בחטא, אין הדבר נוגע רק לו לעצמו אלא לכלל כולו.

“ולא אתכם לבדכם אנכי כרת את הברית הזאת” (דברים כ"ט, י"ג)

הצדיק רבי חיים מאיד מוויז'ניץ הרבה להטיף לשומעיו על החשיבות של לכוד ואחדות בישראל, וכה אמר באחת מדרשותיו: בנאום-הפרדה לו לבאי הארץ קורא משה בשם ה': "ולא אתכם לבדכם אנכי כורת את הברית הזאת". בקריאה זו פונה הרועה הנאמן לבני עמו, שיתלכדו לחטיבה אחת באחוזה וברעות; כי הקדוש-ברוך-הוא אינו מוכן לכרות ברית עם ישראל, כשהם בבחינת "אתכם לבדכם" - איש איש לעצמו ולביתו - אלא כורת בריתו עם עם, המלוכד ומאוחד כאיש אחד.

“פן יש בכם שרש פרה ראש ולענה” (דברים כ"ט, י"ז)

אומרים חכמי ישראל: ראשי-התיבות של "שורש פורה ראש ולענה" מצטרפים למלה "שופר". שכן תקיעות השופר מחרידות את השומע ומעוררות אותו לתשובה, כדברי הנביא עמוס (ג', ו): "אם יתקע שופר בעיר, ועם לא יחרדו?" לכן קבעו

על חזון-הגאולה של הנביא ישעיהו: "אני ה' בעתה אחישנה" (ס', כ"ב) תוהים חז"ל במסכת סנהדרין (צ"ח, ע"א): כתיב "בעתה" (משמע מכאן, שהגאולה תהא במועד הקבוע מראש על-ידי הבורא); וכתיב "אחישנה" (משמע מכאן, שהגאולה תבוא קודם הזמן הקבוע!) ומשיכים על כך חז"ל, שיש שני מועדים אפשריים לגאולה העתידה של ישראל: זכו - "אחישנה" (=אם ישראל יהיו זכאים, על-ידי דבקותם במצוות התורה, יחיש ה' את גאולתם); לא זכו - "בעתה" (=ואם ישראל לא יהיו זכאים להחשת הגאולה, היא תבוא במועד הקבוע על-ידי ה').

מעיר על כך הגאון בעל "כתב סופר" (רבי אברהם שמואל בנימין סופר): שני המועדים המוצעים כאן לגאולת ישראל מרומזים בפרשת "נצבים". לאחר הכתוב על עונש הגלות ("ויתשם ה' מעל אדמתם... וישלכם אל ארץ אחרת" - כ"ט, כ"ז) קורא משה לישראל: "הנסתרות לה' אלקינו, והנגלות לנו ולבנינו". "הנסתרות לה' אלקינו" מרמז על גאולת ישראל "בעתה", שהיא נסתרת מאיתנו וידועה רק לבורא העולם; "הנגלות לנו ולבנינו" מרמז על הגאולה של "אחישנה", שיכולה לבוא בכל עת ותלויה רק בזכאותם של ישראל. הוא שמסיים כאן הכתוב: "לעשות את כל דברי התורה הזאת". שאם ישראל ידבקו במצוות התורה, יחיד ה' את גאולתם, ככתוב: "היום (=הגאולה תבוא היום) - אם בקולו תשמעו" (תהילים צ"ה, ז').

"והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה, הברכה והקללה אשר נתתי לפניך..."
(דברים ל', א')

תוהה כאן רבנו חיים בן עטר, בעל "אור החיים": למה הוצרך הכתוב לומר "כל הדברים האלה", ואינו מסתפק בנוסח "כי יבואו עליך הברכה והקללה, אשר נתתי לפניך"?

אלא - אומר בעל "אור החיים": במשנת ברכות (ט', ה') הורו לנו חכמים, שחייב אדם לברך על הרעה, כשם שהוא מברך על הטובה; ועל כך נאמר בגמרא (ס', ע"ב), שגם את הפורענות צריכים לקבל בשמחה, כי "כל דעביד רחמנא - לטב עביד"

וזהו שאמר הכתוב, "הנסתרות לה' אלהינו", כי הוא יודע שכרן של מצוות. "הנגלות לנו ולבנינו", אולם גילו לנו מתן שכרן של שתי מצוות, האחת, נוגעת לנו, שהיא מצוות שילוח הקן, והאחרת לבנינו, שהיא מצוות כיבוד אב ואם, ושתייהן, הקלה שבקלות והחמורה שבחמורות עלינו לקיים בשלימות.

והטעם לכך מפורש אף הוא בדברי הפסוק "לעשות את כל דברי התורה הזאת", למען נעשה את כל המצוות ואל נבחר לנו את המצוות שמתן שכרן מרובה כי איננו יודעים מה שכרם של מיצוות בעולם הבא ולפי הדוגמא שלנו רואים שמיצווה קלה כמו שילוח הקן יש לה את אותו שכר כמו מיצווה קשה ככיבוד אב ואם לכן עלינו לדקדק בכל המיצוות שלא יהיה האדם סוחר גרוע ויצא מופסד ומתוך לא לשמא יבוא לשמא.

"הנסתרת לה' אלהינו, והנגלות לנו ולבנינו... לעשות את כל דברי התורה הזאת..."
(דברים כ"ט, כ"ח)

הצדיק רבי מנחם מנדל מקוצק היה אומר: לא לחנם אני חש חבה יתרה לחסידים המסתופפים בחצרי. שכן חסידים אחרים עושים מצוות בגלוי ועברות בסתר; מה שאין כן החסידים שלי, העושים עברות בגלוי ומצוות בסתר...

ועוד היה אומר רבי מנדל: העולם סבור, ש"צדיק נסתר" הוא מי שמסתיר ומעלים את צדקתו ומעשיו הטובים מעיני הרבים. אולם האמת היא, ש"נסתר" מושלם הוא מי שצדקתו נסתרת ונעלמת גם מעצמן; שמעולם לא נתפס למחשבה שהוא "צדיק".

מאמר מבריק מובא לכתוב שלפנינו משמו של הגאון רבי אליהו מווילנא: מי שאינו מאמין בנגלה (=בפרהסייה) ב"נסתר" (=בחכמת הנסתר, בתורת הסוד הקרויה גם "קבלה"), סימן הוא שבנסתר (=בסתר לבו) אינו מאמין אפילו ב"נגלה" (=בתורה שבכתב ובתורה שבעל-פה, הפרושות וגלויות לכל אדם).

בו, מוחלין לו על כל עוונותיו" (ברכות י"ב, ע"ב).

בספרו "משנה-תורה" כותב הרמב"ם על דרך התשובה ומעלתה הגדולה; וזה לשונו: התשובה מכפרת על כל העברות. אפילו רשע כל ימיו ועשה תשובה באחרונה (=בסוף ימי חייו), אין מזכירין לו שום דבר מרשעו, שנאמר: "רשעת הרשע לא יכשל בה, ביום שובו מרשעו" (יחזקאל ל"ג, י"ב). ואיזו היא תשובה גמורה? זה שבא לידו דבר שעבר בו (=חטא שכבר עבר עליו) ואפשר בידו לעשותו, ופרש (=והתרחק מן החטא) ולא עשה מפני התשובה (=שמקנן בלבו הרצון לשוב בתשובה שלמה) - לא מיראה ולא מכשולן כוח (הלכות תשובה, א' ב').

מובא משמו של האר"י הקדוש (רבי יצחק לוריא אשכנזי), שבמלה "תשובה" מרומזים בדרך של נוטריקון (=ראשי-תיבות) חמישה פסוקים, המורים לאדם את הדרך אשר ילך בה כדי להגיע לשלמות בחיים: א) "תמים תהיה עם ה' אלהיך" (דברים י"ח, י"ג). "שויתי ה' לנגדי תמיד" (תהילים ט"ז, ח'). ג) "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא י"ט, י"ח). ד) "בכך דרכיך דעהו" (משלי ג', ו'). ה) "הכון לקראת אלהיך ישראל" (עמוס ד', י"ב). ויש המציעים במקום זה: "הצנע לכת עם אלהיך" - מיכה ו', ח'.

המגיד רבי ישראל מקו'ניץ היה אומר: הרוצה לשוב בתשובה שלמה לא ישים לב לפגמים שדבקו בו, ולא יהרהר כיצד יוכל לתקן פגמים אלה. אלא בראש ובראשונה יכוון כל כוחותיו הנפשיים להימלט מיצר-הרע הרודף אחריו, ויתאמץ לעבוד את הבורא יתברך במידות האהבה והיראה.

משל למה הדבר דומה? לאיש מלחמה שהאויב רודף אחריו, לאחר שהכהו מכות נמרצות. נקל לשער, שאם הלוחם יתעכב כדי לרפא את פצעיו, ישיגהו האויב הרודף אחריו ועלול אף להמיתו. כוון שכך, משקיע הלוחם כל כוחותיו כדי למלט נפשו מרודפיו; ובהגיעו למקום-מבטחים הוא מתפנה לטפל בפצעי-גופו.

כיוצא בכך - אומר המגיד מקו'ניץ - צריך לנהוג

(=כל מה שעושה ה' הרחמן - לטובה עושה). והנה מרומזת הוראה זו של חז"ל בלשון הכתוב שלפנינו: "והיה" - עליך לקבל בשמחה (שלפי חז"ל "והיה" היא לשון-שמחה בכל מקום) - "כי יבואו עליך כל הדברים האלה, הברכה והקללה" וגו' ולברך את הבורא על כל מה שגומל לך בחיים. כי "כל מה שעושה הקדוש-ברוך-הוא - הכול לטובה" (ברכות ס', ע"ב - ס"א, ע"א).

ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוך היום אתה ובניך בכל לבך ובכל נפשך (דברים ל-ב)

יש לבאר את הכתוב בהקדים מה שאמרו רבותינו בתלמוד (ברכות לד:): "במקום שבעלי תשובה עומדים צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד" שנאמר (ישעיה נז), "שלום שלום לרחוק ולקרוב", בתחילה כתוב לרחוק ואחר כך לקרוב, נמצא שבעלי התשובה שהיו רחוקים ונתקרבו ליהדות חשובים מכולם.

ומצינו ברמב"ם (הל' תשובה פ"ב הל' ב') שהתשובה האמתית היא רק כאשר ה' יתברך יוכל להעיד על בעל התשובה הזה כי שוב לא יחזור עוד לזה החטא. וזהו רמז בפסוק "ושבת" תשוב בקבלה אמיתית ובהחלטה פנימית כה איתנה, "עד ה' אלהיך" עד שה' יתברך יוכל להעיד עליך (עד-מלשון עדות) כי לא תחזור עוד לסורך, היינו שאם יזדמן לידך אותה עבירה ובאותו מקום ולא תעשנה זוהי התשובה המעולה (נחל קדומים)

"ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקלו... ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך..." (דברים ל', ב'-ג')

בדברים אלה של משה סמוך לפטירתו מוכרז קבל עם ועדה, שגם עוברי-עברה מובהקים אסור להם להתיימש, שאבדה דרכם ונגוזה תוחלתם; וגם אלה שבכורח הנסכות התרחקו מדרך התורה מרחק גדול, פתוחה לפניהם הדרך חזרה באמצעות התשובה השלמה. וכבר קבעו בעניין זה חכמינו ז"ל: "מקום שבעלי תשובה עומדים, צדיקים גמורים אינם עומדים" (ברכות ל"ד, ע"ב). ועוד אמרו חכמים: "כל העושה דבר-עברה ומתבייש

המשתוקקים מעצמם לארץ ישראל, שלכם ונפשם יוצאים לשוב אליה במהרה; ועליהם הוא אומר: "שב ה' אלהיך את שבותך ורחמך" - מתוך רחמנות על צער געגועיהם ויסורי כיסופיהם לארץ, ישיבם ה' לנחלת האבות. אחרי-כן יוסיף שנית ידו לקבץ את שאר נדחי ישראל, המסתאבים מרצונם בארצות הנכר ואינם נכספים בלבם לעלת לארץ, ככתוב: "ושב וקבצך מכל העמים".

"אם יהיה נדחך בקצה השמים, משם יקבצך ה' אלהיך ומשם יקחך" (דברים ל', ד')

בכך מבטיח הקדוש-ברוך-הוא לעמו ישראל, שעתידים בני כל הגלויות להתקבץ בארץ ישראל ולהיות לעם אחד. חזון זה ניסח הנביא ישעיהו בפסוק הבא, שאנו אומרים בתפילת מוסף לראש השנה (בברכת "שופרות"): "והיה בים ההוא (=ביום הגאולה השלמה באחרית הימים) יתקע בשופר גדול, ובאו האובדים בארץ אשור (=הגולים בארצות הצפון) והנידחים בארץ מצרים (=ונדחי ישראל שמדרום לארץ), והשתחוו לה' בהר הקודש בירושלים" (ישעיה כ"ז, י"ג)

חכמי ישראל פירשו "האובדים בארץ אשור" - האובדים בנכר לעם ישראל מרוב טובה ואושר; "והנידחים בארץ מצרים" - והנמקים בגלויות השונות במצור ובמצוקה. אלה גם אלה עתידים באחרית הימים לנטוש את ארצות הנכר ולשוב לארץ נחלת אבות. זהו חזון קבוץ הגלויות, שעליו נבאו גדולי הנביאים.

חכמינו ז"ל צפו את הגאולה העתידה של ישראל באחרית הימים כתהליך ממושך, המתגשם שלבים שלבים. כך שנינו בתלמוד הירושלמי (ברכות א', א'): רבי חייא הגדול ורבי שמעון בן חלפתא היו מהלכים בבקעת ארבל (בגליל התחתון) וראו אילת השחר (=קרני השחר הראשונות לפנות בוקר) שבקעת אורה. אמר רבי חייא הגדול לרבי שמעון: כך היא גאולתם של ישראל (=כך תהא הגאולה השלמה באחרית הימים): בתחילה קמעה קמעה (=מעט מעט, בהגשמה חלקית, כעין

בעל-תשובה אמיתי. ראשית דבר, עליו לברוח מן החטאים שלקה בהם בעבר. ולאחר שחש עצמו בטוח בדרך החדשה שבחר לעצמו, יתפנה לתיקון הפגמים שדבקו בו קודם התשובה.

רבי יוסף יוזל הורוביץ מנובהרדוק היה אומר: גדולה תשובה מכל מיני עסקים המצויים בעולם. ששנינו במסכת יומא (פ"ו, ע"ב) משמו של ריש לקיש: "גדולה תשובה! שזדונות (=עבירות במזיד) נעשות לו (=לבעל-תשובה) כזכויות". נמצאנו למדים מכאן, שהתשובה היא בבחינת "עסק מצוין" לכל אדם; שהרי גם ההפסד נהפך כאן לרווח, והחובות של בעל-התשובה נחשבות לו כזכויות...

רבי שמעון בן יוחאי אומר: בוא וראה כמה חביבים ישראל לפני הקדוש-ברוך-הוא; שבכל מקום שגלו - שכינה עימם. ואף כשהם עתידים להיגאל - שכינה עימם, שנאמר: "ושב ה' אלהיך את שבותך" וגו'. "והשיב" לא נאמר, אלא "ושב"; מלמד (=לשון הכתוב כאן מלמדנו), שאף הקדוש-ברוך-הוא שב עימם (=עם ישראל) מן הגלות...

"ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך, ושב וקבצך מכל העמים..." (דברים ל', ג')

נשאלת השאלה: אחרי שנאמר "ושב ה' אלהיך את שבותך" - שיבת-גלויות כבר אמורה כאן; למה אפוא ממשיך הכתוב ואומר: "ושב וקבצך מכל העמים?"

משיב על כך רבי נפתלי צבי יהודה ברלין (הנצי"ב מוולוז'ין) בהסבר הבא: התורה מבטיחה כאן שיבת-ציון וקבוץ גלויות בשני שלבים:

בתחילה תהא שיבת הגלויות לציון על-פי רשיון המלכויות; ואחר-כך יוסיף ה' ידו שנית על נדחי ישראל ויקבץ אותם מארבע כנפות הארץ, ככתוב: "ושב וקבצך מכל העמים".

לדברי הגאון רבי מאיר שמחה מדווינסק, מדבר כאן הכתוב בשתי "שיבות" של ישראל לארץ האבות: בתחילה ישיב הקדוש-ברוך-הוא את

"סליחות" כל חודש אלול, כמנהג קהילות ספרד ובני עדות המזרח.

2 - "אתם נצבים היום" (כ"ט, ט') בגימטריא "לעמוד לסליחות". בכך מצוי רמז לאמירת "סליחות" סמוך לקריאת פרשת "נצבים" לפני ראש השנה, כמנהג קהילות אשכנז.

ומל ד' אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך (דברים ל-ו)

בפרשת עקב (י-טז) נאמר: "ומלתם את ערלת לבבכם" - היינו, שעל האדם עצמו מוטל לעשות זאת, ואילו כאן נאמר שהשם יתברך יעשה זאת? ברם, ההתחלה אמנם מוטלת על האדם, שצריך הוא להסיר את ה"ערלה" האוטמת את לבו, למען יהא ראוי לקלוט בקרבו את דבר-השם, ולכן נאמר שם: "ערלת לבבכם" אולם שהלב גופו ישתנה לחלוטין ויהפך מרע לטוב, דבר זה אינו נתון בידי האדם כי אם זקוק הוא לעזרת השם יתברך, ולכן נאמר כאן: "ומל ד' את לבבך" ולא "את ערלת לבבך" ... (אהל תורה בשם הרבי מקוצק זצ"ל)

הלא התורה מדברת כאן לכל אדם מישראל שבכל דור ודור, אם-כן למה צריך הכתוב לומר: "ואת לבב זרעך", והרי "לבבך" מוסב ממילא גם על הבנים?

ברם, כשאדם חוזר בתשובה הריהו זוכה לידי כך, שגם בניו ילכו בדרך הטוב ולא תהא להם ערלת לב. אם "ומל ד' אלהיך את לבבך" הרי ממילא "ואת לבב זרעך" ... (שפת אמת לוקט ממעינה של תורה)

אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך ה' ומשם יקחך (דברים ל-ד)

בעצם צריך היה הכתוב לומר: "בקצה הארץ", וכי אפשר לאדם להיות נידח השמימה? ברם, ידועה היא המלצתו של הבעש"ט ז"ל על ישראל, שאפילו בעשותם לפעמים מעשי עוול ואונאה בעניני עסק ומסחר, הרי סוף כל סוף יש להם בכך גם כוונה כשרה כלשהי, שכן רוצים הם

אתחלתא דגאולה); וכל מה שהיא הולכת (=ככל שהגאולה תוסיף ותתגשם, על-ידי קבוץ הגלויות והחזרת עטרת מלכות ישראל לישנה), היא רבה והולכת.

'והביאך ה' אלהיך אל הארץ... ומל ה' אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך" (דברים ל', ה'-ו)

על סדר הפסוקים כאן מעיר הגאון רבי יהונתן אייבשיץ מפראג: גלינו מארצנו בגלל החטאים שחטאנו בארץ ישראל. וכוון שלפי חז"ל התשובה צריכה להעשות "באותו מקום" (יומא פ"ו, ע"ב) - במקום שנעשה החטא - צריך אפוא להיות סדר-התשובה של ישראל כמובא בפרשה זו: א) קבוץ גלויות בארבע כנפות הארץ, ככתוב: "והביאך ה' אלהיך אל הארץ" וגו' (ל', ה'); ב) תשובה שלמה של ישראל בארץ האבות, ככתוב: "ומל ה' אלהיך את לבבך" וגו' (ל', ו).

בשולחן ערוך (אורה-חיים, ראש סימן תקפ"א) מובא המנהג של אמירת "סליחות" בחודש אלול בנוסח הבא: "נוהגים לקום באשמורת (=באשמורת הבוקר, לפני עלות השחר) לומר סליחות ותחנונים מראש-חודש אלול ואילך (=ממחרת ראש-חודש אלול) עד יום הכפורים" (כנגד ארבעים יום, שמשה שהה בהר סיני לקבלת הלוחות השניים וביקש מחילה וסליחה על עמו החוטא). מעיר על כך הרמ"א (רבי משה איסרליש): ומנהג בני אשכנז אינו כן; אלא עומדים באשמורת לומר "סליחות" ביום א' שלפני ראש השנה (כשחל ראש השנה ביום ה', או בשבת). ואם חל ראש השנה בב' או בג' (=ביום שני או שלישי בשבוע), מתחילים לומר "סליחות" מיום א' בשבוע שלפניו (שיהיו בכל שנה לפחות ארבעה ימים של אמירת "סליחות" לפני ראש השנה).

לדעת כמה מחכמי ישראל, מרומזים בפרשת "נצבים" שני המנהגים של אמירת "סליחות" בקהילות ישראל:

1 - "ומל ה' אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך" - ראשי-תיבות "אלול". בכך מצוי רמז לאמירת

להשיגה – אזי באמת קרובה היא אליך... (חזושי הרי"ם ז"ל).

ועוד לא בשמים היא שכבר הובא המעשה של ר' אליעזר וחכמים שנחלקו בהלכה אחת בענין תנור של פרקים אם מטמא וא"ר אליעזר מן השמים יוכיחו ויצתה בת קול ואמרה הלכה כר' אליעזר, עמד ר' יהושע על רגליו ואמר לא בשמים היא. שאין אנו משגיחין בבת קול, שכבר כתבת בתורה אחרי רבים להטות. ומצא ר' נתן את אליהו אמר לו מה עשה הקב"ה באותה שעה, אמר לו חייך ואמר נצחוני בני נצחוני בני.

בעירו של בעל התניא היה מגיד מישרים שהיה אומר דברי כיבושין לציבור ומוכיחם למען ילכו בדרך טובים. פעם אחת קרא לו בעל התניא ואמר לו: "הנה לכולם אתה אומר דברי תוכחה ולי אין מי שיאמר, הנני מבקש ממך לומר גם לי דברי מוסר".

המגיד שהיה מופתע מאד מהבקשה נקלע למצב קשה. כיצד יהיין להרהיב עוזו בנפשו להוכיח את הענק שלפניו שהיה גדול ממנו לאין ערוך בתורה וביראה. מאידך גיסא, אין זה מן הראוי לסרב, שכן אין מסרבין לגדול.

הרהורים אלה גופא העלה המגיד בפני בעל התניא, ובזה השכיל לצאת ידי חובת כל הצדדים. וכך אמר: "מה אומר ומה אדבר בפני הדרת גאוונו, הרי כל מה שאני יודע גם כבוד תורתו יודע. ומה שכבוד תורתו אינו יודע גם אני איני יודע. מה היא באמת הנפקא מינה בין שנינו, מה שאני אינני יודע וכבוד הרב יודע. אך בכל זאת ההבדל בין מה שאני יודע לבין מה שבעל התניא יודע, הוא הרבה יותר קטן מן ההבדל שבין מה שכבודו יודע לבין מה שהוא עדיין אינו יודע".
לשמע דברים אלו פרץ בעל התניא בבכי גדול... (מורשת אבות).

"לא בשמים היא... ולא מעבר לים היא... כי קרוב אליך הדבר מאד, בפין ובלבבך לעשתו" (דברים ל', י"ב-י"ד)

לפי הפשט, קורא כאן משה לבני עמו, שידבקו בתורה שניתנה להם מפי הגבורה. כי תורת ה' אינה

להרוויח יותר ממון על מנת לתת צדקה, לשלם שכר לימוד עבור הבנים, לענג את השבת וכדומה. זוהי איפוא הכוונה שבפסוק: "אם יהיה נדחך בקצה השמים" – אם בנידחך, היינו בחטאיך, יש בסוף קצה המחשבה איזו כוונה לשם שמים אזי "משם יקבצך ה' אלהיך" – מניצוץ יחיד ופעוט זה שבעבירה ישיב השם יתברך אליו. מחשבה קטנה ונסתרת זו של לשם שמים, מצילה את האדם לבל ישקע בתהום החטא אלא יתעורר סוף סוף לתשובה... (מעינה של תורה).

בעיקבא דמשיחה "אם יהיה נידחך" הכוונה במקום נידח אך המקום הוא מקום רוחני שנאמר "בקצה השמים", ששמים זה רוח ומכאן מבינים שהפסוק מתייחס לנשמה שהיא רחוקה, ומי שם יקחך, והביאך אל הארץ שירשו אבותיך כשיקומו לתחיה שנאמר כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא לעולם ירשו ארץ (זה תחית המתים).

לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה... ולא מעבר לים הוא לאמר מי יעבר לנו... כי קרוב אליך הדבר מאד בפין ובלבבך לעשתו (דברים ל', יב-יד)

בתנא-דבי-אליהו מסופר על צייד אחד שהתנצל לפני אליהו הנביא, כי לא נתנו לו מן השמים בינה ודעת ללמוד תורה, השיב לו אליהו ואמר: "ליטול פשתן ולטוותו ולארוג מצודות ולצוד דגים ועופות, נתנו לך בינה ודעת מן השמים – לדברי תורה, שנאמר בהם: "כי קרוב אליך הדבר מאד" לא נתנו לך בינה ודעת?"

ורצה לומר בזה: הן לא יצאת צייד מרחם אמך, כי אם ההכרח לפרנס את עצמך הוא אשר לימדך לתפוס במלאכת הצייד, הרי אילו היית מרגיש צורך והכרח כזה ללמוד תורה, שהיית זקוק לתורה כמו שאתה זקוק לפרנסה וטורח היית להשיגה, ודאי יודע היית ללמוד תורה כשם שאתה יודע לצוד. (אהל תורה).

אם אמנם חפץ אתה בכל לבבך להידבק בתורה, עד כי אפילו אם היתה התורה בשמים או מעבר לים, גם כן מוכן היית ללכת אחריה ולעשות הכל כדי

אמר לו המלך (לאהובו): ראה האיך אני מחבב אותך! שאין בריה (=יצור נברא, אדם) מכיר את בתי - וזו עומדת לפניך.

כך אמר הקדוש-ברוך-הוא לישראל: ראו מה אתם חביבים עלי! שאין בריה בפלטיין שלי (=בארמוני, בעולם שבראתי) מכיר את התורה - ולכם נתתיה, שנאמר: "כי קרוב אליך הדבר מאוד".

אמר רבי יצחק: אימתי קרוב אליך (דבר-תורה)? בזמן שבפיך ובלבבך לעשותו (=כשאתה עושה את מצוות התורה בכוונה טהורה ובלב שלם, ואינך נוהג בקיום מצוות "אחד בפה ואחד בלב").

"פי חיים הם למצאיהם" (משלי ד', כ"ב) - למי שמוציאם מפיו (=שמשמיע בפה כל מה שלומד, ואינו מסתפק בהרהור שבלב).

מעשה בתלמיד אחד של רבי אליעזר בן יעקב, שהיה ממהר בכל תלמודו בשעה אחת (=היה חוזר במהירות על כל מה שלמד, על-ידי הרהור שבלב. ויש הגורסים כאן: "שהיה מהרהר בכל תלמודו"). פעם אחת חלה (התלמיד), ושכח את כל תלמודו. מי גרם לו (לשכוח את תלמודו)? על-ידי שלא היה אומר בפיו. נתפלל עליו רבי אליעזר בן יעקב (=ביקש עליו רחמי שמים), וחזר כל תלמודו.

"ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב, ואת המות ואת הרע" (דברים ל', ט"ו)

שואל על כך רבי שלמה אפרים מלונצ'יץ בפירושו "כלי יקר": מדוע אין הכתוב מקדים כאן את הטוב לחיים, שהרי מעשים טובים של אדם מזכים אותו בחיים? מן הראוי היה אפוא לכתוב: "ראה נתתי לפניך היום את הטוב ואת החיים" וגו'! משיב על כך בעל "כלי יקר": בסדר הדברים בכתוב שלפנינו באה התורה להזהיר את האדם, שלא יתכוון לעשות מעשים טובים כדי לזכות בחיים, אלא יתכוון שיחיה כדי לעשות את הטוב.

באחת משיחותיו קרא רבי יואל מסטמר באזני

"בשמים", וגם לא "מעבר לים"; אלא היא קרובה לכל אדם, ואין שום קושי להגיע אליה בכל מקום ובכל זמן.

הצדיק רבי יצחק מאיר מגור, בעל "חידושי הרי"ם", היה אומר: אדם מישראל המבקש לדבוק בתורה בלב שלם;

ואפילו היתה התורה "בשמים" או "מעבר לים", היה מוכן לילך אחריה כדי להשיגה - אליו התורה קרובה מאוד, והוא זוכה בסיעתא דשמיא לעמוד על כל צפונותיה סודותיה.

על דברי הכתוב כאן מעיר הפרשן והמקובל רבנו בחיי בן אשר: דע, כי כל מצוות התורה נחלקות לשלושה חלקים: יש מצוות התלויות בדבור - כגון לימוד תורה, שכתוב בה "ודברת במ" (ו', ז'); ומצוות קידוש והבדלה, שכתוב בה "זכור" (שמות כ', ח'), ואמרו רז"ל: זכרהו על היין בכניסתו וביציאתו (פסחים ק"ו, ע"א). ויש מצוות התלויות בלב - כגון האמונה בקדוש-ברוך-הוא, שהיא בלב, ומצוות הייחוד ומצוות האהבה לשם יתברך. ויש מצוות התלויות במעשה - כגון ציצית, תפילין, מזוזה, לולב, סוכה, שופר, מילה, צדקה וכיוצא בהן, ושלשתן רמזן משה בפסוק אחד: "כי קרוב אליך הדבר מאוד, בפיך ובלבבך לעשותו".

הוא שאומר שמעון הצדיק בפרקי אבות (א', ב'): "על שלושה דברים העולם עומד: על התורה, ועל העבודה ועל גמילות חסדים". על התורה - היינו "בפיך"; ועל העבודה - היינו "בלבבך", זו עבודה שבלב (=התפילה); ועל גמילות חסדים - זהו המעשה (=מצוות שעושים בידיים, כצדקה וגמילות חסדים, ועל כך נאמר כאן: "לעשותו").

"כי קרוב אליך הדבר מאד, בפיך ובלבבך לעשותו" (דברים ל', י"ד)

אמר רבי שמואל בר רב נחמן: למה הדבר דומה? לבת מלך שלא היה אדם מכירה; והיה למלך אהוב אחד והיה נכנס למלך בכל שעה, והיתה בתו של המלך עומדת לפניו.

רבי אלעזר ברבי צדוק אומר: עשה דברים לשם פעלם (=לשם ה') ודבר בהם לשמם (=למד תורה לשמה). אל תעשם עטרה (=אל תעשה את דברי התורה ככתר) להתהדר בהם, ואל תעשם קרדום להיות עודר בו (=ואל תשתמש בתורה שלמדת לשם פרנסה). והרי זה קל-וחומר: ומה בלשאצר (מלך בבל), שלא נשתמש אלא בכלי קודש (=בכלי בית-המקדש) שנעשו כלי חוץ (לאחר שנתחללו בידי הגויים) - נעקר מן העולם; המשתמש בכתרה של תורה, שהוא חי וקיים לעולם - על אחת כמה וכמה! (=כל-שכן שענשו גדול).

וכי אפשר להדבק בשכינה? אלא כל המשיא בתו לתלמיד-חכם, והעושה פרקמטיא (מסחר) לתלמיד-חכמים, והמהנה תלמיד-חכמים מנכסיו - מעלה עליו הכתוב (=מחשיבה לו התורה) כאילו מדבק (=מתחבר ומתקשר) לשכינה.

שומעיו את הכתוב הבא בפרשת "נצבים": "ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב" וגו' וכה אמר: משה רבנו מעמיד בדברי הפרדה שלו לבני ישראל שתי דרכים אפשריות, ודורש מכל אדם לבחור לו אחת מהן, נמצאנו למדים מכאן, שאדם מישראל אינו יכול להלך בשתי הדרכים כאחת ולפנות כמוכה-סנוורים פעם לכאן ופעם לשם; אלא עליו לבור לו את הדרך הטובה, שהיא דרך החיים, ככתוב בסוף הפרשה: "ובחרת בחיים, למען תחיה אתה וזרעך" (ל', י"ט).

"לאהבה את ה' אלהיך, לשמע בקלו ולדבקה בו..." (דברים ל', כ')

שלא יאמר אדם: אקרא (=אלמד מקרא) שיקראוני חכם; אשנה (=אלמד משנה) שיקראוני רבי; אשנן (=אחזור הרבה על תלמודי) שאהיה זקן (=ראש ישיבה) ואשב בישיבה; אלא למד מאהבה, וסוף הכבוד לבוא!

האזינו

כך היו נקיי הדעת (=בעלי המידות הטובות) שבירושלים עושים: לא היו חותמים על השטר, אלא אם כן יודעים מי חותם עימהם; ולא היו יושבים בדין, אלא אם כן יודעים מי יושב עימהם; ולא היו נכנסים לסעודה, אלא אם כן יודעים מי מסב עימהם. כיוצא בכך פנה משה בלשון-נוכח לשמים והזמינם לעדות; ומיד הודיע להם, שגם הארץ תעיד עימהם, ככתוב: "ותשמע הארץ אמרי-פי".

הצדיק רבי יעקב יוסף מפולנאה, מתלמידי הבעל-

"האזינו השמים ואדברה, ותשמע הארץ אמרי-פי" (דברים ל"ב, א)

1) כותב כאן רש"י, על-פי הספרי: למה העיד בהם (משה) שמים וארץ? אמר משה: אני בשר ודם, למחר אני מת. אם יאמרו ישראל: לא קיבלנו עלינו את הברית - מי בא ומכחישם? לפיכך העיד בהם שמים וארץ עדים שהם קיימים לעולם. **נשאלת** השאלה: מדוע פונה משה לשמים בלשון-נוכח ("האזינו השמים!") ולא רץ הוא פונה בלשון-נסתר ("ותשמע הארץ")? משיבים על כך חכמי ישראל: שנינו במסכת סנהדרין (כ"ג, ע"א):

האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי (דברים לב-א)

אמרו חז"ל במדרש דברים רבה (י, ב) על הכתוב: "ידעתי כי כל אשר יעשה האלהים הוא יהיה לעולם עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע והאלהים עשה שיראו מלפניו (קהלת ג, יד) כך ברא הקדוש ברוך הוא, שיהא הים ים ושתהא היבשה יבשה. בא משה רבנו ושינה סידרי בראשית, שנאמר: "ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים וגו'" (שמות, בשלח יד, כט).

דבר אחר: כך ברא הקדוש ברוך הוא שמים וארץ, שיהיו מקלסים אותו, מנין? שנאמר: "השמים מספרים כבוד אל" (תהילים יט, ב) כיון שבא משה, שיתק אותם, מנין? שנאמר: "האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי".

מדרש זה מביא את הכתוב בקהלת שכל מה שעשה האלהים יהיה לעולם, אין להוסיף עליו ואין לגרוע ממנו, ואחר כך מביא דוגמאות שצדיקים שינו את הטבע באופן זמני, כדי שאנשים יראו. האם אין סתירה בין תחילת הפסוק שכביכול אין חדש תחת השמש, שאין להוסיף עליו ואין לגרוע ממנו, למה שכתוב בהמשך שהצדיקים משנים את הטבע?

מצינו בבראשית רבה (ה, ה) אמר רבי ירמיה בן אלעזר: התנה הקדוש ברוך הוא עם כל מה שניקבע בששת ימי בראשית, דכתיב: "אני ידי נטו שמים וכל צבאם צויתי" (ישעיה מה, יב) צויתי את הים, שיהיה נקרע לפני ישראל. צויתי את השמים ואת הארץ, שישתקו לפני משה, שנאמר: "האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי" (דברים האזינו לב א). צויתי את השמש ואת הירח, שיעמדו פני יהושע, שנאמר: "שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון" (יהושע י, יב). צויתי את העורבים, שיכללו את אליהו, שנאמר: "והעורבים מביאים לו לחם ובשר" (מלכים א יז, ו) צויתי את האור, שלא תזיק לחנניה מישאל ועזריה. צויתי את האריות, שלא יזיקו את דניאל. צויתי את השמים, שיפתחו לקול יחזקאל, שנאמר: "נפתחו השמים" (יחזקאל א א) צויתי את הדג, שיקיא את יונה, שנאמר: "ויאמר ה' לדג ויקא את יונה אל היבשה" (יונה ב יא), ע"כ.

אומר על זה הפירוש "יפה תואר": לכן אמרו, כי מראשית הבריאה היה הכוח הזה צפון בקרבם,

שם-טוב, פירש את פנייתו של משה בפתח שירת "האזינו" בדרך הבאה:

"האזינו השמים" - היינו תלמידי-חכמים, השקועים יומם ולילה בענייני שמים;

"ותשמע הארץ" - הכוונה להמוני העם, הנתונים בשנות חייהם בעולם הזה בעיקר בעניינים ארציים.

וקודמת הפנייה לתלמידי-החכמים לפנייתו לשאר בני העם; שאם תלמידי-החכמים - המנהיגים והמדריכים הרוחניים - יאזינו לדבריו, ממילא ישפיע הדבר על שאר בני העם, וגם הם ישמעו ויקבלו את הדברים המושמעים באזניהם.

3) כותב כאן רבנו חיים בן עטר, בעל "אור החיים": משה נתכוון לדבר עם כל הדרגות (=המעמדות) בישראל:

א) עם הגדולים וראשיהם;

ב) עם המון העם. וכינה לגדולים בשם "שמים", שהם במדרגה גדולה, והקדים לפנות אליהם בלשון "האזינו השמים!" ואחר-כך אמר: "ותשמע הארץ", ופירושו: מעצמם ישמעו המוני העם. הנמשלים ל"ארץ", כשיראו גדוליהם הולכים בדרך נכון.

4) משה אמר: "האזינו השמים... ותשמע הארץ"; וישעיהו (הנביא) אמר: "שמעו שמים והאזינו ארץ" (א', ב') - כדי לתת האזנה ושמיעה לשמים, והאזנה ושמיעה לארץ. ומה ראה ישעיהו לומר: "שמעו שמים והאזינו ארץ" (בשינוי סדר הפעלים משירת "האזינו" של משה)?

אמר רבי עקיבא: כוון שאמר משה את התורה - בשמים היה, והיה מדבר עם השמים כאדם שמדבר עם חבירו, אמר: "האזינו השמים" (שפונים בלשון "האזנה" למי שקרוב); וראה את הארץ רחוקה ממנו, אמר: "ותשמע הארץ" (שפונים בלשון "שמיעה" גם לרחוק).

אבל ישעיהו, שהיה בארץ וראה שמים רחוקים ממנו, התחיל לומר: "שמעו שמים"; ואחר-כך אמר: "והאזינו ארץ", שהיתה קרובה אליו.

נעשה ממילא גל של עצמות. וכן הוא לגבי בכורי מצרים, מכיון שאומר הכתוב קודם לכן: "כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים" (שם, ד), כי באמצעות שה' עובר בתוך מצרים, בזה ימות מעצמו כל בכור, כנתינת עין של חכמים ברשעים ועושים אותם גל של עצמות, כי באמצעות כן יוצא מהם החיוניות, ע"כ. (ראה "אסופת מערכות" להרה"י זצ"ל חלק א מאמר א).

בכל דבר בטבע יש כוח רוחני, ואפילו לדבר דומם ישנו כוח רוחני, על ידי שהוא מבצע רצונו של הקדוש ברוך הוא שהצפין בו בזמן בריאתו. כן, אם תנסה לשנות זאת, "יצעק" אותו נברא דומם שאתה משנה את יעודו. כמו שמובא במסכת חולין (ז ע"א) על רבי פנחס בן יאיר שהלך לפדיון שבויים, הגיע לנהר גינאי ולא היה יכול לעבור בו, ציוה עליו: חלוק מימך ואעבור בך. אמר לו הנהר: אתה הולך לעשות רצון קונך (פדיון שבויים) ואני הולך לעשות רצון קוני (רש"י: כל הנחלים הולכים אל הים בגזרת הקב"ה, אתה בפדיון השבויים, ספק עושה שמא לא יתנו לך בפדיון, ואני הנהר בודאי עושה). אמר רבי פנחס בן יאיר לנהר: אם אין אתה חולק את מימך, גוזרני עליך שלא יעברו בך מים לעולם. שמע זאת נהר גינאי וחצה מימיו, ע"כ. כלומר, בכל דבר בטבע ישנו כוח רוחני שהוא כוח הפועלה הטבעי של כל דבר שהטביע בו הקדוש ברוך הוא, על ברזל נטבע שיהיה כבד וירד למטה, על האש שתשרוף ועל מים שילכו ממקום גבוה למקום נמוך.

צדיק המגיע לדרגה רוחנית גבוהה ואוגר בתוכו כוחות רוחניים כבירים, כשהוא מסתכל או מצוה על דבר מסויים, הוא שואב את הכוחות הרוחניים מהצד השני אשר נמצאים במידה פחותה מאשר אצלו, וככל שאדם יותר צדיק ויותר מזוכך, אזי יש לו יותר כוחות משיכה, ולכן ברגע שאותו צדיק מצוה על הדומם לשנות טבעו, אזי הוא שואב את כוחו הרוחני של הדומם שהוא ציווי של הקדוש ברוך הוא כיצד אותו דומם יפעל בעולם ועל ידי כך, אותו דומם נהיה נטול כוח רוחני, ונעקר ציוויו המקורי למטרתו, ואזי הצדיק יכול להפוך את מטרת הדומם למטרתו. וכפי שמסופר בגמרא (תענית כה ע"א).

על בתו של רבי חנינא בן דוסא שהיתה עצובה בערב שבת מפני שבהלקת הנר החליפה כלי של

אשר בבוא העת להיעשות הנס יחליפו את טבעם. **ולמשל** אנחנו יודעים כי הברזל הוא כבד ונופל על הארץ, אך אם יבוא אחד ויציב נגדו מגנט, הרי הוא ימשכנו שלא יפול. דבר זה אינו נחשב התחדשות בברזל, אלא כך הוא טבעו מזמן בריאתו להמשך אל המגנט, אלא שהטבע הזה הוא צפון מאתנו. כך הצפין הקדוש ברוך הוא בכל דבר בטבע, שהצדיק הפועל עליהם ישנה בהם את הטבע הנגלית לנו בהם, ואין זה שינוי הטבע בעצם הנברא, רק זה הוא טבע הצפון בקרבו מאז בריאתו, ע"כ.

לפי מדרש זה וביאורו, אין סתירה בין האמור בקהלת: "כל אשר יעשה האלהים הוא יהיה לעולם עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע" ובין מה שהצדיקים משנים את הטבע, כי כך הוטבע במעשי בראשית שלצדיק יהיה כוח לשנותם, וכפי שאומר הספרי (האזינו פסקא שו) היה רבי יהודה בן חנניה אומר בשעה שאמר משה "האזינו השמים", היו השמים ושמי השמים דוממים.

ובשעה שאמר: "ותשמע הארץ אמרי פי", היתה הארץ וכל אשר עליה דוממים. ואם תמה אתה על הדבר, צא וראה מה נאמר ביהושע: "ויאמר לעיני ישראל שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון, וידום השמש וירח עמד... ולא היה כיום ההוא" (יהושע י' יב-יד). נמצינו למדים, שהצדיקים שולטים בכל העולם כולו, ע"כ.

ננסה להבין, כיצד שואב הצדיק את הכוחות לעשות ניסים ולשנות דברים שבטבע? מצינו בכמה מקומות בגמרא (ברכות נח ע"א ועוד) בזמן שצדיק מקפיד על רשע נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות, ע"כ. ומסביר ה"אור החיים" על הכתוב: "ומת כל בכור בארץ מצרים" (שמות בא יא, ה) לא נאמר שה' הרג כל בכור, אלא מת מעצמו. כיצד? יסוד ראשון, כל דבר בעולם יש בו חלק טוב שמעמידו, שאם לא כן אין לו זכות קיום. יסוד שני, כל מקור ישאף למינו ושואב אותו, במעשה אבן השואבת (=מגנט), לברזל.

והנה גם אדם רשע יש בו קצת כוח רוחני, שאם לא כן אין לו חיות כלל. לפיכך, ברגע שאדם צדיק, אשר יש בו כוחות קדושה רוחניים גדולים, מסתכל על אדם רשע, אזי הכוחות הקדושה הרוחניים של הצדיק שהם רכים, שאובים את מעט כוחות הקדושה הרוחניים של הרשע (שבגלל זה הוא רשע) ומותירים אותו ללא חיות רוחנית, ואז הוא

האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי (דברים לב-א)

משה רבינו ע"ה נקט לשון האזנה על השמים ולשון שמיעה על הארץ ואילו ישעיה אמר להיפך "שמעו שמים והאזינו ארץ". לפי שלשון האזנה נופל על הקרוב ולשון שמיעה על הרחוק, והיות ואמונתו של משה רבינו בשמים לכן אמר האזינו לשמים כמדבר לאדם הקרוב אליו, וכלפי הארץ אמר שתשמע כדבר העומד מרחוק, ואילו ישעיה שהארץ היתה קרובה אליו יותר אמר האזינו ארץ (מדרש תנחומא ב').

אולם יש להבין מה שייכות יש לשמים וארץ לתוכחה שמוכיחים את האנשים בענין חטאים ועוונות?

והענין יבואר על פי המסופר בתלמוד: אמר לו אנטונינוס לרבי: גוף ונשמה יכולים לפטור עצמם מן הדין, כיצד? - גוף אומר: נשמה חטאה, כי מיום שפירשה הנשמה ממני, הריני מוטל כאבן דומם. נשמה אומרת: הגוף חטא, כי מיום שפירשתי ממנו הריני פורחת באויר כציפור.

אמר לו אמשול לך **משל**, למה הדבר דומה? למלך שהיה לו פרדס נאה והיו בו תאנים נאות, והושיב בפרדס שני שומרים אחד חיגר ואחד סומא. אמר החיגר לסומא: תאנים נאות אני רואה בפרדס, הרכיבני על שכמך ונביאם לאוכלם. רכב חיגר על הסומא והביאום ואכלום. לימים בא בעל הפרדס, אמר להם: היכן התאנים הנאות? אמר לו הסומא: וכי יש לי עינים לראות? והחיגר אמר לו: וכי יש לי רגלים ללכת? מה עשה? הרכיב את החיגר על גבי הסומא ודן את שניהם יחד...

והנמשל אומר רבי לאנטונינוס, הקדוש ברוך הוא מביא את הנשמה וזורקה בתוך הגוף ודן את שניהם יחד, שנאמר: "יקרא אל השמים מעל" זו הנשמה, "ואל הארץ לדין עמו" זה הגוף (סנהדרין צא:).

נמצא ש"שמים" הם כינוי לנשמה ו"ארץ" הוא כינוי לגוף, לכן שייכם הכתוב לענין תוכחה של עוונות וחטאים. (עוד יוסף חי, לבוש יוסף)

סיפור מדהים הממחיש את חשיבותה של קבלה טובה, אירע במעונו של הבבא סאלי: זוג הורים המומים ומזועזעים הגיעו אל הצדיק בספרם לו, כי בנם המשרת בצבא ניתק עמם קשר ולא קבלו ממנו

שמן בכלי של חומץ והרי החומץ אינו מדליק אש. אמר לה רבי חנינא בן דוסא: בתי! מאי אכפת לך? מי שאמר לשמן וידלוק הוא יאמר לחומץ וידלוק. והיה דולק והולך כל היום כולו עד שהביאו ממנו אור להבדלה. ע"כ.

הקדוש ברוך הוא בעצם בריאת העולם הטביע בטבע, וכן עשה עמם תנאי, שהצדיק יכול לשנותם. זה לא נקרא שינוי, מפני שכך נברא העולם. הצדיק משנה על ידי כוחו הרוחני, ששואב את הרוחניות שבטבע שהוא ציווי ה', ועל ידי כך הוא משנה את מטרת הדומם או הצומח או החי, לצרכיו. והם הם הניסים שנעשו על ידי הצדיקים (מידרש אור חדש).

האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי (אזינו לב-א)

האזינו השמים ואדברה וג' לפי שנאמר לעיל (לא, כח) ואעידה בם את השמים ואת הארץ, שאמנה את השמים והארץ כעדים שהתירתי בהם, פנה משה עכשיו אל השמים והארץ שיאזינו וישמעו ההתראה. שכך הוא הדין שאין עונשים לאדם אלא אם כן מתרים בו קודם בפני עדים אל תעשה כך וכך, שאם תעשה כן תענש. אבל אם התרוהו שלא בפני עדים אין זו התראה.

ולכן אמר האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי, האזינו השמים ואדברה תהיו עדים במה שאני מדבר ומתרה בישראל ותעידו שכך אמרתי להם היו עדים. ותשמע הארץ אמרי פי מה שאני אומר להם. ולמה העיד בהם שמים וארץ.

הטעם האחד שכך אמר משה אני בשר ודם. למחר אני מת, אם יבואו ישראל ויאמרו למה אנו נענשים הרי לא קבלנו עלינו את הברית, מי יבוא להכחיש דבריהם. לפיכך העיד בהם שמים וארץ עדים שהם קיימים לעולם.

והטעם השני שאם יזכו ויקיימו התורה אותם העדים עצמם ישפיעו עליהם רוב טובה, שהגפן תתן פריה והארץ תתן יבולה והשמים יתנו טלם. ואם יתחייבו תהיה בהם יד העדים תחלה, כמו שנתבאר בפרשת עקב ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה, ואח"כ ואבדך מהרה מעל הארץ הטובה, וזה ע"י האומות.

לטובת עצמם, אלא למען העולם; כך גם יאמרו דברי לא לשם הנאה עצמית והפקת תועלת אישית, אלא רק לשם שמים ולטובת ישראל עמו.

(3) לדברי רבי חזקיה בן מנוח, בעל ה"חזקוני", פתיחה זו של משה היא כעין תפילה: יהי רצון שדברי אליכם לא ישובו ריקם, אלא יניבו פירות הראויים בלבבות השומעים - כשם שהמטר והטל מרווים את האדמה הצחיחה ומצמיחים מתוכה פרי-הילולים להנאת כל ברואי עולם.

(4) אמר על כך הצדיק רבי שמחה בונים מפשיסחה: דברי התורה הקדושה כמוהם כגשם, היורד על הארץ. מה הגשם אינו מגלה את השפעתו על הצמחים מיד עם ירידתו; ורק לאחר זמן באה לידי ביטוי השפעתו הברוכה של הגשם, שהרווה את האדמה. בדומה לכך פועלים דברי התורה על שומעיהם: בשעה שהם נשמעים ללומדים, אין מבחינים מיד בהשפעתם החיובית; אך בסופו של דבר עתידים הם לפעול את פעולתם הברוכה על לומדי התורה.

(5) כותב כאן רש"י: "תזל כטל" - שהכול שמחים בו (כי אינו מטריד שום אדם). לפי שהמטר יש בו עצבים לבריות (=הגשם גורם לפעמים רוגז וצער לבני-אדם), כגון הולכי דרכים ומי שהיה בורו מלא יין (והגשם זורם לבור-היין הפתוח).

בעניין זה מעירים חכמי ישראל, שכל מטיף מוסר באזני הקהל ראוי לו להשמיע דבריו בנחת ובלשון רכה - כטל זה שהכול שמחים בו, וסימן לכך: "טל" - ראשי-תיבות: טוב לכול. לעומת זאת תוכחה הנאמרת בנימת זעם ובלשון תקיפה מחטיאה פעמים הרבה את המטרה, כי מעוררת בלב השומעים התנגדות ואי-נחת - כתחושת הולכי דרכים כלפי מטר סוחף, הפוגע בהם. וסימן לכך: "מטר" - ראשי תיבות: משא, טורח, ריב (על-פי דברים א', י"ב).

"כשעירם עלי-דשא וכרביבים עלי-עשב" (דברים ל"ב, ב')

"כשעירם עלי-דשא" - מה שעירים הללו

אף אות חיים והם חוששים לגורלו. הביט בהם הצדיק במבטו המלטף ובקש כוס משקה, ברך ולגם ממנו מעט, ובעודו אוהז בכוס קרא בקול: לחיים!!! והוסיף: **ונקה לא ינקה...** איש לא הבין את כוונת הרב. הרב פנה אל האב ועודדו במילים חמות: הסירו דאגה מלבכם, הבן בריא ושלם וישוב לביתכם תוך זמן קצר. שמחו בני המשפחה לשמע הבטחה מפורשת זו של הרב והלכו. חלפו הימים ועדיין אין שום סימן, אך ההורים לא איבדו תקווה והאמינו בדברי הרב בכל ליבם. היתה זו שעת בוקר מוקדמת לאחר שבוע המתנה, נשמעה נקישה על הדלת ובפתח - מאובק ויגע עמד בנס האבוד.

את מסיבת ההודיה חגגו אצל הצדיק, ואז שאלו הרב: בני, איזו מצוה קיימת שהגנה עליך? נבוך החייל והשיב: איני יודע, יהודי פשוט אני, מתפלל במנין, שומר שבת וזהיר במצוות.

שמח הצדיק לשמוע, אך לא הרפה והמשיך: אך איזו מצוה נוספת קבלת על עצמך? התלבט החייל אם יגלה סודו, ולבסוף אמר: קבלתי על עצמי שבכל ערב שבת אנקה את בית הכנסת שעל יד ביתנו. אף אחד אינו יודע על זה מלבד הגבאי. אורו פניו של הצדיק, ניכר על הענוה שלא היה עוד מי שידוע על זה חוץ מהגבאי, וחזר ואמר: "ונקה לא ינקה" מי שקיבל על עצמו לנקות את בית הכנסת, "לא ינקה" - לא ינוקו אלה שזממנו להרע לו. ולישועות כאלו זוכים רק ע"י אמונה אמיתית בבורא עולם. (ספר הסליחות עמ' נ"ב)

"יערף כמטר לקחי, תזל כטל אמרתי" (דברים ל"ב, ב')

(1) הפרשן הספרדי רבי יצחק אברבנאל אומר: משה רצה לומר בזה, שדבריו יהיו מעטי הכמות ורבי האיכות. הוא שנאמר כאן: "יערף כמטר לקחי" - הלקח שתלמדו ממני יהיה בעל ערך רב, כמטר היורד בשפע; אבל "תזל כטל אמרתי" - דברי אליכם יהיו מעטים בכמותם כטל. וכבר הורו לנו חז"ל: "לעולם ישנה (=ילמד) אדם לתלמידו דרך קצרה" (פסחים ג', ע"ב).

(2) הצדיק רבי אלימלך מליזנסק, בעל "נועם אלימלך", אמר על פתיחה זו של משה: כשם שהמטר והטל היורדים על הארץ אינם עושים זאת

ברכת התורה לאחריה מברכת המזון מקל וחומר: ומה המזון, שאין טעון לפניו (=שלא מצאנו פסוק מפורש על חובת הברכה לפני האכילה) - טעון (ברכה) לאחריו; תורה שטעונה (ברכה) לפניו - אינו דין (=כל-שכן) שטעונה לאחריה! וברכת המזון לפניו (=למדנו שיש לברך לפני הסעודה) מברכת התורה מקל וחומר: ומה תורה, שאין טעונה לאחריה (=שלא מצאנו פסוק מפורש על חובת הברכה לאחרי הקריאה בתורה) - טעונה (ברכה) לפניו; מזון שהוא טעון (ברכה) לאחריו - אינו דין (כל-שכן) שהיא טעון לפניו!

על מאמר-חז"ל זה מעירים חכמי ישראל: כידוע, שבענייני גשמיות רבה התשוקה בשעת רעבון, ולאחר שהאדם אכל לשובע אינו משתוקק עוד לאכול; ואילו בענייני רוחניות המצב הפוך: ככל שהאדם לומד יותר, משתוקק הוא ביתר שאת להוסיף וללמוד. לכן בהנאה גשמית מוכן האדם בלב שלם לברך לפני הסעודה, כשרבה תשוקתו לאכול מן המזון שלפניו; אבל אחרי שאכל לשובע, עלול האדם לבעוט בנותן לחמו.

משום כך ציוותה לנו התורה לברך אחרי הסעודה, ככתוב: "ואכלת ושבעת, וברכת את ה' אלהיך" (ח', י'). לעומת זאת בהנאה רוחנית כלימוד תורה בא עיקר הסיפוק לאחר הלימוד, ואז מוכן האדם מעצמו להודות לה' ולברך על תלמודו; ואילו לפני הלימוד, כשלא טעם עדיין טעמה של תורה, אין האדם משתוקק לעסוק בתורה ואינו מכיר בגודל ערכה של התורה. משום כך ציוותה לנו התורה לברך לפני הלימוד, ככתוב: "כי שם ה' אקרא, הבו גודל לאלהינו".

“הצור תמים פעלו, כי כל דרכיו משפט; אל אמונה ואין עול, צדיק וישר הוא”
(דברים ל"ב, ד')

1) בפסוק זה מורה משה רבנו לישראל, שיקבלו באהבה כל מה שבא עליהם מאת הבורא. שכל דבריו ערוכים בצדק ובמשפט. וכן שנינו במסכת ברכות (ט', ה'): "בכל מידה ומידה שהוא (=ה') מודד לך, הווה מודד לו במאוד מאוד"; ומובא שם בגמרא (ס', ע"ב) משמו של רבי עקיבא: לעולם

(=גשמים היורדים בקילוח דק) יורדים על עשבים ומעלים אותם ומגדלים אותם, כך דברי תורה מעלים את לומדיהם ומגדלים אותם.

“וכרביבים עלי-עשב” - מה רביבים הללו (=טיפות גשם) יורדים על עשבים ומעדנים אותם ומפנקים אותם, כך דברי תורה מעדנים את לומדיהם ומפנקים אותם.

יערף כמטר לקחי (דברים לב-ב)

אמר רבי שמחה בונים מפשיחא - מה גשם בשעה שהוא יורד עדיין אין רואים השפעתו על הצמחים ורק לאחר זמן נראים תוצאותיו, כך גם בדברי תורה-אף אם בשעה ששומעים אותם אין מבחינים בהשפעתם בכ"ז סופם לעשות את פעולתם.

“אחיותי”, היתה אומרת שרה שנירר ע"ה: "נקל להתלהב, אך קשה להחזיק בהתלהבות". אכן כתוב: "וקווי ה' יחליפו כח ירוצון ולא יגעון ילכון ולא יעפון".

נשאלת השאלה: הרי לרוץ יותר קשה מללכת, אם כן: אם הם ירוצו ולא יגעון אז בוודאי שיוכלו ללכת!?

אלא - שלרוץ מפעם לפעם ולהתעלות כל אחד יכול, אבל ללכת הרבה יותר קשה-כי צריך להתמיד ומידה זו - של קביעות - עקביות היא המפתח לכל מידה ולכל קבלה שמקבל אדם על עצמו.

“כי שם ה' אקרא, הבו גדל לאלהינו”
(דברים ל"ב, ג')

במסכת ברכות (כ"א, ע"א) שנינו: מניין לברכת התורה לפניו מן התורה? (=מהיכן למדים, שיש לברך ברכה מיוחדת לפני הקריאה בתורה?) שנאמר: "כי שם ה' אקרא, הבו גודל לאלהינו" (כשבא משה לפתוח בדברי שירה, אמר להם לישראל: אני אברך תחילה, ואתם ענו אחרי "אמן" - רש"י).

אמר רבי יוחנן: למדנו ברכת התורה לאחריה (=לאחר הלימוד) מברכת המזון מקל וחומר: וברכת המזון לפניו (=לפני הסעודה) מברכת התורה מקל וחומר.

עמוד השלום, ככתוב: "צדיק וישר הוא" (שעל-ידי זה שהוא "ישר" ועושה לפנים משורת הדין, קיים שלום בעולם).

"שחת לו לא, בניו, מומם, דור עקש ופתלתל" (דברים ל"ב, ה')

(1) העיר על כך רבי ישראל מאיר מראדין, בעל "חפץ חיים": אם אדם נוהג שלא כדין ומזלזל במצווה מן המצוות - ואפילו מורה התר לעצמו לבטל מנהג שנשתרש ישראל - עליו לדעת שהוא שיחת לא רק לו לעצמו, אלא גם "בניו מומם": הוא פוגם ומשחית גם את בניו אחריו. שאם האב מוותר על קיום מצווה "קלה" - הוא פותח בכך פתח לבניו לזלזל גם במצווה "חמורה", וכתוצאה מכך יגדל חלילה בישראל "דור עקש ופתלתול".

(2) אף-על-פי שהם (=בני ישראל) מלאים מומים (=פגמים, כתוצאה מחטאים ועוונות), קרויים "בנים" (=בנים לה', ככתוב: "בנים אתם לה' אלהיכם" - י"ד, א'); דברי רבי מאיר, וכן היה רבי מאיר אומר: אם כשהם מלאים מומים, קרויים "בנים"; כשאינן בהם מומים - על אחת כמה וכמה! כיוצא בו: "זרע מרעים, בנים משחיתים" (ישעיה א', ד). אם כשמשחיתים, קרויים "בנים"; אילו לא היו משחיתים - על אחת כמה וכמה!

"הלה' תגמלו זאת..." (דברים ל"ב, ו')

הה"א רחוקה מן השם (=לפי המסורה, נכתבת האות ה"א שבראש הפסוק בריחוק-מה משאר האותיות במלת-הפתיחה). למה? שהוא סיום חתימתו של משה, קח ראשי-תיבות של פסוקים עד ה' מ"הלה" (ל"ב, א'-ו'): ה' מ"האזינו", י' מ"יערף", כ' מ"כי שם ה' אקרא", ה' מ"הצור", ש' מ"שחת לו", ה' מ"הלה" - ותמצא שהכול (=שש האותיות בראשי ששת הפסוקים הראשונים בשירת "האזינו") עולה בגימטריא כמניין "משה" (345). וזו היא חתימתו של משה - כאדם שמסיים ספרו, וחותר את שמו בסיום ספרו.

(=תמיד) יהא אדם רגיל לומר: "כל דעבד רחמנא - לטב עבד" (=כל מה שעושה ה' - לטובה עושה).

(2) הגאון רבי ישראל מאיר מראדין, בעל "חפץ חיים", היה אומר: אחד מיסודות האמונה בה' הוא להכיר ולהודות "כי כל דרכיו משפט". ואף-על-פי שפעמים הרבה אנו תוהים על עלילות הבורא לכלל ולפרט ואיננו מבינים את דרכיו והנהגתו בעולם, עלינו להאמין בלא שמץ של פקפוק, שיש צדק ומשפט בכל מעשיו, בעניין זה אנו משולים לילד חולה, שהוריו משקים אותו סמי-רפואה מרים כלענה. אותה שעה חושב בוודאי הילד, שהרופא וההורים מתנהגים כלפיו בקשיחות לב ואינם רוחשים לו אהבה. אך האמת היא, שההורים מבקשים להיטיב לבנם החולה; וכדי לרפאותו הם נאלצים לכפות עליו דברים, הגורמים לו סבל נפשי וגופני...

(3) מעיר על כך רבי אהרן לוויין מריישא: מאז ומעולם התחבטו רבים בשאלה של "צדיק ורע לו - רשע וטוב לו" בעולם הזה. אך התשובה הנכונה לשאלה זו היא, שאין בכוחנו לשפוט אם דבר מסוים הוא טוב או רע, משום שאנו רואים רק את התחלתו ואיננו רואים את כולו. וכך ייתכן, שדבר הנראה בעינינו טוב בתחילתו - יתגלגל בסופו של דבר לסיוע רע; ודבר הנראה בשלב התחלתי רע ומדאיג - יגיע אחר-כך לגמר טוב. לכן קורא כאן משה לבני עמו: "הצור תמים פעלו" - כשרואים את פעלו השלם של הבורא, נוכחים לדעת "כי כל דרכיו משפט"...

(4) מעיר כאן רבי פינחס הורוביץ, בעל ה"פלא"ה: רבי יעקב בן אשר, "בעל הטורים", פותח את "חושן משפט" במשנת רבן שמעון בן גמליאל (אבות א', י"ח): "על שלושה דברים העולם עומד (=קיים): על הדין (=משפט צדק בבית-הדין). ועל האמת (בין אדם לחבירו), ועל השלום" (בין איש לרעהו ובין עם לעם). והנה מרומז עניין זה בכתוב שלפנינו: "הצור תמים פעלו" - ה' ברא עולמו בשלמות והתקין לו שלושה עמודי-יסוד, המקיימים את העולם: (א) עמוד הדין, ככתוב: "כי כל דרכיו משפט"; (ב) עמוד האמת, ככתוב: "אל אמונה ואין עול"; (ג)

והאריכו ימים, ויאמרו לך את הדרך הרצויה שבה תלך והמעשה אשר תעשה.

כיוצא בכך כותב כאן רש"י: "שאל אביך" - אלו הנביאים שנקראים "אבות". כמו שנאמר באלויהו (הנביא בפי אלישע תלמידו): "אבי אבי, רכב ישראל" (מלכים ב' ב', י"ב). "זקניך" - אלו החכמים (=חכמי ישראל, הקרויים "זקנים", כדרשת חז"ל בקידושין דף ל"ב: אין "זקן" אלא מי שקנה חכמה).

2) על כפל-הלשון בפסוק שלפנינו היה אומר רבי משה יצחק דרשן ("המגיד מקלם"): בדורות הראשונים נתקיימו בישראל דברי הכתוב: "שאל אביך ויגדל". כוון שהאבות היו בני-תורה ויודעי ספר, היתה מוכנה בפיהם בכל עת תשובה טובה ונכוחה לשאלת הבנים. אולם בדורות שלנו, בעוונותינו הרבים, כאשר גם האבות לא קנו כראוי תורה ודעת לשאלה, ולכן הוא מפנה את בנו אל אביו הזקן - סבו של השואל. הוא שנאמר כאן בכתוב: "שאל אביך" - בזמן הזה כאשר אתה שואל את אבא בענייני תורה ויהדות; "ויגדך: זקניך ויאמרו לך" - הוא מציע לך שתלך אל סביך הזקנים, שרק הם מסוגלים להשיב לך על שאלותיך בתורת ישראל...

"יעקב חבל נחלתו" (דברים ל"ב, ט')

הצדיק רבי משה מקוברין היה אומר על פסוק זה: סגולתו של חבר עבות, שהוא שזור ממספר רב של חוטים. ואפילו נפגם חוט זה או אחר - אין הדבר פוגע בחוזק הכללי של החבל. ומוסיפים להשתמש בו כמקודם. ולא עוד, אלא פעמים אין מבחינים כלל בחוטים בפגומים שבחבל.

והוא הדין לגבי ישראל: בשעה שהם מלוכדים ושזורים כאחד, הם מתחזקים ומתחסנים כנגד אויביהם, המבקשים לפגוע בהם, ואחדות ישראל זו גורמת לכך, שאפילו הפגומים שבהם מוצאים תיקון לעצמם על-ידי דבקותם בזולת, כי "כל ישראל ערבים זה בזה" (שבועות ל"ט, ע"א).

כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו (אזינו לב-ט)

תגמלו עם ובל ולא חכם הלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכנוך (אזינו לב-ו)

ואונקלוס תרגם עם נבל עם שקיבל התורה ולא החכים שמתעלמים ממנה, ועוד, הלא הוא קבע בכם אברים ואם אתם אינם עושים רצונו, הרי גם אבריהם לא יעשו תפקידכם.

משל למה הדבר דומה למלך שצוה על בנו להשגיח על עבדיו ולתת להם מאכל ומשתה, והבן עבר על דברי המלך ולא נתן להם מחייתם. וגם צוה להם להעבירו בנהר. באמצע הנהר אמרו לו עבדיו, אם אתה אינך מקיים מצות אביך הרי גם אנו רשאים לעבור על מצות המלך שצוה לנו לעשות לך ותטבע בנהר.

כך האדם, אם מתעלם ממצות הבורא גם הטבע יתעלם מלספק לו צרכיו ואז יגוע ויאסף. וזהו שאומר כאן הכתוב הלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכנוך שעשה כך כל האברים הסדורים בסדר נפלא. ואם אתה מפר מצות הקב"ה גם האברים יכגדו כך ועוד, הלא הוא אביך קנך שיש בנו שתי בחינות בחינת הבן ובחינת העבד.

בחינת הבן שמחויבים אנו לכבד אבינו שבשמים מצד השכל והקבלה, ובחינת העבד, שצריך להתיירא מרבו שיכול לומר לו עשה עמי ואיני זנך, שלא כבן שאף אם ימרוד באביו, מצד הרחמים לא יתן לו לבן לעונשו בחזקה, וזהו שאומר הנביא אם אב אני איה כבודי, למה לא תכבדוני, ואם אדון אני איה מוראי, למה לא תתראו מפני. וזה באור הכתוב הלא הוא אביך וגם קנך ומכל הצדדים אתה צריך לשמוע בקולו.

"שאל אביך ויגדך, זקניך ויאמרו לך" (דברים ל"ב, ז')

1) כידוע, נתברכו כל שלושת אבות האומר בזקנה מופלגת. באברהם נאמר: "ואברהם זקן, בא בימים" (בראשית כ"ד, א'); ביצחק נאמר: "ויהי כי זקן יצחק" (שם כ"ז, א'); וביעקב נאמר: "ועיני ישראל כבדו מזקן" (שם מ"ח, י'). לעובדה זו מרמז משה בכתוב שלפנינו: "שאל אביך ויגדך, זקניך ויאמרו לך" - שאל את אבות האומה שהזקינו

מכאן נמצאנו למדים - אומר ה"חידושי הרי"ם" - שאפילו מצויים בני ישראל במדרגה גבוהה, אם הם נתפסים למידת הגאווה וחשים עצמם נעלים ונישאים על הזולת, הם מגיעים מיד ל"ויבעט" ומידרדרים ממעמד הרם לשאול תחתית...

צור ילדך תשי ותשכח אל מחללך (דברים לב-יח)

הפירוש של תשי הוא שכחה, לכולנו קרו מקרים מצערים בחיים אך בזכות תכונת השכחה היא הפסקנו להצטער, אם היינו נשארים אם אותה הרגשה כל חיינו הרי זה ממש גהנם לכן אנו צריכים להעריך את התכונה הזאת ולא להשתמש איתה נגד הקב"ה.

משל למה הדבר דומה: ראובן היה חייב סכום גדול לשמעון ולא היה לו מה לשלם לו. הלך ראובן אצל ידידו לוי וביקש ממנו עצה כיצד להתפטר מבעל חובו, כי שמעון דוחק אותו מאוד שישלם לו מיד את החוב, אמר לו לוי, תעשה עצמך שוטה וכאשר יבוא אליך שמעון לתבוע את החוב תתחיל לצפצף ולשרוק ולרקד במחולות. וכן היה, שכאשר בא אליו שמעון לבית ראובן וראה אותו במצב כזה ריחם עליו וחזר לביתו.

אחר כך בא ראובן אל לוי לבקש ממנו הלוואה למספר ימים, ולוי הסכים לתת לו, וכאשר הגיע זמן הפרעון בא אליו לוי לתבוע את חובו, מיד התחיל ראובן לצפצף ולשיר כאשר עשה נגד שמעון. כשראה כך לוי כעס מאוד ואמר לו: נבל שכמותך, הרי אני בעצמי נתתי לך את העצה הזאת, ובעצה זו אתה בא להשתמש כנגדי.

וזהו שאמר הכתוב "צור ילדתך תשי" השם יתברך הוליד בנו את תכונת השכחה ובאותה תכונה אנחנו שוכחים את התורה שנאמר ותשכח אל מחוללך... זה מה שניקרא רעה תחת טובה.

"אסתירה פני מהם, אראה מה אחריתם" (דברים לב, כ')

הצדיק רבי שמואל מסוכצ'וב, בעל "שם משמואל", הסביר פסוק זה על-ידי משל: למה הדבר דומה? לאב שכעס על בנו הקטן, בשל מעשיו הנלוזים, והחליט להסתיר עצמו מפניו.

כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו. ולמה עשה כל זאת כי חלק ה' עמו עם ישראל הוא חלקו של הקב"ה, והוא היה טמון ביניהם שמבין העמים האלה היה עתיד לצאת עם ישראל, ומיהו עמו, יעקב חבל נחלתו כשם שהחבל עשוי מג' גדילים, ששזורים ג' גדילים ואח"כ גודלים את הגדילים ונעשה חבל, כך היה יעקב משולש בזכויות. שעמדו לו זכות אבי אביו, אברהם וזכות אביו יצחק וזכות עצמו (מעם לוועז).

"וינקו דבש מסלע, ושמן מחלמיש צור" (דברים לב, י"ג)

"וינקו דבש מסלע" - כגון סכני (עיר בגליל התחתון, שהצמיחה תאנים גדולות כסלעים ומתוקות כדבש) וחברותיה.

מעשה שאמר רבי יהודה לבנו בסכני: עלה והבא לנו קציעות (=תאנים חתוכות, שכבשו אותן לדבלים) מן החבית! עלה והושיט ידו, ומצאה של דבש (התאנים היו שמנות מאוד והוציאו שפע של דבש). אמר לו (רבי יהודה): בני, השקע ידך לתוכה (=למעמקי החבית), ואתה מעלה קציעות! "וישמן מחלמיש צור" - אלו זיתים של גוש חלב (עיר בגליל העליון, שהצמיחה זיתים גדולים כסלעים ומלאי שמן).

מעשה שאמר רבי יוסי לבנו בציפורי: עלה והבא לנו זיתים מן העלייה (=מהקומה העליונה)! הלך ומצא את העלייה, שצפה בשמן (של הזיתים).

"וישמן ישרון ויבעט" (דברים לב, ט"ו)

השם "ישרון" ככינוי לישראל מוזכר כאן לראשונה בתורה. ושוב חוזר משה רבנו על כינוי זה פעמיים בברכתו לבני ישראל לפני מותו (ל"ג, ה'; כ"ו). בספרי המקרא האחרים מצוי כינוי זה פעם אחת: "עבדי יעקב וישרון בחרתי בו" (ישעיה מ"ד, ב'). בעניין זה מובא משמו של רבי יצחק מאיר מגור, בעל "חידושי הרי"ם": לכאורה, "ישרון" היא מדרגה גבוהה יותר מ"ישראל". מדוע בכל זאת משתמש משה בכינוי נעלה זה, כשמוכיח את בני עמו לפני מותו ומציין פגמיהם וחסרונותיהם?

תהפוכות וניגודים. מצד אחד מגלים ישראל אהבה ואחוה זה לזה, ומצד שני הם מעוררי מחלוקת על דברים של מה-בכך ורב בהם הפילוג והפרוד. מצד אחד ישראל הם רחמנים בני רחמנים ואין כמותם למתן צדקה וגמילות חסדים לכל נצרך, ומצד שני מצויה בקרבם קנאה שנאה ותחרות לאין שעור. למצב קטבי זה של בני עמנו יפה דרשתו של רבי יהודה בר אלעאי במסכת מגילה (ט"ז, ע"א): "אומה זו משולה לעפר ומשולה לכוכבים: כשהם יורדים, יורדים עד עפר (=לדיוטא התחתונה); וכשהם עולים, עולים עד לכוכבים"

"חצי אכלה במ" (דברים ל"ב, כ"ג)

כותב כאן רש"י, על-פי חז"ל (סוטה ט, ע"א): קללה זו לפי הפורענות לברכה היא: חצי כלים, והם (=ישראל) אינם כלים. מעירים על כך חכמי ישראל: הקדוש-ברוך-הוא מסר את ישראל בידי האומות, שייסרו אותם עד שייטיבו דרכיהם, כך, למשל, קורא ישעיהו הנביא את אשור: "שבט אפי" (י, ה'), ופירושו: עם אשור הוא ה"שבט", שבו מכה ה' בחרון אפו את בני ישראל החואים. עם זאת מובטחים ישראל, שהמכות והייסורים על הגוים רק יחלישו אותם, ולא יביאו עליהם חלילה כליון חרוץ. הוא שדורשים כאן חז"ל: "חצי כלים" - עמי העולם, שהם כחצים ביד ה' להעניש בהם את ישראל, יכלו מן העולם; "והם (=ישראל עמו) אינם כלים".

"איכה ירדף אחד אלף, ושנים יניסו רבבה..." (דברים ל"ב, ל')

הגאון רבי אברהם שמואל בנימין סופר, בעל "כתב סופר", מפרש את לשון הפסוקים שלפנינו בדרך ההיגיון הפסיכולוגי: בתחילת המלחמה אין לבו של המנצח חזק דיו, שהרי כל ההתחלות קשור. אבל אחרי שנוכח בעליל, שהוא הולך ומנצח בזירת הקרב - גובר והולך בטחונו, עד שאפילו יחיד מסוגל לרדוף אחרי המונים רבים. ואילו לגבי המנוצח סדר הדברים הוא הפוך: ככל שתודעת המפלה בקרב מגיעה אליו, מתרפה לבו

וכוון שהאב ידע, שילדו הרך אינו מסוגל להתהלך בלא עזרתו, לא הסיר עיניו ממנו במקום המחבוא; וכאשר הילד היה נופל וקם מדי פעם בהליכתו הכושלת - נמנע האב מלצאת מן המחבוא ולהתגלות לפניו.

אולם בשעה שהילד נראה מתקרב אל התהום, והסכנה ריחפה על חייו - מיהר האב לחוש לעזרת בנו; שאפילו כשהוא חוטא, בנו הוא. כיוצא בכך - אומר רבי שמואל - נוהג הקדוש-ברוך-הוא בישראל, עם סגולתו. גם בשעה שהוא נוהג בהם "הסתרת פנים" בגלל מעשיהם הרעים ודרכיהם הנלוזות - אין הוא זונח אותם ומתעלם מגורלם; אלא עוקב בלא הפסק אחר הנעשה עימם, וכאשר הסכנה מרחפת עליהם - הוא חש לעזרתם ומצילים מכל רע.

הוא שאומר כאן הכתוב: אפילו "אסתירה פני מהם" - לא אסיר לרגע עיני מהם, אלא "אראה מה אחריתם".

"כי דור תהפכת המה..." (דברים ל"ב, כ')

1) לפי הפשט, משמעו של "דור תהפכות": דור הסוטה מדרך הישר והופך כל דבר בהתאם לצרכיו האנוכיים. וכעין זה מוכיח גם ישעיהו הנביא את פושעי ישראל וקורא בזעם: "הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע, שמים חושך לאור ואור לחושך, שמים מר למתוק ומתוק למר!" (ה', כ'). חכמים אחרונים מביאים לכך את הדוגמא הבאה: שואלים יהודי עתיר-נכסים: מדוע אינך מקפיד לבוא כל יום לבית-הכנסת לתפילה בציבור ולשיעורי-תורה? משיב הוא לשואלים בנימה של תרעומת: כלום אינכם יודעים, שעסקי רבים ומסועפים, ולעתים אני שוהה מחוץ לעיר או שהנני נע ונד בדרכים?! וכאשר באים גבאי-צדקה לבקש מאותו עשיר נדבה הראויה לו, הוא מעמיד פני מסכן, כמי שירד מנכסיו; ומכריז באזני הבאים, שעסקיו אינם כתמול שלשום, והוא מתבטל כל היום בביתו ומצפה לקונים שאינם באים...

2) בביטוי "דור תהפכות" - אומרים חכמי ישראל - מצוין אפיו הלאומי של ישראל, שהוא עם של

עצמו כאשר מתחילתו (=כפי שהיה בתחילה, קודם שעלה לגדולה).

(2) רבי אברהם אבן-עזרא מסביר זאת בדרך הפשט. לדבריו, קראו כאן הכתוב "הושע" - בשם שהכירו אותו כל ישראל; כי שינוי שמו ל"הושע" על-ידי משה נודע רק למנהיגי העם ("לקראי מועד לבדם" - על-פי במדבר ט"ז, ב).

(3) הסבר מבריק לעניין זה מובא משמו של הגאון רבי יהושע השל מקראקא: לדברי חז"ל (ירושלמי סנהדרין ב', ו'), ניטלה האות י' משמה של שרה אימנו וניתנה ליהושע (שבתחילה נקרא שמה "שרי" - בראשית י"א, כ"ט ואילך; וראה שם י"ז, ט"ו). והנה עולה מן העיון בספר בראשית, שבשעה ששינו את שמה היתה שרה בת שמונים ותשע שנים (כי היתה צעירה מאברהם בעשר שנים, ואותה שעה היה אברהם בן תשעים ותשע שנים - בראשית י"ז, א'; י"ז). וכוון שבמותה היתה שרה בת מאה עשרים ושבע שנים (בראשית כ"ג, א') - נמצאנו אפוא למדים, ששרה נקראה בשמה החדש במשך שלושים ושמונה שנים מחייה (-127). (89).

ומה מדהימה העובדה, שמאז קרא משה שם תלמידו הנאמן "הושע" ועד למועד הכרתו כמנהיג העם בסוף ימי משה חלפו גם כן שלושים ושמונה שנים (כי משה קרא להושע בן-נון "הושע" בשנה שנייה ליציאת מצרים; ומשה מת בשנת הארבעים ליציאת מצרים). וכוון שהאות שנוספה להושע בן-נון נלקחה משמה של שרה, החל משה לקרוא לתלמידו הנאמן בשם הקודם שלו - "הושע בן-נון" - בתום הזמן שבו נקראה שרה אימנו בשמה החדש...

ויבא משה וידבר את כל דברי השירה הזאת באזני העם הוא והושע בן נון
(דברים לב-מד)

דברי משה רבינו בפרשת "האזינו" מכונים "שירה", ולכאורה, אם נעבור על "שירה" זו, נמצא שרובה תוכחה ועונשים חמורים, "אסתירה

וכושל כוחו, ורבה נכונותו להיכנע לרודפיו. לכן אומרת כאן התורה, שגם אם בתחילת המלחמה ירדוף אחד מישראל אלף חיילי אויב - יגדל כוחם המנצח בהמשך המלחמה, "ושניים יניסו רבבה".

"וכפר אדמתו עמו" (דברים ל"ב, מ"ג)

(1) אמר רב ענן: כל הקבור בארץ ישראל, כאילו קבור תחת המזבח (=אדמת ארץ ישראל מכפרת על עוונותיו כאדמת המזבח). כתיב (=כתוב בשמות כ', כ"א): "מזבח אדמה תעשה לי"; וכתיב (=וכתוב בסוף שירת "האזינו"): "וכפר אדמתו עמו".

(2) רבי מאיר היה אומר: כל היושב (=הדר בקביעות) בארץ ישראל, ארץ ישראל מכפרת עליו, שנאמר: "העם היושב בה נשוא עוון" (ישעיה ל"ג, כ"ד). ועדיין אין אנו יודעים, אם פורקים עוונותיהם עליה (=על אדמת ארץ ישראל) או נושאים (בעצמם) עוונותיהם עליה, כשהוא אומר: "וכפר אדמתו עמו" - הרי (=משמע) פורקים עוונותיהם עליה. וכך היה רבי מאיר אומר: כל הדר בארץ ישראל וקורא "קריאת שמע" שחרית וערבית (=בבוקר ובערב) ומדבר בלשון הקודש - הרי הוא בן העולם הבא.

(3) שנו חכמים: כל המהלך בארץ ישראל אפילו שעה אחת ומת בתוכה - מובטח לו שהוא בן עולם הבא, דכתיב: "וכפר אדמתו עמו" (הכתוב מתפרש כאן: אדמת ארץ ישראל מכפרת על העם היושב עליה).

"ויבא משה... הוא והושע בן-נון" (דברים ל"ב, מ"ד)

(1) חכמי ישראל תוהים, על שום מה נקרא כאן יהושע בשמו הראשון: "הושע בן-נון"; וזה לשון רש"י, על-פי הספרי: למה קוראהו כאן "הושע" (אחרי שמשה קרא לו "הושע" לפני שליחת המרגלים לכנען - במדבר י"ג, ט"ז)? לומר, שלא זחה דעתו עליו (=לא התגאה, כשנתמנה למנהיג העם). שאף-על-פי שניתנה לו גדולה, השפיל

דוקא מתוך החורבן אני מצחק, שכן כתוב: "ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן יברכיהו" (ישעיה ח, ב) וכי מה עניין אוריה שהיה במקדש ראשון אצלך זכריה זהה במקדש שני? אלא תלה הכתוב נבואתו של אוריה: "לכן בגללכם ציון שדה תחרש" (מיכה ג, יב) עם נבואתו של זכריה: "עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים" (זכריה ח, ד) עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה, בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת. בלשון הזה אמרו לו: עקיבא, ניחמתנו! ע"כ.

ואמרו חז"ל בגמרא (סנהדרין קא ע"א) אמר רבה בר בר חנה: כשחלה רבי אליעזר, נכנסו תלמידיו לבקרו. אמר להן: חימה עזה יש בעולם (רש"י: על עצמו היה אומר, שכעס עליו המקום והכביד חוליו). התחילו הן בוכין, ורבי עקיבא משחק. אמרו לו: למה אתה משחק? אמר להן: וכי מפני מה אתם בוכים? אמרו לו: אפשר, ספר תורה שרוי בצער ולא נבכה?! אמר להם: לכך אני משחק, כל זמן שאני רואה רבי שאין יינו מחמיץ, ואין פשתנו לוקה, ואין שמנו מבאיש, ואין דובשנו מדביש (רש"י: כלומר, שהיתה הצלחה בכל מעשיו) אמרתי: שמא חס ושלום קיבל רבי עולמו. ועכשיו, שאני רואה רבי בצער, אני שמח, ע"כ.

בכל המקומות לעיל אנו רואים לכאורה אצל רבי עקיבא, שמחה שלא במקומה. ננסה להבין, מה לשמחה זו במקומות של צער?

אלא, שיטתו של רבי עקיבא היא, לראות את התועלת שיבוא מהצער והאסון, ולא להביט רק על הרגע העכשווי שהוא לא טוב, אלא גם על העתיד. אם עוברי רצונו מקבלים שכר, שיושבים בשלווה, קל וחומר שבעתיד גם עושי רצונו יקבלו שכר כזה, ויותר מזה, אם כרגע שועלים יוצאים מבית קדשי הקדשים, אף על פי כן הרי הובטח לנו שלעתיד לבוא דווקא מתוך החורבן – "עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים", כרגע רבי אליעזר סובל ממחלתו, אבל דווקא בגלל הצער והסבל העכשווי מובטח שכרו העתידי שלא יגרע בעולם הבא.

סגולתו של רבי עקיבא היתה, למצוא את החיוב שבכל צער ואסון, ולא להביט רק על הזמן העכשווי, אלא גם על העתיד, וכשהוא עושה את

פני מהם... ואני אקניאם בלא עם בגוי נבל אכעיסם, כי אש קדחה באפי... אספה עלימו רעות חיצי אכלה במ, מזי רעב וחומי רשף וקטב מרירי ושן בהמות אשלח במ עם חמת זוחלי עפר, מחוץ תשכל חרב ומחזרים אימה גם בחור גם בתולה יונק עם איש שיבה, אמרתי אפאיהם אשביתה מאנוש זכרם, לולי כעס אויב אגור פן ינכרו צרימו פן יאמרו ידינו רמה ולא ה' פעל כל זאת" (שם, כ-כז), אם כן, מהי "שירה" זו?

ה"ספורנו" אומר בפרשה (ד"ה אמרתי אפאיהם) אשאר איזו פאה מהם, והיתר אכלה, כמו שאעשה באחרית הימים, אחרי שלא השגתי שלימותם לא במתן תורה ולא בארץ ישראל ולא בגלות, כאמרו: "כי בהר ציון ובירושלים תהיה פליטה כאשר אמר ה' ובשרידים אשר ה' קורא" (יואל, ג ה) ע"כ. ולפי שלא יאמרו הגויים: "ידינו רמה ולא ה' פעל כל זאת", ה' משאר כביכול פאה מעם ישראל.

את דברי ה"ספורנו" חזינו בעינינו בימים החשוכים האחרונים של תקופת השואה, שבאחרית הימים יבוא כליון על כנסת ישראל ותישאר ממנו רק פאה. וכן מרמז ה"ספורנו" על הצלת ישראל בארץ אבותם – "ובהר ציון תהיה פליטה" (עובדיה א, יז). דברים אלו שנכתבו ב"שירה" הם לכאורה יותר חמורים מאשר נכתבו בתוכחה (דברים, כי-תבוא כח), אם כן, מדוע דברים הללו נקראו "שירה"?

והנה, מצינו בגמרא (מכות כד ע"א-ע"ב) רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע ורבי עקיבא מהלכין בדרך, ושמעו קול המונה של רומי, התחילו בוכין, ורבי עקיבא משחק. אמרו לו: מפני מה אתה משחק? אמר להם: ואתם, מפני מה אתם בוכים? אמרו לו: הללו כושים שמשתחווים לעצמים ומקטירים לעבודת כוכבים, יושבין בטח והשקט, ואנו – בית הדום רגלי אלהינו שרוף באש, ולא נבכה?! אמר להן: לכך אני מצחק, ומה לעוברי רצונו כך, לעושי רצונו על אחת כמה וכמה.

שוב פעם אחת היו עולין לירושלים, כיוון שהגיעו להר הצופים, קרעו בגדיהם. כיוון שהגיעו להר הבית, ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים, התחילו הן בוכין, ורבי עקיבא משחק. אמר להם: מפני מה אתם בוכים? אמרו לו: מקום שכתוב בו: "והזר הקרב יומת" (במדבר, במדבר א, נא) ועכשיו שועלים הלכו בו, ולא נבכה?! אמר להן:

שוב טלפון: "הלו? מדבר המנהל שלך מארצות הברית. היום היה הפדיון מעסק השעונים בסך \$12,000. "יופי יופי מצוין תמשיכו כך", עונה טולדנו למנהל. ושוב טלפון. "מדבר מנהל מפעל התכשיטים מאוסטרליה. היום היה פדיון בסך \$18,000".

"יפה מאוד!" עונה טולדנו, "אתם עובדים יפה באופן יוצא מן הכלל. הלואי שתמיד תמשיכו כך". וכן הלאה עוד טלפונים כאלו מקבל מר טולדנו משאר מנהלי העבודה שלו.

ובסוף היום – לאחר כל הבשורות הטובות הללו – קיבל טולדנו טלפון אחרון ממנהל המפעל ליצור תיקים בתאילנד. "אני מצטער להגיד לך, מר טולדנו. היום לא היה פדיון, וגם היה הפסד בסך 500 דולר".

מר טולדנו יוצא מכליו, קם מכסאו בקצף גדול, מיאוש, ממורמר. תכף מחליט לפשוט רגל ולסגור את כל מפעליו מרוב כעסו על הפסד ה-\$500 ממפעל התיקים בתילאנד, ותכף שולח מכתבי פטורין לכל מנהלי מפעליו היפים, עורך ומפרסם מכירת חיסול על כל אשר לו. נו, מה נאמר על מר טולדנו העשיר? אמנם עשיר הוא בכסף, אבל אין עני כמוהו בדעת. היש טפשות גדולה מזו, שבשביל הפסד מועט מחליטים לקום ולבעוט בכל המפעלים המכניסים רווחים גדולים מדי יום?!

אנו הלקויים במדת השנאה, לא רחוקים כלל וכלל ממר טולדנו, ועוד גרועים ממנו הרבה!!! ברוך ה' הבריות אצלנו תקינה, האבא בריא, האמה בריאה, הילדים בריאים, פורחים ומאירים, הכל בסדר, ועוד מכניסים מליונים יום יום, לחשבון בנק שבעולם הבא, תפילה, תפילין, ציצית, ברכות הנהנין, ברכת המזון, לומדים תורה יום יום, עושים מצוות, מכניסים מליונים לקופה, ובשביל שבסוף איזה יום עמוס בתורה ומצות קבלנו מאיזה מכר איזושהי מילה עסיסית פוגעת, או שארע לנו הזק ממישהו שהזיק לנו בממוננו, ריב שכנים וכדומה. הנה תכף, אנו ממורמרים, מיאשים, עצבנים, כבר לא שוה לנו כלום, השנאה והנקמה ממלאת את חלל הלב, ומה שיש כאילו כבר אין, ומה שנשאר הוא רק ההפסד של אותה מילה כואבת שזרק לי חברי, חמותי, הבוס שלי, השכנה שלי... ולמה אנו גרועים ממר טולדנו?

החשבון הזה, אינו מסתפק באמירה בלבד, אלא מגיע אפילו לידי שמחה – צחוק.

זה הענין גם כאן, אמנם בשירת האזינו נכתבו דברים איומים לגבי עם ישראל, אבל לא צריך להסתכל תמיד על הרגע העכשוי שקורה אסון, אלא גם על העתיד. שהרי בפועל עם ישראל לא ימחה מעל האדמה לעולם. על אומות העולם דורשת הגמרא (סוטה ט ע"א) מהכתוב: "בסעסאה בשלחה תריבנה" (ישעיה, כז, ח) אמר רבי חניניא בר פפא: אין הקדוש ברוך הוא נפרע מן האומה, עד שאת שילוחה, ע"כ. ומסביר רש"י (ד"ה שילוח): איבודה מן העולם, ע"כ.

אצל עם ישראל, אפילו שיגיעו חס וחלילה למצב השמדה, תמיד תשאר ה"פאה", על מנת שעם ישראל יוכל להמשיך אחר כך. ולכן זהו ה"משחק" – ה"שירה" שבפרשת האזינו, אשר למרות כל הצרות שיעברו על עם ישראל, בסופו של דבר יתקיים בהם: "הרנינו גויים עמוכי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו וכיפר אדמתו עמו" (דברים, האזינו לב, מג) ומסביר רש"י: "הרנינו גויים עמו" – לאותו הזמן ישבחו האומות את ישראל: ראו מה שבחה של אומה זו, שדבקו בקדוש ברוך הוא בכל התלאות שעברו עליהם, ולא עזבוהו, יודעים היו ובטובו ובשבחו. "וכיפר אדמתו עמו" – מפייס אדמתו ועמו על הצרות שעברו עליהם ושעשה להם האויב, ע"כ. (אור חדש).

השונא – למה הוא דומה? לטולדנו המליונר

לטולדנו היה מפעל ליצור נעלים ביפאן, מפעל ליצור שעונים בארצות הברית, מפעל לתכשיטים באוסטרליה, ועוד כמה מפעלים בדומה לאלו ברחבי העולם.

וטולדנו עצמו – יושב לו בארמונו המפואר בשוויץ, ארץ החופש והשלחה, סביבו רהיטים נדירים, יקרי ערך, פטנטים המחודשים ביותר על כל צעד ושעל בביתו, והוא יושב לו כמלך סביב משרתיו עושי רצונו.

טלפון. "הלו? כאן מדבר מנהל המפעל שלך ליצור נעלים ביפאן. היום נכנס פדיון בסך \$15,000. "יופי יופי, ברוך ה' סכום נכבד ביום אחד. נפלא מאוד. תמשיכו ככה", אומר טולדנו למנהל העבודה שלו ביפאן.

1) נשאלת השאלה: מדוע אין משה מנסה ביום מותו להעביר את גזרת הבורא כלפיו בתפילה - כשם שנהג לפני-כן (ג', כ"ג-כ"ה)? הרי חז"ל הורו לנו, שאפילו חרב חדשה מונחת על צווארו של אדם, אל ימנע עצמו מן הרחמים (ברכות י', ע"א)!

משיבים על כך חכמים: כששמע משה מפי ה': "ומת בהר אשר אתה עולה שמה", ראה בזה "מצוות עשה"; ומצוות הבורא יש לקבל באהבה ולקיימן בלא דיחוי.

2) בעניין זה מובא משמו של הגאון רבי אליהו מווילנא: גם במיתתו היה משה עובד את ה' וקיים מצוות עשה: "ומת בהר" וגו'. והוסיף לו הקדוש-ברוך-הוא גם מצוות לא תעשה: "ושמה לא תבוא" וגו' (ל"ב, נ"ב) כדי להרבות בשכרו...

3) מה ראה הכתוב לומר כאן "בעצם היום הזה"? לפי שהיו ישראל אומרים: כך וכך (=לשון שבועה), אם אנו מרגישים בו (=במשההעולם אל הר העברים כדי למות בו) - אין אנו מניחים אותו. אדם שהוציאנו ממצרים, וקרע לנו את היום (=בקע את ים-סוף והעבירנו בתוכו בחרבה), והוריד לנו את התורה (בהר סיני), והוריד לנו את המן, והגיז (=והפריח) לנו את השלוי, ועשה לנו נסים וגבורות (במצרים ובמדבר) - אין אנו מניחים אותו (למות בהר העברים)!

אמר המקום (=ה'); הריני מכניסו למערה בחצי היום (=באמצע היום, ולעיני כל ישראל); וכל מי שיש בו כוח למחות (=להתנגד) - יבוא וימחה.

מר טולדנו בעט בכל כספו וזהבו בשביל הפסד כספי פעוט - אנו בועטים בכל התורה והמצוות שלנו בשביל הפסד חמרי של כסף או ריב, כבר כל העושר הרוחני שלנו, שאין לו ערך ושווי בעולם, כאילו נעלם, אין לנו ממנו שום סיפוק שום זכר של שמחה לא נשאר ממנו, ותפס את מקומו רק אותו הפסד מועט או פגיעה קטנה בכבודנו.

ממש מזכיר לנו את המן הרשע... "ויצא המן ביום ההוא שמח וטוב לב וכראות המן את מרדכי בשער המלך ולא קם ולא זע ממנו וימלא את המן על מרדכי חמה: ויתאפק המן ויבוא אל ביתו וישלח ויבא את אהבין ואת זרש אשתו: ויספר להם המן את כבוד עושרו ורוב בניו ואת כל אשר גדלו המלך ואת אשר נשאו על השרים ועבדי המלך: ויאמר המן אף לא הביאה אסתר המלכה עם המלך אל המשתה אשר עשתה כי אם אותי וגם למחר אני קרוא לה עם המלך: וכל זה איננו שוה לי בכל עת אשר אני רואה את מרדכי היהודי יושב בשער המלך" (אסתר ה, ט-יג).

יש להן הכל - עושר, בנים, כבוד. כולם כורעים לפניו כמו שכתוב לפני כן (אסתר ג, ב) "וכל עבדי המלך אשר בשער המלך כורעים ומשתחווים להם כי כן צוה לו המלך".

טיפש! תותר על יהודי אחד שמתעקש לא להשתחוות לך, ותרויח עושר, כבוד - הכל! אך לא - "וכל זה איננו שוה לי בכל עת אשר אני רואה את מרדכי היהודי יושב בשער המלך". (הרב יעקב לוגסי)

"וידבר ה' אל משה בעצם היום הזה לאמר: עלה אל הר העברים הזה... ומת בהר אשר אתה עלה שמה..." (דברים ל"ב, מ"ח-נ')

וזאת הברכה

וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים את בני ישראל לפני מותו (וזאת ברכה לג-א)

יש לדקדק, מדוע הוצרך לומר "את בני ישראל", והרי בהמשך הפרשה עצמה פרט הכתוב את שמות המתברכים? ועוד צריך להבין מדוע הוצרך לומר לפני מותו, והרי כבר מוכח מסוף הפרשה שזה היה לפני מותו?

ויש לומר, שהנה כל דבר סופו מוכיח על תחילתו, ובשעת פטירתו של משה רבינו, מבינים אנו כמה אהבה עצומה היתה לו לישראל בכל ימי חייו יותר מבניו ממש, כי מנהגו של עולם שהאדם בעת מותו לא ישים לב אלא על בניו ואשתו, שאהבתו אליהם היא אהבה פנימית ועיקרית, ואם ישים לב לאדם אחר הרי ניכר שהוא אוהבו כאחד מבניו. וכאן אצל משה רבינו בשעת פטירתו לא שם לב על בניו לברכם, אלא רק זכר את ישראל כל שבט בשמו, ולבניו לא פרט להם ברכה בפני עצמם, והרי זו הוכחה גמורה שהיה אוהב את ישראל יותר מבניו כי הסוף הוכיח על ההתחלה.

וזיהו שאמר הכתוב: וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלקים את בני ישראל דוקא ולא את בניו, ואף על פי שהיה הדבר הזה לפני מותו, שלפי הטבע צריך שיברך את בניו ואת בני ביתו תחילה. (בן איש חי דרושים, לוקט מלבוש יוסף).

וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלקים את שני ישראל לפני מותו (וזאת הברכה לג-א)

יש לדקדק מדוע אמר הכתוב וזאת הברכה בתוספת אות ואו מאחר שזו תחילת הפרשה? ברם דבריו של משה אמורים על הדברים הקשים שאמר לבני ישראל בפרשת האזינו "מזי רעב ולחומי רשף" "מחוז תשכל חרב", "ובחורב הקצפתם", "ממרים הייתם עם ה'", וכעת חזר ואמר להם דברי נחומים ולכן כתוב "וזאת הברכה" בתוספת אות ואו.

וממנו למדו כל הנביאים כהושע, יואל ועמוס וכו' בהינבאם דברים קשים לעם ישראל, ולסוף חזרו

"וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלקים את בני ישראל לפני מותו" (דברים לג – א)

הפרשה הקודמת מסתיימת במילים: "ושמה לא תבוא אל הארץ אשר אני נותן לבני ישראל" – ודבר זה הלא נגרם בעטיים של ישראל, כפי שאמר משה: "ויתעבר ה' בי למענכם" (דברים ג-כו), ואם כן הרי לא היו ראויים לכך שיברכם – על כן בא הכתוב מיד ומספר, כי משה רבנו המנהיג הנאמן והמסור לא שם לבו לכך, אלא ברך את בני ישראל – "וזאת הברכה אשר ברך משה". לפיכך נקרא משה דוקא כאן "איש האלקים", משום שעל ידי כך התדבק במידתו של השם יתברך עצמו, שהוא עובר על פשע... (צרור המור).

משה רבנו ברך את ישראל והבטיח להם כי "משה איש האלקים את בני ישראל" – שתמיד היה אתם ויסייעם לשמור על התורה. (תפארת שלמה).

משה רבנו ברך את ישראל, שכל אחד מהם יהיה לפחות "איש האלקים לפני מותו" – שברגעי חייו האחרונים יהא כל אדם מישראל יכול להתדבק בה' יתברך... (אור צדיקים).

אף על פי שהיה משה רבנו "איש האלקים" והיה תמיד דבוק בה' יתברך, בכל זאת לא הסיח דעתו מישראל והיה תמיד "את בני ישראל". היתה זו ברכה מיוחדת "אשר ברך משה" – שנתברך בה משה, שגם בתור "איש האלקים" יוכל להיות "את בני ישראל"... (הה"ק ר' מאירל מפרמישלן זצ"ל).

בכל התורה כולה לא נאמר על משה רבנו "איש האלקים", כי אם רק כאן – משום שבאמת הרי מן הצורך להודיע לדורות הבאים מה היה טיבו של אותו משה רבנו, אשר על ידו ניתנה תורה לישראל, אלא עד כה לא רצה משה, העניו מכל אדם, לכתוב על עצמו "איש האלקים"; אבל עתה, "לפני מותו", כבר מוכרח היה לכתוב, שאם לא עכשיו – אימתו?... (בשם האדמו"ר רא"מ מגור זצ"ל).

את התורה לא יישנו המצוות הללו וממילא ירוויחו מזה שהן תותרנה להם. על כן אמר להם הקב"ה, כי בין כה וכה נאמרו בתורה "לא תרצח" ו"לא תנאף" ולא ירוויחו איפוא מאומה אם לא יקבלו את התורה ומוטב להם לקבלה; אך בכל זאת לא רצו... (משך חכמה).

מימינו אש דת למו (דברים לג-ב)

משכיל אחד שאל פעם את הגאון בעל "תורת יקותיאל" ז"ל: "היכן מצינו רמז לתלמוד בתורה שבכתב?"

השיב לו: "דת למו" – אלה אותיות "תלמוד". מיד עם נתינתה של התורה בימינו של הקב"ה ניתן לישראל גם התלמוד... (מקור ברוך).

ישראל קוראים מימין לשמאל, לפיכך הוקראו לפנייהם הלוחות החל מן הלוח הימני המתחיל ב"אנוכי ה' אלוקיך". אבל הגויים הרי קוראים הם משמאל לימין, לפיכך הוקראו לפנייהם הלוחות החל מהלוח השמאלי, המתחיל ב"לא תרצח" ו"לא תנאף". לגבי ישראל – "מימינו אש דת למו".... (שער בת רבים).

ויאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן ואתה מרבבות קודש מימינו אש דת למו (דברים לג-ב)

אמרו חז"ל בספרי (וזאת הברכה פיסקא שמג) כשנגלה המקום ליתן תורה לישראל, לא על ישראל בלבד הוא נגלה, אלא על כל האומות. בתחילה הלך אצל בני עשו, ואמר להם: מקבלים אתם את התורה? אמרו לו: מה כתוב בה? אמר להם: "לא תרצח", אמרו לפניו: ריבוננו של עולם! כל עצמותו של אותו אביהם, רוצח הוא, שנאמר: "והידיים ידי עשו" (בראשית, תולדות כז, כב), ועל כך הבטיחו אביו, שנאמר: "ועל חרבך תחיה" (שם, מ).

הלך לו אצל בני עמון ומואב, ואמר להם: מקבלים אתם את התורה? אמרו לו: מה כתוב בה? אמר להם: "לא תנאף", אמרו לפניו: ריבוננו של עולם! עצמותה של ערווה להם היא, שנאמר: "ותהרין

ואמרו להם דברי נחומים, אבל אומות העולם להיפך שלמרות שאמרו להם דברי נחומין חזרו ואמרו להן דברי תוכחות (ילקוט שמעוני).

ועוד יש לומר כי מאחר ומיתת משה רבינו היתה בסיבת עם ישראל שהם גרמו לו שלא יכנס לארץ ישראל בחטא מי מריבה ונענש על ידיהם, היה מקום לטעות ולומר שמשה רבינו היתה לו טינה על עם ישראל על אשר רץ אחריהם כסוס, ודאג להם לכל מחסורם הן ברוחניות הן בגשמיות, ופעמים רבות עמד בתפילה עליהם, והם גרמו לו רעה ומיתה, ומנעוהו מלהיכנס לארץ שכלתה ונכספה נפשו להכנס אליה. והגם שהיה צדיק וסבלן מכל מקום כל זאת יועיל שלא ישמור שנאה עליהם אבל לא היה עולה על דעתו לומר שגם יברכם, לכן כתוב "וזאת הברכה" בתוספת ואו, לרמז שלא די שלא שמר טינה בליבו אלא גם ברכו.

ולכן הכתוב קראו איש האלהים ששינה מדרך הטבע והחזיר טובה תחת רעה, ומכיון שגדלו מעשיו נקרא כן (אור החיים הקדוש).

וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן (דברים לג-ב)

שפתח לבני עשו שיקבלו את התורה ולא רצו, והלך ופתח לבני ישמעאל שיקבלוה ולא רצו (רש"י).

חכמינו אמרו ששאלו בני עשו: מה כתוב בתורה זו? אמר להם הקב"ה: "לא תרצח". וכן שאלו בני ישמעאל: מה כתוב בה? ואמר להם: "לא תנאף" – ולכן לא רצו לקבל את התורה. מדוע, בעצם, אמר להם דווקא את הדברות שאין דעתם נוחה מהן?

ברם, הלכה יש בידינו: "כל מצוה שנאמרה לבני נח ונשנית בסיני, לזה ולזה נאמרה. נאמרה לבני נח ולא נשנית בסיני, לישראל אמרה ולא לבני נח" (סנהדרין ע"ט).

יוצא איפוא, שאותן הצוות שנאמרו מתחילה לבני נח, כגון רציחה וניאוף, אלמלי לא נישנו בסיני היו בני נח מותרים בהן – אם כן הרי יכולים היו בני עשו ובני ישמעאל לחשוב, כי לכשיקבלו ישראל

דרגת חי הוא צומח בתוספת חיות של חי, הליכה ונשימה, או שחי הוא דרגה בפני עצמו? אך נעשה ניסוי, ניקח פרח ונתלוש אותו מהקרקע, ממקור חיותו, האם הוא ישאר דומם לאורך זמן? התשובה לכך: לא ולא, אלא יבול וירקב. או אם ניקח בהמה ונשחט אותה, האם היא תישאר צומח או דומם? – בוודאי שלא, אלא הבשר ירקב ויבאיש. זאת אומרת, כל דרגה היא מעלה בפני עצמה.

אותה חקירה שנעשתה לעי"ל, אפשר לעשות גם לגבי עם ישראל. האם עם ישראל הוא גוי בתוספת קדושה של תורה ומצוות? או שעם ישראל הוא עם בפני עצמו? והנפקא מינה: אם יבטלו חס וחלילה את התורה והמצוות מעם ישראל, האם עם ישראל ירד לדרגה של שאר אומות העולם, או שיתבטל חס וחלילה מן העולם? והתשובה לכך – כשם שאמרנו לעיל לגבי הדרגות האחרות שאם נוטלים את ייחודן אין להם זכות קיום, הוא הדין לגבי עם ישראל, עם ישראל בלא תורה לא יהיה כשאר העמים, אלא אין לו זכות קיום ויהפך לעפר ואפר.

על פי הדברים האלו יאירו דברי הגמרא בכתובות (סו ע"ב) אמר רבן יוחנן בן זכאי: אשריכם ישראל! בזמן שעושים רצונו של מקום, אין כל אומה ולשון שולטת בהם. ובזמן שאין עושים רצונו של מקום, מוסרן ביד אומה שפלה, ולא ביד אומה שפלה, אלא ביד בהמתן של אומה שפלה, ע"כ. מדוע הקיצוניות הזו? וכי לא די לומר שאם חס וחלילה אינם עושים רצונו של מקום, ירדו לדרגת הגוי?

אלא לומר לך, עם ישראל בלא תורה אין לו זכות קיום, ולכן כשאינם עושים רצונו של מקום, יורדים עד לעפר.

הקדוש ברוך הוא במתן תורה כפה עליהם הר כגיגית. פירושו של דבר: כפה עליהם את המציאות שעם ישראל היא דרגה בפני עצמה בזכות התורה, ולשם כך נוצר עם ישראל, ואם לא יקבלו את התורה – שם תהא קבורתכם. לעומת זאת, על אומות העולם לא שייך לכפות את ההר כגיגית, כי אצלם קבלת התורה היא נגד מהותם ויצירתם. עשו, חי על החרב. עמון ומואב, נוצרו מניאוף. ישמעאל, חי על הגניבה, לכן לא שייך שיכפו אותם. מה שאין כן עם ישראל, עצם יצירתו היא עבור

שתי בנות לוט מאביהן" (בראשית, וירא, יט, לו).

הלך ומצא בני ישמעאל, אמר להם: מקבלים אתם את התורה? אמרו לו: מה כתוב בה? אמר להם "לא תגנוב", אמרו לפניו: ריבוננו של עולם! כל עצמותו של אביהם, לסטים היה, שנאמר: **"והוא יהיה פרא אדם"** (בראשית, לך לך טז, יב). לא היתה אומה באומות שלא הלך ודיבר ודפק על פתחה אם ירצו ויקבלו את התורה, ולא קבלו, עד שקיבלוה עם ישראל, ע"כ.

על מעמד הרסיני אמרו חז"ל בגמרא (שבת פח ע"א) על הכתוב: **"ויתיצבו בתחתית ההר"** (שמות, יתרו יט, יז) אמר רב אבדימי בר חמא בר חסא: מלמד, שכפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר כגיגית, ואמר להם: אם אתם מקבלים התורה, מוטב. ואם לאו, שם תהא קבורתכם, ע"כ. על עם ישראל כפו לקבל את התורה. נשאלת השאלה: כשהקדוש ברוך הוא חיזר אחרי אומות העולם שיקבלו את התורה, מדוע לא כפה עליהם הר כגיגית שיקבלוה?

ואכן טענה זו קיימת אצל אומות העולם. כמו שאמרו חז"ל בגמרא (עבודה זרה ב ע"א – ע"ב) לעתיד לבוא מביא הקדוש ברוך בוא ספר תורה ומניחו בחיקו ואומר: כל מי שעסק בה, יבוא ויטול שכרו. באים אומות העולם בתביעה: כלום כפית עלינו הר כגיגית ולא קבלנוה, כמו שעשית לישראל? ע"כ.

על עצם כפיית ההר כגיגית שואלים (מדרש תנחומא, נח אות ג, תוספות שבת פח ע"ב ד"ה כפה עליהן) מדוע היה צריך לכפות על עם ישראל הר כגיגית, הרי הם הקדימו "נעשה" ל"נשמע"? וכמו כן נשאלת השאלה הכללית: וכי זה נקרא "קבלת תורה", הרי זוהי כפיית התורה?

אך בספרים ובמדרשים מובא נושא יסודות בטבע: דומם, צומח, חי ומדבר. **המהר"ל מפראג** מוסיף דרגה חמישית, והיא: ישראל. גדולי המוסר עשו חקירה ישיבתית לגבי הדרגות, האם כל דרגה ודרגה היא כמו הדרגה הקודמת בתוספת מעלה, או כל דרגה ודרגה היא מעלה בפני עצמה. למשל, האם דרגת צומח הוא דומם בתוספת חיות של צומח, או שדרגת צומח עומדת בפני עצמה? האם

זהו שאמר הכתוב: "תורה צוה לנו משה" – שש מאות ואחת עשרה המצוות כמניין "תורה", "אשר צוה לנו משה" (שכן שתי המצוות "אנכי" ו"לא יהיה לך" נאמרו מפי ה' יתברך בעצמו, ומשה ציווה לנו רק תרי"א מצוות) – לא יוכלו להיות לנו ל"מורשה" נצחית ולא נוכל לקיים את כולן, אלא אם תהיה "קהלת יעקב" – שיהיו ישראל כולם מלוכדים כגוף אחד... (כתב סופר)

זהו גם פשוטו של המאמר: "ואהבת לרעך כמוך – זה כלל גדול בתורה" (ירושלמי נדרים פ"ט ה"ד) – לפי שרק על ידי אהבת ישראל אפשר לקיים את כל התורה. (שם).

שלוש צורות של משטרי מדינה הן. ישנן מדינות הנתונות תחת שלטונו המוחלט, הבלתי מוגבל, של שליט יחיד – המלך. מאידך יש מדינות המתנהלות על ידי כנסת של שליטים, ראשי עם. ויש גם משטר עממי המנוהל על ידי העם לפי רצונו החופשי.

מובן הדבר שחוקי כל מדינה מותאמים לצורת המשטר השורר בה.

שונים הם החוקים במידנה מלוכנית מאשר במדינה פרלמנטרית דמו קרטית. ברם, לגבי ישראל מהווים חוקי התורה מורשה נצחית ויהיה משטר המדינה ככל שיהיה, מלוכני – "ויהי בישרו מלך"; פרלמנטרי – "בהתאסף ראשי עם"; או דמוקרטי – "יחד שבטי ישראל" – תמיד התורה אשר צוה לנו משה היא מורשה לקהלת יעקב... (הגאון רבי יושה ליב מבריסק ז"ל).

תורה צוה לנו משה, מורשה קהילת יעקב
(דברים לג-ד)

אהבת תורה

רבי משה פיינשטיין ביאר את חביבותה של התורה ואת האושר שהיא נוסכת בלומדיה: כתוב בפסוק "תורה צוה לנו משה, מורשה קהילת יעקב" מה המשמעות של התורה כמורשה לנו?"

תארו לעצמכם כלה הקונה זוג פמוטים חדשים לפני נשואיה. כמובן שהיא מאושרת, אך כמה יגדל אושרה של כלה המקבלת בירושה את פמוטיה של

קבלת התורה, ואם לא יקבלו את התורה – ירדו עד לעפר. ולכן אצל עם ישראל "נעשה ונשמע" שאמרו, זהו בעל כרחם, כי המציאות כופה עליהם לומר כך.

ואכן מצינו שעם ישראל אמר "נעשה ונשמע" לאחר שכפו עליהם את ההר כגיגית, במכילתא דרכי שמעון בן יוחאי על הכתוב: "ויתיצבו בתחתית ההר" (שמות, יתרו יט, יז) מלמד שכפה עליהם הקדוש ברוך הוא את ההר כגיגית, ואמר: אם מקבלין אתם עליכם את התורה, מוטב. ואם לאו, כאן תהא קבורתכם. באותה שעה געו כולן בבכייה ושפכו ליבם כמים בתשובה ואמרו: "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע" (שמות, משפטים כב, ז), ע"כ.

כפיית ההר כגיגית היא כפיית המציאות שעם ישראל בלא תורה אין לו זכות קיום, כי לכך הוא נוצר. כפייה כזאת שייך להטיל רק על עם ישראל, ולא על אומות העולם שמהותם ויצירתם נוגדת חלק ממצוות התורה. וכשכפו על עם ישראל את המציאות הזו, ענו ואמרו: "נעשה ונשמע". (מדרש אור חדש)

והם תכו לרגליך ישא מדברתיך (דברים לג-ג)

ואינו מדברין תתות עננך נטלין על מימרך (תרגום).

מכאן רמז ששמחת תורה צריכה לחול מיד לאחר סוכות. אחרי "מדברין תתות עננך" – דהיינו סוכות ענני כבוד, בא מיד "נטלין על מימרך" – שנוטלים את התורה ושמחים בה... (חידושי הרי"מ ז"ל).

תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב (לג-ד) אדם יחידי אינו יכול לקיים את כל המצוות שבתורה, שכן ישנן מצוות שאינן נוהגות אלה אצל כהנים, לויים, מלך וכיוצא באלה, אולם בזמן שישראל כולם מלוכדים כאיש אחד ומחבבים איש את רעהו, אזי נחשב כל העם לגוף אחד וממילא נחשבות המצוות שעושה כל אחד כאילו נעשו על ידי כל ישראל, וזאת אומרת שכל אחד מישראל מקיים את כל המצוות שבתורה.

(התורה) שנאמר תורה ציווה לנו משה מאורסת קהילת יעקב ואם תאמר שמורשת מלשון ירושה אז דינו של הגוי אינו מיתה אלא מלקות כי גזל בירושה דינו מלקות וזה סותר את דיני חז"ל.
ב. אנחנו חייבים להתייחס לתורה כמאורסים לה.

משל למה דבר דומה ליהודי שהלך עם ארוסתו ברחוב ולפתע ארוסתו מעדה במדרכה ונפלה. היהודי ניבהל הרים אותה וניקה אותה ושאל אותה כמה וכמה פעמים אם היא בסדר וגילה דאגה עמוקה וכינה אותה בשמות חביבים וכדומה אחרי חודש הם התחתנו ואחרי החתונה עברו בדיוק ליד אותה מדרכה ומעדה בפעם השניה ונפלה. ובעלה להבדיל מלפני החתונה צעק עליה ואמר מה קרה לך? איך את נופלת פעם שניה? למה אין לך עיניים בראש? וכל מיני תרעומות של זילזול בכבוד האישה.

השאלה מה גרם ליהודי להגיב כך לפני החתונה פחד היהודי להפסיד את השידוך לכן רכש לה כבוד ואחר החתונה לא כל כך פשוט לכלה לחזור אחורה לכן יש לבעל יותר ביטחון ויותר נוהג להקל בכבוד האישה ומין הסתם גם להשמין ולהזניח את עצמו. לכן גם בני ישראל צריכים להרגיש מאורסים לתורה שהיא בחרה בנו מכל העמים וחיי עולם נטע בתוכנו שהקב"ה לא התחרט ויתן אותה לאומה אחרת. לכן אסור להקל בכבוד התורה נואהב אותה נכבד אות ונהללה בשירה בזימרה ונודה לקב"ה כל יום במזמור עלינו לשבח.
יחי ראובן ואל ימת ויהי מתיו מספר (דברים לג-ו)

כיון שבני ראובן הניחו את משפחותיהם בעבר הירדן והם יצאו חלוצים לפני ישראל להלחם בארץ כנען, ברך אותם משה: "יחי ראובן" – ואל יפול במלחמה, "ואל ימות" – וכן אל ימות מיתה טבעית במשך כל זמן הכיבוש וחלוקת הארץ, למען יוכל לשוב שלם אל משפחותיו – "ויהי מתיו מספר" – וגם בביתו ימצא את בני משפחותיו באותו המספר שבו הניחם כאשר יצא למלחמה, מבלי שצעדר מהם נפש חיה. (הכתב והקבלה).

וזאת ליהודה (דברים לג-ז)
מי גרם לראובן שיודה, יהודה. (רש"י).

הסבתא האהובה. הם יקרים לה לאין ערוך, והיא לא תמירם בכל זוג פמוטים אחר שבעולם.
התורה שאנו לומדים היא אותה תורה אשר משה רבנו ציווה לבני עמנו בסיני, זו היא ירושתנו!
(רבי משה פיינשטיין)

תורה ציוה לנו משה מורשה קהלת יעקב
(דברים לג-ד)

היחיד כשלעצמו אינו יכול לקיים את כל המצוות שבתורה שכן ישנן מצוות שאינן נוהגות אלא אצל כהנים, לוויים, מלך וכיוצא בזה, אולם בזמן שישראל כולם מלוכדים כאיש אחד, ומחבבים איש את רעהו, אזי נחשבים כולם לגוף אחד, וממילא כשיהודי מקיים מצוה מסוימת נחשב כאילו כל ישראל קיימה.

וזהו שאמר הכתוב "תורה צוה לנו משה" שש מאות ואחת עשרה המצוות כמנין "תורה" אשר "צוה לנו משה" (שהרי שתי המצוות "אנכי ולא יהיה לך" נאמרו מפי השם יתברך עצמו. ומשה ציווה לנו רק תרי"א מצוות) לא יוכלו להיות לנו ל"מורשה" נצחית, ולא נוכל לקיים את כולן, אלא אם כן תהיה "קהלת יעקב" שיהיו ישראל כולם מלוכדים כגוף אחד (כתב סופר).

ודרשו חז"ל (פסחים מט) על חביבות התורה מהפסוק "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב" אל תקרא מורשה אלא מאורסה, כשם שתקופת חיי האירוסין אינם שגרתית ובני הזוג זהירים בכל מעשיהם, כך בכל פעם שניגש אדם לעסוק בתורה עליו להרגיש חביבות מיוחדת כאילו קבלה מחדש. (לבוש יוסף).

"תורה ציוה לנו משה מורשה קהלת יעקב"

חז"ל אומרים אל תיקראו מורשה אלא מאורסה מלשון אירוסין שבני ישראל מאורסים לתורה ולא רק שקיבלו אותה בירושה. יש לזה שני טעמים:
א. ידוע שגוי ששומר שבת ומקיים מיצוות חייב מיתה כי ניקרא שהוא בא על נערה מאורסה

אמר לו העני, חבל עליך ועל דעתך, כי לא אני הוא שנתייאשתי מן העולם, כי לבי בוטח וסמוך בהש"ת המפרנס מקרני ראמים ועד ביצי כנים ואני מקוה לחסדו ית' כל היום, ובידו לחזק לכל, ואם יזכני הש"ת בממון אפרנס אחרים משלי ואשביע נפש שוקקה, ואם אתה רוצה לקים עצתך לך אצל המתים, שהם בודאי נתיאשו מן החיים. כששמע כן העשיר לקח מקצת מן הממון וקבר בין קברי המתים.

באותו יום נזדמן לאותו עני מדוכא זהוב אחד, וגם סחורה יפה וקנה אותה והרויח בה. וכן עשה ביום השני וקימעא קימעא נעשה עשיר גדול מאוד. ולא עברו ימים מרובים עד שנתמנה שר העיר של אותה מדינה, ואילו אותו עשיר שטמן הממון כשחזר לביתו הגיעתו שמועה רעה שהספינה שבה שלח כל ממונו נשברה ולא נשאר לו מכל הממון כלום. ובלילה נפלה דליקה באוצרותיו ונשרפו כל סחורתיו. ולא עברה עליו שנה עד שיצא נקי מנכסיו התחיל למכור כלי ביתו ותכשיטי אשתו.

ואז נזכר באותו הממון שטמן בבית הקברות. אמר, אלך ואחפור הממון הזה ואחיה נפשי ונפשות בני ביתי וכשעשה כן מצאוהו השומרים הסובבים בעיר. אמרו לו. אין זה כי אם באת לגנוב תכריכי המתים. תפסוהו והניחוהו בבית הסוהר.

בבוקר העמידו אותו לפני שר העיר. ואותו השר היה העני שראה אותו באשפה, כיון שעמד לפניו הכיר אותו השר, אבל הוא לא הכירו, שהרי היה עני מרוד, וכיצד היה עולה בדעתו שנעשה שר ושחבו כל כך.

אמר לו אותו השר, למה הלכת לחפור בלילה בין קברי המתים. אמר והמתן ואספר לך כל מה שעבר עלי ממקרי הזמנים והעתים. אמר לו השר, המתן אתה ואני אגיד לך כל מה שאירע לך. וסיפר לו. נשתומם האיש ונפשו נבהלה אמר לו השר, דע שאני הוא אותו העני שפגשת וה' זיכה אותי בעושר וגדולה. כיון שבטחתי בו ולא נתייאשתי, אבל אתה שנתגאית בעושרך נגזר עליך להיות עני ונפשך אומללה. אז נפל ארצה לרגלי השר, ואמר חטאתי להש"ת שנתגאיתי בעושרי ולך ה' הגדולה והגבורה והממשלה.

חס עליו השר ונתן לו קיצבה והיה באוכלי שלחנו כל ימי חייו. (מעם לועז)

מקשים המפרשים, והלא ראובן חזר בתשובה לפני שנתרחש מעשה תמר, שהרי עוד במכירת יוסף, על הכתוב: "וישב ראובן אל הבור" אמר רש"י: "עסוק היה בשקו ובתעניתו?"

ברם, פשוטם של הדברים כך הוא, שבתחילה היה ראובן סבור כי עיקרה של התשובה הוא סיגופים ותעניות, ואף אמנם "עסוק היה בשקו ותעניתו"; אולם מיהודה למד כי עיקר התשובה הוא "הודאה" – הכנעה פנימית ושברון עומק הלב, שהם חשובים בהרבה מסיגופים ותעניות, כפי שמצינו בגמרא: "לא שק ותענית גורמין אלא תשובה ומעשים טובים" (תענית ט"ז).... (אדמו"ר רא"מ מגור זצ"ל).

וזאת ליהודה ויאמר שמע ה' קול יהודה ואל עמו תביאנו וציו רב לו ועזר מצרינו תהיה (דברים לג-ז)

ידיו יהיו מספיקים לו להתגבר על אויביו שלא יצטרך לחרב ולחנית. כמו שמצינו בשמשון שגבורתו היתה למעלה מן הטבע שבלחי החמור הרג אלפי פלשתים. לאחר שנקרו עיניו אחז בשתי ידיו בעמודי החומה ונפלה החומה.

ועזר מצריו תהיה שתביא חרב איש ברעהו ומזה יבוא עזרו והכל ממנו יתברך היא ממת ומחיה מוריש מעשיר ולא יחשוב האדם שאם יש לו משהו זה קצת גם ממנו אסור להיתהלל ולבטוח בכוחו ועודם ידי.

ומעשה היה באיש אחד שהיה עשיר גדול, אבל הוא היה מתגאה בעושרו. אמר, הלא הון עתק בביתי שייספיק לי ולבני ולצאצאי בני לכמה דורות. יום אחד אמר, רוצה אני לתת מקצת ממוני לאדם שנתיאש מן העולם. יום אחד עבר במקום אחד וראה איש עני ומסכן המלקט פריסות לחם מהאשפה. אמר, ודאי איש זה נתיאש מן העולם, כיון שירד עד כדי כך שמחפש פרוסות לחם באשפתות ניגש אליו ואמר לו רוצה אני לתת מקצת ממון לאדם שנתיאש מן העולם והוא מדוכא עד עפר, ואני כיון שראיתך בצער הזה, ודאי נתייאשת מן העולם.

לפיכך אמרה תורה: "ולבנימין אמר" – על אודת בית המקדש שהוקם על חלקו של בנימין אמר: "ידיד ה' ישכון לבטח עליו" – ברי השכינה עוד תחזור ותשרה בבית המקדש, והראיה לכך מזה ש"חופף עליו כל היום" – שתמיד, אפילו בעת הגלות, חופפת השכינה על המקום הזה – "לא זזה שכינה מכותל מערבי" – ועיני כל ישראל נשואות לשם בתפילתם, ואין לך ראייה ברורה מזו שכבוד ה' עתיד לחזור ולשרות על המקום הזה כבתחילה... (שער בת רבים).

וליוסף אמר מברכת ה' ארצו... וממגד ארץ מלאה ורצון שכני סנה תבואתה לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו (דברים לג-יג, טז)

אף כי כלל הוא בתורה, שאין התורה נקנית אלא במיעוט תענוג (אבות פ"ו), ועל כן נתגלה ה' יתברך אל משה מתוך הסנה, שיח דל ונמוך, לרמז שברוב אכילה ושתייה אי אפשר להגיע לכלל עבודת ה' – הרי זה אמור רק לגבי אחרים, אבל לשבט יוסף הבטיח משה רבנו שעל אף כי "מבורכת ה' ארצו... וממגד ארץ ומלואה" – שלא יחסר לו מאומה בעולם, ובכל זאת יוכל למלא את "רצון שוכני סנה" – רצונו של ה' יתברך אשר התגלה בסנה, במקום שומם וצחיח – וכל זה משום שיוסף סבל יסורים מאחיו, שהיה "נזיר אחיו", וזכה איפוא שיוכל לעבוד את ה' יתברך ללא יסורים מתוך רחבות ועשירות. (תורת משה).

והם רבבות אפרים והם אלפי משנה (דברים לג-יז)

מה הטעם שנאמר באפרים "רבבות" ובמנשה "אלפי"?

לפי שבשעה שברך יעקב אבינו את אפרים ומנשה שיכל את ידיו והניח יד ימין על ראש אפרים ויד שמאל על ראש מנשה (פרשת ויחי), והלא אמר הכתוב: "יפול מצדך אלף ורובה מימיןך" (תהילים צא-ז)... (בשם הגר"א מוילנה ז"ל)

האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע כי שמרו אמרתך ובריתך ינצרו (דברים לג-ט)

שבט לוי היתה לו מעלה מיוחדת שלא הקפיד על חיי בניו במדבר, והעיקר כדי לשמור אמרת ה' והיא מצות מילת הבנים, שאף על פי שהיו מתים רבים מהם מפני שלא נשבה להן רוח צפונית, לא נמנעו מלמול (רש"י והרא"ם)

ומהם יש ללמוד יסוד חשוב שכדי לעבוד את הבורא יתברך צריכים לבטל כלפיו את כל חיי העולם הזה וכמו שאמרו בדרך רמז: "משיב הרוח ומוריד הגשם" כדי להשיב ולהחזיר את הרוחניות צריך להסיר את הגשמיות שמפריעה לכך.

ומי שמתחזק בעבודת ה' ואינו נמשך אחר קרוביו המפתים אותו ללכת בדרכים חדשים, בודאי שיזכה לטובה למעלה לשם ולתפארת ויזכה למדרגת "יורו משפטיך ליעקב" (חפץ חיים עה"ת לוקט מלבוש יוסף).

כי שמרו אמרתך ובריתך ינצרו, יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל (דברים לג-ט, י)

אם שומר אדם את פיו, את אמרותיו, לבל יאמר דברים שאינם מהוגנים, הרי ממילא "ובריתך ינצורו" – הריהו בא לידי שמירת הברית, לפי ששני הדברים הללו תלויים הם זה בזה; ואם שומר אדם על שניהם מתקיים בו: "יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל" – זוכה הוא ללמוד ולהורות הלכה לאמיתה של תורה. (שפתי צדיקים).

לבנימין אמר ידיד ה' ישכן לבטח עליו, חפף עליו כל היום ובין כתפיו שכן (דברים לג-יב)

עצם העובדה שישראל רוחשים מורא וכבוד למקום בית המקדש אפילו כיום בעת החרבן, סימן גאולה הוא, שהשכינה עתידה לחזור ולשרות על המקום הזה. משל למלך גדול שנטש את ארמונו, אשר אם יש עוד בדעתו לשוב אליו עדיין יש לו בעיניו אותה החשיבות כמקודם.

ימצא דבר אחר תמורתו, אבל כאן לפיכך תמו רק ימי הצער, מפני שלא קם נביא עוד בישראל כמשה, שעשה כל המופתים לעיני ישראל, שעניניהם ראו שלא הפסיק רק התפלל בעדם ומסר נפש אע"פ שהם חטאו בעגל. ולכן אנו מזכירים מותו ביום שמחת תורה, כדי שנרגיש את הצער ביתר שאת. שצער בתוך שמחה כפול ומכופל הוא. ונאמר בראש ספר יהושע ויהיה אחרי מות משה עבד ה', הכתוב בא להודיענו שאפלו צדיק כמשה, לא נקרא עבד ה' אלא לאחר מותו, כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, שאין נאמנות באדם כל זמן שהוא חי.

וימת שם משה עבד ה' בארץ מואב על פי ה' (דברים לד-ה)

בו' באדר נולד משה רבינו ובו' באדר נפטר מן העולם. ויצאה בת קול מן השמים ואמרה, בואו כל באי עולם וראו בצערו של משה רבן של ישראל שטרח ולא נהנה, ונתגדל בארבעה כתרים טובים, בכתר תורה שלו ששבה אותה משמי מרום, ונתגלתה לו כבוד השי"ת בשני אלפי רבבה של מלאים ובמ"ב אלפים מרכבות של אש. ובכתר כהונה ששימש ז' ימי המילואים, ובכתב מלכות שהורישו לו מן השמים, לא שלף חרב ולא אסר מרכבה מחנות. ובכתר שם טוב שקנה במעשים טובים ובענוה, וימת שם משה עבד ה' בארץ מואב על פי ה' מיתת נשיקה. אף אדם לא יודע קבורתו של משה כדי שלא יעשו אותו אלוה וימקמו מקום פולחן ח"ו.

ויקבר אתו בגי בארץ מואב מול בית פעור ולא ידע איש את קברתו עד היום הזה (דברים לד-ו)

ויקבר אתו הקב"ה בכבודו ובעצמו, ר' ישמעאל אומר הוא קבר את עצמו שנכנס במערה בגיא. מול בית פעור, קברו היה מוכן שם מששת ימי בראשית לכפר על מעשה פעור, וקברו של משה היה אחד הדברים שנבראו ערב שבת בין השמשות. ויש אומרים שגבריאל קבר את משה.

שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך (דברים לג-יח)

יששכר יעסוק בתורה, ועל-כן יתחלקו בניהם חלק בחלק גם בעולם הזה וגם בעולם הבא. יוצא איפה, שבעולם הזה זבולון שרוי תמיד בעצבות, מפני שהיה טרוד תמיד בעסקיו ולא יכלו לעסוק בתורה, ואילו יששכר היה שרוי בשמחה מפני שהיה עוסק תמיד בתורה ומוצא את פרנסתו ברווחה. לעומת-זה בעולם הבא יהיו הדברים הפוכים – זבולון ישמח לראות כי הרבה תורה עלה בחלקו, ואילו יששכר יתעצב אל ליבו על אשר נתן מחצית מתורתו תמורת ענינים גשמיים. זהו שאמר הכתוב: "שמח זבולון בצאתך" – שמחתו של זבולון תהיה בעיקר בצאתו מן העולם, לכשיראה כי אף-על-פי שמיעט ללמוד תורה יש לו בכל-זאת חלק גדול בתורה – "ויששכר באהליך" – ואילו שמחתו של יששכר תהיה בעיקר בעולם הזה, כל זמן שישב באהלה של תורה, אבל בעולם הבא לא ישמח לכשיראה כי חסרה לו מחצית מתורתו... (כנפי נשרים)

ולגד אמר ברוך מרחיב גד כלביא שכן (דברים לג-כ)

"גד" היינו לשון מזל (רש"י על הפסוק "בא גד"). אימתי מתברך אדם במזל טוב, אם הוא "מרחיב גד" – שהוא נותן הרבה צדקה ("גד" ראשי-תבות של גמול-דלים – שבת ק"ד), וכן "כלביא שכן" – שהוא זוכר תמיד ב"כלביא" שהוא ראשי-תבות של: "כי לא במותו יקח אחריו"... (תורת משה)

ויבכו בני ישראל את משה בערכת מואב שלשים יום ויתמו ימי בכי אבל משה (דברים לד-ח)

ויתמו ימי בכי אבל משה, הימים בלבד תמו ונשלמו, אבל האבל נשאר בלב. שלא תמה מיתתו. והטעם ביאר הכתוב אח"כ: ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים לכל האותות והמופתים וגו' שאין אדם מתנחם אלא אם

החסד שעשית גדול הוא, כולם עסוקים בבית מצרים ואתה לא השגחת לכסף וזהב, חייך שאף אני אעשה עמך החסד הזה ואתעסק עמך (דברים רבה, סטה י"ג לוקט מלבוש יוסף).

ומשה בן מאה ועשרים שנה כמותו לא כהתה עינו ולא נס לחה (זאת הברכה לד-ז)

המרצחים הנאצים ימ"ש אלו שעברו בערי פולין ובעירוניה רצחו כל יהודי ויהודי והרסו עד היסוד כל דבר שיש בו זכר ליהדות. הגיעו גם לעירא ליזנסק.

ראשית, החריבו הצוררים את העירה ורצחו את יהודיה, ומיד אחר כך שמו פניהם לבית הקברות היהודי. בהגיעם, נראו לעיניהם כמה יהודים זקנים משתטחים על קברו של רבי אלימלך מליז'נסק. עמדו הזקנים סביב אהלו של הרב הקדוש, אותו רב שגדולי החסידים הראשונים ביניהם ה"חווה" מלובלין, ה"אוהב טישראל" מאפטא והמגיד מקוז'ניץ הסתופפו בצילו.

כהרף עין הרסו הרשעים את האהל ומהרו לפתוח את קברו של הצדיק שנפטר בשנת תקמ"ז למעלה מ-150 שנה קודם לכן פתחו את הקבר ובהלה אחזה בהם: איש עטוף בתכריכים פניו מאירות וכולו אומר כבוד נבט אליהם מתוך הקבר.

מרום בהלה נמלטו הרוצחים מהמקום בהשאירם את הקבר פתוח והיהודים העומדים סביב האהל נשתכחו מהם וזכו להשאר בחיים (מעשיהם של צדיקים).

ויבכו בני ישראל את משה בערבות מואב שלשים יום ויתמו ימי בכי אבל משה (דברים לד-ח)

כשמשה רבנו נפטר חשו עם ישראל באבידה הגדולה של רבם שלימדם כל התורה כולה, לכן בכו שלשים יום.

וצריך להבין מדוע ביום פטירת רבי שמעון בר יוחאי עושים הילולא שמחה וששון? ברם כשמשה רבנו ע"ה נפטר נעלמו מעם ישראל שלושת אלפים הלכות ואילו כשרבי שמעון בר יוחאי בא לעולם

ומפני מה נקבר משה מול בית פעור לכפר על מעשה פעור, שבכל שנה שבאותו פרק חטאו בבנות מואב עולה בית פעור למעלה לקטרג והזכיר עון. וכשהוא רואה קברו של משה חוזר ושוקע, שמשה רבינו שקעו בזרוע עד חטמו, וכל שעה חוזר ושוקע עד למקום ששקעו משה רבינו. ומפני הטעם הזה לא נודע קברו של משה, שבכל מקום שבו יעלה בית פעור לקטרג שם יופיע קברו של משה להגן.

ויקבר אתו בגי בארץ מואב מול בית פעור (דברים כו, לו)

אמרו חז"ל במשנה (סוטה ט) שהקדוש ברוך הוא קבר את משה ע"ה ולא על משה בלבד אמרו אלא על כל הצדיקים שנאמר "והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספך" ובמהרש"א שם כתב שודאי משה רבינו עדיף משאר צדיקים, כי את משה רבינו, הקדוש ברוך הוא התעסק כביכול גם עם גופו שקבר את גופו ממש, ואילו שאר צדיקים הקדוש ברוך הוא רק אוסף את נשמתם, שהרי המשנה אומרת מי לנו גדול ממשה שהקדוש ברוך הוא נתעסק בו, משמע שנתעלה משה רבינו במיוחד והסיבה שזכה משה רבינו שהקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו יעסוק בגופו היא משום שכשעם ישראל יצאו ממצרים היו עסוקים בכסף וזהב ואז משה רבינו היה עסוק בארוננו של יוסף הצדיק ג' ימים חפש אחר הארון ולא מצאו עד שאמרו לו שסרח בת אשר נשתיירה מאותו הדור.

הלך משה אצלה ואמר לה: האם ידוע לך היכן ארוננו של יוסף? אמרה לו ארון של מתכת עשו לו המצרים במשקל חמש מאות כיכר (כדי שיהיה כבד וישקע) והכניסו את יוסף בו וזרקוהו לנהר נילוס בכדי שיתברכו מימיו.

הלך משה ועמד על שפת הים ואמר: יוסף יוסף! הגיע העת שנשבע הקדוש ברוך הוא לגאול את עם ישראל, ואתה אמרת "פקוד יפוקד אליהם אתכם והעליתם את עצמותי מזה אתכם" אם אתה מעלה את עצמך מוטב, ואם לאו נקיים אנו משבועתך! מיד צף ארוננו של יוסף למרות שהיה עשוי מברזל. מיד לקח משה את הארון והרימו על כתפיו וטרח ויגע עבור יוסף כדי להכיר לו טובה שכלכל את עם ישראל בשנת הרעב. אמר לו הקדוש ברוך הוא:

על כן ככל שיעסוק האדם בתורה תתרבה אהבתו אליה כי מתחיל הוא להבין איזו חכמה נפלאה יש בתורתנו הקדושה ולכן כשמסיימים את התורה מיד מתחילים שוב פרשת בראשית.

ואכן יש קשר בסמיכות סוף התורה לתחילתה על מה שכתוב בזוהר הקדוש שהנשמות של הצדיקים נבראו לפני בריאת העולם, כלומר כשם שהתורה נבראה תתקע"ד (974) דורות קודם בריאת העולם כך גם נשמות הצדיקים נבראו קודם בריאת העולם.

ובזה אפשר לקשר סוף התורה עם תחילתה, כי כידוע הצדיקים מנהיגי הדור נקראים עיני ישראל, ומעידה התורה כי "לעיני כל ישראל בראשית ברא" כלומר בריאת העולם היתה לעיני הצדיקים שנבראו קודם בריאת העולם (חפץ חיים).

גילה את שלושת אלפים ההלכות שנעלמו מעם ישראל.

לכן בפטירת משה רבנו היה עצב גדול ואילו ביום פטירת רבי שמעון בר יוחאי מגלים עם ישראל שמחה מיוחדת משום שגילה והאיר לנו הלכות שנעלמו (ע"פ זוהר הקודש לוקט מלבוש יוסף).

ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל (דברים לד-יב)

תורתנו הקדושה אין לה סוף כי ככל שנעמיק בדברי התורה נראה שרחוקים אנו יותר ויותר מהבנתה, כי התורה כמו ים שאין לו סוף, ואשר

